تەفسیری

تەوحید

تەفسیری قورئان بە قورئان

قورئان بە سوونەت

عبدالقادر توحیدی

بسم الله الرحمن الرحيم

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

بەناوی الله ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

حەمدو سوپاس بۆ ئەو زاتەی کە منەتی نا بەسەرمانداو پەڕاوێکی بۆ رەوانە کردین کە هەموی نورو روناکیو هیدایەتە کە مرۆڤی لەتاریکاییەکانی کوفرو بت پەرستیو خۆپەرستیو نەفامی رزگارکردو گەیاندیە راستە رێگای ئیمانو خواپەرستیو خۆناسیو زانیاری، بەراستی پەروەردگار ئەوەندەی نیعمەت پێداوین کە ژماردنی لەتوانای ئێمە دا نیە چ جای سوپاسکردنی، من تەنها ئەوەندە دەتوانم کەسەری بەندایەتی بۆ ئەو زاتە بەرزو بەشکۆیە لەخاك بنێمو بڵێم:

[illegible]

/ئەی پەروەردگارم هەربۆ تۆیە تەواوی سوپاس بەوشێوەی کە شیاوی شکۆی زاتتوگەورەیی دەسەڵاتت بێ).

دیارە لەسەر زەوی دا هیچ پەڕاوێك وەك قورئان پێداچونو لێکۆڵینەوەو نوسینی لەسەر نەکراوە تا ئەو شوێنەی کە زانایان سەدان بەشی زانیاریان لەبارەی ئەم پەڕاوە بەنرخەوە دامەزراندوە، جا ئێمەش لێرەدا بۆ براو خوشکانی هاوزمانمان بەکورتی مانایەکی رونی دەخەینە پێش چاوتان بەهیوای سود لێ وەرگرتن.

وتراوە بناغەی زانیاریەکانی قورئان بەگشتی سێ بەشە، یەکەم: تەوحیدو یەکخوا ناسی، کە ناسینی ناوو سیفەتو کردارەکانی پەروەردگارە کە ناسینی مەخلوقاتیش کە نیشانەگەلێکن لە سەر ناسینی ئەو زاتە دەگرێتەوە، دووهەم: ئامۆژگاریو وەبیرخستنەوەیە کە باس لە بەڵێنەکانو هەڕەشەکانی پەروەردگارو بەهەشتوجەهەنم دەکات، سێهەم: ئەحکامە شەرعیەکانە کە چۆنیەتی عیبادەتەکانو رونکردنەوەی سودەکانو زیانەکانو فەرمان بە چاکەوبەرگری لە خراپە دەگرێتەوە جا بۆیە سورەتی ئیخلاص کە باس لە تەوحید دەکات بە یەك بەش لە سێ بەشی قورئان دانراوە و سورەتی فاتیحەش کە هەر سێ بەشەکەی تێدایە بە[illegible]" واتە: بە بناغەو ئەصڵی قورئان ناوبراوە، بەڵام ئەگەر بمانەوێ بە تاك باس لەو هەمو عیلمو زانیاریە سەرسورهێنەرانە بکەین کە لە قورئاندایەوتائێستا زانراوە لە راستیدا بەژمارە نایەتو هەموان لەو ئیشە پەك کەوتودەبین، چ جای ئەو هەمو زانیاریانەی کە هێشتا پەردەیان لەسەر لانەدراوە،

﴿وَعِندَهُۥ مَفَاتِحُ ٱلۡغَيۡبِ لَا يَعۡلَمُهَآ إِلَّا هُوَ﴾ / کلیلەکانی تەواوی نهێنیەکان هەر لەلای خۆیەتی، جگە لە خۆی کەس نایزانێ﴾ .

قورئان کەلامی پەروەردگارە:

هەر لە سەردەمی دابەزینی قورئانەوە زۆر بون کەسانێك کە هەوڵیان دەدا کە بڵێن ئەم قورئانە قسەی پەروەردگاری جیهان نیە ، جا دەیان گوت ئەم قورئانە قسەی محمد خۆیەتی بەڵام کاتێك کە موعجیزەکانی پێغەمبەریان دەدی دەیان گوت: ئەم پیاوە ساحیرێکی زانایە، ئەوەی کە بەلاغەتو پاراوەیی قورئانی دەبینی دەی گوت: ئەمە شاعیرێکی زۆر بەتوانایە یان کاتێك پێغەمبەر باسی زیندوبونەوەو حیسابو کیتابی قیامەتی دەکرد دەیان گوت: ئەمە شێتە،واتە: شێتێکی زاناو قسە زان! بەڵێ ئەوانەی کە مەبەستیان تەنها بەرنگاری کردنە جا بەهەر شێوەیەك بێت بەڵگەو قسەکانیان هەر ئاوا دور لە هەمو بناغەیەکی عیلمیو عەقڵیە. دیارە ئەوەی کە موسڵمانو کافر لە بارەی قورئانەوە لەسەری یەك دەنگن ئەوەیە کە ئەم قورئانە لە سەر زمانی کەسێکی نەخوێندەوار لە سەدەی شەشەمی زایینی لە شاری مەکە کە موحەممەدی کوڕی عەبدوڵای ناو بوە هاتوە، جا ئەم کتێبە پیرۆزە کە ئاوا گەلی عەرەبی ـ کە لەو پەڕی نەزانیو نەفامیدا بوون ـ بەرز کردەوەو شارستانیەتێکی وای پێك هینا کە زلهێزانی فارسو رۆم بەرەنگاری ئەوەیان پێ نەکرا، خۆ لە هەر سەردەمێکدا هەر گەلێك بە چاکی دەستی پێگرتبێت سەربەرزو سەربەخۆو خاوەن شەرەف بون، وە رۆژ لە دوای رۆژ بە پێش کەوتنی عیلمو زانیاریەکانی بەشەر هەر رۆژ موعجیزەیەکی ئەو کتێبە پیرۆزە دەردەکەوێتو کۆنە بونی بەسەردا نایەتو لەهەر سەردەمێکدا گەلانێك پەوەردەدەکات کە چاکی خۆیان لە خزمەت کردنی مرۆڤدا دەبینن، پرسیار ئەمەیە کە سەرچاوەی ئەم کتێبە بەنرخە کوێیە و کێیە؟ ئێمەی باوەڕدار باوەڕمان وایە کەلامی اللەیە کە رەوانەکراوە بۆ محمد ﷺ کە دوا نێرراوی الله یە، پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ وَإِذَا لَمۡ تَأۡتِهِم بِـَٔايَةٖ قَالُواْ لَوۡلَا ٱجۡتَبَيۡتَهَاۚ قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ

إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ /الأعراف: ٢٠٣ / وە هەرکاتێك کە تۆنیشانەیەکیان نیشان نادەیت ئەوان دەڵێن: دەی خۆت بۆ هەڵی نابەستیتو بۆمان باس بکەیت؟ بڵێ: من هەر پەیڕەوی لەوە دەکەم کەبۆم دێت لەلایەن پەروەردگارمەوە، ئەمە چاورۆشنیەکە لەلایەن پەروەردگارتانەوەو ڕێنمایو ڕەحمەتە بۆ ئەوگەلەی کەباوەڕدێنن﴾ وە هەروەها باوەڕمان وایە جیا لە مانای قورئان، وشەکانی قورئانیش لەلایەن پەروەردگارەوە نیگا کراوەتە لای محمد ، جا ئەوەتە پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا/یوسف: ٢ / واتە ئێمە ئەم قورئانەمان بە زمانی عەرەبی ڕەوانە کردووە﴾

دیارە ماناو واتا عەرەبیو عەجەمی نیە بۆ نمونە وشەی "قُوَّة" وشەیەکی عەربیە خویندنەوەو جۆرو ژمارەی پیتەکانی لەگەل وشەی " ئاو" کە وشەیەکی کوردیە جیاوازە، بەڵام مانای هەردو وشەکە یەکە کە ئەوەش خواردنەوەیەکی ناسراوە کە کوردیو عەربی بۆ نیە بەڵام لەهەر زمانێکدا وشەیەك دانراوە بۆ گەیاندنی ئەو مانایە هەروەها وشە گەلێکی وەك : ﴿ أَقْرَأْ / بخوینەوە /العلق :١ ﴾ یان ﴿ وَرَتِّلِ / المزمل:٤ ﴾ یان ﴿ وَٱتْلُ /الكهف : ٢٧ ﴾ وە یان جوڵانەوەی زمان﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ /القيامة :١٦ ﴾ هەمو دەستەواژانێکن کە بۆ وشە بەکار دەهێنرێت نەك بۆ مانایەکی روت،جا کاتێك دەڵێین ئەم قورئانە بە عەربی دابەزیوە مانای ئەوەیە کە وشەکانی وەحیەکن لە لایان پەروەردگارەوە ئەگینا مانا کوردیو عەرەبی بۆ نیە ، جا ئەمە بە پێچەوانەی ئەوەی کە هەندێك کەدانیان ناوە بەو ماناو مەفهومە گەورانەی کە لە قورئاندا هاتوە بەڵام لەلایەکی ترەوە حەقو راستیان لێ ون بوەو دەڵێن: قورئان ماناکەی هی خودایە بەڵام وشەکانی هی محمدە! بەڵام هەندێکی تر بە پێچەوانەی ئەمانە کە لە ڕەوان بێژیو زمان پاراوەیی قورئان سەریان سوڕماوە دەڵێن: مانا هی محمدە بەڵام وشەکان هی پەروەردگارە، جا بۆمەبەستی خۆی ئایەتی بیستەمی سورەتی تەکویری دەکرد بە بەڵگە کە دەفەرموێ: ﴿ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ /الحاقة: ٤٠ ﴾ جا دەی گوت: واتە ئەم قورئانە قسەی پێغەمبەرە، لەحاڵێکدا پێش هەمو شتێك مەبەست لە﴿ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴾ لێرەدا جبرەئیلە نەك پێغەمبەر کەئایەتی پاش خۆی رونی دەکاتەوەو کە دەفەرموێ: ﴿ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ /التكوير: ٢٠ ﴾ واتە ئەمە قسەی جبرەئیلە کە نێرراوێکە قسەی پەروەردگار بە محمدﷺ رادەگەیەنێت، جا چونکە بە هۆی جبرەئیلەوە دابەزیوە قسەکە دراوەتەلای جبرەئیل ئەگینا ئەو هەر نێرراوێکە و بەس، جا ئەگەر باوەرت بەو ئایەتە هەیەو دەیکەیت بە بەڵگە دەبێت باوەریشت هەبێت بەم ئایەتە کە ئەو ئایەتەت بۆ مانا دەکاتەوەو دەفەرموێ:﴿ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾ ﴾ بەڵی بێ باوەڕان دەیانگوت جنۆکەکان دەستیان لێ وەشاندوەو شێت بوەو ئەوەی کە دەیڵێت قسە گەلێکن کە هەر ئەو شەیتانانە پێی دەگەیەنن ،جا پەروەردگار بەم ئایەتانە بەرپەرچی دانەوە کە ﴿ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ /التكوير/ بەڕاستی ئەم قورئانە قسەی ڕەوانەکراوێکی بەڕێزە کە هەرگیز خۆی لە قسەی بچوكو نارێك نادات کەئەم قورئانەی لەبەیتولعیزەوە بەفەرمانی خوا گەیاندۆتە محمد ﷺ کەخاوەنی هێزەو لەلای خاوەنی عەرش بە شکۆو پایەبەرزە کەبەگوێکراوە لەناو فریشتەکانداو لەوێدا بەدەمو دەست پاك دەیناسن، مەبەست جوبرەئیلە کە واسیتەیە لەنێوان خواو پێغەمبەرماندا ﷺ و کەلامی خوای هێناوە بۆ پێغەمبەرمان ﷺ و خاوەن هێزە کەهیچ شتێك ناتوانێت دەست بخاتە ناوکاریەوەو ئەمینەو بە ڕێكوپێكی پەیامەکەی گەیاندوە، ئینجا دەفەرموێ: وەبەڕاستی ڕەفیقەکەی ئێوە کە محمدە ﷺ شێت نیەو قسە لە خۆیەوە ناکات بەڵکو بەڕاستی لەسەر سەریەوە بە ڕۆشنی جبرەئیلی بینیوە، وە ئەو (محمدە ﷺ) سەبارەت بەو شتە نهێنیانەی کە بۆی هاتوە ڕژد نیەو بە هەمو کەسێکی ڕاگەیاندوەو هیچ شتێکی نەشاردوەتەوە، وە ئەو قورئانە قسەی شەیتانی تارێنراو نیەو ناتوانێت شتێك لەو بارەوە بڵێت﴾ وەك لە سورەتی (الشعرا) ئایەتی (٢١٠-٢١٢)دا دەفەرموێ: ﴿شەیتانەکان نەیانهێناوەو بۆیان نیە کەشتی وا بکەنو ناتوانن چونکە ئەوان بەرگری کراون لە گوێگرتن﴾.

ئەمڕۆ بە هۆی پێشکەوتنی زانیارییەوە هەرکەسێك كە خاونی عەقڵو دەرونێكی زیندوبێت كاتێك تەماشای ئایەتەكانی قورئان دەكات هیچ ڕێگا یەکی بۆ نامێنێتەوە جگە لەوەی كە بڵێت: ئەم قورئانە سەرچاوەی زاتێكی زاناو كاربەجێیە كە ئاگای لە هەمو نهێنیەكانو رابردوو داهاتوو هەیە، بۆنمونە علیمی ئەمڕۆ بەهۆی بەكار هێنانی زانیاریو ئامێرانی پێشكەوتوی ئەمڕۆ لەپاش دۆزینەوەو ناسینی "كروموسوم" بۆیان دەركەوت كە پیاو خاوەنی دوو جۆری جیاوازی كروموسوم بە ناوی ئیكسو وایە((x y بەڵام كروموسومەكانی ئافرەت هەر لە جۆری(X)ە جا بەگشتی كاتێك كروموسومی ئافرەت لە گەڵ كرموسومی (X)ی پیاودا یەك دەگرێت ئەوا كۆرپەكە مێ دەبێت، بەڵام كاتێك لە گەل كرموسومی (y) پیاوی یەكبگرن ئەوە كۆرپەكە كوڕ دەبێت ئەم زانیاریانە ئەوەدەگەیەنێت كە لەراستیدا نێرو مێ بونی كۆرپە دەگەڕێتەوە بۆ ئاوی پیاو كە تا سەدەی بیستەم وەك زانیاریەكی عیلمی مرۆڤ لێی بێئاگا بوو ، بەڵام دەبینین قورئان زیاتر لە هەزارو چوارسەد ساڵ پێش ئەم بنەما علمیەمان لە سورەتی نەجمدا بۆ باس دەكاتو دەفەرموێ: ﴿ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰ ٤٥ مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ ٤٦ ﴾ واتە لە تۆی پیاو نێرو مێی دروستكرد. یان ئەو كەسەی كە شارەزایی لە جوغرافیا دا هەبێت چاك دەزانێت دەستەواژەی ﴿ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ /الروم: ٣ ﴾ لە قورئان بۆ ناوچەی بەحرولمەیت زۆر شیاوەو عیلمی ئەمڕۆ ئەوەدەسەلمێنێت چونكە ئەو شوێنە قوڵترین وشكای زەویە كە سێسەدو نەوەدو پێنج میتر لە ئاستی دەریادا قوڵترە یان دەبینین قورئان كاتێك كەباسی پاشای میسر لە سەردەمی یوسفی پێغەمبەردا دەكات بە شا "الملك" ناوی دەبات بەڵام كاتێك باسی پاشای سەردەمی موسا دەكات بە فیرعەون ناوی دەبات. جا كاتێك توانرا كە نوسینەكانی كۆن لەلایەن زانایانەوە بخوێنرێتەوە بۆیان دەركەوت كە لەقەبی فیرعەون لە سەردەمی نوێ لە بنەماڵەی هەژدەهەمی پاشایەتی میسرەوە دەست پێدەكات كە لەپێشدا ئەم ناوە نەبوە! یان ئەم قورئانەی كە لەماوەی بیستوسێساڵ لە كاتو ساتانێكی جیاوازدا دابەزیوە كەچی سەرەتاییو كۆتایەكەی لەوپەڕی هەماهەنگیو ڕێكو پێكی دایە تەنانەت لە ژمارەی پیتەكانو وشەكانیشیدا ئەو هەماهەنگیە ڕێكو پێكە رونو ئاشكرایە! ئایا پیاوێكی نەخوێندەوار لە سەدەی شەشەمی زاینیدا دەگونجێ كەخاوەنی ئاوا عیلمێكی وردودەقیق بێت لە بووارەكانی زیندەوەرناسیو جوغرافیاو كۆمەڵ ناسیو مێژوو رەوان بێژیدا؟ بەراستی هیچ خاوەن عەقڵێكی بە ویژدان شتی وا ناڵێت بەڵكو حەق هەر ئەوەیە كەبڵێت: ﴿ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا /النساء: ٨٢/ ئەگەر ئەم پەڕاوە لەلایەن جگە لە خوداوە بوایە بەدڵنیاییەوە ناڕێكییەكی زۆریان تێدا بەدی دەكرد ﴾

باشترین تەفسیری قورئان:

تەفسیری وەحی بە وەحی متمانە پێكراوترینو باشترین شێوەی لێكۆڵینەوەو تەفسیر كردنە، چونكە ئەوەی كە لە ئایەتێكدا بە سەرجەمو تێكرایی باسكراوە لە ئایەتێكی دیكەدا بەدرێژی باسی هاتوە یان ئەوەی كە لەئایەتێكدا حوكمەكەی بەگشتی هاتوە ئایەتێكی ترتایبەتی دەكاتەوە یان حوكمی واهەیە كە لە ئایەتێكدا هیچ مەرجێكی بۆ دیاری نەكراوە بەڵام لە ئایەتێكی تردا مەرجی بۆدانراوە واتە تەفسیری قورئان بە قورئان، بەشێكی تر لە تەفسیری وەحی بە وەحی لێكۆڵینەوەو تێگەیشتن لە قورئان لە ژێر تیشكی فەرمودەكانی پێغەمبەردایە ﷺ چونكە هەڵسوكەوتی پێغەمبەر ﷺ بەگشتی وێنەی عەمەلی قورئان بوە وەك دایكی باوەڕداران دەڵێت: [illegible] ئەخلاقی پێغەمبەر قورئان بوە. هەروەها اللەی باڵادەست دەفەرموێ: ﴿ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلذِّكۡرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ / النحل : ٤٤/ ئەم قورئانەمان ناردوە بۆت تا تۆش رۆشنی بكەیتەوە بۆخەڵك ئەوەی كە رەوانە كراوە بۆیان ﴾ ئەم ئایەتە تێمان دەگەیەنێت كە یەكێك لە ئەركەكانی سوننەت رون كردنەوەی قورئانە، جا كاتێك پەروەردگار بەڵێنی داوە كە قورئان بپارێزێت بەشێك لەو پاراستنە پاراستنی روشنكەرەوەكەیەتی كە سوننەتی پێغەمبەرە ﷺ كەواتە بەڵێنی پاراستنی سونەتیشی پێداوین ،

بەڵێ ئەوەی لە ئایەتێكدا بەكورتی باسی كراوە دەبینین لە سوننەتی پێغەمبەردا كە بەشێك لە وەحیە رون كراوەتەوە بۆ نمونە حوكمی دز لە قورئان ئاوا باس كراوە ﴿ وَٱلسَّارِقُ

﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓاْ أَيْدِيَهُمَا ﴾ /المائدة:٣٨ / پیاوو ئافرەتی دز دەستەکانیان ببڕن ﴾ ئەم ئایەتە بەگشتی باس لە حوکمی هەمو دزێك دەكات ، بەڵام سوننەت بۆمان رون دەكاتەوە كە ئەوشتە دزراوە دەبێت لای کەم چارەکی دینارێك نرخی هەبێت و لە جێگای تایبەتی خۆیدا بێت و ماڵی گشتی نەبێت، هەروەها رونی دەكاتەوە كە مەبەست بڕینی دەست لە جومگەدایە، بەڵێ قورئان بە زمانی عەربی پاراو دابەزی جا عەربەکان لەمانای رونی قورئان زۆر بەباشی تێدەگەیشتن بەڵام جاری وایشبووە كە پێویست دەكرا بۆ تێگەیشتن لە ماناو مەبەستی ئایەتانێك پرسیار لە پێغەمبەرﷺ بکەن تا بۆیان رون بێتەوە كە مەبەست چیە، بۆ نمونە:کاتێك ئەم ئایەتە دابەزی كە دەفەرموێ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمْ يَلْبِسُوٓاْ إِيمَٰنَهُم بِظُلْمٍ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلْأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ /الأنعام: ٨٢ ﴾

هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەرﷺ كام لە ئێمە تۆشی تاوان و زوڵم نەبوە؟ جا پێغەمبەرﷺ بۆی رون كردنەوە كە مەبەست لە زوڵم شیرکە. وەهەروەها رونکردنەوەی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ لەسەر هۆی دابەزینی ئایەتەکان هۆکارێکی گرنگن بۆ لێکۆڵینەوەو تێگەیشتنی ئایەتەکان، چونكە ئەوان لە كاتی دابەزینی ئایەتەکان و هۆکاری دابەزینیان بە باشی لێی ئاگادار بون، دیارە کەسێك بە باشی لەواتاو مەبەستی وتەیەك تێدەگات كە بزانێت لە چ بارودۆخێکداو بە چ هۆکارێك ئەو قسە کراوە، جا بۆیە تێگەیشتنی ئەوان لە ئایەتەکان لە هەمو تێگەشتنەکانی تر بەنرخترەو پێویستە رەچاو بکرێن ئەگینا زۆر نزیکە كە لەماناو مەبەستی ئایەتەکە وەك خۆی تێنەگەین. ئەسلمی کوڕی عیمران دەڵێت: كاتێك روبەڕوی سوپای رۆمیەکان بوینەوە یەكێك لەموسڵمانان بەتەنهایی هێرشی کردەسەر سوپای رۆمییەکان خەڵك كە بینیایان گوتیان: [illegible] ! نەدەبو ئاوای بکردایە خۆی بەدەستی خۆی، خۆی لەناوبرد، واتە: مەبەستیان ئایتی ١٩٥ی سورەتی بەقەرە بو كە دەفەرموێ:﴿ وَلَا تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ﴾ بەڵام ئەبوئەیوب كە یەكێك لەیارانی پێغەمبەر بو كاتێك بینی كە ئەو خەڵكە ئایەتەکەیان بەم شێوە مانا کردەوە وتی: [illegible]

[illegible] / ئەم ئایەتە هەر لەسەر ئێمەی ئەنصار دابەزی، كاتێك الله پێغەمبەری یارمەتیداو ئیسلامی سەرخست وتمان: جا با ئێمەش بڕۆین لەمەولا دەستبگرین بە ماڵ و سامانمانەوەو هەوڵ بدەین بۆ چاك کردنی جا ئەم ئایەتە دابەزی، واتە: مەبەست لە "لەناوچون" مانەوەیە لەناو ماڵ و سامان و وازهێنانە لە جیهاد نەك شەهادەت لەسەر ئاینی خوا. بەم شێوەیە ئەبو ئەیوب تێی گەیاندن كە مەبەستی ئایەتەکە چیەو بۆچی دابەزیوە، وەیان لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتابدا چەند كەسانێك دەستیانگرت بە ئایەتی ٩٣ی سورەتی مائیدەوەكە دەفەرموێ:﴿ لَيْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓاْ إِذَا مَا ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ... ﴾

جا ئەمەیان کرد بەبەڵگە لەسەر ئەوەی كە ئەگەر كەسێك باوەڕدارو خاوەنی کرداری چاك بێت ئەوا لە خواردنەوەی شەراب توشی تاوان نابێت كە ئەمەش بە هۆی بێئاگاییان لە هۆی دابەزینی ئایەتەکەبوو كە لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا هاتوەكە ئایا ئەوانەی لە پێشدا شەرابیان خواردەتەوە پێش حەرام بونی و مردوون لەلایەن پەروەردگارەوە تاوانێکیان لە سەر هەیە؟ جا ئەم ئایەتەدابەزی ئەمە نمونەیەك بو بۆ ئەوەی كە هەرکەس بییەوێت لە قورئان تێبگات پێویستە ئاگای لەو روداوو هۆکارانە هەبێت كە ئایەتەکانی بۆ دابەزیوە. سوپاس بۆ الله، ئێمەش لەم تەفسیرەدا تائەوجێگایەی توانیومانە لەسەر ئەم سێ خاڵە رۆیشتوین بەڵام بۆ ئەوەی كە کورتی تەفسیرەکە پارێزراوبێت زۆرجار ئایەتێکمان بەیارمەتی لەئایەتێکی تر ماناکردوەتەوە بە بێ ئەوەی بە راشکاوی ئاماژەمان پێکردبێت هەندێ جاریش لەبەرهۆکارانێك بە باشمان زانیوە بە رونی ئاماژە بە ئایەت یان ئایەتەکان بکەین بەڵام بەهۆی دور کەوتنەوە لە تەفسیری قورئان بە سوننەت زۆرتر هەوڵماندا‌وە كە فەرمودەکان بهێنینەوە وە لە هۆکاری دابەزینی ئایەتەکان ئەوەی كە پێمان راست و صەحیح بوە ئاماژەمان پێکردوە.وە خراپترین تەفیسر ئەو تەفسیرەیە كە بە بیروڕای شەخسی و بە بێ دەستگرتن بە روناکی سوننەت و

تیگەیشنی سەلەفی صالحی ئەم ئومەتە لێکۆلینەوەو تەفسیر لە سەر ئایەتەکان بکرێتەوە، تەفسیر کردنی قورئان بەم شێوەیە حەرامەو هۆکاری لەناوچونی ئومەتە وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] لەناوچونی ئومەتەکەم بەهۆی ئەم پەڕاوەو شیرەوەیە وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ مەبەست لەو پەڕاوەو شیرە چییە؟ فەرموی: ئەم قورئانە دەزانن ، جا بەکەیفی خۆیان مانای دەکەن بێ ئەوەی کە لەسەرئەومانایە بێت کە خوای دەسەلاتدارو باشکۆ رەوانەی کردوە، وەشیریان خۆش دەوێت بەدوای مەڕوماڵات دەکەون‌و روو لەچۆڵاییو بیابانەکان دەکەن ، ئەوسا وازلەجەماعەت وجومعە دەهێنن}

جا بۆیە پیاوانی سەلەفی ئەم ئومەتە دەیان گوت: [illegible] کام ئاسمان سێبەرم بۆ بکات‌و کام زەوی هەڵم گرێت هەرکاتێك بەبێ زانیاری لەپەڕاوەکەی خوادا شتێك بڵێم؟}

بەڵێ نوسەری هەموکیتابەکان هەر لە سەرەتای کتێبەکەیدا باس لە کەم‌و کوڕی کتیبەکەی دەکات ، بەڵام بەپێچەوانە هەر تەنها قورئانە رو لە هەمو بونەوەر دەکات‌و بێباکانە دەفەرموێ: ﴿ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِ /البقرة : ٢/ ئەوقورئانە هیچ گومانێکی تێدانیە ﴾ بەڵام ئەوەی کە ئیمە وەك تەفسیرو لێکۆلینەوەیك بە پێی عیلم‌و زانیاری خۆمان لەم تەفسیرەدا باسمان کردوە خالی لە هەڵە نیە، جا ئەوەی راست بو لەلایان الله وراستی‌و دروستی فەرمودەی پێغەمبەرەکەیەتی و هیوادارین کە لێمان وەرگرێت وە ئەوش کە هەڵەیە لە ئێمەیە و داوای لێخۆشبون لە پەروەردگارمان دەکەین‌و لەلوتفی وا چاوەڕێ دەکەین کەبۆمان بگۆڕێتەوە بەچاکە چونکە مەبەستێکی خراپمان نیە.

کۆکردنەوەی قورئان :

کۆکردنەوەی قورئان بە چوار مانا هاتوە:

یەکەم لەبەرکردنی قورئان: کە ئەمە هەر لە شەخسی پێغەمبەردا ﷺ روی داوە، هەروەك الله دەفەرموێ: ﴿ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ/ الجمعة:٢/ خۆی(خوا) ئەو زاتەیە کە لەناو نەخوێندەوارەاندا پێغەمبەرێکی لە خۆیان بۆ ڕەوانەکردن کە نیشانەکانی خودا دەخوێنێتەوە بەسەریانداو پاکیان دەکاتەوە لە نەفامی‌و بت پەرستی‌و فێری ئەم قورئانەیان دەکات ئەگەرچی پێش ئەم قورئانە لە سەرگەردانیەکی ئاشکرای وادا بون کە لە داروبەرد هەیکەلی جۆراوجۆریان دەتاشی‌وپاشان بەندایەتیان بۆدەکردن‌و لێیان دەپاڕانەوەو لێیشیان دەترسان؟!﴾

گەلی عەرب پێش هاتنی ئیسلام گەلێکی نەخوێندەواربوون‌و نەیاندەتوانی ئەوەی کە دەیانەوێت بینوسن جا ئەوەی کە دەیانویست بیپارێزن، لەبەریان دەکرد وەك لەنیشانەکانی پێغەمبەرایەتی محمد ﷺ ئەوە بوو کە ئەویش نەخوینەواربوو تا هیچ گومانیك نەبێت لەوەی کە پێغەمبەر هێناویەتی لە خوێندەواری خۆیەتی بەڵکو پەیامێکی خواییە، پێغەمبەری خوا ﷺ هەرکات ئایەتەکانی قورئانی بۆ دادەبەزی زۆر بەخێرایی دووبارەی دەکردنەوە لە ترسی لە بیری چونەوە بەڵام پارێزگاری لە قورئان کاری زاتێکە کە توانایی بەسەر هەمو شتێکدا هەیە ، جا بۆیە بە پێغەمبەرەکەی ﷺ فەرمو: ﴿ لَا تُحَرِّكۡ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعۡجَلَ بِهِۦٓ ١٦ إِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ وَقُرۡءَانَهُۥ ١٧ فَإِذَا قَرَأۡنَٰهُ فَٱتَّبِعۡ قُرۡءَانَهُۥ ١٨ [illegible]/ هیچ تەکانێك بە زمانت مەدە بۆ ئەوەی پەلەبکەیت بە خوێندنی ئەم قورئانە (مەترسە لە لەبیرچونەوەی) چونکە بەڕاستی ئێمە ئەو قورئانە کۆدەکەینەوەو بۆت دەخوێنینەوە، جا هەر کاتێك ئێمە خوێندمانەوە بۆت لەڕێگای جبرەئیلەوە ئەوسا تۆیش بەدوای خوێندنەوەی ئەودا برۆ و لەکاتی خوێندنیدا تەنها گوێ بگرەو بێ دەنگ بە و قسە مەکە ﴾ جا پێغەمبەر ﷺ بەوشێوەی کە قورئانی بۆ رەوانەکراوە بەبێ ئەوەی کە شتێك لەبیر بکات یان لەبیری بچێت هەموی بە ئومەتەکەی راگەیاندوە مەگەر ئەوەی کە ویستی الله ی لە سەربێت کە لەبیری پێغەمبەر ﷺ بباتەوە وەك دەفەرموێ ﴿ سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ... /الأعلى :٦/ئێمە بۆت دەخوێنینەوە ئەوسا لەبیرت ناچێت مەگەر ئەوەی کە خوا ئارەزۆی لێبێت﴾ بەڵام

لەدوای ئەوەی کە پێغەمبەرﷺ ئەوئایەتەی راگەیاندوە بە یارەکانیو ئەوانەی کە نوسەر وەحی بوون دەیان نوسی دەگونجێت وەك مرۆڤ ئایەت یان ئایەتانێکی لەبیر کردبێت بەڵام خوای گەورە بەبیری هیناوەتەوە ئەگەرچی بە هۆی یارەکارەکانیشی بێت. دایکمان عایشە دەڵێت: {[illegible]} ./البخاري/ پێغەمبەرﷺ لەشەودا گوێی لێ بو یەکێك لەمزگەوتدا قورئانی دەخوێندەوە ،جا فەرموی: رەحمەتی خوای لێ بێت بەراستی فلانو فلان ئایەتی لەسورەتی فلانو فلاندا کەلەبیرم چو بو خستییەوەبیرم . لەریوایەتێکی تردا:لەبیرم برابویەوە.}

ئەوەوەی لە مانای "[illegible]" دەڵێت: [illegible] / بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە دروستە شتێك کەبە ئومەتەکەی راگەیاندبێت لەبیری بچێتەوە) چونکە ئەویش لەمبارەوە وەك خەڵکی تر وایە، بەڵام ئەوەندەی جیاوازە کە ئەو ئاگادار دەکرایەوە بەو شێوەی کە خوا خۆی ئارەزۆی لێبوایە هەر وەکو ئیجتهادەکانی ، وە ژمارەیەکی زۆر لە یارانی پێغەمبەرﷺ هەر بە بیستنی قورئان لە پێغەمبەرەوەﷺ لەبەریان دەکرد هەرلە "[illegible]"نزیکەی حەفتا لە حافیزانی قورئان کوژراون.

دیارە ئەمانە ئەوەی لە قورئان تا ئەوکاتە دابەزیوە لەبەریان بووە، وە لەروداوی یەمامەیشدا کە لەسەردەمی ئیمامی ئەبوبەکر لە ساڵی یازدەی کۆچی رویداوەلە سوپای موسڵمانان نۆسەدوشەست کەس شەهید کران کە زیاتر لە شەش سەد کەسیان لە یارانی پێغەمبەرﷺ بوون جا لەم روداوەدا نزیکەی پێنج سەد کەس کە قورئانیان لەبەر بوو کوژران. ئەگەرچی ئەوەی کە ئەم ئومەتە دەمبەدەمو سینگ بە سینگو جیل بە جیل قورئانیان لەیەکتر بیستووەبەو بیستنە لەیەکتریان وەرگرتوەکەگەورەیو شەرفێکی تایبەتە بۆ ئەم ئومەتە بەڵام هەر لە سەردەمی هاتنەخوارەوەی قورئاندا بە هۆی گرنگی پێدانی پێغەمبەرﷺو یارەکانی بە قورئانی پیرۆز دەیشنوسرایەوە ئەوە بو هەرکاتێك قورئان دادەبەزی پێغەمبەرﷺ نوسەرانی وەحی بانگ دەکرد تا بینوسن جا وشەیەك بوایە یان سورەتێکی تەواو. زەیدی کوڕی سابت دەڵێت: لای پێغەمبەر دا ﷺ بوم کە وەحی بۆهات جا پێی فەرمووم:{[illegible]/بنوسە}ئینجامنیش لە ئێسکی شان (کتف)دا نوسیم:﴿لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ... /النساء: ٩٥ ﴾ تا کۆتای ئایەتەکە ئیبنوئومی مەکتوم کە پیاوێکی کوێر بو وتی: ئەی پێغەمبەرﷺئەی ئەوانەی کە جیهادیان پێناکرێت چۆنن؟ جا دووبارە وەحی دابەزیوئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: {اقْرَأْ يَا زَيْدُ/ئەی زەید ئایەتەکە بخوێنەرەوە} منیش خوێندمەوە:﴿ لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾جا پێغەمبەر فەرموی:﴿غَيۡرُ أُوْلِي ٱلضَّرَرِ ﴾ زەید دەڵێت: ئەم وشەیە پەروەردگار بەتەنهایی رەوانەی کرد ، جا منیش لە جێی خۆی لە ئایەتەکەدا دامنا کە پێشتر نوسی بووە[illegible] وە لە ئیبنوعەباسەوە هاتوە کە لە بارەی سورەتی ئەنعامەوە دەڵێت : {[illegible] / [illegible] /ئەوسورەتە مەکەییە کە بە شەو بەیەکجار دابەزیوەو هەر لەو شەوەیشدا نوسیویانە}

زەیدی کوڕی سابت دەڵێت[illegible] / ئێمە لە خزمەت پێغەمبەر ﷺدا قورئانمان کۆ دەکردەوەو لە پارچە ئێسکو شتیوادا دەمانوسییەوە }

بەڵێ یارانی پێغەمبەر لە چیدا بۆیان دەرەخسا وەك پێستو ئێسك قورئانیان دەنوسیوە واتە هەرلە سەردەمی پێغەمبەرﷺ دا قورئان نوسراوە ئەگەرچی هەموی لە یەك بەرگدا کۆنەکراوەتەوە چونکە قورئان بەردەوام لەماوەی زیاتر لە بیست ساڵ دا دابەزیوە.

کۆکردنەوەی ئایەتەکانی هەر سورەتو دانانی لە جێی خۆیدا لەو سورەتەدا: جبریل عليه السلام کە دادەبەزیو ئایەتانێکی دەهێنایە خوارەوە رێنمایی پێغەمبەریﷺ دەکرد کە ئەم ئایەتانە سەر بەکام سورەتنو شوێنەکەی کوێیە پاشان پێغەمبەر بە نوسەرانی وەحی فەرمانی دەدا کە ئەو ئایەتانە لەو شوێنانەدا دابنێن.

قازی ئەبو بەکری باقلانی دەڵێت: [illegible]

[illegible]/ دانانی ئایەتەکان لەجێگای خۆیاندا کارێکی پێویستەوبڕیارێکی چەسپاوە چونکە بەراستی جبرەئیل دەیفەرمو: ئایەتی فلأنی لەجێگای فلأنیدا دابنێن)

بێگومان ڕێکخستنی ئایەتەکانی هەرسورەتو دانانی هەرکام لە شوێنی خۆی دا بەفەرمانی الله بوە بەو شێوازەی کە ئەمڕۆ لە قورئاندا نوسراوەتەوە بە بێ ئەوەی کە هیچ گۆڕانکاریەکی بەسەردا هاتبێت و فەرمودەکەی ئیمامی عوسمان یان ئەوەی زەیدی کوری سابت کە پێشتر باسکرا بەلگەن لەسەر ئەوەی کە شوێنی ئایەتەکانو ڕێکخستنیان بڕیارێکی وەستێنراوە(أمر توقيفي) ، هەروەها بەلگەیەکی تر کە ئەوە دەسەلێنێ کە شوێنی ئایەتەکان هەر لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺدا دیاری کراوە ئەوە یە کە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرمو: {[illegible]/احمد، صححه الالباني/ کۆتای سورەتی بەقەرە لە ماڵێکی غەزانەوە لە ژێر عەرشدا پێم بەخشراوە} یان ئەوەی کە عومەری کوری خەتاب دەڵێت:[illegible]/مسلم/

نەگەڕاومەتەوە لای پێغەمبەر ﷺ بۆپرسیاری هیچ شتێك بەوئەندازەی کە بۆ مەسئەلەی کەلالە گەڕامەتەوەلای لەهیچ شتێکیشدا توند نەبوە لێم بەو ئەندازەی لەو بارەوە توندبوە لێم هەتا بەپەنجەی دای لەسینگمو فەرموی: ئەی عومەرئایا ئەوئایەتەی هاوین کەلەکۆتای سورەت[illegible] یە بەست نیە؟} کەواتە هەر لە سەردەمی پێغەمبەرﷺ شوێنی ئایەتەکانی هەر سورەت دیاری کراوە. عەبدوڵای کوڕی زوبەیر دەڵێت:[illegible] ﴿وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوۡنَ مِنكُمۡ وَيَذَرُونَ أَزۡوَٰجٗا[illegible]: ﴿غَيۡرَ إِخۡرَاجٖ﴾[illegible]/البخاري/ وتم بەعوسمان ئەم ئایەتەی کە لەبەقەرەدایە ﴿وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوۡنَ مِنكُمۡ وَيَذَرُونَ أَزۡوَٰجٗا[illegible]: ﴿غَيۡرَ إِخۡرَاجٖ﴾ بەراستی ئایەتەکەی تر هەڵیوەشاندوتەوە جا بۆنوسیوتە؟ وتی: وازی لێ بهێنە ئەی برازام من نامەوێ شتێك لەوقورئانە بگۆڕم لەجێگای خۆیدا} ئەم فەرمودەیە بەراشکاوی ئەوە پیشانەدات کە یارانی پێغەمبەر ﷺچۆن شوێنی ئایەتەکانیان وەرگرتوە لە پێغەمبەرەوەﷺ هەربەو شێوە نوسیویانەتەوە و باوەڕیان وابوە کە ئێرە جێی ئیجتهادو بۆچون نییە.

کۆکردنەوەی یەك لەدوایەکی هەمو سورەتەکانو دانانی هەرکام لە شوینی خۆیدا لەیەك پەڕاودا: هیچ گومانێك لەوەدا نییە کەدانانی هەر ئایەتێك لە شوێنی خۆیدا ئەمرێکی تەوقیفیەو بە فرمانی پێغەمبەرﷺبوەو هیچ ئایەتێکیش پێش‌وپاش نەکراوە، وە ئەمە کۆی دەنگی زانایانی ئیسلامی لەسەرە بەڵام لەسەر ئەوەی کە ڕێکخستنی سورەتەکان یەك لەدوای یەك بەوشێوەیە کە بە فاتیحە دەست پێ بکاتو پاشان بەقەرەو ئینجا ئالی عیمران تا بە ناس کوتای پێدێت ئایا ئەویش پێغەمبەر ﷺ بوە یان یارەکانی پێغەمبەر بەئیجتهادی خۆیان ئاوا ڕێکیانخستون، لە نێوان زانایاندا ناکۆکی هەیە هەندێك: پێیان وایە ئەمە بە ئیجتهادی سەحابە بوە بەڵام هەندێکیتر پێیان وایە ڕێکخستنی سورەتەکان جگە لە سورەتی تەوبەو ئەنفال بە فەرمانی پێغەمبەرﷺ بوە وەك بەیهەقیو سیوتی، هندێکیتر پێیان وایە ڕێکخستنی هەمو سورەتەکان یەك لەدوای یەك هەر بە فەرمانو شوێنکەوتنی پێغەمبەر بوەو ئەمەش لە حەق نزیکترە ، چونکە پەروەردگار قورئان کە کەلامی خۆیەتیو گەورەترین موعجیزەی پێغەمبەرەکەیەتیﷺو ڕۆشنترین هیدایەتە خۆی کۆکردنەوەکەی بەئەستۆ گرتوە وەك دەفەرموێ:﴿إِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ وَقُرۡءَانَهُۥ ١٧﴾[illegible] جا بێگومان کۆکردنەوەی قورئان دەبێ بەوشێوەیە بێت کە الله پێی ڕازییەو ویستی لەسەریەتی جا الله چاکترین پیاوان دەکات بە ئەسبابی بەجێهێنانی وەعدەکەی خۆی، دیارە ئەوەی کە یارانی پێغەمبەر لە شێوەکانی تری ڕێکخستنی سورەتەکان و ڕێکخستنیان بەگوێرەی دابەزینیان وازیان هێناوەو لەسەر ئەم شێوازە کۆ بونەتەوە خۆی ڕونترین بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە ئەم شێوازی ڕێکخستنی سورەتانە لە سەر بنەمایەکی بتەو بوو، پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {[illegible]/ [illegible]/ بێگومان الله ئومەتی منی پاراستوە لەوەی کەلەسەر گومڕاهی یەکبگرن}

وە دیارە چاکترین ئومەت یارانی پێغەمبەرن ﷺ، کە لە ئەنجامدا هەمویان لە سەر ئەو پەڕاوە(قورئانە) کە عوسمانی کوڕی عەففان کۆی کردەوە یەکدەنگبون. بەڵی لە دوای ئەوەی کە پێغەمبەرﷺ کۆچی دوایی کرد دابەزینی قورئانیش تەواو بو، جا بۆ ئەوەی کە قورئان هەموی لە یەك پەڕاودا کۆبکرێتەوە هەمو شت ئامادەبوو لە سەردەمی ئەبوبەکر دا لە دوای روداوەکەی موسەیلەمەی دۆرزن کە ئیدیعای پێغەمبەرایەتی دەکردو سوپایەکی سەد هەزار کەسی پێکهێنابوو نزیکەی پێنجسەد کەس لە قورئان خوێنانی قورئان لەبەربو کوژران ، جا ئەمە وای کرد کە عومەری کوڕی خەتاب داوا لە ئەبوبەکربکات کە قورئان هەموی لە یەك پەڕاوەدا کۆبکرێتەوەو وتی:{[illegible]} [illegible]./البخاري/بێگومان لەرۆژی یەمامەدا کوشتارێکی زۆرهەبوو لەناو ئەوکەسانەی کە قورئانیان لەبەربوو بەراستی من دەترسم لەجێگای تردا ئەوکوشتارە لە ناو قورئان لەبەراندا زۆرببێ‌و بونی قورئان بکەوێتە مەترسییەوە}

جا پاش ئەوەی کە ئەبوبەکر دڵی لەسەر ئەم قسەی عومەرە سەقامگیر بو بە زەیدی کوڕی سابت کە لە نوسەران‌و حافیزانی قورئان بو وتی:{[illegible]} [illegible]/ بێگومان تۆگەنجێکی ژیری‌و گومانی خراپت لێ ناکەین، تۆ وەحییت بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ دەنوسیەوە؟ جاتۆ بەدوای قورئاندا بڕۆو کۆی بکەرەوە}

ئەبو عەبدورەحمانی سەلەمی دەڵێت:{[illegible]} [illegible]./ البرهان في علوم القرآن/ زەیدی کوڕی سابیت لەوساڵەی کە پێغەمبەری خواﷺ وەفاتی تێدا کرد دووجار قورئانی بۆ پێغەمبەری خوا ﷺخوێندۆتەوە هەر لەبەر ئەوە ئەم خوێندنەوە ناونرا خوێندنەوەی زەیدی کوڕی سابیت چونکە بۆ پێغەمبەری خوایﷺ نوسیوەتەوەو بۆی خوێندوەتەوەو ئامادەی دواترین رانواندن بوە و بەوشێوەیەش بەخەڵکی دەوت هەتا وەفاتی کردوە و هەر لەبەر ئەوەیشبو کە ئەبوبەکرو عومەر پشتیان پێ بەست لەکۆکردنەوەی قورئاندا، وە عوسمانیش کردی بەسەرپەرستی نوسەرانی قورئان}زەید هەستا بۆ ئەم ئیشە پیرۆزەو بە هاوکاری هەندێ لە یارە بەرێزەکان وەك عومەری کوڕی خەتاب‌و ئوبەیەی کوڕی کەعب، هەمو قورئانی کۆ کردەوە ، جا ئەم پەڕاوە لە سەردەمی ئەبوبەکردا لای ئەبوبەکرو پاشان لای عومر هەڵگیرا لە پاش عومەریش درابە دەستی کچەکەی کەحەفصەی خێزانی پێغەمبەربوو(خوالێی خۆشبێ)، بەڵام دوای ئەوەی کە وڵاتی ئیسلامی بەربڵاو بویەوەو لەهەندی شوێندا لە سەر شێوازی خوێندەوەی قورئان ئیختیلاف‌و ناکۆکی دروست بوولەسەردەمی عوسمانی کوڕی عەففاندا، حوزەیفەی کوڕی یەمان کە لە فەتحی ئەرمینیاو ئازەربیجان لە ساڵی بیست‌و پێنجی کۆچی هاوبەشی کردبو دی کەخەڵکی شام‌و خەڵکی عێراق هەرکام بە شێوازێکی جیاواز قورئان دەخویننەوەو ناکۆکی زۆریان لە نێوان دروست بوە جا کاتێك گەڕایەوە بۆلای عوسمان داوای لێکرد کە ئەم ناکۆکیە لابات و پێی وت: {[illegible]} [illegible]/البخاري/ ئەی پێشەوای باوەڕداران فریای ئەم ئومەتە بکەوە پێش ئەوەی کە ناکۆکیان تێبکەوێت لەبارەی ئەم قورئانەوە وەك ئەوناکۆکیەی کە کەوتە نێوان جولەکەو گاورەوە}

جا عوسمان بۆ ئەوەی ئەم ناکۆکیە کە نزیك بو فیتنەیەکی گەورەی لێبکەوێتەوە بنبڕ بکات دوانزەکەس کە لەوانە زەیدی کوڕی سابت‌و ئۆبەیەی کوڕی کەعب و سەعیدی کوڕی عاص بون رای سپاردن کە لە روی ئەو پەڕاوەی کە لەلای حەفصەی خێزانی پێغەمبەرەﷺ پەڕاوانێکی تر بنوسرێت تا بۆ هەروڵاتێك دانەیەك بنێررێت تا لە کاتی روودانی هەر ناکۆکیەك لە خوێندنەوەی قورئاندا بۆ ئەو پەڕاوە وەك سەرچاوەیەك بگەڕێنەوە، مەبەستی عوسمان لەم ئیشە کۆ کردنەوەی موسڵمانان لەسەر ئەو شێوازە خوێندنەوانە بوو کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ سابت بوە کەهیچ پێش‌و پاشێکی تێدانیەو خاڵی لەو حوکمانەیە کە خوێندنەوەکەی سڕاوەتەوەو جبرەئیل ﷺ بەو شێوازە دوو جار لە ئاخرین رەمەزانی عومری

پێغەمبەرﷺدا بۆی خوێندووەتەوە، جاپاش تەواو بونی نوسینی پەڕاوەکە عوسمان هەر پەڕاوێکی لە گەڵ یەك لەوانەی کە شارەزای باشیان لە خوێندنەوەی قورئاندا هەبوە نارد بۆ وڵاتانی ئیسلامی، خوا جەزای بەخێری هاوەڵانی پێغەرمبەری ئازیزمانﷺبداتەوە بۆئەوخزمەتە گەورانەی کە کردویانە بەئاینەکەی خواو پێغەمبەرەکەی و موسڵمانان.

الله قورئان دەپارێزێت

ئومەتی ئیسلامی بەتێکڕایی باوەڕی وایە کە قورئان کەلامی الله یەو ئەوەی باوەڕی پێی نەبێت کافرە وەك پەروەردگار دەفەرموێ:﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ /هود: ١٧/ هەرکام لەوانە کەباوەڕی پێنەکەن ئەوسا ئاگرجێگایەتی﴾ جا ئەم پەراوە پیرۆزە کە گەورەترین موعجیزەی پێغەمبەرەﷺ پەروەردگار بەڵێنی داوە کە هەرچۆنێك خۆی رەوانەی کردوە هەرئاواش خۆی بیپارێزێت وەك دەفەرموێ:﴿ ..نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ [illegible]: ٩/ بێگومان ئێمە خۆمان ئەم قورئانەمان رەوانە کردوەو بێگومان هەر خۆیشمان دەیپارێزین ﴾ جا بە بێ کەمو زیاد گەیشتوەتە دەستی ئێمە بەڵام ئەوانەی کەچاوی بینینی سەربەرزی ئومەتی ئیسلامیان نەبوو رقو قینێکی زۆریان لەدڵدابو بەرامبەر بە هاوەڵانی پێغەمبەر کە هەڵگرانی ئاڵای ئیسلام و راگەیەرانی قورئانی پیرۆز بون لە دوای نائومید بونیان لە دژایەتیکردنی ئەم ئایینە بەئاشکرایی باشترین رێگایان بۆ بەرەنگاری کردنی ئەم ئیسلامە لەوەدا بینی کە ئەم جارە بە ناوی ئیسلامەوە دژایەتی لەگەڵ ئیسلامدا بکەن، جا بۆیە دەست درێژیان کردە سەر گەورەترین سەرچاوەی ئیسلام کە قورئانی پیرۆزەو بۆ ئەم مەبەستەش پێش هەمو شتێك دەستیان کرد بە دەمدرێژیکردن لەدژی ئەوانەی کە خزمەتکارو راگەیەنەرو کۆکەرەوەی قورئان بونوگیانو ماڵیان فیدا کردوە تا ئەم قورئانە وەکو هاتوە هەر بەوشێوەیە بە گەلانی پاش خۆیان راگەیەنن ، واتە هاوەڵانی پێغەمبەرمانﷺ جا ئەمانە دەستیان کرد بە بڵاو کردنەوەی ئەو فیکرە بۆگەنەی خۆیانو هاوەڵانی پێغەمبەریان کردە ئامانجو بەمونافق و فاسق و پاشگەزبونەوە ناویان دەزراندن کەبەم بۆچونە نەفامانەیان دوودڵیان خستە ناو ئومەتی ئیسلامەوە ئەوەتە کولەینی کەیەکێکە لەزانا گەورەکانی شیعە لە کتێبی '[illegible]'دا دەگێڕێتەوە کە گوایا ئەبو جەعفەری سادق وتویەتی: [illegible] ...لەپاش فەوتی پێغەمبەر هەمو خەڵك پاشگەزبونەوە جگە لە سێ کەس، جاوتم: کێن ئەو سێ کەسە؟ وتی: میقدادی کوڕی ئەسوەدو ئەبوزەرو سەلمانی فارسی !) خۆ ئەگەرئەم قسەیە راستبێ هەربەم قسەیەی ئەوان (عەلی وفاتیمەو حەسەنو حوسەینیش) پاشگەز بونەتەوە! یان مەجلیسی کە یەکێکی ترە لە زانایانی شیعە لە کتێبی'[illegible]'دەگێڕێتەوە کە لەبارەی ئەبوبەکرو عومەرەوە پرسیارکرا لە عەلی کوڕی حوسەین کوڕی عەلی ئەویش لە وەڵامدا وتی [illegible] / بێگومان هەردووکیان کافرنو ئەو کەسەش کە ئەوانی خۆش بوێت ئەویش هەر کافرە) نازانم ئەگەر راست بێت عەلی باپیری چۆن بەوکافرانە رازی بوە و کچی خۆی بەعومەری کافرداوە؟! جا کەوابو ئەگەر ئەوقسەیەی ئەوان راست بێت ناکرێت متمانە بەم قورئانە بکرێت کە ئەمانە کۆیان کردوەتەوە،بەڵکو باوەڕیان وایە کە: [illegible] .ئەم قورئانەی کە جبرەئیل هێناویەتی بۆ محمد ﷺحەفدە هەزار ئایەتە)ئەمە لەحاڵێکدایە ئەم قورئانەی کە ئیستا لە بەردەست موسڵمانان دایە زۆرکەمترە لە حەوت هەزار ئایەت،

بەم شێوەیە هەڵێك درا بە دەست گاورو جولەکەکانەوە کە بڵێن هەر بە قسەی موسڵمانان خۆیان قورئانیش گۆڕانکاری تێدا کراوە ، بەڵام ئیبنوحەزم لەوەڵامیاندا دەڵێت: [illegible] /واتە: ئەمما پشت بەستنی مەسیحیەکان بە ئیدعای شیعەکان لە گۆڕانکاری لە قورئاندا، جا بە بێگومان کە رافزیەکان لە موسڵمانان نین، (تاکو بوترێت هەندێ لە موسڵمانانیش دەڵێن قورئان گۆڕانکاری تێدا کراوە..!) بەڵکو گەلێکن کە

بیستو پێنج سال پاش فەوتی پێغەمبەرﷺسەریان هەڵداوەو لە درۆو کوفردا هەربە ڕێی جولەکەو گاوردا دەڕۆن}.

بەڵێ ڕاستە دین لە فاسقو کافر وەرناگیرێت ، جا کەسێك کە باوەڕی وابووبێت کە ئەصحاب فاسقو مورتەد بونەتەوە دەبێ باوەڕیشی بەم قورئانە نەبێت، وە بە پێچەوانەوە ئەوەی کە باوەڕی بەم قورئانە هەیە دەبێت باوەڕیشی وابێت کە ئەوانەی کە ئەم قورئانەیان کۆکردوتەوە پیاوانی صاڵحو جێی متمانەنو شیاوی ئەوەن کە دینیان لێوەربگیرێت جا هەر ئەمەش حەقو ڕاستە وەك پەروەردگار لە وەسفی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کە هەڵگرانی قورئان بون دەفەرموێ ﴿ وَكَّلۡنَا بِهَا قَوۡمًا لَّيۡسُواْ بِهَا بِكَٰفِرِينَ /الأنعام: ٨٩/ جا بێگومان ئیمە ئەو قورئانە بە گەلێك دەسپێرین کە بێ باوەڕ نین بەو ﴾.

هەروەها کەسانێکیترکە دەیانزانی ئەگەر وەك ئە وانەی کە لەپێشدا باسمان کرد باس لە گۆڕینی قورئان بکەن ئەوا ئومەتی ئیسلامی پشتیان تێدەکاتو جێگاو پێگایەکیان دەست ناکەوێت ، جا بە شێوازێکیتر بۆ دژایەتی قورئان هاتنە مەیدانەوە ئەمانە هەمو هەوڵێکیان دەدا کەئایەتەکانی قورئان بەشێوەیەك باس بکەن کە لەگەڵ بیروبۆچونی ئەواندا بگونجێت ، جا کاتێك ڕەخنەیان لێدەگیرا کە چۆن قورئان بەوشێوازە مانا دەکەنەوە؟ دەیان گوت: ئەوەی تۆ باسی دەکەیت زاهیرو روبینی ئایەتەکەیە بەڵام ئەوەی کە ئێمە باسی دەکەین ناوەڕۆكو حەقیقەتی ئایەتەکەیە وەك ئەوە لە مانای ئەم ئایەتەدا ﴿ ٱذۡهَبۡ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ /طه: ٢٤ ﴾ دەیانوت: مەبەست لە فیرعەون دڵی مرۆڤە واتە بگەڕێرەوە بۆلای دڵت کە ئەوە توشی سەرکەشی بوە! یان لە ئایەتی ﴿ مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ يَلۡتَقِيَانِ / الرحمن:١٩ ﴾ مەبەست لە دوو دەریا عەلیو فاتیمەیە ، وە ﴿ يَخۡرُجُ مِنۡهُمَا ٱللُّؤۡلُؤُ وَٱلۡمَرۡجَانُ ﴾ مەبەست حەسەنو حوسەینە (بحار الانواربابی سیو شەشەم یەکەم ریوایەت).

جا جێی خۆیەتی کە بوترێت ئەگەر ئەو دوو دەریایە ﴿بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٌ /الرحمن:٢٠ ﴾ لەنێوانیاندا پەردەو بەربەست هەیە ﴾ جا حەسەنو حسین چۆن بەدنیا هاتون؟! بەڵێ ئەمانە توانیان بە گۆڕانکاری ئاوا لە ماناو مەبەستی ئایەتەکانی قورئان خەڵکێکی زۆر لە قورئانو بیروبۆچونی ڕاست دوربخەنەوە جگە لەمانە هەندێکیش هەوڵیان داوە بە هۆی دڵ نەخۆشی یان باش تێنەگەیشتنیان لە قورئان بەرنگاری ئەو کتێبە پیرۆزە بکەنو شكو گومان بۆ باوەڕداران دروست بکەن، هەر لە سەردەمی دابەزینی قورئاندا ئەم ڕەخنەگرتنو خراپ تێگەیشتنانە هەبوە ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە قورئان پێك هاتوە لەچوار بەش: بەشێکی هەموکەس لێی تێدەگات، بەشێکی ئەوانە لێی تێدەگەن کە شارەزایان چاکە لە زمانەوانی عەرەبیدا. بەشێکیتری ئەوانە لێی تێدەگەن کە خاوەنی عیلمو زانیاریەکی زۆرن کە پێیان دەوترێت "Ž J zÅêåÑá lŸå" وە بەشێکیشی عیلمەکەی تەنها لای پەروەردگارەوە کەس وەك خۆی لێی تێناگات. کە ئەم بەشەیان تەنها باوەڕبون پێی پێویستە وموسڵمان هەرئەوەندەی لەسەرە.جارێك کەسێك باسی لەوە دەکرد کە لە قورئاندا شتانێك هەن کە پێچەوانەی یەکترن وەك ئەوەی کە لە شوێنێکدا هاتوە کە دەڵێت:﴿ لَآ أُقۡسِمُ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ﴾ کەواتە سوێند ناخۆم بەم شارەکە (مەکە) بەڵام لە شوێنێکی تردا دەڵێت: ﴿ وَهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ٱلۡأَمِينِ ﴾ واتە سوێند دەخوات بەشاری مەکە. بێ ئاگا لەوەی کە "Ÿ" هەموکات لە زمانی عەرەبیدا مانای نەفیو ڕەد کردنەوەنادات تەنانەت هەندێ جار بۆ تەئکیدو جەختکردنەوە بەکاردێت وەك لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ:﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيۡنَهُمۡ /النساء:٦٥ ﴾

وە جاری واش هەیە کە زیادەیەو کاریگەری مانایی لەسەر ڕستەکەناکات.جا هەر بۆیە لە سورەتی واقیعەدا دەفەرموێ: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾ کە مانای ئەوەنیە کە سوێند ناخۆم ئەوەتە لە درێژەی ئایەتەکە دا دەفەرموێ:﴿ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ /الواقعة: ٧٦/ بێگومان ئەگەربزانن ئەوە سوێندێکی گەورەیە ﴾ وەیان دەڵێن: لە ئایەتی پانزەی سورەتی یونس گۆڕانکاری لە قورئاندا رەت کراوەتەوەو ﴿وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٖ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا ٱئۡتِ بِقُرۡءَانٍ غَيۡرِ هَٰذَآ أَوۡ بَدِّلۡهُۚ قُلۡ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنۡ

أُبَدِّلَهُ مِن تِلْقَآيِ نَفْسِيٓ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ ... /یونس:١٥ ﴾

بەڵام لە سورەتی نەحلدا باس لەوەدەکات کە گۆڕانکاری رویداوە: ﴿ وَإِذَا بَدَّلْنَآ ءَايَةً مَّكَانَ ءَايَةٍ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوٓاْ إِنَّمَآ أَنتَ مُفْتَرٍۭ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ ﴾

لەوەلامدا دەڵێین: ئەم دوو ئایەتە نەك پێچەوانەی یەکترنین بەڵکو تەواوکەری یەکترن ئایەتی سورەتی یونس باس لەوە دەکات کە کافرەکان داوایان لە پێغەمبەرکرد کە ئەم قورئانە بگۆڕێت ،جا پێغەمبەریش پێی راگەیاندن کە ئەوە لەتوانای ئەودا نیە بەڵکو ئەو تەنها ئەو فەرمانانەی کە پێیکراوە رایدەگەیەنێت جا لە ئایەتی سورەتی نەحلدا رونی دەکاتەوە کە ئەوە ئیشی الله ی باڵادەستە کە کام ئایەت یان کام حوکمی بییەوێت دەیگۆڕێت جا باوەڕدار باوەڕی بە هەردوو ئایەتەکە هەیەو پێی وایە کە قورئان هەموی لەلایان پەروەردگارەوەیەو محمدیش ﷺدەسەڵاتی گۆڕانکاری تێدا نیە ،جا ئەمەچ دژایەتیەکی تێدا بو؟ وەیان یەکێکی تر کە پێیوابو شارەزای لەزمانی عەرەبی باشە دەی گوت: چۆن دروستە کە لە قورئاندا دەڵێت : ﴿ نَّحْنُ أَعْلَمُ /ق: ٤٥ ﴾ بەڵکو دەبێت بیگوتایایە: نحن نعلم...!

ئەمانە هەروەك نمونە باس کران بەڵام هەمو رەخنەکان کە لە قورئان دەگیرێن لەبەر دوو هۆیە: رقو قینێکی زۆر بەرامبەر بە قورئان چونکە ناتوانن راستی ببینن‌و دان بە حەقیقەتدا بنێن یان جەهلو بەهەڵە تێگەیشتنە لە قورئان، بەڵێ زۆرن کەسانێك کە بە هۆی بێ ئاگاییان لە زمانی قورئان بەهەڵە لەمانای قورئان تێدەگەن ، جا هەم خۆیان حەقیان لێ ون دەبێت هەم رێ لە خەڵکیش ون دەکەن ، جا ناڵێن ئێمە تێنەگەیشتوین ، بەڵکو دەڵێن ئەوە قورئانە کە ئایەتەکانی پێچەوانەی یەکترن، هەندێکیش بەهۆی ئەو رقو قینەوە هەمو بنەمایەکی عیلمیو عەقڵی دەخەنە ژێر پێو دەست لەسەر چاوی خۆیان دادەنێن تا حەقو حەقیقەت نەبینن جا ئەوەی کە خەوی لێ کەوتوە دەکرێت لە خەو دایچڵەکێنیت بەڵام ئەوەی کە بەدرۆ خۆی بەخەودا بردوە بەقیڕەو هاواریش بە ئاگا نایەتەوە، جا ئەگەر بە دڵێکی پاكولەسەر بناغەیەکی عیلمیو عەقڵی تەماشای قورئان بکرێت بەو پەڕی دڵنیایەوە دەڵێت: ﴿ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ /فصلت:٤٢ ﴾

دەست پێکردنی سورەتەکان:

شێوەکانی دەستپێکردنی سورەتەکانی قورئان دە شێوەیە،

یەکەم: دەستپێکردن بە سەناو مەدحی پەروەردگار کە ئەمانە دووبەشن، الف: ئەوانەی کە وەسفە چاکەکان بۆ پەروەردگار دەسلمێنن کە حەوت سورەتن کە پێنجیان بە ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ و دوویشیان بە ﴿ تَبَارَكَ ﴾ دەست پێدەکات.

ب: ئەو سورەتانەن کە بە تەسبیحاتی پەروەردگار دەست پێدەکات کە ئەوانیش هەرحەوت سورەتن کە بە موسەبیحات دەناسرێن.

دووهەم: ئەو سورەتانە کە بە بانگ کردن دەست پێدەکەن کە دە سورەتن کە سیانیان بە ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ﴾ وەسیانی تر بە ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ﴾ دو سورەتیش بە﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ﴾وە سورەتی موزەمیلکەبە ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ﴾ هەروەها سورەتی مودەسیریش کە بە﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ﴾ دەست پێدەکەن.

سێهەم: بیستو سێ سورەتن کە بە رستەی خەبەری دەست پێدەکەن کە ئەم سورەتانن: ئەنفال، تەوبە، نەحل، ئەنبیاء، مؤئمینون، نور، زومەر، محمد، فتح ، قەمەر، رەحمان، موجادەلە، حاقە، مەعاریج، نوح، قیامە، عەبەس، بەلەد، قەدر، بەینە، قاریعە، تەکاسور، کەوسەر.

چوارەم: ئەو سورەتانەن کە بە سوێند دەست پێدەکەن کە پانزە سورەتن کە ئەمانەن:﴿ وَٱلصَّٰٓفَّٰتِ صَفًّا ﴾ ﴿وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرْوًا ﴾ ﴿وَٱلطُّورِ ﴾ ﴿وَٱلنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴾ ﴿وَٱلْمُرْسَلَٰتِ عُرْفًا ﴾ ﴿وَٱلنَّٰزِعَٰتِ غَرْقًا﴾ ﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلْبُرُوجِ﴾ ﴿وَٱلشَّمْسِ وَضُحَىٰهَا ﴾ ﴿وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴾ ﴿وَٱلضُّحَىٰ ﴾ ﴿وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيْتُونِ ﴾ ﴿وَٱلْعَٰدِيَٰتِ ضَبْحًا ﴾ ﴿وَٱلْعَصْرِ ﴾

پێنجەم : دەست پێکردن بە مەرج کە ئەمانەش حەوت سورەتن : واقیعە ، منافیقون، تەکویر، ئینفیتار، ئینشیقاق، زەلزەلەو نەسر.

شەشەم: ئەو سورەتانەن کە بە فەرماندان دەست پێدەکەن کە شەش سورەتن: سورەتی جن، عەلەق، کافیرون، ئیخلاص، فەلەق‌و ناس.

حەوتەم: پێنج سورەتیش بە پرسیار کردن دەست پێدەکەن کە ئەمانەن: سورەتی ئینسان، نەبەء، غاشیە، فیل و ماعون.

هەشتەم: دەست پێکردن بە هۆ" التعلیل" کە تەنها سورەتی قورەیشە .

نۆهەم: ئەو سورەتانەی کە بە دوعا دەست پێدەکەن کە سورەتەکانی موتەففین و هومەزەو مەسەدە. دەهەم: ئەو سورەتانەن کە بە پیتە جیاکان ([illegible]) دەست پێدەکەن کە ئەمانە بیست و نۆ سورەتن: بەقەرە، ئالی عیمران، ئەعراف، یونس، هود، یوسف، رەعد، ئیبراهیم، حیجر، مریم، تاها، شوعەرا، نەمل، قەصەص، عەنکەبوت، روم، لقمان، سەجدە، یاسین، صاد، غافیر، فوصیلەت، شورا، زخرف، دوخان، جاسیە، ئەحقاف، قاف و قەلەم، وتراوە ئەم سورەتانە کە بەم پیتانە دەست پێدەکەن هەمویان مەکین جگەلە سورەتی بەقەرەو ئالی عیمران کە ئەمە یەکێکە لەو رێگایانەی کە سورەتەکانی مەکی و مەدینەیی پێ لەیەکتر جیا دەکرێنەوە.

مەکی و مەدینەیی سورەتەکان:

ماوەی هاتنە خوارەوەی قورئان بیست و سێ ساڵ بوە کە بەهۆی کۆچی پێغەمبەرەوەﷺ بۆ مەدینەو دامەزراندنی حکومەتەوە سورەتەکانی قورئان بە مەکەیی و مەدینەیی ناوبراون جا ئەوەی کە بەر لە کۆچی پێغەمبەرﷺ دابەزیوە بە مەکەیی دەناسرێت و ئەوەش کەپاش کۆچی دابەزیوە بەمەدینەیی دەناسرێت ئیتر لەهەرکوێدا دابەزیبن.واتە ئەوەی کە رەچاو دەکرێت کاتە نە شوێنی دابەزینەکە، ئەو سورەتانەی کە مەکین کە زۆرتر باس لە بنەماکانی ئیسلام دەکەن و شێوازەکانیان زۆر بەتەوو توندە چونکە رولە بێ باوەڕانی مەکە دەکات کە دژایەتی قورئان و پێغەمبەریانﷺ دەکرد زۆربەی ئەم سورەتانە ئایەتەکانیان کورتە بەڵام سورەتە مەدینەییەکان کە زۆرتر باس لە ئەحکامەکان دەکەن و بەرامبەرەکەی باوەڕدارانن شێوازێکی ئارام و هێواشیان هەیەو ئایەتەکانیان درێژە،

بۆ ناسینەوەی ئەم دووبەشە لە یەکتری زانایان چەند شتێکیان داناوە، لەوانە هەرسورەتێك وشەی "كَلَّا" ی تێدابێت ئەوە مەکییە ئەم وشەیە سی و سێ جار لە پانزە سورەتی قورئاندا هاتوە ، وەیان هەرسورەتێك کە سوجدەی تێدایە وە یان هەرسورەتێك کە ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ﴾ ی تێدا بێت بەو مەرجەی ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ﴾ ی تێدا نەبێت ئەوە مەکیە بەڵام سورەتی حەج کەهەم ئەم هەردوو وشەو هەم سوجدەی تێدایە زانایان لەسەر مەکەیی بون یان مەدینەیی بونی یەکدەنگ نین. وەبێجگە لە سورەتی بەقەرە هەرسورەتێك باسی ئادەم و ئیبلیس یان باسی گەلانی پێشوی تێدا هاتبێ یان هەر سورەتێك بە پیتە جیاجیاکان دەستی پێکردبێت جگە لە بەقەرەو ئالی عیمران ئەوە مەکیە. وە هەر سورەتێك کە فەرز یان حەدێکی تێدا پێویست کرابێ ئەو سورەتە مەدینەییە وەجگە لە سورەتی عەنکەبوت هەرسورەتێك کەباسی موناففقەکانی تێدا هاتبێ یان هەر سورەتێك کە بە ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ﴾ دەست پێدەکات ئەوە مەدینەییە. هەندێ لە زانایان وتویانەهەندێ سورەت دووجار دابەزیوە جارێك لەمەدینەو جارێکیش لەمەکە و هەندێکیش وتویانە لەسورەتە مەکەییەکان هەیە کەچەند ئایەتی لەمەدینەدا دابەزیوە وەك لە سورەتی حەج وجگە لەویشدا هاتوە.

ناسینی مەکی و مەدەنی سورەتەکان هۆکارێکی گرنگن بۆ تێگەیشتنی ئایەتەکان و ناسینی ناسخ و مەنسوخی قورئان.سورەتە مەکیەکان هەشتاودوو سورەتن کە ئەمانەن:

[illegible]

سورەتە مەدەنیەکانیش بیست سورەتن کەئەمانەن:

[illegible]

وە ئەوە سورەتانەش کە لە سەر مەکی یان مەدەنی بونیان ناکۆکی هەیە دوانزە سورەتن کە ئەم سورەتانەن: ÛG̃Ãã ÛG̃Ãã ÛkÃÛţã ÛaÃ ÛZ,Ôã ÛpÃã ÛgÃã ÛG̃Ãã Yhq ÛEYãÛ ã Ãg

ناسخ ومەنسوخ:

قورئان لەسەردەمێکدا دابەزی کە خەڵك لەوپەڕی سەرلێشێواوی‌و بێ ئاگاییدا بون‌و هیچیان لەبارەی ئیسلامەوە نەدەزانی و هەمو رەوشتێکی ناڕەوا لەناو کۆمەڵگادا وەك گیا کەڵە بنجی داکوتابوو کەدژایەتی کردنی زۆر دژواربوو، جاخوای داناوزانا پێغەمبەری رەوانەکرد بۆ ریشە کێش کردنی ئەو هەمو رەوشتە نالەبارو پیسانەودانانی رەوشتی جوان لەجێگایاندا جا چونکە هەندێ لەو رەوشتانە ئەوەندە پیس‌و نابەجێ بون نەدەکرا هیچ جۆرە چاو پۆشییەکیان لێ بکرێت بەڵکو ئیسلام بەبێ چاوپۆشی لێ کردن راستەوخۆ لەدژیان وەستاو هەمو کون‌و کەلەبەرێکی لێ داخستن وەك بت پەرستی و داوێن پیسی ودرۆو دزی کە دەقەکان یەکسەر دابەزینە سەریان و هیچ ماوەیەکیان پێ نەدان، جا دەقەکان هەرچۆن دابەزین هەربەوشێوەیەش مانەوە، بەڵام هەندێکی تر لەو رەوشتە ناپەسەندانە زۆرجێگای خۆیان کردبویەوە لەدڵ‌و دەرونی زۆربەی خەڵكداو پەلاماردانی یەکسەرەیی زیانی لەسودی زۆرتر دەبو بۆ کۆمەڵگا لەبەر ئەوە ئیسلام قۆناخ بەقۆناخ هەوڵی لەناوبردنی داوەو دەقی سەردەمی کۆنی جیاوازە لەگەل دەقی قۆناخی پاش خۆی، جا لێرەدا زۆربەی زانایان پێیان وایە کە دەقی قۆناخی پاشی ناسیخ و هەڵوەشێنەرەوەی قۆناخی پێش خۆیەتی ،

وشەی "النسخ" واتە لەناوبردن یان گۆرانکاری یان سڕینەوە کە مەبەست پێی، ÖĵÉEĝÉ ÈjÀ Lĝĵ Èĵĥ واتە: لابردنی بڕیارێکی شەرعی پێشو {Ėĵr ÈjÀ} بەهۆی بڕیارێکی شەرعی کە دواتردابەزیوە، بەو لابردن‌و هەڵوەشاندنەوە دەڵێن نەسخ‌و بەو حوکمەی کە لابراوە دەڵێن مەنسوخ‌و ئەوبەڵگەیش کە لایبردوە پێیدەوترێت ناسخ، جا پێویستە ئەوەش بزانین کە:

الف: لە بیرو باوەڕوهەواڵوداستانەکان دا هیچ جۆرە نەسخێك نیە بەڵکو نەسخ تەنها لەکردارە فەرعیەکاندایە.

ب: نەسخ لەبڕیارێکدا دەبێت کە دەقەکان لەدژی یەك بوەستن وهیچ رێگایەکیش نەبێت بۆ یەکخستنیان‌و دەقە هەڵوەشێنەرەوەکە پاش دەقە هەڵوەشێنراوەکە دابەزی بێت واتە دەبێ مێژوی هاتنی دەقەکان زانراوبێت‌و هیچ رێگایەکیش نەبێت بۆیەکخستنیان ئینجا رودەکرێتە نەسخ.من پێم وایە نەسخ بەوشێوە فرەوانەی کە هەندێك وتویانە زۆرە لەجێگای خۆیدا نیەو ئینکاری کردنیشیم پێ بێ جێیە، پێویستە ئەوەش رەچاو بکرێت کە هەندێ لە زانایان وشەی نەسخیان بۆ "ÖĮÈĴÂĝã"وە یان بۆ "ŏÂĥrã"ش بەکارهێناوە.لێرەدا نمونەیك لەسەر نەسخ باس دەکەین، بۆنمونە: عارەق خواردنەوە کە لەو سەردەمەدا وەك ساردی ئەمڕۆ بەکار دەهێنرا ئەوە بوئیسلام لەبەر زیانەکانی لەموسڵمانانی قەدەغە کرد بەڵام بە چەند قۆناغێك، هەروەك چۆن بەندایەتیەکانی بەهێواشی‌و قۆناخ بەقۆناخ لەسەر موسڵمانان پێویست کرد تا ئەو جیلە رێك‌و پێکە دروستبو کە الله کردنی بەمامۆستاو رێ پیشاندەرو سەرپەرشتی خەڵکی، خوای گەورە کەبڕیاری لەسەر قەدەغەکردنی عارەق بو سەرەتا مادەی سڕکەری لەرۆزی جوان جیا کردەوە وەك دەفەرموێ: ﴿ وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلۡأَعۡنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنۡهُ سَكَرٗا وَرِزۡقًا حَسَنًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴾ /النحل: ٦٧ / وەلە بەروبومی خورماو ترێ کان ئێوە ماددەی سەرخۆشی و رۆزییەکی شیرین‌و جوان وەردەگەرن ، بێگومان لە تەماشاکردنی ئەو هەمو نیعمەتە جۆراو جۆرانەدا بەڵگەیەکی گەورە هەیە بۆ ئەو گەلەی کە ژیری خۆی بخاتەکارەوەو چاك بیر بکاتەوە﴾

ئەمە یەکەم ئایەت بوو کە هاتە خوارەوەو خراپی مادەی سەرخۆشکەری لێ وەرئەگیرا ، چونکە خوا جیای کردوەتەوە لە رۆزی جوان، جا ئەوانەی ئەمەیان وەرگرت هەندێکیان وازیان لە خواردنەوەی شەراب هێناو هەندێکی تری داوای لە خواکرد کە جوانتر بۆیان رۆشن بکاتەوە کەبەمە دوودڵی دروستکرد لەلای ئەو باوەڕدارانەش کە هێشتا هەر دەیانخواردەوە، ئینجا تێیگەیاندن کەتاوانی زۆرترە لەسودی فەرموێ:﴿پرسیارت لێ دەکەن لە بارەی ئارەق و قومارەوە

بڵێ: لەم دوانەدا گوناهێکی گەورە هەیەو سوودیشی هەیە بۆ خەڵك بەڵام گوناهەکەیان گەورەترە لە سوودەکەیان ﴾ ،

بەمەش هەندێ لە موسڵمانان وازیان هێنا بەڵام پاش ماوەیەکیتر ئایەت دابەزی کە ﴿ نزیکی نوێژ نەکەونەوە کاتێ کە سەرخۆشن﴾ ئاشکرایە نوێژ واجبەو ناتوانن وازی لێ بهێنن دەی ئیتر کاتیان کەم بویە ، وە ئەمە بوو بە هۆی ئەوەی کە هەندێکیان بۆ هەمیشە وازی لێ بهێنن ئەوانیتریش رابێن لە سەر بەرگریکردنی خۆیان لە خواردنەوەی عارەق ، ئینجا لە ساڵی شەشەمی کۆچیدا واتە پاش نۆزدە ساڵ لە پێغەمبەرایەتی پێغەمبەرمان ئەم ئایەتە دابەزی کە دەفەرموێ:﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ /المائدة: ٩٠/ ئەی باوەڕداران ئارەق و قومارو بت پەرستی‌وئەنجامدانی کاربەهۆی ئەو بۆچونە تایبەتیەوە بەهەڵدانی تیرەکان پیسییەکن لە کاروکردارە پیسەکانی شەیتان سا وازی لێ بهێنن بەڵکورزگار ببن﴾ جا بەم شێوەیە بەچەند قۆناغ پەوەردگار عارەق و قوماری لەسەر حرام کردن ئەمەش حیکمەت‌ولوتف‌و بەزەیی ئەو زاتە میهرەبانە پیشان دەدات، وە هەندێك لە زانایان وتویانە کە یەکەم شت کە نەسخی بە سەردا هاتوە رو کردن بەرەوە "بیت المقدس" بوە کە لە ئایەتەکانی سورەتی بەقەرەدا باسی لێکراوە.

[illegible]:

محکم واتە: بتەووریێك‌وپێك‌وبێگەردو چەسپاو بەیەکەوە، کە ئەم قورئانە هەموی وایە وەك دەفەرموێ:﴿ الٓر ۚ كِتَٰبٌ أُحْكِمَتْ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ /هود: ١ /الف لام. را ئەم قورئانە پەڕاوێکە مەحکەم کراوە ئایەتەکانی‌و رێك وپێکن‌وبە شێوەیەکی چاك و رەوان بێژراوو داڕێژراون لەپاشان درێژەی پێدراوەو روون کراوەتەوە لەلایەن کەسێکەوە کە کار بە جێ و زۆر بەئاگاو لێ زانە﴾

موتشابە: واتە: لەیەکچو کە دیسان ئەم قورئانە هەموی وایەو لەیەك دەچێت وەك دەفەرموێ: [ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ ٱلْحَدِيثِ كِتَٰبًا مُّتَشَٰبِهًا مَّثَانِىَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ /زمر:٢٣/ زاتی (الله) جوانترین قسەی ناردوە کە پەڕاوێکەو سورەتەکانی لەیەك دەچن‌و دووبارەکراوەیەو بە خوێندنەوەی پێستی لەشی ئەو کەسانەی کە لە پەروەردگاریان دەترسن موچرکەی پێدادێت پاشان پێستیان و دڵیان نەرم ئەبێت بۆیادی (الله) ئەمەیە رێنمای (الله) بۆ هەرکەسێك کە ئارەزوی لێ بێت رێنمایی دەکات‌و هەرکەسێکیش کە (الله) رێگای لێ ون بکات، ئیتر هیچ کەسێکی تر نیە کە رینمایی بکات ﴾. قورئان بەشێکی فرمانەکانی ئاشکرایەو ماناکەی دەفامرێت کە بە (محکم) ناودەبرێت کە پەیڕەوی کردنی ئەرکی سەرشانی باوەڕدارانەو لێکۆڵینەوەو وردبونەوە لێی ئیشێکی پەسەندەو رەوایە بەڵام بەشێکی تری ماناو مەبەستی نازانرێت‌و پێویستە زانینەکەی حەواڵەی الله بکرێت و هەر ئەوەندەش لەسەر باوەڕداران پێویستە کە پێی دەوترێت (متشابە) کەمەبەستی ئەم ئایەتەش ئەوەیە کە دەفەرموێ:

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ ۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ /آل عمران:٧/ خوا ئەو زاتەیە کەئەم کتێبەی بۆ تۆ رەوانە کردوە ئەی محمد ﷺکە لەو کتێبە دا چەندەها ئایەتی موحکەم هەیە کە حوکمیان دەزانرێت‌و ئیشیان پێ دەکرێت‌و ماناکەیان زۆر روشن و ئاشکرایە کەئەوانە ئەسڵی کتێبەکەن‌و ئەو کتێبە بۆ ئەو مەبەستە رەوانە کراوە، وە هەندێکی تری ئاڵۆزەو لەیەك دەچن‌و چەندین مانا هەڵدەگرێت. جائەوانەی کە نەخۆشی لە ناو دڵیان دایە دوای ئەوانە دەکەون کە مانایان رۆشن نیە ، ئەوسا نەك بۆ ئەوەی ڕاستی بزانن بەڵکو بە مەبەستی ئاشوب دروستکردن و بە مەبەستی مانای نارێك ، خۆ مافیان نەبو کەئەو رێگا هەڵەیە بگرنە بەر ، چونکە کەس مانای ئەو موتەشابیهانە نازانێت بێجگە لە خوای گەورە خۆی، وە ئەوانەی کەوا زۆر چونەتە خوارەوە لە عیلما و شارەزاییان لە تەوحید و یەکتا پەرەستی دا زۆرە دەڵێن: ئێمە ئیمانمان بەو ئایەتانە هەیە

و له لایەن خوای خۆمانەوه هاتوه و بێگومانیش سودێكی زۆری تێدایه بەڵام ئێمە دەركی پێ ناكەین، جابیر ناكاتەوه لەم راستیانه مەگەر ئەوانەی كه خاوەنی ژیریرین . واته تەنها خاوەن عەقڵەكان لەمە بیر دەكەنەوەو سودی لێ وەردەگرن﴾ لەهەمان سورەتدا ئەم سێ بەشە باسكراون. واته به كورتی قورئان هەموی محكمەو هەموی متشابەوهەندێكی محكمەو بەشێكی متشابه بەو مانایانە كه باسمان كرد.

سەرەتاو كۆتایی قورئان:

یەكەم شت كه له قورئان دابەزیوه سەرەتای سورەتی عەلەقە، كاتێك كه پێغەمبەرﷺ گەیشتە تەمەنی چل ساڵی شەوێك له ئەشكەوتی حیرا فریشتەیەك هاتەلای و وتی: بخوێنە،پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: منیش وتم : من خوێندەوار نیم، ئینجا فەرموی: گرتمیو وشاردمی بەخۆیەوه هەتا زۆر نارەحەت بوم، لەپاشان دەستی لێ كردمەوەو وتی: بخوێنە، وتم: من خوێندەوار نیم .هەم بەتوندی گوشیمی بەخۆیەوەو ئێشم پێ گەیشت پاشان وازی لێهێنامو وتی: بخوێنە منیش وتم: خوێندەوار نیم جا جاری سێهەم گوشیمی بەخۆیەوه تا زۆر نارەحەت بوم ئینجا بەری دامو وتی: [ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ]هەتا گەیشتە [عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ]. بەڵام سەبارت به ئاخرین ئایەت یان سورەت كه دابەزیوه فەرمودەیەكی راستمان له پێغەمبەرەوەﷺ نییە بە لام هەندێ لە یارانی بە پێی ئیجتهادی خۆیان و ئاگاداریان له ئاخرین ئایەت یان سورەتێك كه بیستویانه له پێغەمبەرەوه ﷺ لەوبارەوە قسەیان كردوە، بەرائی كوڕی عازیب دەڵێت: [illegible] دواترین سورەت كەدابەزیوه بەرائەتەو دواترین ئایەت كەدابەزیوه ئایەتی كەلالەیە} وه ئیبنو عەباس دەڵێت: [illegible] ﷺ [illegible] دواترین ئایەت كه دابەزیوەتە سەر پێغەمبەرﷺ ئایەتی ریبایە) مەبەست به ئایەتی ریبا ئایەتانی ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ ﴾ و ئایەتی﴿ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٢٨١﴾ ﴾ كه هەر دوو له سورەتی بەقەرەدایە جا هەر بۆیە له ئیبنوعەباسەوە هاتوه كه ئایەتی ﴿ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ﴾ بەئاخرین ئایەتی ناوبردوە[illegible]وه له روایەتەكەی ئیمامی مسلم دا هاتوه كه پرسیاركرا له ئیبنو عەباس: [illegible] ئایادەزانی كام سورەت دواترین سورەتەكە هەموی پێكەوەدابەزی بێت؟ وتم: بەڵێ [illegible] ... ﴾

بەڵێ بەكۆچی دوای پێغەمبەرﷺدابەزینی وەحیو دانانی یاساو تەشریع كۆتای پێهات چونكه پەروەردگار دوایین پێغەمبەری ﷺ خۆی نەبردەوه تا ئەو ئاینەی كه خۆی رازیه بۆ بەندەكانی تەواوی كردو هیچ كەم كۆرییەكی تێدا نەهێڵا هەروەك دەفەرموێ:﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ /المائدة: ٣ ﴾
بەڵام لەم بارەوەش لەدوای كۆچی پێغەمبەرﷺ كەسانێك هاتن كه ئیدعای پێغەمبەرایەتیو دابەزینی وەحیان دەكرد كه یەكێك لەوانه موسەیلەمە بو كه موسڵمانان له سەردەمی ئیمامی ئەبوبەركردا لەناویان برد.
پاشان كەسانێكی تر هاتن كه باوەڕیان وابوكه لەدوای پێغەمبەرﷺ دوانزه كەس كه له بنەماڵەی پێغەمبەرنو پلەوپایەیان له پێغەمبەران بەرزترە به بەردەوامی وەحییان بۆ دادەبەزێ!؟ كه ئەمانە بەشیعەی دوانزه ئیمامی دەناسرێن فەرمودە گەلێك دەدەنه پاڵی ئەم دوانزەكەسه ئینجا دەڵێن چونكه وەحیان بۆ هاتوه هەمو قسەكانیان بەڵگەنو ئەوەی كه وتویانه حەڵاڵە حەڵاڵەو ئەوەی كەوتویانه حەرامە حەرامە، دواتر كەسانێكی تر وەك قادیانیەكان پەیدا بون كه باوەڕیان وایه كه میرزا غولام ئەحمەد پێغەمبەرێكە كه وەحی بۆ دابەزیوه ئەمانه باوەڕیان وایه پێغەمبەران دووبەشن: بەشێك كه یاساو تەشریعی تایبەتیان پێیەو پێویست كراوه كەرایگەنن بەشێكی تر تەنها راگەیاندیان لەسەرەو خاوەنی یاساو ئاینێكی تایبەت نین، جا بەشی یەكەمیان بەهاتنی پێغەمبەری ئیسلام كۆتای پێهاتووەو كەس ناتوانێت شتێك حەڵاڵ یان حەرام بكات بەڵام بەشی دووهەم كۆتای پێنەهاتووەو میرزا غولام ئەحمەد یەكێك لەوانەیە، ئەم بۆچونە ئەگەرچی كوفرەو گومراهیه بەڵام هێشتا لەخراپیدا ناگاتە بۆچونی شیعه دوانزه ئیمامییەكان چونكه ئەوان نەپێیان وایه كه غولام ئەحمەد له

پێغەمبەرانی پێشو بەرزترەو نە خاوەنی تەشریع و یاسایەکی تایبەتە بەڵام جیاوازی ئەوەی کە شیعەکان لەباتی وشەی پێغەمبەر وشەی ئیمام بەکاردەهێنن ئەگەرچی ئیمامیش لە لای ئەوان لە پێغەمبەرایەتی بەرزترە بەڵام قادیانیەکان وشەی [illegible]" واتە: پێغەمبەر بۆ غولام ئەحمەد بەکار دەهێنن ، بەڵام باوەڕی راستەقینە هەر ئەوەیە کە پێغەمبەرمان بۆمان باس دەکات و دەفەرموێ: [illegible]

بێگومان بەم زوانە لەناوئومەتی مندا سی درۆزن پەیدا دەبن کەهەمویان واگومان دەکەن کە پێغەمبەرن لەحاڵێکدا کەمن دواترینی پێغەمبەرانم و هیچ پێغەمبەرێکیش لەپاش من نیە}.

کێشمەکێش لەقورئان دا

پێغەمبەرمان دەفەرموێ: [illegible] دەمبازیو کێشمەکێش کردن لەبارەی قورئانەوە کوفرە}

چونکە دەمبازی لەبارەی قورئان و بەگژی یەکدانی ئایەتەکانی بەڵگەن لەسەر رێز نەگرتنی قورئان جا ئەوەیش کە رێز لە قورئان نەگرێت ئەوە کافرە.کەواتە لەسەر باوەڕدار پێویستە کەبەم فەرمودەی پێغەمبەرە ﷺ کاربکات کە دەفەرموێ: [illegible] هەتا ئەوکاتەی کەدڵە کانتان بەیەکەوە گرێ دەخۆن قورئان بخوێنن ئەوسا هەرکاتێ نارێك بون هەستن و وازی لێ بهێنن}

بەراستی ئەم فەرمودە بەرێزە چەند ئەصڵ و بناغەیەکی گەورەمان پیشاندەدات،

یەکەم: خوێندنەوی قورئان و لێکوڵنەوەی دەبێت هۆکارێك بێت بۆ نزیك بونەوەی دڵی باوەڕدان لەیەکتری.

دووهەم: هەر قسە یان کۆڕێك کە ناکۆکی لە نێوان باوەڕدارانداا دروست بکات پێویستە وازی لێ بهێنرێت با زۆر گرنگیش بێت چونکە لە مەجلیسی خوێندنەوەی قورئان پیروزترنیە!

عەبدوڵای کوڕی عەمر دەڵێت: چەند کەسێك لە پێش دەرگای پێغەمبەرﷺ دانیشتبون و لەسەر قەزاو قەدەر بو بە دەمەقاڵەیان جا هەندێکیان وتیان: مەگەر ئەو ئایەتە ئاواو ئاوا ناڵێت، هەندێکتریشان وتیان: ئەی مەگەر ئەو ئایەتە ئاوا ناڵێت، واتە: هەرکام ئایەتانێکیان دەکرد بە بەڵگە بۆ راستی بۆچونەکەیان جا پێغەمبەرﷺکە ئەمەی بیست هاتەدەرەوەو سور بویەوە وەك ئەوەی کە دانەی هەنار بە

روخساریداتەقێنرابێت ، جا فەرموی: [illegible] بەمەفەرمانتان پێدراوە یان بەمە رەوانەکراون کە پەیامەکەی خوا هەندێکی بکەن بەگژی هەندێکدا؟! گەلانی پێش ئێوە هەر لەسەر شتی وا گومڕابوون، ئێوە ئالەمبارەوە هیچتان پێ نەسپێر راوە، تەماشابکەن ئەوەی کە فەرمانتان پێکراوە بیکەن و ئەوەی کە بەرگری لێ کراون وازی لێ بهێنن}

واتە قورئان بۆ عیلم و عەمەل دابەزیوە وەك لە ئیبنو مەسعود دەگەڕێنەوە کەدەیوت: [illegible] ﷺ [illegible] ئێمە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ فێری دە ئایەت دەبوین و نەدەچوین بۆ دە ئایەتی تر هەتا هەمو زانیاری و کردارێکی ناو ئەوەدئایەتە فێر دەبوین}.

جا ئەوەبوکە تام و چێژێکی گەورەیان لە قورئان دەکرد وەك لە عوسمانی کوڕی عەففانەوە دەگێرنەوە کە دەیوت: [illegible] ئەگەر دڵمان پاك بوایە تێر نەدەبوین لەفەرمودەی پەروەردگارمان، بێگومان پێم ناخۆشە کە رۆژێك بەسەرما تێ پەڕێت و تەماشای قورئان نەکەم}

لەبەرکردنی قورئان:

پێغەمبەرمان دەفەرموێ: [illegible] ئەوەی کە قورئانی لە بەرکردوە پێی دەوترێت بخوینەرەوەو سەرکەوە، بیخوێنەوە وەك چۆن لەدنیادا دەتخوێندەوە ،جا بەراستی شوێن و مەقامی تۆ لای ئاخرین ئایەتێکە کە دەیخوێنیتەوە}.

جا هەرچی زۆرتری لەبەربێت مەقامی بەرزترە بەڵام دەبێت ئەوەش بزانرێت کە بەو مەرجەی ئەو لەبەرکردنەی قورئان هەرمەبەست خوداو پاداشتی دوارۆژبێت و بۆ ریاو مەبەستی دنیایی نەبێت ، چونکە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] زۆرترینی مونافقی ئومەتم قورئان خوێنەکانیەتی } قورئان خوێنەکان ئەمەفەرمودەیەکی راستەو دەخیلە ئاگاتان لە خۆبێت.

تێبینی:

الف: ئەگەرچی ناومان ناوە(تەفسیری تەوحید) بەراستی من ئیدعای تەفسیری قورئان ناکەم، بەڵکو یەژم ئەمە گرِوگاڵێکی منە لەژێر سێبەری قورئانداو هەڵمژینی بۆنێکی خۆشە لە فرمایشتەکانی پەروەردگاری میهرەبان‌و ئاواتێکی دەرونی مناڵیم بو پەروەردگارم لێی بە زیادبێ بۆی هێنامە دی، لەراستیدا هەرلە مناڵیم دا لەتەمەنی حەوت ساڵیدا حەزم لەقورئان‌وفام کردنی بو هەر لەسەر ئەوەش زللەیەکی باشم خواردو گریانێکی باشیشم کرد، بەڵام هەرچەند بەهەتیوی‌و کەم دەستی لەگەل دایکم‌و خوشکێکی لەخۆم بچوکتردا بەسەختی ژیانمان بەڕێ دەکردو پاشان سەرهەڵدانی شۆڕشی کوردی‌و شەڕی نالەباری حکومەتی عێراق‌و هێرشی تەیارەو تۆپخانەو قەدەغەبونەکانی گەڕان لە شاری هەڵبجەو دەیان گرفت‌و مەینەتی تر سوپاس بۆ الله توانیم خوێندنی مەدرەسەی دینی‌و مەعهەدی ئیسلامی‌و خوێندنی حوجرەم لە ساڵی (هەزارو نۆسەدو حەفتاودوی زاینی) تەواوبکەم، ئیتر پاش ئەوە ئەوەندە دەردەسەری‌و قولای قول‌و ئاوارەیی ئەملا بۆ ئەولا هەتا نوسینی ئەم چەند دێرە منی لاوەرانی‌و ئیمامی نازانم بلێم خەڵکی کوێم؟! إنالله وإنا إليه راجعون .

ب: لەپاش مانای هەموئایەتێکەوە نوختەیەکمان(.) داناوە بەڵام لەهەندێ ئایەتدا لەبەر پەیوەندی زۆر توندیان بەیەکەوە لەگەڵ ئایەتی پاش خۆی واوێکی هەڵەوگەڕاوی (،) بچوکمان داناوە،

لەهەندێ جاریشدا بۆرۆشنکردنەوەی مانای ئایەتەکە وشەگەلێکمان تێکەڵاو بەماناکەی کردوەو ئەو دوو کارەمان بۆ نەکراوە.

ج: تائەوجێگایە کەکراوە مانای ئایەتەکانمان وشاردوە بەیەکەوە.

لە کۆتاییدا سوپاس‌و رێزم هەیە بۆ تەواوی ئەو براو خوشکانەی کە لە کۆکردنەوەو لەنوسین‌و رێکوپێك کردنی ئەم خزمەت بە(قورئانە) دا دەستیان بوە بەتایبەت برای زیادە خۆشەویستم کاك حاجی عبدالله کە هۆی سەرەکی ئەم دەرسانەی تەفسیر بو، جا پاشانیش ئەرکی خستنە سەر کاغەزیشی گرت ئەستۆی خۆیەوەو زەحمەتێکی زۆری کێشا وبەچاکی ئیشی خۆی بردە سەر پەروەردگار پاداشتی خێری بداتەوە وخۆی ماڵ‌ومناڵی لە فیردەوسی ئەعلادا جێ بکاتەوە، دەسا ئەی پەروەردگارم هەمومان لەوێدا کۆ بکەرەوە، ئامین.

[illegible]

عبدالقادر توحيدي

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ١

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٢

ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ٣ مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ٤

إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ٥ ٱهۡدِنَا

ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ

عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ

وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ٧

١ سورەتی فاتیحە ٧

سورەتی فاتیحە کە یەکەم سورەتی قورئانەو حەوت ئایەتە، سورەتێکی مەکییەو وتراوە جارێکیش لە مدینەدا دابەزیوە واتە دووجار دابەزیوە، ئەم سورەتە زۆربەی ئەو ماناو باسانەی کە لە قورئاندا هاتوە لە خۆدا جێی کردوەتەوە وەك سوپاس‌و حەمدی پەروەردگارو بەیەکخواناسین‌و باوەڕ بە دوارۆژو بەندایەتی کردن، جا بۆیە سورەتی"[illegible]" واتە بناغەو ئەساسی قورئانیشی پێدەوترێت، وە هەروەها بە "[illegible]" ناو براوە.

ئیبنوعەباس دەڵێت: لە کاتێکدا کە جیرەئیل لەلای پێغەمبەردا ﷺ بوو لەلای سەرەوەی خۆی دەنگێکی بیست جا سەری بەرزکردەوەو جیرەیل فەرموی: [illegible]

[illegible]

[illegible] / ئەمە فریشتەیەکە دابەزیوەتە سەر زەوی کە جگە لە ئەمڕۆ دانەبەزیوەو هاتوسەلامی کردو وتی: موژدەت پێ دەدەم بە دوو نور کە پێتدراوە کە بە هیچ پێغەمبەرێکی پێش تۆنەدراوە، سورەتی فاتیحەو ئایەتەکانی کۆتایی سورەتی بەقەرە، هەر حەرفێك لەوانە بخوێنیت خێری ئەوەت پێ دەدرێت}

جا ئومێد دەکرێت کە ئەوە بۆ ئومەتەکەیشی بێت.

هەروەها ئەبو سەعید کوڕی موعەلا دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: [illegible]

[illegible]

[illegible] / ئایا گەورەترین سورەتی قورئانت فێر نەکەم پێش ئەوەی کە لە مزگەوت دەربچیت؟ جا دەستی گرتم ئینجا کاتێ ویستمان لەمزگەوت دەربچین وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ فەرموت کە گەورەترین سورەتی قورئانت فێردەکەم فەرموی: ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ کە حەوت ئایەتی دووبارە کراوەیەو ئەو قورئانە گەورەیەیە کە پێم دراوە}

وە هەروەها دەفەرموێ: [illegible] / نوێژ نیە بۆ ئەو کەسەی کەسورەتی فاتیحە نەخوێنێت}

وە عوبادەی کوڕی سامت دەڵێت: [illegible] ﷺ [illegible]

[illegible]

[illegible] / ئێمە کاتی نوێژی بەیانی لە پشت پێغەمبەر ﷺدا بوین پێغەمبەر ﷺ قورئانی خوێند جا خوێندنەکەی لە سەر گران بو کاتێك کە نوێژەکەی تەواو کرد فەرموی: وادیارە کە لە پشت ئیمامتانەوە ئێوەش قورئان دەخوێنن؛ وتمان: بەڵێ، بە پەلە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: وامەکەن، مەگەر سورەتی فاتیحە چونکە بەراستی ئەوەی کە فاتیحە نەخوێنێت نوێژەکەی بەتاڵە}

جا بۆیە "خەتابی" دەڵێت: [illegible]

[illegible] / واتە ئەم فەرمودەیە بێ پێچ‌و پەنا ئەوە دەگەیەنێ کە خوێندنی فاتیحە واجبە لە سەر ئەو کەسەش کە لە پشت ئیمامەوە نوێژ دەکات جا چی ئیمام دەنگ بەرز بکاتەوە یان نە. سەنەدی فەرمودکەش چاکەو هیچ تانەیەکی لێ نەدراوە) وە ئەمەش مەزهەبی ئیمامی شافیعی، ئیسحاق، ئەوزاعی، لەیسی کوڕی سەعد، عوروەی کوڕی زوبەیر، سەعیدی کوڕی جوبەیر، حەسەنی بەسری‌ومەکحولە.

ئیمامی بوخاریش دەڵێت [illegible]

[illegible] / واتە: حەسەن‌و سەعیدی کوڕی جوبەیرو مەیمونی کوڕی مەهران و کومەڵێکی بێژماریش لە تابعین‌و ئەهلی عیلم وتویانە: کە مەئموم لەپشت ئیمام دا فاتیحەدەخوێنێت ئەگەرچی ئیمامیش بە دەنگی بەرز بخوێنێت.

"شێخ ئەلبانی" لە کتێبی (صفه الصلاه) باس لە "نسخ" بونی خوێندنی سورەتی فاتیحە دەکات کە لەم فەرمودەدا فەرمانی پێدراوە کەوابو فەرمودەکە بە راست دادەنێت‌و لە [illegible] " بە "حسن" دای دەنێت. بەڵام پێی وایە "نسخ" بوەتەوە کە ئەمە رایەکی لاوازە چونکە وتراوە: ([illegible]

[illegible]...

وە هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: [illegible] ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ [illegible] / هەرکاتێ سورەتی فاتیحەتان خوێند ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ بخوێنن کە

بەراستی ئەو سورەتە ئەساسی ئەم قورئانەو بناغەی ئەم کتێبەیەو حەوت ئایەتێکی دووبارە کراوەیە، وە ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ ئایەتێکە لەو سورەتە.

(١) بەناوی ﷲ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان.

ئەمە ئایەتێکی قورئانەو لە سەرەتای ئەم سورەتەوە نوسراوە، هەندێك لە زانایان پێیان وایە ئایەتێکە لە سەرەتای هەموو سوورەتەکاندا، چونکە ئیبنو عەباس دەڵێ [illegible] واتە پێغەمبەرﷺ بە جیاکردنەوەی سورەتێك لە سورەتێکی دیکەی نەدەزانی هەتا ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ ی بۆ دەهاتەخوارەوە. جا خۆ ئەگەر لە هەموو شوێنێکیش ئایەت نەبێت بێگومان لە سوورەتی (نەمل) دا بەشی ئایەتێکە. وە بە فەرمودەیش سابت بوە کە بەشێکە لە سورەتی فاتیحەو کەوسەر چونکە ئەنەسی کوری مالیك بۆمان دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی [illegible] ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنۡحَرۡ ٢ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ ٣﴾ [illegible] ئێستا سورەتێکم بۆ دابەزی جا خوێندیەوە: ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ١﴾... تاکۆتایی سورەتەکە}

ئەمرۆ بەهۆی پێشکەوتنی زانیاریو کەرەستەکانیەوە دەرکەوتوە کە ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ یەکێکە لە موعجیزە گەورەکانی قورئان، چونکە پێك هاتوە لە نۆزدە پیت کە هەموو پیتە تاکەکانی ([illegible]) سەرەتای ئەو سورەتانەی کەتێیدا هاتون بەبێ ماوە بەسەریدا دابەش دەبن، هەروەها ژمارەی سورەتەکانی قورئان کە سەدوچواردەیە بەبێ ماوە بەسەریدا دابەش دەبێتو هاتنی خۆیشی بەسەر نۆزدەدا بە بێماوە دابەش دەبێت. ژمارەی نۆزدەش لەسورەتی مودەسیردا هاتوە، جا بێجگە لە ﷲ کێ دەتوانێ کاری ئاوەها بکات بەبێ ئەوەی کە ئالۆزییەك لە مانای دا هەبێت، بەڵکو قورئان لە رێکوپێکیو رەوان بێژیدا لە ئاستێکدایە کەتەواوی رەوان بێژانی سەرسام کردوە.

وتراوە پیتی (با) لە﴿بِسۡمِ﴾ بۆ یارمەتیە، واتە ئەم عیبادەتەی کە دەیکەم یان ئەم قورئانەی کە دەیخوێنم تەنها بە ناوو یارمەتی خواوە ئەنجامی دەدەم نەك بە یارمەتی وەرگرتن لە کەسی دیکەو کەسیش ناکەم بە شەریکی ئەو زاتە، چونکە هەر کەسێ بکەم بە هاوبەشی ﷲ ئەوە زیانم بەخۆم گەیاندوەو پاشە رۆژیش دەستم خاڵی دەبێ. کەواتە باوەڕدار تەنها بەناوی ئەو زاتەوەو تەنها بەوویش دەست بە دوعاو پاڕانەوە دەکات، کام ناو؟ بەناوی ﷲ وە کە ئەم ناوە تایبەتە بەو زاتە چونکە کۆکەرەوەی هەموو سیفەتێکی جوانو تەواوو کەماڵە کە ئەمەش بێجگە لە پەروەردگار لەهیچ کەسێکدا نایەتە دی هەروەها وشەی ﴿ٱلرَّحۡمَٰنِ﴾ تایبەت بە پەروەردگاری جیهانە وەك وشەی (ﷲ) چونکە تەنها ئەو زاتەیە کە سۆزو میهرەبانیەکەی هەموو بونەوەری گرتوەتەوە جا لەبەر ئەوە ناو بردنی هەندێ کەس بەناوی رەحمانەوە هەڵەیە، دەبێ ناوێکی تری بۆ دابنرێت وەك ([illegible]) بەڵام باقی ناوەکانی تری پەروەردگار دروستە بۆ کەسێك بەکار ببرێت خۆ ئەوانیش ئەگەر لەپاش وشەی (عبد)ەوە بێت ئەوە باشترە، بەڵام ناوی (ﷲ) و رەحمان تایبەتی پەروەردگارن. بەراستی مرۆڤ بەبێ ناسینی پەروەردگاری خۆی رێ لێ گومبوو سەرگەردانە، وە بەناسینی ئەو زاتەش دووبارە سەرگەردانە لە حەقیقەتەکەیو ناتوانێت تەشبیهی بکات، نازانێ بڵێ چۆنە، تەنها باوەڕی بەوە هەیە کە زاتێکی زاناو کاربەجێو توانای وایە کە پەروەردگارو بەدیهێنەری هەموو بونەوەرەو هەموو ئالو گۆڕێکی ئەم بونەوەرە تەنها بەدەست ئەوەو تەنها ئەویشە کە شایانی ئەوەیە کە بەندایەتی بۆ بکرێت، زاتێك کە وێنەی نییە نە لە زاتیداو نە لە سیفاتیداو نەلە کرداری دا لەبەر ئەوە مرۆڤ ناتوانێت بەشێوە دەرکی بکات، بەڵکو شاکارەکانی لەم بونەوەرەدا بەڵگەگەلێکی رۆشنن لەسەر زانایيو داناییو دەسەڵاتوهێزی ئەو زاتە کە بە یادی ئەو دڵەکان ئارام دەگرن، جا جێی خۆیەتی کە سوپاسی بکەینو خۆشمان بوێت تا باوەڕێکی راستەقینە لە دڵماندا سەقامگیر ببێتو شیرینی ئەو ئیمانەش هەست پێبکەین، هەروەك لە فەرمودەیەکی پێغەمبەری خوادا ﷺ هاتوە کە فەرمویەتی [illegible] [illegible] سێ شت هەیە کە هەرکەسێك تێیدا هەبێت تامی شیرینی ئیمان دەکات: یەکێکیان ئەوەیە کە خواو پێغەمبەرەکەیﷺ لە هەموو کەس خۆشەویستربن لە لای}

چونكە پەروەردگار سەرچاوەی بونو ژيانمانە جا كەسێك سپڵەو بێنمەك نەبێت چۆن دەبێت كە ئەو زاتەی خۆش نەوێ؟ ئاشكرايە كەتاكە رێگايەك لەم سەردەمەدا كەئەو زاتە بە رێك‌وپێكی بەمرۆڤ بناسێنێت رێگای دواترين پێغەمبەری خوايە كە محمدی كوڕی عەبدوڵای قورەيشی عەرەبيە ﷺ كەلەشاری مەكە ساڵی فيل لەدايك بووە لە چل ساڵيدا بوە بە پێغەمبەرو پاش سيانزە ساڵ كۆچی كردوە بۆ مەدينەو پاش دە ساڵ لە شاری مەدينەدا لە پاش بيستو سێ ساڵ خەباتی بێ وچان بۆ رزگاری مرۆڤ لە بەندايەتی بەندە بۆ بەندايەتی پەروەردگاری جيهان وەفاتی كردوەو تەرمە پيرۆزەكەی لەگەل هەر دوو هاوەڵە گيان فيداو دڵسۆزەكەيدا (ابوبكرو عمر) لە ماڵی دايكی باوەڕدارانداا خاتون عائيشەی خێزانی پێغەمبەر دفن كراون(خوالەهەموويان رازی بێ)و لێژنە لافاوی رەحمەتی خوا برژێ بەسەر گيانی پيرۆزی خۆیو هەردوو هاوەڵە راستو گيان فيداكەی وتەواوی كەس‌و كارو يارو پەيڕەوانيدا، جا لەبەر ئەو خزمەتە بەنرخە، پێويستە كە ئەو پێغەمبەرەشمان ﷺخۆش بوێت، كە ئەوە مەرجی راستی ئيمانە وەك دەفەرموێ: [illegible] جا سوێند بەو كەسەی كە گيانی منی بەدەستە هيچكام لە ئێوە ئيمانی نيە هەتا من خۆشەويستر نەبم لەلای لە باوك‌و منداڵی - لەريوايەتێكی تری دا هاتوە - وەلە هەموخەڵك}

كەواتە مرۆڤ پێويستە بەو پەڕی خۆشەويستیو شەوقو زەوقەوە بەندايەتی تەنها بۆ پەروەردگاری جيهان بكات، بەڵێ ئەوكەسەی كە باوەڕی بە خوای گەورە هەيە خۆی بە نيازمەندی ئەو دەزانێتو باوەڕی وايە كە ئەوەندە نيعمەتی ئەو زاتەی لايە كە ناتوانێ بيژمێرێتو هەميشە خۆی بە قەرزاری ئەو دەزانێت وتراوە"موسڵمان نابێ دووڕۆژی وەك يەك بێت"بەڵكو پێويستە مرۆڤ هەتا دەمرێت رۆژبە رۆژ هەوڵ بدات كە پەروەردگاری خۆی چاكتر بناسێتو بيرو باوەڕی خۆی بەهێز تر بكات. بەڵێ كەرۆژی قيامەت هاتو شادبوين بەديداری پەروەردگار ئينجا هەندێك حەقايق دەزانين، كەوابوو هەندێ لە مانای قورئان موتەشابيهەو راستيەكەی تێناگەينو نايزانين. وەك خواخۆی دەفەرموێ، قورئان دوو بەشە بەشێكی رۆشنەو ماناكەی دەزانين وە بەشێكی موتەشابيهەو حەقيقەتی ماناكەی نازانين. جا ئەو بەشەی كە موتەشابيهە مەرج نيە سەدا سەد هەتا قيامەت نەزانرێت بەڵكو بەگوێرەی زەمان هەندێكمان بۆ رۆشن دەبێتەوە، واتە زەمان بۆمان مانا دەكات. بۆ نمونە: چۆنيەتی دروست بوونی باران كەلە پێشدا زانراوە كە باران لە هەور دەبارێت، بەڵام ئەوە بەم شێوەيە نەزانراوە كە ئەمڕۆ زانست دەركی كردوە، كەواتە بۆ ئەو كاتە موتەشابيهە، بەڵام ئێستا زانراوە. وەك لە سورەتی فوسيلەتدا خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿بەبێگومان ئەوانەی كەوتيان: پەروەردگارمان اللّٰه يە پاشان راست وەستاون لەسەر ئايين لە كاتی گيان دەرچونياندا فريشتەكان دێنەلايانو پێيان دەڵێن: مەترسن لەوەی كە چاوەڕوانيتان دەكاتو خەمی ئەوەش مەخۆن كە بەجێتان هێشتوە﴾

ئێمە ئێستا نازانين قسەی ئەو فريشتانە چۆنە تا كاتی سەرەمەرگ، ئەو كاتە دەزانين كە چۆن دێنو چۆن قسەدەكەن. ئێمە زيندو دەكرێينەوە بەڵام ئێستا نازانين كە چۆن زيندو دەكرێينەوە يان وەڵام دانەوو ژيانو خۆشیو ناخۆشيەكانی ناو قەبر چۆنە، ئەمانە هەموی موتەشابيهن تا ئەو كاتەی كە پێی دەگەين لەپاشان زيندو دەكرێينەوە بۆ حەشرو هەمو بە روتو قووتی رودەكەينە ئەو دەشتو بيابانانەو لە جێگای دياريدا كۆ دەبينەوە، چۆنێتی ئەو حەشرە نازانين، چونكە ئەو خەڵكە هەندێكی بوە بە خۆڵو هەندێكی چووەتە ناو سكی ماسی لەناو دەرياداو لەوێشدا تواوەتەوەو هەندێكی حەيواناتی تر خواردويەتی لە هەمان كاتدا باوەڕمان وايە كە هەمويان زيندو دەكرێنەوەو هەمو ئەندامەكانيان كۆدەكرێنەوە تەنانەت سەر ئەنگوشتەكانيشيان وەك خۆی لێدەكرێتەوەو هيچی لێ ون نابێت، جا لە وێوە تا سەر پردی سيراتو بەهەشتو ميوەكانی هەموی موتەشابيهەو ئا لەو كاتەدا ماناكەی دەزانين، كە واتە ئێمە لێرە بەئاسانی لەوە حالی نابينو بەپێوەری ئەمرۆی ئێمە ناپێورێت بەس تەنها ئەوە دەزانين كە حەقەو باوەڕمان پێی هەيەو حەقيقەتی چۆنێتی ئەو هەموو شتانە خوای گەورە هەر خۆی دەيزانێ.

ئەگەر دەڵێی بۆچی ئێمە نایزانینو بۆچی موتەشابیهە؟ دەڵێین: خوا هیچ شتێکی بێ کەڵكو بێ سود دروست نەکردووە هەر شتێك کە دروست بوە سودێکی هەیە چ ئێمە بەو سودە بزانین یان نەزانین لای کەم بۆ ئەوەیە کە بزانین خالقێك هەیەو حیسابێك هەیەو ئێمە بەو تاقی دەکاتەوەو بۆ تاقی کردنەوەش دروستیکردوین، بۆ نموونە: دروست بوونی شەیتان لەوانەیە بڵێن تەنها بۆ شەڕە، نەخێر ئەو پلە گەورانەی کە مرۆڤ دەستی دەکەوێ، ئەگەر شەیتان نەبوایە مرۆڤ وەك ئینسانێکی خاووخێچو بێ چارە دەکەوتو هیچی نەدەکرد، بەڵام بەبۆنەی بونی شەیتانەوە مرۆڤ ئەو هەمو پلە گەورە گەورە دەبڕێتو ڕۆژی قیامەت بەرز دەکرێتەوە، چونکە ئەو لەدنیادا شەیتان دوژمنایەتی کردوەو ویستویەتی فریوی بدات بەڵام ئەو بە گوێی شەیتانی نەکردوە و نەفسی خۆیو شەیتانی بەزاندوە جا بەو پلە بەرزانە گەیشتوە، کەواتە بوونی شەیتان هەرشەڕی ڕوت نیە بەڵکو مایەی خێرێکی گەورەیشە بۆمرۆڤە ڕاستەکان، ئەگەر ئەو دوژمنە نەبوایە ئەو پلە گەورەو بەرزانەیان دەست نەدەکەوت. کەواتە کاتێك کە لە مەخلوقات زۆر شتێك هەیە کە ئێمە لێی بێ ئاگاینو ناتوانین حەقیقەتەکەی بە تەواوی دەرك بکەینو لە عەقڵی خۆماندا بیگونجێنین چۆن دەتوانیین بە تەواوەتی ئەو زاتە باڵادەستە بناسینو باس لە چۆنیەتی وەسفەکانو کردارەکانی بکەین؟ کەواتە باوەڕمان بە ناوو سیفەتەکانی پەروەردگار هەیە بە بێ ئەوەی کە ماناکانی بگۆڕین یان باس لە چۆنیەتیەکەی بکەین یان بیچوێنین بە دروستکراوەکانیەوە، جا ئەو نەزانینە لە ڕاستیدا نیشانەی ئەوەیە کە تۆ پەروەردگاری خۆتت ناسیوەو زانیوتە کە لەوە گەورەترە کە لە عەقڵو مێشکی تۆ دا جێی ببێتەوە.

ئینجا پەروەردگار بەدوای وشەی (ٱللَّهِ)دا وشەی(ٱلرَّحۡمَٰنِ)ی هێناوە، واتە ئەگەر کەسانێك خواناس بن ئەو (ٱللَّهِ) یە، ئەو خاوەن هێزە، ئەو خاوەن دەسەڵاتە ئەوەی کەوا تەواوی سیفەتەکانی کەماڵو جەماڵی تێدایە با وا نەزانن کە هەر بۆخۆیەتیو هیچی تر، نەخێر ئەو (ٱللَّهِ) یە زۆر بەسۆزە بۆ هەمو بەندەکانی بەدۆستو دوژمنییەوە، ئەوەی هەیە ئەگەر سۆزی ئەو زاتە نەیگرێتەوە بونی نییە جا لەبەر ئەو سۆزە زۆرەیە زۆر بەخشندەیەو هەمو دروستکراوەکانی خۆی غەرقی نیعمەت کردوە. مرۆڤ ئەگەر ژیرانە تەماشای خۆی بکات دەزانێ ئەوەندە نیعمەتی گەورەو بەنرخی پەروەردگاری لایە کە ناتوانێت بیانژمێرێت جگە لەوەی کە بیەوێت سوپاسی بکات کە هێزی بینینو بیستنو بیرکردنەوە بەشێکن لەو نیعمەتە زۆرو فرەوانەی (ٱللَّهِ) کەبە هیچ نرخێك ناکرێن، وە هەزاران نیعمەتی تری خۆی خستوەتە ژێردەستی ئێمەوە، بیر بکەرەوە ئەگەر باران نەبارێت ئایا ئێمە چیمان پێدەکرێت؟ ئایا دەتوانین پەڵە هەورێك دروست بکەین؟ بەڵێ ئەو زاتە ڕەحمانەو ئەو هەمو بارانە دەبارێنێو ئەو هەمو کانیاوو ڕوبارە بۆ ئێمەبەدی دێنێتو بەو ئاوە ئەو هەمو بەروبومانە دەڕوێنێت کە بۆ سوودو بەرژەوەندی مرۆڤن چونکە ڕەحمانە.

﴿ٱلرَّحِيمِ﴾ واتە بێنیهایەت میهرەبان، هەندێك پێیان وایە کە وشەی ﴿ٱلرَّحۡمَٰنِ﴾ چوونکە پیتێکی زیاترە لە ﴿ٱلرَّحِيمِ﴾ بە واتای خوا ڕەحمانە بۆ هەمو شتێك وە بۆ هەمو مرۆڤێك لەدنیادا کافر بێت یان موسڵمان بەڵام ﴿ٱلرَّحِيمِ﴾ پیتێکی کەمترە بۆیە ماناکەی کەمترە لە مانای ﴿ٱلرَّحۡمَٰنِ﴾ واتە سۆزو بەزەیی ومیهرەبانی ٱللَّهُ لە قیامەت دا تایبەتی ئیمان دارانە بەڵام کافرو موشریكو مونافق ناگرێتەوە ئەوان بەرەو جەهەننم دەبرێن، هەندێکیش وتویانە ڕەحمان واتە ئەوزاتەی کە خاوەنی وەسفی سۆزو بەزەییەو ئەوەش کە بەکردەوە میهرەبانی دەنوێنێت ئەوە ڕەحیمە کەوابو ڕەحمان وەسفێکی زاتیە ([illegible]) و ڕەحیمیش وەسفێکی کرداریە ([illegible])بۆ پەروەردگار.

بزانە ئەوەبەندەانەی کە خاوەنی وەسفی سۆزو میهرەبانی بن سۆزی پەروەردگار لێیان نزیکترە، ئافرەتێك کە دوو منداڵی لەگەڵدا بو هاتە لای دایکمان عایشەو ئەویش سێ خورمای پێدا جا دوو لە خورماکانی دا بە دەست منداڵەکانیو دانەیەکیشی بۆ خۆی هەڵگرت جا منداڵەکانی دوو خورماکەی خۆیان خواردو تەماشای ئەوەیشان دەکرد کە بەدەست دایکیانەوەیە جا ئەو خورمایەشی کرد بە دوو بەشو پێی دان کاتێك پێغەمبەرﷺ هاتەوە عایشە ئەوەی بۆباس کرد پێغەمبەریش ﷺ فەرموی: {[illegible] لەچی سەرت سوڕماوە بێگومان ٱللَّهُ ڕەحمی پێکرد بەهۆی ئەو ڕەحمو سۆزەی کە بە منداڵەکانی کرد}

بەڵکو پێغەمبەرمان ﷺ فەرمویەتی: {[illegible] ئەوەی کە سۆزو ڕەحمی نەبێت ڕەحمی پێناکرێت} جا مادام پەروەردگارمان خاوەنی ئەو هەمو گەورەیو دەسەڵاتەیەو تەواوی سیفاتی کەماڵو جەماڵی تێدایەو خاوەنی ئەو هەمو نیعمەتانەیە

كە گەورەترینیان نیعمەتی ئیسلامەو هیدایەتە، ئێمەش لەناخی دڵمانەوە دەڵێین:

(٢) تەواوی سوپاس بۆ ﷲ یە کە پەروەردگاری جیهانیانە،

لەبارەی جیاوازی نێوان وشەی ([illegible]) وتراوە حەمد هەر بەزمان دەکرێت لەسەر نیعمەتو غەیری نیعمەت، بەڵام شوکر بە هەمو شێوەیەك دەکرێت بەڵام تەنها لەسەر نیعمەت، سەنا لەسەر هەردووکیان دەکرێت نیعمەت و غەیری نیعمەت، بە زمانو غەیری زمانیش دەبێت. کەوابو هەر لەسەر ئەوەی کە خوای گەورە خاوەنی عەزەمەتو گەورەییە حەقی حەمدو سەنای هەیە. هەروەك چۆن لەسەر ئەو هەمو نیعمەتانەش حەقی حەمدو شوکرو سەنای هەیە.

دوو پیتی (ال)ی ﴿ ٱلْحَمْدُ ﴾ پێی دەوترێت([illegible]) ی ئیستغراق‌و مانای هەمو دەگەیەنێت، واتە ([illegible]) ئەوەی کە حەمدو سوپاس بێت هەموی شایستەی ﷲ))یە، چونکە سەرچاوەی هەمو نیعمەتێك لە خواوەیەو هەر کەسێك هەرچی نیعمەتی هەبێت هەموی موڵکی خوایە تەنانەت ئەگەر کەسێك یارمەتی کەسێك بدات ئەویش هەر موڵکی خوایە جا لەپاش سوپاسی خوا ئینجا پێویستە سوپاسی کابرای بەخشندەش بکرێت چونکە بناغەی نیعمەتەکە لای خوایەو ئەو کابرایە جێنشینە تێیدا بە کابرای تری دەدات، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە ئەگەرﷲ ئەو سۆزو بەزەییەی نەخستایە دڵیەوە ئەو یارمەتی ئەو هاونەوعەی خۆی نەدەدا کەوابو لەو یارمەتیەدا گەورەترین بەش هەر هی ﷲ یە، لەبەر ئەوە تەواوی حەمد حەق‌و مافی پەروەردگاری بەشکۆو بەدیهێنەرە، ئینجا ئەگەر کەسێك یارمەتیت دەدات لەباتی وشەی حەمد، وشەی شوکر بەکاربێنە تا وشەی حەمد هەر بۆ خوا بێت بۆیە پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: [illegible] واتە کەسێك سوپاسی خەڵك نەکات، سوپاسی خواش ناکات} وە نەیفەرمو:[illegible]).

پاشان وەسفی ئەو زاتە دەکەین بەوەی کە ﴿ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴾ ـە وشەی ([illegible]) بە مانای پەروەردەکەرو سەرپەرشتیکەرو چاودێری کەرە، واتە ئەو کەسەی کە شتێك دروست دەکات و پاشان لە ژێر چاودێری خۆیدا بۆ ئەو ئامانجەی کە دەیەوێت پەروەردەی دەکاتو گەشەی پێدەدات کە ئەمە پەروەردە کردنێکی گشتییە بەڵام پەروەردگار ئەوانەی کە بەندە راستەقینەکانی خۆیەتی پەروەردەیەکی تایبەتیان دەکاتو هیدایەتیان دەداتو دڵو دەرونیان ئاوەدان دەکاتەوەو بەرەو کەماڵو بەرزی پەروەردەیان دەکاتو گەشەیان پێدەدات ، وشەی([illegible]) بەتەنهایی دەبێ بۆ ﷲ بەکار بهێنرێت بەڵام ئەگەر درا بە لای وشەیەکی تردا ئەوە دەکرێت بۆ غەیری ﷲ ش بەکار بهێنرێت بۆ نمونە: بە ئافرەت دەوترێت([illegible]) وە بە پیاویش دەوترێت ([illegible]). بەڵام ئەوەی کە لە بنەڕەتدا پەروەردەی هەمو شت دەکات هەر خوایە واتە پێویستە بزانین کە هەرچی پەروەردەکراو هەیەو ئەوەیش کە پەروەردەی شتێ دەکات هەر بە هۆی تێگەیاندن وهەستو سۆزێکەوەیە کە ﷲ پێی داوە، واتە حەقیقەتی ([illegible]) تەنها هەر ﷲیە کە پەروەردگاری عالەمە، وشەی ﴿ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴾ کۆیەو بە جەمعی موزەکەری عاقڵ کۆکراوەتەوە مەبەست لە عالەم ([illegible] ﷲ) یە واتە بێجگە لە خوا پێی دەوترێت عالەم بەڵام لێرەدا کۆکراوەتەوە هەر بەو مانایە، هەندێك پێیان وایە عالەمین بۆیە کۆکراوەتەوە بۆ موزەکەری عاقڵ مەبەستی ئینسانو فریشتەو جنۆکەیە واتە وشەکە کۆکراوەتەوەو ماناکەی بچووك کراوەتەوە کە ئەمەش رێزێکی تایبەتە بۆ ئەو سێ جۆرە دروستکراوانە واتە: ئەم بوونەوەرەو ئەوەش کە دروستکراوە تێیداو رەوانەکردنی ئەم هەمو پێغەمبەرانە بۆ ئێوەنو لە بەر خاتری ئینسانو جنۆکەیە کە فریشتەکانیش بەفەرمانی خوا دەورێکی گەورەو گرنگیان هەیە لەنێوان خوا وئەودوو عالەمەداو باقی دروستکراوەکانی تر گەردن کەچو رامن بۆیان کەواتە پێویستە ئەم سێ دروستکراوی گرنگە چاك خوای خۆیان بناسنو بە دڵو زمانو کرداکار سوپاسی بکەن کەفریشتەکان دەیکەن، ئینجا کە باسی عالەم کراو سرنجی بۆڵای ئەم بونەوەرە گەورەیە راکێشا جالەم حاڵەتەدا مرۆڤی باوەڕداری لە خوا ترس لە دڵەوە هەست بەشتێکی گرنگ دەکاتو پرسیار لە خۆی دەکاتو دەڵێ: ئەو خوایەی کە خاوەنی هەمو سیفەتێکی جەمالو کەماڵە، ئەو خوایەی کە پەروەردگاری هەمو عالەمە جا من کێمو کەی شایستەی ئەوەم هەیە کە ئێستا لە بەرامبەر ئەوەوە بوەستم؟ یان من چیم کە سووپاسی ئەو زاتە بکەم لە کاتێکدا کە قورسایی باری تاوان شانمی چەماندوەتەوە؟ جا لەو کاتەدا بەم دوسیفەتە بەنرخەیی ئارامو‌هێوری دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(٣) ئەو (ﷲ)یە کە هەموی هەر سۆزو میهرەبانیە.

لێرە ئەوە دوبارە دەکاتەوە تا ئەو ترسو لاوازیەی کە چووتە ناو دڵی باوەڕدارەوە رای نەکێشێ بۆ نائومێدی کە دەست بشوات لە هەمو شتێكو بڵێت خوایە کە ئاوایە من چیم کە سوپاسی بکەمو سوپاسی من بەکوێ دەگاتو شەیتان ئەم بۆ چونەی بەخواناسی بۆ دانێتو ئیتر پاڵی لێبداتەوەو لێی دوور کەوێتەوە، کەواتە نائۆمێد مەبەو زیاتر هەوڵی بۆ بدە چونکە ئەو خوایەی کە تۆ دەیپەرەستی رەحمانو رەحیمە، هەندێکیش پێیان وایە وشەی ﴿ ٱلرَّحْمَٰنِ ﴾ واتە بەخشەندەیەك کە زۆر زۆر دەبەخشێت لە هەمو

بابەتێك وبە هەمو جۆرێكەوە، بەڵام وشەی﴿ ٱلرَّحِيمِ ﴾ بەخشندەی بەردەوامە، واتە خوای گەورە زۆرزۆر بەخشندەیەو بە بەردەوامیش دەبەخشێتو هیچ كات كۆتای بە بەخشینی نایەت. جا بەم ناوانە هێورییەك رو لەو دڵانە دەكات بەڵام سروشتی مرۆڤ وایە هەر كە كەوتەناو نازو نیعمەتەوەو ترسی نەما ئیتر لە خۆی بایی دەبێت وەك ﷲ لە سورەتی عەلەقدا دەفەرموێ: ﴿حەقەو راستە، بەبێگومان مرۆڤ وا دروست بووە كاتێ كە دیتی بێ نیازە توغیان دەكاتو لە خۆبایی دەبێت﴾

جا بۆیە زۆر كەسیش هەیە كە پێی دەوترێت دەست لە تاوان بكێشەرەوەو لە خوا بترسە دەڵێت: خوا رەحمانو رەحیمە و لێمان خۆش دەبێتو بەم قسەیە خۆی فریو دەداتو پێێ وایە ئیتر ئیستراحەت دەكاتو حیسابی لە گەڵدا ناكرێت. بەڵێ ئەم جۆرە هێور بونەوەش هەروەكو نائومێدی تاوانە جا بۆیە بەدوای ئەوەدا دەفەرموێ:

(٤) ئەو ﷲ یە پاشاو خاوەنی رۆژی دینە.

لەم ئایەتەدا ئەگەر [illegible] واتە خاوەن بە [illegible] واتە پاشاوخاوەن دەسەلات بخوێنرێتەوە ئەوەش هەر دروستەو شێوازێكە لە خوێندنەوەكان، هەندێك وتویانە وشەی دین لێرەدا بەمانای سزاو پاداشت دانەوەیە كە مەبەست رۆژی قیامەتە، من پێم وایە وشەی دین ئەگەر ناوێكیش بێت لە ناوەكانی رۆژی قیامەت، لەبەر ئەوەیە چونكە ئەو رۆژە پرسیار لەدینت دەكەن نە نەژادو رەنگو تیرەو بەرەباب، بەڵێ خوا پاشای دنیاو قیامەتە بەڵام لەدنیادا ماوەی داوە كە مرۆڤ خاوەنی هەندێ شت بێت، هەندێك بۆ ماوەیەك پاشاو خاوەن دەسەلات بن بەڵام لەرۆژی قیامەتدا ئەو خاوەنیەتیە بەكەس نادات وەك لە سورەتی غافردا دەفەرمووێ: ﴿ لِّمَنِ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ / غافر: ١٦ / ئەمرۆ كێ خاوەنی موڵكە؟ ﴾ كەس نیە وەڵام بداتەوە لەو رۆژەدا ئەو هەمو پاشایانەی دنیا كە هیچ نرخێكیان بۆكەس دانەدەناو زوڵمو زۆرداریان هەموخەڵكی لەدەست خستبو ئەو رۆژە هیچ فزەیەكیان لێوە نایەو بێ دەنگو سەرشۆڕنو وەڵامیان نابێ، خوای گەورە خۆی وەڵامی خۆی دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿ لِلَّهِ ٱلْوَٰحِدِ ٱلْقَهَّارِ /غافر: ١٦ / تەنها بۆ ﷲ یەكە كە تاكو تەنهایەو بەسەر هەموشتێكدا زاڵە ﴾ بەڵێ ئەو رۆژە هیچ كەس نیە قسە بكات تەنانەت فریشتەكانیش، مەگەر بە ئیجازەی ﷲ، ئەو كاتە خزم خزمانەو عەشیرەت عەشیرەتانەو كێ كوڕی كێیە سوودی نابێت وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

ئەو كەسەی كە لە دنیادا كردارەكەی دوای خستبێت لە دینی خوادا، نەژادەكەی پێشی ناخات} واتە تەنها بەرنامەو دینەو هیچی تر، وەكو لە فەرمودەیەكی تری پێغەمبەرداﷺ هاتوە كە دەفەرموێ: [illegible] رۆژی حەشر ﷲ دەفەرموێ: هەر كەسێ لە دنیادا چی پەرستوە با بڕوات لەگەڵ ئەو پەرستراوەی خۆی دا جا هەندێكیان بە شوێن رۆژو هەندێكیش بە شوێن مانگو هەندێكی تر بە شوێن ئەوانە دەڕۆن كە لە باتی ﷲ بەندایەتیان بۆ كردون، وە ئەم ئومەتە دەمێنێتەوە كە دووروەكانیشان لە ناودایە...} جا لەو كاتەدا ﷲ فرمان دەكات كەسوجدە ببەن جا هەمو سوجدە دەبەن بەڵام مونافقان پشتیان رەق دەبێتو ناتوانن سوجدە ببەن ئەو كاتەش كۆمەڵی مونافق لەموسڵمانان جیا دەكرێنەوە. كەواتە ئەو رۆژە رۆژی دینو بەرنامەیە واتە ئەوەی كە لەو رۆژەدا دەور دەبینێت رێبازو ئایینێكە كە مرۆڤ لە ژیانی دنیادا دەستی پێوە گرتوە،

جا ئێمە وەك موسڵمان پێویستە ئاگامان لە خۆمان هەبێتو جگەلە بەرنامەی خوا پەیرەوی هیچ كەسو هیچ بەرنامەیەكی تر نەكەین. جا پاش ئەوە كە خوای گەورە تێی گەیاندین كە خاوەنی سۆزو بەزەی یە، خاوەنی ئەو رۆژەیشە وەك دەفەرموێ: ﴿مژدە بدە بە بەندەكانم كە هەر منم بە رەحمو سۆزم، وە هەروەها منم خاوەنی عەزابێكی دەرد ناك﴾ كەواتە هەردوكیان وەك یەك وەسفی خودان هەروەك چۆن سۆزو رەحمی هەیە هەروایش عەزابی سەختی هەیە.

لەراستیدا مرۆڤی موسڵمان كە عیبادەتی خوا دەكات هەم دەترسێ لە خوا كە لێی خۆش نەبێ و فرێی بداتە ناو جەهەنەمەوە، هەم هیوادریشە كە ﷲ تۆڵەی لێ نەسێنێو بیخاتە ناو بەهەشتەوە، جا مرۆڤ ئەگەر نائومێد بێت لە رەحمی خوا هەر گوناهە، وەئەگەر دڵنیاش بوو هەر تاوانە. دەبێ عیبادەتی مرۆڤ لە بەینی ترسو دڵنیایی دا بێت، چونكە نائومێدی مرۆڤ بەرەو تاوانو گوناح دەباتو هێور بوونەوەش مرۆڤ بەرەو لەخۆبایی بوونو كەمتەر خەمی دەبات كەواتە ئومێدو ترس دوو باڵی فڕینن بۆ گەیشتن بە رەزامەندی پەروەردگار كە بە نەبونی یەكێكیان ئەوی تریان هیچی پێناكرێت.

(٥) هەر تەنها بەندایەتی بۆ تۆ دەکەین، تەنها تۆ دەپەرستین، جگە لە تۆ ناپەرستینو هەر لە تۆش داوای یارمەتی دەکەینو جگە لە تۆ داوای یارمەتی لەکەسی تر ناکەین.

ئەمە دروشمی باوەڕدارەو بەراست کردنمان لەم بڕیارەماندا دەبین بە ئەهلی تەوحید. پێش خستنی وشەی ﴿إِيَّاكَ﴾ لە هەردوو رستەکەدا بۆ(حصر)ە واتە کورت کردنەوەی کارەکە لەو شتەدا دەگەیەنێ، جا لادان لەو مانایە لادانە لە یەکخواپەرستی راستو دروست، وە پێویستە بزانیت کە عیبادەت هەر رکوعو سوجدەبردنو نوێژ کردن نیە بەڵکو عیبادەت هەمو ئەوشتانەیە کە پەروەردگار خۆشی دەوێتو بەوانە رازیە جا بەدڵ بکرێت یان بە زمان یان بە لەش واتە پەیڕەوی کردنو بەجێهێنانی فەرمانی پەروەردگار لەسەر ئەساسی خۆشەویستیو ئیخلاصە، بۆ نمونە: زەکات، پارە دانە بەڵام عیبادەتە، حەج گەشتوگوزارە بەڵام عیبادەتە، ئەمر بە چاکەو بەرگری لەخراپە فەرمانکردنە بەڵام عیبادەتە، نەکردنی گوناح تەرکی شتێکە بەڵام عیبادەتە، خۆشەویستی بۆ باوەڕدارانو رقبون لە بێ باوەڕان بناغەکەی لە دڵدایە لە حاڵێکدا مەرجی راستیودروستی ئیمانەو عیبادەتە. واتە ئەنجامدانی فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ بچووك بێت یان گەورە عیبادەتە هەر لە لابردنی بەردێك لە رێگادا هەتا وتنی گەورەترین وشە کە (لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ)یە هەموی عیبادەتە. بەڵام بەو مەرجەی بەو پەڕی دڵخۆشیو ئیخلاصەوە ئەو عیبادەتانە بەجێبهێنێت بەواتایەکی تر عیبادەت واتە گوێڕایەڵی کردنو ئەنجامدانی فەرمانەکان جا ئەگەر ئەو گوێڕایەڵی کردنە بۆ خواو بۆ پێغەمبەرﷺ بو چاکە ئەگینا لەو بڕیارەی کەداومانە راستمان نەکردوەو ئەهلی شیرکین نە ئەهلی تەوحید چونکە پەیڕەوی هەرچی بکەیت ئەوشتەت پەرستوە، ئەوەتە لە سورەتی جاسیەدا دەفەرموێ: ﴿ئایا تۆ نەت دی ئەوکەسەی کەهەوەسو ئارەزۆی خۆی دەپەرست؟﴾ چونکە بەگوێی ئارەزۆکانی خۆی دەکات، جا ئەگەر ئامادەی ئەنجامدانی فەرمانەکانی خوا نەبوین مانای وایە کە درۆمان کردوەو بەندایەتی خوامان نەکردوە، بەڵکو بەندایەتی غەیری خوامان کردوە جا کە وتمان: خوایە تەنها بۆ تۆ عیبادەت دەکەین، خوای گەورە دەفەرموێ: نەخێر درۆ دەکەن، چونکە لە سورەتی ئەعرافدا پێی راگەیاندوین کە ﴿أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ﴾/الأعراف:٥٤/ ئاگادار بن هەر ئەو دروستکەرەو هەر بۆ خۆیشێتی فەرمان دان﴾

دەی هەمومان دان بەوەدا دەنێین کە خوا خالیقە دەی چۆن دەبێت کە دروستکراو لەدروستکەر چاکتر خۆی بناسێتو یاساو بەرنامە بۆ خۆی دابنێت ئایا شتی ئاوەها ژیریی وەری دەگرێت؟ کەواتە ئەوکەسەی کەدروستی کردوین دەبێ هەرئەو فەرمانمان بەسەردابدات کەسی تر مافی فەرماندانی نیە، هەرکەسێك خۆی بەشایستەی ئەوە بزانێت کە بۆی هەیە فەرمان دەربکات جگە لە فەرمانی خوا، مانای وایە ئەو کەسە داوای خوایەتی دەکات بەسەر خەڵکەوە بڵێ یان نەڵێ، فەرمانی کێش جێ بەجێکرا ئەوە پەرستراوو بەندایەتی بۆ کراوە چ خەڵك بزانن یان نەزانن. جا پێویستە ئێمەی موسڵمانو نوێژ کەر کە ئەم سوورەتە لای کەم حەڤدە جار رۆژانە لە نوێژدا دەیخوێنینو دەڵێین ئێمە تەنها بەندایەتی بۆ تۆ دەکەین هەروەها لە باقی ئەمرو فەرمانەکانی خوا دەرنەچینو بەگوێرەی توانا ئەنجامیان بدەین.

بەڵێ ئێمە تاکو ئێرە سوپاسو سەنای خوامان کردوەو بەڵێنمان داو وتمان تەنها بەندایەتی بۆ خوا دەکەین، ئینجا دەڵێین: ﴿وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ دەی داوای یارمەتیش هەر لە تۆ دەکەین، چونکە هەر خوایە یارمەتیمان دەدات. مرۆڤی موسڵمان ئەگەر وای زانی کە کەسێکی تر یارمەتی دەداتو کۆمەکی دەکاتو خۆی توانای هەیە بە بێ فەرمانو دەسەڵاتی خوا ئەو ئیشە بکات، بە راستی ئەو ئینسانە بە هەڵە دا چووە، وەتێ نەگەیشتوە لە بیرو باوەری خۆی، ئەبێ تەوبە بکاتو بڵێ: تەنها خوای گەورەیە دەتوانێ قازانجو زیانم پێ بگەیەنێ . وەك پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / ئەی لاو بێگومان چەند رستەیەکت فێردەکەم کە بەسود بێ بۆت، بڕیارو سنورەکانی خوا بپارێزە خوایش دەت پارێزێت، پارێزەری فەرمانی خوا بە هەمیشە لەگەڵت دایەو دەتپارێزێت، هەرکاتێك داوات کرد جا هەر لە خوا داوا بکە، وە هەرکاتێك کە یارمەتیت

ویست ئەوسا داوای یارمەتی هەر لە خوا بکە، بزانە ئەگەر ئەم گەلە هەمو کۆ ببنەوە لەسەر ئەوەی کە قازانجێکت پێبگەیەنن ناتوانن مەگەر خوا بڕیاری دابێت کە ئەو قازانجەت پێ بگات، وە هەموشیان کۆ ببنەوە لەسەر ئەوەی کەوا زیانێکت پێ بگەیەنن ناتوانن هیچ زیانێکت پێ بگەیەنن، مەگەر خوا بڕیاری دابێت ئەو زیانەت پێ بگات} کەوابو خەڵکی تر بو بە چی؟ هیچ.

پێویستە ئەوەش بزانین کەداواکردن دووبەشە یەکەم ـ داواکردنی شتێك لەکەسێك کە ئەگەر رێگرێك نەبێت بتوانێت بێت بەدەمتەوەو ئەو ئیشەش لەتوانای مرۆڤدا بێت وەك ئەوە بە کابرایەك بڵێیت: یارمەتیم بدە با ئەم بارە باربکەین ئەوە داوایەکی رەوایە. دووهەم: داواکردنی شتێك لەکەسێك کە ئەگەر رێگریش نەبێ نەتوانێت بێت بەدەمتەوە وەك داواکردن لە دارو درەختو مردوو یان داوای یارمەتی لەسەر شتانێك ئەنجامدانی ئەو ئیشە لە توانای مرۆڤدا نەبێت وەك منالْ پێدان و رەشکردنەوەی تاوانو شیفادانی نەخۆش کە ئەوجۆرە داوایانە رەوانیەو شیرکەو تاوانێکە بەبێ تەوبەکردن خوا چاوپۆشی لێ ناکاتودەبێ باوەڕدار خۆی لەوانە بپارێزێت.

ئەم سورەتە بەنرخە کراوە بەدووبەشەوە، بەشی یەکەمی بەندایەتی ئێمەیە بۆ خواوبە ﴿ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ ﴾ کۆتای دێت. بەشی دووهەمی داوای ئێمەیە لە خوای گەورەکە لە﴿ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ﴾ وە دەست پێ دەکات کە داوای لێدەکەین کە یارمەتیمان بدات. بزانە کە نەوتراوە ([illegible])وە ([illegible]) واتە بەتاك نەهاتوە، واتە نالێیت: من هەرتۆ دەپەرستم، وە من داوای یارمەتی هەرلە تۆ دەکەم. هەندێك پێیان وایە، چونکە مرۆڤ لەمەقامێکی گەورە دایە کە بەرامبەر بە خوا وەستاوە لەبەر ئەوە خۆی بە گەورە دەگرێت، بۆیە ماوەی پێدراوە کە ئەودوو وشەیە بەکار بێنێ کە بە (نون)ی قسەکەرە بەخۆیەوە ﴿ نَعۡبُدُ نَسۡتَعِينُ ﴾ بەلاّم لەراستی دا من وای بۆ دەچم: چونکە ئیسلام ئاینی کۆمەڵەو ئاینی یەکێتیو برایەتیە تێمان دەگەیەنێ تاکێك کە تەنها هەر بۆخۆی بێتو هیچ پەیوەندی بەکەسەوە نەبێت لەم ئاینەدا نامۆیە بەڵکو بە کۆمەڵ شتە، وەکو پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ [illegible]

[illegible] /

جاهەر کەسێکتان دی کە خۆی لە موسڵمانان جیادەکردەوە یان دەی ویست کە ئەم ئومەتی محمدە ﷺ لەت بکات هەر کەسێك بێت بیکوژن سادڵنیابن کە دەستی خوا لەگەل کۆمەڵی موسڵماناندایە، ئینجا بێشك کەشەیتان لەگەڵ ئەوکەسەی کە لە موسڵمانان جیا دەبێتەوە هەڵپەرکە دەکات } هەروەهاپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: { [illegible] / پێویستە لەسەرتان کە ئێوە یەك بنونەخەڵەتابن بەشبەش ببن}

وە لە سورەتی ئالی عمراندا ﷻدەفەرموێ:﴿ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْ ﴾ / آل عمران: ١٠٣/ هەموتان دەست بگرن بە ئاینەکەی خوداوەو بەش بەش مەبن﴾ کەوابو ئێمە کاتێك موسڵمانین کە یەك دەستو یەك ریز بین چونکە بەبێگومان نیوەی ئایینو عیبادەتمان کۆمەڵایەتییەو بەتاك ناکرێت، بۆ نمونە: تۆ زکات بە کێ دەدەی؟ بەکێ دەڵێیت چاکە بکەو خراپە مەکە؟ کەوابو ئیسلام ئاینی کۆمەڵەو ﴿ نَعۡبُدُ نَسۡتَعِينُ ﴾ تێمان دەگەیەنێت کە دەبێ بە یەکپارچەییو یەك ریزی بژین کەواتە تۆ کاتێ ئەم سورەتە لە نوێژ دا دەخوێنیت وەك نمایندەیەکی موسڵمانان لەگەل خوادا گفتوگۆ دەکەیتو بڕیارێکی زۆر گەورەش دەدەیت، چونکە بڕیارت داوە کە هەر ئەو دەپەرستین و هەر لەویش داوای یارمەتی دەکەینو یەکپارچەو یەکریزینو بڕیاری یەکێکمان بۆ هەمومانە جا تۆ هەر کە دیتت کابرایەك لە شوێنێکدا نوێژ دەکات دەزانی کە ئەوەدوعا بۆ تۆ دەکاتو بە ناوی تۆوە دەپاڕێتەوە لە خوا، واتە بۆ خۆیو بۆ تۆش دەپاڕێتەوە جادەبێ تۆش ئەو کابرایەت خۆش بوێت کە ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی کەموسڵمانان زیاتر یەکتریان خۆش بوێت، چونکە مرۆڤی موسوڵمان لە رۆژێکدا بە لای کەمەوە حەڤدە رکات نوێژ دەکات، واتە حەڤدە جار دەپاڕێتەوەو دوعا دەکات بۆ خۆیو بۆ گشت موسڵمانێك جا ئیتر چۆن دەبێ موسڵمانان یەکتریان خۆش نەوێت؟ بەڵکو خۆشویستنی موسڵمان مەرجی باوەڕداربونە وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: { [illegible] / سوێند بەو کەسەی کە گیانی منی بەدەستە ناچنە بەهەشتەوە تا باوەڕنەهێنن، جا

باوەڕی ڕاستیشتان نیە هەتا یەکترتان خۆش نەویت، ئەوە بۆ ڕێنماییتان نەکەم بۆ کردارێك هەرکاتێك ئەوکردارە ئەنجام بدەن یەکترتان خۆش بوێت؟ لەنێوخۆتاندا زۆر سەلام بکەن}

ئایا دەزانیت کە برای دینیت بە لای کەمەوە ڕۆژێ حەڤدە جار دوعات بۆ دەکات وە دەپاڕێتەوە لە ﷲ کە کۆمەکیمان بکات و یارمەتیمان بدات؟ هەر لەسەر ئەو بناغەیە کە پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هیچ کام لە ئێوە ئیمانتان تەواو نیە هەتا ئەوەی کە بۆ خۆتان پێخۆشە هەر ئەوەشتان پێ خۆش بێت بۆ برای دینی خۆتان} هەروەها پێغەمبەرمان ﷺ هەرلەم بارەیەوە دەفەرموێ: [illegible] / تۆ دەبینی باوەڕداران لەسۆزو میهرەبانیو یەکویستنو بادانەوەیان بۆلای یەکتر وەك یەك لەشن جاهەرکاتێ پارچەیەکی هاتە ژان هەمو ئەندامەکانی لەش دێنە ژانو ئیسراحەت ناکەن تا ئەو پارچەیە سارێژ نەبێت } واتە ئێمەی موسڵمان ئەگەر ئاوەها نەبین ڕاستمان نەکردوە، کەوا بو ﴿ نَعۡبُدُ .. نَسۡتَعِينُ ﴾ تێبگەیاندین کە ئێمەی موسڵمان یەك کۆمەڵینو یەك لەشینو بەو شێوەیە شتین ئەگینا بەتەنیا هیچ نینوهیچ ئیشێکی گرنگی ئیسلامیشمان پێ ئەنجام نادرێت هەرچەند فویش لە خۆمان بکەین. دیارە تێکەڵ بون لە گەل موسڵمانانو هەڵسوکەوت لەگەڵیاندا شتێکی ئاسان نییە چونکە کۆمەڵگە هەموی وەك یەك نیە جا ئەمە خۆ گریو حیکمەتی دەوێ، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / ئەو موسڵمانەی کە تێکەڵاوی خەڵك دەبێتو خۆی دەگرێت لەسەر ئێشو ئازارەکانیان باشترەلەو موسڵمانەی کە تێکەڵاوی خەڵك نابێت وخۆی ناگرێت لەسەر ئێشو ئازارەکانیان}

کەوا بو ئاینی ئیسلام ئاینی یەکێتیوبرایەتیو خۆشەویستی ویەکڕیزیە، کاتێ کە دەڵێیت: ﴿خوایە ئێمە تەنها تۆ دەپەرستینو تەنها داوای یارمەتیش لە تۆ دەکەین﴾ تۆ بە ناوی هەمو موسڵمانانەوە قسە دەکەی، کەواتە هەمو موسڵمانێك

پێویستە ئەم ڕاستیانە بۆ خۆی بزانێت وهەوڵدات کە ئەو مانایە لە ناو خەڵکداو لەدەرەوەی نوێژەکەیدا بچەسپێنێت تا زیاتر خۆشەویستی بکەوێتە ناو دڵەکانەوە. دیارە ئەگەر کەسێکت خۆشویست ئیتر حەز بە زیانی ناکەیت، ماڵی بەناحەق ناخۆیت، غەیبەتی ناکەیتو درۆی بۆ هەڵناوەسێتو سیخوڕی لەسەر ناکەیت بۆیە پێویستە لەسەرمان کە نوێژ پاکمان بکاتەوە لەهەمو کردارو گوفتارو نیەتێکی خراپ ئەگینا نوێژمان نەکردوە.

لە فەرمودەیەکی قودسی دا ئەم سورەتە بە (الصلاە) ناوبراوە کە دەفەرموێ: [illegible] ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ [illegible] ﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ [illegible] ﴿ مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ [illegible] ﴿ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ﴾ [illegible] ﴿ ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ [illegible] / ﷲ فەرمویەتی: سورەتی فاتیحەم کردوە بە دوو بەشەوە لەنێوان خۆمو بەندەکەمدا، وە بەندەکەم چی داوا بکات پێی دەدرێت جا کاتێك کە دەڵێت: ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ ﷲ دەفەرموێ: عەبدەکەم سوپاسی منی کرد، وە کاتێك دەڵێت: ﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ ﷲ دەفەرموێ: بە چاکە وەسفی کردم، وەکاتێك دەڵێت: ﴿ مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ ﷲ دەفەرموێ: بە گەورەیو بەرزی یادی کردم وجارێکیش واهاتوەکە فەرموی: عەبدەکەم دەسەڵاتداریەتی ئەوڕۆژەی بەمن سپارد، جا کاتێك وتی: ﴿ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ﴾ دەفەرموێ: ئەمە نێوانی منو بەندەمە جا چی داوا بکات پێی دەدرێت، جا کاتێك وتی: ﴿ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ ﷲ دەفەرموێ: ئەمە بۆ عەبدەکەمە جا چی داوا بکات پێی دەدرێت. ئەویش دەڵێ: ئەی پەروەردگارم ...

(٦) ڕێنماییمان بکە بۆ ڕێگای ڕاست.

واتە هەم ڕێگای ڕاستمان پیشان بدەو حەقو ناحەقمان بۆ دەربخە و هەم لەسەر ئەو ڕێگایە سەقامگیرمان بکەو یارمەتی مان بدە کە لێی لانەدەین، دیارە ڕێگا زۆرە بەڵام تەنها یەك ڕێگا ڕاستە وڕێگاکانی تر هەمویان کوێرەڕێگانو زۆر نابات ڕێبوارانیان یان

هەڵدەدێرێن یان بەبێ ڕاهەدەگەنو جگە لە گەڕانەوە چارەیەکی تریان نیە. ئەی ڕێگای ڕاست کامەیە؟

(٧) ڕێگای ڕاست ڕێگای ئەو کەسانەیە کە نیعمەتی خۆتت ڕژاندوە بە سەریاندا کە ئاییی ئیسلامەو گەورەترین نیعمەتی خوایە نەك ڕێگای ئەو غەزەب لێگیراوانو گومڕایانە.

جا ئێمەش داوا دەکەین کە لەسەر ئەو ئایینە پیرۆزە بژینو لەسەر ئەو بمرینو هاوڕێو ڕەفیقی هەڵگرانی ئەو ئایینە بین ئەوانەی کە نیعمەتت ڕژاندوە بە سەریاندا کە پێغەمبەران و پیاو چاکانو ساڵحانو شەهیدانن کەئەوانە هەموویان بەو نیعمەتەی خوا بون بەو مرۆڤە بەنرخو پایەبەرزانە. ئینجا هەروەکو داوای ڕێنماییو پیشاندانی ڕێی حەقمان لێکرد هەروایشە داوای لێدەکەین کە ڕێگای هەڵەڕۆیو سەرلێشواییمان بۆ ڕون بکاتەوەو بمانپارێزێ لێی، بەڕاستی حەقو ئیمان بەتەواوی بۆ ئیسان ڕون نابێتەوە تا نەزانێت ناحەقو کوفر چییە، وە ئەوەی کوفرو گومڕاهی نەناسی زۆر نزیکە توشی ببێت بە بێ ئەوەی کە ئاگای لە خۆی بێت،

عومەری کوڕی خەتاب ﷺ دەفەرموێ[illegible] / بەڕاستی لقوپۆی ئیسلام یەك لەدوای یەك لەناو دەچێت هەرکاتێ کەسێ کە هەر لە ناوی ئیسلام دا گەشەی کردبێتو کوفرو نەزانی نەناسێت)

وا ئەمڕۆ دەبینین ئەو قسەیەی بەدی هاتوە، کابرا خۆی بە موسڵمان دەزانێت کەچی هاوار لە غەیری ﷲ دەکات، ئەوەی تر دەڵێ باوەڕم بەقورئان هەیە بەڵام لە هەمان کاتدا یاسای دستکردی بۆ ژیانی هەڵبژاردوە، ئەوی تر خۆی بە شوێنکەوتەی سونەتی پێغەمبەر ﷺ دەزانێت کەچی لاسایی گاورو جولەکە دەکاتەوە!! خوا بمانپارێزێت، بەڕاستی هەر ئەو زاتە دەتوانێ ڕێ پیشاندەر بێتو بمانپارێزێ بۆیە دەڵێین: سا خوایە دورمان بخەرەوە لەو غەزەب لێگیراوانە ئەوانەی کە لایان داوە لە ڕێگای ڕاست کە جولەکە سەرقافڵەیانەو ئەوانەش کەگومڕابون کەگاوریش سەرقافڵەی ئەوانە.

جابۆیە نوێژ خوێن پاش تەواوبونی ئەم سورەتە سونەتە بڵێت: (امین) واتە خوایە ئەم دوعاونزاو عیبادەتەم لێوەرگرە. جا ئەگەر بە جەماعەت لە پشت ئیمامێك نوێژی دەخوێنند هەوڵدات با ئامینەکەی لەگەل ئامینی ئیمامدابێت چونکە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ[illegible] / هەرکاتێ کە ئیمام ئامینی کرد ئەوکاتە ئێوەش ئامین بکەن جا بێگومان هەرکەسێك ئامینەکەی ڕێك بکەوێت لەگەل ئامینی فریشتەکاندا ـ چونکە ئەوان لەگەل ئیمامدا ئامین دەکەن ـ چاوپۆشی دەکرێت لەگوناهی پێشوی}

جا ئێمەی موسڵمان پێویستە لەم ئایینە شارەزابینو قورئان بزانین چونکە ئێمە بۆ ئەوە دروست بوین، پاش تاقی کردنەوەمان دەمرینو جارێکی تر ناگەڕێینەوە بۆ ئیشکردن، جا ئاگات لەخۆبێو چاکی بزانە، لەبەردەمتایە سەنگو کێشانە، هاتنی دنیات بۆ ئیمتحانە، هەتا لەودنیا نەتبێ بەهانە.

لەم سورەتە کورتەی قورئاندا لە سەرەتاوە هات، ناوی خواو هەموو سیفەتەکانی بە وشەکانی ﴿ ٱللَّهُ ، ٱلرَّحۡمَٰنِ ، ٱلرَّحِيمِ ، رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ، مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ پێ ناساندین لەڕاستیدا ئەم پێنج ناوانەی پەروەردگار ئەگەر بەوردی تەماشا بکرێن تەواوی ناوو سیفەتەکانی خوا دەگرێتەوە، هەروەها هەرسێ بەشەکەی تەوحیدی بە تەواوی لەخۆگرتوە تەوحیدی زاتو سیفاتوکردار جا ئەوەی کە ئیمانی بە ڕۆژی دوای هەبێو بزانێ کە حیسابێك هەیە خۆدەبێ باوەڕی بەم پەراوە هەبێو ئەم پەراوەش لە ڕێگای پێغەمبەرەوە هاتوە لێرە دەبێ باوەڕی بە گشت پێغەمبەران هەبێت کە دواهێنەری هەموویان پێغەمبەرمانە ﷺ هەروەها ئەم سورەتە تێی گەیاندین دەبێ بەندایەتیەکەمان پاڵفتە بێت، چونکە بەندایەتی ئەگەر پاڵفتە نەبێت خوا وەری ناگیرێت، وە شەیتانیش دەتوانێ فریومان بدات چونکە کاتێ کە نەعلەتی لێکرا وتی: ﴿سوێندم بە عزەتت هەموویان گومڕا دەکەم، مەگەر ئەو بەندانەت کە خۆیان پاڵفتەویەکلا کردوەتەوە بۆبەندایەتیت﴾ ص ٨٢،٨٣:

جا بۆ ئەوەی کە پارێزراو بین لە شەڕی شەیتانو شەیتان سیفەتان پێویستە ئینسان ئیشەکانی بە پاکیو بەدڵسۆزی بۆ خوا ئەنجام بداتو تێکەڵاو بەروپاماییو ڕیایی نەبێت هەروەها تێی گەیاندین کە کام ڕێگا ڕێگای بەختەوەریە، وە کام ڕێگا ڕێگای گومڕاهیە، وە پێویستە ئەوەش بزانین کەئێمە توانای هیچ شتێکمان نیەو دەبێ هەموی بسپێرین بە ﷲ، وە تەنها لەو داوا ی کۆمەك بکەین چونکە ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓ /الطلاق: ٣/ هەرکەس پشت بە خوا ببەستێ ئەوسا ئیترخوا بەسیەتی ﴾ واتە بەو جۆرە خواناسیە سەرکەوتو بەختەوەر دبین.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ١ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ هُدٗى
لِّلۡمُتَّقِينَ ٢ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡغَيۡبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ
وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ٣ وَٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ
إِلَيۡكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبۡلِكَ وَبِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ يُوقِنُونَ ٤
أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدٗى مِّن رَّبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ
هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ٥

٢ سورەتی بەقەرە ٢٨٦

سورەتی بەقەرە کە سورەتی دووهەمی قورئانەو دووسەدو هەشتاوشەش ئایەتە، لە سەرەتای هیجرەتی پێغەمبەرەوە ﷺبۆ مەدینە پاش سورەتی موتەففین دابەزیوە، جا بەردەوام ئایەتەکانی ئەم سورەتە دەهاتنەخوارەوەو تا دوایین ئایەت کە دابەزیوە سەر پێغەمبەرﷺ کە ئایەتەکانی ریبایە کە هی ئەم سورەتەیە، ئەم سورەتە یەکێکە لە درێژترین سورەتەکانی قورئان کە زۆربەی زانایان ماندو بونیان کێشاوە بۆ لەبەرکردنی، چونکە ئەم سورەتە نیشانەی عیلمو تێگەیشتنە، وەك دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ رۆژێکیان کۆمەڵێك مرۆڤی هەڵبژاردو دەیویست بۆ ئیشێکیان بنێرێ چەند پرسیاری قورئانی لێ کردن فەرموی: کێ چی لەبەرە؟ دەستیان کرد بە قورئان خوێندن هەر کەسێك شتێکی خوێند تاکو گەیشتە کەسی کۆتاییان کە کەسێکی تەمەن منداڵیان بو پرسیاری لێ کرد: چیت لە بەرە لە قورئان؟ منالەکەش وتی: فلان سورەتو فلان سورەت لەگەڵ سورەتی بەقەرەدا، ئینجا کە ئەمەی وت، فەرموی: سورەتی بەقەرەت لە بەرە؟ فەرموی: جا تۆ ئەمیری ئەم کۆمەڵە بە، هەرچەندە بە تەمەن منالْ بو بەلاّم بەهۆی ئەوەی کە سورەتی بەقەرەی لە بەر بو، ئەو بوو بە ئەمیری ئەو کۆمەڵە موسڵمانە، ئەمە رۆشنترین بەڵگەیە لەسەر پلەو مەقامی ئەم سوورەتە، وە ئەبوهورەیرە (خوای لێی رازی بێت) دەڵێت پێغەمبەری خوا ﷺفەرموی: [illegible] / [illegible] مالەکانتان مەکەن بە گۆڕستان بەراستی شەیتان رادەکات لە ماڵێك کە سورەتی بەقەرەی تێدا بخوێنرێت}وە دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] هەموشتێك لوتەکەی بەرزی خۆی هەیە، لوتەکەی بەرزی قورئانیش سورەتی بەقەرەیە}

وەهەروەها پێغەمبەر ﷺ سورەتی "بەقەرە" و سورەتی "ئالی عیمران"ی بە "[illegible]" ناو دەباتو دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] قورئان بخوێنن کە بەراستی رۆژی قیامەت دەبێت بە تکاکارو شەفاعەتکار بۆ یارەکانی، ئەو دوو گوڵەی قورئان، بەقەرەو ئالی عیمران بخوێنن، جا بەراستی رۆژی قیامەت ئەو دوانە دێن وەك دوو پەڵە هەور یان وەك دوو سێبەر یان دوو کۆمەڵە لە باڵندە کە باڵەکانیان کردوەتەوە، پشتگیریو یارمەتی هاوڕێکانیان دەکەن، سورەتی بەقەرە بخوێنن کە بەراستی وەرگرتنی بەرەکەتەو وازلێهێنانی پەشیمانیەو ساحیران ناتوانن لە بەرامبەریدا رابوەستن}

زانایان ئەوەندە خۆیان بە سورەتی "بەقەرە"وە خەریك کردوە هەتا زانیویانە کەچەند وشەو چەند پیتو چەند فەرمانی تێدایە، هەندێك وتویانە لەم سورەتەدا هەزار هەواڵو هەزار ئەمرو هەزار نەهی تێدایە، درێژترین ئایەتی قورئان لەم سورەتەدا هاتوە، کە ئایەتی دووسەدو هەشتاو دووە. ئەم سورەتە پێشەکی مرۆڤی کردوە بە سێ بەشەوە: باوەڕدارو بێ باوەڕو و موناڤق، لەم سێ لایەنەوە باسی مرۆڤەکان دەکات، باسی ئیمانداران دەکات، ئینجا سیفەتەکانیان ودوا رۆژیان، وەهەروەها باسی بێ باوەران دەکات لەگەڵ سیفەتەکانیانو دوا رۆژیان، جا باسی موناڤقانو سیفەتەکانیانو دوا رۆژیان دەکات، وە هەروەها ئەم سورەتە لە بارەی ئەحکامەوە، ئەحکامێکی زۆری تێدایە، ئەگەر بە وردی تەماشای بکەین عیلم و زانستێکی زۆری تێدایە، ئەبو ئومامە دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / ابن ماجه، صححه الالباني/ ئەو ناوەگەورانەی خوا کە هەرکاتێ بەوناوانە داوای لێ بکرێت وەلاّم دەداتەوە لەم سێ سورەتەدا هاتوە "بەقەرەو ئالی عیمرانو تەها}

﴿بەناوی اللَّهُ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان﴾

(١) سەرەتای ئەم سوورەتە بەم وشانە دەست پێ دەکات، کە بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە (ئەلیف،لام،میم). ئەم وشانە، چونکە سەربەخۆن بە ناوەکانیان دەخوێنرێنەوە پێیان دەوترێت ([illegible]) واتە پیتە جیاکان، کە چواردە پیتنو لە سەرەتای بیستو نۆ سورەتی قورئان دا هاتوون، بەشێك لە زانایانی تەفسیر لەسەر مانای ئەم پیتانە قسەیان کردووە زۆر شتیان باس کردوە، بۆ نمونە هەندێك وتویانە: کە (الف) بە واتای اللَّهُ یە، (لام) جبرائیل، وە (میم) محمدە ﷺ. هەندێکی تریان دەڵێن: وشەیەکە بۆ ئاگادار کردنەوە، وە چەندین رای تریش هەیە، بەلاّم ئەمانە هەمویان راو بۆچونەو هیچ کامیان سەنەدێکی راستو دروستیان لەسەر نییە. زۆربەی زانایان پێیان وایە کە ئەمە موتەشابیهەو واتاکەی نەزانراوە کە ئەمە پەسەندترین رێگایە بۆ خۆپاراستن لە چونەناو موتەشابیهاتەوەو خۆ دورگرتنە لە بڕیاردان لەسەر قورئان بە بێ بەڵگە، بەلاّم لە هەمان کاتدا باوەڕمان وایە کە پەروەردگار بێهودە ئەمەی رەوانە نەکردوە، بەڵکو لە روی حیکمەتو زانیاییەوە بوە.

کاتێك که له سورەتی ئەعرافدا که به ﴿ الٓمٓصٓ ﴾ دەست پێدەکات دەبینین که وشەی ﴿ بَسۡطَةً ﴾ که له ئەصڵدا به (سین)ە به ﴿بَصۜطَةً ﴾الأعراف: ٦٩ واته (صاد) نوسراوە ئاماژەیەکە بۆ ئەوەی که سەرنجی باوەڕدار رابکێشێت بۆ ئەم پیتەو پیتەکانی دیکە که به شێوەی جیاجیا لە سەرەتای سورەتەکە هاتون، یان هەروەك دەبینین لە هەموی قورئان کاتێك که باسی گەلی لوت دەکات بە ﴿قَوۡمُ لُوطٖ ﴾ ناویان دەبات، بەڵام لە سورەتی قاف که به ﴿قٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ ﴾ دەست پێدەکات گەلەکەی لوت به ﴿وَإِخۡوَٰنُ لُوطٖ ﴾ ناودەبات، که ئەمەش بەراستی سرنج راکێشە.

یەکێك لە موعجیزە سەرسوڕ هێنەرانەکانە سەبارەت بەم پیتانە ئەوەیە ژمارەی دوو پات بونەوەی هەرکام لەم پیتانە لە سورەتەکانیان دا لە سەر نۆزدە بە بێ ماوە دابەش دەکرێن واتە لێدراوێکن لە ژمارەی نۆزدە، وە هەر خواش زاناترە. ئەمە بزانە بۆ تەواوی ئەو پیتانەی که لەسەرەتای هەندێك لەسورەتەکانی قورئانەوە هاتون.

﴿٢﴾ ئەم کتێبە بەرزو بەنرخە لەراستیو تەواوی دا هیچ گومانێك تێدا نیە بەڵکو هەمو زانیاریو علمێکی تەواوو راستەو رێپیشاندەرە بۆ پارێزکاران.

وشەی ﴿ ذَٰلِكَ ﴾ واتە ئەوە، ئیشارتێکە بۆ دور بەڵام ئەگەر بۆشتێکی نزیك بەکارچو ئەوە مانای گەورەیو رێز دەگەیەنێت وەك لێرەدا لەباتی ئەوەی کە (هذا) بەکاربێنێت بڵێت ئەم کتێبە وتراوە ﴿ ذَٰلِكَ ﴾ ئەو کتێبە.

جارێکیان ئیمامی عومەر- خوالێی رازی بێت - پرسیاری کرد لە ئوبەیەی کوڕی کەعب، کە تەقوا چیە؟ وتی: ئەگەر بڕۆی بە ناو شوێنێکدا کەهەموی دڕكو داڵ بێت چی دەکەی؟ فەرموی: جل وبەرگەکەم هەڵ دەکەمو خۆمی لێ دەپارێزم، وە زۆر بە وریاییەوە دەڕۆم تا لێی تێدەپەڕم، وتی: ئەوە تەقوایە، واتە: وریای خۆت بەو خۆت بپارێزە لە گوناحو خۆت تاوانبار نەکەیت.

لە ئیمای عەلیەوە هاتوە کە لەبارەی تەقواوە پرسیاری لێکرا جا وتویەتی: {[illegible]/ تەقوا ترسان لە خاوەن شکۆو ئیش کردن بەقورئانو رازی بون بەکەمو خۆ حازر کردن بۆ مردنە}

لەم ئایەتەدا بۆچی فەرموی بۆ موتەقیان خۆ ئەم قورئانە رێپیشاندەرە بۆ هەمو خەڵك؟ چونکە تەنها مرۆڤی لە خوا ترس سودی لێ وەردەگرێو دەگاتە پلەی خۆشبەختیو کامەرانی هەردوو ژیان وەك ئەوەی کەهەر بۆئەوهاتبێ وایە، جا بۆ بێباوەڕانیش دەبێت بە هۆی نەمانی بیانویان لە رۆژی قیامەتدا.

ئینجا وەسفی پارێزکاران دەکات و دەفەرموێ:

﴿٣﴾ موتەقی کەسانێکن کەباوەڕیان بە هەمو ئەو شتە نهێنیانە هەیە کە خواو پێغەمبەرەکەی باسیان کردوە، وە بەرێك و پێکی نوێژەکانیان ئەنجام دەدەنو بەردەوامن لەسەریانو لەوەی کە پێمان داون دەیبەخشن.

مەبەست لە شتە نهێنیەکان لە سەروی هەموویانەوە زاتی خوا خۆیەتیو لە پاش ئەو قیامەتو زیندوو بونەوەو حەشرو پردی سیراتو ئاگری جەهەنەمو بەهەشتو فریشتەکانە کەئەوانە هەمویان غەیبنو لەبەرچاومان نین، تەنانەت پێغەمبەریش ﷺ ئێستا بۆ ئێمە غەیبە، بەڵام بۆ سەحابەکان غەیب نەبو، هەر لەسەر ئەوویەکە پێغەمبەری خوا ﷺ بەیارەکانی دەفەرموێ: [illegible] ئاواتە خوازم کەبە براکانم بگەم، یارەکانی وتیان: ئەی ئێمە برای تۆ نیین، فەرموی: ئێوە رەفیقو یاری منن، بەڵام براکانم ئەو کەسانەن کە لە دوای ئێوە دێنو ئیمانم پێ دێنن، لەحاڵێکدا کە ئەوان منیان نەدیوە}

وشەی ﴿ بِٱلۡغَيۡبِ ﴾لێرەدا بە تاك وتراوە نەك بەکۆ بەڵا (غيوب) مانای کۆ دەگەیەنێت واتە هەمو نهێنیەك کە باسکراوە بۆیان، وە ئەو موتەقیانە کە باوەڕیان بە نهێنیەکان هەیە.

ئەو موتەقیانە نوێژەکانیان بەرێكوپێکی دەکەن، کە بەو شێوەیە پەیوەندی بەینی خۆیانو خوای خۆیان دروست دەکەن، فەرموی ﴿ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ ﴾ وشەی (يقيمون) کە بەردەوامیش دەگەیەنێت واتە هەڵسان بەو شتەی کە نوێژ داوای دەکات، دیارە نوێژ داوا لە مرۆڤ دەکات، پێشەکی پاكو خاوێنی بیروباوەڕو جێگاو پۆشاكو پاكو خاوێنی لەش لەلەش پیسیو بێ دەست نوێژی، وە داوای لێ دەکات کەدڵو دەستو دەم پاك و دور لە هەمو خراپەو فەسادیەك بێت، وەك لە سورەتی عەنکەبوتدا دەفەرموێ: ﴿وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَۖ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۗ ﴾ /العنكبوت: ٤٥/ نوێژ بە رێكو پێکی بخوێنە، بەراستی نوێژ بەرگری دەکات لە داوێن پیسیو خراپە﴿

وە دەبێ نوێژەکانی بە رێكو پێکی بکاتو بە رەوانی بیخوێنێتو بە سوجدەو رکوعێکی تێروتەواو، چونکە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible]/ بێکەڵکە نوێژێك کە لە رکوعو سوجوددا پیاو پشتی راست نەکاتەوەو ئارام نەگرێت}و

تەحیاتێکی رێکو پێکو سەلام دانەوەیەکی جوان. ئەمە پێی دەوترێت ([illegible]) ئەگینا ([illegible])ی صەلاتمان کردوە. ئینجا دەفەرموێ: وە لەوەی کە ئێمە پێمان داون دەبەخشن. وە ئەمە دوو بەشە: یەکەم ئەوەیە کە باوەڕدار پێی وایە هەرچی هەیە پەروەردگار پێی داوەو ئەمانەتێکە لای ئەو. بەشی دووهەمی ئەوەیە کە باوەڕدار لە وەی کە پێی دراوە کەسانی تر لەبیر نەکات، وە ئەمەش بۆ پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤدایە. وە لە هەمو کردارێکی چاکدا پەیوەندی نێوان مرۆڤ و خوای گەورە هەیە چونکە ئەنجامدانی فەرمانێکی ئەو زاتەیە هەروەك لە نوێژدا ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ ﴾ تێت دەگەیەنێ کە تۆ تەنها بۆ خۆت نیت، بەڵکو بۆخۆتو کۆمەڵی موسڵمانانیت.

جا پێویستە لێرەدا سرنج لە بەخشین بکەین، موسڵمانان با بزانن ئەوەی لەم سەر زەوییەدایە هەموی بەندەی خودانو ئەو رزقو رۆزیەش کە هەیە هەموی موڵکی خوایەو ئەوەدەیداتو بەئەندازەی پێویستی بەندەکانیشی رۆزی دەنێرێت، پاشان خوای گەورە لە بەر ئەو سودەی کە خۆی دەیزانێت هەندێك دەوڵەمەندو هەندێك هەژار دەکات، کە ئەمە هەردووکیان بۆ تاقی کردنەوەی هەردوو لایە، نە هەژاریو نە دەوڵەمەندی نیشانەی خۆشەویستی یان رق لێ بونەوەنیە، کابرای دەوڵەمەند دەبێ بزانێ ئەو شتەی کە پێێ دراوە هەرهی خۆی نیە، بەڵکو بەشێکی خەڵکی تێدایەو وەك ئەمانەتێکە لەلای ئەو، جا دەبێ بزانێت کە چی بەو سەرمایەی خۆی دەکاتو چۆن و چەند و بەکێی دەبەخشێت چونکە ئەو پرسیاری لێ دەکرێت وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] /لە رۆژی قیامەتدا بەندە لەشوێنی خۆی ناجوڵێت تا لەبارەی چوار شت پرسیاری لێ نەکەن: لەبارەی جەستەی کە لە چی دا لەناوی بردوە، لەبارەی عومری کە لەچیدا تەواوی کردوە، لەبارەی ماڵ وسامانیەوە کەلەکوێوە بەدستی هێناوەو لە چیدا بەکاری هێناوە}

هەروەها دەفەرموێ: [illegible] /[illegible] ماڵ ببەخشن جا بەراستی کاتێك دێت کە پیاو بەو ماڵەی کە دەیەوێت ببەخشێت دەکەوێتە رێ بەڵام کەسێکی دەست ناکەوێت کەپێی بدات، جا پیاوو پێی دەڵێت ئەگەر دوێنێ بتهێنایا ئەوە وەرم دەگرت بەڵام ئەمرۆ پێویستم پێی نییە.}

هەروەها فەقیریش بۆ تاقی کرنەوەیە تا دەرکەوێت ئایا مرۆڤ لەو حاڵەتەدا ئارام دەگرێت یان نە. ئایا بۆ بەدەست هێنانی ماڵو سامان رو لە هەرشوێنێك دەکاتو هەر رێگەیەك لەبەردەگرێت بە بێ ئەوەی رەزامەندی ﷲ رەچاو بکاتو بزانێت ئایا ئەوە حەڵاڵە بۆی یان نە؟ ئینجا ئالێرەدا پێویستە موسڵمانان بزانن کە برای یەکترنو بزانن کە ئەگەر دەوڵەمەندنو لە بەشی خۆیان زیاتریان هەیە داوایان لێکراوە کە هەندێکی لێ بگەڕێننەوە بۆ ئەوانەی خوارەوەی خۆیان لە هەژاروکەم دەستان تەنانەت مێوانیش بەشی خۆی هەیە، جا ئەو کاتە ئێمە دەتوانین بە رێكو پێکی لەم دنیادا ژیان ببەینە سەر و ئەوکاتە هەرگیز فەقیر حەز ناکات کە ئەو دەوڵەمەندە زیانی لێ بکەوێت، خۆ ئەگەر چاوی لێ بو کە زیانێك روی تێبکات فەقیرەکە لە لایەن خۆیەوە ئەگەر لە دەستی بێت پارێزگاری لێ دەکات چونکە ئەوەی کە لەلای ئەو دەوڵەمەندەیە بەشی ئەویشی تێدایە وهیچ کەسیش حەز بە زیانی خۆی ناکات، جا بە پێچەوانەوە وەکو ئەمڕۆ کە دەبینین دەوڵەمەند کە هەر بۆ خۆی کۆدەکاتەوەو لافی پێ لێ دەدات بە سەر خەڵکدا، هەژارەکەش نەك هەر بەو زیانە رازیە، بەڵکو حەز دەکات دە بەرامبەر زیان بکات، بۆ؟ چونکە دەڵێ راستە ماڵی خۆیەتی، بەڵام بەو ماڵە لوت بەرز بووە بە سەرمانداو بەشێکی ئێمەی هەژاری تێدا نیەو خۆی لە برایەتی موسڵمانان دزیوەتەوەو ئێمەش بە چاوی برایانەوە تەماشای ناکەینو حەزیش بە زیانی دەکەین کە ئەمەش رقو کینە زیاتر دەکات، بەڵێ خوای گەورە تێمان دەگەینێ کە ئەمە هەموی موڵکی خوایەو هەمو تێیدا شەریکینو تێمان دەگەیەنێ کە هەمومان برای یەکترین، وە تێمان دەگەیەنێت کە ئەو ماڵەی هەتە دەبێ بەشێکی بگەڕێنیتەوە بۆ خواروی خۆت کە هەژارەکانە.

کە ئەمە سێ سیفەتی مرۆڤی موتەقی بو، نوێژکردن، باوەڕبون بە شاراوەکان، خەرجکردن لە رێگای خوادا. ئینجا سێ سیفەتی تری ئەوانمان بۆباس دەکاتودەفەرموێ:

(٤) وە ئەو کەسانەن کەباوەڕیان هەیە بەوەی کە رەوانەکراوەتە لای تۆ ئەی محمد ﷺ کە قورئانە، وە باوەڕیان هەیە بەوەی کە رەوانە کراوە لە پێش تۆدا وەك تەوراتو ئینجیلو زەبوورو سوحوف کە موسڵمانان باوەڕیان بە هەمویان هەیەو ئەوان بە هاتنی رۆژی قیامەت یەقینیان هەیە. ئەوانە دەزانن کە بێگومان قیامەت دێت، وەحیسابیان لەگەڵدا دەکرێت، جا ئەو غەیبەی کە لە پێشەوە باسمان کرد ئەگەر مانای گشتی بێت ئەمە پێ دەوترێت تایبەت چونکە قیامەت یەکێکە لەو شتە شاراوانە. واتە ([illegible]) لە دوای ئەوەی کەزانیمان یەکێك لە غەیبەکان ئیمان بە قیامەتە، لێرەدا دووبارە باسی کردوە بۆ ئەوەی کە بزانین بابەتەکە گرنگە، ئەم باوەڕە بە راستی مرۆڤ

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَعَلَىٰ سَمۡعِهِمۡۖ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٧﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَمَا هُم بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَمَا يَخۡدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡ وَمَا يَشۡعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضٗاۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ لَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ قَالُوٓاْ إِنَّمَا نَحۡنُ مُصۡلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡمُفۡسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشۡعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ ءَامِنُواْ كَمَآ ءَامَنَ ٱلنَّاسُ قَالُوٓاْ أَنُؤۡمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُۗ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعۡلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمۡ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمۡ إِنَّمَا نَحۡنُ مُسۡتَهۡزِءُونَ ﴿١٤﴾ ٱللَّهُ يَسۡتَهۡزِئُ بِهِمۡ وَيَمُدُّهُمۡ فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلۡهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمۡ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿١٦﴾

دەگێڕێتەوە لە تاوانو لە هەڵەو لە خراپە بە راستی دوو شت زۆرکاریگەرن لە ژیانی مرۆڤدا:

یەکەمیان: باوەڕ بونە بە خوای تاکوتەنها، تواناو ئاگا، زاناودانا، بیسەرو بینەرو گەورەو دادپەروەر کە هیچی لا ون نابێتو زوڵمیش لەکەس ناکات.

دووهەمیان: باوەڕ بونە بە هاتنی قیامەت کە حیسابی لەگەڵدەکرێت، کەگرنگترین پاڵنەری مرۆڤە بۆ چاکەکاریو دورکەوتنەوە لە خراپە، جا ئەوکەسانەی کە ئەم پێنج سیفەتانەیان تێدا بێت ئەمانە لە پارێزکارانن.

﴿٥﴾ ئەمانە ئیتر کەو تونەتە سەر رێگای هیدایەتو لەسەر شەقامی راستەقینەی دینی خودان، جا بە راستی ئەمانە هەر خۆیان سەرکەوتوو رزگارن.

واتە ئەوانەی تەقواو باوەڕ بە هەمو ئەو شتانەی کە پێغەمبەرﷺ پێی راگەیاندونو کردەوی چاكو باوەڕدار بون بە هەمو پێغەمبەرانی پێشو هەمویان لە خۆیاندا کۆ کردوەتەوە ئەواونە سەرکەوتون، وشە(فلاح) واتە گەشتن بەو شتەی کە هەوڵیان بوداوەو رزگار بون لەوەی کە خۆیانیان لێدەپاراست.

بزانە کە بەرەی مرۆڤو جنوکە یان کافرنو بۆ هەمیشەی لەناو جەهەننەم وە یان باوەڕدانو بۆ هەمیشە لەناو بەهەشتدان وەك اللَّهُ دەفەرموێت: ﴿هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ فَمِنكُمۡ كَافِرٞ وَمِنكُم مُّؤۡمِنٞ﴾ /التغابن:

٢/ خۆی زاتەیە کە دروستی کردون جا هەندێکتان بێباوەڕەو هەندێکیشتان باوەڕدارە﴾

جا لێرەدا پاش باس کردنی خواناسان دەچێتە سەر باسی کافرانو پاشان دووڕوەکان کەئەوانیش کافرانێکن کە خۆیان بە باوەڕدار پیشانی موسڵمانان دەدەن، جا موسڵمان چونکە ئاگای لەناو دڵەکان نیە ئەوەی کە خۆی بە موسڵمان پیشاندادتو نوێژی بکات ئەوا وەك موسڵمانێك لەگەڵیدا هەڵسوکەوت دەکات، بەڵام اللَّهُ ئاگای لە دڵەکان هەیە جا ئەوەی دوورو بێت پەروەردگار لە رێزی کافرن حیسابیان دەکاتو بەهەشتان لێ قەدەغەدەکاتو دەیانخاتە ناو قوڵترین شوینی جەهەننمەوە.بەڵێ ئایەتانی پێشو باسی خواناسان بو، ئینجا باسی بەشێکی تر دەکات کە بە پێچەوانەی خواناسان رێگای هیدایەتو سەرکەوتنیان نەگرتوتەبەرو دڵەکانیان ئەوەندە رەش بوتەوە کە تەنانەت قسەی پێغەمبەریش ﷺ کاری تێ ناکات جا دەفەرموێ:

﴿٦﴾ بێگومان ئەوکەسانەی کە کافرو بێ باوەڕن یەکسانە لایان بیانترسێنی یان نەیانترسێنی ئیمان ناهێنن.

ئەم ئایەتە هەروەك زانایان وتویانە:"[illegible] " واتە: ئەم ئایەتە شێوازێکی گشتی هەیە کە مەبەستەکەی تایبەتە بەوانەی کە بڕیاری سزایان دراوەو بە کافری دەمرن، وە مەبەستی ئەوانە نییە کە بۆ ماوەیەك لەسەر کوفردا بوون، بەڵام پاشان رێی راستیان گرتوتەبەرو لەسەر ئەو ئیمانەش مردون،

وشەی کوفر بە مانای داپۆشاندنو شاردنەوە دێت واتە [illegible]". ئەوسا هەرکەسێك شتێك بشارێتەوە ئەوە پێی دەوترێت " کافر" واتە داپۆشەر جا هەربۆیە بە جوتیار کە دانەوێڵە لە ناو زەوی دەشارێتەوە دەوترێت " کافر" وەك لە سورەتی "حەدید" دا هاتوە کە دەفەرموێ: ﴿كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ﴾ /الحديد: ٢٠ / وەك بارانێك وایە کە گژوگیا سەوزبوەکانی جوتیار شادمان بکات﴾

جا هەر بۆیە بە مرۆڤی بێ باوەڕ دەڵێن " کافر" چونکە ئەو هەمو نیشانەو نیعمەتانەی پەروەردگار کە بەڵگەن لەسەر یەکتایو دەسەڵاتداری ئەو زاتە پشتیان تێدەکات وەك بییانشارێتەوە، بەڵام وشەی " الکفر" بە مانای شەرعی واتە دژو لەبەین بەری ئیمان کە بریتیە لە کافربون بە اللَّهُ و بە نیعمەتەکانی، وە ئەمەش دەکرێت بە دووبەشەوە:

یەکەم: کوفری بچوك [illegible] کە بە کوفری نیعمەت یان " کفر دون کفر" یش دەناسرێت بریتیە: لەو گوناحە گەورانە کە

بەهۆی ئەوانەوە کابرا تاوانبار دەبێت، بەڵام لە بازنەی ئیمان دەرناچێت، لە دنیادا وەك باوەڕدارێکی تاوانبار هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکرێت، وە لە دوارۆژیشدا لە ژێر ویستی پەروەردگار دایە یان دەیبەخشێت یان تۆڵەی ئەوەی لێدەکاتەوە، بەڵام سەرئەنجامیان هەر چونە بەهەشتە، ئەم گوناحە گەورانە بە هۆی ئەوەی کە رێگایەکن بۆ توش بونی کوفری گەورە لە وتەکانی شەرعدا بە کوفر ناوبراون وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {ãÂä ... } قسەوتن بە موسڵمان تاوانەو شەڕکردن لەگەڵیدا کوفرە}

دووهەم: کوفری گەورەیە (...) کە بە هۆی ئەوەوە کابرا لە بازنەی ئیمان دەردەچێتو بە کافر دەناسرێتو لە دنیاشدا وەك کافرێك هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکرێتو لە دوارۆژیشدا بۆ هەتا هەتایی لە ناو دۆزەخ دا دەمێنێتەوە، کە ئەمانەش یان هەر لە ئەوەڵەوە کافربون (...) یان لە دوای ئیمان پاشگەزبونەتەوە لە ئیمانو تووشی ئەم کوفرە هاتوون(...).

کوفری گەورەش دەکرێت بە چەند بەشەوە وەك:

کوفری سەرکەشانە (...) کە ئەو کەسەیە کە راستیو حەقی بۆ دەرکەوتوە، بەڵام بەهۆی سەرکەشیەوە دان بەو راستیەدا نانێت،

کوفری دان پێدانەنان (...) ئەو کەسەی کە بە دڵو زمان ئینکاری پەروەردگار یان دوارۆژ دەکات وەك مادەپەرستان (...).

کوفری خۆبەزلزانی (...) کە ئەمەش وەك کوفری عیناد وایە بەڵام هۆکاری ئەو عینادە، ئەم خۆ بەزلزانینە، وەك کوفری شەیتان.

کوفری نیفاق (...) ئەوکەسانەن کە کوفریان لە دڵدا شاردوەتەوەو بەزمان دان بەراستی ئیسلامو ئایین دا دەنێن، ئەمە بە نیفاقی باوەڕیش (...) دەناسرێت، ئەمانە ئەگەرچی لە دنیادا تا ئەو کاتەی کە کوفرەکەیان دەرنەکەوتوە وەك موسڵمان لەگەڵیاندا هەڵسوکەوت دەکرێت، بەڵام لە دوارۆژدا قوڵترین جێگای دۆزەخ ماڵیانە.

کوفری بە درۆخستنەوەو حەڵاڵ کردنی حەرامو حەرام کردنی حەڵاڵ (...).

جاچونکە ئەمانە خۆیان رێگای کفریان هەڵبژاردوەو دژایەتی خواو پێغەمبەریان ﷺ کردوەو لە بەر ئەوە خوای گەورە،

(٧) مۆری ناوە بە سەر دڵیاندا وبە سەر ئەندامی بیستنیاندا ، وە بە سەر چاوەکانیانەوە پەردەیەکی گەورەو ئەستور هەیە، کە راستی نابینن‌و بۆ ئەوان سزایەکی پڕ ئێش‌وئازار هەیە. دڵی مرۆڤی بێ باوەڕ سێ جۆرە (...)

ران: ئەوەیە کە مرۆڤ گوناح دەکات جا کەم کەم ئەم گوناهانە دەبن بە پەڵەیەکی رەش لەسەر دڵی گوناحکارەوە تا وای لێ دێت کە بە تەواوی دڵی دادەپۆشێ ئیتر هیچ قسەیەکی چاك نابیسێت وەك دەفەرموێ:﴿نەخێر وانیە بەڵکو رەشایی کردارەکانی خۆیان دڵی داپۆشیون﴾موتەفیفین/١٤ دڵ وەك ئاوێنەیەکە چۆن ژەنگ دەیگرێت و کەم کەم وای لێ دێت هەرچی تەماشای بکەیت هیچ نابینیت ئاوایەو بە گوناح رەش دەبێتەوەو قسەی خێرنابیسێت، پلەی لەوە گەورەترو بە زەحمەت تر (...)ە کە ئەگەر هاتو هەر خراپەی کردو بەردەوام بو لەسەر تاوان مۆرێکی پێ دادەنرێت کەئیتر قسەیەکی چاك وەرناگرێت وەك چۆن نامەیەك دەنوسیو پاشان مۆری دەکەیت واتە تازە تەواو بو شتێکی تری نادرێتە دەم،

پلەی سێهەم قوفڵ دەکرێتو دادەخرێتو ئومێدی کردنەوەی نامێنێت، جا ئیتر نە ژیریان کار دەکاتو نە گوێکانیان راستیو حەقیقەت دەبیسێت، جا کەئەم هەمو حەقەیان بۆ باس دەکرێت، وەئەو هەمو ئاسارە گەورەیە دەبینن، بەڵام پەردە بە سەر چاویانەوەیەو راستیەکان وەك خۆی نابینن، ئەوە نەبێ کە ئەمانە چاویان کوێر بێت، بەڵام ئەو دڵەی کە لە ناوەوەیە ئەوە کوێر بوە، نە چاوی سەرو نەعەقڵی دنیایان. کاتێ کە شتەکان دەبینێ بیری لێ ناکاتەوەو پەندی لێ وەرناگرێت وەك مرۆڤی کوێر وایە.

لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە یەکێك لە بنەماکانی باوەڕی ئەهلی سونەو جەماعەت ئەوەیە کە:(...) واتە: ئیمان باوەڕکردن‌ودان پێدا نانی دڵەو وتەو کردارە کە بەچاکە زۆر دەبێتو بە تاوان کەم دەکاتەوە، جا وتە چ دەرونی بێت کە بەراست زانین‌و باوەڕکردنە لەدڵەوە بەبنەماکانی ئایین‌و بەچاکی سەقامگیر بونیەتی، وتەی زمانی کە دان نانە بەو بنەما سەرەکیانەو ئاشکراکردنی. کرداریش چ دەرونی بێت کەهەمو ئەو عیبادەتانە دەگرێتەوە کە جێگایان دڵودەرونە وەك ئیخلاس‌و خۆشەویستی‌و ترس‌و ئومێدو...هتد، وە چ کرداری رواڵەتی ئەوکردەوانەیە کە بەئەندامەکانی لەش دەکرێن، وە ئەمە واتای ئیمانە لەلای ئەهلی سونەتو جەماعەت کە ئیمامی شافعی لە کتێبی "(...)" باس لە ئیجماعی سەلەف دەکات لەسەر ئەمانەو دەڵێت: (...) واتە: ئیمان وتەو کردارو نییەتە کە هیچکامیان بێ ئەوی تریان دروست نیە) جا

ئەگەر هاتو کەسێك لە ناخی دا باوەڕی بە ﷲ و ئایین‌و ڕاستی پێغەمبەران بوو بەڵام ئامادە نەبو کە بە زمان‌و کردەوە بیسەلمێنێت ئەوە پێی ناوترێت باوەڕدار [illegible]، ئەگەر هەر باوەڕی دەرونی‌و ئەو زانینە بەس بوایە زۆربەی کافران دەبوایە بە باوەڕدار دابنرایانە خۆ دەیانوت﴿ مَا نَعۡبُدُهُمۡ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى ٱللَّهِ زُلۡفَىٰٓ / الزمر: ٣ / ئێمە ئەوانە هەر لەبەر ئەوەدەپەرستین تاله خوامانەوە نزیك بکەنەوە ﴾ ئەگەر وتەی ڕواڵەتی بێ‌کردار بەس بوایە دەبوایە فرعون‌و شەیتانیش بە باوەڕدار حیسابیان بۆ بکرایە، ﷲ لە بارەی فیرعەونەوە دەفەرموێ:﴿ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِيٓ ءَامَنَتۡ بِهِۦ بَنُوٓاْ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ /یونس: ٩٠ / وتی: بێگومان کەمن باوەڕم بوە کەهیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نیە بێجگە لەوکەسەی کە نەوەی یەعقوب باوەڕیان پێی بووە‌و من لەموسڵمانانم﴾

لێرەدا بەزمان دانی نا بە تەنهایی خوادا جا ئەوەش ئەوە دەگەیەنێت کەفیرعەون خۆی‌و دەوروبەرەکەشی لە دڵەوە خوایان ناسیوە بەشایەتی ﷲ خۆی وەك دەفەرموێ: ﴿ وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسۡتَيۡقَنَتۡهَآ أَنفُسُهُمۡ ظُلۡمٗا وَعُلُوّٗاۚ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ /النمل:١٤ / بە هۆی زوڵم‌و خۆ بە زلزانی ئینکاری نیشانەکانیان کرد لەحاڵێکدا بە تەواوی دەیانزانی کە ئەو پەیامەی موسا ڕاستە سا تەماشاکە بزانە چۆنبوو سەرئەنجامی خراپە کاران﴾

وە یان شەیتان باوەڕی بە بوون‌و دەسەڵاتداری ﷲ و هەروەها بەهەشت‌و جەهەنەم‌و ڕۆژی دوایی هەیە، باوەڕی هەیە کە بەدیهێنەری ئەو هەمو مەخلوقاتە ﷲ یە جا بۆیە داوا لە خوا دەکات کەجارێ نەیکوژێت وەك لە سورەتی (صاد) دەفەرموێ: ﴿ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ٧٩ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ٨٠ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡوَقۡتِ ٱلۡمَعۡلُومِ ٨١ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ٨٢ / ص: ٧٩ - ٨٢ / واتە شەیتان وتی: ئەی پەروەردگارم! ماوەم پێبدە تا ڕۆژی زیندوکردنەوە! ﷲ فەرموی: جادڵنیابە ئەوە تۆ لەماوە پێدراوانی، هەتا کاتی ڕۆژی زانراو، شەیتان وتی: جا سوێند بە عیزەتی تۆ سەر لە هەمویان دەشاوێنم﴾ وەیان لە بارەی ئەهلی کتێبەوە لە سورەتی (ئەنعام) دا دەفەرموێ:﴿ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡرِفُونَهُۥ كَمَا يَعۡرِفُونَ أَبۡنَآءَهُمُۘ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ /الأنعام: ٢٠ / ئەوانەی کە کتێبمان پێدان پێغەمبەریان ﷺ دەناسی هەروەك چۆن منداڵانی خۆیان دەناسی هەر خۆیانن کە زیانیان لەخۆیان داوە کە باوەڕ ناهێنن﴾ دیارە کە ناسین و باوەڕێکی دەرونی بە بێ کردەوە سودێکی بۆ خاوەنەکەی نییە‌و ئەوانەی کە ئیدعای خۆشەویستی خواو پێغەمبەر ﷺدەکەن جا هەرکات پێیان دەوترێت ئەی کواکردارتان؟ دەڵێن: خوا تەماشای دەرون دەکات‌و ڕواڵەت گرنگ نییە، بەراستی زۆر بە هەڵەدا چوون، بەڵێ ڕاستە ﷲ بۆ وەرگرتنی کردەوەکان تەماشای نییەت‌و دڵەکان دەکات کە سەرچاوەو فەرماندەی کردەوە ڕواڵەتیەکانن، جا بۆیە پێغەمبەر ﷺدەفەرموێ: [illegible] / [illegible] ئاگاداربن کە لە لەشدا پارچە گۆشتێك هەیە کە ئەگەر چاك بو هەمو لەش چاك دەبێت، وە ئەگەر خراپ بو هەمو لەش خراپ دەبێت، ئاگاداربن کە ئەوە دڵە}

دەبێت ئەوەش بزانرێت هەندێك پێیان وایە کردەوە مەرجێك نیە بۆ ڕاستی ئیمان، بەڵکو مەرجێکە بۆ تەواو بوونی ئیمان واتە پێیان وایە کە ئەگەر کەسێك لە هەمو کردەوەکان وازبهێنێت مادام باوەڕی دەرونی هەیە یان بە زمان ئیعتراف بکات ئەوە باوەڕدارە، بەڵام ئیمانەکەی تەواوو کامڵ نییە، هەندێکیش پێیان وایە کە کردارەکان هەمویان مەرجن بۆ ڕاستی ئیمان، ئەمانەپێیان وایە ئەگەر یەك کردەوە وازلێبهێنرێت ئەوا کابرا کافر دەبێت‌و بەباوەڕدار حیساب ناکرێت وەك بیروبۆچونی "خەوارج" بەڵام بیروبۆچونی وەسەت‌و حەق بۆچونی ئەهلی سونە‌و جەماعەتە کە لە قورئان‌و سونەت وەرگیراوە ئەوەیە کە هەندێك لە کردارەکان مەرجن بۆ کەماڵ‌و تەواوی ئیمان واتە ئەگەر باوەڕدار تەرکی بکات ئەوە ئیمانەکەی نوقسانی‌و کەموکووڕی تێدایە بەڵام کافر نابێت وەك داوێن پیسی، ئەگەر هاتو باوەڕدارێك کەباوەڕی بە حەرام بوونی زینا هەبو توشی زینا بو ئەوا کافر نابێت بەڵکو ئیمانەکەی کەم دەکات، بەڵام هەندێ کردار هەن کە مەرجن بۆ ڕاستی ئیمان کە ئەگەر تەرك بکرێن ئەوە پێی کافر دەبێت‌و لە بازنەی ئیمان دەردەچێت وەك یارمەتی دانی بێ باوەڕ دژ بە باوەڕداران یان وازهێنان لە شەرع‌و حوکمی (ﷲ)یان تەرکی نوێژ، بەگشتی دەتوانین بڵێین: هەمو کردەوەیەك کە بەجێ هێنانەکەی مەرجبێ بۆ ڕاستی ئیمان، وازلێ هێنانی کوفرە، وە هەر کردەوەیەکیش وازلێهینانی مەرج بێت بۆ ڕاستی ئیمان، بەجێ هێنانی کوفرە. قبوڵ کردن‌و ڕازی بوون بە شەرعی ﷲ مەرجە بۆ ڕاستی ئیمان جا نارازی بوون‌و پشت هەڵکردن لێی کوفرە. پشت هەڵکردن‌و وازلێهینان لە گاڵتە کردن بە ئایین مەرجە بۆ ڕاستی ئیمان جا گاڵتە کردن بە ئایین کوفرە. لە سیرەتدا هاتوە کە پێغەمبەر ﷺ کاتی سەرەمەرگی ئەبوتالبی مامی، پێی فەرمو: [illegible]

[illegible] واتە:ئەی مامی خۆم بڵێ " [illegible] "ڕۆژی قیامەت لەسەر ئەوە شایەیت بۆدەدەم، ئەبوتالب وتی: ئەگەر قورەیش نەیان وتایە ئێش‌و ژانی سەرمەرگ وای لێکردوە، بەوتنی ئەو وشەیە چاوم ڕۆشن دەکردیتەوە} ئەگەرچی ئەبوتالب باوەڕی بەراستی پەیامەکەی پێغەمبەرﷺ هەبو بەلاّم چونکە بە زمان ئیقراری نەکرد جا هەربۆیە بە باوەڕدار حیساب نەکرا، عەلی کوڕی ئەبوتالب کاتێك کە باوکی مرد چوە خزمەتی پێغەمبەرﷺ و پێی را گەیاند جا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: [illegible] بچۆ بیشارەوە جا کاتێ کە شاردمەوە، گەڕامەوەلای ئینجا پێی فەرموم: خۆت بشۆرە} ئەبوتالب زۆر پشتگیری دەکرد لە پێغەمبەر ﷺ، وە زۆر خۆشی دەویست جا بۆیە عەباسی مامی پێغەمبەر پرسیاری کردلە پێغەمبەرﷺ کە ئایا ئەبوتالب لە جیاتی ئەو زەحمەتانەی هیچ سودێك وەردەگرێت؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] بەڵێ، ئەو لە ناو تەنکە ئاگرێکدایە ئەگەر تکاکاری من نەبوایە لە قوڵترین جێگای ئاگردا دەبو}بە پێچەوانەوە هەندێکیان لە ترسا یان لەبرسا بە زمان‌و بە ڕواڵەت خۆیان بە باوەڕدار پیشان دەداو جارجاریش لە غەزاکاندا بەشداریان دەکرد، بەهەمو شێوەیەك هەوڵیان دەدا کەخۆیان بە پیاوچاك پیشانی باوەڕداران بدەن تابەگومانی خۆیان ئابەم شێوەیە بیانخەڵەتێنن لە حاڵێکدا نازانن کە خۆیان خەڵەتاون، جا ئەگەر کردەوەو ئیقراری زمانی بە بێ بونی باوەڕی ناودەرونی بە ئیمان حیساب بکرایە دەبوایە ئەمانە بە باوەڕدار حیسابیان بۆبکرایە، بەلاّم اللَّهُ بە بێ باوەڕ ناویان دەبات‌و دەفەرموێ: ﴿ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ :ئەوانەباوەڕدارنین ﴾

لەم سورەتەدا دوابەدوای باسی کافران دەچێتە سەر باسی موناڤق، موناڤق چونکە بەڕواڵەت موسڵمانە بەئاسانی دەتوانێ لە ناو کۆمەڵی موسڵمانان دا جێگای خۆی بکاتەوەو هەمو ڕازو نهێنیەکی موسڵمانان بزانێت لە بەر ئەوە مەترسی ئەمانە زۆرترە لە کافرەکان، بۆیە لە چەندین شوێنی قورئاندا وەك سوورەتی (التوبەو المنافقین) بە تەواوی‌و هەندێك لە سوورەتی (النورو النیسا) وچەند جێگای تر ناوبە ناو باسی کردون‌و ڕوی دزێوی ئەوانی دەرخستوە، وا لەم سوورەتەشدا بە شێوەیەکی ڕونتر لە سیانزە ئایەتدا باسیان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٨) خۆهەندێك لە خەڵك دەڵێن کە ئێمە ئیمانمان هێناوە بە اللَّهُ‌و بە ڕۆژی دوای‌و دان بەوەدا دەنێن کەباوەڕدارن، بەلاّم اللَّهُ دەفەرموێ: ئەوانە ئیماندار نین بەڵکو دەزانن کە اللَّهُ و ڕۆژی دوایی هەیە جا هەرکاتێ بەو زانینە ئیشیان کرد ئینجا دەبنە باوەڕدار.

لێرەدا پێویستە پێناسەیەکی دووڕو (المنافق) بکەین. دووڕو لە پاش چونی پێغەمبەرﷺ بۆ مەدینە دروست بون، دووڕو ئەو کەسەیە کە بە ڕواڵەت چاك بێت وە لە ناو دەروندا خراپ بێت جا نیفاقی عەقیدەیی هەیە و نیفاقی عەمەلیش هەیە، نیفاقی عەقیدەیی کابرا کافر دەبێت مادام بە عەقیدە باوەڕی بە بنەماکانی ئایین نەبێت، بەلاّم بە ڕەواڵەت شتەکان دەکات. بە پێچەوانەی "[illegible]"و "[illegible]" لە قورئاندا هەرکات باس لە نیفاق‌و موناڤق دەکات مەبەست نیفاقی عەقیدەییە. لە نیفاقی عەمەلی دا کابرا لە دڵیدا باوەڕی هەیە، بەلاّم بە کردەوەکانی خراپە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] نیشانەی دووڕو سیانن هەرکاتێ قسەبکات درۆ بکات،وەهەرکاتێ بەڵێنی بدات نەیباتەسەر،وەهەرکاتێ کرابەجێگای متمانە خیانەت بکات} ئەگەر کابرا ئەمانەی ئەنجام دا پێی دەڵێین: کرداری دووڕوی ئەنجام داوە، بەلاّم نازانرێت دووڕوە یان نە، ئەگەر لە ناو دڵی دا هەر ئاوەها بێت‌و باوەڕی بەو شتانە نەبێت، ئەوە موناڤقی بیرو باوەڕییەو کابرا پێی کافر دەبێت. شوێنی (لای خواروی ئاگری جەهەننەمە) موناڤق بەو مانایەی کە وتمان لە مەکە دا نەبو چونکە ئەوان لە ترسی تۆڵە لێکردنەوە ئاوا دووڕوو بون خۆڵە مەکەدا موسڵمانان دەسەلاّت‌و زۆریان نەبو لە کاتێکدا پێغەمبەرﷺ تەشریفی هێنا بۆ مەدینە و خەڵکی مەدینە ئیمانیان پێ هێنا، وە ئەوس‌و خەزرەج کە دوو تیرەی گەورە بون یارمەتی پێغەمبەریان دەدا پێش تەشریف بردنی پێغەمبەرﷺ بۆ مەدینە، عبدالله کوڕی ئوبەی یەکێك لەوان بو کە(ئەوس‌و خەزرەج) هەردووکیان ئامادە بون کە بیکەن بە گەورەی خۆیان، بەلاّم لە کاتێك دا کە مەسەلەی پێغەمبەرو ئیسلام هاتە پێشەوە وازیان لەم مەسەلەیە هێنا، جا لەسەر ئەوە عبدالله ی کوڕی ئوبەی رقی لە پێغەمبەر هەڵگرت. پێغەمبەرﷺ ئاگر بەستی لەگەڵ جولەکەکانی ناوخۆی مەدینەدا هەبو، بەلاّم کە شەڕی بەدر کرا ئیتر ئەم کابرایە ترسی لێ پەیدا بو، چونکە ئەگەر دوژمنایەتی پێغەمبەریﷺ بکردایە بە ئاشکرا نەدەژیا، ئینجا خۆی‌و چەند کەسێك لە هاووێنەکانی هاتنە ریزی موسڵمانانەوەکە بە سەر زارەکی خۆیان بە ئیماندار پێشان دەدا، بەلاّم لە ژێرەوە دژایەتی پێغەمبەریانﷺ دەکرد، ئا لەو کاتەی کە موسڵمانان هێزیان پەیدا کرد موناڤقان پەیدا بوون، بەلاّم جێگای سەرسوڕمانە ئەمڕۆ تەماشا دەکەین ئیشەکە پێچەوانەیە

سەردرای ئەوەش کە حوکمی ئیسلامیش بە داخەوە نیە کابرا مونافقە وە بە دەم دەڵێت من موسڵمانم‌و ئیدعای ئیسلامی دەکات‌و هەندێ ئیشی ئیسلامیش ئەنجام دەدات، کە چی لە ناو دڵیداو لە ژێرەوە دژایەتی ئیسلام دەکات؟!

بەراستی مانای (موشریك، موناڤق، موسڵمان) ئەگەر دیقەتیان لێ بکەین لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺلەگەڵ ئێستا هەرسێکیان گۆڕاون. بۆ نموونە پێشەکی ئیمانداران لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ کاتێ کە قسەیەکی پێ دەوتن، فەرمودەکەیان دەبردو ئیشیان پێ دەکردو ئینجا دەگەڕانەوە کەسی واهەبو کە دوا دەکەوت پێغەمبەرﷺ پرسیاری لێ دەکرد بۆ ئەوەندە دوا کەوتیت؟ وەڵامی دەدایەوە دەیوت: ویستومە ئەو چەند ئایەتەی کە بردوومە کاری پێ بکەم ئینجا بێمەوە بۆ لات، بەڵام بە داخەوە ئێمە ئەو هەموو ئایەتە دەزانین، ئەو هەموو شتە لە بارەی ئیسلامەوە دەزانین وە خۆشمان بە موسڵمان دەزانین بەڵام کامەیە ئیشکردنی ئێمە بەو زانینەی خۆمان؟ کەوا بو ئێمە لەگەڵ موسڵمانانی پێشوو گۆڕاوین‌و لە یەك ناچین؟ موشریکەکانی پێشوو کاتێ توشی بەڵاو موسیبەت‌و نارەحەتی دەبون ئا لەو کاتەدا زۆر بە ئیخلاسەوە روویان دەکردە اللّٰه و باوەڕی خۆیان دەگۆڕی‌و دەیان وت هیچ کەس دەور نابینێت‌و هیچ کەس بە کەڵك نایەت جگە لە اللّٰه هەتا دەگەیشتنە وشکایی جاکاتێ کە دەگەیشتنە خۆشی و ترسیان نەدەما موشریك دەبوون، بەڵام بە داخی گرانەوە ئەمڕۆ موسڵمانان لە کاتی تەنگانەدا خۆیان موشریك دەکەن‌و هاوار دەکەنە دەیان ناوی غەیری اللّٰه. تەواو بە پێچەوانەی موشریکانی کۆن! پەنا بە خوا ﴿کێ هەیە بێجگە لە اللّٰه وەڵامی ناچاران بداتەوە هەرکاتێ هاواری لێ بکەن وئەو تەنگو چەڵەمەیان لەسەرلابات؟﴾ النمل/٦٢،

کابرای دوورو چونکە حاکمیەتی اللّٰه بو ئەگەر موسڵمانێکی ڕێك‌و پێك نەبوایە لێیان قەبوڵ نەدەکرد، جا تواناى شەڕی نەبوو خۆی بە موسڵمانێکی راست پیشان دەدا خۆ ئیمرۆ موسڵمان هیچ دەسەڵاتێکی نیە، کەچی دەبینی کابرا دووڕوەو هەڵسوکەوتی دووڕوانە دەکات‌و بە نیفاقێکی ئاشکراو روونەوە جا بۆیە پاش ماوەیەکی کەم کە ئەم دووڕوە نوێیانە سەریان هەڵدا، حوزەیفە‌رضي الله عنه کە بە "[illegible] !" ﷺ دەناسرێت‌و ناوی دووڕوانی دەزانی فەرموی: [illegible] /البخاری/ مونافیقەکانی ئەمڕۆ لە مونافیقەکانی سەردەمی پێغەمبەرﷺخراپترن، چونکە ئەوان نیفاقەکەیان دەشاردەوە بەڵام ئەوەی ئەمڕۆ ئاشکرای دەکەن}

ئەگەرچی ئەو نیفاقە ئاشکرایە بەڵگەیە لەسەر کوفرێکی ئاشکرا جا هەربۆیە ئەو حوزەیفەیە‌رضي الله عنه دەڵێت: [illegible] /البخاری/

واتە:لەراستیدا نیفاق تەنها لە زەمانی پێغەمبەرداﷺ بوە بەڵام ئەمڕۆ کافربونە لە پاش باوەڕدار بون) چونکە کابرا لە بنەماڵەیەکی موسڵماندا لە دایك بووەو باوەڕدار بوە بەڵام بەو هەڵسوکەوتانە توشی کوفری نیفاق بوە، وە ئەمانە هەڕەشەیەکی گەورەن بۆ کۆمەڵگەی موسڵمانان، جابۆیە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] واتە: بێگومان ئەو شتەی کە لەهەموشت زیاتر لێی دەترسم بۆ ئەم گەلەم هەمو مونافقێکی زمان زانایە}

جا وادەرکەوت کەیەکەم وەسفی منافقان درۆزنیە دەڵێن: ئێمە ئیمانمان هێناوە بە اللّٰهو بە رۆژی قیامەت،

(٩) ئەمانە دەیانەوێت بەم درۆو دەلەسانە فێڵ لە خوداو فێڵ لە ئیمانداران بکەن‌و بەم قسانە دەیانەوێت کەموسڵمانان بخەڵەتێنن‌و وایان تێ بگەیەنن کە موسڵمانن‌و برای ئەوانن وە لە ژێرەوە هەرلەسەر بیرو باوەری خۆیانن اللّٰه دەفەرموێ: ئەمانە تەنها نەفسی خۆیان دەخەڵەتێنن چونکە اللّٰه ئاگاداری ئەوانە، ئەمانە دەیانەوێت بەم قسانە اللّٰه لێیان خۆش بێت، بە راستی لێیان خۆش نابێت چونکە خوای گەورە دەزانێ ئەوانە خەریکی چین، هەروەها ئیمانداریش مونافقان دەناسن چونکە اللّٰه وەسفی مونافقانی ئەوەندە بە چاکی بۆ رۆشن کردونەتەوە، هەر کەمێك هەڵسو کەوتیان لەگەڵ دا بکەین بە چاکی دەیان ناسین، بۆ نمونە چەندین جار عەبدوڵای کوڕی ئوبەی موسڵمانان ویستویانە بیکوژن، وە چەند جار پاڵەوانی ئیسلام عومەری کوڕخەتاب وتویەتی ئیجازە بدەن با من بیکوژم، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: من دەزانم مونافقەو حەقی کوشتنی هەیە، بەڵام دوژمنان پروپاگەندە دەکەن‌و دەڵێن: محمد دۆستانی خۆی دەکوژێت لە بەر ئەوە ئیجازەی نەداوە بیکوژن کە پێغەمبەری خوا ﷺ ناسیویەتی بەڵکو ناوی مونافقان بۆ پێغەمبەر ﷺ هاتوەو یەکێك لە یارانیشی ناوی حوزەیفەیە وەك وتمان پێغەمبەری خوا ﷺ ناوی هەموو مونافقانی پێ وتوە، جا ئاوا دەرکەوت کە ئەمانە فڕو فێڵیان هەر لە نەفسی خۆیان کردوە، بەڵام هەست‌و شعوریان نیە واتە سیفەتێکی تری مونافقان ئەمەیە کە مرۆڤێکی بێ هەست‌و بێ دەرکن ئەگەر خاوەن هەست بونایە ئاوایان بە خۆیان نەدەکرد.

(١٠) ئەوانە لە ناو دڵیاندا نەخۆشی هەیە ناچار بەم حاڵەتەرازی بون کە بە رواڵەت ئیسلام‌و لە ژێرەوە ناموسڵمان! سا اللّٰه ئەو

نەخۆشیەیان بۆ زیاد بکات، وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی دەردناك بە هۆی ئەو درۆیەی کە دەیکەن.

چونکە خۆیان بون بە هۆی ئەو نەخۆشیە، خوای گەورەش نەخۆشی بۆ زیاد کردن، جا ئەم رستەیە ﴿ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا ﴾ لێرە خەبەرە، بەڵام دەگونجێ بە مانای [illegible]) بێت واتە دوعا بێت وەك مانامانکرد،

(١١) جا هەر کاتێك پێیان بوترێت لەم سەر زەویدا خراپە مەکەن، تاوان مەکەن، خەڵك مەکوژن، بەناحەق ماڵی خەڵك مەخۆن ، دژایەتی ئایین مەکەن، جاسوسی مەکەن، پشتگیری بێباوەڕان مەکەن دەڵێن: ئێمە پیاو چاکین، بەرژەوەندی خەڵکمان دەوێت، دەمانەوێت خەڵك بحەسێتەوە، خەڵك بە ئاسودەیی بژیت، ئا بەم شێوەیە بۆ فریودانی خوڵك دێنە پێشەوە.

وەك ئەمرۆ کە دەیبینین لە زۆر شوێندا ئەوانەی کە بەرامبەر موسڵمانان دەوەستن دەڵێن: موسڵمانان ئیرهابین، پیاو کوژن، وەزع لە خەڵك تێك دەدەن، سەر لە خەڵك دەشێوێنن، رێگای بڵاو بونەوەی ئایینی ئیسلام دەگرنو دژی حوکمی ئیسلام دەوەستنو پێیان وایە رێگایەکی چاکەو بەرنامەیەکی چاکەو پێی دەژین، ناترسن لەوخوایەی کەدروستیکردون ودەشبرێنەوە بەردەمیو دەڵێن ئێمەش دەبێ لەگەڵ خەڵك بەرەو پێش بچین، حوکمی ئیسلام بۆ ئەم بارو دۆخەی ئەمرۆ ناگونجێ؟ یان دەڵێن دەبێت نێوان کوفرو ئیمان لەیەك نزیك بکەینەوەو ئێمە چاکە خوازانێکین کە پردێکین لە نێوان موسڵمانانو کافراندا وەك پێغەمبەر ﷺ لە وەسفیان دا دەفەرموێ: {[illegible] [illegible] وێنەی مونافق وەك مەڕێك وایە کە لە نێوان دوو کۆمەڵ مەڕدا دێتودەڕوات نازانێت شوێن کامیان کەوێتوهەردەمێك لای یەکێکیانە}

دەی ئایا نابینن ئەو هەمو فەسادەی کە ئەمرۆ لە جیهاندا هەیە لەگەڵ ئەوەشدا کە حوکمی ئیسلام وجودی نیە، جا ئەگەر ئیسلام فەسادو تێکدەرەو غەیری ئیسلام چاکە، ئەی بۆ تائێستا دنیاتان چاك نەکردوە، خۆ ئێستا خۆتان حاکمو دەسەڵاتدارن؟! کێ رێی لێ گرتوون، کێ ئەمرتان پێ دەکات کەخراپە بکەن؟.

(١٢) ئاگاداربن بەبێگومان ئەوان هەر خۆیانن خراپەکار وخراپەکێڵ بەڵام بەهۆی ئەوەی کە دڵەکانیان نەخۆشە هەست بە گومڕاهیو خراپەکاری خۆیان ناکەن.

(١٣) خۆ هەر کاتێکیش پێیان بوترێت وەك چۆن ئەم خەڵکە ئیمانی هێناوە ئێوەش ئیمان بێنن دەڵێن: ئایا ئێمە باوەڕ بێنین وەك ئەوگێل و گەمژانە؟ واتە: یارانی پێغەمبەر ﷺ بەنەزان ناو دەبن کە چۆن بە گیانو بە ماڵ لە خزمەت ئیسلامدانو لەو رێگەدا هەمو سەختیو دژوارییەك قەبوڵ دەکەن وەك ئەمرۆ دەڵێن: ئیسلام کۆن بوە، دنیا بەرەو پێشکەوتن دەڕوات، وە ئیسلام بە جەهالەتو دوا کەوتو دادەنێن، کاتێ کابرای موسڵمان گرفتار دەبێ لەسەر دین زۆر کەس بە نەزانو گەمژە ناوی دەباتو پێی دەڵێن: تۆ خەریکی چیت دانیشە لە ماڵی خۆت وازی لێ بێنە بۆچی خۆت خەریکی ئەو ئیشانە دەکەی؟ بڕۆ ئیشی خۆت بکە حەقت بە سەر ئەو ئیشانەوە نەبێت، ئا بەم شێوەیە بە موسڵمانان دەڵێن. بەڵام ئەگەر کابرا لەسەر رێبازو بەرنامەیەکی تری غەیری ئیسلام بێت بەو دەڵێن: تۆ قارەمانیتوتۆ شۆڕش گێڕیت؟ ئەبێ مرۆڤ مەردانە بژیت؟

بەڵێ ئیشی ئیسلامی بە بێ سودو موسڵمان بە نەفام دادەنێن، بۆیە ﷲ لە وەڵامیان دا دەفەرموێ: ئاگادار بن کە ئەوان خۆیان گێلو گەمژەو بێ سیاسەتن و ئەوەندە نەفامن کە ئەم راستیە نازانن، ئەگەر نەزان نەبونایە ئاوڕێکیان لەپێش خۆیان دەدایەوەو پەندیان لەخوانەناسانی پێش خۆیان وەردەگرتو ئاوا رەفتاریان نەدەکرد، بەراستی ئەوەندە گێل و گەمژەن نازانن کە خۆیان کەوتونەتە چ گۆمێکەوەو لە چ وەزعێکی خراپدانو دوا رۆژیان بەرەو کوێ دەڕوات؟ ئەگەر عەقڵیان بەوە بشکایەوەپەیان بەوراستیە ببردایە ئاوا رەفتاریان نەدەکرد؟!

(١٤) وەسیفەتێکی تریان ئەوەیە کاتێ کە دەگەن بە باوەڕداران دەڵێن: باوەڕمان هێناوەو هەر کاتێ کە دەگەن بەسەرۆكو رەفیقە شەیتان سیفەتەکانیان دەڵێن: بێگومانبن کەئێمە لەگەڵ ئێوەداین، بێگومان کەئێمە گاڵتە بە موسڵمانان دەکەینو پێیان رادەبوێرینو باوەڕمان بە رێبازو ئیشەکانیان نیە.

(١٥) بەراستی ﷲ ئەوان ترۆو رسوا دەکاتو بە بۆنەی ئەوەی کە ئەوان خۆیان خراپنو تاوان دەکەنو بوون بە هۆی تاوانی خۆیان خوای گەورەش یارمەتیان دەدات تا لە توغیانو سەرکەشیو گومڕاهیدا زیاتر برۆنە خوارەوە، ئەوەیەپاداشتی گاڵتە کردنیان بە موسڵمانان؟

واتە: ﷲ خۆی خاوەنی دەسەڵاتو هێزە بۆ چاکە کارو خراپەکار، وە هەر خۆیەتی هاوکاری دەکات بۆ چاکەو خراپە، ئەگەر ﷲ کۆمەکیان پێ نەکاتو یارمەتیان نەدات خۆ ئەوان ناتوانن هیچ کارێ ئەنجام بدەن، بەڵام خوا، خوای هەمو مرۆڤەکانەو یارمەتی هەمو مرۆڤێك بەستراوە بە هێزی خواوە، جا ئەگەر بێتو یارمەتی نەدات مانای وایە ﷲ بە زۆر چاکە یان خراپە لە خەڵك قەدەغە دەکات؟ ﷲ سەرپشکێتی داوە بە مرۆڤ، مرۆڤ خۆی رێگا

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ ٱلَّذِى ٱسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّآ أَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَـٰتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَـٰتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَـٰبِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِم مِّنَ ٱلصَّوَٰعِقِ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ ۚ وَٱللَّهُ مُحِيطٌۢ بِٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ ٱلْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَـٰرَهُمْ ۖ كُلَّمَآ أَضَآءَ لَهُم مَّشَوْا۟ فِيهِ وَإِذَآ أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا۟ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَـٰرِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟ وَلَن تَفْعَلُوا۟ فَٱتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٤﴾

هەڵدەبژێرێت، بەڵام هێزی ئیشکردنەکەی تەنها لە دەست خوادایەو بەس، کەوا بو لەسەر سەرپشکێتیەکەیەتی کە کابرا تۆڵەو پاداشتی خۆی وەر دەگرێتەوە، لە فەرمودەی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کە: [illegible] ئەگەر بینیتان کە ﷻ بەخشی بەکەسێك ئەوەی کەپێی خۆشە لەدنیاداو ئەوهەر سوربولەسەر تاوانکاری خۆی ئەوسا بزانن کەئەوە بەرزکردنەوەیەتی لەلایەن خواوەبۆپشت شکاندنی}

ئینجا پاش ئەوەی کە ئەم سیفەتەخراپانەی مونافقی باس کرد، دەفەرمویٚ:

﴿١٦﴾ ئەوانە کەسانێکن کە گومڕاهیان کڕیوە بە هیدایەت، جا بە ڕاستی ئەوان لەم ئاڵوگۆڕ وبازرگانیەی کە کردیان قازانجیان نەکرد جا ئەوان چونکە هیدایەتو ڕێنماییان نەویستوە ڕێنمایی نەکراون، وەك ئەوە کەسەرەتا هیدایەت دراوێك بوە لە لای ئەوان و گومڕاهیش کاڵایەکی ناو بازاڕ بوبێت چونکە مرۆڤ کاتێ کە لە دایك دەبێت لەسەر فیترەتی ئیسلامە جا لە پاشدا دایكو باوکی دەیکەن بە گاور، بە جولەکە، بەئاگر پەرستو بە موشریك، لەڕاستیدا ئەمە گاڵتە کردنە بەو مونافقانە، جا بۆپێشاندانی وێنەی خوانەناسان خوای گەورە دوو نمونە دەهێنێتەوەو دەفەرموێ:

﴿١٧﴾ وێنەی ئەوانە وەکو وێنەی کەسێکە کەوا ئاگرێك هەڵگرێنێت، جا کاتێ کە ئەو ئاگرە هەڵگراو شەوقی دایەوە خوای گەورە ئەو ڕوناکیەی کە هەیانەو سودی لێ وەردەگرن لای بباتو ئاگرەکەیان بکوژێنێتەوەو وازیان لێ بهێنێ لە ناو تاریکاییەکی وادا کە هیچ نەبینن و نەتوانن لە جێگای خۆیان دا تەکان بخۆن.

﴿١٨﴾ کەڕن لەبیستنی ڕاستیو قسەی چاك، لاڵن لەوتنی قسەی حەقو زمانیان نیە قسەی باشی پێ بکەن، کوێرن حەق نابینن و ئەوهەمو شوێنەوارە گرنگانە کاریان تێ ناکات، جا بۆیە ئیتر ئەوان ناگەڕێنەوە بۆ ڕێگای ڕاست. لە بارەی ئەم نموونەوە زانایان ڕایان زۆرە، بەڵام ڕۆشنترو کورتر لە هەمویان ئەوەیە کە: ئیسلام تەشبیهکراوە بە ئاگر، واتە چۆن ئاگر ڕوناکیو ڕۆشنایی دەدات ئیسلام ئاوەها ڕوناکیە. هەندێك دەڵێن: ﴿ٱسْتَوْقَدَ﴾ ئەلفو سین و تاکەی زیادەیە. خۆی (أوقد)ەیە واتە خۆی هەڵگیرسێنەری ئاگرەکەیە، بەڵام ﴿ٱسْتَوْقَدَ﴾ داوا دەکا بۆ هەڵگیرساندنی. من لێرە ئەمەم پێ جوانترە هەر لە حالەتی خۆی بمێنێتەوە،و الله اعلم. واتە ﴿ٱسْتَوْقَدَ﴾ بێت چونکە هەمو کەسێك لە سەرەتاوە داوای هیدایەتو خێر دەکات هەروەك چۆن جولەکەکان بە خەڵکی مەدینەیان دەوت: لە مەودوا پێغەمبەرێك دێتو ئێمە دوای ئەو دەکەوین و هەر هەموتان دەکوژین، واتە هەمویان هەر لە سەرەتاوە چاوەڕوانی ئەوەیان هەبوە کە پێغەمبەرێك دێت، هەروەك لە هەمو سەردەمێكو لەهەمو زەمانێکدا مرۆڤ پێی خۆشە مرۆڤێکی داد پەروەر هەبێت. کەوا بو ﴿ٱسْتَوْقَدَ﴾ خۆیان داوای پەیدا بوونی ڕوناکیان دەکرد، بەڵام کاتێ کەپەیدا بو پەیڕەوییان نەکرد واتە خۆیان ڕوناکیو ئاگرەکەیان کوژاندەوەو لە تاریکی کوفر و خوانەناسیدا مانەوە ئەمە نموونەی یەکەم بوو،بۆ نمونەی دووهەمیش ـ دەفەرموێ:

﴿١٩﴾یان وەکو چۆن بارانێك لە ئاسمانەوە ببارێت کە لەگەل ئەو بارانەدا تاریکیو دەنگی هەوروو بروسکە هەبێت کە ئەمانە بۆ خۆپاراستن لەمردن ئەنگوستیان دەخستە ناو گوێچکەیانەوە تا گوێیان لەدەنگی هەورەکە نەبێت؟! لە حاڵێکدا کە ﷻ چوار دەوری کافرانی گرتووە بە هیچ شێوەیەك لە دەستی ﷻ دەرناچن.

﴿٢٠﴾ئەو بروسکەی کە لە ناو ئەو بارانەدا هەیە ئەوەندە بەپەلەو ڕوناکە نزیکە چاویان دەربکات جا هەر کاتێك ڕوناکی بکات بۆیان ئەمانە چەند هەنگاوێك دەنێن، بەڵام هەرکاتێ کە تاریکیی بدات بەسەریاندا دەوەستن و ناتوانن هیچ تەکانێك بخۆن، جا ﷻ ئەگەر

ئارەزۆی لێ بێت گوێچکەیان کەڕ دەکاتو چاوانیان کوێر دەکات، ئەوان دەیانەوێت چاویان بپارێزن تا ئەم بروسکەیە کاریان تێ نەکاتو لە ترسی کەڕ بوون گوێچکەیان دەگرن، بەڵام نازانن گوێو چاویان بە دەست خوایە ئەگەر ئارەزۆی لێ بێ هەر دووکیان لە ناو دەبات؟ جا دەبێ ئەوان بزانن کە ﷲ دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێك دا هەیە.

لێرەدا دینی ئیسلام تەشبیهکراوە بە باران دیارە ئەو دینە وەك بارانێك وایە کە مایەی خێرو خۆشبەختی ژیانی هەمو گیان لەبەرانە چونکە هەمو شتێك لەم بونەوەرەدا ژیانی بە هۆی ئاوەوەیە کەواتە ئیسلام ژیانە وەك ﷲ دەفەرموێ:﴿هەر کاتێك کەخواو پێغەمبەر ﷺ بانگیان کردن بۆ ژیان بڕۆن بە پیریانەوە﴾ئەنفال/٢٤ . واتە: ئەوەی کە ژیانی سەروەرانە بە ئێوە دەدات تەنهائیسلامە. ئەو بارانە دەنگی هەوری تێدایە وە بروسکەشی تێدایە، لێرەدا دەگونجێ تەشبیهی رستە بە رستە بێت، یان نموونە بە نموونە کە یەکەمیان دەنگە کە بریتیە لە ئاگاداری کردنەوەیەك کە لە قورئانو فەرمودەکانی پێغەمبەردا ﷺهەیە، بۆ نموونە دەڵێت: فلانەشت نەکەن ئەو سزایەی هەیە، جەهەننەم ئاوەهایە و سزایەکەشی بریتیە لەو هەمو جۆرانەو لەو رێنمایەی کە راستە رێگەی ئیسلام پێشان دەدات، بەڵام ئەمانە لە جیاتی ئەوەی کە لەو ئاگادارىکردنەوە بترسنو خۆیان بپارێزن لە خراپە کاری کەچی گوێچکەی خۆیان دەگرن بۆ؟ هەتا ئەو ئاگاداری کردنەوە نەبیستن کە بە خەیاڵی خۆیان پێیان وایە ئەو ئاگاداری کردنەوە ئەوان دەکوژێت، هەروەکو لە ئایەتی تردا هاتوە کاتێك کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەعوەتی دەکردن بۆ دینی خوا دەیان وت:﴿ ئەی محمد ئەگەر دوای تۆ بکەوین لەم وڵاتەی خۆماندا لەناومان دەبەن﴾ قەسەس/٥٧، لێرەش دەفەرموێ: کاتێك کە ئەم بروسکەیە دەهات واتە کاتێك کەئایەتی قورئانیان بۆ دەخوێندرایەوەو دەی ترساندنو رێنمایی دەکردن گوێی خۆیانیان دەگرت تا ئەم قسەیە نەبیسن، لەو لایشەوە ئەو بروسکەیە کاتێ کەروناکی دەکردو بەرچاویان رۆشن دەبویەوە واتە: کاتێ بەهۆی ئیسلامەوە سودێکیان دەست کەوتایە دڵیان ئارامی دەگرت، بەڵام هەرناخۆشیەك بهاتایە پێشیان خۆیان مت دەکردو هیچ پەیوەندیەکیان بەئیسلامەوە نەدەما؟! ئێستاش کە دەبینین کاتێك کە باسی ئایین دەکرێت بۆ کابرا دەڵێت: ئەمە چیە و کەی باوی ئەو قسانە ماوە؟ یان بۆمان زەحمەتەو ناکرێت، جا نەك هەر ئەوە بەڵکو دەیان قسەی ناشیرین بەرامبەر بەئایینو ئیسلامو پەیڕەوانی دەکەن، هەندێك دەڵێن: کۆنە پەرستن واتە ئایین کۆنە پەرستیە بە راستی ئەمانە هەموی بەڵگەی نەزانینو بێ عەقڵی خۆیانە؟ خۆ ئەوەی کە ئەوان ئەمڕۆ بانگی بۆ دەکەن

هەمویان شتانێکن کەسەدان بەڵکو بە هەزاران ساڵ پێش ئیسلام کراون و لەهەمو سەردەمێکیشدا پێغەمبەرانو پیاوچاکان بەگژیانداچوون؟! پێم ناڵێن شتە تازەکانتان کامەیە؟ بەڵێ بەشێك لەو ئیشانەی کە ئەمڕۆ ئێوە پێیدا دەنازن بریتیە لە: دزیو گزیو شەرواڵ پیسیو قومار وعارەق خواردنەوە، کافرایەتیو بێ رەوشتی، روتکردنەوەی ئافرەت لە ئایینو رەوشتو پۆشاكو پارچە پارچەکردنی خەڵكو خوێن مژینی بەناو حیزبایەتیەوە ... و...و...هتد .

توخوا پێم بڵێن ئەمانە کامیان تازەیەو جێگای رێزە بۆتان؟ جا ئەی نەفام کێ کۆنە پەرستە؟ بەڵێ راستە نەخۆش بەئاوی شیرین دەڵێ تاڵە؟! تۆ بانگ دەکرێیت بۆ ئایینێك کە قسەی خوای خۆتە کە عیلمی ئەوەڵو ئاخیری هەیەو بەرنامەیەکی تێرو تەواوی وای بۆداناوی کە زیاتر لە دوانزە سەدە فرمانڕەوایی کردووە هەر کاتێ بە چاکیش پەیڕەوی کراوە بە شایەتی دۆستو دوژمنی ئەو سەردەمە بۆ مرۆڤ سەردەمی زێڕین بووە، بەڵێ دەبێ وابێ چونکە پەیامو بەرنامەی دروستکەری مرۆڤەو چاك دروستکراوی خۆی دەناسێت، دەزانێت چی باشە بۆیو چی دەبێ بە مایەی خێر و خۆشبەختی هەردوو دنیای بۆیە دەفەرموێ: ئەگەر لاتان دا لەسەر ئەم رێگایە تووشی بەڵاو موسیبەت دەبن، بەڵام ئەگەر ئەم رێگایەتان گرت واتە رێگای ئیسلام، تووشی خێرو خۆشی دنیاو قیامەت دەبن. دنیای ئەمڕۆ چونکە لای داوە لەم ئاینە وا تووشی ئەو هەمو بەڵاو موسیبەتە بووین، بە داخەوە ئەم مرۆڤەی ئەمڕۆ وافریو دراوەو مێشکی بە خوانەناسی بەنج کراوە، کاتێك کە بانگی دەکەیتو دەتەوێت لە ئایینی ﷲ شارەزا بێت کە مایەی خۆشیو کامەرانی هەردوو ژیانیەتی لە باتی سوپاس دژایەتیت لەگەڵدادەکات؟!! زۆر جار لە رۆژانی جومعە دا لە باتی نوێژی جومعەو پەند وەرگرتن لە وتاری جومعە دەڕۆن بۆ رابواردن؟! ئەمانە هەموی نیشانەی ئەوەن کە مرۆڤ کەوتوەتە ناوبەدبەختیو نەزانیەوە. ئەمە دوو نموونە بوون لە بارەی ئیسلام وکفرەوە، لە نموونەی یەکەم دا فەرموی وەکو ئاگرێك وایە کە هەڵی دەگیرسێنن کە روناکیان بۆ بکات، بەڵام کاتێ کە روناکیان بۆ دەکات ئاگرەکە بکوژێتەوەو ئەوان لە تاریکیدا بمێننەوە، واتە ئەم دینە نیعمەتو خێرو روناکی بوو، بەڵام ئەوان وازیان لێ هێنا لە گومڕاهیدا مانەوە. وە لە نموونەی دووهەمدا ئیسلام وەکو بارانێك لە ئاسمانەوە بێتە خوارەوە کە دەنگی هەورو بروسکەی لەگەڵ دا بێت کاتێ کە بروسکە دەدات دەبێت بە روناکی جا ئەوان هەنگاو دەنێن، بەڵام کاتێ کە تاریکی کرد دەوەستن، واتە ئەوان لە باتی ئەوەی کە رێگەی خوا بگرنو سوود لەو روناکیە وەرگرن گوێی خۆیان دەگرن تا ئەو راستیە

نەبیستن. بەڵێ ئەم دوو نموونەیە لە تەواوی ئەو مرۆڤانەی کە دژایەتی دینی اللّٰه دەکەن لە هەمو زەمانێکدا بوەو هەیە ئەوەتە ئەمرۆ ئەو ئیسلامەی کە مایەی ژیانەو روناکیە، بە کۆنە پەرستو شتێکی کەم نرخ دایدەنێن؟ ! بە راستی ئەوە هەر وڕێنەیەکەو درێژەی هەیە، ئینجا پاش ئەوەی کە اللّٰه باسی سیفەتی باوەڕداران‌و کافران‌و مونافقانی کرد، روولەهەموخەڵك دەکاتو دەفەرموێ:

(٢١) ئەی خەڵکینە ئەو پەروەردگارە بپەرستن کە ئێوەی لە نەبوون دروستکردوەو ئەو کەسانەی پێش ئێوەش، هیوا وایەو وا چاوەڕوان دەکرێت لە ئێوە کە ئێوە لە اللّٰه بترسن‌و خۆتان بپارێزن لە تۆڵەو سزای پەروەردگارتان بە خۆ پاراستن لە گوناحو لە خراپەو دژایەتی خوا.

(٢٢) کە زەوی بۆ ئێوە کردوە بە فەرش‌و رای خستوەو ئاسمانی کردوە بە سەربانێك بۆتان‌و لە سەرەوە ئاوتان بۆ دەنێرێت، ئەوسا بەو ئاوە هەمو بەروبوومەکان سەوز دەکات بۆ ئەوەی کە رۆزییەکی لێ دەربهێنێت بۆ ئێوە کەهەر خۆی بە تەنهایی کردوونی‌و هاوبەشی نیە، کەواتە پێویستە لەسەر ئێوەش کە هاوبەشی بۆدانەنێن لەگەڵ ئەوەشدا کە ئێوە خۆتان دەزانن کە شەریك دانان بۆ اللّٰه شتێکی بێهودەیەو بێ سودەو هیچ کام لەو ئیشانەتان بۆناکات. جا ئەم بانگەوازە گشتیەو قورئان داوای لە تەواوی مرۆڤ کردوە کە روو بکەنە ئایینی اللّٰه، کەواتە بانگخوازانی ئایین دەبێ بزانن کە ئیسلام تەنها بۆ کۆمەڵێکی تایبەت نیە، بەڵکو بۆ هەمو خەڵکەو ئەو بانگەوازە دەبێ بە گوێی هەمو خەڵك بگاتو هەمو کەسێك تەبلیغ بکرێت، ئەوەی کە تەبلیغی پێ نەگات لەسەر نەناسینی ئیسلام گوناهی ناگاتو هەر کەسێك ئەم ئیسلامە بناسێتو کەسانێکی تر هەبن ئەم تەبلیغەیان پێ نەگەیشتبێتو توانای هەبێ تێیان بگەیەنێ ئەرکی سەرشانیەتی کەئیسلامیان پێ بناسێنێت ئەگینا تاوانبارەو حەقی شاردوەتەوە. جاپاش ئەوەی کە خالقیەتو رازقیەتی‌و ئیلاهیەتی خۆی پێشانی ئێمە دا دەفەرموێ:

(٢٣) ئەگەر ئێوە لە گومان دان لە بارەی ئەوەی کە ئێمە ناردومانە بۆ سەر بەندەی خۆمان محمدﷺ و پێتان وایە کەقسەی ئێمەنیە، جا وەرن یەك سووڕەت بێنن بە ئەندازەی سووڕەتێکی ئەم قورئانەوجگە لەخوداش هەرکەستان بۆ ئامادە دەبێت بانگی بکەن با یارمەتیتان بدات ئەگەر راست دەکەن.

دیارە ئەم سووڕەتە لە مەدینەدا هاتوە، لە پێش ئەمەشدا لە سوورەتە مەکیەکان دا ئەم داوایە چەند جار کراوە بۆ چەسپاندنی راستی قورئان‌و دەم کوتکردنی نەفامو نەزان.

جارێکیان فەرموی با وێنەی ئەم قورئانە بێنن نەیانتوانی. ئایەتەکان بەم شێوەیەن:﴿کتێبێکم بۆ بێنن لە لایەنی خواوە کە تەواوترو رێ پیشاندەر بێت لەو دووانە من دوای دەکەوم ئەگەر راست دەکەن﴾قەسەس – ٤٩.

﴿ پێیان بڵێ ئەگەر مرۆڤو جنۆکە کۆببنەوە لەسەر ئەوەی کە وێنەی ئەم قورئانە بێنن، هەرگیز ناتوانن وێنەی بهێنن، ئەگەر هەندێکیشیان پشتگیری هەندێکیان بکەن﴾ /ئیسرا – ٨٨.

هەروەها لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ:﴿ دەڵێن ئەم قورئانە درۆیەو محمد ﷺ خۆی دروستی دەکاتو خۆی دەینووسێتەوە، پێیان بڵێ: با دە سوورەتی وەك ئەم قورئانە بهێنن﴾ هود – ١٣.

وە لە سوورەتی یونس دا دەفەرموێ:﴿ ئەم قورئانە کەلامی خوایەو دان دەنێت بەوەی کە لە پێش خۆی دا هاتوەو درێژەی ئەو کتێبانەیە کە لە پێش خۆی دا هاتوون‌و ئەم کتێبە لە لایەن پەروەردگاری عالەمەوە هاتوەو هیچ گومانێکی تێدا نیە، نەخێر ئەوان دەڵێن: ئەمە درۆیەو محمد دروستیکردوە، پێیان بڵێ: دەی با سوورەتێکی وێنەی ئەم قورئانە بهێنن‌و بانگ بکەنە هەرکەس کەدەتوانن بێجگە لە اللّٰه ﴾ یونس – ٢٧-٢٨.

ئەمانە هەمویان لە مەکەدا هاتبوونە خوارەوەو چەندین مشتی بە هێز بون کەکوترا بونە دەمی بێ باوەڕان ، بەڵام وا ئێستا هاتوونەتەوە مەدینەو خوێندەوارییەکی زۆرگرنگی تێدایە چونکە جووەکان خۆیان بە خوێندەوار دەزانی‌و خۆیان بە ئەهلی کتێب دەزانی، بۆیە وا دووبارە ئایەت هاتە خوارەوەو مشتێکی تری بە هێزی سرەواندە ئەوانیش وهەمو گومڕاهان‌و خوا نەناسانی ترو بۆ هەمیشە دەمکوتی کردن، بە راستی بڕیاری ئاوەها تەنها لە توانای اللّٰه دا هەیەو کەس ناتوانێ شتی وا بڵێت چونکە دەگونجێت ئێستا کەسێك شتێك دروست بکات وێنەی نەبێت بەڵام ناتوانێت بڵێت کەسیش ناتوانێت وێنەی دروست بکات لەئایندەدا. چونکە لەوانەیە دروست بکرێت لەویش چاکتر. بەڵام اللّٰه دەفەرموێ: با بیهێنن وێنەی ئەم قورئانە.

(٢٤) جا ئەگەر نەیانتوانیوە تا ئیستا بهێنن‌و ناشتوانن لە مەو لاش بیهێنن، مادام ئێوە دەزانن کە ئەم قورئانە کەلامی خوایە، داواتان لێ دەکات کە تەنها اللّٰه بپەرستن‌و دژایەتی ئەم قورئانە نەکەن دەی بترسن لەو ئاگرەی کە مرۆڤو بەردسووتەمەنیەتی و ئامادە کراوە بۆ خوانەناسان. خەڵکینە ئێمە لە دنیادا ئەگەر بمانەوێ ئاگرێك بکەینەوە دەبێ شتی زۆر بێ هێز بهێنین وەك پووش‌و چیلکەو داری ورد تا ئاگرەکەی پێ بکەینەوە، بەڵام ئەو رۆژە بەمرۆڤو بەبەرد ئەو ئاگرە هەڵدەبێت، جا ئیتر ئەبێ ئەو ئاگرە چەند بەتین‌و سوتێنەر بێت. خوا پەنامان بدات﴾ بۆ نەفی هەمیشەییە لە ئایندەدا، واتە لە داهاتوشدا ئەم شتە قەت

ڕوونادات و کەس ناتوانێت سورەتێکی بچوکی وەکو سورەتە بچوکەکانی ئەم قورئانە بهێنێت.

ئەوەتا زیاتر لە چواردە سەدەیە بە سەر هاتنی ئەم قورئانەدا تێپەڕیوەو کەسێك نەیتوانیوە سوڕەتێکی بچوکی وەك ئەم قورئانە بهێنێت. جا ئەو سورەتە با وێنەی سوڕەتی [illegible]) بێت کە بچوکترین سوڕەتی قورئانە، جا چ لە بەر ئەوە بێت کە داڕشتنەکەی سەرسوڕهێنەرە، یان خوای گەورە وای کردوە ئەگەر کەسێك بیەوێت شتێك بلێت ناهێلێت، چونکە خوا دەفەرموێ: ﴿بێگومان کە ئێمەین ئەم قورئانەمان ڕەوانە کردووەو ئێمەش چاودێریی دەکەین﴾ حیجر:٩. بە هەر لایەکدا مانای بکەین هەر بەلگەیە لەسەر ئەوەی کە ئەم قورئانە فەرمودەی خوای خاوەن دەسەلاتە.

خوای گەورە هەر خۆی بە چاکی مرۆڤ دەناسێت هەمیشە لە پاش باسی پیاوی خراپو دۆزەخەوە باسی پیاو چاكو بەهەشت، یان بە پێچەوانەوە دەکات، ئەوەتا لێرەش لە پاش باسی خراپانو سزاکانیان باسی چاکە کارانو پاداشتیان دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٥) ئەی محمدﷺ مژدە بدە بەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوە کە بۆ ئەوان هەیە چەندین باخچە کە لە ژێر ئەو باخچانەدا چەندین جۆگە لەهاتوچۆدایە لە ئاوی بە تامو لە شیرو لە شەراب نەك وەك شەرابی دنیا، وە جۆگەیەك لە هەنگوینی پالفتە کراو خۆ هەر کاتێك کە لە میوەکانی بەهەشتیان بۆ دێنن و ڕۆزیان پێ دەدەن دەلێن: ئەمانەمان لە پێشدا بۆهاتوە، هەندێك دەلێن: ئەو میوانە شێوەکانیان لە دنیادابینیوە وەك سێو، پرتەقال، هەنار و.. کاتێ کە دەیبینن دەلێن ئەمە هەنارو پرتەقالە، بەلام کە دەیخۆن تامی ئەو نادات، هەندێك دەلێن: ئەوەندە مێوەی ڕەنگاو ڕەنگی بۆ دێت بە لایەوە وایە کە ئەوەی خواردوە بەلام کە دەیخوات دەزانێ کە نەیخواردوەو تامی ئەم میوەیەی تا ئێستا نەچەشتوە وەك دەفەرموێ: کە بۆیان دەهێندرا میوەکان لە یەك دەچون، وە بۆیان هەیە چەندین هاوسەری پاكو خاوێن کراوە لە هەر شتێك کە بێ تامو ناشیرینیان بکات لەو حالەتەی کە بۆ ژنان هەیە لە دنیادا، وە ئەوان بۆ هەمیشە لە ناو ئەو نازو نیعمەتو بەهەشتانەدانو لێیان ناسەندرێتەوە.

بەلێ ئەم میوە جۆراو جۆرو فرەوانە ئەوخەلاتە بەنرخە بۆ مرۆڤی موسلمان ئامادە کراوە. بەلام کام موسلمان؟ ئەو موسلمانانەی کە کرداری ڕێك وپێکیان ئەنجام داوە، ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەوەی کە باوەڕی ڕووت بەبێ کردەوەی چاك بەرهەمی نابێت، هەروەك زانایان دەلێن: [illegible] / باوەڕ ئەوەیە کە لە ناو دلدا جێگیرببێتو کردار

وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۖ كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا ۙ قَالُواْ هَٰذَا ٱلَّذِي رُزِقْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَأُتُواْ بِهِۦ مُتَشَٰبِهًا ۖ وَلَهُمْ فِيهَآ أَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَهُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسْتَحْيِۦٓ أَن يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا ۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِۦ كَثِيرًا ۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي ٱلْأَرْضِ ۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَٰتًا فَأَحْيَٰكُمْ ۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

ڕاستیەکەی بسەلمێنێت" ئا لێرەدا پێویستە ئیشارە بەوە بکەین کە زۆر کەس هەیە کە نوێژ ناکاتو ڕۆژوو ناگرێتو زەکات نادات، وە هیچ ئەخلاقێکی چاکی تێدا نیە، ئینجا دەلێت من باوەڕم بە ﷲ هەیە تا خەلك بەو بلێن پیاوێکی باوەڕدارە؟! بەلام لە ڕاستی دا ئەگەر لەم قسانەیشی دا ڕاست بکات ئەمە عیلمی بە خواو بە ئاخیرەت هەیە نەك باوەڕدارە واتە باوەڕەکەی باوەڕێکی شەیتانیە خوا ئەو باوەڕەی نەلە شەیتان ونەلەفیرعەون وەرنەگرتوە، جا تۆچیت لەوان زیاترە تا خوا لەتۆ وەربگرێت؟ (بە وردی تەماشای کۆتایی سورەتی صاد بکە).جا پاش ئەوەی کەخوای بالادەستودانا بە نمونە ناوی هەندێك لە گیاندارانی باس کرد وەکو جالجالۆکە ومێش کە لە سوورەتی (عەنکبوتوحەج) دا هاتون بێ باوەڕان ڕەخنەیان دەگرتو دەیان وت ئەگەر ئەم قورئانە کەلامی خوایە، خوای گەورە چۆن بەو گەورەییەی خۆیەوە باسی مێشو ئەم شتە بێ نرخانە دەکات دیارە ئەمە کەلامی خوا نیە. لە ڕاستی دا ئەم قسانە بەلگەی جەهلو نەزانینە، چونکە ڕۆح مایەی ژیانی مرۆڤو هەموو گیان لەبەرێکی ترەو ئەو گیانەی کە بە مرۆڤێك دراوە هەر ئەو جۆرە گیانەیشە بە مێشوولەو مێروولەو بالندە. ..وە....هتد دراوە ئەوەی کە وا مایەی شەرەفو ڕێزە بۆ مرۆڤ وبۆ هەموو گیان لەبەران ژیانەکەیەو ئەو ڕوحەیە کە هیچ کەس تا ئیستا سەری لە بەر دەر نەکردوە، جا ئەگەر دەرك وشعور هەبێت ئەو گیانەی کە بە مێشوولەیەك دراوە هەر ئەو گیانەیە کە بە

حوشترێكیش دراوه هەردوو كیان بەو گیانە شتن ئیتر چ جیاوازیەك لە نێوان گیان لە بەراندا هەیە هەر لە مرۆڤەوە بگرە تا مێشێك هەردوو دروستكراوی خودانو بەو گیانە ڕێزو ناویان دەبێت؟ كەواتە ئەگەر دەرك وعەقڵیان هەبوایە ئەم پرسیارانەیان نەدەكرد. جاﷲ لێرەدا وەڵامیان دەداتەوەو تێمان دەگەیەنێت كە ئەمە بۆچونێكی زۆر زۆر هەڵەیەو دەفەرموێ:

(٢٦) ﷲ شەرم ناكات لە هێنانەوەی هەر نموونەیەك ئینجا مێشوولەیەك بێت یان لە سەروی مێشوولەوە بێت، چونكە هەمویان دروستكراوی خوای گەورەنو ئەو گیانی پێداون، ئینجا خوای زاناو كار بەجێ دەفەرموێ: خاوەن باوەڕان بە جۆرێك سرنج ئەدەنو ورد دەبنەوەو بێ باوەڕانیش بە جۆرێكی تر، جا ئەوانەی كە باوەڕیان هەیە دەزانن ئەم نمونانە، یان ئەم قورئانە حەقو ڕاستەولە لایەن خوای گەورەوە هاتوە بەڵام بێ باوەڕان دەڵێن: ئەم نموونەیە چ سودی هەیە كە ﷲ باسی دەكات؟ زۆر كەسی پێ گومڕاه دەبێت. باوەڕدارانیش دەڵێن: نەخێر زۆری پێ هیدایەت دەبێتوهەر فاسقان بەو گومڕا دەبن. كامانە فاسقن؟ ئینجا پێناسەیەكی فاسقانمان بۆ دەكاتو دەفەرموێ:

(٢٧) ئەوكەسانەن پاش ئەوەی كە پەیمانی بتەویان لەگەڵ خوادا بەستوە هەڵیدەوەشێننەوەو ئەوەی كە ﷲ دەستوری پێ داون كەبەیەكەوەی بلكێننو بتەوی بكەن، دەیبچڕن وەك پەیوەندی خزمایەتی، وەلەسەر زەویدا خراپەبلاو دەكەنەوە ئەوانە هەرخۆیان زیان لێكەوتو ڕەنجەڕۆن. ئەم فیسقو دەرچون لە سنورە بەڵگەی نەبونی باوەڕە بە قیامەت وبە زیندوو بونەوە بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ:

(٢٨) چۆن ئەوانە بێ باوەڕن بەخواو لە بەرچی بێ باوەڕن؟ لە بەر ئەوەی كە دەڵێن: كە مردین ئیتر زیندو نابینەوە. خۆ ئێوە مردوبون زیندوی كردنەوەو گیانی پێدان لە پاشدا دەتان مرێنێو دەچنەوە بۆ جیهانی بەرزەخو ژیانی ناو گۆڕو حیسابەكەی، لە پاش ئەو مەرگە زیندوتان دەكاتەوە، لەپاشان هەر بۆلای ئەودەبرێنەوەبۆ تەواوی لێ پرسینەوەوسزاوپاداش.

واتە مرۆڤ دروستبوە لەو دڵۆپە ئاوەی كە لەو خۆراكەی كە مرۆڤ بەهەردوو ڕەگەزیەوە دەیخوات، دیارە ئەو خۆراكە ئەگەر حەیاتیشی تیدا بێت وەك گیاوو شتی تر، بەڵام ئەمەش پاش ئەوەی كە دەكرێت بە شێوو بە خواردەمەنیو گەدە، شی دەكاتەوەو وردو ورد ڕێزاڵ ڕێزاڵ دەبێت، ئیتر ئەو حاڵەتەیشی تیدا نامێنێت، واتە: مردویەكی بەتەواوی مردوە جا دەبێت بە دڵۆپەئاوێكی خەست، ئینجا خوای دانا چەندین حەیوانی زیندو لەناو ئەو دڵۆپە ئاوەدا دروست دەكات، ئینجا بەتێكەڵ بونی ئەودڵۆپە ئاوە لەناو مندالداندا بەفەرمانی ﷲ مرۆڤی لێ دروست دەبێت، كەواتە لەسەرەتادا ئێوە مردو بوون ئێستاش دەبینن كەچۆن دروستیكردوون، وەدەبینن كەدەتان مرێنێ دەی خۆ ئەگەر ژیربن دەبێ زیندوبونەوەی دووهەمتان بەلاوە ئاسان تربێت.

(٢٩) جا ئەو زاتە ئەو كەسەیە كە ئەوەی لەسەر زەویدایە هەموی بۆسودو بۆ بەرژەوەندی ئێوە دروستكردوە، لەپاشان ئیرادەی دروستكردنی ئاسمانی كرد، ئەوسا گورج بەماوەی دووڕۆژ ئەو حەوت ئاسمانەی ڕێك خست، وە خوای گەورە عیلمی بە هەمو شتێك هەیە لە هەر كوێدا هەبێت گەورە یان بچووك.

ئەمە یەكێكە لەو عامانەی كە تایبەت نەكراوە چونكە عام هەیە تایبەت كراوەو عامیش هەیە هەر بە گشتی خۆی ماوەتەوە لەوانە ئەم ئایەتانە ﴿ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ /الحدید: ٣/ وە ئەو زانیاری بە هەمو شتێك هەیەو هیچ شتێك لە عیلمی ئەو دەرناچێت ﴾

﴿فرەوان ترە كورسیەكەی لەئاسمانان و زەوی‌و پاراستنیان لەلای ئەو سەخت نیەو هەر خۆیەتی بڵند مەقامو گەورە﴾بەقەرە:٢٥٥.

جا كەواتە چی لێ پەنهان دەكرێت؟ ئەمە باسێك بوو بۆ ئەوەی كەمێك تەماشای دەوروبەرمان بكەینو سەرێك هەڵبڕینو هەندێك لەو نیعمەتانەی كە ﷲ بۆی دروستكردوین ببینین، ئەوسا ﷲ بناسینو سوپاسی بكەینو ڕوو بكەینە ئایینەكەی. ئینجا خوای گەورە سەرەتای دروستبونی خۆمانمان بۆ باس دەكاتودەفەرموێ:

(٣٠) ئەی محمدﷺ باسكە بۆیان ئەو كاتەی كە پەروەردگارت بە فریشتەكانی فەرمو: بێگومان من لەم زەویەدا جێنشینێك دادەنێم، ئینجا ئەوانیش وتیان: ئەی خوایە كەسێك دادەنێی لەسەر ئەم زەویەدا كە خراپەی تێدابكاتو خوێن ڕێژی بكات؟ بەڵام خۆ ئێمە لەگەڵ سوپاسو پێزانینی نیعمەتەكانت تەسبیحاتی تۆدەكەینو بە ڕێزت دەگرینو نوێژت بۆ دەكەین؟ لەم جێنشینە دا ئیختلاف بوە لە نێوان زانایاندا، هەندێك پێیان وایە: كە ئەم جێنشینە لە وەكالەتی خواوەیە واتە: ئەو دەسەڵاتو عەداڵەتەی كە خوا هەیەتیو لە كتێبەكانی دا باسی كردوە دەیەوێت لەسەر زەویدا كۆمەڵێك ببنو جێ بە جێی بكەن.وە هەندێك ئەم شێوە تەفسیر كردنەیان بە لاوە جوان نیە، بەڵكو بە جێنشینی میللەتانی پێشوی دەزانن یان خۆیان چین لە پاش چین جێگای یەكتر دەگرنەوە.

ئەم پرسیارەی فریشتەكانە پرسیارێكە بۆ زانین نەك بۆئینكاری، بەڵكو بۆ زانینی سودی دروستبونی ئەم مرۆڤانەیە واتە دەڵێن:

وَإِذۡ قَالَ رَبُّكَ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ خَلِيفَةٗۖ قَالُوٓاْ أَتَجۡعَلُ فِيهَا مَن يُفۡسِدُ فِيهَا وَيَسۡفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحۡنُ نُسَبِّحُ بِحَمۡدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۖ قَالَ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلۡأَسۡمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمۡ عَلَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسۡمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ لَا عِلۡمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمۡتَنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئۡهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَأَعۡلَمُ مَا تُبۡدُونَ وَمَا كُنتُمۡ تَكۡتُمُونَ ﴿٣٣﴾ وَإِذۡ قُلۡنَا لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبۡلِيسَ أَبَىٰ وَٱسۡتَكۡبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلۡنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسۡكُنۡ أَنتَ وَزَوۡجُكَ ٱلۡجَنَّةَ وَكُلَا مِنۡهَا رَغَدًا حَيۡثُ شِئۡتُمَا وَلَا تَقۡرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيۡطَٰنُ عَنۡهَا فَأَخۡرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِۖ وَقُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوّٞۖ وَلَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُسۡتَقَرّٞ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٖ فَتَابَ عَلَيۡهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

ئەی خوایە سوودی ئەم مرۆڤ چیە؟ بەڵام پرسیاری شەیتان ئینکاری بوو بۆیە شەیتان نەعلەتی لێ کرا.

باشە مەلائیکە چۆن دەیانزانی کە مرۆڤ ئاوا دەکات؟ دەگونجێ بەم شێوەیە بێت لە بەر ئەوەی کە لە جۆری مرۆڤ بووبێت لە پێش ئادەمداو وایان کردوە یان سروشتی زەوی وایە کە هەر کەسێك دێتە سەری وا دەکات، یان لە (ûzÂäádžö) بۆیان ئاشکرا کراوە کە مرۆڤ لە ئایندەدا وا دەکات، یان ئەم مرۆڤە لە خاك دروست بووەو سروشتی خاکیش ئاوەهایە.

خوای گەورە دەفەرموێ: من شتانێك دەزانم کە ئێوە نایزانن. ئەوەتە ئەو مرۆڤانەی کە مایەی سەرسوڕمانی فریشتە بون، ئەو هەمو پێغەمبەرو پیاو چاكو شەهیدو ئەو زانا بەرزانەی لێ هەڵکەوتوەو بە ملیارەها مرۆڤ خۆی لە پێناوی دینی ﷲ دا فیدا کردوەو دەیکات، بەڵام مەلائیکە وا دروستکراون کە بە بەردەوامی عیبادەتی خوا بکەن‌و ئارەزواتی تریان تێدا نیە، بەڵام مرۆڤ کە خاوەنی ئەو هەمو ئارەزۆو شەهەواتەیەو چاوی لە هەموی بنووقێنێت‌و رو بکاتە ئاینەکەی ﷲ و سەبر لەسەر ئەو هەمو سەختی‌و تەنگانە بکات، ئاشکرایە کە دەرەجەی زۆر بەرز دەبێت‌و پلەو پایەی لە فریشتە گەورەتر دەبێت. خوای گەورە لێرەدا تاقیکردنەوەیەك دەکات بۆ ئەوەی کە تێیان بگەیەنێت کە ئەوەی خوای گەورە دەیزانێ ئەوان نایزانن.

﴿٣١﴾ جا ئەوەی کە ناو بێت‌و پێویست بێت لەو سەردەمەدا خوای گەورە بە ئادەمی راگەیاندو فێری کرد، لە پاشان ئەو شتانەی هێنایە بەر چاوی فریشتەکان‌و پرسیاری لێ کردن‌و فەرموی: ئەگەر ئێوە راست دەکەن‌و پێتان وایە هەمو شتێك دەزانن‌و عیلمتان بە هەمو شتێك هەیە ناوی ئەوانەم پێ بڵێن.

﴿٣٢﴾ وتیان: پاكو بێ عەیبی بۆتۆ خۆ ئێمە هیچ زانیاریەکمان نیە تەنها ئەو زانیاریە نەبێت کە خۆت فێرت کردوین بە راستی تۆ زۆر زانایت‌و ئیشەکانت بە حیکمەتن.

(علیم) صیغە موبالغەیە واتە زۆر زاناو ئاگا، ئەم ناوەی پەروەردگار کە وەسفی عیلمی پەروەردگار دەگەیەنێت لە قورئاندا سەدوشەش جار بە شێوەی ﴿ عَلِيمٌ ﴾ کە هەژدە جاری لەم سورەتەدایە وە سی‌و دووجار بە ﴿ ٱلۡعَلِيمُ ﴾ کە سێ جاری لەم سورەتەدایە هاتوە، وە بیست‌و دووجاریش بە ﴿ عَلِيمًا ﴾ هاتوە.

(حکیم) واتە کاربەجێ، ئەو زاتەی کە هەمو بڕیارو ئیشەکانی لەسەر بناغەی عیلم‌و حیکمەتە، ئەم ناوەی پەروەردگار کە وەسفی حیکمەتی پەروەردگار دەگەیەنێت لە قورئاندا سێ‌ونۆ جار بە شێوەی ﴿ حَكِيمٌ ﴾ کە پێنج جاری لەم سورەتەدایە وە چل‌و دووجاریش بە ﴿ ٱلۡحَكِيمُ ﴾ کە دوو جاری لەم سورەتەدایە هاتوە، شانزە جاریش بە ﴿ حَكِيمًا ﴾ هاتوە، کۆتا شوێنێکیش لە قورئان کە ئەم دوو ناوە هاتبێت ئایەتی سیهەمی سورەتی "ئینسانە".

ئەم دوو ناوە لە قورئاندا بە شێوەکانیانەوە بیست‌و نۆ جار پێکەوەهاتون وەك ﴿ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾

﴿٣٣﴾ ئەی ئادەم ئەو ناوانەیان پێ بڵێ، جا کاتێ کە ئادەم ناوەکانی پێوتن فەرموی: ئەی من پێم نەوتن کە من هەمو نهێنیەکانی ئاسمان‌و زەوی دەزانم؟وە من ئاگادارترم لەخۆتان بەوەی کە ئاشکرای دەکەن‌و ئەوەش کەدەیشارنەوە، ئاگادارە لە هەمو شتێك.

واتە ئادەم بوو بە مامۆستای فریشتەکان‌و واخەریکە شتیان فێر دەکات بەو شێوەیە ئەوان مافی خۆ بە گەورە زانیان بەسەر ئادەمدا نەما، بەڵێ هەر بەم مامۆستایەتی ئادەمە بۆمان دەردەکەوێت کە بەرەی مرۆڤ ئەمڕۆ لە عیلم دا بە هەر کوێ بگات هێشتا هەر لە دواوەیە چونکە خوای گەورە کە مرۆڤی دروستکردوە، عیلم‌و زانستی وای پێداوە کە فریشتەکان لە لای دەرس بخوێنن، لێرە پرسیارێك دێتە پێشەوە حەز دەکەم بیزانن.

دەڵێن: خوای گەورە ئادەمی فێری ناوەکان کردو بە فریشتەکانی نەوت، ئەگەر ﷲ بە فریشتەکانیشی بفەرموایە ئەوانیش دەیانزانی کەواتە زیرەکی ئادەم لە مەدا چی بو؟ لێرەدا من وای بۆ دەچم کە مەسەلەکە ئەوەیە کە چۆن ﷲ ئادەمی تێ گەیاند.

ئەوان فریشتە بونو پێیان وا بو کەلەبارەی ئادەمەوە هەمو شتێك دەزانن، ئادەم لە جێگای تایبەتی خۆیداو فریشتە لە بەینی خواو ئادەم دا زۆرو زەبەنەنو چۆن چۆنی بو کە ﷲ ئەم ناوانەی بە ئادەم پیشان داو ئەوان ئاگایان لێ نەبو؟! بەڵێ ئەو عیلمەی کە خوا هەیەتی زۆر زۆر لە سەروی عیلمی ئەوانەوەیە، ئیتر ئەوانە حەقیانە رێز لە ئادەم بگرن، وە لە سەرئەم بناغەیشە مرۆڤ بە گشتی لە فریشتە گەورەترەو پێغەمبەرانی مرۆڤ لە پێغەمبەرانی فریشتە گەورەترن، هەروەها دەڵێن کە جبرائیل کە نێردراوی خوایە بۆ لای پێغەمبەران لە کاتی معراج دا لەپلەو پایەی خۆی تێ نەپەڕیو وتی: ئێمە مەقامی دیاری کراومان هەیە. کەچی پێغەمبەرﷺ بۆ سەروتر بەرەو خوا جل جلاله رۆیشت. ئێمە لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە بەرەی ئادەم بە گشتی لە فریشتە گەورەترن، بەڵام پێویستە ئەمە بزانین کە فریشتە هەمویان چاکە کارنو لە بەرەی ئادەم دا ئەوانەی کە لە بەرنامەی ﷲ لادەدەن ئەوانە پیسترین مەخلوقی خودانو لەهەمو ئاژەڵێك پەستو بێ نرخ ترن. بەرەی ئادەم دوو بەشن چاکە کارانی بەرەی ئادەم ئەوەندە بەرێزن ﷲ دەفەرموێ:

(٣٤) بیرکەرەوە لە ئەو کاتەی کە ئەمرمان بە فریشتەکان کرد کەسوجدە بەرن بۆ ئادەم، جا ئەوانیش سوجدەیان برد، جگە لە شەیتان کە خۆی گرتو خۆی بە گەورە داناو سوجدەی نەبردو لە فریشتەکان نەبو هەر لە زووەوە لە ریزی کافران دا بو، بەڵام خۆی لە قاڵبێکی دینداردا پێشان دەدا تابەوشێوەیە تارێنرا.

لە مەیشەوە جارێکی تر دەرکەوت کە ﷲ زانیاریەکی وای لەسەر شەیتان بوە کە فریشتەکان نەیانزانیوە لە پێشدا پێیان وابو کە شەیتان پیاوێکی چاکە، بەڵام ﷲ دەیزانی کە وانیەو خراپە، ئەوەتا لە داستانی ئادەم دا دەرکەوت کە بەندەیەکی خراپەو ئەوان پێیان نەدەزانیو لەگەڵ ئەوانیش دا هەڵسوکەوتی دەکرد بەڵام دەرنەکەوت تا ئادەم دروستبو، کە ئادەم دروستبو لە بەر حەسادەتو خۆ بە زل زانین خۆی پێ نەگیراو ئەو کوفرەی ناو دەروونی دەرخست.

لە شوێنی تریش قورئان بۆمان باس دەکات کە شەیتان کاتێ ئەم کارەی کرد بەر نەفرینو نەعلەتی خوا کەوتو لە بەهەشت دەرکراو هەتا ئەو رۆژەی کە خەڵك دەمرێت مۆڵەتی پێ دراوەو ئەویش سوێندی خواردوە کە مرۆڤ لادەدات لەسەر رێگای راست، بەڵام مرۆڤی چاکی پێ ناخەڵەتێت، جا ئاوا بەم شێوەیە نەفەرەکانی خۆی کۆ دەکاتەوەو جهەنەمیان پێ پڕ دەکات.

جا ئەو خاڵەی کە جێگای ورد بونەوەیە ئەوەیە کە ئێمە وەکو باوەڕدارێکی راست بە شێوەی پێویست تەبلیغاتی دینی ﷲ ناکەینو لە خوا ناترسین، جا ئەگەر هەندێك ئیشی کەمیش بکەین زۆر خۆمانی پێ هەڵدەکێشین، زۆر جاریش فەرمانی ﷲ دەشکێنین وە بە خەیاڵماندا نایەت کە چی ئەو شەیتانە بەو هەمو سیفەتانەو لە ناو مەلائیکەدا چەند بەرێزو بەرز بو، ئینجا بە یەك نافەرمانی ﷲ دەرکرا لەو نازو نیعمەتەو نەفرینی هەتا هەتایی بەرکەوت،

جا بۆیە ئێمەی موسڵمان پێویستە لە خۆمان بپرسین بۆ ئەوەندە لە خۆمان بایین. موسڵمانی راستو دروست﴿هەمیشە بەترسو بەتەماعەوە خواپەرستی دەکەن﴾ دەفەرموێ: ﴿دەیکەن لەچاکە ئەوەی کە دەیکەن لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا هەر دڵیان دەترسێ لەوەی کە ﷲ لێیان وەر نەگرێ﴾

چونکە هەموی بایی چاوێکمان نابێت، وە نرخی یەك هەناسەی ئێمە نیە، کاتێك کە یەك هەناسەمان دێتە دەرەوە ئەگەر خوای گەورە ئیرادە نەکات نایەتە دەرەوەو دەخنکێین وە ئەگەر هاتو نەگەڕایەوە خۆ ئیتر گیانمان دەرچوە، واتە: ئێمە بۆ دەرچونی هەر هەناسەیەك پێویستە سوپاسی ﷲ بکەین، وە بۆ هەر هەناسەیەك کە وەری دەگرین سوپاسێکی تر پێویستە، وە لەسەر ئەو سوپاسەش پێویستە سوپاسی ﷲ بکەین چونکە ئەگەر ﷲ یارمەتیمان نەدات ناتوانین ئەو سوپاسەیش بکەین.

بەڵێ راستە کەدەفەرموێ: ﴿ ئەگەر بتانەوێ نیعمەتەکانی ﷲ بژمێرن ناژمێرێ بۆتان﴾ جا هەر ناتوانین بیژمێرین چ جای شوکری بکەین. با بیر لە حاڵی خۆمان بکەینەوەو شوکری ﷲ بکەین تا خوای گەورەش نیعمەتەکانی خۆی زیاد بکات بۆمان. وەك دەفەرموێ: ﴿بەراستی ئەگەر ئێوە شوکرانە بژێرن، منیش رۆزیتان بۆ زیاد دەکەم﴾

لە بارەی ئەوەی کە دەڵێن شەیتان لە مەلائیکەیە یان لە جنۆکەیە ئیختیلاف هەیە، هەندێك دەڵێن: شەیتان لە جنسی مەلائیکە نیە لە جنۆکەیەولە ئاگر دروستبوە، وە دەست دەگرن بەم ئایەتەوە کە دەفەرموێ: ﴿ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ ... /الكهف: ٥٠/ وە ئەو کاتەی کە بە فریشتەکانمان وت سوجدە بەرن بۆ ئادەم جا سوجدەیان برد جگە لە شەیتان کەئەو لە جنۆکە یە﴾

هەندێکیش دەڵێن: نەخێر بەشێکە لە مەلائیکەو لە جنسی ئەجینەن، ئەو بەشە مەلائیکە لە ئاگر دروستبوە، بەڵام ئەوەی کە گرنگە ئەوەیە کە ئەو کاتە شەیتان لە ناو فریشتەکاندا بوەو خیتابەکەش ئاراستەی ئەو کراوە کە سوجدە بکات، بەڵام سەرکەشی کردوەو بە بۆنەی ئەو سەرکەشی یەوە لە بەهەشت دەرکراوە.

(٣٥) جا وتمان: ئەی ئادەم خۆتو هاوسەرەکەت لەناو ئەم بەهەشتەدا ئارام بگرن، لە هەر جێگایەکی ئەو بەهەشتەدا کە ئارەزۆتان لێی هەیە بگەڕێنو بخۆن بەلێشاوی چۆن ئارەزۆ دەکەنو لە کام دەتانەوێ بیخۆن، بەڵام نزیکی ئەو درەختە نەکەون، کە درەختێکی ناسراوو دیاری بو لەلایان، جا ئەگەر لەو درەختە نزیك کەوتنەوەو سودتان لێ وەرگرت ئەو کاتە خۆتو هاوسەرەکەت لەستەمکارانن.

پێشەکی ستەمتان لە خۆتان کردوە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کەهەر کەس بێ فەرمانی خوای کرد پێشەکی زوڵمی لە خۆی کردوە چونکە زیانەکەی پێش هەمو کەس بۆ خۆیەتی.

وشەی (dóë) بەوجێگایە دەڵێن کە تێیدا دادەنیشن لە (zóë ل)ـەوە هاتوە واتە ئارام گرتن.

(٣٦) جا شەیتان هەڵیخلیسکاندنو فریوی دانو لەناو ئەو هەمو نازو نیعمەتە دەری پەڕاندن، جا وتمان: دابەزن هەندێکتان دوژمنی هەندێکتان دەبن، ئەوساجێگەی وەقرەگرتن و رابواردنی ئێوە لەسەر زەوی دایە، تا ماوەیەك. ئەم ماوە کە تەمەنێکی چەند ساڵەیەو لە پاش ئەم چەند ساڵە بمانەوێو نەمانەوێ دەبێ بنەو بارگەمان بپێچینەوەو ئەم زەوییە بە جێ بهێڵین، لە کۆتاییشدا ئەم زەوی وئاسمانە تێك دەچێتو نەوەی ئادەمو هەمو گیان لەبەرانی تردەمرنو کەس نامێنێو مرۆڤ دەبێ هەموی لەسەر ئەم زەوییەدا کۆچ بکات.

بەڵێ کاتێ کەبەقسەی شەیتان فەرمانی خوایان شکاندو بەری درەختەکەیان خوارد پۆشاکیان لەبەردا نەماو شەرمگەیان دەرکەوت، جا پەلاماریان دایە گەڵای درەختەکانی ئەو بەهەشتەو خۆیان پێدادەپۆشی واتە: جلو بەرگیان نەما ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کەتاوان سەرەرای ئەوەش کە مایەی شەرمەزاری دنیاو سزای قیامەتە کاردەکاتە سەر پۆشاكو رۆزیش هەروەك خوای گەورە لە قورئاندا بە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ﴿ ئارام بگرە لەسەر ئەو نوێژەی کە دەیکەیو بەردەوام بە لە سەری، ئێمە داوای رۆزی لە تۆ ناکەین بەڵکو ئێمە رۆزی بە تۆ دەدەین﴾ تاها:١٣٢

کەواتە دەوام کردن لەسەر عیبادەتی خوا رۆزی زیاد دەکاتو تەرکی عیبادەت بە پێچەوانەوەیە، ئەوەبو ئادەم لە ناو ئەو هەمو نازو نیعمەتانەدا بو بەڵام کاتێ کە گوناهی کرد ﷲ دەری کرد.

ئەی خەڵکینە خوای گەورە کاتێ کە باسی داستانێکمان بۆ دەکات بۆ ئەوە نیە کە ئێمە بخەوین، بەڵکو بۆ ئەوەیە پەندو ئامۆژگاری لێ وەربگرین کەئەمەش لوتفێکی تری خوایە لەگەڵ مرۆڤدا دەیکات بەڵکو بیر بکەنەوە، ئەگینا نیعمەتی ﷲ فرەوانە تەنانەت بۆ بێ باوەڕانیش؟ ئادەمێك کە خوا بە دەستی قودرەتی خۆی دروستیکردوەو بە مەلائیکەی ئەمر فەرمو کە سوجدەی بۆ ببەنو تەنها شەیتان سوجدەی بۆ نەبرد ﷲ دەری کرد لە ناو مەلائیکەتانداو بەتەواوی رسوای کرد. ئەو ئادەمەش کاتێ کە نا فەرمانی خوای کرد لەو هەمو نیعمەتانە دوور خرایەوە، بەڵام چونکە پەشیمان بویەوە لەوەی کە کردی خوای میهرەبان چاوپۆشی لێ کردو کردی بەپێغەمبەریش (علیه‌السلام).

جا ئێمەش کە نەوەی ئادەمین حەق وایە لەم داستانە پەند وەربگرینو بزانین کە تاوان ئاوا ریسوامان دەکات، چاکەش خێروبەیرمان بۆزیاد دەکات، جا ﷲ دەری کردن لەو نیعمەتانەی کە تێیدا بون، جا پێمان وتن دابەزن، بڕۆن بۆ خوارەوە هەندێکتان دوژمنی هەندێکتان دەبن، دیارە ئادەمو حەواو شەیتان هەمویان دابەزین هیچکامیان لەوێدانەمانو شەیتان دوژمنی بەنی ئادەمە هەتا قیامەت. هەروەها مرۆڤەکان بە بۆنەی شەیتانەوە هەندێکیان دەبن بە دوژمنی هەندێکی تریان واتە بەهەڵنانی شەیتان هەمیشە بەرەی ئادەم لە یەك دەخوێننو ناکۆکن ئایەتەکە هەردووك مانا هەڵدەگرێتو هەردوویشیان راستە شەیتان هەرگیز ئاشتی لەگەڵ بەنی ئادەمدا ناکات تا رۆژی قیامەتو هەمیشە خەریکی دروست کردنی ئاشوبو ناکۆکیە، بە داخەوە زۆربەی نەوەی ئادەمیش دڵی شەیتان ناشکێنن! هەندێك دەڵێن: کەئەمانە پێکەوە نەهاتنە خوارەوە ئادەم کەوتە سەر زەوی هیندو حەوا کەوتە سەر زەوی حیجاز، ئینجا هەستیان کرد کە تاوانو خراپەیان کردوەو لە فەرمانی خودا دەرچوون، بۆیە وا کەوتنە ئەم رۆژە رەشەوەو دانیان بە هەڵەی خۆیاندا نا، ئەوسا سۆزو میهرەبانی ﷲ ئەوانی گرتەوەو تەوبەی لێ وەرگرتنو رێنمایی کردن کە چی بڵێن، وەك دەفەرموێ:

(٣٧) ئەوسا لە لایەن خوداوە ئادەم چەند وشەیەکی پێگەیشتو تێیگەیاند کە بەو چەند وشانە بپاڕێتەوە، بە راستی ئەو هەر خۆیەتی زۆر تەوبە وەرگرو زۆریش بە رەحمو میهرەبانە.

جا ئادەمیش جارێکی تر هاتەوە سەر راستە شەقامو بە دڵێکی پاکەوە رێنماییەکانی پەروەردگاری ئەنجام داو تەوبەی کرد ئەوسا خوداش ئەوتەوبەیەی لێ وەرگرت وکردی بەپێغەمبەریش علیه‌السلام ، ئەم بەسەر هاتە وای کرد کە ئادەم بزانێ کە دوژمنی هەیە و دوژمنەکەیشی هەمو فرتو فێڵو درۆیەك بەکاردەهێنێت بۆ ئەوەی لە خشتەی بەرێت.

(āǎ) واتە زۆرتەوبە وەرگر، ئەو زاتەی کە بەندەکانی چەندە تاوان بکەن مادام بگەڕێنەوەو تەوبە بکەن لێیان وەردەگرێت، ئەم ناوەی پەروەردگار لە قورئاندا بە شێوەکانیەوە دوانزەجار هاتوە،

قُلْنَا ٱهْبِطُواْ مِنْهَا جَمِيعًاۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَٰبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُواْ بِعَهْدِيٓ أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّٰيَ فَٱرْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوٓاْ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦۖ وَلَا تَشْتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّٰيَ فَٱتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُواْ ٱلْحَقَّ بِٱلْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُواْ ٱلْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ۞ أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَٱسْتَعِينُواْ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلْخَٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُواْ رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَٰبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَٱتَّقُواْ يَوْمًا لَّا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَٰعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

کۆتا شوێنێکیش له قورئان دا که ئهم ناوهی تێدا هاتبێت ئایهتی سێههمی سورهتی "نصره".

﴿ٱلرَّحِيمُ﴾ واته زۆر بهرهحمو میهربانهو ئهوزاتهی که سۆزو بهزیی دهنوێنێت بۆ بهندهکانی بهتایبهت بۆ باوهڕداران، ئهم ناوه له قورئاندا بهشێوهکانیهوه سهدوپانزه جار که دوانزه جاری لهم سورهتهدایه هاتوه بهڵام له ئایهتی سهدوبیستو ههشتی تهوبه ئهم وهسفه بۆ پێغهمبهرمان بهکار هاتوه، کۆتا شوێنێکیش له قورئان دا که ئهم ناوهی تێدا هاتبێت ئایهتی بیستهمی سورهتی "موزهمیله".

ئینجا لهسهر ئهم وشانه ناکۆکی ههیه ههندێك دهڵێن: ئهوهبو که ئادهم فهرموی: خوایه ئایا تۆ منت دروست نهکردوه؟ ئایا له روحی خۆتت پێ نهداوم؟ فهرموی: بهڵێ، ئینجا ئادهم فهرموی: داوای لێخۆشبوونت لێ دهکهم. وه ههندێکی تر دهڵێن: ئایهتی بیستوسێی ئهعرافه کهدهفهرموێ: ﴿ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ / ئهو دووانه وتیان: ئهی پهروهردگارمان ئێمه لهخۆمان ستهممان کردوه و ئهگهر تۆ لێمان خۆش نهبیتو رهحممان پێ نهکهیت بهدڵنیاییهوه ئێمه لهزیان لێ کهوتوانین ﴾

بهراستی ئهم داستانهی ئادهمو بهههشتو دوژمنی شهیتانه وانهیهکی زۆر گرنگی کردهوهیی بو بۆ ئادهم، تا دوژمنی راستهقینهی خۆی بناسێتو چاوو دڵو مێشكو دهرونی بکاتهوهو ئاگای له خۆی بێت، ئهوه بو که ئیتر بهرههڵستی مرۆڤ گهیشته ئهو پله بهرزهی که به ههزاران پێغهمبهرو به ملیار شههیدو پیاو چاکی لێ ههڵکهوتوه، واته: ئادهم علیهالسلام ی دروستکراو بۆزهوی وا به کۆمهڵێك له زانیاری پێویستهوه بۆ جێنشینی دابهزیو ﷻ فهرموی:

﴿٣٨﴾ وتمان ههموتان دابهزن جا ههر کاتێك له لایهن منهوه رێنماییو بهرنامهتان بۆ هات ئهو کاته ئهو کهسهی که پهیڕهوی رێنمایی منی کرد سا ئیتر ترس مانای نیه بۆ ئهوانوئیتر خهم ناخۆن. ئهمه ئهوهمان تێدهگهیهنێ که ترس نابێ له دڵو دهرونی خاوهن باوهڕاندا جێگای ببێتهوهو نابێ بترسن، لێرهدا پێویسته ئهوه بڵێین که ترسان دوو بهشه: بهشێکیان چاکهو حهقه ببێت که بریتیه له ترسان له خوای خاوهن دهسهڵات، بهشهکهی تر قهدهغهو تاوانه که بریتیه له ترسان له غهیری ﷻ که رۆزی یان تهمهنت کهم کاتهوه ئهوهش بزانه که ترسانی فیتری به تاوان ناژمێردرێت وهك ترسان له مار یان خۆشاردنهوه له گوللهو دوژمن، بهڵام ئهبێ باوهڕی ههبێت که کاریگهری سهرهکی تهنها خوایهو بهبێ خواستی ئهو مو له مو ناترازێت. مهبهستی ئهم ئایهته بهشی دووههمهو ههر خوایش زانایه. جا کهسێك که رێگای هیدایهتی گرت با نهترسێ له شهیتانو باقی دوژمنانی ﷻ که مرۆڤن چونکه ئهوانه ناتوانن یهك تۆز له رزقی کهم کهنهوهو ناشتوانن هیچی بۆ زیاد بکهن، وه ناتوانن ئهجهلی بێننه پێشهوهو ناشتوانن تهمهنی مرۆڤ درێژ بکهنهوه. خۆ ئهگهر بیانهوێ زیانی لێ بدهن یان سودی پێ بگهیهنن ناتوانن مهگهر شتێك ﷻ خۆی قهراری دابێت. بهڵێ به راستی ئهو کهسانهی که بهڕاستی رێنماییو بهرنامهی خوایان وهرگرت ئاوا لهو ههمو پهرستراوه هیچو پووچانه رزگاریان دهبێو خۆی به ئازادو سهرفهراز دهزانێو له لای خوایش ههر وایه.

﴿٣٩﴾ بهڵام ئهو کهسانهی که کافرو بێ باوهڕن ببن به نیشانهکانی ئێمه ئهوانه هاوڕێو دۆستانی دهستهملی ئاگرنو بۆ ههمیشه تێیدا دهمێننهوهو رۆژێ له رۆژان رزگاریان نابێت.

جائاشکرا بو که تهنها دوو رێگا ههیه. رێگای راستو رێگای چهوت، تهنها دوو بهرنامه ههیه حهقو ناحهق، ئهگهر پهیڕهوی رێگای حهق بوین ئهوه چاکهو پاداشهکهشی بهههشته، ئهگهر پهیڕهوی رێگای راست نهبوین ئیتر گومڕاهیه و سزاکهیشی دۆزهخه وهك دهفهرموێ: ﴿ پاش راستی بێجگه له گومڕاهی شتێکی تر نیه﴾یونس: ٣٢.

﴿٤٠﴾ ئهی کوڕانی یهعقوب، بیر بکهنهوه لهو نیعمهتانهی من که رژاندم به سهرتاندا که گهورهترینیان رزگار کردنتان له فیرعهون

بو، وە بەو وەعدو پەیمانەی کە داوتانە بە من وەفا بکەن منیش وەفا دەکەم بەو عەهدەی خۆم کە داومە بە ئێوە،وە تەنها لە من بترسن. واتە ئەی کوڕانی بەندەی صالْحی خوا ئا بەم ناوە جوانە بانگیان دەکات تا بەڵکو کەمێك بیر بکەنەوە لە حاڵی خۆیان و لەو سەرکەشی و خراپەکارییە واز بهێنن، دەڵێن ئەو عەهدو پەیمانەی کە لە تەورات و ئینجیل دا بۆیان باس کراوە کە ئەگەر ئێوە پەیڕەوی دینی ﷲ تان کرد منیش خۆشبەختی دنیاو قیامەتتان دەدەمێ. لێرەدا دەبێ دیقەت بکەین کە ﷲ نەیفەرموە ﴿ [illegible] ﴾ لە من بترسن بەڵکو فەرمویەتی: ﴿ وَإِيَّىٰ فَٱرۡهَبُونِ ﴾ پێش خستنی مەفعولەکە کە﴿ وَإِيَّىٰ ﴾ بۆ حەسرە واتە تەنها لە من بترسن.

(٤١) ئەوسا باوەڕ بێنن بەوەی کە من دام بەزاندوە بۆ پێغەمبەر کە قورئانە ، کە ئەو قورئانە دان دەنێ بەوەی کە لە لای ئێوەیە و دژی نیەو دەڵێ کاتێ خۆی شتێکی ڕاستو حەق بوە، بەڵام ئێستا گۆڕیوتانە، سوەلەناو گاورو جولەکە دا ئێوە یەکەم کافر مەبن بەم قورئانەو بە پێغەمبەرﷺ

(ها)ی [illegible]) دەگونجێت بۆقورئان یان بۆ پێغەمبەرﷺ بچێتەوە. وە نەبکڕن و نەبگۆڕنەوە بە نیشانەکانی من بەسودێکی کەم، مەبەست ئەوە نیە کە ئەگەر نرخەکەی زۆر بو دروستە لە ڕاستیدا ئەگەر هەمو دنیا بە یەك ئایەتی قورئان بکڕی زیانت لێ کەوتوە، چونکە لە لای خوای گەورەئەم دنیایە هەر هەموی بە ئەندازەی یەك زەڕە ئەرزشی نیە وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] ئەگەر ئەم دنیایە لە لای ﷲ بە ئەندازەی پەڕی مێشوولەیەك کێشو ئەرزشی هەبوایە خودا یەك قومە ئاوی لەم جیهانەدا بەکافر نەدەدا} دەی ئیتر تەنها لە من بترسن وەلە کەسی تر نەترسن.

(٤٢) حەقو ناحەق تێکەڵ مەکەن و حەق بشارنەوە لەگەڵ ئەوەشدا ئێوە دەزانن کە ئەم دینە حەقو ڕاستە. نەڵێن گاورو جوولەکە هەروەکو ئیسلامن، نەخێر وەکو یەك نین، ئەو دووانە ناحەقن و ئیسلام حەقە. بزانە هەمو پێغەمبەران هەر یەك لە زەمانی خۆیدا پەیمانیان لێ وەرگیراوە کە پێغەمبەرێك بەم ناوونیشانە دێت دەبێ باوەڕی پێ بهێنن و یارمەتی بدەن. کەوابو هەمویان زانیویانە کەپێغەمبەر دێت و چاکیشیان ناسیوە، ئەوەبو جوووەکان دەیان وت: بە جەماعەتی مەدینە پێغەمبەرێك دێت ئێمە دوای دەکەوین و هەموتان دەکوژین، بەڵام کاتێ کەپێغەمبەری خوا ﷺ هات و گەیشتە لایان دانیان پێدا نەنان، هەر لە بەر ئەوەی کە لە خۆیان نەبوو حەسوودییان بەوان دەبرد ئەگینا هەمویان دەیان ناسی و دەیانزانی کە ئەوە پێغەمبەری خوایە.

(٤٣) ئەو پێنج نوێژە جێ بە جێ بکەن و زەکات بدەن لەگەڵ ئەو کەسانەی کەوا گەردن کەچن بۆ فەرمانی خواو نوێژدەکەن ئێوەش گەردن کەچ و فەرمانبەرداری ﷲ بن.

﴿ ركوع﴾ چەمینەوەیە. لێرە ماناکەی گشتی ترە، بە مانای گەردن کەچیە بۆ ﷲ ئیتر هەمو شتەکانی تر دەگرێتەوە، وە ئەگەر بە مانای رکوعی ناو نوێژبێت ئەمە پێی دەوترێت ﴿ تخصيص﴾ لە پاش ﴿ تعميم﴾ چونکە لە پێشەوە فەرمویەتی: نوێژ بکەن دەش گونجێ مەبەست نوێژی جەماعەت بێت واتە نوێژەکانتان بەجەماعەت بکەن.

(٤٤) ئایا ئێوە فەرمان دەکەن بە خەڵك بۆ چاکەکردن وئەنجامدانی شتی پەسەندو جوان بەڵام خۆتانتان لە بیر چووەتەوە، وە لەگەڵ ئەوەشدا کە ئێوە کتێب دەخوێننەوە کە تەورات و ئینجیلە.ئایا عەقڵتان نیە، دەی بۆ بیر ناکەنەوە؟!

وەك لە فەرمودەدا هاتووە کە: [illegible]

[illegible] لەرۆژی قیامەتدا پیاوی زاناو دیاری وادەهێنرێت، جا فڕە دەدرێتە ناو ئاگرەوە ئەوسا ریخۆڵەکانی ناوسکی دێنە دەرەوە و لەناو ئاگری جەهەننەم دا دەیسوڕێنێتەوە هەروەك چۆن کەر بەرداش دەسوڕێنێتەوە ئەو کاتە خەڵکی دۆزەخی لەدەوری کۆدەبنەوە جا دەڵێن: ئەی فلانە کەس ئەوە بۆ وایت ئەی تۆنەبویت فەرمانت دەکرد بەچاکەو بەرگریت دەکرد لەخراپە؟! دەڵێ بەڵێ ڕاستە من دەم وت: چاکە بکەن بەڵام خۆم نەم دەکرد، وە دەم وت: خراپە مەکەن بەڵام خۆم دەمکرد}.

پێویستە ئەوەش بزانین کە ئەمانە خوێندەوار بوون، بەڵام بە زانینەکەی خۆیان کاریان نەکردوە. ﷲ دەفەرموێ: ﴿ بۆ دەیڵێیت ئەوەی کەخۆت نایکەیت؟﴾سەف/٢.

بۆ خۆتت لە بیر چووەتەوە؟! پاش ئەوەی کە مرۆڤ ئایینەکەی خوای وەرگرت ئاشکرایە ئەرك دەکەویتە سەرشانی و سەختی و گرفتاری ڕوی تێدەکات بۆیە باسی دەرمانی ئەم ناڕەحەتی و گرفتاریانەمان بۆدەکات و دەفەرموێ:

(٤٥) بۆ ئاسانکردنی ناڕەحەتی و گرفتارییەکانتان داوای یارمەتی بکەن بە خۆگری و بەنوێژ، جا بێگومان کە ئەو ئیشە زۆر

گەورەیەوسەختە ئەنجامدانی مەگەر لەلای ئەو کەسانەی کە خۆیان بەزل نازانن‌و گوێڕایەڵ‌و گەردن کەچی پەروەردگارن.

ئارام گرتن‌و خۆگری سێ جۆرە :

یەکەم: ئارام گرتن لەسەر نەکردنی گوناح. دووهەم ـ ئارام گرتن لەسەر ئەنجامدانی عیبادەت. سێهەم ـ ئارام گرتن لەسەر تەنگو چەڵەمەو هەر کێشەیەك کە ڕوودەدات. ئەم سێ جۆر ئارام گرتنە هەیە، هەر کەس خۆی گرت لەسەر ئەم سیانە ئینجا بەرهەمێکی گەورەو خۆشی بێژماری دەست دەکەوێت وەك دەفەرموێ:﴿ ئارام گران هەر پاداشتی بێ ژماریان هەیە﴾زومەر/١٠. وتراوە " ئارام گرتن تاڵە بەڵام بەرەکەی شیرینە" لە هەمو خۆشتر ئەمەیە کە الله لەگەڵ صابیروئارامگران دایە. کەواتە دەرمانی یەکەم بۆ ئاسانکردنی گرفتارییەکانمان خۆگریە.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] بێگومان لە پاش ئێوە کاتی خۆگریەك دێت کە هەر کەسێك لەو کاتەدا خۆ بگرێت پاداشتی پەنجا شەهیدی ئێوەی هەیە}

وە هەروەها دەفەرموێ:

[illegible] / ئەوەی کە خۆراگر بێت، الله سەبرو خوراگری بۆ ئاسان دەکاتو تەوفیقی دەدات، وە هیچ کەسێك بەخشینێکی چاکترو فرەوانتری لە خۆراگری پێنەدراوە}

وە دەرمانی دووهەمی سەختیەکان: بریتیە لە نوێژ کردن. کاتێ کە مرۆڤ توشی تەنگو چەڵەمە بو نوێژەکەی ڕێك‌و پێك بکات‌و بزانێ بۆچی دەیکات؟ وە بزانێ بەرامبەر بەکێ وەستاوەو بۆچی وەستاوە؟ گرفتاریەکەی لەلا ئاسان دەبێت‌و دڵی فەرەح دەبێت. لە ڕیوایەتدا هاتوە کەهەر کاتێ پێغەمبەر ﷺ دەکەوتە نارەحەتی‌و گرفتاریەوەو تەنگو چەڵەمەیەك یەخەی دەگرت دەی فەرمو: [illegible] واتە ئەی بیلال هەڵسە قامەتی نوێژ بکە وبەو کەیف خۆشمان بکە}

بەردەوامبون لەسەر پێنج نوێژ هەمو ڕۆژێ تا مرۆڤ لە ژیاندایە شتێکی گەورەیەو بەرهەمێکی زۆر گەورەیشی هەیە، پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بێگومان کاتێك کە بەندە هەڵدەسێت بۆ نوێژێکی واجب هەمو گوناهەکانی دەهێنرێت، جا لەسەر هەردوو شانی دایدەنێن ئینجا هەر کات چوە کرنۆش یان سوجدەی برد گوناهەکانی لێدەکەونە خوارەوە} چونکە نوێژ هێڵێکی ڕاستەو خۆیە لەگەڵ خواداو ئەرکێکی زۆر قورسە مەگەر لەلای ئەو کەسانەی کە گەردن کەچن بۆ فەرمانی الله، ئەوان لایان ئاسانەو بە ئەنجامدانی نارەحەت نین بەڵکو پییان خۆشە. کامانەن گەردن کەچان (الخاشعون)؟

(٤٦) ئەوکەسانەن کە یەقینیان هەیەو بێگومانن کە دەگەن بە پەروەردگاری خۆیان‌و دڵنیان کە هەر بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوەو بەرهەمی کردارەکانی خۆیان وەردەگرن.

﴿ظن﴾ لێرە بە مانای یەقینە.

(٤٧) دووبارە خوای گەورە بە نەوەکانی یەعقوب دەفەرموێ: ئەی کوڕانی یەعقوب، بیر کەنەوە لەو نیعمەتانەی من کە ڕژاندم بە سەرتاندا، بێگومان من ئێوەم بەرز کردەوەو ڕێزی ئێوەم دا بە سەر خەڵکی سەردەمی خۆتان داو لەخۆتان ئەو هەمو پێغەمبەرانەم بۆ ڕەوانە کردن.

(٤٨) جا بترسن لە ڕۆژێك کە هیچ نەفسێك سوود نادات بە نەفسێکی ترو، هیچ تکا کارییەك وەرناگرێت‌و لە هیچ نەفسێکیش بەرتیلێك وەرناگیرێت‌و ئەوان یارمەتی نادرێن.

مەبەست لە شەفاعەت لێرە شەفاعەت بۆ کافرانە، ئەگینا پێغەمەرمانﷺ شافیعە بۆمان بە فەرمودەی دروست، بەڵام بەو مەرجەی دەبێ خۆشمان ئیشێکی وامان کردبێت کە شایستەی شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ بین، واتە: پەیڕەوی بەرنامەی پێغەمبەرمانﷺ کرد بێت‌و ڕێبازی ئەومان گرتبێت، بەڵام لە کەم‌و کوڕیەك کە هەمانە بە بێگومان پێغەمبەرﷺ شەفاعەتمان بۆ دەکات. ئەوانەی کە شەفاعەتیان بۆ ناکرێت کەسانێکن کە باوەڕیان بە قیامەت وبە زیندوبونەوە نیەو هیچی بۆ ئەو ڕۆژە نەکردوە، بێگومان ئەو ڕۆژە هیچ کەس شەفاعەتی بۆ ناکات.

ئینجا ئەو کەسەی باوك‌و باپیری پیاوی چاك بوون، بەڵام خۆی گوێ ناداتە ئایین‌و پێی وایە باوك وباپیری ڕزگاری دەکەن یان ئەو کەسانەی کە تاوان دەکەن‌و چاوەڕێی شەفاعەتن بەراستی هەڵەن چونکە دەبێ مرۆڤ کرداری چاك بکات‌و ترسی دوا ڕۆژی هەبێت ئینجا چاوەڕێی شەفاعەت‌و ڕەحمی الله بکات. نەك هەر خەریکی تاوان کردن بێت بە تەمای شەفاعەت چونکە تاوان کردن وەك ئەوە وایە بڵێ من زەهر دەخۆم چونکە دکتۆر هەیە؟! ئینجا کێ دەڵێ ئەو کابرا زەهر خۆرە دەگاتە دکتۆر وە یان ئەو دەرمانە سوودی دەبێ بۆی؟

ئینجا خوای گەورە چەند نیعمەتێکی خۆی‌و چەند ناڵەباریەکی پێشینەکانی ئەوان دەخاتە ڕوو بۆ ئەوەی کە بیر بکەنەوە جادەفەرموێ:

(٤٩) جا بیر کەنەوە لەو کاتەی کە ئێوەمان ڕزگار کرد لە ئالی فیرعەون کەئەوان جۆرەها سزایان بە ئێوە دەچەشت‌و

وَإِذۡ نَجَّيۡنَٰكُم مِّنۡ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ يَسُومُونَكُمۡ سُوٓءَ ٱلۡعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبۡنَآءَكُمۡ وَيَسۡتَحۡيُونَ نِسَآءَكُمۡۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَآءٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَظِيمٞ ﴿٤٩﴾ وَإِذۡ فَرَقۡنَا بِكُمُ ٱلۡبَحۡرَ فَأَنجَيۡنَٰكُمۡ وَأَغۡرَقۡنَآ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَإِذۡ وَٰعَدۡنَا مُوسَىٰٓ أَرۡبَعِينَ لَيۡلَةٗ ثُمَّ ٱتَّخَذۡتُمُ ٱلۡعِجۡلَ مِنۢ بَعۡدِهِۦ وَأَنتُمۡ ظَٰلِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوۡنَا عَنكُم مِّنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡفُرۡقَانَ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ إِنَّكُمۡ ظَلَمۡتُمۡ أَنفُسَكُم بِٱتِّخَاذِكُمُ ٱلۡعِجۡلَ فَتُوبُوٓاْ إِلَىٰ بَارِئِكُمۡ فَٱقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ عِندَ بَارِئِكُمۡ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤۡمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ فَأَخَذَتۡكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثۡنَٰكُم مِّنۢ بَعۡدِ مَوۡتِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡغَمَامَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٥٧﴾

کوڕەکانتانی سەر دەبڕین وژنەکانتانی دەهێڵانەوە، تاکو بیانکەن بە کەنیزەو خزمەتکار بە ڕاستی ئا لەوەدا بەڵایەکی زۆر گەورەی خوا بو بە سەر ئێوەوە بە هۆی ئەو خراپە کاریانەی کە دەیکەن.

(٥٠) وە بیری لەو کاتە بکەنەوە کە دەریامان بۆ لەت کردن، جا ئێوەمان ڕزگار کردو ئالی فیرعەونمان خنکاند لە کاتێکدا کە ئێوە سەیرتان دەکردن. ئەگەرچی ئەم ڕوداوە ئەوان نەیان بینی بو، بەڵام خوای گەورە هەواڵەکە دێنێتەوە بەر چاویان چونکە باب‌و باپیری ئەوان بون‌و ئەوانیش لە تەوراتدا ئەم باسانەیان زۆر خوێندۆتەوەو باسەکەیان زۆر باش زانیوە هەروەك ئەوەیەکە لە بەر چاویان بێت چونکە ئەگەر وانە بوایە بە دڵنیاییەوە ڕەخنەیان دەگرت.

(٥١) ئەی محمد ﷺ بۆیان باس ئەو کاتەی کە بەڵێنمان دا بە موسا کە بێت بۆ لامان‌و چل شەو بمێنێتەوە لە پاش ئەوەی کە موسا چوو، ئێوە گوێرەکەتان پەرست، وە ئێوە ستەمکارن.

کەسێکیان لە ناو دا بوو بە ناوی سامری، ئەو هات لەو خشڵ‌و ئاڵتون‌و جەواهیراتەی کە ئەوان بە غەنیمەت دەستیان کەوت بو ولە چاڵێکدا تواند بوویانەوە تا بزانن چ بڕیارێکی لەسەر دەدرێت، ئەوپەیکەری گوێرەیەکی لێ دروستکرد لە کاتێکدا کە جبرائیلی دی بو لە ژێر پێی (بۆراق) دا کە جبرائیل سواری ببو کەمێك خاکی هێناو کردیە دەمی ئەو پەیکەرەو دەنگێکی لێوە هات هەر کە ئەم دەنگە هات، ئینجا سامری بانگی کردن‌و وتی: ئەمە خوای ئێوەو موسایەو موسا لە بیری چووە، ئینجا هاروون زۆری ئامۆژگاری کردن کە ئەمە هیچی لە تواناداا نیەو ناتوانێ وەڵامتان بداتەوە بەڵکوئەمەتاقی کردنەوەیەکەبۆتان‌و شتی وا مەکەن، وتیان نەخێر ئێمە لەسەر ئەمە لاناچین تا موسا نەیەتەوە.

(٥٢) لە پاشان ئێمە لە پاش ئەو تاوانەش لێیان خۆش بوین بۆ ئەوەی کە سوپاسی ﷲ بکەن‌و دەست لە دژایەتی پێغەمبەران (علیهم السلام) هەڵگرن.

(٥٣) باس بکە ئەی محمد ﷺ کاتێ کە ئێمە کتێب‌و فورقانمان(ئیجیل‌و نۆبەڵگە گرنگەکان) دا بە موسا بۆ ئەوەی کەرێگەی هیدایەت بگرن تاکو بەختەوەر بن. ئێمە ئەو هەمو نیعمەتانەمان بە سەر دا ڕژاندن، بەڵام بە داخەوە جولەکە لەم هەمو نیعمەتانەی ﷲ خۆیان کوێر کرد.

(٥٤) باس بکە بۆیان ئەی محمد ﷺ کاتێ کەموسا گەڕایەوەو پێی وتن بە ڕاستی ئێوە زوڵمتان لە خۆتان کردوە بەوەی کەوا گوێرەکەتان(گوڵك) کردوە بە خوای خۆتان، سا بگەڕێنەوە بۆ لای پەروەردگارتان جا خۆتان بکوژن یان یەکتر بکوژن.

دەگوترێ لەو سەردەمەدا مەرجی تەوبە ئەوە بووبێ هەتا خۆیان نەکوژتایە ﷲ تەوبەی لێ قەبووڵ نەکردنایە، بەڵام ﷲ بە لوتفی خۆی ئەم بارە سەختەی لەسەر ئەم ئوممەتە هەڵگرتوە. یان با چاکەکانتان خراپەکانتان بکوژن، ئینجا ﷲ تەوبەتان لێ قەبوڵ دەکات، ئا ئەمە چاکە بۆتان لە لایەن ئەو پەروەردگارەی کە ئێوەی دروستکردوە جا ئەگەر واتان کرد ئەوسا خوای گەورە تەوبەتان لێ قەبوڵ دەکات بە ڕاستی ﷲ تەوبە وەرگرەو وزۆر بەسۆزە بۆ بەندەکانی خۆی.

ئەمە هەموی سۆزو نیعمەتی ﷲ یە کەپێشانیان دەدات بۆ ئەوەی کە جووەکان بیر بکەنەوەو واز لەو سەرکێشیە بێنن‌و دژایەتی پێغەمبەرﷺ نەکەن، بەڵکو پەیڕەوی پێغەمبەرﷺ بکەون‌و ڕێگای ڕاست بگرن.

Ûĥĝe)واتە ئەوەی کە لە نەبوون شت بەدیدەهێنێت. ئەم ناوەی پەروەردگار دووجار لەم ئایەتەداو جارێکیش لە ئایەتی بیست‌و چواری سورەتی حەشردا هاتوە.

(٥٥) بیر کەنەوە لەو کاتەی کە وتتان بە موسا باوەڕ بە تۆ ناهێنین هەتا ﷲ بە چاوی خۆمان نەبینین ئەوسا گرمەو دەنگێك هات‌و ئێوەی گرت‌و مردن لە کاتێکدا کە خۆتان تەماشاتان دەکرد.

وَإِذْ قُلْنَا ٱدْخُلُوا۟ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ فَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْ ۚ وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ (٥٨) فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ قَوْلًا غَيْرَ ٱلَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ (٥٩) ۞ وَإِذِ ٱسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ فَقُلْنَا ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ ۖ فَٱنفَجَرَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ مِن رِّزْقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ (٦٠) وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَٰحِدٍ فَٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ مِنۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ ٱلَّذِى هُوَ أَدْنَىٰ بِٱلَّذِى هُوَ خَيْرٌ ۚ ٱهْبِطُوا۟ مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ ۗ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلْمَسْكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ (٦١)

(٥٦) له پاش ئەو مردنە ئێوەمان زیندو كردەوە بەڵكو ئێوەش سوپاسو شوكری ﷲ بكەن لەسەر ئەو هەمو نیعمەتانەی كە ئێمە ڕژاندمان بە سەرتاندا. وەبزانن كە ئێوە ئەوەندە لاوازن كە بەرامبەر بە گرمەیەكی ئاسمان خۆ ناگرنو دەمرن باشە چۆن دەتانەوێت پەروەردگاری ئاسمانو زەوی ببینن؟

(٥٧) خۆ بە هەوریش سێبەرمان بۆ كردنو بارانمان بە سەرتاندا گەزوەو باڵندەی شیلاقە - جاوتمان - لەو پاكانەی كە پێمان داون بخۆن، خۆ ئەوان ستەمیان لەئێمە نەكرد بەڵام ستەمیان لە نەفسی خۆیان كردوە.

(٥٨) سا بیر بكەنەوە لەو كاتەی كە وتمان بچنە ناو ئەو شارەوە كە فەلەستینە، ئەوسا لە هەر جێگایەكی ئەو شارە كە مەیلتان لێ یە بە فرەوانیو بە لێشاوی بخۆنو لەو دەرگاوە بە شێوەیەكی گەردن كەچ بۆ ﷲ بچنە ناوەوەو بڵێن: خوایە ئەو تاوانەی كە كردومانە لە سەرمان لابە، ئێمەش لە گوناهەكانتان خۆش دەبینو ئینجا پیاوی چاكتان لێ زۆر دەكەین، وە بە چاكە كاران شتی زیاتر دەدەین. بە شاری گەورە دەوترێت (قریە) وەك بە مەكە دەفەرموێ: [illegible]).

(٥٩) بەڵام لەباتی ئەوەی ئەوان ئەو فەرمانە جێ بە جێ بكەن بە پێچەوانەوە ئەو كەسانەی كە زاڵم بون ئەو قسەیەی كە ئێمە پێمان وتن گۆڕییان.

دەڵێن لە باتی ئەوەی سوجدە بەرن، بە پشتا دەچوونە ناوەوەو لە باتی ئەوەی كە داوا بكەن كە ﷲ لە گوناهانیان خۆش بێت، داوای خۆراكیان دەكرد. واتە ئەمانە كارەكانیان هەمو بە پێچەوانەوە ئەنجام دەدا. بۆیە دوچاری سزا بوون وەك دەفەرموێ: ئەوسا ئێمەش بۆ ئەوانەی كە زوڵمیان كردوە عەزابمان لە ئاسمانەوە بۆ ناردن بە هۆی ئەو فیسقو دەرچونیانەوە لە یاسای ﷲ.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] بێژرابە نەوەی یەعقوب لەودەرگاوە كە چونە ژورەوە سوجدە ببەنو بڵێن: خوایە ئەو تاوانەی كە كردومانە لە سەرمان لابە ئێمەش لە گوناهەكانتان خۆش دەبین، كەچی گۆڕییان، بەسكە خشەو بە پشتا چونە ناویەوەو وتیان:دانەیەك لەجۆ}

(٦٠) جا بیر كەنەوە لەو كاتەی كە موسا داوای ئاوی كرد بۆ قەومەكەی، جا پێمان وت: ئەی موسا عاساكەت بدە لەو بەردە موسایش عاساكەی دا لە بەردەكە كتوپڕ لەو بەردە دوانزە سەرچاوەی ئاو هەڵقوڵانو هاتنە دەرەوە، ئەوانیش دوانزە بەرەباب بوون، جا هەر بەرەبابەو كانی خۆی پێدرا كە هەمویان دەیانزانی ئاو لە كامیان بخۆن، جا پێیان وترا بخۆنو بخۆنەوە لە رزقەكەی خواو لەسەر زەویدا فەساد بڵاو نەكەنەوە، خوای گەورە ئەو هەمو نیعمەتانەی بۆ ڕژاندن دەی ئێوەش سوپاسی ﷲ بكەن، هیوادارم خوای گەورە عەقڵ بە ئێمەش بداتو بزانین كە ﷲ خاوەنی ئەو هەمو دەسەڵاتەیە كە لە ناو بەردێكی رەقدا دوانزە سەرچاوەی ئاو بە ساقی دەربێنێ.

ئاشكرایە كە ئەمانە باس كراون لە تەورات داو جووەكانی ئەوسەردەمە زانیویانە ئەگینا دژایەتیان دەكردو پێغەمبەریانﷺ بە درۆ دەخستەوە، بەڵام كە نەیانتوانیوە بە درۆی بخەنەوە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر پێغەمبەرێتی خۆشەویستمان محمد ﷺ چونكە مرۆڤێكی نەخوێندەواری وەك پێغەمبەر ﷺكەنەیتوانیوە بنوسێو بخوێنێتەوە ئەگەر لە خواوە نیە، چۆن ئەو هەمو راستیانە دەزانێت.

(٦١) جا بیر بكەنەوە لەو كاتەی كە وتتان: ئەی موسا ناتوانین ئارام بگرین لەسەر یەك خۆراكو هەمیشە هەر یەك جۆر خۆراك بخۆین، جا ئەی موسا تۆ داوا بكە لە خواكەت كەپێمان بدات ئەوەی كە زەوی سەوزی دەكات لە دانەوێڵەیو لە ترۆزییەكەیو لە سیرەكەی و لە نیسكەكەیو لە پیازەكەی.

لە باتی ئەو هەمو نیعمەتە گەورەیەی كە خوا پێی دابون لەو نیعمەتە شیرینەو لەو گۆشتە ناسكەو لەو سێبەرە جوانە، كەچی

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَلَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾ وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَكُمۡ وَرَفَعۡنَا فَوۡقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱذۡكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۖ فَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعۡتَدَوۡاْ مِنكُمۡ فِي ٱلسَّبۡتِ فَقُلۡنَا لَهُمۡ كُونُواْ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلۡنَٰهَا نَكَٰلٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهَا وَمَا خَلۡفَهَا وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾ وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تَذۡبَحُواْ بَقَرَةٗۖ قَالُوٓاْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوٗاۖ قَالَ أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٞ لَّا فَارِضٞ وَلَا بِكۡرٌ عَوَانُۢ بَيۡنَ ذَٰلِكَۖ فَٱفۡعَلُواْ مَا تُؤۡمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوۡنُهَاۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٞ صَفۡرَآءُ فَاقِعٞ لَّوۡنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾

هێشتا ئەوەندە لاسار بون داوای ئەو شتانەیان دەکرد. موسایش وتی: ئایا دەیگۆڕنەوە ئەو شتەی کە زۆر بێ قیمەتو سادەیە بەو شتەی کە زۆر چاکە. واتە ئایا سیرو پیازو نیسکتان پێ گرنگترەو باشترە تا ئەو هەمو نیعمەتە پیرۆزو بە نرخانە کە خوا پێی داون؟ دەی، ئەگەر وایە دەی دابەزن بۆ میسر یان بۆ هەر شارێك دەڕۆن، جا ئەوەی کە داوای دەکەن لەوێ هەیە. لێرەدا شتێك هەیە پێویستە ئاماژەی پێ بکرێت، دابەزینی ئەوان بۆ شار لە لایەن موساوە بڕیارێکی نابەدڵییە چونکە ئەگەر پێی خۆش بوایە کە دابەزنە ناو شار هەر لە سەرەتاوە دەیهێنان بۆ شارەوەو لەوێ دایدەنان، چونکە ئەم پێغەمبەرە دەزانێت کە ژیانی شار وایە مرۆڤ کە لە شار بوو خەرجی زیاتری پێویستەو زیاتر دەرامەتی دەوێت تا خەرجی رۆژانەی بکات، بەڵام لە شوێنەکانی دوور بە شێوەیەکی سادە مرۆڤ دەتوانێ خۆی بژیێنێ وە زۆر شتی بە خۆڕایی دەست دەکەوێت وەکو ئاوو ئاگرو زۆر شتی تر، بەڵام کاتێ کە مرۆڤ هاتە شار پێویستی بە دەرامەتی زۆر هەیە کە ئەویش بە بێ رەنج نابێت، واتە: ئەگەر ئەم کۆمەڵە هاتن بۆ شار بە ناچاری سەر گەرمی ئیش‌و کار دەبن‌و ئەرکەکانی خوا پەرستی‌و جیهاد لە بیر دەچێتەوە، بەڵام ئەوان داوایان کردو هەر سوور بوون لە سەری‌و پێیان درا، جا بەڵا روی تێکردن وەك دەفەرموێ: ئینجا سەرشۆڕی‌و فەقیری روی تێ کردن‌و باڵی رەشی خۆی کێشا بە سەریان دا چونکە وەکو وتمان کاتێ کە دابەزینە شارەوە پێویستیان بە پارەو دەرامەت بوو ئەو کاتە لە یەك پەرت‌و بڵاو بوون‌و هێزو قوەتیان لاواز بو، جا ئیتر هەر کەسەو سەرگەرمی ئیشی خۆیەتی‌و ژیانی خۆی دابین دەکات ئەو کاتە ئەو زاڵمانەی کە دژی ئەوانن زاڵ دەبن بە سەریاندا.

وەئەوە سونەتێکە بۆ هەمو کۆمەڵێك لەسەر ئەم جیهانەدا کاتێ کە رووکەنە دنیا پەرستی دوچاری سەرشۆڕی‌و بێ نرخی دەبن‌و قورئان کە ئەم چیرۆکانەمان بۆ دەگێڕێتەوە بۆ ئەوە نیە کە تەنها بی خوێنین‌و بخەوین، بەڵکو بۆ ئەوەیە سوودی لێ وەربگرین وە ببێت بە پەند تا بزانین لە چی دا قازانج دەکەین‌و لە کامیان زیان دەکەین، بەڵێ مێژوو دووبارە دەبێتەوە، بەڵام شێوازی بەڵاو کارەساتەکان جیاوازن، وە هەندێ جاریش دەقا و دەق دەردەچێت، بۆیە خوای گەورە لە پایانی چیرۆکەکانەوە زۆر جار وشەیەکی وای هێناوە کە دەگونجێت ئەوەش بۆ تۆ هەبێت وەك﴿بێگومان بۆخاوەن عەقڵان ئا لەوەدا پەند هەیە ، بەڵکو فام بگرن بۆ گەلێك کە دەیانەوێ بزان‌و ...﴾ وە دەفەرموێ:﴿جا ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ ئەو خراپانەی کە لێمان قەدەغە کردوون ئێمەش دەگەڕێینەوە بۆ لێدان‌و سزاتان﴾ئیسراو/٨. مانای وایە مێژوو دووبارە دەبێتەوە. ئەوەتە جوەکان سەرپێچی فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی خۆیانﷺ کرد ئەوەتا خوا دەفەرموێ: ئیتر سەرشۆڕی‌و هەژاری روی تێ کردن. هەندێك وتویانە ئەم زەلیلیە مەبەستی سەرانە لێ سەندیانە، بەڵام پێم وایە ئەم مانایە لە وشەکەدا هەیە، چونکە زەلیلی‌و سەرشۆڕی روی کردە هەر گەلێك ئیتر ئەوەی کە زاڵە بە سەریاندا هەرچی ویست لەگەڵیاندا دەکات، سەرانە بێت، سزا بێت.....هتد.

ئیتر ئەوانە وەبەر رق‌و قینی خوا کەوتن چونکە خۆیان بە پیریەوە چوون، کە ئەوان بێ باوەڕ بون بە ئایەتەکانی خواو هەر بە ناحەقی چەندین پێغەمبەریان کوشت، هەتا دەڵێن لە رۆژێکا سی پێغەمبەریان شەهید کردوە چونکە لە سنور دەرچون‌و دژایەتی خواو پێغەمبەریان کرد. ئینجا چادری غەزەب بە سەر ئەواندا هەڵدراو ئیتر ئەوان تا نەگەڕێنەوە بۆ سەر رێبازی راستەقینە هەروا دەبن. وشەی(باء) بە روتی ناوترێت واتە یان لەگەڵ خێرادا یان لەگەڵ شەڕدا دەوترێ. وەکو لە سورەتی ئالی عیمران دا دەفەرموێ: ئەمانە هەمیشە ئاوا لە زەلیلی دان مەگەر دەست بگرن بە ئاینەکەی خواوەو ببن بە موسڵمان یان ئەوەتا هێزێکی گەورەی مرۆڤ لە پشتیان بێت. وەك ئەمڕۆ کە جیهانی کوفر بەرگری لە یەهودیەت دەکات‌و لە ژێر سایەی ئەواندا دەژی، ئەگینا ناژین.

﴿٦٢﴾ بەبێگومان ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە بە خواو بەپێغەمبەری خواو دوای محمدﷺ کەوتوون‌و ئەوانەی کە

یەهودی بون‌و شوێنکەوتوی ئاینی موسا بون‌و ئەوانەی کە گەردن کەچ بون بۆ ئاینی عیساو پەیڕەویان لە ئینجیل کردوەو ئەوانەی کە لایان داوە لە دینە گۆڕاوەکانی سەردەمی خۆیان‌و رویان کردوەتە ڕێگای راستەقینە لە هەمو زەمانێکدا ئەو کەسەی لەوانە بەراستی باوەڕی بوو بێت بە خواو بە رۆژی دوای‌و کرداری چاکی کرد بێت، ئەوسا بۆ ئەوانە لە لای خوای خۆیان پاداشیان هەیەو هیچ ترسیان بۆ نیەو ئەوانە لە رۆژی قیامەتدا خەم ناخۆن.

دەگونجێ وشەی (یهود) لە یەکێك لەم مانایانەی خوارەوە وەرگیرا بێت، یەکەم یەهود لە (تهود) وەرگیرا بێت بە مانای دۆستایەتی یان یهود بە مانای (تهود) جموجۆل یان لە (یهودا) وەرگیرابێت کە گەورەترین کوڕی یەعقوبە یان وشەی یەهود بە مانای گەڕانەوە (الرجوع) بێت وەك دەفەرموێ:﴿ إِنَّا هُدۡنَآ إِلَيۡكَ ﴾/الأعراف:١٥٦ / ئێمە گەڕاینەوە بۆ لای تۆ. وە نەصاراش کۆمەڵێك لە جولەکەکان بون کە باوەڕیان بە پێغەمبەرایەتی عیسا کردو بانگەوازەکەیان قبوڵکردو عیسایش هاتنی دواین پێغەمبەری پێ موژدەدابون. وتراوە جوەکان بۆ سوك کردنی عیسا پێیان دەوت "هانصری" واتە سوك‌و بێ بایەخ، بەڵام عیسا وشوێن کەوتوانی بەم ناوە شانازیان دەکرد، وە وتراویشە چونکە لە شارۆچکەی "ناصرە" دا نیشتە جێبوون پێیان وتراوە "النصاری" ئێستاش بە مەسیحیەکان یان گاورەکان دەناسرێن. وشەی (صابئی) بە مانای لادانە، وتراوە ئەمانە کۆمەڵێك لە جولەکەن کە شوێنکەوتوی پێغەمبەر یەحیان‌و باوەڕیان بە هاتنی محمد بوە، جا جولەکەکانی تر زۆر رقیان لێیان بو لەبەر ئەوە بڵاویان دەکردەوە کە ئەمانە ئەستێرە پەرستن تا خەڵك لە بنەمای بانگەوازەکەیان کە باوەڕبوون بە هاتنی محمدﷺ بێ ئاگا بێت دواتر رۆمان زۆری لێکردن تا ببن بە گاور بەڵام هەندێ وتویانە بە کۆمەڵێك دەوترێت کە ئەستێرەیان دەپەرست یان مەلائیکەیان دەپەرست‌و لە دینی یەهودی‌و نەصارا لایان دابو بەڵام ئەو (صابئی) ەی کە لەم ئایەتەدا هاتووە ئەو (صابئی) نیە بەڵکو بە مانای ئەو کەسەیە کە لە هەر زەمانێکدا لای دا لە ئینحراف‌و سەرگەردانی بۆ رێگای راستی ﷲ ، وەك (اصحاب الکهف) کە وازیان هێنا لە دینی باو باپیرانی خۆیان وەك ئەوەی کەقورەیش بە پێغەمبەری خوایان ﷺ دەوت ﴿ لقد صباء محمد﴾ محمد لای دا، کاتێ کە ئاینی ئیسلامی بڵاو دەکردەوە. لێرەدا ئەم(صابئی)یە بەو مانایە دێت چونکە ناگونجێت بڵێین مەلائیکە پەرست یان ئەستێرە پەرست رزگارن.

جا مانای ئایەتەکە بەکورتی ئەوەیە کە ئەوەی کە خۆی بە موسڵمان یان بە یەهوودی یان بە نەصرانی یان بە صابئی داناوە مادام بەراستی باوەڕی بوو بێت بە خواو بە رۆژی دوای‌و کرداری چاکی کردبێت ئەوسا بۆ ئەوانە لە لای خوای خۆیان پاداشیان هەیەو هیچ ترسیان بۆ نیەو ئەوانە لە رۆژی قیامەتدا خەم ناخۆن. لێرەدا دەرکەوت کە خوا چەند بە سۆزو داد پەروەرە کە ناوو ناتۆرەو ناوبانگ دەور نابینێت، بەڵکو راستی دەوری هەیە واتە هەر کەسێك دوای راستی‌و حەقیقەت کەوت لە هەر زەمانێکدا ناوەکەی هەرچی بێت گرنگ نیە، گرنگ ئەوەیە کە دوای راستی‌و حەقیقەت کەوت بێت کە ئێستا سەردەمی ئایین‌و بەرنامەی محمدەﷺ ئەو کەسەی کە دوای قورئان‌و سوننەت بکەوێت‌و پەیڕەویان لێوە بکات‌و نەیەوێت لابدات‌و لە بیرو باوەڕیدا چەوتی نەبێت، جا هەر ناوێکی هەبێت ئەو کەسە رزگارو خۆشبەختە چونکە ناوەرۆك دەور دەبینێت نەك رواڵەت.

بۆ زیاتر رون بونەوە جارێکی تر بەسەر مانای ئایەتەکەدا دێینەوە، لە دوای ئەوەی کە لە ئایەتەکانی پێشودا ﷲ بە خراپە باسی ئەهلی کتێب دەکات ئەو گومانە دروست دەبێت کە هەمو ئەهلی کتێب بەو شێوەیە خراپەکار ونالەبار بن، جا ﷲ لەم ئایەتەدا بنەمایەك نەك تەنها بۆ ئەهلی کتێب بەڵکو بۆ هەمو گەلان رون دەکاتەوە کە ئەوەش ئەوەیە هەرکام لەوانە ئیمانی هێناوەو کرداری چاکی کردوە ئەوە پاداشتیان لای ﷲ یەو رزگاری دوارۆژ چاوەڕوانیان دەکات، مەبەست لە ئیمانیش ئەوەیە کە پێغەمبەر لە وەڵامی جبرەئیلدا پێناسەی کردوە کە: [illegible] کە باوەڕت بە ﷲو بەفریشتەکانی‌و بە پەڕاوەکانی‌وبە پێغەمبەرانی‌و بەرۆژی دوای‌و بەقەزاو قەدەر بەسودو زیانیەوە هەبێت} ئیبنوعەباس دەڵێت: [illegible] ﷲ هیچ پێغەمبەرێکی رەوانە نەکردوە مەگەر ئەوەی کە پەیمانی لێوەرگرتبێت کە ئەگەر محمدﷺ رەوانەکراو ئەویش ئەو کاتە زیندو بێ ئەوا ئیمانی پێبهێنێت‌و یارمەتی بدات، وە فەرمانیشی پێکردوە کە لە ئوممەتەکەیشی پەیمان وەرگرێت کە ئەگەر محمد رەوانە کراو ئەوانیش ئەوکاتە زیندو بون ئەوا ئیمانی پێبهێنن‌و یارمەتی بدەن. کە ئەمە مانای ئایەتی هەشتاویەکی سورەتی ئالی عیمرانە کە دەفەرموێ: ﴿ وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ... ﴾

جا هەمو گەلانی پێشو کە باوەڕیان بە پێغەمبەرانی کاتی خۆیان بوە باوەڕیشیان بە هاتنی ئاخرین پێغەمبەری خوا هەبوە جا ئەمانە کە خاوەنی کرداری چاك بوون‌و بەگوێرەی ئاینی ئەو کاتەی خۆیان هەڵسوکەوتیان کردوە، پەروەردگار موژدەیان پێدەدات کە پاداشتیان دەداتەوە، بەڵام پاش هاتنی دوا پێغەمبەری خوا هەرکەس باوەڕی پێنەهێنێت‌و بە گوێرەی ئەو شەریعەتەی

کەئەو هێناویەتی رەفتار نەکات ئەوە بە باوەڕدار حیساب ناکرێتو جێگای ئاگری دۆزەخە، وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {[illegible] [illegible] [illegible]/ سوێند بەو کەسەی کە گیانی محمدی بەدەستە ناوی من بەگوێی هیچ کەس لەم ئوممەتە ناگات چ جولەکە بێت یان گاور، پاشان بمرێتو باوەڕی بەوەی کە من بۆی رەوانە کراوم نەهێنابێت ئەوە لەناو دۆزەخدایە} دووبارە خوای گەورە دەگەڕێتەوە سەر رووداوەکانی کوڕانی یەعقوبو چیرۆکێکی تری کورتمان بۆ دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ:

(٦٣) بیر بکەنەوە ئەی بەنی ئیسرائیلی کاتێ کە ئێمە لە ئێوە پەیمانێکی بتەومان وەرگرتو کێوی تورمان بە سەرتان دا بەرز کردەوەو پێمان وتن: بەهەموو هێزەوە وەری گرن ئەوەی کە پێمان داونو بیر بکەنەوە لەو شتەی کە تێیدایە، بەڵکو بە هۆی ئەوەوە خۆتان بپارێزن لە غەزەبی ﷻ.

ئەمە رووداوێکی زۆر گەورەیە چۆن کێوێکی وەکو تور خوا بەرزی کردەوە بە سەریانداو لەو کاتەدا بە دەنگێك بانگ کران ئەگەر بێتو ئەم کتێبە بە قوەت وبە هێزەوە وەر بگرن ئەم چیایە ناخەین بە سەرتانداو ئەوانیش پەیمانیان دا کە ئەم کتێبە بە قوەت وبە هێزی خۆمان وەری دەگرینو بیر دەکەینەوە لەو شتەی کە لەو کتێبە دا هاتوە کە تەورات بو بەڵام لە دوای دا لایان دا، پێویستە بیر لەم فەرمانە بکەینەوە کە دەفەرموێ: ﴿خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ﴾: وەری گرن ئەوەی کە ئێمە پێمان داون بە قوەتو هێز ﴾ ئەمە تێمان دەگەیەنێ ئەوکەسەی کە ئاینی خوا وەردەگرێتو باوەڕی بە ئیسلام هەیەو خۆی لاواز دەکاتو دەڵێت: من نوێژ دەکەمو رۆژو دەگرمو هەر ئەوەندەشم پێ دەکرێت ئیتر لەوە زیاتر من چی بکەم؟ ئەم جۆرە قسانە سودیان نیە، چونکە دین پێویستی بە قوەتو هێز هەیە مرۆڤ کە وەری دەگرێت دەبێ جدی بێت چونکە ئەو خوا گەورەو خاوەن دەسەڵاتە یاری لەگەڵ خەڵکدا ناکات بەرنامەی بۆ ناردووەو یاسای بۆ داناوە کە بەهەموو هێزوتوانایی خۆیەوە وەری بگرێتو پەیڕەوی لێوە بکات.

(٦٤) لە پاشان ئێوە پاش ئەو پەیمانە پشتتان تێ کردو بڕیاری خۆتان نەبردە سەر، جا ئەگەر سۆزو رەحمی خوا نەبوایە بۆ ئێوە بەراستی ئێوە لە ریزی زیانکاران دەبون، بەڵام خوای گەورە تەوبەی لێ وەرگرتن.

(٦٥) بە راستی ئێوە زانیوتانە هەواڵی ئەو کەسانەی کە دەست درێژیان کرد لە رۆژی شەممەدا جا پێمان وتن: ببن بە مەیمونێکی بێزراوو ناشیرین.

جا دەگونجێ (والله اعلم) هەر بووبن بە مەیمون، ئەگەر چی هەندێ بە لایانەوە وایە کە لەخووڕەوشتدا وەکو مەیمونیان لێ هاتوە ، بەڵێ فڕوفێڵ لە ئاینی خوادا ئەوە تۆڵەیەتی بۆیە پێغەمبەرمان ﷺ ئامۆژگاریمان دەکاتو دەفەرموێ: {[illegible] [illegible]/ نەکەن ئەو تاوانە بکەن کە جوو کردیان کەبە بچوکترین فێڵ حەرامەکانی خوایان حەڵاڵ دەکرد} لە فەرمودەدا هەیە کە لە ئاخیر زەمان دا شتی وا روودەدات لەناو ئەم ئوممەتی پێغەمبەرەداﷺ .

بە گوێرەی رەئی دووهەم مانای ئەم فەرمودەیە هاتوەتە دی چونکە زۆرێك لە خەڵك رەوشتی مەیمونو بەرازیان هەیە هەروەك مەیمون خەریکی لاسایی کردنەوەی خەڵکنو وەك بەرازیش بێ غیرەتو بێ عیزەتنو ژنو کچی خۆیان بەرەڵاکردوە. بۆ ئەوەی کە بزانی رۆژی شەممە چی بوە. تەماشا ئایەتی/١٦٣تا١٦٦/ئەعراف بکە.

(٦٦) خۆ ئەم روداوەشمان کرد بە پەند بۆ ئەو خەڵکەی سەردەمی خۆیو بۆ خەڵکی پاش ئەو روداوەش تا ئامۆژگاریەکی گرنگ بێت بۆ ئەوانەی کە لە خوا دەترسن.

(نَكَٰلٗا) واتە: تۆڵە سەندنەوە لەسەر ئەو خراپەی کە کردیان بۆ ئەوەی ببێت بە پەند بۆ خەڵك.

ئینجا داستانێکی ترمان بۆ دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ:

(٦٧) ئەی محمد ﷺ باس بکە بۆیان کاتێ کە موسا بە قەومەکەی وت: بێگومان کە خوا فەرمان بە سەر ئێوەدا دەدات کە مانگایەك سەر ببڕن، وتیان: ئایا گاڵتەمان پێ دەکەی؟ وتی: پەنا دەگرم بە خوا کە من لە نەفامان بم. نەی وت گاڵتە لەگەڵ ئێوەدا ناکەم، خۆ ئەوان نەیان وت: تۆ جاهیلو نەزانی ئەوان دەڵێن: گاڵتەمان پێ دەکەیت بەڵام وەڵامی موسا ئەوە دەگەیەنێ کە گاڵتە کردن ئیشی نەفامانە، لێرەدا ئەم تێبینیەم هەیە: ئیمڕۆ جیهانی فرتو فێڵو سیاسەت گەنجو لاوانێکی زۆری سەرگەرم کردوە بە دەیان جۆر گاڵتەو گەمەی بێ سوود، یان کەم سوودەوە بۆ ئەوانو پڕ خێرو خۆشی بۆ سیاسەتمەداران دیارە ئێمە وەکو مرۆڤدۆستی دڵمان بەو شتانە ناخۆشە چونکە لە پشتی پەردەی زۆربەی ئەم گاڵتەو گەمە وە فریو دان ودزینی ژیری خەڵکی غەیرە سیاسی بە تایبەت گەنجو لاوان دەبینینو لە هەمو سەیرترو جێگای داخی

ئێمە ئەوەیە کە ئێمەی موسڵمان خاوەنی بەرنامەو یاسایەکین‌و بە پەیڕەوی کردنی ئەو یاسایە راستی موسڵمانیەتیمان دەر دەکەوێت کەچی هەروەکو بێ باوەڕان دەستیان داوەتە ئەم جۆرە گاڵتەو گەمانەو پارەی موسڵمانیان بۆ سەرف دەکرێت کە زۆربەی ئەم گاڵتەو گەمانە واریداتین‌و نامۆن لە ئیسلامدا لە بەر زۆر شت کە گرنگەکەیان ئەمانەن:

یەکەم ـ هەرچی لەسەر بردنەوەو دۆڕان بێت بێجگە لە ئەسپ سواری‌و تیرە ئەندازی حەرامەو بە قومار حیسابە لە ئیسلامدا.

دووەم ـ یاری چیانی گۆڵێن لە ئەژنۆیان بەرەو ژوور کە حەرامە دەرکەوێت‌و تەماشا کراوو تەماشاکەر هەردوو گوناهبارن.

سێهەم ـ ئێش‌و ئازاردانی موسڵمانان حەرامەو هەر ئەندامێکی بریندار ببێ یان بشکێ یان لە بەین بچێت تۆڵەی تایبەتی خۆی هەیە لە فیقهی ئیسلامدا بۆ نمونە: شکانی ددانێك یان پەنجەیەك پێنج حوشتر خوێنیەتی‌و دەرهێنانی چاوێك پەنجا حوشترە.

چوارەم ـ ئەم جۆرە یاریانە یاسای کفر دایهێناون‌و ئیسلام دەفەرموێ: [illegible] / دژیان بجوڵێنەوە} وەدەفەرموێ: [illegible] / هەرکەس لە هەڵس وکەوت‌و ئیشی دا خۆی بچوێنێ بە هەرگەلێکەوە لەوان حیساب دەکرێت}

پێنجەم ـ بە فیڕۆدانی کاتێکی زۆر لە تەمەنی خەڵك بە تایبەت گەنج‌و لاوەکان‌و خاوەن تەلەفزیۆنان کەزۆربەی خەڵکی جیهان دەگرێتەوە، بەتایبەتی تر دورخستنەوەی گەنجانی موسڵمانان لەیادی خوا کەهۆیەکی سەرەکی قەدەغەبونی شەراب‌وقومارە.

شەشەم ـ خەریك بونە بە شتی پڕوپوچ‌و بێ مەبەستەوە، پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / لە جوانی موسڵمانیەتی مرۆڤە وازهێنان لەوەی کە مەبەستی نیە}

حەوتەم ـ ئیسلام سێ یاری گاڵتەو گەمەی بە لاوە پەسەندە : یاری ئەسپ سواری‌و تیرە ئەندازی‌و شۆخی‌و گاڵتەو گەمە کردن لەگەڵ هاوسەردا بێجگە لەم سێیانە ناڕەوایە ولایەنی کەم سەرقاڵ کردنی مرۆڤە لە یادی خوا کە بە راستی ئەمە مەبەستی سەرەکی دروستبونی ئەو یاری‌و گاڵتەو گەمانەیە.

هەشتەم ـ بەنج کردنی مێشکی خەڵکێکی زۆرە بە تایبەت گەنجان‌و دوور خستنەوەیان لە جیهانی سیاسەت کە بە راستی ئەمەش مەبەستێکی تری دروستبونی ئەو گەمانەیە.

نۆهەم ـ بەڵگەی کەم بیری ئەو خەڵك‌و گەنجانە یە کە خۆیان بەو شتانەوە سەر گەرم دەکەن پێتان وانەبێ کەسایەتی سیاسی بەوانەوە خۆیان خەریك بکەن‌و دەشگونجێت کاتی تەماشا کردنی تەلەفزیۆنیشیان هەر نەبێت. هیوادارم لاوان بەگشتی‌و بەتایبەتی لاوانی خواناس‌و ژیر خۆیان لەوجۆرە یاریانە بپارێزن، لەباتی ئەویاریانەدا سەرگەرمی ئەنجامدانی بەندایەتیەکان بن چونکە سەرەڕای ئەوپاداشتە گەورەیەی کەدەستیان دەکەوێت‌و لەدوارۆژدا لەدادگای خوای گەورەدا پێی سەربەرزن، دڵنیابن کە دەبێ بەمایەی تەندروستی چاك‌و شادمانی رۆح‌و دووربون لەنەخۆشیەکانی دڵ تەنگی‌و خەمۆکی کە ئەمڕۆ زۆربەی هەرەزۆری خەڵکی گرتوەتەوەو رۆژانە دەبنە هۆی رودانی دەیان روداوی دڵ تەزێن.

دەیەم ـ هەندێك لەو یاریانە کاتێك داهێنرا کە ئەو خەڵکە دژی دوژمنەکانی خۆیان بێجگە لەو مرە مرو قیرە قیرە شتێکی تریان بە دەستەوە نەبو هەر کەدەستیان بە چەك دەگەیشت ئیتر وازیان لەو مرە مرە دەهێنا، ئەمڕۆ ئێمە لە بەر زۆری چەك گیرمان خواردوە، زیندو کردنەوەی ئەو جۆرە یاریانە بێجگە لە بەنج کردنی مێشك‌و دەماغی گەنجەکان چی سوودێکی گرنگی تری هەیە؟ گاڵتە نیە کە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / ئاگاداربن بێگومان هێز بریتیە لەتیرەندازی، ئاگاداربن بێگومان هێز بریتیە لە تیرەندازی، ئاگاداربن بێگومان هێز بریتیە لەتیرەندازی} هیوادارم موسڵمانان بێنەوە سەر خۆیان، بەراستی ئێمە ئەگەر نوێژەکانمان بە چاکی ئەنجام بدەین‌و رۆژووە پێویستەکان بگرین‌و بە شارەزا بوونی چەکەکانی سەردەمەوەو بەکار هێنانیانەوە خۆمان خەریك بکەین بەسمانەو هەر ئەوەش ئیشی موسڵمانانەو هەر بۆ ئەوەش دروست بوین. کاتێك کە موسا وای پێ گوتن، دەرکەوت کە ئەوان قەومێکی لاسار بون‌و قسەکەیان لێ وەرنەگرت بەڵکو دەستیان کرد بە رەخنە گرتن.

(٦٨) وتیان: ئەی موسا داوا بکە لە پەروەردگارت با رۆشن بکاتەوە بۆمان‌و بزانین ئەوە چۆن مانگایەکە ؟ وتی: بێگومان کە اللّٰه دەفەرموێ: ئەو مانگایە نە پیرەو نە گەنجە، واتە مام ناوەندە سا بیکەن ئەوەی کە ئەمرتان پێ کراوە، مەوەستن‌و زیاتر لەسەری مەڕۆن.

(٦٩) وتیان: ئەی موسا داوا لە پەروەردگارت بکە بزانە ئەومانگایە رەنگی چۆنە؟ وتی: اللّٰه دەفەرموێ: ئەو مانگایە زەردە زەردێکی زۆر زەرد کە سەیرکەرانی کەیفخۆش دەکا. بەوەش وازیان نەهێنا و موسایش ئەمجارە نەی فەرمو دەی بیکەن دیارە لێیان نائومێد بوە کە جاری یەکەم موسا پێی وتن گوێیان نەدایە، ئەم جارە قسەکەی خۆی دووبارە نەکردەوەو ئەمەش رەوشتی مامۆستایە، کاتێك کە قسە لەگەڵ کەسێك دا دەکات پێی دەڵێ فلانە شت بکە لە سەرەتاوە کە بە باشی ناپناسێ و هەڵس وکەوتی نازانێ ئەگەر

زانی نایکات دووبارەی ناکاتەوە بۆی، واتە: موسا عليه السلام جاری یەکەم فەرموی: ﴿ سا بیکەن ئەوەی کە فەرمانتان پێ کراوە ﴾ نەیان کرد، ئیتر ئەم جارە پاش رۆشن کردنەوە گوێی نەدانێ، دیسان ملە جەڕەیان کرد، بێگومان ئەو کاتە هەر مانگایەکیان سەر ببڕیایە دروستبو، بەڵام کە خۆیان ئەوەندە پرسیاریان کرد شتەکەیان لەسەر خۆیان گرانتر کرد.

(٧٠) وتیان: داو بکە لە پەروەردگارت با رۆشن کاتەوە بۆمان کە بزانین کامەیە ئەو مانگایە بەراستی ئەو مانگایە لێمان گۆڕاوەو بێگومان ئیتر لە هیدایەت دراوان دەبین ăŏĀ ȷ ă ! و ئەوەش کە فەرمانمان پێکراوە جێ بە جێی دەکەین.

(٧١) موسا عليه السلام فەرموی: الله دەفەرموێ: بێگومان ئەو مانگایە رام نیەو شت ناکێڵێو جووت ناکاتو ئاویش دەرناهێنێت، بەڵام ساغو سەلیمەو هیچ کەمو کوڕیەکی تێدا نیە وبێ نیشانەیە، وتیان: ئێستا حەقت هێناوەو باش لێی تێگەیشتین، ئەمەش نیشانەی زۆر لاساریانە، واتە: تاکو ئێستا حەقت نەوتووە، ئەوسا سەریان بڕیو نزیکبو نەیکەن. واتە کردیان.

وشەی (کاد) ئەگەر هاتو بە نەفی بو بە مانای شتەکە کراوە، وەئەگەر بە ئیسبات بو بە پێچەوانەوە، واتە: نەکراوە. جا دەڵێن ئەم سەربڕینی مانگایە لە بەر ئەم کوژراوەیە کە لەم ئایەتەی دواییەدا باسی دەکات، گوایە زەلامێك کوژراوەو بە ناحەق خراوەتە سەر کەسانێکی بێ تاوانو ئەوانیش لە لای موسا شکایەتیان کردو وتیان: سوێند بێت نە ئێمە کوشتومانەو نە ئاگامان لە بکوژیشی هەیە، ئەی موسا داوا بکە لە الله بۆمان رۆشن بکاتەوە، خواش فەرموی: با ئەو مانگایە سەر ببڕنو هەندێکی لەو کوژراوە بدەن زیندوو دەبێتەوە، وەك دەفەرموێ:

(٧٢) وە بیر بکەنەوە لەو کاتەی کە کەسێکتان کوشت، جا ئێوە ناکۆك بون لە بارەیەوەو هەر یەکەوپاکانەی بۆ خۆی دەکردو ئەی وت: ئەوی تر بوە، خۆ الله ئاشکراکەری ئەو شتەیە کە ئێوە دەیشارنەوە.

(٧٣) بۆیە وتمان: لەو کوژراوە بدەن بە هەندێك لەو مانگایە کە سەر براوە، جادەڵێن لێی دراو کابرا زیندو بویەوەو ناوی بکوژی وت، بەم شێوەیە الله مردووەکان زیندو دەکاتەوە بۆ لێپرسینەوە لە پاشە رۆژداو نیشانەکانی خۆیتان پێشان دەدات بەو هیوایەی کە ئێوەش عەقڵ بگرنو عاقڵانە بیر بکەنەوە. بەم شێوەیە تێی گەیاندین کە زیندوو کردنەوەی مردووەکان لای الله شتێکی گران نیە، هەندێك دەڵێن: دەستی کوژراوەکەیان هێناو لەگومان لێ

قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ إِنَّ ٱلْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّآ إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ ٱلْأَرْضَ وَلَا تَسْقِى ٱلْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا ۚ قَالُوا۟ ٱلْـَٰٔنَ جِئْتَ بِٱلْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَٱدَّٰرَْٰٔتُمْ فِيهَا ۖ وَٱللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا ٱضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُحْىِ ٱللَّهُ ٱلْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِىَ كَٱلْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ ٱلْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ ٱلْأَنْهَٰرُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ ٱلْمَآءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾ ۞ أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا۟ لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُۥ مِنۢ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوٓا۟ أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُم بِهِۦ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

کراوەکانیان دا، جا ئەو لێدانە بو بە هۆی رەنگ تێکچونی بکوژو گرتیان تا دانی نا بەوەدا کە ئەو ئەو کەسەی کوشتوە .

لە یاسای ئیسلاما ئەگەر هات مردو زیندو بویەوە یان لەکاتی بێ هۆشیا بە هۆش هاتەوە دانی پێدانا لێی وەردەگرێت یان لە حاڵەتی سەرە مەرگا بو هۆشی بە خۆ بو، بەڵام نەیتوانی قسە بکات ئاماژەی لێ قەبوڵ دەکرێت، هەندێك دەڵێن ئەوە دەبێت بە گومانێکی بەهێز لەسەر کابراو حیساب نیە لە سەری، هەتا کابرا خۆی دانی پێدا نەنێ.

دەڵێن: جارێکیان جولەکەیەك ئافرەتێکی خستبوە نێوان دوو بەردو لێی دابو هەتا سەرو چاوی ورد کرد بو لە حاڵەتی گیان دەرچونا بو هێنایانە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ جا پێی وترا کێ وای لێ کردویت؟ چەند کەسێکیان ناو برد هیچ ئاماژەی نەکرد کە ناوی ئەو جولەکەیان هێنا بەسەری ئاماژەیەکی کرد، ئینجا جولەکەکەیان هێناو لێیان دا تا خۆیشی دانی پێدانا، ئینجا: [illegible] پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دا - چۆن ئەو ئافرەتەی خستبوە ناو ئەو دوو بەردەو سەری کوتا بویەوە، بڕۆن ئێوەش ئاوەهای لێ بکەن - جا سەری ئەو جولەکەش بە بەرد وای لێ کرا.

(٧٤) ئەی کوڕانی یەعقوب ئێوە لەم روداوە هیچ پەندێکتان وەرنەگرت بەڵکو پاش ئەوەش دڵتان رەق بو کە وەکو بەرد رەق بو یان زیاتر لە بەردیش رەقتر بو، چونکە بێگومان لەناو بەردان

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ ٱلْكِتَٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ لِيَشْتَرُوا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾ وَقَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ۚ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ ٱللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ ٱللَّهُ عَهْدَهُۥٓ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَٰطَتْ بِهِۦ خَطِيٓـَٔتُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

بەردی واهەیە چەندین روباری ئاوی لێ دەر دێتو بەردی وا هەیە کە شەق دەبێتو ئاوی لێ دەردێتو بەردی وایش هەیە کە لە ترسی الله بەر دەبێتەوە بەڵام لە دڵی ئێوە هیچ سەوز نابێت، بەڵکو لە بەردیش رەقترە، ئینجا خوای گەورە هەڕەشەیان لێ دەکاتو دەفەرموێ:خوا بێ ئاگا نیە لەو شتانەی کە ئێوە دەیکەن.

﴿٧٥﴾ئینجا اللهدڵخۆشی موسڵمانان دەکاتو دەفەرموێ: ئایا ئێوە ئومێدتان وایەو وای بۆ دەچن کەئەوانە باوەڕ بکەن بە ئێوەو گەردنکەچ ببن بۆ دینەکەتان؟ بەراستی کۆمەڵێك لەوان قسەی خوایان دەبیست، پاشان دەیانگۆڕی پاش ئەوەی کە تێ دەگەیشتن لەحاڵێکدا کە ئەوان دەزانن راستو ناڕاست کامەیە.

﴿٧٦﴾هەر کاتێك دەگەیشتن بە باوەڕداران دەیان وت: باوەڕمان هێناوەو کاتێ کە خۆیان بەتەنهایی دەمانەوەو کەس لە نێوانیاندا نەبو دەیان وت: نەچو بن بۆ ئەوان قسەتان کرد بێت، بۆ؟ چونکە ئەمانە ئیتر بەڵگەیان دەبێ بۆ قیامەت لە لای خوای خۆیان، ئایا ئێوە ئیشی ئاوەها دەکەنو فام ناکەنەوە؟واتە ئێوە نەچوبن لە لای ئەو موسڵمانانە باسی ئەو سیفەتانەی محمد تان کرد بێت کە لەکتێبی ئێمەدا باسکراونو بەڵگەن لەسەر راستی محمد ﷺ قسەی ئاوەهاتان نەکرد بێت، تا لە قیامەتدا نەبێت بەبەڵگەو حوجەت بۆیانو بڵێن، بەڵێ خوایە خۆیان دەیانزانیو خۆشیان شایەتن لەسەر ئەوەی کە دەیانزانی بەڵام بە گوێیان نەکردیت پێیان وا بو کە خوای گەورە ئاگای لە شتە نهێنیەکانی ئەوان نیەو بەم

شێوەیە وەسفێکی ناتەواو بۆ الله دادەنێن کە نەبونی زانینی خوایە بە مەخفی کارییەکان واتە: دەیانزانی کە حیسابێك هەیەو باوەڕیان وابو کە ئەگەر بێتو بە دزیەوە قسە بکەنو دابنیشن اللهپێیان نازانێ بەڵام باوەڕیان بەوە بو کە قیامەت هەیەو باوەڕیان بو کە ئەگەر بێتو ئەو حەقیقەتە لە زمانی ئەوانەوە وەربگیرێت رۆژێك دێت کە بە دەستیەوە گیر بخۆن. ئینجا خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿٧٧﴾ ئایا ئەوان هەروەها گێلوگەمژەنو نازانن ئەوەی کە ئەوان دەیشارنەوەو ئەوەش کە ئاشکرای دەکەن، الله پێی دەزانێت؟ بەڵام ئەوان هەمویان وەك یەك نین وەك دەفەرموێ:

﴿٧٨﴾ لە ناو ئەواندا هەبو کە نەخوێندەواربو لەبارەی تەوراتەوە هیچی نەدەزانی مەگەر ئەوە نەبێت کە هیوایەکیان بە رەحمی خوا هەبو ئەوان بێجگە لەوەی کە گومان دەبەن شتێکی تر نازانن. ئەمانە هەمیشە هەر خەریکی درۆو دەلەسە بوونو هەرگیز راستیان پەسەند نەکردوە. بۆیە اللهدەفەرموێ:

﴿٧٩﴾ سا هاوارو رۆرۆ بۆ ئەو کەسانە، یان (ویل) کەشوێنێکە لە جەهەننەم ئەگەر هەموچیاکان بخرێنە ناویەوە بەماوەیەکی زۆر کەم دەتوێنەوە، بۆ ئەوکەسانەی کە بە دەستی خۆیان کتێب دەنوسنەوەو لە پاشان دەڵێن: ئەمە لە لایەن خواوە هاتوە وەك ئەم تەوراتو ئینجیلەی کە ئەمڕۆ دەست کاریان کردوەو دەڵێن: ئەمە لە لایەن خواوە هاتوە کە قورئان شایەتە کە دەستکاری کراونو گۆڕیویانن بۆ ئەوەی بەهەرەیەکی کەمیان دەست کەوێت. وەك وتمان: ئەگەر هەمو دنیایشیان دەست بکەوێت هەر بەهرەیەکی کەمە لە چاو قیامەتدا، بەڵام ئەم درۆو دەلەسانە دەکەن تا ئەو نانو کورسیەی کە ئەمڕۆ هەیانە لە دەستیان دەرنەچێت وای بۆ ئەوان لەو شتەی کە بە دەستی خۆیان نوسیویانەو واوەیلاو کۆسی گەورە بۆ ئەوان لەو ئیشەی کە دەیکەن. بەڵێ بە راستی ئەوان هیچیان راست نیەو دەریش کەوت کە ئەو پەڕاوەی کەلە دەستیان دا هەیە نوسراوی دەستی خۆیانەو دەیدەنە پاڵ خوا. جاچۆن تەما دەکەن بەباوەڕهێنانی ئاوا گەلێك کە ئەوە سیفەتیانە؟

جا بۆیە ئیبنو عەباسیش دەڵێت[illegible] ئەی موسڵمانان چۆن ئێوە پرسیار لە ئەهلی کتێب دەکەن لەحاڵێکدا ئەو پەڕاوەی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَـٰقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ أَنتُمْ هَـٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَـٰرِهِمْ تَظَـٰهَرُونَ عَلَيْهِم بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَـٰرَىٰ تُفَـٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَـٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْىٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا بِٱلْـَٔاخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَـٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ بِٱلرُّسُلِ ۖ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَـٰتِ وَأَيَّدْنَـٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ ۗ أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

ئێوە كەرەوانە كراوە بۆ پێغەمبەرەكەتان ﷺ تازەترین هەواڵانی تێدایە لەبارەی ﷲ ـە وە كە پیر نەبوەو ئێوە دەیخوێننەوە، بەراستی ﷲ پێی وتون كە بێگومان ئەهلی كتێب كتێبەكەی خوایان ئاڵو گۆڕ كردوەو بەدەستی خۆیانو گۆڕیویانە، ئینجا وتویانە ئەوە لەلایەن (ﷲ)ـە وەیە تا بەهرەیەكی كەمی پێ وەرگرن، دەی ئایا ئەوەی كە بۆتان هاتوە لە زانیاری ئێوەی بەرگری نەكردوە لەپرسیار كردن لەوان؟ بەخوا نەماندیوە هەرگیز پیاوێك لەوان پرسیار بكات لەئێوە لەبارەی ئەوەی كە رەوانە كراوەتە لاتان}

واتە بۆ ئەوەندە سادەو ساویلكەنو چۆن باوەڕ دەكەن بە قسەی ئەوان! جا ئەوە ئیبنوعەباسەو بەو خەڵكەی ئەو سەردەمەی وتوە ئەگەر ئەمڕۆ بوایە چی بەئێمە دەوت كە دوژمنانی خواو خۆمان دەكەین بەدۆستی خۆمانو بەئاشكراو بەنهێنی پێكەوە دادەنیشینو داو بۆ موسڵمانانو ئیسلام دەنێینەوە؟!

﴿٨٠﴾ دەیان وت: ئاگر نامان سوتێنێ مەگەر چەند رۆژێكی دیاری كراو نەبێت. جا دەڵێن دنیا حەوت هەزار ساڵە ئێمە تەنها حەوت رۆژ دەسوتێین، واتە لە باتی هەر هەزار ساڵ یەك رۆژ دەسوتێین! ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئایا لای ﷲعەهدو پەیمانێكتان وەرگرتوە لەسەر ئەوەی كە بێجگە لە حەوت رۆژ نەبێت ناتان سوتێنین؟ ئەوسا ئیتر بۆ خۆتان دڵنیا بن چونكە ﷲ پێچەوانەی بڕیاری ناكات؟ یان ئایا ئێوە شتێك دەڵێن بەدەم خواوە كە خۆتان هیچی لێ نازاننو تەنها قسەیەكی سەرزارەكیەو هیچی تر؟.

﴿٨١﴾ نەخێر وانیە كە ئێوە بیر دەكەنەوە كە بڵێن ئێمە، چونكە گەلی هەڵبژێردراوی ﷲ ین دوچاری سزا نابین هەر كەسێك بە هەر ناوێك بێت مادام كارو كۆششی خراپە كردن بو بێتو بە خراپە گەمارۆ دراوو داپۆشرا بێت ئەوسا ئەوانە ئیتر هاوڕێی ئاگرن و بۆ هەمیشەیش تێیدا دەمێننەوە.

﴿٨٢﴾ ئەوسا ئەو كەسانەی كە باوەڕیان هێناو كرداری چاكیان كرد، ئەوانە هاوڕێی بەهەشتنو بۆ هەمیشە لە بەهەشتدا دەمێننەوە. لێرەش دەردەكەوێت كە باوەڕی بێ كردار هیچ سودی نیە هەروەك لەپێشدا باسمان كرد.

﴿٨٣﴾ باسی ئەو كاتە بكە كە ئێمە پەیمانمان وەرگرت لە بەنی ئیسرائیل، چ پەیمانێك؟ ئەو پەیمانەی كە وتمان: جگە لە ﷲكەس نەپەرستنو پێمان وتن: لەگەڵ دایكو باوكتاندا چاكە بكەنو لەگەڵ خزمی نزیكتانداو لەگەڵ هەتیوانو هەژاراندا و لەگەڵ خەڵكدا قسەی جوان بكەنو نوێژ بكەنو زەكات بدەن. دیارە زەكات لەو سەردەمەشدا هەر پێویست بوە، چونكە نوێژ بۆ بتەو كردنی پەیوەندی نێوان مرۆڤو خالقی خۆیەتی لەبەر ئەوە لە هەموكاتدا پێویستە، وەزەكاتیش هەروایە چونكە ئەویش بۆ بتەو كردنی پەیوەندی نێوان مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤدایە. لێرەدا هەمو لایەنە پەیوەندی دارەكانی مرۆڤی بە شێوەیەكی كورت باسكردوە، پەیوەندیەكانی مرۆڤ لەگەڵ خواداو مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤ دا بە هەمو چینەكانیەوە، باوكو دایكو چینی خزمی نزیك چینی هەتیو چینی هەژاران، جا ئیتر هەرچی كە ماوەتەوە ئەم وشە پیرۆزە دەیگرێتەوە كە دەفەرموێ: ﴿لەگەڵ خەڵكدا چاكە بكەن﴾ واتە: وتارو كردارتان جوان بێت سەبارەت بە خەڵك بەگشتی، لە پاش ئەوە جگە لە ژمارەیەكی كەمتان پشتتان هەڵچەرخاندو گوێتان بەو پەیمانەی كە ئێمە لێمان وەرگرتن نەدا.

﴿٨٤﴾ بیر بكەنەوە لەو كاتەی كە پەیمانمان وەرگرت لە ئێوە كە خوێنی یەكتر نەڕێژنو یەكتر دەرنەكەن لەماڵو زەویو زاری خۆتان، لە پاشان دانتان بەم بڕیارەدانا لەحاڵێكدا كەئێوە خۆتان شایەتن لەسەر ئەم پەیمانە.

﴿٨٥﴾ پاشان ئێوە ئەوە بوون كە برا كوژیتان دەست پێ كردو یەكترتان دەكوشتو یەكترتان لە خانوەكانی خۆتان دەردەكردو پشتی یەكترتان دەگرت بە دژی هەندێكتان بۆ گوناحو تاوانو دەست درێژی، كەچی ئەگەر ئەوان بگیرێنو دیل بكرێن ئێوە فیدیەیان دەدەنو رزگاریان دەكەن لەگەڵ ئەوەشدا كەحەرام بو لێتان دەركردنیان، چۆن وا دەكەن؟ واتە: شەڕیان لەگەڵ یەكتر

وَلَمَّا جَآءَهُمۡ كِتَٰبٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٞ لِّمَا مَعَهُمۡ وَكَانُواْ مِن قَبۡلُ يَسۡتَفۡتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُواْ كَفَرُواْ بِهِۦۚ فَلَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئۡسَمَا ٱشۡتَرَوۡاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمۡ أَن يَكۡفُرُواْ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بَغۡيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۖ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٖۚ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿٩٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ ءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ نُؤۡمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيۡنَا وَيَكۡفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُۥ وَهُوَ ٱلۡحَقُّ مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَهُمۡۗ قُلۡ فَلِمَ تَقۡتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبۡلُ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٩١﴾ ۞ وَلَقَدۡ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلۡبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذۡتُمُ ٱلۡعِجۡلَ مِنۢ بَعۡدِهِۦ وَأَنتُمۡ ظَٰلِمُونَ ﴿٩٢﴾ وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَكُمۡ وَرَفَعۡنَا فَوۡقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱسۡمَعُواْۖ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَأُشۡرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡعِجۡلَ بِكُفۡرِهِمۡۚ قُلۡ بِئۡسَمَا يَأۡمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٩٣﴾

دەكرد و یەكتریان دەردەكرد، بەڵام ئەگەر كەسێكیان بگیرایە دەیان وت: پێویستە لە سەرمان ماڵ كۆ بكەینەوەو رزگاری بكەین، چونكە بەنی ئیسرائیلییە، جا ماڵیان كۆ دەكردەوەو كابرایان رزگار دەكرد بۆ؟چونكە دەیان وت ئێمە یەهودیین‌و پێویستە لە سەرمان كەیارمەتی برای خۆمان بدەین. ئەی دەرنەكردنیشی هەر پێویست نەبو لە سەریان؟ بۆ ئاوا دەكەن؟! تۆڵەی هیچ كام لە ئێوە كە ئیشی ئاوها دەكات نیە مەگەر سەرشۆڕی لە دنیاداو لە رۆژی قیامەتیش دا بۆلای سەخترین سزا دەگەڕێنرێنەوە. خوای گەورە دەفەرموێ: ئێوە باوەڕتان بە هەندێك لە تەورات هەیەو كەسێك لە جولەكە دەگیرێت لەسەر فەرمانی تەورات فیدیەی دەدەن‌و رزگاری دەكەن، بەڵام بێ باوەڕن بە هەندێكی تری كە دەفەرموێ: یەكتری مەكوژن‌و یەكتری لە ماڵەكانتان دەرنەكەن؟.لێرەدا ئەم هەڕەشەی بەنی ئیسرائیلیە هەڕەشەیشە بۆ تەواوی موسڵمانانی ئەمڕۆ، بۆ؟ چونكە كاتێ دەپرسی لە كابرا بۆ نوێژ دەكەی؟ دەڵێ اللهدەفەرموێ، بۆ رۆژی دەگری؟ دەڵێ الله دەفەرموێ، بۆ زەكات دەدەی؟ دەڵێ اللهدەفەرموێ، بۆ ئەمر ناكەی بە چاكە؟ دەڵێ تاقەتم نیە. بۆ نەهی لە خراپە ناكەی؟ توانام نیە. بۆ، بۆ حاكمیەتی ئیسلام تێناكۆشی؟ دەڵێ ئەوە بەمن ناكرێت‌و توانام نیە، دەی ئەمە باوەڕ بە هەندێك لە قورئان‌و بێ باوەڕی بە هەندێكی نیە؟ بێگومانم كە ئێمەش هەمان سزامان هەیە، اللهدەفەرموێ: لە دنیادا سەر شۆڕ دەبن. ئەوەتا ئێمە ئەمڕۆ زیاتر لەیەك ملیاردو نیو موسڵمانین بەڵام ئەوەندە بێ دەسەڵاتوبێنرخین لە جیهاندا هەتا ئیستا لەمێژوی ئیسلامدا شتی وانەبوە؟! چونكە راستە باوەڕمان بە هەندێكی قورئان هەیە وە ئیشی پێ دەكەین، بەڵام هەندێكی تریمان وازلێ هێناوەو كاری پێ ناكەین، جائەوە دنیامانە كە ئاوا سەرشۆڕین ئینجا سزای قیامەتیش كەبەكوێری حەشردەكرێین با لەولاوە بوەستێت، ساخوای گەورە كۆمەكمان پێ بكات كە پیاو بیین‌و خۆمان لەو سزایە رزگار بكەین. ئینجا دەفەرموێ: الله بێ ئاگانیە لەوەی كە ئێوەدەیكەن.

﴿٨٦﴾ئەوانە كەسانێكن بۆ ئەوەی كە لە دنیادا خۆش رابوێرن‌و پلەو پایەیەكی بەرزو ژیانێكی خۆشیان هەبێت ژیانی دنیایان كڕیوە بە ئاخیرەت، وازیان لە قیامەت هێناوەو دژایەتی ئاینی خوا دەكەن، ئەوسا بەهۆی لاساریانەوە لە رۆژی قیامەت دا نە سزایان لەسەر سوك دەكرێتەوەو نە یارمەتیش دەدرێن بۆ رزگار بونیان. هەروا بە زەلیلی‌و سەرشۆڕی دەمێننەوە لەناوسزای قیامەتدا.

﴿٨٧﴾ ئێمە بە راستی ئەم كتێبەمان دا بە موسا كە تەوراتەو چەندین پێغەمبەرمان بە دوای ئەو دا هێنا. دیارە پێغەمبەرەكان تاكو گەیشتونەتە عیسا عليه السلام هەمویان پەیڕەویی تەوراتیان كردوەو هەر خەریكی بڵاوكردنەوەی تەورات بوون، وەدامان بە عیسای كوڕی مریەمیش نیشانەگەلی ئاشكراورون وەك ئینجیل‌وموعجیزەكانی‌و بەهێزمان كرد بە رۆحی پیرۆز كە الله پێی دابو خەڵكی زیندو دەكردەوە كە ئەوە یەكێك بو لە موعجیزەكانی، یان مەبەست لە (روح القدس) جبرائیلە كە بەفەرمانی الله یارمەتی دەدا، ئەی بەنی ئیسرائیلی ئەوە بۆ هەر كاتێك پێغەمبەرێك بهاتبایە لای ئێوە بە شتێك كە پێتان خۆش نەبوایە خۆتان بە گەورە دەزانی جا هەندێكتان بە درۆ دەخستنەوەو باوەڕتان پێ نەدەكردن‌و هەندێكیشتان شەهید دەكردن؟

﴿٨٨﴾ كاتێك كە ئامۆژگاری دەكران، دەیان وت: ئێمە دڵمان لە ناو پەردەدایە و هیچ نابیسێت نەخێر دانەخراوە بەڵكو اللهنەفرینی لێ كردون بە بۆنەی كوفرو سەركەشیانەوە، جا كەمێكیان باوەڕ دەهێنن‌و بە كەمێك لە ئیسلام باوەڕ دەكەن. (غلف) واتە: پەردە، هەروەكو چۆن دەڵێین خەنجەر لە غیلاف دایە وە شمشێر لە غیلاف دایە واتە: دڵی ئەوانیش لەناو پەردەدایەوراستی وەرناگرێت.

﴿٨٩﴾ لە كاتێكدا كتێبێك هاتە لای ئەوان لە لایەنی خواوە كە ئەو كتێبە دانی دەنا بەوەی كە لە لای ئەوان بوە كە تەوراتەو ئەوان لە پێشدا هیوای سەركەوتنیان بو بە سەر موشریكاندا بە هاتنی.

ئەوە بو کە لە مەدینەدا هەڕەشەیان بەوە دەکردو دەیان وت پێغەمبەرێك دێت ئێمە دوای ئەو پێغەمبەرە دەکەوینو بە سەر ئێوەدا زاڵ دەبینو تۆڵەی خۆمانتان لێ دەکەینەوە، بەڵام کاتێ کە هات بۆ لای ئەوان ئەوەی کە دەیانناسیو دەیانزانی کە حەقەو ڕاستە باوەڕ یان پێ نەکرد، سا نەفرینی ﷲلە بێ باوەڕان کە ڕاستی دەزانن‌و پەیڕەوی ناکەن؟ لێرە بۆمان دەرکەوت کە هەر کەسێ حەقیقەت بزانێ‌و لادات لەو حەقیقەتەو لاساری بکات کافر دەبێ‌و بەر نەفرین‌و نەعلەتی ﷲ دەکەوێت.دەی ئایا زانینە ناودەرونیەکەیان کردنی بە باوەڕدار؟ دە فرەیدە ئەو قسە پوچانەی کەلەم‌و لەو دەبیسیت کەدەڵێن: ئیمان باوەڕی ناودەرونەوبەس.

(٩٠) بە ڕاستی خۆیان بە شتێکی خراپ گۆڕییەوە، کە بێ باوەڕ بون بەوەی کە ﷲڕەوانەی کردبو، هەرچەند ئەو ڕەوانە کراوەشیان بە ڕاست دەزانی، بەڵام هەر لەبەر ئیرەیی بەوەی کە خوای گەورە شتێك لە بەهرەی خۆی بنێرێت بۆ کەسێك کەئارەزوی لێ بێت، پێیان وابو دەبێ پێغەمبەر هەر لە خۆیان بێت ونابێ ئەونیعمەتەی ﷲکە پێغەمبەرایەتیە بە کەسێکی تر بدرێت. واتە: دەیانزانی شتەکە ڕاستە، بەڵام لە بەر ئیرەیی باوەڕیان نەدەکرد، ئەوسا ئا بەم ئیشەی کە کردیان دوچاری غەزەبی یەك لە دوای یەکی ﷲبون چونکە لە هەمو ئیشێکیاندا دژایەتی فەرمانی خوایان دەکرد بۆیە وا غەزەب لە دوای غەزەب دەیگرتن بە ڕاستی بۆ ئەو کەسانەی کە کافرن سزایەکی گاڵتەپێ کەریان بۆ هەیە، سوکایەتیان پێ دەکرێت، واتە: سزایەك کە گاڵتەیان پێ دەکاتو ئیهانەیان دەکات چونکە ئەوان لە دنیادا گاڵتەیان بە بەرنامەی خوا کردوە جا سزاش بە گوێرەی عەمەلە وەك وتراوە [illegible]: چۆن ڕەفتار بکەیت ئاوات لەگەڵدا دەکرێت).

(٩١) هەر کاتێ پێیان بوترایە باوەڕ بێنن بەوەی کە ﷲ ناردویەتی دەیان وت: ئێمە باوەڕمان هەیە بەوەی کە ڕەوانە کراوەتە لامان کە تەوراتەو بێ باوەڕین بەوەی کە لەپاش ئەو هاتوە کە قورئانە لە کاتێکدا کە هەر ئەو ڕاستەو پێویستە باوەڕی پێ بکەن چونکە ئەو قورئانە دان دەنێ بەوەی کە لە لای ئەواندایە کە تەوراتەو بە ڕاستی دەزانێت، بەڵام ئەو بۆ سەردەمێك بووەو دەستکاریشیان کردوە، ئەی محمد ﷺ بڵێ: ئەگەر ئێوە باوەڕدارن ئەی بۆچی لە پێشدا پێغەمبەرەکانی خوتان دەکوشت؟ کەواتە درۆ دەکەن ئەو کاتەش باوەڕدار نەبوون.

(٩٢) بە ڕاستی موسا ﷺ بە نیشانە گەلی ئاشکرا هات بۆ لای ئێوە وەکو توفان‌و عەسای‌دەستی‌و بۆق‌و خوێن‌و کولەو ئەسپێ‌و لەت

قُلۡ إِن كَانَتۡ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةٗ مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَن يَتَمَنَّوۡهُ أَبَدَۢا بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمۡ أَحۡرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٖ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمۡ لَوۡ يُعَمَّرُ أَلۡفَ سَنَةٖ وَمَا هُوَ بِمُزَحۡزِحِهِۦ مِنَ ٱلۡعَذَابِ أَن يُعَمَّرَۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلۡ مَن كَانَ عَدُوّٗا لِّجِبۡرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلۡبِكَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَهُدٗى وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوّٗا لِّلَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبۡرِيلَ وَمِيكَىٰلَ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَدُوّٞ لِّلۡكَٰفِرِينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدۡ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٖۖ وَمَا يَكۡفُرُ بِهَآ إِلَّا ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَكُلَّمَا عَٰهَدُواْ عَهۡدٗا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٞ لِّمَا مَعَهُمۡ نَبَذَ فَرِيقٞ مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمۡ كَأَنَّهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٠١﴾

کردنی بەردو شەق کردنی بەحر کە هەمویان نیشانەی ڕوون‌و ئاشکرا بون، وە دەیان نمونەی تر، کەچی کاتێ کە موسا ﷺ هات بۆ سەر کێوی تور هەر پاش ئەو ئێوە گوێرەکەتان کرد بە خوای خۆتان‌و پەرستتان بابزان کە بە ڕاستی ئێوە ستەمتان لە خۆتان کرد.

(٩٣) بیر بکەنەوە لەو کاتەی کە ئێمە پەیمانی بتەومان لە ئێوە وەرگرت‌و کێوی تورمان بە سەر ئێوەدا بەرز کردەوەو پێمان وتن: ئەوەی کە پێمان داون بە قوەت‌و بەهێز وەریگرن‌و گوێی بۆبگرن، بەڵام ئەوان بە پێچەوانەوە ئیشەکەیان کرد کە وتیان: بیستمان‌و سەرپێچیمان کرد. دەگونجێ هەر بە ئاشکرا ئاوایان وت بێت کەبیستمان‌و بە گوێت ناکەین یان دەیانبیست بەڵام پشت گوێیان دەخست، جا بەهۆی خوا نەناسیانەوە خۆشەویستی گوێرەکە چوبوە ناو دڵیانەوە، ئەی محمد ﷺ بڵێ: ئەگەر ئێوە باوەڕدارن‌و باوەڕەکەتان شتی ئاوەهای پێ وتون بە ڕاستی بیرو باوەڕێکی خراپتان هەیە.

(٩٤) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: ئەگەر بەهەشت‌و خۆشی ئەو ماڵەی دوا ڕۆژ تایبەتە بۆ ئێوەو بۆ خەڵکی تر نیە دەی با ئاواتی مەرگ بخوازن، ئەگەر ئێوە لەم قسانەتاندا ڕاست دەکەن چونکە لەو بەهەشتەو لەو نازو نیعمەتە خۆشتر نیە. خوای گەورە خۆی وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(٩٥) بەدڵنیاییەوە هەرگیز ئەو ئاواتە ناخوازن. بۆ؟ چونکە خۆیان دەزانن چەند ئیشی خراپو تاوانیان ئەنجام داوەو بە راستی اللهزانایە بە ستەمکاران و ئەوانیش ستەمکارن‌و دەزانن کە سەرەنجام تۆڵەیان لێ وەردەگرێت.

(٩٦) ئەمانە نەك تەنها ئاواتی مەرگ ناخوازن بەڵکو تۆ دەبینی کەئەوان سوورترین خەڵکن لەسەر ژیان‌و مانەوەو هەندێك لەوانەش کە هاوەڵیان بۆ اللهداناوە ئاوات دەخوازن کە هەزار ساڵ تەمەنیان درێژ ببوایە، الله دەفەرموێ: ئەگەر ئەوەندەش تەمەنیان درێژ بێت با دڵنیابن کە لە سزای اللهدوریان ناخاتەوە چونکە رۆژێك لە رۆژان دەگەڕێنەوە بۆلای اللهبۆ حیسابو تۆڵە، بە راستی اللهبینەرە بەوەی کە ئەوان دەیکەن. بەم شێوەیە بۆمان دەرکەوت کە کێ ژیانی خۆش دەوێت، مرۆڤی موسڵمان دەبێ ئاگای لە خۆی بێت. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] هەر کەسێك خۆی بە گەلێك بچوێنێ ئەوسا ئەوەلەوانە}

جا ئەگەر ئێمەش بە دوای دنیا کەوتین‌ودنیامان لا خۆشەویست بو ئێمەش وەك ئەوانمان لێ دێت هەروەك چۆن پێغەمبەرﷺ لە فەرمودەیەکی تردا دەفەرموێ: [illegible]

نزیکە ئوممەتانی کوفر گەلە کۆمەتان لێ بکەن‌و پەلامارتان بدەن‌و بتان خۆن هەروەکو چۆن کۆمەڵێکی برسی پەلاماری خوانێکی ئامادەکراو دەدەن، کەسێك وتی: ئەو رۆژە لەبەر کەمیمان وامان لێدێت؟ پێغەمبەر ﷺ فەرموی: بەڵکو ئەو رۆژە ئێوە زۆرن، بەڵام ئێوە وەك کەفو بڵقی سەر لافاو وان، الله لە ناخی ئەواندا ترس‌و سامی ئێوە لا دەباتو "وەهن" دەخاتە ناو دڵەکانی ئێوەوە، کەسێك وتی: ئەی پێغەمبەری خواﷺ "وەهن" چییە؟ فەرموی: خۆشویستنی دنیاو رق بونەوەیە لە مردن}

بەڵێ ژیان بۆ دنیا دین‌و دنیات دەبات، گەر بۆدین بێت دین‌و دنیات پێ دەدات، کەواتە موسڵمان دەبێ خۆشەویستی دنیای نەوێت تەنها بۆ ئەوە نەبێت کە عیبادەتی خوای تێدا بکات، ئەمە بەو مانایە نیە کە موسڵمان تەرکی دنیا بکات بەڵکو پێویستە دنیای بە فرسەت بزانێ بۆ قیامەتی.

جووەکان پرسیاریان لە پێغەمبەر ﷺ کرد کە کێ وەحیت بۆ دێنێت؟ فەرموی :جبرەئیل، وتیان: ئەگەر میکائیل بوایە باوەڕمان دەهێنا، بەڵام چونکە جبرەئیلە باوەڕ ناهێنین چونکە ئەو مەئموری عەزابەو هەر کاتێك کە عەزاب هات بێتە سەر ئێمە جبرەئیل هێناویەتی لە بەر ئەوە رقمان لێیەتی. خوای گەورە بە توندی لەدەمیان دەدات و تێمان دەگەیەنێ کە ئەم دینە هەرخۆی ئایینی دابین کردنی بەرژەوەندییەکانەو لادان لە بچوکترین یاسای دژی بەرژەوەندی مرۆڤە.

(٩٧) ئەی محمدﷺ بڵێ: ئەو کەسەی کە دوژمنی جبرائیلە سا بێگومان هەر ئەوە دادەبەزێت بۆ لای تۆو هەر ئەوەکە بە فەرمانی اللهوەحیت بۆ دێنێت، خۆی ناتوانێت لە خۆیەوە هیچ شتێك بێنێت، دان دەنێت بەوەی کە لە پێش ئەم قورئانەدا هاتوە وەك، تەورات، ئینجیل وەزەبوور، رێ پیشاندەرو مژدە دەرە بۆ باوەڕداران، مژدەیان دەداتێ بە بەهەشتو پاشەرۆژێکی خۆش .

دیارە قورئان هیدایەتو مژدە دەرە بۆ هەمو کەسێك، بەڵام چونکە هەر باوەڕداران سودی لێ وەردەگرن وەك ئەوە وایە کە هەر بۆ ئەوان هات بێت. ئینجا بە فەرمانێکی گشتی دەفەرموێ:

(٩٨) ئەو کەسەی کە دوژمنایەتی خوداو فریشتەکانی‌و پێغەمبەرانی و جبرەئیل‌و میکائیل بکات کافر ئەبێت، ئەوسا بێگومان خوداش دوژمنی کافرانە، جبرەئیل‌و میکائیل دوو فریشتەن لە فریشتەکان، هەر بەوشەی ﴿ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ ﴾ دا بەر دەکەون بەڵام بۆ زیاتر رێزلێ گرتنیان‌و بۆ دەم کوتکردنی جووەکان لە پاشدا ناوی ئەو دوو فریشتەیەی جیا کردوەوە.

(٩٩) بەراستی ئێمە ناردومانە بۆ لای تۆ ئەی محمد ﷺ چەندین ئایەتی رۆشن‌و ئاشکرا کە ئەو قورئانەیەو ئەو رستە جوان‌و پڕ ماناو پڕ موعجزانەیە کە کەسێك نەیتوانیوەو ناشتوانێ سورەتێکی بچووکی وێنەی ئەم قورئانە بهێنێت، خۆ بێ باوەڕ نابێ بەو ئایەتانە مەگەر گەلێ لە سنورتێ پەڕی‌و فاسق.

جا دووبارە بۆ ئەوەی کە زیاتر سەرکۆنەیان بکاتەوەو تێیان بگەیەنێت کە باوەڕ نەبونی ئێستایان بەم قورئانە خوویەکی تازەی ئەوان نیە، بەڵکو بۆ هەمو پەڕاوەکانی تری پێش قورئانیش هەروا بوون وەك خوای گەورە دەفەرموێ:

(١٠٠) ئایا وانیە کە هەر کاتێك پەیمانێکیان داوە تاقمێك لەوان پەیمانەکەی خۆیان فڕێ داوە؟ بەڵکو زۆربەی ئەوان باوەڕیان هەر نەهێناوە. واتە: ئەی محمد ﷺ ئەمە نەریتێکی تازەی ئەوان نیە بەڵکو ئەوان هەر ئاوها بوون لە دژایەتی بەرنامەی خوادا.

(١٠١) کاتێك کە هاتە لای ئەوان نێرراوێك لە لایەنی خواوە کە محمدە ﷺ کەدان دەنێ بەو کتێبو پەڕاوانەی کە لەلای ئەوان بووە، هەندێك لەوانە کە ئەهلی کیتاب بون وەك جوولەکەو فەلەکان، ئەمانە پەڕاوەکانی خوایان فڕێ داو خستیانە پشت

گوێیانەوە وەك ئەوەی كە قەت شتی وایان نەزانی بێت، پێویستە ئەوە بزانین كە هەم لە تەوراتو هەم لە ئینجیلدا باسی هاتنی پێغەمبەرو سیفەتەكانی كراوە بۆ ئەوانو زۆر چاك دەیانزانی، بەڵام كاتێ كە پێغەمبەرﷺ هات هەمو باسێكی ئەویان خستە پشتگوێ وەك ئەم كتێبەیان هەر نەزانی بێتو هیچیان لە بارەی پێغەمبەرەوە بۆ نەهاتبێت چونكە ئەگەر بە گوێی پەڕاوەكەی خۆیان بكردایە دەبوایە باوەڕیان بە پێغەمبەر ﷺ بكردایە.

ئینجا لێرەدا داستانێكی ترمان بۆ باس دەكات كە بەنی ئیسرائیلی سەبارەت بە سلێمانعليه السلام دروستیان كردبو كەدەیان وت: سلێمان كاتی خۆی بە سیحر توانیویەتی جنۆكەكان رام بكاتو ئیشیان پێ بكات، ئیتر پێغەمبەرایەتیان لە بیری خەڵك بردەوەو چەند چیرۆكێك دەگێڕنەوە، یەكێك لەوانە ئەوەیە: دەڵێن: كاتێك كە سیحر بڵاو بویەوە سلێمان رێگری لێكردنو كتێبەكانی سیحری گرتنو لە ژێر كورسیەكەی خۆی دا شاردنیەوە ئیتر نە جنۆكەو نە مرۆڤ نەیانتوانیوە بە دەوری دا بڕۆن هەتا ئەو كاتەی كە سلێمان وەفاتی كرد، ئینجا شەیتان بە شێوەی مرۆڤێك هاتو بە خەڵكەكەی وت: ژێری كورسیەكەی هەڵكەنن موڵكێكی گەورەتان دەست دەكەوێت، هەڵیان كەندو كتێبەكانیان لەوێ دەرهێنا، ئینجا شەیتان پێی وتن بەڵێ كاتی خۆی سلێمان بە ئەمانە توانیویەتی زاڵ بێت بە سەر خەڵكدا، ئینجا ئاوەها بڵاو بویەوە كە بەڵێ سلێمان سیحری بە كار هێناوەو بە سیحر ئیشەكانی كردوە. خوای گەورەش بەرپەرچیان دەداتەوەو دەفەرموێ:

(١٠٢) دوای ئەوە كە شەیتانەكان دەیان خوێندەوە سەبارەت بە دەسەڵاتو موڵكی سلێمان، واتە دەیان وت: سلێمان بە هۆی ئەم سیحرانە بوە بە خاوەنی ئەم زەویە ﷻ دەفەرموێ سلێمان كافر نەبو، بەڵكو پێغەمبەرێكی خوا بو بەڵام شەیتانەكان پێی بێ باوەڕ بوونو كافر بون كە خەڵكیان فێری سیحر دەكرد.

لە رستەی ﴿ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلۡمَلَكَيۡنِ ﴾ وشەی (ما) بە دوو مانا تەفسیرزانان مانایان كردوە هەندێكیان دەڵێن: (ما) كە (ما)ی نەفیە وە هەندێك دەڵێن (ما) كە بە مانای ([illegible]) یە واتە شەیتانەكان كافرنو خەڵكیان فێری سیحر دەكرد، ئەگینا هیچ شتێك نەهات بو بۆ ئەو دوو فریشتەیە كە ناویان هاروت و ماروت بو ئەو دوو فریشتەیە هیچ كەسێكیان فێر نەئەكرد هەتا پێیشیان دەوتن ئێمە هەر تاقی كەرەوەین، جا خۆتان كافر مەكەن. ئەمە لەسەر مانای یەكەمی (ما)كە لەسەر مانای دووهەم: واتە شەیتانەكان كافربونو خەڵكیان فێری سیحر دەكردو ئەوەش كە هات بو بۆ ئەو دوو فریشتانە كە گوایە ئەوانیش سیحریان بۆ هاتبوو بۆ تاقیكردنەوەی خەڵك، راستەو خۆ بە خەڵكەكەیان

وَٱتَّبَعُواْ مَا تَتۡلُواْ ٱلشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلۡكِ سُلَيۡمَٰنَۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيۡمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحۡرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلۡمَلَكَيۡنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنۡ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحۡنُ فِتۡنَةٞ فَلَا تَكۡفُرۡۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنۡهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَزَوۡجِهِۦۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنۡ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمۡ وَلَا يَنفَعُهُمۡۚ وَلَقَدۡ عَلِمُواْ لَمَنِ ٱشۡتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنۡ خَلَٰقٖۚ وَلَبِئۡسَ مَا شَرَوۡاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمۡۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ (١٠٢) وَلَوۡ أَنَّهُمۡ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوۡاْ لَمَثُوبَةٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ خَيۡرٞۖ لَّوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ (١٠٣) يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرۡنَا وَٱسۡمَعُواْۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٞ (١٠٤) مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَلَا ٱلۡمُشۡرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ خَيۡرٖ مِّن رَّبِّكُمۡۗ وَٱللَّهُ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ (١٠٥)

دەوت كە خۆتان فێری سیحر مەكەن چونكە كافر دەبن هەتا بە خەڵكەكەیان دەوت ئێمە هاتوین بۆ تاقیكردنەوەی ئێوە، خۆتان كافر مەكەن، فێری سیحر مەبن، داوای سیحر لە ئێمە مەكەن، بەڵام ئەگەر داوامان لێ بكەن پێتان دەڵێین: واتە لە پێشەوە دەیانترساندن، بەڵام هەندێكیان هەر دەپاڕانەوە لێیانو ئەوانیش بۆ تاقیكردنەوە رۆیشتبون فێریان دەكردن، جا لەو دوو فریشتەیەوە فێری ئەوە بون كە بتوانن ژنو پیاو لە یەكتر جیا بكەنەوە، واتە: ئیشی خراپ فێر بونو شەیتانیش هەر ئاوەهایە، بەڵام ئەوەش بزانن كەئەوان ناتوانن هیچ زیانێك بە كەس بگەیەنن مەگەر بە فەرمانو ئیزنی خوا. واتە هەمو شتێك لە دەسەڵاتی خوادایە، بەڵام مرۆڤ خۆی سەرپشكە بۆ هەڵبژاردنی ئیشی چاك یان خراپ هەر كامیانی هەڵبژارد ﷻ یارمەتی دەدات. كەواتە هەموی لە ژێر ئیزنو دەسەڵاتی خوادایە، بە بێ یارمەتی ئەو هیچ شتێك ناكرێت، خوای گەورە قوەتو هێز ئەداتو كابرا هەڵبژاردنی شتەكە دەكات، وە فێری ئەو شتە دەبون كە زیانیان پێ بگەیەنێتو سوودیان پێ نەگات، واتە: تەنها فێری زیانگەیاندن دەبون نە فێری قازانج، بە راستی زانیان ئەو كەسەی كە خۆی فێری سیحر دەكات لە رۆژی دواییدا بێ بەشو نائۆمێدە واتە دەیانزانی كە سیحر شتێكی قەدەغەیە.

([illegible]) بەش، نسیب. بە راستی ئەگەر بزانن بە شتێكی خراپ نەفسی خۆیان گۆڕیەوە، واتە ئەگەر زانا بونایە شتی وایان نەدەكرد كە بۆ بەهرەیەكی كەم ژیانێكی هەتاهەتایی لە دەست

۞ مَا نَنسَخْ مِنْ ءَايَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ أَوْ مِثْلِهَآۗ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾ أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْـَٔلُوا۟ رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ ٱلْكُفْرَ بِٱلْإِيمَٰنِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْحَقُّۖ فَٱعْفُوا۟ وَٱصْفَحُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا۟ لَن يَدْخُلَ ٱلْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَٰرَىٰۗ تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْۗ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

بدەن. بە داخەوە زۆربەی خەڵك بۆ ژیانێكی كاتی جیهانێكی هەتا هەتایی لە دەست خۆی دەدات.

﴿١٠٤﴾ ئەگەر ئەوانە باوەڕیان بهێنایەو تەقوایان ببوایە دەیانزانی كە بچوكترین پاداشتی لای اللهچاكترە بۆیان لە هەمو دنیا، بەڵام دیارە نەزانبون بۆیە بۆ شتێكی كاتی ئەو پاشەڕۆژەی خۆیان سوتاند، واتە: پێویستە مرۆڤی زانا بیر لە دوا ڕۆژی ئیشی خۆی بكاتەوە نەك بیر هەر لەوكاتە بكاتەوە كە تێیدا دەژی ئەو سیحرە زۆر باو بوە لەو كاتەداو ئێستاش شەیاتین هەر هەن بۆ ئەنجام دانی سیحر.

خوێندنی ئەم چەند ئایەتەو سەرەتای سوورەتی بەقرە تاكو ئایەتی ﴿ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾﴾ و خوێندنی ئایەتی ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌۖ ...﴾ كە دوو ئایەتە لەگەڵ ئایە الكرسیو دوو ئایەتی دوای ئایەتە الكرسیو سێ ئایەتی كۆتایی سوورەتی بەقرە چاكن بۆ بەتاڵ كردنەوەی سیحر.

﴿١٠٣﴾ ئەی خاوەن باوەڕان نەڵێن بە محمد ﷺ سەرپەرشتمان، بڵێن بنوارەو تەماشامان بكەو ئێوەیش گوێ بگرن بەراستی بۆ كافران سزایەكی بەژان هەیە. ئیبنو عەباس دەڵێت: هەركاتێك قورئان فەرموی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ چاك گوێی بۆ شل بكەن چونكە یان داوا كردنی خێرێكە دەی ئێوەش بیكەن یان شتێكی پڕ مەترسیەو دەتان ترسێنێ ئێوەش مەیكەن. وشەی (راعنا) واتە شوانو سەرپەرشتمان ئەمەلە پێشدا لە مەكە موسڵمانان بە پێغەمبەریان دەوت، بەڵام كاتێك كە چونە مەدینە ئەم وشەیە بەزمانی جووەكان بە مانای (ئازاردەرەكەمان) بو، واتە ئەی ئەو كەسەی كە مایەی ئازاری بۆمان. جا جووەكان بەم مانایە بە كاریان دەهێناو لەدڵدا پێخۆشحاڵ دەبون چونكە جنێوبو، خەڵك وایان دەزانی كەدەڵێن ئەی سەرپەرشتەكەمان، ئەگەر چی وشەكە وشەیەكی جوانە بەڵام چونكە نیەتیان خراپ بو، هەمو خاوەن باوەڕان لە وتنی ئەو وشەیە قەدەغە كران ئەمەش بۆ ئێمەیە كە فروفێڵ لە ئاینی خوادا نەكەینو دڵنیا بین كە خوای گەورە ئاگای لە ناو دڵمانەو هیچ شتێكی لێ ناشارێتەوە. واتە ئەوانەی كەدژایەتی پێغەمبەر ﷺ دەكەنو ئازاری دەدەن با بە نیەتیش بێت ئەوانە كافرانو پاشە ڕۆژێكی پڕ مەترسیان هەیە. ئینجا پەروەردگارمان ئاگادارمان دەكاتەوەو دەفەرموێ:

﴿١٠٥﴾ هەرگیز نە ئەهلی كتێبونە هاوەڵ دانەران ئاواتیان ئەوە نیە كە ئێوە لەلایەن پەروەردگارتانەوە خێر وچاكەیەكتان دەست كەوێت بەڵام ئەوە نەبێت كە خواش بە دڵی ئەوان بكات بەڵكو خوای گەورە خۆی تایبەت دەكات بە ڕەحمەتی خۆیەوە ئەو كەسەی ئارەزۆی لێ بێت، كەسیش ناتوانێت ڕێگای لێبگرێت. ئەمە بەر پەرچدانەوەی ئەو قسانە بو كە سەبارەت بە هەندێ شت دەیانكرد بۆ نمونە: وەكو گۆڕانی قیبلە لە پێشەوە [illegible]) بو، پاشان كە چونە مەدینە ڕوو كرایە كەعبە، ئینجا جووەكان كەوتنە پڕوپاگەندە بڵاو كردنەوە لەدژی پێغەمبەر ﷺ وئاینەكەی و دەیان وت محمد ﷺ هەر ڕۆژێك بەرەولایەك ڕوو دەكات جا خوای گەورەش دەفەرموێ:

﴿١٠٦﴾ هیچ ئایەتێك ناسڕینەوە یان هیچ بڕیارێك دواناخەین مەگەر چاكتر یان وێنەی ئەو بڕیارە بهێنین. ئینجا بۆچی دەیگۆڕێت؟ ئەوە خۆی دەزانێت ﴿ پرسیار ناكرێت لەخوا كەچی دەكات، بەڵكو ئەوان پرسیاریان لێ دەكرێت﴾ ئایا تۆ نازانی كە بێگومان خوای گەورە توانای بە سەر هەمو شتێك دا هەیە؟ دەی كەواتە ئەو گۆڕانكاریانە شتێكی زۆر ئاسانە بۆ الله.

وشەی (استنساخ) بۆ گواستنەوەو بۆ سڕینەوەوە بە كار دێت لێرەدا بۆ سڕینەوەی بڕیارەكانو نەهێشتنی هەندێك لە فەرمانەكان بە كار هێنراوە، زانایان واتای "النسخ" بەم شێوە كورت دەكەنەوەو دەڵێن: [illegible]: لابردنی بڕیارێكە بە بەڵگەیەكی شەرعی كە دواتر هاتبێ) كە ئەم نەسخو سڕینەوەش قسەی زۆربەی زانایانەو دژایەتی كردنی كارێكی ئاسان نیە.

(١٠٧) ئایا تۆ نازانی کە بێگومان خاوەنی ئاسمانان‌و زەوی هەر خوایە؟ وە بۆ ئێوە بێجگە لە اللههیچ دۆست‌و یارمەتی دەرێکی ترتان نیە؟

(١٠٨) یان دەتانەوێ پرسیار بکەن لە پێغەمبەرەکەتان کە محمدە ﷺ وەك ئەو پرسیارانە کە لەپێشدا لەموسایان دەکرد؟ واتە: شتی وا نەکەن‌و پرسیاری زۆرو بێ سود مەکەن، بە راستی یارەکانی پێغەمبەر ﷺ زۆر چاك بڕیارەکانی قورئانیان ئەنجام دەدا ئەوەتە لەم بارەیەوە قورئان نزیکەی دوانزە پرسیاری یارەکانی پێغەمبەری ﷺ تۆمار کردوە کەئەمە نیشانەی راستی باوەڕو بەرزی خورەوشتیانە، ئینجا دەفەرموێ: هەر کەسێك باوەڕ بە کوفر بگۆڕێتەوە بە راستی لەراستە رێگا لای داوەو گومڕایە. لە فەرمودەیەکی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کە هیچ تاوانێ لەوە گەورەتر نیە کە پرسیار بکرێت جا بە هۆی ئەو پرسیارەوە شتێك کە حەڵاڵە حەرام بکرێت لە ئوممەتم، ئەم حەڵاڵ‌و حەرام کردنە لە کاتی پێغەمبەر ﷺ دا هەبوەو تازە هیچ شتێك بە بۆنەی پرسیارەوە ناگۆڕێت، بەڵام پرسیاری زۆر ئێستاش هەر باش نیە وەك لە فەرمودەیەکی پێغەمبەر ﷺ دا هاتوە کە دەفەرموێ خوای گەورە سێ شتی پێ ناخۆشە کە لەناو ئێوەدا هەبێت: [illegible] بێژارو وتی گێڕانەوەی قسەی خەڵك چونکە دەگونجێ بەشێکی درۆ بێت هەروەها زۆر پرسیار کردن‌و فەوتان‌وزایەکردنی ماڵ}

جا کەواتە هەروەك ئایەتەکە رێنمایی موسڵمانانی کردوە لەو کاتەدا بۆ ئەمرۆش پێغەمبەرمان ﷺ تێیگەیاندین کە زۆر پرسیار نەکەین‌و پرسیارێك بکەین کە بەسوود بێت و بۆ زانینی راستیەکان بێت نە بۆ تەریق کردنەوە یان گێرە شێوێنی. ئینجا خوای گەورە دڵ پیسی دوژمنەکانمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٠٩) زۆرێك لە ئەهلی کتێب ئاوات دەخوازن کە پاشگەزتان بکەنەوەو دەستتان پێ بکێشنەوە لە باوەڕو کافر ببن، جا ئەمە لەبەر ئەوە نیە کە ئێوەیان خۆش بوێت یان پێیان وابێ کە کوفرەکەی خۆیان چاکترەو ئیشەکەی ئێوە خراپە، نەخێر لە بەر ئەوە نیە بەڵکو هەر حەسوودن‌و نایانەوێ کە ئێوە دوای پێغەمبەر ﷺ بکەون‌و بگەن بەو هەمو نازو نیعمەت‌و بەهەشتە خۆشە پاش ئەوەی کە حەقیان بۆ رۆشن بوەتەوە چونکە ئەوەندە هاتنی ئەوپێغەمبەرەیان بەلاوە راست بو ئەوەبو هەڕەشەیان دەکرد لە خەڵکی مەدینە کە پێغەمبەرێك دێت بەم ناونیشانەو ئێمە دوای دەکەوین‌و هەموتان لە بەین دەبەین، بەڵام کە زانیان ئەوان باوەڕیان پێ هێناوە ئیتر هەمو راستی‌و حەقێکیان شاردەوەو دەستیان کرد بە تانەو تەشەردان لە پێغەمبەر ﷺو بەرنامەکەی‌و زۆر هەوڵیان دەدا کە خاوەن باوەڕان کافر بکەنەوە، بەڵام ئیسلام دینی رەحمەتە بۆیە دەفەرموێ: سا ئێوە چاوپۆشیان لێ بکەن‌و قسەی ناشیرینیان پێ مەڵێن‌و پشتیان تێ بکەن‌و هەوڵی تۆڵە کردنەوە مەدەن هەتا ئەمرو فەرمانی خوا لەو بارەوە دێت بۆ لاتان. ئینجا هەندێك دەڵێن کە ئەم ئایەتە مەنسوخە بە ئایەتی (قتال) کە دەفەرموێ:﴿ئێوە هەموتان بەیەکەوە بەگژ بت پەرستاندا بچن هەروەك ئەوان بەگەلە کۆمەکی دێن بە گژی ئێوەداو بزانن کە الله لەگەل پارێزکاراندایە﴾تەوبە:٣٦،

بەڵام دەگونجێ هەر مەنسوخ نەبێت بۆ؟ چونکە ئەمە عەفوو کردن‌و چاوپۆشیە کە رەوشتێکی بەنرخ‌و بەرزی ئیسلامیە لە هەمو سەردەمێکدا پێویستە، واجارێکی تر خەڵك گەڕاوەتەوە بۆسەردەمی نەفامی‌و پێویستی بەبانگەوازو رۆشن کردنەوەی ئایین هەیەو موسڵمانان نابێ هەر کەسێك قسەیەکی ناشیرینی پێ وتن شەڕی لەگەڵ دا بکەن یان بیکوژن‌و لە بەینی ببەن مەگەر کاتێ کە هەڕەشە لەبون‌و ژیانت بکرێت، بێگومان کاتێ کە تۆ دەعوەت دەکەی‌و بانگەوازی خوا دەگەیەنی بەو خەڵکە مرۆڤی نەفام‌و نەزان‌و ئەهلی کتێب دوژمنایەتیت دەکەن‌و قسەی ناشیرینت پێ دەڵێن، جا تۆ هەوڵی تۆڵە کردنەوە مەدە بەڵکو چاوپۆشی بکە لە هەندێ ئێش‌و ئازارو غەیبەت‌و جنێوو بوختان کە پێت دەڵێن‌و پێت دەکەن، چونکە ئەرکی سەر شانی تۆ ئالەم قۆناغەدا گەیاندنی ئاینی خوایە بە خەڵك‌و چاوپۆشی کردنە لە هەڵەکانیان تا موسڵمانان خۆیان دەگرن‌و بە هێز دەبن‌و هەر کاتێك موسڵمانان هێزو قوەتیان پەیدا کرد با رانەوەستن هەتا حاکمیەتی خوا دادەمەزرێت، جا تا ئەو کاتە تۆ تەنها پشتیان تێ بکە، بەڵکو ئەو پشت تێکردنە کاری خۆی بکاتە سەر ئەو خەڵکەو هەمو بەختەوەر ببن، دەبێ مەبەستی تۆی موسڵمانیش هەر ئەوە بێت چونکە بەرنامەی تۆ بەرنامەی پێغەمبەرە ﷺو خوای گەورەش بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿تۆمان تەنها بۆ ئەوە ناردوە کە رەحمەت بیت بۆ هەمو جیهان﴾ئەنبیا/١٠٧

بێگومان خوای گەورە دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێکدا هەیە، کە ئەمە هەڕەشەیەکە لە کافران با وا نەزانن کە دەست درێژی‌و قسەی ناشیرین‌و دژایەتی خواو پێغەمبەری خوا ﷺو هەوڵدان بۆ پاشگەز کردنەوەی موسڵمانان هەروا بۆیان دەچێتە سەرو رزگار دەبن لە دەست تۆڵەی خوا، پێویستە موسڵمانانیش خۆگرو ئارام بن‌و بەردەوام بن لەسەر گەیاندنی بەرنامەکەی خواو کەمتەر خەمی نەکەن‌و هەمیشە سوور بن لەسەر هێنانی خێرو خۆشی بۆ خۆیان‌و بۆ خەڵکی ترو پەیوەندیەکانی نێوان خۆیان وخواو خۆیان‌و خەڵك توندو تۆڵتر بکەن.

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ لَيْسَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ لَيْسَتِ ٱلْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا ٱسْمُهُۥ وَسَعَىٰ فِى خَرَابِهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَآ إِلَّا خَآئِفِينَ ۚ لَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا خِزْىٌ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا۟ فَثَمَّ وَجْهُ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًا ۗ سُبْحَٰنَهُۥ ۖ بَل لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا ٱللَّهُ أَوْ تَأْتِينَآ ءَايَةٌ ۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ ۘ تَشَٰبَهَتْ قُلُوبُهُمْ ۗ قَدْ بَيَّنَّا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

(١١٠) جا نوێژەکانتان رێكو پێك بکەنو زەکات بدەنو دڵنیابن ئەوەی کە پێشی دەخەن بۆ خۆتانو ئەو ئیشە چاکەی کە دەیکەن لە لای خوا دەستتان دەکەوێتەوە، بە راستی خوا بەوەی کە ئێوە دەیکەن بینەرەو چاوی لێیەو ئیشەکانتان لەبەر چاویەتی، هەر ئیشێکی چاکت کرد مادام بەتاڵی نەکەیتەوە ئەوە ئیتر زەخیرەیەکەو بۆت دەمێنێتەوەو بێگومان لەرۆژی قیامەتدا لە لای خوای خۆت دەستت دەکەوێتەوە، وەك دەفەرموێ:﴿ ئەوەی لای خۆتانە دەفەوتێتو هیچی نامێنێت ـ نە ماڵو نە منداڵو نە سەرمایەو نە چاوو نە گوێو نە هێزو نە لەش هەموی لە بەین دەچێت بەڵام ـ ئەوەی کە لەلای خوایە هەموی دەمێنێتەوە﴾ نەحل/٩٦.

(١١١) جوولەکەو فەلە دەیان وت: بێجگە لە جوولەکەو فەلە کەس ناچێتە بەهەشتەوە ئەوە ئارەزۆی ئەوانە، ئەی محمد ﷺ بڵێ: ئەگەر راست دەکەن چ بەڵگەیەکتان هەیە لەسەر ئەم قسانەتان بیهێنن. ئاشکرایە کە ئەمانیش هەر یەکەیان خۆی بە راست دەزانیو ئەمە کۆی قسەی هەردوو لایە خوایش بەم شێوەیە دەمکوتیان دەکاتودەفەرموێ:

(١١٢) وا نیە کە ئەوان بۆی دەچن ئەو کەسەی بە تەواوی خۆی تەسلیم بکاتو گەردن کەچ بێت بۆ فەرمانەکانی خواو ئەو چاکە کاریش بێ، ئەوسا بۆ ئەو هەیە پاداشت لە لای خوای خۆیو هیچ ترسێکیان نیەو خەم ناخۆن لەو رۆژەی کە دێتە پێشەوە. یەکێك لە مانای (احسان) ئەوەیە کە مرۆڤ عیبادەتی خوا بکاتو وا بزانێ کە خوا دەیبینێت چونکە پرسیار لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرا (ما الاحسان؟) فەرموی: {ئەوەیە کە تۆ خوا بپەرستی وەکو ئەوەی کە ئەیبینی ئەگەر تۆ خوا نابینیت خوا تۆ دەبینێت} هەر کەسێك وای لێهات لە ئیحسان دایەو بەو کەسە دەگوترێت چاکە کار (محسن). بزانە ئەم ئایەتە لە ئەوەڵەوە تا ئەگاتە ﴿وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ بە تاکی هاتوە لە ئاخرەکەیدا بە کۆ هاتوە چونکە بە تەرتیب رعایەتی لەفزو مانای (ده) کراوە کە لەفزەکەی تاکەو ماناکەی کۆیەو ئەم جۆرە لەقورئاندا زۆرەو لێرە ئەوە بزانە بۆ شوێنەکانی تر.

(١١٣) جوولەکە دەیان وت: فەلە لەسەر هیچ شتێك نینو بەرنامەیان هەڵەیەو فەلەکانیش دەیان وت: جوولەکە لەسەر هیچ شتێك نینو بەرنامەیان هەڵەیە لەگەڵ ئەوەشدا هەردووکیان کتێبیان دەخوێننەوەو جووەکان تەوراتیان دەخوێندەوەو دەیانزانی ئەو پێغەمبەرەی کە لە دوایدا دێت راستەوفەلەکانیش ئینجیلیان دەخوێندەوەو دەیانزانی موسا عليه السلام راست بوەو بۆ پشگیری موسا عليه السلام ئینجیل هاتوەوە، عیسا عليه السلام بۆ پشتگیری موسا عليه السلام هاتوە. کەوابو لە راستی دا قسەی هەردووکیان درۆیە کاتی خۆی هەردووکیان لەسەر حەق بوون. جوولەکەی راست لەسەر حەق بوە تا هاتنی ئینجیل وە گاوری راستیش لەسەر حەق بوە تا هاتنی محمد ﷺ ، وە لە لایەکی ترەوە هەردووکیان قسەیەکی راستیان وتووە نە جوولەکە لەسەر هیچەو نە گاور لەسەر هیچە. ئینجا الله دەفەرموێ: ئەوانەش کە هیچ شتێك نازانن هەر وێنەی قسەی ئەوانیان دەکردو ئەوانیش دەیان وت: نە جوولەکەو نە گاور هیچ کامێکیان راست نین تەنها ئێمە راستین، ئێمە لەسەر دینی ئیبراهیمینو ئیبراهیم موشرك بوە، ئەوسا لە رۆژی قیامەتدا خوا حوکم ئەکات لە نێوانیاندا لەبارەی ئەو شتەوە کە ئەوان تێیدا ناکۆکن، جا هەر کەسێ لێ پێچینەوەی خۆی لەگەڵدا دەکرێتو تۆڵەی خۆی وەردەگرێ لەسەر ئەو ئیشە خراپانەی کە کردویەتی.

(١١٤) کێ هەیە زاڵم تر لەو کەسەی کە رێگری لە یادی خوا بکات لە ماڵەکانی خواداو هەوڵ دات بۆ خراپ کردنی مزگەوتەکان؟ نە ئەبوایە ئەوانە بچوونایە ئەو مزگەوتانەوە مەگەر بۆ یادی خواو لە ترسی ئەو بێ، بۆ ئەوانە هەرلە دنیادا سەر شۆڕیو لە رۆژی قیامەتیشدا سزایەکی گەورەیان بۆ هەیە، واتە: مافی هیچ کەسێك نیە کە مزگەوتەکانی خوا قەدەغە بکات لە زیکرو یادی خوا ئەمە یەکێکە لە ماناکانی. وە هەندێك دەڵێن ئەم ئایەتە زەمی

گاورەکان دەکا کە یارمەتی (بەختە نەسریان) دابو بۆ خراپ کردنی (بیت المقدس)و هەندێك وتویانە ئەمە بۆ پێغەمبەرە کاتێکە لە حودەیبیە چوو بۆ عومرەو مەنعیان کرد لەراستیدا ئەمە بۆ ئەوانیشە بۆ هەر کەسێکە رێگری لە مزگەوتەکانی خوا بکات لە هەر سەردەمێکدا بێت، چونکە ئایەت ئەگەر هۆیەکیشی بوو بێت بۆدابەزینی بەو هۆیە تایبەت نابێت بەڵکو گشتیە تا قیامەت. خراپ کردنی مزگەوت دوو مانای هەیە یەکێکیان ئەوەیە بیروخێنیّو ئەوی تریان ئەوەیە کە نەهێڵرێت کە عیبادەتی تێدا بکرێت.

وەکو تەعمیر دوو مانای هەیە هەم ئاوەدان کردنەوەیەو هەم عیبادەت تێدا کردنی کەتەعمیری پێ دەوترێت. دەبێ دەسەلأتداری موسڵمانان ئەوەندە بە هێز بێت ماوە نەدات کە ستەمکاران نزیکی مزگەوتەکان ببنەوە مەگەر لە کاتێکدا کە ئەوان گەردن کەچ بن بۆ موسڵمانان. ئەمەش پێی دەوترێت تۆڵە لە جۆری کردار ([illegible]) چونکە کاتی خۆی ئەوان مزگەوتەکانیان مەنع دەکرد لە زیکری خوا، واتە: ئەمە ئەرکێکی سەرشانی موسڵمانانە کە هەوڵ بدەن بۆ وەرگرتنەوەی مافی مزگەوتەکانو نەهێڵن ئەوان نزیکی مزگەوتەکان ببنەوە ئەمەش یەکێکە لە ماناکانی ئایەتەکە کە لە مانای ﴿ وَٱلۡحُرُمَٰتُ قِصَاصٞ ﴾ دایە.

(١١٥) رۆژهەلاتو رۆژئاوا موڵکی خوایە ئەوسا روو لە هەر کوێ دەکەن بیکەن خۆ خوای گەورە لەوێیە، بە راستی خوا زانایيەکەی بەر بڵاوەو هەمو جێگایەك دەگرێتەوە چونکە ﷲ بەعیلمیو بەتوانایو بەزاتی گەمارۆی هەمو دروستکراوێکی خۆی داوە.

چەند تێبینیەك :

یەکەم- لەم ئایەتەوە دەردەکەوێت کە ئەگەر کەسێك نەیزانی قیبلە لە کام لایە دەتوانێ نوێژەکەی بکات بەر هەر لایەك کە خۆی بە قیبلەی دەزانێ، بەم شێوەیە ئەم ئایەتە ئایەتی قیبلە تایبەت دەکات هەر بۆیە زانایان پێیان وایە کە لە کاتی ترسی زۆرو لە کاتی جیهادو تێکەڵاو بوونی موسڵمانان لەگەڵ کافران دا لە شەڕ ئیتر بۆ نوێژ لەو کاتەدا قیبلە پێویست نیەو لە نوێژی سونەتیشدا لەسەر ولاخو سەیارە روکردنە قیبلە پێویست ناکات.

دووهەم- پەیوەندی ئەم ئایەتە لەگەڵ ئایەتی پێشوودا، هەر خوا زانایە، بەڵام من بەم شێوەی بۆ دەچم کە زاڵم وستەمکاران هەر بەردەوامن لە دژایەتی ئاینی خواداو مزگەوتەکانیش یەکەم بنکەی ئەم ئاینە پیرۆزەیە، کەواتە نابێت چاوەڕوان بکرێت لەوان کە ئاوەدانیان بکەنەوە!! دەی ئیتر قەدەغە کردنی مزگەوتەکان لە مرۆڤی چاكو پاك تا حاکمیەتی خوا نەبێت بە شتێکی عەجایب نازانرێتو ئەو قەدەغە کردنە نابێ ببێت بە هۆی سارد بونەوەی موسڵمانانو کەمتەر خەمیان سەبارەت بە ئەرکەکانی سەرشانیانو تا بە دەست هێنانەوەی عیزەتو سەربەرزی خۆیان لە هیچ بەندایەتیەکی راستو دروستو پاڵفتە کۆتایی نەکەنو بزانن بەرەو هەر کوێ رووبکەن خوا ئاگای لێیانەو خوا کرداری هیچ چاکەکارێك زایە ناکات، جا ئەگەر ئەو ستەمکارانە ئێوەیان قەدەغە کرد لە مزگەوتەکان ئێوە لە هەر کوێدا بن خوا ئاگای لێتانەو پێویستە سوور بن لەسەر بەندایەتی کردنیو هەوڵدان بۆ بن بڕ کردنی هەمو بەرپەرچەکان.

سێهەم- دیسان لەم ئایەتەوە وەردەگیرێت کە پێویستە مرۆڤ هەمیشە روی لە خوا بێتو لەیادو باسی ئەو بێ ئاگا نەبێت. ئینجا هەندێ لە قسە ناپەسەندەکانی بێ باوەڕانمان بۆ باس دەکاتودەفەرموێ:

(١١٦) گاورو جوولەکەکان دەیان وت: خوا منالی هەیە، پاكو بێگەردە خوا لەو کەم وکورتیانەی کە ئەوان پالی دەدەنە لای خوا بەڵکو بۆ خوایە موڵکێتی ئەوەی کەلە ئاسمانانو زەوی دایەو هەمویشیان گەردن کەچن بۆی. وە هیچیان لە دەستی دەرناچن. یەکەمیان دەی وت: عیسا کوڕی خوایە جوولەکەکانیش دەیان وت: عوزەیر کوڕی خوایە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: [illegible]
[illegible]
[illegible] خوادەفەرموێ: نەوەی ئادەم بە درۆم دەخاتەوە لەحاڵێدا کە ئەوە بۆ ئەو نەبوە، جنێوم دەداتێ لەحاڵێدا کەئەوەیشی بۆنەبوە، جا بەدرۆ خستنەوەکەی بۆمن ئەوەیە کە ئەو واگومان دەکات کە من ناتوانم دووبارە زیندوی بکەمەوە وەك بوە، وەجنێوەکانیشی بۆمن ئەو قسەیەتی کە دەڵێ من منالم هەیە، سا پاكو بێ نیازم لەوەی کە هاوسەر یان منالم هەبێت }

(١١٧) ئەو خوایەی کە بە دیهێنەری ئاسمانو زەویە بەشێوەیەك کە وێنەی نەبوەو هێناویەتیە دی و هەر کاتێك ئیرادەی شتێك بکات و بیەوێ شتێك بکرێت ئەوسا هەر فەرموی: ببە بەکتوپڕی دەبێت؟، واتە: هیچ کارێك لە لای خوا گران نیە. وشەی (بدیع) بە دوو مانا بە کار دێت. مانایەکی زمانەوانی: بە مانای چاك کە لێرە ئەوە مەبەستەو مانایەکی شەرعی بە مانای داهاتوویەك کە وێنەی نەبو بێت.(بدیع) لە دیندا بە مانای یەکەم دەگونجێ بە هەر ئیشێك لای کەسێك جوان بێت بوترێت بدیع، یان بیدعە بەم مانایە وتراوە بە جەماعەتی تەراویح بیدعەیە نەك بە مانای شەرعیەکەی چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی لە سەرەتایەوە

تەراویحی بە جەماعەت کردوە ، لە پاشان ترسی ئەوەی بووە کەوا فەرز بکرێ لە سەریان، جەماعەتەکەی تەرك کرد، دوای وەفاتی عومەر(خوالێی رازی بێ) وتی: حوکمی فەرز بون ئیتر تازە نەماوە با ئێمە جەماعەتەکە بکەین کەوا بو بیدعەی شەرعی نەبو بەڵکو بیدعەی زمانەوانی بو، ئینجا بە مانا شەرعیەکەی، واتە: داهێنانی شتێك کە ئەو شتە لە ئایینی خوادا نەبێتو ئەو شتەش پەیوەندی بە عەقیدەو عیبادەتەوە هەبێت ئەوە خراپەو پێغەمبەرمانﷺ لەم بارەوە دەفەرموێ: [illegible] هەر کەسێك لەم دینەی ئێمەدا شتێك دابهێنێت کە لە دینەکەدا نەبێت ئەوە پەسەند نەکراووردەە} وە دەفەرموێ: [illegible] هەر کەسێك ئیشێك بکات کەبڕیاری ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنەکەی ڕەدەو لێی وەرناگیرێت}. ئەم فەرمودەیە زۆر وردە چونکە دەفەرموێ: ئەو شتەی کە بڕیاری ئێمەی لەسەر نەبێت، واتە: ئەگەر شتێکیش پێمان جوان بێت بەڵام بڕیاری کردنی لەسەر نەبێت نابێ بڵێین ئەمە شتێکی باشەو ئەگەر بکرێت چاکە، لە فەرمودەیەکی تردا دەفەرموێ: [illegible] باشترین و ڕاسترین قسە قسەی خوایەو باشترین و چاکترین ڕەوشتو ڕێگا، ڕەوشتو ڕێگای پێغەمبەرە ﷺ وخراپترینی ئیشەکان ئەوەیە کە دادێتو هەمو شتێك کە دابێت بیدعەیەو هەمو داهاتویەکیش گومڕاهیە چونکە هەر شتێك دابێت لەم دینەدا مادام پێغەمبەر ﷺ نەیکردوە یان نەیفەرموە بیکەن دوو شتی زۆر پڕ مەترسی دەگەیەنێت

یەکەم: واتە : پێغەمبەر ﷺ نەیزانیوە چاکە یان زانیویەتیو بە ئێمەی نەوتوە واتە حەقی شاردوەتەوە کە ئەم دوو بەشە هەردووکیان زۆر پڕ مەترسین سەبارەت بە بیرو باوەڕی موسڵمانان چونکە پێغەمبەرمانﷺ یان بە نەزان دەزانن، یان بە شاردنەوەی ڕاستی تاوانباری دەکەن، خوا پەنامان بدات لەم بۆچونە پڕ مەترسیە بۆیە دەفەرموێ: هەمو بیدعەیەك گومڕاهیەو هەمو گومڕاهیەکیش بۆ ناو ئاگری جەهەننەمە، بەڵام داهاتنی چاك لە ئیشەکانی دنیاییدا هیچ تاوانێکی تێدا نیەو فەرمودەی: [illegible] خۆتان چاکتر کاروباری دنیاتان دەزانن}

وەفەرموودەی: [illegible] /متفق علیه/ واتە شەڕ فێڵە} ئەم بەشەمان بۆ ڕون دەکاتەوە، جا پێویستە ئەم بەشە جیا کرێتەوە لە داهاتوە خراپەکانو نەدرێنە پاڵ یەك. بە ڕاستی بەشی یەکەم سەرەرای ئەو دوو خەتەرە بەڵگەی ناتەواوی دینە چونکە ئەو شتە ئەکرێت ئەگەر بە ئایینی نازانی بۆچی دەیکەیت؟ وە ئەگەر بە ئایینی بزانیت، واتە: پێغەمبەر ﷺ ئاینی بە تەواوی نەزانیوەو ئیشی پێ نەکردوە کە ئەمەش دژی ئەم ئایەتەیە کە خوا دەفەرموێ:﴿ ئیمرۆ بۆ ئێوە دینم تەواو کردوە، تەواوم کرد نیعمەتی خۆم کەئیسلامە بۆتانو ڕازیم لێتان کە ئیسلام دینتان بێت﴾مائیدە/٣ هەروەها بە پێغەمبەری خوا ﷺدەفەرموێ:﴿ بڵێ: ئەگەر خواتان خۆش دەوێت دوای من بکەون خوداش ئێوەی خۆش دەوێو لەگوناهانتان خۆش دەبێ بەراستی خودا لێ بوردەیەو میهرەبانە﴾ئالی عیمران/٣١ ئیتر چۆن ڕێگەیەك هەڵدەبژێری کە ئەو نەیکردوە یان نەیفەرموە بیکەن؟!

بەراستی جێگای سەرسوڕمانە کە هەندێك دەڵێن پێغەمبەر ﷺ نەیپەرژاوە تا هەمو شتێك بڵێ چونکە هەر خەریکی جیهاد بووە بۆ دامەزراندنی حکومەتی ئیسلام بە ڕاستی ئەم قسەیە زۆر قسەیەکی ناپەسەندو ناڕەوایە لە بەر ئەم دوو هۆیە:

یەکەم : مانای وایە پێغەمبەر ﷺ بە تەواوی ئاینی بە خەڵك نەگەیاندوە، دەی ئەگەر ئەو قسە ڕاست بێت ـ پەنا دەگرم بە خوا لە بۆگەنی ئەو قسەیە ـ ئەبێ پێغەمبەر لە پێغەمبەرایەتی بشۆرێتەوە چونکە خوا دەفەرموێ:﴿ئەی پێغەمبەر ئەوەی کە لەلایەن پەروەردگارتەوە هاتوەتە لات ڕایگەیەنە بە خەڵك ئەوسا ئەگەر ئەوەت نەکرد پەیامی ئەوت نەگەیاندوە﴾مائیدە/٦٧ دووەم: وا دەردەکەوێت کە ئەمرۆ هەمو شت تەواوەو خاوەنی حکومەتی خواو جەیشێکی زۆر بە هێزینو هیچ نەماوە بیکەن لە فەرزو لە سونەت بۆیە وا خەریکی ئەنجامدانی شتی زیادەین؟!! کابرا ڕۆژانە سێ جار ریشی سێ تێخە دەکاتەوەو دەیان فەرزو سەدان سوننەتی تەرك کردوەو فزەی لێوە نایەت، بەڵام بۆ ئەنجامدانی بیدعەو خەرافات بە ناو ئایینی خواوە وەك مەنجەڵی سەر ئاگر چەپۆکانیەتی؟! هەر کە بیستی وترا فلان شت بیدعەیەو تەرکی کەن وەك ئەوە یە کەدنیا ڕوخا بێتو سورو کوڕ دەبێتەوەو ئیشی عومەرو عوسمان دەکات بە بەڵگە لەسەر دروست بوونی بیدعەو یان دەڵێ ئەوە نیە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمویەتی: {من سن سنه حسنه..} ئیتر نازانێ کە ئیشی خولەفای ڕاشدین بیدعە نیەو پێویستە پەیڕەویان بکەین بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ: [illegible]

بێگومان هەرکام لەئێوە بژیت نارێکییەکی زۆر دەبینێو کاروبارانێکی داهاتویش ئەوسا ئەوە گومڕاهیە جا هەرکام لەئێوە گەیشت بەوکاتە ئەوساپێویستە ڕەوشتی منو ڕەوشتی خەلیفە چاكو ڕێپێشاندەرەکان بگرێو بوەستن لە سەریانو دان بگرن بە

خۆتاندا} فەرمودەکەش دەفەرموێ: ﴿[illegible] [illegible]...﴾ نافەرموێ: ﴿مَنْ سَنَّ بِدْعَةً حَسَنَةً﴾ ئەو فەرمودەیە سەبارەت بە کابرایەکی موسڵمان بو کە دوای ئەوە پێغەمبەر ﷺ داوای کرد یارمەتی برایەکی موسڵمانیان بدەن پێش هەمو کەسێك کیسەیەکی پڕ لە پارەی دانا ئینجا موسڵمانانی تر چاویان لەو کردو پارەیەکی زۆر کۆ کرایەوە بۆ ئەو موسڵمانەو پێغەمبەری ئازیز ﷺ زۆر دڵخۆش بوو ئەم فەرمودەیەی فەرموو[illegible]...} دەی ئەمە یەکەم، ئەمری پێغەمبەرە ﷺ لە کوێ بیدعەیە.

دووهەم، ئەوە چاکە کردن بوو کە دەیان ئایەتوسەدان فەرمودەی تری لەسەرە. دەی ئیتر کەی بیدعەی ئەنجام داوە ئەو کابرایە؟ چۆن دەیکەیت بە بیدعە کە قورئان ئەمری پێ دەکاتو پێغەمبەر ﷺ داوای کردووە لە پێش چاوی دا ئەنجام دراوەو پەسەندی کردوە واتە هەم قەولەو هەم تەقریریشە. ئینجا خوای گەورە بت پەرستەکانی مەکە باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١١٨) ئەوانەی کە خاوەن کتێب نین، وتیان: دەی با خوا قسەمان لەگەڵدا بکات یان ئایەتێکمان بۆ بێنە لە لایەنی خواوە کە ئێمە بزانین تۆ راست دەکەیت، ئەوانەی لە پێش ئەمانەوە بوون هەمان قسەیان دەکرد دڵەکانیان لە یەك دەچون بە راستی ئێمە بەیانمان کردوە ئایەتەکانی خۆمان بۆ ئەو گەلەی کە یەقینو باوەڕی بە قیامەتو بە راستی ئەم ئاینەی ئێمە هەیەو ئەوەندە بەڵگەشمان باس کردوە کە کەس بەهانەی نەماوە.ئەو موشریکانەی کە لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺ دا بون دەیان وت: ئێمە باوەڕ ناهێنین بە تۆ تا خوا خۆی قسەمان لەگەڵدا نەکاتو پێمان بڵێت باوەڕ بهێنن ئەگینا ئێمە چۆن باوەڕ بکەین کە تۆ راستدەکەیت؟ لەپێشدا بە موسایشیان دەوت: باوەڕت پێ ناهێنین تاکو خوا نەبینین بە چاوی خۆمانو ئەوانەی کە عیسایشیان دەپەرست پێیان دەوت: ئەگەر راست دەکەی داوا بکە با لە ئاسمانەوە خوانێکمان بۆ بێت. پێغەمبەری خوا ﷺ زۆر جار خەمی دەخوارد کە خەڵك باوەڕی پێ ناهێنن، زۆر جار قسەکانی کاری گەرنین لە خەڵکدا بەڵکو دژایەتیشیان دەکردوو ئازاریان دەدا خوای گەورە بەم شێوەیە دڵنەوایی دەکاتو دەفەرموێ:

(١١٩) ئەی محمد بەراستی ئێمەتۆمان ناردوە کە مژدە دەری بەهەشت بیت بۆ ئەو کەسانەی کە چاکە دەکەنو ترسێنەری ئاگری دۆزەخ بیت بۆ ئەو کەسانەی کە خراپە دەکەنو تۆ هەرئەوەندەت لە سەرە. ئیتر کابرا بە کەیفی خۆیەتی باوەڕ دێنێت یان نایهێنێتو پرسیاری دۆزەخیانت لێ ناکرێت. ئینجا

وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۗ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم بَعْدَ ٱلَّذِى جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ (١٢٠) ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَـٰهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُو۟لَـٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ (١٢١) يَـٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتِىَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَـٰلَمِينَ (١٢٢) وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا لَّا تَجْزِى نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَـٰعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ (١٢٣) ۞ وَإِذِ ٱبْتَلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَـٰتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِى ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى ٱلظَّـٰلِمِينَ (١٢٤) وَإِذْ جَعَلْنَا ٱلْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَٱتَّخِذُوا۟ مِن مَّقَامِ إِبْرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى ۖ وَعَهِدْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلْعَـٰكِفِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ (١٢٥) وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَـٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ (١٢٦)

خوای زاناو خاوەن دەسەڵات پەردە لەسەر رووی جوولەکەو گاورەکان لادەداتو دەفەرموێ:

(١٢٠) نە جوولەکەو نە گاور هیچ کامێکیان لە تۆ رازی نابن هەتا تۆ دوای ئاینەکەی ئەوان نەکەوی، ئەیمحمد ﷺ پێیان بڵێ بە راستی ئەو رێنماییەی کە هاتوە لە لایەن خواوە کە قورئانە هەر ئەو رێپیشاندەرەو راستەو ئەگەر تۆ پەیڕەوی لە ئارەزۆەکانی ئەوان بکەیتو بە کەیفی ئەوان ئیش بکەیتو بە مەیلی ئەوان بجولێیتەوە پاش ئەوەی کە حەقو زانین هاتە لات ئەوە ئیتر بزانە ئەی محمد ﷺ کە لە لایەنی خواوە نە دۆستایەتیەکت بۆ هەیەو نە یارمەتی دەرێك، بە راستی ئەمە هەڕەشەیەکی زۆر گەورە بو بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ ئەی ئیتر چۆن رەوایە بۆ ئێمەی موسڵمان کە پەیڕەوی بکەین لەوانەی کە خوا بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: نەکەیت ئیشی وا بکەیت؟ بە داخەوە ئەمڕۆ گەلێ خەڵکی بە ناو موسڵمان وا دەزانن کە کافر فریایان دەکەوێتو یارمەتیان دەدات هەر لە بەر مرۆڤ دۆستیو هیچی تر؟! بەراستی پێویستە موسڵمانان لەو بۆ چوونە هەڵەیە تەوبە بکەنو دان بە هەڵەی خۆیان دا بنێن ئەگینا لە دین دەردەچن.

(١٢١) ئەو کەسانەی کە کتێبمان پێ داون بە رێكو پێکی دەیخوێننەوەو پەیڕەوی دەکەن، ئەوانە باوەڕیان بەو قورئانە هەیەو هەر کەسێکیش بێ باوەڕ بێت پێی بە راستی ئەوانە رەنجەڕۆن.

(١٢٢) ئینجا ﷲ جارێکی تر بانگی بەنی ئیسرائیلیەکان دەکاتەوەو بەم وشە جوانە: ئەی کورانی یەعقوب بیر بکەنەوە لەو هەمو نیعمەتانەی کە من دام بە ئێوەو ئێوەم بەرز کردەوە بە سەر هەمو خەڵکی سەردەمی خۆتان دا.

(١٢٣) بترسن لە رۆژێك کەهیچ نەفسێك سوود نادات بە نەفسێکی ترو هیچ بارمەتیو پارەو پولێکی لێ وەرناگیرێتو شەفاعەتیش سوودی پێ نادات‌و ئەوان یارمەتی نادرێن چونکە کەسێك باوەڕی راستەقینەی نەبێت شەفاعەتی کەس نایگرێتەوە، ئەمە بە مانای نەبونی شەفاعەت نیە بەڵکو شەفاعەتی پێغەمبەرو شەهیدان‌و پیاو چاکان‌و زانایانی باش لە پاش ئیزنی خوا هەیە، بەڵام ئەو شەفاعەتە ئەو کەسانە ناگرێتەوە.ئینجا دوا بە دوای ئەمانە باسی ئیبراهیممان‌ عليه السلام بۆ دەکات چونکە ئەمانە زۆر خۆیان هەڵدەنا بە ئیبراهیمەوە عليه السلام جووەکان دەیان وت: ئیبراهیم عليه السلام لە ئێمەیەو گاورەکانیش دەیان وت: لە ئێمەیەو مووشریکەکانیش دەیان وت: لە ئێمەیە، خوای گەورە بە درۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ:

(١٢٤) بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە خوا ئیبراهیمی تاقی کردوە بە چەند وشەیەك جا ئەویش ئەو وشانەی تەواو کرد، ئینجا خوا فەرمووی: بەبێگومان من تۆ دەکەم بە پێشەوای خەڵك. ئیبراهیم‌ عليه السلام وتی: ئەم بڕیارە بۆ نەوەکانیشمە خوا فەرمووی: ئەم پێشەوایەتیەی خۆم نادەم بە ستەمکاران. واتە: زاڵم نابێت ببێت بە پێشەوا وەك وتراوە: [illegible] /. بەراستی پێشەوایەتی هەر لەسەرەتاوە دانامەزرێت بۆکافر بەڵکو بۆ فاسق یان بۆ ستەمکاریش) بەڵام ئەگەر هاتو زاڵمێك حوکمی گرتە دەستو بە پێی شەرع حوکمی دەکردو یاسایەکی تری بۆ حکومەتداری دانەنا جا ئەگەر توانرا لەسەر حوکم لابرێت بە بێ ئەوەی کە فیتنەیەکی گەورەتر روبدات ئەو لادەبرێت بەڵام ئەگەر وانە بو پێویستە خۆگری بکرێت لەسەر زوڵمەکەی‌و بەحاکمیش بناسرێت‌و لەو بڕیارانەی کە بەپێچەوانەی شەرع نین گوێرایەڵی بکرێت بەڵام ئەگەر بڕیارێکی زاڵمانە یان ناشەرعی بدات لەو بڕیارە بەگوێی ناکرێت وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / گوێرایەڵی نییە بۆ هیچ مەخلوقێك لەو شتانەی کە تاوانەو پێچەوانەی بڕیاری ﷲ ـ یە بەڵکو گوێرایەڵی هەر لە چاکە دایە} بەڵام ئەگەر هاتو توشی کوفر بو لە بازنەی باوەڕداری دەرچو پێویستە لەسەر موسڵمانان کە لەسەر حوکم لای ببەن‌و حاکمێکی شەرعی بۆخۆیان دانێن هەروەك عوبادەی کوڕی سامت دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ بانگی کردین‌و پەیمانی لێوەرگرتین کە لەوانە: [illegible] / دژی دەسەڵاتداران نەوەستین مەگەر کوفرێکی وا ئاشکاریان لێببینن کە بەڵگەی رۆشنتان لە لایەن خوای گەورەوە لەسەر ئەو کوفرە هەبێت} مەبەست بە عەهد لەم ئایەتەدا پێشەوایەتیە. وە هەروەك لەم ئایەتەدا ئاماژەی پێکرا زوڵم‌و نەمانی دادپەروەری دەبێتە هۆی لە ناوچونی دەسەڵات‌و گەورەیی‌و رێز هەربۆیە وتراوە: [illegible] /
واتە دەوڵەتێك کە دادپەروەر بێت ﷲ بەردەوامی دەکات ئەگەرچی کافریش بێت بەڵام دەوڵەتێك کە زاڵم بێت بەردەوامی ناکات ئەگەرچی موسڵمانیش بێت) وەلە نیشانەکانی حاکمی موسڵمانی دادپەروەر ئەمانەتداری‌و دەست پاکیە لەو ماڵەی کە لەژێر دەستی دایە پێغەمبەرمان دەفەرموێ: [illegible] / حەلاڵ نیە بۆ خەلیفە لەماڵی گشتی (بیت المال) لە خۆراکدا جگە لە دوودەفر نەبێت کە یەکێکیان بۆ خۆی‌و خاوخێزانی وئەویتریان بۆ مێوان‌و دەوروبەرانی}

(١٢٥) بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە بەیتمان وا خۆشەویست کرد کە خەڵك هەردەم بگەڕێنەوە بۆ لای‌و دنیاو دوا رۆژیان لەو جێگایەدا دەست کەوێت‌و کردمان بە جێگای ئەمن‌و ئاسایش کە کەس نەتوانێت لەو جێگایە دا دەست درێژی بکات تەنانەت بۆ سەر حەیواناتیش دە ئێوەش جێگای ئیبراهیم عليه السلام بکەن بە جێگای نوێژ بۆ خۆتان. ئەمە ئەوەمان تێ دەگەیەنێ کە رێزو گەورەیی ئەو بەیتە لە بەر خوای بەیتە نەك بچین دارو بەرد بپەرستین واتە ئاگاتان لە خۆتان بێت‌و بزانن کەچی دەکەن‌و خۆتان نەکەن بە موشریك، بەڵکو ئێوە لەو شوێنەدا عیبادەتی خوا بکەن، هاتنی ئەم ئایەتە یەکێکە لە دووپات کردنەوەی قورئان بە بۆ چونی عومەر رضي الله عنه دەڵێن: کاتێ کە چوونە مەکەو مەقامی ئیبراهیمی عليه السلام دی عومەر وتی: خۆزگە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم شوێنەی بکردایە بە شوێنی نوێژ جا ئەوەبو کەئەم ئایەتە دابەزی. ئیمامی عومەر رضي الله عنه وتویەتی: [illegible] ... لەسێ شتدا بڕیارم وەك بڕیاری پەروەردگارم دەرچو:

یەکەم ـ ئەوە بو وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خۆزگە ئەم جێگای ئیبراهیمەمان‌ عليه السلام بکردایە بە نوێژگە جا ئەم ئایەتە ﴿

﴿ وَإِذۡ جَعَلۡنَا ٱلۡبَيۡتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمۡنًا وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبۡرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى ... ﴾ ی
البقرە:١٢٥ دابەزی.

دووهەم - ئایەتی حیجاب کە وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خۆزگە فەرمانت بکردایە بە خێزانەکانت بەپەردەکردن چونکە بەراستی هەمومرۆڤێکی چاکو خراپ قسەیان لەگەل دەکات، جائایەتی پەردە دابەزی.

سێهەم - خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ هەمویان یەك دەنگ بون لەبارەی تەنگی ژیانیانەوە لەسەر ئەو خۆشەویستە ﷺ جا منیش پێم وتن: ئەگەر تەلاقتان بدات زۆر نزیکە پەروەردگاری بۆی بگۆڕێتەوەبە هاوسەرانێکی چاکتر لەئێوە جائەم ئایەتەی پێنجەمی تەحریم دابەزی} بۆچی ئەم خوا ناسە بەرێزە وای گووت؟ بۆیە وای وت: تا وا نەزانرێت کە ئیبراهیم عليه السلام خۆی توانیویەتی بەو پێ نەرمەی کارلەوبەردە رەقە بکاتو ببن بە موشریك هەر وەك چۆن ئەو درەختەی بری کە پێغەمبەر ﷺو یارەکانی لە ژێریا پەیمانیان بەستبو بۆ جیهاد کردن لە ڕێگای خودا کە دی خەڵك کەم کەم بۆ لای دەچن‌و بە درەختێکی پیرۆزی دەزانن کە ئەمەش دەرسێکی زۆر گرنگە بۆ ئێمەی موسڵمان‌و پێویستە خۆمان لەو دارو بەردو بنچکانە دوور بخەینەوە کە خەڵکی نەزان بە شتێکی بە بەرەکەت‌و پیرۆزیان دەزانن چونکە جێگای هیچ کەس لە جێگای پێغەمبەر ﷺ و یارەکانی کە عومەر خۆی یەکێك بوە لەوانەچاکترو پیرۆزتر نیە.

ئینجا خوا سەبارەت بە ئیبراهیم عليه السلام دەفەرموێ: ئەمرمان کرد یان وەحی مان کرد بۆ لای ئیبراهیم‌و ئیسماعیل کە ماڵەکەمان پاك بکەنەوە بۆ ئەو کەسانەی کە تەواف دەکەن‌و ئەوانەی کە لەویدا نیشتە جێن و ئەوانەی کە عیبادەت دەکەن بۆ خواو نوێژ دەکەن یان گەردن کەچن‌و سوجدە دەبەن بۆ خوا، لەو کاتەدا ئاوەها فەرمانێکی پەروەردگار دەرچووەو ئێستاش هەتا کەعبە دەمێنێت هەر ئاوەهایە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ئەی قورەیش ئێوە ڕێگری لەهیچ کەسێك نەکەن نە بە شەو نە بە ڕۆژ کە تەوافی ئەم کەعبەیە بکات، هەمو کەس ئازادە لەو جێگایەدا عیبادەتی خوا بکات لە هەمو کاتێکدا.

(١٢٦) بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە ئیبراهیم عليه السلام وتی: خوایە ئەم شارە بکەیت بە شارێکی ئەمین کە کەس نەتوانێ دەست درێژی بکاتە سەرو لە بەروبوومەکان ڕۆزی خەڵکەکەی بدە، ئەوەی کە باوەڕی هێناوە لەوان بە خواو بە ڕۆژی قیامەت، خوای گەورەش فەرموی: ئەوەی کە کافریش بێت ئەوسا من کەمێك ڕۆزی پێدەدەم‌و دەیژێنم، لە پاشان ناچاری دەکەم بەچونە ناو سزای ئاگرەوە کە پیسترین جێگایە ئەوئاگرە. بیر کەنەوە لەو کاتەی کە

وَإِذۡ يَرۡفَعُ إِبۡرَٰهِـۧمُ ٱلۡقَوَاعِدَ مِنَ ٱلۡبَيۡتِ وَإِسۡمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلۡ مِنَّآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجۡعَلۡنَا مُسۡلِمَيۡنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسۡلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبۡ عَلَيۡنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبۡعَثۡ فِيهِمۡ رَسُولًا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُزَكِّيهِمۡۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَن يَرۡغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبۡرَٰهِـۧمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفۡسَهُۥۚ وَلَقَدِ ٱصۡطَفَيۡنَٰهُ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَإِنَّهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذۡ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسۡلِمۡۖ قَالَ أَسۡلَمۡتُ لِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبۡرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ وَيَعۡقُوبُ يَٰبَنِيَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمۡ كُنتُمۡ شُهَدَآءَ إِذۡ حَضَرَ يَعۡقُوبَ ٱلۡمَوۡتُ إِذۡ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعۡبُدُونَ مِنۢ بَعۡدِيۖ قَالُواْ نَعۡبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلۡكَ أُمَّةٞ قَدۡ خَلَتۡۖ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَلَكُم مَّا كَسَبۡتُمۡۖ وَلَا تُسۡـَٔلُونَ عَمَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

ئیبراهیم عليه السلام ئاوا داوایەکی کردوەو داواکەشی وەرگیراوە، جا تەماشای ئەدەبی پێغەمبەران بکە لە بەرامبەر خودا ﷻ لەداوای ئێرەیدا وتی:﴿ مَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُم ﴾ بەلام لە پێشەوە وتی ﴿ وَمِن ذُرِّيَّتِي ﴾ بۆ؟ چونکە لەوەلامی پێشویدا خوای گەورە فەرموی: ﴿پێشەوایەتی من نادرێت بەستەمکاران﴾ واتە: ئەو داخوازیەت بەگشتی لێ وەرناگیرێت ئیتر ئیبراهیم عليه السلام لێرەدا شەرمی کرد داوای ڕۆزی بۆ هەمویان بکات‌و وتی:﴿ئەوکەسەی کەباوەڕی هێناوە﴾ بەلام خوای گەورە دەفەرموێ: مەسەلەی ژیان جیایە - ئەی ئیبراهیم - من ڕەحمانم ودروستکراوانی خۆم دەژێنم باکافریش بێت چونکە هەرمنم خالیق‌و ڕازق‌و ژیانی دنیا ژیانێکی کەمەو پەیوندی بە تاکەوە هەیە، بەلام مەسەلەی ڕەهبەری‌و ئیمامەت پەیوەندی بە خەڵکەوە هەیەو دەبێ ستەمکار نەبێت‌و مافی خەڵك پێشێل نەکات.

(١٢٧) جابیر کەرەوە لەو کاتەی کە ئیبراهیم عليه السلام بناغەی بەیتی بەرز کردوەو ئیسماعیلیش عليه السلام، جا لەو کاتەدا وتیان: ئەی پەروەردگارمان لێمان وەرگرە بە ڕاستی تۆ بیسەرو زانەری.

ئەم ماڵە لە کۆنەوە دروستکراوە، بەلام رووخاوەو ئیبراهیم عليه السلام بە یاریدەی ئیسماعیلی کوڕی عليه السلام لەسەر ئەو بناغە کۆنەی دروستی کردۆتەوە ریوایەت هەیە کەوا دەگەیەنێت کە هەر لە زەمانی ئادەم عليه السلام دا دروست بوە، بەلام لە دواییدا رووخاوەو لە فەرمودەی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کاتێ کە ئیبراهیم عليه السلام ویستی

ئەو ماڵە دروست بکات کەمێك بەرزایی هەبو ئا لەو بەرزاییەدا ئەو ماڵەی دروستکرد. ئەم دوو پێغەمبەرە (علیهما السلام) وا خەریکن ماڵێك دروست دەکەن بۆ ﷲ خۆی، جالە خۆیان بایی نابن‌و داوایان دەکرد کە خوا لێیان وەرگرێت. واتە: کاتێ کە تۆ عیبادەت دەکەی پێویستە بپارێیتەوە کە لێت وەرگرێت نەك لە خۆت بایی ببی ئەوەتە پێغەمبەری خۆشەویستمانﷺ لە پاش زۆربەی نوێژەکانی دەیفەرمو: [illegible] !/ خوایە داوای لێ خۆشبوونت لێ دەکەم) ئاوایە خوا ناسینی راستەقینەو بەندایەتی بێ غەل‌و غەش نەك وەك ئێمە کە دوو رکات نوێژی بێ سەرو بەر دەکەین‌و خۆمان هەڵدەکێشین‌و منەت بە سەر خودادا دەکەین وەك ئەوە کە ﷲ موحتاجی ئێمە بێت لەکاتێکدا کە ئەولە هەمو عالەم بێ‌نیازە. ئیبراهیم ﷺ درێژە بە دوعاکەی دەدات‌و دەڵێ:

(١٢٨) پەروەردگارمان بمانگێرە بە مل کەچ‌و گوێڕایەڵی فەرمانەکانت‌و بمانکە بە دوو موسڵمانی چاك وپاك‌و وامان لێ بکە کە تەنها بۆ تۆ گەردن کەچ بکەین، لە نەوەی ئێمەش گەلێکی موسڵمان سەوز بکەو شێوەو جێگای عیبادەتمان پێ پیشان بدە کە چۆن عیبادەتت بکەین‌و تەوبەمان لێ وەرگرە بە راستی ئەی خوایە تۆ زۆر تەوبە وەرگری‌و زۆر بە رەحمی.

بەڵێ لە خوا ترسان ئاوایەو پێویستە هەرچەند عیبادەتت هەبێ هەر لە خوا زیاتربترسیت، چونکە ﷲ خاوەنی هێزەو نیازی بە بەندایەتی ئێمە نیەو لە بەندایەتی ئێمەدا سوودێك بەو زاتە ناگات بۆیە پێغەمبەرمانﷺ زۆر جار دەیفەرمو: [illegible] ئەی کەسێك کەوا دڵەکان دەگۆڕی، دڵم دامەزرێنە لە سەردینی خۆت}

ئەوەتا ئیبراهیم‌و ئیسماعیل دوو پێغەمبەری خودان‌و خەریکی عیبادەتن کەچی زۆر بە پەرۆشەوە دەڵێن: دەواممان بدە لەسەر ئەم دینە، هەر لەسەر ئەو بناغەیە کەپێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: من رۆژانە سەد جار دەگەڕێمەوە بۆ لای خواو تەوبە دەکەم، دەی موسڵمانان تەوبە بکەن‌و بگەڕێنەوە بۆ لای خوا، چونکە بە تەوبە کردنی راست خوا هەمو گوناهەکان دەسڕێتەوە.

(١٢٩) ئەی خوایە لە ناویاندا پێغەمبەرێك لە خۆیان بنێرە بۆیان کە ئایەتەکانی تۆ بخوێنێتەوە بە سەریانداو فێری کتێب‌و داناییان بکات‌و پاکیان بکاتەوە، بە راستی خوایە تۆ خاوەنی دەسەڵاتی‌و هەمو ئیشەکانت بە حیکمەتە.

بەڵێ ئەم دوعایەش وەرگیرا، خوا ئەم پێغەمبەرە بەرێزەی بۆ ناردین وەك خۆی فەرمویەتی: من بەری ئەو دوعایەم. وە ئەو قورئانە پڕ خێرو بەرەکەتەی بۆ ئێمە هانی کە پەیڕەوانی سەربەرزو سەرفەرازی هەردوو دنیان. سوپاس بۆ خواو درودو رەحمەتی خوا لەسەر گیانی پاکی پێغەمبەرمان‌وتەواوی پێغەمبەرانی تر بێت. ئینجا دەفەرموێ:

(١٣٠) کێ هەیە کە پشت بکاتە ئاینی ئیبراهیمﷺ کە ئاینی پێغەمبەرمانە بێجگە لەو کەسەی کە خۆی نەفام بکات؟! ئێمە لە دنیادا ئەومان هەڵبژاردو لە رۆژی قیامەتیشدا لە ریزی پیاو چاکانە. واتە: پەیڕەوی لە ئاینی ئیبراهیم ﷺ پێویستە لەسەر ئەم ئوممەتەی پێغەمبەر ﷺ چونکە ئەم ئاینە ئاینی ئیبراهیمە بە زیادەیشەوە.

(١٣١) بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە پەروەردگاری پێی فەرمو: گەردن کەچ‌و گوێ رایەڵ بە بۆمان‌و بە چاکی فەرمانەکانمان جێ بەجێ بکە. ئەویش لەوەڵامدا وتی: من گەردن کەچم بۆ پەروەردگاری جیهان.

(١٣٢) ئا بەو وشە جوانانە ئیبراهیم ﷺوەسیەتی کرد بۆ کوڕەکانی‌و یەعقوبیشﷺ کە وتی: ئەی کوڕانی خۆم بە راستی‌و دروستی خوای گەورە هەڵی بژاردووە بۆ ئێوە ئەم بەرنامەیە ئەوسا نەمرن مەگەر ئێوە موسڵمان بن. ئاشکرایە کە هیچ کەس نازانێت خۆی کەی دەمرێت، مرۆڤ هەر سات ئیحتیمالی مەرگی هەیە کە واتە دەبێ یەك سات لەخوا بێ ئاگا نەبن نەوەك لەو کاتەدا بمرن‌و بە ناموسڵمانی لەم دنیایەدا بڕۆن.

(١٣٣) ئایا ئێوە لەوێ بوون کاتێك کە یەعقوب ﷺ گەیشتە سەرە مەرگ کە ئەو کاتە بە کوڕەکانی وت: چی دەپەرستن پاش من؟ ئەوەیە باوکی دڵسۆز کە نزیکی گیان دەرچونیەتی وا لە غەمی کوڕەکانی پێیان دەڵێت: ئێوە لە پاش من چی دەپەرستن؟ ئەوانیش وتیان: خواکەی تۆ دەپەرستین‌و خوای باوکانت ئیبراهیم‌و ئیسماعیل‌و ئیسحاق کە یەك خوایەو ئێمە گەردن کەچین بۆ ئەو خوایە.

لەم ئایەتەوە دەرکەوت کە وشەی ئیسلام لە دێرینەوە لە سەردەمی ئیبراهیمەوەﷺ هاتوە هەروەك ئاخر ئایەتی سورەتی حەج دەفەرموێ: ﴿ ئەو لە پێشدا ناوی ناون موسڵمان﴾

وشەی (أَمْ) بۆ بادانەوەیەبۆ سەرقسەی پێشو یان بۆ گواستنەوەیە واتە قسەی پێشو وازلێ بهێنەو وەرەبۆ ئەم قسەوباسەی تر.

(١٣٤) جا لە پاش ئەوەی کە باسی ئیبراهیم‌و ئیسماعیلی کرد بۆ بەنی ئیسرائیل کە ئەوان بە باوەگەورەی خۆیانیان دەزانن‌و هەر کام لە جوولەکەو گاور دەیان وت: باوکی ئێمەیەو زۆر بەوەدا دەنازین قورئان هاتوو پەیوەندی خزمایەتی هەڵوەشاندەوە ئەگەر لە بیرو باوەڕدا یەك نەبن‌و گەردن کەچی ئاینی خوا نەبن

وەك دەفەرموێ: ئەوانە گەلو نەتەوەیەك بون لەپێش ئێوە داو ڕۆیشتن، جا هەربۆ خۆیانە ئەوەی کە کردویانەو تۆڵەی خراپەو پاداشی چاکەیان هەر لەسەر خۆیانەو بۆ خۆیانەو ئێوە بەر پرسیارنین سەبارەت بەوان، واتە بە بۆنەی خزمایەتیو قەومایەتی لەگەڵ ئیبراهیمو ئیسماعیلو ئیسحاقو یەعقوب دا سوودێکتان پێ ناگات، ئەگەر خۆتان چاك نەبنو ئیشی باش نەکەن، وەپرسیار ناکرێت لە ئێوە لەئەوەی کە ئەوان کردویانە. ئەوان هەرچیان کردوە بۆ خۆیانەو ئێوەش هەرچی دەکەن بۆ خۆتانە. ئینجا دێتە سەر باسی قسەی ئەو جوولەکەو گاورانەو دەفەرموێ:

(١٣٥) ئەیان وت: ببن بە جوولەکەو بە گاور دەکەونە سەر ڕێگای ڕاست ودروست. جالێرەدا قسەکانیان کۆ کراوەتەوە ئەگینا ئەوانیش هەر یەکەیان هەرخۆی بە ڕاست دەزانێ وەك لە پێشەوە زانیمانو هەر یەکەیان موسڵمانەکانیان بۆ لای خۆیان بانگ دەکرد. جوولەکە دەیان وت: ببن بە جوولەکە و گاورەکانیش دەیان وت: ببن بە گاور، خوای گەورەیش دەمکوتیان دەکاتو دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ بڵێ: نەخێر وا نیە کە ئێوە دەڵێن ئێمە دوای ئاینی ڕاستو دروستی ئیبراهیم ﷺدەکەوین، خۆ ئیبراهیم ﷺلە موشریکان نەبوە کە بابای موشریك خۆی هەڵدەنێتو دەڵێ ئیبراهیم ﷺلە ئێمەیە. جا خوا دەفەرموێ:

(١٣٦)بڵێن: ئێمە باوەڕمان هێناوە بە خواو بەوەی کە ڕەوانە کراوەتە لامانو ئەوەی کە ڕەوانە کراوەتە لای ئیبراهیمو ئیسماعیلو ئیسحاقو یەعقوبو [illegible]) بەوەیش کە دراوە بە موساو عیساو ئەوەی کە دراوە بە تەواوی پێغەمبەران لە لایەنی خوای خۆیانەوە کە ئێمە هیچ جیاوازیەك دروست ناکەین لە نێوان ئەو پێغەمبەرانەداو هەمویان وەك یەك بە ڕاست دەزانین(سەلامی خوا لەهەمویان بێ)و پەیامی هەمویان بە حەق دەزانین لە کاتی خۆیاندا و ئێمە تەنها بۆ خوا گەردن کەچینو بەندەو گوێ ڕایەڵی ئەوین.

[illegible]) واتە: نەوەکانی یەعقوب کە بەرەی دوازدە کوڕی ئەو بوونو هەریەکەیان بەرنامەیان بۆ هاتوەو ئێمە بەراستیان دەزانینو باوەڕمان پێیان هەیە.

ئێستا پێویستە هەمومان دوای محمدﷺ بکەوین چونکە ئایینەکانی تر بۆ کاتو گەلێکی تایبەت بوونو هەر بۆیەش خوا زەمانەتی نەگۆڕانی نەکردونو دەستکاری کراونو گۆڕاون. بەڵام ئەم قورئانەی پاراستوەو دەیپارێزێت هەتا ئەوڕۆژەی کەدەیباتەوە وەك فەرمویەتی: ﴿بەبێگومان ئێمە ئەم قورئانەمان ناردوەو چاودێریشی دەکەین﴾ حیجر/٩

وَقَالُوا۟ كُونُوا۟ هُودًا أَوْ نَصَـٰرَىٰ تَهْتَدُوا۟ ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَٰهِـۧمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِىَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَإِنْ ءَامَنُوا۟ بِمِثْلِ مَآ ءَامَنتُم بِهِۦ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا هُمْ فِى شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ لَهُۥ عَـٰبِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ أَتُحَآجُّونَنَا فِى ٱللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَآ أَعْمَـٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَـٰلُكُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطَ كَانُوا۟ هُودًا أَوْ نَصَـٰرَىٰ ۗ قُلْ ءَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ ٱللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَـٰدَةً عِندَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

ئەبوهورەیرە دەڵێت: [illegible] ﷺ [illegible] ﴿ قُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا ﴾. [illegible]

[illegible]/ ئەهلی کتێب تەوراتیان بەعیبرانی دەخوێندەوەو دەیانکردەوە بە عەرەبی بۆ خەڵکی موسڵمان، جا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: نەباوەڕ بکەن بەئەهلی کتێبو نە بە درۆیان بخەنەوەو بڵێن: باوەڕمان هێناوە بەخواو بەوەی کە ڕەوانە کراوە بۆ لامان... ئەو ئایەتە بەتەواوی}.

(١٣٧)ئەگەر ئەوان باوەڕیان هێنا وەکو ئێوە باوەڕتان هێناوە ئەوە ئەوانیش ڕێگای هیدایەتیان دۆزیوەتەوەو برای یەکترن خۆ ئەگەر پشتیشیان هەڵچەرخاند، ئەوسا ئیتر ئەمانە کەوتونەتە ناو بەدبەختیو بەشبەشیو لە یەك خوێنندو لە یەك کوشتنەوەو هەمیشە هەر خەریکی ئاژاوەو ئاگری شەڕ هەڵکردنن، ئینجا خوای خاوەن دەسەڵات دڵخۆشی پێغەمبەرمانﷺ دەکاتو دڵی دەداتەوەو دەفەرموێ: ئەمانە ئەگەر هەر دژایەتیت بکەن خوا بۆ تۆ بەسەو پارێزگاریت دەکاتو دوژمنانت زەلیلو سەر شۆڕ دەکاتو بە ڕاستی ئەو بیسەرو زانەرە.

(١٣٨)ڕێبازەکەی خوا بگرنو بەم لاو بەم لادا مەڕۆنو دڵخۆش بن بەو ئایینە چونکە بەرنامەی خوایەو کێ هەیە لە خوا جوانتر بەرنامە دابنێت؟ ئێمە هەربۆ ئەو بەندایەتی دەکەین، جا هەر

کەسێك بەندایەتیو گەردن کەچی کرد بۆ کەسێك جگە لە خوا ئەوا لەو ڕێبازە دەرچووە. وشەی ﴿ صِبْغَةَ ﴾ واتە ڕەنگ، مەبەست ئاینی خوایە.

(١٣٩) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ ئێوە دەمبازی دەکەن لەگەڵ ئێمەدا لە بارەی خواوە، ئێمە دەڵێین خوا بپەرستن، ئێوە دژایەتی خوا دەکەن؟ لەحاڵێکدا کە هەر ئەوە پەروەردگاری ئێمەو پەروەردگاری ئێوەشو کرداری چاکی ئێمە هەر بۆ خۆمانەو کرداری خۆتان بۆ خۆتانەو ئێمە تەنها بۆ ئەو خۆمان یەکلا دەکەینەوە. پاشان بە هێنانی (أَمْ) باسەکە دەگوازێتەوە بۆ باسێکی تر و دەفەرموێ:

(١٤٠) ئایا ئێوە دەڵێن ئیبراهیمو ئیسماعیلو اسحاقو یەعقوبو ئەسبات جوولەکە یان گاور بوون؟ ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: ئایا ئێوە زاناترن یان خوا بەراستی ئەوان نە جوولەکەو نە گاورو نە موشریك بوون، بەڵکو ئەوانە پێغەمبەرانی ڕاستەقینەی خوا بوونو خۆیشیان دەیانزانی وایە، بەڵام دەیان شاردەوە بۆیە خوا دەفەرموێ: کێ هەیە زاڵم تر لەو کەسەی کە شایەتیەکی لا بێ و لە خوای بیشارێتەوە ؟ با چاك بزانێت کە ستەمێکی گەورەی لە خۆیو لە خەڵکیش کردوە، چونکە خوا ئاگای لێیەتی وەك دەفەرموێ: خوا بێ ئاگا نیە لەوەی کە ئێوە دەیکەن. بەراستی ئەوە هەڕەشەیەکی توندی خوایەو بزانن کە هەمو کەس بەتۆڵەی خۆی دەگات. ئینجا دەقی ئایەتی پێشووتری دووبارە کردەوەو دەفەرموێ:

(١٤١) ئەوە ئوممەتێك بون هەرچیان کردوە بۆ خۆیانەو ئێوەش هەرچیتان کردوە بۆ خۆتانەو پرسیار ناکرێت لە ئێوە لەو ئیشەی کە ئەوان کردویانە. جا پێویستە ئێمەیش وەك موسڵمان بیر بکەینەوەو زەمانمان لە بەرامبەر پێشینە چاکەکانی خۆمانەوە پاك بێ و بێجگە لە دوعای خەیر شتێکی تریان پێ نەڵێین، مادام پرسیاری کردارەکانی ئەوان لە ئێمە ناکرێت ئیتر ئێمە بۆ خۆمان تاوانبار بکەین بە غەیبەت کردنیان؟!

لەم ئایەتەدا فەرموی پرسیاری ئەوان لە ئێوە ناکرێت ئەمە وا دەگەیەنێ کە پرسیاری ئێمە لەوان مومکینە، بەڵێ لە ڕاستیدا وایە خراپەو تاوانو چاکەی پێشوان بۆ خۆیانەو ئێمە لەو بارەوە تاوانێکمان نیە تا پرسیارمان لێ بکەن بەڵام ئەگەر پێشوان هەوڵی گەڕانەوەی خراپەیەکیان دا بێ یان بیدعەتێکیان دروست کردبێتو خەڵکی پاش ئەوان پەیڕەوی کردبن خوای گەورە، بێجگە لە پرسیاری خۆیان پرسیاری سەر لێشێواندنی خەڵکی پاش خۆیشیان لێ دەکات. بۆ نموونە: ئیسلام هات ئافرەتی لە ڕوتیو بەرەڵایی ڕزگار کردو بەرگی شەرەفو کەرامەتی کردە بەریو چەندین چەرخ بەم شێوەیە تێ پەڕی لە پاشدا بەشێك لە ئافرەتان شەیتان فریوی دانو دووبارە خۆیان ڕوت کردەوە، جا ئەمە کام ئافرەت لە پێشەوە ئەم ڕەوشتە نا پەسەندەی زیندو کردوەتەوە تا قیامەت هەر ئافرەتێك بەم شێوەیە ڕەفتار بکات چەند گوناهی دەگات ئەو ئافرەتەی پێشوو ئەوەندە گوناهی ئەگات هەروەها بۆ چاکەیش، کەواتە پرسیاری دواییەکان لە پێشوەکان ئەکرێت وە پێیان ئەوترێت چۆن ئەو ڕێبازەتان داهێنا؟ فەرمودەی پێغەمبەر ﷺ دەربارەی کوشتنی یەك لەدووکوڕەی ئادەم بە دەستی ئەوی تریانو فەرمودەی {... } و فەرمودەی { } ئەم ڕاستیەمان بە چاکی بۆ ڕۆشن دەکاتەوە، جا پێویستە ئێمەیش ویژدانمان هەبێتو پیاو چاکانی پێشوی خۆمان ئازار نەدەینو دوچاری حیسابی دوا ڕۆژیان نەکەینو قەبرەکانیان نەکەین بە جەژنگاو داوای شتێکیان لێ بکەین کە لە توانای ئەواندا نیەو نەیانکەین بە هاوبەشی خوا چونکە بێگومان خوای زاناو کار بە جێ ئەوانیش لە دادگادا بانگ دەکاتو موحاسەبەیان ئەکات لەسەر ئەم داوا کاریو بۆ چوونەی ئێمە سەبارەت بەوان ئەوەتە خوای گەورە عیسا ؑکە پێغەمبەرێکی خاوەن شەریعەتە موحاسەبە دەکات لەسەر قسەی بە ناو پەیڕەوانی (تەماشای ئاخیری سورەتی مائیدە بکە)ئایا کێ هەیە لە عیساؑ بەرزتر تا لەو موحاسەبەیە ڕزگاری ببێت؟ دەی با نەفامەکان واز بێنن لە شێخو پیاو چاکەکانمانو دوچاری ئەو موحاسەبە سەختەیان نەکەن، پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ دەپاڕێتەوە لەگەڵەکەی کەگۆڕەکەی نەکەن بەجەژنگەودەفەرموێ:

[illegible]

[illegible] ماڵەکانتان مەکەن بەگۆڕو گۆڕەکەم مەکەن بە جەژنگاو سڵاوتم لەسەربدەن لەهەر کوێدابن پێم دەگات} منیش ئەڵێم:وصلى الله على النبى الامى محمد وعلى اله واصحابه اجمعین. ئینجا دوای ئەمانە ئەچێتەوە سەر مەسەلەیەکی زۆر گرنگ لە مێژوی ئیسلام دا ئەویش مەسەلەی قیبلەیە. لە پێشەوە پێغەمبەری خوا ﷺ لە نوێژدا ڕوی دەکردە(بیت المقدس) لە دوایدا خوای گەورە گۆڕایو کردی بە کەعبە. بە ڕاستی ئەمە تاقیکردنەوەیەکی گەورەی سەردەم بو تا پاكو ناپاك لە یەکتر جیا بکرێتەوەو دەم کوتێکیشە بۆ ئەو کەسانەی کە دەڵێن: بەرژەوەندی پێش هەمو شتێکە، لە ڕاستیدا وا نیە، بەڵکو دەرگای تاقیکردنەوەی موسڵمانان کراوەیەو تا دوا هەناسەی لە هەمو بوارێکدا تاقی دەکرێتەوە چونکە بەو تاقیکردنەوەیە ڕاستیو ناڕاستی مرۆڤ دەردەکەوێتو عادەتو عیبادەت لە یەك جیا دەکرێنەوە خوای گەورە دەفەرموێ:

۞ سَيَقُولُ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَ ٱلنَّاسِ مَا وَلَّىٰهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ ٱلَّتِي كَانُواْ عَلَيْهَاۚ قُل لِّلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُۚ يَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًاۗ وَمَا جَعَلْنَا ٱلْقِبْلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيْهَآ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَىٰهَاۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٍ مَّا تَبِعُواْ قِبْلَتَكَۚ وَمَآ أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾

(١٤٢) لە مەولا کە قیبلەمان گۆڕی بۆ تۆ ئەی محمد ﷺ وە رومان کردیتە کەعبە سەفیهەکان دەڵێن چ شتێکە ئەوانەی چەرخاندوە لە قیبلەی یەکەم کە لە سەری بوون؟ خوای گەورە دەمکوتی کردنو فەرموی: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ رۆژهەڵاتو رۆژئاوا موڵکی خوایەو هەر چۆنێك خوای گەورە ئەمر بکات من وا رودەکەمو هەر کەسێك کە ئارەزۆی لێ بێت رێنمایی دەکات بۆ رێگای راست.

(١٤٣) هەروەها ئێوەمان دانا بە ئوممەتێکی مام ناوەندی نەوەك ئەوانەن کە دەڵێن خوا نیەو نەوەك بت پەرستو موشریکەکانیشن کە دەیان خوای ناڕاستیان بۆ خۆیان داناوە، بەڵکو ئێوە دەڵێن خوا هەیەو تەنیایە. وشەی([illegible]) بە مانای چاكو خێر هاتوە واتە بە راستی ئێوە ئوممەتێکی چاكو بەخێرن. وەك دەفەرموێ: ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ :ئێوە چاکترین گەلن خوا هەڵی بژاردون بۆ خەڵك﴾ ئالی عمران /١١٠، تاکو شایەت بن لە رۆژی قیامەتدا لەسەر خەڵكو ئەو کاتەش پێغەمبەر ﷺ شایەت دەبێت لەسەر ئێوە.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] رۆژی قیامەت نوحو ئوممەتەکەی دێن، جا ﷲ پێی دەفەرموێ: ئایا پەیامت گەیاندوە، ئەویش یەژێ: بەڵێ ئەی پەروەردگارم، جابە گەلەکەی دەفەرموێ: ئەو پێغەمبەرە بەرنامەکەی منی پێی راگەیاندن ئەوانیش دەڵێن: هیچ پێغەمبەرێکمان بۆ نەهاتوە جا بە نوح دەفەرموێ: کێ شایەتیت بۆ دەدات؟ ئەویش دەڵێت: محمد ﷺو ئوممەتەکەی، جا ئێمەش شایەتی دەدەین کە نوح بەرنامەی (ﷲ)ی بە گەلەکەی راگەیاندوە، جا ئەمە واتای ئەم ئایەتەیە.}

کاتێ کە پرسیار دەکرێت ئەم ئوممەتە چۆن دەزانن دەڵێن: یارەبی ئێمە باوەڕمان بە پێغەمبەرەکەی تۆ بو، باوەڕمان بە کەلامەکەی تۆ بو، تۆ لە کەلامەکەی خۆتدا فەرموتە کە پێغەمبەرەکانت تەبلیغیان کردوەو ئوممەتەکان سەرپێچیان کردوەو بە گوێیان نەکردوە ئێمە لەسەر ئەوەشایەتی دەدەینو پێغەمبەریش شاهێدە لە سەرمان کە دەفەرموێ: بەڵێ ئوممەتەکەی من راست دەکەنو ئەو پەیامەیان پێگەیشتوەو شایەتیەکەیان راستە. جا تەماشا کەین چ ئوممەتێکی خێرین، چ ئوممەتێکی بەرزین، ئاخرین ئوممەتین، وە ئەوڵین ئوممەتین دەچینە بەهەشتەوە یەکەم کەس کە دەرگای بەهەشتی بۆ دەکرێتەوە پێغەمبەرە ﷺ لە پاشان ئوممەتەکەی ئەوە.

ئینجا دەفەرموێ: ئێمە ئەو قیبلەیەی کەتۆی لەسەربوە نەمانگۆڕیوە مەگەر بۆ ئەوەی کە بزانین کێ پەیڕەوی لە پێغەمبەر ﷺ دەکاتو کێش سەرپێچی دەکاتو پاشگەز دەبێتەوە. کەواتە تاقیکاری شتێکی بناغەییەو دەبێ مرۆڤ تاقی بکرێتەوە لەم ژیانەداو بە بێ تاقیکاری لەم ژیانەدا مرۆڤ رزگاری نابێ. هەروەکو خوا دەفەرموێ:﴿ هەرگیز خوا واز لە باوەڕداران ناهێنێت هەتاپاكو پیس لە یەك جیا نەکاتەوە ﴾ ئالی عیمران/١٧٩.

پێغەمبەری خۆشەویستمان ﷺ پاش تێپەڕبونی شانزە یان حەڤدە مانگ لە کۆچی، خوای گەورە ئارەزۆ ناو دەروونیەکەی هێنایە دیو قیبلەی بۆ گۆڕیو روی کردە کەعبە لە نوێژی عەسردا، وە لە نوێژی بەیانی دا لە کاتێکدا کە موسڵمانەکان لە مزگەوتی قوبادا لە روکوعدا بون کەسێك هات وتی: ئەشهەدو بیللا قیبلە گۆڕاوە بە کەعبە. جا نوێژ خوێنەکان هەر لەو حاڵەتەدا چەرخانەوە بەرەو کەعبەو نوێژەکەیان تەواو کرد، واتە: سەرەتای نوێژەکەیان تا زیاتر لە رکاتێکی روویان لە بەیتولموقەددەس بوەو لە ئاخیریو لە سەلامدانەوەدا روویان لە کەعبە بوە، ئەوان ئا بەو شێوەیە لە ئیسلام تێگەیشتن بۆیە هەمویان بون بە مامۆستای جیهانو هەتا هەتایە مێژو شانازیان پێوە دەکات،

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡرِفُونَهُۥ كَمَا يَعۡرِفُونَ أَبۡنَآءَهُمۡۖ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنۡهُمۡ لَيَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلّٖ وِجۡهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَاۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ أَيۡنَ مَا تَكُونُواْ يَأۡتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٤٨﴾ وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۖ وَإِنَّهُۥ لَلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيۡكُمۡ حُجَّةٌ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِي وَلِأُتِمَّ نِعۡمَتِي عَلَيۡكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِيكُمۡ رَسُولٗا مِّنكُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمۡ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمۡ تَكُونُواْ تَعۡلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

بەڵێ ئەوان چاكترین گەلو شایەتن لەسەر ئوممەتان نەك ئێمەی بە ناو موسڵمانو بە ناوەڕۆك دەرمانی هەزار دەردان لە جیاتی گوێ رایەڵیو پەیڕەوی ڕاست وڕەوان لە ئیسلام بكەین گوێ نادەین بە ئیسلامو هیچ نرخێك دانانێین بۆ پێغەمبەری ئیسلام ﷺ بەڵكو بە سازو سەمتوری دوژمنانمان سەمادەكەین!! بەڵێ بە راستی ئەم كۆمەڵە پاكە تاقیكرانەوەو چاكیش لەو تاقیكردنەوە گرنگەدا دەرچون ، هەروەك خوا خۆی دەفەرموێ: بە راستی ئەم گۆڕانكاریە ئیشێكی زۆر سەخت بو مەگەر لای ئەو كەسانەی كە خوا هیدایەتی دابون.

ئاشكرایە هەندێك لەو تاقیكردنەوەیەدا دەرنەچونو جوولەكەكانیش كەوتنە بڵاو كردنەوەی پروپاگەندە دژی پێغەمبەرﷺو ئایینە پیرۆزەكەی هەروەك لە پێشەوە دەیان وت: ئەگەر ئایینی ئێمە ڕاست نیە محمد ﷺ بۆ ڕودەكاتە قیبلەكەمان، ئینجا كاتێ كە گۆڕا وتیان: محمد ﷺ دوو دڵەو دانەمەزراوەو دەیان وت: دیارە هەر كەسێك كە لە پێشەوە بەرەو بەیتولموقەددەس نوێژی كردوەو مردوە تاوانبارە چونكە نوێژەكەی بەتاڵ بومتەوەو نوێژی ئەمانەیش كە ماون تا ئێستا بێ سوود بوە، خوای گەورە بە توندی دەمكوتی كردنو فەرموی: خوا بەندایەتیو نوێژی ئێوە بەتاڵ ناكاتەوە چونكە بە راستی خوا زۆر میهرەبانو بە سۆزە بەرامبەر بە خەڵكو چاوپۆشی لە تاوانی خەڵك دەكات ئیتر چۆن چاكەی چاكە كارانی بەندەی باوەڕداری خۆی بەتاڵ دەكاتەوە؟ ئینجا خوای زاناو كار بەجێ درێژە بە باسی قیبلە دەداتو دەفەرموێ:

﴿١٤٤﴾ بەراستی ئێمە دیمان كە تۆ هەمیشە چاوت هەڵدەبڕی بەرەو ئاسمانو چاوەڕوانیت دەكرد كە ئێمە ئەو قیبلەیەت بۆ بگۆڕین لە بەر ئەوە ئێمە رووی تۆ دەكەینە قیبلەیەك كە تۆ پێی رازی بیت، جا تۆ رووی خۆت بكەرە ناوەڕاستی یان بەرەو(مسجد الحرام) كە بریتیە لەویەكەم مزگەوتەی كە لە مەكەدا بۆهەمو خەڵك دروستكراوە، ئێوە ئەی خاوەن باوەڕان لە هەر كوێدا بن سا رووی خۆتان بكەنە ئەو ماڵەی خواو پێویستە ئەوەی كە خەڵكی مەكەیە روو بكاتە مزگەوتەكەو خەڵكی تریش روو بكەنە مەكە، واتە: سەدا سەد واجب نیە رووبكاتە مزگەوتەكە بەڵكو بە رەئی خۆی روی لەو مزگەوتەوە بێت بەسە، بە راستی ئەو كەسانەی كە كتێبیان پێ دراوە كە گاوڕو جوولەكەكانن هەردووكیان دەزانن كە ئەمە راستەو لە لایەنی خوای خۆیانەوەیە چونكە دەیانزانی كە یەكێك لە سیفەتەكانی پێغەمبەرﷺ ئەوەیە كە قیبلەكەی كەعبەیە، بەڵام لە پێشەوە لە بەر قازانجی خۆیان شاردبوویانەوەو نەیان دەگووتو ئەگەر دەوامیشی بكردایە لەسەر قیبلەی پێشوو دەیان وت: تۆ ئەو پێغەبەرە نیت چونكە سیفەتی ئەو پێغەبەرە وایە كە دەبوایە رووبكاتە ئەو كەعبەیە، وە خوا بێ ئاگا نیە لەوەی كە ئەوان دەیكەن واتە: ئاگای هەیە لە هەمو فروفێڵەكانیان.

وشەی (شَطْرَ) واتە نیوە یان بەرەو ئەوماڵە. ئینجا خوا سرنجمان رادەكێشێت بۆ ناسینی دوژمنانو كەللە رەقیانو دەفەرموێ:

﴿١٤٥﴾ تۆ هەرچی بەڵگە بێنیتەوە لەسەر ئەوەی كە قیبلەكەت راستو حەقە هەرگیز ئەهلی كتێب باوەڕت پێ ناكەنو پەیڕەویت ناكەنو تۆش هەرگیز بەدوای قیبلەی ئەواندا ناڕۆیت، واتە: هەر چۆن ئەوان بەتوندی وەستاون لەسەر ئاینەكەی خۆیان، تۆش ئاوا توند بە لەسەر ئاینەكەی خۆت، ئەمە راستیو خۆگری پێغەمبەرمانﷺ پیشان ئەدات، تەنانەت ئەوان لە ناو خۆیاندا رو لەقیبلەی یەكتر ناكەنو هەریەكەو بۆ خۆیان قیبلەیەكیان داناوە، جا ئەگەر تۆ پەیڕەوی لە ئارەزۆی ئەوان بكەیت پاش ئەوەی كە ئەم حەقیقەتو زانینە هاتوەتە لات، بێگومان ئەو كاتە ئەی محمد ﷺ تۆ لە ستەمكاران دەبیت. ئەی ئیمڕۆ ئێمە كە پەیڕەوی ئەوانین دەبێ لای خوا چ حیسابێكمان بۆ بكرێت؟ ئەمە هەڕەشەیەكە بۆ پێغەمبەر ﷺكە هەڕەشە بۆ پێغەمبەر ﷺ بو بۆ ئێمەیە، كورد واتەنی "دیوار بە تۆمە، پاسار گوێت لێ بێ".

(١٤٦) ئەو کەسانەی کە ئێمە کتێبمان پێ داون وەك تەورات‌و ئینجیل بە راستی محمد دەناسن‌و دەزانن کە ئەو پێغەمبەرەﷺ و راستە هەر چۆن کوڕی خۆیان دەناسن کە کوڕی خۆیانە، هەر ئاوەها پێغەمبەریشﷺ دەناسن، بەبێگومان کۆمەڵێك لەوان راستیان شاردوەتەوە لەحاڵێکدا کە خۆیشیان دەزانن حەق‌وراستی کامەیە.

ئەمە بەڵگەیەکی ترە لەسەر ئەوەی کەکردار مەرجە بۆباوەڕی ناودرون ودان پێدا نان چونکە ئەوان بەشایەتی قورئان پێغەمبەریان ﷺ بەباشی ناسیوەو لەناوخۆیشیاندا ئەمەیان درکاندوە، جا ئەگەر باوەڕ هەر ناودەرونی‌و دان پێدانان بێت بەبێ کردار ئیتربۆ ئەوان کافرن؟ وردبەرەوە.

(١٤٧) ئەی محمد ﷺ حەق‌و راستی هەر ئەوەیە کە لە لایەنی پەروەردگارتەوە بۆت هاتوە ئەوسا تۆ لەوانە نەبی کەوا بکەویتە گومانەوە لەو شتانەی کە بۆت باس دەکرێت. وەك دەفەرموێ: ﴿ئەگەر تۆ لە بارەی ئەم پەڕاوەوە کە بۆمان ناردویت گومانت هەیە پرسیار بکە لەوانەی کە لە پێش تۆدا کتێبیان خوێندوتەوە﴾ یونس:٩٤.

(١٤٨) بۆ هەمو گەلێك قیبلەیەك هەیە کە روی تێدەکەن، دەسا پەلەبکەن بۆ چاکەکردن لەهەرکوێدا ببن خوا هەموتان کۆ دەکاتەوە، بێگومان کە ﷲ توانایی‌ودەسەڵاتی بەسەر هەمو شتێکدا هەیە.

واتە: هەمو تاقم‌و حیزبێك بەوەی کەلای خۆیەتی کەیف خۆشەو هەر کەسێك جێگایەکی تایبەتی هەیەو دەیپەرستێت‌و هەر کەسێك مەحبووبێکی هەیە دوای مەحبوبەکەی کەوتوەو هەر کەسێك رۆگەیەکی تایبەتی خۆی هەیە وابۆ ئێوەش وەك خەڵکانی تر قیبلەمان دیاری کرد کەواتە ئەمە شتێکی نامۆ نیە کە ئێمە قیبلەی فەلەو قیبلەی جوومان بە تۆ نەداوە، بەڵکو قیبلەیەکی تایبەتیمان بە تۆ داوەولەچاکە کردنیش مەترسن چونکە بەدڵنیاییەوە هیچی ون نابێت‌و لەهەر کوێدا ئەنجامی بدەن سەرەنجام پێتان دەگاتەوە. هەر سەبارەت بە قیبلە جارێکی تر دەفەرموێ:

(١٤٩) لە هەر کوێدا دەرچویت‌و لە هەر کوێدا بویت، ئەوسا روو بکەرە (مسجد الحرام) کەبە راستی ئەو گۆڕان‌و رووتێکردنەی تۆ شتێکی راستەولە لایەنی پەروەردگاری خۆتەوەیەو خوا بێ ئاگا نیە لەوەی کە ئێوە دەیکەن. ئینجا خوای گەورە روو دەکاتە پێغەمبەر ﷺ و هەمو باوەڕداران‌و دەفەرموێ:

(١٥٠) بەرەو هەر کوێ رۆیشتیت‌و لە هەر کوێدا بویت رووبکەرە (مسجد الحرام)وئێوەش ئەی گەلی موسڵمان لە هەر کوێ دا بن رووبکەنە مزگەوتی حەرەم. بۆچی ئەمەمان کردوە؟ تا هیچ بەڵگەیەك نەمێنێت بۆ خەڵك لەدژی ئێوە، بێجگە لە ستەمکارانیان کەئەوانە قسەی پیسی خۆیان هەردەکەن باسور بزانن کەناحەقیشن چونکە ئەوان بازاڕێکی وایان داناوە لەگەڵ نەبونی ئاییندا ئەوان دەتوانن بژین، کە ئایین بوو ئەوان ناژین. کەواتە هەمیشە دژایەتی ئایین دەکەن. جا خوای گەورە دەفەرموێ: مەترسن لەوان‌و تەنها لە من بترسن تا من نیعمەتی خۆمتان بۆ تەواو بکەم کە ئەم ئایینەیەو بەو هیوایە کە رێگای هیدایەت بگرن‌و دوای راستی بکەون، بەڵێ ئەگەر بەو زوانە نەگۆڕایە دەیان وت: ئەگەر محمدﷺ ئایینەکەی راستەو دوای ئاینی ئیبراهیم ﷺ کەوتوە بۆ روناکەتە کەعبە؟! بۆ روودەکاتە بەیتو لموقەددەس؟

(١٥١) هەروەکو چۆن لە ناو خۆتاندا پێغەمبەرێکمان لە خۆتان بۆ ناردون کە نیشانەکانی ئێمەتان بۆ دەخوێنێتەوەو پاکتان دەکاتەوە لەبت پەرستی‌و رەوشتی ناپەسەند و کتێب‌و حیکمەتتان فێر دەکات‌و فێری شتانێکتان دەکات کە ئێوە هەرگیز نەتانزانیوە وەك دەنگوباسی هەندێ لەگەلە پێشووەکان‌و باسی قیامەت‌و ئەو نیعمەتانەی کە لە بەهەشتدا هەیەو جەهەنەم‌و جۆری سزاکانی‌و چەندین رێنمونی تر کە بەم شێوەیە نەزانراوە.

دەگونجێ کافی (كَمَآ) بە مانای)لام(بێت واتە بەو هیوایە کە ئێوە رێگای هیدایەت بگرن‌و..، یان بەو مانا بێت کە وتمان.

(١٥٢) سا ئێوەش یادی من بکەن منیش یادی ئێوە دەکەم. سوپاسی من بکەن وسپڵەو نمەك نەناس مەبن‌و پێم بێ باوەڕ مەبن. تەماشا کەن خوای گەورە چەند بە سۆز ومیهرەبانە.

لە فەرمودەی قودسی دا هاتوە کە خوای گەورە دەفەرموێ: [illegible]

ئەی نەوەی ئادەم ئەگەر لە نەفسی خۆتان دا یادم بکەن لە نەفسی خۆمدا یادتان دەکەم، ئەگەر لە ناو کۆمەڵێکدا یادم بکەن من لە ناو کۆمەڵێکی فریشتە یان کۆمەڵێکی چاکتر لەو کۆمەڵەی ئێوە یادتان دەکەم} جا تەماشا بکەن خوای گەورە چەند بە فەزڵ‌و میهرەبانە بەرامبەر بە مرۆڤ وەك دەفەرموێ: (خوا ئەو زاتەیە کە خۆی‌و فریشتەکانیشی سەڵاوات لە ئێوە دەدەن تا لە تاریکاییەکان دەرتان بهێنێ بۆروناکی‌و ئەو زاتە زۆر میهرەبانە بۆ باوەڕداران﴾ ئەحزاب/ ٤٣

وَلَا تَقُولُواْ لِمَن يُقۡتَلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتُۢۚ بَلۡ أَحۡيَآءٞ وَلَٰكِن لَّا تَشۡعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبۡلُوَنَّكُم بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلۡخَوۡفِ وَٱلۡجُوعِ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةٞ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ صَلَوَٰتٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَرَحۡمَةٞۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُهۡتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلۡهُدَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِي ٱلۡكِتَٰبِ أُوْلَٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَبَيَّنُواْ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمۡ كُفَّارٌ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ لَعۡنَةُ ٱللَّهِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ لَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ وَإِلَٰهُكُمۡ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

لێرەشدا دەفەرموێ: (یادم بکەن یادتان دەکەم وە شوکرم بکەن‌و کفرم نەکەن) بۆ؟ چونکە دەفەرموێ: ﴿ئەگەر شوکرم بکەن زیاتری دەکەم بۆتان وە ئەگەر ناسوپاسی بکەن بە راستی سزام سەختە﴾ ئیبراهیم /٧

بەڵێ مرۆڤی موسڵمان توشی بەڵاو موسیبەت‌و نارەحەتی زۆر دەبێت‌و لە ناخۆشیەك رزگاری دەبێت دەچێتە ناو ناخۆشیەکی ترەوە واتە ئیسراحەت ناکات‌و دنیا خانوی گرفتاریە.

وەك دەفەرموێ: ﴿ بێگومان تۆ زەحمەت زۆر دەکێشی بەرەو خوای خۆت سا پێی دەگەیت﴾ ئینشقاق/٦ مادام وایە ئەی دەرمانی ئەو هەمو زەحمەتانە چیە؟ وتمان دوو دەرمانی هەیە کە یەکێکیان خۆگرییەو ئەوی تریان بریتیە لە نوێژ کە لێرەدا لەبەرگرنگیان دووبارەی کردۆتەوەو دەفەرموێ:

(١٥٣) ئەی باوەڕداران کۆمەك بخوازن‌و داوای یارمەتی بکەن بۆ خۆتان‌و هێز پەیدا بکەن بە خۆگری‌و بە نوێژ. جا چۆن ئەم دوو شتە ئەبن بە هۆی هێزو توانا؟ چونکە﴿بێگومان کە الله لەگەڵ خۆگراندایە﴾ هەروەها دەفەرموێ: ﴿خۆگران پاداشی بێ ژمارەیان هەیە﴾ زومەر/١٠. وە نوێژیش چونکە هێڵێکی راستەوخۆیە لە نێوان بەندەو خواداو بەو روو تێکردنە دڵی بتەوتر دەبێت‌و دەتوانێ رازو نیاز لەگەڵ خوای خۆیدا بکات کە ئەمە ئەبێ بە هۆی ئارامی‌و خۆگری‌و دڵخۆشی مرۆڤو دەزانێ کە خوا خاوەنی سۆزەو ئاگای لە نارەحەتی‌و سەختیەکانی ئەو هەیەو ناگونجێ هاواری ئەو بێ سوودو بێ کەڵك بێت بەڵکو باوەڕ پەیدا دەکات کە ئەم بارە گرانە زۆر بە سوودە بۆی چ لەم دنیایە چ لەو دنیادا، بۆیە پێغەمبەرمان ﷺ هەر کاتێك کە تەنگو چەڵەمە یەخەی دەگرت دەیفەرمو: { ئەی بیلال کەیف خۆشمان بکە} واتە بانگ بدە با نوێژ بکەین بەمە کەیف خۆش دەبین.

بەڵێ خۆگری‌و نوێژە دەرمانی هەمو برینەکانی خاوەن باوەڕان‌و بەو دووانە دەتوانن سەرکەون بە سەر تەواوی تەنگو چەڵەمەو دوژمنانیاندا ئیتر دوژمنی ناوەکی بێت وەك نەفس‌و شەیتان یان دوژمنی دەرەکی وەك ستەمکاران‌و موشریکان‌و بێ باوەڕان. ئینجا دەچێتە سەر باسی ئەو کەسانەی کە لە رێگای خوادا شەهید دەبن. ئەدەبی مرۆڤی موسڵمان دەبێ چۆن بێت بەرامبەر بەو کەسانەی کە لە رێگای خوا دا شەهید دەبن، وەدەبێ چۆن بیر بکاتەوە سەبارەت بەوان؟دەفەرموێ:

(١٥٤) نەڵێن بەو کەسانەی کە لە رێگای خوادا دەکوژرێن مردوون بەڵکو ئەمانە زیندوون بەڵام ئێوە هەستی پێ ناکەن.

لەم ئایەتەدا دەفەرموێ: نابێ بە زمان بڵێن وە لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ گومان نەکەن ئەوانەی کە لە رێگەی خوادا کوژراون مردوون نەخێر، ئەوانە زیندوون کەلە لایەن خوای خۆیانەوە رزق‌و رۆزیان پێ دەدرێ﴾ئالی عیمران/١٦٩. واتە نابێ گومانیشی لە نە مردنی ئەواندا هەبێت چونکە شەهید کە ژیانی خۆی لەپێناو الله دا بەخت کردوە پەروەردگاری لەباتی ئەو ژیانەی، ژیانێکی وای پێ‌دەدات کە چۆنییەتێکەی بۆ ئێمە دەرك ناکرێت کەواتە حەق نیە بە هیچ شێوەیەك بوترێت مردوە یان گومانی مردنی لێ بکرێت چونکە مرۆڤی زیندو دوو حاڵەتی هەیە یان خەوو خواردن‌و ئیسراحەت یان ئەبێت بە هۆی جوڵاندنی خەڵك‌و قسە کردن لەگەڵ خەڵکداو بڵاو کردنەوەی ئاینی خوا لە ناو خەڵکدا. لە راستی دا شەهید هەردووکیانی هەیە بەدەقی قورئان لەوێ رزقیان دەدرێتێ ﴿عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ﴾ /آل عمران: ١٦٩/ لای پەروەردگاریان رزق‌و رۆزیان پێ‌دەدرێت﴾ واتە خواردن‌و ئیسراحەتیان هەیە، هەروەها لە فەرمودەی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کە دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] / گیانیان لە ناو لەشی باڵندەیەکی سەوزدایە کەچەندین چرای هەڵوەسراو بە عەرشیان هەیە کە لە ناو

بەهەشتدا بە ئارەزۆی خۆیان دەسوڕێنەوە، لەپاشاندا بۆ حەوانەوە دێنەوە لای ئەولالانە، جا پەروەردگاریان جارێك خۆیان لێ ئاشكرا دەكات و پێ یان دەفەرموێ: ئایا شتی ترتان دەوێت؟ دەڵێن: جا چیمان بوێت لەحاڵێكدا لەم بەهەشتەدا بەئارەزۆی خۆمان دەسوڕێینەوە؟ سێ جار ئەم پرسیارەیان لێ دەكات، جا كاتێ كە دەزانن وازیان لێ ناهێنرێت هەردەبێ داوای شتێك بكەن، وتیان: ئەی پەروەردگارمان دەمانەوێ گیانمان بكەیتەوە لەشمان تا جارێكی تر لەرێگای تۆدابكوژرێینەوە. جاكاتێ دەبینێت كە هیچ پێویستیەكیان نیەو هەموشتێكیان بۆ دابینكراوە وازیان لێدەهێنرێت}

كەواتە ژیانیانیشیا هەیە. جائەوان چۆن لە دنیادا خواردنو خواردنەوەیان هەبوو، لەوێش خواردنو خواردنەوەیان هەیە بە زیاترەوە چۆن لە دنیادا خەڵكیان تەحریك دەكردو هەڵیان دەنان بۆ جیهاد بە شەهادەتەكەیان خەڵك زیاتر دەجوڵێنن، جا نەك هەر مرۆڤی باوەڕدار بەڵكو كوشتنی هەر كەسێك لە ناو قەومێكا بە دەستی قەومێكی تر دەبێت بە هۆی جوڵانی قەومەكە واتە: ئەو كوشتنە ناحەقەی زۆر گڕو تین دروست دەكات، لە ناو قەومەكەیدا، بەڵام ئەگەر لە رێگەی خوادابێت گڕو تینەكەی زۆر زیاتروبەتین ترە لەدڵی باوەڕداراندا.

جا وا جارێكی تر قورئان سرنجمان رادەكێشێ بۆ لای تەنگو چەڵەمەو سەختی پاش ئەوەی كە دەرمانەكانی بۆ باس كردین (خۆگری‌و نوێژ) تا رۆڵە بە جەرگو نەبەزەكانی ئیسلام فێری خۆگری‌و مەردانەیی بكاتو لە هیچ كۆسپێك سڵ نەكەنو بزانن كە دنیا خانوی تاقی كردنەوەیەو هیچی تر، هەروەك خوای گەورە لە سورەتی (ملك/٢ دا دەفەرموێ:﴿ ئەوزاتەیە كە مەرگو ژیانی دروستكردوە تا تاقیتان بكاتەوەودەركەوێت كە كامتان ئیشی باشتر دەكەن﴾ لێرەش دا دەفەرموێ:

(١٥٥) بەدڵنیاییەوە تاقیتان دەكەمەوە بە شتێك لە ترسو برسێتی‌و بە كەمكردنەوە لەماڵو سەروەتتانو لە خۆتانو بەروبومتان. لێرەدا ترسی پێش خستوە چونكە ترس بۆ مرۆڤ لە هەمو شت مەترسی دارترە ئەگەر ترس پەیدا بوو مرۆڤ خزمو كەسو كاریشی لە بیر نامینێ، هەموی لە بیر دەچێت. بە راستی مرۆڤ بە برسێتی زۆر تەنگاو دەبێت. بیستومە هی وا هەبوە كە برسی بوە منداڵی خۆی كوشتوەو خواردویەتی‌و ئەمانی تر كەمێ ئاسانترن ئەمانە تەنهابۆ تاقی كردنەوەی خەڵكن لە دنیادا تا هیچ بەڵگەیەكی بە دەستەوە نەبێتو بەهانەی نەمێنێت لە قیامەتدا، بۆیە دەفەرموێ: مژدە بدە بە خۆگران. كامەیە وەسفی خۆگران؟ دەفەرموێ:

(١٥٦) ئەو كەسانەن كە هەر گرفتارییەكیان توش بێت دەڵێن: ئێمە بەندەو دروستكراوی خواینو بۆ لای خۆی دەگەڕێینەوە.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەر كاتێ یەكێك لەئێوە دوچاری گرفتێك هات بابڵێت [illegible] / ئێمە بەندەو دروستكراوی خواینو هەر بۆ لای خۆیشی دەگەڕێینەوە. ئەی خوایە داوای پاداشتی ئەم گرفتارییەم دەكەم ساپاداشم بدەرەوەو بیگۆڕەوە بۆم بە چاكتر لەوە}

وەهەروەها دەفەرموێ: [illegible] / لە ئێمە نیە ئەو كەسەی لەرومەتی خۆی بدات یان جلی بدڕێنێت یان بانگو سڵا لێ بدات لەكاتی بەڵاوكۆس كەوتندا وەك سەردەی نەفامی} جا كاتێ كە ئاوەهایان وت: خوای گەورە بڕیاری سێ خەڵاتی گەورەو گرنگی پێ داون كە ئەمانەن:

(١٥٧) یەكەم ـ ئەوانە لافاوی لێ بوردنی پەروەردگاری خۆیان لە سەرە. دووەم ـ سۆزو رەحمەتیان بۆ دەنێرێتوبەر رەحمەتی ئەودەكەون. سێهەم ـ ئەوانە رێنمای كراونو رێگەی هیدایەتیان گرتوەو كەوتونەتە سەر شەقامە راستەقینەكەی ئایینی خوا.

هەندێك پێیان وایە: ئەگەر مرۆڤێك موسڵمان بوو نابێ بكەوێتە ناو تەنگو چەڵەمەوە، پێویستە بزانن كە ئەم بۆ چوونە زۆر هەڵەیە، بەڵكو بەڵاو ئێشو ئازار زۆرتر بۆ موسڵمانە وەك پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: {[illegible]} / ئەوەی لە هەموتان بەڵای زۆرتری تووش هاتوە پێغەمبەرانن، ئینجا كێ لە پێغەمبەران نزیكتر بێت بەڵای زیاترە، جا هەر پیاوێك بەگوێرەی ئایینەكەی بەڵای بەسەرا دەدرێت خۆ ئەگەر لەئایینەكەی دا بتەوو بەهێز بو بەڵاكەیشی توند دەبێتو ئەگەر لەئایینەكەی شل‌وشوڵ بو ئەوە بەڵاكەیشی بەگوێرەی ئایینەكەیەتی، جا بەڵا لەكۆڵی بەندە نابێتەوە تاكاتێ كەبەجێی دەهێڵێت بەم سەرزەوییەدا دەگەڕێت لەحاڵێكدا كەهیچ تاوانێكی بەسەرەوەنامێنێت}

جا بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / سەرم سوڕدەمێنێ لە ئیشی باوەڕداران

کەکاروباری هەموی خێرەوئەمەش هەر بۆ باوەڕدار هەیە. ئەگەر نیعمەتی بە سەردا ڕژاند شوکری دەکات کە چاکەیە بۆی ـ چونکە خوا بە زیاد کردن بۆی پاداشتی دەداتەوە ـ و ئەگەر ناڕەحەتی تووش هات جا خۆی گرت ئەویش چاکەیە بۆی ـ چونکە خوای گەورە پاداشتی دەداتەوە ـ}.

(١٥٨) سەفاو مەروا هەندێکن لە دروشمەکانی ﷲ کە هاتوچۆ کردن بەو شێوەیەی کە شەریعەت باسی کردوە، مانای وایە ڕێز گرتنە لە فەرمانو ئەمری ﷲ، دەی هەر کەسێك حەجی بەیتی کرد یان عومرەی کرد هیچ گوناهی تێدا نیە کەتەوافی ئەم دووانە بکات هەر کەسێك زیاتر لە ئەندازەی خۆی چاکە بکات سوودی چاکی دەست دەکەوێت، چونکە بێگومان کە خوا پاداشتی سوپاس گوزاران دەداتەوە، زۆر زانەرە بە ئیشەکانتان.

دەڵێن ئەو سەفاو مەروایە کاتی خۆی لەسەر هەر یەکێکیان بتێکیان لەسەر دانا بوو موسڵمانەکان پێیان وابوو مادام بتیان لەسەر داناوە لە پێشا ئیتر نابێ ئەمرۆ بچنە سەریان، بەڵکو پێویستە دژایەتی موشریکان بکرێت چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانمان پێدەکات کە بەپێچەوانەی موشریکانو کافران بجوڵێنەوە، هەرچی ئەوان دەیکەن ئێوە مەیکەن لە بەر ئەوە وتیان: ئەگەر بچین بۆ سەفاو مەروە تووشی گوناه دەبین، ئینجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ڕەوانە کردو فەرموی: نەخێر سەفاو مەروە دوو دروشمی خودان بە تەواف کردنیان گوناهتان لەسەر نانووسرێت.

پەیوەندی ئەم ئایەتە بە ئایەتی شەهادەتو خۆگریو نوێژەوە چییە؟

یەکەم: هەمویان بەندایەتین ئەمیش وەکو ئەوان.

دووهەم: ئیشی خوا ناسێکی خۆگر بوە هەتا قیامەت هەر باسی دەکرێتو یادگارێکی ئەو کاتەن کە خاتون (هاجەرە) منداڵەکەی بە جێ هێڵاو لە هەمو شتێك نائومێد ببو، وە لەنەمانو لەناو چون زۆر نزیك بوو، بەڵام چونکە بە ڕاستی هاواری کردە خوا، خوای گەورە گەیشتە فریایو زەمزەمی پێدا کە بوبە هۆی ئاوەدانی شاری مەکەو هۆی دووبارە دروستکردنەوەنی کەعبە. جا هاتوچۆی سەفاو مەروە ئەوە دەخاتە بیری مرۆڤەوە کەئەی مرۆڤ تۆ ڕۆژێکی سەختی وات هاتوە بەسەرداو کەوتویتە حاڵەتێکی واوە کەغەیری من کەست شك نەدەبرد تەنها ئومێدت من بو دەی منیش هاتم بە هاوارتەوەو فریات کەوتمو ئەمەیشم کرد بەدروشمێك لە دروشمەکانی خۆم تا خاوەن باوەڕان دڵنیابن کە هەر کاتێ بەدڵێکی سافو بیروباوەڕێکی پاکو بەئاگاییەوە هاوار بکەنە من، منیش وەڵامیان دەدەمەوە. ئینجا سەبارەت بەو کەسانەی کەحەق دەشارنەوە دەفەرموێ:

(١٥٩) بێگومان ئەوکەسانەی کــە دەیشارنەوە ئەوەی کەئێمە ڕەوانەمان کردوە لە نیشانە ئاشکراکانو ڕێنمایی پاش ئەوەی کە ئێمە بەیانمان کردوە بۆ خەڵك لە قورئان دا ئەوانە خوا نەفرینیان لێ دەکاتو هەمو لەعنەت چیەکانیش لەعنەتیان لێ دەکەن. بە ڕاستی ئەمە هەڕەشەیەکی زۆر قورسە بۆ ئەهلی عیلم کە خۆیان بە خوێندەوار دەزانن کە کۆمەڵێکی زۆر لە ئێمەی وەبەر دەکەوێت چونکە زۆر ڕاستیمان شاردوەتەوەو زۆر ڕاستی هەیە لەترسا یان لەبرسا نەمانتوانیوە بیڵێین.

(١٦٠) بێجگە لەو کەسانەی کە ئەم سێ شتانە ئەنجام ئەدەن: تەوبە بکەنو پەشیمان ببنەوە لەو هەڵەیەی کە کردوویانەو لەو هەڵوێستەی کە بویانەو ئیشی باش بکەنو ئەوراستیە بکەنەوەو بڵێن کە فلانە شتمان نەوتوە کە ئەمە ڕاستیەکەیەتی. ئەو کاتە خوای گەورە دەفەرموێ: ئەوسا من تەوبەیان لێ وەردەگرمو بە ڕاستی من تەوبە وەرگرمو زۆریش بە سۆزم.

ئەبو هورەیرەوە ﷺ دەڵێت: {ئەڵێن خەڵکی باسی ئەبو هورەیرەیان دەکرد دەیان وت: بۆ کۆچەریو یاریدەدەرەکان ئەوەندەی ئەو فەرمودە ناگێڕنەوە؟! ئەبو هورەیرە وتی: برایانی کۆچەریم مامەڵەی بازاڕ سەرگەرمی دەکردنو برایانی یاریدەدەریشم بەکاروباری خۆیانەوە سەرگەرم بوونو منیش مرۆڤێکی نەدار بوومو چەسپیام بەپێغەمبەرەوە ﷺ بە پڕەسکی خۆم ڕازی بوم، جا من کاتێ کە ئەوان نەبوون لەوێ من هەر لەوێ دەبومو ئەوەی کەئەوان لەبیریان دەچوییەوە من لەبەرم دەکرد، ڕۆژێکیان پێغەمبەر ﷺ فەرموی: هیچ کام لە ئێوە پۆشاکی خۆی ڕاناخات هەتا من لە قسەکانم دەبمەوەو لەپاشان کۆی بکاتەوە لەسەر سینگی خۆی، ئیتر هەرگیز هیچ شتێك لەقسەکانی منی لەبیر نەچێتەوە، جا منیش عەباکەی خۆم ڕاخست کە جگە لەو هیچی ترم پێوە نەبو هەتا پێغەمبەر ﷺ لەقسەکەی بویەوە لەپاشان کۆم کردەوە لەسەر سینگم بەو کەسەی کە ئەوی بەحەق ڕەوانە کردوە لەو قسەیەوە هەتا ئیستا هیچم لەبیر نەچوەتەوە بە خوا ئەگەر لەبەر دوو ئایەت لەقورئاندا نەبوایە - واتە ئایەتی سەدو پەنجاونۆو سەدو شەستی سورەتی بەقەرە- هەرگیز هیچ قسەیەکم بۆ نەدەکردن (رواه البخاري) }

(١٦١) بێگومان ئەو کەسانەی کە بێ باوەڕنو بە کافری دەمرن ئەوانە بەر لەعنەتی خواو فریشتەکانو هەمو خەڵك دەکەون. لەعنەت واتە دوور و بێ بەش بون لە ڕەحمەو بەزەی پەروەردگار جا ئەو کەسەی بە کافری بمرێت دوورە لە ڕەحمی پەروەردگارو سەرئەنجامیش بۆ هەمیشە لە ناو ئاگردا دەمێنێتەوە. بزانە کە لەعنەت بەدیاریکراو (معین) لە کەس ناکرێت جگە لەو کەسەی

إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِي تَجْرِي فِي ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ ٱلْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا۟ مِنَّا كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ حَسَرَٰتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِي ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

کە بزانین بە کافری مردوە، بەڵام بە گشتی (عام) لەعنەت دەکرێت لەوانەی کە لە قورئان یان فەرمودەکان لەعەنیان لێکراوە وەك دەڵێن: لەعنەت لە زاڵمان.

(١٦٢) ئەمێننەوە لەناو ئەو لەعنەتو نەفرینەدا کە بەرهەمی ئەو لەعنەتە سزای سەختی دۆزەخە کە ئەو سزایە لەسەریان سووك ناکرێتو ئەوانە مۆڵەتیان پێ نادرێت کە ئیسراحەت بکەنو کەمێ پشوو بدەن. ئەوەیە بەرهەمی خوا نەناسیو لاساری.

(١٦٣) خوای ئێوە یەك خوایە کە هیچ پەرەسراوێکی راستەقینەی تر نیە بێجگە لەو خوایەی کە زۆر بە سۆزە لە دنیادا بۆ هەمو مەخلوقاتی خۆی بێگیانو گیاندار، باوەڕدارو بێ باوەڕدار بەڵام ئەم سۆزە لە قیامەتدا، تایبەتە بە باوەڕدارانەوە. ئینجا لێرەدا چەند نیشانەیەك لەسەر عەزەمەتو دەسەلاتی خۆیمان بۆ باس دەکات بۆ ئەوەی کە زیاتر بیناسینو دەفەرموێ:

(١٦٤) بە راستی لە دروستکردنی ئاسمانانو زەویداو لە گۆڕاندنی شەو رۆژوکەمو زیاد کردنیان داو لەو کەشتیانەی کە هاتوچۆ دەکەن بە ناو دەریادا بۆ ئەوەی کە سوود بگەیەنێت بە خەڵكو لەوەی کە خوا رەوانەی دەکات لە ئاسمانەوە لە ئاو، ئینجا پاش ئەوە کە زەوی دەمرێتو گیاو شتی لێ وشك دەبێت سەوزی دەکاتەوەو بڵاوکردنەوەی ئەو هەمو جانەورانە لەم زەوییەداو لە گۆڕاندنی باکان کەهەر دەمێك لە لایەکەوە دێتو لەو هەورەی کە گەردن کەچە لە نێوان ئاسمانو زەویدا ئا لەمانەی کە باس کران چەندین بەڵگە هەیە لەسەر دەسەڵاتو هێزو زاناییو کار بە جێی خوای تاكو تەنیا بۆ ئەو گەلەی کە فامی شت بکەنو عەقڵ بخەنە کارەوە چونکە هیچ کەس ئەم ئیشانەی لێ نایەتو توانای هیچ کام لەو شتانەی نیە بۆ نموونە کێ دەتوانێ شەوو رۆژ بگۆڕێت؟ کێ هێزی پاڵنەری لە ناو دەریاکاندا داناوە؟ کێ باران دەبارێنیێو کێ دانە دانەی دەکات؟ کێ ئەو هەمو گیان لەبەرە زۆرو جۆراو جۆرانەی دروست کردوە هیچیانی لە بیر ناچێتو رزقی هەموشیان دەدات؟ کێ دەتوانێ باکان بگۆڕێو هەردەمێك لە لایەکەوە بیانهێنێ؟ کێ ئەو هێزە گەورەیەی بەو شتە نەبینراوە داوە کە زۆر جار بیناکان دەروخێنێت؟ وە کێ یە ئەو هەورەی بەوئاوەزۆرەوە راگرتوە لە نێوان ئاسمانو زەویداو بۆ هەر جێگایەك کە پێویست بێت رەوانەی دەکات؟ بە راستی ئا لەمانەدا بۆ مرۆڤی ژیرو زانا سەدان بەڵگە هەیە لەسەر دەسەڵاتو هێزو تەنیایی خوای گەورە بەڵام بە داخەوە زۆربەی مرۆڤ خۆی بەرەو هەڵدێر دەباتو ژیری خۆی لە دەست دەداتو لەگەڵ ئەم هەمو بەڵگە راستو دروستانە دا هاوەڵو شەریك بۆ خوای گەورە دادەنێت؟! بەڵێ ئەگەر خوای گەورە هێزێکی پاڵنەری دروست نەکردایە لە ناو دەریادا کەشتیەکان نەیان دەتوانی بڕۆن بە سەر دەریادا، ئەگەر ئەو پاڵنەرە بە هێزە نەبێت ئەو هەمو ئاسنە چۆن دەڕوات بە سەر ئەو دەریا گەورەو قووڵانەداو چۆن بە سەر ئاو دەکەوێت بۆ بناو نابێت؟

(١٦٥) هەندێك لە خەڵك بێجگە لە خوا چەند هاوەڵو شەریکیان داناوەو دەی پەرستن، خۆشیان دەوون هەروەك چۆن خوایان خۆش دەوێت، بەڵام ئەوانەی کە باوەڕیان هەیە بە ﷲ خۆشەویستی ئەوان بۆ خودا زۆر زۆرترە لەو خۆشەویستیە کە ئەو موشریکانە هەیانە بۆ خواکانیان. خۆستەمکاران کاتێ کە بە چاوی خۆیان سزای جەهەننەم دەبینن‌و دەزانن کە هەمو هێزو دەسەڵات هەر هەموی بۆ ﷲ یەو کەس هیچی لە دەست نایەت، وە بەبێگومان سزای خوا زۆر سەختە. جائەوکاتە پەشیمانن لەرابوردوی خۆیان بەڵام چ سوودێکی دەبێ؟ بەڵێ ئەمە سزای ئەوانەیە کە توشی شیرکی خۆشەویستی بوون، واتە: چۆن خودایان خۆشویستوە ئاوەها جگە لە خوایان خۆشویستوە جا حاڵی ئەوانە چۆنە کە جگە لە ﷲ یان زۆرتر لە ﷲ کەسێکی تر یا شتێکی تریان خۆش ویستوە یان خۆشەویستیان هەر بۆ ﷲ نەبوە؟ دیارە کە ئەو موشریکانەی کە لەم ئایەتەدا باسیان هاتوە ئەوانەن کە خوایان خۆش دەوێت بەڵام ئەم خۆشەویستیە نابێ بە مایەی نەجاتو داخڵ بونیان لە ریزی باوەڕداراندا بەڵکو پێویستە کە لەگەڵ ئەم خۆشەویستیەدا ئەوەی کە ﷲ پێی

خۆشەویێی رازیە ئەویشی خۆش بوێتو پێی رازی بێتو لەو خۆشەویستیەدا کەس نەکات بە هاوەڵی اللهو خۆشەویستیەکانی تری لەبەر خواو بۆ خوا بێت نەك لەگەڵ خودا کە ئەمەیان شیرکی تەواوەو ئەوی پێشو تەواویەتی ئیمانە.

(١٦٦) جا وەبیریان بهێنەرەوە ئەو کاتەی کەسزاوتوڵەی کردارەپیسەکانی خۆیان دەبنن سەرۆکو گەورەوتاغووتەکان بێزاری خۆیان لە ژێر دەستەکانیان دەر دەبڕنو دەڵێن، درۆ دەکەن ئێوە پەیڕەوی ئێمە نەبوون، واتە ئەوەی کە هۆی پەیوەندیان بوە لە دنیاداو ئەوانی بە یەکترەوە بەستوە لە خزمایەتی و پارەو مەقاموحیزبایەتی، هەمو دەبچڕێت نەك لە بەر ئەوەی کەیەکتر ناناسن بەڵکو لە بەر ئەوەی کە سزای قیامەت سەختەو دەترسن ئەوانیش داوای مافی خۆیانیان لێ بکەن.

(١٦٧) ئەوانەی کە تابیع بوون دەڵێن وەڵاهی ئەگەر جارێکی تر بگەڕێینەوە بۆ دنیا ئەوسا ئێمەش خۆمان لەوان دوور دەخەینەوەو جارێکی تر پەیڕەویان ناکەین هەروەك ئەوان ئەمڕۆ خۆیان لە ئێمە دوور خستەوەو بێزاریان لە ئێمە دەربڕیوە، بەڵێ نەزانو نەفامەکانی دنیا ئەو کاتە بیر دەکەنەوە کە تازە کار لە کار ترازاوە، هەر ئاوەها خوای گەورە پیشانیان دەدا کردارەکانیانو دەبێت بە داخو حەسرەتێکی زۆر بۆیانو هەناسەیان لە گەروویاندا پەنگ دەخواتەوەو قەپ بە لێوی خۆیاندا دەکەن، بەڵام تازە چ سوودێکی هەیە بۆیان ئەو پەشیمانیو داخو خەفەتە چونکە ئەوانە تازە نایەنە دەرەوە لە ئاگری جەهەنەمو لە ناو ئاگردا دەمێننەوە، جا ئەی هەڵخەڵەتاوان بیر کەنەوەو فریای خۆتان کەون تا لە دنیا دانو بە پەلە نەفرین بکەن لە تاغووتو پەیڕەوو ڕێبازیانو ڕێبازی پەروەردگاری خۆتان هەڵبژێرن ئەگینا دڵنیابن پەشیمان دەبنەوە لە کاتێکدا کە پەشیمان بونەوە سوودی نیە بۆتان.

بزانە: یەکەم- (ند) واتە وێنە و هاوسەنگ وە بە دژیش ([illegible]) مانا کراوەکە مانای لازمی (ند)ە.

دووهەم- ئەم هاوبەشیە لە خۆشەویستیو ڕێز لێناندایە ئەگینا هیچ کافرێك ئینکاری خالقیو رازقیەتی خوای نەکردوە.

سێهەم- مانای ﴿ يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ ﴾ بە دوو شێوە کراوە یەکەمیان/ ئەوەبوو لە پێشەوە باسمان کرد واتە کافرەکانو موشریکەکان خوایشیان خۆش دەوێت، بەڵام قیادەو شێخو ئاغاو ئیمامو موجتەهیدو بتەکانیشیان وەك خوا خۆش دەوێت. مانای دووهەم/ واتە ئەوموشریك وبێ باوەڕانە ئەو شتانەی کە باسکران خۆشیان دەوێ هەروەك چۆن خاوەن باوەڕان خوایان خۆش دەوێت، بەڵام لە ڕاستیدا مانای یەکەم نزیکترە چونکە ئەوان ئەو شتانەیان هاوتای خوا کردوە لە خۆشەویستیاو لە ڕۆژی قیامەتدا دان بە هەڵەی خۆیان دا دەنێنو دەڵێن ﴿سوێند بە خوا ئێمە لەسەر لێشێوانێکی ئاشکرا دا بوین ئەوکاتەی کە ئێوەمان کرد بە هاوتای پەروەردگاری عالەم﴾ شوعەرا/٩٦ و ٩٧.

چوارەم- بەڵگەی ڕاستی قسەی ئەو کەسانەی کە دەڵێن: خوامان خۆش دەوێت پەیڕەوی کردنی پێغەمبەرەﷺ وەك دەفەرموێ: ﴿ئەی محمد بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێتو ڕاست دەکەن لەو قسانەتاندا دەی پەیڕەوی من بکەن خواش ئێوەی خۆش دەوێت﴾ ئالی عیمران/٣١ واتە ئەگەر پەیڕەوی پێغەمبەر ﷺ نەکرا ئەو ئیدیعایە ئیدیعایەکی پووچەو خواش ئەوانی خۆش ناوێت.

پێنجەم- لە بارەی شەریك دانانەوە ئایەتو فەرمودەی زۆرمان هەیەو بە پشتیوانی الله هەر ئایەتێك لە جێگەی خۆیدا باس دەکەینو لە هەر جێگایەکدا بە گوێرەی پێویست فەرمودەی پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ دەهێنینو لێرەشدا تەنها ئەم فەرمودەیە دەنوسین کە دەفەرموێ: [illegible] [illegible] هەر کەسێ بمرێو هاوتای دانابێت بۆخوادەچێتە ئاگرەوە، جامنیش وتم: خۆهەر کەسێکیش بمرێو هاوتای دا نەنابێت بۆخوا دەچێتە بەهەشتەوە }

ئیتر ئەم هاوتا دانانە چ لەپەرستن دابێت چ لەخۆشەویستی دابێت چ لەرێز لێ ناندا بێت تاوانێکی زۆر گەورەیەو مرۆڤ دەچێتە ریزی کافرانەوەو پێویستە خاوەن باوەڕان زۆر وریابنو خۆیان لەوتاوانە گەورەیە بپارێزن.

(١٦٨) ئەی خەڵکینە بخۆن ئەوەی کە لە ناو زەویدایە، ئەوەی کە حەڵاڵو پاکە واتە خواردەمەنی پێویستە هەم حەڵاڵ بێتو هەم پاك بێت، ئینجا ڕەوایە خواردنی، سا دوای هەنگاوەکانی شەیتان نەکەونو ڕێبازەکانی پەسەند نەکەن بە ڕاستی شەیتان بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکرایە.

لێرەوە دەردەکەوێت کە ئەگەر کابرا حەرام بخوات با خاوەن باوەڕیش نەبێت لەسەر ئەو حەرامە تۆڵەی لێ دەسەندرێت هەر چۆن لەسەر نەکردنی بەندایەتی تۆڵەی لێ دەسەندرێت بە گوێرەی ئایەتی (٤٢-٤٨) سورەتی [illegible] کە دەفەرموێ: ﴿چ شتێك ئێوەی بەرەو سەقەر پەلکێشکردوە؟لەوەڵامدا وتیان: ئێمە نوێژمان نەکردوەو خواردنمان بە فەقیر نەداوەو لەگەڵ هەوچی گەران دا هەر خەریکی هەوچی گەری بووینو باوەڕمان بە ڕۆژی قیامەت نەبو هەتا ئەو کاتەی کە مردین ئیتر شەفاعەتی شەفاعەت کەران سوودی نەبو بۆیان﴾

بەڵێ لەسەر خواردنیش حسابیان هەیە، واتە: ئەگەر موسڵمانیش نەبو دەبێ لە شتی قەدەغەو پیس بەرگری بکرێت مادام لە وڵاتی ئیسلامی دا بێت چونکە خواردنی شتی حەرامو پیس دەبێتە هۆی نەخۆشیو پێویستی بە داو دەرمانو دکتۆرو نەخۆشخانە هەیە. کە ئەمانە هەموی زیانێکە بۆ ماڵی گشتی [illegible] موسڵمانان. کەلەئەمەو وینەکانیەوە ئەم قاعیدە فیقهیە وەگیراوە کە دەڵێت: [illegible] / زیان لا دەبرێت".

(١٦٩) شەیتان ئەم سێ شتەتان پێ دەڵێت: **یەکەم**: دەڵێ خراپە بکەن: **دووهەم**: داوێن پیس بن. **سێهەم**: شتانێك بڵێن کە خوا نەیووتوە،واتە: درۆ بە دەم خواوە بکەن دەی ئیتر تاکەی ژێیر نابیت؟ بۆ دەبێ دوژمنی ئەوەندەخراپ بکەیت بە دۆستی خۆت؟!

(١٧٠) هەر کاتێك پێیان بوترێت: پەیڕەوی ئەوەبکەن کە ﷲ ناردویەتی کە قورئانە دەڵێن: ئێمە پەیڕەوی ئەوەدەکەین کە باب‌و باپیرانمان پەیڕەوی بوون. باب‌و باپیرانمان چیان کردوە ئێمەش ئاوا دەکەین، ﷲدەفەرموێ: دەی ئایا شێتەکەوتوی باب‌و باپیریان دەبن لەکاتێکدا باب‌و باپیریان ژیرییان لە دەست دابێ‌و هیچ فامیان نەبووبێت‌و هیدایەت نەدرابن؟

واتە بۆ پەیڕەویان دەکەن کابرا کە هیچی نەزانی بێت‌و عەقڵی بە هیچ کردارێکی باش نەشکابێت‌و لەسەر رێگای راست نەبوبێت؟ ئینجا ﷲوێنەیەکمان بۆ دێنێتەوە بۆ ناسینی ئەو کەسانەی کە بێ باوەڕن‌و دەعوەت دەکرێن بۆ رێبازی خوادەفەرموێ:

(١٧١) وێنەی ئەو کەسانەی کە کافرن وەك ئەو ئاژەڵەیە کە دەنگ دەدرێت کە هیچ شتێك نافامێ لەو بانگەوازە تەنها هاتوهاوارو دەنگێك نەبێت.

مەبەست لە بیستن لێرەدا بیستنێکە کە فام کردن‌و تێگەیشتنی لەگەڵدابێت، بۆ نمونە شوان لە ئاژەڵ دەخورێت بەوشەی(ها،حا) ئاژەڵەکە تەنها دەنگێك دەبیستێت‌و شتێکی تر فام ناکات کەوابوو پێتان عەجائیب نەبێت کابرایەکی بێ دین ئەو هەمو ئایەتانەی بۆ دەخوێندرێتەوەو ئەو هەمو فەرمودانەی بۆ باس دەکرێت‌و ئەو هەمو شوێنەوارە گەورەیە دەبینێت‌و لە هەمان کاتدا باوەڕیش ناهێنێت چونکە حەقیقەت دەرك ناکات‌و هەروەك ئەو ئاژەڵە وایە بۆیە ﷲدەفەرموێ: ئەوانە کەڕن، لاڵن، کوێرن واتە نە گوێیان هەیەبۆ بیستنی حەق‌و نە زمانیان هەیە کە قسەی حەقی لێ بێتە دەرەوەو نە چاویان هەیە ئەو هەمو شوێنەوارە گرنگانەی پێ ببینن جا ئەوان فامی هیچ ناکەن. کەواتە چاوەڕێی چییان لێ دەکەیت؟ ئەمەت بەلاوە سەیر نەبێت وەك لە سورەتی حەج دا دەفەرموێ:﴿چاوی سەریان کوێر نەبووە، بەڵام ئەوچاوەی کە لە ناو دڵیان دایە کوێرەوراستی نابینێ﴾. جا لە ئایەتی پێشوو بە

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ كَمَثَلِ ٱلَّذِى يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَآءً وَنِدَآءً ۚ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ وَٱشْكُرُوا۟ لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَشْتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلْهُدَىٰ وَٱلْعَذَابَ بِٱلْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَآ أَصْبَرَهُمْ عَلَى ٱلنَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَفِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

گشتی داوای لە خەڵك کرد لە شتی پاك‌و حەڵاڵ بخۆن‌و لەم ئایەتەدا بە خاوەن باوەڕان دەفەرموێ:

(١٧٢) ئەی خاوەن باوەڕان لەو پاکانەی کە ئێمە پێمان داون بخۆن وشوکری خوا بکەن ئەگەر ئێوە بە راستی تەنها ئەو دەپەرستن.
پێغەمبەرمان ﷺ لەم بارەوە دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] / ئەی خەڵکینە بێگومان کە خوا پاکەو هەر پاکیش وەردەگرێت‌و خوا فەرمان دەدات بەسەر باوەڕداراندا هەر بەو فەرمانەی کەداویتی بەسەر پێغەمبەراندا علیهم السلام کە دەفەرموێ: ئەی پێغەمبەران لەشتەپاکەکان بخۆن‌و کرداری چاك بکەن، بێشك کە من زانیاری زۆرم هەیە بەسەر ئەوەی کەئێوە دەیکەن‌و دەفەرموێ: ئەی باوەڕداران لەو پاکانەی کەپێمان داون بخۆن، لە پاشان باسی ئەو پیاوەی کرد کەسەفەری درێژ دەکات‌و موەکانی پەرتو بڵاوەو تۆزاوییەو دەستی بەرەو ئاسمان درێژ دەکاتەوەو. دەڵێ ـ ئەی پەروەردگارم، ئەی پەروەردگارم لەحاڵێکدا کەخواردنەکەی حەرامەو خواردنەوەکەی حەرامەو پۆشاکەکەی حەرامەو بەحەرامی گۆشبوە سا ئیتر چۆن وەڵامی ئەوپاڕانەوەی

دەدرێتەوە؟}کەواتە ئەو کەسەی کەخۆی خۆش دەوێت و حەزدەکات نزاکانی وەربگیرێت باخۆی لە حەرام بپارێزێت.

(١٧٣) هەر ئەم چەند شتە حەرام کراوە: مردار بوو، ئەو خوێنەی کە جاری دەبێتو نە ئەو خوێنەی کە بە گۆشتەوە دەمێنێتەوە کە ئەمەیان حەڵاڵە و پیس نیە،وە گۆشتی بەرازو ئەوەی کە کاتی سەر برین ناوی جگە لەاللهی لەسەر ببرێت کە ئەمانە حەرامنو نابێ بخورێن، ئاشکرایە کە خوای گەورە ئاگای لە وەزعی مرۆڤ هەیەو دەزانێت کە مرۆڤ لە هەمو حاڵەتێکدا وەکو یەك نیە هەندێك جار دەکەوێتە فەرەحیەوەو هەندێك جاریش دەکەوێتە تەنگانەوە اللهلە هەمو قۆناغێکی ژیاندا بەرنامەیەکی تایبەتی هەیە ئەگەر لە حاڵەتی فەرەحیا بێت ئەبێ خواردنی پاكو خاوێن بخواتو نابێت هیچ کام لەوانەی کە باس کران بخورێن، بەڵام ئەگەر کەوتنە کاتی تەنگانەو برسێتیەوە ئەو کاتە دەفەرموێ: ئەو کەسەی ناچار کرا بە هۆی سەفەر یان برسی بوو شتی دەست نەکەوت مادام خۆی قەسدی حەرام نەکاتو مەبەستی حەرامخواردن نەبێتو لە سنوری پێویست تێنەپەڕێ ئەو سا هیچ گوناهی ناگات هەر کام لەوانەی دەست کەوت بخوات، مانایەکی تری ئەمەیە مادام لەو کاتەی کە ئەوەندە ناچارە ستەم کارو دەست درێژکەر نەبێت بەڵام ئەگەر کابرا بۆ سەفەری حەرام یان ئیشی حەرام بڕوات ئەگەر برسیشی بێت نابێ بیخوات یان دەست درێژی کەربو لەو حاڵەتەدا برسێتی زۆری بۆ هێنا، نابێ بیخوات. بۆیە بە ناچاران ماوە دراوە چونکە بە ڕاستی خوای گەورە خوایەکی لێبوردەومیهرەبانە بەرامبەر بە مرۆڤەکان. ئەوەتا کاتێ کە مرۆڤ کەوتە نارەحەتیەوە خوا ئەو شتانەی کە لێی حەرام کردووە بۆی حەڵاڵ دەکات.

ئەگەر وترا دیارە ئەوەی کە خوای گەورە لێی قەدەغە کردوین زیانی هەیە بۆمان دەی لەم حاڵەتەدا زیانەکە چی لێ دێت؟

دەڵێین: زیانو قازانج بە دەست خوا خۆیەتیو نایەڵێ ئەو شتە لەو حاڵەتەدا زیان بگەیەنێت چونکە تەنها خوایە زیانو قازانج دەگەینێ(والله اعلم)، یان ئەو زیانە لەڕیزی ئەگەرو لەوانەیە بەڵام زیانی برسێتی ئەم کاتە بێگومانە لەبەر ئەوە ئەم لایەنە پێش دەخرێت لەم کاتەداو لەکاتی فەرەحیشدا ئەولایەنەکەی تریش دەخرێت لەسەر ئەمەش ئەم بناغە فیقهیە دروسبوە کەدەڵێ: [illegible] / ناچارییەکان قەدەغە کراوەکان حەڵاڵ دەکەن) وە هەر لە ڕۆشنایی ئەم ئایەتەو وێنەکانی ئەم بناغە فیقهیەی تر دانراوە [illegible] / ناچارییەکان بەئەندازەی خۆیانی بۆ دادەنرێت).

(١٧٤) بێگومانەی ئەوکەسانەی کە ئەوەی خوا ڕەوانەی کردوە لە تەوراتو ئینجیل دا، هەروەها ئەوانەی کە ڕاستیەکانی ئەم قورئانە دەشارنەوە لە بەر بەرژەوەندیو شتی ترو بە خەڵکی ناڵێن کەبەو شاردنەوەیە دەیانەوێت بەرهەمێکی کەمی دنیایان دەست کەوێت ئەوانە لەسەر ئەو ڕاستی شاردنەوە هەر ئاگردەخۆن، وەلە ڕۆژی قیامەتیشدا خوای گەورە قسەیان لەگەڵدا ناکاتو پاکیان ناکاتەوە لە گوناهەکانیانو عەفویان ناکاتو بۆ ئەوان هەیە سزایەکی پڕ ئێشو ژان.

جا ئەو پارەو مەقامەی کەبەو ڕاستی شاردنەوە دەستیان کەوتوە هەر ئاگرێکەو دەیخەنە ناو سکی خۆیانەوە وەك لەپێشدا وتمان ئەگەر هەمو بەرهەمی دنیاش بە یەك مرۆڤ بدەن لەسەر ئەوەی تاکە حوکمێکی الله بشارێتەوە زیانی کردوە چونکە لە حەقیقەت دا بەهرەیەکی بێ نرخو کەمە لە چاو سەختی ڕۆژی قیامەتداو ئاشکرایشە ئەوەندەشی هەرگیز پێ نادە، لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا ﷺ هاتوە کە دەفەرموێ: [illegible] / [illegible]

ئەگەر هەمو دنیا بەئەندازەی پەڕی مێشوولەیەك لای خوا قیمەتی هەبوایە خوا قومە ئاوێکی لێ نەدەدا بە کافر).

کەواتە ئەگەر هەمو دنیای پێ بدەن تا یەك حوکمی ئیسلام بشارێتەوە زیانی بە خۆی گەیاندوە.

(١٧٥) ئەوانە کەسانێکن کە گومڕاهیان کڕیوە بە هیدایەت، هیدایەتی خۆیان ناوێت. وە سزایان کڕیوە لە جیاتی لێ خۆش بون. ئەمانە چی عەجائیب سەبرێکیان هەیە لەسەر ئاگر! بە ڕاستی ئەمە گاڵتە پێ کردنیانە،

فیترەتی مرۆڤ پێشەکی پاکەو لەسەر ئایینی خوایە، بەڵام ئەوان بە مەیلی خۆیان لە ئایین لادەدەن یان حەقیقەتیان زانیوەو لە پاشان پاشگەز دەبنەوە لە باتی عەفوو بەخشیشی خوا سزایان بۆ خۆیان هەڵبژاردوە، جا ئەی موسڵمان ئاگات لەخۆت بێو نەکەی نیشانەکانی خوا بشاریتەوە لە بەر خاتری دەستکەوتێکی دنیایی، ئەگەر بیشاریتەوە بێ شك زیانێکی گەورەت بە خۆت گەیاندوەو ڕۆژێکی پڕ مەترسی چاوەڕێت دەکات، بۆچی دەبێ خوای گەورە ئاوا تۆڵەی لێ بستێنێتەوە؟

(١٧٦) ئەم سزا سەختە لە بەر ئەوەیە چونکە الله ئەم کتێبەی بە ڕاستی ناردوە، جا چۆن دەبێت ئەو ڕاستیانە بشارنەوە؟ خۆ ئەمە شتێکی گاڵتەو گەمە نیە تا تۆ بە کەیفی خۆت لەگەڵیدا بجوڵێیتەوە. جا بە ڕاستی ئەو کەسانەی کە لەبارەی ئەم کتێبەوە نارێکنو دژایەتی دەکەن وان لە ناو بەدبەختیەکی دوور لە ڕاستیدا. ئینجا دوا بە دوای باسی ئەوانەی کە خراپنو کەمتی

حەق دەكەن. پاشان باسی كرداری پیاو چاكەكانمان بۆ دەكاتو دەفەرموێ:

(١٧٧) چاكە ئەوە نیە كە ئێوە روو لە رۆژهەڵاتو رۆژ ئاوا بكەن بە دەعیەو فیسبن‌و پەیرەوی جولەكەو گاور بكەن و هەركامیان بە هێزبون ئێوە بەرەو ئەوان برۆن‌و هەردەم سەربەلایەكو روو بە لایەك دا بكەن بەڵام چاكەو چاكەكار ئەو كەسەیە كە باوەڕی بە خوا هێنا بێت‌و بە رۆژی دوایی‌و بە فریشتەكان كە زۆرترینن لەناو عالەمداو دروستكراون لەروناكی‌و هەرگیز نا فەرمانی خوا ناكەن، وە باوەڕی بە پەراوی خوا هەبێت كە دواترینیان قورئانەو دان بە راستی هەموو كتێبەكانی تر دا دەنێت لە كاتی خۆیاندا، وە باوەڕی بە تەواوی پێغەمبەران هێنا بێ، تا ئێرە بیرو باوەڕە دروونیەكان بون، بەڵام هەربەوانەكار تەواوتەواو نابێ بۆیە دەفەرموێ: وە ماڵ دەبەخشێت لەگەڵ ئەوەشدا كە ماڵەكەیشی خۆش دەوێت. واتە: كاتێك ئەو ماڵ بەخشینە ئەو سودە گەورەیەی هەیە كە ماڵێكی چاكو خۆشەویست بێت لە لای، ئینجا لە بەر رەزاو خۆشەویستی خوا ئەو ماڵەی بدات بە خزمەكانی نزیكی خۆی‌و بە هەتیوان‌و بە نەداران‌و بە رێبواران‌و بە ئەو كەسانەی كە داوا دەكەن، وە بۆ ئازاد كردنی گەردنەكان. ئەگەر بە چاكی تەماشا بكەین دەبینین كە هیچی نەهێڵاوەتەوە.

یەكەم: خزم.دووهەم: هەتیو. هەتیو ئەو كەسەیە كە باوكی نیەو تەمەنی نەگەیشتبێتە پانزە ساڵ یان باڵغ نەبوبێت، بەڵام ئەگەر دایكی نەمابێت ئەوە هەتیو نیە. سێهەم: بێنەوایان.

چوارەم: رێبواران هەرچەندە كابرا لە شوێنی خۆی دا دەوڵەمەندیش بێت مادام لە سەفەردا پارەی پێ نەما دەبێ پارەی پێ بدرێت. پێنجەم: ئەو كەسانەی كە داوا دەكەن.

شەشەم: ئەو كەسەی كە گیرۆدە بووە كراوە بە بەندە، یان ئەسیری دەستی بێ باوەڕانە بە پارە پێویستە ئازاد بكرێت یان قەرزی خەڵكی بە لاوەیە ناتوانێ بیداتەوە وەك بەندەی لێ هاتوە دەبێ ئەوانە یارمەتی بدرێن. ئا ئەمەیە بە خێو كردنی راستەقینەی كۆمەڵایەتی (التكافل الاجتماعی)و خەم خۆری‌و بەدەمۆهاتنی چەوساوەو بێ كەس‌و بێ دەستانەوە. ئا ئەمەیە بەرنامە راستەقینەكەی خوای عالەم لەو خوایە دەپاڕێمەوە كە جارێكی تر ئەم بەرنامەیە بخاتەوە كارەوە و چاوی ئێمەیشی پێ رۆشن بكاتەوە" انە سمیع مجیب.

جارێكی تر دەگەڕێینەوە سەر ئایەتە پیرۆزەكەو پاشماوەی سیفەتی پیاو چاكان كە دەفەرموێ: جا نوێژ بە چاكی ئەنجام دەدات كە دەبێت بە هۆی توند كردنی پەیوەندی نێوان خۆی‌و خواو زەكات دەدات كە گرنگترین هۆی بە تیین كردنی پەیوەندی نێوان خۆی‌و خەڵكە، لە پێشدا باسی ماڵ بەخشینی كرد بە

﴿لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ۖ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ۖ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ ۚ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

گشتی‌و لێرەدا زەكاتی دووبارە كردەوە كە بەڵگەیەكی گرنگە لەسەر ئەوەی كە بێجگە لە زەكات مافی تر هەیە لەسەر ماڵ، دیسان درێژە بە سیفەتی پیاو چاكان دەداتو دەفەرموێ: جا ئەو عەهدو پەیمانەی كە دەیدەن جێ بە جێی دەكەن. بەوشێوە خۆیان لە رەوشتی موناففقان دەپارێزن، چونكە نیشانەی موناففق ئەوەیە كە هەر عەهدو پەیمانێكی دا نایباتە سەر.

وە سیفەتێكی تریشیان ئەمەیە كە خۆگرن لە كاتی دەستكورتی‌و زیان لێكەوتن‌و شەڕدا جا ئەو كەسانەی كە رەوشتیان ئاوا بێتو ئەو سیفەتانەیان تێدا بێ خوا بەوانە دەفەرموێ: ئەوانە ئەو كەسانەن كە بە دڵ‌و بە وتارو بە كرداریان راستی‌و دروستی باوەڕەكەی خۆیان سەلماندوەو ئەوانە پارێزكارن چونكە خۆیان لە شتە قەدەغە كراوەكان پاراستووەو ئیشە چاكەكانیان ئەنجام داوەو بەو شێوەیەش خۆیان لە سزای پاشە رۆژ پاراستووە.

تێبینی: الف ـ لەم ئایەتەوە دەركەوت كە ئیسلام بە كۆی بیرو باوەڕو وتارو كردارو رەوشت دەوترێت‌و نابێ لێك جیا بكرێنەوە، واتە: ئەوانەی كە تەنها گۆشەیەكی ئیسلام جێ بەجێ دەكەن‌و خۆیان بەلاوە راستە بە هەڵە داچوون با سرنجێك لەم ئایەتە پیرۆزە بدەن‌و تەماشای خۆیان بكەن‌و بزانن كام لەم وەسفانەیان تێدایە.

ب ـ پێشەكی سیفەتەكانی بە تاك باس كردوەو لە (الموفون)ەوە بووە بە كۆ چونكە بۆ سەرەتاكان لەفزی (من) لە بەر چاو گیراوەو لە پاشدا مانای (من) واتە: لەفزەكەی تاكەو ماناكەی كۆیە. ئەمە

له قورئاندا به زۆری هاتووەو چاكی بزانه وەك لەپێشدا لەئایەتی سەدودوانزەیشدا وتمان.

ج ـ له زۆربەی سیفەتەكان دا رەوشت وە بەر چاو دەكەوێت بە تایبەت له بەخشینی ماڵو وەفا بە عەهدو خۆگری دا، پێغەمبەریشمان ﷺ فەرمویەتی: [illegible] / أحمد، المستدرك، صححه الالباني/من رەوانە نەكراوم مەگەر بۆ ئەوەی رەوشتە بەرزو بە نرخەكان تەواو بكەم. وە فەرمویەتی: [illegible] / شەرم بەشێكە لە باوەڕ} وە لەم بارەوە دەیان فەرمودەی تر هەیە. ئینجا خوا حوكمێكی ترمان بۆ باس دەكاتو دەفەرموێ:

(١٧٨) ئەی باوەڕداران فەرز كراوە لەسەر ئێوە تۆڵە سەندنەوە لە كوشتندا، ئازاد بە ئازادو بەندە بە بەندەو ئافرەت بە ئافرەت، جا كەسێك هەر چی چاو پۆشی لێكرا لە لایەنی براكەیەوە، واتە: خاوەن كوژراو لە كوشتنی كابرا دەستی هەڵگرت ئەوە بە راستی ئیشێكی باشی كردووەو ئەوەیش كە تۆڵەی خوێنەكەی لە سەرە دەبێ بە جوانی ئەو حەقە بداتەوە، ئەوە سووك كردنێكە لە لایەن خوای خۆتانەوەو سۆزێكی گرنگە سەبارەت بە ئێوە، جا ئەگەر خوێن دراو پاشان كابرا بۆی هەڵكەوتو كوشتیەوە ئەمە تاوانێكی زۆر گەورەیە بۆیە دەفەرموێ:جا كەسێك دەست درێژی بكات پاش ئەوەی كە ئاشتەوایی كرا سزایەكی دەردناكی بۆ هەیەو دووبارە ئەویش قاتیلەو دەكوژرێتەوە بە راستی ئەم تۆڵە سەندنەوە بەرگریەكی زۆر گرنگە بۆ ئارام گرتنو بۆ ژیان. بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ:

(١٧٩) لە تۆڵە سەندنەوە دا ژیان هەیە ئەی خاوەن عەقڵان. چونكە هەر كەس زانی ئەگەر كەسێ بكوژێت دەكوژرێتەوە، ئیتر جورئەتی پیاو كوشتن ناكات خۆیو خەڵكیش بە سەلامەتی دەژین بۆیە دەفەرموێ: تا ئیتر خۆتان بپارێزن لە كوشتارو تاوانی كوشتنو سزای سەختی دنیاو دوا رۆژ.

تێبینی:

یەكەم- ئەم بڕیارەی لە بارەی ئازاد بە ئازادو بەندە بە بەندەو ئافرەت بە ئافرەت بە لای گەلێك لە زانایانەوە هەڵوەشاوەتەوە بە ئایەتی ﴿أَنَّ ٱلنَّفۡسَ بِٱلنَّفۡسِ / المائدة: ٤٥/ گیان بە گیان﴾.

دووەم- موسڵمان بە كافر ناكوژرێتەوە لە بەر ئەم فەرمودەی كە بوخاری بۆمان دەگێڕێتەوە لە عەلی یەوە كە پێغەمبەری خواوە ﷺ فەرمویەتی: [illegible] / موسڵمان بە كافر ناكوژرێتەوە} سێهەم- سەبارەت بە بەندە ئەبو حەنیفەو گەلێك لە زانایانی تر دەڵێن: ئازاد بە بەندە دەكوژرێتەوە بەڵام جمهور مخالیفیانە،

چوارەم- چەند كەس بە یەك كەس دەكوژرێت، واتە: ئەگەر چەند كەس بە یەكەوە زەلامێكیان كوشت هەمویان دەكوژرێنەوە.

پێنجەم- باوك بە كوشتنی منداڵی خۆی ناكوژرێتەوە لە بەر ئەم فەرمودەیە كە عومەر ئەڵێ: بیستم لە پێغەمبەرەوە ﷺ كە فەرموی: [illegible] / باوك بە كوشتنی منالی خۆی ناكوژرێتەوە}. شەشەم- زۆربەی هەرە زۆری ئەحكام لە سوڕەتەكانی مەدینەدا هاتون، بەڵام حوكمەكانی بیرو باوەڕو رەوشتو باسی نوێژو زەكاتو جیهاد ئەم سێیانەی دوایی بە كورتی لە سورەتە مەكەییەكان دا بە زۆری هاتوون، بە داخەوە زۆربەی زانایان كە سەبارەت بە ئەحكام قسەیان كردوە یان نوسیویانە لە بارەی بیرو باوەڕو رەوشتەوە شتێكی زۆر گرنگیان باس نەكردوە خوا لێیان خۆش بێتو لە تاوانی ئێمەو ئەوانیش چاو پۆشی بكات ئەمە بوە بە هۆی ئەوە كە ئەمڕۆ نەوەی تازەمان روو بكەن بەم لاو بەولاداو شتێك بۆ خۆیان بە دەست بهێنن لە نێو پەرتووكە پەرتو بڵاوەكانی زانایان دا و ئەمەش تا رۆشن بوونەی چاكو پاكی نەوەكانمان گێچەڵو دەردە سەری زۆرمان بۆ دروست دەكات هیوادارم كە برا زاناو لە خوا ترسەكانی ئەم سەردەمەمان وەك پێشەوایەكی لە خوا ترسو باوكێكی دڵسۆز لەگەڵیان دا بجوڵێنەوەو مافیان پێ بدەن لە گورج وگۆڵیان دا و یەكیان بخەنو لێكیان مەدەن، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / دەستی خوا لەگەڵ ئەو كۆمەڵە دایە كە لەسەر رێبازی پێغەمبەر ﷺو یارانی بێت} لەخوابترسن ئەوانە نەوەی ئایندەی ئەم گەلەن.

حەوتەم ـ بكوژ ئیرس لەكوژراو نابات ئەگەر ئیرس بەربێ، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بكوژ میرات نابات}.

(١٨٠) هەر كام لە ئێوە كاتی سەرە مەرگ ئەگەر سەروەتو ماڵتان بو واجبە لە سەرتان كە وەسیەت بكەن بۆ دایكو باوكانو بۆ خزمەكانتان بە شێوەیەكی چاك نەك ئەو ماڵە بە هەندێكیان بدات و هەندێكی تریان بێ بەش بكات ئەمە شتێكی پێویستە لەسەر ئەو كەسەی كە خاوەنی تەقوایە، ئەم ئایەتە زۆربەی زانایان پێیان وایە مەنسوخە بە ئایەتی ئیرس چونكە ماف دەدات بە خاوەن مافەكان، وە پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / وەسیەت بۆ كەلەپور بەر نیە} بەلای هەندێكی ترەوە مەنسوخ نیەو دروستە وەسیەت بكرێت بۆ باوكو دایكو خزمانێ كە ئیرس نابن بە هۆیەك لە هۆیەكانی بەرگری لە ئیرس وەك جیاوازی دین، واتە: ماناكەی لە گشتیەوە تایبەت كراوە.

(١٨١) ئینجا ئەگەر کەسێك وەسیەتی کردو کەسێکی تر ئەو وەسیەتەی گۆڕی پاش ئەوەی کە بیستی تاوانبارەو کابرای وەسیەت کەر هیچ گوناهی پێ ناگات، بێگومان خوا بیسەرە بۆ هەمو قسەکانتانو زۆر زانەرە بە هەڵس‌وکەوتتان.

(١٨٢) ئینجا ئەگەر کابرای وەسیەت کەر لە وەسیەتەکەی دا دادپەروەر نەبو وەسیەت لا کراو دەتوانێت دەستکاری وەسیەتەکە بکات وەك دەفەرموێ: ئەگەر کەسێك ترسا لە وەسیەت کەر کە لادات لە حەقو زوڵم بکات یان وەسیەت بۆ شتێکی گوناح بکات. بۆ نمونە بڵێت: بە ماڵی من ئارەق خانەیەك دروست بکە، یان فلانە کوڕم ئەوەندە زیاتر ببات لەوانی تر نابێ ئەو وەسیەتەی جێ بەجێ بکرێتو لەم گۆڕانکاریەدا هیچ تاوانێکی لەسەر نیە وەك دەفەرموێ:جا ئەو کابرایە ویستی بەم ئیشەی ئاشتەوایی بکات لە بەینیاندا، ئەوسا ئەو کەسە هیچ گوناهێکی لەسەر نیە، بە راستی خوای گەورە لە تاوان خۆش دەبێتو زۆر بە سۆزە بۆ بەندەکانی. ئینجا خوای گەورە حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٨٣)ئەی خاوەن باوەڕان فەرز کراوە لەسەر ئێوە رۆژو بەڵام ئەوە نەبێت کە ئەو رۆژووە تایبەت بێت لەسەر ئێوە بەڵکو فەرزمان کردوە لەسەر ئێوە هەروەك چۆن فەرز کراوە لەسەر ئوممەتانی پێش ئێوە، واتە: ئەمە شتێکی پێویستە بۆتەواوی مرۆڤ هەروەکو چۆن مرۆڤ بە بێ ئاو ناژی هەر ئاوەها مرۆڤ بە بێ رۆژوو تەندروستی تێك دەچێتو دوچاری دەیان نەخۆشی دەبێت. لە بەر ئەوە هەر کە مرۆڤ دروستبوە هەر لە سەرەتایەوە رۆژیشی لەگەڵ هاتوە ئیتر کەمو زۆری رۆژەکان بە گوێرەی سەردەمو وەقت جیاوازی هەبوە بۆ نمونە: داود(علیه السلام) لە ساڵێکدا شەش مانگ رۆژووی گرتوە واتە رۆژێ نا رۆژێ بە رۆژوو بوە بە کورتی رۆژوو دکتۆرێکی پسپۆڕو دڵسۆزە بۆ مرۆڤ، بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ: ئومێدە بۆ ئەوەی کە ئێوە خۆتان بپارێزن لە توشبونی نەخۆشی چ نەخۆشی ئاشکرا چ نەخۆشی دەرونی، وە بۆ ئەوەی کە خۆتان بپارێزن لە ئاگری جەهەننەم چونکە ئەو کەسەی کە رۆژوو دەگرێت خوای گەورە لە تاوانەکانی پاکی دەکاتەوەو خۆی بە لوتفو کەرەمی پاداشتی دەداتەوەولەئاگری دۆزەخ دووری دەخاتەوە. ئەم رۆژووە چەند رۆژێکی ژمێرراون. دیارە ئێمە هەندێك جار لە سەفەرداینو دوچاری ئەزیەتو موشەقەت دەبین و هەندێك جاریش نەخۆش دەکەوین لەو حاڵەتانەدا خوای گەورە ئێمەی لەم بەرنامەدا لە بیر خۆی نەبردوەتەوەو دەفەرموێ:

فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (١٨٢) يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٨٣) أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَۚ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُۥۚ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (١٨٤) شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلْقُرْءَانُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْهُدَىٰ وَٱلْفُرْقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ ٱلْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٨٥) وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَإِنِّى قَرِيبٌۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِۖ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِى وَلْيُؤْمِنُواْ بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (١٨٦)

(١٨٤) جا هەر کەسێك لە ئێوە نەخۆش کەوت یان لە سەفەردا بو با رۆژووەکە بشکێنێو لە پاشان بەو ئەندازەیەی کە شکاندویەتی لە دواییدا رۆژوو بگرێتەوە، وەلەسەر ئەو کەسانەی کە توانایان هەیە رۆژوو بگرن با فیدیە بدەن کە ژەمەخواردنی فەقیرێکە، ئەوسا هەر کەسێك لەوەش زیاتر بدات ئەوە چاکترە بۆیو ئەگەر رۆژوویش بگرن ئەوە چاکترە بۆتان ئەگەر بزانن.

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع دەڵێت: [illegible] ﴿ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾ [illegible] لەسەلەمەوە هاتوە کەوتویەتی: لەکاتێکدا کەئەم ئایەتە دابەزی (لەسەر ئەو کەسانەی کە توانایان هەیە کە رۆژوو بگرن با فیدیە بدەن) هەر کەس مەیلی بوایە رۆژوی نەگرتایە نەیدەگرتو فیدیەی دەدا تائەم ئایەتەی پاشی دابەزیوئەم حوکمەی هەڵوەشاندەوە}

واتە: خاوەن باوەڕ خۆی سەرپشکە لە رۆژوو گرتن یان رۆژوو نەگرتنو فیدیە داندا جا بەم مانایە حوکمەکەی هەڵوەشاوەتەوە بە ئایەتی پاش خۆی، هەندێك دەڵێن هەڵنەوەشاوەتەوە ئەوانیش بە چەند شێوەیەك مانایان کردوە کە گرنگەکانیان ئەمانەن.

یەکەم . ئەوانەی کە توانای رۆژوو گرتنیان هەیە بەڵام لە بەر پیری یان شیردان یان بارداری رۆژوو گرتن سەختە بۆیان دەتوانن رۆژوو نەگرن و فیدیە بدەن. {[illegible]

[illegible] لەئیبنو عەباسەوە هاتوە کە دەیخوێندەوە ﴿لەسەر ئەو کەسانەی کە ڕۆژگرتن بارێکی قورسە لەسەریان و ناتوانن بیگرن ئەوسا لەسەر ئەوانە بۆ هەر ڕۆژێك خواردنی ژەمێکی فەقیربدەن﴾ جا وتی: کەئەمە بڕیارە هەڵنەوەشاوەتەوە بەڵکو بریتیە لەوپیاوو ژنە پیرانەی کە ناتوانن ڕۆژو بگرن ئەمانە ڕۆژو ناگرن و بۆ هەر ڕۆژێك خواردنی ژەمێکی فەقیربدات .

دووەهەم: دەڵێن لە وشەی ﴿ يُطِيقُونَهُۥ ﴾ (لا) تەرکە واتە ﴿ لَا يُطِيقُونَهُۥ ﴾ جا مانای ئایەتەکە ئاوای لێدێت: ئەوانەی کە توانای ڕۆژوو گرتنیان نیە با ڕۆژوو نەگرن تەنها فیدیە بدەن کە خواردنی فەقیرێکە.

سێهەم ـ دەگونجێت ئەمە ئیشارەتێك بێت بۆ زەکاتی فیتر واتە ئەوانەی کە توانای ڕۆژوو گرتنیان هەیە و دەیگرن با خواردنی فەقیرێکیش بدەن کە فەرمودەی پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ ئەم زەکاتەو چەنیەتی و چۆنیەتی باس کردوە بۆمان وەك لەم فەرمودەیەدا بوخاری بۆمان دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: [illegible] / بە ڕاستی پێغەمبەری خوا ﷺ زەکاتی سەر چاك کردنەوەی داناوە بە ساعێك واتە چوار مشتی مام ناوەندی لە خورما یان جۆ لەسەر هەمو ئازادو بەندەو نێروو مێیەك لەموسڵمانان}. جا کاتی ڕۆژووەکەمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٨٥) ڕۆژوەکە لە مانگی ڕەمەزان دایە، ئەو مانگەی کە قورئانی تێدا دابەزێنراوە، دەبێ بزانین کە قورئان لە مانگی ڕەمەزان دا ڕەوانە کراوە بۆ پێغەمبەرﷺ بەڵام لەو کاتەدا ڕۆژوو فەرز نەکراوە بەڵکو پاش کۆچی پێغەمبەرﷺ واجب بووە لەم مانگەی کە کاتی خۆی قورئانی تێدا هاتوەتە خوارەوە یەکسەر بۆ [illegible] [illegible]) کە ئەو کاتە شەو بوە قورئان بە شەوی بەفەڕی ناو ئەبات ﴿ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴾ واتە قورئان تا گەیشتوەتە ئێمە بە سێ قۆناغی لە یەك جیادا هاتوە:

یەکەم ـ لە ٱللَّهُوە بۆ [illegible]) کە ئێمە لە بارەی کاتی و چۆنیەتی بۆ ئەو لەوحە هیچ نازانین.

دووەهەم ـ لەو لەوحە بۆ ئاسمانی یەکەم بۆ (بیت العزە) ئەوە لە شەوی قەدردا بوەو یەکسەر هەموی هاتوە مەبەستی ئێرە ئەوەیە کە ئەو شەوەیش لە مانگی ڕەمەزان دا بوە.

سێهەم ـ لە (بیت العزە)ـەوە بۆ پێغەمبەرمانﷺ کە ماوەی بیستوسێ ساڵ درێژەی هەبوە کە لە سووڕەتی عەلەقەوە دەستی پێکردووە بە ئایەتی دوسەدو هەشتاویەکی ئەم سورەتە واتە ﴿ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ… ﴾ دوای هاتوە ئەگەرچی کەمێ ناڕێکی هەیە لەسەر ئایەتی کۆتایی.

بەراستی ئەم قورئانە مایەی خۆشبەختی هەمو مرۆڤە بۆیە دەفەرموێ: ڕێ پیشاندەری هەمو خەڵکەو چەندین بەڵگەی ئاشکرای هەیە هەم بۆ ڕێنمایی و هەم بۆ جیا کردنەوەی ڕاستو ناڕاست.

بەڵێ ئەم پەیامە بەرێزە لەم مانگەدا هاتوە، جا بۆ شوکرانەی ئەم نیعمەتە گەورەیەی هەر کەسێ لە ئێوە گەیشتە ئەو مانگە با ڕۆژو بگرێت، ئەمە ئەمرەو ئەمریش بۆ واجب بوونە کەواتە ئەم ئایەتە ئایەتی﴿ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ مِسۡكِينٖ ﴾ نەسخ دەکاتەوە ئەگەر بە مانای یەکەم لێکی بدەینەوە، جا لە بەر ئەوەی کە باسی واجب بونی ڕۆژوی ڕەمەزانی کردو فەرموی: بیگرن جانەك گومان بکرێت کە نەخۆشو سەفەریش بەر ئەم حوکمە دەکەوێت دووبارە دەفەرموێ: جائەوکەسەی کەنەخۆش بو لەئێوە یان لە سەفەردا بو ڕۆژووەکەی بشکێنێتو لە دواییدا چەند ڕۆژوی شکاندوە ئەوەندە ڕۆژو بگرێتەوە،

بە ڕاستی ئەمە بار سووك کردنێکە بۆیە دەفەرموێ: خوای گەورە هەمیشە ئاسانی بۆ ئێوە دەوێتو ناڕەحەتی بۆ ئێوە ناوێت، واتە: ئەم ئاینە ئاینێکی ئاسانە، پێغەمبەری خواﷺ کاتێ کە (ئەبو موساو مەعاز) ی نارد بۆ یەمەن پێی فەرمون: [illegible] ئاسانکاری بکەنو سەختکاری نەکەن، جا موژدە بدەنو خەڵك مەتارێنن} تا ئەو حەدەی کە ئیمکان بێت. بۆ نموونە ئێمە لە بەینی فتوای دوو زانا یەکێکیان ناڕەحەت بێتو ئەوتریان ئاسان بێت مادام هەردوو بەڵگەیان ببێت پێویستە ئاسانەکەیان هەڵبژێرین.

تێبینی: تەقلید بۆ کەسێك کە خۆی نەزان بێت دروستە بەڵام دەبێت لە زانا تەقلید بکات، بەڵام بۆ کەسێك کە زانایی هەبێت دروست نیەو نابێ بە قسەی هیچ کەسێك بکات مادام لە ئایەتی قورئان یان فەرمودەی ڕاستی پێغەمبەر ﷺ یان ئیجماعی موسڵمانانەوە وەرنەگیرا بێت، وە نابێ بۆ ئاسانکاری بەم مەزهەبو بەو مەزهەبە دا بگەڕێت بۆ شتە ئاسانەکان چونکە پەیڕەوی مەزهەب بۆ زانا نە فەرزەو نە سونەتە بەڵکو حەرامە. ئیتر کەی ڕەوایە بۆ ئاسانکاری ئەم مەزهەبو ئەو مەزهەب بگەڕێت؟ بەڵکو پێویستە لە سەری لە کتێبو سونەت دا بەڵگە بۆ ئەرکەکانی خۆی و موسڵمانان بدۆزێتەوە. جا ئەگەر ئیشێك بە دوو شێوەی جیا لە یەك لەوانەوە وەردەگیرا کامیان ئاسانە ئەوە

هەڵبژێرێت، مادام بەڵگەکانیان وەکو یەك وابن لە لاوازیو لە هێز دا ئەوەیە حەقیقەتی ئایینو خوای میهرەبان ئەوەی لە ئێمە دەوێت، ئەوەبو پێغەمبەرمان ﷺ فەرموی: {ئاسانکاری بکەن و سەختگیری نەکەن...} یان کاتێ کە باسی دەستو نوێژ دەکات خوادەفەرموێ: ئەگەر ئاو نەبو تەیەموم بکەن خوای گەورە نایەوێت ئێوە نارەحەت بکاتو دەفەرموێ: لە دینا تەنگی نیەو دیسان پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بە ڕاستی ئەم ئایینە بتەوو بەهێزە دەی بە هێواشی بچنە خوارەوە تێیدا}

دەیان فەرمودەو چەندین ئایەتی تر لەم بارەوە هاتووە لەسەر ڕۆشنایی ئەم ئایەتو فەرمودانە چەندین بناغەی فیقهی دانراوە یەکێکیان ئەوەیە کە دەفەرموێ: [illegible] / سەختی ئاسانی دێنێت) وەك لێرەدا خوای گەورە ئاماژەی بۆ ئەم مەبەستە کردووە فەرموی: خوا هەمیشە ئاسانکاری بۆ ئێوە دەوێت نایەوێ سەختیو گرفتاریو تەنگی بۆ ئێوە دروست بکات، وە ئەو ماوەیە تەواو بکەن کە مانگی ڕەمەزانە، جا جاری وا هەیە بیستونۆ ڕۆژەو جاری واش هەیە سی ڕۆژە ئەوسا بۆ گرتنی ڕۆژوی ڕەمەزان پێویستە لە پێشەوە مانگ ببینین یا سی ڕۆژ تەواو شەعبان بکەین دوایش کە ڕەمەزانمان دەست پێ کرد پێویستە یان سی ڕۆژ تەواو بکەین یان مانگ لە شەوی سی دا ببینین چونکە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / نە بە ڕۆژێك و نە بە دوو ڕۆژ پێش مەکەون بۆگرتنی ڕۆژوی مانگی ڕەمەزان مەگەر ڕێك بکەوێت لەگەڵ ڕۆژویەکدا کەبەباوی خۆی ئەو ڕۆژووەی دەگرت، ڕۆژوو بگرن بە بینینی مانگو بیشکێنن بە بینینی مانگ، جا ئەگەر هاتو بە بۆنەی هەور یان بە بۆنەی تۆزو غوبارەوە نەتان دی دەفەرموێ: سی ڕۆژ تەواو بکەن لەپاشان جەژن بکەن}

لەریوایەتی تردا دەفەرموێ: [illegible] / پێش مەکەون بۆگرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان هەتا سی ڕۆژی مانگی شەعبان تەواو نەکەن یان مانگ ببینن پاشان ڕۆژو بگرن وجەژن نەکەن هەتا مانگ نەبینن یان سی ڕۆژ تەواو دەکەن}

تێبینی: دەفەرموێ: ﴿لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ﴾: وە با ڕێزی بێ پایان بۆ خودا دابنێنو یادی خوا بکەن لەسەر ئەو نیعمەتە گەورەیەی کە ڕێنمایی کردون﴾

گەلێك لە زانایان ئەمە دەکەن بە بەڵگە لەسەر [illegible]) وتن لە جەژنی ڕەمەزاندا جا ئەگەر ئاوا ڕۆژووی ڕەمەزانمان گرتو لە پاشدا سوپاسی خوای خۆمانمان کرد ئەوە ڕاست مەبەستی ئەم ئایەتەمان پێکاوە کە دەفەرموێ: بەڵکو ئێوەش سوپاسی خوای خۆتان بکەن لەسەر ئەم ڕێنماییە بە نرخە، چونکە ئەو ئێمەی دروستکردووە هەر ئەو دەزانێت چی باشە بۆ ئێمە. وە ئەگەر بە گوێی ڕێنماییەکانی خوای خۆمان نەکەین بە ڕاستی زیانێکی گەورەمان لە خۆمان داوە، هەر لەسەر ئەو بناغەیە کەپێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] /ئەی گەنجەکان ئەو کەسەی کە دەسەڵاتی هەیە با ژن بێنێتو هەر کەسێکیش دەسەڵاتی ژن هێنانی نیە با ڕۆژوو بگرێت چونکە ئەو ڕۆژووە مرۆڤ لاواز دەکاتو هێزی ئارەزۆاتی کەم دەکاتەوە} بۆ ئارامی گیانو تەندروستیشی زۆر بە کەڵکە بەم شێوەیە مرۆڤ بە سەر نەفسی خۆیدا زاڵ دەبێتو نایبات بەرەو فەسادو داوێن پیسی کەواتە ڕۆژوو ئەو دەرمانە بە نرخەیە کە مرۆڤ بە سەدان تاقیکاری بۆی نەئەدۆزرایەوە، هەروەها یەکێکی تر لە بەرهەمە گرنگەکانی ڕۆژوو ئەوەیە کە دوعای ڕۆژووان کاتێ کە بەرۆژوەو کاتێ کەبەربانگیش دەکاتەوە قەبوڵە.

(الیسر) واتە ئاسانی (العسر) سەختی. جا لە پاش باسی ڕۆژوو باسی دوعاو پارانەوەمان بۆ دەکات وە دەفەرموێ:

(١٨٦) ئەم ئایەتە لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا هاتە خوارەوە کە وتیان ئەی محمد خواکەمان دوورە تا بانگی بکەین یان نزیکە تا بە هێواشی قسەی لەگەڵ دا بکەین؟ ﷻفەرموی لەبارەی منەوە پرسیارت لێ دەکەن بەندەکانمو دەڵێن: خواکەمان دوورە یان نزیکە بڵێ: سا بەدڵنیاییەوە من نزیکم لێیانەوەو دوور نیم کە من وەڵامی بانگی بانگ کەر ئەدەمەوە هەر کاتێك بانگ کەن، واتە ئەو شتەی کە داوای دەکات خوای گەورە بۆی دەکات یان بە ئەندازەی ئەو شتە بەڵاو موسیبەتی لەسەر لائەبات بەو مەرجەی نەڵێت دوعام کرد بەڵام خوا جوابی نەدامەوەو ئەو پارانەوەش تاوانو بڕینی سیلەی ڕەحم نەبێت. هەر وەکو لە فەرمودەی پێغەمبەرﷺ دا هاتوە، واتە: چەند مەرجێك هەیە بۆ وەرگرتنی پارانەوە کە لە خوارەوە باسیان دەکەین دەی ئەگەر وەڵامی نەدراوە تاوان لە خۆمانە بۆیە دەفەرموێ: دەی ئێوەش وەڵامی من بدەنەوەو باوەڕم پێ بێنن بەڵکو ئێوەش بگەن بە کەماڵو هەمو شتێکی چاك بزانن چونکە بەباوەر بون ژیانی تێرو تەواو بۆ مرۆڤ دابین دەبێت وەك دەفەرموێ ﴿ئەی باوەڕدارینە وەڵامی خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ بدەنەوە هەر کاتێ کە بانگتان دەکات بۆ ئەوەی کە زیندوتان دەکاتەوە﴾ ئەنفال:٢٤. بە ڕاستی زیندوو

بونەوەی مرۆڤ لە باوەڕ هێنانێکی پاکو خاوێن دایە بە خواو بە پێغەمبەرەکەی ﷺ،

بزانە پاڕانەوە (نزا) بەشێکی گرنگە لە بەندایەتی خوای تاکو تەنیاو کاکڵەی بەندایەتیەو بەڵگەی لاوازیو دەستە پاچەیی مرۆڤە سەبارەت بە زۆر شتی خۆیو نیشانەی هێزو دەسەڵاتو زانایی‌و بەخشندەی‌و سۆزی خودایە سەبارەت بە بەندەکانی و بانگیان دەکات و دەفەرموێ: ﴿داوام لێ بکەن وەڵامتان دەدەمەوە﴾ وە لەم ئایەتەی کە مانامان کرد دەفەرموێ: ﴿من نزیکمو وەڵامی بانگ کەر ئەدەمەوە هەر کاتێ بانگم بکات﴾ تەنانەت اللّٰه ڕقیەتی لەو کەسەی کە داوای شتی لێ ناکات کە ئەمە یەکێکە لەو سیفەتە گەورانەی خودا کە لە سیفەتی بەشەر ناچێت، چونکە بەشەر بە پێچەوانەوە هەرچەند سەخیش بێت هەر پێی خۆش نیە کە داوای لێ بکرێت. پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ لەم بارەیەوە دەفەرموێ:

/ بەبێگومان هەر کەسێك داوا لە خوای بەشکۆ نەکات خوا ڕقی لێی دەبێتەوە} پاڕانەوە دەبێ بە هۆی لابردنو پاڵ نانی بەڵاو ئارام بونی دڵی مرۆڤ، جا بۆ ئەوەی سوودی باشتر لەو پاڕانەوە وەرگرین پێویستە ئەم خاڵانەی خوارەوە لە بەر چاو بگرین.

١- هەوڵدەین کەخواردنو خواردنەوەو پۆشاکمان حەڵاڵ بێت.

٢- ئەگەر گونجا ڕوو بە قیبلە بین لە کاتی دوعا دا.

٣- هەوڵدەین کە پاڕانەوەکانمان لەو بارو دۆخو کاتانە دا بێت کە پاڕانەوەیان تێدا وەردەگیرێت وەك ڕۆژی جومعەو عەرەفەو ڕەمەزانو سێ بەشی ئاخیری شەوو بەر لە نوێژی بەیانی‌و کاتی سوجدەو کاتی باران بارینو بەینی بانگو قامەتو کاتی بانگی مەغریبو کاتی بە ڕۆژوو بونو کاتی بەر بانگ کردنەوەو ئامین کردن لە کاتی خوێندنی ئامینی ئیمام داو کاتی تێکەڵاو بوونی موسڵمانانو بێ باوەڕان لە کاتی جیهاد داو کاتی ترسو کاتی دڵ نەرم بونو کاتی بینینی هەر ڕووداوێکی گرنگو لە کاتی سەفەردا.

٤- بەرز کردنەوەی ڕووی هەردوو دەست تا ڕاستی شان.

٥- سوپاسی خوداو ناردنی درود بۆ گیانی پێغەمبەری ئازیز ﷺ لە پێشو پاشی پاڕانەوەکەدا.

٦- دڵی ئاگا بێتو ڕواڵەتی خۆی زەبوون پیشان بدات لە کاتی پاڕانەوەدا.

٧- باوەڕی بە گیرا بونی دوعا هەبێتو پەلە نەکات بۆ هاتنە دی چونکە مەرج نیە دەقی داواکاریەکە بێتە دی بەڵکو یەکێکە لەم سێ شتانە.

ا لف ـ هاتنە دی دەقی داواکاریەکە.

ب ـ یان لابردنی بەڵایەکە بە ئەندازەی داواکاریەکەی.

ج ـ یان پاداشەکەی لە ڕۆژی دوای دا دەدرێتەوە، گرنگ ئەوەیە کە پاڕانەوە بێ سوود نیە.

٨- پاڕانەوەکە بۆ تاوانو بچڕانی خزمایەتی نەبێت.

٩- هەڵبژاردنی وشەی پڕ ماناى وەك ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾

١٠- پاڕانەوەکە دژی خۆتو ماڵو منداڵت نەبێت.

١١- سێ جار کردنەوەی پاڕانەوەکە.

١٢- دەست هێنان بە دەمو چاودا لە پاش پاڕانەوەکە.

ئەمانەی کە باسمان کرد هەمویان لە فەرمودەی سەحیح یان حەسەنی پێغەمبەری ئازیزدا ﷺ هاتون ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ.

دووبارە ئەچینەوە سەر باسی ڕۆژوو، پێش هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتەی کە بەرەو ڕووی دەچین ڕۆژووەوان دەبوایە بەر لە خەو نانی بخواردایەو بەر لە خەویش دەی توانی لەگەڵخێزانیدا جیماعی بکردایە جارێکیان یەکێك لە یارانی پێغەمبەر ﷺ کەناوی قەیسی کوڕی سورمەی یاریدەدەربو کە بەڕۆژو بو کاتی ئێوارە کەلەئیش هاتەوە هیچیان ئامادە نەبو کەبیخوات جا تاخێزانەکەی گەڕاو شتێکی بۆ پەیدا کردو هاتەوە ئەو خەوی لێ کەوتو نیوەڕۆی ئەو ڕۆژە لەبرسا بێ هۆش کەوت، ئینجا ئەم باسە کرا بۆ پێغەمبەر ﷺ جا خوای گەورەو خاوەن سۆز ئەم ئایەتەی ڕەوانە کردو موسڵمانانی لەو ناڕەحەتیە ڕزگار کردو فەرموی:

(١٨٧) حەڵاڵ کرا بۆ ئێوە لەو شەوانەی کەوا بە ڕۆژوون لەگەڵخێزانی خۆتاندا هاوجێگا ببن کەئەوان پۆشاکن بۆ ئێوەو ئێوەش پۆشاکن بۆ ئەوان، واتە: چۆن هەمیشە مرۆڤ لیباسی خۆی لەگەڵدایەو ناتوانێت لە خۆی دوور بخاتەوە، هەروەها نەپیاوو نە ئافرەت توانای دوورە پەرێزیان نیە لە یەکتر بەڵکو داپۆشەرو چاودێرو گەرم کەرەوەو پارێزەری یەکترن وا ئەو بارە سەختەیان لەسەر لا دەبرێت چونکە ئەم دینە شتێکی پاكو خاوێنو ئاسانە، خواش خوایەکی زاناو دانایەو ئاگاداری هەڵسوو کەوتی ئێوەیە وەك دەفەرموێ: اللّٰه ئاگای لێیە کە هەندێك لە ئێوە نەفسی خۆی هەڵخەلەتاندوەو خۆی پێ نەگیراوەو لەگەڵ خێزانیدا هاوجێگا بوە بەڵام سۆزی خوا گرتنیەوەوتەوبەی لێ وەرگرتنو چاوپۆشی لێ کردن ئەمەش بەڵگەی سۆزو لوتفی خوایە، تاوان کراوەو دەفەرموێ: من زانیم چیتان کردوە، بەڵام تەوبەتان لێ وەردەگرمو چاوپۆشیتان لێ دەکەم

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (١٨٧) وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ (١٨٨) ۞ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٨٩) وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (١٩٠)

ئینجا دەفەرموێ: دەی لەمرۆ بەدواوە شەوانی رەمەزان لەگەڵ ژنەکانتاندا هاوجێ ببن با مەبەستتان بەوچونە لایەش ئەوەبێ کە خوا بۆی داناون، واتە: مەبەستتان زیاد کردنی ئوممەتی پێغەمبەرﷺو پاراستنی شەرەفو کەرامەتی خۆتو خێزانت بێت، جا ئەگەر مرۆڤ بەو بیرو رایە هاوجێگا بوو لەگەڵ خێزانیا کە حەلاڵو هاوسەریەتیو شکانی ئارەزۆی نەفسی هەردوولایە خوای گەورەو خاوەن بەرەکەت چاکەیشی بۆ دەنووسێت؟ عەرزی پێغەمبەری خوایان ﷺ کردو وتیان: قوربان کابرا ئارەزۆاتی خۆی تەواو دەکات بۆچی عیبادەتە؟ فەرموی: {ئەگەر ئەوەی لە حەرام دا سەرف بکردایە خوا تۆڵەی لێ نەدەسەند؟ وتیان: بەڵێ. فەرموی: مادام لە حەلاڵ دا سەرفی دەکات پاداشتی دەدرێتەوە} جا ئەگەر نیەتی وا بێت کە خوا ئەولادێکی ساڵحی بداتێ خێرەکەی زیاترەو پاداشتەکەی گەورەتر دەبێت. پاش ئەوەی کە باسی هاوسەری بۆ کردین لە شەوانی رەمەزان دا باسی خواردنیشمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ: بخۆنو بخۆنەوە هەتا ئەو کاتەی کە هێڵی سپی لە هێڵی رەشتان لەبەیانیدا بۆ جیا دەبێتەوە، واتە: تا ئەو کاتەی کە نوێژی بەیانی دەبێ بابای رۆژووەوان بۆی هەیە بخوات، لە پاشان رۆژووەکەتان تەواو بکەن تا دەگەن بەشەو، جا کە شەو هات ئیتر کاتی رۆژووەکە نامێنێت، لێرەدا حوکمێك وەردەگیرێت مادام مرۆڤ لە شەوا تاکو بەیانی بۆی هەیە بچێتە لای خێزانەکەی خۆی مانای وایە ئەگەر رۆژ بویەوەو لەشی پیس بێت رۆژووەکەی بەتاڵ نابێتەوە چونکە مادام کابرا بۆی هەیە تا ئاخری کات لەگەڵ خێزانەکەی دابێت ئیتر چۆن دەتوانێت فریا بکەوێتو خۆی بشوات؟ ئینجا پاش ئەوەی تێگەیشتین کە رۆژوو بە (جماع) لە شەودا بەتاڵ نابێتەوە، جا باسی بەندایەتیەکی ترمان بۆ دەکات کە بە (جماع) بەتاڵ دەبێتەوە کە بریتیە لە مانەوە لە مزگەوتدا بۆ بەندایەتی (الاعتکاف): واتە خۆ بەستنەوە لە شوێنی عیبادەتدا چ مزگەوتی گەورە بێت چ مزگەوتی بچوك بێت هەندێکیش دەڵێن: کابرا دەتوانێ لە ماڵی خۆی دا بێت بەڵام راست وایە کە لە مزگەوتا بێت وەك دەفەرموێ: لە کاتێکدا کە ئیعتکافتان کردوە نابێ ئێوە جیماع بکەن لەگەڵ خێزانەکانتاندا، ئەوەی کە باسکرا چەند سنورێکن خوا دایناون دەی نزیکی سنورەکان نەبنەوە هەر ئاوەها خوای گەورە نیشانەکانی خۆی باس دەکات بۆ خەڵك بەڵکو ئەوان خۆیان بپارێزن لە تاوانو لە سزای سەختی رۆژی دوایی. ئینجا خوای گەورە یاسایەکی تر لە یاساکانی ئیسلاممان بۆ باس دەکات وە دەفەرموێ:

(١٨٨) لە نێوانی خۆتان دا ماڵی یەکتر مەخۆن بە حەرامی، واتە: هەر چۆنێ خواردنو خواردنەوە لە رۆژانی رەمەزان دا بۆ کەسێك کە بەهانەی شەرعی نەبێت قەدەغەیەو حەرامە، هەروەها خواردنی ماڵی یەکتری بەناڕەوا قەدەغەیەو حەرامە ئیتر ئەو ماڵ خواردنە بە ستەمو دزیو خیانەتو تاڵان بێت یان لە رێگەی قومارو گۆرانیو پارەی ئارەقو جگەرەو بەرازو سینەماو شتی تر لەم بابەتانە بێت با خاوەن ماڵ بەوەش رازی بێت هەر حەرامە یان با حاکمیش بیداتێ هەر حەرامە وەکو دەفەرموێ: وە بەو ماڵە خۆتان مەگەیەننە فەرمانڕەوایان تا هەندێ لە ماڵی خەڵك بخۆن، واتە: بەرتیل مەدەن بۆ بەدەست هێنانی ماڵی خەڵك لەرێگای فەرمانڕەوایانەوە، حوکمی حاکم ماڵی کەس بۆ کەس حەلاڵ ناکاتو کابرا کە زانی مافی خۆی نیە با وازی لێ بهێنێت، لە فەرمودەیەکدا پێغەمبەری خۆشەویستمانﷺ ئەم مانایەی رۆشن کردوەتەوە بۆمانو دەفەرموێ: {من بەشەرمو ئێوە لە بارەی ناکۆکیەکانتانەوە دێنە لامو مومکینە هەندێکتان قسە زانتر بن لە هەندێکی ترتانو من حەق بەو بدەم بەڵام ئەگەر ئەو کەسەی کە من حەقەکەم پێ داوە خۆی دەزانێ مافی خۆی نیە با وەری نەگرێت من پارچەیەك ئاگرم بۆ بچڕیوە} واتە: حوکمی حاکم شت حەلاڵ ناکاتو حاکم بۆی هەیە لە پاش ئیجتهاد کردن حەق بە کەسێك بدات با راستیشی نەپێکا بێت، جا کاتێك کە حوکمی پێغەمبەر ﷺ ماڵ حەلاڵ نەکات بۆ غەیری خاوەن ماڵ ئەی حوکمی کام حاکمی تر دەتوانێت حەلاڵی بکات؟ بۆیە فەرموی نەکەن ماڵی خۆتان لە نێوان خۆتان دا بە ناحەق بخۆنو بەرزی کەنەوە بۆ لای حاکمان تا بەو بۆنەیەوە هەندێ لە ماڵی

خەڵك بخۆن بە گوناحو تاوان لەگەڵ ئەوەشدا خۆتان دەزانن کە مافی خۆتان نیەو بەو کارە تاوان بار دەبن. لەم ئایەتەدا بەرتیل دان بە حەرام دەزانرێت چونکە کابرا هەندێ بەرتیل بە حاکمو کار بە دەست دەدات تا مافی کەسێکی تری بۆ ببچڕێت. لەم بارەیەوە ئەبوهورەیرە لەپێغەمبەرمانەوەﷺ هێناویەتی کە: [illegible] / پێغەمبەری خوا ﷺ لەعنەتی لەو کەسە کردوە کە بەرتیل دەداتو لەو کەسەی کە وەری دەگرێت لەبڕیارو حوکمداندا}. ئینجا ﷲ لەوەڵامی پرسیاری مانگدا دەفەرموێ:

(١٨٩) پرسیارت لێدەکرێت لە بارەی مانگەوە کەمانگ چیەو لەچی دروستکراوە؟ بڵێ: ئەوە بۆیە وای لێ دەکەین تاکو خەڵك کاتەکانو حەجی پێ بزانێت، وە لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ژمارەی ساڵەکانو حسابی پێ بزانن﴾ یونس /٥ واتە: کاتژمێرێکی خواییە بۆ خەڵك چونکە ئەگەر هەر یەك جۆر بوایە خەڵك ژمارەی مانگی پێ نەدەزانیو نە حەجو نە ڕۆژوو بە ڕێكو پێکیو لە کاتی خۆیان دا ئەنجام نەدەدران، ئینجا ﷲ ئامۆژگاریمان دەکاتو دەفەرموێ: ئەمە چاکە نیە کە ئێوە لە پشتەوە بچنە ناو ماڵەکانتانەوە بەڵکو چاك ئاوایە کە لە دەرگاکانیانەوە بچنە ژوورەوە، ئەمە سەرەڕای ئەوە کە ئامۆژگاریەکی گرنگی تێدایە کە بۆ هەر ئیشێك پێویستە مرۆڤ لە ڕێگای خۆیەوە بۆی بچێت، هەڵوەشێنەرەوەی بۆچونو ڕەوشتێکی سەردەمی نەفامیە.دەڵێن ئەگەر لە ماڵ دەرچوونایە بۆ سەفەر چ بۆ حەج یان سەفەری تر ئەگەر سەفەرەکەیان بۆ تەواونەکرایەو بهاتنایەوە بۆ ماڵ لە دەرگاوە نەدەچونە ماڵەوە بەڵکو پشتی خانووەکانیان کون دەکردو دەچونە ژوورەوە ئەمەیان کردبو بەداب‌ونەریتێکی ئایینی خۆیان بەڵام ئیسلام هاتو ئەم جۆرە ئیشە منداڵانەیشی وەکو باقی نەریتو باوەکانی تری سەردەمی نەفامی هەڵوەشاندەوەو فەرموی: چاکە ئەوە نیە کە ئێوە لە پشتی ماڵەکانتانەوە بچنە ژوورەوە بەڵکو چاکەو چاکە کاری بریتیە لە ڕەوشتی ئەو کەسەی کە لە خوای خۆی بترسێت، جا بچنە ماڵەکانتانەوە لە دەرگاکانیانەوە لە ﷲ بترسن بەڵکو ڕزگار ببن.

(ٱلْأَهِلَّةِ) کۆی (هلال)ـە واتە مانگی یەك شەوە،(قمر) مانگی چواردەیە لێرەشدا ئەوە وەر دەگرین کە نابێ لە غەیری دەرگاوە بچنە ماڵی کەسەوە. ئینجا ﷲ هەستی خاوەن باوەڕان دەبزوێنێتو دەستور دەدات بە موسڵمانان بۆ جیهادو دەفەرموێ:

(١٩٠) شەڕ بکەن لە ڕێگەی خوادا لە دژی ئەو کەسانەی کە شەڕتان لەگەڵدا دەکەنو لەسنوری ئایین دەرمەچنو دەست درێژ کەر مەبن بە ڕاستی ﷲمرۆڤی دەست درێژی کەری خۆش ناوێت.

یەکەم جار بڕیار درا کە شەڕ بکەن لەگەڵ ئەوانەی کە شەڕتان لەگەڵ دا دەکەن. لە ئایەتی سی‌و نۆی سورەتی (حج) دا دەفەرموێ: ﴿ئیزن درا بەو کەسانەی کە شەڕیان لەگەڵدا کرا شەڕ بکەن چونکە ستەمیان لێ کراوە﴾ لێرەدا دەستور درا بە شەڕو واجب کرا شەڕ بکەن لەگەل ئەو کەسانەی کە شەڕتان لەگەڵدا دەکەن، وە لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿شەڕ بکەن لەگەڵ موشریکاندا بەگشتی وەك ئەوان شەڕ لەگەڵ ئێوەدا دەکەن بەگشتی﴾تەوبە:٣٦. وەدەفەرموێ: ﴿وە جەنگیان لەگەڵدابکەن هەتا شیركو بەڵاو موسیبەت نامێنێت لە ناو موسڵمانان داو یەکسەر هەمو دێنە ناو ئایینی ئیسلامەوە کە ڕێبازی خوایە﴾ئەنفال/٣٩. بەڵێ ئەم ئایەتەی ئێرە یەکەم ئایەتە کە جیهادی فەرز کرد لەسەر موسڵمانان بەڵام ئایینی خوا دەست درێژی بە ناڕەوا دائەنێت لە هەرلایەنێك بێت، برایانم ئەمەیە ئایینی داد پەروەرو مرۆڤدۆست تەنانەت ماوە بە موسڵمان نادات کە دەست درێژیو زیادە ڕەوی بکات دژی بێ باوەڕانو کوژراوەکانیان ناشیرین بکات تەنانەت ستەم لێ کراو ئەگەر زیاتر لە مافی خۆی هەنگاوی نا دژی ستەم کار ئەوە ئەبێتەوە بە ستەم کارو ستەم کار بە ستەم لێ کراودادەنرێت. پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: تاقمێك ستەمیان لێ کرا لە پاش دا خودا زاڵی کردن بە سەر ستەم کاران دا بەڵام لە سنوور دەرپەڕینو ئیشی ناڕەوایان دژی ستەم کاران ئەنجام دا لە بەر ئەوە خوا بارەکەی گۆڕیو تۆڵەی لێ سەندنەوە.زۆرجار پرسیار دەکرێت جا کاتێك کە ئێمە باوەڕدارینو دوژمنانمان بێباوەڕن دەی بۆ ئەوان زاڵ دەبن بەسەرماندا؟

ئیمامی عومەر ﵁ هەرکات سوپایەکی ڕەوانەدەکرد پێیانی دەوت: [illegible] / فەرماندەدەم بەسەر خۆت وئەوانەی کە لەگەڵ تۆدان کە خۆپارێزتر بن لە گوناح تا خۆپاراستن لەدوژمنەکانتان ئەوسا بەدڵنیاییەوە گوناحی سەربازەکان پڕ مەترسی ترە لەلای من تا دوژمنەکانیان، موسڵمانان هەر بە بۆنەی گوناحی دوژمنەوە یارمەتی دەدرێنو ئەگەر ئەوە نەبوایە ئێمە ئەو هێزەمان نەدەبو، چونکە نەژمارەمان بە ئەندازەی ژمارەی ئەوانەو نەسازو بەرگی جەنگیمان وەك ئەوانە، جا ئەگەر لەتاواندا هاوتا بوینەوە ئەوان لەهێزدا لەئێمە بەهێزترن جا نەڵێن:دوژمن خراپ ترن لەئێمە

وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡ وَأَخۡرِجُوهُم مِّنۡ حَيۡثُ أَخۡرَجُوكُمۡۚ وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۚ وَلَا تُقَٰتِلُوهُمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِيهِۖ فَإِن قَٰتَلُوكُمۡ فَٱقۡتُلُوهُمۡۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٩٢﴾ وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِۖ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾ ٱلشَّهۡرُ ٱلۡحَرَامُ بِٱلشَّهۡرِ ٱلۡحَرَامِ وَٱلۡحُرُمَٰتُ قِصَاصٞۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّواْ ٱلۡحَجَّ وَٱلۡعُمۡرَةَ لِلَّهِۚ فَإِنۡ أُحۡصِرۡتُمۡ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۖ وَلَا تَحۡلِقُواْ رُءُوسَكُمۡ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ ٱلۡهَدۡيُ مَحِلَّهُۥۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ بِهِۦٓ أَذٗى مِّن رَّأۡسِهِۦ فَفِدۡيَةٞ مِّن صِيَامٍ أَوۡ صَدَقَةٍ أَوۡ نُسُكٖۚ فَإِذَآ أَمِنتُمۡ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلۡعُمۡرَةِ إِلَى ٱلۡحَجِّ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۚ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٖ فِي ٱلۡحَجِّ وَسَبۡعَةٍ إِذَا رَجَعۡتُمۡۗ تِلۡكَ عَشَرَةٞ كَامِلَةٞۗ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمۡ يَكُنۡ أَهۡلُهُۥ حَاضِرِي ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

بۆیە هەرگیز زاڵ نابن بەسەر ئێمەدا، ئەوسا زۆرگەل بوون خراپتر لەخۆیانیان بەسەردا زاڵ کراوە هەروەك زاڵبو بەسەر بەنی ئیسرائیلیدا کاتێ کە ئیشیان کرد بەو جۆرەی کە خوا پێی ناخۆش بو ئاگرپەرستانی فارس کە لە ناو ماڵەکانی خۆیاندا سووكو رسوایان کردن} بوخاریش لە ئەبودەرداوە ئەم قسەیەی هێناوەکە [illegible] /ئەی خەڵکینە کرداری چاك پێش دەستکردن بە هەر غەزایەك، نە درۆ هەبێت، نەگزی).

﴿١٩١﴾ لە هەر کوێیەکدا پێیان دەگەن لێیان بدەنو دەریان کەن لەو شوێنەی کە ئێوەیان دەرکردووەو هاوەڵ دانان بۆ خوا زۆر زۆر گەورەترە لە کوشتن، ئیسلام ئایینی ئاشتیو ئارامیە لە بەر ئەوە هەندێ کاتو هەندێ جێگای داناوە کە شەڕیان تێدا نەکرێت، لەو جێگایانە شاری مەکەیە وەك دەفەرموێ: نابێ شەڕ بکەن لەگەڵ ئەو بێ باوەڕانە دا لەلای (مسجد الحرام) کەشارێکی ئەمنە چونکە ئیبراهیم وتی: خوایە ئەم شارە بکەی بە شارێکی ئەمنو ﷻ یش دوعاکەی لێ وەرگرت جا نابێت لەو جێگایەدا شەڕ بکرێت تا ئەو کاتەی کە ئەوان شەڕ دەکەن لەگەڵ ئێوەدا، جا ئەگەر ئەوان شەڕیان کرد لەو شوێنەدا ئێوەش شەڕیان لەگەڵدا بکەن هەر ئاوەهایە تۆڵەی کافران واتە مادام ئەوان رێزی ئەو جێگا پیرۆزەیان نەگرت ئێوەش تۆڵەیان لێ بکەنەوە بەلێدانیان با لەوێش دابن. فتنە بە مانای سزاو مەشغوڵ کردنو شیرك هاتوە لە قورئان دا، لێرەدا ئێمە بە شیرك مانامان کردوە هەرچەندە مەشغوڵ کەرو سزا دەری خاوەن باوەڕانیش بون.

﴿١٩٢﴾ جا ئەگەر وازیان هێناو شەڕیان نەکرد ئیتر ئێوەش شەڕ نەکەن، ئەوسا بێگومان خوا خوایەکی لێ خۆش بوو میهرەبانە. میهرەبانیو سۆزی خوا ئەوەندە زۆرە تەنانەت کافرانیش دەگرێتەوە.

﴿١٩٣﴾ جا ئەبێ ئەوەندە شەڕ بکەن لەگەڵ ئەواندا تا شەڕ کە شیرك بەشێکی هەرە گرنگی شەڕە نامێنێت جا ئەگەر وازیان هێناخۆ ئیتر دەست درێژیو شەڕ نیە مەگەر دژی ستەم کارانو موشریکان.

کەواتە ئەبێ شەڕ بکەن هەتا ئەوکاتەی کە هەر ئایینی ئیسلام بەرنامەی مرۆڤ دەبێتو هەمو جیهان دێتە ژێر سێبەری ئیسلامەوەو شەڕ کۆتایی پێدێت وەك وتراوە: [illegible] / جیهاد هەتا رۆژی قیامەت بەردەوامە"فەرمودەی سەحیحیش پشتی ئەم مانایە دەگرێت، ئینجا دەفەرموێ: جا ئەگەر وازیان هێنا لە دەست درێژیو ئامادەی فەرمانڕەوایی ئایینی ﷻ بوون با خۆیان بە کافری بمێننەوە ئێوە بۆتان نیە بلێن: دەبێ موسڵمان ببن لەبەر ئایەتی: ﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِ /البقرة: ٢٥٦ / زۆرنیە لەوەرگرتنی ئایین دا ﴾ (زاڵم) واتە موشریك. چونکە گەورەترین زوڵم بریتیە لە شیرك واتە تا موشریك هەبێت شەڕ هەیە. وە ئەمە سونەتی ﷻ یە کە حەقو ناحەق، ئیمانو کوفر بۆهەمیشەلە دژایەتی یەکتردابن. والله اعلم.

﴿١٩٤﴾ مانگی حەرام بە مانگی حەرامو هەمو حورمەت شکاندنێك تۆڵەی هەیە، واتە: هەر تاوانێك ئەنجام بدرێت تۆڵەی هەیە بە تایبەتی ئەو تاوانانەی کە بە ئاشکرا دەکرێن دەبێ تۆڵەی بە ئاشکرا لێ وەرگیرێت تا خەڵکی لەوتاوانانە بسڵەوێتەوە.

بەڵێ ئایینی ئیسلام ئاینی برایەتیو ئاشتی یەو بۆ سەپاندنی ئاشتی ئاڵای جیهادی بەرز کردوەتەوەو نابێ لە بەرامبەر نەفس نزمانو دەست درێژی کەرانەوە دەستەوسان دانیشێو تەماشاکەر بێت. بۆیە ﷻدەفەرموێ: هەر کەسێ دەست درێژی کردە سەرتان ئێوەش دەست درێژی بکەنە سەری بە هەمان شێوە، ئاشکرایە بەر پەرچ دانەوەی بێ باوەڕان دەست درێژی نیە بەڵکو شتێکی جوانوپەسەندی لای هەموانە، جابە کار هێنانی وشەی (فَٱعۡتَدُواْ) بۆ هاوچەشنی[illegible]) وشەی پێش خۆیەتی کەلە رەوان بێژیدا شتێکی جوانو پەسەندە.

ئینجا دەفەرموێ: لە خوا بترسن، هێنانی وشەی تەقوا لێرەدا زۆر بە تامە چونکە مرۆڤی ستەم لێکراو ئەگەر دەستی پەیدا کرد زۆر

جار لە سنور تێدەپەڕێو لە مافی خۆی زیاتر دەڕوات الله ترس لە خۆی دەخاتە بیریەوە تا لە سنور تێنەپەڕێو دوچاری سزای دوارۆژوو تانەو تەشەری دنیایش نەبێتەوە، واتە: ئاینی ئیسلام پەیڕەوانی خۆی فێری لەسەر خۆییو لێ بوردنو حەوسەڵە دەکات هەر چۆنێ فێری ئازاییو نەترسیو گیان فیداییان دەکات بزانە کە زۆر ستەم لێ کراو هەیە لە ڕۆژی قیامەتدا ستەم کارە چونکە بۆ نموونە ستەم لێ کراو بای دە دینار ستەمی لێ کراوە بەڵام ئەو بای سەد دینار جنێوو غەیبەتو باسی ستەم کارەکەی کردوە ئاشکرایە خوای داناو کاربەجێ دادگەرەو میزانەکەی لە زەرە کەمتریش دەخوێنێتەوەو هیچیشی لێ حەشار نادرێت.

بەڵێ بەم تەمێ کردنە جوانە مرۆڤی خاوەن باوەڕ پلەی بەرز دەبێتەوەو الله یش دەبێ بە یاریدەدەری و ڕێ پێشاندەری وەك دەفەرموێ: جا بزانن کە الله لەگەڵ پارێزکاران دایە ئاشکرایە کە جیهادو خەبات لە پێناوی خوادا پێویستی بە چەكو چۆڵەو یارمەتی هەیە بۆیە دەفەرموێ:

(١٩٥) خەرجی بکەن لە ڕێگای خواداو بە دەستی خۆتان خۆتان نەفەوتێننو چاکە بکەن بێگومان کە خوا چاکە کارانی خۆش دەوێت. واتە ئەگەر جیهادتان نەکردو ماڵتان نەدا لە ڕێگای خوادا بۆ بە هێز کردنی کارە جیهادییەکان ئەوە بە دەستی خۆتان خۆتانتان لە بەین بردوە.

ئەم ئایەتە پیرۆزە گرنگی ماڵ سەرف کردنمان پیشان دەدات بۆ بە هێز کردنی ئایینو جیهاد لەپێناوی نەهێشتنی بت پەرستیو کوفرو ستەمدا بە داخەوە هەندێك بە هەڵە مانای ئەم ئایەتە دەکەنو کاتێك کە مەسەلەی ئایینو پارێزگاری لە ئایین دێتە پێشەوە دەڵێن: بە دەستی خۆتان خۆتان مەفەوتێنن. بە ڕاستی ئەم ئایەتە بۆ ئەوە نەهاتوە وەك ڕیوایەتکراوە لە ئەبو ئەیوبی ئەنسارییەوە کە یەکەم کەس بو لە مەدینە دا میوانداری پێغەمبەری ﷺ کرد دەڵێت: لە شەڕی ڕۆما بوین لە شاری قوستەنتەنیە لەو کاتەدا یەکێك لە یارەکانی پێغەمبەر ﷺ خۆی کرد بە ناو ڕێزی کافران داو شەڕی کرد تا شەهید بو هەندێك لە یارەکان وتیان: ئەوە بەدەستی خۆی خۆی خستە هیلاکەتەوە، ئەبو ئەیوبی ئەنساری گوێی لێ بو وتی: ئەم ئایەتە بە هەڵە مانا مەکەن ئەم ئایەتە بۆ ئێمە دابەزی کاتێ کە پێغەمبەر ﷺ تەشریفی هێنا بۆ مەدینە ئێمە وازمان لە زەراعەتو شتی خۆمان هێنا هەر خەریکی جیهادو ئەنجام دانی کاری جیهاد بوین کاتێ کە پێغەمبەر ﷺ سەرکەوتو خەڵکێکی زۆر باوەڕی هێناو موسڵمانو موجاهید زۆر بون ئێمەی خەڵکی مەدینە کۆبوینەوە لە بەینی خۆمان دا پرسو ڕامان بەیەکتر کرد کە با ئێمە ئیتر واز لە جیهاد بێنینو با خەریکی ماڵو زەراعەتەکەی خۆمان بین چونکە ئێستا خەڵك زۆر بوەو پێویست بە ئێمە نیە، وتی: لەم کاتەدا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو فەرموی: ﴿نەك خەریکی زەراعەتو شت بین نەفەقە بکەن لە ڕێگەی خوادا ئەگەر هاتو واتان نەکردو وازتان لە جیهاد هێنا ئەوە خۆتان خستۆتە هیلاکەتەوە﴾ ئا ئەوەیە مانای ئەم ئایەتە پیرۆزە، جا ئەبو ئەیوبی یارمەتی دەریش لەم شەڕەدا شەهید بوو ڕەحمەتی خوای لێ بێت بۆ خۆیو زانیاریو کردارە جوانەکانی.

بەڵێ ئەو کەڵە پیاوە موجاهیدە زۆر پیر ببوو بەڵام تەمەنی هەر لە جیهاد دا بردە سەرو دەی فەرمو ناتوانم دابنیشم خوا دەفەرموێ: ﴿دەرچن بۆ جیهاد سوکتانو قورستان﴾ تەوبە:٤١ پێیان دەوت ئاخر تۆ پیری ئەی فەرمو هیچ نەبێت ژمارەی موسڵمانان زیاد دەکەمو کافرێکیش بە خۆمەوە خەریك دەکەم لە باتی ئەوەی کە گەنجێك شەهید بکات با من بکوژێت.

جا با ئێمەی موسڵمان تەماشای بیرو ڕای ئەم موسڵمانە بکەینو بزانین ئێمە لەکوێینوئەوان لەکوێن بەڵێ ئا بەم شێوەیە ئەوان دینیان گەیاندوە بە ئێمە، بەڵام بە داخەوە ئێمە چیمان کرد بەو دینەو چۆن وا بەش بەشو بچڕ بچڕمان کرد و هەر کەسێك بە گۆشەیەکیەوە مەشغوڵەو خۆیشی لە هەمو کەس پێ ڕاسترە؟! ئینجا الله باسی یەکێکی تر لە یاسا بەرزەکانی ئیسلاممان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(١٩٦) حەجو عومرە تەواو بکەن بۆ الله نەك بۆ ڕابواردنو کەیفو سەیرانو خۆهەڵکێشاندن، جا ئەگەر کاتێ بۆ حەجو عومرە کەوتنە ڕێو مەنع کران ئەوە ئیتر بگەڕێنەوەو چیتان بۆ هەڵ سووڕا لە حەیوان سەری ببڕنو نابێ سەرتان بتاشن هەتا ئەو حەیوانەی کە پێی دەڵێن هەدی نەگاتە جێگای خۆیو سەر نەبڕێت واتە: ئەو کەسەی کە چووە حەج تا ڕەجمی شەیتان نەکات نابێ ئەو حەیوانە سەرببڕێت بەڵام ئەگەر ڕێگای لێ گیرا لەو جێگایەدا سەری ببڕێت ئینجا سەری بتاشێت، خۆ ئەگەر کابرا دوچاری تەنگو چەڵەمە بو خۆیو حەیوانەکەی نەگەیشتنە جێگاو کاتی دیاری خۆی یان سەری بە هۆی نەتاشینەوە ئەسپێو ئازاری پەیدا کرد الله بڕیارەکە سووك دەکاتەوەو دەفەرموێ: هەر کەسێ لە ئێوە نەخۆش کەوت یان سەری ئەسپێی پەیدا کرد ناچاربو کە سەری بتاشێت ئەوە تاوانبار نابێتو ئەوە دەبێ کەفارەت بدات لە ڕۆژو یان چاکە کردن یان حەیوان سەر بڕین، بزنێك یان مەڕێك جا ئەگەر هاتو ترستان نەماو چوون بۆ حەجو حەجتان کرد کەحەجیش سێ جۆری هەیە واتە بە سێ شێوە ئەکرێت یەکێکیان پێی دەوترێت: تاك کردنەوە (الافراد) ئەوەیە کە حەج بکات لە کاتی حەجداو لە دوای دا عومرە دەکات.

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَٰتٍ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ عِندَ ٱلْمَشْعَرِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَٰسِكَكُمْ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

جۆرێکی تری: بەیەکەوەلکان(القران)ە کە بە یەك نیەت هەردووکیان ئەنجام دەدات.

جۆرێکی تری لەزەت وەرگرتنە (التمتع) ئەوەیە کەکابرا لە پێش حەجدا لەمانگی حەجدا عومرەیەك دەکاتو ئیسراحەت دەکاتو لیباسی عادی دەپۆشێت هەتا کاتی حەج ئینجا ئیحرام دەپۆشێو حەجەکەیشی ئەنجام دەدات، جا ئەگەر بەم دووشێوەی ئاخرە رەفتاری کرد، واتە عومرەوحەج ی بەیەکەوە ئەنجام دا یان عومرەی بەر لە حەج ئەنجام دا ئەوە پێویستە لە سەری کە بە گوێرەی توانای خۆی حەیوانێك سەر ببڕێت وەك دەفەرموێ: ئەوەی کە لە دەستی دێت لە حەیوان بزنێك یان مەڕێك جا ئەگەر کەسێك دەسەلاَتی حەیوانی نەبو ئەوسا با سێ رۆژ رۆژوو بگرێت لە کاتێك کە لە حەج دایەو لە پاشان کە گەڕایەوە بۆ ناو ماڵو خاوخێزانی خۆی دەبێ حەوت رۆژ رۆژوو بگرێت کە دە رۆژی تەواو دەکات. ئەمە بۆ کەسێکە کە خەڵکی مەکە نەبێت بەلاَم ئەو کەسانەی کە خەڵکی مەکەو دەوروبەری بن هیچیان لەسەرنیە چونکە دەفەرموێ: ئەمە بۆ کەسێکە کەوا ئەهلەکەی لەوێ نەبێت و خەڵکی ئەوێ نەبێت.

ئینجا دەفەرموێ: لە خوا بترسن، واتە: ئەو کەسانەی کە ئەیانەوێ حەج بکەن با حەجەکەیان تەواو بێتو ماڵەکەیان حەلاڵ بێت بە پێی توانا زەحمەت بۆ خەڵك دروست نەکەن وپێویستە خەڵکی تریش لە خوا بترسێت وزەحمەت بۆ حاجیان دروست نەکاتو نەبنە پەرچ لەسەر رێگای حاجیان دا و بزانن بەبێشك کە ﷲ زۆر زۆر بە هێزە لە تۆڵە سەندنەوەدا، جا کەسانێك دەستدرێژی بکەن یان مافی حەج رعایەت نەکەن با بزانن کە بەر تۆڵەی خوا دەکەونو تۆڵەی خواش سەختو بەهێزە. ئینجا خوای گەورە کاتی حەجمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿١٩٧﴾ حەج لە چەند مانگێکی دیاری کراو دایە بریتیە لە شەوالو زیلقەعدەو دەرۆژی سەرەتای زیلحجەئەم دوو مانگو دە رۆژە مانگی حەجن وە ئیحرامی حەجیان تێدا دەپۆشرێتو کاتی ئەنجام دانی حەج کێوی عەرەفاتو رۆژی عەرەفەیە واتە رۆژی نۆی مانگی قوربان حاجی دەبێت لەکێوی عەرەفات بێت جا ئەوکەسەی کە ئیحرامی حەجی پۆشیو حەج پێویست بو لە سەری دەبێ خۆی لە تاوان بپارێزێ وەك دەفەرموێ: جیماع لەگەڵخێزاناکردن نیەو لە سنوری ئایین دەرچون نیە. وە بەم وشەیە هەمو تاوانێك دەگرێتەوە چونکە هەمو تاوانێك دەرچونە لە سنوری خوا، ئاشکرایە کە تاوان لە هیچ کاتێکدا بۆ مرۆڤ رەوا نیە، بەلاَم لەو کاتەدا گوناهەکەی گەورەترەو سزاکەی سەختترە، وە دەفەرموێ: ناکۆکیو مشتومڕ نیە لە کاتی حەجدا بەڵکو پێویستە حاجیەکان بە چاکەو چاکە کاریەوە خەریك بن بۆیە دەفەرموێ: هەر ئیشێکی باش کە ئێوە ئەنجامی بدەن خوای گەورە پێی دەزانێو پێزانینی خوایش پاداشت دانەوەیەتی، ئینجا دەفەرموێ: تێشو ببەن بۆ حەجو بزانن کە باشترین تێشو بریتیە لە تەقواو لە خوا ترسانو خۆ پاراستن لە گوناح، جا لە من بترسن ئەی خاوەن عەقڵان.

دەڵێن: لە پێشدا هەندێك دەچوون بۆ حەجو دەیان وت: ئێمە مێوانی خواینو خواردنو شتیان لەگەڵ خۆیاندا نەدەبردو دەیان وت: پێویستە ﷲ رزقمان بۆ بنێریت دیارە ئەوان بەم شێوەیە رەفتاریان دەبوون بە بار بە سەر خەڵکەوە بۆیە ﷲ تەمێی کردنو فەرموی: ﴿وَتَزَوَّدُوا۟ : تێشوو ببەن﴾ جا ئەگەر لە رێگادا کەمو کورپیەکتان بۆ پەیدا بو انشاالله خوا پەکتان ناخات، بەڵێ ئەگەر لە خوا ترسن با خۆتان نەکەن بە بار بەسەر موسڵمانانەوە. پێغەمبەر ﷺدەفەرموێ: [illegible] [illegible] / هەر کەسێك حەجی ئەم ماڵە بکات، جاجیماع نەکات لەگەڵ خێزانیداو لە سنوری ئایین دەرنەچێت، ئەگەرێتەوە بۆ ماڵ وەك ئەو رۆژەی دایکی بویەتی} ئینجا ﷲ باسی کڕینو فرۆشتنمان بۆ دەکات لە کاتی حەجداو دەفەرموێ:

﴿١٩٨﴾ گوناحتان ناگات ئەگەر برۆن لە فەزلو بەرەکەتی خوای خۆتان شتێك پەیدا بکەن، واتە کەسێك بچێت بۆ حەجو کەسابەت بکات گوناهی ناگات، مادام کەسابەتەکەی حەرام نەبێت،

بە پێچەوانەی ئەوەی کە هەندێك کەس دەڵێن: کابرا نەچووە بۆ حەج بەڵکو چووە بۆ بازرگانی ئەمە قسەیەکی هەڵەیە، بەڵام ئەگەر نیەتی تەنها کەسابەت بو ئەوە پاداشتی حەجەکەی بۆ نابێت چونکە پێغەمبەرﷺدەفەرموێ: [illegible] پاداشتی کردارەچاکەکان بەستراوە بە نیەتەکەیانەوە}. جا ئەگەر بە نیەتی حەج چووەو وتی/ لەو سەرەوەش شتێك بۆ خۆم دێنم ئەوە تاوانبار نابێت، بەڵکو ئەو جۆرە کەسابەتە یەکێکە لە حیکمەتەکانی حەجو وەڵامدانەوەی بەشێکە لە نزاکانی ئیبراهیم عليه السلام واتە بردنی کەڵو پەلی پێویستی ئەو جێگایەو کڕینو فرۆشتن، شتێکی ڕەواو چاکە لە کاتی حەجدا هەروەك چۆن لە کاتی غەیری حەج دا.

ئینجا دەفەرموێ: لە کاتێکا کە لە کێوی عەرەفات هاتنە خوارەوە، کێوەکە هەندێك لە ژووروی مەکەوەیە کە ئەبێ ڕۆژی عەرەفە لەوێ بن تا ڕۆژ ئاوا دەبێت، وە هەر لە بەیانی ڕۆژی عەرەفەوە تا مەغریب ساتێ لەو شوێنە دا بێت ئەوە حەجەکەی دروستەو ئەگەر ئەوەندە فریا نەکەوت حەجەکەی بۆ حیساب ناکرێت. جادوا بە دوای ئەو هاتنە خوارەوە لە لای (مەشعەر لحەرام) دا یادی خوا بکەن. مەشعەر لحەرام شوێنێکە پێی دەڵێن موزدەلیفە لە عەرەفات کە دێنە خوارەوە دێنە ئەوێ، پێغەمبەری خوا ﷺ لە عەرەفات نوێژی مەغریبی دوا خستو نەی کرد تا هاتە موزدەلیفە، ئینجا لەوێ نوێژی مەغریبو عیشای بە یەکەوە بە یەك بانگو دوو قامەت کرد، ئاشکرایە کە نوێژ گەورەترین یادی خوایە، یادی خوا بکەن هەرچۆن کە ئەو ڕێنمایی کردونو کاتو جێگای بەندایەتی بۆ دیاری کردون، ئەگەر چی ئێوە لە پێشەوە لەم بارەوە لە ڕیزی ئەو کەسانەدا بون کە لاڕێ بون کەواتە مادام ئەمڕۆ ئێوە لە سایەی لوتفی پەروەردگارەوە ڕێگای ڕاستتان دۆزیوەتەوە پێویستە لە سەرتان سوپاسی ئەم نیعمەتە بە نرخە بکەن، ئەم قسەیە پێشەکی لە بارەی قورەیشەوەیە کە خۆیان لە خەڵك بە جیا دەزانیو لە مەشعەرولحەرامدا دەوەستانو نەدەچونە سەرەوە بۆ عەرەفات بۆیە خوا فەرمانی پێکردنو فەرموی:

(١٩٩) لە پاشدا بێنە خوارەوە لە کوێوە خەڵکی دێنە خوارەوەو خۆتان جیا مەکەنەوە لە خەڵك. واتە ئاینی پیرۆزی ئیسلام هەموو مرۆڤەکان بە یەك چاو سەیر دەکاتو ماوە نادات کەس خۆی بسەپێنێت بە سەر کەسی تردا بەڵکو دەفەرموێ: داوای لێ خۆش بون بکەن لە خوا بەبێگومان خوا خوایەکی لێ خۆش بو میهرەبانە. لە ڕاستی دا ئیستغفار بۆ گوناحەچونکە بەندە لەوعیبادەتەی کە دەیکات کەمو کوڕی هەیە، جا بەو شێوەیە ئەو کەمو کوڕیانە پردەکرێتەوە، لەسەر ئەم ڕێنماییە پێغەمبەری

خوا ﷺ زۆر کات کە سەلامی نوێژی دەدایەوە سێ جار دەیفەرمو: (استغفراللّه)و لە پاش نوێژ سیو سێ جار سبحان اللّه وە سی وسێ جار الحمدللهو سیو سێ جار الله اکبری داناوەو چەندین دوعای تر کە لە هەمو ئیستغفارەکان گەورەتر ئەمەیە: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]} ئەمە پێی دەوترێت گەورەی هەمو ئیستیغفارەکان(سيد الاستغفار) چونکە لێرەدا کابرا ئیعتراف دەکات بە خوایەتیو دەسەڵاتو هێزی پەروەردگارو بێ هێزیو تاوانی خۆی لە ئاستی خودادا ئەم ئیستغفارەی پاش عیبادەت، تیماری دوو نەخۆشی گرنگ دەکات

یەکەمیان: وەك لە پێشەوە وتمان تا کەمو کوڕی ئەو عیبادەتە چارەسەر بکات. دووهەمیان: تا کابرای عیبادەت کەر لە خۆی بایی نەبێتو خەرمانی کردەوەکانی خۆی نەسوتێنێتو هەست بە کەمی خۆی بکات سەبارەت بە پەروەردگاری. جا پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {[illegible] [illegible] [illegible]/هەر کەسێك ئەوە بڵێ بەڕۆژ کە دڵنیابێ پێی جا لەو ڕۆژەدا پێش ئەوەی کە شەو بێت بمرێت، ئەوسا ئەوە بەهەشتیە، وەهەر کەسێك ئەوە بڵێ بەشەوو کە دڵنیابێ پێی، جا لەو شەوەدا پێش ئەوەی کەرۆژی لێ ببێتەوە بمرێت ئەوسا ئەوە بەهەشتیە}

لە دایکی باوەڕدارنەوە عایشە(خوا لێی ڕازی بێت) هاتوە کە: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]/ قورەیشو ئەوەی کە لەسەر ڕێچکەی ئەوان بون لەموزدەلیفە دەوەستانو پێیان دەوتن حومس، ئیتر هەمو عەرەب لە عەرەفات دەوەستان جا کاتێ کە ئیسلام هات خوای دەسەڵاتداری بەشکۆ فەرمانی کرد بە پێغەمبەرەکەی کە بچێتە عەرەفاتو لەوێدا بوەستێت، پاشان لەوێوە بێتە خوارەوە، ئا ئەوەیە مانای فەرمایشتەکەی دەسەڵاتداری بەشکۆ ﴿ ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ.. ﴾ }

(٢٠٠) ئەوسا هەر کاتێك کە مەناسیكو پێویستیەکانی حەجتان بە جێ هێنا، جا یادی خوا بکەن هەروەکو چۆن یادی بابو باپیرانی خۆتان دەکەن.

دەڵێن لە پێش ئیسلام دا دوای ئەوەی کە حەجیان بە جێ دەهێنا هەر کەس دەهات بە شانو باڵی بابو باپیرانی خۆی داو

دەبو بە خۆهەڵکێشان، ئیسلام هات ئەو شتە بێ سودەی وەك باقی شتەکانی تر لابردو فەرموی یادی خوا بکەن وەکو ئەو یادانەتان یان لەوەش زیاتر یادی خوا بکەن وا مەزانن کەوا حەج تەواو بوە ئیتر ئیشتان تەواو بوە، نەخێر پێویستە زیاتر خۆتان بە یادی خواوە خەریك بکەنو زیاتر سوور بن لەسەر ئەنجام دانی ئیشی چاك هەروەك لە سورەتی (ئینشراح) دا بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:﴿ هەر کاتێك کە تۆ لە دەعوەتو بانگەوازی کردنی خەڵك بویتەوە ئەی محمدﷺ وامەزانە کە ئیتر دەبێ ئیسراحەت بکەیت بەڵکودەبێ خۆت ماندو بکەیتو عیبادەتی زیاتر بکەیت﴾ ئەوە بو پێغەمبەرمانﷺ لە ماڵەوە ئەوەندە نوێژی کردبو ژێر پێی پیرۆزی شەق شەق ببو، ئینجا خوای گەورە کە زاناو بیسەرو بینەری نیەتو کردارەکانی ئێمەیە ئێمە دەکات بە دوو بەشەوەو دەفەرموێ: ﴿خەڵکی وا هەیە هەر داوای دنیا دەکات بۆنمونە، دەڵێ خوایە سەروەتو سامانی زۆرم پێ بدە خوایە ژیانم خۆش بکە ئاوەها دەپارێتەوە خوای گەورەش دەفەرموێ: بۆ ئەوانەی کە ئاوا دەڵێن لە رۆژی قیامەت دا هیچ بەشێکیان نیە چونکە ئەوان هەر دنیایان داوا کردوە﴾.

(٢٠١) وە هەندێکی تریش لەوان هەیە کەدەڵێن:خوایە لە دنیادا چاکەمان بدەرێو لە قیامەتیش دا هەر چاکەمان بدەرێو بمان پارێزە لە ئاگر.

(٢٠٢)ئەوانە بەشێکی گەورەیان بۆهەیە لەو کارو کۆششەی کە دەیکەنو بە راستی خوای گەورە بە پەلەیە لە حیساب کردندا، واتە:زوو حیساب دەکاتو کارو کۆششی کەس بە زایە ناچێتو ئەو کەسانەی کە بەم شێوەیە دەپارێنەوەو داوای خێری دنیاو قیامەت دەکەن پاڕانەوەکانیان زۆر پەسەندە، چونکە بەم پاڕانەوەیان سیفەتی سەخاوەتو فراوانیو بەخشندەی خوا دەسەلمێنن هەر بۆیە زۆرترین دوعای پێغەمبەر ﷺ ئەوە بوە بە راستی نزایەکی زۆر پڕ مانایە چونکە هەمو شتێکی چاکی دنیاو هەمو شتێکی چاکی دوا رۆژ دەگرێتەوە.

إِلَيۡهِ وە یادی خوا بکەن لە چەند رۆژێکی دیاری کراودا کە سێ رۆژی پاش حەجە (ايام التشريق) وە لەو یاد کردنەوەیە قوربانی کردنو رەجمی شەیتان کردنی حاجیان لە ماوەی ئەو سێ رۆژەدا بەڵام بۆ کەسێك کە پەلەی بوو دەتوانێت لە دوو رۆژدا ئەو سێ رەجمی شەیتانە ئەنجام بدات وەك دەفەرموێ:جا کەسێك کە پەلە بکات لەو دوو رۆژەدا ئیشی ئەو سێ رۆژە ئەنجام بدات گوناهی ناگاتو کەسێکیش دوای بخاتو لەم سێ رۆژەدا تەواوی بکات گوناهی ناگات واتە بە کەیفی خۆتانە دوو رۆژ دوای حەج ئەمێننەوەیان سێ رۆژ پێغەمبەری مەزن ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

۞ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۖ لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ (٢٠٣) وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ (٢٠٤) وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ (٢٠٥) وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ (٢٠٦) وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ (٢٠٧) يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ (٢٠٨) فَإِن زَلَلۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡكُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٠٩) هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ (٢١٠)

[illegible] ئەم رۆژانە رۆژی خواردنو خواردنەوەو یادی خودایە} بۆ ئەو کەسەی کە پارێزکار بێتو لە خوا بترسێت ئەم پاشو پێش خستنە تاوان نیەو لە خوا بترسنو بزانن بە راستی کە ئێوە لای خوا کۆدەکرێنەوە بۆ حیساب دوای ئەوەی کە مرۆڤەکان هەر یەکەو لە گۆشەیەك دا کەوتوەو لە ناو خاکدا رزیوە، لە راستیدا کۆبوونەوەی ئەمرۆی حاجیەکان لە سەرانسەری جیهان دا بێ جیاوازی لە رەنگو نەژادو زمانداو بە یەك لیباسی سادەی نەدووراو بەڵگەیەکی بچوکی ئەو کۆکردنەوە گەورەیەی رۆژی قیامەتە، بەراستی هیچ دەسەڵاتدارێك نییە لەم جیهانەدا ئاوا خەڵك لەهەمورەنگوزماندا بەبێ زۆرو بەماڵوبەکەیفی خۆیان لەجێگایەکدا کۆبکاتەوە بەڵام ﷲ کۆیان دەکاتەوە!! ئینجا وەسفێکی تری دووڕوەکانمان بۆباس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٠٤)هەندێ لە خەڵك هەیە کاتێ لە بارەی دنیاوە قسە دەکەن سەرت سووڕ دەمێنێت لە جوانیو شیرینی قسەکانی بۆ نمونە دەڵێت: خەڵکی دەخەینە خۆشیەوەو مافی مرۆڤ ریعایەت دەکەین ومرۆڤ بەرەو پێشکەوتن دەبەینو وڵات ئاوەدان دەکەینەوە..و..هتد. لە عەینی کاتیشدا خوا ئاگادارە بەوەی کە لەناو دڵیدایەو قسەو دڵی وەك یەك نین یان هەمیشە لەسەر قسەکانی خوا دەگرێ بە شایەتو دەڵێ خوا شایەتە کە من ئەو قسانەی دەیکەم لە دڵمەوەیە. لەحاڵێکدا کەئەو لاسارو نەگونجاوو

شەڕەنگێزە. بەڵێ لە قسەكانی دا ئاوەهایە ئەی لە كرداری دا؟ خوا دەفەرموێ:

(٢٠٥) جا هەر كاتێك كە ڕیاسەت بگرێتە دەستو ببێت بە شتێكو مەسئولیەتێ بگرێتە دەست هەوڵ دەدات لەم سەر زەویەدا بۆئەوەی بێ بەندوباری تێدا بڵاو بكاتەوە هەم كێڵگەو هەم وەچەی مرۆڤ لە بەین دەبات. ئەم جۆرە مرۆڤانە كورد واتەنی "گورگنو لە پێستی مەڕدان" بە ڕاستی ئەمانە دەمو دڵ پیسنو خراپەكارن بۆیە خوا دەفەرموێ: بە ڕاستی خوا مرۆڤی خراپەكاری خۆش ناوێت. جائەو مرۆڤە زمان لوسو دڵ پیسو بەد كردارە دژی ئامۆژگاریشە.

(٢٠٦) هەر كاتێ پێیان بوترێت بە تایبەت كاتێ كە دەبن بە لێپرسراو ئاوەها ڕەفتار مەكەنو لە خوا بترسن لە باتی چاك بون زیاتر سوور دەبن لەسەر گوناحو دژایەتی ئایین. جا ئەو لووت بەرزیو تاوانكردنە لە دوارۆژدا دوچاری سزای دۆزەخیان دەكات وەك دەفەرموێ: جابەسە بۆیان جەهەننەمو پیسترین بێشكەوئارامگایەكە بۆ ئەوان، جا با هەمو مرۆڤێكی خوا ناس تەماشای خۆی بكاتو ئاگای لەناو دەرونی خۆی بێت نەوەك لە ڕێزی ئەو تاوانبارانەدا بێتو دنیاو قیامەتی لە دەست دەرچێت، ئینجا هەروەكو باوی قورئانە كاتێ كە باسی پیاو خراپانو سزایان دەكات باسی پیاو چاكانو پاداشتیان دەكاتو دەفەرموێ:

(٢٠٧) لەناو خەڵكدا پیاوی واش هەیە كە نەفسی خۆی دەفرۆشێت بە خواو لە بەر ڕەزامەندی خوا بێ ماندوو بونو بێ پسانەوە جیهاد دەكات لە ڕێگای خواداوخواش میهرەبانە سەبارەت بە بەندەكانیو كۆششو تەلاشی هیچ خاوەن باوەڕێك زایە ناكات. هەندێك دەڵێن: وشەی (یشری) بە مانای خۆیەتی، واتە: بە مانای كڕینە یەعنی نەفسی خۆی دەكڕێت بۆ خوا. وشەی (ﮦ) بۆ كڕینو بۆ فرۆشتن بە كار دێت. واتە: لەناو خەڵكدا پیاوی وا هەیە كە نەفسی خۆی دەكڕێت بۆ خواو خوداش میهرەبانە سەبارەت بە بەندەكانیو كۆششو تەلاشی هیچ خاوەن باوەڕێك لەناو نابات.

دەڵێن یەكێك لە یارەكانی پێغەمبەرﷺ كەناوی (سوهەیبی ڕۆمی) بو كاتێك كەدەستوردرا هیجرەت بكرێت لەمەكەوە بۆ مەدینە یارەكان هیجرەتیان كرد سوهەیبیش هیجرەتی كرد سوهەیب كەمێك دەوڵەمەند بو لەخەڵكی مەكەو قورەیش نەبو بەڵكو خەڵكی ڕۆم بو بەڵام دەمێك بو هاتبوە ناو قورەیشو مەكەوە بە كەسابەتەوە خەریك بو سامانێكی باشی بە دەست هێنا بو ئینجا كە زانیان كۆچ دەكات ڕێگایان لێ گرتو وتیان: تۆ هاتویتە ناو ئێمەو دەوڵەمەند بویو ئێستا دەتەوێت لەگەڵ محمد ﷺ بچیت؟

ئێمە ئیجازە نادەین بچیت بۆ مەدینەو ئەو هەمو ماڵو سەروەتە ببەیتو لەگەڵ ئێمەدا شەڕ بكەیت ئەویش تیرو كەوانی لەسەر شانی بو دایگرت شمشێریشی پێبو وتی: خۆ ئێوە دەزانن من چەند تیر ئەندازم وڵاهی چەند تیرم پێیە یەك تیری بە خۆڕایی ناهاوێژمو تا ئەم شمشێرەیشم لە دەست دا بێت زەلامی پێ ئەكوژم جا ئیتر با بم كوژن جا هەرچی دەكەن بیكەن دڵنیا بن كە من كۆچ دەكەم وتیان: نایەڵین ماڵەكەت ببەی. وتی: ئەگەر هەمو ماڵەكەتان پێ بدەم ئیجازە دەدەن بچم؟ وتیان: بەڵێ. وتی: بڕۆن ماڵم لە فلانە شوێنەو هەمو شوێنەكانی پێشان دان، ئینجا ئیجازەیان دا كە كۆچ بكات بۆ لای پێغەمبەرﷺ جا هێشتا سوهەیب نەگەیشتبوە مەدینە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / سوهەیب قازانجی كرد سوهەیب قازانجی كرد} ئەوە بو كە سوهەیب گەیشتە جێ چەند كەسێك لەیاران چون بە پیریەوەو وتیان: موژدە بێت پێغەمبەری خواﷺ ئاوەهای فەرموە، جا دەڵێن: ئەم ئایەتە دەربارەی ئەوە دابەزیوە، لەڕاستیدا بۆ هەمو موجاهیدێكی ڕاستەقینەیە تا ڕۆژی قیامەت.

بەڵێ پێشەوایانی ئێمە ئاوەها پارێزگاری ئەم ئایینە بە نرخەیان كردوە بۆیە بوون بە مامۆستای جیهان ئێمەیش ئاوەها وازمان لێ هێنا بۆیە بووین بە پەندی جیهان.

دەبا جارێكی تر گوێ لە بانگەوازەكانی خوا بگرینو تۆزی نەفامیونەزانی لە خۆمان بتەكێنینو ژیرانە لە فەرمانەكانی خوا ورد ببینەوەو سەر لە نوێ ئایینەكەمان بناسینەوەو جارێكی تر بەرەو ئاسۆی سەرفەرازی هەنگاوی مەردانە هەڵگرین، ئەوەتە خوا بانگمان دەكاتو دەفەرموێ:

(٢٠٨) ئەی باوەڕداران بچنە ناو ئایینی ئاشتیو تەباییو سوڵحو سەفاوە كە ئایینی ئیسلامەو بە تەواوی هەمو بەشەكانی وەرگرنو پەیڕەوی هەمو فەرمانەكانی بكەن. واتە نابێ وەك ئەمڕۆی ئێمە ئیسلام وەرگرین هەندێكی ئەنجام بدەینو هەندێكی وەپاش گوێ بخەین. ئەوە بو ﷲ لە ئایەتی هەشتاوپێنجی هەمان سوورەت دا هەڕەشەی كرد لەو كەسانەی ئاوەها ڕەفتارێك دەكەن لەگەڵ ئاییندا دڵنیای كردین هەتا ئاوەها بین هەمیشە لە دنیادا سەر شۆڕ دەبینو لە ڕۆژی قیامەتیشدا سەخترین سزا چاوەڕوانمانە. دەبا بیر لە حاڵی خۆمان بكەینەوەو بەزەیمان بە خۆماندا بێتەوە پەیمانێكی ڕاستەقینە لەگەڵ خوای خۆماندا ببەستینو ئەم ماوە كەمەی تەمەنمان لە خزمەت قورئان دا ببەینە سەر تا ئەگەر لەم ژیانەدا نەژین لە ژیانەكەی تردا بەختەوەرانە بژین.

دلنیا بن ئەگەر وا بین مەردانە دەژینو مەردانەش دەمرینو ڕۆژێکی پاش مەرگیشمان خۆشترو چاکتر دەبێت لە هەزار ساڵ ژینمان. بە ڕاستی ئەم کەمتەر خەمیو گوێ نەدان بە دینە پەیڕەوی کردنی شەیتانەو شەیتانیش دوژمنی دوا نەهاتوی ئێمەیەو لە فریودانو خەڵەتاندنی بەرەی ئادەمیزاد دا دەستێکی پۆلایینو بێ بەزەیی هەیە، بۆیە پەروەردگاری میهرەبان ئەوەندە باسی شەیتان دەکاتو بەرەی ئادەمیزاد لەو دوژمنە ئاگادار دەکاتەوە وەك لێرەدا دەفەرموێ: ئایینی ئیسلام بە تەواوی وەرگرنو بچڕ بچڕی مەکەن کە بۆ هـــەر بەشێـــك حیزبێك دابنێن. لە خوا بترسنو دەست بە ئایینەکەی خواوە بگرنو دوای هەنگاوەکانی شەیتان مەکەونو ئاواتەکانی مەهێننە دی چونکە بەڕاستی شەیتان بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکرایە. دەی ئایا ژیرانەیە کە مرۆڤ بە گوێی دوژمنی خۆی بکات؟ ئەوە بو شەیتان کاتێ کە بە بۆنەی سوجدە نەبردنیەوە بۆ ئادەم نەفرینی لێ کرا ئەویش سوێندی خوارد کە نەیەڵێت هیچ کەسێك بە سەر ڕێگا ڕاستەکەی خوادا بڕوات وتی:﴿ بە عیزەتت قەسەم هەموویان گومڕا دەکەم بێجگە لە بەندە موخلیسەکانت﴾ساد/٨٢،٨٣.

جا ئەگەر ئێمە موخلیس نەبین ئەبێ چاك بزانین کە شەیتان دەتوانێت گومڕامان بکات. موخلیسیش ئەوەیە کە ئیشەکانی خۆمان پاڵفتە بکەین بۆ خوا. بەڵگەی بەندەی ڕاستو پاڵفتە ئەوەیە کە ئەنجام دانی بەندایەتی لە خواردنی خۆش بە خۆشتر تەماشا بکات وەکو پێغەمبەرﷺ لە کاتی تەنگانەدا ئەیفەرموو: [illegible] / ئەی بیلال قامەت بکە بۆ نوێژو بەوە کەیف خۆشمان بکە} واتە: قامەت بکە با دەست بکەین بە نوێژو بەو نوێژە پەژارەکانمان کەم کەینەوە. بەڵێ خاوەن باوەڕی ڕاستەقینە ئەو کەسانەن کە بەندایەتی خوای خۆیان بە لاوە لە هەمو شت شیرین ترە تەنانەت لە گیانیشیان چونکە خوای خۆیان چاك دەناسنو تەنها سەری بەندایەتی بۆ ئەو شۆڕ دەکەن وهەر لە ئەویش دەترسن جا چونکە مرۆڤ دوو دوژمنی سەرەکی هەمیشە لەگەڵدایە، یەکەم: نەفس، دووهەم: شەیتان، لەبەرئەوەزۆر هەڵەدەخلیسکێ بەڵام خوا زۆر بەخشندەیە ئەگەر پەشیمان ببێتەوە دەی بەخشێت، وەك دەفەرموێ:.

(٢٠٩) جا ئەگەر ئێوە هەڵخلیسکانو لاتان دا دوای ئەوەی کە حەقیقەتتان بۆ ڕۆشن کرایەوەو بەڵگەی ئاشکراتان بۆ هات دەی باش بزانن بە ڕاستی خوا خاوەن دەسەڵاتەو تۆڵەتان لێ دەستێنێو ئەم تۆڵە سەندنەوەش کارێکی دانایانەیە. لادان تەنها زیانی بۆ لادەر نیە بەڵکو زیان بە خەڵکی تریش دەگەیەنێت بۆیە چاو پۆشی لێ ناکرێتو تۆڵەی لێ وەردەگیرێت.

هەندێ ﴿ كَآفَّةً ﴾ بە حاڵی واوی ﴿ ءَامَنُواْ ﴾ی دەزانن واتە هەموتان بچنە ناو ئایینی ئیسلامەوە وە هەندێکیشی بە حاڵی ﴿ ٱلسِّلۡمِ ﴾دا دەنێن وەك مانامان کرد هەردوو دەگونجێو چاکەو بۆ هەردووش بەڵگە هەیە بەڵام من دووهەمیانم بە لاوە جوانترە لە بەرئەوەی کە خوا بە ناوی باوەڕدارەوە بانگمان دەکاتو دەفەرموێ:﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ﴾ بچنە ناو ئیسلامەوە واتە هەمو خاوەن باوەڕان بانگ دەکات کە بە تەواوی بچنە ناو ئایینەوە.

هەندێك ﴿ ٱلسِّلۡمِ ﴾یان، بە مانای ئاشتی مانا کردوە ئەمە مانای لازمیەتی چونکە تەسلیم بونی تەواو بە ئایین تەسلیم بونی ئاشتیە لەگەڵ تەواوی ئەم بونەوەردا چونکە هەموی تەسلیمو گەردن کەچی خوای گەورەو خاوەن دەسەڵاتە وەك دەفەرموێ: ﴿ هەربۆ ئەو تەسلیمو گەردن کەچە ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەویدایە﴾ئالی عیمران/٨٣.

هەروەها دوژمنانی ئایین هەر کاتێ ئامادەی فەرمانڕەوایی ئایین بونو وازیان لەشەڕهێنا یا باوەڕیشیان بە ئایین نەبێت خاوەن باوەڕان ئەبێ لێیان وەرگرن وەك دەفەرموێ: ﴿ئەگەر ئەوان ئامادەی ئاشتی بون تۆش باڵی بۆ ڕاکێشە﴾ئەنفال/٦١. دوابە دوای ئەم تەسلیم بونو ترساندن لە هەڵخلیسکانی ئەم دنیایە سرنجی مرۆڤ بۆ هاتنی ڕۆژی دوای ڕادەکێشێو دەفەرموێ:

(٢١٠) ئایا باوەڕ ناهێننو هەر لەسەر ئەو بێ باوەڕیە دەمێننەوە تا ئەو کاتەی کە خوای گەورە لە ناو سێبەری هەورێکدا دادەبەزێ بۆ حیسابو فریشتەکانی هەر حەوت ئاسمان دێنە خوارەوە وهەمو ئیشەکان جێ بە جێ کراوە هێشتا کە قیامەت نەهاتوە ﷻ دەفەرموێ: ئیش جێ بە جێ کراو هەمو کاروبارێك ڕووبە خوا دەکرێتەوە. هەندێ ئەم ئایەتەیان بەم شێوەیە مانا کردووە، ئەم بێ باوەڕانە باوەڕ بە ئایین ناکەنو داوای بەڵگەی ئاسمانی دەکەن واتە: داوای سزا دەکەن.

بەڵام ئێمە ڕەئی یەکەم بە نزیکتر دەزانین لە بەر ئەو فەرمودە مەشهورەی پێغەمبەرﷺ کە خەڵك لە پاش وەستانێکی زۆر لە سەرای مەحشەردا ناچار ڕوودەکەنە پێغەمبەرەکانو لە باوکەگەورەمانەوە ئادەم دەست پێ دەکەن تا دەگەنە محمد ﷺ ئا لەوێدا دەفەرموێ: {بەڵێ، من بۆ ئەوەم}، دەچێتو لە ژێر عەرشدا سوجدە دەبات بۆ خواو داوا دەکات کە خوا تەشریف بهێنێت بۆ دادگایی کردنی خەڵك خوایش داواکەی لێ وەردەگرێتو لە سێبەری هەورێکدا دادەبەزێت دوای لەتبونی ئاسمانی یەکەمو هەمو فریشتەکانی ئاسمانی یەکەمو پاشان

سَلۡ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ كَمۡ ءَاتَيۡنَٰهُم مِّنۡ ءَايَةِۭ بَيِّنَةٖۗ وَمَن يُبَدِّلۡ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَيَسۡخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۘ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَٱللَّهُ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴿٢١٢﴾ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِۚ وَمَا ٱخۡتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَا ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِ مِنَ ٱلۡحَقِّ بِإِذۡنِهِۦۗ وَٱللَّهُ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَأۡتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلِكُمۖ مَّسَّتۡهُمُ ٱلۡبَأۡسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلۡزِلُواْ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصۡرُ ٱللَّهِۗ أَلَآ إِنَّ نَصۡرَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ ﴿٢١٤﴾ يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَۖ قُلۡ مَآ أَنفَقۡتُم مِّنۡ خَيۡرٖ فَلِلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۗ وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٞ ﴿٢١٥﴾

دووهەم‌و پاشان هەر حەوتیان‌و هەلگرانی عەرش‌و فریشتە زۆر بەرێزەکانی تر دادەبەزن بەلاّم چۆنیەتیەکەی نەزانراوەو لەموتەشابیهاتەو چونە خوارەوە تێیدا بەلگەی دلّ نەخۆشیەو لادانە لەراستە رێگای ئیسلام.

(٢١١) پرسیار بکە لە جووەکان جا دەزانیت کە ئێمە چەند بەلگەی ئاشکرامان پێ دان وەك رووناکی دەستی موساو عەساکەی‌و لەتکردنی دەریاو شەق کردنی بەردو هاتنە دەرەوەی ئاو لەو بەردەو سێبەری هەور بۆ پاراستنیان لە گەرماو گەزۆو شیلاقە بۆ خواردنیان، بەلاّم ئەوان سوپاسی خوایان نەکردو پەیرەوی پێغەمبەرەکەیان نەکرد بۆیە نەفرینیان لێ کراو بۆ هەمیشە کەوتنە بەر رق‌و قینی اللّٰه ی خاوەن دەسەلاّت‌و هەر کەسێك نیعمەتی اللّٰه کە بریتیە لە ئایینی ئیسلام بگۆرێت پاش ئەوەی کە ئایینی پێ گەیشت‌و ناسی دەبێت هەروەك جووەکان چاوەروانی سزای سەخت بێت، چونکە بە راستی‌اللّٰه‌خاوەنی تۆلّەی سەختە بۆ دوژمنانی ئایین‌و دوژمنانی پێغەمبەرەکەی. ئینجا دەفەرموێ:

(٢١٢) جوان کراوە بۆ بێ باوەڕان ژیانی دنیاو زۆر کەیفخۆش‌و شادو لوت بەرزن بەو سەروەت‌و سامانەی کە خوا پێی داون‌و هەر خەریکی کۆکردنەوەن‌و دەستیان بۆ بەخشین‌و سەرف کردنی لەسەر بریاری خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ قوچاوەو هیچی لێ دەرناچێت‌و گالّتە بە موسلّمانەکان دەکەن کە کەم دەست‌و لاوازن

کە ئەمەش وەسفێکی هەمیشەیی زۆربەی هەرە زۆری موسلّمانانە لە بەر چەند هۆیەك کە ئەمانەی خوارەوە گرنگەکانیانە :

یەکەم - موسلّمانی راستەقینە نەك هەر گیانی، بەلکو مالّیشی فیدای رێبازی خوا دەکات‌و لە باتی کۆکردنەوەی سەروەت‌و سامان بە خزمەت کردنی ئایینەوە خەریك دەبێت.

دووهەم - کۆکردنەوەی سەروەت‌و سامان لای موسلّمانی راست‌و دروست شتێکی لاوەکیەو دنیای بۆ خزمەتی ئایین دەوێت‌و بۆ دنیایەکی کۆتاو بۆ رۆژییەکی دیاری کراو هەرگیز ئایینەکەی نادۆرێنێت.

سێیەم - موسلّمان لەو سەروەت‌و سامانە کەمەیش کە دەستی دەکەوێت، بێجگە لە زەکات بەشێکی تری تەرخان دەکات بۆکەم دەستان‌و هەتیوان‌و خزمان کە ئەم سێ خالّە لەدنیادا زۆرجاردەبنە هۆی کەم دەستی‌و کەم سامانی موسلّمان بەلاّم لەدوارۆژدا زۆردەولّەمەندە.

چوارەم - رێگای ئایین بە زۆری کەم دەستان‌و چەوساوان بیری لێ دەکەنەوەو وەری دەگرن بەدرێژایی مێژوی کوفرو ئیسلام، هەمیشە خۆشگوزەرانان بێجگە لە بیر کردنەوە لە کۆکردنەوەی سامانی زیاترو رابواردنی خۆشترو چەوساندنەوەی کەم دەستان مەگەر بە دەگمەن ئەگینا بیریان لە ئایین مەگەر بۆ دژایەتی کردبێتەوە بە راستی ئەگەر بەلێنی پەروەردگار نەبوایە، دەبوایە خاوەن باوەڕان لە هیچ کاتێکدا سەرکەوتنیان بە دەست نەهێنایە بەلاّم پەروەردگارمان خاوەنی بەخششەو دەفەرموێ: ﴿ ئەوسا هەر شتێك دەبەخشن خوا جێگاکەی پڕ دەکاتەوە﴾. سەبەأ :٣٩.

پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / خوای دەسەلاّتداری گەورە دەفەرموێ: نەوەی ئادەم ببەخشە پێت دەبەخشم} جا بێ باوەڕان بە بۆنەی ئەو سەروەت‌و سامانەی کە هەیانە لە خۆیان بایی دەبن‌و گالّتە بە خاوەن باوەڕان دەکەن خواش لە رۆژی قیامەتدا خاوەن باوەڕان بەرز دەکاتەوەو بە نازو نیعمەتی بێ وێنەو زۆرو هەمیشەیی بەهەشت خۆشبەخت‌و شادیان دەکات‌و ستەمکاران بە سزای سەختی جەهەننەم سەر شۆرو رسوا دەکات.ئینجا دەفەرموێ: بەراستی خوا رۆزی دەدات بەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێت لە دنیاو لە دوا رۆژدا بە بێ ژمار، واتە: سەروەت‌وسامان بە دەست خوایە و هەرخۆی دابەشی دەکات نە زۆریەکەی بەلگەی چاك یان خراپی کابرایەو نە نەبونەکەی، بەلکو هەردوو بۆ تاقیکردنەوەیەو پێویستە مرۆڤ ئاگای لە خۆی بێت.

ئینجا خوای گەورە باسی بەش بەشی خەلّك‌و دەست پێ کردنی ئەو بەش بەشیەمان بۆ دەکات‌و دەفەرموێ:

(٢١٣) لە کۆنەوە خەڵك خاوەنی یەك بیرو باوەڕی راستەقینەو یەك پارچە بوون هەتا نزیکەی سەردەمی نوح ﷺ ئیتر شەیتان دەوری خۆی دیو خەڵکی فێری بت پەرستی کرد، ئینجا خوا پێغەمبەرانی یەك لە دوای یەك نارد کە یەکەمیان نوحه ﷺ و ئاخریان محمده ﷺ بۆ ئەوەی کەمژدەی بەهەشت بدەن بەو کەسانەی کە ئیشی باش دەکەن‌و بترسێنن ئەو کەسانەی کە ئیشی خراپ دەکەن بە جەهەننەم‌و لەگەڵ ئەو پێغەمبەرانەدا کتێبی نارد بۆ مەبەستێکی راست‌و دروست تا ئەو پێغەمبەرە حوکم بکات لە نێوان خەڵکدا لە بارەی ئەو ناڕێکیەی کە هەیانە سەبارەت بە یەکتا پەرستی‌و پەیڕەوی پیاوانی چاك‌و دوور کەوتنە لە تاوان‌و بت پەرستی‌و شتانی پڕو پووچ‌وهەرئەوانە ناکۆکیان تێیدا نەبوتا کتێبیان پێ دراو پێغەمبەریان بۆ هات، واتە: لە سەرەتاوە دەیان وت: ئەگەر پێغەمبەرێك بێت یان پیاوێکی چاك بێت هەمومان دوای دەکەوین‌و ناکۆکی دروست ناکەین‌و خراپەش ناکەین، بەڵام کاتێ کە پێغەمبەر دەهات ناکۆکیان دروست دەکرد بە راستی رەوشتی مرۆڤ ئاوەهایە لە پێش هاتنی پیاوچاك ئاواتی هاتنی دەخوازن لەپاش مردنیشی داخ وخەمی بۆ دەخۆن‌و لەسنور دەردەچن، بەڵام ئەگەر هات‌و کەسێکی چاکیان لێ پەیدا ببێت هەر زۆر زوو دەست دەکەن بەدژایەتی ئەگەر چی دەزانن راستیشە وەك لێرەدا دەفەرموێ: پاش ئەوەی کە نیشانەی ئاشکرا دەهاتە لایان، ئینجا ناکۆکی‌و دژایەتیان دەست پێ دەکرد کە یاخی بون لەناو خۆیانداو حەسادەت وای لێ کردن کە دژایەتی یەکتر بکەن، ئەوسا الله رێنمایی خاوەن باوەڕانی کرد بۆ ئەو شتەی کە راست‌و دروستەو ئەوان ناڕێك بون تێیدا ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە مرۆڤی موسڵمان پێویستە باوەڕ بێنێت‌و نابێت خۆی کەمتەر خەم بکات‌و چاوەڕێی ئەوە بێت کە الله هیدایەتی بدات چونکە الله دەفەرموێ: رێنمایی ئەو کەسانە دەکەین کە پێشەکی باوەڕیان هێنا بێ وەك دەفەرموێ:﴿ ئەو کەسەی کە لە پێناوی ئێمەدا کۆشش دەکات بە راستی ئێمەش ئەو رێنمایی دەکەین﴾ عەنکەبوت: ٦٩.

لە فەرمودەیەکی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کە دەفەرموێ: {ئێمە ئاخر ئوممەتین کە هاتوین‌و یەکەم ئوممەتین لە رۆژی قیامەتدا. ئێمە ئەوەڵ کەسین کە دەچینە بەهەشتەوە هەرچەند کە خاوەن پەڕاوەکان پێش ئێمە بوون‌و ئێمە لە پاشدا پەڕاومان دراوەتێ خوا ئێمەی رێنمای کرد بۆ ئەو شتەی کە راست‌و دروستەو ئەوان ناڕێك بون تێیدا ئەمە ئەو رۆژەیە (جومعە) کە ئەوان بە هەڵەدا چوون لە بارەیەوەو بەیانی (شەممە) هی جوولەکەیە وپاش بەیانی (یەکشەممە) هی فەلەکانە} بەڵێ ئێمەو ئەوان لە زۆر شتا لە یەك جیاین ئەوان (بەیتولوقەدەس) دەکەن بە قیبلە ئێمە قیبلەی راستمان دۆزیەوە ئەوان لە بارەی ئیبراهیمەوە ناڕێکیان هەیە هەندێکیان دەڵێن: ئیبراهیم جوولەکەیەو هەندێکیان دەڵێن: ئیبراهیم فەلەیەو هەندێکیان دەڵێن: هاوەڵ دانەرە (موشریك)، ئێمە بە راستی ئیبراهیممان ناسی‌و دەزانین کە هیچ کام لەوانە نیە بەڵکو موسڵمانێکی پاك‌و راست‌و خاوێن بووەو پێغەمبەرێکی خاوەن شکۆیە، ئەوان هەندێکیان عیسا بە خراپ ناو دەبەن‌و هەندێکیان بە خوای دەزانن ئێمە بە پێغەمبەرێکی پاك‌و بێ گەردو بەندەی راستەقینەی خوای دەزانین، جا پێویستە ئێمە سەری شوکرانە بژێری نەوی کەین بۆ خواو سوپاسی بکەین کە ئێمەی لەو بەدبەختی‌و سەر لێشێواویە رزگار کرد چونکە هەر ئەو دەتوانێ بەندەی خۆی رێنمایی بکات‌و رێگای راستی پێشان بدات وەك دەفەرموێ: تەنها الله یە کە رێنمایی ئەو کەسانە دەکات کە ئارەزۆی لێ بێت بۆ رێگای راست کە ئایینی بەرزو بە نرخی ئیسلامە. لێرەدا دەگونجێ (فاعل) (يَشَاءُ) بۆ (من)ـە کە بگەڕێتەوە واتە الله کەسێك رێنمایی دەکات بۆ رێگای راست‌و ئیشی باش کە ئەو کەسە خۆی ئارەزۆی لەو شتە ببێ‌و هەوڵی بۆ بدات وەك دەفەرموێ:جاخوا رێنمایی ئەو کەسانە دەکات کە باوەڕیان هێناوە.

وەك لەم پاڕانەوەدا هاتووە (ئەی خوایە حەقمان بە حەق پێشان بدەو یارمەتی مان بدە کە رێگای حەق‌و راستی بگرین‌و ئەوەی کە ناڕەوایە بە ناڕەوا پیشانمان بدە کە دوور کەوینەوە لێی‌و نەیگۆڕی لێمان کە گومڕا ببین‌و بۆ پارێزکاران بمانکە بە پێشەوا واتە: ئەوەندە رەوشت بەرزی‌و چاکی‌و ئیخلاسمان تێدا بروێنە کە پارێزکاران چاومان لێ بکەن‌و بمانکەن بە مامۆستاو پێشەوای خۆیان. ئا بەم شێوەیە پێغەمبەری خوا ﷺ دوعای دەکردو لە خوا دەپاڕایەوە، چونکە دۆزینەوەی راستی زانایی دەوێت‌و پەیڕەوی کردنیشی پیاوی دەوێت هەروەها ناسینی بەتاڵ‌و پڕو پووچ زانای دەوێت‌و دوور کەوتنەوەشی پیاوی دەوێت هەر بۆیە لە پاش ئایەتی رێنمایی سرنجمان بۆ رەحمەتی پێشوان رادەکێشێت‌و دەفەرموێ :

(٢١٤) ئایا ئێوە وا گومان دەکەن کە دەچنە ناو بەهەشتەوە بە ئاسانی‌و هێشتا نەهاتوە بە سەرتاندا ئەو بەڵاو سزاو زەحمەتانەی گەلانی پێش خۆتان کە ئەوان فەقیری یەخەی دەگرتن‌و زیانی گیانیان لێ دەکەوت‌و بە کارەساتی جۆراوجۆر دەهەژێنران بە شێوەیەك کە بە تەمای خۆیان نەدەمان وەك دەفەرموێ: هەتا ئەوەندە دەکەوتنە مەترسیەوە پێغەمبەرو ئەوانەی لەگەڵیدا بون لە خاوەن باوەڕان دەیان وت: کەی یارمەتی خوا دێت خۆ ئێمە خەریکە لە نێو دەچین؟ واتە: پێشوانی ئێوە ئاوەها بەهەشتیان بۆ خۆیان دەبچڕی‌و ئێوەش بە تەمان کە هەروا بە ئاسانی بچنە

ناویەوەو خۆتان لەسەر ئایینو بیرو باوەڕی راستەقینەی ئیسلام کە بەرنامەی راستو دروستی خوایە زەحمەت نەدابێت خۆ پێشوانی ئێوە ئەوەندە مەترسیان بەسەردا دەهات خەریك بو نائۆمید ببنو دەیان وت: ئاخۆ کەی یارمەتی خوامان بۆ بێت. خواش دەفەرموێ: ئاگادار بن کە یارمەتی خوا نزیکە چونکە پاشە رۆژ بۆ مرۆڤی پارێزکارە ئەوان هەرچی بکەن چەند ساڵێکەو دوایی دێت تەنها ئەوکەسە دەیباتەوە کە تەقوای هەبێتو لە خوای خۆی بترسێت. لەم بارەیەوە بوخاری لە خەبابی کوڕی ئەرتەوە ئەم فەرموودەی پێغەمبەرمان ﷺ بۆ باس دەکات کە دەڵێ وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا بۆ داوای یارمەتیمان بۆ ناکەیت بۆ ناپاڕێیتەوە لە خوا بۆمان؟ پێغەمبەری ئازیز ﷺ فەرموی: {بە راستی هەندێ لە خاوەن باوەڕانی پێش ئێوە بە مشاڕ ئەکران بە دوو لەتەوە وازیان نەدەهێنا لە ئایینەکەی خۆیانو بە شانەی ئاسن گۆشتەکانیان لە ئێسقانەکانیان، دا دەماڵین بەڵام ئەوان هەر سور دەبون لەسەر بیرو باوەڕی خۆیان لە پاشان فەرموی بە ﷲ قەسەم، ﷲ ئەم دینە سەردەخات بە شێوەیەك کە سوار لە سەنعاوە بۆ حەزرەمەوت دەڕوات هیچ ترسێکی نیە بێجگە لە ترسی خواو ترسی گورگ لە حەیوانەکانی بەڵام ئێوە پەلە دەکەن، وەدەیان ئایەتی تر لەم مانایەدا هەیە وەك ئایەتی (١-٣) عەنکەبوتو ئایەتی (٣٨-٣٩) مەعارج. ئینجا ﷲ کە ئەم بوونەوەرەی رامو گەردەن کەچ کردوە بۆمانو کردوینی بە خاوەنێکی کاتی لەم ژیانەدا. مافی خۆیەتی کە ئامۆژگاریمان بکات لە هەمو بوارەکانی ژیان دا چ ژیانی تاکیو چ ژیانی کۆمەڵی جا وا لێرەدا باسی خەرج کردنمان بۆ دەکاتو ئەو کەسانەمان پێشان دەدات کە پێویستە ماڵی خۆمانیان بۆ سەرف بکەینو دەفەرموێ:

(٢١٥) پرسیارت لێ دەکەن کەچ شتێك ببەخشن؟ بلێ: ئەوەی کە دەیبەخشن لە ماڵ با بیدەن بە دایكو باوکیان با بیدەن بە خزمی نزیکیانو بە هەتیوانو نەدارانو رێبواران. وە هەر ئیشێکی چاك کە ئێوە دەیکەن هەرچەند بچوكو کەم بێت خوا پێی دەزانێتو ون نابێت، ئینجا ئەوان پرسیارەکەیان بە جۆرێك کردووە بەڵام وەڵامەکەی بە جۆرێکی تر دراوەیەوە ئەوان دەڵێن چ شتێك ببەخشین خوا دەفەرموێ: ببەخشن بەو کەسانە، واتە: وەڵام هی ئەم پرسیارە نیە، بەڵێ راستەو ئەمەش جۆرێکە لە وەڵام دانەوەو بە پێ زانینی رەوان بێژی (البلاغه) پێی دەوترێت رەوشتێکی دانایانە ([illegible]) واتە: ئەم وەڵامە چاك بو پرسیاری بۆ بکەیتو ئەمە بە کەڵکە بۆت کەلەپێشدا وەڵامی پرسیاری مانگی یەك شەوەش،هەربەم شێوە بو گرنگ ئەوەیە بزانین لە کام رێگاوە پارەکەت بە کار بهێنیتو ماڵەکەت سودی هەبێ بۆت..دەڵێن مەیمونی کوڕی مەهران کە زانایەکی پایە بەرز بوو جارێك ئەم ئایەتەی خوێندەوەو وتی: ئا ئەمەیە جێگای ماڵ خەرج کردن ئیتر کەی باسی تەپڵو زوڕناو وێنەکانی دارو پۆشاکی دیوارەکانی تێدایە؟! بەداخەوە ، ئەوقسەبەنرخانە لەلای خۆ بەموسڵمان زانی ئەمڕۆ کاتی بەسەر چوە؟!!

ئینجا لە دواییدا ﷲ وەڵامی پرسیارەکەی بە چەشنی خۆی دەداتەوەو دەفەرموێ: هەرچی دەبەخشن لە ماڵ ﷲ ئاگادارە لێی هەروەك دەفەرموێ:﴿ هەرکەس بە ئەندازەی زەرەیەك چاکە بکات دەیبینێتەوەو بە ئەندازەی زەرەیەکیش خراپە بکات دەیبینێتەوە﴾ زەلزەلە ٧-٨) جائەگەر یەکەمی بە پاشگەز بونەوەو شیركو دووهەمی بە تەوبە هەڵنەوەشاندویەتەوە پاداشی یەکەمو سزای دووهەم چاوەڕوانیەتی. ئینجا ﷲ سەنگەرە بەرزەکەی ئیسلامەمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢١٦) فەرز کراوە لەسەر ئێوەشەڕ کردن. (قتال) بە مانای شەڕە بەڵام جیهاد دەگونجێت بۆ شەڕو غەیری شەڕ هەرچەندە جیهادیش لە شەرعدا هەر بە مانای قیتالە، واتە: شەڕ کردن لەسەر دینی خواو گیان فیدایی بۆ پاراستنی دینی خوا پێویستە لە سەرتان هەرچەند ئەوشەڕەتان پێناخۆشە بەڵام نزیکە ئەو شتەی کە ئێوە پێتان ناخۆشە قازانج بێت بۆتان چونکە لە شەڕکردندا زۆر جار سەرکەوتن هەیە بە سەر ستەمکارانداو دەستکەوتنی سامانو دەرکردنی دوژمن دەبێتو دەبن بە خاوەنی هێزو دەسەڵاتو بە ئازادانە بیرو رای خۆتان رادەگەیەنن، وە نزیکە ئێوە شتانێکتان بەلاوە خۆشەویست بێت کەئەوە زیانی تێدا بێت بۆتان، دانیشتنتان بەلاوە چاکە بەڵام پاش کەمێك ستەم کاران پەکتان دەخەنو وەك بەندەیەك کاروباری خۆیانتان پێ ئەنجام دەدەنو لە ئازادی بیرو باوەڕیش بێ بەشتان دەکەن، جا ئایا کەمێ سەختیو عومرێك سەربەرزی باشە یان کەمێ ئیسراحەتو تەمەڵیو عومرێك سەرشۆڕی؟ ئیتر با سزاو تۆڵەی پاشە رۆژیش بێتە سەری هەر بۆیە پێغەمبەری مەزن ﷺ دەفەرموێ: [illegible] هەرکاتێك مامەڵەی عینەتان کردو دەستان گرت بە کلکی مانگاوەو رازی بون بە کشتوکاڵو وازتان لە جیهاد هێنا ﷲ سەرشۆڕیەکی وا زاڵ دەکات بەسەرتاندا کە لای نابات هەتا نەگەڕێنەوە بۆ جیهاد} مەبەست لە مامەلەی عینە ئەوەی کە کرینی شتێك بۆ ماوەیەکی دیاریو فرۆشتنەوەی بە هەمان کەس بە حازر بە نرخێکی کەمتر، لەم فەرمودەشدا پێغەمبەرمان جیهاد بە دین ناو دەبات چونکە بەراستی دین بە تەواوی سەقامگیر نابێت مەگەر بە جیهاد ، وە لە فەرمودەیەکیتردا هاتوە کە رۆژێك دێتە پێشەوە وەکو لاکی حەیوانێك دەکەونو دین

دوژمنان وەك دالّ دادەبەزنە سەرتان، عەرزیان کرد ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لە بەر کەمی وامان لێ دێت فەرموی نەخێر زۆرن بەلاّم وەك بلّقی سەردەریان، لە رەوالّەتدا تەواون بەلاّم لە ناوەرۆك‌و بیرو باوەردا بۆش‌و وەهنتان تێدایە، عەرزیان کرد وەهن چیە؟ فەرموی: ئێوە زۆر دنیاتان خۆش دەوێت‌و پێتان ناخۆشە بمرن جا هەر کاتێك واتان لێ هات ئیتر دوژمن زالّ دەبێت بە سەرتان دا. هەروەکو ئەمڕۆ دەبینین کە ژمارەی موسلّمان یەك ملیاردو نیو زیاترە، بەلاّم یەك حکومەتی خوامان نیە چونکە وەهنمان هەیە جا هەمومان دنیامان خۆش دەوێت‌و دەترسین بمرین نە خۆمان دەناسین‌و نە دەوروبەری خۆمان بۆیە ﷲدەفەرموێ: ﷲدەزانێت ئێوە نازانن واتە ﷲعالمەو دەزانێت چی باشە بۆمان‌و چی زیانی هەیەو پێویستە بزانین کە گەورەترین‌و بە نرخ ترین شت بۆ خاوەن باوەڕان جیهادە لە رێگای خوادا بۆیە خوا فەرزی کردوە لە سەرمان.

(٢١٧) هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە دەلّێن: پێغەمبەری خوا ﷺ جەماعەتێکی ناردو نامەیەکی بە یەکێك لەوان کەناوی عەبدوللاّ ی کوڕی جەحش بو داو فەرموی: بڕۆو ئەم نامەیە مەکەرەوە هەتا دەگەیتە (ناوچەی مەلەل) لەوێ نامەکە بکەرەوەو زۆر لە هیچ کام لە هاوەلّەکانت مەکە ئەویش چەند کەسێکی لەگەلّ خۆی برد هەندێك دەلّێن: بە خۆیەوە حەوت کەس بوون‌و چون تا ناوچەی مەلەل‌و نامەکەی سەیر کرد کە پێغەمبەری خوا ﷺنوسی بوی بڕۆ تا دەگەیتە [illegible])و ئاگات لە هەوالّەکانی قورەیش بێت هەر کەس بێت بە ئیختیاری خۆی لەگەلّ تۆدا با بێت و هەر کەسێکیش نایەت با بگەڕێتەوە هەمویان خۆیان سەرپشکن، ئینجا لەو جەماعەتە پێنج کەسیان لە کاتی نامە خوێندنەوەکەدا حازر بوون بەلاّم دوو کەسیان کە سەعدی کوڕی ئەبی وەقاس‌و عوتبە بون وشتریان لێ ون ببوو چون بە شوێنیدا تا بەحران کە کانگەیەکە لە حیجازدا ئەوانی تر چون لەگەلّ فەرماندەکەیان داو کاتێ گەیشتنە ئەو جێگایە قافلّەیەکی قورەیش هاتو ئاخیر رۆژی مانگی جمادی دووهەم‌و سەرەتای رەجەب بو کە مانگێکی حەرامەو نابێت شەڕی تێدا بکرێت لە بەر ئەوە ئەو کۆمەلّە بەرێزە بە ئاخیری مانگی جماد یان زانی‌و هێرشیان کردە سەر قافلّەکەو یەکێکیان بە ناوی عەمری حەزرەمی یەوە کوشتو دوانیشیان بە ناوی عوسمانی کوڕی عەبدوللاّو حەکەمی کوڕی کیسانیان لەگەل قافلّە کەدا بە دیل گرتو هێنایانەوە خزمەتی پێغەمبەرﷺ، جا پێغەمبەرﷺ نە قافلەکەو نە ئەسیرەکانی لێ وەرنەگرتن، واتە: ناڕازی بو بەو شەڕە ئەمەش تینێکی زۆری کردە سەر ئەو کۆمەلّە بەرێزەو زۆر دلّتەنگ بون خوای خاوەن سۆز ئەم ئایەتەی رەوانە کردو

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (٢١٦) يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللَّهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢١٧) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (٢١٨) ۞ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (٢١٩)

فەرموی: پرسیارت لێ دەکەن لە بارەی مانگی حەرامەوە بلێ: شەڕ کردن لەو مانگەدا زۆر گەورەیە بەلاّم رێگا گرتن لە بلاّو بونەوەی ئایینی خواو بێ باوەڕ بون بە خواو رێگا گرتن لە (مسجد الحرام)و دەرکردنی خەلّکەکەی کە پێغەمبەرو یارەکانی بون ئەمانە گەورەترن لە لای ﷲ، لە شەڕ کردن لەو مانگانەدا، واتە: ئێوە ئەو هەمو تاوانانەتان کردوە هێشتا رەخنەش دەگرن‌و موسلّمانان بە تاوانبار دەزانن؟! سەرباری ئەو هەمو تاوانانەیش ئێوە موشریکن‌و شیرکەکەی ئێوە گەورەترە لە کوشتن، واتە تاوانی هاوبەشی دانان بۆ ﷲلە کوشتن گەورەترە. بەلێ ئەو تاوانبارانە ئەو هەمو عەیبەی خۆیان نابینن هەروەك ئەمڕۆ کە کابرا ئارەق دەخواتەوەو قومار دەکاتو دەیان کرداری پیسی تر ئەنجام دەدات بەلاّم ئەگەر عەیبێك بەموسلّمانێکەوە ببینێت زوو دەیکات بە قالّە لە سەری‌و دنیای لێ پڕ دەکات رۆژانە سەدان کەس بە بێ تاوان بە دەست ستەم کارانەوە دەکوژرێت‌و کەس باسی ناکات بەلاّم ئەگەر موسلّمانێك تاوانبارێك لەتۆلّەی خۆیدا بکوژێت هەر زۆر زوو بە تیرۆریست‌و تۆقێنەر ناو دەبرێت‌و بە دەیان زمان باس دەکرێت‌و سەدان لاپەڕەی لەسەر رەش دەکرێتەوە؟! بەراستی بەم جۆرە رەفتارانەیە وتراوە"بانێکەو دوو هەوا"

بەلێ لە پاش هاتنی ئەم ئایەتە پێغەمبەر ﷺ قافلّەکەی دابەش کرد بەسەر ئەوکۆمەلّە یارە بەرێزانەداو قورەیشیش هاتن بۆ بەردانی دوو گیراوەکەیان بەلاّم پێغەمبەر ﷺ بەوانی تەسلیم نەکرد چونکە ئەو دوو نەفەرەی کە چوو بون بە دوای

حوشترەکەیان دا هێشتا نەگەڕابونەوە فەرموی: تا ئەو دووکەسانەمان نەگەڕێنەوە نایان دەینەوە ئەگەر ئەو دووانەتان شەهید کرد بێت ئێمەش لە تۆڵەی ئەوان دا ئەم دوو نەفەرە دەکوژین. لە پاشدا ئەو دوو یارە بە سەلامەتی گەڕانەوەو پێغەمبەریشﷺ دوو گیراوەکەی بەرەڵا کرد، بەڵام حەکەم ناوەکەیان موسڵمان بو لە پاشدا لە سریەی([illegible])دا شەهید کراو عوسمان ناوەکەیان بە کافری رۆیی، ئینجا خوای زاناو کاربەجێ دڵپیسیو نیەت خراپی بێ باوەڕانمان بۆ ئاشکرا دەکاتو دەفەرموێ: بێ پسانەوە کافران شەڕتان لەگەڵدەکەن تا ئەو کاتەی پەشیمانتان دەکەنەوە لە بیرو باوەڕتان ئەگەر توانایان هەبێت واتە هیچ کاتێك بێ شەڕ نابن لەگەڵتان دا ئەگەر توانایان هەبێت ئەوەتا ئێستا دەبینین کە دەیان بەرەیان دژی موسڵمانان کردۆتەوەو بە دەیان رێگایان گرتوتە بەر بۆ لە ناو بردنی ئایینو سڕینەوەی لە دڵو مێشکی خاوەن باوەڕان دا لە دروست کردنی دەستەو پارتو رێکخراوی جۆراوجۆری دوژمن بە یەکی دژی ئایین، تا رادیۆو تەلەفزیۆنو رۆژنامەو گۆڤاری رەنگاورەنگ بۆ فریو دانو هەڵخەڵەتاندنی رۆڵەی موسڵمانان لە ئایینو بیرو باوەڕیان دا، پێویستە ئەوەش بزانین کە ﷲ هیچ زیانێکی پێ ناگات بەڵکو مرۆڤ خۆی زیان دەکات ئەوەتە ﷲدەفەرموێ: هەر کەسێك لە ئێوە لە بیرو باوەڕو ئایینی خۆی پاشگەز ببێتەوەو بە کافری بمرێت ئەوانە هەمو کردارە چاکەکانیان هەڵدەوەشێتەوەو بۆ هەمیشە لە ناو ئاگری دۆزەخ دا دەبن. لە پاشدا ﷲ باسی ئەوانە دەکات کە جیهاد دەکەن بۆ بەرز کردنەوەی وشەی خوداو دەفەرموێ:

(٢١٨) ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کۆچیان کردوەو جیهادیان کردوە لە بەر خاتری خواو مەبەستیان تەنها بەرز کردنەوەی وشەی ﷲ بوە ئەوانە چاوەڕوانی سۆزو رەحمەتی خودانو خودایش زۆر لێخۆش بو بە سۆزە سەبارەت بە بەندەکانیو ناگونجێ ئەوانە لەو لێبوردنو سۆزەی ﷲ بێ بەش بن.

کۆچ دوو ماناى هەیە. یەکەم: کۆچ کردن لە وڵاتو جێگای دانیشتن لە بەر ﷲ . دووهەم: وازهێنان لە تاوانو گوناح وەکو پێغەمبەرمان ﷺدەفەرموێ: [illegible] کۆچ کەر ئەو کەسەیە کە واز بهێنێت لەو شتانەی کە خودا قەدەغەی کردوون} کە ماناى یەکەم مەبەستی سەرەکی ئایەتەکەیەو جیهادیش دیسان دوو ماناى هەیە لە زمانەوانیدا بە ماناى کارو کۆششو تەلاشە بەڵام لە شەرعدا مەبەستی شەڕ کردنە بۆ بەرز کردنەوەی ئایینی ئیسلام کە ماناى دووهەم مەبەستەو لە تەواوی قورئانو فەرموودەکانی پێغەمبەرداﷺ بەم مانایە هاتوە بێجگە لە چەند جێگایەکی کەم کە بە ماناى زمانەوانی هاتوە. ئینجا ﷲدەفەرموێ:

(٢١٩) پرسیارت لێ دەکەن لە بارەی عارەقو قومارەوە بڵێ: لەم دوانەدا گوناهێکی گەورە هەیەو سوودیشی هەیە بۆ خەڵك جاری وا هەیە کابرا قومار دەکاتو دەیباتەوەو قازانج دەکاتو کابرای عارەق خۆر کەمێ هۆشی خۆی لە دەست دەداتو دەحەسێتەوە عارەق فرۆشیش سودێکی دەست دەکەوێت بەڵام گوناهەکەیان گەورەترە لە سودەکەیان، ئەم دوانە قەدەغە کردنیان بەچەند جاربوەو ئایەتەکانی بە قۆناغ قۆناغ هاتوتە خوارەوە چونکە لەو سەردەمەدا هێشتا عارەقو قومار بە تەواوەتی حەرام نەکرا بونو خەڵك زۆر عادەتیان کرد بو بە عارەقو قومارەوە، تەنانەت دەڵێن: ئیمامی عومەر مەشهور بو بە (عمر الخمار) چونکە هەمیشە عارەقی دەخواردەوە ئینجا کاتێ کە یەکەم ئایەت دابەزی کەﷲدەفەرموێ: ﴿ ئێوە لە خورماو ترێ رزقی جوانتان دەست دەکەوێت لەگەڵ مادەی بێهۆشی کەردا﴾ وتی: مادام ﷲ مادەی بێهۆشی جیا کردۆتەوە لە رزقی جوان دیارە مادەی بێهۆشی رزقی جوان نیە ئیتر ترسی لێ نیشتو وتی: خوایە بەیانێکی شافیو کافی لەم بارەوە بنێرە تا بزانم حەڵاڵە یان حەرامە ئینجا ئایەت دابەزی کاتی لێ کەم کردنەوەو فەرموی:﴿ نزیکی نوێژ نەکەونەوە کاتێ کە سەرخۆشن﴾ ئاشکرایە نوێژ واجبەو ناتوانن وازی لێ بهێنن دەی ئیتر نەیان دەتوانی پاش نیوەڕۆ عارەق بخۆنەوە چونکەتا عەسر بە سەرخۆشی دەمانەوە،وە نەیان دەتوانی پاش عەسر بی خۆنەوەچونکە بۆ مەغریب هەر بە سەرخۆشی دەمانەوەو نەیان دەتوانی دوای مەغریبیش بخۆنەوە چونکە بۆ عیشا هەر بە سەرخۆشی دەمانەوە جابەم شێوەیە تەنها بەینی عیشاو بەیانیان بۆ مایەوە بۆ عارەق خواردنەوەو کاتیان کەم بویەوە ئەمە بو بە هۆی ئەوەی کە هەندێکیان بۆ هەمیشە وازی لێ بهێنن بەڵام دڵە گەرمو گوڕەکەی عومەر هەر ئاوی نەخواردەوەو هەر دوعای دەکرد، ئەی خوایە بەیانیەکی شافیو کافیمان بۆ بنێری تا بزانم حەڵاڵە یان حەرامە ئینجا پاش ماوەیەك ئایەتی (٩٠،٩١) لە سورەتی مائیدە دابەزی کە دەفەرموێ:﴿ئەی باوەڕداران عارەقوقومارو بت پەرستیو ئەنجامدانی کاربەهۆی ئەو بۆچونە تایبەتیەوە بەهەڵدانی تیرەکان(تیروپشك) پیسییەکن لەپیسییەکانی شەیتان سا وازی لێ بهێنن بەڵکورزگار ببن﴾ جا کە ئەم دوو ئایەتە دابەزی پێغەمبەرﷺ فەرموی عومەرم بۆ بانگ بکەن، ئەم دوو ئایەتەی بۆ خوێندەوە کە گەیشتە ئاخیریان عومەر وتی: ئەی پەروەردگارمان وازمان هێنا، ئەی پەروەردگارمان وازمان هێنا، لە پاشدا پێغەمبەری خواﷺ چووە ناو یانەکانیانەوەو ئەم دوو

ئایەتەی بۆ خوێندنەوە، جا هی وا هەبو کە بە سەر لێویەوە بو هی وا هەبو کەبە دەمیەوە بو هی واش هەبو کە نیوەی خواردبویەوە کاتێك کە ئایەتەکەی بۆ خوێندنەوە هەمویان ڕژاندیان، تەنانەت دەڵێن: ئەو ڕۆژە ئەوەندە عارەق ڕژا لە مەدینەدا کۆڵانەکانی مەدینەوەك لافاوی لێ هەڵنیشتبێ واچاوی دەدا. بەڵێخاوەن باوەڕانی ڕاستەقینە ئاوەها پەیڕەوی فەرمودەی خواو پێغەمبەرەکەیانﷺ دەکرد کاتێ کە پێیان ئەوترا فلانە شت مەکەن بێ سێو دوو ئەمرەکەیان جێ بە جێ دەکرد بەڵام ئێمە هەزاران ئەحکامو فەرمودەی پێغەمبەر ﷺدەزانینو گوێشی پێ نادەینو خۆیشمان بە موسڵمان دەزانین؟! لێرەدا جێگای سرنجە کە زیانەکەیان زیاترە لە سودەکەیان بەڵام نەیفەرموە زیان فەرمویەتی گوناهەکەیان زۆرترە، بۆ؟ تا تێمان بگەیەنێت کە هەر شتێك زیانی هەبێت گوناهە بۆ نمونە، کابرای جگەرە کێش جگەرە زیانی هەیە بۆی جا هەر کاتێ کە جگەرەی خوارد دەتوانی پێی بڵێیت: ئەوکارەت گوناهە چونکە هەر شتێك زیانی هەبێت گوناهە بە کار هێنانی، ئەوەتە خوا لە باتی زیان، گوناهی ناو بردوە﴿ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَا ﴾ گوناهەکەیان گەورەترە لە سودەکەیان، دیسان ﷲوەڵامی پرسیارێکی تری دەداتەوەو دەفەرموێ: پرسیارت لێ دەکەن ئەی محمد چ شتێك ببەخشین ﷲدەفەرموێ: بڵێ: ببەخشن ئەوەی کەلێتان زیادە لە ڕاستی دا ئەوان پرسیاری جۆری شتەکانیان لە پێغەمبەرﷺ کردوە بەڵام خوا وەڵامی چەندایەتیان ئەداتەوە بۆ؟ چونکە حەق وایە پرسیار بکەن چەندێك ببەخشین نەك بڵێن چی ببەخشین، واتە: گرنگ لە جۆری بەخشینەکە نیە بەڵکو گرنگ لە چەندی بەخشینەکەیە کەئەمە وەك زانیوتە ئوسلوبی حەکیمی پێ دەوترێت، واتە: ئەو کابرایە زۆر لێزان نیە پرسیاری کردوە بەڵام پرسیار لێکراو حەکیمو لێ زانە جوابی داوەتەوە بە شێوەیەکی وا کە سودی هەبێت بۆی، چونکە جواب دانەوەی سوئالەکەی خۆی بێ سودە، واتە: خاوەن باوەڕان باش وایە هەر شتێك لە خۆیان زیادە ببەخشن. هەر ئاوەها بەم شێوەیە ﷲ بەیانی نیشانەکانی خۆی دەکات بۆتان بەڵکو ئێوەش بیر بکەنەوەو سودیان لێ وەرگرن.

(٢٢٠) هەم لە بارەی دنیاوەو هەم لە بارەی ئاخیرەتەوە، واتە: هەم بۆ ئەم ژیانەی خۆتان بیر بکەنەوەو هەم بۆ قیامەتتان. ئەڵبەتە ئایینی ئیسلام ڕێگای ئەوە ناگرێت کە مرۆڤ ماڵو سەروەتی حەڵاڵی ببێت بەڵام بەو مەرجە حەقە شەرعیەکانی لێ دەربکاتو لە ڕێگای شەرعیەوە بە دەستی بهێنێت پێغەمبەر ﷺ ئەو نۆ خێزانەی هەبو کە خاتون عائیشە دەڵێ: سێ مانگی ئاسمانگم دیت کە ئەکاتە دوو مانگی تەواو لە ماڵی پێغەمبەردا ﷺ کە نۆ خێزان

فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۗ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡيَتَٰمَىٰۖ قُلۡ إِصۡلَاحٞ لَّهُمۡ خَيۡرٞۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمۡ فَإِخۡوَٰنُكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ ٱلۡمُفۡسِدَ مِنَ ٱلۡمُصۡلِحِۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَعۡنَتَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٢٢٠﴾ وَلَا تَنكِحُواْ ٱلۡمُشۡرِكَٰتِ حَتَّىٰ يُؤۡمِنَّۚ وَلَأَمَةٞ مُّؤۡمِنَةٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكَةٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡۗ وَلَا تُنكِحُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤۡمِنُواْۚ وَلَعَبۡدٞ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ أُوْلَٰٓئِكَ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلۡجَنَّةِ وَٱلۡمَغۡفِرَةِ بِإِذۡنِهِۦۖ وَيُبَيِّنُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡمَحِيضِۖ قُلۡ هُوَ أَذٗى فَٱعۡتَزِلُواْ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلۡمَحِيضِ وَلَا تَقۡرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطۡهُرۡنَۖ فَإِذَا تَطَهَّرۡنَ فَأۡتُوهُنَّ مِنۡ حَيۡثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلۡمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمۡ حَرۡثٞ لَّكُمۡ فَأۡتُواْ حَرۡثَكُمۡ أَنَّىٰ شِئۡتُمۡۖ وَقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُم مُّلَٰقُوهُۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجۡعَلُواْ ٱللَّهَ عُرۡضَةٗ لِّأَيۡمَٰنِكُمۡ أَن تَبَرُّواْ وَتَتَّقُواْ وَتُصۡلِحُواْ بَيۡنَ ٱلنَّاسِۚ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٢٤﴾

بوون ئاگر نەکراوەتەوە. ئینجا دەڵێ: هەر ئاوو خورمامان دەخوارد. ئەگێڕنەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ هەندێك خورمای وشكو فرێ دراوی دیتەوە کە عەباسی ئامۆزای لەگەڵدا بو منداڵ بو فەرموی: بخۆ وتی: من تێرم. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {من دوو ڕۆژە هیچم نەخواردووە} ئینجا ئەو خورمانەی پاك دەکردەوەو دەیخواردن. لەحاڵێکدا ئەگەر داوای لەخوابکردایە نەك چیا بەڵکو خاکی بۆدەکرد بەزێڕ وەك لەئەسەردا هاتوەکە: ئەی محمدﷺ ئەگەر بتەوێت کێوی ئوحود کە چیایەکی گەورەیە دەیکەم بە زێڕو لەگەڵێشدا بگەڕێتو ڕەحمەتی هەڵگرتنیشی پێوە نەکێشی کەچی پێغەمبەر ﷺ شانازی بە فەقیرییەوە دەکات، بەڵێ با مرۆڤ هەندێك لە بارەی دنیاوە هەوڵ بدات بۆ دنیا بەڵام بەو شێوەیەو بەو ڕێگایەی کە شەرعیەو ئەوەی کە هەیەتی دیسان بە گوێرەی شەرع سەرفی بکات، پێویستە مرۆڤ ژیرانە بیر لە دنیا بکاتەوە خەمی بخوات ئەگەر بیر بکەیتەوە ژیانەکەت لە دنیادا حەفتا هەشتا ساڵێکە بەڵام ژیانی قیامەت بە مەلاین ساڵە بەڵکو هەر نابڕێتەوە، کەواتە حەقە مرۆڤ بە گوێرەی ئەو دوو ژیانە هەوڵ بدات کە چی بۆ ئەو ژیانە کورتەی دنیا چەند خۆمان ئەزیەت دەدەین بەڵام بۆ ئەو ژیانە درێژەی قیامەت هیچ خەفەت ناخۆین چاکیش بزانە پاداشتی ئەو دنیایە بە گوێرەی کرداری ئەم دنیایە جارێکی تریش ﷲلە وەڵامی پرسیارێکی تردا دەفەرموێ:

پرسیار دەکەن لە تۆ لە بارەی هەتیوانەوەو دەڵێن چی بکەین لەگەڵ هەتیوان داو چۆن لەگەڵیاندا هەڵسوکەوت بکەین؟

بڵێ: ئەگەر ماڵی خۆیان جیا بێت چاکەو ئەگەر ئێوە خواردنو خواردنەوەتان تێکەڵاو بە هەتیوان بکەن براتانو خراپ نیەو خوا دەزانێت گەنەکار کێیەو چاکە کار کێیەو دەزانێت کێ بە نیەتی خراپ تێکەڵاو بە هەتیوان دەبێتو دەیەوێت ماڵو سەروەتەکەیان بخواتو کامیان بە نیەتێکی چاك تێکەڵاویان دەبێت کەواتە تێکەڵاو بون بە هەتیوان بە گوێرەی نیەتی خۆتانە. ئەوە بو کاتێ کە ئایەتی﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ ﴾ الأنعام: ١٥٢ وە ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ... ﴾ النساء: ١٠. دابەزی، ئەوانەی کە هەتیویان لا بو زۆر ترسیان لێ نیشتو خواردنو خواردنەوەی هەتیوەکانیان جیا کردەوە لە خۆیانو ئەگەر شتێکیان لێ بمایەوە بۆیان هەڵدەگرتن زۆر جار ئەو شتانە خەسار دەبوون ئیتر نەیان دەزانی چۆن بکەنو خزمەتکردنی هەتیویان بە لاوە زۆر سەخت بوو. اللَّه ڕێنمایی کردنو ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە بۆیانو تێیگەیاندن کە ئەم تێکەڵاو کردنە هیچ تاوانێکی تێدا نیە ئەگەر ئەوان مەبەستیان باش بێ خواش ئاگاداری مەبەستی ئەوانەو دەزانی کێ مەبەستی باشەو کێ مەبەستی خراپەو دەیەوێت زیان بە هەتیوان بگەیەنێت بەم شێوەیە باری سەرشانیانی ئاسان کردن، دەبێ ئەوانیش سوپاسی خوا بکەن چونکە خوا دەیتوانی بڵێ نابێ تێکەڵاوی بکەنو نابێ بەخێویشیان نەکەن بۆیە فەرموی: ئەگەر خوا ئارەزۆی لێ بوایە ئێوەی دەخستە زەحمەتەوە. بە ڕاستی اللَّه خاوەنی دەسەڵاتەو ئیشەکانیشی بە حیکمەتن واتە دەتوانێت تۆڵە لە ئێوە بسێنێت ئەگەر خراپە بکەن.

وشەی([illegible])واتە ئێش‌و ئازاروسەختی،

(٢٢١) هەرگیز ئافرەتانی بت پەرستو هاوەڵ دانەربۆخوا نیکاح مەکەن هەتا باوەڕ دێنێتوکەنیزەیەکی خاوەن باوەڕ باشترە لە ئافرەتێکی ئازادی بت پەرستوهاوەڵ دانەر هەرچەند ئەو ئافرەتە هاوەڵ دانەرەتان بە لاوە چاكوزۆر جوان بێت، واتە: نیکاحی ئافرەتی موشریك دروست نیە بۆ پیاوی موسڵمان مەگەر واز لە شیرك بهێنێتو تەوبە بکات. وە دەفەرموێ: ئافرەتی موسڵمان نیکاح نەکەن لە موشریك ئەگەر چی پیاوانێکی چاكوجوان بن بەلاتانەوە، واتە: نە دروستە موشریك بخوازین وە نە دروستە ئافرەتیش بدەین بە موشریك، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئافرەت ناتوانێت بە بێ سەرپەرشت خۆی نیکاح بکات چونکە دەفەرموێ: نیکاحی نەکەن بۆ موشریك کەوا بو ئافرەتەکە خۆی ناتوانێ خۆی نیکاح بکات ئەم رایە رایەکی پەسەندە چونکە لەگەڵ ڕواڵەتی ئەم ئایەتەدا هاوتا دێتەوەو دیسان لە فەرمودەی پێغەمبەر داﷺ هاتوە کە دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] نیکاح دروست نیە مەگەر بە سەرپەرشتێکی نێرینەو دوو شایەت. ئینجا اللَّه دەفەرموێ: بەندەیەکی باوەڕ دار باشترە کەکچی خۆتان یان خوشکی خۆتانیان لێ نیکاح بکەن. نەك ئەو موشریکە هەرچەند پیاوێکی جوانو دەوڵەمەندو خاوەن دەسەڵاتو شۆرەت بێت.

نابێ ئەوانە بتان خەڵەتێنێت چونکە ئەوانە خەڵکی بانگ دەکەن بۆ ناو ئاگری جەهەننەم بەڵام اللَّه بانگتان دەکات بۆ بەهەشت وە لێخۆش بون بە ئیزنی خۆی. کەواتە ئەمانە دوو ڕێبازی جیاوازن کابرای باوەڕ دار بەرەو بەهەشتو بەرەو رەزای خوا دەڕوات بەڵام کابرای موشریك بەرەو ئاگری جەهەننەمو رقی خوا دەڕوات. پێویستە ئەوەش بزانرێت کە نوێژ نەکەر لە ریزی موشریکاندایەو تا تەوبەنەکات نە نیکاح دەکرێو نەنیکاحیشی بۆ دەکرێت، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] ئەو سنورەی کە لە نێوان پیاوی باوەڕدارو شیركو کوفردا هەیە واز هێنان لە نوێژە} ئیتر کەی ڕەوایە ببیت بە هاوبەشی جەهەننەمی یان کچو خوشکت بکەیت بە هاوبەشی جەهەننەمی؟! جا اللَّه نیشانەکانی خۆی بەیان دەکات بۆ خەڵك بەڵکو بیر بکەنەوە.

لێرەدا ئەگەر بڵێن: بۆ ئێمە دەتوانین ژنانی ئەهلی کتێب مارە بکەین بەڵام نابێ ئێمە ژن بەوان بدەین؟

دەڵێین: ژنانی ئەهلی کتێب عەقیدەیان پارێزراو ئەبێت لای ئێمە بەڵکو هەر کاتێ ناوی موسا یان عیسا ببەن ئێمە ڕێزیان بۆ دائەنێینو دەڵێین﴿علی نبیناو علیه السلام﴾ لەسەر پێغەمبەرمانو ئەویش سەلام بێت. هیچ بێ ڕێزیەك نە بە تەوراتو نە بە ئینجیل ناکەین ئەگەر چی یەقینمان هەیە کە گۆڕاون چونکە ئەسڵەکەیان لای ئێمە ڕاستەو تا زەمانی خۆیان پەیڕەوی کردنیان واجب بوە بەڵام بە هاتنی پێغەمبەرﷺ هیچ ئاینێك لە هیچ کەس وەرناگیرێت لەدوا ڕۆژدا وەك لەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ﴿هەر کەسێك بێجگە لە ئیسلام هەر ڕێبازێکی تری هەبێت لێی وەرناگیرێتو لە ڕۆژی دواییدا وا لە ریزی زیانکاراندا﴾ ئالی عیمران /٨٥، بەڵام ئافرەتی ئێمە لای ئەوان ڕێزی عەقیدەی ناگیرێتو گاڵتە بە پێغەمبەرەکەیو قورئانەکەی دەکەن. جا ئەگەر هەروا لەسەر ئایینەکەی خۆی بەردەوام بێت ماڵەکەی زیندانیەتی نە جێگای خۆشیو ئیسراحەت، وە ئەگەر واز لە ئایینەکەیشی بێنێت ئەوا چارە ڕەشو شەرمەندەی خودای خۆیو کەسو کاری بوە، جا ئیتر چ سودێك هەیە لەو ژنو ژنخوازیەدا؟ ڕاستی فەرمو خوا، کە ئەوان بەرەوئاگر بانگ

دەکەن‌و خواش بەرەو بەهەشت‌و چاوپۆشی لێکردن بەئیزنی خۆی بانگ دەکات. ئینجا ﷲ یاسایەکی ترمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٢٢٢) ئەی محمد ﷺ لە بارەی حەیزەوە پرسیارت لێ دەکەن بڵێ ئەوە ئازارێکە دوچاری ژنان دەبێت جا لەو کاتەداخۆتان دوور خەنەوە لە ژنان‌و نزیکیان نەبنەوە بۆ جیماع هەتا پاك دەبنەوە، جا هەر کاتێ خۆیان پاك کردەوە ئەوسا لەولایەنەوە کە خوا دەستوری پێ داون لەگەڵیاندا هاوبەستەر بن‌و حاڵەتی ژن‌و مێردایەتی ئەنجام بدەن، بێگومان خوا ئەو مرۆڤانەی کە دەگەڕێنەوە بۆ لای‌و هەمیشە تەوبە دەکەن خۆشی دەوون‌و مرۆڤە پاکەکانی خۆش دەوێت. بەڵێ ئافرەت لە زەمانی پێش پێغەمبەرداﷺ کە دەکەوتە عوزرەوە دەیان کردە ژوورێکی تایبەتەوەو بۆی نەبو تێکەڵ بە کەس ببێت‌و خواردنیان لەگەڵدا بخوات چونکە بە پیسیان دەزانی بەڵام ئیسلام هات‌و ئەو بارە قورسەی لەسەر لابردو کردنی بە خوشکی پیاوان. وەك پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] ژنان هەر خوشکانی پیاوان‌وبەشێکن لێیان}

لەئەنەسەوە هاتوەکە جولەکە هەرکاتێك کە ئافرەتێکیان بکەوتایە حەیزەوە نەلەگەڵیاندا نانیان دەخوارد نەلەیەك هۆدەیشدا لەگەڵیان دادەنیشتن جا لەم بارەوە یارەکان پرسیاریان لەپێغەمبەر ﷺ کرد، جا خوا ئەم ئایەتەی دابەزاند ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ ﴾ ئەوسا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / أحمد. صححه الالباني / هەمو شتێکیان لەگەڵدا ئەنجام بدەن تەنها جیماع نەبێت، جا ئەم قسەیە بە جوەکان گەیشتەوە ئەوانیش وتیان: ئەو پیاوە واز لەهیچ ئیشێکی ئێمە ناهێنێت‌و دژایەتیمان دەکات، جا ئوسەیدی کوڕی حوزەیرو عەبادی کوڕی بیشر هاتن‌و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ جوەکان واو وایان وتوە ئایا لەوکاتەیشدا جیماع لەگەل ئافرەتانی خۆماندا نەکەین؟ جا پێغەمبەری خوا ﷺ دەموچاوی گۆڕا تاوامان گومانکرد کەلێیان عاجز بوە، جا ئەوانیش چونەدەرەوە لەو کاتەدا دیتیان کە هەندێ شیر بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ هات، ئینجا ناردی بەدوایاندا‌و شیری پێدان جا ئیتر زانیان کەلێیان عاجز نەبوە} بەڵێ بەم شێوەیە باری ئافرەتان سوك کراو ئەوسەختی‌و تەنگانەیان لەسەر

لابرا. لە وشەی ﴿ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ / هەتا پاك دەبنەوە ﴾ وادەگەیەنێت کە بەپاکبونەوەیان لەوخوینە چونە لایان دروستە، بەڵام ﴿ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ /کە خۆیان پاك کردەوە ﴾ ئەوە دەگەیەنێت تا خۆیان نەشۆرن حەقی جیماعیان نیەو ئەمەیان ئاشکراترە، والله أعلم.

ئافرەت لەو ماوەدا بە بۆنەی ئەو خوێنەوە پاك‌و خاوێنی کاتی لە دەست دەدات، بۆیە پێویستە کاتی بڕانەوەی ئەو خوێنە خۆی خاوێن بکاتەوە چونکە پاك‌و خاوێنی ئەرکێکی گرنگی موسڵمانانە وەك پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] پاك‌و خاوێنی بەشێکە لە باوەڕ الحمدلله کێشانەی چاکە پڕ دەکاتەوەوسبحان ﷲ والحمدلله نێوانی ئاسمانان‌و زەوی پڕدەکەنەوە یان پڕ دەکاتەوە، وە نوێژ روناکیەو چاکە بەڵگەیەو خۆگری رۆشناییەو قورئان یان بەڵگەیە بۆت یان دژتە هەمو مرۆڤێك کە رۆژ دەکاتەوە فرۆشندەی نەفسی خۆیەتی، جا یان ئازادی دەکات یان لەناوی دەبات}ئینجا ﷲ درێژە بە باسەکە دەدات‌و دەفەرموێ:.

(٢٢٣) ژنەکانتان کێڵگەن بۆتان، جا بچنە ناو کێڵگەی خۆتانەوە چۆن ئارەزۆتان لێیە بەم کارەتان بەرهەمێکی باش پێش بخەن بۆ خۆتان‌و چاوەڕوانی ئەولادێکی ساڵح بکەن ولە خوا بترسن‌و بزانن بێگومان دەگەن بە خوای خۆتان‌و مژدە بدە بە باوەڕداران کە پاشە رۆژێکی خۆشیان هەیە کە بریتیە لەو بەهەشتە پڕ نازو نیعمەتەی کە ﷲ دایناوە بۆیان.

هەندێ وشەی(أَنَّىٰ) یان، بەمانای ([illegible]) لێك داوەتەوە، واتە: کابرا لە پێشەوەو لە دواوە بێت دەتوانێت لەگەڵ هاوسەری خۆیدا نزیکی بکات بەڵام پێغەمبەری خوا ﷺ ئەمەیشی رۆشن کردوەتەوەودەفەرموێ: [illegible] / [illegible] لەعنەت لێکراوە ئەو پیاوەی کە لە پاشەوە لەگەڵ خێزانی دروست دەبێت وەك کرداری قەومی لوت} چونکە ئەو شوێنە بێجگە لەزیان هیچ بەرهەمێکی لێ پەیدا نابێت.

لەجابیرەوە هاتوە کەدەڵێ: [illegible] ﴿ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ﴾ /البخاري/ جولەکە دەیان وت: ئەگەر پیاو لەپاشەوەبچێتە لای خێزانی ئەوە منداڵی چاوخێلی دەبێت، جا ئەم ئایەتە دابەزی کەئەفەرموێ: ﴿خێزانەکانتان کێڵگەی خۆتانەو لەو جێگایەی کە

لَّا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِىٓ أَيْمَـٰنِكُمْ وَلَـٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا۟ ٱلطَّلَـٰقَ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَٱلْمُطَلَّقَـٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَـٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَـٰحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ ٱلطَّلَـٰقُ مَرَّتَانِ ۖ فَإِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌۢ بِإِحْسَـٰنٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُوا۟ مِمَّآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا ٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُۥ ۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

دەبێتە هۆی زیاد بونی نەوەی ئادەمیزاد چۆنتان دەوێ سود وەرگرن﴾ }کەواتە گرنگ ئەوەیە کە لەو شوێنە دیاری کراوە نزیکی بکرێت، جا بزانن لەسەر ئەو کارەتان بێجگە لەوەی کە ئارەزۆی نەفستان دەشکێنن بە چاکەش بۆتان دەنوسرێت جاحەق وایە لەو کاتەدا یادی خوات لەبیر نەچێت، پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / ئەگەر هەرکەس لە ئێوە چوە لای خێزانی خۆیو وتی: بسم اللهﷻ، خوایە دوورمان بخەرەوە لە شەیتانو شەیتانیش دوور خەرەوە لەئەوەی کە دەیکەیت بە رزقمان. جا ئەگەر خوا کردی منداڵێکیان ببێ، ئەوەشەیتان هیچ زیانێکی لێ نادات} ئینجا اللهﷻحوکمێکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٢٢٤﴾ سوێندەکانتان بە خوا مەکەن بە هۆی بەرگری کردن لە چاکەو پارێزکاریو بچڕانی پەیوەندی خزمایەتی، جا خوا بیسەری هەمو قسە کانتانەو زانەری هەمو ئیشەکانتانە، واتە: نەکەن سوێند بە خوا بخۆن کە چاکە ناکەین یان سەر لە فلانە خزم نادەین یان قسە لەگەڵ باوكو كەسو کارم ناکەم شکانی سوێندەکەو کەفارەت دانیو ئەنجام دانی ئەوانەی کە لە خۆی مەنع کردوە چاکترە تا نەشکانیو دوورکەوتنەوە لە خزمانو چاکە کردن بە هۆی سوێندەکەوە. اللهﷻ داوای یەك بونو یەك دەستیو یەك ریزیو چاکەو پارێزکاری دەکات لە خاوەن باوەران

ئیتر چۆن دەبێ ناوی ئەو زاتە بکرێت بە رێگر لەو شتە چاکانەدا؟! بۆیە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {[illegible]} / واتە بە خوا قەسەم هەر کام لە ئێوە لەجبازی بکاتو زەحمەتی کەسو کاری بدات بە بۆنەی سوێند خواردنیەوە تاوانبارترە لەو کەسەی کە سوێندەکەی بشکێنێتو ئەو کەفارەتەی کە خوا فەرزی کردوە لە سەری بیدات}

﴿٢٢٥﴾ خوای گەورە تۆڵەتان لێ وەرناگرێت لەو سوێندەی کە بەبێ ئاگایی دێت بەدەمتاندا وەك ئەوە کەدەڵێ: ئەرێ واللهﷻ، نە واللهﷻ ئەم سوێندانە بە سوێند حیساب نابن بەڵام تۆڵەتان لێ وەردەگرێت لەسەر ئەو سوێندەی کە لە دڵەوە بڕیاری دەدەنو زمانیش ئاشکرای دەکات بەڵام ئەو سوێندەی کە بە دڵ قەراری دەدەنو بە زمانتاندا نایەت دیسان ئەوەش بە سوێند حیساب ناکرێت، ئەمەش یەکێکە لەو نیعمەتە لە ژمارە نەهاتوانەی اللهﷻ هەروەك دەفەرموێ: اللهﷻلێبوردەو بە حەوسەڵەیە. کەفارەتی سوێند وەك لە سورەتی مائیدە لە ئایەتی (٨٩) دا باسکراوە بەم شێوەیە: خواردنی دەکەس بدات یان لیباسیان بۆ بکات یان بەندەیەك ئازاد بکات ئەگەر ئەمانەی نەتوانی سێ رۆژ رۆژوو بگرێت. لێرەدا اللهﷻدوو سیفەتی باس کردوە سەبارەت بەو سوێند خواردنەمان، یەکەم: (غفور) واتە ئەگەر هاتو سوێندێکت خوارد کە لە خۆوە هات بە دەمتا یان سوێندێکت خواردوو خێر لە شکانەکەی دا بو سوێندەکەت بشکێنەو کەفارەتی بدە. خوا بە رەحمە لە تاوانەکەت خۆش دەبێت.

دووهەم: (حلیم)ە بە حەوسەڵەیە، واتە: ئەگەر سوێندێکت خواردو حەق بوو نەیشکێنیت بەحەوسەڵە بەو خۆت بگرە. دیسان اللهﷻ یاسایەکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٢٢٦﴾ بۆ ئەو کەسانەی کە سوێند دەخۆن لەگەڵ ژنەکانیان دا کە نەچنە لایان ماوەی چاوەڕێ کردن چوار مانگە ئەگەر گەڕانەوەو وازیان هێناو سوێندەکەیان شکاندو کەفارەتی سوێندەکەیان داو چونە لای خێزانەکانیان، ئەوسا بێگومان اللهﷻ لێ خۆش بو بەرەحمەو لە گوناهەکەیان خۆش دەبێت. جا ئەو کەسەی کە سوێندی وەها بخوات ئەگەر بۆ ماوەی کەمتر لەچوار مانگ بو ئەوە با ماوەکە تەواو بکاتو سوێندەکەی نەشکێنێت ونابێت حاکم زۆری لێ بکاتو نابێت ژنەکەش داوای سوێند شکاندنی لێ بکات چونکە خۆی کارێکی وای کردووە کە پیاوەکەی لێ ناڕەحەت بووەو ئەم سوێندەی خواردوە، ئەگەر بۆزیاتر لە چوار مانگ بو با سوێندەکەی بیشکێنێت. ئەمەش نیشانەی سۆزو موحەبەتی خوایە بەرامبەر بە مرۆڤو پاراستنی مافی پیاوو ژنەو ئەگەر

پیاوەکان بە تەمای پەشیمان بونەوە نەبون لە سوێندەکەیان ئەوە ئیتر مافی ماتەڵ کردنی ژنەکانیان نیە، بۆیە خوا دەفەرموێ:

(٢٢٧) ئەگەر بڕیاری تەڵاق دانیان دا لە دوای چوار مانگەکە با تەڵاقی بدات، جا بەراستی خوا بیسەرەو زانەرە بە ئیشەکانیان. واتە: لە دوای ئەم چوار مانگە حاکم بانگی دەکاتو پێی دەڵێ پەشیمان بەرەوەو بچۆرە لای خێزانەکەت، جا ئەگەر چوو باشە ئەگەر نەچوو دەبێ تەڵاقی بدات جا ئەگەر تەڵاقی نەدا با حاکم تەڵاقی بدات چونکە حاکم لەم شێوە ئیشانەدا سەربەستەو دەتوانێت بڕیاری یەك لا کەرەوە بدات چونکە لە چوار مانگ زیاتر ستەمە کەلە ئافرەتەکە دەکرێت. وە خوای گەورەش هەرگیز بە ستەم رازی نیە. ئینجا ﷲ یاسایەکی ترمان سەبارەت بە ئافرەتی تەڵاق دراو بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٢٨) ئەو ئافرەتانەی کە تەڵاق دەدرێن دەبێ سێ نەوبەت چاوەڕێ بکەنو دروست نیە بۆ ئەوان بیشارنەوە ئەوەی کە خوا دروستی کردوە لە رەحمیان دا واتە: منداڵ یان حەیز کەبەوانە عیدە سابت دەبێت نابێ بیشارنەوەو دەبێ راستیەکەی بڵێن ئەگەر ئەوان باوەڕیان هەیە بە خواو بە دوارۆژ، ئەمە هەڕەشەیەکە لەوان ئەگەر پێچەوانەی راستی قسە بکەن. وە مێردەکانیان حەق ترو شایستە ترن بەگەڕانەوە بۆلایان (ئەگەر هەر سێ تەڵاقی نەکەوت بێت) ئەگەر هەمویان نیەتی ئاشتەواییان هەبو، وە بۆ ئافرەتان هەیە وێنەی ئەو مافەی کە پیاوان هەیانە لەسەر ئافرەتان بە چاکەو بۆ پیاوان بە سەر ژنانەوە پلەیەك هەیە پێویستە ئەوانیش ئەو رێزە دابنێن بۆ پیاوانو بە سەرپەرشتی خۆیانیان بزانن چونکە پیاوان بە هێزترن لەوانو بە ماڵی خۆیان ئەوان بە خێو دەکەنو زەحمەتی زیاتریش دەکێشن، ﷲ سەرپەرشتیو خزمەتی ئافرەتی خستۆتە سەر پیاوانو ئافرەتانیش دەبێ سوپاسی پیاوان بکەن، چونکە پێغەمبەرمان ﷺدەفەرموێ: [illegible]. [illegible]/ هەرکەسێ سوپاسی خەڵك نەکات سوپاسی خواش ناکات} ئەمە فەرمانی خوایەو خواش خاوەنی دەسەڵاتەو ئیشەکانی بە حیکمەتە.

وشەی (قُرُوٓءٍ) کۆی(قرء)هەندێك دەڵێن: حەیزەو هەندێك دەڵێن: پاکیەتیە، واتە سێ حەیز یان سێ پاکی لە پاش ئەو تەڵاقە ئەوسا عیدەیان تەواو دەبێت تا ئەو سێیە تەواو نەبێت نابێ نیکاح بکرێن لە کەسو نابێ لەو عیدە دا هیچ کەسیش خوازبێنیان بکات. بە داخەوە لە هەندێ جێگادا ئافرەت بە بچوکی مارە دەبڕن بەڵام کاتێ گەورە بون بە یەك رازی نابنو ئافرەتەکە لەگەڵ کەسێکی تردا دەست تێکەڵ دەکاتو وەعدەی پێ دەداتو کابراش پارەی مێردی پێشوو دەدات، ئینجا مارەی دەبڕن کە ئەمە تاوانێکی زۆر گەورەیە وەك لە ئایەتی دووسەدوسیوپێنجی هەمان سورەتدا دێت. جا پێویستە ئەو ئافرەتانەش خۆیان بپارێزن لەو تاوانە تا تەڵاق نەدرێن نابێ هیچ پەیوەندیەك پەیدا بکەن بە هیچ کەسێکەوە لە بارەی ژنو ژن خوازییەوە ئەوانەش کە خاوەن عیدەن دەبێ راستی بڵێنو هیچ نەشارنەوە.

بەڵێ بەراستی چەندێك پیاو حەقی هەیە بە سەر ئافرەتەوە ئافرەتیش ئەوەندە حەقی هەیە بە سەر پیاوەوە بۆ نمونە: پێویستە کە ئەو ماڵی کابرا بپارێزێو داوێن پاك بێتو ماوە نەدات بە کەسێك کە لای مێردەکەی باش نەبێت بێتە ماڵیەوە، هەروەها پیاوەکەشی پێویستە رعایەتی ئەم مەسەلانە بکاتو بە شێوەیەکی جوان لەگەڵ هاوسەرەکەی خۆیدا بجوڵێتەوەو ئازاری نەداتو خۆراكو پۆشاکی بە شێوەی پێویستو باوی سەردەم پێ بدات.

وشەی(عَزِيزٌ)ی هێنا نەك پیاو بە هێزی خۆیدا بنازێتو ستەم لە ئافرەت بکات بەڵکو پێویستە بترسێت لە ستەمکاریو بزانێت کە هێزی خوا لەسەر هەمو هێزەکانەوەیە. وشەی (حَكِيمٌ)ی هێناوە تا ئافرەتان رازی ببن بەو سەرپەرشتیو گەورەییەی پیاوان، چونکە خوای دانا داینا‌وەو ئیشی خوایش بێ سود نیە. ئا بەم شێوەیە ﷲ ئەرکی هەریەك لە پیاوو ئافرەت دیاری دەکاتو هەردوویشیان دەترسێنێت تا لە سنور دەرنەچن ئەوەش بزانن کە خوا ناڕازیە بە سەرپەرشتی بێ سنور بۆ پیاوانو ماوە بە ئاغایەتی ئافرەتانیش نادات چونکە ئەم دوو جۆرە دروستکراوە هەردوو موڵکی خودانو دروستکەر دەزانێت دروستکراو چی بۆ باشەو چی بۆ خراپە. جا پێویستە هەردوو سنوری خۆیان بزاننو لە سنور دەرنەچن.

بەداخەوە ئەمڕۆ بە ناوی مافی ئافرەتەوە زۆربەی ئافرەتان لە خشتە ترازاونو دروستکەری خۆیانو بەرنامەو پێغەمبەری خۆیان لە بیر چووەتەوەو بە دەهۆڵی نەفامو نەزانو بێ باوەڕو دوور لە رەوشت سەما دەکەن؟! خوشکی بەڕێز ئیسلامە تۆی بەرز کردەوەو بەهەشتی لە ژێر لاقی تۆ داناو تۆی کرد بە دایكو بە یەکەم قوتابخانەی مرۆڤ هەروەها وەك گوڵ تۆی پاراست لە هەمو مرۆڤێکی نەفس نزمو دڵ نەخۆشو لاسارو بێ بەزەیی. تۆی کرد بە خوشکی پیاوان[illegible]/ ئافرەتان خوشکانی پیاوانن} جا هەرچی زوتر فریای خۆت بکەوەو خۆت لەو مرۆڤە نەفس نزمو دڵ نەخۆشو لاسارانە رزگار بکەو دوای بڕیاری دروستکەری خۆت بکەوە کە خوایە کە سبەینێ دەچیتەوە خزمەتیو حیسابت لەگەڵدا دەکات بتەوێ یان نەتەوێ.

ئایا باوەڕت بە دەسەڵاتو دانایی ﷲ نیە؟ دەی بۆچی سەرپێچی لە فەرمانەکانی ﷲ دەکەیتو بەو بەشکردنەی ئەو رازی نابیت؟ خوای خاوەن دەسەڵاتو دانا لە بیر چوونەوەی لە تۆدا زیاترداناوە تا ئێشو ئازارەکانی سك پڕیو منداڵ بونت لە بیر بچێتەوەو ئامادەی چەند جار سك پڕ بونو مناڵ بون ببیت ئینجا بۆ منداڵ بون بتەوێتو نەتەوێت پێویستیت بە پشووئیسراحەتە هەروەهالە کاتی عوزریشدا ئێشو ئازارت هەیەوحەسانەوەت پێویستە، بەڵام پیاو نە باردار دەبێتو نە عوزری هەیەو لە بیر چوونەوەش لەودا کەمترە دیسان لە بەر ئەو هەمو سودو قازانجەی کە هەندێکی هەمومان دەزانین بگرە زۆریشی هێشتا هەر نایزانین، جا کەی رەوایە تۆ بەو هەمو ئێشو ئازارەی سك پڕیو عوزرەوەو بەو لە بیر چوونەوە زۆرتەوە بکرێیت بە سەرپەرشتی پیاو؟ ئەمەش بە هیچ شێوەیەك بەڵگەی سوکیو کەمی ئافرەت نیە چونکە دروستکەر ئەم دوو رەگەزەی بە شێوەیەکی جیاتر لە یەك دروستکردوە تا پێویستیان بە یەك هەبێتو لە یەکتری بێ نیاز نەبنو بە یەکەوە بژینو زەوی ئاوەدان بکەنەوە﴿ئایائەوزاتەی کەزۆر ووردبینو بە ئاگایە بە دروستکراوی خۆی نازانێت؟﴾مولك/ ١٤. بۆ نموونە سەیارەی وا هەیە پێنج کەس هەڵدەگرێتو سەیارەی وا هەیە دە تەن بار هەڵدەگرێت ئەمە مانای ئەوە نیە کە ئەو سەیارەیەی پێنج کەس هەڵدەگرێت بێ قیمەتەو ئەوی تر بە قیمەتە نەخێر بەڵکو بە پێچەوانەوە جاری وا هەیە کەیەکەمیان لە دووهەمیان بە قیمەتترو گرانترە بەڵام دەبێ هەریەکەی باری خۆی هەڵگرێت ئایا مەعقولە تەنێ بلوك لەو سەیارە پێنج کەسیە بار بکرێت یان ئەو قەلابە دە تەنیە هەمیشە لە بەینی دوو شاردا تەنها پێنج کەسی لێ بار کرێت؟ وتراوە" رەحمەتی خوا لەو کەسە بێت کە ئەندازەی نەفسی خۆی دەزانێت" (بعل) واتە مێرد. ئینجا ﷲ چۆنیەتی تەڵاق دانمان بۆ باس دەکەت دەفەرموێ:

(٢٢٩) تەڵاق دوو جارە جا لە پاش ئەو دوو جارە یان ژنەکانتان لە لای خۆتان دابنێن بە تەواوەتیو باسی تەڵاق نەکەن یان سێیەم جار بەرەڵایان بکەن، واتە: لە جاری سێهەم دا یان بە شێوەیەکی چاكو عورفو عادەت بیانهێننەوە یان بەرەڵایان بکەن بە شێوەیەکی جوان نەك بە شێوەیەکی دوژمنانەو وناشیرینو زۆرەملە، ئەوسا دروست نیە لەوەی کە پێتان داون لەمارەییو خەرجی هیچ شتێکیان لێ وەرگرنەوە مەگەر لەوە بترسن کە نەتوانن سنورێ کە خوا بۆی داناون بپارێزن ئەوسا ئەگەر هاتو ترسان کە نەتوانن ئەو سنورەی خوا بپارێزن ئەوە لەو کاتەدا بە تاوان بۆتان دانانرێت ئەگەر ژنەکە فدیەی خۆی بدات واتە ئەو مارەییەی بۆ مێردەکەی بگەڕێنێتەوە. ئەمە پێی دەوترێت (خلع).

لێرەدا وشەی (مرّتان) بەکارهێنراوە بۆیە زانایان دوو جۆر بۆچونیان هەیە لەم بارەوە هەندێکیان دەڵێن بە مانای ژمارەیە، جا ئەگەر کابرا سێ تەڵاقی بە یەك جار خست تەڵاقەکەی دەکەوێت بەڵام بەشێکی تریان بەلایانەوە جارەو دەڵێن تا دوو جار ناکەوێت یەك تەڵاق بڵێیت یان زیاتر، هەر یەکەو بۆخۆیان بەڵگەیان هەیەو من دووهەمیانم بەلاوە نزیکترە.

بەڵێ ئەگەر بێ وەرگرتنی شت سنورەکەی خودا پێشێل دەکرا با کابرا مارەییەکەی وەربگرێتەوەو ژنەکەی تەڵاق بدات. جا بۆ رۆشن کردنەوەی مانای ئەم ئایەتە، دەڵێن :جارێکیان ئافرەتێك هاتە خزمەتی پێغەمبەرﷺ وتی: من رازی نیم بە فلانە کەس، فەرمووی: بۆ؟ ئافرەتەکە وتی: وﷲ من لە ئەخلاقو دینی هیچ نیگەرانیم نیە، بەڵام قەسەم بە خوا هەندێ جاری وا هەیە کە دێت بۆ لام دەترسم کافر ببم چونکە ئەوەندەم پێ ناشیرینە لە ترسی خوا نەبێت تف دەکەمە ناو چاوی بەڵام لە بەر ئەوەی کە پیاوێکی موسڵمانە بەرگەی ئەو وەزعەناگرم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: {مادام وایە کاتی خۆی مارەیەکەت باخچەیەك بوە باخچەکەی بدەرەوە بە کابرای مێردت تا تەڵاقت بدات ئەویش وتی: وا دامەوە پێغەمبەریش ﷺفەرمووی: تەڵاقی بدە}

ئینجا ئەچینەوە سەر ئایەتەکە دەفەرموێ: ئەوەی کە باسمان کرد سنوری خوایە، ئەوسا لەو سنوورانە دەرنەچنو هەر کەسێك سنوورەکانی خوا ببەزێنێتو گوێ بە حەڵاڵو حەرام نەدات ئەوانە ستەمکارن. بەڵێ هەرکەسێ سنوورەکانی خوای بەزاند زۆر ستەمکارە پێشەکی لە خۆیو لە پاشدا لە خەڵکیش، ئینجا ئەگەر کابرا بە تەواوی تەڵاقی دا ئیتر چاك کردنەوەی نیە. وەك دەفەرموێ:

(٢٣٠) خۆ کاتێ کە سێ جار تەڵاقی دا ئیتر لە دواییدا کابرا یان ژنەکەی پەشیمان بونەوە ناتوانن بە ژنو مێردی بێنەوە لای یەك تا پیاوێکی تر نیکاحی نەکاتو نەبێت بە ژنی، جا ئەگەر پاش ئەوە تەڵاقی داو عیدەی تەواو بو مێردی یەکەمی بۆی هەیە نیکاحی بکاتەوەو بیهێنێتەوە ئەگەر پێیان وا بو کە سنورەکانی خوا رێكو پێك دەبەنە سەرو ماڧ یەکتر دەدن ئەوە سنورەکانی خوایە کە رونی دەکاتەوە بۆ ئەو گەلەی کە زانایە.

ئەمە کاتێك دروستە کە کابرای دووهەم مەبەستی حەڵاڵ کردن نەبێت بۆ مێردی پێشوو. جا ئەو فڕوفێڵەی کە دەیکەن لەمبارەوە کە دێن ئەوکەسەی کە سێ تەڵاقی کەوتبێت ژنەکەی مارە دەبڕن لە کابرایەك بەو مەرجەی پاش چونە لای تەڵاقی بدات بەراستی ئەمە کارێکی زۆر ناپەسەندو نادروستە، چونکە پێغەمبەری

خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] لەعنەتی خوا لەو کەسەی کە ئەو جۆرەنیکاحە دەکات، وە لەو کەسەیش کە بۆی دەکرێت}

کەواتە تەنها کاتێك دروستە کە ئەم کابرایە ئافرەتەکە نیکاح دەکات مەبەستی ئەوە نەبێت تەڵاقی بدات بۆ کابرا یان حەڵاڵی بکات بۆی.

عائیشە رەزای خوای لێ بێت دەڵێت پیاوێك ژنەکەی خۆی سێ جار تەڵاقداو ئینجا ئەو ژنە شوی کرد بە کابرایەك ئەو کابرایە بەر لە گواستنەوەی (واتە بەر لە جیماع) تەڵاقی دا ئینجا لە بارەی ئەم ئافرەتەوە پرسیار کرا لە پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا دروستە ئەم ئافرەتە نیکاح بکرێتەوە لە مێردەکەی پێشوی؟ پێغەمبەر ﷺ فەرموی: [illegible] / متفق علیە/ نەخێر هەتا مێردی دووهەم شیرینیەکەی نەچەژی وەك مێردی یەکەم چەشتویەتی} واتە پێویستە جیماعی لەگەل دا بەکات پاشان ئەگەر تەڵاقی دا ئەو کاتە بۆ مێردی پێشو دروستەنیکاحی بکاتەوە.

ئینجا دەفەرموێ: ئا بەم شێوەیە خوای زاناو کاربەجێ سنوورەکانی خۆیمان بۆ باس دەکات تا بە هەڵەدا نەڕۆین. دەڵێن: لە پێش هاتنی ئیسلامدا ئەگەر کابرا ژنەکەی خۆش نەویستبایەو ئازەزۆی ئازاردانی بکردایە هەمیشە تەڵاقی دەدا تا نزیکی عیدە دەبویەوە، ئینجا دەی هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆی هەتا ئارەزۆی لێ بوایە وای لێ دەکرد بۆ ئەوەی نەتوانێت شوو بکات، بەڵام ئیسلام هاتو ئەم کارەی قەدەغە کردو تەنها دوو جار دەتوانێت تەڵاقی بداتو بیهێنێتەوە.

(٢٣١) جا هەر کاتێ ژنانتان تەڵاق دا جا ئەو ژنانە گەیشتنە عیدەی خۆیان هەر ئەوەندەیان مابو کەبتوانێت بیهێنێتەوە ئەگەر توانای گەڕانەوەی هەبو واتە هەرسێ تەڵاقەی تەواو نەکەوتبو، ئەوسادەتوانن یان بە چاکی بیانهێننەوە بۆلای خۆتانو راگیریان بکەن بە چاکە یان بەرەڵایان بکەن بە چاکە، ئیتر راگیریان نەکەن بۆ ئەوەی کە زیانیان لێ بدەن.

جا ﷻ سەبارەت بە ئازاردانی ئەو ئافرەتانە دەفەرموێ: هەر کەسێ ئەو کارە بکات بە راستی زوڵمی لە نەفسی خۆی کردوە چونکە دوچاری سزای خوا دەبێت، وە گاڵتە بە ئایەتەکانی خوا نەکەنو فەرمانەکانی بە سوك نەگرنو باسی نیعمەتەکانی خوا بکەنو سوپاسی بکەن بۆ ئەو هەمو نیعمەتەی کە بە ئێوەی داوە لەوانە نیعمەتی رەوانە کردنی پێغەمبەرو قورئانە بەرێزەکەی و داناییە پڕ پێزەکەی کە فەرمودەکانی پێغەمبەرمانە ﷺ کە پڕیەتی لە داناییو زاناییو سوود بۆ بەرەی ئادەمیزادو بەو قورئانە ئامۆژگاری ئێوە دەکاتو لە خوا بترسنو بزانن کە خوا

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُواْۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًاۚ وَٱذْكُرُواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٢٣١) وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْاْ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (٢٣٢) ۞ وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَاۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةُۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَاۗ وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓاْ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٢٣٣)

عیلمی هەیە بە سەر هەمو شتێکداو هیچ شتێك لە خوا ون نابێت. یەکێکی تر لەو نیعمەتانە حەڵاڵ بونی هاوسەرگیریەو تەماشای ئەو هەمو سۆزو میهرەبانیە بکەن کەخوا لە نێوانیاندا دروستی کردوە. ﷻفەرموی: تەڵاق دوو جارە جا ئەگەر لەوماوەدا پەشیمان نەبونەوە جاری سێهەم ئیتر تەواو دەبێت، واتە: ئەم نیعمەتانەی خواتان لە بیر نەچێتەوەو گاڵتە نەکەن بەو هەمو نیعمەتانە کە بە راستی هەموی پڕ لە حیکمەتو سوودە دەی با مرۆڤ ئاگای لە خۆی بێتو هەڵسوکەوتەکانی رێكو پێك بکات لەگەڵ فەرمانەکانی خواداو بزانێت کە خوا چاوی لێیەتی ئەگەر ئەو چاوی بە خوا ناکەوێت خوا ئەو دەبینێتو حیسابی گەورەو بچووکی لەگەڵدا دەکات. ئینجا فەرمانێکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٣٢) هەر کاتێ ژنانتان تەڵاق داو گەیشتنە عیدەی خۆیان، ئەوسا ئەگەر ویستیان خۆیان نیکاح بکەنەوە لە مێردەکانی خۆیان بەرگریان لێ مەکەن، بۆ رۆشنکردنەوە وتمان: کابرا بۆی هەیە دوو جار ژنەکەی تەڵاق بدات جاری سێیەم تەڵاقی ئەدات بە تەواوی یان دەی هێنێتەوە بۆ لای خۆی جائەگەر دوو جار تەڵاقی داو رۆیشت پێویستی بە نیکاح کردنی بو یان کابرا ویستی بیهێنێتەوە بۆ لای خۆی با سەرپەرشتەکانیان نەڵێن: تۆ تەڵاقت داوە ئیتر پێت نادەینەوە شتی وا نەکەنو بۆیان مارە ببڕنەوە ئەگەر پێویستی بە مارە بڕین کرد، واتە: تەڵاقەکەی کەمتر لە

سێ جار بو بەڵام عیدەی ڕۆیشت بو لەم شێوەیەدا بێ مارە بڕینی تازە گەڕانەوەی دروست نیە ئەمەش هەر کاتێ کەژن‌و مێردەکە بە تەواوی ڕازی بون لە بەینی خۆیاندا. لەمەعقەلی کوڕی یەسارەوە هێنراوەکە: [illegible]

﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ [illegible] وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [illegible]

[illegible] یەکێك لە یارەکانی پێغەمبەر ﷺ کە ناوی (معقل) بو خوشکی خۆی دابو بە کابرایەکی موسڵمان لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ جالای بو ئەوەندەی کەلای بو پاشان تەلاقێکی دابوو عیدەی تێپەڕی بو لە پاشان هەردووکیان پەشیمان بونەوەو یەکتریان زۆر خۆشدەویست‌و موسڵمانەکە داوای لە مەعقەل کردەوە کە بۆی مارە ببڕێتەوە، ئەویش وتی: هەی بێقیمەت من لە پێشەوە زۆر ڕێزم بۆ تۆ دانا مادام تەلاقت دا ئیتر هەرگیز ناگەڕێتەوەبۆلات‌و مارەی نابڕمەوە ئاخر شتە بۆ تۆ، ئەڵێ: خوای زانا کەئاگای لە پێویستی ئەم دووانە بو بە یەکتر ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ [illegible] وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ ئینجا مەعقەل ڕازی بوو بانگی کردو وتی: ئەوا پێم دایتەوەو بیسەرو پەیڕەوی کەری فەرمانی پەروەردگارم}

خوا دەفەرموێ: ئا بەوە ئامۆژگاری دەکرێت ئەو کەسەتان کە باوەڕی هەیە بە خواو بە ڕۆژی قیامەت. بەڵێ الله ئاوا بڕیارەکانی خۆی باس دەکات‌و تێتان دەگەیەنێت ئەوە پاکترین شتە بۆ ئێوە چونکەبەم شێوەیە کۆمەڵ پاك دەبێتەوە. هەم پێك دێنەوەو هەم دوژمنایەتی نامێنێ چونکە ئەگەر ئەو مێردە حەز لە ژنەکەی بکات‌و ژنەکە حەز لە پیاوەکەی بکات لە دوایدا سەرپەرشتەکەی ماوەی مارە بڕین نەدات ئەوە ئەگەر ئەو ئافرەتە مێردێکی تریش بکات هەر دڵی لە لای مێردی پێشویەتی‌و هەمیشە دلگرانەو مێردەکەشی هەر بەو شێوەیە هەردووکیان لە نارەحەتی دا دەژین کە زۆر جار ئەم جۆرە ڕەفتارە دەبێ بە هۆی شەڕو هەرا کەواتە مادام دەگونجێ‌و ڕازین بە یەکتر وازیان لێ بێنن با لە یەك مارە بکرێنەوە کەئەوە پاکترە بۆ ئێوە واتە پاك دەبنەوە لە هەمو شتێك هەم نەفستان پاك دەبێتەوە هەم عەقڵ‌و ویژدانتان پاك دەبێتەوەو هەم نێوانیشتان لە شەڕو هەرا پاك دەبێتەوە ئەگەر بەم جۆرە ڕەفتار بکەن چونکە ئافرەتەکە خۆی مێردەکەی هەڵبژاردووە گەڕاوەتەوە بۆ لای بەم شێوەیە دڵ‌و دەروون‌و مێشکی پاکتر دەبێتەوە، بەڵام ئەگەر بە نارەزایی بێت لەوانەیە شەیتان فریویان بدات بۆئەوەی تۆڵەی خۆی بکاتەوە پەنا بۆداوێن پیسی ببەن، کەواتە چاکترین شت ئەوەیە کە گوێ بگرین لە الله چونکە بەراستی الله دەزانێت چی بەسوودە، ئێوە نازانن‌و هەر خوا دەزانێت قازانج لە کوێ دایە. سبحان الله ئەم دوو ئایەتە چەند بە لەزەتن لەم شوێنەدا. لێرەدا جارێکی تر ئەوەمان بۆ دەرکەوت کە ئافرەت ناتوانێت بێ سەرپەرشت خۆی مارە ببڕێت، بەڵێ بەم پەیوەندیە چاك‌و پاکە ئیسلام بناغەی کۆمەڵگا دادەمەزرێنێت. ئاشکرایە کەبەرهەمی ئەو پەیوەندیە منداڵە، ئینجا الله باسی شیر دان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٢٣٣) دایکان شیر ئەدەن بە منداڵەکانیان. ئەم وشەیە هەرچەندە لە شێوەی خەبەردا هاتوە بەڵام بە مانای ئەمرەو ئینشایە، واتە: ئەگەر مێردەکەی لەم حاڵەتەشدا تەلاقی بدات نابێ ئافرەتەکە بڵێت: شیری پێ نادەم، بەڵکودایکان دەبێ شیر بدەن، جا ئەو کەسەی کە دەیەوێت شیری تەواو بدات بە منداڵ دوو ساڵی تەواوە لە دوو ساڵ زیاتر سوودی نیە با نەی درێتێ لەوەش خوارتر تەواو نیە شیردانەکە بەڵام تەواو کردنی دوو ساڵی پێویست نەکردوە چونکە دەفەرموێ: بۆ کەسێ کە دەیەوێت بە تەواوی شیر بدات دوو ساڵە کەوابو ئەگەر دایك‌و باوك ئارەزۆیان لێ بو کەمتری پێ بدەن دەتوانن بەو مەرجە لەو شیر کەم کردنەوەدا زیانێك بە منداڵەکە نەگات چونکە لە پێغەمبەرەوەﷺ هاتوە کە: [illegible] زیان گەیاندن دروست نیە}

لێرەدا زۆرێ لە زانایان ئەمەیان وەرگرتوە کە شیر دان لە پاش دوو ساڵ نابێ بە هۆی مەحرەمیەت لە نێوان شیر دەرو شیر پێ دراو دا لەم بارەیەوە ترمزی ئەم فەرمودەیەی پێغەمبەرمانﷺ بۆ دەگێڕێتەوە کە دەفەرموێ: [illegible] حەرامیەت دروست ناکات شیر دان مەگەر کاتێك ڕیخۆڵەکان بکاتەوەو لە مەمکەوە بێت‌و پێش بڕینەوەی منداڵەکە بێت کە تەواو بونی دوو ساڵە}

وەکو لە ڕیوایەتێکی تردا عەبدوڵای کوڕی عەباس دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمویەتی: {شیر دان حەرامیەت دروست ناکات مەگەر لەو دوو ساڵە دا بێت}واجبە لەسەر باوکی منداڵەکە کە ڕزقی شیر دەرەکە بدات ئیتر شیردەرەکە لەو کاتەدا ژنی کابرا بێت یان تەلاقی دابێت مادام شیر دەدات بە منداڵەکە دەبێت باوکەکە بە شێوەی عورف‌و عادەت بژێوی بدات‌و لیباسی بۆ بکات بە چاکەو بە گوێرەی باوی خەڵك لەو سەردەمەدا هیچ نەفسێك داوای لێ ناکرێت مەگەر بە گوێرەی توانای خۆی نەبێت واتە ئەگەر پیاوەکە توانای نەبێت نابێ زۆری لێ بکرێت‌و دایکی منداڵ زیانی لێ نەدرێت بە هۆی منداڵەکەیەوەو باوکیشی نابێ زیانی لێ بدرێت بە هۆی منداڵەکەیەوە، بەڵکو پێویستە هەردوو لەگەڵ

یەکتردا بسازێن‌و بە سوودی منداڵەکە هەنگاو هەڵگرن ئەگینا هەردوو گوناهبار دەبن‌و هەروەکو ئەوەش پێویستە لەسەر میراتگرەکان ئەگەر منداڵەکە باوکی نەمابو ئەوان ئەرکی باوکی منداڵەکە ئەنجام بدەن، یان مابو بەڵام کەم دەست بو لێرەشدا نابێ ئەوان زیان بە شیردەرەکە بدەن‌و شیردەرەکەش زیان لەو کەلەپور بەرانە بدات، لێرەوە دەردەکەوێت کە ئەگەر کابرا ژنەکەی خۆی تەڵاق داو شیری بە منالی کابرا دەدا پێویستە لەسەر ئەو خاوەن منداڵە کە بژێوی بداتو لیباسی بۆ بکات بۆ ئەو ئافرەتە بە گوێرەی عادەتو باوی خەڵك لەو سەردەمەدا.

ئینجا ﷲ درێژە بەم باسە دەداتو دەفەرموێ: ئەگەر ژن‌و پیاوەکە ویستیان منداڵەکە ببڕنەوە لە شیر مادام بە پرس‌و رای هەردووکیانە، ئەوسا گوناهیان ناگات یا کەمتەریش بێت لە دوو ساڵ. وە ئەگەر ئێوە ویستتان کە ژنێکی تر شیر بدات بە منالەکەتان نەك دایکەکەی خۆی بەمەش گوناهتان ناگاتو دەتوانن بیدەن بە دایەنێك کە شیر بدات بە منالەکە بەو مەرجەی بە گوێرەی باوی ئەو سەردەمە مافی خۆی پێ بدەن‌و لە خوا بترسن.

جا تەماشای سۆزو بەزەیی خوا بکەن کە چۆن هەر لە منداڵیەوە چاودێریمان دەکاتو لە گەورەییدا لە تاوان‌و ستەم دەمانترسێنێت تا لە هەردوو ژیان دا خۆشبەختو سەرفەراز بین ئەوەتە لە پاش ئەم بڕیارە هەرە بەرزو بە نرخانە دەفەرموێ: بزانن کە ﷲ بەو شتانەی کە ئێوە دەیکەن بینەرەو هیچ شتێکی لێ ون نابێتو ئاگای لە هەمو ئیشەکانی ئێوەیە، کەواتە ئەگەر بە شێوەیەکی دادپەروەرانەو رێكو پێك نەجوولێنەوە ئەبێ چاوەڕێی تۆڵەو سزای خوا بکەن‌و ئەگەر ئیشەکانتان بە شێوەیەکی دادپەروەرانە بو با چاوەڕێی رەحم‌و سۆزی خوا بکەن. جاخوای گەورە بۆ سووك کردنی کاری ئافرەتان بڕیارێکی تر دەردەکاتو دەفەرموێ:

(٢٣٤) ئەو کەسانەی کە دەمرن لە ئێوەو هاوسەرەکانیان دەمێننەوە ئەو ژنانە دەبێ چوار مانگ‌و دە رۆژ، چاوەڕێ بکەن‌و خۆیان بگرن، دەبێ ئەو چوار مانگ‌و دە رۆژ عیدە رعایەت بکەن‌و نابێ تا ئەو ماوەیە لیباسی جوان لە بەر بکەن‌و خۆیان برازێننەوە بەوشێوەکە لەپەراوەفیقهیەکاندا باسکراوە. جاهەر کاتێك گەیشتنە ماوەی خۆیان، واتە: چوار مانگ‌و دە رۆژەکەیان تەواو کرد لەسەر پیاوانی سەرپەرشت گوناح نیە کە ماوە بدەن بەو ئافرەتانە دەربچن یان لیباسی جوان لە بەر بکەن بە مەرجێك بە شێوەی عورف‌و عادەت بێتو بە راستی خوا بەو ئیشەی کە ئێوە دەیکەن زۆر ئاگادارە.

بەڵێ، عیدەی ئافرەتێك کە مێردی دەمرێت دوو جۆرن چونکە ئەو ئافرەتە یان سك دارە یان بێ سکە (الحمل)، جا ئەگەر سك

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِۦ مِنْ خِطْبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُوا۟ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا۟ عُقْدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْكِتَٰبُ أَجَلَهُۥ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ فَٱحْذَرُوهُ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا۟ لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى ٱلْمُوسِعِ قَدَرُهُۥ وَعَلَى ٱلْمُقْتِرِ قَدَرُهُۥ مَتَٰعًۢا بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّآ أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا۟ ٱلَّذِى بِيَدِهِۦ عُقْدَةُ ٱلنِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوٓا۟ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا۟ ٱلْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

دار بوو ئەوە تەواو بونی عیدەکەی بریتیە لە دانانی سکەکەی چی زیاتر چی کەمتر لەو چوار مانگ‌و دە رۆژە بخایەنێت.وەك لە سورەتی تەلاق/٤ دا دەفەرموێ: ﴿خاوەن سکەکان ماوەکەیان بە دانانی سکەکەیانە﴾ وە ئەگەر سکی نەبو ئەوە چوار مانگ‌و دە رۆژە وەك لێرەدا باسی فەرمو بەراستی ئەمە سووك کردنی ئەرکی سەرشانی ئافرەتان بو چونکە لە پێشەوە ئەم ماوەیە ساڵێك بووەو لە ئایەتی ژمارە دووسەدوچلی هەمان سوورەت دا دێت. دیسان ئەوەش هەر بار سوکی بو لەسەر ئافرەتان چونکە لە پێشەوە دەبوایە ئەو ئافرەتە کە مێردی دەمرد بچوایە ژوورێکی زۆر بچوکی تاریکەوە بە لیباسێکی کۆن بۆ ماوەی ساڵێك نە خۆی بشۆردایەو نە بهاتایە دەرەوە لە پاش ئەو ساڵە دەهاتە دەرەوەو پشکەڵێکی فڕێ دەداو حەیوانێکی زیندویان بۆ دەهێناو خۆی بەودا دەسریەوەو دەڵێن: کەم وابوە ئەو حەیوانە بژیت لە پاش ئەو خۆ لێ سرینە لە بەر پیسی‌و ناخۆشی ئەو بۆگەنەی کە لەو ئافرەتەوە دەهات؟! جا خوشکانی خوا ناس مافی خۆیەتی کەسەری کڕنوش بخەنە سەر خاك بۆ ئەو پەروەردگارەو هەزاران جار سوپاسی بکەن بۆ ئەو نیعمەتە گەورەو بۆئەو ئاسانکاریەی کە بۆی کردوون، نەخەڵەتێن بەدهۆڵ‌وزوڕنای خوا نەناس‌و بێ ئابڕوویان، ئینجا دەفەرموێ:.

(٢٣٥) گوناح نیە بۆتان ئەگەر هاتو بە شێوەی ڕانواندن‌و ناراستەوخۆ بدوێن لەگەڵ ئەوئافرەتانەی کە لە عیدە دابن واتە

بلێن ئافرەتانی وەکو ئێوە پەکیان ناکەوێت دەیان پیاوی وەکو من پێویستیان بە ئافرەتی وەك ئێوە هەیە بەڵام نابێ رێك بڵێن: من تۆم دەوێت. یان لە دڵتان دا حەز بکەن ئەو ژنانە بهێنن ئەوەش دیسان گوناحتان ناگات خوا دەزانێ کە ئێوە لە مەودوا باسیان دەکەن، واتە: ئەگەر چی من دەزانم کە ئێوە لە پاش عیدە داوای دەکەن بەڵام ئەوە تاوان نیە بەڵام نابێ بە نهێنی بەڵێنیان پێ بدەن، جا ئەمە لە کوێو هەڵگرتنی ژن یان نیکاح کراوی کابرایەك لە کوێ کەچی خۆ بە مەلا زان ئامادەی مامەڵەکەی دەبێت؟! ئەی مەلای نامەلا بۆ شەرم لە خوا ناکەیت تۆ دەبێ نەفرین لەو جۆرە کەسانە بکەیت کە ئاوا بێ ترس سنورەکانی خوا دەبەزێنن کەچی بەکەمێ پارە ئیشیان بۆ ئاسان دەکەیت‌و دینی خۆت دەفرۆشیت بۆ دنیای خەڵك؟! چاکی وتوە شاعیر کە دەڵێت: [illegible] ئایا ئاینی خراپ کردوە جگە لە پاشایان‌وزانایانی خراپ‌وعابیدە نەفامەکان؟) خوا لەو شاعیرە کوردەیش خۆش بێت کە دەڵێت: دەك بەفەناچێت مەلای نامەلا — بەردی بنچینەی دینت دەرهێنا.

تەماشای ئایەتی ٢٢٨ بکەرەوە.

بەڵێ ئەی خاوەن باوەڕان ئا بەو شێوەیە دەتوانرێت کۆمەڵگایەکی پاك‌و خاوێن هەبێت نەك بەو شێوەیەی کە ئەمڕۆ تێیدا دەژین. بەڵێ نابێ هیچ قسەیەکی بێ جێ لەگەڵ ئافرەتی عیدەدارا بکرێت مەگەر قسەیەکی جوان‌و عادەتی بێت وەکو لە پێشەوە باسمان کرد، نابێ نیکاحی بکەن تا ئەو ژنە عیدەی تەواو نەبێت، جا بزانن بەبێگومان ﷻ ئاگادارە بەوەی کە لە ناو دڵەکانتان دا هەیە وا مەزانن کە شتەکانتان لە خوا دەشارێتەوە کەواتە لە خوا بترسن‌و خۆتان بپارێزن لەسزای سەختی ئەو زاتە چونکە دەزانێت کە چ شتێك لە ناو دڵی ئێوەدا هات‌و چۆ دەکات. وەبزانن کە خوا لێ خۆش بوو بە حەوسەڵەیە.

لێرەدا وشەی (غفور)ی بە کار هێناوە تا ئەگەر تاوانێکتان کرد یان وشەیەکی وا کە چاك نەبو هات بە دەمتان دا بە نەفامی، تەوبە بکەن خوا لێتان خۆش دەبێت، ئینجا لەو لاشەوە فەرموی (حلیم) بە حەوسەڵەیە. واتە: ئەگەر ژنێکت حەز لێ بو بەڵام ئەو ژنە لە عیدەدا بو نەکەی قسەی نهێنی لەگەڵ بکەیت بەڵکو خۆ بگرەو بە حەوسەڵە بە تا عیدەکەی تەواو دەبێت. ئینجا ﷻ یاسایەکی ترمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٢٣٦) بە تاوان‌و گوناح حیساب ناکرێت بۆتان ئەگەر مارە بڕی خۆتان بەر لەوەی کە بچنە لایان‌و مارەییان بۆ دابنێن تەڵاقیان بدەن‌ودەبێ شتێکیان بدەنێ هەر چەند نەشتان گواستونەتەوەو مارەیشتان بۆ دانەناون، ئەو شتەیش بەگوێرەی بون‌و نەبونی کابرا دەبێت وەك دەفەرموێ: لەسەر دەوڵەمەند بە ئەندازەی خۆی‌و لەسەر فەقیریش بە ئەندازەی خۆی، کەل‌و پەلێکە کەبە شێوەیەکی عورف‌و عادەت پێی دەدرێت کە ئەمە مافێکە لەسەر چاکە کاران.

(ٱلْمُقْتِرِ) فەقیرە (ٱلْمُوسِعِ) دارایە. بەڵام ئەگەر مارەییان بۆ دانرا بوو ئەوا بەم شێوەیە کە دەفەرموێ:

(٢٣٧) ئەگەر ژنانتان تەڵاق دا پێش ئەوەی بچنە لایان‌و مارەییتان بۆ دانا بون ئەوە دەبێ نیوەی مارەییەکانیان بدەنێ مەگەر ژنەکان عەفوتان کەن، واتە: ئەگەر ژنەکان وتیان: نامانەوێ ئەوە موڵکی خۆیانەو دەتوانن چاوپۆشی لێ بکەن یان ئەو کەسەی کە نیکاحی بە دەستەوەیە چاوپۆشی بکەن، جا کێیە کە ئەم نیکاحەی بە دەستەوەیە ناڕێکی هەیە هەندێك دەڵێن: سەرپەرستی ئافرەتەکەیە. دەتوانێت چاوپۆشی بکات لەو نیوە مارەیە ئەگەر چی ئەمە دەست خستنە ناو ماڵی خەڵکەو بە زیانیشە، بەڵام ماوە دراوە کە بڕیارێکی جیا کراوەیە (استسنائی)ـە، هەندێك دەڵێن: مێردەکانیانە عەقدی نیکاحی ئەوانیان بە دەستەوەیەو قەبوڵیان کردوەو دەشتوانن هەڵی وەشێننەوە. واتە: مەگەر مێردەکانیان چاو پۆشی بکەن لە نیوەکەی ترو هەمو مارەییەکە بدات بە ئافرەتەکە ئەمەش هەر دروستەو ئیشێکی باشەو هەر کامیان ئەم بەشەی خۆیان ببەخشن بەمەبەستی ئاسانکاری ئیشێکی چاکیان کردوە. بۆیە دەفەرموێ: خۆ ئەگەر یەکتر عەفو بکەن ئەمە زۆر نزیکترە لە تەقواوە. خیتابەکە بۆ پیاوانە، جا ئافرەتانیش دەگرێتەوە هەر کامیان یەکتر عەفو بکەن ئیشێکی باشیان کردوە، ئەو رێزو چاکەکاریەی کە هەیە لە نێوانی خۆتان دا لە برایەتی‌و رەحم‌و شەفەقەت‌و دۆستایەتی‌و خزمایەتی لە بیرتان نەچێتەوەو کێشە دروست مەکەن کە ئەو خزمایەتی‌و دۆستایەتیە لابات. بە راستی ﷻ بینەری ئەو کارانەیە کەئێوە دەیکەن. ئەگەر بەچاکی رەفتار بکەن ﷻ پاداشتی چاکەتان دەداتەوە. وەئەگەر بە خراپیش رەفتار بکەن خوا تۆڵەتان لێ ئەسێنێتەوە، بە داخەوە ئەمڕۆ هەر پیاوو ژن لە یەك جیا بونەوە ئیتر هەمو شت لە بیر دەچێتەوە. ئینجا ﷻ بڕیارێکی ترمان بۆ باس دەکات‌و دەی چەسپێنێت بەم بڕیارەی سەرەوە کە باسی خێزانە تا تێمان بگەیەنێت کە ئیسلام هەموی یەکەو پارچە پارچە ناکرێت نابێ هەندێکی بە لاوە چاك بێت‌و وازلە هەندێکی تری بهێنێت ئەوەتا لێرەدا لە پاش عائیلە باسی نوێژمان بۆ دەکات.

(٢٣٨) ئاگاداری نوێژەکانتان بن بە تایبەت نوێژی ناوەڕاست. لە بارەی نوێژی ناوەراستەوە قسەی زۆر هەیە بەڵام نزیك ترینیان ئەوەیە کە نوێژی عەسرە چونکە چەندین فەرمودەی پێغەمبەر ﷺ ی لە سەرە لەوانە [illegible] فەرموی:خواگۆڕەکانیان‌و ماڵەکانیان پڕ بکات لە ئاگر هەروەك چۆن سەرگەرمیان کردین لە نوێژی ناوەڕاست هەتا خۆر ئاوا بو، وە ئەوە نوێژی عەسرە} هەروەها ئیمامی موسلمیش بەم شێوەیە بۆمانی باس دەکات کە{خەریکیان کردین لە نوێژی ناوەڕاست نوێژی عەسر}وە هەڵسن بۆ خوا بە شێوەیەکی گەردن کەچانەو بەندایەتی خوا بکەن.

﴿قَٰنِتِينَ﴾ گەردن کەچان.

ئەمە بڕیارێکی گشتیەو دەبێ مرۆڤ گەردن کەچ بێت بۆ هەمو حوکمێکی خوا. نوێژیش یەکێکە لەو حوکمانە. دەڵێن: تا ئەو ئایەتە دانەبەزی بو موسڵمانان لە بەینی خۆیاندا لە نوێژدا قسەیان دەکرد بەڵام کە ئەو ئایەتە دابەزی ئیتر موسڵمانان بێ دەنگ بون. بۆیە هەندێك وتویانە ﴿قَٰنِتِينَ﴾ واتە (ساکتین) بێ دەنگان. واتە لەنوێژەکانتاندا بێدەنگ بن‌و قسە مەکەن‌و ئێمن‌و سێکن بن.

(٢٣٩) جا ئەگەر ترسان‌و نەتانتوانی بوەستن بۆنوێژ کردن بە پیادە یان بەسواری بڕۆن‌و نوێژەکانتان بکەن، جا هەر کاتێك کە ئێوە ترستان نەما، ئەوسا یادی خوا بکەن‌و نوێژەکانتان بکەن هەروەکو خوا چۆن فێری کردون کە لە پێشدا ئەوەتان نەدەزانی‌و بە تەواوی قیام‌و رکوع‌و سجود ئەنجام بدەن. زۆرترین زانایانی تەفسیر لەسەر ئەوەن کە ئەم (خەوفە) لە جیهاد دا لە کاتی شەڕدا دەبێت. بەڵام دەگونجێت مەبەستەکە گشتی بێت، واتە: هەر کاتێ کە ترست هەبو چ لە دوژمن بێت یان لە درندە یان ترسی فەوتانی نوێژەکەت بو ماوەی هەڵسوکەوتت نەماوە وەکو لە سەیارە دابوی و ماوەیان نەدا کە دابەزیت‌و نوێژ بکەیت ئەتوانیت چۆنت بۆ بکرێت وا نوێژ بکەیت. ئیمامی بوخاری دەڵێ ئەوزاعی وتویەتی: ئەگەر سەرکەوتن نزیك بو توانای نوێژ نەبو کەبە هێما نوێژەکەیان بکەن ئەوە لەو کاتەدا نوێژەکەیان دوا بخەن تا دەکەونەوە ئاسایش‌و دوو رکات نوێژ بکەن، وە ئەگەر توانای دوو رکاتیان نەبو رکاتێك‌و دوو سوجدە ببەن، واتە: یەك رکات نوێژ بکەن بەسەو ئەگەر توانای رکاتێکیان نەبو دەبێ نوێژەکە دوا بخەن تا کاتی توانا. ئیمامی بوخاری سێ بەڵگەی لەسەر ئەم رەئیە باس کردوە. یەکەمیان: دواخستنی پێغەمبەرﷺ نوێژی عەسر لە رۆژی خەندەق دا هەتا رۆژ ئاوا بو.

حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحْيَٰهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَٰتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥٓ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَٱللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

دووهەمیان: کاتی فەرمانی ئامادە بونی دا بە یارەکانی بۆ بەنی قورەیزە فەرموی: [illegible]. [illegible] ﷺ [illegible]/ هیچ کام لە ئێوە نوێژی ئەم عەسرە نەکات مەگەر لە بەنی قورەیزە} ئەوەبو هەندێکیان لە رێگادا نوێژیان کردو وتیان: مەبەستی پێغەمبەر ﷺ پەلە کردن بووە هەندێکیان نوێژەکەیان نەکرد تا چوونە بەنی قورەیزە بەڵام رۆژ ئاوا ببو کاتێك پێغەمبەری ئازیز ﷺ ئەمەی بۆ باس کرا، ئەو لۆمەی هیچ کام لەوانی نەکرد واتە بەوە رازی بوە.

سێهەم: ئەنەسی کوڕی مالیك دەڵێ: هێرش کردنە سەر قەڵای شوشتەر دەستی پێ کردو نزیکی نوێژی بەیانی بو شەڕ زۆر گەرم بو توانای نوێژ کردنمان نەبو تا رۆژ بەرز بووەوە ئەو کاتە نوێژمان کردو دوا بە دوای نوێژەکە سەرکەوتین ئەنەس دەڵێت: هەمو دنیاو ئەوەی کە تێدایەپێم بدرایە بە ئەندازەی ئەو نوێژە پێم خۆش نەبو، بەڵام جمهور دەڵێن: نابێ دوا بخرێت. لەگەڵ رێزم بۆ ئەوان ئەوەی ئیمامی بوخاریم پێ خۆشە، هەر خوایش زانایە. ئینجا ﷻ لە پاش نوێژی ترس جارێکی تر باسی ئەو ئافرەتانە دەکات کە مێردیان مردوە بەم شێوەیە قورئان یاساکان تێکەڵ دەکات تا تێمان بگەیەنێت کە ئیسلام هەمو یەکەو نابێ پارچە پارچە بکرێت وەکو ئەمرۆ کە دەیان حیزب‌و دەستەو کۆمەڵ بە ناوی ئیسلامەوە دروست بون‌و هەر یەکەی بەشێکی لە ئیسلام گرتووە هەر خۆیشی بە راست دەزانێت! ئینجا دەفەرموێ:

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ إِذْ قَالُوا۟
لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ قَالَ
هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا۟ ۖ
قَالُوا۟ وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا
مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا۟
إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ
لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ
قَالُوٓا۟ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِٱلْمُلْكِ
مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ ٱلْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰهُ
عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِى ٱلْعِلْمِ وَٱلْجِسْمِ ۖ وَٱللَّهُ
يُؤْتِى مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾
وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ
ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا
تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ۚ
إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

(٢٤٠) جا ئەو کەسانەی کە دەمرن لە ئێوەو هاوسەرانیان بە جێ دەهێڵن مۆچیاری بۆ هاوسەرەکانیان دەکرێ کە هەتا ساڵێك بمێننەوەو دەرکردن نیە، خۆ ئەگەر خۆیان دەرچوون بۆ ئەوەی کەئیشێکی چاك بۆخۆیان ئەنجام بدەن کە لە عورفو عادەتدا پەسەند بو، ئەوە ئێوەی سەرپەرستی ئەو ژنانە هیچ تاوانێکتان لەسەر نیەو خوا خاوەنی دەسەڵاتەو ئیشەکانی بە حیکمەتە. ئەم ئایەتە هەندێك پێیان وایە مەنسوخە بە ئایەتی پێشو کە وتمان ئەگەر چی ئەم ئایەتە لە قورئان دا لە دوای ئایەتی پێشوو هاتوە بەڵام لەدابەزیندا ئەم لەپێش ئەودا هاتوە، بەڵام من واتێ دەگەم بڕیاری ئەم ئایەتە ئیختیارییەو بڕیاری ئایەتی چوار مانگ و دە ڕۆژ ئیجبارییە، جا باش وایە ساڵێك دەرنەچێت بەڵام ئەگەر هاتو ساڵێك نەیان توانی دەبێ چوار مانگو دە ڕۆژ دانیشن کەوابو ئەم دوو ئایەتە دژایەتیان نیەو پێویست بەوەناکات کە بوترێت هەڵوەشاوەتەوە(منسوخ) وە خوا زاناترە. لە پێشەوە فەرموی: ئەگەر ئافرەتێك تەڵاق دراو هیچ مارەیی نەبو، ئەوە دەبێ کەلو پەلێکی بۆ دابین بکرێت. لێرەدا بە گشتی دەفەرموێ:

(٢٤١) بۆ تەڵاق دراوان، جا ئیتر هەر جۆرێك بن بە شی ڕەوای خۆیان هەیەو دەبێ پێیان بدرێت بەگوێرەی عورفو باوی سەردەمی خۆیان ئەمە مافێکە لەسەر پارێزکاران. زانایان پێیان وایە ئەمە شتێکی واجبەو پێویستە هەر کەسێك بە هەر نەوعێ بێت ژنی تەڵاق دا بیچگە لەو حقوقەی کە دەکەوێتە سەری وەکو نیوەی مارەی یان هەمو مارەییەکەی ئەگەر چوو بێتە لای، بەڵێ ئەمەیە ڕەوشتی پەسەند لە ڕەوانگەی ئیسلامەوە نەك شەڕو تێ هەڵدانو مافی ئافرەت خواردن.

(٢٤٢) هەر ئا بەم شێوەیە خوای گەورە نیشانەکانی خۆی بۆ ئێوە ڕۆشن دەکاتەوە، بەڵکو ئێوە بیر کەنەوەو ئاوەزاتان هەبیو بزانن کە چۆن ڕەفتار دەکەن. ئینجا ﷻ ﷲ چەند ڕوداوێکمان بۆ دەگێڕێتەوە کە ڕوداوی مێژویین بۆ بتەو کردنی بیرو باوەڕی خوا ناسانو باوەڕ هێنان بە تواناییو زانایی خواو و دەفەرموێ:

(٢٤٣) ئایا تۆ خەبەرت پێ نەگەیشتوەو نازانیت ئەو کەسانەی کە دەرچوون لە ماڵەکانیان کە ئەوان هەزاران کەس بون، جا ﷻ ﷲ پێی فەرمون: بمرن هەموویان مردن لە پاشان زیندوی کردنەوە بە ڕاستی خوا خاوەنی نیعمەتو کەرەمە بە سەر خەڵك دا، بەڵام زۆربەی خەڵك سوپاسی خوا ناکەنو سپڵەو نمەك نەناسن. هەندێك دەڵێن: سێ هەزار کەس بون، لە ترسی مەرگ دەرچون دەڵێن تاعون پەیدا ببو ئەمانە هەستان لە ترسی ئەوەی کە نەمرن دەرچوون بەڵام پێی فەرمون: بمرن هەموویان مردن، دەڵێن چۆنە شیوێکو لەو شیوەدا هەموویان کۆبونەوەو دەنگێك لە خواروو ژووروی شیوەکەوە هاتو هەمویان بە جارێك مردنو رزین پێغەمبەرێك دای بە لایان داو دوعای بۆ کردنو ﷻ ﷲ زیندوی کردنەوە، بەم شێوەیە بۆ ئەوانو بۆ هەمو کەسێ دەری خست کە هەمو شت لای خودا ئاسانەو مەرگو ژیان بۆ ئەو یەکسانە. هیچ پەرچێك ناتوانێت ڕێگەی بگرێت لە هەر شتێك کە ئارەزۆی لێ بێت بە ڕاستی ئەم مەرگو ژیانەش یەکێکە لە نیعمەتە گەورەکانی خوا ئەگەر باش بیری لێ بکەنەوە بۆیە فەرموی: بە ڕاستی خوا خاوەنی نیعمەتو کەرەمە بە سەر خەڵك دا بەڵام زۆربەی خەڵك سوپاسی خوا ناکەنو سپڵەو نمەك نەناسن. دوا بە دوای ئەمە دەفەرموێ: مادام مەرگ بە دەست خۆتان نیە ئەگەر خوا ئیرادەی نەکرد نابێت وە ئەگەر ئیرادەشی کرد دەبێت ئیتر ئێوە ترستان لە چیەو بۆچی دەترسن لە دوژمنانتان :

(٢٤٤) دەی شەڕ بکەن لە ڕێگای خوادا و بزانن کە ﷲ بیسەرە بۆ وتارتانو زانەرە بە کردارتان. ئاشکرایە کە ئەم جیهادەش بە بێ ماڵ نابێت لە بەر ئەوە ﷻ ﷲ جارێکی تر سرنجی موسڵمانانی بۆ ماڵ بەخشین ڕادەکێشیو دەفەرموێ:

(٢٤٥) کێیە ئەو کەسەی کەوا قەرزی جوان دەدات بە خوا، جاخوایش زیادی دەکات بۆی بە چەندین بەرابەری زۆر، هەر خوایە توانای هەمو شتێکی هەیە دەگرێتەوە و نایدات بە

هەندێكو فرەوانیش دەكات بۆ هەر كەسێ كە خوای ئارەزۆی لێ بێت، وەهەر بۆلای خۆیشی دەبرێنەوە.. جا وەختێ ﷻ ﷲ بفەرموێ: (كَثِيرَةً) دەبێ چەند بێت. لە فەرمودەی قودسی دا هاتوە كە دەفەرموێ: {ئەی بنیام ببەخشە پێت دەبەخشم مەیگرەوە لێت دەگیرێتەوە}. ئینجا ﷻ ﷲ داستانێكی ترمان بۆ دەگێرێتەوە لە ناو بەنی ئیسرائیل داو دەفەرموێ:

(٢٤٦) مەگەر تۆ نازانیو عیلمت نیە كە هەندێك لەپیاو ماقوڵانی بەنی ئیسرائیلی لە دوای موسا(عليه السلام) بە یەكێك لە پێغەمبەرەكانی خۆیان كە ئەو پێغەمبەرە (شمعون یان شمویل) ناو بوە وت: پاشایەك یان رێبەرێكمان بۆ دانێ تا لە رێگای خوادا غەزا بكەین. بەڵێ بەنی ئیسرائیلی كاتێ، كە لایان دا لە فەرمانی خواو دەرچوون خوا خەڵكێكی تری زاڵ كرد بە سەریان داو تەفرو تونای كردن، ئیتر نەپێغەمبەریان ماو نەپاشا. لە دوای دا ﷻ ﷲ پێغەمبەرێكی بۆ رەوانەكردن، ئینجا كە پێغەمبەریان بۆ هات پاشایان نەبو دەیان وت: ئەگەر بێتو ئێمە پاشایەكمان هەبێت ئیتر ئێمە بۆ تۆڵە سەندنەوەی خۆمان لەگەڵدوژمنانی خۆمان دا لەسەر ئایینی خوا شەڕ دەكەین. پێغەمبەرەكەیان وتی: ئاخر من دەترسم كە ئەگەر جیهاد فەرز كرا لە سەرتان ئێوە شەڕ نەكەن وتیان: چۆن ئێمە لە رێگای خوادا شەڕ ناكەین لەگەڵ ئەوەشدا كە ئێمە دەركراوین لە ناوماڵو خێزانی خۆمان؟چۆن شەڕ ناكەین چۆن تۆڵەی خۆمان ناسێنینەوە بەلام لە كاتێك دا كە شەڕ فەرز كرا لە سەریان پشتیان تێ كرد تەنها ژمارەیەكی كەمیان نەبێت، بەڵێ مرۆڤ رەفتاری ئاوەهایە كاتێ جیهادو شەڕ نیە لە رێگای خوادا، ئاهو ناڵەیان بۆ جیهاد، بەلام كاتێ كە جیهاد روو دەدات زۆربەیان پشتی تێ دەكەنو خۆیان دەشارنەوەو هەندێ جاریش ئیشەكە بە بێ جێ تەماشا دەكەن، بە راستی مرۆڤ بە زۆری لەسەر زیانی خۆیەتیو ستەم لە خۆی دەكات. جاﷻ ﷲ زانەرەبەستەمكاران، دەزانێ كێ زاڵمەو كێیش مەزڵومەو لێێ ناگۆڕێت.

(٢٤٧) پێغەمبەرەكەیان پێی وتن ئەوا ﷻ ﷲ تالوتی كرد بە پێشەواو پادشای ئێوەو كردی بە لێپرسراوتان وتیان: ئەوە چۆن دەبێت سەر پەرستی ئێمە بێتودەستیانكرد بە رەخنە گرتنو وتیان: ئێمە شایستەترین لەو كەببین بە پاشاو خاوەن دەسەڵات چونكە خاوەن ماڵین لە حاڵێكدا ئەو ماڵی وای نیەو هەژارە، پیاوێكی فەقیرە وا چۆن دەبێت قیادەی ئێمە بگرێتە دەست پێغەمبەرەكەیان (عليه السلام) وتی: بزانن بەراستی ﷻ ﷲ ئەوی هەڵبژاردوە بە سەر ئێوەدا لە بەر شتانێك كە هەر خۆی دەزانێت، وەئەوی بەهۆی زانیاریو توانای لەشەوە، بەسەر ئێوەدا بەرز كردوەتەوە واتە: هەم عیلمی پێ داوەو هەم لەشی چاكوتەندروستی پێ داوە كە هەرئەم دوو مەرجەش پێویستە بۆ رەهبەر، لەودا هەن، سەروەت سامان مەرجی سەرپەرستی نیە چونكە شتێكە بە دەست خوایە هەندێك نزم دەكاتەوە كە زۆر زاناو ژیرەو هەندێكیش بەرز دەكاتەوە كە زۆر نەزانو گێلن وەك دەفەرموێ: هەر خوایە مالیكو موڵكی خۆی دەدات بە هەر كەسێك كە ئارەزۆی لێ بێت ئەمە ئیتر نیشانەی باشو خراپی نیە نیشانەی بەرزو نزمی نیەو ماڵ ئەمانەتێكە خوا بە هەندێكی دەدات وەبە هەندێكی نادات، ﷻ ﷲ موڵكی زۆر فرەوانەو رزقی زۆرەو زانایشەو ئیشەكانی لە روی زانینەوە ئەنجام دەدات نەك گۆترەكاریو دەشزانێت كە ئێوە چۆن رەفتار دەكەن لەگەڵ پێغەمبەرو بەرنامەكەیدا ئەمەش وەلامێكی ددان شكێنی ترە بۆ ئەو كەسانەی كە بەرژەوەندیان كردوە بە خواو دەیپەرستن چونكە ئەگەر بەرژەوەندی رواڵەتی شتێكی زۆر گرنگ بوایە دەبوایە ﷻ ﷲ كابرایەكی ناودارو دەوڵەمەندی ئەوانی بكردایە بە رەهبەر تا بێ سێودوو دوای كەوتنایە.

بەڵێ ئەوان لە پێشدا تابووتێكیان هەبو كە هەندێك ئەسبابی تێدا بو وەك گۆپاڵو جلو بەرگی هارون وموسا، هەروەها چەندین شتی تر كە هەڵیان دەگرت لە پێش خۆیان دا بۆ هەر شەڕێك دەچوون سەر دەكەوتن بەلام كە فەرمانی پێغەمبەرەكانیان شكاندو لایان دا تابوتەكەیان برا ئیتر ئەوان شكەستیان خواردو زەلیل بون، ئینجا پێغەمبەرەكەیان وتی: یەكێك لەو بەڵگانەی كە ﷻ ﷲ تالوتی بۆ ئێوە هەڵبژاردوە ئەویە تابوتەكەتان كە مایەی سەركەوتنو ئارام بەخشینە بۆ ئێوە لە لای خوای خۆتانەوە بۆتان دێتەوە دەڵێن. فریشتە لە ئاسمانەوە هاتنو بۆیان هێنانەوە ئەوان بە چاوی خۆیان بینیانو گەیشتە بەردەستیان ئەوەتە خوا دەفەرموێ:

(٢٤٨) پێغەمبەرەكەیان پێی وتن: بە راستی نیشانەی پاشایەتی ئەو بە سەر ئێوەدا ئەوەیە كە تابوتەكەتان دێتەوە بۆ لاتان كە لەو تابوتەدا لەلایەن پەروەردگارتانەوە ئارامشی تێدایەو دەبێ بەهۆی دڵنیا بونتان لە راستی پێغەمبەرەكەتانو سەربەرزیو سەركەوتنی ئاییندەتان، وەپاش ماوەی ئالی موساو ئالی هارون كەبە جێماوە لێیان كە بریتی بو لە عەساو جلو بەرگی موساو هارونو وردە پارچەی ئەلواحی تێیدایە كە بێگومان ئا لەوەدا بەڵگەیەكی گەورە هەیە بۆ ئێوە كە بزانن پێغەمبەرەكەتان راستەو فەرماندەیی تالوتیش دروستەو دەبێ ئیتر بە گوێی بكەن. ئینجا ئەو كەسانەی كە راست بون دوای ئەم رەخنە گرتنە ئامادە بونو لەشكرێك پێكهات بەلام رەهبەری لێزانو شارەزا هەروا بە گۆترە خەڵكێك پێش خۆی نادات بۆ شەڕ بەڵكو تاقیان دەكاتەوە

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِٱلْجُنُودِ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُۥ مِنِّيٓ إِلَّا مَنِ ٱغْتَرَفَ غُرْفَةًۢ بِيَدِهِۦ ۚ فَشَرِبُوا۟ مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُۥ هُوَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ قَالُوا۟ لَا طَاقَةَ لَنَا ٱلْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦ ۚ قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ ٱللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةًۢ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا۟ لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُۥدُ جَالُوتَ وَءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُۥ مِمَّا يَشَآءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ ٱلْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

ئەوەتە لێرەش ئەم قیادە بەرێزە ئەو لەشکرەی خۆی تاقی دەکاتەوە وەك قورئان دەفەرموێ:

(٢٤٩) کاتێ کە تالوت سەربازەکانی جیا کردەوە بیری لە تاقیکردنەوەیەکی لەشکرەکەی کردەوەو وتی: بێگومان کە ﷲ ﷻ ئێوە تاقی دەکاتەوە بە روبارێك، جا هەر کەسێ لەو ئاوە بخواتەوە، ئەوسا ئەوەلە من نیەو با لەگەڵ ئێمەدا نەیەتو هەر کەسێکیش لەم ئاوە نەخواتەوە لە ئێمەیە مەگەر کەسێك یەك لامشت ئاو بخواتەوە، جا هەر کەسێك لەو لا مشتە(گوێل) زیاتر بخواتەوە نابێ لەگەڵ ئێمەدا بێت، جا کە گەیشتنە روبارەکە جگە لە کەمێکیان نەبێ هەمو لەو ئاوەیان خواردەوە، دەڵێن: ئەو لەشکرە هەشتا هەزار کەس بووە کە حەفتاو شەش هەزاریان گوێیان بە ئامۆژگاریەکەی (تالوت) نەداو بە کەیفی خۆیان ئاویان خواردەوەو چوار هەزاری لەگەل دا مایەوە، بەڵکو وا مەشهورە کە سێ سەدو چەند کەسێکی بۆ مایەوە وەکو ژمارەی یارەکانی پێغەمبەر ﷺ لە بەدردا بە هەر حاڵ خوا دەفەرموێ: جا لەو کاتەدا کە خۆیو ئەو خاوەن باوەڕانەی کە لەگەڵیا بون تێپەڕین لەو روبارەو تەماشای کەمی خۆیانو زۆری دوژمنیان کرد وتیان: ئەمڕۆ توانای شەڕی جالوتو سەربازەکانی ئەومان نیە چونکە ئێمە کەمینو ئەوان زۆرن جالوت قیادەی کافرەکان بو، وە تالوتیش قیادەی خاوەن باوەڕان بوو، جا خوا دەفەرموێ: ئەوانەی یەقینیان بو کە بە خزمەتی خوای خۆیان دەگەنو حیسابیان لەگەڵ دا دەکات وتیان: زۆر جار کۆمەڵی بچوكو کەم بوە کەسەرکەوتوە بە سەر کۆمەڵی گەورەوزۆردا، بە چی؟ بە بڕیارو بە ئیزنی ﷻ ﷲ واتە مادام ئێمە بۆ خوا شەڕ بکەینو خوامان لەگەڵدا بێتو یارمەتیمان بدات ئیتر زۆریو کەمی گرنگ نیەو خۆ بگرن چونکە خوا لەگەڵ خۆگران دایەو لە کاتی پێویستدا یارمەتیان دەدات. ئینجا دەفەرموێ:

(٢٥٠) جا لە کاتێکدا کە کۆمەڵی بچوکی باوەڕداران بە قیادەی تالوت روبەڕوبوەوە لەگەڵ کۆمەڵی زۆری کافری خوانەناس دا بە قیادەی جالوت، باوەڕداران وتیان: خوایە لافاوی خۆگریو ئارامی برژێنە بەسەرمانداو پێمان محکەمو بتەو بکە کە وەقرە بگرینو یارمەتیمان بدەو زاڵمان بکە بە سەر گەلی کافران دا.

(٢٥١) بەڵێ پەروەردگار نزاکەی لێ وەرگرتن، جا بە ئیزنی خوا ئەو کۆمەڵە بچوکە ئەوانیان شکاندو داود کە ئەو کاتە سەربازێك بو لە ناو لەشکەری تالوت دا جالوتی کوشت کە قیادەو رەهبەری کافران بو، ئیتر ئەو لەشکرە گەورەیە تارو مار کراو ئەو لەشکرە بچوکەش سەرکەوتوانە درێژەی بە ژیانی خۆی داو خوای گەورەش نیشانەی ئازایەتیو شەهامەتی بە داود بەخشی ﷻ ﷲ پادشایەتیو دانایی پێداو کردی بە پێغەمبەر پاش شمویلو فێری ئەو شتانەی کرد کە خۆی ئارەزۆی لێ بو وەك لە سورەتی ئەنبیا/٨٠ دا دەفەرموێ: ﴿فێری دروستکردنی لیباسی زرێمان کرد بۆ ئێوە﴾و لە سورەتی سەبەئدا/١٠ دەفەرموێ: ﴿ئاسنمان بۆ نەرم کرد﴾ تا چۆنی ئارەزۆ لێ بێت بەو شێوەیە لیباسی لێ دروست بکاتو لە سورەتی ساد /١٨-١٩ دا دەفەرموێ:﴿ بە راستی ئێمە چیاکانمان رام کرد بۆ داود بۆ ئەوەی لەگەڵیا بە ئێوارانو بە بەیانیان تەسبیحاتی خوا بکەنو باڵندەکانیش کۆدەکرانەوە بۆیو لە هەوادا دەوەستانو لەگەڵ داودا تەسبیحاتیان دەکرد﴾

جا فەرمو پێم بڵێن کێ نیشانەو مەدالیای ئەوەندە بە نرخی وەرگرتوە؟ بە راستی ئیش هەر بۆ خوا بکەیت چاکەو بەرهەمەکەی زۆر بە نرخە خوایە وامان لێ بکەی هەر بۆ تۆو هەر لە بەر خاتری بەرز کردنەوەی ئایینەکەی تۆ ئیش بکەین، بەڵێ دروستکارو بەدیهێنەر ی ئەم جیهانە چاك دروستکراوی خۆی دەناسێت، ئەگەر بێت ئەم پارێزگاری ئایینە تەنها هەربە قسەی روت بێتو هیچی تر بەبێگومان ستەمکاران هەرگیز پاشە کشە ناکەنو ئەم زەویە هەمو پڕ دەبێت لە ستەمکاریو تالانو کوشتنو برینو داوێن پیسیو بەد رەوشتی وەك ئەمڕۆ دەبینین. بۆیە دەفەرموێ: ئەگەر ﷻ ﷲ هەندێك لە خەلکی بە هەندێکی تری لە بەین نەبات زەوی هەموی خراپ دەبوو جاری وایش هەیە ئەو شەڕانە لەسەر ئایین نین بەڵام ئەویش هەر چاکە چونکە

گەلێك مرۆڤی بێ رەوشتو ستەمکارو تاوانبار بەو شەڕە دەفەوتێنو خەڵك پشوویەکی ئارام دەداتو لە شەڕیان رزگار دەبێت. بەحەقیقەت خوا خاوەنی نیعمەتی زۆرە بە سەر هەمو عالەمدا. نەیفەرموە بە سەر موئمنان دا چونکە وەك وتمان: لە بەینی کافرانیش دا ﷻ شەڕ دروست دەکاتو کافران دەدات بە گژ یەکدا، چونکە ئەگەر هەروا بمێننەوە فەساد زیاتر دەبێت کەواتە ئەم جەنگە دەبێت بە هۆی بێ هێزی کردنی هەندێکیان لە بەین چونی هەندێکی تریان" فللە الحمد فی الاولی والاخرە" لەم داستانەدا ئەم شتانە وەردەگیرێت.

یەکەم - زوڵمو ستەمو تاڵانیو دەرکردن دەبێت بە هۆی راپەڕینو تۆڵە سەندنەوە زوو یان دێر، ئەوەتە ﴿ وتیان: چۆن ئێمە لە رێگای خوادا شەڕ ناکەین لەگەڵ ئەوەشدا کە ئێمە دەرکراوین لە ناو ماڵو خێزانی خۆمان؟ ﴾

دووەم - پارێزگاری لە وڵاتو پاراستنی لەدوژمنانی موسڵمان ئەرکێکی ئیسلامیەو جیهادی رێگای خوایە.

سێهەم - دەست بە سەرا گرتنی موڵكو ماڵی موسڵمانان حەرامەو شەڕ لەسەر کردنی جیهادە.

چوارەم - موسڵمانان داوای شەڕ نەکەن بەڵام هەر کاتێ شەڕ هاتە پێشەوە مەردانە رادەپەرنو تەمەڵی ناکەن، وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: ÑzÛã ÑmtzÛã Üãbi ÑßÜã j ãÄ Üã ÑmÜ jÛ ÑzÛã ÑmÜj ... ÑzÛã ÑmÜ j ... BöÃa/ ئاواتی
شەڕو روبەڕوبونەوەی دژمن مەخوازنو داوای خۆشی لەخوابکەن جائەگەر گەیشتن پێیان، ئەوسا خۆ بگرنو بزانن کەبێگومان بەهەشت لەژێر سێبەری شمشێردایە}

پێنجەم - جیهاد پێویستی بە رەهبەرو قیادە هەیە.، موسڵمان نابێت بێگەورەو رەهبەربێت تەنانەت پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: ãÑj ÑmÜ Z ÑzÛã ÑmÜ j öÃa ÞÝä/ ئەگەر سێ نەفر دەرچون بۆ سەفەر با کەسێکیان بکەن بە گەورەو ئەمیری خۆیان} جا ئەمە بۆ سەفەر ئاوامان پێدەفەرموێ کەواتە بۆ ئیشێکی گرنگی وەك جیهاد دەبێت چۆن بێت، وە ئەم رەهبەرەش لە ئاسمان ناکەوێتەخوارەوە بەڵکو موسڵمانان دەبێت لەناو خۆیاندا بە رەچاوگرتنی مەرەجەکانی رەهبەر، کەسێك لە خۆیان هەڵبژێرن.

شەشەم - مەرجی رەهبەر زانایی‌و بەدەن ساخیە نە نەژادو نە دەوڵەمەندی.

حەوتەم - نەبون یان کەمی ماڵو سامان نەکرێت بە بەهانە بۆ نەکردنی جیهاد ﴿هەر خوایە مالیكوموڵکی خۆی دەدات بە هەر کەسێك کە ئارەزۆی لێ بێت ﴾.

هەشتەم - پارێزگاری ئایین پێویستی بە زەحمەتو جیهاد هەیە نەك لە ماڵ دا دانیشتنو هەر بڵێی ﴿ ktÿÃä 3gåä LTÑä ktÿÃäe ﴾؟! جا بەسالمینش ناوەستن دەڵێن: غانمین؟!

نۆهەم - پیاوانی موجاهید دەبێ تاقی بکرێنەوە تا ریزەکەیان پاڵفتە ببێت نەك هەر زۆرو بۆر بێت.

دەهەم - بەرژەوەندی نەکرێت بە بتو بپەرسترێت تەماشای ئەو هەمو تاقیکردنەوانە بکە کە کرا لەگەڵ ئەو خەڵکەی بەنی ئیسرائیلی دا﴿ بێگومان کە ﷻ ئێوە تاقی دەکاتەوە بە روبارێك﴾.

یانزەهەم - سەرکەوتنی موسڵمانان بە زۆری‌و کەمی نیە بەڵکو بە دەست خوایە.﴿ وتیان: زۆر جار کۆمەڵی بچوكو کەم بوە کەسەرکەتوە بە سەر کۆمەڵی گەورەو زۆردا، ﴾

دوانزەهەم- مەرجێکی گرنگی تری سەرکەوتن خۆگرتنە ﴿چونکە ﷻ لەگەل خۆگراندایە﴾ پێغەمبەریشمان دەفەرموێ: Æäj ... Üpä/ ÐÃäâHÛ / بێگومان سەرکەوتن لەگەڵ خۆ گرتن دایە.}

سیانزەهەم- مەرجێکی تریان پاڕانەوەو نزای موجاهیدانە لە کاتی دەست پێ کردنی شەڕدا کە ئەو کاتە یەکێکە لەو کاتانەی کە نزاو دوعا قەبووڵ دەبێت ئەمانیش ﴿وتیان: خوایە لافاوی خۆگریو ئارامی برژێنە بەسەرماندداو پێمان محکەمو بتەوبکە کە وەقرە بگرینو یارمەتیمان بدەو زاڵمان بکە بە سەر گەلی کافران ﴾

چواردەهەم- جیهاد کردن پارێزەری ئایینەو پێویستی بە ئەسباب هەیەو پێویستە ئەو ئەسبابانە بە گوێرەی توانای موسڵمانان ئامادە بکرێت وەك لە ئایەتی شەستی سورەتی ئەنفالدا هاتوە ﴿ئەوەی کە لەتواناتاندایە لەهێز ئامادەی بکەن...﴾ لێرەش قیادەو پێکهێنانی لەشکر ئەنجام درا ئینجا شەڕی پێکرا.

پانزەهەم- دروستە فەرماندەی موسڵمانان شتێکی زیادە بدات بەو کەسانەی کە لە ناو لەشکرەکەدا شتی گرنگو گەورە دەکەن وەك پێغەمبەرمانﷺ ئەفەرموێ: {ÑzÛã ... BöÃa/ هەر کەسێ کەسێکی کافر بکوژێت هەرچی پێیە بۆ ئەوە}

لێرەشدا خوای گەورە سەبارەت بە داود کە جالوتی کوشت دەفەرموێ:﴿ داود کە ئەو کاتە سەربازێك بو لە ناو ئەو لەشکەری تالوت دا جالوتی کوشت کە قیادەو رەهبەری کافران بو.. خوای گەورەش نیشانەی ئازایەتی‌و شەهامەتی بە داود بەخشی ﷻ پادشایەتی‌و دانایی پێداو کردی بە پێغەمبەر ﴾

شانزەهەم- شەڕو لێکدان سونەتێکی خواییەو دەبێ تا قیامەت ببێت بۆیە پێغەمبەریشمان دەفەرموێ: UãÑÑ ... Äj
ÑzÛã ... Ñj
ÑzÛã ... Ñj

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۘ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ ۖ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ۗ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۖ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

هەمیشە بەشێك لەم ئوممەتەم لەسەرئایین شەڕ دەكەن‌و دیارن هەتا ڕۆژی قیامەت فەرموی: جاعیسای كوڕی مریەم ﷺ دادەبەزێت، ئەوسا ئەمیرەكەیان دەڵێ:وەرە ببە بەئیمامان، دەفەرموێ: نەخێر بەراستی دەبێ هەندێكتان پیشەوای هەندێكتان بن كە ئەمە ڕێزێكی خوایە بۆ ئەم ئوممەتە}

كەوابو جیهاد تا ڕۆژی قیامەت دەمێنێت لێرەش دا فەرموی: ﴿خوای گەورە ئەگەر هەندێك لە خەڵكی بە هەندێكی تری لە بەین نەبات زەوی هەموی خراپ دەبو ﴾ ئینجا دەفەرموێ:

(٢٥٢) ئا ئەوەی كە باسمان كردو خوێندمانەوە هەموی نیشانەكانی خودان كەدەی خوێنینەوە بە سەرتا و بێگومان تۆ ئەی محمد ﷺ یەكێكی لە پێغەمبەران.

(٢٥٣) ئەوانە پێغەمبەرانن كە ئێمە هەندێكمان بەرز كردەوە بە سەر هەندێكیاندا هەندێكیان خودا قسەی لەگەڵ كردوە وەك موساو پێغەمبەرمان‌و ئادەم سەلاتو سەلامی خوا لە هەمویان، هەندێكیانی چەند پلەمان بەرز كردوەتەوەو بە عیسای كوڕی مریەم نیشانە گەلی ئاشكرای دا، ئەوە بو كە بە ئیزنی خوا مردوی زیندو دەكردەوە كوێرو كەچەڵی چاك دەكردەوە، هەروەها لە قووڕ تەیری دروست دەكردو فوی پێدا دەكردو گیانی تێ دەكەوت‌و زیندو ئەبوویەوە ئەوانە هەمویان نیشانەی ئاشكرا بون ئێمە یارمەتیمان دا بە روح القدس، واتە: بە روحێكی پیرۆز. ئایا ئەو روحە پیرۆزە بو كە مردوی پێ زیندو دەكردەوە؟ یان مەبەست لەروح القدس جبرائیلە كە جبرەئیل پاڵپشتی بو یارمەتی دەدا. خۆ ئەگەر خوا ئارەزوی بكردایە هیچ كەس شەڕی نەدەكرد پاش هاتنی ئەوان چونكە راستو ناراستیان بۆ جیا دەكردنەوەو لەسەر راستی‌و دروستی خۆیان دیان بەڵگەی رۆشنیان پێشان دەدان بەڵام ناكۆكی لە نێوانیان دا پەیدا بو، جا هەندێكیان باوەڕیان هێناو هەندێكیشیان كافر بون، دیارە ئەوان خۆیان ناكۆكیان دروست كرد، واتە: ئەگەر خوا ئارەزوی لێ بوایە نەی دەهێڵا نیزاع ببێ، بەڵام بڕیاری خوا لەسەر ئەوە نیە كە كەس بەزۆر موسڵمان بكات چونكە دروستبونی ئێمە لە دنیادا بۆنەمانی بەهانەیە، جا ئەگەر بە زۆر خەڵكی موسڵمان یان كافر بكات ئیتر سوود لە دروستبونی دنیامان دا نامێنێت‌و ئەو ئایەتانەی كە مانای ئەوە دەگەیەنن كە ئەگەر خوا مەیلی لێ بێت خەڵكی ڕێنمایی دەكات‌و ئەی كات بە موسڵمان یان ئەگەر ئارەزوی لێ بێت هەر كەس هیدایەت بدات هیدایەتی دەدات‌و هەر كەسێكیش خوا گومڕای بكات كەس ناتوانێت هیدایەتی بدات ئەمانە راستن‌و بەڵگەی كەماڵی قودرەت‌و دەسەڵاتی خوداوەندن، بەڵام خوا بڕیاری داوە كە ئەوە نەكات، واتە: نە كەس بە زۆر موسڵمان بكات وە نە كەس بە زۆر گومڕا بكات بەڵكو مرۆڤی كردوە بە سەر پشك‌و خۆی دەتوانێ ڕێگا هەڵبژێرێ بۆ خۆی وەك لە ئایەتی بیست‌و نۆی ئەلكەهفدا دەفەرموێ:﴿جا هەر كەس ئارەزوی لێیە سا با باوەڕ بهێنێ‌و ئەوەش كە ئارەزوی لێیە با كافربێ﴾ بەڵام الله ﷻ هەرچی خۆی ئیرادە بكات دەیكات‌و كەس ناتوانێت ڕێگای بگرێت، وە ئەم ئیرادەش دوو بەشە ئیرادەی كەونی‌و ئیرادەی شەرعی، جا بۆ ئەوەی چاكتر لەو ئایەتانە شارەزا ببیت ئەم چەند دێرە سەبارەت بە ئیرادە دەنوسین چاكی بزانە بۆ ئاییندەت بە كەڵكە .

ئیرادەی خوای خاوەن دەسەڵات دوو بەشە:

یەكەم - ئیرادەی كەونی ئەم بەشە هەر چۆنێك خۆی ئیرادە دەكات وەها دێتە دی‌و كەم‌و زیادی نابێت.

دووهەم - ئیرادەی شەرعی كە ئەم بەشەی مەرج نیە بێتە دی جیاوازی نێوانیان بەم شێوەی خوارەوەیە

الف - ئیرادەی كەونی حەتمەن دێتە دی ئیرادەی شەرعی مەرج نیە بێتە دی

ب - ئیرادەی كەونی مەرج نیە خوا خۆی پێ خۆش بێت بەڵام لە بەر حیكمەتێك كە خۆی دەیزانێت ئەی كات وەك دروست بونی كوفرو شەیتان بەڵام ئیرادەی شەرعی، خوا پێی خۆشە وەك باوەڕهێنان.

ج ـ ئیرادەی کەونی خۆی مەبەست نیە بەڵکو لە بەر شتی تر مەبەستە وەك دروستبونی شەیتان ئەمە بە ئیرادەی کەونی خوا دروست بوە نەك لە بەر خاتری خۆی بەڵکو بۆ تاقیکردنەوەی مرۆڤە، بەڵام ئیرادەی شەرعی، هەر خۆی مەبەستە وەك رەوانە کردنی پێغەمبەران و باوەڕ هێنانی خەڵك بەوان. بە کورتی هیچ شتێك لەم بونەوەرەدا بەبێ ئیرادەی خوا روونادات بەڵام دەبێ بزانین ئیرادەی خوا بەم شێوەیە کە باسمان کرد. بۆ نمونە – کوفری ئەبو جەهل ئیرادەی کەونی خوا بوە باوەڕی ئەبو بەکریش هەر ئیرادەی کەونی خوا بوە چونکە هاتوەتە دی و هەم ئیرادە شەرعیە چونکە خوا بەو بیرو باوەڕە رازیەو پێی خۆشە واتە هەردوو ئیرادە هەندێك جار یەك دەگرن و هەندێ جاریش لە یەکتر جیا دەبنەوە وەك کوفر بۆ کافران ئەمە هەر کەونیەو باوەڕ بۆ هەمو خەڵك ئەمەش ئیرادەشەرعیە بەڵام نایەتە دی بۆ هەمو خەڵك. ئینجا دەچینەوە سەر ئایەتێکی تر کە دەفەرموێ:

(٢٥٤) ئەی خاوەن باوەڕان شت ببەخشن لەوەی کە پێمان داون و ئەمانەتە لاتان لە پێش ئەوەی کە رۆژێك بێت کە نە مامەڵەو نە دۆستایەتی و نە شەفاعەتی تێدایە کە رۆژی قیامەتەو بە راستی هەر کافرانن ستەمکارن.

(٢٥٥) خودایەو هیچ پەروەردگارێکی تر نیە کە شایستەی پەرستن بێت بێجگە لە ئەو کە زیندوەو هەمو شتێك کە گیانی تێدایە بە هۆی ئەوەوە دەژیت و سەرپەرستی هەمو شتێکەو هیچ شتێك بە بێ ئەو خۆی پێ راگیر ناکرێت نەخەوە نوچکە دەیگرێت نەدەخەوێت، چونکە خەو بۆ حەسانەوەیە خوا هەرگیز ماندو نابێت تا پێویستی بە خەو ببێت، بۆ خوایە ئەوەی کە لە ئاسمانان و زەوی دایەو هەمو موڵکیەتی جا کێ هەیە بتوانێت شەفاعەت بکات لە لای خوا مەگەر بە ئیزنی خۆی وەك دەفەرموێ: ﴿مەگەر دوای ئەوەی کە ئیزن بدات بۆ کەسێك کە ئارەزۆی لێ بێت و رازی بێت﴾نەجم/٢٦

ئەمە قسەی ئەو کەسانە هەڵ دەوەشێنێتەوە کە دەڵێن: هەر کەس ئارەزۆی لێ بێت شەفاعەت دەکات بۆ هەر کەسێك کە خۆی بیەوێت، بەڵێ شەفاعەت هەیە بەڵام بەو مەرجانەی کە باسمان کرد، جا کەی ژیرانەیە کەسێك بە بۆنەی شەفاعەتەوە پشتوێنی لێ بکاتەوەو هیچ خۆی زەحمەت نەدات بۆ نمونە دەرمانی دژی زەهر هەیە جا کەی ژیرانەیە کابرا بڵێت من زەهر دەخۆم، چونکە دەرمانەکەی هەیە. ئینجا دەفەرموێ: ئاگای لە ئایندەو رابردویان هەیە، وەهیچ شتێك لە عیلمی خوا بە تەواوی نازانن و ئەو زانایەی کە مرۆڤ هەیەتی لە چاو زانایی خوا دا زۆر کەمە وەك لە سورەتی ئیسرا /٨٥ دا دەفەرموێ:﴿ئەوەی کە بە ئێوە دراوە لە زانستی هەر زۆر شتێکی کەمە﴾ ئینجا پاش باسکردنی فرەوانی زانینی باسی دروستکراوێکی گەورەی تر دەکات و دەفەرموێ: کورسیەکەی خوا لە ئاسمانان و زەوی گەورەو فرەوانترەو پاراستنی ئاسمانان و زەوی بارێکی گران نیە لای ئەو زاتەو هەر ئەوە خاوەن شکۆو گەورەیە گەورەیەکی وایە کە هەمو گەورەکان لە بەر دەستیا بچوك و فەرمانبەر و داماون.

ئەم ئایەتە بەرێزترین ئایەتی قورئانەو بەناوبانگە بە(ئایەتەلکورسی)و چەندین فەرمودەی پێغەمبەرﷺ لە بارەیەوە باسکراوە. ئەسەحی ریوایەت ئەوەیە کە خوێندنی ئەم ئایەتە دەبێت بە هۆی دوور کەوتنەوەی شەیتان لە مرۆڤ کە لەم بارەوە داستانێکی مەشهور هەیە لە ئەبو هورەیرەوە ؓ کە بوخاری لە چەند جێگا باسی کردوە لێرەش ئەم ریوایەتەی ئیمامی ئەحمەدو ئیمامی موسلیمتان بۆ باس دەکەین کە دەڵێت:{ [illegible] ﷺ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] لە ئۆبەیی کوڕی کەعبەوە هاتوە کە پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لێ کرد کە ئایا دەزانی کام ئایەت لەو کتێبەی خوا کەلاتەگەورەترە لە هەموان؟ ئۆبەیی وتی: خواو پێغەمبەرەکەی دەزانن. چەند جارێك پێغەمبەر ﷺ ئەم پرسیارەی دووبارە کردەوەو لە پاش دا ئۆبەیی، وتی: وتم ئایەتەلکورسی. پێغەمبەرﷺ دای لەسەر سینگم و فەرموی: زانست تۆی لەخەم رەخساندوە پیرۆزت بێت ئەی باوکی مونزیر سوێند بەو کەسەی کە گیانی منی بە دەستە ئەو سوورەتە زمانێك و دوو لێوی هەیە کە لەلای قاچی عەرش دا یادی ئەوپادشایە دەکات}

بەم شێوەیە دەرکەوت کە ئەم ئایەتە ئایەتێکی گەورەی قورئانەو پێکهاتوە لە دە رستەی سەر بە خۆو پێنج ناوی خوای تێدایە کە لە راستی دا کۆکەرەوەی هەمو ناوەکانی خودان (ٱللَّهُ، ٱلْحَىُّ، ٱلْقَيُّومُ ، ٱلْعَلِىُّ، ٱلْعَظِيمُ) منیش داوا لەرۆڵەی موسڵمانان دەکەم کەلە بەری بکەن و پاش نوێژکان وکاتی خەوتنان و کاتی ترس بخوێنن چونکە ئایەتێکی زۆر گەورەیە بەسوودە،

لەئەبو ئومامەی باهیلیەوە هاتوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمویەتی: [illegible] هەر کەسێك لەپاش هەمو نوێژە فەرزەکان ئایەتەلکورسی بخوێنێت هیچ شتێك نابێ بەپەردە لەنێوان ئەو ولەنێوان چونە بەهەشتەوە جگە لەمردن}.

کورسی یەکێکە لەمەخلوقە گەورەکانی ﷲ، لەبارەی گەورەی ئەو مەخلوقەی خودا پێغەمبەرمان ﷺ فەرمویەتی: [illegible]

[illegible]
[illegible] هەر حەوت
ئاسمانگەکان لەچاو کورسیدا وەك هەڵقەیەك وان لەناو
دەشتێکداو گەورەیی عەرشیش بەسەر کورسیدا وەك گەورەیی
ئەودەشتە وایە بەسەر ئەو هەڵقەدا}. وە ئیبنو عەباس دەڵێت:
[illegible]
[illegible] کورسی جێگای هەر دوو پێی ﷲ یەو عەرشیش
کەس ئەندازەی نازانێت جگە لە ﷲ} ئەمە قسەی سەحابیەکە لە
بارەی شتێکی غەیبییەوە بێگومان قسەی ئەوانیش لە بارەی
غەیبەوە حوکمی فەرمودەی گەیەنراو ([illegible]) بە پێغەمبەری
هەیە.

﴿مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ﴾ بۆ لە مەو بەر لە مەو دوا مانا کراوە هەروەها
﴿وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ . ﴿سِنَةٌ﴾ وەنەوزە.

(٢٥٦) زۆر کردن نیە بۆ وەرگرتنی ئایین هەر کەس ئەبێ خۆی
هەوڵ بداتو لە ئایین شارەزا ببێتو بە ئارەزۆی خۆی وەری
بگرێت بە راستی چاك‌و خراپ رۆشن کراوەتەوە بۆ خەڵك. لێرەدا
ئەوەمان تێدەگەیەنێت کە بە زۆر ئایین ناسەپێندرێت بە سەر
خەڵك دا بەڵکو دەبێ خەڵك بۆ خۆی بگات بە قەناعەتو باوەڕ
بهێنێت ئەمە دژایەتی ئایەتەکانی جیهاد ناکات، چونکە مرۆڤ بێ
سەرپەرستو یاسا ژیانی بۆ ناکرێت جا یا دەبێت یاسای خودا
فەرمانڕەوا بێت یان یاسای نەزانی، جا با هەر ناوێکی هەبێت
وەك لە ئایەتی پەنجای سورەتی مائید دەفەرموێ: ﴿ئایا فەرمانی
نەزانیتان دەوێت؟ کێ هەیە جوانتر لە خوا بێت لە لایەنی
فەرمان دانانەوە بۆ گەلێك کە گەیشتبێتە دڵنیایی؟﴾

دەی بۆ فەرمانڕەوایی یاسای ﷲ دەبێ جیهاد بکرێتو
فەرمانەکانی ئەو جێ بە جێ بکرێت بەڵام بۆباوەڕ هێنان
بەئیسلام کابرا بەدەست خۆیەتیو زۆری لێ ناکرێت، ئەگەر چی
خوا رازی نیە بە کوفرو بێ باوەڕی. لێرەدا لەوانەیە بڵێن دەی
ئەوە دیکتاتۆریە، لە وەڵام دا دەڵێین: هەمو خەڵك کۆمۆنیستی
یان سۆسیالیستی یان دیموکراسی تۆیان قەبووڵ نیە ئەی تۆ بۆ
ئەم هەمو ئاگرو ئاسنە بە کار دێنیت بۆ رام کردنی خەڵكو بە
پەسەندیشی دەزانیتو لاڤ مرۆڤدۆستیو دیموورایش لێدەدەیت
لەحاڵێکدا تائێستا ئەوەی کەئێوە ئەو هەموهاتو هاوارەی
بۆدەکەن نەبوەو نەدێتە دی چونکە پەیڕەوی کردنی ئارەزۆاتەو
ئارەزۆکانیش هیچ کات یەك ناگرن کەواتە خەویکەو هەرگیز
نایەتەدی؟ ئەی بۆ ئیسلام مافی ئەوەی نیە کەئەوەی بۆ بکرێت
بە مەرجێك یاساکەی تۆ دەست کردی کۆمەڵێ خەڵکە کەخۆیشی
ئاگای لە ئاییندەی خۆی نیەو بە ئارەزۆی تاقمێکە، بەڵام یاسای
ئیسلام هی دروستکەری خەڵکەو بۆ هەمو کەس وەکو یەك وایەو
ئاییندەی هەمو کەسیش دەزانێتو زیاتر لەهەزار ساڵ بەسەر
ملیاردها مرۆڤدا فرمانڕەوای کردوەو زێڕین ترین کاتی
مرۆڤایەتی ئەو کاتە بوە کە بە چاکی پەیڕەوی کراوە، واتە
دڵنیابن ئەوەی کەئێوە دەی پەرستن مافی پەرستنی نیەو دوای
کلاوی بابردو کەوتون بەڵام خوای داناو زاناو کار بەجێ کەتۆی
لەهیچەوە هێناوەتە دنیاو ئەوهەمو جیهازو دەسگا گرنگو سەیرو
سەمەرانەی پێداویتو پاشان دەتمرێنێ، ئینجا زیندویشت
دەکاتەوە بۆ حیساب هەر ئەو مافی پەرستنی هەیە، بۆیە مەرجی
باوەڕی راستەقینەش ئەوەیە کەبە تەواوی قەناعەتەوە خۆی پاڵ
بەو هەمو خوا دەست کردانەوە بنێتو خوای راستەقینە
بپەرستێت بۆیە دەفەرموێ: جا ئەو کەسەی کە کافر بێت بە
تاغوتو باوەڕ بهێنێت بە خوا بەراستی ئەوە دەستی گرتوە بە
دەستەیەکی زۆر بتەوو محکەمەوە کە سەرێکی لای ئەوەو ئەو
سەرەکەی تری وا لە لای خوادا کە هەرگیز بچڕانی نیەو دەگات
بە خۆشیو خۆشبەختی هەر دوو دنیا، بەراستی خوا بیسەرو
زانەرە بە ئیشەکان. ([illegible]) واتە هەر شتێك بێجگە لە خوا
بپەرسترێت ئیتر ئەو شتە گیان دار بێت وەك شەیتانو
گەورەورەئیس خێڵەکان یان بێ گیان وەك پارەو مەقامو
شورەتوگۆڕەکان، لە ترسا بێت وەك پەیڕەوی کردنی رەئیسەکان
یان لە خۆشەویستیدا بێت وەك پارەو ئافرەت هیچ فەرقی نیە،
پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible]
[illegible] بمرێت
بەندەی دینارو درهەمو پارچەی مەغمەڵێ و پارچەی پۆشاك
ئەگەر پێی درا رازییەو ئەگەر پێی نەدرا ناڕازیە} کەواتە
پەرستن هەرمانای سوجدە بۆ بردن نیە، بەڵێ پەیڕەوی هەر
شتێك بکەیت یان یاساکەی قەبوڵ بکەیت ئەوە پەرستنە. جا
ئەگەر پەیڕەوی ﷲ و یاسای ئەوت کرد ئەوە بەندایەتی بۆ
پەروەردگارت کردوە بەڵام ئەگەر شوێنکەوتوی یاسایەکی تر بیت
ئەوە بەندایەتی جگە لە پەروەردگارت کردوە. سا تێبگە.

(٢٥٧) اللَّهُ دۆستو یارمەتی دەری باوەڕ دارانەکە رزگاریان دەکات لە تاریکاییەکانەوە بۆ رۆناکی بەڵام ئەوانەی کە خوا نەناسن دۆستو یارمەتی دەرانیان تاغوتەکانن نەك رزگاریان ناکەن بەڵکو لە روناکی یەوە دەیان بەن بۆ تاریکاییەکان، جا تەماشا کەن چ ئەندازە جیاوازن وتراوە: ژیير ئەوەیە خۆی تەمێ بکات.

لێرەدا وشەی ﴿ٱلنُّورِ﴾ ی، بە تاك فەرموە بەڵام وشەی ﴿ٱلظُّلُمَٰتِ﴾ ی، بە کۆ فەرموە، (النور) واتە: رێبازی ئیسلام کە تەنها یەك رێگایە، وەك لە سورەتی ئەنعام دا دەفەرموێ: ﴿بێگومان ئەمەیە رێگای من کە راستە جا پەیرەوی بکەنو پەیرەوی رێچکەکانی تر مەکەن، چونکە بەش بەشتان دەکاتو دورتان دەخاتەوە لە رێگای خوا﴾

بەڵام لادان لە رێگای خودا چەندەها تاریکی دێنێت وەکو تاریکی عەقڵو تاریکی نەفسو تاریکی پەیرەوی کردنی شەیتانو تاریکی دنیا پەرستیو ستەم کاریو دەیان تاریکی تر کە بە هۆی لاڕێ بونو دوور کەوتنەوە لە ئایینی خودا توشی خەڵك دەبێت ئەمە تەنها لە دنیاداو لە رۆژی دوایشدا رۆژیان لەم رۆژانەی دنیا چاکتر نیە، وەك دەفەرموێ: ئەوانە هاوڕێی ئاگرنو بۆ هەمیشە لە ناوی دا دەمێننەوە. ئینجا اللَّهُ داستانێکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٥٨) وشەی (ألم تر) بە مانای بینینو زانین دێت، لێرە مەبەست دووهەمە، واتە: تۆ خەبەرت نیەو نازانیت کەچۆن ئەو کەسەی کە دەمە دەمەی کرد لەگەڵ ئیبراهیمدا لە بارەی خوای خۆیەوە، جا دەگونجێت ئەم (ە) هایە بۆ ئیبراهیم بێت لە بارەی خوای ئیبراهیمەوە یان بۆ کابرای دەم باز بگەڕێتەوە وەك مانامان کرد دەڵێن: ئەم کابرای دەم بازە نەمروود بووە خۆی بە خوا دەزانیو ئەم دەمبازیەشی لە بەر ئەوەبو کە خوا دەوڵەمەندی کرد بوو سەروەتو پاشایەتی پێ دابو جا لە خۆی بایی ببو دژایەتی ئیبراهیمی دەکرد لە بارەی خواوەو هەر خۆی بە خوا ئەزانی، ئەو کاتەی کە ئیبراهیم گوتی: خوای من ئەو کەسەیە کە زیندوو دەکاتەوەو دەش مرێنێت، دەڵێن ئەویش دوو نەفەری هێنا یەکێکیانی کوشتو ئەوی تریانی بەرەڵا کرد، وتی: منیش زیندوو دەکەمەوەودەشمرێنم، واتە: منیش مردن وژیانم لێدێت ئابەم شێوەیە ئیدعای خوایەتی دەکرد، ئینجا ئیبراهیم وتی: مادام تۆ بەم کارەت وا دەزانیت کە ژیانو مردن بە دەست تۆیەو هەمو گۆڕانکاریەکت پێدەکرێت، دەی خوا خۆر لە رۆژهەڵاتەوە دەر دەهێنێت تۆ ئەگەر راست دەکەیتو گۆڕانکاریت بە دەستە دەی لە رۆژئاواوە بیهێنەرەوە، ئەوسا ئەم خوا نەناسە ماتو داماو بوو هیچ وەڵامی بۆ نەمایەوە، بەڵێ مرۆڤێکی زاڵم بو، وە بە راستی

اللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَوْلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِ إِلَى ٱلظُّلُمَٰتِۗ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِي حَآجَّ إِبْرَٰهِـۧمَ فِي رَبِّهِۦٓ أَنْ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّيَ ٱلَّذِي يُحْيِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحْيِۦ وَأُمِيتُۖ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأْتِي بِٱلشَّمْسِ مِنَ ٱلْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ ٱلْمَغْرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِي كَفَرَۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥٨﴾ أَوْ كَٱلَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِاْئَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۥۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍۖ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِاْئَةَ عَامٍ فَٱنظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْۖ وَٱنظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِّلنَّاسِۖ وَٱنظُرْ إِلَى ٱلْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

خواش رێنمایی گەلی زاڵم ناکات.گەلێك کە زولمو ستەم بکات اللَّهُ نایخاتە سەرە رێگای راست دەڵێن: ئەو کابرایە هەر باوەڕی نەهێناو بە هەمو هێزیەوە دژایەتی ئیبراهیمو ئایینەکەی کرد تا اللَّهُ مێشوولەی زاڵ کرد بە سەرياو کوشتیو ناوو کرداری ئیبراهیمیش بو بە پاشماوەیەکی چاكو لای هەمو خەڵك مایەوە. ئینجا داستانێکی گرنگی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٥٩) ئایا هەواڵی ئەو کابرایەت پێ نەگەیشتوە کە بە لای گوندێکدا تێ پەڕی کە وێران ببوو دارو بەردی کەوتبو بەسەر یەکداو خەڵکەکەی هەموویان مرد بون، جا وتی: خوا ئەمانە چۆن زیندو دەکاتەوە؟ (پرسیار دەکات بۆ ئەوەی چۆنیەتی زیندوبونەوەی بۆ دەرکەوێت) جا خوا ئەو کابرایەی سەد ساڵ مراند، کە خۆرادنو خواردنەوەو گوێ درێژێکیشی پێبو بۆ سواری، پاشان زیندوی کردەوەو فەرموی: چەندێکە لێرەیت؟ وتی: رۆژێك یان تاقێکە من لێرەم، کاتێ تەماشای گوێدرێژەکەی دەکرد کە هەر ئێسقانەکەی مابو پێی وابو دەمێکە لێرەیە، بەڵام کە تەماشای خواردنەکەی دەکرد کە نەگۆڕابو پێی وابو کە زۆر نەماوەتەوە بۆیە وتی: تاقێکە. خوا فەرموی: نەخێر وانیە کە تۆ دەزانیت بەڵکوئەوە سەد ساڵە تۆ لەوێدایت، دەی بیر لە تواناودەسەڵاتی ئێمە بکەرەوەو تەماشایەکی خواردنو خواردنەوە کەت بکە کە هیچ گۆڕانکاریەکیان بە سەر دا نەهاتوە دەڵێن: ترێو هەنجیرو ئاوی مێوەی پێ بوە ئەمانە هیچ کامێکیان نەگۆڕا

بون، جا اللّٰه لە ڕێگای فریشتەوە پێ فەرمو: تەماشای گوێ درێژە
کەت بکە کە چی لێ هاتووەو چۆنی دروست دەکەینەوەو ئێمە تۆو
بە سەر هاتەکەت دەکەین بە بەڵگەی زیندو کردنەوە بۆ خەڵك و
تەماشای ئێسقانەکان بکەو بزانە چۆنی ڕاست دەکەینەوە لە پاشدا
بە گۆشت ئێسقانەکانی دا دەپۆشین دەڵێن: ئێسقانی ئەو گوێ
درێژە بە ڕاستو بە چەپ دا بڵاو ببو ئەوەندەی بەسەردا تێ
پەڕیبوهەموی سپی ببوەو اللّٰه بایەکی نارد هەموی کۆکردنەوەو
هەر پارچەیەکی لە شوێنی خۆیدا داناو بو بە گوێدرێژێکی
ئێسقانیو لە پاشدا خوا دای پۆشی بە گۆشتو ڕەگو پێستو
فریشتەیەکی نارد فوی کرد بە هەردوو کونە لووتی داو کوتو پڕ
سەڕاندی، ئەم کابرایە دەڵێن: عوزەیر پێغەمبەر بوە، جا کاتێ کە
ئەم هەموشتەی بە چاوی خۆی دی وتی: من دەزانم خودا
دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێك دا هەیەو لەم زەمانەدا کەس ئەو
زانایییەی منی نیە چونکە من بە چاوی خۆم زیندو کردنەوەم
دیوە. ئەم داستانەی عوزەیر پێغەمبەر پەندو حیکمەتی زۆری تێ
دایە بۆ زۆربەی خەڵکی نەفامو نەزانو لەدین تێنەگەیشتوو
ئەوانەی کە لە غەیری اللّٰه هاوار دەکەنو دەپاڕێنەوە، پێیان وایە
کە بەردێك یان دارێك یان قەبرێك یان پیاو چاکێك یان
پێغەمبەرێك یان شێخێك وەڵامی داواکاریەکانیان دەداتەوە کاتێ
کە بانگیان دەکەنو لێیان دەپاڕێنەوە، یان شیفای
نەخۆشییەکەیان دەدات، یان داوای منداڵ لە قەبرێك دەکەن
(سبحان اللّٰه) پاكو بێگەردی بۆ خوای تاكو تەنهاو بێ شەریکە،
غەیری خوا کەس هیچ شتێك لە پەنهانیەکان نازانێت. من دە
پرسمو دەڵێم: ئایا ئەگەر پێغەمبەرێك خوای گەورەو خاوەن
دەسەڵات سەد ساڵ بیمرێنێت، ئینجا دوای ساڵ زیندوی بکاتەوەو
پرسیاری لێ بکات چەندێکە مردویت؟ وەڵام بداتەوە بڵێت خوایە
ڕۆژێکە یان دانی ڕۆژێکە مردوم. جا ئەگەر کەسێك پێغەمبەری
خوا بێت ولەهەمو شێخێك شێختر بێتو وەلیو دۆستی اللّٰه بێت
سەد ساڵ بمرێت نەزانێت چەندە مردووەو ئەم سەد ساڵە ئاگای نە
لەم دنیایەو نە لەو دنیایە بێت بەنەسی ئایەتی قورئان ئەی دەبێ
بێجگە لە خوای خاوەن دەسەڵات کێی ترهەبێت لەو گەورترو
پایەبەرزتر ئاگای لە داخوازییو پاڕانەوەکانی ئێوە بێت؟ قورئانی
پیرۆز کە شەش هەزارو دووسەدو ئەوەندە ئایەتە بەلای کەمییەوە
شەش هەزار ئایەتی باسی عەقیدەیە، لەگەڵ ئەوەشدا زۆربەی
هەرە زۆری خەڵکی توشی سەدان جۆر نەخۆشی شیرك بوون! بۆ
لە قورئانەکەت ورد نابیتەوە؟ بۆ لەو خوایە ناپاڕێنەوە کە
زیندوەو نامرێ؟ بۆ لە مردوو داوادەکەن؟ خۆ ئەگەر ئێوە دەڵێن
ئەوانەی کە ئێمە داوای یارمەتیان لێ دەکەین ئەوانە واسیتەمان
بۆ دەکەن لەلایەن اللّٰه، ئایا تۆخۆت نازانی کە واسیتە تەنها لە
حوکمی زاڵم دا هەیە؟ خۆ اللّٰه سیفەتی زوڵمی نیە تا پێویست بە
واسیتە بکات. سیفەتێکی اللّٰه عەداڵەتە، خۆ هەر حاکمێکیش
عەداڵەتی هەبو پێویستی بە واستە نیە ! جا باش بیر بکەرەوەو
بزانە کە لە هەر شوێنێکدا واسیتە هەبو بە یەقین زوڵم زاڵە
بەسەر عەداڵەت دا. خۆ ئەگەر هەندێك بیر لەم قورئانە بکەیتەوە
جا دەزانی موشریکانی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ بە دەقی ئایەتی
قورئان کەسیان ئینکاری خوایەتی خوایان نەکردوە، اللّٰه
دەفەرموێ: ئەی محمدﷺ، پرسیار لەو موشریکانەی وەك ئەبو
جەهلو دارو دەستەکەی بکەوبڵێ کێ ئاسمانەکانو زەوی
دروستکردوە؟ کێ بارانتان بۆ دەبارێنێ؟ ﴿ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ﴾ دەیان وت:
اللّٰه، بەڵکو موشریکەکان دەیان وت: ئەی محمد ﷺ ئێمە دەزانین
ئەوانەی کە بانگیان دەکەینو لێیان دەپاڕێینەوە خوانین
بەڵکوئەمانە تەنها واسیتەن لە بەینی ئێمەو اللّٰهدا ﴿ ئێمە
تەنهابەندایەتی ئەوان بۆ ئەوەدەکەین کە لە اللّٰه نزیکمان
بکەنەوە﴾ زومەر/٣.

خۆ موشریکەکان حەجیان دەکرد، هەمیشەخزمەتی ماڵی خوایان
دەکردو ئاویان بە حاجیانی ماڵی خوا دەدا ، وەهەمیشەیش نە
تەنها تەوافی ماڵی خوایان دەکرد، بەڵکو بۆ تەوافیش لیباسیان
لەبەرخۆیاندا نەدەهێشتو دەیان وت: نابێت ئەو بەرگو لیباسەی
کە ئێمە گوناهمان پێوە ئەنجام داوە تەوافی ماڵی خوای پێ
بکەین، بەڕوتی تەوافیان دەکرد لەبەر زۆر ڕێزلێنان لە ماڵی خوا
! دەی بۆچی بە موشریك اللّٰه ناویان دەبات؟ ئینکاری خواکردن
کوفرە، باوەڕبون بەخواو پەیڕەوی نەکردنی هەرکوفرەوباوەڕبون
بەخواو پەیڕەوی کردنی هەندێ لەویاسانەی کەبەسودی بێتو
دژایەتی کردنی هەندێکی کە بە سودی نەبێت کوفرە، ناسینی
خواو ئەنجامدانی فەرمانەکانیو سپاردنی هەندێ لە
تایبەتمەندییەکانی خوایەتی وەك منداڵ پێدانو شیفادانو
زیادوکەمکردنی ڕۆزیو قوربانی بۆکردنو سپاردنی ئەمانە بە
غەیری خوا شیرکەو پێی کافر دەبێت، جا هەر کەسێك بەو
تاوانەوە بمرێت دۆزەخ بۆ هەمیشە جێگەیەتی. کەواتە موشریك
ئەوەیە باوەڕی بە خوا هەیەو عیبادەتی خواش دەکات، بەڵام
لەگەڵ خوا پەرستیەکەیشی دا پەنا بۆ غەیری خوا دەباتو هاوار
لە غەیری خوا دەکات و پێی وایە جگە لە خوا سوودی پێ دەدات،
خۆ تۆ کاتێ کە ئەو مردوە زیندو بو ئەگەر لە دووری یەك کیلۆ
مەتردا بانگت بکردایە نەبەدەمتەوەدەهاتو نە گوێیشی لێت
دەبو ، ئەی چۆن ئێستا کە مردوە ئاگای لە تۆیە؟ ئەی نازانی
بێجگە لەخوا کەس غەیب نازانێت، خۆ ئەوە سیفەتی خوایەتیە
تۆ بەو کەسەی دەدەیت! ئەی خواناس بۆ بیر ناکەیتەوە؟! ئەی
نازانی کاتێ کە ئیبراهیم پێغەمبەرعليه السلام میوانی بۆ هات ئینجا

خواردنی بۆدانان، وتیان: ئێمە خواردن ناخۆین، ئینجا وتیان: بە ئیبراهیم عليه السلام ئێمە فریشتەین‌و نێرراوین لەلایەن خواوە بۆ لەناوبردنی قەومی لوت پێغەمبەر عليه السلام، جا ئیبراهیم عليه السلام کەپێغەمبەرەو خلیل الله یە نەزانێت ئەوانە فریشتەن تا بە خۆیان خۆیان ئاشکرا نەکرد ئەی دەبێ چ کەسێ غەیەب بزانێت‌و چ کەسێك کەرامەتی هەبێت‌و لەلای الله لە ئیبراهیم پێغەمبەر عليه السلام گەورەتر بێت؟ خۆ هەمان جەماعەت بون بە مێوانی لووتیش عليه السلام بەڵام نەی زانی کە ئەمانە فریشتەن تا خۆیان ئاشکرا کرد ! بۆ لووت پێغەمبەر عليه السلام نەی زانی‌و کەرامەتی نەبو بەر لەوەی سەردانی ئەو بکەن کە جەماعەتێك مێوانن لە ماڵی ئیبراهیم پێغەمبەردان عليه السلام؟!. ئەی نازانی کە ئەسحابو لکەهف وەلی الله بون، الله سێ سەدو نۆساڵ خەواندنی، جا کاتێ کە خەبەری کردنەوە پرسیاریان لە یەکتر دەکرد چەندێکە نوستوین هەندێکیان وتیان: رۆژێکەو هەندێکی تر وتیان: تاقێکە. بۆ بیر ناکەیتەوەو لە قورئانەکەی خۆت وردبیتەوە کە هیچ گومانی تێ دانیە؟! ئەی الله ی خاوەن دەسەڵات بۆ ئەم هەمو نموونانە باس دەکات‌و دەی هێنێتەوە لە قورئان دا؟ ئایا تەنها حکایەتەو بۆ گوێ گرتن‌و خۆشیە وهیچی تر؟ بەدەیان نموونەی تر دەتوانی هەرلەم قورئانەدا دەر بهێنی‌و بیری لێ بکەیتەوە. هەمو ئەمانە کە باس دەکرێت تەنها بۆ ئەوەیە کە بەتەنهایی خوا بپەرستی‌و هەر داواکارییەکت هەیە تەنها داوا لەو بکەیت‌و دەسەڵاتی رەها تایبەتی خوایەو هیچ کەسی تر ئاگای لە هیچ نیەو هیچی پێ ناکرێت مەگەر بەئیزنی خوا بۆکەسێك کەلێی رازی بێت.

ئایا دەزانیت ئەگەر پێت وابێ کە جگە لەخوا کەسێ لەبارەی شتە نهێنیەکانتەوە زانیاری هەیەو ئاگای لە پێویستیەکان‌و داواکاریەکانی جەنابتە، لەگەڵ قەدەری خوادا هاوتانایەتەوە؟ ئەگەر بڕیار بێت هەر پیاو چاکێك‌و مشایخێك‌و پێغەمبەرێك کە بەداخەوە رۆژانە بە مەلاین خەڵك رویان تێ دەکەن‌و داوای ئەنجامدانی پێویستیەکانیان لێ دەکەن، ئەگەر ئەوانە دەورێکیان هەبێ‌و هەرکەسەو ئیشی خۆی بکات، قەدەری کەونی لە کار دەکەوێت، جا ئەگەر ئەوانە دەوریان هەبێ‌و هەرکەسێك واسیتە بۆ خەڵکێك بکات، ئەی ئەم هەمو تاقی کردنەوەی مرۆڤەسودی چیە لە دنیادا؟ تۆزێك بیر کەرەوەو تەپوتۆزی خەرافیات‌و شیرك لەخۆت بتەکێنە، چونکە تاوانێکی زۆر گەورەیەو جۆری زۆرەو هەندێکی زۆر نهێنیەو پێغەمبەرمان ﷺ لەخواپاڕاوەتەوە کەلە هەمو جۆرەکانی شیرك بیپارێزێت، ئەی خەڵکینە بەڵێنی خوا حەقەو دەفەرموێت لەوانەیە لە هەمو گوناهێك خۆش ببم، بەڵام لە شیرك هەرگیز خۆش نابم. شێخ عبدالقاری گەیلانی رەحمەتی

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّا۟ئَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَـٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى ۙ لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ ۞ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَـٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٌ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا ۖ لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

خوای لێ بێ کە یەکێك بو لە بەندە ساڵحەکانی خوا سەری خۆی لەسەر تایەرە بەردەکانی کەعبە دادەناو دەگریاو هاواری لە الله دەکردو دەی وت: خوایە ئەگەر لە گوناهەکانی عبدالقادر خۆش نابی‌و لە رۆژی قیامەتدا بەو هەمو گوناهانەوە حەشرم دەکەی خوایە بە چاو کوێری حەشرم بکە لەبەر شەرمەزاری گوناهەکانم تا خەڵکی نەبینم! وریابە سەدو بیست‌و چوار هەزار پێغەمبەر رەوانە کراوە تەنها بۆ ئەوەی کەخەڵك خوای خۆی بەتاکی‌و بێ هاوتا بناسێت‌و روو لە خوای خۆی بکات. ئینجا الله داستانێکی ترمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٢٦٠) باس بکە ئەو کاتەی کە ئیبراهیم عليه السلام وتی: ئەی پەروەردگارم چۆن مردو زیندو دەکەیتەوە تێم بگەیەنە تا بە چاوی خۆم بیبینم؟ الله فەرموی: ئایا تۆ هێشتا باوەڕت نیە کە من مردو زیندو دەکەمەوە وتی: خوایە من باوەڕم هەیە کە تۆ مردو زیندو دەکەیتەوە بەڵام حەز دەکەم بۆ ئەوەی دڵم بە تەواوی ئارام بگرێت شتێك بێت بە چاوی خۆم بیبینم و ئەو(علم الیقین)ـە ببێت بە (عین الیقین) بۆم. بەڵێ لەراستیدا ئیبراهیم عليه السلام بەم پرسیارە باری سەرشانی خۆی قورس کرد ئەوەبو الله فەرموی: دەی چوار باڵندە بگرەو چاك تەماشایان بکەو بیان ناسەو سەریان ببڕە لە پاشدا وردیان بکە بەناو یەکداو بیانکە بەچەند بەشێکەوەو هەر بەشێکیان لەسەر چیایەك دابنێ جا ئیبراهیمیش عليه السلام ئەو چوار باڵندەیەی هێناو پاش ناسینێکی باش

سەری برین و پەڕەکانی لێ کردنەوەو وردی کردن بە سەر یەکداو کردنی بە چوار بەشەوە لەسەر چوار چیا یان حەوت بەش لەسەرحەوت چیا دانان ، لە پاش دا خوا فەرمووی: بانگیان بکە بە پەلە دێن بۆ لات ئەویش بانگی کردن، جا دیی هەر پەڕێ بۆ لای پەڕێکی ترو هەر خوێنێك بۆ لای خوێنێکی ترو هەر گۆشتێك بۆ لای گۆشتێکی تر دەفڕێت، دەڵێن سەری هەر چوار یان لەلای خۆی بوە دی هەر چوار لاشەکە تەواو رێك و پێك بون و بێ سەر هاتنە لای جائەو هەر کاتێ کە دەیویست سەری یەکێکیان لەسەر لاشەی یەکی تریان دابنێت ئەو لاشەیە وەری نەدەگرت بەڵام هەر کە سەری خۆی لەسەر دادەنا گورج وەکو خۆی لێ دەهاتەوە جابەم شێوەیەئیبراهیم ﷺ، کە خۆی ئوممەتێکی تەواوو مامۆستای تەواوی یەکتاپەرستانە بەچاوی خۆی زیندوبونەوەی بینیی و دڵو دەرون و عەقڵی خۆی جارێکی تر بە بێ سنوری زانایی و توانایی و دانایی پەروەردگاری خۆی زاخاودایەوەو داستانێکی راست ودروستی زیندوبونەوەشی بۆپاش خۆی تۆمارکرد. کۆتایی ئایەتەکەش دەفەرمووێ: دەی بزانە بە راستی خودا خاوەنی دەسەڵاتەو ئیشەکانیشی دانایانەیە. لە بارەی جۆری ئەم باڵندانەوە قسەی جیا جیا کراوە بەڵام ئەوە شتێکی زۆر گرنگ نیە ئەگەر گرنگ بوایە خوا باسی دەکردن، جاهەندێك دەڵێن: باڵندەیەکی رەشی ئاوی و تاوسێك و کەڵەشێرێك و کۆترێك بوەو هەندێکی تر دەڵێن: مراوییەك و بەچکەی نوعامەو کەڵەشێرێك و تاوسێك بوەو هەندێکی تر دەڵێن: کۆترێك و کەڵەشێرێك و تاوسێك و قەلە رەشەیەك بوە. بەم شێوەیە ئەم داستانە بە نرخە کۆتایی دێت، ئینجا باسی ماڵبەخشین و خەرجکردنی لە رێگای بەرز کردنەوەی ئاڵای ئیسلامەمان بۆ دەکات وتێمان دەگەیەنێ کەئیسلام بەهەمو بەشەکانی دەوترێ و کۆی هەموویان دەکاتە ئیسلام و بەشبەشی تێدا دروستنیەو دەفەرموێ:

(٢٦١) وێنەی ئەو کەسانەی کە ماڵیان دەبەخشن لە رێگای خوادا وەك دنکە تۆیەکە کە حەوت گوڵ سەوزبکات و لە هەر گوڵێکدا سەد دانەی تێدابێ کەدەبێ بە حەوت سەد دانەو خوا دوو بەرامبەریشی دەکاتەوە بۆ کەسێ کە ئارەزۆی لێ بێت، وە خوا شتی زۆری هەیەو زانەرە بە هەمو ئیشەکانی مرۆڤ. واتە بە خشین بۆغەزا لای کەمی حەوت سەد بەرامبەرە وەك لەم فەرمودەشدا هاتوە کە ئەبو مەسعود دەڵێت: [illegible] جارێکیان پیاوێك حوشترێکی هێنا بۆ پێغەمبەر ﷺ بەزین و لەغاوەوە پێغەمبەرﷺ فەرمووی:بەدڵنیاییەوە ﷲ حەوسەد حوشتری بەم شێوەیەت پێ دەدات لە قیامەت دا {بێگومان خوا خاوەنی نیعمەتی زۆرو بێ ژمارەو زۆریش بەخشندەیەو بەخشینەکانیشی هیچ شتێك لەموڵکی ئەو کەم ناکاتەوە وەك لەم فەرمودە قودسیەدا هاتوە کەدەفەرموێ: [illegible] ئەی بەندەکانم ئەگەر هەموتان بە مرۆڤ و جنۆکەوە لەدەشتاییەکی بەرزدا کۆببنەوەو هەرچی بە خەیاڵی خۆتان دا دێت داوای بکەن، جابەهەمو یەکێکتان ئەوەی کە داوای دەکەن پێتان ببەخشم لەوەی کە لەلای منە هەرئەوەندە کەم دەکاتەوە کە دەرزیەك بکەیت بە ناو دەریایەکدا لە پاشدا دەری بهێنی ئەم دەرزیە چەند لەگەڵ خۆی ئاو هەڵگرێ و چەندێ ئاوی ئەودەریایە کەم بکاتەوە هەر ئەوەندەش لە نیعمەتی من کەم دەبێتەوە} ئینجا دەفەرموێ:

(٢٦٢) بەراستی ئەوانەی کە ماڵیان لە رێگای خوادا دەبەخشن و مەبەستیان تەنها رەزامەندی خوایە لە پاشدا لەسەر ئەو ماڵ بەخشینە هیچ منەت ناکەن بە سەر کابراداو ئازاری نادەن بۆئەوان پاداشتیان هەیە لە لایەن پەروەردگاریانەوەو هیچ ترسێك نیە بۆیان و ئەوان خەفەت ناخۆن و سەربەرزن لەو رۆژەدا کە خەڵك خەفەت دەخوات. ئینجا ئەگەر ئەو رێبازە جوانەی نەگرتە بەر بەڵکو کابرای بەخشندە منەتی دەکرد بەسەر کابرای پێ بەخشراو داو ئازاری دەدا ئەوە ئەو چاکەیە نەکات باشترە وەك دەفەرموێ:

(٢٦٣) قسەیەکی چاك و چاوپۆشی کردن لە هەڵەیەك باشترە لە چاکەیەك کە ئێش و ئازاری بەدوادابێت، خوا دەوڵەمەندەو نیازی بە یارمەتی و بەخشینی ئێوە نیەو ئەوەی کە دەیبەخشن بە سودی خۆتانە، جائەگەر لەسەر ئەوەرەفتارە خراپەتان بەزوی تۆڵەتان لێ وەرناگرێت لەبەر ئەوەنیە کەرەفتارەکەت چاکە نەخێر بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە ﷲ سبحانە وتعالى بە حەوسەڵەیە، جا وریابە لەحەوسەڵەی ئەوکەڵکی خراپ وەرنەگریت چونکە تۆڵەکەشی سەختە.

واتە قسەیەکی جوان ورێنمای بکە بۆئیشێکی باش چاکترە لەو جۆرە چاکە ئازاردەرانە ﷲ بێ نیازەو تۆ چاکە بۆخۆت دەکەیت و پێویستە بە حەوسەڵەش بیت ئەگەر ئەوکابرایەی کەچاکەی لەگەڵدا دەکەیت رەفتاری لەگەڵتا جوان نەبو تۆچاکەی خۆت بە منەت و ئازار دان هەڵنەوەشێنیتەوە چونکە چاکەی مرۆڤ پێشەکی بە دەستی ﷲ دەگات ئینجا دەکەوێتە دەستی چاکە لەگەڵکراودا. لە ئەبوهورەیرەوە هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: [illegible]

[illegible]

بەبێگومان کە ﷲ چاکە بەدەستی راستی وەردەگرێت جاگەورەی دەکات بۆ ئێوە وەك چۆن ئێوە بەچکەی حوشتر گەورە دەکەن تا یەك پاروو چاکە وای لێدێت وەك چیای ئوحد} بەراستی باسکردنی ئەم دووسیفەتە بەرزە لێرەدا زۆر کاری گەرە لەدڵی مرۆڤی خواناسدا جا با چاکە کار بە پەلە نەبێت بۆ پاداشتەکەی بەڵکو پێویستە بە حەوسەڵە بێتو پێویستە چاکە لەگەڵکراویش سوپاسی چاکەکار بکات. وەك هاتوە کە: {ئەگەر کەسێك چاکەی لەگەڵدا کردی هەوڵ بدە پاداشتی بدەرەوە بە شێوەی چاکەکەی، خۆ ئەگەر نەت توانی، دەی ئەوەندە دوعای خێری بۆ بکە بە ئەندازەی چاکەکەی} بەڵێ ئیسلام ئاوەها فەقیرو دەوڵەمەند ئەلکێنێت بە یەکەوەو برایەتیان لە نیوان دا دروست دەکات ئیتر ئەمە دەبێ بە هۆی ئەوەی کە چاکەکان هەڵنەوەشێننەوە وەك دەفەرموێ:

(٢٦٤) ئەی باوەڕداران چاکەی خۆتان بەتاڵ نەکەنەوە بە منەتو ئەزیەت دان چونکە چاکە کردن ئەگەر منەت نانی تێدا بێ بەتاڵ دەبێتەوە وەك ئەو کەسانە وایە کەماڵیان دەبەخشن بۆروپاماییو لە بەر چاوی خەڵك تا بڵێن کابرایەکی سەخیە، جا ئەمە باوەڕی بە خواو بە رۆژی دوایی نیە کە پاداشت وەردەگرێتەوە بەڵکو تەنها بۆ دنیا ئەوچاکەیە دەکات ئەوسا وێنەی ئەو کابرایە وەك بەردێکی ساف وایە کە هەندێك خۆڵی لەسەر بێتو بارانێکی توند لێی بدات چەندێك لەو خۆڵە دەمێنێتەوە لەسەر ئەو بەردە سافە ئەو کابرایەش هەر ئەوندە چاکەی بۆ دەمێنێتەوە، ئاشکرایە کە هیچی بە سەرەوە ناهێڵێتەوە واتە ئەو کابرا منەت نەرو ئازار دەرەیش چاکە کەی بە فیڕۆ دەچێتو هیچیان لەو چاکەیە کە کردویانە دەست ناکەوێتەوە وەك دەفەرموێ: ئەوانە توانایان نابێت هیچ شتەك پەیدا بکەن لەوەی کە کەکردویانە، بەم شێوەیە ئەمانە زوڵمیان لە خۆیان کردوە بە هۆی بێ باوەڕیانەوەو کافرنو خوداش هیدایەتی گەلی کافران نادات. ئینجا وێنەیەکی چاکەکارانی چاکمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٦٥) وێنەی ئەو کەسانەی کە ماڵی خۆیان دەبەخشن بە کەمدەستانو نیازمەندان لە بەر خاتری رەزای خواو بۆ بتەوکردنی ئەورەزامەندیە لە دڵیانداو ئارامگرتنودڵنیابونیان بە پاداشت، ئەو چاکەیە ئەبێت بە هۆی قەرار گرتنی دڵیان لەگەڵ خوادا چونکە ئەم جۆرە بەخشینە یادو زیکری خوایەو لە بەر فەرمانی خوایە ئاشکرایشە ئەگەر مرۆڤ عیبادەتی کرد بۆ خوا زیاتر دڵی ئارام دەبێت. جاوێنەی چاکەی ئەوچاکە کارە وەك باخچەیەك وایە لە شوێنێکی بەرزدا بێت کە هەمیشە بارانی زۆر

وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا۟ ٱلْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُوا۟ فِيهِ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِى ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾

لێی بدات جا بەرو بومی ئەم باخچەیە دوو بەرابەری باخچەی وێنەی خۆی بێت خۆئەگەر بارانێکی زۆرو گەورەش لێی نەدات هەمیشە بارانی وورد لێی بداتو بێ برانەوە ئاوی ببێت ئاشکرایە کە ئەو باخچەیە لە باخچەکانی تر بەروبومی زیاترو بە خێرترەو هەمیشە بەرهەمی جوانی دەبێت.

هەر بەم شێوەیەش ئەو کەسانەی کە چاکە دەکەن لە بەر خاتری ﷲ هەرگیز برانەوەی نیەو هەمیشە لە زیاد کردن دایەو بە راستی خوا بەوەی کە ئێوە دەیکەن بینەرەو هیچی لێ ون نابێت نە چاکەو نە خراپە با لە گەردیلەیەکیش بچوك تر بێت. ئینجا سەبارەت بەو کەسانەی کە کرداری خۆیان خراپ دەکەن، بە نمونەیەك دەیخاتە پێش چاومانودەفەرموێ:

(٢٦٦) ئایا هیچ کام لە ئێوە پێی خۆشە کە باخچەیەکی لە خورماو لە ترێ هەبێت کەبەناویدا چەندین روبار بڕوات کەلەو باخچەیەیدا هەمو مێوەیەکی هەبێتو لەهیچی کەم نەبێت و کابرا پیر بوبێتو مندالانێکی لاوازو بێ هێزی هەبێت ئینجا ئا لەو کاتەدا بایەك بە گڕەوە لێی بداتو بسوتێت؟ کێ شتی وای پێخۆشە؟

ئەم وێنەیە بۆ ئەو کەسانەیە کە لە سەرەتاوە مرۆڤی باشنو ئیشی باش دەکەن لە پاشان پاشگەز دەبنەوە ئینجا لەو کاتەدا کە پێویستی بە بەرهەمی کردارو تارەکانی هەیە کە رۆژی قیامەتە هیچی بۆ نەمێنێتەوە هەروەك کابرای پیر کە تازە توانای باغ

دانانی تری نەماوە ئەمیش تازە کاتی ئیش کردنی نەماوەو هیچی بۆ ناکرێت جا چ زیانێكو چ سەرشۆڕیەك هەیە لەو زیانو سەر شۆڕیە گەورەترو پڕ مەترسی تر؟

بۆیە پێویستە موسڵمانان هەمیشە لە دوا ڕۆژی خۆیان بترسنو ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر ئیخلاسو تەقوایان هەبێت چونکە ئاینده نەزانراوەو خواش گۆڕێنەری دڵەکانە.

ئەنەس ﷺ دەڵێت: [illegible] پێغەمبەر ﷺ زۆر جار دەی فەرمو: ئەی کەسێك کەدڵەکان دەگۆڕیت دڵم دامەزرێنە لەسەر ئایینەکەت. جا وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمەبە تۆو بەئەوی کەهێناوتە، باوەڕمان هێناوە، جا ئایا ترسی ئەوەت هەیە کە پاشگەز ببینەوە، فەرموی: بەڵێ، بەڕاستی دڵەکان لە بەینی دوو ئەنگوستی اللهُ دایە هەرچۆن ئارەزۆی لێ بێت ئەم دیو دیوی دەکات} ئەوە نموونەیە کە لەم ئایەتەدا باس کراوە بۆ ئەو کەسانەی کە پاشگەز دەبنەوەو دەفەرموێ: هەر ئاوەها خوای گەورە نیشانەکانی خۆی ڕۆشن دەکاتەوە بۆتان تا ئێوەش بیر بکەنەوەو ئامۆژگاری لێ وەرگرن. ئینجا لەبارەی چۆنیەتی بەخشینەوە دەفەرموێ:

(٢٦٧) ئەی باوەڕداران ببەخشن لەوشتە پاکانەی کە بەدەستتان هێناوە، واتە ئەوەی کە دەیبەخشن شتی پاكو حەڵاڵ بێت. چاکەو خێر تەنها بەماڵی حەڵاڵ دەبێت هەروەك لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا ﷺ هاتوە کە: [illegible] / مسلم وغيره/ ئەی خەڵکینە بە ڕاستی خوا پاکەو هەر پاکیش وەردەگرێت}

لەوانەی کە ئێمە لە زەویدا بۆمان دەرهێناون ئیتر ئەمە گشتیەو هەمو شت دەگرێتەوە لە دانەوێڵەو مێوەو بەرهەمی کانەکان، دەی ئێوە نەچن شتی خراپ ببەخشن ئەوەندە بێ قیمەتبێت ئەگەربەخۆتان بدرێت وەری نەگرن مەگەر چاوپۆشی تێدا بکەنولەشەرما وەری بگرن،

دەڵێن یارەکانی مەدینەیی پێغەمبەر ﷺ ئەوانەی کە خورمایان هەبو هەر کەسێك دەچوو لقێك خورمای دەبڕیو دەیهێنا بۆ مزگەوت، جەماعەتێکی تر لە یارە کۆچەرەکان لە مزگەوت دا هەبون ئەوانیش هەر کاتێك برسیان دەبو دەچون دارێکیان لێ دەداو ئەوەی کە دەوەری دەیان خوارد هەندێکیش دەچوون ئەو لقانەی کە خۆیان دەشکان بە هۆی باوەوباش نەبو دەیان هێنا بۆ مزگەوتو دەیان وت: هەر خێرەو بە داریان دا دەکرد. ئینجا خوای گەورە فەرموی ئەو شتە بەو شێوەیە نەکەن بەڵکو ئەوەی

بە لای خۆتانەوە چاکە ئەوە بهێنن ئەوەتە دەفەرموێ: ﴿ناگەن بە پلەی چاکەکاری چاك هەتا لەئەوەی کە خۆتان پێتان خۆشە نەبەخشن﴾ ئالی عیمران/٩٢ . لێرەش دا دەفەرموێ: جا باش بزانن کەبە بێگومان اللهُ بێ نیازە ﴿غَنِيٌّ﴾ لە چاکەی ئێوەو نیازی بە چاکەی ئێوە نیەو چاکەتان تەنها بەسودی خۆتانە.وە هەر خۆتان کەڵکی لێوەردەگرن. بزانە کە اللهُ دەتوانێ هەمو خەڵك دەوڵەمەند بکات بەڵام ئەمە تاقیکردنەوەیەکەو سودەکەی هەر بۆ خۆتانە هەم لە دنیادا دەبێ بە هۆی دۆستایەتیو خۆشەویستی، هەم لە ڕۆژی قیامەتیشدا پاداشتی گەورەتان دەست دەکەوێت ئەگینا خوا سوپاس کراوە ﴿حَمِيدٌ﴾، ئەگەر مرۆڤیش سوپاسی نەکات هەزاران دروست کراوی تری اللهُ هەیەو سوپاسی اللهُ دەکەنو لە هەمویان زۆرتر فریشتەکانن بە ڕاستی بەخشین سوودێکی زۆر گەورەی هەیە بۆکۆمەڵگاو سارێژکەری زۆربەی برینەکانی کۆمەڵایەتینو هۆی ژیانێکی ئاسودەو بەختەوەرانەیە بۆیە شەیتان زۆر پێی ناخۆشەو هەمیشە کەم دەستی دەخاتە بەر چاوی دەوڵەمەندانو دەیان ترسێنێت لە بەخشین وەك دەفەرموێ:

(٢٦٨) ئەوە شەیتانە دەتان ترسێنێت بە هەژاریو نەداری. دەڵێت: نەبەخشن فەقیر دەبن پارەتان پێ نامێنێتو بەڵێنی فەقیریتان پێ دەداتو دەستورتان پێ دەدات بە داوێن پیسیو ئیشی خراپە کردن، بەڵام اللهُ بەڵێنی لێخۆش بوناتان پێ دەدات هەروەها بەڵێنی قەرەبوکردنەوەی ماڵیشتان پێ دەداتو دەفەرمووێ: {ببەخشە پێت دەبەخشم}.

وە هەمو ڕۆژێك دوو فریشتە بانگ دەکەن: [illegible] جا یەکێکیان دەڵێت ئەی خوایە ئەوکەسەی کە ماڵ دەبەخشێت بۆی پڕ بکەرەوەو ئەوی تریان دەڵێ ئەی خوایە ئەوەی کەدەیگرێتەوە لەناوی ببە} بەڕاستی خوا زۆر زۆر فرەوانە لە بارەی موڵكو سامانو دەسەڵاتەوەو زۆر زانایەو هەمو ئیشەکانی لە رووی زانیاریەوە ئەنجام داوەو دەیدات.

(٢٦٩) کەواتە داناییو ژیری دەدات بە کەسێك کە ئارەزۆی لێ بێتو هەر کەسێکیش کە دانایی پێ بدرێت بە ڕاستی ئەوە خێرێکی زۆری پێ دراوە. بەڵام هەر خاوەن عەقڵان بیر لەم ڕاستیانە دەکەنەوەو تەنها ئەوانن کە بتوانن ئەو ڕاستیانە بزانن. ئایەتانی پێشو بە گشتی باسی چۆنیەتی چاکە کردن بە بەرامبەر بو جا ئەو کەسە کە نەزانێت چۆن چاکە بکات یان حیکمت بەکار نەهێنێت دور نیە کە پاداشتی ئەو چاکەیە وەرنەگرێت بەڵکۆ بە شێوازێك ئەنجامی بدات کە تۆڵەیچی لێ بسێنرێتەوە کەواتە

لێرەدا حیکمەت زۆر پێویستە، لەبارەی حیکمەتەوە وتراوە [illegible] واتە حیکمەت ئەو پەڕی ڕێكو پێكیو كاربەجێیە لە كردار یان لە گوفتاردا. وە ئەمەش دەست ناكەوێت مەگەر بە فێربونو تێگەیشتن لە قورئانو فەرمودەكانی پێغەمبەرمان ﷺ.

(٢٧٠) هەر شتێك ببەخشن كەم بێ یان زۆر یان هەر نەزرییەك بكەن خوای گەورە پێی دەزانێتو پاداشتی دەداتەوە. ئینجا هەڕەشە لە ستەم كاران دەكاتو دەفەرموێ: بۆ ئەوانەی كە ستەمكارن هیچ یارمەتی دەرێكیان نیە. نەزری ئەوەیە كە تۆ دای بنێی لەسەر خۆتو بڵێی ئەگەر فلانە ئیش كرا یان فلانە شت ئاوەها دەرچوو ئەوەندە پارە یان حەیوانێك یان ئەو حەیوانە لەسەر من بێت ئەمە واجبە لە سەرتو دەبێ جێ بە جێی بكەیت مەگەر بۆ حەرام بێت یان ماڵەكە هی خۆت نەبێت چونكە نەزری نیە لە ماڵێك دا كە ماڵی خۆت نەبێتو نابێ بۆ شتی حەرام بێت بەڵام ئەگەر ماڵی خۆی بو بۆ شتی حەڵاڵ بو ئەوە دەبێ جێ بە جێی بكات وەك لەوە سفی پیاو چاكاندا ﷲ دەفەرموێ: {ئەو نەزرییەی كە لەسەریانەجێ بە جێی دەكەن} لێرەشدا دەفەرموێ: هەر نەفەقەیەك بكەنو هەر ماڵێك ببەخشن بە ڕاستی خوا پێی دەزانێت. ئینجا خوا باسی چۆنیەتی بەخشینمان بۆ دەكاتو دەفەرموێ:

(٢٧١) ئەگەر بە ئاشكرایی چاكە بكەن ئەمە شتێكی باشتان كردووەئەگەر ئەوچاكەیە بە شێوەیەكی شاراوە ئەنجام بدەنو هەر فەقیرەكە خۆی بزانێت ئەو زۆر چاكترە بۆتانو خوا گوناهەكانتان لەسەر لادەبات بە هۆی ئەو چاكە كردنەوە بەو شێوە شاراوەیە چونكە هەم دڵی فەقیرەكە ناشكێو هەم لە ڕوپامییەوە دوورە هەر لەم بارەیەوە لەم فەرمودەی پێغەمبەر ﷺدا هاتوە كە دەفەرموێ: {[illegible] / چاكەی نهێنی توورِەیی پەروەردگار دادەمركێنێتەوە} بەڵێ، خوا بەوەی كە ئێوە دەیكەن ئاگادارەو دەزانێت كە ئێوە چی دەكەن.

لێرەدا زانایان پێیان وایە چاكە بە ئاشكرا بكەیت یان بە مەخفیانە هەردوو باشە هەندێك دەڵێن ئەگەر چاكەكە فەرز بێت بە ئاشكرا بیكەن باشە تا خەڵك چاوتان لێ بكات، وە ئەگەر ئەوچاكەیە سونەت بو بە مەخفیانە بیكەن. ڕواڵەتی ئەم ئایەتە ئەوە دەگەیەنێت كە ئەگەر بە دزییەوە بكرێت باشترە.

پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] حەسادەت هەر لەدووشتدا دروستە:

وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوۡ نَذَرۡتُم مِّن نَّذۡرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُهُۥۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِن تُبۡدُواْ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِيَۖ وَإِن تُخۡفُوهَا وَتُؤۡتُوهَا ٱلۡفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمۡۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿٢٧١﴾ ۞لَّيۡسَ عَلَيۡكَ هُدَىٰهُمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهۡدِي مَن يَشَآءُۗ وَمَا تُنفِقُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَلِأَنفُسِكُمۡۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ ٱللَّهِۚ وَمَا تُنفِقُواْ مِنۡ خَيۡرٖ يُوَفَّ إِلَيۡكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تُظۡلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلۡفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحۡصِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسۡتَطِيعُونَ ضَرۡبٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ يَحۡسَبُهُمُ ٱلۡجَاهِلُ أَغۡنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعۡرِفُهُم بِسِيمَٰهُمۡ لَا يَسۡـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلۡحَافٗاۗ وَمَا تُنفِقُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُم بِٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ فَلَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

الف - پیاوێك خودا ماڵی پێدا بێتو زاڵی بكات بە سەریا كە لە ڕێگای ڕاست دا لە ناوی بدات.

ب - پیاوێك كە خودا دانایی پێ بدات ئەویش حوكمی پێ بكاتو خەڵكیش فێر بكات}

وە لە بارەی بەخشین بەنهێنیەوە دەفەرموێ: {[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] حەوت تاقم هەن كەخوا دەیانخاتە ژێر سێبەری خۆی ئەو كاتەی كە هیچ سێبەرێك نیە بێجگە لە سێبەری ئەو، یەكەم - پێشەوای داد پەروەر، دووەهەم - گەنجێك كە هەر بە گەنجی لە عیبادەتی پەروەردگاریدا پەروەردە بوبێت، سێهەم - پیاوێك هەمیشە دڵی لای مزگەوت بێت كاتێ كە دەردەچێت لە مزگەوتدا ئاواتی گەڕانەوەی بێت بۆ لای، چوارەم - دوو پیاو كە لە بەر خاتری خوا یەكتریان خۆش بوێت كە یەكگرتنیان هەر لەبەر خوابێتوجیا بونەوەشیان هەر لەبەر ئەوبێت. پێنجەم - پیاوێك كە ئافرەتێكی خاوەن شكۆو جوان بانگی بكات بۆ ئیشی خراپ ئەو بڵێت من لە خوا دەترسمو شتی وا ناكەم. شەشەم - پیاوێك كە چاكەیەك بكات ئەوەندە بە نهێنی بیكات، كە دەستی چەپی نەزانێت دەستی ڕاستی چی بەخشیوە. حەوتەم - پیاوێك كە كەس دیارنەبێ یادی خوا بكاتو فرمێسك

ٱلَّذِينَ يَأۡكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِي يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ مِنَ ٱلۡمَسِّۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡبَيۡعُ مِثۡلُ ٱلرِّبَوٰاْۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلۡبَيۡعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمۡرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۖ وَمَنۡ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمۡ تَفۡعَلُواْ فَأۡذَنُواْ بِحَرۡبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَإِن تُبۡتُمۡ فَلَكُمۡ رُءُوسُ أَمۡوَٰلِكُمۡ لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسۡرَةٖ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيۡسَرَةٖۚ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

به هەردوو چاوی دا بێتە خوارەوە} عەبدولای کوڕی عەباس لە بارەی ئەم ئایەتەوە دەڵێ: (خوا چاکەی سونەتی شاراوەی بە هەفتا بەرامبەری چاکەی سونەتی ئاشکرا داناوەو چاکەی فەرزی ئاشکرایشی بە بیستو پێنج بەرامبەری چاکەی فەرزی شاراوە حیساب کردوە). دیسان ئەم ئایەتە چاکە کردنی بە گشتی باسکردوە واتە چاکە لەگەڵ هەر گیانلە بەرێك دا بکرێت هەر چاکەو لە لای خودا پاداشتی هەیە لە دە بەرامبەرەوە هەتا هەزارو چوارسەد بەرانبەرو زیاتر لەوەیش وەك لە پێشەوە باسمان کردوە موسڵمان بێت یان نە، مرۆڤ بێت یان حەیوان. کە ئەم ئایەتەی پاشی خۆی دەڵێن سەبارەت بەوە هات کە چاکە لەگەڵ هەمو کەسێکدا بکرێت مادام داوای بکات موسڵمان بێت یان نە دەفەرموێ:

﴿٢٧٢﴾ موسڵمان کردنی ئەوان ئەرکی سەرشانی تۆ نیە و بەبێگومان هەرخوا یە کە دەتوانێت بیخاتە سەر ڕێگای ڕاست ئەو کەسەی کە خۆی ئارەزۆی لێ بێت،

ئێوە پێویستە چاکە بکەنو گوێ مەدەنە چاکە لەگەڵکراودا چونکە ئەوەی کە ئێوە دەی بەخشن بۆ خۆتانە ئیتر چیتان دەوێت لەوەی کە کابرا چیەوچۆنە خۆئێوە ئەو شتەی کە دەی بە خشن هەر لە بەر خاتری خوایە، واتە سیفەتی موسڵمانی ڕاست وایە کە هەر شتێك دەبەخشێت تەنها لە بەر ڕەزای خوا دەیبەخشێت چونکە باوەڕی هەیە کە پاداشتەکەی لەلای ﷲ دەست دەکەوێتەوە. دووبارە دەفەرموێ: ئەوەی کە ئێوە دەیبەخشن لە ماڵ پاداشتەکەیتان پێ دەدرێتەوەوئێوە ستەمتان لێ ناکرێت ئیتر کابرا هەر چۆنێك هەیە کەیفی خۆیەتیو دنیایەکی تر هەیە. بەڵێ چاکە کردن لەگەڵ هەمو کەسێك هەر باشە بە تایبەتی:

﴿٢٧٣﴾ بۆ ئەو فەقیرانەی کە لە بەر خاتری خوا ڕێگایان لێ گیراوە کە ناتوانن بگەڕێن بەم زەویداو کەسابەت بکەن، جا چونکە خۆیان ناشکێننەوەو داوای شت لە خەڵك ناکەن هەر بۆیە نەزانیش لای وایە کە دەوڵەمەندن کەتۆ دەیان ناسیت بە ڕەنگو ڕوویان دا، ئینجا ڕوولەخەڵکی نانێنو خەڵك ناچارناکەن کە شتیان پێ بدەن، واتە ئەوکەسانەی کە مافی خۆیانەو شایستەن کە چاکەیان لەگەڵدا بکرێت ئەم جۆرە کەسانەنو هەر شتێکیش ببەخشن لە ماڵ چاکەو ﷲ زانەرەو پاداشتان دەداتەوە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] /متفق علیه/ فەقیر ئەوکەسە نیە کەژەمێكو دووژەم دەیگەڕێنێتەوە بەڵام فەقیر ئەوکەسەیە کە بێنیاز کەرێکی نیەولەگەل ئەوەشدا شەرم دەکات یان زۆر ڕوولەخەڵك نانێت بۆداوای شت کردن}.

جائەو ڕێگا لێگیراوانە کەسانێك بن کە بە بەرنامەی خواوە خەریك بنو کاریان بۆ نەکرێت یان دوژمن ڕێگایان پێ نادات کە ئیشو کار بکەنو بژێوی خۆیان دابین بکەن. واتە ڕێگرێکی مادی بێت یان مەعنەوی فەرقی نیە.

﴿٢٧٤﴾ ئەوکەسانەی کە ماڵ دەبەخشن لە ڕێگای خوادا بە شەوو بە ڕۆژو بە نهێنی وبە ئاشکرا ئەوسا بۆ ئەوانە پاداشتێکی گەورە هەیە لە لای پەروەردگاریانو نە ترسێکیان لە سەرەو نە خەمیش دەخۆن لە ڕۆژی قیامەتدا. ئا بەم شێوەیە ﷲ وەسفی ئەو کەسانە دەکات کە ئاوا چاکە دەکەن. ئینجا دێتە سەر مەسئەلەی سوخۆری (ڕیبا) مادام باسی بەخشینی کرد چونکە بۆ ئەوەیە کە مرۆڤەکان یارمەتی یەکتر بدەن تا مرۆڤی هەژار پەکی نەکەوێتو ئەو کەم دەستە بە ئەندازەیەك بەرز بێتەوە نزیك بێتەوە لە دەوڵەمەندەوەو دەوڵەمەندەکەش نەختێك لە ماڵی خۆی سەرف بکات تا کەمێ نزم بێتەوەو هێواش هێواش چینایەتی نەمێنێت یان کەم ببێتەوە بەڵام بە هۆی ڕیباوە چینایەتی بەپێچەوانەوە دروست دەبێت تاوەك ئەمرۆی لێ دێت کەیەکێك نانی نیەبیخوات یەکێکی تریش پێشبڕکەی ملیارد لەری دەکات یەکێك جێگای چادرێکی نیە هەڵیداتو ئەوی تر بەسەدان دۆنم لە سەرخۆی تاپۆ دەکاتو...و...هتد ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٢٧٥) جا ئەوانەی کە ریبا دەخۆن رۆژی قیامەت کە زیندو دەکرێنەوە وەك کەسانێکن کە شەیتان دەستی لێوەشاندون و شێت بوون ئاوەها هەڵدەستنەوەو بێهۆشن و ورێنە دەکەن چونکە بەبێگومان ئەوانە لە دنیادا گاڵتەیان بە ئایین دەکردو دەیان وت: مامەڵەش هەروەك ریبایە لەحاڵێکدا ﷲ مامەڵەی حەلاڵ کردووەو ریبای حەرام کردوە، جا ئەو کەسەی کە ئامۆژگاری بۆ هات لەلای خوای خۆیەوەو لەم بارەوە تێگەیشت کە ریبا حەرامەو ئەویش دەستبەجێ وازیان لێ هێنا ئەوسا ئەوکەسە بۆی هەیە ئەوەی لە پێشەوە وەری گرتوە، واتە داوای گەڕانەوەی سودە پێشەوەکانی لێ ناکرێت و سەرنوێشتی ئەو کەسە لە لای خوایە کە لە پاشە رۆژدا چی حیسابێکی لەگەڵدا دەکات، وەهەر کەسێکیش کە گەڕایەوە سەر ئەم مامەڵەیە دوای ئەوەی کە زانی حەرامە ئەوسا ئەوانە یارو دۆستی دەستەملی ئاگری دۆزەخن کە ئەوان بۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوە. ئەمەش هەڕەشەیەکی زۆر پڕ مەترسیە بۆ ئەو کەسانە کە سوو دەخۆن چونکە مانەوەی هەمیشەیی ناو ئاگری جەهنەم تەنها بۆ کافرانە، ئەم سوو خۆرانەیش بەم ئیشەیان کافر دەبن ئەگەر بە حەلاڵی بزانن و گاڵتە بە یاسای ئیسلام بکەن، ئەگەر بە حەرامیشی بزانن جا توشی یەکێکە لەو حەوت گوناهە گەورانە بوون کە پێغەمبەری خوا بە لەبەینبەرو پشت شکێن ناویان دەبات، وەك جابر دەڵێت: [illegible] پێغەمبەری خوا ﷺ نەفرینی لە سوخۆرو سودەرو نوسەرو شایەتەکانی کردووەو دەفەرموێت: هەمویان وەك یەکن لە تاواندا}.

پەیوەندی نێوان ئەم ئایەتەی ریبا بە پێشەوە پەیوەندییەکی دژایەتیە یەکەمیان خوێنی خۆی دەدات بۆژیانی خەڵك دووهەمیان خوێنی خەڵك دەخوات بۆ ژیانی خۆی، یەکەمیان ماڵی بۆ رەزامەندی ﷲ یەو هۆیەکە بۆ رژانی نیعمەتەکانی پەروەردگار دووهەمیان بەماڵی دژایەتی ﷲ دەکات و سزاو تورەیی پەروەردگار دەهێنێت، پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: { [illegible] لە ناو هەر گەلێکدا ریباو زینا ئاشکرا بوبێت سزای ﷲ یان بە سەرخۆیاندا هێناوە } ریباو زینا دوو تاوانی گەورەن کە دەبن بە هۆی هاتنی عەزابی پەروەردگار بەڵام پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] درهەمێك ریبا کە پیاو دەیخوات لەحاڵێکدا کە دەزانێت ئەوە ریبایە تاوانی لە سی و شەش زینا سەختترە}. یەکەمیان خواپەرستە، دووهەمیان پارەپەرستە، پێغەمبەرمان دوعا لە پارەپەرست دەکات و دەفەرموێ:{ [illegible] لەبەینچێت بەندەی دینارو دیرهەم}، یەکەمیان خۆشەویستی خودایە، دووهەمیان دژمنی خودایە، یەکەمیان بەم ژیانەی ئەو ژیانەکەی تری خۆش دەکات، دووهەمیان بەم ژیانەی ئەوژیانەکەی تری خراپ دەکات، یەکەمیان بەهەشت جێگایەتی، دووهەمیان دۆزەخ جێگایەتی، ئەمانەو دەیان جیاوازی تریان هەیە. یان دەتوانین بڵێن ئەم دووئایەتە هەردوو سەبارەت بە ماڵن کەیەکەمیان لەناوی دەبات بۆ سودی خەڵك و دووهەمیان کۆی دەکاتەوە بەزیانی خەڵك. یان هەردوو سەبارەت بەفەرمانەکانی خودان کەیەکەمیان دەبێت ئەنجام بدرێت و دووهەمیان دەبێ وازی لێ بهێنرێت.

جا ئەوانەی کە پێیان وایە شتێك لە ئابوری دەزانن و سەریان سوڕ دەمێنێت لە حەرام بونی ریبا دەڵێن: مامەڵەش هەروەك ریبا وایە کەواتە دەبێ مامەڵەش نەکەین چونکە ئەویش هەر قازانجی هەیەو هەروەك یەك وان ئەگەر مامەڵە حەلاڵ بێت سوو خواردنیش حەلاڵە ئا بەو شێوە ناشیرنە لەگەڵ ئایین و پێغەمبەری خوادا ﷺ قسەیان دەکرد بۆیە کاتی زیندو بونەوەیان وەکو شێت وان بەڵکو لەشێتیش وەزعیان پیسترو خراپتر دەبێت بە راستی ئەم قسەیان قسەی شێتانە چونکە مامەڵەو سوو هەرگیز وەکو یەك نین مامەڵە سودی هەیە بەڵام هەمیشە نیەو هەندێ جاریش زیان دەکات بە پێچەوانەوە سوو هەرگیز زیان ناکات هەمیشە هەر سود دەبات، جا ئەگەر وا چاوەڕێ بکەن کە بە هۆی ئەو سوو خواردنەوە دەوڵەمەند دەبن ﷲ دەفەرموێ:

(٢٧٦) ئەو ماڵە زیادەی کە سوو خۆر دەستی دەکەوێت خوا لە ناوی دەبات و بێ سوودی دەکات بۆی بەڵام خوا چاکەکان و ماڵ بەخشینەکان گەورەو زیاد دەکات، پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: [illegible] واتە هەر کەسێك بە ئەندازەی خورمایەك چاکە بکات لە ماڵێکی پاك کە خودا ماڵی پاك نەبێت وەری ناگرێت ئەوە بە ڕاستی خودا بە دەستی راستی خۆی وەری دەگرێت و لە پاشدا گەورەی دەکات بۆ خاوەنەکەی چۆن ئێوەی جوانوی ماینەکەتان گەورە دەکەن تا ئەو چاکەیە دەبێت بە ئەندازەی چیایەك، بەڵام سووخۆری هەرچەند زۆر بێت ئاکامەکەی بەرەو زیان و کەمی دەچێت وەك لەم فەرمودەیەدا هاتوە کە پێغەمبەرمانﷺ فەرمویەتی: [illegible] واتە سوو هەرچەند زۆر ببێت ئاکامەکەی بەرەو کەمی دەچێت}.

روخانو شكستی ئابوری جیهانی لەم سەردەمەدا كە بەدان پێدانانی زانایانی ئابوری ناس سەرچاوەكەی ریبای بانقەكان بوە بەزەقی مانای ئەم فەرمودەی پێشاندایەن جا بەسەربەزیەوە دەڵێین: [illegible] " جا شەمشەمە كوێرەكان با هەر رۆژ نەبینن." بەڵێ ئەم دوو فەرموودەیە مانای ﴿ يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ ﴾ ی بۆ كردین، بەراستی خوای گەورە هیچ كافرو گوناهبارێكی خۆش ناوێت كابرای سوو خۆر بەوبەشەی ﷲ رازی نیەو كەسابەتی حەڵاڵی پێ كەمەو دەیەوێت بە مژینی خوێنی خەڵك خۆی سەروەت مەند بكات واتە ئینكاری نیعمەتی خودا دەكاتو تاوانبارە بە هۆی ئەو ماڵی خەڵك خواردنە بەو رێگا حەرامە. ئینجا ﷲ سەبارەت بە پیاو چاكان دەفەرموێ:

(٢٧٧) بێگومان ئەوكەسانەی كە باوەڕیان هەیەو كرداری چاك دەكەنو نوێژەكانیان دەكەن زەكات دەدەن بۆ ئەوان هەیە پاداشتی گەورە لە لایەن خودای خۆیانەوەو ترسیان نیەو خەمیش ناخۆن لە رۆژی قیامەتدا. ئینجا دەچێتەوە سەر باسی سوو دەفەرموێ:

(٢٧٨) ئەی باوەڕداران لە خوا بترسنو واز بێنن لە ریباو واز بێنن لەوەی كە ماوەتەوە لە ریباو زیادەی پارەكەی خۆتان وەرنەگرن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن.

(٢٧٩) ئەوسا ئەگەر وا نەكەن سا ئیتر با جاری شەڕ بدەن دژی خواو پێغەمبەرەكەی ﷺ . جا لەسەر ئەمە قسەیەكی ئیمامی مالك هەیە دەڵێن، جارێكیان كابرایەك لە شەوێكی مانگە شەودا كابرایەكی عارەق خۆری دی كە بە شوێنی مانگ دا ڕای دەكرد، دەی وت: مانگ دەگرم، جا تەلاقی خوارد كە هیچ شتێك لەوە پیستر نیە ئینجا بەیانی هاتە لای ئیمامی مالكو پرسیاری لێ كرد كە من تەلاقێكی وام خواردوە ئایا هیچی تر هەیە پیستر لە عارەق؟ فەرموی بچۆرەوە بەیانی وەڵامت دەدەمەوە. دەڵێ: كە بەیانی گەڕایەوە وتی: بەڵێ تەلاقت كەوتوە چونكە ریبا لە عارەق پیسترە، ﷲ بۆ هیچ شتێك شەڕی رانەگەیاندوە مەگەر دژی سوو خۆر.

بەڵێ سوخۆری ئەوەندە پیسە بەڵام خودا زۆر بە رەحمەو دەفەرموێ: ئەگەر تەوبە بكەن ئەوە بۆتان هەیە كە سەرمایەكەتان وەرگرنەوە لە كابرا نە زوڵم بكەن لە كابراو زیادەی لێ وەرگرنو نە زوڵمیشتان لێ بكرێت كە مافی خۆتانتان پێ نەدرێتەوە. ئینجا دەفەرموێ:

(٢٨٠) ئەگەر قەرزارەكە نەدار بو دەسەڵاتی بژاردنەوەی نە بو دەی مۆڵەتی بدەن تا ئەو كاتەی كە دەسەڵات پەیدا دەكات.جا لەم بارەیەوە فەرمودەی پێغەمبەر ﷺ هەیە كە دەفەرموێ: {[illegible] لە ئەبو قەتادەوە هاتوە كەوتویەتی بیستم لەپێغەمبەری خواوە ﷺ كە دەیفەرمو: هەركەسێك كەماوە بەقەرزارێ بدات یان لەسەری لابات ئەوە لەرۆژی قیامەتدا لەژێرسێبەری عەرشدایە}

لێرەش خودا دەفەرموێ: ئەگەر چاكە بكەنو كابرای كەم دەست عەفو بكەنو هیچی لێ وەرنەگرنەوە ئەوە چاكە بۆتان ئەگەر ئێوە بەخۆتان بزانن چونكە ئەوە ماڵێكی نەفەوتاوەو رۆژی قیامەت دەستتان دەكەوێتەوە. وەك دەفەرموێ: ﴿ئەوەی كەلای خۆتانە لە ناو دەچێت بەڵام ئەوەی كەلەلای خوایە دەمێنێتەوە﴾نەحل/٩٦.
ئێمە لە بارەی تاوانی سوو خۆرییەوە باسێكمان لە پەراوی ئابوری لە ئیسلامدا نووسیوە جا بۆ كەسێك كە زیاتری دەوێت با چاوێك بەودا بخشێنێتەوە. ئینجا خوای گەورە ئامۆژگاری بەندەكانی دەكاتو وەبیریان دەخاتەوە كە دنیاو ئەوەی كە تێیدایە هەموی لە ناو دەچێتو هەمو دەگەڕێنەوە بەردەم داداگای دادپەروەری خواو دەفەرموێ:

(٢٨١) بترسن لە رۆژێك كە ئێوە دەگەڕێنەوە بۆ لای دادگای خواو هیچ كەستان لەگەڵدا نایەت بێجگە لە كردەوەكانتان پاشان هەمو نەفسێك ئەوەی كە كردویەتی پێی دەدرێتەوەو ئەوان ستەمیان لێ ناكرێت ئەگەر خراپەی كردوە خراپە پاداشیەتیو ئەگەر چاكەشی كردوە، چاكە پاداشتیەتی.

دەڵێن ئەم چەند ئایەتە ئاخرین ئایەتن كە هاتونەتە خوارەوەو پێغەمبەرمان ﷺ نۆ رۆژ پاش ئەم ئایەتانە ژیاوە. ئینجا لە درێژ ترین ئایەتی قورئاندا خوای گەورە سەبارەت بە قەرز دانو كرینو فرۆشتن كە گرنگترین بەشەكانی ئابوریە باسمان بۆ دەكات كە بە ئایەتی پاش خۆی دەتوانین بڵێن تەواوی بنەما سەرەكیەكانی ئابوری لە خۆ گرتوە جا دەفەرموێ:

(٢٨٢) ئەی خاوەن باوەڕان ئەگەر ئێوە قەرزتان دا بە یەكتر بۆ ماوەیەكی ناوبراو ئەوسا بینوسن تا لە بیر نەچێتەوەو لەپاشدا

توشی کێشە نەبن، با لە نێوانتان دا نوسەرێك دادپەروەرانە بینوسێتو نوسەر نەڵێت نای نوسم، هەروەك ﷲ چۆن فەرمانی بەسەر داداوەو ئەوی فێری عیلم کردوە ئاوەها ئەویش یارمەتی کابرا بداتو بۆی بنوسێت جا نوسەر با بنوسێ بەو شێوەیەی کەقەرز وەرگر دەڵێتو با لە خوا بترسێت کابرای قەرز وەرگرو هیچی لێ کەم نەکاتەوە نە لە مەوعیدەکەو نە لە ماڵەکە جا ئەگەر کابرای قەرزار خۆی نەزان بو یان بێ هێزو لاواز بو نەی دەزانی چۆن قسە بکاتو چی بڵێت تا نوسەر بۆی بنوسێت ئەوسا با سەرپەرشتی قەرازارەکە بڵێت، هەندێك دەڵێن وەلیەکە بریتیە لە ساحیب قەرزەکە. واتە با خاوەن قەرزەکە بڵێت بە نوسەرو دوو شایەتیش لەو کاتەدا بە شایەت بگرن لە پیاوانتان جا ئەگەر دوو پیاو نەبوون با پیاوێكو دوو ژن بن واتە پیاوێك لە باتی دوو ژن حیساب دەکرێت ئەم دوو ژنە مانای وا نیە کە هەردووکیان شایەت دەبن لە دادگادا بەڵکو لە بەر ئەوەیە کەئەگەردوان بن یەکێکیان شتێکی لە بیر بچێتەوە ئەوی تریان وە بیری دەهێنێتەوە چونکە ژنان وا دروست بوون لە بیر چونەوەیان زۆرترە بەڵام کاتی مەحکەمە تەنها یەکێکیان داوا دەکرێت، ئەگەر شتێکی نەزانیو بە بیری نەهاتەوە ئینجا ئەوی تریان بانگ دەکرێت بزانرێت چۆن بوەو بۆیان راست کاتەوە وەکو دەفەرموێ: لەوکەسانەی کە ئێوە بە لاتانەوە پیاوی چاکن جا ئەگەر یەکێك لەو دوو ئافرەتانە لە بیری چوویە جا ئەوی تریان دەی خاتەوە بیری، جا هەروەکو فەرموی نوسەر نابێ نەینوسێت هەروەها شایەتیش هەر کاتێ بانگ کران بۆ شایەتی ئەویش نابێ خۆی ببوێرێتو شایەتی نەدات، بێ تاقەتوبێ حەوسەڵە مەبن لە نوسینی ئەوقەرزە کەم بێت یان زۆر بێت پێویستە بینوسن، نەڵێن ئەوە شتێکی کەمەو لە بیر ناچێت. بەم شێوەیە پەروەردگارمان ئامۆژگاریمان دەکات تا شەڕو قەپو قاڵ لە نێوانماندا روونەدات بۆیە فەرموی: با نوسەر بنوسێتو شایەت شایەتی بداتو لەم نوسینو شایەتیەدا کۆتایی نەکەن، هەتا دەگاتە ماوەی خۆیو ئیشەکە دوایی دێت ئەوە ئیشێکی دادپەروەرانەو راست ترە لای خواو زۆر بە هێزترە بۆ شایەتی دان لە پاشداو قسەی شایەتەکان بە هێزتر دەکاتو نزیکترە بۆ ئەوەی لە پاشدا نەکەونە گومانەوە مەگەر ئەو کاتەی کە بازرگانیەکی ئامادەو دەست بە دەستی بێت کە ئەو شتانە زۆر زوو بکڕنو بفرۆشنەوە، ئەم نوسینە لێرەدا سەختە، بۆیە دەفەرموێ: لەم حاڵەتدا ئەگەر نەینوسن گوناهتان ناگات بەڵام هەر کاتێ مامەڵەتان کردو شتتان فرۆشت با شایەتتان هەبێت تا لە دواییدا دوچاری کیشە نەبن بەڵام ئەمە پێویست نەکراوە بەڵکو بۆ رێنمایی کردنە، وەك لەئەم فەرمودەی پێغەمبەر ﷺ دا هاتوە کە دەفەرموێ: [illegible] ئێمە گەلێکی نەخوێندەوارین نەدەنوسینو نەژمارە دەکەین} هەروەها لەفەرمودەیەکی تردا هاتوەکە{ [illegible]

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ سَفِيهًا أَوۡ ضَعِيفًا أَوۡ لَا يَسۡتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلۡيُمۡلِلۡ وَلِيُّهُۥ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَٱسۡتَشۡهِدُواْ شَهِيدَيۡنِ مِن رِّجَالِكُمۡۖ فَإِن لَّمۡ يَكُونَا رَجُلَيۡنِ فَرَجُلٞ وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ وَلَا يَأۡبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُواْۚ وَلَا تَسۡـَٔمُوٓاْ أَن تَكۡتُبُوهُ صَغِيرًا أَوۡ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقۡوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدۡنَىٰٓ أَلَّا تَرۡتَابُوٓاْ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةٗ تُدِيرُونَهَا بَيۡنَكُمۡ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَلَّا تَكۡتُبُوهَاۗ وَأَشۡهِدُوٓاْ إِذَا تَبَايَعۡتُمۡۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٞ وَلَا شَهِيدٞۚ وَإِن تَفۡعَلُواْ فَإِنَّهُۥ فُسُوقُۢ بِكُمۡۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ٢٨٢﴾

[illegible] کابرایەکی بەنی ئیسرائیلی داوای قەرزی کرد لە نەفەرێك، وتی: چەندشایەتێك بێنە وتی: ﴿[illegible]﴾ خوا بەسە شایەتمان بێت وتی: کەفیلم بۆ بێنە وتی:﴿[illegible]﴾ خوا بەسە کە کەفیل بێت وتی: راستدەکەیتو هەزار دیناری دا بەو کابرایەبۆکاتی دیاریو پاشان لە یەك جیا بوونەوەو کابرا بەرەو دەریا چوو ئیشەکەی خۆی ئەنجام دا جادوای ماوەیەك کە کاتی دانەوەی

وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا۟ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ ۚ وَقَالُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ۖ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ ۚ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

هاتو کابرای قەرزدار هەرچەند گەڕا ولآخێکی دەست نەکەوت کە بڕوات قەرزەکەی بۆ خاوەنەکەی بباتەوە. وتی: خوایە تۆ خۆت ئاگاداری ئەم کابرایە داوای شایەتی لە من کرد تۆم کرد بە شایەتو داوای کەفیلی لێکردم تۆم کرد بە کەفیل. لە دوایدا کابرا دارێکی هێناوکونی کردو هەزار دینارەکەونامەیەك لەخۆیەوە بۆکابرای خاوەن قەرزەکە نوسیو خستیە ناوییەوە ئینجا کونی دارەکەی محکەم گرتوبردی بۆلای ئەوروبارەی کەبەرەولای خاوەن قەرزەکە دەچو ، جا وتی: خوایە تۆ خۆت دەزانی کەمن داوای هەزار دینار قەرزم لەفلان کردو داوای کەفیلی لێم کرد پێم وت: بەسە کە خوا کەفیل بێو داوای شایەتی لێ کردم پێم وت: بەسە کە خوا شایەت بێ جا ئەویش رازی بو، وەمن زۆرم هەوڵدا ولآخێکم دەست نەکەوت کە سواری ببمو ئەم قەرزەی بۆببەمەوە ئاوا من بەئەمانەت دەیدەمەوە بەتۆ و دارەکەی بەرەو روبارەکە پاڵنا تاچوەناویەوە، پاشان گەڕایەوە بەلآم هەر هەوڵی ئەوەی دەدا کەولآخێکی سواری دەست کەوێتوبچێت بۆ ئەوشارەی خاوەن قەرزەکە، جا ئەو کابرایەش کە قەرزی لە لای بو هەر چاوەڕێی دەکرد لەسەر ئەو رووبارە بەڵکو کەسێك بێتو قەرزەکەی بۆ بێنێتەوە جا بینی کۆلکە دارێك لەسەر ئاوەکە دێت ئەویش گرتیەوەو بردیەوە بۆ ماڵەوە کە بیسوتێنێت کە لەتی کرد بۆ سوتان دیتی کاغەزێکی تێدایە کاغەزەکە لێ کردەوەو تەماشای کرد کە هەزار دینارەکەی لە ناو کاغەزەکەدایە بەم شێوەیە کابرا هەزار دینارەکەی بە دەست گەیشتەوە کابرای تریش هەر خەمی دەخوارد دەیووت ئایا هەزاردینارەکەی بەدەست نەگەیشت بێت پاش ماوەیەکی کەم کابرای قەرزار ولآخێکی دەست کەوتو هەزار دیناری تری لەگەل خۆی بردو چوبۆ لای کابراو وتی: خودا ئاگادارە ویستم لەکاتی خۆیدا پارەت بۆ بهێنمەوەبەلآم هیچ ولآخێکم بەدەست نەکەوت تابێم بۆلاتان. خاوەن قەرزەکەش وتی: ئەی لە پێشەوە کەسێکت رەوانە نەکردوە؟وتی: پێم وتیت بەخوا ولآخێکم دەست نەکەوت پێش ئیستا، ئینجاخاوەن قەرز وتی: نەوانیە بەخوا، خوا ئەوەی کە ناردوتەوە بە دارەکەوە بە دەستمی گەیاند، جا کابرا بە هەزار دینارەکەوە بە خۆشی بەرەومالٚ گەڕایەوە} جا ئاوایە هەر کەسێك بە راستی خوا بکات بە شایەتو بە کەفیل. ئەم ریوایەتە ئیمامی بوخاری لە حەوت شوێندا نەقڵی کردوە ئەمانە ئەوە دەگەیەنن کە شایەتو نوسین واجب نیە بەلآم لەم بارەوە کە لە کەعبەوە دەیگێڕنەوە کە کابرایەك دوعای کرد لە کابرایەك کە قەرزی لا بو خوای گەورەش دوعاکەی لێ قەبوڵ نەکرد. چونکە ئەو کاتە خۆی بە گوێی خوای نەکرد بو نە شایەتی هەبو نە نوسەر. بۆیە دەفەرموێ: نە نوسەرکەو نە شایەتەکان زیانیان لێ نەدرێت، وەئەگەر شتی واتان کردوزیانتان لێدان ئەوسا ئەوە گوناهێکی گەورەیەو پێی تاوانباردەبن‌و بترسن لە ﷲ خۆ ﷲ ئێوە شارەزا دەکات کە چۆن لەگەل یەکتردا هەڵسوکەوتی جوان‌و مرۆڤ دۆستانە ئەنجام بدەن‌و ﷲ زانایی بە سەر هەمو شتێك دا هەیە.

﴿٢٨٣﴾ جا ئەگەر ئێوە لە سەفەردا بون‌و کەسێك نەبو بنوسێت بۆتان‌و نیازتان بو، کە قەرز وەربگرن لە کابرایەك یان قەرز بدەن بە کابرایەك بائەوکارەبکەن جا بارمتەیەك(الرهن) وەرگیرێت. بۆ نمونە تۆ دەتەوێت دە دینار لە کەسێك وەرگری‌و ئەویش دەتوانێت لە باتی ئەو دە دینارە شتێك لە بارمتەی دا وەرگرێت، بەلآم نابێت سود لەو شتە وەربگرێت چونکە تەنها لە باتی قەرزەکەیەو ئەگەر قەرزەکەت لە کاتی دیاری خۆیدا پێنەدایەوە بۆی هەیە شتەکەت بفرۆشێت‌و پارەی خۆی لێ هەڵبگرێت‌و هەرچی زیادی بو دەبێ بیداتەوە پێت ئەمە پێی دەوترێت رەهن، ئەوەی کە ئەمرۆ دەکرێت‌و کابرای خاوەن قەرز سود لە رەهنکراوەکە وەردەگرێت تا کابرا قەرزەکەی دەداتەوە دروست نیەو بەشێکە لە سو خۆری، وتراوە [illegible] هەر قەرزێك زیادەی بێتەسەر ئەوە ربایە) ئەو رەهنە تەنها بۆ ئەوەیە کە کابرای خاوەن قەرز دڵنیابێت کە ماڵکەی نافەوتێت. ئینجا خوای گەورەو کاربەجێ یاسایەکی ترمان هەر لە بارەی مامەڵەوە بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ: جا ئەگەر هەندێك لە ئێوە هەندێکی تری کرد بە ئەمین‌و شتێکی دایە دەستی‌و وتی: با ئەمە لای تۆ بێت جا هەر کاتێك داوا لەکابرای ئەمین کرا با ئەمانەتەکە بداتەوەو ماتەڵی نەکات. واتە ئەمانەت دانان دروستەو کابرای ئەمینیش نابێ دەستی لێ بدات. چونکەیەکێك لە بەلگەی مونافیق ئەوەیە کە خیانەت لە ئەمانەت بکات. جادەفەرموێ: وە با لەو خوایە بترسێت کە پەروەردگاریەتی، وە شایەتی نەشارنەوەو نەترسن لە کەس بۆ ئەو شایەتی دانەش،

ئەوسا هەر کەسێك ئەو شایەتیە بشارێتەوە خۆی گوناهبار کردوەو خۆی دوچاری سزا دەبێت لە پاشە ڕۆژداو ﷲ بەوەی کە ئێوە دەیکەن زانایە.

(٢٨٤) موڵکی خوایە ئەوەی کە لە ناو ئاسمانەکانداو ئەوەیش کە لە ناو زەویدایە، وەئەوەی کە لە ناو دڵتان دایە چ دەری بخەن‌و چ بیشارنەوە ﷲ پرسیارتان لێ دەکات ئەوسا خۆش دەبێت لەو کەسانەی کە ئارەزۆی لێ بێت‌و سزا دەدات ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێت‌و کەس ناتوانێت زۆری لێ بکات نە بۆ بەخشین‌و نە بۆ سزا چونکەبەراستی ﷲ توانای بە سەر هەمو شتێکدا هەیەو هیچ شتێك توانای بەسەر ئەودانیە. ئەبو هورەیرە دەڵێت: کاتێ کە ئەم ئایەتەی سورەتی بەقەرە دابەزی یارەکانی پێغەمبەرﷺ زۆر خەمبار بون‌و زۆر ترساون‌و چونەتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺو لەسەر ئەژنۆ دانیشتون جا وتویانە: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەی تا ئێستاداوامان لێ کراوە لەکردار لەتواناماندا بوەو کردومانە، نوێژ، ڕۆژوو، غەزاو چاکە، بەراستی ئەم ئایەتە دابەزیوەتە لاتو لەتواناماندا نیە، فەرموی: [illegible] پێغەمبەرﷺ فەرموێ: ئایا وا دەڵێن: کە ئەهلی هەردوو کتێبەکەی پێش ئێوە وتیان بیستمان‌و سەرپێچیمان کرد؟

بەڵکو بڵێن: بیستمان‌و پەیڕەویمان کردو چاوپۆشیتمان دەوێت ئەی پەروەردگارمان وهەر بۆلای تۆیە سەرەنجامەمان؟ جا ئەوانیش وتیان: بیستمان‌و پەیڕەویمان کردو چاوپۆشیتمان دەوێت ئەی پەروەردگارمان وهەر بۆلای تۆیە سەرەنجامەمان جا کاتێ ئەو گەلە ئەوەیان خوێندەوە، زمانیان بەو ڕام بو ئینجا بەدوای ئەوەدا ﷲ ئەم ئایەتانەی ڕەوانە کرد ﴿ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ ..﴾ جا کاتێ ئەمەیان کرد خوای بڵند مەقام ئەو بۆچونەی ئەوانی لەو ئایەتە هەڵوەشاندەوە، ئینجا ئایەتی ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ ...﴾ی، دابەزاند}

(٢٨٥) پێغەمبەر ﷺ باوەڕی هەیە بەوەی کە دابەزیوەتە لای لە لایەن پەروەردگاریەوەو باوەڕدارانیش هەمویان باوەڕیان هەیە بە خواوو بە فریشتەکانی‌و بە پێغەمبەرەکانی‌و دەڵێن: جیاوازی ناخەینە نێوان هیچ کام لە پێغەمبەرانیەوەو هەمویان پێغەمبەری خوا بوون هەمویشیان ڕاست بوون‌و هەمویان پەیامی خۆیان بەتەواوی ئەنجام داوە، جاوتیان: بیستمان‌و گوێ ڕایەڵیمان کرد لێ خۆشبوونمان لێت دەوێ ئەی پەروەردگارمان‌و هەر بۆ لای تۆیە گەڕانەوە. واتە، پاداشت‌و سزامان هەر لە لای خۆتەو چاوەڕوانی بەخشین‌و بەهەشتی هەتا هەتاین. ئینجا پاش ئەوە کە موسڵمانان وتیان: ﴿سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا﴾ ﷲ بەزەی بە موسڵمانان دا هاتەوەو فەرموی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَا ...﴾

ﷲ تەکلیف ناکات لە هیچ کەسێك مەگەر بە گوێرەی توانای خۆی بێت. بەو شێوەیە خەتەراتی ناو دڵ کەوت بەر عەفوی خواوچاو پۆشی لێ کراو باری گرانی پێشوو لا برا جا ئەگەر کەسێك خەتەرەیەکی خراپی بە ناو دڵدا هات بەڵام دەوامی لەسەر نەکرد ئەوە عەفوو کراوە، هەر کەس هەر ئیشێکی باشی کردبێت بۆخۆیەتی‌و پاداشتی وەردەگرێتەوە ئەگەر خۆی هەڵی نەوەشانیبێتەوەو هەرچی خراپەیەکیشی کردبێت هەر لەسەر خۆیەتی‌و هەموی لەسەر دەنووسرێت‌و سزا دەدرێت لەسەری مەگەر بەر عەفوی خوا کەوتبێت یان پێش مردنی تەوبەی لەو خراپانە کردبێت و پەشیمان بوبێتەوە.

ئینجا موسڵمانان دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان لۆمەمان مەکە لەسەر ئەو شتانەی کە لە بیرمان چوبێتەوە یان بە هەڵە کردبێتمان، ئەی پەروەردگارمان باری گران مەدە بە سەرماندا وەك ئەوبارە گرانەی کەداوتە بە سەر ئۆممەتانی پێش ئێمەدا. جا کاتێ کە پێغەمبەر خوا ﷺ ئایەتی ئەی پەروەردگارمان تۆڵەمان لێ مەسێنە لەسەر لە بیر چوونەوەو هەڵەکانمانی خوێندەوە ﷲی خاوەن شکۆ فەرموی: بەڵێ، (واتە تۆڵەتان لێ ناسێنم) ئەم فەرمودەیەش ڕاستەو موسلم هێنایەتیەوە.

(٢٨٦) ئەی پەروەردگارمان نەی دەیت بە سەرماندا ئەوەی کە لە توانامان دا نیەو چاوپۆشیمان لێ بکەو لە تاوانەکانمان خۆش ببەو ڕەحممان پێ بکەبە ڕاستی هەرخۆت سەرپەرست‌و یارمەتی دەرمانی سا خوایە یارمەتیمان بدەوسەرمانبخە بە سەر گەلی کافران دا بەبەڵگەو بەغەزاو بەسەرکەوتنی ئایینەکەمان. ئەمە بو پارانەوەی موسڵمانان‌و ئەمە بو سیفەتی موسڵمانانی ڕاستەقینە جا هەر کاتێك کە ئایەتێکی قورئان یان هەر کاتێك حەدیسێکی پێغەمبەرمان ﷺ بۆ باس دەکرێت، ئەگەر عەقڵمان دەرکی ماناکەی نەکرد یا عاقڵانە بیر بکەینەوەو بڵێین: بیستمان‌و پەیڕەوی دەکەین نەك نەفامانە عەقڵی خۆمان بکەین بە پێوەرو ئایەت‌و حەدیسی پێدا بکێشین‌و دەست بکەین بە بەرپەرچدانەوەی هەرشتێك کە عەقڵمان نەیگرت.

پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: [illegible] ئەم دوو ئایەتەی کۆتایی سورەتی بەقەرە هەرکەس بیانخوێنێ لەشەودا بەسن بۆی} وە دەفەرموێ: [illegible] کۆتای سورەتی بەقەرە لە ماڵێکی خەزانەوە لە ژێر عەرشدا پێم بەخشراوە کە بە هیچ پێغەمبەرێکی پێش من نەدراوە}.

٣ سُورَةُ آلِ عِمۡرَانَ ٢٠٠

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَأَنزَلَ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٣﴾ مِن قَبۡلُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ ٱلۡفُرۡقَانَۗ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٤﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَخۡفَىٰ عَلَيۡهِ شَيۡءٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿٥﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُصَوِّرُكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ كَيۡفَ يَشَآءُۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوۡمٖ لَّا رَيۡبَ فِيهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴿٩﴾

٣ سورەتی ئالی عیمران ٢٠٠

سورەتی ئالی عیمران کە سورەتی سێهەمی قورئانە، دووسەد ئایەتە لە پاش سورەتی بەقەرە لە سەرتای هیجرەتی پێغەمبەرەوە ﷺ لە مەدینە دا رەوانەکراوە، هەر لە سەردەمی پێغەمبەرەوە بەم ناوە ناسراوە، لەم سورەتەدا باسی چاکیو گەورەی بنەماڵەی عیمرانی باوکی مریەمو زەکەریا پێغەمبەر عليه السلام کراوە، پێغەمبەرﷺ سورەتی "بەقەرە" و سورەتی "ئالی عیمران"ی بە "[illegible]" واتە "دوو گوڵ" ناو بردوە، فەرمانی داوە کە باوەڕداران فێریان ببن. پەیوەندی نێوان ئەم سورەتەو سورەتی پێشی زۆر رونە، زۆربەی ئەو حوکمانەی کە لەسورەتی پێشودا بەکورتی باسکراوە لەم سورەتەدا درێژەی پێدراوە، زانایان وتویانە هەرکات لەنێوان دوو سورەتدا نزیکیو یەك ریزیەکی زۆر بێت کۆتایی سورەتە دووهەمینەکە هەر ئەوباسەیە کە لە سەرەتای سورەتی یەکەمەوە هاتوە، لە سەرەتای سورەتی بەقەرەدا باسی موتەقیەکانو رزگار بونیان کرا، جا دەبینین لە کۆتای ئەم سورەتەدا دەگەڕێتەوە سەرباسی ئەوانو موژدەی بەهەشتیان پێدەداتو داوا لەباوەڕداران دەکات کە ئەهلی تەقوابن تاکو رزگاربن لە سزای پەروەردگار.

بەناوی اللّٰه ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان.

﴿١﴾ سەرەتای سورەتەکە بەم پیتانە دەست پێ دەکات: (ئەلیف، لام، میم) راستو دروستر قسە ئەوەیە کە دوور کەوینەوە لەو هەمو قیلو قالێکو بڵێین: باوەڕمان وایە ئەمانە بەشێك لەم قورئانەن کە لە لایەن پەروەردگارەوە دابەزیوەو هەرخۆیشی زاناترە کە مەبەستی چیە لەم پیتانە.

﴿٢﴾ خوا ئەو زاتەیە کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینەتر نیە بێجگە لە خۆی کە زیندوەو هەمو شتێك بە هۆی ئەوەوە وەستاوە، کە ئەگەر وجودی ئەو نەبێت وجودی هیچ شتێکی تر نابێت.

﴿٣﴾ ئەو خوایەی کە رەوانەی کردوتە سەر تۆ ئەی محمدﷺ ئەم کتێبە کە قورئانە بەمەبەستێکی رەواو حەق کە دان دەنێت بەوەی کە لە پێش خۆی دا هاتوە وە باوەڕی بە راستیو دروستی هەمویان هەیەو تەوراتو ئینجیلیشی لە پێش دا ڕەوانە کردوە.

﴿٤﴾ کە ئەوانە هەمویان لە کاتی خۆیاندا رێ پێشاندەر بوون بۆ خەڵك تا ئەو کاتەی گۆڕێندراون، وە فورقانیشی پاش ئەوان رەوانە کردوە کە ئەمەش ناوێکی تری قورئانە واتە جیا کەرەوەی راستو ناڕاست، بە بێگومان ئەوکەسانەی کە بێ باوەڕن بە نیشانەکانی خوا بۆ ئەوان هەیە سزایەکی دەرد ناك، بە راستی خوا خاوەنی هێزوو دەسەڵاتە بۆتۆڵە سەندنەوە لە ستەمکارانو ملهوڕانو تاوانباران و لای ئەو زۆر ئاسانەو کەس ناتوانێت لە دەستی دەربچێت.

قورئان چوار ناوی هەیە [illegible].

﴿٥﴾ بە بێگومان اللّٰه نە لە زەویو نە لە ئاسماندا هیچی لێ ون نابێت. جا ئەوانەی کە تاوان دەکەن چی دەکەنو لە کوێ دا ئەو تاوانانەی خۆیان دەشارنەوە، هەر دەبێ بە کۆڵی تاوانەوە بچنە بەردەم دادگای خوای زاناو بەدەسەڵات.

﴿٦﴾ هەر خۆیەتی وێنەی کێشاون لە ناو منداڵدانو لە ناو سکی دایکانتاندا، لە ناو ئەو جێگا تەنگو تاریکە دا بەو شێوەی کە خۆی ئارەزۆی لێ بوە بێ ئەوەی دایكو باوك بتوانن لەو نەخشو نیگارەدا کەمترین دەسەڵاتیان هەبێت، بەراستی هەر خۆیەتی دروستکار کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینەی تر بێجگە لە ئەو نیە کە خاوەنی هێزو دەسەڵاتەو ئیشەکانیشی بە حیکمەتە. جا باسی ئەوەمان بۆ دەکات ئەوەی کە لەم کتێبە دا هاتوە کە دوو بەشە. بەشێکی (محکم)ەو بەشێکی تری (موتشابە)و دەفەرموێ:

(٧) خوا ئەو زاتەیە کەئەم کتێبەی بۆ تۆ رەوانە کردوە ئەی محمد ﷺ کە لەو کتێبە دا چەندەها ئایەتی موحکم هەیە کە حوکمیان دەزانرێتو ئیشیان پێ دەکرێتو ماناکەیان زۆر رۆشنو ئاشکرایە کەئەوانە ئەسڵی کتێبەکەنو ئەو کتێبە بۆ ئەو مەبەستە رەوانە کراوە، وە هەندێکی تری ئاڵۆزەو لەیەك دەچنو چەندین مانا هەڵدەگرێت، جائەوانەی کە نەخۆشی لە ناو دڵیانداییە دوای ئەوانە دەکەون کە مانایان رۆشن نیە جا نەك بۆ ئەوەی ڕاستی بزانن، بەڵکوبە مەبەستی ئاشۆب دروست کردنو بە مەبەستی مانای نارێك، وە مافیان نەبو کەئەو رێگا هەڵەیە بگرنە بەر، چونکە مانای ئەو موتەشابیهانە نازانێت بێجگە لە خوای گەورە خۆی، وە ئەوانەی کەوا زۆر چونەتە خوارەوە لە عیلماو شارەزاییان لە تەوحیدو یەکتا پەرستی دا زۆرە، دەڵێن: ئێمە ئیمانمان بەو ئایەتانە هەیەو لە لایەن خوای خۆمانەوە هاتوە، وە بێگومان سودێکی زۆری تێدایە بەڵام ئێمە دەرکی ناکەین، جا بیر ناکەنەوە لەم راستیانە مەگەر ئەوانەی کە خاوەنی ژیرین. واتە تەنها خاوەن عەقڵەکان لەمە بیر دەکەنەوەو سودی لێ وەردەگرن،

تێبینی:جۆری موتەشابیهەکانو موحکەمەکان:

یەکەم- لە بارەی مانای وشەکەوە:

١- قورئان هەموی موتەشابیهە واتە هەموی لە یەك دەچێت وەك لەم ئایەتە دا هاتوە کە دەفەرموێ: ﴿ ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحۡسَنَ ٱلۡحَدِيثِ كِتَٰبٗا مُّتَشَٰبِهٗا مَّثَانِيَ ﴾ čĎ:Ǡǡǣ / خوا ئەو زاتەیەکە جوانترین قسەی رەوانە کرد وە کە پەراوێکەو ئایەتەکانی لە یەك تردەچن کە دووبارە ئەبێتەوە ﴾

٢- قورئان هەموی موحکەمە واتە: هەمو وشەکانی راستو رەوانو هی خوایە وەکو لەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ﴿ الٓرۚ كِتَٰبٌ أُحۡكِمَتۡ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتۡ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ خَبِيرٍ (١) ﴾ Č :ǟǠ / ئەمەکتێبێکە کە ئایەتەکانی موحکەمن لە پاشدا درێژەی پێدراوەو رۆشن کراوەتەوە لە لایەن داناو زۆر ئاگادارەوە کە الله یە﴾.

٣- هەندێکی قورئان موحکەمەو هەندێکی تری موتەشابیهە وەك لەم ئایەتەدا فەرموی جا ئەم جۆرە موتەشابیهانەش بە لای هەندێ زاناوە کەس نایزانێت بێجگە لە خوا خۆی کە ئەم رێگەیان بێ دەردی سەر ترە، وە بە لای هەندێکی تروەوە ئەوانەی کە زۆر شارەزا ببن لە خوا ناسیو یەکتا پەرستی دا دەیزانن، کە ئیبنو عباس لە سەر ئەم باوەڕەیەو خۆی بە یەکێك لەوانە دەزانێت. من رەئی یەکەمیانم بەلاوە ئەهوەن ترەو دووهەمیش بە دوور نازانم ﴿ ! ǜǛ ž ǟǠ ﴾ بەڵام من وانازانم کەموتەشابیهی هەتا هەتایی لە قورئان دا هەبێت بەلامەوە وایە

کەموتەشابیهەکان کاتین بۆ نمونە، سەلامی فریشتەکان لە پیاوی چاك لە کاتی سەرەمەرگ دا موتەشابیهە تا ئەو کاتە، بەڵام لەو کاتەدا چۆنیەتی سەلام کردنەکەیان ئاشکرا دەبێت بۆ کابرا، میزانو کێشانی کردەوەکان بۆ ئێمەو لە دنیادا موتەشابیهە، بەڵام کە گەیشتینە ئەو کاتەراستی دەزانینو لە موتەشابیهەکان دەردەچێت بینینی خوا لە رۆژی قیامەت دا موتەشابیهە بەڵام لەو کاتەی کە بینیمان ئیتر حەقیقەتی ماناکە دەردەکەوێت، وە هەروەها باقی موتەشابیهەکانی تر، هەر خوایش زانایە. لەوانەیە بپرسن دەی ئەگەر موتەشابیهەو مانای نازانین بۆچی هاتووە؟دەڵێین.

١- ئەو خوایەوخاوەنی هەموشتەو هەرچی بکات پرسیاری لێ ناکرێت ﴿ لَا يُسۡـَٔلُ عَمَّا يَفۡعَلُ وَهُمۡ يُسۡـَٔلُونَ (٢٣) ﴾ čĎ:ǒǧǡ

٢- مەرج نیە کەس مانای نەزانێت وەکو لە پێشەوە باسمان کرد.

٣- مەرج نیە هیچ کات مانای نەزانرێت وەك لە پێشەوە ئەویشمان باس کرد.

٤- ئەگەر بڵێین: هیچکەس نایزانێت وە هیچ کاتیش نازانرێت دووبارە ئەو دروستکارەو دوو پەراوی داناوە لە بەردەم ئێمە دا یەکێکیان ئەم قورئانەیە کە ئەیخوێنینەوەو ئەوی تریان ئەم بوونەوەرەیە هەروەکو لەم بوونەوەرەدا هەزاران شتی داناوە تا ئێستا ئێمە سودەکانیانمان نەزانیوە وەکو مارو دوپشكو مشكو پلنگو گورگو سەدان شتی تر، هەروەها لەم قورئانەدا ئەو ئایەتە موتەشابیهانەیشی داناوە ئەگەر هەر هیچ سودێکی نەبێت ئەو سودە گرنگەی هەیە کە بزانرێت کێ بەبێ چەندو چۆن فەرمانی خواو ئیشەکانی وەرئەگرێتو کێشی ئەمانە ئەکات بە بەهانەو خۆی لە خوا ناسیو بەندایەتی ئەبوێرێت واتە هیچ نەبێت هۆی تاقیکردنەوەی نەوەی ئادەمە کە

ئێمەیش هەر بۆ ئەوە تاقی بکرێینەوە دروست کراوین ﴿ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗا ﴾ č :ǑǓǡ / واتە مەرگو ژیانی دروست کرد تا تاقیتان بکاتەوەو بزانێت کامتان کرداری جوانتر ئەکەن ﴾. رەحمەتی خوا لەشاعیری کورد مەولەوی کە دەڵێ : گەر زەڕەیە شعور هەیە پێتەوە ، کەوتیان خودا ئە برێتەوە.

جا هەندێك لە سەر وشەی ٱللَّهُ لە ﴿ إِلَّا ٱللَّهُ ﴾ دا نەوەستاون بەڵکو لە سەر وشەی ﴿ ٱلۡعِلۡمِ ﴾ لە ﴿ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ ﴾ وەستاون واتە مانای ئەو ئایەتانە نازانن مەگەر خواو ئەو کەسانەی کە زۆر چونەتەوە خوارەوە لە عیلم دا کە لە پێشەوە وتمان: عبداللە ی کوری عەباس وای بۆ چوەو پێغەمبەریشﷺ دوعای زیاتر زانینی

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ وَقُودُ ٱلنَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأۡبِ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿١١﴾ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغۡلَبُونَ وَتُحۡشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدۡ كَانَ لَكُمۡ ءَايَةٞ فِي فِئَتَيۡنِ ٱلۡتَقَتَاۖ فِئَةٞ تُقَٰتِلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخۡرَىٰ كَافِرَةٞ يَرَوۡنَهُم مِّثۡلَيۡهِمۡ رَأۡيَ ٱلۡعَيۡنِۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصۡرِهِۦ مَن يَشَآءُۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبۡرَةٗ لِّأُوْلِي ٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿١٣﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلۡبَنِينَ وَٱلۡقَنَٰطِيرِ ٱلۡمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلۡفِضَّةِ وَٱلۡخَيۡلِ ٱلۡمُسَوَّمَةِ وَٱلۡأَنۡعَٰمِ وَٱلۡحَرۡثِۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسۡنُ ٱلۡمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ ۞ قُلۡ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيۡرٖ مِّن ذَٰلِكُمۡۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ عِندَ رَبِّهِمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿١٥﴾

بۆ کردوەو فەرمویەتی: [illegible] / [illegible] / ئەی پەروەردگار شارەزای بکەیت لە دينداو فێری تەفسیری بکەیت} وشەی ([illegible]) بە دوو مانا هاتووە:

یەکەم: حەقیقەتی شت کە بەم مانایە چاك وایە لە سەر وشەی ﷲ بوەستیت، چونکە حەقیقەتو راستی ئەو شتە نهێنیانە تەنها ﷲ خۆی دەیزانێت.

دووهەم: تەئویل واتە تەفسیرو مانای وشە، ئابەم مانایە ئەگەر لە سەر وشەی ﴿ٱلۡعِلۡمِ﴾ بوەستیت باشە، چونکە ئەوان ماناو مەفهومی شتەکە دەزانن، عائیشەخوالێی رازی بێت دەڵێ: پێغەمبەری خواﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوەوفەرموی: [illegible] / جا هەرکاتێ کەسانێك کە بە دوای ئەو بەشەئاڵۆزەدا کەوتن ئەوسا بزانن کە ئەوانەن خوا ناوی بردون ساخۆتانیان لێ بپارێزن} بەڵێ دنیا دنیایی تاقیکردنەوەیەو دڵەکان زۆر ئەم دیو ئەو دیو دەکەن بۆیە خاوەن باوەڕانی راست دەڵێن:

﴿٨﴾ ئەی پەروەردگارمان دڵەکانمان لا مەدە لەئایین پاش ئەوەی کە هیدایەتت داین‌و رێنمایت کردین‌و ببەخشە پێمان لە لایەن خۆتەوە رەحمەتو سۆز بە بێگومان تۆ هەر خۆتیت بەخشندە. لەمبارەوە ئوموسەلەمە دەڵێ: پێغەمبەری خواﷺ زۆرجار دەیفەرمو: [illegible]

[illegible] / ئەی گوێڕێنەری دڵەکان دڵم سەقامگیربکە لەسەر ئایینەکەت. دەڵێ: وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چەندزۆر ئەودوعای ([illegible]) دەفەرموی؟! فەرموی ئەی ئوموسەلەمە بێگومان هیچ بنیادەمێك نییە مەگەر دڵی ئەو لەنێوان دووئەنگوست لە ئەنگوستەکانی خوادابێت جائارەزۆی لەهەرکەسێك بو، راست دەیوەستێنێ‌و کامیشی ئارەزۆڵێ بو لای دەدات} وەئەوژییرانە دەڵێن:

﴿٩﴾ ئەی پەروەردگارمان بێگومان تۆ کۆکەرەوەی خەڵکی لە رۆژێکدا کە هیچ گومان لەهاتنیدا نیە کە رۆژی قیامەتە، بە بێگومان ﷲ پێچەوانەی بەڵێنی خۆی ناکاتو هەر بەڵێنێکی دابێت جێ بە جێی دەکات.

﴿١٠﴾ بە بێگومان ئەوانەی کە کافرن نە ماڵ‌و نە ئەولادیان لە رۆژی قیامەتدا هیچ سودێکیان پێ نادات و هیچ حیسابێکیان بۆ ناکرێت لە سەر ئەم ئەولادانەی کە ئەوان لە دنیادا پارێزگاریان لێ دەکردن ئەوانە بە راستی سوتەمنی ئاگری جهەنمن وەك لە سورەتی تەحریمدا دەفەرموێ: ﴿ئەی خاوەن باوەڕان خۆتان‌و خاوخێزانتان لە ئاگرێك بپارێزن کە هەڵگرێنەرو سوتەمەنی ئەو ئاگرە ئینسان‌و بەردە﴾

﴿١١﴾ هەروەکو نەریتی ئالی فرعەون‌و ئەوانەی کە لە پێش ئەمانەدا بوون کەبێ باوەڕ بون بە نیشانەکانی ئێمە، جا خوای گەورە گرتنی بە هۆی ئەو تاوانانەی کە کردیان لەدژایەتی موساو پەیرەوانی‌و بە راستی خوا زۆر بە هێزە لە تۆڵە سەندنەوەدا. واتە ئا ئەو گەلە ئەی محمدﷺ کە دژایەتی تۆ دەکەن و بە گوێت ناکەن شتێکی تازە نین بەڵکو هەروەکو چۆن ئالی فرعەون لە پێشدا ئەمەیان دەکردو بێ باوەڕ بون بە نیشانەکانی ئێمە ئەمانەش هەروەك ئەوانن، جا پێویستە لە سەر ئەم گەلەش کەدژایەتی پێغەمبەرﷺ نەکەن بەڵکو بە چاکی گوێ بگرن لە بەرنامەکەی خوا چونکە ئەو تۆڵەی کە سەندرا لە فیرعەون چاوەڕێی ئێوش دەکات جا ئەگەر لە دنیاش دا تۆڵەتان لێ نەسەندرێت بێگومان لە قیامەت دا دوچاری سزای ئەم تاوانانە دەبن، خوای گەورە باسی فیرعەون‌و گەلانی پێشوی کرد تا زوو بێنەوە سەر هۆش‌و خۆیان گرفتاری بەڵاکانی ئەوان نەکەن، ئینجا خوای گەورە موژدە دەدات بە موسڵمانان‌و لەو لایشەوە دڵ ساردیەکی چاك دروست دەکات لە ناو دڵی کافران داو دەفەرموێ:

(١٢) ئەی محمدﷺ بڵێ: بە کافران هەر ئێستا ماڵو سەروەتو هێز کۆبکەنەوەو دژایەتی ئایینی خوا بکەن سەرئەنجام شکست دەخۆنو کۆ دەکرێنەوە بۆ جەهەنم. هەم لە دنیادا شکست دەخۆنو هەم لە قیامەتیشدا دەبرێن بۆ دۆزەخ، بە راستی دۆزەخ پیسترین جێگەیە بۆیان، ئینجا بۆ بە هێز کردنی بیرو باوەڕی خاوەن باوەڕان دەفەرموێ:

(١٣) بە راستی بۆ ئێوە هەیە لە تەماشا کردنی ئەو دوو کۆمەڵەی بە یەك گەیشتن لە شەڕ، مەبەستی شەڕی بەدرە کە کۆمەڵی موسلمانان بریتی بو لەسێ سەدودوانزە تاپانزە کەسو کۆمەڵی کافران نزیکەی نۆسەدوپەنجا تاهەزار کەس بون جاخوا وای کردبو کە کافران موسڵمانانیان دەبینی کە دوو بەرابەری خۆیانە، ئەگەر چی موسڵمانان کەم بون یەك بە سێ بون لە گەل کافرەکان دا ئەمە لە کاتێکا بوە کە شەڕ دەستی پێ کردوە ئەگینا لە پێش شەڕەکەدا هەم کافرەکان موسڵمانەکانیان بە لاوە کەم بوەو هەم موسڵمانەکانیش کافرەکانیان بەلاوە کەم بوە، جا ئەم شێوە بۆ موسلمانان هەر وا مایەوە بەڵام لە کاتی شەڕا بۆ کافرەکان وەکو فەرموی: گۆڕا، بەڵام بۆ لە پێشەوە وا بو؟ خوا دەفەرموێ: ﴿لِّيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗا﴾ dd':óÄjä / تا خوا ئەو حوکمەی کە خۆی بڕیاریداوە جێ بە جێی بکات﴾ کە ئەوەبولەسەرانی کوفر چەندین پیاوی گەورەی وەکو ئەبوجەهلو چەندین کەسی تر کوژران، بە کورتی حەفتا کەسیان لێ کوژراو حەفتا یشیان بە دیل گیرا، بەڵام موسڵمانان پانزە کەسیان لێ شەهید بو، جا ئەگەر کافرەکان لە پێشەوە بیانزانییایە کە موسڵمانەکان ئەوەندە بە هێزن هەر لە سەرەتاوە شەڕیان نەدەکردو ئەو دەسکەوتە گەورەیە دەستی موسڵمانان نەدەکەوت، بەڵام ئەوەش ئەوەمان تێ دەگەیەنێت کە شەڕ کردنو جیهاد کردن لە ڕێگای خوادا ئەوەندە پیرۆزە هەتا خوا خۆی هۆیەکانی بۆ دروست دەکات ئینجا ئاکامی ئیش هەر بە دەست خوایە وەك دەفەرموێ: بەراستی خوا بە هێز ئەکات بە پشتیوانیو یارمەتی خۆی ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێت بەبێگومان ئا لەم داستانەدا واتە لە شەڕی بەدرا ئامۆژگاریەکی گەورە هەیە بۆ ئەو کەسانەی کە خاوەنی بیری ڕۆناکن، ئینجا خوای گەورە هەندێك لە نیعمەتە دروستکراوەکانی خۆیمان بۆ باس دەکاتو تێمان دەگەیەنێ کە ئەمانە نیعمەتێکی کاتین، واتە بە ئەمانەوە خۆتان زۆر خەریك مەکەن چونکە نیعمەتی گەورەترتان بۆ هەیە لە دوا ڕۆژداو دەفەرموێ:

(١٤) جوان کراوە بۆ خەڵك خۆشەویستی ئارەزۆکان لە ژنان واتە خوای گەورە بۆ ئاوەدان کردنەوەی دنیاوای بڕیار داوە کە پیاو ژنی خۆش بوێتو کوڕانی بۆ جوان کراوە واتە کوڕانیان زۆر پێخۆشەو ماڵی زۆر لە زێڕو لە زیو یان لە لا جوانکراوەو پێیان خۆشە، هەروەها جوانکراوە لایانو پێیان خۆشە ئەسپی مۆچێنراو تەعلیمیو دیاری کراوو مەڕو ماڵاتو کێڵگە کە ئەمانە هەمو شتانێکن کە خەڵك بە گشتی حەزیان لێیەتیو هەوڵی بۆ دەدەن تا بە دەستیان بهێنن، چونکە خوای گەورە دەیەوێت ئەم زەوییە ئاوەدان بکاتەوە، جا ئەگەر ئەو خۆشەویستیە نەبێت ئەم زەوییەئاوەدان نابێتەوە، خۆ کابرا ئەگەر خۆشەویستی ژن نەبێت ناچێت کرێکاری بکاتو زەحمەت بکێشێتو پارە کۆ بکاتەوە تا ژنێك بهێنێتو بە خێوی بکات، وە ئەگەر خۆشەیستی منداڵی نەبێت شەش حەوت مناڵ بە خێو ناکات، بەڵام ئەو خۆشەویستیە وای کردوە کە ئەو رەنجو زەحمەتەی بەلاوە گرنگ نەبێت، بەڵکو زۆریش پێی خۆشەو خۆی بە بەختەوەر دەزانێت، بەڵام پێویستە مرۆڤ ژیر بێتو پاشە ڕۆژی خۆی لە بیر نەچێتەوە، بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ: ئەوە هەموی خۆشیو لەزەتێکی ژیانی دنیاییەو کاتیەو لە دەست دەچێت، وە لە لای خوایە چاکترین جێگاو پاداشت:

(١٥) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئایا خەبەرتان بدەمێ بە چاکتر لەمانەی کە باسمان کرد؟ بۆ ئەوکەسانەی کە دەترسن لە خوای خۆیان چەندین باخچە هەیە لە ڕۆژی قیامەتدا کەلە ژێر ئەو باخچانەدا چەندین جۆگا دەڕوات، وەك لە سورەتی محمد دا باسی دەکات جۆگەیەکیان لە ئاوەو هەرگیز خراپ نابێتو جۆگەیەکیان لە شیرەو جۆگەیەکیان لە شەرابەو جۆگەیەکیان لە هەنگوینی پاڵفتە کراوە، ئەو چوار جۆگەیە لە ژێر کۆشکی هەمو موسڵمانێك دا دەڕوات کە بۆ هەمیشەش تێیدا دەمێننەوەو ناترسن لەوەی کە ڕۆژێك لە ڕۆژان ئەو نیعمەتانە ببڕێت یان لەو شوێنە خۆشەدا دەربکرێن، وە بۆیان هەیە ژنانێکی پاك کراوە نە دەکەونە عوزرەوەو نە شتێکی ناشیرینیان پێوە دەبێت، بۆیان هەیە رەزامەندی لە لایەن خواوە کە ئەمە لە هەمویان گەورەترو خۆشترە، وەبەراستی خوا بینەری بەندەکانیەتیو دەزانێت کێ چی دەکاتو کێ شایستەی چ جێگایەکەو کام مەقامەی پێ بدرێت، جا کێن ئەو بەندانەی خوا کە ئەو هەمو نازو نیعمەتەیان پێ دەدرێت؟ دەفەرموێ:

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلۡقَٰنِتِينَ وَٱلۡمُنفِقِينَ وَٱلۡمُسۡتَغۡفِرِينَ بِٱلۡأَسۡحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلۡعِلۡمِ قَآئِمَۢا بِٱلۡقِسۡطِۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلۡإِسۡلَٰمُۗ وَمَا ٱخۡتَلَفَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡعِلۡمُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَإِنۡ حَآجُّوكَ فَقُلۡ أَسۡلَمۡتُ وَجۡهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡأُمِّيِّـۧنَ ءَأَسۡلَمۡتُمۡۚ فَإِنۡ أَسۡلَمُواْ فَقَدِ ٱهۡتَدَواْۖ وَّإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا عَلَيۡكَ ٱلۡبَلَٰغُۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقۡتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَيَقۡتُلُونَ ٱلَّذِينَ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡقِسۡطِ مِنَ ٱلنَّاسِ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٢﴾

(١٦) ئەوانە ئەو کەسانەن کە دەڵێن ئەی پەروەردگارمان ئێمە باوەڕمان هێناوە سا لە گوناهەکانمان خۆش ببەو لە سزای ئاگر بمانپارێزە. پارانەوەی ئەمانە تەنها بە قسەو زمان نییە بەڵکو ئەوانە ئا بەو شێوەیە لە خوا دەپارێنەوەکە:

خۆگرانن. خۆگرتن لە سەر سێ شتە:

یەکەم: خۆ گرتن لە سەر عیبادەت. **دووهەم**: خۆگرتن لە سەر نەکردنی خراپە.

سێهەم: خۆگرتن لە سەر بەڵاو گرفتاری دنیایی،جا هەر کەسێك ئاوەها خۆگر بو خوای گەورە خۆشی دەوێت، وە راستگۆیان ئەوانەی کە راست دەکەن لە گەل خواو پێغەمبەرەکەیداو بەرنامەی خوا بە راستی هەڵدەگرن نەك بە شێوەی دووڕویی، وە ئەوانەی کە گەردن کەچن بۆ ئەنجام دانی فەرمانەکانی خواو ئەوانەی کەلە بەخشینی ماڵو عیلمو دانایی دا درێغی لەکەس ناکەنو لە بەر رەزای خوا دەیبەخشنو لەو بەخشینەشدا بەسەر کەسدا منەت ناکەن ، چونکە ئەوان دەزانن لە هەمو شتێکدا زەکات هەیە، وە ئەوانەی کە بەرەوبەیانی لە خوا داوا دەکەن، **سحر**: نیو ساعەتێك پێش نوێژی بەیانیە، لەو کاتەدا خوای گەورە دابەزیوەتە سەر ئاسمانی یەکەمو دەفەرموێ: کێ چی دەوێت با داوام لێ بکات، وە لە کاتی نەمانی شەودا سەردەکەوێت، چۆنیەتی ئەودابەزێن و سەردەکەوتنە لەعەرشەوەو بۆ سەر عەرش هەرخۆی دەزانێوئێمە باوەڕمان پێی هەیە کە دادەبەزێت وە سەردەکەوێت، جا لەو کاتەدا دوعا وەردەگیرێت، ئەوە بو لەو کاتەدا کە یەعقوب یوسفی دۆزیەوە، براکانی داوایان لێ کرد کە دوعامان بۆ بکات وتی: لە مەو لا دوعاتان بۆ دەکەم واتە با کاتی سەحەر بێت دوعاتان بۆ دەکەم:

(١٧) ﷲ خۆی شایەتی دەدات کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینە نیە بێجگە لە خۆی کە سەرپەرشتیکەرو بەڕێوەبەری تەواوی ئەم بونەوەرەیە بەدادپەروەرانەو هەرخۆیەتی دەسەڵاتدارو دانا، هەروەها فریشتەکان و ئەوانەی کە خاوەنی زانیارین، هەمویان شایەتی دەدەن کە هیچ مەعبودێکی بە حەق نیە کە مافی پەرستنی هەبێت بێجگە لە ﷲ. دەبینین لەم ئایەتەدا خوای گەورە لە گەل خۆیدا باسی فریشتەکانی کردوەو پاش ئەوانیش باسی خاوەن عیلمەکانی کردوە، ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە خاوەنی زانینی راستەقینە کە یەکتاپەرستی راستەقینەیە لای پەروەردگار زۆر رێزیان هەیە، وەك لە سورەتی موجادەلە دا دەفەرموێ: ﴿خوای گەورە پلەی ئیماندارانی بەرز کردۆتەوە، وە ئەوانەی کە زانایان پێ دراوە چەندین پلە بەرزترن لەوان ﴾ وە هەروەها دەفەرموێ: ﴿ئایا خوێندەوارو نەخوێندەوار وەك یەك وان؟﴾ الزمر:٩ کەواتە پەروەردگار خۆیو فریشتەکانو زانایانی کردوە بە بەڵگە لە سەر تەنیایی خۆی؟!

(١٩) بە راستی ئایین لە لای خوا تەنها ئیسلامە واتە ئەو ئایینەی کە پەسندە لە لای خودا تەنها ئیسلامەو غەیری ئەو هیچ ئایینێكو رێبازێکی تر وەرناگیرێت. وەك لە ئایەتێکی تردا لەم بارەیەوە دەفەرموێ:﴿ هەر کەسێك غەیری ئیسلام رێبازێك بۆ خۆی قەبوڵ بکات خوای گەورە لێی وەرناگرێت و لە رۆژی قیامەتدا لە زیانکارانن﴾ ئالی عمران /٨٥ ئینجا لێرەدا دەفەرموێ: خۆ ناکۆکیان نەبو ئەوانەی کە کتێبیان پێ درا بو هەتا ئەو کاتەی ئەم زانینە راستە کە قورئانەهاتە لایان واتە ئەو کەسانەی کە ئینجیلو تەوراتیان پێ درابو ناکۆکیان لەوەدا نەبوە کە پێغەمبەرێکی تر دێت، وە ئەو پێغەمبەری کۆتایی دەبێت و سیفاتی ئەو پێغەمبەرەیان لا ئاشکرا بوەو هیچ ناکۆکیان نەبوە هەتا ئەو کاتە کە هات بۆ لایان، ئینجا ناکۆکیان تێ کەوت باوەڕیان بەو پێغەمبەرە نەهێنا هەرچەند وەکو کوڕی خۆیان دەیان ناسی، ئەی بۆ باوەڕیان پێ نەکرد؟ تەنها لە بەر ئیرەییو حەسادەت بو، چونکە چاوەڕێ بون کە ئەو پێغەمبەرە لە خۆیان بێت نەك لە عەرەب، ئینجا خوا دەفەرموێ: وە ئەو کەسەی کە بێ باوەڕ بێت بە نیشانەکانی خوا با بزانێت کە ئەو ناتوانێت هیچ زیانێك لە خوا بدات، بەڵکو خۆی توشی زیان دەبێت، بە بێگومان کە ﷲ زۆر بە پەلەیە لە حیسابدا. لە فەرمودەدا هاتوە

کە: موحاسەبەی ئەو هەموخەڵکە لە یەك کاتدا بەماوەی نیو رۆژ دەکرێت:

(٢٠) جا ئەی محمد ﷺ ئەگەر ئەوان دەمبازی دەکەن لە گەل تۆدا لە بارەی ئەم ئاینەوە سا تۆ بڵێ من گەردن کەچم بە تەواوی بۆ خوای خۆم، هەر وەها ئەو کەسانەش کەپەیڕەوی منن گەردەن کەچن بۆ فەرمانی خودا. جا ئەو کەسەی کە دەڵێت من شوێن کەوتەی پێغەمبەرم ئەبێ ئا بەو شێوەیە خۆی بە تەواوی تەسلیمی بەرنامەی خوا بکات، ئینجا راست دەکات کە پەیڕەوی پێغەمبەرەﷺ ئینجا خوا دەفەرموێ: بڵێ: بە ئەو کەسانەی کە خاوەنی کتێبن و ئەوانەی کەنەخوێندەوارن واتە بەجولەکەو گاورو موشریکان بڵێ: ئایا ئێوە گەردن کەچ دەبن بۆ خواو بۆ بەرنامەکەی؟ ئەوسا ئەگەر ئەوانیش هاتنو گەردن کەچ بون بەراستی ئەوانیش رێگای هیدایەتیان گرتوە، وە ئەگەر پشتیان تێ کردو گوێیان نەدا بەو ئاینە ئیتر لەمە نائومێد مەبە، تۆ تەنیا راگەیاندنت لە سەرەو خوا بینەری بەندەکانیەتی، خۆی دەزانێت چی دەکەن ئەوسا هەر ئیشێکی خراپ بکەن لە کاتی خۆی دا تۆڵەی وەردەگرن، ئینجا خوای گەورە باسی هەندێ لەسیفەتی کافران دەکاتو دەفەرموێ:

(٢١) دیارە ئەم روداوانەهەمویان لە پێش پێغەمبەرداﷺ رویان داوە چونکە دوای هاتنی پێغەمبەر ﷺ هیچ پێغەمبەرێکی تر نایەت تا ئەوان بیکوژن واتە بە شێوەی ئایندە دەفەرموێ: تا ئەو کاتەو ئەو ئیشە خراپەی ئەوان وەك روداوێکی تازە بخاتە بەر چاومانو ببینین.دەفەرموێ: ها ئەو کەسانەی کەوا کافر دەبن بە ئایەتەکانی خواو خەریکن پێغەمبەرانو پیاو چاکانێ کە فەرمان دەکەن بە چاکەو بەرگری دەکەن لە خراپە دەکوژن دەی ئەی محمدﷺ مژدەیان پێ بدە بە سزایەکی دەردناك. چونکە ئەوان ئێشو ئازار بۆموسڵمانان دروست دەکەن و سزاکەشیان بە گوێرەی کردارەکەی خۆیانە.

(٢٢) ئەمانە هەرچی کرداری چاکیان هەیە لە دنیاو لە قیامەتدا هەڵدەوەشێتەوەو بۆ ئەوان هیچ یارمەتی دەرێك نیە کە رزگاریان بکات لە سزای خوا لە رۆژی دواییدا. لە دنیادا هیچ حیسابێکیان بۆ ناکرێت چونکە ئەگەر ئیشێکی باشیان کرد بێت مادام پیاوی چاکیان کوشت ئیتر ئەوان خۆیان نرخیان نامێنێتو خەڵك رێزیان بۆ دانانێتو لە رۆژی دوایشدا سزای سەختیان هەیە نەك پاداشتی چاك، جا لە پاش باسی پێغەمبەران باسی ئەو کەسانە دەکات کە فەرمان دەدەن بە دادگەری ئەگەر چی ئەمانە پێغەمبەریش نەبوون هەتا ئەگەر لە خواروی زانایانیش بن واتە نەخوێندەوار بن مادام هەمیشە حەز لە دادپەروەری بکەنو

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ قُلِ ٱللَّهُمَّ مَٰلِكَ ٱلْمُلْكِ تُؤْتِى ٱلْمُلْكَ مَن تَشَآءُ وَتَنزِعُ ٱلْمُلْكَ مِمَّن تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَآءُ ۖ بِيَدِكَ ٱلْخَيْرُ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ وَتُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ ۖ وَتُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ ۖ وَتَرْزُقُ مَن تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَّا يَتَّخِذِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ ٱللَّهِ فِى شَىْءٍ إِلَّآ أَن تَتَّقُوا۟ مِنْهُمْ تُقَىٰةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ إِن تُخْفُوا۟ مَا فِى صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

ئەوەی کە دەیزانن بە دادپەروەرانە رەفتاری تێدابکەن پلەیان ئەوەندە بەرز دەبێتەوە خوای گەورە وای حیساب دەکات کە ئەگەر یەکێك لە ئەوان بکوژرێت وەك ئەوە وایە کەیەکێك لە پێغەمبەران بکوژرێت. دادپەروەری ئەوەندە شتێکی گرنگە لە روانگەی ئیسلامەوە. لە راستیدا ئەم دنیایە لە سەر دادپەرەری دامەزراوە، بۆ؟ چونکە لە سەر وجودی خوایە کە ئەویش هەمو بڕیارەکانی دادپەروەرانەیەو ئەگەر لەم ژیانەدا دادپەروەری نەما کاروباری دنیا هەموی تێك دەچێت وەك ئەمرۆ کە دەیبینین ئەو هەمو زوڵمو زۆرو تەعەدایە دەکرێت لە سەرانسەری جیهاندا هەموی بە هۆی نەبونی دادپەروەرییەوەیە، ئینجا دەفەرموێ:

(٢٣) تۆ نابینی ئەو کەسانەی کە بەشێك لە کتێبیان پێ دراوە واتە جولەکەوفەلەکان، بانگ دەکرێن بۆ لای کتێبەکەی خوا کە قورئانە بۆ ئەوەی کە حوکم بکات لە نێوانیاندا کەچی پاش زانینی راستی هەندێکیان پشتی تێ دەکەنو ئەوان بەو قورئانە رازی نین.

(٢٤) لە بەر ئەوەی ئەوان دەیانوت: ئێمە چەند رۆژێك نەبێت ئیتر ئاگری دۆزەخ نامان سوتێنێت، گوایە ئەوان دەڵێن: دنیا هەموی حەوت هەزار ساڵە بۆ هەر هەزار ساڵ یەك رۆژ ئێمە دەخرێینە دۆزەخەوە، واتە ئێمە لە رۆژی قیامەتدا تەنها حەوت رۆژ سزا دەدرێین، جا بەو بۆچونە هەڵەو درۆیەی کەهەڵیان

بەستوە خۆیان بێ ئاگا كردووەو لە سەر ئەو بیرو باوەڕە هەڵەیەبەردەوامن.

(٢٥) سا دەبێ وەزعی ئەوان جۆنبێت كاتێك كە ئێمە كۆیان دەكەینەوە لە ڕۆژێك دا كە هیچ گومانی تێدا نیە كە ڕۆژی قیامەتەو هەمو كەسێك بەرهەمی ئەو كەسابەتەی كە كردویەتی وەردەگرێتەوەو ئەوانە ستەمیان لێ ناكرێتو هەر كەس بە ئەندازەی خۆی لە چاكەو لە خراپە پاداشو سزا وەرئەگرێت. بەم شێوەیە خوای گەورە پوچەڵی قسەكانیانی دەرخست، ئینجا خوای گەورە باسی عەزەمەتو دەسەڵاتی خۆیمان بۆ دەكات و دەفەرموێ:

(٢٦) ئەی محمدﷺ بڵێ: ئەی خودایە كە تۆ خاوەنی هەمو موڵكی موڵك دەدەی بەو كەسەی كە ئارەزۆت لێ بێت واتە دەسەڵات ئەدەی بە ئەو كەسەی كە ئارەزۆت لێ بێتو دای دەرنێ موڵك لە كەسێك كە ئارەزۆت لێ بێتو عەزیزوبەدەسەڵاتی دەكەیت ئەو كەسەی كە ئارەزۆت لێ بێتو زەلیلو سەر شۆڕی دەكەیت ئەو كەسەی كە ئارەزۆت لێ بێت، هەرچی چاكە هەیەبە دەست تۆیە بێگومان كە تواناییت بەسەر هەموشتێكدا هەیە. جائەگەر ئێمەی موسڵمان لەو بارەیەوە ئەوەندە بیرو باوەڕمان چاك بوایەو بەرزیو نزمیو بوونو نەبوون هەمو هەر بە موڵكی خوامان بزانیبایەو باوەڕمان وابوایە كە هیچ كەسێك لەم بارەوە هیچی لە دەست دا نیە ئەمرۆ ئەم پیاوە نەدەبوین و دوژمن ئاوەها سەری نەئەكردە كەلاكمانو بە زیاتر لە ملیاردونیوێك موسڵمان ئاوەها زەلیلو سەر شۆڕ نەدەبوین. ئینجا فەرموی:﴿بیدك الخیر﴾ خوایە بە دەستی تۆیە خێر، ئەڵبەتە شەڕیش هەر بە دەستی خوایە، چونكە هیچ كەسێك ناتوانێت لەم بوونەوەردا هیچ شتێك بكات تەنها بە ئیرادەی خوا نەبێت، بەلاَم نیسبەتی شەڕ نادەینە لای خوا لە بەر ئەدەب. لە ڕاستی دا هیچ شتێك شەڕ نیە بە نیسبەت خواوە، چونكە شەڕ ئەوەیە كە هەر زیانی هەبێت جا ئەگەر خوای كار بەجێ كافران هەمویان توشی شەڕو بەلاَو موسیبەت بكاتو ئەگەر هەمو ئینسانە چاكەكانیش تووشی بەلاَو موسیبەت بكات بەڵێ ئێمە بە شەڕو خراپەی دەزانین بەلاَم لە ڕاستی دا شەڕ نیە، چونكە كافران هەتا زیاتر تووشی بەلاَو موسیبەت بن تاوانیان كەمتردەكاتەوەو لە قیامەتدا لەسزایان كەمتر دەبێتەوەكەوابو ئەو بەلاَو موسیبەتانە خێرە بۆ ئەوان، موسڵمانانیش هەرچەندە توشی بەلاَو موسیبەت ببن پاداشەكەیان گەورەتر دەبێت كەوابو بۆ ئەوانیش هەر خێرە ئەگەر چی لە ڕواڵەتا ئێمە بە شەڕی دەزانین كەوابو هەر خێر لای خوایەو

وجودی شەڕ لای خودا نیەو ئەوەش كە بەرواڵەت شەڕ بێت بە هۆی مەخلوقی خواوەیە، لەم قسەیە ورد بەرەوە!

(٢٧) ئەی خوایە تۆی كە شەو دەخەیتە ناو ڕۆژەوەو ڕۆژ دەخەیتە ناو شەوەوە. كەدەبینین هەندێ جار شەو درێژ دەبێت وە هەندێ جاریش ڕۆژ درێژ دەبێتەوە، وە تۆ ئەو زاتەی كە زیندو لە مردو دروست دەكەیت كەدەبینین لە هەمو تۆیەك بەروبووم دروست دەبێتو لەدڵۆپەئاوێكی بێ گیان ئینسان دروست دەبێتو لە هێلكە مریشكو هەر بەم شێوەیە هەمو جۆرە باڵندەیەك دروست دەبێت هەروەها موسڵمان لە كافر پەیدا دەبێت چونكە لە ڕاستی داموسڵمان بە ئیمانەكەی بە زیندو حیساب دەكرێتو كافر بە هۆی بێ باوەڕیەكەیەوە بە مردو حیساب دەكرێ، وە تۆ مردو لە زیندو پەیدا دەكەیت و نوتفەی مردو لە ئینسانی زیندو هێلكە لە باڵندەو كافر لە موسڵمان، بە ڕاستی ئەی خوایە تۆ ڕۆزی دەدەیت بە هەر كەسێك كە ئارەزۆت لێ بێت بە بێ ژمارەو كەس ناتوانێت ڕێگات لێ بگرێت، هەر بەو بۆنەی كە فەرموی: موڵك بە دەست خوایە و عیزەتو زللەت هەر بە دەست خوایە دەی كەوابو:

(٢٨) نابێ باوەڕداران بێجگە لە باوەڕداران كافران بكەن بە دۆستی خۆیان. واتە حەقیان نیە كەوا غەیری ئیمانداران بكەن بە دۆست بۆ خۆیان، چونكە موڵك بە دەست خوای گەورە خۆیەتی ئیتر بۆ غەیری ئیماندار ئەكەی بە دۆستو ئەتەوێت چیت بۆ بكات؟ دەوڵەمەندت كات؟ بەرزت بكاتەوە؟ ئەی نەتزانی كە هەر خۆیەتی ئەمانە ئەكات؟ بۆیە دەفەرموێ: هەر كەسێك ئاوەها بكات ئەوە لە لایەنی خواوەهیچ حیسابێكی چاكی بۆ ناكرێت مەگەر ئەو دۆستایەتیەی بۆ ئەوە بێت كە خۆی بپارێزێت لە شەڕی ئەوان ئەگینا دۆستایەتی بێ باوەڕان تاوانەو نابێ موسڵمانان تۆخنی ئەو تاوانە بكەونەوە، چونكە ئەوان هەرگیز ڕاستیان نیە لە گەل خاوەن باوەڕانداو هەر كات هەلیان بۆ هەڵكەوێت نایبوێرن، جا ئەگەر ترسی شەڕی ئەوانی بو دەتوانێت بە ڕواڵەت خۆی وا پێشان بدات كە دۆستیانە وەكولەئەبودەرداوەهاتوەك[illegible] [illegible]/ بێگومان ئێمە دەمو چاومان گوشادە دەكەین لەگەل تاقمێكدا بەلاَم دڵمان نەفرینیان لێ دەكات).

بە داخەوە ئەمرۆ ڕۆڵەی موسڵمان بە ڕواڵەت خۆی چاك پێشان دەدات كەچی نەك دۆستایەتی بەڵكو جاسوسیان بۆ دەكات؟! وەخوای گەورە خۆی لە نەفسی خۆیتان دەترسێنێتو دەفەرموێ: بترسن لێم. ئەمەش لە دڵسۆزی خۆیەتی ئەگینا خوا خاوەنی دەسەڵاتەو لە كەس ناترسێو دەتوانێ باس نەكات تا دەگەینە

خزمەتی، چونکە هەر بۆ لای خوا دەگەڕێنەوە، واتە هەرچی بکەی هەر بۆ لای خوا دەگەڕێتەوە.

تێبینی: ئیسلام دینی ئاشتیو دۆستایەتیو راستیەو هەمیشە راستی پێ خۆشە، بەلاّم چی بکەیت ئەم ئینسانە زۆر لاسارەو سودی خۆی ناوێتو بە درێژایی مێژوو هەتا رۆژی قیامەتیش زۆربەی هەرە زۆری دژایەتی رێگای بەختەوەریو رێگای راستی دەکاتو ژیری خۆی بە لاوە لە بەرنامەو قسەکانی خوای بە راستترو چاکتر دەزانێتو کۆمەڵێکی کەم هەمیشە باوەڕ بە قسە راستو دروستەکانی خواو پێغەمبەرەکەیﷺ دەکەن جا ئەم کۆمەڵە کەمە، چونکە بەرنامەکەی راستەو خۆشبەختی خۆیو خەڵکی دەوێت بێ باکانە دێتە مەیدانەوەو ئەوەی کە راست بێت دەیسەلمێنێتو ئەوەی ناراستیش بێت دژایەتی دەکاتو بە وتاروبەکردارپوچەڵی دەکاتەوە بۆیە هەمیشە راستە لە کردارو لە وتاری خۆی دا، بەلاّم جاری واش دەبێت ناچار دەبێت بەوەی کە بیرو باوەڕی خۆی بشارێتەوەو رواڵەتی پێچەوانەی ناو دەرونی بێت ئەم ئایەتەی تەفسیرمان کرد بۆ ئەو جۆرە کاتانەیە نەك بۆ هەمیشە، چونکە (التولی‌والتبری/ دۆستایەتیو دژایەتی) دوو شتی بیرو باوەڕینو نابێت بگۆڕێت خاوەن باوەڕ دەبێت هەرموسڵمانان بە دۆستو یارمەتی دەری خۆی بزانێتو بە دڵ ئەم قسەیە وەرگرێتو بە قسەو کرداریش بی سەلمێنێت بە مەیان دەوترێت (التولی) وە دەبێ بێزاری خۆی سەبارەت بێ باوەڕان دەربڕێتو هیچ کات نەیانکات بە یارمەتی دەری خۆی ودۆستایەتیان لە گەڵ دا نەکات

لە سورەتی مائیدە/ ٥١ دا دەفەرموویت ﴿ ئەی خاوەن باوەڕان جولەکەو فەلە نەکەن بە دۆستو یارمەتی دەری خۆتان ئەوانە هەندێکیان یارمەتی دەرو دۆستی هەندێکیانن هەر کەس لە ئێوە کە ئەوان بکات بە دۆستو یارمەتی دەر بە راستی لەریزی ئەوان دەژمێررێت، وە بە راستی خوا یارمەتی گەلی ستەمکار نادات﴾ وە لە سورەتی مومتەحینە /١دا دەفەرموێ: ﴿ئەی خاوەن باوەڕان دوژمنانی منو دوژمنانی خۆتان نەکەن بە دۆستی خۆتان﴾ وە لە سورەتی النساو -١٣٩ دا دەفەرمووێ:﴿ئەو کەسانەی کە لەباتی خاوەن باوەڕان کافران دەکەن بە دۆستو یارمەتی دەری خۆیان ئایا دەتانەوێ بە بۆنەی ئەوانەوە دەسەڵات پەیدا بکەن؟ نەکەن شتی وا چونکە سەرچاوەی تەواوی دەسەڵات تەنها لە خواوەیە﴾.

واتە ئەگەر هێزو دەسەڵاتت دەوێت تەنها لە خواداوابکەو رێبازەکەی ئەوهەڵگرەو بەس، بەڵکو بەم ئیشە باوەڕدار دەکەوێتە بارودۆخێکی خراپەوە لە بارەی بیرو باوەڕییەوە ئەوەتە هەر لە سورەتی نیسادا دەفەرموێ: ﴿ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە بێ باوەڕان مەکەن بە یارو یاوەری خۆتان لەباتی ئیمانداران، ئایا

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًۢا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحًا وَءَالَ إِبْرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمْرَٰنَ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنۢ بَعْضٍ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ عِمْرَٰنَ رَبِّ إِنِّى نَذَرْتُ لَكَ مَا فِى بَطْنِى مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّى وَضَعْتُهَآ أُنثَىٰ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلْأُنثَىٰ ۖ وَإِنِّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا ٱلْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقًا ۖ قَالَ يَٰمَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

دەتانەوێت بە دەستی خۆتان بەڵگەیەکی ئاشکرا بدەنە دەست خوا لەسەر خۆتان کە سزاتان بدات.﴾

جا کەوا بو پێویستە خاوەن باوەڕان ئاگایان لە خۆیان بێتو بیرو باوەڕەکەی خۆیان بە فیڕۆ نەدەن، تەماشاکەن لێرەش پاش ئەوەی لەو خوو رەوشتە پیسە ترساندنی، ئینجا هەڕەشەمان لێ دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٩) پێیان بڵێ: ئەگەر بیشارنەوە ئەوەی کە لە ناو دڵتاندایە یان ئاشکرای بکەن جیاوازی نیە لە لای خوا چونکەلە هەردوو حاڵەتتدا خوا پێی دەزانێت. ئایا کەسێك کە خۆی شتەکەی دروست کردوە و ورد بینەو بە خەبەر لە هەمو شت، ناگونجێت کەئاگای لێی هەبێت؟ خودا خۆی خەتەرەکە دروست دەکات لە ناو دڵی کابرادا ئیتر چۆن دەبێ خۆی نەزانێت ئەو خەتەرە چیە لە ناو دڵی ئەودا یە هەروەك دەفەرموێ: خوا عیلمی هەیە بەوەی کە لەناو ئاسمانانو زەوی دایە کە ئینسانیش بەشێکە لەو شتانە، وە بە راستی خوا توانایی بە سەر هەمو شتێکدا هەیە هیچ شتێك ناتوانێت لەژێردەستی دەربچێت .

(٣٠) باس بکە بۆیان رۆژێك کە هەمو کەس هەرچی کردوە لە چاکە بۆی ئامادە دەکرێت هەروەها ئەوەش کە کردویەتی لە خراپە دیسان ئەویشی بۆ ئامادە دەکرێتو ئاوات دەخوازێتو دەڵێت خۆزگە لە نێوان منو تاوانەکانمدا ماوەیەکی درێژ بوایە کە نەگەیشتینایە بە یەك، بەڵێ تاوانباران ئالەو کاتەدا پەشیمان

دەبنەوە کەهیچ سودی نیە بۆیان، وە خوای گەورە لە خۆیتان دەترسێنێت. جا بۆ دەتان ترسێنێت؟ چونکە میهرەبانە بە بەندەکانی‌و پێی خۆش نیە کە بەندەکانی لەناکاودا یەخەیان بگیرێت‌و توشی ئێش‌و ئازار ببن.

(٣١) ئەی محمدﷺ بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێت ساپەیڕەوی من بکەن خوای گەورەش ئێوەی خۆش دەوێت‌و لە تاوانتان خۆش دەبێت، بە ڕاستی خوا خوایەکی لێبوردەو بە سۆزە بەرامبەر بە بەندەکانی خۆی‌و لە تاوانەکانیان خۆش دەبێت. واتە کاتێ دەتوانین ئێمە خۆشەویستی خوا بۆ خۆمان ڕابکێشین کە پەیڕەوی پێغەمبەر ﷺ بین‌و فەرمانەکانی جێ بەجێ بکەین ئەگینا قسەی پووچی بێ ناوەڕۆك هیچ سوودێکمان پێ نادات‌و نابین بە دۆستی خوا.

(٣٢) پێیان بڵێ: پەیڕەوی فەرمانەکانی خواو ئەم پێغەمبەرەیﷺ بکەن ئەوسا ئەگەر ئەوان پشتیان کردە تۆ و بە گوێی تۆیان نەکرد ئیتر با بزانن کە ئەوان کافرن وبێگومان کە خوای گەورەش کافرانی خۆش ناوێت.

لە پاش ئەوەی کە لە ئایەتەکانی پێشوودا بە زەقی خوا باسی دەسەڵات‌و هێزی خۆی کردو هەڕەشەی کرد لەو کەسانەی کە غەیری خوا ئەکەن بە دۆست بۆ خۆیان، ئینجا بە شێوەی داستان دووبارە ئەم هێزو دەسەڵاتە گەورەو بێ سنورەی خۆیمان بۆ باس دەکات دەفەرموێ:

(٣٣) بێگومان کە الله لەناو تەواوی مرۆڤی جیهاندا ئادەم‌و نوح‌و ئالی ئیبراهیم‌و ئالی عیمرانی هەڵبژاردووەوڕێزی زیاتری پێداون.

(٣٤) ئەمانە هەندێکیان لە هەندێکیان‌و چوون بەناو یەکداو سەر بەیەکن، وە بەڕاستی خوای گەورە بیسەری گوفتارو زانەری ئیشەکانتانە. نوح‌و ئەوەی پاش نوح هەموی لە ئادەمن، وە ئیبراهیم لە نوحە چونکە پاش نوح خەڵك هەموی لە سام‌و حام‌و یافیس کە کوڕی نوحن ئیبراهیم نەوەی ئەوانەو پێغەمبەرانی پاش ئیبراهیم هەمویان لە ئیبراهیمن‌و ئالی عیمرانیش هەر نەوەی ئیبراهیمە مەبەست لە ئالی عیمران باپیری مەریەمی دایکی عیسایە.

(٣٥) باس بکە ئەی محمدﷺ ئەو کاتەی کەوا ژنی عیمران حاملە بوو وتی: خوایە ئەو منداڵەی کە لە ناو سکم دایە وا نەزرم کرد بۆ تۆ کە لە هەمو ئیش‌و ئەرکێك ئازادی بێت تاکو خزمەتی ماڵی تۆ کە (بیت المقدسة) بکات، سا خوایە لێم وەربگرە بە بێگومان کە تۆخۆت بیسەری بۆئەو پاڕانەوەم‌و زانەری بەو مەبەستەی کە لەدڵمدایە. دەڵێن: خێزانی عیمران منداڵی نەبو لە پاش ماوەیەکی

زۆر خوای گەورە ئەم سکەی پێدا، ئەویش بەڵێنی دا کە ئەو سکەی بو، کە بە خەیاڵی خۆی کوڕە، بیکات بە خزمەتچی ماڵی خواو ئازاد بێت‌و هەر بۆ خوا ئیش بکات‌و داوای کرد کەخوا ئەمەی لێ قەبوڵ بکات.

(٣٦) جا کاتێ کە سکەکەی بو کچ بو وتی: ئەی پەروەردگارم کچم بووە خوای گەورە زاناترە بەوەی کە بویەتی کچەو هەرگیز نێرینە وەك مێینە نیە بۆ خزمەتکردن، وە بە بێگومان کەمن ناوم نا مەریەم، وەئەی خوایە پەنا دەگرم بە تۆ بۆ ئەم کچەم کە بیپارێزی‌و هەروەها نەوەی ئەم کچەش بپارێزی لە شەیتانێ کە تۆ نەفرینت لێکردوەو دورت کردوەتەوە لە ڕەحمەتی خۆت. لە فەرمودەی پێغەمبەرﷺ دا هاتوە کەدەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێ کە لە دایك ببێت شەیتان بۆکزی خۆی لێ دەدات جا گورج هەرلەدایك دەبێت دەگری بێجگە لە مەریەم‌و کوڕەکەی بە بۆنەی ئەو دوعایەی کە دایکی مەریەم کردی}پاشان ئەبو هورەیرە دەڵێ:مەبەست لەو دوعا ئەمەیە:

﴿ وَإِنِّيٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴾ [illegible]

جا ئەم ئایەتە دەمکوتێکی ترە بۆ ئەوانەی کە داوای یەکسانی ئافرەت‌و پیاو دەکەن لە ئیش‌و کارداو دەڵێن: دەبێ لە بەینی ژن‌و پیاودا مساوات هەبێ. ئەڵبەتە لە ئیسلامدا لە ئیش کردن‌و لە بەهرەی ئیشەکە فەرقی پیاوو ژن نیەو هەر کەسێك ئیش بکات بۆ خوا وە هەرچەندێك ئیش بکات چ پیاو بێت چ ئافرەت پاداشەکەی لە لای خوا بە بێ کەم‌و زیاد دەدرێتەوە هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ من کردەوەی هیچ کەس هەڵناوەشێنمەوە نێر بێت یان مێ﴾ ال عمران/ ١٩٥،

بەڵام لە مەسەلەی ئیش کردنی دنیادا کە هەر کەسێك بۆ ئیشێك دانراوە. ئافرەت بۆ خزمەتی ناو ماڵ‌و پیاو بۆ خزمەتی دەرەوە دروست کراوە ئەوەتە ئافرەتان حەملیان دەبێت و منداڵ هەڵدەگرن کەئەمە لەگەڵ کاروباری دەرەوەی ماڵدا سەخت‌و نەگونجاوە، بەڵام ئەو شتە لەپیاودا نیە، واتە دوو هەیکەل‌و جیان لە یەك‌و لە ساختمانی لەشیاندا وەکو یەك نین جائیسلام دادپەروەرەو ئەوئەرکەی کە دایناوە بۆ ئافرەت شیاوی خۆیەتی بۆنمونە ئافرەت حەوسەڵەو دانایی تێیدایەو بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکانی ناوماڵ ئەوەی بەو دەکرێت لەو بوارەدا بەئاسانی بەپیاو ناکرێت‌و لەبواری پەروەردەیی‌و مامۆستای‌و کرێکاریدا نیوەی ئەرکی کۆمەڵگای لەسەرشانەو لێزانترە لەپیاو لەرێك‌و پێك کردنی ئیشە کانی ناو ماڵداو ئاسان ترە لەلای، ئیشی دەرەوەشی

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ ۖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلَٰمٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ ٱلْكِبَرُ وَٱمْرَأَتِى عَاقِرٌ ۖ قَالَ كَذَٰلِكَ ٱللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱجْعَل لِّىٓ ءَايَةً ۖ قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا ۗ وَٱذْكُر رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِٱلْعَشِىِّ وَٱلْإِبْكَٰرِ ﴿٤١﴾ وَإِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ وَٱصْطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَٰمَرْيَمُ ٱقْنُتِى لِرَبِّكِ وَٱسْجُدِى وَٱرْكَعِى مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَٰمَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ إِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ٱسْمُهُ ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾

بۆ پیاو داناوەچونکە ساختمانی لەشی پیاو گونجاوترە بۆئیشە سەختەکانی دەرەوە. ئەمەکەمیو نوقسانی هیچ لایەکیان ناگەیەنێت بەڵکو ئەمە دادپەروەرییەو سپاردنی ئەرکە بەپسپۆڕولێزانی ئەو ئەرکە ئاشکرایشە کە بەوشێوەیە کۆمەڵگا ئاسودە تروکەمترین گێرەوکێشە دەبێت، وە لەبواری خۆشەویستی ناوخێزاندا بەهیچ شتێك جێگای دایك پڕ ناکرێتەوە جا ئەگەر دایك لە ماڵ دەرهێنراو برایە ناو کارخانەو سەربازگەکانەوە ئیتر ئەوخۆشەویستیە نامێنێو کۆمەڵگاش کۆمەڵگایەکی بێ رەوشتی بێ بەزەیی وەك ئەمرۆی لێ دێت، کوردواتەنی"ئەم هەویرە ئاوی زۆری دەوێ" لێرەدا بەم پرسیارە کۆتای دێنین: ئایا ژیرانەیە گڵابە بهێنی بۆ نەفەرگواستنەوەو بەپاسیش بلۆك ئازوگویاز بکەیت؟

﴿٣٧﴾ جا پەروەردگاریشی نزاکەی وەرگرت وزۆر بە جوانی پێیگەیاندو سەوزی کرد بۆی بە سەوز کردنێکی جوان جا بو بە ئافرەتێکی بەرێزو پایە بەرز، بەڵێ: گوڵێك بێتو خوا خۆی سەرپەرستی سەوز بوونو نەخشو نیگاری بکات دەبێ هەرئاوابێت. جا یان بە بۆنەی ئەوەوە کە باوکی نەمابوو یان ساڵە گرانی بو، بۆ ئەوەی زاناترو کاری جوانتر شارەزا ببێت پەروەردگار وای کرد کە زەکەریا کەمیردی پوری مەریەم بو سەرپەرستی بکات جاهەرکاتێك کە زەکەریا دەچو بۆ سەردانی مەریەم لەمیحرابدا، دەی دی کە بژێوییەکی وای لەلا یە کە ئەوروژۆزی بژێوییە لەو شوێنو سەردەمانەدا پەیدا نابێت لە زستان دا رۆزی هاوینەی لەلا بو لە هاوینیش دا رۆزی زستانەی لەلابو بۆیە زەکەریا لەو رووداوە گرنگە سەری سوڕماو وتی: مەریەم ئەو رۆزیەت لە کوێ هێناوە؟ وتی: ئەمە لە لایەنی خواوە هاتوە بە راستی خوا رۆزی دەدات بەو کەسانەی کە ئارەزوی لێ بێت بە بێ ژمارە، ئینجا زەکەریا کە ئەم شتە گرنگەی دی کە رۆزییەکی ئاوەها ناپاب بۆ ئافرەتێك کە هاتو چۆی دەرەوە ناکات!! دڵی هاتە جۆشو بەزەیی بە بێ منداڵی خۆیدا هاتەوەو بە چاوی خۆیشی دی کە هیچ شت لە لای خوا سەخت نیە هەر بۆیە بە دڵێکی پڕ هیواو ئومێدەوە هاواری کردە لای خواو داوای کوڕی لێ کرد وەك لێرەدا دەفەرموێ:

﴿٣٨﴾ ئا لێرەدا زەکەریا داوای لە پەروەردگاری کرد کە وتی: خوایە لە بار خانەی خۆت ئەولادێکی پاكو خاوێنم پێ بدە بە بێگومان کە تۆ بیسەری ئەم نزایەی منی. بەڵێ ئەم نزاو دوعایە وەرگیرا وەك دەفەرموێ:

﴿٣٩﴾ جالەحاڵێکدا کەبەپێوە وەستابو لەمیحرابەکەیداو نوێژی دەکرد فریشتەکان بانگیان کردو وتیان: بەبێشك کە خوا مژدەت پێ دەدات بە کوڕێك کە ناوی یەحیایە کە لەو سەردەمەدا ئاوەها ناوێك نەبوە کە دان دەنێت بەراستی ئەو وشەیەی کەلەلایەنی خوداوەیە کە عیسایە، وە گەورەیەو مەنع کراوە لە ئیشی خراپەو لە ژن هێنان، هەندێك دەڵێن ژنی نەهێناوە، وەپێغەمبەرێك دەبێ لەریزی پیاوچاکان. ئا بەم شێوەیە خوای گەورە وەڵامی زەکەریای دایەوە.

﴿٤٠﴾ ئینجا زەکەریا وتی: ئەی پەروەردگارم من چۆن منالم دەبێت بەراستی پیر بووم و تەمەنێکی زۆرم کردوەو ژنەکەشم نەزۆکەو ئەوە چەند ساڵە منالی نەبوە؟! خوا فەرموی: ئاوەهایە خوای تۆ هەرچی مەیلی لێ بێت دەی کات. کەس ناتوانێت دەستی بگرێت، ئیتر زەکەریا یەقینی پەیدا کرد کە ئەو منالەیان دەبێت، بەڵام نەیدەزانی کەی کاتی پەیدا بوونی ئەو منالە دەست پێ دەکاتو پێی خۆش بو کەکاتی دەست پێ کردنی بزانێت بۆیە:

﴿٤١﴾ وتی: ئەی پەروەردگارم نیشانەیەکم پیشان بدە بۆ ئەوەی کە دڵنیا بم بە کاتی پەیدا بوونەکەی فەرموی: نیشانەی زانینی پەیدا بوونی ئەو منالە بۆ تۆ ئەوەیە کە تۆ ناتوانیت سێ رۆژ قسە بکەیت. وە لە سورەتی مەریەم دا دەفەرموێ: سێ شەو، کەواتە: سێ شەو سێ رۆژ زەکەریا زمانی بەستراو و قسەی پێ نەکراوە تەنها بە شێوەی ئیشارەت نەبێت ئەمەش لە کاتی ساغو سەلامەتی دابو کەزمانی رێكو پێكو دەیتوانێ یادی خوای پێ بکات، بەڵام نەیدەتوانی قسەی تری پێ بکات. وە دەفەرموێ: زۆر

یادی خوای خۆت بکە بە ئێواران‌و بە بەیانیان‌و تەسبیحاتی خوای خۆت بکە.

تێبینی: لێرەدا ئەمانە وەرئەگرین:

یەکەم ـ باوەڕبون بە توانایی‌و هێزی لە سنور بە دەری خوای داناو زانا، ئەوەتە میوەی پەیدا نەبوی ئەو کاتە دەدات بە مەریەم لە ژووری مزگەوتی قودس دا چۆن‌و لە کوێی هێنا هەراللهﷻ خۆی دەزانێت بە راستی ئەوەندە ئیشێکی گرنگە پێغەمبەرێکی وەك زەکەریا سەری سووڕ دەمێنێ بۆیە پرسیار دەکات‌و دەڵێت: ﴿ ئەی مەریەم ئەمەت لەکوێ هێناوە؟!﴾.

دووهەم ـ جیاوازی ئافرەت‌و پیاو لە یەك‌و هەر کەس ئیدیعای یەکسانیان بکات لە هەمو رویەکەوە، تاوانبارەو قسەکەی دژی فەرموودەی خوایە کە دەفەرموێ: ﴿ وَلَيۡسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلۡأُنثَىٰ ﴾ / نێرو مێ وەکویەك نین ﴾

سێهەم ـ ئافرەت‌و پیاو یەکسانن لە پەرستنی خوداو لە پاداشتی لای خواو هەردوو دروسکراوی خودان‌و جیاوازی ناکات لە نێوانیاندا هەر کامیان باشتر عیبادەتی خودا بکەن خۆشەویستن لای خودا ئەوتا لێرەدا مەریەم ئافرەتێکە چونکە بە راستی خوای خۆی دەپەرستی خوای گەورە ئاوەها پاداشتی داوەتەوە کە پیاوێکی وەکو زەکەریا کە پێغەمبەریشە سەری سووڕ دەمێنێت وەکو هەر لە کۆتایی ئەم سورەتەدا دەفەرموێ: ﴿ بەبێگومان من کرداری هیچ باوەڕدارێك زایەناکەم نێربێ یان مێ﴾

چوارەم ـ موسڵمان نابێت نا ئومید ببێت لە رەحمەت‌و سۆزی خودا ئەوەتە زەکەریا لەو تەمەنە پیری خۆی‌و نەزۆکی خێزانی هاواری کردە لای خوا بۆ مناڵێکی پایە بەرزو پێغەمبەرو پیاو چاك خودایش نزاکەی لێ وەرگرت‌و یەحیای پێ دا.

پێنجەم ـ هەر کاتێ ئینسان چاوی کەوت بە شتێکی سەر سووڕ هێنەر با لەو کاتەدا دوعای چاك بکات ئەوە کاتێکە لەو کاتانەی کە دوعا وەردەگیرێت.

شەشەم ـ موسڵمان دەبێت دوعاکانی بۆ شتی باش بێت نەك بۆ دژایەتی‌و خراپە کاری‌و دنیا پەرستی بێت ئەوەتە لێرەدا زەکەریا دەڵێت: ﴿ قَالَ رَبِّ هَبۡ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ﴾ / ئەی پەروەردگارم مناڵێکی پاك‌وخاوێنم پێ بدە﴾ بەڵێ خوای گەورە ئەو جۆرە دوعایەی پێ خۆشە بۆیە لە سورەتی بەقەرەدا هەڕەشەی لە نزای دنیایی کردووە‌و مژدەی دا بەو کەسانەی کە داوای چاکەی دنیاو قیامەت دەکەن تەماشای ئایەتی (٢٠٠-٢٠٢) بەقەرە، بکە.

دووبارە باسەکە روو دەکاتەوە مەریەم ودەفەرموێ:

(٤٢) وەئەی محمدﷺ باس بکە ئەو کاتەی کە فریشتەکان وتیان: ئەی مەریەم بەبێگومان کەاللهﷻ تۆی هەڵبژاردووە بەرزی کردویتەوە بە سەر تەواوی ژنانی سەردەمی خۆتدا. واتە لەو سەردەمەدا لە مەریەم بەرزترو بە قیمەتتر نەبوە لە ناو ژنان دا پێغەمبەرمان ﷺدەفەرموێ: { [illegible] / باشترین ئافرەتی ئەو گەلەی سەردەمی مەریەم، مەریەمی کچی عیمران بوە، وە باشترین ئافرەتی ئەم ئۆمەتەیش خەدیجەی کچی خوییلدە}

(٤٣) ئەی مەریەم گەردن کەچبە بۆ خوای خۆت‌و سوجدەی بۆ ببەو رکوع ببە لە کەل ئەوکەسانەی کە رکوع دەبەن. ئەمەش لە رواڵەتدا ئەوە دەگەیەنێ کە ئەو کاتە رەوا بوبێت هەڵس‌وکەوتی ئافرەت‌و پیاو بە یەکەوە بۆ ئەنجام دانی عیبادەت هەروەکو ئێستا لە حەجدا رەوایەو ئافرەتان نابێ رێگای جومعەو جەماعەتیان لێ بگیرێت هەر چەند بەندایەتی ناو ماڵی خۆیان خێری زیاترە لە بەر ئەو فەرمودەیە کە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: { [illegible] / رێگری ئافرەتەکانتان مەکەن بۆمزگەوتەکان، خۆ ماڵەکەیان باشترە بۆیان}

لە ژنان خەدیجە لە هەمویان گەورەترە ئینجا مەریەم ئینجا ئاسیە کە خێزانی فیرعەون بو پاشان فاتمەی خێزانی علی کە کچی پێغەمبەرە ﷺپاشان عائیشەی خێزانی وە ئەمانە لەم فەرمودانەدا هاتوون:

یەکەم: لەپێغەمبەری خواوە ﷺ کە دەفەرموێ: { [illegible] / لە هەمو ئافرەتانی دنیا بۆ چاکەکاری بەسە بۆت کە ئەمانە بناسی: مەریەمی کچی عیمران‌و خەدیجەی کچی خوەیلیدو فاتیمەی کچی محمدو ئاسیەی ژنی فیرعەون}

دووهەم ـ هەروەها عائیشەی خێزانی پێغەمبەرﷺ یەکێکە لەو ئافرەتە بەرێزو پایە بەرزانە وەك لەم فەرمودەیەدا هاتوە کە [illegible] / لە پیاوان زۆر کەس پیاوی تەواو بوون بەڵام لە ئافرەتان تەواو نەبوون بێجگە لە ئاسیەی خێزانی فیرعەون‌و مەریەمی کچی عیمران، وە بە راستی گەورەیی عایشە بە سەر ژنان دا وەکو گەورەی تێگوشینی گۆشتاوە بەسەر باقی خواردنەکانی تردا}

وشەی (قنوت) واتە گوێ رایەڵی‌و پەیڕەو کردن بۆ ئەم مانایەش هەندێ لە زانایان فەرمودەیەکیان کردوە بە بەڵگە کە دەفەرمویٚ [illegible]

[illegible]/ هەر پیتێك لە قورئان دا باسی قنوتی تێدا بێت بە مانای گوێ رایەڵی‌و پەیڕەوی کردنە} بەڵام ئەم فەرمودەیە لاوازەوجێگای متمانە نییە.

(٤٤) ئەمەی کە باسمان کرد ئەی محمد ﷺ هەموی خەبەرانی نهێنی بوون‌و چەندین ساڵ پێش تۆ ئەو شتانە رویداوە کە ئێمە نیگامان رەوانە کرد بۆ تۆو بۆمان باس کردیت‌و لەو کاتەی کە ئەوان قەڵەمەکانیان فرێ دا بۆ ئەوەی بزانن کامیان سەرپەرستی مەریەم بکەن تۆلەلای ئەوان نەبویت‌و تۆلەلایان نەبویت ئەوکاتەی کەکێشەیانبوو لەسەر سەرپەرشتی کردنی مەریەم. ئیتر ئەمە لە بەر بێ باوکی مەریەم بو یان کەم دەسەڵاتی باوکی بووە باوکیشی پێشەوای ئەو سەردەمەی ئەوان بوە لە بەر ئەوە ئەو خەڵکە حەزیان دەکرد کەسەرپەرەشتی ئەو مناڵە بگرنە ئەستۆی خۆیان، وە لە ناو ئەوان دا هەیە دەڵێن کەخێزانی زەکەریا پووری مەریەم بو یان خوشکی بو حەزی دەکرد لای ئەو بێت زەکەریاش پێغەمبەری خوا بو، بەڵام چونکە خەڵکێکی زۆر داوای لێ دەکرد کە بە خێوی بکات هەستان چەند قەڵەمێکیان فرێدایە ناو ئاوێك‌و وتیان قەڵەمی کێ وەستاوە ئەوە با بەخێوی بکات، ئینجا کە قەڵەمەکانیان فرێ دا هەمویان ئاو بردنی تەنها قەڵەمی زەکەریا ماوە کە بەرەو ژور لە ئاوەکە هاتەوە بەو شێوەیە خوای گەورە ویستی ئەو ئافرەتە لە لای ئەو پێغەمبەرە بەرێزە بەخێو بکرێت.

(٤٥) ئینجا خوای گەورە درێژە بەم چیرۆکە بەرێزە دەدات‌و دەفەرموێ: بیر بکەرەوەو باس بکە بۆیان ئەی محمد ﷺ ئەو کاتەی کە فریشتەکان بەمەریەمیان وت: بە راستی خوا موژدەت پێ دەدات بە وشەیەك‌و بە بریارێك لە لایەنی خۆی کە ئەو بریارەش دروستبوونی مرۆڤێکە بەناوی مەسیح کەعیسای کوڕی مەریەمەو پیاوێکی ناودارەو بە شەرەفە لە دنیاو لە دوا رۆژداو لە بەندە نزیکەکانی خوایە. بەم شێوەیە موژدە درا بە مەریەم کە عیسای دەبێت، کە هێشتا مێردی نەکردوە عیسا عليه السلام لە زۆر شوێن دا بە کەلیمەی خوا ناوبراوەو کەلیمەی خوایش زۆرە، بەڵام چونکە عیسا بە بێ هۆی باوك پەیدا بووە تەنها بە بریارێکی خوا لە بەر ئەوە بە کەلیمەی خوا ناودەبرێت. بەڵێ خوا دەفەرموێ:

(٤٦) لە بێشکەدا قسە دەکات لە گەل خەڵکداو دەڵێ من پێغەمبەری خودام و کاتێ کە دەبێ بە پیاوێکی تەواویش هەمان قسەدەکات‌و یەکێکە لە پیاو چاکان، ئاشکرایە قسەی کاتی

وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتۡ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞۖ قَالَ كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ إِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأۡكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيَّ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡۚ وَجِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٥١﴾ ۞ فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنۡهُمُ ٱلۡكُفۡرَ قَالَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَٱشۡهَدۡ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ﴿٥٢﴾

گەورەیی شتێکی گرنگ نیە مەبەست قسەی رووت نیە بەڵکو مەبەست ئەوەیە کە هەر وەکو لە بێشکەدا دەڵێت من پێغەمبەرم کاتێ کەگەورە بو قسەکەی بە راست دەگەڕێت‌و دەبێ بە پێغەمبەروهەمان پەیامی ناوبێشکەی رادەگەیەنێت ، جا باشە کەئەمەش بزانیت کە سێ کەس بە مناڵی قسەیان کردەوە، یەکێکیان، عیسا عليه السلام بو وەکو پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {لە بێشکەدا قسەی نەکردوە بێجگە لە سێ کەس عیساو مناڵێك لە زەمانی جورەیجداو مناڵێکی تر}

وە بە عیسا عليه السلام دەوترێت مەسیح لە بەر یەکێك یان هەمو ئەم شتانە **یەکەم:** لە بەر ئەوەی زۆر دەگەڕا. **دووەم:** پاژنەی نەبووەو ژێر پێی ساف بووە. **سێهەم:** دەستی بە سەر هەر جۆرە نەخۆشێك دا بهێنایە بەئیزنی خودا چاك دەبویەوە.

(٤٧) جا مەریەم کاتێ کەئەم قسانەی بیست وتی: ئەی پەروەردگارم من چۆن منداڵم دەبێت ئەمە شتێکی سەر سووڕهێنەرە چونکە هیچ کەسێك نە بە حەرامی‌و نە بە حەڵاڵی جیماعی لە گەل مندا نەکردوە و بە تەمای ئەوەش نیم کە مێرد بکەم، چونکە من خزمەتی ماڵی تۆ دەکەم؟! فەرموی: هەر ئاوەها خوای تۆ دروست دەکات ئەو شتەی کە ئارەزۆی لێ بێت. ئەگەر بە وردی تەماشای ئەم داستانە بکەین دەبینین لە بارەی زەکەریا دا خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿كَذَٰلِكَ ٱللَّهُ يَفۡعَلُ مَا يَشَآءُ [illegible]

[illegible]/ هەر ئاوەها خوا دەیکات ئەوەی کە ئارەزۆی لێ بێت﴾ بەڵام

له داستانی مەریەم دا دەفەرموێ: ﴿كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُ [illegible] / هەرئاواها خوا هەرچی ئارەزۆبكات دروستی دەكات﴾ لێرەدا خەلقی فەرموە، چونكە لەوێ كردارەو پیاو ژن مەعقولە منالێان ببێت، با لەو پەری پیریشدا بن، بەلاَم مەریەم مێردی نیە. ئیتر دەبێت دروستبونەكەی هەر لە خواوە بێتو دەمكوتێكیشە بۆ زمان پیسان سەبارەت بە عیساو مەریەمی دایكی، وە تا جێگەی گومان نەمێنێتەوە كە دروستكردنەكە هەر بە دەست خۆیەتیو راستەوخۆخۆی دروستی كردوە ئەوەتە دەفەرموێ: هەر كاتێك خوای گەورە ئیرادەی هەر شتێك بكات هەر كە فەرموی: ببە دەبێت. ئیتر بۆچی دەبێت خەڵك ئەم ئیشەی مەریەم بە تاوان بزانێت لە گەل بونی ئەوبەلگە گەورەیە كە قسە كردنی ئەو منالە ساوایە بوو؟!

(٤٨) وە خوای گەورە فێری نوسینو دانایی‌و تەوراتو ئینجیلی كرد، تەورات بۆ موسا بووە، عیسا یش لە سەری رۆیشتوەو پاشان ئینجیلی وەك تەواوكەرێكی تەورات بۆ هاتوە.

(٤٩) وە پێغەمبەرێك بوە بۆ بەنی ئیسرائیل، جا ئیتر لێرە بە دواوە شێوەی قسەكە دەگۆڕێت لە غایبەوە بۆ قسەكەر، بەڵێ وا ئەو منالە پەیدا بوو گەورەش كرا، بو بە پێغەمبەرو ئەویش دەستی كرد بە ئەنجامدانی ئەركەكانی سەرشانی‌و هێنانی بەلگەی راستو دروست لەسەر پێغەمبەرایەتی خۆیو وتی: بە بێگومان من هاتووم بۆ لای ئێوە ئەی گەلەكەم بە بەلگەیەك لە لایەنی خواوە كەمن لە قوڕ لە شێوەی باڵندە دروست دەكەم بۆتان جافوی پێدا دەكەم بە ئیزنی خوا دەبێت بە باڵندەو دەفڕێ، هەروەها ئەوەی كە لەسەرەتاوە كوێربوەو ئەوكەسەش كە بەلەك بێت باشیان دەكەمەوەو مردویش بە ئیزنی خوا زیندوی دەكەمەوە، وەپێتان دەڵێم ئەوەی كەلەماڵەوە دەیخۆنو ئەوەش كە هەڵی دەگرن بەبێگومان ئالەوەدا نیشانەیەكی گەورە هەیەبۆتان ئەگەر ئێوە باوەڕدار بن.

(٥٠) وە من دان دەنێم بەوەی كە لە پێش دەستم دایە كە تەوراتەو بە راستی دەزانم، وە هاتوم تا حەلاَڵ بكەم بۆ ئێوە، هەندێك لەوانەی كە حەرام كراوە لێتان. ئەمە وا دەردەخات كە ئینجیل هەندێك حوكمی تێدا بوە بۆ هەڵوەشاندنەوەی هەندێك لە حوكمەكانی تەورات هەندێكی تر دەڵێن ئەوان هەندێ شتیان لە خۆیان حەرام كردبوو ئینجیل هاتو بە درۆی خستنەوەو پێی وتن: كە ئەو شتانە حەلاَڵن. دیسان عیسا درێژە بەقسەكەی خۆی دەداتو دەڵێ: وە من لەلایەن پەروەردگارتانەوە بە بەلگەیەكی گەورە هاتومەتەلاتان سا لە خوا بترسنو پەیڕەوی من بكەن. بۆ زانین: ئەونونانەی كە لە قورئاندا بە كردارەكانەوەنەوە (افعال) هاتون كە ژێریان هەیە هەمویان (یائی) قسە كەر یان لێ لابراوەو ئەو ژێرە لە باتی ئەودا دەنوسن وەك﴿وَأَطِيعُونِ﴾ لەپێشدا ﴿وَأَطِيعُونِ ی﴾ بوە.

(٥١) بە بێگومان كە خوای گەورە پەروەردگاری منو پەروەردگاری ئێوەشە دەسا بی پەرەستن ئەمەیە رێگای راست. ئا بەم شێوەیە عیسا بانگی گەلەكەی خۆی دەكردو سوور بو لە سەر رێگای خێر پێشان دانیان، بەلاَم ئەوان تا دەهات زیاتر دورە پەرێز دەبونو دژایەتی عیسایان دەكرد.

(٥٢) جا كاتێ كە عیسا هەستی بێ باوەڕی لێ كردن چارەی نەماو ناچار بۆ جیا كردنەوەیراستو ناراست وتی: كێ هەیە یارمەتی من بدات بۆگەیاندنی پەیامی ﷲ؟ خودا لێرەدا ئەوەمان پێشان دەدات كە پێشەكی خاوەن باوەڕان پێویستە لە سەریان كە بانگەوازەكەیان بە ئاشكراو گشتی بێت جا ئەگەر زانی بە گوێی ناكرێت ئیتر واز لە گشتی بهێنێتو خاوەن باوەڕی راست جیا بكاتەوە بۆ گەیاندنی ئاینەكەی خودا، نەك هەمیشە هەر بە یەك جۆر رەفتار بكات لە گەل ئەوەشدا دەزانێت كە تا ئێستا ئەو شێوەیە هیچ سودێكی نەداوە بۆ راستی بۆ چونەكەمان فەرمو ئێوەو ئەم بەلگەیە، پێغەمبەرمانﷺ لە كاتی حەج دا پێش ئەوەی كۆچ بكات بۆ مەدینە دەیفەرمو [illegible] [illegible] / واتە چ پیاوێك من دەبات بۆ ناو گەلەكەیو یارمەتیم دەدات تا فەرمودەكانی پەروەردگارم بگەینم بە خەڵك؟ بە راستی قورەیش لێم ناگەرێن تا فەرمودەكانی پەروەردگاری خۆم رابگەیەنم} بەڵێ بانگەواز كەرانی رێگای ئاشتیو بەختەوەری كە رێگای ئیسلامە دەبێ بە چەند شێوە ئیش بكەن تا بزانن بە كامیان ئیشەكانیان بە سود دەبێتو قسەو بڕیارەكانیان كاری گەر دەبێت. تەنها ئەوە پێویستە كە لە ئایین لانەداتو وەك ئەمڕۆ بەرژەوەندی نەكات بە خوا بۆ خۆیو نەزانانە ملی خۆیو پەیڕەوانیشی بشكێنێتو لە باتی خواپەرستی بیانخاتە ناو لێلاَوی شیركو دنیا پەرستیەوە.

وشەی (الی) هەندێ دەڵێن: بە مانای (مع) یە واتە لە گەل خوادا وە بە لای هەندێكی ترەوە (الی) بە مانای بەرەو ئایینی خوایە واتە كێ یارمەتیم دەدات بەرەو رزگاری ئایینی خودا كە ئەمەم بە لاوە نزیكترەو وامان مانا كردوە.

وشەی (حواری) بە مانای ئەوانەی كە لیباس سپی دەكەنەوەو بە مانای نێچیرەوانو بە مانای یارمەتی دەر مانا كراوە كە ئێمە سێهەمیانمان هەڵبژاردوە لە بەر ئەم فەرمودەیەی پێغەمبەر ﷺ كەدە فەرموێ: [illegible]

[illegible] / [illegible] هەر پێغەمبەرێك یارمەتی دەرێکی تایبەتی بوە یارمەتی دەری تایبەتی من زوبەیرە.ئەبونەعیم ئەمەی لێ زیادکردوە: ئەمە لەرۆژی ئەحزابدابوە کە فەرموی: کێ هەواڵێکی ئەوگەلەمان بۆدێنێ؟ مەبستی قورەیش بوو زوبەیر وتی: من. ئەمەی سێ جار فەرمو: زوبەیر وتی: من ئامادەم} جا حەوارییەکان وتیان: ئێمە لە گەل عیسادا یارمەتی ئایینی خوا دەدەین کەباوەڕمان هێناوە بە خوا، وە شایەتی بدە کە ئێمە موسڵمانین‌وخۆمان بەودەسپێرین. خوای گەورە داوا لە هەموو خاوەن باوەڕان دەکات کە هەمویان یارمەتی دەری ئایینی خودابن‌و دەفەرموێ: ﴿ئەی خاوەن باوەڕان ئێوەش ببن بە یارمەتی دەری ئایینی خودا وەکو چۆن عیسای کوری مریەم وتی بە قەومەکەی کێ یارمەتیم دەدات بۆ ئایینەکەی خوا حەوارییەکان وتیان: ئێمە یارمەتی ئایینی خودا دەدەین،جاتاقمێك لەبەنی ئیسرائیلی باوەڕیان هێناو تاقمێکیشیان کافربون ئەوسا ئێمەیش یارمەتی باوەڕدارانمان دا جا ئەوانیش سەر کەوتن بە سەر کۆمەڵی کافران دا﴾ سەف:١٤ جا ئێوەش ببن بەو کۆمەڵەو ببن بە یارمەتی دەری ئاینی خودا هەتا خواش ئێوە سەربخات.

(٥٣) ئەی پەروەردگارمان ئێمە باوەڕمان هێناوە بەوەی کە تۆ رەوانەت کردوەو دوای ئەم پێغەمبەرە کەوتووین دەی بمان نووسە لە رێزی ئەو کەسانەی کە شایەتن لە رۆژی قیامەتدا هەندێك دەڵێن ئەم شایەتیە مەبەست پێی ئوممەتی محمدﷺ واتە بمان نوسە لەو ئوممەتەی کە لە ئاخیر زەماندا دێتو دەبن بە شایەت لە سەر خەڵك‌و خوایە ئێمە لە رێزی ئەوان دا حیساب بکە. ئەمەش یەکێکی ترە لە سیفەتە جوانەکانی موسڵمانان، کابرا کاتێ کە دەعوەی ئایینی خودا دەکات هەرچەند کە عیبادەتیش دەکات‌و ئیشی باش ئەنجام دەدات لە خۆبایی نابێت، بەڵکو لەو کاتەدا دەپارێتەوە لە خوا کە لێی وەربگرێت و بە پیاوێکی چاکی حیساب بکات. جائەم گەلە لاسارە هەر بە دژایەتی ئەو پێغەمبەرە وە نەوەستان بەڵکو چونە لای پاشای ئەو سەردەمەو قسەی زۆر خراپیان سەبارەت بە عیسا هەڵبەست‌و تەنانەت وتیان: ئەو باوك‌و کوڕی لە یەك جیا کردوەتەوەو خەڵکی سەر لێ شێواندوەو نایەڵێت لە سەر رێبازی باو باپیری خۆیان بڕۆن‌و پاشایان لە دژی ئەو پڕ کردو پاشایش فەرمانی دا کە بڕۆن بیگرن‌و هەڵیبەسن ئەوانیش چوون‌و چوار دەوری ماڵی عیسا یان گرت‌و وایان زانی بە ئاواتی خۆیان گەیشتون، بەڵام خوا عیسای رزگارکردو ئەوانی بۆهەمیشە شەرمەندەو رووڕەش کرد ئەگینا عیسا نەگیراوە نە هەڵواسراوە بەڵکو وەکو وتمان: خوا بەرزی کردەوەو لە دەستی

رَبَّنَآ ءَامَنَّا بِمَآ أَنزَلْتَ وَٱتَّبَعْنَا ٱلرَّسُولَ فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا۟ وَمَكَرَ ٱللَّهُ ۖ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلْمَٰكِرِينَ ﴿٥٤﴾ إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوْقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ ٱلْءَايَٰتِ وَٱلذِّكْرِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَ ۖ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

ئەوان رزگاری کرد وەك دەفەرموێ: ﴿نە کوشتیان‌و نە هەڵیان واسی بەڵام لێیان تێکدرا﴾ نیسا/ ١٥٧ بۆیە لێرەش دەفەرموێ:

(٥٤) ئەوان فروفێڵی خۆیانیان کردو خوا بە شێوەی فروفێڵەکەیان سەری لێ تێکدان‌و عیسای رزگار کرد. بە راستی خوا چاکتر لە هەموو فێلبازان تۆڵە لە فێلبازان وەردەگرێت. ﴿وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلْمَٰكِرِينَ﴾ یەکێکە لە سیفەتەکانی خواو نابێ (ماکر)ی رووت بە کار بهێنرێت. ئینجا خوای گەورە داوا لە پێغەمبەرمان دەکات کە باسەکەی عیسا زیاتر رۆشن بکاتەوە بۆمان‌و دەفەرموێ:

(٥٥) باس بکە بۆیان ئەو کاتەی کە خوا فەرموی: ئەی عیسا من نایەڵم دەستی ناپاکی ئەوان بە تۆ بگات، چونکە من تۆ ئەبەمەوەو بەرزت ئەکەمەوە بۆ لای خۆم. وشەی ﴿مُتَوَفِّيكَ﴾ بە مانای مردن هاتوە واتە ئەیمرێنم جا ئەمە هەندێك دەڵێن سێ ساعات‌و هەندێك سێ رۆژ خوا مراندویەتی ئینجا زیندوی کردوەتەوەو بەرزی کردوەتەوە، هەندێك دەڵێن:پێشکەوتن‌و دوا کەوتن [illegible]) لێرەدا هەیە واتە ئێستا دەتبەینەوەو لە پاشدا دەتمرێنین، هەندێك دەڵێن بە مانای وەرگرتنەوەیە، کە ئێمە بەو شێوەیە لە پێشدا مانامان کرد. هەندێکی تر دەڵێن بە مانای خەوتنە، کە ئەمەش لە قورئاندا هاتوە وەکو لەئایەتی (٤٢) سورەتی زومەر وە ئایەتی (٦٠) سورەتی ئەنعام. وە خوا تۆی پاکوخاوێن کردوتەوە لە دەستی ئەوانەی کە بێ باوەڕ بون وە ئەو

کەسانەی کەبەراستی پەیڕەوی تۆن ئەی عیسا سەرکەوتوو دەبن بە سەر کافران دا هەتا کو ڕۆژی قیامەت. ئاشکرایە ئەو کەسەی کە باوەڕی بە عیسا بوبێتو بە پێغەمبەری زانیبێت لە پاشدا باوڕیان هێناوەو دەی هێنن بە پێغەمبەرمان ﷺ وە ئەم ئۆممەتەیش ئەگەر چی ناو بەناو لاوازو کەم دەسەلات ببێت بەلاّم هەتا قیامەت هەر دەمێنێتو سەریش دەکەوێت بە سەر دوژمنانی ئایندا، ئەم گەلە ئاخر گەلەو باوەڕ بون بەم پێغەمبەرە ﷺ باوەڕ بوونە بە تەواوی پێغەمبەران، بەڵێ بە ڕاستی ئەگەر چی ئێمە بە بۆنەی تاوانباری خۆمانەوە بێ دەسەلات بووین، بەلاّم دوژمنان هەر لێمان دەترسێن ساڵێك پاش کیمیابارانی هەڵبجە رادیو لەندەن شەوێك لە بەرنامەی فارسیدا وتی: ئەمەریکا هیچ ترسێکی لە رووس نەماوە، مەترسی تەنها لە موسڵمانە ئوسولیەکانە بە قسەی خۆیان ـ وتی دەبێ یارمەتی دەوڵەتەکانی خەلیج بدرێت بۆ لە ناو بردنی ئەو موسڵمانانە، ئەوەتە ئێستا دەبینین چۆن لەم وڵاتە بە ناو موسڵمانانەوە ڕۆژانە دەیان موسڵمانی ڕاست دەگیرێو شەهید دەکرێتو ئەمریکاو ئینگلیزیش ئەو هەموو سەربازو فرۆکەو کەشتیو چەکی جۆراوجۆرانەیان هێناوەتە سەر خاکی موسڵمانانو گاڵتە بە گیانو سامانیان دەکەن، ئێمە دڵنیاین کە جارێکی تر ئەوانە بە دەستی بەچکە شێرانی ئیسلام ڕاو دەنرێنو تۆڵەی دەست درێژی خۆیان وەردەگرنەوەو ئیسلام هەر سەرکەتوو بە هێز دەبێت ئەگەر چی دوژمنان بە ملیاردها دولار دژی موسڵمانان خەرج بکەن.

ئەمەیە مانای﴿ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوْقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ ﴾ ئینجا خوای داناو زانا دەفەرموێ: لە پاشان بۆ لای من دەگەڕێنەوە ئینجا من حوکم ئەکەم لە نێوان ئێوەدا لە بارەی ئەو شتەوە کە ئێوە ناکۆکیتان تێیدا هەیە ئەوە بو هەندێك دەی وت: عیسا کوڕی خوایەو هەندێك دەیان وت: خوای سێهەمەو هەندێکیان عیسایان بە خوا دەزانیو هەندێکیش عیسایان بە بەندەی خواو پێغەمبەری خوا دەزانی کە ئەمەیان کۆمەڵە ڕاستەکەیان بو، جا خوا هەر وا ئەم پێغەمبەرانەی بە گاڵتە ڕەوانە نەکردوە بەڵکو ڕۆژی قیامەت بە گوێرەی هەڵوێستی خەڵك سەبارەت بەو پێغەمبەرانە خودا پاداش یان سزای ئەو خەڵکە دەدات وەك دەفەرموێ:

﴿٥٦﴾ جا ئەوانەی کە بێ باوەڕ بوون ئەوسا ئێمەیش سزایان دەدەین بە سزایەکی زۆر سەخت هەم لە دنیاو هەم لە قیامەتیشدا، وەبۆ ئەوان هیچ یارمەتی دەرێك نیە کە یارمەتی ئەوان بداتو لەو سزایانە ڕزگاریان بکات. واتە بێ باوەڕان نە لەم ژیانەداو نە لەو ژیانەکەی تردا ناحەسێنەوە، ئەوەتە ئەمڕۆ بە بۆنەی داوێن پیسیەوە کەوتونەتە سزایەکی سەختی وا، کە خەریك گیانیان دەردەچێت، لەوانە نەخۆشی ئایدزە کە گیریان خواردوە پێویەوە. ئینجا توفان وباو بومەلەرزەو شەڕی دەرونیو بیرۆنیان با بوەستێت، خۆ سوتانو تێ هەڵدانو ئاوی داخ خواردنو خوێنو زوخاو خواردنەکەی قیامەتیشیان هەیە. ئینجا سەبارەت بە باوەڕداران دەفەرموێ:

﴿٥٧﴾ وە ئەوکەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکیان کردوە خوای گەورە پاداشتیان پێ دەداتەوەو بە ڕاستی خوا ستەمکارانی خۆش ناوێت.

﴿٥٨﴾ ئا ئەوەی کە بۆ تۆی دە خوێنینەوە بەشێکە لە نیشانەکانی ئێمەو لەو قورئانە پڕ لە داناییەی کەپێمان داویت، واتە ئەوەی کە باسی دەکەین سەبارەت بە لە دایك بونی عیساو ژیانیو بەرز بونەوەی بۆ ئاسمان بەشێکن لەو بەڵگە گەورانەی هێزودەسەلاّتی خوداو بەشێکی ئەم قورئانە پڕ حیکمەتەن، ئینجا خوای گەورە سەبارەت بە دروست بوونی عیسا عليه السلام دەفەرموێ:

﴿٥٩﴾ بە ڕاستی وێنەی دروستبونی عیسا لە لای خوا هەروەکو دروستبونی ئادەم وایە کە دروستی کردوە لە خاك نە بابی هەیەو نە دایك ئەویشی ئاوەها دروست کردوە بێ باوكو لە دایکێکی پاكو خاوێنو خوا ناس پاشان پێی فەرمو: ببە. ئینجا ئەویش بوو.

﴿٦٠﴾ ئەوەی کە ڕاستیێ هەر ئەوەیە کە لە لای پەروەردگارتەوە هاتوە ئەوسا تۆ نەکەویتە گومانەوە لە م ڕوداوەی عیسادا. ئاشکرایە کەپێغەمبەری خوا ناکەوێتە گومانەوە، بەلاّم بۆ ئێمەیە ئەم ئامۆژگارییە تا لاڕێ نەبین بەگومان بردنی خراپ.

﴿٦١﴾ جا هەر کەسێك لەبارەی عیساوە پاش ئەوەی کە تۆ هەمو ڕاستیەکانت زانی دەمەقاڵەی لە گەلتا کرد، دەی پێیان بڵێ: وەرن با ئێمەوئێوە هەمومان کوڕانمانو ژنانمان بانگ بکەینوخۆیشمان لە پاشا هاوارەبکەینە لای خوا ئەوسا نەفرین بکەینو بڵێن: نەفرینی خوا لە درۆزنان. ئەمە لە کاتێکدا بو کە وەفدێکی فەلەکانی نەجران کە پێك هاتبو لە شەست سوار کە چواردەیان لە گەورە پیاوانو ئەشرافیان بوونو کارو باری ئەو ناوچەیە هەموی لە ژێر دەستی ئەوان دا بو لەوانە: عاقب کە ناوی عبد المسیح بوو _وە سەید ـ کە ئەیهەم بوو ـو باوکی حاریسەی کوڕی عەلقەمە برای بەکری کوڕی وائیلو وەیسی حاریسو زەیدو قەیسو یەزیدو نەبیحو خوەیلیدو عەمرو خالیدو عەبدوڵاو یوحەننەش بوون ئەمانە بە ڕاستی پێغەمبەریان لە لا تەواو بو بەلاّم هەر بە دژایەتیو حەسادەتەوە دانیان بەم ڕاستیەدا نەدەناو

بەردەوام بون لە سەر ئایینە گۆڕاوەکەی خۆیانو دژایەتی پێغەمبەر ﷺ، ئینجا دەڵێن: سەرەتای ئالی عیمران هەتا ئایەتی هەشتا دەربارەی ئەوان دابەزیوەو ئەم نەفرینەی کە لێرەدا باسی دەکات ئەو کاتەبو کە لە هەمو قسەکاندا دژایەتیان کردو داوای جونیەتی دروستبونی عیسایان کردو خوای گەورەش بەم چەند ئایەتە وەڵامی دانەوەو فەرمانی بە پێغەمبەر ﷺ دا کە بانگیان بکات بۆ نەفرین کردن، جاکاتێ کە پێغەمبەر ئەم ئایەتانەی بۆ خوێندنەوەو بەیانی خۆیو حەسەنو حوسەینو فاتمەی کچی ئامادە بون، ئەوان پەشیمان بونەوەوداوای ئاشتیان کردو پێغەمبەریش ﷺ لێی قەبوڵ کردنو گەڕایەوەو نەفرینەکەی نەکردو پەیمانێکیان لەگەڵ پێغەمبەردا بەست کە ساڵانە دوو هەزار دەست لیباس بدەن بە پێغەمبەر ﷺ هەزاریان لە مانگی رەجەب داو هەزارەکەی تریان لە مانگی سەفەردا. جا بەم شێوەیە خوا داستانی ئەوگەلانەمان بۆ باس دەکات وەك دەفەرموێ:

(٦٢) بە راستی ئا ئەمانەی کەباسمان کردن داستانێکی راستو رەوانو هیچ پەرستراوێکی راستین نیە بێجگە لە خودا، وە بەبێگومان کە الله هەر خۆیەتی بە دەسەڵاتو دانا.

(٦٣) جائەگەر ئەوان پشت لە ئایین هەڵدەکەن ئەوسا بە بێگومان کە الله زانیاری هەیە بەسەر ئەوانەی کە خراپەکارن وسەرەنجام بەتۆڵەی تاوانی خۆیان دەگەن.

(٦٤) ئەی محمد ﷺ بانگیان بکەو بڵێ: ئەی ئەهلی کتێب وەرن بۆلای کەلیمەیەك کە ئەو کەلیمەیە یەکسانە لە نێوان ئێمەو ئێوەدا هەر کەس راستر بکات سودی زیاتری دەست دەکەوێتو هەر کەسێکیش خراپ تربێت زیانی زیاتر دەکات، ئەو کەلیمەیەش ئەمەیە کە هیچ کاممان بێجگە لە خوا کەس نەپەرستینو هیچ هاوبەشێکیش بۆ خوا دانەنێینو هەندێکمان هەندێکمان نەکەین بە پەروەردگارو بیپەرستین بێجگە لە خوا جا ئەگەر پشت هەڵدەچەرخێننو گوێی پێ نادەن سا بائێوە بەوان بڵێن کەئێوە شایەت بن کە ئێمە موسڵمانین، ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٦٥) ئەی محمد ﷺ بڵێ: ئەی ئەهلی کتێب ئێوە بۆ دەمەقاڵە لە بارەی ئیبراهیمەوە دەکەن خۆ تەوراتو ئینجیل نەهاتوە مەگەر پاش ئیبراهیم ئایا ئێوە بیرناکەنەوە بزانن چی دەڵێن؟ واتە جولەکە بەوکەسانە دەوترێت کە تەوراتو فەلەش بەوکەسانە دەوترێت کەئینجیلیان بۆ هاتووە ئەم دوانەش چەندین ساڵ پاش ئیبراهیم هاتوون ئیتر چۆن جولەکە دەڵێن: ئیبراهیم جولەکەیە وفەلەش دەڵێن: فەلەیە؟!

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٦٢) فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ (٦٣) قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (٦٤) يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنجِيلُ إِلَّا مِن بَعْدِهِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٦٥) هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (٦٦) مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٦٧) إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا ۗ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ (٦٨) وَدَّت طَّائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ (٦٩) يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ (٧٠)

(٦٦) وریابن وائێوە توانیتان کە دەمەقاڵەتان کرد لە بارەی ئەو شتانەوە کە دەیزانن، دەی چۆن لە بارەی شتێکەوە کەنایزانن دەمەقاڵەوکێشمەکێش دەکەن؟ وە خوا هەمو راستیەکانی لایەو دەیزانێت، بەڵام ئێوە نایزانن. واتە خوا ئیبراهیم دەناسێت چۆنە نە ئێوە کە بە کەیفی خۆتان بەبێ زانیاری باسی دەکەن، ئینجا روون تر خوا دەمکوتیان دەکاتو دەفەرموێ:

(٦٧) ئیبراهیم نە جولەکە بووەو نە فەلە بەڵکو ئیبراهیم کەسێکە کە لای داوە لە هەمو ناحەقییەكو موسڵمانەو گەردن کەچە بۆ خواو هەرگیز لە موشریکان نەبوە. ئا بەم شێوەیە خوای گەورە قسەی هەرسێ رێبازی کۆنی لە سەر ئیبراهیم سڕیەوەو هەموویانی بە درۆ خستەوە، چونکە هەریەك لەوانە دەیان وت: ئیبراهیم لە ئێمەیە، خوا دەفەرموێ: لە هیچ کامیان نیەو پەیڕەوی راستەقینەی خوایەو پێغەمبەرێکی بت شکێنو کۆڵنەدەر بووەو ئەم رەوشتەش رەوشتی ئەم پێغەمبەرەی ئاخر زەمانەو پەیڕەوانی راستەقینەی ئەوون وەك دەفەرموێ:

(٦٨) نزیکترین کەس لە ئیبراهیمەوە ئەو کەسانە بون کەلەسەردەمی خۆیدا پەیڕەوی ئەو بوونو بە فەرمانی ئەو هەڵسوکەوتیان کردوەو ئا ئەم پێغەمبەرەیە کە ئەمڕۆ هاتوە بەم قورئانەوەو ئەو کەسانەن کە باوەڕیان هێناوە بەم پێغەمبەرە ﷺ ئەوانە دۆستی نزیکی ئیبراهیمن(علی نبینا و علیه السلام) وە

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَلۡبِسُونَ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامِنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَجۡهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكۡفُرُوٓاْ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤۡمِنُوٓاْ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمۡ قُلۡ إِنَّ ٱلۡهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ أَن يُؤۡتَىٰٓ أَحَدٞ مِّثۡلَ مَآ أُوتِيتُمۡ أَوۡ يُحَآجُّوكُمۡ عِندَ رَبِّكُمۡۗ قُلۡ إِنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿٧٣﴾ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ ۞ وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مَنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِقِنطَارٖ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِدِينَارٖ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ إِلَّا مَا دُمۡتَ عَلَيۡهِ قَآئِمٗاۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَيۡسَ عَلَيۡنَا فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٞ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰۚ مَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ وَٱتَّقَىٰ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٧٧﴾

خوداش دۆستو یارمەتی دەری خاوەن باوەڕانە. جا برایانو خوشکانی خوا ناس چ لەمە خۆشترە کە ئێمە لەو کەسانە بین کە خوا دۆستو یارمەتی دەریان بێت؟ ئینجا لە فرو فێڵی دوژمنان ئاگادارمان دەکاتەوە و دەفەرموێ:

(٦٩) خۆ کۆمەڵێك لە ئەهلی کتێب ئاوات دەخوازن بۆ ئەوەی کە ئێوە گومڕا بکەنو لاتان بدەن لە سەر ئاینی ئیسلام، بەڵام هەرکەسێك ڕاست بێت ئەوان ناتوانن هیچی لە گەڵدا بکەن وەك دەفەرموێ: وە ئەوان گومڕا ناکەن مەگەر نەفسی خۆیان،وە ئەمانە هەست ناکەنو نازانن کە چاڵکەن خۆی لە بنی چاڵدایەو تەنها خۆیان زیان ئەکەنو موسڵمانی ڕاست ناگۆڕێتو نادۆڕێت.

خوای خاوەن تواناو بە سۆز کوفرو بێ ئایینی پێ خۆش نیەو جارێکی تر بانگ دەکاتە ئەهلی کتێبو دەفەرموێ:

(٧٠) ئەی ئەهلی کتێب بۆ ئێوە بێ باوەڕن بە ئایەتەکانی خوا خۆ خۆتان شایەتن لە سەر ڕاستی ودروستی محمدﷺ و بەرنامەکەی؟.

دیسان خوای میهرەبان بانگیان دەکاتو دەفەرموێ:

(٧١) ئەی ئەهلی کتێب بۆ حەقو ناحەق تێکەڵاوی یەکتر دەکەنو ئەوەی ڕاستە لە پەڕاوەکانتاندا هاتووە دەیشارنەوەو ئەوەی ناڕاستە باسی دەکەنو بڵاوی دەکەنەوە، وە خۆتان دەزانن کە ئەم کارەتان شتێکی نادروستو ناڕەوایە ئیتر بۆ ئەوئیشە دەکەن؟

ئینجا خوای گەورەشێوەیەکی تری فرو فێڵی کافرانمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٧٢) تاقمێك لە ئەهلی کتێب بە جەماعەتەکەی خۆیانیان دەوت: باوەڕ بهێنن بەوەی کە دابەزیوەتە سەر باوەڕداران تاقی بەیانیانو دەنگو باسیان بزاننو لە ئاخیری ڕۆژدا بگەڕێنەوە بەڵکو ئەوانیش بگەڕێنەوە. بەڵێ خوانەناسان بەم ئیشەیان دووەمەبەستی خەتەرناکیان هەبو، یەکەم ـ بەم شێوەیە دەتوانن دەنگو باسی ناوخۆی موسڵمانان بزانن. دوەهەم ـ بەم ئیشەیان کار بکەنە سەر باوەڕی باوەڕداران ودوودڵی دروست بکەن لەناویاندا و لەم لاولاش بڵێن، ئەگەر ئیسلام ڕاستو چاك بوایە ئێمە پەشیمان نەدەبووینەوە، وە ئەمەش ڕێگایەکی زۆر شەیتانانەیە بۆ پاشگەز کردنەوەی خاوەن باوەڕان، بەڵام بێ باوەڕان با چاك بزانن، ئەم جۆرە ئیشانە ئاشکراو ناسراوە لە ناو موسڵماناندا و ناتوانن بەو شێوە فرو فێڵانە زیان بە بیرو باوەڕی خاوەن باوەڕان بگەیەنن چونکە بەکوێرایی چاوی دژمنان خوای زانای بالادەست دۆستو یارمەتی دەری خاوەن باوەڕانەو لەپیلانی دوژمنان پارێزەریانە. بەڵێ خوای گەورە درێژە دەدات بە ڕۆشن کردنەوەی فرو فێڵەکانیانو دەفەرموێ:

(٧٣) ئەوان بەئێوە دەڵێن: باوەڕ نەکەن بە هیچ کەسێك مەگەر ئەو کەسەی کە پەیڕەوی ئاینی خۆتان بێت واتە کەس بە ڕاست نەزاننو بە گوێی کەس نەکەن مەگەر ئەو کەسە لە سەر دینی خۆتان بێت، چونکە ئەوان کەس بە ڕاست نازانن بێجگە لە خۆیان، جو، هەر جو بەڕاست دەزانێو فەلەش هەر فەلە، ئەوەتە خوا بە درۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ: ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: هیدایەت هەر هیدایەتی خوایەو بەس. ئەوانیش دەڵێن: هەرگیز باوەڕ نەکەن کە بە هیچکەس درابێت وێنەی ئەوەی کە دراوە بە ئێوە. بەم شێوەیە ئەمانە خۆیان بە گەلی هەڵبژاردەی خوا دەزاننو پێیان وایە کە هیچکەسێکی تر بێجگە لەوان مافی پێغەبەرایەتی نیەو نابێت، هەرچەند ئەمەش قسەیەکی سەرزارەکییەو خۆیان دەیان زانی کە پێغەمبەرمانﷺ ڕاستەو لە غەیری ئەوانیشەو دەیان وت: قسەیان بۆ نەکەن تا نەبێت بە بەڵگە لە سەرمان، یان ئەوانە بتوانن موجادەلە بکەن لە گەل ئێوەدا لە ڕۆژی قیامەتدا؟! ئەی محمد ﷺ بڵێ: تەواوی فەرو خێر بە دەستی خوایەو دەی دات بە هەرکەسێك کە خۆی ئارەزۆی لێ بێت کەس ناتوانێت بەرگری بکاتو پێغەمبەرایەتیش بە شێکە لەوفەرو خێرەو بەدەست خوایە و خۆی دەزانێت بە کێی دەدات، وەبە ڕاستی خوا فرەوانە لە هەمو بارێکەوەو زانایە بە ئیشو کاری ئێستاو لەمەوبەرو ئایندەو کەیو چۆنو لە کوێدا بووە

دەبێتو دابەش کردنی نیعمەتەکانی هەمووی لە ڕوی زانینو ئاگاییە نەك هەروا ئیشێکی گۆترەکاری بێت.

(٧٤) جا ئیتر لە سەر ئەو زانینەی خۆی ڕەحمەتو سۆزی خۆی دەڕژێنێت بە سەر ئەو کەسەدا کە ئارەزۆی لێ بێت، وە خوا خاوەنی خەیرو بەرەکەتی گەورەیە جا لەو بەرەکەتو فەڕەی بەخشی بە هەر کەس، پێویستە ئەویش سوپاسی بکات و پەیڕەوی فەرمانەکانی بکات چونکە شوکری نیعمەت نیعمەت زیاد دەکاتو کوفری نیعمەت نیعمەت لە بەین دەبات. وەکو لە سورەتی ئیبراهیم ئایەتی حەفتەم دا دەفەرموێ: ﴿باس بکە ئەو کاتەی کە خوای تۆ جاڕی داو فەرموی: ئەگەر سوپاسم بکەن زیادی ئەکەم و ئەگەر بێ منەت بن سزام زۆر سەختە﴾.

(٧٥) جا ئەهلی کتێبیش هەمووی وەکو یەك نین خوای گەورە بڕیارەکانی دادپەروەرانەیە هەر کەس بە گوێرەی خۆی حیسابی لە گەڵدا دەکاتو دەفەرموێ: لە ناو ئەهلی کتێبدا کەسی واهەیە کەئەگەر بە ئەمینی دابنێیت و سەروەتێکی زۆری پێ بدەیت هەر کاتێ کەداوای لێ بکەیتەوە پێت دەداتەوەو کەسی وایشیان هەیە ئەگەر یەك دیناری بدەیتە دەستی هەرچەند شتێکی زۆر کەمە بەڵام ئەو نایداتەوە مەگەر هەمیشە بە سەر سەریەوە بیتوبتوانی لێی وەرگریتەوە، بۆ؟ لە بەر ئەوەی کەدەڵێن: ئەوانە نەخوێندەوارنو مافی هیچیان نیەو بە مرۆڤ حیساب نین لە لای ئێمە، واتە هەمو ماڵی خەڵك بە ماڵی خۆیان دەزاننو چۆن دەستیان بکەوێت بە حەڵاڵی دەزانن ئا ئەمەیە ڕەوشتی جولەکەو فەلە سەبارەت بە خەڵکی تر کەچی بۆ چاو بەستنی خەڵك لافی مافی مرۆڤو ئینسان دۆستی لێ دەدەن؟! وە ئەم بڕیارەی خۆیان بە قسەی خوا دادەنێن!! بەڵام خوای میهرەبانو زاناو دانا بە توندی لە دەمیان دەداتو ئەو قسەیشیان وەکو باقی قسەکانی تریان بە درۆ دەخاتەوەو دەفەرموێ: ئەوسا ئەمانە درۆ بە دەمی خواوە دەکەنو خۆیشیان دەزانن کە درۆیە. ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٧٦) وانیە کە ئەوان بۆی دەچنو دەیڵێن، هەر کەسێك ئەو عەهدو پەیمانەی کەداوێتی بە خوای خۆی بباتەسەرو لە خوای خۆی بترسێت، ئەوەیە مرۆڤی ڕاستو دروستو پەرهیزکار ئەوسا بە بێگومان الله یش مرۆڤی پەرهیزکاری خۆش دەوێت. نەك مرۆڤی خۆ بە زل زانو تاوانبارو بێ ڕەوشتی وەك ئەو درۆزنانە. ئینجا خوای گەورە باسی پەیمان شکێننو پاشگەز بوان دەکاتو دەفەرموێ:

(٧٧) بەبێگومان ئەوکەسانەی کە ئەو عەهدو پەیمانەی کە بە خوایان داوەدەفرۆشن بە بەهرەیەکی کەم. واتە پەیمانو ئایینەکەی خوا لە بەر شتێکی کەم وەکو مەقامو شۆرەتو پارەو خۆشگوزەرانی دەگۆڕنەوەو ڕێبازو بەرنامەی جگە لە بەرنامەی خوا وەردەگرن ئەوانە هیچ بەشێکی چاکیان نیە لە قیامەتداو خوای گەورە قسەیان لە گەڵدا ناکات و بەمیهرەبانیەوە تەماشایان ناکات لە ڕۆژی قیامەتداو لەتاوان پاکیان ناکاتەوەو بۆ ئەوان هەیە سزایەکی دەردناك. بەڵێ ئەوە پاشەڕۆژو ئایندەی چاوەڕێ کراوی ئەو کەسانەیە کە ئایینی خودا بە جێ دەهێڵنو دوای ئەمو ئەو دەکەون بۆ خاتری لوقمە نانێکی حەرامو تەرام. لە فەرمودەیەکدا کە ئیمامی بوخاری لەعەبدوڵا ی کوڕی ئەبی ئەوفاوە هێناویەتی دەڵێت: پیاوێك لە بازاڕدا هەندێ کەلو پەلی دانابو بۆ فرۆشتنو سوێندی بە خوا دەخوارد کە ئەوەندەم پێ داوە، کە پێی نەدابو، بۆ ئەوەی بەو سوێندە پیاوێکی موسڵمان بخەڵەتێنێت، لە بەر ئەوە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

هەروەها سەبارەت بەو کەسانەی کە خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا قسەی خۆشیان لە گەڵ ناکاتو تەماشایان ناکاتو لە تاوان پاکیان ناکاتەوە ئەم دوو فەرموودەیەی پێغەمبەرمان ﷺ ئەخەمە پێش چاوتان تا بیان ناسنو خۆتانیان لێ دوور بگرن.

١. لە ئەبو زەڕەوە کەدەڵێت پێغەمبەری خوادەفەرموێ: [illegible] /پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: سیان هەن خودا قسەی باشیان لە گەڵدا ناکاتو لە ڕۆژی قیامەتدا بە سۆزەوە تەماشایان ناکاتو پاکیان ناکاتەوە لە تاوان، وە بۆ ئەوان سزایەکی زۆر بە ئێشو ئازار هەیە، جا پێغەمبەری خوا ﷺ ئەمەی بەسەرداخوێندنەوە. جائەبوزەر سێ جار وتی: ڕەنجەڕۆو پەشیمانن. کێن ئەوانە؟ فەرموی: ئەو کەسەی کەکراسەکەی ئەکشێ بە زەویداو ئەو کەسەی کە سودی کەلو پەلەکەی بە سوێندی درۆ زیاد ئەکاتو ئەو کەسەی کە منەت دەخاتە سەرپێ بەخشراو}

٢. لە ئەبو هریرەوە دەڵێت: پێغەمبەری خوادەفەرموێ: [illegible] / سیان هەن خودا قسەی باشیان لە گەڵدا ناکاتو لە ڕۆژی قیامەتدا بە سۆزەوە تەماشایان ناکاتو پاکیان ناکاتەوە لە تاوان وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی زۆر بە ئێشو ئازار **یەکەمیان**: پیاوێکە لەچۆڵەوانییەکدا ئاوێکی زیاد

وَإِنَّ مِنۡهُمۡ لَفَرِيقٗا يَلۡوُۥنَ أَلۡسِنَتَهُم بِٱلۡكِتَٰبِ لِتَحۡسَبُوهُ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَمَا هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤۡتِيَهُ ٱللَّهُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحُكۡمَ وَٱلنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُواْ عِبَادٗا لِّي مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن كُونُواْ رَبَّٰنِيِّـۧنَ بِمَا كُنتُمۡ تُعَلِّمُونَ ٱلۡكِتَٰبَ وَبِمَا كُنتُمۡ تَدۡرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأۡمُرَكُمۡ أَن تَتَّخِذُواْ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ أَرۡبَابًاۗ أَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡكُفۡرِ بَعۡدَ إِذۡ أَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَيۡتُكُم مِّن كِتَٰبٖ وَحِكۡمَةٖ ثُمَّ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مُّصَدِّقٞ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥۚ قَالَ ءَأَقۡرَرۡتُمۡ وَأَخَذۡتُمۡ عَلَىٰ ذَٰلِكُمۡ إِصۡرِيۖ قَالُوٓاْ أَقۡرَرۡنَاۚ قَالَ فَٱشۡهَدُواْ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَن تَوَلَّىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٨٢﴾ أَفَغَيۡرَ دِينِ ٱللَّهِ يَبۡغُونَ وَلَهُۥٓ أَسۡلَمَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ طَوۡعٗا وَكَرۡهٗا وَإِلَيۡهِ يُرۡجَعُونَ ﴿٨٣﴾

لەخۆی لەلا هەبێتو نەیدا بە ڕێبوار. دووهەم: پیاوێکە پاش عەسر سوێند بخوات بەخوا لە سەر فرۆشتنی کەلو پەل کەبەئەوەندەی کڕیووکابرا باوەڕی پێ بکات بەڵام قسەکەی ئەوراست نەبێت. سێهەم: پیاوێکە هەر لەبەر دەستکەوتێکی دنیایی پەیمان بدات بە پێشەوای موسڵمانان جا ئەگەر شتی پێدا پەیمانەکەی بباتە سەر، وە ئەگەر شتی پێنەدا نەیباتە سەر} هەروەها سەبارەت بە دابەزینی، ئەم ڕیوایەتەی تریش هاتوە کە دەڵێت: لە نێوان ئەسعەس ناوێکی سەحابەداو پیاوێکی جوولەکەدا لە سەر زەوی دەمەقاڵەیەك پەیدا بو کێشەکەیان گەیاندە پێغەمبەر ﷺو فەرموی بە ئەسعەس [illegible] [illegible] ئایا شایەتت هەیە؟ وتم: نەخێر. فەرموی: بە جووەکە سوێند بخۆ، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر وابێت ئەو سوێند دەخوات و ماڵەکەم دەبات لەو کاتەدا ئەم ئایەتەی سەرەوە دابەزی} ئینجا خوا سیفەتێکی تری ئەهلی کتێب باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٧٨﴾ بە بێشك کە لەناو ئەواندا کۆمەڵێك هەیە کە زمانیان لادەدەن بە هەندێك لەو کتێبەی کەلایانەو دەیگۆڕنو مانای وا لێ دەدەنەوە کە هیچ کات ناگونجێ پەیوەندی بە خواوە هەبێت، تا ئێوە وا هەست بکەن کە ئەوەش بەشێکە لەو کتێبەو قسەی خودایە لەحاڵێکدا کەئەوە هیچ پەیوەندی نیە بە کتێبی خوداوە، وە دەڵێن: ئەوە لە لایەنی خواوە هاتوە لەحاڵێکدا کە ئەوە لە لایەنی خوداوە نەهاتوە، وەئەوان درۆ بە دەمی خوداوە دەکەنو خۆشیان دەزانن کەقسەکانیان درۆیە؟! ئەمە سیفەتی کۆمەڵێکە لە ئەهلی کتێب کە سڵ لە هیچ درۆیەك ناکەنو چی بێت بەدەمیاندا بێ ترسانە دەیڵێن جا کەسێك کە لە خوا نەترساو درۆی بە دەمی خوداوە هەڵبەستو ئەوەی کەناڕەوا بو وتی، ئایا ئەوە لە منو تۆ دەترسێت؟ ئایا دەگونجێت کە ئەوە خیانەتمان لە گەڵدا نەکات؟ ئێمە ئەوەندە سادەو خۆش باوەڕین خۆمان دەدەین بە دەست ئەوانەوەو دەڵێین ئەوان ئێمە دەژیێننو کۆمەکمان پێ دەکەنو دلسۆزمانن؟! ئەمە لە حاڵێکدایە کە لەسەداهەشتای سامانی جیهان لەدەست ئێمەدایە کە ئێمە لەسەدا پێنجی جیهانین بە گوێرەی ئامارێك کەخۆیان بڵاوی دەکەنەوە، دەی ئایا ئەوان ئێمە دەژیێننن یان ئەوان بەسەر ئێمەوەدەژینو دەمیان ناوەتە ناوسکمانوسامانمان دەخۆنوچاویان کوێر کردوین تاهیچ شتێك نەبینینو بەقسەی ناڕەواو ڕوکەش کوێچکەیان پڕ کردوین تاهیچ قسەیەکی ڕاستوڕەوا نەبیستینودەستیان ناوەتەبینمان تا هاوارنەکەینو عەقڵیان کڕیوین تابەسازی ئەوان هەڵپەڕینو نەوتی ڕەشمان وەك ڕوبارببەنو کیمیایو زاری سپیمان بەهەدیە بۆبنێرن؟!! ئەی موسڵمان تاکەی هەروابێهۆش دەبیت؟ ئینجا دەفەرموێ:

﴿٧٩﴾ بۆهیچ کەسێك نیە کە خوا کتێبو حوکمو پێغەمبەرایەتی پێ دابێت لە پاشان بە خەڵك بڵێت: وەرن بەندەی من بن، واتە چۆن دەگونجێت کەسێك کەخوا ئەو هەمو نیعمەتەی پێ دابێت وەك عیسا کەچی بڵێت: وەرن جگە لەخودابەندەی من بن؟ بەڵام ئەو پێیان دەڵێت: خودا بپەرستنو داناو زاناو بە حەوسەڵە بن بە هۆی ئەوەوە کە ئێوە خەڵکی فێری کتێب دەکەن، وە بە هۆی ئەوەوە کە دەیخوێننەوە واتە: ئەگەر ژیر بن دەبێ ئەو فێر کردنو فێر بونە وا لە ئێوە بکات کە داناو زاناو بە حەوسەڵەو خوا ناس بنو نابێ هیچ زانایەك لە هیچ سەردەمێك بڵێت وەرن بۆ لای من پێویستە بڵێت وەرن بۆ لای کتێبەکەی خوا، وە کتێبی خوایان بۆباس بکاتو دوریان بخاتەوە لە مرۆڤ پەرستیو بڵێت: ئەمەیە ڕێگای حەقو ڕاست.

﴿٨٠﴾ هەرگیز ئەو مرۆڤە بەنرخانەی کە کتێبیان بۆ هاتبێ نەیان وتوە وەرن مەلائیکەو پێغەمبەران بکەن بە خوای خۆتان، ئایا دەستورتان پێ دەدەن کە کافر بن پاش ئەوەی کە موسڵمان بوون؟ شتی ئاوەها بۆ ئەومرۆڤە بەنرخانە نەگونجاوە جابەم شێوەیە بیرو باوەڕی بت پەرستانو جوولەکەو فەلە هەڵدەوەشێنێتەوە،

چونکە یەکەمیان بەشێکیان فریشتەکانیان دەپەرستو جولەکە عوزەیرو فەلەکان عیسا.

(٨١) ئەی محمد ﷺ باس بکە بۆ ئەوان کاتێ کە خوا پەیمانی وەرگرت لە هەمو پێغەمبەران هەرچەند لە کتێبو ژیریم بۆرەوانەکردبن لە پاشان پێغەمبەرێك بێتە لاتان کە دان بنێت بەوەی کە لای ئێوەیەدایەو بەراستی بزانێت دەبێ ئێوە ئیمانی پێ بهێنن و دەبێ یارمەتیشی بدەن، ئینجاخوا فەرموی: ئایا ئێوە پەیمانتان داو ئەم بارە گرانەتان وەرگرت؟ وتیان: بەڵێ ئێمە پەیمانمان دا بە خوای گەورەش فەرموی: ئەوسا هەموتان شایەت بن و منیش لە گەل ئێوەدا لەو شایەتانەم کەپەیمانتان داوە. بەڵێ بەم شێوەیە خوای زاناو دانا پەیمانی لە تەواوی پێغەمبەران وەرگرتوە کە دەبێ باوەڕ بهێنن بە پێغەمبەری پاش خۆیان ئەگەر هاتو یارمەتیشی بدەن ئەمەش ئەوەدەگەیەنێ کە **یەکەم**: واتە هەمو پێغەمبەران لە لایەن یەك کەسەوە هاتوون کە خوایە. **دووهەم**: پێغەمبەران لە بناغەی ئاییندا هەمویان خاوەنی یەك بەرنامەو رێبازن و هیچ جیاوازیان نیە واتە لە مەسئەلەی تەوحیدی خواداو قیامەتو باوەڕ بە فریشتەو کتێبو پێغەمبەران یەکن و هیچ جیاوازیەکیان نەبووە. ئاشکرایە پێغەمبەرمانﷺ کە ئاخرین پێغەمبەرە ﷺ ئەگەر تەواوی پێغەمبەران لە سەردەمی هاتنی ئەودا لە ژیاندا بونایە دەبوایە باوەڕیان پێ بهێنایەو یارمەتیان بدایە، چونکە بە هەمویان وتراوە دەبێ ئیمانی پێ بهێنن و یارمەتی بدەن وەکو عەلیو عەبدولای کوری عەباس دەڵێن (خوا هیچ پێغەمبەرێکی رەوانە نەکردوە مەگەر لەو پەیمانی وەرگرتبێ کە ئەگەر خودا محمدی ﷺ ناردو ئێوە لە ژیاندا بوون دەبێ باوەڕی پێ بکەن و یارمەتی بدەن، وە خودا فەرمانیشی پێ داوە کە فەرمان بە گەلەکەیشی بکاتو پەیمانیان لێ وەربگرێت کە ئەگەر محمد هاتو ئێوە زیندو بون باوەڕی پێ بکەن و یارمەتی بدەن) تەفسیری تەبەری. عەبدولای کوری سابت دەڵێت: عومەر هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من بە لای برادەرێکی بەنی قورەیزەم دا رۆیشتم چەند شتێکی پڕ مانای لە تەورات بۆ نوسیمەوە ئایا پێشانت نەدەم؟ عەبدولا دەڵێت: رەنگی دەمو چاوی پێغەمبەر ﷺ گۆڕا، عەبدولا دەڵێ: وتم بە عومەر مەگەر تۆ روخساری پێغەمبەر ﷺ نابینی؟ عومەر گورج وتی: رازین کەخوا پەروەردگارمان بێتو ئیسلام دینمان بێتو محمد پێغەمبەرمان بێت. عەبدولا دەڵێت: روخساری پێغەمبەر ﷺئەو نارەحەتیەی لە سەر لاچوو جا فەرموی: {[illegible]

[illegible]

[illegible]/ سوێند بەو کەسەی کە گیانی

قُلْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِى ٱللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ وَشَهِدُوٓا۟ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ ثُمَّ ٱزْدَادُوا۟ كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلضَّآلُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ ٱلْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ ٱفْتَدَىٰ بِهِۦٓ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٩١﴾

منی بە دەستە ئەگەر موسا ئێستا لە ناو ئێوەدا بێتو لە پاشان ئێوە دوای ئەو بکەون و واز لە من بهێنن، گومرا بوون چونکە ئێوە بەشی منن لە گەلانو منیش بەشی ئێوەم لە پێغەمبەران} جا کاتێ پێغەمبەران بۆیان رەوا نەبێت رێگای خۆیان بگرن و واز لە رێگای پێغەمبەر بهێنن ئەی چۆن رەوایە کە ئێمە پەیرەوی خەڵکی ئاسایی بکەین و رێبازەکانیان هەڵبژێرین و واز لە رێبازی پێغەمبەر ﷺ بهێنین؟ جاپاش ئەو پەیمانە دەفەرموێ:

(٨٢) ئەوسا هەر کەسێك پاش ئەوەی کە ئەم هەمو راستیانەی بۆ دەرکەوت، ئەگەر بێتو پشتی تێ بکات دەی ئیتر ئەوانە فاسقن و لە ئاینی ئیسلام دەردەچن و کافر دەبن.

(٨٣) دەی ئایا ئێوەجگە لەئاینی خواتان دەوێت؟ لەحاڵێکدا ئەوەی کە لە ئاسمانەکان و زەوی دایە هەمویان تەسلیمو گەردن کەچی ئەوون ئیتر پێیان خۆش بێت یان پێیان ناخۆش بێتو بۆ لای ئەو دەبرێنەوە بۆ پاداشتو بۆ سزا. بزانن لە راستی دا ئەوەی کە لە ئاسمانان و زەوی دا هەیە هەموی گەردن کەچی خوایە تەنانەت مرۆڤ وجنۆکەیش. بۆ نمونە: کابرایەکی کافر چۆن دروست بوە نەی توانیوە خۆی بگۆڕێت کەی دروست بوەو کەی دەمرێتو چۆن هەناسەی دێتو دەچێت، رەش بێت یان سپی، بەرز بێت یان نزم، جوان بێت یان ناشیرین...و.. هتد. هیچ کامیانی بە دەست خۆی نیە هەموی لە ژێر قانونێکدایەکە خودا بۆی داناوە. تەنها خوا کردویەتی بە سەر پشك لە بەشێکی کەم دا

کەهەڵبژاردنی چاك یان خراپو هەنگاوبۆنانی، جالە سەر ئەو بەشە کەمە بەهەشت یان دۆزەخی پێ دەدرێت واتە موسڵمان بە دڵو بە لەش تەسلیمی خودایە بەڵام کافر دڵەکەی سەرکەشە ئەوویش بە فەرمانی الله کە هەر لەسەرەتاوە بڕیاری داوە کە مرۆڤ لەو بەشەدا سەرپشك بێت، ئیتر هەموشتەکانی تری لەشی تەسلیمی خودایەو توانای هیچ گۆڕانکاریەکی نیە. ئینجا خوای باڵادەست بەرەو ئایین بانگمان دەکاتو دەفەرموێ:

(٨٤) ئەی محمد ﷺ بڵێ: ئێمە ئیمانمان هەیە بە خواو بە ئەوەی کە رەوانە کراوە بۆسەر ئێمەو بۆ سەر ئیبراهیمو ئیسماعیلو ئیسحاقو یەعقوب وئەسباتو ئەوەی کە دراوەبە موساو عیساو تەواوی پێغەمبەرانی تر هەموی لەلایەن پەروەردگاری خۆیانەوە بووە کە ئێمە لە نێوانی ئەو پێغەمبەرانە دا هیچ جیاوازیەك دانانێینو ئێمە هەر بۆ ئەو گەردن کەچین. هەمان ئایەت لە سورەتی بەقەرەدا هەبو لە گەل کەمێ جیاوازیدا، لەوێ فەرمان درا کەهەمومان بڵێین، لێرەدا بە پێغەمبەر دەفەرموێت بڵێ: چونکە پێغەمبەرمانﷺ قسە دەکات لە گەل وەفدەکەی نەجەران داو خودابەو دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ تۆ بڵێ. لێرەدا فەرموی: ﴿وَٱلنَّبِيُّونَ﴾ آل عمران: ٨٤، لەوێ فەرموی: ﴿وَمَآ أُوتِيَ ٱلنَّبِيُّونَ [illegible] لێرە دەگونجێت هەر بە هەمان مانای ئەوێ بێت، وە دەشگونجێت بگەڕێتەوە سەر وشەی الله واتە باوەڕمان هەیە بە تەواوی پێغەمبەران، هەر خوایش زانایە. بەڵێ ئەوەیە ڕێبازی ڕاستو دروستو نابێ پەیڕەوی شتێکی تر بکرێتو هیچ بەرنامەیەکی تر بە ڕاست بزانرێت بۆیە دەفەرموێ:

(٨٥) جا هەر کەسێك ڕێبازێك بێجگە لە ڕێبازی ئیسلام هەڵبژێرێت ئەوسا با بزانێت هەرگیز لێی وەرناگیرێتو ئەو لە ڕۆژی قیامەتدا لە ریزی زیان لێکەتوانە. دەی بە ناو موسڵمان ئیتر چۆن دەتوانیت ڕێبازێك بێجگە لە ڕێبازی خودا وەرگریتو خۆیشت بە موسڵمان بزانیت؟ ئەمەفەرمودەی پەروەردگارتە ژیربەو ورد بەرەوە، بۆ ژیانێکی کورتی دنیایی خۆت شەرمەزاری خوا مەکە، کە رۆیشتیت گەڕانەوەت نیە.

(٨٦) گەلێك پاش ئەوەی کە ئیمانیان هێناوە وشایەتیان داوە کە پێغەمبەر ڕاستەو نیشانە گەلی ئاشکراودڵنیا کەریان هاتەوەتەلاو لە پاشان پاشگەز ببنەوە خوای گەورە چۆن تازەڕێنماییان دەکاتو هیدایەتیان دەدات؟ لە ڕاستیدا ئەوانە(المرتدون) ستەمکارنو خوداش گەلی ستەمکار ڕێنمایی ناکاتو نایگەیەنێت بە خۆشبەختی. جاخوای گەورە باسی سزای دوا رۆژی ئەو هەڵگەڕاوانە دەکاتو دەفەرموێ:

(٨٧) ئەمانە پاداشەکەیان ئەمەیە کە نەفرینی خواو فریشتەکانو هەمو خەڵکیان لە سەرە.

(٨٨) بۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوەو هەرگیز سزایان لە سەر سوك ناکرێتو ئەوان مۆڵەتیش نادرێنو دەبێ زوو بە زوو بخرێنە ناو ئێشو ئازارەوە.

(٨٩) مەگەر ئەو کەسانەی کە لە دنیادا لە هەڵەی خۆیان پەشیمان ببنەوەو پاش ئەو کارە ناپەسەندەیان دان بە هەڵەی خۆیان دا بنێنو ئیشی چاك بکەن، ئەوە ئیتر بە بێگومان کە الله لێبوردەو میهرەبانە بەرامبەر بەو کەسانەی کە ئاوها تاوان دەکەنو لە پاشان پەشیمان دەبنەوە. ئەمە گەورەترین نیشانەی لوتفی خوایە بەرامبەر بە مرۆڤەکانو هیچ خاوەن دەسەڵاتێك ئاوا تاوانبارێکی بێ شەرمو سەرکەش نابەخشێت ئەم جۆرە بەخشینە تەنها لە سۆزە گەورەو هەمە لایەنەکەی الله دەوەشێتەوە. [illegible] ﴾.

(٩٠) بە بێگومان ئەوانەی کە کافر بوون لە پاش باوەڕ هێنانیانو رۆژ لە دوای رۆژ درێژە دەدەن بە کوفرەکەیان تا نزیکی مەرگ دەبنەوە ئەوانەهەرگیزتەوبەیان لێ وەرناگیرێتو ئەوانە کەسانێکن کە گومڕا بوونو ڕاستیان لێ ون بوە. واتە ئەوانە کە هەر سورن لە سەر کوفرو بێ باوەڕی ئەگەر جار جاریش تەوبەیان بە دەمدا بێت یان لە کاتی سەرەمەرگدا کە جێگای خۆیان بۆ دەردەکەوێتو تەوبە بکەن ئەو دوو شێوە تەوبە کردنە لای خودا وەرناگیرێت، چونکە تەوبە کاتێ وەردەگیرێت کە گیان نەگات بەو جێگایەو بە دڵ کابرا لە تاوانەکانی پەشیمان ببێتەوەو بڕیار بدات کە جارێکی تر ناگەڕێتەوە بۆ ئەو تاوانانە، وەئەمە هەڕەشە یەکی گەورەشی تێدایە لە پاشگەز بوان. ئینجا دەفەرموێ:

(٩١) بەبێگومان ئەوانەی کە کافرنو بە کافری دەمرن ئەوسا ئیتر ئەو کافرانە پڕ بە پڕی زەوی هەموی زێڕ بێتو موڵکی ئەوان بێتو بیدەن لە باتی ئەوەی کە لە عەزابی خودا رزگاریان بێت هەرگیزلێیان وەر ناگیرێت، وە بۆ ئەوانە هەیە سزایەکی دەردناكو هیچ یارمەتی دەرێکیان نیەکە کۆمەکیان پێ بکاتو نەخرێنە ناو ئەوسزا سەختەوە. هەروەك لە بارەی عەبدوڵای کوڕی جەدعانەوە کە میوانداری خەڵکی دەکردو بەند کراوی ئازاد دەکردو نان دەر بوو پرسیار کرا لە پێغەمبەرمانﷺ ئایا سودی بۆی دەبێت؟ فەرموی: [illegible] / نەخێر، سودی بۆی نابێت چونکە ئەو رۆژێ لە رۆژان نەیوتوە: ئەی پەروەردگارم خۆشبە لە تاوانەکانم لە رۆژی قیامەتدا)

لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِن شَىْءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾ ۞ كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوْرَىٰةُ ۗ قُلْ فَأْتُوا۟ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ ۗ فَٱتَّبِعُوا۟ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ مَّقَامُ إِبْرَٰهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تُطِيعُوا۟ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

وە هەر لەم بارەیەوە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بە یەکێك لە ئەهلی ئاگر لە رۆژی قیامەتدا دەوترێت، ئایا ئەگەر ئەوەی لە سەر زەویدایە هەموی موڵکی تۆ بوایە دەت دا بۆ ئەوەی لەم سزایە رزگار ببیت؟ ئەویش دەڵێت: بەڵێ. خوا دەفەرموێ: بە راستی من شتێکی کەمتر لەوەم لە تۆ دەوویست بە راستی تۆ لە پشتی ئادەمی باوکتا بویت من بەڵێنم لێت وەرگرت کە هیچ هاوەڵم بۆ دانەنێیت، جا تۆ ئەمەت نەکردو هاوەڵت بۆ دانام} لە ریوایەتێکی تردا دەفەرموێ: [illegible] / جا ئەو کابرایە دەگێڕنەوە بۆ ناو ئاگر} ئینجا باسی خاوەن باوەڕان دەکاتو دەفەرموێ:

(٩٢) ناگەن بە پلەی بەرز لە چاکەو چاکەکاریدا تا نەبەخشن لەو شتانەی کە خۆشتان دەوێت، وە هەر شتێك ببەخشن خودا پێی دەزانێت پاداشی دەداتەوەو هیچ شتێکی لەلا ون نابێت. راستە مرۆڤی موسڵمان هەر شتێك بدات لە رێگەی خودا چاکە، بەڵام ناگات بەو پلە بەرزە هەتا شتە خۆشەویستو چاکەکانی نەبەخشێت، جا کە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە ئەبو تەلحە یەکێك بو لە یارمەتی دەرەکانو دەوڵەمەند بو خۆشەویسترین ماڵی بیرێك بو بە ناو (بەیروحائە) لە بەردەم قیبلەی مزگەوتەوە بو شوێنێکی خۆش بو پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە دەچوو لەو بیرە ئاوی دەخواردەوەو ئیسراحەتی دەکرد وتی: ئەی پێغەمبەری خوا من هیچ ماڵێکم لەو بیرە لە لا خۆشەویستر نیە. خوای گەورەش دەفەرموێ: هەتا لەو ماڵەی کە خۆتان خۆشتان دەوێت نەبەخشن نابن بە چاکە کاری پلە بەرز من وا ئەو ماڵەم بەخشی لە رێگەی خودا. پێغەمبەری خواش فەرمووی: [illegible] / ئای چەند جوانە، ئەوەماڵێکی چاكو بە سودە، ئەوەماڵێکی چاكو بە سودە، بەراستی قسەکەتم بیست بەڵام من پێم خۆشە لە ناو خزمەکانی خۆتدا بێت، ئینجا ئەبو تەلحەش وتی: وادەکەم ئەی پێغەمبەری خوا جا ئەبو تەلحە ئامۆزاو خزمەکانی خۆی بانگ کردو دابەشی کرد بە سەریاندا}

بەڵێ ئەوان ئاوەها ئیشیان بە قورئان دەکرد بۆیە بە ماوەیەکی زۆر کەم ئەو ئاینەیان سەقام گیر کردو سەری خوا نەناسو ستەمکارانیان نەوی کرد، بەڵام بە داخەوە ئێمە رۆژانە دەیان ئایەتو فەرمودە دەبیسین وەك ئەوەی لە گەڵ ئێمەی نەبێت وایە، موسڵمانان وریا ببنەوە بەیانی حیسابە! ئینجا عومەر خوالێی رازی بێت کاتێ کە ئەو ئایەتە دابەزی وتی: من تەنها شتێك کەزۆرخۆشەویستە لام ئەو بەشەیە کە لە خەیبەردا بەرم کەوتوە، واتە ئەمەوێت داینێم لە رێگەی خودا، چونکە خوا دەفەرموێ: تاکو ئەوەی کە بۆ خۆتان پێتان خۆشە نەی بەخشن ناگەن بە پلەی بەرزی چاکە. وتی چی بکەم؟ پێغەمبەر ﷺ فەرموی: [illegible] / ئەسڵی ماڵەکە دابنێ و بەروبومەکەی بکە بەخێر باخەڵك بیخوات}

کەئەمە پێی دەوترێت وەقف. ئینجا باسی بەنی ئیسرائیلی دەکات چونکە کۆمەڵێ لە قەشەکانو جوەکان زۆر هاتو چۆی پێغەمبەریان ﷺ دەکرد بە تایبەت جوەکان جارێك هاتنو وتیان: چەند شتێك هەیە ئەگەر خەبەری ئەو شتانەمان پێ بدەیت ئێمە ئیتر باوەڕ دەکەین بە تۆ. یەکێك لەوانە ئەوەیە کە یەعقوب کاتی خۆی چ شتێکی لە خۆی حەرام کردوە؟ جا پێغەمبەریش ﷺ بەڵێنی لێ وەرگرتن کە ئەگەر جوابم دانەوە دەبێ ئێوە باوەڕم پێ بکەن، وتیان: بەڵێن بێت. جائەوان چوار شتیان داوا کرد پێغەمبەریش ﷺ هەر چوار شتەکەی ئەوانی وەڵام دایەوە هەتا سێ هەمیان هەر وتیان: راستە. چوارەم پرسیار وتیان: لەفریشتەکان کێ دۆستتە؟ وتی: جبرائیل وەحیم بۆ دێنێتو هەر جبرائیلیش بوە کەوەحی هیناوە بۆ هەمو پێغەمبەران لەوانەش موسا، وتیان: لێرەدا لە تۆ جیا دەبینەوە ئەگەر کەسێکی تر وەحی بۆ تۆ بهێنایە ئێمە قەبوڵمان بو بەڵام مادام جبرائیلە، جبرائیل دوژمنی ئێمە بووەو هەمو سزایەکی ئێمە لە لایەن

ئەوەوە بۆمان هاتوە. ئەوەبو کە خوای گەورەلە سورەتی بەقەرەدا وەلامی دانەوەو فەرموی: هەر کەسێ دوژمنی جبرائیلە هەرچی دەکات بابیکات هەرئەوە دێت بۆ لای تۆو ناشگۆڕێت لە بەر خاتری ئەوان، لێرەش باسی ئەو شتانە دەکات کە زوو قەدەغە بوون و دەفەرموێ:

(٩٣) هەمو خواردنێك حەلاڵە بۆ کوڕانی ئیسرائیل بێجگە لەوەی کە یەعقوب حەرامی کردوە لە سەر نەفسی خۆی (ئیسرائیل واتە یەعقوب عليه السلام) گوایە یەعقوب تووشی نەخۆشیەك بوەو لە پاشان داوای کردوە لە خوا ئەگەر شیفای بۆ بێت خۆشەویسترین تەعام و شەراب بە لایەوە کە بریتیە لە شیرو گۆشتی وشتر ئەوانە هیچ کامیان نەخوات ئیتر کە شیفای بۆ هاتوە نەی خواردوون ئەمەش لە پێش ئەوەدابوە کە تەورات دابەزێت. بڵێ: ئەگەر لەمەدا رەخنەتان هەیەو وا دەزانن وا نیە جاتەورات بێنن و بیخوێننەوە ئەگەر ئێوە راست دەکەن و قسەی من بە راست نازانن. دەی ئەگەر ئەشزانن قسەی من راستەو هەر بە ئارەزۆی نەفسی خۆتان دژایەتیم دەکەن زۆر چاك بزانن.

(٩٤) هەر کەسێك درۆ بەدەم خوداوە هەڵبەسێت پاش ئەوەی کە راستی بۆ رۆشەن بویەوە ئەوسا ئەوانە ستەمکارن.

(٩٥) ئەی محمد ﷺ بڵێ: خوا راستی فەرموە لەو هەواڵ و دەنگ و باسانەی کەلە قورئاندا هاتوە دەی پەیڕەوی ئایینی ئیبراهیم بن کە ئەو ئیبراهیمە لای دابو لە هەمو بەتاڵ و ناڕەواییەك بەرەو ئاینی خوا، ئیبراهیم یەکتا پەرەستێکی راست و دروستەو ئیبراهیم لە موشریکان نیە. بەم شێوەیە قورئان رۆشنی کردوە کە ئیبراهیم یەکتا پەرەستێکی راستەقینە بوەو رێبازەکەی پاك و خاوێنەو ئەم پێغەمبەرەش ﷺ بە هەمان رێگاو رێچە دا دەچێت. ﴿حَنِيفًا﴾ بە مانای لادانە لە هەمو بەتاڵی وناڕەواییەك بۆ رێگای راست. ئینجا دەفەرموێ:

(٩٦) بە بێگومان یەکەم ماڵێك کە دانرا وە بۆهەمو خەڵك کە وەکو یەك تێیدا شەریك بن و بتوانن بێ ترس بەندایەتی تێدا بکەن ئەوماڵەیە کە لە مەکە دایەو بریتیە لە کەعبە. دەی ئەگەر جولەکەو فەلە راست دەکەن خوا پەرستن بۆ ناچن بۆ حەج و عومرەو تەوافی ئەو ماڵەی کە ئیبراهیم سەرلە نوێ بە فەرمانی خوا دروستی کردوە کە جێگایەکی موبارەکەو رێ پێشاندەرە بۆ عالەم. وشەی ﴿بَكَّةَ﴾ هەندێك دەڵێن: هەر ناوی مەکەیە، وە هەندێکی تر دەڵێن: ﴿بَكَّةَ﴾ بە خودی کەعبە دەڵێن و بە دەورو بەرەکەی دەوترێت مەکە، دروسترینان یە کەمیانە. بەڵێ ئەو شوێنە مەرکەزی هەمو پێغەمبەران بوە بە تایبەتی ئیبراهیم و ئەو پێغەمبەرانەش کەلە نەوەی ئەون و وەحیش بۆ پێغەمبەرمان دووبارە لەوێوە دەستی پێ کردوە کەوا بو جێگای رێنمایی هەمو خەڵکە تا قیامەت.

(٩٧) لەو شوێنەدا چەندین نیشانەی ئاشکرا و شوێن وەستانی ئیبراهیمی تێدایەو هەرکەسێك بچێتەناویەوە بێترسەو هەرکەسێك توانای رێگای هەبێت پێویستە کەحەج بکات و ئەوماڵە پیرۆزە لەنزیکەوە ببینێت و هەرکەسێکیش کافرو سپڵەو نمەك نەناس بێت ئەوسا بەبێشك خوا بێنیازە لەهەموخەڵك. جا لەونیشانە ئاشکرانە ئاوی زەمزەم وسەفاو مەروا. ئاوی زەمزەم تاقانە ئاوێکە کەمرۆڤ بە بێ خواردن پێی دەژیت وساڵانە لە کاتی حەجدا بەملیونها بۆشکە ئاوی لێ دەردەهێنرێت و هیچ کەمناکاتەوەو لەپاش نەمانی حەجیش هیچ زیادناکات؟! سەفاو مەروا جێگای هات و چۆ کردنی ئەو ئافرەتیە کاتێك کە نائومێد بو لە هەمو شتێك لەوێدا هات و چۆی دەکرد تاکو بزانێت جێگای ئومێدێك نابینێتەوە کاتێك کە نائومێد بو لە هەموی خوای گەورە ئەو ئاوەی زەمزەمی پێدا ئەمانە هەموی نیشانەی ئاشکران لە سەر هێزو دەسەڵاتی خوا وە هەروەها مەقامی ئیبراهیم کاتێك کە دیوارەکەی بەرز کردەوە بەردێکیان لە ژێر پێیدا دانا تاکو بەرز ببنەوە بۆ دانانی دیوارەکەو جێگای پێی ئیبراهیم لەسەر ئەوبەردە کەوتوە هەتا ئەم دواییەش هەر ماوە ئیتر ئەوەندە دەستی لێ دراوە ئێستا ساف بوە.

جا ئەو پێیە چۆن لە سەر ئەو بەردە رەقە کاری کردوە ئەگەر هێزو دەسەڵاتی خوا نەبێت؟ دەی ئەم ماڵە بۆجاری دووهەم ئیبراهیم دروستی کردوەو هەموشیان دەڵێن ئێمە لە سەر ئایینی ئیبراهیمین کەچی دژایەتی جێگاو رێگای ئەو پێغەمبەرە بەرێزە دەکەن؟! بە راستی پەیڕەوانی راستەقینەی ئەم سەردەمەی ئیبراهیم عليه السلام، محمد ﷺ و یاوەرو پەیڕەوانیەتی و هەر ئەوانن راست دەکەن لە گەل ئیبراهیم دا، ئەوەتە ساڵانە بە میلیونها پەیڕەوی ئەو پێغەمبەرە حەج و عومرەو تەوافی ئەو جێگا پیرۆزە دەکەن، لێرەدا هەندێك وتویانە ﴿مَنْ﴾ وشەیەکی گشتیە تایبەت دەکرێت بە موسڵمانانەوە، بەلام من وای بۆ دەچم کە بە گشتی خۆی بمێنێتەوە ، چونکە پاش هاتنی ئیبراهیم و دروستبونی کەعبە هەمو ئینسانەکان پێویستە لەسەریان کە بچن بۆ حەج و عومرەو موسڵمان ببن، کەوابو کابرای کافریش پرسیاری حەجی لێ دەکرێت هەروەکو چۆن پرسیاری نوێژی لێ دەکرێت، ئاشکرایە مەرجی قەبوڵ بونی حەج و هەر بەندایەتیەکی تر بەسراوە بە بونی ئیمانەوە بە خواو بە پێغەمبەران و بەرۆژی قیامەت. واتە دەبێ هەمو کەس ئیمان

بهێنێتو حەج بکات ئەگینا تاوانبارە مەگەر توانای حەجی نەبێت.

وشەی ﴿ وَمَن كَفَرَ ﴾ دەگونجێت هەر بە مانای کافر بوون بێت بە تایبەتی سەبارەت بەو کەسانەی کە باوەڕیان بە حەج نەبێ، وە دەشگونجێت کوفر ، واتە داپۆشینی راستی. ئینجا دەفەرموێ:

(٩٨) ئەی محمد ﷺ بڵێ بە ئەهلی کتێب بۆچی بێ باوەڕن بە نیشانەکانی خوا؟ خۆ بە راستی خوا شایەتە لە سەر ئەو کردەوانەی کە ئێوە دەیکەن وئاگای لێتانە؟!

(٩٩) پێیان بڵێ: ئەی ئەهلی کتێب بۆئێوە ئەوانەی کەباوەڕیان هێناوە لایاندەدەن لە رێگای خودا کەدەتانەوێ رێگای خودا بە ناشرینی پێشان بدەن لەگەل ئەوەشدا کە خۆتان شایەتن لە سەر حەقو راستی ئەو ئایینەی کە محمدﷺ هێناویەتی؟ ئەوسا خوا بێ ئاگا نیە لەوەی کە ئێوە دەیکەن. ئینجا بە ئیمانداران دەفەرموێ:

(١٠٠) ئەی خاوەن باوەڕان ئەگەر ئێوە پەیڕەوی کۆمەڵێك بکەن لەوانەی کەوا ئەهلی کتێبن ئەوانە دڵسۆز نین بۆ ئێوەو هەرگیز رێگای باشتان پیشان نادەن بەڵکو بەپێچەوانەوە ئەوان دەیانەوێ پاش موسڵمان بونتان لە ئایینتان هەڵگەڕێننەوەو کافرتان بکەن. ئا بەم شێوە جوانە خوا ئەهلی کتێبمان پێ دەناسێنێتو دڵپیسی ئەوانمان بۆ رون دەکاتەوە ئیتر بۆ دەبێ ئێمە ئەوەندە گێلوگەمژەبین کە چاوەڕێی خێرۆ چاکە لەوان بکەینو بە دۆستیان بزانین؟ ئەی موسڵمان خۆت مەخەڵەتێنەو خوا نەناسان هەرگیز تۆیان خۆش ناوێو حەز بەخۆشیو بەختەوەری تۆ ناکەنو خۆت شەرمەندەی خوداو بەندە شایستەکانی خوا مەکەو ژیانی دنیا خۆشیەکی کەمەو دواهاتوە.

(١٠١) ئەی ئیمانداران ئێوە چۆن دەبێ بێ باوەڕ ببن لەگەل ئەوەشدا کە نیشانەکانی خوادەخوێندرێتەوە بە سەرتاندوا لە ناو ئێوەدایە پێغەمبەرەکەی؟! وە هەر کەسێك کە دەست بگرێت بە ئایینەکەی خواوە بێگومان ئەو کەسە هیدایەت دراوە بۆ سەر رێگای راست. مانای وایە هەر کەسێك دەستی نەگرت بە ئایینەکەی خوداوە ئەوە لە گومڕاهیو بەدبەختیو سەر لێشێواوی دایە، بەڵێ کاتی دابەزینی ئەم قورئانە پێغەمبەر ﷺ خۆی لە ناو ئەواندا بوە بەڵام ئێستا قورئانەکەیو فەرمودەکانی لای ئێمە حازرنو هەروەکو تەشریفی لێرە بێت وایە. دووبارە دەفەرموێ:

(١٠٢) ئەی ئیمانداران هەرچۆنێك شیاوو پێویستە ئاوا لە خوا بترسنو هەر بە موسڵمانیش بمرن. واتە پێویستەبەردەوامبین لەسەرئایینو بێ ئاگا نەبین چونکە نازانین مەرگ کەی دێتو

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟ ۚ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَآءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِۦٓ إِخْوَٰنًا وَكُنتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۚ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُوا۟ وَٱخْتَلَفُوا۟ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ ۚ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَـٰنِكُمْ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱبْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ ٱللَّهِ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٠٨﴾

هەرکات لەوانەیە یەخەمان بگرێت، نەوەك لەوکاتە بێ ئاگاییەدا بمرینو رەنجەڕۆببین. وەدەفەرموێ:

(١٠٣) دەست بگرن بە ئایینی خوا وە کە ئاینی ئیسلامەو بەش بەش مەبن، دەست گرتن بە ئاینی خواوە گوریسێکەو هەرگیز نابچڕێت لە راستی دا هەر ئەمە بەسە بۆ ئەوەی موسڵمانان یەکدەستو یەك پارچە بن، چونکە دینەکەی خودا یەکەو نابێ بە دوو، بەڵام بۆ زیاتر بە هێز کردنی ئەو مانایە وشەی ﴿ وَلَا تَفَرَّقُوا۟ ﴾ ی هێنا بە دوادا واتە نەکەن بەش بەش ببن. جا کەوا بو بەش بەشبونو دەستە دەستەییو حزب حزبانە لە ئیسلامدا نیە ئەو کەسانەی کە ئەو جۆرە ئیشانە دەکەنو بە شتێکی رەوای دەزانن بە راستی بە رێگای هەڵەدا دەڕۆنو ئیسلام دورە لەوانەوە، چونکە خوا دەفەرموێ: هەموتان دەست بگرن بە دینەکەی خواوەو بەش بەشنەبنو بیر بکەنەوە لەو نیعمەتە گەورەی خوا کەدەمێك بو ئێوە دوژمنی یەکتر بوون جاخوا پەیوەندیو موحبەتی دروستکرد لە ناو دڵەکانتان دا ئینجا ئێوەیش بە هۆی ئەو نیعمەتەی خوداوە بوون بە برای یەکتر، وەئێوە بە راستی لە لێواری بیرێکی ئاگر دا بونو نزیك بو بکەونە خوارەوە بۆ ناوی ئەوسا بە راستی خوا ئێوەی رزگار کرد لێی دەی کەوابو شوکرو یادی ئەو نیعمەتەی خوا بکەنو زیاتر سورترو بەردەوامتربن لە سەر بەندایەتیو برایەتی. جا دەفەرموێ: هەر ئاوەها خوا نیشانەکانی خۆی بۆ ئێوە رۆشن دەکاتەوە بەڵکو ئێوەش رێگای

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِۗ وَلَوۡ ءَامَنَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۚ مِّنۡهُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَأَكۡثَرُهُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَن يَضُرُّوكُمۡ إِلَّآ أَذٗىۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمۡ يُوَلُّوكُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلذِّلَّةُ أَيۡنَ مَا ثُقِفُوٓاْ إِلَّا بِحَبۡلٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَحَبۡلٖ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَبَآءُو بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَسۡكَنَةُۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانُواْ يَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقۡتُلُونَ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعۡتَدُونَ ﴿١١٢﴾ ۞ لَيۡسُواْ سَوَآءٗۗ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ أُمَّةٞ قَآئِمَةٞ يَتۡلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ وَهُمۡ يَسۡجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَلَن يُكۡفَرُوهُۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

هیدایەت بگرن‌و خۆتان بە ئارەزۆی خۆتان ئەو رێبازە بە نرخە هەڵبژێرن.

(١٠٤) جا لە ناو ئەو کۆمەڵە موسلمانانەدا کە دەست دەگرن بە ئاینەکەی خوداوە پێویستە کۆمەڵێکی تایبەتیش لە ناو ئەوانەدا هەبێت نەك حیزبێکی تایبەتی کەپاراستنی بەرژەوەندی تەسکی حیزبەکەی بە لاوەپیرۆزتربێت لەپاراستنی موسڵمانان واتە هێزێك کە دڵی موسڵمانان بێت‌و پاسەوانی ئەوان بکەن لەهەمو بوارێکی ئایین داو خەڵکی بانگ بکەن بۆ ئیسلام، کە ئیسلام هەموی خێرەو تاکە ئیشێکی تێدا نیە کە خێر نەبێت‌و فەرمان بکەن بە چاکەو بەرگری بکەن لە خراپە، وە بە راستی ئائەوانە رزگارن بە پێچەوانەوە ئەگەر وا نەکرا موسڵمانان شەرمەندەو سەر شۆڕ دەبن وەك ئەمرۆ.. دیارە فەرمان بە چاکەو بەرگری لە خراپە بە بێ هێزو دەسەڵات نابێت واتە دەبێ موسڵمانان حکومەتێکی ئیسلامی وایان هەبێت کە ئەم سێ خاڵە بەبێ ترس ئەنجام بدات، ئەگەر ئاوا دەسەڵاتێك نەبێت بەبێگومان هەمو موسڵمانان گوناهبارن‌و پێویستەلەسەریان کە هەوڵی پەیداکردنی ئەوهێزو دەسەڵاتە بدەن وەك لەم بناغە شەرعیەدا دەڵێت: (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) واتە هەر شتێك بەبێ ئەو واجبێك تەواو نەبێت ، ئەوە ئەوشتە خۆیشی واجبەو دەبێ ئەنجام بدرێت. دەی ئەگەر ئەم ئەرکە گرنگەی ئیسلامان ئەنجام دا ئەوە

ئیتر سەر فەرازو بەختەوەری هەردوو دنیاین وەك فەرموی: ﴿وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾ جارێکی تر خوای گەورە دەفەرموێ:

(١٠٥) ئێوە وەك ئەو کەسانە مەبن کە بەش بەشبون لە پاش ئەوەی کە بەڵگە گەلێکی رون‌و ئاشکرایان بۆهات، وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی گەورە. کەی ئەو سزا گەورەیە هەیە؟

(١٠٦) لەورۆژەدا کە هەندێك لە دەمو چاوەکان سپی دەبێتەوەو هەندێکیش رەش دادەگیرسێت، جائەوانەی کە رویان رەش دەبێت بریتیە لەوانەی کە کافر بوون وپرسیاریان لێ دەکرێت ئایا هەڵگەرانەوە لەئایین پاش ئەوەی کە باوەردار بون؟ دەی سا بخۆن سزا بە هۆی ئەوەی کە بێ باوەڕ بون. بەڵێ ئەوانە کۆمەڵێکن کە روویان رەش دەبێت‌و شەرمەزاری دەیانگرێت لە ئەو رۆژەداو هاوار دەکەن‌و دەڵێن: خۆزگە دوای پێغەمبەر ﷺ بکەوتینایەو قەپ بە دەستی خۆیاندا دەکەن، جا ئەوانەی کەئەمرۆپشتیان کردوەتە پەروەردگاری خۆیان با بەخۆیاندا بێنەوە بەر لە هاتنی رۆژێکی ئاوا سەخت‌و بیربکەنەوەو بگەڕێنەوە بۆلای پەروەردگاری خۆیان‌و حیسابێك بۆئایندەی خۆیان بکەن پێش ئەوەی کەدادگایی بکرێن:

(١٠٧) وە ئەو کۆمەڵەش کە دەمو چاویان رۆشن‌و سپیە ئەوانە وان لە ناو دەریای میهرەبانی خوای خۆیان داو ئەوان بۆ هەمیشە لەو شوێنەدا ئەمێننەوە. جا لێرەدا باش دیقەتی لێ بکەین، چونکە ئێمە لەو دوو کۆمەڵەیە یەکێکیان دەبین‌و کۆمەڵی سێهەم نیە یان ئەو کۆمەڵە دەبین پەنا بە خوا رومان رەش دەبێت لە دەرگای خودا چونکە پێغەمبەرێکمان ﷺ بۆ هاتوەو قورئانێکی پڕ بەرەکەتی بۆ هێناوین‌و فەرمودەکانی بە شێوەی راستەقینە لە ناومان دا هەیە، بەڵام ئێمە هیچ گوێیان پێ نادەین‌و لەو روو رەشانە دەبین. یان ئەوەتا بە گوێمان کردوەو لەو رو شادو رو سپیانە دەبین؟ هیوادارم خوای گەورە لە کۆمەڵی رو سپییانمان دابنێت، دیارە ئەمەش بە کردەوەی خۆمان دەبێت‌و خۆمان دەبێ زەحمەتی بۆ بکێشین، خوداش زوڵم لە کەس ناکات. ئینجا دەفەرموێ:

(١٠٨) ئەی محمد ﷺ ئەمانە ئایەتەکانی خودان کە دەیخوێنینەوە بەسەرتا بە حەق‌و راستی نەك بە گاڵتەو گەمە، وە خوا نایەوێت زوڵم لە هیچ کەسێك بکات.

(١٠٩) جا هەربۆ خوایە ئەوەی کە لە ئاسمانان‌و زەوی دایەو موڵکی ئەوەو ناتوانین زەرەیەك لەو شتانەی کە ﷲ ئیرادەی نەکردبێت بگۆڕین‌و ناتوانین قازانج یان زیان بە هیچ کەسێکیش بگەیەنین مەگەر بە ئیزنی خوا بێت‌و هەموی هەربە خواست‌و ئیرادەی

خودایەو کاروبار هەر بۆلای ئەو دەبرێتەوە. واتە هەر نیەتو قسەو کردارێك کە دەیکەن پێشەکی لە لای خواوە سەر چاوە دەگرێتو ئەو پێش خۆت بە نیەتو قسەو کردارەکانت دەزانێتو لە پاش مەرگیش ئەوانە هەموی دێنە دادگای خوداو حیسابی لە سەر دەکرێت. ئەوەتە لە سورەتی ملك ئایەتی چواردە دا دەفەرموێ:﴿ئایا ئەو زاتەی کەوردبینو زۆر بە ئاگایە نازانێت بەوشتەی کەدروستی دەکات؟﴾

وە لە سورەتی قاف ئایەتی هەژدەدا دەفەرموێ: ﴿هەر قسەیەیەکی لەدەم دەرچێت چاودێری لایە﴾ وە لە سورەتی زوخروف ئایەتی هەشتادا دەفەرموێ: ﴿ئایا ئەوان وا دەزانن کە ئێمە نازانین بە نهێنی و بە چپەکانیان؟ نەخەیر وا نیەو نێرراوی ئێمەیان لایەو دەینوسن﴾ ئەی مرۆڤ ئیتر بەسیەتی لاساریو خۆ خەرۆ کردن هەرچی دەکەیت لە سەرت تۆمار دەکرێتو کێشەی یەك یەکت لە گەڵدا دەکرێت حیسابی یەکە بە یەکەی کردەوەکانت لەکەڵدا دەکریت، ئینجا خوای گەورە لە وەسفی چاکانی ئەم ئومەتەدا دەفەرموێ:

(١١٠) ئێوە چاکترین گەلن کەدروستکراون بۆ سودو بەختەوەری خەڵكو ئیشەکانتان مایەی سەرفەرازیو سەربەرزی خەڵکە. واتە، موسڵمان بۆ خاتری بەرژەوەندی خەڵك ئیش دەکات نەك بۆ سودی شەخسیو تایبەتی خۆی، چونکە ئەگەر تەنها بۆ خۆی بێت هەر زیکرو نوێژو رۆژو بەس بوایە هەمو کەسێك دەیتوانی لە ماڵی خۆیدا ئەنجامی بدات، بەڵام خوا بەمە لێمان رازی نابێتو دەبێ کۆمەڵێکی راستمان ببێت هەوڵ بدات بۆ بەرژەوەندی خەڵكو بەرژەوەندی خۆی لە بەرژەوەندی گەلدا ببینێتەوە، جا ئومەتی ئیسلامی پێویستە لەسەری هەموی وا بیر بکاتەوە چونکە ئیسلام بە راستی حکومەتی تاکە لە سەر گەلو هەمو کەسێك حاکمە و هەمو کەسێکیش تێیدا مەحکومە واتە ئەو کەسەیش کە لە خواروی خوارەوەبێت بۆی هەیە موحاکەمەی رابەر بکاتو بۆی هەیە ئەگەر هەڵەیەکی کرد هەڵەکەی بڵێت ئەوەتە یەك ئافرەت روبەڕوی ئیمامی عومەر دەبێتەوە کاتێك کە مارەیی ژن دیاری دەکاتو پێی دەڵێت: چۆن تۆ مارەیی ژن دیاری دەکەیت؟ خوای گەوە دەفەرموێ: ﴿ئەگر داتان بە ئافرەتان کۆمەڵە پارەیەك﴾ نیسا/٢٠ تۆ چۆن دەتوانی دیاری بکەیت؟ عومەر وتی: خوایە داوای لێ خۆشبونت لێ دەکەمو پاشگەز ئەبێتەوە لە قسەکەی خۆی، ئەوەیە دادپەروەری لە ئیسلام داو حکومەتی ئیسلام کە ئەو ئافرەتە بێ ترس لەو خەلیفە رەخنە دەگرێتو خەلیفەش رەخنەکەی وەردەگرێتو دان بە هەڵەی خۆیدا دەنێت.

جا ئەو وڵاتانەی کە ئەمڕۆ هاواری دیموکراسیو مافی مرۆڤ ومافی ئافرەت دەکەن با نمونەیەکی وامان پێشان بدەن، بەم شێوەیە دەرکەوت کە حکومەتی ئیسلامی حکومەتی هەمو گەلەو هەرتاکێکی ئەوگەلەدەبێ فەرمانبەرو فەرماندەر بێت وەك دەفەرموێ: ئێوە ئەمر دەکەن بە چاکەو بەرگری دەکەن لە خراپەو ئیمانتان هەیە بە ﷲ. (واو) تەنها بۆ عەتفەو مانای ئەوە نیە کە دوای ئەمە ئیمانتان ببێت. بەڵام فەرمان بە چاکەو بەرگری لە خراپە ئەوەندە گرنگو پێویستە بۆیە وای پێشان داوە. بەداخەوە ئەمڕۆ ئێمەی موسڵمان نوێژ دەکەینو رۆژی دەگرین، بەڵام بە سەدان ئیشی حەرام دەبینینو بەرگری لێ ناکەینو سەدان ئیشی چاکیش دەزانینو نایڵێینو خەڵکیشی بۆ بانگ ناکەین ئەمە مانای وایە کە ئێمە راست ناکەین نەلە گەل خواداو نە لەگەل خۆماندا. ئینجا دەفەرموێ: ئەگەر ئەهلی کتێب ئیمان بێنێت بەراستی هەر ئەوە چاکە بۆیانو سەرفەرازو سەربەرزی هەردوو ژیان دەبن. بەڵێ لەوانیش هەندێکیان ئیمانیان هێناوە وەك (عەبدوڵای کوڕی سەلامو نەجاشی) وە زۆربەیشیان فاسقنو لە سنوری خوا ناسیو بەندایەتی دەرچونو کافرن. ئاشکرایە ئەم کافرو بت پەرستو بێ باوەڕانە هەروا بۆ خۆیان دانانیشنو سەری خۆیان کز بکەن بەڵکو هەمیشە خەریکی پیلان نانەوەو سازکردنی بەڵاو سزان بۆ خاوەن باوەڕانو بێجگە لەوەش هیچیان پێ ناکرێت بۆیە خوا موژدە دەدات بە موسڵمانانو دەفەرموێ:

(١١١) ئەوانە هەرگیز هیچ زیانێکتان لێ نادەن تەنها ئێشو ئازارتان پێدەگەیەنن. واتە ئەوانە هەرچی بکەن هەرئەو ئێشو ئازارەیان لە دەست دێتو ئێوە هەر قازانج دەکەن، وە ئەگەر شەڕیشتان لە گەڵدا بکەن سەرەنجام پشتتان تێ دەکەنو شکەست دەخۆن لە پاشدا یارمەتیش نادرێن، چونکەخوای گەورە دۆستو سەرپەرشتی ئیمان دارانەو ئەوان هیچ دۆستو سەرپەرشتو یارمەتی دەرێکی راستیان نیە.

(١١٢) چادری زەلیلی هەڵدراوە بە سەر ئەواندا. دیارە ئەمە تایبەت بە جوەکانە لە هەر کوێیدا ببن مەگەر دەست بگرن بە ئاینی خواو موسڵمان ببنو پەیڕەوی پێغەمبەرو قورئان بکەن لەم کاتەدا ئیتر هیچ جیاوازی نامێنێت وەکو دەیفەرمو [illegible] / جاچ سودێك بۆ کۆچەریان هەبێت بۆ ئەوانیش هەیە، وە چ زیانێك بۆ کۆچەریان هەبێت بۆ ئەوانیش هەیە}وە یان دەست بگرن بە خەڵکی ترەوە واتە شەرمەندەو سەرشۆڕن مەگەر ببن بە هاوپەیمانی خەڵکانێکی بەهێز تر بێجگە لە خۆیان. جاتەماشا کەن ئێستا جولەکە ئەگەر بە پاڵپشتی ئەمریکاوو ئەو هەمو کفرەوە نەبێت ناتوانێت شەڕ لە گەڵ موسڵماناندا بکاتو خاکی موسڵمانانو قیبلەی یەکەمیان

داگیر بکات. ئەمڕۆ دوو شت بوە بە هۆی سەربەرزی جوەکان یەکەمیان: کە گرنگتریانە واز هێنانی موسڵمانانە لە ئایینەکەیان. دووهەمیان: پاڵپشتی کوفری جیهانە لە جولەکە. ئینجا دەفەرموێ: ئەوسا ئەوان کەوتونەتە بەر رقی خوداو فەقیریش دووباره ئەوانەی گرتۆتەوە.

جا لێرەدا لەوانەیە زۆر کەس بڵێت خۆ ئێستا ئیسرائیل زۆر دەوڵەمەندترە لە وڵاتە بە ناو ئیسلامیەکان کەچی خوا دەفەرموێ: ئیتر تازە ئەوان چادری فەقیری دایگرتوون، بەڵام ئەگەر کەمێك بە چاکی ورد ببینەوە دەزانین کە ئێستاش چەند فەقیرن دەبێ ئەوەش بزانین کە ئەمڕۆ لەم جیهانەدا دەوڵەتێکی ئیسلامیمان نیە کە یاسای ئیسلام بە رێوە بباتو سامانی وڵات بە شێوەی دادپەروەرانە خەرج بکات جا ئەگەر ئاوا دەوڵەتێکمان بو ئینجا دەبینی ئەو حکومەتی ئیسلامیە چەند دەوڵەمەندەو ئەوان چەند فەقیرن هێشتا لەم حاڵەتەشدا کە ئێمە حکومەتێکی ئیسلامی ئاوەهامان نیەو سامانی وڵاتی ئیسلامی لە زۆر رێگای بێ سودەوە لەناو دەچێت کەچی خەرجی ئێمە لەم وڵاتانەی خۆماندا باشترەو سووکترە تا وڵاتێکی وەکو ئەمریکاو ئیسرائیل بۆ نمونە ئەگەر خواردنی پێنج کەس لەم وڵاتەدا بە سەدوپەنجا دیناری خۆمان تەواو ببێت هەر ئەوخواردنانە لەو وڵاتانەدا بۆ پێنج کەس بە پێنج سەد دینار تەواو نابێت، ئیسرائیل ئەگەر ساڵانە وڵاتێکی وەکو ئەمریکا بە میلیونها دۆلار یارمەتی نەدات هەر زۆر زوو لە ناو دەچێت لە کاتێکدا زیاتر لەو پارەیە سەروەتو سامانی وڵاتانی ئێمەیە لەو وڵاتە کافرانەدا بە ئیشی بێ سود یان کەم سود لە بەین دەچێت کەوابو قسەی خوا راستەو جولەکە چادری زەلیلیو فەقیریان بە سەردا هەڵدراوەو قەت لە سەریان لاناچێت مەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەر ئاینە پیرۆزەکەی ئیسلام.

ئینجا جولەکە بۆ وایان لێ هاتوە خۆ ئەوانیش هەر بەندەی خودان بەڵکو بەندەیەکی زۆر زۆر پیرۆزیش بوون لە کاتی خۆیداو ئەولادی یەعقوب پێغەمبەر بوونو خوا بەرزی کردنەوە بە سەر خەڵکی زەمانی خۆیاندا؟ بەڵام ئەوان وازیان لە ئایین هێناو دەستیان دا یە خراپە کاری وەك خوا دەفەرموێ، بۆیە ئەوان ئاوەها کەوتنە بەر تۆڵەو سزای خوای گەورە، چونکە ئەوان بێ باوەڕ بون بە نیشانەکانی خواو چەندین پێغەمبەری خوایان کوشتوە. لە ریوایەتێکدا کە ئیبنو ئەبی حاتەم لە عەبدوڵای کوڕی مسعودەوە دەیگێڕێتەوە کە لە یەك رۆژدا سێ سەد پێغەمبەریان کوشتوە بۆ ئێوارە دوکانیان داناوە واتە ئەم تاوانە گەورەیەیان بە هیچ دانەناوە، بۆیە ئەمانە وایان بەسەر هات

چونکە ئەمانە تاوانیان کردووە لایان داوە لە ئایینەکەی خوا وە ئەوان تەجاوز کار بوون بۆیە خوای گەورە ئاوای لێ کردنو بۆ هەمیشە چادری رقو قینو تۆڵەی داوە بە سەریاندا، تا پەشیمان نەبنەوە ئەوە بەشیانە، ئەگینا خوا ستەم لە کەس ناکات ئەوەتە لێرەشدا دەفەرموێ:

(١١٣) ئەوان هەموویان وەك یەك نین لە ناوئەهلی کتێب دا هەندێکیان هەن کە شەو نوێژ دەکەنو ئایاتەکانی خوا لە کاتەکانی شەودا دەخوێننەوەو سوجدە دەبەن بۆ خوداو بەندایەتی راستەقینە دەکەن بە شەو تا باشتر خۆیان لە روپامایی بپارێزن، مەبەست لەسوجدە لێرەدا نوێژە بەڵام بە ناوی نزیکترین جێگای بەندە لە خواوە ناوی نوێژی بردوە هەروەك لە فەرمودەی پێغەمبەرمانەوە ﷺ هاتوە کە دەفەرموێ [illegible] / نزیکترین کاتی بەندە لە خواوە کاتێکە کە بەندە لە سوجدە دا بێت جا زۆر دوعای تێدا بکەن}

چونکە ئەو کاتە شایستەیە بۆ وەرگرتنی دوعاکانتان، ئەوەی کە بە ناوبانگە لە قسەکان ئەوەیە کە ئەم ئایەتە دەربارەی عەبدوڵای کوڕی سەلامو ئەسەدی کوڕی عوبەیدو سەعلەبەو ئوسەیدی کوڕانی سەعیەو بێجگە لەوانیش دابەزیوە. بەڵێ سەر خستنە سەر زەوی گەورەترین نیشانەی گەردن کەچیو زەلیلی بەندەیە بۆ خوا، چونکە تۆ ئەودەمو چاوەی کەزۆر بەرێزەو بەرزی رادەگریت لە ناو خەڵکدا، لە سوجدەدا ئەودەمو چاوت دەخەیتە سەر خاك بۆ خواو زۆر زەلیلی لە خۆتەوە نیشان دەدەیت،بۆیە لەخوا زۆر نزیك دەبیتەوە. ئینجا خوای گەورە درێژە بە وەسفی ئەم کۆمەڵە چاکە دەداتو دەفەرموێ:

(١١٤) ئەمانە باوەڕ دێنن بە خواو بە رۆژی دوایيو فەرمان بە چاکە دەکەنو بەرگری لە خراپە دەکەنو پەلە دەکەن لە ئیشی چاکداو ئەمانە لەپیاو چاکانن. بەم شێوەیە خوای زاناو بە سۆز مرۆڤی چاك لە خراپ جیا دەکاتەوەو تۆڵەی کەس لە کەسێکی تر ناسێنێتو دەفەرموێ:

(١١٥) خۆ ئەوەی کەوا ئەوان دەیکەن لە چاکە با بزانن کەبێ منەت ناکرێتو پوچ ناکرێتەوەو خوایش زانایە بە پەرهیزکارانو پاداشتیان دەداتەوەو رۆزییان پێ دەداتو دەرگای چاکەیان لێ دەکاتەوەو لە تاوانەکانیان خۆش دەبێتو یاسایەکی وایان پێ دەدات کە چاكو ناچاك لە یەك جیا بکەنەوەو ئەبنەخۆشەویستی ﷲ. ئینجا پاش باسی چاکانو کردارەکانیان باسی خراپە کارانو پاشە رۆژیان دەکاتو دەفەرموێ:

(١١٦) بە بێگومان ئەوانەی کە بێ باوەڕن هیچ سودێك بەوان نادات لە تۆڵەو سزای خوا نە ماڵیانو نە منداڵیان و ئەوانە ڕەفیقی ئاگرنو ئەوان لەو ئاگرەدا بۆ هەمیشە دەمێننەوە، چونکە بە کوفرەکەیان دژایەتی خواو هەموو مەخلوقاتی خوا دەکەنو لە هەموو خەیرێك دا تەریکنو لە هەموو شەڕێکدا شەریکن، وە ئەمەش ستەمێکە پێشەکی لە خۆی دەکاتو پاشان لە خەڵك، لە بەر ئەوە ئەگەر ئیشێکی چاکیش بکات هیچی بۆ نانوسرێت وەك لەم ئایەتەدا دەفەرموێ:

(١١٧) وێنەی ئەوشتانەی کە دەیبەخشن لەم ژیانەی دنیادا وەکو بایەك وایە کە گەرما یان سەرمایەکی زۆری تیادا بێتو بدات لە کێڵگەی گەلێك کە ستەمیان کردوە لە خۆیانو لەناوی ببات، وە خوای گەورە ستەمی لێ نەکردن بەڵکو خۆیان ستەمیا لە خۆیان کرد کە باوەڕیان نەهێنا تا بە کافری مردن.

١ ـ وشەی﴿صِرٌّ﴾ هەندێك بە گەرماو هەندێك بە سەرما تەفسیریان کردوە. واتەبۆ هەردوویان هاتوە.

٢ـ وشەی (رِيحٌ) بە تاکی زۆرتر لە قورئاندا بۆ سزا بە کار هێنراوە وەکو ﴿ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ čd΄:8 Ãj ä ﴿ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِيحًا صَرۡصَرًا فِي يَوۡمِ نَحۡسٖ مُّسۡتَمِرّٖ ١٩ ﴾ ČE :Ã. وە لە هەر کوێدا کۆیە بۆ خۆشیو نیعمەتو ڕەحمەت بە کار هێنراوە وەکو ﴿ وَهُوَ ٱلَّذِي يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهِۦ ﴾ ĐĒ :8 Ãj ä یان ﴿ وَأَرۡسَلۡنَا ٱلرِّيَٰحَ لَوَٰقِحَ فَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَسۡقَيۡنَٰكُمُوهُ وَمَآ أَنتُمۡ لَهُۥ بِخَٰزِنِينَ ﴾ ČČ:ÃĐ

٣ـ ستەمکارو موشریك بونیان مەترسیەکی گەورەو گرانی هەیە بۆ موسڵمانان بە تایبەتی ئەگەر ئەوان زۆرترو بە دەسەڵات تر بنو پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێك لە گەل موشریکدا کۆ ببێتەوە یان نیشتەجێ بێت لە گەڵیدا ئەوە ئەویش هەروەك ئەو موشریکە وایە}

٤ـ (بِطَانَةً) بە ئەهلی تایبەتی کابرا دەوترێت کە هەموو شتێکی کابرا بزانێت. ئەبو سەعید دەڵێ کە پێغەمبەری خوا فەرمویەتی: [illegible] / خوا هەر پێغەمبەرێکی ڕەوانە کردبێتو هەر جێ نشینێکیش دانرابێت دوو هاوەڵی نهێنی زانی ئەوی پێداوەکە یەکێکیان فەرمانی پێداوە بە چاکە کردنو هەڵیناوە لە سەریو

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ١١٦ مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَثَلِ رِيحٖ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتۡ حَرۡثَ قَوۡمٖ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَأَهۡلَكَتۡهُۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِنۡ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ١١٧ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ بِطَانَةٗ مِّن دُونِكُمۡ لَا يَأۡلُونَكُمۡ خَبَالٗا وَدُّواْ مَا عَنِتُّمۡ قَدۡ بَدَتِ ٱلۡبَغۡضَآءُ مِنۡ أَفۡوَٰهِهِمۡ وَمَا تُخۡفِي صُدُورُهُمۡ أَكۡبَرُۚ قَدۡ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡقِلُونَ ١١٨ هَٰٓأَنتُمۡ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمۡ وَلَا يُحِبُّونَكُمۡ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱلۡكِتَٰبِ كُلِّهِۦ وَإِذَا لَقُوكُمۡ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ عَضُّواْ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَنَامِلَ مِنَ ٱلۡغَيۡظِۚ قُلۡ مُوتُواْ بِغَيۡظِكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ١١٩ إِن تَمۡسَسۡكُمۡ حَسَنَةٞ تَسُؤۡهُمۡ وَإِن تُصِبۡكُمۡ سَيِّئَةٞ يَفۡرَحُواْ بِهَاۖ وَإِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لَا يَضُرُّكُمۡ كَيۡدُهُمۡ شَيۡـًٔاۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ١٢٠ وَإِذۡ غَدَوۡتَ مِنۡ أَهۡلِكَ تُبَوِّئُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلۡقِتَالِۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ١٢١

یەکێکی تریان فەرمانی پێداوە بە خراپەو هەڵی ناوە لە سەری وە پارێزراو ئەو کەسەیە کە خودا پاراستویەتی} دووبارە خوای گەورە بانگی ئیمانداران دەکاتو تێمان دەگەیەنێت کە ئێمە دوژمنەکانمان بناسینو دەفەرموێ:

(١١٨) ئەی ئیمانداران هەرگیز بێجگە لە خۆتان دۆستی پەنامەکی بۆ خۆتان قەبووڵ مەکەن، واتە کەس نەکەیت بە دۆستی نهێنی بۆ خۆت مەگەر خاوەن باوەڕ بێت، بۆ؟ چونکە ئەوان هەرگیز کۆتایی ناکەن لە خراپە کردنو تێکدانی ژیریو بیرو باوەڕتانو شێت کردنتانو هەمیشە ئاواتە خوازی ئەو شتەن کە دەبێ بە هۆی سزاو تەنگو چەڵەمەو نارەحەتیتان بە ڕاستی هەندێك جار لە دەمیانەوە ڕقو کینەیان دەردەچێت کە ڕقیان لە ئێوەیە، وە ئەوەی کە دەیشارنەوەو بە ئێوەی ناڵێنو بە نهێنی لەدژی ئێوە ئەنجامیان دەدەن زۆر زۆر گەورەترو پڕ مەترسی ترە لەوەی کە جار بەجار بە دەمیاندا دێت لەدژایەتی کردنتان، جا دەفەرموێ: بە ڕاستی ئێمە ئاوەها نیشانەکانی خۆمانمان ڕۆشن کردووەتەوە بۆتان ئەگەر ئێوەش ژیری بخەنە کارەوەو خۆتان گێل نەکەن دەبێ دۆستودوژمنی خۆتان باش بناسن. جا ئەمە هەڕەشەیەکی گەورەو توندە بەتایبەت بۆ ئەمڕۆی ئێمەو پێویستە بزانین کە دۆستایەتی لە گەڵ کێدا دەکەینو نابێ بخەڵەتێین بە قسەی پوچو بەڵێنی درۆی خوانەناسان، چونکە ئەمانە هەرگیز لە گەڵ

ئێمەدا راست نین، وە نابێ ئێمە ئەوەندە ساویلکەو نەزان بین.
ئینجا جوانتر پێناسەی خوانەناسمان بۆدەکات‌و دەفەرموێ:

(١١٩) ئاگاداربن ئێوە ئا ئەوانەن کە ئەوانتان خۆش دەوێت، بەڵام ئەوان ئێوەیان خۆش ناوێت، وە ئێوە باوەڕتان بە تەواوی ئەم کتێبە هەیەو هەموی بە راست دەزانن کەچی ئەوان لەو بە گومانن، وە هەر کاتێك بگەن بە ئێوە دەڵێن: ئیمانمان هێناوە، وە هەر کاتێکیش کە هەرخۆیان تەنیا بن‌وموسڵمانیان لەناودا نەبێت لە داخدا ئەنگوستی خۆیان دەگەزن‌و دەڵێن: ئەوانە چین‌و دەیانەوێ چی بکەن؟! وە سەدان قسەی ناشیرین دەکەن وەکو ئەمڕۆ کابرا خۆی بە موسڵمان ئەزانێت کەچی گاڵتە بە سوننەتی پێغەمبەرﷺ دەکات‌و بە ناڕەوا رەخنە لە خاوەن باوەڕان دەگرێت، ئینجا خوا دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: هەر با بەو داخەوە بمرن بە راستی ﷲ زانایە بەوەی کە لە ناو سینگەکاندا هەیە. ئینجا خوای گەورە سیفەتێکی تری ئەوانمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٢٠) ئەگەر کەمێك شتی چاکتان پێ بگات‌وکەمێ بکەونە خۆشیەوە ئەوان ناڕەحەت دەکات، وە ئەگەر خراپی‌وبەڵایەك روتان تێ بکات ئەوان بەوەکەیف خۆش دەبن، واتە ئێوە نەك هەر دوچاری چاکەو خۆشی بن بەڵکو هەر تۆزقاڵێك چاکەتان پێ بگات ئەوان پێیان ناخۆشە، جا ئەگەر بکەونە ناوچاکەوە بە راستی ئەوان هەر لەوانەیە لەت لەت ببن لە خەمدا، بەڵام بەڵاو موسیبەتتان هەرچەند زۆرتربێت ئەوان خۆشحاڵ تردەبن، ئینجا خوا دڵی خاوەن باوەڕان دەداتەوەو دەفەرموێ: خۆ ئەگەر ئێوە سەبرتان ببێت‌و تەقواتان هەبێت فروفێڵی ئەوان هیچ زیانێکتان پێ ناگەیەنێت. بەراستی ئەم دوو وشەیە زۆر پیرۆزن‌و سارێژ کەری هەمو ئێش‌و ژان‌و برینێکن‌و هۆی سەرکەوتن‌و پیرۆزی موسڵمانانە لە هەمو شەڕێکدا چ شەڕی شەیتان‌و نەفس بێت‌و چ شەڕی کوفرو تاغوت‌و تاغوت پەرستان بێت، بەڵێ ئەگەر بەم دوو وەسفەوە موسڵمانان خۆیان لکاند بە بەرنامەو فەرمانەکانی خواوە دوژمنانیان خۆیان پێ ناگیرێت‌و بە زویی تارو مار دەکرێن، چونکە ئەوان سەرشۆڕو زەلیلن لە بەر دەستی خوادا، ئەوەتە دەفەرموێ: بەبێگومان کە ﷲ ئاگادارە بەوەی کە ئەوان دەیکەن‌و بەهێزو دەسەڵات‌و زانیاری خۆی چوار دەوری داون‌و لە کاتی پێویستدا دێت بە هاواری خاوەن باوەڕانەوەو دەیان پارێزێت دوژمنانیان سەرشۆڕو ریسوادەکات، ئینجا خوای گەورە لە ئایەتی سەدو بیست‌و یەك بەولاوە تا کۆتایی ئەم سورەتە بەدرێژی باسی شەڕی ئوحود دەکات. جابۆ ئەوەی جوانتر لە ئایەتەکان شارەزابین کورتەیەکی ئەو غەزایەتان بۆ باس دەکەین، دەگێڕنەوە لەمبارەوە پرسیارکرا لە عەبدورەحمانی کوڕی عەوف کەدەنگ‌و باسی جەنگی ئوحود چۆن بوە وتی: پاش ئایەتی سەدوبیست‌و یەکی ئالی عیمران بخوێنەرەوە دەنگ‌و باست دەست دەکەوێت، قورەیش کە شکستی غەزای بەدرو تیاچونی دەیان پیاوی ناوداریان، بوو بە داخ‌و سەرشۆڕیان، بڕیاریاندا سوپایەکی بە هێز بۆ تۆڵە سەندنەوە لە موسڵمانان رێکبخن جا ئەوەبو لە مانگی شەوالی ساڵی سێهەمی کۆچیدا بۆ سڕینەوەی ئەو نەنگ‌و سەرشۆڕیەی ساڵی بەدر سێ هەزار کەس بە فەرماندەیی ئەبو سوفیان بەرەو مەدینە کەوتنە رێ‌و خێڵەکانی دەوروبەری مەکەیش هاوکاریان کردن‌و ئەبوعەمری راهیبیش کە خەڵکی مەدینەو لە تیرەی ئەوس بو لە دژی پێغەمبەر ﷺ رایکردبوە ناو قورەیشیەکان‌و پێغەمبەر ﷺ ناوی نابو ئەبو عەمری فاسق لە گەڵیان‌و سەفوانی کوڕی ئومەییە بە ئەبو عوزەی شاعیر وت: تۆ شاعیرو زمان لوسی دەبێ بە قسەو هەڵبەست یارمەتیمان بدەیت وتی: من پەیمانم داوە بە محمد ﷺ کە لە دژی نەدوێم دەترسێم ئەم جارە بکەومەوە بەر دەستی‌و رزگارم نابێت. وازی لێ نەهێنا تا لە گەل خۆی دا بردی‌و ژنانی قورەیش بە سەرۆکایەتی "هیندی کچی عوتبە کە خێزانی ئەبو سوفیان" بو سور بون لە سەر ئەوە کە بچن لە گەڵیانداو هاوبەشی شەڕەکە بکەن پیاوەکانیان لەم بارەوە کەوتنە مشت‌و مڕ، هەندێکیان بردنیان بە لاوە چاك بو چونکە ئەوان باشتر دەتوانن پیاوان هەڵبنێن‌و کوژراوەکانیان بخەنەوە بیرو هەندێکی تریان ئەم بۆچونەیان بەلاوە پەسند نەبو "هند" هاتە زمان‌و قیژاندی‌و وتی: ئێوە لە رۆژی بەدردا خۆتان دەرکردو هاتنەوە باخەڵی ژنەکانتان! بەڵێ ئێمە دێین‌و بە قسەی کەسیش ناگەڕێینەوە جا ئەو سوپای سێ هەزار کەسیە بە ژنانەوە هاتن‌و سەرپەرشتی ژنان بە دەست هندەوە بو کە لە بەدردا عوتبەی باوکی‌و وەلیدی برای‌و شەیبە مامی‌و حەنزەلەی کوڕی کوژرابون ئەو ساڵە نە خۆی‌و نە ئەبو سوفیانی مێردی ئاویان لە لەشیان نەدابو نەشگریا بون بۆ کوژراوەکانیان‌و سوێندی تۆڵە سەندنەوەیان خواردبو، ئەو لەشکەرە دووسەد ئەسپ‌و سێ هەزار وشترو حەوت سەد زرێی جەنگیان پێ بو، ئاڵای گەورەیان بە دەست تەلحەی کوڕی ئەبو تەلحەوە بو هەر لە کاتی رێکەوتنی ئەو سوپایە عەباسی مامی پێغەمبەر کە هێشتا موسڵمان نەبو بو لە بەر خزمایەتی نامەیەکی نوسی بۆ پێغەمبەرو هەمو شتێکی ئەو سوپایەی بۆ نوسی‌و بە پیاوێکی غەفاری دا بۆی ناردو پێی وت: کە لە ماوەی سێ رۆژدا بیگەیەنێت بە پێغەمبەر ﷺ لەشکر گەیشتە چیای ئوحودو نامە بە پێغەمبەر ﷺ گەیشت پێشەکی ویستی جارێ کەس نەزانێ چوە ماڵی (سەعدی کوڕی رو بەیع)و رواوەکەی بۆ باس کردو فەرموشی با جارێ کەس نەزانێت، بەڵام

ژنی سەعد زانیو کارەکە بە نهێنی نەمایەوە، پێغەمبەر ﷺ ئەنەسو موئنیسی کوڕی فەزالەی نارد بۆ هەواڵ زانینی قورەیشیەکانو بینیان وا نزیك بونەتەوەو ولاخو حوشترەکانیان بەرەڵای ناو کشتوکاڵی مەدینە کرد وەو بە دوای ئەوانیشدا (حباب ی کوری مونزر)یشی نارد هەمو هاتنەوەو هەواڵیان دایە وەکو (عباس) نوسیبوی پێغەمبەرمان ﷺ کەوتە بیر کردنەوە هەر لەو کاتەدا سەلەی کوری سەلامە چوە دەرەوەی شارو دیتی وا خەریکە دێنە ناو شارو بە گورجی گەڕایەوەو هەواڵ بە مەدینەییەکان داو خەڵکی مەترسیەکی زۆریان پەیدا کردو موسوڵمانان شەو لە مزگەوتا بە چەکەوە دەمانەوەو کۆمەڵێکیش کە سەعدی کوڕی مەعازو ئوسەیدی کوڕی حوزەیرو سەعدی کوڕی عوبادەیان تێدا بو بە چەکەوە بە شەو چاودێری پێغەمبەریان دەکردو لە سەر هەمو رێگای چونە ناو مەدینە چاودێریان داناو چەند کەسانێکیش دەگەڕان بە سەر ئەو رێگایانەدا کە دەگونجا لەو شوێنانەوە دوژمن بێتە ناو شارو پێغەمبەریش گەورە پیاوانو لێزانانی مەدینەی کۆ کردەوەو پرسو رای پێ کردنو خۆی رەئی وابو کە بمێننەوە لە ناو شارداو پارێزگاری لە شار بکەنو زۆربەی پیاوە بە تەمەنو تەجرەبە دیوەکان ئەم بۆچونەیان بە لاوە چاك بو سەرۆکی دووڕوەکان (عەبدوڵای کوڕی سلول) هەر ئەم رەئیەی بو، بەڵام گەنجەکانو ئەوانەی کە لە شەڕی بەدرا نەبون بە تایبەت پاڵەوانی بە جەرگ حەمزەی مامی پێغەمبەر کە وتی: سوێند بەو کەسەی کەوا ئەم کتێبەی ناردوە بۆ تۆ من هیچ خواردنێك ناخۆم هەتا بەم شمشێرەی خۆم لە دەرەوەی شار شەڕیان لە گەڵدا نەکەم. لێرەدا پێغەمبەرمان ﷺ کاتێ دی کەرەئی ئەوانەی کە شەڕی دەرەوەی شاریان بە لاوە چاکە زۆرترە، پەسەندی کردو فەرموی: من دەترسم لە شکانو کەوتەڕێ کە رۆژی هەینیو دەهەمی مانگ بو خوتبەی جومعەی بۆ خوێندنەوەو وتارێکی جوا نو پڕ تامو پاڵ پێوە نەری فیداکاری ئاراستە کردنو داوای سەبرو ئارام گرتنی لێ کردنو پاش نوێژی عەسر چووەماڵەوە بۆ ژووری خاتون عائیشەو خۆی گورج کردەوەو زرێی کردە بەرو شمشێری کردە ملو هاتەوە بۆ ناویانو فەرموی: {سەردەکەون بە مەرجێ کەسەبرو ئارامتان ببێت} بەڵام کاتێ کە پێغەمبەر ﷺ چوو بۆ ماڵەوە ئەوانەی کە رەئیان لە سەر چونە دەرەوە نەبو لۆمەی ئەوانی تریان کردو وتیان: بە خوا ئێو خۆتان دەزانن کە پێغەمبەر ﷺ پێی خۆشبو کە لە شاردا بمێنینەوە بەڵام ئێوە ناچارتان کرد بە دەرچون جا مادام ئەو نارازی بێت سەرناکەونو خراپتان کرد کە رەئیەکەی ئەوتان شکاند، ئێستەش ئێو ئیشەکە بخەنە دەست خۆیو گوێ رایەڵی بن با خۆی بڕیار بدات ئەوانیش دڵیان نەرم بوو لە سەرەنجامی کارەکە ترسانو پەشیمان بونەوە کە پێغەمبەر ﷺ هاتە دەرو زرێو شمشێری بەست بو ئەو کۆمەڵە بەرەو رووی رۆینو پێیان وت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە نامانەوێ پێچەوانەی فەرمانی تۆ بجولێینەوە تۆ خۆت چی بە باش دەزانیت وەها بکەو ئێمە گوێ رایەڵیت دەکەین ئیشەکە بە دەست خواو بە دەستی تۆیە پێغەمبەریش ﷺ فەرموی: {من وام وت لە پێشەوە ئێوە نەتان بیست تازە تێپەری، پێغەمبەر کە چەکی هەڵگرت ئیتر بۆی رەوا نیە کەدایبنێت تا خوا فەرمانی خۆی جێ بە جێ نەکات لە نێوان ئەوو دوژمنەکانی دا} ئینجا پێغەمبەر ﷺ لەشکرەکەی کرد بە سێ بەشەوە

١. بەشی کۆچکەرانو ئاڵاکەیانی دا بە مەسعەبی کوڕی عومەیر.

٢. بەشی ئەوسی لە یارمەتی دەرانو ئاڵاکەیانی دا بە ئوسەیدی کوڕی حوزەیر.

٣. بەشی خەزرەجیو ئاڵاکەیانی دا بە حەبابی کوڕی مونزیر ئەو لەشکرەش پێك هاتبوو لە هەزار جەنگاوەر کەسەد زرێیان پێ بو هەروەها دوو ئەسپ کەیەکێکیان هی پێغەمبەر بو، وە ئەوی تریان هی ئەبو بەردە بو عەبدوڵای کوڕی ئومومەکتومی دانا بۆ نوێژ کردن بۆ ئەوانەی کە لە مەدینە دا مانەوە ئینجا لەشکر بەرەو باکور کەوتە رێگاو هەردوو سەعدەکان لە پێش پێغەمبەر ﷺ وە بوون کە خۆیان تەتەر پێچ کردبوو لەو کاتەدا پێغەمبەرمانﷺ چاوی بە کۆمەڵێکی تر کەوت کە جوان خۆیان پێچاوەو لەم سێ کۆمەڵەش نین فەرموی: ئەوانە کێن؟ وتیان: ئەوە جوولەکەکانی خەزرەجنو دەیانەوێت لەم شەڕەدا بەشداری بکەن پێغەمبەر فەرموی: ئایا موسڵمان بوون؟ وتیان: نەخێر فەرموی: {نابێ یارمەتی وەرگرین لە کافر دژی موشریك} و ئینجا گەیشتنە جێگایەك کە پێی دەوترا (شەیخان) سەردانێکی لەشکرەکەی کردو هەرچی منداڵ بوو هێزی شەڕ کردنی تیادا نەدیت گەڕاندیەوە لەوانە عەبدوڵای کوڕی عومەرو ئوسامەی کوڕی زەیدو زەیدی کوڕی سابیتو زەیدی کوڕی ئەرقەمو عەرابەی کوری ئەوسو عەمری کوری حەزمو ئەبو سەعیدی خدریو زەیدی کوڕی حاریسەی ئەنساریو سەعدی کوڕی حەببە. رێگای بە رافع ی کوڕی خەدیجو سەمورەی کوڕی جوندوب دا هەرچەند کە منداڵ بون، چونکە رافع تیر ئەندازێکی چاك بو سەمورەش وتی: من بە هێزترم لە رافعو دەتوانم ئەو بدەم بە زەوی دا کاتێ کە ئەو هەواڵە بە پێغەمبەر درا فەرمانی پێ دا کە لە بەر چاویدا زۆران بگرن زۆرانیان گرت سەمورە رافع ی خستە ژێر پێغەمبەرﷺ بەویش رێگای ئەو جەنگەی دا لە هەمان شوێن دا شەویان بە سەردا هاتو نوێژی مەغریبو لە پاشدا عیشای کردوو پەنجا کەسی هەڵبژارد بۆ پاسەوانی لەشکرەکە بە

إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوا۟ ٱلرِّبَوٰٓا۟ أَضْعَٰفًا مُّضَٰعَفَةً وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَٱتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِىٓ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

سەرپەرستی (موحەممەدی کوڕی مەسلمە) ی ئەنساریو زەکەوانی کوڕی عەبدو قەیسیش سەرپەرشتی پاسەوانی پێغەمبەری گرتە ئەستۆ جا قورئان ئەم ئامادەکردنەی پێغەمبەرمان ﷺ بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٢١) ئەی محمد ﷺ باس بکە ئەو بەیانیەی کە لە ناو خاو خێزانی خۆتا دەرچوویتو خاوەن باوەڕانت ئامادە دەکرد بۆ جەنگو ڕێکو پێکت دەکردن، وە خوا بیسەری قسەی تۆو دوژمنانتو دەزانێت کام راست دەڵێنو لە سەر ڕاستنو کام فرو فیشاڵ دەکەنو لە سەر بەرنامەیەکی بەتاڵن. بۆ بەیانی کەمێ شەوی مابو بەرەو دوژمن کەوتە ڕێگاو لە ناوچەی (شەوت) دا بو نوێژی بەیانی کردو زۆر نزیك بونەوە لە دوژمن لەو کاتەدا سەرۆکی منافقان (عبدالله) ی کوڕی ئۆبەی بە بەهانەی ئەوەوە کەکاتی پرسو راکە پێغەمبەر ﷺ بە گوێی نەکردوم سێ سەد جەنگاوەری لە گەل خۆیدا گەڕاندەوە بێگومان ئەو مەبەستی ئەو بە گوێ نەکردنە نەبو، چونکە ئەگەر وا بو دەی بۆچی هات تا ئەو جێگایە بەڵکو مەبەستی ئەو لەو جێگادا لاواز کردنی روحییەی موسڵمانان بو لەو لایشەوە ئەبو بە هۆی بە هێز کردنی دوژمنی داخ لە دڵ دژی پێغەمبەر ﷺ بەڵێ ئەو مونافقە لە پیلانەکەیدا هەندێ سوودی خۆی دەست کەوت ئەوە بو دوو تیرەیش لە موسڵمانەکان خەریك بو رابکەنو دوچاری سزای قیامەتو شەرمەندەیی دنیا ببن بەلاَم خوا راستیو دڵسۆزی ئەوانی دەزانی دڵ گەرمی کردنو لەو بۆ چونە پاراستنی وەك دەفەرموێ:

(١٢٢) باس بکە بۆیان ئەو کاتەی کە دوو تیرە لەخۆتان ویستیان رابکەنو مەیدانی جەنگ بە جێ بهێڵن لە ترسا بەلاَم خوا دۆستو یارمەتی دەری ئەوان بو پاراستنی لەو نەنگیو سەرشۆڕیە، خۆ هەربەخوا پشت دەبەستن خاوەن باوەڕان. ئینجا بۆ ئەوەی بزانن بەرزیو نزمیو سەرکەوتنو ژێر کەوتن بە دەست خوایە دەفەرموێ:

(١٢٣) جا بە راستی خوا یارمەتی ئێوەی داو سەریخستن لە بەدردا لە گەل ئەوەشدا کە ئێوە کەم هێزو کەمدەست بون ئەوسا لە خوا بترسن، بەڵکو ئێوەش سوپاسگوزاربن. واتە هەر چونێك لەوێدا بەو هێزە کەمەوە سەرم خستن بە سەر ئەو هێزە زۆرەدا ئەگەر لە خوا بترسنو سوپاسی نیعمەتی خوا بکەن هەر ئاوەها لێرەش سەرتان دەخەم. ئینجا دەفەرموێ:

(١٢٤) وەبیر بێنەوە ئەوکاتەی کەتۆ بە ئیماندارانت وت: ئایا بەس نیە بۆ ئێوە کەپەروەردگارتان بە سێ هەزار فریشتەی رەوانە کراو یارمەتی تان بدات؟

(١٢٥) ئەرێ بێگومان وایە کە خوای گەورە یارمەتی موسڵمانان دەداتو دێت بە هانایانەوە ئەگەر ئەوان خۆ بگرن لە بەرامبەر دوژمنەکانەوەو خۆشیان بپارێزن لە تاوان، واتە ئەم دوو مەرجە پێویستە لە سەر موسڵمانان، ئینجا خوا دێت بە هانایانەوەو کوتوپڕ لە دژی ئەوان لەو کاتەدا پەروەردگارتان یارمەتی تان دەدات بە پێنج هەزار فریشتە کە ئەو فریشتانە دیاری کراونو بە تیرەکانیان دوژمنەکانی خودا دیاری دەکەن. ﴿مُسَوِّمِينَ﴾ بەسەرو بەژێر خوێندنەوەی واوەکە دروستە. مانەکەیشمان هەر بەوتەرتیبەکردوە، بەڵێ فریشتەکان لە بەدردا هاتنو شەڕیشیان کرد، بەلاَم لە هیچ شوێنێکی تردا شەڕیان نەکرد بەتایبەت لەم غەزایەدا ئەوەش لەبەرسێ هۆ یەکەم: موسڵمانان لێرە وەك بەدر خۆگر نەبون. دووهەم: هەندێکیان دەسکەوتی دنیاییان ویست. سێهەم: فەرمانی پێغەمبەریان شکاند. خوالەهەمویان خۆش بێ.

(١٢٦) لەراستیدا ئەوفریشتانە دەوریان دووشت بو یەکەم: موژدەی راستیو دروستی ڕێبازەکەتانن کە ئیسلامە.

دووهەم: تا دڵەکانتان ئارام بگرێتو بە دڵنیاییەوە شەڕ بکەنو لە ژمارەو هێزی دوژمن نەترسنو بزانن سەرکەوتن هەر بە دەست خوایە وەك دەفەرموێ: وە سەرکەوتن نیە مەگەر لە لایەن خواوە بێت واتە فریشتە ناتوانن ئێوە سەر بخەنو ئەبێ دڵی خۆتان بە خواوە ببەستنو خۆ بگرنو لەو بترسن بەڵکو خوا

سەرتان بخات، چونکە خوا یە خاوەن دەسەڵاتەو دانایە لە ئیشەکانیدا. بەڵێ دوژمنانی خواو موسڵمانان هەرگیز ئامادە نین بێ دەنگ بژین لە گەڵ موسلماناندا و هەمیشە شەڕو کارەساتی دڵ تەزێنیان بۆ دروست دەکەن بۆیە خوایش فەرمانی شەڕ دەداتو دەفەرموێ:

(١٢٧) تابەم غەزایە هێزێك لەو کافرانە ببچڕن یان کارێکیان پێ بکەن کە ترسێکی وا بخەنە ناو دڵیانەوە کە ئیتر نەتوانن لە بەرامبەرتانەوە رابوستنو ئارەزۆی شەڕو خراپەکێڵی نەکەنو بە سەرشۆڕیو شەرمەزاری بگەڕێنەوە. بە داخەوە لەغەزای ئوحوددا لە بەر ئەوسێ هۆیەی کە باسمانکرد موسڵمانان دوچاری بەڵایەکی گەورەو گران بوونو حەفتا کەس لە موسڵمانان شەهید بو کە حەمزەی مامی پێغەمبەرمان یەکێك بو لەوانەو پێغەمبەرمان ﷺ بریندار بوو یەکێك لەددانە چوارینەکەی پێشەوەی شکاو تورە بووهەڕەشەی تۆڵە سەندنەوەی کرد، جا خوا فەرموی:

(١٢٨) لەم بارەیەوە تۆ هیچ شتێکت بۆ نیە یان تۆبەیان لێ قەبوڵ بکەیت یان سزایان بدەیت سا بە راستی ئەوان زوڵمیان کردوە لە خۆیان. واتە تۆ تەنها پێغەمبەرێکیو پەیام دەگەیەنی بە دەستی خۆمانە چی لەوانە بکەینو کەی؟

(١٢٩) ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەویدایە بە گیاندارو بێ گیانەوە هەموی موڵکی خوایە. هەر خۆی دەزانێ کەچون رەفتاریان لە گەڵدا دەکات خۆش دەبێت لەو کەسەی کە ئارەزۆی لێیەو رێگای هیدایەت دەگرێت، وە سزا دەدات ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێیەو رێگای خراپ دەگرێتو تاوان دەکات، خوای گەورە خوایەکی بە رەحم ومیهرەبانە بە تایبەت بەرامبەر بە ئینسانەکان. ئینجا خوای گەورە باسی سوخۆری ئەکات کە لە رواڵەتا هیچ پەیوەندیەکی بەم باسەوە نیە بەڵام لە راستی دا قورئان هەمو ئایەتەکانی تێهەڵکێشی یەکترنو پەیوەندی بە هێزیان هەیە بە یەکەوە ج ئێمە بزانین بەو پەیوەندیانە یان نەزانین، وە ئەو پەیوەندیانە کە هەیە لە نێوان ئایەتەکان دا یەكو دوان نیە جا دەگونجێ هەر زانایەك یەك یا دوو یان زیاتر لەو پەیوەندیانە باس بکات، وە زانایەکی تر هەر بەو جەشنە یەكو دوان زیاتر باس بکاتو قسەکانیان لە یەك جیا بێت ئەمە بەڵگەی هەڵەو بۆچونی ئەم زاناو ئەو زانا نیە بەڵکو بەڵگەی بوونی چەندین پەیوەندیە لە نێوان ئایەتەکانی قورئان دا لەوانە:

١ـ هەمویان فەرمودەی خودانودەبێ بە یەك چاو تەماشا بکرێنو جیاکردنەوەی بەشێکی لەبەشێکی تری تاوانە.

٢ـ رۆشن کردنەوەی ئایەتەکانی خودایە بۆ بەندەکانی.

٣ـ فەرمانی خودایەو پێویستە جێ بەجێ بکرێت.

٤ـ بەرگری خودایەو ئەبێ خاوەن باوەڕان دوور بکەونەوە لەو شتانە کە باس دەکرێن ئەمانە شتانێکی گشتینو دەبنە هۆی پەیوەندی لە نێوان ئایەتەکانی قورئان دا وەهەندێ جاریش سەرەڕای ئەو پەیوەندیە گشتیانە پەیوەندی تایبەتیش هەیە جا ئەگەر پەیوەندییە تایبەتیەکەمان نەزانی کە بێگومان هەیە خۆ پەیوەندییە گشتیەکان هەیە کەواتە قورئان هیچی نیە کە پەیوەندی بە یەکەوە نەبێت کە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەم قورئانە قسەی خوایە ئەگینا دەبو هەندێ دژی هەندێکی تری ببوایە وەکو لە سورەتی نیسا /٨٢ دا دەفەرموێ: ﴿ ئایا وورد نابنەوە لە قورئان بە راستی ئەگەر لە خواوە نەبوایە قسەی دژو پێچەوانەی زۆرتان تێدا بەدی دەکرد﴾ ئینجا دێینەوە سەر مەبەستی خۆمانو ئێرە کە پەیوەندی ئایەتی سوخۆری لەگەڵ ئایەتی جیهاد دا، ئاشکرایە کە لە پەیوەندیە گشتیەکاندا هاوبەشن کە هەمویان فەرمودەی خودان و بڕیاری ئەو زاتەیەو پێویستە ئەنجام بدرێن، وە لە پەیوەندیە تایبەتیەکانیش

١ـ سوخۆر بە ماڵی خۆی رازی نیە بەڵکو دەیەوێت خوێنی خەڵکیش بمژێت بۆ خۆی ئەوەندە پیسکەو ماڵ خۆشەویستە جا کەسێ کە ئامادە نیە ماڵ بدات لە رێگای خوادا چۆن گیانی فیدای خودا دەکات؟

٢ـ سەرکەوتنی موسڵمانان بەستراوە بە دوو شتەوە یەکەم: خۆگری لە بەرامبەر دوژمنەوە. دوهەم: ترسان لە خواو خۆپاراستن لە تاوان دەی سوخۆری تاوانێکی زۆر گەورەیەو موسڵمانی راستو دروست نابێ بیخوات، چونکە بێجگە لە تاوانەکەی خۆی دەبێ بە هۆی شکستیش لە جیهاد دا، چونکە سوخۆری بانگەوازی شەڕ کردنە لە گەڵ خوادا وەك لەسورەتی بەقەرە ئایەتی (٢٧٨_٢٧٩) دا فەرموی:﴿ لە خوا بترسن ئەی خاوەن باوەڕانو واز بێنن لە سوخۆری ئەگەر باوەڕ دارن جا ئەگەر وازتان نەهێنا دەی بانگەوازی شەڕ بکەن دژی خواو پێغەمبەرەکەی﴾

دەی کەسێك شەڕی خواوپێغەمبەر بکات غەزا دەکات بۆ خوا؟ جا دەفەرموێ:

(١٣٠) ئەی ئیمانداران هەرگیز سوو نەخۆن بە چەند قات کردنەوە ولە خوا بترسن بەڵکو ئێوە رزگار ببن. مانای وانیە ئەگەرچەند بەرامبەر نەبو حەرام نیە بەڵکو دیرهەمێکیش زیاد لەقەرزەکە بێت هەر حەرامەو تاوانە بەڵام زۆربەی چەند بەرامبەر دەبێتەوە بۆیە لێرەوای فەرموە ئینجا دەفەرموێ:

(١٣١) خۆتان بپارێزن لەو ئاگرەی کە ئامادە کراوە بۆ کافران واتە سوخۆری کابرا دەباتە ریزی کافرانەوە. ئینجا دەفەرموێ:

۞ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ أُعِدَّتۡ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوۡ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ لِذُنُوبِهِمۡ وَمَن يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمۡ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغۡفِرَةٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَجَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ وَنِعۡمَ أَجۡرُ ٱلۡعَٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِكُمۡ سُنَنٞ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هَٰذَا بَيَانٞ لِّلنَّاسِ وَهُدٗى وَمَوۡعِظَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ إِن يَمۡسَسۡكُمۡ قَرۡحٞ فَقَدۡ مَسَّ ٱلۡقَوۡمَ قَرۡحٞ مِّثۡلُهُۥۚ وَتِلۡكَ ٱلۡأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيۡنَ ٱلنَّاسِ وَلِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَيَتَّخِذَ مِنكُمۡ شُهَدَآءَۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾

(١٣٢) گوێ رایەڵی خواو پێغەمبەرﷺ بنو فەرمانەکانی جێ بە جێ بکەن تا خوای گەورە رەحمەتان پێ بکات. واتە ئەو شتەی کە ئەبێتە هۆی رەحمو سۆزی خوا بریتیە لە پەیڕەوی کردنی خواو پێغەمبەر ﷺ. ئینجا خوای گەورە بەرەو خۆشبەختیو کامەرانی بانگمان دەکاتو دەفەرموێ:

(١٣٣) دەی پەلە بکەن بۆ لێ خۆشبون لە لایەنی پەروەردگارتانەوە کە ئەویش بە کردارو وتاری چاك دەبێت، وە بۆ بەهەشتێك کە پانایییەکەی بە ئەندازەی ئاسمانانو زەویە کە ئەمە ئامادە کراوە بۆ پەرهیزکاران. هەروەك فەرموی: خۆتان بپارێزن لە ئاگرێ کەئامادەکراوەبۆکافران. ئەمەش بەڵگەیە لە سەر ئەوەی کە بەهەشتو جەهەنم دروستکراونو ئامادە کراون. وە باغەکانی بەهەشت بە وتنی:([illegible]) سەوز دەبێت وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] / شەوی ئیسرا گەیشتم بە ئیبراهیم عليه السلام وتی ئەی محمد لەمنەوەسەلام بکە لەئومەتەکەتو پێیان ڕاگەیەنە کە بێگومان بەهەشت خاکەکەی پاکەوئاوەکەی شیرینەو بێشك کەدەشتێکی کاکی بەکاکییەو بێگومان کە درەختە رواوەکانی ئەوزیکرانەیە [illegible]

[illegible])}ئینجا خوا باسی ئەو موتەقیانە دەکاتو دەفەرموێ:

(١٣٤) ئەوکەسانەن کە لە حاڵەتی خۆشیو نەخۆشیداو دەسەڵاتو کەم دەسەڵاتی دا هەر کەس بە گوێرەی خۆی دەبەخشێتو رقی خۆیان دەخۆنەوە کاتێك رقیان هەڵدەستێت چونکە رق هەستان لە شەیتانەوەیەو پێویستە خاوەن باوەڕان رقی خۆیان بخۆنەوە، وە ئەوکەسانەن کە خەڵکی عەفو دەکەن وچاوپۆشی لەهەڵەکانیان دەکەن کەئەمانە چاکە کارنو خوایش چاکە کارانی خۆش دەوێت. ئەو کەسەی کە چاکە کارە کەسێکە کە ماڵی خۆی لە رێگای خوادا لە هەمو حاڵەتێکدا بەگوێرەی توانای دەبەخشێتو رقی خۆی دەخواتەوەو خەڵکی عەفو دەکات لە بەر خاتری خوای گەورە دیارە ئەو کابرایە خوای خۆی بەچاکی دەناسێتو پێی وایە کەهەمیشە خوا دەیبینێت کەوابو ئەو کابرایە بوە بە چاکە کار. ئەبو هورەیرە دەڵێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] /بە/ [illegible] هێز ئەو کەسە نیە کە خەڵکی بەزۆران بازی بدات بە زەویدا بەڵکو بە هێز ئەو کەسەیە کە خۆی بگرێت لە کاتی رق هەستان دا} پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] سێ شت هەیە سوێندیان لە سەر دەخۆم کەوایە یەکەم: هیچ ماڵێك بە چاکە کردن کەم نابێتەوەو خودا هیچ لەبەندەیەکی زیاد ناکات کە چاوپۆشی لە خەڵك بکاتو رقو قینی خۆی بخواتەوە مەگەر زیاتر بە هێزتری بکات، وە هەر کەسێك بۆ الله خۆی نزم بکاتەوە الله بەرزی دەکاتەوە} خوای گەورە لەم ئایەتانەی پێشودا چەند جار وشەی تەقوای دوبارە کردەوە تەقوا ئەویە وەك کابرایەك کە بە ناو درِكو داڵدا بچێت چۆن دەبێت وریای خۆی بێتو بزانێ چۆن قاچ هەڵدەگرێتو چۆن دایدەنێت تا درِكو داڵ لێی نەدات ئەبێ ئاوەها بێت هەمیشە ئاگای لە خۆی بێت کە دوچاری تاوان نەبێت، جا هەرکەسێ ئاوەها بو پێی دەوترێت (موتەقی).

[illegible]، ئامین.

ئەمە تا ئێرە سێ سیفەتی پەرهیزکاری بۆ باس کردین وا ئێستە سێ سیفەتی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٣٥) وەپەرهیزکار ئەو کەسانەن کە ئەگەر ئیشێکی خراپەیان کرد، یان ستەمیان لە نەفسی خۆیان کرد خوایان دەکەوێتە بیرو دەزانن کە خراپەیان کردوە ئەوسا داوای لێخۆشبون دەکەن بۆ گوناهەکانیانو دانیان بە هەڵەی خۆیاندا دەنێن، جا کێ هەیە لە گوناح خۆش ببێت بێجگە لە خوا؟ ئەوسا ئەوانەی کە لە سەر

خراپە بەردەوام نەبن‌و دان بەهەڵەی خۆیاندا بنێن‌و لە ترسی سزای خوا لەخراپەو تاوان دەست هەڵگرن، ﷲ دەفەرموێ:.

(١٣٦) پاداشتی ئەوانە لێخۆش بوونە لە لایەن خوای خۆیانەوەو چەندین باخچەیە کە لە ژێریاندا چەندین جۆگە دەڕواتو بۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوە، بە راستی چاکترین پاداشتە پاداشتی ئەو کرێکارانە. دەی حەق وایە کە مرۆڤ زەحمەت بۆ ئەوێ بکێشێتو هەوڵ بۆ ئەو جێگایە بدات کە ئەو پاداشتە گەورەیەی تێدا یەو بۆی ئامادە کراوە. ئینجا خوای گەورەو دانا دڵخۆشی ئەو موسڵمانانە دەکات کە لە جەنگی ئوحود دا توشی ئەو کارەساتە دڵ تەزێنە بوون‌و دەفەرموێ:

(١٣٧) لە پێش ئێوەدا چەندین رەووشت رۆیشتوەو ئەوەی کە چاك بوەو بە گوێی پێغەمبەرانی کردوە سەرکەتوو بوون لە دنیاو لە قیامەتدا هەرچەندە زیانیان پێ گەیشتبێت لە لایەن خوا نەناسانەوە، وەئەوانەی کە خراپ بوون سەرەنجامیان فەوتاندن‌و روخاندن بوە، وە لە رۆژی دوایشدا سزایان بۆ ئامادە کراوە، جا پێویستە ئێوەش خۆبگرن،دەی ئێوەش بگەڕێن بە سەر زەویداو جوان ورد ببنەوە لە گەلانی پێشوو ئەوسا تەماشاکەن‌و بزانن دوا رۆژی ئەو کەسانەی کە بێ باوەڕ بوون چی بوو. کەواتە ئێوەش ئاگاتان لە خۆتان بێتو بێ باوەڕی نەکەن بە پیشەی خۆتان، چونکە هەمان رەووشت دووبارە دەبێتەوە. بەداخەوە ئەمڕۆ ئێمە تەماشا دەکەین کاتێ کە ئینسانێکی چاكو چاکەکار بانگی خەڵك دەکات و دەیەوێت کە ئەو خەڵکە لە گوناحو تاوان بگەڕێنێتەوە لە باتی سوپاس‌و پێ زانین بێ باوەڕو نەزانەکان ئەوەندە بە توندی بەر بەرەکانێ دەکەن کە پیاو چاکەکان ناتوانن ئیسلاحی خەڵك بکەن لە هەمو سەخت تر ئەوەیە کە ئەمانە خۆیان پێ پیاو چاكو بەرژەوەندی ویستو موسڵمانان بە تۆقێنەرو پیاوکوژو خراپە کار ناودەبەن هەروەك چۆن لە سورەتی بەقەرە /١١_١٢ دا باسی کردون‌و فەرموی:﴿هەرکاتێك بەوان بوترێت کەخراپە مەکەن لەوڵاتدا دەڵێن: هەرئێمەین چاکە خواز ، خوا دەفەرموێ: ئاگاداربن هەر ئەوانن خراپەکار بەڵام بەخۆیان نازانن﴾ بە راستی بە هۆی ئەو تاوانبارو ستەم کارانەوە کۆمەڵگا هەموی دوچاری خراپە دەبێتو هەمو وەزعی لێ تێك دەچێتو شیرازەی ژیان دەبچڕێت. بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ: دەبڕۆن‌و ئەنجامی ئەوانە تەماشە بکەن‌و بزانن چیان بە سەر هاتوە؟ لەکوێی مێژودا بیستوتانە کەوا کەسانێك کە دژایەتی پیاو چاکانیان کردبێت وژیانێکی چاکیان بردبێتەسەر؟ بەڵکو هەمیشە تێشکاون‌و لە بەین چوون، دەی دەبێ بۆ خەڵکی ستەمکاری ئەم سەردەمە ئەورەفتارە ناپەسندانەی ئەوان دووبارە بکەنەوە؟! ئەوەتە خوای گەورە دەفەرموێ:

(١٣٨) ئەم قورئانە رێڕونکەرەوەیە بۆ خەڵك بۆ ئەوەی خەڵك رێگای راستەقینە بدۆزێتەوەو بە رێگای بەختەوەری خۆی بزانێت و هیچ بەهانەیەکی نەمێنێتەوە بۆ دوا رۆژو بزانن کە ئەم قورئانە رێ پیشاندەرو ئامۆژگاری کەرە بۆ پەرهیزکاران. لەراستیدا قورئان ئاموژگاری کەرو رێ پیشاندەرە بۆ هەمو کەس، بەڵام چونکە تەنها پەرهیزکاران سودی لێ وەردەگرن بۆیەوای فەرمو. ئینجا خوا دڵخۆشی موسڵمانان دەکاتو دەفەرموێ:

(١٣٩) هەرگیز لاوازو سست نەبن‌و خەم مەخۆن، وەهەر ئێوەن سەرکەوتو ئەگەر باوەڕداربن. پێغەمبەرمان ﷺ وەهنی بۆ مانا کردوین دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] / [illegible] /ئەمەیە کە ئینسان دنیای خۆش بوێتو بترسێت لە مردن} واتە ئەگەر خۆتان نەدۆڕێنن بە پاشگەزبوونەوەو ترسان لە مردن‌و خۆشەویستی دنیا دڵنیا بن کە ئێوە سەر دەکەون‌و دەیبەنەوە ئەمەش بەو مانا نیە کە موسڵمانان دوچاری هیچ سەختیەك نابن، بەڵکو دەفەرموێ:

(١٤٠) ئەگەر ئێوە دوچاری برین‌و سەختی دەبن خۆئەو گەلە کافرەش هەر وەکو ئێوە دوچاری دەبێت. بۆ ئەوان ناترسن‌و دێنە پێشەوەو بۆ دنیا خۆیان توشی بەڵاو کوشتن دەکەن؟ ئێوە بۆ پارێزگاری کردن لە حەق‌و راستی‌و ئەگەر کوژران دەچەن بە بەهەشتێکی هەتا هەتایی بۆ دەبێ لاوازو سست بن؟! وە ئەوە رۆژگارانێکەو ئێمە دەی چەرخێنین لە نێوان خەڵکدا. هەر رۆژێك بە لایەکی دەدەین و هەندێ جار بە کافران، بۆ؟ لە بەر ئەم مەبەستانە:

یەکەم ـ ئەگەر ئەمە نەبێت تاقی ناکرێتەوە، چونکە ئەگەر موسڵمان هەمیشە سەرکەوێت هەمو خەڵك دێتە رێزی موسڵمانانەوە وخۆی بە موسڵمان پێشان دەدات، دەبێ هەندێ جار موسڵمان شکەست بخۆن هەتاکو ئەوانەی گەندەڵو پیس‌و بت پەرەستن دەرکەون‌و لە ریزی موسڵمانان دەرچن‌و موسڵمانان پاك ببنەوە.

دووهەم ـ هەتاکو لە ناو ئێوەدا شایەتی لە راستی‌و دروستی موسڵمانان وەرگرێتو ئەو پلە بەرزە بدرێت بە هەندێ لە موسڵمانان ، وە تا بەو جیهادە پیاوانی ئازاو لێهاتوو مشوور خۆری راستەقینەی ئەم دینە دەرخات بۆ خەڵكو خەڵك دان بە ئازایی‌و لێهاتویی‌و دڵسۆزی ئەودابنێن ونیشانەی شیاوی بدرێتێ وە هەر بەو جیهادە مونافقو ترسنۆكو هەلپەرستان دەناسرێن وەکو لە پێشەوە وتمان، ئەمەش یەکێکە لە تافیکارییەکانی خوای خاوەن

وَلِيُمَحِّصَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَيَمۡحَقَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٤١﴾ أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَعۡلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمۡ وَيَعۡلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدۡ كُنتُمۡ تَمَنَّوۡنَ ٱلۡمَوۡتَ مِن قَبۡلِ أَن تَلۡقَوۡهُ فَقَدۡ رَأَيۡتُمُوهُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٞ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِ ٱلرُّسُلُۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوۡ قُتِلَ ٱنقَلَبۡتُمۡ عَلَىٰٓ أَعۡقَٰبِكُمۡۚ وَمَن يَنقَلِبۡ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗاۗ وَسَيَجۡزِي ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفۡسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِ كِتَٰبٗا مُّؤَجَّلٗاۗ وَمَن يُرِدۡ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَا وَمَن يُرِدۡ ثَوَابَ ٱلۡأٓخِرَةِ نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَاۚ وَسَنَجۡزِي ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيّٖ قَٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٞ فَمَا وَهَنُواْ لِمَآ أَصَابَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا ٱسۡتَكَانُواْۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوۡلَهُمۡ إِلَّآ أَن قَالُواْ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسۡرَافَنَا فِيٓ أَمۡرِنَا وَثَبِّتۡ أَقۡدَامَنَا وَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا وَحُسۡنَ ثَوَابِ ٱلۡأٓخِرَةِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

دەسەڵات بۆ خەڵك تا بزانرێت كێ لەو تاقیكاریە دەردەچێتو كێش دەبەزێت؟ ئەگینا شكست خواردنی موسڵمانان بەڵگەی راستیو دروستی رێبازی بێ باوەڕو ستەمكاران نیە ئەوەتە خوای گەورە دەفەرموێ: خۆ خوا ستەمكارانی خۆش ناوێت. جا ئەگەر هەندێ جار سەریان دەخات تەنها بۆ ئەو مەبەستەیەو بۆ ئەوەیە زیاتر ستەمكاران لە خۆبایی بكات تا چاكتر ملیان بشكێنێت وەكو لە هەمان سورەت ئایەتی (١٧٦_١٧٩) دا ئەم مەبەستە بە جوانی روون ئەكاتەوە. بەڵێ خوا ئەو جۆرە شكستانە بە سەر موسڵمانان دا دێنێت تا دەركەون خاوەن باوەڕانی راستو شەهیدان.

(١٤١) **سێهەم** - وە دەیەوێت موسڵمانان پاك بكاتەوەو هەرچی گەندەڵیان تێدایە لاچێت تەنها موسڵمانە خاوێنەكان بمێننەوە، بۆ نمونە: كابرای زەڕنگەر رقی لەو زێڕە نیە كاتێ كە دەیخاتە ناو ئاگرو دەیتاوێنێتەوە بەڵكو زۆر دڵخۆشە پێیو دەیەوێت هیچ شتێكی خراپی لە گەڵدا نەمێنێتو زێڕێكی پاڵفتە بێت.

چوارەم - وە بەو شێوەیەش ﷲ كافران مەحوو دەكاتەوەولەناویان دەبات، جا ئەگەر ئەو شەڕو بەزمو هەرایە نەبێت ئەوان لە بەین ناچن چونكە لە ناو ئەوانیشدا زۆر كەسی هەلپەرست هەیەو هاتوەو رێزی ئەوانی زۆر كردووە، بەڵام كە دیتی شەڕ دەكەن و شكەست دەخۆن ئەوانەش لێیان جیا دەبنەوەو كەمێك دەمێننەوە كە دژایەتیو شەڕ لە گەڵ موسڵمانان دا بكەنو لە ئاكامدا بە تەواوی شكست دەخۆنو لە بەین دەچن، بەڵێ ئەم شكستو سەركەوتنە هەردەم بۆ لایەنێكە بۆ ئەم چوار مەبەستەوشتانی تریش كەهەرخواخۆی دەیزانێت واتە موسڵمان هەر هەوڵدانی لە سەرە ئیتر چی روودەدات بە دەست ئەو نیە، ئینجا خوا دەفەرموێ: بە ئیمانداران ئەی ئێوە داوای بهەشت ناكەن؟ دەی چاوەڕێی بهەشت هەر ئاوەها بە خۆڕاییو بێ زەحمەتە؟ وەك دەفەرموێ:

(١٤٢) ئایا ئێوە گومان دەكەن كە هەرئاوەهابەبێ زەحمەت بچنە ناو بەهەشتەوە كە هێشتا دەرنەكەوتبێت زانینەكەی خودا بەوانەی كە جیهاد دەكەن لە ئێوە؟ وە هەتا دەركەوێت كە كامانەن خۆگران تا ئەم زانینەی خودا دەرنەكەوێت لە دنیادا نابێ چاوەڕوانی بهەشت بكەن، ﷲ بەر لە دروستبونی مەخلوقات دەزانێت هەر كەس چی دەكاتو چۆن دەبێت جائەگەر دروستی نەكردنایەو بەو زانینەی خۆی لە گەڵ مەخلوقاتی دا حیسابی بكردایە گلەیی لە خودا دەكرا لە بەر ئەوە دروستی كردینو رێگای پێشان داینو خۆمانی كرد بە سەرپشك بۆ هەڵبژاردنی راستو هەڵەو ئەم تاقیكردنەوانەی دانا تا ئەو زانینە شاراوەی ﷲ دەركەوێت لە دنیاداو ﷲ لە سەر ئەوەی كە لە دنیادا دەیكەن حیسابیان لە گەڵ دا بكات، مەبەست ئەوەیە نابێ وا بیر بكەیتەوە كە خوا نازانێت بۆیە تاقیمان دەكاتەوە تا بزانێت كێ موجاهیدەو خۆگرەو كێ بێ باوەڕەو ترسنۆك، هەروەكو لەفەرموودەیەك دا كەئیمامی موسلم ریوایەتی كردوە هاتوە كەپێغەمبەرﷺ دەفەرموێ پەنجا هەزار ساڵ پێش لە دروستبونی ئاسمانانو زەوی خودا هەر شتێك كە دەبێت نوسیویەتی وجارێكی تر شتێك زیادو كەم ناكات، ئینجا دەفەرموێ:

(١٤٣) بە راستی ئێوە ئاواتی مەرگتان دەخواستو ئەتان وت: ئای كەی جیهاد بێت وبە شەهیدی بمرین زۆر جار داوای شەهادەتتان دەكرد پێش ئەوەی پێی بگەن بە راستی ئەوە گەیشتن بە ئاواتی خۆتان دەی جیهاد بكەنو خۆتان بگرن ئەوەتە خۆتان بە چاوی خۆتان مەرگ دەبینن و هەستی مەرگ دەكەن لەو شەڕە شیرو تیرەدا جاخۆتان بگرن، خۆ نەدەبوو خۆتان كەنار بدایە، دیارە ئەمە سەرزەنشتێكە بۆ ئەو موسڵمانانەی كە لە ئوحودا پاش شكست رایان كردو زۆر پەشۆكان بە تایبەتی دوای ئەوەی كە شەیتان جاری دا كە پێغەمبەر ﷺ كوژراوە، جا خوا تەمیەی موسڵمانان دەكاتو تێیان دەگەیەنێت كە دەبێ ئێوە بزانن شەر بۆچی دەكەن، ئێوە شەڕ بۆ دامەزراندنی فەرمانی خوا دەكەنو خودا بەرنامەی ناردوە بۆ ئێوەو پێغەمبەر ﷺ گەیەنەری ئەو بەرنامەیەو نابێ بە نەمانی ئەو واز لەو بەرنامەیە بهێنن و دەبێ ئێوە خۆتان بناسنو بزانن خەریكی چین، ئەوەتە دەفەرموێ:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُواْ خَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ ٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلنَّٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعْبَ بِمَآ أَشْرَكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا ۖ وَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ ۚ وَبِئْسَ مَثْوَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ ۞ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَىٰكُمْ فَأَثَٰبَكُمْ غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُواْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

(١٤٤) خۆ محمدیش جگە لەوەی کە پێغەمبەرێکە ﷺ وەکو پێغەمبەرانی پێش خۆی شتێکی تر نیەو نابێ گومانی خراپ ببەن جائایا ئەگەر ئەو بمرێت یان بکوژرێت ئێوە پاشگەز دەبنەوە؟ وە ئەو کەسەی کە پاشگەز ببێتەوەو کافر ببێت با بزانێت کە هیچ زیانێك لە خوا نادات بەڵکو خۆی زیان دەکات، وە بەم زوانە خوا پاداشتی ئەو کەسانە دەداتەوە کە شوکری خوا دەکەن‌و پەیڕەوی لەپێغەمبەر ﷺ دەکەن چ زیندو بێت چ مردو.

(١٤٥) هیچ نەفسێك نامرێت مەگەر خودا ماوەی پێ بدات کەئەوە نوسراوێکی دواخراوە تا کاتی خۆی نەیەت نایەتە پێشەوەو ئەنجام نادرێت کەواتە بۆ رادەکەن‌و بۆچی دەترسن؟ ئەوسا هەر کەسێك پاداشتی دنیای دەوێت پێی دەدەین‌و هەر کەسێکیش پاداشتی قیامەتی دەوێت پێی دەدەین‌و ئێمە ستەم لە هیچ کەسێك ناکەین‌و بەم زوانە پاداشتی سوپاسگوزاران بە گوێرەی سوپاس‌و کردارەکانی دەدەینەوە. پێویستە ئەوەش بزانن مەرج نیە هەرکەسێك بۆ دنیا هەوڵ بدات دنیای دەست کەوێت، چونکە ئەگەر لێرەدا بە گشتی وای فەرموە بەڵام ئەوەتە لە سورەتی الاسرا ئایەتی /١٨ ئەم حوکمە تایبەت دەکات‌و دەفەرموێ:﴿هەرکەسێك کە ئەم ژیانەی دەوێت ئێمەبەوکەسەی کەدەمانەوێت دەیبەخشین بەپێی ئەوەی کە ئارەزۆمان لێ بێت﴾ ئینجا بۆمان باس دەکات کە تەنها ئێوە نەبون کەدوچاری تاقیکاری‌و شەڕی دوژمنان هاتبن.

(١٤٦) وە زۆر لە پێغەمبەران بون کە خوا پەرستانێکی زۆر لە گەڵیاندا بوون و شەڕیان کردوە لە دژی کافران‌و بێ باوەڕان‌و شەهید کراون‌و بریندار بوون کەچی ئەوان هەرگیز چۆکیان دانەداوەو لاوازی روی تێ نەکردون کە واز لە ئایین بهێنن‌و خەریکی دنیا پەرەستی ببن‌و حەز بە مردن نەکەن لە رێگای خواداو هەرگیز لاواز نەبوون کەواز لە جیهاد بهێنن ئەگەر چەند کەسێکیان لێ شەهید دەبو هەوڵیان داوە کە جێگەیان پڕ بکەنەوەو هەرگیز گەردن کەچ نەبوون بۆ دوژمن و خۆیان نەداوە بە دەستی دوژمنەوە تەنانەت زۆر جاریش بووە کە پێغەمبەران کوژراون، بەڵام پەیڕەوانیان وازیان لە رێبازەکانیان نەهێناوەو تەسلیمی دوژمن نەبوون دەی ئەی ئوممەتی محمد ﷺ وە ئەی پەیڕەوانی پێغەمبەری خوا بۆ دەبێ ئێوە بە بێ هێزو لاواز خۆتان پیشان بدەن‌و خۆتان تەسلیمی دژمنانی ئاینەکەتان بکەن پێتان وایە کە ئەوان دۆستن بۆ ئێوە بە راستی ئەوان هەرگیز دۆستی ئێوە نین‌و راستتان لە گەڵدا ناکەن، بەڵکو پێویستە خۆ بگرن وەکو ئەو خوا ناسانە تا خوا یارمەتی ئێوەش بدات‌و ئێوەشی خۆش بوێت وەك دەفەرموێ: وە خوای گەورە مرۆڤی خۆگری خۆش دەوێت ئەو کەسەی کەوا شەڕ دەکات لە بەر خاتری خواو وەهن روی تێ ناکات‌و خۆی نادات بە دەست دوژمنەوەو خۆی لە جیهاد ناشارێتەوە ئەوە خۆگرەو خوداش ئەوی خۆش دەوێت.

﴿ رِبِّيُّونَ ﴾ بە مانای خوا پەرستان لێکماندایەوە هەندێ دەڵێن: واتە پەیڕەوان‌و زێر دەستە کەهەردوو مانا یەك دەگرێتەوە، چونکە بێگومان پەیڕەوانی ئەو پێغەمبەرانە خوا پەرست بوون. جا پاش ئەوەی کرداری ئەوانی بۆ باس کردین، ئینجا هەندێ لە وتەکانی ئەوانیشمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٤٧) قسەی ئەوان بێجگە لەوەی کە دەیان وت: ئەی پەروەردگارمان سەرمان بخە بە سەر دوژمنانی دەرونی خۆمانداو لەگوناهو وزیادە رەوییەکانمان خۆش ببە، وە خوایە پێمان بە هێزکەو توانای وامان پێ ببەخشە کەخۆگربین لە سەر ئاینەکەت‌و یارمەتیمان بدەیت‌و سەرمان بخەیت بە سەر گەلی کافراندا. هەر یەکێك بۆ خۆی داوای ئەکرد، چونکە ئەیزانی کە بە باوەڕو راستی نەبێت خوا یارمەتی نادات ئەگەر چی رێگای خۆیان بە رێگایەکی چاك دەزانن، بەڵام دەترسن کە بەو شێوەیە نەبێت کە خوا داوای دەکات بۆیە زۆر دەترسن وئا بەو شێوەیە دەپاڕێنەوەلە خوا. جێگای داخە ئەمڕۆ هەر کەسێك لە ئێمە نەختێك کە لە دین شارەزابو ئەگەر پێی بڵێیت گوناهباری

ئەوەندە خۆی پێ گەورەیە زۆر زو نارەحەتو تورە دەبێت دەڵێت: چۆن بە من دەڵێیت گوناهباریت؟

(١٤٨) جائەو کۆمەڵەی کە ئاوەها کرداریان دەکردو ئاوایان دەوت بە زار خوای گەورە پاداشتی چاکی پێ دانەوە، بە چی؟ بە پاداشتی دنیا، کە سەرکەوتن بە سەر دوژمنەکانیانداو بە پاداشتێکی جوانی قیامەتیش چونکە ئەمانە چاکەکارنو خوای گەورەش مرۆڤی چاکەکاری خۆش دەوێت. بەم شێوەیە خوا موسڵمانان تەمێ دەکاتو رایان دەهێنێت لە سەر پەرهیزکاریو خۆگرتنو لۆمەیان دەکات کە بۆچی پێغەمبەرتان بە جێ هێشت، جا تا جارێکی تر شتی وانەکەن دەفەرموێ:

(١٤٩) ئەی خاوەن باوەڕان ئەگەر ئێوە بە گوێی مونافق وکافرانو بێ باوەڕان بکەن ئەوان کافرتان دەکەنەوە ئیتر ئەو کاتە ئێوە دەبن بە مرۆڤێکی زیان لێکەوتو رەنجەڕۆ، واتە دەبێ ئاگاتان لە خۆتان بێت کە نزیکی شتێ مەکەونەوە کەبۆنی خوانەناسی لێبێت چونکەکافرو بێ باوەڕان هەمیشە خەریکی ئەوەن کە ئێوەش کافر بکەن وەکو خۆیانو دوچاری سزای قیامەتو سەرشۆڕی دنیاتان بکەن، ئینجا دەفەرموێ:

(١٥٠) واز لەوتاوانانە بهێنن چونکە خوا سەرپەرەستو یارمەتی دەری ئێوەیە، وە هەر ئەو چاکترین یارمەتی دەرە بۆ دۆستانی خۆی، دەی ئێوەیش تەنها بەو پشت ببەستنو چاوەڕێی سەرکەوتنو یارمەتی هەر لە خۆی بکەن. پاشان مژدە بە خاوەن باوەڕان دەدات کە لە کافران نەترسن، چونکە:

(١٥١) بەم زوانە ئێمە ترس دەخەینە ناو دڵی بێ باوەڕانو کافرانەوە، بۆچی ترس دەخەینە ناو دڵیانەوە؟ بە هۆی ئەوەی کە شەریکیان بۆ خوا قەرار داوە، شەریك واتە هاوەڵ بۆ خوا دانان جا ئیتر ئەو هاوەڵە خۆشەویستی ماڵ بێت، خۆشەویستی ناوو شورەتو کورسیو شەخسو حیزب بێت، ئەو موشریكو بێ باوەڕانە هەر کاتێك کەموسڵمانان هەڕەشەیان لێ کردن زۆر ئەترسن، چونکە خوا خۆی لەو کاتانەدا ترس دەخاتە ناو دڵیانەوەو لە بەرامبەر گیان فیداییو ئامادەیی موسڵماناندا هیچیان لە دەست نایەتو کورد واتەنی "کونی مشکیان لێ دەبێت بە قەیسەری" و" لە سێبەری خۆیشیان سڵ دەکەن" بەڵێ خوای گەورە ئاوەها دەیانترسێنێت، چونکە ئەوانە شتانێك دەپەرەستن کە هەرگیز بۆ ئەوە خوای گەورە دەلیلێکی بۆ نەناردونو هیچیان بە دەستەوە نیەوەو جێگەی ئەوان ئاگری جەهەننەمە، وە پیسترین جێگایە ئاگری جەهەننەم بۆ ستەم کاران ،

جا با موسڵمانان پیاوانە بەرامبەر دوژمنانی خۆیان بوەستن وە دوژمنانی خۆیان بناسنو دڵنیا بن کە ئەگەر ئەوان راست بکەن خوا ترس دەخاتە ناو دڵی دوژمنانەوە وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / من پێنج شتم پێ دراوە کە نەدراوە بە هیچ پێغەمبەرێکی تر پێش من. یەکەم ـ یارمەتی درام بە ترس بەئەندازەی رۆیشتنی یەك مانگ رێگا. دووهەم ـ زەویم بۆ کرا بە مزگەوتو پاکۆکەر جاهەرکەسێك لە ئومەتی من لەهەرکوێدا کاتی نوێژی هات با لەو جێگایەدا نوێژ بکات. سێهەم ـ دەسکەوتەکانی غەزام(الغنیمە) بۆ حەلاڵ کرا کە بۆهیچ کەسێك لەپێش مندا حەلاڵ نەبووە. چوارەم ـ شەفاعەتی گەورەم پێ درا. پێنجەم ـ هەرپێغەمبەرێك رەوانە دەکرا بۆ گەلوتیرەکەی خۆی من رەوانە کرام بۆ هەمو خەڵك بە گشتی} ئەوەبو خوای گەورە یارمەتی پێغەمبەرو یارەکانی داو زاڵی کردن لەو شەڕانەدا بەڵام لەم غەزایەدا لە خۆیانیان تێك دا ئەویش بەم شێوەیە بو کەپێغەمبەری خوا ﷺ کۆمەڵێکی پەنجا کەسی لە سەر بەرزاییەك داناو فەرموی: لێرە دەرنەچن ئەگەر دیتان ئەوان بە سەر ئێمەدا سەرکەوتوون ئێوە دانەبەزنو جێگاکە چۆڵ نەکەن، وە ئەگەر دیتان سەریش کەوتین ئێوە هەر لەوێدا ببن، وە فەرمویشی کەس شەڕ نەکات هەتا خۆم نەڵێم، ئینجا لە کاتێکدا کە دوو زرێیەی پۆشی بو هاتە ناو یارەکانیو هەڵی نان لە سەر شەڕو شمشێرەکەی خۆی رووت کردو فەرموی:{کێ ئەم شمشێرەم لێ وەرئەگرێتو مافی خوای پێ دەدات؟ چەند کەسێك هەڵسان وەری بگرن لەوانە عەلیو زوبەیرو عومەر بوون تا ئەبو دوجانە سەماکی کوڕی خەرەشە هەستاو وتی: مافی چیە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرموی: ئەوەندە شەڕی پێ بکرێت لار ببێت. وتی: من وەری دەگرم. پێغەمبەریش ﷺ پێی دا} ئەو ئەبو دوجانەیە پیاوێکی زۆر زرنگ بو لە کاتی شەڕدا خۆی هەڵدەکێشاو پارچە پەڕۆیەکی سوری هەبو کە دەیبەست لە سەر ئیتر دەیانزانی تا مەرگ شەڕ دەکات، کاتێ کە شمشێرەکەی وەرگرت پەڕۆکەی بەستو دەستی کرد بە خۆپێشاندان لە نێوان ریزی موسڵمانانو کافران داو پێغەمبەر ﷺ فەرموی: {ئەم جۆرە رۆیشتنە خوا رقیەتی لێی مەگەر لەم شوێنانەدا} ئەبوسوفیانیش لەو لاوە کافرەکانی هەڵدەناو بە هەڵگری ئالاکەیانی وت: کاتی خۆشی لە بەدرا ئالا بە دەستی ئێوەوە بو ئێمە شکاین ئێستا ئەگەر دوژمنمان بۆ بێت لە لای ئالاکەوە بۆمان دێت یان پیاوانە هەڵیگرن یان بیدەن

بەخۆمان با خۆمان هەڵێگرین بەمە خوێنی جوڵاندنو هەڵگری ئاڵا (تەلحەی کوڕی ئەبو تەلحە) هاتە مەیدانەوەو داوای هاوسەری کردو زرنگترین سواری قورەیش بو عەلی یان زوبیر بۆی چوو وەکو هەڵۆ دابەزیە سەری‌و سەری لە لەشی کردەوە پێغەمبەر ﷺ زۆری پێ خۆش بوو فەرموی: (الله اکبر) موسڵمانانیش هەموویان وتیان: (الله اکبر) جا شەڕ دەستی پێ کردو موسڵمانان کافرەکانیان تارو مار کردن‌و کەوتنە سەریان لەم کاتەدا ئەوانەی سەر بەرزاییەکە کەوتنەچی بکەین چی بکەین‌و فەرماندەکەیان (عبدالله ی کوری جوبەیر) وتارێکی بۆ دان‌و داوای لێ کردن کە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ نەشکێنن‌و بمێننەوە، بەڵام هەندێکیان وتیان: مەبەستی پێغەمبەر ئەوە نەبوە ئەگەر سەریش بکەوین ئێمە هەر لە سەر ئەم چیایە بین جادابەزین‌و دوژمن بەمەی زانی‌و هێرشی هێنایە سەر ئەو چیایەو ئەوانەی لەوێ بوون تا شەهید کران شەڕیان کرد بەڵام دوژمن سەرکەوت‌و لە پشتەوە موسڵمانانیان دایە بەر تیرو هاواری سەرکەوتنیان کردو دوژمن هەموی گەڕانەوە سەر موسڵمانان هەرکەس لە بیری خۆ رزگار کردنا بو هەرچەند هەندێکیان پەلاماری سەر چیاکەین دا، بەڵام تازە بێ کەڵك بو لە پێشەوە شەڕیان دەکرد بۆ لە ناوبردنی کوفر ئێستە ئەبێ شەڕ بکەن تا خۆیان لە مردن رزگار بکەن، پێشەکی بە رێك‌و پێکی دەجەنگان وا ئێستا پەرتەوازە بوون‌و فەرماندەکەشیان دیارنیەو موسڵمانان تێکەڵ‌و پێکەڵ بوون‌و موسڵمان لە موسڵمانی دەداو نەی دەزانی موسڵمانەو لەو کاتەشدا جاڕ درا کە پێغەمبەر کوژراوەو هەموویان باوەڕیان کردو هەندێکیان وتیان: ئێمە لە سەر پێغەمبەر شەڕمان دەکرد مادام پێغەمبەر نەمابێ ئیتر با بچینەوە ناو تیرەو ماڵی خۆمان ئەوان دەمانپارێزن‌و گەڕانەوە بۆ ناو شاری مەدینە تەنانەت ئەبوبەکرو عومەرو تەلحە لە کوشتنی پێغەمبەر دڵنیا ببون‌و لە داخدا خۆیان دابو بە زەویدا، ئەنەسی کوڕی نەزر دای بە لایانداو وتی: ئەوە بۆچی دانیشتون وتیان: پێغەمبەری خوا ﷺکوژراوە وتی: جا ئێوە دوای ئەو ژیانتان بۆچیە؟ هەڵسن با بمرین لە سەر ئەوەی کە ئەوی لە سەر مردوە، ئینجا خۆی روی کردە دوژمن‌و جەنگێکی فیداکارانەی کردو نەکوژرا هەتا حەفتا برینی لێ کرا بە ڕم‌و شمشێرو تیر وای لێهات کە کەس نەیدەناسیەوە تەنها خوشکێکی خۆی نەبێت کە بە پەنجەی دا ناسیەوە. خوا لێخۆشبو پارێزانی دەڵێت: قورەیشیەکان کە ئەم هاوارەیان بیست بە جارێ هێرشیان بردە سەر ئەو ناوچەیە کە پێغەمبەری خوای ﷺلێ بو دیارە دەیان ویست لە درۆو راستی هەواڵەکە تێ بگەن، یاخود هەمو بەشدار بن لە کوشتن‌و برینیاو ئەم بەشدار بونەشیان ببێتە جێگەی شانازی‌و پشتاوپشت بگەڕێتەوە ئەمەیە راو تێگەیشتنی کوفرو نەفامیەتی لە هەمو چەرخ‌و دەورێکاو هەوڵ دەدا بۆ بەشدار بون لە کوژاندنەوەی بانگی ئاشتی خوازی‌و رزگاری داو خۆی بە بەختەوەر دەزانێت ئەگەر بەشی ببێت لە لەناوبردنی بانگ کەراندا !! ئالەم کاتی تەنگانەو تەنگ‌و چەڵەمەدا پێغەمبەری خوا ﷺ وەکو کەژی دامەزراو لە جێگای خۆیدا مایەوەو لەرەو جوڵەی لێوە نەهات‌و کەوتە تیر باران کردنی کافرەکان هەتا خەریك بو تیرو کەوانەکەی بشکێ، وە کۆمەڵێ لە یارەکانی لە دەوری مابونەوە لەوانە (ئەبو تەلحە) ی یاریدەدەر کە پارێزگاری پێغەمبەری دەکردو تیر ئەندازێکی بلیمەت‌و دلێر بو تیرەکانی هەڵ رشتە بەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەی وت: روی من فیدای روی تۆ بێت، هەر موسڵمانێ لەوێوە بهاتایە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرمو: تیرو کەوانەکەت بێنە بۆ (ئەبو تەلحە) جا کە تیری دەهاوێشت پێغەمبەر ﷺ خۆی هەڵدەبڕی تا بزانێ کافرەکان چی دەکەن ئەبو تەلحەیش دەیوت: ئەی پێغەمبەری خوا دایك‌و باوکم فیدات بێ مەڕوانە نەوەك تیرێکی دوژمنت بەر بکەوێت، لاشەم لە پێش لاشەتەوەیە. قورەیشیەکان کەوتنە بەرد بارانکردنی پێغەمبەر ﷺ و (عوتبەی) کوڕی ئەبی وەقاس بەردێکی گرتە پێغەمبەرو دانی پیرۆزی شکاند حاتەبی کوڕی ئەبو بەلتەعە کەوتە سەری‌و کوشتی (عبدالله)ی کوری شەهابی زەهری رووی شیرینی بریندار کرد وە (ابن محیئە) ی چەپەڵ بەردێکی پیا ماڵی‌و ئەڵقەی زرێکەی چوو بە روویداو هەردوو کوڵمی پیرۆزی بریندار بوو (ابو عامر) ی فاسق چەند چاڵێکی هەڵکەندبوو سەریانی داپۆشیبوو بۆ ئەوەی موسڵمانەکان تێی بکەون‌و پێغەمبەری خوا ﷺ کەوتە یەکێ لەوچاڵانەو زۆر ئازاری پێ گەیشت هەردوو ئەژنۆی بریندار بوون‌و لە خۆ چوو (عەلی‌و تەلحەی) کوڕی عوبەیدوڵا بە پەلە رایان کردو دەریان هێنایەوەو بەم کۆمەڵەوە دەیان ویست وردە وردە سەرکەون بۆ سەر چیاکە تا خۆیان رزگار بکەن‌و نەیەڵن دووبارە پشتیان لێ بگرنەوەجا بە هێزی بازوی تیر ئەندازەکان توانیان ئەو کافرانە بگێڕنەوە کە دەیان ویست بچنە سەر چیاکەو موسڵمانە پەرتەوازەکان گەڕانەوەو ئەت وت لە خەو راپەڕیوون. قورەیش بەم هەواڵە زۆر دڵخۆش بوون‌و ئەبو سوفیان لە ناو کوژراوەکاندا دەگەڕا تا بیدۆزێتەوە، وە لە سەربڕیاری پێغەمبەر ﷺ موسڵمانان ئەو قسەیەیان بە درۆ نەخستەوە نەوەك بەجارێك هێرش ببەنە سەریان‌و لە ناویان ببەن تا(کەعبی) کوڕی مالیك روو بە ئەبو دوجانەو هاوڕێکانی هات‌و چاوی بە پێغەمبەر کەوت‌و بە دەنگی بەرز بانگی کردە موسڵمانەکان، مژدە بێت ئەمە پێغەمبەرە ﷺ پێغەمبەریش دەستی لێ هەڵوەشاند کە بێ دەنگ بەو لە کاتی رۆیشتندا پێغەمبەر ﷺ خۆی ئەدا بەسەر شانی (سەعدی) کوڕی

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيۡكُم مِّنۢ بَعۡدِ ٱلۡغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغۡشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمۡۖ وَطَآئِفَةٌ قَدۡ أَهَمَّتۡهُمۡ أَنفُسُهُمۡ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ ظَنَّ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِۖ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلۡأَمۡرِ مِن شَيۡءٍۗ قُلۡ إِنَّ ٱلۡأَمۡرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِۗ يُخۡفُونَ فِيٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبۡدُونَ لَكَۖ يَقُولُونَ لَوۡ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٌ مَّا قُتِلۡنَا هَٰهُنَاۗ قُل لَّوۡ كُنتُمۡ فِي بُيُوتِكُمۡ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَتۡلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمۡۖ وَلِيَبۡتَلِيَ ٱللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمۡ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوۡاْ مِنكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ إِنَّمَا ٱسۡتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِبَعۡضِ مَا كَسَبُواْۖ وَلَقَدۡ عَفَا ٱللَّهُ عَنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَقَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ إِذَا ضَرَبُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَوۡ كَانُواْ غُزّٗى لَّوۡ كَانُواْ عِندَنَا مَا مَاتُواْ وَمَا قُتِلُواْ لِيَجۡعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسۡرَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِن قُتِلۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوۡ مُتُّمۡ لَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحۡمَةٌ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

ئەبی وەقاس‌و سەعدی کوڕی عوبادە دا ئەبوبەکرو عومەرو عەلی‌و زوبەیرو حاریسی کوری حەسمەو چەند کەسێکی تری لە گەلا بوو. خوا لێخۆشبوو پارەزانی دەلێت: بانگەکەی کەعب دیارە تینی زۆری کردە سەر قورەیشیەکان بەلێ هەندێکیان باوەڕیان نەکردو وایان زانی بۆ زات نانە بەری موسڵمانەکانە بەلام زۆریان بە راستیان دانا بۆیە دەیان ویست بڕۆن بە شوێنیاندا، وە لەو کاتەدا عوسمانی کوڕی عبداللە ی کوڕی مغیرە روی تێ کردن‌و پێغەمبەری بەر چاو کەوت وتی: ئەوە (محمد)ە دەرنەچم ئەگەر دەرچێت ئەوەی وتو ولاخەکەی ختیە خوارەوە کەوتە ناو چاڵێك حارس ی کوڕی حسمە چو بۆی‌و کۆشتی، وە ئوبە ی کوڕی خەلەفیان پێ گەیی‌و ئەی وت: کوا (محمد)؟ دەرنەچم ئەگەر دەرچێت ئوبەیە بە سەر ولاخێکی چاکەوە بو کە لە مەکەدا دای بەستبو ئەی وت: (محمد) ی لە سەر دەکوژم کە پێغەمبەری خوا ئەوەی بیست فەرموی: ئەگەر خوا حەز کا من ئەو دەکوژم کە نزیك بووەوە پێغەمبەر ﷺ رمەکەی حارسی گرت بە دەستەوەو رمێکی لێداو برینداری کرد دیار بو جێگای کوشندەی گرت بو بۆیە گورج گەڕایەوەو وەك گا دەی بۆڕاندو لە ڕێگادا کوشتی‌و ئاواتەکەی پێغەمبەر ﷺ هاتەدی. جا پێغەمبەر ﷺ بێجگە لە ئوبەی کەسی تری نەکوشتوە. کاتێ چونە سەر تەوقە سەری کەژەکە بەردێك هەبوو پێغەمبەر ویستی بچێتە سەری بەلام نەیتوانی‌و بە کۆمەڵ سەریان خست ئا بەم شێوەیە دەرکەوت کە خوا پێشەکی موسڵمانانی سەرخست، بەلام خۆیان بوون بە هۆی ئەوشکستەی خۆیان. جا ئێستا فەرمون بۆمانای ئەم ئایەتانەی تر کە دێن، خوا دەفەرموێ:

﴿١٥٢﴾ بە راستی ﷲ راستی کرد لە گەل ئێوەداو بەلێنەکەی خۆی هێنایەدی کاتێ کەئێوە بەفەرمانی خوا ﷺ ئەوانتان دەکوشت‌و لاشەیان لێ دەکەوت لە مەیداندا تا ئەو کاتەی کەترسان‌و ئێوەی تیرەنداز لە بارەی دابەزینەوە لەسەر چیاکە ناکۆکیتان لێ پەیدا بو، وە سەرپێچیتان کردو فەرمانی پێغەمبەری خواتانﷺ شکاند لە پاش ئەوەی کە من پێشانم دان ئەوەی کە ئێوە پێتان خۆشبوو کە سەر کەوتن‌و دەستکەوتێکی چاك کەلەگۆڕەپانی جەنگدا کەوتبو جا هەندێکتان دنیاتان دەویست و هەندێکی ترتان دوا رۆژ، پاشان لەبەر ئەوەخوا ئێوەی لادا لەو سەرکەوتنە بە سودی کافران تاکو تاقیتان بکاتەوە، بەراستی خوا لەو تاوانەش عەفوی کردن ،وە خوا خاوەنی فەرو خەیری زۆرە بۆ خاوەن باوەڕان. تەماشا بکەن‌و سوپاسی ئەو خوا میهرەبان‌و بەخشندەیە بکەن ئەوەتە پێش ئەوەی کە باسی بەزین‌و راکردنەکەیان بکات دەفەرموێ: وە بەراستی خوا لەو تاوانەی بەخشین. ئینجا باسەکەیان بۆدەگێڕێتەوە کەچییان کردوەو دەفەرموێ:

﴿١٥٣﴾ وەبیریان بهێنەرەوەئەو کاتەی کە بە پەلە سەردەکەوتن بۆ چیاکە، چونکە هەر زانیان وەزعیان باش نیەو شکاون بە پەلە بەرەو چیاکان رۆیشتن وئاوڕتان نەدەدایەوە بۆ لای هیچ کەسێك‌و راتان دەکردو دەرۆیشتن، وەپێغەمبەریش بانگی دەکردن کە لە دواتانەوە بو : ئەی بەندەکانی خوا بۆ لای من وەرن من وام لێرە، جا چونکە گوێتان بە بانگەکانی پێغەمبەر نەداو فەرمانتان شکاند ئا بەم شێوەیە ﷲ پاداشتی ئێوەی داوە بە پەژارە لە سەر پەژارە جا ئەمە دەگونجێت بۆ هاوشکلی بێت واتە دوای ئەوەی کە ئەو هەواڵەیان پێ درا کە پێغەمبەر کوژراوە خۆئەوە پێغەمبەرە ﷺ بانگتان دەکات‌و دەفەرموێ: وەرن بۆ لای من ئەی بەندەکانی خوا من لێرەم کەوابو پاداشتی دانەوەو ئەو غەمەی بۆکردن بە فەرەحی‌وخۆشی. یان دەگونجێت هەر بە مانای خۆی بێت واتە ئێوە لەوێ دا شکستان خواردو لە پاشان پەژارەیەکی گەورەتری خستە بەرتان‌و بەمە پاداشتی دانەوە کەئەمەیان شێوەیەکی لۆمە کردنی تێدایە، لەراستیدا پاداش نەبو سزا بو، چونکە شکەستیان خواردو چەند نەفەریان شەهید بوون‌و ئەوسەرکەوتن وغەنیمەتەیان هەمو لە دەست دا، لە دوای ئەمەش بیستیان کە پێغەمبەر شەهید بووە ﷺ کە ئەمە لە هەمویان گەورەتر بو لە لایان کە لە دوایی دا بۆیان دەرکەوت کە ئەمەراست نەبوە ئیتر ئەوانی تریان هەمو لە بیر چونەوەو بە لابردنی ئەو پەژارە گەورەیە پاداشتی دانەوە وشاد بوونەوە بە پێغەمبەرﷺو هەموو

ئێش‌و ئازارەکانی تریان لە بیر نەما وەك دەفەرموێ: تا خەفەت نەخۆن لە سەر ئەوەی کە فەوتاوە لە سەرکەوتن‌و لە غەنیمەت‌و لە سەر ئەوەی کە توشتان هاتوە لە شەهید بوون‌و بریندار بونتان، وە خوای گەورە ئاگادارە بەوەی کە ئێوە دەیکەن‌و لە خراپەکانتان خۆشبوو پاداشتی چاکەکانیشتان دەداتەوە، جاکە پێغەمبەرﷺ گەیشتەوە بەوان هەمویان لە دەوری کۆبونەوەو داخ‌و خەفەتیان سوك بوو خەو گرتنی وەك دەفەرموێ:

(١٥٤) لە پاشان ﷲ لە دوای ئەم پەژارەو ناڕەحەتیە ئاسایشێکی پێ دان کە ئەو ئاسایشەش وەنەوزەیەك بو کە کۆمەڵێ موسڵمانانی راستی گرتەوەو لەو کاتە ناسکەداو لە ناو ئەو دوژمنانەدا خەو گرتنی، وە کۆمەڵێکی تر کە تەنها مەبەستیان خۆیان بو کە گومانی ناڕەوایان دەبرد بە خوا بە گومانێکی نەزانانەو دەیان وت: ئەگەر ئەم ئیشە بۆ خوایە بۆچی دەبێ بشکێین؟ بەڵام خاوەن باوەڕان هەر بەم وەنەوزەی خۆیان بۆیان دەرکەوت کە خوا یارمەتی دەرو سەرپەرشتیانە، چونکە لەم حاڵەتەدا کابرا را دەکات‌و خوا خوایەتی نەکوژرێت. کەچی خەو بیگرێت؟! هەتا دەڵێن زۆر جار شمشێرەکانمان لە دەستمان دەکەوت وهەڵمان دەگرتەوە ئا بەم خەوە دەردەکەوێت کە سودێك هەیە لە ئاراداو هەر ئاوەها بەرەڵا نەکراون‌و کەس ئاگای لێ نەبێت، بەڵام مونافقان ونەفامان لەو راستیانە تێ ناگەن‌و گومانی خراپ دەبەن‌و دەڵێن: ئایا لەم ئیشەدا هیچ سوودێك هەیە؟ ئایا ئێمە ئیشمان تەواوە یان هێشتا ماومانە؟ ئایا ئەگەر خوا خۆی چی ویست ئەوە دەبێت ئیتر بونی ئێمە چ سودێکی هەیە؟ ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ:، بەڵێ بە راستی ئەم ئیشە هەموی بەدەست خوایەو فەرمانی ئەوەو دەبێ جێ بە جێ بکرێت‌و بێ سوود نیە ئیتر ئەو سودانە بزانین یان نەزانین، بەر استی قسەی ئەو مونافقانە راستە، بەڵام مەبەستیان پیسە ئەگینا هەمو شت بە دەست خوایەو هیچ شتێك بە بێ بڕیاری ئەو ناکرێت‌و نابێ‌و کەس خاوەنی هیچ شتێك نیە، ئینجا خوا ناو دەرونیان باس دەکات‌و دەفەرموێ: ئەوانە دەیشارنەوە لە نەفسی خۆیاندا شتێك کە دەری ناخەن بۆ تۆ ئەی محمد ﷺ واتە لە لای خۆیان گومانیان هەیە کە ئەمە راست بێت‌و پێیان وانیە کە لە سەر رێبازێکی راستن‌و دەڵێن: ئەگەر لەم ئیشەدا شتێك بۆ ئێمە بوایە ئێمە لێرەدا نەدەکوژراین ئینجا ﷲ دەمکوتی ئەو مونافقانە دەکات‌و دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: ئەگەر ئێوە لە ماڵی خۆتاندا بوونایە ئەوانەی کەوا کوشتن لە سەریان فەرز بوە دەبوایە بهاتنایە ئەو جێگایەی کە تێیدا کوژراون‌و بکوژرێن‌و پاش‌و پێشی نەدەبوو ﷲ ئەمەی کردوە تا تاقیتان بکاتەوەو ناو دڵتان ئاشکرا بکات، تا پاك‌و خاوێن بکاتەوە ئەوەی کە لە ناو دڵتاندایە، وە خوا ئاگادارە بەوەی کە لە ناو دڵەکاندایەو کام دڵ لەگەل خوای خۆی راست دەکات‌و کامیان درۆ دەکات جا بەو تاقیکردنەوانە زۆریان ئاشکرا دەبن‌و دەبینی راستگۆیان تا مەرگ بە بەردەوامی لە سەر ئایین‌و بەرنامەی خوا دەجەنگن‌و درۆزنان لە نیوەی رێگاداو لە ناو ئیشەکەیاندا بە شێوەیەك رەفتار دەکەن لە گەڵ ئایندا کەبەچاکی ناپاکیان دەردەکەوێت.

(١٥٥) بەبێگومان ئەو کەسانەی ئێوە کەلەو رۆژەدا رایان کردو پشتیان کردە جەنگەکە هەر شەیتان بو هەڵیدێران بە هۆی تاوانانێکەوە کە لە پێشەوە کردبویان، وتراوە "گوناح گوناح رادەکێشێت" ئەگینا شەیتان نەیدەتوانی هەڵتاندێرێت‌و لەناو دڵتاندا لانە بکات شەیتان لە بەرامبەری قورئان‌و یادی خواوە ئەوەندە لاوازە کە هەر وترا پەنا دەگرم بە خوا لە شەیتانی دەرکراو ﴿[illegible]﴾ ئیتر بەسەو توانای نامێنێت. جا خوای گەورە لە تاوانی ئەو راکردنە چاوپۆشی کرد، بە راستی خوا زۆر لێبوردەو بە حەوسەڵەیە. تەماشا کەن ﴿غَفُورٌ حَلِيمٌ / لێبوردەو بە حەوسەڵە﴾ی بەکار هێناوە واتە ئێوەش ئەگەر کەمێك سەبرتان بگرتایە لەو چیایەو نەهاتنایە خوارەوە ئیشەکەی ئێوەش ئەو کاتە سەرکەوتودەبو. ئەمەش هەڕەشەیەکی توندە لە موسڵمانان کە نابێ وەك کافران بیر بکەنەوە کە هەمو ئارەزۆیان تەنها دنیایەو باوەڕیان بە زیندوو بونەوەو حیساب نیە، ئێمە باوەڕمان بە قیامەت هەیەو چاوەڕوانی پاداشتی گەورەی ئەو رۆژەین،جا دەفەرموێ:

(١٥٦) ئەی خاوەن باوەڕان ئێوە وەك ئەو کافرانە نەبن، کە بە براکانیان دەوت کاتێك کە دەچون بۆ سەفەرێك یان بۆ جیهاد: ئەگەر ئەوانە لەلای ئێمە بونایە نەدەمردن‌و نەدەکوژران. ئێوە وەکو ئەوان نەکەن تا خوای گەورە بەم شێوەیە داخ‌و خەفەتیان بۆ زیاد بکات و بە هۆی ئەم بیرو باوەڕە هەڵەوە زیاتر داخداریان بکات بۆ ئەو کەسانەیان کە کوژراون، یان مونافقان‌و کافران ئاوایان دەوت تا موسڵمانان زیاتر خەفەت بخۆن جا دەفەرموێ: هەر خوایە کەزیندو دەکاتەوەو دەمرێنێت، هەردووکیان بە دەستی خوایە تا خوا داخی زیاتر دروست بکات لە دڵی کافراندا کە بزانن هیچ بە دەستی ئەوان نیەو هەموی هەر بەدەستی خوایە، جا هەم بۆ ترسان‌و هەم بۆ مژدەش دەفەرموێ: خوا نە چاکەی چاکەکارانی لا ون دەبێت و نە تاوانی تاوانباران چونکە خوای گەورە بینەری ئەو شتانەیە کە ئێوە دەیکەن.

(١٥٧) وەبە راستی ئەگەر ئێوە بکوژرێن لە رێگای خوا دا یان بمرن لێخۆشبون‌و رەحمەتێکی واتان بۆ هەیە لە لایەن خوداوە کە

وَلَئِن مُّتُّمۡ أَوۡ قُتِلۡتُمۡ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحۡشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ فَإِذَا عَزَمۡتَ فَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ إِن يَنصُرۡكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمۡۖ وَإِن يَخۡذُلۡكُمۡ فَمَن ذَا ٱلَّذِي يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعۡدِهِۦۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّۚ وَمَن يَغۡلُلۡ يَأۡتِ بِمَا غَلَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١٦١﴾ أَفَمَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَ ٱللَّهِ كَمَنۢ بَآءَ بِسَخَطٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأۡوَىٰهُ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمۡ دَرَجَٰتٌ عِندَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدۡ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ إِذۡ بَعَثَ فِيهِمۡ رَسُولٗا مِّنۡ أَنفُسِهِمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾ أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ قُلۡ هُوَ مِنۡ عِندِ أَنفُسِكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٦٥﴾

چاكترە لەوەی كە ئەوان كۆی دەكەنەوە لە سەروەتو سامان لە دنیادا واتە ئەگەر نەچویت بۆ سەفەرو نەچویت بۆ جیهادو هەر لە ماڵدا بویت نامریت؟ دەبێ هەر بمریتو هەمومرۆڤ لەم مەرگەدا یەكسانەو كەسی لێ رزگار نابێت، جا ئایا بەو شێوەیە بمریت كە دەستت خاڵی بێت باشە یان زەحمەتو تەلاشی چاكت كێشابێت لە سەر ئاینی خواو بمریت یان بكوژرێیت كەئەو هەمو بەخششەی پەروەردگارت بەركەوێت؟ تۆ دەبێ هەر بگەڕێیتەوە بۆ لای خواو حیسابت لە گەڵدا بكرێت وەك دەفەرموێ:

﴿١٥٨﴾ئەوسا ئەگەر ئێوە بمرن یان بكوژرێن هەموتان بۆ لای خوا دەهێننەوەو حیسابتان لە گەڵدا دەكات. ئینجا ﷻ نیعمەتێكی تر لە نیعمەتە لە ژمارە نەهاتوەكانی دەخاتە بەر چاوی موسڵمانان بە تایبەتی بۆ پێغەمبەرمان ﷺ كە ئەو خەڵكە لە دەوری كۆبوونەوەو هەروەها بۆ هەر فەرماندەیەكی موسڵمانان لە هەر زەمانێكدا ئەگەر چەند كەسێك لە دەوری كۆبوەوە با بزانێت كە ئەوە رەحمەتی خوا بوە نەك زرنگیو لێهاتووی خۆیو دەفەرموێ:

﴿١٥٩﴾ دەی بە هۆی رەحمەتی خواوە كە تۆ نەرم بویت بەرامبەر بە ئەوانو بە نەرمی رەفتارت كرد لەگەڵ خاوەن باوەڕان دا ئەی محمد ﷺ ئەگەر تۆ ئینسانێكی وشكو دڵ رەق بویتایەخەڵك لە چوار دەورت دەردەچوون ئەمە خوایە كە تۆی وا دروستكردوە كە ئاوەها نەرم بیت كەواتە دەی وەكو ئەوەمان پێ دایت تۆش تا ئەم رەفتارەجوانانە لە گەل ئەواندا ئەنجام بدە بۆ ئەوەی زیاتر بلكێن

بە یەكەوە یەكەم: لە تاوانێك كە دەیكەن لە سەریان زیاد مەكەو چاوپۆشیان لێ بكە ئەگەر حەدی دیاری نەبو. ئەمەش دژی رەفتاری ئەو داعیە موسڵمانانەن كە عەیبێك دەبینن لە برای موسڵمانی لە باتی داپۆشینی دەیكەن بە قاڵو بە خەڵكی تری دەڵێن بە راستی ئەمە سیفەتی مرۆڤی موسڵمان نیە.

دوهەم: دوعای لێخۆشبوونشیان بۆ بكە باخواش لێیان خۆش بێت. سێیەم: لەكاتی ئیشو كاروباریان دا راوێژیان لە گەڵدا بكە، چونكە ئەگەر پرسو رات پێ كردن سیقەیان بۆ پەیدا دەبێتو هەست بە لێپرسراوی خۆیان دەكەن، ئەم سی سیفەتە پێویستە لەهەمو فەرماندەیەكی موسڵماناندا هەبێت. جا ئەگەر فەرماندە ئەو ئیشانەی ئەنجام داو دی رەئی خۆی راسترو دروسترە با لە سەر رەئیەكەی خوی بڕوات وەك دەفەرموێ: ئەگەر تۆ خۆت بڕیاری تەواوت دا لە سەر ئەو ئیشە، بیكەو پشتت ببەستە بە ﷲ و گوێ مەدە بە كەسی تر. بە راستی ﷲ ئەو كەسەی كە پشتی پێ دەبەستێت خۆشی دەوێت. ئەم فەرمانەی خوای گەورە لەوانەیە لە بەر ئەوە بوبیت كە دوای ئەو شكستە ئیتر پێغەمبەرﷺ هاتبێ بە دڵیدا كە ئیتر پرسو رایان پێ نەكات خوای گەورە دەفەرموێ: ئەو رەوشتە شتێكی زۆر بە نرخە بە تۆمان داوەو هەمیشە سوودی لێ وەربگرە. ﴿فَظًّا﴾ قسە ناخۆشو قسە رەق، ﴿غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ﴾دڵ رەقو بەد خو.

وە لە بارەی مەشورەتەوە ئایا واجبە یان سونەت زانایان دوو قسەن، هەندێك بە واجبی دەزانن و چەندین بەڵگەیان هەیەو هەندێكی تر بە سوننەتی دەزانن‌و ئەوانیش چەندین بەڵگەیان هەیە كە لە پەڕاوە فیقهەكاندا بە درێژی باسكراوەو من رای دووهەمیان بە نزیكتر دەزانم‌و هەر خوایش زانایە. وە ئەو كەسەی كە پرسو رای پێ دەكرێت دەبێ راستو دەم‌و دەس پاك بێت، ئەبو هورەیرە دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمویەتی: [illegible] / [illegible]/ واتە راوێژ پێ كراو ئەبێ ئەمین‌وباوەڕ پێكراو بێ} جا ئەو بڕیار دانەی پێغەمبەر ﷺ دەگونجێت بەم مانا بێت واتە هەر كاتێ پرسو رات كردو بە هەموتانەوە بڕیاری لە سەر درا تۆیش ئیتر مەترسەو دەست بدە ئیشەكەو پشت ببەستە بەخوا، وە دەگونجێ ئەگەر شتێك خۆت بە چاكت زانی، بێ راوێژ كردن بیكەو پشت ببەستە بە خوا بەم مانایە دەستی فەرماندە والاووكراوە تر دەبێت لە ئیشو كارباو هەمو ئیشەكانی نابەستێت بە راوێژ كردنەوە ئەمە ئەگەر چی بۆنێكی دیكتاتۆری لێ دێت، بەلام چونكە فەرماندەی موسڵمانان شەرع دانەر نیەن بەڵكو جێ بە جێ كەری فەرمانەكانی شەرعن‌و پەیڕەوی كردنی ئەوان كاتێك پێویستە كە لە شەرع لانەدەن بەڵكو دەبێ بڕیارەكانیان هاوتا بێت لە گەل شەرع دا جا ئیتر

پێویست ناکات دووبارە ببەسرێت بە پرس و رای خەڵکیشەوە، ئەگەر چی پرس و را کردن سوننەتێکەو تا بکرێت باشترەو بە سود ترەلەبەر ئەوهۆیانەی کەباسمانکردن، بەڵام لە هەندێ کاتدا پرس و را دەبێ بە هۆی فەوتاندن یان دوا کەوتنی ئیشێکی پێویست، شەڕی پاشگەزبوان و شەڕی نەدانی زەکات و ناردنی سوپای ئوسامەی کوری زەید بێ پرس و را، بەڵکو دژایەتیشی کرا چەند بەڵگەیەکی بە هێزی ئەم قسانەمانە هەر خوایش زانایە.

ئینجا ﷲ سرنجمان بۆ سەرچاوەی سەرکەوتن و ژێر کەوتن رادەکێشێ و دەفەرموێ:

(١٦٠) ئەگەر ﷲ یارمەتی ئێوە بدات هیچ کەس سەرناکەوێت بە سەرتانداو ئەگەر ئەو ئێوە سەر شۆڕبکات و بتان شکێنێت کێ هەیە یارمەتی ئێوە بدات پاش خوا؟ ئاشکرایە هیچ کەسێکی تر نیە دەی تەنها پشت بە خوا ببەستن ئەی خاوەن باوەڕان، چونکە هەمو شت هەر بە دەست خۆیەتی و پشت بە هێزو ژمارە نەبەستن ئەگەر چی ئەوانەش ئەسبابن و پێویستە ئامادە بکرێن وەك لە سورەتی ئەنفال /٦٠دا دەفەرموێ:﴿ خۆتان ئامادە بکەن بۆیان بە هەرچی لە تواناتاندا هەیە﴾ دەڵێن لە شەڕی بەدرا پارچەیەك قوماشی سوور لە ناو غەنیمەتدا نەماو وتیان: لەوانەیە پێغەمبەر هەڵی گرتبێ خوا ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوەو فەرموی:

(١٦١) بۆ هیچ پێغەمبەرێك نیە کەوا خیانەت بکات و هەر کەسێك خیانەت بکات چ پێغەمبەرو چ غەیری ئەو رۆژی قیامەت بەو خیانەتەوە دێت و حیسابی لە گەڵدا دەکرێت لە پاشان هەمو کەسێك چ پێغەمبەر بێت چ پیاوێکی عادی پاداش یان سزای ئەوکردارەی خۆی پێ دەدرێت وئەوان ستەمیان لێ ناکرێت..
پێویستە ئەوە بزانین کە پێغەمبەرﷺ وەکو کەسێك لەموسڵمانانە سەبارەت بە دەسکەوتەکانی جەنگ وبێجگە لەوبەشەی کە خوا بۆی داناوە هیچی تری هەڵنەدەگرت تا وا گومان نەکەن کە پێغەمبەر ﷺ ئەم شەڕە بۆ خۆی دەکات یان بۆ زیاد کردنی ماڵ و سەروەتی خۆی دەیکات نەخێر وانیە ئەگەر هات و ئەو شتێك بە پێچەوانەی ئەمری خوا ئەنجام بدات ئەویش وەکو ئێوە دادگایی دەکرێت. بەم شێوەیە ﷲ موسڵمانانی ترساند لە گومانی خراپ بردن بە پێغەمبەر ﷺ.

(١٦٢) دەی پاش ئەوەی کە پاکی پێغەمبەرتان زانی ئایا دەگونجێت ئەوکەسەی کە پەیڕەوی رەزامەندی خوا بێت و ئەو کەسەی کە خوا غەزەبی لێ گرتبێت وەك یەك بن؟ کە ئەو شوێنی جەهەننەمە و پیسترین شوێنە جەهەننەم واتە پێغەمبەر ﷺ کە هەمیشە هەر بە شوێن رەزایەتی خودا دا دەڕوات وەك ئەو کەسانە تەماشا بکەن کە ترسیان لە خوا نیەو هەمو حەرام و حەلاڵێك تێکەڵاو دەکەن؟ نەخێر نابێ ئەوانە وەکو یەك بن.

(١٦٣) ئەوخەڵکە خاوەنی چەندین پلەی جیا جیان لە لای ﷲ هەیە بۆ دۆزەخ و لاخواروی دۆزەخ، هەیشە بۆ بەهەشت و جێگابەرزەکانی، وە خوا بینەرە بەوەی کە ئەوان دەیکەن و هیچی لێ ون نابێت.
ئینجا باسی پێغەمبەرمان ﷺ بۆ ئەکات کە ئەو پێغەمبەرە لە نەوەی ئادەمیزادەو هەروەکو باقی خەڵکی تر هەستی خۆشی و ناخۆشی و ساردی و گەرمی و برسی و تینوی دەکات، چونکە ئەگەرلە فریشتە یان پەری بوایە، بەشەر جێگای رەخنەی دەبوو دەیتوانی بڵێ: ئێمە وەکو ئەومان پێ ناکرێت و ئەو رەگەزێکی ترەو ئێمەش رەگەزێکی ترین، کەواتە ئەمە نیعمەتێکی زۆرگەورەیە بۆمرۆڤ بۆیە ﷲ دەفەرموێ:

(١٦٤) بەراستی ﷲ منەتی نایە سەر خاوەن باوەڕان، کەی؟ ئەو کاتەی کە لە نەفسی خۆیان پێغەمبەرێکی بۆ ناردن کە ئایەتەکانی خوا کە قورئانە دەی خوێندەوە بە سەریانداو لەبت پەرستی و رەوشتی ناپەسەند پاکی دەکردنەوەو فێری ئەم قورئانە و دانایی دەکردن، وە شارەزای رەوشتی بەرزی دەکردن هەر چەند ئەوان لە پێشدا لەم بارەیەوە لە گومڕاهیەکی ئاشکرا دابون و هیچیان نەدەزانی. ئینجا ﷲ دەمانباتەوە سەر باسەکەی جەنگی "ئوحود"و دەفەرموێ:

(١٦٥) ئایا ئێوە هەر خەفەت و پەژارەتان هەیە لەوەی کە ئێوە توشی موسیبەت بوون لە ئوحودا و حەفتا کەستان لێ شەهید بوو بە راستی ئێوە دوو بەرامبەری ئەوە زیانتان گەیاند بە کافران لە بەدر دا کە حەفتا کەستان لێ کوشتن و حەفتایشتان لێ دەسگیر کردن، جا ئەگەردەڵێن بۆچی ئێمە دوچاری ئەم بەڵایە بوین ئێمە لە بەدرا ئاوەها بوین بۆ دەبێ لێرەدا ئاوەها بین؟! ﷲ دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: لە بەر خۆیان وایان لێهات ئەگینا ئێمە لە سەرەتاوە ئەوەی کە خۆتان پێتان خۆش بوو پێمان دان، بەڵام بە هۆی ئەوەی کە خۆتان سەرپێچی ئەمری پێغەمبەری خواتان کرد و ناکۆکیتان تێ کەوت و ترس کەوتە دڵتانەوەو ئەمەتان بە سەر هات بە راستی خوا خاوەنی دەسەڵاتە بە سەر هەمو شتێکدا، وە خوا دەتوانێت هەمو شتێك بکات و دەتوانێت موسڵمان شەڕ نەکات و کافر بشکێنێت بەڵام بریاری خوا وانیە بریاری خوا ئەوەیە کە موسڵمانان و کافران شەڕ بکەن ئینجا هەندێ جار سەرکەوتن بە کافران بدات هەتا بە چاکی ریزی موسڵمانان پاك بکاتەوە. ئینجا بە دڵنیاییەوە خوا خاوەن باوەڕان سەر دەخات، لە ریوایەت دا هاتوە کە ئەو حەفتا کەسەی لێرە شەهید بوون تۆڵەی

وَمَآ أَصَٰبَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيَعۡلَمَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُواْۚ وَقِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ قَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدۡفَعُواْۖ قَالُواْ لَوۡ نَعۡلَمُ قِتَالٗا لَّٱتَّبَعۡنَٰكُمۡۗ هُمۡ لِلۡكُفۡرِ يَوۡمَئِذٍ أَقۡرَبُ مِنۡهُمۡ لِلۡإِيمَٰنِۚ يَقُولُونَ بِأَفۡوَٰهِهِم مَّا لَيۡسَ فِي قُلُوبِهِمۡۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يَكۡتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ وَقَعَدُواْ لَوۡ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْۗ قُلۡ فَٱدۡرَءُواْ عَنۡ أَنفُسِكُمُ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَيَسۡتَبۡشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمۡ يَلۡحَقُواْ بِهِم مِّنۡ خَلۡفِهِمۡ أَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ ۞ يَسۡتَبۡشِرُونَ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٧١﴾ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡقَرۡحُۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ مِنۡهُمۡ وَٱتَّقَوۡاْ أَجۡرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

ئەوەبوو كە لە بەدردا حەفتاكەسیان گرت نەیان كوشتن‌و فیدیەیان لێ وەرگرتن _ئیبنو كەسیر.

﴿١٦٦﴾ ئەوەی كە دوچارتان بو ئەو رۆژەی ئەو دوو كۆمەڵە گەیشتن بە یەك كە لە سەرەتاوە پیرۆزیتان بە دەست هێناولە پاشان شكەستتان خوارد ئەوسا ئەوە بە ئیرادەو ئیزنی خوا بو هەتا دەركەوێت ئیماندارانی راستو دروست.

﴿١٦٧﴾ وە تا دەركەوێت ئەو كەسانەی كە مونافقن‌و دوورون، خۆ بێژرا بەعەبدوڵای كوڕی ئۆبەی‌و هاودەستانی كە لە ئوحود گەڕانەوە وەرن شەڕ بكەن لە رێگای خوادا یان پارێزگاری بكەن‌و دوعا بكەن‌و ژمارەی موسڵمانان زیاد بكەن وتیان: ئەگەر ئێمە بزانین كە شەڕە ئێمەش لە گەل ئێوەدا دەبوین دەڵێن: كاتێ كە عەبدوڵا گەرایەوە بە خۆی‌و مونافقەكانی رەفیقی، عەبدوڵای كوڕی عەمر باوكی جابر چوو بە شوێنیاندا وئەو قسانەی لە گەڵدا كردن، بەڵام نەگەڕانەوە چونكە ئەوان ئەو رۆژە لە بێ باوەڕیەوە نزیك تر بوون هەتا ئیمان كەبە دەمیان شتێك دەڵێن كە ئەو شتە نیە لە ناو دڵیاندا، وە ﷲ زاناترە لە خۆیان بەوەی كە ئەوان دەیشارنەوە لە ناو دڵیاندا. ئەم مونافقانە تەنها بە خۆ دزینەوەش رازی نەبوون بەڵكو دەیان قسەی ناڕەوایان دەكرد بۆ ئازار دانی خاوەن باوەڕان وەكو لە پێشدا هەندێكی باسكرا.

﴿١٦٨﴾ ئەوكەسانەی كە بە براكانیان دەوت ئەگەر ئەوان بە گویی ئێمەیان بكردایە و نەچونایە بۆ شەڕ نەدەكوژران جاخوا دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: دەی ئەگەر زیرەكن‌و راست دەكەن با مەرگ لە خۆتان لابدەن، ئینسان هەر دەبێ بمرێت، بەڵام مردن دوو جۆرە مردنی بەئامانج‌و مردنی بێ ئامانج ئەوانەی كە دوای دنیا كەوتوون نین لە بیری پاشەرۆژداو دەمرن‌و بێ ئامانجن لەو مردنەدا، مردنی بە ئامانج مردنی ئەو كەسانەیە كە دنیا دەناسن‌و دەزانن بۆ تاقیكردنەوە دروستكراون‌و قۆڵی مەردانەی لێ هەڵدەكەن‌و لە هیچ ئیشێكی چاك كەم تەرخەمی ناكەن‌و بۆ ئەنجامدانی بڕیارەكانی خواو پێغەمبەرەكەی لە هیچ كۆسپێك سڵ ناكەن تا لەو پێناوەدا سەری خۆیان دادەنێن‌و دەچنەوە بەردەم بارەگای خوای خۆیان‌و خوایش بەو كەسانە دەفەرموێ:

﴿١٦٩﴾ هەرگیز گومان نەبەن بەوانەی كە كوژراون لە رێگای خوادا كە ئەوانە مردون نەخێر ئەوانە زیندون‌و لای خوای خۆیان رزقیان هەیە. ئەمە زۆر بە هێزترە لەوەی كە لە سورەتی بەقەرە ئایەتی سەدوپەنجاوچوار دا هاتوە كە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَقُولُوا/ نەڵێن﴾ لێرە دەفەرموێ: گومانیش نەكەن لەوانەیە هەندێك لە موسڵمانان لە بەر خاتری رێز بۆ شەهیدەكان بڵێن: شەهید بوون، بەڵام لە دڵیاندا شتێك ببێت، خوا دەفەرموێ: هیچ گومانێكتان نەبێت ئەوانە نەمردون ئەوانە زیندون، چۆن؟ چونكە حەیاتی ئینسان بریتیە لە دوو شت یەكێكیان خواردن‌و ئیسراحەتە ئەوی تریان بریتیە لە جموجۆڵ‌و ئیش كردن. ئەو كەسەی كە شەهید دەبێت ئەوەیە بە دەقی قورئان﴿عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ /آل عمران: ١٦٩ /رزقیان پێ دەدرێت لە لایەنی خوای خۆیانەوە﴾

جا ئەگەر چی شەهیدان لەم ژیانە كۆتایەی دنیادا لە بەر چاو نەماون، بەڵام بێ گومان گیانە شیرینەكەیان زیندوەو رۆژی پێ دەدرێت لەو ئارامگایەی كەتێیدان. ئیبنو جەریر لە ئەنەسی كوڕی مالیكەوە بۆمان دەگێڕێتەوە دەربارەی ئەو یارانەی پێغەمبەر ﷺ كە رەوانەی كردن بۆ لای خەڵكی (بیری مەعونە) دەڵێ نازانم چل یان حەفتا كەس بوون وە لە سەر ئەو ئاوە (عامر)ی كوڕی (توفەیل) ی جەعفەری لێ بو، ئەو كۆمەڵە یارەی پێغەمبەر ﷺ چون هەتا گەیشتنە ئەشكەوتێك كە ئەینواڕی بە سەر ئەو ئاوە داو لەوێدا دانیشتن هەندێكیان بە هەندێكیان وت كامتان دەتوانن ئەم نامەی پێغەمبەر ﷺ ببەن بۆ ئەو خەڵكە ئەنەس وتی وائەزانم كە: حەرامی كوڕی مەلحان ی یارمەتی دەر وتی: من نامەی پێغەمبەریان ﷺ بۆ دەبەم، جا چو هەتا نزیكی ئاوەدانیەكەی ئەوان بویەوەو لە بەردەم ماڵەكاندا خۆی حەشارداو

ئینجا وتی: ئەی خەڵکی (بیری مەعونە) بە ڕاستی من ڕەوانە کراوی پێغەمبەری خوام بۆ لای ئێوە [illegible] (دەی ئێوەیش باوەڕ بهێنن بە خواو بە پێغەمبەرەکەی. پیاوێك لەوان بە ڕمێکەوە بۆی چوو دای لە کەلەکەی و لە کەلەکەی تریەوە دەرچوو حەرام کە ئەوەی دی وتی: [illegible] / خوا لە هەموو شت گەورترە سوێند بە خوای کەعبە سەرکەوتم" ئینجا بە ڕێگای ئەودا ڕۆیشتن تا گەیشتنە ڕەفیقەکانی لەو ئەشکەوتەداو عامری کوڕی توفەیل هەموویانی شەهید کرد. ئیسحاق دەڵێت ئەنەسی کوڕی مالیك قسەی بۆ کردم: کە خوا دەربارەی ئەوان چەند ئایەتی قورئانی ڕەوان کرد کەداوایان کردبو لەخوا کە ئەم ڕوداوەی ئەوان بە پێغەمبەر ﷺ بگەیەنێت کەوتیان: لە باتی ئێمەدا بە گەلەکەمان بگەیەنن کە ئێمە گەیشتین بە خوای خۆمان و ئەو ڕازی بوو لە ئێمەو ئێمەش ڕازی بووین لەو) لە پاشان ئەمە سڕایەوەو بەرز کرایەوە دوای ئەوەی کە ماوەیەك بوو ئێمە دەمان خوێندەوە جا خوا ئەمەی دابەزاند ﴿ وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ﴾ [illegible] ئیمامی مسلم بۆمان باس ئەکات کە مەسروق دەڵێت: سەبارەت بەم ئایەتە پرسیمان لە عەبدوڵا وتی ئێمەیش پرسیارمان کرد لە بارەیەوە فەرموی: [illegible] / گیانی ئەوان لە ناو لەشی باڵندەیەکی سەوزدایە کە چرایەکی بەسراو بە عەرشی هەیە، دەسوڕێتەوە لە بەهەشت دا هەر کوێی دەوێ بە ئارەزۆی خۆی لە پاشان دەگەڕێتەوە لای ئەو چرایە لەو کاتەدا خوا خۆی پێشان دان بەو شێوەیەی کە خۆی دەزانێت: فەرموی: چیتان پێ خۆشە؟ وتیان چ شتێکمان پێ خۆش بێت ئێمە لە بەهەشت دا بە ئارەزۆی خۆمان دەسوڕێینەوە؟ سێ جار خوای گەورە ئەم قسەی لە گەڵدا کردن، کاتێ دییان کە وازیان لێ ناهێنرێت هەتا داوای شتێك نەکەن، وتیان: ئەی پەروەردگارمان دەمانەوێت کە زیندومان بکەیتەوە هەتا جارێکی تر بکوژرێینەوە لە سەر ڕێبازەکەی تۆ، دوای کە زانرا بێجگە لەو داوایە داوایەکی تریان نیە وازیان لێ هێنرا} جابیر دەڵێ کاتێ باوکم شەهید بو لە ئوحوددا هەر سەرم دەدێرایەوەو دەگریام، یارەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ بەرگریان لێ دەکردم، بەڵام پێغەمبەر ﷺ بەرگری نەکردم جا فەرمانی دا کە بەرزکرایەوە و لەو کاتەدا پێغەمبەر ﷺ گوێی لەدەنگی گریان بو فەرموی: [illegible] / ئەمەکێیە؟ وتیان کچی یان خوشکی عەمرە جافەرموی دەی بۆ دەگریت؟ ئەوە فریشتەکان بێ پسانەوە بە باڵەکانیان سێبەریان بۆ دەکرد هەتا بەرز کرایەوە} باوکی جابیر ئەو عەبدوڵایە بو کە بانگی کردە عەبدوڵای کوڕی ئوبەی و ئاموژگاری کرد کە نەگەڕێتەوە جا وائەم گەیشت بەو پاداشتە گەورەیەو ئەویش بەو شێوەیە سەر شۆڕی هەردوو دنیا بو، بەڵێ شەهید زیندون و بەو مەرگەی ژیانی هەتا هەتایی بۆ خۆی بە دەست دێنێت و ڕاستی و دروستی بیر وباوەڕەکەی دەچەسپێنێ و یارەکانی پاش خۆی گەرم دەکات لە سەر خەبات و تێکۆشان و گیان فیدایی و شادمان و دلخۆشن بە ئیش و بە پاداشتەکانیان وەکو لێرەدا دەفەرموێ:

(١٧٠) زۆر کەیفخۆش و شادمانن بەو بەخششەی کە ﷲ بە گەورەیی خۆی پێی داون و مژدە دەدەن بەوانەی کە پێیان نەگەیشتون و هێشتا شەهید نەبون کە بۆ ئەوان هیچ ترسێك نیە و ئەوان ئیترهیچ پەژارەیەکیان نابێت.

(١٧١) مژدە دەدەن بە نیعمەتێکی گەورەلەلایەن خوداو وە زیادە بەخشینیش و بەوەی کە بێگومان بن کە خوا پاداشتی خاوەن باوەڕان زایە ناکات.

جابیر دەڵێ: پێغەمبەری خوا جارێك تەماشای کردمو فەرموی: بۆ وا داماویت؟ جابیر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ باوکم شەهید بوەو ماڵ و منالێ و قەرزێکی زۆر کە لای بوە بە جێماوە بۆمو حەوت خوشکی گەورەم هەیە، بۆیە ئاوەها داماوم، پێغەمبەرﷺ فەرموی ئایا پێت بڵێم کە خوا لە گەڵ هیچ کەسێکدا قسەی نەکردوە مەگەر لە پشتی پەردەوە بێت بە ڕاستی ڕوبەڕو قسەی لە گەڵ باوکتا کردو فەرموی: داوام لێ بکە پێت دەدەم باوکت وتی: داوات لێ دەکەم کە بمبەرەوە بۆ دنیا تا دوبارە لە ڕێگای خوادا شەڕ بکەم و بکوژرێمەوە، پەروەردگار فەرموی: تازە ئەو گەڕانەوە نابێت، ئینجا باوکت وتی: کە مادام ناگەڕێمەوە دەی ئەم وەزعەی ئێمە بگەیەنن بەوانەی کە ماون لە دنیادا تا بەخیلی بە ماڵ و بەگیانیان نەکەن، خواش ئەم ئایەتانەی نارد ﴿ وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ﴾ [illegible]

کاتێ ئەبو سوفیان لە جەنگی ئوحود دا بەرەو مەکە گەڕایەوە لە ڕێگا دەستی کرد بە وتو وێژ لە گەڵ موشریکەکانی ڕەفیق ی و وتیان: ئێمە ئیشێکی خراپمان کرد موسڵمانانمان تارو مار کردو

فَٱنقَلَبُواْ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ لَّمۡ يَمۡسَسۡهُمۡ سُوٓءٞ وَٱتَّبَعُواْ رِضۡوَٰنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوۡلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحۡزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡكُفۡرِۚ إِنَّهُمۡ لَن يَضُرُّواْ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗاۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَلَّا يَجۡعَلَ لَهُمۡ حَظّٗا فِي ٱلۡأٓخِرَةِۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلۡكُفۡرَ بِٱلۡإِيمَٰنِ لَن يَضُرُّواْ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗا وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّمَا نُمۡلِي لَهُمۡ خَيۡرٞ لِّأَنفُسِهِمۡۚ إِنَّمَا نُمۡلِي لَهُمۡ لِيَزۡدَادُوٓاْ إِثۡمٗاۚ وَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿١٧٨﴾ مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمۡ عَلَيۡهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلۡخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُطۡلِعَكُمۡ عَلَى ٱلۡغَيۡبِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَجۡتَبِي مِن رُّسُلِهِۦ مَن يَشَآءُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ وَإِن تُؤۡمِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَلَكُمۡ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿١٧٩﴾ وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ هُوَ خَيۡرٗا لَّهُمۖ بَلۡ هُوَ شَرّٞ لَّهُمۡۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِۦ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿١٨٠﴾

بریندارمان کردن‌و ئیشه‌که‌مان یه‌کسه‌ره نه‌کرده‌وه هه‌مویان هاتنه سه‌ر ئه‌ورایه که بگه‌ڕێنه‌وه بۆ سه‌ر مه‌دینه‌و به ته‌واوی موسڵمانان له به‌ین ببه‌ن جا ئه‌م هه‌واڵه گه‌یشته پێغه‌مبه‌رﷺ بانگی کرده ئه‌و هاوه‌ڵانه‌ی که له ئوحود بوون که ده‌ربچن به شوێن ئه‌و کافرانه‌دا کوتو پڕ هه‌مویان ئاماده بون هه‌رچه‌نده هه‌ندێکیان بریندار بوون به‌و برینداریه‌شه‌وه هاتنه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌رﷺ تا له گه‌ڵی دا بڕۆن، ئینجا خوا باسی ئه‌و موسڵمانانه ده‌کات‌و ده‌فه‌رموێ:

حَرَّمَ ئه‌وکه‌سانه‌ی که وه‌ڵامی خواو پێغه‌مبه‌ری خوایانﷺ دایه‌وه پاش ئه‌وه‌ی که بریندار ببوون، ئینجا خوا مژده‌یان ده‌داتێ‌و ده‌فه‌رموێ: بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی که چاکه‌یان کردوه له‌وان‌و له خوا ترساون پاداشتێکی زۆر گه‌وره‌یان بۆهه‌یه. جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ بێ وه‌ستان تا ناوچه‌ی (حه‌مرائو لئه‌سه‌د) رۆیشت‌و له‌و کاته‌دا قافڵه‌یه‌کی بازرگانی (عبدالقیس) ده‌هات بۆ مه‌دینه ئه‌بو سوفیان هه‌ندێ پاره‌ی پێدا که دیعایه‌ی بۆ بکات‌و موسڵمانان بترسێنێت ئه‌وه‌ته خوا ده‌فه‌رموێ:

﴿١٧٣﴾ئه‌وکه‌سانه‌ی که هاتن‌و پێیان وتن: قوره‌یش دووباره هێزێکی گه‌وره‌ی کۆ کردوته‌وه‌و ده‌یه‌وێت دووباره بێته‌وه سه‌رتان جا له‌و حاڵه‌ته شکه‌ست وسه‌خته‌دا ئه‌وان نه‌ترسان‌و وتیان: خوا به‌سه بۆ ئێمه، وه ئه‌و باشترین پشتیوانه. به‌م شێوه‌یه باوه‌ڕه‌که‌یان زیاترو به تین تر بوو.

﴿١٧٤﴾جا به بۆنه‌ی ئه‌م هه‌ڵوێسته جوانه‌ی که هه‌یان بوو ئه‌و وه‌زعه‌یان له سه‌ر لاچوو خوا له باتی ئه‌و ناخۆشیانه نیعمه‌تێکی فره‌وانی پێدان ئه‌وه‌بو له‌م غه‌زای (حه‌مرائو الئه‌سه‌د) دا موسڵمانان توشی قافڵه‌یه‌کی بازرگانی بوون‌و کڕین وفرۆشتنیان کردو سودێکی باشیان ده‌ست که‌وت و هیچ خراپه‌یه‌کی تریان توش نه‌بو له‌و سه‌فه‌ره‌دا وه ئه‌وان هه‌ربه‌دوای ره‌زامه‌ندی خوا دا بوون و خواش خاوه‌نی به‌ره‌که‌ت‌و سامانێکی گه‌وره‌یه. وشه‌ی﴿فَضۡلٍ﴾زیاتر مه‌به‌ستی ماڵه. جا ئه‌و هه‌ڕه‌شه‌و گوڕه‌شه‌ی ئه‌وانه نه‌یتوانی موسڵمانان سست‌و لاواز بکات به‌ڵکو به پێچه‌وانه‌وه زیاتر موسڵمانان وره‌یان به‌رزتر بویه‌وه‌و ئه‌و هه‌ڕه‌شه‌و گوڕه‌شه‌یان به فرت‌و فێڵی شه‌یتان‌و شه‌یتان سیفه‌تان زانی‌و گوێیان نه‌دایه هه‌روه‌کو خوا ده‌فه‌رموێ:

﴿١٧٥﴾ئاگاتان لێ بێت ئه‌وه شه‌یتانه ده‌یه‌وێت ئێوه له دۆسته‌کانی خۆی بترسێنێت جا ئێوه نه‌ترسن له‌وان‌و ئه‌گه‌ر ئێوه باوه‌ڕدارن له من بترسن. چونکه ئێوه دوستی خودان و خودا خۆی به‌سه بۆ دۆسته‌کانی وه‌کو له سوره‌تی (زومه‌ر) /٣٦ دا ده‌فه‌رموێ:﴿ئایا خوا به‌س نیه بۆبه‌نده‌کانی خۆی؟﴾

﴿١٧٦﴾ جا با تۆ خه‌مبار نه‌که‌ن ئه‌وانه‌ی که په‌له ده‌که‌ن له کوفرو فه‌ساد دا چونکه‌به راستی ئه‌وانه هیچ زیانێك به خودا ناگه‌ینن‌و خۆیان زیان ئه‌که‌ن. جا بۆ کوێ ده‌چن‌و چۆن له ده‌ستی خوا رزگار ده‌بن؟ ئه‌گه‌ر خوا به‌و بێ باوه‌ڕانه ماوه ده‌دات ئه‌وه نیشانه‌ی ئه‌وه نیه که ئه‌وان رزگار ده‌بن به‌ڵکو خوای گه‌وره ده‌یه‌وێت له دوارۆژدا هیچ به‌شێکیان نه‌بێت‌و سزایه‌کی گه‌وره‌یان بۆ هه‌یه. ئینجا خوای گه‌وره هه‌واڵمان پێ ده‌دات‌و دڵنیامان ده‌کاته‌وه که:

﴿١٧٧﴾به‌بێگومان ئه‌وانه که کوفر ده‌کڕن به باوه‌ڕ ئه‌وانه هه‌رگیز هیچ زیانێك له خوا ناده‌ن، وه بۆ ئه‌وان هه‌یه سزایه‌کی ده‌ردناك. هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموێ:

﴿١٧٨﴾با بێ باوه‌ڕان وا گومان نه‌که‌ن که ئێمه مۆڵه‌تیان ده‌ده‌ین ئه‌وه شتێکی چاکه بۆیان ئێمه هه‌ر مۆڵه‌تیان له‌به‌ر ئه‌وه ده‌ده‌ین تا گوناهی زیاتر بکه‌ن، وه بۆ ئه‌وان هه‌یه سزایه‌کی سه‌ختی وا که‌گاڵته‌یان پێ ده‌کات‌و سه‌رشۆڕیان ده‌کات. خۆ ئه‌وان ده‌رناچن له ده‌ستی سزاو نه‌خته نه‌خته دێنه‌وه به‌ره‌و دادگاو سزاو رۆژ به رۆژو هه‌نگاو به هه‌نگاو خۆیان له سزای خوا نزیك ده‌که‌نه‌وه بیانه‌وێ یان نه‌یانه‌وێ. ئینجا موسڵمانانیش با وا نه‌زانن که‌وتیان ئیماندارین ئیتر وازیان لێ بهێنرێت. وه‌کو له پێشه‌وه فه‌رموی:

ئەم سزاو شکستیانەیان بەسەردا دەدەین بۆ تاقیکردنەوەی موسڵمانانو لەخۆبایبونی خوانەناسان. ئینجا ﷲ بە شێوەیەکی رونتردەفەرموێ:

(١٧٩) ﷲ واز لە ئیمانداران ناهێنێت، هەر بەمە کە بڵێن ئێمە ئیمانداریین لە گەل بوونی مرۆڤی دووڕوو هەلپەرستو گەندەڵدا، هەتا پیس وپاك لە یەك جیا دەکاتەوە، ﷲ ئێوەی ئاگادار نەکردوەتەوە لە سەر شتە شاراوەکان ئێوە نازانن باش کێیەو خراپ کێیە بەڵام بەو شەڕو بەزم وهەرایە ئەوەی کە موسڵمانو پاڵفتە بێت دەردەکەوێتو ئەوەی ناپوختیش بێت دەردەکەوێت، وە بەراستی ﷲ هەڵدەبژێرێت لەناونێردراوەکانی خۆی دا ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێتو شتانێکی پەنامەکیان پێ دەڵێت، دەی ئیمان بێنن بە خواو بە هەمو پێغەمبەرەکانی، وە ئەگەر ئیمانتان هێناو لە خوا ترسان بەو شێوەی کەشیاوبێت ئەوسا بۆ ئێوە هەیە پاداشتێکی گەورە. هیچ کەسێك نیە کە دۆستو دوژمن لە یەك جیا نەکاتەوەو ریزی دۆستانی خۆی پاك نەکاتەوە دەی چۆن دەبێ خوای داناو زانا هەروا بێ تاقیکردنەوەو پاك کردنەوەی ریزی دۆستانی دەستەو سان بێت؟ نەخێر، ئەمەش دەمکوتێکە بۆ ئەو کەسانەی کە ئەگەر موسڵمانێك توشی بەڵایەك هات دەڵێن: ئەگەر پیاوی چاك بوایەو راستی بکردایە وای لێ نەدەهات بە راستی ئەمە قسەیەکی نارەوایەو بۆ چونێکی هەڵەیە، چونکە پرسیارکرا لەپێغەمبەرمانﷺ کە کێ لە هەموکەس تەنگو چڵەمەو گرفتاری زۆری بەسەردا هاتوە؟ فەرموی: [illegible]

[illegible]/ ئەوەی کە زیاتر لە هەموکەس دوچاری سەختی بوبێت پێغەمبەرانن لە پاشان کێ لەچاکیدالەوان نزیکتر بێت جا هەرکەسێك بەگوێرەی ئایینەکەی تاقی دەکرێتەوە جائەگەر لەئایینەکەیدا بتەوبێت تاقیکردنەوەکانی توند ترە، وەئەگەر لەئایینەکەیدا لاوازبێت تاقیکردنەوەکەشی بەگوێرەی ئایینەکەیەتی ئەوسا تاقی کردنەوە لەسەر بەندەی خواناس لاناچێت تاکاتێ بەجێی هێشت بەوسەر زەوییەدا دەڕوات کە هیچ تاوانێکی بەسەرەوەنامێنێت} کەوابو ئەم بۆ چونە بۆ چونێکی هەڵەیە کە بڵێن کابرا ئەگەر موسڵمانە بۆ ئاوەهای لێ هاتوە؟ لە راستی دا بەڵاو موسیبەت بۆ تاقیکردنەوەیەو بەڵکو موسڵمانان زیاتر لەکافران توش دەکات، ئینجا ئەگەر لەو تاقیکردنەوەیە دەرچوو وەکو زێڕێکی پاڵفتە کراو دەمێنێتەوە کەواتە کافران نابێ وا گومان بکەن کە مۆڵەتیان پێ دراوەو تۆڵەیان لێ نەسەنراوە ئیتر خۆشیان رابواردوەو خۆشبەختن ئەوان سزایەکی گەورەیان بۆ ئامادە کراوەو ئێمەی موسڵمانیش ئەگەر راست بکەین پاداشتێکی زۆر گەورەمان بۆ دانراوە. بەڵێ بەم تاقیکردنەوەی جەنگی ئوحودە ریزی خواناسان لە مونافق وە هەلپەرستان جیا کرایەوەو بەم شێوەیە شاراوەکانی ئاشکرا کرد تا خاوەن باوەڕان راستو ناڕاست لە یەك جیا بکەنەوە. تا ئێرە باسی جەنگی ئوحود بو، جا ﷲ لەم ئایەتەدا باسی ئەو کەسانە دەکات کە ماڵیان پێ دەدرێتو نایبەخشن لە رێگای خواداو پێیان وایە ئەو دەوڵەمەندیە بە هۆی عیلم وزرەنگی خۆیانەوە دەستیان کەوتوە، قارون ئاسا خۆیانی پێ هەڵدەکێشن بۆیە دەفەرموێ:

(١٨٠) با گومان نەکەن ئەوانەی کەرژدی دەکەن بەوەی کەخوا لەنیعمەتی فرەوانی خۆی رژاندویەتی بە سەریانداو بەشی خوای لێ نادەن ئەمە شتێکی چاکە بۆیان نەخێر ئەو ماڵە شەڕو سزایە بۆیان بەم زوانە ئەوماڵەی کە رژدوبەخیلن لەخێروچاکەکردن تێیدا دەکرێ بە تەوقێكو دەکرێتە ملیان لە رۆژی قیامەتدا، وە لەعاقیبەتدا ئاسمانانو زەوی تەنها بۆ خوا دەمێنێتەوەو هەمو زیندەوەرێك دەمرێتو هیچ کەس نامینێت، وە خوا ئاگادارە بەو ئیشەی کە دەیکەن. لە شوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ ئەوزێڕو زیوەی کە کۆیان کردۆتەوە دەکرێت بەپارچە ئاسنی گەورەو داغ دەکرێت و دەنرێت بەناوچاوانیانو تەنیشتیانو پشتیانەوەو پێیان دەفەرموێ: ها ئەوەیە کە کۆتان کردوەتەوە بیخۆن﴾ (تەوبە/٣٤ -٣٥) وە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible]/ وە هیچ خاوەن زێڕو زیوێك نیە کە حەقی خۆی لێ نەدات مەگەر رۆژی قیامەت هات ئەوپارەو زێڕەی کە کۆیان کردوەتەوەو زەکاتیان لێ نەداوە دەکرێت بە پارچە ئاسنێك کەبەئاگری دۆزەخ

لَّقَدۡ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوۡلَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٞ وَنَحۡنُ أَغۡنِيَآءُۘ سَنَكۡتُبُ مَا قَالُواْ وَقَتۡلَهُمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَنَقُولُ ذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيۡسَ بِظَلَّامٖ لِّلۡعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيۡنَآ أَلَّا نُؤۡمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأۡتِيَنَا بِقُرۡبَانٖ تَأۡكُلُهُ ٱلنَّارُۗ قُلۡ قَدۡ جَآءَكُمۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِي بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِي قُلۡتُمۡ فَلِمَ قَتَلۡتُمُوهُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدۡ كُذِّبَ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِكَ جَآءُو بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفۡسٖ ذَآئِقَةُ ٱلۡمَوۡتِۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوۡنَ أُجُورَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۖ فَمَن زُحۡزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدۡخِلَ ٱلۡجَنَّةَ فَقَدۡ فَازَۗ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ ۞ لَتُبۡلَوُنَّ فِيٓ أَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡ وَلَتَسۡمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُوٓاْ أَذٗى كَثِيرٗاۚ وَإِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

سور كراوەتەوە، تەنشتوناوچاوو پشتی پێ داخ دەكرێت لە رۆژێكدا كە ماوەی پەنجا هەزار ساڵە جا هەر كاتێك سارد دەبێتەوە دووبارە داخ دەكرێتەوە هەتا بڕیاری تەواو دەدرێت لەنێوان بەندەكاندا یان بۆبهەشت یان بۆدۆزەخ، بێژرا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەی حوشتر فەرموی: هیچ خاوەن حوشترێك نیە كە حەقی نەدابێت، وەلەوحەقانەشی دۆشینێتی لەرۆژی ئاودانیدا مەگەر بهێنرێت لەرۆژی قیامەتداوراخرێت بۆی لەدەشتێكی تەختو پانوپۆرتر لەوەی كەبوە یەك بەچكەحوشتریشی ون نابێت كەبەسمەكانیان دەیشێلنوقەپی پێدا دەكەن كاتێك كە یەكێكیان دەڕوات ئەوی تریان دەگێڕنەوەسەریان لە رۆژێكدا كە ماوەی ئەو رۆژە پەنجا هەزار ساڵە هەتا بڕیاری تەواو دەدرێت لەنێوان بەندەكاندا یان بۆبهەشت یان بۆدۆزەخ ، بێژرا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەی رەشەوڵاخو ماڵات؟ فەرموی: هیچ خاوەنی رەشەوڵاخو ماڵاتێك نیە كەحەقی نەدابن مەگەر كاتێ كەقیامەت هات لەدەشتێكی تەخت دا دادەخرێت بۆ ئەو بەسەرزمانانەو هیچیان ون نابنو نەشاخ پێچراونەشاخ لارو نەشاخ شكاوی تێدایە بەڵكو هەمویان شاخیان راستەوتیژە كە بەشاخانەیان لێیان دەدەنوبە قولەسمەكانیان دەیان شێلن كاتێك كە یەكێكیان دەڕوات ئەوی تریان دەگێڕنەوەسەریان لە رۆژێكدا كە ماوەی ئەو رۆژە پەنجا هەزار ساڵە هەتا بڕیاری تەواو دەدرێت لەنێوان بەندەكاندا یان بۆبهەشت یان بۆدۆزەخ} ئابەم شێوەیە سزا دەدرێن. سەبارەت بەوانەی كە ماڵیان هەیەو زەكاتی لێ نادەن فەرمودە زۆرە بەڵام ئێمە لێرەدا بەم فەرمودەیەی كە ئەبو هورەیرە دەیگێڕێتەوە دێینەكۆتایی كە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] ﴿ وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ ... ﴾ [illegible]/ هەر كەسێك خوا ماڵی بداتێو زەكاتی نەدات لە رۆژی قیامەتدا ئەو ماڵەی بۆ دەكرێت بە مارێكی گەورەی وا كە لە بەر ژاری زۆری كەچەڵەو ددانی تیژی هەیەودەخرێتە ملی لەرۆژی قیامەتدا لەپاشان بەهەردوو كەلاوەی لێوی كابرا دەگرێتو پێ دەڵێت: من ماڵەكەتم، من خەزینەكەتم، لە پاشان ئەم ئایەتەی تا ئاخر خوێندەوە ﴿ وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ ... ﴾ } ئینجا خوای گەورە قسەیەكی ناشیرینی بێ باوەڕان وئەهلی كتێب ئاشكرا دەكاتو دەفەرموێ:

﴿١٨١﴾ با چاك بزانن كە ﷲ بیستی قسەی ئەوانەی كە دەیان وت: بێگومان كەخوا فەقیرەو ئێمە دەوڵەمەندین بەم زوانە دەی نوسین ئەوەی كە ئەوان وتیانو هەروەها بەناڕەواكوشتنی پێغەمبەرانیش، ئەوانەدێنەوە بەر دەستمانو جەهەنەمیان بۆ داخ دەكەینو پێیان: دەڵێین بچنە ناو ئەو سزایەو بچێژن سزای سوتێنەر. چونكە ئێوە دڵی پیاو چاكانو پێغەمبەرانتان سوتاندوەو واتان دەزانی ئیشی باش دەكەن جا بخۆن عافیەتتان بێت ئەو ئاگرە سوتێنەرە. دەڵێن هەندێك لە كافرەكان كاتێك كە ﷲ فەرموی: كێ هەیە كە قەرزی جوان بدات بە خوا، وتیان: خوا دیارە فەقیرەو داوای قەرزمان لێ دەكات ئا بەم قسە ناشیرینە وەڵامی خوایان دایەوە.

﴿١٨٢﴾ ئەمەش بە بۆنەی ئەو كردارە پیسانەیە كە لە پێشەوە كردوتانە بۆیە وا سزا دەدرێن ئەگینا بەبێگومان خوا ستەم ناكات لە هیچ بەندەیەك بەڵكو خۆیان ستەمیان لە خۆیان كردوەو باوەڕیان بە پێغەمبەران نەهێناوە.

﴿١٨٣﴾ ئەوانەی كە وتیان: بەراستی خوا پێی راسپاردوین كە باوەڕ نەهێنین بە هیچ پێغەمبەرێك، هەتا قوربانیەك نەكاتو ئەو قوربانیەش ئاگر نەیسوتێنێ جا ئەگەر راست دەكەیتو تۆپێغەمبەریت دەی قوربانی بكە بابسوتێت تا باوەڕت پێ بكەین ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: خۆ لە پێش منەوە پێغەمبەرانێك هاتن بە چەندین نیشانەی ئاشكراو بەوكارەش كە خۆتان دەیڵێن جائەگەر راست دەكەن دەی بۆ كوشتنتان؟.

وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكۡتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمۡ وَٱشۡتَرَوۡاْ بِهِۦ ثَمَنٗا قَلِيلٗاۖ فَبِئۡسَ مَا يَشۡتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ فَلَا تَحۡسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٖ مِّنَ ٱلۡعَذَابِۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٨٨﴾ وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱخۡتِلَٰفِ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ لَأٓيَٰتٖ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا سُبۡحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدۡخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدۡ أَخۡزَيۡتَهُۥۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ أَنصَارٖ ﴿١٩٢﴾ رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعۡنَا مُنَادِيٗا يُنَادِي لِلۡإِيمَٰنِ أَنۡ ءَامِنُواْ بِرَبِّكُمۡ فَـَٔامَنَّاۚ رَبَّنَا فَٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرۡ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلۡأَبۡرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۖ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

(١٨٤) ئەی محمدﷺ ئەگەر تۆ بە درۆدەخەنەوەو باوەڕت پێ ناکەن نارەحەت مەبە چونکە تەنها تایبەتی تۆ نیە ئەم بە درۆ خستنەوەیان بە راستی بێ باوەڕ بون بە پێغەمبەرانی پێش تۆش کە بە چەندین نیشانەی ئاشکراو بە زەبورو بە کتێبی روناک کەرەوە هاتبوون. ئینجا ﷻ هەواڵێکی گشتی رادەگەیەنێت‌و دەفەرموێ:

(١٨٥) هەموو گیان لەبەرێك تامی مردن دەکات‌و کەس لە مردن رزگاری نابێت‌و پاداشتی خۆتان هەر لە رۆژی قیامەتدا وەردەگرنەوە جا ئەو کەسەی کە دوور خرایەوە لە ئاگری جهەنم‌و بخرێتە ناو بهەشتەوە بە راستی ئەو کەسە خۆشبەخت‌و رزگارەو ژیانی دنیا بێجگە لە کەلوپەلێکی سەرگەرم کەر شتێکی تر نیەوبەم زوانە نامێنێت وەکو لە سورەتی (رەحمان: ٢٦) دا دەفەرموێ: ﴿هەرکەس لەسەرئەم زەوییەدایەنامێنێ﴾.

(١٨٦) بەدڵنیاییەوە کەئێوە لەماڵ‌و لەگیانتاندا تاقی دەکرێنەوەو بەراستیش لەوانەی کە کتێبیان پێدراوە پێش ئێوەو لەوانەش کە هاوەڵیان بۆ خوا داناوە ئێش‌و ئازارێکی زۆرتان پێ دەگات، وە ئەگەر ئێوە سەبرتان ببێت وبەردەوام بن لە سەر عیبادەتی خواو لە خوا بترسن‌و دەست نەبەن بۆ خراپە وتاوان‌و خوا لە خۆتان عاجز نەکەن بە راستی ئەمە بەشێکە لە بەشە گرنگەکانی ئایین. ئەمە لە کاتێکدا دابەزی کە موسڵمانان کۆچیان کردە شاری مەدینەو موشریك‌و ئەهلی کتێب زۆر تانەو تەشەریان لێ دەدان‌و دڵی موسڵمانانیان بریندار دەکرد بەم شێوەیە ﷻ دڵخۆشی کردن‌و فەرمانی پێدان کە چاوپۆشیان لێ بکەن‌و خۆ بگرن هەتا خوا دەرگایەکتان لێ دەکاتەوە، وە ئەمە دڵخۆشیەکیشە بۆ هەمو موسڵمانان کە دوچاری سزاو ئێش‌و ئازار دەبن کە بە چاکی هەڵس‌و کەوت بکەن‌و خۆ بگرن تا بگەن بەو پلە بەرزە، بەڵام دەبێ خۆگرتن لە ترسنۆکی جیا بکەینەوە، خۆ گرتن ئەوەیە کە ئێوە خوا ناسی راستەقینە ئەنجام بدەن‌و سڵ لە هیچ کۆسپێك نەکەن‌و لە بەرامبەر تەنگ وچەڵەمەوە هەراسان نەبن‌و لە بەرنامەی خۆتان کۆڵ نەدەن، بەڵام ترسنۆکی وەکو ئەمڕۆی ئێمەیە کە راستی نەڵێین نەوەك توش ببین ئەوەندە باوەڕمان لاوازەو بێ ئاگاین لە قورئان‌و وا دەزانین ئەگەر بەو شێوەیە رەفتار بکەین‌و بتوانین ستەمکاران لە خۆمان رازی بکەین شتێکی ژییرانەو چاکمان کردوە بێ ئاگاین لەوەی کە خوا دەفەرموێ:

(١٨٧) وە بیر یان بخەرەوە ئەو کاتەی کە خوا پەیمانی وەرگرت لەوانەی کە کتێبیان پێ درابو کە دەبێ ئەوکتێبە رۆشن بکەنەوە بۆ خەڵك‌و نابێ هیچی لێ بشارنەوە کەچی ئەوانە ئەو راستیانەیان پشتگوێ خست‌و لە بیری خۆیان بردەوەو بەو شاردنەوەیە لە دنیادا بەهرەیەکی کەمیان دەست کەوت ئای چ مامەڵەیەکی خراپیان کرد.

جولەکەو گاور هەردووکیان کتێبیان بۆ هاتوەو لە هەمویان پەیمان وەرگیراوە، وە ئێمەش لەم قورئانەدا داوامان لێ کراوە کەئەم راستیانە نەشارینەوە با ئازاریش بدرێین چونکە یان دەبێ هەر موسڵمان نەبین یان دەبێ تاقی بکرێینەوەو راست‌و ناراست دەرکەوێت، ئینجا خوا هەڕەشە لەوانە دەکات کە راستی دەشارنەوە بۆ ئافەرین‌و دەفەرموێ:

(١٨٨) گومان نەکەیت ئەو کەسانەی کە کەیف خۆشن بەوەی کە وتویانە لە شاردنەوەی راستی‌و پێیان خۆشە کە سوپاس بکرێن بەو شتەی کە نەیانکردوە دەی سا گومان نەکەیت کە ئەوە دەبێت بەرزگارکەریان لە سزا، وە بۆئەوان سزایەکی بەژان هەیە.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێك قسەیەکی درۆ بکات‌و ناراستێك بەراست دابنێت بۆ ئەوەی خۆی پێ زۆر بکات خوای گەورە بێجگە لە کەمی شتێکی تری پێ نادات}

هەروەها دەفەرموێ: [illegible] / ئەو کەسەی کە خۆی بە تێر پێشان دەدات لە شتێك کە پێی نەدراوە وەك ئەو کەسە وایە کە دوو پۆشاکی روکەشی پۆشی بێت}

دەڵێن هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە ئەوەبو کە جەماعەتێك هاتنە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ ، جا پێغەمبەر داوای شتێکی لێ کردن کە لە کتێبەکەی خۆیاندا نوسرابو ئەوانیش هاتن بە پێچەوانەی ئەوەی کە لە کتێبەکەی خۆیاندا نوسرابو بۆ پێغەمبەریان ﷺ خوێندەوە. ئینجا پێیان وت کە لە کتێبەکەی ئێمە وا نوسراوە جا تاقمێك لە خۆیان سوپاسیان کردن کە ئێوە پیاوی زرەنگو بە شەهامەت بون کە راستیتان شاردۆتەوەو بە محمدتان ﷺ نەوتوە جا ئەوانیش بەو سوپاسو هەڵنانەی هاوباوەڕەکانیان زۆر شادمان بون، لەفەرمودەیەکدا هاتوەکە: [illegible] ﴿ لَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ ﴾ [illegible]

﴿ ئالی عیمران: ١٨٨ / لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ کۆمەڵێك لە منافقەکان هەر کاتێ کە پێغەمبەری خودا ﷺ دەردەچو بۆ غەزا خۆیان وەپاش دەدا کە شادمان بون بەودانیشتنانەیان پاش پێغەمبەری خودا ﷺ جا هەر کاتێ کە پێغەمبەری خودا ﷺ دەگەیشتەوەماڵ بەهانەی نەچونیان باس دەکردو پێیان خۆشبوکەسوپاس کرێن لەسەر ئەوەی کە نەیانکردبو جا ﴿ لَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ ﴾ [illegible]

﴾ دابەزی}

لە فەرمودەیەکی پێغەمبەرمان ﷺ دا هاتوە کە [illegible] / هەر کەسێك پرسیاری زانستێکی لێ بکرێت کەبیزانێتو بیشارێتەوە رۆژی قیامەت لەغاو دەکرێت بە لەغاوێکی ئاگر} ئینجا ﷲ باسی دەسەڵاتو موڵکی خۆی دەکاتو دەفەرموێ:

(١٨٩) وە ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەوی دا هەیە هەموی موڵکی خوایە بە کافرو موسڵمانەوە بە گیاندارو بێ گیانەوەو ﷲ دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێکدا هەیە، جا بۆ ئەبێ لێی نەترسێینو بەندایەتی نەکەین؟ بەڵگەیەکی تر لە سەر دەسەڵاتی باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٩٠) بەبێگومان لە دروست کردنی ئاسمانانو زەویداو لە گۆڕاندنی شەوو رۆژدا. کە ئەم شەوو رۆژە بێ پسانەوە بە دوای یەکتردا دێن بە شێوەی دیاری کراو چەندین بەڵگەی گەورەی تێدایە بۆ ئەوانەی کە خاوەنی عەقڵو دەرك بن ﴿ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴾.

کێن خاوەن عەقڵەکان؟

جَزَآءُ خاوەن عەقڵ ئەو کەسانەن کە یادی خوا دەکەن بە پێوەو بە دانیشتنەوەو بە راکشانەوە واتە هەمیشە یادی خوا دەکەنو خوایان لە بیر ناچێتەوەو بیر دەکەنەوە لە دروستکردنی ئاسمانانو زەویو تەماشای ئەو هەمو نیعمەتانەی خوا دەکەن کە خوا لەم زەویەدا بۆ ئێمەی داناوەو تەماشای گۆڕانی شەو رۆژ دەکەن کەهەموی لەخزمەتی مرۆڤدایە دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان ناگونجێت تۆ ئەمەت بێهودە دروست کردبێت پاكو مونەزەهی بۆ تۆ کە ئیشی بێ کەڵك بکەیت، نەخێر ئیشەکانت هەموی لە سەر بناغەی دانایىو زانایيەو ئێمەیش بێ حیسێبو کتێب نین دەی بمان پارێزە لە سزای ئاگرو دەڵێن:

(١٩٢) ئەی پەروەردگارمان بێگومان ئەو کەسەی کە تۆ بیخەیتە ناو ئاگری جەهەنمەوە بەراستی سەرشۆڕو ریسوات کردوە، وە بۆ ستەکاران هیچ یارمەتی دەرێك نییە، واتە خوایە ئێمە لە رێزی ستەمکاراندا دامەنێ، چونکە باوەڕمان وایە هەر کەسێك ستەمکار بێت یارمەتی دەرێکی نیەو شەرمەندەو سەرشۆڕە. ئینجا ئەو ئینسانە ژیرانە درێژە بە پارانەوەی خۆیان دەدەن و دەڵێن:

(١٩٣) ئەی پەروەردگارا بەبێگومان کە ئێمە بیستمان بانگ کەرێك بانگی کرد بۆ ئیمان کە لە سەردەمی پێغەمبەرا، پێغەمبەر ﷺ خۆی بوەو دوای پێغەمبەریش ﷺ بانگ کەرانی راستەقینەی ئەم ئاینەیە هەتا قیامەت دێت، بانگیان کردینو وتیان باوەڕ بهێنن بە پەروەردگاری خۆتان جائێمەیش باوەڕمان هێنا ئەی پەروەردگارمان لە گوناهەکانمان خۆشبەو تاوانەکانمان بۆداپۆشەو لە گەڵ ئینسانە چاکەکاندا بمانمرێنە. واتە هەر کاتێ مەرگمان هات مەرگمان وەکو چاکە کاران بێت کە فریشتەکان لەو کاتەدا سەلامیان لێ دەکەن.

(١٩٤) ئەی پەروەردگارمان هەر تۆ دەپەرستین دەی پێمان بدە ئەو بەڵێنەی کە داوتە لە سەر زمانی پێغەمبەرکەت کە بریتیە لە یارمەتی دانو سەرکەوتن بە سەر کافرو ستەم کاران داو بەهەشتی هەتاهەتاییە، وە لە رۆژی قیامەتدا سەرشۆڕمان نەکەیت بە بێگومان کە تۆ پێچەوانەی بەڵێنی خۆت ناکەیت ئێمەیش چاوەڕوانی سەرکەوتنی دنیاو سەربەرزی رۆژی دوایت لێ دەکەین، چونکە فەرموتە:﴿ پێویستە لە سەر ئێمە کە یارمەتی خاوەن باوەڕان بدەین ﴾ روم/٤٩.

عەبدوڵای کوڕی عەباس دەڵێ: شەوێك لە لای پورم مەیمونەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ مامەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ هەندێ قسەی

کرد لە گەل خێزانی داو لە پاشان خەوت، کاتێ کە سێ بەشی ئاخری شەو هات لە خەو هەستاو دانیشتو تەماشای ئاسمانی کرد فەرمویː﴿ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾ پاشان دەست نوێژی گرتو سیواکی کردو یانزە رکات نوێژی کرد لە پاشان بیلال بانگی دا ئێنجا دوو رکاتی تری کردو لە پاشان هاتە دەرەوەو نوێژی بەیانی کرد بۆ خەڵك. [illegible])

(١٩٥) جا خوا دەفەرموێː با دڵنیابن کە من ئیشی هیچ کام لە ئێوە زایە ناکەم چ پیاو بێت چ ژن هەر کەسێك بەراستی ئیشی کرد بۆ خوا بە بێ جیاوازی پاداش دەدرێتەوە جا ئەو کەسانەی کۆچ دەکەن لە بەر خاتری خوا، وە دوور دەکەونەوە لە ماڵو دۆست وخزم وکەسی خۆیانو ئازار دەدرێن لە سەر ڕێگای منو بۆ خاتری گەیاندنی پەیامی من بە خەڵكو شەڕ دەکەنو شەهید دەکرێن بادڵنیابن کە لە هەموو گوناهانیان خۆش دەبم، وە بەراستی دەیانخەمە ناو بەهەشتانێکەوە کە دەڕوات بە ژێر ئەو بەهەشتانەدا چەندین جۆگە ئەمە پاداشتێکە لە لایەنی خوداوەو بە ڕاستی خوا لە لایەتی باشترین پاداش. ئوموسەلەمەی خێزانی پێغەمبەرﷺ پرسیاری لە پێغەمبەر ﷺکردو وتی[illegible] [illegible] ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ﴾ [illegible]/ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ نەم بیستوە کە خوا باسی ئافرەتانی کردبێت لە بارەی کوچ کردنەوە بە هیچ شێوەیەك؟ جا خوا ئەم ئایەتەی رەوانەکرد} بەڵێ مرۆڤ لە روانگەی ساختمانی لەشیەوە دو جۆرەو جیاوازیان هەیە، بەڵام لەزۆرشتدا هاوبەشنو هەریەکەوکارێکی تایبەت بەخۆیشی هەیە بەڵام لەبەرامبەر خواناسیو پەرهیزکاری وپاداشتیانەوە لەلایەن خوداوە هیچ جیاوازیەکیان نیەو هەردووکیان وەك یەك تەماشا دەکات جا ئەوەی کە ئافرەتو پیاو لە هەموو ڕویەکەوە وەك یەك دەزانێت لە نەفامیدا هیچ جیاوازییەکی نیە لە گەل ئەوانەی کە ئافرەتیان بە بێ گیان زانیوە، چونکە هەردووکیان لە ڕاستی لایان داوەو بە کوێرە ڕێگادا دەڕۆن هەردوو سەر لێشێواو گومڕان، بەڵێ لە پاداشتی کردەوەی چاك دا هەموو یەکسانن.

(ن) وەڵامی سوێندە واتە سوێند بە خۆم ئەو شتانەیان بۆ دەکەم. پیاوێك پرسیاری کرد لە پێغەمبەر ﷺ و وتیː ئەی پێغەمبەری خواﷺ پێت چۆنە ئەگەر من بکوژرێم لە ڕێگای خوادا کەخۆگرو چاوەڕێی پاداش بەمو ڕوم لە شەڕگاوە بێت، پشتم هەڵنەچەرخاند بێت ئایا خوا لە تاوانەکانم خۆش دەبێت؟

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ ۖ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۖ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

سُورَةُ النِّسَاءِ ٤ ١٧٦

فەرموی[illegible] [illegible]/ بەڵێ ئەگەر لە پێناو خوادا بکوژرێیت لە حاڵێکدا کە خۆگر بیتو چاوەڕوانی پاداشت بیتو روت لە مەیدانی جەنگ بێتو پشتت تێ نەکردبێت. لە پاش ماوەیەك فەرمویː[illegible]؟ چونت وتː ئەویش دوبارەی کردەوە پێغەمبەر فەرمویː[illegible] [illegible] [illegible]/ بەڵێ ئەگەر لە پێناو خودا بکوژرێیت لە حاڵێکدا کە خۆگر بیتو چاوەڕوانی پاداشت بکەیتو ڕوت لە مەیدانی جەنگ بێتو پشتت تێ نەکردبێت جگە لە قەرز کە جبرەئیل ئێستا ئەمەی پێ وتم}واتە موسڵمان ئەمە ئیشیەتی، بەڵام کافران بە پێچەوانەوە دەوڵەمەندو خاوەن دەسەڵاتن پێویستە ئاگات لە خۆت بێتو دڵ تەنگو خەمبار نەبیت، دەفەرموێː

(١٩٦) ئەو هات وچۆ کردنەی بێ باوەڕان بەم شارو بەو شارەدا لە کاتێکدا کە تۆ لە ماڵو جێگای خۆتیشدا دەر دەکرێیت با نەتخەڵەتێنێ.

(١٩٧) چونکە ئەوە خۆشیورابواردنێکی زۆر کەمو کۆتایەو بەم زوانە لە دەستیان دەردەچێت لە پاشان شوێنی ئەوان جەهنەمو پیسترین ئارامگایەکە بۆیان، بەڵام تۆ ئەو بەهەشتەت هەیە. دووبارە اللهﷻ دڵی خاوەن باوەڕان دەداتەوەو دەفەرموێː

(١٩٨) بەڵام بۆ ئەو کەسانەی کە تەقوایان هەیەو لە خوای خۆیان دەترسن و پەیڕەوی فەرمانەکانی دەکەن بۆ ئەوانە هەیە چەندین باخچە کە لە ژێر ئەو باخچانەدا چەندین جۆگا دەڕوات، بۆ هەمیشەش تێیدادەبن کەئەمەتەنها میواندارییەکە لە لایەنی خواوە بۆ ئەوان و ئەوەی کە لە لای خوایە زۆر چاکترە بۆچاکان.

(١٩٩) بێگومان لەناو ئەهلی کتێب دا کەسانێك هەن کە باوەڕ دێنن بە خواو بەوەی کە رەوانە کراوەتە لای ئێوەو بەوەش کە رەوانە کراوەتە لای خۆیان، ئەوانە گەردن کەچن بۆ فەرمانەکانی خواو ناکڕن بە نیشانەکانی خوا بەهەرەیەکی کەم و هەرگیز نیشانەکانی خوا ناگۆڕنەوە بەهیچ شتێك، بۆ ئەوان هەیە پاداشتێکی گەورە لە لایەن خوای خۆیانەوە، بەبێگومان کە الله زۆر بە پەلەیە بۆ محاسبە کردن و زۆر زوو حیساب لە گەڵ خەڵکدا دەکات. جا ئەوەی کە ئیشی چاکی نەکردبێت تازە لەو جێگایەدا هیچ پەلە قاژەیەکی بۆ ناکرێت و بە زویی لێکۆڵینەوەو حیساب دوایی دێت. دەی حسابێ بۆ خۆت بکە پێش ئەوەی کە حیسابت لەگەڵدا بکرێت. ئینجا الله رو دەکاتەوە خاوەن باوەڕان و سەرەتاو کۆتایی سورەتەکە دەبەستێت بە یەکەوە، پێشەکی فەرموی: ﴿الله ئەو زاتەیە کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینەی تر نیە بێجگە لە ئەو، ئەو قورئانەی رەوانە کردوەتە لای تۆ بۆ مەبەستێکی راستو رەواو دان دەنێت بە راستی ورەوایی ئەو پەراوانەی پێش خۆیدا﴾

وە باسی جوانکردنی ژیانی بۆ کردین و فەرموی ئەوە شتێکی دنیایین و پاشە رۆژو بەهەشتو رەزامەندی خوا کە لە هەمو شت گەورەترە کە ئامادە کراوە بۆ خاوەن باوەڕان و تێیگەیاندین تەنها رێبازی ئیسلام راستەو چەند شتێکی گەورەو گرنگی پێشاندایین کە بەڵگەن لە سەر دەسەڵاتو توانایی خوا وەك لە دایك بونی عیسا (عليه السلام) بە بێ باوكو یەحیای دا بە زەکەریا (عليه السلام) لە تەمەنێکی پیری و نائومێدی دا و تێیگەیاندین کە موڵك ودەسەڵات هەمو بە دەست خۆیەتی و بە کێی بداتو لە کێی بسەنێتەوە، وە دەمکوتی جولەکەو گاورو موشریکەکانی کرد کە دەیان وت: ئیبراهیم لە ئێمەیەو هەڕەشەی کرد لەوانەی کە پاشگەز دەبنەوەو باسی فەرز بونی حەجی بۆ کردین و داوای لێ کردین کە هەمومان دەست بگرین بە ئاینەکەی خواوەو بەش بەش نەبین و تێیگەیاندین کە ئەگەر پیاو بین و دەست بگرین بە ئاینە پیرۆزەکەی ئیسلامەوەو فەرمان بدەین بە چاکەو بەرگری بکەین لە خراپە باشترین گەلین لەم جیهانەدا ئینجا بە درێژی جەنگی ئوحودی بۆ باس کردین کە چەندین پەندو ئامۆژگاری تێدا بو، وە زیانێکی گەورەی گیانیشی تێدا بو بۆ موسڵمانان، چونکە بە شێوەی پێویست خۆیان نەگرتو ئێستاش دووبارە سرنجمان رادەکێشێت بۆ پێویست بونی ئەو ئارامیو خۆراگرییە لە سەر پارێزگاری ئایینە پیرۆزەکەی ئیسلامو دەفەرموێ:

(٢٠٠) ئەی خاوەن باوەڕان خۆ بگرن بەرامبەر بە رووداوەکان کە بەین بەین سەرهەڵدەداتو بەردەوام بن لە سەر خۆگرتن و بەم مەڵهەمە برینەکان سارێژ دەبن و دوژمنانی ناوخۆی مرۆڤ کە بریتیە لە نەفس و شەیتان و دوژمنانی دەرەوەی کە بریتیە لە مرۆڤە شەیتان سیفەتەکان و ستەمکاران و تاغوتان سەر شۆڕو رسوادەبن و وەك بەفری بەهار هەرەس دێنن و دەتوێنەوەو لەناو دەچن، وەبەو خۆگرتنە باوەڕداران پاداشتێکی گەورەو گرانیشیا پێ دەدرێت. وەك دەفەرموێ: ﴿خۆگران پاداشتێکی بێ ژمارەیان هەیە﴾ زومەر/١٠ .

وەخۆتان لە مەکۆ بدەن و سینگتان بکەن بە سپێر بۆ بەرپەرچ دانەوەی دوژمنانی ئایین و یەك دیواری پتەوو بە هێز بن تا دوژمنانتان نەتوانن بێنە ناو وڵاتی ئیسلامییەوەو گیان ومالمان حەڵاڵ بکەن. وەك دەفەرموێ: ﴿ بەرامبەر دوژمنانتان بە گوێرەی تواناتان خۆتان ئامادە بکەن لە هێزو لە ئەسپی بەسراوەی ئامادە کراو تا دوژمنانی خوداو خۆتانی پێ بترسێنن﴾ ئەنفال/٦٠.

لەم بارەیەوە زۆر فەرمودەی پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ هەیە، بەڵام ئێمە لێرەدا ئەم فەرمودەیە باس دەکەین کە دەفەرموێ: [illegible] / یەك رۆژ خۆ مەکۆ دان لە سەنگەری رێگای خوادا باشترە لە هەمو دنیاو ئەوەی کە لە سەریەتی، جێگای تولێ یەکێکتان لە بەهەشتدا باشترە لە هەمو دنیاو ئەوەی کە لە سەریەتی، رۆیشتنی تافێکی ئێوارەی بەندە لەرێگای خوادا یان تافێکی بەیانی باشترە لە هەمو دنیاو ئەوەی کە لە سەریەتی}

ئینجا سەری هەمو سیفەتە چاکەکانمان بۆ باس دەکات وداوامان لێ دەکات کە ئەو سیفەتە بەنرخەمان تێدا بێتو دەفەرموێ: وە لە خوا بترسن تا سەر بکەون و رزگار بن لە دنیا ولە قیامەتدا. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / لە خوا بترسە لە هەر کوێ دا بیت وە بە دوای خراپەدا چاکە بکە لە ناوی دەبات، وە بەرەوشتێکی جوان لە ناو خەڵکدا بجوڵێرەوە}.

سورەتی نیسا کە سورەتی چوارەمی قورئانەو لە مەدینەدا هاتوەتە خوارەوەو سەدوحەفتاوشەش ئایەتە، وتراوە بە گوێرەی دابەزین سورەتی نەوەدو سێهەمەو پاش سورەتی ([illegible]) و پێش ([illegible]) دابەزیوە. زۆربەی ئایەتەکانی باس لە پەیوەندی خێزانیو دامەزراندنی یەکەم قوتابخانەی مرۆڤایەتی دەکات بە تایبەت کاروباری ئافرەتانو یەکەم سورەتە کە بەتەواوی بناغەی دابەش کردنی کەلەپور رۆشن دەکاتەوە.

بەناوی ﷲ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەی خەڵکینە بترسن لەو پەروەردگارەتان، کە ئێوەی دروستکردوە لە یەك کەسو لەو کەسەش هاوسەری بۆ دروست کردو لەو دوو نەفەرەش پیاو ژنانی زۆری بڵاوکردەوەو بترسن لەو خوایەی کە ئێوە بە بۆنەی ئەوزاتەوە داوا دەکەن لە یەکترو هەروەها بە بۆنەی رەحمو بەزەییەوە بێگومان کە ﷲ چاودێرە بە سەرتانەوەو هیچی ئێوەی لێ ون نابێت.

لە سەرەتاوە پەروەردگار ئادەمی لە خاك دروست کردوە، پاشان کاتێ ئادەم لە خەوا بو لە پەراسوێەکی لای چەپی ئادەم حەوایشی دروست کردوە، ئادەم کە خەبەری بویەوە بە شتێکی جوانی زانیو ئولفەتیان بە یەکەوە گرت، ئینجا لەو هاوسەرە ئەم مرۆڤەی دروست کردوە، وتراویشە کە ئادەم لە حەوا دروست بوە،

بە گوێرەی ئەوەی ﴿وَخَلَقَ مِنۡهَا﴾ (ها) بۆ مێینەیە، مانای وایە لە پێشەوە مێ یەکە دروست بوە بیریان لەوە نەکردوەتەوە کەوشەی ﴿نفس﴾ لەزمانی عەرەبیدا مێیە و ﷲ دەفەرموێ: ئێوەم دروست کردوە لە یەك نەفسو های (مِنۡهَا)ش بۆ نەفسەکە دەگەڕێتەوە، واتە ئەوبۆ چونە هەڵەیە. بەڵێ بەرەی ئادەمیزاد هەمویان لەو بابو دایکەنو هیچ جیاوازییەك نیە لە نێوانیان دا وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەموتان لە ئادەمنو ئادەمیش لە خاك دروستکراوە} کەوابو هیچ جیاوازیەك لە بەینی مرۆڤەکان دا نیە مەگەر بە زیاتر لە خوا ترسان، وە با هیچ کەس خۆی هەڵنەکێشێت بە سەر کەسێکی تردا کە بڵێت من لە فلانە تیرەم وە ئەو لە فلانە تیرەیە دەی مادام خوای میهرەبانو دانا مرۆڤی لە یەك کەس دروستکردو پەروەردەی دەکاتو چاودێریەتی مافێکی ئێجگار گەورەی بە سەر ئەم مرۆڤەوە هەیە کە بەندایەتی بکاتو فەرمانەکانی جێ بە جێ بکات ئەم مافەیش لە بەر دوو شتە یەکەم: وەك وتمان: خودا هەمو مرۆڤی دروستکردوە. دووهەم: خودا هۆیە بۆ پەیدا بونی ئەم مرۆڤە لە

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ﴿١﴾ وَءَاتُواْ ٱلۡيَتَٰمَىٰٓ أَمۡوَٰلَهُمۡۖ وَلَا تَتَبَدَّلُواْ ٱلۡخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِۖ وَلَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَهُمۡ إِلَىٰٓ أَمۡوَٰلِكُمۡۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبٗا كَبِيرٗا ﴿٢﴾ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تُقۡسِطُواْ فِي ٱلۡيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تَعۡدِلُواْ فَوَٰحِدَةً أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُواْ ﴿٣﴾ وَءَاتُواْ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحۡلَةٗۚ فَإِن طِبۡنَ لَكُمۡ عَن شَيۡءٖ مِّنۡهُ نَفۡسٗا فَكُلُوهُ هَنِيٓـٔٗا مَّرِيٓـٔٗا ﴿٤﴾ وَلَا تُؤۡتُواْ ٱلسُّفَهَآءَ أَمۡوَٰلَكُمُ ٱلَّتِي جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ قِيَٰمٗا وَٱرۡزُقُوهُمۡ فِيهَا وَٱكۡسُوهُمۡ وَقُولُواْ لَهُمۡ قَوۡلٗا مَّعۡرُوفٗا ﴿٥﴾ وَٱبۡتَلُواْ ٱلۡيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُواْ ٱلنِّكَاحَ فَإِنۡ ءَانَسۡتُم مِّنۡهُمۡ رُشۡدٗا فَٱدۡفَعُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡۖ وَلَا تَأۡكُلُوهَآ إِسۡرَافٗا وَبِدَارًا أَن يَكۡبَرُواْۚ وَمَن كَانَ غَنِيّٗا فَلۡيَسۡتَعۡفِفۡۖ وَمَن كَانَ فَقِيرٗا فَلۡيَأۡكُلۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِذَا دَفَعۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡ فَأَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبٗا ﴿٦﴾

یەك گیان وئەو گیانەش کە ئادەمە لە خوا خۆیەوەیەو سەرچاوەی پەیدا بونی مرۆڤ بەتەنها هەر خۆیەتی کەواتە پەرەستنو بەندایەتی بۆ کردنی شتێکی پێویستە، هەروەها مادام ئێمە هەمو نەوەی ئادەمو حەواین پێویستە هاوکارو یارمەتی دەرو مشور خۆری یەکتر بین وەك لە سورەتی حوجورات ئایەتی سیانزە دا دەفەرموێ: ﴿ئەی خەڵکینە بە بێگومان کەئێمە ئێوەمان لە پیاوێك وژنێك دروستکردوەو کردومانن بە گەل گەلو تیرە تیرە تا یەکتر بناسنو لە گەڵ یەکتردا چاکە بکەن بەبێشك بەرێزتان لەلای خوا ئەو کەسەتانە کە زیاتر لە خوا بترسێت بێگومان کە ﷲ زاناو بەئاگایە﴾ وە لە بارەی خزمایەتیو پەیوەندیەکانیەوە چەندین فەرمودەی پێغەمبەرمان ﷺ هەیە یەکێك لەوانە ئەم فەرمودەیە: [illegible] / خۆشەویست ترین کردار لەلای خوا باوەڕبوونە بەخوا پاشان پەیوەندی خزمایەتیە پاشان فرمان بەچاکە کردنو بەرگری لە خراپە کردنە، وە ناشیرین ترین کردار لەلای خوا هاوبەشی دانانە بۆ خواپاشان بچڕانی خزمایەتیە} لەراستی دا ئەم لە خوا ترسانو پاراستنی مافی خزمایەتیە کە لە سەرەتای سورەتەکەوە هاتوە مەبەستێکی سەرەکیو هەرە گرنگی ئەم سورەتەیەو دەتوانم بڵێم هەمو باسەکانی یەکێك لەم دوو بەشە یان هەردوو بەشەکەی تێدایە، جا پێشەکی پێویستە خۆمان بەم دوو سیفەتە

چەكدار بكەینو ئینجا بچینە ناو سورەتەكەوە كە ئایەتی دووهەمی دەفەرموێ:

(٢) بە هەتیوان ماڵەكانیان بدەنەوەو ماڵی ئەوان نەگۆڕنەوە بە ماڵی خراپ جا ئەو ماڵە كەلو پەل بێت یان حەیوانو باخو كێلگە بێت، وە ماڵی ئەوان بەماڵی خۆتانەوە مەخۆن بەبێگومان ئەوە گوناهێكی گەورەیە. بەم شێوەیە ﷲ كە سەرپەرەشتو چاودێری مرۆڤە، پێشەكی مافی لاوازترین مرۆڤ باس دەكات كە هەتیوەو باوكی نیەو لەوانەیە كەمتەرخەمی تێدا بكرێتو ئەو مرۆڤە خۆی یان ئەو ماڵەی تێدا بچێت جا ئاوا فەرمانمان پێ دەدات كە ماڵی هەتیوان بدەینەوەو داگیری نەكەینو نەیشی گۆڕینەوە بە شتی خراپ، وە ئەو هەتیوانەی كە ئافرەت بوونو سەرپەرەشتەكانیان ماڵو جوانی ئەوانی بە لاوە پەسەند بو نیكاحیان دەكردن بەلاّم مارەییەكی دادپەروەرانەیان بۆ دانەدەنان لە بەر ئەوە ﷲ بەرگری كردن لەو جۆرە نیكاحەو فەرموی:

(٣) ئەگەر ئێوە دەترسن كە دادپەروەر نەبن لە ناو ئافرەتە هەتیوەكانداو مارەییەكی دادپەروەرانەیان بۆ دانەنێن، یان تەنها لە بەر ماڵ نیكاحیان بكەنو ئارەزۆتان لێیان نەبێت ئەو نیكاحە نەكەنو وازیان لێ بێنن با بە ئازادانە هاوسەر بۆ خۆیان هەڵبژێرنو ئێوەش ئەوەی كە پاكە لە ئافرەتان بێجگە لەو ئافرەتە هەتیوانە نیكاح بكەن بۆ خۆتان دووانو سیانو چوار واتە: لە ئیسلامدا ماوە دراوە هەتا چوار ژن بهێنن، بەلاّم ئەگەر ترسان بە دادپەروەرانە رەفتار نەكەن تەنها یەك ژن بهێنن. دادپەروەریش بریتیە لە دادپەروەری خەوتنو خۆراكو جلو بەرگو لەم شتانەدا ژنەكان دەبێ وەك یەك بن، بەلاّم خۆشەویستی دڵ داوا نەكراوە چونكە هەر لەم سورەتەدا هاتوە كە "ئێوە ناتوانن دادپەروەری رێك وپێك لە ناو ژنەكانتان دا بكەن" واتە دادپەروەری ناو دڵ چونكە دەبینی یەكێكیان ئەخلاقی چاكو رووخۆشترە كابرا زیاتر خۆشی دەوێتو یەكێكیان توندترە لە گەل كابراو باش هەڵسوكەوتی لە گەڵدا ناكات خۆشی ناوێت، كەلەسەر ئەو خۆشەویستییەی ناو دڵ لێپرسینەوە ناكرێت مادام نەیەتە كردارەوە. یان سود وەرگرن لەوانەی كە بە موڵكی یەمین دەستتان كەوتوە واتە بە پارەی خۆتان دەستتان كەوتوە، زەمانی كۆن ئەو ئافرەتانە بوون كە دەكڕانو دەفرۆشران واتە ئەگەر ترسان بە دادپەروەرانە رەفتار نەكەن یا یەك ژنی ئازاد بهێنن یان كەنیزەیەك، ئەگەر زیاد لە یەكێكیش بن واجب نیە وەك ئافرەتی ئازاد خەوتن وجلو بەرگیان وەك یەك بۆ بكات ئەگەرچی سونەتە لێرەش كابرا هەر دادپەروەرانە رەفتار بكات، جا ئەم كڕینو فرۆشتنە ئێستا لەوڵاتی ئیسلامیدا نەماوەو خەڵك بە رواڵەت ئازادە، بەلاّم بە داخەوە كوفر ئەمڕۆ هەموی كردوە بە بەندەو بە كەیفی خۆی كڕینوفرۆشتنی پێدەكات، بەلاّم بەندایەتیەكی زۆر زیرەكانەو ژێر بە ژێری كە بە رەواڵەت نەك بەندە نیە بەڵكو لافی ئازادیو دیموكراتیو مافی مرۆڤو ئەم شتانە لێ دەدات، ئینجا خوا دەفەرموێ: ئەم شێوە باشترە بۆ ئێوە كە ئێوە توشی هەژاری نەبن بە بۆنەی زۆری خێزانو منالەوە كە ئەو زۆریەش ببێت بە هۆی ستەمو لادان لە دادپەروەری، لە ریوایەتدا هاتوە كە پێغەمبەری خوا ﷺپەنای بەخوا دەگرت لەچوارشت: لەو چوارانە، [illegible] / لە بەلاّی سەخت پرسیار كرا بەلاّی سەخت كامەیە؟ فەرموی: ئەوەیە كە مرۆڤ ماڵی كەم بێت ومناڵی زۆر بێت} لە عائیشەوە هاتوە كە: [illegible] / بەراستی پیاوێك ئافرەتێكی هەتیوی هەبو جا نیكاحی كرد چونكە دارخورمای هەبو ئەگینا هیچ ئارەزۆیەكی لەوئافرەتە دا نەبو جا ئەم ئایەتە لەوبارەیەوە دابەزی ﴿ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تُقۡسِطُواْ فِي ٱلۡيَتَٰمَىٰ .[illegible] ﴾ النساء: ٣ ترساندنی لەوهەڵسوكەوتە بێ رەحمانە. / ﷲ دەفەرموێ:

(٤) مارەیی بدەن بە ژنەكانتان كە بەخششێكەو پێویستە لە سەرتان ئەوسا ئەگەر ئافرەتان ئێویان عەفو كرد لەو مارەییە هەموی یان بەشێكی بە دڵی خۆیان نەك بە هەڕەشەو ترس یان بە خەڵەتاندن، بیخۆن عافیەتتان بێت. لەفەرمودەدا هاتوە كە ئەگەر كەسێك ئافرەتێك مارە بكات و قەسدی وابێت كە مارەیی یەكەی نەدات وەك زینا بكات وایە.

(٥) ئەو ماڵەی كە ﷲ ئێوەی كردوە بە سەرپەرەشتی مەیدەنە دەستی مرۆڤی بێ عەقڵ ونەزان، وە رزقیان بدەنێ لەو ماڵەو جلو بەرگیان بۆ بكەنو بەقسەی جوان لە گەڵیاندا هەڵسوكەوت بكەن. ئەمە بۆ ئەوانەیە كە گێلنو نازانن ماڵ خەرج بكەنو بێ سەرپەرشتن پێویستە ئەو ماڵەیان لە دەست دەربهێننو بە گوێرەی پێویست خواردنو پۆشاكیان لەو ماڵە بۆ بكەنو ماوە نەدەن كە ئەو ماڵەیان بە هەدەر بڕوات مانای ئەوە نیە، كە تۆ ماڵەكەی لێ بسێنی بە شەقو بە تێهەڵدان چونكە مەبەستی سەرەكی ماڵ نیە بەڵكو مەبەست كابرایە، واتە: ئەو كەسە فێری رەوشتی جوانو ئیدارە كردنی باش بكە تا هێواش هێواش ئەویش هەستی دڵسۆزیو چۆن ژیان بكاتو لە ئایندە دا ببێت بە مرۆڤێكی بە سود لە كۆمەڵگادا، ئا بەم شێوەیە ئیسلام چاودێرو مشور خۆری گەلەو هەموبان بە یەكەوە دەلكێنێتو لە خۆشیو

ناخۆشی یەكتر ئاگاداریان دەكاتەوەو هەریەك بەرامبەر بەوی تر بە بەرپرسیار دەزانێت‌و دەڵێت: [illegible] / هەموتان شوانن‌و هەموتان بەرپرسن لە ژێر دەستەكەی خۆتان}، بەڵێ پاش باسی هەتیو وا لێرەشدا باسی مرۆڤی هەڵە خەرج ونەزان دەكات، كە ئەگەر نەیزانی ماڵ خەرج بكات ئەوە بۆی نیە كەبڵێت ماڵی خۆمەو بەكەیفی خۆمە چۆنی خەرج دەكەم، چونكە خوا دەفەرموێ: ﴿أَمۡوَٰلَكُمُ﴾ ماڵەكانتان، چونكە ئەو كابرای هەڵە خەرجە ئەگەر هەموماڵەكەی خۆی خەرج كرد لە دواییدا فەقیر دەكەوێت‌و دەبێت بەبار بە سەر كۆمەڵگاوە لە بەر ئەوە ئەوان مافیان هەیە بە سەریەوە لێرەوە دەردەكەوێت، كە ئەو ماڵ وسەروەتە هەموی موڵكی ئەو خەڵكە موسڵمانەیەو ئەمانەتە لە دەستی میری‌و دەسەڵاتداری وڵاتدا بە گشتی، جا ئەگەر بە شێوەیەكی دادپەروەرانە خەرجی نەكردو درایە دەستی كۆمەڵێك نەزان‌و بە كەیفی خۆیان خەرجیان دەكرد لە سەر موسڵمانان واجبە كە بە دەنگ بێن ونەهێڵن ئەو ماڵە بەو شێوەیە سەرف بكرێت. جێگای داخە بۆ دەبێ مرۆڤەكان ژیرو دانا نەبن‌و پەند لە رابردوی خۆیان وەرنەگرن هەر كام دێتە سەر كار ئەوی تر تاوانبار دەكات بە خراپە كاری بەتایبەت لەبارەی داراییەوەو كەچی خۆیشی بە هەمان رێی وشوێندا دەڕوات، جا ئەوەی كە دەستی لە ناو ماڵی موسڵمانان دایەو بە كەیفی خۆی خەرجی دەكات با بزانێت كەرۆژی دادگایی كردنی دێت‌و كورسی بۆكەس نامێنێ [illegible] / چەندجوانە شیردەرو چەند ناشیرینە شیر بڕەوە} واتە ریاسەت‌و لێ سەندنەوە. هەر لە سەرەتای ئەم سورەتەدا تێی گەیاندین كە هەمومان لە یەك بەرەبابین‌و كەس بە سەر كەسدا جیاوازی نیەو بە بۆنەی خزمایەتیەوە مافمان هەیە بە سەر یەكترەوەو لە پاشدا لە لاوازترین كەسی كۆمەڵەوە كە هەتیو بو سورەتەكەی دەست پێ كردو داوای لێ كردین كە ماڵیان نەخۆین‌و تەماع لە ماڵ‌و جوانی ئافرەتی هەتیو نەكەین‌و ماڵ بە دەستی هەڵە خەرج ونەزانەوە نەدەین وماڵی هەتیوانیش بپارێزین هەتا باڵغ دەبن وەك دەفەرموێ:

(٦) كاتێ ماڵتان وەرگرت لەو هەتیوانەی كە سەرپەرشتیان دەكەن تاقیان بكەنەوە هەتا دەگەنە حەدی بلوغ‌و نیكاح جا ئەگەر ئێوە دەركتان كرد كە ئەوان پێگەیشتون‌وبەفامن و دەتوانن ماڵەكەیان بەجوانی سەرف بكەن جا ئالەو كاتەدا ماڵەكەیان پێ بدەنەوەو ماڵەكەیان بە زیادەڕەوی بە پەلە پەل نەخۆن بەر لەوەی كە گەورە ببن‌و هیچیان بۆ نەمێنێتەوە، جا كەسێك كە سەرپەرشتی ئەو ماڵە دەكات ئەگەر دەوڵەمەندە با خۆی لێ بگرێتەوەو لەو ماڵانە خەرج نەكات، وە ئەگەر كابرا فەقیرەو سەرپەرەشتی ئەو جۆرە ماڵانە دەكات با بە شێوەی عادەت بیخوات واتە چەندێك پێویستی هەیە با لەو ماڵە خەرج بكات. هەتیو بەو كەسە دەڵێن كە باوكی نەمابێت و باڵغ نەبوبێت جا باڵغ بوون لە كوڕاندا یان بە پەیدابونی شەهوەت دەبێت وەك لەم فەرمودەدا هاتوە كە دەفەرموێ: [illegible] / دوای پەیدا بونی شەهوەت هەتیوی نیە} وە یان تەمەنی بگاتە پانزە ساڵ كە ئەمەش لە ریوایەتی بوخاری دا هاتوە كە عەبدولای كوری عومەر دەڵێت: بۆ جەنگی ئوحود خۆم پیشانی پێغەمبەرﷺ دا كە چواردە ساڵ بووم ماوەی نەدامو لە شەڕی خەندەق دا كە پانزە ساڵ بووم پیشانی درام ماوەی هاوكاری پێ دام كە بەشداری لە شەڕ بكەم عومەری كوری عبدالعزیز فەرموی: ئەمەیە نێوانی بچوك‌و گەورە، جا پێویستە موسڵمانان ماڵی ئەو مرۆڤە لاوازانە بە جوانی بپارێزن وتەماعی تێ نەكەن، بەڵام ئەگەر ئەوەی كە سەرپەرشتی دەكردن فەقیر بو جا ئەوە دایكی مناڵەكان بێت یان بێجگە لەو بێت دەتوانێت بە شێوەی باوی خەڵك بیخوات وەك لە پێشەوە وتمان ئەمە رێگای راست ودروستە بۆ سەرپەرەشتەكانی ئەو ماڵە جا ئەوەی كە ئەمڕۆ لە هەندێ ناوچەی كوردستان دا باوەو بانگی مەلا دەكەن لە پاش مەرگی خاوەن ماڵەكەو ماڵ دەفرسێنن‌و دەیدەن بە دایكی مناڵەكان گوایە ئیتر ئەو ماڵە حەڵاڵە ئەوە شتێكی ناڕاستەو هیچ بەڵگەیەكی شەرعی نییە یان لە هەندێ جێگای تردا سەر لە هەتیوان نادەن وئەگەر سەریشیان لێ بدەن شتێكی كەم وەك چای یان شتێكی تریان بۆ بهێنن نایخۆن ئەوەش شتێكی پەسەند نیەو بگرە تاوانیش بێت، چونكە مناڵەكان بەو نەخواردنە برینەكەیان تازە دەبێتەوەو باوكیان دەكەوێتەوە بیر، برام سەر لە هەتیوان بدە خێرت دەگاتێ جا ئەگەر هەتە شتێكیش لە گەڵ خۆتدا ببەو دڵخۆشیان بكە، وە ئەگەر دەسەڵاتیشت نەبو بەو سەر لێدانە ئەوان دڵیان خۆش دەبێت‌و ئەگەر شتێكی بچوكیان بۆ هێنایت بیخۆو دڵیان مەشكێنە تۆش چیت پێ كرا لە چاكە درێغی مەكە هەر هیچ نەبێت ئامۆژگاریان بكە گوێ لەو قسە پووچە مەگرە كە دەڵێن: (هەتیو لە سێبەری ماڵەكەیشیا دانیشیت گوناهت دەگات) لە مەو دوا هەر لەم سورەتەدا باسێكی تری ماڵی هەتیو دێت. جا ئەگەر كەسێك ناچار بو بە خواردنی ماڵی هەتیو لە پاشان دەوڵەمەند بو بیداتەوە یان نە، دوو بۆچون هەیە یەكێكیان ئەوەیە كە نەخێر پێویست ناكات بیداتەوە كە ئەمەشیان راستە لە لای زانایانی شافیعی مەزهەبدا، چونكە ئایەتەكە حەڵاڵی كردوە بۆ ناچارو باسی بژاردنەوەی نەكردوە بەڵێ ماڵی هەتیوان دەبێ بپارێزرێ تا باڵغ دەبن دیارە خەرجی

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ ٱلْقِسْمَةَ أُو۟لُوا۟ ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينُ فَٱرْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا۟ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ ٱلَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا۟ مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَٰفًا خَافُوا۟ عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْيَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلْيَتَٰمَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِىٓ أَوْلَٰدِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۚ فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُۥ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُۥ وَلَدٌ وَوَرِثَهُۥٓ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ ٱلثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُۥٓ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ ٱلسُّدُسُ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۗ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

هەتیوەکانی لێ دەکرێت جا ئەگەر مایەوە کاتێ باڵغ بوون دەبێ بیاندرێتەوە، جا دەفەرموێ: کاتێك کە ماڵەکەتان پێدان دەی شایەت بگرن لە سەری نەوەك شەڕو نیزاع دروست بکرێت لە دواییداو بەسە کە ﷲ حیسابی لە گەڵ دا بکات. واتە بزانن ئەگەر تۆی شایەت بگر تەنها بۆ فرو فێل بێت لەو شایەتیەدا تۆ رزگار نابیت جا ئاگات لە خۆت بێت بزانە کە ﷲ لێپرسینەوەت لە گەڵدا دەکات‌و زۆر بە وردی تەماشای ئیشەکانتان دەکات‌و زەرەی لا ون نابێت، ئینجا باسی مافی پیاوو ژن دەکات لەمیرات‌و دەفەرموێ:

﴿٧﴾ بۆ پیاوان بەشێك هەیەلەوەی کە دایك وباوکیان‌و خزمانیان بە میرات بە جێی دەهێڵن هەروەها بۆ ژنانیش هەیە بەشێك لەوەی کە لە دایك وباوکیان‌و خزمانیان بە جێ دەمێنێ لەو ماڵە کەم بێت یان زۆر بێت بەشدارن تێیدا، ئەمە بەشێکی فەرز کراوەو لەلایەن ﷲ و دانراوەو کەس بۆی نیە بیگۆڕێت‌و دەبێ بەو شێوەبێت کە لە پاشدا باس دەکرێت بۆمان، ئینجا ﷲ یاسایەکی تر سەبارەت بەو کەسانەی کە لە کاتی دابەشکردنی میرات دا ئامادە دەبن باس دەکات ودەفەرموێ:

﴿٨﴾ خۆ ئەگەر لەکاتی دابەشکردنی میراتدا خزمانی نزیکی‌و هەتیوان‌وکەم دەستان لەوێ بوون‌و میراتیان وە بەر نەدەکەوت ئەوە لەو ماڵە بەشی ئەوانیش بدەن، جا زۆرێك لە زانایان پێیان وایە کە ئەم ئایەتە مەنسوخە بە ئایەتی ([illegible]) وە بە گوێرەی ئوسولّ بە مەنسوخ دانەنرێت چاکەو ئەگەر ئەوانە حازر بون شتێکیان پێ بدرێت ئەمە ریواتێکە لە عەبدوڵا ی کوڕی عەباسەوە. وە قسەیان لە گەڵدا بکەن بە قسەیەکی جوان، وە ئەگەر هەر نەگونجا هیچ بەوانە بدرێت با بە قسەیەکی جوان دڵی ئەو جۆرە خزمە فەقیرو هەتیوانەی تر بدرێتەوە چ بڵێین ئایەتەکە مەنسوخە یان ماڵەکە وا نیە شتێ بەوان بدرێت وەك باخ‌و خانوو زەوی‌و زار.

﴿٩﴾ با بترسن ئەو کەسانەی کە ئەگەر لە پاش خۆیان منالانێکی لاواز بە جێ بهێڵن کەبترسن لێیان کە چییان پێ بکرێت‌و چۆنیان لە گەڵدا بجوڵێنەوە با ئاوەهایش بجوڵێتەوە لە گەڵ ئەو هەتیوانەی کە لە ژێردەستی ئەواندایە جابا لە خوا بترسن‌و با قسەی جوانیان لە گەڵدا بکەن وە دڵیان نەشکێنن لە فەرمودەیەکدا کە مسلم بۆمان دەگێڕێتەوە هاتوە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێك دوو کچ ـ هی خۆی یان هەتیوبن ـ بە خێو بکات تا باڵغ دەبن لە رۆژی قیامەتدا من وئەو ئاوەهادەچینە بەهەشتەوە هیمای کرد بەدوو پەنجەی} بەشێوەیەکی تر : بابترسن ئەوکەسانەی کەمنالانی وردیان لەپاش بەجێ دەمێنێ لەوەسیەتکردندا زیانیان پێ نەگەیەنن‌و با قسەی جوانیان بۆ بکەن و.....هتد ئینجا دەفەرموێ:

﴿١٠﴾ بەراستی ئەوانەی کە ماڵی هەتیوان دەخۆن بەناڕەوا ئەوانە هەر ئاگر دەخەنە ناو سکی خۆیانەوەو بەم زوانە دەخرێنە ناو ئاگرێکی بڵێسەدارێشەوە واتە لە دنیادا بەخواردنی ئەوماڵەئاگر دەخەنە ناو سکی خۆیانەوە، جا دەگونجێت هەر ئاوەها بێت‌و خوا بیکات بە موسیبەتێك بۆ ئەو کابرایە تا هەمو سەروەت‌و سامانی لە بەین دەبات‌و دەیسوتێنێت لە دنیادا، جا کە باسی هەتیوی بۆ کردین، دیارە کەسێك دەمرێت بۆیە هەتیو دەبێت جا ئەگەر ماڵ‌و شتێکی لێ بە جێ ما چۆن دابەش دەکرێت؟ ﷲ دەفەرموێ:

﴿١١﴾ ئا بەم شێوەیە وەسیەتتان بۆ دەکات لە بارەی منالەکانتانەوە ئەگەر هات‌و کەسێك مردو منالی لێ بە جێما نێرو مێ‌و تێکەلاو بۆهەر کوڕێك بەوێنەی دووخوشك بەشیەتی، لێرەدا ئەوانەی کە باوەڕیان بە خواو حاکمیەتی خوا نیە دەم دەکەنەوەو خۆیان بە مشور خۆرو خەمخۆری ئافرەتان پێشان دەدەن‌و رەخنە لە ئایین دەگرن‌و دەڵێن ئایین مافی تەواوی بە ئافرەت نەداوەو ئافرەتی بە کەم تەماشا کردوە بەڕاستی ئەمە وەك وتمان: بەلگەی بێ‌باوەڕی‌و نەزانیە، یان بۆ هەڵخەڵەتاندنی ئافرەتە ئەگینا دەتوانم بڵێم لێرەدا ئافرەتان زیاتریان لە پیاوان بەر دەکەوێت، چونکە ئافرەت وەك ئەو بەشەی خۆی دەبات کە

نیوەی براکەیە خەرجی هەر لە سەر برای گەورەیە تا شو دەکاتو ئینجا خەرجی لە سەر مێردەکەیەتیو ئەگەر بە ئەندازەی چیایەك ماڵی خۆی هەبێت دەتوانێ هیچی لێ خەرج نەکات، بەڵام براکەی خەرجی خوشکەکەی تا شو دەکاتو خەرجی خۆیو خەرجی ژن هێنانی لە سەرە دەی ئایا ئەمەی کە بردویەتی لە چاو خوشکەکەیدا زۆرە یان کەم ؟ لەو بارەوە ئەو ئافرەتانە مافی کەسیان لەسەرنییە بەڵام لە بەر ئەوەی کە کابرای مردو هی هەردووکیانەو هەردوو دڵیان بریندار بوە نیوەی براکەی پێ دەدرێت، جا ئەگەر هەر ئافرەت بوونو زیاتر لە دووان بوون ـ ئەگەر دوانیش بوون ـ وەك لە فەرمودەی سەحیحدا هاتوە ئەوسا دوو بەش لە سێ بەشی تەواوی ئەو ماڵە بۆئەوانە واتە ئەگەر کابرا بمرێت دوو کچ یان دوو خوشك یان زیاتر لەوانەی هەبێت دەبێ ئەو ماڵە دابەش بکەن بە سێ بەشو دوو بەشی ئەو ماڵە بەوان بدرێت، وە بەشێك دەمێنێتەوەو ئەگەر یەك کچی بو، یان یەك خوشکی بو ئەوسا نیوەی ماڵەکە بۆ ئەو دەبێتو نیوەکەی تری دەمێنێتەوە جا ئەگەر ماڵی گشتی([illegible]) رێك وپێك نەبو دابەشی دەکەن بە سەر ئەو کەسانەی کە خاوەنی فەرزو واجبەکانن ـ جگە لەپیاوژن بە گوێرەی دابەش کردنی خۆیان لە پێشەوە، پیاوو ژن هەر فەزە دیارییەکەی خۆیان پێ دەدرێتو بۆ باوكو دایکی مردوەکە، لەوەی کە بەجێماوە لە پاش مردوەکە ئەگەر ئەو مردوە منالێ ، کوڕ یان کچی بو شەش یەك دەبەن خۆئەگەر مردوو منالێ نەبو یان منالێ کوڕی نەبو لەم کاتەدا دایك سێ یەکی ماڵەکە دەبات، جائەگەر چەند برا یان خوشکێکی بوو ئەو کاتە دایکی دووبارە شەش یەك وەردەگرێت واتە دایکی سێ یەکی ماڵەکە دەبات کاتێ مردوو نە منالێ ببێت وە نە منالێ کوڕی ببێت وە نە ژمارەیەك لە خوشك برای هەبن وە ئەگەر یەکێك لەوانە بو دایك شەش یەکی ماڵەکە دەبات ئەمەش لە پاش ئەنجامدانی وەسیەتێك کە ئەو مردوە دەیکات یان دانەوەی قەرزەکانی. ئەوە بەو مانا نیە کە قەرزەکە لە دواییدا بدرێتەوە بەڵکو پێشەکی قەرز دەدرێتەوە ئینجا وەسیەتەکەی جێ بەجێ دەکرێت بە مەرجێك لە سێیەکی ماڵەکە تێ نەپەڕێتو پاشان بە سەر میرات گراندا دابەش دەکرێت بەو شێوەیە کە باسکرا، ئینجا دەفەرموێ: باوکانتانو کوڕەکانتان ئێوە نازانن کامیان سودیان زۆرترە بۆتان، کەواتە نە باوك بێ بەش دەبێتو نە ئەولاد بێ بەش دەبێت واتە هەرگیز دایك وباوك بێ بەش نابن لە ماڵی ئەولادیان وە ئەلادیش بێ بەش نابێت لە ماڵی دایك وباوك ئەگەرشتێك نە بێ بە هۆی بەرگری. هەندێ کەس دەڵێت فلانە کورم بێبەری کردوە ئەوە بە هیچ شێوەیەك بێبەری نابێتو قسەیەکی هەڵەیە، چونکە خوا دەفەرموێ: ئێوە نازانن کامیان سودیان زیاتر دەبێتو ئەو بەشەش دیاری کراوە لە لایەنی خوا وەو کەس بۆی نیە دەستکاری بکات، بە بێگومان کە ﷻ زانەرەو دانایەو ئیشی بێسودی نیە، کەواتە کەس مافی دەست کاری نیە.

ئەم ئایەتەو ئایەتی پاش ئەمو ئایەتی ئاخیری ئەم سورەتە کە سێ ئایەتن لەسەر چۆنیەتی دابەشکردنی میرات دەدوێن، هەر چەند فەرمودەی پێغەمبەرﷺ لەم بارەوە هاتوە هەموی بەیانی ئەم سێ ئایەتەنو ئەم عیلمە عیلمێکی زۆرگرنگەو وتراوە یەکەم عیلمە کە لە بیر دەچێتەوە. جابیری کوڕی عەبدوڵا دەڵێت: نەخۆشبوم پێغەمبەری خواﷺ کە ئەبو بەکری لە گەڵدا بو هاتە سەر خۆشیم بە پیادە لە ناو خێڵی (بەنی سەلەمە)دا پێغەمبەری دی کە من هۆشم بە خۆم نیە، داوای کرد هەندێ ئاویان بۆ هێناو دەست نوێژی لێ گرت لە پاشان هەندێ ئاوی لێ پرژاندم دەسو دەم هاتمەوە هۆش وتم چ پڕیارێکت هەیە ئەی پێغەبەری خواﷺ لە بارەی ماڵەکەمەوە؟ جا ئەم ئایەتەدابەزی ﴿ يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِيٓ أَوۡلَٰدِكُمۡۖ لِلذَّكَرِ مِثۡلُ حَظِّ ٱلۡأُنثَيَيۡنِۚ ﴾ {[illegible]} ئەمەی کە باسکرا سەبارەت بە دابەزینی ئەم ئایەتە لەوە دەچێت ئەم پرسیارە وەڵامی هۆی دابەزینی ئاخر ئایەتی ئەم سورەتە بێت، چونکە لە وکاتەدا جابیر خوشکی بوەو (کەلالەی) پێ دەوترێت ئەم فەرمودەیەی تر دیسان کە لە جابیرەوە هاتوە نزیکترە کە خێزانی کوڕی سەعدی ڕەبیع هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺئەمە دوو کچەکەی سەعدە کە باوکیان لە گەڵ تۆ دا لە ئوحود دا شەهید بو بەڕاستی مامەکەیان ماڵەکەی بردونو هیچی بۆ ئەمان نەهێشتوەتەوە، ئەگەر ماڵیشیان نەبێت کەس نایانخوازێت جابیر دەڵێت: پێغەمبەرﷺ فەرموی خوا لەم بارەوە فەرمان دەردەکات، جابیر دەڵێت هەر بە دوای ئەوەدا ئایەتی کەلەپور([illegible]) دابەزیو پێغەمبەری خواﷺ ناردی بە شوێن مامەکەیان داو فەرموی: [illegible] /بە دوو کچەکەی سەعد دوسێیەکی ماڵەکەیان پێ بدەو هەشت یەکی ماڵەکە بدە بە دایکەکەیانو ئەوەی کە ئەمێنێتەوە بۆ خۆت} لێرەوە دەرکەوت کە دوو کچیش هەر دوو بەش لە سێ بەشی تەواوی ماڵەکە ئەبەن.

ئەوەش بزانە کە دایك بە سێ شێوە میرات دەبات کە دووانیانمان لە پێشەوە باس کردوە سێهەمیان ئەوەیە کە دایك پاش مافی مێرد یان ژن یەك بەش لە سێ بەشی باقی دەبات وە ئەوەی کە دەمێنێتەوە باوك دەیبات ئەویش تەنها لەم دوو جێگادا دەبێت: یەکەم: کابرایەك بمرێت دایك وباوكو ژنی هەبێت، کەژنەکە چواریەکی تەواوی ماڵەکە دەباتو دایکەکە سێ یەکی باقی

﴿ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (١٢) تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٣) وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُّهِينٌ (١٤) ﴾

ماڵەکەوئەوی تر هی باوکە **دووهەم**: ژنێك بمرێت دایك وباوكو مێردی هەبێت. مێردەکە نیوەی ماڵە کەی دەبات پاشان لەنیوەکەی تری دایکی سێیەك دەباتو باقی هی باوکێتی، درێژەی ئەم باسانە لە پەراوە فیقهەکاندا تەماشا بکە، ئینجا دەچینە سەر ئایەتی دووهەمی میرات کە دەفەرموێ:

(١٢) نیوەی میراتێ کە لە خێزانەکانتان بە جێ دەمێنێ بۆ ئێوەیە ئەگەر ئەو ژنانە منداڵ، یان منداڵی کوڕیان نەبێت چ لەو مێردە یان لە مێردێکی تری، وە ئەگەر منداڵ یان منداڵی کوڕیان بو ئەو کاتە ئێوەی مێرد چواریەك دەبەن لەوەی کەلە ژنەکانتان بە جێ ماوە پاش ئەنجامدانی وەسیەتێك کە کردویانەو دانەوەی قەرزێك کە لە لایان بێت، کەواتە دانەوەی قەرزەکە لەپێش دابەش کردنە، ئینجا بزانن بە پێچەوانەوە ئەگەر مێردەکە بمرێتو ژنەکە بمێنێتەوە، ئەوان چوار یەکیان هەیە لەوەی کە ئێوەی مێرد بە جێی دەهێڵن لە ماڵو سامان ئەگەر ئێوەش منداڵ یان منداڵی کوڕتان نەبو بەڵام ئەگەر منداڵ یان مناڵی کوڕتان هەبو ئەوسا ژنەکان هەشت یەکیان هەیە. زیادیە کەدەمێنێتەوە ئەگەر کەسی نەبو بە ماڵی گشتی (...) دەدرێت.

پێویستە ئەوە بزانین ئەگەر ژنەکان دوو یان سێ یان چوار بوون هەر هەشت یەکیان هەیە ئەگەر کابرا مناڵی هەبو، وەئەگەر مناڵیشی نەبو بە هەموویان چواریەك دەبەن ئەمەش دوای جێ بە جێ کردنی وەسیەتەکەتانو دانەوەی قەرزەکانتانە. وە ئەگەر پیاوێك ئیرسی لێ دەبەرا بە شێوەی "کەلالەی"یان ژنێك بە شێوەی کەلالەی ئیرسی لێ دەبرا.

(**کلالە**) واتە ئەو کەسەیە کە نە ئەسڵی هەبێت و نە فەرع، واتە نە دایك وباوکی هەبێتو نە منداڵیشی هەبێتو بمرێت جا برا یان خوشکێکی دایکی هەبێت ئەوسا بۆهەمو یەکێك لەوانە شەش یەکی ماڵەکەی پێ دەدرێت چ خوشك بێت چ برا ئەوسا ئەگەر زیاتر لەیەك بون لەوانە جا ئەو کاتە شەریکن لە سێ یەك دا چ هەموویان پیاو بن چ هەموویان ژن بن چ تێکەڵاو بن بە بێ جیاوازی لە نێوان نێرومێدا لێیان بەش دەکرێت لە دوای وەسیەتێك کە کردویانە یان دانەوەی قەرزێك کە لە سەریانە بەو مەرجەی وەسیەتەکەی زیانگەیەنەر نەبێتو بۆ شتی قەدەغە نەبێت، چونکە ئەگەر وەسیەتەکە زیانی بو هەڵدەوەشێتەوەو جێبەجێ ناکرێت، وە ئەمەی کە باسکرا وەسیەتێکە لە لایەنی خواوە بۆ مرۆڤو بۆ خاوەن باوەڕان کە ئیشی پێ بکەن، وە بەراستی اللَّهُ زانەرو بەحەوسەڵەیە. پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: (...) / (...) / خوا بە هەمو خاوەن مافێك مافی خۆی پێداوە کە وابو نا بێ وەسیەت بکرێت بۆ کەسێك کە خۆی میرات گر بێت} چونکە مافی خۆی پێدراوە.

(١٣) ئەوەی کە باسکران سنورگەلێکن کە اللَّهُ داناونو هەرکەسێك بەشێکی هەبو دەبێ بەو شێوەیە پێی بدرێتو هەر کەسێك ئیتاعەی خواو پێغەمبەرەکەیﷺ بکات، خوا دەیخاتە ناو بەهەشتانێکەوە کە لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا چەندین جۆگە دەڕوات کەبۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوەو بەراستی ئەوەیە بەهرەو دەستکەوتی گەورە. جاسەبارەت بە سەرپێچی کەرانیش دەفەرموێ:

(١٤) ئەوسا هەر کەسێك نا فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ بکات و سنورەکانی خوا ببەزێنێت اللَّهُ دەیخاتە ناو ئاگرێکی گەورەوە کەبۆ هەمیشە تێیدا دەمێنێتەوەو بۆ ئەو هەیە سزایەکی وا کە گاڵتەی پێ دەکات.

ئەوەتە دۆزەخیان بەهێزی ئاگر بەرز دەکرێنەوە تا نزیکی دەرگای جەهەننەم دەبنەوە دیسان فریشتەکان بە گورزی ئاگرین لێیان دەدەنو سەرەو خواریان دەکەنەوە بە ناو ئاگردا ئا بەو شێوەیە یاریان پێ دەکرێ. ئینجا اللَّهُ حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکات ودەفەرموێ:

وَٱلَّٰتِي يَأۡتِينَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمۡ فَٱسۡتَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِنَّ أَرۡبَعَةٗ مِّنكُمۡۖ فَإِن شَهِدُواْ فَأَمۡسِكُوهُنَّ فِي ٱلۡبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّىٰهُنَّ ٱلۡمَوۡتُ أَوۡ يَجۡعَلَ ٱللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلٗا ﴿١٥﴾ وَٱلَّذَانِ يَأۡتِيَٰنِهَا مِنكُمۡ فَـَٔاذُوهُمَاۖ فَإِن تَابَا وَأَصۡلَحَا فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ تَوَّابٗا رَّحِيمًا ﴿١٦﴾ إِنَّمَا ٱلتَّوۡبَةُ عَلَى ٱللَّهِ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٖ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧﴾ وَلَيۡسَتِ ٱلتَّوۡبَةُ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ إِنِّي تُبۡتُ ٱلۡـَٰٔنَ وَلَا ٱلَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمۡ كُفَّارٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَرِثُواْ ٱلنِّسَآءَ كَرۡهٗاۖ وَلَا تَعۡضُلُوهُنَّ لِتَذۡهَبُواْ بِبَعۡضِ مَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِن كَرِهۡتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَيَجۡعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيۡرٗا كَثِيرٗا ﴿١٩﴾

﴿١٥﴾ ئەو ئافرەتانەی کە داوێن پیسی بکەن لە ژنانتان داوای چوار شایەت بکەن لە خۆتان، واتە ئەو بڕیارە سەبارەت بە ئافرەتی موسڵمانە، جا ئێمە ئەگەر حوکممان لە دەست دابو کافر لە وڵاتماندا ژیا بەو مەرجانەی کە بۆی دانراوەو شتی خراپی وای کرد لە ناو خۆیاندا تا خۆیان نەیەنە دادگا ئێمە لێیان ناپرسینەوە بەڵام ئەگەر هاتنە لامان دە بێ حوکمیان بۆ بکەین بەو شێوەی کە حوکم دەکەین بە سەر ئافرەتی موسڵمان دا، ئینجا دەفەرموێ: ئەگەر شتێکی وایان کرد واتە ئەگەر بە چوار شایەت نەبێت ئەو تاوانە سابت نابێت، چونکە ئەوە ئیشێکی خراپەو نا بێ بە گومان ئەو نیسبەتەی لێ بدرێت، جا ئەگەر بەم شێوەیە سابت نەبو هەر کەسێك باسی بکات دەبێ حەدی لێ بدرێت کە هەشتا دارە جا ئەگەر هاتو چوار نەفەر شایەتیان لە سەر دا ئەو کاتە زیندانیان بکەن لە ماڵەکەی خۆیاندا هەتا دەمرن یان تاﷲ دەرگایەکیان لێ دەکاتەوە ئەمە بەر لەوە بوە کە ئایەتی دیاری کردنی حەدی زینا دابەزێت کاتێ سورەتی (النور) دابەزی پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: {[illegible]/ فەرموی: لێم وەرگرن، لێم وەرگرن خوا دەرگای لێ کردنەوە ئەوەی کەنیکاحی حەلالی نەدیبێت سەد داری لێ دەدرێتو ساڵێکیش دوور دەخرێتەوە، وە ئەوەش کە دی بیبێتی سەد داری لێ دەدرێتو بەردباران دەکرێت}. ئینجا باسی ئەو پیاوانە دەکات کە کرداری قەومی لوت دەکەنو دەفەرموێ:

﴿١٦﴾ ئەوانەی کە شتی ئاوایان کرد ئازاریان بدەنو قسەیان پێ بڵێنو سەرزنشتیان بکەن جا ئەگەر تەوبەیان کردو ئیشی باشیان کرد ئەوسا ئیتر وازیان لێ بهێننو گوێیان نەدەنێو باسیان نەکەن، بە بێگومان کەﷲ تەوبە وەرگرەو بە رەحمە. وەك وتمان ئەم یاسایە بەر لە دابەزینی یاسای زینا بووەو بەو یاسایە ئەم حوکمە هەڵوەشاوەتەوە، زینا کار پیاو بێت یان ئافرەت بەو شێوەیە کە لەو فەرمودەی پێشوەدا باسمان کرد، وەبۆ ئەوانەش کە ئیشی قەومی لوت ئەنجام دەدەن پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible]/ هەرکەسێکتان دی کە کرداری وەك کرداری گەلی لوت بکات ئەوسا هەردووکیان بکوژن}ئینجا لەبارەی تەوبەوە دەفەرموێ:

﴿١٧﴾ تەوبە لە لایەنی خوا وە هەر بۆ ئەو کەسانەیە کە ئیشی خراپە دەکەن بە نەزانین، لە پاشان بەزووی تەوبە دەکەن جا ئەمانە ﷲ تەوبەیان لێ قەبوڵ دەکات، وە ﷲ زانەری تەواوی نیەتو وتارو کردارو ئیشەکانەو بە حیکمەتە. قەتادە دەڵێ: [illegible]/ هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ دەیان وت هەمو تاوانێك کە بەندە دەیکات ئەوە نەزانیو نەفامیە چ بە عەمەد بێت یان بەبێ عەمەد.)

﴿١٨﴾ تەوبە نیە بۆ ئەو کەسانەی کە ئیشی خراپەدەکەن هەتا مەرگ یەخەیان دەگرێت. زۆربەی زانایان دەڵێن کە گیان دەگاتە نزیك قوڕگ لەو حاڵەتەدا تەوبە قەبوڵ نیە، چونکە کابرا شوێنو وەزعی خۆی دەبینێت. لە ریوایەتا هاتوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: [illegible]/ بێگومان کە ﷲ تەوبەی بەندەی خۆی وەردەگرێت مادام لە سەرەمەرگو گیانداندا نە بێت} کە ئەم ئایەتەش دەفەرموێ: تەوبە نیە بۆ ئەو کەسانەی کە ئیشی خراپ دەکەن تا مردن یەخەیان دەگرێت، ئینجا لەو کاتەدا دەڵێت: بەراستی من ئێستە تەوبە دەکەم؟! جا زۆر کەس هەیە دەڵێ ئێستا کاتی تەوبە نیە کاتێ کە پیر بوم تەوبە دەکەم وەك ئەوەی کەمردن بەدەست خۆی بێت ئەی قوڕ بەسەریان لە کوێ دەزانن کەی دەمرن، بەڵکو لە ناکاو مردن ئەو کاتە چی دەکەن؟ ئینجا دەفەرموێ: وە تەوبە قەبوڵ نیە بۆ ئەو کەسانەی کە بە کافری دەمرن، واتە ئەوانەی کە بە کافری دەمرن هەرچەندە پەشیمان ببنەوەو تەوبە بکەن لە قیامەتدا تەوبەیان لێ قەبوڵ ناکرێت. یان کابرا موسڵمان بووەو لە دوایدا پاشگەز بوەتەوەو بە کافری مردوە تەوبە کردنی پێشوی

وَإِنْ أَرَدتُّمُ ٱسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُواْ مِنْهُ شَيْـًٔا ۚ أَتَأْخُذُونَهُۥ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُۥ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَٰتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّٰتُكُمْ وَخَٰلَٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ وَبَنَاتُ ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِىٓ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِى فِى حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِى دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُواْ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنْ أَصْلَٰبِكُمْ وَأَن تَجْمَعُواْ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

سودی پێ نادات کە بڵێت: من کاتی خۆی موسڵمان بووم‌و تەوبەم کردوە، بۆ ئەوان ئامادەمان کردوە سزایەکی دەردناك. لە فەرمودەیەکی تری پێغەمبەرمانا ﷺ هاتوە کە ئەمەو فەرمودەی پێشویش ئیمامی ئەحمەد لە موسنەددا هێناویەتی کە دەفەرمووێ: [illegible] / [illegible] / بەراستی خوا تەوبەی بەندەی خۆی وەردەگرێت یان لە بەندەی خۆی خۆش دەبێت مادام پەردە پەیدا نەبێت. وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ پەردە چیە؟ فەرموی: مادام ئەو گیانە بە موشریکی دەرنەچوبێت}. ئینجا حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرمووێ:

﴿١٩﴾ ئەی ئیمانداران حەڵاڵ نیە بۆتان کە ژنان بە ئیرس ببەن بەزۆرەملی. لە پێشدا وابو ئەگەر ژنێك مێردەکەی بمردایە جا کام خزمی مێردەکەی لێی نزیك بوایە بە پەلە رای دەکردو پەلاسێکی دەدا بە سەر ژنەکەداو دەبو بە مافی‌و ئیتر بە کەیفی خۆی بو نیکاحی بکات بۆ ماڵەکەی یان نیکاحی نەکات‌و نەی دا بە شویش تا دەمرد بۆ ئەوەی هەرچی ماڵی هەیە بۆ ئەو بێت ﷻ ئەوەی هەڵوەشاندەوە. وە رێگای مێرد کردنیشیان لێ نەگرن ئەگەر ویستیان مێرد بکەن بۆ ئەوەی کە هەندێك شتیان لێ بستێنن کە پێتان داون مەگەر داوێن پیسی بکەن چونکە بەو داوێن پیسیە زیانیان گەیاندوەبە حورمەت‌ورێزی ئەو بنەماڵەیە بۆیە بۆیان هەیە کە تۆڵەیان لێ وەربگرنەوە وبڵێن: چەندێ زیانمان کردوە ئەوەندەمان دەوێت ئینجا وازیان لێ دەهێنین، وە بە باشی لە گەڵیاندا بجولێنەوە بە شێوەیەکی عورف‌و عادەت ئەوسا ئەگەر ئێوەرقتان لەو ژنانە هەیەو خۆشتان ناوون نزیکە ﷻ خێرێکی زۆری تێدا دانابن وەك ئەوەی کە کابرا ئافرەتێك کە خێزانیەتی خۆشی ناوێت کەچی ﷻ چەند ئەولادێکی باش‌و ساڵحی پێ دەدات‌و دەبن بە مایەی خێر بۆ دایك وباوکیان لە بەر ئەوە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ: [illegible] / با هیچ پیاوێکی ئیماندار رقی نەبێت لە هیچ ئافرەتێکی ئیماندار، چونکە ئەگەر بێزارە لەرەوشتێکی ناشیرینی رەوشتێکی جوانیشی تێیدایە کە پەسەندی بێت}

﴿٢٠﴾ ئەگەر ویستتان ژنێك تەلاق بدەن‌و ژنێکی تر بخوازن و کۆمەڵە پارەیەکتان دابێت بەو ژنەی پێشوو کە ئێستا دەتانەوێ تەڵاقی بدەن‌و لێی جیاببنەوە ئەوسا هیچی لێ وەرنەگرنەوە، ئایا دەتانەوێ دوچاری سەرگەردانی بکەن‌و تاوانێکی ئاشکراش بکەن بەو وەرگرتنەوەیە؟ چونکە ئەو پارەیە مافی ئەو ئافرەتەیەو بە گواستنەوەی بووە بە موڵکی جا بەتەڵاق دانی بەڵێنی هاوسەریتان نەبردە سەرو دەتانەوێت ماڵەکەیشی بخۆن؟! ئابەوشێوەیە خوا داکۆکی لەسەر مافی ئافرەت دەکات.

﴿٢١﴾ دەی چۆن ئێوە ئەو ماڵەی لێ وەردەگرنەوە خۆ ئێوە بە شێوەی نهێنی لەیەکتر نزیك بونەتەوەو لە ئێوە پەیمانێکی گەورەیان وەرگرتوە کە هاوسەریان بن. ئابەم شێوەیە ﷻ سۆزی ئەو مرۆڤە دەجولێنێ تا دەست لەو سەرکەشی‌و لەجبازیەی خۆی بکێشێتەوەو بە شێوەیەکی جوان لە گەڵ ئەو ئافرەتەدا رەفتار بکات، چونکە ئەوانە بە بۆنەی کەلیمەی خواوە حەڵاڵ بوون بۆتان بۆچی ئێستە بەو شێوەیەی کە خوا دەفەرمووێ: رەفتاریان لە گەڵدا ناکەن؟ ئینجا خوا باسی ئەو ئافرەتانەمان بۆ دەکات کە نیکاحیان دروست نیە کە ئەمانەش چوار بەشن، **یەکەم**: ئەوانەی کە بە نەسب حەرام دەبن. **دووهەم**: ئەوانەی کە بە هۆی شیرەوە حەرام دەبن. **سێهەم**: ئەوانەی کە بە هۆی ژن خوازییەوە(**مصاهرە**)وە حەرام دەبن. **چوارەم**: ئەوانەی کە نیکاح کراوی کەسێکی ترن. پێشەکی باسی نیکاحی سەردەمی نەفامیمان بۆ دەکات‌و هەڵیدەوەشێنێتەوەو دەفەرمووێ:

﴿٢٢﴾ ئەوئافرەتانەی کە باوکانتان نیکاحی کردوە نیکاحیان نەکەن مەگەر کەسێك کە لە پێش زانینی ئەم بڕیارەدا ئەو نیکاحەی کردبێت بە بێگومان ئەوەهەم زینایە هەم جێگای رقو قینی خوایەو پیسترین رێگای ژن‌و ژن خوازیە. کە ئەمە رێز دانانی خوایە بۆ باوکان تەنانەت هەر بە نیکاح کردنی حەرام

دەبێت لە سەر کوڕانی کابراو ئەمە قسەی هەمو زانایانە. ئینجا دەچێتە سەر باس کردنی ئەو چوار تاقمەی کە نیکاحیان دروست نیەو دەفەرموێ:

(٢٣) حەرام کراوە لە سەر ئێوە دایکانتانو کچانتانو خوشکانتانو پورە باوکییەکانتانو خوشکانی دایکانتانو کچانی براکانتانو کچانی خوشکانتانو ئەو ئافرەتانەی کەشیریان بە ئێوە داوەو خوشکانی شیریتان. ئەو کەسەی کە شیری ئافرەتێکی خوارد ئەو ئافرەتە ئەبێت بە دایکی جائەو ئافرەتە هەرچی منالی ببێت، دەبێت بەبراو خوشکی ئەو کەسە، وەدایکی ژنانتان (خەسو) هەر بە نیکاح کردنی کچەکەی نیکاحی دایکەکەی بۆ هەمیشە حەرام دەبێت، وە حەرام دەبێت لێتان کۆلەوەسەکانتان (کچی ژن لە مێردێکی تری) کە لاتان بن بەو مەرجەی چوبنە لای دایکیان بەڵام ئەگەر هەر نیکاحی دایکیان کردنو نەیانگواستنەوەو تەڵاقیان دان دەتوانن کچەکانیان نیکاح بکەن ئیتر ئەوە مەرج نیە کە ئەو کچانە لای خۆتان بن یان نە. بە چونە لای دایکەکەیان نیکاحیان حەرام دەبێت بۆ هەمیشە ئەمە بەشی سێهەمی بوو کە بەشی دووهەمی دایك وخوشکی شیربوو باس کران، پێویستە ئەوە بزانین کە هەرچی بە نەسەب حەرام دەبێت بە شیریش حەرام دەبێت واتە دایك وکچی شیریو خوشك وپور چ خوشکی دایکی یان باوکیو کچی برای شیری هەتا بڕواتو کچی خوشکی شیری هەتا بڕوات ژنی کوڕی شیری ژنی کوڕی کوڕی شیری هەتا بڕوات، ئینجا یەکێکی تر لەو ئافرەتانەی کە حەرام دەبن لە سەر پیاو بریتیە لە ژنانی کوڕی نەسەبیتان. بەم نەسەبیە لابردنی بە کوڕ کردنی [illegible]) مەبەستە کە ئیسلام ئەمەی هەڵوەشاندوەتەوە. وە هەروەها حەرامە کۆ کردنەوەی دوو خوشك، مەگەر بۆ ئەو کەسەی کە پێش هاتنی ئەم حوکمە ئەو شتەی ئەنجام دابێت، ئینجا دەفەرموێ: بە بێگومان کەﷲ لێبوردەو بە سۆزە بۆ بەندەکانی ئەگەر کەسێك یەکێك لەو تاوانانەی ئەنجام دا لە پاشان تەوبەی لێ کرد با دڵنیا بێ کە خوا لێی خۆش دەبێت، چونکەزۆر میهرەبانە. ئیبنو عەباس دەڵێت خەڵکی نەفام هەرچی خوا حەرامی کرد بو بە حەرامیان دائەنا بێجگە لە نیکاحی ژنی باوكو کۆکردنەوەی دوو خوشك بۆیە خوا ئەم ئایەتانەی رەوانە کرد: یەکەم ﴿ وَلَا تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ﴾ دووهەم: ﴿وَأَن تَجْمَعُواْ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ﴾ ئینجا ﷲ باسی بەشێکی ترمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٤) وە ئەو ئافرەتانەی کەوا خاوەن مێردن بۆ کەسی تر حەڵاڵ نین مەگەر ئەوەی کە ببێت بە مولکی خۆتان ئەمانە گوێ نادرێت پێیان مادام لە شەڕا گیران، یان بەکڕین بون بەمولکتان کتێبەکەی

۞ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۖ كِتَٰبَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَآءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَٰلِكُم مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَٰفِحِينَ ۚ فَمَا ٱسْتَمْتَعْتُم بِهِۦ مِنْهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَٰضَيْتُم بِهِۦ مِنۢ بَعْدِ ٱلْفَرِيضَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (٢٤) وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُم مِّن فَتَيَٰتِكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِكُم ۚ بَعْضُكُم مِّنۢ بَعْضٍ ۚ فَٱنكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَءَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ مُحْصَنَٰتٍ غَيْرَ مُسَٰفِحَٰتٍ وَلَا مُتَّخِذَٰتِ أَخْدَانٍ ۚ فَإِذَآ أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَٰحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى ٱلْمُحْصَنَٰتِ مِنَ ٱلْعَذَابِ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ ٱلْعَنَتَ مِنكُمْ ۚ وَأَن تَصْبِرُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (٢٥) يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٢٦)

خوا بگرنو دەستورەکانی خوا جێ بە جێ بکەن بێجگە لەوانەی کە وتمان ئیتر حەڵاڵە بۆتان، بەمەرجێك بە ماڵی خۆتان واتە مارەی بدەن بەو ئافرەتانەو پیاو چاك بن نەزینا کارو داوێن پیس بن. جا ئەگەر لەزەتتان وەرگرت لەو ئافرەتانە بە بەڵێندانی مارەییەکەیان سائیتر ئەو مارەییانە پێ بدەن چونکە ئەوەشتێکی فەرزو دانراوەومافی خۆیانە، مەگەر خۆیان عەفوتان بکەن. بەڵام گوناح نیە بۆتان لەوەی کە رازی دەبن لە بەینی خۆتاندا لە دوای دیاری کراوەکە بۆ نمونە کابرا بڕیاری داوە هەزار دیناری پێبداتو مارە براوەلەسەری بەڵام ئافرەتەکە بڵێت پێنجسەد دیناری وەردەگرم یان کابرا بڵێت: هەزارو دووسەد دیناری پێ دەدەم، بەبێگومان کە ﷲ زانەرەو ئیشەکانیشی بە حیکمەتە. بەڵێ مارەیی پێویستە ئەگەر مارەی نەدەن بە ئافرەت، ئەو ژنە حەڵاڵ نابێت بۆ ئێوە مەگەر ئافرەتەکە خۆی بڵێت نامەوێ. چونکە جارێکیان ئافرەتێك هاتە خزمەتی پێغەمبەرﷺ وتی: من حەز دەکەم بمکەی بە هاوسەری خۆت. پێغەمبەرﷺ سەرێکی هەڵبڕیو تەماشایەکی کردو فەرموی: من ئیحتیاجیم بە ژن نیە. سەحابەیەکی تر دانیشتبو وتی: مارەی بکە لە من. فەرموی: چیت بۆ پەیدا دەبێت بیهێنە، هیچی پێ پەیدا نەبو پاشان فەرموی: بڕۆ ئەنگوستیلەیەك بهێنە بۆم، گەرا پێی پەیدا نەبو سەحابەکە وتی: کراسێکم هەیە لە سەر ئەو کراسە مارەی ببڕە بۆم، پێغەمبەرﷺ فەرموی: ئەو کراسە چی لێ بکات، ئەگەر ئەو دەی دا بە خۆیدا تۆ روتی، وە ئەگەر تۆ دەی دەی بە خۆتا ئەو

وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيۡكُمۡ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُواْ مَيۡلًا عَظِيمٗا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمۡۚ وَخُلِقَ ٱلۡإِنسَٰنُ ضَعِيفٗا ﴿٢٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَكُم بَيۡنَكُم بِٱلۡبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٖ مِّنكُمۡۚ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمۡ رَحِيمٗا ﴿٢٩﴾ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ عُدۡوَٰنٗا وَظُلۡمٗا فَسَوۡفَ نُصۡلِيهِ نَارٗاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ إِن تَجۡتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنۡهَوۡنَ عَنۡهُ نُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَنُدۡخِلۡكُم مُّدۡخَلٗا كَرِيمٗا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوۡاْ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعۡضَكُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖۚ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٞ مِّمَّا ٱكۡتَسَبُواْۖ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٞ مِّمَّا ٱكۡتَسَبۡنَۚ وَسۡـَٔلُواْ ٱللَّهَ مِن فَضۡلِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلّٖ جَعَلۡنَا مَوَٰلِيَ مِمَّا تَرَكَ ٱلۡوَٰلِدَانِ وَٱلۡأَقۡرَبُونَۚ وَٱلَّذِينَ عَقَدَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡ فَـَٔاتُوهُمۡ نَصِيبَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

روته ئەوە نابێت. کابرا بەینێك دانیشت‌و ئینجا هەڵساو ڕۆیشت پێغەمبەری خواﷺ بانگی کردو فەرمووی: چەندێك قورئانت لە بەرە وتی: فلانە سورەت‌و فلانە سورەت فەرمووی: باشە مارەی دەبڕم لە سەر ئەو سورەتانە کە فێری بکەیت، ئینجا لە سەر ئەوە مارەی بڕی. واتە بە بێ شتێك مارەیی نابێت. کەواتە ئەو ئافرەتە بە هۆی ئەو شتەوە حەڵاڵ بوە.

تێبینی: **یەکەم** ـ ئافرەتی مێرد داری کافر کە گیرا دەبێ عوزرێکی ژنانە بشۆرێت ئینجا دروستە ئەو کەسەی کە بەری کەوتوە بچێتەلای. **دووهەم** ـ ئافرەتی موشریك‌و بت پەرست حەڵاڵ نیە بۆ موسڵمان تەنها ئافرەتی کتێبی حەڵاڵە بۆ نیکاح کردن، بەڵام ئەگەر غەنیمەت بو ئەوانیش حەڵاڵن. **سێهەم** ـ پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] / حەرام دەبێت بە شیر ئەوەی کە حەرام دەبێت بە نەسەب}

چوارەم ـ ئەو ژمارە شیرەی کە مەحرەمیەت پەیدا دەکات لە نێوان زانایاندا ناکۆکی تێدایە: هەندێك دەڵێن هەر شیردان بوو ئیتر مەحرەمیەت پەیدا دەبێت بە گوێرەی ڕواڵەتی ئایەتەکە ئەمە قسەی ئیمامی مالیك‌و سەعیدی کوڕی موسەیب‌و عوروەی کوڕی زوبەیر زوهریەو دەڵێن: عەبدوڵای کوڕی عومەریش قسەی وابوە. هەندێکی تر دەڵێن لای خوار سێ جارە لە بەر ئەوەی کە پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / حەرام ناکات شیردانی جارێك ودوو جار} ئەمەش قسەی ئیمامی ئەحمەدو اسحاق‌و ابو عوبەید ابو سەورەوە لە عائیشەو عەلی‌و عەبدوڵای کوڕی زوبەیرو سولیمانی کوڕی یەسارو سەعیدی کوڕی جوبەیرەوە باسکراوە. بەشی سێهەم دەڵێن بەلای کەم پێنج جارە لە بەر ئەو فەرمودەیەی کە دیسان (مسلم) لە عایشەوە دەیگێڕێتەوەو دەڵێت: لەوانەی کە ڕەوانە کراوە لە قورئاندا ئەمە بوە: {[illegible] /دە جار شیردانی زانراو حەرامیەت دروست دەکەن لە پاشان ئەم دەیە هەڵوەشایەوە بە پێنج جاری زانراو لە پاش ئەمە پێغەمبەری خواﷺ لە دنیا دەرچوە ئەوانە لە قورئاندا دەخوێنرانەوە} ئەمەش قسەی ئیمامی شافیعی یە، وە دەبێ ئەو شیرپێدراوە لە تەمەنی دوو ساڵی تێ نەپەڕی بێت.

چوارەم: لە غەزای ئەوتاسدا هەندێ ئافرەتی مێرد دار کەوتە بەر دەستی موسڵمانان‌و پێیان خۆش نەبو بچنە لایان ئایەتی ﴿وَٱلۡمُحۡصَنَٰتُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡ﴾النساء: ٢٤ دابەزی ([illegible]). ئینجا ئەبو سەعید دەڵێت: ئیتر بە حەڵاڵمان دانا. لە پێشدا وتمان: پاش تەواو بونی عوزرێکی ژنانە.

پێنجەم: نیکاحی کاتی ([illegible]) کەلەسەردەمی نەفامیدا باوبوە حەرامەو چەندین فەرمودەی ڕاستی لە سەرە وەك دەفەرموێ: [illegible] / پێغەمبەرﷺ لە کاتی سەرکەوتنی خەیبەردا بەرگری کرد لە نیکاحی کاتی‌و لە گۆشتی گوێدرێژی ماڵی}

﴿٢٥﴾ هەر کەسێك لە ئێوە توانای ماڵی نەبو کە ئافرەتێکی ئازادی ئیماندار نیکاح بکات جا با لەو کچانەی کە بە دەستتان دەکەوێت بە موڵك لەو کەنیزە باوەڕدارانە نیکاح بکەن‌و خوا چاك دەزانێ بە ئیمانتان کە هەندێکتان قەوموخوێشی هەندێکتانن جا بە ئیزنی ئەهلەکەیان نیکاحیان بکەن‌و بە گوێرەی باوی سەردەم مارەییەکەیان پێ بدەن کە ئەوانیش داوێن پاك بن‌و زیناکەر نەبن‌و دۆستی ژێر بە ژێریان نەبێت جا هەرکاتێ مێردیان کردپاشان زینایان کرد ئەوە نیوەی سزای ئافرەتی ئازادیان لە سەرە واتە ناکوژرێن تەنها پەنجا داریان لێ دەدەن، چونکە نیوە کوشتن نیە ئا ئەم بڕیارە کاتێك ڕەوایە کە ئێوە ترسی زیناتان ببێت، وە ئەگەر سەبر کەن‌و خۆتان بگرن لەوجۆرە نکاحە باشترە بۆتان، وە بەڕاستی ﷲ زاتێکی لێبوردەو بێنیهایەت بە سۆزە بۆ بەندەکانی.

﴿٢٦﴾ ﷲ دەیەوێت بەم شێوەیە ڕۆشنی بکاتەوە بۆتان کە چیتان بۆ حەڵاڵەو چیتان بۆ حەرامەو ڕێنمایتان بکات بۆ ڕەوشتی جوانی خەڵکانی پێش خۆتان‌و تەوبەتان لێ وەرگرێت، وە بەڕاستی ﷲ زانەرەو دانایەوئیشەکانی پڕلە حیکمەتە.

(٢٧) خوا دەیەوێت تەوبەلە ئێوە وەرگرێت بەڵام ئەومرۆڤە شەیتان سیفەتانەی کەپەیڕەوی ئارەزۆاتی خۆیانن دەیانەوێت کەئێوەش دوچاری سزاو بەڵا بکەن بە لادانتان لەرێگای راست بەلادانێکی گەورە.

(٢٨) ﷲدەیەوێت ئیش بۆ ئێوە سوک بکات لەحاڵێکدا کە مرۆڤ لاواز دروست کراوەو توانای باری سەختی نیە.

(٢٩) ئەی ئیمانداران ماڵی یەکتر بە ناڕەوا نەخۆن مەگەر ئەوە ماڵە بازرگانیەك بێت بە رەزامەندی هەردوولاتان لێی بخۆن، وە خۆتان نەکوژن بەراستی ﷲ بە سۆزە بەرامبەر بە ئێوە. لە ئیبنوعەباسەوە هاتوە [illegible] : [illegible] : [illegible] / ﴿لَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ﴾ / [illegible] / لەبارەی پیاوێك کە لیباسێك دەکڕێت لە پیاوێك و پێی دەڵێت ئەگەر رازی بوم پێی ئەوە دەی بەم ئەگینا لەگەڵ دریهەمێکدا دەیگەڕێنمەوەبۆت، ئیبنو عەباس وتی: ئەوە ئەو فەرمودەی خودایە کە دەفەرموێ: ماڵی یەکتر بە ناڕەوا نەخۆن}

لە کاتی (زاتو سەلاسیل) دا عەمری کوری عاص فەرماندە بو شەو شەیتانی بو هەوایش زۆر سارد بو نەی وێرا خۆی بشۆرێت و تەیەمومی کردو ئیمامەتی نوێژی بەیانی کرد بۆ جەماعەتەکەی و قسەکەیان گەیاندەوە بەپێغەمبەر ﷺ پێغەمبەریش فەرموی: عەمر تۆ وات کردوە؟ وتی: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ زۆر سارد بو ترسام ئەگەر خۆم بشۆرم بمرم وفەرمودەی خوام کەوتەوە بیر کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ﴾ بۆیە تەیەموم کردو نوێژم کرد [illegible] ﷺ [illegible] / پێغەمبەری خوا ﷺ پێکەنی و هیچی نەوت}.

(٣٠) هەر کەسێك ئەو ئیشە بکات وماڵی یەکتر بە دوژمنکاری و ستەم بخوات بەم زوانە ئێمە داخی دەکەین لە ناو ئاگردا و ئەوە شتێکی زۆر ئاسانە لە لای خوا. عەبدوڵا بەجەلی ی وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / پیاوێك لە ناو گەلانی پێش ئێوەدا هەبوە کە برینێکی پێوە بوە جاوەڕەی نەدەگرت ئەوساهەستاو بە چەقۆ دەستێکی خۆی بڕی وخوێنی نەوستاوە هەتا مرد، جا خوا فەرموی: بەندەی من بە پەلە خۆی هێنایەوە لای من منیش بەهەشتم لێ قەدەغە کرد}واتە خۆکوژی ناڕەوایە. ئینجا دەفەرموێ:

(٣١) ئەگەر ئێوە واز بهێنن لەو گوناهە گەورانەی کەبەرگریمان کردوە لێتان لەتاوانە بچوکەکانتان خۆش دەبین و دەتان خەینە شوێنێکی زۆر بە رێزو ئیحتیرامەوە. ئیبنوعەباس دەڵێ: هەر گوناهێك هەڕەشەی ئاگر یان رقی خوا یان نەفرین یان سزای لە سەر دانرابێت ئەوە گوناهی گەورەیە . وە دەڵێ: تاوانی گەورە لە حەوت سەدەوە نزیکترە تا حەوت بەڵام هیچ گوناهێك گەورە نیە کە ([illegible]) لێ بکرێت، وە هیچ گوناهێکیش بچوك نیە مادام دەوامی لە سەر بکرێت. پاش ئەمە حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکات و دەفەرموێ:

(٣٢) خۆزگە مەخوازن بەوەی کە خوا داوێتی بە هەندێکتان لەپلەومەقامی دنیایی ودەوڵەمەندی، بۆ پیاوان لەوەی کە بە دەستی دێنن بەشێك هەیەو بۆ ژنانیش لەوەی کە بە دەستی دێنن بەشێك هەیە جا خۆزگە مە خوازان بەڵکو داوای ماڵ و سامان هەر لە خوا بکەن، چونکە هەر خۆیەتی ماڵ دابەش دەکات و دەیدات بە هەندێك و نایدات بە هەندێکی تر، بەبێگومان کە ﷲ عیلمی بە هەمو شتێك هەیەو بە گوێرەی ئەو زانینەی هەندێکی دەوڵەمەند دەکات و هەندێکی هەژار کەوابو هەر لە خۆی بپاڕێرەوەو داوای نیعمەتی لێ بکە بەڵکو سۆزی بخاتە کار بۆ تۆش و وەڵامی دوعاکەت بداتەوە. جا بە ورد بونەوە لەم ئایەتە چەند حوکمێکی گرنگ وەردەگرین یەکەم - هەر کەسێك کەسابەتی کرد بەرهەمەکەی دەبێت بە موڵکی، پیاو بێت یان ژن بێت.

دووهەم - هەردووکیان دەتوانن کەسابەت بکەن.

سێهەم - دان دەنێت بە موڵکیەتی تاکدا.

چوارەم - هاوبەشبونی خەڵك لە ماڵی تایبەتی دا ئەوەتە فەرموی: (مِمَّا) واتە هەر یەکەی لەوان ئەوەی کە بە دەستی دێنن هەندێکی بۆ خۆیانە نەك هەموی؟!

پێنجەم - ئافرەت دەتوانێ هاتوچۆی بازاڕو شوێنەگشتیەکان بکات بۆ کەسابەتی حەڵاڵ بەو مەرجەی ئادابی شەرعی ریعایەت بکات.

شەشەم - موڵکیەتی تاك سنوری هەیە.

حەوتەم - خۆزگە خواستن، ئەگەر بڵێ خۆزگە منیش هەمبوایە بەم مانایە گوناح نیە، بەڵام ئەگەر بڵێی خۆزگە من هەمبوایەو ئەو نەیبوایە گوناحە. ئینجا ﷲ حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکات و دەفەرموێ:

ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ ۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُ ۚ وَٱلَّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهْجُرُوهُنَّ فِى ٱلْمَضَاجِعِ وَٱضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَٱبْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصْلَٰحًا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيْنَهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ ۞ وَٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

(٣٣) بۆ هەمو مرۆڤێك لە ئەو سەروەتو سامانەی كە دایك وباوكو خزمە نزیكەكانیانو ئەوكەسانەی كە بە عەقدو پەیمان بوە بە دۆستتان بە جێی دەهێڵن، بەشێك هەیە دەی بە ئەوكەسانە هەر یەكەو بەشی خۆی پێبدەن بە بێگومان كە ﷲ بە سەر هەمو شتێكدا حازرو ئاگادارە. لە سەرەتای ئیسلامدا پەیمانێكی برایانە دەبەستراو بەو پەیمانە دەبون بە برای یەكتر ئیتر لە حاڵەتی میرات دا بەشی دەدرا، بەڵام ئەو حوكمە هەڵوەشراوەتەوە والله اعلم. جا بەم شێوەیە خەڵك ئاگادار دەكاتەوە كە نەكەن لەو سامانە كەسێك بێ بەش بكەن یان كەسێك زیاتر لە مافی خۆی پێ بدەن بەڵێ ﷲ بە هەمو خاوەن مافێك مافی خۆی پێداوەو نا بێ دەستكاری فەرمانەكانی بكرێت. جوبەیری كوڕی موتعیم دەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺفەرموی: [illegible] / هاوسوێن خواری لە ناو ئیسلامدا نیە، بەڵام هەر پەیمانێك لە سەردەمی نەفامی دا بەسرابێت ئیسلام بە هێزتری دەكات} واتەپەیمانە كۆنەكان هەڵناوەشێنێتەوە مادام لەسەر تاوان نەبێو پەیمانی تازەش دانانێت لە ناو موسڵمانا دا چونكە موسڵمانان برای یەكترن ئیترهاوسوێنی مانای چییە؟ پیاوان دوو زیادەیان هەیە بە سەر ئافرەتانەوە یەكێكیان خوا پێی بەخشیوەو بە تەلاشی پیاو نیە كە بریتیە لە ژیریو هۆشێكی وا كە نەیداوە بە ئافرەت وەك لە فەرمودەی (صحیح) دا باسكراوە.

ئەویتریان: پیاو ماڵ خەرج دەكات لە هێنانی ئافرەت داو ژیانی دابین دەكات جا ئەویش حەقیەتی فەرمانی مێردی ئەنجام بداتو شتێك نەكات كە لە گەڵ مێردەكەی دا نەگونجێت. وە ئەم ئایەتانەی كە دێن هەندێك لەو مافانەی پیاو دەست نیشان دەكەنو دەفەرموێ:

(٣٤) پیاوان سەرپەرەشتی ئافرەتانن، كەكۆمەڵگا لەو دوو رەگەز(نێرومێ) دروست بووەو یاسای خوایش یاسایەكی رێك وپێكەو نارێكی وەرناگرێتو دەبێ یەكێك لەو دووانە سەردارو ئەوی تریان فەرمان بەردار بە هۆی ئەوزیادە بەشەی كە ﷲ داویەتی بە هەندێكیان بە سەر هەندێكی تریاندا واتە داویەتی بە پیاوو بەرزی كردوەتەوە بە سەر ئافرەت دا هەر بۆیە پێغەمبەرایەتی نەدراوە بە ئافرەتو نا بێ قیادەی گشتیشی پێ بدرێت، چونكە پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / رزگار نابێت گەلێك كە ئافرەت بكەن بە سەرپەرەشتی كارو باریان} ئەم زیادە بەشە وەك لە پێشەوە وتمان بەشێكی خواییەو بە دەستی پیاوو ئافرەت نیە، پەروەردگار لە بەر حیكمەتێك كە خۆی دەزانێت وای دروست كردون بۆ جیاوازی دووەهەم: بە هۆی ئەوەی كە پیاوان دەبەخشن لە ماڵیان بۆ مارەیی ئافرەتو گواستنەوەیودابین كردنی جێگاو خۆراكو پۆشاك دەی ئیتر كەی مەعقولە ئافرەت بە سەر پیاودا رەئیس بێت. جا ئافرەتە چاكەكان گەردن كەچی مێردەكانیانو پارێزگاری ئابروو شەرەفیانن كاتێ كە مێردیان لا نەبێتو ماڵەكانیان دەپارێزن لەناوچونو خراپ بوون بەوشێوەی كە ﷲ فەرمانی پارێزگاری پێداون، جا ئەو ئافرەتانەی كە بەرامبەر بە مێردەكانیان راست دەبنەوەودەمە دەمەیان لە گەڵدا دەكەنو ئیشەكانیان بە گوێرەی قسەی ئەوان ئەنجام نادەن سەرەتا ئامۆژگاریان بكەن ئەگەر ماوەیەك بە سەرا چوو ئامۆژگاری سودی نەبوو جێگای خەوتنیان لێ جیا بكەنەوە ئینجا ئەگەر بەمەش هەر تەمێ نەبونو لەسەرلەجبازی خۆیان هەر بەردەوامبون دەبێ لێیان بدەن، بەڵام پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ئەو لێدانە نابێت بریندارى بكات و نابێ لە دەمو چاوی بدرێت. ئەوسا ئەگەر هاتو ئەو ئافرەتانە ئیتاعەی ئێوەیان كرد بۆتان نیە ئازاریان بدەن بەراستی خوابڵند مەقامو زاڵە بە سەر هەمو شتێكداو گەورەیە. خوا باسی گەورەیی خۆی دەكات واتە ئەی پیاو وا مەزانە كە تۆ زاڵو گەورەیتو ئەو ئافرەتە زەعیفە لە بەردەستدایە هەرچی بە كەیفی خۆتە لە گەڵیدا بكەیت چاك بزانە خوایەكیش هەیە لە تۆ زاڵترەو زۆر گەورەترەو تۆڵەت لێ دەسێنێتو لە دەستی دەرناچیت پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] / وریابن لەگەڵ
ئافرەتاندا بەچاکی رەفتار بکەن جا بێگومان کە ئەوانە بەندکراوانێکن لەلای ئێوەو ئێوەجگە لەو بەشەدیاریەی ئەوان خاوەنی هیچ شتێکی تری ئەوان نین مەگەر کاری داوێن پیسی بکەن جا ئەگەر شتی وایان کرد لەگەڵیاندا مەخەون‌و لێیان بدەن بەو مەرجەی شوێنیان بریندار نەکەن ئەوسا ئەگەر بەگوێتان بکەن ئیترئێوە بۆتان نیە هیچ خراپەیان لەگەڵدا بکەن، ئاگاداربن بێگومان ئێوەبەسەرژنانتانەوەمافتان هەیەو ئەوانیش بە سەر ئێوە مافیان هەیە، جامافی ئێوەی پیاو بەسەرئەوانەوە ئەوەیە کەهەرکەسێك کەئێوە خۆشتان ناوون نەیهێننە سەرجێگای ئێوەو کەسێك کە خۆشتان ناوون ماوەی پێ نەدەن کە بێنە ماڵەکانتانەوە، ئاگاداربن کە ئەوانیش مافیان هەیە بەسەر ئێوەی پیاوەوە کە چاکەیان لەگەڵدا بکەن لەخۆراك‌ولە لیباسیاندا بە گوێرەی عادەت وباوی سەردەم} جا ئەگەر هات‌و ئافرەتێ نەگونجاو بەو تەربیەتەی باسکرا چارەی نەکراو هەر لە سەر بگرەو بەردەی خۆی بو، ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٣٥) جا ئەگەر هات‌و هەر نیزاع کەوتە بەینیانەوەو رێك نەدەکەوتن ئەو کاتە باش وایە ناوبژیکەر هەڵبژێرن بە هەردووکیانەوە هەر یەکەی خزمێکی خۆی بکات بە نوێنەری خۆی تا چارەسەری موشکیلەوگرفتەکانیان بکەن ئەگەر ئەمانە ئیرادەی ئاشتکردنەوەیان هەبێت خوا یارمەتیان دەدات بۆرێك خستنیان، چونکە نیەتی چاك لە لایەن هەر کەسێکەوە بێت دەوری خۆی دەبینێ بەبێگومان کەالله زانەرەو هەڵس‌وکەوتتان لەو پۆشراو نیەو زۆربەئاگایە. جائێوەش ئاگاتان لێ بێ هەر لە خۆتانەوە بریار مەدەن بەڵکو بیر لە بەرژەوەندی هردووکیان بکەنەوە چۆن بە قازانجە بەو شێوەیە بریاری بۆ بدەن چونکە ئیسلام بە یەکەوە گونجانی بە لاوە باشترە، ئەو دوو ناوبژیکەرە لە بارەی دانانیانەوەو لە بارەی بریاردانیانەوە زانایان ناکۆکیان تێداهەیە، هەندێك دەڵێن حاکم ئەو دوو میانجیگەریە دادەنێت با ئەو پیاوو ژنەیش رازی نەبن کە ئەمە قسەی زۆربەی زانایانە لەوانەش ئیمام ئەبو حەنیفەو قسەی تازەی ئیمامی شافعیشە، هەندێکی تر دەڵێن پیاوو ژنەکە دایان دەنێن. لە بارەی حوکم کردنیانەوە هەندێك دەڵێن تەنها دەتوانین یەکیان بخەن ناتوانین جیایان بکەنەوە مەگەر کرابن بە وەکیل لە لایەن پیاوو ژنەکەوە ئەوە لەو حاڵەتەدا دەتوانن هەردوو بریارەکە بدەن واتە کامیان پێ چاك بوو یەکبون یان جیا بوونەوە دەتوانن بیکەن ئەمەش بریاری هەمو زانایانی لە سەرە بەڵام ئەگەر نەکرابوون بە وەکیل ئەوە بەشێك وەك پێشوو دەڵێن بەڵام زۆربەی زانایان لە سەر ئەوەن کە دەتوانن هەردوو بریار بدەن یەکبوون یان جیا بونەوە هەر خوایش زانایە:

(٣٦) بەندایەتی الله بکەن‌و هیچ هاوەڵێك بۆ الله دانەنێن‌و لە گەل باوك ودایکتاندا چاکە بکەن، هەروەها چاکەبکەن لە گەڵ خزمی نزیك‌و هەتیوان‌و نەداران‌و دراوسێیەك کە نزیکت بێت لە ماڵدا یان لە خزمایەتیداو دراوسێیەك کە بێگانەبێت یان دووربێت‌و ئەوەش کە وا رەفیقە چ رەفیقی رێگاو ناو سەیارە بێت چ لە ناو ماڵدا بێت کە هاوسەرەکەیشت رەفیقتە، وە لە گەڵ رێبوارداولە گەڵ ئەو کەسانەی کە بە هۆی هێزو سامانتانەوە لە گەڵتانن چاکەبکەن بە بێگومان کە الله ئەو کەسەی کە فەخر فرۆش‌و خۆ بە زل زان‌و لوت بەرزە خۆشی ناوێت. کاتی خۆی هەندێ لە خەڵك بازرگانی پێدەکراو بەندە بوون لە دەستی خەڵکی تردا زۆربەی ئەوانە لە شەڕدا دەگیران‌و دەکران بە بەردەودەفرۆشران واتە ئەگەر ئەوانەتان کڕی پێویستە چاکەیان لە گەڵدا بکەن لە بارەی ئەوانەوە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible]
[illegible] / بێگومان براتانن ئەوەی کە لە ژێر دەستتانن} جا ئەم ئایەتە ئەو حەیوانانەش دەگرێتەوە کە مرۆڤ راگیری دەکات. ئینجا الله زیا تر ﴿مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ مان بۆ رون دەکات‌و دەفەرموێ:

(٣٧) ئەو کەسانەن کە خۆیان بەخیلۆرژدن‌و هیچ شتێك نادەن لە رێگای خواداو یارمەتی فەقیرو هەژارو هەتیوان نادەن‌و بە خەڵکیش دەڵێن بەخیلی بکەن‌و ئەو نیعمەتانەی کە خوا پێی داون ئەو بەخیلانە دەیشارنەوە نە خۆیان دەیخۆن‌و نە بە لیباسیانەوە دیارەو نەشتێك دەدەن بە کەس. دیارە ئەوانە کە خۆیان بەخیلن‌و دەستور دەدەن بە بەخیلی‌و رژدی لە بەخشینی ماڵدا لە بەر ئەوەیە کە باوەڕیان بە رۆژی قیامەت‌و رۆژی پاداش نیە مادام باوەڕیان بە مە نەبو کافرن بۆیە لەکۆتای ئایەتەکەدا دەفەرموێ: وە بۆئەو بێباوەڕانە سزایەکی گاڵتە پێ کەرمان ئامادە کردوە. وە ئەم شاردنەوەیەش سیفەتێکی خراپە، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺدەفەرموێ: الله پێی خۆشە ئەو نیعمەتەی کە دەیدات بە بەندەی خۆی شوێنەواری ئەو نیعمەتە ببینێ. واتە ئەگەر کابرا ماڵی هەبوو با لیباسی جوان بکات‌و با خۆراکی باش بخوات‌و زیاتر یارمەتی خەڵك بدات. لە بارەی بەندایەتی خواوە پێغەمبەرﷺ بە مەعاز دەفەرموێ: [illegible]
[illegible]

وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَمَن يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا ۚ وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

[illegible] /

ئەی مەعاز ئایا دەزانی مافی خوا چیە بە سەر بەندەکانیەوە؟ وتی: خواو پێغەمبەرەکەیﷺ دەزانن فەرمووی: ئەمەیە کە بیپەرەستن، وە هیچ هاوەڵێکی بۆ دانەنێن، لە پاشان فەرمووی: ئایا دەزانی مافی بەندە چیە لەلای خوا ئەگەر هاتو ئەوەیان کرد؟ وتی: خواو پێغەمبەرەکەیﷺ دەزانن فەرمووی: ئەوەیە کە خوا سزایان نەدات} وە لە بارەی دراوسێوە زۆر فەرمودەی پێغەمبەرﷺ هەیە، بەڵام ئێمە لێرەدا تەنها ئەم فەرمودەیە باس دەکەین کە دەفەرموێ: [illegible]

[illegible]/هەمیشە جبرئیل ئاموژگاری دەکردم و بە گوێ دادەدام سەبارەت بە هاوسێ تا وام زانی کە ئەگەر دراوسێ بمرێت دراوسێیەکەی تری میراتی لێ ئەبات} وە لە بارەی ئەو شتانەی کە لە ژێر دەستی مرۆڤ دان پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بەسە بۆ تاوانباری مرۆڤ کەرۆزی بگرێتەوە لەو کەسەی کە رۆزی لە ژێر دەستی ئەودایە} وە دەفەرموێ: [illegible] / هەر کاتێ کە خزمەتکاری یەکێ لە ئێوە خواردنی بۆ هێناو دانەنیشت لە گەڵتاندا بۆ خواردن، پارویەك یان دوو پاروی پێ بدەن، چونکە ئەو گەرمایی دروست کردنەکەی چەشتووەو خواردنەکەی دروست کردووە} جا تەماشا بکەن بزانن

ئەم ئایینە چۆن خزمەتی مرۆڤ دەکاتو لە هەمو هەنگاوێکدا بە گوێرەی پێویست یاسای بۆ دادەنێتو ئامۆژگاری دەکات، ئینجا ﷲ سیفەتێکی تری ئەو لوت بەرزو خۆبەزل زانو سپڵەیانە بۆباس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٣٨﴾ ئەوانەی کە ماڵ دەبەخشن لە بەر ئەوەی کەخەڵك بیان بینێو باسیان بکات، نە باوەڕیان هەیە بە خواو نە باوەڕیان هەیە بە رۆژی دوایی ئەوکەسە شەیتان رەفیقیەتیو هەرکەسێکیش کە شەیتان رەفیقی بێت بەراستی پیسترین رەفیقی هەیە. لە بارەی عەبدوڵای کوری جەدعانەوە پرسیار کرا کە کابرایەکی سەخی تەبیعەتو نانەدەرو خزم دۆستبوە ئایا سودی دەبێت بۆی؟ فەرموی: [illegible] / نە هیچ سودێك بەو نادات، چونکە رۆژێك لە رۆژان نەی وتوە: ئەی پەروەردگارم لەرۆژی دواییدا لەتاوانەکانم خۆشببە}واتەباوەڕی بە رۆژی دوای نەبووەو باوەڕیش بناغەیە بۆ شتەکانی تر. ئینجا دەفەرموێ:

﴿٣٩﴾ دەی چ زیانێکی دەبو بۆیانو چ شتێك رێگەی لێ گرتبون ئەگەر ئەوان ئیمانیان بهێنایە بە خواو بە رۆژی دواییو لەوەی کە خوا پێی دابوون بیان بەخشییایە؟ وەبەراست ﷲ زانا بو بەوانو پاداشتی چاکی پێ دەدان، بەڵام ئێستە رەنجەڕۆو سەروماڵ فەوتاون.

﴿٤٠﴾ بە بێگومان کە ﷲ بە ئەندازەی یەك زەرە ستەم لە کەس ناکاتو ئەگەر مرۆڤ یەك چاکە بکات ﷲ بۆی دوو بەرامبەر زیاد دەکات، سەرەرای ئەوەش لە لایەن خۆیەوە پاداشتێکی گەورەی پێ دەداتەوە. جا شتێك خوا بە گەورەی دانابێت دەێ دەبێ چەند بێ؟ ئەو چاکەیە لە دە بەرامبەرەوە بۆ زیاتر دەبات، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەرکەسێك کە بچێتە ناو بازاڕ ئەگەر ئەمە بخوێنێت: [illegible] /..... یەك ملیون چاکەی بۆ دەنوسرێتو یەك ملیون خراپەی لەسەرلادەبرێت} خوا خاوەنی ئەو بەخششە گەورەیە. ئینجا لە دنیادا سرنجمان بەرەو رۆژی دوایی رادەکێشێتو دەفەرموێ:

﴿٤١﴾ ئەبێ چۆن بێت وەزعی خەڵك لەو رۆژەدا کە هەمو ئۆمەتێك لە گەل شایەتەکەی دا دێت بۆ دادگای خوا؟ وە ئەو کاتە کە تۆش دەهێنین ئەی محمد ﷺکە شایەت بیت لە سەر ئەم ئوممەتە. لە رۆژی قیامەتدا هەمو ئومەتان کۆ دەکرێنەوە

بەخۆیانو بە شایەتیەکانیانەوە کە پێغەمبەرانو پیاو چاکانی هەمو زەمانەیەکەو پێغەمبەریش دەهێنرێت کە شایەتی بدات لە سەر گەلەکەی خۆیو ئەوانیش. لە ریوایەتدا هاتوە کە رۆژی قیامەت دوای ئەوەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ شەفاعەت دەکات ئیجازە دەدرێت بە پێغەمبەرانی تر کە شفاعەت بکەن. هەمو پێغەمبەرێك لە دادگای خوادا دەڵێت یارەبی من پەیامی تۆم گەیاندوەو ئومەتەکەی ئینکاری دەکات، ئینجا بە پێغەمبەران دەوترێت کێ شایەتە دەڵێن ئۆمەتی محمد ﷺ ئەوانیش دەڵێن: چۆن قەبوڵ دەکەین، ئەوان لە پاش ئێمە هاتون ئەوان چی دەزانن کە ئێمە چیمان کردوە؟ الله بانگی ئەم ئومەتە دەکات ئایا ئێوە شایەتن لە سەر ئەوەی کە ئەو پێغەمبەرانە پەیامەکەی منیان گەیاندوە ئەوانیش دەڵێن: بەڵێ ئێمە شایەتین بۆ ئەو پێغەمبەرانە. جا خوا دەفەرموێ: بەڵگەتان چی یە؟ دەڵێن: بەڵگەمان ئەوەیە کە باوەڕمان بو بە کتێبەکەی تۆ کە قورئانەو بە پێغەمبەرەکەی تۆ کە ناردووتە بۆمانو لەو قورئانەدا بە ئێمەت فەرمو بو کە ئەوان تەبلیغیان کردوە، بەڵام ئومەتەکەیان بە گوێیان نەکردونو سزات بۆ ناردنو لەناوت بردون، ئێمە لە سەر فەرمودەی خۆت شایەتی دەدەین ئەو کاتە بانگی پێغەمبەر ﷺ دەکات ئایا تۆ شایەتی لە سەر ئەم گەلەی خۆت کە راست دەکەن؟ پێغەمبەر ﷺ شایەتی دەداو دەفەرموێ: بەڵێ ئۆمەتەکەم راست دەکات. ئینجا حوکم دەکرێت لە نێوان پێغەمبەرەکانو ئومەتەکانیان دا. بەڵێ تا ئەو شایەتی نەدات حوکم ناکرێت، ئیبنو مەسعود دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی وتم: هەندێ قورئانم بۆ بخوێنەوە وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من قورئان بۆ تۆ بخوێنمەوە کە قورئان بۆ تۆ هاتوە فەرموی:

﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ / بەڵێ من پێم خۆشە لە غەیری خۆمەوە بیبیسم. منیش سورەتی نیسائم خوێندەوە هەتا گەیشتە ئەو ئایەتەی کە دەفەرموێ: ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ... ﴾ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: بەسە. دەڵێت کاتێك کە تەماشام کرد دەبینم فرمێسك بە چاوەکانیدا دێتە خوارەوەو ئەگری} چونکە رۆژێکی ئەوەندە سەختە. هەتا لە ریوایەتێکی تردا دەفەرموێ: یا رەبی من شایەتم لە سەر ئەوەی کە خۆم بینیومن ئەی چۆن شایەت بم لە سەر ئەوەی کە لە دوای خۆم دێت (ابن ابی حاتم) بەڵام الله دەی هێنێت بۆ دادگاو ئەمە ئیشێکی ئاسان نیە. وە لە فەرمودەدا هاتوە کە هەمو رۆژێ دوو جار تاقی بەیانیانو ئێواران کردەوەی هەمو ئەم ئۆمەتی پێغەمبەر ﷺ پیشانی پێغەمبەری دەدرێت هەتا بچوکترین شت کە پەلکە پوشێك بێت کە لە مزگەوتا فڕێ یان دابێت نوسراوەو دەی بینێ کەوابو لە سەر ئەوە پێغەمبەر ﷺ دەتوانێ شایەتی بدات.

بزانە ﴿ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ﴾ دەگونجێت پێغەمبەر ﷺو پیاو چاکان یان ئۆمەتانی پێشو، یان ئۆمەتی خۆی بێت یان هەمویان مەبەست بێت. هەر خوایش دەزانێت واتە بۆ شایەتی لە سەر هەمویان.

(٤٢) ئەو رۆژە رۆژێکە کە بێباوەڕانو ئەوانەی کە فەرمانی پێغەمبەریان شکاندوە ئاوات دەخوازن کە لەتەك خاکدا یەکسان ببونایەو ئەم رۆژە سەختەیان چاو پێ نەکەوتایە هەروەکو دەڵێن: خۆزگە هەر خاك بوینایە ﴿ يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا ﴾ النبأ: ٤٠ بەڵێ ئەو رۆژە ئاوات دەخوازنو دەڵێن: خۆزگە هەر نەبوینایەو ئەوان ئەو کاتە ناتوانن یەك قسە لە خوا بشارنەوە هەرچیان کردوە هەموی دیارە. وە لە ئایەتدا هاتوە کە لە رۆژی قیامەتدا موشریکەکان دەڵێن: ﴿ وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴾: ٢٣/ سوێند بە الله بە پەروەردگارمان ئێمە هاوەڵمان دانەناوە﴾ بەڵێ سەختی ئەو رۆژە هەمو شتیان لە بیر دەباتەوە ﴿ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴾ الأنعام: ٤١/ لە بیرتان دەچێتەوە ئەو هاوەڵانەی کە داتان نابون بۆ خوا﴾ بەڵێ ئەو پاڵەوانانەی کەبەناڕەوا لە دنیادا خۆیان هەڵدەکێشن بە سەر خاوەن باوەڕانولاوازان داو بە بێ باوەڕیو گومراهی خۆیان شانازی دەکەنو ئەو ئیشەی خۆیان بە پێشکەوتن وشارستانی دەزانن ئالەو رۆژەدا هەردەمێك قسەیەك دەکەن جارێك ئاواتی مەرگ دەخوازنو جارێك دەڵێن: خۆزگە هەر نەبوینایەو جارێك دەپاڕێنەوەو سوێند بە خوا دەخۆن کە هاوەڵیان بۆ خوا دانەناوەو جارێك دەڵێن: شەیتان ئێمەی خەڵەتاندوەو هەندێ کاتیش دەڵێن: بمان خەرەوە دنیاو جارێکیش دەڵێن: گەورەو سەرۆك خێڵەکەمان گومراهی کردینو جارێکی تر نەفرین لە یەکتر دەکەن. ..جارێکی ترو..جارێکی تر. بەڵام بێ سودەو کار لە کار ترازاوە. ئینجا حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٤٣) ئەی ئیمانداران نزیکی نوێژ نەکەونەوە لە حاڵەتێك دا کە ئێوە سەرخۆشبن تا بزانن چی دەڵێن، چونکە نوێژ دەبێ ئاگاتان لێ بێت کەچۆنی دەخوێنن، ئەمەش تێمان دەگەیەنێت کە پێویستە نوێژ بە ئاگاییەوە بکرێت جا ئەو خەڵکەی کە ئاوەها بێ ئاگا نوێژ دەکاتو نازانێت چی دەڵێت وەکو سەرخۆشێك وایە، ئەوەندەی هەیە کەگوناهی نەکردووە بەس. جا چونکە لە نوێژدا دوو شت زۆر گرنگە یەکەم: ئاگاییو گەردن کەچی کە سەرخۆشی

دژیەتیو قەدەغە کرا. دووهەم: پاك وخاوێنی کە لەم بارەیشەوە دەفەرموێ: نا بێ لە حاڵەتێکدا کەلەشتان پیسبو نزیکی نوێژ بکەونەوە مەگەر کەسێك کە رێبوار بێت هەتا خۆتان دەشۆرن، واتە، بە لەش پیسی نوێژ دروست نیە، ئینجا خوای میهرەبان ودانا سەبارەت بە کەسانێك کەنەتوانن ئاو بە کار بهێنن چ لە بەر نەبونی ئاو بێت یان نەتوانرێت ئاو بە کار بهێنرێت دەفەرموێ: ئەگەر ئێوە نەخۆشبون یان لە سەفەردا بون یان دەستتان گەیاند بە ئاو یان لە گەل ژنانتاندا هاوجێگابون جا ئاوتان دەست نەکەوت ئەوسا خاکێکی پاك پەیا بکەن ئینجا دەستبێنن بە دەم وچاوتان ودەستەکانتان، بەبێگومان کەالله چاوپۆشی دەکات لە تاوانو زۆر لێ خۆشبوە.

﴿ٱلۡغَآئِطِ﴾ واتە شوێنی نزم مەبەسست پێی پیسیو میز کردنە

بەڵام ئەسڵی ﴿ٱلۡغَآئِطِ﴾ واتە شوێنی نزم، چونکە پیسی تێدا دەکرێت با تەوقە سەری چیایەکیش بێت بەڵام هەر جێگایەك شتی باشی تێدا بکەیت بەرزە با نزمترین دۆڵ بێت وەك خاکی تەیەموم دەفەرموێ:﴿[illegible]﴾ واتە شوێنی بەرز. چونکە دەست نوێژ کارێکی پیرۆزە، ئەگەر لە نزمترین شوێندا بێت شوێنەکەی هەر بە بەرز تەماشا دەکرێت.

لە بارەی چونیەتی تەیمومەوە دوو قسە هەیە بۆ دەستەکان هەندێك دەڵێن: تا موچە. هەندێکیش دەڵێن: تا ئانیشکە، دوو جار دەست لە خاکێکی پاك دەدەیت جارێکیان لە گەڵ نیەتدا بە دەم وچاودا دەیهێنیتو جارێکی تر دەست دەدەیت لە خاك دەستت بە یەکێك لەو شێوازەی کە وتمان: مەسح دەکەیت ئەمە چ بۆ بێ دەست نوێژی بێت چ بۆ لەش پیسی بێت. سەبارەت بە ئاگایی لە نوێژدا ئەگەر کەسێك ئەوەندە خەوی دەهات نەی دەزانی چی دەڵێت یان میزو پیسی زۆری پێ هێنابو لەم کاتانەدا نا بێ نوێژ بکات، چونکە ئاگای لە نوێژەکە نیە.

وە وشەی ﴿لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ﴾ واتە لەمسی ژنانتان کرد جا زانایان لە بارەی لەمسەوە دوو مانا یان کردوە هەندێکیان بە لەیەك کەوتنی پێستی ئافرەتو پیاوی دەزانن وەك ئیمامی شافعی. هەندێکی تریان بە مانای جیماعی دەزانن و هەر کەس لەوانە بۆ خۆیان بەڵگەیان هەیەو رێگەی ورد بوونەو فەهم کردنشیان لە کەس قەدەغە نەکردوە، لە قورئاندا لەمس بە هەردوو مانا هاتوە بە مانای دەست لێ دان ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێ: ﴿أَن تَقُولَ لَا مِسَاسَ﴾ طه: ٩٧/ واتە نەخۆشیەك بگرێت بڵێت کەس دەستم لێ نەدات﴾ وە بە مانای جیماع ئەم ئایەتانە: یەکەم ـ دەفەرموێ: ﴿وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞ﴾ مريم: ٢٠/ کەس دەستی لێ نەداوم﴾ ئەگەر لەمس بە مانای دست لێ کەوتن بێت ئەی دایك یان کەسو کاری دەستی لێ نەداوە؟ کەوابو مەبەستی ئەوەیە کە کەس جیماعی لە گەڵدا نەکردوە. دووهەم: لە سورەتی بەقەرەدا دەفەرموێ: ﴿لَّا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمۡ تَمَسُّوهُنَّ أَوۡ تَفۡرِضُواْ لَهُنَّ فَرِيضَةٗ﴾ البقرة: ٢٣٦ /گوناهتان ناگاتێ ئەگەر ژنانتان تەلاق بدەن پێش ئەوەی کە جیماعیان لە گەڵدا بکەنو شتێکیان بۆ پێویست بکەن﴾ هەر لە ئایەتی پاش ئەوەی بەقەرە ﴿وَإِن طَلَّقۡتُمُوهُنَّ مِن قَبۡلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ﴾ البقرة: ٢٣٧ /ئەگەر تەلاقتان دان پێش ئەوەی کەجیماعیان لە گەڵدا بکەن﴾ لێرەش مانای جیماعە، ئیمامی ئەبو حەنیفە ئەوانە دەکات بە بەڵگە لە سەر قسەکەی خۆیو دەڵێت ([illegible]) بە مانای جیماعەو (ابن عباس)یش وا دەڵێت. هەر خوا زانایە. خوای داناو میهرەبان پاش ئەوەی کە چەندین تەکلیفی باس کرد، ئاگادارە لە سەر تەمەڵیو سستی کردنی مرۆڤ لە بەر ئەوە هات باسی نوێژی بۆ کرد، چونکە یەکێك بەڵکو گەورەترین یارمەتی دەری مرۆڤەو مەڵهەمی برینەکانیو دلخۆشکەریەتی وەك لە سورەتی بەقەرەدا دوو جار فەرمویەتی: ﴿یارمەتیو کومەك وەرگرن بە خۆگریو بە نوێژ﴾ هەروەها پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ هەر کاتێ باری سەخت ببوایەو دڵی نارەحەت ببوایەو کاتی نوێژ بهاتایە دەیفەرمو: ئەی بیلال بانگ بدەو کەیف خۆشمان بکە. وە ئەم نوێژە بەرەو پاك وخاوێنی دەروونو لیباسو جێگا رامان دەکێشێتو لە خواوە نزیکمان دەکاتەوەو دەبێتە هۆی ترسان لە خوا کە مەبەستی سەرەکی ئەم سورەتەیە ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ﴾ النساء: ١. بزانە کە ئایەتی تەیموم لە سورەتی مائیدەیشدا هەیە، بەڵام لە بەر ئەوەی کە ئەم ئایەتەی ([illegible]) پێش ئایەتی(المائدە) هاتوە چونکە ئەم ئایەتە پێش حەرام بونی عارەق هاتوە وە حەرام بونی عارەق دوای جەنگی ئوحود کاتی گەمارۆدانی جولەکەکانی بەنی نەزیر کەمێ دوای ئوحود حەرام کراوە بەڵام (المائدە) لە ساڵانی دوایدا هاتوە بە تایبەت سەرەتاکەی لە بەر ئەوە باسکردنی لێرەدا شتێکی گونجاوە. ئیمامی بخاری لە عائیشەوە بۆمان دەگێڕێتەوە کە دەڵێت: لەگەل پێغەمبەردا ﷺ بوین لە سەفەرێ لە سەفەرەکانیدا تا گەیشتینە (بەیدا) یان ([illegible]) کە دوو جێگای نزیکی شاری مەدینەن گەردن بەنەکەم بچراو لێم ون بوو پێغەمبەر ﷺ مایەوە تا بەڵکو بیدۆزینەوە و خەڵکەکەیش لە گەڵیدا مایەوەو نە لە سەر ئاو بوینو نە خەڵکیش ئاوی پێ بو جا خەڵك چوونە لای ئەبوبەکرو وتیان: مەگەر نابینی عائیشە چی کرد؟ پێغەمبەری خوا ﷺ و خەڵکی ماتەڵ کرد نە لە سەر ئاونو نە

وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِأَعۡدَآئِكُمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَلِيّٗا وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ نَصِيرٗا ﴿٤٥﴾ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَيَقُولُونَ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَٱسۡمَعۡ غَيۡرَ مُسۡمَعٖ وَرَٰعِنَا لَيَّۢا بِأَلۡسِنَتِهِمۡ وَطَعۡنٗا فِي ٱلدِّينِۚ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا وَٱسۡمَعۡ وَٱنظُرۡنَا لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ وَأَقۡوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٤٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ ءَامِنُواْ بِمَا نَزَّلۡنَا مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبۡلِ أَن نَّطۡمِسَ وُجُوهٗا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰٓ أَدۡبَارِهَآ أَوۡ نَلۡعَنَهُمۡ كَمَا لَعَنَّآ أَصۡحَٰبَ ٱلسَّبۡتِۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولًا ﴿٤٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفۡتَرَىٰٓ إِثۡمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَآءُ وَلَا يُظۡلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ ٱنظُرۡ كَيۡفَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ وَكَفَىٰ بِهِۦٓ إِثۡمٗا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ﴿٥١﴾

ئاویشیان پێیە، ئیتر ئەبوبەکر هات لە کاتێکدا کە سەری پێغەمبەر ﷺ بە سەر ئەژنۆم بو کە خەوی لێ کەوتبو وتی: پێغەمبەری خوا ﷺو خەڵکت بەستەوە نە لە سەر ئاون و نەئاویشیان پێ یە؟ عائیشە دەڵێت: ئەبوبەکر زۆر سەرزەنشتی کردمو ئەوەی خوا ئارەزۆی لێ بو پێ وتمو یەك گورمشتی کوتایە کەلەکەم، تەنها لە بەر خاتری خەبەر نەکردنەوەی پێغەمبەر بو نەجولام، پێغەمبەر ﷺ بەیانی خەبەری بووەوە بە بێ ئاو، ئینجا خوا ئایەتی تەیمومی رەوانە کردو خەڵکی تەیمومیان کرد. ئوسەیدی کوڕی خوزەیر وتی: ئەمە ئەوەڵ بەرەکەتی ئێوە نیە ئەی خێڵی ئەبو بەکر، عائیشە دەڵێت جا ئەو وشترەی کە سواری بوم هەڵمان ساندو دیمان گەردن بەندەکە لە ژێر ئەودایە، جا الله پاش ئەم ئامۆژگاریە بە نرخانە واجارێکی تر پێناسەیەکی تری جولەکەو گاورمان بۆ دەکات، چونکە ئەم دوو کۆمەڵە خۆیان بە خاوەن باوەڕ دادەنێنو دژایەتیەکی زۆر سەختی ئەم ئایینەو پێغەمبەرەکەی خواو خاوەن باوەڕان دەکەنو هەمو شێوازێکی ناشیرین بە کار دەهێنن لەدژیان بۆیە وا قورئان پەردە لە سەر زۆربەی پیلان ونەخشەکانیان لادەداتو نیەتی پیسیان ئاشکرا دەکات تا موسڵمانان دوژمنانی خۆیان بناسنو نەکەونە داوایانەوە جا دەفەرموێ:

﴿٤٤﴾ ئەی محمد ﷺ تۆ نابینی ئەوانەی کە بەشێك لە کتێبیان پێ دراوە گومراهیان کڕیوە بۆ خۆیانو دینەکەیان فرێ داوەو دەیانەوێت بە ئێوەش ڕێگا بزر بکەن، ئەوەش لە بەر ئەوە نیە کە ئێوەیان خۆش دەوێت نەخێر، بەڵکو لە بەر ئەوەیە کە خۆیان ڕێگای ڕاستیان بزر کردووەو پێیان خۆش نیە کەسیش ڕێگای ڕاست بگرێت. ئینجادەفەرموێ:

﴿٤٥﴾ الله زانایە بە دوژمنەکانتانو بەسە کە الله دۆستو یارمەتی دەری مرۆڤ بێ. جاتۆ ئەی باوەڕدار خوا بکە بە دۆستو یارمەتی دەری خۆتو خەفەتت نەبێت ئەو کام ئیش بە سودە وات بۆ دەکات، بەڕاستی ئەمە موژدەیەکی زۆر خۆشە بۆ خاوەن باوەڕان کە خواکەی ئاگای لە فرت وفێڵی دوژمنەکانیەتی، جا یان موسڵمانەکان شارەزا دەکات یان فرت وفێڵی ئەوان پەك دەخات. وەدەفەرموێ:

﴿٤٦﴾ هەندێك لەوکەسانەی کە جولەکەن قسەکانی خوایان گۆڕیووە ئاینەکەی خۆیانیان تێك داوەو کاتێ کە لە گەڵتان قسە دەکەن دەڵێن: بیستمانو بە هێواشیش دەڵێن: بە گوێت ناکەین، جا دەگونجێت هەروایان وتبێت یان بە کردار وایان کرد بێت کە ئەمرۆ بە داخەوە زۆربەی خەڵك بەم شێوە رەفتار دەکەن دەڵێت دەزانم کامە چاکەو پێویستە بکرێت کەچی لە کرداریشدا

پێچەوانەی زانینەکەی خۆی دەکات. جا بە پێغەمبەر یان ﷺ دەوت: گوێ بگرە، دەك نەبیسی، واتە کەڕبی یان بمری، وە بە تانەو تەشەرو گاڵتەوە دەیان وت: ئەی شوانەکەمان، ئەمە لە رواڵەتدا وشەیەکی جوان بو، بەڵام مەبەستی ئەوان خراپ بوو دەیشیان وت: ئەگەر پێغەمبەر بێت چۆن دەبێ لە مەبەستی ئێمە تێ نەگات، بەڵێ جوەکان لە حەوسەڵەو رەوشت جوانی پێغەمبەر ﷺبە ناڕەوا سودیان وەردەگرت، خۆ پێغەمبەر ﷺ زۆر چاك لە مەبەستی ئەوان تێ دەگەیشت، بەڵام ئەو رەوشت بەرزو بە حەوسەڵە بو، دەڵێن جارێك کۆمەڵێك جولەکە هاتنە خزمەتی پێغەمبەر ﷺوتیان: [illegible]) عائیشە وتی: ([illegible]). عائیشە دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible]/نەکەی ئەی عائیشە: بەڕاستی خوا قسەی خراپ کردنو خراپەکاری خۆشناوێت. وتم: ئایا تۆ گوێت لێ نیە ئەوان دەڵێن (مەرگ بۆ تۆ بێت [illegible]) پێغەمبەری خوا ﷺفەرموی: ئەی تۆ گوێت لێ نەبو منیش وتم: لە سەر ئێوە بێت ([illegible])؟}. بەڵێ ئەو جولەکە بەد فەسالانە لەم رەوشتە جوانەو لەم حەوسەڵەیە خراپ کەڵکیان وەرگرتو ئەو جنێوە خراپانەیان بە خۆشەویست دەوت تا قورئان هاتو هەمو نهێنیو قسە خراپەکانیانی دەرخستو ریسوای کردنو فەرموی: ئەوان بەم قسانە کە دەیکەن مەبەستیان رواڵەتە چاکەکەی نیە بەڵکو هەر زمان بەقسەکە لار دەکەنەوەو تانەوتەشەر لە ئایین دەدەن. بەڵام خوا خاوەنی سۆزو میهرەبانیە

ئەوەتە ئامۆژگاریان دەکات کە چی بڵێن‌و دەفەرموێ: ئەگەر ئەوان بیان وتایە بیستمان‌و بە گوێمان کردیت‌و گوێ بگرەو چاوت لێمان بێت بەڕاستی ئەوە باشتربو بۆ ئەوان تا ئەو قسە ناپەسەندانەی کە خۆیان دەیانکردو ئەوە ڕێگایەکی ڕاستترو بە هێزترو دروستتر بو بەڵام بە هۆی بێ باوەڕیانەوە بە خواو بە پێغەمبەر ﷺو بە بەرنامەکەی، خوا نەفرینی لێکردن جا ئیتر باوەڕ ناهێنن مەگەر کۆمەڵێکی کەمیان نەبێت، واتە خوا ستەمی لێ نەکردون خۆیان ستەمکارن. ئینجا ﷲ بانگیان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٤٧) ئەی ئەو کەسانەی کە کتێبتان پێ دراوە (تەورات‌و ئینجیل) ئیمان بهێنن بەوەی کە ڕەوانەمان کردوە کە دان دەنێت بەوەی کە لە لای ئێوەدایەو دەڵێت ئەوانە کتێبی خوا بوون، ئێوەش باوەڕ بێنن لە پێش ئەوەی کە ئێمە دەم وچاوتان مەحو بکەینەوەوبەروپشتی بکەین‌و بیخەینەوە پشتی سەرتان بەرەو دوا بچن بە ڕێگادا، ئەمە وێنەیەکە خوا هێناویەتی بۆ ئەوان واتە مادەم خۆتان گێل بکەن لە ئایین‌و پشتی تێ بکەن ئێمەیش زیاتر بەرەو گومڕاهی‌و نەزانی‌و کوفر ڕێنمایتان دەکەین، یان مادام پشت بکەنە ئایین لە کوێ دەرکراون بتان نێرنەوە بۆ ئەو شوێنە، بەڕاستی هەر کەس پشتی کردە ئایین دەبێ چاوەڕوانی هەمو سزایەك بکات، چونکە دژایەتی خوا دەکات‌و کەسیش لە دژایەتی خوادا سەر ناکەوێت، دەڵێن: کەعب الاحبار بە بیستنی ئەم ئایەتە ترساو باوەڕی هێنا پێشەکی چەند جار بانگ کرا بو بۆ ئیسلامبون وەری نەگرتبو خوا فەرموی: باوەڕ بهێنن پێش ئەوەی واتان لێ بێت یان نەفرینتان لێ بکەین وەکو چۆن نەفرینمان کرد لە ئەهلی شەممە. واتە ئەوانەی کە بەرگری کران لە ڕۆژی شەممە کە لەو ڕۆژەدا نا بێ ئیش بکەن، بەڵام بە فێڵ ئیشیان کرد خوا نەفرینی لێ کردن ئەم داستانە لە ئایەتی سەدوشەست‌و سێی سورەتی ئەعرافدا هاتوە. وەئەمری خوا جێ بە جێ کراوە کە ﷲ ئیرادەی شتێکی کرد ئیتر بێ پاش‌و پێش ڕودەدات. ئینجا ﷲ خراپی شیرك باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٤٨) بە بێگومان کە ﷲ هەرگیز خۆش ناوێ لەوەی کە شەریکی بۆ قەرار بدرێت‌ولە تاوانی شرك هەرگیز چاوپۆشی ناکات مەگەر تەوبە بکات، وە لە خواروی شیرکەوە ﷲ لە گوناهەکانی تر خۆش دەبێت بۆ هەر کەسێك کە ئارەزۆی لێ بێت ئەگەر تەوبەشی لەوتاوانە نەکردبێت، وە هەر کەسێك هاوبەش بۆ خوادابنێت بەڕاستی درۆو گوناهێکی گەورەی کردوە. جارێکیان پرسیار کرا لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە چ گوناهێك زۆر گەورەیە فەرموی: [illegible] [illegible]/ ئەوەیەکە هاوبەشی بۆ خوا دابنێیت لەحاڵێکدا کە ئەو دروستیکردوویت}

(٤٩) تۆ نابینی ئەو کەسانەی کە خۆیان بە باش دەزانن وەکو جوەکان کە دەیان وت: ئێمەگەلی هەڵبژێرراوی خوداین ([illegible]) نەخێر وانیە، بەڵکو هەرخوایە پاك دەکاتەوە ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێت‌و هەرگیز بە ئەندازەی پڵێتەیەك زوڵمیان لێ ناکرێت.

﴿فتیل﴾ دەزوە باریکەکەی ناو ئێسقانی خۆرمایە ئەگەر ئێسقانەکە بشکێنیت شتێکی باریکی لە ناو دایە واتە بەو ئەندازە کەمەیش ستەمتان لێ ناکرێت. تێبینی: لێرەدا پێم خۆشە ئەم قسە بکەم کەبۆشوێنەکانی تر بیانزانن، لە قورئاندا سێ وشە باس کراوە ﴿[illegible]﴾ هەرسێکەیان لە ناوی خۆرمادان (فەتیل) ئەو دەزوە باریکەیە کە لە ناو خورمادایە ئەبێتە مایەی سەوز بوون. ([illegible]) بریتیە لەو تیکوڵە تەنکەی کە پێچراوە لە ناوکەی خورما([illegible]) بریتیە لەو چاڵەی کە وەکو ناوکی مرۆڤە کە لە ناوەڕاستی پێشەکەدایە. جا والله اعلم ئەگەر بێتو خورمایەك لەت بکەیت‌و بە جوانی دیقەتی لێ بکەی شێوە جەنازەی مرۆڤێکی مردوی ناو قەبر پێشان دەدات پێغەمبەر ﷺ جارێکیان فەرموی درەختێك هەیە ئەو درەختە زۆر لە مرۆڤ دەچێت کێ دەزانێ چیە؟ یارەکان هەریەکەو شتێکیان وت هیچ کەس نەی زانی بەڵام عەبدوڵای کوڕی عومەر لەوێ ئامادە بو کە تەمەنی مناڵ بو وتی: ویستم بڵێم خورمایە بەڵام شەرمم کرد لەم هەمو پیاوە گەورانە کە لە وێ بون دوایی کە هەڵسان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: خورمایە وتم من ئەمزانی. عومەر وتی: زۆرم پێخۆش دەبوو کەبت گوتایە. بە گوێرەی ئەو فەرمودەیەش دەنکی خۆرما زۆر لە مرۆڤێکی مردوو دەچێت جا ئێمە هەر ئەو دەنکە ڕەقەی خورما دەنێژین پاشان دەبینین چۆن سەوز دەبێت‌و چەند بەرز دەبێت، ئێمەش کە خراینە ناو قەبرەوە پێچراوین بەو کفنەوە هەر ئاوەها خوا زیندومان دەکاتەوە ئەگەر بەهەشتی بین باڵامان شەست مەترە لە حەوت مەترداو ئەوەش کە جەهەنەمی بێت هەر دانێکی بە ئەندازەی چیای ئوحودەو قایمی پێستەکەی سەدان مەترە جا وا تێ دەگەم باس کردنی ئەو سێ وشەیە ئەو دەرسە گەورەو گرنگەی تێدایە هەر خوایش دەزانێ.

(٥٠) تەماشاکە کە ئەمانە چۆن بە دەمی خواوە درۆ هەڵدەبەستن؟ وە بەسە ئەم درۆیەی کە دەیکەن دانرێت بە گوناهێکی ئاشکرا بۆیان.

(٥١) ئایا تۆ نابینی ئەو کەسانەی کە بەشێك لە کتێبیان پێ دراوە کەچی چەواشە دەبن‌و باوڕ بە(ğzdŠ ş ǨGZ) دەکەن وەئەمانە دەڵێن بەوانەی کەوا کافرن ئا ئەمانە ڕێگایان چاکترە لەوانەی کە ئیمانیان هەیە. جا دەڵێن: کاتێك کە قورەیش چون پرسیاریان کرد لە جوەکان کە ئایا ئێمە ڕاستین یان محمد ﷺ؟ وتیان: ئێوە ڕاستن‌و ڕێگای ئێوە چاکترە لە پەیڕەوانی محمد ﷺ.

(٥٢) ئەوانە ئەو کەسانەن کە خوا نەفرینی لێ کردون، چونکە دژایەتی خواو پێغەمبەریان ﷺ کردوەو هەر کەسێکیش کە خوا نەفرینی لێ بکات ئیتر کێ هەیە یارمەتی بدات؟ واتە کەس یارمەتی نادات و ئەبێ سزای سەخت وسوتێنەر پاداشتی کردارو تاوانە پیسەکانی بێت. جولەکە پێیان وابو کە سەرپەرشتی ئایینی وکۆمەڵایەتی ئەبێ لە دەست ئەواندا بێت‌و پێیان نەنگ وسەرشۆڕی بو ئەگەر پەیڕەوی پێغەمبەرێکی عەرەب بکەن‌و هەر خۆیان بە خاوەنی ئەو مولکە دەزانی خواش دەفەرموێ:

(٥٣) ئایا بەشێك لەو مولکە کە پێغەمبەرایەتیە هەیە بۆئەوان؟ ئەوسا ئەگەر بەشیان پێوەبوایە بە ئەندازەی ئەو چاڵە بچوکەی سەر ناوکی خورمایان بەکەس نەدەدا ئەوندە ڕژدو دنیا پەرەستن، جا چۆن دەبێ ئەوان بکرێن بە خاوەن مولك؟ نەك هەر هیچ نابەخشن:

(٥٤) بەڵکوئەوان حەسادەت دەبەن بە خەڵك لە سەر ئەوەی کە ﷲ لە بەهرەو ڕەحمی خۆی بەشی داون، بەڕاستی ئێمە بە ئالی ئیبراهیم کە بە قسەی خۆیان ئەوان دوای ئیبراهیم کەوتون کتێب‌و ژیری‌و مولکێکی گەورەیشمان پێدان، جا ئەگەر ئەوان لە نەوەی ئیبراهیمن خۆ محمدیش ﷺ لە نەوەی ئیبراهیمە. جا بۆ بۆئەوان دەسەڵات‌و پێغەمبەرایەتی ڕاستەو دروستەو بۆ محمد ﷺنادروست؟ بەڕاستی ئەم خۆ پەسەندی‌و لە خۆباییبونە هەر لە جولەکەو بێباوەران دەوەشێتەوە. مەبەست لەخەڵك لێرەدا پێغەمبەرە ﷺ چونکە هەرچی ئەخلاقی پاك‌و ڕەوشتی جوان هەبێت لە مرۆڤـەکاندا لەودا کۆبوەتەوە هەر خۆی بە تەنیا ﴿âĂ/خەڵکە﴾ وەکو چۆن ﷲ لەبارەی ئیبراهیمەوە دەفەرموێ:

﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ /النحل: ١٢٠/ ئەو یەك ئۆممەتی گەردن کەچ بووە بۆ ﷲ ﴾ لێرەش پێغەمبەری ئاخر زەمانی بە هەمو خەڵك داناوە.

(٥٥) جا هەندێك لەو کاتەدا ئیمانیان بەو هێناوە هەندێکیشیان بەرگری خەڵکیان کردوە لە باوڕ هێنان واتە ئەوان بۆ ئیبراهیم ئاوایان کرد ئەی بۆ تۆ چی دەکەن ئەی محمدﷺ؟ دەگونجێت

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا (٥٢) أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا (٥٣) أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا (٥٤) فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا (٥٥) إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا (٥٦) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا (٥٧) ۞ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (٥٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٥٩)

ماناکەی بەم شێوەیەش بێت ئا ئەوانە هەندێکیان باوڕیان هێنا بەمەی کە بۆ محمد ﷺ هات بوو وەکو عەبدوڵا ی کوڕی سەلام، وە هەندێکیشیان خەڵکیان مەنع دەکردو نەیان دەهێڵا خەڵك ئیمان بهێنێت، بەڵام ﷲ دەفەرموێ: بەسە جەهەننەم ئەو ئاگرە بڵێسە دارە بۆ ئەو تاوانبارانەی کە دژایەتی ڕێبازی پێغەمبەریان ﷺ کرد کە ڕێبازی ئیبراهیمە ؏. ئینجا باسی پاداشتی باوەڕدارو سزای بێباوەڕ دەکات‌و دەفەرموێ:

(٥٦) بە بێگومان ئەوکەسانەی کە کافرن بە نیشانەکانی ئێمە بەم زوانە ئێمە دەیان خەینە ناو ئاگرێکی سوتێنەرەوە جا هەر کاتێك ئەو پێستە قایمەیان کوڵا ـ کە لە هەرکاتژمرێکدا سەدو بیست جار دەتوێتەوە ـ پێستێکی تریان بۆ دروست دەکەین تا سزای تەواوی ئیشە ناپەسەندەکانی خۆیان بچەژن، بە بێگومان کەﷲ خاوەن هێزەو دانایە. واتە ئەم سزا گرانەتان بە لاوە سەیر نەبێت چونکە ﷲ خاوەنی هێزەو هەرچی ئارەزۆ بکات دەیکات‌و هیچ شتێك ناتوانێت ڕێگای بگرێت‌و هەروەها دانایەو دەزانی چۆن تاوان بن بڕ بکات. وە لەم ئایەتە پیرۆزەوە دەردەکەوێت کە پێست هەستی ئێش‌و ئازار دەکات جا ئەگەر زانستی مرۆڤ تازە ئەمەی زانیبێت خۆ قورئان چواردە چەرخ لە مەو بەر بە خەڵکی وتوە، جا فەرمون بۆبیستنی پاداشتی چاکە کاران کە دەفەرموێ:

(٥٧) بەڕاستی ئەوکەسانەی کە ئیمانیان بوە و کرداری چاکیان کردوە بەم زوانە دەیان خەینە ناو بەهەشتانێکەوە کە لە ژێر ئەو

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓا۟ أَن يَكْفُرُوا۟ بِهِۦ وَيُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ رَأَيْتَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآءُوكَ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّآ إِحْسَٰنًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَعْلَمُ ٱللَّهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِىٓ أَنفُسِهِمْ قَوْلًۢا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ جَآءُوكَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْتَغْفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُوا۟ ٱللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

بەهەشتانەدا چەندین جۆگە دەڕوات کەهەمیشە تێیدا دەمێننەوە، بۆ ئەوان لەو شوێنانەدا چەندین هاوسەری پاك وخاوێن هەیە کە نە عوزری ژنانەیان هەیەو نە نەخۆش دەکەون ونەهیچ خراپیان هەیەو دەیان خەینە ناو سێبەرێکی زۆر درێژەوە. پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بێگومان درختی وا هەیە لە بەهشت دا کە سەد ساڵ سوار بە ژێر سێبەری ئەو درەختەدا بڕوات ناگاتە ئەو سەری}. وەك دەفەرموێ: ﴿ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴾ الواقعه: ٣٠ / وە سێبەرێکی زۆر درێژ﴾.. ئینجا حوکمێکی ترمان بۆ باس دەکات، هۆی دابەزینی ئەو حوکمەش ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا کاتێك کە فەتحی مەکە کرا چوە ناو مەکەوە داوای کلیلی کرد لە عوسمانی کوری تەلحە کە کلیلی کەعبەی پێ بو لێی وەرگرت، چوە ناو کەعبەوە کە هاتە دەرەوە عەباس یان عەلی داوای لێ کرد کە کلیلەکەی پێ بدات تا کلیلی کەعبەیش هەر بە دەست ئەوانەوە بێت وەکو چۆن ئاو دانی حاجی بە دەست ئەوانەوە بو، ئینجا جبرەئیل هاتو وتی: کلیلەکە بدەنەوە بە عوسمان پێغەمبەریش ﷺ بانگی عوسمانی کردو ئەم ئایەتەی دەخوێندەوەو: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا۟ ٱلْأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا .. ﴾ کلیلەکەیشی دایەوە بە عوسمان.

﴿٥٨﴾ بەڕاستی خوا ئەمرتان پێ دەکات کە ئەمانەتەکان بدەنە دەست خاوەنی خۆیان، وە ئەمە بڕیارێکی گشتیە پێویستە هەر کەسێك ئەمانەتێکی لابو بیداتەوە بە خاوەنەکەی موسڵمان بێت یان کافر دەوڵەمەند بێت یان فەقیر، پیاو بێت یان ئافرەت، چاك بێت یان خراپ، ئینجا سەبارەت بە حوکمی حاکمان دەفەرموێ: هەر کاتێك حوکمتان کرد لە نێوان خەڵکا پێویستە بە داد پەروەرانە حوکم بکەن بە بێگومان کەاللهُ بە باشترین شت ئێوە ئامۆژگاری دەکات بەڕاستی خوای داناو میهرەبان هەمیشە بۆ ئیش و بەرنامەی چاك ئامۆژگاریمان دەکاتو بەهەر شتێك کە فەرمانی کردوە بە سودمانە ئەنجام دانیو هەر شتێکیش کەقەدەغەی کردوە لێمان لە هەردوو ژیان دا زیانێکی گەورە دەکەین ئەگەر سنور ببەزێنینو ئەو کارە ئەنجام بدەین، وە هەر فەرمانڕەوایەکیش دادگەر بێت لە ڕۆژی قیامەتدا لە ژێر سێبەری عەرشدایەو خوایش یارمەتی دەدات. بە بێگومان کە اللهُ بیسەرەو هەمو شتێك دەبیسێ چ بە دەنگی زۆر گەورە بێت چ بە چپەو زۆر هێواشبێ، وەبینەرەو هەمو شتێك دەبینێ لە گەورەو بچوك. ئینجا پاش ئەوەی کە فەرموی حاکمان دەبێ دادپەروەر بن، باسی فەرمان بە سەرا دراوانیش دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٥٩﴾ ئەی خاوەن باوەڕان گوێڕایەڵی خوا بکەنوگوێڕایەڵی پێغەمبەرﷺ بکەن و ئەوانەش کە خاوەنی ئەمرن لە ناو خۆتاندا، گوێ ڕایەڵی ئەوانیش بکەن. لێرەدا وشەی ﴿[illegible]﴾ ی بۆ خواو پێغەمبەر ﷺ باس کرد بەڵام لە ﴿وَأُو۟لِى ٱلْأَمْرِ﴾ دا دوبارەی نەکردوەوە تا بزانین کە فەرماندارێك پێویستە بە گوێیان بکرێت کە فەرمانی خواو پێغەمبەر ﷺ بە سەر خەڵکدا بدات ئەگینا ئەگەر فەرمانەکانی دژی فەرمانی خواو پێغەمبەر ﷺ بو نا بێ بەگوێ بکرێت بەڵکو دەبێ گەل ئەو فەرماندەیە لابات مادام خراپەیەکی گەورەتر لە تاوانەکەی ئەو ڕوونەدات وەکو پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] [illegible] / گوێ گرتنو پەیڕەوی کردن پێویستە لە سەر هەمو پیاوێکی موسڵمان لەو شتەی کە پێی خۆشەو لەوەش کەپێی ناخۆشە مادام فەرمانی تاوانی پێ نەدرا جا ئەگەر فەرمانی تاوانی بە سەرا درا نەگوێ گرتن هەیەو نە پەیڕەوی کردن} وشەی [illegible]/ لە خۆتان﴾ تێمان دەگەیەنێت کە ئەو کەسەی کە سەپەرشتی موسڵمانان دەکات پێویستە لە خۆیان بێت واتە ئەویش موسڵمان بێت، پاشان دەفەرموێ: وە ئەگەر لە بارەی هەر شتێکەو ناڕێکیتان بو دەبێ ڕوکەنەوە خواو پێغەمبەر ﷺ کە قورئانو فەرمودەکانی پێغەمبەرە ﷺ ئەگەر باوەڕتان بە خواو بە

ڕۆژی دوای هەیە واتە ڕێگە نیە بۆ هیچ خاوەن باوەڕێك كە ناكۆكیەكانی خۆی بە ڕێبازو فەرمانی بێجگە لە خواو لە پێغەمبەر چارەسەر بكات جا هەر ناڕێكیەك لە نێوان دوو موسڵماندا ڕوی داو یەكێكیان وتی: با بچینە لای شەرعو ئەویتریان وتی: شەرعم پێ قبوڵ نیە با بچینە لای یاسا، بێگومان دووهەمیان كافر دەبێت وەكو لە ئایەتی شەستوپێنجی هەمان سورەت دا دێت. بۆیە دەفەرموێ: هەر ئەمە چاكەو جوانترین شتە بۆ ئایندە هەم بۆ دنیاو هەم بۆ پاشەرۆژ. ئینجا ﷲ جوانتر ئەم دوو كەسە لە یەكتر جیا دەكاتەوەو دەفەرموێ:

(٦٠) ئایا تۆ نابینیت ئەو كەسانەی كەوا گومان دەكەن كەباوەڕیان هەیە بەوەی كە ڕەوانە كراوەتەوە لای تۆو باوەڕیان هەیە بەوەی كە پێش تۆ ڕەوانە كراون بەڵام لەهەمان كاتدا دەیانەوێت حوكمی خۆیان ببەنە لای تاغوت لەحاڵێكدا كەئەوان دەستوریان پێ دراوە كە دەبێ كافر ببن بە تاغوت. ئەوە بو لە سوڕەتی بەقرە ئایەتی دووسەدوپەنجاوشەشدا فەرموی: ﴿ئەوسا هەركەسێك كە باوەڕی نەبێ بە تاغوتو ئیمانی ببێ بە ﷲ ئەوە بەراستی دەستی گرتوە بە پەتی زۆر موحكەمەوەو بچڕانی بۆ نیە﴾ بەڵام ئەمانە بە پێچەوانەی ئەو ئایەتە ڕەفتار دەكەن، ئینجا خوا دەفەرموێ: ئەوسا شەیتان دەیەوێت ئەوان گومڕاە بكات بە گومڕاهییەكی دوور لە حەق. هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە بەم شێوەیە كە گوایە كابرایەكی یارمەتی دەرو جولەكەیەك بو بە كێشەیان كابرای جولەكە وتی با لە نێوان منو تۆدا محمدﷺ بڕیار بدات كابرای موسڵمان وتی: نەخێر كەعبی كوڕی ئەشرەف. هەروەها بێژراوە كە سەبارەت بە كۆمەڵێك موناڤق كە بە ڕواڵەت خۆیان بە موسڵمان پێشان دەداو ویستیان كە بچنە لای حاكمە نەفامەكان بۆ یەكلا كردنەوەی ئیشەكانیان، بێجگە لە مانەش قسەی تر كراوە سەبارەت بە هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە، بەڵام ئەم ئایەتە بۆ گشتیەو لۆمەو سەرزەنشت كەری هەر كەسێكە كەلە كتێبی خواو لە سوننەتی پێغەمبەرﷺ لابداتو بچێت بۆ پەیڕەوی كردنی بێجگە لەوان، ئینجا ﷲدوو ڕووەكانمان بۆ باس دەكاتەوەو دەفەرموێ:

(٦١) هەر كاتێك بەئەوان بوترێت وەرن با بچین بۆ لای ئەوەی كە خوا ناردویەتیو بۆ لای پێغەمبەرﷺ و باوەڕی پێ بهێننو هەر ئەویش لە نێوانماندا بڕیار بدات، ئەی محمد ﷺ تۆ دەبینی كە دووڕووەكان چۆن پشتت تێدەكەن بەپشت تێكردن.

(٦٢) ئەوە چۆنە هەر كاتێ كە ئەوان بەڵاو موسیبەتێكیان توش دێت بە بۆنەی ئیشی ناپەسەندی خۆیانەوە لە پاشان دێنە لاتو سوێند دەخۆن بە خواو دەڵێن: بەخوا ئێمە پیاوی چاكینو مەبەستی خراپەمان هەرگیز نەبووە هەر ویستومانە چاكە بكەینو ڕێگای ڕاست ودروست بگرینو كیشەكان چارەسەر بكەین؟ بەڵێ ئەو كاتە ئاوەها بەزمانی لوس قسەی قەڵەوو زل دەكەنو پاكانە بۆ ئیشە ناپەسەندەكانیان دەكەن، بەڵام ﷲ بە درۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ:

(٦٣) ئەوانە كەسانێكن كەﷲ دەزانێت چیان لە ناو دڵدایە جاپشتیان تێ بكەو گوێ بە قسەكانیان مەدەو ئارەزۆی تۆڵە سەندنەوە مەكە بەڵكو دەبێ تۆ دڵ فرەوان بیت و ئامۆژگاریان بكەو قسەیەكی جوانی وایان لە گەڵدا بكە كە كاریان تێ بكات، بەڵكو پەشیمان ببنەوەو بێنەوە سەر ڕێبازی خوا ناسان.

(٦٤) خۆ ئێمە هیچ پێغەمبەرێكمان ڕەوانە نەكردوە مەگەر بۆ ئەوە بێ كە پەیڕەوی بكرێت بە ئیزنی خوا، وە ئەگەر ئەوان ئەوكاتەی كە زیانیان بە خۆیان گەیاندو ستەمیان لە خۆیان كرد لەو كاتەدا بهاتنایە لای تۆ، جا داوای لێخۆشبونیان بكردایە لە خواو پێغەمبەریش داوای لێخۆشبونی بۆ كردنایە ئەو كاتە دەیان دی كە خوا خوایەكی تەوبە قەبوڵكەرو بە ڕەحمەو تەوبەی لێ وەردەگرتن. دیارە ئیتاعەی پێغەمبەران بۆیە ڕەوایە چونكە بە ئیزنی خوایە ئەگینا نابێ ئیتاعەی هیچ كەسێك بكرێت چونكە ئەگەر مرۆڤ ئیتاعەی هەر شتو هەر كەسێكی كرد مادام بە فەرمانی خوا نەبێت ئەو كەسە ئەگەر باوەڕ دار بێت دەبێ بە موشریك وە ئەگەر باوەڕداریش نەبێت كافرە كە جێگای هەردووكیان ئەگەر بەر لەمردن تەوبە نەكەن جەهەننەمە، ئینجا هەر كەسێك ئەگەر گوناهی كردو پێغەمبەریشﷺ دوعای بۆ كرد ئیتر ﷲلە گوناهەكانی خۆش دەبێت. جا موژدە بێت لە خاوەن باوەڕان كە پێغەمبەرﷺ بە فەرمانی خوا دوعای كردوە چونكە خوا فەرمویەتی: ﴿ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ ﴾ محمد: ١٩ / داوای لێ خۆشبون بكە بۆخۆتو بۆ هەمو باوەڕداران﴾. ئاشكرایە كە پێغەمبەرﷺ فەرمانی خوای بە تەواوی ئەنجام داوە، جا ئەگەر ئەمڕۆ لە ژیاندا نیە خۆ دوعای بۆ كردوین جا مادەم تەوبە بكەین خوای گەورەو میهرەبان لێمان خۆش دەبێت، جا با دووڕوو بێباوەڕانیش ئەم هەلە لەدەست خۆیان نەدەن تا لە دنیا دەر نەچوون پەشیمان ببنەوەو ڕێگای پێغەمبەرﷺ بگرنو تەوبە بكەن، خوا، خوای هەمومانەو ئەم ئایینە بۆ هەمو خەڵكە هەتا قیامەت بە بێ جیاوازی، ئینجا بە ڕاستو ڕونی خوا پێشانمان دەدات كە كێ موسڵمانەو كێ كافرەو كەس ناتوانێ خۆی بشارێتەوەو هەرچی بكات، هەرچی بڵێت موسڵمانم، جا پێش ئەوەی كە ئەم ئایەتە باس بكەین بۆ چاكتر ڕۆشن بونەوەی ماناكەی هۆی دابەزینی ئایەتەكە باس دەكەین كەئیمامی بۆخاری

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُواْ مِن دِيَٰرِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُواْ مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّءَاتَيْنَٰهُم مِّن لَّدُنَّآ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَٰهُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّـۧنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصَّٰلِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُواْ خُذُواْ حِذْرَكُمْ فَانفِرُواْ ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُواْ جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَٰلَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾ ۞ فَلْيُقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْءَاخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

له عورروەی کوری زوبەیرەوە دەیگێڕنەوە کە پیاوێك: لەگەل زوبەیردا لە سەر ئاوی چەمێك بوو بە کێشەیان کە باخی زوبەیر پێش باخی کابرا بووپێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] /پێغەمبەری خواﷺ فەرموی ئەی زوبەیر باخەکەت ئاو بدەوپاشان ڕەوانەی بکە بۆ هاوسێکەت کابرای یارمەتی دەر توڕەبوو وتی: لە بەر ئەوەی کە پوور زاتە بۆیە وای بۆ ئەکەیت؟ ڕومەتی پێغەمبەری خواﷺ گۆڕاو فەرموی: ئەی زوبەیر گۆلەکانی خۆت تەواو پڕ بکە ئینجا ڕەوانەی بکە بۆ هاوسێکەت بەم شێوەیە ڕك وڕاست مافی تەواوی دا بە زوبەیر کاتێ کە کابرا ڕقی پێغەمبەریﷺ هەستان، لە پێشەوە سولحی کردن‌و ڕێگایەکی بۆ دانان کە بۆ هەردووکیان فرەوانی تێدا بوو کە پیاوەتی لە گەل یەکتردا بکەن یان زوبەیر زووتر ڕەوانەی بکردایە یان ئەو کەمێ چاوپۆشی لە زوبەیر بکردایە بەلام وا ئێستا حوکمەو دەبێ هەردوو بەو شێوەیە ڕەفتار بکەن. زوبەیر دەلێت: من وا دەزانم کە ئەم ئایەتە لەو بارەوە دابەزیوە﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ... ﴾ } لە پێشەوە باسمان کرد کە هەندێك ئیدعای باوەڕ بە خواو بەوەی کە ڕەوانەی کردوە هەبو بەلام کاتێ بیانویستایە بڕیارێکیان بۆ بدرێت بەرەو تاغوت دەڕۆیشتن، خوا لەوێدا ئەو ڕێگەی بە ڕێگەی شەیتان داناو فەرموی: شەیتان دەیەوێت لە ڕێگای ڕاست لایان بدات لێرەدا ڕۆشنترو توندتر دەفەرموێ:

(٦٥) وانیە کەئەوان دەزانن، سوێند بە خوای تۆ ئەی محمدﷺ ئەوانە باوەڕیان نییە هەتا تۆ نەکەن بە حەکەم لە هەمو شتێکدا کە ڕوودەدات لە بەینیانداو لە پاش حوکمەکەی تۆ هەر ئەوەش بەس نیە کە بە دەم بڵێن ڕازین بەڵکو دەبێ بە دڵو بە گیان بەو بڕیارەی تۆ ڕازی ببن کەواتە نابێ لە ناو دڵیاندا هیچ ناڕەحەتیەك هەبێت ئەگەر بە سودی نەبو، واتە ئەگەر لە ناو دڵیشیاندا نارازی بون بەو حوکمە کە کرا مانای وایە ئیمانیان نیەو درۆ دەکەن، نەك هەر ئاوەهاش بەڵکو دەبێ بە هەمو شێوەیەکیش گەردن کەچی خۆیان بەرامبەر بەو حوکمە پێشان بدەن و خۆیان تەسلیم بکەن. بەڵێ پێویستە مرۆڤی خاوەن باوەڕ لە دڵەوە خۆشحاڵی بە فەرمانەکانی خواو پێغەمبەرﷺ دەربڕێت‌و پێی ڕازی بێت، چونکە هەموی بۆ سودی مرۆڤەو هیچ سودێك یان زیانێك لە کردن‌و نەکردنیدا بە خوا ناگات.

(٦٦) ئەگەر ئێمە پێویستمان بکردایە لە سەر ئەوان کە خۆیان بکوژن یان دەبێ لە ماڵکانتاندا دەربچن نەیان دەکرد مەگەر کۆمەڵێکی کەمیان نەبێت جا ئەگەر ئەوان ئەوەی کە ئامۆژگاریان پێ کرا بیانکردایە بەڕاستی ئەوە شتێکی زۆر باش بو بۆ یان‌و ئەوە دەبو بە هۆی بتەوتر بونی ئەوان لە سەر ڕێبازی خوا. واتە ئەگەر بمان وتایە کە دەبێ خۆتان بکوژن ئەگینا تەوبەتان لێ قەبوڵ ناکەین، وەدەبێ لە ناو ماڵ‌و خێزانی خۆتان کۆچ بکەن‌و دەربچن بۆ وڵاتێکی تر، چونکە گوناهتان کردوە ئەگینا تەوبەتان لێ قەبوڵ ناکەین ئەنجامتان نەدەدا مەگەر کۆمەڵێکی کەمتان. کەوابو شوکری خوا بکەن کە ئەو بارەی سوك کردوە لە سەر ئێوەو تەنها بە تەوبە کردن‌و پاڕانەوەی پێغەمبەرﷺ بۆتان الله تەوبەتان لێ قەبوڵ دەکات. جا لەم دوو ئایەتەوە بەچاکی دەرکەوت کە حاکمیەتی غەیری خوا نا بێ قەبووڵ بکەین و فەرمانی پێغەمبەریشﷺ هەر فەرمانی خوایەو فەرمانی کەسی تر نا بێ قەبوڵ بکرێت مەگەر فەرمانەکەی فەرمانی خواو پێغەمبەر بێت، وە دەبێ فەرمان بە سەرا دراو بە دڵو بە گیان‌و بە ماڵ ئامادەی ئەنجام دانی ئەو فەرمانانەی خواو پێغەمبەر بێت ئەگینا لە سنوری باوەڕ دار دەردەچێت با ڕیشەکەی مەترێك یان بێت‌و مێزەرەکەی لە بەفر سپی تربێت، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] /بەڕاستی خوا تەماشای لەش‌و وێنەتان ناکات بەلام تەماشای دڵەکانتان دەکات،

وەبەپەنجەی هیمای کرد بۆسینگی کەجێگای دڵە} جا ئەوەی کە بە گوێ خوای کرد دەفەرموێ:

(٦٧) وە ئەوکاتە لە لایەنی خۆمانەوە پاداشتێکی زۆر گەورەمان پێدەدان.

(٦٨) وە بە دڵنیاییەوە ئەوانمان ڕێنمایی دەکرد بۆ ڕێگای ڕاست.

بەڵێ ئەو هەمو چاکە گەورانە کاتێك دەبێ کە ئێمە خۆمان پیاو بینو مەردانە بمانەوێ کە پەیڕەوی خواو پێغەمبەرەکەیﷺ بکەین چونکە خوا دەفەرموێ: ﴿وە ئەوانەی کە کۆشش دەکەن لە بەر خاتری ئێمە با دڵنیا بن کە ئێمە ڕێنماییان دەکەین بۆهەمو بەشەکانی ئایین، وە بە بێگومان کە ﷲ لە گەل چاکە کاراندایە﴾ عەنکبوت: ٦٩. ئینجا خوا موژدەیەکی خۆش بۆ موسڵمانان باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٦٩) جا ئەو کەسەی کە پەیڕەوی خواو ئەم پێغەمبەرەی بکات ئەوسا ئەوە لەگەل ئەو کەسانەدا دەبێ کە خوا نیعمەتی ڕژاندوە بە سەریاندا کە پێغەمبەرانو ڕاستگۆیانو شەهیدانو پیاو چاکانن، ئای چ ڕەفیقێکی چاکن ئەوانە. هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە ئەوە بو کە جارێکیان پێغەمبەری خواﷺ یەکێ لە یارەکانی دی کە عاجز بو فەرموی: بۆ عاجزی؟ وتی: خەیاڵێکەو هاتوە بە ناو دڵمدا لە بەر ئەوە عاجزم فەرموی: چیە؟ وتی: کەبیرم کردەوە ئێمە هەمو ڕۆژێك بەیانیو ئێوارە دێین بۆ لای تۆو بەهرەیەکی گەورە ئەبەین لە بینینو دانیشتن لە خزمەتتاو وەفرناگرم کەرۆژێك نەتبینم، بەیانی تۆ بەرز ئەبیتەوە لە گەل پێغەمبەراناو ئێمە پێت ناگەین لە بەر ئەوە ناڕەحەتم کە ئەو ڕۆژە هاتە پێشەوە ئێمە تۆ نابینین پێغەمبەری خواﷺ بێ دەنگ بوو جبرئیل دابەزیو ئەم ئایەتەی بۆ هێنا، جا پێغەمبەرﷺ ناردی بە شوێنیاو ئەم موژدە خۆشەی دایە.

﴿الصدیق﴾ بە کەسێك دەڵێن کە باوەڕی بە پێغەمبەرو پەیامەکەی هەبێت لە دڵەوەو هیچ بەڵگەی نەوێتو بەڕاستی بزانێت. ﴿الشهید﴾ بەو کەسە دەڵێن کە گیانی خۆ فیدای خوا بکات. ﴿الصالح﴾ بە کەسێ دەڵێن کە لە ناو دڵیدا بێجگە لە چاکە کاری شتێکی تر نەبێت و لە کرداری خراپ لەشو دڵی خۆی بپارێزێت. جا کەسێکیش کە لە بەر خوا ئەوانی خۆش بوێ بەو پلانە دەگاتو پەروەردگاریش میهرەبانی خۆی بەوان دەگەیەنێت. لە فەرمودەی سەحیح دا هاتوە کە دەفەرموێ: [illegible] [illegible]/ مرۆڤ لە گەلْ ئەو کەسەدا دەبێت کە خۆشی دەوێت}.

(٧٠) ئەمە زیادە ڕێزێکە لە لایەنی خواوەو بە کردەوەی کابرا نیە چونکە هیچ کەس شایستەی ئەوە نیەکە بگاتە پلەی پێغەمبەرﷺ و زانینی خوا بەسە بۆ زانینی ڕاستیو ناڕاستی ناو دەرونی خەڵكو چاك دەزانێت کێ بەڕاستی پێغەمبەری خۆش دەوێتو کێش هەر بە دەمەو بە دڵ جۆرێکی ترە.

ئینجا ﷲ موسڵمانان وریا دەکاتەوە بەرامبەر بە مەترسییەکانی دنیاییو دەفەرموێ:

(٧١) ئەی ئیمانداران هەمیشە ئامادە باشو وریا بن بەرامبەر بە دوژمنانتان جا هەمیشە کۆمەڵ کۆمەڵ دەرچن بۆ دینەکەی خواو بۆ جیهاد کردن لە ڕێگای خوادا یان هەر هەموتان دەربچن. واتە ئەگەر بە کۆمەڵ کۆمەڵ بەس بو بەسە، ئەگەر بە کۆمەڵ کۆمەڵ بەس نەبو دەبێ هەموتان دەرچن بۆ جیهاد لە ڕێگای خوادا، ئینجا لەوەش وریامان دەکاتەوە کە هەندێ کەس لە سەرەتاوە لە گەڵ موسڵمانانن، بەڵام لە کاتی تەنگانەدا خۆیان دەکێشنەوە واتە لە دەروندا لە گەڵ موسڵماندا نین، بەڵام لە ڕواڵەتا خۆیان وا پێشان دەدەن کە لە گەڵ موسڵمانان دان هەتا کاتی ناڕەحەتی، ئینجا ئەگەر ئەو کاتە تووشی نیعمەتێك بون داخو خەفەتی زۆر ئەخوات بۆ ئەویش نەبوە ، وە ئەگەر تووشی ناخۆشیش بون دەڵێن چاك بو لە گەڵیاندا نەبوین ، ئەوەتە ﷲ ئەو باسەمان بۆ ڕۆشن دەکاتەوەو نیەتو ڕەفتارو کرداری هەل پەرستو دوو ڕوە کانمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٧٢) بێشك کەلە ناو ئێوەدا کەسانێك هەن کە سستی دەکەنوخۆیان دەشارنەوە لە جیهاد جا ئەگەر ئێوە دوچاری بەڵاو موسیبەتێك هاتن دەڵێت: بەڕاستی خوای گەورە نیعمەتی بەسەرمدا ڕژاندو منی خۆشبەخت کرد کە لە گەل ئەوانەدا نەبوم کە تووشی ئەو بەڵایە ببم.

(٧٣) خۆ ئەگەر هاتو خوا دوچاری چاکەیەکی کردنو نیعمەتێکی خۆی دابە ئێوە وسەرکەوتنو دەسکەوتێکی دنیاییتان دەستکەوت ئەو کاتە وەك ئەوەی کە هیچ دۆستایەتیەك نەبێت لە بەینی ئێوەو ئەودا دەڵێت: ئای خۆزگە منیش لە گەڵ ئەوانەدا بومایە جا منیش ئا ئەو بەهرە گەورەیەم دەست بکەوتایە. بەڵێ بێ باوەڕانو دووروەکانو ئەوانەی کە لەجیهاد خۆیان دەشارنەوە هەر سودو بەهرەی دنیا لە بەر چاو دەگرن. ئینجا باسی جیهاد دەکاتو دەفەرموێ:

(٧٤) با شەڕ بکەن لە ڕێگای خوادا ئەوانەی کە ژیانی دنیایان دەفرۆشن بە قیامەت، وە ئەو کەسەی کە شەڕ بکات لە ڕێگای خوادا جا بکوژرێت یان سەر بکەوێت ئەوسا بەم زوانە پاداشتێکی

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱلطَّٰغُوتِ فَقَٰتِلُوٓا۟ أَوْلِيَآءَ ٱلشَّيْطَٰنِ ۖ إِنَّ كَيْدَ ٱلشَّيْطَٰنِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓا۟ أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ ٱلنَّاسَ كَخَشْيَةِ ٱللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا۟ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا ٱلْقِتَالَ لَوْلَآ أَخَّرْتَنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ قُلْ مَتَٰعُ ٱلدُّنْيَا قَلِيلٌ وَٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ ٱتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَمَا تَكُونُوا۟ يُدْرِككُّمُ ٱلْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِى بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۗ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا۟ هَٰذِهِۦ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا۟ هَٰذِهِۦ مِنْ عِندِكَ ۚ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ ۖ فَمَالِ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَّآ أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ۚ وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

گەورەی پێ دەدەین. جا ئەگەر کابرا نەکوژراو سەرکەوتو غەنیمەتی دەست کەوت یا وا نەزانێ کە پاداشتی قیامەتی ڕۆیشتوە، نەخێر لە فەرمودەداهاتوەکە: [illegible]

[illegible]/ خوا خۆی کردوە بە زامن بۆ هەر تێکۆشەرێك لە ڕێگای خۆیدا کە ئەگەر مراندی بیخاتە بەهەشتەوە یان بیگەڕێنێتەوە بۆ ئەو شوێنەی کە لێی دەرچوە لەگەڵ ئەوەی کە دەستی کەوتوە لە پاداشت یان لە دەستکەوت} بەم شێوەیە قورئان داوا لە خاوەن باوەڕان دەکات کە ڕژدی بە ماڵو بە گیانیان نەکەن، چونکە هەم ماڵەکەو هەم گیانەکە ئەمانەتی خوا خۆیەتی وهەتا خۆی ئیرادە نەکات کەس ناتوانێ لایان بات و ئەگەر ویستی لەناویان ببات کەس بۆی ناپارێزرێت، دووبارە هەڕەشە دەکات لەو کەسانەی کە جیهاد دەخەنە پشت گوێو هەڵیان دەنێت بۆ جیهادو دەفەرموێ:

(٧٥) ئەوە چیەو بۆ دەبێ شەڕ نەکەن لە ڕێگای خواداو لە ڕێگای ڕزگارکردنی چەوساوان لە پیاوانو ژنانو منالانێك کە دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان دەرمان بکە لەم شارەی کەگەورەو دەسەلاتدارانی ستەمکارەو خوایە لە لایەن خۆتەوە دۆستێکمان بۆ بنێرەو لە لایەن خۆتەوە یارمەتی دەرێکمان بۆبنێرە؟! مەبەست پێی شاری مەکەیە (ابن عباس) کە ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە

دەیوت منو دایکم لەوانە بوین. [illegible]) بە گوندو شاریش دەوترێت ئەوەتە قورئان بە مەکە دەفەرموێ: [illegible]) لەکاتێکدا مەکە لەو سەردەمەدا گەورەترین شاری ئەو دەورو بەرەبوە. ئینجا الله زیاتر موسڵمانان هەڵدەنێو دەفەرموێ:

(٧٦) ئەو کەسانەی کە ئیماندارن شەڕ لە ڕێگەی خوادا دەکەن بەلام ئەوانەی کە کافرن شەڕ لە ڕێگەی[illegible] دکەن بۆ هێنانە دی ئاواتی ئەو تاغوتەوبەرزبونەوەی ، دەی سا شەڕ بکەن لە دژی دۆستەکانی شەیتانو مەترستن بە بێگومان کە فرو فێڵی شەیتان زەعیفو لاوازە. بەڵێ ئەم ئایەتە بناغەیەکی گەورەمان بۆ دیاری دەکات ئەوەش ئەوەیە کە هەرکەس کە بە بێزۆرەملی لە پێناوی تاغوتان دژ بە باوەڕداران شەڕ بکات ئەوە کافرە با خۆیشی بە باوەڕداربزانێت، کاتێك موسڵمانان لە سەرەتاوە لە شاری مەکە بون تەنها چەند شتێکی وەکو نوێژو دوری لە ڕەوشتی ناپەسەند پێویست کرابو لە سەریان ئێشو ئازاری زۆریان دەدی بەدەست موشریکانەوەو ئاواتیان دەخواست کە فەرمانی جیهادیان بۆبێت کە ئەو کاتەش نەگونجاو بو لە بەر چەند هۆیەك لە وانە کەمی موسڵمانانو زۆری دوژمنەکانیانو بونیان لەو شارە بەرێزە دا کە شەڕ لەو شارە دا شتێکی پەسەند نەبو، ئینجا کە هاتنە مەدینەو ژمارەیان زۆر بو جێگاو یارمەتی دەریان بۆ پەیدا بو خوا داوای لێکردن کە جیهاد بکەن کە چی لەو کاتە دا پێیان خوش نەبو وەك دەفەرموێ:

(٧٧) ئەی محمد ﷺ ئایا تۆ نابینی ئەو کەسانەی کە پێیان وترا لە پێشەوە دەستی خوتان بگرنو شەڕنەکەن ونوێژەکانتان بکەنو زەکات بدەن کە ئەو کاتە چونیەتی زەکاتیش دیاری نەکرابو، کە چی کاتێك کە فەرز کرا لە سەریان شەڕ بکەن ئالەو کاتەدا هەندێك لە وانە دەترسان لە خەڵك وەك چۆن دەترسان لە خوا یان زیاتر لە خواش لە وان دەترسان کەدەیان وت: ئەی پەروەردگارمان بۆ فەرزت کرد لە سەرمان شەڕ خۆزگە ماوەیەکی تر دوات بخستایە بۆمان خواش دەفەرموێ: پێان بڵێ ڕابواردنو لەزەتەکانی دنیا شتێکی کەمنو ئاخیرەت باشە بۆ ئەو کەسەی کەتەقوای هەبێتو لە خوابترسێتو بە ئەندازەی دەزولە باریکەکەی ناودەنکی خورما ستەمەتان لێ ناکرێت. شتێکی رونە کە ئێوە لە ترسی مەرگە پێتان ناخۆشە شەڕ بکەن بەلام بزان کە..

(٧٨) لە هەر کوێیدا بن مەرگتان پێ دەگات ئەگەر چی ئێوە لە چەندین قەسری بتەوو بەهێزو سافکاری کراو بە گەچ دابن، وە ئەگەر توشی خۆشی ببن دەڵێن ئەمە لە لایەنی خواوەیە، خۆ ئەگەر توشی بەلاو موسیبەت بون دەڵێن: ئەمە خەتای تۆیە ئەی

محمدﷺ پێیان بڵێ: ئەمە هەمووی لە لایەنی خواوەیە، خۆشی وناخۆشیو گرانیو هەرزانی بە بێ ویستی خوا نابێت، هەرچەند کە مرۆڤ خۆیشی هۆی چاکی یان خراپی بێت، ئەوە چیە ئەو قەومە خەریکە نەزانن چۆن قسە دەکەنو دەرکیان نیە لە قسە کردنیاندا ونافامن چی دەڵێن.

﴿٧٩﴾ ئەوەی کە دوچاری تۆ دێت ئەی محمدﷺ لە چاکە لە لایەنی خواوەیەو ئەوەی کە دوچارت دەبێت لە خراپە ئەوسا ئەوەیش هەرلە نەفسی خۆتەوەیە، بە بۆنەی لادانی خۆتە لە هەندێك شتی پێویست بۆیە توشی بەلاو موسیبەت دەبی، وە ئێمە تۆمان رەوانە کردوە بۆلای خەڵك کە نێرراوی ئێمە بیتو پەیامی ئێمە بگەیەنیت بەوان، وە بەسە کە خوا شایەت بێت لە سەر گەیاندنی ئەوپەیامەو رەفتاری ئەوان لە گەڵ تۆدا. جا خوا ئەگەر بە پێغەمبەرﷺ بفەرموێ: ئەی محمدﷺ هەرچی تەنگو چەڵەمەت توش بێت تاوانی خۆتە ئەی ئێمەی ئیماندار چۆن دەبین کە بە هەزاران تاوانمان هەیە؟ خۆ ئەگەر توشی بچوکترین سزا ببین گورج ئاهو ناڵەی گلەییمان بە ئاسمان دەگات بەراستی هەر خوا چاکمان دەناسێت. ﴿ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا /الاحزاب: ٧٢/ بەراستی کە مرۆڤ ستەمکارەو بێ ئاوەزا ﴾

﴿٨٠﴾ ئەو کەسەی کە پەیرەوی ئەم پێغەمبەرەﷺ بکات ئەوسا بەراستی پەیرەوی خوای کردووەو هەر کەسێك کە پشت بکاتە پێغەمبەرﷺ وگوێی پێ نەدات ئەوسا ئەی محمدﷺ ئێمە تۆمان نەناردوە کە حەرەسو چاودێری ئەوان بیت تۆ هەر گەیاندنت لە سەرەو بەس ئیتر ئەوان چی دەکەن لەتاوانو خراپەکاری ئێمە ئاگامان لێیانە. بۆ رۆشنکردنەوە ئەم مانایە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] / هەر کەسێك پەیرەوی من بکات پەیرەوی خوای کردووە هەر کەسێکیش سەرپێچیم بکات سەر پێچی لە فەرمانی خوا کردوە، وە هەر کەسێك پەیرەوی ئەمیری خۆی بکات بەراستی پەیرەوی لە من کردوە، وە هەر کەسێکیش سەر پێچی بکات بەراستی سەر پێچی لە فەرمانی من کردوە} ئێنجا هەندێ لە نهێنیەکانی دوو روەکان باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٨١﴾ لە لای تۆ دەڵێن: بە گوێت دەکەین، جا کاتێك کە دەرچون لە لای تۆ شەو دادەنیشنو بڕیارێك دەدەنو شتێك دەڵێن نەئەوەی کە بە تۆیان وتوە، وە خوا دەینوسێت ئەوەی کە ئەوان بە شەو دەیڵێنو دەیکەن سا پشتیان تێ بکەو گوێیان پێ مەدەو بە حەوسەڵە بەو پشت ببەستە بە اللّٰه لە فرو فێڵەکانیانو لەو باسو

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا۟ مِنْ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ ٱلَّذِى تَقُولُ ۖ وَٱللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ۖ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا جَآءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ ٱلْأَمْنِ أَوِ ٱلْخَوْفِ أَذَاعُوا۟ بِهِۦ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسْتَنۢبِطُونَهُۥ مِنْهُمْ ۗ وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَٱتَّبَعْتُمُ ٱلشَّيْطَٰنَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ ۚ وَحَرِّضِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأْسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا ﴿٨٤﴾ مَّن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً سَيِّئَةً يَكُن لَّهُۥ كِفْلٌ مِّنْهَا ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ مُّقِيتًا ﴿٨٥﴾ وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا۟ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

دانیشتنەی کە شەوان دادەنیشنو بیری لێ دەکەنەوە بەرامبەرت، سا بەسە کە خوا پشتیوان بێت. ئینجا خوای دانا وا لە بەندەکانی دەکات کە بیر لە قورئان بکەنەوەو فێری وشەو ماناکانی ببنو تەماشا بکەنو بزانن لەو قورئانەدا دژایەتی یەکتری دەبینن، چونکە پەیامێکی راستەو لە لایەنی زاتی حەقەوە هاتوەو دەفەرموێ:

﴿٨٢﴾ ئایا ئەوان بیر ناکەنەوە لەو قورئانەی کە ئێمە بۆ تۆمان رەوانە کردوە ئەگەر ئەو کتێبە لە غەیری خواوە هاتبایە بێ شك زۆر نارێکی تێدا دەبوو، وە زۆر قسەی دژی یەکتری تۆمار دەکرد دەی مادام دەبینن کە قسەیەکی رێك وپێکەو هەمووی لکاون بە یەکترەوە، دەبوایە خۆیان چاك بیانزانیایە کە ئەمە قسەی خوایە و تەسلیم بە قسەکانی تۆ ببونایە ئەی محمدﷺ بڵێ بەراستی ئەوەی کە زاناو پسپۆر بێت لە بارەی قورئانەوە چاك سەری بەندایەتی بۆ خوا دادەخاتو دەڵێت: باوەڕمان بەوە هەیەو هەمووی لە لایەنی پەروەردگارمانەوە هاتوە. عەبدوڵا ی کوڕی عومەر (خوالێیان خۆشبێ) دەڵێت بەیانیەك زوو چومە خزمەتی پێغەمبەرﷺ و ئێمە دانیشتبوین ناکۆکیەك کەوتە نێوان دوو کەسەوە لە بارەی ئایەتێکەوە ودەنگیان بەرز بویەوە وپێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / گەلانی پێش ئێوە هەرلەبەرئەوە لە ناوچوون کەنارێك بوون لە بارەی کتێبەکانیانەوە} وە لە ریوایەتێکی تردا کە ئیمامی

احمد باسی دەكات دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] / بەراستی قورئان نەهاتوە هەندێك هەندێكی بە درۆ بخاتەوە بەڵكو هەر بەشێكی دان بەراستی ئەوویتردا دەنێت جا ئەوەی كە دەزانن لەو ئیشی پێ بكەن و ئەوەش كە نایزانن بیگەڕێننەوە بۆ لای زانەری} وەك پەروەدگار دەفەرموێ: ﴿فَسْئَلُوٓاْ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [illegible]: ٧/ پرسیار لە ئەهلی قورئان بكەن ئەوەی كە نایزانن ﴾ وە دەفەرموێ: ﴿وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾ یوسف: ٧٦/ بە سەر هەمو خاوەن زانینێكدا زاناتر هەیە﴾ جا دەبێ تەماشای قورئان زۆر بە ڕێزەوە بكەینو كێشە لە سەر ئایەتەكانی دروست نەكەینو بە كەیفی خۆمان مانای نەكەین، جا هەرچیمان زانی با ئیشی پێ بكەینو ئەوەیشمان نەزانی با پرسیار لە خۆمان زاناتر بكەین، زانایش ئەو كەسە نیە كە زمانی عەرەبی بزانێت زانا ئەو كەسەیە كە قورئان بزانێت. ئینجا ﷲ تەمیەی موسڵمانان دەكات كە زمانی خۆیان بگرنو هەوڵ نەدەن هەرچی ببیسن باسی بكەنو دەفەرموێ:

(٨٣) هەركاتێ ئەوان خەبەرێكیان پێ بگات چ لە بارەی ئاسایشەوە یان لە بارەی ترسەوە بلاوی دەكەنەوە، وە ئەگەر ئەوان ئەو خەبەرەیان بۆ پێغەمبەرﷺ ببردایەو بۆ لای بەرپرسەكانیان ئەوان دەیانزانی كە چۆن ڕەفتار بكەن لە گەڵ ئەو خەبەرەدا واتە نەدەبو ئەو قسانە بلاو بكەنەوە هەتا نەڵێن بە فەرماندەكەی خۆیان جا ئەو فەرماندەیە ئەگەر وتی: ئەو قسەیە بلاو بكەنەوە یان بلاوی نەكەنەوە دەبێ بە قسەی بكەنو نا بێ سەربەخۆ هەواڵەكان بلاو بكەنەوە، موسڵمانان دەبێ زاڵ بن بە سەر زمانی خۆیانداو قسە نەدركێنن بەبێ فەرمانی فەرماندە، وە ئەگەر فەزڵو ڕەحمەتی خوا نەبوایە كە ئێوەی هیدایەت داو ڕێگەی پێشان دان بەراستی ئێوە دەكەوتنە شوێن شەیتان مەگەر كۆمەڵێكی كەمتان. پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] /بەسە كە مرۆڤ بە درۆزن دابنرێت كە هەرچی بیست بیگێڕێتەوە} چونكە لە ڕاستی دا هەواڵەكان زۆریان درۆنو كابرا دەبێ بە درۆزن. ئینجا خوای گەورەو زانا داوا لە بەندە ڕاستو پاكەكەی كە پێغەمبەریەتیﷺ دەكات كە ڕاستەو خۆ خۆی غەزا بكات و دەفەرموێ:

(٨٤) ئەی محمدﷺ غەزا بكە لە ڕێگای خوادا كە داوای هیچ خەرجیو كەرەسەی غەزات لێ ناكرێت مەگەر بۆخۆتو تەنها ئەركی خۆتت لەسەرە، وە موسڵمانان هان بدە لە سەر غەزا نزیكە ﷲ شەڕی ئەو كەسانەی كە كافرو بێ باوەڕن لایدات لێت، وە ﷲ زۆر زۆر بەهێزە لە بارەی شەڕەوەو ترسی لە كەس نیەو زۆر بەهێزە لە تۆڵە سەندنەوەدا. واتە تۆ ئەگەر خۆت ئامادەی غەزاكردو موسڵمانانت هەڵنا بۆغەزا زۆر نزیكە كافران لە شەڕ بوەستن چونكە دەترسنو خۆدوور ئەگرنو تەماع ناكەنە سەروەتو سامانی موسڵمانان هەر بۆیە ﷲ داوا دەكات كە لە بەرامبەری ستەمكارەوە بوستن، چونكە ئەگەر بەرامبەری نەوەستن زاڵم ڕەحمتان پێ ناكات، ئەو دنیای دەوێت كاتێ دێ كە موسڵمانان هۆشیارن ئەویش لە ترسا دەكشێتەوە واتە شەڕ كردن لە ئیسلامدا بۆنەمانی شەڕە ئەگینا شەڕ خۆی مەبەست نیە مەبەستی ئیسلام گەیاندنی ئەو ئاینەی خوایە بە خەڵكیو دابین كردنی ئاسایشە، جا هەر كەسێك ڕێگا لەیەكێك لەو دوانە بگرێت شەڕی لە گەڵدا دەكرێتو نابێ موسڵمان لەو بێ باوەڕو خراپە كارانە بترسن. بزانە فەرماندەی موسڵمانان پێشەكی هەرتەكلیفی دابین كردنی ژیانی خۆی لێ دەكرێت. پێویستە فەرماندەش خەڵك هەڵ بنێت بۆجیهاد نەك وەكو مردووەكانی ئەمڕۆ ڕەفتار بكاتو ماوە نەدات كەس باسی جیهاد بكات چونكە ئاغاكانیان لێیان عاجز دەبنو تەنانەت ماوەی خوێندنەوەی پەڕاوە جیهادیە كانیش بە پەیڕەوانیان نادەن، نازانم ئەوان باشتر دەزانن یان خوا كە دەفەرموێ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ حَرِّضِ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَى ٱلْقِتَالِ ﴾ الأنفال: ٦٥: باوەڕداران هەڵ بنێن بۆغەزا ﴾؟!! دەی بیر بكەنەوە ئەی خاوەن باوەڕان پێش ئەوەی كە ڕۆژێ بێت كە بیر كردنەوە سودی نەبیتو بڵێن: ﴿ئەی پەروەردگارمان بەراستی ئێمە بە گوێی سەرۆكەكانمانو گەورەكانمان كردو ئەوانیش ئێمەیان گومڕاه كرد﴾ الاحزاب: ٦٧. ئەوە بو پێغەمبەری ئازیزمان ﷺلە كاتی غەزای بەدردا كە خەریكی ڕێك كردنی ڕیزی موسڵمانان بو فەرموی: [illegible] /هەڵسن شەڕبكەن بۆدەست كەوتنی بەهەشتێك كە پانایییەكەی بە ئەندازەی ئاسمانانو زەوییە}. جا ئەمە لە كوێو شاردنەوەی ئایەتە كانی جیهادو پەڕاوەكانی جیهادی لەكوێ؟! ئینجا ﷲ باسی تكا كردنمان بۆ دەكاتو دەفەرموێ:

(٨٥) هەر كەسێك شەفاعەتی چاك بكات بەشێكی چاك بۆ ئەو هەیە و پاداشتی پێ دەدرێتەوە لە سەر ئەو ئیشە چاكەی كە دەیكات. وە هەر كەسێك شەفاعەتێكی خراپ بكات بۆ ئەویش بەشێكی تاوان هەیە وەك كابرای تاوانكار، وە بەراستی ﷲ حافیزو نیگەهبانە بە سەر هەمو شتێكداو هیچ شتێكی لێ ون نابێتو ئاگادارە كە ئەو پاڵپشتی وشەفاعەتانە كامیان ڕاستەو لە بەر خوایەو كامیشیان ناڕاستەو دژی ئایینی خوایە، پێغەمبەرﷺ

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۗ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ ٱللَّهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾ فَمَا لَكُمْ فِى ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيْنِ وَٱللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓا۟ ۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَهْدُوا۟ مَنْ أَضَلَّ ٱللَّهُ ۖ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا۟ لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا۟ فَتَكُونُونَ سَوَآءً ۖ فَلَا تَتَّخِذُوا۟ مِنْهُمْ أَوْلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَخُذُوهُمْ وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا۟ مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوْ جَآءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَٰتِلُوكُمْ أَوْ يُقَٰتِلُوا۟ قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَٰتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ ٱعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا۟ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ ءَاخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا۟ قَوْمَهُمْ كُلَّ مَا رُدُّوٓا۟ إِلَى ٱلْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا۟ فِيهَا ۚ فَإِن لَّمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوٓا۟ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓا۟ أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿٩١﴾

دەفەرموێ: [illegible] ﷺ [illegible] /پاڵپشتی‌و شەفاعەت بکەن پاداشتتان دەست دەکەوێت، وە خوا ئەوەی کە ئارەزۆی لێ بێت بە زمانی پێغەمبەرەکەیدا ﷺ دەی هێنێت} ئینجا ﷻ موسڵمانان فێری رەوشتێکی تر دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿٨٦﴾ ئەوسا هەر کاتێك سەلامتان لێ کرا وەڵامی ئەو سەلامە بدەنەوە بە باشتر لە خۆی یان وەکو خۆی بە بێگومان کە ﷻ لێکۆڵەرەوەیەو ئاگای لە هەمو شت هەیەو لێی دەکۆڵێتەوە. واتە ئەگەر کەسێك پێی وتی: (السلام علیکم) بلێ: [illegible] !)کە ئەمە باشترە یان وەکو خۆی بلێ(وعلیکم السلام)وە ئەگەر وترا:(السلام علیکم ورحمە الله) تۆیش یان وەکو خۆی وەڵامی بدەرەوە یان باشتر کە(وبرکاتە)ی بۆ زیاد بکەی وە ئەگەر ئەو وتی: [illegible]) باش وایە شتێکی تر زیاد نەکەن لە وەڵامەکەیدا بەڵکو وەکو خۆی بڵێن، وە هەر وشەیەك لەوانە خێرێکی زیاتری هەیە واتە کە بڵێی: (السلام علیك) خێری دە چاکەیە وە ئەگەر وتت: (السلام علیکم ورحمە الله) بیست چاکەیە وە ئەگەر وتت: (السلام علیکم ورحمە الله وبرکاتە) خێری سی چاکەی هەیە وە ئەم سەلام کردنە هۆی خۆشەویستیە لە نێوان موسڵماناندا و بەم سەلام کردنە سابت دەبێت کە ئەو مرۆڤە ئیماندارەو ئیمانیش دەیباتە بەهەشت. پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] /ئێوە ناچنەبەهەشتەوە هەتا ئیمان نەهێنن‌و ئیمانتان نیە هەتا یەکترتان خۆش نەوێت ئایا دەتانەوێت کە کەلیمەیەکتان پێ پیشان بدەم کە ئەو کەلیمەیە ببێتە هۆی ئیمان زیاد بوون بۆ ئێوەو ببێت بە هۆی خۆشەویستی؟ زۆر سەلام بکەن لە نێوان خۆتاندا} جا لە بەر ئەوە دەڵێن کە یارەکانی پێغەمبەرﷺ کە ئەیان دا بە لای درەختێکا یەکێکیان لەم دیوەو یەکێکیان لەو دیوە دەچوون کە بە یەك دەگەیشتن دەیان وت: (السلام علیکم) لە بەر ئەم فەرمودەیەی پێغەمبەرﷺ کەوا بو وەڵام دانەوەی سەلام وەك خۆی واجبە، وە بەباشتر لەخۆی شتێکی چاکە. ئینجا خوای دانا توانایی خۆیمان پێ دەناسێنێت‌و سوێند دەخوات کە رۆژی قیامەت دێت‌و هەمو کۆ دەکرێنەوەو دەفەرموێ:

﴿٨٧﴾خوا ئەو زاتەیە کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینە نیە بێجگە لەخۆی، سوێند بێ ، کۆتان دەکاتەوە لە رۆژی قیامەتدا کە هیچ گومانی تێدا نیە، وەئەمەقسەی ﷲ یە جا کێ هەیە لە قسەدا راستگۆتر بێت لە ﷲ؟.

﴿٨٨﴾ پێشەکی با هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە بزانین، دەڵێن کاتێك کە پێغەمبەرﷺ تەشریفی برد بۆ غەزای ئوحود، لە رێگادا عەبدوڵا ی کوری ئۆبەی کە گەورەی موناففقان بو گەرایەوەو سێ سەد کەسیشی لە گەڵ خۆی گەڕاندەوە. واتە هەزار نەفەر ئامادە بون بۆ شەڕی ئوحود، بەڵام ئەو کاتە کە گەرایەوە سێ یەکی گەراندەوەو پێغەمبەرﷺ حەوت سەدکەسی لە گەڵ دا مایەوە جا ئەوانەی کە چوونە جیهادەکەوە قسەیان لە بارەی ئەم گەڕاوانەوە دەکرد هەندێك دەیان وت: ئەوانە کافرن، وە هەندێك دەیان وت: موسڵمانن. قورئان دابەزی فەرموی: جائەوە بۆ ئێوە لە بارەی مونافقانەوە دوو بەشن‌و دوو قسەتان هەیە لەحاڵێکدا ﷻ ئەوانی شکەست پێداوەو بە هیلاکی بردون بە هۆی ئەو کردارە خراپانەیان کە کردویانەو گەڕاونەتەوە ئایا دەتانەوێت کەسێك کە خوا گومڕای کردوە هیدایەتی بدەن؟ وەئەو کەسەی کە خوا گومڕای بکات ئیتر رێگای تر نابینی بۆ هیدایەتی ئەو. بەراستی ئەوانە بە بۆنەی کاری ناڵەباری خۆیانەوە گومڕا بوون.

﴿٨٩﴾ ئەوانە ئاوات دەخوازن کە ئێوە کافربن وەك چون ئەوان کافرن ئەوسا وەك یەك دبن جا هەرگیز لەوان تا کۆچ نەکەن لە رێگای خوادا دۆست بۆخۆتان نەگرن خۆئەگەر پشتیان هەڵچەرخان لەم ئایینە ئەوسا بیانگرن‌و بیانکوژن لە هەر کوێدا دەستتان کەوتن‌و هەرگیز لە ناو ئەواندا کەسیان بەدۆست‌و یارمەتیدەرو چاو ساغی خۆتان پەسەند نەکەن.

وَمَا كَانَ لِمُؤۡمِنٍ أَن يَقۡتُلَ مُؤۡمِنًا إِلَّا خَطَـٔٗاۚ وَمَن قَتَلَ مُؤۡمِنًا خَطَـٔٗا فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖ وَدِيَةٞ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُواْۚ فَإِن كَانَ مِن قَوۡمٍ عَدُوّٖ لَّكُمۡ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖۖ وَإِن كَانَ مِن قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞ فَدِيَةٞ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ وَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖۖ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ شَهۡرَيۡنِ مُتَتَابِعَيۡنِ تَوۡبَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿٩٢﴾ وَمَن يَقۡتُلۡ مُؤۡمِنٗا مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدٗا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمٗا ﴿٩٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنۡ أَلۡقَىٰٓ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسۡتَ مُؤۡمِنٗا تَبۡتَغُونَ عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٞۚ كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبۡلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَتَبَيَّنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿٩٤﴾

﴿٩٠﴾ مەگەر ئەو کەسانەی کە پەیوەندیان بەگەلێکەوە هەبێتو ئێوە لە گەڵ ئەو گەلەدا پەیمانی بتەوتان هەبێت یان مەگەر لە گەل کۆمەڵێك کە دێن بۆلای ئێوە کەدوودڵن نایانەوێ لەگەڵ خزمانی خۆیاندا شەڕتان لە گەڵدا بکەن یان لەگەڵ ئێوەدا شەڕ لەدژی خزمانی خویاندا بکەن، خۆ ئەگەر ﷲئارەزۆی لێبێت ئەوانە زاڵ دەکات بە سەر ئێوەدا ئەوسا شەڕتان لە گەلدا دەکەن کەوابوو ئەگەر ئەوان دورەپەرێزیو کەنارەگیریان کردو شەڕیان لە گەڵدا نەکردنو ڕێبازی ئاشتەواییان گرتەبەرو پێشنیاری سوڵحیان دا ئەوسا ئیتر ﷲ بۆ ئێوە هیچ ڕێگایەکی تری دژ بەئەوان دانەناوە. هیچ ڕێگایەکی تر نیە نە بە ئاشکراو نە بە فڕو فێڵ، بەڵکو ئیسلام ئەوە بە شتێکی حەرام دەزانێت، جا دەرکەوت کە ئیسلام ئاینی شەڕ نیە بەڵکو دینی ئاشتیە ئەوەتە ئەگەر کابرای کافر وتی: شەڕ ناکەم کابرای موسڵمان بۆی نیە شەڕ بکات. ئەوەیە ئاینی ئیسلامو ئاوەها بێباوەڕان دەپارێزێو بە خێویان دەکات، بەڵام دەبینین کە بێباوەڕان کاتێ حوکم دەگرنە دەست بە هەزاران موسڵمان دەگرنو شەهیدیان دەکەن. هەر لە ئەلبانیا بە یەك ڕۆژ یەك هەزار مزگەوتیان تێك دا جا گوناهی مزگەوت چی بو؟ ئاشکرایە کە ئیسلام پەیڕەوانی خۆی سەر شۆڕ ناکات کاتێ کە بزانێ دوژمنانی ڕاست ناکەن لە خۆپاراستن لە شەڕ دەفەرموێ:

﴿٩١﴾ کۆمەڵێکی تر تان دەستدەکەوێت کە دەیانەوێ ئێوە ئێمن کەنەوەو دڵنیاتان بکەن کە ئەوان نە ئیشی خراپ دەکەن و نە نیەتی خراپیان لە گەڵ ئێوەدا هەیە، وە گەلەکەی خۆیشیان ئێمن دەکەنەوەو دەڵێن: نەچنە لای ئەوانو ئیشی ئێمە ئاشکرا بکەن با نەمان ناسن ئێمە لەگەڵ ئێوەداین، ئەمانە هەر کاتێك کە بانگیان بکەنەوە بۆ شیركو بت پەرستی دووبارە دەڕۆنەوە سەر وەزعەکەی خۆیانو موشریك دەبنەوەو بەڵاو موسیبەت دروست دەکەن بۆموسڵمانان ، جا ئەگەر ئەوان دورە پەرێزیان نەکرد لێتانو وازیان لێ نەهێنانو دەستی ئاشتەوایو سوڵحیان بۆ درێژ نەکردنو دەستی خۆیان نەگرتەوە لە شەڕو ئاژاوە دژ بە ئێوە دەی ئێوەش لە هەر کوێدا پەیداتان کردن بیانگرنو بیان کوژن، بە ئێوە دەسەڵاتێکی گەورەی ئاشکرامان داوە لە دژی ئەوان. واتە بۆ ئێوە هەیە لە دژی ئەوان هەر حوکمێك کە پێتان چاك بێت بیکەن لە گرتنو لە گوشتنو لە دەرکردن، چونکە خۆیان هۆی ئەو ڕۆژ ڕەشیو زەلیلیو سەر شۆڕیەن، لەم چەند ئایەتەدا شێوازی هەڵسوکەوت لەبارەی بێباوەڕان بەتایبەت دووروەکانە باسکرا، جا کران بە سێ بەشەوە: بەشی یەکەم ـ ئەوانەن کە هاوپەیمانن لەگەلەڵ گەلێکدا کە لە گەڵ موسلماناندا پەیمانی ئاشتەواییان لە بەیندایە ئەم بەشە شەڕیان لەگەڵدا ناکرێتو وەك گەلە هاوپەیمانەکەیان حیسابیان بۆ دەکرێت. بەشی دووهەم ـ ئەوانەن کە نە دەیانەوێت لەگەڵ بێباوەڕاندا بنو دژ بە موسڵمانان شەڕ بکەن، وە نە دەیانەوێت لەگەڵ موسڵماناندا بنو دژ بە بێباوەڕان شەر بکەن، لەگەڵ ئەمانەشدا شەڕناکرێت چونکە ئەگەر ئەمانە ناچار بن شەڕ بکەن یان ئەوەتە لەگەڵ موسڵماناندا دەبن کە ئەمەش زۆر دوورە یان ئەوەتە لە گەڵ بێباوەڕان دا دەبن جا دەبن بە هۆی زاڵبونیان بە سەر موسڵماندا، وە بەشی سێهەمیش ـ ئەوانەن بە هۆی ترسەوە هەڵویستێکی دووروانە دەنوێنن جا ئەمانەش ئەگەر دەست درێژی نەکەنەسەر موسڵمانانو وازیان لێ بهێنن ئەوا ئەوانیش شەڕیان لەگەڵدا ناکرێت. پاشان هەر بەبۆنەی کوشتنەوە باسی جۆرێکی تر لەکوشتن دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٩٢﴾ بۆ هیچ ئیمانداریك نیە کە ئیمانداریك بکوژێت مەگەر بە هەڵە، وە هەر کەسێك خاوەن باوەڕێك بکوژێت بە هەڵە جا ئەوە دەبێت بەندەیەکی موسڵمان ئازاد بکاتو دەبێ نرخی خوێنێك تەسلیمی ئەهلی کابرای کوژراو بکات مەگەر خۆیان عەفوی بکەنو لێی وەرنەگرن جا ئەگەر ئەو کابرایە لە گەلێکی دوژمنتان بو بەڵام ئەو کوژراوە باوەڕدار بو ئەوە تەنها بەندەیەك ئازاد دەکرێتو هیچی تر، خوێن نادرێت بەو گەلە دوژمنە ئەگەر لە

نێوان ئەودوژمنەو موسڵماناندا هیچ عەهدو پەیمانێك نەبو، وە ئەگەر گەلێك بو كە لە بەینی ئێوەو ئەو گەلەدا عەهدو پەیمانێك هەبو جائەمە پێویستە خوێنێك تەسلیم بكرێت بەوانو دە بێ بەندەیەكی ئیمانداریش ئازاد بكات، جا كەسێك كەئەمانەی دەست نەكەوت دەبێ دوو مانگ بەسەر یەكەوە رۆژوو بگرێتو دەبێ بەراستیش لەلای خوا تەوبە بكات لەو تاوانە كە كردویەتی، وە خوا زانەرەو ئیشەكانی بە حیكمەتە.. پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ:

[illegible]

[illegible] / حەرامە رشتنی خوێنی مرۆڤێكی موسڵمان كە شایەتمانی هێنا بێ بە خواو بە پێغەمبەر ﷺ مەگەر بە یەكێ لەم سێ هۆیانە: یەكەم ـ گیان لەباتی گیان دا واتە كەسێ بە ناحەق كەسێك بكوژێت دەكوژرێتەوە. دووهەم ـ كەسێ بە نیكاحی حەڵاڵ جیماعی كردبێت پیاوبێت یان ئافرەت ئەگەر زینای كرد دەكوژرێتەوە. سێهەم ـ ئەو كەسەی پاش گەز ببێتەوە لە ئایینو جیاببێتەوە لە كۆمەڵی موسڵمانان.

ئینجا سەبارەت بەو كەسەی كە موسڵمانێك بە بڕیارو بەقەسدی بكوژێت دەفەرموێ:

(٩٣) هەر كەسێك باوەڕدارێك بە دەستی ئەنقەس بكوژێت ئەوە تۆڵەكەی جەهەنمە بۆ هەمیشە كەتێیدا دەمێنێتەوەو خوا رقیەتی لێیو نەفرینی دەكاتو سزایەكی زۆر گەورەی بۆ داناوە.

جا ئەگەر ئەم كوشتنە بە حەڵاڵ بزانێت ئەوە كافرەو سزاكەی جەهەنمە بۆ هەمیشە بەڵام ئەگەر بە حەڵاڵی نەزانێتو تەوبە نەكات ئەوە ماوەیەكی زۆر لە جەهەنمدا دەمێنێتەوە هەروەكو پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] / ئەگەر هاتو ئەهلی ئاسمانانو زەوی (دیارە ئەهلی ئاسمانان فریشتەن) هەموویان كۆببنەوە لە سەر ئەوەی یەك ئیماندار بكوژن بە ناحەق ﷻ هەموویان دەخاتە ناو ئاگری جەهەنمەوە}

وە ودیسان دەفەرموێ: [illegible] / كوشتنی باوەڕدار گەورەترە لە نەهێشتنی هەمو دنیا} كوشتنی موسڵمان بەناحەق ئەوندە تاوانێكی گەورەیە كە پێغەمبەری خوا لە گەڵ هاوبەشی دانان بۆخوا ناوی دەباتو دەفەرموێ: [illegible] / هەمو تاوانێك نزیكە كە ﷻ لێیخۆش بێت جگە لەو كەسەی كە بە موشریكی مردبێت یان ئەو كەسەی باوەڕدارێكی بە ئەنقەست كوشتبێت}

لَّا يَسْتَوِي ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُو۟لِي ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُوا۟ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ ۞ وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِي ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُوا۟ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱلْكَٰفِرِينَ كَانُوا۟ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿١٠١﴾

(٩٤) ئەی خاوەن باوەڕان هەر كاتێك كە دەرچون بۆ جیهاد لە رێگای خوادا ئەوسا چاك شت رۆشن بكەنەوە هەر لە خۆتانەوە خەڵك نەكوژنو هەر كەسێك كە پێتان گەیشتو وتی: من موسڵمانم پێی نەڵێن نەخێر موسڵمان نیت، ئایا ئێوە كەلوپەلێكی دنیاییتان دەوێت؟ ئێوە ئەگەر كەلوپەلوسامانی دنیاییتان دەوێت ئەوسا لەلای خوا غەنیمەتی زۆر هەیە ئێوەش لە پێشەوە هەر ئاوەها بێ دین بون جا خوا منەتی خستە سەرتانو بوون بە موسڵمان كەوا بو جوان شت رۆشن بكەنەوە، هەر لە خۆتانەوە خەڵك نەكوژن بە بێگومان ﷻ بەوەی كە ئێوە دەیكەن ئاگادارە. هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە دەڵێن جارێك كابرایەكی بەنی سولەیم دای بە لای هەندێ لە یارەكانی پێغەمبەرداﷺ هەندێ مەڕوماڵاتی پێ بو سەلامی لێ كردن ئەوانیش وتیان: بۆیە سەلامی كردوە تا وازی لێ بهێنین لێیان داو كوشتیانو مەڕو ماڵاتەكەیان هێنا بۆ خزمەتی پێغەمبەرﷺو ئەم ئایەتە دابەزی. بەم شێوەیە خوا هەڕەشەی لێ كردنو ترساندنی لەوەی كە جارێكی تر شتی ئاوەها بكەن تەماشا كەن خوای گەورەو میهرەبان چۆن تێمان دەگەیەنێتو چۆن بۆمان رۆشن دەكاتەوە كە نەكەن غەزا لەبەر ماڵی دنیا یان ڕقو تۆڵە سەندنەوە بێت بەڵكودەبێ تەنها لە بەر خاتری خوا بێو بە ئەمری ئەو بێ، جا كە باسی كەفارەتی خوێنی كوشتنی بەناحەقی كرد، ئەك موجاهیدان سارد ببنەوە لە جیهادو دانیشنو هەروەها

ئەوانەش کە دەرنەچون بۆ جیهاد ئەم هەڵانەی کە لە موجاهیدانەوە روودەدات بیکەن بەبەڵگەو بڵێن: دانیشتنی ئێمە باشتر بو لەو جیهادەی ئێوە ، بۆیە باسی پلەی موجاهیدمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(٩٥) هەرگیز دانیشتوانی باوەڕدار بێجگە لەوانەی کەوا دوچاری زیان بوون وەك کوێرو شەلو نەخۆش، وەئەوانەی کەجیهاد دەکەن لە رێگای خوادا بە نەفسو ماڵی خۆیان وەکو یەك نینو لە لای خواو پلەیان وەك یەك نیەبەڵکو خوای گەورە ئەو کەسانەی کە جیهاد دەکەن بە ماڵو گیانیان چەند پلەی زیاتری پێداون لەوانەی کە دانیشتوون، بەڵام خوا بە هەمویان بەڵێنی بەهەشتی داوە. مادام هەر باوەڕ دار بێت با داشبنیشێت لە ماڵەوە، بەڵام بۆ شەهیدان سەد پلە هەیە نێوانی هەر کامیان وەکو نێوان ئاسمان وزەوی وایەو ﷲ زیادەی داوە بە جیهاد کەران بە سەر دانیشتوەکاندا بە پاداشتێکی زۆر گەورە ، وە ئەو پاداشەش بریتیە لە:

(٩٦) چەند پلەی بەرز لە لایەن خواوەو لێخۆشبونی خوا لە تاوانەکانیانو سۆزی خوا بۆیان، وەخوا لێخۆشبوو میهرەبانە بەرامبەر بە ئیمانداران. کاتێك کە ئەم ئایەتە واتە ﴿لَّا يَسْتَوِى ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ...﴾ دابەزی ﴿غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ﴾ تێدا نەبوو، عەبدوڵا ی کوڕی ئومی مەکتوم کە کوێر بو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەی ئەوانەی کە ناتوانن جیهاد بکەن وەکو کوێرو وێنەکانی؟ زەید دەڵێ: بە خوا سوێندە دەخۆم قسەکەی تەواو نەبو یان هەر ئەوەندەی پێچوو کە قسەکەی تەواوبو وەحی بۆ پێغەمبەر ﷺ دابەزیو فەرموی: ﴿غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ﴾ واتە بێجگە لەو باوەڕدارانەی کەوا تووشی زیان بوون بۆ ئەوانەش هەر حیسابی گەورەیان بۆ دەکرێت بە گوێرەی نیەتی خۆیان﴾ هەر لەم مانادا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] / کۆمەڵێك لە مەدینەدا هەن ئێوە هیچ هەنگاوێکتان نەناوەو هیچ شیوێکتان نەبڕیوە مەگەر ئەوانیش لە گەڵتاندا بوون، وتیان: خۆ ئەوان ئیستا لەمەدینەش دانیشتوونو نەهاتونە دەرەوە بۆ جیهاد؟ فەرموی: بەڵێ، عوز رێگری کردوون کە بێن لەگەڵماندا}

(٩٧) بەبێشك ئەوانەی کە زوڵمیان کردوە لە نەفسی خۆیان کە کۆچیا نەکردوە لە رێگەی خواداو نەچونەتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ مەبەست لێرە ئەو موسڵمانانەیە کە لە مەکەدا مانەوەو کۆچیان نەکرد، بەڵام ئایەتەکە گشتیە بۆ هەموکاتو ساتێکە کەموسڵمان لە جێگای خۆیدا نەتوانێت بە ئازادانە بانگەوازی ئایین بکات. جا ئەمانە فریشتەکان لە کاتی سەرە مەرگ داو لە رۆژی دوایدا پێیان دەڵێن ئێوە لە کوێ بوون؟ دەڵێن: ئێمە مرۆڤانی لاوازو بێ دەسەڵات بوین لە سەر زەویدا، پێیان دەڵێن: ئایا ئەو زەویەی خوا فرەوان نەبو کە کۆچی تێدا بکەن بۆ دانیشتوون لەو جێگادا کە ستەمتان لێ بکەن؟ چونکە ئەوەی کە ئەبێت بە هۆی زاڵ بونی ستەمکار بە سەرمرۆڤدا یان مەقامە یان سەرمایەیە یان عەشرەتو ماڵو مناڵە کابرا دەڵێ چۆن عەشرەتەکەم بە جێ بهێڵم؟ چۆن خێزانو ماڵم بە جێ بهێڵم؟ جا خواش دەفەرموێ: سامادام ئەوانە کۆچیان نەکردوە شوێنیان جەهەننەمەو پیسترین جێگەیە جەهەننم. کەسانێك کە کۆچ ناکەن لە رێگای خواداوگوێ نادەن بە جیهاد، بەڵام دەڵێن ئیمانداریین، نوێژ دەکەنو رۆژو دەگرنو هیچی تر ناکەن ئەمانە خوا ئاوەها حیسابیان بۆ دەکات جا حیسابی ئەوانە چۆنە کە نەك خۆیان بۆی هەڵناسن بەڵکو خەڵکیش لە جیهادو هیجرت سارد دەکەنەوە؟! سا با هەر موسڵمانێك تەماشای خۆی بکاتو خۆی لێکۆڵینەوەیەك لەگەڵ خۆیدا بکات ئەوە ئایینەو قیامەتو هەرکەس بۆخۆیەتی. لێرەدا کەباسی کۆچکردنی کرد ئەمانە جیا دەکاتەوە لەو سزایەو دەفەرموێ:

(٩٨) بیجگە لەو لاوازانە لە پیاوانو ژنانو مناڵانێك کە هیچ فڕو فێڵێك نەدۆزنەوە بۆ خۆ دەرباز کردنو رێگایەکیش نەدۆزنەوە کە خۆیان رزگار بکەن.

(٩٩) جا ئائەمانە نزیکە خوا لێیان خۆش ببێت، وە خوا چاوپۆشیکەرو لێخۆشبوە بۆ موسڵمانان.

کە باسی کۆچکردنی کردو داوای کرد کە کۆچ بکەن ئەگەر نەیان کرد ئەو سزا گەورەیان بۆ هەیە ئەی ئەگەر کۆچ بکەن پاداشەکانیان چۆنە؟ دەفەرموێ:

(١٠٠) جا ئەو کەسەی کە کۆچ دەکاتو دەردەچێت لە ماڵی خۆی لە بەر خاتری خوا لە زەویدا جێگای زۆری دەست دەکەوێت چ لە بارەی رۆزیەوە چ لە بارەی جێگاوە، وە ئەگەر کەسێك دەرچوو لە ماڵی خۆیدا لەکاتێکدا کۆچەکەی بۆ لای خواو پێغەمبەرەکەیە ﷺ وە تەنها بۆ بەرز کردنەوەی دینەکەی خوا هیجرت دەکات، لەپاشان مرد پێش ئەوەی بگات بەو شوێنە کە مەبەستی هەبووە بەراستی ئەوە پاداشتی لای خوای خۆی مسۆگەر کردووە ﷲ لێبوردەیە لە گوناهەکانو بە سۆزیشە بەرامبەر بە ئیمانداران. وتراوە هۆی دابەزینی ئەم ئایەتانە " زەمرەی کوڕی جوندوب

بووە، ئەم پیاوە لە مەکە توشی نەخۆشی بو جا ترسا کە بمرێتو نەتوانێت ئەو هیجرەتەی کە فەرمانی پێکراوە بەجێی بهێنێتو پاداشتەکەیشی لە دەست بچوێت جا داوای کرد کە ببەن بۆ مەدینە بەڵام پێش گەیشتن بە مەدینە لە رێدا مرد جا بێباوەرانیش گاڵتەیان پێدەکردوو دەیان وت: ئەوەی کەویستی پێی نەگەیشت، جا ئەم ئایەتانە دابەزین، ئاشکرایە دەرچوون بۆ بەرز کردنەوەی ئایینی خوا هەر وا شتێکی ئاسان نیە بەڵکو سەدان کۆسپو تەگەرە دێنە رێگایو لە چەندین لاوە مەترسی روی تێدەکات تەنانەت هەندێ جار ناتوانێت فەرزێکی وەك نوێژ بە ئاسودەییو بەئیسراحەت ئەنجام بدات لە بەر ئەوە خوای زاناو دانا چونیەتیو چەندیەتی ئەو نوێژانەمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٠١) ئەگەر چوون بۆ سەفەر جا بۆ جیهاد بێت یان بۆ کەسابەتی حەڵاڵ هیچ تاوانێك نیە کە ئێوە نوێژەکانتان کورت بکەنەوە ئەگەر ترسان کافران دوچاری بەڵاتان بکەن، ئەم فتنەیە لێرەدا بە مانای سەختیو بەڵایە، بەراستی بزانن کە کافران بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکران. واتە مرۆڤ دەتوانێت لە سەفەردا نوێژەکانی کورت بکاتەوە لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا ﷺ هاتوە کە نوێژی چوار رکاتی دەکرێت بە دوو رکات، بەڵام نوێژەکانی بەیانیو مەغریب کورت ناکرێنەوە ئەم ئایەتە هەم بۆ کورت کردنەوەی نوێژەکانەو هەم بۆ چۆن کردنی نوێژەکانە کە بۆ دووهەمیان زیاتر سازگارە، ئینجا بۆچۆنیەتی نوێژکردن لە گەرمەی شەڕادا دەفەرموێ:

(١٠٢) وە ئەگەرتۆ لە ناو ئەواندا بوی ئەی محمدﷺ، دیارە لە پاش پێغەمبەرﷺ هەر ئیماميو فەرماندەیەك هەبێت لە شەڕەکاندا پێویستە ئاوەها بکات جاکە هەستای بۆ ئەوەی کە نوێژیان بۆ بکەیت با کۆمەڵێك لەوان لە گەڵ تۆدا بوەستێت بۆ نوێژو با چەکی خۆیان پێ بێت جا هەر کاتێك کە ئەوان چوون بۆ سوجدە با ئەوانەی کە لەپاشەوەن بە پێوە بوەستن بۆ پاسەوانی یان با لەسەنگەردا بمێننەوەو بێ ئاگا نەبن لە دوژمن، وە هەر کاتێ ئەوان هەستانەوە یان تەواویان کرد، ئەو تائیفەیەی کە نوێژیان نەکردوە با بێن لە گەڵ تۆدا نوێژ بکەنو ئەمجارە ئەمانە دەبێ زۆر وریا بنو چەکی خۆیان پێ بێت چونکە بەراستی کافران ئاوات دەخوازن کە ئێوە نەختێك بێ ئاگا ببن لە چەکەکانتانولە کەلو پەلەکانتان جا ئەو کاتە ئەوان هێرشێکی کوتو پڕتان بکەنە سەر جا لە بەر ئەوە دەبێ هەم وریا بن، وە هەم دەبێ چەکەکانتان پێ بێ، ئینجا سەبارەت بەو موسڵمانانەی کە چەکەکانیان هەڵگرتوە ئەگەر بەو چەك هەڵگرتنە تووشی ئازار

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا۟ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا۟ فَلْيَكُونُوا۟ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا۟ فَلْيُصَلُّوا۟ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا۟ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَٰحِدَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم مَّرْضَىٰٓ أَن تَضَعُوٓا۟ أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُوا۟ حِذْرَكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ فَإِذَا ٱطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا۟ فِى ٱبْتِغَآءِ ٱلْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا۟ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُ ۚ وَلَا تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

دەبوون ئیتر چ بە هۆی بارانەوە بێت یان بە هۆی نەخۆشیەوە بێت دەفەرموێ: تاوانتان لەسەرنیە ئەگەر چەکەکانتان دابنێن، خۆ دەبێ وریای خۆتان بنو لەدوژمن بێ ئاگانەبن بە بێگومان کە الله ئامادەی کردوە بۆ بێباوەڕان سزایەکی سەرشۆڕکەرو گاڵتە پێکەر. ئەمە شێوەیەك لە شێوەکانی نوێژی کاتی ترسە (gŏ ãʑ8) جا لە پاش نوێژی کاتی ترس خوا فەرمانمان بە سەردا دەدات کە یادی خۆی بکەینو دەفەرموێ:

(١٠٣) هەر کاتێ نوێژتان تەواو کرد ئیتر ئەو کاتە یادی خوا بکەن بە پێوەو بە دانیشتنەوەو بە سەر تەنیشتەوە واتە هەمیشە، چونکە بەم یاد کردنە زیاتر سۆزی خوا دەجوڵێت سەبارەت بە خوا پەرستانو زووتر بە هانایانەوە دێت. وە دەگونجێت هێمایەکیش بێت بۆ یاد کردنی خوا لە پاش هەمو نوێژەکانەوە چ لە کاتی ترسا بێت وەکو ئێرە یان لە کاتی ئیسراحەتا بێت وەکو لە فەرمودەی (صحیح)ی پێغەمبەرمانﷺ دا هاتوە کە لە پاش نوێژەکان سیو سێ جار ãj Ảé !، سیو سێ جارã ÆΣ !، سیو سێ جارã ãõã Ǝ (ãr ãäãr ! Ǿğs ᵲ ǾÔÀ) وە جارێکیش (ǾÕÀ ᵲ ǾĞs ! ãräãr) وە دەیان زیکری تری دەکرد، ئینجا دەفەرموێ: جا ئەگەر هاتو ئێوە کەوتنە ئاسایشەوە ئینجا نوێژەکانتان بە رێك وپێکی بکەن چونکە بەراستی نوێژ لە سەر موسڵمانان فەرزێکی کات دیاریە، واتە لەکاتی ئیسراحەتدا هەر نوێژێك لە کاتی خۆی دا بکەن.

وَٱسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَٰدِلۡ عَنِ ٱلَّذِينَ يَخۡتَانُونَ أَنفُسَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمٗا ﴿١٠٧﴾ يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمۡ إِذۡ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرۡضَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيۡهِمۡ وَكِيلٗا ﴿١٠٩﴾ وَمَن يَعۡمَلۡ سُوٓءًا أَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهُۥ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١١٠﴾ وَمَن يَكۡسِبۡ إِثۡمٗا فَإِنَّمَا يَكۡسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١١١﴾ وَمَن يَكۡسِبۡ خَطِيٓـَٔةً أَوۡ إِثۡمٗا ثُمَّ يَرۡمِ بِهِۦ بَرِيٓـٔٗا فَقَدِ ٱحۡتَمَلَ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ﴿١١٢﴾ وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ وَرَحۡمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَيۡءٖۚ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُن تَعۡلَمُۚ وَكَانَ فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ عَظِيمٗا ﴿١١٣﴾

هۆی دابەزینی فەرمانی نوێژی ترس (8ʔ[ãgö﴾ ئەبو عەیاش دەڵێ: لە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ دا بوین لە "عوسفان" بت پەرستەکان لە روی قیبلەمانەوە بوون خالیدی کوڕی وەلید سەرپەرستیان بو، پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆی بۆ کردین وتیان: فرسەت بو چونکەئەوان بە شێوەیەك بون ئێمە ئەمانتوانی بە پەلە بدەین بە سەریانداو لەکیسمان چوو لە پاشان وتیان: ئێستە کاتی نوێژێکی تریان دێت خۆشەویسترە لە لایان لە کوڕەکانیانو لە گیانی خۆیان. ئەبو عەیاش دەڵێ: جبرەئیل دابەزیو ئەم ئایەتانەی لە نێوان نوێژی نیوەرۆو عەسردا هێنا دەڵێ: کاتی نوێژ هاتو پێغەمبەری خوا فەرمانی پێدان کە هەمویان چەك لە شان بکەنو ئینجا کردنی بە دوو ریز لە پاش خۆی، وە دەڵێ: پێغەمبەر چوو بۆ رکوع هەمومان چوینە رکوعو هەڵساوە هەمومان هەڵساینەوە لە پاشان پێغەمبەر ﷺ سوجدەی برد لە گەڵ ئەو ریزەی کە لە پاشی بو، ریزەکەی ترپاسەوانیان دا بە پێوە تاکاتێ کە ئەوان سوجدەیان بردو هەستانەوە ئینجائەو ریزەکەی تر دانیشتو سوجدەی برد لە جێگای خۆیاندا لە پاش هەستانەوە ریزی دووهەم چوە شوێنی ریزی یەکەمو یەکەم هاتە جێگای دووهەم لە پاشان رکوعی بردو هەمویان رکوعیان بردو لە پاشان هەستایەوە لە روکوعو هەمویان هەستانەوە لە پاشان پێغەمبەر ﷺ سوجدەی برد لە گەڵ ئەو ریزەی دوای خۆیو ریزی دووهەم پاسەوانیان دا جا لە کاتێکا کە دانیشتن ئەوانی تریش سوجدەیان بردو دانیشتن لە پاشان پێغەمبەرﷺ سەلامی دایەوە لە گەل هەموویاندا، ئینجا ئەبو عەیاش دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم نوێژەی دوو جار کرد جارێکیان لە (عوسفان) وە جارێکی تریش لە (زەوی بەنی سەلیم) ئەبو داودو نەسائیو تەبەرانی ریوایەتی ئەم حەدیسەیان کردوە. جارێکی تر ﷲ دڵخۆشی موسڵمانان دەکاتو دەفەرموێ:

﴿١٠٤﴾ ئێوە خۆتان لاوازو سست پێشان نەدەن بۆ بە دوا دا چونی ئەو گەلە کافرو ستەم کارانەدا بەڵکو پەلەتر بکەنو دڵودەرون زلبن چونکە ئەگەر ئێوە دوچاری ئازار دەبن خۆبە بێشك ئەوانیش دوچاری ئێشو ئازار دەبن وەك چۆن ئێوە ئێشو ئازارتان دوچار دەبێت، وە ئێوە ئومێدتان هەیە لەلایﷲ ، بەلام ئەوان ئەو هیواو ئومێدەشیان نیە کەوابو ئێوە حەق وایە زیاتر سور بن لە سەر جیهاد ئەگەر ئەوان جارێك هێرش بکەن دەبوایە ئێوە دوو جار هێرشیان بکەن سەر، ئەگەر ئەوان شەوێك نەخەون ئێوە دووشەو نەخەوتنایە، چونکە ئەوان هیچ پاداشتیان نیە بەلام ئێوە پاداشتی گەورەشتان هەیە، وە ﷲ زانەرە وە ئیشەکانیشی بە حیکمەتە. ئینجا ﷲ روداوێکی ترمان بۆ باس دەکاتو بۆمان رۆشن دەکاتەوە کە حەق بەکێکەو بە کەس نابێ بە ناحەقو ناحەقیش بە کەس نابێ بە حەقو دەفەرموێ:

﴿١٠٥﴾ ئەی محمدﷺ ئێمە ئەم قورئانەمان رەوانە کرد بۆ لای تۆ بە حەقو راستی هەتا تۆش لە نێوان خەڵکدا حوکم بکەی بەو شێوەیەی کە خوا پێت دەڵێت واتە ئەی محمدﷺ حوکمەکانی تۆ پێویستە بەو شێوەیە بێت کە خوا دەفەرموێت نەك بە کەیفی خۆت ،وە ئەی محمد ﷺ تۆ نابێ بۆ ئەوانەی کە خیانەتکارن ببیت بە پاڵپشتو دیفاعیان لێ بکەیت.

﴿١٠٦﴾ داوای لێخۆشبون بکە لە خوا بەراستی خوا زۆر لێخۆش بوو بە رەحمە. لەهۆی دابەزینی ئەم ئایەتانەدا هاتوە کە، سەحابەیەك کە ناوی قەتادە بو دەڵێت مامێکی هەبو هەندێك ئاردی کڕی بو لە ژێری ئاردەکەدا چەكو زرێو شمشێرێکی شاردبویەوە شەو دزرا، ئینجا لە ناو خەڵکا تەحقیقمان کردو بۆمان دەرکەوت کە بنەماڵەیەك ئەوەیان کردوە بە ناوی خێڵی ئوبەیریق مەشهور بون بەکەم دەستی مامەکەشم وتی: حەز دەکەم ئەم شتە راگەیەنیت بە پێغەمبەرﷺ منیش چوومە خزمەت پێغەمبەری خواﷺو عەرزم کرد کە مامم شتێکی ئاوەهای بە سەر هاتوە کە هەندێك ئاردی کڕیوە و چەك زرێو شمشێریشی لە ژێر ئاردەکەدا داناوەو شەو هاتوون کونێکیان کردوەتە کەنوی ئاردەکەو هەرچی تێدا بوە بردویانە، ئێستا گومانمان هەیە لە سەر ماڵێك کە لە خێڵی "بەنو ئوبەیریق"ە جا بفەرموە با چەکەکەمان بدەنەوە ئیتر ئەوی تر هەمو بۆ خۆیان

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: { ãfg ûbôñà /Õéž Ãhé ãŠå/ بەم زوانە پرسو رایەك دەکەم لەو بارەوە} کە بەنو ئوبەیریق ئەوەیان زانی هاتنە لای پیاوێکی ماقوڵی خۆیانو لەو بارەوە قسەیان کردو هاتنە سەر ئەوە کە هەندێك لەو بەرە بابە بچنە لای پێغەمبەرﷺو بڵێن: بەراستی قەتادەی کوڕی نوعمانو مامی دەیانەوێت خانەوادەیەکی چاكو پاکی ئێمە ناشرین بکەن هەروا بێ شایەتو بەڵگە بە دزی تاوانباریان دەکەن، قەتادە دەڵێ هاتمە خزمەتی پێغەمبەر ﷺو فەرموی: ئەتەوێ خانەوادەیەك کە باسی ئیسلامیو چاکییان کراوە تاوانباریان بکەیت بە دزی بەبێ شایەت وبەبێ بەڵگە؟ قەتادە دەڵێت: گەڕامەوەو ئاواتم خواست کە هەندێ لە ماڵم لە ناو بچوایەو لەو بارەوە قسەم لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ نەکردایەو مامم پێم گەیشتو وتی برازا چیت کرد؟ منیش ئەوەی کە پێغەمبەرﷺ فەرموی پێم وت وتی: (Ãêtä!ã) هەرخوایە داوای یارمەتی لێ دەکرێت زۆری پێ نەچو قورئان دابەزیو راستی قەتادەی سەلماندو ئەوانی بەدرۆ خستەوەو داوای لە پێغەمبەرﷺ کرد کە پاڵپشتی ئەو خیانەتکارانە نەکاتو داوای لێ خۆشبون بکات لە خوا. ئینجادەفەرموێ:

(١٠٧) تۆ بگرەو بەردە مەکە لە بارەی ئەو کەسانەی کە خیانەتیان کردووە لە نەفسی خۆیانو دزیان کردوە بەراستی خوا هەرگیز مرۆڤی خائینو گوناهباری خۆش ناوێت. کە ئەو کۆمەڵەش خائینو گۆناهبارنو حەق نیە پاڵپشتیو داکۆکیان لە سەر بکرێت.

(١٠٨) شتەکان دەشارنەوە لە خەڵك چونکە شەرم دەکەن لەحاڵێکدا کە ناتوانن لەﷲ ی بشارنەوە چونکە ئەو لەگەڵیاندا یەو هیچی لێ پەنهان ناکرێت کە شەو دائەنیشن قسەی وا دەکەن کە خوا رازی نیە بەو قسەیە، وە خوا گەمارۆی کارو باری ئەوانی داوە. واتە هەموو ئیشەکانی ئەوان لە ژێر دەستی خوادایەو خوا پێی دەزانێتو ئەوان لە ژێر زانیاری ﷲدەر ناچن.

(١٠٩) ئاگاداربن ئێوە واداکۆکیشتان کرد لە وان لە دنیادا ئەی رۆژی قیامەت کێ دیفاعیان لێ دەکاتو پاکانە یان بۆ دەکات؟ یان کێ هەیە پاڵ پشتو چاو دێر بێت بۆئەوان؟ بەم شێوەیە دەرکەوت کە ئەو کۆمەڵەی کە تاوانبار کران بەڵێ راستبوکە دزییان کردبو، ئەوسا پێغەمبەرمانﷺ کتێبێکی حەقی بۆهاتووە دەبێ گوێ بگرێت لە هەردوو لا، ئینجا بۆی هەیە حوکم بکات ئێستا کەبەتەنیای گوێی لە مانە گرتوە ﷲ ئاوەها سەرزەنشتی دەکات، چونکە ﷲ خۆی حەقەو حەقیش ناشارێتەوە.

(١١٠) جا هەرکەسێك ئیشێکی خراپ بکات یان زوڵم بکات لە نەفسی خۆیو تاوان بکات پاشان لە ﷲداوای لێ خۆشبوون بکات دەبینێ کەﷲ چاوپۆشی کەرو بەبەزەییە. ئەمەش مژدەیەکی خۆشە بۆموسڵمانان بەگشتیو بۆ ئەو کۆمەڵەش بە تایبەت.

(١١١) هەرکەسێك گوناهێك بکات ئەوسا ئەوگوناهە زیانی بۆخۆیەتیو پێش هەموکەس خۆی گرفتار دەبێت بەراستی ﷲ زانەرەو ئیشەکانشی بەحیکمەتە. جا ئەگەر کەسێکی تر هۆ نەبێ تێیدا ئەوە هەرخۆی تاوانبارە. وەئەگەر کەسێکی تر هۆی تاوانەکەی بو باری ئەم سوك نابێت ئەمە هەر لە سەر تاوانەکەی خۆیەتیو مافی سزای خۆی هەیەو ئەوەیش کە هۆیە ئەویش تۆڵەی خۆی هەیەو ئەگەر بەر عەفواتی پەروەردگاری نەکەوێت لێی دەسەندرێت .

(١١٢) هەر کەسێك خۆی هەڵەیەك بکات یان گوناهێك بکات لە پاشان ئەو هەڵەو گوناهە بدات بەسەر کەسێکی تردا کەدوربێ لەو تاوانەو ئاگای لێ نەبێ ئەوسا بەراستی ئەو مرۆڤە بارێك بوهتانو گوناهێکی ئاشکرای لە سەرخۆی بارکردوە.

وشەی (بهتان) واتەسەرسامبون، واتە ئەوقسە هەڵبەسراوە چونکە هیچ بنمایەکی نیەو قسە بۆ هەڵبەستراوە سەرگەردانو سەرسام دەبێت.

(١١٣) ئەی محمدﷺ ئەگەر زیادەو فەزڵو لۆتفی خوا نەبوایە بۆ تۆ خەریك بوو تاقمێك تۆ گومڕا بکەنو لاتدەن لە حەقو راستی، بەڵام چونکە لوتفی خوا لە گەل تۆدا بوو ئەوان هەرخۆیانیان گومڕا کرد، وەتەنها سەریان لە خۆیان شێواند و هیچ زیانێك بە تۆ ناگەیەنن، چونکە تۆ بەرواڵەت حوکم دەکەیو ئەوانیش بە رواڵەت هاتنو دیفاعیان لێ کردو قسەکانیان پەسەندبو لەلات ئەگەر حوکمەکەیشت بکردایە تۆ تاوانت نەدەبو، بەراستی خوا کتێبی رەوانە کردوەتە لای تۆو دانایو ژیریشی پێداویتو ئەوەی کە نەتزانیوە لەپێشدا فێری کردیتو بەهرەو زیادەی خوا لە سەر تۆ گەورەیە. ئەمەش ئەوەمان تێ دەگەیەنێت کە پێغەمبەران ماوەی ئیجتیهادیان پێ دراوە بەڵام پێغەمبەران ئەگەر لەو ئیجتیهادەیان دا نەیان پێکا بێت خوا ئاگاداری کردونەتەوەو راستیەکەی پێ فەرمونو لەسەر ئەو ئیجتیهادە هەڵە نەماون، ئەمە بەسودە بیزانە. ئینجا ﷲ تەمێمان دەکاتودەفەرموێ:

(١١٤) لە زۆربەی چەفەکانیاندا هیچ خێرێکی تێدانییە مەگەر چەفەکانیان بۆ یەکێك لەم سێ شتەبێت: یەکەم - مەگەر فەرمانبدات بەچاکەکردن. دووهەم - فەرماندان بە ئیشی باشو خێر، سێهەم - بۆ ناوبژیوچاك کردنی کاروباری خەڵك، هەر

لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّن دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

کەسێك ئەو چفەیە لە بەر خاتری ڕەزای خواو تەنها بۆ ئەوە بێت کە خوا لە خۆی ڕازی بکات ئەوە بەم زوانە پاداشتێکی گەورەی پێ دەدرێت. لە مبارەوە پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: [illegible] / ئەگەر سێ نەفەر بن بادوانیان چفە نەکەن بێ سێهەمیان} چونکە دوانیان کە چفە بکەن ئەوی تر وا گومان دەبات کە قسە لەبارەی ئەووەوە دەکرێت‌و دڵی نارەحەت دەبێت لە بەر ئەوە ئیجازە نیە، بەڵام ئەگەر زیاتر لە سێ نەفەر بون چفە بکەن بەو مەرجەی چفەکان لەو سێ شتەی کە باسمان کرد دەرنەچێت قەیناکە بەڵام ئەگەر لەم سێ شتە دەرچو هەر کاتێك بێت هەر خراپە.

﴿١١٥﴾ ئەو کەسەی کەپاش ئەوەی کە حەقیقەتی بۆ ڕۆشن بویەوەو ڕێگای هیدایەتی بۆ ئاشکرا بوو موخالفەتی پێغەمبەرﷺ بکات‌و پەیڕەوی ڕێگای بێجگە لە باوەڕداران بکات ئێمەیش دەیبەین بەو ڕێگایەی کە خۆی دەیەوێت ودەیخەینە دۆزەخەوە، ئای چ جێگایەکی خراپە ئەو دۆزەخە. واتە هەوساری خۆی دەدەینە دەستی خۆی‌و هەرچی دەکات با بیکات. وەك ئەو ئایەتەی کە دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ﴾ /الصف:٥ / کاتێك کە ئەوان لایان دا لە حەق، اللَّهُ یش دڵی ئەوانی لادا﴾ ئەمەش ئەوە دەردەخات کە موسڵمانان پێویستە هەمیشە ئاگایان لە خۆیان هەبێ‌و موخالەفەتی کۆمەڵی موسڵمانی ڕاستەقینە نەکەن، ئەگەر کردیان ئاوەهایان لێ دێت وەك لەم فەرمودەدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {...[illegible] / دەستی خوا لە تەك کۆمەڵدایە}.

﴿١١٦﴾ اللَّهُ خۆش نابێت لەوەی کە هاوبەشی بۆ دابنرێت بەڵام اللَّهُ خۆش دەبێت لەو گوناهانەی کەلەوبەرەوخوارتربێت بۆ هەر کەسێك کە ئارەزوی لێ بێت، وە ئەو کەسەی کە هاوبەش دابنێت بۆ خوا بەراستی گومڕا بوە بە گومڕاهییەکی دوور لە ڕاستی وا کە دورە جارێکی تر بگەڕێتەوە سەر ڕێگای ڕاست.

﴿١١٧﴾ ئەوانە جگە لەاللَّهُ هەرچی دەپەرستن ناوی مێینەیان لەسەرە ([illegible]) وە ئێوە هەر داوا لە شەیتانێك دەکەن کە سەرکەش‌و خراپە کێڵە؟! وتراوە لە گەڵ هەمو بتێکدا جنۆکەیەکی مێ هەبوە.

﴿١١٨﴾ اللَّهُ لەعنەتی لەوشەیتانە کردوەو ئەویش سوێندی بە عزەتی خوا خواردوەو وتویەتی کە بەشێکی براوە لە بەندەکانت وەردەگرم بۆ خۆم‌و وەك خۆم لاڕێیان دەکەم.

﴿١١٩﴾ سوێند بە گەورەیت گومڕایان دەکەم، وە سوێند بە تۆ ئەوەندە ئاواتیان ئەخەمە بەر چاو تا تۆیان نەکەوێتە بیرەوە، نەك تەوبە بکەن، پێیان دەڵێت ئێستا پەلە مەکەو تەوبە مەکە ئەو گوناهە هیچ نیەو تۆ باشتری لە فلانە کەس. ....هتد ئابەو جۆرە شتانە دەسەڵات‌و هێزی خوایان لە بیر ئەباتەوە. وەسوێند بە تۆ ئەمریان پێ دەکەم هەتا گوێی مەڕو ماڵاتەکانیان شەق بکەن بۆ دیاری کردن بۆ بتەکانیان، وە سوێند بە تۆ فەرمانیان پێ دەکەم کە دروستکراوەکانی اللَّهُ بگۆڕن کە خاڵ کوتان‌و خەساندنی حەیوانی نێرو برۆ هەڵگرتن‌و ریش تاشین‌و هەر جۆرە گۆڕان بۆ دروستکراوەکانی خوا تاوانەو فەرمانی شەیتانەو خوا بەو جۆرە ڕەفتارانە عاجزەو هەر کەسێ دەستیان لێ نەکێشێتەوە تاوانبارەو مافی سزادانی هەیە بەڵێ اللَّهُ موی سەری پێداویین وە ریش‌و سمێڵیشی پێ داوین کەئەم دوانە دراوە بە پیاو نەك بە ئافرەت وە ئەو موانە کەاللَّهُ پێ داوین پێویستە لە سەرمان کە نەیگۆڕین مەگەر شەرع خۆی حوکممان بۆ بکات کە چۆن بیگۆڕین بۆ نمونە بۆ سەر فەرمویەتی: بیتاشن یان کورتی کەنەوە کەواتە بۆ پیاو ئیجازەی پێ دان کە سەر بیتاشن یان کورتی بکەینەوە، ئینجا بۆ سمێڵ پێغەمبەری خواﷺ دەفەرموێ: هەڵکێشاندن، تاشین، کورت کردنە وە کە سێهەمیان چاکتریانە، بەڵام بۆ ریش فەرمویەتی: [illegible] / واز لە ریش بهێنن} وە بۆ موی شەرمگە فەرمویەتی بیتاشن‌و موی بن باڵ هەڵکێشن. بەڵێ ئەمانە دروستکراوی خوداون‌و کەس مافی ئەوەی نیە دەستکاریان بکات مەگەر بەو شێوەیەی کە بۆی دیاری کردوین،

بەڵام ئەوەتە شەیتان زاڵ بوە بە سەر زۆربەماندا و سەر شۆڕو شەرمەندەی خواو پێغەمبەرو رۆژی قیامەتی کردوین، برایان‌و خوشکانی خوا ناس ئەو دروستکراوەی خوا زۆر زۆرجوانترو کەم ئەرکترە تا ئەو دەسکاریەی خۆتان، لە خوا بترسن‌و دوژمنی بێ بەزەیی‌و رق لە دڵی خۆتان کە شەیتانە رازی مەکەن وپەیڕەوی مەکەن چونکە خوا دەفەرموێ: خۆ ئەو کەسەی کە شەیتان بکات بە دۆست بۆ خۆی بێجگە لە خوا ئەوسا بەراستی ئەوە زیانی کردوە بە زیانێکی ئاشکرا. وتراوە دوژمن ئەگەر ئامۆژگاری کردیت لەو ئامۆژگاریە بترسە، ئینجا ﷻزیاتر رەفتارەکانی شەیتان سەبارەت بە نەوەی ئادەم رۆشن دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(١٢٠) شەیتان بەڵێنیان پێ دەداتو دەیانخاتە ناو دەریای ئارەزۆو ئاوات خواستنەوە لەکاتێکدا کەئەو بەڵێنانەی شەیتانیش تەنها دەستخەڕە کردن‌و سەر لێ تێك دانەو هیچی تر. دەی ئایا رەوایە مرۆڤی ژیریر دوژمنی وا بکات بە دۆستی خۆی؟ جا ﷻ دەفەرموێ

(١٢١) ئەوانە شوێنیان جەهەنەمو جگە لەو جێگایە هیچ پەناگایەکیان دەست ناکەوێت کە خۆیانی تێدا بشارنەوە تا رزگاریان ببێت لەو تۆڵەو سزایە. ئینجا ﷻ باسی باوەڕ دارانمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(١٢٢) وە ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوە بەم زوانە دەیانخەینە بەهەشتانێکەوە کە لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا چەندین جۆگە دەڕوات کەئەوانیش بە هەمیشەیی تێیدا دەمێننەوە لە ناو ئەو نازو نیعمەتانەداو ناترسن لەوەی کە رۆژێك لە رۆژان دوایی بێت ئەمە بەڵێنی خوایەو بەڵێنی خواش راستە، وە کێ هەیە لە خوا قسە راستر بێت؟ بەڵێ دەبێ ئەوە بزانین کە ئایین‌و خواناسین وگەورەی مرۆڤ لای پەروەردگاری بە ئاواتو ئارەزۆ نیە بەڵکو پێویست بە ئیش‌و تەلاش دەکات، ئەوەتە ﷻ دەفەرموێ:

(١٢٣) نە بە ئاواتی ئێوەیە ئەی موسڵمانان وە نە بە ئاواتی ئەهلی کتێبە، هەر کەسێك خراپە بکات بە دڵنیاییەوە سزای خۆی پێ دەدرێتەوە لە سەر ئەو خراپەیە، وە بێجگە لە خوا هیچ دۆستو یاریدەدەرێکی تری دەست ناکەوێت. ئەمە لە سەر ئەوە دابەزی کە ئەهلی کتێب دەیان وت: دینەکەی ئێمە لە دینەکەی ئێوە چاکترە، چونکە پێغەمبەری ئێمە پێش پێغەمبەری ئێوە بوەو کتێبی ئێمە پێش کتێبەکەی ئێوە بوە کەوا بو دینی ئێمە لە دینی ئێوە چاکترەو موسڵمانەکان دەیانوت: ئێمە چاکترین لە ئێوە پێغەمبەری ئێمە دواترین پێغەمبەرەو کتێبەکەمان دواترین

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٗاۚ وَمَنۡ أَصۡدَقُ مِنَ ٱللَّهِ قِيلٗا ﴿١٢٢﴾ لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدۡ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ نَقِيرٗا ﴿١٢٤﴾ وَمَنۡ أَحۡسَنُ دِينٗا مِّمَّنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۗ وَٱتَّخَذَ ٱللَّهُ إِبۡرَٰهِيمَ خَلِيلٗا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٖ مُّحِيطٗا ﴿١٢٦﴾ وَيَسۡتَفۡتُونَكَ فِي ٱلنِّسَآءِۖ قُلِ ٱللَّهُ يُفۡتِيكُمۡ فِيهِنَّ وَمَا يُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ فِي يَتَٰمَى ٱلنِّسَآءِ ٱلَّٰتِي لَا تُؤۡتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرۡغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ وَٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلۡوِلۡدَٰنِ وَأَن تَقُومُواْ لِلۡيَتَٰمَىٰ بِٱلۡقِسۡطِۚ وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِهِۦ عَلِيمٗا ﴿١٢٧﴾

کتێبە کە هاتوەو حوکم دەکات بە سەر تەواوی کتێبەکانی تردا، ﷻدەفەرموێ: بە پێغەمبەرەکەتان نیەو بە کردارەکەی خۆتانە، دەڵێن: کاتێك کە ئەم ئایەتە دابەزی ئەبوبەکر هاتە خزمەتی پێغەمبەرﷺ و وتی: توندترین هەڕەشە ئەم ئایەتەیە هەر ئیشێکی خراپمان کردبێت تۆڵەمان لێ دەسەنرێت؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / [illegible] / خوا لێت خۆش بێت ئەی ئەبوبەکر ئایا نخۆش ناکەویت؟ ئایا ماندو نابیت؟ ئایا خەمبار نابیت؟ ئایا توشی سەختی‌و نارەحەتی نابیت؟ ئەبوبەکر وتی: بەڵێ، پێغەمبەرﷺ فەرموی: ئەو تۆڵەی ئەو تاوانانەیە لێت وەرئەگرێت واتە مەرج نیە مرۆڤ ئەگەر هەر گوناهێکی کرد دەبێ چەندین ساڵ لە ناو ئاگری جەهەنەم دا بسوتێت جاری وا هەیە کابرا گوناهێکی کردوە بەڵام لە رۆیشتنا درکێك دەچێ بە پێیداو دەبێ بە هۆی سڕینەوەی گوناهەکەی‌و ئەمەش فەزڵ‌و رەحمەتی خوایە بەرامبەر بە مرۆڤەکان. ئینجا دەفەرموێ:

(١٢٤) هەر کەسێك لە ئیشە چاکەکان ئەنجام بدات چ نێر بێت یا مێ لەحاڵێکدا کە ئەو باوەڕدار بێت ئەوسا ئەوانە دەچنە ناو بەهەشتەوەو بە ئەندازەی چاڵە بچوکەکەی دنکی ناوخورما ستەمیان لێ ناکرێت.

وَإِنِ ٱمۡرَأَةٌ خَافَتۡ مِنۢ بَعۡلِهَا نُشُوزًا أَوۡ إِعۡرَاضٗا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يُصۡلِحَا بَيۡنَهُمَا صُلۡحٗاۚ وَٱلصُّلۡحُ خَيۡرٞۗ وَأُحۡضِرَتِ ٱلۡأَنفُسُ ٱلشُّحَّۚ وَإِن تُحۡسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿١٢٨﴾ وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ فَلَا تَمِيلُواْ كُلَّ ٱلۡمَيۡلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلۡمُعَلَّقَةِۚ وَإِن تُصۡلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٢٩﴾ وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغۡنِ ٱللَّهُ كُلّٗا مِّن سَعَتِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ وَٰسِعًا حَكِيمٗا ﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدٗا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأۡتِ بِـَٔاخَرِينَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرٗا ﴿١٣٣﴾ مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴿١٣٤﴾

(١٢٥) کێ هەیە چاکتر بێت لە بارەی دینەوە لەو کەسەی کە بە تەواوی خۆی تەسلیمی ﷲ بکات لەگەل ئەوەشدا چاکەکار بێتو هەمیشە عیبادەتی خوا وابکات وەك خوا ببینێتو دوای ئاینی ئەو ئیبراهیمە بکەوێت کە لە هەمو نارەوایەك لای دا بوو پەیرەوی راستی بو، وە خوای گەورەش ئیبراهیمی بە خۆشەویستی خۆی داناوە بەڵێ ئایینی ئیبراهیم هەمان ئایینە کە هاتوە بۆ پێغەمبەرمانﷺ وەك دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ أَوۡلَى ٱلنَّاسِ بِإِبۡرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِيُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۗ وَٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ آل عمران: ٦٨ /نزیکترین کەس بە ئیبراهیم ئەو کەسانەن کە لەکاتی خۆیدا دوای کەوتوونو ئەم پێغەمبەرەیەو ئەو کەسانەن کە پەیرەوی ئەم پێغەمبەرن ﷺ ، وە خوا دۆستو یارمەتی دەری خاوەن باوەرانە﴾.

(١٢٦) هەرچی لە ئاسمانانو زەوی دایە مولکی خوایە، وە خوداش گەمارۆی هەموو شتێکی داوەو هیچ شتێك لە دەسەڵاتو عیلم وزانایی ئەو دەرناچێت.

(١٢٧) وە لە بارەی ئافرەتانەوە پرسیارت لێ دەکەن بڵێ: خوا فتواتان بۆ دەدات لە بارەیانەوە، ئەویش ئەمەیە کە لەم کتێبەدا دەخوێندرێتەوە بە سەرتاندا کە بریتیە لەوەی کە لە بارەی ئەو هەتیوە ئافرەتانەی کە ئێوە ئەوەی فەرز کراوە بۆیان لە مارەیی پێیان نادەنو دەتانەوێت کە نیکاحیشیان بکەن، یان ناهێڵن مێرد بکەن، ئەوانەی کەلەپێشدا باسکرانو ئەوانەیش کە لەمەودواباس دەکرێن نابێ ستەمیان لەگەڵدا بکرێتو مافیان پێشێل بکرێتو وئەوانەش کە لاوازن لە منداڵان، وە پێویستە ئێوە دادگەرانە لە گەل ئەو هەتیوانە دا بجولێنەوە، وە هەر چاکەیەك بکەن با دڵنیا بن کە خوا زانایە پێیو پاداشتی بە چاکتر لە خۆی دەداتەوە. لە سەردەمی نەفامیدا پیاوێك کە هەتیوێکی ئافرەتی لابوایە لیباسێکی خۆی بدایە بە سەریا ئیتر هیچ کەس نەی دەتوانی نیکاحی بکات وبیخوازێت جا ئەگەر جوان بوایەو حەزی لێ بکردایە ئەوە دەیخوازیو هەموماڵەکەی دەخوارد، وە ئەگەر ناشیرین بوایە نەیدەدا بە شوو هەتا دەمردو هەرکاتێکیش دەمرد ماڵەکەی بە میرات دەبرد، ئینجا ﷲ بەرگری کردن لەو تاوانە سەبارەت بە هەتیوانو داوای لێ کردن کە بە جوانی رەفتار بکەن لە گەل ئافرەتانو منالانو هەتیوان داو چاکەیان لە گەڵدا بکەن. ئینجا ﷲ باسی حوکمێکی ترمان بۆ دەکات سەبارەت بەو پیاوانەی کە لە گەل خێزانیان بە چاکی رەفتار ناکەن وەکو چۆن لە پێشەوە باسی ئەو ئافرەتانەی کرد کە خراپە لە گەل مێردەکەیان دەکەنو گوێ لە برپارو قسەکانیان شل ناکەن، دەفەرموێ:

(١٢٨) جا ئەگەر ئافرەتێك ترسا لە ستەمی پیاوەکەی یان گوێی پێ نەدا لە خەرجیو جێگاو مافی خۆی پێ نەدات ئەوە گوناح نیە کە ئاشتیان بکەنەوە چونکە هەر ئاشتی چاکە، ئاشتی کردن لە گەل حوکم کردندا ئەو جیاوازیەی هەیە کە لە ئاشتی دا بۆرێك کەوتنیان دەتوانرێت زیادو کەم بکرێت لە مافی پیاوو ژنەکەدا، بەڵام حوکم هیچ جیاوازیەك ناکاتو هەرکام چەندێك مافیان ببێت هەر ئەوەندە یان پێ دەدات ماوە بە زیادو کەم کردنی مافی هیچ کەسێك نادرێت. خۆ هەمومرۆڤیش تەماعی هەیەو هەمو کەسێك ماڵی پێخۆشە جائەگەر ئێوەی پیاوی چاکە بکەنو هەندێ چاوپۆشی لەماڵی خۆتان بکەن بۆئافرەتەکانتانو لە خوا بترسن ئاشتەواییەکە زووترو چاکتر دەکرێت، ئەوسا بەبێگومان کەﷲ بەوەی کە ئێوە دەیکەن ئاگادارەو پاداشتی چاکەکانتان دەداتەوە. خۆ ئەگەر ئافرەتەکەیش هەندێ لە ماڵی خۆی بەخشی بە مێردەکەی بۆ ئەوەی مێردەکەی رازی ببێت،ئەویش هەرچاکەو مەبەست ئاشتەواییە. لە پێشدا فەرموی دەبێ بە دادگەرانە رەفتار بکەن لە نێوان ئافرەتان دا و هەر کەسێك چەند خێزانی ببێت دەبێ دادگەر بێت لە نێوانیان دا، بەڵام ئەوە مەبەستی خۆشەویستی ناو دڵ نیە وەك دەفەرموێ:

(١٢٩) هەرگیز ئێوە ناتوانن کە دادپەروەر بن لە نێوان ژنەکانتان هەرچەندە خۆتان زۆر سووریش بن لە سەری، چونکە ئەوە

شتێکی ناودەرونیەو بەسراوە بە رەفتاری ئافرەتەکانەوە جا کامیان جوانتر رەفتار بکات ئەوەیان خۆشەویسترە لە دڵی مێردەکەیداو بەو خۆشەویستیە زیاترە مێردەکەیان تاوانبار نابێت، بەڵام نابێ ئەم خۆشەویستی ناو دەرونیە ببێت بە هۆی فەرق‌و جیاوازیان لە خۆراك وپۆشاك‌و جێگاداو لە ژمارەی ئەو شەوانەی کە لە گەڵیاندا دەبن. هەندێك بە هەڵە ئەم ئایەتە دەکەن بە بەڵگە لە سەر دروست نەبونی زیاتر لە ژنێك، چونکە دەڵێن خوا زیاتر لە ژنێکی بەستوە بە دادپەروەریەوە (ﮃ) وە لەم ئایەتەشدا دەفەرموێ: کەس ناتوانێت کە دادپەروەری بپارێزێت، کەوا بوو نابێ زیاتر لە ژنێك بهێنێت. بەڵام لە راستی دا کردارو وتارو دان پێدانانی راست‌و دروستی پێغەمبەرمانﷺ ئەو مانایە هەڵ دەوەشێنێتەوە مەبەست خۆشەویستی ناو دەرونە‌و ناتوانرێت بگورێت بۆیە وا بە دوای ئەوە دا دەفەرموێ: جا بە تەواوی مەیل نەکەن بەلای هەندێکیانداو ئەوانیتریان واز لێ بهێنن وەك هەڵبەسراوێك کە ئافرەتەکە نە شودار بێت‌و نە بێ شوو، وە ئەگەر ئێوە ئاشتی و ئیشی چاك بکەن‌و لە خوا بترسن ئەوسا دڵنیابن کە ﷲ لێبوردەو میهرەبانە بەرامبەر بە بەندەکانی. جا ئەگەر هەر نەگونجان‌و ئاشتیان نەکردو رێك نەدەکەوتن خوا دەفەرموێ:

(١٣٠) خۆئەگەر هاتو لە یەك جیا بونەوە ﷲ هەردووکیان لەو فرەوانی‌و نیعمەتە زۆرەی کە هەیەتی بێ نیازیان دەکات واتە دوای ئەو هەمو هەوڵ‌و کۆششەو رێك نەکەوتنیان، ئینجا بەرەو لێك جیا بوونەوە هەڵیان دەنێت‌و دەفەرموێ: لە رۆژی مەترسن و ﷲ نیعمەتەکانی فرەوانەو ئیشەکانیشی بە حیکمەتە ئاوەها بریاری داوەو نابێ لەو بریارانەی لابدەن، چونکە لادان لە دانایی، نەزانی‌و نەفامیەو بێجگە لە شەرمەندەیی‌و سەر شۆری شتێکی تر نیە. پاشان پەروەدگاری داناوکاربەجێ بەرەو دەسەڵات‌و هێزی خۆی سرنجمان رادەکێشێت‌و دەفەرموێ:

(١٣١) خۆ ئەوەی لە ئاسمانان‌و زەویدایە هەموی موڵکی خوایەو خوا خاوەنیەتی، وە بەراستی ئێمە ئامۆژگاریمان کردوە بۆ ئەوانەی کە کتێبمان پێ داون لە پێش ئێوەدا، وە بۆ ئێوەش کە لە ﷲ بترسن‌و خۆتان بپارێزن لەو شتانەی کە ببێت بە هۆی رق‌و سزای ﷲ، وە ئەگەر ئێوە بێباوەڕ ببن سا چاك بزانن بە بێگومان ئەوەی کە لەناو ئاسمانان‌و زەویدایە هەموی موڵکی خوایە و ﷲ بە سەرپێچی نەوەی ئادەم لە فەرمانەکانی هیچ زیانێکی پێ ناگات، بەڵکو تەنها هەرخۆیان رەنجەڕۆو خەسارەت مەندن، ئەوەتە دەفەرموێ: وە خوا دەوڵەمەندەو سوپاسکراوە ئیتر ئێوە ئەی نەوەی ئادەم وا بیر نەکەنەوە کە داواکاری خوا لە ئێوە

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ بِٱلْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَوِ ٱلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَٱللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلْهَوَىٰٓ أَن تَعْدِلُواْ ۚ وَإِن تَلْوُۥٓاْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ٱزْدَادُواْ كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًۢا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ ٱلْمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلْعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلْكِتَٰبِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُواْ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْكَٰفِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

بەڵگەی نیازی خوایە بە ئێوە نەخێر خوا هیچ ئیشێکی پەکی ناکەوێت لەسەر ناشوکری‌و تاوانی ئێوە.

(١٣٢) ئەوسا هەر بۆ خوایە ئەوەی کە لەناو ئاسمانان‌و زەوی دایەو بەسە کە ﷲچاودێرو پشتیوانی مرۆڤ بێت. ئاشکرایە پاش ئەم هەمو ئامۆژگاری‌و لوتف نواندنەی ئەگەر سەرپێچی بکرێت زۆر شتێکی پەسەندو بەجێیە کە تۆڵەی سەخت وەرگرێت لە تاوانباران‌و توانایشی هەیە وەك دەفەرموێ:

(١٣٣) ئەی خەڵکینە ئەگەر ﷲ بییەوێت لە ناوتان دەبات‌و خەڵکێکی تر دێنێتە جێتان، وە ﷲ بەسەر ئەوەدا زۆر بەتوانایەو هیچ هێزێکیش نیە کە بتوانێت بەرەنگاری بکات‌و لە ئیشەکانی دوای بخات. دەی ئایا ئەمە بەس نیە بۆ ئێمەی موسڵمان کە بە چاکی خۆمان بپارێزین لە تاوانکاری‌و ئیشی خراپ نەك ﷲ عاجز ببێت لێمان‌و لە ناومان ببات؟

(١٣٤) ئەو کەسەی کە پاداشتی دنیایی مەبەستە بۆ ئیشەکانی خۆی بادڵنیابێت هەر لەلای ﷲ یە پاداشتی دنیاو قیامەت، کەواتە تەنها روبکەرە ئەو زاتە، وە ﷲ بیسەرو بینەرە بەو وتارو ئیشانەی کە ئێوە دەی کەن. دەی هەرﷲ بپەرستە پاداشتی دنیاو قیامەتت دەست دەکەوێت.

(١٣٥) ئەی خاوەن باوەڕان ئێوە هەمیشە بە دادپەروەرانە حوکم بکەن، لەبەر خوداش شایەتی بدەن ئەگەر چی ئەو شایەتیە زیانی

خۆتان یان زیانی دایك وباوكتانو خزمانی تێدا بێت ئەگەر چی ئەوشایەتی لەسەردراوە دەوڵەمەند بێ یان فەقیر ، هەر ﷲ شایستەترەو پێویست ترە پێش ئەوانی بخەیت وفەرمانی جێبەجێ بکەیت جا دوای ئارەزۆات نەکەون کە دادگەرانە نەجولێنەوە بەڵکو دەبێ دادگەر بن، وە ئەگەر ئێوە زمانتان گۆڕی لە شایەتی دا یان شایەتیتان نەدا ئەوسا بێگومان ﷲ بەوەی کە ئێوە دەیکەن ئاگادارە. ئەمە هەڕەشەیەکی توندە تا دادپەروەر بنو زمان نەگۆڕن،وە لە شایەتی دا خۆتان کەنار نەدەن. ئینجا بە وەسفی باوەڕدار بانگمان دەکاتو دەفەرموێ:

(١٣٦) ئەی خاوەن باوەڕان ئیمان بهێننو بەردەوامبن لە سەر باوەڕی راستەقینە جا نابێ هیچ گومانێك لە ناو دڵتاندا هەبێو پێویستە هەمیشە ئەو باوەڕەی خۆتان تازە بکەنەوە، باوەڕ بهێنن بە خواو بە نێرراوەکەیو بەو کتێبەی کە رەوانەی کردوە بۆ نێرراوی خۆی کە قورئانەو بەو کتێبەش کە لە پێشدا رەوانەی کردوە، وە هەر کەسێك بێباوەڕ بێت بە خواو بە فریشتەکانیو بە کتێبەکانیو بە پێغەمبەرەکانیو بەرۆژی دوایی بەراستی ئەو کەسە گومڕا بوە بە گومڕاییەکی دوور لە راستی. وە خوای گەورە تاكو تەنیایەو ئیحتاجی بە کەس نیەو هەمو مرۆڤەکان موحتاجن بە ئەو، وە ئەوەی کە سیفەتی جەمالو کەماڵە هەموی لەودا هەیەو هیچ کەمو کوڕیەك نە لە زاتیداو نە لە سیفاتی داونەلەکرداریدا نەبوەو نییەو نا بێتو فریشتەکانیش کۆمەڵێکن کە ﷲدروستی کردوون هیچ کاتێك لە زیکری ئەو بێ ئاگا نینو دروستکراوێکی زۆر زۆرنو جێگای چوار ئەنگوست لەو ئاسمانەی خۆماندا نیە مەگەر فریشتەیەکی بە سەرەوەیەو خەریکی بەندایەتی خوایەو مەئموری باو بارانو گیاندارو بێ گیانو بەهەشتو جەهەنەمو مەرگو ژیانن، کە دەچنە سەر هەمو شێوەیەکەوە بێجگە لە شێوەی سەگو بەراز نەبێت، وە کتێبەکانیش بریتین لە (تەوراتو ئینجیلو زەبورو سوحوف) کە بۆ پێغەمبەرەکانی پێشوو هاتوونو قورئانیش بۆ پێغەمبەرمانﷺ هاتوە، وە هەمو پێغەمبەرەکان (سەلامی خوایان لێبێ) وەك یەکن لە پێغەمبەرایەتی داو هەمویان راستنو خوا ناردونیو دەبێ باوەڕمان پێیان هەبێت بە بێ جیاوازی لە نێوان پێغەمبەرەکانداو پێنجیان بە خاوەنی شەریعەتی سەربەخۆو بەئولولعەزم ناودەبرێن کەبریتین لە(نوحو ئیبراهیمو موساو عیساومحمد سەلامی خوا لەهەمویان بێ)، وە دەبێ باوەڕمان بەرۆژی دوایی کە ئەو رۆژە مرۆڤەکان زیندوو دەکرێنەوە هەبێت و ئەم لەشەی کە ئێستا هەمانە وەکو خۆی لێ دەکرێتەوەو حیسابی مرۆڤەکان لە سەر کردەوەکانی دەکرێت ، وە دەبێ بزانین کە پردی سیرات هەیەو هەر کەس لەو پردە نەپەڕێتەوە بێگومان دەکەوێتە جەهەنەمەوەو دەبێ بزانین لە بەهەشتو جەهەنمدا مرۆڤەکان دەگۆڕێن بەهەشتی بەم شێوەیەن کە شەست مەتر باڵاو حەوت مەتر قایمیان هەیەو هەرچیان پێ خۆشبێت دەستیان دەکەویتو نە نەخۆشیو نە قسەی ناخۆشو نە پیسیو نەمیزو نە بەڵغەمو نە سەرەگێجەیان هەیەو جەهەنەمیەکانیش هەر دانێکیان بە ئەندازەی چیای ئوحودەو قایمایی پێستیان لەچل مەترەوە بۆ زیاتریش، خۆ وتراوەویشە لە سەعاتێکدا سەدو بیست جار لە ناو ئاگردا ئەو پێستەیان دەکولێتو پێستی تازەیان بۆ دروست دەکرێتو خواردنەوەیان زوخو کێمی جەهەنمیانەو بەزۆرئەوسا لە قوڕگیان دەچێتە خوارەوە، لیباسی ئاگریان لە بەر دایەو کەڕو کوێرن تا ناڵەی کەسی تر نەبیستن وچاویان بەکەس نەکەوێت تاوا بزانن کەهەرخۆیانن لەوسزادا جا بێباوەڕو دووڕو موشریك بۆ هەمیشە لە ناو ئەو سزا گەورە دا دەمێننەوە، نە تازە دەمرن تا رزگار ببن لەو سزایەو نە رزگاریان دەبێت لێی، ئینجا ﷲ سەبارەت بەو کەسانەی کە ئیمان لە دڵەکانیاندا بە تەواوی سەقامگیر نەبووە دەفەرموێ:

(١٣٧) بێگومان ئەوانەی کە باوەڕیان هێنا لە پاشان کافر بونەوە لە پاشان باوەڕیان هێنایەوە دیسان هەم کافر بونەوە ئینجا لە سەر کوفرەکەیان ڕۆیشتنو درێژەیان پێدا هەتا بە کافری مردن هەرگیز خوا لە گوناهیان خۆش نابێتو تازە رێگای خۆشبەختیشیان پێشان ناداتو لە رۆژی قیامەتدا رزگاریان نابێت.

(١٣٨) مژدە بدە بە مونافقان کە سزایەکی دەردناکیان بۆ هەیە. لەراستیدا ئەمە گاڵتە پێ کردنە چونکە موژدە بۆ شتی خۆشو بە سودە.

(١٣٩) مونافق ئەو کەسانەن کە بێباوەڕان دەکەن بە دۆست بۆ خۆیان لەباتی باوەڕداران، ئایا ئەوانە دەیانەوێت بە هۆی ئەو بێباوەڕانەوە گەورەییو عیزەت بۆ خۆیان پەیدا بکەن؟ سابا بزانن هەرچی گەورەییو دەسەڵات هەیە بۆ خوایەو هیچ کەس ناتوانێ کەسێك سەر بەرز بکات یان نزمی بکات مەگەر ﷲخۆی ئارەزۆی لێ بێت. بەڵام جێگای داخە کە ئەمڕۆ ئێمە بە سازی دوژمن هەڵدەپەڕینو چاوەڕێی دوژمنین کە بێت بە هاوارمانەوەو پارێزگاریمان لێ بکات بەراستی ئەگەر بیر نەکەینەوە زۆر زۆر خەڵەتاوینو هەرگیز لە سزای خوداش رزگارمان نابێت، پێویستە ئێمە گوێ لە قورئان بگرین.

(١٤٠) بەراستی لەم کتێبدا کە قورئانە رەوانەمان کردوەتەلاتان کە هەر کاتێك بیستتان کە بە ئایەتەکانی خوا کوفردەکرێتو گاڵتەی

ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمۡ فَإِن كَانَ لَكُمۡ فَتۡحٞ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓاْ أَلَمۡ نَكُن مَّعَكُمۡ وَإِن كَانَ لِلۡكَٰفِرِينَ نَصِيبٞ قَالُوٓاْ أَلَمۡ نَسۡتَحۡوِذۡ عَلَيۡكُمۡ وَنَمۡنَعۡكُم مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ فَٱللَّهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَلَن يَجۡعَلَ ٱللَّهُ لِلۡكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمۡ وَإِذَا قَامُوٓاْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُواْ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبۡذَبِينَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِۚ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِي ٱلدَّرۡكِ ٱلۡأَسۡفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمۡ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَٱعۡتَصَمُواْ بِٱللَّهِ وَأَخۡلَصُواْ دِينَهُمۡ لِلَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَسَوۡفَ يُؤۡتِ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿١٤٦﴾ مَّا يَفۡعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمۡ إِن شَكَرۡتُمۡ وَءَامَنتُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمٗا ﴿١٤٧﴾

پێ دەکرێت ئەوسا ئێوە نابێ لە گەڵیاندا دابنیشن هەتا دەچنە سەر باسێکی تر، واتە دەبێ بە جێیان بهێڵن‌و دوور بکەونەوە لێیان. چونکە ئەگەر هات‌و لە گەڵیاندا دانیشتن بەبێگومان ئەو کاتە ئێوە وەك ئەوان حیسابتان بۆ دەکرێت. کاتێك کە دیتتان کەسێك گوناح‌و تاوانێکی کردو تۆ لە گەلی دا بێدەنگ دانیشتبوی بزانە کە حیسابی تۆش لە گەڵ ئەودا دەکرێت‌وتۆیش هاوبەشی لەو گوناهوو تاوانە، ئەی تۆ باوەڕدار نیت ئەوە دژایەتی بیرو باوەڕو خوای تۆ نیە؟ چاك بزانە کە تۆ شەریکیت‌و لەم بارەیشەوە ئەم فەرمودەی پێغەمبەرمان ﷺ دەخەینە بەر چاو کە دەفەرموێ: [illegible] / کەسێك کە باوەڕی بە خواو بە رۆژی قیامەت هەبێت هەرگیز لە سەر خواردنێك دانانیشێت کە شەرابی لە سەر دانرابێت} با خۆیشی نەیخواتەوە ئەوە فەرمودەی خواو پێغەمبەر بووﷺ جا تۆیش هەر بلێ: من حەقم چیە؟! ئینجا دەفەرموێ: بەبێگومان کە ﷲ کۆکەرەوەی هەمو موناففقان‌و کافرانە لە جەهەنمدا. گاڵتە کردن بە ئایینی ﷲ کوفرەو ئەگەر پێشتر باوەڕداریش بێت بەو کوفرە لە بازنەی ئیمان دەردەچێت و ئەو کەسەیش کە بە مەیلی خۆی لەو شوێنەدا دادەنیشێت کە گاڵتە بە ئایینی خوا دەکرێت‌و بەرپەرچیان ناداتەوەو لای کەم بەجێیان ناهێڵێت ئەوە دیارە ئەویش بەوە رازیە ئەگەرچی خۆیشی ئەو ئیشە نەکات جا رازی بوون بە کوفریش خۆی بۆخۆی کوفرە، بۆیە ئەوانە هەمویان یەك حیسابیان بۆ دەکرێت‌و هەردووکیان کافرن هەرچەند کابرای موناففق بە رواڵەت خۆی بە خاوەن باوەڕدابنێت‌و ئیدعای موسڵمانی بۆ خۆی بکات، کەواتە لە دنیادا ئاوا لەگەڵ کافران دا کۆ نەبنەوە تا خوا لە جەهەنمدا لەگەڵ ئەواندا کۆتان نەکاتەوە، ئینجا زیاتر موناففقانمان پێ دەناسێنێت‌و دەفەرموێ:

﴿١٤١﴾ موناففق ئەوکەسانەن کە هەمیشە چاوەڕێی رۆژی رەش بۆئێوە دەکەن جا ئەگەر ئێوە لە لایەنی خواوە سەرکەوتنێکتان دەست کەوت موناففقان: دەڵێن ئەدی ئێمە لە گەڵ ئێوەدا نەبووین؟ وە ئەگەر کافرەکان شتێکیان دەست بکەوتایە دەیانوت: ئایا ئێمە زاڵنەبوین بە سەر ئێوەدا؟ ئەوە ئێمە نەبوین کە نهێنیەکانی موسڵمانەکانمان بۆ دەهێنان‌و پێمان دەگوتن کە بۆ بەرەنگاربونەوەیان چی بکەن؟ وە ئێمەنەبوین کەرێگامان لەباوەرداران دەگرت تادەستیان پێتان نەگات؟دەمان ترساندن‌و پڕو پاگەندەمان دژی ئەوان بڵاو دەکردەوەو رۆحێمان لاواز دەکردن؟ ئا بەم شێوەیە ﷲ موناففقان دەناسێنێت بە ئیمانداران‌و دەفەرموێ: ئەوسا چاك بزانن بەراستی ﷲ حوکم دەکات لە نێوانتاندا لە رۆژی قیامەتدا، وە کافران بە هیچ شێوەیەك بۆیان نییە خاوەنی دەسەڵات بن بە سەر موسڵمانان دا. وە ئەمە بڕیارێکی شەرعییە نە کەونی ، واتە لەشەریعەتی خوادا، دەسەڵاتی کافر بەسەر موسڵماناندا دروست نیە.

﴿١٤٢﴾ بە بێگومان کە موناففقان دەیانەوێت فێڵ لە خوا بکەن، بەڵام ﷲ ئەوان دەخەڵەتێنێت، وە هەر کاتێ هەڵدەستن بۆ نوێژ بە شێوەیەکی تەمەڵانە هەڵدەستن، واتە موناففقەکان نوێژ دەکەن، بەڵام بە شێوەیەکی تەمەڵانەو لارە ملێ کەخۆیان پێشانی خەڵك دەدەن‌و دەیانەوێت کە خەڵك بیان بینێت تا بەو فێڵە جێگای خۆیان لە ناو ریزی موسڵمانان دا بکەنەوە، وە یادی خوا ناکەن مەگەر بە کەمی. لە راستی دا وەسفی خوا بە فێلباز بە روتی دروست نیە، چونکە فێڵکردن بۆ کەسێکە کە توانایی نەبێ راستەوخۆ ئەوەی ئارەزۆی لێیەتی بیکات بۆیە پەنا بۆ فێڵکردن دەبات، بەڵام ﷲ هەرچی ئارەزۆی لێ بێت دەیکات‌و کەس ناتوانێ رێگای لێ بگرێت‌و لە کەسیش ناترسێت ئەم وشەی (خدعە، مكر) ە لە بەر هاوشێوەیی ئیشی ئەوان فەرمویەتی، چونکە فێڵ ئەوەیە کابرای فێڵ لێکراو بە خۆی نازانێت تا ئەخرێتە داوەوە دەی هەمو ئیشەکانی خوا هەر وایە، چونکە کابرا نازانێ لە ئایندەدا چی لە گەڵدا دەکرێت تا روودەدات لێی ئینجا بە خۆی دەزانێت، ئینجا ﷲ زیاتر پێناسەیان دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿١٤٣﴾ ئەمانە دوو دڵن نە بەرەو خاوەن باوەڕان بەراستی دەڕۆن‌و نە بەرەو کافران، بەڵێ بەراستی ئەمانە کۆمەڵێکی فەوتاوو

۞ لَّا يُحِبُّ ٱللَّهُ ٱلْجَهْرَ بِٱلسُّوٓءِ مِنَ ٱلْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ إِن تُبْدُوا۟ خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا۟ عَن سُوٓءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا۟ بَيْنَ ٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا۟ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَلَمْ يُفَرِّقُوا۟ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُو۟لَٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَٰبًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۚ فَقَدْ سَأَلُوا۟ مُوسَىٰٓ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوٓا۟ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ ۚ وَءَاتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ ٱلطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا۟ فِى ٱلسَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

گومڕاو دوڕاون، وه ئهو كهسهى كه ﷲ گومڕاهى بكات تۆ ههرگیز هیچ ڕێگایهكى ترى بۆپهیدا ناكهیت. پێویسته ئهوهش بزانین كه ﷲ كهس گومڕا ناكات، مهگهر كابرا خۆى مهبهستى گومڕا كردنى خۆى بێتو ههمیشه ڕێگاى چهوتو نالهبار ههڵبژێرێت، ئهمهش كه بڵێین ههر كهسێك كه خوا گومڕاهى بكات یان هیدایهتى بدات كهس ناتوانێ پێچهوانهى بكات ڕاسته بهڵام ئهمه دوو شتى جیاوازن یهكهمیان: مرۆڤ خۆى هۆیهتى. دووههمیان: به دهست خوایه، بهڵام خوا ئهمهیان ناكات، چونكه سوود له تاقیكردنهوهدا نامینێت، چاك لهم بابهته وردبهرهوه چونكه بیروباوهڕته.

﴿١٤٤﴾ ئهى ئیمانداران ههرگیز كافران نهكهن به دۆستى خۆتان بێجگه له خاوهن باوهڕان ئایا دهتانهوێت بهم ئیشه بهڵگهیهكى ئاشكراو ڕوون بۆ تۆڵهو سزاتان بدهنه دهست خودا؟! كه ئهمه ئیشى دووڕووهكانه جابۆیه دهفهموێ:

﴿١٤٥﴾ به بێگومان كه مونافقان وان له خوارووى ئاگرى جههنمداو بۆ ئهوان ههرگیز هیچ یارمهتى دهرێكت دهست ناكهوێت كه له سزاى ئێمه ڕزگاریان بكات. بهڵێ بهراستى دوو ڕووهكان زۆر پڕ مهترسینو كۆسپێكى دژوارن له ڕێگاى موسڵمانان دا جا بۆیه سزاى گهورهیان بۆ دانراوه، بهڵام خوا زۆر میهرهبانه ئهو تاوانبارانه ئهگهر تهوبه بكهن خوا لێیان وهرئهگرێت وهك دهفهرموێ:

﴿١٤٦﴾ مهگهر كهسانێك كه تهوبه بكهنو بگهڕێنهوه بۆ لاى خواو بڵێن خوایه ئێمه لهم ڕهفتارانهماندا به ههڵه دا چوینو ئیشى باش بكهنو دهست بگرن به ئایینهكهى خواوه، ئهوسا ئهوانه له گهڵ ئیمانداران حیسابیان بۆ دهكرێت ودهمێكى ترﷲ پاداشتێكى گهوره دهدات به خاوهن باوهڕان، وتراوه: [illegible] /واته: باوهڕهكهت پاڵفته بكهرهوهو خۆت یهك لا بكهرهوه بۆ ﷲ ئهو كاته كهمێك لهكردارت بهسته)

﴿١٤٧﴾ ئهگهر ئێوه شوكرى ﷲ بكهنو باوهڕ بهێنن خودا سزادانى ئێوهى بۆچییه؟ وه خوا پاداشتى سوپاسكاران به چهند بهرامبهر دهداتهوه وزۆر زانایه به ئیشهكانتان. شوكرى بهنده ئهوهیه كه گوێرایهڵى پهروهردگار بكات ([illegible]) شوكرى خواش ئهوهى كه بهو عیبادهته كهمهى كه بهنده دهیكات ڕازى دهبێتو پاداشتى چهند بهرامبهرى پێ بداتهوه [illegible])

﴿١٤٨﴾ ﷲ ئاشكراكردنى قسهى ناشیرینو نابهجێو جنێودانى پێ خۆش نیه مهگهر كهسێك ستهم لێكراو بێت ئا ئهم كهسه بۆى ههیه به بانگهورێ قسه به كابراى ستهمكار بڵێتو ناوى ستهمهكهى له ناو خهڵكدا ببات، بهڵام ئهگهر خۆى بگرێتو قسه نهكات ئهوه چاكتره بۆى مهگهر قسه نهكردنهكه ببێت به هۆى شێرا بونى ئهو ستهمكاره به سهر خهڵكى تردا لهم حاڵهتهدا باسكردنوئاشكرا كردنهكهى باشتره ئهوهش بهو مهرجه دروسته كه قسهو باسهكهى ئهو له ستهمى كابرا زیاد نهكات. بهڵێ ئایینى مرۆڤ پهروهرى ئیسلام دادپهروهرهو میزانى له گهردیلهكان بچوكتریش دهخوێنێتهوهو مافى كهس به سهر كهسهوه ناهێڵێت، له كۆتاییدا دهفهرموێ: وه خوا بیسهرى قسهو گفتوگۆكانتانهو زانهرى ڕهفتارو كردارهكانتانهو هیچى لێ ون نابێت، كهواته بزانن چى دهڵێنو چى دهكهن.

﴿١٤٩﴾ ئهگهر ئێوه چاكهیهك به ئاشكرا بكهن یان بیشارنهوه یان چاوپۆشى له كهسێك بكهن كه خراپهتان له گهڵدا دهكات بهراستى ئهوه ئهبێته هۆى نزیك بونهوهتان له خواو پاداشتى گهورهى ئهو زاته بهرزو بهرێزه چونكه ئهمه سیفهتێكه له سیفهتاهكانى خوا كه چاوپۆشى دهكات له تاوانى بهندهكانى له گهڵ ئهوهشدا دهتوانێت كه تۆڵهیان لێ بسێنێت بۆیه به دواى ئهو ڕێنماییه به نرخهدا دهفهرموێ: ئهوسا بهبێگومان كه ﷲ چاوپۆشى كهرهو خاوهن دهسهڵات. له فهرمودهدا هاتوه كه [illegible]

[illegible] / ههرگیز ماڵ كهم نابێتهوه به هۆى چاكه كردنهوه ، وه خوا هیچ بهنده زیاد ناكات به بۆنهى چاوپۆشى كردنیهوه له

خەڵك مەگەر زیاتر بەرزی بكاتەوە ، وە هەر كەسێك خۆی نزم بكاتەوە لە بەر خوا، خوا ئەو كەسە بەرز دەكاتەوە} ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(١٥٠) بە بێگومان ئەوانەی كە بێباوەڕ دەبن بە ﷲو بە پێغەمبەرانی‌و دەیانەوێ جیاوازی دروست بكەن لە نێوان خواو پێغەمبەرانی داو دەڵێن: باوەڕمان هەیە بە هەندێك لە پێغەمبەران‌و بێباوەڕین بە هەندێكی تریان، دەیانەوێ بەم شێوەیە لە نێوانە بێباوەڕبوون بە پێغەمبەران بەتەواوی‌و باوەڕداربوون بە هەموویان ڕێگایەك بۆ خۆیان بدۆزنەوە بە بێ ئەوەی كەهیچ بەڵگەیەكیان بە دەستەوە بێت. جوەكان باوەڕیان بە عیساو بە محمدﷺ نیەو گاورانیش باوەڕ بە پێغەمبەرﷺ ناكەن‌و هەریەكە لەوانەش خۆی بە ڕاست دەزانێت‌و ئەوی تر بەهەڵە، بەڵام خوا دەفەرموێ:

(١٥١) كافر بونی ئەوانە شتێكی ڕاست‌و بێ پێچ‌و پەنایە، وەئێمەش ئامادەمان كردوە بۆ ئەو كافرانە سزایەكی سەرشۆڕ كەرو گاڵتەكەر بە سزادراوان. لە پاش باسی كافران‌و پاداشتەكەیان باسی باوەڕداران‌و پاداشتەكەیان دەكات‌و دەفەرموێ:

(١٥٢) خۆ ئەوانەی كە باوەڕیان هێناوە بە ﷲو بە پێغەمبەرەكانی‌و هیچ جیاوازیەك دروست ناكەن لە نێوان هیچكامیاندا ئەوانە بەم زوانە پەروەردگار پاداشتی كردارە چاكەكانیان دەداتەوەو ﷲ لێبوردەو بە سۆزە بۆ بەندە چاكەكانی‌و پاداشتی چەندان بەرامبەریان دەداتەوەو لە تاوانەكانیان خۆش دەبێت.

(١٥٣) خاوەنی كتێب كە جولەكەو گاورن داوات لێ دەكەن‌و دەڵێن كە تۆ پەڕاوێكمان بۆ بێنە لە ئاسمانەوە كە بە ئێمە فەرمان درابێت كە باوەڕ بە تۆ بكەین خوایش دەمكوتیان دەكات‌و دەفەرموێ: خۆ بەراستی ئەم جولەكانە لە موسایش داوای شتی گەورەتریان كردوە واتە ئەگەر ئێستە داوای كتێبی نوسراوی وەك تەورات لە تۆ دەكەن خۆ كاتێ تەوراتی نوسراویش بۆ موسا هات باوەڕیان پێ نەكردو داوای شتی گەورەتریان لێ كردو وتیان خودامان بەئاشكراپێشان بدە واتە سەرت لەم كۆمەڵە چەنە بازو ڕەخنە گرە سوڕ نەمێنێت ئەمانە هەر لە كۆنەوە ئەم داخوازیە گەورەو پڕ مەترسیانەیان كردوە جا بۆیە دەنگێكی زۆر توندو بە هێز ئەوانی گرت‌و لە ناوی دان بە هۆی ئەو ستەمە گەورەیەی كە كردیان. جا ﷲ درێژە بە ڕونكردنەوەی وتارو كردارە ناشیرینەكانی جولەكە ئەدات‌و دەفەرموێ: لە پاشان دەستیان دایە گوێرەكە پەرستی دوای ئەوەی كە چەندین بەڵگەی ڕۆشنیان بۆ هاتبوو سەبارەت بەراستی موساو بانگەوازەكەی وەك دەستی‌و عەساكەی‌و شەقی بەحرو خنكانی فیرعەون‌و دەیان بەڵگەی ڕۆشنی تر هەر كە موسا چوو بۆ كێوی توورو قسە كردن لە گەڵ

فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ وَكُفۡرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتۡلِهِمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفۡرِهِمۡ وَقَوۡلِهِمۡ عَلَىٰ مَرۡيَمَ بُهۡتَٰنًا عَظِيمٗا ﴿١٥٦﴾ وَقَوۡلِهِمۡ إِنَّا قَتَلۡنَا ٱلۡمَسِيحَ عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمۡۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِ لَفِي شَكّٖ مِّنۡهُۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنۡ عِلۡمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينَۢا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيۡهِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿١٥٨﴾ وَإِن مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤۡمِنَنَّ بِهِۦ قَبۡلَ مَوۡتِهِۦۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلۡمٖ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ حَرَّمۡنَا عَلَيۡهِمۡ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتۡ لَهُمۡ وَبِصَدِّهِمۡ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ كَثِيرٗا ﴿١٦٠﴾ وَأَخۡذِهِمُ ٱلرِّبَوٰاْ وَقَدۡ نُهُواْ عَنۡهُ وَأَكۡلِهِمۡ أَمۡوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡبَٰطِلِۚ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ مِنۡهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٦١﴾ لَّٰكِنِ ٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ مِنۡهُمۡ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ يُؤۡمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبۡلِكَۚ وَٱلۡمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَۚ وَٱلۡمُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ أُوْلَٰٓئِكَ سَنُؤۡتِيهِمۡ أَجۡرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

ﷲ دا تا موسا گەڕایەوە سامیری لەو خشڵەی كە بە دەستیان هێنابوو گوێرەكەیەكی بۆ دروستكردن‌و بانگی كردن بۆ پەرستنی‌و ئەوانیش نە چاوەڕوانی موسایان كردو نە بە گوێی هارون‌و پیاو چاكانی خویانیان كرد گورج دەستیان كرد بە پەرستنی ئەو گوێرەكە دروستكراوەو تا موسا نەگەڕایەوە وازیان نەهێنا كە ئەم باسە بە درێژی لە سورەتی "ئەعراف"و "تاها" دا هاتوە. لە گەڵ ئەو تاوانە گەورەیەشدا ﷲدەفەرموێ: ئەوسا پاش ئەوەیش ئێمە چاوپۆشیمان لێ كردن‌و ئێمە بەڵگەی بە هێزو ڕۆشنمان دا بە موسا، كە بەشێك لەو بەڵگە بە هێزو ڕۆشنانە ئەوەبو كە خوا دەفەرموێ:

(١٥٤) جا بەهۆی پەیمانێك كەدایانبو كێوی تورمان بەرزكردەوە بە سەر ئەوانداو وتمان: لەو دەرگای بەیتو لموقەدەسەوە بچنە ژورەوە بە سوجدە بردن بەڵام ئەوان لەوەشدا بە پێچەوانەوە جوڵانەوەو پشتاو پشت چوونە ناو قودسەوەو لە باتی دوعای خێر داوای گەنم‌و جۆیان دەكرد، وە پێمان وتن: لە ڕۆژی شەممەدا دەست درێژی نەكەن‌و پەیمانێكی گەورەمان لێوەرگرتن. كەچی هەر هەموویان شكاندن بۆیە دەفەرموێ:

(١٥٥) جا بە هۆی پەیمان شكاندنیان‌و كافر بونیان بە نیشانەكانی ﷲو كوشتنی پێغەمبەران بە بێ تاوان‌و بەهۆی ئەوقسەوە كە دەیان وت: دڵمان داخراوەو هیچ قسەیەك نابیسین‌و پێویست ناكات قسەمان بۆ بكەن، لە راستی دا ئەوان كەڕ نەبون بەڵكو خوا

دڵەکانیانی مۆر کردبو بە هۆی ئەو هەمو کوفرو تاوانانەوە کە دەیان کرد کەواتە ئەوان باوەڕ ناهێنن مەگەر کەمێکیان، یان باوەڕ ناهێنن مەگەر بە چەند شتێکی کەم لەم ئایینەو ئەوەی کە بۆ خۆیان بە سوودی بزانن، ئاشکرایە کە ئەمەش شتێکی ناڕەوایەو لێیان وەرناگیرێت. ئینجا خوا زیاتر پێ ناسەیان دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٥٦) هەر بە هۆی کوفریان‌و ئەو قسە ناشیرینەی کەئەوان دەیانکرد دەربارەی مەریەم کە بۆختانێکی گەورەیان بۆ هەڵبەستبو کەدەیان وت: زینای کردوە، پەنا بە خوا.

(١٥٧) هەروەها دڵەکانیان مۆر کرا بە هۆی ئەو قسە ناشیرینانەی کە دەیان وت: بە بێگومان ئێمە عیسای کوڕی مەریەم کە پێغەمبەری خوا بو کوشتووە، لەکاتێکدا نە کوشتیان‌و نە هەڵیان واسیوە بەڵام لێیان گۆڕا، وە بێگومان ئەو کەسانەی کە ناڕێکیان هەبو سەبارەت بە کوشتنی عیسا عليه السلام خۆیان کەوتنە گومانەوە لەم بارەیەوە بەراستی ئەوان هیچ زانیاریەکی راستیان لانەبو تەنها پەیڕەویان لە گومانەوە دەکرد، تەنانەت بکوژەکانیش هەر بە گومان وتیان عیسایە ئەگینا هیچ بەڵگەو زانیاریەکی راستیان لە لا نەبو خۆیشیان بە گومان بون کە ئەمەی کوشتویانە ئایا عیسایە یان نە. وتراوە کاتێ کە چوونە سەر عیساو گەمارۆیان دا عیسا عليه السلام وتی: کێ دەیەوێ ئێستا شێوەی منی بە سەرا بکشێت ئەوە دەبێ بە ڕەفیقم لە بەهەشتدا؟ لاوێك هەستایە سەر پێ‌و وتی: من دەمەوێ، بەڵام چونکە تەمەنی منالْ بو جارێکی تر دووبارەی کردەوە دیسان هەمان لاو وتی: من. جاری سێهەم قسەکەی دووبارە کردەوە دیسان هەرئەو لاوە هەستاو وتی: من. ئینجا الله شێوەی لاوەکەی وەك عیسا لێ کردو عیسای لە کلاو ڕۆشنەی ئەو هودەوە هەڵکێشا پاش ئەوەی کە خەوێك هات بە سەر عیسا داو بردی بۆ ئاسمان جا کاتێ کە ئەو بەرز کرایەوە ئەو چەند کەسەی کە لە گەڵ عیسا دا بوون هاتنە دەرەوەو هێرش کەرانیش ئەو لاوەی کە وێنەی عیسای بە سەردا کێشرابو بە عیسایان زانی‌و گرتیان‌و کوشتیان‌و هەڵیان واسی‌و بەم شێوەیە اللهعیسای بەرز کردەوەو ئەو تاوانبارانەیش ئەو لاوەیان شەهید کردو وتیان: عیسامان کوشتوەو گاورەکانیش باوەڕیان کرد بێجگە لەو چەند کەسە راستە نەبێ کە خۆیان بە چاوی خۆیان ڕزگار بوون‌و بەرز بونەوەی عیسایان دیت‌و زانیان کە ئەو کوژراوەیش ڕەفیقی خۆیان بوەو عیسا نەبوە، جا قورئان هاتە خوارەوە بۆ پێغەمبەرمانﷺو هەموویانی بە درۆ خستەوەو فەرموی: جا بە دڵنیاییەوە ئەوان عیسایان نەکوشتوەو جوەکانیش خۆیان لە بارەی کوشتنی عیساوە دڵنیا نەبوون، ئینجا خوا زیاتر بە درۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ:

(١٥٨) بەڵکو خوا بەرزی کردەوە بۆ لای خۆی، وە خوا خاوەنی دەسەڵاتەو ئیشەکانیشی بە حیکمەتە. چەندین فەرمودە لەم بارەیەوە هەیە واتە لە بارەی عیسا عليه السلام کە راسترین قسە ئەمەیە کە الله عیسای بەرز کردوەتەوە بۆ ئاسمان و لە ژیاندایە، لە کاتێك دا کە دەجال دێ‌و ئەوەی کە خراپە پەیڕەوی دەکات‌و لەشکری موسڵمانان خەریکی نوێژی بەیانی دەبن‌و قامەت دەکەن لەو کاتەدا عیسا دێتە خوارەوە جا ئیمام لە شوێنی خۆی دێتە پاشەوەو داوا لە عیسا عليه السلام دەکات کە بێتە پێشەوە، عیسا عليه السلام دەفەرموێ: نەخێر قامەت بۆ تۆ کراوەو ئەم ئومەتە دەبێ ئیمامی لە خۆی بێت جا عیسا ئیقتیدا بەو ئیمامە دەکات، ئینجا دوای دەجال دەکەوێت‌و لە جێگایەکی فەلەستین بە ناو(ÃõãÃe) دەیگاتێ‌و دەیکوژێت‌و پاش ماوەیەك عیسا وەفات دەکات، ئینجا پێش وەفاتی عیسا باج‌و خەراج لادەبات‌و دەستور دەدات جا هەرچی بەرازە دەکوژرێت‌و هەرچی سەلیبە دەشکێندرێت، ئینجا هیچ کەسێك نامێنێت تەنها ئەو کەسە نەبێت کە باوەڕیان بە پێغەمبەرﷺ هەبێت وە بۆ ماوەی چل ساڵ ئەودەسەڵاتە دەژیت‌و هیچ حەیوانێکی ژەهراوی ژەهری نامینێ‌و منالْ یاری بە مار دەکات‌و گورگ‌و مەڕ بە یەکەوە دەلەوەڕێن واتە سەر ئەنجام ئەم دینە سەر دەکەوێت بە سەر تەواوی دینەکانی تردا ماوەیەکیش پاش عیسا عليه السلامبەو شێوەیە دەبێت، ئینجا بایەك هەڵدەکات‌و هەرکێ بلێت (ãrãæãr!) بەو بایە دەمرێت وەکو نەخۆشی ئاڵەمەت (الزکام) جا تەنها فاجرو فاسد وخراپەکان کە لە ترسا تا ئەم کاتە خۆیان لە ناو ریزی موسڵمانان دا شاردبویەوە دەمینێت‌و دەست دەدەنە خراپەکاری‌و تاوان بە شێوەیەك کە وەك گوێ درێژ سواری یەکتر دەبن جا بە سەر ئەم گەلە پیسەدا دنیا وێران دەبێت؟!

(١٥٩) خۆهیچ کەسێکیش نیە لە ئەهلی کتێب مەگەر باوەڕ دێنێت بە عیسا عليه السلاملە پێش ئەوەی کە عیسا بمرێت واتە کاتێك کە عیسا دادەبەزێت گاورو جوەکانی ئەو کاتە هەموویان ئیمانی پێ‌دێنن، ئەمەش بەم مانایە بەڵگەیەکی بەهێزە لە سەر ژیان‌ومانی عیسا تا دێتە خوارەوە. هەندێك دەڵێن: ئەو (ە) لە وشەی ﴿مَوْتِهِۦ﴾ بۆ ئەهلی کتێبە دەچێتەوە واتە هەمو ئەهلی کتێب بەر لەوەی کە بمرن باوەڕ دەهێنن بە عیسا ؛ عليه السلام ئەمەش لە سەرە مەرگیاندا دەبێ چونکە بۆیان دەردەکەوێت کە عیسا راست بوەو ئەوان هەردوو لە سەر هەڵە بوون بەڵام ئەم باوەڕ هێنانە سودی نابێ بۆیان، ئینجا دەفەرموێ: وە لە ڕۆژی قیامەتدا عیسا لە سەر ئەوان شایەت دەبێت، کە ئەوان راستیان نەکردوە، وەکو لە سورەتی مائیدە دا دەفەرموێ: الله بانگ دەکاتە عیساو پرسیاری لێ دەکات، کە ئایا تۆ وتوتە جگە لە الله، من ودایکیشم دوو خوداین؟ لە وەڵامدا دەڵێ: یا ڕەبی تۆ ئاگاداری من چیم پێ

وتون، من قەت قسەی ناڕەوام پێ نەوتوون ، وە ئەگەر من قسەیەکی وام کردبێت تۆ دەزانیت، وە ئەم قسەو گفتوگۆیە لەو سورەدا دێتăŏÅ ĵă!. ئینجا ﷲ هەر درێژە بەباسی ئەو تاوانانەی خاوەن کتێبان دەداتو تاوانێکی ترمان بەم شێوەیە بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٦٠) هەر بە هۆی ستەمێکەوەو کە جووەکان کردیانو زۆر ڕێگا گرتنیان لە بڵاوبوونەوەی ئایینی ﷲ، ئێمە چەندین شتی پاکمان لێ حەرام کردن کە ئەو حەرامانە لە پێشدا حەڵاڵ بو بۆیان وەك گۆشتو شیری حوشترو چەند شتێکی تر وەك لە سورەتی (انعام : ١٤٦) دا هاتوە.

(١٦١) ئەوسا بە هۆی ڕیبا وەرگرتنیانەوە لە کاتێکدا بێشك ئەوان کاتی خۆی لەو ڕەوشتە ناپەسەندە بەرگری کرابوون، وە بە هۆی ئەوەی کە ماڵی خەڵکیان بە ناڕەوا دەخوارد، بۆیە ئێمەش بۆ ئەوانەی کە بێباوەڕ بوون لەوان سزایەکی دەردناکمان بۆ ئامادە کردن. چونکە ئەوان خۆیان بە (ăÂBĥĬ !) موختار دەزانیو پێیان وابو کە ئەو زەویو ئاسمانە بۆ ئەوان دروستکراوەو لە دەستی هەر کەسێکدا بێت مافی خۆیانە کە لێی بسێننەوەو بیخۆنو بە حەڵاڵیان دەزانی، جا شتێکی بەڵگە نەویستە کە ئەم خاوەن کتێبانە وەك یەك نینو خوای داناو دادپەروەر تاوانی کەس لە سەر کەس دانانێت، ئەوەتە لێرەش جیایان دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(١٦٢) بەڵام ئەوانەی لەوان کە زۆر چوونەتە خوارەوە لە عیلمو زانینداو باوەڕدارن، باوەڕیان هەیە بەوەی کە ڕەوانە کراوە بۆ تۆ ئەی محمدﷺ بەوەی کە ڕەوانە کراوە لە پێش تۆدا وەك تەوراتو ئینجیلو زەبورو سەحیفەکانو بە تایبەت ئەوانەی کە نوێژ دەکەنو ئەوانەی کە زەکات دەدەن چ زەکاتی ماڵ بێت چ زەکاتی گیان، وە ئەوانە کە باوەڕیان بە ﷲو بە ڕۆژی دوایی هەیە ئائەوانە بەم زوانە پاداشتێکی گەورەیان پێ دەدەین. وشەی ﴿وَٱلۡمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ جیا کراوەتەوە لەوانی تر لە سەرو ژێردا بۆ زیاتر بایەخدانە بە نوێژ، چونکە نوێژ کۆڵەکەی ئاینەو دەرمانێکی بە سودو ئارام بەخشە بۆ خاوەن باوەڕان بە تایبەت لە کاتی تەنگانەو گیرو گرفتدا، ئەوان بە بۆر (مرفوع) دەخوێنرێنەوە بەڵام ئەم بە سەر (منصوب) دەخوێنرێتەوە کە مەفعولە بۆ فعلێکی وەك(ÔhĝjÅbÂĨ).

(١٦٣) بە بێگومان ئەی محمد ﷺ ئێمە وەحیمان کردە لای تۆ هەروەك چۆن وەحیمان کردوتەوە لای نوحو ئەو پێغەمبەرانەی کە لە پاش نوح بوون، واتە ئەمەی تۆ شتێکی تازە نیە، وە هەوەرها بۆ ئەمانە هەمویان کە ئیبراهیمو ئیماعیلو اسحاقو یعقوبو ئەسباتو عیساو ئەیوبو یونسو هارونو سلیمانە وەحیمان کردوەو زەبوریشمان داوە بە داوود (سەلامی خوا

۞ إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيۡمَٰنَۚ وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلٗا قَدۡ قَصَصۡنَٰهُمۡ عَلَيۡكَ مِن قَبۡلُ وَرُسُلٗا لَّمۡ نَقۡصُصۡهُمۡ عَلَيۡكَۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلٗا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشۡهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيۡكَۖ أَنزَلَهُۥ بِعِلۡمِهِۦۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَشۡهَدُونَۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدۡ ضَلُّواْ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَظَلَمُواْ لَمۡ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغۡفِرَ لَهُمۡ وَلَا لِيَهۡدِيَهُمۡ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلۡحَقِّ مِن رَّبِّكُمۡ فَـَٔامِنُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧٠﴾

لەهەمویان).وەحی بریتیە لە ناردنی پەیامی خوا بۆ پێغەمبەران کە شێوەی جیا جیای بوە.

(١٦٤) خۆچەندین پێغەمبەر بوون لە پێش تۆدا ئەی محمدﷺ کە داستانی ئەوانمان بۆ باسکردویتو چەندین پێغەمبەری تر بوون کە باسی ئەوانمان نەکردوە بۆت، واتە مەرج نیە کە ئێمە باسی هەمو پێغەمبەرێك بۆ تۆ بکەین، وە ﷲڕاستەوخۆ گفتوگۆی کرد لە تەك موسادا لە کێوی "تور" ئەوە بوو فەرموی: ئەی موسا بەراستی من پەروەردگاری تۆم. هەروەها دوای ئەوە کە موسا لە ناو قەومەکەی چوو بۆ گفتو گۆ لە تەك خوادا گفتو گۆی لە گەڵ کرد، بەشێك لەو گفتوگۆیەش ئەوەبو فەرموی: چ شتێك وا پەلەی بە تۆ کرد کە پێش گەلەکەت بکەویت ئەی موسا؟ ئەمەو ئایەتی پێشوو کەدرێژەی گفتوگۆکانە لە سورەتی (ﯡ) دا دەیبیسیĵă ăŏÅ!.

(١٦٥) ئێمە ئەم پێغەمبەرانەمان ناردوون تا ئەوان موژدە بدەن بەو کەسانە کە ئیشی باش دەکەن بە بەهەشت وە بترسێنن بە ئاگری جهەنم ئەو کەسانەی کە خراپە دەکەن بۆیە پێغەمبەرانیشمان بەم شێوەیە ناردوە تا ئیتر بۆ هیچ کەسێك بەهانە نەمێنێت لە لای ﷲ کە بڵێن: خوایە ئێمە نەمانزانیوە، ئەوسا ﷲ دەسەڵاتدارو دانایەو هەمو فەرمانو بڕیارو ئیشەکانی بەدانایی داناوە. ئینجا بۆمان دەرکەوت کە ئەم پێغەمبەرانە هەمویان بۆ یەك مەبەستی گرنگ هاتوون ئەویش ڕێی پیشاندانو ڕێنمایی خەڵکە بۆ یەکتاپەرستیو نەهێشتنی بەهانەو

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ﴿١٧١﴾ لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ فَيُعَذِّبُهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٧٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱعۡتَصَمُواْ بِهِۦ فَسَيُدۡخِلُهُمۡ فِي رَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَفَضۡلٖ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَيۡهِ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ﴿١٧٥﴾

رون کردنەوەی حەق‌و ناحەقە وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەموو پێغەمبەران برایانی یەك بەرە بابن، بەڵام دایکانیان جیایە و ڕێبازەکەیان یەکە} واتە، ئایین هەموی ئایینی خودایەو بەرنامەو عەقیدەی هەمویان یەکە بەڵام لە فروعات فەرقیان هەیە جا بۆ داکۆکی کردن لە سەر ڕاستی قورئان دەفەرموێ:

(١٦٦) بەڵام ﷲ خۆی شایەتی دەدات سەبارەت بەو شتەی کە ڕەوانەی کردووتە لای تۆ کە حەق‌و ڕاستە، لە سەر بناغەی زانیاری و ئاگاداری خۆی ئەم قورئانەی ناردوە بۆ تۆو هەروا بەگۆترە نیە واتە ئەو زاتە گەورەیە هەروا ئەم قورئانەی نەناردوە کە نەتوانێ گیرو گرفتەکان چارەسەر بکات بۆ ئەم گەلە هەتا قیامەت جا ئەمە بەرپرچ دانەوەی ئەو کەسانەیە کە دەڵێن: ئایینی ئیسلام بە دەردی ئەمڕۆ ناخوات (پەنا بە خوا) واتە خوا ئاگای لە ئەمڕۆ نەبوە، جا با ئەمانە شایەتی بۆ ڕاستی قورئان نەدەن خوا خۆی و فریشتەکانیش شایەتی دەدەن لە سەر ڕاستی‌و دروستی ئەم قورئانە. ئە گەرکەسێك کە خاوەنی شعوربێت بەسە کەخوا خۆی شایەت بێت. بەڵێ بەڕاستی زانیاریەکی وا لەناو قورئاندایەلە هیچ پەڕاوێکی تردا نەبوەو نابێت جا زۆرێك لە دانیشمەندانی ڕاستەقینە هەر بە وردبوونەوە لەم قورئانە پایەبەرزە باوەڕیان هێناوەو دەیهێنن، جا با نەفامان هەر لەمانگ بوەڕن، وتراوە"دەریا بەدەمی سەگ گلاو نابێت" ئینجا خوا بڕیاری خۆی سەبارەت بە بێ‌باوەڕان بەم قورئانە ڕادەگەیەنێت‌و دەفەرموێ:

(١٦٧) بە بێگومان ئەوکەسانەی کە کافرن‌و دەبن بە پەرچ لە ڕێگای خواداو ناهێڵن خەڵك لە سەر ڕێگای خوادا بڕوات بەڕاستی ئەوانە گومڕاهن بە گومڕاهیەکی دوور لە ڕاستی. دووبارە دەفەرموێ:

(١٦٨) بە دڵنیاییەوە ئەوکەسانەی کە کافرن‌و ستەمیان کردوە ئائەمانە ئیتر ﷲ لێیان خۆش نابێت‌و بۆ هیچ ڕێگایەك ڕێنماییان ناکات.

(١٦٩) مەگەر بۆ ڕێگای جەهەنم کە بۆ هەمیشەیی لەو جێگە نالە بارەدا دەمێننەوە، و ە ئەمە لەلای ﷲ شتێکی زۆر ئاسانە، بە فەرمانێکی ئەو زاتە هەمو شت جێ بە جێ دەکرێت.

(١٧٠) ئەی خەڵکینە بەڕاستی ئەم پێغەمبەرە لەلایەن پەروەردگارتانەوە هاتوەتە لاتان کە بەڵگەی ڕاستی‌و دروستی خۆی پێیە کە ئەم قورئانەیە دەی باوەڕ بهێنن ئەوە چاکە بۆتان ، وە ئەگەر کافریش بن ﷲ هیچ زیانێك ناکات‌و شتێك لە موڵکی ئەو کەم نابێتەوە چونکە بەبێگومان ئەوەی کە لە ئاسمانان‌و زەوی دایە هەموی موڵکی خوایە و خوا عیلمی هەیەو بڕیارەکانی لە سەر زانینەو ئیشەکانیشی دانایانەیە. دەی تا کەی ئەی مرۆڤ بیر لە خۆت ناکەیتەوەو سەری بەندایەتی بۆ پەروەردگاری زاناو دانای خۆت نەوی ناکەیت؟ خۆکاتەکانی تەمەنت بە پەلەو بێ پسانەوە بەرەو تەواو بون دەڕوات هەتا دەرفەت هەیە فریای خۆت بکەوەو پەشیمانی ئێستەت چاکەو سبەینێ دەستی خۆت دەگەزیت‌و([illegible]) دەڵێیت‌و هیچ سودیشت پێ نادات.

(١٧١) ئەی ئەهلی کتێب زیادە ڕەوی مەکەن لە دینەکەتانداو جگە لە شتی ڕاست‌و دروست لە بارەی خوداوە شتێکی تر نەڵێن عیسای کوڕی مەریەم تەنها هەر پێغەمبەری خوایەو کەلیمەی خۆیەتی کە ناردویەتێ لای مەریەم‌و گیانێکە لە لایەنی خۆیەوە سا ئێوەش باوەڕ بهێنن بە خواو بە پێغەمبەرکانی‌و هیچ جیاوازیەك دروست نەکەن لە نێوانیانداو هەرگیز نەڵێن سێ خودان، واتە مەریەم‌و عیساش لەگەڵ ﷲ دا بە خوا مەزانن واز بهێنن لەو بیروبۆچونە خراپە هەر ئەوە چاکە بۆتان، تەنها ﷲ تاکە پەرەستراوی ڕاستەقینەیە، پاك‌و بێ عەیبەو بێنیازەیشە لەوەی کە ئەو منداڵی هەبێت، ئەوەش کە لە ئاسمانان‌و زەوی دایە کە عیساش یەکێکە لەوانە موڵکی خوایە دەی موڵك چۆن دەبێت بە منداڵی خاوەنی، چونکە منداڵ هەمیشە هاوبەشە لە گەڵ باوکیداو خاوەنی هێزەو بۆی هەیە دەست بخاتە ناو کارو باری باوکیەوە، بەڵام موڵك نە هاوبەشی خاوەنیەتی‌و نەتوانای بەرامبەری کردنی خاوەنی هەیە، جا بەسە کە ﷲ پشتیوان بێت بۆ مرۆڤ. بەڕاستی مرۆڤ جگە لە ﷲ پێویستی بە کەسی تر نیە

ئەگەر خۆیو خالقی خۆی بە چاکی بناسێت. پاشان جارێکی تر بەرپەرچی ئەوانە دەداتەوە کە دەڵێن عیسا خوایە و دەفەرموێ:

(١٧٢) هەرگیز مەسیح خۆی بە گەورە ناگرێت و پێی عەیب نیە کە ئەو بەندەیەکی خوا بێتو فریشتە گەورەو نزیکەکانیش هیچ کامیان خۆیان بە گەورە ناگرن سەبارەت بە بەندایەتی کردنی خودا، وە ئەو کەسەی کە خۆی بگرێتەوە لە بەندایەتی خواو لوت بەرز بێتو خۆی بە گەورە بزانێت بەم زوانە خوا هەمویان کۆ دەکاتەوە لە لای خۆی و بە هەر کەسێکیش بەگوێرەی کرداری خۆی سزا یان پاداش دەدات. جا ستەم لە کەس ناکاتو کەسیشی لێ ناشارێتەوە وەك دەفەرموێ:

(١٧٣) ئەوسا ئەوکەسانەی کەوا باوەڕیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوە بەم زوانە خوا پاداشتیان دەداتەوە بە ڕێك وپێکیو لە نیعمەتی خۆی زیادیش دەکات بۆیان واتە چەند ئیشیان کردوە بێ کەم کردنەوەی پاداشیان پێ دەدرێتەوە، سەرەڕای ئەوەش بە لوتفو بەخشندەیی خۆی چەندین بەرامبەر زیادەیشیان پێ دەدات. وە ئەو کەسانەی کە خۆیان گرتوەتەوە لە بەندایەتی خواو خۆیان بە گەورە زانیوە کە گەردنکەچی فەرمانی خوابن ئەوسا خوا سزایان دەدات بە سزایەکی زۆر دەردناكو هەرگیز بۆ ئەوانە بێجگە لە اللە هیچ دۆستێکو هیچ یارمەتی دەرێك نیە کە لە سزای پەروەردگار بیانپارێزێت. پاش ئەوەی کە دەمکوتی گاورەکانی کرد سەبارەت بە عیسا ﷺو خوایەتیو کوڕیەتی عیسای هەڵوەشاندەوە کە بیروڕای گاورەکانە بۆ جارێکی تر هەمو خەڵك بەرەو دواترین پەیام وبەرەو دواترین پێغەمبەر ﷺ بانگ دەکاتو دەفەرموێ:

(١٧٤) ئەی خەڵکینە لەهەر کوێدا هەی بە بێ جیاوازی نژادو ڕەنگو زمان بەراستی بەڵگەی ڕونو ئاشکرا لە لایەن پەروەردگارتانەوە هاتوەتە لاتان کە پێغەمبەری خوایەﷺو روناکییەك کە روناك کەرەوەی راستو ناراستیە رەوانەمان کردوەتەلاتان. بەراستی ئەگەر مرۆڤ دەست بگرێت بەم دووانەوە کە قورئانو سونەتە هەرگیز گومراوو سەرلێ شێواو نابێت.

(١٧٥) جا ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو دەستیان گرتوە بە ئایینەکەی خوا ، ئەوسا بەم زوانە دەیانخاتە ناو ڕەحمەتوسۆزی خۆیو زیاتریشو لە دنیادا ڕێنماییان دەکات بۆ ڕێگای راست کە بەرەو خۆی دەیان بات. واتە دەبێ مرۆڤ خۆی هەوڵ بداتو تەلاش بکات بۆ پەیڕەوی کردنی فەرمانەکانی خواو دەست بگرێت بە ئایینەکەیەوە، ئینجا خوا رۆشنی دەکاتەوەو زیاتر ئاشنا تری دەکات بە ئیسلامو ئایین نەك پاڵی لێ بداتەوەو بڵێت خوا بە رەحمە، ئینجا کۆتایی سورەتەکە دەلکێنی بەسەرەتاکەیەوە کە

يَسۡتَفۡتُونَكَ قُلِ ٱللَّهُ يُفۡتِيكُمۡ فِي ٱلۡكَلَٰلَةِۚ إِنِ ٱمۡرُؤٌاْ هَلَكَ لَيۡسَ لَهُۥ وَلَدٞ وَلَهُۥٓ أُخۡتٞ فَلَهَا نِصۡفُ مَا تَرَكَۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمۡ يَكُن لَّهَا وَلَدٞۚ فَإِن كَانَتَا ٱثۡنَتَيۡنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَۚ وَإِن كَانُوٓاْ إِخۡوَةٗ رِّجَالٗا وَنِسَآءٗ فَلِلذَّكَرِ مِثۡلُ حَظِّ ٱلۡأُنثَيَيۡنِۗ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ أَن تَضِلُّواْۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ﴿١٧٦﴾

سُورَةُ المَائِدَة ٥ ١٢٠

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ أُحِلَّتۡ لَكُم بَهِيمَةُ ٱلۡأَنۡعَٰمِ إِلَّا مَا يُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ غَيۡرَ مُحِلِّي ٱلصَّيۡدِ وَأَنتُمۡ حُرُمٌۗ إِنَّ ٱللَّهَ يَحۡكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحِلُّواْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهۡرَ ٱلۡحَرَامَ وَلَا ٱلۡهَدۡيَ وَلَا ٱلۡقَلَٰٓئِدَ وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّن رَّبِّهِمۡ وَرِضۡوَٰنٗاۚ وَإِذَا حَلَلۡتُمۡ فَٱصۡطَادُواْۚ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ أَن صَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ أَن تَعۡتَدُواْۘ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢﴾

سەبارەت بە دروست بونی مرۆڤو بڵاو بونەوەیو دابەش کردنی میرات بو، دەفەرموێ:

(١٧٦) داوای فتوات لێدەکەن لە بارەی کەلالەوە پێیان بڵێ: خوا فتواتان بۆ دەدات لەو بارەوە، ئەگەر مرۆڤێك مرد کە نەدایكو باوكونەمناڵی خۆی ونە کوڕەزای هەبو بەڵام خوشکێکی هەبو جا ئەو خوشکە نیوەی ئەوەی کە بە جێ ماوە لە براکەی دەبات، وە بەپێچەوانەوە ئەوبرایەش میرات دەبات لەوخوشکەی ئەگەر ئەوخوشکەی مرد نەدایكو باوكونەمناڵی خۆی ونە کوڕەزای هەبو، جا ئەگەر ئەو خوشکانە دووان بون ئەوانە دوو بەش لە سێ یەکی ئەوەی کە بە جێ ماوە دەبەن وە ئەگەر هاتو خوشكو برا تێکەڵاو بون ئەوە بۆ هەر نێرێك دوو بەرامبەری مێیەك لەومیراتە هەیە، اللە ئاوا بە جوانی بۆتان رۆشن دەکاتەوە تا ئێوە گومرا نەبن، وە اللە زانیاری بە سەر هەمو شتێکدا هەیە. بەم ئایەتە دەوترێت ئایەتی هاوین چونکە لە هاوین دا دابەزیوە، هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە جابیر دەڵێت: پێغەمبەری خوا هاتە لام کە من نەخۆشبومو هۆشم بە خۆم نەبو پێغەمبەرﷺ دەست نوێژی گرتو ئاوەکەی رژاند بە سەرما یان فەرموی: بیرژێنن بە سەرياو هۆشم کردەوەو وتم: من بە کەلالە نەبێ میراتم لێ نابرێت ئیتر میراتم چۆن دابەش دەکرێت؟ ـ لە پێشەوە باسی کەلالەمان کرد ئەو کەسەیە کە دایكو باوكو ئەولادی نەبێت ـ جابیر دەڵێت: جا ئایەتی دابەش کردنی کەلەپور دابەزی. تەواوبو(ولله الحمد)

٥ سورەتی مائیدە ١٢٠

سورەتی مائیدە كە سورەتی پێنجەمی قورئانە، سەدوبیست ئایەتە، لە مەدینە هاتوەتە خوارەوە، گومانی تێدا نیە كە هەندێ لە ئایەتەكانی لە رۆژی عەرفە لە ساڵی حەجی ماڵئاوای پێغەمبەردا ﷺ دابەزیوە. ئەسمای كچی یەزید دەڵێ: [illegible] / [illegible] / بەڕاستی من رەشۆی ([illegible])ی وشتری پێغەمبەری خوام گرتبو كە لەو كاتەدا سورەتی ([illegible])ی بە تەواوی بۆ پێغەمبەر ﷺ نێررا كە خەریك بوو قوڵی وشترەكە بشكێت لە قورسی ئەو سورەتە}

بەناوی ﷲ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەی ئەو كەسانەی كە باوەڕتان هێناوە وەفا بكەن بەو عەهدو پەیمانانەی كە لە بەینی خۆتاندا دەیبەستن‌و مەیشكێنن، حەڵاڵ كراوە بۆتان خواردنی گۆشتی مەڕو بزن‌و مانگاو حوشتر بەنێرو مێیانەوە بێجگەی لەوەی كە لە مەولا دەخوێنرێتەوە بەسەرتاندا، وە لەحاڵێكدا كە لەئیحرامدان راوی نێچیر نەكەن بە بێگومان ﷲ حوكم دەكات بەو شتەی كە خۆی ئیرادەی لێیەو كەس ناتوانێت رێگای لێ بگرێت چونكە ﷲ دەسەڵاتداری باشكۆیەو هەر خۆی خاوەنی ئیختیاری تەواوەو پرسیار ناكرێت لە خوا كەچی دەكەیت، بەڵكو دروستكراوەكانن پرسیاریان لێ دەكرێت وشەی ﴿ ءَامَنُواْ ﴾ هەر كاتێ بە رەهایی فەرموی، واتە ئەو كەسانەی كە باوەڕیان هێناوە بەو شتانەی كە پێویستە لە سەریان وەكو باوەڕ بوون بە خواو بە رۆژی دوایی‌و بە فریشتەكان‌و بە كتێبەكانی خواو بە پێغەمبەران‌و بە قەزاو قەدەر. لەفەرمودەدا هاتوە: كابرایەك كە ئیحرامی بەست، نە بۆی هەیە خۆی راو بكات‌و نە كەسێكیش بۆی هەیە بە ناوی ئەوەوە راو بكات جائەگەر بە ناوی ئەویشەوە راو كرا نابێ گۆشتەكەی بخوات. كابرایەك هاتە لای عەبدوڵا ی كوڕی مەسعودو وتی: ئامۆژگاریەكم بكە ، وتی: هەر كاتێ بیستت كە خوا فەرموی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ﴾ چاك گوێی بۆ بگرە، چونكە یان فەرمانت پێ دەكات بە كردنی ئیشێكی چاك یان بەرگریت دەكات لە ئیشێكی خراپ. زوهری دەڵێ: هەر كاتێ خوا فەرموی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ﴾ ئەی باوەڕداران ئەو شتە ئەنجام بدەن، ئەوە پێغەمبەریش خۆی یەكێكە لەو خاوەن باوەڕانەو رووی قسەش لەوە. پێویستە بزانین كە ئیمان وەختێك تەواوو سود بەخشە كە بە تەواوی خۆت بدەیتە دەست خواو بە عیشق‌و عەلاقەوە ئامادەی ئەنجام دانی فەرمانەكانی ببیت نەك بە زۆرە ملێ‌و لە كۆڵ كردنەوە بێت.

(٢) ئەی ئەو كەسانەی كە باوەڕتان هێناوە ئەو دروشمە دیاری كراوانەی ﷲ كە قەدەغە كراون نابێ بە رەوایان دابنێن‌و نابێ مانگە قەدەغە كراوەكان كە([illegible]) كەئەم سێ مانگە بەیەكەوەن‌و ([illegible]) كەدەكەوێتەنێوان (جمادا وشەعبان) شەڕیان تێدا بكرێت‌و حورمەتیان بشكێت بەڵێ، دەبێ سنورەكانی شەرع بپارێزرێت‌و نابێ رێزی هیچ شتێكی ئایینی بشكێنرێت بەتایبەت دروشمەكانی حەج، وە ئەو حەیوانەی كە پێی ئەوترێت ([illegible])و حاجیان دەیبەن بۆ حەج لە گەڵ خۆیاندا نابێ دەست درێژیان بكەنە سەرو پێویستیشە گەردن بەنیان بكرێتە مل‌و دیاری بكرێن تا كەس تەماعیان تێ نەكات‌و دەست درێژیان نەكرێتە سەر تا ئەگەنە شوێنی خۆیان‌و سەر دەبڕێن ، وەئەوانەی كە لە (بیت الحرام)دان نابێ ریزیان بشكێنرێت‌و دەست درێژیان بكرێتەسەر، كەبۆ بەدەست هێنانی رزق‌ورۆزی‌و رەزامەندی پەروەردگاریان لەوێدان، جا هەر كاتێك لە حەج بونەوەو ئیحرامی حەجتان لابرد، ئەوسا ئیتر راو بكەن، واتە: ئەو كاتە دەتوانن راو بكەن. بۆ زانین: زۆربەی زانایان شەڕ كردنی مانگی حەرام بە هەڵوەشاوە دەزانن بە ئایەتی ﴿ وَقَٰتِلُواْ ٱلْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمْ كَآفَّةً ﴾ التوبة: ٣٦. ﷲ بەو پێغەمبەرەیﷺ كە دەركراوە لە مەكەو ئێستا لە مەدینەدایەو هەردەم ئێشو ئازاری پێ دەگات لە لایەن ئەوانەوە دەفەرموێ: نابێ ئەم ئێش‌و ئازارە وات لێ بكات كە تۆ بە دادپەروەرانە رەفتار نەكەیت لە گەڵیاندا، بەڵكو تۆ دەبێ دادپەروەر بی لە گەڵیانداو هەمیشە یارمەتی یەكتر بدەن لە سەر چاكەو لە سەر خۆپاراستن لەو شتانەی كە دەبێ بە هۆی تۆڵەو سزای خواو هەرگیز یارمەتی یەكتر نەدەن لە سەر تاوان‌و دوژمنایەتی ولە خوا بترسن بە بێگومان تۆڵەی خوا زۆر توندە بۆتاوانباران. ئینجا ﷲ باسی ئەو گۆشتانە دەكات كە حەرامە خواردنیان ودەفەرموێ:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (٣) يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٤) الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٥)

(٣) حەرام کراوە لێتان گۆشتی حەیوانی مردار بوو خوێنی جاری‌و گۆشتی بەراز و ئەو حەیوانەی کەکاتی سەر بڕینی ناوی جگە لەخوای لەسەر ببرێت‌و گۆشتی حەیوانێك کە بخنکێنرێت‌و گۆشتی ئەوەی کە بە بەردو شتی قورس لێی بدرێت تا دەکوژرێت‌و ئەوەی کە لە شوێنی بەرزا فڕە بدرێت‌و بە کەوتنە خوارەوە بمرێت‌و ئەوەی کە حەیوان بە شاخ لێی بدات‌و بیکوژێت‌و ئەوەی کەوا دڕندە بیخوات مەگەر ئەمانە بگەن بەدەست‌و سەربڕین ، وە ئەو حەیوانانەی کە لە شوێنی بتەکاندا سەر ببرێت حەرامەو گۆشتی ناخورێت‌و ئەوەیش کە بەقومار دابەش دەکرێن. جگە لەمردارۆ بووی ماسی‌و کوللە. ئیشێکی سەردەمی نەفامی بو کە بریتیە لە سێ پارچە شتی وەکو یەك پەرداخ بێت یان شتێکی تر لە سەر یەکێکیان دەنوسی (بیکە) لەوی تریان دەنوسی (نەیکەیت) هیچیان لە سێهەمیان نەدەنوسی‌و دەیان جوڵاندن‌و داوایان لێ دەکردن کە ئەم ئیشە یان ئەم شتەمان بۆ بەش بکەن‌و ئەو سێ شتەیان بە تەقسیم کەر دادەنا هەندێکیش دەڵێن: لە سەر یەکێکیان دەنوسی پەروەردگارم فەرمانی پێکردوم لە دووهەمیان دەنوسی پەروەردگارم بەرگری کردوم لەسێهەمیان هیچیان نەدەنوسی، جا ئەگەر یەکەمیان بۆ دەرچوایە پەلاماری ئیشەکەیان دەداو دەیانکردو گوێیان لە حەرام‌و حەڵاڵ نەبو دەیان وت: بۆمان دەرچوە. وە ئەگەر دووهەمیان بۆ دەربچوایە ئیتر ئەو ئیشەیان نەدەکرد با زۆر چاکیش بوایە، چونکە دەیانوت پەروەردگارمان لێی قەدەغە کردوین جا ئەگەر ئەمانەیان بە پەروەردگار دانابێت ئاشکرایە کافر بونیان، وە ئەگەر بەوە مەبەستیان خوا بو بێت ئەوە درۆیان بە دەم خواوە کردوە خۆ ئەوانە دارێکی ڕەق‌و وشك یان بەردێك یان ئاسنێك یان شوشەیەك بون خۆ پێغەمبەری خوا نەبوون چۆن دەزانن خوا ئیرادەی وایە کە ئەو ئیشە بکرێت یان نەکرێت؟ ئاشکرایە چ بە خوایان بزانن یان درۆ بە دەم خواوە بکەن کافر دەبن، جا موسڵمانان نابێ بەو شێوەی ئەوان بجوڵێنەوە دەڵێن ئەگەر سێهەمیان بۆ دەربچوبایە چەند باریان دەکردەوە تا یان یەکەم یان دووهەمیان بۆ دەردەچوو. پێغەمبەری ئیسلامﷺ هاتوە بۆ هەر ئیشێك کە حەڵاڵ بێت، بەڵام ئەگەرکابرا نەزانێ ئەو ئیشە چاکە بۆی یان نە، بەرنامەیەکی جوانی داناوەو پێویستە موسڵمانان لەو بەرنامەیە سود وەرگرن کەئەویش بریتیە لەوەی کە کابرای دوو دڵ بو لە ئیشەکەی دوو رکات نوێژی سوننەت بکات‌و پاشان بڵێ:

ئەی خوایە داوای خەیرت لێ ئەکەم بە هۆی زانینەکەتەوە ، واتە: تۆ زانای بە سەر هەمو شتێکداو دەزانی کام چاکەو کام خراپە و داوات لێ دەکەم بە هۆی تواناییەکەتەوە واتە تۆ توانای هەمو شتت هەیەو دەتوانی ئەم شتەیش بۆ من بکەیت و دوات لێ ئەکەم لەو نازو نیعمەتە گەورەیەی کە هەتە بە ڕاستی تۆ دەتوانی‌و من ناتوانم و تۆ دەزانیت‌و من نازانم ، وە تۆ زانەری هەمو نهێنیەکانیت ئەی خوایە ئەگەر تۆ دەزانی ئەم ئیشە ـ ناوی ئەو ئیشەی کەدەیەوێت، ببات ـ بۆ ئایینم‌و بۆ ژیانم‌و بۆ ئایندەم چاکەبینوسە بۆم‌و ئاسان‌و بە فەرو بە پیتی بکەیت بۆم ، وەئەی خوایە ئەگەر تۆ دەزانی کە خراپە بۆم لە ئایین‌و لە ژین‌و لە ئایندەمدا لام بدەلێی‌و ئەویش لادە لە من و ئەوەی کە چاکە بۆم بنوسە لە هەر کوێدا ببێت لە پاشان رازیم بکە بەوە. جا پاش ئەم نوێژو دوعایە ئەگەر ئارەزۆی هاتە سەری با بیکات ئینشا الله سودی تێدا دەبێت. وەنابێ ئەو شتە حەرامانە بخوات، وەیان ئەو ئیشە حەرامانە ئەنجام بدات. وەئەوئیستیخارەیەش دەبێ بۆ شتێ حەڵاڵبێ. لە پاش ئەوانە دەفەرموێ: ئەوەی کە باسکرا بۆ ئێوە هەموی لادانە

له حدودی خوا ئەمڕۆ ئیتر کافرەکان نا ئومێد بون له دینەکەتانو کەس ناتوانێت بیڕوخێنێت ولەناوی ببات ئەمەش موژدەیەکی گەورەیە بۆ موسڵمانان. کەوابو لەوان مەترسنو له من بترسن کەمن ئەمڕۆ تەواوم کردوه بۆتان دینەکەتانو نیعمەتی خۆمم تەواو کرد بۆتانو ڕازیم لێتان کە ئیسلام دینتان بێت. بەڵێ ئەوانە حەرامنو نابێ بخورێن مەگەر له ناچاریدا وەك دەفەرموێ: ئینجا هەر کەسێك کە ناچار بو له برسا بۆ خواردنی یەکێك لەو حەرامانە ئەوە با بەئەندازەی لابردنی برسیەتیەکەی بخوات بەو مەرجەی مەیلی گوناح نەکاتو زیاتر له پێویستیش نەخوات ، وه ئەگەر نەفسو شەیتانی خەڵەتاندیو زیادەڕەوی کرد، ئەوسا بێگومان کەﷲ لێبوردەو به سۆزە بۆیانو چاوپۆشیان لێ دەکات. ئەمەش گۆشەیەکی ترە له سۆزە بێ سنورەکەی خوا بەرامبەر به بەندەکانی کەئەو حەرامانەی بۆ حەڵاڵ کردوە له کاتی پێویستدا. بەراستی ئەم ئایەتە خۆشترین مژدەیە و ڕۆژی دابەزینیشی گەورەترین جەژنی موسڵمانانە. خوا دەفەرموێ: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ المائدة: ٣| ئەمڕۆ دینەکەم بۆ تەواو کردن﴾ ئوبەیەی کوری کەعب وتی: ئەگەر ئەم ئایەتە بۆ گەلێکی تری بێجگە لەم گەلە بهاتایە زۆر چاك لەو ڕۆژە ورد دەبونەوەو دەیان کرد به جەژن بۆ خۆیانو کۆ دەبونەوە تێیدا. عومەر وتی: کام ئایەت ئەی ئوبەی؟ وتی: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ عومەر وتی: به ڕاستی ئەو ڕۆژەو ئەو جێگایە دەزانم کە تێیدا دابەزیوە له ڕۆژی جومعەو له ڕۆژی عەرەفەداو لەعەرەفات دابەزیوە سوپاس بۆ خوا هەردووکیان جەژنمانە (تەبەری). جا لەم ئایەتە پیرۆزەدا دوو وشەی ([illegible]) بە کار هاتوە کە یەکەمیان: جوانیو ڕێكو پێکی دەگەیەنێتو دووهەمیان: تەواویو بێ کەمو کوڕی دەگەیەنێت. واتە: هەم جوانو ڕێكو پێکەو هەم تەواوەو هیچ کەمو کوریەکی تێدا نیە، مادەم وایە دەی نابێ ڕێگەو ڕێبازێکی تر دابنرێت بۆ نەوەی ئادەم چونکە یەکەم: دەست درێژیە بۆ مافی خوایەتیو دووهەمیش: خەڵەتاندنی خەڵکە، چونکە کەس ناتوانێت یاسایەکی ئاوا ڕێكو پێكو تەواو دابنێت دەی بۆ سەری لێ تێك دەدیتو نایەڵێ ئەو ڕێبازە چاکەهەڵبژێرێت؟ هەروەها ئەم ئایەتە ڕێگا نادات به زیاد کردنی ئایین یان کەم کردنەوەی، چونکە خوا دەفەرموێ: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي﴾ دەی کە ڕێكو پێكو تەواوە ، ئیتر چۆن دەبێ لێی زیاد بکەیت ئەمەش دەمکوتێکی توندە بۆ بیدعەچیەکان، چونکە شتێك له زەمانی پێغەمبەری خواداﷺ دین نەبوبێتو نەکرا بێتو نەوترا بێت ئیتر چۆن دەبێ ئێستە دین بێت؟! ئەگەر ئەوان نەیان کرد بێ یان نەیان وتبێ

دووشت دەگەیەنێت کە هەردووکیان یەك لەیەك خراپترن یان ئەوەیە کە پێغەمبەرﷺ نەیزانیوە چاکە، یان زانیویەتیوبەئێمەی نەوتوە کە ئەمەش شاردنەوەو کەتمانەو خیانەت کردنە بە ئۆمەتو دژی تەواو بونی ڕسالەتی پێغەمبەرەﷺو دژی ئەو هەمو فەرمودانەی پێغەمبەرەﷺ کە یەکێك لەوانە ئەمەیە کە بوخاریو مسلم ڕیوایەتیان کردوە کە دەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێك لەم ئیشەی ئێمەدا کە ئیسلامە شتێك دابهێنێت ولەودا نەبێت ئەوە وەرناگیرێت} وە لە فەرمودەیەکی تردا کە مسلم ڕیوایەتی دەکات دەفەرموێ: [illegible]/ هەر کەسێك ئیشێك بکاتو فەرمانی ئێمەی لە سەر نەبێت ئەوە وەرناگیرێت} وە چەندین فەرمودەی ترمان لەو بارەوە هەیە ئاوا به زەقی بیدعە هەڵدەوەشێنێتەوە، بەڵام ئەوانەی کە شەیتان سەری لێ شێواندون و دوکانێکی گەرمیان هەیە بەهۆی ڕەواجدانی بیدعەوە بەو هەمو فەرمودەراستانە بڕوا ناکەنو بە هەندێ بەڵگەی خەیاڵیو خەوی فلانوفیسارەوە خۆیانو خەڵکیش ماڵ وێرانو شەرمەندەی پێشگای ﷲ دەکەن؟! برام خۆ ئەگەر سونەتیش بن ئەگەر ئەنجامیان نەدەیت هیچ گوناهت ناگات ئەی ئەگەر بیدعە بێت چ جوابت هەیە؟ بیر بکەرەوەو سەر لە خۆتو خەڵکیش تێك مەدە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەمو داهاتویەك بیدعەیەو هەمو بیدعەیەکیش گومڕاهیەو هەمو گومڕاهیەکیش لە ناو ئاگردایە} پێشەکی با بیدعە بناسین بیدعە لە ناو زمانی عەرەبیدا به مانای شتی جوان هاتوە ئیتر بووبێت لە پێشەوە یان نەبوبێت سونەت بێت یان فەرز بەڵام لە شەرعدا مەبەست پەیدا بوونو کردنی شتێکە کە لە پێشەوە نەبوبێت ونەکرا بێتو نەوترابێت لەبیروباوەڕو لە بەندایەتیدا ، جا ئەم جۆرە بیدعەتەیە کەئیسلام ئاوا هەڕەشەی لێ دەکاتو بەڵێنی سزای سەختی داوە بۆ ئەو کەسانەی کە دایهێنێنو بیکەن هەروەکو لەو حەدیسانەی پێشەوە باسکران، بەڵام جێگای داخە ئایینی ڕاستەقینەی ئیسلامو ئەو بەرنامە جوانەی پێغەمبەری خواﷺ لە خەڵك شاراوەتەوەو دەشارێتەوەو شتانێك کە هیچ بەڵگەیەکی شەرعیان لە سەر نیە کراوون بە سونەت بەڵکو بە فەرزیش لە ڕوانگەی خەڵکی نەزانو تێ نەگەیشتو لە ئیسلامداو سەدان سونەتو دەیان فەرز واز لێ دەهێنێتو هیچ قاڵێکی لە سەر نابێت، کەچی بە یەکێك لەو بیدعەتانە وترا؛ شەرعی نیە ئاسمان دەکەوێتە سەر زەویو دارو بەردی لێ دێتە سەر پێو کابرای ڕۆشنکەرەوە بەر دەیان تانەو تەشەرو ناوی جۆراو جۆر دەکەوێت، بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت ئەوەیە کە پەیڕەوانی

راستەقینەی ئەم دینە هەمیشەکەم بونو هەتا قیامەتیش هەروا بە کەمی دەمێننەوە وەك پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible]

[illegible]/ دین بە غەریبی هاتووە هەرواش دەست پێ دەکاتەوە بە غەریبی ، جا خۆشبەختی بۆ ئەوغەریبانە}

چونکە ئێمە لە پێشەوە لە سەر ئایەتی (١١٧/سورەتی بقرە) لەم بارەوە هەندێك قسەمان کردوە بەمە کۆتایی بەم باسە دێنین، بەڵام لێرەدا سرنجی خوێنەران رادەکێشین بۆ وەڵامی سێ پرسیار:- یەکەم ـ وتراوە کۆکردنەوەی قورئان بیدعەیەو ئیشی پێ کراوە. دووهەم ـ عومەر (رەزای خوای لێ بێت) تەراویحی کرد بە جەماعەتو وتی[illegible]/ ئەمەبیدعەیەکی چاکە)

سێهەم: فەرمودەی: [illegible] بۆ یەکەم دەڵێین: ئەگەر قورئان نەنوسرابوو (٤٠) چل نوسەری وەحی چیان دەکرد بۆ پێغەمبەر ﷺ؟ قورئانی (حفصە) چی بوو؟ بۆ وەڵامی دوهەم دەڵێین: جەماعەتی یەکەمو دووهەمو سێیەمی پێغەمبەرﷺ بۆ تەراویح بەس نیە کە سونەت بێت؟ وشەی [illegible]ی عومەر با مانای زمانەوانیە، ئەی دەگونجێت عومەر نەیزانیبێت کە پێغەمبەری خواﷺ ئەو سێ شەوە جەماعەتی تەراویحی کردوە لە گەڵ ئەوەدا کە عومەر خۆی دەڵێت: بۆیە پێغەمبەرﷺ وازی لە بەجەماعەت کردنی نوێژی تەراویح هێنا چونکەدەترسا فەرز بێتو خەڵك نەتوانن ئەنجامی بدەن، دەی خۆ ئێستا پێغەمبەرﷺ نەماوەو تازە وەحی نایەتو هیچمان لە سەر واجب نابێت، جا با بە جەماعەت بیکەینەوەو ئۆبەیەی کوری کەعبی کرد بە ئیمامی نوێژی تەراویح بۆ موسڵمانان، دەی ئەمە سوننەتە نە بیدعەکەی جەنابت. لە وەڵامی سێهەمدا: دەڵێین: براکەم جوان تەماشا بکە بزانە حەدیسەکە لە سەر چی وتراوەو روداوەکەی بزانەو لە وشەی ([illegible]) تێ بگەو سونەت دەبێ شێوەکەی وترا بێت یان کرا بێت ئینجا پێی دەوترێت سونەت قورئانو پێغەمبەرمانﷺ چەندین جار فەرمانی چاکە کردنیانی داوەو وا ئێستاش کابرایەکی فەقیری جلو بەرگ دڕاو دێتە خزمەت پێغەمبەرﷺو پێغەمبەرﷺ کە چاوی پێ دەکەوێت دڵی بۆ فەقیریو نەداری ئەو ئاگر دەگرێتو داوا لە موسڵمانان دەکات کە یارمەتی بدەن ئەوە بو کابرایەکی موسڵمانیش یەك کیسە پارەی زۆری هێناو دایناو خەڵك کە دیتیان بە شوێن ئەودا هەرکێ چی توانی کردیو کۆمەڵێکی باش پارە لە بەردەم پێغەمبەری خواﷺدا هەڵدرایەوەو دڵە بە سۆزەکەی پێغەمبەر ﷺ فێنك بویەوەو ناوچاوانی وەکو زێر بریسکەی دەدا لە خۆشی ئەوەی کە کرا سەبارەت بەو موسڵمانە فەقیرەو موژدەی گەورەی بە یەکەم چاکە کەر داو فەرموی[illegible]) ئایا ئەمە لە گەل بونی دەیان ئایەتو حەدیس سەبارەت بە داوا کردنی چاکەو فەرمانی راستەوخۆی ئەو کاتەی پێغەمبەریش ﷺ بەوان، دەکرێت ئەمە بیدعە بێت تا تۆ بیدعە ناپەسەندەکەی خۆت قیاس بکەیت لە سەر ئەو سونەتە؟! و[illegible]) ئەویش هەر بەم شێوەیە کەسێك رەوشتێکی خراپەی کۆنی مردوو زیندو بکاتەوە دیارە پاش ئەو هەتا رۆژی قیامەت کێ بەو رەوشتە ناشیرینە ئیش بکات ئەوە ئەو زیندو کەرەوە بەشدار دەبێت لە تاوانەکەیدا بۆنمونە: ئیسلام هات ئافرەتی لەروتیو بەرەڵای قەدەغەکردو دایکانی ئێمە زیاتر لەهەزارو سێ سەد ساڵە بە شانازییەوە ئەو فەرمانەیان بەرێكوپێکی جێبەجێ کردوە ، جا لە پاش ئەوە یەکەم ئافرەتێکی بەناو موسڵمان سەرولاقی خۆی دەرخستو ئەو سوننەتە خراپەی زیندو کردەوە جا ئەوئافرەتە بەشدارە لەتاوانی سەرو لاق روتانی پاش خۆی هەتا قیامەت. بەڵام ئەم جۆرە بیدعەیەی کە بە بیدعەی ([illegible])ی ناو دەبەن ئەمەیە پڕ مەترسی، چونکە وەك وتمان: بەڵگەی نەزانینی پێغەمبەرەﷺ یان زانیویەتی بەڵام شاردویەتیەوە؟! کە پاڵدانی ئەو دوو شتە ئەلای پێغەمبەرﷺ تاوانێکی ئێجگار گەورەو پڕ مەترسیەو مرۆڤ بەرەو هەڵدێرو شەرمەزاریو سەرشۆڕی قیامەت دەبات ، جا لە بەر هەست بەو مەترسییە گەورەیە بۆیە ئێمەش ئەوەندە بە پەرۆشین بۆ چاك کردنی بیرو رای براو خۆشکانی هاوزمانمان. ئەمەیە راو بۆ چونمان سەبارەت بە بیدعە بە کورتی جائەگەر پێکابێتمان منەت هی خوایەو هەر خۆی رێنمای کەرە، وە ئەگەر بە هەڵەداچوبین تاوانی خۆمەو داوای چاوپۆشی لە اللهدەکەم ، ئینجا اللهبۆ زیاتر رۆشنکردنەوەی موسڵمانان سەبارەت بە حەرامو بە حەڵاڵ درێژە بە بەیان کردن دەدات وچەندین شتی ترمان بۆ باس دەکات لەوانە ئەو نێچیرانەی کە بە هۆی سەگی فێر کراوو بازو شتی تردەوە راو دەکرێنو خاوەنەکەیان بە مردویی دەچێتە سەریانو دەفەرموێ :

(٤) ئەی محمدﷺ پرسیارت لێ دەکەن چ شتێك حەڵاڵە بۆیان بڵێ: هەمو شتە پاکەکان حەڵاڵ کراوە بۆتان کەواتە ئەوەی کە حەڵاڵ نیە لە بەر ئەوەیە کە پاك نیە. ئینجا دەفەرموێ: وە حەڵاڵە شکاری ئەوەی کە فێرتان کردوەو مۆچاندوتانە لە برین کەرەکان کەخۆتان ماندو کردوە بە فێر کردنیو فێرتان کردوە وەك الله ئێوەی فێر کردوە،واتە: وەك خۆتان چۆن لە مانای بڕۆو بیگرەو راکەو نەی خۆیت تێدەگەن ئەوانیشتان هەر بەو شێوەیە فێر کردوە، جا خوا دەفەرموێ: ئەو حەیوانە فێر کراوانە هەرچیان بۆ گرتنو لە ژێر دەستیاندا مردن بیخۆنو زیکری خوای لە سەر بکەن و بڵێن[illegible]!) جا ئەگەر کابرا سەگێکی هەبوو پێی وت: بڕۆ رۆیشت ئەو کاتە ئەو سەگە بە فێرکراو

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ وَإِن كُنتُمۡ جُنُبٗا فَٱطَّهَّرُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُم مِّنۡهُۚ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجۡعَلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ حَرَجٖ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمۡ وَلِيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٦﴾ وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَمِيثَٰقَهُ ٱلَّذِي وَاثَقَكُم بِهِۦٓ إِذۡ قُلۡتُمۡ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْۚ ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿٩﴾

دادەنرێت ئەگەر ئەو سەگە بە کەیفی خاوەنی نەچو ئەوە فێر کراو نیەو مردار بوی ناخورێت، واتە: پێویستە ئەم سێ مەرجەی تێدا بێت: **یەکەم** ـ حەیوانی راوچی ئەبێ فێرکراو بێت. **دووهەم** ـ ئەو حەیوانە رەوانە کرا بێت بۆ ئەو نێچیرە.

سێهەم ـ فێر کردنی وابێت کە رۆیشتنو گەڕانەوەی بە فەرمانی کابرای نێچیرەوان بێت ئەو کاتە ئەگەر شتێکی گرتو لە ژێر دەستیا مرد بەر لەوەی خاوەنەکەی بیگاتێ حەڵاڵە خواردنی. ئینجا دەفەرموێ: لە خوا بترسن ، بێگومان کە ﷲ زۆر زۆر بە پەلەیە لە موحاسەبە کردنی بەندەکانیداو ماوە نادرێت بە تۆبە کردنو پەشیمان بونەوە لەو کاتەدا. ئینجا دەفەرموێ:

(٥) لە ئەمڕۆوە حەڵاڵ کراوە بۆ ئێوە شتە چاکەکانو خواردەمەنی ئەو کەسانەی کە خاوەنی کتێبن بە ئیزنی خاوەنەکەی رەوایە بۆتانو خواردنی ئێوەش رەوایە بۆ ئەوانو رەوایە بۆتان ئەو ئافرەتانەی کە پاك داوێنو بێ هاوسەرن لە ئیمانداراندو ئەو ئافرەتانەی کە پاك داوێنن لە ئەهلی کتێب ، واتە: ئافرەتێکی پاك داوێنی یەهودی یان مەسیحی دروستە پیاوی موسڵمان بیخوازێت ، بەڵام دروست نیە ئافرەت بەوان بدەین، لەوانەیە لێرەدا رەخنە بگرنو بڵێن چ جیاوازیەك هەیەو بۆ ئێمە دەتوانین ئافرەتی ئەهلی کتێب بهێنین، بەڵام نابێ ئافرەتی موسڵمانیان پێ بدەین؟ دەڵێین: جیاوازی لەوەدایە ئەو ئافرەتە ئەگەر جولەکە بێت رێز لە عەقیدەو بیرو باوەڕی دەگیرێتو دەتوانێت ئازادانە بە گوێرەی بیرو باوەڕی خۆی بەندایەتی خوا ئەنجام بداتو هەر کاتێ ناوی موسا ببات ئێمە دەڵێین (ÄMãpŸ ÿrÊãdßs)

وە دەتوانێت تەوراتی خۆی تەماشا بکاتو سودی لێ وەربگرێت، هەروەها ئەگەر ئەو ئافرەتە گاور بێت بۆی هەیە ئازادانە بیرو باوەڕی خۆی دەرببڕێتو بەندایەتی خۆی ئازادانە ئەنجام بدات و هەر کاتێکیش ناوی عیسا ببات ئێمە دەڵێین: (ÄMãpŸ dßs ÿrÊã) کەواتە ئەوانە لە لای ئێمە هیچ شتێك ئازاریان نادات‌و سەربەرزانە ژیانی خۆیان دەبەنە سەرو رۆژێك لە رۆژان زۆریان لێ ناکرێت لە سەر ئیسلام بوون بەڵام ئافرەتی ئێمە ئەگەر بەوان بدرێت هیچ کام لەو ئازادیانەی نابێتو کاتێك کە ناوی پێغەمبەرﷺ بهێنرێت گاڵتەو لاسایی دەکرێتەوەو قورئانیشی بۆ ناخوێندرێت بە ئاشکراییو جا دەبێت هەتا دەمرێت هەروا بە سەر شۆڕیو ترسو لەرزەوە ژیان بباتە سەر یان واز لە عەقیدەو بیرو باوەڕەکەی بهێنێت کە لە لای خواو پاشان پێغەمبەرەکەی وﷺ ئینجا لە لای خزمانی سەر شۆڕو شەرمەندە بێت ئایا ئەمە عاقڵانەیە کەئەم ئافرەتە ئاوەهایی لەگەڵدا بکرێت؟ وە ئایا جیاوازی هەیە لەم جیاوازیە پڕ مەترسی تربێت؟ بەڵێ ئێمە بۆمان هەیە ئافرەتی ئەهلی کتێب بخوازینو مافی خۆی پێ بدەین وەك دەفەرموێ: هەر کاتێ مارەییەکانتان پێدان ئینجا رەوایە بۆتان دیسان دەبێ ئەو پیاوە موسڵمانە پیاوێکی راستو دروست بێتو ژن هێنانی بە لاوە کارێکی جوانو مەردانە بێت وەك دەفەرموێ: داوێن پاك بنوزینا کار نەبنو دۆستی ژێر بە ژێری نەگرن ، لێرەدا ﷲ خاوەن باوەڕان دەترسێنێت لە کوفرو پاشگەز بونەوە واتە نەکەن بە هۆی تێکەڵاو بونتانەوە خۆشەویستی بێ باوەڕان بچێتە ناو دڵتانەوە یان بە هۆی خۆشویستنی ئافرەتێکی بێ باوەڕەوە بۆ ئەوەی دەستتان بکەوێت بیرو باوەڕەکەی خۆتان لە دەست بدەنو دەفەرموێ: وە هەر کەسێك پاش باوەڕ هێنان بێ باوەڕ بب‌ێت ئەوە بە راستی هەمو کردارو رەفتارە چاکەکانی پێشوی هەڵدەوەشێتەوەو لە رۆژی دوایشدا لە رێزی رەنجەڕۆیانو زیان لێ کەوتوانە ئینجا ﷲ یاسایەکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٦) ئەی خاوەن باوەڕان هەر کاتێك کە هەڵسان بۆ نوێژ ئەگەر دەست نوێژتان نەبو یان هەرویستتان دەستنوێژبگرن دەمو چاوتان بشۆنو دەستەکانتان بشۆرن هەتا ئەنیشکەکانو دەستی تەڕ بە سەرتاندا بهێننو پێیەکانتان تا دەگاتە قاپەکانتان بیشۆرن. لێرەدا دەرکەوت کە ئەم چوار شتە پێویستە:

یەکەم ـ شۆردنی دەمو چاو. دووەهەم ـ شۆردنی هەردوو دەست تاکو ئەنیشك. سێهەم ـ مەسحی سەر. چوارەم ـ شۆردنی هەردوو پێ تا قوڵەپێ بە گوێرەی فەرمودەی پێغەمبەرﷺ کە دەفەرموێ: [illegible] وای بۆ پاژنەکان لە ناو ئاگردا} چونکە کەچاکی ناشۆرن، کە رونترینو بە هێزترین بەلگەیە لە سەر شۆردنی پێ لە کاتی دەست نوێژ گرتندا. ئەوسا نیەتیش پێویستە، لەبەر فەرمودەی: [illegible] /متفق علیه / کردارە باشەکان بە نیەتەکانیانەو هەمو مرۆڤێك نیەتەکەی بۆ هەیە} ئینجادەفەرموێ: وە ئەگەر ئێوە نەخۆش بوون یان لە سەفەردا بوون یان یەکێك لە ئێوە دەستی گەیاند بە ئاو یان لەژنانتان کەوتن، جا بۆ دەستنوێژ ئاوتان دەست نەکەوت ، ئەوسا خاکێکی پاك هەڵبژێرنو بەو خاکە پاکە تەیموم بکەن ، جا دەستەکانتان لە دەمو چاوتان دەدەن بەو خاکە پاکە واتە: هەردوو لەپی دەستت ئەدەی لەو خاکە پاکەو بە دەمو چاویا دێنیتو جارێکی تر کە دەستتان لەو خاکە پاکە دەدەنو بە بەری دەستی چەپتاندا بە دەستی راستاندا دەهێنن تا موچ یان تا ئەنیشك، ئینجا بەری دەستی راستیش بەو شێوەیە دەهێنن بە دەستی چەپتاندا، لە سەر ئەمە ناڕێکی بوە لە نێوان زانایاندا وەکو مانامان کرد هەندێك دەڵێن: مەسحی دەست تا موچە، وە هەندێکی تریش دەڵێن: تاکو ئەنیشکە تەنانەت قسەی تا بن دەستیش کراوە، بەڵام نزیکترین تاکو ئەنیشکە هەر خوایش زانایە. ﷲ نایەوێت کەئێوە بکەونە ناو سەختیەوە بەڵکو ئاسانکاری بۆ ئێوە دەوێتو ئەو شۆردنە بە قازانجتانە وەك دەفەرموێ: بەڵام خوا دەیەوێت ئێوە پاك بکاتەوە، واتە: ﷲ دەیەوێت بەم دەست نوێژە ئێوە پاك بکاتەوە چ پاکی پۆشاكو جێگاو لەش بێت چ پاکی ناو دەرون بێتو چ پاك کردنەوەی لە تاوانو خراپە بێت کە ﷲ بە هۆی نوێژەوە هەموویانمان بۆپاك دەکاتەوە، پاكو خاوێنی جلو بەرگو لەشمان شتێکی ئاشکرایەو بەلگە نەویستە بەڵام بۆ پاك کردنەوەی دڵو دەرونمان خوالەئایەتی بیستوهەشتی رەعد دا دەفەرموێ: ﴿ ئەوانەی کەباوەڕیان هەیەو بە یادی خوا دڵەکانیان ئارام دەگرن ، با بزانن هەر بە یادی خوا دڵەکان ئارام دەگرن﴾ دەی کام یاد کردنەوەی خوا هەیە گەورەتر بێت لە نوێژ کردن؟ وە بۆ پاك کردنەوەی کردارە خراپەکانمان چەندین فەرمودەی پێغەمبەرمانﷺ هەیە یەکێك لەوانە ئەم فەرمودەیە کە دەفەرموێ: [illegible]

[illegible] / هەر کاتێك بەندەیەکی موسڵمان یان باوەڕ دار دەمو چاوی شورد بۆ دەستو نوێژ گرتن هەمو ئەو تاوانانەی کەبەچاوەکانی کردویەتی دەچێت یان لە گەل ئاخر تکەی د وە هەرکاتێك هەردوودەستی شۆرد هەمو ئەو تاوانانەی کە بە دەستی کردویەتی دەچێت یان لە گەل ئاخرتکەی داو هەر کاتێك هەردوو پێی شۆرد هەمو تاوانێك کەبە قاچەکانی بۆی چوە ئەچێت یان لە گەڵ دوا تکەی ئاوەکەدا دەڕوات تا وای لێ دێت کە لە هەمو گوناهێك پاك دەبێتەوە} کەوا بو ﷲ دەیەوێت بەم عیبادەتە گەورەیە لە هەمو خراپیەك پاکمان بکاتەوەو شایستەی بەهەشتە پڕ نازو نیعمەتەکەی ببین کە تەواوی نیعمەتەکان لەوێدا دەست دەکەون بۆیە دەفەرموێ: وە تا تەواو بکات بۆتان نیعمەتەکانی خۆی بەڵکو ئێوەش سوپاسی ئەو خوا گەورەو بەخشندەو بە سۆزە بکەن. لەوانەیە لێرەدا بڵێن بەڵێ ئاو لەشمان پاك دەکاتەوە ئەی خاك خۆ ئەوە تۆزاویو پیسمان دەکات؟ دەڵێین یەکەم: ئەمە بەندایەتیەو گوێ رایەڵی کردنو ئەنجامدانی فەرمانەکان بێ ئەم لاو ئەو لا پێویستە لە سەرمانو بەوە راستو ناراست دەردەکەوێت. دووەهەم: خاك لە پاش ئاو پاكو خاوێن کەرەوەیەکی زۆر زۆر گرنگو بە نرخەو ئەگەر خاك میکرۆبی لە ناو نەبردایە هەر زۆر لە مێژ بو مرۆڤ کۆتایی هاتبوو بە بۆنەی پیسی خاکەوە تەنانەت هەندێ میکرۆب کە بە ئاگر لە بەین ناچێت بە خاك لە ناو دەچێت وەکو ئەو میکرۆبەی کە لە دەمی سەگو پیسی پشیلەدا پەیدا دەبن ئەوەتە پێغەمبەرمانﷺ بۆ پاك کردنەوەی جێگا دەمی سەگ دەفەرموێ: حەوت جار بیشۆرن جارێکیان بە خاك ، وەخوا خۆی پشیلەی وا تێگەیاندوە ئەبێ پیسی خۆی بشارێتەوەو خۆڵی بە سەرا بدات ﴿[illegible]﴾ جا کەوا بو ئەو فەرمانانەی خوا هەموی نیعمەتن بۆ ئێمەو پێویستە سوپاسی بکەینو لە بیرمان نەچێتەوە وەك دەفەرموێ:

(٧) بیر کەنەوە لەو نیعمەتانەی خوا کە بە ئێوەی داوە گەورەترینیان رەوانە کردنی پێغەمبەرمانەﷺ و رونکردنەوەی رێگای راستە بۆمانو حەلاڵ کردنی پاکەکانو قەدەغە کردنی شتە پیسەکانە، وە ئەو پەیمانە بتەوەی کە ئێوە بۆ بەرگری لە ئایین بەستوتانە، کەی؟ ئەو کاتەی کە وتتان: بیستمانو بە گوێمان کردیت ، جا دەگونجێت ئەو پەیمانە بێت کە پێغەمبەرمانﷺ کاتی خۆی وەری گرت لە کۆمەڵی یەکەمی موسڵمانانی مەکەو بەڵێنیان پێدا کە گوێ بۆ بگرنو پەیرەوی بکەن یان ئەو پەیمانە بێت کە موسڵمانانی مەدینە بە پێغەمبەریانﷺ داو ناونران یارمەتی دەر([illegible]) یان ئەو پەیمانە بێت کە لە ئاشتی کردنی

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ هَمَّ قَوۡمٌ أَن يَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ فَكَفَّ أَيۡدِيَهُمۡ عَنكُمۡۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿١١﴾ ۞ وَلَقَدۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَبَعَثۡنَا مِنۡهُمُ ٱثۡنَيۡ عَشَرَ نَقِيبٗاۖ وَقَالَ ٱللَّهُ إِنِّي مَعَكُمۡۖ لَئِنۡ أَقَمۡتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَيۡتُمُ ٱلزَّكَوٰةَ وَءَامَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرۡتُمُوهُمۡ وَأَقۡرَضۡتُمُ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَلَأُدۡخِلَنَّكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ فَمَن كَفَرَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ لَعَنَّٰهُمۡ وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٖ مِّنۡهُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنۡهُمۡۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱصۡفَحۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٣﴾

حودەیبییەدا بەڵێنیان دا بە پێغەمبەر ی خواﷺ شەڕ بکەن تاکو مەرگ ، یان ئەو پەیمانە بێت کە کاتی خۆی لە پشتی ئادەم دا دایان بە خوا، ئەو کاتەی کە خوا فەرموی: ﴿ئایا من پەروەردگاری ئێوە نیم؟﴾ هەمو وتیان بەڵێ تۆ پەروەردگاری ئێمەی. واتە: بیر لەو بەڵێن وبڕیارانەتان بکەنەوەو نەیان شکێنن‌و لە خوا بترسن بەبێگومان کە ﷲ زانایە بەو شتانەی کە لە ناو دڵتاندایەو هیچی لێ حەشار نادرێت چونکە خۆی وردو کردی ناودڵەکان دروست دەکات ئیتر چۆن دەبێ نەزانێ بەو وردو کردەی ناو دڵان؟ جارێکی تر هەم رودەکاتە خاوەن باوەڕان‌و دەفەرموێ:

(٨) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە ئێوە لە بەر خاتری ﷲ رابوەستن لە سەر قسەی راست وبائیشتان لە بەر خاتری ﷲ بێت ، وە با بە عەدالەت‌و دادپەروەری شایەتی بدەن، واتە: پێویستە دادپەروەر بین لە شایەتیداو ئیشێك ئەگەر هەڵە بو نابێ بین بە شایەت لە سەری. دەڵێن جارێکیان یەکێك لە یارەکانی پێغەمبەرﷺ بەشێ لە ماڵەکەی خۆی بەخشی بە کوڕێکی کە ناوی نوعمانی کوڕی بەشیر بو خێزانەکەشی وتی: من رازی نیم بەو ماڵە کە دەیبەخشی بەو کوڕەم تاکو پێغەمبەری خوا ﷺحازر نەبێت. وا دیارە کە چەند کوڕێکی تری هەبوە لە ژنێکی تری‌و ئەم ژنەی بۆیە شایەتی پێغەمبەری ﷺپێ خۆش بوە تا لە دواییدا قەیو قاڵی لە گەڵدا نەکەن ئینجا پێغەمبەرﷺ ئاگادار کراو تەشریفی هێنا بۆ ماڵی کابرا، کابراش وتی: ئەی پێغەمبەری خواﷺ ئەم ماڵەم بەخشیوە بەم کوڕەم، پێغەمبەریشﷺ فەرموی: ئایا بە هەمو منداڵەکانت ئاوەها ماڵت پێ بەخشیون؟ کابرا وتی: نەخێر، پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] /مەمکە بەشایەت لەسەرستەم}لە خوا بترسەو عەداڵەت بە کار بهێنە لە ناو منداڵەکانتاندا، ئینجا لە پاش ئەم قسەیە پێغەمبەری خواﷺ هەڵساو نوعمان دەڵێ: باوکم پەشیمان بویەوە لەو بەخشینەی ، جا پاش ئەوەی فەرموی کەبۆ خوا ئیش بکەن‌و شایەتی دادپەروەرانە بدەن دەفەرموێ: ئەوسا هەرگیز رق‌و دوژمنایەتی لە تەك گەلێك دا واتان لێ نەکات کە داد پەروەر نەبن بەڵکو دەبێ دادپەروەر بن هەرچەند ئەو گەلەشتان خۆش نەوێت چونکەئەو دادپەروەریە نزیکە لە تەقواوەو لە خوا بترسن بە راستی خوا ئاگادارە بەوەی کە ئێوە دەی کەن. ئاوەها خوا مۆرێکی بە هێز دەچەسپێنێت بە کۆتایی بڕیارەکەیەوە تا خەڵك وریا ببێتەوەو خۆی لە تاوان بپارێزێت.

(٩) خوا بەڵێنی داوە بەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوە کەبۆ ئەوان هەیە لێخۆشبون‌و پاداشتێکی گەورەش.

(١٠) خۆ ئەوانەی کە بێ باوەڕن بە نیشانەکانی ئێمە کە گەورەترینیان قورئانە ئەوانە رەفیق‌و دۆستی دەستەملی ئاگری جەهەنەمن. دووبارە ﷲرو دەکاتەوە خاوەن باوەڕان‌و دەفەرموێ:

(١١) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە بیر بکەنەوە لەو نیعمەتەی ﷲ کە ڕژاندی بەسەرتاندا ئەو کاتەی کە گەلێك ویستی دەست درێژی بکاتە سەرتان جاﷲ دەستی ئەوانی گرت لە ئێوەو لە خوا بترسن ، وە با باوەڕداران تەنها بە خوا پشت ببەستن و پشت بە کەسی تر نەبەستن. ئەوە بو کە لە حودەیبییەدا سەد سوار خۆیان ئامادە کرد کە بێن بدەن بە سەر پێغەمبەری خواﷺدا بەڵام ﷲ کارێکی وای کرد کە ئەوان هەمویان لەلایەن موسڵمانەوە بەدیل گیران. هەندێك لە زانایان دەڵێن: ئەمە سەبارەت بە[illegible]) دابەزیوە، وەختی ویستیان بەرداشێك بخەن بە سەر پێغەمبەردا کاتێ کە تەشریفی بردە لایان کە یارمەتی بدەن سەبارەت بە خوێنی دوو کەسی (عامری) جا ئەوان لەو کاتەدا عەمری کوڕی جەحاشی کوڕی کەعبیان کرد بە لێپرسراوی ئەو کارەو وتیان: ئەگەر پێغەمبەرﷺ دانیشت لە ژێر ئەو دیوارە داو کۆبونەوە لێی ئەو بەرد ئاشە لەسەربانەوە بدە بە سەر سەریا ، ﷲ ئاگاداری کردەوە لە سەر ئەو گفتو گۆو بڕیارانە، ئینجا پێغەمبەرﷺ گەڕایەوە بۆ ناو شارو یارەکانیشی

دوای کەوتن‌و بە دوای ئەم ڕوداوەدا خوای گەورەو دانا ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە :

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ .. الايه ﴾ جا پاش ئەوەی کە ﷲ داوای لە بڕوا داران کرد کە بەڵێنەکانی خۆیان بەدەنە سەرو باسی ئەو نیعمەتانەی کرد کە داویەتی پێیان وا باسی جولەکەو گاور دەکات کە چونکە هەمو پەیمان‌و بەڵێنیان شکاند ئیتر بەر تانەو نەفرینی خوا کەوتن‌و گوێیان کەڕ بو لە بیستنی ڕاستی‌و چاویان کوێر بو لەو هەمو بەڵگە ڕۆشنانەو دڵیان بێجگە لە نەفامی‌و نەزانین هیچی تری وەرنەئەگرت‌و دەفەرموێ:

(١٢) بەراستی ﷲ پەیمانی وەرگرت لە کوڕانی ئیسرائیل‌و فەرموی: ئەوە دوانزە سەرکردەو سەرپەرشتمان لێ هەڵبژاردن‌و فەرموی: من لە تەك ئێوەدام‌و یارمەتیتان دەدەم ئەگەر ئێوە نوێژەکانتان بە ڕێك وپێکی ئەنجام بدەن‌و زەکات بدەن‌و باوەڕ بێنن بە پێغەمبەرەکانم‌و دژایەتی هیچیان نەکەن‌و ڕێزیان لێ بگرن بەپەیرەوی کردنیان ئەگەر شتتان لە بەر خاتری خوا بەخشی بە تایبەت لە پێناوی بڵاو کردنەوەی ئایینەکەیدا ، با دڵنیا بن کە ئێمە هەمو گوناهەکانتان لە سەر لادەبەین‌و پاکتان دەکەینەوەو بە دڵنیاییەوە لە ڕۆژی قیامەتیشدا دەتان خەینە ناو بەهەشتانێکەوە کە لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا چەندین جۆگە بە هەمیشەیی دەڕوات ، جا هەر کەسێك لە ئێوە کافر بێت پاش ئەم هەمو ڕاستیانەی کە بۆتان ڕۆشن کرایەوەو دوای ئەم هەمو داستان‌و ئامۆژگاریانەی کەبیستتان، جا بە ڕاستی ئەو کەسە ڕاستە ڕێگای لێ ون بوەو کەوتوەتە لاڕێ. جابیری کوڕی سەمورە دەڵێت بیستم لە پێغەمبەرﷺ کە دەیفەرموو: [illegible]
[illegible]
[illegible] / کارو باری ئەم خەڵکە بە باشی دەڕوات هەتا سەرپەرشتی ئەوان دەکەن دوانزە پیاو لە پاشان قسەیەکی فەرمو بە هێواشی تێ نەگەیشتم‌و پرسیارم لە باوکم کرد کە پێغەمبەرﷺ چی فەرمو؟ وتی: فەرموی هەمویان لە قورەیش دەبن}

ئیبنو کەسیر لەو بارەوە دەڵێ: مانای ئەم فەرودەیە موژدەیە بە بونی دوانزە خەلیفەی صالح کە بەراستی ڕەفتار دەکەن‌و دادپەروەرانە دەبن لە ناویانداو پێویست ناکات ئەم دوانزە کەسە یەك بە دوای یەکدا بێت بەڵکو چواریان بە دوای یەکدا هاتون کە (ئەبوبەکرو عومەرو عوسمان‌و عەلیە)و لەوانەیە عومەری کوڕی عبدالعزیزو بێگومان هەندێ لە بەنی عەباسیش‌و هەرگیز قیامەت نایەت هەتا ئەم دوانزە کەسە بە تەواوی فەرمانڕەوایی نەکەن‌و ئەوەش کە ڕونە ئەو مەهدیەی کە لە فەرمودەکانی پێغەمبەر دا باسکراوە لەوانە، ئەمە ئەو مەهدیە چاوەڕێ کراوەی ڕافیزیەکان نیە لە سەردابی سامەڕا، ئەوە هیچ بناغەیەکی ڕاستی نیەو هیچ شتێکی وایش نیە ، بەڵکو ئەوە بۆ چونی هەندێ عەقڵی بێ قیمەت‌و خەیاڵاتی چەند دڵێکی نەخۆشەو مەبەست لەم دوانزە خەلیفە ئەو دوانزە خەلیفەی ئەوان نییە وەك بیری لێ دەکەنەوەو باسی دەکەن. تەواو بو بە کەمێ دەستکاریەوە. ئینجا ﷲ درێژە بە باس کردنی ڕەوشتە بێ نرخەکانی جولەکە دەداو دەفەرموێ:

(١٣) جا بە هۆی ئەوەی کەئەوان پەیمانە بە هێزەکەی خۆیانیان شکاند ئێمەیش نەفرینمان لێ کردن‌و ئێمە دڵەکانی ئەوانمان ڕەش کردو هەستی هیچ خەیرو خۆشیەکیان نەدەکرد کە ئەمانە دەستیان کردوە بە گۆڕینی ئایەتەکانی خوا هەم لە وشەکانی داو هەم لە خوێندنەوەی دا تەنانەت لەم دواییانەدا هەندێ لە گاورەکانی ئەوروپا دانیان ناوە بەم گۆڕانەداو خۆئەگەر ئەوانیش دانی پێدا نەنێن ئێمە دڵنیاین کە قسەی خوا ڕاستەو ئەوان تەورات‌و ئینجیلیان گۆڕیووە لە بیریان چویەوە بەشێك لەوەی کە ئامۆژگاریان پێ کرا بو ئێستاش بێ پسانەوە تۆ دەبینیت‌و دەزانیت کە ئەوان هەر خەریکی ئیشی ناپەسەندو خیانەت کارین سەبارەت بە خۆت‌و یارەکانت ئەی محمدﷺ مەگەر کۆمەڵێکی کەمیان نەبێت وەکوعەبدوڵای کوڕی سەلام کەوابو تۆ لێیان ببورەو پشتیان تێبکە، بێگومان کە ﷲ چاکە کارانی خۆش دەوێت. ئەمە بەر لە دەرچونی بڕیاری جیهادە ، واتە: ئەم ئایەتە حوکمەکەی هەڵوەشاوەتەوە بە ئایەتەکانی جیهاد، ئینجا پاش جولەکە خوا باسی گاورەکان دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٤) خۆ لەو کەسانەش کە دەیان وت ئێمە گاورین پەیمانمان لێ وەرگرتن جائەوانیش هەروەکو جوەکان بەشێکیان لەو ئامۆژگاریانەی کە پێیان وترابو لە بیر چویەوە، ئینجا بە هۆی ئەوەوە ئیتر ئێمەش ڕق‌و قینمان لە ناویاندا هەڵگیرساند کە وامان لێ کردن هەمیشە شەڕو ڕقەبەری هەبێت لە ناویاندا ئەوەتە دەبینین کە گاور نەك هەر خۆیان چەند مەکتەبی دژی یەکن ، بەڵکو خاوەنی چەند ئینجیلی گۆڕاون هەرچەند لە پێشەوە یەك ئینجیل بوە، ئینجا خوا هەڕەشەیان لێ دەکات‌و دەفەرموێ: وە بەم زوانە کە لە ڕۆژی قیامەتدایە ﷲ خەبەریان دەداتێ بەوەی کە دەیانکردو تۆڵەیان لێ دەسێنێ‌و توانای هیچ پەلە قاژیەکیان نامێنێت. وە ئەمە هەڕەشەیشە لە ئێمە، چونکە ئەمڕۆ ئێمەش وەکو ئەوان زۆرێك لەو شتانەی کە ئامۆژگاریمان پێ کراوە لە

وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ
فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ
وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ وَسَوۡفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ
بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ
قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ كَثِيرٗا مِّمَّا
كُنتُمۡ تُخۡفُونَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَعۡفُواْ عَن
كَثِيرٖۚ قَدۡ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٞ وَكِتَٰبٞ
مُّبِينٞ ﴿١٥﴾ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ
سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى
ٱلنُّورِ بِإِذۡنِهِۦ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ
﴿١٦﴾ لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ
ٱبۡنُ مَرۡيَمَۚ قُلۡ فَمَن يَمۡلِكُ مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔا إِنۡ أَرَادَ
أَن يُهۡلِكَ ٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِي
ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗاۗ وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ
وَمَا بَيۡنَهُمَاۚ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٧﴾

بیری خۆمان بردوەتەوەو پارچە پارچە بووین‌و دوچاری هەمان بەدبەختی وسەرشۆڕی ئەوان بووین‌و لەدژی یەكتر ئیش دەكەین؟! ناوو شۆرەت‌و كورسی‌و پارە بۆ ئەم ئوممەتە وەك ژاری مارە وشیرینێكی پڕ لەژارە.

﴿١٥﴾ ئەی ئەهلی كتێب بە راستی هاتە لاتان پێغەمبەری ئێمە كە محمدﷺ ـە كە ئاشكرای دەكات بۆتان زۆر لەو شتانەی كە ئێوە دەیشارنەوە لەو كتێبەی خۆتاندا وەك ئایەتی رەجم كە دەیان ویست بڵێن: لە تەوراتدا نیەو چاو پۆشیشی كردوە لە زۆر شتیش، چونكە نایەوێت زیاترئابڕوتان ببات بەڵكو دەیەوێت رێنمایتان بكات بە راستی هاتە لاتان لە لایەنی خواوە روناكیەكی گەورە كە محمدﷺ ـەكە ﷲ پێغەمبەری بە نورو روناكی داناوە هەروەكو روناكی تاریكی لادەبات‌وڕێگای راست رۆشن دەكاتەوە وپەڕاوێكیش كە راست‌و ناراست لەیەك جیا دەكاتەوە كە قورئانە.

﴿١٦﴾ خوا بەو كتێبە یان بەو پێغەمبەرەﷺ رێنمایی دەكات ئەو كەسەی كە پەیڕەوی ئەو شتانە بكات كە دەبن بە هۆی رەزامەندی خواو دەریان دەهێنێت لە تاریكیەكانەوە بۆ روناكی و خوا رێنماییان دەكات بۆ گرتنی رێگای راست كەرێگای پێغەمبەران‌و راستگۆیان‌و چاكان‌و شەهیدانە دیسان خوای زاناو دانا یەكێكی تر لە رەوشتە ناپەسەندەكانی گاورەكانمان بۆ باس دەكات‌ودەفەرموێ:

﴿١٧﴾ دڵنیابن ئەو كەسانەی كە وتیان: بە راستی خوا هەر مەسیحی كوڕی مەریەمە ئەوانە كافر بوون، دەی بڵێ كێ خاوەنی شتێكە لە لایەنی خواوە ئەگەر خوا بیەوێت مەسیح‌و دایكی مەسیحیش‌و هەرچی وا لەم سەر زەوییەدا بیكوژێت؟ كێ هەیە دەستی خوا بگرێت؟ دەی ئەگەر مەسیح خوایە بۆ دەستی خوا ناگرێت با لە بەین نەچێت‌و با نەهێڵێت دایكی بمرێت؟ ژیر بن. وە ئەوەی لە ئاسمانان‌و زەویدا یە هەموی موڵكی خوایە ، عیسایش یەكێكە لەوان‌و موڵكی خوایەو دروست دەكات ئەوەی كە ئارەزۆی لێ بێت‌و كەس ناتوانێت دەست بخاتە كاروباریەوە، چونكە خوا دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێكدا هەیە بەڵێ دروستبونی عیسا (علی نبینا وعلیه السلام) شتێكی زۆر گرنگ‌و سەرسوڕهێنەرەو دەڵێن: ئەگەر خوا نیە ئەی چۆن بێ باوك دروستبوە راستە شتێكی زۆر گرنگە، بەڵام ئەی ئێوە نازانن كە خۆی لە دایكێك دروستبوە كەوابو هەر موحتاجە بە دایك ، بە بێ دایك هەر نەبوە خۆ شتێ لەوە گەورەتر هەیە كە ئادەمەو ﷲ دروستی كرد بە بێ دایك‌و باوك، بەم شێوەیە خوا دەمكوتی ئەوانە دەكات كە عیسا بە خوا دەزانن كە بەشێكن لە گاور بە ناوی یەعقوبیەوە ناو دەبرێن، هەروەها زیاتر خوا پێناسەی ئەهلی كتێبمان بۆ دەكات‌و دەفەرموێ:

﴿١٨﴾ جولەكەو گاور دەڵێن: ئێمە كوڕی خواین‌و دوستانی ئەوین. جا ئەمە ئەوە نەبێ هەردووكیان بە یەكەوە ئەوەیان وتبێت بەڵكو ئەوانیش یەكتر بە راست نازانن‌و هەر كامیان هەر خۆی بە راست دەزانێ‌و هەرخۆی بە كوڕی خواو دۆستی خوا دەزانێت. ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئەگەر راست دەكەن ئەوان كوڕی خودان‌و دۆستی ئەون دەی خودا بۆچی سزاتان دەدات بە بۆنەی گوناهەكانتانەوە؟ بەڵكو ئێوەش بەشەرێكن لەوانەی كە ﷲدروستی كردون كەچاوپۆشی دەكات لەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێت‌و سزا دەدات ئەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێت، واتە: هیچ كەسێك خزمایەتی‌ودۆستایەتی لە تەك خوادا نیەو بە گوێرەی چاكی‌و خراپی خۆی پاداش یان سزا وەردەگرێت و ئەوەی لە ئاسمانان‌و زەوی دایەو ئەوەش كە لە نێوانیان دایە بە گیاندارو بێ گیانەوە هەموی موڵكی ﷲ یەو لە دواییدا هەمو هەر لەلای ئەوجێگای دەبێت. جێگای وردبوونەوەیە كە داستانی موساو بەنی ئیسرائیل لە داستانی هەمو پێغەمبەرانی تر زیاتر باس كراوە لە قورئان دا لە بەر چەندین هۆی گرنگ كە ئەمە هەندێكیانن:

یەكەم ـ تا موسڵمانان ئەم چینە ناپاكە چاك بناسن‌و خۆیان لە شەڕیان بپارێزن.

دووهەم ـ تا موسڵمانان بترسن‌و ئەوانیش ئا بە شێوەی ئەوان لە گەڵ ئەم پێغەمبەرەی ئاخر زەمان ﷺدا رەفتار نەکەن تا دوچاری نەفرین‌و سزای خوا نەبن.

سێهەم ـ مانای وایە کە ئەم گەلە ناپاکە بە درێژایی تەمەنی ئەم ئایینە ئەمێنێتەوە.

چوارەم ـ تا ستەمکاران بترسن‌و ئەو بە سەر هاتەی فیرعەون بکەن بە دەرس‌و هەرچی زوتر دەست لە تاوان‌و ستەمکاری‌و دژایەتی ئەم ئاینە بکێشنەوە هەر چەند تاوان‌و ستەم بکەن هەر بەو هێزە دەگەن کە فیرعەون پێی گەیشت.

پێنجەم ـ تا بانگ کەرانی رێگای خوا بێ باکانە درێژە بە بانگەوازی خۆیان بدەن‌و بزانن هەرچی خوا نەیکات کەس ناتوانێ بیکات خۆفیرعەون بۆ لە ناو بردنی موسا کاتێ لە سکی دایکیا بو هەوڵی دەدا، بەڵام خوا ناردیە ماڵی فیرعەون‌و هەر بە فیرعەون‌و ماڵی فیرعەون موسای گەورە کرد.

شەشەم ـ تا بانگ کەرانی ئایین خۆیان رابێنن لە سەر تەنگ‌و چەڵەمەو برسیتی‌و بزانن کە ئایندە هەربۆ خواو پەیرەوانیەتی‌و نەمان‌و سەرشۆڕی بۆ دوژمنانی خواو ئاینەکەیەتی کە ئەمانەو دەیان سودی تر لەو داستانانەوە بە زەقی دەردەکەوێت‌و خوا یار بێ لە هەر جێگایەکدا شتێکی لێ باس دەکەین.

جارێکی تر اللّٰه رو دەکاتەوە ئەهلی کتێب‌و نیعمەتی رەوانە کردنی پێغەمبەرانیان دەخاتەوە بەر چاوو دەفەرموێ:

(١٩) ئەی ئەهلی کتێب پاش ئەوەی کە ماوەیەکە پێغەمبەر نەهاتوە بەراستی وا پێغەمبەری ئێمە کە محمدﷺ هاتوەتە لاتان‌و هەرچی پێویست بێت بۆتان رون دەکاتەوە تا نەڵێن: نەهاتوتە لامان موژدە دەرو ترسێنەر، دەی وا هاتە لاتان موژدە دەرو ترسێنەر موژدە دەدات بەو کەسانە کە ئیشی چاك دەکەن بە بەهەشت‌و رەزامەندی خواو بە سەرکەتنی دنیاو قیامەت، هەروەها دەیان ترسێنێت لە پاشە رۆژی ئیشی خراپ‌و سەر شۆڕی‌و سزای قیامەت تا بەڵکو ژیرانە بیر بکەنەوەو لەو ئیشە خراپانە واز بهێنن تا خوا لێیان خۆش بێت. بەراستی اللّٰه توانای هەیە بەسەر هەموو شتێکدا. ئینجا دەفەرموێ:

(٢٠) باسکە ئەی محمدﷺ ئەوکاتەی کە موسا بە گەلەکەی خۆی وت: ئەی گەلی من بیر بکەنەوە لەو نیعمەتە گەورەی کە خوا داویەتی پێتان کە لە خۆتان چەندین پێغەمبەری ناردوە ، وە ئێوەی کردوە بە پاشاو شتانێکی داوە بە ئێوە کە نەی داوە بە خەڵکی تری ئەو سەردەمە لەوانە گەزووو شیلاقەو سێبەری هەورو دەیان شتی تری سەر سوڕ هێنەر. بەڵێ هەر پێغەمبەرێك لە دنیا دەرچوو بێت اللّٰه پێغەمبەرێکی تری ناردوە بۆیان کە

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ وَٱلنَّصَٰرَىٰ نَحْنُ أَبْنَٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ ۚ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم ۖ بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُوا۟ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۖ فَقَدْ جَآءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَٰقَوْمِ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْأَرْضَ ٱلْمُقَدَّسَةَ ٱلَّتِى كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِنَّا دَٰخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمَا ٱدْخُلُوا۟ عَلَيْهِمُ ٱلْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَٰلِبُونَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

دواتریان عیسا بوو، وشەی (مُلوكاً) بەو کەسە دەڵێن کە ماڵ‌و خزمەتکاری ببێت.

(٢١) ئەی گەلی من بچنە ئەو زەویە پیرۆزەی کە خوا دایناوە بۆتان کە قودسەو پاشگەز نەبنەوە لەم دینەو لەم بیروباوەڕە بە راستی زیانکار دەبن‌و دەبن بە گەلێکی رەنجەڕۆ. بەڵێ موسا ئا بەم شێوەیە ئامۆژگاری ئەوانی کرد بەڵام ئەوان :

(٢٢) وتیان: ئەی موسا لەوێ گەلێکی خاوەن دەسەڵات‌و خاوەن هێز هەیەو ئێمە هەرگیز ناچینە ئەو جێگایە هەتا خۆیان دەرنەچن لەو جێگادا جا ئەگەر ئەوان دەرچوون لەو جێگادا ئەو کاتە ئێمە دەچینە ناویەوە.. ئاشکرایە لە ناو هەمو گەلێکدا چاك‌و خراپ هەیەو دەبێ‌و بووە بەڵام ئەگەر خراپەکان زۆر بون وەکو جولەکە ئەوە ئیتر رۆژ رەشی‌و بەدبەختیە لێرەش دوو نەفەری چاکیان هەبو وەکو خوا دەفەرموێ:

(٢٣) دوو پیاو لە ناو ئەواندا کە لە خوا دەترسان‌و خواش نیعمەتی خۆی رژاند بو بە سەریانداو پەیرەوی راستەقینەی موسابون دەستیان کرد بە ئامۆژگاری گەلەکەیان‌و ترساندنیان لە پاشە رۆژی ئەم سەر پێچی‌و ناڵە باریەی کە دەربارەی موسا کردیان‌و وتیان: بچن‌و لەدەرگای شارەکانیانەوە بڕۆنەناوەوە جا ئەگەر ئێوە چونە ناو شارەکەوە ئیتر بزانن کە ئێوە سەر کەوتو دەبن‌و تەنها پشت بە خوا ببەستن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن‌و

قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّا لَن نَّدۡخُلَهَآ أَبَدٗا مَّا دَامُواْ فِيهَا فَٱذۡهَبۡ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ إِلَّا نَفۡسِي وَأَخِيۖ فَٱفۡرُقۡ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيۡهِمۡۛ أَرۡبَعِينَ سَنَةٗۛ يَتِيهُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ فَلَا تَأۡسَ عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ۞ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱبۡنَيۡ ءَادَمَ بِٱلۡحَقِّ إِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانٗا فَتُقُبِّلَ مِنۡ أَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ ٱلۡأٓخَرِ قَالَ لَأَقۡتُلَنَّكَۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتۡ لَهُۥ نَفۡسُهُۥ قَتۡلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُۥ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ ٱللَّهُ غُرَابٗا يَبۡحَثُ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُرِيَهُۥ كَيۡفَ يُوَٰرِي سَوۡءَةَ أَخِيهِۚ قَالَ يَٰوَيۡلَتَىٰٓ أَعَجَزۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِثۡلَ هَٰذَا ٱلۡغُرَابِ فَأُوَٰرِيَ سَوۡءَةَ أَخِيۖ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ﴿٣١﴾

لەدەسەڵاتو هێزی ئەوان مەترسن. ئەم دوو پیاوە لە خوا ترسە ئا بەو شێوەیە ئامۆژگاری ئەو گەلەیان کرد بەڵام بە گشتی :

(٢٤) وتیان: ئەی موسا هەرگیز تا ئەوان لەو شارەدابن ئێمە ناچینە ناوییەوەو شەڕ ناکەین جا تۆو خواکەت بڕۆن شەڕ بکەن، ئێمەش ئا لێرەدا تەماشاچی لێی دادەنیشین، بەڵێ ئەو گەلە هەر پێیان خۆش بو کە تەماشا چی بن نەك پیاوی مەیدان، بەڵام ئەمڕۆ کە موسڵمانان پارچەپارچەن‌وراست نین لە تەك یەکتردا ئەوانن پیاوی شەڕوداگیر کردن ، جا تەماشا کەن ئەو قسە ناشیرینەی ئەوانو وەڵامی یارە پیرۆزەکانی پێغەمبەرﷺ کە لە بەدرا وتیان: ئەگەر فەرمان بدەیت بە چونە ناو دەریاوە هەر تۆ چویت ئێمە هیچ کامان دوا ناکەوین‌و دەپەڕینە ناویەوە، وەکو گەلی موسا نالێین :﴿ فَٱذۡهَبۡ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ ﴾ بەڵکو دەڵێین: تۆو خوای خۆت شەڕ بکەن ئێمەش لە گەڵتانین بە ڕاستی پێغەمبەریش ﷺچاك یارەکانی خۆی ناسیوەو شایستەی ئەوە بون کە پێغەمبەری خواﷺ ئەم دوعایەی بۆ کردن‌و فەرمووی: خوایە ئەگەر ئەم کۆمەڵە لە بەین بچێت ئیتر لەم زەویەدا کەس ناتپەرستێت بەڵێ پێغەمبەرمان ﷺ ئاوەهای دەگوت بە یارەکانی خۆی ، بەڵام موسا چی بەوان وت؟.

(٢٥) وتی: خوایە ئیتر من بێجگە لە خۆم‌و براکەم دەسەڵاتی کەسی ترم نیە، واتە: کەس بە گوێم ناکات دەی خوایە ئێمەو ئەم گەلە فاسقە لەیەك جیا بکەرەوەو حیسابی ئێمەو ئەوان بە یەکەوە مەکە. ئیتر ئەوە بو خوا نزاکەی لێ وەرگرت‌و ئەوان کەوتنە ئەو سەرگەردانیەوە بەڵام موساو هارونی برای زۆر بە دڵێکی ئارامەوە باسی ئایین‌و خوا پەرستیان دەکرد ، وا دەردەکەوێت ئەم جیا بونەیە بەو مانایە نەك ئەمان بە لەش جیا ببنەوە لە گەلەکەیان ـ هەر خوایش زانایە ، خوای زاناو دانا لە وەڵامی موسادا دەفەرموێ :

(٢٦) مادام ئەوان ئاواسەرپێچی فەرمانی موسایان کردو نەچونە شارەکەوە، سا ئیتر نابێ ئەوان بچنە ناو ئەو شارەوەو چل ساڵ بە سەرگەردانی‌و هەوانتەدەگەڕێن بە سەر زەویدا. بەڵێ ﷲخاوەنی هێزەو ئەگەر بیەوێت سەر لە کەسێك بشێوێنێت ئاوەهای لێ دەکات؟! کەواتە ئەی موسا تۆ ناڕەحەت مەبە لە سەر ئەو سەرگەردانی‌و سەر لێشێوانەی ئەو گەلە سنور بەزێنە، چونکە خۆیان سەر لە خۆیان دەشێوێنن‌و حەز بە رابواردن دەکەن نە جیهادو خەبات، گەنجیش بێ ڕەنج نەبوەو نابێت ، پاش ئەوەی کە ئەم داستانەی بۆ باسکردین، ئینجا ﷲ داستانێکی ترمان بۆ باس دەکات نەك زۆر زۆر لە پێش زەمانی موسادا بوە بەڵکو لەسەرەتاکانی دروستبونی مرۆڤدایە کە باسی حەسادەتی نێوان دوو کوڕی ئادەمەو دەفەرموێ:

(٢٧) ئەی محمدﷺ بخوێنەرەوە بۆ ئەوان دەنگو باسی دوو کوڕەکەی ئادەم کە هەردووکیان قوربانیان کرد ، قوربانی یەکێکیان وەرگیراو قوربانی ئەوی تریان وەرنەگیرا، ئینجا ڕق‌و ئیرەیی سەری هەڵداو قوربانی لێ وەرنەگیراو سوێندی خواردو وتی: دەتکوژم بۆ قوربانی تۆ وەرگیراو هی من وەرنەگیرا؟ ئەویش وتی: خوا لە موتەقیان وەردەگرێت لەوە دەچێ کە تۆ پارێزکار نەبیت بۆیە ﷲ لێی وەر نەگرتویت ، ئیتر گوناهی من لەوەدا چیە کە قوربانی من وەرگیراوەو هی تۆ وەرنەگیراوە؟

(٢٨) بە ڕاستی ئەگەر تۆ دەست درێژی بکەیتە سەرم‌و بمکوژی من دەست دریژی ناکەمە سەر تۆ بۆئەوەی کە بت کوژم چونکە بێگومان من لە خوا دەترسم کە پەروەردگاری عالەمە.

(٢٩) بێگومان من دەمەوێت کە تۆ بە گوناهی کوشتنی من‌و بە گوناهی خۆتەوە ببیت بە ڕەفیقی ئاگری جەهەننەم‌و ئا ئەوەیە سزای ستەمکاران. جا ئەوە مومکینە هەر قسەی ستەم لێکراوەکە بێت کە بە ستەمکارەکە وتبێت یان فەرمودەی خوا بێت ، خوا دەفەرموێ: سزای ستەمکاران ئاوەهایەو هەر کەسێك ئاوای کرد دەچێتە ناو ئاگری جەهەننەمەوە، لێرەدا دەفەرموێ: بە گوناهی من‌و بە گوناهی خۆتەوە هەندێك وتویانە هەر کەسێك کەسێك

بکوژێت ئەو کابرایە چەند گوناهی هەبێت ئەکەوێتە سەر شانی بکوژ، بەڵام مانای پێشو راسترە چونکە خوا دەفەرموێ: ﴿ هیچ نەفسێکی تاوانبار تاوانی نەفسێکی تر هەڵناگرێت﴾ دەڵێن: یەکەم کەسێك لەم ئوممەتەدا کەمانای ئەم ئایەتەی ئەنجام دابێت (عوسمانی کوری عەففان) بوە کاتێ کە هاتنە سەری. هەروەها پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەر کاتێ دوو موسڵمان روبەڕوی یەکتر بونەوە بە شمشێرەکانیان (چەکەکانیان)و یەکێکیان یەکێکیانی کوشت هەر دوو لە ناو ئاگردان ، وتیان: ئەی پێغەمبەری خواﷺ بکوژ حەقی خۆیەتی ئەی کوژراو بۆچی؟ فەرموی: بە راستی ئەویش ویستویەتی رەفیقەکەی خۆی بکوژێت} ئاوا بەو شێوەیە هابیل خۆی دایە دەستی قابیل، بەڵام قابیل شەیتان وای لە خشتە برد بوو هیچ بەزەیی بەم برای خۆیدا نەهاتەوەو لەو ئارەزۆ پیسە دەستی نەکێشایەوە تا سەرئەنجام دەستی خستە خوێنی براکەی وەك خوای گەورەو دانا دەفەرموێ:

(٣٠) ئینجا نەفسی کوشتنی براکەی بۆ چاك کرد. دەڵێن: نەی دەزانی چۆنی بکوژێ، چونکە تا ئێستا کوشتنو نەمانی نەدەزانیو شەیتان هاتو نەفەرێکی هێنا سەری نایە سەر بەردێكو بە بەردێکی تر لە سەری دا هەتا سەری پان کردەوە، ئینجا شەیتان بە پەلە ئەم هەواڵەی دا بە حەوای دایکیو وتی: قابیل هابیلی کوشتووە حەوایش وتی: ئەوە چی دەڵێیت؟ کوشتن چیە؟ وتی: ئەوەیە نە نان دەخواتو نە ئاوو نە دەجوڵێت ، وتی: مردنە؟ وتی: بەڵێ مردنە ، ئیتر دایکە حەوایش هاواری کردو ئادەم هاتە لای ئەو هەر هاواری دەکرد وتی: ئەو چیتە؟ هیچ وەڵامی نەدایەوە دوو جار هاتە لای هەر هیچ وەڵامی ئادەمی نەدایەوەو هەر هاواری دەکرد، ئیتر ئادەمیش وتی: ئەم هاوارو قیڕەو قاڵە هەر لە سەر خۆتو کچەکانت بێتو منو کوڕەکانی لێ دوور بێت (تەبەریو ئیبنوکەسیر لەئیبنوئەبی حاتەمەوە). وتراوە کە ئەودوو کوڕەی ئادەم ناویان: (قابیلو هابیل) بوە .

جا بەو شێوەیە قابیلیان هابیلی برای خۆی کوشتووە یەکەم کەس بو کە کوشتنی داهێناو بو بە هاوبەشی هەمو خوێنێکی ناڕەوا هەتا ئینسان لە سەر زەویدایە وەك پێغەمبەرمانﷺ فەرمویەتی: [illegible] / هیچ کەسێك بە بێ تاوان ناکوژرێت، مەگەر بەشێك لە تاوانی کوشتنەکەی بدرێت بە سەر ئەول کوڕی ئادەم (قابیل)دا،چونکە ئەو یەکەم کەس بو کە کوشتنی داهێنا} کەوابوو قابیل بەو ئیشە خراپەی توشی ئەو بەدبەختیە گەورەیە بو جا لە بەر ئەوە بۆ هەمیشە چوە ریزی خەسارەت مەندانەوە. جا هەروەکو یەکەم کوشتن بوە وادەردەکەوێت کەیەکەم شاردنەوەی مرۆڤیش بوە بۆیە نەی زانیوە چۆنی بشارێتەوە جا چەندی پێچوە راستیەکەی هەر خوا خۆی دەزانێت، هەروا لەو ناوەدا دایان نا تا خوا ماموستایەکی بۆ ناردن - دەڵێن دوو قەلە رەشە لە بەر چاوی ئەواندا بە شەڕ هاتنو یەکێکیان یەکێکیانی کوشت وەك دەفەرموێ:

(٣١) جا الله قەلە رەشەیەکی نارد کە زەوی هەڵکەنێ ، جا هەر زەوی هەڵکەند بێت یان وەکو وتمان رەفیقی خۆی کوشتبێو شاردبێتیەوە، بە هەر حاڵ تا پێشانی بدات کە چۆن تەرمی براکەی بشارێتەوە ، جا کە ئەوەی دیت وتی: هاوار بۆ من ئایا من لەو قەلە رەشە بێدەسەڵات ترم کە تەرمی براکەی خۆم بشارمەوە؟ ئینجا پاش شاردنەوەی پەشیمان بویەوە. ئیتر نازانین کە ئەو پەشیمان بونەوەیە تەوبە بوە یان نە ئەوە بو پێغەمبەرمانﷺ فەرموی: هەتا رۆژی قیامەت هەر کەسێك بە ناحەق بکوژرێت بەشێکی بۆ ئەو دەگەڕێتەوە، چونکە یەکەم کەسە کە کوشتنی داهێناوە ئەمەش مانای کافر بون ناگەیەنێت کەسێکیش کافر نەبێت هەر رزگاری دەبێت لە جەهەنەم ئەگەر چی ماوەیەکی ئێجگار زۆریش لە جەهەنەمدا بمێنێتەوە ، وە لە فەرمودەیەکی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کە دەفەرموێ: {[illegible] / هیچ تاوانێك شایستە تر نیە کە خوا بە پەلە لە دنیا دا تۆڵەی لێ وەربگرێ لە گەڵ ئەو سزا گەورەیەش کە دایناوە بۆی لە پاشەرۆژدا لە ستەمو لە بچڕانی پەیوەندی خزمایەتی} کە لە راستیدا لەم روداوەی قابیلدا هەردوویان هەیە، جا بەم شێوەیە خوا جوەکان دەترسێنێت لە نیەتە پیسەکەیان سەبارەت بە پێغەمبەرمانﷺو دەفەرموێ :

(٣٢) هەر لە بەر خاتری ئەو کوشتنە ناڕەواو خود سەرانە تا جارێکی تر ئەو جۆرە تاوانانە نەکرێت وا ئێستا ئێمە یاسایەکی توندو تیژ دادەنێین لە سەر جوەکان کە بەم شێوەیە: بە بێگومان بڕیارئەوەیە کە هەر کەسێك کەسێك بە ناڕەوا بکوژێت نە کەسی کوشت بێت وە نە خراپەی لە زەوی دا بڵاوکردبێتەوە هەر کەسێك نەفسێك بەو شێوەیە بکوژێت وەکو ئەوە وایە کە هەمو خەڵکی کوشت بێت، چونکە دڵەڕاوکەو نائارامی بۆ هەمو کەس پەیدا دەبێتو مرۆڤ هەمو گیانیان دەکەوێتە مەترسیەوەو ئاسودەیی لە ناو خەڵکدا هەڵدەگیرێتو هەر کەسێك کەسێك لە مەرگ رزگار بکات وەك ئەوە وایە کە هەمو خەڵکی ژیاندبێتەوە

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهِمْ ۖ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُوا۟ فِى سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُوا۟ بِهِۦ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

چونکه مادام داكۆكی كرا بۆ رزگار كردنی گیانی كەسێك هەمو كەس دڵخۆشەو وا هەست دەكات كە ئەویش هەر وا پارێزراو دەبێتو هێوریو ئاسایش باڵ دەكێشێ بە سەر ژیانی هەمو خەڵكدا، وەك لە سورەتی بەقەرەئایەتی/سەدوحەفتاونۆدا دەفەرمویێ:﴿ خۆ لە تۆڵە سەندنەوەدا ژیان هەیە بۆتان ﴾ ئینجا دەفەرموێ: بە راستی هاتوەتە لاتان پێغەمبەری ئێمە بە نیشانە گەلی ئاشكراو روون، بەڵام زۆربەی ئەوان لە پاش ئەو هەموو راستیە كە دەیزانن زیادەڕەون لەم سەرزەویەداو سنورەكان دەبەزێننو فەسادو خراپە بڵاو دەكەنەوە، ئینجا دەفەرموێ:

﴿٣٣﴾ ئەو كەسانەی كە دژایەتیو شەڕ لە گەل خواو پێغەمبەری خوادا دەكەنو دەیانەوێت لەم زەوییە دا خراپیو ناپاكیو كوفر بڵاو بكەنەوە تۆڵەو سزایان هەر ئەمانەیە كە بكوژرێن یان هەڵ بواسرێن یان دەستو لاقیان ببڕێت كە چەپو راست بقرتێنرێت یان دوور بخرێنەوە لە ناوزەی داو لە شوێنی خۆیاندا نەیان هێڵنەوە ، ئەمە سەر شوڕیەكە بۆ ئەوان لە ژیانی دنیاداو لە رۆژی قیامەتیش دا سزایەی زۆر گەورەیان بۆ هەیە، واتە: شەڕ دەكەن دژی خەڵك ئەگینا كەس ناتوانێت شەڕ لە گەل خواداو لە پاش وەفاتی پێغەمبەریش ﷺ تازە شەڕ لە گەڵ ئەویشدا بكات ئەی بۆ راستەوخۆ نەوتراوە هەر كەس دژی خەڵك بێت بە ناڕەوا ئەوە تۆڵەكەیەتی؟

یەكەم: تا شتەكە زۆر بە تاوانێكی گەورە بزانرێتو دور بكەونەوە لێی.

دووهەم: تا دەركەوێت كە ئایین هاتوە بۆ پاراستنی شەرەفو كەرامەتو گیانو ماڵی خەڵك ئەوەتە هەر شتێك بۆ گشتی بێت خوا بە هی خۆی دادەنێت.

سێهەم: تا هەڵی بنێت كە بڵێ شەڕ لەگەڵ خوای گشتتاندایە. جا هەمووتان شەڕ بكەن هەر وەكوو چۆن ئەگەر ئیشێكی باش كراو سودی هەبو بۆ خەڵك بە ﴿فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ واتە لەرێگای خوادا دادەنرێت، بەڵێ زانایان ناكۆكیان بوە لەسەر ئەوە ئایا كەسێك خراپەی بڵاو كردەوە لەم چوار حوكمە كامەیان ئەنجام بدرێت ئایا بەدەست حاكمە كە كامیان ئەنجام بدات یان تەماشای ئیشی ئەو خراپەكارانە دەكرێت؟ هەندێك دەڵێن: حاكم بەكەیفی خۆیەتی كامیان لەو حوكمانە ئەنجام بدات دروستە. عەبدوڵای كوڕی عەباس دەڵێ: ئەوەی لە قورئاندا هاتوە بەوشەی (أَوْ) ئەنجامدەری ئەوحوكمە سەر پشكە لە ئەنجامدانی هەر كام بەسودی دەزانیٚ، وە هەندێكی ترلە زانا پێشوەكان ([illegible]) وتویانە: لەم ئایەتەدا دەبیٚ بە پشت سەری یەك بێت، واتە: ئەو كەسەی كە خەڵكی كوشتو ماڵی برد دەبیٚ بكوژرێتو هەڵواسرێت وە ئەوەی كە تەنها ماڵی دەبرد دەبێت دستو رانی ببڕێتو ئەوەی تەنها خەڵكی دەترساند نە ماڵی دەبردو نە كەسی دەكوشت دەبیٚ دوور بخرێتەوە، هەندیٚ تر لەزانایان بەندیخانە بە دوور كەوتنەوە دادەنێت، لەبارەی هەڵواسینەوە زۆربەی زانایانی فیقهی دەڵێن: دەبیٚ بە زیندویی رۆژیٚ یان سیٚ رۆژ لە سەر رێگای گشتی هەڵواسرێت بۆ ئەوەی ببێت بەپەندێك بۆباقی خراپەكاران بەڵكو بگەڕێنەوە لە تاوانكردن تا دوچاری ئەو جۆرە سزایە نەبن ، لە پاشا دەكوژرێت كە ئەمە مەزهەبی مالیكیو حەنەفیەكانە، وە هەندێكی تر دەڵێن: نابیٚ بە زیندویی هەڵبواسرێت تا بەم شێوەیە رێگای نوێژ كردنو خواردنو خواردنەوەی ڵیٚ نەگیرێت بەڵكو دەبیٚ بكوژرێت، ئینجا هەڵواسرێت ئەمەش مەزهەبی شافیعیە رەزای خوا لە هەمویان. ([illegible]) لەمبارەوە تەماشا بكە.

هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە دەڵێن: كۆمەڵێ خەڵكی تیرەی (عورەینە) هاتنە مەدینەو موسڵمانان بوون، بەڵام ئاوو هەوای مەدینە لە گەلیان نەگونجاو تووشی نەخۆشی بوون، پێغەمبەری خواﷺ ناردنی بۆ لای حوشترەكانی زەكاتو فەرموی: شیرو میزەكانیان بخۆن ئەوانیش ئەم ئیشەیان كردو چاك بونەوەو پاشگەز بونەوە لە ئیسلامو شوانی حوشترەكانیان كوشتو حوشترەكانیان برد پێغەمبەریش ﷺ كە هەواڵی زانی كۆمەڵێ لە یارەكانی نارد بە دوایانداو گرتنیانو هێنایاننەوە بۆ مەدینەو

پێغەمبەرﷺ فەرموی: دەستو قاچیان ببڕنو چاویان دەربهێننو فڕەیان دەنە ناو بەردەلانەکانی مەدینە تا مردنو بە دوای ئەوە دا ئەم ئایەتە دابەزی ﴿ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ .. [illegible] ﴾ بەڵێ تاوانبارو پاشگەز بووەوە دەبێ ئاوا تۆڵەیان لێ وەربگیرێت لە دنیاداو لە ڕۆژی دوایشدا سزایەکی زۆر بە ئێشو ئازار یان بۆ هەیە ، ئەم قورئانە چاو بەس لە کەس ناکاتو نایەوێ بە فێڵ خەڵك بخاتە ناوچاڵەوە بەڵکو پێشەکی ئاوا ڕێگای ڕاستو ناڕاست ڕۆشن دەکاتەوەو پاداشو سزای هەردووکیان دیاری دەکاتو هەڵیان دەنێت بۆ چاکە کردنودەیان ترسێنێ لە پاشە ڕۆژو ئاکامی خراپی، وتراوە: [illegible] / سەرکەوتو ئەو کەسەیە کە لە پاشە ڕۆژو ئاکامی ئیشی بێجگە لە خۆی پەندو ئامۆژگاری بگرێت) جا ئایا ئەو کەسانەی کە دەستیان دایە خراپە کاری پەشیمان بونەوەیان لێ وەردەگیرێت یان نە؟ خوا دەفەرموێ: دژایەتی کەری خواو پێغەمبەر بیان کوژنو هەڵیانواسنو دەستو قاچیان ببڕن :

(٣٤) مەگەر تەوبە بکەن پێش ئەوەی کە ئێوە زاڵبن بە سەریانداو بکەونە دەستتان، ئەوە ئیتر لەو تاوانانەی پێشوو چاو پۆشیان لێ دەکرێت لە دنیاداو پاشە ڕۆژیش خوای میهرەبان دەیان بەخشێت وەك لە کۆتایی ئەم ئایەتە دا دەفەرموێ: دەی چاك بزانن بێگومان کەخوا خوایەکی لێبوردەو میهرەبانەو لە تاوانەکانیان خۆش دەبێتو بە میهرەبانی خۆیشی دەیان خاتە بەهەشتەوە، دەی بە ڕاستی زۆر زۆر شایانە کە ئێمەی نەوەی ئادەم ڕووبکەینە ئەو خوایەو سوپاسی بکەینو لە تۆڵەو سزای ئەو زاتە خاوەن دەسەڵاتە خۆمان بپارێزینو ڕێگای خۆشبەختی بگرینە بەر کە ڕێگای ئیسلامە وەك لێرەشدا بانگمان دەکاتو دەفەرموێ:

(٣٥) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە لە خوا بترسنو بە ڕەو گەیشتن بە ڕەزاو ڕەحمەتی خوا هۆ پەیدا بکەن ، چونکە باوەڕی ڕووتی بێ کردار هیچ سودێکی نیەو پێویستە بە کرداری چاك ئەو باوەڕە بە هێز بکرێت تامرۆڤ بە میهرەبانی خوای خۆی بگات نەك دانیشیو هەر بڵێ خوا بەرەحمە ، ئەو کردارە چاکانە هۆن بۆ خۆ نزیك کردنەوە لەخوا، ئەمە بەو مانایە نیە کە دەبێت کابرا شێخێك بکات بە هۆکارێك بۆ لای خوا، ئەگەر وابێ دەبێ بڵێین: بەندایەتی تایبەتی هەندێکەو بەس، چونکە باقی خەڵکی تر با بچنو ئەوان بکەن بە هۆ بۆ خۆیانو دوکانداریەکەی گاورەکانیش هەروایەو شتێکی کەمتر لەمە نیە، وە کۆشش بکەن لە ڕێگای خوادا بەڵکو ڕزگار ببن. بەڵام پێویستە ئەوەش بزانین کە ڕێنماییو ڕێبەرایەتی کردنی خەڵك بەرەو خوا پەرستی

يُرِيدُونَ أَن يَخۡرُجُواْ مِنَ ٱلنَّارِ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنۡهَاۖ وَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّقِيمٞ ﴿٣٧﴾ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقۡطَعُوٓاْ أَيۡدِيَهُمَا جَزَآءَۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلٗا مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٣٨﴾ فَمَن تَابَ مِنۢ بَعۡدِ ظُلۡمِهِۦ وَأَصۡلَحَ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَتُوبُ عَلَيۡهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٤٠﴾ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ لَا يَحۡزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡكُفۡرِ مِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَلَمۡ تُؤۡمِن قُلُوبُهُمۡۛ وَمِنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْۛ سَمَّٰعُونَ لِلۡكَذِبِ سَمَّٰعُونَ لِقَوۡمٍ ءَاخَرِينَ لَمۡ يَأۡتُوكَۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ مِنۢ بَعۡدِ مَوَاضِعِهِۦۖ يَقُولُونَ إِنۡ أُوتِيتُمۡ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمۡ تُؤۡتَوۡهُ فَٱحۡذَرُواْۚ وَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ فِتۡنَتَهُۥ فَلَن تَمۡلِكَ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔاۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمۡۚ لَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا خِزۡيٞۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٤١﴾

ئیشێکی زۆر گەورەو بە نرخەو کابرا بە هەر ناوێکەوە بیکات جێگای ڕێزە چ بە ناوی مەلاوە یان بە ناوی شێخەوە چونکە ناو گرنگ نیە ناوەڕۆك گرنگە. ([illegible]) ئەو شتەیە کە ئینسان بە هۆی ئەوەوە ئەگات بە مەبەست ، هەروەها (ناوی) بەرزترین شوێنی بەهەشتەو جێگای پێغەمبەرمانەﷺو نزیکترین جێگایە لە عەرشی خواوە، لەم بارەوە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێك وەختێ گوێی لە بانگ بوو وتی: ئەی خوای ئەم بانگە تەواوەو ئەم نوێژە ئەنجام دراوە بە محمدﷺ وسیلەی ببەخشەو ڕیزی گەورەی بۆ دابنێو زیندوی بکەرەوە بۆ ئەو جێگا سوپاسکراوەی کە بەڵێنت پێ داوە ، جا ئەوکەسە با دڵنیا بێت کە شەفاعەت کردنی منی بۆ حەڵاڵ دەبێ لە ڕۆژی قیامەتدا} ئینجا دەفەرموێ: :

(٣٦) بێگومان ئەوانەی کە بێ باوەڕن ئەگەر ئەوەی لە سەر زەویدایە هەموی موڵکی ئەوان بێتو ئەوەندەی تریشی لە گەڵ دابێتو بیانەوێت بە فیدیەی بدەن لە باتی سزای قیامەتدا لێیان وەرناگیرێتو بۆ ئەوان سزایەکی دەردناك هەیە:

(٣٧) دەیانەوێت دەرچن لە ئاگر لەحاڵێکدا کەئەوان دەرچونیان نییە لە ناویداو بۆ ئەوان سزایەکی هەمیشەیی هەیەو هەرگیز

نابڕێتەوە. ئەمەش بەڵگەیە لە سەر ئەوەی کە بێ باوەڕان هەرگیز ڕزگار نابن لە جەهەنەم. ئەنەسی کوڕی مالیك دەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] /: پیاوی وا دەهێنرێت لە جەهەنەمیەکان و خوا پێی دەفەرموێ: ئەی کوڕی ئادەم جێگاکەت چۆنە؟ ئەویش دەڵێت: خراپترین جێگایە! دەفەرموێ: ئەی ئایا پڕی زەوی ئاڵتونت ببێ دەیدەیت بۆ ئەوەی لەو جێگایە ڕزگارت ببێ؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: کابرا یەڕێ: بەڵێ ئەی پەروەردگارم !خوا دەفەرموێ: درۆ دەکەیت چونکە من کەمتر لەوەم داوا کردوە لە تۆ لە دنیاداو تۆ نەت کردوە، ئینجا فەرمانی پێ دەکرێت کە ببرێتەوە بۆ ناو ئاگر} ئینجا الله یاسایەکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٣٨) ئەو کەسەی کە دزی دەکات پیاو بێت یان ژن دەستیان ببڕن ئەمە سزایەکە بە هۆی ئەو کردەوە ناپەسندەی کە کردویانە، کە ئەمە تۆڵە سەندنەوەیەکە لە لایەن خواوە بۆ ئەوانو اللهخاوەن دەسەڵاتەو ئیشەکانیشی بە حیکمەتە. دیارە پێغەمبەری خواﷺ شێوەی ئەو دەست بڕینەی دیاری کردوە کە ئەگەر کەسێك یەکەم جار بو دەستی ڕاستی دەبڕێت ئەگەر دووبارەی کردەوە لاقی چەپی دەبڕێت، جاری سێهەم دەستی چەپیو جاری چوارەم لاقی ڕاستی لە جومگەدا دەبڕن بەو مەرجەی قیمەتی شتە دزراوەکە لە چوار یەکی دینار کەمتر نەبێتو بەشی خۆی لەو ماڵە دا نەبێتو ئەو ماڵەش لە جێگای دانانی جۆری خۆیدا بێت، واتە: ئەگەر کابرا پارەی لە حەوشەدا دانابو دزرا دەستی ئەو دزە نابڕێت،چونکە کابرای خاوەن ماڵ کۆتایی کردوە لە هەڵگرتنی ماڵەکەیدا، لێرەدا پیاوی پێش ئافرەت ناو هێناوەو لە سورەتی نوردا لە بارەی زیناوە ئافرەتی پێشی پیاو ناوی هێناوە ، چونکە لە ئیشی زینادا ئافرەت زیاتر دەبێت بە هۆی زینا ئەگەر ئافرەت خۆی نەدات بەدەستەوە پیاو هیچی پێ ناکرێت، وە ئەگەر خۆی بەرەڵا نەکات پیاو توانای تەماشا کردنیشی نیە، بەڵام لە دزی کردندا هێزو لێهاتویی دەوێتو ئافرەت کەم دەتوانێت دزی بکات بۆیەلەم بارەوە پیاو زیاتر دەتوانێ دزی بکات لە بەر ئەوە پیاوی پێش خستوە والله اعلم، ئەسمەعی دەڵێ ئەم ئایەتەی دزیم خوێندەوەو لە تەنشتمدا پیاوێکی عەرەب دانیشتبو وتم: ﴿والله غفور رحيم﴾ کابرای عەرەب وتی: ئەوە قسەی کێیە؟ وتم: هی خوایە وتی: دووبارەی بکەرەوە منیش هەر وتم: ﴿والله غفور رحيم﴾ کابرا وتی: ئەوە قسەی خوا نیە منیش بیرم کردەوەو وتم: ﴿وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ وتی: پێکات، ئەوە قسەی خوایە، وتم : تۆ قورئان دەزانی؟ وتی: نەخێر، وتم: ئەی چۆنت زانی کە من بە هەڵە داچووم؟ وتی: ئەی کابرا [illegible] / خاوەن دەسەڵاتەو بڕیاری داوەو جا بڕا ، خۆ ئەگەر لێ بوردە بوایە وبەزەیی پێدا بهاتایەوە نەدەبڕا) هەرچەندە ئەمە بەڵگەی زیرەکی کابرای عەرەب بووە بەڵام لە ڕاستیدا بەڵگەی تەواو بە یەکەوە لکانیو ڕێكو پێکی ئەوەڵو ئاخری ئایەتەکانی قورئانە ، جا با بزانین ئەو کەسانەی کە دزی دەکەن ئایا بۆیان هەیە تەوبە بکەن یان نە؟ الله دەفەرموێ:

(٣٩) جا هەر کەسێك تەوبە بکات دوای ئەو ستەمەی کە کردویەتی لە خۆیو لە خەڵكو ئیشی باشی کرد ، ئەوسا بێگومان کە خوا تەوبەی لێ وەردەگرێت، بێگومان کە خوا زۆر زۆر لێبوردەو بە سۆزە. ئەمەش بەڵگەیە لە سەر سۆزو ڕەحمی خوا بەرامبەر بەبەندەکانی هەندێك نەزان وەك نەزانو نەفامەکانی ئەمڕۆ ڕەخنەیان لەم یاسایە گرتووە وتویانە خوێنی ئینسان بریتیە لە (١٠٠) سەد حوشترو ئەگەر کابرا دەستێك ببڕێت ئەبێ (٥٠) پەنجا حوشتر جەریمە بکرێت ئەی بۆ دەبێت لە سەر ڕوبعە دینارێك ئەو دەستە ببڕرێت؟ بە ڕاستی ئەوانە تەنیا ڕواڵەت بینن و ڕاستیوسودی بڕیارەکە نازانن ، قازی عەبدولوەهاب مالیکی لە وەڵامی ئەو نەزانانەدا دەڵێت: [illegible] / واتە: ئەو دەستە کاتێ کە ئەمین بو بە قیمەت بو جاچونکەخیانەت کار دەرچو بێ قیمەت بو) بە ڕاستی ئیشێکی زۆر تەواو زۆر پەسندە کە ئەو نرخە گەورەیە دابنرێت لە سەر کەسێك کەدەست درێژی بکاتە سەر ئەو دەستە پاكو بێ تاوانەو لە ناوی ببات، وەئەو دەستە سوکەیش کە ماڵو ژیانی خەڵکی تێك دەداتو ئاسودەییو هێمنی لە ناو دڵەکانوماڵەکاندا دەفڕێنی جێگای خۆیەتی کەئاوا بێ نرخ بێو لە سەر شتێکی کەم لە ناو ببرێت.

تێبینی : -

یەکەم - ئەو سیفەتانەی خوا کە لە پاش ئایەتەکانەوە هاتوە وەکو ﴿[illegible]﴾ هەموویان وەکو مۆرێك وایەو مانای ئایەتەکە دووپات دەکاتەوەو هەر زانایەکی بە هۆش قورئانی لا بخوێنرێتەوە پێش کۆتای هاتنی ئایەتەکە خەیاڵی دەچێت بۆ کۆتاییەکەی وەك لە پێشەوە داستانی ئەسمەعیت بیست هەرچەند کابرای عەرەب خوێندەوار نەبو، بەڵام زەینێکی چاکی هەبو، ئەوە ئایەتی دەست بڕین بو ﴿[illegible]﴾ی فەرمو لە پاشدا ئایەتی تەوبە بو ﴿[illegible]﴾ی فەرمو، جا ئیتر باش

گوێ بگرە بۆ كۆتای هەمو ئایەتەكان تا ئەو راستیەت جوان بۆ رون ببێتەوە.

دووهەم - دروست نیە كاتێ كە تاوانبار چووە لای حاكمو تاوانەكەی حەدی دیاری هەبو تكای بۆ بكرێت - راستەو بۆ ئاشتەوای كەریش پاداش هەیە وەك لە سورەتی [illegible] \(٨٥) دا فەرموی - چونكە لە فەرمودەی (صحیح) دا هاتوە كە ئافرەتێكی مەخزومی دزی كرد بو بەلاَم تیرەكەی زۆر بەلایانەوە عەیب بو كە دەستی ئەو ئافرەتەیان لە سەر دزی ببرێت لە بەر ئەوە زۆر هەوڵیان دا كە كەسێك بدۆزنەوە تكای بۆ بكاتو پێغەمبەرﷺ دەستی نەبرێتو بێجگە لە ئوسامەی كوری زەید كە زۆر خۆشەویستی پێغەمبەر بو كەسیان دەست نەكەوت، ئافرەتیان هێناو داوایان لە ئوسامە كرد كە تكای بۆ بكات ئوسامەیش تكای بۆ كرد پێغەمبەرﷺ سور هەڵگەراو نارەحەت بو فەرموی: [illegible]؟!/ ئایا لە بارەی حەدێك لە حەدەكانی خوا وە تكا دەكەیت؟!}، ئوسامە كوتو پڕ وتی: داوای لێخۆشبونت لێ دەكەم ئەی پێغەمبەری خواﷺ ئەم روداوە بە درێژی لە بوخاریو موسلم دا هاتوە. ئینجا اللهباسی خۆی دەكاتو دەفەرموێ::

(٤٠) ئایا تۆ نازانیت ئەی ئەو كەسەی كە قورئان قسەت لە گەڵدا دەكات بێگومان هەر موڵكی خوایە ئەوەی لە ئاسمانانو زەویدایە كەسزا ئەدات ئەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێتوكەس ناتوانێت رێگای لێ بگرێتو خۆش دەبێت لەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێت، خۆ الله دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێكدا هەیەو دەتوانێ تۆڵەی لێ وەرگرێت یان پاداشتی بداتەوە، واتە: هەموی موڵكی خوایەو خاوەن موڵك هەر جۆرە ئاڵوگۆڕیەك لە موڵكی خۆیدا بكات مافی خۆیەتیو كەس بۆی نیە دەست بخاتە كاروباریەوەو مرۆڤیش بەشێكی زۆر بچوكە لەوموڵكەی خوا بەلاَم دەبێ ئەوە بزانین كە خوا ستەم لە كەس ناكات، ئینجا خوا رودەكاتە پێغەمبەرﷺو دەفەرموێ:

(٤١) ئەی پێغەمبەرﷺ با تۆ خەمبار نەكات ئەو كەسانەی كە بەپەلەن لە تاوانو كفردا لەو كەسانەی كە بە دەم دەڵێن: باوەڕمان هێناوە بەلاَم دڵیان باوەڕی نەهێناوە ، وەلەو جوولەكانەی كەگوێ دەگرن بۆ درۆو گوێ دەگرن لە گەلێكی تر كە نەهاتونەتە لای تۆ كە وشەكانیش دەگۆڕنو لە شوێنەكانی خۆیاندا لایان دەبەن، ئینجا دەڵێن برۆن ئەگەر وەك قسەی ئێمەتان لە گەڵدا كرا ئەوە وەریگرن، وە ئەگەر ئەوەتان پێ نەوترا ئەوسا وریا بنو دوور كەونەوە لێی ئا بەم شێوەیە خەڵكیان دەخەڵەتاندو لەپێغەمبەریان دوور دەخستنەوە ، ئینجا

سَمَّٰعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّٰلُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِن جَآءُوكَ فَٱحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ وَإِن تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا ۖ وَإِنْ حَكَمْتَ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوْرَىٰةُ فِيهَا حُكْمُ ٱللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَآ أُو۟لَٰٓئِكَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا۟ ٱلنَّاسَ وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ وَٱلْعَيْنَ بِٱلْعَيْنِ وَٱلْأَنفَ بِٱلْأَنفِ وَٱلْأُذُنَ بِٱلْأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾

الله دەفەرموێ: هەر كەسێك كە خوا بیەوێت سزای بداتو تۆڵەی لێ وەرگرێتو بیخاتە ناو كارەساتو نارەحەتیەوە ئەی محمدﷺ تۆ خاوەنی هیچ شتێك نیت بۆیو تۆ ناتوانیت هیچی بۆ بكەیت، ئا ئەوانە كەسانێكن كە الله نایەوێت كە دڵەكانیان پاك بكاتەوە ، كە بۆ ئەوانە هەیە سەرشۆڕی لە دنیاداو لە قیامەتیش دا سزایەكی گەورەیان بۆ هەیە، ئێستا كە جوو سێ ملیون كەس زیاترن ئەوە ماوەی زیاتر لە چل ساڵە لەشەڕدان ، جا ئەگەر دەستیان بە دەستی ئەمریكاوە نەبوایە دەمێك بو ناویان لە كورەی زەویدا سڕابویەوە جا ئەگەر چی خۆیان بە حكومەتو خاوەن هێز دەزانن، بەلاَم لە راستیدا هەر سەر شۆڕن. ئینجا الله دەفەرموێ:

(٤٢) گوێ گربون بۆدرۆو حەرام خۆربون وەك سوو خۆریو بەرتیل وەرگرتنو دزی كردن، دەی ئەگەر ئەوان هاتن بۆ لای تۆ بۆ شیكردنەوەو لابردنی گیرو گرفتیان ئەوە تۆ لە نێوانیاندا دادپەروەرانە بڕیار بدە وەكو چۆن حوكم دەكەیت بۆ خاوەن باوەڕان یان پشتیان تێ بكەو گوێیان مەدەرێو بڵێ: برۆن خۆتان گیرو گرفتی خۆتان چارەسەر بكەن، جا ئەگەر پشتت تێ كردن مەترسە لەوان ئەوان ناتوانن هیچ زیانێكت لێ بدەن، وە ئەگەر حوكمیشت كرد بە دادپەروەرانە حوكم بكە لە نێوانیاندا با كافریش بنو دژایەتی دینەكەی تۆ بكەن مادام هاتن بۆ لای تۆ بۆ حوكم تۆ دەبێ بە دادپەروەرانە حوكم بكەیت بە بێگومان كەالله دادپەروەرانی خۆش دەوێتو حاكمی دادپەروەر لە رۆژی قیامەتدا

له ژێر سێبەری عەرشی خوادایە. پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {[illegible] / [illegible] / داد پەروەران لەلای خوا لەسەر مینبەرەکانی نورن، ئەوانەی کە دادگەر بون لە حوکمەکانیانو لەناو خێزانیانو لەگەڵ ئەوانەی کە کراون بە سەرپەرشتیان.

(٤٣) چۆن ئەوان تۆدەکەن بەبڕیاردەر بۆ خۆیان لەحاڵێکدا کەئەوان تەوراتیان لایە کە بڕیاری أللهِ ی تێدایە،واتە: ئەگەر ئەوان راست دەکەن بۆ تەماشای تەورات ناکەنو بۆ راستیەکانی ئەشارنەوە لە پاشان دوای ئەوەی کە تۆ بڕیارت بۆ دان پشت دەکەنە ئایینو پشت دەکەنە بڕیارەکەت؟! خۆ ئەوانە باوەڕدار نین. {دەڵێن: جولەکەکان پیاوو ژنێکیان هێنایە لای پێغەمبەرﷺ کە زینایان کرد بو، پێغەمبەرﷺ فەرموی خوێندەوارترینتانم بۆ بهێنن ، ئەوانیش دوو کوڕەکەی "سوریا" یان هێناو سوێندی دان چۆنە ئیشی زینا لە تەورات دا؟ ئەوانیش وتیان: لە تەورات دا ئەگەر چوار کەس شایەتیان دا کە چاویان پێ کەوتوە کە ئالەتی پیاوەکە لە ناو لەشی ئافرەتەکەدایە وەکو میلی ناو کلدان ئەبێ سەنگسار بکرێن. فەرموی: دەی بۆ سەنگساریان ناکەن؟ وتیان: دەسەلاتمان نەماوەو کوشتنمان پێ خۆش نیە، پێغەمبەری خوا بانگی شایەتەکانی کردو هاتنو شایەتیان دا کە بە چاوی خۆیان ئالەتی ئەو پیاوەیان لە ناو لەشی ئەو ئافرەتەدا دیوە وەکو میل لە ناو کلدان دا ، پێغەمبەرﷺ فەرمانی داو سەنگسار کران} (رواە مسلموابو داود وابن ماجە) ئاوەها دەرکەوت کە ئەو جولەکانە باوەڕیان بە تەوراتەکەی خۆیشیان نەبو، تەنها دەیان ویست خۆیان رزگار بکەن لە فەرمانی خوا ، بۆیە هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ جا خوا بەوانە دەفەرموێ: باوەڕدار نین. ئەی ئێمە باوەڕدارین سەدان فەرمانی قورئانمان خستوەتە پشت گوێ؟ ئەی خۆ بە موسڵمان زان بیربکەرەوە. ئینجا خوا وەسفی تەورات دەکاتو دەفەرموێ:

(٤٤) بێگومان کەئێمە تەوراتمان رەوانە کرد کە لەودا رێنمایی‌و رۆشن کردنەوەی راستو ناڕاست هەبو کە بەو حوکمیان دەکرد ئەو پێغەمبەرانەی کە هەمیشە گەردن کەچی فەرمانی خودا بون بە سەر جوەکاندا ، هەروەها خوا پەرستو زاناکانیان بەو تەوراتە حوکمیان دەکردو بڕیاریان دەداو بەندایەتیان دەکرد، چونکە ئەوان کرا بون بە چاودێرو نیگابانی ئەو کتێبەی خوا کە تەوراتەو ئەوان شایەت بون لە سەر راستی‌و درستی ئەو پەڕاوە ، ئەوسا لە خەڵکی مەترسنو هەر لە خۆم بترسنو هەرگیز نیشانەکانی ئێمە نەفرۆشن بەنرخێکی کەمو ئەو کەسەی کە حوکم نەکات بەوەی کە خوا رەوانەی کردوە ، سا بزانن کە هەر ئا ئەوانەن خوا نەناسن.

(ربانی) بە بەندایەتی کەران دەوترێتو (احبار) کۆی (حبر) ە واتە:زانا. ئەمە بەو مانا نیە کە ئەگەر بە نرخێکی زۆر بێ گۆڕنیەوە دروستە ، نەخێر بە هیچ نرخێك نابێ حەقو راستی بشارێتەوە چونکەئەگەر هەمو دنیاش بدرێت بە کەسێك لە سەر ئەو شاردنەوویە هەر رەنجەڕۆو شەرمەندەیە، چونکە هەمو دنیا لای خوا بە ئەندازەی پەڕی مێشولەیەك نرخی نیە، وەکو پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: {[illegible] / [illegible] / هەمو دنیا ئەگەر بە ئەندازەی پەڕی مێشولەیەك نرخی هەبوایە لەلای الله نەی دەهێشت کافر یەك قوم ئاوی تێدا بخواتەوە} کەواتە ئەگەر عالمێکی دینی حەقێکی شاردەوەو نەی وت لە بەر خاتری ئەوەی کە هەمو دنیای پێ بدەن کە هەرگیز شتی واش نابێ کە دنیا بدرێت بە یەك کەس ئەوە ئەو زاناو عالمە زیانی کردوەو بەهەرەیەکی زۆر کەمی وەرگرتوە لە سەر دین فرۆشیەکەی بەداخەوە لەم زەمانەدا شتێکی وایشیان پێنادرێت، بەڵام هەر زۆر بە هەرزانی دینەکەی خۆمان دەفرۆشین؟! هەروەها خوای داناو ئاگا درێژە بە وەسفی تەورات دەداتو دەفەرموێ:

(٤٥) لە تەورات دا پێویستمان کرد لە سەر ئەوان کە بێگومان تۆڵەی گیان بە گیانە ، واتە: ئەگەر کەسێك بکوژرێت بە ناڕەوا دەبێ بکوژ بکوژرێتەوە مەگەر خاوەنەکەی چاوپۆشی لێ بکات پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] / واتە موسڵمانان وەکو یەکە خوێنەکانیان} واتە: جیاوازیان نیە، وە ئەم ئایەتە بەم فەرمودەی پێغەمبەرمانﷺ کە دەفەرموێ: [illegible] / موسڵمان ناکوژرێت بە کافر}. تایبەت دەبێت بە باوەڕدارانەوە. ئینجا دەفەرموێ: چاو لە جیاتی چاودا دەر دێتو لوت لە جیاتی لوت داو و گوێ لە جیاتی گوێ دا دەبڕێت ، واتە ئەگەر کەسێك چاوی کەسێکی دەرهێنا یان لوتی بڕی یان گوێی بڕی یان کەڕی کرد هەر بەو شێوەی لە گەڵدا دەکرێتەوە، وە بۆ برینەکان تۆڵە هەیە، واتە: هەر برینێك دەبێ بە گوێرەی خۆی لە برین کەر برین بکرێت ئەگەر دەگونجا ، وە ئەگەر نە دەگونجا دەبێ خوێنی بدات ئەمانە دەبێ بەو شێوەیە ئەنجام بدرێن مەگەر خاوەن ماف کابرا ببەخشێت وەك دەفەرموێ: جا ئەگەر خاوەن ماف مافی خۆی بەخشی ئەوە ئیتر کابرای ئیشکەر رزگاری دەبێتو بەخشەندەش پاداشی بەخشینی خۆی بەچەند قاتەوە دەست دەکەوێتەوە ، پیغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible]

وَقَفَّيۡنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡإِنجِيلَ فِيهِ هُدٗى وَنُورٞ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَهُدٗى وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلۡيَحۡكُمۡ أَهۡلُ ٱلۡإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَمُهَيۡمِنًا عَلَيۡهِۖ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُۖ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ لِكُلّٖ جَعَلۡنَا مِنكُمۡ شِرۡعَةٗ وَمِنۡهَاجٗاۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَلَٰكِن لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡ وَٱحۡذَرۡهُمۡ أَن يَفۡتِنُوكَ عَنۢ بَعۡضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَۖ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَٱعۡلَمۡ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعۡضِ ذُنُوبِهِمۡۗ وَإِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكۡمَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ يَبۡغُونَۚ وَمَنۡ أَحۡسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكۡمٗا لِّقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

[illegible]

[illegible]/ هیچ پیاوێك نیە كە برینێك بكرێ لە لەشیو چاو پۆشی لەو مافە بكاتو كابرا ببەخشێت مەگەر خوا داپۆشێت بۆی تاوانەكانی بە هۆی ئەو بەخشینەوە بە ئەندازەی نرخی ئەو چاكەیە} ئا ئەمانە بەشێكن لە یاساكانی خواو دەفەرموێ: ئەوەی كە حوكم نەكات بەوەی كە خوا رەوانەی كردوە ئائەوانە ستەمكارانن، هەروەها فاسقانن وەكو لە دوایدا دێت زالمو فاسقو كافر بە یەك مانا دێت كەكفرو خوانەناسییە ، بەڵام مەرج نیە هەرچی زاڵم بێت كافریش بێت وە هەرچی فاسقبێ كافر بێت، بەڵام هەمو كافرێك فاسقو زاڵمە، بۆ؟ چونكە كابرای كافر زوڵمی كردوە لە خۆیو لە خەڵك، چونكە گاڵتە بە ژیری باوەڕداران دەكاتو خۆیشی دوچاری سزای سەختی دوا رۆژو ئاگری جەهەنەم دەكاتو هەروەها فاسقیشە، چونكە كابرای كافر دەرچوە لە سنوری خوا بەڵام شەرت نیە كابرا هەر دەرچو لە سنوری خوا كافر ببێت، چونكە هەر تاوانێك بكرێت دەرچون لە سنورە، بەڵام ئینسان بە هەمو تاوانێك كافر نابێت. ﷻ پاش ئەوەی كە وەسفی تەوراتی كرد وا ئێستا وەسفی ئینجیل دەكات كە بۆ عیسا عليه السلام هاتوەو دەفەرموێ:

﴿٤٦﴾ بە دوای ئەو پێغەمبەرانەدا عیسای كوڕی مەریەممان هێنا كە دانی دەنا بەوەی كە لە پێش خۆیدا بوە كە تەوراتەو ئینجیلیشمان دا بەو كەلەودا رێنمایيو چاو رۆشنی هەبو، وە دانی دەنا بە راستی ئەوەی كە لە پێش خۆی دا هاتبوكە تەوراتەو رێنمایيو ئامۆژگاری بو بۆ لە خوا ترسانی سەردەمی خۆی، دیارە ئەوانە كە لە پێش قورئان دا هاتوون چ تەوراتو چ ئینجیل و چ بێجگە لەوانیش هەڵوەشاونەتەوەو كاریان پێ ناكرێ چونكە هەر بۆ سەردەمێكی تایبەت بوونو تێكیش دراونو كەس نازانێت كامیان راستەوكامیان ناراستە، ئینجا خوای داناو ئاگاو میهربان دەفەرموێ:

﴿٤٧﴾ با ئەهلی ئینجیل حوكم بكات بەوەی كە خوا لە ئینجیل دا رەوانەی كردوەو ئەو كەسەی كە حوكم نەكات بەوەی كە خوا رەوانەی كردوە ئەوانە فاسقن. بەرائی كوڕی عازیب رضي الله عنه دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ یەهودیەكی بینا كە داخ كرابوو تازیانەیشی لێدرا بو ، جا پێغەمبەر ﷺ بانگی جولەكەكانی كردو فەرموی: {[illegible] / ئا ئاوایە تۆڵەی زیناكار لە كتێبەكەی خۆتاندا؟ وتیان: بەڵێ، جا پێغەمبەر ﷺ یەكێك لەزانایانی خۆیانی بانگ كردو فەرموی: [illegible] / سوێندت دەدەم بەو خودایەی كە تەوراتی ناردوە بۆ موسا عليه السلام ئایا ئاوەهایە حەدی زینا لە كتێبەكەتاندا؟ جا وتی: نەخێر، ئەگەر بەمە سوێندت نەدامایە ئەمەم پێ نەدەوتی، بەڵام لەبەر ئەوەی كە لەناوی پیاو ماقوڵانماندا ئەمە زۆر بو، جا هەر كاتێك پیاو ماقوڵانمان بیكردایە وازمان لیٚ دەهێنانو ئەگەر لاوازەكانمان بیكردایە حەدمان بەسەریاندا جێبەجێ دەكرد ، جا بۆیە وتمان با لە سەر حوكمێك كۆببینەوە كە لە سەر ماقوڵو لاواز بە بێ جیاوازی جێبەجێی بكەین جا لەجێگای رەجم دا، داخكردنو تازیانەمان دانا ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: {[illegible] / ئەی خودایە من یەكەم كەسێكم كە ئەو بڕیارەی تۆ كە مراندویانە، زیندوی دەكەمەوە،جا فەرمانی دا بەوبڕیارە ئەوسا كابرا رەجم كرا} ئینجا ﷻ ئەو ئایەتانەی رەوانە كرد كە باس لەو كەسانە دەكات كە بە فەرمانی ﷻ حوكم ناكەن كە بە زاڵمو فاسقو كافر ناویان دەباتو دەفەرموێ: ﴿ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴾ المائدة: ٤٤. بەڵام مەبەست ئەوە نیە كە ئەمە هەر بۆ گاورو جولەكەوایە، لە حوزەیفە رضي الله عنه پرسیاریان كرد كە ئەم ئایەتانە مەبەست پێی ئەهلی كتێبە؟ فەرموی: [illegible] / بەراستی بەنی ئیسرائیل برایەكی چاكن بۆ ئێوە هەرچی شیرینە بۆ خۆتانو هەرچی تاڵە بۆ ئەوانە لەحاڵێكدا ئێوە وەك قەیتانی پێڵاو رێگای ئەوان

دەگرنەبەر} جا دەرکەوت مەبەست لە کوفر لەم ئایەتەدا کوفری گەورەیە واتە ئەو کوفرەیە کە مرۆڤ لە بازنەی ئیمان دەردەکات هەروا کە ئیبنوعەباس دەڵێت: { [illegible] / واتە: ئەم سێ ئایەتە لەبارەی یەهودەوە هاتوتە خوارەوە بەتایبەت قورەیزەو نەزیر. دیارە کە کوفری یەهود کوفری گەورەیە ([illegible]).

جا الله لەم ئایەتەدا بەراشکاوی فتوای کافر بوونی ئەو فرمانڕەوایانە دەدات کە بە یاساو شەرعی الله حوکم ناکەنو یاسایەکی تر لە سەر خەڵك پێویست دەکەن. تەتارەکان کاتێك کە وڵاتی ئیسلامیان داگیرکرد لە سەر خەڵك ئەو یاسایەیان پێویست کرد کە شاکەیان چەنگیزخان بۆی دانابون کە ئەو یاسایە لە چەندین ئایین وەك ئیسلامو یەهودیو مەسیحی وەرگیرا بو، جا ئبنو کەسیر لە تەفسیرەکەیدا باسی لێدەکاتو دەڵێت: [illegible] / جا ئەو یاسایە لەناو نەوەکانیدا بوبە یاسایەك کە پەیڕەوی لێدەکراو بەسەر حوکمو بڕیاری الله و پێغەمبەرەکەی ﷺ دا پێشیان دەخست، جا هەر کەس وابکات ئەوە کافرەو پێویستە شەڕی لەگەڵدا بکرێت تا دەگەڕێتەوە بۆ حوکمی خواو پێغەمبەرەکەی ، وە نابێت بێجگە لەو بە هیچی تر حوکم بکات نە لە کەمو نە لە زۆردا. بەڵام پێویستە ئەوە بزانرێت کە ئەگەر هاتو حاکمێکی موسڵمان کە بە یاساو شەریعەتی ئیسلام حوکمی دەکردو یاسای ئیسلامی بە باشترین یاسا دەزانی ، ئەگەر لە مەسەلەیەکدا بە هۆی شتانێك وەك بەرتیل یان رشوە یان تورەیی یان خزمایەتی، لەو روداوەدا بە پێی شەرعی الله حوکمی نەکرد بەڵام لە هەمان کاتدا باوەڕی بەتاوانباری خۆی لەو مەسەلەدا هەبو، وە ئەو حوکمەیشی وەك یاسایەك لە سەر خەڵك پێویست نەکردو حوکمی شەرعی لەو مەسەلەدا نەگۆڕی ئەوە تەنها تاوانبارەو لە بازنەی ئیمان دەرنەچوە بەڵکو توشی کوفری بچوك یان "کفر دون کفر" بوە. وەك ئیبنو عەباس لە وەڵامی ئەوانەی کە ئەم ئایەتەیان دەکرد بە بەڵگەو حاکمانی سەردەمی خۆیان بە هۆی هەندێ بڕیاری ناشەرعی کە لەو حاکمانە دەردەچوو، بەکافردەزانی فەرموی: [illegible] / ئەوە کوفری بچوکە... ئەو کوفرە نییە کە ئێوە باسی لێدەکەن) جا پێم بڵێن: ئەمرۆ کام وڵاتە یان کام فەرماندەیە کە بە فەرمانی خوا حوکم دەکاتو باوەڕی پێی هەیەو هیچ بڕیارێکیش لەو بە چاکتر نازانێت ئەگەر هەیە ئێمەش لەگەڵتاین کە ئەگەر لایدا لە یاسایەك لەبەر یەکێك لەو هۆیانە کەوتمان ئەوسا دەڵێین: دوچاری کوفری دون کفر بووە؟! ئینجا دەفەرموێ:

(٤٨) خۆ رەوانەمان کردوەتە لای تۆ ئەی محمدﷺ ئەم قورئانە بە راستی نەك بە گاڵتەو گەمە ئەویش دان دەنێت بەراستیودروستی ئەوانەی کە لە پێش خۆیدا بوونو چاودێرو خاوەن هێزو نیگەهبانە لەسەر ئەوانەی کە لە پێش خۆیدا هاتوون کەوا بو تۆ حوکم بکە لە نێوانیانا بەو شێوەی کە خوا رەوانەی کردوەو هاتوە بۆ تۆو دوای ئارەزۆکانی ئەوان نەکەویت بەلادان لەو حەقو راستییەی کەهاتوتە لات. ئینجا دەفەرموێ: بۆ هەمو ئۆمەتەکانی پێش تۆش یاساو رێبازێکمان داناوە کە لە سەری بڕۆن ، خۆ ئەگەر خوا مەیلی بوایە هەموتانی دەکرد بە یەك ئایین، بەڵام خوا بڕیاری نەداوە کە ئاوەها بێتو بە گوێرەی زەمان هەندێك حوکمی گۆڕیوە هەتا دواترین پێغەمبەرو دواترین پەیام کە قورئانە ئیتر حوکم بەوانە دەکرێت هەتا قیامەتو ناگۆڕێ، ئینجا خوا بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارەی کە بۆچی هەموی یەك ئایین نەبوە دەفەرموێ: تاکو خوا تاقیان بکاتەوە و دەرکەوێت کە کێ حوکم دەکات بەوەی کە پێمان داونو کێ حوکمی پێ ناکات ، جا مادام تاقیکردنەوەیە دەی پەلە بکەن بۆ کردنی ئیشە چاکەکان کە هەر بۆ لای خوا دەگەڕێنەوە جا ئیتر هەواڵتان پێ دەداتو تێتان دەگەیەنێت کە کێ راستەو کێ ناراستە لە ناکۆکیەکاندا، واتە: لە خوا بترسنو رێگای راست بگرن هەرچی بکەن دەبێ بگەڕێنەوە بۆ لای خوا، خوایش راستو ناراست لە یەك جیا دەکاتەوە نە لە کەس دەترسێو نە لە کەس شەرم دەکاتو هەر کەس بە ئەندازەی گەردیلەیەك چاکە یان خراپەی هەبێت پیشان دەدرێت. دووبارە الله ئامۆژگاری پێغەمبەرمان ﷺ دەکاتو هەڵی دەنێتو دەیترسێنێت لە فرتو فێڵی بێ باوەڕانو دەفەرموێ:

(٤٩) ئەی محمدﷺ تۆ حوکم بکە لە نێوان ئەوان دا بەوەی کە خوا رەوانەی کردوەو پەیڕەوی ئارەزۆی ئەوان نەکەویتو خۆ بگرە لە سەر قسەو بڕیاری خۆتو ئاگات لە خۆت بێتو وریا بە نەوەك لات بدەن لە هەندێك لەوەی کە خوا رەوانەی کردوە بۆت ، جا ئەگەر ئەوان پشتیان هەڵچەرخاندو گوێیان نەدایە خۆتو بەرنامەکەت دەی تۆ بزانە کە الله دەیەوێت دوچاریان بکات بە تۆڵەی هەندێك لە گوناهەکانیانەوە ، بێگومان کە زۆربەی خەڵك لە سنور دەرچوون. ئەمەش بەڵگەیەکی ترە لە سەرئەوەی کە زۆربەی خەڵك فاسقو بێ دینە. پێم خۆشە لێرەدا ئەوە بزانین کە زۆربەی خەڵك باوەڕ ناهێنێت و زۆربەیان دوای ئایین ناکەون ، وە لە رۆژی قیامەتدا وەکو پێغەمبەری خوا دەفەرموێت لە ناو

هەزار نەفەردا یەك موسڵمانەو نۆسەدو نەوەدو نۆ كەس كافرن ، واتە: ئەگەر هەزار ملیار خەڵك هەبێت یەك ملیاری دەچێتە بەهەشتەوە نۆسەدو نەوەدو نۆ ملیاری دەچێتە جەهەنەمەوەو هەمو كەسێكیش جێگای هەیە لە هەردوو لادا ، جا ئەوەی كە بەهەشتیە یەك لە هەزارە، واتە: بێجگە لە جێگای خۆی جێگای (٩٩٩) كەسی جەهەنەمی دەدرێتێ بەڵام جەهەنەمیەكان جێگای یەك موسڵمان دابەش ئەكرێت بە سەر (٩٩٩) كەس دا ئاشكرایە كە جێگای لێ تەنگ دەكرێتەوە هەرچەند جەهەنەم بەو حاڵەش كە ددانێكی كافر بە ئەندازەی چیای ئوحودو قایمی پێستەكەی بەئەندازەی سێ ڕۆژ ڕێگایە بۆیە ﷲ دەفەرموێ: ﴿ وَإِذَآ أُلۡقُواْ مِنۡهَا مَكَانٗا ضَيِّقٗا مُّقَرَّنِينَ ﴾ الفرقان: ١٣ / هەركاتێ بەسەرو قاچ بە یەكەوە بەسراو خرانە ناوجێگایەكی زۆر تەنگە بەرەوە ﴾ ئەووشمان لەبیر نەچێت كە ﷲ لە قورئاندا دەفەرموێ: وەختێك كە جەهەنەم لە جەهەنەمیەكان پڕ دەكرێت دەفەرموێ:﴿ ئایا پڕ بویت؟ دەڵێ خوایە زیادەی تر هەیە؟﴾ ق / ٣٠. واتە هێشتا پڕ نابێت، ئینجا ﷲ قاچی خۆی دادەنێت لەسەرئەو شوێنەو دەروخێت‌و جەهەنەم جێگای خاڵی نامێنێت. ئینجا دەڵێ: ئەی خوایە بەسە بەسە، جا نەڵێن: ئەگەر تەنگە چۆن فراوانەو ماوەتەوە؟ وە ئەگەر فرەوانە چۆن تەنگە؟ چونكە جێگای كافر تەنگەو زیندانی تایبەتیەتی ، ئەگینا جەهەنەم خۆی زۆر گەورەیە ، خۆ هەر لەدنیادا ناوی چەندین زیندانی گەورەت بیستوە كەبە سەدان جێگای تەنگی یەك نەفەری تێدایە؟ بەڵام موسڵمان وەك كافر نیەو موسڵمان ئەو كاتە شەست مەتر باڵای بەرزە لە حەوت مەتردا.

(٥٠) ئایا ئێوە حوكمی نەفامەكانتان مەبەستەو ئەوتان دەوێت؟ وە ئایا كێ هەیە لە ﷲ جوانتر یاسا دابنێت بۆ گەلێك كە یەقینی هەبێت؟ بەڵێ ﷲ هەرچی حوكم‌و فەرمانە بێجگە لە حوكم‌و بەرنامەكانی خۆی هەموی بە جاهیلی دادەنێت بە ڕاستی دەبێ واش بێت، چونكە هەرچی حوكمی مرۆڤە حوكمێكی نەزانانەیە ، چونكە دەوڵەمەند یاسا بە گوێرەی بەرژەوەندی دەوڵەمەند دادەنێت‌و هەژاریش یاسا بە گوێرەی بەرژەوەندی هەژار دادەنێت ، واتە: هەر تاقم‌و پێرێك بە گوێرەی بەرژەوەندی خۆی یاسا دادەنێت سەرەڕای ئەوەش ئەوانەی كە یاسا دادەنێن نازانن ئایندە چی ڕودەدات‌و چی دەبێت كەچی خەریكی دانانی یاسان بۆی ئایا ئەمە نەزانی نیەو یاسایەكی نەزانانە نیە؟ (ابن ابی حاتم) دەڵێ (ابو عبیده الناجی) وتی: بیستم لە حەسەنەوە كە دەیوت: [illegible] / [illegible] هەر كەسێك حوكم بكات بە حوكمێكی غەیری حوكمی خودا ئەوە حوكمێكی نەفامانەیە) ئەی

۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَ بِٱلۡفَتۡحِ أَوۡ أَمۡرٖ مِّنۡ عِندِهِۦ فَيُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ نَٰدِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ إِنَّهُمۡ لَمَعَكُمۡۚ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فَأَصۡبَحُواْ خَٰسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمۡ هُزُوٗا وَلَعِبٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَٱلۡكُفَّارَ أَوۡلِيَآءَۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٥٧﴾

موسڵمانان ئایا ئەو زاتەی كە لە هەمو حاكمان حاكم تزەو لە هەمو كەس بە بەزەیی ترەو لە هەمو كەس زاناترەو لە هەمو شتێك بە تواناترەو لە هەمو كەسێكیش دادپەروەرترەو دروستكەرەو مرێنەری هەمو بەرەی ئادەمیزادە ئایا ڕەوایە یاسای ئەو واز لێ بهێنیت‌و پەیرەوی یاسای بەشەرێكی وەكو خۆت بكەیت؟! پێغەمبەرمانﷺ لەم بارەوە دەفەرموێ: [illegible] / بوغزێنراوترین كەس لەلای ﷲ سێ كەسن:

یەكەم ـ كەسێك كە خراپەكاری بكات لە ناو حەرەمی مەكەدا.

دووهەم ـ ئەو كەسەیە كە لە ناو ئیسلام دا هەوڵ بدات بۆ ئەنجام دانی ڕەوشتی سەردەمی نەفامی.

سێهەم ـ ئەو كەسەیە كە زۆر هەوڵ بدات بۆ ئەوەی خوێنی كەسێك بە ناڕەوا بڕێژێت} جا پاش ئەوەی كە باسی فەرمانی خۆی كردو هەمو فەرمانەكانی بێجگە لە خۆی بە فەرمانی جاهیلی‌و نەفامی پێ ناساندین وا جارێكی تر ئەوەدوو دوژمنە گەورەی موسڵمانانمان بۆباس دەكاتەوەو دەفەرموێ:

(٥١) ئەی ئەوانەی كە باوەڕتان هێناوە هەرگیز جولەكەو گاور نەكەن بە دۆست‌و یارمەتی دەری خۆتان ئەوانە خۆیان هەندێكیان دۆست‌و یارمەتی دەری هەندێكیانن‌و هەر كەسێك لە ئێوە كەئەوان بكات بە دۆستی خۆی دەی بە ڕاستی ئەوویش لەوان

دادەنرێت بەبێگومان کەاللهﷻهەرگیز گەلی ستەمکاران رێنمایی ناکاتوناپانگەیەنێت بەخۆشبەختی. ئینجا هەروەکو ئەمڕۆ کاتی خۆی لە ناو موسڵمانانادا هەبوە دەیان وت: ئێمە نابێ دەست لەو جولەکەو گاورانە هەڵگرین چونکە ئەگەر تەنگانەیەکمان بە سەر دا هات ئەی کێ بە هەوارمانەوە دێت؟ و کێ یارمەتیمان دەدات؟ بۆیە ناچارین دەست لە دۆستایەتی ئەمانە نەکێشینەوە ، بەڵام ئەمە بۆچونێکی زۆر هەڵەیەو ئیشێکی تاوانەو حەرامەو الله دەفەرموێ:

(٥٢) تۆ دەبینی ئەی محمدﷺ ئەوانەی کە لە ناو دڵیان دا نەخۆشی هەیە نەخۆشی نیفاقو نەخۆشی ترسنۆکیو نەخۆشی تەماعی دنیاو نەخۆشی مەقامو دەیان شتی تر هەیەو حەز ناکات دۆستایەتی ئەوانی لە دەستی دەربچێت لەبەر ئەوە زۆر پەلە دەکەن بۆ دروستکردنی پەیوەندی نێوانیانو خۆبەستنەوە بەوانەوەو دایان دەنێن بە دۆستو جێگای رازو نیازی خۆیانو دەڵێن: دەترسێین کە دووچاری بەڵابیین کە ئێمە ناچار بین بە ئەوان ، دەی نزیکە الله سەرکەوتنێك بدات بە موسڵمانان یان بارودۆخ بە سودی موسڵمانان بسوڕێتەوەو ناڵەبارىو هەڵقە لە گوێی ئەو کەسانەش دەربکەوێت ، جا ئەو کاتە پەشیمان دەبنەوە لە سەر ئەو ئیشانەی کە بە شێوەیەکی ژێر بە ژێری کردویانە، هەندێك دەڵێن: ئەم ئایەتە سەبارەت بە دوو کەس بو کە پاش روداوی ئوحود یەکێکیان وتی: من دەچم بۆ لای فلان کەسی جولەکە بەڵکو بمپارێزێو دەبم بە جولەکە ئەوی تریان وتی: منیش دەچم بۆ شام بۆ لای فلانە کەسی گاورو دەبم بە گاور بەڵکو بمپارێزێ خوایش ئەم ئایەتەی رەوانە کردو رونی کردەوە کە ئەوە هەوڵێکی نەزۆکەو نابێ خاوەن باوەڕ شتی وا بکات، هەندێکیش دەڵێن: دەربارەی عەبدوڵا ی کوڕی ئوبەی موناڤق دابەزیوە کە وتی: لە گۆڕانی زەمان دەترسمو هەرگیز دەست ناکێشمەوە لە دۆستایەتی جولەکە.

(٥٣) ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە دەڵێن: ئا ئەوانە مەگەر کەسانێك نەبوون کە سوێندی گەورەیان دەخواردو دەیان وت: ئێمە لە تەك ئێوە داین کەچی دەرکەوت درۆ دەکەنو لە تەك دەستەو بەستەی ترنو دورن لە موسڵمانان، خۆ کردارە چاکەکانیان هەڵوەشایەوەو هیچیان بەدەستەوە نەما ، جا بون بە مرۆڤێکی زیان لێ کەوتو. ئەمە چ بۆ دنیا بێت چ بۆ دوا رۆژ دەگونجێت. الله وا جارێکی تر بانگی باوەڕداران دەکاتو دەفەرموێ:

(٥٤) ئەی باوەڕداران ئەگەر هەر کەس لەئێوە پاشگەز ببێتەوە لە ئایینەکەی خۆی ئەوە بەم زوانە الله گەلێك دەهێنێت کە خوا ئەوانی خۆش ئەوێتو ئەوانیش خوای خۆیان خۆش دەوێت کە لەگەل باوەڕداراندا زۆردڵ نەرمو بێ دەعیەوفیزنو بەرامبەر بە کافران زۆر عەزیزو دڵ رەقن، ئەمانە جیهاد دەکەن لە رێگای خواداو لە لۆمەی لۆمە کەران ناترسن. بە راستی موسڵمانی موجاهد ، چونکە هەمیشە هەر لە خەباتو تێکۆشان دایەو کەمتر بیر لە سودی دنیایی دەکاتەوە خەڵکی بە تایبەت خزمانی خۆی سەدان ناوو ناتۆرەی پێوە دەنێن ، بەڵام ئەوانەی کە جێگای رەزامەندی خوا بن بۆ ئیشی جیهادی خۆیان هەرگیز بیر لەو سەرکۆنەو تانەو تەشەردانە ناکەنەوەو خەباتو رەزامەندی خوایان لە هەمو شت بەلاوە گرنگترە ، ئا ئەو وەسفە باشانە لە هەر کەسێك دابو ئەوە بەرەکەتو هێزی خوایەو داویەتی پێیو بەو وەسفە جوانانە نەخشاندویەتی، الله بەهەرەو نیعمەتەکانی فرەوانەو زانایە بەوانەی کە شایستەی ئەو نیعمەتانە بنو ئەوانەش کە شایستە نەبن، ئەبو سەعیدی خودری ئەڵێ پێغەمبەری خوا فەرموی: [illegible] / ئاگادار بن با ترسان لە خەڵك هیچ کام لە ئێوە بەرگری نەکات لە وتنی شتی راستو دروست هەر کاتێ دی یان ئامادەی بو ، چونکە بە هیچ شێوەیەك مەرگ نزیك ناکاتەوەو رۆزیش دور ناخاتەوە ئەگەر قسەی حەق بکات یان پەندو ئامۆژگاری خەڵك بکات بە قسەی گرنگو ترساندن لە خاوەن دەسەڵاتی گەورە کە الله یە. ئینجا پاش ئەوەی کە خوای داناو زانا بەرگری کردین لەوەی کە جولەکەو گاور بکەین بە دۆستو یارمەتی دەری خۆمان بانگمان دەکات بۆ ئەوەی دۆستو یارمەتی دەری خۆمان باش بناسینو دەفەرمێ:

(٥٥) دۆستو یارمەتی دەرتان هەر اللهو پێغەمبەرەکەیو ئەوانەن کە باوەڕیان هێناوە ئەوانەی کە نوێژ دەکەنو زەکات دەدەن لەحاڵێکدا کە ئەوان گەردنکەچن بۆ خوا. دەڵێن پێغەمبەرمانﷺ فەرمویەتی: [illegible] / با رەفیقایەتی بێجگە لە باوەڕ دار نەکەیتو با خواردنەکەت بێجگە لە پارێزگار کەسێکی تر نەیخوات.

(٥٦) ئەوسا ئەو کەسانەی کە خواو پێغەمبەرەکەیﷺو ئەوانەی کە باوەڕدارن بکەن بە سەرپەرستو دۆست بۆ خۆیان ئەوانە حیزبو دەستەو کۆمەڵی خودانو بەراستیش هەردەستەو حیزبو کۆمەڵی خودایشە سەر کەوتو، واتە: ئاییندە بۆ باوەڕدارانی راستەقینەیە دوژمن چ بیەوێتو چ نەیەوێت.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ٱتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ ٱلْقِرَدَةَ وَٱلْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ ٱلطَّٰغُوتَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُوا۟ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا۟ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَىٰهُمُ ٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ عَن قَوْلِهِمُ ٱلْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ ۚ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا۟ بِمَا قَالُوا۟ ۘ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ۚ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۚ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ كُلَّمَآ أَوْقَدُوا۟ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

(٥٧) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە هەرگیز ئەوکەسانەی کەوا گاڵتە دەکەن بەدینەکەتان نەیکەن بەدۆستی خۆتان. لە کێ؟ لەوانەی کەکتێبیان پێ دراوە لەپێش ئێوەدا کە جولەکەو گاورەکانن هەروەها خوانەناسەکان، وە لە خوا بترسن ئەگەر باوەڕدارن. بەڵێ پاش ئەوەی کە فەرموی ئەوانەگاڵتە بە ئاینەکەتان دەکەن سیفەتێکی تری ئەوانەمان بۆباس دەکات ودەفەرموێ:

(٥٨) خۆ هەر کاتێك کەئێوە بانگتان کردن بۆ نوێژ گاڵتەو گەمە دەکەن بەنوێژو بەوبانگەی ئێوە، ئەوەش لەبەر ئەوەیە چونکە ئەوان گەلێکی بێ عەقڵو نەزانن. جا ئەی موسڵمانان کەسێك کە خوا دەفەرموێ: بێ عەقڵو نەزانە کەی ڕەوایە کە تۆ خۆت بدەیتە دەستی؟!.

(٥٩) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئەی ئەهلی کتێب ئایا ئێوە ڕقتان لە ئێمەیەو ئێمەتان خۆشناوێ هەر لە بەر ئەوەی کە باوەڕمان هێناوە بە خواو بەوەی کە ڕەوانە کراوەتەلامانو بەوەش کە ڕەوانە کراوە لە پێشدا؟ خۆ بە بێگومان زۆربەشتان فاسقوسنوربەزێنن.

(٦٠) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئایا هەواڵی پاداشتی لەمە خراپترتان پێ بدەم لە لای خودا؟ ئایا کێ هەیە شەرمەندەو خراپتر لەو کەسەی کە ﷲ لەعنەتی لێ کرد بێو غەزەبی ڕژاندبێت بە سەریداو هەندێ لەوانی کردبێ بە مەیمونو بەرازو بەندایەتی تاغوت بکات؟ ئا ئەوانە خراپترین جێگایان هەیەو لاڕێوگومڕاترن لە ڕێگای ڕاست. جا ئایا ئەمانە حەقە گاڵتەیان پێ بکرێت یان ئێمەی باوەڕدار بە خواو بە پێغەمبەرانو تەواوی کتێبان؟ سیفەتێکی تریان باس دەکات کە ئەوانە ترسنۆکن، ڕیا بازن درۆزنو دەفەرموێ:

(٦١) خۆ هەرکاتێك دێنە لاتان دەڵێن: ئێمەش باوەڕمان هێناوە، بە حەقیقەت ئەوانە بەکافری دێنە لاتانو کاتێکیش کە دەگەڕێنەوە هەر بە کافری دەگەڕێنەوە، وە ﷲ زانایە بەوەی کە ئەوان دەی شارنەوە لە ناو دڵی خۆیاندا.

(٦٢) جا تۆ دەبینی زۆربەی ئەوان پەلە دەکەن لە تاوانو دوژمنایەتیو لە خواردنی ماڵی حەرام دا بە ڕاستی ئیشێکی خراپ دەکەن.

(٦٣) ئەوە بۆچی خوا پەرستانو زانایان بەرگری ناکەن لەو گوناهانەی کە گەلەکەیان دەیڵێنو لەو ماڵە حەرامانەی کە دەیخۆن بە ڕاستی ئەو زانایانە ئیشێکی خراپ دەکەن. ئەمە ئەگەر چی بۆ خوا پەرستانو زانایانی جولەکەو گاورە، بۆ ئەم گەلەیش هەروایەو دەبێ هەمومان هەوڵ بدەین کە بە گوێی فەرمانی خواو پێغەمبەرﷺ بکەینو لە بەرامبەرئیشە خراپەکان دا بێ دەنگ نەبین پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] [illegible] / هیچ پیاوێك نیەکە لە ناو گەلێك دابێت کەتاوانی تێدا بکرێت لەحاڵێکدا کەبتوانن بیگۆڕنو نەیگۆڕن مەگەر خوا ئەو گەلە دوچاری سزایەك بکات بەر لەوەی بمرن. سیفەتێکی تری پیسی جوەکانمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٦٤) جوەکان دەیان وت: دەستی خوا بەستراوە ، خوا شت نادات بە خەڵكو ڕزقی خۆی گرتوەتەوە ، دەستی خۆیان بەستراوەو نەفرین لێ کراون بە هۆی ئەو قسە خراپەی کە کردیان، نەخێر وانیە بەڵکو هەردوو دەستی خوا بلاوەو دەبەخشێت چۆنی ئارەزۆ لێ بێت ، وەبەراستی گەلێك لەوان بە بۆنەی ئەوەی کە ڕەوانە کراوەتە لای تۆ لە لایەن پەروەردگارتەوە لە بەر ڕقو ڕژدیان زیاتر بەرەو سەرکەشیو کافر بون چوون، ئەم قسەو کردارە ناپەسندەی ئەوان بو بە هۆی ئەوە کە خوا دەفەرموێ: ئێمەش دوژمنایەتیو ڕقو قینمان خستە نێوانیانەوە هەتا قیامەتو هەر کاتێك ئەوان ئاگری شەڕیان هەڵ دەگیرساند ﷲ ئەو ئاگرەی دەکوژاندەوە ، واتە: هەمیشە دەیانەوێت شەڕ لە نێوانی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَٰهُمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ (٦٥) وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُواْ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُواْ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ۚ مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ (٦٦) ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ (٦٧) قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُواْ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ (٦٨) إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (٦٩) لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُواْ وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠)

موسڵمانان دا دروست بکەن‌و هەمیشە هەوڵی ئەوە دەدەن کە لە سەر ئەم زەویەدا خراپەو ئاشووب بەرپا بکەن ، بە راستی خوا خراپەکارانی خۆش ناوێت. ئەوەتە هەمیشە فرت‌و فێڵی ئەو خراپکارانە ئاشکرا دەکات‌و رسوایان دەکات. ئینجا دەفەرموێ:

(٦٥) جا ئەگەر ئەهلی کتێب باوەڕیان بهێنایەوەو لە خوا بترسنایە بەراستی ئێمە هەمو خراپەی ئەوانمان دا دەپۆشی‌و لێیان خۆش دەبوین، وە بەراستی ئەمان خستنە ناو بەهەشتانی نازوو نیعمەتەوە. ئەمە وەڵامی سوێندێکی لابراوە واتە سوێند بێ لە هەمو گوناهیان خۆش دەبوین‌و دەمانخستنە ناو ئەو بەهەشتەوەو دەگەیشتن بە هەمو ئاواتی خۆیان.

(٦٦) خۆ ئەگەر ئەوان بە گوێی تەوراتیان بکردایە لە کاتی خۆی دا و لە پاشان بە گوێی ئینجیلیان بکردایە و بە گوێی ئەوەیان بکردایە کە رەوانە کراوەتە لای ئەوان لە لایەن پەروەردگاریانەوە کە ئەم قورئانەیە، ئەگەر ئەمانەیان بکردایە بەراستی ﷻنیعمەتی خۆی لە سەرەوەو لە خوارەوە بۆ دەرژاندن ئەمەیان نەکرد، بەڵام هەمویان وەکو یەك نین بەڵکو لە ناو ئەواندا کۆمەڵێکی باش هەیە کە بە گوێی ﷻ دەکەن، وە زۆربەیان ئیشی خراپ دەکەن. ئەمەش تێمان دەگەیەنێت کە ئەگەر هەمو خەڵك روبکەنە خواو ئایینی حەق‌و عیبادەت بکەن ﷻنیعمەتەکانی خۆی فرەوان دەکات‌و هەرزانی‌و خۆشی دەهێنێت هەروەك لە فەرمودەی پێغەمبەری خوادا ﷺ هاتوە کاتێك کە عیسا دێتە خوارەوە چل ساڵ حوکم دەکات، چونکە ئەو کاتە هەمویان زیکری خواو بەندایەتی راستەقینە دەکەن ئەو کاتە ﷻتەنانەت ژاری مارەکان لا دەبات‌و منداڵ لە گەل ماردا یاری دەکات هەتا شیری شیرداران زۆر دەبێت کە شیری بزنێك بەشی بنەماڵەیەك دەکات‌و شیری مانگاو وشتریش بەشی تیرەو هۆزێك دەکات‌و هەنارێك بەشی چەند کەس دەکات واتە هەرزانی‌و گرانی‌و خۆشی‌و ناخۆشی بە هۆی خۆمانەوەیە ، ئینجا ﷻدەفەرموێ:

(٦٧) ئەی نێراوی خوا رایگەینە ئەوەی کە ناردومانەتە لات، وە ئەگەر هات‌و وات نەکردو بچوکترین شتت رانەگەیاند ئەوسا هەروەکو هیچت لەو پەیامە رانەگەیاند بێت ئاوایە ، وە لەکەس مەترسە چونکە ﷻ دەتپارێزێت لە خەڵك. دەڵێن: کاتێك کە ئەم ئایەتە دابەزی حەرەسی هەبو کە لە ناو چادرێکا بو سەری هێنایە دەرو چەند کەسێك لە یارەکانی لە دەورو بەری چادرەکەدا بوون‌و فەرموی بڕۆنەوە من لەم ڕۆ بە دواوە هیچ پێویستیم بە نیگابان نیەو ﷻخۆی دەمپارێزێ لە خەڵك بە بێگومان کە ﷻ رێنمایی گەلی کافران ناکات. چونکە ئەوان کافرن‌و ئەگەر کافران زاڵ ببن بە سەر پێغەمبەرداﷺ مانای وایە ئاینەکەی خوا دەفەوتێ، خوا ناوی پێغەمبەرمان بە پەیامبەر ناو دەبات‌و پێغەمبەریش ﷺ هیچی نەشاردوەتەوەو ئەو ئایینەی هەمو راگەیاندوە. ئەمەش دەمکوتێکی توندە بۆ شیعەو هەموو بیدعەچییان.

(٦٨) پێیان بڵێ: ئەی ئەهلی کتێب بە راستی ئێوە لە سەر هیچ شتێك نین هەتا بە گوێی تەورات‌و ئینجیل‌و ئەوەی کە رەوانە کراوەتە لاتان لە لایەن پەروەردگارتانەوە کە قورئانە نەکەن ، وە بە راستی زۆرێك لەوان بە بۆنەی ئەوەی کە رەوانە کراوەتە لای تۆ لە جیاتی باوەڕ هێنان زیاتر لە سنور دەرچون‌و کافرتر بوون ، واتە: هەروەکو بو بە مایەی خێر بۆ باوەڕداران بوو بە مایەی شەڕ بۆ ئەهلی کتێب جاکەوابو تۆ نارەحەت مەبەو خەفەت مەخۆ لە سەر بەدبەختی‌و سەر شۆڕی کافران. ئینجا ﷻ سەبارەت بە باوەڕ داران دەفەرموێ: :

(٦٩) بێگومان ئەوکەسانەی کە باوەڕیان هێناوە بەم ئاینەی پێغەمبەرمانﷺ وە ئەوانەی کە جولەکە بوون لە کاتی خۆی‌و لە سەر ئاییی موسا بوون‌و راستیان کردوەو ئەوانەی کە لایان داوە لە هەمو شتێکی خراپەو بەتاڵ‌و ئایینێکی سەربەخۆیان نەبوە، بەڵام هەرچیان بە چاك زانیوە ئەنجامیان داوەو ئەوکەسانەی کە ئاینی مەسیحیان لە سەردەمی خۆیدا بە رێکوپێکی گرتوە هەر کام لەو ناوانە کە باوەڕیان هێنابو بە خواو بە رۆژی قیامەت‌و ئیشی باشی کردوە ئیتر ئەوانە هیچ ترسێکیان نیە لە رۆژی قیامەتدا وخەم ناخۆن. واتە خوای میهرەبان تەماشای ناوو ناتۆرە ناکات تەماشای

دڵ‌و کردار دەکات هەر کەسێك باوەڕی راستەقینەی هەبوو ئیشی چاکی کرد خوا پاداشتی دەداتەوە بە چەندین بەرامبەر زیاتر لە کارو کۆششەکەی خۆی‌و ستەم لە هیچ بەندەیەکی ناکات. جارێکی تر ﷲ بادەداتەوە سەر جوەکان‌و دەفەرموێ:

(٧٠) بە راستی ئێمە پەیمانێکی بتەومان وەرگرت لە کوڕانی یەعقوب‌و رەوانەمان کرد بۆ لای ئەوان پێغەمبەران، بەڵام هەر وەختێك پێغەمبەرێك دەهاتە لایان‌و ئامۆژگاری دەکردن بە شتانێك کە بە ئارەزۆی ئەوان نەبو، ئاشکرایە کە ئەوان هەرگیز راستیان نەویستوە ، جا هەر بۆیە ئەوان هەندێك لەو پێغەمبەرانەیان بە درۆ دەخستنەوەو کۆمەڵێکیشیان دەکوژن. نافەرموێ: ﴿فریقا قتلوا﴾ تا وا پیشان بدات کەوا ئێستەو لە مەولا ئەو کارە دەکەن‌و کارەساتەکە دێنێتە بەر چاو کە ئەمە بەشێکە لە ڕەوان بێژی قورئان کە شتی رابردوو دێنێتەوە بەر چاوو باسی دەکات بەڵێ ئەم جولەکە تاوانبارانە ئەم ئیشە پڕ مەترسی‌و تاوانبارانەیان دەکرد.

(٧١) وایان دەزانی کە بەمە دوچاری هیچ بەڵایەك نابن جاهەم کوێر بوون‌و هەم کەڕ لە پاشان تۆبەیان کردو ﷲ تۆبەی لێ وەرگرتن پاشان دووبارە زۆربەی ئەوان لە بیستن‌و بینینی حەق‌و راستی کوێرو کەڕ بونە وەﷲ بینەرە بەو ئیشەی کە ئەوان دەیکەن. جا ﷲ پاش ئەوەی کە هەندێ لە رەوشتە ناپەسندانەکانی جولەکەی باس کرد وا باسی هەندێ بیرو راو قسەی نابەجێی گاورەکانیش دەکات‌و دەفەرموێ:

(٧٢) بەراستی کافرن ئەوانەی کە دەیان وت: خوا بریتیە لە عیسای کوڕی مەریەم‌و عیسایش وتی: ئەی کوڕانی یەعقوب عیبادەتی خوا بکەن کە پەروەردگاری من‌و پەروەردگاری ئێوەشە ، بەبێگومان هەر کەسێك هاوبەشی دانێ بۆ ﷲ، ئەوسا بەحەقیقەت ﷲ یش بەهەشت قەدەغە ئەکات لەو کەسەو جێگای ئاگری جەهەنمە. پێغەمبەرمانﷺ کابرایەکی ناردو فەرموی: جاڕ بدەو بڵێ: [illegible]/ ئاگاداربن بە راستی ناچێتە بەهەشت مەگەر موسڵمان بێت} واتە: پێغەمبەران هەمویان یەك دەنگن لەوەدا کە موشریك ناچێتە بەهەشتەوە . وە بەم ئیشە نارەوایە دەبن بە ستەمکار، وەبۆ ستەمکارانیش هیچ یارمەتی دەرێك نیە. وە لە سورەتی نیسا لە دوو شوێن دا فەرموی ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ ﴾ / بەبێگومان خوا خۆشنابێت کە هابەشی بۆ دابنرێت﴾ بە راستی هاوبەشی دانان ستەمێکی ئێجگار گەورەیە وەکو خوا لە سورەتی (لقمان /١٣) لە سەر زمانی لوقمان بۆمان تۆمار دەکات‌و دەفەرموێ: ﴿جا

وَحَسِبُوٓاْ أَلَّا تَكُونَ فِتۡنَةٞ فَعَمُواْ وَصَمُّواْ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ ثُمَّ عَمُواْ وَصَمُّواْ كَثِيرٞ مِّنۡهُمۡۚ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ (٧١) لَقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَۖ وَقَالَ ٱلۡمَسِيحُ يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمۡۖ إِنَّهُۥ مَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ ٱلۡجَنَّةَ وَمَأۡوَىٰهُ ٱلنَّارُۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ أَنصَارٖ (٧٢) لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٖۘ وَمَا مِنۡ إِلَٰهٍ إِلَّآ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۚ وَإِن لَّمۡ يَنتَهُواْ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٧٣) أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسۡتَغۡفِرُونَهُۥۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ (٧٤) مَّا ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ إِلَّا رَسُولٞ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِ ٱلرُّسُلُ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٞۖ كَانَا يَأۡكُلَانِ ٱلطَّعَامَۗ ٱنظُرۡ كَيۡفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ ٱلۡأٓيَٰتِ ثُمَّ ٱنظُرۡ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ (٧٥) قُلۡ أَتَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا نَفۡعٗاۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ (٧٦)

بیر بکەرەوەو باس بکەن ئە کاتەی کە لوقمان بە کوڕەکەی وت کە ئامۆژگاری دەکرد: ئەی کوڕی خۆم هاوبەش دانەنێیت بۆ خوا بە راستی هاوبەشی دانان ستەمێکی زۆر گەورەیە﴾ ئەوەتە پێغەمبەرمان ﷺ لە یەکێ لە پاڕانەوەکانی دا دەفەرموێ: {ئەی خوایە بە راستی من پەنا ئەگرم بە تۆ لەوەی کە هاوەڵت بۆ دابنێم‌و خۆم بزانم ، وەداوای لێ بوردنت لێ دەکەم بۆ ئەوەش کە خۆم نەزانم} ئەم بەشەیان لە گاورەکان دەیان وت: هەر عیسا خوایەو بەشێکی تریان خوایان بە سێ دەزانی‌و مەریەم‌و عیسای کوڕی مەریەمیان بە دوو خوا دادەنا، خوایش دەمکوتیان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٧٣) بە راستی کافر بوون ئەو کەسانەی کە وتیان: ﷲ سێ هەمی سێ کانە ، واتە: خواو عیساو مەریەم، وە جگە لەیەك خوای تاك‌و تەنها کە ﷲ یە هیچ خوایەکی تر نییەو ئەگەر واز نەهێنن لەوەی کە دەیلێن با چاك بزانن کە سزایەکی دەردناك پێیان دەگات‌و ئازاریان دەدات لە رۆژی دوایداو کۆت‌و زنجیر دەکرێن‌و دەخرێنە ناو ئاگرەوە. ئینجا ﷲ بە شێوەیەکی زۆر جوان بانگیان دەکات‌و دەفەرموێ: :

(٧٤) ئایا ئەوان هەروا سور دەبن لەسەر خوانەناسی‌و ناگەڕێنەوە بۆ لای خوای خۆیان‌و داوای لێ خۆشبونی لێ بکەن؟ بە راستی خوا خوایەکی لێ بوردەو میهرەبانە بەرامبەر مرۆڤەکان. واتە با تەوبە بکەن‌و بگەڕێنەوە بۆ لای خواو داوای لێ خۆشبونی لێ بکەن، بە

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُواْ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓاْ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّواْ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّواْ كَثِيرًا وَضَلُّواْ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُواْ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُواْ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨١﴾ ۞ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلْيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

راستی ئەمە نیشانەی سۆزو میهرەبانی خوایە بەرامبەر بە بەندەکانی لە گەل ئەو تاوانە گەورەیەدا کە عیساو مەریەم بە خوا دەزانن‌و دەیانکەن بە هاوەڵی خوا کەچی خوا هەڵیان دەنێت بۆ تەوبە کردن؟ ئینجا دەفەرموێ:

﴿٧٥﴾ عیسای کوڕی مەریەم بێجگە لەوەی کە پێغەمبەرێکی خوایە شتێکی تر نیە کە بەراستی پێغەمبەرانێك پێش ئەو چۆوون ئەویش وەکو ئەوان وایەو دایکیشی ئافرەتێکی راستگۆبووەو بێ باوك پەیدا بوە کە هەردووکیان خواردنیان دەخواردو کەسێکیش کەخۆراك بخوات ناگونجێت کە خوا بێت، چونکە خوا پێویستی بە خۆراك نیە، راستیش ئەوەیە کە پێغەمبەران تەنها لە پیاوان بوە، کەواتە مەریەم وەلیە نە پێغەمبەر، دەی تەماشا بکەو بزانە چۆن نیشانەکانی خۆمان رۆشنی دەکەینەوە بۆیان؟ لە پاشان تەماشاش بکە کەئەوان چۆن وا درۆ هەڵدەبەستن بە دەم ئێمەوە؟!

﴿٧٦﴾ پێیان بڵێ: ئایا بێجگە لە خوا شتانێك دەپەرستن؟ کە نە خاوەنی زیانێکن‌و‌نە خاوەنی سودێکن بۆتان؟! ئەگەر ژێیر بونایە شتی ئاوەهاتان نەدەکرد، وە بە راستی خوا هەر خۆیەتی بیسەر و زانەر بۆ وتارو کردارەکانتان.

﴿٧٧﴾ پێیان بڵێ: ئەی ئەهلی کتێب زیادەڕەویی مەکەن لە ئایینەکەتان داو شتێکی ناڕەوا نەڵێن کە ئایینەکەتان نەیوتبێت‌و دوای ئارەزۆکانی گەلێك مەکەون کە ئەوان خۆیان هەر لەپێشدا گومراو سەر لێ شێواوبوون‌و زۆر خەڵکشیان گومڕا کردوەو خۆیشیان لە راستە شەقامی ئیسلام‌و ئایین لایان داوەو گومڕا بون. بەداخەوە ئەمڕۆ دەبینین سەدەها سونەتی راستەقینەی پێغەمبەرﷺو دەیان فەرز تەرك کراوەو کەس بە خەیاڵیدا نایە وەك ئەوەی هیچ روی نەدابێت ، وە سەدەها بیدعەتیان بە ناوی ئایینەوە بڵاو کردوەتەوەو رەواجی پێ دەدەن‌و خەڵکی پێوە خەریك دەکەن‌و هەندێ جاریش خەرجی زۆری بۆ دەکەن، ئەگەر خوا ناسێکی راستەقینەو دڵسۆز بە خواو بە ئایین‌و لە پاشان دڵسۆز بە گەل‌و نەتەوەی وتی: ئەوە شتێکی داهاتوەو ئەوەندە خۆتانی پێوە خەریك مەکەن لە لای ئەم نەزانی خۆ بە زانا زانە دنیا کاول دەبێت‌و ئاسمان‌و زەوی بە وێرانی دەبینێ‌و لە هیچ تانەو تەشەرێکی ناڕەوا سڵ ناکات‌و دەیان بەڵگەی خۆ پەسەند بۆ نەزانان کەڵەکە دەکات‌و نەزانانی پێ رازی دەکات ئیتربیر لەوە ناکاتەوە کە چ تاوانێکی گەورەی ئەنجام داوەو بە ناو دینەوە یا لە دین دەرچووە یان خەریکە دەردەچێت، پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / [illegible] / لە سنوری خۆم دەرم نەکەن وەکو گاورەکان عیسای کوڕی مەریەمیان لە سنوری خۆی دەرکرد من بێجگە لەوەی کە بەندەی خوداوەندم‌و رەوانە کراوی ئەوم شتێکی تر نیم}

جا تۆ ئەگەر راست دەکەیت‌و پێغەمبەرت خۆش دەوێت کە خۆشویستنی ئەرکی سەر شانی هەمو موسڵمانێکە وەرە بە گوێی بکەو شتی تازە دامەهێنە ئەوەی زەمانی ئەو دین نەبو بێت هەتا قیامەت دین نیە ، رەبیعی کوڕی ئەنەس دەڵێت: بە راستی هی وا هەبوە کە ماوەیەك بە گوێرەی سونەتی پێغەمبەرﷺ ئیشی کردوە جا شەیتان هاتوەتە لای‌و پێی وتوە تۆ هەر خەریکی شتێکی کە پێش تۆ کراوە کەواتە ئەوەندە وشك مەبە لە سەری، تۆ دەبێ شت دابهێنیت. وەك ئەمڕۆ دەڵێن: دەبێ ئیبتکارات هەبێت‌و خەڵك بانگ بکە بۆی ئەویش وای کرد لە پاشان زانی کە شتێکی خراپی کردوە، ویستی پەشیمان ببێتەوەو وازی لەو دەسەڵات‌و سەروەتە هێناو خەریکی بەندایەتی بووەوە چەند رۆژێك سەرگەرمی بەندایەتی بو جارێکی تر هاتنەوە لای‌و پێیان وت: ئەگەر تۆ خۆت پەشیمان بویتەوەو تەوبەت کردوە لە نێوان خۆت‌و خوادا نزیکە خوا لێت وەرگرێت ئەی چی بە فلان‌و فیسار دەکەیت کە تۆ کاتی خۆی تێکت داون‌و ئێستا مردون؟ کەواتە تەوبە بەهیچ شێوەیەك بۆ تۆ نیە. ئیبنو ئەبی حاتەم دەڵێت سەبارەت بەو کەسانەو وێنەیانە ئەم ئایەتە کە دەفەرموێ: ﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُواْ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ﴾ جا با ئێمەش

بیر لە خۆمانو بەرنامەکانمان بکەینەوەو نەبین بە هۆی گومڕا کردنی خۆمانو خەڵکیش ئەوەتە ﷲسەبارەت بەو زانایانە دەفەرموێ:

(٧٨) نەفرین کرا لەو کەسانەی کە کافر بوون لەنەوەی ئیسرائیل لە سەر زمانی داودو عیسای کوڕی مەریەم، چونکە سەرپێچی فەرمانی خوایان کردو دەست درێژ کار بون.

(٧٩) بەرگریان نەدەکرد لەو ئیشە خراپانەی کە دەیانکرد بە ڕاستی ئیشێکی زۆر خراپیان دەکرد. جا با ئێمەش تەماشا بکەینو بزانین بۆ خوا نەفرینی کرد لەو زاناو خوا ناسانەی ئەو گەلە؟ چونکە ئیشی خراپ دەکراو زاناو خاوەن هێزەکان بەرگریان نەدەکرد ئایا بۆ ئەم سەردەمەی ئێمەو لە ناو ئەم خەڵکەی ئەمڕۆدا ئەو هەمو ئیشە خراپە دەکرێتو ئێمە لێی بێ دەنگین ئەگەر قورئان ئێستە بهاتایە خوارەوە چی بە ئێمە دەفەرمو؟ جا پێویستە بیر لە حاڵی خۆمان بکەینەوەو بزانین کە ئێمە واین لە لێواری ئاگرێکی زۆر پڕ مەترسیدا کە ئاگری جەهەنمە، پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible]

هەر کەسێ ئیشێکی خراپی دی با بەدەست بیگۆڕێت، وە ئەگەر بە دەست نەیتوانی با بە زمان بیگۆڕێت، وە ئەگەر بە زمان نەیتوانی با بە دڵ ڕقی بێ لەو ئیشەو ئەمەش لاخواروی باوەڕە، ئینجا دەفەرموێ:

(٨٠) تۆ دەبینی زۆربەی ئەوان ئەو کەسانەی کە خوانەناسن دەکەن بە دۆست بۆ خۆیان بە ڕاستی شتێکی پیسە کەنەفسیان بۆیان جوان دەکاتو پێشکەشیان دەکات ، کە دەبێ بەهۆی ئەوە کە ﷲ ڕقی لێیان هەستێتو لە ناو سزادا بمێننەوە بۆ هەمیشە. گەرچی مەبەستی جولەکەو گاورەکانە یان مونافقەکانی سەردەمی پێغەمبەرمانەﷺ، هەروا ئەم ئایەتە بۆ هەر موسڵمانێکە کە ئەو ئیشە بکاتو بێ باوەڕان بکات بە دۆستو یارمەتی دەری خۆی، ئینجا ڕێنماییان دەکات کە چی بکەنو دەفەرموێ:

(٨١) خۆ ئەگەر ئەوان باوەڕیان بهێنایە بە خواو بە پێغەمبەر ﷺ و بەوەی کە ڕەوانە کراوەتە لای ئەوپێغەمبەرە ﷺ هەرگیز ئەو کافرانەیان نەدەکرد بە دۆستو سەرپەرستی خۆیان بەڵام زۆربەیان لە سنور دەرچوونو سنوری ڕاستیو ئاینیان بەزاندوە وکەمێکی بەسەلامەتی ماوەتەوە. ئەی ئەمڕۆ لە وڵاتی ئیسلامیدا ئەوکردارە نامۆیە ئەنجام نادرێت؟! وە ئایا کەس سڵی لێ دەکات؟! ئینجا دەفەرموێ:

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

(٨٢) ئەی محمدﷺ سوێند بە گەورەیی خۆم دوژمن ترین کەس بۆ ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە جولەکەو ئەو کەسانەن کە هاوبەشیان بۆ خوا داناوەونزیکترین کەس بۆ دۆستایەتی لە نێوان خەڵکا سەبارەت بەوانەی کە باوەڕیان هێناوە ئەو کەسانەن کە خۆیان بە گاور دادەنێن چونکە لە ناو ئەوان دا زانایانو گۆشە گیرهەیەو ئەوان خۆیان بە گەورە ناگرن. لە ڕاستی دا چوار شت دەبێت بە هۆی لادان لە ئایینو دژایەتی کردنیو بە سوک تەماشا کردنی پەیڕەوانی: **یەکەم** ـ نەزانی (الجهل). **دووهەم** ـ خۆشەویستی دنیا. **سێهەم** ـ حەسودی. **چوارەم** ـ خۆ بە گەورە گرتن. گاورەکان زانایان هەبو ، وە لە ناو ئەوانیشدا کەسانێك هەبون کە بە تەواوی وازیان لە دنیا دەهێناو هەر خەریکی بەندایەتی دەبون، واتە: لە نەزانیو دنیا ویستیو خۆ بە گەورە گرتن دور بوون بۆیە زووتر باوەڕیان دەهێناو ڕێزیان لە ئایین دەگرت ، ئەوە بوو نەجاشی چۆن ڕەفتاری کردلە تەك یارە کۆچەریەکانی حەبەشەدا وموقەوقیس چۆن وەڵامی نامەی پێغەمبەری ﷺ دایەوە، بەڵام جولەکە چەندین جار هەوڵی کوشتنی پێغەمبەریان داو سیحریان لێ کرد و بەدژی ئەو هاوکاری بت پەرستانیان دەکرد ، بۆیە خوا سەبارەت بە گاور دەفەرموێ:

(٨٣) خۆهەر کاتێك کە دەیبیسن ئەوەی کە ڕەوانە کراوەتە لای پێغەمبەرﷺ و گوێیان لە قوئان دەبێت تۆ دەبینی چاویان فرمێسکی پێدا دێتە خوارەوە لە بەر ئەو ڕاستییەی کە

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ فِي ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِ وَيَصُدَّكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَٱحۡذَرُواْۚ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٞ فِيمَا طَعِمُوٓاْ إِذَا مَا ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّأَحۡسَنُواْۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَيَبۡلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلصَّيۡدِ تَنَالُهُۥٓ أَيۡدِيكُمۡ وَرِمَاحُكُمۡ لِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٩٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡتُلُواْ ٱلصَّيۡدَ وَأَنتُمۡ حُرُمٞۚ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآءٞ مِّثۡلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحۡكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدۡلٖ مِّنكُمۡ هَدۡيَۢا بَٰلِغَ ٱلۡكَعۡبَةِ أَوۡ كَفَّٰرَةٞ طَعَامُ مَسَٰكِينَ أَوۡ عَدۡلُ ذَٰلِكَ صِيَامٗا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمۡرِهِۦۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَۚ وَمَنۡ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنۡهُۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

ناسیویانەو دەزانن کە ئەوە حەق‌و راستە، جا دەڵێن ئەی پەروەردگارمان ئێمە باوەڕمان هێناوەو بمان نوسە لە گەڵ ئەو کەسانەی کە شایەتن کە ئۆمەتی محمدە ﷺ ، چونکە ئەوان لە کتێبی خۆیاندا باسی ئەم پێغەمبەرەیان بۆ کراوەو دەزانن کە ئەمە چەند پایە بەرزە لە لای خواو لە سەروی هەمو ئۆمەتەکانی ترەوەیەو دەڵێن :

﴿٨٤﴾ بۆ دەبێ کەئێمە باوەڕ نەهێنین بە خواو بە ئەوراستییەی کە هاتوتە لامان لە گەڵ ئەوەدا کە ئێمە بە تەماین کە پەروەردگارمان بمانخاتە ناو گەلی ساڵح‌وچاکانەوە؟

﴿٨٥﴾ جا بە هۆی ئەوەی کە بەو شێوە باوەڕیان هێنا خواش پاداشتی ئەو هەڵوێست‌و قسەجوانانەی پێدانەوە بە بەهەشتانێك کە لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا چەندین جۆگە دەڕوات کەبۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوەو ئەوەیە پاداشتی چاکەکاران. جا ئەو موژدەیە بۆ هەمو کەسێکی چاکە لە هەمو سەردەمێکدا ئەگەرچی لێرەدا سەبارەت بەو گاورانە دابەزی وە، چونکە هۆی دابەزین شتی گشتی تایبەت ناکات وتراوە:" [illegible] کەڵك لە گشتی وشە وەردەگیرێت نەك لە تایبەتی هۆکە". ئینجا اللہ پاش باسکردنی پاداشتی باوەڕ داران باسی سزای بێ باوەڕان دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿٨٦﴾ ئەو کەسانەی کە کافرو بێ باوڕن بە نیشانەکانی ئێمە ئەوانە رەفیقی دەستە ملی ئاگری جەهەنمن.

﴿٨٧﴾ دەگێڕنەوە دەڵێن: هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە ئەوە بو کە کۆمەڵێك لە یارەکانی پێغەمبەری خواﷺ بۆ زیاتر بە ندایەتی کردن هەندێکیان بڕیاریان دا کە ژن نەهێنن‌و هەندێکیان ، وتیان: گۆشت ناخۆین‌و هەندێکیان وتیان ناخەوین لەسەربەرە، جا ئەم هەواڵە گەیشتە پێغەمبەرمانﷺو ناردی بە دوایانداو هاتن‌و فەرموی: ئێوە ئاوەهاتان وتوە؟ وتیان: بەڵێ. پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / بەڵام من شەو نوێژ دەکەم‌و ئەیشخەوم‌و رۆژو دەگرم‌و هەندێ جاریش بە رۆژو نابم‌و ژن دەهێنم ئەوسا هەر کەسێك لە رەوشتی من لابدات لەمن نیە} جا خوا دەفەرموێ: ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە قەدەغە مەکەن لە سەر خۆتان ئەو شتە پاکانەی کە خوا حەڵاڵی کردوە بۆتان‌و لە سنور دەرنەچن‌و چیتان بۆ دانراوە ئاوەها بکەن نە زیادو نەکەم لە بڕیاری حەڵاڵ‌و حەرام لا نەدەن بە راستی خوا دەست درێژی کەران‌و سنور بەزێنانی خۆش ناوێت. ئینجا اللہ دەفەرموێ:

﴿٨٨﴾ بخۆن لەوەی کەخوا پێیداون ئەوەی کە حەڵاڵەو پاکە واتە پێویستە لە خواردندا دووشت لە بەر چاو بگیرێت: **یەکەم** - حەڵاڵ بێت. **دووهەم** - پاك بێت. بۆ نمونە: لوقمەیەکی حەڵاڵ ئەگەر کەوتە ناو هەندێ شتەوە کە تەبیعەت نەیبات حەق نیە بخورێت یان شتێکی حەڵاڵ وەکو بزن مژەو کوللە هەرچەندە حەڵاڵن، بەڵام کەسێ نەیخوارد بێت‌و بێزی لێ ببێتەوە با نەیخوات، چونکە ئەگەر چی حەڵاڵە بەڵام بۆ ئەوان چاك ([illegible]) نیە، ئینجا دەفەرموێ: جا بترسن لەو خوایەی کە ئێوە باوەڕتان پێی هەیەو نە حەڵاڵ حەرام بکەن‌و نە حەرام بە حەڵاڵ دانێن چونکە هەردوو تاوانن‌و دەست درێژیە لە سەر مافی پەروەردگار، چونکە هەر ئەو مافی حەڵاڵ‌و حەرامکردنی هەیە ﴿أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُ﴾ الأعراف: ٥٤ / ئاگادار بن تەنها بۆ خوایە دروستکردن‌و هەر بۆ ئەویشە فەرمان﴾ ئینجا اللہ یاسای سوێندمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿٨٩﴾ خوای میهرەبان تۆڵەتان لێ ناسێنێ لە سەر سوێندێك کە لە خۆیەوەیەو بە دەمتاندا دێت‌و مەبەستتان سوێند خواردن نییە وەك (نەوەڵلا و ئەرێ وەڵلا) بەڵام خوا حیسابی سوێندێکتان لە سەر دەکات کە بە دڵ دەتانەوێ سوێند بخۆن‌و بڕیار بدەن‌وئینجا سوێند بخۆن، جا ئەو سوێندە ئەگەر بۆ ئیشێکی رەواو دروستبو نابێ بیشکێنن، وە ئەگەر بۆ شتێکی نادروستبو وەك ئەوە کابرا

سوێند بخوات کە قسە لەتەك باوکیا نەکات ئەوە دەبێ سوێندەکەی بشکێنێ ، وەئەگەر سوێندەکەی لە سەر شتێکی موباح خواردو ویستی بیشکێنێ ئەم دوو بەشە دەبێ تۆڵەی سوێند شکانەکە بدەن کە تۆڵەکەیشی بریتیە لە خواردنی دە هەژار لەناوەڕاسترین ئەو خواردنەی کە دەیدەن بە منداڵو خێزانی خۆتان واتە خواردنێکی نەزۆر لەڕو نە زۆر قەڵەو یان لیباسیان بۆ بکڕێت، واتە: لیباسی دە فەقیر لیباسیش ئەوەیە کە بەدەنیان داپۆشێو بتوانن نوێژی پێ بکەن یان بەندەیەك ئازاد بکەن ، جا کابرا خۆی سەرپشکە لە ئەنجام دانی یەکێك لەو سێ شتانە هەر کامیان ئەنجام بدات باشە، بەڵام ئەگەر توانای ئەنجام دانی هیچ کامیانی نەبو ئەوە سێ ڕۆژ ڕۆژوو پێویستە لە سەری و دەبێ بیگرێ، ئینجاﷲ دەفەرموێ: ئەوەی کە باس کرا کەفارەتی سوێندەکانتانە ئەگەر شکاندتانو دەفەرموێ: کاتێك کە سوێند دەخۆن سوێندەکانتان بپارێزنو نەیان شکێنن هەر ئاوەها خوا نیشانەکانی خۆی باس دەکات بۆتان بەڵکو ئێوەش سوپاسی خوا بکەن. ئینجا ﷲ یاسای قەدەغە کردنی ئارەقو قومارو بتو سپاردنی تەقسیمات بە شتی خەیاڵی باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٩٠) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە مادە سڕکەرەکان وقومارو بتەکانو پیاڵەیاری گراوەکانی بەشکردن شتانێکی پیسن لە کردارەکانی شەیتانن دەی دوور بکەونەوە لەو کردارە پیسە بەڵکو ڕزگار ببن لە دەستی فرو فێڵی شەیتانو شەیتان سیفەتانو ڕزگار ببن لە سزاو تۆڵەی سەختی دوا ڕۆژ.

([illegible]) بە داپۆشەر دەڵێن وەك چۆن بە سەرپۆشی ئافرەت دەوترێت (خمار) ئەمیش ئەو ناوەی بۆ دانراوە، چونکە ژیری دادەپۆشێتو مەستی دەکاتو لەو کاتەدا عەقڵی بە هیچ ناشکێتو ئاگای لە خۆی نیە چی دەکاتو چی لێ دەکرێت ، جا کەی ژیرانەیە مرۆڤ بە دەستی خۆیو بە ماڵی خۆی خۆی ئاوا لێ بکات کە ببێ بە هۆی گاڵتە پێ کردنی؟ تەماشا کەن کەئیسلام چەند دڵسۆزە بۆ مرۆڤو چۆنی دەپارێزێت لە شتی عەیبەو ناشیرین ، پێویستە ئەوەش بزانین کە هەر شتێك مرۆڤ سەر خۆش بکات ئەوە ([illegible])و هەرچی مرۆڤ سەر خۆش بکات بابەسەتلێکیش بێت ئەوەقومێکیشی حەرامە، قومار بە هەمو شێوەکانیەوە حەرامو قەدەغەیە نابێ باوەڕداران نزیکی بکەونەوە تەنانەت ئەگەر لە سەر بردنەوەو دۆڕانیش نەبێت باوەڕدار مافی نزیك کەوتنەوەی نیە وەك پێغەمبەرمان ﷺ سەبارەت بە تاوڵە دەفەرموێ: [illegible] / هەر کەسێك یاری تاوڵە بکات وەك ئەو کەسە وایە کە دەستی خۆی بە گۆشتی بەرازو خوێنەکەی ڕەنگ کردبێت}ئینجا خوا زیاتر پیسی ئارەقو قومار ڕۆشن دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(٩١) شەیتان دەیەوێت دوژمنایەتی ورقوقین دروست بکات لە ناو ئێوەدا بە بۆنەی عارەقو قومارەوەو بەرگریتان بکات لە یادی خوا. دەبینی کابرا سێ سەعات بەڵکو زیاتریش خەریکی قومار دەبێتو ئاگای لە هیچی تر نامێنێت ، وە یان کابرا عەرەق دەخواتەوە چەند سەعاتێك سەر خۆشە نەك ئاگای لە نوێژ نامێنێ بەڵکو ئاگای لە خۆیشی نامێنێ دەی ئایا ئیتر ئێوە واز ناهێنن؟ دەڵێن کە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە پێغەمبەرمانﷺ فەرموی عومەرم بۆ بانگ بکەن کاتێ کە هات ئەم ئایەتەی بۆ خوێندەوە هەتا گەیشتە ﴿ فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴾ عومەر وتی[illegible] / ئەی پەروەردگارمان وازمان هێنا ئەی پەروەردگارمان وازمان هێنا" دوای ئەمە کە عومەر وتی: وازمان لێهێنا، ئینجا پێغەمبەری خواﷺ ڕۆیشت بۆ لای نادیەکەیانو ئەم ئایەتەی خوێندەوەو دەڵێن: هی وا هەبو نیوەی ئارەقەکەی خواردبویەوە هی وایش هەبو بە سەر دەمیەوە بو کە ئەم ئایەتەیان بیست ئەوەی کە بە سەردەمیەوە بو ئەوەی کە هیچی لێ نەخواردبو ئەوەی کە نیوەی کردبو هەمویان ڕژاندیان دەڵێن: ئەو ڕۆژە لە مەدینەدا ئەوەندە ئارەق ڕژا کۆڵانەکانی مەدینە لافاوی لێ هەڵئیشت جا ئەوە سیفەتی موسڵمانانی سەردەمی پێغەمبەرمانﷺ بو، موسڵمانانی پێشوو کاتێك کە خوا دەی فەرمو فلانە شت حەرامە وازیان لێ دەهێنا بەڵام بە داخەوە ئەمڕۆ هەزاران شت دەزانین حەرامەو پێیشی دەوترێت مەیکە هەر دەیکات جا ئەمە لە کوێو ئەوە لە کوێ؟ ئینجا خوای دانا دەفەرموێ:

(٩٢) پەیڕەوی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ بکەنو بترسن لە تۆڵەو سزای خودا ، جا ئەگەر ئێوە پشتتان لێ هەڵچەرخاند سا بزانن لە سەر پێغەمبەرەکەی ئێمەش تەنها ڕاگەیاندنی ئاشکرا پێویستەو هیچی تر.

عەبدوڕەحمان ی کوڕی وەعلە دەڵێ: پرسیم لە ئیبنو عەباس لە بارەی شەرابەوە ئەویش وتی: پێغەمبەری خواﷺ دۆستێکی هەبو لە سەقیف یان لە دەوس لە ساڵی فەتحدا لە مەکە هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺو کونەیەك شەرابی بە هەدیە بۆ هێنابو ،پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] /؟ [illegible] / ئەی باوکی فلانە کەس ئەی تۆ نازانی کە خوا حەرامی کردوە؟ جاکابرا ڕوی کردە خزمەتکارەکەیو وتی: بڕۆ بیفرۆشە، پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: ئەی باوکی فلانە کەس چ

دەستورێکت پێدا؟ وتی: دەستورم پێدا کە بچێت بیفرۆشێت پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ئەو کەسەی کە خواردنەوەکەی حەرام کردوە فرۆشتنەکەشی هەر حەرام کردوە، ئینجا فەرمانی پێداو لە ناو بەردەلانەکانی مەدینەدا رژێنرا}، ئیمامی بوخاریو موسلم دەگێرنەوە کە عومەری کوڕی خەتاب لە میمبەری پێغەمبەری خواﷺ لە خوتبەیەکیدا وتی: ئەی خەڵکینە ئایەتی حەرامکردنی شەراب دابەزیو ئەو کاتە شەراب لەم پێنج شتە دروست دەکرا لە ترێو لە خورماو لە هەنگوینو لە گەنمو لە جۆو. شەراب «خمر» ناوە بۆ هەر شتێك کە عەقڵ داپۆشێتو کابرا بێ ئاگاو مەست بکات، سەعد دەڵێ: چوار ئایەت سەبارەت بە شەراب دابەزیوە ئینجا پاش باسکردنی ئەو چوار ئایەتە دەڵێ: پیاوێکی یاریدەدەر خواردنێکی دروستکردو بانگی کردینو پاش خواردن شەرابمان خواردەوە پێش ئەوەی کە حەرام بکرێت هەتا سەر خۆش بوین ئینجا دەستمان کرد بە خۆهەڵکێشان یاریدەدەرەکان وتیان: ئێمە بەرێزین وکوچەریەکانیش وتیان: ئێمە بەرێزینو پیاوێکی یاریدەدەرەکان ئێسقانی چەناکەی وشترێکی بەر دەست کەوتو دای لە لوتی سەعدو کونی کرد ئیتر ئەم ئایەتە دابەزی﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ - الى - فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ ؟﴾ ئینجا کاتێ ئایەتی حەرامکردنی شەرابو قومار دابەزیو بەپیسی ناوبران داخ لە دڵانی منافقو بێ باوەڕ ئەمەیان وەك هەلێ قۆستەوەو دەستیان دایە بڵاو کردنەوەی پڕو پاگەندە بۆ لەکەدار کردنی ئایینو دروستکردنی دڵەڕاوکێ لە ناو موسڵمانان داو وتیان: ئەگەر ئەمە پیسە خۆ هەندێ لە موسڵمانان لە مەو بەر مردون یان شەهید بوون سکیان پڕ بوە لەو پیسەیەو دەبێ ئەوانە وەزعیان چۆن بێت؟ خوای داناو میهرەبانیش دەمکوتی کردنو فەرموی :

(٩٣) هیچ تاوانێك نیە لە سەر ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکیان کردوە لە سەر ئەوەی کە لەو شتە پیسەیان خواردوە لە پێش قەدەغە کردنیدا مادام تەقوایان هەبوبێتو لە خوا ترسا بنو باوەڕیان هێنا بێتو کرداری چاکیان کردبێت لە پاشان لە خوا ترسا بنو باوەڕیان هێنابێ لە پاشان لە خوا ترسا بنو چاکەیان کردبێ ، وە بەراستی خوا چاکە کارانی خۆش دەوێت. بەڵێ ئاوەها خوای میهرەبانو دانا دەمکوتی مونافقانو کافرانو هەڵپەرستان دەکاتو دڵخۆشی کەسو کاری مردو شەهیدەکانیش دەکات کە ئەمەش رەحمی خوایە بەرامبەر بە موسڵمانان ، واتە: ئەگەر هاتو کەسێك بە نەزانی گوناهێکی کرد هەر کاتێك زانیو وازی لێ هێناﷲ تۆڵەی لێ ناسێنێت، ئینجا باسی یاسایەکی ترمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(٩٤) ئەی باوەڕداران خوا تاقیتان دەکاتەوە بە شتێك لە بارەی نێچیرەکانەوە ئەو نێچیرانەی کە دەستتانو سەرە ڕمەکانتان پێیان دەگات، چونکە بچوکن یان لاوازن تاکو خوا دەری خا بۆ خەڵك کە کێ لە پەنامەکی دا لە خوا دەترسێت وکێیش لێی ناترسێت. چونکە خوا خۆی دەزانێت کێ دەترسێتو کێ ناترسێت لێی بەڵکو بەم شێوەیە ئەو زانینەی خۆی ئاشکرا دەکات جا هەر کەسێك دەستدرێژی بکات دوای ئەوەی کە ئەو حوکمەی بۆ هاتو نێچیری قەدەغە کراو راو بکات ئیتر بۆ ئەو هەیە سزایەکی دەردناك ئەمە بۆ ئەو کەسانەیە کە دەچن بۆ حەجو دەگەنە کەعبەو لە ئیحرامی حەج یان عومرەدان هەروەها ئیشارەیەکی ترە بۆ هەمو راوکەرێك ، چونکە زۆر جار راوچی هەر حەیوانێکی بۆ دەربکەوێت راوی دەکات ئیتر نازانێت ئایا دەستی دەکەوێت یان نە؟ یان لە حەیوان دەدات بەڵام لە بەر کەژ نەزران یان هەر هۆیەکی تر ناچێت سەری ببڕێو مردار دەبێتەوەو کاتێ هەستا دەیهێنێو دەیخوات کە ئەمە حەرامەو نابێ بخورێت، ئینجا خوا جەزای ئەو نێچیرانەی هەردوو حەرەم (مەکەومەدینە) باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٩٥) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە نێچیر نەکوژن لە کاتێکدا کە ئیحرامی حەجتان بەستوەو هەر کەسێك لە ئێوە حەیوانێکی حەرەم بە دەستی ئەنقەست بکوژێت ئەوسا ئەوە دەبێ تۆڵەی بداتەوە بە حەیوانێکی وێنەی خۆی لە حەیواناتی ماڵی بۆ نمونە کابرا گایەکی کێوی کوشت دەبێ گایەکی ماڵی بدات لە تۆڵەی دا، جا هەر کاتێ حەیوانێکی کوشت، ئەگەر وێنەی ئەو حەیوانە بو لە ناو حەیوانی خۆماڵدا دەبێ بیکڕێتو بیدات لە تۆڵەی ئەو حەیوانەدا کە دوو مرۆڤی دادپەروەر لە خۆتان حوکمی پێ دەکات چ لەو حەیوانانەی کە وێنەیان هەبێ یان نرخی ئەو نێچیرە لەو حەیوانانەی کە وێنەیان نەبێت ئەوەش دەبێ بگاتە کەعبەو لەو شوێنەی کە حەیوانی تێدا سەر دەبڕێت لەوێدا سەر ببڕێتو گۆشتەکەی دابەشکرێت خۆ ئەگەر دەسەڵاتی نەبو حەیوانەکە بکڕێت یان حەیوانەکە وێنەی نەبو ئەوە تۆڵەکەی خواردنی چەند هەژارێکەو دەبێ بدرێت یان لە جیاتی ئەو خواردنە رۆژوو بگرێت بۆ مەنێك رۆژێك هەتا ئەوکابرایە تۆڵەی ئەو ئیشە خراپەی خۆی بچەژێت ﷲ خۆش دەبێت لەوەی کەلەپێشدا کراوەو دوای ئەوە هەر کەسێك دژایەتی ئەم حوکمەی کرد خوا تۆڵەی لێ وەردەگرێت بەو شێوەی کە لە پێشەوە باسکرا ئەگەر تۆبەش نەکات لە رۆژی دوایدا دوچاری سزا دەبێتو ﷲ زۆر زۆر بە هێزەو خاوەنی تۆڵە سەندنەوەیەو کەس ناتوانێ لە دەستی دەربچێت. ئینجا بۆ ئەوەی بزانین کە ئایا هەمو نێچیرێك لە سەر

ئەو کەسەی کە لە ئیحرامدایە قەدەغەیە یان جیاوازیان هەیە دەفەرموێ:

(٩٦) حەڵاڵ کراوە بۆتان نێچیرەکانی دەریاو خواردەمەنیەکانی ئەوەی کە ئاوەکە خۆی بیداتە لا مادام بۆنی نەکرتبێت کە لەزەتێکە بۆ ئێوەو بۆ کاروانچیان ، واتە: ئەگەر کەسێك لە ئیحرامی حەج دابێتو ماسی بگرێت تاوان نیەو حەڵاڵە بۆی، وە حەرامە لە سەر ئێوە نێچیری دەرەوەی ئاو مادام لە ئیحرام دابن، وە بترسن لەو خوایەی کە ئێوە دەگەڕێنرێنەوە بۆ لای و حیسابتان لە گەڵدا دەکات. پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: حەرامە نێچیر بۆ ئەو کەسەی کە لەئیحرامدایە چ خۆی بیگرێ یان بۆی بگرن،واتە: ئەگەر کابرایەك کە لە ئیحرامی حەجدا نەبو چوو حەیوانێك ڕاو بکات بۆ کابرایەك کە لە ئیحرام دا بو ئەوە حەڵاڵ نیەو نابێ کابرای حاجی لەو گۆشتە بخوات چونکە بۆ ئەو ڕاوکراوە، بەڵام دروستە لە حەجدا شتی زیاندەر بکوژرێت وەکو مارو دووپشكو‌مشكو قەلەڕەشەو سەگی هار.

(٩٧) خوای گەورە کەعبەی داناوە کە ماڵێکی بەرێزوقەدەغە کراوە کەببێت بەهۆی ڕاپەڕاندنی بژێوی خەڵكو ڕێكوپێکی کارو باریان بۆ ئەوەی کە مەردوم هاتو چۆ بکەنو بژێوی خۆیان بە دەست بهێننو ژیانی عائیلەی خۆیان دابین بکەن مانگە حەرامەکانو ئەو هەدیەی کە دەبرێ بۆ ئەو ماڵەو ئەو گەردن بەنانەی کە دەبنە هۆی پاراستنی حەیوانەکەو خاوەنەکەی لە دەست درێژی، هەمویان مایەی چاکتر کردنو بە هێزتر کردنی خەڵکی موسڵمانن بە گشتیو خەڵکی عەرەبن بە تایبەت ئەوەتە وڵاتێکی بێ دەرامەدو ڕەقو وشك بە هۆی ئەوانەوە خودا ئاوەدانی کردەوەو خەیرو بەرەکەتێکی زۆری وای ڕژاند بە سەریاندا ئەمڕۆ ئەوان لە تەواوی موسڵمانانی جیهان خاوەن سەروەتو سامانترن، دەی ئەوە دەبێ ببێت بە هۆی بیرو باوەڕی ڕاستو دروست بۆ هەمو مرۆڤێکی ژیر کەبیر بکاتەوەو بە چاکی دەسەڵاتو هێزو زاناییو توانایی خوای خۆی بناسێت هەروەك لە کۆتایی ئایەتەکەدا دەفەرموێ: ئەوەبۆ ئەوەیە کەئێوە بزانن کە بەبێگومان ﷲ ئەوەی کەلە ناو ئاسماناندایەو ئەوەی لە ناو زەویدایە دەیزانێت، ئەوەتا لە ئاسمانەوە بڕیار دەدات کە دەبێ مرۆڤ ئاگای لە مانگی حەرام بێتوئاگای لەو هەدیەو گەردن بەن لە ملانەدا بێتو دەست درێژیان بۆ نەکەنو وا نەزانن کە بێ خاوەننو ئاگاتان لێیان بێت چونکە بە بێگومان کە ﷲ بە هەمو شتێك زانایەو هیچ شتێك لە زانیاری ئەو دەرناچێت. هەروەها بۆ ئەو کەسەی کە لەوێیە بیر لە زەمزەمو کەعبەو شوێنەوارەکان بکاتەوەو لەخەوی بێ ئاگاییو دنیا پەرستی ڕزگاربێتو ببێت

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ ۞ جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَّا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُل لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِن بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ۙ وَلَٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

بەجێگای ڕاپەڕینی خواناسان دژی نەفس پەرستیو دنیاویستی ، ﷲ ئەو جێگایەی وا دروستکردوە کە هەر کەسێك بچێتە ئەویو بە چاوی سەرودڵی ببینێت یەکسەر لە دەرونەوە ڕادەپەڕێت، جا بۆ سودی زیاتر دەڵێین: کاتێ کە ئیبراهیم(علیه‌السلام) تەشریفی هێنایە میسرو پاشای میسر زوڵمی لێ کردو سارا خاتونی لێ داگیر کرد ، بەڵام کاتێ کە ویستی تەعەدای لێ بکات سارا خاتون زۆر ڕوی خۆی لێ گرژ کردو ئەویش پشتی تێ کردو گوێی پێ نەداو چووە سەر جێگای خۆیو خەوت کە خەوی لێ کەوت لە خەودا پێیان وت: خێزانی ئەو کابرایە دەبێ تەسلیم بکەیتەوە ئەویش هەر لە خەو هەڵسا وتی: ئەم ئافرەتە ببەنەوە بۆ کابرای مێردی ئەمە چیە بۆ منتان هێناوەو ئافرەتێکی بە ناوی هاجەرەوە پێ بەخشیو وتی: من ئەم چەند سەعاتە ئازاری ڕوحی تۆم داوە ئەم ئافرەتەش بۆ تۆ هەدیە بێت تاکو خزمەتت بکات ئیبراهیم تا ئەو کاتە لەو خێزانەی کە ئامۆزای بو هیچ منداڵی نەبو تەمەنیشی زیاتر لە نەوەد ساڵ بو، جاپاش ماوەیەك سارە خاتونی خێزانی داوای لە ئیبراهیم کرد کە ئەم ئافرەتە من دەی بە خشم بە تۆو تۆ نیکاحی بکە لە خۆت بەڵکو منداڵێکمان بۆپەیدابێت بۆ هەردووکمان باشە ئیبراهیم لە سەرەتاوە پێی وت: ئەمە شتێکی چاك نیە لە دوایدا دەبێت بە هۆی ناڕەحەتی لە نێوانمان دا ئەویش زۆری لێ کرد کە ئەم ئیشە بکات دیارە ﷲ ئیرادەی وا بوەو وەحی کردە لای ئیبراهیم کە بە گوێ خێزانەکەی بکات ، ئینجا ئەو ئافرەتەی مارە کردو پاشان حامیلە بو هەر لە تەك

ئاشکرابونی حەملەکەیدا سارا خاتون نارەحەت بوو لە گەلی و تاکو منداڵەکە بو، هەر کە منداڵەکە پەیدا بو وتی: نابێ بە هیچ شێوەیەك ئەو ئافرەتەو ئەو منداڵە لە شوێنێك بن کە من گوێم لە دەنگی ئەوان بێت، ئینجا ﷲ وەحی کردە لای ئیبراهیم‌و فەرموی: بیبەو دوری بخەرەوە ئینجا ئیبراهیم هاجەرە خاتون‌و منداڵەکەی لە گەل هەندێك خۆراك کە لە توانای دا بوبێت لە گەل خۆی بردی‌و لە میسرەوە چوون بۆ ئەو شوێنە چۆڵاییەی کە هیچ کەسێکی تێدا نەبو لە پاش دانانیان خۆی گەڕایەوە، کاتی گەڕانەوەی خێزانەکەی پێی وت: ئەی ئیبراهیم چی دەکەیت؟ ئینجا ئیبراهیم گوێی پێ نەداو گەڕایەوە لە پاشان هاواری کردو وتی: تۆ ئەگەر بەزەیت بە من دا نایەتەوە ئایا بەزەیت بە منداڵەکەی خۆتا نایەتەوە؟ ئیبراهیم هەرسور بو لەسەر ڕۆیشتن لە دواییدا ئافرەتەکە باوەشی کرد بە لاقی ئیبراهیم دا بۆ ئەوەی کە نەڕوات دەڵێن: ئیبراهیم هەر ڕۆیشت لە پاشان وتی: ئەی ئیبراهیم ئەمە تۆ خۆت بڕیارت داوە کەبڕۆی یان ﷲ وای فەرموە کە وام پێ بکەیت؟ ئینجا ئیبراهیم پێی وت: ﷲ دەفەرموێ. جا ئیتر هاجەرە خاتون دەستی بەردا لە لاقی‌و وتی: بڕۆ مادام ﷲ ئەمری بە تۆ کردوە بێشك ئاگای لە منیش دەبێت‌و زایەمان ناکات بەڵێ ئیبراهیم ڕۆیشت جا هەندێك جار بە توندی دەڕۆیشت‌و جار جاریش بە هێواشی لە دوای دا کە پرسیاریان لێ کرد وتی: کاتێ بیری ئەو منالەو دایکەکەیم دەکردەوە هێزم نەبو بچم بە ڕێدا، بەڵام کاتێ کە ئەکەوتمەوە بیری ئەوە کە فەرمانی ﷲ یە بە توندی دەڕۆیشتم نەوەك ﷲ لێم عاجز ببێت‌و غەزەبم لێ بگرێت، ئینجا با لێرەدا ئیبراهیم بە جێ بهێڵین بەڵێ ئەم ژن‌و منداڵە لەوێ بە جێ مان‌و خواردنەوە تەواو بوو خۆراك نەما لە پاش ماوەیەك کە هیچ شتیان لا نەما منداڵەکە دەستی کرد بە گریان لە بەر برسیەتی‌و دایکیشی هیچی نەبو بیداتێ هەتا دەڵێن: دەگریا بە سەری دا بەڵکو فرمێسکی چاوی بێتە خوارەو بکەوێتە دەمی منداڵەکەوە بۆ ئەوەی لە تینوی ڕزگاری بکات، بەڵام دوای چەند ڕۆژێك فرمێسکیش نەماو منالْ هەر دەگریا لە برسیاو لە تینواو دایکی لە حەیوەتی منالْ لە لایەك‌و برسێتی خۆی لە لایەکی ترەوە وەفرەی نەدەگرت‌و نەیدەزانی چی بکات‌و چاوی لە هەمو لایەك دەکرد تا بەڵکو جێگایەك یان کەسێکی چاو پێ بکەوێت‌و داوای فریاکەوتنی لێ بکات زۆری نواری، بەڵام بێجگە لەدوو تەپۆڵکەی بچوك هیچی بە دی نەکرد ناچار بە پەلە چوە سەر تەپۆڵکەی یەکەمیان کە ناوی سەفا بو زۆر تەماشای ئەم لاو ئەو لای کرد هیچی نەدی تەنها ئەوە نەبێت کە لە سەر تەپۆڵکەکەی تر شتێکی دی وەکو ئاو وابو کە پێی دەوترێت سەراب لە ناوچەکانی عەرەبستان لە کاتی گەرمادا لەدەشتاییەکاندا هەیە کە لە دورەوە وەکو ئاو وایە، بەڵام کە لێی نزیك بویتەوە هیچ نیە، ئینجا لە نێوانی ئەو دوو تەپۆڵکەیەدا حەوت جار هات‌و چۆی کرد کە لە جاری ئاخردا دەنگێکی بەر گوێ کەوت‌و خۆی بە خۆی وت: بێ دەنگ بە ، ئینجا لە بەر خۆیەوە وتی: ئەگەر چاکەت لایە فریام بکەوە ئینجا دی زەلامێك لای منداڵەکەیەو دی کەئیشارەتی بۆ دەکات کە بێتەوە لای منداڵەکەی دوای ئەوەی کە لە هەمو شت نائومێد بو کاتێ هات زەلامەکە ڕۆی‌و چاڵێکی بچوکی لە خواری لاقی منالەکەوە کردبو تەڕاییەکی تێدابوو ئەویش بە پەلە دەستی بردو هەندێکی لێ هەڵکەندو ئاو هەڵقوڵاو هاجەرە خاتون ئەم لاو ئەو لای دەگرت‌و ئاوی بە دەستی دەردەهێناو دەی خواردەوەو بە منالەکەشی دەدا وکوندەکەی لێ پڕ کرد. ئیبنو عەباس دەڵێ پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / ڕەحمەتی خوا لە دایکی اسماعیل بێت ئەگەر وازی لێ بهێنایە یان فە رموی: ئەگەر ئاوی لێ هەڵنەگۆزایە زەمزەم ئەبو بە چاوگەیەك وبۆهەمیشە ئاوی لە بەر دەڕۆیی} بەڵێ بە ڕاستی هەر کەسێك خوا سەرپەرستی بکات لە ناو ناچێت، ئەو کاتە جێگای بەیت شوێنیکی کەمێ بەرز بو لافاو دەهات لەم لاو لەولا ی دەبردو لە شوێنی ئەودا درەختێك بو کە کاتی خۆی ئیبراهیم ئەوانی لە ژێر ئەو درەختەدا دانا بو جا هەر بەم شێوەیە مانەوە تا کۆمەڵێك خەڵکی (جورهوم) لە خواروی مەکەوە دابەزین‌و چاویان بە هاتوچۆیەکی زۆری باڵندە کەوت وتیان: ئەو باڵندانە بە دەوری ئاوا دەسوڕێنەوەو ئێمە تا ئێستا لەو شیوەدا ئاومان نەدیوە لە بەر ئەوە یەکێ یان دوانیان نارد بەرەو ئەو جێگایەی کە باڵندەکان تێیدا دەخولانەوە دییان ئەوە ئافرەتێکەو منداڵێکی لە گەل دایەو کانی ئاوێکیان لە لایەو چوونەوەو هەواڵەکەیان بەو کۆمەڵە خەڵکەدا وئەوانیش هاتن‌و کاتێ ئەو ئافرەت‌و منداڵەیان دی داوایان لە ئافرەتەکە کرد کە ڕێگایان بدات ئەوانیش ماڵی خۆیان بهێننە ئەو شوێنەو ئافرەتەکەش گفتی پێدان بەو مەرجەی ئاوەکە هەر لە دەستی خۆیدا بێت ئا بەم شێوەیە مەکەی ئێستا ئاوەدان کرایەوەو پاش ژنی دووهەمی ئیسماعیل لەو خێڵە ئیبراهیمی باوکی هات بۆ لای‌و بە یەك شاد بونەوەو وتی: دەمەوێ لەو شوێنە بەرزەدا ماڵێك دروست بکەم‌و ئیسماعیلیش بەڵێنی یارمەتی دانی دایەو دەستیان کرد بە دروستکردنی‌و ئیبراهیم وەستایەتی دەکردو ئیسماعیلیش بەر دەستی باوکی دەکرد تا دیواریان بەرز کردەوەو چوون بەردێکی گەورەیان هێنا تا ئیبراهیم لە سەری بوەستێت‌و باش دەستی بگاتە سەر

دیوارەكەو خانویان تەواو كردو جێگای پێی ئیبراهیم لە سەر ئەو بەردە كەوت دەڵێن: هەتا سەردەمی پێغەمبەرمانﷺ هەر دیار بو، جا ئەو كەسەی كە بچێ بۆ حەجو بیر لە پەیدا بوونی زەمزەمو سەفاو مەروەو كەعبە بكاتەوەو بزانێ چۆن پەیدا بوونو چی كراوە لەو شوێنە داو چۆن خوای داناو ئاگا یارمەتی ئەو منداڵو ئافرەتەی داو لەو بارودۆخەوە كردنی بە هۆی ئەو ئاوەدانیە گەورەیە كە هەتا رۆژی قیامەت ساڵانە دەیان ملیون كەس سەر لەو جێگاو بارەگا پیرۆزانە دەدات بێگومان باكی لە هیچ نابێو بێ ترس دەست بە ئایینی خۆیەوە دەگرێتو لە هیچ كۆسپێك سڵ ناكاتو مانای راستەقینەی ئایەتەكەی بۆ دەردەكەوێت كە بەراستی ژیانی راستەقینەی مرۆڤ بریتیە لە خوا پەرستی كە بە ئەو سەفەرە بە نرخە بە هێزترو خاوێنتر دەبێتەوە بەو مەرجەی بزانێ بۆچی دەچێت بۆ ئەو ماڵە پیرۆزە. كەوابو پێویستە مرۆڤ خۆی بپارێزێت لە تاوانو خراپەكاری چونكە خوا ئاگای لێیەتیو تۆڵەی سەختی هەیە بۆ تاوانبارانو خراپە كاران وەك دەفەرموێ:

(٩٨) بزانن بێگومان ﷲ زۆر بە هێزو توندە تۆڵەكانی بۆ تاوانبارانو بێگومان ﷲ زۆر لێبوردەو بە بەزەییە سەبارەت بە بەندەكانی. جا پێویستە موسڵمانان زۆر ترسیان هەبێ لە خواو نائۆمێدیش نەبن لە چاو پۆشیو لێخۆشبونی، واتە: نابێ لە خۆیان بایی ببنو نابێ نائۆمێدیش ببن ئینجا دەفەرموێ:

(٩٩) ئەم پێغەمبەرەﷺ تەنها تەبلیغو گەیاندنی ئەوپەیامەی لە سەرە، وە ﷲ دەزانێ بەوەی كە ئاشكرای دەكەنو ئەوەی كە دەیشارنەوەو هیچی لێ ون نابێ ، جا نە چاكە كاران بترسن بۆ لە ناو چوونو كەم بونەوەی چاكەكانیانو نە ستەمكاران دڵخۆشبن لە ستەمەكانیان چونكە خوا بە وردو درسی ئیشەكانیان ئاگادارە.

(١٠٠) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: هەرگیز پیسو پاك وەكو یەك نین، واتە: باوەڕداران پاكو خاوێن هەرچەند بە ژمارە كەم بنو بە رواڵەت لاوازو بێ دەسەڵات بن هەر ئەوان چاكن ، چونكە پاكن بەڵام بێ باوەڕان پیسن هەر چەند لە ژمارەدا زۆر بنو بە رواڵەت بە هێزو بەدەسەڵات بن كەواتە وەكو یەك نین ئەگەر چی لە زۆری پیسەكە سەرت سوڕ بمێنێت، خوا پاكەو بێجگە لە پاكی ناوێ، دەی لە خوا بترسن ئەی خاوەن عەقڵەكان بەڵكو رزگار ببن. ئینجا ﷲ تەمیەی خاوەن باوەڕان دەكاتو دەفەرموێ:

(١٠١) ئەی ئەوانەی كە باوەڕتان هێناوە پرسیارلەبارەی شتانێك مەكەن كەئەگەر ئاشكرا بكرێت بۆتان خەمبارتان بكاتو پێتان ناخۆش بێت ، وە ئەگەر پرسیار لەو شتانە لە كاتێكدا بكەن كە قورئان دادەبەزێت بۆتان ئاشكرا دەكرێ بەڵام ﷲ چاوپۆشی كردوە لەو شتانەو ئێوەش هەوڵ نەدەن بۆ ئەوەی باس بكرێت بۆتان ، وە ﷲ لێبوردەو زۆر بە حەوسەڵەیە.، ئەبو هورەیرە دەڵێت :پێغەمبەری خوا ﷺ رۆژێك هاتە دەرەوە كە تورە بو دەمو چاوی سور هەڵگەڕا بو هەتا چووە سەر مینبەرو پیاوێك وتی: باوكم لە كوێیە؟ فەرموی: {[illegible]/ لە ناو ئاگردایە} یەكێكی تر وتی: كێ باوكمە؟ فەرموی[illegible]/ باوكی تۆ حوزافەیە} ئیتر عومەری كوڕی خەتتاب هەستاو وتی: رازین كە ﷲ پەروەردگارمانەو ئیسلام ئاینمانەو محمدﷺ پێغەمبەرمانەو قورئان پێشەوامانەو ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە زۆر نیە لە نەزانیو شیرك وازمان هێناوەو خوا دەزانێ كێ باوكامانە ، ئیتر پێغەمبەرﷺ رقچونەكەی نەماو ئەم ئایەتە دابەزی ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَسْـَٔلُواْ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ... ﴾ عەلی دەڵێ كاتێ ئایەتی﴿ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ / پێویستە لەسەرخەڵك مادام توانای رێگای هەبێت كە حەج بكات ﴾ دابەزی وتیان: ئەی پێغەمبەری خواﷺ هەمو ساڵێك؟ بێ دەنگ بو هەم وتیان: هەمو ساڵێك؟ فەرموی:[illegible] ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَسْـَٔلُواْ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ﴾ [illegible]/ نەخەیر، خۆ ئە گەر من بم وتایە بەڵێ واجب دەبوو ئینجا خوا ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَسْـَٔلُواْ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ﴾ لێرەدا وشەی غەفوری بە كار هێناوە تا ئەگەر كابرا تاوانێكی كرد نائۆمێد نەبێ چونكە ﷲ بە سۆزەو لێ خۆشبوە وە سیفەتی حەلیمی بە كار هێناوە واتە بە حەوسەڵەیەو پەلە ناكات لە تۆڵە سەندنەوەدا ئێوەش هەروا لە سەر خۆتان بنو ورد ببنەوە لە قسەكانتانو قسەو پرسیاری بێ جێو بێ سود نەكەنو پرسیاری بێ سودیشتان لێ كرا لە سەر خۆو بە حەوسەڵە بن، بەڵێ ئەگەر چی تازە ئەحكام ناگۆڕێو قورئان دانابەزێ، بەڵام پێویستە موسڵمانان لە پرسیار كردنی بێ سوود خۆیان بپارێزنو باسی نەكەن. ئینجا دەفەرموێ:

(١٠٢) بە راستی گەلێك لە پێش ئێوەدا پرسیاریان كرد لە پاشان بێ باوەڕ بوون پێی. بەڵێ لە هەر سەردەمێكدا كە داوای شتیان كرد بێتو خوا بۆی ئەنجام دابنو لە پاشان هەر لە سەر رەوشتی خراپو بێ باوەڕی خۆیان چوبن خوا تۆڵەی لێ وەرگرتونو سزای داون جا هەر گەلێك بە جۆرێك یەكێ بە بارانو یەكێ بە باوو

یەکێ بە خنکاندن. ئینجا نەریتێکی تری نەفامەکان هەڵدەوەشێنێتەوەو دەفەرموێ:

(١٠٣) خوا بەحیرەو سائیبەو وەسیلەو حامی دانەنابووئەمانە خۆیان دایان نابون، نەدەبو کەس لەوانەسود وەربگرێت کە ئەمە قسەیەکی درۆ بو بە دەمی خوداوە دەیانکردو زۆربەی ئەوان نافامن. عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێت) دەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / [illegible] / چاوم بە جەهەنەم کەوت کە هەندێکی دەهاڕیو چاوم بە عەمر کەوت کە ریخۆڵەکانی خۆی دەکێشا بە شوێن خۆیدا ، وە ئەو یەکەم کەس بو کە ([illegible]) ی واتە نەزری بۆ بت داهێنا عەمری کوڕی لوحەیی کوڕی قەمەعە یەکێك بو لە سەرۆکەکانی تیرەی خوزاعە ئەوانەی کە پاش جورهومیەکان بوون بە سەرپەرشتی (بەیت)و ئەو یەکەم کەس بو کە ئاینی ئیبراهیمی گۆڕیو بتی هێنایە حیجازو داوای لە خەڵکی سادە لەوح کرد کە بیان پەرستن‌و یاسایەکی نەفامی بۆ دانان سەبارەت بە حەیواناتو بێجگە لە حەیوانات. وەك خوای داناو ئاگا لە سورەتی (الانعام) لە ئایەتی ١٣٦_١٣٩/ باسی دەکات.([illegible]) ئەو وشترەیە کەئەگەر پێنج سکی بکردایەو سکی پێنجەمیان نێر بوایە سەریان دەبڕیو پیاوو ژن لێی دەخوارد بەڵام ئەگەر مێ بوایە گوێیان ئەبڕیو ئەیان وت: ئەمە بەحیرەیە([illegible]) موجاهد دەڵێ([illegible]) لە مەڕە هەروەکو بەحیرە بەو جیاوازیەی کە ئەگەر تا شەش سك یەك جۆر بوایە نێر یان مێ حەوتەمیان ئەگەر نێر بوایە یەکێ یان دوان بوایە سەریان دەبڕیو تەنها پیاوان ئەیانخواردو بەشی ئافرەتانیان لێ نەدەدا

٢ـ محمدی کوڕی اسحاق دەڵێ: سائیبە بە وشترێ دەڵێن کە دە سکی مێی بکردایەو نێریان لە بەینا نەهاتایە ئەمە ئیتر سائبە بو نەدەبو کەس سواری ببێت یان کورکەکەی ببڕێ یان شیرەکەی بدۆشێ.

٣ ـ دەڵێن: ئەگەر پیاوێك بچوایە بۆ ئیشێك‌و بۆی جێبەجێ بکرایە وشترێك یان حەیوانێکی تری دەکرد بە ([illegible]) و دای دەنا بۆ بتەکان‌و هەرچی ببوایە دەبوایە لەو بتانە دا خەرج بکرایە

٤ـ سوددیی دەڵێ: ئەگەر پیاوێك پێویستیەکی بۆ جێ بە جێ بکرایە یان لە نەخۆشیەك چاك بوایەوە یان ماڵی زۆر بوایە شتێکی لەو ماڵە دادەنا بۆ بتەکان‌و هەر کەسێ دەست درێژی بۆ بکردایە تۆڵەی سەختی لێ دەسەنرایەوە لە دنیادا.

([illegible]) ئیبنو عەباس دەڵێ: بریتیە لەوەی کە ئەگەر حەیوانێك حەوت سکی بکردایە تەماشای سکی حەوتەمیان دەکرد ، جا نێر بوایە یان مێ ئەگەر مردو بوایە هەر بۆ پیاو بو نەیان دەدا بە ئافرەت، وە ئەگەر مێ بوایە وازیان لێ دەهێناو ئەگەر نێرو مێ بوایە بە یەك سك دیسان وازیان لێ دەهێناو دەیان وت:خوشکەکەی پێی گەیشتوەو حەرامی کردوە لە ئێمە. سەعیدی کوڕی موسەیب دەڵێ: ([illegible]) لە وشتر بو ئەگەر یەکەم سکی مێ بوایە وە سکی دوهەمی هەر مێ بوایە دەیان وت: دوو مێی لکاند بە یەکەوەو نێریان لە بەینا نەبوە، دەهاتن گوێیان دەبڕیو بەرەڵایان دەکرد بۆ بتەکانیان. محمدی کوڕی ئیسحاق دەڵێ: لە مەڕ بو ئەگەر بە پێنج سك دە مێی ببوایە بە جوتە ناویان دەبرد بە ([illegible]) و وازی لێ دەهێنرا پاش ئەوە هەرچی ببوایە چ نێر چ مێ هی پیاوان بوو ئافرەت بێ بەش بون لێی، وە ئەگەر بمردایە هەردوو هاوبەش دەبوون تێیدا. ([illegible]) عەوفی دەڵێ: ئیبنو عەباس وتی: ئەگەر نێرێك دە جار بپەڕیایە پێی دەوترا ([illegible])و وازی لێ دەهێنرا. عەلی کوڕی ئەبی تەلحە لە ئیبنوعەباسەوە دەڵێ: ([illegible]) لە وشترەوە وەختێ کە بەچکەی بەچکەیی هەبوایە دەیان وت: ئەمە ئیتر پشتی خۆی پاراستوەو نابێ شتی لێ بار بکرێت‌و نابێ کورکەکەی ببڕن‌و نابێ لە هیچ لەوەڕگایەك دەربکرێت، وە نابێ لە هیچ ئاوێك بەرگری بکرێت ئەگەر چی هی خاوەنەکەیشی نەبوایە، ئەمەی باسکرا مانای ئەو چوار وشە بو، وە مانای تری کراوە کورتەی قسە ئەوەیە کە هەر جۆرە بڕیارو یاسا دانانێك مادام بڕیاری خواو پێغەمبەریﷺ لە سەر نەبێت حەرامەو تاوانەو پێویستە خاوەن باوەڕان خۆیان لێ دوور بخەنەوە بەڵکو دەبێ دژایەتیشی بکەن، چونکە هەر جۆرە یاسا دانانێك دژایەتی خوایەو کوفرە مادام ئەو یاسایە لە قورئان‌و حەدیسدا دەرنەهێنرابێت ئەمانەی ئێرە چەند شتێکی تایبەتین لەو مانا گشتیەی کە لە پێشەوە فەرموی ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ﴾ ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ﴾ ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَـٰسِقُونَ﴾ المائدة: ٤٤،٤٥، ٤٧ وە ئایەتی ﴿أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ﴾ الأعراف: ٥٤ وە چەندین ئایەتی تر کەخوای خاوەن دەسەڵات وزانا ئەو بت پەرستانە بە درۆ دەخاتەوەو یاساکانیان هەڵدەوەشێنێتەوەو دەفەرموێ: کە ئەوانە درۆزن‌و کەڵەك چین‌و کەس مافی ئەوەی نیە کە ئاوا بڕیارێك بداتو بڕیار دەران بە کافر دائەنێت‌و دەفەرموێ: جا بەراستی ئەوانەی کە کافرن درۆ بە دەمی خواوە هەڵدەبەستن‌و زۆربەی ئەو کافرانە بێ عەقڵ‌و نەزانن :

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ قَالُواْ حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۚ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ ۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهْتَدَيْتُمْ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ شَهَـٰدَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ حِينَ ٱلْوَصِيَّةِ ٱثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ ءَاخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَأَصَـٰبَتْكُم مُّصِيبَةُ ٱلْمَوْتِ ۚ تَحْبِسُونَهُمَا مِنۢ بَعْدِ ٱلصَّلَوٰةِ فَيُقْسِمَانِ بِٱللَّهِ إِنِ ٱرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِى بِهِۦ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَـٰدَةَ ٱللَّهِ إِنَّآ إِذًا لَّمِنَ ٱلْـَٔاثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسْتَحَقَّآ إِثْمًا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْأَوْلَيَـٰنِ فَيُقْسِمَانِ بِٱللَّهِ لَشَهَـٰدَتُنَآ أَحَقُّ مِن شَهَـٰدَتِهِمَا وَمَا ٱعْتَدَيْنَآ إِنَّآ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يَأْتُواْ بِٱلشَّهَـٰدَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَآ أَوْ يَخَافُوٓاْ أَن تُرَدَّ أَيْمَـٰنٌۢ بَعْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ ۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱسْمَعُواْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

﴿١٠٤﴾ هەر کاتێك پێیان بوترێت وەرن بۆ لای ئەوەی کە خوا رەوانەی کردوە، وە بۆ لای پێغەمبەر ﷺو بە گوێی بکەن دەڵێن: بەسمانە ئەوەی کە بابو باپیرانمان کردویانەو ئێمەش هەر ئاوا دەکەین ﷲ دەفەرموێ: ئایا هەر بە گوێی باوکانیان دەکەن ئەگەر چی باوکانیان هیچیان نەزانی بێتو رێگای حەقیان نەدیبێتەوە؟ هەروەك ئێستای خۆمان کاتی خۆی مەلا کەم بوە لە (١٠) گوندا مەلایەك هەبوە ئینجا ئەو مەلایەش ئەگەر گەڕابێت یان شتێکی کەمی پرسیار لێ کرابێت واتە شتی ئایینی بە زۆری نەزانراوەو زۆر شتی داهاتویش هاتوەتە ناو خەڵکەوە بە ناوی ئاینەوەو رەواجی پەیدا کردوەو کەسێکی واش نەبوە بە سەر هەموو شتەکاندا گەیبێتو بۆ خەڵکی روون کردبێتەوە، بەڵام سوپاس بۆ خوا ئێستا زانیاری ئایینی بە چاکی بڵاو بوەتەوەو زانای باش پەیدا بوە هەتا وای لێ هاتوە نەك هەر گوندێك بەڵکو هەر بنەماڵەیەك بەڵکو هەر ماڵێك نەفەرێکی زانای تێدایە کە لە دینی خوا شارەزا بێت، خۆ ئەگەر کابرا ئارەزۆی ئایین ناسین بکات هەر زۆر زوو ئایین دەناسێتو راستو ناراست لە یەك جیا دەکاتەوە هەندێك دەڵێن: دەی بۆ بابو باپیرانمان شتی وەهایان نەوتوە یان نەکردوە ئایا ئەوان نەزانو نەفام بوون؟ بەڵام لە راستیدا ئەمانە خۆیان نەفام دەکەن ئەگینا دەزانن راستو ناراست کامەیەو بەهانەی قیامەتیان نەماوەو درۆیش دەکەن کە دەڵێن: ئێمە هەر بەرێو شوێنی باو باپیرانمان دەڕۆینو لە قسەیان دەرناچین، چونکە ئەگەر بە قسەی باب وباپیریان بکردایە ئارەقەیان نەدەخواردو سەحنیان نەدەکرِیو قوماریان نەدەکردو ژنو خوشكو کچی خۆیانیان رووت نەدەکردەوە بۆ خەڵكو دەیان رەوشتی پیسی تر کە کاتی خۆی بابو باپیرانمان زۆر لێی دوور بوون کەچی ئەمرۆ دەیانکەن؟!! کەوابو ئەمانە درۆ دەکەنو بە قسەی بابو باپیرانیشیان ناکەن تەنها لە شتی پڕو پووچو داهاتودا کە ئەوەش تاوانە بە گوێی بابو باپیرانیان دەکەن ، کەلەراستیدا ئەوەش بەڵگەی بێ باوەڕیو لادانی خەڵکە لە ئایین، ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

﴿١٠٥﴾ ئەی خاوەن باوەڕان ئاگاتان لە خۆتان بێتو خۆتان بپارێزن لە تاوانو خراپەکاری زیان ناگەیەنێت بە ئێوە ئەو کەسەی کە خۆی گومڕا بوە ئەگەرئێوە شارەزابن، ئێوە هەموتان بۆ لای خوا دەگەڕێنەوە جا ئەو کاتە خوا خەبەرتان پێ دەدات بەوەی کە کردوتانە. ئەم ئایەتە بەرواڵەت وا دەگەیەنێت کە کەس کاری بە کەس نەبێت هەر کەس بۆ خۆی خەریکە ، دەڵێن: ئەبوبەکر هەستاو حەمدو سەنای خوای کردو وتی: ئەی خەڵکینە ئێوە ئەم ئایەتە دەخوێننەوەو بە شێوەی خۆی مانای ناکەن بە راستی من بیستم لە پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: [illegible] / بە بێگومان خەڵك هەر کاتێ خراپەیان دیو بەرگرییان نەکرد نزیکە خوای دەسەڵاتداریو باشکۆ تۆڵە لە هەمویان وەرگرێت }.

سەعیدی کوری موسەیب دەڵێ: ئەگەر فەرمانی چاکە کردنت داو بەرگریت کرد لە خراپە ئەوە ئیتر زیانت پێ ناگەیەنێتو ئەو کەسەی کە گومڕا بوە ئەگەر تۆ خۆت هیدایەت دارو رێگای راستت گرتبێ، ئاشکرایە وەختێك بە هیدایەت دراو دادەنرێت کە پەیڕەوی لە قورئانو فەرمودەکانی پێغەمبەرﷺ بکات کە بەشێکیان پەیوەندی بە فەرمان بە چاکەو بەرگری لە خراپەوە هەیە دیارە ئەگەر ئەمەت کرد ئیتر تاوانی تاوانباران نایەتە سەر شانی تۆ، بەڵام ئەگەر نەتکرد لە تاوانی ئەو تاوانبارانە بێ بەش نابیت ئەوان لە بەر تاوانەکەیانو تۆ لە بەر بێ دەنگیت. ئینجا ﷲ یاسای وەسیەت کردنی کاروانچیمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

۞ يَوۡمَ يَجۡمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبۡتُمۡۖ قَالُواْ لَا عِلۡمَ لَنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ٱذۡكُرۡ نِعۡمَتِي عَلَيۡكَ وَعَلَىٰ وَٰلِدَتِكَ إِذۡ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ ٱلۡقُدُسِ تُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗاۖ وَإِذۡ عَلَّمۡتُكَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَۖ وَإِذۡ تَخۡلُقُ مِنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ بِإِذۡنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِيۖ وَتُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ بِإِذۡنِيۖ وَإِذۡ تُخۡرِجُ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِيۖ وَإِذۡ كَفَفۡتُ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذۡ جِئۡتَهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡهُمۡ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿١١٠﴾ وَإِذۡ أَوۡحَيۡتُ إِلَى ٱلۡحَوَارِيِّـۧنَ أَنۡ ءَامِنُواْ بِي وَبِرَسُولِي قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَٱشۡهَدۡ بِأَنَّنَا مُسۡلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذۡ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ هَلۡ يَسۡتَطِيعُ رَبُّكَ أَن يُنَزِّلَ عَلَيۡنَا مَآئِدَةٗ مِّنَ ٱلسَّمَآءِۖ قَالَ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ نُرِيدُ أَن نَّأۡكُلَ مِنۡهَا وَتَطۡمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعۡلَمَ أَن قَدۡ صَدَقۡتَنَا وَنَكُونَ عَلَيۡهَا مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿١١٣﴾

﴿١٠٦﴾ ئەی ئەوانەی کەباوەڕتان هێناوە شایەتی دان لەناو خۆتاندا لە کاتی وەسییەتی سەرەمەرگدا دەبێ دوو کەسی خاوەن داد لە خۆتان کەموسڵمان بێت یان دوو کەسی تر کە لە خۆتان نەبن واتە خەڵکی لای خۆتان نەبن یان موسڵمان نەبن ئەگەر ئێوە لەکارواندا بون جا مەرگ یەخەی گرتن‌و وەسییەتتان لەلا کردن ، جا ئەگەر خاوەن مردووەکە گومانی بو لەو وەسیەت بۆ کراوانە دەبێ ئەوان رابگرن لە پاش نوێژی عەسر ئەوسا سوێند بخۆن بە خوا لە بەر چاوی خەڵك‌و بڵێن ئەگەر ئێوە گومانتان هەیە لە بارەی ئێمەوە هەرگیز ئێمە ئەم شایەتیەی خۆمان ناگۆڕین بە هیچ بەهرەیەك ئەگەر چی ئەو گۆڕینیشە بەسوودی خزمی زۆر نزیکیشمان بێت‌و ئێمە شایەتی خوا ناشارینەوە چۆن بوە هەر ئاوەها بۆتان باس دەکەین جا ئەگەر ئێمە حەقمان شارد بێتەوە ، بێگومان کە ئێمە لە گوناهبارانین. ئیتر ئەمانە بەم شێوەیە سوێند دەدرێن‌و وەسێتەکە کاری پێدەکرێت، بەڵام ئەگەر هات‌و سوێندیان خواردو لە پاش دا دەرکەوت کە درۆیان کردوە ئەوە بەم شێوەیە دەبێ کە پاش باسکردنی هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە باسی دەکەین. دەگێڕنەوە کاتێك کە دوو نەفەر وەسیەتیان لاکرا بو کابرای وەسیەت کەر چەند شتێکی پێ بو یەکێك لەوانە شتێکی بە نرخ بو کە بای هەزار درهەم بو ئەو شتە بە نرخە نەمابو، چونکە کابرا بەر لەوەی وەسیەت بکات هەمو کەل‌و پەلەکەی نوسیبوو خستبویە ناو بارخانەکەی‌و ئەو دوو نەفەرە بە ناوی (تەمیمی داری‌و عەدی کوری بەدا) کە هێشتا هەر گاور بوون بەو نامەیان نەزانی بو خاوەن حەقەکانیش پرسیاریان لێ کردبون ئایا بودەیلی کوڕی ئەبو مەریەم(کابرای مردو) هیچی فرۆشتوە وتیان: نەخێر پاش ماوەیەك ئەو شتە بە نرخە جامێکی زیو بوو لای زەرنگەرێك ناسیانەوەو کابرای زەرنگەر وتی: لەوانم کڕیوەو ئەوانیش وتیان: بەڵێ هی ئەو بوە، بەڵام ئێمە لێمان کڕیوە ئینجا خاوەن مافەکان کێشەکەیان هێنایە خزمەت پێغەمبەرﷺ ئێستا ئەوان ئیدعا دەکەن کە کڕیویانەو خاوەن مافەکان ئینکار دەکەن‌و ئیتر بە گوێرە[illegible] [illegible]) داوای شایەت لە کاسە بەرەکان دەکرا ئەوانیش شایەتیان نەبو ئینجا سوێند خواردن لە سەر واریسی بودەیل بو کە بەم شێوەیە ئەوانیش سوێند دران کەدەفەرموێ:

﴿١٠٧﴾ جا ئەگەر دەرکەوت کە ئەو دوو کەسەی یەکەم دوچاری تاوان بوون بە هۆی ئەوەوە کە شایەتیەکەیان راست نەبوە دوو نەفەری تر دەبێ بهێنن لە شوێنی ئەوانەدا بوەستن دوای نوێژی عەسر لە مزگەوتا لەو نەفەرانە کەوا ئەم دوانەی ئەوەڵ ماڵەکەیان بۆ هێنابونەوەو نزیکترین خزمی کابرای مردوو ئەو دوو کەسە دێنن‌و لە جێگای ئەواندا دەوەستن ، ئەوسا سوێند دەخۆن بە خوا کە بە ﷲ شایەتی ئێمە شیاوترە لە شایەتیەکەی ئەوان کە لە پێشەوە دایان‌و ئێمە نامانەوێ دەست درێژی بکەین، چونکە بەڵگەی رۆشنمان هەیە ، جا ئەگەر هاتو ئێمە دەست درێژی بکەین، بێگومان کە ئێمە لە ستەمکارانین، ئینجا دەبێ ئەو ماڵە لەو دوو شایەتەی ئەوەڵ کە وەسیەتیان لا کرابو وەربگیرێتەوەو بدرێت بەم دووانەکەی تر کە خزمی نزیکی مردووەکەن. ئینجا خوای داناو ئاگا دەفەرموێ:

﴿١٠٨﴾ ئەم رێگایە نزیکترە بۆ ئەوەی شایەتیەکان هەمویان لە رێگای خۆیانەوەو بەشێوەی راست‌و دروست جێ بە جێ بکرێن چونکە ئەگەر کابرا زانی ئەم ترسە گەورەیە هەیە، ئیتر ناتوانێ درۆ بکات یان خیانەت بکات یان تا بترسن کە سوێندەکەیان بە سوێند بەر پەرچ بدرێتەوە تا هەر لە ئەوەڵەوە درۆ نەکەن. ئینجا دەفەرموێ: لە خوا بترسن‌و گوێ بگرن لە فەرمانەکانی‌و ﷲ گەلی

فاسق رێنمای رێگای راست ناکاتو نایگەیەنێت بەخۆشبەختی ، ئینجا ﷲ لەم ژیانەوە بەرەو مەحشەرمان دەباتو دەفەرموێ:

(١٠٩) ئەو رۆژەی کە ﷲ هەمو پێغەمبەران کۆ دەکاتەوە کە رۆژی قیامەتەو دەفەرموێ: چۆن وەڵام درانەوەو چیتان لە گەڵدا کرا؟ دەڵێن: خوایە ئێمە هیچ زانیارییەکمان لەو بارەوە نیە بە بێگومان تۆ هەرخۆت زانەری هەمو نهێنیەکانیو هەر خۆت دەزانی چییان کردوەو چۆن وەڵامیان داوەتەوە ، ئەمە مانای ئەوە نیە کە ئەوان هیچ نازانن بەڵکو ئەمە بەڵگەی ئەدەبی پێغەمبەرانە سەبارەت بەپەروەردگاری جیهان، وەئەوان هەمو شتێکیش نازانن لە فەرمودەی حەوزی کەوسەردا هاتوە کە فریشتەکان رێگا لە هەندێ کەسی ئوممەتی پێغەمبەرمان ﷺ دەگرنو نایەڵن بێنە سەر حەوزەکەوەو ئاو بخۆن لەوەڵامی تکای پێغەمبەرماندا ﷺ دەڵێن: تۆنازانیت ئەوان چییان داهێنالەپاش تۆ ئەویش دەفەرموێ: دوریان بخەنەوە دوریان بخەنەوە، بەڵام بە گشتی ئاگادارن وەکو لەو فەرمودە دا کە دەڵێ رۆژێ دوو جار بەیانیانو ئێواران کردەوەی ئوممەتکەی پێ پیشان دەدرێت کە بە چاکەمان کەیف خۆش دەبێتوبە خراپەکانمان نارەحەت دەبێت، بەڵام لە دادگای خوادا ناتوانن بڵێن چۆنیان کردوەو چۆن بوون لەگەڵ پێغەمبەراندا هەتا ﷲ پێیان نەڵێت و ئیجازەیان پێ نەدات ، ئینجا هەر کەس چی دەزانێت دەڵێت بەڵێ بەڕاستی ئەو کاتە کاتێکی ئەوەندە سەختە پێغەمبەران توانای قسە کردنیان نابێو هەر پێغەمبەرێك بێجگە لە پێغەمبەرمانﷺ لە بیری رزگاربوونی خۆیدایەو بەس، ئینجا ﷲ داستانی عیسامان بە کورتی بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١١٠) ئەی محمدﷺ باس بکە ئەو کاتەی کە خوا فەرموی: بە عیسای کوڕی مەریەم یادی ئەو هەمو نیعمەتانەی من بکە کە داومە بە تۆو بە دایکت لەوانە هەڵبژاردنی تۆ بە پێغەمبەرو پاکانە کردن بۆ دایکتو خۆشەویستکردنی هەردووتان لای خاوەن باوەڕانی راستەقینەو چەندین نیعمەتی گەورەی تر لەوانە بە هێز کردنو یارمەتی دانت، بیربکەرەوە لەوکاتەی کە تۆمان بە هێز کردو یارمەتیمان دایت بە رۆحێکی پیرۆز کە بەو رۆحە بو دەتتوانی مرۆڤێکی مردو زیندو بکەیتەوە کە تۆ قسە دەکەیت لە گەل خەڵکدا لە ناو بێشکەداو هەمان قسە دەکەیت کە بوی بە پیاوی تەواو ئەوە بو ئەو کاتە کە لە بێشکەدا بو مەریەمی دایکی هێنایەوە ماڵەوەو لێیان پرسی ئەو مندالەت لە کوێ هێنا؟

ئەویش قسەی بۆ نەکراو هێمای کرد بۆ لای عیسا عیسایش وتی:﴿من بەندەی خواەو کتێبی پێ داوەو کردومی بە پێغەمبەر﴾ مریم/٣٠.

ئەمە لەو کاتەدا بو کە تازە لە دایك بوە هەر بەو شێوەیە کە گەیشت بە تەمەنی پیاوێکی گەورە لەو حالەتەش دا هەمان قسەی پێشووی کرد کە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ژیری عیسا لە کاتی لە دایك بونی بەو پلە گەیشتوە کە لە پیری دا خەڵکانی تر پێی دەگەن، وە بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە من تۆم فێری کتێبو داناییو تەوراتو ئینجیل کردوەو بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە تۆ لە قوڕ شتی وەکو باڵندەت دروست کرد بە ئیزنی من ، جا فوت پێیدا دەکرد بە ئیزنی من دەبو بە باڵندەیەكو دەفڕیو تۆ ئەو کەسەی کە کوێری زکماکیو ئەوانەی کە دوچاری نەخۆشی بەڵەکی بوون بە ئیزنی من چاکت دەکردنەوە ، وە بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە تۆ دەت توانی لە ناو قەبرەکاندا مردو دەربهێنیو زیندوی بکەیتەوە بە ئیزنی من، وە بیر بکەرەوە لەو کاتەی کەوا من بەرگری جولەکەکانم کرد لە تۆ ئەو کاتەی کە تۆ بە چەندین نیشانەی ئاشکرا هاتبویتە لایان کەچی ئەوان هاتن بۆ کوشتنی تۆو من تۆم لە دەستی ئەوان پاراستو یەکێکی تریان کوشت ، وەك لە سورەتی النسا /١٥٨ دا باسکراوە ئەوسا کاتێك کە تۆ بەو نیشانە ئاشکرایانە هاتیتە لای ئەوان جوەکان دەیان وت: ئەمە بێجگە لەجادویەك یان جادوگەرێکی ئاشکرا شتێکی تر نیە، وە ئەم وشەیە بە ﴿إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ﴾ خوێندراوەتەوە. لە هەمو سەردەمێکدا چی زۆر گرنگ بوە ئەو پێغەمبەرانە لەو رێگاوە هاتون بۆ گەیاندنی پەیامی خوا بە خەڵك بۆ نمونە لە زەمانی موسادا سیحر لە هەمو شتێکی تر زیاتر ناوی بوە خوا شتێکی بە موسا داوە کە ئەو سیحرانە هەڵوەشێنێتەوەو لە زەمانی عیسا دا (پزیشك سالاری) رەواجی هەبوە خوا هێزی زیندو کردنەوەو چارەسەری چەند نەخۆشی بێ دەرمانی بە عیسا داوەو لە زەمانی پێغەمبەرمان دا ([illegible]) رەوان بێژی باو بوەو پەیامەکەی خوا هەروەکو پەیامی رێ پێشاندانو خۆشبەختی هەمیشەیی مرۆڤە لەو بوارەشدا دەستی باڵای هەبوەو کەس نەیتوانیوە وەکو بچوکترین سورەتی ئەو بهێننو تا قیامەتیش ئەوەیان بۆ ناکرێت ، لێرەدا کە باسی پرسیارو وەڵامی قیامەتی کرد بە تایبەت لە ناو پێغەمبەران دا عیسای باس کرد، چونکە خەڵکێکی زۆر عیسا بە خوا دەزانن لە

قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ ٱللَّهُمَّ رَبَّنَآ أَنزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَءَاخِرِنَا وَءَايَةً مِّنكَ ۖ وَٱرْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ ٱللَّهُ إِنِّى مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۖ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ فَإِنِّىٓ أُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا لَّآ أُعَذِّبُهُۥٓ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ ۚ إِن كُنتُ قُلْتُهُۥ فَقَدْ عَلِمْتَهُۥ ۚ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَآ أَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ ۚ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِى بِهِۦٓ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ ۖ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ ٱللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ لَهُمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌۢ ﴿١٢٠﴾

بەر ئەوە عیسا لە بەر چاوی ئەواندا ئەم پرسیارانەی لێ دەكرێت تا دەركەوێت كە خوا نیە، چونكە ئەگەر خوایە بۆ پرسیاری لێ دەكرێت؟

وە وشەی ([illegible]) چەند جار دوبارە كراوەتەوە تا دەركەوێت كە عیسا ئەمانەی بە ئیزنو ئارەزۆی خوا بوە ئەگینا عیساش هەر بەندەیەكی خوایەو ناتوانێ سەر بەخۆ ئەم شتانە بكات ئینجا دەفەرموێ:

﴿١١١﴾ بیر بكەرەوە لەو كاتەی كەوا من وەحیم كردە لای حەوارییەكان (دۆستانی راستەقینەی عیسا)و وتمان: باوەڕ بهێنن بە منو بە نێرراوەكەم كە عیسایە وتیان: ئەوا ئێمە باوەڕمان هێنا ئەی خوایە تۆ شایەت بە كە ئێمە موسڵمانینو گەردن كەچین بۆ بەرنامە كەت.

﴿١١٢﴾ بیر كەرەوە لەو كاتەی كە حەوارییەكان بە عیسای كوڕی مەریەمیان وت: ئایا خوای تۆ توانای ئەوەی هەیە كە لە ئاسمانەوە خواردنێكمان بۆ بنێرێت؟ عیسا وتی: لە خوا بترسن ئەگەر ئێوە باوەڕدارنو داوای شتی وا مەكەن.

([illegible]) بە ([illegible]) خوێنراوەتەوە،واتە: تۆ ئەتوانی داوا بكەی لە خوای خۆت.

﴿١١٣﴾ وتیان: ئێمە دەمانوێت لەو خواردنە بخۆینو دڵەكانمان ئارام بگرێت ، وە تا یەقین پەیدا بكەین كە تۆ راست دەكەیت لە گەل ئێمەداو تۆ پێغەمبەری خوایت، وە ئێمەش لە سەر ئەوە شایەتی بدەین شایەتیەك كەبە چاوی خۆمان دیبێتمان.

﴿١١٤﴾ عیسای كوڕی مەریەم هاواری كرد وتی: ئەی خودای من، ئەی پەروەردگارم لە ئاسمانەوە خوانێكمان بۆ بنێرە تا ببێت بە جەژن بۆ ئەوەڵو ئاخرمانو نیشانەیەكی گەورە بێت لە لای تۆوە بۆ ئەوەی بزانن كە من راست دەكەمو تۆش خاوەن دەسەڵاتیو رۆزیمان پێ بدە بە راستی تۆ لە هەمو رۆزی دەرەكان چاكتری. ئینجا ﷻوەڵامی عیسای دایەوەو فەرموی:

﴿١١٥﴾ من ئەوەتان بۆ رەوانە دەكەم ئەوساپاش ئەوە هەر كەس لە ئێوە كافر ببێت ئەو كاتە بە بێشك سزایەكی وای دەدەم كە هیچ كەسێكی تر ئاوا سزا نادەم ، هەندێك دەڵێن: ترسانو پەشیمان بونەوە لە داخوازییەكەیان، بەڵام زۆر لە هەواڵەكان وا دەگەیەنن كە داوای كردوەو خوایش لە ئاسمانەوە خوانێكی بۆ ناردوون ، لە جۆری خواردنەكەو چی كراوە بەو خواردنە قسەی جوراو جۆر كراوە یەكێك لەوانە ئەوەیە كە ئەو خوانە هاتو چل رۆژ بەردەوام بو بەیانیانو ئێواران‌و بۆ هەر لایەك بچونایە بۆیان دەهات هەندێكی تر دەڵێن: عیسا دانیشت لە دەورەی خوانەكەو وتی: خوایە بۆمان نەكەی بە سزاو نارەحەتیو پاشان وتی: بخۆن وتیان: تۆ بیخۆ عیساش وتی: نەخێر من داوام نەكردوە ئەو كەسەی كە داوای كردوە با بیخوات ئینجا ئەوانیش نەیانخوارد، ئینجا عیسا هەرچی فەقیر هەبو دەعوەتی كردنو كۆبونەوە لە سەریو خواردیان ، وە هەرچی نەخۆشیش بو خواردیان لە دوای چەند رۆژێك هەڵگیرا، ئینجا ئەوانەی كە نەخۆش بون هەمویان چاك بونەوەو ئەوانەی كە نەیانخوارد بو زۆر خەمیان خواردو داوایان كرد با جارێكی تر ئەو خوانەمان بۆ بێت بەڵام تازە تەواو بو. هەندێكی تر دەڵێن خواردنەكە نانو ماسی بو هندێكی تر دەڵێن هەر ماسی بو، بەڵام تامی هەمو شتێكی دەدا هەندێك دەڵێن میوەی بەهەشت بو لە چەندین جۆر هەمیشە چوار هەزار كەس دادەنیشت لە سەری هەر تەواو دەبو دیسان خوا وێنەی ئەوەی بۆ دەناردنەوە بەم شێوەیە مانەوە تا ئەو كاتەی كە خوا ئارەزۆی لێ بو ، هەندێكی تر دەڵێن: حەوت كولێرەو حەوت ماسی بوە تا ئارەزۆیان لێ بو لێیان دەخوارد تا هەندێكیان هەندێ لەو خواردنەیان دزیو وتیان: نەوەك ئیتر نەیەت ، لە بەر ئەوە ئیتر كۆتایی پێ هات ،

ئینجا ﷻ باسی موحاسەبەی عیسامان بۆ دەكات بە هۆی ئەوەی كە خەڵك بە خوایان زانیوەو لە بەر چاوی ئەو خەڵكەدا پرسیار

لە عیسا دەکرێت سەبارەت بەو کارە ناپەسەندەی پەیڕەوانیو دەفەرموێ:

(١١٦) باس بکە بۆیان ئەو کاتەی کە خوا بە عیسای کوڕی مەریەمی فەرمو: ئایا تۆ وتوتە بە خەڵك منو دایکم هەردووکمان دوو خودایین بێجگە لە اللّٰهو دەبێ بمان پەرستن؟ عیسا وتی: پاكو بێ عەیبی هەر بۆ تۆیە ئەی خوایە بۆ من نیە قسەیەکی وا بکەم کە حەقو ڕاست نەبێت، ئەگەر من شتی وام وتبێت بەراستی تۆ ئاگات لێیەتی چونکە تۆ ئاگاداری بەوەی کە لە ناو دڵی من دا هەیە ، وە بەدڵنیاییەوە کە من هیچ نازانم لەوەی کە لای تۆدایە واتە ئەوەی کە تۆ ئێمەت ئاگادار نەکردبێتەوە ئێمە هیچی لێی نازانین، بەڵام هەر خەتەرەیەك لە ناو دڵی من دا بووەو هەیە تۆ ئاگاداری پێی بەبێگومان تۆخۆت زانەری هەمو شتێکی پەنامەکیت.

(١١٧) خوایە من پێم نەوتون مەگەر ئەوەی کە تۆ ئەمرت پێ کردوم کە پێیان بڵێم، ئەویش ئەمە بو: وتومە بەندایەتی خوای منو خوای خۆتان بکەنو من شایەتم لە سەریان هەتا خۆم لە ناویاندان بووم هەر ئەوەم پێ وتونو پێم ڕاگەیاندون جا کاتێکیش کە منت هەڵگرت لە ناو ئەو خەڵکەدا تۆ خۆت چاودێرو نیگەهبانی ئەوانیو دەزانی چیان کردووەو چیان وتووەو تۆ خۆت ئاگاداری بە سەر هەمو شتێکدا ، بەڵێ پەیڕەوانی نەزانو نەفام ئاوا پیاوانی بەرز دەخەنە بەردەم پرسیارو وەڵامی دادگای دوا ڕۆژ هەرچەند کە عیسا لەم بارەوە هیچ تاوانی نیە، جاچاك بزانن چونە سەرگۆڕی هەر پیاو چاکێكو پاڕانەوە لێی شیرکەو ئەوپیاو چاکەش دادگای دەکرێ بۆدەمکوت کردنی ئەو پەیڕەوە نەزانو نەفامانەو بۆ بە درۆخستنەوەیان. وتراوە: "دوژمنی زانا باشترە لە دۆستی نەزان" ،

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {ئەگەر هەموتان کۆببنەوە بە ئینسانو بە جنۆکەوە لە سەر ئەوەی کە قازانجێك بگەیەنن بە ئینسانێك ناتوانن قازانجی پێ بگەیەنن مەگەر خوا ئیرادەی ئەوقازانجەی کردبێت، وە ئەگەر بتانەوێ زیانێکی پێ بگەیەنن ناتوانن مەگەر خوا ئیرادەی کردبێت کە ئەو زیانەی لێ بکەوێت} کەوابو داوا کردن لە هەر ئینسانێکی مردو داوایەکی زۆر بێ جێگایەو دوژمنایەتی کردنی مردوەکەیە، چونکە ئەو مردوە هیچ کات لە عیسا بە نرختر یان پایە بەرزتر نیە یان بەڵکو پێغەمبەرێکەوەکو عیسایە یان کەمترە دەی کە عیسا لە سەر ئەوە موحاسەبە بکرێت ئیتر کێی تر هەیە لەو موحاسەبەیە ڕزگاری ببێت؟ وە کام پیاو چاك وتویەتی: بانگم بکەن من دێم بە هاوارتانەوە؟! وە کام بەڵگەی شەرعی هەیە لە سەر بانگ کردنی پیاو چاکان؟ هیوادارم باوەڕ داران ئاگایان لە خۆیان بێت تاشەیتانو شەیتان سیفەتان هەڵیان نەخەڵەتێننو خوا پەرستیەکەیان تێکەڵاو بە شیرك نەکەن چونکە هەر باوەڕ بونو کردەوە بەس نیە، بەڵکو پێویستە لە کردەوەکانماندا کەس نەکەین بە هاوەڵو ڕەفیقی خواو سیفەتی خوایی بە کەس نەدەینو ڕاستگۆ بین لە بەندایەتی خوادا چونکە تەنها ڕاستگۆیی دەبێ بە هۆی ڕزگاریمان لەو ڕۆژە سەختەدا. ئینجا عیسا دەپاڕێتەوە بۆ گەلەکەیو دەڵێ:

(١١٨) خوایە ئەگەر تۆ سزایان بدەیت خۆئەوانە بە بێگومان بەندەی خۆتنو هەر خۆت دەزانی چۆن ڕەفتاریان لەتەکا دەکەیتو ئەگەر لێیشیان خۆش بیت بێگومان تۆ هەر خۆتی دەسەڵاتدارو دانا. ئینجا ،

(١١٩) اللّٰه دەفەرموێ: ئا ئەمە ئەوڕۆژەیە کە ڕاستگۆیان ڕاستیەکەیان دەگاتە فریایانو هیچی تر سودی نابێو ناگاتە فریایان، نەعەشرەتو نە پارەو نەمەقام، تەنها ڕاستیو دروستی خۆی لە تەك خواو لە تەك دینەکەی خوادا فریای دەکەوێ ، بۆ ئەوانە هەیە چەندین باخچە کەلە ژێر ئەو باخچانەدا چەندین جۆگە دەڕواتو بۆ هەمیشە لەو جێگایەدا دەمێننەوەکە خوا بە هۆی کردارو ڕەفتاری پاکیانەوە ڕازیە لێیانو ئەوانیش ڕازین لە خوا لە سەر ئەو هەمو نازونیعمەتانەی کە پێی داون بە ڕاستی ئەوەیە بەهرەی گەورە. لەم سورەتەدا گەلێك یاسای باسکرد بۆمان چونکە ئێمە موڵکی ئەوزاتەینو لەناوموڵکی ئەودا دەژینو دروستکراوی ئەوین ئەولەخۆمان چاکتر ئێمە دەناسێتودەبێ بە گوێرەی بڕیاری ئەو ئیش بکەین ئەگینا مافی خۆیەتی تۆڵەمان لێ وەرگرێت چونکە لە موڵکی ئەودا بە گوێرەی بڕیاری ئەو ئیشمان نەکردووەوسپڵەو بێنمەکین. ئینجا کۆتایی سورەتەکە دەبەستێتەوە بە باقی یاساکانی تریەوەو دەفەرموێ:

(١٢٠) ئاسمانانو زەویو ئەوەی کە لە ناویاندایە هەموی موڵکی خوایەو ئەو دەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێکدا هەیەو هیچ شتێك لە دەستی ئەو دەرناچێت. دەی مرۆڤ تۆ پارچەیەکی زۆر بچوکی ئەو موڵکەیت بۆ دەبێ ئەوەندە لاساربیت؟! یەکێك لەوانەش عیسایە،جا کە عیسا لە ژێر دەسەڵاتی خودا دایەو موڵکی خوایە ئیتر کەی خوایە؟! عەبدوڵا ی کوڕی عەمر دەڵێ: دواترین سورەت کە دابەزیوە سورەتی(فەتح)یە.

٦ سُورَةُ الأَنۡعَامِ ١٦٥

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَجَعَلَ ٱلظُّلُمَٰتِ وَٱلنُّورَۖ ثُمَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِمۡ يَعۡدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن طِينٖ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلٗاۖ وَأَجَلٞ مُّسَمًّى عِندَهُۥۖ ثُمَّ أَنتُمۡ تَمۡتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ ٱللَّهُ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَفِي ٱلۡأَرۡضِ يَعۡلَمُ سِرَّكُمۡ وَجَهۡرَكُمۡ وَيَعۡلَمُ مَا تَكۡسِبُونَ ﴿٣﴾ وَمَا تَأۡتِيهِم مِّنۡ ءَايَةٖ مِّنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِمۡ إِلَّا كَانُواْ عَنۡهَا مُعۡرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدۡ كَذَّبُواْ بِٱلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡۖ فَسَوۡفَ يَأۡتِيهِمۡ أَنۢبَٰٓؤُاْ مَا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٥﴾ أَلَمۡ يَرَوۡاْ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا مِن قَبۡلِهِم مِّن قَرۡنٖ مَّكَّنَّٰهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَا لَمۡ نُمَكِّن لَّكُمۡ وَأَرۡسَلۡنَا ٱلسَّمَآءَ عَلَيۡهِم مِّدۡرَارٗا وَجَعَلۡنَا ٱلۡأَنۡهَٰرَ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهِمۡ فَأَهۡلَكۡنَٰهُم بِذُنُوبِهِمۡ وَأَنشَأۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِمۡ قَرۡنًا ءَاخَرِينَ ﴿٦﴾ وَلَوۡ نَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ كِتَٰبٗا فِي قِرۡطَاسٖ فَلَمَسُوهُ بِأَيۡدِيهِمۡ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿٧﴾ وَقَالُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ مَلَكٞۖ وَلَوۡ أَنزَلۡنَا مَلَكٗا لَّقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ﴿٨﴾

٦ سورەتی ئەنعام ١٦٥

سورەتی ئەنعام کە سورەتی شەشەمی قورئانەو سەدو شەستو پێنج ئایەتەو سورەتێکی مەکیەو وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی پەنجاوپێنجەمەو پاش سورەتی (الحجر) و پێش (الصافات) شەو بە یەکجار لە مەکە دابەزیوە. هەرچەند ئیبنو سەلاح – ئەو ریوایەتانە کە دەڵێن ئەم سورەتە بە یەکجار هاتوە بە راستی نەزانیون. ئەبو ئیسحاقی ئیسفەرائینی دەڵێ: ئەم سورەتە تەواوی بنچ‌وبنەماکانی بیرو باوەڕی تێدایە.

بە ناوی ﷲ ی زۆربە سۆزو بێنیها یەت میهربان

﴿١﴾ سوپاس بۆ ئەو خوایەی کەئاسمانان‌وزەوی دروست کردوەو تاریکیەکان‌وروناکی داناوەودروستی کردوە جا لە پاش ئەو هەمو بەڵگانە هێشتا ئەوانەی کە بێ باوەڕن هاوتا دادەنێن بۆ پەروەردگاری خۆیان.

﴿٢﴾ ﷲ ئەو زاتەیە کە، ئێوەی دروستکردوە لە قوڕ چونکە هەمو لە ئادەمین‌و ئادەمیشی لە قوڕ دروستکردوە بەراستی، ئەگەر بە جوانی‌و بەوردی بیری لێ بکەینەوە دەبینین هەمو مرۆڤەکان ئێستاش هەر لە قوڕ دروست دەکرێن چونکە دروست بونی مرۆڤ بە هۆی ئەو ئاوە([illegible]) تایبەتیە کە لە پشتی پیاوو سنگی ئافرەتەوە پەیدا دەبێت کە ئەویش لە خۆراکەوە پەیدا دەبێت‌وخۆراکیش بە هۆی خاك بە قوڕ بوونەوە سەوز دەبێت کە مرۆڤ وحەیوانی تر سودی لێ وەردەگرن، ئەگەر ئاو نەبێت وزەوی نەکات بە قوڕ هیچ بەرو بومێك نابێت‌و هیچ کەسیش لەم زەویەدا نامێنێ ئینجا دەفەرموێ: لە پاشان خوا ماوەیەکی بۆ داناون‌ولە کۆتاییدا دەبێ کۆچ بکەن لەم دنیادا، وەماوەی دیاری کراو کە بریتیە لە رۆژی قیامەت یان مەرگی هەر مرۆڤێك ئەوە لای خۆیەتی‌وکەس نایزانێت لە پاشان ئێوە گومانتان لە بارەی هاتنی قیامەتەوەهەیە یەقینتان نیە کە رۆژێکی ئاوەها دێتە پێشەوە. وە نازانن ئەو کەسەی کە توانیویەتی لەسەرەتادا دروستتان بکات هەروایش دەتوانێت زیندوتان بکاتەوە بۆ حیساب‌وکیتاب.

﴿٣﴾ وە هەر خۆیەتی خوایە لە ئاسمانان ولە زەویدا، کەدەزانێ بە شتە نهێنیەکانتان‌و بە شتە ئاشکراکانتان‌و خوا دەزانێت کەئێوە چ ئیشێك دەکەن چاك یان خراپ.

لەم ئایەتەوە ئەوە وەردەگیرێت ، کە خوا لە هەمو شوێنێك بێت وە هیچ شوێنێك خاڵی نیە لە زانیاری خوا کە زانیاری دەگاتە هەمو کون‌و قوژبنێك ودەسەڵاتی بە سەر هەمو شتێکا هەیە کەواتە کەسی تر مافی فەرمانڕەوایی نیە بێجگە لە (ﷲ) چونکە یەکێك لە ماناکانی (ﷲ) حاکمیەتە وەك دەفەرموێ: ﴿ وَهُوَ ٱلَّذِي فِي ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٞ وَفِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَٰهٞۚ وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡعَلِيمُ ﴾ الزخرف: ٨٤ هەر ئەوە لە ئاسمان فەرمانڕەوایەو لە زەویشدا فەرمانرەوایە وە هەر ئەوە داناو زانا ﴾ واتە هیچ کەس بۆی نیە کە دژایەتی فەرمانڕەوایی بکات چ لە ئاسمانان‌وچ لە زەوی دا نەك بە مانای ئەوەیە کە زاتی ﷲ لە هەمو شوێنێکدا هەیە. پاش ئەوەی ﷲ باسی چەند سیفەتێکی خۆی کردو مرۆڤی لە خەو بێدار کردەوە، کە تا بزانێ هەرچی بکات‌وهەرچی بڵێ‌ولە هەر کوێدا بێت وا لە ژێر چاودێری خوادا.

﴿٤﴾ ئەمانە هیچ ئایەتێك لە ئایەتەکانی پەروەردگاری خۆیان نایەتەلایان مەگەر ئەوان پشتی تێ بکەن‌و گوێی پێ نەدەن. ئەمە نەك هەرخەڵکی ئەو سەردەمە بەڵکو خەڵکی ئەمرۆی ئێمەیش هەر وایە کەئەو هەمو بەڵگە رونانەی قورئان دەزانین‌و رۆژ لە دوای رۆژ راستی‌ودروستی قورئان چاکتر دەردەکەوێت جا لە باتی ئەوەی کە رووبکەینەوە دینی خواو زیاتر لێی نزیك ببینەوە کەچی پشتی تێ دەکەین هەروەك لێرەدا دەفەرموێ:

﴿٥﴾ جابە راستی ئەوان بێ باوەڕ بوون بەو حەقە کاتێك کە هاتە لایان کە قورئانەو پێیان وابو کە درۆیەئەوسا بەم زوانە هەواڵی ئەو شتەی کە ئەوان گاڵتەیان پێ دەکرد پێ دەگات واتە

لێكۆڵینەوەیان لەگەلدا دەكرێت جا ئەو كاتە دەزانن چیان كردوە بە خۆیان.

(٦) ئایا نابینن كە چەندین وڵاتو چەندین مەملەكەتو چەندین خەڵكی ناو ئەو مەملەكەتانەمان لە بەین بردوە لە پێش ئەواندا ، كە جێگیرمان كردبون لەم سەر زەویەداو تواناییوهێزی چاكمان پێ دابون بە شێوەیەكی وا كە هێشتا بەو شێوەیە بە ئێوەمان نەداوەو لە ئاسمانەوە ئاومان بۆ دەناردن هەمیشەو بێ بڕانەوەو دامان بەوان چەندین جۆگە كە دەڕۆیشت بە ناو باخ و بیستانیان داوكەم كەم لە خۆیان بایی بوون‌ولە باتی سوپاسی خوا دەستیان دایە دژایەتی فەرمانەكانی خواو خوایش سەر ئەنجام لەو دنیایەدا لە ناوی بردن‌وبردنیەوە بۆ تۆڵەو سزای گەورەتر وەك دەفەرموێ: جا ئیتر ئێمەش لە بەینمان بردن بە هۆی گۆناهەكانی خۆیانەوە ، هەر گەلێك بە شێوەیەك لە بەین بران یەكێ بە باوو یەكێ بە باران‌و یەكێك بە دەنگ وەیەكێكیش بە سەرو بن كردن . وە لە پاش ئەوانیش چەندین خێڵی ترمان دروستكرد.

(٧) وە ئەگەر ئێمە كتێبێكمان بۆ رەوانە بكردایەتەخوارەوە كەنوسراوبوایە بە رێك‌وپێكی لە ناو كاغەزادا، جابە دەستی خۆیان دەستیان لێ بدایە بێگومان بێ باوەڕان دەیان وت: ئەمە بێجگە لە سیحرێكی ئاشكرا هیچی تر نیە. واتە ئەوان دەیان وت: ئەگەر كتێبێكمان بۆ بێتە خوارەوە ئێمە باوەڕت پێ دەكەین، بەڵام ﷻ دەفەرموێ: ئەگەر كتێبێكی رێك‌وپێكیشیان بۆ بنێرینە خوارەوەوخۆیان دەستیشی لێ بدەن‌وبە چاوی خۆیان بی بینن ئینجا هەر بە سیحری دادەنێن، بەڵێ ئەم بێ باوەڕانە هەر رۆژەی بەهانەیەك دەگرن‌و هەر دەمێك داوای شتێك دەكەن.

(٨) جا دەشیان وت: جا ئەگەر محمدﷺراست دەكات با فریشتەیەكی لە گەڵ دا بوایەو شایەتی بۆ بدایە كە راستە. خوایش دەفەرموێ: ئەگەر ئێمە فریشتەمان بناردایە ئیش جێ بە جێ دەكرا چونكە ئەگەر فریشتە لە سەر داخوازی هات ئیتر سزای خوا دێت بە دوای دا لە پاشان مۆڵەتیشیان نادرێت ئەمە لە لایەكەوە. وە لە لایەكی تریشەوە دەفەرموێ:

(٩) ئەگەر ئێمە لە گەل ئەو پێغەمبەرەی خۆماندا كە بەشەرە فریشتەیەكمان رەوانە بكردایە چونكە ئێوە فریشتە بە شێوەی خۆی نابینن دەبوایە بمانكردایە بە بەشەرو بەو پۆشاكەی ئەوان پۆشاكمان بۆ بكردایە دووبارە دەیان وت: باشە كێ دەڵێ ئەوە فریشتەیەوكێ دەڵێ ئەویش بەشەر نیە واتە: ئەمانە بۆ بەهانە دەگەڕێن‌و بەهانەش قەت دوایی نایەت كەوابو ئەی محمدﷺ تۆ حەق راگەیەنە بە تەواوی. واتە پێویست ناكات كەداعیانی حەق

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ (٩) وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُوا۟ مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ (١٠) قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ ٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ (١١) قُل لِّمَن مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قُل لِّلَّهِ ۚ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (١٢) ۞ وَلَهُۥ مَا سَكَنَ فِى ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ (١٣) قُلْ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ إِنِّىٓ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ (١٤) قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ (١٥) مَّن يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۥ ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ (١٦) وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ (١٧) وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ (١٨)

بلێن: كابرا فلانە بەهانەی هەیە با بەهانەی ببڕین بەڵكو پێویستە ئەوەی راستە بوترێت ئیتر كابرا باوەڕ دەكات یان نە تاوان لە سەر ئەوان نیە، ئینجا دڵخۆشی پێغەمبەر دەكاتو دەفەرموێ:

(١٠) خۆ ئەگەرباوەڕت پێ ناكەن تۆ ناڕەحەت نەبیت چونكە ئەوە خوی هەمو بێ باوەڕانی پێش تۆیە، بە حەقیقەت پێغەمبەرانی پێش تۆ گاڵتەیان پێ كراوەورێزیان نەگیراوە جا ئەوە نەبێ هەروا ئەم كارە خراپەیان بۆ چوبێتە سەر بەڵكو بەوانەیان كەگاڵتەیان بەوپێغەمبەرانە دەكرد سزای ئەو گاڵتە كردنەیان پێ گەیشتو لە سزای خوا دەرباز نەبون. دەی ئەگەربەمەش هەر باوەر ناكەن.

(١١) پێیان بڵێ: بڕۆن بگەڕێن بە سەر زەوی داو تەماشای سەرەنجامی بێ باوەڕان‌و خراپەكاران بكەن‌و بزانن عاقیبەتی ئەو كەسانەی كە بێ باوەڕ بون بەكوێ گەیشتو چیان بە سەر هاتوە وەك فیرعەون‌و پەیڕەوانی‌و گەلی سەمودو گەلی عادوگەلی شوعەیبو گەلی لوت، پاش ئەوەی كە ﷻ وەڵامی چەند رەخنەی بێ باوەڕانی دایەوە وا هەندێ لە هێزو دەسەڵات‌وسۆزو سزای خۆی لە شێوەی پرسیار دا باس دەكاتو دەفەرموێ:

(١٢) بڵێ: بۆ كێیە ئەوەی كە لە ئاسمانان‌وزەویدایە، ئەگەر چی لە چەند جێگای تر وەڵامیان داوەتەوە كە بۆ خوایە بەڵام

ئەوەندە لاساریان کردوە وەك هەر وەڵامیان نەدابێتەوە وایە بۆیە خوا دەفەرموێ: بڵێ: هەر بۆ خوایەوكەسی تر خاوەنی نیە کەوای داناوە لە سەر نەفسی خۆی کە بەرەحمو بەسۆز بێت بەرامبەر بەبەندەکانی خۆی. تەماشا بکەن ئەو هەمو دژایەتیەی دەکرێت ، وە ئەو هەمو کفرو نارەواییە دەکرێت بەڵام ئەو باران کە مایەی ژیانە دەنێرێتوزەوی ئاوەدان دەکاتەوە بۆمان؟! ئینجا دەفەرموێ:

ئەو (لـ)ە لە وشەی ﴿ لَيَجْمَعَنَّكُمْ ﴾ لە وەڵامی سوێندێکی لابراو دایە واتە سوێندبێ خوا کۆتان دەکاتەوە لە رۆژی قیامەتدا کە هیچ گومانێك لەو کۆکردنەوەولەو رۆژەدا نیە ئەوکەسانەی کە نەفسی خۆیان دۆڕاندوە ئەوسا ئەو کەسانەن کە باوەڕ ناهێنن ، واتە دۆڕاوو سەر شۆر لەو رۆژەدا بێ باوەڕانن. پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / واتە بە راستی خوا لە کاتێکا کە مەخلوقاتی دروستکرد لە کتێبێکدا لای خۆی لە سەری عەرش نوسی، بە بێگومان سۆزو رەحمەتی من زاڵ دەبێ بە سەر رقوقینم دا} ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(١٣) خۆهەر بۆ خۆیەتی ئەوەی کە لە شەو رۆژدا ئارام دەگرێتو بەندەی ئەوو ژیانی لە دەیان دوژمنی ئاشکراونهێنی دەپارێزێتو لە ژێر دەسەڵاتوهێزی ئەودانو هەر خۆیەتی بیسەری هەمو رازو نیازێكو زانەری هەمو ئیشەکان. ئینجا ﷲ فەرمان بە پێغەمبەرمانﷺ دەدات کە خەڵکی بەرەو یەکتا پەرستی بانگ بکاتودەفەرموێ:

(١٤) بڵێ: ئایا بێجگە لە خوا بکەم بە دۆست بۆ خۆم کە ئەو خوایە دروستکەری ئاسمانانو زەویەو هەر ئەوە کە خواردن دەدات بە خەڵكو خواردنی پێ نادرێت بەڵکو ئەو زاتە پێویستی بە خواردن نیە ، ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: بەراستی من ئەمرم پێ کراوە کە من یەکەم کەس بم بۆ خۆ تەسلیم کردن بە خواوبۆ بەندایەتی ئەو یەکەم کەسم لە موسڵمانی ئەم گەلەو تۆ نەکەی لە ریزی موشریکاندا بیت. ئاشکرایە کە پێغەمبەرمانﷺ هەرگیز بە هاوەڵ دانان بۆ خوا رازی نەبوە کەواتە ئەگەر چاکترین بەندەی خوا تاوان بکات شایستەیە بۆ خوا سزای بدات، دیسان ﷲ دەفەرموێ:

(١٥) ئەی محمدﷺ بڵێ: بە راستی من دەترسم ئەگەر نا فەرمانی خوای خۆم بکەم لە سزای رۆژێکی گەورە کەرۆژی قیامەتە ، کە ئەو رۆژە وەك قورئان دەفەرموێ: رۆژێکە ئەوەی کە حامیلەیە حەملەکەی خۆی فرێ دەداتومنداڵ لە ترسا سەر سپی دەکاتوپیر دەبێت.

(١٦) هەر کەسێك ئەو سزای رۆژی قیامەتەی لێ لادرێتوتووشی ئەو سزایە نەبێت بەراستی خوا رەحمی پێ کردووە هەر ئەوەیە سەرکەوتنو سەرفەرازی ئاشکرا ، وەك دەفەرموێ: ﴿ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ﴾ /آل عمران: ١٨٥ / بە راستی ئەوەی لە ئاگری جەهەنەم دور خرایەوەو خرایە بەهەشت بێگومان سەرکەوتوو خۆشبەختە ﴾

(١٧) خۆ ئەگەر خوا بیەوێت دوچاری بەڵایەکت بکات ئیتر هیچ کەسێك ناتوانێت لای ببات مەگەر خۆی واتە هیچ کەسێك ناتوانێ هیچ زیانێك بە کەس بگەیەنێ یان بەڵایەکی لە سەر لابات مەگەر خوا ئیرادە بکات ، زیان گەیاندنی خەڵکی بە یەکتر هۆی زیانن وەك تەوشێیەك دارێك ببڕێت، ئاشکرایە خۆی ناتوانێ بی بڕێت ئەگەر بە دەستی کەسێکەوە نەبێت، تەنها ئەوەندە جیاوازی هەیە کە لە مرۆڤ دا ئیرادە کردنی هەیە ئەویش بە بڕیاری خوا ، ئینجا دەفەرموێ: وە ئەگەر هاتوچاکەیەکت لە گەڵدا بکات دیسان کەس ناتوانێ رێگای لێ بگرێت چونکە ئەو بە سەر هەمو شتێکدا دەسەڵاتی هەیە وزیانو سود هەموی بە دەست خۆیەتیوهەر ئەودەتوانێ چی ئارەزۆ بکات لە ناو بەندەکانیدا بیکاتو خاوەن دەسەڵاتە ئەگەر ئێمە ئیمانێکی ئاوەهامان بێت بۆ لە خەڵك دەترسین؟ هەروەك لە فەرمودەدا هاتوە کە پێغەمبەرﷺ بە عەبدوڵای کوڕی عەباس دەفەرموێ: بزانە ئەگەر هەمو گەلان کوببنەوە لەسەر ئەوەی کە سوودیکت بی بگەیەنن ناتوانن ئەوسودەت بی بگەیەنن مەگەر خوا بۆی بڕیاردابێت ، هەروەها ئەگەر هەمو ئوممەت کوببنەوەلەسەر ئەوەی کەزیانێکت بی بگەیەنن ناتوان ئەوزیانەت بی بگەیەنن مەگەرخوالەسەری نوسیبێت.

(١٨) جا هەر خوایە خاوەنی هێزو دەسەڵاتە بە سەر بەندەکانی خۆیداو هەمو خاوەن دەسەڵاتان گەردن کەچنو بێدەسەڵاتن بەرامبەر بەدەسەڵاتی خودا ، وە هەر ئەوە دانایە لە ئیشەکانی داو ئاگادارە بە سەر هەمو شتێکا گرتنەوەو بەخشینی بە بەندەکانی لە سەر بناغەی داناییوئاگاییە نەك لە خۆوەو بە گۆترە کاری بێت بۆیە پێویستە خاوەن باوەڕان بە بەشی خۆیان قانیع بنو حەسوودی نەبەن بە خەڵکی خاوەن سەروەتو سامان ، ئینجا دەفەرموێ:

(١٩) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: چ شتێك هەیە کە گەورەتر بێت لە بارەی شایەتەوە واتە شایەتێك کەلە هەمو شایەتێك گەورەتر بێت؟ پێیان بڵێ: خوایە لە هەمو شتێکی تر شایەتی گەورەترە ، وە ئەو شایەتە لە نێوان منو ئێوەدا کە من پەیامی ئەوم بە ئێوە

گەیاندوەو ئێوە دژایەتی منتان کردوەو ئەوەش لە پێشگای خوادا تۆمار کراوەو لە دوا ڕۆژدا منو ئێوە لە یەك جیا دەکاتەوە ، وە من بەردەوام دەبم لە سەر بانگەوازی خۆم و وەحی کراوەتە لای من ئا بەم قورئانە ، کەواتە قورئان وەحیەو لە لایەنی خواوە هاتوە ئەمە بناغەی سێهەمی بیرو باوەڕمانە کە باوەڕمان ببێت بەم قورئانە، تا بەم قورئانە بتان ترسێنم لە پاشە ڕۆژی ئیشی خراپو هەروەها ئەو کەسەی کە ئەم قورئانەی پێ دەگات کەوابو هەر کەسێك دەنگی قورئانی پێ گەیی‌وناوی بیست ئەوە ئۆممەتی محمدەﷺوپێویستە لە سەری بە گوێی ئەو قورئانە بکات خۆ ئەگەر لای دا بێگومان سزا دەدرێت ، وە پێیان بڵێ: ئایا ئێوە شایەتی دەدەن کە لە گەڵ خوادا خوایە کی تر هەیە؟ بڵێ: ئەگەر ئێوە ئەو شایەتیە ناڕەوایەش بدەن من هەرگیز ئەو شایەتیە نادەم، چونکە درۆیە بڵێ: بەراستی تەنها یەك خوا هەیەوبێگومان کە دورم لەوەی کە ئێوە بۆ خوای دادەنێن چونکە ناڕەواو نادروستەو تاوانێکی زۆر گەورەیە، ئینجا ﷲ لاساری‌وخراپی ئەهلی کتێب باس دەکات‌ودەفەرموێ:

(٢٠) ئەوانەی کە ئێمە کتێبمان پێ داون کە تەورات‌وئینجیلە ئەوەندە بەرونی باسی ئەم پێغەمبەرەیان ﷺتێدا کراوەکە دەیناسن هەروەك چۆن کوڕی خۆیان دەناسن واتە لە ڕاستی‌ودروستی پێغەمبەرو بەرنامەکەیدا گومانیان نیە بەڵکو لە بەر حەسادەت‌ولاساریان باوەڕ ناهێنن کەئەوانە کەسانێکن نەفسی خۆیانیان دۆڕاندوە چونکە ئەوانە باوەڕ ناهێنن.

(٢١) کێ هەیە ستەمکارتر لەو کەسانەی کە ئیفترا ودرو بە دەمی خواوە بکەن؟ یان بێ باوەڕ بێت بە ئایاتەکانی، ئاشکرایە ئەو کەسانەی کە درۆ بە دەمی خواوە بکەن‌وباوەڕ بە ئایەتەکانی نەکەن ستەمکارن‌و بێگومان هەرگیز مرۆڤی ستەمکار سەرکەوتوو رزگار نابێت ئەمەش موژدەیەکی خۆشە بۆ موسڵمانان کە ستەمکاران هەرچی بکەن سەرئەنجامیان هەرشکست‌و فەوتانە.

(٢٢) ئەوسا باسی ئەو ڕۆژە بکە کە هەمویان کۆ دەکەینە کە ڕۆژی قیامەتە، پاشان بە ئەو کەسانەی کە هاوبەشیان بۆ خواداناوە دەڵێین: کواو لە کوێیە ئەو هاوبەشانەی کەداتان ناوە بۆ من‌وئەتان وت ئەوانە خوان‌و پارێزگاریمان لێ دەکەن‌و دێن بە هاوارمانەوەو پاڵ پشتمانن؟ با بێنە پێشەوە ، واتە لەوڕۆژەدا هیچ پەرستراوێك جورئەتی هاتنە پێشەوەو تکاکردنی نییە بەڵکو هەرکام لەوان هەوڵ دەدات کە ئەوتاوانە لەسەرخۆی لاباتو لایەنەکەی تر تاوانبار دەکات؟!

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَٰدَةً ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ شَهِيدٌۢ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِىَ إِلَىَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللَّهِ ءَالِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُل لَّآ أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ وَإِنَّنِى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمُ ۘ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓ ۗ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَيْنَ شُرَكَآؤُكُمُ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُن فِتْنَتُهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ وَٱللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ ٱنظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ ۚ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۖ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوكَ يُجَٰدِلُونَكَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ ۖ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُوا۟ يَٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

(٢٣) لە پاشان هیچ شتێکیان بۆ نامێنێت‌و هیچ قسەیەکیان نیە بیکەن‌و هیچ بەڵگەو بەهانەیەکیان نیە کە وەڵامی خوای داناو ئاگا بدەنەوە مەگەر ئەوە نەبێ کە دەڵێن: سوێند بە ﷲ ئەی پەروەردگارمان ئێمە هەرگیز هاوەڵ دانەر نەبوین، بەڵێ ئەو هاوەڵ دانەرانە کاتێ کەدەبینن کە بێجگە لەمرۆڤانی ڕاست‌و دروست‌و نوێژ کەر کەسی تر ناچێتە بەهەشتەوە دەڵێن با ئێمەش بدەین لە ژێری کردارە ناپەسندەکانی خۆمان‌و سوێند بخۆین کە هاوەڵمان بۆ خوا دانەناوە وا دەزانن ئەو جێگایەش هەروەك دنیایە کەبە درۆ بۆیان بچێتە سەر ئا بەو شێوەیە سوێند دەخۆن‌و پاکانە دەکەن بەڵام خوای تواناو زانا دەمیان لە کار دەخات‌و دەست‌و قاچیان دێتە قسەو هەمو کردارەکانیان ئاشکرا دەکەن ، ئا ئەوانەی لە دنیادا حەوت حەوت قسەیان کەڵەکە دەکردو هیچ حیسابیان بۆ پاشە ڕۆژ نەدەکرد ئاوا سەرشۆڕانە خۆیان بە درۆ دەخەنەوە وەك خوا دەفەرموێ:

(٢٤) تەماشاکە چۆن خۆیان بە درۆ دەخەنەوەو لێیان گوم بوو ئەو درۆیەی کە دەیانکرد لە دنیا داو هاوەڵیان بۆ خوا دادەنا.

(٢٥) جا هەندێك لەوان دێن گوێ دەگرن لە تۆ بەڵام چونکە گوێ گرتنەکەیان بۆ ئەوە نیە کە خۆیان پاك بکەنەوەو نایانەوێت پەیڕەوی حەق بن لە بەر ئەوە وائێمەش لە سەر دڵەکانی ئەوان پەردەمان دانا کە ئیتر ئەوان حەق نەبیستن

بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ ۚ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۖ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ ۖ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ ۚ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

ئەمەش لە سەر ئەوەیە چونکە ئەوان ئەو هاتو چۆیەی کەدەیکەن بۆلای تۆ ئەی محمدﷺبۆ مەبەستێکی چاك نایکەن، یان بۆ دەمبازییە یان بۆ تانەو تەشردانە یان بۆ جاسوسی‌وبلاّو کردنەوەی هەواڵی موسلمانانەو شکاندنیانە لە بەر چاوی خەڵك جا ﷲ بە گوێرەی نیەتی خۆیان مامەڵەیان لە گەڵدا دەکات، وە بارێکی گران بە سەر گوێکانیانەوەیە بارێکی قورسی وا کە هیچ شتێکی راست نەبیسن ، وە ئەگەر هەمو ئایەتەکانیش ببیسن ئینجا هەر باوەڕیان پێ ناکەن هەتا ئەو کاتەی کە دێنە لای تۆوەدەمەت دەمەت لە گەڵدا دەکەن کەکافرەکان دەڵێن: ئا ئەم قورئانە نیە مەگەر داستان‌وچیرۆکی پرو پوچی خەڵکی رابردوە. ئینجا خوای داناو ئاگادار دوو سیفەتی پیسی بێ باوەڕان باس دەکات‌ودەفەرموێ:

(٢٦) ئەوسا ئەمانە بەرگری دەکەن لە خەڵك‌ونایەڵن باوەڕ بهێنن بە پێغەمبەروبە قورئان‌و خۆیانیش پشتی تێ دەکەن‌و دوور دەکەونەوە لە باوەڕ هێنان بە راستی ئەمانە هەر تەنها نەفسی خۆیان دەفەوتێنن بەلاّم شعورو هەستیان نیە.

(٢٧) ئەی بینەر ئەگەر تۆ ئەوان ببینی کاتێك کە ئەوێستێنرێن لە سەر ئاگری جەهەننەم جادەڵێن ئەی خۆزگە ئێمە جارێکی تر زیندو ببوینایەوەو بچوینایەوە بۆ دنیا ئیتر هەرگیز بێ باوەڕ نەدەبوین بە ئایەتەکانی پەروەردگارمان‌و ئەو کاتە ئێمەش باوەڕمان دەهێناو لە گەل باوەڕداراندا دەبوین. لە ناو ئاگردا ئەم ئاواتە دەخوازن بەلاّم بێ سودە بۆیان چونکە تازە ناگەڕێنەوە. وەك دەفەرموێ:

(٢٨) تازە بێ سوودە ئاوات خواستن، چونکە ئەوەی کە زوو شاردبویانەوە هەموی ئاشکرا دەبێت خۆ ئەگەر جارێکی تریش ئەوانە بگەڕێنەوە بۆ دنیا بێگومان دووبارە دەگەڕێنەوە بۆ ئەو رەوشتە ناپەسندەی پێشویان واتە ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ دنیا ئەوە نەبێ کەئەوانە تەوبە بکەن نەخێر بە زوویی ئەو سزاو سەختیانەیان لە بیر دەچێتەوەودەست دەکەنەوە بە ئیشی خراپ و بێ باوەڕی ، وە بە راستی ئەوانە درۆزنن ئەگەر بە راستی باوەڕیان بوایە بە خواو بە رۆژی دوایی‌وخوایان بە خاوەن هێزو دەسەلاّت بزانیایە دژایەتی خوایان نەدەکرد بەڵکو ئەوان وادەزانن ژیان هەر ئێرەیەو حیساب و کتابێك لە ئارادانیە وەك خوا باسیان دەکات‌ودەفەرموێ :

(٢٩) خۆ دەڵێن زیندەگی نیە بێجگە لە ژیانێکی دنیایی‌و ئیتر ئێمە کە مردین زیندو نابینەوە ئەمە لە دنیادا وا دەڵێن.

(٣٠) جا ئەی بینەر کاتێ کە ئەوان ئەبینی کە لە دادگای پەروەردگاری خۆیان دان‌و خوا دەفەرموێ: ئایا ئەمە شتێکی راست نەبو کە لە دنیادا پێمان وتن: کە ئێوە زیندو دەکرێنەوەودادگایی دەکرێن؟ دەڵێن: بەڵێ وە ﷲ ی سوێند بە پەروەردگارمان، قسەیەکی راست‌ودروست بو بەلاّم ئێمە لاساریمان کرد خوا دەفەرموێ: دەی بچەژن سزا ، ئیتر سوێند خواردنتان سودی نیە بە هۆی ئەوە کە ئێوە بێ باوەڕ بوون لە دنیادا کەواتە دان پێدانانی ئەمڕۆتان بێ کەڵکە بۆتان لەم ئایەتانە چەند شتێکمان بۆ دەرکەوت: **یەکەم** ـ ئاگری جەهەنەم هەیە. **دووهەم** ـ قسە لە گەل خوادا دەکرێت با کابرایش بێ باوەڕ بێت، بەلاّم ئێمە تائەوکاتە چونیەتیەکەی نازانین. **سێهەم** : بێ باوەڕان دان دەنێن بە بێ باوەڕی خۆیاندا. **چوارەم** : لە پاش مەرگ گەڕانەوە بۆ ئەم دنیایە بۆ ئیش کردن نیە. ئینجا دەفەرموێ :

(٣١) بە راستی زیانیان کردوە ئەو کەسانەی کە بێباوەڕ بوون بە گەیشتن بە خوای خۆیان، هەتا قیامەتیان هات بە کتو پڕی. ئینجا وتیان ئەی هاوار بۆ ئێمە لە سەر ئەو کەمتەر خەمی‌و کۆتاییانەی کە کردومانە ئەوان ئەو کاتە گوناهەکانیان بە کۆڵی خۆیان هەڵ دەگرن ، ئاگادار بن بە راستی بارێکی خراپیان بە کۆڵەوەیە لەو رۆژەدا وا دیارە ئەم گوناهانە هەمو دەکرێن بە تەن‌ودەکرێت بە بار بۆ خاوەنەکەی‌و ئەو دەبێ بە کۆڵی خۆی بەم لاو لادا بگەڕێنێت ئینجا خوای میهرەبان کەم تەمەنی‌وبێ کەڵکی ژیانی دنیامان بۆ باس دەکات‌ودەفەرموێ :

(٣٢) خۆ ژیانی دنیا بێجگە لە گاڵتەو گەمەو سەرگەرمییەك شتێكی تر نیە، هەروەك چۆن منداڵان گاڵتەو گەمە دەكەن‌و لە دوای دا بێ تاقەت دەبن‌وهەر كەسێك بەرەو شوێنی خۆی دەڕواتەوە. وە ماڵی ڕۆژی دوایی چاكترە بۆ ئەو كەسانەی كە لە خوا دەترسن و پەرهێزكارن دەی ئایا ئێوە عەقڵتان نیە كە بیر بكەنەوەو ئەم ڕاستیانە بزانن و كات و ژیان و ماڵی خۆتان بە فیڕۆ نەدەن‌وبەر لە هاتنی حیساب حیسابێك بۆ خۆتان بكەن؟ بەڵێ ، دنیا كاتێ چاكە كە مرۆڤ ئیشی چاكی تێدا بكات چونكە دنیا كێڵگەی قیامەتە، ئەگەر بۆ ئەوە نەبێ ئیتر ژیانی دنیا سەراپا زیانە چونكە گەورەوبچوكی حیسابی لە سەرە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ! [illegible] / ئەگەر بێت‌ودنیا هەر هەموی بە ئەندازەی پەڕی مێشولەیەك لای خوا نرخی هەبوایە خوای گەورە نەی دەهێشت كە كافر یەك قومە ئاوی لێ بخواتەوە} واتە دنیا هیچ نیەو دوا كۆتایەو لە سەر چاكەی حیساب هەیەولە سەر خراپەی تۆڵە هەیەو ئەم ژیانە بە هەزاران ئاواتی ناو دەرونتەوە دەبێ ڕۆژێك بارگەو بنە بپێچیتەوەو بەرەو خانوی هەمیشەیی بڕۆیت‌و لە پێشگای پەروەردگاری داناو زانا دا بتوەستێنێت‌و پرسیاری گەورەو بچوكت لێ بكرێ‌وئاشكراو پەنامەكییەكانت هەموی دەربخرێت، ئینجا خوای داناو میهرەبان دڵنەوایی پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ دەكات‌و دەفەرموێ:

(٣٣) ئەی محمد ﷺ بەراستی ئێمە دەزانین ئەو قسانەی كە ئەوان دەیكەن تۆ زۆر غەمبار دەكات ئەوسا بە بێگومان كەئەوان تۆ بە درۆ ناخەنەوەو تۆیان پێ ڕاستگۆیە بەڵام ئەو ستەمكارانە ئینكاری ئایەتەكانی الله دەكەن چونكە پێغەمبەر ﷺ زیاتر لە چل ساڵ لە ناو ئەوانەدا بوەو ناوبانگی بە (محمد الامين) دەرچووە جائەوان دەزانن كە محمد ﷺ درۆ ناكات بەڵام ئەوانە بێ باوەڕن بە قسەی الله دەڵێن: ئەبو جەهل وتی: ئەی محمد ئێمە تۆ بە درۆزن نازانین بەڵام باوەڕمان بەوەی كە تۆ هێناوتە نیە ئینجا خوا ئەم ئایەتەی سەرەوەی ناردە خوارەوە. دیسان دڵخۆشی پێغەمبەرمان دەكات ﷺ ودەفەرموێ:

(٣٤) ئەوسا بە ڕاستی بە درۆ خراونەتەوە پێغەمبەرانێ كە لە پێش تۆدا بوون جا ئەوانیش خۆیان گرتوە لە سەر ئەو بە درۆ خستنانەوەیان‌و ئازار دراون هەتا یارمەتی ئێمەیان بۆ هاتوەو سەركەوتون بە سەر دوژمنەكانیان داو هیچ گۆڕێنەرێكیش نیە بۆ بڕیارەكانی خوا كەبڕیاریشی ئەوەیە كە ئایین و پێغەمبەرەكانی سەركەوێت ، دەی ئەی محمد ﷺ دڵنیابە كە تۆش سەرئەنجام سەردەكەویت ، وە بەراستی هەواڵی پێغەمبەرانی پێش خۆتت پێگەیشتوە كە گەلەكەیان چۆن ڕەفتاریان لە گەڵدا كردون‌و سەرئەنجام ئەوان سەركەوتوون‌و خراپەكاران‌و دوژمنانیان تەفرو تونا كراون‌و لە ناو چوون ، واتە تۆیش خۆت بگرەو بەردەوام بە لە سەر بانگەوازەكەت‌و دڵتەنگ مەبە بە قسەو قسەڵۆكی بێ باوەڕان جا هەر وەك دڵخۆشی دەكات لە پەلە كردن‌و خۆ ناڕەحەت كردن سەبارەت بە باوەڕ نەهێنانی گەلەكەی دەیترسێنێ و دەفەرموێ :

(٣٥) خۆ ئەگەر تۆ پشت تێكردنی ئەوانت بەلاوە سەختەو ناڕەحەتیت كە ئەوان لەم قورئانە ڕادەكەن‌و بە گوێت ناكەن‌و باوەڕ ناهێنن دە فەرمو ئەگەر دەتوانیت زەوی كون بكەیت‌وبە ژێریا بڕۆیت بڕۆ كونی بكەو تا كوێ ئەڕۆی بڕۆ یان پلەكانەیەك دابنێ‌وبڕۆ سەر كەوە بۆ ئاسمان ئەوسا نیشانەیەكی وایان بۆ بهێنە كە نەتوانن باوەڕت پێ نەكەن، ئاشكرایە كە پێغەمبەر ﷺ ئەوەی پێ ناكرێت واتە : نابێ تۆ خۆت ناڕەحەت بكەیت و نیگەران ببیت لەوەی كە ئەوان باوەڕ ناهێنن، تۆ تەنها گەیاندنت لە سەرەوهیچی تر چونكە ئەگەر خوا ئارەزۆو بكات هەمویان كۆ دەكاتەوە لە سەر هیدایەت‌و ڕێگای ڕاست ، بەڵام خوا بڕیاری نەداوە كە بە زۆر كەس ڕێنمایی بكات چونكە ئەم دنیایە بۆ تاقیكردنەوە دروستكراوە جا ئەگەر خوا كەسێكی بە زۆر موسڵمان كرد یان بە پێچەوانەوە كەسێكی بە زۆر كافر كرد خەڵكی تر دەتوانن لە ڕۆژی دواییدا بڵێن: خوایە ئەی بۆ ئێمەیشت موسڵمان نەكرد یان كافرەكە دەڵێ: خوایە تۆ بە زۆر منت كافر كردوە من تاوانم چیە كەوابو هەمو كەس بەهانەی دەمێنێ بۆ قیامەت دنیاش وەك وتمان بۆ ئەوە دروست بوە كە كەس بەهانەی نەمێنێ لە ڕۆژی قیامەتا، وە ئەم ئایەتەوشێوەكانی بەڵگەی بێ سنوری دەسەڵاتی خوا پێشان دەدات نەك مانای وایە كە خوا نایەوێت خەڵك موسلمان بێ واتە خوادەتوانێ هەمو كەسێك موسڵمان بكات یان كافری بكات بەڵام لە ئەزەلدا بڕیاری دا وە كە ئەوە نەكات تا هەر كەس بە ئارەزۆی خۆی بێ لە گرتن‌ونەگرتنی ڕێگای ڕاست دا. ئینجا الله توندتر ڕوو دەكاتە پێغەمبەرمان ﷺ ودەفەرموێ: تۆ خۆت نەخەیتە ڕیزی نەزانانەوە و هەڵوێستت وەك هەڵوێستی نەزانەكان نەبێت. ئینجا خوای داناو میهرەبان زیاتر دڵی پێغەمبەرمان ﷺ دەداتەوەو سنوری ئیشەكانی بۆ دیاری دەكات‌ودەفەرموێ: ئەركی سەر شانی تۆ گەیاندن‌وڕۆشن كردنەوەی خەڵكەوهیچی تر بانگەوازكەرانی ئایینی ئیسلام پێویستە بە چاكی ئەم ئەركەی خۆیان بزانن و بەرژەوەندی [illegible] نەكەن بە بەهانە بۆ لادان لە دەقی ئایەت‌وفەرمودەی پێغەمبەرمان ﷺ بانگ كەر ([illegible])

۞ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَن يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ۚ مَّا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِن شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَاءَ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

گەیاندن‌ورۆشن کردنەوەی لە سەرە ئیتر پەیڕەوی کردن‌و کەم وزیاد بونی خاوەن باوەڕان بە دەست ئەو نیەولەو سنورە تێ نەپەڕێت هەر کەسێك خۆی ئامادە نەبێت بۆ وەرگرتنی ئایین ئاینیش خۆی لەو نزیك ناكاتەوە وەك دەفەرموێ:

﴿٣٦﴾ ئەو کەسانەی کە خۆیان دەیانەوێت گوێ بگرن لە تۆو راستی بزانن هەر ئەوانە جوابت دەدەنەوەو باوەڕ دێنن بەڵام ئەوانی تر مردون‌و مردوش قسە نابیستێ چ جای ئەوەی باوەڕ بهێنێت ، وئەو مردوانەش خوا لە ڕۆژی قیامەتدا زیندویان دەكاتەوەو ئەوەی باوەڕیان پێ نەکردوە بە چاوی خۆیان دەیبینن، ئەمە گاڵتە کردنە بە بێ باوەڕان واتە با هەر خۆیان بێ ئاگا بکەن ڕۆژێك دادێت کە بە ئاگا بکرێن کە ڕۆژی قیامەتە وەك دەفەرموێ: لە پاشان ئەوانە بۆ لای خوا دەگەڕێنەوەو ئەو حیسابی بێ باوەڕیان لە گەڵدا دەکات.

﴿٣٧﴾ جا ئەوان دەیان وت: جا با ئایەتێکی لە لایەن پەروەردگاریەوە بۆبهاتایە، ئاشکرا یە کە قورئان‌و هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی پێغەمبەرمان ﷺ گەورەترین بەڵگە بو لەسەر راستی‌و دروستی پێغەمبەرو بەرنامەکەی، بەڵام ئەوان مەبەستیان ئەو شتانە بو کە خۆیان داوایان دەکرد وەك لە سورەتی فورقان / ٧_٨ولە سوەتی الاسرا /٩٠_٩٣ دایە.

ئینجا دەفەرموێ: پێیان بڵێ: کە بێگومان ﷻ دەسەڵاتی ئەوەی هەیە کە ئایەتێك بنێرێ هەموتان ناچار بکات بە باوەڕ هێنان جا ئەگەر زانا بونایە داوای ئەو جۆرە نیشانانەیان نەدەکرد چونکە ژیانی دنیا بۆ تاقیکردنەوەیە نەك بۆ زۆرە ملێ. ئینجا خوای دانا سرنجمان بۆ گیاندارەکانی چوار دەورمان ڕادەکێشێ‌و دەفەرموێ:

﴿٣٨﴾ ئەوسا هیچ شتێك نیە لە سەر ئەم زەوییەدا بگەڕێت‌وهیچ باڵندەیەك نیە کە بە دوو باڵی بفڕێت جگە لەوەی کە ئەوانیش هەمویان گەلانێکن وەك ئێوەو دروستکراو و بەندەی خودان‌و بەرنامەیەکی تایبەتی خۆیان هەیەو بە گوێرەی بەرنامەی خۆیان ڕەفتار دەکەن بە ڕاستی خوای داناوئاگا هەرچی پێویست بێت بۆ ژیانی ئێمە لەم سەرخاکەدا بۆی داناوین‌و باسی کردوەو خراپەکانی بۆ دیاری کردوین‌و دەفەرموێ: ئێمە کۆتایمان نەکردوە لەم کتێبەدا لە بارەی هیچ شتێکدا جا ئەگەر مەبەست لەو کتێبە (ûzÂãdz) بێت ئاشکرایە هەمو شتێکی تیدا نوسراوە بە گەورەو بە بچوکەوە، وە ئەگەر مەبەست لەم کتێبەش قورئان بێت واتە ئەوەی کە مرۆڤ پێویستی پێی هەبێت بۆرزگار بوونی لە سزای دنیاوقیامەت هیچ کەمتەر خەمی‌و کۆتایی نەکراوەو هەموی تێدا دیاری کراوە کەوابو ئەوەی کە لەم کتێبەدا باسی نەهاتوە ئەوە شتێکی پێویستی مرۆڤ نیە لە بواری بیرو باوەڕو بەندایەتیدا، بۆیە پەروەردگار ڕازی نابێ کە ئێمە بەرنامەو یاسایەکی تر بۆ خۆمان هەڵبژێرین چونکە هەر ئەوچاکمان دەناسێت‌و دەزانێت چیمان بۆباشە، لە پاشان هەمویان بەرەو لای پەروەردگاری خۆیان کۆ دەکرێنەوە بۆ حیساب جا ئەگەر بێت‌و نەختێك وردببینەوە لە ژیانی گیانداران دەبینین بە شێوەیەك دەجوڵێنەوە زۆر گرنگ‌وسرنج ڕاکێشە، بۆ نمونە مرۆڤ ئەو هەموو هۆی پاك وخاوێنیەی ناسیوەو دروستی کردوە کەچی هێشتا نەیتوانیوە ژینگەی خۆی نیوە بە نیوە پاك بکاتەوە بەڵام مێش هەنگەکان ئەوەندە پاك‌وخاوێنن‌وئیشیان ڕێکە ڕیشانەوەکەی ئەوان بۆ ئێمە دەرمانە، چۆلەکەیەك کە هێلانەیەکی دروستکرد بۆ خۆی تاقمێکی تر ناچن داگیری بکەن، مانگایەك چەند گا دوای دەکەوێت کاتێ یەکێکیان لێی پەڕی ئیتر یەکێکی تر ناچێ بە دەوریا ، حەیوانێك یان پشیلەیەك ئەگەر خواردنێکی پێ بدرێت زۆر بە هێواشی‌و لە سەر خۆو بێ خۆ شاردنەوە خواردنەکە دەخوات بەڵام ئەگەر خۆی بچێتە سەر ئەو خواردنە هەر کە خاوەن خواردنەکەی دی ڕا دەکات ، چونکە جاری یەکەم هەست بەئەوە دەکات کە ئیشەکەی خراپ نەبوە بەڵام لە جاری دووهەم دا دەزانێ کەئیشەکەی هەڵەیەوخۆی بە شیاوی تۆڵەو سزا دەزانێ بۆیە ڕادەکات، ئەم مێشولە بچوکانە جگە لەوەی کەزانست شتی گرنگی لەبارەوەیانەوە بۆدەرکەوتوە ئەڵێن جارێکیان موسا وتی: خوایە بۆ لە باتی ئەوانداا زەلامێکت دروست نەکردوە؟ دەڵێن: خوا بە موسای فەرموە ئەی موسا ئەو

مێشولانەش وا بە تۆ دەڵێن : دەڵێن: یا رەبی ئەو شتە گەورەیە چیە دروستت کردوە لەوانەیە زۆر بە کەمی یادت بکات خۆ ئەگەر تەنیا کەللە سەری ئەوت بکردایە بە مێشوولە بە دەیان ملیۆن مێشولەی لێ دروست دەبو هەر لەحزەیەك دەیان ملیون جار یاد وزیکری تۆیان دەکرد ئەگەر چی ئەمە چیرۆکێکە ڕاست‌وناراستی هەر خوادەزانێت بەڵام بێگومان ماناکەی ڕاستە بۆیەهێنامان چونکە دروستکراوەکانی خوا هەموویان یادی خوا دەکەن وەك لە سورەتی (الاسرا / ٤٤) دا دەفەرموێ: ﴿ هەر حەوت ئاسمانەکان‌و زەوی‌وئەوەش کە لە ناو ئەواندایە تەسبیحاتی خوا دەکەن، وە هیچ شتێك نیە کە تەسبیحات و سوپاسی ئەو نەکات بەڵام ئێوە تەسبیحاتی ئەوان دەرك ناکەن بە ڕاستی ئەو بە حەوسەڵەیەو پەلە ناکات لە تۆڵە سەندنەوەی بەندەکانی‌و لێ خۆشبوە لە تاوانیان﴾ لەم ئایەتەوە بەچاکی ڕۆشنە کە ئەم قورئانە کەلامی خوایەو ئەوەی پێویستی مرۆڤ بێت تا قیامەت باسی لێوە کراوەو مرۆڤ پێویستی بە یاساو ڕێسایەکی تر نیە چونکە مرۆڤ نە لە خوا زاناترەو نە لەو چاکتر دەزانێ یاسا دابنێت، جا ئەوانەی کە لادەدەن لەم قورئانە بەڵگەی ناتەواوی قورئان نیە بەڵکو بەڵگەی نەزانینی ئەوانە وەك لێرەدا دەفەرموێ:

(٣٩) ئەوانەی کە بێ باوەڕن بە نیشانەکانی ئێمە کەڕن‌و لاڵن‌و وان لە ناوتاریکاییەکانی هەوەس بازی ودنیا پەرستی‌و خۆ پەرستی‌ونەفامی دا هەر کەسێك کە خوا ئارەزۆ بکات بۆ گومڕا کردنی گومڕای دەکات، وە هەر کەسێکیش کە خوا ئارەزۆ بکات کە ڕێنمایی بکات لە سەر ڕێگای ڕاست دای دەنێ، بەڵام وەك چەند جاری تر وتراوە خوا ئەمە ناکات ئەگەر چی خوا ئارەزۆی هەرچی لێ بێت دەیکات‌و کەس ناتوانێ دەست بخاتە کاریەوەو ڕێگای لێ بگرێت، ئەم جۆرە ئایەتانە بەڵگەی دەسەڵات و هێزی بێ سنوری خودان. ئینجا خوای خاوەن دەسەڵات ودانا دەفەرموێ:

(٤٠) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: ئادەی پێم بڵێن: ئەگەر سزای خواتان بۆ بێت لە دنیادا یان کوت‌وپڕ قیامەت بێت ئایا ئێوە پەنا بۆ بێجگە لە خوا دەبەن کەبێت بەهاوارتانەوە؟ واتە ئایا پێتان وایە کە کەسێکی تر لەو کاتەدا دەتوانێت بە هاوارتانەوە بێت‌و ئیشێکی ترتان بۆبکات؟ ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن وەڵامی بدەنەوە، ئەوەتە هەر لە دنیادا کاتێ کە ڕوداوێکی سەخت ڕودەدات ئێوە هەر هاواری خوا دەکەن کە لای دات لە سەرتان.

(٤١) نەخێر لەو کاتەدا تەنها هەر هاواری ئەو دەکەن و هەموو شتێکی ترتان لە بیر دەچێتەوە جا ئەگەر ئارەزۆی لێ بێت لای دەبات ئەوەی کە ئێوە لە دەستی ئاهو ناڵەتانە لەحاڵێکدا لەو کاتەدا لە ترسا هەرچیتان کردوە بە هاوەڵی خوا لە بیرتان دەچێتەوەو دەڵێن" هەر خوا خوایەو هەموی کاو بایە ".

(٤٢) بە ڕاستی ئێمە بۆ گەلانی پێش تۆش ئەی محمد ﷺ پێغەمبەرانمان ڕەوانە کردوە ، ئەوانیش دژایەتیان کردون‌وبە گوێیان نەکردون ئینجا ئێمەیش ئەوانمان گرفتاری شەڕو سەختی‌و زیانی گیانی‌ومالی کردوە بۆ ئەوەی کە ئەوان هاوار بکەنە لای خوا بەڵکو بەو هۆیەوە ڕوو بکەنەوە خواوڕێگای ڕاست بدۆزنەوە واتە سزاو ناڕەحەتی دنیایی بۆ ئەوەیە کە خەڵکی بیر بکەنەوە لە سەرچاوەی هەستی‌و گۆڕێنەری بارو دۆخەکان کە خوایەو بیناسن‌و بگەڕێنەوە بۆلای‌و ڕێبازەکەی بگرن، ئەوەتەدووبارە لێرەدا دەفەرموێ:

(٤٣) ئای ئەو کاتەی کە هاتە لای ئەوان سزای ئێمە دەبوایە ئەوان هاواری خوایان بکردایە بە ڕێك وپێکی‌وبە ئیخلاسەوە، بەڵام ئەوان دڵیان زۆر ڕەق بو شەیتان ئەوەی کە ئەوان کردبویان لە ئیشی خراپە بۆیانی جوان کردبوو نەیدەهێشت کە بیر لە سەرئەنجامی خۆیان بکەنەوە. ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٤٤) جا لە بەر ئەوەی کە ئەوپەندو ئامۆژگاریەی کەبۆیان کرابو لە بیر یان بردەوەو لە تاوان‌وخراپەکاری نەگەڕانەوە ئەوسا دەرگای هەمو شتێکمان لێ کردنەوە لە چاك‌ولە خراپ هەتا لە خۆبایی بون بەوەی کە پێمان دان‌و دەستیان دایە کەیف و ڕابواردن بەشێوەی ناڕەوا ئەوسا ئێمەش لە ناکاودا ئەوانمان گرت‌وتۆڵەمان لێ سەندن ئیتر ئەوانیش بە تەواوی نائۆمێد بون لە هەمو شتێك‌و هیوایان بڕا ئەمە بەڵگەیە لە سەر ئەوە کە ئەگەر هات‌ومرۆڤەکان ڕویان کردە کوفرو تاوان‌وخراپە کاریەوە خوا ئەوەندە لە سەر خۆو میهرەبانە ژیانی چاکیان پێ دەدات تا ماوەی تەمەنیان تەواو دەکەن، ئینجا بارگەو بنەیان بۆ دەپێچێتەوەو دەیان هێنێتەوە بۆ حیسابوودادگایی کردنیان. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] ! ﷺ ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ ... ﴾ [illegible]/ هەر کاتێ کە دیتان خوا دنیا ئەدات بە بەندەیەکی خۆی کە خراپەو تاوان دەکات بزانن کەئەوە ئیستدراجە واتە خوا پلە بە پلە دەیبات‌وبەرزی دەکاتەوە تا کۆتایی دێت ئینجا دەیخات‌وپشتی دەشکێنێ. لەپاشان پێغەمبەری خوا ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ ... ﴾ } بەڵام زۆر مرۆڤی ساویلکە هەیە بەوە دەخەڵەتێت‌و دەڵێ فلانە کەس خوا نیعمەتی زۆری پێداوەوخۆشبەختە

فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْۚ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٥﴾ قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَخَذَ ٱللَّهُ سَمۡعَكُمۡ وَأَبۡصَٰرَكُمۡ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُم مَّنۡ إِلَٰهٌ غَيۡرُ ٱللَّهِ يَأۡتِيكُم بِهِۗ ٱنظُرۡ كَيۡفَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ ثُمَّ هُمۡ يَصۡدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلۡ أَرَءَيۡتَكُمۡ إِنۡ أَتَىٰكُمۡ عَذَابُ ٱللَّهِ بَغۡتَةً أَوۡ جَهۡرَةً هَلۡ يُهۡلَكُ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرۡسِلُ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَۖ فَمَنۡ ءَامَنَ وَأَصۡلَحَ فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَمَسُّهُمُ ٱلۡعَذَابُ بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُل لَّآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ إِنِّي مَلَكٌۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّۚ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡبَصِيرُۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَنذِرۡ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحۡشَرُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ لَيۡسَ لَهُم مِّن دُونِهِۦ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمۡ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطۡرُدِ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ مَا عَلَيۡكَ مِنۡ حِسَابِهِم مِّن شَيۡءٍ وَمَا مِنۡ حِسَابِكَ عَلَيۡهِم مِّن شَيۡءٍ فَتَطۡرُدَهُمۡ فَتَكُونَ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾

ئیترنازانێت كە ئەوە تاقیكردنەوەی دنیایەو بەم زوانە قارون ئاسا خۆیو سەروەتو سامانی لە ناو دەچێت. دەبێ ئەوەش بزانین كەئەگەر كابرا رووی كردە ئاینی خوا بە تەواوی ئەوە خوا دەرگای هەمو خێرێكی بۆ دەكاتەوە بەڵام لەم ئایەتەدا چونكە مەبەست كافرانە دەفەرموێت دەرگای هەمو شتێكی بۆ دەكاتەوە واتە دەرگای خێرو شەڕ لە كافران دەكرێتەوەو سەر ئەنجام لە ناو دەبرێن. وەك دەفەرموێ:

﴿٤٥﴾ ئەوسا هەمو گەلێ كە ستەمكار بوون لە ناوبران‌وسەر زەویان لێ پاك كرایەوە كە ئەمەش یەكێكە لە نیعمەتە فرەوانەكانی خواو بەلگەی هێزو دەسەلاتی بێ سنوری خوایەوبەلگەی دادگەری پەروەردگارەو نایەلێ كەس بەبێ دادگایی كردن رزگاری ببێ ، وە سوپاس بۆ خوا كە پەروەردگاری عالەمە كە ئاوەها تۆلە لە ستەمكاران دەسێنێتو پیاوی چاك‌وزەوی رزگار دەكات لە دەستیان.

﴿٤٦﴾ ئەی محمدﷺ پێیان بلێ: خەبەرم بدەنێ ئەگەر خوای گەورە هۆی بیستنی ئێوە لاببات‌وكەرتان بكاتو هێزی بینینی ئێوە لاببات‌و كوێرتان بكات و مۆر بنێ بە سەر دلەكانتانداو راستی وەرنەگرن كام خوا هەیە بێجگە لە (الله) كە چاوو گوێتان بداتێ‌وئەو پەردەیە لە سەر دلتاندیە لاببات؟ تەماشا بكە كە ئێمە چۆن پەیتا پەیتا نیشانەكانی خۆمان دەگۆڕین‌وراستیان بۆ رۆشن دەكەینەوەو ئەو هەمو باسە جۆراو جۆرانەیان بۆ دەكەین تا روو بكەنە ئایین‌وخوا پەرستی كەچی هێشتا ئەوان لە باتی باوەڕ هێنان پشت دەكەنە دینی خوا.

﴿٤٧﴾ ئەی محمدﷺپێیان بلێ: خەبەرم بدەنێ ئەگەر سزای خوا هات بۆتان بە كوت‌وپڕی یان هەروا بە ئاشكراو لە بەر چاوی خۆتان دا سزای خوا بتان گرێتەوە ئایا چی دەكەن‌ودەسەلاتتان چییە؟ ئایا لە ناو دەچێت بێجگە لە گەلی بێ باوەڕی ستەمكار؟ واتە تەنها ستەمكاران لە ناو دەچن دەبا لە خوا بترسن، چونكە رۆژێكی رەش چاوەڕوانیانە لێرەدا پرسیارێك سەر بەرز دەكاتەوەو دەلێ: مەگەر خوا نافەرموێ: ﴿ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَاصَّةًۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴾ /الأنفال: ٢٥ / ئێوە خۆتان بپارێزن لە خراپەو شیرك چونكە وەختێ سزا هات تەنها ستەمكاران‌وموشریكان ناگرێتەوە بەلكو چاكەكانیش دەگرێتەوەولەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ﴿ هَلۡ يُهۡلَكُ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴾الأنعام: ٤٧

بێجگە لە گەلی ستەمكارو موشریك كێ بە هیلاكدا دەچێت؟ لە روالەتدا ئەم دوانە دژی یەكن لە وەلامدا دەلێین: هیلاك لێرەدا بە مانای زیان‌و خەسارەتێكی وایە كە قەرەبو ناكرێتەوەو بە هیلاك چوو رۆژێكی خۆش تر بە خۆیەوە نابینێ ئاشكرایە ئەوە پاشە رۆژی موشریك‌وبێ باوەڕانە.

وشەی (بَغۡتَةً) لێرەدا بە مانای موشریكە لە ئایەتی(٢٥) سورەتی ئەنفال بۆ خراپەو تاوانە بەگشتی‌و خاوەن باوەڕ توشی سزای دنیا دەبێت بەهۆی تاوانی ستەمكارانەوە بەلام پاشەرۆژیكی روناك چاوەڕوانیەتی‌و لە رۆژی قیامەتیشدا ئەو موسلمانانە قازانج دەكەن بەو مەرجەی كە لەدنیادا ئەركی سەرشانیان بەرامبەر بە خواو بەئایین ئەنجام دابێت كەوابو رووی ئایەتەكان جیان لە یەكتری. ئینجا دەفەرموێ:

﴿٤٨﴾ ئێمە پێغەمبەرانمان هەر بۆ ئەوە رەوانەكردوە كەموژدە دەری بەهەشت بن بو ئەو كەسانەی كە چاكە دەكەن‌و ترسێنەری دۆزەخ بن بۆ ئەو كەسانەی كە خراپە دەكەن جا ئەو كەسەی كە باوەڕی هێنا بێ‌و ئیشی چاكی كردبێت ئیتر ئەوانە ترسیان نیەو لە رۆژی قیامەتیشدا خەم ناخۆن ، لێرەدا ئەوەمان تێدەگەیەنێ كە خاوەن باوەڕی راستەقینە بێ ترسە لە دنیاداو باكی لە ستەمكاران‌و دەسەلات‌و هێزیان نیەو ئارامە لە كارو تەلاشی پاشەرۆژی دا بەلام دەگونجێ لە دنیادا خەمگین بێت لە سەر زۆر شت چونكە بەشەرەو بەشەریش خۆشی‌و ناخۆشی كاری تێ دەكات بۆیە نەیفەرمو: خەمگینی نیەبۆیان، فەرموی لە ئایندەدا خەم ناخۆن كە رۆژی قیامەتە.

(٤٩) جا ئەوكەسانەی كە بێ باوەڕن بە نیشانەكانی ئێمە سزایان پێ دەگات بە هۆی ئەوەی كە دەرچوون لە سنوری خواوئاینەكەی.

(٥٠) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: من ناڵێم بە ئێوە كە خەزینەكانی ﷲ لە لای منەو هەر كەسێك موسڵمان بێت ئیتر ژیانی خۆش دەكەم، وە من ناڵێم كە غەیب دەزانم ، ئەو شتەی كە خوا خۆی بە منی نەفەرموبێت من هیچ شتێكی لێ نازانم ، ومن ناڵێم كە من فریشتەم بەڵكومنیش بەشەرێكم وەك ئێوە كەمن هەرپەیڕەوی لە ئەوە دەكەم كە وەحی دەكرێتە لاموتەنها راسپاردەی خۆم رادەگەیەنم. ئەی محمدﷺپێیان بڵێ: ئایا كوێرو چاو ساغ وەك یەكن؟ دەی بۆ بیر ناكەنەوەو ئەم راستیانە بزانن؟. ئینجا ﷲ داوا لە پێغەمبەرﷺدەكات كە بەردەوام بێت لە سەر بانگەوازەكەی خۆیودەفەرموێ:

(٥١) جا بیان ترسێنە ئەی محمدﷺبەو قورئانەی كە پێمان سپاردویت ئەو كەسانەی كە دەترسن كە كۆبكرێنەوە لە پێشگای پەروەردگاری خۆیاندا كە لەو رۆژەدا بۆ ئەوان نیە هیچ دۆستێك كە پاڵپشتیان بێت ، وە هیچ كەسێكیان نیە كە تكایان بۆ بكات هەتا خوا ئیجازە نەدات، بەڵكو خۆیان بپارێزن لە شیركوتاوانوخراپە تا بپارێزرێن لە سزاو تۆڵەی سەختی دوا رۆژ. وە ئەم ترساندنە بۆ هەمو كەسە بەڵام چونكە هەر ئەوان سودی لێ وەردەگرن بۆیە باسی ئەوانی كردوە، عەبدوڵا ی كوڕی مەسعود دەڵێ كۆمەڵێ لە پیاو ماقوڵانی قورەیش دایان بە لای پێغەمبەرداﷺ وسوهەیب و بیلال و عەمار وخەباب و چەند كەسێكی تر لە موسلمانانی هەژارو لاوازی لا بو، وتیان : ئەی محمد ﷺ : ئایا تۆ ئەمانەت بەلاوە باشترە لە گەلەكەی خۆت؟ ئایا ئەوانە كەسانێكن كە خوا لە نێوان ئێمە دا هەڵی بژاردوون؟! ئایا ئێمە بێین ببین بە پەیڕەوانی ئەوان؟ تۆئەمانە دوور بخەرەوە لە خۆت ئەگەر دوریان بخەیتەوە لەوانەیە ئێمە پەیڕەویت بكەین لە وەڵامی ئەو جۆرە قسە هەڵانەدا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە كە دەفەرموێ:

(٥٢) جا تۆ ئەوانەدوور نەخەیتەوەو پاڵ نەنێیت بە ئەو كەسانەوە كە خوای خۆیان دەپەرستن بە بەیانیانوئێواران واتە هەمیشە بەندایەتی خوای خۆیان دەكەنوتەنها خوایان دەوێت تۆ هیچ زیانێكت پێ ناگات لە بارەی ئەوانەوەو كارو كۆششی تۆش نابێ بە زیان بۆ ئەوان واتە هەر كەس بەگوێرەی ئیشی خۆی حیسابی لەگەڵدا دەكرێت ئەوسائەگەر بێتو تۆ ئەوان دەربكەیت ئەوە تۆ لە ریزی ستەمكاراندا دەبیت واتە ئەی محمدﷺئەگەر تۆ ئەو كۆمەڵە فەقیرانە دەربكەیت لە بەر خاتری ئەوەی كە ئەو

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعۡضَهُم بِبَعۡضٖ لِّيَقُولُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنۢ بَيۡنِنَآۗ أَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِأَعۡلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ (٥٣) وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلۡ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡۖ كَتَبَ رَبُّكُمۡ عَلَىٰ نَفۡسِهِ ٱلرَّحۡمَةَ أَنَّهُۥ مَنۡ عَمِلَ مِنكُمۡ سُوٓءَۢا بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعۡدِهِۦ وَأَصۡلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٞ رَّحِيمٞ (٥٤) وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ وَلِتَسۡتَبِينَ سَبِيلُ ٱلۡمُجۡرِمِينَ (٥٥) قُلۡ إِنِّي نُهِيتُ أَنۡ أَعۡبُدَ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِۚ قُل لَّآ أَتَّبِعُ أَهۡوَآءَكُمۡ قَدۡ ضَلَلۡتُ إِذٗا وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُهۡتَدِينَ (٥٦) قُلۡ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبۡتُم بِهِۦۚ مَا عِندِي مَا تَسۡتَعۡجِلُونَ بِهِۦٓۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۖ يَقُصُّ ٱلۡحَقَّۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡفَٰصِلِينَ (٥٧) قُل لَّوۡ أَنَّ عِندِي مَا تَسۡتَعۡجِلُونَ بِهِۦ لَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ بَيۡنِي وَبَيۡنَكُمۡۗ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِٱلظَّٰلِمِينَ (٥٨) ۞ وَعِندَهُۥ مَفَاتِحُ ٱلۡغَيۡبِ لَا يَعۡلَمُهَآ إِلَّا هُوَۚ وَيَعۡلَمُ مَا فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۚ وَمَا تَسۡقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعۡلَمُهَا وَلَا حَبَّةٖ فِي ظُلُمَٰتِ ٱلۡأَرۡضِ وَلَا رَطۡبٖ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مُّبِينٖ (٥٩)

دەوڵەمەندانە بێن لە دەورت كۆببنەوە تۆ دەچیتە ریزی ستەمكارانەوە چونكە ئەم ئایینە موڵكی خوای خەڵكەو هاتوە بۆ خەڵك لەم زەویەداو هیچ كەس لای خوا بەرزو نزم نییە مەگەر بە بەندایەتی زیاتر یان خراپەی زۆرتر كە یەكەمیان زۆرتر بە رێزەو دووهەمیان زۆرتر بێ رێزە.

(٥٣) هەر ئاوەها ئێمە تاقیان دەكەینەوە هەندێكیان بە هەندێكی تریان، مرۆڤە سادەو كەم دەستەكان باوەڕ دێننو دەوڵەمەندە خۆ بە زل زانەكان لە ئایینو لە خوا پەرستی دوور دەكەونەوە تاكو ئەمە بكەن بە بەهانەیەكو بڵێن: ئەگەر ئایین چاك بوایە ئەوان بەر لە ئێمە باوەڕیان نەدەهێنا چۆن ئەوان دەزانن، كە ئەمە شتێكی راست و دروستە بەڵام ئێمە نازانیین؟ جا ئەم قسەیە دەكەن تا بڵێن: ئا ئەو ساویلكەو نەدارانەیە كە ﷲ منەتی خستۆتە سەریانونیعمەتی خۆی رژاندوە بە سەریانداو لە نێوان ئێمە دا لە ئایین تێی گەیاندونو ئەوان لە ئێمە ژیرترو عاقڵ ترن؟ ئەی ئایا خوا نازانێت كەكێ بەراستی سوپاسی دەكاتو كێیش گەنەكارە؟

(٥٤) جا هەر كاتێ هاتن بۆ لای تۆ ئەوانەی كە باوەڕیان هێناوە بە نیشانەكانی ئێمە دەی تۆ پێیان بڵێ: سەلامتان لێ بێت بە راستی پەروەردگاری ئێوە بڕیاری داوە لە سەر خۆی كەرەحم وسۆزی هەبێ بۆتان، هەر كام لە ئێوە بە نەزانی ئیشێكی خراپ بكات لە پاشان تەوبەی لێ بكات پاش ئەوەی كە ئیشەكەی كردوەو ئیشی

باش بكات بەبێگومان کەئەوزاتێکی لێخۆش بوو بە رەحمە بەرامبەرتان، واتە لێتان خۆش دەبێ.

جا تەماشا بکەنو بزانن کە خوای میهربان چ ریزێکی گەورەی دانا بۆ ئەو موسڵمانە سادەو فەقیرانە نەك نابێ لە مەجلیسی پێغەمبەردا دور بخرێنەوە بەڵکو خوا فەرمانی بە پێغەمبەرەکەی ﷺ کرد کە هەر کات هاتنە لات تۆ پێیان بڵێ: سلام علیکمو موژدەیان پێ بدە بەو دوو شتە گرنگە کە ئەمە بەشێکە لەو سۆزە بێ سنورەی خوا سەبارەت بە خاوەن باوەڕانی سادەوفەقیر، بەڵێ بەراستی هەر خوایە لە کەس ناترسێو هەر کەسێکیش راستی لە گەڵدا بکات نائۆمێدو بێ بەشی ناکات، بە داخەوە ئەو جۆرە هەڵوێستانەش ئێستا هەر ماوە هەندێك کەس گلەیی دەکات و خۆی بە زانا دەزانێتو دەڵێت ئا ئەو منداڵ و ساویلکانە چین کە ئیدعای ئیسلام دەکەنو خۆیان بە شوێن کەوتوی ئیسلام دەزانن‌و لە بارەی قورئانەوە قسە دەکەن؟ بۆ ئەوان لە ئێمە باشتر دەزانن وە ئەوان لە ئێمە زیاتر ئیسلامیان خۆش دەوێت؟ ئا بەم جۆرە تانەو تەشەردانە ئەیانەوێت کە سەر لە خەڵکی تێك بدەن‌وماوە نەدەن کە خەڵك بۆ خۆی بیر بکاتەوە ، بە راستی ئەمە قسەیەکی کۆنە لەبەر ئەوە لە سەر داعیانی راستەقینە پێویستە کەرێز لەولاوە دڵسۆزانە بگرن‌و ئاینیان زیاتر بۆ رۆشن بکەنەوەو ئەو دوو موژدە بە نرخانەشیان پێبدەن‌و هەمیشە سەلامیان لێ بکەن‌و ریزیان لێ بگرن هەر پاش ئەم ئایەتانەپێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرمو: {[illegible] ئایا رۆزیتان پێدەدرێت‌و یارمەتی دەدرێن‌و سەر دەکەون ئەگەر بە هۆی لاوازەکانتانەوە نەبێت؟} ئینجا دەفەرموێ:

(٥٥) هەر ئاوەها ئێمە درێژە دەدەین بە باسکردنی نیشانەکانمان ورۆشنی دەکەینەوە هەتا دەرکەوێت رێگای تاوانباران، وە تا تۆ رۆشنی بکەیتەوە کارو تەلاش‌ورێچکەو رێگای تاوانباران. وشەی (سبیل) بە فاعل‌ومەفعول دەخوێنرێتەوە ، بۆیە وامانامان کرد.

(٥٦) ئەی محمد ﷺ بڵێ: من بەرگری کراوم لەپەرستنی ئەوەی کە ئێوە دەی پەرستن بێجگە لە خوا، چونکە هەموویان شتانێکی بێ کەڵك و پروپوچن پێیان بڵێ: من پەیرەوی لە ئارەزواتی ئێوە ناکەم بەڵکو من فەرمانی خوای خۆم چۆن بوترێت ئاوەها ئەکەم ، بێگومان ئەگەر بێت‌ودوای ئارەزۆاتی ئێوە بکەوم ئیترمن سەر لێ شێواوم‌و من لە سەر رێگای راست نیم‌و وەك ئێوەش شەرمەندەی پێشگای اللّٰه دەبم.

(٥٧) پێیان بڵێ: بە راستی من لە سەر رێگاو بەرنامەیەکی رۆشنم لە لایەن پەروەردگاری خۆمەوە، کە زۆر چاك دەزانم چی ئەکەم ، چونکە پەروەردگارم چاکی تێ گەیاندوم لە حاڵێکدا کە ئێوە بێ باوەڕن بەو رێگا رۆشن‌و بەرنامەو قورئانەی کە من هێناومە، خۆ لە لای من نیە ئەوسزایەی کە ئێوە پەلەی بۆ دەکەن‌و هیچ بڕیارێك لەم بارەوە نادرێت مەگەر لە لایەن خواوە بێت‌و کەسی تر مافی بڕیاروحوکمی نیە ئەوەی کە باسی دەکات راستەو هیچ گومانی تێدا نیەو ئەوخۆی چاکترینی هەمو ئەو کەسانەیە کە راست‌و ناڕاست لە یەك جیا دەکەنەوە. وە ئەمە بڕیارێکی گشتیەوکەس مافی حوکم کردن‌و حوکم دانی نیە بێجگە لە خوا ، چونکە خۆی دروستکەری ئەم بونەوەرەیەو هەر خۆی مافی بڕیاردانی هەیەوئەم مافەیشی نەداوە بە کەس واتەئەم یاساو حوکمانەی کە ئەمڕۆ دەکرێن هەموی دژی بڕیاری خودایە چونکە ئەو چاکترینی ئەوانەیە کە حەق‌و ناحەق‌وراست‌و ناڕاست لە یەك جیا دەکەنەوە ئیتر کەی رەوایە ئێمە واز لە بەرنامەو یاساکەی ئەو بهێنین‌و بەرنامەو یاسای کەسانێکی تر هەڵبژێرین کەنازانن بەیانی چییان بەسەردێت؟ ئەوەی کە بێگومان هەموی راست بێ چۆن دەبێ بیگۆڕینەوە بە شتێك کە تێکەڵ لە راست‌وناڕاست بێ؟ سەعاتێك ئیش بە سەددینار بێ کەی ژیرانەورەوایە بچین بۆ ئەوەی کە سەعاتی بە پێنج دینارە؟ ئیش بەیاسای دەستکرد هەربۆدنیایە بەڵام یاسای اللّٰه بۆدنیاو قیامەتە ،پەیڕەوی یاسای دەستکرد سوودەکەی ئەگەر هەیبێت هەر بۆ چەند رۆژێکی ئەم ژیانەیە بەڵام پەیڕەوی یاسای اللّٰه سوودی بۆدنیاو قیامەتە. یاسای زاتێك کە بەدیهێنەری مرۆڤەو هەمویان لەلای ئەو بەندەن‌و لەبەندایەتیدا یەکسانن‌و سوودو خەیری هەموانی دەوێت چۆن وەك یاسای تاقم وپێڕێکە کە جگە لەتاقم‌و پێڕەکەی خۆی سوودی کەسی تری ناوێت؟

(٥٨) پێیان بڵێ: ئەگەر لای من بوایە ئەوەی کە ئێوە پەلەی بۆ دەکەن بەراستی دەمێك بو کە ئیش جێ بە جێ کراو بو، وە خوا زاناترە بە ستەمکاران. واتە ئەوەی کە ئێوە دەڵێن: با سزامان بۆ بێت ئەگەر بە دەستی من بوایە هەر زوو جێ بەجێم دەکردو ئیشەکەم یەکسەرە دەکردەوە ، بەڵام نە ئەوە لە دەست من دایەو نە خوایش بێ ئاگایە لێتان بەڵکو ئەو بە حەوسەڵەیەو ماوەتان پێ دەداتو لە کاتی پێویست‌ودیاری دا تۆڵە لە ستەمکاران وەردەگرێت. عائیشەی دایکی باوەڕداران(خوای لێی رازی بێ) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئایا رۆژێکی سەخت تر لە ئوحودت بە سەر هاتوە؟ فەرموی : بەراستی لە گەڵەکەی تۆ رۆژی سەختم زۆر دیوە لە هەمویان سەخت تر رۆژی (عەقەبە) بو کاتێ کە باسی بەرنامەی خۆمم کرد بۆ (ئیبنوعەبدو یالەیل) کە ناوی مەسعود ی کوڕی کولال بو بەڵام ئەو وەڵامی چاکی منی نەدایەوەو بە خەمباری و کەسکونیەوە منیش هەستام و هاتم و

له(قەڕنوسەعالیب)ـەوە هاتمەوە سەر خۆمو سەرم بەرز کردەوە تەماشام کرد هەورێك سێبەری بۆ کردوم تەماشام کرد دیم جبرائیل (درودی خوای لێ بێت) لە ناوی دایەوبانگی کردمو وتی: بەراستی خوا بیستی ئەو قسەی کە گەلەکەت پێی وتیتو چۆنیان گەڕاندیتەوە، وە ئەوە فریشتەی چیاکانە کە ناردویەتی بۆ لات تا فەرمانی پێ بکەیت بە هەر شتێك کەدەتەوێت سەبارەت بەو گەلە ، پێغەمبەر ﷺفەرموی: فریشتەی چیاکان بانگی کردموسەلامی لێ کردم لە پاشان وتی: ئەی محمدﷺبە راستی خوا بیستی ئەو قسەیەی کە گەلەکەت پێی وتیت و خوای تۆ منی ناردوە بۆ لات تا فەرمانم پێ بدەیت چۆن ئارەزۆت لێیە ، ئەگەر ئەتەوێت من ئەو دوو چیا کە ئەوان کەوتبونە نێوانیانەوە بخەم بەسەریانداوهیچیان دەرنەچێت پێغەمبەری خواﷺفەرموی:[illegible]
[illegible]
/بوخاریوموسلم وشەکە هی موسلمە/نەخێر بەڵکو هیوادارم خوا لە نەوەی ئەمانە کەسانێك دروست بکات کە بەندایەتی خوا بکەنو هاوبەشی بۆ دانەنێن} واتە : سزاو تۆڵەیان خرایە دەستی ئەو بەڵام ئەو چاوپۆشی لێ کرد ، وەئەمە لە گەل ئەو ئایەتەی سەرەوەدا کە فەرموی: ﴿قُل لَّوۡ أَنَّ عِندِي مَا تَسۡتَعۡجِلُونَ بِهِۦ .. الایە﴾ وەڵامەکەی بەم شێوەیە. ١ـ واتە: ئەگەر کاتی داواکردن بڕیاری سزا بە دەست پێغەمبەر بوایە جێ بە جێی دەکرد بەڵام لەم فەرمودەیەدا ئەوان داوای سزایان نەکردوەو لە کاتی قسەو گفتوگۆی ئەواندا نەبوە بەڵکو پاش هەستانی پێغەمبەروبڕینی ماوەیەك لە ڕێگا ئەم ئیختیارە بە پێغەمبەردرا تازە پێغەمبەرمان دڵی سارد بوەتەوەوداوای ماوەیان بۆ دەکات.

٢ـ ئەگەر بە قووڵ تر وردبینەوە لە ئایەتەکە دەبینین کە مەبەستی پێغەمبەرمان ئەوەیە، کە بیرو باوەڕێکی ڕاستی یەکتا پەرستی لە ناو دڵی ئەواندا دروست بکات و ڕاستیەکی بێ پێچو پەنا بەوان دەڵێت ئەو دەفەرموێ منیش بە شەرم وەك ئێوە حوکم کردنوبڕیار دانوسزا دان تەنها بە دەست خوایەومن ڕۆشن کەرەوەو جێ بە جێ کەری فرمانەکانی ئەوم جا ئەگەر بڕیاری سزا ڕاستەخۆ بە دەست خۆم بوایە منیش بە شەرم وەك ئێوەوحەز بە سەرکەوتنو تۆڵە سەندنەوە دەکەم لەوانەیە هەر کاتێ ئیش بگەیشتایە ئەو جێگایەی کە داوای سزاتان بکردایە منیش سزام بدانایە ، کەواتە هیچ دژایەتیەك نیە لە نێوان ئەو ئایەتەو ئەم فەرمودەیەدا ئایەتەکە سەرچاوەی فەرمان پێشان دەداتو فەرمودەکە فەرمانڕەواکە، اللهُ پێغەمبەری کردوە بە سەر پشك نەك خۆی ڕاستەو خۆ فەرمانڕەوا بێت واللهُ اعلم. ئینجا خوای دانا دەفەرموێ:

وَهُوَ ٱلَّذِي يَتَوَفَّىٰكُم بِٱلَّيۡلِ وَيَعۡلَمُ مَا جَرَحۡتُم بِٱلنَّهَارِ ثُمَّ يَبۡعَثُكُمۡ فِيهِ لِيُقۡضَىٰٓ أَجَلٞ مُّسَمّٗىۖ ثُمَّ إِلَيۡهِ مَرۡجِعُكُمۡ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ ٱلۡقَاهِرُ فَوۡقَ عِبَادِهِۦۖ وَيُرۡسِلُ عَلَيۡكُمۡ حَفَظَةً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ تَوَفَّتۡهُ رُسُلُنَا وَهُمۡ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوۡلَىٰهُمُ ٱلۡحَقِّۚ أَلَا لَهُ ٱلۡحُكۡمُ وَهُوَ أَسۡرَعُ ٱلۡحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلۡ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَٰتِ ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ تَدۡعُونَهُۥ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةٗ لَّئِنۡ أَنجَىٰنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنۡهَا وَمِن كُلِّ كَرۡبٖ ثُمَّ أَنتُمۡ تُشۡرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلۡ هُوَ ٱلۡقَادِرُ عَلَىٰٓ أَن يَبۡعَثَ عَلَيۡكُمۡ عَذَابٗا مِّن فَوۡقِكُمۡ أَوۡ مِن تَحۡتِ أَرۡجُلِكُمۡ أَوۡ يَلۡبِسَكُمۡ شِيَعٗا وَيُذِيقَ بَعۡضَكُم بَأۡسَ بَعۡضٍۗ ٱنظُرۡ كَيۡفَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَفۡقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِۦ قَوۡمُكَ وَهُوَ ٱلۡحَقُّۚ قُل لَّسۡتُ عَلَيۡكُم بِوَكِيلٖ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٖ مُّسۡتَقَرّٞۚ وَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيۡرِهِۦۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَلَا تَقۡعُدۡ بَعۡدَ ٱلذِّكۡرَىٰ مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾

﴿٥٩﴾ خۆ هەر لەلای ئەو زاتەیە کلیلەکانی غەیب، کەجگە لەخۆی هیچ کەس هیچی لێ نازانێت مەگەر خۆی شتێك پێشانی خەڵك بدات کەئەو شارەزایە بەوەی کە لە وشکیو لە دەریادا هەیە کە بەو دوو وشەیە هیچ جێگایەکی تر نامێنێتەوە، وە یەك پەلکە گەڵا ناوەرێت مەگەر ئەو پێی بزانێت واتە هیچ حەرەکەو جموجوڵێك ڕوونادات مەگەر ئەو پێی بزانێت و هیچ دانەیەك وتۆیەك لە تاریکاییەکانی زەوی دا نیە و هیچ تەڕیی و وشکاییەك نیە، مەگەر اللهُ لە کتێبی ڕۆشن کەرەوەدا کە بریتیە لە (لوح المحفوظ) هەموی دیاری کردوە واتە هیچ شتێك لای خوا شاراوە نابێتو ئەوەی کە بوەو هەیەو دەبێ هەموی لە (لوح المحفوظ)دایەو تۆمار کراوە بە گوێرەی زانینی خواو ئەو زانینەش ناگۆڕێ.

﴿٦٠﴾ خۆ ئەو زاتە ئەوەیە کە ئێوە دەمرێنێ بە شەو بە خەو کەبەشێکەلە مردنو دەزانێ کەئێوە لە ڕۆژا چی دەکەنو هیچی لە بیر ناچێتەوە لە پاشان لە ڕۆژا زیندوتان دەکاتەوە. شەو دەتان مرێنێ تا بحەسێنەوەو ڕۆژ کە هات زیندوتان دەکاتەوە تا جێ بە جێ بکرێت ماوەی ناوبراو کەبە دوا دا هاتنی شەوو ڕۆژ دەبێ بە هۆی تەواو بونی تەمەنی مرۆڤوگیانداران کەوابو خەوتنوهەڵسانی تۆ بۆ ئەوەیە کە ئەو ماوەیەی تەمەنت تەواو ببێتوبەرەو مەرگومالی دوایی بچیت لە پاشان گەڕانەوەتان

هەربۆ لای ئەوەو پاشان خوا خەبەرتان دەداتێ بەوەی کە کردوتانە لە چاك‌و لە خراپ.

(٦١) ئەوسا هەر خوایە خاوەنی هێزو دەسەڵاتە بە سەر بەندەکانی خۆیداو ئەوچاودێر لە فریشتەکان رەوانە دەکات بۆ پاراستنی ئێوەو پاراستنی کردارەکانتان تا مەرگ دێت بۆلای هەر یەکێکتان ئەو کاتە کە مەرگ هات ئیتر ئەوانیش ناتوانن پارێزگاری بکەن، چونکە بریار دەری ئەسڵی بریاری مردنی داوە لە بەر ئەوە تەسلیمی فریشتەکانی گیان کێشان دەکرێت‌وخوا دەفەرموێ: ئەو کاتە نێراوەکانی ئێمە کە مەئموری گیان کێشانن دەتان مرێنێت‌و ئەوان کەمتەر خەمی‌وکۆتایی ناکەن واتە کاتێ کە مەرگ هات تازە قسەو باس نامێنێ‌و دەبێ فەرمانی خوا بۆ مەرگی ئێوە جێ بە جێ بکرێت جا کتوپڕ دەتان مرێنن.

(٦٢) لە پاشان دەیانگەڕێننەوە بۆ لای خوا کە سەرپەرشتی حەق‌و راستەقینەی ئەوانە . ئەمە دەگونجێ مەبەستی مرۆڤ بێ یان فریشتەکان مەئمور بن، ئاگاداربن هەر بۆ خوایە حوکم‌و بێجگە لە خوا کەس مافی حوکمی نیە. وە ئەو لە هەمو حەساوکەران بە پەلە ترەولە نیو رۆژدا حەساوی ئەو هەمو بەندانەی تەواو دەکات‌و لەو ماوە کەمەدا چاکەو خراپەی تەواوی تەمەنی هەر مرۆڤێك رۆشن‌وئاشکرا دەکات.

(٦٣) پێیان بڵێ: کێ رزگارتان دەکات لەتاریکاییەکانی زەوی‌و دەریادا؟ هاوار دەکەنە لای ئەو کاتێ کە دەکەونە نارەحەتیەوە بە زمبونانەو بە نهێنیەوە دەڵێن: ئەگەر خوا رزگارمان بکات لە لەم نارەحەتیە ئیتر ئێمەش لە ریزی سوپاسگوزاراندا دەبین . واتە هەر کاتێ کەوتنە تەنگانەوە هاواریان لێ هەڵدەسێ‌و روو دەکەنە خوا، خوایش دەفەرموێ:

(٦٤) پێیان بڵێ: هەر خوایە رزگارتان دەکات لەو تارکاییانەو لەو تەنگانەو لە هەمووناڕەحەتیەکی تریش کە تەنها هەر ئەودەتوانێ رزگارتان بکات نەك کەسی تر کەچی ئێوەلە پاشان شەریك بۆ خوا دادەنێن. بە داخەوە دەتوانم بڵێم ئەوانەی کە لە سەردەمی هاتنی قورئاندا موشریك بوون زۆر جیاوازن لە گەل ئەم موشریکانەی ئەم سەردەمە باشتر بڵێم باوەرداران و مونافقان و موشریکانی ئەم سەردەمە جیاوازن لە باوەڕداران و مونافقان و موشریکانی سەردەمی پێغەمبەرمانﷺ، بۆ؟ چونکە باوەرداری پێشوو کاتێك کە ئایەتێکی بۆ دەخوێندرایەوە تا ئیشی پێ نەکردایە نەدەچوو بۆ وەرگرتنی ئایەتێکی تر بەڵام ئێمە ئێستا ئەو هەمو ئایەتانە دەزانین‌و ئیشیشی پێ ناکەین‌و خۆشمان بە باوەردار دەزانین. موشریکانی پێشوو کاتێ کە دەکەوتنە نارەحەتیەوە هاواری خوایان دەکردو خۆیان یەکلا دەکردەوە بۆخواو کاتێ کە دەکەوتنەوە فەرەحییەوە دووبارە شەریکیان بۆ خوا دادەنا، بەڵام خۆ بە باوەڕدار زانی ئەم سەردەمە کاتێ کە دەکەوێتە نارەحەتیەوە هاواری بێجگە لە خوا دەکات هاواری ئەم شێخ‌وئەو پیاو چاك‌و قەبرو نەزرگە دەکات واتە لە کاتی تەنگانەدا زیاتردەبن بە موشریك بە پێچەوانەی موشریکانی کۆن. مونافقی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ بۆیە مونافق بو چونکە حکومەتی ئیسلامی بوو دەترسا ئەگەر بێت‌وپێی بزانرێت کە موسڵمان نین تۆڵەیان لێ دەسێنن بۆیە مونافقییان دەکرد لە ترسی حوکمی ئیسلامی، بەڵام خۆئەمرۆ حاکمیەتی خواش نیە کەچی هەندێ لەخەڵك هەرمونافقی دەکات کەبەسەرو سیماو ئەنجامدانی هەندێ ئەرکی ئایینی بەرواڵەت موسڵمانە کەچی لە ژێریشەوە دژی خواو ئایینە کەجێگای داخ‌و سەرسوڕمانە. دەتوانم بڵێم لە پاش سەرکەوتنی مەکە ئیتر ترس پەیدا بووە لە دڵی بێ باوەڕان داو مانای ئەم ئایەتە رۆشنتر دەبێتەوە کە دەفەرموێ:﴿جاء الحق وزهق الباطل.الایە/٨١ ئیسرا/ راستی هات‌و ناڕاست لەناوچوو﴾. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(٦٥) پێیان بڵێ: ئەوسا خوا خاوەنی دەسەڵاتە کە سزاتان بۆ بنێرێ لە سەرتانەوە یان لە ژێری لاقەکانتانەوە یان لێتان بگۆڕێ‌ولە ناو خۆتاندا بتانکات بە بەش بەش‌وفرقە فرقەو حزب حزبو بە هەندێکتان هەندێکی ترتان بچەوسێنێتەوە، دەی تەماشا بکە چۆن ئێمە نیشانەکانیان بۆ باس ئەکەین‌وچۆن بۆیان رۆشن دەکەینەوە بەڵکو ئەوانیش هەست بەراستی بکەن. سەعدی کوڕی ئەبو وەقاس دەڵێ: لە خزمەتی پێغەمبەرﷺدا بوین دامان بە لای مزگەوتی بەنی معاویەدا پێغەمبەر ﷺچوە مزگەوت‌ودوو رکات نوێژی کردو ئێمەیش نوێژمان کردو پێغەمبەرﷺزۆر پاڕایەوە لە خواو فەرموی: { [illegible] / امام احمدومسلم/ داوای سێ شتم لە خوا کرد، یەکەم: داواو لە خوا کرد کە گەلەکەم بە نقووم بوون لە ئاودا تێدا نەچێت خوا ئەوەی پێدام. دووهەم : داواو کرد لە خوا کە ئەم گەلەم بە گرانی لە ناو نەچێت خوا ئەوەیشی دا پێم. سێهەم : داواو کرد لە خوا کە شەڕ لە نێوانیاندا روو نەدات خوا ئەمەی لێ وەرنەگرتم} لە راستی دا مانای ئەم ئایەتە ئەمڕۆ لە هەمو کاتەکانی پێشوو رونترە ئەوەتە بە هۆی لادانمانەوە لە یاساو شەریعەتەکەی خوا لە ئاسمانەوە بە تەیارەو موشەك وتۆپی گەورەوبچوك ئاگر باران دەکرێین‌و لە ژێر لاقمانەوە سالانە بەڵکو مانگانە بەڵکو رۆژانە دەیان کەسمان بە هۆی ئەلغامەوە گیان یان لای کەم لاق لە دەست دەدەن ، وە

بوین بە سەدەها کۆمەڵی جیا جیا هەر یەك لەوی تر تێغ ساو دەداو زۆر داریان بێ زۆریان وەك حەڵوا قوت دەداو بە بەهانەیەکی بچوك دەیان گیان لە ناو دەچێتو سەدان منداڵ بێ باب دەکرێتو دەیان بیناو کۆشکوتەلار وێران دەبێتو بەو حاڵەیشەوە باسی مافی مرۆڤ دەکەن!! لەم ئایەتەوە: ١ـ پڕ مانایی قورئان دەردەکەوێت، کەلە مەوپێش بەڵای سەریان وەك بەرد بارانی گەلی لوتوتۆفانی گەلی نوح لێکداوەتەوەو راستیشەو ئەمڕۆ قەزفی فرۆکە شەڕکەرەکان وساروخ وتۆپ لەوەی پێش رونترەو سزای ژێر لاقیان بە بومە لەرزە لێکداوەتەوە کە ئەوەیش راستەو ئەلغامەکانی ئەمڕۆی ژێر لاق رونترەو تیرەگەریو یاسای خێڵایەتی بە مانای بەش بەشی لێکدراوەتەوە کە ئەویش هەر راستەو ئەمڕۆ حزب حزبێنەیەو راست ترو رۆشنترە. ٢ـ لەم ئایەتەوە بە رونی دەردەکەوێت کە دەستە دەستەو حزب حزبینە نەك مافی مرۆڤ نیە بەڵکو شتێکە دژی مرۆڤایەتیو هۆی روو رەشیو لەناوچونی ئەخلاقو ئایینو مرۆڤایەتیەو ئەمرۆیش ئا ئەمە بە چاوی خۆمان دەبینین لە گەل بونی هەزاران حزبی جۆراو جۆر لە هەمو کات زیاتر مرۆڤ دەچەوسێتەوە ئینجا خوای دانا دەفەرموێ:

(٦٦) جا گەلەکەی تۆ ئەی محمدﷺ بێ باوەڕن بەم قورئانە لە گەل ئەوەشدا کەهەر ئەو قورئانە حەقوراستە ، پێیان بڵێ: من پارێزگاروچاودێری کەر نیم تا ئێوە لە هەڵە بپارێزم یان هەر کەسێك بەم لاو بەو لادا بڕوات تۆڵەی لێ بستێنم نەخێر ئەوە ئیشی من نیە. بۆ؟ چونکە

(٦٧) بۆ هەمو هەواڵێك شوێنی تایبەتی خۆی هەیەوهەر هەواڵێك کە پێتان دەڵێم لە کاتو وەختی خۆیدا دێتە پێش. وەك دەفەرموێ: [illegible]/ بۆ هەر ماوەیەك نوسراوی تایبەتی خۆی هەیە﴾ رەعد. ٣٨) وە لەمەو دوا دەزانن چیتان کردووەوچۆن تۆڵەتان لێ دەسەنرێت. ئینجا سەبارەت بەو کەسانە کە بێ باوەڕنوگاڵتە بە فەرمودەکانی خوا دەکەن دەفەرموێ:

(٦٨) هەر کاتێك دیت ئەو کەسانەیی کە زۆر دەچنە خوارەوە لە گاڵتە کردن بە نیشانەکانمانو تانەو تەشەر لە ئایینی خودا دەدەن لەم کاتەدا ئەرکی سەر شانی تۆ ئەوەیە کە پشتیان تێ بکەیت هەتا دەچنە ناو قسەو باسێکی ترەوە کە دژی قورئانو ئایین نەبێت، وە ئەگەر هاتوشەیتان لە بیری بردیتەوە کە تۆ لە ناو کۆمەڵێکدا دانیشتوی کەقسەی خراپ دەکەن هەر کە زانیت ئیتر نابێ پاش ئەوەی کە کەوتەوە بیرت دانیشی لە گەل ئەو گەلە ستەمکارەدا . هەندێك دەڵێن ﴿بعد﴾ لە پاش ئەوەی کە تۆ

وَمَا عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَآ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أُبْسِلُوا۟ بِمَا كَسَبُوا۟ ۖ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَنَدْعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰٓ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ كَٱلَّذِى ٱسْتَهْوَتْهُ ٱلشَّيَٰطِينُ فِى ٱلْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُۥٓ أَصْحَٰبٌ يَدْعُونَهُۥٓ إِلَى ٱلْهُدَى ٱئْتِنَا ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۖ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّقُوهُ ۚ وَهُوَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۖ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ ٱلْحَقُّ ۚ وَلَهُ ٱلْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ ۚ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

ئامۆژگاریت کردنوپێت وتن کە قسەکانتان هەڵەیە ئیتر دەبێ بڕۆیتو لە گەلیاندا دانەنیشیت.

(٦٩) وەبۆ ئەو کەسانەی کە لە خوا دەترسن هیچ کێشەیەکی ئەو تاوانبارانەیان لەسەرنیە واتە : ئەگەر دوور کەوتنەوە لێیان پاش ئامۆژگاری کردنیان ئیتر مەترسی ئەوەتان نەبێت کە خراپەی ئەوان ئێوە بگرێتەوە، بەڵکو هەر وەبیر خستنەوە پێویستە، هەندێ دەڵێن : هەر کەسێك کە خۆی موتەقی بو ئیتر قسەو رەفتاری بێ باوەڕان زیانیان پێ ناگەیەنێ ، بۆیە پێیان وتراوە دور بکەونەوە لێیان تا بەڵکو ئەو نەفامو بێ باوەڕانە بیر بکەنەوەو لە سەر ئەم مانایە حوکم بە ئایەتی (١٤. النسا) هەڵوەشاوەتەوە، بەڵام لە سەر مانای پێشوو هەر وەك ئەو ئایەتەی سورەتی "النسا"ئە. بەڵکو ئەوانیش بترسنوخۆیان بپارێزن لە سزای خوا. لەم بارەیەوە پێغەمبەرﷺدەفەرموێ: نەفسی خۆتان سوك مەکەن ، عەرزیان کرد کەی نەفسی خۆمان سوك دەکەین فەرموی: کاتێ کە بێ شەرعیەك دەبینن کە دژی دینی خوایەو دەکرێت ، ئێوەقسە ناکەن چونکە شەرم دەکەن لە کابرا کەچی شەرم ناکەن لە خوای خاوەن دەسەڵات مانای وایە نەفسی خۆتان سوك کردوە.

(٧٠) واز بێنە لەو کەسانەی کە ئاینەکەی خۆیان بە شێوەیەکی سادەو بە گاڵتەو گەمە گرتووەو ژیانی دنیا بێ ئاگای کردون لە خواو لە دوا رۆژ ، وە بە ئەو رابواردنی دنیاو لەزەتەکانیەوە

۞ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً ۖ إِنِّىٓ أَرَىٰكَ وَقَوْمَكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱلَّيْلُ رَءَا كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ ٱلْءَافِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِى رَبِّى لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّى هَٰذَآ أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّآ أَفَلَتْ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾ وَحَآجَّهُۥ قَوْمُهُۥ ۚ قَالَ أَتُحَٰٓجُّوٓنِّى فِى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنِ ۚ وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّى شَيْـًٔا ۗ وَسِعَ رَبِّى كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا ۚ فَأَىُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِٱلْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

سەرگەرمو بێهۆش بوون ، جا تۆ ئامۆژگاری بكە بەو قورئانەو بیا نترسێنە لەو رۆژەی كە هەر كەس گرفتاری ئەو ئیشەیە كە كردویەتی ، تا بەڵكو بیر بكەنەوە پێش هاتنی ئەو رۆژەی كە بۆ ئەو كەسە بێجگە لە خوا هیچ دۆستێك و هیچ شەفاعەت كەرێك نیە ، وەئەگەر هەرچی هەیەو شكی دەبات بۆ رزگار بونی خۆی بیدات لێی وەرناگیرێت ئەوانە كەسانێكن ، كە سجن دەكرێنو تۆڵەیان لێ وەردەگیرێ بە هۆی ئەو كردارە خراپانەی كە كردویانە ئەوسا بۆ ئەوان هەیە **یەكەم**: خواردنەوەیەك لە ئاوی داخی دۆزەخ. **دووهەم**: سزایەكی ئێش‌وئازاردەرو دەردناك و ئەمەش ناحەق نیە بەڵكو بە هۆی ئەوەیە كە ئەوان بێ باوەڕ بون بە خواو بە نیشانەكانی.

﴿٧١﴾ بڵێ: ئایا هاوار بكەینە كەسێك بێجگە لە خوا كە نە سودمان پێ دەگەیەنێت‌و نە زیان؟ وە پاشگەز ببینەوە لەم بیرو باوەڕە راستە پاش ئەوەی كە خوا رێنمایی كردین؟ وەك ئەو كەسەیە، كە شەیتان سەری لێ شێواندوە و شێتی كردوەو نازانێ چۆن دێت‌و دەڕوات‌و چی دەڵێت كە ئەو چەندین رەفیقی هەیەو بانگی دەكەن: وەرە بۆ رێنمونی لای ئێمە. پێیان بڵێ بە راستی رێنمایی خوا هەر ئەوەیە رێنمایی‌و هۆی خۆشبەختی، وە ئێمە فەرمانمان پێ كراوە كە گەردن كەچ بین بۆ پەروەردگاری عالەم.

﴿٧٢﴾ فەرمانیشی پێ كراوە كە نوێژ بكەن‌و لێی بترسن ، وە هەر بۆ لای ئەو كۆدەكرێنەوە. ئەوسا حیسابی گەورەوبچوكتان لە گەڵدا دەكات‌وهیچی لا ون نابێ.

﴿٧٣﴾ وە هەر ئەو زاتەیە كە ئاسمانان و زەوی دروستكردوە بە راستی‌و بۆ مەبەستێكی راست، جا بترسن لە رۆژێك كە هەر فەرموی: ببە. دەبێت كە رۆژی قیامەتە قسەی راستەو هەر بۆ ئەوە موڵك‌وئەو مالیكی هەمو بونەوەرەو پادشایەتی‌و لە ژێر چاودێری ئەو دایە ، ئەو رۆژەی كە فو دەكرێت بە كەڵەشاخدا ئەو كاتە كاتی لێ ترسانەو دەوترێت كێ پادشایەو كێ مالیكە كەس ناتوانێت وەڵامی بداتەوە، خۆی دەفەرموێ: هەر بۆ ﷲ یە كەتەنهاو زۆرداره زانەری هەمو نهێنی‌و ئاشكرا یەكە واتە هەروەك ئاشكراكان دەزانێت هەر بەو شێوەیەش شتە شاراوەكان دەزانێت‌و ئەو دانایەو زۆر بەئاگایە ، وە ئەمانە هەم ناون‌وهەم وەسفی خودان. پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] /خوای دەسەڵاتداری بەشكۆ لەرۆژی قیامەتدا هەر حەوت ئاسمانگەكان دەپێچێتەوەو پاشان بەدەستی راستی دەیانگرێت، ئینجا دەفەرموێ: هەرمنم پادشا ، كوا زۆردارەكانی سەر زەوی كوا خۆ بەزلزانەكانی سەر زەوی با بێن هیچ كەس ناتوانێت وەڵامی بداتەوەوقسە بكات، پاشان زەوییەكانیش بەدەستی چەپی دەپێچێتەوەو دیسان دەفەرموێ: هەرمنم پادشا، كوا زۆردارەكانی سەر زەوی كوا خۆ بەزلزانەكانی سەر زەوی با بێن هیچ كەس ناتوانێت وەڵامی بداتەوەوقسە بكات} لە دوای ئەمە ﷲ داستانی باپیرە گەورەی پێغەمبەرمان كە ئیبراهیمە بۆ پێغەمبەرﷺ باس دەكات و دەفەرموێ:

﴿٧٤﴾ باس بكە ئەی محمدﷺ كاتێ كە ئیبراهیم وتی بە باوكی كە ئازەر بو ئایا تۆ ئەو بتانە ئەكەی بە خوای خۆت؟ بە راستی من دەبینم كە خۆت‌وگەلەكەت وان لە گومڕاهییەكی ئاشكرادا. زانایان لە بارەی ناوی باوكی ئیبراهیمەوە یەك دەنگ نین هەندێك دەڵێن ناوی تارەح بووەودایكی ناوی مەسانی بووەو خێزانی ناوی سارە بووەودایكی ئیسماعیلی كوڕی ناوی هاجەرەیە كە جاریە بوە هەندێك دەڵێن ئازەر ناوی بتێك بووەو ئەم قسە رێی تێ دەچێت لە بەر ئەوەی كە بە زۆری خزمەتی ئەو بتەی دەكرد بەو ناوە بە ناوبانگ بوبێت. لە سورەتی مەریەم‌و شوعەرادا ئەم گفتو گۆیە زۆر بە درێژتر باسكراوە ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٧٥) هەر ئاوەها ئێمە ئەو هەمو موڵکەی ئاسمانان وزەویمان پێشانی ئیبراهیم داو لە هەمو راستیوحەقیقەتێك تێمان گەیاند تا ئیبراهیم ببێت بە یەکێك لەو کەسانەی کەدڵنیاو یەقینیان هەیە بەو هەمو راستیانەو ببێت بە (عین الیقین) چونکە هەر شتێك پاش زانین بە چاویش ببینرێت ئیتر ئەوە هیچ گومانودوو دڵییەك روی تێ ناکاتوئیبراهیم ﷺ گەیشتە ئەو پلەیە ئینجا بۆ هەڵوەشاندنەوەی بت پەرستیوپیشاندانی رێگای لارو چەوتی گەلەکەی کەوتە رازو نیاز لە گەلیاندا وەك خوای دانا لێرەدا دەفەرموێ:

(٧٦) جا لە کاتێك دا کە شەو تاریك بو ئەستێرەیەکی دی لە ئاسمانوبە شێوەی گاڵتە کردن بە گەلەکەی وت: ئەوەیە خوای من؟ یان بۆ ئەوە بوە بێ دەنگیان بکات واتە : بە قسەی ئێوە ئەوە خوای منە؟ جاکاتێ کە ئەستێرەکە رۆیشتونەما وتی: من شتێك کە نەمێنێت خۆشم ناوێت مادام رۆی بە دەردم ناخوات.

(٧٧) جا کاتێك کە بینی مانگ هەڵهاتوشەوقی دایەوە وتی: ئەوە خوای منە؟ جاکاتێك کە مانگیش رۆیی وتی: ئەگەر پەروەردگارم رێنمایم نەکات منیش لە ریزی ئەم گەلە گومڕاهەدا دەبم، بەم شێوەیە تێی گەیاندن کە ئەو گەلە نەزانو گومڕاهن.

(٧٨) جا کاتێك کە خۆر(رۆژ)ی دی کە لە هەمو ئەستێرەکانی تر بە شەوق ترو پرشنگ دار تروگەورەترە دیسان وتی: ئەمە خوای منە؟جا ئەمیش کاتێك کە ئاوا بو ئیتر بووجی بۆ خۆشبوو وتی: ئەی گەلی من چاك گوێم لێ بگرنو بزانن کە بەبێگومان من بەریو دورم لەو هاوبەشیەی کە ئێوە دای دەنێن بۆ خوا.

(٧٩) بە راستی من روی خۆم خالیسانە کردە ئەو کەسەی کە ئاسمانانوزەوی دروستکردووەو من لە هاوەڵ دانەران نیم. وشەی"حنیفا" واتە دور کەوتنەوەو لادان لە هەمو بەتاڵێك و روکردنە راستوحەق) ئا بەو شێوەیە ئیبراهیم ﷺ بیروباوەڕی گەلەکەی هەڵوەشاندەوەو سەرچاوەی راستیو دروستی پێ ناساندن کە خوای تاكوتەنیایەو دروستکەری ئاسمانانو زەویە جا ئیتر گەلەکەی کەوتنە دەمە دەمە کردن لە گەلیدا :

(٨٠) وتی: ئێوە لە بارەی خواوە دەمە دەمەم لە گەڵدا دەکەن لەحاڵێکدا کە ئەو منی رێنمایی کردووە رێگای راستی پێشان داوم؟ جا من هەرگیز ناترسم لەو هاوبەشانەی کە ئێوە دای دەنێن بۆ خوا چونکە ناتوانن هیچم پێ بکەن کە نە قازانج دەگەیەنن ونە زیان مەگەر پەروەردگاری خۆم بیەوێت شتێك لە گەل مندا بکات واتە ئەگەر توشی شتێکیش ببم خوای خۆم کردویەتی نە بتەکانی ئێوە ، ئەمەی وت چونکە دەگونجێ خوا دوچاری سەختیەکی بکات لە بەر هەر سودێك کە خۆی دەزانێت تا ئەوان دوایی نەڵێن ئەوە دژایەتی خواکانی ئێمەی کرد بۆیە وای لێ هات وەك لەمرۆدا ئەگەر بڵێیت نەسوڕێیتەوە بە دەوری قەبری کەساو سوجدە نە بۆ مردو نەبۆ زیندو نەبەیت چونکە شتێکی حەرامەودروست نیە جا ئەگەر کابرای ئامۆژگاری کەر توشی سەختیەك بو دەڵێن ئەوە دژی فلانە قەبر یان فلانە پیاو چاك بوە بۆیە وای لێ هاتوە نازانن ئەوە ئیشی خوایەو لەوانەیە خوا هەر بۆ ئەوە ئەو بەلایە بە سەر ئەو ئامۆژگاری کەرەدا بدات تا هەم خۆیو هەم خەڵکیش تاقی بکرێنەوەو هیچی تر. جا قورِ بە سەرت ئاگات لە خۆت بێو ئەو ئیشانەی کە تایبەتی خوایە نەیسپێریت بەکەسی تر ئەگەر بکرێت یانەکرێت هەربەدەست خوایە ماڵی خۆتت وێران کردوە . ئینجا قورئان دەفەرموێ: ئیبراهیم وتی: پەروەردگارم زانیاریەکانی هەمو شوێن دەگرێتەوەو شوێنێك نیە کەلە عیلمی ئەودا دەربچێت دەی ئیتر ئایا ئێوە بیر ناکەنەوە؟

(٨١) چۆن من دەترسم لەوەی کە ئێوە کردوتانە بە هاوبەش بۆ خوا لە حاڵێکدا ئێوە ناترسن لەوەی کە ئێوە هاوبەشتان بۆ خوا داناوە کە خوا بەڵگەیەکی بە هێزی لەو بارەوە نەناردوە بۆتانو هەر لە خۆتانەوە ئەم بت پەرستیانە دروستکردوە دەی ئایا کۆمەڵێك کەبە گوێرەی فەرمانی خوا رەفتار بکاتو کۆمەڵێکیش دژی خوا بێت کامیان دەبێ کەم ترس ترو دڵنیاو ئارام تربێت ئەگەر ئێوە شت دەزانن؟.

(٨٢) ئەوکەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو باوەڕەکەیان تێکەڵاو بە هاوبەش دانان نەکردووەو هیچ جۆرە هاوبەشێکیان بۆ خوا دانەناوە بۆ ئەوانە دڵنیاییو ئاسایش هەیەو هەر ئەوانەن کە رێگای هیدایەتیان گرتوە. کاتێ کە ئەم ئایەتە دابەزی یارەکانی پێغەمبەرﷺ وتیان: کێ هەیە لە ئێمە کە ستەمی نەکردبێت؟ جا پێغەمبەرﷺ فەرموێ: [illegible]
[illegible] ﴿ يَٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّ ٱلشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيمٞ ﴿١٣﴾ ﴾ [illegible]
[illegible]/ وانیە کەئێوە گومان دەکەن ئەمە هەر وەك ئەوە وایە کە لوقمان بەکوڕەکەی وت: ﴿بە راستی هاوبەشی دانان بۆ خوا ستەمێکی گەورەیە﴾ . واتە مەبەستی ﴿بِظُلْمٍ﴾ لەم ئایەتەدا هاوبەشی دانانە بۆ ﷲ.

(٨٣) ئا ئەوەیە بەڵگەی ئێمە کە دامان بە ئیبراهیم بۆ برینی بەهانەی گەلەکەی ، بەرز دەکەینەوە پلەی ئەو کەسانەی کە ئارەزۆمان لێ بێتو خۆی گونجاوو راستو دروست بێت لە خوا

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يَلۡبِسُوٓاْ إِيمَٰنَهُم بِظُلۡمٍ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلۡأَمۡنُ وَهُم مُّهۡتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلۡكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيۡنَٰهَآ إِبۡرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوۡمِهِۦۚ نَرۡفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ إِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَۚ كُلًّا هَدَيۡنَاۚ وَنُوحًا هَدَيۡنَا مِن قَبۡلُۖ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيۡمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَۚ وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحۡيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلۡيَاسَۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَٱلۡيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًاۚ وَكُلًّا فَضَّلۡنَا عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنۡ ءَابَآئِهِمۡ وَذُرِّيَّٰتِهِمۡ وَإِخۡوَٰنِهِمۡۖ وَٱجۡتَبَيۡنَٰهُمۡ وَهَدَيۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسۡتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهۡدِي بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَلَوۡ أَشۡرَكُواْ لَحَبِطَ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحُكۡمَ وَٱلنُّبُوَّةَۚ فَإِن يَكۡفُرۡ بِهَا هَٰٓؤُلَآءِ فَقَدۡ وَكَّلۡنَا بِهَا قَوۡمًا لَّيۡسُواْ بِهَا بِكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقۡتَدِهۡۗ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩٠﴾

ناسیولە پەیڕەوی کردنی ئایین دا چونکە خوا ستەم لە کەس ناکات هەر کەسێك بیەوێت بەرەو خوا بڕوات خوایش ڕێنمایی دەکات‌وبە چەند بەرامبەری ئیشە چاکەکانی پاداشتی دەداتەوە چونکە بە ڕاستی خوای تۆ دانایە لە ئیشەکانی داو زانایە بە نیەت‌وئیشی خەڵك جا خۆزگە بەو کەسەی کە خوای داناو زانا یارمەتی دەدات‌و شارەزای دەکات چونکە لە گۆترەوە نیە. جا وا خوای گەورە پاداشتی ئیبراهیم ﷺ دەداتەوەو دەفەرموێ:

﴿٨٤﴾ جا ئێمە بە ئیبراهیم ، ئیسحاق‌و یەعقوبمان بەخشی‌و هەمومان ڕێنمای کردن چ ڕێنماییەك. ئەم دوو منداڵەی لە سارە خاتون کە کوڕو کوڕەزایێ لە پاش ئیسماعیل خوا پێی داوەو کردونی بە پێغەمبەر ، وە لە پێش ئەوانە دا نوحمان ڕێنمایی کردبوو کردومان بە پێغەمبەر ، وە لە نەوەی ئەویش ئێمە داودو سلیمان‌و ئەیوب‌و یوسف‌وموساو هارونی برای موسامان هەڵبژاردو هەر ئاوەها ئێمە پاداشتی چاکە کاران دەدەینەوە. ئیبراهیم ئەو مرۆڤە چاکە کارە بو کە کوڕی خۆی فیدای خوا کردو خوایش بەو شێوەیە پاداشتی دایەوە.

﴿٨٥﴾ ئەوسا هەر لە نەوەی ئەو بوون زەکەریاو یەحیاو عیسا وە ئەلیاس کە هەمویان لە پیاو چاکان بوون ، وە هەمویان پێغەمبەری خوا بوون.

﴿٨٦﴾ وەهەر لە نەوەی ئەو ئیسماعیل و یەسەع و یونس و لوتیشمان هەڵبژاردو هەمویانمان بەرز کردنەوەو ڕێزمان پێدان بە سەر عالەمدا.

بۆزانین: ئەمانە هەژدە پێغەمبەر بون کە لێرەدا باس کران‌و لە تەواوی قورئان دا (٢٥) پێغەمبەر ناویان هاتوە کە حەوت ناوی تر بە شێوەی جیا جیا باس کراون لە قورئان دا کە ئەمانەن ([illegible]) ناکۆکی هەیە سەبارەت بە سێ کەس کە ئایا پێغەمبەرن یان نە؟ ([illegible]) ئەمانە ڕاستە کە بوون‌و هەر کەسێ ئینکاریان بکات کافر دەبێ بەڵام لە سەر ئەوەی کە پێغەمبەرن یان نە؟ کافر نابێت. باش وایە مرۆڤی باوەڕدار لێیان بێ دەنگ بێت.

﴿٨٧﴾ ئەوسا لە باوکانی ئەوان‌و لە نەوەکانیان‌و لە براکانیان هەڵمان بژاردن‌وکردمانن بە پێغەمبەرو ڕێنمایمان کردن بۆ سەر ڕێگای ڕاست. ئینجا خوای داناو زانا دەفەرموێ:

﴿٨٨﴾ ئا ئەوە ڕێنمایی خوایەو خوا ڕێنمایی دەکات بەو هیدایەتەی خۆی ئەو کەسەی کە ئارەزوۆی لێ بێت. پێویستە لەم شوێنانەدا وریا بن‌وبزانن کە خوا زۆر، لە کەس ناکات ئەگەر کابرا خۆی ویستی ڕێگای خوا بگرێت خوایش کۆمەکی پێ دەکات ، وە ئەگەر کابرا ڕێگای گومڕاهی دەویست دیسان خوا بەویش کۆمەك دەکات. ئینجا دەفەرموێ: ئا ئەوانەی کە باسمان کردن لەوپێغەمبەرانە ئەگەر هاوبەشیان بۆ خوا دابنایە هەرچیانکردبو لەچاکەو خوا پەرستی‌و تەبلیغات‌و زەحمەت کێشان لە سەر ئایینی خوا هەموی هەڵدەوەشایەوە جا با ئێمەیش سرنجی ئیشەکانی خۆمان بدەین نەوەك تێکەڵاوی شیرك بو بێت چونکە بەتاڵ دەبێتەوە خۆ ئێمە لەو پێغەمبەرانە نە گەورە ترین‌و نە گرنگتر ین ، شیرك ئەوەندە جۆرێ هەیەو ئەوەندە بەنهێنی دزەدەکاتە ناودڵ‌و دەرون‌و کردارەکانی خاوەن باوەڕانەوە پێغەمبەرمان ﷺ لێی ترساوەو هەمیشە پەنای دەگرت بەخوا لەوشیرکەی کە خۆی بزانێ‌و لەوشیرکەیش کەخۆی پێی نەزانێ .

﴿٨٩﴾ ئەوانەی کە ئێمە باسمان کردن ئەوانە بوون کە ئێمە کتێب‌و فەرمانڕەوایی کردن بە سەر خەڵکداو پێغەمبەریمان پێ دان جا تەماشای ناڕەوایی قسەی ئەوانە بکە کە دەڵێن حەقتان چیە بە سەر خەڵکەوە بڕۆن بۆخۆتان نوێژ بکەن‌و ڕۆژو بگرن‌و زیکرو فیکری خۆتان بکەن ئیتر ئیشتان نەبێ بە سەر یاساو حکومەتەوە!! ئینجا ﷲ دەفەرموێ: جا ئەگەر ئەوان بێ باوەڕ دەبن بەوانەی کە باسکران لە کتێب‌وفەرمانڕەوایی‌و

پێغەمبەرایەتی ئا ئەوانە (خەڵکی مەکە) بادڵنیا بن کە ئێمە گەلێکی ترمان داناوە بۆی ، کە بریتی بون لە کۆچەریەکانو یارمەتی دەرەکان ﴿المهاجرون والانصار﴾ کە ئەوان بێ باوەڕ نین بەو شتانەی کە باسکران، ئەوە بو لە پاشدا خەڵکی مەدینە زۆربەی هەرە زۆریان باوەڕیان هێناو لە گەڵ کۆچەرییەکاندا بون بە سەنگەرێکی بە هێزو قەلایەکی بتەو بۆ پێغەمبەرﷺ وئاینە تازەکەی (ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێ بێت)وبون بە کۆڵەکەی یەکەم بۆبناغەی ئەم ئایینە بە نرخە.

(٩٠) ئا ئەمانەی کە باسکران لە پێغەمبەرانوباو باپیرو نەوەکانیانو براکانیان کەسانێك بون کە خوا ڕێنمایی کردون دەی تۆیش ئەی محمدﷺپەیڕەوی بکە لە ڕێنماییەکانی ئەوان، خۆ گەلەکەیشی پێویستە وەك خۆی بکەن. ئەی محمد ﷺبڵێ: من لە سەر ئەم ڕاگەیاندنەو لە سەر بڵاو کردنەوەی ئەم ئایینە داوای هیچ پاداشتێك لە ئێوە ناکەم، ئەو قورئانە بێجگە لەوەی کە ئامۆژگاری کەرێکی ئەم عالەمەیە شتێکی تر نیە کەواتە جێگای خۆیەتی کە ئێوە باش لەم ئایینە شارەزا ببنوچاك پەیڕەوی لێوە بکەن چونکە هەموی ئامۆژگاریو ڕێ پێشاندانو ڕونکردنەوەیە بۆ هەمو خەڵك بەبێ جیاوازی لە نێوان ڕەنگو زمانو نەژاد دا، کەواتە خەیرو خۆشیە بۆ هەمو عالەم وەك دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴾ الأنبياء: ١٠٧ بۆیە خوای داناو ئاگا تورەیە لەوانەی کە بە چاکی پە پیرەوی لەم ئایینە ناکەنودەفەرموێ:

(٩١) خۆ ئەوان ڕێزیان دانەناوە بۆ خوا بەو شێوەیەی کە پێویستو شیاوی مەقامی خوا بێت ئەو کاتەی کە وتیان: خوا هیچی ڕەوانە نەکردوە. پێیان بڵێ: ئەی کێ ئەو کتێبەی ڕەوانە کرد کە موسا هێنای؟ کە ڕوناکیو ڕێ نیشاندەر بو بۆ خەڵك کە کردتان بە پەڕەگەلێکی کاغەز کە هەندێکتان ئاشکرا دەکردو زۆریشتان دەشاردەوە. وە فێری شتێك کران نە خۆتانو نە باوکانتان نەتان دەزانی؟ بڵێ: خوا ئەوویشی ڕەوانە کردوە. لە پاش ئەو قسانە دەی لێیان گەڕێ با هەر لەو بێ ئاگاییەدا بنو با هەرگاڵتە بکەن بۆ کوێ دەچن؟ تۆ ڕاسپاردەی خۆت ڕاگەیەنە ئیتر وازیان لێ بێنە. ئابەم شێوەیە قورئان دەمکوتی ئەو جولەکانەی کرد، ئینجا خوا دەفەرموێ:

(٩٢) ئەوسا ئەمەی کەبۆ تۆمان ناردوە ئەی محمدﷺپەڕاوێکی پیرۆزەودان دەنێ بە ڕاستی پەڕاوەکانی پێش خۆیدا، تا تۆ خەڵکی مەکەو ئەوانەی چوار دەوری بترسێنی بە سزای ﷲ ئەگەر پەیڕەوی ئایینەکەی نەکەن کە هەمو جیهان دەگرێتەوە چونکە

وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدۡرِهِۦٓ إِذۡ قَالُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٖ مِّن شَيۡءٖۗ قُلۡ مَنۡ أَنزَلَ ٱلۡكِتَٰبَ ٱلَّذِي جَآءَ بِهِۦ مُوسَىٰ نُورٗا وَهُدٗى لِّلنَّاسِۖ تَجۡعَلُونَهُۥ قَرَاطِيسَ تُبۡدُونَهَا وَتُخۡفُونَ كَثِيرٗاۖ وَعُلِّمۡتُم مَّا لَمۡ تَعۡلَمُوٓاْ أَنتُمۡ وَلَآ ءَابَآؤُكُمۡۖ قُلِ ٱللَّهُۖ ثُمَّ ذَرۡهُمۡ فِي خَوۡضِهِمۡ يَلۡعَبُونَ (٩١) وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ مُبَارَكٞ مُّصَدِّقُ ٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ ٱلۡقُرَىٰ وَمَنۡ حَوۡلَهَاۚ وَٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۖ وَهُمۡ عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ يُحَافِظُونَ (٩٢) وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوۡ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمۡ يُوحَ إِلَيۡهِ شَيۡءٞ وَمَن قَالَ سَأُنزِلُ مِثۡلَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُۗ وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي غَمَرَٰتِ ٱلۡمَوۡتِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓاْ أَيۡدِيهِمۡ أَخۡرِجُوٓاْ أَنفُسَكُمُۖ ٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ بِمَا كُنتُمۡ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ وَكُنتُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِهِۦ تَسۡتَكۡبِرُونَ (٩٣) وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ (٩٤)

هەمو دنیا بریتیە لە مەکەوچوار دەوری مەکە، ئینجا خوا دەفەرموێ: وە ئەو کەسانەی کە باوەڕیان بە ڕۆژی قیامەت هەیە باوەڕیش بەم قورئانە دەکەن لە حاڵێکدا کەئەوان پارێزگاری نوێژەکانیان دەکەنو لە کاتی خۆیاندا جێ بە جێی دەکەنو کەمتەر خەمیو بێ موبالاتی تێدا ناکەن لە ئەنجام دانیان دا. پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: [illegible] / من پێنج شتم پێدراوە کەنەدراوەبەهیچ پێغەمبەرێکی تر پێش من. لەو پێنج شتە ئەمەی باسکرد کە "هەر پێغەمبەرێك تایبەت بوە بۆ گەلەکەی خۆی بەڵام من نێرراوم بۆ هەمو خەڵك".

(٩٣) کێ هەیە لەو کەسە ستەمکارتر کە درۆ بە دەمی خواوە بکات یان بڵێ: وەحی کراوەتە لای من لەحاڵێکدا هیچی شی بۆ نەهات بێت؟ وەستەمکار تر لەو کەسەی کە بڵێ: منیش بەم زوانە شتی ئاوەها دێنم وەك ئەوەی کە خوا ناردویەتی بۆ محمدﷺ جا خوا دەفەرموێ: ئەگەر تۆ ببینی ئەو کاتەی کە ستەمکاران کە دەچنە ناو دەریای مەرگەوەولە هەمو شت نائۆمێد دەبنو کەس فریایان ناکەوێتو فریشتەکانیش دەست ڕادەکێشن بۆیانولێیان دەدەنودەڵێن: دەری بکەن گیانەکانتان بۆ تۆڵەو سزای خوا ئا ئەمڕۆ جەزا دەدرێنەوە بە سزایەك کە گاڵتەکەرە پێتان وەك چۆن ئێوە لە دنیادا گاڵتەتان دەکرد بە پێغەمبەرو ئایینوخاوەن

إِنَّ ٱللَّهَ فَالِقُ ٱلۡحَبِّ وَٱلنَّوَىٰۖ يُخۡرِجُ ٱلۡحَيَّ مِنَ ٱلۡمَيِّتِ وَمُخۡرِجُ ٱلۡمَيِّتِ مِنَ ٱلۡحَيِّۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُۖ فَأَنَّىٰ تُؤۡفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ ٱلۡإِصۡبَاحِ وَجَعَلَ ٱلَّيۡلَ سَكَنًا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ حُسۡبَانًاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهۡتَدُواْ بِهَا فِي ظُلُمَٰتِ ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۗ قَدۡ فَصَّلۡنَا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ فَمُسۡتَقَرّٞ وَمُسۡتَوۡدَعٞۗ قَدۡ فَصَّلۡنَا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَفۡقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجۡنَا بِهِۦ نَبَاتَ كُلِّ شَيۡءٖ فَأَخۡرَجۡنَا مِنۡهُ خَضِرٗا نُّخۡرِجُ مِنۡهُ حَبّٗا مُّتَرَاكِبٗا وَمِنَ ٱلنَّخۡلِ مِن طَلۡعِهَا قِنۡوَانٞ دَانِيَةٞ وَجَنَّٰتٖ مِّنۡ أَعۡنَابٖ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُشۡتَبِهٗا وَغَيۡرَ مُتَشَٰبِهٍۗ ٱنظُرُوٓاْ إِلَىٰ ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثۡمَرَ وَيَنۡعِهِۦٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمۡ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٩٩﴾ وَجَعَلُواْ لِلَّهِ شُرَكَآءَ ٱلۡجِنَّ وَخَلَقَهُمۡۖ وَخَرَقُواْ لَهُۥ بَنِينَ وَبَنَٰتِۭ بِغَيۡرِ عِلۡمٖۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٞ وَلَمۡ تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٞۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿١٠١﴾

باوەڕان ئەم سزایەش بە هۆی ئەوەیە کە ئێوە قسەی نادروستوناڕەواتان بە دەم خواوە دەگوتودەتان وت: خوا هیچی ڕەوانە نەکردووە بە هۆی ئەوەی کە خۆتان زۆر بە گەورە گرتو مل پێچیتان کرد لەبڕیارەکانی پێغەمبەرﷺو لە ئایین ، جا وا ئەمڕۆ بەو سزایە خوا سووكو ڕسواتان دەکات. ئینجاخوا سرنجی هەمو خەڵك بە تایبەت بێ باوەڕان ڕادەکێشێ بۆ بیر کردنەوە لە هاتنی دوا ڕۆژوو دەفەرموێ:

(٩٤) بەڕاستی ئێوە دێن بۆ لای ئێمە بە تاكو تەنیایی چۆن لە سەرەتاوە لە دایكتان بە تاكوتەنیایی دروستمان کردنو هیچ تواناییەکتان نەبو ڕوتوقوت بون هەر ئاوەها بە ڕوتیوبەو شێوەیە دێنەوە بۆ لای ئێمە بۆ دادگایی کردنتان، نەماڵونە منداڵونە شورەتونە مەقام نە قەسرو نە تەلارو نە هێزو نە سوپات لە گەڵتا نابێت بەڵکو بە تەنهایی دەچیت بۆ بەردەم دادگای ﷲ وئەوەی کە پێمان داون لە شورەتو سامانو ماڵو مەقامو کەسو کارو موڵك هەموتان بە جێ هێشتو ئێمەنابینین ئەو پاڵپشتوشافیعانەش کە واتان دەزانی لە ڕۆژی قیامەتدا شەفاعەتتان بۆ دەکەن لە گەل ئێوەدابن، بە دڵنیاییەوە بچڕا ئەو پەیوەندیەی کە لە نێوانتاندا بو ئەوەی کە گومانتان پێ دەبردن کە لە دنیاو دوا ڕۆژدا بێن بە هاوارتانەوەو تکاتان بۆ بکەن وا ئەمڕۆلێتان ون بوون. ئینجا ﷲ هەندێك لە گەورەییو هێزی خۆی پیشان ئەداتودەفەرموێ:

(٩٥) بێگومان کە خوا دانەو ناوکەکان شەق دەکاتو لەو دنکە بچکۆلانە ئەو هەمو گیاوو درەختو بەروبومە جوانانە دەداتو شینایی وئەو درەختە گەورانە دەڕوێنیو زیندو لە مردو دەر دەهێنێت، تەماشاکە لەو زەویە ڕەقو وشکە ئەو سەوزەو میوە دروست دەکاتوئەو زیندو لەو مردوە دەردەهێنێتو دەردەهێنێ مردوش لە زیندو لەو درەختە زیندوە تۆو دروست دەبێت کە مردوە یان لە مرۆڤ کە زیندوە تۆو [illegible] ﴾ دروست دەبێت یان لە مریشك هێلکە دروست دەبێت، واتە: لەو زیندوانە مردویان لێ دروست دەبێت ئەوە خوایە کە ئەوانە دەکات ئیتر ئێوە چۆن لەوڕاستیە لادەدرێن؟! دەی بیربکەنەوەو واز لەوگوفتارو ڕەفتارە پیسوناپاکانە بهێنن. ئینجا دەفەرموێ:

(٩٦) ڕۆژ لە شەو جیا دەکاتەوەو سشەویشی داناوە بۆ ئارامگرتن کە مرۆڤ تێیدا بحەسێتەوەو ڕۆژو مانگیشی داناوە بۆ حیساب کردن ، چونکە بە هۆی ڕۆژەوە مانگ دەبینرێتوبە کەمو زیادی مانگیش ژمارە دەزانرێت ئەوە ئەندازەگیری خوایەکی خاوەن دەسەڵاتو زانایەو شتێکی گۆترە نیە. جا ئەگەر مانگ وەك ڕۆژ هەر یەك شێوە بوایە زانینی ژمارە بۆ گەلێکی نەخوێندەوار زۆر سەختودژوار دەبو.

(٩٧) جا هەر ئەو زاتەیە کە ئەستێرەکانی داناوەبۆ ئێوە تا ڕێگەی پێ بدۆزنەوە لە تاریکاییەکانی وشکاییو دەریایەکان دا بە تایبەتی ئەمڕۆ حیکمەتی سرنج ڕاکێشی ئەم ئایەتە دەر دەکەوێ کە لەو دەریا گەورانەدا ئەو کەشتیانە چەند شەووڕۆژ دەڕۆن تا دەگەنە جێگای مەبەست ، جا ئەگەر بە هۆی ئەستێرەکانەوە نەبێت نازانن بەرەو کوێ دەچن کەواتە خوای گەورە ئەم ئەستێرانەی بۆ سێ شت داناوە. **یەکەم** : بۆ جوان کردنی ئاسمانی نزیك لە خۆمانەوە وەك لە سورەتی (الملك: ٥) دا دەفەرموێ: ﴿ وَلَقَدۡ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ ﴾ . **دووهەم** : لە هەمان سورەتدا دەفەرموێ: ﴿ وَجَعَلۡنَٰهَا رُجُومٗا لِّلشَّيَٰطِينِ ﴾ بۆ ئەوە دامان ناوە کە شەیتانەکان بەرد باران بکرێنو نەهێڵن نزیك ببنەوە لە ئاسمانەوەو هەواڵ بگەیەننە خوارەوە. **سێهەم** : وەك لێرەدا فەرموی تا ڕێگای پێ بدۆزنەوە لە شەوی تاریکداو بزانن بۆ کوێ دەچن چ ڕاستەو خۆ بە هۆی ئەستێرەکانەوە بێ یان بە هۆی قیبلەنماکانەوە بێت، ئینجا دەفەرموێ: بە حەقیقەت ئێمە دریژە دەدەین بە ڕۆشن کردنەوەی نیشانەکانی خۆمان بۆ ئەو گەلەی کە زانایەو بتوانێت پەی بە ڕاستیەکان ببات. ئینجا زیاتر درێژە بە باسی دەسەڵاتوهێزی خۆی دەداتو دەفەرموێ:

(٩٨) جا خۆی ئەو زاتەیە کە ئێوەی دروستکردوە لە یەك کەس کە ئادەمە ، ئینجا بۆ ئێوە هەیە جێگای ئارام گرتن‌و جێگای بەئەمانەت دانان، ئەم دوو وشەیە بە چەندین مانا راڤە کراوە من وای بۆ دەچم کە بۆ ئێوە هەیە شوێنی ئارام گرتن کە رەحمی دایکەوکەم کەم شێوەی دنیایی لێ ئەڕوێت‌ولە پاشا دێتە دنیاوپاش ماوەیەك لە دنیا دەردەچێت‌و بە ئەمانەت دەخرێتە گۆڕەوە کە کەم کەم شێوەی دوا رۆژی لێ دەردەکەوێت کە زیندوو بونەوەوحیسابە پاشان بەهەشت‌و جەهەننەمە هەر چەند ئەمەیشم بەلاوە دوور نیە کە بڵێین خوا دەفەرموێ: لە پاش ئەوەی کە ئێوەم لە ئادەم دروستکرد دوو جێگاتان هەیە یەکێکیان مانەوەیە بۆ هەمیشە کە بەهەشت‌و جەهەننەمەو ئەویتریان ئەمانەتە چ رەحم‌وچ ژیانی دنیاو چ گۆڕ بێت واللّٰه اعلم، جا چونکە ئەم باسە باسێکی وردە لە پاشدا ئەفەرموی: بە حەقیقەت ئێمە درێژەمان داوە بە رۆشنکردنەوەی نیشانەکانمان بۆ گەلێك کە زاناو زیرەك‌و فامیدە بێت بەڵێ زانای زیرەك‌و فامیدەدەتوانێ لە بارەی دروستبونی ئەم مرۆڤە رێك‌وپێك‌و خاوەن هەست‌و فامیدە لە ئاوێکی سادەی وا کە کابرا ئەگەر بر شنگێکی لێ بکەوێت حەز ناکات کەس بیبینێ‌و زوو خۆی لێ پاك دەکاتەوە ، جا ئەگەر زانایەکی زیرەك‌و فامیدە نەبێت ئەمانە نازانێت :

(٩٩) ئەوسا خۆی ئەو کەسەیە کە لە ئاسمانەوە ئاو رەوانە دەکات بەو شێوە گرنگە کە دەیبینین، ئینجا بەو ئاوە دەردەهێنین گیایی هەمو شتێك، پێشەکی هەمو شیناى‌و درەختێك گیایەکی ناسکی بچوکەو بە هۆی ئاوەوە سەوز دەبێت ، جا لەو گیایە شینایمان دەرهێناو لەو شیناییەش دانەی سوار بو لە سەر یەکمان دەرهێناو لە دار خورما لەو کیسەی کە لێی دەڕوێت هێشوی شۆڕ بوە بە هۆی قورسیەوە دەرهێناوەو چەندین باخچە لە ترێ‌و زەیتون‌و هەناری لەیەکچوو لە یەك نەچومان رواندوە ، با تەماشای بەروبومەکەی بکەن کاتێك کە بەر ئەدات‌و کاتێ کە پێ دەگات چەند جیان لەیەك لە تام‌و رەنگ‌و شێوازەوە لە سەرەتاوە تا پێ دەگات، کێ ئەم گۆڕانکارییەی پێ دەکات؟ بێگومان لەوانەی کە باسمان کردن چەندین بەڵگە هەیە لە سەر هێزو دانایی‌و زانایی خوا بۆ گەلێك کە باوەڕ بهێنن. ئینجا ﷲ باسی ناسوپاسی‌و نەزانی زۆربەی مرۆڤ دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٠٠) لە گەل ئەوەدا چەندین هاوبەشیان داناوە بۆ خوا کە هەندێکیان جنۆکەن کە خوا دروستی کردون‌و بە ناڕەوا کوڕان‌وکچان دا دەنێن بۆ خوا بە بێ ئەوەی کە هیچ زانایيەکیان لەم بارەوە هەبێت، ئەوەتە گاور دەڵێن: " عیسا کوڕی خوایە"و جویش دەڵێن:" عوزەیر کوڕی خوایە"و بت پەرستانیش دەڵێن:

ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ فَٱعۡبُدُوهُۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ﴿١٠٢﴾ لَّا تُدۡرِكُهُ ٱلۡأَبۡصَٰرُ وَهُوَ يُدۡرِكُ ٱلۡأَبۡصَٰرَۖ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلۡخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدۡ جَآءَكُم بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَنۡ أَبۡصَرَ فَلِنَفۡسِهِۦۖ وَمَنۡ عَمِيَ فَعَلَيۡهَاۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِحَفِيظٖ ﴿١٠٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ وَلِيَقُولُواْ دَرَسۡتَ وَلِنُبَيِّنَهُۥ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ ٱتَّبِعۡ مَآ أُوحِيَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشۡرَكُواْۗ وَمَا جَعَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظٗاۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِوَكِيلٖ ﴿١٠٧﴾ وَلَا تَسُبُّواْ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّواْ ٱللَّهَ عَدۡوَۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٖۗ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمۡ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرۡجِعُهُمۡ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ وَأَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ لَئِن جَآءَتۡهُمۡ ءَايَةٞ لَّيُؤۡمِنُنَّ بِهَاۚ قُلۡ إِنَّمَا ٱلۡأٓيَٰتُ عِندَ ٱللَّهِۖ وَمَا يُشۡعِرُكُمۡ أَنَّهَآ إِذَا جَآءَتۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ أَفۡـِٔدَتَهُمۡ وَأَبۡصَٰرَهُمۡ كَمَا لَمۡ يُؤۡمِنُواْ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَنَذَرُهُمۡ فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١١٠﴾

"فریشتەکان کچی خودان" خوا زۆر بەرزو پاك‌و بێ نیازە لەو وەسفەی کە ئەوان دەیکەن. خوا ئاسمانان‌و زەوی‌و هەمو شتەکانی ناویانی دروست کردوە چ نیازێکی هەیە بە منداڵ‌و بە هاوسەر؟ جا پێویستە لە سەر ئێمە هەروەك خۆی دەفەرموێ: ئێمەیش بڵێین: "J ZÃÔVÃ3 ÈÃÏs ¢ÔÎG/ پاك‌و بێگەردە خواو بەرزە لەو سیفەتانەی کە ئەوان بۆ خوای دادەنێن".

(١٠١) بەدی هێنەری ئاسمانان‌و زەویە، چۆن دەبێ کوڕی ببێت کە ئەو خێزانی نیە چونکە منداڵ وبەچکە دەبێ لە دوو شتی لە یەك چوو هاوشانی یەك‌وموناسبی یەکتر بن دەی خۆ کەس هاوشان‌و هاو شێوەی خوا نیەو لەو ناچێت ، ئیتر چۆن دەبێ بڵێین خوا ئەولادی هەیە؟ لەحاڵێکدا کەئەو هەمو شتێکی دروستکردوە، مادام هەموی دروستکراوی ئەو بێت ئیتر چ نیازێکی بەو دروستکراوەی خۆی هەیە؟ وە ئەو زانیاری بەسەر هەموو شتێکدا هەیە.

(١٠٢) ئەو (ﷲ) یە پەروەردگاری ئێوەیەکە هیچ خوایەکی تر نیەو پەرەستراوێکی راستەقینەی تر نیە بێجگە لە ئەو کەدروستکەری هەمو شتێکە، دەی بی پەرستن خۆ ئەو چاودێرو پارێزەری هەمو شتێکە.

(١٠٣) دیدەکان ناتوانن ئەو ببینن بەڵام ئەو دەتوانی هەمو دیدەکان ببینێ‌و حەقیقەتیان بزانێ چونکە خۆی دروستیان

دەكات ، وە هەر ئەوە زۆر ریز بینو وردبینو بەئاگایە. جا لەم ئایەتەدا كە خوا دەفەرموێ: ﴿ لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴾ چاو دەركی ناكات ، هەندێك ئەمە دەكەن بە بەڵگە لە سەر ئەوەی كە مرۆڤ خوا نابینێت بەڵێ راستە لە دنیادا مرۆڤ ناتوانێ خوا ببینێت، بەڵام لە قیامەت دا دەتوانێ وەك لە سورەتی (القیامە) دا دەفەرموێ: ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ ﴾ روودەم وچاوانێكی زۆرن كە لە رۆژی قیامەتدا دەدرەوشێنەوە چونكە تەماشای خوای خۆیان دەكەن﴾، هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] بێگومان بەم زوانە خوای خۆتان لە رۆژی قیامەتدا دەبینن وەك چۆن ئائەم مانگی چواردەیە دەبینن لە دنیادا} جا ئەوانەی كە ئینكاری بینینی خوا دەكەن لە قیامەتدا بە هەڵە دا چوون بەڵام لە دنیادا نایبینین نەك لە بەر مانای ئەم ئایەتە بەڵكو بە گوێرەی ئایەتی ﴿ لَن تَرَىٰنِي ﴾ الأعراف: ١٤٣ / ناتوانی بم بینی، بۆیە دەڵێم لە بەر مانای ئەم ئایەتە نە، چونكە من بەم شێوەیە لە مانای ئەم ئایەتە تێ دەگەم كە ﷲ دەفەرموێ: ﴿ لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴾ واتە دیدەكان دەركی واقعیەتی ناكەن دەرك كردن غەیری بینینە تۆ دەگونجێ شتێك ببینی بەڵام نەزانی حەقیقەتەكەی چۆنە ئێمە خوا دەبینین لە قیامەتدا بەڵام دەگونجێ دەركی حەقیقەتی نەكەین بەڵام خوا هەمو دیدەكان دەبینێو حەقیقەتیان دەزانێ چونكە خۆی دروستی كردونو دەیان پارێزێ. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

﴿١٠٤﴾ئەی ئەو كەسانەی كە قورئان قسەتان لە گەڵدا دەكات بە راستی هاتوتە لاتان چەندین بەڵگەی رۆشنكەرەوە لە لایەن پەروەردگاری خۆتانەوە ، ئەو بەڵگانە وەك دوربینن چۆن كاتێك چاو شتێك نابینێت ، بەڵام كە دوربین لە چاو دەكات دەزانێ چیەو دەیان بینێ، جا ئەو كەسەی كە چاو بكاتەوەو سود لەو بەڵگانە وەربگرێتوباش لێی وردببێتەوە سودەكەی بۆ خۆیەتیو ئەو كەسەش كە خۆی كوێر بكاتوئەو هەمو بەڵگانە نەبینێ زیانی بە خۆی گەیاندوە ، جا ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: من حەرەسوچاودێری ئێوە نیم كە نەیەڵم ئێوە بەم لاو بەو لادا برۆنو لە هەموشت بتان پارێزم.

﴿١٠٥﴾ جا وا ئایاتەكانی خۆمان دەگۆڕینوشی دەكەینەوە بۆیان، وە ئەوان با بڵێن: تۆ ئەمانەت خوێندوە ، كاتێ كە پێغەمبەرمانﷺ ئەمانەی باس دەكرد خەڵكی مەكە ، چونكە خۆیان نەخوێندەوار بونو شتی وایان نەدەزانی دەیان وت: تۆ ئەمانەت لە لای جولەكەو گاورەكان خوێندوەو فێری بویتو بۆ ئێمەی باس دەكەیت ، ئیتر بیریان لەوە نەدەكردەوە كە ئەم شەخسە هەر لە مناڵیەوە تا بەم تەمەنە گەیشتوە هیچی نەخوێندوەوهەمیشەش لە بەر چاویان بوە، ئیتر چۆن هەروا بە چاو پێ كەوتنێك دەتوانێت ئەم هەمو شتە گرنگانە بزانێت؟ هەروەها دەفەرموێ: سوێند بە گەورەیی خۆم راستیوناراستی بۆ گەلێك كە بیانەوێ بزانن رۆشن دەكەینەوە تا پەیڕەوی راستیەكان بكەنودوور بكەونەوە لە خراپەو ناراستیەكان. بەراستی قورئان بەیانە بۆ هەمو كەسێك بەڵام زانایان سودی لێ وەردەگرن ، لەبەر ئەوە دەفەرموێ: بۆ ئەوانەی كە بیانەوێ بزانن وەك لە سورەتی (فاتیر /٢٨) دا دەفەرموێت:﴿ لەناوبەندەكانی ﷲ دا هەرزانایانن كە لەخوادەترسن﴾ زاناش واتە ئەهلی تەوحیدو یەكخواناسی بێجگە لەوانە كەس بە زانا دانانرێت ، چونكە هەر خۆیان لە رۆژی قیامەتدا دان دەنێن بە نەزانی خۆیاندا وەك لە سورەتی (الملك/١٠) دا دەفەرموێ: ﴿ خوانەناسان دەڵێن: ئەگەر ئێمە بمان بیستایەوژیریمان كاری بكردایە ئێستا لەم ئاگرە داخەدا نەدەبوین﴾ واتە دان بە بێ عەقڵی خۆیان دا دەنێن. وشەی (دَرَسْتَ) بە ([illegible])ش خوێندراوەتەوە. ئینجا دەفەرموێ:

﴿١٠٦﴾ ئەی محمدﷺ تۆ پەیڕەوی ئەوە بكە كە لە لایەن پەروەردگارتەوە پێت گەیشتوە كە قورئانەو هیچ پەرستراوێكی راستەقینەی تر نیە بێجگە لە ئەوو پشت بكەرە ئەو هاوەڵدانەرانە بۆ ئەو پەروەردگارە یەكتایەو گوێیان پێ مەدە. ئەمە بەر لە فەرز بونی جیهاد بوە، ئینجا خوا دڵخۆشی پێغەمبەرمان دەكاتودەفەرموێ:

﴿١٠٧﴾ئەوسا ئەگەر خوا ئارەزۆی لێ بوایە ئەوان هاوبەشیان دانەدەنا بۆ خوا بەڵام زۆری لێ نەكردونوخۆیانی كردوە بە سەر پشك ئەوانیش لە باتی یەكتا پەرستی هاوەڵیان بۆ داناوە كەواتە تۆ نارەحەت مەبەو تۆمان دانەناوە كە چاودێرو پاسەبانی ئەوان بیت كەنەهێڵی بەهەڵەدا برۆن ، وە تۆ وەكیلو زامنی ئەوان نیت بۆ رزقو رۆزیو كارو باریان ، تۆ تەنها گەیاندنو رۆشن كردنەوەت لە سەرە وەك لە سورەتی رەعددا دەفەرموێ: ﴿لە سەر تۆ تەنها گەیاندنە، خۆ لە سەر ئێمەیە حیساب كردن﴾ دەڵێن كاتێ كەئەبو تالب كەوتە سەرە مەرگ قورەیشیەكان وتیان: وەرن با بچینە لای ئەو پیاوەو پێی بڵێین: برازاكەت بەرگری بكە لە قسە وتن پێمان ، چونكە ناشیرینە دوای مردنی بیكوژینو عەرەب بڵێ: تا مامی مابو پارێزگاری لێ كرد وەختێ كە مرد كوشتیان ، جا بۆ ئەو مەبەستە ئەبو سوفیانو ئەبو جەهلو نەزری كوڕی حاریسو ئومیەو ئوبەیەی كوڕانی خەلەفوعوقبەی كوڕی ئەبو موعەیتو عەمری كوڕی عاسو ئەسوەدی كوڕی

بەختەری یەكێكیان لە خۆیان ناردە لای ئەبو تالیب كە ماوەیان بدات بچنە لای ، ئەویش هاتە لای ئەبو تالیبو وتی: ئەوە ریش سپیانی گەلەكەتن دەیانەوێ بێنە لات، ئەویش ماوەی پێدانوهاتنە لایو وتیان: ئەی ئەبو تالب تۆ گەورەی ئێمەو ریش سپی ئێمەیت بە راستی محمد ئازاری خۆمانوخواكانی داوین پێمان خۆشە بانگی بكەیتوبڵێیت: وازبێنێ لە باس كردنی خواكانی ئێمەو ئێمەش واز لەئەوو لە خواكەی دێنین، ئەبو تالبیش بانگی كردو وتی: ئائەوانە گەلی تۆنو ئامۆزاتن پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: چیان دەوێ؟ ئەویش قسەكەی ئەوانی پێ وت، وتی: گەلەكەت بە ویژدان بونوتۆیش وەری گرە لێیان، پێغەمبەرﷺ فەرموی: ئەگەر من ئەوەتان پێ بدەم ئێوەش كەلیمەیەك لە من وەردەگرن ئەگەر بڵێن: بەڵێو وەری بگرن دەبن بە گەورەی عەرەبو غەیرە عەرەبیش گەردن كەچ دەبێت بۆتانو سەرانەتان پێ دەدات؟ ئەبو جەهل سوێندی بۆ خواردو وتی: دە ئەوەندەش لە تۆ وەردەگرین، ئەوە چیە؟ فەرموی بڵێن: (لَآ إِلَهَ إِلَّا ٱللَّهُ) هەر كە بیستیان نارەحەت بونو وەقرەیان نەگرتو ئەبو تالب وتی: شتێ تریان پێ بڵێ گەلەكەت زۆر تورەن لەوە! فەرموی: ئەی مامی خۆم من بێجگە لەوە شتێكی تر ناڵێم هەتا رۆژ نەهێننودایننێن لە دەستمدا وە ئەگەر رۆژیش بهێننودایننێن لە دەستمدا من بێجگە لەوە شتێكی تر ناڵێم . بەم شێوەیە ویستی كە نائۆمێدیان بكات جائەوانیش رقیان هەستاو وتیان: یان دەبێ وازبێنی لە جنێو دان بە خواكانمان یان ئێمەش جنێو دەدەین بە تۆوبەو كەسەیش كە فەرمانت بە سەردا دەدات، ئەمەیە مەبەستی ئەم ئایەتە كە دەفەرموێ: جائەوان جنێو بە خوا دەدەن كوێرانەو بێ ئەوەی هیچ شت بزانن قەتادە دەڵێ: موسڵمانەكان جنێویان دەدا بە بتانی بێ باوەرانو ئەوانیش دوژمنانەو بێ زانایی جنێویان بە خوا ئەداوخوایش ئەم ئایەتەی رەوانە كرد.

(١٠٨) جا ئێوە جنێو بەو كەسانە مەدەن كە بێجگە لەخوا دەپەرستن ، چونكە ئەوانیش جنێو بە خوای ئێوە دەدەن بە بێ ئەدەبیو بە نەفامی ئەو كاتە تاوان دەكەوێتە سەر ئێوە. وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {گەورەترین گوناح ئەوەیە كە مرۆڤ جنێو بە دایكو باوكی خۆی بداتو لەعنەتیان لێ بكات. یارەكان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا كێ هەیە لەعنەت لە دایكو باوكی خۆی بكات؟ فەرموی: جنێو بە باوكی كابرا دەدات ئەویش جنێو بە باوكی ئەو دەداتو جنێو بە دایكی كابرا دەدات ئەویش جنێو بە دایكی ئەو دەدات كەوابو خۆی بوبە هۆی جنێودان بە باوكودایكی}

واتە: پێویستە لە سەر بانگەواز كەرانی ئایین لە كاتی قسە كردن لە گەل دوژمنانی ئاییندا جنێو بەو شتانەی لای ئەوان پیرۆزە نەدات ئەگەر چی شتێكی خراپەو پێویستە بە خەڵكی بناسێنرێت ، چونكە لەو كاتەدا ئەوانیش رقیان هەڵدەستێتو لەوانەیە قسەی خراپ بە خواو بە ئایینو بە پێغەمبەرﷺ بڵێن: واتە پێویستە ئەو جنێوە لەو كاتەدا وازی لێ بێنێ لە بەر بەرژەوەندی ئایین، چونكە هەر كەسێك بیروباوەڕی خۆی بەلاوە جوانە وەك دەفەرموێ: جا هەر ئاوەها ئێمە جوانمان كردوە بۆ هەمو گەلێك كردەوەكەی خۆی ، واتە: هەر كەسێك كردەوەكەی خۆی پێ چاكە لە پاشان بۆ لای پەروەردگاری خۆیان دەگەڕێنەوە ، ئینجا خوا هەواڵی كارو كۆششەكانیان پێ دەداتو تێیان دەگەیەنێ كە چیان كردوە بەڵام خۆ ئەوان كورە دەمارەكەی دنیا نین بەڵكو لەوێ لە ترسا دەڵێن: هیچ ئیشێكی خراپمان نەكردوە.

(١٠٩) خۆ ئەوسا ئەوانە سوێند دەخۆن بە سوێندێكی زۆر توندو گەورەو دەڵێن: ئەگەر نیشانەیەك لەوانەی كە داوای دەكەن بێت بێگومان باوەڕی پێ دێنین بڵێ: ئایات وموعجیزات بە دەستی خوایە وبە دەستی من نیە ، بەڵام ئێوە نازانن ئەگەر ئەو داواكاریەی خۆیانیان بۆ بهاتایە ئەوان هەر باوەڕیان نە دەهێنا ، وە دەگونجێ مانای ئاوەها بێت بێ باوەڕان سوێندی پتەو دەخۆن بە خواو دەڵێن: ئەگەر ئەو داخوازیانەیان بهاتایەتە دی باوەڕیان دەهێنا بەو، خوای گەورەش دەفەرموێ: ئەی محمد پێیان بڵێ: جێ بە جێ كردنی داواكاری ئێوە تەنها بە دەست خوایەو خاوەن باوەڕان پێیان خۆشبو داواكاری بێ باوەڕان جێ بە جێ بكرایە بەڵكو باوەڕ بهێنن خوایش دەفەرموێ: ئێوە نازانن ئەگەر ئەو داواخوازیانەشیان بۆ جێبەجێ بكرایە هەر باوەڕیان نەدەهێنا ، یان بە چی دەزانن ئەگەر جێ بە جێ بكرایە بۆیان باوەڕیان دەهێناو لەم حاڵەتەدا (لَا) لە وشەی ﴿لَا يُؤْمِنُونَ﴾ زیادەیەو پێ ی دەوترێت (لَا)ی پەیوەندی، لێرەش ئەوەمان تێ دەگەیەنێ كە نابێ داخوازی بێ باوەڕان جێ بە جێ بكرێتو موسڵمان بۆ خاتری ئەوان چاوپۆشی لە هەندێ یاساوبڕیاری خوا بكات بە ناوی بەرژەوەندیەوە. ئینجا دەفەرموێ:

(١١٠) جا هەر ئاوەها ئێمە دڵەكانیانو چاوەكانیان دەگۆڕین هەروەك چۆن لەسەرەتاوە باوەڕیان نەهێنا هەروا لە سەر بێ باوەڕیو خراپی دەیان هێڵینەوەو وازیان لێ دەهێنین تا بە تەواوی بە هۆی سەركەشیولە خۆبایی بونیانەوە سەرگەردانو سەرلێشێواو دەبن،

۞ وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ (١١١) وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ (١١٢) وَلِتَصْغَىٰ إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ (١١٣) أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (١١٤) وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١١٥) وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ (١١٦) إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ (١١٧) فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ (١١٨)

(١١١) خۆ ئەگەر ئێمە فریشتەکانمان ڕەوانە بکردایە بۆ لایان‌و مردووەکان زیندو ببنەوەوقسەیان لە گەلدا بکەن و هەرچی شتێك هەیە کۆمان بکردایەوە بۆیان بە چاوی خۆیان بیان بینایە ئەوان هەر باوەڕیان نەدەهێنا مەگەر خوا ئارەزۆی لێبوایە ، ئاشکرایە خوایش دنیای بۆ تاقیکردنەوە دروست کردوە نە کەس بە زۆر باوەڕدار دەکات‌و نە کەسیش بەزور بێ باوەڕ دەکات ، بەڵام زۆربەی ئەوان نەزانانە دەجوڵێنەوەو پێیان وایە ئێمە ئاگامان لێیان نیەونازانین دەیانەوێت چی بکەن‌وچیان دەوێ ، جا ﷻ بۆ دڵدانەوەی پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ:

(١١٢) وەك چۆن ئێستا دوژمنانێك بۆ تۆ هەن‌و دوژمنایەتیت دەکەن هەرئاوەها بۆ هەمو پێغەمبەرێك دوژمنمان داناوە لە شەیتان‌و شەیتان سیفەتانی مرۆڤوجنۆکە ، کە نیگا دەکەنە لای یەکتری‌و هەواڵ دێنن بۆ یەکتری بە قسەی زل‌و بریقە دار بۆ فریودانی خەڵکی هەردوو بەشەکە، واتە: هەر کەسێك بەرنامەیەکی وا راستی بۆ هاتبێ هەمیشە دوژمنایەتی کراوەو ڕەوشتی خوا وایە لەم بونەوەرەدا هەمیشە ڕاست‌وناڕاست هەبێ وە مل ملانێ بکەن‌و بەو مل ملانێیە بەهەشت‌و جەهەننەمی بەر دەکەوێت ، وە ئەگەر پەروەردگارت ئارەزۆی لێ بوایە نەیان دەتوانی شتی ئاوەها بکەن‌و دژایەتی تۆ بکەن کەوابو وازیان لێ بێنەو خەفەت مەخۆ کە باوەڕ ناهێنن ودوژمنایەتیت دەکەن زۆرنابات بەسزای کرداری خۆیان دەگەن دەی با هەر درۆ هەڵبەبەستن تۆ پشت ببەستە بە خوا ئەو بەسە بۆت‌و یارمەتی دەرتە بە سەر دوژمنانتا.

(١١٣) جا تا دڵی ئەوانەی کە باوەڕیان بە ڕۆژی دوای نیە ڕاکێشن بۆ لای ئەو قسە هەڵەو نادروست‌و دوژمنکاریانەو تا بەو شتە ڕازی ببن‌و تا هەڵی بەستن قسەی پڕو پوچ‌و نادروست ئەوەی کە هەڵی دەبەستن ، واتە: هەرچی دەکەن با بیکەن‌وبڵێ:

(١١٤) ئایا بێجگە لە خوا بکەم بە ناوبژی کەر بۆ جیا کردنەوەی ڕاست‌و ناڕاست، لە حاڵێکدا ئەو ، ئەو زاتەیە کە ئەم قورئانەی ڕەوانە کردوە بۆ ئێوە بە شێوەیەکی رونکراوەو باسی هەمو شتێکی پێویستی ئێوەی کردوە ، وە ئەوانەی کە کتێبمان پێ داون وەك جولەکەو گاور دەزانن کە بە ڕاستی ئەمە لە لای پەروەردگاری خۆتەوە بە ڕاستی‌وبۆ مەبەستێکی ڕاست‌و دروست هاتوەو لەوانە عەبدوڵا ی کوڕی سەلام کە زانایەکی جولەکە بو لە پاشان موسڵمان بو زانایەکی زۆر یشی بو، کەوابو هەرگیز نەکەویتە گومانەوە لە ڕاستی‌و دروستی ئەم قورئانە. ئاشکرایە کەمەبەست گەلەکەیەتی ئەگینا پێغەمبەر ﷺ هەرگیز گومانی نەبوە.

(١١٥) جا تەواو بو فەرمانی پەروەردگاری تۆ کەراستەو ڕێك‌و پێکەو هیچ کەم‌و کوڕیەکی تێدا نیە کە گۆڕینەریش نیە بۆ فەرمانەکان‌و بڕیارو یاساکانی ئەو زاتەو ئەو بیسەرە بۆ هەمو قسەکان‌و زانەرە بۆ هەمو ئیشەکان‌و هیچ شتێك لەو حەشار نادرێت.

(١١٦) ئەوسا ئەگەر تۆ پەیڕەوی زۆرینەی خەڵکی سەر زەوی بکەیت ئەوە گومڕات دەکەن‌و لات دەدەن لە سەر ڕێگای خوا. ئەمەش مانای ئەوەیە کە زۆربەی خەڵك باوەڕ ناهێنن‌و بەرەو سەر لێشێوان‌و گومڕاهیش خەڵکی بانگ دەکەن‌و بەم شێوەیە ئەم دوو قسەیە هەڵدەوەشێتەوە.

یەکەم : قسەی ئەو کەسانەی کە دەڵێن وەختێ پێویستە هەوڵی حاکمیەت بدرێت کە زۆربەی خەڵك باوەڕ بهێنێت کە ئەمەش بە گوێرەی ئەم ئایەتەو دەیان ئایەتی تر هەرگیز نابێ.

دووهەم : نابێ ئایین‌و حاکمیەتی خوا لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە بێ، چونکە زۆربەی خەڵك نەك هەر باوەڕ ناهێنن‌و دژی ئایین دەبن بەڵکو زۆربەی خەڵکی بانگەوازی گومڕاهی دەکەن وەك لێرەدا ئەفەرموێ:"ئەگەر بە گوێی زۆربەی خەڵکی بکەی گومڕات دەکەن" بەم شێوەیە دەرئەکەوێت کە هەڵبژاردن‌وپەرلەمانانی ئەمڕۆ پەیوەندی بە ئیسلام‌و موسڵمانانەوە نیەو نابێ هاوبەشی بکەن لە هیچ کامیان دا هەروەك لە سورەتی یوسف/١٠٣ دا

دەفەرموێ: " زۆربەی خەڵکی ئەگەر چی سوریش بی لە سەریان هەر باوەڕ ناهێنن" . ئێمە لەم بارەوە شتێکمان نوسیوە بە ناو نیشانی (ئایینوەهەڵبژاردن) ئەگەر تەماشای بکەن بە سودە ، چونکە زۆربەی ئەو ئایەتانەی کە باسی زۆربەی خەڵك دەکەن نوسیومانە جێگای داخە لە گەل بونی ئەو هەمو ئایەتانەدا لە هەندێ ولاتدا موسڵمانان دەیانەوێ لە رێگای سندوقی دەنگدانەوە بگەن بە سەروەری‌و ئەنجام دانی یاسای خوا، ئەو خوایەی کە بە پێغەمبەرەکەی دەفەرموێ: ﴿ئەگەر پەیرەوی زۆربەی خەڵکی سەر زەوی بکەیت گومراهت دەکەن﴾ وە دەفەرموێ: ئەوان تەنها شوێنکەوتوی گومانن‌و بێجگە لەوەی کە درۆزن‌و ناحەق وێژن هیچ شتێکی تر نین‌و ئیشیان تەنها گومان بردن‌و خەملاندن‌و پێش بینیە تا جارێك راست دەربچێت سەدان جار هەڵە دەبێ.

(١١٧) بێگومان پەروەردگارت خۆی دەزانێ کە کێ گومراهەو لای داوە لە رێگاکەی‌و هەر ئەو دەزانێ کە کێیش رێگای خوای گرتوە.

(١١٨) بیخۆن گۆشتی ئەو حەیوانەی کە ناوی خوای لە سەر براوە لەکاتی سەر برینی دا ئەگەر ئێوە بە ئایەتەکانی خوا باوەڕدارن،واتە: ئەوەی کە ناوی خوای لە سەر نەبرێت مەیخۆن. ئینجا موسڵمان هەڵ دەنێ بۆ خواردنی ئەو گۆشتانەودەفەرموێ:

(١١٩) ئەوە چیە ئێوە ناخۆن گۆشتی ئەوەی کە ناوی خوای لە کاتی سەر برینیا لە سەر براوە کە بەدڵنیاییەوە خوا رۆشنی کردوەتەوە بۆتان ئەوەی کە حەرامی کردوە لە سەرتان مەگەر ئێوە ناچار بن بۆ خواردنی وەك گۆشتی بەرازو حەیوانی مردارۆبو، وە بە راستی زۆربەی خەڵك گومرا دەبن بە هۆی ئارەزۆەکانیانەوە بەبێ ئەوەی هیچ زانینێکیان هەبێت تەنها پەیرەوی لە هەواو نەفسی خۆیانەوە دەکەن کە بێگومان پەروەردگارت خۆی دەزانێ کێ لەگای بگاردووەو کێ لە سنور دەرچوەو خراپەکارە.

(١٢٠) دەی واز بێنن لە هەمو گوناهی ئاشکراو پەنامەکی ، چونکە خوا ئاگادارە بە سەر هەمو کردارەکانتان دا بە راستی ئەو کەسانەی کە گوناح دەکەن بەم زوانە تۆڵەیان لێ وەردەگیرێت بە هۆی ئەو گوناحانەی کە کردویانە ، سەبارەت بە گوناح پێغەمبەرمانﷺدەفەرموێ: [illegible] /. مسلم/. گوناح‌و تاوان ئەوەیە بێت بە دڵتاو پێت خۆش نەبێ کە خەڵك پێی بزانێ} ئینجا خوای داناو ئاگا دەفەرموێ:

(١٢١) ئەوسا نەکەن ئەو حەیوانانە بخۆن کە لە کاتی سەربڕینیاندا ناوی خوای لە سەر نەبربێت ، چونکە ئەو خواردنەو ئەو کردارە

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا۟ مِمَّا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا ٱضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا۟ ظَـٰهِرَ ٱلْإِثْمِ وَبَاطِنَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْسِبُونَ ٱلْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا۟ يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا۟ مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُۥ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ ٱلشَّيَـٰطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَـٰدِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَـٰهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِى بِهِۦ فِى ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِى ٱلظُّلُمَـٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَـٰفِرِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَـٰبِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا۟ فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ قَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ ۘ ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ۗ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ صَغَارٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

گوناحەو دەرچون لە سنورەو بەراستی شەیتانەکان وەحی دەکەنە لای دۆستەکانی خۆیان کە دەمە دەمەو موناقەشەتان لە گەل دا بکەن ، جا ئەگەر لە هەندێ مرۆڤی بێ باوەڕو خراپەکارەوە قسەی رێك‌و پێك‌و گرنگت گوێ لێ بو سەرت سوڕ نەمێنێ‌و نەڵێیت چۆن شتی وا دەزانێ چونکە شەیتانە جنۆکەکان ئەو قسانە دەخەنە ناو دڵیانەوە بۆ خەڵەتاندنی خەڵکی ساویلکە بۆنمونە: دەیان وت: بۆ حەیوانێك کە خۆتان بیکوژنەوە حەڵاڵەو دەیخۆن بەڵام ئەوەی کە خوا بیکوژێتەوە نایخۆن؟ جا ﷲ دەفەرموێ: خۆ ئەگەر ئێوە بە گوێی ئەوان بکەن‌و ئەو حەیوانە مردارۆ بووە بخۆن بە راستی ئێوەش لە ریزی موشریکان دەبن. لێرەدا پێویستە ئەم چەند شتە بڵێین:

یەکەم: هەر حەیوانێ بە هۆی سەگی مۆچێنراوو باڵندەی موچێنراوە گیراو پێش ئەوەی خاوەنەکەی بیگاتێ‌وسەری ببڕێ بمرێت، حەڵاڵە خواردنی.

دووهەم: هەر حەیوانێك کە گۆشتی بخورێت‌و ئەهلی کتێب سەری بڕی بێت حەڵاڵە خواردنی.

سێهەم: هەر حەیوانێك سەر براو هەڵقەیەك لە قورگی بە سەریەوە نەڕۆیشت یا موسڵمانیش سەری بڕی بێت‌و(بسم الله) یشی کرد بێ، حەرامە خواردنی.

چوارەم: هەر حەیوانێك بە رێك وپێکی سەر براو ناوی بێجگە لە خوای لە سەر وترا نابێ گۆشتی ئەو حەیوانە بخورێت.

پێنجەم: هەر حەیوانێك كە پاشگەز بوویەك (مورتد) یان بێ باوەڕێكی بێ كتێب سەری ببڕێ یا چاكیشی سەر ببڕێت گۆشتی ئەو حەیوانە ناخورێت.

شەشەم : ئەگەر موسڵمانێك حەیوانێكی بە ڕێكوپێكی سەر بڕی بەڵام (بسم الله)ی نەكرد ئەخورێت یان نە؟ زانایان سێ قسەیان هەیە

هەندێكیان دەڵێن: ئەو سەر براوە ناخورێت ئیتر ئەو (بسم الله) یەی لە بیر چوبێت یان دەستی ئەنقەست نەی وتبێت لەوانە عەبدوڵای كوڕی عومەرونافیع وشەعبیومحمدی كوڕی سیرینو ریوایەتێكی ئیمام مالیكو ئیمامی ئەحمەدیشە.

دووهەمیان : دەڵێن: بە پێچەوانەی یەكەمەوە دەڵێ (بسم الله) كردن سونەتە، جا ئەگەر نەكرا بە سەهو یان بە دەستی ئەنقەست زیانی نیەو ئەو گۆشتە حەڵاڵە، ئەمەش مەزهەبی ئیمامی شافعیوهەمو یارەكانیەتیو ریوایەتێكی ئیمام مالیكو ئیمام ئەحمەدیشەولە عەبدوڵای كوڕی عەباسوئەبو هورەیرەو عەتای كوڕی ئەبو رەباحەوە باسكراوە.

سێهەمیان: دەڵێ ئەگەر كابرا (بسم ﷲ) كردنی لە بیر چو ئەوە ئەو گۆشتە حەڵاڵە بەڵام ئەگەر هەر بە دەستی ئەنقەست نەیگوتبو حەرامەو نابێ بخورێت. ئەمەش بە ناوبانگە لە مەزهەبی ئیمامی مالیكو ئەحمەدی كوڕی حەمبەل داو مەزهەبی ئەبو حەنیفەیشە.

(١٢٢) ئایا ئەو كەسەی كە مردوە ئەوسا ئێمە زیندوی بكەینەوە، گومڕایە ڕێنمایی بكەینو روناكیەكی وای پێ بدەین كە بەو روناكیە بە ناو خەڵكا هاتو چۆ بكات ئایا ئەم كەسە وەك ئەو كەسەیە كە لە ناو چەندین تاریكیی دا بێ نەتوانێ دەربچێ لێی؟ نەخێر ئەم دوانە هەرگیز وەك یەك نین، جا مادام وەك یەك نین دەی بۆ بێ باوەڕان بیر لە خۆیانو پاشەڕۆژیان ناكەنەوە؟ وەڵامەكەی ئەمەیە كە خوا دەفەرموێ: چونكە جوان كراوە بۆ بێ باوەڕان ئەو كردارە ناپەسندانەو ئیشی خۆیانیان بەلاوە لە ئیشی هەمو خاوەن باوەڕێك بە چاكترو جوانتر دەزانن. ئینجا ﷲ دڵی پێغەمبەرمان ﷺ دەداتەوەو دەفەرموێ:

(١٢٣) هەروەك چۆن ئەی محمدﷺ تۆ لە مەكەدا دوژمنانێكت هەیەو بەرەنگاریت دەكەن بزانە كە ئەمە شتێكی تازە نیەوتەنیا بۆ تۆ بوبێت هەر ئاوەها ئێمە لە هەمو شارو گوندێكدا گەورەكانی ئەو شارەمان سەروەتو سامانو هێزمان پێ داون تا ئەوان دەستیان كردوە بە فڕو فێڵ لەو شارەدا دژی پێغەمبەرانوپیاوچاكانی سەردەمی خۆیان ، بەڵام لەو فڕو فێڵو ئیشە خراپانەیان بێجگە لە سەر شۆڕیوشكان هیچیان بۆ نەماویەوە وەك دەفەرموێ: خۆ فێڵیان لە كەس نەكردوە بێجگە لە خۆیان بەڵام خۆیان هەستی پێ ناكەن. ئەمە وەك ئایەتی شانزەی سورەتی (ئیسرا) وایە كە دەفەرموێ: ﴿جا هەر كاتێ بمانەوێ جێگایەك لە ناو ببەین فەرمان دەدەین بە سەر خاوەن دەسەڵاتو گەورەی ئەو جێگایە دا كە پەیڕەویمان بكەن ، بەڵام ئەوان دەست دەكەن بە تاوانوخراپە لەو جێگایەداو موستەحەقی تۆڵە دەبنو بڕیاری تۆڵە سەندنەوەی ئێمە لە ستەمكاران دێتە جێ ، ئینجا ئەو جێگایە لە ناو دەبەینو وێرانی دەكەین﴾ بەڵێ تاوانباران كاتێ كە تاوانو خراپە دەكەن ئەگەر پێیان بوترێت: دەست لە تاوان بكێشنەوەو خراپە مەكەن هەر زۆر بەزویی دەڵێن: ئازادیە، دیموكراتیە وا دەزانێ ئازادیو دیموكراتی تەنها بۆ ئەوەو كەسی تر مافی ئازادی نیەو نابێ قسە بكات! ئاخ مرۆڤ وەختێك لات دا لە یاسای خوا چەند لاسارو نەفامیتو چەند هەڵەو نەزانیت !! ئەگەر ئازادی هەبێ هی هەمو كەسێكە خۆ تەنها موڵكی پێرو تاقمێك نییە. ئینجا خوا درێژە بەباسی لاساری بێ باوەڕان دەداتودەفەرموێ:

(١٢٤) جا هەر كاتێ نیشانەیەك بێتە لایان دەیان وت: ئێمە باوەڕ ناهێنین هەتا وەك ئەوەی كە دراوە بە پێغەمبەران نەدرێ بە ئێمەیش، وە هەر كام لەوان دەیانەوێ پەیامێكیان پێ بدرێتوراستە خۆ پەیوەندیان بە خواوە هەبێت ئینجا خوا دەمكوتیان دەكاتودەفەرموێ: خوا زانایەو دەزانێ لە كوێ دا پەیامی خۆی دادەنێتو دەزانێ كە كێ شایستەیەو بە راستی هەڵی دەگرێت ، پەیامی خۆی بە هەمو كەس نادات بەم زوانە ئەوانەی كە لە دنیادا ستەموتاوان دەكەن دووچاری شەرمەندەیی وسەر شۆڕی دەبن لە لای خوا لە رۆژی دوایدا، هەروەها دوچاری سزایەكی دەردناك دەبن، چونكە لە دنیادا فڕو فێڵیان دەكرد دژی پێغەمبەروخاوەن باوەڕان جا وا لەو رۆژەدا سەر شۆڕ دەبنوسزا دەدرێن وەك لە سورەتی (غافر/٦٠) دا دەفەرموێ: ﴿بەبێگومان ئەوانەی كە خۆیان بە گەورە دەگرن لە بەرامبەر بەندایەتی كردنی ئێمەوە بەم زوانە سەر شۆڕانە دەخرێنە ناو جەهەنەمەوە﴾ ئینجا دەفەرموێ:

(١٢٥) ئەو كەسەی كە ﷲ ئیرادەی خێری پێ بكاتو هیدایەتی بدات دڵی فرەوان دەكات بۆ وەرگرتنی ئیسلام ، چونكە خۆی ئەهلی خێرەو بە دوای خێردا دەگەڕێت خواش دڵی دەداتەوەو ئیشەكانی بۆ ئاسان دەكاتو بە چاكی یەكخواپەرستیو باوەڕی راستەقینەی بۆ جێگیر دەكات. پرسیار كرا لە پێغەمبەرﷺ كە كام باوەڕدار زیرەكترە؟ فەرموی: [illegible] / ئەوەیان كە زۆر

یادی مردن بکاتەوە ، وە ئەوەیان کە جوانتر خۆی ئامادە بکات بۆ پاش مەرگ ئائەوانەن زیرەکەکان}.

ئینجا ﷲ پاش باسی خەڵاتی نیەت باشان، باسی بەدبەختی نیەت خراپانمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ: ئەوسا هەر کەسێك خوا ئیرادەی گومڕا بونی بکات واتە کابرا خۆی ببێتە هۆی ئەوەی کە گومڕا بێتو گوێ لە ئایین نەگرێتو لاساری بکات ئەو کاتە خوا دڵی زۆر تەنگ دەکات بە شێوەیەك کە هەمیشە لە گومان دا بیتو جێگای هیچ قسەیەکی چاکی تێدا نەبێتەوە، دەڵێن جارێکیان عومەر (خوای لێی رازی بێ) پرسیاری کرد لە کابرایەکی دەشتەکی کە بە چی دەڵێن: (حرج)؟ وتی: بە درەختێك دەڵێن کە نە شوان دەتوانی لێی نزیك ببێتەوەو نە حەیوانی کێویش دەتوانێ بیخوات. ئینجا عومەر فەرموی : دڵی مونافق ئاوایە هیچ خەیرێکی پێ ناگات ئەو دڵ تەنگیە وەك چی وایە؟ دەفەرموێ: وەك ئەو کەسە وایە کە سەر دەکەوێ بۆ ئاسمان ، واتە: وەك کەسێك کە سەر کەوێت بۆ شوێنێکی بەرز چۆن دڵی تەنگ دەبێ‌وهەناسەی سوار دەبێ‌و بێجگە لە بیری هاتوچۆی هەناسە شتێکی تری بە خەیاڵدا نایەت هەر بەو شێوەیە ئەو کابرای سەر لێ شێواوەش بێجگە لە ژیان بیر لە شتێکی تر ناکاتەوە ئەمەش یەکێکە لە موعجیزەکانی قورئان کە لەو کاتەدا نەزانراوە کە سەرکەوتن بۆ ئاسمان پێویستی بە هەوا بردن هەیە ، چونکە لە سنوری زەوی سەرکەوتی هەوا نامێنێ‌و کابرا دەخنکێ ئەگەر هەوای پێ نەبێ زانیاری تازەیی لەم دوو سەدەی دواییدا بەم راستیەی زانیوە کە قورئان هەزاروچوارسەد ساڵ لەمەو پێش ئاماژەی بۆ کردووەلە وێنەی ئامۆژگاریش هیچی کەم نەبوەتەوە دەگونجێ (فی) بە مانای (علی) بێت واتە هەر چۆن سەرکەوتن بۆ سەر ئاسمان بەبێ هۆ لە توانای مرۆڤ دا نیە ، هەرئاوەها ئەو کەسانەیش کە گومڕا بونو دڵیان تەنگ کراوە ناتوانن باوەڕ بێنن مەگەر هۆی پەیدا بکەن کە پەشیمان بوونەوە لەتاوانو گەڕانەوەیە بۆلای ﷲ ئینجا دەفەرموێ: هەر ئاوەها ﷲ سزای خۆی دادەنێت لە سەر ئەو کەسانەی کە ئیمان ناهێنن. دووبارە دەردەکەوێت کە ﷲ ستەم لە کەس ناکات بەڵکو کابرا خۆی نایەوێت باوەڕ بێنێت بۆیە ئاوای بە سەر دێت. ئینجا دەفەروێ :

(١٢٦) ئەی محمد ﷺ ئەمە رێگای خوای تۆیە رێکەو هیچ چەوتیەکی تێدا نیە بە حەقیقەت ئێمە نیشانەکانی خۆمانمان روون کردەوە بۆ ئەو گەلەی کە بیر بکەنەوەوپەند وەربگرن تا کەس بەهانەی نەبێت. جا ئەو کەسەی کە بەراستی ئەم رێبازە بگرێتولە پەندو ئامۆژگاریەکان سود وەربگرێتوبە دڵوبە گیان خۆی تەسلیمی ئەم رێبازە راستە بکات.

فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى ٱلسَّمَآءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ ٱللَّهُ ٱلرِّجْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهَٰذَا صِرَٰطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ ٱلسَّلَٰمِ عِندَ رَبِّهِمْ ۖ وَهُوَ وَلِيُّهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ قَدِ ٱسْتَكْثَرْتُم مِّنَ ٱلْإِنسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَآؤُهُم مِّنَ ٱلْإِنسِ رَبَّنَا ٱسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَآ أَجَلَنَا ٱلَّذِىٓ أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ ٱلنَّارُ مَثْوَىٰكُمْ خَٰلِدِينَ فِيهَآ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾ يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِى وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ شَهِدْنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَا ۖ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَٰفِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَٰفِلُونَ ﴿١٣١﴾

(١٢٧) بۆ ئەوان هەیە خانوی ئەمنو ئاسایش لەلای پەروەردگاری خۆیانو هەر خۆی دۆستیانە بە هۆی ئەو کردارە چاکانەی کە ئەوان دەیکەن. ئەمانە چونکە لە دنیادا خویان لە سەر ئایین ئەزیەت دەدەنو خۆیان نارەحەت دەکەن خوای میهرەبان خانویەکیان پێ دەدات کە جێگای حەسانەوەو ئەمنوئاسایش بێت. بە راستی هەر خۆیەتی دەتوانێ ئەو پاداشتە بەرێزو گرنگە بە بەندەکانی بدات. ئینجا دەفەرموێ:

(١٢٨) ئەی محمدﷺ باس بکە ئەو رۆژەی کە ئێمە هەموویان کۆ دەکەینەوەو دەڵێین: ئەی کۆمەڵی جنۆکە ئێوە ژمارەی خۆتانتان زۆر کرد بە هۆی لادانی خەڵکێکی زۆرەوە لە رێگای راستو کردنتان بە بێ باوەڕو بە هاوەڵی خۆتان ، جا دۆستەکانیان لە مرۆڤ دەڵێن: ئەی خوای ئێمە هەندێکمان سودمان وەرگرت لە هەندێکمان. سودو لەزەتی مرۆڤ لە جنۆکە دەبێ چی بێ جنۆکە فەرماندە بوەو مرۆڤیش فەرمانبەردارو شەیتان چی وتوە مرۆڤەکەش وای کردوە ئایا ئەمە لەزەت وەرگرتنە؟! دیارە ئەوان لە دنیادا ئەو بە گوێ کردنەی شەیتان بە لەزەت دەزانن و جنۆکەیش بە هۆی ئەوەی کە مرۆڤ بە گوێی کردون خۆیان زۆر بە زل زانیوەو کەیفیان پێ کردوە لە دنیادا جا بە هۆی ئەوەی کە مرۆڤ دوای ئەوان کەوتوە زیاتر ئەوانیان گومڕاتر کردوە ، دەڵێن: ئێمە بوین بە گەورەی مرۆڤو جنۆکە ، ئینجا دەڵێن: ئەی خوایە گەیشتین بەو ماوەیەی کە بۆت دانا بوین واتە گەیشتین بە

وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُواْۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ ٱلۡغَنِيُّ ذُو ٱلرَّحۡمَةِۚ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ وَيَسۡتَخۡلِفۡ مِنۢ بَعۡدِكُم مَّا يَشَآءُ كَمَآ أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوۡمٍ ءَاخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَأٓتٖۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلۡ يَٰقَوۡمِ ٱعۡمَلُواْ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمۡ إِنِّي عَامِلٞۖ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ مَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۚ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُواْ لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ ٱلۡحَرۡثِ وَٱلۡأَنۡعَٰمِ نَصِيبٗا فَقَالُواْ هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعۡمِهِمۡ وَهَٰذَا لِشُرَكَآئِنَاۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمۡ فَلَا يَصِلُ إِلَى ٱللَّهِۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَآئِهِمۡۗ سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ قَتۡلَ أَوۡلَٰدِهِمۡ شُرَكَآؤُهُمۡ لِيُرۡدُوهُمۡ وَلِيَلۡبِسُواْ عَلَيۡهِمۡ دِينَهُمۡۖ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا فَعَلُوهُۖ فَذَرۡهُمۡ وَمَا يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

مردن‌و مردین‌و هاتینه‌وه لات بۆ حیساب. ئینجا خوای گه‌وره‌ش ده‌فه‌رموێ: ئه‌و قسانه‌تان بێ سوده‌و ئاگر جێگه‌تانه بۆ هه‌میشه‌و له ناوی دا ده‌مێننه‌وه مه‌گه‌ر كاتێك كه خوا ئاره‌زۆی لێ بێت. ئینجا ﷲ ده‌فه‌رموێ: بێگومان په‌روه‌ردگارت ئه‌ی محمد ﷺ دانایه له ئیشه‌كانی داو زانایه به هه‌مو ئیشه‌كانتان.

﴿١٢٩﴾ ئه‌وسا هه‌ر ئابه‌و شێوه‌یه هه‌ندێك له سته‌مكاران زاڵ ده‌كه‌ین‌و ده‌یكه‌ین به سه‌ر په‌رشتی هه‌ندێكی تریان به هۆی ئه‌و تاوانانه‌ی كه كردویانه‌وله رۆژی دوایشدا هه‌ر تاوانبارێك له گه‌ل تاوانبارێكی وه‌ك خۆی دا له یه‌ك جێگادا سزا ده‌درێن،واته: ئه‌م ئایه‌ته ده‌گونجێ مه‌به‌ست دنیا بێت وه‌ك له پێشه‌وه مانامان كرد یان مه‌به‌ست قیامه‌ت بێ وه‌ك مانای دووهه‌م، جا ئه‌و كاته فریشته‌كان پێیان ده‌ڵێن :

﴿١٣٠﴾ ئه‌ی كۆمه‌ڵی جنۆكه‌و مرۆڤه ئایا نه‌هاته لاتان پێغه‌مبه‌رانێك له خۆتان كه ده‌یان خوێنده‌وه بۆتان نیشانه‌كانی ئێمه‌و ده‌یان ترساندن له گه‌یشتن به رۆژێكی ئاوه‌ها كه بگره‌وبه‌رده‌تان له گه‌لدا ده‌كرێت؟ ده‌ڵێن: ئێمه شایه‌تین له سه‌ر خۆمان كه پێغه‌مبه‌رمان بۆ هاتوه‌و له‌م رۆژه‌ی ترساندوین ، به‌ڵام ئه‌م شایه‌تیه هیچ سودێكیان پێ نادات چونكه ئه‌وان له دنیادا به گوێی پێغه‌مبه‌رانیان نه‌كردوه‌و ژیانی دنیا ئه‌وانی سه‌رگه‌رم كردوه‌و بیریان له پاشه‌رۆژی خۆیان نه‌كردوه‌ته‌وه ، وه شایه‌تی ده‌ده‌ن له سه‌ر نه‌فسی خۆیان كه به‌بێشك ئه‌وان بێ باوه‌ڕ بوون به‌م رۆژه‌و به ره‌وانه كراوانی خوا . بۆیه ئه‌وان ئاگر جێگایانه‌و سته‌میان لێ نه‌كراوه وه‌ك ده‌فه‌رموێ:

﴿١٣١﴾ ئا ئاوا ئێمه نێرراوی خۆمان ره‌وانه كردوه‌و ئه‌وان باوه‌ڕیان پێ نه‌هێناوه بۆیه له ناومان بردوون ئه‌گینا په‌روه‌ردگارت هه‌رگیز به بێ تاوان خه‌ڵكی جێگایه‌ك له ناو نابات كه ئه‌و خه‌ڵكه ئاگایان له هیچ نه‌بێت‌و به‌رنامه‌و ئایینی خودا یان پێ نه‌گه‌یشتبێت هه‌رچه‌ند خوا نه‌ناسیش بن واته پاش ترساندن‌و ئاگاداری ئه‌گه‌ر سه‌رپێچی كرا ، ئینجا خوا تۆڵه‌یان لێ وه‌رده‌گرێت.

﴿١٣٢﴾ ئه‌وسا بۆ هه‌مو مرۆڤێك له چاك‌وخراپ ، چاكه‌كاران له ناو خۆیانداو خراپه‌كارانیش له ناو خۆیاندا چه‌ندین پله‌ی جیا جیایان هه‌یه هه‌ر كه‌س به گوێره‌ی ئه‌وه‌ی كه كردویه‌تی. پێغه‌مبه‌ری خواﷺ ده‌فه‌رموێ: { هه‌یه له ناو به‌هه‌شتدا له خواره‌وه ده‌نواڕێت بۆ پله‌ی سه‌روتر وه‌ك چۆن مرۆڤه‌كان له دنیادا له سه‌ر زه‌وییه‌وه ده‌نواڕنه ئه‌ستێره‌كانی ئاسمان} ئه‌وه‌نده جیاوازی هه‌یه له پله‌كانی به‌هه‌شتدا، ئه‌وسا په‌روه‌ردگارت بێ ئاگا نیه له‌وه‌ی كه ئه‌وان ده‌یكه‌ن هه‌ركه‌س به گوێره‌ی كرده‌وه‌ی خۆی سزا وه‌رده‌گرێت.

﴿١٣٣﴾ خۆ په‌روه‌ردگارت ده‌وڵه‌مه‌نده‌و بێ نیازه له به‌ندایه‌تی به‌نده‌كانی‌و خاوه‌ن ره‌حمه‌ته بۆ یان ئه‌گه‌ر خوا ئاره‌زۆی لێ بێ ئێوه لاده‌بات‌و كه‌سانێكی تر كه ئاره‌زۆی لێ بێ دێنێت‌ودای ده‌نێت له جێگای ئێوه‌دا وه‌ك چۆن ئێوه‌ی دروستكردوه له نه‌وه‌ی گه‌لانی تری پێش خۆتان ، واته: ئه‌م لابردن‌و هێنانه شتێكی زۆر زۆر ئاسانه لای خوا ئێوه خۆتان هه‌ر به‌م شێوه‌یه به‌م رۆژه گه‌یشتون ئه‌گه‌ر پێش تۆ هه‌روا بمایه‌وه تۆ نه‌ده‌هاتیه جێگای ئه‌وان ، جا چاك بزانن كه،

﴿١٣٤﴾ به‌دڵنیاییه‌وه‌ئه‌وه‌ی كه به‌ڵێنتان پێدراوه له به‌هه‌شت‌و له جه‌هه‌نه‌م ، له سزاو له خۆشی، هه‌موی دێته‌دی‌و ئێوه ناتوانن رێگای هاتنی بگرن ، به‌ڵكو خوا خاوه‌نی هێزو توانایيه له سه‌ر له‌ناوبردن‌و زیندو كردنه‌وه‌تان پاش ئه‌وه‌ی كه‌ده‌رزێن‌و ده‌بن به خاك ، جا ئه‌وه‌تا ده‌بینی كه خوا بێ باكه‌و هه‌ڕه‌شه ده‌كات‌و ده‌فه‌رموێ:

﴿١٣٥﴾ ئه‌ی محمدﷺ به گه‌له‌كه‌ت بڵێ: ئه‌ی گه‌لی من هه‌رچی له تواناتاندایه بیكه‌ن‌وچۆنتان پێ خۆشه بۆ خۆتان وا بكه‌ن منیش چۆنم پێ خۆشه وا ده‌كه‌م له مه‌ولا ده‌زانن سه‌ر ئه‌نجامی ئه‌و ماڵه به‌رزو به‌ڕێزه كه به‌هه‌شتی هه‌تا هه‌تاییه بۆ كێیه؟ بێگومان بڕیار وایه كه هیچ كاتێك سته‌مكاران سه‌ركه‌وت‌و خۆشبه‌خت

وَقَالُواْ هَٰذِهِۦٓ أَنۡعَٰمٞ وَحَرۡثٌ حِجۡرٞ لَّا يَطۡعَمُهَآ إِلَّا مَن نَّشَآءُ بِزَعۡمِهِمۡ وَأَنۡعَٰمٌ حُرِّمَتۡ ظُهُورُهَا وَأَنۡعَٰمٞ لَّا يَذۡكُرُونَ ٱسۡمَ ٱللَّهِ عَلَيۡهَا ٱفۡتِرَآءً عَلَيۡهِۚ سَيَجۡزِيهِم بِمَا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُواْ مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ خَالِصَةٞ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰٓ أَزۡوَٰجِنَاۖ وَإِن يَكُن مَّيۡتَةٗ فَهُمۡ فِيهِ شُرَكَآءُۚ سَيَجۡزِيهِمۡ وَصۡفَهُمۡۚ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٞ ﴿١٣٩﴾ قَدۡ خَسِرَ ٱلَّذِينَ قَتَلُوٓاْ أَوۡلَٰدَهُمۡ سَفَهَۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَحَرَّمُواْ مَا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُ ٱفۡتِرَآءً عَلَى ٱللَّهِۚ قَدۡ ضَلُّواْ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿١٤٠﴾ ۞ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٖ مَّعۡرُوشَٰتٖ وَغَيۡرَ مَعۡرُوشَٰتٖ وَٱلنَّخۡلَ وَٱلزَّرۡعَ مُخۡتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهٗا وَغَيۡرَ مُتَشَٰبِهٖۚ كُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثۡمَرَ وَءَاتُواْ حَقَّهُۥ يَوۡمَ حَصَادِهِۦۖ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ حَمُولَةٗ وَفَرۡشٗاۚ كُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿١٤٢﴾

نەبن ، جا ئیتر چ دەکەن‌وچی بە باش دەزانن بۆ خۆتان بێ منەت بن چونکە جێگاتان ئاگری جەهەنەمە وەك لە سورەتی (المرسلات/٤٦) دا دەفەرموێ:﴿ بخۆن‌و رابوێرن کەمێك بە راستی ئێوە تاوانبارن﴾ ئینجا خوای دانا سیفەتێکی تری بت پەرستانمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ :

(١٣٦) خۆ ئەو بت پەرستانە لەوەی کە زەوی سەوزی دەکرد ولە بەچکەی مەڕو بزن‌و وشتر ومانگا بەشێکیان دادەنا بۆ خواو دەیان وت: ئەمە بۆ خوایە وە ئەمەش بۆ بتەکانمانە ، جا ئەوەی کە بۆ بتەکانیان بو بە تەواوی بۆیان خەرج دەکردو نەیان دەهێشت هیچی کەم ببێتەوەوبەلای خوا دا بچێت‌و ئەوەش کە بۆ خوایان دانابو هەرچی کەم بکردایەوەوبچوایە سەر بەشی بتەکان نەیان دەهێنایەوە !! بەراستی بڕیارێکی ناشیرین‌وپیس دەدەن. چونکە شینایی‌و مەڕو ماڵاتەکانیان موڵکی خوایە کە چی ئەوان لە دژایەتی خوادا بە کاری دەهێنن لەوەش خراپتر بەشەکەی خوا بە شێوەیەکی ناتەواوو کەم‌و کوڕ جێ بە جێ دەکەن بەڵام بەشی بتەکان بە زیادەوە بۆیان جێ بە جێ دەکەن لەگەل ئەوەشدا دەڵێن: خوا بێ نیازە بۆیە وا دەکەین بەڵام بتەکان موحتاجن؟ جا ئەمە کەی ژیرییە کە تۆ واز لە خوایەکی خاوەن دەسەڵات وداناو زاناو بێ نیاز بێنی‌و پەیڕەوی شتێ بکەیت کە موحتاج بێ؟ من لێرەدا مانایەکی تری لێ وەردەگرم هەرچەند ئەوەی پێشوو بەلاوە جوانەو رای زۆربەی تەفسیر نویسانە. بت پەرستان لەوەی کە زەوی سەوزی دەکردولە بەچکەی ئەو چوار حەیوانە بەشێکیان دادەنا بۆ خواو بەشێکی تریان دادەنا بۆ بتەکان خوایش دەفەرموێ: ئەوەی کە دای دەنێن بۆ بتەکان ئەوە شتێکی نادروستە لای خواو وەری ناگرێت ، وە ئەو بەشەش کە دای دەنێن بۆ خوا ، چونکە هاوبەشی بۆ دادەنێن ئەویش ناگات بە خوا چونکە خوا وەری ناگرێت وەك لە حەدیسی صحیح دا هاتوە کە دەفەرموێ: [illegible] [illegible] خوای خاوەن خێرو بەشکۆ فەرمویەتی: من بێ نیازترینی هاوبەشەکانم لەهاوبەشی دا، هەر کەسێك ئیشێك بکات‌و بێجگە لە خۆم کەسێکی تر لە گەڵما بکات بە هاوبەش ئەوە وازی لێ دەهێنم لە خۆی‌ولە هاوبەشەکەشی‌و لێی وەرناگرم} والله اعلم. واتە دەبێ هەمو ئیشێکی چاك لەبەر خوابێ ئەگینا شیرکەوزیانی هەیە نەسوود، دیسان خوای دانا خراپی‌و ناشیرینی سیفەتێکی تری بت پەرستانمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٣٧) جا هەر ئاوەها هاوبەشەکانیان کە شەیتانە جوانی کرد بۆ زۆربەی بت پەرستان کوشتنی منداڵەکانیان پێیان دەوتن: منداڵەکانتان بکوژن چونکە توشی کەم دەستی دەبن‌و کچەکانتان بکوژن ، چونکە دوچاری عەیب‌وعار دەبن ، بۆیە ئاوایان لێدەکردن بۆ ئەوەی لە ناویان ببەن ، وەبۆ ئەوەی کەئایینەکەیان لێ بگۆڕن ، وە ئەگەر خوا ئارەزۆی لێ بوایە ئەوان ئەوەیان نەدەکرد کەواتە ئەی محمدﷺ تۆ خەفەت مەخۆ بۆ ئەمانە کە ئاوا رەفتار گەلێك دەکەن ، چونکە ئێمە ئەم ژیانەمان بۆ تاقی کردنەوە دروستکردوە جا وازیان لێ بهێنە بە خۆیان‌وبە درۆکانیانەوە. ئینجا الله سیفەتێکی خراپی تری بت پەرستانمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٣٨) خۆ بت پەرستان بە گومانی خۆیان دەیان وت: ئەم مەڕو ماڵاتەو ئەم کێڵگەیە قەدەغەییەو نابێ لێیان بخوات مەگەر ئەو کەسەی کە خۆمان ئارەزۆمان لێ بێ، بەڵێ ئەم بت پەرستانە هەر وا لە خۆیانەوە ئەم سێ بڕیاریان دەدا :

یەکەم ـ وەك وترا هەندێ لە حەیوانات‌ودانەوێڵەیان لە خەڵك قەدەغە دەکرد کە بە کەیفی خۆیان بو ، بۆ کێی حەڵاڵی بکەن و لە کێی قەدەغە بکەن!!

دووهەم ـ سواری هەندێك لە حەیوانەکانیان قەدەغە دەکرد، نەدەبو کەس سواریان ببێ‌و باریان لێ باربکرێت، دیسان ئەمەش هەر بە مەیلی خۆیان‌و هیچ بەڵگەیەکیان بە دەستەوە نەبو.

سێهەم ـ لە کاتی سەربڕینی هەندێ لە حەیوانات دا ناوی خوایان نەدەهێنا ئەمەش هەر بڕیارو ئارەزۆی خۆیان بو کەچی دەیان

وت: خوا وای بڕیار داوەودرۆیان بە دەم خوداوە دەکرد لە مەو دوا ﷲ تۆڵەیان لێ دەستێنێت بە هۆی ئەو درۆیانەی کە بە دەم خواوە دەیان کرد.

(١٣٩) جا دەیان وت: ئەمەی کە لە سکی ئەم مەڕو ماڵاتانەدایە تایبەتە بۆ نێرینەکانو قەدەغەیە لە مێینەکان ، واتە: ئەگەر نێرینەی ببوایە پیاوەکان سەریان ئەبڕیو ئەیان خواردو ئەگەر مێینە بوایە وازیان لێ دەهێنا ، وە ئەگەر مردوی ببوایە ئەوا هەردووك تێیدا شەریك دەبون واتە نێرو مێ دەیان خواردو دەیان وت: خوا ئەم بڕیارەی داوە. بەم زوانە خوا تۆڵەیان لێ دەسێنێ بە هۆی ئەو بڕیارە ناشیرینەوە کە بۆ خوای دادەنێن، بێگومان ئەوزاتە دانایە لە ئیشەکانی داو زانایە بەو ڕەفتارو بڕیارە ناپەسندەی کە دەیدەن. ئینجا دەفەرموێ:

(١٤٠) بە حەقیقەت زیانیان کردو تیا چون ئەو کەسانەی کە منداڵەکانی خۆیان کوشتن بە گێلیو بە نە زانیو ئەوەی کە خوا پێی دەدان لە بژێوی هەر لە خۆیانەوە درۆیان بە دەمی خواوە دەکردو قەدەغەیان کردو دەیان وت: خوا ئاوەها بڕیاری داوە بە ڕاستی ئەوان گومڕا بوونو لە ریزی ڕێنمایی کراواندا نەبون. ئەمانە لە هەردوو دنیادا زیانیان کرد ماڵو منداڵیان لە دەست داو دوا ڕۆژیش سزای سەختیان بۆ ئامادە کراوە . ﴿[illegible]﴾ ﴿[illegible]﴾ بۆ ئاوەها کەسانێکە.

ئینجا خوای داناو میهرەبان باسی هەندێ لەنیعمەتەکانی خۆی دەکاتو دەفەرموێ:

(١٤١) جا خوا ئەو زاتەیە کە چەندین باخچەی کەپر بۆ کراوو کەپر بۆ نەکراوی دروستکردوە هەندێکیش دەڵێن ﴿مَّعْرُوشَٰتٍ﴾ ئەو درەختانەیە کە خەڵك بۆ خۆی دیانێژێو﴿وَغَيْرَ مَعْرُوشَٰتٍ﴾ ئەوانە ی کە خۆیان دەڕوێن لە چیاو چۆڵ بە هەر حاڵ ئەم هەمو دارو درەختو شیناییە هەمویان بەشێکن لە نیعمەتە فرەوانو بەر بڵاوەکەی ﷲ ، جا پاش ئەوەی کە بە شێوەی گشتی باسی دارو درەختەکانو مێوەکانی کرد وا ئێستا بە تایبەتی ناوی ئەمانە دەباتو دەفەرموێ: خۆ خورماو دانەوێڵەی دروستکردوە کە خواردنی ئەمانە جیان لە یەكو هەر یەك لەمانە تامو شێوەی تایبەتی بەخۆی هەیە ، وە زەیتونو هەناریشی دروستکردوە هەیانە لە یەك دەچن لە شێوەو لە تامیان دا هەشیانە لە یەك ناچن نە لە شێوەو نە لە تامیان دا ، یان لە یەك ئەچن لە ڕەنگدا بەڵام لە یەك ناچن لە تام دا بخۆن لەو بەرو بومانە کاتێ کە بەرو بومیان گرتو حەقی خۆیشی لێ بدەن لە کاتێ کە دروێنە دەکرێتو بەرو بومەکەی هەڵدەگرن .

﴿حصاد﴾ کاتی دروێنە کردنە . جابیری کوڕی عەبدوڵادەڵێ: { [illegible] } / امام احمد. ئیبنو کەسیر دەڵێ: ئەم ریوایەتە (جید قوی/ چاكوبەهێزە) /واتە: پێغەمبەرﷺ بڕیاری دا بە سەر ئەو کەسەی کە دە وسق خورمادەبڕێ هێشویەك بێنی بۆ مزگەوتو هەڵواسرێت بۆ بێ نەوایان} هەندێك دەڵێن: ئەمە زەکاتەوهەندێکی تر دەڵێن: ئەمە شتێکی زیاتر لە زەکاتە. ئینجا خوا دەفەرموێ: زیادە ڕەویی نەکەن بە ڕاستی خوا زیادە ڕەوانی خۆش ناوێت کەوابو لە بەندایەتیشدا زیادە ڕەوی جوان نیە چونکە کابرا ماڵی خۆی بە زیادەڕەوی خەرج بکاتو فەقیر بکەوێ دەبێ بە بار بە سەر کۆمەڵەوەو ئایینی پاكو بێ گەردی ئیسلام بەو ئیشە رازی نیە. هەندێکی تر دەڵێن: زیادەڕەویی بریتیە لەو حەقانەی کە ﷲ دایناوە مادام بە گوێرەی پێویست حەقەکەی لێ نەدات زیادەڕەویەو خوا خۆشی ناوێت ، جا ئەگەر کابرا باغێکی هەبو حەق نیە لە خەڵکی ڕاگوزەر بەرگری بکات، وە ئەو کەسەش کە بە ناوی دا بڕوات حەق نیە هیچ لە گەڵ خۆیدا بەبات بە بێ ئیجازەی خاوەنەکەی.

(١٤٢) هەروەك چۆن درەختانی دروستکردوە کە سێبەرمان بۆ دروست دەکەنو هەندێکیان دەخشێن بە سەر زەوی داو بەروبومیان پێ دەدەن ، هەروەها لە ناو حەیواناتەکانیشدا هەندێکیان بار هەڵگرەو بارمان بۆ هەڵدەگرێت وەك حوشترو ئەسپو هێسرو کەر ، وە هەندێکیشیان بچوکن لەخوریو لە موەکانیان فەرش دروست دەکرێتو وەك ڕاخەر ڕادەخرێنو سەر دەبڕێنوسود لە گۆشتەکانیان وەردەگیرێو ئەمە دوو شتی دژی یەك نیەوەگونجێن هەر بۆ یەکێکیان بشێ وەك کەر و بزنومەڕ یان بۆ هەردووکیان وەك حوشترو ئەسپ ، ئینجا دەفەرموێ: بخۆن لەوەی کە خوا کردویەتی بە ڕۆزیتانو دوای هەنگاوەکانی شەیتان نەکەونوبەو جۆرەی کە شەیتان پێتان دەڵێ ئاوەها ڕەفتار نەکەن چونکە بەڕاستی شەیتان بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکرایە. جا ئەگەر مرۆڤ عاقڵ بێت دوای دوژمنی خۆی ناکەوێتو بە گوێی ناکات بەڵکو ئەگەر ئامۆژگاری باشیشی بکات هەر لێی بە گومانە. ئینجا ﷲ دەفەرموێ :

(١٤٣) حەیوانەکان هەشت جۆرن بزنو مەڕو حوشترو مانگا کە چوارن هەر یەکەیان دوو جۆرە نێرومێ کەواتە هەشت جۆرن، جا باسیان دەکاتودەفەرموێ: لە مەڕدا دوان یەکێکیان نێرو یەکێکیان مێ وە لە بزنیشدا دوان پێیان بڵێ: ئایا خوا نێرەکانیانی حەرام کردوە یان مێیەکانیان؟ یان ئەوەی کە لە ناو سکی ئەو دوو مێیانە دایە حەرامی کردوە؟ دەی ئەگەر راست دەکەن لە مبارەوە زانیارییەکم بۆبێنن کە تێیدا نوسرا بێت کە خوا یەکێك لەمانەی حەرام کرد بێت ، ئەی چۆن لە خۆتانەوە ئەو شتانە حەرام دەکەن؟ واتە: حەرامو حەڵاڵ کردن تەنها بە دەست خوایەو کەس مافی حەرامو حەڵاڵ کردنی نیەو هەر کەسێك ئەو مافە بۆ خۆی دابنێ لە ناو چوو فەوتاوە ، چونکە یان ئیدعای خوایەتی دەکات یان درۆ بە دەمی خواوە دەکات ئەگەر بڵێ: خوا وای فەرموە، یان خوا بە نەزان دەزانێ کە هەر سێ بۆ چونەکە کوفرەو کابرا لە ئایین دەردەچێت هەرچەند لافی بیروباوەڕو خواناسیش لێبدات ، ئینجا باسی چوار جۆرەکەی ترمان هەر بەو شێوازەی سەرەوە بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(١٤٤) لە حوشتران دووان نێر مێو لە رەشە ولاخیش دووان نێر ومێ گاو مانگا پێیان بڵێ: ئایا خوا نێرەکانیانی حەرام کردوە یان مێیەکانیان؟ یان ئەوانەی کە لە سکی ئەو دوو مێیانەدایە؟ ئا دەی چ بەڵگەیەکتان هەیە بیهێنن. یان ئایا ئێوە لەوێ ئامادە بوون کاتێ کە خوا ئەو وەسیەتەی کردوە؟ پرسیارێکی ئینکاریە، واتە: نەخێر لەوێش نەبوون. ئەی ئیتر بێجگە لە درۆ چ بەڵگەیەکتان هەیە؟ دەی کێ هەیە ستەمکارتر لەو کەسەی کە ئاوا درۆ بە دەمی خواوە بکات تا خەڵکی بە نەزانانە لابدات لە رێگەی خوا؟ بە راستی ئەمانە ستەمکارن بە بێشك کە خوایش رێنمایی گەلی ستەمکاران ناکاتو هەروا لەو بێ بەختیوسەر شۆڕیەدا دەمێننەوە، چونکە مرۆڤ بۆ زانینی حەرامو حەڵاڵ بێجگە لە دوو رێگە رێگایەکی تری نیە یان بە هۆی پێغەمبەرانەوەیە یان راستەخۆ خوا پێی بفەرموێ یەکەمیانی بە ﴿ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ ... ﴾ الأنعام: ١٤٣/ دەی ئەگەر راست دەکەن لە مبارەوە زانیارییەکم بۆبێنن کە تێیدا نوسرابێت کە خوا یەکێك لەمانەی حەرام کردبێت، ﴾ هەڵوەشاندنەوە دووەمیانیشی بە ﴿ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَا .. ﴾ الأنعام: ١٤٤/ یان ئایا ئێوە لەوێ ئامادە بوون کاتێ کە خوا ئەو وەسیەتەی کردوە؟﴾

ئینجا ﷻ لە پاش ئەوەی کە بت پەرستانی بە درۆ خستنەوە لە بڕیاری حەرامو حەڵاڵ دا ئەوسا باسی ئەو شتانە دەکات کە حەرامەو دەفەرموێ:

ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ ۖ مِّنَ ٱلضَّأْنِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْمَعْزِ ٱثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ ٱلْإِبِلِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ ٱثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُل لَّآ أَجِدُ فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ ۚ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ وَٱلْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَآ إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ أَوِ ٱلْحَوَايَآ أَوْ مَا ٱخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿١٤٦﴾

(١٤٥) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: من نابینم لەوەی کە وەحی کراوەتە لای من هیچ شتێك حەرام بوبێت لە سەر بخۆرێك کە خواردنێك بخوات مەگەر یەکێك لەم چوار شتانەبێ:

یەکەم ـ حەیوانێك مردار بو بێت .

دووهەم ـ خوێنی رەوان نەك خوێنێ کە بە گۆشتەوە بێت چونکە وشەی (مسفوح) ئەوە دەگەیەنێ.

سێهەم ـ حەرامە گۆشتی بەراز کە بەبێشك ئەوە شتێکی پیسە. دەگونجێت ئەمە دووپات کردنەوە بێت بۆ گۆشتی بەراز یان بۆ هەرسێکیان.

چوارەم ـ سەربڕینی حەیوان بۆ غەیری خوا ، یان ئەو حەیوانە سەر ببڕن و ناوی بێجگە لە خوا ی لەسەر ببرێت ، جا چ ناوی خوا هەر نەبەن لە گەڵ ناوێکی تر یان ناوی خواوکەسێکی تری لە سەر ببەن، هەردووکیان هەر تاوانەو گۆشتی ئەو حەیوانە حەرامەو نابێ بخورێت ئەمانە چوار شت بوون کە قەدەغە کراونوحەرامە خواردنیان لە کاتی ئاسایدا بەڵام ئەگەر مرۆڤ ناچار بوو بۆ خواردنیان ئەوە چاوپۆشی لێ کراوە . وەك خوا دەفەرموێ: جا کەسێك کەمەبەستی حەرام خواردنی نەبێو ناچار بێت بە مەرجێك دەست درێژی کار نەبێتو لە سنوری پێویستی تێپەڕ نەکات ئەوە لەو گۆشتە قەدەغە کراوانە بخوات قەیناکە، بەم شێوەیە داناییومیهرەبانی خوا سەبارەت بە بەندەکانی لەمانگی چواردە ئاشکراتر دەبێت هەر وەك دەفەرموێ: بێگومان

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُۥ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا ءَابَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۖ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِن شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِـَٔايَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْءَاخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾ ۞ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ۖ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُم مِّنْ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۖ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۖ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

پەروەردگارت لێ بوردەیە لەو کەسانەی کە لەو بارەوە تاوانێکیان کردبێتو خاوەن سۆزەو ناهێڵێت لەبرساو لە تەنگانەدا بمرنو مەیدانیان بۆ فرەوان دەکات ، جا پێویستەلە سەر موسڵمانان کەلەکاتی ئاسایدا ئەو گۆشتە نەخۆن، وە ناوی بێجگە لە خوا لە کاتی سەر بڕینی حەیواناتو شتی تردا نەبەنو خۆیان دوچاری شیرك نەکەنو گۆشتی حەرام دەر خواردیماڵو منداڵی خۆیانو خەڵکیش نەدەن ، یەکێك لەو شتە خراپانە سەربڕینی حەیواناتە لە بەر پێی گەورە یان پیاو چاکدا ئەمە رەوشتێکی ئیسلامی نیەو پێویستە موسڵمانان خۆیانی لێ دور بگرن ، وە ئەگەر لەکاتی سەربڕینیدا سەر بڕ ناوی کابرا ببات گۆشتی ئەو حەیوانە حەرامەو ناخورێتوسەربڕ تاوانبارە . ئینجا خوای داناو ئاگا باسی هەندێ شتی حەرامی گەلانی پێشومان بۆ دەکاتودەفەرموێ

:

﴿١٤٦﴾ ئێمە حەرامامان کرد لە سەر ئەوکەسانەی کە جولەکە بون ئەوەی کە خاوەنی نینوك بێت هەروەها لە مانگاو لەمەڕ قەدەغەمان کرد لێیان بەزەکانیان (چەوری) کە شتێکی ناسراوەو دەیکەن بە رۆن مەگەر ئەوەی کە بە گۆشتی پشتیانەوە بێت یان بە گۆشتی ریخۆڵەیانەوە بێت یان ئەوەی کەتێکەڵاو بە ئێسقانەکانیان بوبێت کە ئەوانەمان چاو پۆشی لێ کردوە بۆیان . جا ئەوە نەبێ کە ئێمە ئەمانە بە شتێکی خراپ بزانین بۆیە قەدەغەمان کردوە، نەخێر بەڵکو ئەوە تۆڵە سەندنەوەیەکی ئێمە بوو لێیان بە هۆی لاساریو ستەمکاریانەوە ، بێگومان ئێمە لە راستگۆیانینوراست دەڵێینو حوکمەکانمان راستن، وە هەر ئەمانەمان قەدەغە کردوە لە جوەکانو بڕیاری ئێمە دادگەرانەیە.

﴿١٤٧﴾ جا ئەگەر پاش ئەمە ئەوان هەر باوەڕت پێ ناکەن دەی تۆ بڵێ: پەروەردگارتان خاوەنی رەحمەتێکی فرەوانەو بەرەو سۆزو میهرەبانی خوا بانگیان بکە ، واتە: ئەگەر ئەوان هەر باوەڕت پێناکەن تۆ نەچی جنێویان پێ بدەیو لەعنەتیان لێ بکەی تۆ دەبێ زۆر بە نەرمیو میهرەبانیەوە بەرەو ئایینی خوا بانگیان بکەی. ئا ئەمەیە رەوشتی قورئانو ئەخلاقی پێغەمبەرمانﷺ جا ئەگەر کابرای موسڵمان راست دەکاتو پەیرەوی قورئانو پێغەمبەرەﷺو بانگ کەرە بۆ رێبازی خوای داناو ئاگاو میهرەبان دەبێ بەو شێوەیە لە ناو خەڵکدا رەفتار بکات، جا با ستەمکارانیش بزانن کە تۆڵەو رقی خوا زۆر سەختەو کاتێ ویستی تۆڵە بکاتەوە کەس ناتوانێ رێگای بگرێت وەك دەفەرموێ: خۆ هەرگیز سزای خوا بەرگری ناکرێت لە گەلی ستەمکار ، واتە: دڵنیا بن کە گەلی ستەمکار دوچاری سزای خوا ئەبنو هەرگیز رزگار نابنو پەنا نادرێن مەگەر پەشیمان ببنەوە پێش هاتنی سزاکەیان ، وە با هاوەڵ دانەران چاکیش بزانن کە ئەم گومان دروستکردنانە هیچ سودێکیان پێ نادات.

﴿١٤٨﴾ بەم زوانە ئەمانەی کە هاوبەشیان بۆ خوا داناوە دەڵێن: ئەگەر خوا مەیلی لێبوایە نە ئێمەو نە باو باپیرانمان هاوبەشمان بۆ خوا دانەدەنا ، چونکە خوا خاوەن دەسەڵاتەو دەیتوانی بەرگریمان بکات جا مادام بەرگری نەکردوین ، دیارە خوا خۆی بەم ئیشەمان رازیە ، هەروەها دەڵێن: خۆ هیچ شتێکمان حەرام نەدەکرد ، واتە: ئەمە ئیرادەی خوای لە سەرە وەك ئێستا هەندێك لە نەفامەکان کاتێ کەتاوانێ دەکەنو پێیان بوترێت: بۆ ئەو تاوانە دەکەن هەمان قسەی کۆن دووبارە دەکەنەوە، واتە: خۆیان دەبەستن بە قەدەرەوە دەڵێن: خوا خۆی پێی خۆشەو لەسەر ئێمەی نوسیوە ، بۆیە ئێمەش دەیکەین وەڵامی ئەم نەزانانە زللە یان شەقێکە ونابێ وەڵامت بدەنەوە چونکە بە قسەی خۆیان خوا پێی خۆشبوە لێی بدەیت وە لە سەری نوسیوی ئایا بەم وەڵامە لێت رازی دەبن؟ ئەگەر رازی نابن، بۆ؟ بانێکەو دوو هەوا؟ ئینجا اللهُ دڵی پێغەمبەرمانﷺ دەداتەوەو دەفەرموێ: هەر ئاوەها بۆ ئەوانەی کە بێ باوەڕ بون لە پێش ئەمانیشەوە ، واتە: ئەم قسەیە قسەیەکی کۆنەو بەرهەمێکی نەبوە بۆ پێشینەکانیان تا بۆ ئەمانیش بەرهەمو سودێکی ببێت بەڵێ پێشینەکانی ئەوان وایان وت: هەتا سزای ئێمە یان چەشت، جا ئەگەر ئەو بەڵگەیە شتێکی بە سود بوایە نەدەبو پێشوەکانی ئێوە سزایان بدرایە، پێیان بڵێ:

ئایا هیچ زانینێکتان لایە لەم بارەیەوە ئەگەر لاتانەو ڕاست دەکەن دەی بۆمان بهێنن، نەخێر هیچتان لا نیە بەڵکو ئێوە هەرپەیڕەوی لە گومان دەکەن‌و بێجگە لە گومان هیچتان لا نیە، وە ئێوە هەر درۆ هەڵدەبەستن .

(١٤٩) پێیان بڵێ: تەنها بۆ خوایە بەڵگەی بێ نیهایەت‌و ڕاست‌ودروست خوا دنیای بۆ تاقیکردنەوە دروستکردووەو ئیختیاری بە مرۆڤ داوە ئەگینا ئەگەر خوا ئارەزۆی بکردایە هەموتانی ڕێنمایی دەکردوباوەڕتان دەهێنا ، بەڵام خوا ئەم ئارەزۆوە ناکات چونکە سودی هاتنی ئێمە بۆ دنیا نامێنێ.

(١٥٠) پێیان بڵێ: بانگیان بکەن ئەو شایەتانەتان کە شایەتی بدەن‌وبڵێن: بە ڕاستی خوا ئەمەی حەرام کردوە ، واتە: هەر کێ شایەتیان بۆ ئەدات با بێت شایەتیان بۆ بدات ، ئەوسا ئەگەر هات‌و شایەتیشیان دا تۆ هەرگیز شایەتیان لە گەڵدا مەدەو لە گەڵیاندا مەبە ، چونکە درۆ دەکەن‌و هەرگیز دوای ئارەزۆاتی ئەو کەسانە نەکەوی کە بێباوەڕن بە نیشانەکانی ئێمەو ئەوانەی کە باوەڕیان بە ڕۆژی دوای نیە. لەحاڵێکدا کەهەر ئەوانن هاوتا دادەنێن بۆ پەروەردگاری خۆیان. ئا بەم شێوەیە خوای دانا دەمکوتی بێ باوەڕان‌و هاوەڵدانەرانی کردو هەمو بەهانەیەکی بڕین‌و بەدرۆی خستنەوە ئینجا(الله) لەم چەند ئایەتەی دواییە دا نۆ شتی خراپ باس دەکات تا خاوەن باوەڕان لێی دور کەونەوەودەفەرموی:

(١٥١) پێیان بڵێ وەرن تا بخوێنمەوە بۆتان ئەوەی کە پەروەردگارتان حەرامی کردوە لێتان ، ئیتر لە خۆتانەوە قسەی درۆو ناڕەوا نەکەن ئەگەر خواتان خۆش دەوێ‌و پەیڕەوی ڕاستەقینەی ئەون؟ وەرن ئەمە ئەو شتە قەدەغانەن. یەکەم: دەبێ هیچ هاوەڵێك بۆ خوا دانەنێن. دووهەم: لە گەڵ دایك‌وباوکتاندا چاکە بکەن. سێهەم: منداڵەکانتان نەکوژن لە بەر کەمدەستی‌ونەداری خۆ هەرئێمەین کەرۆزی ئێوەو ئەوانیش دەدەین. چوارەم: نزیکی داوێن پیسی نەبنەوەو زینا نەکەن، بەڵام دەفەرموێ: نزیکی مەکەونەوە واتە ڕێگاکانی پێش زینا نەگریت وەك تەماشا کردن‌وقسە کردن. واتە ئیسلام ئەوتاوانە پیسە لەریشەوە هەڵدەکێشێ. پێنجەم: کەس نەکوژن بەناڕەوا. ئا ئەمەی کە وترا ئامۆژگاری خوایە بۆ ئێوە بەڵکو ئێوەش بفامن‌و بزانن چی دەکەن‌وبیر بکەنەوە لە ماڵی ئایندەی خۆتان‌و بەتاوانکردن ئەو ماڵە لەخۆتان خراپ نەکەن. کوشتنی بە ڕەوا لەوانە، زیناکارێك کە سوودی لەهاوسەری حەڵاڵ وەرگرتبێ. وەلەوانە ، کەسێ کە کەسێك بە دەستی ئەنقەست بکوژێت. وەلەوانە ، پاشگەز بونەوە لە ئایین‌و هێرشکەرێك بۆسەر بێ تاوانێك‌و باغی

یان باغیانێ کە ئامادەی ئاشتی نەبێت ، جنێودەرێك بەخواو بەئایین‌و بەپێغەمبەرێك لەپێغەمبەران‌و چەند کەسانێکی تر کە لەپەڕاوە فقهیەکاندا بەدرێژی باسکراوە . جا یەکەم حەرامێ کە خوا لێرەدا باسیکرد هاوەڵ دانانە ، چونکە ئەو لە هەمو گوناهێك گەورەترە چونکە دەگونجێت (الله) لە هەمو گوناهێك بە بێ تەوبە خۆش ببێت بەڵام لە هاوەڵ دانان بە بێ تۆبە قەت خۆش نابێت ، وەك پێغەمبەرمان(ﷺ) دەفەرموێ: {[illegible] /هەر کەسێ بمرێ‌و هاوبەشی بۆخوا دانەنابێ بێگومان دەچێتە بەهەشتەوە} وە هەروەها پێغەمبەرمان(ﷺ) دەفەرموێ: {[illegible] /مسلم/هەر کەسێ بمرێ‌و هاوبەشی بۆ خوا دانا بێ بە بێگومان دەچێتە ناو ئاگرەوە}وە لە بارەی دایك‌و باوکەوە دەیان ئایەتی ترو سەدان فەرمودەی پێغەمبەرمان(ﷺ) هەیەو لە بارەی منداڵ کوشتنەوە ئەم فەرمودەی پێغەمبەرمانە کە لە وەڵامی عەبدولاّ ی کوڕی مەسعود دا هاتوە کە دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کام تاوان لە هەموان گەورەترە؟ فەرموی: [illegible] /بخاری/ ئەوەیە کە تۆ هاوبەش دابنێی بۆ خوا لەحاڵێکدا کە هەر ئەو زاتەیە تۆی دروستکردووە. وتم بەڕاستی ئەوە تاوانێکی گەورەیە لە پاشا وتم:پاش ئەوە؟ فەرموێ: ئەوەیە کە تۆ منداڵی خۆت بکوژی لە ترسی ئەوەی کەخواردنت لە گەڵدا بخوات. لە پاشا وتم چ تاوانێکی تر لە پاش ئەوانە گەورەترە؟ فەرموی: ئەوەیە کە زینا بکەیت لە گەل ژنی دراوسێتدا} پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێ: [illegible] / هەمیشە ئەم گەلە لەخۆشیدایە هەتامنداڵی زۆڵی تێدا زۆر نەبێت جا هەر کاتێ منداڵی زۆڵی تێدا زۆر بو ، ئیتر نزیکە کە خوای دەسەڵاتداری بەشکۆ هەمویان سزابدات}ئەمە پاڵپشتێکە بۆئەو ڕیوایەتەی کە هاتوەودەفەرموێ: { لە هەر وڵاتێکدا زینا ئاشکرا بو کوشتار زۆر دەبێت‌و دوچاری نەخۆشیەك دەبن کە باب‌و باپیرانتان ئەو نەخۆشینەیان هەرگیز نەبینیوەو نەبیستووە} کە ئەمڕۆ دەبینین کە هەمان نەخۆشی نەبینراو ونەناسراو بە ناو نیشانی (ئایدز) بڵاو بوەتەوەو وڵاتی کوفر بە دەستیەوە دەناڵێنێ‌و بە سایەی ئەوەی کە هێشتا کەمێك لە خووڕەوشتی ئیسلامی لە وڵاتانی ئیسلامیدا ماوەتەوە لەم وڵاتانەدا بەو شێوەیە پەیدا نەبوە بەڵام پەروەردە کراوەکانی غەرب‌و شەرق بە ناوی ئازادییەوە دەیانەوێ هەمان بێ ڕەوشتی لەم وڵاتانەشدا ڕەواج پێ بدەن‌و بڵاوی بکەنەوە تا ئەمانیش دوچاری هەمان چارەنوس ببنەوە کە خۆیان بەدەستیەوە

وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ لَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۖ وَإِذَا قُلۡتُمۡ فَٱعۡدِلُواْ وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبَىٰۖ وَبِعَهۡدِ ٱللَّهِ أَوۡفُواْۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ (١٥٢) وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ (١٥٣) ثُمَّ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ تَمَامًا عَلَى ٱلَّذِيٓ أَحۡسَنَ وَتَفۡصِيلٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لَّعَلَّهُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمۡ يُؤۡمِنُونَ (١٥٤) وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ مُبَارَكٞ فَٱتَّبِعُوهُ وَٱتَّقُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ (١٥٥) أَن تَقُولُوٓاْ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلۡكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيۡنِ مِن قَبۡلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمۡ لَغَٰفِلِينَ (١٥٦) أَوۡ تَقُولُواْ لَوۡ أَنَّآ أُنزِلَ عَلَيۡنَا ٱلۡكِتَٰبُ لَكُنَّآ أَهۡدَىٰ مِنۡهُمۡۚ فَقَدۡ جَآءَكُم بَيِّنَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞۚ فَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَصَدَفَ عَنۡهَاۗ سَنَجۡزِي ٱلَّذِينَ يَصۡدِفُونَ عَنۡ ءَايَٰتِنَا سُوٓءَ ٱلۡعَذَابِ بِمَا كَانُواْ يَصۡدِفُونَ (١٥٧)

دەناڵێنن؟! لە بەر ئەوە داوا لەبراو خوشکانی ولاتی ئیسلامیم دەکەم کە فریا کەونو پێشگیری لەو بێ ڕەوشتی‌و بێ بەندو باریە بکەن بە گەڕانەوە بۆ لای ئایینی ئیسلام‌و فریو نەخواردن بەقسەی زل‌و بریقەداری دوژمنانی ئیسلام ئەگینا لە هەردوو ژیاندا دوچاری بەلا دەبن.

ئینجا تاوانی **شەشەم** ئەوەیە کە خوا دەفەرموێ :

(١٥٢) نزیکی ماڵی هەتیو نەکەونەوە مەگەر بە شێوەیەکی چاکترو بۆ پارێزگاری لە ماڵەکانیان بێ هەتا ئەو هەتیوە باڵغ دەبێت . ئینجا ماڵەکەی ئەدرێتەوەو هەرچی بکات لە دەعوەت‌و خێرو چاکە خواردنی دروستەو بە هەتیو دانانرێت هەتیو ئەو کەسەیە کە باوکی بمرێت‌و باڵغ نەبو بێت. ئینجا دەفەرموێ: با پێوانەو کێشانەکانتان تەواو دادپەروەرانە بێت ، واتە: چۆنی بۆ خۆتانی دەکێشن ئاوەهاش بۆ خەڵکی بکێشن کە ئەمە **حەوتەم** تاوانە یان حەوتەم ڕێنمایی‌و ڕێ پیشاندانمانە. ئێمە داوا ناکەین لە هیچ مرۆڤێك مەگەر بە گوێرەی توانای خۆی کە هەر کەس بە گوێرەی توانای خۆی پێویستە هەوڵ بدات بۆ ئەنجام دانی ئیشی چاك‌و بەرگری کردن لە ئیشی خراپ.

بۆ**هەشتەم** ڕێنمایی دەفەرموێ: وە هەر کاتێك قسەیەکتان کردو بڕیارێکتاندا با دادپەروەربن ئەگەر چی خزمی نزیکتان بێ، واتە: قسەو بڕیارەکە دژی بێ یان بە قازانجی بێت نابێ خزمایەتی‌و دوورو نزیکی کاری تێ بکات. **نۆهەم** ئامۆژگاری دەفەرموێ: وە ئەو عەهدو پەیمانەی کە داوتانە بە خوا جێ بە جێی بکەن ، ئەویش بەوە دەبێت کە بە گوێی خوا بکەن لەو شتانەی کە داواتان لێ دەکات یان بەرگریتان لێ دەکات‌و بە گوێرەی قورئان وفەرمودەکانی پێغەمبەرمانﷺ بجولێنەوە. ئا ئەوانەی کە باسکرا بۆتان خوا ئامۆژگاری تان دەکات بەڵکو ئێوەش بیر بکەنەوەوڕێگای ڕاست بگرن‌و فەرمانەکانی خواو پێغەمبەرەکەی ئەنجام بدەن‌وبگەن بە خۆشبەختی هەردوو ژیان لە پاشان خوا دەفەرموێ:

(١٥٣) بێگومان ئا ئەمە ڕێگا ڕاستەکەی منە دەی دوای بکەون‌و بەو شێوەیەی بۆمان باس کردن ئیشی پێبکەن‌و دوای ڕێگاکانی تر نەکەون ، چونکە ئێوە پارچە پارچە دەکات‌و دورتان دەخاتەوە لە ڕێگای خوا ئا ئەوەی کە پێتان وترا: ئامۆژگاری پەروەردگارتانە بۆ ئێوە بەڵکو ئێوەش بترسن لە خواو خۆتان بپارێزن لە تاوان. دەرکەوت کە ئیسلام تەنها یەك ڕێگایەو نابێت بە دووان‌و سیان بەڵام ڕێبازەکانی تر دەگونجێت هەزاران ڕێگا بێت، چونکە ڕێگای ئارەزۆکاری‌و نەفسەو هەر کەسێ ئارەزۆیەکی تایبەتی خۆی هەیەو بە جۆرێك بیر دەکاتەوە کە جیاوازە لەوانی تر. ئینجا ﷻ پاش باسی قورئان وەسفی تەورات‌و پێغەمبەرەکەی دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٥٤) لە پاش ئەوەی کە باسمان کرد بۆت ، بزانە کە ئێمە کتێبێکی تەواوو ڕێكوپێکمان دا بە موسا بۆ ئەو کەسەی کە چاکترین ئیشی دەکرد وەك پاداشێك ، وە لەو کتێبەدا ئەوەی پێویست بێ لە هەمو بارێکەوەو بۆ هەمو شت ڕوون کراوەتەوەو ڕێنمایی کەرو مایەی خەیرو سۆز بو ، بەڵکو ئەوانیش باوەڕ بە ڕۆژی دوای‌وگەیشتن بە پەروەردگاریان بکەن. قەتادە دەڵێ : هەر کەسێ ئیشی چاکتر بکات لە دنیادا ڕۆژی دوای بۆی تەواو دەکرێت. ﴿ [illegible] ﴾ دەگونجێ بە مانای ﴿ [illegible] ﴾ بێت. ئینجا باسێکی تری قورئان دەکاتودەفەرموێ:

(١٥٥) خۆ ئەمە قورئانێکی پیرۆزەو ئێمە ڕەوانە مان کردووەو محمدﷺ لە خۆیەوە نەی وتوە ، دەی ئێوەش دوای بکەون‌و پەیڕەوی بکەن‌و لە خوا بترسن بەڵکو ڕەحمتان پێ بکرێت، چونکە هەرچی خەیرو چاکەیە لەپەیڕەوی ئەم قورئانەدایە.

(١٥٦) وا ئێمە ئەم قورئانەمان ڕەوانە کرد نەك بڵێن: کتێب هەر تەنها بۆ ئەو دوو تایفەی پێش ئێمە کە جولەکەو گاورە هاتوەو بەراستی ئێمە هیچ لەو کتێبانەی ئەوان نازانین.

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ أَوۡ يَأۡتِيَ رَبُّكَ أَوۡ يَأۡتِيَ بَعۡضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَۗ يَوۡمَ يَأۡتِي بَعۡضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفۡسًا إِيمَٰنُهَا لَمۡ تَكُنۡ ءَامَنَتۡ مِن قَبۡلُ أَوۡ كَسَبَتۡ فِيٓ إِيمَٰنِهَا خَيۡرٗاۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓاْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشۡرُ أَمۡثَالِهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَا وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلۡ إِنَّنِي هَدَىٰنِي رَبِّيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ دِينٗا قِيَمٗا مِّلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ قُلۡ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَبۡغِي رَبّٗا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيۡءٖۚ وَلَا تَكۡسِبُ كُلُّ نَفۡسٍ إِلَّا عَلَيۡهَاۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرۡجِعُكُمۡ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمۡ خَلَٰٓئِفَ ٱلۡأَرۡضِ وَرَفَعَ بَعۡضَكُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ ٱلۡعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٞ رَّحِيمُۢ ﴿١٦٥﴾

(١٥٧) یا بڵێن: ئەگەر ئەو کتێبەش ڕەوانە بکرایە بۆ سەر ئێمە بێگومان ئێمە لەوان چاکتر ڕێگای ڕاستمان دەگرتو باشتر پەیڕەویمان دەکرد ، دەی وا هاتە لاتان بەڵگەیەکی ڕوون لە لایەنی خوای خۆتانەوەو ڕێنمایی کەرو مایەی بەرەکەت و سۆزە ، جا ئیتر کێ هەیە ستەمکارتر لەو کەسەی کە بێ باوەڕ بێت بە نیشانەکانی خواو پشتی تێ بکاتو گاڵتەی پێ بکات؟ با بزانن کە ئەمانە لە دەست تۆڵەی خوا دەرناچن وەك دەفەرموێ: بەم زوانە تۆڵە دەسێنین لەو کەسانەی کە پشت دەکەنە نیشانەکانی ئێمەو پێی پێدەکەننو گاڵتەی پێ دەکەن بە خراپترین سزا بە هۆی ئەو گاڵتەو پشت تێ کردنەی کە دەیانکرد.﴿ وَصَدَفَ ﴾ واتە،پشتی تێکرد.

(١٥٨) ئایا ئەوان چاوەڕێ دەکەن بێجگە لەو کاتەی کە فریشتەکان دێنە لایان یان پەروەردگاریان دێتە لایان لە ڕۆژی قیامەتدا یان هەندێ نیشانەکانی خوا بێت بەر لە هاتنی ڕۆژی قیامەت، جا ئەو ڕۆژەی کە هەندێك لە نیشانەکانی پەروەردگارت هات هیچ سودێك نادات بە هیچ نەفسێك بیروباوەڕەکەی مادام لە پێشدا باوەڕی نەهێنا بێ‌و کرداری چاکی لەو تەمەنەی باوەڕداری دا ئەنجام نەدابێت ، پێیان بڵێ: ئێوە چاوەڕێ بکەنو ئێمەش چاوەڕێ دەکەین. پێغەمبەرمانﷺ لە بارەی ئەو نیشانانەی پێش هاتنی قیامەتدا دەفەرموێ: [illegible] قیامەت نایەت هەتا ڕۆژ لە ڕۆژئاواوە هەڵ نەیەت ، جا هەر کاتێ ڕۆژ لەوێوە هەڵهات هەمو خەڵك باوەڕ دێنن ، جا ئەوە ئەو کاتەیە کە هیچ سودێ نادات بە هیچ کەسێك لەو کاتەدا باوەڕەکەی‌و ئینجا پێغەمبەرمانﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە} هەروەها پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] واتە: قیامەت نایەت هەتا دە نیشانە نەیەت لەپێشیدا ،

یەکەم: هەڵهاتنی ڕۆژ لە ڕۆژئاواوە.

دووەم: دەرچونی حەیوانێك کە قسە لە گەڵ خەڵکدا دەکات.

سێیەم: هاتنی یاجوجوماجوج.

چوارەم: هاتنی دەجال کە لافی خوایەتی لێ دەداتو چاوێکی کوێرە بە ڕواڵەت هەرچی دەیەوێ دەیکاتو هەمو جێگایەکیش دەگەڕێ لەم خاکەی ئیسلامدا بێجگە لە مەکەو مەدینەوقودس. چل ڕۆژ دەمێنێ کەدرێژی ڕۆژی یەکەمی یەك ساڵە و ڕۆژی دووەمی یەك مانگەو ڕۆژی سێهەمی هەفتەیەکەو باقی ڕۆژەکانی کە هەموی سی‌و حەوت ڕۆژە وەك ئەمڕۆژەی خۆمانە نزیکەی ساڵێك‌ودوو مانگ‌ونیو دەکات.

پێنجەم: دابەزینی عیسای کوڕی مەریەم .

شەشەم: دوکەڵێکی گەورە.

حەوتەم‌وهەشتەم‌ونۆهەم: سێ ڕۆچۆنی زەوییە یەکێکیان لە ڕۆژئاواوە دەبێ‌و یەکێکیان لە ڕۆژهەڵاتەوە دەبێ و ئەوی تریان لە نیو دورگەی عەرەبدا دەبێ.

دەهەم: ئاگرێکە کە لە قوڵایی عەدەنەوە دێ‌وپاڵ بە خەڵکەوە دەنێ یان کۆی دەکاتەوەو شەو لە تەك خەڵکا دەوەستێتو پێش نیوەڕوانیش بۆ ئەوەی خەڵکی ئیسراحەت بکاتو پشویەك بدات دەوەستێت ، جا قورئان دەفەرموێت کەسانێك کە باوەڕیان نەهێنا بێ تا ڕۆژ دەگەڕێتەوە ئیتر باوەڕ هێنانی سودی نابی کە ئاخری ئەو دەنیشانانەیە.

(١٥٩) بە راستی ئەو کەسانەی کە ئایینەکەی خۆیان بەش بەش دەکەن وەك ئەمڕۆی ئێمە یان مرتد دەبنەوە لە دینەکەیانو گوێی پێ نادەنو دەبن بە حیزب حیزبوەدەستە دەستە تۆ لەوان نیتو خەفەتیان لێ مەخۆ ولێیان گەڕێ بۆ ئێمەو حیسابی ئەوان تەنها لای الله یە لە پاشان هەواڵیان پێ دەدات بەو کارە خراپانەی کەدەیکەن. موسڵمان وریابەو حیزبایەتی هاوەڵ دانانە بۆ الله بەناو خەمخۆری بۆئایین لەرێبازی الله لات نەدات.

(١٦٠) ئەو کەسەی کە چاکەیەك دەکات بۆ ئەو هەیە پاداشتی دە بەرامبەری ئیشە چاکەکەیو هەر کەسێکیش خراپەیەك بکات خوا تۆڵەی لێ ناسێنێت مەگەر بە وێنەی خراپەکەیوهیچی لێ زیاد ناکات ، ئەمەش گرنگترین بەڵگەیە لە سەر سۆزو میهرەبانی خوا بەرامبەر بە بەندەکانی ، چاکەیەك لای خوا یەك بە دەیە بەڵام خراپە هەر وەك خۆی دەبێو هیچی لێ زیاد ناکرێت. وەك ئەفەرموێ: ئەوسا ئەوان ستەمیان لێ ناکرێت. بۆ زانین ئەو کەسەی کەواز لە خراپە دەهێنێت بە سێ شێوەیە:

یەکەم: وازی لێ دەهێنێ لە بەر خاتری خوا ئەمە چاکەیەکی بۆ دەنوسرێت لە سەر نیەتەکەی.

دووهەم: وازی لێ دەهێنێ چونکە لە بیری چوەو ئەمە نە چاکەو نەخراپەی بۆ نانوسرێت ، چونکە نیەتی چاکەی نەبوەو ئیشی خراپەیشی نەکردوە.

سێهەم: وازی لێ دەهێنێ چونکە ناتوانێ یان تەمەڵی دەکات دوای کۆششو نزیك بونەوە لێی ئەمە خراپەیەکی بۆ دەنوسرێت لە سەر نیەتە خراپەکەی. وەهەروەها پێغەمبەرمان دەفەرموێت:

[illegible]

[illegible] فریشتەی لای چەپ بۆ ماوەی شەش ساعەت لەو عەبدە موسڵمانە کە گوناهی کردوە قەڵەمی نوسینی تاوانەکەی هەڵدەگرێت ، جا ئەگەر پەشیمان بویەوەو داوای لێخۆش بونی کرد لە الله ، ئەوسا ئەویش فرەی دەداتو نایینوسێت، ئەگەر وای نەکرد تەنها یەك تاوانی لە سەر دەنوسرێت} ئینجا دەفەرموێ:

(١٦١) ئەی محمدﷺ بڵێ: بێگومان پەروەردگارم رێنمای کردوم بۆ رێگای راست کەئایینە راستو بە نرخەکەیەتی ئەویش ئایینی ئیبراهیمە کە لایداوە لە هەمو شتێکی هەڵەو نارەواو رێركوپێك وەستاوە لە سەر یەکخواناسیو ئەو لە هاوەڵ دانەران نەبوەومنیش هەر لە سەر ئەو رێبازەم.

(١٦٢) بڵێ: بێگومان بەراستی نوێژمو حەیوان سەربرینمو ژیانمو مردنم بۆ الله یە کە پەروەردگاری هەموو عالەمە.

(١٦٣) کە هیچ هاوبەشێکی نیەو تەنیایەو نیازی بە هاوەڵ نیەو هەر بەوەش ئەمرم پێ کراوە کە من خوا بپەرستمو من یەکەم موسڵمانم . ئاشکرایە بۆ ئەم رێبازە، پێغەمبەرمانﷺ یەکەم کەس بوە کە تەسلیمی ئەم رێبازە بووە لە پاشان لەوەوە بە خەڵکی تر گەیشتوە.

(١٦٤) ئەی محمدﷺ بڵێ: ئایا من بێجگە لە خوا کەسێکی تر بکەم بە پەروەردگاری خۆم لە گەڵ ئەوەشدا هەر ئەوە کە پەروەردگاری هەمووشتێکەو هیچ کەسێك هیچ خراپەیەك ناکات مەگەر لە سەر خۆی بنوسرێت ، چونکە هیچ نەفسێکی تاوانبار ناتوانێ تاوانی کەسێکی تر هەڵگرێت لە پاشان گەڕانەوەتان بۆ لای پەروەردگاری خۆتانە ، ئەوسا لەوێ خەبەرتان پێ دەدات بەو شتەی کە ئێوە لە دنیادا ناکۆکیتان تێدا بوە کە دوا رۆژو ئەم ئایینەو پێغەمبەرەکەیەتیو هەندێکتان باوەڕتان پێ کردو هەندێکی ترتان باوەڕتان پێ نەکرد.

(١٦٥) خۆ ئەو ، ئەو کەسەیە کە ئێوەی کردوە بە جێنشین لە سەر زەویداو چین لە دوای چین دێنو زەوی ئاوەدان دەکەنەوەو هەندێکتانی چەند پلە بە سەر هەندێکی ترتاندا بەرز کردوەتەوە بە هۆی زانیاریو لە خوا ترسانو خزمەت بە خەڵكو سەروەتو سامانوهێزو دەسەڵاتی دنیاییەوە تا خوا تاقیتان بکاتەوە لەوەی کە پێی داونو دەربکەوێت بۆ خۆتان کە چۆن رەفتار دەکەن لەکاتی پێدانی ئەو نعمەتانەدا یان پێنەدانی ، بێگومان پەروەردگارت زۆر بە پەلەیە لە تۆڵە سەندنەوەداو ئەو زۆر لێ بوردەیە لە تاوانی بەندەکانیو خاوەنی بەزەییو سۆزە بۆیان.

پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] / احمد،مسلم/ ئەگەر باوەڕدار بزانێت کە لای خوا چەندە تۆڵەی سەخت هەیە بە تەمای بەهەشت نابێ ، وە ئەگەر خوانەناسیش بزانێت کە لای خوا چەندە رەحمەتوسۆز هەیە لە بەهەشت نائۆمێد نابێ ،خوا سەد دانە رەحمەتی دروستکردوە یەك دانەی لە ناو هەمو دروستکراوەکانی خۆیدا داناوە کە بەزەییان بە یەکترا دێتەوەو لە لای خوا نەوەدو نۆ بەشی هەیە}

سا خوا لەوسۆزەی بێبەشمان نەکات. اللهم امین

٧ سورەتی ئەعراف ٢٠٦

سورەتی ئەعراف كە سورەتی حەوتەمی قورئانەو دوسەدو شەش ئایەتە لە مەكەدا هاتوەتە خوارەوە بێجگە لەئایەتی سەدوشەستو سێ تا سەدو حەفتا كە دەڵێن لە مەدینەدا هاتوەتە خوارەوە.

ئەم سورەتە بەم ناوانەیش دەناسرێت: [illegible]...

دایكی باوەڕداران عایشە دەڵێت: [illegible]

پێغەمبەری خوا لە لە دو ركاتی نوێژی مەغریبدا سورەتی ئەعرافی خوێندوە.}

بەناوی اللّٰە ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەلیف، لام، میم، صاد. هەروەك لە پێشەوە باسمانكرد باشترین قسە ئەوەیە كە ئینسان خۆی بپارێزێت لە تەفسیر كردنی ئەم پیتانە، بەڵام باوەڕی وابێ كەبێ سودنین.

(٢) ئەمە پەڕاوێكە ڕەوانەكراوەتە لای تۆو گاڵتەو گەمە نیەو خۆت دات نەناوە جا با دڵت تەنگ نەبێ لەبارەی قسەی پڕو پوچی بێ باوەڕانەوە سەبارەت بەو كتێبە كە وەحیمان كردوەتە لات، تۆ بە خەڵكی ڕابگەیەنە جاخەڵك بەگوێت ناكات دڵت تەنگ نەبێ ، بۆیە ڕەوانەمانكردوە تاتۆ خەڵكی لاسارو سەركەشی پێ بترسێنی، وە تا ئەم پەڕاوە دەرسو ئامۆژگاری بێ بۆ باوەڕداران واتە ئەوەی باوەڕدارە سودی لێ وەردەگرێت ئەوەش كە باوەڕدارنیە تاوانی بێ باوەڕیەكەی لەسەر تۆنیە. ئینجا دەفەرموێ:

(٣) دەی پەیڕەوی بكەن لەوەی كە ڕەوانەكراوەتەلاتان لەلایەن پەروەردگارتانەوەو شوێن پێی پێغەمبەرەكەتان بگرنو پەیڕەوی بێجگەلە ئەوزاتە نەكەنو نەیكەن بەدۆست بۆخۆتان، كەم بیر دەكەنەوە، دەبوایە هەمیشە ژێیری خۆتانتان بخستایە كارەوەو ڕێگای هەڵەتان نەگرتایە،

(٤) خۆ زۆر خەڵكی دێهاتوشارمان لەناو برد ، جا سزای ئێمەیان بۆ هات لە شەوو لەكاتی خەوتندا یان لە ڕۆژو لەكاتی پشودانی پێش نیوەڕۆیاندا

(٥) جا كاتێك كە سزای ئێمە یان بۆ دەهات هاوارو بانگی ئەوان هیچ نەبو جگە لەوەی كە دەیان وت: بێگومان كەئێمە ستەمكاربوین. واتە ئەوكاتە بیریان دەكردەوە بەڵام چ سودی هەبو كاتێك كەسزای خوا دەهات ، جا اللّٰە ئەوە باس دەكات بۆ ئێمە تا بەڵكو وەك ئەوان توش نەبینو ئینجا الله دەفەرموێ:

٧ سُورَةُ الأَعۡرَافِ ٢٠٦

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ (١) كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيۡكَ فَلَا يَكُن فِي صَدۡرِكَ حَرَجٞ مِّنۡهُ لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ (٢) ٱتَّبِعُواْ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ وَلَا تَتَّبِعُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَۗ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ (٣) وَكَم مِّن قَرۡيَةٍ أَهۡلَكۡنَٰهَا فَجَآءَهَا بَأۡسُنَا بَيَٰتًا أَوۡ هُمۡ قَآئِلُونَ (٤) فَمَا كَانَ دَعۡوَىٰهُمۡ إِذۡ جَآءَهُم بَأۡسُنَآ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ (٥) فَلَنَسۡـَٔلَنَّ ٱلَّذِينَ أُرۡسِلَ إِلَيۡهِمۡ وَلَنَسۡـَٔلَنَّ ٱلۡمُرۡسَلِينَ (٦) فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيۡهِم بِعِلۡمٖۖ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ (٧) وَٱلۡوَزۡنُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّۚ فَمَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ (٨) وَمَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَظۡلِمُونَ (٩) وَلَقَدۡ مَكَّنَّٰكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَجَعَلۡنَا لَكُمۡ فِيهَا مَعَٰيِشَۗ قَلِيلٗا مَّا تَشۡكُرُونَ (١٠) وَلَقَدۡ خَلَقۡنَٰكُمۡ ثُمَّ صَوَّرۡنَٰكُمۡ ثُمَّ قُلۡنَا لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبۡلِيسَ لَمۡ يَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ (١١)

(٦) سوێند بەخۆم پرسیار دەكەین لەو گەلانەی كە پێغەمبەرمان بۆ ڕەوانەكردون كە چۆن وەڵامی پێغەمبەرە كەیان داوەتەوە وە چیان لە گەڵدا كردونو پرسیاریش لەو پێغەمبەرانەش دەكەین كە ئێوە چۆنتان پێ ڕاگەیاندونو گەلەكەتان چۆنی وەڵام داونەتەوە؟

(٧) ئەوكاتە ئێمە باسی دەكەین بۆئەوان لە ڕوی ئەوزانیارییە وردوەكەهەمانە نەك لە خۆمانەوە قسەبكەین بێجگەلەوەی كە فریشتەكان نوسیویانەو زەوی تۆماری كردوەو نوسخەی وەك كردارەكانیان لێ گیراوە اللّٰە دەفەرموێ: خۆ ئێمە بێ ئاگاونادیار نەبوین لەوانوەهەموشتیان لەبەرچاومان بوە. ئینجا دەفەرموێ:

(٨) ئەو ڕۆژە كێشانە زۆر وردورێكو پێكەو هیچ كەس ستەمی لێ ناكرێتو هیچ كەس زیادەیەكی لە سەر دانانرێت جا ئەو كەسەی كە تای ترازوی چاكەكانی قورس بێت ئەوسابەڕاستی ئەوانە سەرفەرازو خۆش بەختنو بەرەو بەهەشتی هەمیشەیی ڕەوانە دەكرێن

(٩) خۆ ئەوكەسەی كەتای تەرازوی چاكەكانی سووك بێتو خراپەی قورس بێ ئەوسابەڕاستی ئەوانە كەسانێكن كە خۆیانیان دۆڕاندوەو زیانیان لەنەفسی خۆیان داوە بەهۆی ئەوەی كە دژایەتی نیشانەكانی ئێمەیان كردوە ، ئینجا كێشانە چۆن دەكرێت؟ ئایا ئەوەی كە نوسراوە لەناو دەفتەرەكانیان یان كابرا

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَٱهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَٱخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ ٱلصَّـٰغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِى لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَٰطَكَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَـَٔاتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَـٰنِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَـٰكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ ٱخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ وَيَـٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَـٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيْطَـٰنُ لِيُبْدِىَ لَهُمَا مَا وُۥرِىَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَـٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ ٱلْخَـٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّى لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّـٰصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيْطَـٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾

بەئەندازەی کردارەکانی گەورە دەکریت‌و دەکێشرێت یان کردوەکانیان دەکرێت بەشێوەی زەلامێك یان سێ جار کێشانە دەکرێت هەرجارەی بەشێوەیەك لەو شێوانەی کەباسکران هەموی دەگونجێ ، گرنگ ئەوەیە کە کردارو وتارو نیەتی هیچ کەسێك لای خوا ون نابێ‌و ستەم لە هیچ کەسێکیش ناکرێت . پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ دەربارەی عەبدولا کوڕی مەسعود کە مرۆڤێکی زۆر بچوك‌و دوو لاقی زۆر باریکی پێوەبوون فەرموی: { [illegible] / [illegible] / ئایا ئێوە سەرتان سوڕدەمێنێ لەباریکی هەردوو قاچی سوێند بەو کەسەی کەگیانی منی بەدەستە ئەودوو قاچەی لەکێشانەدا قورسترن لە چیایی ئوحود}

﴿١٠﴾ بەراستی ئێوەمان جێگیر کردوە لەم زەوییەداو پێبژیویمان لەناویدا بۆ داناون بەلام ئێوە کەم سوپاسی اللَّهُ دەکەن . جا وا اللَّهُ داستانی دروستبونی باوکە گەورەمان ئادەم بەشێوەیەکی زۆرکورت‌و کێشەی شەیتان‌و سەرئەنجامی کێشەکەی‌و پارانەوەی خۆی وهاوسەرەکەیمان‌و ئاکامی ئەو روداوەمان بۆ باس دەکات و دەفەرموێ:

﴿١١﴾ خۆ بەحەقیقەت ئێمە ئێوەمان دروستکردوە پاشان بەو شێوەیە کەخۆمان ویستمان وێنەمان کێشان؟، ئینجا بە فریشتەکانمان وت: سوجدە ببەن بۆ ئادەم ئەوسا هەموویان بێ درەنگ سوجدەیان برد بێجگە لە شەیتان کە ئەو سوجدەی نەبردو نەهاتە ریزی سوجدەبەرانەوە

﴿١٢﴾ خوا فەرموی: ئەی شەیتان چ شتێك وای لە تۆ کرد کە سوجدە نەبەیت ئەوکاتەی کەمن دەستورم پێ دایت کە سوجدە ببەیت شەیتان وتی: بۆیە سوجدەی بۆنابەم چونکە من لەو چاکترم ، بەلگەی خۆبەچاك زانی باس دەکات‌و دەڵێ منت لە ئاگر دروستکردوەو ئەوت دروستکردوە لە قوڕ ئاگرم لەلا بەرێزترە ، شەیتان لێرەدا هەر تەماشای رواڵەتی کردوەو بیری لەوەنەکردوە کە ئادەم خوا بەدەستی خۆی دروستی کردوەو گیانی وەبەرا کردوە ، وەبیری لەوە نەکردوە کە خاك سەرچاوەی ژیانی هەموو گیان لەبەرانیەتی لەسەر زەویداو کەرەسەکانی ئاگریش هەموو لەناو خاکدان‌و بەشێکن لەوخاکەو ئەوەندە بەسودە ئەوەندەش وێران کەرو لەناوبەرە خۆهەرچەندە بەرێزیشبێ هەربەشێکی خاکە ، دەستێکی مرۆڤ هەرچەند بەهێزبێ ئەومرۆڤە بەهەمو بەشەکانیەو بەرێزترە لەویەك دەستە، جا ئەمە قیاسێك بو کە شەیتان کردی قیاسێکی هەڵەو بەو قیاسە هەڵەیە خۆی‌و پەیڕەوانی بۆ هەمیشە سەرشۆڕو رسواکرد، دەڵێن ئەوەڵ کەسێکیش کە قیاسی کردوە شەیتان بوە ، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {[illegible] / [illegible] / فریشتەکان لە روناکی دروستکراون‌و شەیتان لە پوختەی ئاگر دروستکراوە ، وە ئادەمیش لە وە دروستکراوە کە بۆتان باس کراوە} واتە لە خاك .

دیارە دروستبونی ئادەم لە خاك بەم قۆناغانەدا تێ پەڕیوە، یەکەم: خاك بووە. دوهەم: کراوەبە قوڕ. سێهەم: قوڕێکی لینج‌و مچ. چوارەم: قوڕێکی ترشاو . پێنجەم: قوڕێکی وشکبوی وەك کەندو . شەشهەم: ئەو شێوە کەندوە ئەوەندە وشکبوە کەدەستی لێ بدرایە زیکەی لێوەدەهات، بەڵێ، خوای میهرەبان‌و بەدەسەلات دەیتوانی هەروەك باقی دروستکراوەکانی تر بەئەمیش بفەرموێت: ببە، دەبو. بەلام خوای دانا دروستکراوێك دروستدەکات کەپێویستە ئیشەکانی لەسەر خۆو قۆناغ بەقۆناغ ورێك‌و پێك بێ‌و ناتوانێ هەمو پێویستیەکانی‌و ئەرکەکانی بێ پشودان‌و لەیەك قۆناغدا ئەنجام بدات لەبەرئەوە ئەو دەرسەی بەشێوەی کردەوەی‌و لەبەرچاو بەنەوەکانی دەڵێ تائەوانیش فێری هەڵس‌و کەوت‌و خۆگری‌و دانانی بەرنامەی رێکو پێك بۆ ژیانیان ببن، جا سەرەتا دوژمنمان پێ دەناسێ‌و بەو دوژمنە دەفەرموێ:

﴿١٣﴾ دابەزە لەو بەهەشتەی کە تێیدایت چونکە بۆتۆ نیە لەو شوێنەدا خۆت بەگەورە بزانی دەی دەرچوە بەراستی تۆ لەریزی

بێ نرخ و سوك و سەرشۆڕاندایت، جا كە زانی تازە دەستی لەو نازو نیعمەتە بڕاوەو لەو بارەوە هیچی بۆ ناكرێت،

(١٤) وتی دەی مۆڵەتم بدە تاكو ئەو رۆژەی كە خەڵكی زیندو دەكرێنەوە. بەم شێوە شەیتان دەیویست كە خۆی دەربازكات لە مردن .

(١٥) خوایش فەرموی: تۆ لە مۆڵەت دراوانی بەڵام نەك تاكاتی زیندو بوونەوە بەڵكو تاكاتی نەمانی ژیانی بەرەی ئادەمیو تویش دەبێ بمریتو زیندو بكرێیتەوە بۆ حیساب وەك لە سورەتی (صاد)ئایەتی ٨٠-٨١ دا دەفەرموێ: ﴿ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ (٨٠) إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ (٨١) ﴾ ص: ٨٠ - ٨١

خوا دەفەرموێ: بەراستی تۆ لەوانەئەبی كە ماوە دەدرێن هەتا رۆژی كاتی دیاریی) بەم شێوەیە دەركەوت كە ماوەدان بە شەیتان بڕیاری كۆنی خوایەو ئەو بڕیارەش هەڵناوەشێتەوە تائەو كاتە دەبێ ئەو نەفرین لێ كراوە بمێنێو بەخراپەكاری خۆی درێژە بدات، ئەگەر بیر بكەینەوە لە داخوازیو قسەكانی شەیتان دەبینین كە شەیتان بێ باوەڕ نەبوە ـ ئەگەر باوەڕ هەرزانینو قسەبێ ـ ئیتر بۆ كافرە؟ بەڵام بەراستی داستانی شەیتان مانای باوەڕمان بەچاكی بۆ روون دەكاتەوە، كە باوەڕ بریتیە لە ناودڵو وتەی زمانو كردەوە ئەگەر كردەوە نەبو زانینە نەك باوەڕ واتە: مەسەلەی عیلمو ئیمان دوو شتی لەیەك جیان شەیتان ئەو بناغانەی ئاینی هەمو زانیوە بەڵام ئامادە نەبوە بەو زانینە ئیش بكاتو گەرموگوڕ بوونی لەسەر فەساد هەڵی دەنێو لە باتی پەشیمان بوونەوە،

(١٦) دەڵێ جا بەهۆی ئەوەی كەمنت گومڕاكرد سوێندبێ منیش دادەنیشمو كەمین دەكەم بۆ ئەوان لەسەر رێگا راستەكەتدا .

(١٧) لەپاشان بۆیان دەچم لەبەردەمیانەوەو لە پشتیانەوە، وە لەلای راستیانەوەو لە چەپیانەوە واتە بەهەمو شێوەیەك دێمە رێگایانوتۆ زۆربەی ئەوانت دەست ناكەوێت كە سوپاست بكەن ، وەبەداخەوە ئەم پێشبینیەیی شەیتان راست دەرچو لە سورەتی (السبأ) ئایەتی بیستدا دەفەرموێ: (بەراستی شەیتان گومانەكەی خۆی بردەسەر دژی ئەوان ، جادوای كەوتن بێجگە لە كۆمەڵێك لە باوەڕداران)

عەبدولای كوڕی عومەر(خوالێیان رازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم پاڕانەوانەی نە بەیانیانو نە ئێواران وازلێ نەهێناوە[illegible]

[illegible] / [illegible]/ئەی خوایە داوای چاوپۆشیو تەندروستی دونیاو قیامەتت لێ دەكەم، ئەی خوایە داوای چاوپووشیو تەندروستی ئایینو ژیانو ئەهلو ماڵت لێ دەكەم، ئەی خوایە عەیبەكانم داپۆشە ئەی خوایە ترسەكانم بگۆڕە بە هێوری، ئەی خوایە بم پارێزی لە بەردەممو لە پشتمو لە راستمو لە چەپمو لە سەرم، وەپەنا بەگەورەیت دەگرم كەلە ژێر قاچمەوە بكوژرێم).

(١٨) خوا فەرموی: دەرچۆ لەوێدا ئابڕوچوانەو تێ هەڵدراوانە سوێند بەخۆم ئەو كەسەی لەوان كە پەیڕەوی تۆ بن چاوپۆشیان لێ ناكەم جەهەنەم پڕ دەكەم لە ئێوە هەموتانو هیچكامتان لە دەستم دەرناچنو لە بیر نابرێنەوەو لێم پەنانادرێن چونكە ئێمە رێگای خۆمانمان رۆشنكردوەتەوەو كەس بەهانەی نەماوە بۆ قیامەت، ئیجا خوای میهرەبان روودەكاتە ئادەمو دەفەرموێ:

(١٩) ئەی ئادەم خۆتو هاوسەرەكەت ئارام بگرن لەم بەهەشتەداو دانیشن، جا بخۆن لەهەر جێگایەكو لە هەر شتێك كە ئارە زۆتان لێی بێ بەڵام نزیكی ئەم درختە نەكەونەوە ، ﷲ درختێكی بۆ دیاری كردن چونكە ئەگەر نزیكی ئەو درختە ببنەوە هەردووكتان لە ستەمكاران دەبن. بەڵام زۆری نەخاياند

(٢٠) ئەوسا ئەو شەیتانەی كە بەڵێنی داوە بۆ فریودانی ئادەمو نەوەكانی خەتەرەی دروستكرد لەناو دڵی ئادەمو حەوادا بۆئەوەی عەیبو عاری داپۆشراوی ئەوان دەر بخاتو روتیان بكاتەوە، وتی: خوای ئێوە بۆیە بەرگری كردوە هیچ مەبەستێكی نیە مەگەر بۆ ئەوەی كە ئێوە وەكو فریشتەكان نەبن، وە ئێوە لەوانە نەبن كە بۆ هەمیشە لەوێدا بمێننەوە، ئەگەر بێتو بیخۆن هەم وەك فریشتەكان دەبنو هەم بۆ هەمیشەش دەمێننەوە .

(٢١) وەلەسەر راستی ئەم قسەیەی خۆی سوێندی بۆ خواردن بەخوا كە من یەكێكم لە ئامۆژگاری كەران بۆ ئێوەو مەبەستم خۆشیو خۆشبەختی ئێوەیە.

(٢٢) جا ئابەم جۆرە هەردووكیانی رێنمایی كرد بۆ لە خۆ بایی بونو سەری لێ تێك دان ، ئینجا ئەوانیش لەبەروبومی ئەودرەختەیان خوارد، جاكاتێ كە لەو درختەیان خوارد پۆشاكیان لەبەردانەماو عەیبیان دەركەوتو بەپەلە گەڵای ئەوباخەیان دەهێناو خۆیان پێ دادەپۆشیو پەروەردگاریان بانگی كردن: ئەی من ئێوەم قەدەغە نەكرد لە خواردنی ئەو درختەو پێم نەوتن، كە شەیتان دوژمنی ئاشكراتانەو ئاگاتان لە خۆتان بێت؟ جا دەگونجێ هەروەك مانامان كرد وابێ كە رواڵەتی ئایەتەكە كەهەر

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ ٱهْبِطُوا۟ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ كَمَآ أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ ٱلْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٰتِهِمَآ ۗ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً قَالُوا۟ وَجَدْنَا عَلَيْهَآ ءَابَآءَنَا وَٱللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّى بِٱلْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا۟ وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَٱدْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُ ۗ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

زۆر بەزوویی ئەوەی لێ وەردەگیرێ یان مەبەست ئەوەبێ کەئادەمو حەوا تالەو درختەیان نەخواردبو هێزی شەهوانیان نەبو هەستی تەماشا کردنی یەکتریان نەدەکرد کەلە درختەکەیان خوارد هەستیان جولاو ناچار بۆ داپۆشینی عەیبی خۆیان پەنایان بردە بەر گەڵای درختان ، والله اعلم. ئینجا ئادەمو حەوا هەستیان بەتاوانی خۆیان کردو پەشیمان بونەوە،

﴿٢٣﴾ هەردووکیان وتیان: ئەی پەروەدگارمان بەراستی ئێمە ستەممان کردوە لەخۆمانو ئەگەر تۆ لە گوناهمان خۆش نەبیتو رەحممان پێ نەکەیت سوێند بەزاتت ئەوکاتە ئێمە لە کۆمەڵی رەنجەڕۆیان دەبین، جا خوا تۆبەی لە ئادەمو حەوا وەرگرت چونکە پەشیمان بونەوە.

﴿٢٤﴾ فەرموی: دابەزنە خوارەوە هەندێکتان دوژمنی هەندێکتان دەبن ، وەبۆ ئێوە لەم زەویدا شوێنی ئارام گرتنو خۆشی هەیە تاماوەیەك. بەڵێ ئابەم شێوەیە ئادەم لەو نازونیعمەتە دەرهێنراو بەرەو مەبەستی سەرەکی دروستبوونی کە جێ نشینیە لەم زەویەدا بەڕێ کرا _لەم بارەوە لە سورەتی بەقەرەدا قسەمان کردوەو پێویست بە دووبارەکردنەوە ناکات.

﴿٢٥﴾ فەرموی: ئێوەلەناو ئەم زەویەدا دەژینو لەوێدا دەمرنو دووبارە لەوێوە دەر دەهێنرێنەوەو زیندو دەکرێنەوە بۆ حیسابو پاداشتو سزا ، وەلە سورەتی (طه)ئایەتی ٥٥دا بەهەمان شێوە دەفەرموێ: (لەم زەویە ئێوەمان دروستکردوەو دەتان کەینەوە بەخاكو جارێکی تر لەوێوە دەرتان دەهێنینەوە) بەڵێ، بەراستی شەڕی شەیتانو نەوەکانی لە خۆیو لە ئادەمی لەگەڵ پاکانی نەوەی ئادەم شەڕێکی سەختو درێژ خایەنەو دەبێ رۆژێ بێتە پێشەوە کە شەیتانو پەیڕەوانی سزای تەواوی سەرپێچیو تاوانکاری خۆیان وەرگرنو چاکەکارانیش بە پاداشتی خۆیان بگەن، ئینجا خوای داناو میهرەبان ئامۆژگاری نەوەی ئادەم دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٢٦﴾ ئەی بنیام بەراستی ئێمە رەوانەمان کرد بۆتان لیباسو پۆشاك، بۆپاراستنتان لەگەرماو سەرماو هەم بۆجوانیش مەبەست لەناردن ئەوەیە کە ﷻ، هۆی پەیدابوونی ئەو پۆشاکەی لەئاسمانەوە ناردوە کەبارانەو لە ئاسمانەوە باران دەبارێتو دەبێ بەهۆی سەوز بوونی گیاو ژیانی مەڕومالات کە لیباس بەزۆری لەو رۆکانەو لەخوری وموووکورك و پێستی حەیواناتەوەیە، ئەگەر بارانو ئاو نەبێ هیچیان نابن کەواتە وشەی ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ الأعراف: ٢٦ / رەوانەمان کرد) جێگای خۆیەتی، جا ﷻ، مەڕومالاتو لۆکەو هەورێشمی کرد بەسەرچاوەیەکی سەرەکی پۆشاك تا عەیبەکانی خۆتانی پێ داپۆشنو بۆ جوانیش تا بتوانن خۆتانی پێ بڕازێننەوەو لەسەر ئەمانەیشەوە پۆشاکێکی تر هەیە کەپۆشاکی لە خوا ترسانو خۆپاراستنە لەو شتانەی کەدەبنە هۆی رقو قینی ﷻ، کەئەوەیان چاکترەو بەسود ترەو مایەی خۆشبەختی هەردوو دنیایە چونکە ئەگەر مرۆڤ لە خوا ترسا نەپیاو لیباسی هەورێشم دەپۆشێتو نەپۆشاکی تەنگو تروسكو درێژ دروست دەکات ونە ئافرەتان خۆیان روت دەکەنەوەو خۆیان بەو هەرزانیە دەفرۆشن بە چاوچنۆکان کەواتە، پۆشاکی تەقوا گەورەترینو بنەڕەت ترین پۆشاکەو ئەگەر ئەو پۆشاکە ناو دەرونیە نەبێ پۆشاکە رواڵەتیەکان هەر زۆر زوو پارچە پارچە دەبنو نامێنن ، بەداخەوە مرۆڤی ئەمڕۆ لەباتی بە مرۆڤ بون لەروتیو تێکەڵاویدا شانازی بەئاژەڵ بونەوە دەکات؟! ئینجا دەفەرموێ: ئەوەی کە باسمان کرد هەندێکن لە نیشانەکانی ﷻ، بەڵکو ئێوەش بیر بکەنەوەو پەندو ئامۆژگاری لێ وەربگرنو وازبێنن لەتاوانو خراپەکاری وپۆشینی پۆشاکی نادروستو خۆچواندن بەئاژەڵەوە . ئینجا دەفەرموێ

﴿٢٧﴾ ئەی بنیام شەیتان نەتان خەڵەتێنێ هەروەك چۆن دایكو باوکتانی لە بەهەشتدا دا بەدەرکردن، کەپۆشاکەکەیانی لەبەر داکەندن تا عەیبیان دەرکەوێتو سوك ببن واتە دەرکەوتنی عەیبە ، هۆی سوك بونی مرۆڤە چ پیاو چ ئافرەت جا ئەوە کەی ژیریە کە بنیام بەدەستی خۆی خۆی سوك بکات؟ بێگومان کە

ئەوشەیتانە خۆی‌و تاقمەکەیشی ئێوە دەبینێ بە شێوەیەك كە ئێوە ئەوان نابینن واتە بە شێوەی خۆیان ئێمە شەیتان‌و تیرەکەی نابینین، بێگومان کە ئێمە شەیتانمان کردوە بە دۆستی ئەوکەسانەی کە باوەڕ ناهێنن واتە ئەگەر کەسێك باوەڕداربێت شەیتان ناکرێ بەسەرپەرشتی‌و ناتوانێ بەرەو شەرمەزاری‌و نزمی بیبات ، ئابەم شێوەیە پەروەردگارمان دەمان ترسێنێ لە شەیتان‌و پێرەکەی وەك لە سورەتی (الکهف)ئایەتی ٥٠دا دەفەرموێ:(ئایا شەیتان‌و نەوەکەی دەکەن بەدۆستی خۆتان‌و وازلەمن دەهێنن لەحاڵێداکەئەو دوژمنتانە؟ پیسترین ئاڵوگۆڕکردنێکە ئائەمە بۆ ستەمکاران). ئینجا دەفەرموێ:

(٢٨) ئەو بێ باوەڕانە هەرکاتێ خراپەیان دەکرد دەیان وت: باب‌و باپیرانمان ئاوایان کردوە دیارە ئەوانیش لە خۆیانەوە نەبووە بەڵکو بەبڕیاری اللّٰهبووەو اللّٰه یش وای دەستور پێ داوین کە ئاوابکەین.

دەڵێن عەرەب بێجگە لە قورەیش بەو لیباسەی کە پۆشیبویان تەواڤی کەعبەیان نەدەکرد گوایە چونکە بەو لیباسە تاوانیان کردوە جا ئەگەر لیباسی تازەیان نەبوایە یان قورەیش لیباسی پێ نەدانایە بەڕوتی تەواڤیان دەکرد تەنانەت ئافرەت بەڕوتی بێجگەلە پەڕۆیەك کەلە سەر عەیبی خۆی دای دەنا تەواڤ دەکردو ئەمەیان بەفەرمانی اللّٰه دادەنا بۆیە اللّٰه بەتوندی سەرکۆنەیان دەکات‌و دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: اللّٰه هەرگیز دەستورنادات بە خراپەکاری‌و داوێن پیسی ئایا ئێوە شتانێك دەڵێن لەبارەی خواوە کە خۆتان هیچ زانیارییەکتان لە سەری نیە؟! واتە نەزانانەو بێ ئاگایانە بڕیار دەدەن. ئینجا دەفەرموێ:

(٢٩) پێیان بڵێ: پەروەردگارم دەستوری داوە بەهاوتای‌و دادپەروەری ، وە فەرمانی داوە کە لە هەمو مزگەوتەکاندا رووتان راست بکەنە اللّٰه‌و لە کاتی هەمو بەندایەتی‌و پارانەوەکانتان دا خۆتان یەك لا بکەنەوە بۆی‌و هەرلەو بپاڕێنەوە، وەئەو بپەرستن بەشێوەیەك کە هاوتابێتەوە لەگەڵ شەریعەتی ئیسلامدا جا هەروەك چۆن ئێوەی لەسەرەتاوە دروستکردوە هەرئاوەها دروستتان دەکاتەوە بۆ حیساب، جاکە دروستی کردوون،

(٣٠) ئەوکاتە کۆمەڵێك رێنمایی‌و هیدایەت دەدات‌و وەکۆمەڵێکیش بەهۆی خراپی خۆیانەوە دوچاری گومڕاهی‌و سەرلێ شێواوی دەکات چونکە ئەوان لەباتی اللّٰه دا شەیتانیان کردوە بە دۆستی خۆیان‌و وا دەزانن کە ئەوان هیدایەت دراون‌و رێگەی هیدایەتیان گرتوە ! واتە ئەمانە بێ باوەڕو کافربوون بەلام خۆیان وادەزانن کەلەسەر رێگای راستن‌و ئیشی خۆیانیان

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (٣١) قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٣٢) قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (٣٣) وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ (٣٤) يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي ۙ فَمَنِ اتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (٣٥) وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٣٦) فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ (٣٧)

بەلاوە چاکە کەبەم جۆرە کەسانە دەوترێ نەزانینی ئاوێتەی هەیە (الجهل المرکب) جارێکی تر خوا بانگ دەکاتە خەڵك‌و دەفەرموێ:

(٣١) ئەی کوڕانی ئادەم لەکاتی نوێژەکانتانداولە کاتی هاتوچۆی مزگەوتەکانتاندا جل‌و بەرگی جوان بپۆشن. سوننەت وایە لەکاتی نوێژو لەکاتی چونە مزگەوتدا مرۆڤ جل‌و بەرگی جوان‌و خاوێن بپۆشێ چونکە بەرامبەری خالقی خۆی رادەوەستێ تا جوان‌و پاك‌و خاوێنتربێ چاکترە ، وەبخۆن‌و بخۆنەوەو زیادەڕەوی مەکەن بەبێگومان کە ئەوزاتە مرۆڤی زیادەڕەوی خۆش ناوێ. جا تەماشاکەن چۆن اللّٰه، رێگەی ژیانمان پێشان دەدات ئایا ئەگەر ئێمە زیادەڕەوی بکەین هیچ زیانێك لە اللّٰه دەکەوێت؟ خۆئەگەر زیادەڕەویمان کرد هەم ماڵی خۆمان لەبەین دەبەین‌و هەم لە ئایندەشدا دەبین بەسەربار بەسەر کۆمەڵگاوە، هەندێ لە پێشینە ساڵحەکان وتویانە: خوا تەواوی نەخۆشی‌و چارەسەریەکانی لەنێو ئەم ئایەتەدا باسکردوە(بخۆن‌و بخۆنەوەو زیادەڕەوی مەکەن).

(٣٢) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: کێ ئەو پۆشاك‌وخشڵە جوانەو ئەو شتەپاك‌و خاوێنانەی کە اللّٰه پێی رەوابینیون حەرام کردوە؟ واتە کەس بۆی نیە کە حەرامیان بکات، بڵێ: ئەو زینەت‌و رزق‌وڕۆزیە پاکانە بۆ ئیمانداران لە ژیانی دونیاداو هەر تایبەتی خۆیشیانە لە رۆژی دوایی داو قەدەغەکراوە لە بێ باوەڕان چونکە ئەوان دۆزەخین‌و دۆزەخیش هیچ نیعمەتێکی تێدانیە ، جا کێ

هەردوو ژیانی دەوێ باپەیڕەوی ئایین بێ‌و دڵگرم بێ لەسەری‌و خەڵکیشی بۆ بانگ بکات تا بەرهەم‌و سودی ئەو دنیایشی زیاتر ببێت، ئینجا اللَّهُ، دەفەرموێ: ئێمە هەر ئاوەها درێژە دەدەین بە نیشانەکانی خۆمان بۆ گەلێك کە شت دەزانن واتە گەلی نەزان سود لەم ئایەتانە وەرناگرێت، هەرچەندە تۆ باسی ئاینی خوایی بۆ بکەیت ئەو خەریکی حیسابێکی ترەو دڵی بۆ شوێنێکی تر لێ دەدات، ئینجا اللَّهُ، باسی چوار خراپەو تاوان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٣٣) پێیان بڵێ: خوای من تەنها داوێن پیسی حەرام کردوە چ ئەوەی کە ئاشکرابێت‌و چ ئەوەی کەبە پەنامەکی بێت‌و گوناح‌ودەستدرێژی ناحەق‌و هاوەڵ دابنێن بۆ خوا کە هیچ بەڵگەیەکی لەسەربونی ئەو هاوبەشییە رەوانە نەکردوە بۆتان، واتە قسەیەکی پوچی بێ ناوەرۆکەو مایەیی شەرمەندەیی‌و دۆزەخی هەتاهەتایی مرۆڤە، جا بۆتاوانی چوارەمیان دەفەرموێ: کە لە خۆتانەوە قسەیەك هەڵبەستن بەدەمی خواوەو شتێك بڵێن کە خۆتان هیچی لێ نازانن. جا وەك لە پێشەوە باسمان کرد ئەم بێ باوەڕانە هەروا لە خۆیانەوە دەیان وت فلان شت حەڵاڵەو فلان شت حەرامەو بەکەیفی خۆیان حەڵاڵ‌و حەرامیان دادەنا بەداخەوە ئێستاش زۆر قسەی ئاوا هەڵەو ناڕەوا دەکرێت‌و کابرا دەڵێت باشە بۆ ئەوەی خوا سەری بڕیوە ناخورێت بەڵام ئەوەی من سەری ببڕم دەخورێت؟ رخنە لە یاسای ئیسلام دەگرن‌و یاسا دادەنێن‌و حەرام حەڵاڵ دەکەن‌و حەڵاڵیش حەرام دەکەن کە ئەرکی سەر شانی خاوەن باوەڕان ئەوەیە کە بەگوێرەی توانا فەرمان بەچاکەو بەرگری لە خراپەبکەن‌و بزانن کە تاوانباران رزگارنابن وەك دەفەرموێ:

(٣٤) بۆهەرگەلێك ماوەیەکی دیاری کراو هەیە بۆ فەوتاندن یان بەرزوبونەوەیان جا هەرکاتێك ماوەی دیاری کراویان هات نەدەتوانن ماوەیەك دوای بخەن‌ونەپێشی بخەن واتە ئەگەر کاتی مەرگی گەلێ یان کەسێك هات یەك چاوبرکەیەك پێش‌و پاش ناکرێت، جارێکی تر پەروەدگاری عالەم بانگ دەکاتەوە خەڵك‌و دەفەرموێ:

(٣٥) ئەی کوڕانی ئادەم ئەگەر پێغەمبەرانێ لەخۆتان هاتنە لاتان‌و نیشانەکانی ئێمەیان بۆ باسکردن جائەوکەسەی کە لە خوا ترساوئیشی باشی کرد ئیتر هیچ ترسیان نیە ئەوان‌و دڵتەنگ نابن ئەو رۆژەی کەهەمو ئینسانەکان لە نارەحەتیدا بە چۆکا دەکەون، وەئەوان لە سزای ئەو رۆژە سەربەرزانە رزگاردەبن‌و خەفەت‌و دڵتەنگیان نابێت، ئینجا قورئان هەروەك نەریتی خۆی کەباسی چاکەکارو پاداشتی کردن باسی خراپەکارو پاداشتی ئەوانیش دەکات‌و دەفەرموێ:

(٣٦) خۆ ئەوکەسانەی کەبێ باوەڕن بەنیشانەکانی ئێمەو خۆیان بەگەورە دەزانی‌و لایاندا لەونیشانانەی ئێمەو بەقسەی ئەو پێغەمبەرانەیان نەکرد ئەوانە رەفیقی دەستەملی ئاگری جەهەنەمن‌و بۆ هەمیشە لەناویدا دەمێننەوە ، واتە کەس پێش روانەکردنی پێغەمبەران سزانادرێت‌و کەسیش پاش هاتنی پێغەمبەران بێ پاداش‌و سزا نابێت یان بەگوێی پێغەمبەران دەکەن‌و بەهەشت دەبەن یان بەپێچەوانەوە دۆزەخ دەبەن. ئینجا دەفەرموێ:

(٣٧) کێ هەیە ستەمکارتر لەوکەسەی کەدرۆ بەدەمی خواوە هەڵبەستێت یان بێ باوەڕ بێت بە نیشانەکانی ئەوزاتە، ئائەوانە بەش‌وچارەنوسی خۆیان لە کردارو رۆزی‌و تەمەن پێدەگات هەتا کاتێ کە نێرراوەکانی ئێمە دێنە لایان کە دەیان مرێنن فریشتەکان پێیان دەڵێن: کوا ئەوانەی لە دنیادا دەتان پەرستن‌و بانگتان دەکردن، بێجگە لە اللَّهُ؟ دەڵێن: لێمان بزر بوون، نازانین چیان لێ هات! شایەتی دەدەن لەسەر نەفسی خۆیان کە بەراستی ئەوان ئەوکاتە بێ باوەڕبوون. جا ئەو شایەتیەش بۆیە دەدەن وادەزانن بەوقسەیە رزگاریان دەبێ چونکە دانیان بەتاوانی خۆیانداناوە بەڵام تازە رزگاریان نابێت‌و ئەو ئیعتراف‌و دان پێدانانە ئالەوکاتەدا بێ سودە بۆیان .

(٣٨) اللَّهُ پێیان دەفەرموێ: بچنەناو ئەو گەلانەوە کە کەلە پێش ئێوەدا بون لە جنۆکەو لە ئینسان، بچنەناو ئاگری دۆزەخەوە، جا ئیتر قەپوقاڵیان دەست پێ دەکات کە هەر کۆمەڵێك کەدەچن نەفرەت لەئەوی تریان دەکەن‌و دەڵێن: ئێوە ئێمەتان خستەناو ئاگری دۆزەخەوە ، جا ئەم شەڕە قسەیە بەردەوامە هەتا هەمویان دەچنە ناو ئاگری دۆزەخەوە. ئینجا ئەوانەی کەلە دنیادا دواکەت‌و ژێردەستەبوون رودەکەنە سەرۆکەکانیان‌و دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان ها ئەوانە ئێمەیان گومڕاکرد لە دنیادا سا دووبەرامبەر سزیان پێ بدە لەو ئاگرە. جا خوا دەفەرموێ: بۆ هەموتان چەند بەرامبەر سزا هەیە، چونکە اللَّهُ بەم خەڵکە وەکویەك ژیری پێداون بۆ لە دنیادا لەسەر تاوان‌و هەڵەپەیڕەوی لەمرۆڤی وەك خۆیان دەکەن؟

(٣٩) جا سەرۆکەکانیان بەئەوان دەڵێن: ئێوە هیچ رێزو گەورەیەکتان بە سەر ئێمەدا نیەو ئێوەش هەرگومڕا بوون وەك ئێمە ئیتر بۆ تاوانی خۆتان دەخەنەسەرئێمە؟ ئینجا پێیان

دەوترێ: دەی سزای خۆتان بچێژن بەهۆی ئەوکردارەی کە خۆتان کردوتانەو ستەمتان لێ نەکراوە.

(٤٠) بەبێگومان ئەو کەسانەی کەبێ باوەڕبوون بەنیشانەکانی ئێمەو خۆیان بەگەورە زانیوەو پشتیان کردوەتە نیشانەکانمان دەرگاکانی ئاسمانیان بۆ ناکرێتەوەو هیچ کردارێکی چاك‌و پاڕانەوەیان لێ وەرناگیرێت‌و ناچنە بەهەشتەوە هەتا وشتر نەچێت بەکونی دەرزیا ، دیارە وشتر هەرگیز بەکونی دەرزی دا ناچێت واتە چوونی ئەوانە بۆ بەهەشت شتێکی نەگونجاوە، وەئێمە هەر ئاوەها تۆڵە لەتاوانباران دەسێنین. جا چ پاڕانەوەو کرداری چاکیان وەرناگیرێ یان کاتێ کە گیانیان دەردەچێت ماوە بە رۆحەکانیان نادرێت سەرئاسمان بکەوون وەك پێغەمبەرﷺ باسی دەرچونی گیانی تاوانباری کرد کەبەرز دەکرێتەوە بۆ ئاسمان و فەرموی: [illegible] ﷺ ﴿ لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ﴾ [illegible]

ئینجا گیانی ئەو بێباوەڕە بەرز دەکەنەوە بۆ ئاسمان ئەوسا ئەو گیانە بەلای هەر کۆمەڵە فریشتەیەکدا تێ بپەڕێت دەڵێن، ئەم گیانە بۆگەنە چییە؟ فریشتە بەرزکەرەوەکانیش دەڵێن: گیانی فلان کەسی کوڕی فلانە، کە بەناشیرینترین ناوی دنیای ناوی دەبەن جا هەربەم شێوە دەبێ هەتا دەیگەیەننە ئاسمان‌و داوای کردنەوەی دەرگای ئاسمانی بۆ دەکەن بۆی ناکرێتەوە لە پاشدا پێغەمبەری خواﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿ لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ ﴾ [illegible] .{ }

(٤١) بۆ ئەوان هەیە لەناو ئاگری دۆزەخ دا جێگەی ڕاخراو وداخراوو لە سەریانەوە دوکوڵ دایپۆشیون، وەهەر ئاوەها ئێمە لەستەمکاران تۆڵە دەسێنین. جێگەی ئیسراحەتیان ناوی ئاگری دۆزەخەو سێبەریان دوکەڵی سوتانی دۆزەخیانە، ئینجا اللہ باسی پاداشتی چاکان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٤٢) ئەوسا ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوە - کە ئێمە داوا لە هیچ نەفسێك ناکەین مەگەر بەگوێرەی توانای خۆی - ئائەوانە رەفیقی دەستەملی بەهەشتن کەبۆ هەمیشەیش تێیدا دەمێننەوە.

(٤٣) خۆ ئێمە هەرچی رق‌و کینەیەکیان هەبوە لە یەکتر لامان بردوە، لەناوبەهەشتدا چەندین روبار هەمیشە دەڕواتو دەڵێن:

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ (٣٨) وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ (٣٩) إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ (٤٠) لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِن فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ (٤١) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٤٢) وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۖ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُوا أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (٤٣)

سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە ئێمەی هیدایەت داوە بۆ ئەم شوێنە باشەو ئەگەر اللہ رێنمایی ئێمەی نەکردایە بەراستی ئێمە نەمان دەتوانی رێگای هیدایەت بگرین‌و نەدەگەیشتین بەم نیعمەتە گەورانە، بەڵێ، بەراستی باوڕداری راست هەمو چاکەیەکی خۆی هەر لە خواوە دەزانێ. هەروەك چۆن موسڵمانان لە دنیادا رێنمای کراون لە پاش نوێژەکانیان بڵێن: (استغفرالله) هەروەها لە پاش حەج چونکە بەم وشەیە ئەوە دەگەیەنێ کەمن ئەم ئیشەم بەوشێوەی کە پەسەندو چاك‌و لایق بەمەقامی زاتی اللہ بێت ئەنجام نەداوە لەبەر ئەوە پێشەکی داوای لێ بوردنی لێ دەکەم، ئینجا داوای وەرگرتن ئەگەر چی لە پاش چونە ناوبەهەشتەوە خوای میهرەبان دەفەرموێ: بەبۆنەی کردارەکانی خۆتانەوەیە بەڵام ئەوانە سۆزو میهرەبانی خوای خۆیان لەبیر ناچێتەوەو دەڵێن: ئەگەر هیدایەتی خوا نەبوایە ئێمە رێگای راستمان چۆن دەدۆزییەوەو ئەگەر بەهۆی پێغەمبەری خواوەﷺ نەبوایە چاك‌و خراپەمان چۆن جیا دەکردەوە تا بەم جێگا بەنرخە بگەیشتینایە؟ ئینجا دەڵێن: بەراستی پێغەمبەرانی پەروەردگارمان هەمویان بەبەڵگەی راست‌و رێکەوە هاتنەلامان، وەئەوان لەوێ بانگ دەکرێن‌و پێیان دەوترێت: ئائەوە ئەی باوەڕداران بەهەشتەو بەکەلەپور بەئێوە دراوەو هەر یەکەتان بەگوێرەی کرداری خۆی جێگای پێدراوە.

پێشەوای مەزنمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدۡ وَجَدۡنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقّٗا فَهَلۡ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمۡ حَقّٗاۖ قَالُواْ نَعَمۡۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنُۢ بَيۡنَهُمۡ أَن لَّعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾ وَبَيۡنَهُمَا حِجَابٞۚ وَعَلَى ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٞ يَعۡرِفُونَ كُلَّۢا بِسِيمَىٰهُمۡۚ وَنَادَوۡاْ أَصۡحَٰبَ ٱلۡجَنَّةِ أَن سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡۚ لَمۡ يَدۡخُلُوهَا وَهُمۡ يَطۡمَعُونَ ﴿٤٦﴾ ۞ وَإِذَا صُرِفَتۡ أَبۡصَٰرُهُمۡ تِلۡقَآءَ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِ قَالُواْ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٗا يَعۡرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمۡ قَالُواْ مَآ أَغۡنَىٰ عَنكُمۡ جَمۡعُكُمۡ وَمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمۡتُمۡ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحۡمَةٍۚ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصۡحَٰبَ ٱلۡجَنَّةِ أَنۡ أَفِيضُواْ عَلَيۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ أَوۡ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُۚ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَهُمۡ لَهۡوٗا وَلَعِبٗا وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۚ فَٱلۡيَوۡمَ نَنسَىٰهُمۡ كَمَا نَسُواْ لِقَآءَ يَوۡمِهِمۡ هَٰذَا وَمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَجۡحَدُونَ ﴿٥١﴾

[illegible]

[illegible] ﴿ وَنُودُوٓاْ أَن تِلۡكُمُ ٱلۡجَنَّةُ أُورِثۡتُمُوهَا بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

[illegible] بانگکەرێك با نگدەكات كە بێگومان ئیتر بۆئێوە ساغو سەلامەتیو تەندروستیە ئەوسا هەرگیز نخۆش ناكەون، وە بێگومان بۆ ئێوە زیندەگییەو هەرگیز نامرن، وە بێگومان ئیتر ئێوە هەر گەنج دەبنو هەرگیز پیرنابن، وە ئیتر ئێوە لەناو نازو نیعمەتدا دەبنو هەرگیز ناكەونە ناخۆشیەوە ئەوەیە فەرمودەی خوای بەدەسەڵاتو بەشكۆ: ﴿ئەوە ئەو بەهەشتەیە كەبە میرات پێماندا‌ون بەهۆی ئەوكردارانەی كە كردوتانە﴾}

ئەوەی راستی بێ كەس بەكردەوەی خۆی شایەنی بەهەسشت نیە بەڵام كاتێ خوا بەسۆزو میهرەبانی خۆی خستیە بەهەشتەوە چونكە باوەڕدار بوەو هاوەڵی بۆ خوا دانەناوە ئینجا لە بەهەشتا هەركەس بەگوێرەی كردەوەی خۆی كە چەند بەرامبەركراوەتەوە بۆی پلەی پێ دەدرێت ئەوەتە پێشەوای مەزنمان ﷺ ئەم راستیە باس دەكاتو دەفەرموێ: {[illegible] [illegible] /متفق عليه/ بزانن بەراستی هیچكام لە ئێوە كردەوەكەی نایباتە بەهەشتەوە - وتیان: تۆیش ئەی پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: بەڵێ، منیش بەڵام خوا بەسۆزو فەزڵی خۆی منی داپۆشیوە - وەبزانن كە خۆشەویسترین كردار لەلا ﷲ ئەوەیە كە بەدەوام بێت باكەمیش بێت}

جا وەكو باسی چونە دۆزەخی بێ باوەڕانو چونە بەهەشتی باوەڕدارانی كرد لێرەدا گفتوگۆیەكی ئەو دوو كۆمەڵەمان بۆتۆماردەكاتو وەكو وێنەیەكی رابوردو وەبەرچاومان دەخاتو دەفەرموێ:

﴿٤٤﴾ پیاوانی بەهەشت بانگ دەكەنە پیاوانی دۆزەخیو دەڵێن: بەراستی ئێمە ئەو بەڵێنەی پەروەردگارمان كە بەهەشت بو دەستمان كەوت جا ئایا ئێوەش ئەو هەڕەشەی خوای خۆتان كە دۆزەخ بو دەستتان نەكەوتووە؟ دەڵێن بەڵێ، راست بو كەوتینە ناوقۆرتی بەدبەختیەوە ئینجا بانگ كەرێك لەوێدا لە ناو هەمو خەڵكدا بانگ دەكاتو دەڵێت: ئەی لەعنەتی خوا لە ستەم كاران. جا ستەم كارانمان بۆرۆشن دەكاتەوەو دەفەرموێ:

﴿٤٥﴾ ئەوكەسانەن كە رێگەی بڵاوبوونەوەی رێبازی ﷲ دەگرنو ئەو رێبازەی خوا بەشێوەیەكی لار پیشان دەدەنو لەبەرچاوی خەڵك ناشیرینی دەكەن تا خەڵكی لێ بتارێنن وەك ئەمڕۆ ، كە بە چاوی خۆمان دەبینینو بەگوێ خۆمان دەبیبیسین كە چی دەوترێت بەئاینو بەیاسا بەنرخەكانی ، بۆ نمونە،دەستی دز بەوهەمومەرجەی كە بۆی دانراوە ئەگەر ببڕێت تاوانە بەڵام لە ناو بەرمیلی بزماردا بەپانكە بسوڕێتەوە تا گۆشتی لە ئیسقانی جیادەكاتەوە یان شیشە لە دوایدا ووردبكرێت ، یان سەری بریندار بكرێتو مێرو بكەنە سەری ، یان سەگی هار بكرێتە لای تا بەكەیفی خۆی گیانی دەردەكات ودەیان رەفتاری شەرماوەری تری وا كەمرۆڤ شەرم دەكات لەنوسینی، بەڵێ ، ئائەمانە چاكنو پارێزگارین لەمافی مرۆڤ ؟!! ئاشكرایە ئەمانە هەر خوا دەیان ناسێتو دەفەرموێ: وەئەوان بەرۆژی دوایی بێ باوەڕن. جا دەفەرموێ:

﴿٤٦﴾ لە بەینی ئەمانیشا پەردەیەك هەیە ئەوە نەبێت كە ئاگری دۆزەخ بێتە سەرەوەو بەهەشتیان ئازاریان پێ بگات بەڵام ئەم پەردەیە رێگا لە بینینو قسەكردن ناگرێت جا ئەگەر كابرای بەهەشتی لە سەروی هەمو بەهەشتیانەوە بێتو دۆزەخیش لە خوارووی هەمو دۆزەخیانەوە بێت هەركاتێك ویستیان قسە لەگەڵ یەكتردا بكەن دەتوانن، كە ئەم شێوەیە لە جیهازەكانی ئەمرۆ گەلێك پێشكەوتو ترە چونكە لەو رۆژەدا هەمو كەسێك دەتوانێ قسە لەگەڵ ئەوی ترا بكاتو دەیبینێو وەڵامی راستەوخۆش وەردەگرێتەوە وەك لەم داستانەداو لە ئایەتی (٥٤تا٥٧الصافات) تۆمار كراوە.

ئینجا خوا دەفەرموێ: لەسەر ئەعراف كە شوێنێكە لە نێوان بەهەشتو دۆزەخ دا پیاوانێك لەوێدان كە لەسەر تاوان راگیر كراون، هەندێك دەڵێن: ئەوانە چاكەو خراپەیان وەك یەكە بۆیە

لە وێدا ماونەتەوە کە ئەو پیاوانە بەروالەت هەردوولا واتە بەهەشتی و دۆزەخیەکان دەناسن، وە بانگی ئەهلی بەهەشت دەکەنو دەڵێن: سەلامتان لێ بێ، ئێوە چونەتە بەهەشتەوەو لە هەمو ناخۆشیەکان رزگارتان بو، ئەم ئەهلی ئەعرافە تائیستا نەچونەتە بەهەشتەوەو بەتەمان کە بچنە ناویەوە. ئەم کۆمەڵەی ئەعراف لەوێدا دەمێننەوە تا اللهﷻ، بەگەورەی خۆی چاوپۆشیان لێ دەکات ئینجا دەچنە بەهەشتەوە.

(٤٧) ئەوسا هەرکاتێك روویان بەرەولای دۆزەخیان بسورێنرێتو چاویان بەوەزعیان بکەوێت دەڵێن: پەروەردگارمان هەرگیز لە ریزی ستەمکاراندا حیسابمان مەکە.

(٤٨) جا ئەو تاقمەی ئەعراف بانگ دەکەنە پیاوانێك کە بەروالەت دەیان ناسن لەناو دۆزەخداو دەڵێن: هیچ سودی پێ نەدان زۆری ژمارەو هێزو دەسەڵاتو ئەولوتبەرزیو خۆبەگەورە زانینەتان. جا هەردوچاری سزای پاشەرۆژوو تۆڵەی خودا بوونو دەڵێن:

(٤٩) ئایا ئەوە ئەوانە نەبون کە ئێوە سوێندتان دەخوارد کە ناگەن بەرەحمەتی اللهﷻ؟ مەبەستیان باوەڕدارانێکە کە بێ باوەڕان لە دنیادا گاڵتەیان پێ دەکردن. دەی خۆ بەئەوان وترا: بچنە بەهەشتەوە ، هیچ ترسێك بۆ ئێوەنیەو لەمەولاش هیچ خەمێکیش ناخۆن. ئەمە گفتوگۆی تاقمی ئەعراف بو لەگەڵ دۆزەخیەکاندا ئاشکرایە کە ئەوان بێجگە لە دان پێدا نان هیچ وەڵامێکیان نیە. ئینجا

(٥٠) دۆزەخیەکان بانگ دەکەنە بەهەشتیەکان چ خزمو کەسو کاریانن کە دەیان ناسنەوە لە بەهەشتدا یان تێکڕای بەهەشتیان بێ داوایان لێ دەکەنو دەڵێن: هەندێك لە ئاو برژێنن بەسەرماندا بەڵکوکەمێك تینومان بشکێتو تۆزێك فێنك ببینەوە یان هەندێك لەو خواردنەی کە خوا پێی داون واتە داوای ئاو خواردنیان لێ دەکەن ئەوانیش وەڵامیان دەدەنەوەو دەڵێن: بەبێگومان کە خوا خواردنو خواردنەوەی بەهەشتی لە کافران قەدەغەکردوە،

(٥١) ئەو کافرانە کە دینەکەی خۆیان کەبەرنامەی ئیسلام بو بەگاڵتەو گەمە گرتبویان و زۆر بەسوکی تەماشایان دەکردو ژیانی دنیا مەستو مەغروری کردبون دەی وا ئێمەش ئەمڕۆ ئێوە لەبیری خۆمان دەبەینەوە هەروەك چۆن ئەوان لە دنیادا **یەکەم**: گەیشتن بەم رۆژەی خۆیانیان لە بیر خۆیان بردەوەو گوێیان پێ نەدا با هەر لە ناوئەو سزاو عەزابەدا بمێننەوە.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (٥٢) هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۚ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ (٥٣) إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٥٤) ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٥٥) وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ (٥٦) وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (٥٧)

دووهەم: بە هۆی ئەوەی کە ئینکاری نیشانەکانی ئێمەیان دەکرد. جا ئەمرۆ ئاوایان لەگەڵدا دەکرێت، هەروەکو لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا ﷺ هاتوە کە اللهﷻ، لە دوا رۆژدا بەبەندەی خۆی دەڵێ: [illegible] / واتە: ئەی فلان، ئایا من هاوسەرم پێ نەدایت؟ ئایا رێزم لێ نەگرتی؟ وەئایا چارەوی و حوشترم بۆ رام نەکردی ، وە تۆم کرد بەگەورەو پەیرەویکراووچواریەکت وەردەگرت ؟ یەژێ: بەڵێ، خوا دەفەرموێ: ئایا وات دەزانی دەگەیتەلام؟ دەڵێ: نەخێر. خوا دەفەرموێ: ئەمرۆیش ئێمە تۆ لە بیر دەبەینەوە لەوسزایەدا وەك چۆن تۆ ئێمەت لە بیربردەوە}

(٥٢) بەحەقیقەت ئێمە کتێبێکی گەورەمان بۆهێنان کە ئەم قورئانە بو جا هەمو شتێکمان رۆشنکردەوە لەسەرزانیاری و زانستیانە نەك هەرەمەکی ، کە ئەو کتێبە رێنیشاندەرو سۆزو بەرەکەتی خوایە بۆ گەلێ کە باوەڕ دێنن. بەراستی ئەم قورئانە رێ پیشاندەروسۆزە بۆ هەمو کەسێك بەڵام چونکە تەنها باوەڕداران سودی لێ وەردەگرن وەك ئەوە وایە کە تەنها بۆئەوان هاتبێ بۆیە فەرموی: بۆگەلێ کە باوەڕدێنن. ئەمەبزانە بۆمانای ئەوئایەتانەی کەلەم شێوەیە دەچن ، ئینجا دەفەرموێ:

(٥٣) ئەوان هەرچاوەڕێی هاتنەدی ئەو شتەن كە لەوكتێبەدا پێیان وتراوە جا ڕۆژێك كە ئەوە بێتە دی ئەوكەسانەی كە لە پێشدا ئەوەیان لە بیر چوەتەوە كە پەیڕەوی ئەم قورئانە بكەن ئەو ڕۆژە دەڵێن: بەحەقیقەت پێغەمبەرانی پەروەردگارمان بەبەڵگەی حەقو ڕاستەوە هاتن بەڵام ئێمە بەگوێمان نەكردن ، جا ئایا ئێستا شەفاعەت كەرێك هەیە شەفاعەتمان بۆ بكات تالەم سزایەرزگارمان بكات؟ یان ئێمە بگەڕێننەوە بۆ دنیا تاجۆرێكی تر ڕەفتاربكەین كە جیابێ لەو كردارەخراپانەی كە كردومانە؟ واتە لەوێ دان بەهەڵەی خۆیاندا دەنێنو دەزانن كە ئیشەكانیان خراپ بوە بەڵام چ سودێكی هەیە ئەو ئیعترافو دان پێدانانە؟ بەراستی ئەوان نەفسی خۆیان دۆڕاندوەو ون بوو لێیان ئەو درۆو كەڵەك بازیانەی كەلە دنیادا ئەنجامیان دەداو هیچ پەرستراوێكیان تكایان بۆ ناكات. پێویستە بزانین كە ئەم سورەتە مەككییانە بەزۆری داكۆكییان لەسەر سێ شتی سەرەكییە. یەكەم: تەوحیدویەكخواناسی. دووهەم:ڕۆژی دوایی و زیندوبونەوە. سێهەم: پێغەمبەرایەتی(المبدأ،المیعاد، النبوة) وەدەیانەوێ ئەم سێ شتە لە مێشكی مرۆڤ دا جێگیربكەن چونكە بنچینەوئەساسی ئایینن تا ئەم سێ شتە لە مرۆڤدا بەرێكوپێكی دانەمەزرێت هەرچییەك بكرێت بێسوودە ، جا هەر سورەتێك بەشێوەیەكی تایبەتی خۆی باسیان دەكات، جاوا جارێكی تر لە سەرەتاوە(المبدأ) دەست پێدەكاتو دەفەرموێ:

(٥٤) بێگومان پەروەردگارتان (اللَّهُ) یە كە ئاسمانانو زەوی دروستكردوە لەشەش نۆبەتدا ، بەڵێ، (یوم)ێ كە ئەمڕۆ ئێمە دەیناسین بریتیە لەوەی كە شەوو ڕۆژ دێت، خۆ شەوو ڕۆژ ئەوكاتە نەبوە جا دەگونجێ لە شەش كاتدا بێ كە هەركاتێ بەئەندازەی ئەمڕۆژەی ئێمەبوبێت ، بەهەرحاڵ خوا ئەم ئاسمانانەو زەوی بەیەكجار دروست نەكرد ـ ئەگەرچی بۆ ئەوویەكسانەوهیچ شتێك لەلای ئەوزاتە سەختنیە ـ تا مرۆڤ تێ بگەیەنێ كە كات پێویستەو ئیش بەپەلە نابێ، ئەگەر پشودان نەبێ لەكاریدا بۆی ناچێتە سەرو زووكۆتایی بەتەمەنی دێ. ئینجا دەفەرموێ: لەپاشا اللَّهُ سەركەوت بۆ سەر عەرش بەو شێوەی كە خۆی دەیزانێتو ئێمە چۆنیەتەكەی نازانین وەكو ئیمامی مالك دەفەرموێ:(سەركەوتن شتێكی دیارییە چۆنیەتیەكەی نەزانراوەو باوەڕبوون بەو شتە پێویستەو پرسیاركردن لەوبارەوە داهێنراو(بدعە)یە، ئێمەش هەربەو شێوەیە كە هاتوە بێ لێكۆڵینەوەلێی باوەڕمان پێی هەیە. شەو ڕۆژ دادەپوشێ هەریەكەیان بەپەلە ڕادەكات بەشوێنی ئەوی ترداو ڕۆژو مانگو ئەستێرەكان ئەمانە هەمویان گەردن كەچنوكاری خۆیان بە فەرمانی ئەودەبەن بەڕێوە چۆنی بۆ داناون هەریەكەیان بەوشێوەیە لە شوێنی خۆیدا ئیش دەكات دەی ئاگاداربن مادام هەر خوایە دروستكەری زەویو ئاسمانەكانو شەوو ڕۆژ دەگۆڕێتو خۆرو مانگو ئەستێرەكان هەمویان گەردن كەچن بۆیو لەو ئیشانەدا هیچ هاوبەشێكی نیە ، دەی دەبێ هەروەهابێ لە بڕیارو فەرمانەكانیدا واتە ، ئەگەر باوەڕتان بەخالقیەتی خوا هەیە هەردەبێ ئاوایش باوەڕتان بەفەرمانەكانی ببێ جاهەروەك لە دروستكردندا هاوبەشی نیە نابێ لەیاساو بەرنامەی ژیانی خەڵكدا كەسێكی تر بكرێت بەهاوبەشو شەریكی، ئابەو شێوەیە یاسا دەست كردەكان فەدەغەدەكات چونكە بڕیارو یاسایەكن لە بەرانبەر بڕیارو یاسای خودادا، ئینجا دەفەرموێ: خێرو بەرەكەتی زۆرە پەروەردگاری عالەم. ئەوسا دەفەرموێ:

(٥٥) هاواربكەنە پەروەردگارتان بەگەردنكەچیوبە هێواشیەوە بێگومان ئەوزاتە بێ بەندو باروتەجاوەزكارانی خۆش ناوێت. تەنانەت لەدوعاو پاڕانەوەشدا زیاد لە سنور شتێكی خراپەو خوا پێی خۆش نیە ، چ بپاڕێتەوەو داواى پلەی پێغەمبەران بكات یان داوای بچڕانی خوێشاوەندی بكات، پێغەمبەرمانﷺ فەرمویەتی:{ [illegible] / [illegible] / بەراستی بەم زوانە گەلێك دەبێ كەلەپاڕانەوەدا لە سنور تێ دەپەڕێت. وەئەم ئایەتەی خوێندەوە([illegible]...)

(٥٦) ئەوسا خراپەنەكەن لەسەر زەویدا پاش ئەوەی كە بارودۆخی زەوی سەقامگیروچاكەو هاواربكەنە خوداو بە ترسو بە تەماعەوە بیپەرستن ، بترسن كە لێتان خۆش نەبێتو تەمایشتان هەبێ كە لێتان خۆش ببێت. واتەمرۆڤی موسڵمان نابێ ئەمین بێت لە مەكری خوداو ئایندەی خۆیو نابێت نائومێدیش بێت لە سۆزی خودا. وەك ئیمامی عومەر ﵁ دەڵێ: ئەگەر لە ئاسمانەوە دەنگێ بێتو بڵێ: هەمو كەس دەچنە بەهەشتەوە بێجگە لە یەك كەس من دەترسم ئەوكەسە بم، وەئەگەر بڵێت: هەمو كەس دەچێتە جەهەنم بێجگە لەیەك كەس من ئومێدەكەم ئەوكەسە من بم. واتە باوەڕدارهەمیشە لە نێوان ترسو ئومێددایە بە بێگومان سۆزی اللَّهُ نزیكە لە چاكەكارانەوە ئەوانەی پەیڕەوی فەرمانەكانی دەكەنو دوور دەكەونەوە لە تاوانو سەرپێچیو هەمیشە خوای خۆیانیان لەبەر چاوە. ئینجا اللَّهُ نیعمەتێكی تری خۆیمان پیشان دەداتو دەفەرموێ:

وَٱلۡبَلَدُ ٱلطَّيِّبُ يَخۡرُجُ نَبَاتُهُۥ بِإِذۡنِ رَبِّهِۦۖ وَٱلَّذِي خَبُثَ لَا يَخۡرُجُ إِلَّا نَكِدٗاۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَشۡكُرُونَ ﴿٥٨﴾ لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ﴿٥٩﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ مِن قَوۡمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ لَيۡسَ بِي ضَلَٰلَةٞ وَلَٰكِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمۡ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمۡ وَأَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبۡتُمۡ أَن جَآءَكُمۡ ذِكۡرٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنكُمۡ لِيُنذِرَكُمۡ وَلِتَتَّقُواْ وَلَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيۡنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَأَغۡرَقۡنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ ۞ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمۡ هُودٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِي سَفَاهَةٖ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ لَيۡسَ بِي سَفَاهَةٞ وَلَٰكِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٦٧﴾

(٥٧) خوا ئەو زاتەیە کە با دەنێرێت کەئەو بایە موژدە دەرە پێش هاتنی ڕەحمەتی ئەوزاتە کەبارانە ، هەتا ئەوکاتەی کەئەو بایە هەوری قورس بەهۆی زۆری ئاوەوە هەڵدەگرێت کە پاڵی پێوەدەنێین بۆ شارێکی مردوی وشکی بێ گژوگیا کە پێویستی بەو ئاوە هەیە ئەوسا ئێمە بەهۆی ئەو هەورەوە ئاو ڕەوانە دەکەین بۆ ئەوشارە جا بەهۆی ئەو ئاوەوە لەهەمو جۆرە بەروبومێك دەردەهێنین ، هەرئاوەها مردوویش زیندو دەکەینەوە . واتە کەسێ کە توانای هەڵگرتنی ئەو ئاوەزۆرەی هەبێ‌و نایەڵێ بڕژێت تا جێگای مەبەست لەوێش ئەو زەویە وشکە ئاوبدات‌و ئەو هەموشینای‌و گیایە سەوزبکات بۆناتوانێ مردو زیندو بکاتەوەو چ شتێك هەیە کەرێگای بگرێت؟ بۆیە دەفەرموێ: بەڵکو ئێوەش بیر بکەنەوە کە چۆن بەو بارانە ئەو هەموو زەوییە زیندو دەکەینەوە. بەڕاستی مەسەلەی باران شتێکی زۆر عەجیب‌و سەر سوڕهێنەرە هەر لە هەڵگرتنی ئەو ئاوە لەو بەرزاییەداو پاڵ نانی‌و ناردنە خوارەوەی بەشێوەی دانەدانە! ئەو ئاوە بۆ نارژێت یان کاتی ڕژان کێ وا ورد وردی دەکات؟ چونکە ئەگەر بەیەکجار بێتەخوارەوە نەك سودی نابێت بەڵکو ئەوناوەچەیە وێران دەکات. بەڕاستی سەرپەرشت‌و دروستکاری زاناو بەئاگاو خاوەن دەسەڵاتە (العليم الخبير القدير).

(٥٨) شاری پاك گیایەکی جوان سەوز دەکات بەئیزنی خوا بەڵام شاری پیس بەروبومێکی پیسی دەبێت، مەبەست لێرەدا باوەڕدارو بێ باوەڕە، هەیە بەم قورئانە بەو پەڕی خۆش بەختی دەگات، وەهەیشە بەو پەڕی بەدبەختی‌و ڕۆژڕەشی دەگات ، چونکە یەکەمیان پەیڕەوی دەکات‌و دووهەمیان دژایەتی، ئینجا دەفەرموێ: هەر ئاوەها ئێمە نیشانەکانی خۆمان دەگۆڕین بۆ گەلێك کە شوکرو سوپاسمان بکات. هەرلەم بارەوە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / واتە: وێنەی ئەو شتەی کەمنی بۆرەوانە کراوە لەڕێنمای‌و زانین وەکو بارانێکی زۆر وایە کە بدات لە زەوییەك جا ئەو زەوییە هەندێکی چاك بێ‌و ئاوەکە وەرگرێت‌و لەوەڕو گیای زۆر سەوزبکات وەهەندێکیشی هەر ئاوەکە وەرگرێت خوا بەهۆی ئەوەوە سود بەخەڵك بگەیەنێت جا ئاوی لێی بخۆنەوەو شتی پێ ئاو بدەن‌و شتی پێ بڕوێنن وەهەندێکیشی دەشتبێ‌و نەئاوهەڵگرێ‌و نەگیایش سەوزبکات. یەکەم‌و دووهەمیان: وێنەی ئەوکەسەیە کە شارەزای ئاینی خودابێ‌و سود لەوشتە وەرگرێت کە خوا منی بۆ ڕەوانە کردوە جا خۆی فێربوبێ‌و خەڵکیشی فێرکردبێت وسێهەمیان: وێنەی ئەوکەسەیە کە هیچ سودێك وەرنەگرێت‌و سەری بەوە بەرزنەبێتەوەو ئەو ڕێنماییەی خوای وەرنەگرتبێ کە منی بۆرەوانە کراوە. ئینجا خوا باسی داستانی چەند پێغەمبەرمان بۆ دەکات‌و دەفەرموێ:

(٥٩) بەحەقیقەت نوحمان ڕەوانە کرد بۆ لای قەومەکەی. نوح ﷺ یەکەم پێغەمبەرە لەپاش ئادەم بۆ ئەهلی زەوی جا ئەویش بەگەلەکەی خۆی وت: ئەی گەلی من اللّٰه بپەرستن چونکەهیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەی تر بێجگە لە ئەو بۆ ئێوە نیە، بەبێگومان ئەگەر ئێوە هەر لەسەر ئەو بەرنامە هەڵەیەی خۆتان بڕۆن من دەترسم کە دوچاری سزای ڕۆژێکی گەورە ببن کە ڕۆژی دواییە.

(٦٠) هەمیشە ئەوانەی باڵا دەست‌و سەرمایە دار بوون دژایەتی ئاینیان کردوە چونکە خۆیان بەپیاو ما قوڵ ودەم ڕاستی ئەو گەلە داناوەو ژیانیان لەسەر شانی ئەوان بووەو زانیویانە کە ئەگەر پەیڕەوی پێغەمبەر بکەن ئیتر ئەوان ئەوپلەیان نابێ بۆیە

أُبَلِّغُكُمۡ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا۠ لَكُمۡ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبۡتُمۡ
أَن جَآءَكُمۡ ذِكۡرٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنكُمۡ لِيُنذِرَكُمۡۚ
وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ قَوۡمِ نُوحٖ وَزَادَكُمۡ
فِي ٱلۡخَلۡقِ بَصۜۡطَةٗۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا لِنَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَحۡدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَاۖ فَأۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ
﴿٧٠﴾ قَالَ قَدۡ وَقَعَ عَلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ رِجۡسٞ وَغَضَبٌۖ
أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسۡمَآءٖ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم
مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٖۚ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ
ٱلۡمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنجَيۡنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا
وَقَطَعۡنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَاۖ وَمَا كَانُواْ مُؤۡمِنِينَ
﴿٧٢﴾ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ صَٰلِحٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ
مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ قَدۡ جَآءَتۡكُم بَيِّنَةٞ مِّن
رَّبِّكُمۡۖ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗۖ فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ
فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٧٣﴾

وتیان: بێگومان ئێمە تۆ دەبینین کە لە گومڕاهییەکی ئاشکرادای .

﴿٦١﴾ ئەی گەلی من ، بەڕاستی من هیچ جۆرە گومڕاهیەکم پێوە نیەو سەرم لێ نەشێواوە بەڵام من نێرراوم لەلایەن پەروەردگاری جیهانەوە .

﴿٦٢﴾ من پەیامەکانی پەروەردگاری خۆمتان پێ ڕادەگەیەنم‌و ئامۆژگاری کەرێکی دڵسۆزم بۆتان، وەمن شتانێك لەلایەن خواوە دەزانم کە ئێوە نای زانن .

﴿٦٣﴾ ئایا ئێوە سەرتان سوڕماوە لەو ئامۆژگاریەی کەلەلایەن پەروەدگارتانەوە هاتوەتەلای پیاوێك کەلە خۆتانە تا بتان ترسێنێ لە پاشەڕۆژو لەتۆڵەی خوا لە خراپەکارو ستەمکار تا ئێوەش خۆتان بپارێزن لە تاوان‌و هەڵە بۆئەوەی ڕەحمتان پێ بکرێت‌وپاشە ڕۆژێکی خۆشتان ببێت ، وەبۆ ئەوەی کە خوا بەزەیی بێتەوە پێتانداو لە هەردوو ژیان بەخۆشی بتان ژێنێ کە چی ئەوان لەباتی سوپاس‌و ڕێز لێ گرتن ،

﴿٦٤﴾ ئەوسا ئەوان بەدرۆیان خستەوەوباوەڕیان پێ نەکرد جا ئێمەش خۆی و ئەو کەسانەیش کە لەگەڵیابون لەناو کەشتیەکەدا ڕزگارمان کردن‌و ئەوانەی کە بێ باوەڕبون بە نیشانەکانی ئێمە لە دەریاداخنکاندنمان بێگومان کەئەوانە گەلێکی کوێربون‌و ڕاستیان نەدەدی بەم شێوەیە خوا تۆڵەی لە تاوانباران سەندەوە بۆ دۆستەکانی، **یەکەمیان** لەناوچون‌و **دوهەمیان** ڕزگاربون. ئینجا دەچینە سەر داستانی هودو دەفەرموێ:

﴿٦٥﴾ هەروەها ڕەوانەمان کرد بۆ گەلی عاد براکەیان کە هود عليه السلام بوو. کەواتە دروستە لە جیهەتی ئینسانیەوە موسڵمان بە فەلە یان جوو بڵێت برا. وتی: ئەی گەلی خۆم خودا بپەرستن بەڕاستی بێجگە لەو خودایە هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەی تر نیەبۆئێوە، ئایا ئێوە ناترسن لە خودا بەخۆپاراستن لەو شتانەی کە دەبێتە هۆی ڕق‌و قینی ئەوزاتە؟

﴿٦٦﴾ئەوانەی کە ئەشراف گەلەکەبون وەڵامیان دایەوەو وتیان: بەبێگومان ئێمە تۆ دەبینین وای لە ناو سەفاهەت‌و بێ ئەقڵی دای‌و بێشك کە ئێمە وا دەزانین تۆلە درۆزنانبیت. تەماشابکەن‌و بزانن پیاوی گەورەو ناوداری هەمو سەردەمێك چۆن بوون سەبارەت بە ئایین‌و پێغەمبەران ئەمڕۆیش‌و هەتا قیامەتیش هەروا دەبێ، ئینجا هود عليه السلام وەڵامی دانەوەو

﴿٦٧﴾ وتی: ئەی گەلی من والله ی من بێ عەقڵ نیم‌و ئەم قسانە لە خۆمەوە ناکەم بەڵام بەڕاستی بزانن کەمن نێرراوم لەلایەن پەروەردگاری جیهانەوە.

﴿٦٨﴾ کە من پەیامەکانی پەروەردگارم بەئێوە دەگەیەنم‌و من بۆ ئێوە ئامۆژگاری کەرێکی ئەمین‌و دەست‌و دەمپاکم.

﴿٦٩﴾ ئایا ئێوەسەرتان سوڕماوە لەو ئامۆژگاریەی کەلەلایەن پەروەدگارتانەوە هاتوەتەلای پیاوێك کەلە خۆتانە تا بتان ترسێنێ لە پاشەڕۆژو لەتۆڵەی خوا لە خراپەکارو ستەمکار ، وە بیر بکەنەوە لەوکاتەی کە الله ئێوەی کرد بەجێنشینی گەلی نوح کەئەوانی خنکاندو ئێوەی دانا لەسەر زەوی‌و خوا بە ئێوەی لەوان زیاتر بەخشیوە لەلایەن بەژن‌و باڵا هێزو دەسەڵاتەوە دەی بیر بکەنەوە لە نیعمەتەکانی خوا بەڵکو ئێوەش ڕزگار ببن .

﴿٧٠﴾ وتیان: ئایا تۆ هاتویت بۆلای ئێمە کە الله بەتەنهایی بپەرستین‌و واز بێنین لەو هەمو خوایانەی کەباب‌و باپیرانمان پەرستویانە؟ بەداخەوە ئەمڕۆیش بەهەمان شێوە دژایەتی خواو ئاینی دەکرێت کاتێ پێیان دەوترێت: تەنها هاوار لەخوا بکەن‌و تەنها ئەو بەجێگای ئومێد بزانن گورج پەلەمار دێنن‌و دەڵێن: تۆ باب‌و باپیرانی ئێمە سوك دەکەیت، کاتی خۆی ئەوان هاواریان دەکردە فلان‌و فیسارو ئێمەش وازی لێ ناهێنین، هەروەکو لێرەدا بەهودیان وت. دەی ئەگەر ڕاست دەکەیت بیهێنە بۆمان ئەوەی

کەهەڕەشەمانی پێ دەکەیت واتە دەی با سزامان بۆ بێت ئەگەر لە ڕاستگۆیانی .

(٧١) وتی: بەراستی ئیتر بەهۆی ئەو ئیشەی خۆتانەوە غەزەب وسزا لەلایەن پەروەردگارتانەوە مسۆگەر بوە بۆتان ئایا ئێوە لەبارەی ناوانێکەوە کە خۆتانو باو باپیرانتان داتان ناوە دەمەدەمە لەگەڵ مندا دەکەن؟ من هیچ باکم نیە چونکەخوا لەو بارەوە هیچ بەڵگەیەکی ڕەوانە نەکردوە جائێوە چاوەڕێ بکەن بێگومان منیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕێ دەکەم تاکو ئەو عەزابە دێت. دیارە سزایان بۆ هات، بۆ یە دەفەرموێ:

(٧٢) جا ئێمە خۆیو ئەوکەسانەی لەگەڵ ئەودابوون بەهۆی سۆزو ڕەحمەتی خۆمانەوە ڕزگارمان کردنو ئێمە هیچمان نەهێشتەوە لەو کەسانەی کەبێ باوەڕبون بە نیشانەکانی ئێمە، خۆ ئەوان باوەڕیان نەهێنابو. بەڵێ، ئابەو شێوەیە خوا هودو پەیڕەوانی ڕزگارکردو بێ باوەڕانی لە ڕیشە دەرهێناو خەڵکی ئەو سەردەمە هاتنە جێیانو بەڵێنی خوایان دیو ئێمەش وابیستمانو بۆ کەسیش بەهانەنەماوە لەم بارەوەو تاقی کردنەوەش بەردەوامە. ئینجا خوا دەچێتە سەر داستانی پێغەمەر ساڵح ﷺ و دەفەرموێ:

(٧٣) وەناردمان بۆ گەلی سەمود براکەیان کەساڵح بو وتی: ئەی گەلی من خوا بپەرستن بێجگە لەو خوایە هیچ پەرستراوێکی تری بەحەق نیە بەراستی لەسەر ڕاستی من بەڵگەیەکی ڕونو ئاشکراتان لەلایەن خوای خۆتانەوە بۆ هاتوە کە ئەم وشترەیە کە خوا لەسەرداخوازی خۆتان پێی دان کەنیشانەیەکی گەورەیە بۆ ئێوە تا باوەڕبهێنن ئەوسا وازی لێ بێنن با بۆخۆی بلەوەڕێت لەزەویەکەی خواداو هەرگیز دەستدرێژنەکەنە سەری چونکە بەراستی ئەگەر دەستدرێژی بکەنە سەری سزایەکی سەخت دەتان گرێت. ئەڵێن: کە گەلی سەمود بەقسەی ساڵح باوەڕیان نەکردو داوایان لێکرد ئەگەر ڕاست دەکەیتو پێغەمبەری خوایت بالەو بەردە وشترێك بێتەدەرەوە ساڵحیش داوای لە خوا کردو خوایش لەو بەردەی کە دیاریان کردبو وشترێکی بۆ هێنانە دەر ساڵح وتی: ئاگاتان لەو وشترە بێو دەست درێژی نەکەنە سەرو وازی لێ بهێنن با بۆ خۆی بلەوەڕێتو

(٧٤) بیر بکەنەو کە ﷲ ئێوەی کرد بەجێنشین لە پاش گەلی عادو جێگیری کردن لەسەر زەویدا کەئیوەلە ناو شوێنە دەشتاییەکاندا قەسرتان دروست دەکەن بۆ هاویناو چیاکانیشتان دەکۆڵیو دەتانکرد بەئەشکەوتوماڵی خۆتان لە زستاندا ، دەی

وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ عَادٖ وَبَوَّأَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورٗا وَتَنۡحِتُونَ ٱلۡجِبَالَ بُيُوتٗاۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ لِمَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُمۡ أَتَعۡلَمُونَ أَنَّ صَٰلِحٗا مُّرۡسَلٞ مِّن رَّبِّهِۦۚ قَالُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلَ بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُوٓاْ إِنَّا بِٱلَّذِيٓ ءَامَنتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُواْ ٱلنَّاقَةَ وَعَتَوۡاْ عَنۡ أَمۡرِ رَبِّهِمۡ وَقَالُواْ يَٰصَٰلِحُ ٱئۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دَارِهِمۡ جَٰثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَٰقَوۡمِ لَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُمۡ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحۡتُ لَكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطًا إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦٓ أَتَأۡتُونَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمۡ لَتَأۡتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهۡوَةٗ مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ ﴿٨١﴾

بیر بکەنەوە لەوهەمو نیعمەتانەی ﷲ و هەرواخراپەکارانە خراپە بڵاو نە کەنەوە بەسەر زەویدا.

(٧٥) ئەوانەی کە ئەشرافو سەرمایەدارای گەلەکەی بون وخۆیان بەدەم ڕاسو بەگەورە دەزانی وتیان: بەوکەسانەی کە لەدەست خرابوونولاوازکرابون کەباوەڕیان هێنابو لەناو ئەوگەلەدا ئایا ئێوە پێتان وایە کە ساڵح پێغەمبەری خوایەو لە ئێمە ژیرترو چاکتر دەزانن؟ وتیان بەڵێ، باوەڕمان هەیە بەوەی کە ئەوی پێ ڕەوانەکراوەو پێمان ڕاستە.

(٧٦) بەڵام ئەوانەی کە خۆیان بەگەورە دەزانی وتیان: ئێمە بەوەی کە ئێوە باوەڕتان پێ هێناوە بێ باوەڕین. هەربەوەش نەوەستان بەڵکو

(٧٧) ئەوسا وشترەکەیان سەربڕیو لە فەرمانی خوای خۆیان دەرچونو دەستیان کرد بەتانەو تەشەردان لە ساڵحو وتیان: ئەی ساڵح ئەو وەعدەی کە پێت داوین کە ئەگەر وشترەکە بکوژین سزامان بۆ دێت بابێت ئەگەر ڕاست دەکەیو یەکێکیت لە پێغەمبەران؟ جا خوا دەفەرموێ:

(٧٨) جاهەر بەدوای ئەو تاوانە گەورەی کە کردیان دەنگێکی توند گرتی هەمویان لە ناو ماڵی خۆیاندا کەوتنو مردن. ئەو گەلەش ئاوا لەبەین چوونونەمان دەڵێن: ئەوەی کە وشترەکەی

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًاۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًاۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥۖ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْۖ فَأَوْفُواْ ٱلْكَيْلَ وَٱلْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُواْ فِى ٱلْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَٰحِهَاۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُواْ بِكُلِّ صِرَٰطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِهِۦ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًاۚ وَٱذْكُرُوٓاْ إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْۖ وَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِن كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنكُمْ ءَامَنُواْ بِٱلَّذِىٓ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُواْ فَٱصْبِرُواْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ بَيْنَنَاۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨٧﴾

کوشت ناوی(قەیداری کوڕی سالیف)بو پاش کوشتنی وشترەکە تەنها سێ ڕۆژ ماوەدرانو ئەو دوژمنانەی سالح نۆ دەستە بون بەڵام هەمویان بۆ دژایەتی ئایین یەك قسەبون تائەو تاوانەیان کردو خوا تۆڵەی لێ وەرگرتنو لە ناوی بردن بەیەك دەنگ.

(٧٩) پێغەمبەران هەرئاوەها دڵسۆزن ئەوەتە کاتێ کەگەلەکەی دوچاری ئەو سزایە بو نەهات شادیو حەفلە بکات بەڵکو پشتی تێ کردنو وتی: ئەی گەلی من بەراستی من پەیامەکەی پەروەردگاری خۆمم پێ گەیاندنو ئامۆژگاریم کردنو ئێوەم ترساند لە ڕۆژێکی ئاوەها بەڵام ئێوە ئینسانی ئامۆژگاری کەرتان خۆش ناوێت. بەداخەوە زۆربەی خەڵك ئاوەهانو هەربەتاوانەوە سەرگەرمنو دژایەتی خواوئایین دەکەن تا خۆیانو خەڵکیش لەناو دەبەن. ئینجا ﷻداستانی لوتمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٨٠) کاتێ کە لوتعليه السلام بەگەلەکەی وت: ئایا ئێوە تاوانێك دەکەن کە هیچ کەس لە پێش ئێوەدا ئەوتاوانەی نەکردوە؟

(٨١) بێگومان ئێوە ڕابواردنی خۆتان لەگەڵ پیاواندا دەکەنو واز لە ژنانی حەڵاڵی خۆتان دێنن بەراستی ئێوە گەلێکی لە سنور دەرچوو زیادەڕەون.

لوت کوڕی هارانی کوڕی ئازەرەو برازای ئیبراهیم پێغەمبەر بووە کە باوەڕی بە ئیبراهیم هێناو لەگەڵ ئەودا کۆچی کردوە بۆشام ئینجا خوا کردی بە پێغەمبەری خەڵکی (سەدم)و دەوروبەری، ئەویش بانگی کردن بۆ خوا پەرستیو واز هێنان لە تاوانو خراپەکاری بەتایبەت نێربازی کەتا سەردەمی ئەوان هیچ کەس لەنەوەی ئادەم ئەوکارە پیسەی نەکردبو ئەوان دایان هێنا- نەفرینی خوایان لێ بێ- لوت هەربەردەوام بو لەسەر فەرمان بەچاکەو بەرگری لەخراپە بەڵام ،

(٨٢) وەڵامی گەلەکەی بێجگەلەوەی کەدەیان وت: دەریان بکەن لە وڵاتەکەی خۆتاندا ، چونکە ئەوان پیاوانێکن خۆیان بەپاکی ڕادەگرنو نایانەوێ کە خۆیان پیس بکەن بەو تاوانە، ئەگەر چی ئەمە قسەیەکی ڕاستەو خوا بەدەمی ئەواندا هێناویێتی بەڵام مەبەستیان تانەو تەشەر لێدان بوە لە لوتو لە پەیڕەوانی ، بەڵێ، دنیایی ئەمڕۆیش ئەو تاوانە بە شتێکی سادە دەزاننو یاسا دەستکردەکان ماوەی پێ دەدەنو وەك ئافرەت پیاو لە پیاو مارە دەکەن کەلە ڕاستیدا ئەمە بێجگە لەوەی کە تاوانە پێشێل کردنی مافی ئافرەتیشە بەڵام دەهۆڵ کوتانی مافی ئافرەت ، چونکە مرۆڤانی هەوەسبازو بێ باوەڕن لەم بارەوە دەنگیان لەدەم دەرنایە بەڵام لەسەر چادرو سەرپۆش کە مایەی ڕێزو پاراستنی ئافرەتە دنیایان پڕ لە هەیاو هو کردوە، وتراوە قالۆنچە لە بۆنی خۆش ڕادەکات. بەڵێ، ئەو گەلەی لوت هیچ گوێیان بە ئامۆژگاریەکانی لوت نەداو بەردەوام بوون لەسەر تاوانو ئیشی پیس سەر ئەنجام سزایان بۆهات وەك ﷻ دەفەرمێ:

(٨٣) ئینجاخۆیو ئەهلەکەیمان ڕزگارکرد جگە لەخێزانەکەی کەئەویش لەئەوان بو کەوتە بەر سزای خودا.

(٨٤) ئەوسا ئێمە بەردبارانمان کردن، دەی تەماشا بکەو بزانە چۆن بوو ئاکامی ئەو تاوانبارو خراپکارانە. جا ئەم تاوانبارانە سێ شتیان بەسەر هات، یەکەم: دەنگێکی توند لێیدان. دووەهەم: بەرد باران کران. سێهەم: گوندە کانیان بە خۆیانو دانیشتوانیانەوە سەروبن کران. لێرەدا دەرکەوت کە حیساب شەخسیەو لوت کە پێغەمبەرە مادام خێزانەکەی کە باوەڕدار نەبووە لە سزای خوا ڕزگار نابێ جا با کەس بەکەسو کاردا نەنازێ بۆ پاشە ڕۆژو دادگای خوا چونکە هەرکەس ئیشی چاك بکات بۆ خۆیەتیو هەرکەسێکیش خراپە بکات هەربۆ خۆیەتی. ئینجا ﷻ باسی بەسەرهاتی شوعەیبعليه السلامو گەلەکەیمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(٨٥) هەروەها بۆ مەدیەن براکەیان کەشوعەیب بو بۆمان ناردن کەوتی: ئەی گەلی من خوا بپەرستن ، بێجگەلەو خوایە هیچ پەرستراوێکی ڕاستی تر نیە بەراستی بەڵگەی ئاشکرا لەلایەن

خوای خۆتانەوە هاتوەتە لاتان، ئەوانیش ئیشی خراپیان دەکرد بەتایبەت کاتێك کە شتیان بۆ خەڵك دەکێشا سوك دەیانکێشاو کاتێ بۆ خۆیانیان دەکێشا بە سەنگێکی قورس دەیانکێشا ئەمەش بەڵگەی باوەڕ لاوازیان بو بە خواو بەرۆژی دوایی وبەڵگەی بێ رەحمیان بو بەرابەر بەیەکتر دەسا با پێوانەو کێشانەتان رێکوپێك‌و تەواوبێت زیان لە خەڵك نەدەن‌و شتی خەڵك بێنرخ‌و سووك نەکەن‌و فەساد بڵاونەکەنەوە لە سەر زەویدا پاش هاتنی ئەو هەمو پێغەمبەرانە. ئاشکرایە پاش هاتنی پێغەمبەران ئەگەر ئەو خەڵکە بەگوێی بکەن زەوی‌و وڵات بەرەو چاکی دەڕوات بۆیە دەفەرموێ: خراپە نەکەن دوای ئەوە کە زەوی چاك بوە ، ئا ئەوە چاکە بۆتان‌و تا کێشانەو پێوانەتان جوان بێ بەسودترە بۆتان ئەگەر ئێوە باوەڕدارن ، چونکە لە دنیادا سودێکی حەڵاڵتان دەست دەکەوێت‌و لە پاشە ڕۆژیشدا شەرمەندە نابن، ئەم گەلەی شوعەیب ﷺ دەیان سیفەتی خراپیان هەبو گرنگتریان ترازو بازی بو بۆیە پێشەکی باسی کرد ئینجا ئەو سیفەتەکانی تریان باس دەکات‌و دەفەرموێ: شوعەیب پێی وتن:

(٨٦) دامەنیشن لە سەر هەمو ڕێگایەکداو هەڕەشە لەخەڵکی بکەن‌و خەڵك مەنع بکەن لە ڕێگای خوداو نەیەڵن باوەڕبهێنن‌و بتانەوێ کەئەو ڕێگایەی خودا بەشێوەیەکی لار پیشانی خەڵکی بدەن واتە شوعەیب مەنعی کردن لە ڕێگاگرتن چ مادی بێ وەك تۆقاندنی خەڵك یان مەعنەوی بێ وەك ناشیرین پیشاندانی ئاینی خوا بەخەڵکی نەزان. وەبیر بکەنەوە لەوکاتەی کە ئێوە کەمبوون جا الله زۆری کردن‌و دەسەڵاتی پێدان‌و تەماشابکەن‌و بزانن چۆن بو دوارۆژی ئەوکەسانەی کە خراپەکاربون‌و چییان بەسەرهات؟ واتە ئەوەش بۆ ئێوە هەیە ئەگەر ئێوەش هەروا تاوان بکەن‌و بە گوێی پێغەمبەری خۆتان نەکەن.

(٨٧) خۆ ئەگەر تاقمێك لە ئێوە باوەڕی هێنا بەوەی کە منی بۆ رەوانەکراوەو تاقمێکی ترتان باوەڕی نەهێنا سا خۆتان بگرن تاخوا لە نێوانماندا حوکم دەکات، کە پاشە ڕۆژ بۆ پەرهێزکارانەو شەرمەندەییش بۆ بێ باوەڕانە، وە هەرئەوە چاکترینی حاکمان کە زەرەی لێ ون نابێت‌و ستەمیش لەکەس ناکات‌و هیچ کەسێکیش پێش تەواو بونی بەڵگەو نەمانی بەهانە سزا نادات، ئاشکرایە هەرکاتێ کەفسەی ڕاست‌و ڕەوا کرا لە بەرانبەر تاوانبارانەوەو وەڵامیان نەبو ئەوسا دەست دەکەن بەچاو زاق کردنەوەو هەڕەشەکردن لە پیاو چاکان‌و خێر خوازان ، ئەوەتە لێرەدا شوعەیب وتی: با خۆبگرن جا ئاگر بەربووە کەوڵیان،

(٨٨) ئەشراف‌و سەرمایە دارانی گەلەکەی‌و ئەوانەی کە خۆیان بەگەورە دەزانی وتیان: بەراستی ئەی شوعەیب تۆو ئەو

۞ قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ ٱفْتَرَيْنَا عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُم بَعْدَ إِذْ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا ٱفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِٱلْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْفَٰتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَئِنِ ٱتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٩١﴾ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَا ۚ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَانُوا۟ هُمُ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّبِىٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ ٱلسَّيِّئَةِ ٱلْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا۟ وَّقَالُوا۟ قَدْ مَسَّ ءَابَآءَنَا ٱلضَّرَّآءُ وَٱلسَّرَّآءُ فَأَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

کەسانەش کەلە گەڵ تۆدان دەرتان دەکەین یان دەبێ بگەڕێنەوە بۆسەر دینەکەی ئێمە، شوعەیبیش ﷺ وتی: ئایا هەر دەبێ بگەڕێینەوە بۆ دینەکەتان ئەگەرچی رقمان لەو دینە بەتاڵەش بێت؟ واتە شتێکی دوور لە ژیریەو ئەگەر ئێمەشتی وابکەین

(٨٩) بەراستی ئێمە درۆمان بەدەمی (الله) وە کردوە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەر دینەکەی ئێوە پاش ئەوەی کە الله ئێمەی لەو بیروباوەڕە چەوتە رزگار کردوە واتە دوای ئەوەی کە خوا رێنمای کردین‌و رێگەی راستی پیشان داین هەرگیز پاشگەز بونەوە نیە. ئینجا الله دەفەرموێ: شوعەیب وتی: ئەوسا بۆمان نیە هیچ کاتێك بگەڕێینەوە بۆ ئەو دینە مەگەر الله ئارەزۆ بکات ، کە ئێمەش وەك ئێوە گومڕا بکات وسەرمان لێ بشێوێنێ واتە خوا هەرچی ئارەزۆ بکات دەیکات‌و پەروەردگارمان زانیاری بەسەر هەمو شتێکدا هەیەو هیچ شتێك لەزانیاری ئەودەرناچێت. جا ئێوە هەرچی دەکەن بیکەن ئێمە بێمنەتین چونکە ئێمە تەنها بەخوا پشتمان بەستوەو هەرکەسێکیش بەراستی پشت ببەستێت بەخوا، خوا بەسە بۆی، ئینجا لەو خوایە دەپاڕێنەوەو دەڵێن: ئەی پەروەدگارمان ئێمەو گەلەکەمان بەراستی لەیەك جیابکەرەوە تۆ چاکترین جیاکەروەکانی واتە راست‌و ناراست لەیەك جیابکەرەوە ، وەئەو وەعدەی کەداوتە بەچاکان پێمان بدەو ئەوهەڕەشەیەش کە کردوتە لە خراپەکاران بیهێنەدی هەر تۆ دەتوانی ئەمەبکەیت.

وَلَوۡ أَنَّ أَهۡلَ ٱلۡقُرَىٰٓ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوۡاْ لَفَتَحۡنَا عَلَيۡهِم بَرَكَٰتٖ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذۡنَٰهُم بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهۡلُ ٱلۡقُرَىٰٓ أَن يَأۡتِيَهُم بَأۡسُنَا بَيَٰتٗا وَهُمۡ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهۡلُ ٱلۡقُرَىٰٓ أَن يَأۡتِيَهُم بَأۡسُنَا ضُحٗى وَهُمۡ يَلۡعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُواْ مَكۡرَ ٱللَّهِۚ فَلَا يَأۡمَنُ مَكۡرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمۡ يَهۡدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ ٱلۡأَرۡضَ مِنۢ بَعۡدِ أَهۡلِهَآ أَن لَّوۡ نَشَآءُ أَصَبۡنَٰهُم بِذُنُوبِهِمۡۚ وَنَطۡبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلۡكَ ٱلۡقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيۡكَ مِنۡ أَنۢبَآئِهَاۚ وَلَقَدۡ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُواْ لِيُؤۡمِنُواْ بِمَا كَذَّبُواْ مِن قَبۡلُۚ كَذَٰلِكَ يَطۡبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدۡنَا لِأَكۡثَرِهِم مِّنۡ عَهۡدٖۖ وَإِن وَجَدۡنَآ أَكۡثَرَهُمۡ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَظَلَمُواْ بِهَاۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرۡعَوۡنُ إِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

بۆزانین: چوار پێغەمبەر لە عەرەب بوون (هود، ساڵح، شوعەیب، پێغەمبەرمان) سەلامو سەلاتی خوا لەسەر هەموویان خۆ شوعەیب ئەوەندە رەوان بێژ بووە بە(وتار بێژی پێغەمبەران) نابراوە، ئەو گەلەی ئەو خەڵکی مەدیەن بوون کەشارێکە لەشارەکانی کەنعان لەدەورو بەری شام بەرەو حیجاز، جا ئەو گەلەیش بەناو ئەو شارەوە ناسراوە ئەمانە کافربوونو رێگایان دەگرتو خەڵکیان دەترساندو باجیان وەردەگرتو دەرختێکیان دەپەرست بەناو ﴿ئەیکە﴾ وچواردەوری دارستانێکی زۆر چرو پڕبوە ئەویش بانگی ئەو گەلەی کرد تا تەنها خوا بپەرستنو واز لەو ئیشە خراپانە بهێنن

﴿٩٠﴾ لە وەڵامیدا پیاوی دیاریو ماقوڵی گەلەکەی کە بێ باوەڕبوون وتیان: بەراستی ئەگەر ئێوە پەیڕەوی شوعەیب بکەن دڵنیابن کە لەدۆڕاو ورەنجەڕۆیانن.

﴿٩١﴾ ئەوسا یەك دەنگی توند ئەوانی گرتو هەموویان لەناو خانوی خۆیاندا کەوتنو مردن.

﴿٩٢﴾ ئەوکەسانەی کە بێ باوەڕبون بەشوعەیب وایان بەسەرهات وەك ئەوەی هەرگیز ئەوان لەو شوێنەدا نەبوون، ئەوکەسانەی کە بێ باوەڕبوون بە شوعەیب بەراستی هەر ئەوان زیانیان کردو لەناو چون شوعەیبو پەیڕەوانی رزگار بوون.

﴿٩٣﴾ جا پشتی تێکردنو وتی: ئەی گەلی من بەراستی من پەیامەکانی پەروەردگارم راگەیاند بە ئێوە و ئامۆژگاریم کردنو بەگوێی منتان نەکرد تا توشی ئەو سزایە بون، دیارە نارەحەت بو بۆ گەلەکەی ، ئینجا هات دڵخۆشی خۆی کردو فەرموی: ئیتر من بۆ دەبێ خۆم ئازیەتباربکەم لەسەر گەلی بێ باوەڕ؟ ئینجا ﷻ بەسەرهاتی گەلانی پێشومان بەشێوەیەکی کورت بۆ باس دەکات ودەفەرموێ:

﴿٩٤﴾ ئێمە هیچ پێغەمبەرێکمان نەناردوە بۆ هیچ گوندو عەشیرەتێك مەگەر خەڵکی ئەو شوێنەمان دوچاری نەخۆشیو هەژاریو کەم دەستیو زیانمان کردبێ بەڵکو ئەوان بەشێوەیەکی شەرمەندەیو گەردن کەچیەوە بگەڕێنەوە بۆلای ئێمەو داوای لێ بوردن بکەن لێمان جا کاتێ ئاوا پاڕونەتەوە ئێمە نزاکانمان لێ وەرگرتون.

﴿٩٥﴾ لەپاشا گۆڕیومانە بۆیانو نەخۆشیو تەنگ دەستیو قاتو قڕیمان لەسەر لابردوونوئەوەندە نیعمەتی خۆمان رژاندوە بەسەریاندا تا لەهەمو بارێکەوە شتیان لەخۆیان زیاتربوە، جا لەباتی ئەوەی کە سوپاسی خوا بکەن دەیان وت: ئەمە شتێکی عادیەو بابو باپیرانمان دوچاری ئەو بەڵاو نارەحەتیانەبوونو لە پاشا وەزعیان چاك بووەتەوە واتە هیچ پەندو ئامۆژگارییەکیان وەرنەدەگرت بۆیە خوا دەفەرموێ: ئەوسا ئێمەش لەناکاو بەبێ ئەوەی کە ئەوان هەست بکەن تۆڵەمان لێ سەندن. ئینجا دەفەرموێ:

﴿٩٦﴾ ئەگەر ئەهلی شارەکان باوەڕیان بهێنایەو لەئیشی خراپ خۆیان بپارستایە بەراستی دەرگای فەڕوبەرکەتی فرەوانمان بۆ دەکردنەوە لە ئاسمانو لە زەویەوە ، بەرکەتی ئاسمان وەکو بارانی زۆرو دەوام دار بەشێوەیەك کەهەمیشە لەکاتی پێویستدا بباریێت، وەبەرەکەتی زەویش ئەو هەمو شتەیی لەسەریەتی هەر لە سەرچاوەو روبارەوە تا میوەو سەوزەواتو دانەوێڵەو گژو گیا بۆ سود وەرگرتنی مرۆڤو مەڕو ماڵات، واتە: گەڕانەوەی راستەقینەی خەڵك بۆلای پەروەردگاریو بەگوێکردنی نەك هەر پاداشتی رۆژی دواییان هەیە بەڵکو لە دنیاشدا هەربەخۆشیو هەرزانی دەژین ، وە بەخواپەرستی راستەقینە هەردوو ژیان دەست دەکەوێت ، بەڵام زۆربەی خەڵك لە رێگای راست لادەدات وەك دەفەرموێ: بەڵام ئەوان بێ باوەڕبون بەئایینەکەی خواو ئێمەش تۆڵە مان لێ وەگرتنەوە بەهۆی ئەو کەسابەتە ناشیرینە کە کردیان. ئینجا خوا دەمان ترسێنێ لە هاتنی سزای لەناکاوو دەفەرموێ:

(٩٧) ئایا خەڵکی ئەوشوێنانە ناترسن لەوەی کە سزای ئێمەیان بۆ بێت لەشەودا لەو کاتەی کە لەگەرمەی خەودان؟ ئایا ناترسن کەئەو خەوتنە ببێ بە خەوتنێکی هەمیشەییو بمرن؟ حەسەنی بەسری دەڵێ: باوەڕدار هەمیشە خەریکی بەندایەتیەو ئەمین نیەو دەترسێت لە تۆڵەی خوا ، بەڵام مرۆڤی تاوانبار هەمیشە خەریکی تاوانەو باکی لە تۆڵەو سزای خوا نیە؟! ئینجا ﷻ دەفەرموێ:

(٩٨) یان ئایا ئەوان ناترسن لەوەی کە سزای ئێمەیان بۆ بێت لە کاتی چێشتنگاوداو ئەوان خەریکی گاڵتەو گەمەبن؟

(٩٩) ئایا ئەوان ناترسن لە مەکری خواو دەزانن کەی خوای گەورە سزا دەنێرێ و چ بڕیارێك دەدات بۆیان؟ هیچ کەس ئەمین نابێت لەمەکری خوا مەگەر ئەو گەلەی کە زیان لێکەوتو خەسارەتمەند بن. کەوابو پێویستە موسڵمانان هەمیشە لە خوای خۆیان بترسن‌و لەمەکری خوا ئەمین نەبن بەراستی ئەوەی کە چاکتر خوای ناسیوە ئەوە لەهەمو کەس زیاتر عیبادەتی خوای خۆی کردوەو زیاتر لێی ترساوە ، چونکە ئەو دەزانێ کە خوا نیازی بەبەندایەتی ئەونیە ، بەڵکو بەندایەتی ئەوبۆ سودی خۆی و دەوڵەمەندبونی ئایندەی خۆیەتی‌و کێ بەرکێ کردنە بۆ بەدەست هێنانی پلە بەرزەکانی بەهەشت‌و وەرگرتنی خەڵاتی پەروەردگاری.

(١٠٠) ئایا ئاشکراو رون نەبوەتەوە بۆ ئەوکەسانەی کەلە پاش خەڵکی فەوتاوی تر هاتوون کە وریابن‌و تاوان نەکەن‌و بەشوێن پێی ئەوان دا نەڕۆن چونکە ئەگەر ئێمە ئارەزۆ بکەین بەهۆی گوناهەکانیانەوە هەروەك گەلانی پێش خۆیان دوچاری سزایان دەکەین‌و دڵیان مۆردەکەین جا ئیتر ئەوان هیچ راستیەك نابیسن، ئاشکرایشە کە ئەگەر حەقیان نەبیست ئیتر هەرگیز ناگەڕێنەوە سەر ڕێبازی بەختەوەری‌و هەروا بەگومڕاهی دەمرن.

(١٠١) ئا ئەوانەی کەباسکران هەمو ئەو وڵات‌و شارانەبون کەوا ئێمە بەسەر هاتەکانیانت بۆ باس دەکەین‌و پێغەمبەرانیان بەنیشانەی ئاشکرا هاتنە لایان جا ئەوان باوەڕیان نەهێنا بەوەی کە گەلانی پێش خۆیان باوەڕیان پێ نەکردبو هەر ئاوەها ﷻ مۆر دەنێت بەسەر دڵی کافراندا. پێویستە ئەوەش بزانین کە ﷻ هەرگیز ستەم لە هیچ کەس ناکات بەڵکوئەوان خۆیان ستەمیان لەخۆیانکردوە، ئەوەتە دەفەرموێ:

(١٠٢) نابینین کە زۆربەی ئەوان عەهدو پەیمانیان هەبێت ، وە بەراستی زۆربەی ئەوانمان بەفاسق‌و پەیمان شکێن دی.

(١٠٣) لەپاش ئەم پێغەمبەرانە موسامان بە نیشانەکانمانەوە نارد بۆلای فیرعەون‌و ئەشراف‌و دەورو بەرەکانی ئەوسا ئەوان دژایەتی نیشانەکانیان کرد جا تەماشابکەن‌و بزانن چۆن بو دوارۆژی ئەوانەی کە خراپەکارو گەنەکێڵ بون‌و چییان بەسەردا هات؟ واتە لەوانەوە پەندو ئامۆژگاری وەرگرن بائێوەیش ئاواتان بەسەرنەیەت .

(١٠٤) موسا وتی: ئەی فیرعەون بەراستی من ڕەوانە کراوم لەلایەن پەروەردگاری عالەمەوە، لە سورەتی بەقرەدا بەهۆی باسی جولەکەوە کەمێ باسی موسا کرا لێرەدا کورتە بەسەرهاتێکی دەنوسین بۆئەوەی لێرەو لەداهاتودا ئاسان تر لەمانای وشەکان تێ بگەین موسا عليه السلام هەرلە سکی دایکیابو جادوو گەران نزیك بونەوەی لە دایکبونی کەسێکیان بە فیرعەون راگەیاند ، کەلە ئایندەدا دەبێت بەهۆی لەناوچونی هێزو دەسەڵاتی تۆ هەرلەبەر ئەوە فیرعەون فەرمانی دا کە ژنانی بارداری بەنی ئیسرائیلی چاودێری بکرێن‌و هەرچی نێرینەیان بو سەری ببڕن ، خوا دایکی موسای وا لێکرد کە ئەو ئافرەتە پشکێنەرەی هەستی بەبارداری نەکردو کاتێ بو خوا وای تێگەیاند کە منداڵەکەی بخاتە ناو سندوقێکەوەو بیبات بەرەو روباری نیل، دایکی موسایش ئەو کارەی ئەنجام داو مناڵ بەسندوقەوە برایە لای ماڵی فیرعەون چونکە پیاوانی فیرعەون ئەو سندوقەیان لەناو ئاودا دەرهێنا ، کاتێ کە خێزانی فیرعەون کردیەوە هەستی بەروناکیەك کردو داوای لە فیرعەون کرد کە نەی کوژن بەڵکو هەڵی بگرن‌و بەخێوی بکەن‌و بیکەن بەکوڕی خۆیان چونکە فیرعەون کوڕی نەبوە ، بەوشێوەیە کەوتە ماڵی فیرعەونەوە ، جا چونکە خوا مەمکەی هەمو ئافرەتێکی لێ قەدەغە کرابو بە قسەی خوشکی کەبەفەرمانی دایکی بەنهێنی بەدوایدا چوبو بەدایەن دایانەوە لای دایکی کە گوایە ئەوە ئافرەتێکەو هەمو منالێك مەمکی دەگرێت نەك بەناو دایکییەوە کەلە سورەتی (طه)دا باسکراوە چونکە ئەگەر بزانرایە کە کوڕی ئەوە دەیان کوشت ، بەم شێوەیەﷻ گەڕاندییەوە لای دایکی‌و خزمەتیشیان دەکرد لەسەر بەخێوکردنەکەی!! موسا گەورە بو لەناو قیبتیەکانداو وەك کوڕی فیرعەون حیسابیان دەکردو لەناو بەنی ئیسرائیلیەکانیشدا ، چونکە شیردەرەکەی لەوان بو بەبەنی ئیسرائیلیان دادەنا واتە لای هەردوو لایان ڕێزی تایبەتی هەبو تا ڕۆژێك قەدەری خوا وابوروی کردە شار کاتی بێ ئاگایی خەڵکەکەی‌و لەوێ چاوی بەدووپیاو کەوت یەکێکی بەنی ئیسرائیلی‌و یەکێکی قیبتی کە شەڕیان بو بەنی ئیسرائیلیەکە وتی: موسا فریام کەوە موسا هات‌و گورمشتێکی لەکابرای قیبتی داو کابرا مرد موسا لەو

حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ قَدۡ جِئۡتُكُم بِبَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَأَرۡسِلۡ مَعِيَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِن كُنتَ جِئۡتَ بِـَٔايَةٖ فَأۡتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلۡقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعۡبَانٞ مُّبِينٞ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِيَ بَيۡضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٠٨﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ مِن قَوۡمِ فِرۡعَوۡنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٞ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَن يُخۡرِجَكُم مِّنۡ أَرۡضِكُمۡۖ فَمَاذَا تَأۡمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُوٓاْ أَرۡجِهۡ وَأَخَاهُ وَأَرۡسِلۡ فِي ٱلۡمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأۡتُوكَ بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٖ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرۡعَوۡنَ قَالُوٓاْ إِنَّ لَنَا لَأَجۡرًا إِن كُنَّا نَحۡنُ ٱلۡغَٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمۡ وَإِنَّكُمۡ لَمِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلۡقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحۡنُ ٱلۡمُلۡقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلۡقُواْۖ فَلَمَّآ أَلۡقَوۡاْ سَحَرُوٓاْ أَعۡيُنَ ٱلنَّاسِ وَٱسۡتَرۡهَبُوهُمۡ وَجَآءُو بِسِحۡرٍ عَظِيمٖ ﴿١١٦﴾ ۞ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَلۡقِ عَصَاكَۖ فَإِذَا هِيَ تَلۡقَفُ مَا يَأۡفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ ٱلۡحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُواْ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُواْ صَٰغِرِينَ ﴿١١٩﴾ وَأُلۡقِيَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

ئیشەی خۆی دڵتەنگ بو داوای لێ بوردنی لە خوا کردو کەس پێی نەزانیو قیبتیەکان زۆر دەگەڕان تا بەڵکو بکوژی کابرا بدۆزنەوە تا ڕۆژێکی تر هەمان کابرای بەنی ئیسرائیلی لەگەڵ یەکێکی تری قیبتیدا شەڕی کردو موسای دیو هاواری بۆ هێنا موسایش پێشەکی لەو توڕەبوو وتی: تۆ پیاوێکی چاك نیت هەمیشە خەریکی شەڕو هەرادروستکردنیو پەلاماری کابرای قیبتی دا بەڵام کابرای بەنی ئیسرائیلی وای زانی موسا بۆئەو پەلەمار دەبات ئەوەبو گورج هاواری لێ هەڵساو وتی: ئەی موسا تۆ دوێنێ زەلامێکت کوشتو ئەمڕۆیش بەتەمای من بکوژیت؟ بەڵێ، قسە کەوتە زارو قاڵ کەوتە شارو بە گوێی فیرعەونیان گەیاند فیرعەونیش بڕیاری کوشتنی دا بەڵام کەسێك کەخوا نەیکوژێت کێ دەتوانێ بیکوژێت؟ کابرایەك بەپەلە هاتو هەواڵەکەی بەموسا گەیاندو وتی: ڕاکە ئەگینا ئەتکوژن ئینجا موسا ڕای کردو ڕۆیشت تا گەیشتە مەدیەنو لەوێ لەسەر بیری ئاوێك چاوی بە چەند شوانی مەڕو ماڵات کەوت کە ئاویان بەمەڕوماڵاتە دەدا بەڵام لە دوری ئەوانەوە دوو ئافرەتی دی کە کۆمەڵە حەیوانێکیان پێ بو لێیان نزیك کەوتەوەو پرسیاری لێ کردن بۆچی ئێوە لێرەدا وەستاون؟ وتیان: ئێمە ئافرەتینو باوکمان پیرەو توانای ئاودانی حەیوانی نیەو ئێمەش نامانەوێ تێکەڵاوی ئەو پیاوە شوانانە ببین لێرەدا دەوەستین تائەوان لێ دەبنەوە ئینجا ئێمە حەیوانی خۆمان ئاودەدەین . موسا هاتو حەیوانەکانی ئەوانی بردو ئاوی دانو بۆی هێنانەوەو ئەوانیش گەڕانەوە بۆ ماڵو موسایش لە برسا هاواری لە خوای خۆی کرد کە شتێکی بۆ بگەیەنێت، ئاشکرایە کە ئەمانیش لەعادەتی خۆیان زووتر گەڕاونەتەوەو بوەتە هۆی پرسیارکردنی باوکییان لێیان کە چۆن بو وا ئەمڕۆ زوو هاتونەتەوە؟ ئەوانیش داستانەکەیان بۆ باسکرد جا باوکیان یەکێ لە کچەکانی نارد بە شوێنیاو دەعوەتی کرد تا حەقی ئاودانەکەی پێ بدات ، ئینجا کاتێ موسا هاتو دەنگو باسی خۆی بۆ گێڕایەوە کابرا وتی: مەترسە ڕزگاربویت لەگەلی ستەمکار، ئینجا یەکێ لەکچەکان وتی: ئەی باوکی خۆشەویستم بەکرێی بگرە بەڕاستی چاکترینی کەسانێکە کە تۆ بەکرێت گرتبنو بەهێزو دەمو دەست پاکە، بۆیە پیاوەکە پێی وت: من ئەمەوێ یەکێك لەم کچانەت لێ نیکاح بکەم بەومەرجەی هەشت ساڵ شوانیم بۆ بکەیت ، وەئەگەر بیکەیت بەدەساڵ ئەوە پیاوەتی خۆتەو من نامەوێ سەختگیریت لێ بکەم ، موسایش وتی: باشە کامیانم بۆ جێ بەجێ کرا پەسەندی بکەیتودەستدرێژی نەکەیتەسەرم، بەڵێ، موسا شوانی خۆی تەواو کردو دالغەی وڵاتی خۆی هات بەسەریداوبەرەو وڵاتی خۆی کەوتە ڕێو شەو لەلای کێوی تور چاوی بە تروسکەی ئاگرێك کەوتو بەخێزانەکەی وت: لێرە بوەستن من چاوم بەئاگرێك کەوت تا بچمەلای بەڵکو هەواڵێك بزانم یان دەستەوارەیەك ئاگر بێنم تا خۆتانی پێ گەرم بکەنەوە ، موسا ڕۆیشتو لەو شوێنەدا نیگای(الوحی) خوای بۆهاتو دوو بەڵگەی گرنگی پێدرا یەکێك عەساکەی بو کە دەبو بەمار . دووهەم: دەستی ڕاستی کەدەیکرد بەباخەڵیاو دەری دەهێنایەوە زۆر سپی دەبو . جا فەرموی: بچۆ بۆلای فیرعەونو دەستو دایرەکەی کە ئەوان گەلێکی فاسقن، موسایش وتی: ئەی پەروەردگارم من لە ترسی فیرعەون ڕام کردوەچونکە زەلامێکم لێ کوشتوون دەترسم بمکوژن ، وە چەند داخوازیەکی تری لە خوا کردو خوایش داخوازییەکانی لێ وەرگرتو هارونی برایشی کرد بەپێغەمبەرو هەردوو کیان چونەلای فیرعەون. جا ئیتر فەرمون بالەگەل ئایەتەکانی ئەم سورەتەدا بینو بزانین چی کراوە، خوا دەفەرموێ: موسا وتی:

﴿١٠٥﴾ شایستەو لایق هەرئەوەیەکەمن جگە لەڕاستی لەلایەن (اللّٰه) وە هیچ شتێکی ترنەڵێمو ئەمەش قسەمە کە دەڵێم: من بە نیشانەی ئاشکرا لەلایەنی خوای خۆتانەوە هاتومەتە لاتان دەی جا وازلە بەنی ئیسرائیل بهێنە بالەگەڵ مندا بنو ئازاریان مەدەو چیتر مەیان چەوسێنەوە.

﴿١٠٦﴾ فیرعەون وتی: باشە تۆ ئەگەر بە بەڵگەو نیشانەیەك هاتویت بۆسەلماندنی قسەکەت دەی بیهێنە ئەگەر تۆ لە ڕاست گۆیانی.

(١٠٧) موسا عەساکەی خۆی فڕێ داو بو بەیەك ئەژدیهای گەورەو زل دەمی کردەوەو پەلاماری فیرعەونی داو فیرعەونیش لە ترسا رای کردو داوای لە موسا کرد کە بیگرێتەوە موسا گرتی هەر عەساکەی خۆی بو.

(١٠٨) دەستی خۆی دەرهێنا کەچی ئەویش سپیو ئەدرەوشایەوە وەك مانگ بەبێ ئەوەی لەکەیەکی ناشیرین دروست بکات.

(١٠٩) جا ئەوانەی کە دەمراسو پیاوماقوڵانی گەلی فیرعەون بون وتیان: بەراستی ئەمە ساحیرێکی زۆر زانایە. بەڵێ ، هەمیشە کاسەلێسانی هەمو سەردەمێك هەر ئاوەها بون کاتێك کەلەگەڵ ستەمکاراندا قسەدەکرێتو کەمێك نەرم ئەبن لەوکاتەدا دەستو پێ کانیان بۆ خۆنواندنو خۆ بە پیاو چاك نیشاندان لەلای ئەو ستەمکارانە دەست دەکەن بە خۆ هەڵکێشانو زیاتر کابرای ستەمکار سوردەکەن لەسەر دژایەتی ئایینو ئەخلاقو رەوشتو موسڵمانان بەڵام کاتێ کەقیامەت هات جا ئەوکاتە ستەمکارو ژێردەستە هەردوو نەفرینی یەکتر دەکەن ، جا کاتێ کاسەلێسانی دەربار وایان وت فیرعەون وتی:

(١١٠) دەیەوێت دەرتان بکات لەناو زەوی وزاری خۆتاندا جا ئیتر بڕیاری ئێوە چییە؟ بەڵێ، تا ئێستا هەرخۆی فەرماندەبو بەڵام وائێستا ترسی واقیعی پەیدا بوو کورسییەکەی کەوتەلەرزین ، جا بەوان دەڵێ چی ئەمردەکەن؟!

(١١١) وتیان: رایگرە خۆی وبراکەشی کە هارونەو مەئمورانی کۆکەرەوە رەوانەبکە بۆ شارەکان تا خەڵك کۆکەنەوە.

(١١٢) تا هەرچی ساحیری زۆر زانا هەیە هەمویان کۆ بکەنەوەو بۆت بهێنن، ئەمانە وایان دەزانی موسا ساحیرەو دەیان ویست بەسیحر بەرپەرچی بدەنەوە دیارە ئەویش بە گوێی کردنو پیاوی ناردو ساحیران کۆکرانەوە .

(١١٣) جا ئەو ساحیرانە هاتن بۆلای فیرعەونو وتیان: ئایا ئێمە پاداشتمان هەیە ئەگەر هاتو سەرکەوتین بەسەر موسادا؟

(١١٤) فیرعەون وتی: بەڵێ، ئێوە ئەبنە پیاو نزیکانی خۆم. ئینجا موسایش کاتێ کە ئەوانی دی وەك لە سورەتی (طه_٦١_) دا هاتوە ئامۆژگاری کردنو وتی: (وای بۆ ئێوە درۆ دروست مەکەن بەدژی ألله بەهاوڵ دانان بۆی بەراستی خوا بەسزا لەناوتان دەبات، وەبەراستی رەنجەرۆبووە ئەوکەسەی کە درۆی هەڵبەست) ئەگەرچی زۆربەیان بەم قسەیە کەوتنە گومانو ترسەوە لە ئیشەکەی خۆیان بەڵام هەندێکیان کەدەستو پلەو پایەی لای فیرعەونیان هەبو ساحیرەکانی تریان هەڵناو وایان لێ کردن کەلە بەرامبەری موساوە بووەستن ئەوەتە ،

(١١٥) وتیان: ئەی موسا یا تۆ ئیشی خۆت بکەو عەساکەت فڕێبدە یان ئێمە ئیشی خۆمان دەکەینو عەساو گوریسی خۆمان فڕێ دەدەین

(١١٦) موسا وتی: ئێوە ئیشی خۆتان بکەن تا خەڵکی ببینێ. دەڵێن دە ، یان (پانزە ، یان سی ، یان حەفتا) هەزار جادوگەر بوونو هەریەکەیان گوریسێكو عەسایەکیان پێ بووەو کاتێ کە فڕەیان داوو ئیشی خۆیانیان کرد کاریان کرد لە چاوی ئەو هەمو خەڵکە بەتایبەت لە چاوی فیرعەون لەچاوی موسا ﷺ پێیان وابو کەئەمانە شتانێکی راستنو مارو ئەژدیهان تەنانەت موسا ترسا کە ئەو شتە گرنگانەی دیو سیحرەکەیان کاری کردبوە سەر چاوی بۆیە خوا فەرموی: ﴿لَا تَخَفۡ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٦٨﴾﴾ طه: ٦٨ مەترسە بەراستی ئەمڕۆ هەرتۆ سەرکەوتودەبیت) پێغەمبەران (علیهم السلام) هەمیشە لە خوا ترساون ئەگەر لەوکاتەدا خوا وەڵامیان نەداتەوە موسا چی دەکرد؟ بەڵێ، هەمو خەڵکیان ترساندو سیحرێکی زۆر گەورەیان کرد ئەوەبو ئەو ژمارە زۆرە هەریەکە گوریسی خۆیو عەسای خۆی فڕەداو بون بەئەژدیهای زۆر گەورەو دەجوڵانو دەهاتن بەسەریەکدا لەبەر چاوی خەڵك لە ناو ئەو شیوەدا، جا وا ئەوان ئەوەی لەتوانایان دابو کردیانو سرنجی خەڵکیان بۆ خۆیان راکێشاو موسایش تەماشا دەکات ، ئینجا خوا دەفەرموێ:

(١١٧) خۆ لەو کاتەدا ئێمەش وەحیمان کردە لای موساو وتمان عەساکەت فڕێ بدە . بەڵێ، موسایش فەرمانی خوای خۆی ئەنجام داو عەساکەی فڕێ دا دەسوەدەم ئەو عەسایە کەئەیدا بەلای هەرکامیاندا هەڵی دەلوشی، ساحیرەکان زانیان کەئەمە ئیشی سەرزەوی نیەو زانیان کەلەلایەن خواوەیە

(١١٨) جا حەق جێگیر بو ، وە ئەوەی کەئەوان کردبوویان هەموی هەڵوەشایەوە.

(١١٩) ئیتر ئەو ساحیرانە لەوێدا شکستیان خوارد وهەمویان زەلیلو سەرشۆڕبون لەبەرانبەر راستیداو خۆیان لێ بێزراو ئیشەکەی خۆیانیان لاناشیرین بوو هەربۆیە بەپەلە،

(١٢٠) جادوگەرەکان هەموویان سوجدەیان برد بۆ خوا بەهۆی ئەو ئیشە گرنگەی موساوەو دانیان بەراستی موسادا نا،

(١٢١) وتیان: ئێمە باوەڕمان هێنا بەپەروەردگاری جیهان.

قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ (١٢١) رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ (١٢٢) قَالَ فِرۡعَوۡنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبۡلَ أَنۡ ءَاذَنَ لَكُمۡۖ إِنَّ هَٰذَا لَمَكۡرٞ مَّكَرۡتُمُوهُ فِي ٱلۡمَدِينَةِ لِتُخۡرِجُواْ مِنۡهَآ أَهۡلَهَاۖ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ (١٢٣) لَأُقَطِّعَنَّ أَيۡدِيَكُمۡ وَأَرۡجُلَكُم مِّنۡ خِلَٰفٖ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمۡ أَجۡمَعِينَ (١٢٤) قَالُوٓاْ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ (١٢٥) وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ أَنۡ ءَامَنَّا بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتۡنَاۚ رَبَّنَآ أَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرٗا وَتَوَفَّنَا مُسۡلِمِينَ (١٢٦) وَقَالَ ٱلۡمَلَأُ مِن قَوۡمِ فِرۡعَوۡنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوۡمَهُۥ لِيُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَيَذَرَكَ وَءَالِهَتَكَۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبۡنَآءَهُمۡ وَنَسۡتَحۡيِۦ نِسَآءَهُمۡ وَإِنَّا فَوۡقَهُمۡ قَٰهِرُونَ (١٢٧) قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱللَّهِ وَٱصۡبِرُوٓاْۖ إِنَّ ٱلۡأَرۡضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۖ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ (١٢٨) قَالُوٓاْ أُوذِينَا مِن قَبۡلِ أَن تَأۡتِيَنَا وَمِنۢ بَعۡدِ مَا جِئۡتَنَاۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يُهۡلِكَ عَدُوَّكُمۡ وَيَسۡتَخۡلِفَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرَ كَيۡفَ تَعۡمَلُونَ (١٢٩) وَلَقَدۡ أَخَذۡنَآ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ بِٱلسِّنِينَ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ (١٣٠)

(١٢٢) كە پەروەردگاری موساو هارونە. بەڵێ، ئەو هەمو ساحیرانە باوەڕیان هێنا جا ئینجا کاسەلێسان چی بکەن؟ کەوتنە هەڵنانی فیرعەون تا تەسلیم نەبێو ئەمانیش پلەو پایەکانیان لەدەست نەچێت، ئەوەندەیان وت: تا ،

(١٢٣) فیرعەون وتی: باوەڕتان هێناوە بەموسا بەرلەوەی کە من ئیزنتان پێبدەم؟ چۆن ئیشی وادەکەن دەبوایە ئێوە ئیزن لەمن بخوازن بۆ باوەڕهێنانو نابێ هەروا خود سەرانە بڕیاربدەن؟! ئەمە فڕوفێڵێکە کە ئێوە لەم شارەدا ئەوفڕوفێڵەتان کردوەوکەینو بەینێ بوەلەنێوان ئێوەوموسادا کە باوەڕتان بە موسا هێناوەو دەتانەوێ خەڵکەکەی دەربکەن؟ جا فیرعەون هەرچەند دەیزانی کە قسەکەی ڕاست نیە بەڵام بۆ خەڵەتاندنی گەلە نەفامو نەزانەکەی ئاوای بەو ساحیرانە دەوتو هەڕەشەی لێ کردنو وتی: لەمەودوا دەزانن کە چیتان بەسەر دەهێنم سوێندی دەخواردو دەیوت:

(١٢٤) بەڕاستی دەستەکانتانو پێکانتان بەپێچەوانەوە دەبڕمەوەو چەپو ڕاستان پێ دەکەم لەپاشان بەدارخورمادا هەموتان هەڵدەوەستم، بەڵام ساحیرەکان گوێیان نەدایە هەڕەشەکەی بەڵکو

(١٢٥) وتیان: ئێمە بۆلای خوای خۆمان دەگەڕێینەوە. وەکو لە سورەتی (طه/٧٢) دا وتیان: (هەرچی دەکەیت بیکە ئیشی تۆ هەرلەدنیادا دەبێ)

(١٢٦) تۆ ڕقت نیە لە ئێمە مەگەر لەبەر ئەوەیە کە ئێمە باوەڕمان هێناوە بەو ئایەتانەی خوای خۆمان کە هاتوەتەلامانو دەزانین کەڕاستن، ئەگینا خۆ ئێمە هیچمان لە تۆ نەکردوە نەماڵمان خواردویتو نە دەست درێژیمان کردوەتەسەرتو نەشۆڕشێکمان لێکردویت، ئاشکرایە ستەمکاران کەکورسیان کەوتە مەترسییەوە نەسۆزیان هەیەو نەبیر لە قسەی ڕاستو دروست دەکەنەوە بەڵکو دەیانەوێ هەرچی بەکەیفی ئەوانە ، هەر ئەوەببێت بۆیە باوەڕدارانیش زانیان کەقسەی خۆی دەباتە سەرو دەستدرێژی دەکاتە سەریانو وتیان: خوایە سەبرمان زیاد بکە کەبتوانین خۆمان بگرین بەرامبەر بەو ناڕەحەتیانەی کە توشمان دێتو خوایە بەموسڵمانی بمان کوژەو کارێك نەبێ کە ئێمە لەم ئاینە پەشیمان ببینەوەو بەکافری بمرین، بەڕاستی جێگای بیرکردنەوەیە ئەوانەی کەدووسێ سەعات لەمەوپێش مەبەستی هەرە گرنگیان تەنها نزیکی فیرعەون بو، وە لەهەموشت بەچاکتریان دەزانی وائێستا نەك فیرعەون بەڵکو داوای ژیانی دنیایش ناکەن بەڵکو دەیانەوێ بمرن لەسەر ئەو بیرو باروەڕە!!

(١٢٧) ئینجا دەوروبەرەکانی فیرعەون دەستیان کرد بەهەڵنانی فیرعەون بۆلەناوبردنی موساو پەیڕەوانیو وتیان: ئایا تۆ وازدێنیت لەموساو گەلەکەی تا ئەوان خراپەو فەساد بکەن لە م وڵاتەدا ؟! واتە ئەوان بونی موساو بەرنامەکەی بەفەساد دەزانن‌و خۆیان بە پیاو چاك حیساب دەکەن !! وتیان: وازیان لێ دەهێنی لەگەڵ ئەوەشدا کەبەندایەتیت نەکەن؟ واتە شتی وانەکەیتو ماوەیان پێ نەدەیت، فیرعەونیش فوی کردە خۆیو وتی: خەم مەخۆن لەمەودوا کوڕەکانیان دەکوژین‌و ژنەکانیان دەهێڵینەوە هەم لاوازیان دەکەین‌و هەم سود لە ئافرەتەکانیان وەردەگرین، وە ئێمە بەسەر ئەواندا زاڵین ئەمە دوجارە فیرعەون ئەم جۆرە ڕەفتارە بکات لەگەل بەنی ئیسرائیلدا پێش لەدایکبونی موساو ئێستایش، جا دیارە هەواڵی ئەم بڕیارەی فیرعەون گەیشتە موسا عليه السلام ئاشکرایە کەئەوانیش ترسیان دەبێت لە فیرعەون چونکە ئەو خاوەنی هێزو دەسەڵاتێکی زۆر بو،

(١٢٨) بۆیە موسایش دڵنەوایی گەلەکەی کردوپێی وتن: داوای یارمەتی لەخوابکەن‌و خۆتان بگرن بێگومان ئەم زەویە موڵکی خوایەو دەیدات بەهەرکەسێك کە خۆی ئارەزۆی لێببێت لە بەندەکانی، ڕۆژێ دەیداتە دەست فیرعەونێك لەفیرعەونەکان‌و ڕۆژێکی تر دەیداتە دەستی پیاوچاکێك لەپیاوچاکان چونکە موڵکی خۆیەتیو چۆن ئارەزۆی لێ بێ وای لێ دەکات بەڵام سەرئەنجامو سەرکەوتن بۆ پەرهیزکارانە، جا کێ ڕاستی کرد لەگەڵ خوادا هەر ئەو دەیباتەوە ، لەڕاستی دا ئەوەگرنگ نیە

کەکابرایەك چەند ساڵ فەرمانڕەوایی دەکات چونکە هەر دەبێ بمرێ وشوێنی خۆی چۆڵ بکات گرنگ ئەوەیە لەپاش مەرگ چی بەسەردێ کە هەرگیز نابڕێتەوە، جائەگەر چاکبو ئەوە هەردوو دنیایی بوە، وەئەگەر خراپ بو ئەوە هەموی لەدەست چووەو تازە ڕزگاری نابێت، کەوابو پەرهیزکاران بردیانەوە هەرچەند بەسەختی بژین لەم چەند ڕۆژەی دنیادا،

(١٢٩) ئەو گەلەی موسا وتیان: ئەی موسا بەرلەوەی تۆ بێیت هەر ئازار دەدراین‌و ئێستاش کەتۆ هاتوی هەر ئازار دەدرێین؟ جا ئیتر لە هاتنی تۆدا چ سودێکمان دەست کەوتوە؟ موسایش هەردڵنەوایی دەکردن‌و مژدەی سەرکەوتنی پێ دەدان‌و وتی: نزیکە کەپەروەردگارتان دوژمنەکەتان بفەوتێنێت‌و لەم وڵاتەدا ئێوە بکات بەجێنشینی ئەوان جا تەماشا بکاتودەری بخات بۆجیهانیان تابزانرێت کە ئێوە چۆن ڕەفتار دەکەن ، موسا بەوشێوەیە مژدەی دەدا بەگەلەکەی‌و دەیوت: سەردەکەون بەڵام ئەبێ ئەوەش بزانن کە سەرکەوتنی ئێوەش بۆ تاقی کردنەوەیە، ئەگەر چاك جوڵانەوە پاداشی چاکتان دەبێ، وەئەگەر خراپیش جوڵانەوە پاداشی خراپتان پێ دەدرێتەوە، بەڵێ، موسا بانگەوازەکەی خۆی بە فیرعەون‌و گەلەکەی گەیاندو نەترسانە هەرچی پێ سپێرابو پێی ڕاگەیاندن بەڵام فیرعەون لە ستەم‌و تاوانی خۆی پەشیمان نەبوو بەنی ئیسرائیلیشی نەدایە دەست موسا. ئینجا ﷻ بۆ ئەوەی زیاتر بیربکەنەوەو هیچ بەهانەیەکیان نەمێنێ بۆ دوا ڕۆژ چەندین بەڵای جۆراو جۆری دابەسەریاندا وەك دەفەرموێ:

(١٣٠) بەڕاستی تۆڵەمان وەرگرت لە فیرعەون بە قاتو قڕی‌و گرانی‌و نەبارینی باران‌و کەم کردنەوەی بەروو بوم‌و میوەکان بۆ ئەوەی کە ئەوان بیر بکەنەوەو پەند وەربگرن‌و وازلە ستەمکاری‌و تاوان بهێنن.

(١٣١) جاهەرکاتێك خۆشیەك ڕوی تێدەکردن‌و دەکەوتنە فەرحیەوە دەیان وت: ئەمەتایبەتی خۆمانەو خۆمان شایستەی ئەوەین بۆیە خوا ئەمەمان لەگەڵدا دەکات، وەئەگەر توشی زیان‌و خراپەیەك دەبون دەیان وت: ئەمە خەتای موساو قەومەکەیەتی‌و نەگبەتی ئەوانە بۆیە ئێمە کەوتوینەتە ناو ئێش‌و ئازارو ناڕەحەتیەوە، ئینجا ﷻ دەمکوتیان دەکات‌و دەفەرموێ: پێیان بڵێ ئاگاداربن نەگبەتی ئەوان لای خوایەو ئەوان خۆیان خراپەو فەسادیان کردوە بۆیە وا دوچاری بەڵادەکرێن بەڵام زۆربەی ئەوان نازانن کە هەموشت بەدەست خوایەو پێغەمبەران تەنها گەیاندنیان لەسەرەو ناتوانن هیچ بەڵایەك بەسەر کەسدا بهێنن تەنانەت پێغەمبەران زۆر دڵسۆزی گەلەکەیان بون‌و حەزیان نەدەکرد گەلەکەیان دوچاری هیچ ناخۆشیەك ببێت‌و هەمیشە لە

فَإِذَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡحَسَنَةُ قَالُواْ لَنَا هَٰذِهِۦۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٞ يَطَّيَّرُواْ بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمۡ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُواْ مَهۡمَا تَأۡتِنَا بِهِۦ مِنۡ ءَايَةٖ لِّتَسۡحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلۡجَرَادَ وَٱلۡقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٖ مُّفَصَّلَٰتٖ فَٱسۡتَكۡبَرُواْ وَكَانُواْ قَوۡمٗا مُّجۡرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيۡهِمُ ٱلرِّجۡزُ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَۖ لَئِن كَشَفۡتَ عَنَّا ٱلرِّجۡزَ لَنُؤۡمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرۡسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفۡنَا عَنۡهُمُ ٱلرِّجۡزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمۡ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ فَأَغۡرَقۡنَٰهُمۡ فِي ٱلۡيَمِّ بِأَنَّهُمۡ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ عَنۡهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوۡرَثۡنَا ٱلۡقَوۡمَ ٱلَّذِينَ كَانُواْ يُسۡتَضۡعَفُونَ مَشَٰرِقَ ٱلۡأَرۡضِ وَمَغَٰرِبَهَا ٱلَّتِي بَٰرَكۡنَا فِيهَاۖ وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلۡحُسۡنَىٰ عَلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُواْۖ وَدَمَّرۡنَا مَا كَانَ يَصۡنَعُ فِرۡعَوۡنُ وَقَوۡمُهُۥ وَمَا كَانُواْ يَعۡرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

خوا دەپاڕانەوە کە ڕێنمای گەلەکەیان بکات تا ڕزگارببن لە تۆڵەو سزای خوا ، واتە نەزیان‌و نەسود بەدەست هیچ کەس نیە تەنها بەدەست خوایەو تا خوا ئارەزۆی لێ نەبێت هیچکامیان نابێت، هەرکەس پێی وابێ کە ئەم دووشتە لە غەیری خواوە دەبێ ئەوکەسە موشریکەو هەموو کردارە چاکەکانیان ئەگەر هەیانبێ هەڵدەوەشێتەوەو بێ تەوبە کردن لەو بۆچونە هەڵەیە خوا نایان بەخشێت. واتە،هەرخۆیەتی [illegible])

بەڵێ، فیرعەون‌و گەلەکەی بەهەمو هێزەوە دژایەتی موسایان دەکرد.

(١٣٢) جا دەیان وت: ئەی موسا تۆ هەر بەڵگەیەك بۆ ئێمە بهێنیت‌و هەر نیشانەیەکمان پیشان بدەیت بۆ ئەوەی ناچارمان بکەیت بەبڕواهێنان ئەوسا ئێمە هەرگیز باوەڕت پێ ناکەین‌و پەیڕەویت ناکەین. ئینجا ﷻ چەند بەڵای گەورەی دابەسەریاندا ، وەك دەفەرموێ:

(١٣٣) لەپاش ئەوەی کە سەرکەشیان کرد تاقیمان کردنەوە بە بارانێکی زۆر کە دەباری بەسەریانداو زەوی‌و کێڵگەکانیان پڕلە ئاوببون‌و بوبن بە زۆنکاوو دەغڵ‌ودانەکانیانی لەناوبرد، وە کولەی بۆناردن کە هەرچی دانەوێڵەیان هەبو هەموی خواردوو هیچی بۆنەهێشتنەوە تەنانەت دەڵێن بزماری دەرگاکانیشی دەخوارد، خواردنی کولله حەڵاڵە. عەبدوڵای کوڕی ئەبی ئەوفا دەڵێ: [illegible] ﷺ [illegible] /

وَجَٰوَزۡنَا بِبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡبَحۡرَ فَأَتَوۡاْ عَلَىٰ قَوۡمٖ يَعۡكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصۡنَامٖ لَّهُمۡۚ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٞ مَّا هُمۡ فِيهِ وَبَٰطِلٞ مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَبۡغِيكُمۡ إِلَٰهٗا وَهُوَ فَضَّلَكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ يَسُومُونَكُمۡ سُوٓءَ ٱلۡعَذَابِۖ يُقَتِّلُونَ أَبۡنَآءَكُمۡ وَيَسۡتَحۡيُونَ نِسَآءَكُمۡۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَآءٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَظِيمٞ ﴿١٤١﴾ ۞ وَوَٰعَدۡنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيۡلَةٗ وَأَتۡمَمۡنَٰهَا بِعَشۡرٖ فَتَمَّ مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرۡبَعِينَ لَيۡلَةٗۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ ٱخۡلُفۡنِي فِي قَوۡمِي وَأَصۡلِحۡ وَلَا تَتَّبِعۡ سَبِيلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنظُرۡ إِلَيۡكَۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِي وَلَٰكِنِ ٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡجَبَلِ فَإِنِ ٱسۡتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوۡفَ تَرَىٰنِيۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلۡجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكّٗا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقٗاۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبۡحَٰنَكَ تُبۡتُ إِلَيۡكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

لە خزمەت پێغەمبەری خواداﷺ حەوت غەزامان كردوە كە كوللەمان دەخوارد} بەڵام پێغەمبەرمانﷺ نەیدەخوارد چونكە تەبیعەتی نەچوەتە سەری وەك بزن مژەو گورچیلەو حەرامی نەكردوون. وەئەسپێ یان گەنەی زۆری بۆ ناردن كەهەمو خۆراكیان پڕ ببو، هەندێك دەڵێن ئەمانە بەهۆی هەرزانی پێشویانەوە كەپاش پاڕانەوەی موسا خوا پێی دابون دەغڵ و دانێكی زۆریان خستە ئەنبارەوەو خۆیان بێ نیاز زانیو دەستیان دایەوە خراپەو خوا ئەوئەسپێیەی بۆ ناردن كە هەموو دەغڵو دانە ئەنباركراوەكەی پوچەڵ كردن كەئەگەر دە تەنەكەیان لە ئاش بكردایە دوو تەنەكە ئاردیان دەست نەدەكەوتەوەهەروەها بۆقی بۆناردن ئەوەندە زۆربو كە خواردنیان دادەنا دەچوە ناویەوەو خواردنو خواردنەوەیان پڕبوو لە بۆق. وەهەروەها تاقی كرانەوە بەخوێن، ئەمانە هەمویان چەندین بەڵگەی جیاجیابونو هەریەكەی پاش ماوەیەك بۆ ئەوەی فیرعەنو گەلەكەی واز لە تاوان بهێننو پەیڕەوی موسا بكەن بەڵام ئەوان زیاتر لوت بەرزیان دەكردو دژایەتی موسایان زیاتر پەرەپێدەداو ئەوان گەلێكی تاوانباربوون.

﴿١٣٤﴾ خۆ هەركاتێك كەئەوان دەكەوتنە نارەحەتیەوەو توشی یەكێك لەو سزایانە دەبون هاواریان دەكردو دەیان وت: ئەی موسا بانگ بكە پەروەردگارت بۆ رزگاریمان بەهۆی ئەوگفتو پەیمانەی كە پێی داویت جا ئەگەر ئەو سزایەمان لەسەر لاببەیت بەراستی باوەڕت پێ دەكەینو بەنی ئیسرائیلیشت لەگەڵدا دەنێرین ، بەڵام خوا دەفەرموێ:

﴿١٣٥﴾ جا هەركاتێك كە ئێمە ئەو سزایەمان لەسەر لابردونو گەیشتون بەبارودۆخێكی باش ئەوان هەرزۆر بەزوی عەهدو پەیمانی خۆیانیان دەشكاندو دەچونەوە سەر بارودۆخی پێشو كە دژایەتی موسا بو بۆیە ﷲ رقی لێ هەستانو تۆڵەی یەكجارەكی دنیایی لێ كردنەوە ، وەك دەفەرموێ:

﴿١٣٦﴾ خۆ ئێمەش تۆڵەمان لێ كردنەوە ، ئەوسا لەناو دەریادا ئەوانمان خنكاند چونكە ئەوان بێ باوەڕبون بە نیشانەكانی ئێمە و خۆیان دایە گێلیو گوێیان نەدایە بەرنامەكەی ئێمەو زۆر بێ ئاگابون لێی ، بەم شێوەیە كۆتایی بەتەمەنی فیرعەونو گەلە نەزانەكەی هاتو هەمویان لەدەریای نیل دا خنكانو موساو پەیڕەوانی رزگاریان بوو سەروەتو سامانی ئەوان كەوتە دەست موساو پەیڕەوانی وەك دەفەرموێ:

﴿١٣٧﴾ جا ئێمە ئەو گەلەی كە لاوازو بێچارە كرابون رۆژهەڵاتو رۆژئاوای ئەو وڵاتەی كە فەڕوپیتمان تێدا دانابوو پێدانو كردمانن بە خاوەنی سەروەتوسامانی فیرعەونو پەیڕەوانیو بڕیارەجوانو رێكوپێكەكەی پەروەردگارت بوبە خەیروبەیرو رژا بەسەر بەنی ئیسرائیلیدا ئەوەش بەهۆی ئەوەی كە خۆیان گرت. واتە هۆیەكی گرنگی سەركەوتن خۆگرتنەو هەر خاوەن باوەڕێك كە چاوەڕوانی سەركەوتن دەكات دەبێ زۆر خۆگر بێو گرفتاریو تەنگو چەڵەمە لاوازی نەكاتو لەسەر كارو تەلاشی ئیسلامی خۆی بەردەوام بێو دڵنیابێ كە خوابێ ئاگانیە لێیو بەهانایەوە دێت.

جا خوا دەفەرموێ: ئەوسا ئێمە ئەوەی كەفیرعەونو گەلەكەی دروستیان كردبو لە كۆشك وتەلارو جێگای خۆشو باخو بێستان هەمومان لەناوبرد. جا ﷲ باسی كۆمەڵێكی نەزانی بەنی ئیسرائیل مان بۆدەكاتو دەفەرموێ:

﴿١٣٨﴾ خۆ ئێمە بەنی ئیسرائیلمان لەو بەحرە پەڕاندەوەو رزگارمان كردن جا ئەوان چاویان كەوت بە گەلێك خۆیان لەمەكۆدابو لە دەوری بەری چەند بتێكیان دا وتیان: ئەی موسا تۆش بتێك بۆ ئێمە دانێ وەك ئەوان كە چەند بتیان هەیە موسایش وتی: بێگومان ئێوە گەلێكی جاهیلو نەفامن ﷲ ئێوەی لەو هەموسەختیوتەنگانە رزگاركرد كەچی ئێوە داوای بت دەكەن وحەزتان لە بت پەرستنە؟!

(١٣٩) بێگومان ئەوانەی کەئەوبتانە دەپەرستن گەلێکی فەوتاون وەئەوەی کە ئەوان دەیکەن شتێکی بەتاڵە. جا موسا بۆئەوەی کەبیر بکەنەوە، نیعمەتەکانی پەروەردگاریان بیر ئەخاتەوە،

(١٤٠) وتی: ئایا من بێجگە لە ﷲ داوا بکەم کە شتێکی ترخواتان بێ لەحاڵێکدا کە ئەو ئێوەی ڕێزدارو گەورە کردوە بەسەر تەواوی خەڵکی زەمانی خۆتاندا؟

(١٤١) دە بیر بکەنەوە لەو کاتەی کە ئێمە ئێوەمان رزگارکرد لە دەستو دایەرەی فیرعەون، ئەو دەستو دایەرەی کە هەمو چەشنە سزایەکیان بەئێوە دەچەژاندو کوڕانیان دەکوشتن تابەو شێوەیە ژمارەتان کەم بکاتەوەو لاوازتان بکاتو ئافرەتەکانتانی دەهێشتەوە بۆ خزمەت پێ کردنو پێ رابواردنیان، وەبەراستی ئالەمەدا بەڵایەکی گەورەبو لەلایەن پەروەردگاری خۆتانەوەو تاقی کردنەوەیەکی گەورە بو بۆتان. بەڵام سودیان لێ وەرنەگرت. جا هەروا خوا درێژە دەدات لە وەبیر خستنەوەیانو دەفەرموێ:

(١٤٢) خۆ بەڵێنمان دا بە موسا کەوا سی رۆژلە کێوی "تور"دا بمێنێتەوە بۆئەوەی قسەی لەگەلدا بکەینو تەواومان کرد بە دە رۆژی تر. واتە دە رۆژی ترمان بۆ زیاد کرد تەفسیر نوسان لەسەر ئەم دە رۆژە ناکۆکیان هەیەو زۆربەیان لەسەر ئەوەن کە سی رۆژی مانگی "زی قەعدە"یەو دە رۆژەکەشی دەی مانگی "زیحجە"یە جا کاتێ پەروەردگاری چل شەوی تەواوبێ کەموزیادبو ، ئینجا کاتێ ویستی بچێت هەروا گەلەکەی بێ سەروبەر بەجێ نەهێشت بەڵکو موسا ئامۆژگاری کردنو بەهارونی برای وت: لەباتی من دا لەناو گەلەکەم دانیشەو ئیشی چاکو گونجاو ئەنجام بدەو پەیڕەوی خراپەکاران نەکەیت.

(١٤٣) جا لەوکاتەدا کە موسا هات بۆلای ئێمە ، وەپەروەردگاری قسەی لەگەلدا کرد وتی: ئەی پەروەدگارم خۆتم نیشان بدە تا من تەماشات بکەم، فەرموی: تۆ ناتوانی لەدنیادا من ببینی جا چیایەك لەبەرامبەری بو فەرموی: بەڵام تەماشای ئەو چیایە بکە ئەگەر ئەو چیایە خۆی گرت لە شوێنی خۆیدا ئەوسا تۆش دەتوانی من ببینی جا کاتێ پەروەردگار خۆی دەرخست بۆ چیاکە چیاکەی ورد وردو رێزاڵ رێزاڵ کردو موساش بەبێ هۆشی کەوت ئینجا کاتێ بە خۆ هاتەوەو هۆشی کردەوە وتی خوایە پاكو خاوێنی هەربۆ تۆیەو من گەرامەوە بۆ لای تۆو پەشیمانم لەوەی کە وتومەو من یەکەم باوەڕدارانی ئەم گەلەم.

ئەبو سەعیدی خدری دەڵێ: پیاوێکی جولەکە هاتە لای پێغەمبەرﷺ کە زللەیەك درابو لەناوچاوی وتی: ئەی پێغەمبەرﷺ یەکێك لە رەفیقەکانت ئەم زللەیەی لێداوم فەرموی: بانگی

قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصۡطَفَيۡتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِي وَبِكَلَٰمِي فَخُذۡ مَآ ءَاتَيۡتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ (١٤٤) وَكَتَبۡنَا لَهُۥ فِي ٱلۡأَلۡوَاحِ مِن كُلِّ شَيۡءٖ مَّوۡعِظَةٗ وَتَفۡصِيلٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ فَخُذۡهَا بِقُوَّةٖ وَأۡمُرۡ قَوۡمَكَ يَأۡخُذُواْ بِأَحۡسَنِهَاۚ سَأُوْرِيكُمۡ دَارَ ٱلۡفَٰسِقِينَ (١٤٥) سَأَصۡرِفُ عَنۡ ءَايَٰتِيَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَإِن يَرَوۡاْ كُلَّ ءَايَةٖ لَّا يُؤۡمِنُواْ بِهَا وَإِن يَرَوۡاْ سَبِيلَ ٱلرُّشۡدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلٗا وَإِن يَرَوۡاْ سَبِيلَ ٱلۡغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلٗاۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ عَنۡهَا غَٰفِلِينَ (١٤٦) وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلۡأٓخِرَةِ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡۚ هَلۡ يُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ (١٤٧) وَٱتَّخَذَ قَوۡمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعۡدِهِۦ مِنۡ حُلِيِّهِمۡ عِجۡلٗا جَسَدٗا لَّهُۥ خُوَارٌۚ أَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمۡ وَلَا يَهۡدِيهِمۡ سَبِيلًاۘ ٱتَّخَذُوهُ وَكَانُواْ ظَٰلِمِينَ (١٤٨) وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ وَرَأَوۡاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ ضَلُّواْ قَالُواْ لَئِن لَّمۡ يَرۡحَمۡنَا رَبُّنَا وَيَغۡفِرۡ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ (١٤٩)

بکەن بۆم، ئەوانیش بانگیان کردو وتی: ئەی پێغەمبەرﷺ من دام بەلای ئەو جولەکەدا گوێم لێ بو وتی سوێند بەو کەسەی موسای هەڵبژاردوە بەسەر هەمو بەشەردا منش وتم بەسەر محمد دیشدا؟ رقم هەستاو ئەو زللەیەم لێدا پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] من جیانەکەنەوە لەناو پێغەمبەراندا بەراستی رۆژی قیامەت هەمو خەڵك بێهۆش دەکەوێتو من یەکەم کەس دەبم کە بەهۆش دەێمەوە کەچی موسا دەستی گرتوە بە کۆڵەکەیەك لە کۆڵەکەکانی عەرشەوە نازانم پێش من بەهۆش هاتوەتەوە یان بەهۆی بێهۆش کەوتنی تورەوە لەبێهۆشکەوتن چاو پۆشی لێ کراوە }

(١٤٤) خوایش فەرموی: ئەی موسا من تۆم هەڵبژاردوە بۆ خەڵك بەپەیامو وبە قسەی خۆم، وە تۆم کردوە بە پێغەمبەریان جا تۆش وەریگرە ئەوەی کە پێت دەدەمو لە ریزی سوپاسگوزاراندابە.

(١٤٥) خۆ ئێمە هەمو شتێکی پێویستی ئەوانمان لەناو ئەو تەختانەی کە بۆمان ناردویت نوسیومانە کەئامۆژگاری زۆرو درێژەدانو رونکردنەوەی هەموشتێکە لەحەرامو حەلاڵ جا تۆش هەمو هێزی خۆت بخەرەکارەوە بۆ گەیاندنی بەگەلەکەتو

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِى مِنۢ بَعْدِىٓ ۖ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى ٱلْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيْهِ ۚ قَالَ ٱبْنَ أُمَّ إِنَّ ٱلْقَوْمَ ٱسْتَضْعَفُونِى وَكَادُوا۟ يَقْتُلُونَنِى فَلَا تُشْمِتْ بِىَ ٱلْأَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِى مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِأَخِى وَأَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِهَا وَءَامَنُوٓا۟ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ ۖ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَٱخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُۥ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَٰتِنَا ۖ فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّٰىَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّآ ۖ إِنْ هِىَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ ۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا ۖ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

فەرمان بدە بەسەر گەلەكەت دا كەبەجوانی وەری بگرن‌و پەیڕەوی بكەن بەم زوانە ماڵ‌وجێگای فاسقانتان پیشان دەدەم . ئەمە هەڕەشەیەكی توندە لە تاوانباران‌و دەگونجێ مەبەستیش جێگای فیرعەون‌و دەست‌و دایەرەكەی بێ بەڵام ئەوەڵم پێ نزیكترە چونكە ئەمە پاش پەڕینەوەی بەنی ئیسرائیلەو دەفەرموێ:

﴿١٤٦﴾ بەم زوانە لایان دەدەم لە نیشانەكانی خۆم ئەوانەی كەبەناحەق خۆیان گەورە دەكەن لە سەر زەویدا، واتە خۆبەزلزانی ئەوان دەبێت بەهۆی رق‌و قینی خواو نائومێدیان دەكات لەباوەڕهێنان ، وەئەگەر هەمو بەڵگەكان ببینن هەرباوەڕناهێنن بەو بەڵگانە، وەئەگەر ڕێگای راستیش ببینن نایكەن بەڕێبازی خۆیان! وە ئەگەر ڕێگای خراپ ببینن دەی كەن بەڕێبازی خۆیان! ئەمەش ئەوەنەبێ كە خوا ستەمیان لێ بكات بەڵكو لەبەر ئەوەیە كە بێ باوەڕبون بە نیشانەكانی ئێمە ئەوان بێ ئاگابون و بەهۆی لاساری خۆیانەوە لەراستی تێ نەگەیشتن.

﴿١٤٧﴾ جا ئەو كەسانەی كە بێ باوەڕبون بە نیشانەكانی ئێمەو بێ باوەڕبون بە ڕۆژی قیامەت‌و حیساب، هەرچی كردەوەی چاكیشیان بوبێت هەموی هەڵوەشایەوە، ئەمە بەڵگەیەكی روونە كە كردەوەی چاكی بێ باوەڕو كافران سودی نابێ بۆ ڕۆژی قیامەت ، چونكە مەرجی پاداشی قیامەت لەسەر چاكە باوەڕبوونە بەو ڕۆژەو هەڵنەوەشاندەوەیەتی بەشیرك‌و پاشگەز بوونەوە، ئینجا ﷻ دەفەرموێ: ئایا پاداش درانەوە بەشتێك بێجگە لەو كارو ڕەفتارانەی كە خۆیان كردبویان، واتە هیچ ستەمێكیان لێ نەكراوە بەڵكو تەلاش‌و ڕەفتارەكەی خۆیان هەرئەو پاداشەی لایق بووە وەك وتراوە "چۆن بپێوی وات بۆ دەپێورێت، ئەگەر چاك‌و بەچاك، وەئەگەر خراپ‌و بەخراپ".

دیسان ﷻ دەنگو باسی ئەو گەلەی موسا مان بۆ دەگێڕێتەوە كاتێ كە موسا چو بۆ تور بۆقسەو گفتوگۆ لەگەڵ خوادا كەپاش ئەو كابرایەك بەناوی سامیری لەو زێڕەی كەلە قیبتیەكانەوە دەستیان كەوتبو وێنەی گوێرەكەیەكی دروست كردو مشتێ خاك كەلە ژێرپێی ئەسپی جبرەئیل دا هەڵی گرتبو كردیە دەمی‌و گوێرەكەكە قۆڕاندی كەئەم باسە بەدرێژی لە سورەتی(تاها)دا باسكراوە لێرەش دەفەرموێ:

﴿١٤٨﴾ پاش ئەوەی كە موسا چو بۆ كێوی تور گەلەكەی لەو زێڕەی كەلایان بو بەدەستی سامیری گوێرەكەیەكیان دروست كرد كەتەنها قۆڕەی لێوە دەهات وەك وتمان جا بەمە خۆش حاڵبوون‌و كردیان بەخوای خۆیان ، بۆیە خوا سەرزەنشتیان دەكات‌و دەفەرموێ: مەگەر ئەوان نابینن كە ئەو خوای ئەوانە هیچ قسەیەكیان لەگەڵدا ناكات‌و بۆ هیچ ڕێگایەك ڕێنماییان ناكات؟ كەچی ئەوان كردیان بە خوای خۆیان!! وەئەوان ستەمكاربون، ئەگینا چۆن شتی وایان دەكرد بەڵێ، پاش گەڕانەوەی موساو سەرزەنشت كردنیان‌و دەركردنی سامیری‌و سوتانی گوێرەكە كە زانیان كە هەڵەن ، پەشیمان بونەوە وەك دەفەرموێ:

﴿١٤٩﴾ لە كاتێكا كەداریان لەدەست كەوت‌و هیچ قسەیەكیان نەبو زانیان كە بەراستی ئەوان گومڕاه بوون، وتیان: بەراستی ئەگەر پەروەردگارمان ڕەحممان پێ نەكات‌و لێمان خۆش نەبێت ئەوە ئیتر بێگومان ئێمە لە ریزی زیان لێ كەوت‌و ڕەنجەڕۆیان دا دەبین.

﴿١٥٠﴾ جا كاتێ كە موسا گەڕایەوە بۆ لای گەلەكەی زۆر تورەو دڵپڕ لەداخ بو لە سەر ئەو ئیشە خراپەی كە گەلەكەی كردبوی، وتی: بەراستی ئێوە خراپترین جێ نشین بون بۆ من ، لە پاش من ئێوە بۆ پەلەتان كرد بەر لەئەوەی كە فەرمانی پەروەردگارتان پێ بگات؟ ئینجا موسا كەئەم وەزعەی گەلەكەی بینی زیاتر رقی هەستاو ئەو "لەوحانە"ی كەلە كێوی توردا لەلایەن خواوە وەری گرتبون فڕەیدان‌و پرچی هارونی برای گرت‌و رایكێشا بۆلای خۆی چونكە وای دەزانی كە ئەو كۆتایی كردوە لە ئەمر بەچاكەو بەرگری لە خراپەدا، براكەی وتی: ئەی كوڕی دایكم ئەم گەلە

منیان لەدەست خستو خەریك بو بمكوژن جا تۆ دادو قاڵ مەكە لەگەڵ منداو دوژمنانم پێ شادمان مەكەو من لە ریزی گەلی ستەمكاراندا دا مەنێ بەراستی من ئامۆژگاریم كردن ، وەبۆ ئەوەش من لێیان جیا نەبومەوە نەوەك تۆ بڵێیت: لەناو گەلەكەدا دووبەرەكیت دروستكردوە. بەڵێ، موسا زانی كە هارون هیچ تاوانی نیە بۆیە

(١٥١) وتی ئەی پەروەردگارم خۆشبە لەمنو لەبراكەمو بمان خەرە ناو رەحمەتو سۆزی خۆتەوەو تۆ لە هەمو بەرەحمو بەسۆزەكان بەرەحمو بە سۆزتری. ئینجا خوا دەفەرموێ:

(١٥٢) بە بێگومان ئەوكەسانەی كە گوێرەكە(گۆلك)یان پەرست بەم زوانە غەزەبی پەروەردگاریانو سەرشۆڕیان هەرلەم سژیانەی دنیادا پێ دەگات ، ئەوەبو كە تەوبەی لێ وەرنەگرتن هەتا هەندێكیان هەندێكتان نەكوشت وەك لە سورەتی "بەقەرە"دا باسمان كرد سەرشۆڕیشن هەتا رۆژی قیامەتو بێ خۆبەستنەوە بەخەڵك ناژین، وەهەر ئاوەها ئێمە تۆڵە لەو كەسانەی وەردەگرین كە درۆ بەدەمی ئێمەوەدەكەن. جا ئەمە هەرەشەیەكی زۆر توندیشە لەبەناو موفتیانی ئەم سەردەمە كە بێ ئەوەی ئاگاداری ئایین بن فتوا بەناو خواو پێغەمبەرەوە ﷺ دەدەن. ئینجا خوا دەفەرموێ:

(١٥٣) جا ئەوكەسانەی كە كرداری خراپیان كردوەو لەپاشا گەڕاونەتەوە پاش ئەو كردارە خراپانەو تەوبەیان كردو باوەڕیان هێنا بێگومان پەروەردگارت ئەی محمدﷺ لەپاش ئەو تاوانانەیش كە كردیان زۆر لێ خۆش بوو بەسۆزە بۆ بەندەكانی. ئەی مرۆڤی لەخۆ بایی‌و گەنەكێڵ بەراستی ئەمە موژدەیەكی زۆر خۆشە بۆ تاوانبارانێ كە پەشیمان دەبنەوە ، بەڵێ ، نابێ كەس نائومێد بكرێت لە سۆزو رەحمەتی خوا هەرچەند تاوان كاریش بێ مادام لەژیاندابێت. ئینجا خوا دەفەرموێ:

(١٥٤) جا لەكاتێكدا كە توڕەییەكەی موسا هێواش بوویەوە ئەوسا ئیتر لەوحەكانی هەڵگرتەوە، ئەو لەواحانەی كەلە بەر تۆڵەسەندنەوە لەفەرمان شكێنانی خوا دایانان ، وەئەوەی كە نوسرابو لە ناو ئەو لەواحانەدا هەم هیدایەتو رێنمای‌و هەم رەحمەت بو بۆ ئەو كەسانەی كە دەترسان لە پەروەردگاریان، **لەوح**: واتە تەختە هەندێك دەڵێن: لە گەوهەری بەهەشت بوون والله اعلم، ئینجا خوا درێژە بەباسی موساو گەلەكەی دەدات بۆ پێغەمبەرمانﷺ و دەفەرموێ:

(١٥٥) ئەوسا موسا لەگەلەكەی حەفتا نەفەری هەڵبژارد بۆ ئەوەی كە بچن بۆ ئەو جێگایەی كە موسا قسە لەگەڵ ئێمەدا دەكات لە

﴿ وَٱكۡتُبۡ لَنَا فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِنَّا هُدۡنَآ إِلَيۡكَۚ قَالَ عَذَابِيٓ أُصِيبُ بِهِۦ مَنۡ أَشَآءُۖ وَرَحۡمَتِي وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٖۚ فَسَأَكۡتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِيَّ ٱلۡأُمِّيَّ ٱلَّذِي يَجِدُونَهُۥ مَكۡتُوبًا عِندَهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِيلِ يَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتۡ عَلَيۡهِمۡۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٥٧﴾ قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِيِّ ٱلۡأُمِّيِّ ٱلَّذِي يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِن قَوۡمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٞ يَهۡدُونَ بِٱلۡحَقِّ وَبِهِۦ يَعۡدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

كاتی دیاریكراوماندا، دەڵێن: موسا عليه السلام حەفتا پیاوی چاكی بەنی ئیسرائیلی هەڵبژاردو پێی وتن: ئێوە بە نوێنەری باقی خەڵكەكەی ترەوە بچنو پەشیمانی خۆتان لەوەی كەكردوتانە دەربڕنو داوای لێ بكەن كە تۆبەی ئێوەو باقی خەڵكەكەی تر وەرگرێتو رۆژو بگرنو خۆتان پاك بكەنەوەو پۆشاكتان خاوێن بكەنەوە، جا موسا ئەمانەی برد بۆ كێوی تور لەوكاتە دیاری كراوەدا ـ موسا نەدەهات بۆ كێوی تور مەگەر خوا خۆی ماوەی پێ بدایە ـ ئەم حەفتا كەسەیش بەموسایان وت: داوا بكە لە پەروەردگارت با ئێمەش گوێمان لە فەرمودەی خوابێت كاتێ كەگفتوگۆ لە گەڵ تۆدا دەكات موسایش وتی: وادەكەم، كاتێك موسا نزیكی چیاكە كەوتەوە پەڵەیەكی هەور بەسەر چیاكەدا كەوتو كەم كەم چیاكەی داپۆشی‌و موسا لێی نزیك كەوتەوەو چوە ناو هەورەكەوەو وتی: بە ئەوانەیش كەلەگەڵیا بوون نزیك ببنەوە جاموسا كاتێك كەخوا قسەی لەگەڵدا دەكرد روناكیەكی وا دەیدا بەناو چاویدا كە هیچ بنیامێك نەی دەتوانی تەماشای بكات ئەوسا پەردەیەكی بۆدانراو گەلەكەیشی نزیك بوونەوە هەتا چونە هەورەكەوەو هەمویان بەشێوەی سوجد بردن سوجدەیان برد جا لەو كاتەدا گوێیان لە گفتوگۆی خوابو لەگەڵ موسادا فەرمانی پێدەداو دەیفەرمو بیكەو لەهەندێ شت بەرگری دەكردو دەیفەرمو نەیكەیت، كاتێ لە فەرمانەكانی بویەوە هەورەكەنەماو موسا بەرەو لای ئەوان گەڕایەوە، ئەوانیش وتیان: ئەی موسا ئێمە باوەڕت پێ ناكەین هەتا خوا بەچاوی خۆمان نەبینین، ئینجا

وَقَطَّعۡنَٰهُمُ ٱثۡنَتَيۡ عَشۡرَةَ أَسۡبَاطًا أُمَمٗاۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسۡتَسۡقَىٰهُ قَوۡمُهُۥٓ أَنِ ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ٱلۡحَجَرَۖ فَٱنۢبَجَسَتۡ مِنۡهُ ٱثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَيۡنٗاۖ قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٖ مَّشۡرَبَهُمۡۚ وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡغَمَٰمَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِذۡ قِيلَ لَهُمُ ٱسۡكُنُواْ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةَ وَكُلُواْ مِنۡهَا حَيۡثُ شِئۡتُمۡ وَقُولُواْ حِطَّةٞ وَٱدۡخُلُواْ ٱلۡبَابَ سُجَّدٗا نَّغۡفِرۡ لَكُمۡ خَطِيٓـَٰٔتِكُمۡۚ سَنَزِيدُ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ قَوۡلًا غَيۡرَ ٱلَّذِي قِيلَ لَهُمۡ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِجۡزٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُواْ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَسۡـَٔلۡهُمۡ عَنِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلَّتِي كَانَتۡ حَاضِرَةَ ٱلۡبَحۡرِ إِذۡ يَعۡدُونَ فِي ٱلسَّبۡتِ إِذۡ تَأۡتِيهِمۡ حِيتَانُهُمۡ يَوۡمَ سَبۡتِهِمۡ شُرَّعٗا وَيَوۡمَ لَا يَسۡبِتُونَ لَا تَأۡتِيهِمۡۚ كَذَٰلِكَ نَبۡلُوهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

دەنگێکی توند هاتو هەموویان مردن ئیتر موسایش زۆر دڵتەنگ بو دەستی کرد بەتکاو لاڵە لە خواو چاوەڕێ بو کە خوا وەڵامی بداتەوە وەك دەفەرموێ: کاتێ کە ئەو دەنگە لێیدان موساوتی: ئەی پەروەردگارم ئەگەر ئارەزوت لێبوایە پێش ئەوەی کە ئێمە بێینە ئێرە ئەوانت دەکوشتو منیش ئایا ئێمە لەناو دەبەیت بەهۆی ئەو کردارەی کە گێلو کەم عەقڵەکانی ئێمە کردویانە کە ئەوەش بێجگەلە تاقی کردنەوەیەکی خۆت شتێکی ترنیەو هەر خۆتی بەو تاقی کردنەوە گومڕا دەکەیت ئەوکەسەی کە ئارەزوت لێ بێو ڕێنمای دەکەیت ئەوکەسەی کە ئارەزوت لێ بێ، تۆهەرخۆتیت سەرپەرشتی ئێمە سا چاوپۆشیمان لێ بکەو بەزەییت بێت پێماندا، وەتۆ چاکترینی هەمو چاوپۆشیکەرانی.

﴿١٥٦﴾ سا ئەی خودایە لەم دنیادا چاکەمان بۆ بنوسەو هەربە چاکەوە خەریك بین، وەلە ڕۆژی دوایشدا هەرچاکەمان پێ بدە، بەبێگومان کەئێمە گەڕاینەتەوە بۆلای تۆو پەشیمانین، خوایش لە وەڵامی پاڕانەوەی موسادا فەرموی: سزای خۆم دەدەم بەسەر هەرکەسێکدا کە ئارەزۆم لێ بێ سزای بدەمو سۆزەکەیشم هەمو شتێك دەگرێتەوە جابەم زوانە ئەو سۆزەی خۆم دەنوسم بۆ ئەو کەسانەی کەلە خوای خۆیان دەترسنو زەکات دەدەنو ئەو کەسانەی کە بەنیشانەکانی ئێمە باوەڕدەهێنن، جا خوا زیاترپێناسەی ئەو کەسانەمان بۆدەکاتو دەفەرموێ:

﴿١٥٧﴾ ئەو کەسانەن کە پەیڕەوی دەکەن لەو پێغەمبەرە نەخوێندەوارەی کە لە لای ئەو جولەکەو فەلانە لەناو تەوراتو ئینجیل دا ناوی ئەوویان بەتۆمار کراوی دەست دەکەوێت، کە فەرمانیان پێدەکات بە چاکەکردنو بەرگریان دەکات لە خراپە کردنو هەمو شتێکی پاکیان بۆ حەڵاڵ دەکاتو هەمو شتێکی پیسیان لێ قەدەغە دەکاتو ئەو بارە قورسانەی کەلەسەرشانی ئەوانبوە لایدەبات وەك خۆشۆردن بۆخۆپاك گردنەوەلەمیزو نەخەوتنو نەخواردن لەگەڵ ئافرەتی حەیزداراداو بچڕاندنی پۆشاك کاتێ کەتکەیەك میزی پێوە بدرایە، وەئەو کۆتو زنجیرەی کەلە سەر ئەوان بوە، وەك خۆکوشتنەوە لەباتی تەوبەداو قەدەغە بوونی ئیش لەڕۆژی شەممەدا ، لەسەر ئەوانەی کە پەیڕەوی دەکەن لایدەبات جا ئەوکەسانەی کە باوەڕیان پێ هیناوو پشتیوانیان لێ کردوو یارمەتیان داوو پەیڕەوی ئەو قورئانەیان کرد کە بۆ ئەو ڕەوانە کراوە بەڕاستی ئائەوانە سەرکەوتو ڕزگارن، ئینجا خوا ڕوبە پێغەمبەری ئازیزمانﷺ دەفەرموێ:

﴿١٥٨﴾ ئەی محمدﷺ بڵێ: ئەی خەڵکینە بێگومان کە من پێغەمبەری خودامو ڕەوانە کراوم بۆلای ئێوە هەموتان، کە تەنها ئەو خاوەنی ئاسمانانو زەوییەوهیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەی تر بێجگە لە ئەو نیە کە هەر ئەوەزیندوو دەکاتەوەو دەمرێنێ دەسا ئێوەش باوەڕبهێنن بە ٱللَّه وبەئەو نێرراوەی کە ئەوپێغەمبەرە نەخوێندەوارەیە کە باوەڕی هەیە بە خواو بە فەرمودەو فەرمانە کانیو ئێوەش پەیڕەوی بکەن بەڵکو ڕێگای ڕاست بدۆزنەوە. ئەمەش بەر پەرچدانەوەیەکی توندە بۆ ئەو کەسانەی کە دەڵێن: پێغەمبەرﷺ لەئەوەڵەوە هەرخەڵکی مەکەی مەبەست بوە پاش تر عەرەبو لەپاشا تەماع گرتیو بانگی هەمو خەڵکی کردوە، چونکە ئەم سورەتە مەکیەو هەرلە سەرەتاوە بانگەوازەکەی بۆ هەمو خەڵك بوە وەك دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةٗ لِّلنَّاسِ../ سبأ: ٢٨/ وە ئێمە تۆ مان ڕەوانە نەکردوە مەگەر بۆ گشت خەڵك..﴾

﴿١٥٩﴾ جا لە ناو گەلی موسادا واتە بەنی ئیسرائیلی تاقمێك هەن کە ڕێگای ڕاست دەدۆزنەوە کە پەیڕەوی کردنیانە لە قورئانو بەو هۆیەوەڕاست دەڕۆن. واتە گەلی موسا هەموویان وەکو یەك نەبوونو نین بەڵکو لەناو ئەو گەلەدا کەسانێك هەن کە ڕاستی بزانو پەیڕەوی لەڕاستی بکەن وەك: عەبدوڵای کوڕی سەلامو سەدانی تریش . ئینجا لێرە بەدواوە تا کۆتایی ئایەتی

سەدوشەستودووله سورەتی"بەقەر"دا بە کەمێ جیاوازییەوە هاتوەو لێرە بەپەلە تر بەسەریا دەڕۆین. دەفەرموێ:

(١٦٠) خۆ ئەوانمان کرد بە دوانزە بەرەبابو دوانزە تیرەو وەحیمان کردە لای موسا کاتێك کە گەلەکەی داوای ئاویان لێ کردو وتمان: عەساکەت لەو بەردە بدە؟،دیارە موسایش فەرمانەکەی جێ بەجێکردوعەساکەی لێدا کتو پڕ دوانزە کانی لەو بەردە هاتەدەرەوە هەرکانیەك بۆ یەك بەرەباب، هەمو بەرەبابێك کانی خۆی دەناسیو لەوەی خۆی سودی دەبردو بەم شێوە لەشەڕو دەمە قاڵەی سەرئاو رزگاریان بو، ئینجا خوا باسی نیعمەتێکی تری دەکات بۆ ئەوانو دەفەرموێ: وەبەهەور سێبەریشمان بۆکردنو گەزۆو شیلاقەمان پێدان واتە خۆشترین شیرینیو بەتام ترین گۆشتی پێدان، ئینجا ﷲ پێی فەرمون: بخۆن لەو شتەپاکانەی کە ئێمە پێمان داونو ئەوان ستەمیان لە ئێمە نەکردوە بەڵکو ستەمیان لە نەفسی خۆیان کردوە واتەلەو ئیشە ناپەسەندو خراپەیان تەنها زیانیان بەخۆیان گەیاندوە، دیسان خوا دەفەرموێ:

(١٦١) دەی باس بکە بۆیان ئەو کاتەی کە پێیان وترا بچن لەو گوندەدا بۆ خۆتان دانیشنو بخۆن لە هەرکوێدا کە ئارەزۆتان لێ هەیەو بڵێن خوایە ئەو گوناهانەی کەکردومانە لەسەرمان لابەو بەحاڵەتی سوجدەبردنەوە لەو دەرگانەوە بچنەناوەوە جا ئەگەر واتان کرد ئێمەش لەگوناهەکانتان خۆش دەبینو لەمەولا پێاوی چاکەکەرتان زۆر دەکەین ، پاداشتی چاکەکاران زیاد دەکەین.

(١٦٢) بەڵام ئەو ستەمکارانەی ناوئەوان ئەوقسەیان گۆڕی بەقسەیەکی تر بێجگەلەوەی کە پێیان وترابو ئەوسائێمەش لە ئاسمانەوە سزامان بۆناردن بەهۆی ئەو ستەمەی کەکردیان. دەڵێن: لەباتی ئەمەدا کە بڵێن خوایە تاوانەکانمان لەسەر لابە دەیان وت: خوایە گەنمان پێ بدە واتە لەباتی(حِطَّةٌ) ، (حنطة)یان دەوت هەربۆیە خوا رقی لێ هەستانو سزای بۆناردن.

ئینجا خوا بە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ:

(١٦٣) ئەی محمدﷺ لەبارەی ئەو گوندەی (کەلەسەر دەریایی "قەلزەم" بو) پرسیاریان لێ بکە ئەوکاتەی کە لە شەممەدا دەستدرێژیان کردو فەرمانی خوایان شکاند ئەوکاتەی کە ماسیەکان لەرۆژی شەممەدا بەزۆری دەهاتنو ئەو رۆژەی کە رۆژی شەممەیان نەبوایە نەدەهاتن هەر ئابەم شێوەیە ئێمە ئەوانمان گرفتار کرد بەهۆی ئەوەی کەئەوان هەموسنورێکیان بەزاندبو. ئەمەش دەمکوتێکە بۆ ئەوانەی کەوا دەزانن بەرژەوەندی (المصلحه) هەمو شتێکەو وەك خوا دەیپەرستن؟!

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (١٦٤) فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ (١٦٥) فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ (١٦٦) وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ (١٦٧) وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (١٦٨) فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَاقُ الْكِتَابِ أَن لَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (١٦٩) وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ (١٧٠)

ئینجا خوای زانا بەسەرهاتێکی تری ئەوانمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٦٤) دەی وەبیر بخەرەوە ئەو کاتەی کە تاقمێك لەوان وتیان: بۆ ئامۆژگاری گەلێ دەکەن کە خوا فەوتاندونی؟ جا ئەمە دەگونجێ هەر ئەو کۆمەڵەبن کەبە شێوەی ناڕەوا دەستیان کرد بەماسی گرتنو کۆمەڵێك ئامۆژگاری کردبن جاکۆمەڵێکی تر پاش چەند ئامۆژگاریو بێ سود بوونی وتیان: بۆئامۆژگاری گەلێ دەکەن کە خوا فەوتاندونی یان سزایان دەدات؟ وتیان بۆیە ئەمە دەکەین تابەهانەیەك بێ بۆمان لای پەروەردگارتان واتە فەرمان بەچاکەو بەرگری لە خراپە ئەرکی سەرشانمانەو بەهیوای ئەوەش بەڵکوخۆبپارێزن لە تاوانو خراپە. ئەوسا خوا دەفەرموێ:

(١٦٥) جا لە کاتێکدا کەلەبیریان چویەوە ئەوەی کە ئامۆژگاریان پێ کرابوو هەر سوربون لەسەر راوەماسی لە شەممەدا ئەوساخوا سزای بۆناردن وەك دەفەرموێ: رزگارمان کرد ئەوکەسانەی کەبەرگریان دەکرد لە خراپەو هیچ زیانێکیان توش نەهات، بەڵام سەبارەت بەتاوان باران دەفەرموێ: وەتوڵەمان سەندەوە لەوکەسانەی کە ستەمیان کردبو بەسزایەکی زۆر توند بەهۆی ئەوەی کەلە سنور دەرچوبون.

(١٦٦) جا لەو کاتەی کەسەرکەشیان کردو لە فەرمانی خوا لایانداو خەریکی ئەوکارەبون کە بەرگریان لێ کرابو لەوکاتەدا پێمان وتن

وَإِذۡ نَتَقۡنَا ٱلۡجَبَلَ فَوۡقَهُمۡ كَأَنَّهُۥ ظُلَّةٞ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُۥ وَاقِعُۢ بِهِمۡ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱذۡكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾ وَإِذۡ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَأَشۡهَدَهُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡۖ قَالُواْ بَلَىٰ شَهِدۡنَآۚ أَن تَقُولُواْ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنۡ هَٰذَا غَٰفِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوۡ تَقُولُوٓاْ إِنَّمَآ أَشۡرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبۡلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةٗ مِّنۢ بَعۡدِهِمۡۖ أَفَتُهۡلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلۡمُبۡطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ وَلَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱلَّذِيٓ ءَاتَيۡنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنۡهَا فَأَتۡبَعَهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوۡ شِئۡنَا لَرَفَعۡنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخۡلَدَ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلۡكَلۡبِ إِن تَحۡمِلۡ عَلَيۡهِ يَلۡهَثۡ أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَثۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَاۚ فَٱقۡصُصِ ٱلۡقَصَصَ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا ٱلۡقَوۡمُ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَأَنفُسَهُمۡ كَانُواْ يَظۡلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَن يَهۡدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلۡمُهۡتَدِيۖ وَمَن يُضۡلِلۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

ببن بە مەیمونێکی ناشیرین، بەڵێ، خوا بەوشێوەیە ئەو گەلەی لە دنیادا سزاداو کردنی بە مەیمون، ئینجا خوا دەفەرموێ:

﴿١٦٧﴾ جا باس بکە ئەوکاتەی کە پەروەردگارت رایگەیاند کە بەدڵنیاییەوە هەمیشە کەسانێك دەنێرمە سەر جولەکە کە خراپترین سزایان بدات هەتا رۆژی قیامەت بێگومان کە خوای تۆ زۆر بەپەلەیە لەتۆڵە سەندنەوەداو بێگومان کە ئەوزاتەزۆر لێ خۆشبوو بەرەحمە بۆ ئەوکەسانەی کە دەگەڕێنەوەو تەوبە دەکەن. واتە جولەکە تالەسەر ئەو بیرو باوەڕەبن هەرگیز خۆشی بەخۆیانەوە نابینن‌و سەربەخۆ نابن‌و ناپارێزرێن مەگەر کەسانێکی بەهێزتر لە خۆیان پشتیان بگرێت وەك زل هێزەکانی ئەمرۆ، ئینجا دەفەرموێ:

﴿١٦٨﴾ ئەوسا لە زەویدا ئەوانمان کرد بەچەندگەل و تیرەو تاقمێك کە لەناو ئەواندا مرۆڤی باشیان هەبوە کە باوەڕی هێناوەو موسڵمان بوەو هەندێکیان ئاوەها نەبون‌و باوەڕیان نەهێناوەو بەکافری مردون، وەئەوانمان تاقی کردەوە بە دەسەڵاتو بەزۆری نیعمەت‌و بەهەرزانی‌و بە بەڵاو موسیبەت‌و نارەحەتیش بەڵکو بگەڕێنەوە بەڵام ئەوان سودیان لێ وەرنەگرتوە. ئینجا خوا فەرموێ:

﴿١٦٩﴾ جا لە پاش ئەوان کۆمەڵێکی تری بێ خەیرهاتن کەئەم کتێبەیان لەباب‌و باپیرانیانەوە بۆ مابوەوە کەبەگۆڕینی ئایەتەکانی ئەو کتێبە کەلوپەلێکی ئائەم دنیا بێ نرخەیان پێ وەر دەگرت‌و ئایەتەکانی خوایان دەگۆڕییەوە بەشتێکی زۆرکەم.

پێویستە ئەوەش بزانین کەهەمو دنیا بدرێت بەکەسێك لەسەر گۆڕاندنی ئایەتێکی خوا ئەوکەسە زیانی لێ کەوتوە چونکە ئەم ژیانە زۆر کورتەو هەردەبێت دەرچێت لێی پێی خۆش بێت یان پێی ناخۆش بێت، جا ئەمانە تاوانیان دەکردو کاتێك کەئامۆژگاری دەکران دەیان وت: هەر ئەمجارەیەوبەم زووانە خوا لێمان خۆش دەبێت ، وە ئەگەر هەم کەلو پەلێکی تری وەکو ئەوەی پێشویان دەست کەوتایەوە دیسان ئەوتاوانەی پێشویان دەکردەوە واتە ئەگەر چی بەدەم دەیان وت: بەم زووانە خوا لێمان خۆش دەبێت بەڵام هەمیشە بەردەوام بوون لەسەر تاوان، بۆیە خوا سەرزەنشتیان دەکات‌و دەفەرموێ: ئایا لەو کتێبەدا پەیمانی پتەویان لێ وەرنەگیراوە کەنابێ قسەی ناڕەوا بەدەم خواوە بکەن؟ کواو لە کوێدا نوسراوە کە ئێوە تاوان بکەن‌و گوێی مەدەنێ چونکە خوا لێتان خۆش دەبێ؟ دەی بۆ درۆبەدەم خواوە دەکەن وسەر لە خۆتان‌و خەڵکیش تێك دەدەن؟ بەداخەوە ئەمرۆیش بەهەرکەس دەڵێیت تاوان مەکە دەڵێ: خوا بەرەحمە. راستەکە خوا بەرەحمە بەڵام تۆڵەکەیشی زۆر سەختە. جا خوا سەرزەنشتی ئەو کەسانە دەکات‌و دەفەرموێ: خۆیشیان لەو کتێبەدا ئەمەیان خوێندوەتەوە کەبەردەوامبون لە سەر تاوان ، تاوانێکی گەورەیەو خوا چاو پۆشی لێ ناکات. ئینجا خوای میهرەبان هەڵیان دەنێ بۆ بیر کردنەوەو گەڕانەوە بەرەو ئاینی خۆی‌و دەفەرموێ: بەراستی ماڵی دوایی چاکە بۆ ئەوانەی کە خۆیان دەپارێزن لەو شتانەی کەدەبنە هۆی رق‌و قینی اللّٰه ئایا ئێوە ژیریتان ناخەنەکارەوە تا تێ بگەن‌و بزانن کە هەرئەو جێگایە چاکە؟ بەڵێ بەراستی ئەو جێگا بەنرخەیە کەحەقە مرۆڤ هەمو سەختیەکی لە پێناویدا بەدڵ‌و بەگیان وەرگرێت، ئینجا خوا وەسف‌و سەنای ئەوکەسانە دەکات کەبەهۆی بیرکردنەوە لەو کتێبەی لایانە پەیڕەوی پێغەمبەرمانﷺ دەکەن‌ودەفەرموێ:

﴿١٧٠﴾ ئەوسا ئەوکەسانەی کەدەستدەگرن بەو کتێبەوەو نوێژ دەکەن ئەوانە چاکەکارن‌و بەبێگومان ئێمەش پاداشتی پیاو چاکان زایەناکەین. واتە وەك لەپێشدادەستیان بەتەوراتەوە گرتوە بەراستی لەپاشداباوەڕیان بەم قورئانەش هێناوە.

ئینجا اللّٰه بەسەرهاتێکی تری جولەکەمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿١٧١﴾ دەی باس بکە بۆیان ئەوکاتەی کە ئەو کەژەمان لەبن دەرهێناو بەرزمان کردەوە بەسەریاندا وەك ئەوەی کە هەورێك بێ بەسەریانەوەو رامانگرت. ئیتردڵنیابون کەئەمە دەکەوێت

بەسەریاندا، پێمان وتن: بەهەمو هێزو توانای خۆتانەوە ئەم پەیامە هەڵگرن و بیربکەنەوە لەوشتانەی کەلەو پەیامەدایە تا زیاتر لە خوا بترسن و باشتر خۆتان لە تاوان بپارێزن. دەڵێن کاتێك موسا ﷺ لەوحەکانی هەڵگرت و بردنی بەرەو بەیتولموقەددەس و فەرمانەکانی خوای پێ راگەیاندن بەلایانەوە قورس بوو بۆیە خوا ئەو کەژەی هەڵکەندو بەسەریانەوە راگرت و فەرموی: بگرن ئەوەی کە ئێمە پێمان داون و هەوڵی بۆ بدەن ، نەك بە شێوەیەکی سادەو سەردەستیانە بیری لێ بکەنەوە ، چونکەئەوە پەیامی خوایەو پێویستە موسڵمانان بەدڵ و بەگیان هەوڵی بۆ بدەن و هەمو توانایان بخەنە کاربۆی ئەگینا خوای خاوەن دەسەڵات لە هەردوو ژیانماندا سەرشۆڕو داماومان دەکات کەسێکیش کەخوا سەر شۆڕی بکات بەکەس سەربەرزنابێت. بەداخەوە ئەمڕۆ کەئێمە خۆمان بەموسڵمان دەزانین کەچی بێجگەلە چەند شیعارێك کە ئەویش زۆربەیان بێ ناوەرۆك و پوچن هەمو یاساو فەرمانەکانی ئاینمان پشت گوێ خستوەو لای هەندێکیشی باسکردنیان تاوانە؟ لەوڵاتی ئیسلامی و لەلای ئەولادی موسڵمان ئیشی ئیسلامی و هەوڵدان بۆ ئیسلام و سەقامگیر کردنی یاساکانی قەدەغەیە!! [illegible] !.

ئینجا ﷻ خەبەرمان پێ دەدات کەنەوەکانی پاش ئادەم هەمویان شایەتی دەدەن لەسەر خۆیان کە خوا پەروەردگارو خاوەنیانەو دەزانن کەهیچ پەرستراوێکی راستەقینە نیە بێجگە لە خوا چونکە خوا مرۆڤی لەسەر ئەو بیرو باوەڕە راستە دروست کردوەو دەفەرموێ:

(١٧٢) ئەی محمدﷺ باس بکە بۆیان ئەو کاتەی کە پەروەردگارت لەنەوەی ئادەم لەپشتیاندا پەیمان و عەهدی وەرگرتوەو خۆیانی کردوە بەشایەت لە سەر نەفسی خۆیان و پێی فەرمون: ئایا من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ ئەوانیش وتیان: بەڵێ، تۆ پەروەردگاری ئێمەیت ، شایەتیمان دا، تالە رۆژی قیامەتدا نەڵێن ئێمە لەم بارەوە بێ ئاگایین ئەم ئایەتە بەدوو جۆر مانای لێدراوەتەوە یەکەمیان مەبەست نەوەی ئادەمەو هاتنە دنیاو بینینی ئەو هەمو دروستکراوە جۆراوجۆرانە، کە بەڵگەن لەسەر پەروەردگاریی و خاوەنیێتی و پەرستراوی راستەقینە کە خوایە، مانای دووهەمیان ئەوەیە کە کاتی خۆی خوا کە ئادەمی دروستکرد لەپشتی ئادەم هەرچی نەوەی هەیە وەکو زیندەوەرێکی زۆر ورد بوە لە پشتی ئادەمدا دەرهێناوەو پێی فەرمون: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ ئایا من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ ﴿قَالُواْ بَلَى﴾ وتیان: بەڵێ، تۆ پەروەردگاری ئێمەیت، جا خوا فەرموی بۆیە ئەمەتان ئێستا پێ دەڵێم ﴿أَن تَقُولُواْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾ تا ئێوە لە رۆژی قیامەتدا نەڵێن ئێمە لەمە بێ ئاگایین و هیچمان پێ نەوتراوە.

(١٧٣) یان بڵێن: هەرباب و باپیرانمان بون لە پێشەوە کەهاوبەشیان داناوە بۆ خواوئێمە نەوەی ئەوانین و پاش ئەوان هاتوین و پەیڕەویمان کردون ئایا تۆ لەناومان دەبەیت و سزامان دەدەیت بەئیشێ کەلەسەرەتادا بەتاڵ کاران کردویانە؟ لەم بارەوە چەندین فەرمودەی راست هەیە لەوانە فەرمودەی{[illegible] / هەرمناڵێك کەلە دایك دەبێ لەسەر بیرو رایەکی پاك و راست پەیدا دەبێت بەڵام لەپاشا باوك و دایکیان دەیکەن بەجولەکە یان فەلە یان ئاگرپەرست}

هەروەها پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ:خوای باڵا دەست دەفەرموێ: {[illegible] /مسلم/ خوا دەفەرموێ: من بەندەکانی خۆمم لەسەر بیروڕایەکی پاك و دور لە شیرك دروستکردوە پاشان شەیتانەکان هاتن و لایان دان لە ئاینەکانیان و حەرامی کرد لێیان ئەوەی کەمن حەڵاڵم کردبو بۆیان }

هەروەها پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: {بە پیاوێك کە لەناو ئاگری دۆزەخ دایە لەرۆژی قیامەتدا دەوترێت ئایا ئەگەر ئەو هەمو سەروەت و سامانەی سەر دنیا هی تۆ بوایە دەتدا بۆئەوەی کە ئەمڕۆ لەم ئاگرە رزگارت ببێ؟ کابرا دەڵێ:بەڵێ، خوا دەفەرموێ: من شتێکی زۆر ئاسان تر لەوەم داواکرد لە تۆ، من پەیمانم لەتۆ وەرگرت کاتێ کەلە پشتی ئادەم دا بویت کە هیچ هاوبەشم بۆ دانەنێیت بەڵام تۆ ئەوەت پەسەند نەکردو هاوبەشت بۆدانام} وەلە فەرمودەیەکی تردا کە ئیمامی ئەحمەد لە موسنەدەکەیدا بۆمان باس دەکات و دەڵێت: ئیبنو عەباس لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرمویەتی: [illegible] /[illegible]/ بەراستی ﷻ پەیمانی وەرگرت لەپشتی ئادەم کاتێ کەئادەم لە عەرەفات بو هەمو ئەوانەی کە پەیدا دەبن لەئادەم دەریهێناو لەپێش دەستیا بڵاوی کردەوە، ئینجا روبەڕوقسەی لەگەڵدا کردن و فەرموی: ئایا من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ وتیان: بەڵێ، تۆ پەروەردگاری ئێمەیت، شایەتی دەدەین ، جا ئەوەمان بۆیەکرد تا لەقیامەتدا نەڵێن: ئێمە بێ ئاگابوین لە ناسینی تۆو یەکخواناسی یان بڵێن: هەرباب و باپیرانمان بون لە

پێشەوە کەهاوبەشیان داناوە بۆ خواو ئێمە نەوەی ئەوانین‌و پاش ئەوان هاتوین‌و پەیڕەویمان کردوون ئایا تۆ لەناومان دەبەیت‌و سزامان دەدەیت بەئیشێ کەلەسەرەتادا بەتاڵ کاران کردویانە؟ جا گۆی ئەم فەرمودانە ئەوە دەسەلمێنێ کە ئەم پەیمانە پەیمانێکی گفتوگۆو قسەکردن بووە نە پەیمانێکی حاڵ‌و بارو دۆخ‌و بەڵگەو نیشانەبێت وەك مانای پێشوو دەیگەیاند، واتە هەمو بنیامێك راستەوخۆ خۆی بەرپرسیارە سەبارەت بەیەکخواناسی‌و پەیڕەوی ئەم‌و ئەوو هیچ سودێکی پێ نادات ، بەڵکو دەبێ بەئارەزوی خۆی یەکخواناسی هەڵبژێرێ‌و پەیڕەوی لەو پەیمانەی پشتی ئادەمی باوکە گەورەی خۆی بکات، بەوشێوەی کەبەزمانی پێغەمبەرەوەﷺ هاتوە ، ئەگینا شایستەی سزاو رقی خوایە.

جا دەفەرموێ: ئەوەمان پێ وتن تا لە رۆژی قیامەتدا نەڵێن: ئێمە بێ ئاگابوین لە ناسینی تۆو یەکخواناسی یان بڵێن: هەرباب‌و باپیرانمان بون لە پێشەوە کەهاوبەشیان داناوە بۆ خواو ئێمە نەوەی ئەوانین‌و پاش ئەوان هاتوین‌و پەیڕەویمان کردون ئایا تۆ لەناومان دەبەیت‌و سزامان دەدەیت بەئیشێ کەلەسەرەتادا بەتاڵکاران کردویانە؟ ئینجا خوا دەفەرموێ:

(١٧٤) هەر ئابەو شێوەیە ئێمە نیشانەکان رۆشن دەکەینەوە بەڵکو ئەوانیش لە خراپەو تاوان بگەڕێنەوەو رێگای راستەقینە بگرنەبەر. ئینجا خوا باسی زانایەکی خواناسمان بۆ دەکات کەلەبەر دنیاو خۆشی دنیا وازی لە ئاینەکەی خۆی‌وراستی هێناو پەیڕەوی لە ئارەزوو شەیتان کردو دەفەرموێ:

(١٧٥) ئەی محمدﷺ بخوێنەرەوە بۆئەوان هەواڵی ئەوکەسەی کە ئێمە نیشانەکانی خۆمانمان پێدابوو شارەزاییەکی چاکی هەبو بەڵام خۆی دارنی لەوەی کە ئێمە پێمان دابو ، بەگوێی فەرمانەکانی خوای نەکردو بۆ خۆش گوزەرانیەکی کەم ژیانێکی هەمیشەیی خۆی لەدەست دا ، جا وای لێ هات کەشەیتان پەیڕەوی دەکرد ، واتە لە خراپیدا بو بە مامۆستای شەیتان ، وەدەشگونجێ کەشەیتان دوایی کەوت‌و وەك حەیوانێك بەم لاولادا دەیبردو ئەوزانا پایەبەرزە بەو تاوانە کەوتە ژێردەستی شەیتان ، دەڵێن ئەم زانایە ناوی بلعام یان بەلعەمی کوڕی باعورا بووەو ناوەجوانترەکان‌و گەورەترەکانی خوای(اسم الله الاعظم)ی زانیوەو هەردوعایەکی بکردایە وەر دەگیرا بەڵام کاتێ موسا بەرەوشام چوو خزمەکانی چونەلای‌و وتیان: ئەوە موساو گەلەکەیەتی‌و دەیەوێ لێرە دەرمان بکات‌و گەلەکەی خۆی سەقامگیربکات دەبێ دوعا بکەیت بەڵکو لەناوچێت ئەویش وتی: ئەوە پێغەمبەری خوایە نابێ دوعای لێ بکەم ئەگەر دوعایشی لێ بکەم وەرناگیرێت ، بەڵام خزمەکانی بەلۆمەو بە بەرتیل وازیان لێ نەهێناو ئەوسا ئەویش کە خزمەکانی خۆی لەگەڵدا بو چوە شوێنێك لەبەرامبەری موسا و گەلەکەیەوەو دەستی کرد بەدوعاکردن جا هەرچی دوعای شەڕی لەموسا دەکرد زمانی بەخەیر دەسوڕاو هەرچی دوعای خێری بۆ خزمانی دەکرد زمانی بەشەڕ دەسوڕاو خزمەکانی وتیان: تۆ بە پێچەوانەوە دوعا دەکەیت؟! ئەویش وتی: بەدەست خۆم نیەو زمانم هەر ئەوە دەهێنێ ، ئینجا اللّٰه دەفەرموێ:

(١٧٦) ئەگەر ئێمە ئارەزۆمان لێبوایە بەراستی بەهۆی ئەو نیشانانەی کە خۆمان پێمان دابو بەرزمان دەکردەوە بەڵام باوی خوا وانیە کەکەس بەزۆر باوەڕدار یان بێ باوەڕبکات بەڵکو خوا بنیامی سەرپشك کردوە کەبەئارەزۆی خۆی بێ کە کام رێگا هەڵبژێرێت ، چاك یان خراپ ، کامیان هەڵبژێرێت خوا یارمەتی دەدات وەك لێرەش فەرموی: ئەو خۆی لەوانەبو کە خراپەیان دەویست، کەوابو چونکە خۆی نەیویست خوایش بەرزی نەکردەوە بەڵکو ئەو وەك مرۆڤێکی پەست‌و بێ نرخ لەم سەرزەوییەدامایەوەو دوای ئارەزۆکانی کەوت کە وێنەی ئەم زانایە وەك وێنەی سەگ وایە کە ئەگەر راوی نێیت‌و بیفرێنی زمان دەردەهێنێ‌و ئەگەر وازیشی لێ بهێنی ئەو هەر لەبەر هەناسە تەنگی زمان دەر دەهێنێ جا ئەم زانایەیش بەم رەفتارەی کەکردی وەك ئەو سەگەیە لە قسەو گفتو گۆدا هیچ کەمی نیە بەڵام هەرماندو بونی بۆ دەمێنێتەوە جا ئەوەنەبێ ئەم بەسەر هاتە هەر تایبەتی ئەو زانا بێ بەڵکو بۆ هەر زاناو گەلێکە لەهەرسەردەمێکدا کەبەگوێی ئایین‌و بەرنامەی اللّٰه نەکات‌و پاڵ پشتی خراپەکاران بێ‌و دژی چاکەکاران وەك دەفەرموێ: ئائەمە وێنەی هەرگەلێکە کە بێ باوەڕبێ بە نیشانەکانی ئێمە ، بۆیە خوا بە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: ئەی محمد تۆ ئەو داستانە باس بکە بۆگەلەکەت بەڵکو ئەوانیش بیر بکەنەوەو خۆیان وەك ئەو زانایە لێ نەکەن، بەراستی ئەمە وانەیەکی زۆر گرنگەو پێویستە زانایان چاك بیری لێ بکەنەوەو ترازویەکەوخۆیانی پێدا بکێشن‌و خۆیان‌و دەوروبەری خۆیشیان بەچاکی پێ بناسن‌و بزانن ئایا پەیامەکەی خوا رادەگەیەنن‌و سڵ لە هیچ ناکەن یان ئەوانەن کەبۆدەسکەوتێکی کەمی دنیا راستیەکان دەشارنەوەو خراپەی خراپەکاران پاساو دەدەن‌و دەستخۆشی‌و پیرۆز باییان لێ دەکەن؟ ئەی زانایان بیر بکەنەوەو بترسن لە خوا، خوا هیچی لێ شاراوەنیە ، لەم بارەوە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible]/ بەراستی هەندێ لەوانەی کە من زۆر لێی دەترسم لەناو ئێوەدا پیاوێکە کە قورئانی خوێندوە بە شێوەیەك کە ئەو قورئانە جوانو رەنگینی کردوەو بەسەرو سیمایدا ئەدرەوشێتەوە ئەو پشتیوانی ئیسلام بووەو یارمەتی داوە تا ئەو کاتەی خوا ئارەزۆی لێ بوە ئینجا خۆی کێشاوەتەوەو ئایینەکەی خستوەتە پشتگوێیەوەو پەلاماری هاوسێکەی بە شمشێر داوەو بەموشریکی داناوە، حوزەیفە کە ئەم فەرمودەیە دەگێرێتەوە. دەڵێ وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەو دوانە کامیان نزیکترن لە شیرکەوە تاوانبارکراو یان تاوانبارکەر فەرموی: تاوانبارکەر}

بەڵێ، بەراستی ئیشێکی خراپو تاوانێکی گەورەیە پشتگوێ خستنی ئاینی خوا. لێرەش دەفەرموێ:

(١٧٧) ناشیرینو خراپە وێنەی ئەوگەلەی کە بێ باوەڕن بە نیشانەکانی ئێمە. جا ئەوەتە خوا وێنەی ئەو جۆرە بێ باوەڕانەی بەسەگو بە گوێدرێژی چواندوە وەکو لێرەولە سورەتی "الجمعه" ئایەتی پێنجداهاتوە. جا تەماشا بکەنو بزانن کە پیسترین گیان لەبەر سەگەو بێ عەقڵترین حەیوان گوێدرێژە خوا کردویەتی بەوێنەی ئەوزانایانەی کە بەگوێی ئاینی خوا ناکەنوراستیەکان دەشارنەوە، جائەوە نەبێ کەخوا ستەم لەوان بکات بەڵکو ئەوان ستەمیان لە خۆیان کردوە. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(١٧٨) ئەوکەسەی کە ﷲ ڕێنمای بکاتو هیدایەتی بدات هەر ئەوە ڕێگای راستی گرتوە، وەهەرکەسێکیشی گومرا کرد ئەوسا هەر ئەوانن زیان لێکەوتوو رەنجەڕۆن.

پێویستە ئەوە بزانین کە خوا خاوەنی هێزەو هەرچیەك ئارەزۆبکات دەیکاتوکەس ناتوانێ ڕێگری لێ بکات بەڵام خوا خاوەنی سۆزوو بەزەییەکی زۆرو گەورەیەو ستەم لەکەس ناکاتو بنیامی کردوە بە سەرپشكو خۆی بۆ خۆی دەتوانێ ڕێگای چەوت یان راست هەڵبژێرێ ، لێرەدا مەبەست ئاشکرا کردنی دەسەڵاتی بێ سنوری خوایە نەك خوا بەزۆر خەڵك ڕێنمایی یان گومرابکات وەلە راستیشدا بۆ ڕێنماییو بۆ خراپە خوایە یارمەتی دەری مرۆڤ ، کەواتە راستە لەو لایەنەوە بڵێین هەرخوایە ڕێنمایی دەکاتو گومراش دەکاتوهەردووکیان هەربەدەست ئەون بەڵام چونکە خۆی بۆ خۆی ڕێگای خراپەو چاکە هەڵدەبژێرێ ، تاوانی خراپەی لەسەر خۆیەتی هەروەها پاداشی چاکەیشی بۆخۆیەتی جا ئەوانەی کەئەم هەمو پەندو ئامۆژگارییە کاریان تێ نەکاتو بیر لە ئایندەی خۆیان نەکەنەوەو بۆ سودێکی کاتی پەیڕەوی نەفسو شەیتان بکەن بەراستی ئەوانە خۆیان لە مرۆڤایەتی دورخستوەتەوەو چونەتە ریزی ئاژەڵەوە بەڵکو لەئاژەڵیش کەمتر ، وەك دەفەرموێ:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَٰفِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا۟ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ أَسْمَٰٓئِهِۦ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِى لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا۟ ۗ مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنظُرُوا۟ فِى مَلَكُوتِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ وَأَنْ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَدِ ٱقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ ۖ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَا هَادِىَ لَهُۥ ۚ وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّى ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

(١٧٩) خۆ بەراستی ئێمە زۆرێك لە جنۆکەو ئینسانمان بۆ دۆزەخ دروستکردوە چونکە ئەو دوو دروستکراوە زۆربەیان ڕێبازی ناپەسەندو خراپ هەڵدەبژێرنو ئایندەیان دۆزەخ دەبێ ، وەخوا ستەم لەکەس ناکاتو کەسیش بەزۆر بەرەو خراپەنابات بەڵکو هەمو هۆیەکی ڕێگا دۆزینەوەیان پێ دەدات ، ئەوان دڵیان هەیە بەڵام هیچ وەرناگرنو چاویان هەیە بەڵام لەوهەمو بەڵگەو نیشانانەی بوونەوەر سود وەرناگرنو ئەوان گوێیان هەیە بەڵام هیچ شتێکی باشی پێ نابیسن، واتە سێ شت پاش پەیامی پەیامبەران هەیە کەببێ بەهۆی زانایی‌و ڕێنمایی مرۆڤ ئێمە ئەو سێ شتەمان پێداون ، ژیری کەبەدڵ ناوی بردوەو چاوو گوێ بەڵام ئەوان لەهیچ کامیان سودێکیان وەرنەگرتوە بەڵکو وەك چوارپێ تەنها مەبەستیان خەوو خواردن بووەو هیچی تر ، بۆیە خوا دەفەرموێ: ئەمانە وەك چوارپێ وانە هیچ شتێك کاریان تێ ناکاتو سود لەو هەمو بەڵگانە وەرناگرن ، ئەگەر چی هەندێ لە چوارپێیان خاوەنی خۆیان دەناسن بەڵام ئەم کۆمەڵە زۆرەی جنۆکەو ئینسان خاوەنی خۆیشیان ناناسن بەڵکو ئەوان لە چوار پێکانیش گومراو سەرلێ شێواو بێ ئاگاترن ئائەوانە هەرخۆیانن بێ ئاگان کە بۆ شتانێکی کەمو بێ نرخی دنیایی پاشە ڕۆژێکی درێژو ژیانێکی هەمیشەیی لەدەستخۆیان دەدەن. لەپاش ئەوەی کە تێیگەیاندین کە زۆربەی ئەو دوو دروستکراوە بۆ دۆزەخ دەبن ، ئەوسا ئیترجێگای خۆیەتی کە پێرە کەمو باشەکە چاکتر خوای

خۆیان بناسن‌و بزانن چۆن داواكارییەكەی خۆیان پێشكەش بەزاتی بێ نیازی پەروەردگاری عالەم بكەن وەك لێرەدا دەفەرموێ:

(١٨٠) بۆخوا چەندین ناوی شیرین ترو جوانتر هەیە دەی بەو ناوانە بپارێنەوە لەئەو خوا بەشكۆیە كەخاوەنی ناوی زۆرە لەوانەش زۆربەیان لە قورئان‌و فەرمودەدا باسكراون نزیكەی هەزار ناوێك لەلایەن زانایانەوە تۆماركراوەوە ئێمەش لەم بارەوە لە نامیلكەی [illegible] دا دووسەدوپەنجاوشەش ناومان تۆماركردووەو مانای دووسەدو سی‌و حەوت ناومان كردووەو خوێندنەوەی سودی دەبێ لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا ﷺ هاتوە كە {[illegible]} /متفق علیه/ بەراستی خوا نەوەدو نۆ ناوی هەیە، سەد یەكێكی كەمە هەركەسێك ئەو نەوەدو نۆ ناوانە بژمێرێ‌و باوەڕی پێیان هەبێ‌و لە كرداریدا رەنگ بداتەوە دەچێتە بەهەشتەوە ، ئەوزاتە تاكەو تاكی پێ خۆشە}

مەبەست ئەوەنیە كە خوا تەنها نەوەدو نۆ ناوی هەیە بەڵكو مەبەست ئەوەیە كەنەوەدو نۆ ناو لەو ناوانەی خوا لەبەر كردن‌و مانا زانینی‌و بەگوێ كردنی دەبێ بەهۆی ئەو دەسكەوتە گەورەیە، لێرەش وادەر دەكەوێ كە خوا دوو جۆرە ناوی هەبێ جۆرێكیان ناوی شیرین‌و جوانەوجۆرێكی تری شیرینترو جوانترە ، جا چونكە فەرمودەیەكی راستی كۆكەرەوەی ناوەكان نەهاتوە ئەگەر چی - ترمزی - فەرمودەیەكی هێناوەو نەوەدو نۆ ناوی نوسیوە بەڵام ناتوانرێت هەر ئەوە بەناوە جوانتركان دابنرێت چونكە ناوی خوا زۆرەو وەك لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا ﷺ هاتوە كە دەفەرموێ:{[illegible]} / [illegible] / هیچ كەسێك دوچاری دڵتەنگی‌و خەفەتێك نابێ‌و بڵێ: ئەی خوایە من بەندەی تۆم‌و كوڕی بەندەی تۆم كوڕی ئافرەتێكم كە بەندەی تۆیە ناوچاوانم بەدەست تۆیە فەرمانی تۆ لەبارەی منەوە جێ بەجێ كراوە ، داد پەروەرانەیە بڕیاری تۆ لەبارەی منەوە ، من داوات لێ دەكەم بەهەمو ناوێك كە خۆت بۆ خۆتت داناوە یان كەسێكت فێركردوە یان رەوانەت كردوە لە پەڕاوەكەت دا یان تەنها خۆت دەیزانی‌و لای خۆتە ئەم قورئانە بكەیت بەبهاری دڵم‌و بیكەیت بەروناكی سینگم‌و بەپاك كردنەوەی خەفەتەكەم‌و لابردنی دڵ تەنگیەكەم. هەركەسێ وای وت الله ئەو دڵتەنگی‌و خەفەتەی لادەبات‌و دەیگۆڕێتەوە بەخۆشی بۆی ، وترا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا فێری ئەمانە نەبین؟ فەرموی بەڵێ: پێویستە لەسەر هەركەسێك كەبیستی فێری ببێت}

جا لەم فەرمودەوە دەردەكەوێت كە ناوەكانی خوا زۆرن‌و لەوانە هەندێكیان لە هەندێكی تریان جوانترە بەڵام ئەوانە دیاری نەكراون تا هەمو ناوەكانی خوا بزانرێت ، ئینجا الله دەفەرموێ: وازبێنە لەو كەسانەی كەوا لادەدەن لە ناوەكانی خواوبەشێوەی خۆی مانای ناكەن‌و بەشێوەی ناتەواو بۆ غەیری خوای بەكاری دەهێنن وەك بت پەرستان لە وشەی (الله) اللاتیان دروستكرد وەهەروەها لە (العزیز، المنان)عوززاو مەناتیان دروستكردبو بەوشێوەیە بون بەهاوڵ دانەر بۆ خوا جا خوا داوا لە موسڵمانان دەكات كە ناوە جوانترەكانی خوا بكەن بەویردی زمانیان‌و مانایان بەوشێوەیە نەكەن كەنەگونجێت لەگەڵ زاتی خودادا، ئینجا الله دەفەرموێ: بەم زووانە پاداشتی ئەو كارە ناپەسەندەیان وەر دەگرن.

(١٨١) خۆڵەوانەی كە ئێمە دروستمانكردوە گەلێك هەیە كە پەیڕەوی راستی دەكات بەقسەو بەكردارو خەڵكیشی بۆ بانگ دەكەن‌و هەر بەو راستیەش ئیش دەكەن و بڕیار دەدەن، لە فەرمودەی پێغەمبەرمان ﷺ دا هاتوە كە دەفەرموێ: [illegible] وفي رواية [illegible] ـوفي رواية [illegible] / متفق علیه/ بەردەوام كۆمەڵێك لەم گەلەی من بەئاشكرا لەسەر حەق دەبن هیچ زیانیكیان پێ ناگەیەنێ ئەوكەسەی كەدەیەوێ دژایەتیان بكات هەتا قیامەت دێت . ـوەلە ریوایەتێكی تردا ـ هەتا فەرمانی خوادێت ئەوان بەشێوەن. ـ وەلەریوایەتێكی تردا ـ وەئەوانەلەشامن} ئینجا الله باسی ئەوكەسانە دەكات كە تاوان‌و خراپەدەكەن بەڵام وەزعی ژیانیان خۆش دەبێ‌و دەفەرموێ:

(١٨٢) ئەوانەی كە بێ باوەڕبون بەنیشانەكانی ئێمە كەم كەم‌و پلە بەپلە بەرزیان دەكەینەوەو ژیانیان خۆش دەكەین‌و هەندێ لە ئاواتەكانیان بۆ دێنینەجێ لەپاشدا تۆڵەیان لێدەسێنین بەشێوەیەك كە خۆیان نایزانن. وەكو لە فەرمودەی پێغەمبەرا ﷺ هاتوە كەدەفەرموێ:{ئەگەر بینیتان ئینسانێ گوناهی كردو لەگەڵ ئەوەشدا الله نیعمەتی بەسەردا دەڕژاند بزانن كە ئەوە(استدراجە) خوا گەرەكیەتی بەرزی بكاتەوەو پاشان بەسەختی بەزەویدا بدات}

ئاشكرایە ئینسان تالە جێگای بەرزتر بكەوێتە خوارەوە زیانی زۆرتری پێ دەگات، خوا تاوانبارانو ستەمكاران زۆر زۆر بەرزئەكاتەوەو لە پاشان ئەیانخێت كە ئیتر لە ناو چونیان مسۆگەرە وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: بەبێگومان كە خوا ماوە بەستەمكاران دەدات تا چی لە توانایدایە بەكاری بهێنێ_تاباری قورستربێ بۆ پاشە ڕۆژ_ جاماوەی پێ دەدات تا ئەوكاتەی كە كاتی تۆڵەسەندنەوەی دێت كە هەركات گرتی تازە رزگاری ناكات و لێرەش دەفەرموێ:

(١٨٣) ئەی محمدﷺ مۆڵەتم پێ بدە بۆیان بەراستی ئیشی من دژی ئەوانو تۆڵە لێ كردنەوەیان زۆر بەهێزو توندە ، بەراستی ئەمە هەڕەشەیەكی زۆر توندە لە ستەمكاران واتە ئەی خاوەن باوەڕ دڵتەنگ نەبی بەستەمكارانو دەسەڵاتو هێزیان ئەوەشتێكە خۆم ئەمەوێ دەستیان لێ شل بكەم تا بۆ خۆیانو هەمو خەڵكیش دەركەوێت پیسیو لاساری ئەوانو پاشان هێزو حەوسەڵەی ئێمە. وشەی (كید)كە لێرە هەیە (مكر وخدعە) بۆ خوا ، نابێ بەو مانایەی كە بۆ خەڵك مانا دەكرێت بۆ خوایش وا مانا بكرێت، لەراستیدا خەڵكی بۆیە فرو فێڵ دەكات توانای نیە بەئاشكرا ئەو كارە ئەنجام بداتو لە تۆڵە سەندنەوە دەترسێت بەڵام خوا وانیەو لە هەمو كەس بەهێزترەو لە تۆڵەی كەسیش ناترسێت، بەڵام چونكە (مكر، كید، خدعە ، حیلە)بەو ئیشە دەڵێن كەلە پشتی پەردەوە ئەنجام دەدرێتو كابرا بەخۆی نازانێ تا ڕوودەدات بۆی، لەم بارەوە ئیشەكانی خوا كەس پێی نازانێ تاروودەدات كەواتە شێوەكەی لە(كید)ی خەڵك دەچێت ئەگینا ناوەڕۆكەكەی جیایە. ئینجا اللّٰه دەفەرموێ:

(١٨٤) ئایا ئەو بێ باوەڕانە بیر ناكەنەوە كە ئەو رەفیقەی ئەوان واتەمحمدﷺ هیچ شێوە شێتیەكی پێوە نیە؟ ئەو نیە بێجگە لە ترسێنەرێكی ئاشكراو رون . دەڵێن : پێغەمبەرمانﷺ لەسەر كێوی "ئەبو قوبەیسە" وە، بانگی كردە قورەیش تیرە بەتیرەو ناوی تیرەكانی بردو ترساندنی لە سزاو تۆڵەی خوا لەو كاتەدا یەكێكیان وتی: بەراستی ئەم رەفیقەی ئێوە شێتەو هەر لە شەوەوە تابەیانی بانگ دەكات ، ئینجا خوا ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە بۆدەمكوتی ئەو تاوانبارەو وێنەكانی تا قیامەت، ئینجا اللّٰه سرنجی باوەڕداران بەرەو بونەوەر رادەكێشێ تا بەڵكو بیر بكەنەوەو خوای خۆیان بدۆزنەوەو پەیرەوی پێغەمبەر ﷺ بكەنو دەفەرموێ:

(١٨٥) ئایا ئەوان تەماشای ئەو هەمو موڵكەی ئاسمانانو زەوییان نەكردوەو ئەو هەمو شتەی كە خوا دروستی كردوە؟ وەبیر ناكەنەوە لەوەی كە كاتی مردنیان نزیك بوبێتەوە؟ جا پاش ئەم قسانەی اللّٰه ئیتر ئێوە باوەڕ بەچ قسەیەكی تر دەكەن؟ واتە پێویستە مرۆڤی ژیرو زانا بەپەلە سود لە نیشانەكان وەرگرێتو لە دڵو دەرونو وتارو كرداریدا رەنگ بداتەوە، نەوەك لەناكاودا بمرێو ئەم ژیانەی لە دەست بچێتو بەدەستی خاڵی بۆ ئەو دنیاكەی تری بڕوات، ئەمەش بەڵگەی سۆزو میهرەبانی لە سنوربەدەری پەروەردگارمانە كەبەم شێوەیە ئامۆژگاریمان ئەكات تا سودلەم ژیانەوەربگرینو لەو ڕۆژە سەختو پڕ مەترسیە رزگارببین. ئینجا دەفەرموێ:

(١٨٦) ئەوكەسەی كەوا خۆی ئیشی خراپە دەكاتو دەبێ بەهۆی ئەوەی كەاللّٰه گومڕاهی بكا ئەوسا مادام اللّٰه گومڕاهی كرد هیچ كەسێكی تر ناتوانێت بیخاتە سەر ڕێگای ڕاستو وازیان لێ دەهێنێ تا ئەوان هەر لەو بێ ئاگاییەی خۆیانەدا زۆر بچنە خوارەوەو هەر خەریكی ئەو ئیشە خراپانەی خۆیان بن . ئەمە بۆ ترساندنو هەڕەشەكردنە لێیان واتە ئێمە هیچ نیازێكمان بەوان نیەو موحتاجیان نینو ناترسین لێیان بەڵكو مرۆڤ پێویستی بە ئێمە هەیەو دەبێ بێتەوە بەردەم دادگامانو چەندو چونی لەگەڵدا بكەین. پاشان دەفەرموێ:

(١٨٧) پرسیار دەكەن لەتۆ ئەی محمدﷺ لەبارەی ڕۆژی قیامەتەوە دەڵێن: كەی دێت؟ بزانە كەئەم ناوانە بەمانای قیامەتن ( ) پێیان بڵێ زانینی كاتی هاتنی قیامەت تەنها لەلای پەروەردگارمە كەكاتی هاتنی دیاری ورۆشن نەكردوەتەو واتە بێجگەلە خوا كەس ناتوانێت كاتی هاتنی ڕۆژی قیامەت دیاری بكات چونكە هەر خۆی دەزانێو پێغەمبەرانی لەكاتی هاتنی ئاگادار نەكردوەتەوەو هەرچی لەم بارەوە بوترێت گومانە ، بەڵێ، پێغەمبەران زۆرێك لە نیشانەكانی هاتنی قیامەتیان پێ وتراوە بەتایبەت پێغەمبەری خۆمانﷺ ئەوەتە لە چەندین فەرمودەدا باسی كردون. بارێكی گرانە لەسەر ئاسمانانو زەوی چونكە هەموویان بەهاتنی ئەوڕۆژە دوچاری سەختیو نەمانو گۆڕان دەبن، كە قیامەت هات ئاسمان لەت دەبێتو ئەستێرەكان ڕێزاڵ ڕێزاڵ دەبنو ڕۆژ ئەپێچرێتەوەو چیاكان دەبن بەتۆزو با بەم لاو بەو لایاندا دەباو دەریاكان دەتەقنەوەو دەسوتێنو هەمو گیان لەبەرێك ئەمرێت ، لەراستیدا بارێكی گرانە لەسەر ئاسمانو زەویو هیچ دروستكراوێكی خوا لە هاتنی ئەو ڕۆژەبێ زیان نابێ ، كاتی هاتنەكەیشی لەنا كاودا دەبێ وەك دەفەرموێ: نایەتەلاتان ئەو ڕۆژە مەگەر زۆر لە ناكاودا ، پرسیار دەكەن لەتۆ ئەی محمدﷺ وەكو ئەوەی كەوا تۆ زانایت

قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ ٱلسُّوٓءُۚ إِنۡ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ ۞ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَجَعَلَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا لِيَسۡكُنَ إِلَيۡهَاۖ فَلَمَّا تَغَشَّىٰهَا حَمَلَتۡ حَمۡلًا خَفِيفٗا فَمَرَّتۡ بِهِۦۖ فَلَمَّآ أَثۡقَلَت دَّعَوَا ٱللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنۡ ءَاتَيۡتَنَا صَٰلِحٗا لَّنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُمَا صَٰلِحٗا جَعَلَا لَهُۥ شُرَكَآءَ فِيمَآ ءَاتَىٰهُمَاۚ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشۡرِكُونَ مَا لَا يَخۡلُقُ شَيۡـٔٗا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسۡتَطِيعُونَ لَهُمۡ نَصۡرٗا وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمۡۚ سَوَآءٌ عَلَيۡكُمۡ أَدَعَوۡتُمُوهُمۡ أَمۡ أَنتُمۡ صَٰمِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمۡثَالُكُمۡۖ فَٱدۡعُوهُمۡ فَلۡيَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمۡ أَرۡجُلٞ يَمۡشُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ أَيۡدٖ يَبۡطِشُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ أَعۡيُنٞ يُبۡصِرُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ ءَاذَانٞ يَسۡمَعُونَ بِهَاۗ قُلِ ٱدۡعُواْ شُرَكَآءَكُمۡ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

هەبێ لەبارەی رۆژی هاتنیەوەو وادەزانن کە تۆ دەزانی بەڵام بەوان ناڵێیت ، وەکو لە هەندێ ریوایەتدا هاتوە کە قورەیشەکان دەچونە نزیکی پێغەمبەرەوەﷺ بەچپە پێیان دەوت تۆ دەزانی کەی دیت ئێمە خزمو خوێشی تۆین پێمان بڵێ، خوایش دەفەرموێ: بڵێ ، بەراستی زانینی کاتی هاتنی قیامەت تەنها لەلای خوایەو کەسی تر بەڵام زۆربەی خەڵك ئەم راستیە نازانن بەڵکو هەردەیانەوێ بەقسە خۆیان خەریك بکەن. لە فەرمودەی بەناو بانگی جوبرەئیلدا پرسیاری هاتنی رۆژی قیامەت لە پێغەمبەرمانﷺ دەکاتو پێغەمبەرمانﷺ فەرموی:{[illegible] / [illegible]/ پرسیار لێ کراو لەبارەی کاتی هاتنی رۆژی قیامەتەوە لە پرسیارکەر زاناتر نیە} واتە منیش هەروەکو تۆم لەم بارەوەو نایزانم.

﴿١٨٨﴾ پێیان بڵێ: بەراستی من بۆ نەفسی خۆم هیچ سودو زیانێکم بەدەست نیە مەگەر خوا خۆی ئارەزۆ بکات ئیتر دەبێ بۆ خەڵکی تر چۆن بێ؟ پێویستە بزانین کە زانینی هەموشت ئەرکی سەرشانی پێغەمبەران نەبوە بەڵکو زانینی فەرمانە شەرعیەکان بەتەواوی ئەرکی سەرشانیان بوە ، تەماشای داستانی موساو رەفیقەکەی بکەن لە سورەتی (الکهف)داو داستانی بوختیانی دووروەکان سەبارەت بەخێزانە پاکەکەی پێغەمبەرمانﷺ ء نارەحەت بونی پێغەمبەر تاوەحی بۆهاتو بردنی هەدی بۆ حەج کە فەرموی: ئەگەر ئەوەی ئێستە زانیم لە پێشەوە بمزانیایە {لَمَا سُقتُ الهَدِيَ/ هەدییم لەگەڵ خۆمدا نەدەهێنا} وەدەیان روداوی تر کەئەوە دەسەلێنێ کە پێغەمبەرانیش توانای هیچ سودو زیانێکیان نیە تا خوا ئارەزۆ نەکات کە ئەمە دەبێ ئامۆژگارییەکی زۆربەسود بێ بۆ ئەو نەزانانەی کە چاوەڕوانی سودو زیان لە خەڵکی وەك خۆیانەوە دەکەنو دەچنە سەر قەبرو داوای کورو ماڵو شیفایان لێ دەکەن؟! ئینجا خوا بە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: بەو بێ باوەڕانە بڵێ: ئەگەر نهێنیم بزانیایە زۆر ئیشی باشم دەکرد بۆ خۆمو وەهەرگیز بەڵاو موسیبەتم دوچار نەدەبو چونکە دەم زانی کامە خەیرە زوو دەم کردو کامەش شەڕە زوو خۆم لێ دەپاراستو تووشی نەدەبوم، من هەر ترسێنەرو موژدەدەرم بۆ گەلێك کە باوەڕ دەهێنن، ئەم ئەرکەی سەرشانی من پەیوەندی بەزانینی غەیبەوە نیە، ئەمە دژی ئەو قسەیە نیە کە دەڵێن پغەمبەرمانﷺ چەندین شتی نهێنی باسکردوە، چونکە مەبەست ئەوەیە کە پێغەمبەرمانﷺ خۆی لە خۆیەوە نەبوە تا خوا ئاگاداری کردوەتەوە ئینجا پێغەمبەرمانﷺ ئەوشتەی باس کردوە واتە تازە لای پێغەمبەرﷺ بەشێوەی نهێنی نەما بەڵکو خوا تێیگەیاند کە ئاوا بووەو ئاوادەبێ، کەئەم شێوەیە تەنها بۆ پێغەمبەران نەبوە بەڵکو بۆ دۆستەکانی خوایش هەبوەو هەیە بەڵام نابێ کەس لافی نهێنی زانین لێبدات تا خوا خۆی ئاگاداریان دەکاتەوە ، هەرکەسێ لافی زانینی شتی نهێنی لێدا نەك دۆستی خودا نیە بەڵکو بێ باوەڕەو دوژمنی خودایە. ئینجا ﷲ باسی دروستبوونی ئینسانو زۆربونی ئیسانمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

﴿١٨٩﴾ خوا ئەو زاتەیە کە ئێوەی دروستکردوە لە یەك کەس کە(ئادەم)ەو لەو کەسەش هاوسەری بۆ دروستکرد کە دایکە حەوایە، لە پەراسوی ئادەم ﷺ حەوای دروستکرد تا ئارام بگرێ لای ئەو هاوسەرەیو خوی پێوە بگرێت وەك لە ئایەتی بیستویەکی سورەتی (الروم)دا هاتوە کە دەفەرموێ:﴿ جا هەندێ بەڵگە لەسەردەسەڵاتودانایی خوا ئەوەیە کەلە خۆتان هاوسەری بۆ دروستکردن تا ئارام بگرن لە گەڵیاو لە نێوانتاندا خۆشەویستیەکی راستەقینەو سۆزو بەزەیی داناوە﴾ ئینجا خوا لەپاش باسی باوکە گەورە ئادەمو پەیدابونی خۆشەویستیو دۆستایەتی بەهۆی هاوسەرییەوە باسی بارداریو ئاکامەکەیمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ: جاکاتێ پیاو جوەلای خێزانی ئەویش بارێکی سوکی هەڵگرتو سکی پڕبوکە سەرەتا شتێکی زۆرکەمە جا ئەوئافرەتە بەو سکە ماوەیەکی بردە سەروکەم کەم بەرەوگەورە بون رۆیشت ئینجا کاتێ کە سکەکەی گەورەبو هەردووکیان دەپاڕانەوە لەخوا ئەگەر بێتو تۆ ئەولادێکی چاکمان پێ بدەی بەراستی ئێمە سوپاست دەکەین لەسەر ئەو نیعمەتە

إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَسۡمَعُواْۖ وَتَرَىٰهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخۡوَٰنُهُمۡ يَمُدُّونَهُمۡ فِي ٱلۡغَيِّ ثُمَّ لَا يُقۡصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَإِذَا لَمۡ تَأۡتِهِم بِـَٔايَةٖ قَالُواْ لَوۡلَا ٱجۡتَبَيۡتَهَاۚ قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ مِن رَّبِّيۚ هَٰذَا بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمۡ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيُسَبِّحُونَهُۥ وَلَهُۥ يَسۡجُدُونَ ۩ ﴿٢٠٦﴾

(١٩٠) کەچی لەو کاتەدا کە خوا کوڕی ڕێك‌و پێکی پێ دەدان لەباتی شوکری ئەو نیعمەتەو سوپاسی بێ پایانی خوا ئەوان هاوبەشیان بۆ خوا دادەنا چونکە دەیان وت: بەبۆنەی فلاّن پیاو چاکەوە یان فلاّن قەبرەوە، وەیان فلاّن دەرمانەوە بوە ، بەم شێوە دەبون بەموشریك‌و هاوبەش دانەر بۆ خوا لەونیعمەتەی کە خوا پێی دابون، جا بڵند مەقام‌و بەشکۆیە خواو هیچ نیازیکی نیە بەوەی کەئەوان دەیکەن بە هاوبەشی. لەبارەی ئەم ئایەتەوەمانای تر کراوە بەڵام من وام بەچاك زانی هەر خوایش زانایە، ئەگەر چی باسەکە باسی ئادەم‌و حەوایە بەڵام مەبەست نەوەی ئەوانە ئەوەتە دیسان لەم ئایەتی دواییەدا بەکۆباسیان دەکات‌و دەفەرموێ:

جَزَآءً ئایە ئەوان شتێك دەکەن بەهاوبەشی خوا کەهیچ شتێك دروست ناکات بەڵکو ئەوان هەرخۆیشیان دروست دەکرێن.

(١٩٢) ئەوسا ئەوان ناتوانن یارمەتیان بدەن بەڵکوناتوانن یارمەتی خۆیشیان بدەن جا شتێك کەنەتوانێ یارمەتی خۆی بدات وپارێزگاری لە خۆی بکات لەبەرامبەری ڕوداوی زەمانەوە ئەی چۆن دەتوانێ یارمەتی ئەوان بدات‌و بەچ عەقڵێك ئەوان پەیڕەوی دەکەن‌و دەیپەرستن‌و دەیکەن بەهاوبەشی خوا ؟! مەگەر ئیبراهیم ﷵ بتەکانی گەلەکەی خۆی نەشکاند؟ دەی کامیان توانیان دژی ئیبراهیم بوەستن؟ ئینجا ﷻ زیاتر پوچی پەرستراوەکانیان باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٩٣) خۆ ئەگەر بەرەو ڕێنمایی‌و سودی خۆیان بانگیان لێ بکەن پەیڕەویتان ناکەن‌و یەکسانە لای ئەوان چ بانگیان بکەن‌و چ بێ دەنگ بن واتە پەرستراوەکان توانایی هیچیان نیە چ بیان پەرستن یان جنێویان بدەنێ ، وەچ بانگیان بکەن یان هیچ قسەیان لەگەڵدا نەکەن ، ئەوەندە شتێکی بێ ناوەڕۆك‌و پوچن.

(١٩٤) بەبێگومان ئەوانەی کە ئێوە بانگیان دەکەن‌و دەیان پەرستن بێجگە لە خوا ئەوانیش هەربەندەن وەکو ئێوەو زیاتر لە ئێوەیان لێ نایەت ، جا ئەگەر باوەڕناکەن دەی بانگیان بکەن جا باوەڵامتان بدەنەوە ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن لەوەی کە دەڵێن: ئەمانیش هاوبەشی خوان‌و دەتوانن شت بکەن. ئینجا خوا زیاتر بێ نرخی پەرستراوەکانیان دەردەخات‌و دەفەرموێ:

(١٩٥) ئایا ئەوانەی کە ئێوە دەیان پەرستن کە خۆتان لەداروبەرد دروستان کردوون ئایا ئەوان قاچیان هەیە پێی بڕۆن؟ ئایا دەستیان هەیە کە زللە لە خەڵکی بدەن‌و تۆڵە لە خەڵی وەرگرنەوە؟ ئایا چاویان هەیە کەخەڵکی ببینن بۆئەوەی بزانن چی دەکەن؟ وەئایا گوێیان هەیە قسە ببیستن؟ دەی کە ئاوەهابن کەی شایانی پەرستنن؟ بەراستی زۆربەی پەرستراوەکانی مرۆڤ ئاوەهان بتی لە دارو بەرد داتاشراو پارەو کورسی‌و ناوبانگ‌و نەفس‌وحیزب کە ئەمانەهەمویان کراون بەخوای خەڵك‌و خەڵك دەیان پەرستن هەمویان لەوشتە بێ قاچ‌و دەست‌و چاوو گوێیەن جا دەبێ چییان لەدەست بێ؟ ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: هەمو شەریکەکانتان هەرچی هەن بانگیان بکەن بابێن لەپاشان هەرچی فڕو فێڵتان هەیە دژی من بیکەن ئەوسا هیچ مۆڵەتیشم مەدەن واتە بێ منەت بن‌و چیتان لە دەست دێت بەخۆتان‌وخواکانتانەوە دژی من بیکەن.

ئەی موسڵمان ئەمە سروشتی ئەم ئاینەیە پێویستە هەڵگرانی ئاوەها زرنگ بن لە بەرامبەر بێ باوەڕو ستەمکارانەوە چونکە یارمەتی دەری ئەوان هەر ئەو خوا بێ لاق‌و بێدەست‌و بێ‌چاوو بێ گوێیە بەڵام یارمەتی دەری باوەڕداران ئەو پەروەردگارە خاوەن دەسەڵاتەیە کە ئەگەر ئارەزۆی نەمانی ئەم بوونەوەرە بکات هەرئەوەندەی دەوێ کە بفەرموێ ببە دەبێ‌و یەك چاو ترکەیەك دوا ناکەوێت، هەروەکو لێرەدا ڕێنمایی پێغەمبەرمان ﷺ دەکات‌ودەفەرموێ: بڵێ با هەمو خواکانیان کۆکەنەوەو چی دەتوانن بەرامبەر بەتۆ بائەنجامی بدەن‌و منەتیان لێ مەزانەو بڵێ:

(١٩٦) بێگومان کەدۆست‌و یارمەتی دەری من (ﷲ)یە ، ئەو (ﷲ)یەی کە ئەم قورئانەی ڕەوانەکردوەو هەر ئەوە هەمیشە

سەرپەرشتویارمەتی دەری ساڵحان. لێرەوە دەردەکەوێ کە یارمەتیو سەرپەرشتیو دۆستایەتی ﷲ تەنها بۆ پێغەمبەرانﷺ نیە بەڵکو بۆهەمو مرۆڤێکی خواناسی چاکە لە هەمو کاتو لە هەمو جێگایەکدا. وشەی (صالح) واتە گونجاو ، کەسێ کە گونجاو بێ لەگەڵ خوای خۆیداو هەمیشە ئامادەی جێ بەجێ کردنی فەرمانەکانی بێو بە ئەنجامدانەکانیشی دڵخۆش بێوخۆی لە تاوانو خراپە بپارێزێ ئەم جۆرەکەسە خوا سەرپەرشتو یارمەتی دەرو دۆستیەتیو دەیپارێزێت. ئینجا جارێکی تر بێ نرخی بتەکان باس دەکاتودەفەرموێ:

(١٩٧) ئەوکەسانەی کە ئێوە بێجگە لە خوا دەیان پەرستن ناتوانن هیچ یارمەتیەکتان بدەنوناشتوانن یارمەتی خۆیشیان بدەن.

(١٩٨) خۆ ئەگەر ئێوە بانگیان بکەن بۆ هیدایەتو رێنمایی نابیسن چونکە گوێی بیستنیان نیەو تۆ دەبینی کە ئەوان تەماشای تۆ دەکەن لەحاڵێکدا کەئەوان نابینن چونکە چاویان لەبتەکانەوەیەو هیچی ترنابینن. دەڵێن: موعازی کوڕی عەمری کوڕی جەموحو موعازی کوڕی جەبەل رەحمەتی خوایان لێ بێ دوو گەنج بون موسڵمان بون لە کاتێکا پێغەمبەرﷺ چوە مەدینە ئەوان بەشەو دەگەڕانو بتەکانی موشریکەکانیان دەشکاندو پارچەکانیان دەبرد بۆ بێوە ژنان بەڵکو گەڵە کەیان بیربکەنەوەو واز لە بت پەرستی بهێنن، جالەو کاتەدا کەعەمری کوڕی جەموح کە گەورەی گەلەکەی خۆی بوهێشتا موسڵمان نەبو بتێکی هەبو دەیپەرستو بۆن خۆشی دەکرد ئەم دووانە بەشەو دەهاتنو سەرو بنیان دائەناو پیسیان پێوە دەدا عەمر کەدەهاتو چاوی پێ دەکەوت کەچی لێکراوە عەمر دەیشۆردو بونی خۆشی لێ دەدا، جارێکیان شمشێرێکی هێنایە لای و پێی وت: "تۆڵەی خۆت وەرگرە" ئەوانیش هاتنەوەسەریو چەند جارێك وایان لێ کرد تا شەوێك کەهەستان توتکە سەگێکی تۆپیو هەبو لەوێ بەستیان پێیەوەو خستیانە بیرێکەوە . جابەیانی کە عەمری کوڕی جەموح هاتو ئەوەی دی تێگەیشت کەئەم بیرو باوەڕەی ئەو غەڵەتوهەڵەیە وتی: "بەخوا قەسەم ئەگەر تۆ خوایەك بویتایەو داوای پەرستنت بکردایە تۆئێستا لەگەڵ ئەو سەگەدا هاومل نەدەبویت". لەپاشان بو بەموسڵمانێکی چاكو لە غەزای "ئوحود"دا شەهید بو.

ئینجا خوای داناو زانا کاتێ کە بەو شێوەیە باسی بتو بت پەرستانی کرد ئاگادارە کەئەوان زیاتر رقیان هەڵدەسێو زیاتر قسەی ناشیرین دەکەن لەبەر ئەوە پێغەمبەرانﷺ ئاگادار دەکاتەوەو داوای رەوشتی بەرزو بەنرخی لێ دەکاتودەفەرموێ:

(١٩٩) تۆ چاوپۆشیو لێبوردن بکە بەپیشەی خۆتو فەرمان بدە بۆ کردنی ئیشی چاكو پشت بکەرە نەفامەکانو بەناشیرینی وەڵامیان نەدەیتەوە، وتراوە "کاسە چی تێدابێ هەر ئەوەی لێ دەڕژێت" پێغەمبەرانﷺ قسەی جوانو رەوشتی بەرزی تێدایەو دەبێ هەر ئەوەی لێ چاوەڕێ بکرێت، وەنەفامەکانیش قسەی ناشیرینو رەوشتی نزمیان لایەو بێجگەلەوەیش چاوەڕوانی شتی تریان لێ ناکرێت. ئینجا خوا باسی دوژمنێکی تری خاوەن باوەڕان کەشەیتانەو رێگای چۆن خۆپاراستنی لێی دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٠٠) خۆ ئەگەر لە شەیتانەوە داڵغەیەکی خراپ هات بەدڵتاو ویستی بەرەو هەڵدێرت ببات، ئەوساچارەی تۆ ئەمەیە کە پەنابگریت بەخوا، چونکە بێگومان کە ئەو بیسەرو زانەرە و شەیتان ناتوانێت بەبێ ویستی ئەوهیچ ئیشێك بکات. واتە پێویستە خاوەن باوەڕان لەبەرامبەری دوژمنی ئینسانیەوە چاوپۆشیو فەرمان بەچاکەو وەڵام دانەوەی ئەوان بەجوانی بکات بەپیشە بۆ خۆیو بەم شێوەیە دەتوانێ ئیشی خۆی بەرەو پێشەوەببات بەڵام لە بەرامبەر دوژمنایەتی شەیتانەوە چونکە دروستکراوێکی نادیارە مرۆڤی خاوەن باوەڕ هیچی پێ ناکرێتو ناتوانێ خۆی لێ بپارێزێت لەبەرئەوە پەروەردگاری میهرەبان سەرپەرشتو یارمەتی دەری خاوەن باوەڕانەو دەفەرموێ: لەم بارەوە داوا لە خۆم بکەن تابتان پارێزم هەروەك لە سورەتی (المومنون) ئایەتی ٩٨/٩٧ بە پێغەمبەرانﷺ دەفەرموێ:﴿ کەپەنا بە پەروەردگارت بگرە لەداڵغەی شەیتانەکان﴾. ئینجا دەفەرموێ:

(٢٠١) بەبێگومان ئەوانەی کەلە خوا دەترسن هەرکاتێ خەتەرەیەکی خراپ لەلایەن شەیتانەوە بەدڵیاندا هات هەرزۆر زوو بیر دەکەنەوەو یادی خوا دەکەن ئیتر کتوپڕ بەر چاویان رۆشن دەبێتەوەو راستی دەبینن‌و لە خەتەرەی خراپ دوور دەکەونەوە ، لێرەدا خوای زاناو دانا خەڵکی کردوە بەدوو بەشەوە یان لە خواترسنو پەیڕەوی لەودەکەنو لەرەفتاری نارێك دور دەکەونەوەو هەمیشە لەبیری خودادان یان لاسارو سەرلێ شێواو پەیڕەوی کەری شەیتانن کە شەیتانیش برادەرێکی خراپەو هەرگیز درێغی ناکات لە تێکدانو گومڕاکردنیان ، وەك دەفەرموێ:

(٢٠٢) ئەوسا برای بێ باوەڕان کەشەیتانەکانن هەمیشە یارمەتی برا ئینسانەکانیان دەدەن کە زیاتر خراپە بکەنو زیاتر لەرێگای راست لایان بدەن ، خۆ کۆتای ناکەن لە یارمەتی دانایان بۆ

خراپەکردن ، جا هەر ئینسانێك تەماشای خۆی بکاتو بزانێ بەرکام دەستەیان دەکەوێت ئایا لەوانەیە کە هەمیشە لەبیری بەندایەتی خواو ئیشی چاکەدایەو بەبچوکترین تاوان دڵتەنگ دەبێ یان هەر خەریکی ژیانی دنیایەو مەگەر بەدەگمەن ئەگینا خواو ئیشی چاكو پاشە ڕۆژی ناکەوێتە بیر؟ ئینجا خوا باسی سەرکەشیو لاساری ئەو خەڵکە دەکات کە یەکەم جار ئەم قورئانە هاتوەتە ناویانو دەفەرموێ:

(٢٠٣) ئەوسا ئەگەر ئەوان داوای موعجیزەیان کرد ئەی محمدﷺ تۆ موعجیزەت پیشان نەدانو نیشانەیەکی ئاشکرات بۆ نەبردن دەڵێن: دەی تۆ بۆ لەخۆتەوە شتێك ناهێنیت خوایش دەفەرموێ: پێیان بڵێ: من تەنها پەیڕەوی ئەوەم کەلە لایەن پەروەردگارمەوە بۆم دێتو من لە خۆمەوە هیچم پێ ناکرێت، من هەرگەیاندنی ئەم پەیامە ئەرکی سەرشانمەو هیچی تر، ئینجا خوا دەفەرموێ: ئائەم قورئانە هۆی بەرچاو ڕۆشنیە لەلایەن پەروەردگارتانەوەو هۆی ڕێنماییو ڕەحمەتو سۆزە بۆ گەلێ کە باوەڕبهێنن. واتە تەنیا باوەڕداران چاو ڕۆشنیو ڕێنمای وسۆزیان بەهۆی ئەم قورئانەوە دەست دەکەوێت ، وەهەر ئەم قورئانە بەسە بۆخەڵك ئەگەر زاناو خاوەنی بیری ڕێکو پێك بنو پێویست بە موعجیزەی تر ناکات چونکە موعجیزەکان کاتیە بەلام ئەم قورئانە بۆ هەمو کاتەو دەبێ موعجیزەکەی لەگەڵ خۆیدا بێت ، کەوایشە" پێغەمبەرێکی نەخوێندەوار پەراوێکی هێناوە هەمو زانایەك لە بەرامبەرییەوە دەستەوسانەو نەیان توانیوەو هەرگیز ناشتوانن سورەتێکی بچوکی وەك ئەو پەراوە بهێنن"دەی پێویستە ئەم قورئانە چاك بزانرێتو بە باشی گوێی بۆ بگیرێت تابەباشی سودی لێ وەرگرن، بۆیەدەفەرموێ:

(٢٠٤) جا هەرکاتێك ئەو قورئانە خوێندرایەوە مادام هیدایەتو ڕەحمەتو چاوڕۆشنییە بەگاڵتەو سادەی مەگرنو وا مەزانن تەنها دەنگێکەو بەس بەڵکو بەباشی گوێی لێ بگرن وبێدەنگ بنو قەپو قاڵ نەکەن بەڵکورەحمتان پێ بکرێت. ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەکاتێ قورئان خوێندرا پێویستە دووشت بکرێت یەکەم: گوێ گرتن لەو قورئانەوهەوڵدان بۆتێگەیشتن لێی. دوهەم: بێ دەنگ بوون، واتە حەرامە لەکاتی قورئان خوێندندا قسەکردنو گوێ نەگرتن، چونکە دوو وەسفی کافرو بێ باوەڕەکانە وەك لەسورەتی "فصلت"ئایەتی بیستوشەشدا دەفەرموێ: ﴿خوانەناسان وتیان: گوێ لەم قورئانە مەگرنو قسەی بێتامو بێ مانای خۆتانی تێکەڵ بکەن بەڵکوسەرکەون بەسەریدا﴾

وەزانایان ئەمە دەکەن بەبەڵگە لەسەر ئەوەی کە لەپاش ئیمامێکەوە کەلەو نوێژانەدایە دەنگی تێدا بەرز دەکرێتەوەو قورئان دەخوێنێ نابێ مەئموم قورئان بخوێنێ بەڵکو پێویستە گوێ بگرێت لەو قورئانەی کە ئیمام دەیخوێنێت تەنانەت لەسەر خوێندنی سورەتی فاتحەیش قسە هەیە بەڵام من ئەو ڕەئیەم بەلاوە نزیکترە کە دەڵێ: دەبێ فاتیحە بخوێنرێت، هەر خوایش زانایە، بەڵێ، قورئان ئەو پەڕاوە بەرنرخەیە کە دەبێ بەهۆی جیاکردنەوەی خەڵك وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] بەبێگومان ﷲ [illegible] گەلانێك بەو قورئانە بەرز دەکاتەوەو گەلانێکی تری پێی نزم دەکاتەوە} قورئان ئەو پەڕاوەیە کە خوێنەری تاجی ویقاری دەخرێتەسەر وەك پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: {[illegible]} ئەوکەسەی کەخاوەنی قورئانەو قورئان بخوێنێتو ئیشی پێ بکات تاجی ویقاری دەخرێتە سەرو باوكو دایکی مادام بەباوەڕداری مردبن دووپۆشاکیان پێ دەدرێت کە هەمو خەڵکی دنیا نرخی ئەودووپۆشاکەیان پێ نادرێت جا دەڵێن: بەهۆی چییەوە ئەم پۆشاکانەمان پێ دراوە؟ پێیان دەوترێت: بەهۆی ئەوەیە کەمناڵەکەتان قورئان فێربوە . مناڵە کەیشیان لەرۆژی قیامەتدا تاجی ویقاری لەسەر دادەنرێتو پێی دەوترێت بخوێنەو بەپلەکانی بەهەشتو بەهۆدەکانیدا سەرکەوە ، جا هەمیشە لە سەرکەوتندایە تا ئاخر ئایەتێك کە خوێندویەتی لەدنیادا چ بە پەلەبێت چ بەهێواش}

بەڵێ، قورئان شافیعە بۆ قورئان خوێن بەو مەرجەی کەلەم فەرمودەدا هاتوە کە {[illegible]} قورئان بخوێننو ئیشی پێ بکەنو لێی لامەدەنو زیادەڕەوی تێدا مەکەنو پێی مەخۆنو بەوهۆیەوە داوای زۆری ناوبانگو ماڵی دنیا مەکەن}

بەداخەوە ئەمڕۆ قورئانی ئێمە بۆنان پێ خواردنەو دەنگ خۆشیەو کاتی خوێندنی ئەم قورئانە گوێی لێ ناگیرێتو من خۆم دەیانو سەدان جار دیومە لەمزگەوتدا ئەوقورئان خوێنە ناحەقە قورئان دەخوێنێت کابرای خۆ بەموتقی زان لەباتی گوێگرتن لەقورئانەکە خەریکی تەسبیحات بوە نازانن لەباتی چاکە کارێکی حەرام دەکەن؟! لەهەمو خراپتر مامۆستاو پیاوماقوڵانی خەڵکی گەڕەك لەکاتێکدا کەقورئان خوێن لەمزگەوتدا قورئان دەخوێنێ ئەوان لەحوجرەی مامۆستادا خەریکی دەمەتەقەو چای خواردنن؟!! کورد واتەنی "ئەگەر

گۆشت بگەنێ خوێی تێدەكرێت ، ئەی ئەگەر خوێ گەنی چی لێ بكەین "

بەداخەوە هەركە دەنگی قورئان هات لەمزگەوتێكەوە بەلگەیە لەسەر مردنی كەسێك بەو مەرجە قورئان بۆ زیندو كردنەوە هاتوەو بۆ زیندوەكانە، هەرچەند قورئان خوێنی چاكو بێ كرێ سودی دەبێ بۆ باوكو دایكی خۆی ، جێگای خۆیەتی ئەوەش بڵێین كەقورئان خوێنەكانی ئەمڕۆ زۆریان لە باتی خەیرو چاكە لەوانەیە تاوانێكی زۆریان بۆ بنوسرێت. چونكە هەیە تەنها لەبەر دەنگ خۆشی دەیخوێنێو هەیە مەبەستی پارە پێ وەرگرتنەو هەیە لە مزگەوتدا كە جێگای نوێژە بێشك كەنوێژكەری تێدایە بەدەنگی بەرز قورئان دەخوێنێو نوێژی نوێژكەراون ناڕێك دەكات بەتایبەت لە رۆژانی جومعەدا كەخەڵكی هەمیشە دێنە مزگەوتو هەمیشە كۆمەڵێك بە نوێژكردنەوە خەریكن چونكە سوننەتە ، قورئان خوێنیش گوێی لەكەس نیەو نیو سەعات زیاتر بە قورئان خوێندنەوە بەدەنگی بەرز خەریكە جا ئەمە ئەگەر هیچكامیش نەبێ لەبەشەكانی سەرەوە تاوانی زیاترە تا چاكەی چونكە وەك وتمان نوێژی نوێژكەران ناڕێك دەكات، من خۆم چەند جار ناچار بووم ئایەتێكم چەندبارە كردبێتەوە بەتایبەت ئەگەر قورئان خوێن قورئانەكەی بەهەڵە خوێندبێتەوە، كە قورئان خوێنی ناو مزگەوتەكان لەسەدا هەشتایان لەوانەن كە قورئانەكانیان نارەوانە هیوادارم كە قورئان خوێنان چاوێك بە خۆیاندا بخشێننو بزانن خۆیان لەكام تاقم دا دەبیننەوەو لەهەڵەی پێشویان پاش گەز ببنەوەو بە شێوەیە قورئان بخوێنن كە سودی هەبێ بۆیان وتراوە (دۆست ئەوەیە بتگریێنێو دوژمن ئەوەیە بتكەنێنێ).

لەپاشا ﷲ رودەكاتە پێغەمبەرﷺ كەمەبەست ئوممەتەكەیەتیو دەفەرموێ:

(٢٠٥) لەدڵی خۆتدا زۆر بەگەردنكەچیو بەترسەوە یادی پەروەردگارت بكەو نەك بەدەنگی بەرز ، بە بەیانیانو بە ئێواران‌و لەو ئینسانانە مەبە كە بێ ئاگانو یادی خوا نایەت بە دڵیاندا بەتایبەت لەو دووكاتەدا چونكە فریشتەكانی شەوو رۆژ كە مەئمورن لەلای ئینسان لەم دوو كاتەدا یەكتر دەگۆڕن ، وەك لە فەرمودەدا هاتوە ئەوانەی كە دەگەڕێنەوە دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان بەراستی كاتێ كە ئێمە رۆیشتین بەیادی تۆوە خەریكبو كاتێكیش كە گەڕاینەوە لەلای هەربەیادی تۆوە خەریكبو، وەپێویستە لەسەر خۆوهێواش بێ وەك لەم ئایەتەدا فەرمویو دیسان پێغەمبەریشمان ﷺدەفەرموێ:{[illegible]

[illegible]

[illegible]/ئەی خەڵكینە

بەزەییتان بەخۆتاندا بێتەوەولەسەر خۆتان یادی خوابكەن بەراستی ئێوە داوا لە كەڕ، یان نادیار ناكەن، بەبێگومان ئەوەی كە ئێوە بانگی دەكەن بەزانیاریو بیستنو گەماڕۆدانتان لەگەڵتاندایە، بەبێگومان ئەوەی كە ئێوە بانگی دەكەنو یادی دەكەن بیسەرەو نزیكە ، ناوی پڕفەڕو خێرەو باڵایە دەسڵاتەكەی}.

واتە یادكردنی خوا هەتا شاراوەترو بێ دەنگ تربێ باشترە چونكە نە سەر لە خەڵك تێك دەداتو نە ناڕەحەتی بۆ خەڵك دروست دەكات ، وە دوورترە لەریایی، جا تەماشابكەنو بزانن كەئەم ئایینە چەندە بەسۆزە بۆرێكو پێك كردنی پەیڕەوانیو چەندە هەوڵ دەدات كە پەیڕەوانی فێری رەوشتی بەرزو جوان بكات ، جا نابێ ئیشی بیدعە چیان بە ئیشی ئیسلامی تەماشا بكرێتو رەخنە لە ئیسلام بگیرێت ، ئیسلام ئەوەیەو بەرنامەكەی ئەوەیە كەلە بەردەمتاندایەو قەپو قاڵی بێ جێگای هەندێ كەس لە پێش نوێژی بەیانیو پاشو پێشی بانگەكانو كۆڕ گرتن بەناو زیكرەوەو دەنگ بەرزكردنەوە بەشێوەیەك كەدەبێ بەهۆی ناڕەحەتی خەڵكی دەوروبەری ئەو شوێنەو سەر تێكدان لە نوێژگەران یان قورئان خوێنان ئەگەر نوێژگەر نەبو لەو شوێنەدا، ئەمانە ئیشی ئیسلامی نینو ئیسلامو موسڵمانانی راستەقینە بێزارن لێیانو بانگیان دەكات بۆوازهێنان لەبیدعەو بیدعەچییان ، بەڵام یادی خوا بەشێوەی نهێنی وبەدڵ شكاویو بەترسەوە زۆربەنرخەو هەربەوەش دڵەكان پاك دەبنەوەو ئارام دەگرن جگە لەوكات وجێگایانەی كە دەنگ بەرزكردنەوە تێیانداجوانو رەوایەوەك دەنگ بەرزكردنەوەی حاجیان بەزیكرەكانی رۆژانی حەج. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(٢٠٦) بێگومان كە ئەوانەی لەلای پەروەردگارتن واتە ئەو فریشتانەی كە خوا پلەو مەقامی بەرزی پێ داوون خۆیان بەگەورە ناگرن لەبەندایەتی كردنی خواداو هەمیشە تەسبیحاتی ئەوزاتە دەكەن وتەنها بۆ ئەو گەردن كەچی دەكەنو سوجدە دەبەن ، واتە موسڵمانانیش حەقیانە ئاوەها وەك ئەوانە كە تاوانیش ناكەنو هەمیشە لە عیبادەتی خوادان ئەوان كە گوناە تاوانیش دەكەن ئەبێ زیاتر بە بەندایەتیو گوێڕایەڵی خواوە خەریك ببنو دنیا بۆ تاقی كردنەوەی ئێمەو جنۆكەكان دروستبوەو بەگوێرەی كۆششو بەندایەتی ئەم دنیایە لەبەهەشتدا بەشدار دەبین، جاكێ دەیەوێ جێگای خۆی چاكترو خۆشتر بكات باپەلە بكات. تێبینی: لە قورئاندا چەند جێگا هەیە سوننەتە ئەگەرخوێنران كابرای خوێنەرو گوێگر سوجد ببەن كە كۆتایی ئەم سورەتە پاش وشەی ﴿ يَسۡجُدُونَ ﴾ یەكێكە لەو جێگایانە.

تەواو بوو پاش عەسری یەك شەممە ٢١/محررم/١٤٢٢كۆچی لە هاوینەهەواری سەلاحەدین.

٨ سورەتی ئەنفال ٧٥

سورەتی ئەنفال کە بە سورەتی "بەدر"یش ناو براوە و سورەتی هەشتەمی قورئانە لەمەدینەدا دابەزیوەو حەفتاو پێنج ئایەتە.
پێویستە بزانرێت پێغەمبەرو یارە بەوەفاکانی سیانزە ساڵ لەمەککەدا لەژێر سەخت ترین ئەشکەنجەو ئازاردا ژیانیان بردەسەر بەشێوەیەك کەهەندێ لەیارەکانی ئەم پێغەمبەرە ئازیزەﷺ لەژێر ئەشکەنجەدا گیانیان سپارد بەگیان ئافرین‌و لە ژیانی دنیادا ماڵ ئاواییان کرد، وەلەم چەند ساڵەدا ﷲ ماوەی بەباوەڕداران نەدا کە شەڕ بکەن لەگەڵ ئەو بێ باوەڕوو بێ رەحمانەدا بەڵکو فەرمانیان پێ کرا کەوڵەتو خزمو کەس‌و کاری خۆیان بەجێ بێڵن‌و کۆچ بکەن بۆ مەدینە جا موسڵمانانیش بەگیان‌و بەدڵ فەرمانی کۆچیان وەرگرت وچوونە مەدینە ئەوسا ﷲ ماوەی بە موسڵمانان دا کە پارێزگاری لە خۆیان بکەن لە ستەمکاران وەك لە ئایەتی سیو نۆی سورەتی(حەج)دا هاتوە.
بەڵێ پێغەمبەرمانﷺ لەشاری مەدینە پاش دامەزراندنی بناغەی یەکەم دەوڵەتی ئیسلامی بیری لەوەکردەوە کە پێشەکی رێگای بازرگانی قورەیش کەم کاتەوەو تەنگیان پێ هەڵچنێ، جا بۆ ئەم مەبەستە چەند کۆمەڵە لاوێکی بەم لاولادا نارد تا ساڵی دووهەمی کۆچی کە بیستی قافڵەیەکی گەورەی قورەیش بەسەرپەرشتی ئەبو سوفیان چوە بۆ شام‌و واخەریکە بەسەرمایەیەکی زۆرەوە بەرەو "مەکە" دەگەڕێتەوە، پێغەمبەری ئازیزمانﷺ پرس‌و رایەکی بەیارەکانی کرد کە بەتەمایە بچێتە رێگای ئەو قافڵە بەڵام چون چاوەڕێی شەڕ نەدەکرا زۆر بەگرنگ نەگیراو سەرئەنجام پێغەمبەرﷺ خۆی‌و سێ سەدو چەند کەسێك بەچەك‌و چۆڵەیەکی سادەوە رۆیشتنە رێگای بەڵام ئەبو سوفیان زانی بەپەلە پیاوی ناردە مەکەو داوای لێ کردن کەبەدەمیەوە بێن‌و لە هەمان کاتدا توانی قافڵەکە لە کەناری دەریاوە رزگار بکات‌و دیسان پەیامی بۆ ناردن کەبگەڕێنەوە بەڵام ئەوان بە سەرپەرشتی ئەبو جەهل‌و زۆربەی سەرانی قورەیش بەهەزار نەفەری پرچەك‌و شەڕکەرەوە هاتبون‌و تازە ئەبو جەهل سواری ئەسپی ئەجەل بوەو بەگوێی ئەبو سوفیانی نەکردو هاتنە نزیکی کانیەکانی بەدر، پێغەمبەریش ﷺ کە ئەمەی زانی پرس‌و رای بەیارانی کردو هەموویان ئامادەیی خۆیان دەربڕی بۆ شەڕ، بەڵێ شەڕکراو ﷲ تۆڵەی لە ستەمکاران سەندەوەو حەفتا کەسیان لێ کوژراوحەفتا کەسی تریان بەدیل گیران‌و سەروەت‌و سامانێکی چاکیش کەوتە دەست موسڵمانەکان جا چونکە ئەمە یەکەم غەنیمەتبو کەلەدوژمنانەوە دەستیان کەوتبو، لەسەر ئەوەی کە بەسەر کێدا دابەش بکرێت دوچاری ناکۆکی بون، جا ﷲی گەورەومیهرەبان پاش تەواو بونی شەڕەکە ئەم سورەتەی ناردە

٨ سُورَةُ الأَنفَال ٧٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى ٱلطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ ٱلشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقْطَعَ دَابِرَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَٰطِلَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

خواردەوو سامانەکەی خستە دەست پێغەمبەرمانەوە ئەویش بەشێوەیەکی دادپەوەرانە دابەشی کرد بەسەریاندا.

بەناوی ﷲ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەی محمد ﷺ پرسیارت لێ دەکەن لەبارەی دابەشکردنی ئەو دەسکەوتەی کەلە دوژمنەوە دەستتان کەوتوە. وەك وتمان ئەم سورەتە پاش شەڕی بەدر کاتێ کە موسڵمانەکان سەبارەت بە چۆنیەتی دابەشکردنی دەسکەوتەکە ناکۆکی کەوتە نێوانیانەوە هاتە خوارەوە، چونکە لەکاتی شەڕەکەدا سێ بەش بون بەشێکیان دوای ئەوانە کەوتن کە شکستیان خواردبو جا بەدوای ئەواندا دەرۆیشتن‌و شەڕیان لەگەڵدا دەکردن، وەبەشێکی تریان دەستیان کرد بەکۆکردنەوەی دەسکەوتەکان‌و ئەوانەی کەلە مەیدانی شەڕەکەدا مابونەوە، وەبەشێکی تریان پارێزگاریان لە پێغەمبەرﷺ دەکردو لەلای مابونەوە نەك دوژمن لە گۆشەیەکەوە هێرش بهێنێتە سەر پێغەمبەرﷺ کە دوو بەشەکەی پێشوو هەرکامیان خۆی بەخاوەن دەسکەوت دادەناو ئەمانەی لای پێغەمبەریشﷺ دەیان وت: ئێمەش خاوەن بەشین‌و لەبەر پارێزگاری پێغەمبەرﷺ ئێمە لێرەدا وەستاوین ئاشکرایە کەﷲ دۆست‌و یارمەتی دەری خاوەن باوەڕانەو لە هەمو تەنگانەیەکدا دێت بەهاواریانەوە ، جا هەروەك لێرەدا ئەو سوپا بچوك‌و کەم چەك‌و چۆڵەیەی سەرخست بەسەر ئەو سوپا گەورەو پرچەکەدا ئێستاش ماوە بەشەیتان نادات کە ئەو کۆمەڵە پاك‌و دڵسۆزە

پەرتەوازە بکاتو بەناردنی ئەم سورەتە ئەو گرێ کوێرەی بۆکردنەوەو فەرموی: ئەی محمدﷺ ئەوان لەبارەی دابەشکردنی دەسکەوتەکانەوە پرسیارت لێ دەکەن تۆیش چارەسەری ئەو ناکۆکیەی ئەوان بکەو بڵێ ئەو ماڵەی کەلە دوژمنانەوە کەوتوەتە دەستتان ماڵیﷲیەو ماڵی پێغەمبەرەکەیەتیو مافی کەسی تری پێوە نیە ، بەم شێوەیە ﷲی داناو زانا موسڵمانانی خستەوەیەکو تێیگەیاندن کەسێك لەوان مافی ئەوەی نیە کە ئەم دەسکەوتە بەهی خۆی بزانێ . ئینجا ﷲ دەفەرموێ: لە ﷲ بترسنو کێشە لەگەڵ یەکتردا دروست نەکەنو نێوانی خۆتان چاك بکەنەوەو یەکتر ئازارنەدەنو گوێ رایەڵی ﷲو پێغەمبەرەکەی ﷺبن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن.

لەبارەی وشەی(أنفال)دا چەند قسەیەك کراوە، یەکەم: مەبەست ئەو شتانەیە لە کافرانەوە ئەکەوێتە دەست موسڵمانان بەبێ شەڕ کەئەمە لای زانایان بە (فيئ) ی ناو دەبەنو باسەکەی لە ئایەتی شەشی سورەتی حەشردادێت. دووهەم: مەبەست پێنج یەکە. سێهەم: مەبەست پێنج یەکە لە پێنج یەك . چوارەم: مەبەست هەمو دەسکەوتێکە کەئەمە رای جمهوری زانایانە. پێنجەم: مەبەست ئەو زیادەیە کە دەدرا بەو گرۆو دەستانەی، کە رەوانە دەکران بەم لاولادا. وەك لە پێشەوە وتمان ئەم سورەتە سەبارەت بەجەنگی بەدرو دەسکەوتەکانی هاتە خوارەوەو ئاشکرایشە کە ئەو دەسکەوتانە بەهۆی شەڕەوە بوەو بەگوێرەی هەواڵی دروست کە ئیمامی موسلیم لە عەلیەوە ئەیگێڕێتەوە کە بەشێوەی پێنج یەك دابەشکراوە{ [illegible] / پێغەمبەر ﷺ وشترێکی لە پێنج یەك پێدام لەو رۆژەدا کەرۆژی بەدربو}بەڵێ ﷲ فەرمانی دابەشکردنی ئەو دەسکەوتەی دایە دەست پێغەمبەرﷺ و داوای لە خاوەن باوەڕان کرد کە نێوان خۆیان چاك بکەن.

تێبینی: بەکار هێنانی وشەی (ﷲ) لەباتی (خوا) یەکەم: بۆ ئەوەیە کە ناوەکانی پەروەردگار تەوقیفین. دووهەم: ناوێکی گەورەو کورتو خۆشو ناسراوە لەلای هەموکوردێك.

جا ﷲ پێناسەیەکی باوەڕداری راستەقینە دەکاتو دەفەرموێ:

(٢) واتە باوەڕداران تەنها ئەوکەسانەن کە هەر وەختێ یادی ﷲ کراو ناوی برا دڵەکانیان بترسێتو هەرکاتێك ئایەتەکانی ئەو بخوێندرێ بەسەریاندا باوەڕیان زیاتر ببێت ، وەتەنها پشت بەپەروەردگاری خۆیان دەبەستن. لێرەدا سێ سیفەتی باوەڕداری راستەقینەی باسکرد ، هەرکاتێ یادی ﷲ کرا دڵیان دەترسێتو بەخوێندنەوەی ئایەتەکانی ﷲ بەسەریاندا ، باوەڕیان زیاد دەکات ، وە تەنهایش پشت بە ﷲ دەبەستن کەئەمانە سێ وەسفی شاراوەن. ئینجا باسی دوو وەسفی تری کرداریان دەکات و دەفەرموێ:

(٣) ئەوباوەڕدارانەکەسانێکن کە نوێژەکانیان جێ بەجێ دەکەنو لەوەی کە پێمان داوون دەبەخشن چ فەرز بێ لە سەریان وەك زەکات یان فەرز نەبێت وەك باقی چاکەکانی تر.

(٤)بەراستی هەر ئەوانەن باوەڕداری راستەقینە کەبۆ ئەوانە چەندین پلە هەیە لەلایەن پەروەردگاریانەوەو لێخۆش بوونو رۆزییەکی زۆر بەرێزیش ، واتە ئەوکەسەی کە ئەو پێنج سیفەتەی هەبو باوەڕداری راستەقینەیەو ﷲ ی خاوەن بەخشش پلەی زۆر بەرزو گرنگی بۆ داناوەو لە تاوانەکانی خۆش دەبێو رزقو رۆزییەکی زۆرو بەرێزو بەفەڕی پێ دەدات. پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / خەڵکی ناوبەهەشت هۆدەکانی خەڵکی سەر خۆیان ئەوەندە لە بەرزادەبینن هەروەك چۆن ئەستێرەی پرشنگدارەی ئاسمان، لەوپەری رۆژ هەڵاتەوە یان رۆژ ئاواوە دەبینن لەبەر ئەوزیادەوپلەیەی کەهەیە لەنێوانیاندا، وتیان: ئەی پێغەمبەری خواﷺ ئەوە جێگای پێغەمبەرانەو کەسی تر ناگات بەوان؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: نەخێر ، قەسەم بەو کەسەی کە گیانی منی بەدەستە پیاوانێکن کە باوەڕیان هێناوە بە ﷲ و پێغەمبەرانیان بەراست زانیوە} کەواتە هەر بەهەشت شایستەی ئەوەیە کە کێبەرکێی بۆ بکرێت.

(٥) هەروەك چۆن پەروەردگارت دەری کردیت لە ماڵی خۆتدا بۆ مەبەستێکی رەوا ، وە بێگومان کۆمەڵێك لەو باوەڕدارانە پێیان ناخۆش بوو لەم غەنیمەتو دەسکەوتەدا بەشی کەسی تری لێ بدرێت بێجگەلەخۆیان واتە هەروەك کۆمەڵێك پێیان ناخۆش بو بچیت بۆرێگای قافڵەی قورەیش هەرئاوا کۆمەڵێکیش لەوانە کەلە شەڕی بەدرا بون پێیان ناخۆش بو کەسی تر بکرێت بەشەریکیان لەودەستکەوتە دا چونکە خۆیان بە زەحمەت کێشو شەڕکەر دەزانی ، وەك لە پێشەوە وتمان،

(٦) دەمەدەمەت لەگەڵدا دەکەن لەبارەی ئەو شتە راستەوە پاش ئەوەی کە ئاشکرابو وەك ئەوەی کەبەرەو مردن پاڵیان پێوە بنرێت ، چونکە ئەوان تەماشای کەمی خۆیانو زۆری دوژمنیان دەکرد جا وەك لەبارەی دەسکەوتەکانەوە کەوتنە کێشەوەو ﷲ لەدەستی ئێوەی دەرهێناو خستەیە دەست پێغەمبەرەوەﷺ

هەرئاوەها لە کاتێکدا کە ئێوە پێتان ناخۆش بو کەدەربچن بۆ جەنگی بت پەرستان بەڵام ﷲ دەری کردنو دوچاری جەنگی کردنو سەری خستن بەسەر دژوارترین دوژمنانتاندا کەلە راستیدا ئەمە سودی گشتی تێدا بو بۆتانو بووە هۆی دەنگ زرانی ئیسلامو ترسو سام خستنە ناو دڵی بێ باوەڕو بت پەرستانو دوروەکانەوە ، هەروەك دەفەرموێ:

(٧) بیربکەنەوە لەو کاتەی کە ﷲ بەڵێنی یەکێك لەو دوو تائیفەی پێدان لەحاڵێکدا کە ئاوات دەخوازنو واتان پێ خۆشە کە ئەوەی زۆر گرنگ نیە کەقافڵەکەیە ئەوەتان دەست کەوێت تاهەم شەڕتان نەکردبێو هەم سەروەتو سامانێکی زۆرتان دەست کەوتبێت ، لەراستیدا ئەمان لەبەر کەمیو کەم چەكو چۆڵەی خۆیان دەترسان ، بەڵام ئارەزۆی ﷲ جیایە لەگەڵ ئارەزوی ئەواندا وەك دەفەرموێ: خۆ ﷲ دەیەوێ کە بیهێنێتە جێ ئەوەی کە ئارەزۆی لێیە بەبڕیاری خۆیو راستی دامەزرێنێو بەهێزی بکاتو سەربازانی خۆی دڵخۆش بکاتو تێیان بگەیەنێ کەیارمەتی دەریانەو دوژمنانو ناحەزانیان سەرشۆڕو رسوابکاتوقەرەچۆڵی کافران ببڕێو دوایان بهێنێت.

(٨) تا راستیو حەقیقەت جێگیربکاتو بەتاڵ و پوچ هەڵوەشێنێتەوە ، خۆ با تاوان بارانیش پێیان ناخۆش بێت. ئینجا ﷲ بەرەو روداوەکانی بەدر ئەمانبات و دەفەرموێ:

(٩) ئەی محمدﷺ بیر کەرەوە لەو کاتەی کە هاوارتان لە پەروەردگارتان دەکرد ئەوسا ئەویش وەڵامی دانەوەو فەرموی: بێگومان کە من یارمەتی دەری ئێوەم بەهەزار فریشتەی یەك لە دوای یەك، بەم شێوەیە ﷲ ی میهرەبان هات بەهانای موسڵمانانەوەو بەندە بێ گوناهەکانی خۆی نارده یارمەتیان ، بەڵام بۆ ئەوەی بیرو باوەڕی خاوەن باوەڕان بەهەڵەدا نەچێتو وانەزانن کەئەگەر فریشتە نەبوایە سەرکەوتن نەدەبو ئەوسا فریشتە بەهۆی سەرکەوتن بزانن دەفەرموێ:

(١٠) خۆ ﷲ ئەو فریشتانەی نەناردوە بۆ یارمەتی ئێوە مەگەر تەنها بۆ ئەوەبێ کە مژدەی راستیو دروستی رێبازەکەتان پێ بدەنو تا دڵەکانتان بە رەوانەکردنی فریشتەکان ئارام بگرێت ئەگینا ﷲ دەتوانێ سەرتان بخات بەسەر دوژمنەکانتاندا بەبێ فریشتەیش بۆیە فەرموی: وەهیچ سەرکەوتنێك نەبووە نابێ مەگەر لەلایەنﷲ وە بێ، ئەم جەنگو جیهادە بۆ ئەوەیە پاكو پیس لەیەك جیاببێتەوە ئەگینا ﷲ ی داناو خاوەن دەسەڵات دەتوانێ هەربۆ خۆی بەیەك فەرمان هەمو بێ باوەڕو ستەمکارو دووڕو لە ناوببات وەك لە سورەتی محمد دا دەفەرموێ:

إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلۡفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُرۡدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشۡرَىٰ وَلِتَطۡمَئِنَّ بِهِۦ قُلُوبُكُمۡۚ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذۡ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةٗ مِّنۡهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيۡكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذۡهِبَ عَنكُمۡ رِجۡزَ ٱلشَّيۡطَٰنِ وَلِيَرۡبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمۡ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلۡأَقۡدَامَ ﴿١١﴾ إِذۡ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمۡ فَثَبِّتُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۚ سَأُلۡقِي فِي قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعۡبَ فَٱضۡرِبُواْ فَوۡقَ ٱلۡأَعۡنَاقِ وَٱضۡرِبُواْ مِنۡهُمۡ كُلَّ بَنَانٖ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ شَآقُّواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَمَن يُشَاقِقِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمۡ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحۡفٗا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفٗا لِّقِتَالٍ أَوۡ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٖ فَقَدۡ بَآءَ بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأۡوَىٰهُ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٦﴾

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرۡبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثۡخَنتُمُوهُمۡ فَشُدُّواْ ٱلۡوَثَاقَ فَإِمَّا مَنَّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلۡحَرۡبُ أَوۡزَارَهَاۚ ذَٰلِكَۖ وَلَوۡ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنۡهُمۡ وَلَٰكِن لِّيَبۡلُوَاْ بَعۡضَكُم بِبَعۡضٖۗ وَٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٤﴾ ﴾

هەرکاتێ گەیشتنە بێ باوەڕان بدەن لە گەردنیانو شەڕیان لەگەڵدا بکەن هەتا ئەو کاتەی کە کوشتاریان زۆر ئەبێ ئینجا بیانگرنو ماوەی دەرچونیان نەدەن جا پاشان ئەو گیراوانەیان هەر بە بەلاش ئازاد بکەن یان لە باتیاندا شت وەرگرن چ پارە بێت یان ئازاد کردنی موسڵمانانی لای دوژمن بێ هەتا ئەو کاتەی شەڕ بن بردەکرێت. بڕیاری ﷲ ئەوەیە لە بارەی بێ باوەڕانەوەو ئەگەر ﷲ ئارەزۆی لێ بێت هەر بۆ خۆی تۆڵە یان لێ دەسێنێت ، بەڵام ﷲ هەندێکتان بەهەندێکتان تاقی دەکاتەوە ، وەئەوکەسانەی کە کوژراون لە رێگای ﷲ دا ﷲ کردارەکانی ئەوان نافەوتێنێو نائومێدیان ناکات)

لێرەش فەرموی: بێگومان کە ﷲ خاوەنی هێزو توانایی‌و عیزەتە جا ئەو عیزەتەش دەدات بە پێغەمبەرانو پەیڕەوانی راستەقینەیان ، وەلە مەشدا کە دەبێ موسڵمانان ئامادەی گیان فیدایی ببن بەڵگەی دانایی ﷲ یە چونکە ئەگەر ئەو ترسو تۆیە نەبێ هەموکەس لە دنیادا خۆی بە باوەڕدار دائەنێو پاكو پیس لەیەك جیا نابێتەوەو هۆی سەرەکی دنیامان کە تاقی کردنەوەیە نایەتەجێ کەواتە ئەو شەڕو جیهادە پێویستە بۆ تاقی کردنەوەی مرۆڤی راستو ناراست کەئەمەش دەمکوتێکە بۆ ئەوانەی کە بەر

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِىَ ٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُوا۟ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا۟ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا۟ نَعُدْ وَلَن تُغْنِىَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْا۟ عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ ۞ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلْبُكْمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُوا۟ فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنكُمْ خَآصَّةً ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

ژەوەندی دەکەن بە هۆی سەرەکیو وەك بتێك دەی پەرستنو بیر لە راستیو دروستی وتارو کرداریان ناکەنەوە ، ئینجا لێرەدا وەك لە پێشەوە ﷲ باوەڕدارانی بەهێزکرد بەشتانێك کەلە توانای ئەواندا نەبو واهەم شتێکی سەیرتر بە باوەڕداران دەکات ئەوە کوفر بەو سوپا گەورەو پڕ چەكو چۆڵەوە هاتوەو ئەمانیش هەم کەمنو هەم کەم چەکن، شتێکی رەوایە کە مرۆڤ لەم جۆرەکاتانەدا زۆر بترسێتو خەوو خواردنی لا نەمێنێ کەچی ئەوان لەم کاتەدا خەو ئەیانباتەوە بەشێوەیەك هەندێك لەوان شەیتانی دەبن ئەوەتە ﷲ دەفەرموێ:

(١١) بیر کەرەوە لەو کاتەی کە وەنەوزەگرتنی کە ئەمەش هێورکردنەوەیەکی ﷲ بو بۆیانو لەئاسمانەوە ئاوی بۆناردنو باران باری تا پاکتان بکاتەوە بەهۆی ئاوی ئەوبارانەوە لەدڵە راوکێو لەو پیسییەی شەیتان کە توشی لەش پیسی کردبون، وەتا دڵتان سەقامگیرو بەهێزبکات لەسەر راستی رێبازەکەتانو لەسەرخۆو ئارام بنو تا بەوبارانە پێکان بەهێزو وبتەو بکات و لەسەر لاقتان بوەستن. ئەمەش کەی؟

(١٢) ئەو کاتەی کە پەروەردگارت وەحی کردە لای فریشتەکانو پێی فەرمون: بڕۆن من بەهێزو یارمەتی لەگەڵتانداموپشتگیریتان دەکەم دەی ئێوەش باوەڕداران بەهێز بکەن بەم زووانە ترس دەخەمە ناودڵی ئەوکەسانەی کە بێ باوەڕنو دەیان ترسێنین لە ئێوە جا ئێوەش بدەن لە گەردنیانو چاوتان لێیان نەترسێتو دەستتان بەکامیان دەگات لێیان بدەنو بەزەییتان نەیەت بەو بێ باوەڕو لەخوا نەترسانەدا .

(بنان)سەرئەنگوشتەو جومگەیە واتە لە کاتی شەڕدا دەست پارێزیان لێ نەکەن چونکە ئەوان لە دژایەتی ﷲ و ئایینو پێغەمبەر ﷺو باوەڕداران کۆتاییان نەکردووەو هەرچی توانایان بووە خەرجیان کردوە. وە دەفەرموێ:

(١٣) بۆیە ئەبێ ئاوەهایان لێ بکرێت چونکە ئەوان دژایەتیﷲ و پێغەمبەرەکەیانﷺ کردوەو لە بەرانبەریانەوە وەستاونو رێگای باوەڕهێنانی خەڵکیان گرتوە جا ئەوانەی دژایەتی ﷲ وپێغەمبەرەکەی ﷺ بکەن نابێ هەروا لەسەریان بچێت ولە سزا رزگابن ، ئاشکرایە سزای ﷲ یش نابێ وەکو سزای بەندەکانی وابێت بەڵکو سزای ئەو زۆر سەختو بەهێزە وەك دەفەرموێ: بەبێگومان زۆر توندە سزای ﷲ. ئەوەبو لە جەنگی گەورەی بەدرداحەفتا کەس لەتاوانبارانو سەرانی کوفر کوژران کە ئەبو جەهل یەکێك بو لەوحەفتا کەسانەو حەفتا کەسی تریان بەدیل گیرا ، بەراستی تۆڵەی ﷲ سەختەو کەس ناتوانێت بەرگری بکات؟ بەوکۆمەڵەکەمو کەم چەكو چۆڵە ئەو تاغوتانەی بەچۆکدا هێناو پایەو بناغەی کوفری لەرزاند.

(١٤) ئائەمە فەرمانی ﷲ یە کە باوەڕداران سەر دەخاتو بێ باوەڕان بەچۆکدا دەهێنێو دەفەرموێ: سا لە دنیادا بیچەژن تۆڵەی ئیشە ناشرینەکانتان ، تۆڵەی ستەمکاریو رێگرتنتان لە ئایینی ﷲو بەبێشك بۆ کافران بێجگە لەو سزای دنیایە لە رۆژی قیامەتدا سزای ئاگریان بۆ هەیە.

(١٥) لەم ئایەتەدا ﷲ ئامۆژگاری باوەڕدارانی موجاهید دەکات تا بزانن هەڵوێستیان چۆن بێت لە کاتی هێرشی دوژمندا، لەراستی دا هەروەك ئەوەی کە زاتی خۆی لەمەیدانی جەنگ دا ئامادەبێتو قسە لەگەڵ موجاهیدان دا بکات وایەو دەفەرموێ: ئەی خاوەن باوەڕان کاتێ کە ئێوە گەیشتن بە بێ باوەڕانو هێرشی ئەوانتان هاتەسەرو لەوان نزیك بوونەوە نەکەن پشتی تێ بکەن وراکەنو مەیدان چۆڵ بکەن،

(١٦) ئەوسا هەرکەسێ لەو رۆژەدا پشت تێ بکاتو لەو شەڕە رابکات مەگەر بچێتە گۆشەیەکەوە بۆئەوەی شەڕەکەی باشتر پێ بکرێت یان کۆمەڵێك لە موسڵمانان پێویستی بەبەهێزکردن هەبێت بچێت بۆ بەهێزکردنیان مەگەر بۆ ئەم دوانە بڕوات. خۆ ئەگەر رۆیی بەڵام بۆ یەکێ لە دووانە نەبو بەراستی ئەوکەسە غەزەبیﷲ ی بۆ خۆی سازداوەو جێگایشی دۆزەخە، خۆپیسترین جێگایشەئەودۆزەخە. ئەگەر چی هەندێ وتویانە ئەم بڕیارە

تایبەت بو بەشەڕی بەدرەوە بەڵام ڕای کۆمەڵی زانایان لەسەر ئەوەیە کەئەم ئایەتە بۆ هەمو موسڵمانانە هەتا قیامەتو نابێ لە کاتی دەست پێکردنی شەڕدا موسڵمانان هەڵبێن مەگەر بۆ جێگا گواستنەوە یان خۆگەیاندن بەکۆمەڵێکی تری شەڕکەر یان گەڕانەوە بۆلای پێشەوای موسڵمانان ئەگینا بەو ئیشە دوچاری تاوانێکی زۆر گەورە دەبێت، وەك لە فەرمودەی سەحیحدا هاتوە کە یەکێك لەو حەوت تاوانە گەورانەی کەدەبنە هۆی لە ناوچونی باوەڕدار سەنگەر چۆڵ کردنو پشت کردنە شەڕە، دیارە موسڵمانێك بەرانبەر دوو کافرە لەشەڕداو ئەمە لە پاشدا دێتو پێچەوانەی ئێرە نیە چونکە ئەوە بۆ ئەو کاتەیە کە شەڕ دەستی پێ نەکردوە وخاوەن باوەڕان لە دووبەرانبەری خۆیان نابێ بترسنو خۆیان لە شەڕ لادەن ئەگەر بەرپەرچێکی تر نەبو. بەڵام پاش دەست پێ کردنی شەڕ نابێ پشت بکاتە شەڕو مەیدان بۆ دوژمن چۆڵ بکات مەگەر بەو مەرجانەی باسیان کرا چونکە بەلگەی لاوازی بیرو باوەڕە بەهێزی ﷲ ، وە بەدیاری بونی کاتی مردنو پاشو پێش نەکردنیو ئەمەش زۆرلە خۆکردن نیە چونکە ئەوەیش کە باوەڕدار لەگەڵیا ڕووبەرو دەبێتەوە هەر بەشەرێکە وەك ئەو بەڵام باوەڕدار هێزیﷲ یی لەگەڵدایە ئیتر بۆ ئەبێ لەو کاتەدا رابکاتو سەنگەر چۆڵ بکاتو ببێتە هۆی شێرا بونی دوژمنو نەترسانی لە باوەڕدارانو لە خۆ بایی بوونیو خۆ بەراست زانینی؟ ئینجا ﷲ باسی شەڕەکە دەکاتو دەفەرموێ:

(١٧) ئەی محمد ئێوە ئەوانتان نەکوشت بەڵکو ﷲ کوشتنیو تۆ ئەوانت نەپێکا ئەوکاتەی کەچنگە خۆڵەکەت فڕەدا بەڵام ﷲ فڕەی دایە ناوچاوانی ئەوانەوە، بەڵێ ﷲ ئەمەی کرد هەتا باوەڕداران تاقی بکرێنەوە لەو شەڕەدا بەتاقی کردنەوەیەکی جوان، بێگومان کە ﷲ بیسەری قسەکانتانەو زانەرە بە کردوەکانتان. ئەڵێن پێغەمبەرﷺ هەندێك بەردو لی هەڵگرت کاتێ کە ئەوان هاتنو دوعای کردو فەرموی: {ŇĿÃ [illegible]/ناشیرین بێ ئەو روانە}

ئەڵێن هیچ کافرێ لەو کافرانە نەبو مەگەر شتێکی لەو بەرکەوتبێ هەر کەسەی بەچاوی خۆیەوە خەریکبو بەم شێوەیە ترسێکی گەورەیان بۆ پەیدا بو، جا ئەگەر مەیلی ﷲ نەبوایە چۆن ئەو مشتە خۆڵە چاوی ئەو هەموە کافرانەی دەگرتەوەو هەموویان چاویان دوچاری خورانو ناڕەحەتی دەبوو؟

(١٨) بەڵێ ئاوایە موسڵمانان هەرکاتێ ڕاستو خۆگرو پارێزەری ئاینی ﷲ بن ﷲ دێت بەهانایانەوەو زاڵیان دەکات بەسەر دوژمنانی ئاییندا چونکە بێگومان کە ﷲ لاواز کەری فڕو فێڵی کافرانەو هەرچەندە بەهێزبن هەرلە ناو دەچن موسڵمان تەنها ئەسبابێکە لەدەستی ﷲ دایەو ﷲ بۆ خۆی ئیشەکانی ڕێك دەخاتو دوژمنی پێ لە ناودەبات ، ئەبو جەهل کاتێ کە هات بۆ بەدر دەرگای کەعبەی گرتو وتی خوایە ئەوەی کەحەقە سەری بخەو ئەوەی ناحەقە لەناوی ببە بە خەیاڵی خۆی ئەم دوعایەی دژی پێغەمبەرﷺ کرد، (ﷲ)یش فەرموی:

(١٩) ئەگەر ئێوە لە ﷲ داوا دەکەن کە ڕاستی بەسەر ناڕاستی دا سەرخات، ﷲ نزاکەی لێ وەرگرتن بەڕاستی سەرکەوتن هات بۆ ئەو کەسەی کەشایستەبو کە محمدﷺ و پەیڕەوانی بون چونکە ئەوان ڕاستن جا ئەگەر واز بهێنن لە شیركو دوژمنایەتی ﷲ ئەمە چاکە بۆتان خۆ ئەگەر دووبارە بگەڕێنەوە بۆ دوژمنایەتیو دژایەتیو شەڕکردن ئێمەش دووبارە دەگەڕێینەوە بۆتان بۆ لە ناو بردنو لێدانتانو هیچ سودێکتان لەو پێڕو تاقمەی خۆتان دەست ناکەوێت ئەگەرچی زۆریش بن بەڵکو بە پێچەوانەوە تا زیاتربن زیانی زیاترتان پێ دەگات ، ئینجا پاش هەڕەشەو لاواز نیشاندانی کافران ، باوەڕداران دڵنیا دەکاتەوەو دەفەرموێ: بێگومان کە ﷲ لەگەڵ ئیمانداراندایە کەواتە ئێوە ئەی کافران سەرناکەون بەسەر کەسێکدا کەﷲ ی لەگەڵدا بێ ، جا ئەمڕۆ پێویستە ئیمانداران وا لە خۆیان بکەن کە ﷲ لە گەڵیاندا بێ چونکە ﷲ بەڵێنی داوە لەگەڵ مرۆڤی باوەڕداری خۆگری پەرهیزکاردابێ، دەی ئەمڕۆ ئەگەر خاوەن باوەڕان هیچیان پێ ناکرێت تاوانی خۆیانەو ئەو وەسفانەیان تێدا نیەو نەبوونی ئەو وەسفانەش بوەتە هۆی بەش بەشیو لاواز بونیان هەر بۆیە پاش ئەوەی کە فەرموی ﷲ لەگەڵ باوەڕداراندایە دەفەرموێ:

(٢٠) ئەی باوەڕداران پەیڕەوی ﷲ و پێغەمبەرەکەی بکەنو فەرمانەکانیان جێ بەجێ بکەنو پشتی تێ نەکەن لەحاڵێدا کەئێوە دەبیستنو ئەزانن بۆ چیتان بانگ دەکات.

(٢١) جا ئێوە لەو کەسانە مەبن کە وتیان: بیستمان لە حاڵێکدا کەئەوان تێناگەنو پەیڕەوی فەرمانەکان ناکەن ، واتە ئێوە وەك بێ باوەڕو مونافیقەکان نەکەن کە گوێیان دەگرت بەڵام هیچیان جێ بەجێ نەدەکرد ، ئینجاﷲ ی بالادەست سەرزەنشتی ئەو کەسانە دەکات کە ﷲ نیعمەتی بیستنو قسەکردنو ژیری پێداون بەڵام ئەوان نەقسەی باش دەبیسنو نەقسەی باش دەکەنو نە ژیری دەخەنە کارەوەو دەفەرموێ:

(٢٢) بێگومان خراپترین شتێك کە بەسەر ئەو زەویەی ﷲ دا بگەڕێت ئەوکەرو لاڵانەن کە عەقڵی خۆیان ناخەنە کارەوەو لە بیستنی شتی ڕاست خۆیان کەڕ کردوەو لە وتنی شتی ڕاستو

وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمۡ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿٢٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا وَيُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ وَإِذۡ يَمۡكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثۡبِتُوكَ أَوۡ يَقۡتُلُوكَ أَوۡ يُخۡرِجُوكَۚ وَيَمۡكُرُونَ وَيَمۡكُرُ ٱللَّهُۖ وَٱللَّهُ خَيۡرُ ٱلۡمَٰكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا قَالُواْ قَدۡ سَمِعۡنَا لَوۡ نَشَآءُ لَقُلۡنَا مِثۡلَ هَٰذَآ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذۡ قَالُواْ ٱللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ ٱلۡحَقَّ مِنۡ عِندِكَ فَأَمۡطِرۡ عَلَيۡنَا حِجَارَةٗ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ أَوِ ٱئۡتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٖ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمۡ وَأَنتَ فِيهِمۡۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ مُعَذِّبَهُمۡ وَهُمۡ يَسۡتَغۡفِرُونَ ﴿٣٣﴾

دروست خۆیان لاڵ کردووە بیر لە هیچ شتێکی چاك ناکەنەوە، مەبەست کافروخوانەناسانە، پیسترین کەسانێکن کەبەسەر ئەم زەوییەدا دەگەڕێن.

﴿٢٣﴾ خۆ ئەگەر ﷲ بچوکترین چاکەی لەناو دڵی ئەواندا بەدی بکردایە تێی دەگەیاندن ، واتە پێویستە هەر ئینسانێك خۆی بۆ چاکەکردن هەنگاو بنێت تا ﷲ یارمەتی بدات ئەوانە هیچ هەنگاوێکی خێریان نەناوە تا ﷲ یارمەتیان بدات وە ئەگەرﷲ خێروچاکەیشی بەوان بگەیاندایەو حاڵی بکردنایە هەر دەستیانقەست پشتیان تێدەکرد لەحاڵێکدا کەئەوان دژایەتی کەرن بۆ ئەم قورئانە ، ئینجا روودەکاتە خاوەن باوەڕانو دەفەرموێ:

﴿٢٤﴾ ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە وەڵامی ﷲ و وەڵامی ئەم پێغەمبەرەیشی بدەنەوە هەرکاتێك کەبانگتان دەکات بۆ ئەو شتەی کە زیندوتان دەکاتەوە کە قورئانە . واتە پێویستە لە سەرتان بەزووی بەدەم فەرمانەکانی ﷲ و پێغەمبەرەوە بڕۆنو خۆتان ماتەڵ نەکەن چونکە هەرشتێك کە ئەوان بەئێوەی دەڵێن مایەی ژیانە بۆتان، ژیانی دنیاو ژیانی دوا ڕۆژ، جا نابێ سستیو تەمەڵی تێدا بکەن تا ﷲ لێتان عاجز نەبێو وازتان لێ نەهێنێ چونکە بەبێ یارمەتی ﷲ کەس هیچی پێ ناکرێت وەك دەفەرموێ: ئاگاداربن بەراستی ﷲ بەهۆی لاساری مرۆڤەوە پەردەیەك دروست دەکات لەنیوان مرۆڤ و دڵیا جا ئەوکاتە

هەرچی قسەی بۆ بکەیت سودی لێ وەرناگرێت چونکە ئەو دڵەی کە سەرچاوەی تێگەیشتنە لەو لەشە شاراوەتەوە، ئیترهەرچی قسەی لەگەڵدا بکرێت وەك ئەوەوایە کە قسە لەگەڵ دارو بەردا بکەیت!! وەبێگومان کە ئێوە بەرەولای ئەوزاتە کۆدەکرێنەوە بۆ وەرگرتنی پاداشتی کردارەکانتان. بەراستی پێویستە کەخاوەن باوەڕان بترسنو زۆر ئاگاداری دڵەکانیان بنو ئیشی وانەکەن کە ﷲ ئەو دڵو فەهمەیان لێ بشارێتەوە لە فەرمودەیەکدا کە ئیمامی ئەحمەد بۆمان دەگێڕێتەوە هاتوە کە پێغەمبەرﷺ زۆرجار دەیفەرمو:{[illegible]

[illegible]

/ئەی گۆڕەڕی دڵەکان دڵم دامەزرێنی لەسەر ئاییینەکەی خۆت .. هەروەها فەرمویەتی: بێگومان کەدڵەکان لەنێوان دوو ئەنگوشتن لە ئەنگوشتەکانی ﷲوچۆن ئارەزۆ بکات ئەم دیو دیوی پێ دەکات.

ئەبو سەعیدی کوڕی موعەللا دەڵێت: لەمزگەوتدا نوێژم دەکرد پێغەمبەرﷺ بانگی کردم، منیش وەڵامم نەدایەوە لەپاشدا وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەنوێژدا بووم فەرموی: [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] / ئەی ﷲ نەیفەرموە وەڵامی خوداو پێغەمبەر ﷺ بدەنەوە هەرکاتێ کە بانگی کردن بۆ لای ئەوەی کەزیندوتان دەکاتەوە؟ پاشان پێی فەرموم: بەدڵنیاییەوە پێش ئەوەی کە دەرچیت لە مزگەوتداسورەتێکت فێردەکەم کە گەورەی هەمو سورەتەکانی قورئانە پاشان دەستی گرتم جاپێش ئەوەی کە دەربچێت پێم وت: ئەی تۆ نەتفەرمو کە سورەتێکت فێردەکەم کە گەورەی هەمو سورەتەکانی قورئان بێت؟ فەرموی: [illegible]) کەئەوحەوتەیە کە دووبارە دەکرێتەوەو ئەوقورئانە گەورەیە کە پێم دراوە}

﴿٢٥﴾ وەخۆتان بپارێزن لە تاوانو خراپەو بت پەرستی چونکە ئەگەر ﷲ سزای نارد تەنها ئەوانە ناگرێتەوە کەتاوانو خراپەو بت پەرستیان کردوە بەڵکو سزا هەمویان دەگرێتەوە لە دنیادا هەرچەن لە پاشە ڕۆژدا هەرکەس بەگوێرەی کرداری خۆی ئیشی لەگەڵدا دەکرێت.

وشەی(فِتۡنَةً) بەمانای بەڵاو تاقی کردنەوەو هاوەڵ دانان هاتوە کەبە هەرسێ ماناکە لێرە دەگونجێ بەڵام مانای سێهەمم بەلاوە

نزيك تره ، بەبت پەرستی مانام کردوه چونکه بت پەرستی جۆری زۆرەو هەمویشی هاوڵ دانانه بۆ ﷲ چ ماڵ پەرستی بێ یان شەخس پەرستی، مەقام پەرستی بێ یان تاقمو گروپ پەرستی ، حەیوان پەرستی بێ یان مرۆڤ پەرستی، شەیتان پەرستی بێ یان فریشته پەرستی، هەمویان هەر بت پەرستینو خاوەنەکەی بێ باوەڕو کافر دەبێو سزاکەی دنیایشی تایبەتی خۆی نیه بەڵکو بێ تاوانیش دەگرێتەوە، وەبزانن بەبێشك که ﷲ تۆڵەی زۆر سەختە. سەیره تاوانبار وەختێ ئەو تاوانه گەورانه دەکاتو پیاوانی باش ئامۆژگاریان دەکەن دژایەتیو قسەی ناشیرینیان پێ دەڵێنو دەڵێن: ئێمه بۆ خۆمان سەربەخۆینو کەس مافی ئەوەی نیه که ڕێمان لێ بگرێت؟! ئیتر چونکه ژیری کارناکات بیر لەوە ناکاتەوە که کابرای ئامۆژگاری کەریش هەر مرۆڤه وەك ئەوو ئەویش ئەبێ ئازاد بێ له بەرگری کردنی شتێك که زیانی پێ بگەیەنێ، پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: سوێند بەوکەسەی کەگیانی منی بەدەسته فەرمان دەکەن بەچاکەو بەرگری دەکەن له خراپه ئەگینا نزیکه ﷲ لەلایەن خۆیەوە سزاتان بۆ ڕەوانه بکات لەپاشان بپاڕێنەوە لێی بەڵام ئەو وەڵامتان نەداتەوەو هەرلەناو ئەو سزادا بمێننەوە ، وەك ئەمڕۆ که هەمو مرۆڤ بەچاكو خراپیەوە لەناو ناخۆشیو کوشتنو بڕینو تاڵانکردندایەو ڕۆژانه بەملیونەها پاڕانەوەو نزا دەکرێت بەڵام ﷲ وەڵامی کەس ناداتەوە ، بەڕاستی تۆڵەی ﷲ سەختە. ئینجا ﷲ باسی یەکێ له نیعمەته فەروانەکانی دەکات سەبارەت به موسڵمانانی ئەو سەردەمەو دەفەرموێ:

(٢٦) وە بیر بکەنەوە لەو کاتەی که ئێوە کەم بوون که ژێر دەستەو لاواز کرابون لەسەر زەویداو هیچ نرخێکیان بۆ دانەدەنان ئەوە بو له مەکەدا تانەیان لێ دەدانو گاڵتەیان پێ دەکردنو لێیان دەدان، وەئێوە دەترسان که خەڵکی هێرشتان بێننەسەرو پارچەپارچەتان بکەن ، (ZÛh) بەمانای فڕاندنو ڕاکێشانی بەپەلەیه. ئەوەبو ﷲ جێگەی پێ دانو له مەدینەدا جێگیری کردنو بەهێزی کردنو یارمەتی دان لەلایەن خۆیەوە، وە لەشتی پاکو خاوێن ڕۆزی پێدان واته ئەو تەنگانەی خۆتان له بیر مەبەنەوەو تەماشای ئەو نیعمەته فەروانەی ﷲ بکەن بەڵکو ئێوەش شوکری نیعمەتی ﷲ بکەن چونکه پەروەردگارتان شوکری پێ خۆشەو بەشوکر نیعمەتەکانی خۆی زیاد دەکات، ئینجا داوایان لێ دەکات که خیانەت نەکەنو دەفەرموێ:

(٢٧) ئەی ئەوانەی که باوەڕتان هێناوە خیانەت نەکەن نەلەگەڵ ﷲ دا و نه لەگەڵ پێغەمبەرداو هەرچیتان پێ دەسپێرن بەرێكو پێکی ئەنجامی بدەنو لەو ئەمانەتانەی که بەسەرتانەوەیه وەکو نوێژو زەکاتو ڕۆژو حەجو جیهادو باقی فەرزەکانی تر خیانەت نەکەنو بەڕێكو پێکی ئەنجامیان بدەن لەحاڵێکدا کەئێوە خۆتان دەزانن که خیانەت شتێکی ناپەسەندەو مایەی سەرشۆڕیو شەرمەندەیی مرۆڤه هەر له دنیادا چ جای دوا ڕۆژ . خۆدەشزانن که پێغەمبەرەکەتانﷺ خیانەتی به نیشانەیەکی موناڧیقی داناوە، ئینجا دەفەرموێ:

(٢٨) جا بزانن که ماڵو مناڵ تاقی کردنەوەیه بۆ ئێوە واته ئەوەی که ماڵی پێ نادات تاقی دەکاتەوە تابزانرێت چەند خۆگرەو ڕازیه بەبەشی ﷲ ، وەئەوەی که پێی دەدات تا بزانرێت چۆن ڕەفتاریان لەگەڵدا دەکاتو چۆنیان پەروەردە دەکات، ئایا بەو مناڵو ماڵه سوپاسی ﷲ دەکات یان لوت بەرز دەبێو له پێستی خۆی دەردەچێت ، ئایا ئەو ماڵو مناڵەی بۆ پەرە پێدانی ئایینو خوورەوشته یان بۆدژایەتی ئایینو بێ بەندوباریه ، ئایا ئەم ماڵو مناڵه گوڕو تینی زیاتر دەکەن لەسەر ئایینو جیهاد له پێناوی دا یان بەهۆی پاراستنو خۆش ویستنیانەوە له ئایین دور دەکەوێتەوەو واز له جیهاد دەهێنێت؟ بەڵێ ﷲدەفەرموێ: ماڵو مناڵ بۆ تاقی کردنەوەی مرۆڤەو لەزەتێکی کەمه بەڵام ئەوەی بۆ ﷲ بێت ئەوە چاکەو هەر ئەوە دەمێنێتەوە ، وەبەبێگومان لەلای ﷲ هەیه پاداشتی گەورە. بەڵێ پێویسته خاوەن باوەڕان خۆشەویستی ﷲو پێغەمبەریانﷺ لەلا له هەموشت زیاتر بێ وەك لەم فەرمودەدا دەفەرموێ: [illegible]
[illegible] سوێند بەو کەسەی که گیانی منی بەدەسته باوەڕی نیه هیچکام له ئێوە هەتا منی لەلا خۆشەویست تر نەبێت له گیانی خۆیو ماڵیو هەموخەڵك}
جا با خاوەن باوەڕان تەماشای ئەم فەرمودە بکەنو تەماشای ناو دەرونی خۆیشیان بکەن ئەوسا تەماشا بکەنو بزانن ئایاخۆیان دەبیننەوە لەناو کۆمەڵی باوەڕدارانی ڕاستەقینەدا ؟! جائەگەر خۆیان نابیننەوە باخۆیان لۆمەی خۆیان بکەن. ئینجا دەرگای هەمو خێرو چاکەیەکمان پیشان دەداتو دەفەرموێ:

(٢٩) ئەی ئەوانەی که باوەڕتان هێناوە ئەگەر لەﷲ بترسنو خۆتان بپارێزن لەو شتانەی که ئەبێته هۆی تورەیو ڕقی ئەوزاته، ﷲ جیاکەرەوەتان پێ دەدات واته ئەگەر تەقواتان بو ﷲ شتێکی وا دەخاته ناو دڵ ومێشکتانەوە که هەمیشه بتوانن چاکەو خراپه لەیەك جیابکەنەوە ، بەڵێ بەڕاستی تەقوا هۆی بەختەوەری هەردوو دنیایی مرۆڤه ئەوەته له دنیادا بەرچاوی ڕۆشن دەکرێتەوەو پاشه ڕۆژیش ﷲتاوانەکانتان دادەپۆشێتو لێتان خۆش دەبێت، بەڕاستی ﷲ خاوەنی بەهرەو چاکەی گەورەیەو پەرهیزکاران بەشی گەورە دەبەن . له سورەتی تەلاقدا

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ ٱللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا۟ أَوْلِيَآءَهُۥٓ ۚ إِنْ أَوْلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ لِيَصُدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ ٱللَّهُ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ ٱلْخَبِيثَ بَعْضَهُۥ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُۥ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُۥ فِى جَهَنَّمَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِن يَنتَهُوا۟ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ وَإِن يَعُودُوا۟ فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَىٰكُمْ ۚ نِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

بەشێکی تر لە سودەکانی تەقوا باسکراوە چاك وردببنەوە لێی مایەی خۆش بەختیە. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(٣٠) **ئەی محمد ﷺ جا بیر بکەرەوە لەوکاتەی کە کافران پیلانیان دەگێڕا دژی تۆ بۆ ئەوەی بەندت بکەنو لە زیندانت کەن تا دەمریت ، یان بتکوژن، یان دەرت بکەن، ئەوان پیلانی خۆیان دەگێڕن و ﷲ یش پیلانی خۆی دەخاتەکار، لەکاتێکدا ﷲ چاکترینی هەموو پیلانسازو نەخشە سازانە.**

بەڵێ ئەوان هەمیشە بەردەوامن لە فروفێڵ کردنداو ﷲ یش هەمیشە پەکیان دەخاتو نایەڵێ پیلانیان سەربگرێ و شەرمەندەو رسوایان دەکات جا لە هیچ فرو فێڵێکیان دا سەرکەوتو نابن چونکە ﷲ زاناترو ئاگادارترو بەهێزترە لە هەمو فێڵبازان.

وەسفی چاکترینی فێڵ بازان بۆ ﷲ هەیە بەڵام ئەبێ بزانین، وەسفەکەی ﷲ وەك وەسفی ئێمە نیەو نیازی بەوەسفی مرۆڤ نیە چونکە مرۆڤ بۆیە فێڵو فڕ دەکات چونکە جورئەتی روبەڕوبونەوەی راستەقینەی نیەو دەترسێت شکست بخوات بەڵام ﷲ لەکەس ناترسێت تا فێڵو فڕ بکات بەڵام چۆن فروفێڵی فێڵبازان بەزۆری نازانرێت تا ئەنجام دەدرێت، دەی تۆڵەی ﷲ یش هەرواکەس پێی نازانێت تا روودەدات ئەم مانایەم بەلاوە رۆشنترە لەوەی بڵێین بۆ هاوچەشنی وشەکانە بەڵێ، ئەوان فروفێڵیان کرد بەڵام ﷲ ی بەدەسەڵات فرو فێڵەکەی ئەوانی هەڵوەشاندەوەو لە ئاکامدا پێغەمبەرﷺ سەرکەوتو ئەوان شکستیان خوارد. ئینجا دەفەرموێ:

(٣١) ئەوسا هەرکاتێ کە نیشانەکانی ئێمە بخوێندرێتەوە بەسەریاندا دەڵێن: شتی وامان بیستوە مەبەستیان چیرۆك و داستانەکانی کۆن بو و دەیان وت: ئەگەر ئارەزۆ بکەین ئێمەش وەك ئەوە دەڵێین ، دەڵێن نەفەرێك بەناوی نەزری کوڕی حاریسەوە ئەم قسەیەی کردوە جا ئەم ئایەتە لەبارەی ئەوەوە هاتوەتە خوارەوە لەپاشدا لە بەدرا گیرا پێغەمبەرﷺ فەرموی: بیکوژن، میقداد گرتبوی وتی: ئەی پێغەمبەرﷺ ئەوە گیراوی منەو چەند جارێك وتیەوە پێغەمبەریش فەرموی: خوایە میقداد بێ نیاز بکە لە بەرەکەتی خۆت، میقدادیش وتی: من ئەمەم ویست، وەئەمە قسەی ئەوەو دەیوت: "ئەمەی کە محمد ﷺدەیخوێنێتەوە بێجگەلە قسەی پڕو پوچی کۆن شتێکی تر نیە" جا لەباتی ترسان لە ﷲ داوای سزای دەکرد وەك قورئان دەفەرموێ:

(٣٢) باس بکە ئەی محمدﷺ ئەو کاتەی کە وتیان: خوایە ئەگەر ئەمە حەقەو راستە لەلایەن خۆتەوەیە سا لەئاسمانەوە بەرد بارانمان بکە یان سزایەکی دەردناکمان بۆ بنێرە ؟!! بەڵام خوای میهرەبان دەفەرموێ:

(٣٣) خۆ ﷲ سزایان نادات هەتا تۆ لە ناویاندابیتو ﷲ سزایان نادات مادام ئەوان داوای لێ خۆشبون لە ﷲ بکەن. واتە نەهاتنی سزا لەبەر چاکی ئەوان نیە بەڵکو لەبەر خاتری بونی تۆیە لە ناویانداو ﷲ دوو شتی کردوە بە هۆی نە هاتنی سزا بۆ ئەم گەلە، **یەکەمیان**: بونی پێغەمبەرمانﷺ لەناو خەڵکدا کە ئەمەیان بەماڵ ئاوای پێغەمبەرمانﷺ کۆتایی پێ هاتوە،

دووهەمیان: پەشیمان بوونەوەو گەڕانەوە بۆلای ﷲ کەئەمە تا خۆر لە رۆژ ئاواوە دەگەڕێتەوە دەمێنێت، دەی ئایا بێ نمەکیو سپڵەیی نیە کە ئێمە ئەو پەروەردگارە میهرەبانە نەپەرستین کەئەوەندە بەسۆزەبۆمان؟ پاشان ﷲ تۆڵەی لە ئەوانەی مەکە وەرگرتەوە وەك دەفەرموێ:

(٣٤) بۆدەبێ ئەوانە ﷲ سزایان نەدات لە حاڵێکدا کە ئەوان رێگای ماڵیﷲ یان گرتوەو نایەڵن تۆ ئەی محمدﷺ و موسڵمانان بچنە ناویەوە؟ وەئەوان دۆستیﷲ نین، دۆستەکانی ﷲ هەر پەرهیزکارانن، بەڵام زۆربەی ئەوان نازانن و پێیان وایە کە خۆیان چاکترین کەسن سەبارەت بە ﷲ و پارێزگاری کردنی ئایین. جا

پێشەکی ﷲ فەرموی: سزایان نادەم مادام تۆ لە ناویاندابیت یان پەشیمان ببنەوە ، دەی وا پێغەمبەریان ﷺ دەرکردو پەشیمانیش نەبونەوە بەڵکو ڕێگای ماڵی ﷲ یشیان گرتو ماوە نادەن کە موسڵمانان بچنە ناویەوەو خۆیان بەدۆستی ﷲ دەزانیو پێغەمبەرﷺ و موسڵمانانیان بەدوژمنی ﷲ دادەنا، ﷲ یش بەم شێوەیە دای بەناودەمیانداو وتێی گەیاندن کە ئەوان دۆستی ﷲ نینو مافی ئەوەیان نیە بەناو(ﷲ) وە دوژمنایەتی ئەو ئایینەو پەیڕەوانی بکەن. ئینجا ﷲ سەبارەت بە بەندایەتیە ڕواڵەتیەکانیان دەفەرموێ:

(٣٥) نوێژێك کە ئەوان دەیکەن لەلای بەیتا هیچ نیە بێجگەلە فیکە لێدانێكو چەپڵە کوتانێك واتە هیچ نرخێکی نیەو پاداشتیان نادرێتەوە بەڵکو سزایشی لەسەر وەر دەگرن دەسا بچەژن سزا بە هۆی ئەوەی کە ئێوە بێ باوەڕو کافرن بە بەرنامەی ﷲ. لێرەدا دەر دەکەوێت کە بەندایەتی ﷲ بەو مەرجە ڕاستو دروستە کە ڕێكو پێك بێت لەگەڵ شەریعەتی ﷲ دا ئەگینا هیچ نرخێکی نیە ئەمەش هەڕەشەیەکی زۆر توندە بۆ ئەو کەسانەی کەیاساکانی ئیسلام بەرێكو پێکی وەرناگرنو ئایین تێکەڵاو بەشتی پڕو پوچی وەك دەفو هەڵقونکەو هاواری ئەمو ئەو دەکەنو ناوی دەنێن ﷲ پەرستیو ڕێگای ڕزگار بون. ئەمانە کە ﷲ سەرکۆنەو هەڕەشەو سزای گەورەی بۆ باسکردون، ئەوکەسانە بون کە خزمەتی ماڵی ﷲ یان دەکردو ئاوو خۆراکیان بۆ حاجیان ئامادە دەکرد ، بەڵام پەیڕەوییان لە پێغەمبەرﷺ نەدەکرد. دەی وازهێنانی ئێمە لەوهەمو فەرزو سوننەتانەوە سەرگەرم بوونمان بەو هەمو ئیشە نارەواو پڕو پوچو بیدعەو داهاتوانە، پەیڕەوی پێغەمبەرمانە ﷺ ؟! کابرای پێش نوێژو خوتبە خوێنی خەڵك سەدان بێ شەرعی تێدایە هەرلە ڕیش تاشینەوە تا جگەرە خواردنو پەیڕەوی بەرنامەی غەیری ئایینوئەنجامدانی دەیان بیدعە ، کەچی لەسەر ئەوەی کەلاوێکی تازە پێگەیشتوی کەم حاڵیو مێوانی ماڵی ﷲ سوننەتێکی پێغەمبەرمانﷺ ئەنجام دەدات بەتوندی هێرش دەکاتە سەریو بگرە بەنا موسڵمانیشی ناو ببات !! جا ئەمەو ئەوانەی خزمەتچی ماڵیﷲ ی سەرەتای ئیسلام چییان فەرقە؟! ئەی مەردم بیر بکەنەوەو واز لەو جۆرە ڕەفتارە بهێنو پەیڕەوی پێغەمبەرمان ﷺ بکەنو دەسەڵاتو هێز سەر ئەنجامی شکانو لە ناو چونە وەك ﷲ مژدە بە خاوەن باوەڕان دەداتو دەفەرموێ:

(٣٦) بێگومان ئەوانەی کە کافرن ماڵەکانی خۆیان دەبەخشن تا ڕێگای بڵاوبونەوەی ئایینی ﷲ بگرن بەم زوانە ئەو ماڵە دەبەخشنو کۆتایی ناکەنو دەیانەوێ ئایین لە ناوبەرن بەڵام لەپاشا دەبێتە خەفەتو داخ بۆیان، بۆ؟چونکەزۆرنابات شکست دەخۆنو سەروەتو سامانەکەشیان بەهەدەر دەڕواتو ئەوکەسانەی کە بێ باوەڕبون لە ڕۆژی دواییدا کۆدەکرێنەوە بۆ دۆزەخو سزاکەی. بەڵێ ﷲ ماڵ وسامانی زۆر دەدات بە بێ باوەڕان بۆ دژایەتی باوەڕداران، بۆچی؟

(٣٧) تا ﷲ پیس لە پاك جیا بکاتەوەو خراپەکان هەندێکیان بەهەندێکی تریانەوە پاڵ بداتەوە ئەوسا هەموویان لەسەر یەك کەڵەکە دەکات ، ئینجا دەیانخاتە ناودۆزەخەوە. واتە بەهۆی زۆری سامانو ماڵو هێزی بێ باوەڕان پیس لە پاك جیا دەکاتەوە چونکە لەسەرەتادا زۆر کەس لافی باوەڕ لێ دەداتو خۆی بەموسڵمان دەژمێرێت بەڵام لە وەختی ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ ئەوماڵو سامانو هێزەی بێ باوەڕاندا ڕیزی باوەڕداران بەجێ دێڵێت بۆتەماع یان لە ترساو دەچێتە ناو ئەو بێ باوەڕانەوە تەنها مرۆڤە ڕاستو پاکەکان دەمێنێنەوەو خراپان هەموویان یەك دەگرن، واتە دەسەڵاتو هێزی بێ باوەڕان تاقی کردنەوەیە بۆ باوەڕداری ڕاستو ناراست ، ڕاستەکان پشت دەبەستن بە ﷲ و دەزانن سەرکەوتن بەدەست ﷲ یە نەبە زۆرو کەمی چەكو چۆڵە جا بتەوتر دەبن لە سەر ئایینەکەیان بەڵام ترسنۆکانو هەلپەرستان دەترسنو بۆ پاراستنی خۆیان بەزووی خۆیان دەدەنە پاڵ بێ باوەڕانەوەو ئەمەش بە ژیرانەو بەکردارێکی بەسودی دەزانن بەڵام ﷲ دەفەرموێ: بەراستی ئەوانە زیان لێ کەوتوو ڕەنجەڕۆن . بەڵێ کاتێ سەرئەنجامو پاشەڕۆژی کافری دیاری کردو فەرموی ئەیانخەمە دۆزەخەوە واجارێکی تر هەلیان بۆ دەرەخسێنێ بەڵکو لەو سزایە خۆیان ڕزگاربکەنو دەفەرموێ:

(٣٨) ئەی محمدﷺ بەوانەی کە بێ باوەڕو کافرن بڵێ: ئەگەر واز بهێنن لە کوفرو فەسادو بگەڕێنەوە بۆ سەر ڕێگای ﷲ چاو پۆشی دەکرێت لەو تاوانو خراپانەی کەلە پێشەوە کردویانەو ئەگەر دیسان بگەڕێنەوە بۆ فەسادو کوفرو تاوان ئەوا ڕەوشتی پێشوان ڕۆیشتوە کە هەمیشە شکانو لەناوچوونی بێ باوەڕان بوە ، ئینجا ﷲ داوا لە باوەڕداران دەکاتو دەفەرموێ:

(٣٩) جا شەڕیان لەگەڵدا بکەنو لێیان بدەنو نەترسن لە هێزو توانایان هەتا بت پەرستیو ئێشو ئازاردانی موسڵمانان نامێنێتو تا ئەوکاتەی کە تەواوی بەرنامەی مرۆڤ بەرنامەی ﷲ دەبێت جا ئەگەر هاتو ئەوان وازیان هێنا پێویستە موسڵمانانیش وازیان لێ بهێننو هەوڵی بشکێنی بیرو باوەڕیان نەدەنو بیانسپێرن بەﷲ چونکە بێگومان ﷲ بەوەی کە ئەوان دەیکەن بینەرە. بەڵێ پێویستە لەسەر موسڵمان هەتا موسڵمانێك ئازار بدرێتو هەتا شیرك لەسەر زەویدا هەبێت شەڕبکەن ئاشکرایە کوفریش هەتا

۞ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا غَنِمۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا يَوۡمَ ٱلۡفُرۡقَانِ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذۡ أَنتُم بِٱلۡعُدۡوَةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُم بِٱلۡعُدۡوَةِ ٱلۡقُصۡوَىٰ وَٱلرَّكۡبُ أَسۡفَلَ مِنكُمۡۚ وَلَوۡ تَوَاعَدتُّمۡ لَٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِي ٱلۡمِيعَٰدِ وَلَٰكِن لِّيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗا لِّيَهۡلِكَ مَنۡ هَلَكَ عَنۢ بَيِّنَةٖ وَيَحۡيَىٰ مَنۡ حَيَّ عَنۢ بَيِّنَةٖۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذۡ يُرِيكَهُمُ ٱللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلٗاۖ وَلَوۡ أَرَىٰكَهُمۡ كَثِيرٗا لَّفَشِلۡتُمۡ وَلَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ سَلَّمَۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَإِذۡ يُرِيكُمُوهُمۡ إِذِ ٱلۡتَقَيۡتُمۡ فِيٓ أَعۡيُنِكُمۡ قَلِيلٗا وَيُقَلِّلُكُمۡ فِيٓ أَعۡيُنِهِمۡ لِيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗاۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمۡ فِئَةٗ فَٱثۡبُتُواْ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٤٥﴾

زەوی هەبێ هەر دەمێنێ کەوابو جیهاد هەرگیز کۆتای پێ نایەت وەك وتراوە: [illegible] / جیهاد هەتا کۆتایی ئەم جیهانە دەمێنێت}

(٤٠) خۆ ئەگەر پاش گەز بوونەوەو دووبارە دەستیان کردەوە بە شەڕو دژایەتی کردنی ئایینی ﷲ و موسڵمانان ئێوەش لە پشتی ﷲ پەلەماریان بدەنو تارو ماریان بکەنو هیچ ترسێك نەخەنە دڵی خۆتانەوە چونکەﷲ یارمەتی دەرو سەرپەرستو دۆستی ئێوەیە دەسا ئێوە ئەی باوەڕداران چاك بزانن کە بەبێگومان ﷲ دۆستو سەرپەرشتی ئێوەیە بەراستی چاکترین دۆستو سەرپەرشتەو باشترین یارمەتی دەرە. ئائەمەیە داخوازی ئەم ئایینەو پێویستە باوەڕدار بجولێت هەتا دەسەڵاتی پەروەردگاری عالەم لەناو عالەمدا دەچەسپێنێ چونکە ئەم ئایینە نەهاتوە بۆ گاڵتەو گەمەو نەهاتوە تەنها خەڵکی فێری زانیاری جۆراو جۆربکات یان تەنها بەندایەتیەکی نێوان ﷲ و بەندەبێت بەڵکو ئەم ئایینە بەندایەتیە، حکومەتە، ئاشتیە، جیهادە، دنیایە، دوارۆژەو رزگار کەری مرۆڤە لە بەندایەتی کردنی مرۆڤ بۆ بەندایەتی ﷲ ی تاكو تەنیاو خاوەنی ئاسمانانو زەویو مرۆڤو هەمو بونەوەرە واتە دژایەتی کردنی ئەم ئایینە بۆ نەزانیو نەفامی قسەیەکی بێ ناوەرۆك نیە بەڵکو حەقیقەتێکی رۆشنو ئاشکرایەو دەبێ ئاوەها کاری لەگەڵدا بکرێت ئەگینا چ مانایەکی ترمان پێ دەدات ئەم ئایەتە؟ ئەوەتە بەدوای ئەوەدا کە فەرموی شەڕیان لەگەڵدا بکەن هەتا لانەی شەڕو خراپەو فەساد بەتەواوی تارو مار دەکرێتو بەرنامە تەنها بەرنامەیﷲ دەبێ، فەرموی چاك بزانن کە ﷲ دۆستو سەرپەرشتی ئێوەیە کەسێك ئاوا سەرپەرشتو دۆستێکی هەبێت بێگومان هەمیشە پاشەڕۆژ هەرهی ئەو دەبێو سەروەتو سامانی دوژمنان بۆ ئەو دەگەڕێتەوە، ئەوەتا هەر بەدوای ئەم دوو ئایەتەدا باسی دەسکەوتەکانی جیهادو چۆنیەتی دابەشکردنەکەیمان بۆدەکاتو دەفەرموێ:

(٤١) جا بزانن ئەوەی کە ئێوە دەستان دەکەوێت لە کافرانەوە بەشێوەی غەنیمەت. جیاوازی غەنیمەتو فەیئ ئەوەیە کە غەنیمەت بەو ماڵە دەڵێن کەبەهۆی جیهادو شەڕەوە لەکافرانەوە بکەوێتە دەست موسڵمانان "فەیئ" یش ئەو ماڵەیە کە بە بێ شەڕ دەکەوێتە دەست موسڵمانان ئەم ئایەتەی ئێرە باسی یەکەمیانەو باسی فەیئیش لە سورەتی حەشردا دەکرێت، جا لێرەدا دەفەرموێ: دابەشکردنی بەم شێوەیە: چواربەش لە پێنج بەشی دەدرێت بە جەنگاوەرانو یەك بەشی لەو پێنج بەشەیش دابەش دەکرێت بەسەر ئەم پێنج لایەنەدا جابەبیگومان پێنج یەکی ئەو غەنیمەتە هی ﷲ یەو دەدرێت بەپێغەمبەرو خزمانی پێغەمبەرﷺ کە کوڕانی هاشمو کوڕانی موتەللیب دەگرێتەوەو بەهەتیوانو بەنەداران ، وەدەدرێت بە رێبوارانێ کەلە رێگادا پارەیان لێ دەبڕێ ، بەڵێ ماڵی دەست کەوتو لە کافرانەوە بەشەڕ ئاوا دابەش دەکرێت، جا ئیتر ئەوانە ماون هەموویان یان نەماونو چۆن دابەش دەکرێت، وە ئەوەی پێغەمبەرﷺ بەکێ دەدرێتو دەیان پرسیاری تر بچۆ لە پەڕاوەفیقهیەکاندا تەماشای بکەو چوونە ناو ئەو کێشە فیقهیەیانە بە بیرو رای من تامو چێژی ئایەتەکە کەم دەکاتەوەو وام پێ چاکە ئەو مەسئەلە خیلافیانە تا بکرێت باس نەکرێت لەمانای قورئاندا جا کەسێك کە دەیەوێت شارەزاببێت با بچێتە سەر پەڕاوە فیقهیەکانو تەماشای ئەوان بکات، ﷲ جەزای بەخەیری زانایانی پێشومان بداتەوە بەراستی گەورەو بچوکیان تۆمارکردوە. جا فەرموی: ئاوەها دابەش دەکرێت ئەگەر باوەڕتان بە ﷲ و بەو قورئانەی کە رەوانەمان کردوەتە لای بەندەی خۆمان کە محمدﷺ هەیە کەرێکەوتی رەوانەی کردنەکەی لە رۆژی جیاکردنەوەی حەق لە ناحەقدا بوە کە رۆژی جەنگی بەدرە کە حەڤدەی رەمەزانی ساڵی دووهەمی کۆچی بو، وە ئەو رۆژەی کە هەردوو کۆمەڵەکە دایان لەیەك واتە موسڵمانانو کافران لەبەدردا. خۆ ﷲ دەسەڵاتی بەسەر هەمو شتێکدا هەیە ، ئەوەتە ئەو کۆمەڵە کەم هێزەی سەرخست بەسەر ئەو کۆمەڵە بەهێزەدا جا هەروەك لە پێشەوە وتمان ئەم سورەتە پاش تەواوبونی جەنگی بەدر هاتوتە خوارەوە بۆ

پێغەمبەرمانﷺ و بەدرێژی ئەو جەنگە گەورەو پیرۆزەو ڕوداوەکانی باس دەکات دیارە هەندێکی ڕۆیشتو ئەمەی لەمەولایش باسی هەندێکی تریەتی جا لێرەدا ﷲ جێگای دانیشتنی هەردوو کۆمەڵەکە دیاری دەکات بۆ قورئان خوێنان‌و دەفەرموێ:

(٤٢) بیر کەرەوە لەو کاتەی کە ئێوە لەلایەکی نزیکی مەدینەوەبون‌و ئەوانیش لەلایەکی دووری مەدینەوە بون ئەو قافڵەیەش کە ئێوە بۆی چون لە خواروی ئێوەوە بو لە کەناری دەریا، وەئەگەر ئێوە بەڵێنتان بەیەکتر بدایە بۆ ئەو جێگایە نە ئەوان دەهاتن‌و نە ئێوەش، ئێوە دەتان وت: ئێمە کەمین‌و چاری دوژمن ناکەین‌و ئەوانیش دەیان وت: دورەو ئێمە ناگەینە ئەو جێگایەو چەندین بەڵگەو بەهانەی تر بەڵام بۆ ئەوەی ﷲ جێ بەجێی بکات ئیشێك کە ئەو ئیشە ئەنجام دراوە لە زانیاری ئەودا، واتە ﷲ خۆی لە کۆنەوە ئەو قەرارەی داوە کە ئەو جەنگە لەوێدا ببێ‌و ئەو کۆمەڵە لاوازە سەربخات‌و ئەو ژمارە بەهێزە تارو مار بکات‌و لە ناویان ببات‌و بزانرێت کێ ڕاستەو کێ ناراست تا ئەوەی کە لەناو دەچێت لەسەر چاوڕۆشنی بێ‌و بەهانەی نەبێ لە ڕۆژی دواییداو نەڵێت نەم زانی محمدﷺ و پەیڕەوانی ڕاستن ، بۆیە دوژمنایەتیم دەکردن بەڵام بەجەنگی "بەدر" دەرکەوت کێ ڕاستەو ﷲ ی لە گەڵدایەو کێیش ناراستەو دژی ﷲ یە ئیتر لەناو چونی کافران لە سەر چاوڕۆشنیەو تا ئەوەیشیان کە دەژیءو باوەڕی بەئایین هەیە بە چاوڕۆشنی بژێت‌و بزانێ کە ڕێبازەکەی ڕاستەو پەروەردگاری لەگەڵدایەو یارمەتی دەدات‌و لەزۆری هێزی دوژمنانی ئایین نەترسێت، وەبەبێگومان ﷲ بیسەری هەمو قسەکانتانەو زانەری هەمو ئیشەکانتانەو هیچی لێ پەنا نادرێت.
جا هەربۆ ئەوەی هەردوولا سوربن لەسەر جەنگ ﷲ دەفەرموێ:

(٤٣) بیر بکەرەوە لەو کاتەی کەﷲ بێ باوەڕانی لە خەودا بەکەمی خستەبەر چاوی ئێوەو ترستان نەما لێیان‌و دڵی بەهێزکردن ، ئەڵێن پێغەمبەرمانﷺخەوی دی‌و لە خەویدا بێ باوەڕانی زۆربەکەمی هاتە پێش چاوو ئەمەیشی باسکرد بۆ موسڵمانان‌و زۆر دڵیان خۆشبو، بۆ؟ چونکە ﷲدەفەرموێ: ئەگەر من ئەوانم بەزۆری پیشانی تۆبدایە ئێوە دەترسان‌و شکستان دەخواردو بەدڵنیاییەوە ناکۆکی لەناوتاندا پەیدا دەبو سەبارەت بەوەستان‌و جەنگ کردن وشپرزە دەبون بەڵام ﷲ ئەم بڕیارەی داوەو دەبێت جەنگ بکرێت ئەم خەوەی بە پێغەمبەرﷺ پیشان داو ئەویش بە موسڵمانانی فەرمو: بە بێگومان کەئەو زانایە بەوەی کەلەناو دڵەکاندا هەیەو دەزانێ چۆن بەهێزیان بکات‌و چۆن لاوازیان بکات ئەوەتە دیسان دەفەرموێ:

(٤٤) دەی بیر بکەرەوە لەو کاتەی کەﷲ ئەوانی بەشێوەیەکی کەم خستە پێش چاوی ئێوە کاتێ کە گەیشتنە یەك بۆ شەڕ وەهەروەها ئێوەیشی کەم کردەوە لە بەر چاوی کافران‌و زۆر بەکەمیان زانین‌و بێ ترسبون لێتان‌و پەلاماریان هێنا بەڵام کاتێ دەستکرا بەشەڕو هەردوولا ڕژانە ناو یەك ﷲ باوەڕدارانی زۆرکرد لەبەرچاوی دوژمنان‌و ترسی زۆریان لێ نیشت‌و گەرم‌و گوڕی پەلامارەکانیان نەماو هەرکەس دەیویست خۆی ڕزگار بکات بەم شێوەیە ئەم ئایەتە لە گەڵ ئایەتی سیانزەی سورەتی "ال عمران" دا ناگیرێنەیەك بۆهەریەکێکیان جێگای تایبەتی خۆی هەیە، بەڵێ ﷲ کافرانی بەشێوەیەکی زۆرکەم خستەبەر چاوی موسڵمانان‌و موسڵمانانیشی هەروا بەشێوەیەکی کەم خستە بەر چاوی کافران، بۆچی؟ بۆئەوەی کەﷲ جێ بەجێی بکات ئیشێك کە لەلای خۆی ئەنجام دراوە، وەتەواوی کارو بارەکان دەگەڕێنەوە بۆلای ئەوو ئەوەی کە بڕیاری داوە هەرئەوە دەبێ‌و کەس ناتوانێ بیگۆڕێت، جا ئەو بڕیاری دابو کەلەم جێگاداو لەم کات‌و سەردەمەدا ئەو جەنگە ببێ‌و ڕاست‌و ناراست بۆهەمو کەس دەرکەوێت‌و ببێت بەخاڵێکی گرنگ لە گۆڕانی کاری ئیسلامیءو جیابونەوەی دەوری خۆگریءو دان بەخۆداگرتن لەگەڵ دەوری خۆ ئامادەکردن‌و هێرش‌و جەنگ‌و پەل هاویشتن بەم لاولای وڵاتە تازە پێگەیشتوەکەی ئیسلامداو قۆناغی خۆ مت کردن‌و بێ دەنگی گۆڕی بۆ قۆناغی دامەزراندنی سوپایەکی ئازاو لێ هاتوو گیان فیدا، بەڕاستی هەر لێکدانەوەی قورئان جوانە کەئەو دوو قۆناغە لەیەك جیا دەکاتەوەو دەفەرموێ ﴿ يَوْمَ ٱلْفُرْقَانِ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ ﴾ الأنفال: ٤١

بەڵێ دەورەی دان بەخۆدا گرتن نەماو کاسەی خۆگری موسڵمانان پڕبو ئینجا نۆرەی ڕژاندنێتیءو بەم جەنگە ﷲ چرای سەوزی بۆ موسڵمانان ڕۆشن کردو دڵی بت پەرستانی هێنایە بەردەستیان‌و هەمو برینەکانی سارێژکردن‌و تێی گەیاندن کە ئەودۆستانی خۆی خۆشدەوێت هەرلەبەر ئەو خۆشەویستیەشە دوچاری هەندێ کۆسپ‌و تەگەرەیان دەکات تا ترسنۆك‌و ناپاك لە ڕیزەکانیان دەرپەڕێنێ‌و پاك‌و خاوێنەکان بمێننەوەو جاوا لێرەدا وانەیەکی تری گرنگی کاتی جەنگ بەخاوەن باوەڕان دەڵێت وتێیان دەگەیەنێ کە جەنگی ئێوە تەنها چەك‌و چۆڵەنیەو فێربونی ئیشی سەربازی نیە بەڵکو سەرەڕای ئەوەش دووشتی تری گرنگ هەن ئەبێ ئاگاتان لێیان بێت جا بۆ ڕۆشن کردنەوەی ئەو دووشتە دەفەرموێ:

(٤٥) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە ئەگەر ئێوە گەیشتن بە کۆمەڵێکی بێ باوەڕ لە کاتی شەڕدا سابت‌و خۆگربن‌و ڕانەکەن

وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُواْ فَتَفۡشَلُواْ وَتَذۡهَبَ رِيحُكُمۡۖ وَٱصۡبِرُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِم بَطَرٗا وَرِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ﴿٤٧﴾ وَإِذۡ زَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَعۡمَٰلَهُمۡ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلۡيَوۡمَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَإِنِّي جَارٞ لَّكُمۡۖ فَلَمَّا تَرَآءَتِ ٱلۡفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكُمۡ إِنِّيٓ أَرَىٰ مَا لَا تَرَوۡنَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَۚ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذۡ يَقُولُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمۡۗ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٤٩﴾ وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَضۡرِبُونَ وُجُوهَهُمۡ وَأَدۡبَٰرَهُمۡ وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيۡسَ بِظَلَّٰمٖ لِّلۡعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأۡبِ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيّٞ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٥٢﴾

کەئەمە مەرجێکی گرنگی پیرۆزییە، **دووهەمیش**: زۆریادی‌اللە بکەن‌و لەو کاتەدا اللە تان لە بیر نەچێت بەڵکو سەرکەون‌و لەدستی دوژمنان رزگاربن. ئەمەیە وانەی قوتابخانەی قوتابیانی قورئان‌واللە خۆی مامۆستایی سەربازەکانی خۆی دەکات‌و فێری خۆگری‌و هۆی سەرکەوتنیان دەکات جا خۆزگە بەو کەسەی کە بەراستی قوتابی ئەو قوتابخانە دەبێت ، لێرەش ئەوەمان تێ دەگەیەنێ کە خاوەن باوەڕان کاتێ کە خەریکی بەندایەتێکی گرنگی وەك جیهاد دەبن نابێ بێجگە لە اللە مەبەستێکی تریان هەبێت چونکە هەرکەسێك مەبەستێکی غەیری اللە ی هەبێ با لە جیهادیش دا بکوژرێت هیچ سودی نابێ‌و دۆزەخ جێگایەتی‌و پێویستە خاوەن باوەڕان نیەتی خۆیان پاك بکەنەوە لە هەمو خەوش‌و خاڵێك ، راست لەبەر اللە جەنگ بکەن‌و مەبەستێکی تریان نەبێ بۆیە دووبارە دەفەرموێ:

﴿٤٦﴾ دەی پەیڕەوی‌اللە و پێغەمبەرەکەی‌ﷺ بکەن‌و سەربازێکی راستەقینەی اللە و پەیڕەوی پێغەمبەرﷺ بن‌و ناکۆکی لەنێوان خۆتاندا دروست نەکەن، بۆ؟ چونکە ئەگەر ناکۆکیتان دروست کرد ئەوسا شکست دەخۆن‌و ئیتر ناووناوبانگی خۆتان لەدەست دەدەن چونکە ئەگەر موسڵمانان بەراستی پەیڕەویی اللە و پێغەمبەرﷺ بکەن‌و ناکۆکی لە نێوان خۆیاندا دروست نەکەن خاوەنی ناوو ناوبانگ‌و هێزو دەسەڵات دەبن بەڵام هەرمەرجێك لەو سێ مەرجانەیان تێدا نەما ناوو ناوبانگ لەدەست دەدەن‌و دوژمن تارو ماریان دەکات جا ئەگەر شتێك هەبێ کە هۆی ناکۆکی بێ بابەزوی بن بڕی بکەن‌و نەیەڵن تەشەنەبکات، وەئەگەر هەرنەکرا دان بەخۆتاندا بگرن چونکە بێگومان کەاللە لەگەڵ خۆگراندایە ئەوکەسەی کە خۆی دەگرێت اللە یارمەتی دەدات‌و کارو کۆششی زایەناکات، جا کەسێك خۆی بگرێ‌و اللە ی لەگەڵ دابێ چاکەو سەرکەوتوە یان کەسێك ناکۆکی‌و دوودەستەی دروست بکات کە هۆی رق‌و قینی اللە یەو سەر ئەنجامیشی روخان‌و نەمانێتی؟ واتە لەم دوو ئایەتەدا پێنج مەرجی سەرکەوتنی پێ فەرموین بەخۆگری ویادی اللە لە جەنگا ، پەیڕەوی اللە وپەیڕەوی پێغەمبەرﷺ، دوورکەوتنەوە لە ناکۆکی‌و دووبەرەکی. جائەوانەی کە ئەیانەوێ خەلافەتی ئیسلام بگەڕێننەوە باتەماشای خۆیان بکەن‌و بزانن ئەم پێنج خاڵە لەواندا هەیە یان نە؟ ئاشکرایە ئەگەر نەڵێین هیچ خاڵێکیان تێدا نیە زۆربەی ئەو خاڵانە لەوان دا بەپێچەوانەیە، جا ئەگەر نەگەڕێنەوە بۆ راستە رێگا بەراستی گومڕابوون‌و گومڕاکەرن، ئینجا اللە ی باڵادەست‌و زانا وانەیەکی تر بە قوتبیانی قوتابخانەکەی خۆی دەڵێت‌و دەفەرموێ:

﴿٤٧﴾ ئێوە وەکو ئەوکەسانە نەبن کەدەرچون لەماڵەکانیان لوت بەرزو خۆبەزل زان‌و خۆبەخەڵك پیشاندەرانەو بەربەستیان لە رێگای ئایینی اللە دا دادەناو خەڵکیان بەرگری دەکرد لە ئایین، بێگومان کە اللە دەزانێ بەو ئیشانەی کە ئەوان دەیکەن‌و هیچی لە زانینی اللە دەرناچێت چونکەاللە بەزانیاری خۆی گەمارۆی ئیشەکانیانی داوە ، جا چی دەکەن‌و بۆکوێ دەچن خۆ ئەوان چواردەوریان گیراوە ، ئەمە وەسفی ئەو بت پەرستانەی مەکە بو کاتێ کەهاتن بۆ بەدر ، جائێوەی باوەڕدار نابێ ئەو وەسفانەتان تێداهەبێت ، بەراستی ئەڵێیت ئەم قورئانە ئەمڕۆ دابەزیوە کابرا خۆی بەموسڵمان دەزانێ کەچی لوت بەرزەو هەمیشە خەریکی رێگرتنی بڵاوبونەوەی ئایینی اللە یەو لەرێگای پەیڕەوانیدا دەیان کۆسپ سازدەدات ، تەنانەت لە کوشتنی باوەڕدارانیش کۆتایی ناکات، با فەرمانڕەوایانی وڵاتانی ئەمڕۆی ئیسلامی تەماشای خۆیان بکەن‌و لەگەڵ ئەم ئایەتەدا بەراوردێکی خۆیان بکەن کەئەم ئایەتە بۆ تۆی موسڵمانە ئەگەر ئەوسیفەتەت تێدا نیە سوپاسی اللە بکە ، وەئەگەر هەیە بەزەییت بەخۆتا بێتەوەو تاروبەروی دادگای اللە نەبویتەوە پەشیمان بەرەوەوئەرکی گەیاندنی ئەو پەیامە بەرێزە بەواجبی خۆت بزانە تاوەك دنیات هەیە قیامەتیشت هەبێت دڵنیابە کە سبەینێ بەروت‌وقوتی‌وبێ دەسەڵات لەبەردەم دادگای اللە دا رادەگیرێیت‌و بەوردی حیسابت لەگەڵدا دەکرێت ، ئینجا اللە وێنەیەکی تری ئەو روداوە دەخاتە بەرچاومان‌و دەفەرموێ:

(٤٨) جا بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە شەیتان کردارە ناپەسەندەکانیانی بۆ جوان کردن‌و وتی: ئەمڕۆ هیچ کەسێك بەسەر ئێوەدا سەرناکەوێت ، دەڵێن: شەیتان لەشێوەی(مالیکی کوڕی مودلەجیدا)کە یەکێ بو لە پیاوە ناودارەکانی کەنانە هاتە ریزی بت پەرستانی مەکەو وتی: من پەنای ئێوە دەدەم‌و نایەڵم کەسێك لێرەدا شتێك بکات کە ئێوە پێتان ناخۆش بێت بەڵام کاتێك کەهەردوو کۆمەڵ بەرامبەری یەکتر وەستان ئینجا ئەو تاوانبارە پاشەکشەی کردو وتی: من بێوەریم لە ئێوە، چونکە بەبێگومان من شتێك دەبینم‌و دەزانم کەئێوە نایبینن‌و نایزانن، دەڵێن: چاوی بەجبرەئیل وئەو فریشتانە کەوت کە دابەزی بون بۆ یارمەتی دانی موسڵمانان جا ئەوزۆر ترساو پاشەکشەی کردو گەڕایەوەو وتی: بەبێشك من لە ﷲ دەترسم‌و بەراستی ﷲ تۆڵەی زۆر سەختە ، جا کاتێ کەروبەڕوبونەوە موسڵمانان بەوکەمیەی خۆیان‌و ﷲ یش کەمتری کردبونەوە لەبەر چاوی دوژمنان ، ئەوانەی کەلە مەکەدا باوەڕیان هێناو بەڵام کۆچیان نەکردبو ئێستایش هاتبون بۆ بەدرو چاویان بە موسڵمانان کەوت دەستیان کرد بەقسەی ناشیرین وەك ﷲ دەفەرموێ:

(٤٩) بیربکەرەوە ئەی محمدﷺ لەوکاتەی کە مونافقان‌و دڵ نەخۆشان دەیان وت: بەراستی ئەوانە ئایینەکەیان سەری لێ تێکداون‌و مەغروری کردوون ئەگینا چۆن بەوکۆمەڵەکەمەوە ئامادەی شەڕکردن دەبن لەگەڵ ئەم کۆمەڵە زۆرو پڕ چەك‌و بەهێزەدا؟ بەڵێ لای دنیا پەرستان تەنها شتی رواڵەتی دەوری هەیەو باوەڕیان بەشتە نهێنیەکان نیەو هەمیشە هەر بە"ربە"ی خۆیان دەپێون، جا ﷲ پوچی‌و بێ ناوەرۆکی بۆچونەکانیان بەم شێوە رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ئەوسا هەرکەسێك پشت ببستێ بە ﷲ، بەسە بۆی چونکە بەبێگومان کە ﷲ دەسەڵاتدارو کاربەجێیە. جا ئەو کەسەی پشتی بەو بەست کێ دەتوانێ پشتی لە زەوی بدات؟ ﷲ هەرخۆی دەتوانێ لە ناویان ببات بەڵام نایکات چونکە دنیایی بۆ تاقی کردنەوەی مرۆڤ دروستکردوە ، ئینجا ﷲ باسی سەرەمەرگی بێ باوەڕان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٥٠) ئەی محمدﷺ ئەگەر چاوت لێ بوایە ئەو کاتەی کە فریشتەکان گیانی ئەوکەسانەیان دەکێشا کە بێ باوەڕبوون چ وەزعێکی خراپیان بو کە فریشتەکان بۆ تۆڵە سەندنەوەی ئایینی ﷲ لەبت پەرستان، پێش گیان دەرچوونیان لەدەم‌و چاویان‌و لەپشتیان دەدان‌وپێیان دەوتن: دەی بچەژن سزای سوتێنەر. بەڵێ بێ باوەڕان هەر لە نزیکەی سەرەمەرگییەوە سزاو هەڕەشەو قسەی ناشیرین پێ وتنیان دەست پێ دەکات جا ئەوە نەبی کە ﷲ ستەمیان لێ بکات، نەخێر بەڵکو بەهۆی ستەمکاری خۆیانەوە دوچاری ئەو رۆژگارە سەختەدەبن وەك دەفەرموێ:

(٥١) ئەوەش بەهۆی ئەو کردارە خراپانەیانەوە بو کەپێش هاتنی مەرگ کردبویان‌و بەبێشك کە ﷲ هیچ ستەمێك لە بەندەکانی خۆی ناکات. وشەی ([illegible]) صیغەی مبالغە نیە بەڵکو ناوێکی نیسبیە واتە ستەم نادرێتە پاڵ ﷲ‌و ستەمکار نیە وەکو ([illegible] /میوە فرۆش، نانفرۆش) نەك بڵێیت ﷲ زۆر ستەم ناکات، لە فەرمودەی قودسیدا هاتوەو ئیمامی موسلیم لە پێغەمبەرەوەﷺ بۆمان دەگێڕێتەوە کەﷲ فەرمویەتی: {[illegible]} / ئەی بەندەکانم من ستەمم لە خۆم قەدەغەکردووە لە نێوان ئێوەشدا قەدەغەم کردوە سا ئێوەش ستەم لە یەکتر نەکەن} بەڵێ ﷲ ستەم ناکات بەڵام بەندە ستەم لە خۆی‌و خەڵکیش دەکات‌و سەرئەنجام بەو رۆژە رەش‌و ناهەموارە دوچار دەبێت ، ئەوەبو بێ باوەڕانی مەکە بەسەرپەرشتی فیرعەونی ئەم گەلە هەرچییان توانی لەدژایەتی پێغەمبەروﷺ پەیڕەوانی‌و رێبازی ﷲ کردیان بۆ ئەوەی کۆتایی بەژیانی پێغەمبەرﷺ و پەیڕەوانی بهێنن‌و هاتنە "بەدر" بەڵام ئابەو شێوەیە ﷲ تۆڵەی ئەوەڵ‌و ئاخری لێ کردنەوە، وەئەم تۆڵە کردنەوەی ﷲ لە تاوان باران‌و بێ باوەڕان رەووشتێکی ﷲیەو ناگۆڕێ وەك دەفەرموێ:

(٥٢) ئەمەی کەبەم کافرانەی بەدر کرا هەروەکو ئەوە وایە کەبە دارو دەستەی فیرعەون‌و ئەوانەی پێش ئەویش کرا چونکە ئەوانیش بێ باوەڕبوون بە نیشانەکانی ﷲ جا ﷲ بەهۆی گوناهەکانیانەوە تۆڵەی لێ سەندن بەبێگومان کە ﷲ تۆڵەی بەهێزەو زۆر سەختە.

(٥٣) بڕیاری ﷲ ئائەوەیە چونکە بەبێشك ﷲ هەر نیعمەتێکی دابێت بەگەلێك نەیگۆڕیوە هەتا ئەو گەلە خۆیان هەوڵی گۆڕاندنیان نەدابێت‌و ئەو بارو دۆخەچاکەی خۆیان نەگۆڕیبێت ئاشکرایە نیعمەتی ئایین‌و پێغەمبەرایەتی لە هەموو نیعمەتەکانی تر گەورەترە جا هەرکاتێك ﷲ پێغەمبەرو ئایینێکی ناردبێ بۆ گەلێك ، ﷲ تۆڵەی لێ وەرنەگرتون تا خۆیان پشتیان کردوەتە ئایین‌و پێغەمبەرەکەیان‌و دژی وەستاوون ئینجا ﷲ تۆڵەی لێ سەندون‌و سزای داوون ئەوەبو ﷲ بەم گەلەیشی فەرمو تا پێغەمبەرتان لەناودابێ یان تا پەشیمان ببنەوەو داوای لێ خۆشبون بکەن ﷲ سزاتان نادات، بەڵام ئەوان هەم پێغەمبەریانﷺ دەرکردو هەم پەشیمانیش نەبوونەوە بەڵکو

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمۡ يَكُ مُغَيِّرٗا نِّعۡمَةً أَنۡعَمَهَا عَلَىٰ قَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٥٣﴾ كَدَأۡبِ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ فَأَهۡلَكۡنَٰهُم بِذُنُوبِهِمۡ وَأَغۡرَقۡنَآ ءَالَ فِرۡعَوۡنَۚ وَكُلّٞ كَانُواْ ظَٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٥٥﴾ ٱلَّذِينَ عَٰهَدتَّ مِنۡهُمۡ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهۡدَهُمۡ فِي كُلِّ مَرَّةٖ وَهُمۡ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثۡقَفَنَّهُمۡ فِي ٱلۡحَرۡبِ فَشَرِّدۡ بِهِم مَّنۡ خَلۡفَهُمۡ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوۡمٍ خِيَانَةٗ فَٱنۢبِذۡ إِلَيۡهِمۡ عَلَىٰ سَوَآءٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ سَبَقُوٓاْۚ إِنَّهُمۡ لَا يُعۡجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٖ وَمِن رِّبَاطِ ٱلۡخَيۡلِ تُرۡهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمۡ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمۡ لَا تَعۡلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعۡلَمُهُمۡۚ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيۡءٖ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يُوَفَّ إِلَيۡكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تُظۡلَمُونَ ﴿٦٠﴾ ۞ وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦١﴾

هاتن لەبەدرا کۆتایی بەتەمەنی پیرۆزی پێغەمبەرﷺ و یارەکانیو ئایینەکەی بهێنن ئەوەبو ﷲ چی بەسەر هێنان ، وە ئەمەش رەوشتێکی هەمیشەی ﷲ یە لە پێش ئەوانو لە پاش ئەوانیشداو بێگومان کە ﷲ بیسەری هەمو جۆرە قسەیەکە ئاشکرابێ یان پەنامەکیو زانەری هەمو ئیشو کارو بارێکە چۆن بێو کەی بێو لە کوێدابێت ، چاکو خراپی لێ ناگۆڕێتو ستەم لە هیچ کامیان ناکات ، دارودەستەی فیرعەون دژایەتی موساو بەڵگە رۆشنەکانی ﷲ یان کرد وەك دەفەرموێ:

﴿٥٤﴾ وەکو خووڕەوشتی ئالی فیرعەونو ئەوکەسانەی کەلە پێش ئەوانەوەبون کەئەمانە هەمویان بێ باوەڕبون بە نیشانەکانی پەروەردگاری خۆیان ئەوسا ئێمەش بەهۆی گوناهەکانیانەوە ئەوانمان لەناو بردو دەستەو دایەرەی فیرعەون ـبەخۆیەوەـ لەدەریادا نوقممان کردنو هەمویان ستەمکاربون بۆیە ئاوامان لەگەڵدا کردن. خۆ مرۆڤ زۆربەنرخە لەلای ﷲ ئەگەر باوەڕداربێ بەڵام ئەگەر لە یاسای ﷲ لای داو دژایەتی ئایینی کرد ئینجا دەفەرموێ:

﴿٥٥﴾ بێگومان خراپترین شتێك کە بەسەر ئەم زەویەدا هاتو چۆبکات لەلای ﷲ ئەوکەسانەن کە کافرن ئیتر ئەوانە باوەڕناهێنن. جا ئەوانەمان بۆ پێناسە دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٥٦﴾ ئەوانەن کەتۆ پەیمانیان لەگەڵدا دەبەستی بەڵام ئەوان هەمو جارێك ئەو پەیمانە دەشکێننو گوێی پێ نادەنو ئەوان هەرگیز لە خراپەو تاوانو خیانەتو پەیمان شکاندن خۆیان ناپارێزن ، بۆیە ﷲ تورەیە لێیانو دەفەرموێ:

﴿٥٧﴾ جا هەرکاتێ تۆ توشی ئەوان بوی لەشەڕدا دەستی وایان لێ بوە شێنە کە کەسانی تر بیر لە خیانەتو پەیمان شکاندن نەکەنەوە ، بەڵکو بیر بکەنەوەو کارێکی ئاوانەکەن کە دوچاری ئەو سزاو تۆڵەی دنیا ببن بەدەستی موسڵمانان وەکو ئەوەی لە بەدردا بەسەر بت پەرستانی مەکەدا هات ، واتە جەنگی ئیسلام بۆ لە ناو بردنو بن برکردنی جەنگە، جەنگە لە پێناوی نەمانی جەنگدا دەبێ تاوان بارانی شەڕخواز وایان لێ بدرێت کە هەرکەسێکی بێ باوەڕو دەرون پیس بیستی جورئەتی دژایەتی ئایین نەکات ، ئاشکرایە کە جورئەتی جەنگی نەکرد ، جەنگیش نابێو خۆیشیانو باوەڕدارانیش دەحەسێنەوە ، جا پاش ئەوەی کە ﷲ سەربازەکانی خۆی هەڵناو داوای لێ کردن کەلە جەنگدا خۆگرو چاو نەترسو گورزوەشێن بن، باسی ترسان لەوانەی کە پەیمانیان بەستوە بەڵام بەهەڵسو کەوتەکانیاندا دەردەکەوێت کە پابەند نین بە پەیمانەکانیانەوەو لەوە دەچێت کە ئەگەر هەلیان بۆ بڕەخسێت هێرش بکەنە سەر موسڵمانان ، سەبارەت بەمانە دەفەرموێ:

﴿٥٨﴾ جا ئەگەر تۆ ترسای لە هەر گەلێك کە خیانەت بکەن لە گەڵتا دەی تۆش پەیمانەکانیان پێ بدەرەوە تا ئێوەو ئەوان وەك یەکبنو هیچکامتان پابەند نەمێنن بەو پەیمانەی کە لەپێشەوە بەستوتانە واتە دەبێ ئاگاداریان بکەیتو نابێ پێش ئاگادارکردنیان هێرش بکەیتە سەریان چونکە ئەوە خیانەتەو بەبێگومانﷲ خیانەتکارانی خۆش ناوێت هەرکەسێك ببێت ، واتە نابێت بۆ ئەوەی بگەیت بە سودێکی ئایین رێگای خیانەتکاریو درۆو دەلەسە بگریتەبەر ، لە روانگەی ئیسلامەوە مەبەستی چاك هۆکانی چاك ناکاتو نابێ بۆ هەدەفی بەنرخو بەرز رێگای خیانەتکاری بگرێتەبەر ، خیانەت خیانەتە درۆ درۆیەو خراپە خراپەیە هەرکەس بیکات بۆهەرچی بیکات ، دیسان هەربۆ بەهێزکردنی سەربازانی راستەقینەی ئیسلام ﷲ ی باڵادەست هێزو توانایی بێ باوەڕان بێ نرخ دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٥٩﴾ باکافران وانەزانن کەوا پێش کەوتوون لە دەسەڵاتو هێزیانداو لە چەكو چۆڵەو زۆری ژمارەیاندا ئیتر دەتوانن هەمو

ئاواتی خۆیان بێننەدیو چیان دەوێ بیکەن ، یان ئەی محمدﷺ تۆ ئەو گومانە نەبەیت بە بێ باوەڕان لەبەر پێشکەوتن لە هێزو دەسلاَتیاندا، چونکە ئەوان ناتوانن ﷲ دەستە پاچەبکەن، ئەوان ناتوانن لە دەستی هێزیﷲ دەربچن هەر چۆن ببن لە چاو هیزو دەسلاَتیﷲ دا ناگات بە هیزی بچوکترین گیان لەبەری زەوی.

ئینجا دەفەرموێ:

﴿٦٠﴾ ئەوسا ئێوە خۆتانیان بۆ ئامادە بکەن بەئەوەی کەلە تواناتاندایە بۆ بەر پەرچدانەوەیانو نەترسن چونکە ئێوە هێزی بێ سنوری ﷲ تان لەگەڵدایە ، لێرەدا نەیفەرموە خۆتان ئامادەبکەن بە هێزو چەكو چۆڵە وەك دوژمن بەڵکو دەفەرموێ: ئێوە بەگوێرەی توانای خۆتان خۆتانیان بۆئامادەبکەنو ئەوەی کەلە تواناتاندا نیە وازی لێ بهێنن بۆ تواناوو هێزی ﷲ ، ئەمەش بەڵگەیەکی ترە لەسەر ئەوەی کە ﷲ سەربازانی راستەقینەی خۆی خۆش دەوێتو هەمیشە دێت بەهاواریانەوەو هەر لەسەرەتاوە رێنماییان دەکاتو ورەیان بەرزدەکاتەوەو لە پاشانیشدا لەمەیدانی شەڕدا هێزی خۆی دەخاتە کارەوە بۆیانو بەدەستی باوەڕداران تۆڵە لە دوژمنان وەردەگرێتو سەرئەنجامی هەمو جەنگەکان بەقازانجی باوەڕداران دەبێ ، بەمەش دوژمنانی ئایین دەترسێنێو دەفەرموێ: خۆتان ئامادە بکەن بۆیان بەوەی کەلە تواناتاندا هەیە لە هێزو لە ئامادەکردنو بەستنەوەی ئەسپەکان ـ لەوسەردەمەدا ئەسپ وەکو دەبابەی ئەمڕۆوابوە ـ تا دوژمنانیﷲ و خۆتانی پێ بترسێنن ، مەبەست لە هێز لەم ئایەتەدا فێربوونی تیرئەندازیو شارەزابوونە لە چەكو چۆڵەی سەردەم بەگوێرەی توانا هەروەك ئیمامی ئەحمەدو ئیمامی موسلیم لە پێغەمبەرەوەﷺ بۆمان دەگێڕنەوە کە فەرمویەتی: [illegible]/ ئاگاداربن قوەت تیرەندازییە، ئاگاداربن قوەت تیرەندازییە ، ئاگاداربن قوەت تیرەندازییە}

تا بترسێنن دوژمنە دیارییە کانتان تا بترسن بەوهێزەی ئێوە بێجگە لەوانەی کەخۆتان دەیانناسن کەسانێکی تر کەئێوە پێیان نازانن‌و لە دڵدا رقو قینیان لێتانە بەڵام دەریان نەخستووە بۆ فرسەت دەگەڕێن جا بەو هێزەی ئێوە ئەوانیش دەترسن‌و ئەو نیەتە پیسەی خۆیان دەرناخەن‌و جورئەتی جموجوڵ ناکەن ، لەراستی دا مەبەستی ئایین نەهێشتنی ترسو شەڕو شۆڕە جا بەم خۆئامادە کردنەی باوەڕداران دوژمنی دیاریو دوژمنی نادیاری کە

وَإِن يُرِيدُوٓاْ أَن يَخۡدَعُوكَ فَإِنَّ حَسۡبَكَ ٱللَّهُۚ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡۚ لَوۡ أَنفَقۡتَ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا مَّآ أَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَى ٱلۡقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمۡ عِشۡرُونَ صَٰبِرُونَ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿٦٥﴾ ٱلۡـَٰٔنَ خَفَّفَ ٱللَّهُ عَنكُمۡ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمۡ ضَعۡفٗاۚ فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ صَابِرَةٞ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُمۡ أَلۡفٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفَيۡنِ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٧﴾ لَّوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيمَآ أَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٦٨﴾ فَكُلُواْ مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلَٰلٗا طَيِّبٗاۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٦٩﴾

تەنها ﷲ بەوان دەزانێت ، هەرەکۆیان لێ دەکەوێتو ناتوانن دەستدرێژی بکەنە سەر موسڵمانانو وڵاتی ئیسلامیو هەردووڵا بە ئەمن‌و ئاسایش دەژین، لەراستیدا نەمانی ئەوقوەت وهێزەیە بۆیە دەبینین دوژمنان ئەمڕۆگەلەکۆمەیان لێ کردوین‌و لەهەمو لایەکەوە هێرشیان کردوەتەسەرمان‌و دەمیان ناوەتە ناو خوێن‌و سەروەت‌و سامانمان‌و نابێ قسەیش بکەین؟!

ئینجا چونکە خۆ ئامادەکردن‌و پەیدا کردنی هێزو دەسەڵات نیازی بەسەروەت‌و سامان هەیە دوابەدوای داواکردنی خۆئامادەکردن بەخاوەن باوەڕان دەفەرموێ: ئەوسا ئەوەی کە ئێوە دەیبەخشن لەرێگای ﷲ دا بۆ بەهێزکردنی ئایین‌و سەقامگیرکردنی‌و هیچ مەبەستێکی تری تێکەڵاو نییە دڵنیابن کەپاداشتتان پێ دەدرێتەوەو ئێوە ستەمتان لێ ناکرێت بەڵکو پاداشتان بەزیادەیەکی لە سنوربەدەر پێ دەدرێتەوە وەك لە سورەتی (بەقەرە) دا باسمان کرد . جا هەروەك وتمان جەنگ بۆ نەهێشتنی ئاشوب‌و ترس‌و جەنگە ئەوەتە هەرکاتێ دوژمنانی ئایین ئامادەی ئاشتەوایی ببن ، داوا لە باوەڕداران دەکات کە ئێوەش باڵی بەزەییو ئاشتیو دڵسۆزی راکێشن ، وەك دەفەرموێ:

﴿٦١﴾ خۆ ئەگەر لەکاتی شەڕدا ئەوان تەسلیم بوون‌و ملیان دا بە ئاشتی ، تۆش ئەی پێغەمبەرﷺ ئەو ئاشتیە وەرگرەو شەڕ

مەكەو مەترسە لە فرو فێڵی بێ باوەڕان بەڵكو ئاشتەوایی بكەو پشت ببەستە بە ﷲ، ﷲ خۆی بەسە كە چاو دێرو پارێزەرو یارمەتی دەرت بێ، خۆ بێگومان ئەوخۆی بیسەرە بۆ هەر بڕیارێكی ئەوان‌و زانەرە بۆ هەركردارێكیان كەواتە ئێوە خەم مەخۆن ﷲ وەعدەی داوە كە یارمەتی دەری موسڵمانان بێ.
وشەی([illegible])واتە مەیل كردن،

(٦٢) ئەوسا ئەگەر ئەوان ویستیان بەو شەڕ وەستانە خیانەتت لەگەڵدا بكەن ، تۆ پشتت ببەستە بە ﷲ و مەترسە ، ئەوسا بەبێشك ﷲ بەسە بۆتۆ هەر ئەو تۆ بەهێز دەكات بەیارمەتی خۆی‌و بەباوەڕداران‌و هەر ئەو لە توانایدایە كە هەرچی ئارەزۆبكات بیكات‌و كەس ناتوانێ ڕێگا لەكاروباری بگرێت،

(٦٣) خوا پەیوەندی‌و ئولفەتی دروستكردوە لە نێوان دڵی موسڵمانان داو بەراستی ئەگەر ئەوەی كەلە سەر زەویدا هەیە هەموی پارەوسامانی تۆ بوایە ئەی محمدﷺ و هەموت خەرج بكردایە بۆئەوەی كە دڵەكانیان بكەیت بەیەك نەت دەتوانی بەڵام ﷲ دڵە كانی لكاندن بەیەكەوەو برایەتی‌و دۆستایەتی‌و خۆشەویستی خستەناویانەوە بەبێگومان كە ئەوزاتە بەهێزو دەسەڵات دارو كاربە جێیەو لە جێگای خۆیدا ئیشی خۆی دەكات . بەڵێ ئابەو شێوەیە ﷲ ئەو نیعمەتە زۆرو فرەوانەی خۆی بۆ پێغەمبەرمانﷺ باس دەكات‌و دەیخاتەوە بیری تا باشتر سوپاسی ﷲ بكەن‌و چاكتر فەرمانەكانی جێ بەجێ بكەن‌و دڵنیا تربن لەسەر ئەوەی كەﷲ یان لەگەڵدایەو هەرخۆیەتی كە ئەو دڵانەی كە زیاتر لە سەد ساڵ ناكۆكی نێوانیان، وای لكاندن بەیەكەوە كەگیانی خۆیان لەسەر یەكتر فیدا بكەن؟! ئینجا ﷲ ی باڵادەست‌و میهرەبان رودەكاتە پێغەمبەرمانﷺ و دەفەرموێ:

(٦٤) ئەی پێغەمبەرﷲ ﷺ بەسە بۆتۆو بۆ ئەو كەسەی كە پەیڕەوی تۆیە لە باوەڕداران‌و پێویستیتان بەكەسی ترنیەو ترستان نەبێ لە زۆری چەك‌و چۆڵەی دوژمن . جارێكی تر ﷲ بەوەسفی پێغەمبەرایەتی بانگی پێغەمبەرمانﷺ دەكاتەوەو دەفەرموێ:

(٦٥) ئەی پێغەمبەرﷺ باوەڕداران هەڵنێ لەسەر غەزاو ترسیان بشكێنە چونكە ئەگەر لەناو ئێوەدا بیست كەسی خۆگر ببن یا دڵنیابن كە سەردەكەون بەسەر دووسەد كەسی دوژمندا واتە یەك بەدەیە، وەئەگەر لەناو ئێوەدا سەد كەسی وابن سەردەكەون بەسەر هەزاركەس لەوانەی كە بێ باوەڕن چونكە ئەوانە گەلێكن دەركی راستی‌وحەقیقەت ناكەن، بەڵێ پێویستە خاوەن باوەڕان بزانن كە سەركەوتن هەمیشە بۆ باوەڕدارانی راستەقینەیەو بێ باوەڕان شكان‌و لەناو چوون بەشیانە هەرچەندە بەهێزو پڕچەك وچۆڵە بن چونكە باوەڕداران دەزانن بۆچی شەڕ دەكەن‌و ڕێبازو ئامانجی خۆیان لەلا رۆشنەو دەزانن كە ئەوانن ﷲ بەڵێنێ جێ نشینی پێداون بەڵام بێ باوەڕان هەرچەندە زۆرو پڕچەك‌و چۆڵش بن بەڵام نازانن بۆچی شەڕ دەكەن‌و ئامانجیان چیە جا تا باوەڕداران ئەو دەركە باشەیان هەبێ هەریەكەی توانایی دەكەسی بێ باوەڕی هەیە، بەڵام وەختێ لەو دەركە هاتنە خوارەوە لاواز دەبن‌و ئینجا یەك بەدوویە وەك دەفەرموێ:

(٦٦) ئیستا ﷲ ئەوبڕیارەی لەسەرسوك كردن‌و داواتان لێ ناكات كەلە بەرانبەری دەكەسەوە یەك كەستان بۆەستێت، چونكە ﷲ دەزانێت لەناو ئێوەدا سستی‌و لاوازیەك پەیدا بووە جا ئیتر لەم كاتەدا ئەگەر لەناو ئێوەدا سەد نەفەری خۆگر هەبێ ئەوە سەردەكەون بەسەر دووسەد داو ئەگەر لەناو ئێوەدا هەزاركەسی وا هەبن سەر دەكەون بەسەر دوو هەزاردا بەیارمەتی ﷲ ی باڵادەست، بەڵام پاش باوەڕبوونی راست، خۆگری گەورەترین مەرجی ئەو سەركەوتنەیە چونكە بێگومان ﷲلەگەڵ خۆگراندایەو بەو خۆگرتنە ئەو پیرۆزی‌و سەركەوتنانەیان پێ دەدات ،

* پێغەمبەری ئازیزمانﷺ كاتێ كە سوپای ئیسلام كە سێ سەدو چەن كەسێك بون‌و روبەڕوبونەوە لەگەڵ سوپای كوفردا كە زیاتر لە نۆسەد كەس دەبون، هەستاو وڕەی موسڵمانانی بەرزكردەوەو فەرموی: [illegible] / هەستن بۆ بەهەشتێك كە پاناییەكەی بەئەندازەی پانایی ئاسمانان‌و زەوییە} لەو كاتەدا یەكێك لەیارەكانی كە ناوی عومەیری كوڕی حەمام بو، وتی: پانای ئاسمانان‌و زەوی؟! پێغەمبەری ﷺ فەرموی: [illegible] / بەڵێ، وتی بەخ بەخ، پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / چی وای لێ كردیت كەئەوبەخ بەخە بكەیت؟ وتی هیوادارم من پیاوی ئەو جێگابم، پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / سا بێگومان تۆ پیاوی ئەو جێگایەتە، جا ئەو ئیتر پێشكەوت‌و كێلانی شمشێرەكەی شكاند تاجارێكی تر بەتەمای هەڵگرتنی نەبێ‌وچەند خورمایەكی لەتێشودانەكەی دەرهێناو دەیخواردو ئەوەی كە لە مشتیابوون فرەی داو وتی:

بەراستی ئەگەرمن ئەوەندە بمێنم تا ئەم خورمانە دەخۆم ئەوە ژیانێکی درێژە ، جا چوو پێشەوەو شەڕیکرد تا شەهیدکرا} .

بەڵێ ئەوان خاوەنی ئەو باوەڕە بەهێزەبوون بۆیە لەهیچ کۆسپێك سڵیان نەکردو مردنیان لە ڕێگای ﷲ دا لە لا لەهەموشت بەسودتر و چاکتربو، بۆیە هەمو ملهوڕان‌و ستەمکاران‌و تاوانبارانیان تارو مارکردو ئەو کۆمەڵە بچوك‌و لاوازە بەماوەیەکی زۆرکەم بوون بەگەورەترین هێزی ناوچەو بوون بەجێگای هیواو ئومێدی چەوساوانی دەوروبەرو خەڵکیان لەبەندەپەرستی‌و داروبەرد پەرستی هێنا بۆ ﷲ پەرستی‌و بەندایەتیەکی پاك‌و خاوێن ، بەڵێ ئەم ڕوداوانەی باسکران ڕوداوی جەنگی بەدرد بوون‌و بەرنامەی هەمیشەی موسڵمانانە تاقیامەت‌و پێویستە پەیڕەوی لێ بکەن‌و خاڵەکانی یەك بەیەك جێ بەجێ بکەن‌و خۆیان ئامادەبکەن بۆهەمو تەنگ‌و چەڵەمەیەك لەسەر ئەو ئایینەو باکیان لەپرو پاگەندەی دوژمن نەبێ ، چونکە دوژمن ، دوژمنەو هەرگیز تاریفی موسڵمان ناکات ، ئینجاﷲ سەبارەت بەگیراوەکانی بەدرو ئازادکردنیان بەفیدیە ناڕەزایی خۆی پیشان دەدات‌و دەفەرموێ:

(٦٧) هیچ پێغەمبەرێك ماڨ ئەوەی نەبوە کە هەوڵدات دوژمنان بگرێت بەدیل‌و پاشان بەفیدیە ئازادیان بکات ، بەڵکو پێویستە جەنگ بکات تا بەتەواوی ئایین سەقامگیروبەهێز دەبێت لەناو زەویداوخوانەناسان بەچاکی تەمێ بکات بۆئەوەی بێ باوەڕان چاوترسێن ببن‌و نەکەونە بیری فرۆفێڵ‌و شەڕ کردن لەگەڵ موسڵماناندا، "شەڕ لەئیسلامدا بۆنەمانی شەڕە" ئینجا ڕوی فەرمودەکەی خۆی دەکاتە هەمو موسڵمانان‌و دەفەرموێ: ئێوە کەل‌و پەلی دنیاتان دەوێ؟! بەڵامﷲ دوا ڕۆژی بۆ ئێوە دەوێت ، وە ﷲ زۆر بەهێزەو ئیشەکانی بە حیکمەتە. جا دەفەرموێ:

(٦٨) ئەگەر لە پێشەوە بڕیاری ﷲ پێش نەکەوتایە کە لێتان خۆش دەبێ‌و دەست گیری‌و بەندکردنی بێ باوەڕانتان بۆحەلاڵ دەکات دڵنیابن لەسەر ئەو فیدیە وەرگرتنە سزایەکی زۆر گەورەتان پێ دەگەیشت ،

ئیمام ئەحمەدو ئیمامی موسلیم‌و بێجگە لەوانیش بۆمان دەگێڕنەوە کە پێغەمبەرﷺ پرسیاری لە یارەکانی کرد لە"بەدر"دا سەبارەت بەوحەفتا کافرانەی کە گیرابون، ئەبوبکرخوالێی خۆشبێت وتی: عەفویان بکەو فیدیەیان لێ وەرگرە بەڵکو ئەمانە پەشیمان ببنەوەو باوەڕ بهێنن ، عومەر

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ إِن يَعۡلَمِ ٱللَّهُ فِي قُلُوبِكُمۡ خَيۡرٗا يُؤۡتِكُمۡ خَيۡرٗا مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُواْ خِيَانَتَكَ فَقَدۡ خَانُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ فَأَمۡكَنَ مِنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۚ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ﴿٧٣﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ﴿٧٤﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۢ بَعۡدُ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ مَعَكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ مِنكُمۡۚ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ﴿٧٥﴾

خوالێی خۆشبێت وتی: بیانکوژە ، عەبدوڵای کوڕی ڕەواحە وتی: ئەم شیوە داری زۆرەو ئاگرێك بکەرەوەو بیان سوتێنە پێغەمبەرﷺ ڕەئیەکەی ئەبوبکری پەسەند کردو بەفیدیە ئازادی کردن ، ڕۆژی پاش ئەو بڕیارە عومەر چوەلای پێغەمبەرﷺ دی لەگەڵ ئەبوبکرا دانیشتون‌و دەگرین، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەرﷺ خۆت‌و ڕەفیقەت بۆچی دەگرین ، ئەگەر گریانم هات منیش دەگریم وەئەگەر گریانم نەهات خۆم دەگریێنم بۆ گریانەکەی ئێوە فەرموی: بۆ ئەو بۆچونە دەگریم کە ڕەفیقەکانت بەمنیان وت‌و فیدیەم لەبت پەرستان وەرگرت، بەراستی پیشانم درا سزایەك کە نزیکتربو لەو درەختە کە پەنجەی بۆدرختێکی نزیکیان ڕاکێشا . ئینجا ﷲ ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ _تا _ حَلَٰلٗا طَيِّبٗاۚ ﴾ ی بۆ ڕەوانەکردن.

واتە بۆ پێغەمبەرﷺ نیە هەوڵی گرتنی بێ باوەڕان بدات‌و نەیەوێ بیانکوژێت، ئێوە مەبەستتان دنیایەو ﷲ یش مەبەستی دوارۆژەو ﷲ بەهێزو دانایە. ئینجا دەفەرموێ:

(٦٩) دەی بخۆن ئەوەی کەوا دەستان کەوتوە لەماڵی کافران حەلاڵەو پاکە بۆتان‌و لە ﷲ بترسن چونکە بەبێگومان ﷲ لێ خۆشبوەو بەسۆزە بەرامبەر بەموسڵمانان.

بەم شێوەیە الله دڵی باوەڕدارانی دایەوەو تێی گەیاندن ئەگەر چی ئیشەکەیان لە جێگای خۆیدا نەبوە بەڵام الله چاوپۆشی لێ کردن‌و بۆ هەمیشەیش دەسکەوتەکانی شەڕی ئیسلامی حەلاڵ کرا بۆ پێغەمبەروﷺ ئەم گەلە وەك پێغەمبەرمانﷺ لە فەرمودەیەکدا کە بوخاری‌و موسلیم بۆمان دەگێڕنەوە ئەو یاسایە ڕۆشن دەکاتەوەو دەفەرموێ: [illegible] / پێنج شتم پێ دراوە بەهیچ پێغەمبەرێکی پێش من نەدراوە،

یەکەم: یارمەتی دراوم بەترس بەدووری یەك مانگ ڕێگا.

دووهەم:زەوی کراوە بەجێگای نوێژو پاك کەرەوە، جا هەر کەسێك لەم گەلەم لەهەرجێگایەکدا کاتی نوێژی هات با لەو جێگادا نوێژ بکات.

سێهەم: دەسکەوتەکانم بۆ حەلاڵ کراوە کە بۆ هیچ کەسێکی تری پێش من حەلاڵ نەکراوە.

چوارەم: شەفاعەتم پێ بەخشراوە شەفاعەتی گەورە.

پێنجەم:پێغەمبەر ڕەوانە دەکرا تەنها بۆتیرەو هۆزی خۆی بەڵام من ڕەوانە کراوم بۆلای هەمو خەڵك بەگشتی}

ئینجاالله دڵنەوایی گیراوەکانیش دەکات کە ئەگەر بێت‌ولەبێدینی پەشیمان ببنەوە ئایندەیان زۆر چاکتر دەبێ لەوەی کە تا ئێستا تێیدا بوون‌و الله لە تاوانیان خۆش دەبێ‌و زیاتر لەوەش کە لێیان وەرگیراوە پیان دەداتەوەو دەفەرموێ:

(٧٠) ئەی پێغەمبەرﷺ بەو کەسەی کە لەدەست ئێوەدان‌و گیراون بڵێ: ئەگەر بەراستی لە دڵیان دا ڕاست بن لەگەڵ الله دا سامانی چاکتر لەوسامانەی کە لێیان وەرگیراوە پێیان دەدات، سەرەڕای ئەوەش چاو پۆشی دەکات لە تاوانەکانیان چونکە بەراستی الله زۆر لێ خۆشبوو میهرەبانە سەبارەت بە بەندەکانی‌و ئەوەتە ئەوانەی کە دوژمنایەتی الله و پێغەمبەرو موسڵمانایان کردوەو هاتون بۆ شەڕو پاشان بەدیل گیراون دەفەرموێ: مادەم بەدڵ پەشیمان ببنەوە ئەو مژدە خۆشەیان پێ بدە هەم لە دنیادا بۆیان قەرەبوو دەکاتەوەو هەم لە تاوانەکانیشیان خۆش دەبێ ئاشکرایشە مادەم لە تاوانیان خۆش ببێ دەیانخاتە بەهەشتەوە کەواتە هەم لە دنیادا پاداشت دەدرێنەوە هەم لە دوا ڕۆژیشدا ، دەگێڕنەوە کە عەباسی مامی پێغەمبەرﷺ کەیەکێك بو لە گیراوەکان پاش ئەوەی کەمایەوەو موسڵمان بو جارێکیان ماڵێکی زۆر لە بەحرەینەوە هات بۆ پێغەمبەرﷺ و گەیەشتە مزگەوت‌و بانگدرا پێغەمبەرمانﷺ ئاوڕی لە ماڵەکە نەدایەوە هەتا لە نوێژەکە بویەوە، ئینجا چویە سەر ماڵەکەو چاوی بەهەرکەس کەوت بەشی دا عەباس هات وتی: بەشم بدە من کاتی خۆی فیدیەی خۆم‌و عەقیلیشم داوە ، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ببە ، جا ئەویش توشەبەرەیەکی چوارگۆشەی پێ بو پڕی کرد ، جاوەختێ ویستی هەڵیگرێت نەیتوانی‌و وتی: ئەی پێغەمبەرﷺ بڵێ: بابیدەنە کۆڵم، فەرموی: نابێ، وتی: خۆت بیدە کۆڵم. فەرموی: نابێ ، ئینجا هەندێکی لێ داکردەوەو باقیەکەی دابەشانیاو ڕۆی، پێغەمبەرﷺ چاوی تێ بڕی بو سەری سوڕما لەو تەماع بازیەی جا دەڵێن: عەباس دەیووت ئەوە مژدەی یەکەممان دەست کەوت نازانین مژدەی دووهەممان چۆن دەبێ ، هیوادارم الله لێمان خۆش ببێت ، ئینجا الله پێغەمبەرمانﷺ دڵنیا دەکاتەوە کە خیانەتکاران بەسزای خیانەتی خۆیان دەگەن‌و دەفەرموێ:

(٧١) جا ئەم جەماعەتە گیراوەو باقی بێ باوەڕانی تر ئەگەر بیانەوێ خیانەتت پێ بکەن تۆ مەترسە لێیان چونکە ئەوان لە پێشدا خیانەتیان کرد لەگەڵ اللهداو هەرچی هێزو تواناییان بو دژی ئایین‌و تۆ ئەنجامیان دا ، بەڵام ئەوەبو الله تۆڵەی لێ کردنەوەو بەئاسانی ئەوانی خستە بەردەستتان‌و بەدەستی ئێوە سەرشۆڕو داماوی کردن، چونکە ئەوان خیانەتکارو نیەت پیس بون ، وەبەبێگومان کە الله زانایەو ئیشەکانی زۆر بەحیکمەتە جا ئەوەی نیەتی باشی هەبێ الله پێی دەزانێ‌و پاداشتی باشی پێ دەدرێت وەئەوەش کە نیەتی خراپی هەبێ بەونیەتەی خۆی ڕەفتاری لەگەڵدا دەکرێت‌و الله هیچی لێ پەنا نادرێت‌و هیچی لە بیرناچێتەوەو هەمو جموجوڵێك بەگوێرەی زانیاری ئەودەبێ هەر ئیشێکیش دەکات هەموی چاکەو جێگای خۆیەتی چونکە (علیم حکیم، زۆرزانایەو زۆردانا) .

ئینجا الله خاوەن باوەڕان دەکات بەسێ بەشەوەو دەفەرموێ:

(٧٢) بێگومان ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کۆچیان کردوەو بەماڵ‌و بەگیانیان لە ڕێگای الله دا جیهادیان کردوە کە کۆچەرییەکانی مەکە بۆ مەدینە سەرقافڵەی هەمو کۆچکەرانن ئەوسا ئەوانەی کە جێگایان بەوان داوەو یارمەتیان داوون ، کە موسڵمانانی مەدینە زەق ترین مانای ئەم ئایەتەیە ئائەوانە

هەندێکیان سەرپەرشتو دۆستو یارمەتی دەری هەندێکیانن‌و جیانین لەیەك ، وەئەوکەسانەی کە باوەڕیان هێناوە بەڵام کۆچیان نەکردووە لە مەکەدا ماونەتەوە ئەوانە مافی خۆیانیان سوتاندووە پەیوەندی خۆیانیان بچڕاندوە ، هیچ دۆستایەتی‌و یارمەتی دانێك لە نێوان ئێوەو ئەواندا نەماوە تا ئەوانیش کۆچ نەکەن، وەئەگەر داوای یارمەتیان لێ کردن بۆ مەبەستێکی ئایینی ئەوە پێویستە لە سەرتان کە یارمەتیان بدەن‌و بەهاناپانەوە برۆن‌و نابێ کۆچ نەکردنی ئەوان لەم بارەوە تەگەرە بۆ ئێوە دروست بکات مەگەر بۆ دژایەتی گەلێك بێ کە ئەو گەلە لە نێوان ئێوەو ئەواندا پەیمانی ئاشتی هەبێت لەم شێوەدا باداوای یارمەتیش لە موسڵمانانی کۆچەری‌و یارمەتیدەر بکەن نابێ وەڵامیان بدەنەوە چونکە خیانەت‌و پەیمان شکاندنەو لە پێشەوە فەرموی:﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡخَآئِنِينَ/ بێگومان کەﷲخیانەتکارانی حۆشناوێت﴾

کۆمەڵی دانیشتو مافی رەخنەگرتنیان نیە لەو موسڵمانە کۆچەری‌و یارمەتی دەرانە چونکە ئەمانە بەهۆی سستی‌و کەم تەرخەمی‌و پشتگوێ خستنی کۆچ‌و جیهادو یارمەتی نەدانی موجاهیدانەوە مافی خۆیان سوتاندووە پەیوەندی نێوانی خۆیان‌و باقی موسڵمانانیان بچڕاندووە پێویستە لۆمەی خۆیان بکەن‌و جارێکی تر هەڵوێستی ئاوا بێ کەڵك‌و بێ نرخ نەگرن ، شێرەپیاوانی مەیدانیش نابێ نەفس‌و شەیتان زاڵ بێ بەسەریانداو گوێ بەپەیمان نەدەن ئەوەتە ﷲ لە کۆتای ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ئەوسا ﷲ بەوەی کە ئێوە دەیکەن بینەرە واتە چاوی لەهەمو هەڵس‌و کەوتێکتانەو دەبێ ئاگاتان لە خۆتان بێ بەشێوەیەك رەفتارنەکەن کە پێچەوانەی فەرمانی ئەوبێت جا بۆ ئەوەی موسڵمانان زیاتر سوربن لەسەر یەکبوون‌و یەك دەستی‌و یەکڕیزی، دەفەرموێ:

(٧٣) خۆ ئەوکەسانەی کە کافرن هەندێکیان یارمەتی دەرو دۆستی هەندێکیانن ئەگەر ئێوەش ئاوانەکەن‌و پشتگیری یەکتر نەکەن‌و دۆستو یارمەتی دەری یەکتر نەبن‌و هەندێکتان سەرپەرشتی هەندێکتان نەکەن ئیتر ئێش‌و ئازاری خاوەن باوەڕان‌و شیرك و بت پەرستی رەنگاو رەنگ سەرزەوی داگیردەکات‌و خراپەکاری‌و تاوانی گەورە دەکرێت‌و لەباتی حاکمیەتی ﷲ دا حاکمیەتی ملهورو تاغوتان دەبێت‌وفەسادو خراپە وەك ئەمرۆ هەموو کون‌و قوژبنێك دەگرێتەوە ، دووبارە دەگەڕێتەوە سەر باوەڕداران‌و دەفەرموێ:

(٧٤) جا ئەوانەش کە باوەڕیان هێناوەو لەرێگای ﷲ دا کۆچ‌و جیهادیان کردوە ، وەئەوانەی کە جێگایان کردونەتەوەو یارمەتیان داون بەراستی ئا ئەوانە باوەڕداری راستەقینەن‌و بۆئەوان هەیە لێ خۆشبون‌و رۆزییەکی بەرێزو بە بەرەکەت وهەمیشەیی‌و دوانەهاتو.

ئینجاﷲ باوەڕدارانی پاش ئەوان باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٧٥) خۆ ئەوانەش کە باوەڕیان هێنا لەپاش ئەوان‌و کۆچیان کردو لەگەڵ ئێوەدا جیهادیان کرد لە رێگای ﷲ دا ئەوە ئەوانیش لە ئێوەن‌و پاداشتی وەکو ئێوەیان هەیە لەسەر ئەو کۆچ‌و جیهادە، ئەم کۆچ کردنە تا فەتحی مەکە بوە پاش فەتحی مەکە نەماوە تا ئەو کاتەی کە حاکمیەتیﷲ هەبوە واتە تا چەرخی سیانزەی کۆچی بەڵام پاش نەمانی حکومەتی ﷲ و زاڵ بوونی کوفر بەسەر وڵاتی ئیسلامیداو بەندایەتی تاغوت هاتەوە مەیدان کاری ئیسلامی وەکو سەردەمی کۆنی لێ هات‌و کۆچکردن بۆ پاراستنی عەقیدەو بیرو باوەڕ پێویست[illegible] / کۆچکردن بەردەوامە هەتا رۆژی قیامەت)

وە فەمودەی پێغەمبەرمان هاتەدی: [illegible] / ئیسلام لەسەرەتاوە بەغەریبی دەستی پێ کردوەو بەمزوانەش دەست پێدەکاتەوە بە غەریبی جاخۆشبەختی بۆ ئەوغەریبانە}ئینجا قورئان پاش پەیوەندی بیرو باوەڕو عەقیدە باسی پەیوەندی خزمایەتی دەکات‌و دەفەرموێ: خزمەکان هەندێکیان لە پێشترن لە هەندێکی تریان لە بڕیارو فەرمانی ﷲ دا.

بەم شێوەیە کەلە پوربردن بە هاوسوێنخواری وبرایەتی هەڵوەشایەوە ، سا بێگومان ﷲزانایی هەیە بەسەر هەمو شتێکدا. وەئەم بڕیارەی وەڵام دەرەوەی هەستی ناودەرونی مرۆڤە واتە وەڵام دانەوەی هەست‌و سۆزەکانی مرۆڤ شتێکی رەوایە بەو مەرجەی زیان بە عەقیدەو باوەڕ نەدات ، سەرەتا پەیمانیان دەبەست یان بڕیاریان دەدا کە برای یەکتربن ئیتر بەم شێوەیە کەلە پوریان لەیەکتر دەبرد بەڵام ئەم ئایەتە هات‌و ئەو حوکمەی هەڵوەشاندەوەو دەری خست کەئەوە بڕیارێکی کاتی بووەو ئێستا ئیتر کاتی بەسەر چووەئیشی پێ ناکرێت‌و خزمایەتی نەسەبی پێش ئەو جۆرە پەیوەندیانە دەخرێت.

تەواوبو پاش عەسری چوارشەمە رێکەوتی ٢١/محرم/١٤٢٢هاوینە هەواری سەلاحەدین.

٩ — سُورَةُ التَّوبَةِ — ١٢٩

بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَرۡبَعَةَ أَشۡهُرٖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ غَيۡرُ مُعۡجِزِي ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخۡزِي ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾ وَأَذَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوۡمَ ٱلۡحَجِّ ٱلۡأَكۡبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِيٓءٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ وَرَسُولُهُۥۚ فَإِن تُبۡتُمۡ فَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ وَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ غَيۡرُ مُعۡجِزِي ٱللَّهِۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ثُمَّ لَمۡ يَنقُصُوكُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَمۡ يُظَٰهِرُواْ عَلَيۡكُمۡ أَحَدٗا فَأَتِمُّوٓاْ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلۡأَشۡهُرُ ٱلۡحُرُمُ فَٱقۡتُلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡ وَخُذُوهُمۡ وَٱحۡصُرُوهُمۡ وَٱقۡعُدُواْ لَهُمۡ كُلَّ مَرۡصَدٖۚ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥﴾ وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡلَمُونَ ﴿٦﴾

٩ — سورەتی تەوبە — ١٢٩

سورەتی تەوبە کە سورەتی نۆیەمی قورئانە لە ساڵی نۆیەمی کۆچی دا لەمەدینەدا هاتوەتە خوارەوە و سەدوبیستونۆ ئایەتەو هەندێك وتوویانە دواترین سورەتە کە دابەزیوە بەڵام هەندێکیش پێیان وایە ئەم سورەتە پێش سورەتی النصر دابەزیوەو سورەتی نەصر دواترین سورەتە، ئەم سورەتە تا کە سورەتێکی قورئانە کە بە ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ دەست پێناکات چونکە ، ئەم سورەتە بێزاری خواو پێغەمبەرە ﷺ لە بت پەرستانو کافرانو سەرجەم رسوا کردنی دووڕووەکانە، واتە - رقوقینی ﷻ یە لە تاوانبارانو ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ یش بەڵگەی سۆزو میهرەبانی ﷻ یە کەلێرەدا گونجاو نیە بۆیە نەوتراوە، هەر خوایش زانایە.

ئەم سورەتە[illegible]یش پێ وتراوە چونکە لە کۆتایی سورەتەکەوە خوا تەوبەی لە تەواوی موسڵمانان بەکۆچەریو یارمەتی دەرەوە لە گەڵ پێغەمبەرماندا ﷺ وەرگرت بەتایبەتی تەوبەی ئەو سێ کەسەی کە راستیان وتو پێغەمبەرمان ﷺ دوای خستن تا خوا فەرموی: تەوبەم لێ وەرگرتن. وە(برائەتی)پێ وتراوە، چونکە سەرەتای سورەتەکە بەبێزاریو بەری بونی خوداو پێغەمبەرەکەی ﷺ لە موشریکان دەست پێ دەکاتو چەندین ئایەتی هەر لەسەر ئەوان دەڕوات. و[illegible]ی پێ وتراوە چونکە باسی چۆنیەتی هەڵسو کەوتی دووڕوەکان دەکاتو بەشێکی زۆری سورەتەکەی گرتوتەوە.

سەرەتای ئەم سورەتە لەپاش گەڕانەوەی پێغەمبەرمان ﷺ لە غەزای تەبووك هاتە خوارەوەو ویستی ئەو ساڵە حەج بکات بەڵام کاتێ وتیان بت پەرستان هەروەکو باوی خۆیان دێن بۆحەج و ئەوان بەڕوتی بەدەوری کەعبەدا ئەسوڕێنەوە پێغەمبەر ﷺ پێی ناخۆش بو بچێت بەڵام لەحیاتی خۆی ئەبوبکری ئەمساڵە نارد کە ئەمیری حاجیان بێ تا جێگای عیبادەتەکان دیاری بکات بۆ خەڵكو بە موشریکانیش رابگەیەنێ کە نابێ پاش ئەم ساڵ بێن بۆ حەجو ئەم چەندئایەتەی(بەرائەت)کە هاتوەتە خوارەوە بۆیان بخوێنێتەوە، کاتێ هاتەوە مەدینە علی یشی نارد تا ئەو لەجیاتی پێغەمبەر ﷺ ئەو شتانە رابگەیەنێ ، چونکە علی خزمی نزیکی پێغەمبەر ﷺ بو باوی ئەو سەردەمەیش وابو پەیمان هەڵوەشاندنەوە بەدەستی گەورەی سەردەم بو جا ئەگەر خۆی نەبوبێ ئەبێ کەسێکی خزمی نزیکی، ئەو هەڵوەشاندنەوەی رابگەیاندایە.

(١) ئەمە بێزاری خواو پێغەمبەرەکەیەتی کە ئاشکرای دەکات بۆ ئەوانەی کە پەیمانیان داوە بە پێغەمبەر ﷺ لە بت پەرستانو پێیان رادەگەیەنێ کە

(٢) بەئازادانە بەسەر زەویدا تا چوار مانگ بگەڕێنو پاش ئەوە ئیتر پەیمان نامێنێ بێجگە لەوانەی کە پەیمانی زیاتر لە چوار مانگیان هەیە ، دەبزانن بێگومان ئێوە ناتوانن خوا دەستە پاچە بکەنو رێگای ئەنجامدانی کارەکانی لێ بگرن مادام ئێوە سوربن لەسەر کوفرو خیانەت خوا تۆڵەتان لێ وەر ئەگرێت چونکە بێگومان ﷻ سەرشۆڕکەری کافرانو بت پەرستانو خوانەناسانە هەرچەندە تواناو هێزو پشتیان هەبێ لەدەستی تۆڵەی خوا رزگار نابن ،

ئەبوهورەیرە ئەڵێ من لەگەل "عەلی" دابوم ئەوکاتەی کە پێغەمبەر ﷺ ناردی بۆ ئەوەی کەپەیامی پێغەمبەر ﷺ بگەیەنێت بە حاجیان جا لەوێ چوار وشەی پێ راگەیاندنو ئەوەندەی دووبارە کردەوە تادەنگی نوسا کەبریتی بون لە: [illegible] ﷺ [illegible]/ ئاگادار بن بیجگە لەباوەڕدار هیچ کەسێکی تر ناچێتە بەهەشتەوەوپاش ئەمساڵ نابێت موشریك حەج بکاتو نابێ بەڕوتی بەدەوری بەیتدا بسوڕێتەوە ، وەهەرکەسێك کەلەنێوان ئەوو لەنێوان پێغەمبەری خوادا پەیمانێکی هەیە ماوەکەی

تاچوارمانگە جا کە ئەوچوارمانگە چو ئەوسا بێگومان کە ﷲ وپێغەمبەرەکەی بێوەرین لەموشریکان}

هەروەك دەفەرموێ:

(٣) ئەمە بانگەوازێکە لەلایەن خواو لەلایەن پێغەمبەرکەیەوە بۆ هەمو خەلك لە رۆژی حەجی گەورەدا کە رۆژی چەژنی قوربانە کە ئەویش ئەمەیە: کەبەبێگومانﷲ بێزارە لە بت پەرستان هەروەها پێغەمبەرکەیشی چونکە ئەوەندە خراپەکاریو دژایەتی ئایینو پەیمان شکاندنو نالەبارییان کردووە خوا لەوەزیاتر ماوەیان پێ نادات‌و بێزاری خۆی‌و پێغەمبەرەکەی لەوان رادەگەیەنێ‌و لەهەمان کاتیشدا هەڵیان دەنێ بۆ تەوبەکردن‌و گەڕانەوەو دەفەرموێت: جا ئەگەر بگەڕێنەوەو واز لە بت پەرستی بهێنن ئەوسا هەرئەوە چاکە بۆتان‌و ئەکەونە سەررێگای خۆشبەختی هەردوو جیهان ، وەئەگەر پشت بکەنە ئایین‌و هەر بەو رەوشتە ناپەسەندەی خۆتان درێژەبدەن دەی با بزانن کەبەبێگومان ئێوە ناتوانن ﷲ دەستە پاچە بکەن هەرچی بکەن‌و هەرچۆن ببن بەراستی خوا تۆڵەتان لێ دەستێنێ جا بەشێوەی گاڵتە پێ کردنیان دەفەرموێت: سا مژدە بدە ئەی محمدﷺ بەوانەی کەکافرن بەسزایەکی دەردناك. لە راستیدا موژدە بۆ خۆشیە نەك بۆ ناخۆشی جا ئەمە گاڵتە پێ کردنە بەوان ، چونکە ئەوان گاڵتە بە خواو ئایین وپێغەمبەرو پەیرەوانی دەکەن بۆیە بە شێوەی کردارەکەی خۆیان سزا دەدرێنەوە.

بەڵێ پاش ئەم جاردانە بت پەرستان قەدەغەکران لە گەڕان بەدەوری کەعبەداو هەروا قەدەغە کرا بەڕوتی بەدەوری کەعبەدا بسوڕێنەوە ، جێگای باسە ئەوانەی کەئەمڕۆ ئافرەتیان روتکردوەتەوەو داوای روت بونەوەی زیاتریان بۆ دەکەن لاف پێش کەوتن لێ دەدەن‌و ئیسلامو پەیرەوانی بە پاشکەوتوو ناوئەبەن لە حاڵێکدا کە ئەوانە دەیانەوێ داب‌و نەریتە کۆنەکان زیندو بکەنەوەو بەپێشکەوتن‌و شارستانی‌و زانیاریانەیان دەرخواردی خەڵکی ساویلکەو نەزانی بدەن، ئیسلام هات روتی ئافرەت‌و شەرواڵ پیسی‌و ئارەق خواردن‌و قومارکردنی قەدەغەکرد واتە ئەوانە رەوشتی سەردەمی نەزانین بون ، ئێستا ئەیانەوێ بەشتێکی تازەو نوێ بەسەر خەڵکیدا بسەپێنن؟! ئایا کاتی ئەوە نیە رۆڵە تازە پێگەیشتوەکانی ئەم سەردەمە قۆڵی مەردانە هەڵکەن‌و ئەو داب‌و نەریتە کۆنە بسڕنەوەو لە حەیوانیەو بیانگەڕێننەوە بۆ ئینسانی؟ بەراستی بەخەوو خواردن‌و بەرەڵڵایی مرۆڤ پێش ناکەوێت، چونکە حەیوانیش لەو بوارەدا دەستێکی باڵای هەیە مرۆڤ هەرچی بکات لەخواردن‌و خەوداهێشتا ناگاتە تۆزی قولی هەندێ لە حەیوانات؟! جا بۆ ئەبێ خەڵکی ئابەوشێوەیە چەواشە بکرێت؟! ئەی ژیری‌و زانایی لە کوێیە؟! جا پاش ئەوەی کە فەرموی خواو پێغەمبەرکەی بێزارە لە بت پەرستان‌و ماوەی چوار مانگ مۆڵەتی دان تا بۆ خۆیان بیر بکەنەوە جا ئەگەر تەوبەیان کرد خۆ چاکە ئەگینا لە سزای خوا رزگار نابن پاش ئەوە خاوەن پەیمانەکان ئەکات بەدوو بەشەوە بەشێکیان ئەوانەن کە پەیمانەکانیان نەپاراستوە ئەوە پاش ئەو چوار مانگە ماوەی پەیمانەکانیان نامێنێ. بەشەکەی تریان ئەوانەن کە پەیمانەکانیان پاراستوەو دژایەتی پێغەمبەرﷺ و باوەڕدارانیان نەکردوە ئەوە پەیمانەکانیان ئەمێنێتەوە وەك دەفەرموێ:

(٤) مەگەر ئەوانەی کە پەیمانیان پێداون لە بت پەرستان‌و لە پاشان لەو پەیمانە هیچ شتێکیان کەم نەکردوەتەوەو بەرێك‌و پێکی پەیمانی خۆیان پاراستوەو یارمەتی هیچ کەسێکیان نەداوە دژی ئێوە ئەی موسڵمانان دەی ئێوەش تەواو بکەن ماوەی پەیمانەکانیان‌و هیچی لێ کەم نەکەنەوە چونکە بەبێشك کە ﷲ پەرهێزکارانی خۆش دەوێت. ئینجا ﷲ دەفەرموێت:

(٥) جا هەرکاتێك ئەو چوار مانگە قەدەغەکراوەی کە بەموشریکان درا کۆتای پێ هات‌ولەبت پەرستی نەگەڕانەوە جا ئیتر ئەوان هیچ بەهانەیەکیان نامێنێ ئەوسا موشریکان لەهەرکوێدا دەستان کەوتن بیانکوژن و بیان گرن‌و گەمارۆیان بدەن‌و لە هەمو شوێن‌وڕێگاو بانێکدا کەمینیان بۆدابنێن و لێیان بدەن جا ئەگەر هاتو تەوبەیان کردو گەڕانەوەو نوێژیان کردو زەکاتیان دا ئەوسا ئەوکاتە وازیان لێ بهێنن، واتە پەشیمان بونەوەی دەم بەڵگە نیە بەڵکو پێویستە ئەو دوو شتەیش کە نوێژو زەکاتە ئەنجامی بدەن ئینجا ئەبێ وازیان لێ بهێنرێ چونکە بەبێگومان کە ﷲ زۆر لێ خۆشبوو بەسۆزە سەبارەت بەبەندەکانی، ئەمە فەرمانی خوایە سەبارەت بە موشریکان‌و بێ باوەڕان‌و هەتا رۆژی دوایی ئەمێنێتەوەو هەرگیز هەڵناوەشێتەوە نەبەدادگەری دادگەران نەبە ستەمی ستەمکاران، ئینجا شێوەیەك لە شێوەکانی راگەیاندنی ئایین باس دەکات بۆ خاوەن باوەڕان کەبەراستی رونترین بەڵگەی ئازادی‌و مرۆڤ دۆستی‌و دەست‌و دەم پاکی خاوەن باوەڕانی ئەم ئایینە بە نرخە ئەگەیەنێ‌و دەفەرموێ:

(٦) جا ئەگەر یەکێك لە بت پەرستان داوایان لێ کردیت کە پەنایان بدەیت‌و ببنە هاوسێت‌و مەبەستی خراپەکاری‌و جاسوسیان نەبو سا تۆش بەدەراوسێتی ئەورازی ببەو پەنای بدە بۆ ئەوەی کە فەرمودەکانی خوا ببیستێ بەڵکو باوەڕبهێنێ‌و لەتاوان‌و بت پەرستی رزگاری ببێ ، دیارە ئەگەر باوەڕی هێناو

كَيۡفَ يَكُونُ لِلۡمُشۡرِكِينَ عَهۡدٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِۦٓ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۖ فَمَا ٱسۡتَقَٰمُواْ لَكُمۡ فَٱسۡتَقِيمُواْ لَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيۡفَ وَإِن يَظۡهَرُواْ عَلَيۡكُمۡ لَا يَرۡقُبُواْ فِيكُمۡ إِلّٗا وَلَا ذِمَّةٗۚ يُرۡضُونَكُم بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَتَأۡبَىٰ قُلُوبُهُمۡ وَأَكۡثَرُهُمۡ فَٰسِقُونَ ﴿٨﴾ ٱشۡتَرَوۡاْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ ثَمَنٗا قَلِيلٗا فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِهِۦٓۚ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرۡقُبُونَ فِي مُؤۡمِنٍ إِلّٗا وَلَا ذِمَّةٗۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُعۡتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَإِخۡوَٰنُكُمۡ فِي ٱلدِّينِۗ وَنُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِن نَّكَثُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُم مِّنۢ بَعۡدِ عَهۡدِهِمۡ وَطَعَنُواْ فِي دِينِكُمۡ فَقَٰتِلُوٓاْ أَئِمَّةَ ٱلۡكُفۡرِ إِنَّهُمۡ لَآ أَيۡمَٰنَ لَهُمۡ لَعَلَّهُمۡ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾ أَلَا تُقَٰتِلُونَ قَوۡمٗا نَّكَثُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ وَهَمُّواْ بِإِخۡرَاجِ ٱلرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٍۚ أَتَخۡشَوۡنَهُمۡۚ فَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَوۡهُ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٣﴾

موسڵمان بو ئیتر جیاوازییەك لە نێوان ئەوو باقی موسڵمانانی تردا نامێنێو ئارەزۆی خۆیەتی لە هەرجێگایەکی وڵاتی ئیسلامیدا دانیشێوکاروباری ژیانی خۆی ببات بەرێوە، بەڵام ئەگەر باوەڕی نەهێنا نابێ لەو جێگایەدا دەست درێژی بکرێتە سەرو سزا بدرێت بەڵکو پێویستە ژیانو ماڵی بپارێزرێت وەك دەفەرموێ: لەپاشان بیگەیەنە شوێنی هێوربونەوەی خۆی.

ئابەو شێوەیە ئیسلام مافی مرۆڤ ئەپارێزێو پەیمانی خۆی بۆ هیچ شتێك ناشکێنێ ئەگەر زۆر گرنگیش بێت وەك پێغەمبەرمانﷺ فەرمان دەداتو دەفەرموێ:{[illegible]/ [illegible] /خیانەت مەکە لەگەڵ ئەو کەسەی کەخیانەتت لەگەل دا دەکات} بۆ؟ چونکە ئەوانە گەلێکن کە نازانن‌و هەستی گرنگی ئەم ئایینە بەنرخە ناکەن‌و پێشەکیش بەشێوەی پەنا دان هاتوون جا نابێ خیانەتیان پێ بکرێت.

یەکەم: تا هەرکەسێك کەبیەوێ لە ئایین تێ بگات بێ ترس بەپەیمان وەرگرتن لە موسڵمانان بێتەناو وڵاتی ئیسلامیەوەو دڵنیابێت کە گیان‌و ماڵی پارێزراوە هەتا خۆی خیانەت نەکات.

دووهەم: تا دەرکەوێت ئایینی ئیسلام ئایینی تاکەکەس نیە باکابرایش باوەڕ نەهێنێو موسڵمانەکەش رقی بێ لێی نابێ دەست درێژی بکاتە سەری چونکە خوا ئاوا فەرمانی پێ دەدات.

سێهەم: بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە زۆر لەکەس ناکرێت بۆ باوەڕ هێنان بەمانای(﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِ ﴿٢٥٦﴾ ﴾) ئینجا اللهُ دەفەرموێ:

﴿٧﴾ چۆن دەبێ هاوەڵ پەیدا کەران پەیمانیان هەبێ لەلای خواو پێغەمبەرەکەیﷺ؟ واتە شایستەی ئەوەنین ئەوان بەپەیمان دڵنیا بکرێن لەلایەن خوداو پێغەمبەرەکەیەوە ﷺ مەگەر ئەوانەی کەوەختی خۆی پەیمانتان پێ داون لەلای "بەیت" دا واتە ئەوانەی کەلە ئاشتی حودەیبییەدا پەیمانتان پێدان جا ئەوانە تا راست ئەوەستن لەسەر پەیمانەکانیان‌و هەڵوێستی خۆیان ناگۆڕن ئێوەش لەسەر پەیمانی خۆتان بمێننەوەو نەیشکێنن‌و لە خوا بترسن چونکە بێگومان اللهُ پەرهیزکارانی خۆش دەوێت. ئینجا باسی دڵ پیسی بێ باوەڕو بت پەرستان سەبارەت بە موسڵمانان دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿٨﴾ چۆن دەبێ بت پەرستان پەیمان‌و عەهدیان لەگەڵ خواو پێغەمبەردا بێ‌و بەئاسودەیی بژین لەگەڵ ئەوەدا کە ئەگەر ئەوان سەرکەون بەسەر ئێوەدا بەزەییان بەئێوەدا نایەتەوەو هیچ سوێندو پەیمانێکیش کەلە نێوان ئەوان‌و ئێوەدا بێت لەبەرچاو ناگرن‌و بەهەمو شێوەیەك ئازارتان دەدەن، بەڵام لەکاتی بێ دەسەڵاتیدا خۆیان زۆر بەدۆست‌و دڵسۆز پیشان دەدەن‌و بەدەم ئێوە رازی دەکەن‌و قسەو رەفتاری وادەنوێنن کە گوایە ئەوان دۆستی باوەڕدارانن؟! بەڵام ئەمە رواڵەت سازییەو راست نیەو دڵ‌و دەمیان یەك نیە وەك ئەفەرموێ: وەدڵەکانیان بێزارە لەو قسەو رەفتارە بەرواڵەت باشانەیان‌و زۆربەی ئەوانە فاسقن‌و لە سنوری ئایین‌و خواپەرستی دەرچوون‌و هەرگیز بە دۆستایەتی باوەڕداران رازی نین ئەمانە،

﴿٩﴾ بە ئایەتەکانی اللهُ بەهەرمیەکی کەمیان کڕیوە واتە لە باتی گوێڕایەڵی‌و ئەنجامدانی فەرمانەکانی خودا دژایەتی ئایەتەکان دەکەن بەوەشەوە ناوەستن بەڵکو ئەوان رێگای بڵاوبونەوەی ئایینی خودایان گرتووەو ماوە نادەن کە خەڵك وەری گرێت بەراستی ئەوانە خراپترین ئیشیان کردووە.

﴿١٠﴾ ئەوان هەرگیز هیچ سوێندو عەهدو پەیمانێك ناپارێزن ئەگەر دەسەڵاتیان هەبێ، چونکە زۆر رقیان لە باوەڕدارە.

هەرلەم نزیکەدا ئەوە دووجار هەمان مەبەست باسکرا تا خاوەن باوەڕان وریا بن‌و دڵنیا نەبن لە دوژمنانی خواو پێغەمبەرو ئایین ، چاکیش بزانن کە دوژمنان ئەگەر ئامادەی پەیمان‌و عەهد ببن ناچارن‌و هەرکە زانیان توانای دوژمنایەتیان هەیە یەك چاو تروکان دێرناکەن بۆیە قورئان پاش ئەو رون کردنەوەیە دەفەرموێ: چاك بزانن ئائەوانە خۆیان دەست درێژکەرن. ئەمە وەسفێکی هەمیشەیی بێ باوەڕان‌و بت پەرستانە، تا بێ باوەڕ بن، نابێ باوەڕیان پێ بکرێت‌و دۆستایەتیان لەگەڵدا بکرێت بەڵام ئەگەر باوەڕیان هێنا ئەو وەسفەیان دەگۆڕێ، وەك دەفەرموێ:

(١١) ئەگەر ئەوان تەوبەیان کردو گەڕانەوە لەو خراپەکاری‌و تاوانانەی خۆیان‌و نوێژیان کردو زەکاتیان دا ئیتر ئەوانە برای دینیتان‌و نابێ هیچ شتێك بمێنێ لە نێوانتاندا، پاش ئەوەی کەئەم یاساو فەرمانانەی بۆ باسکردن دەفەرموێ: وە ئاوا ئایەتەکانمان درێژە پێ دەدەین‌و ڕۆشنی دەکەینەوە بۆ ئەو گەلەی کە بزانێت، چونکە زانایان ئەتوانن لەراستی‌و دروستی ئەم یاساو فەرمانانەی ﷲ تێبگەن‌و بۆ خەڵکی ڕۆشن بکەنەوە. ئینجا دەفەرموێ:

(١٢) خۆ ئەگەر پاش ئەو عەهدو پەیمانەی کەداویانە شکاندیانەوەو تانەوتەشەریان دا لە ئاینەکەتان ئەبێ ئێوەش مەردانە لەوان ڕاپەڕن‌و سەرانی کوفر بکوژن ، چونکە ئەمانە زیانیان زۆرە بۆ ئایین‌و بەڵگەیشە لەسەر ئەوەی کەهەرکەسێك تانەو تەشەری دا لە ئایین بە سەرانی کوفر تەماشا دەکرێت ، بەڵێ ئەبێ ئەو تاوانبارانە بکوژرێن چونکە ئەوانە خاوەنی هیچ عەهدو پەیمانێك نین بەڵکو ئەوانیش لە خراپەکاری‌و دەستدرێژی کردنە سەر موسڵمانان‌و تانەو تەشەردان لە ئایین واز بێنن، ئینجا خوای زاناو باڵادەست موسڵمانان هەڵدەنێ‌و دەفەرموێ:

(١٣) ئایا ئێوە شەڕ ناکەن لە دژی گەلێك کە پەیمانی خۆیانیان شکاندووەو ویستویانە کە پێغەمبەرﷺ دەربکەن واتە ئەو بت پەرستانەی مەکە ، خۆ ئەوان لە پێشەوە هێرشیان کردوەتە سەر ئێوە واتە ئایا لەگەڵ بوونی ئەو هەمو وەسفە خراپەی بت پەرستان هێشتا ئێوە شەڕیان لەگەڵ دا ناکەن؟! بۆ؟ ئایا ئێوە لەوان دەترسن؟ بەم شێوەیە خوا هەستی موسڵمانان ئەجوڵێنێ‌و ڕایان ئەوەشێنێ‌و دەفەرموێ: ئەوسا هەر ﷲ شایستەیە کە ئێوە لێی بترسن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن ، خوا دەفەرموێ:

(١٤) بیانکوژن کە ﷲ سزای ئەوان دەدات بەدەستی ئێوەوسەر شۆڕیان دەکات‌و سەرتان دەخات بەسەریانداو خوا شیفای دڵی باوەڕداران دەدات بەلەناوچونی ئەو بت پەرست‌و ستەمکارانە.

(١٥) جا ئەو ڕق‌و قینە کەلە دڵتاندابو سەبارەت بەو بت پەرستانە خوا لای ئەبات ، واتە خوا ئەوەندە باوەڕدارانی خۆش ئەوێت ئیشی وایان بۆ دەکات کە دڵیان خۆش بکات‌و هیچ غەم‌و خەفەتێك نەمێنێ لەناو دڵیاندا. ئینجا دەفەرموێ: بەراستی ﷲ تەوبە وەرئەگرێت لەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێت وەبەراستی ﷲ زانایە بەقسەکانتان‌و دانایە لە بڕیارو یاساکانیداو هیچی گۆترەکاری نیە ، ئینجا ﷲ زیاتر سەربازەکانی خۆی فێری خۆگری‌و ئازایی‌و لێ هاتویی دەکات‌و دەفەرموێ:

قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا۟ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَا رَسُولِهِۦ وَلَا ٱلْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا۟ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ فَعَسَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ ۞ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ ٱلْحَآجِّ وَعِمَارَةَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَجَٰهَدَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُۥنَ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَهَاجَرُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

(١٦) ئایا ئێوە واگومان دەکەن کە وازتان لێ بهێنرێت هەرکە وتتان موسڵمانین ئیتر هیچ تاقی کردنەوەیەکتان نەبێ؟ لە حاڵێکدا ئەو زانیاریەی کەﷲ هەیەتی سەبارەت بە بەندەکانی لەدنیادا دەرنەکەوێت کە کێ جیهاد دەکات لە ئێوەو کێ بێجگەلە خواو پێغەمبەروﷺ باوەڕداران ناکات بەدۆستی پەنامەکی‌و ناودەرونی بۆخۆی؟ واتە لە دنیادا ئەبێ تاقی بکرێنەوە تا چاك‌و خراپ‌و تێکۆشەرو ترسنۆك ، ڕاست ودووڕو، خواپەرست‌و هەل پەرست ، ئایین ویستودنیا پەرست لەیەك جیا بکرێنەوەو کە خۆی‌و خەڵك شایەت بن لەسەری بۆ کاتی دادگایی کردنی لەپاشەڕۆژدا ، جا بۆ زیاتر وریاکردنەوەی باوەڕدارانﷲ دەفەرموێ: بەراستی خوا ئاگادارە بەوەی کە ئێوە دەیکەن‌و هیچی لێ ون نابێت بەڵێ خوا ماوە نادات بەهەل پەرست‌و ترسنۆك‌و دووڕو لە ڕیزی سەربازە ڕاستەقینەکانی ئەودا بمێنێتەوە بەڵکو بەتەنگو چڵەمەو ترس‌و لە دەست دانی خۆشەویست‌و ماڵ‌و سامان ئەوانە ئەتارێنێ‌و ڕیزی موسڵمانان خاوێن دەکاتەوە ، چونکە خوا نیازی بەکەس نیەو خۆی هەمو ئالوگۆڕێك دەکات بەڵام لە دەستی ئەو موسڵمانانەی کە پاك‌و خاوێن‌و خۆیان یەکلاکردوەتەوە بۆﷲ ئەگینا لەراستیدا ﷲ نیازی بەکارو کۆششی ئەوانەش کە پاك‌و خاوێن نیە. ﷲ دەفەرموێ:

(١٧) بۆ موشریکان‌و بت پەرستان نیە کە مزگەوتەکان ئاوەدان بکەنەوە لەکاتێکا کە خۆیان شایەتبن لەسەرخۆیان کە کافرن واتە

خوا نیازی بەئیشی چاکەی کافرو موشریك نیەو هەرچی چاکەیەك بکەن خوا لێیان وەرناگرێت ، چونکەئەوانە کردەوەکانیان هەڵوەشاوەتەوەو ئەوان بۆ هەمیشە لەناو ئاگردا ئەمێننەوە. بەم شێوە دەرکەوت تا باوەڕی راستەقینە نەبێت کرداری چاکی مرۆڤ لەلای ﷲ هیچ نرخێکی نیەو کافران بۆ هەمیشە لە دۆزەخدان ، ئەمەش دەمکوت کردنێکە بۆ ئەوانەی کە بانگەوازی نزیکبونەوەی ئاییندکان دەکەنو دەیانەوێ وابسەلمێنن بۆ خەڵك کە گاورو جولەکەو خاوەن بیرو راکانی تر وەکو یەکنو هەرکامیان ئیشی باش بکات پاداشتی هەیە؟!

(١٨) لەم ئایەتەدا ﷲ پێنج مەرجی بۆ تەعمیرو ئاوەدان کردنەوەی مزگەوت باس کردوەو دەفەرموێ: هەرئەوکەسە ماڤ ئاوەدان کردنەوەی مزگەوتەکانی هەیە کە باوەڕی بەخوا هێنابێ بەباوەڕێکی راستو دروستو تێکەڵاو بەهاوبەش دانان نەبوبێت بۆ پەروەردگاروباوەڕی هێنابێت بە رۆژی دوایی‌و زیندو کردنەوەو نوێژەکانی رێكو پێك ئەنجام دابێتو زەکاتی دابێتو نەترسێ لە هیچ کەس بێجگەلە ﷲ ئائەوە ئەو کەسەیە کە شایستەی ئاوەدان کردنەوەی ماڵەکانی خودای هەیە لە راستیدا قورئان هەرجێگایەکی تەماشابکەیت وەك ئاوێنەیەك وایە بۆ مرۆڤ وەدەتوانێ بە وردی تەماشای بکاتو بزانێ ئایا خۆی تێدا ئەبینێ یان نە، چ وەسفەباشەکان چ وەسفە خراپەکان بێت.
بۆ نمونە با ئێمەی موسڵمان لێرەدا تەماشای خۆمان بکەینو بزانین ئەو وەسفانەمان تێدایە کە شایستەی ئاوەدانکردنەوەی ماڵەکانی خودابین بەراستی مەگەر بەکەمی ئەگینا بیرو باوەڕی ئەمرۆ لەهاوبەش دانان خاڵی نیەو ئەوەیش کەلێی ناترسین خودایە ، ئەگینا لەهەمو شتێکی تر ئەترسینو ئەگەر چی ئەو سێ وەسفەکەی تر هەبن ، بەڵێ ئەوەی کە خاوەنی ئەو پێنج وەسفە بەنرخەبێ ئەوە باوەڕداری راستەقینەیەو پاشە رۆژێکی روناکی هەیە وەك ﷲ دەفەرموێ: ئەوسا نزیکە ئائەوانە لە ریزی ئەو کەسانەدابن کە رێگای هیدایەتو خۆشبەختی دەگرنەبەر ، بەڵێ ئاوەدان کردنەوەی مزگەوتەکان بەعیبادەت کردارێکی زۆر بە نرخەوپێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible]
[illegible]: ﴿إِنَّمَا يَعۡمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ ...﴾ [illegible] / هەرکاتێ دیتان پیاوێك پەیوەندی چاکە بەمزگەوتەوە جا شایەتی باوەڕداری بۆ بدەن چونکە بێگومان کە ﷲ ی بڵند مەقام دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يَعۡمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ ...﴾ [illegible].

دیسان بۆ رونکردنەوەی تەواوتر باسی ئەوکەسانە دەکات کە باوەڕیان بەپێغەمبەرﷺ نەهێناوە بەڵام بە ئیشی چاکەوە خەریکبون وەك ئاو ئامادەکردن بۆ حاجیان لە کاتی حەجداو ماڵی خودایان تازە دەکردەوەو بەم دوو وەسفە خۆیان لە ریزی خاوەن باوەڕاندا دائەناو ئەیان وت: ئێوە جیهادو کۆچ دەکەن ئێمەش ئەم دووشتە دەکەین جا خوا دەمکوتیان دەکاتو دەفەرموێ:

(١٩) ئایا ئێوە ئاودان بەحاجیانو ئاوەدان کردنەوەی "مسجد الحرام" کە ماڵی خودایە وەك ئیشی ئەو کەسە دادەنێن کە باوەڕی هێناوە بەخواو بەرۆژی دوایی‌و جیهاد دەکات لە رێگای خودادا؟ واتە ئایا ئەم دوو تاقمە وەك یەك ئەزانن؟ نەخێر وەك یەك نین لەلای ﷲ. واتەلێرەدا ئەو راستیە دووبارە بوەتەوە کە ئەگەر باوەڕی راستەقینە نەبێ بەخواو بە رۆژی دوایی کرداری تری هەرچەند باش بێ لەلای ﷲ هیچ نرخێکی نیە بەڵکو خوا بەو بت پەرستانە دەفەرموێ: جا بەراستی ﷲ دەستی ستەمکاران ناگرێتو نایانگەیەنێت بەخۆشبەختی‌و هەرگیز رێنماییان ناکات. ئینجا ﷲ باسی باوەڕدارانی راستەقینە دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٠) ئەوسا ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کۆچیان کردوە لەبەر خاتری ﷲوجیهادیان کردوە بەماڵیانو بەگیانیان لە رێگای ﷲ دا پلەیان گەورەترە لەکەسانی تر لەلای ﷲ و ئەوانە خۆیان بەختەوەرو خۆشبەختن. سەرەڕای ئەوەش دەفەرموێ:

(٢١) پەروەردگاری خۆیشیان موژدەیان پێ دەدات بە سۆزێکی گەورە لەلایەن خۆیەوەو موژدەیان پێ دەدات بە رەزامەندی خۆی‌و چەندین باخچە کەلەناوئەو باخچانەدا بۆئەوان هەیە نیعمەتێکی هەمیشەیی‌و رۆژێك لە رۆژان کۆتایی نایەت،

(٢٢) لەو جێگادا دەمێننەوە بەهەمیشەیی ، نەنیعمەت دوای دێو نەئەوان دێنەدەر، بێگومان لەلای ﷲ پاداشتی گەورە هەیە بۆ تێکۆشەرانی رێگای ﷲ جا ئیتر چۆن ئەمانە لەگەڵ بێ باوەڕانێکدا کەئەگەر کەمێ کاری چاکیش بکەن خوا وەری ناگرێ‌و جێگایان دۆزەخە وەکو یەکەن؟! واجارێکی تر خوا پەیڕەوانی ئاینەکەی خۆی تەمێ دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٣) ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە باوکتانو براکانتان نەکەن بەدۆستو سەرپەرشتیاری خۆتان ئەگەر کوفریان پێ خۆشبو تا باوەڕهێنان، جا هەر کەسێك لە ئێوە ئەوکەسانە بکات بە سەرپەرشتو دۆستی خۆی ئەوسا ئەوانە خۆیان ستەمکارنو بەدەستی خۆیان خۆیان دوچاری سزای پاشە رۆژ دەکەن ، واتە

ئەو خزمایەتیە کە چەند رێزی لێ گیراوە لە ئایین دا ئەگەر هاتو بەهۆی بیرو باوەڕەوە لەیەك جیابونەوە هیچ نرخێکی نامێنێو مرۆڤەچاکەکەیش بەهۆی دۆستایەتی خراپەکەوە دوچاری سزا دەبێت ، ئینجا زیاتر ئەو مەبەستە ڕۆشن دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(٢٤) ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئەگەر باوکانتانو کوڕەکانتانو براکانتانو ژنانی هاوسەرتانو خێڵەکانتانو ئەو ماڵەی کەبەدەستان هێناوەو کۆتان کردوەتەوەو ئەو بازرگانیەی کەئەترسن زیانی تێدا بکەنو ئەوخانوبەرەیەی کەدڵتان پێی خۆشەو پێی رازین ، ئەگەر ئائەمانەتان لە خواو لە پێغەمبەرەکەیﷺ ولە جیهاد لە ڕێگای ئەودا لەلا خۆشەویستربو جا بە وانە بڵێ: با چاوەڕێ بکەن هەتا فەرمانی خوایان بۆ دێ بۆ تۆڵە سەندن لێیان، بەراستی ئەمانە لە سنوری ئایین تێپەریونو خوایش گەلی فاسقو لە سنور دەرچو ناخاتە ناو نیعمەتی خۆیەوەو ڕێنمایی ناکات ، پاش ئەوەی کەلۆمەی ئەو کەسانەی کرد کەبەهۆی خۆشەویستنو خزمایەتی یان خڕکردنەوەی سەروەتو سامان یان لە دەست نەدانی جێگاو ڕێگای خۆش وازلە خۆشەویستی خواو پێغەمبەروﷺ جیهادی ڕێگای خوا ئەهێنن سرنجی موسڵمانان ڕادەکێشێ بۆلای سەرچاوەی سەرکەوتنو دەفەرموێ:

(٢٥) بەراستی ئێمە لە زۆر شوێنا یارمەتی ئێوەمان داو سەرمان خستن وەك جەنگی بەدر، وە لە ڕۆژی حونەیندا کاتێك کەئێوە بە خۆتاندا نازیو لە زۆری خۆتان سەرتان سوڕماو پێتان وابو کەسەرکەوتن بەدەس خۆتانە کەچی کاتێ ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ دوژمندا هەر زۆر زوو پەرتەوازەبوون، جا ئەو زۆرییەی خۆتان سودی پێ نەدانو لەگەڵ ئەو زۆرییەدا وا ورەتان لەدەستدا کە زەویتان لێ تەنگبو پاشان پشتتان تێکردو جەنگەتان چۆڵکرد.

(٢٦) پاشان خوای میهرەبان ئارامی نارد بۆ پێغەمبەرکەیو بۆ باوەڕدارانو سەربازانێکی نارد کە ئێوە نەتان دەبینینو سزای ئەوانەی دا کە کافربونو شکاندنیو سەروەتو سامانیان کەوتە دەست باوەڕداران، ئا ئەوە تۆڵەی کافرانە واتە کافران هەرگیز پیرۆز نابن ئەگەرچی بۆ چەند ساتێکیش سەرکەوتن بەدەست بهێنن چونکە بڕیاری خوا لەسەر شکستیو لە ناوچوونی کافرو بێ باوەڕانە هەرچەند بەهێزو پڕ چەكو چۆڵەبن وەك لە سورەتی "ئەنفال" دافەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ لِيَصُدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ ﴾ الأنفال: ٣٦

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَٰنٍ وَجَنَّٰتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَابَآءَكُمْ وَإِخْوَٰنَكُمْ أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّواْ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَٰلٌ ٱقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾

جا بۆزیاتر ڕۆشنبونەوەی ئەم چەند ئایەتە بفەرمون لەگەڵ ئەم ڕوداوەدا، جەنگی بەدر لە سورەتی "ئەنفال" دا باسکراو تێ گەیشتین کە هەرچەند ژمارەی موسڵمانان لە سێ سەدو پانزە کەس زیاتر نەبو بەڵام ژمارەی کافران لە نۆسەد کەس زیاتر بون جاچونکە موسڵمانان هیچ هیوایەکیان بەسەرکەوتن نەبو ئەگەر خوا هێزی خۆی نەخاتە کارەوە بۆیانو بەو باوەڕەوە لە بەرانبەر ئەوژمارە زۆرەدا وەستانو سەرەنجام خوای زاناو توانا سەری خستن بەڵام لە غەزای حونەیندا بۆماوەیەکی کەم لەبەر زۆری خۆیان ئەو سەرچاوەیان لەبیر چویەوە کە ئەو لەبیر چونەوە بوبە هۆی شکانو ڕاکردنی موسڵمانانو نزیکەی هەزار کەس لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ مایەوە ، ڕووداوەکە ئابەم شێوەیەبو: کاتێ کە فەتحی مەکە کرا پێغەمبەرﷺ هەموویانی بەخشیو هەواڵ بە پێغەمبەرﷺ گەیشت کە هەزاران کەس کۆبونەتەوە بۆ ئەوەی شەڕی لەگەڵدا بکەن ، پاشاکەیان کە مالیکی کوڕی عەوفی نەزریو لەگەڵ تەواوی سەقیف داو کوڕانی جەشەمو کوڕانی سەعدی کوڕی بەکرو چەند تیرەیەکی کەم لە کوڕانی هیلالو چەند پیاوێك لە کوڕانی عەمری کوڕی عامیرو عەوفی کوڕی عامیر بەخۆیانو ژنو مەڕو ماڵاتیانەوە بەجرنەو پڕنەوە هاتون بەرەولای پێغەمبەرﷺ پێغەمبەریشﷺ بەو دەهەزار سەربازەی کە هێنابوی بۆ سەرمەکەو دوهەزار شەڕکەری مەکەیشی پێوە لکابو ببون بە دوانزەهەزارو بەرەو ڕویان ڕۆیشتو لە شیوێك دا کە ناوی "حونەین" بو لە تاریکی بەیانیدا هەڵتەقین بەیەکدا کەئەوان

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٞ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَاۚ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةٗ فَسَوۡفَ يُغۡنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦٓ إِن شَآءَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٢٨﴾ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ عُزَيۡرٌ ٱبۡنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَى ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ ٱللَّهِۖ ذَٰلِكَ قَوۡلُهُم بِأَفۡوَٰهِهِمۡۖ يُضَٰهِـُٔونَ قَوۡلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَبۡلُۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُۖ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ﴿٣٠﴾ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٣١﴾

کەمینیان کردبو موسڵمانەکانیش بێ ئاگابون ، موسڵمانانیان دایەبەر تیرو شیری ڕوت کراو بەفەرمانی پاشاکەیان هەمویان وەك یەك کەس هێرشیان کردە سەر موسڵمانان ، لەم کاتەدا وەکو قورئان دەفەرموێ:(پشتیان تێ کردو هەڵ هاتن) و پێغەمبەر ﷺ لەو ڕۆژەدا کەسواری ئێسترێکی خۆی بو کەناوی (شەهباو)بو لەمەیدان دا مایەوەو ئێسترەکەی بەرەو ناوجەرگەی دوژمن لێ ئەخوڕیو عەباسی مامی ئاوزەنگی لای ڕاستی گرتبو ئەبو سوفیانی کوڕ ی حارسی کوڕی عەبدولموتەلیبی ئامۆزای لای چەپی گرتبو باری ئێسترەکەیان گران ئەکرد تازۆر توند نەچێت بەلام پێغەمبەرمانﷺ ناوی خوای ئەبردو ئەی فەرمو (بۆلای من بێن ئەی بەندەکانی خودا ، بۆلای من بێن ، من پێغەمبەری خودام، هەرلەو کاتەدا ئەیفەرمو:{من پێغەمبەرمو هیچ درۆی تێدانیە من کوڕی عەبدولموتەلیبم} بەڵێ خۆیو نزیکەی سەد کەسێك لە یارانی لەوێدا مانەوە کە ئەبوبکرو عومەرو عەباسو فەزلی کوڕ یو عەلیو ئەبو سوفیانی کوڕ ی حاریسو ئەیمەنی کوڕی ئومو ئەیمەنو ئوسامەی کوڕ ی زەید خودا لەهەمویان ڕازی بێت لەوانەبون پاشان پێغەمبەرﷺ فەرمانی کرد کەعەباسی مامی کەدەنگێکی گەورەی هەبو بانگ بکاتە موسڵمانان بۆگەڕانەوەو بڵێ: ئەی یارەکانی درەختەکە ـ مەبەست ئەو درەختەبو کە موسڵمانانی کۆچەریو یاریدەدەرەکان لە سێبەریدا پەیمانیان دا بەپێغەمبەرﷺ کە دوری چۆڵ نەکەنو ڕانەکەن ـ ئەویش بەو ناوەوە بانگی کردنو هەندێ جار ئەیوت: ئەی ڕەفیقەکانی سورەتی "بەقەرە" موسڵمانانیش کاتێ کەئەو بانگ کردنەیان بیست وتیان: بەڵێ واوەلامان دایتەوەو خەڵکەکە بەرەولای پێغەمبەرﷺ گەڕانەوە تەنانەت کەسێ ئەگەر وشترەکەی پەکی بکەوتایە وشترەکەی بەجێ دەهێشتو زرێکەی دەپۆشیو بەپەلە دەهاتەوە لای پێغەمبەرﷺ جا کاتێ هەندێك لەدەوروبەری کۆبونەوە فەرمانی پێ کردن کە هێرش بکەنە سەرکافرەکان، زۆری نەبرد کافرەکان شکانو موسڵمانان دوایان کەوتنو هێشتا هەندێ لە موسڵمانان نەگەشتبونەوە بەپێغەمبەرﷺ کۆمەڵێ گیراو کۆکرابوونەوە لەبەردەم پێغەمبەرﷺ دا. ئەمە بەکورتی ئەو جەنگەبو کە موسڵمانان خۆیانیان بەلاوە زۆربو وایان دەزانی نابێ شکست بخۆن بۆ کاتێکی کەم سەرچاوەی یارمەتیو سەرکەوتنیان لەبیر چویەوە بەو شێوەیە لە ئەوەڵەوە شکان بەلام پاشان بەو کۆمەڵەکەمە ﷻ سەری خستنەوە بەسەرکافران دا بۆیە فەرموی: (ئەو کۆمەڵە زۆرەی ئێوە هیچ سودی پێ نەدان) بەلام کاتێ کە هەستیان بەهەڵەی خۆیان کردو بەرەولای پێغەمبەرﷺ گەڕانەوە ، خوای میهرەبان بەزەیی بەواندا هاتەوەو تەوبەی لێ وەرگرتنو دوژمنانی شکاندنو ئەوانی سەرخست ، دەی ئایا کاتی ئەوە نەهاتوە کەئێمەیش بەڕاستی بەرەوپێغەمبەر ﷺ بگەڕێینەوە تا بەڵکو ﷻ بەهاوارمانەوە بێتو لەم بارو دۆخە ئاڵۆزو تاریکەدارزگارمان بکات؟

﴿٢٧﴾ پاش ئەم بەخۆ نازینوراکردنەداو دووبارە گەڕانەوەی باوەڕداران بۆلای پێغەمبەر ﷺ خوا تەوبە وەرئەگرێت لەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێ ئەوەبو زیاتر لە بیست ڕۆژی پێ نەچوخەڵکی هەوازن هاتنو موسڵمان بونو پێغەمبەر کردنی بەسەر پشك لەبارەی ئازاد کردنی گیراوەکانیان یان ماڵەکانیان ، ئەوانیش گیراوەکانیان هەڵبژارد کە نزیکەی شەش هەزار پیاوو ئافرەتو منداڵ بونو سامانەکانیانی دابەشکرد بە سەر شەڕکەرانو بەشی پاشاکەیانیشی داو کردیەوەبە سەرپەرشتیان. خۆ ﷻ زۆر لێ خۆشبو بەبەزەییە بۆ بەندەکانیو هەرکاتێ بەباشی بگەڕێنەوە لە تاوانو خراپەکاری خوا لێیان خۆش دەبێت ، جابەم شێوەیە کە سەرکەوتنو ژێرکەوتن بەدەستﷻ یەو چەندە ڕاستو دڵسۆزبن لەسەر ئایینو پەرهیزکارو خۆ پارێزبن لەتاوان ئەوەندە زوتر خوا بەدەمیانەوەدێت بۆیە عومەری کوڕ ی خەتاب خوا لێی ڕازی بێت زۆر جار بەسەرپەرشتی هێزەکانی ئەوت: خۆتان لە تاوان بپارێزن تا خوا یارمەتیتان بدات، ئەگەر ئێوە تاوانتان کرد هەرگیز سەرناکەون چونکە ژمارەو چەکوو چۆڵی دوژمن لە ئێوە زیاترە بە پەرهێزگاری ئێوەو تاوانی ئەوان خوا ئێوە سەر دەخات. ئینجا فەرمان دەدات بەسەر موسڵمانان دا

کەماوە بە موشریکان نەدەن لەمڕۆ بەدواوە بەو شێوە ناشرینە بێنە ماڵی خوداوەو دەفەرموێ:

(٢٨) ئەی ئەو کەسانەی کەباوەڕتان هێناوە بەراستی بزانن کەبت پەرستان بەهۆی بیرو باوەڕیانەوە پیسن دەی با پاش ئەمساڵیان نزیکی "بەیت" نەکەونەوە ئاشکرایە هاتنی خەڵکی زۆر بۆ مەکە سودێکی ئابوری هەبو بۆیە خوا فەرموی: ئەگەر ئێوە ئەترسن لە فەقیری؟ مەترسن بەم زوانە خوا ئێوە بێ نیاز دەکات بەهۆی بەرەکەتو لوتفی خۆیەوە. ئاشکرایە لەو کاتەوە ئیتر خەڵکی مەکە ئەوەندە فەرو نیعمەتی خوا رژابەسەریاندا فەقیریان لەبیر نەما ئەوەتە ئێستایش کە حاکمیەتی خودا نەماوە هێشتا ساڵانە ئەوەندە خەڵك ئەچێت بۆ حەج، وڵاتی سعودیە ناچار بوە کە ساڵانە بێجگەلە ژمارەیەکی دیاری کراو ماوەنەدات بەکەسی تر بچێت بۆحەج. واتە بەراستی، راستو رەوان هاتەدی مانای ﴿فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ﴾ التوبة: ٢٨ "فلله الحمد" خوا ئارەزۆی لێ بوەو نیعمەتێکی بێ سنوری رژاندوە بەسەریاندا ، جا زۆر جێگای خۆیەتی کۆتایی ئایەتەکە بەم شێوە بێ کە بێگومان ﷻ زانایە بەقسەکانتانو ئیشەکانی خودایش بەحیکمەتوبەجێیە، جارێکی تر خوا رولە موسڵمانان دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٩) غەزابکەن دژی ئەوانەی کە باوەڕیان نیە بەخواو بەرۆژی دوایی‌و بەقەدەغەو حەرامی نازانن ئەوەی کە خواو پێغەمبەرەکەیﷺ قەدەغەو حەرامیان کردوە وەتەسلیمی ئایینی راستەقینە کە ئایینی ئیسلامە نابن، ئەوانە کێن‌ولەکام بەشن؟ ئەوانە لەوکەسانەن کە پەڕاویان پێ دراوە واتە: گاورو جولەکە، ئەبێ موسڵمانان لەگەڵ ئەمانەدا شەڕبکەن تا ئەوان سەرانە ئەدەن بەهۆی هێزی موسڵمانانەوەو ئەوان زەبونو کەم دەست ئەبن واتە پێویستە موسڵمانان لەگەڵ ئەواندا بجەنگن تالە دەست ئەخرێنو ئامادەی سەرانە ئەبن ، وەنابێ هەستی هێزو دەسەڵات بکەن بەداخەوە هەرلەم کاتەدا فرۆکەکانی گاورو جولەکە بەسەر خاکی ئیسلامداو لەسەر پارەی موسڵمانان ئەخولێنەوە؟! ئەمە لە کوێ‌و ئەو فەرمودەی خوا لە کوێ؟!

پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible]

پێشەکی ئێوە سەلام لە گاورو جولەکە نەکەن، وە هەرکاتێك لە رێگادا بەیەکێك لەوان گەیشتن ناچاری بکەن باڵەکام لاوە تەنگە لەوێوە بروات} ئینجا خوا باسی سیفەتێکی تری خراپی گاورو جولەکە دەکات تا موسڵمانان زیاتر سوربن لەسەر جیهاد دژی ئەو تاقمە غەزەب لێگیراوو گومڕا هانەو دەفەرموێ:

(٣٠) جولەکە دەڵێن: عوزەیر کوڕی خودایەو گاورەکانیش لەوان سەرلێ شێواوترن چونکە ئەوانیش هەندێکیان عیسا بەکوڕ ی خودا دەزانن‌و هەندێکی تریان عیسا بە خوای سێهەم دەزانن کە لێرەدا باسی تاقمی یەکەمیان دەکاتو دەفەرموێ: خۆگاورەکان ئەیان وت: کەعیسا کوڕ ی خودایە کە ئەوە قسەیەکەو بەدەمیاندا دەهاتو خۆیشیان دەیان زانی کە وانیە، جا قسەی ئەو دوو تاقمە وەك قسەی ئەو کافرانەی پێش خۆیان بو، واتە ئەمانە لەسەرئەم بیروڕای خۆیانە هیچ بەڵگەیەکیان نەبو تەنها شتێکی سەرزارەکی بوەو هیچی تر، ئینجا ﷲ بێزاری خۆی لێیان دەردەبڕێ‌و دەفەرموێ: نەفرینی خوایان لێ بێ‌و خوا لەناویان بات چۆن وابەناڕەوا ئەو درۆو دەلەسانە دروست دەکەن؟! هەندێ لەتەفسیر نوسان دەڵێن: کاتێ کە عەمالیقەکان زاڵبون بەسەر جولەکەکاندا، زاناکانیان کوشتن‌و گەورەکانیان لە سێدارەداو عوزەیرمایەوەو هەمیشە بۆ کوڕ انی یعقوبو بۆ لە ناو چونی زاناکانیان دەگریا تا پێڵوەکانی هەردوو چاوی کەوتن ، هەر بەم شێوەیە بوو تا بەناو گۆڕستانێکدا تێپەڕیو دی ئافرەتێك بەسەر گۆڕێکەوە دەگری ئەڵێ: وای بۆ وەلی نیعمەتەکەم وای بۆ پۆشتەکەرەوەکەم، عوزەیر پێی وت: هاوار بۆ تۆ کێ پێش ئەوە بژێوی بەتۆ ئەدا؟ ئافرەتەکە وتی: ﷲ، ئەویش وتی: دەی خۆ ﷲ زیندوەو نامرێت، ئافرەتەکە لە وەڵامی عوزەیردا وتی: ئەی عوزەیر کێ خەڵکی فێری زانیاری دەکرد پێش زانایانی نەوەی یەعقوب؟ ئەویش وتی ﷲ، وتی دەی بۆ دەگریت بۆیان، عوزەیر زانی ئەوەشتێکەو بۆ ئاموژگاری ئەودانراوە ، لە پاشان پێی وترا برۆ بۆ فلان جۆگە خۆتی لێ بشۆرەو لەوێدا دوو رکات نوێژ بکە دڵنیابە لەوێدا بە پیاوێك دەگەیت هەرچی پێدایت بیخۆ، ئەویش چوە ئەوجێگایەی کەپێی وترا ئینجا دی پیاوێك لەوێ یەو بەعوزەیری وت: دەمت بکەرەوە ، ئەویش دەمی کردوە ، جا شتێك کەوەك پشکۆ ئاگرێکی گەورەبو فڕەیدایە ناو دەمیەوەو ئەو ئیشەی سێ جار پێ ئەنجامدرا، ئیتر عوزەیر گەڕایەوەو بو بە زاناترین کەس لەبارەی تەوراتەوە جا بەوانەی کەمابونەوە لەنەوەی یەعقوبی وت: ئەی کوڕ انی یەعقوب من تەوراتم بۆ هێناونەوە وتیان: ئەی عوزەیر تۆ درۆزن نەبویت، ئینجا چو قەڵەمێکی هێناو بەستی بەپەنجەیەکیەوەو تەوراتی بەپەنجەی خۆی بۆ نوسین ئیتر خەڵکەکە کەم کەم گەڕانەوەو زاناکانیان ئەوانەی کە مابوون‌وخۆیان شاردبویەوە هاتنەوەو هەواڵی عوزەیریان پێدرا ، ئەوانیش ئەو وێنانەی تەورات کەلە چیاکاندا شاردبونیانەوە هێنایانەوەو دییان ئەوەی کە عوزەیر نوسیوێتی راستە، ئینجا هەندێ لە نەزانەکانیان وتیان: بۆیە عوزەیر توانیوێتی شتی وا بکات چونکە کوڕی خودایە!! هەروەها خوای

يُرِيدُونَ أَن يُطۡفِـُٔواْ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَيَأۡبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ﴿٣٣﴾ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلۡأَحۡبَارِ وَٱلرُّهۡبَانِ لَيَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۗ وَٱلَّذِينَ يَكۡنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلۡفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٖ ﴿٣٤﴾ يَوۡمَ يُحۡمَىٰ عَلَيۡهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكۡوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمۡ وَجُنُوبُهُمۡ وَظُهُورُهُمۡۖ هَٰذَا مَا كَنَزۡتُمۡ لِأَنفُسِكُمۡ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمۡ تَكۡنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثۡنَا عَشَرَ شَهۡرٗا فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوۡمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ مِنۡهَآ أَرۡبَعَةٌ حُرُمٞۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُۚ فَلَا تَظۡلِمُواْ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمۡۚ وَقَٰتِلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ كَآفَّةٗ كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ كَآفَّةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

زاناو دانا هۆیەکی تر لە خراپیو کوفری جولەکەو گاور باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٣١) ئەمانە زاناو عابیدەکانی خۆیانیان کردوە بە خوای خۆیانو وازیان لە بەندایەتی خوا هێناوەو پەیرەوی ئەوان دەکەن لە حەرامو حەلاڵ کردندا هەرچی ئەوان حەلاڵی بکەن حەلاڵەو هەرچی ئەوان حەرامی بکەن حەرامە، ئەمەش تەنها بەدەست خودایەو کەس بۆی نیە شتی وابکات، ئەوسا هەرکەس ئاوای کرد ئیدعای خوایەتی دەکات چ بڵێ یا نەڵێ. ئینجا دەفەرموێ: خۆ مەسیحی کوڕ ی مەریەم یان کردوە بە خوای خۆیان وئەوان فەرمانیان پێ نەکراوە بێجگەلەوەی کە ئەبێ بەندایەتی یەك خودا بکەنو هیچی تر، کە ئەو خودایەش پەرستراوێکی راستەقینەیەوهیچ پەرستراوێکی راستەقینەی تر نیە بێجگە لەو پاكو بێ عەیبەو بێ نیازە لەهەمو شتو هەمو شتێك نیازی بەو هەیەو دوورە لەو شتانەی کە جولەکەو گاورو باقی بێباوەڕو بت پەرستانی تر دایدەنێن بۆی ، ئەڵێن: کاتێ عەدی کوڕی حاتەمی تائی هاتە خزمەتی پێغەمبەرﷺ و خاچێکی زیوی لەملدا بو کە پێغەمبەرﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە حاتەم وتی: ئێمە ئەوانمان نەکردوە بە خوای خۆمان، پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / بەڵێ کردویانن بەخوای خۆیان چونکە ئەوان حەلاڵیان لێ حەرام کردون وحەرامیان بۆ حەڵاڵ کردونو جائەوانیش پەیڕەوییان کردون ئائەوە بەندایەتی ئەو خەڵکەیە بۆ ئەوان، جا بائەوانەی کەیاسا بۆ خەڵك دائەنێن بێجگەلە یاساکەی خوا تەماشای خۆیان بکەنو بزانن ئایا بەگوێرەی ئەم ئایەتەو ئەم فەرمودە راستەی پێغەمبەرمانﷺ خۆیان نەکردوە بەخوای خەڵك؟ وەئەو خەڵکەش نەبوون بەبەندەو عیبادەت کەری ئەوان؟ لەخوابترسن ئەی خاوەن باوەڕان قیامەتو حیساب هەیەو وریابن لەگەل زاتێکی بە هێزدا زۆران بازی دەکەن هەرگیز نایبەنەوە!! تەماشابکەن ئەوە بڕیاری خواو فەرمودەی پێغەمبەرەکەیەتی ﷺ ، قسەی من نیە. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

(٣٢) ئەمانە ئەیانەوێ نوری خوا کە ئیسلامە بەفوی دەمیان بکوژێننەوە، بەڵێ ئەم ئایینە لە رووناکی رۆژ بەسودترو روناکترەو خۆگەیەنەرە بەدڵەکانو کەس ناتوانێت رێگای گەیشتنی بۆ هەمیشە بگرێت هەرچی لەگەڵدا بکرێو هەرچۆن دژایەتی بکرێت سەرئەنجام بەگوێو دڵەکان ئەگاتو خەڵك لەسەر چاوڕۆشنی ئەژیو ئەمرێت مەگەر بەدەگمەن، وەکەسیش بەهانەی نامێنێ بۆ رۆژی دوایی، چونکە ﷲ خاوەنیەتیو ماوەنادات بەهیچ کەسو دەسەلاتێك کە بتوانێ رێگای ئەو نورەی بگرێتو نوری خۆی تەواو دەکات ، وەهەر ئەبێ وابێ ئەگەر چی کافرانیش پێیان ناخۆش بێ چونکە

(٣٣) ئەوزاتە هەرخۆیەتی کە پێغەمبەری خۆی ناردوە بەرێنماییو چاوڕۆشنیوئایینو بەرنامەی راستەوە تا سەری بخات بەسەر تەواوی ئاینەکاندا، وەئەبێ وابێ ئەگەر چی موشریکان پێیان ناخۆش بێ . ئەمە موژدەیەکی زۆر خۆشە بۆ باوەڕدارانی راستەقینە چونکە قسەی خوایەو ئەبێ بێتەدی هەرچەندە کافرانو موشریکان پێیان ناخۆش بێت هەروەکو لە فەرمودەی پێغەمبەمانﷺ دا هاتوە، کەخوا ئەو ئایینە ئەگەیەنێ بەهەمو زەویو هیچ ماڵێك نابێ چ لە قوڕو بەرد یان لە دەوارو چادر بێ مەگەر ئەم ئایینەی پێ بگات واتە کەس نیە ئەو ئایینەی پێ نەگات یان بەهۆی دەسەلاتو زاڵبونی موسڵمانان بەسەر تەواوی ناوچەکاندا یان پەك کەوتنو داماو بونی بێ باوەڕانو تەسلیم بونیان بەموسڵمانان تاموسڵمان هەبێت لەم سەر زەوییەدا، وەك پێغەمبەری خواﷺ فەرمویەتی: [illegible] /دنیا تەواو نابێت تا "لات"و "عوزا"نەپەرسترێت جا وتم ئەی پێغەمبەری

خواﷺ بەراستی من کاتێ کەخوا ئەم ئایەتەی رەوانە کرد([illegible])

وام دەزانی کە ئیتر هەروادەبێ فەرموی: بەراستی هەروادەبێ تائەوکاتەی کە خوا ئارەزۆی لێیەتی پاشان خوا بایەکی پاك دەنێرێ ئەوسا بەو بایە ئەمرێت ئەوەی کە بەئەندازەی تۆیی خەردارەیەك ئیمان لەناودڵیدایە ئەوسا ئەوکەسە دەمێنێتەوە کە هیچ سودێکی تێدانامێنێ جا ئەگەڕێنەوە سەردینی باوباپیرانیان }

ئینجا خوای زاناو دانا موسڵمانان ئەترسێنێ لە زاناو عیبادەتکەرانی خراپو زاناو عابیدەکانی پێش ئەم گەلەمان بۆباس ئەکات تا ئێمەیش زاناو عابیدی راستو ناراست بناسینو یەکەممان خۆش بوێو پەیڕەوی بکەینو لە دووهەمیان خۆبپارێزینو لێیان دور بکەوینەوەو دەفەرموێ:

(٣٤) ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە چاك بزانن کە زۆربەی هەرە زۆری زانایانو پەرستشکاران لەجولەکەوگاور بەراستی بەناڕەوایی ماڵی خەڵك دەخۆنو رێگا لەدینی ﷲ دەگرنو ماوەنادەن بەخەڵك تابە وردی تەماشای بکەنو راستیەکانی بزانن. ئەم ئایەتە پێشەکی لۆمەی زاناو عابیدەکانی جولەکەو فەلەکان دەکات کەبەوشێوەیە رەفتاریان کردوە ، ئاشکرایە هۆی دابەزین، ئایەت تایبەت ناکات بەڵکو گشتیەو بۆ هەرزاناو بەندایەتی کەرێکە کە ماڵی خەڵك بەناڕەوا بخواتو راستیەکان لە خەڵك بشارێتەوەو لۆمەو سەرزەنشتی ئەو کەسانە بکەن کە راستی بەخەڵك دەگەیەنو حەقیقەت بۆ خەڵك رۆشن دەکەنەوە ، بەداخەوە ئەمڕۆ زۆرێك لەو کەسانەی کە پۆشاکی بەناو زانایان پۆشیوەو ئەوانەی کە بەناو دینەوە رێزیان لێ ئەگیرێو بەناو ئایینەوە ئەخۆن لەجیاتی خزمەتی ئایینو رێ رونکردنەوەو دەست گرتنی نەزانو هێنانیان بۆسەر ئایینی ﷲ دژایەتی ئەو تازە پێگەیشتوانە دەکەنو بەدەیان ناوو ناتۆرەی ناڕێکیان پێوە دەنێن تا لەبەرچاوی خەڵکی ناشیرینیان بکەنو ئەوانیش توشی ئازاربن بەداخەوە ئەنجامدەرانی سوننەتێکی پێغەمبەرمانﷺ کەلە ناو خەڵکا نەماوە لەباتی تەشویق، دەیان بەناو زانا ئەوکارە بەناشیرینو خیلاقی مەزهەبو سەرلێ شێوانی خەڵكو..و..هتد ناوئەبەنو ئەبنە هۆی تاراندنو تۆراندنی سەدان لاوی تازە پێگەیشتو تەنانەت ماوەشیان پێنادەن لە مزگەوتەکانیاندا دانیشنو خەریکی لەبەرکردنی قورئانو فەرمودەکانی پێغمبەرمانﷺ ببن؟!! بەڵام لەبارەی ئەو هەمو بەرەڵاو قومارکردنو عەرەق خواردنو خراپانەوە بێ دەنگن؟! ئینجا خوا هەڕەشەی توند لەو کەسانە دەکات کەهەر خەریکی

کۆکردنەوەی ماڵنو زەکاتی لێ نادەنو دەفەرموێ: ئەوسا ئەو کەسانەی کە ئاڵتونو زیو کۆدەکەنەوەو نایبەخشن لەپێناویﷲ دا ئەی محمدﷺ موژدەیان پێ بدە بە سزایەکی دەردناك، ئاشکرایە بەکارهێنانی موژدە بۆ سزا گاڵتە پێ کردنە ، بەراستی ئەوانەی کە وادەزانن دنیا واتە سەروەتو سامانو کۆشکو تەلاری بەرزو لە بیری ئایندەی خۆیاندا نینو نازانن بۆچی هاتوون بۆ ئەم ژیانە لەهەڵەیەکی زۆر گەورەدان ، ئەوانە سزای سەختیان بۆدانراوە، کەی؟

(٣٥) لەو رۆژەدا کە ئەوسەروەتو سامانە ئەکرێ بەپارچەی ئاسنو بۆی داخ دەکرێت لەناو ئاگری دۆزەخدا جا ئەوکاتە ناوچاوانیان پێ داخ ئەکرێت چونکە لە دنیادا چاوی بەرز گرتووەو تەماشایی ئایینو مافی خەڵکی نەکردوە ، هەروەها بەو ئاسنەداخە، تەنیشتەکانیان داخ دەکرێت، چونکە لایان دەکردە بێ نەواو خاوەن مافان لە دنیادا، هەروەها بەو ئاسنەداخە پشتەکانیان داخ دەکرێت چونکە پشتیان کردوەتە بێ نەواو نیازمەندانو خاوەن مافان، وەئەم داخ کردنەیش لە رۆژێکدا دەبێ بەئەندازەی پەنجا هەزار ساڵی ئەم دنیایەو هەرکاتێ سارد ئەبێتەوە دیسان بۆی داخ دەکرێتەوەو پێیان دەوترێت: ئائەمەیە کە کۆتان کردوەتەوە بۆ خۆتانو واتان دەزانی بەوە بەختەوەر ئەبن دەی بچەژن تۆڵەی ئەو کۆکردنەوەو عەمبار کردنەتان کەدڵتان نەدەهات لەرێگەی خوادا خەرجی بکەن. پاش ئەوەی کە باسی زاناو عابیدەکانی پێشوو رەفتارەکانی کردنو تێی گەیاندین کە کۆکردنەوەی سەروەتو سامانو زەکات نەدانی ئەو سزا سەختەی هەیە، دەسکاری نەفامەکان بۆگۆڕانی یاساکانی ﷲ باس دەکات ودەفەرموێ:

(٣٦) بەراستی ژمارەی مانگەکان لەلای ﷲ دوازدە مانگە ، ئەو دوازدە مانگەش تۆمار کراوەو ناگۆڕێ لەو رۆژەوە کە خوا ئاسمانانو زەوی دروست کردوەو لەو دوازدە مانگەش چواریان شەڕتێدا کردنی قەدەغەیە کە بریتین لە [illegible] ([illegible]) کەبەدوای یەکدانو مانگی ([illegible]) یش کەوا ئەکەوێتە نێوان (جمادالاخرە)و (شعبان)ـەوە نابێ لەو چوار مانگەدا شەڕبکرێت مەگەر دوژمنان دەسدرێژی بکەنە سەر موسڵمانان لەومانگانەدا ، ئینجا ئەفەرموێ ئائەوەیە بەرنامەی ئایینی راستەقینەو بەنرخ جا لەو ماوەیەدا زوڵم لە خۆتان نەکەن واتە نەکەن لەو چوارمانگە قەدەغەکراوەدا شەڕبکەن، چونکە پێشەکی زیانی بۆخۆتان هەیە کەبەرنامەی خواتان شکاندوە، لە راستیدا ستەم لەهەمو کاتێکدا خراپە بەڵام لەم کاتانەدا گەورەتر ئەبێ هەرچۆنێك تاوان خراپە بەڵام لە کەعبەدا بکرێت تاوانەکەی

إِنَّمَا ٱلنَّسِيٓءُ زِيَادَةٞ فِي ٱلۡكُفۡرِۖ يُضَلُّ بِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُحِلُّونَهُۥ عَامٗا وَيُحَرِّمُونَهُۥ عَامٗا لِّيُوَاطِـُٔواْ عِدَّةَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ فَيُحِلُّواْ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُۚ زُيِّنَ لَهُمۡ سُوٓءُ أَعۡمَٰلِهِمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَا لَكُمۡ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلۡتُمۡ إِلَى ٱلۡأَرۡضِۚ أَرَضِيتُم بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا مِنَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنفِرُواْ يُعَذِّبۡكُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَيَسۡتَبۡدِلۡ قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيۡـٔٗاۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدۡ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذۡ أَخۡرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ثَانِيَ ٱثۡنَيۡنِ إِذۡ هُمَا فِي ٱلۡغَارِ إِذۡ يَقُولُ لِصَٰحِبِهِۦ لَا تَحۡزَنۡ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَاۖ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيۡهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٖ لَّمۡ تَرَوۡهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلسُّفۡلَىٰۗ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِيَ ٱلۡعُلۡيَاۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

گەورەترە ، وەدەشگونجێ مەبەست لە خۆتان تاوان لەگەڵ یەكتردابێ‌و بەو شێوەیە فەرمویەتی تا مرۆڤ هەستی ئەوەبكات كە هەمو خەڵك بەشێكن لەیەكترو ستەم لەكامیان بكرێ لەوی تر كراوە لەسەر بناغەی [illegible]/ هەموتان لە ئادەمن‌و ئادەمیش لە خاكە}

ئاشكرایە كەئەمە دووخاڵی گرنگی تێدایە یەكەم:خوا دانەری یاساو بەرنامەی بونەوەرەو كەس ناتوانێ دەستكاری بكات، دووهەم: هەرئەبێ خوایش یاسای سەرزەوی دابنێ‌و كەس بۆی نیە دەستكاری بكات، هەركەسێ بەوە رازی نیە بێ باوەڕو موشریكەو خوایش دەفەرموێ: جا غەزا لەدژی تەوای موشریكان بكەن لە هەموكاتدا وەك ئەوان شەڕ لەگەڵ تەواوی ئێوەدا دەكەن لە هەموكاتێكا واتە: ئەم قەدەغەكردنەی كەباسكرا موشریكان ناگرێتەوە مەگەر ئەو موشریكانەی كەپەیمانی كاتی دیارییان داوەو بە چاكی پەیمانەكەی خۆیان بەڕێوەبردبێت.

﴿وَقَٰتِلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ كَآفَّةٗ﴾ وە دەگونجێ ﴿كَآفَّةٗ﴾ حاڵ بێ لە(واو)ی ﴿وَقَٰتِلُواْ﴾ واتە: هەموتان دژی موشریكان غەزابكەن‌و نابێ لەو شەڕانەدا هیچ كامتان دوا بكەون‌و بزانن، كە بەراستی ﷲ لەگەڵ پەرهیزكاراندایەو پشتیوان‌و یارمەتی دەریانە واتە ئەگەر ئێوە پەرهیزكاربون لە دوژمنانی خواو خۆتان مەترسن‌و هەمیشە ئامادەی گیان فیدایی وجیهادبن چونكە خواتان لەگەڵدایە، وەئەمە پاك كەرەوەی دڵ ودەرونی خواناسانە، چونكە وادەگەیەنێ كەئەگەر پەرهیزكار نەبویت لەو پشتیوانی‌و یارمەتی دانە بێ بەش ئەبی‌و سەرئەنجام تێ دەشكێیت، جاهەركەس دنیای دەوێ باپەرهێزكار بێ وەهەركەس دوا رۆژی دەوێ باپەرهێزكاربێ هەردوو ژیان لە پەرهێزكاریدایە، لەمبارەوە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: {[illegible]/ بێگومان ئەم زەمانە دەخولێتەوە هەروەكوئەو رۆژەی كەﷲ ئاسمانان‌و زەوی دروستكردوە كەساڵ دوازدە مانگە كە چوارمانگی قەدەغەیە شەڕ تێدا كردنی سیانیان بەیەكەوەن، زولقەعدەو زوالحیجەو موحەڕم وەرەجەبی موزەڕ كەدەكەوێتە نێوان جومداو شەعبانەوە}ئینجا دەفەرموێ:

﴿٣٧﴾ بێگومان دواخستنی مانگە قەدەغەكراوەكان تا خوانەناسانی پێ گومڕا بكرێت تەنها نیشانەی زیاتر چونە خوارەوەیە لە كوفرداو دەیانوت: رەحمان كێیەوحەرام‌و حەڵاڵ بەدەست خۆمانە؟ هەندێ جار ئەو مانگە قەدەغەكراوانەیان لەبیر خۆیان دەبردەوە ساڵی وابو موشریكان لەمانگی "موحەڕەم"داشەڕیان دەكردو مانگی "سەفەریان" قەدەغە دەكرد بەم شێوەیە مانگە قەدەغە كراوەكانیان بەناوساڵدا دەسوڕاندەوە ساڵێك حەڵاڵیان دەكردو ساڵێكیش حەرام‌و وەك خۆیان لێ دەكردەوە تا لەگەڵ ژمارەی ئەو مانگە قەدەغەكراوانەی خوادا رێك بكەوێت ئابەم شێوەیە ئەوەی كە ﷲ قەدەغەی كردبو حەڵاڵیان دەكرد. بەراستی ناشیرینی كردەوەكانیان بۆجوان كرابو، واتە شەیتان كردەوەی ناشیرینی بۆ جوان كردبون ئاوا ئیشی خراپیان دەكردو پێیان وابو كە ئیشی باش ئەكەن قەدەغەیان حەڵاڵ دەكردو حەڵاڵیان قەدەغەدەكرد؟! ئەمانە بێ باوەڕو كافرن‌و خوایش گەلی كافر خۆش بەخت ناكات‌و نایخاتە سەر رێگای راست، ئینجا ﷲ رودەكاتە باوەڕداران‌و دەفەرموێ:

﴿٣٨﴾ ئەی ئەوانەی كەباوەڕتان هێناوە بۆچی وەختێ كە پێتان دەوترێت دەرچن بۆ جیهاد لە رێگەی خوادا خۆتان قورس دەكەن‌و دەلكێن بەزەویداو تەكان ناخۆن؟ ئایا ئێوە رازین بە ژیانی دنیاو دەی گۆڕنەوە بە ژیانی قیامەت؟ بەراستی ئاڵوگۆڕێكی خراپە ، چونكە ژیانی دنیا لە چاو ژیانی قیامەتدا هیچ نیە بێجگەلە كاتێكی زۆركەم. لێرە بەدواوە دەست دەكات بەسەرزەنشتی ئەو كەسانەی كەلە جەنگی تەبوك دا دواكەوتن‌و دەفەرموێ:

(٣٩) ئەگەر هەرکاتێك بانگكران بۆ دەرچون لەرێگای خوداداو ئێوە دەرنەچون بۆ جیهاد خوا سزاتان دەدات بەسزایەکی زۆر دەردناك و پرئێش و ئازارو ئێوەش لادەباو گەلێکی تر دادەنێ کە ئەوان وەك ئێوە نەبن ، واتە لەم خۆمات کردن و خۆشاردنەوەو پشت کردنەی جیهاددا خۆتان زیانتان پێ ئەگات و دوژمن زاڵ دەبێ بەسەرتاندا و لەئاکامیشدا خوا ئەم بەرنامەیەی خۆی واز لێ ناهێنێ و کەسانێکی ئازاو نەترسی بۆ دەگەیەنێ و ئێوە هیچ زیانێك لەوزاتە نادەن تەنها خۆتان زیانتان لێ دەکەوێت و الله توانای بەسەر هەمو شتێکدا هەیەو دەتوانێ بێ باوەڕو کافرو موشریك لە ناوببات بەڵام ئەوە ناکات تابەوان موسڵمانانی ڕاستو دروست لە ئینسانی دوڕوو هەلپەرستو ترسنۆك جیابکاتەوەو سەرئەنجام بێ باوەڕان و کافران شکاوون هەرچەند دەسەڵاتو هێزیشیان هەبوبێت وەك دەفەرموێ: ﴿ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿١٢﴾ ﴾ آل عمران: ١٢.

(٤٠) ئەگەر ئێوە یارمەتی پێغەمبەرﷺ نەدەن و لەگەڵیا نەچن بۆ غەزا خۆتان زیان دەکەن، چونکە ئەگەر ئێوە ببن یان نەبن بەراستی الله یارمەتی دا، کەی؟ ئەوکاتەی کە کافران دەریان کرد لە مەکەو ئەو دووهەمی دوانەکان بو، واتەخۆی و ئەبوبکری صدیق بون کاتێك کە ئەودووانە لەناو ئەشکەوتی سەوردابون لەو کاتەی کە وتی بە رەفیقەکەی پەژارەو خەفەتت نەبێ چونکە بێگومان کە الله مان لەگەڵدایەو یارمەتیمان دەداتولە دوژمنان دەمانپارێزێت، جا بەهۆی ئەو هەڵوێستە بەنرخەوە خوای باڵادەست ئارامشی نارد بۆ پێغەمبەرەکەیی ﷺ و بەهێزی کردو یارمەتی دا بە سەربازانێك کە ئێوە ئەو سەربازانەتان نەدەبینی، بەڵێ الله خاوەنی سەربازانێکی ئەوەندە زۆرە لە ژمارەدا نایەن بۆ ئێمەو هەردەم بەیەکێکیان تۆڵە لە ستەمکاران وەر دەگرێ، وەبەو شێوەیە الله قسەو بڕیاری کافرانی ژێرخست و فرو فێڵی کافرانی پوچەڵکردەوە پێغەمبەرﷺ و یارەکەی لەدەست ئەوان ڕزگار کردو وشەو بڕیاری الله کە پاراستنی ئایینەکەی بو بەهۆی ڕزگارکردنی پێغەمبەرەکەیەوە سەری خستو الله دەسەڵات دارو کاربەجێیە، نەکەس لە دژایەتی ئەودا سەردەکەوێتو ئەیباتەوەو نەبڕیارێکی گۆترەیە، واتە ئەگەر ئێوە ئەمڕۆ یارمەتی نەدەن و لەگەڵیا دەرنەچن بۆ جیهاد وامەزانن کە خوا پێغەمبەرەکەی خۆی پشتگوێ دەخاتو ستەمکاران زاڵ دەکات بەسەریا، نەخێر شتی وانابێ مەگەر خۆتان نەتان دی کە کافران بڕیاری کوشتنی پێغەمبەریانﷺ دا لەمەکەدا بەڵام خوا پاراستی و چاوی ئەوانی لێ کوێرکرد بەتایبەت کاتێ کە لەئەشکەوتی سەوردا بو لەگەڵ یارە گیان فیداو ڕاستگۆو بەوەفاکەی دا. بوخاری وموسلم هێناویانە کە ئەبوبکر ئەڵێ لەکاتێکا کەلەناو ئەو ئەشکەوتەدا بوین وتم بە پێغەمبەرﷺ ئەگەر هەرکام لەوان تەماشای بەردەمی خۆیان بکەن چاویان بەئێمە دەکەوێت، دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / ئەی ئەبوبکر گومانت چۆنە بەدووکەس کە خوا سێهەمیانە؟} واتە دڵنیابە کە ئەوان ئێمە نابینن و خوا چاودێرو پارێزەرمانە، هەروەها لەبارەی وشەی ﴿ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ ﴾ پێغەمبەرمانﷺ لەوەڵامی پرسیاری کابرایەکدا کەوتی: ئایا ئەگەر کەسێك شەڕ بکات بۆئەوەی بڵێن زرنگە یان لەبەر پارێزگاری لەنەتەوەو غیرەت پاڵی پێوە بنێ یان لەبەر ئەوەی خەڵکی ببینێ کامیان لەرێگەی خودایە؟ پێغەمبەرمانﷺ فەرموی: [illegible] / هەرکەسێ شەڕ بکات بۆ ئەوەی کە وشەی الله ی بەدەسەڵاتو بەشکۆ بەرزبێتەوەو هیچی تری مەبەست نەبێت ئەوە لە ڕێگای خودایەو بەس} ﴿ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ ﴾ وشەی الله، ئایین و ڕێبازی ئیسلامە کە مانای وشەی ﴿ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ﴾ یە. وشەی بێ باوەڕانیش، هاوڵ دانانە بۆ خوا. ئینجا خوا بڕیاری دەرچون بۆ جیهاد دەدات، سوفیانی سەوری ئەڵێ: ئەمەی کەباسی ئەکەین واتە ئایەتی چلویەکی ئەم سورەتە یەکەم ئایەتی سورەتی تەوبەیە کە هاتوەتە خوارەوەو خوا دەفەرموێ:

(٤١) دەرچن بۆ جیهاد لەرێگەی خوادا سوکتان و قورستان لە خۆشی و ناخۆشیداو لە تەنگانەو فەرەحی داو بە لاوو بە پیرتانەوە بەناوداروو بێ ناوتانەوە بەدەوڵەمەندو فەقیرتانەوە واتە هیچ موسڵمانێك ماڤی ئەوەی نیە کەبمێنێتەوە لە ماڵداو نەچێت بۆ غەزا لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ ، ئەوسا جیهاد بکەن لەرێگای خوادا بەماڵتان و بەگیانتان خۆ هەر ئەوە چاکە بۆ ئێوە ئەگەر ئێوە بزانن چونکە بەسەر بەرزانە ئەژین و سەربەرزانە ئەمرن بەڵام ئەگەر دەرنەچن لەهەردوو ژیاندا سەرشۆڕو شەرمەندەن، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] / خوا زامنی ئەو جیهاد کەرەی ڕێگاکەیەتی کە تەنها غەزاو باوەڕبون بەفەرمودەکانی الله دەری کردوە لەماڵ کە ئەگەر مراندی بیخاتە بەهەشتەوە یان بیگەڕێنێتەوە بۆ ماڵی خۆی لەگەڵ ئەو پاداش و دەسکەوتەی کەدەستی کەوتوە} ئەڵێن ئەبو تەڵحە سورەتی بەرائەتی خوێندەوە تا گەیشتە ئەم ئایەتەو وتی من واتێ دەگەم کە خوا داوای جیهادی لە پیرو لاو کردوە ئادەی کوڕ

ٱنفِرُواْ خِفَافٗا وَثِقَالٗا وَجَٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوۡ كَانَ عَرَضٗا قَرِيبٗا وَسَفَرٗا قَاصِدٗا لَّٱتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنۢ بَعُدَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلشُّقَّةُۚ وَسَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ لَوِ ٱسۡتَطَعۡنَا لَخَرَجۡنَا مَعَكُمۡ يُهۡلِكُونَ أَنفُسَهُمۡ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسۡتَـٔۡذِنُكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ أَن يُجَٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسۡتَـٔۡذِنُكَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَٱرۡتَابَتۡ قُلُوبُهُمۡ فَهُمۡ فِي رَيۡبِهِمۡ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ ۞ وَلَوۡ أَرَادُواْ ٱلۡخُرُوجَ لَأَعَدُّواْ لَهُۥ عُدَّةٗ وَلَٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمۡ فَثَبَّطَهُمۡ وَقِيلَ ٱقۡعُدُواْ مَعَ ٱلۡقَٰعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوۡ خَرَجُواْ فِيكُم مَّا زَادُوكُمۡ إِلَّا خَبَالٗا وَلَأَوۡضَعُواْ خِلَٰلَكُمۡ يَبۡغُونَكُمُ ٱلۡفِتۡنَةَ وَفِيكُمۡ سَمَّٰعُونَ لَهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾

مکانم کەل وپەلی جیهادم بۆ ئامادە بکەن ئەوانیش وتیان نا، ڕەحمەتی خوات لێ بێ تۆ لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ غەزات کرد هەتا لە دنیادا کۆچی کرد ئینجا لەگەڵ ئەبوبکر تا وەفاتی کرد ئینجا لەگەڵ عمر تاوەفاتی کرد وائێستا ئێمەش لە جیاتی تۆ جیهاد دەکەین، بەگوێی نەکردن‌و لە کەشتی جیهاددا سوار بو لەناو دەریادا مردو هیچ وشکایییەکیان دەست نەکەوت کەتێیدا بینێژن تا پاش حەوت ڕۆژ کەهیچ نەگۆڕا ئەوسا ئەسپەردەیان کرد. سەعیدی کوڕی موسەیب کەچاوێکی نەمابو دەرچو بۆ غەزا کە پێی وترا تۆ نوقسانی غەزات لەسەر نیە وتی: ﷲ داوای کردوە کە سوک وقورس دەرچن بۆ جیهاد جا ئەگەر نەشتوانم کە شەڕبکەم خۆ تاپۆی موجاهیدان زۆر دەکەم‌و پارێزگاری لەکەل‌وپەل دەکەم ئینجا خوا لۆمەی دنیا پەرستان دەکات‌و دەفەرموێ :

﴿٤٢﴾ ئەو کۆمەڵە مونافقانەی کە ئێستا گێرە شێوێنی دەکەن‌و دەیانەوێ لەگەڵ تۆدا دەرنەچن ئەوانە ئەگەر بۆ کەل‌و پەلێکی نزیک بوایە یان بۆ سەفەرێکی کورت بوایە خۆیان زۆر بە زویی ئامادە دەکردو دوات دەکەوتن، دنیا پەرستان تەنها بۆ دنیا لەگەڵتانن بەڵام ئەو ڕێگایەیان بەهۆی سەختیەوە پێ دورەو ئامادەی ئەوە نین کەئەو ڕێگا دورە ببڕن‌و لەمەولاش کاتێ کە تۆ گەڕایتەوە بۆ ناوێان سوێند دەخۆن و دەڵێن بەخوا ئەگەر توانامان ببوایە لەگەڵ ئێوەدا ئێمەش دەردەچوین، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوانە بێ باوەڕو درۆزنبون بۆیە خوا دەفەرموێ: ئەوان خۆیانیان فەوتاندوەو ﷲ دەزانێت کە ئەوانە درۆ دەکەن. پێغەمبەرﷺ کەم وابوە کە کەسێك بەهانەیەك باس بکات بۆی و تەریقی کردبێتەوە ئەوەبو لە کاتی ئەم دوا گەشتەی بۆ غەزای تەبووك هەندێك لە دڵنخۆش‌و دووڕوەکان، کەلەبەر پاراستنی ماڵ و گیانیان هاتبونە ریزی ئیسلامەوە بەڵام هەمیشە لەناوەوە هەرخەریکی تانەو تەشەردان بون لە ئایین‌و لە پێغەمبەرو لەموسڵمانان، ئەمانە هاتنە لای پێغەمبەرﷺ و هەریەکەو بەهانەیەکی بۆخۆی دەتاشی‌و داوای لە پێغەمبەرﷺ دەکرد کە ماوەی بدات لە مەدینەدا بمێنێتەوە لەبەر ئەو بەهانانەی کە دەیوت، پێغەمبەریشﷺ بەهانەکەی لێ وەر دەگرتن‌و ماوەی پێ دەدان کە دەرنەچن بۆ تەبوك‌و لە مەدینەدا بمێننەوە بەڵام خوای داناو ئاگا ئەو ماوە دانەی پەسەند نەکردو لۆمەی پێغەمبەریﷺ کرد بەم ئایەتەی کە دەفەرموێ:

﴿٤٣﴾ خوالێت خۆش بێ، بۆ ماوەت پێ دان کە دەرنەچن بۆ تەبوك؟ - بۆ؟- هەتا دەربکەوتایە بۆت ئەو کەسانەی کەراست دەکەن‌و درۆزنانیش بناسیت. جا ﷲ دەفەرموێ:

﴿٤٤﴾ هەرگیز داوای ئیزنت لێ ناکەن ئەوانەی کەوا باوەڕیان هەبێت بەخواو بە ڕۆژی دوایی بۆ ئەوەی کە جیهاد نەکەن لەرێگای خوادا بە ماڵیان‌و بەگیانیان، واتە مرۆڤی باوەڕداری ڕاستەقینە هەرگیز خۆی لە جیهادو ئیشی باش نابوێرێ، بەڵکو بۆ جیهادو ئیشی باش کێ بەرکێ دەکات‌و گیان وماڵی خۆی فیدا دەکات‌و ﷲ زانەرە بەو کەسانەی کە پەرهێزکارن‌و دەزانێ کێ بۆچاکەو جیهاد کێ بەرکێ دەکات‌و کێیش ترسنۆك‌و بێ باوەڕە بۆ بەهانە دەگەڕێت بۆ خۆ دزینەوە لە جیهاد، وەك دەفەرموێ:

﴿٤٥﴾ هەر ئەوانە داوای ئیزنت لێ دەکەن بۆخۆدزینەوەلە جیهاد کە باوەڕیان نیە بە خواو بەرۆژی قیامەت‌و دڵیان گومانی تێدایە، ئەوسا ئەوان هەمیشە لەو گومانەی خۆیاندان‌و هەمیشە دوودڵن‌و لەسەر هیچ شتێك دڵیان دانامەرزێ‌و هەر هێزێك ئەبینن ئەڵێن ئێمە لەگەڵ ئێوەداین‌و باریان بۆ کەس نیەو خوایش سەربازی بێ نرخی ئاوای ناوێ، بۆیە دەفەرموێ:

﴿٤٦﴾ ئەگەر بیانویستایە دەرچن بۆ جیهاد بەڕاستی کەرەسەی جەنگی بۆئامادە دەکرد بەڵام ﷲ پێی ناخۆشە کە ئەوانە دەرپەڕن بۆ جیهادو بێنە ڕیزی سەربازە ڕاستەقینەکانییەوە لەبەر ئەوە ساردی کردنەوەو پێیان وترا دانیشن لەگەڵ دانیشتوەکاندا، واتە باخاوەن باوەڕانی ڕاستەقینە نەترسن‌و غەم‌و پەژارەیان نەبێ بەوەی کەلە کاتی جیهاددا کۆمەڵێك مرۆڤی دڵ

بەزیوو ترسنۆك و هەلپەرستو دۆڕاو لێیان جیائەبێتەوە، چونکە خوا وای پێ خۆشە،

﴿٤٧﴾ چونکە ئەگەر ئەمانە لەناو ئێوەدا دەریش بچونایە بۆ جیهاد ئەوانە زیاتر سەریان لەئێوە تێك دەداو بەقسەی درۆو پڕوپاگەندەی بێ جێ ئێوەیان لە دوژمنان دەترساندو لەناو ئێوەدا هەمیشە قسەی خراپیان بڵاودەکردەوە چونکە مەبەستیان ئەوەیە کە ئێوە دوچاری بەڵاو ئێش و ئازاربین و لە ناو ئێوەشدا کەسانێك هەن کە گوێ لە قسە خراپەکانی ئەوان دەگرن کە سەرئەنجام ئەوکەسانە دەبنە هۆی لاوازی ڕیزی خاوەن باوەڕان کەواتە نەهاتنیان چاکەو بەسودە بۆتان ئەی خاوەن باوەڕان، ئەشگونجێ ﴿ وَفِيكُمۡ سَمَّٰعُونَ لَهُمۡ ﴾ مەبەستی ئەوکەسانەبێ کەلەناو ئێوەدا جاسوسی دەکەن بۆ دوژمنانی ئایین، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە خوا ئاگادارە بەسەر هەموشتێك دا تەنانەت ئەوەش کە نەبون ئەگەر ببوایە چۆن دەبون وەك لە سورەتی (الانعام)دا دەفەرموێ: ﴿ بَلۡ بَدَا لَهُم مَّا كَانُواْ يُخۡفُونَ مِن قَبۡلُۖ وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿٢٨﴾ ئەوەی کە زوو شاردبویانەوە هەموی ئاشکرا دەبێت و ئەگەر جارێکی تریش ئەوانە بگەڕێنەوە بۆ دنیا بێگومان دووبارە دەگەڕێنەوە بۆ ئەو ڕەوشتە ناپەسندەی پێشویان ، وە بەراستی ئەوان درۆزنن ﴾ لێرەش دووپاتی دەکاتەوەو دەفەرموێ: خۆ ﷲ زۆر زانایی هەیە بەسەر ستەمکاراندا بۆیە هەندێك لەزانایان دەربارەی زانستی ﷲ دەفەرموون [illegible]). ئینجا دەفەرموێ:

﴿٤٨﴾ بەراستی ئەمانە هەر لەکۆنەوە پێش ئەم جەنگی تەبوکەش ئێش وئازارو بەڵایان ویستوە بۆ ئێوەو هەمیشە کاروباریان بەشێوەیەکی هەڵەوگەڕاوەی باسدەکرد بۆتۆ، بۆ تێکدان و چەواشەکاری هەتا حەق هات کە سەرکەوتنی موسڵمانان بو، وە ئایینی خوا ئاشکرابو لەحاڵێکدا کە ئەوان پێیان ناخۆش بو، بەڵام هیچیان پێ نەکرا، جا ﷲ زیاتر پەردە لەسەر روی تاوان باران لادەدات و باشتر بە موسڵمانانیان دەناسێنێ و دەفەرموێ:

﴿٤٩﴾ ئەوسا لە ناو ئەو مونافقانەدا کەسی واهەیە کەدەڵێ: ئەی محمدﷺ ماوەم پێ بدە بامن دەرنەچم و دوچاری سزام مەکە ئەم ئایەتە لەبارەی (جەددەی کوڕی قەیسەوە)دابەزی کاتێ کە پێغەمبەرﷺ خەریکی خۆ ئامادەکردن بو بۆ جەنگی تەبوك بەو کابرایەی فەرمو: ئەی جەددەی کوڕی قەیس ئایا تۆ ئافرەتانی ڕێکوپێکی ڕۆمەکانت ناوێ؟ ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا

لَقَدِ ٱبۡتَغَوُاْ ٱلۡفِتۡنَةَ مِن قَبۡلُ وَقَلَّبُواْ لَكَ ٱلۡأُمُورَ حَتَّىٰ جَآءَ ٱلۡحَقُّ وَظَهَرَ أَمۡرُ ٱللَّهِ وَهُمۡ كَٰرِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ ٱئۡذَن لِّي وَلَا تَفۡتِنِّيٓۚ أَلَا فِي ٱلۡفِتۡنَةِ سَقَطُواْۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةُۢ بِٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِن تُصِبۡكَ حَسَنَةٞ تَسُؤۡهُمۡۖ وَإِن تُصِبۡكَ مُصِيبَةٞ يَقُولُواْ قَدۡ أَخَذۡنَآ أَمۡرَنَا مِن قَبۡلُ وَيَتَوَلَّواْ وَّهُمۡ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا هُوَ مَوۡلَىٰنَاۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلۡ هَلۡ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحۡدَى ٱلۡحُسۡنَيَيۡنِۖ وَنَحۡنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمۡ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٖ مِّنۡ عِندِهِۦٓ أَوۡ بِأَيۡدِينَاۖ فَتَرَبَّصُوٓاْ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلۡ أَنفِقُواْ طَوۡعًا أَوۡ كَرۡهٗا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمۡ إِنَّكُمۡ كُنتُمۡ قَوۡمٗا فَٰسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمۡ أَن تُقۡبَلَ مِنۡهُمۡ نَفَقَٰتُهُمۡ إِلَّآ أَنَّهُمۡ كَفَرُواْ بِٱللَّهِ وَبِرَسُولِهِۦ وَلَا يَأۡتُونَ ٱلصَّلَوٰةَ إِلَّا وَهُمۡ كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمۡ كَٰرِهُونَ ﴿٥٤﴾

ﷺ ئایا ماوەم نادەیت کەدوچاری بەڵام نەکەیت؟ بەخوا گەلەکەم هەموی ئەم ناسێت کە من پیاوێکم زۆر زەوقم لە ئافرەت هەیەو من دەترسم ئەگەر بێم و لەوێ ئافرەتانی ڕۆم ببینم خۆم پێ ڕاگیر نەکرێ و دوچاری تاوان و سزاببم، کەئەمەی وت پێغەمبەرﷺ وازی لێ هێناو ماوەی دا ئینجا ئەم ئایەتە دابەزی و تێی گەیاند کە زۆر هەڵەیە چونکە بەنەچونەکەی دوچاری سزادەبێ نەوەك بەچونی وەك دەفەرموێ: باناگاداربێ و چاك بزانێت بەم هەڵوێستە ناشیرینانەیان کەوتونەتە ناو سزاوەو بەم ڕەفتارانەیان بێ ئایینی و ستەمکاری و کوفری شاراوەیان ئاشکرا دەبێ و بێگومان کەدۆزەخ چواردەوری کافرانی داوەو هەرگیز ڕزگارنابن لێی، ئینجا بۆچون و ڕەوشتێکی تری ناپەسەندیان باس دەکات و دەفەرموێ:

﴿٥٠﴾ ئەی محمدﷺ ئەگەر تۆ لەم جەنگەدا کەبۆی دەچیت سەرکەوتیت و شتێکی باشت دەست کەوت ئەوان پێیان ناخۆشەو ناڕەحەت دەبن و ئەگەر هاتو توشی بەڵاو ناڕەحەتیش ببیت ئەڵێن بەراستی ئێمە خۆمان ئەمان زانی چۆن ئیش بکەین و سەرئەنجامی ئەو ئیشە ئاوادەبێ بۆیە دەرنەچوین جا بەکەیف و شادمانیەوە بەوەی کەرویداوە بۆپێغەمبەرﷺ وموسڵمانان و ئەوانی تێدانەبوە پشت تێدەکەن ، خودایش دەمکوتیان دەکات و دەفەرموێ:

فَلَا تُعۡجِبۡكَ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُمۡۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَتَزۡهَقَ أَنفُسُهُمۡ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنَّهُمۡ لَمِنكُمۡ وَمَا هُم مِّنكُمۡ وَلَٰكِنَّهُمۡ قَوۡمٞ يَفۡرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوۡ يَجِدُونَ مَلۡجَـًٔا أَوۡ مَغَٰرَٰتٍ أَوۡ مُدَّخَلٗا لَّوَلَّوۡاْ إِلَيۡهِ وَهُمۡ يَجۡمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنۡهُم مَّن يَلۡمِزُكَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ فَإِنۡ أُعۡطُواْ مِنۡهَا رَضُواْ وَإِن لَّمۡ يُعۡطَوۡاْ مِنۡهَآ إِذَا هُمۡ يَسۡخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ رَضُواْ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ سَيُؤۡتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ﴿٥٩﴾ ۞ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡعَٰمِلِينَ عَلَيۡهَا وَٱلۡمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمۡ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلۡغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۖ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٦٠﴾ وَمِنۡهُمُ ٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱلنَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٞۚ قُلۡ أُذُنُ خَيۡرٖ لَّكُمۡ يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَيُؤۡمِنُ لِلۡمُؤۡمِنِينَ وَرَحۡمَةٞ لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡۚ وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٦١﴾

﴿٥١﴾ ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ هەرگیز دوچاری ئێمە نابێت مەگەر ئەوەی کە ﷲ دایناوەو ویستویەتی بەسەرماندا بێتو ئێمەش بەبڕیاری ﷲ رازین‌و گەردنکەچین، چونکە هەرئەوە سەرپەرشتو دۆستو یارمەتی دەرمانەو تەنها با بە ﷲ باوەڕداران پشت ببەستن چونکە هەر ﷲ یە نزم بەرز دەکاتەوەو بەرزیش نزم دەکاتەوە، وەهەر ئەوە فەقیر دەوڵەمەند دەکاتو دەوڵەمەند فەقیرو کەسی تر هیچی لە دەست نایەت ئەگەر ئەو ئارەزۆنەکات. جابۆ ئەوەی مانای ئایەتەکان باشتر رۆشن ببێتەوە کورتەیێك لە غەزای تەبوك باس دەکەین، گەرمای هاوین بوکە پێغەمبەری خوا ﷺ هەواڵی پێگەیشت کە سوپایەکی گەورەی رۆم خۆی ئامادەکردوەو ئەیەوێ هێرش بهێنێتە سەر موسڵمانان، پێغەمبەریشﷺ ئەم هەواڵەی بە یارەکانی داوو داوای لێ کردن هەرچی زوترە خۆیان ئامادەبکەن‌و تەنها جەنگێکیشە کە پێغەمبەرمانﷺ پێش دەرچونی باسی کردبێ‌و خەڵکی زانیبێتی بەرەو کوێ دەچن چونکە هەم کاتەکە سەخت بو هەم رێگاکە دوور بو پێویستی بەنان‌و خۆراکی زیاتربو هەم سوپای دوژمن زیاتر بو هەم کاتی پێگەیشتنی خورماو باغ‌و بێستانی مەدینە بو، لەڕاستی دا تاقی کردنەوەیەکی سەخت بو هەروەك لە مێژودا ئەم سوپایە بە سوپای تەنگانەو سەخت ناوبراوە(جيش العسره)جا ئەوانەی راست ودڵسۆزی خۆیان‌و ئایین بون دەستیان کرد بەخۆئامادە کردن‌و هەرکەسێکیش بەگوێرەی توانای خۆی ماڵی ئەهێنا کە یەکێك لە چاکەکارە گەورەکانی ئەوکاتە عوسمان بوخوا لێی رازی بێت هەزار دیناری نارد بۆ پێغەمبەرﷺ و خۆیشی ئامادەبو هی وایشی بو تەنها دەیتوانی کوڵەدارێك بهێنێ‌و بیفرۆشێت‌و درهەمێ یان زیادو کەمی دەکرد ئەیهێناو ئەوەیشی کە توانای هیچکامیانی نەبو بەگریان‌و پەژارەوە لەمەدینەدا مایەوە کە ئەوانیش بەو نیەتە باشەیان بون بەهاوبەشی ئەو غەزا سەخت‌و گەورەیەو چەند کەسێکی باشیش نەفس‌و شەیتان هەڵیدێران‌و نەچون‌و وەختێ کە پێغەمبەرمانﷺ گەڕایەوە راستیان پێ وت‌و پێغەمبەریش وازی لێ هێنان‌و داوای لەیارەکانی کرد کەکەس قسەیان لەگەڵدا نەکات بەڵام چونکە ئەوانیش بەباشی لەو کارەی خۆیان پەشیمان بوونەوە ﷲ تەوبەی لێ وەرگرتن‌و پێغەمبەریشﷺ چاوپۆشی کردلێیان. جا ئیتر کەم کەم لەگەڵ ئایەتەکاندا درێژەی باسەکە ئەزانن ئینجا ﷲ بۆ ئەوەی زیاتر دوو روەکان سەرزەنش بکات رودەکاتە پێغەمبەرمان‌و ﷺ دەفەرموێ:

﴿٥٢﴾ ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئایا ئێوە بێجگە لە دوو شتی چاك چ شتێکی تر چاوەڕێ دەکەن بۆ ئێمە یان شەهید بونمانەو گەیشتنمانە بە رەزاو رەحمەت‌و نیعمەتی فرەوان‌و هەمیشەیی ﷲ یان سەرکەوتنمانە لە دنیادا بەسەر ئێوەدا؟ خۆئەمە لەحاڵێکدایە کەئێمە بۆ ئێوە دوو شتی خراپ چاوەڕێ دەکەین یان ئەوەی کە ﷲ خۆی دوچاری سزاتان بکات‌و بتانکوژێت یان بەدەستی ئێمە خودا سزاتان بدات‌و بتانکوژین‌و بتان گرین سا ئێوە چاوەڕێ بکەن‌و ئێمەش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕێ دەکەین سەرئەنجام دەزانن کاممان سەرکەوت‌و خۆشبەختین‌و کامیشمان دۆڕاوو رو رەش‌و شەرمەندەین، بەڵێ ﷲ زیاتر رق‌و تورەیی خۆی سەبارەت بە دوورِوان پیشان دەدات‌و هیچ خەیرو چاکەیەکیان لێ وەرناگرێت‌و دەفەرموێ:

﴿٥٣﴾ پێیان بڵێ: ببەخشن جا بەکەیفی خۆتان بێ یان پێتان ناخۆش بێت هیچ جیاوازی نییە، لێتان وەرناگیرێت کە بەبێشك ئێوە گەلێکی فاسق‌و لە سنور تێپەڕیوون. چونکە ئەوان نەخۆیان پاکن‌و نەماڵەکانیان‌و خوداش پاکەو شتی پاك نەبێ وەری ناگرێ.

﴿٥٤﴾ هیچ شتێك نییە کە رێگر بێت لەوەرگرتنی چاکەکانیان بێجگە لەئەوەی کە ئەوان بێ باوەڕن بەخواو بە پێغەمبەرەکەی‌و نوێژ ناکەن مەگەر بەشێوەیەکی لاملی‌و تەمەڵی‌و لەبەر چاوی خەڵکی‌و نابەخشن مەگەر بەشێوەیەکی نابەدڵی چونکە چاوەڕوانی پاداشتەکەی نین. بەم شێوەیە دەردەکەوێت ئەگەر بیرباوەڕی راستەقینە لە دڵەکاندا جێگیر نەبێ ئەو خاوەن دڵانە هەرچەند چاکەو ئیشی باشیش بکەن لەلای خوا هیچ نرخێکی

نیەو هیچ پاداشتێکیشی پێ نادرێتەوە، ئینجا خوای داناو ئاگا، دڵی باوەڕداران ئەداتەوەو تێیان دەگەیەنێت کەبە سەروەتو سامانی بێ باوەڕان دڵگران نەبن‌و بەشتێکی زۆر گرنگی دانەنێن‌و دەفەرموێ:

(٥٥) جا بازۆری ماڵو منالی ئەو کافرانە وات لێ نەکات کە سەرت سوڕبمێنێ‌و بە شتێکی گرنگی بزانی ئارەزۆی خوا لەسەر ئەو سەروەتو سامان‌و منالّ پێدانەی کافران بێجگەلەوەی کەئەیەوێ بەو ماڵو منالە سزایان بدات لەدنیاداو گیانیان دەربچێت بەبێ باوەڕی‌و کافری شتێکی ترنیە، چونکە بەهۆی ئەو سەروەتو سامانە زۆرەوە زۆر ماندو دەبن‌و هەمیشە ئەترسن لەدەستیان بچێت‌و هەمیشە لەبیری زۆرکردنیدان‌و بێ ئاگادەبن لەمردن‌و پاشەڕۆژو هەرگیز ناگەڕێنەوە لەتاوان‌و خراپەکردن تا سەرئەنجام بەبێ باوەڕی‌و کافری ئەمرن‌و هەمو سەروەتو سامانەکانیان بەجێ ئەمێنێ‌و زۆرجاریش کەلەپوربەری راستەقینەش سودی لێ نابات بەڵکو لە بانکەکاندا کەسانێ ئەیبەن‌و ئەیخۆن کە هیچ پەیوەندییەکیان بە خاوەن سامانەکەوە نەبووەو نیە واتە لە کۆکردنەوەی ئەو سەروەتو سامانە زۆرە سودێکی شایەنیان دەست نەکەوت بەڵکو حسابو سزای سەخت چاوەڕێیانە، ئینجا الله سیفەتێکی تری دووڕووە کانمان بۆ باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٥٦) جا ئەوان سوێند دەخۆن بەخواو دەڵێن: بەبێگومان ئێمە لە ئێوەین بەڵام خوا بەدرۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ: ئەوسا ئەوان لە ئێوە نین‌و موسڵمان نین‌و درۆ دەکەن، بەڵام راستی ئەوەیە کەئەوان گەلێکی ترسنۆکن لەبەر ترسنۆکی خۆیان هەمیشە خۆیان بەرواڵەت بەخاوەن باوەڕو دۆستی باوەڕداران ناوئەبەن‌و هەمیشەیش سوێند دەخۆن لەسەر ئەوەی کەراستن، نەخێر ئەمانە درۆزن‌و ترسنۆکن.

(٥٧) ئەگەر ئەوان پەناگایەك یان ئەشکەوتێك یان هەر کون‌و کەلەبەریەکیان دەست بکەوێت هەرکەناوی جەنگو جیهاد برا بەرەو ئەوێ دەچن جا نەك چونێکی سروشتی بەڵکو ئەوان زۆر پەلەدەکەن‌و پاڵ دەنێن بەیەکترەوە تا زووتر بگەنە ئەو شوێنەو خۆیان بشارنەوە. بەڵێ قورئان ئابەوشێوەیە ترسنۆکی دووڕوەکان پیشان دەداتو نرخیان نایەڵێت تا موسڵمانان بە نەفەری وا زۆر دڵخۆش نەکەن بەڵکو بە پاكو خاوێنی‌و پەرهیزکاری ریزەکانی خۆیان دڵخۆش بن، چونکە خوا لەگەڵ پەرهیزکاراندایە کەمبن یان زۆر، دوژمن‌و شکێنەری ستەمکارو ملهوڕانە هەرچەند خاوەن هێزو بەدەسەڵات بن، ئینجا خوا زیاتر رەوشتە ناپەسەندەکانی دووڕوەکان رۆشن دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(٥٨) ئەوسا لەناوئەواندا کەسانێك هەن کە تانەو تەشەرت لێ دەدەن‌و لەبارەی بەخشین‌و دابەشکردنەوە گاڵتەت پێ دەکەن جا ئەگەر لەو سەروەتو سامانەی کەدەستتان دەکەوێت بەشیان بدەیت رازی دەبن بەڵام ئەگەر لەوسەروەتو سامانە پێیان نەدرێت ئیتر ئەوان رازی نین‌ورق لەدڵن و دەست دەکەن بەتانەو تەشەردان لە ئایین‌و دژایەتی پێغەمبەرﷺ دەکەن، واتە ئەمانە هەمو شتێکیان هەر لەبەر دنیایە،

(٥٩) خۆ ئەگەر ئەوان رازی بونایە بەوەی کە خواو پێغەمبەرەکەیﷺ پێیان دابون‌و بیان وتایە خودا بەسە بۆمان بەم زوانە الله لە بەرەکەتو فەزڵی خۆی پێمان دەدات هەروەها پێغەمبەرەکەیشیﷺ لەوەی کەدەستی دەکەوێت یارمەتیمان دەداتو خۆیان بگرتایەو قسەی باشیان بکردایەو بیان وتایە بێگومان ئێمە هەر روو لەخوداین‌و رازی بەو بەشەین کە پێی داوین ئەوە باشترین قسەبو بۆیان ولەهەردوو ژیاندا خۆش بەخت دەبون، جا بەهۆی دابەشکردنی دەسکەوتەکانەوە باسی دابەشکردنی زەکات کە یەکێکە لە واجبە گرنگە کانی سەرشانی موسڵمانی ماڵ و سەروەتدار دەکات، کەبەراستی بەخێوکردنێکی کۆمەڵایەتی زۆرگرنگەو زۆرجار کەباسی نوێژ کراوە باسی زەکاتیشی لەگەڵدا کراوە وەك لەسەرەتای سورەتی بەقەرەدا باسمان کرد، بەڵێ ئەم زەکاتە ئەوەندە گرنگە خوا خۆی زەکات بەرانی دیاری کردوە، ئەڵێن جارێك کابرایەك هاتە خزمەتی پێغەمبەرﷺ وداوای زەکاتی لێ کرد پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] /بێگومان کە الله ی بڵند مەقام رازی نەبوە کەس لەبارەی دابەشکردنی زەکاتەوە بڕیاربدات نە پێغەمبەرو نەغەیری پێغەمبەرو زەکات بەرانی کردوە بەهەشت بەشەوە جائەگەر تۆ یەکێك بی لەو هەشت بەشە ئەوا لەزەکات مافی خۆتت پێ دەدرێت، ئەگینا پێت نادرێت} مەبەستی پێغەمبەرﷺ لەو هەشت بەشە ئەمەیە کە خوا دەفەرموێ:

(٦٠) زەکات تەنها بەمانە ئەدرێت، یەکەم: فەقیر.

دووهەم:کەم دەست وشەی(فەقیرو مسکین)ئەگەر بەجیابن هەردوو مانایان یەکە بەڵام ئەگەر هەردووکیان بەیەکەوەهاتن وەك ئێرە ماناکەیان جیایە، جا لەبارەی ماناکانیانەوە چەند شت وتراوە لەوانە، فەقیر واتە: ئەوکەسەی کە هیچی نەبێ‌و مسکین واتە: ئەوکەسەی کە هەیبێ بەڵام بەشی نەکات وەپێچەوانەش ماناکراون، بەهەرحاڵ ئەوەی هیچی نەبێ یان هەیبێ بەڵام بەشی نەکات لە زەکات بەشیان دەدرێت،

سێهەم: بریتیە لەئەوکەسانەی کە ئیش دەکەن بۆ کۆکردنەوەی زەکات واتە مەئموری زەکات کۆکەرەوە لەو زەکاتەی پێ دەدرێت چونکە ئەگەر خۆی خاوەن بەش بێ‌وموچەی دیاری کراوی نەبێت دڵسۆزانە تر ئیش ئەکات.

چوارەم: بریتیە لە ئەوانەی کەتازە موسڵمانبن تابەو زەکاتە دڵیان پتەوتر ببێت لەسەر ئایین یان بەهۆی بەخشین بەوان خزم‌و کەس‌و کاری ئەوانیش باوەڕبهێنن یان بەخشین بەکەسێکی بێ باوەڕ بەتەمای موسڵمان بوونی یان بۆپارێزگاری کردنی موسڵمانان واتە ئەگەر چی لەم وێنەی دواییەدا زەکات دانە بەکافرو بێ باوەڕ بەڵام چونکە چاوەڕوانی سودی لێ دەکرێت بۆ موسڵمانان شتێکی باشەو دروستە،

پێنجەم: بدرێتی بۆ ئازادکردنی بەندەکان، یاسای بەندایەتی لەو سەردەمەدا یاسایەکی گەورەی سەردەم بووەو ئیسلام دای نەناوە، بەڵکو ئیسلام کەهات دەیان شێوەی دانا بۆ ئازاد کردنی لەوانە دانانی بەشێکی گەورەی زەکاتی موسڵمانان بۆ ئازاد کردنیان واتە بەراستی ئیسلامە تاکە سەرپەرشت‌و خەمخۆری راستەقینەی مرۆڤەو بەهەمو شێوەیەك هەوڵی داوە ئازاد بێ تەنانەت لە هەڵبژاردنی رێگاو رێبازدا وەك دەفەرموێ([illegible])بەڵێ ئیسلام لە دنیایەکی خەیاڵدا ناژی بەڵکو لە دنیایەکی واقیع‌و بەرچاودا دەژی‌و دەزانێ مرۆڤ بێ سەرپەرشت‌و بێ یاساو بێ گەورەو بچوکی ناتوانێ بژێت جا ئەگەر یاسایەکی بێ لایەن‌و دادگەرو یەکسانی نەبێت، یاسایەکی تر دەبێ هەبێت لەبەر ئەوە زۆری لێ دەکات کە دەبێ یاسایەکی یەکسان بۆ نەوەی بەشەرو دادگەر کە بریتیە لە یاسای ﷲ هەڵبژێرێت هەربەوەش مرۆڤ لە بەندایەتی مرۆڤ ئازاد دەکات‌و هەمویان دائەنێ بە بەندەی دروستکەرو سەرپەشتیکارو بەخێوکەری راستەقینەو هەمویان لە بەرانبەر ئەوزاتەوە یەکسانن‌و لە دادگای ئەو یاسایەدا مرۆڤ هەمویان بەیەك چاو تەماشا دەکرێن، جا دانانی ئەم بەشە لە زەکات بۆ ئازاد کردنی بەندەکان باشترین بەڵگەی خەمخۆری‌و دڵسۆزی ئیسلامە سەبارەت بەنەوەی ئادەمیزاد، جائەمرۆ هەرلەسایەی ئیسلامەوە ئەم بەشە لەوڵاتی ئیسلامیدا بەو شێوەیە لەئارادا نەماوە بەڵام لەو وڵاتانەی کە دەهۆڵی ئازادی‌و مافی مرۆڤ گوێچکەی خەڵك کەردەکات هێشتاهەرماوە؟!! جائەو بەشەی زەکات دەتوانرێت لە ئازادکردنی موسڵمانان لەدەستی ستەمکارو لە بیرو بۆچونی فریودەران‌و رزگارکردنی زیندانیە موسڵمانەکاندا بەکار بهێنرێت والله اعلم.

شەشەم: بژاردنەوەی قەرزی ئەوکەسانەی کە لەسەر شتی حەڵاڵ قەرزار بوبێ، یان ئەگەر لەسەر شتی حەرامیش بێ ئەگەر بەباشی تەوبەیان کردبێ‌و قەرزیان لەسەر مابێ‌و توانای بژاردنەوەیان نەبێ.

حەوتەم: بریتیەلە لەرێگای خوادا کەئەمە دەرگایەکی بەربڵاوو فراوانەو هەمو ئیشێکی چاکی گشتی ئەگرێتەوە کەسەر قافڵەیان بریتیە لەو کەسانەی کە جیهاد دەکەن لە رێگای خوادا تالەبیری سەروەت‌و ساماندا نەبن‌وخەمی لەناوچونی نەخۆن و بەتەلاش وجیهادی خۆیانەوە سەرگەرمبن چونکە بەشێکی زەکاتی موسڵمانان بۆ ئەوانە.

هەشتەم: رێبواران ئەو رێبوارانەی کەلە رێگادا بەهەرهۆیەك پارەیان لێ ئەبرێ‌و نیازیان بەیارمەتی دەبێ، پێویستە لەو بەشەی زەکات کەبۆ رێبواران دانراوە بەشیان بدرێت، جا ئەگەر دەوڵەمەند بو بەقەرز وەرگرێت‌و پاش گەڕانەوەی بیداتەوە ئەوەچاکترە، واتە ئیسلام هەنگاو بە هەنگاولەگەل مرۆڤدایە هەرگیز بەتەنها بەجێی ناهێڵێت، ئینجا خودا دەفەرموێ: ئەمە شتێکی پێویست کراوە لەسەرشانی موسڵمانان لەلایەن ﷲ ـەوەو ﷲ زانایەو پێویستیەکانی مرۆڤ دەزانێ‌و هەموئیشی بەحیکمەتەو لە جێی خۆیدایە.ئینجا ﷲ زیاتر پێناسەی دووڕوان دەکات‌و دەفەرموێ:

(٦١) جا لەناو ئەو مونافق‌و دووڕوانەدا کەسانێك هەن کە ئازاری پێغەمبەرﷺ دەدەن بەتانەو تەشەردان لێی‌و دەڵێن: ئەو گوێ لەهەمو قسەیەك دەگرێ‌و چاك‌و خراپ لەیەك جیاناکاتەوەو هەرکەسێ هەرچی لابڵێت باوەڕی پێ دەکات ئەمە هەم تانەبو لە پێغەمبەرﷺ هەم دڵخۆشکردنی دووڕووەکانی رەفیقیان بو چونکە دەیان وت هەرچی ئەڵێن لەپاش ملە بیڵێن‌و مەترسن لە محمد ئەگەر قسەیشی بۆکرا بچن سوێندی بۆ بخۆن‌و بڵێن درۆیە باوەڕتان پێ دەکات، ئینجا ﷲ دەفەرموێ: ئەی محمدﷺ بڵێ: من گوێگری قسەی چاکم کە وەحی خوایە بۆ ئێوە، ئینجا خوا دەمکوتی تاوانباران دەکات‌و دەفەرموێ: ئەو پێغەمبەرەﷺ باوەڕی بەفەرمودەکانی خوا هەیەو هەرچی دەفەرموێ بەراستی ئەزانێ‌و باوەڕی بەراستی‌و دروستی موسڵمانان هەیە لەبەر ئەوە بەچاکی گوێیان لێ دەگرێت، بەڵێ ئەم ناپاکانە لەو حەوسەڵەو شەرمەی پێغەمبەرمانﷺ بەشێوەیەکی خراپ سودیان وەردەگرت، پێغەمبەرﷺ کەسی تەریق نەدەکردەوە ئەگەرچی بەچاکی کابرایشی دەناسی، وەئەو سۆزو میهرەبانیەکی زۆری هەیە بۆ ئەوکەسانەی کە باوەڕیان هێناوە لە ناو ئێوەدا، ئینجا خوا تورەیی خۆی سەبارەت بەو ناپاکانە دەردەبڕێ‌و دەفەرموێ: ئەوسا ئەوکەسانەی کە ئازاری پێغەمبەری خوا دەدەن بۆ ئەوان سزایەکی پڕ ئێش‌و ئازارو دەردناك هەیە. جا(ﷲ) ترسنۆکی ئەو دووڕوانە زیاترئاشکرا دەکات‌و دەفەرموێ:

(٦٢) سوێند بەخوا دەخۆن بۆ ئێوە تا ئێوە رازی بکەن. دەڵێن پیاوێك لە دووڕووەکان وتی: وڵڵاهی ئەگەر ئەوەی کە محمدﷺ دەیڵێت راست بێ ئێمە خراپترین لە گوێ درێژ باوەڕدارێکیش گوێی لێ بو وتی: وەڵڵاهی ئەوەی کە محمد ئەیڵێت راستەو ئێوە خراپترن لە گوێ درێژ ئەم قسەیە گەیشتە پێغەمبەرﷺ و ناردی بەشوێن کابراداو هێنراو فەرموی: بۆ وات وت؟ کابرای دووڕو دەستی کرد بە سوێند خواردنو نەفرین کردنو سوێندی دەخوارد کە شتی وای نەوتوەو باوەڕدارەکەیش هەر دەیوت خوایە راستگۆو درۆزن لە یەکتر جیابکەرەوە، جا ﷲ ئەم ئایەتەی ڕەوانە کردو فەرموی ئەوان سوێند دەخۆن بۆ ئێوە تا ئێوە رازی بکەن، لەحاڵێکدا کەخواو پێغەمبەرەکەیﷺ شایستەترە بەوەی کە رازی بکرێت ئەگەر ئەوان باوەڕداربونایە، واتە دەبوایە لە خوا بترسانایەو بەدڵ لەگەڵ خوادا بونایەو دڵی پێغەمبەریان رازی بکردایە نەك بەدرۆ هەوڵ بدەن تا باوەڕداران لە خۆیان رازی بکەن، ئینجا ﷲ هەڕەشەیان لێ دەکاتو دەفەرموێ:

(٦٣) ئایا ئەوان نازانن کە هەرکەسێك دوژمنایەتی خواو پێغەمبەرکەی بکات ئاگری دۆزەخی بۆهەیەو هەمیشە لە ناویدا دەمێنێتەوە؟ کە بەراستی ئەوە سەرشۆڕیەکی زۆر گەورەیە بۆ ئەوان. ئینجا دەفەرموێ:

(٦٤) دووڕووەکان دەترسن کە سورەتێك لە دژی ئەوان رەوانە بکرێتو هەمو کەینو بەینێکیان ئاشکرابکاتو ژیانو گیانیان بخاتە مەترسیەوە، جا خودایش بەردی سارد دەدا بەدڵیانداو چەند دەترسن سەد ئەوەندەی تر دەیان ترسێنێو دەفەرموێ: ئەی محمد پێیان بڵێ: با هەرگاڵتە بکەن بێگومان کەﷲ ئاشکراکەری ئەوەیە کە ئێوە لێی دەترسن کە هاتنی ئەم ئایەتانەیە کە دەفەرموێ:

(٦٥) ئەگەر پرسیاریان لێ بکەیتو بڵێیت بۆچی قسەی واتان کردوە دەڵێن: ئێمە ئەو قسەمان بەگاڵتەو شۆخی کردوە مەبەستی ترمان نەبوە. خوایش دەفەرموێ: ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ ئایا بە خواو بەئایەتەکانیو بە پێغەمبەرەکەی گاڵتە دەکەن؟

(٦٦) هیچ بەهانەیەك مەهێننەوە بەحەقیقەت ئێوە کافربوون لەپاش ئەوەی کەباوەڕتان بوە، واتە گاڵتەکردن بەخواو بەئایەتەکانی خواوبە پێغەمبەر ئەبێ بەهۆی کافربون، ئەی قسە وتن بەناموسی پێغەمبەر پیسترین جنێونیە بەو خۆشەویستە؟ دەی چۆن کافر نابن؟! خۆ زانایان بەلایانەوە وایە ئەگەر کەسێ بەگاڵتەوە وتی: وەرە با قومار بکەین یان عارەق بخۆین کافر دەبێ چونکە گاڵتە کردنە بەو ئایەتانەی خوا کە ئەو شتانەی

يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمۡ لِيُرۡضُوكُمۡ وَٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرۡضُوهُ إِن كَانُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمۡ يَعۡلَمُوٓاْ أَنَّهُۥ مَن يُحَادِدِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَأَنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدٗا فِيهَاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡخِزۡيُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحۡذَرُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيۡهِمۡ سُورَةٞ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِي قُلُوبِهِمۡۚ قُلِ ٱسۡتَهۡزِءُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ مُخۡرِجٞ مَّا تَحۡذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِن سَأَلۡتَهُمۡ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلۡعَبُۚ قُلۡ أَبِٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ وَرَسُولِهِۦ كُنتُمۡ تَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعۡتَذِرُواْ قَدۡ كَفَرۡتُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡۚ إِن نَّعۡفُ عَن طَآئِفَةٖ مِّنكُمۡ نُعَذِّبۡ طَآئِفَةَۢ بِأَنَّهُمۡ كَانُواْ مُجۡرِمِينَ ﴿٦٦﴾ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلۡمُنَٰفِقَٰتُ بَعۡضُهُم مِّنۢ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمُنكَرِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَقۡبِضُونَ أَيۡدِيَهُمۡۚ نَسُواْ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمۡۚ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلۡكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ هِيَ حَسۡبُهُمۡۚ وَلَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّقِيمٞ ﴿٦٨﴾

قەدەغەکردوە، بەداخەوە ئەمڕۆ موسڵمانان هیچ حسابێك بۆ قسەکانی خۆیان ناکەن.

ئینجا ﷲ دەفەرموێ: ئەگەر چاو پۆشی لەکۆمەڵێکیتان بکەین کەبەچاکی پەشیمان ببێتەوە باچاك بزانن کە بێگومان کۆمەڵێکتان هەر سزا دەدەین چونکە بەراستی ئەوان تاوانبارنودەبێ تۆڵەی خۆیان وەربگرن، جا خوا زیاتر پەردە لەسەر روی موناففقان لادەداتو دەفەرموێ:

(٦٧) پیاوانی موناففقو ژنانی موناففق هەندێکیان لە هەندێکیانن‌ولەیەکدەچنو پاڵ پشتو لایەنگرو یارمەتی دەری یەکترن، وەئەم چوار سیفەتە ناپاکەیان هەیە **یەکەم**: هەمیشە فەرمان دەکەن بەخراپە. **دووەم**: بەرگری دەکەن لە چاکە. **سێهەم**: دەستیان قوچاوەورژدنو چاکە ناکەن. **چوارەم**: خوایان لە بیر چوەتەوە خوایش ئەوانی پشتگوێ خستوەو نایانخاتە سەر رێگای خۆشبەختی بێگومان ئەوانەی کە موناففقن هەرئەوانن فاسقو لە سنوری خوا دەرچوونو دژایەتی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن ئاشکرایە سزای ئەم جۆرە دووڕوانە ئەبێ زۆر توندو سەخت بێ، چونکە هەڵسو کەوتیان ئەوەندە ناشیرینو ناڵەبارە هەمو مرۆڤێکی خاوەن ویژدانو رەوشتجوان بێزی لێ دەبێتەوە، چاکە بەخراپە دابنێو بەرگری خەڵکیشی لێ بکاتو خراپە بەچاکە دابنێتو خەڵکیشی بۆ بانگ بکاتو هەمیشە هەرخەریکی کۆکردنەوەی دنیا بێتو کەچی ئەوەند رژدو بەخیل

كَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنكُمۡ قُوَّةٗ وَأَكۡثَرَ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا فَٱسۡتَمۡتَعُواْ بِخَلَٰقِهِمۡ فَٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِخَلَٰقِكُمۡ كَمَا ٱسۡتَمۡتَعَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُم بِخَلَٰقِهِمۡ وَخُضۡتُمۡ كَٱلَّذِي خَاضُوٓاْۚ أُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمۡ يَأۡتِهِمۡ نَبَأُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَقَوۡمِ إِبۡرَٰهِيمَ وَأَصۡحَٰبِ مَدۡيَنَ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتِۚ أَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٧٠﴾ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ أَكۡبَرُۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

بێت هیچ شتێك نەبەخشێت بەڵكو هیچ ئاگایەكی لە سەرچاوەی هەستی نەبێ‌و هەرگیز بیر لەو زاتە نەكاتەوە! جا ئاوا مرۆڤێك دەبێ بێجگە لە سزاو نەفرینیﷲ چ شتێكی تر چاوەڕوانی بكات؟ ئەوەتە خوای داناو توانا سەبارەت بەپاشە ڕۆژی ئەوانە دەفەرموێ:

﴿٦٨﴾ ﷲ بەڵێنی ئاگری دۆزەخی داوە بە تەواوی پیاوو ئافرەتانی مونافقو بەسەرجەمی كافران كە بۆهەمیشە دەخرێنە ناوییەوە كە هەر ئەوە بەسە بۆیان‌و ﷲ نەفرینی لێ كردون‌و بۆ ئەوان هەیە سزایەكی هەمیشەیی.

﴿٦٩﴾ وەك ئەو كەسانەی كەلە پێش ئێوەدا بوون كە بەهێزتر بوون لە ئێوەو زۆرتریش بوون لە ژمارەی سەروەت‌و سامان‌و منالاندا، جا ئەوان لەدنیادا بەو بەشەی خۆیان تام‌و لەزەتیان وەرگرت‌وپێیان ڕایان بوارد و ئێوەش لەبەشی خۆتان تام‌و لەزەتتان وەرگرت هەروەك تام‌و لەزەت وەرگرتنی ئەو كەسانەی كەلە پێش ئێوەدا بوون بەئەو بەشەی كە پێیان درابو، وە ئێوە لە خراپەو خراپە كاریدا زۆر چوونە خوارەوە وەك ئەو كەسانەی كەلە پێش ئێوە وایان بەخۆیان كرد واتە: ئەی تاوانبارو دووڕووەكان تاكەی لە تاوان‌و دووڕوویی وازناهێنن هەرچەندە ڕابوێرن سەرئەنجام هەروەكو ئەوانەی پێش خۆتانتان لێ دێت‌و ئەبێ بگەڕێنەوە بەردەم دادگای ﷲ ، ئینجا دەفەرموێ: ئائەوانە كردەوەكانیان هەم لە دنیاداو هەم لە قیامەتدا هەڵوەشاوەیە،

وەئەوانە هەرخۆیانن ڕەنجەڕۆو زیان لێ كەوتو، ئینجاﷲ بۆ ئەو گەلە خراپ‌و دووڕوانە باسی گەلانی پێشویان بۆ دەكات بەڵكو بیر بكەنەوەو واز لە تاوان‌و خراپە بهێنن‌و دەفەرموێ:

﴿٧٠﴾ ئایە نەهاتوەتە لای ئەوان هەواڵی ئەوانەی پێش خۆیان كە بریتی بون لە گەلی (نوح) كەلە پێش ئەواندا بوون كەبە تۆفان لە ناوچون‌و گەلی عاد كە دژایەتی پێغەمبەرەكەی خۆیانیان كرد كە (هود) بو خوا بەبایەكی حەوت شەو هەشت ڕۆژ لە ناوی بردن وەهەروەها گەلی سەمود كە دژایەتی پێغەمبەرەكەی خۆیانیان كرد كە (سالح) بو وشترەكەیان كوشت‌و خوایش بەدەنگێك لە ناوی بردن، وەگەلی (ئیبراهیم) كە خوا ئەوی لە ئاگر ڕزگار كردو نەمرودی كوڕی كەنعانی پاشایانی لەناوبرد، وەگەلی مەدیەن كە دژایەتی پێغەمبەركەیان كرد كە (شوعەیب)بو خوایش بە بومەلەرزەو دەنگ‌و سزایەكی سێبەر لەناوی بردن، وەگەلی (لوت) كە دژایەتی ئەویان كردو بەئیشی خراپەوە خەریكبون خوا هەموویانی لەناو بردو لوتی ڕزگاركرد، جاخوا ستەمی لەوان نەكردوە بەڵام ئەوان خۆیان ستەمیان لە خۆیان كرد. ئینجا خوا پاش باسكردنی سیفەتە ناپەسەندەكانی دووڕووەكان باسی خاوەن باوەڕان‌و سیفەتە جوانەكانیان دەكات‌و دەفەرموێ:

﴿٧١﴾ پیاوە باوەڕدارەكان‌و ئافرەتە باوەڕدارەكان هەندێكیان سەرپەرشت‌و دۆست‌و یارمەتی دەری هەندێكیانن كە فەرمان دەكەن بەچاكەو بەرگری دەكەن لە خراپەو نوێژ دەكەن‌و زەكات دەدەن، وەپەیڕەوی خواو پێغەمبەرەكەیﷺ دەكەن، ئینجا خودا دەفەرموێ: ئائەوانە بەم زووانە خوا ڕەحمیان پێ دەكات بێگومان كە ﷲ دەسەڵات دارەو پەیڕەوانی بەهێزدەكات‌و دوژمنانی سەرشۆڕ، دانایە لەكارو بەرنامەو پاداش‌و سزای داو لەهیچ كاروبڕیارێكیدا شتێكی گۆترەكاری تێدانیە.

ئینجا خوا هەروەك لە پێشەوە پاش وەسفی دووڕووەكان سزاكەیشی بۆ باس كردین وا لێرەش پاش وەسفی باوەڕداران، پاداشەكەیان باس دەكات‌و دەفەرموێ:

﴿٧٢﴾ خوا بەڵێنی داوە بەو پیاوە باوەڕدارانەو بەوئافرەتە باوەڕدارانە بە چەندین باخ‌و باخاتێك كەلە ژێر ئەو باخانەدا چەندین جۆگا دەڕوات‌و ئەوان ئەمێننەوە تێیدا بۆ هەمیشەیی‌و چەندین جێگای پاك‌و خاوێن لەناو باخەكانی جێگای دانیشتنداو خوا ڕازییە لێیان كە ڕەزامەندی خوا لەهەمو شتێك گەورەترە بەڕاستی ئەوەیە خۆشبەختی‌و بەهرەی گەورە كە ﷲ دەیدات بەو باوەڕدارانە. جاكێ تامەزرۆی ئەو بەهرەو پاداشتە گەورەیە با هەوڵی بۆ بدات‌و ئەو سیفەتە بەنرخانەی تێدا بێتە دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ وَمَا نَقَمُوٓا۟ إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضْلِهِۦ ۚ فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا۟ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ ۞ وَمِنْهُم مَّنْ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنْ ءَاتَىٰنَا مِن فَضْلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضْلِهِۦ بَخِلُوا۟ بِهِۦ وَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِى قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُۥ بِمَآ أَخْلَفُوا۟ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ ۙ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

دڵنیابێت کە ﷲ بەڵێنی خۆی ئەباتە سەر، شایانی باسە بەهەشت هەرچۆنێ بیری لێ بکەینەوە لە خۆشیو جوانیو پاکیدا ناگەینە ئەوە کە دەرکی تامو لەزەتی راستەقینەی لێ بکەین، بێجگە لەو هەمو باسو تاریفانەی قورئان، پێغەمبەرمانﷺ لەتاریفیداسەدان فەرمودەی فەرموە ئێمەش لێرەدا دوانیان دەنوسین، پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] / دوو باخچەی زیو بە زەرفەکانیەوەو بەوەی کە تێیدایەو دوو باخچەی زێڕ بە زەرفەکانیەوەوبەوەی کە تێیدایە هیچ شتێك نابێت بەبەربەست لەنێوان ئەوخەڵکەو لەنێوان بینینی خودا بێجگە لە پەردەی (کیبریا)و ئەمەش هەموی لە باغچەی جێگیرو دانیشتندایە}

هەروەها دەفەرموێ: [illegible] / بەراستی لە بەهەشتدا هەمو باوەڕدارێك چادرێکی هەیە کە لە یەك دانە مرواری ناو خاڵی دروستبوە کە درێژیەکەی شەست میلە، بۆ ئەو باوەڕدارە لەناو ئەو چادرەدا چەندین خێزان هەیەو بەسەریاندا ئەگەڕێت بەڵام ئەوەندە پانو گەورەیە ئەوان یەکتر نابینن} جا ﷲ روی فەرمایشتی خۆی دەکاتە پێغەمبەرﷺو دەفەرموێ:

﴿٧٣﴾ ئەی پێغەمبەر جیهاد بکە دژی کافرانو موناففقانو زۆر توندو تیژبە لە سەر دژایەتیانو جێگاو شوێنی ئایندەی ئەوان دۆزەخەو ئەو شوێنە بۆ ئەوان پیسترین جێگایە، بەڵێ، پێغەمبەری ئازیزمانﷺ ئەم فەرمانەی ﷲ ی هەروەك باقی فەرمانەکانی تری بەچاکی جێ بەجێ کردوەو چەندین جەنگی گەورەو بچوکی دژی کافران کردوە بەڵام بەزمان دژی دووڕوەکان قسەی کردوەو نەیکوشتون تا دوژمنان پروپاگەندە لەدژی بڵاونەکەنەوەو بڵێن: محمد رەفیقەکانی خۆی دەکوژێتو بەو شێوەیە رێگا لە باوەڕهێنانی خەڵکی دوردەست بگرنو بیانترسێنن لە رەفیقایەتی پێغەمبەرﷺ جاهەرکەس بەدەم بەباوەڕدار خۆی دەربخستایە ئیتر ئەمین دەبو لە گیانو ماڵی، پێغەمبەرﷺ ئەگەر چی دەیناسین بەهۆی پێناسەی خوداوە بۆی بەڵام باری تانەو تەشەری ئەوانی هەڵدەگرت تا دوژمنان نەتوانن لەو کەلەبەرەوە بێنەناوو دەست بکەن بەترساندنی خەڵك یان کەسانی موناففق هەڵبسن بەکوشتنی کە سانێ کە خۆشیان ناوون بەناوی موناففقەوە، تەنانەت پێغەمبەرمانﷺ توڕەبوە لە ئوسامەی کوڕی زەید کە زۆری خۆش دەویست لەسەر ئەوەی کەکاتێ کابرایەکی کافری توش هات وتی([illegible]) بەڵام ئوسامە باوەڕی پێ نەکردو وتی: لە ترساوا ئەڵێتو کوشتی، ئەم باسە بەدرێژی لە سورەتی ([illegible]) ئایەتی نەوەدوچواردا باسکراوە. ئینجا خوا درێژە بەباسی دووڕوەکان دەداتو دەفەرموێ:

﴿٧٤﴾ سوێند دەخۆن بە ﷲ کە ئەوان ئەو قسەیان نەکردوە، وەخوایش بەدرۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ: خۆ بەراستی ئەوان وشەی کوفریان وتو وەکافربوون بەئاشکرا پاش ئەوەی کە بەرواڵەت موسڵمان بوون، ئەوەی راستی بێ ئەمانە هەربە رواڵەت موسڵمان بوونو هەرگیز باوەڕی راستەقینەیان نەبوە، تەنها بۆ پاراستنی گیانو ماڵیان فرمانەکانی ئیسلامیان ئەنجام دەدا، ئینجا خوا دەفەرموێ: جا ئەوانە ویستیان پیلانێکی پرمەترسی ئەنجام بدەن بەڵام پێی نەگەیشتن، ئەوەبو چەند نەفەرێك لەو دووڕوانە کاتێ پێغەمبەرﷺ لە تەبوك گەڕایەوە ویستیان لە پلەیەکدا لەسەر وشترەکەی هەوایدەن بەمەبەستی شەهیدکردنی بەڵام ﷲ ئاگاداری کردەوە جاچەند کەسێکی پێشەکی ناردو لەو جێگادا دەریان کردن، خۆ ئەوان هیچ رقێکیان نەبو لە پێغەمبەری خوا ﷺ تەنها ئەوەبو کە خواو پێغەمبەرەکەیﷺ ئەوانیان بێ نیاز کردبو لەو خەیرو بەرەکەتەی کە خوا رژاندی بەسەریاندا جا ئەوانە لەباتی شوکری خوداو رێزدانان بۆ پێغەمبەرەکەی کە بوە بەهۆی دەوڵەمەندبونیان کەوتنە رقەبەریو دژایەتی

ٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ ٱلْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَٰفَ رَسُولِ ٱللَّهِ وَكَرِهُوٓا۟ أَن يُجَٰهِدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَالُوا۟ لَا تَنفِرُوا۟ فِى ٱلْحَرِّ ۗ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا ۚ لَّوْ كَانُوا۟ يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا۟ قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا۟ كَثِيرًا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَإِن رَّجَعَكَ ٱللَّهُ إِلَىٰ طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا۟ مَعِىَ أَبَدًا وَلَن تُقَٰتِلُوا۟ مَعِىَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِٱلْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْخَٰلِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَأَوْلَٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَجَٰهِدُوا۟ مَعَ رَسُولِهِ ٱسْتَـْٔذَنَكَ أُو۟لُوا۟ ٱلطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا۟ ذَرْنَا نَكُن مَّعَ ٱلْقَٰعِدِينَ ﴿٨٦﴾

پێغەمبەرﷺ سەرەڕای ئەوەش خوا دەفەرموێ: ئەوسا ئەگەر ئەوان تەوبەبکەنو واز لە دژایەتی ئایینو پێغەمبەر بهێنن ئەوە چاکە بۆیان، وەئەگەر تۆبەنەکەنو هەر پشت لە ئایین بکەن ﷲ سزایان دەدات بەسزایەکی دەردناك لە دنیاو لە قیامەت دا واتە لە دنیادا سەرشۆڕو بێ قیمەتو زەلیلیان دەکاتو لە ڕۆژی دواییشدا دەیانخاتە دۆزەخەوە ئەوسا لەم سەرزەویەدا هیچ دۆستو یارمەتی دەرێکیان نیە.

ئینجا باسی ئەو کەسانە دەکات کە کەم دەستو نیازمەندنو بەڵێنی توندو بەهێز دەدەن بەخوا ئەگەر دەوڵەمەندببین لەخەیرو چاکە نەوەستین بەڵام وەختێ خوا نیعمەتی خۆی دەڕژێنێ بەسەریاندا بەڵێنەکەیان لەبیر دەچێتەوەو دەفەرموێ:

﴿٧٥﴾ هەر لە ناو ئەواندا کەسانێك هەن کە پەیمانیان داوە بەخوا کە ئەگەر خوا نیعمەتی پێدان چاکەبکەنو لە ریزی پیاو چاکاندابن.

﴿٧٦﴾ کەچی کاتێ خوا نیعمەتی ڕژاند بەسەریانداو سەروەتو سامانیان زۆربو ڕژدیان کردو هیچ زەخەیرو چاکەیەکیان لێ نەکردو پشتیان کردە ئایینو هەروا لەسەر ئەو پشت تێکردنەش بەردەوام بوون،

﴿٧٧﴾ جا بەو هۆیەوە خوا داینا لەناو دڵەکانیاندا موناففقیو لەسەری مانەوە تا ڕۆژی قیامەت، ئەوەش ئەوەنەبێ کە خوا ستەمی لێکردبن بەڵکو بەهۆی ئەوەی کە پاشگەزبوونەوە لەو بەڵێنەی کە بە خوایان دابوو وەبەهۆی ئەوەی کە درۆیان کردبو، واتە بەڵێن شکانو درۆکردن ئەوەندە پڕمەترسیە پێویستە باوەڕداران ئاگایان لە خۆیان بێتو ئەم دوو خوە ناپەسەندەیان تێدا بەدی نەکرێت ئەوەتە پێغەمبەرمانﷺ فەرمویەتی:{[illegible]

[illegible]/ نیشانەی موناففق سێ شتە، هەرکاتێ قسەی کرد درۆدەکات. هەرکاتێ بەڵێنێکی دا نایباتە سەر. هەرکاتێ ئەمانەتێکی پێ سپێررا خیانەتی تێدا دەکات}

ئینجا ﷲ هەڕەشە لە موناففقان دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٧٨﴾ ئایا ئەوان نازانن‌و دڵنیانین کە بێگومان ﷲ ئاگای لە شتەشاراوەکانی ناو دڵیانەوئاگای لە چپەکانیانەو بێگومان کە ﷲ زانەری هەمو شتە شاراوەکانەو هیچ شتێك لەو حەشار نادرێت، ئینجا ﷲ باسی سیفەتێکی تری ئەو موناففقانە دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٧٩﴾ ئەوکەسانەی کە گاڵتەیان ئەکرد بەو موسڵمانانەی کەلە خۆیانەوە چاکەیان ئەکرد ئەگەر زۆریان ببەخشایە ئەیان وت: ئەوانە ریابازنو بۆ خۆهەڵنان لەبەرچاوی خەڵك ئەوەندە شت دەبەخشنو ئەو کەسانەی کە هیچیان دەست نەدەکەوت مەگەر خۆیان نەبێت ئیشێکیان بکردایە جا ئیتر هەرچییان دەر بهێنایە ئەیانهێنایە خزمەتی پێغەمبەرﷺ جا ئەوان گاڵتەیان بەوانیش دەکردو دەیان وت: ئەو شتە کەمە چیەوخوا چ نیازێکی بەوە هەیە، واتە هیچ ئیشێکی موسڵمانیان بەچاك دانەدەنا؟! جا بەهۆی ئەو هەمو ڕەفتارو قسە ناشرینانەوە ﷲ تورەبو لێیانو فەرموی: ﷲ گاڵتە بەوان دەکاتو بەکەمیان دەزانێت، وەبۆ ئەوان هەیە سزایەکی دەردناك، ئینجا دەفەرموێ:

﴿٨٠﴾ئەگەر تۆ داوای لێ خۆشبونیان بۆ بکەیت یان نەیکەیت ئەی محمد یەکسانە لای ئێمە، ئەگەر تۆ حەفتا جاریش داوای لێ خۆشبونیان بۆ بکەیت دڵنیابە کە خوا لێیان خۆش نابێت. بۆچی خوا لێیان خۆش نابێت؟ چونکە ئەوان بێ باوەڕبوون بەخواو بە پێغەمبەرەکەیﷺ وخودا یش کۆمەڵی فاسقان ناخاتە سەر ڕێگای ڕاستو ڕێنماییان ناکات.لەفەرمودەدا هاتوە کەکاتێ عەبدوڵای کوڕی ئوبەی مرد عەبدوڵای کوڕی هاتە خزمەتی پێغەمبەری خواﷺ کە کراسەکەی خۆی بداتێ کەبیکات بەکفنی باوکی جا ئەویش کراسەکەی پێدا وئینجا داوای لێکرد کە نوێژی لەسەر بکات جا پێغە مبەر هەستا کە نوێژی لەسەر بکات ئەوسا عومەر هەستاولیباسی پێغەمبەری خوایﷺ گرتو وتی: ئایا نوێژدەکەی لەسەری کە خوا ڕێی پێ نەداوی کە نوێژی لەسەر بکەیت؟!

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / [illegible] / ﷲ منی سەر پشك كردوە كەفەرمویەتی: داوای لێ خۆشبونیان بۆ بكەیت یان نەیكەیت ئەگەر حەفتا جاریش داوای لێ خۆشبونیان بۆبكەیت، خۆمن لە حەفتایش زیاتری دەكەم. عومەر وتی: ئەوە موونافقە، جا پێغەمبەرﷺ نوێژی لەسەركردوﷲ ی بەدەسەلاتو گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند ﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾ ﴾/ التوبة: ٨٤ / لەریوایەتی تریداهاتووە ئەمەی لێ زیادكردوە جائیتر نوێژی لەسەر نەكردن. ئەڵێن عومەر "خوا لێی رازی بێت" لەپاش وەفاتی پێغەمبەرﷺ نوێژی نەدەكرد لەسەر هیچ جەنازەیەك تا چاوی بە حوزەیفەی یەمان نەكەوتایە كە نوێژی لەسەر دەكات چونكە حوزەیفە تەواوی موونافقانی دەناسیو پێغەمبەرﷺ بەوی فەرموبو بۆیە بە حوزەیفە دەوترا (صاحب السر/خاوەنی نهێنی). ئینجا خوای داناو ئاگادار لە هەموو شتێك، سەركۆنەی ئەو موونافقانە دەكات كەلە جەنگی تەبوك دا لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ دەرنەچوونو دەفەرموێ:

﴿٨١﴾ دواكەوتوەكان شادمانن بەدانیشتنیان لەماڵداو نەڕۆیشتنیان لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ وپێیان ناخۆش بو جیهاد بكەن بەماڵوبە گیانیان لە رێگای ﷲ داودەیان وت: دەرمەچن لەم كاتە گەرمەدا كەهاوینە، ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ: ئاگری دۆزەخ زۆر زۆر گەرمترە لەو گەرمیەی كە ئەوان لێی دەترسن ئەگەر ئەوان ئەهلی دەرك بونایە بەڵام چونكە نەزان بون ئەو گەرمای هاوینەیان لەلا لە هەموشت سەخت تربو، ئەبو هورەیرە لە پێغەمبەرەوەﷺ هێناویەتی كە فەرمویەتی: [illegible] / [illegible] / بەراستی ئەم ئاگرەتان بەشێكە لە حەفتا بەشی ئاگری دۆزەخو دوجاریش دراوە لەدەریا، وەئەگەر وای لێ نەكرایە خوا هیچ سودێكی بۆكەس دانەدەنا لەو ئاگرە} كەوابو ئاگری دۆزەخ زۆرزۆر گەرمترە لەگەرمای هاوینی عەربستان، جا ئەگەر زاناو ژیر بونایە دەچون بۆ ئەو غەزا لەو كاتە گەرمەدا تالەو ئاگرە زۆرزۆر گەرمەی قیامەت رزگاریان ببوایە بەراستی ئەوان وەكو ئەوكەسەیان كردوە كەلە ترسی بەردی گەرم خۆی فڕەبداتە ناو ئاگر، ئینجا زیاتر هەڕەشە لەو موونافقانەو وێنەكانیان دەكاتو دەفەرموێ:

﴿٨٢﴾ باكەمێ لەم دنیادا پێ بكەنن بەو ئیشە ناپەسەندەی خۆیانو ڕابوێرن، جا كاتێ لەدنیادا دەرچون دەی ئیتر بادەست بكەن بە گریانو شیوەنو هەر نەیبڕنەوە، بەڵێ ئەبێ بەزۆری بگرین چونكە هیچ چاكەیەكی وایان نەكردوە كەلە پاش مەرگ بگاتە فریایان كە ئەمەش تۆڵەی خۆیانە بەهۆی ئەو ئیشە خراپانەی كە كردویانن، ئینجا ﷲ بە رونترین شێوە بێزاری خۆی لەو موونافقانە دەر دەبڕێتو دەفەرموێ:

﴿٨٣﴾ ئەی محمد ئەگەر تۆ گەڕایتەوە بۆ مەدینەو بۆلای كۆمەڵێ لەو موونافقانەو جارێكی تر دەرچویت بۆ جەنگو جیهاد ئەوان داوا دەكەن لە تۆ كە ماوەیان بدەیت بۆ دەرچون بۆ جیهاد جا تۆش پێیان بڵێ: ئیتر هەرگیز نابێ لەگەڵ مندا دەربچن بۆ جیهادو هەرگیز نابێ لەگەڵ مندا دژی هیچ دوژمنێك جەنگ بكەن، چونكە بەبێگومان ئێوە یەكەم جارڕازی بوون بەدانیشتنو بە گوێی منتان نەكردو دەرنەچون بۆ جیهاد سا ئێستاش دانیشن لەگەڵ منداڵو پیرو پەك كەوتوو ژناندا، دیسان ﷲ بە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ:

﴿٨٤﴾ هەرگیز نوێژی مردوو نەكەیت لەسەر هیچ كەس لەوان كە مردنو نەچیتە سەر گۆڕەكەیشی واتە بەهیچ شێوەیەك ئیشێك نەكەیت كەمانای رێزو نرخی تێدا بێ بۆ ئەو موونافقانە، بۆ؟ چونكە بەبێشك كەئەوان بێ باوەڕبون بەخواو بەپێغەمبەرەكەیﷺ وەئەوانە گیاندەرچونیان لەحاڵێكدا بوە كە لە سنوری ئایینی خوا دەرچون.

﴿٨٥﴾ جا بازۆری ماڵو منالی ئەو كافرانە وات لێ نەكات كە سەرت سوڕبمێنێو بە شتێكی گرنگی بزانی ئارەزۆی خوا لەسەر ئەو سەروەتو سامانو منالێ پێدانەی كافران بێجگەلەوەی كەئەیەوێ بەو ماڵو منالە سزایان بدات لەدنیاداو گیانیان دەربچێت بەبێ باوەڕیو كافری شتێكی ترنیە. جا بۆسوودی زیاتربگەڕێرەوە بۆمانای ئایەتی پەنجاوپێنج، ئینجا خوا دیسان ئەگەڕێتەوە سەر لۆمەو سەرزەنشتی موونافقانو دەفەرموێ:

﴿٨٦﴾ هەركاتێك سورەتێك رەوانە بكرایەو بیفەرمواپە باوەڕ بهێنن بەخواو لەگەڵ پێغەمبەركەیدا دەرچن بۆ جیهاد ئەوانەی كەدەسەڵات داربوون داوایان دەكرد لە تۆ ئەی محمدﷺ كە ماوەیان پێ بدەیتو دەرنەچن بۆ جیهادو دەیان وت: وازمان لێ بهێنە با لەگەڵ ئەو خەڵكەی كە دانیشتون دابنیشین، خوایش دەفەرموێ:

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ (٨٧) لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۖ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (٨٨) أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (٨٩) وَجَاءَ
الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا
اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
(٩٠) لَّيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ
لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (٩١)
وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ
مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ (٩٢) ۞ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِأَن يَكُونُوا
مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (٩٣)

(٨٧) ئەوان رازی بون کە لەگەڵ ئافرەتاندا دابنیشن‌ونەچن بۆ غەزاو وەك خێزانەکانی خۆیان لە ماڵەوە بمێننەوە، وەلە حاڵێکدا کەمۆر نرابو بەسەر دڵیانداو ئێستاش ئەوان دەرکی هیچ ناکەن.

وشەی (ٱلۡخَوَالِفِ) کۆی([illegible])یە واتە ئافرەتانی دانیشتو، بەڵێ ئەمان لەبیرو باوەڕەکەیاندا راستیان نەکردوەو تەنها بۆ فێڵکردن لە باوەڕدارانو پاراستنی گیانو ماڵیان ئەو ئیشە بەرواڵەتە ئیسلامیانەیان ئەنجام داوە، ئینجا خوا سەبارەت بە پێغەمبەرﷺو خاوەن باوەڕان دەفەرموێ:

(٨٨) بەڵام پێغەمبەرﷺ و ئەو کەسانەی باوەڕیان هێنابو لەگەڵ ئەودا جیهادیان دەکرد بەماڵو گیانیانو لە هیچ کۆسپێك سڵیان نەدەکردو بۆ ئەوانە هەیە هەمو چاکەیەك و هەرئەوانەن کە خۆشبەختو رزگارن.

(٨٩) سەرەڕای ئەوەش ﷲ ئامادەی کردوە بۆ ئەوان چەندین باخچە کە بە ژێریاندا چەندین جۆگا دەڕواتو بۆ هەمیشەیی تێیدا دەمێننەوە بەراستی ئەوەیە بەهرەو خۆشبەختی گەورە، جارێکی تر درۆزنیو ناپاکی ئەو مونافقانە باس دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(٩٠) کاتێك کە پێغەمبەرﷺ ئامادەی رۆیشتن بو بۆ "تەبووك" ئەوانەی کە بیانویەکی شەرعییان هەبو لە نەچون بۆ غەزا هاتنە خزمەت پێغەمبەرﷺ تاماوەیان پێ بدات کەنەچن بۆ جیهاد، وەئەوانەی کە درۆیان کرد لەگەڵ خواو پێغەمبەرەکەیﷺدا بەباوەڕهێنانی رواڵەتی، دانیشتنو نەهاتنە خزمەتی پێغەمبەریش، جا خوا هەڕەشە لەوکەسانە دەکاتو دەفەرموێ: بەم زوانە ئەوانەی کەلەوان بێ باوەڕبون دوچاری سزایەکی سەخت دەبن، ئینجا خوا سەبارەت بەو کەسانەی کەبەراستی توانایان نەبو بچن بۆ جیهاد دەفەرموێ:

(٩١) لەسەر مرۆڤە لاوازو پەك کەوتوەکانو لەسەر ئەوکەسانەی کە نەخۆشنو لەسەر ئەوکەسانەی کە هیچیان نیە کە بیبەخشن هیچ تاوانێك نیە بەومەرجەی کە راست بکەن لەگەڵ خواو پێغەمبەرەکەیداﷺ و بەگوێی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەر ﷺ بکەن جا ئەوانەی کە ئاوابن ئەوانە چاکەکارنو لەسەر ئەو چاکەکارانەیش هیچ تاوانێك نیەو بۆئەو دواکەوتنەیان سەرزەنشت ناکرێنو ﷲ زۆر لێ خۆشبوو زۆربە سۆزەو لە تاوانی چاکەکاران چاوپۆشی دەکاتو بەزەیی دێتەوەپێیاندا. هەروەها دەفەرموێ:

(٩٢) ئەوسا هیچ تاوانێکیش نیەلەسەر ئەوکەسانەش کەهاتنەلای تۆو ئامادەی دەرچون ببونو وتیان: وڵاخی سواریمان پێ بدەو تۆ وتت: هیچم نییە کە ئێوەی پێ هەڵگرمو ئەوانیش گەڕانەوە لەحاڵێکدا کە چاوەکانیان فرمێسکی پێدا دەهاتە خوارەوە لە خەمی ئەوەی کە هیچیان نەبو کە بیبەخشن.

(٩٣) بەڵکو گوناهو تاوان لەسەر ئەوانە دەنوسرێت کەداوای ئیزن لە تۆ دەکەن لەهەڵو مەرجێکدا کەئەوان دەوڵەمەندن و دەسەڵاتی ئەوسەفەرەیان هەیە بەڵام رازین لەگەڵ ئافرەتاندا لەماڵەوە بمێننەوەو جیهاد نەکەن، جا بەوهۆیەوە ﷲ مۆری نا بەسەر دڵەکانیاندا جائەوان بەخۆیان نازانن. ئینجا خوای باڵادەست نارەزای خۆی سەبارەت بەم جۆرە مرۆڤانە نیشان دەداتو دەفەرموێ:

(٩٤) ئەمانە هەرکاتێك گەڕایتەوە لایان بەهانەتان بۆ دەهێننەوە تا چاو پۆشیان لێ بکەیتو دوعای خێریان بۆ بکەیت تالە ناو موسڵماناندا سەرشۆڕ نەبن، بەڵام نابێ ئێوە بەقسەی ئەوان باوەڕبکەن بەڵکو پێویستە بەچاکی تەریقیان بکەیتەوەوبڵێ: بەهانە مەهێننەوە، چونکە هەرگیز باوەڕتان پێ ناکەین، بۆ؟ چونکە ﷲ هەواڵی ئێوەی پێداوین کە ناراستو درۆزنن، وەبەم زوانە ﷲ تەماشای کردارەکانی ئێوە دەکات چونکە کردار ئاشکراکەری راستیو ناراستی مرۆڤە هەروەها پێغەمبەرکەیشیﷺ، لە پاش دا ئێوە ئەگەڕێنرێنەوە بۆلای ئەو

زاتەی کە زانەری پەنامەکیو ئاشکرایە وەکویەك، جا پاداشی کردارو هەڵوێستەکانتان بەهۆی ئەو شتە پیسانەوە کە دەیکەن پێ دەدات، دیسان خوا درێژە بەرۆشنکردنەوەی رەوشتی دووڕو موناففەکان دەداتو دەفەرموێ:

﴿٩٥﴾ ئەمانە لەمەولا سوێند دەخۆن بۆتان کاتێك کە گەڕانەوە بۆلایان، بۆ؟ بۆئەوەی کە ئێوە وازیان لێ بهێننو لۆمەیان نەکەن دەی ئێوەش پشتیان تێبکەن، بەبێشك ئەوان پیسن و شوێنی ئەوان دۆزەخەو ئەمەش تۆڵەیەکە بەهۆی ئەو ئیشە خراپانەوەیە کە دەیکەن.

﴿٩٦﴾ ئەوان سوێندتان بۆدەخۆن تا ئێوە رازی بن لێیان جابەراستی ئەگەر ئێوەش ئەی موسڵمانان لێیان ڕازی ببن ئەوان هیچ سودێکیان دەست ناکەوێت، بۆ؟ چونکە بەبێگومان ﷻ رازی نابێت لەو گەلە فاسقانە. لەم ئایەتەوە دەردەکەوێت کە موناففقان دۆزینەوەیان سەختەو چاك وایە هەربەهانەیەك باسکرا بۆ خۆدزینەوە لە دەرچون بۆ جیهاد وەرگیرێتو سزایان بدرێتە دەست خوا لە پاشە رۆژداو یا بە چاکیش بزانن کەلە دەست خوا دەرناچن، ئینجا خوا عەرەبە دەشتەکیەکانی کردوە بەسێ بەشەوە سەبارەت بەبەشی یەکەمیان دەفەرموێ:

﴿٩٧﴾ هەندێك لەو عەرەبە دەشتەکیانە زۆرزۆر توندن لە سەر کوفرو موناففقی، جالەبەر ئەو دوو رەوشتە ناپەسەندەیان ئەوان شایستەترن کە تێ نەگەنو حاڵی نەبن لەو سنورانەی کەﷻ رەوانەی کردوەتە سەر پێغەمبەرەکەیﷺ وە ﷻ زانایەو ئاگای لە دڵو دەرونی هەمو مرۆڤێك هەیەو دانایەو هەمو کارو بارەکانی لە جێگای خۆیدایە. جالە بارەی بەشی دوهەمیانەوە دەفەرموێ:

﴿٩٨﴾ جاهەندێکی تر لەو دەشتەکیانە کەسانێکن کە ئەوەی دەیبەخشن بەجەریمەی دەزاننو ئەگەر ناچار نەبن هیچ شتێك نابەخشنو چاوەڕوانی رۆژانی رەشن بۆتان تا تۆڵەی خۆیان وەرگرنەوە، جا خوا دڵنەوایی موسڵمانان دەکاتو بەردی گەرم دەدات بە ناسۆری ئەو جۆرە بێ باوەڕانەداو دەفەرموێ: بابزانن هەمیشە رۆژانی رەش هەر بەسەر ئەواندا دەسوڕێتەوەو ﷻ بیسەری هەمو قسەو بڕیاریانەو زانەری هەمو هەڵسو کەوتیانە. ئەم دوو بەشەی دەشتەکییەکان زۆر خراپو ناپەسەندنو هەمیشە ئەبێ چاوەڕوانی سزاو رۆژی رەش بکەن بۆ خۆیان، بەڵام بەبەشی سێهەمیان دەفەرموێ:

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُل لَّا تَعْتَذِرُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِندَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾

﴿٩٩﴾ ئەوسا بەشێکی تر لەو عەرەبە دەشتەکیانە باوەڕ بەخواو بە رۆژی دوایی دەهێنیو ئەوەی کە دەیبەخشێت دەیکات بەهۆی نزیك بوونەوە لە خواو دوعاو نزای پێغەمبەرەکەیﷺ چونکە ئەو دوعاو نزایە بوەتە هۆی دڵخۆشیو ئارام گرتنیان، جا ﷻ دەفەرموێ: ئاگاداربن بەراستی ئەو ماڵەی کە دەیبەخشن ئەبێتە هۆی نزیکیان لە خواوە کە بەم زوانەش خوا دەیان خاتە ناو رەحمەتی خۆیو پاداشتی ئەونیەتو کردارە جوانانەیان پێ دەداتەوە کە بە بێگومان ﷻ زۆر لێ خۆشبوە لەتاوانو زۆر بەبەزەییو بەسۆزە. دەڵێن: کۆمەڵێك لەو عەرەبە دەشتەکیانە هاتنە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و وتیان: ئایە ئێوە منالْتان ماچ دەکەن؟ وتیان بەڵێ. ئەوانیش وتیان: بەخوا ئێمە ماچیان ناکەین، پێغەمبەریشﷺ فەرموی: [illegible] / ئایا من دەسەڵاتم چیەچی کە خوا رەحمو بەزەیی لە ناو دڵی ئێوەدا لابردوە؟}

واتە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو جۆرە هەڵوێستەی ئەوانی بەخراپ دانا، چونکە بەزەییو میهرەبانی دوو سیفەتی گەورەی خودان ئەوەتە بەندە هەرچەندە تاوانو خراپە بکات مادام پەشیمان ببێتەوە خوا چاو پۆشی لێ دەکات چونکە خاوەنی سۆزو میهرەبانیە. ئینجا هەروەکو عەرەبە دەشتەکییەکان کران بەسێ بەشەوەو پێ ناسەکران خوا خەڵکی باوەڕداریشی کردوە بە سێ

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ (١٠٠) وَمِمَّنۡ حَوۡلَكُم مِّنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مُنَٰفِقُونَۖ وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡمَدِينَةِ مَرَدُواْ عَلَى ٱلنِّفَاقِ لَا تَعۡلَمُهُمۡۖ نَحۡنُ نَعۡلَمُهُمۡۚ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيۡنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٖ (١٠١) وَءَاخَرُونَ ٱعۡتَرَفُواْ بِذُنُوبِهِمۡ خَلَطُواْ عَمَلٗا صَٰلِحٗا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ (١٠٢) خُذۡ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡ صَدَقَةٗ تُطَهِّرُهُمۡ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيۡهِمۡۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٞ لَّهُمۡۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (١٠٣) أَلَمۡ يَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَأۡخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ (١٠٤) وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ (١٠٥) وَءَاخَرُونَ مُرۡجَوۡنَ لِأَمۡرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمۡ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيۡهِمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ (١٠٦)

بەشەوەو بێجگە لەو سێ بەشە کەسی تر بە باوەڕدار دانانرێت هەرچەند لاف بیر باوەڕو خواناسی لێ بدات، ئەو سێ بەشەش ئەمانەن کە الله دەفەرموێ:

(١٠٠) ئەوسا ئەوانەی کەلە پێشەوە باوەڕیان هێناوە لە کۆچەری و یارمەتی دەر، کۆچەری ئەو موسڵمانانە بون کە بە فەرمانی پێغەمبەرمانﷺ کۆچیان کرد بۆ مەدینەو یارمەتی دەریش ئەوانەی مەدینەبون کە بون بە پاڵپشتو یارمەتی دەری پێغەمبەروﷺ کۆچەرییەکان، کە ئەم دووانە بەگشتی بەرزترین و بەوەفاترین باوەڕدارن لە سەر زەویداو باوەڕداری تر نیە لەم ئوممەتەی پێغەمبەردا ﷺ لەودووانە بەڕێزتروچاکتر بێت، خۆ هەرئەو دووانەش بون کە بون بەیەکەم بەردی بناغەی ئایینی پاکی ئیسلامو ئەگەر ئەوان نەبونایە ئەم ئیسلامە نەدەگەیشتە ئێمە جاپێویستەو ئەرکی سەرشانی هەمو باوەڕدارێکی راستەقینەیە، کە ڕێزیان لێ بگرێت بۆیە ﷻ تاقمی سێهەم بەم شێوە باس دەکاتو دەفەرموێ: وەئەوکەسانەی کە تابیعی ئەوانن بە چاکە کە ﷻ لە وان رازییەو ئەوانیش رازیین لەفەرمان ویاساکانی ئەوزاتەو لەو نیعمەتانەی کە پێی داوون و ئامادەی کردوە بۆیان چەندین باخچە کە چەندین جۆگایان بەناودا دەڕوات و بۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوەو هەرگیز لە ناویدا دەرناچن جابەراستی ئەوەیە بەهرەی زۆر گەورە. لەم ئایەتەوە دەر دەکەوێت کەهەرکەسێك دژایەتی یارەکانی پێغەمبەرﷺ بکات بەر رق و غەزەبی خوا دەکەوێت چونکەدژایەتی راستەوخۆی سەرچاوەی ئیسلامە جاوای بەحاڵی شیعە کە دژایەتی چاکترین و بەڕێزترین یارەکانی پێغەمبەرﷺ دەکەن و ئاشکرایشە ئەوان بەر هیچکام لەو سێ کۆمەڵە ناکەون کە خوا رازییە لێیان چونکە نەکۆچەرین و نەیارمەتی دەرن و نەپەیڕەوی کەری ئەوانیشن بە چاکە بەڵکو دژایەتیان دەکەن و شەوورۆژ نەفرینیان لێ دەکەن؟! خوا لەناویان ببات وسەرشۆڕی هەردوو دنیایان بکات. ئینجا ﷻ بۆ وریا بوونەوەی خاوەن باوەڕان و ئاگاداربونیان لە فێڵ و تەڵەکەی بێ باوەڕو دووڕووەکان، ڕوودەکاتەوە باوەڕداران و دەفەرموێ:

(١٠١) جا هەندێك لەوانەی کەلە چواردەوری شاری مەدینەدان لەعەرەبە دەشتەکییەکان موناففقن، بیان ناسن و ئاگاداری فڕو فێڵیان بن و هەندێکیش لە خەڵکی مەدینە وەکو عەبدوڵای کوڕی ئوبەی کە بە موناففقیەوە خوییان گرتوە کە تۆ نایان ناسی ئەی محمدﷺ ئێمە دەیان ناسین کەبەم زوانە دووجار گرفتاری سزایان دەکەین دەگونجێ هەر بەمانای دووجار بێ و مەبەست سزای دنیاو قیامەت بێ و دەشگونجێ کەمەبەست دووبارە بونەوەی سزابێ بۆ جار لە دوای جار هەرلە دنیادا وەك سوك تەماشاکردنیان و ئاشکرابونی ناراستیان و ناساندنیان بە پێغەمبەرﷺ و روخاندنی بەناو مزگەوتەکەیان و دەیان شەرمەندەیی تریان هەر لە دنیادا، ئینجاﷻ دەفەرموێ: لەپاشا بەرەو سزایەکی گەورە دەبرێنەوە کە سزای قیامەتەو سەختی و ناخۆشی و تاڵی ئەوسزایە مەگەر هەرخوا خۆی بزانێت، جا پاش ئەوەی کە باسی موناففقانی بۆ کردین وا باسی ئەو باوەڕدارانە دەکات کەبە هۆی تەمەڵییەوە نەچون بۆ جیهادو دانیان بە تاوانی خۆیاندا ناوەو دەفەرموێ:

(١٠٢) خۆ هەندێکی تر هەن کە دانیان ناوە بەتاوانەکانی خۆیانداو ئیشی چاك و خراپیان تێکەڵاو کردوەو پەشیمانن لە تاوانەکانیان بۆ ئەمانە وا چاوەڕێ دەکرێت کە خوا پەشیمان بونەوەکەیان لێ وەرگرێت بێگومان کە ﷻ زۆرلێخۆش بو بەسۆزە بۆ بەندەکانی. بەڵێ باوەڕدارانی راستەقینە ئەگەر شەیتان و نەفس بیانخەڵەتێنێت و تاوانێك بکەن زووبیر دەکەنەوەو پەشیمان دەبنەوە، خوایش بە لوتفی خۆی چاو پۆشیان لێ دەکات، ئینجا دەفەرموێ:

(١٠٣) زەکات و خێرو چاکەیان لێ وەربگرە، چونکە ئەو زەکات وەر گرتنە لەوان دەبێ بەهۆی ئەوە کە پاکیان بکاتەوە لە تاوان و خراپەو بەوزەکاتە خەیرو چاکەو تەلاشی چاکیان زیاتر بکات، وە دوعای خەیریان بۆ بکە چونکە بە بێگومان ئەو دوعایەی تۆ دڵیان خۆش دەکات و ئارامییان پێ دەدات، وەخوا بیسەرو زانایە بە وتارو کردارتان. ئینجا خوا دەفەرموێ:

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًۢا بَيْنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَٱنْهَارَ بِهِۦ فِى نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَٰنُهُمُ ٱلَّذِى بَنَوْاْ رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ ٱشْتَرَىٰ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلْجَنَّةَ ۚ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ وَٱلْقُرْءَانِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِۦ مِنَ ٱللَّهِ ۚ فَٱسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ ٱلَّذِى بَايَعْتُم بِهِۦ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

(١٠٤) ئایا نازانن کە خوا تەوبە لە بەندەکانی خۆی وەردەگرێت ئەگەر بەراستی تەوبە بکەن‌و بگەڕێنەوە بۆلای؟ وە زەکات‌و خێر وەردەگرێ لەگەڵ ئەوەیشدا کە خوا نیازی بە هیچ شت‌و هیچ کەس نییە بەڵکو بنیادەم موحتاج‌و نیازمەندە بەخواو هەرچی چاکە بکات بۆ خۆیەتی چونکەچەندین بەرانبەر خوا پاداشتی ئەداتەوە، وە بێگومان کەﷲ هەرخۆیەتی زۆر تەوبە وەرگرەو زۆربەرحمەو بەسۆزە واتە تەوبە وەرگرتن‌و بەزەیی هاتنەوە بەخەڵك دوو سیفەتی خودان‌و لێی جیانابنەوە بەراستی مایەی هیواو ئومێدی بەندەی خودان چونکە خوای میهرەبان‌و بەسۆز لە تەوبەکردنی بەندەی خۆی بێزار نابێ ئەگەر لە رۆژێکدا سەدان جارتەوبەبکات، ئینجا خوا ئەفەرموێ:

(١٠٥) ئەی محمد پێیان بڵێ: ئیش بکەن بەو زوانە ﷲ کردەوەکانتان دەردەخات‌و پێغەمبەرەکەیﷺ و خاوەن باوەڕان ئاگادار دەکاتەوە لەسەر کردارەکانتان‌و بەم زوانە دەبرێنەوە بۆلای ئەو کەسەی کەزانەری هەمو نهێنی‌و ئاشکراکانەو هیچی لەلا ون نابێ، جا ئەو کاتە هەواڵتان پێ دەدات بەو قسەو کارو تەلاشەی کەکردوتانە چاك‌و خراپ جا ئەگەر چاکبێ پاداشتەکەی بەهەشتەو ئەگەر خراپبێ پاداشتەکەی دۆزەخە ئەگەر خوا چاو پۆشیان لێ نەکات، ئینجا خوا باسی ئەو چەند کەسە دەکات کەلە غەزای تەبوك دواکەوتن‌و هیچ بەهانەیەکی راستیان نەبو، وەکاتی گەڕانەوەی پێغەمبەریشﷺ هیچ درۆیەکیان نەکردو راستیان بە پێغەمبەرﷺ وت‌و دەفەرموێ:

(١٠٦) جا هەندێکی تر دوا خران تا فەرمانی خوا بێت‌و وەزعیان رۆشن بکاتەوە جا یان خوا سزایان دەدات، وەیان تەوبەیان لێ وەردەگرێت‌و بەراستی خوا زانایەو ئاگادارە بە هەمو نیەت‌و قسەو ئیش‌و کرداری بەندەکانی، دانایەو هەمو بڕیارەکانی لە جێگای خۆیدان، ئەگەر بەندەکانی ببەخشێت لەفەزڵ و کەرەمی خۆیەتی‌و ئەگەر سزایشیان بدات لەدادپەروەری‌و دادگەرییەتی. بەڵێ هەمیشە پیاوانی خراپ‌و مونافق‌و بێ باوەڕ لە پیلان‌و نەخشەکێشان لەدژی ئایین‌و پەیڕەوانی کۆتاییان نەکردوەو نایکەن ئەوەتە لەسەردەمی پێغەمبەرﷺ لە شاری مەدینەدا کۆمەڵێك مونافق بەفەرمانی (ئەبو عامری فاسق)بەناو مزگەوتەوە خانویەکیان دروستکرد لە نزیك مزگەوتی (قوبا)وە تا بتوانن کەم کەم لەو شوێنەدا کۆببنەوەو نەخشەو پیلانی خۆیان دژی پێغەمبەرﷺ ئەنجام بدەن، ئەویش بەم شێوەیە بو، پێش ئەوەی کە پێغەمبەرﷺ بچێتە مەدینە پیاوێکی خەزرەجی تێدابو پێیان دەوت (ئەبو عامری راهیب)ئەمە لە سەردەمی نەفامیدا، چوبوەسەرئاینی مەسیحی‌و علمی ئەهلی کیتابی خوێندبو لەوسەردەمەدا بەندایەتی دەکردو پلەو رێزێکی گەورەی هەبو لەناو خەزرەجیەکاندا، کاتێ کەپێغەمبەرﷺ کۆچی کرد بۆمەدینەو موسڵمانان لە چواردەوری کۆبونەوەو ناوی ئیسلام بەرزبویەوەو خوا لە بەدردا سەری خستن، ئەم (ئەبو عامر)ە زۆر خەفەتی خواردو دوژمنایەتی خۆی دەربڕی‌و کەوتە دژایەتی‌و رای کرد چوبۆ ناو کافرو موشریکەکانی مەکەو هەڵینان لەسەر شەڕکردن لە دژی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوانیش لەگەڵ ئەو عەرەبانەی کە هاو باوەڕیان بون لەدەوروبەری "مەکە" یەکیان گرت‌و هاتن بۆ جەنگی "ئوحود" جەنگی ئوحودیش ئەوەبو کە ﷲ باوەڕدارانی تاقی کردەوەو سەرئەنجام هەربۆ پەرهیزکارانە، وەئەم فاسقەیش لە نێوان هەردوو ریزەکەدا چەندین چاڵی هەڵکەند کە پێغەمبەرﷺ کەوتە ناو یەکێکیان‌و لەورۆژەیشدا بریندارکراو دانە چوارینەکەی خوارەوی لای راستی شکاو سەری پیرۆزی شکا ئەم فاسقەیش بەدەست پێ کردنی جەنگەکە خۆی گەیاندە خزمە خەزرەجیەکانی‌و قسەو گفتوگۆیەکی زۆری لەگەڵدا کردن‌و داوای لێ کردن کە یارمەتی بدەن دژی پێغەمبەرﷺ ئەوانیش کەبە مەبەستی پیسی ئەمیان زانی وتیان: خوا هەرگیز ئەو رۆژەت پێ نەدات ئەی فاسق ئەی دوژمنی ﷲ . وەزۆر قسەی خراپیان پێوت جا بە سەر شۆڕی گەڕایەوەو لەبەر خۆیەوە دەیوت: بەخوا ئەم خزمانەم پاش من زۆر خراپ بوون. بەڵێ پێغەمبەرمانﷺ پێش ئەوەی رابکات بۆ مەکە بانگی کرد بۆ رێگای خواو هەندێ لەقورئانی خوێند بۆی بەڵام ئەو موسڵمان

نەبو پێغەمبەریش ﷺ دوعای لێ کرد کە بە شێوەیەکی دوور لە خزمو دەرکراو بمرێت. وەئەم دوعایەش قبولّ بو. جا پاش جەنگی ئوحود دی کە ئیشی پێغەمبەر ﷺ رۆژ بە رۆژ بەرەو چاکترو پەرەسەندن دەڕوات چوبۆلای (هیرقل)ی پاشای رۆمو داوای یارمەتی لێ کرد دژی پێغەمبەر ﷺ ئەویش بەڵێنی پێداو خستیە تەماعەوە ئەویش لەوێ مایەوەو هەواڵی نارد بۆکۆمەڵێك لەناو موسڵمانە کۆچەرییەکان کە مونافقو دو دڵ بوون سەبارەت بەئایینی ئیسلامو بەڵێنی پێدانو تەماداری کردن کە بەم زوانە جەیشێك دێنێتە سەر پێغەمبەر ﷺ و سەردەکەوێت بەسەریداو کۆتای پێ دەهێنن؟! فەرمانی پێدان کە جێگایەك دروست بکەن کەببێتە بنکە بۆ ئەوکەسانەی کەلای ئەوەوە رەوانە دەکرێن بۆ جێ بەجێ کردنی بڕیارو فەرمانەکانی تا جێگایەکیش بێ بۆ خۆی هەرکاتێ خۆی هاتە لایان، ئەوانیش لە نزیك مزگەوتی قوبادا دەستیان کرد بەدروستکردنی مزگەوتێكو پێش دەرچونی پێغەمبەر ﷺ بۆ تەبوك تەواویان کردو هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺ و داوایان لێ کرد کە بێت بۆ ناو ئەو مزگەوتەو نوێژی تێدا بکات تا ببێت بە جێگای باوەڕی موسڵمانانو وتیان: ئەو مزگەوتەمان تەنها بەمەبەستی لاوازو پەکەوتەو بۆ شەوانی زستان دروستکردوە بەڵام خوا پێغەمبەرەکەی خۆی پاراستو فەرموی:(ئێمە ئێستا لەسەر سەفەرین بەڵام ئەگەر گەڕاینەوە Jã ãá!) بەڵام وەختێ گەڕانەوە ماوەی رۆژێك کەمتری مابو بگاتە مەدینە خوا پێغەمبەری ﷺ ئاگادارکردەوەو ئەم چەند ئایەتەی ناردە خوارەوە، جاپێغەمبەر ﷺ مالیکی کوڕی دوخشوم لە تیرەی بەنی سالمی بەنی عەوفو مەعنی کوڕی عەدی یان عامری کوڕی عەدی لە تیرەی بەنی عەجلان ناردو فەرموی بڕۆن بۆ ئەو مزگەوتەی ستەمکارانو بیڕوخێننو بیسوتێنن، ئەوانیش چوون ئەم فەرمانەیان جێ بەجێ کرد، جاخوایش دەفەرموێ:

(١٠٧) خۆ ئەوکەسانەی کە مزگەوتێکیان دروستکرد، نە بۆخوا پەرستی بەڵکو بۆ زیانگەیاندن بە پێغەمبەر ﷺ، وەبۆ بڵاو کردنەوەی کفرو بۆ دووبەرەکی نانەوە لە نێوان موسڵمانان داو بۆ کەمینگایەك بۆ ئەو کەسەی کە دوژمنایەتی خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ دەکرد هەر لە کۆنەوەو لەگەڵ ئەوەشدا سوێندیان دەخوارد بەخوا کە ئێمە لەو ئیشەی کە دەیکەین بێجگە لە مەبەستی جوانوچاکە خوازی هیچ مەبەستێکی ترمان نیە، خوایش ئەم تاقمە ناپاکە بە پێغەمبەرو ﷺ خاوەن باوەڕان دەناسێنێ و بەدرۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ: خۆ اللّٰه شایەتی دەدات کە ئەوان درۆ دەکەن. ئینجا فەرمان بە پێغەمبەر ﷺ دەداتو دەفەرموێ:

(١٠٨) هەرگیز نەچیتە ناوئەو مزگەوتەوە. ئینجا هەڵی ئەنێ لەسەر رێزگرتنی مزگەوتی "قوبا"و دەفەرموێ: بەراستی ئەو مزگەوتەی کەلە ئەوەڵەوە لەسەر پەرهیزکاری دروستکراوە ئەوە شایستەیە بۆ هاتوچۆی تۆو بۆ بەندایەتی کردنو نوێژ تێدا کردنت کە لەو مزگەوتەدا پیاوانێك هەن کە حەزیان لەوەیە پاكو خاوێن بن، ئەم وەسفە خۆشە سەبارەت بەخەڵکی موسڵمانی (قوبا)هاتوەو مزگەوتەکەیشیان یەکەم مزگەوت بوە کە دروستکراوە، ئاشکرایە مزگەوتی قوبا بناغەی لەسەر پەرهیزکاری دانراوەو مزگەوتی پێغەمبەریش ﷺ هەر بەو شێوەیە بوە بەڵکو زیاترە، ئەوەتە نوێژێکی مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ پاداشی هەزار نوێژی هەیە، جا ئەو ریوایەتانەی کە هاتون سەبارەت بە مزگەوتی (التقوی)بەم شێوەیە کۆ دەکرێنەوەو مانایان راست دەکرێتەوە والله اعلم. بەڵێ خەڵکی قوبا باوەڕدارانێکی پاكو خاوێن بوون بۆیە خوا بەو شێوە ناساندنی بە پێغەمبەر ﷺو موسڵمانان، وە خوایش ئەو کەسانەی خۆش دەوێت کە خۆیان پاك دەکەنەوە، چ پاکی ڕواڵەتیو چ پاکی ناودەرونی، پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لە خەڵکی قوبا کرد سەبارەت بەو پاكو خاوێنیە وتیان: ئێمە هەمیشە پاش ئەوەی کە بە بەرد خۆمان پاك دەکەینەوە بەئاویش خۆمان دەشۆرین پێغەمبەری خوایش ﷺ ئافەرینی لێ کردن لەسەر ئەو کردارە جوانەیان، ئاشکرایە ئەمانە هەمیشە خەریکی خۆپاك کردنەوەبوون بەگوێڕایەڵیو ئەنجامدانی فەرمانەکانی پێغەمبەر ﷺ ، ئینجا اللّٰه بەدرێژتر پێناسەی ئەو دوو مزگەوتەمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(١٠٩) ئایا ئەو کەسەی کە بناغەی مزگەوتی خۆی لەسەر بناغەی تەقواو پەرهیزکاری دروستکردبێت و بە گوێرەی فەرمانی خواو مەبەستی رەزامەندی اللّٰه بوبێت چاکترە یان ئەو کەسەی کە بناغەی مزگەوتی خۆی لەسەر لێوارێکی روخاوو لەپاشان بڕوخێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە دروستکردبێت؟ بەڵێ ئەم تاقمەی دووهەم تاوانبارو ستەمکارنو خوایش رێنمایی گەلی ستەمکار ناکاتو نایان باتە بەهەشتەوە،

(١١٠) هەمیشە ئەو بینایەی کەدروستیانکردبوو بەناو مزگەوتەوە گومانێکە لەسەر دڵیانو هەرگیز بەیەقین ناگەنو هیچ ئاواتێکیشیان بۆ جێ بەجێ ناکرێت هەتا ئەوکاتەی کە دڵیان دەبچڕێت و دەمرنو هەرگیز بەئاوات ناگەنو لەو گومانەش رزگارنابن، وەبەراستی اللّٰه زانایە بەسەر هەمو هەڵسو کەوتێکی مرۆڤداو ئیشەکانیشی دانایانەیە چونکە دانایەو هیچ شتێکی بێ سود ناکات، جابە بۆنەی جەنگی تەبوکەوە اللّٰه بانگەوازی مامەڵەیەك دەکات لەگەڵ خاوەن باوەڕانداو دەفەرموێ:

(١١١) بەبێگومان ﷲ گیانو ماڵی لە باوەڕداران کڕیوە کە بە بێشك لەباتیاندا بەهەشتیان بۆهەیە ، جا ئەو باوەڕدارانە کێن؟ ئەو باوەڕدارانە ئەو کەسانەن کەلەڕێگای خودادا غەزا دەکەن ئەوسا خوا نەناسان دەکوژنو دەکوژرێن، کە ئەمە بەڵێنێکی راستە لەلای خواوە لە تەوراتو ئینجیلو قورئاندا تۆماری کردوە دەی کێ هەیە لە خوا چاکترەوفا بەبەڵێنی خۆی بکات؟ واتە جێگای هیچ گومانو دوو دڵیەك نیە کە ئەو بەڵێنەجێ بەجێ دەکرێت کەوابو مژدە بدەن ئەی موسڵمانان بەیەکتر لەسەر ئەو مامەڵە بەنرخەی کە کردووتانە:

خوا فرۆشندەو ئێوە موشتەری بەهەشت وەرگرنو لێی بکڕن حۆری. وە بەراستی هەر ئەوەیە بەهرەی زۆر گەورە، تێبینی: ﷲ لێرەدا گیانی پێش ماڵ خستوە بەڵام لەو شوێنانەدا کەداوا لە باوەڕداران دەکات کە جیهاد بکەن ماڵ پێش گیان دەخێت، لەراستی دا گیانو ماڵ هەردووکیان دووئەمانەتنو خوا دەیدات بەدروستکراوەکانی خۆی، لای خوا گیانەکە مەبەستی سەرکییە بۆیە بۆ کڕین گیان پێش ماڵ دەخات بەڵام هەڵسوکەوتی مرۆڤ و خۆشەویستی بۆ ماڵ واپیشان دەدات کەلە گیان خۆشەویست تربێ بۆیە لە کاتی بڕیاردان بۆ بەخشینی شت لە ڕێگای خوادا خوا ماڵ پێش دەخات واتەلای خوا گیان بەنرخەو لای مرۆڤ ماڵ خۆشەویستە ئەوەتە زۆرجار مرۆڤ بۆ بەدەست هێنانی ماڵ گیانی دەخاتە مەترسیەوە، ئینجا ﷲ ئەو موجاهیدە راستەقینانەمان پێ دەناسێنێو دەفەرموێ: ئەوانە ئەو کەسانەن کە ئەم وەسفانەیان تێدابێت،

(١١٢) **یەکەم**: ئەوکەسانەیە کە هەمیشە تەوبە دەکەنو پەشیمان ئەبنەوە لەو هەڵەو تاوانانەی کەکردویانەو باوەڕیان بەسیفەتە بەنرخەکانی خوا لەبارەی تەوبەوە هەیەو هەرگیز بێ ئاگاو کەمتەرخەم نابن، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: { من ڕۆژانە زیاتر لە حەفتا جار تەوبەو ئیستیغفار دەکەم}

دووهەم: ئەو کەسانەیە کە هەمیشە بە بەندایەتی خواوە خەریکن ئاشکرایە کە بەندایەتی هەمو کارو کۆششێکی مرۆڤ دەگرێتەوە کەلە بەر خوا ئەنجامیان بدات یان لە بەر خوا وازیان لێ بهێنێ جا ئەو حەوت سیفەتەی پاش دێت کەهەریەکەیان بەشێکن لە بەندایەتی بەڵام لەبەر گرنگیان بەجیا باسی کردونو تا خاوەن باوەڕان گرنگیەکی زیاتر بەو جۆرە بەندایەتیە بدەن،

سێهەم: ئەو کەسانەیە کە هەمیشە بەزمانو بەهەڵسو کەوت سوپاسی خوای خۆیان دەکەنو منەتی نیعمەتە فرەوانەکانی دەزانن،

چوارەم: ڕۆژوو دەگرن، یان بەلەشو زەین لەگەشتو گوزاردان بۆ بیرکردنەوە لەدەسەڵاتو هێزی خواو ئەنجامدانی حەجو جیهاد بەشێکە لەو گەردشە، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بێگومان گەشتوگوزاری ئوممەتی من جیهادە لەڕێگای ﷲ ی بالادەستدا }

پێنجەموشەشەم: ئەوکەسانەن کە هەمیشە بەرکوعو سجودەوە خەریکنو هەرگیز ئەو بەندایەتیە گرنگە لە بیر ناکەن واتە هەمیشە بەنوێژەوە خەریکن کە ڕکوعو سجود دووبەشی زۆر گرنگی نوێژن ئەوەتە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: { [illegible] / ئەمما سوجدەکان زۆر دوعای تێدا بکەن چونکە نزیکە دوعاکانتان لێ وەربگیرێت} لە کاتی سوجدەدا مرۆڤ زۆر لە خواوە نزیك ئەبێتەوە.

حەوتەمو هەشتەم: ئەوکەسانەیە کە هەمیشە فەرمان بەچاکە دەکەنو بەرگری لە خراپە دەکەن ئاشکرایە ئەمە پێویستی بەهێزو دەسەڵات هەیە بۆیە پێویستە موسڵمانان هەمیشە خاوەنی دەسەڵاتو عیزەت بن ئەگینا ئەم دوو وەسفەیان تێدا نایەتە جێ، وەئەگەر ئەم دوو وەسفەیش نەهاتەجێ ئاشکرایە، کە پیاوی جیهادو گیان فیدانامێنێو سەرئەنجام بەر بەڵێنی بەهەشت ناکەوێت.

سیفەتی **نۆیەم**: ئەو کەسانەن کەهەمیشە سنورەکانی خوا دەپارێزنو خۆیان لەخراپەو تاوان لادەدەن، ئاشکرایە کەئەو

ٱلتَّـٰٓئِبُونَ ٱلۡعَـٰبِدُونَ ٱلۡحَـٰمِدُونَ ٱلسَّـٰٓئِحُونَ ٱلرَّٰكِعُونَ ٱلسَّـٰجِدُونَ ٱلۡأٓمِرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱلنَّاهُونَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡحَـٰفِظُونَ لِحُدُودِ ٱللَّهِۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ (١١٢) مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن يَسۡتَغۡفِرُواْ لِلۡمُشۡرِكِينَ وَلَوۡ كَانُوٓاْ أُوْلِي قُرۡبَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُمۡ أَصۡحَـٰبُ ٱلۡجَحِيمِ (١١٣) وَمَا كَانَ ٱسۡتِغۡفَارُ إِبۡرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوۡعِدَةٖ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوّٞ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنۡهُۚ إِنَّ إِبۡرَٰهِيمَ لَأَوَّـٰهٌ حَلِيمٞ (١١٤) وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِلَّ قَوۡمَۢا بَعۡدَ إِذۡ هَدَىٰهُمۡ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ (١١٥) إِنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۚ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ (١١٦) لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ وَٱلۡمُهَـٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ ٱلۡعُسۡرَةِ مِنۢ بَعۡدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٖ مِّنۡهُمۡ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّهُۥ بِهِمۡ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ (١١٧)

کەسانەی ئەو نۆسیفەتەیان هەبێت باوەڕدارن بۆیە خوا لە کۆتاییدا دەفەرموێ: ئەی محمدﷺ مژدەبدە بەوکەسانەی کەباوەڕدارن، جا مژدەی چیان پێ بدرێت باس نەکراوە تا هەموو خێرو چاکەیەکی دنیاو قیامەت بگرێتەوە، بەڵام بێ باوەڕو موشریکان ئەوەندە خراپن خوا ئاگاداری پێغەمبەرﷺ و خاوەن باوەڕان دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(١١٣) پێغەمبەرﷺ و ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە ماف ئەوەیان نیە پاش مەرگی موشریکان داوای لێ خۆشبونیان بۆ بکەن ئەگەر چی خزمی نزیکیشیان بن، پاش ئەوەی کە بۆیان دەرکەوت کە دۆزەخین، ئاشکرایە پێغەمبەرﷺ لەلایەن خواوە ئاگادار دەکرا کەدۆزەخین ئەی باوەڕداران چۆن بزانن؟! باوەڕداران بەوە دەزانن مادام کابرا بە موشریکی مردبێ جێگای دۆزەخە، چونکە هاوبەش دانان بۆ خوا تاوانێکی زۆر گەورەیەو بەبێ تەوبەو پەشیمان بوونەوە بەرلەمەرگ خوا چاوپۆشی لێ ناکاتو دەیخاتە دۆزەخەوە وەك لە سورەتی(ŏĒÃĕ)دا دەفەرموێ:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ﴾ بە بێگومان کە ﷲ هەرگیز خۆش ناوێ لەوەی کە شەریکی بۆ دابنرێت، وە لە خواروی شیرکەوە ﷲ لە گوناهەکانی تر خۆش دەبێت بۆ هەر کەسێك کە ئارەزوی لێ بێت وە لە سورەتی (بەینە)دا دەفەرموێ:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ شَرُّ ٱلۡبَرِيَّةِ ۝٦ ﴾ بێگومان ئەوکەسانەی کە بێ باوەڕبون لە پەڕاودارانو لە بت پەرستان لەناو ئاگری دۆزەخدان بۆ هەمیشەیی، ئەوانە پیسترین دروستکراوی خودان﴾ وە سەدان ئایەتی ترو فەرمودەی پێغەمبەرﷺ بەم مانایە هەیە، بەڵێ تا لە دنیادا بن دروستە دوعای هیدایەتیان بۆ بکرێت، بۆ هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە چەند شت باسکراوە دەگونجێت چەند بار دابەزینی دووبارە بوبێتەوە یەکێك لەو هۆیانە کە ئیمامی ئەحمەدو بوخاریو موسلم بۆمان ئەگێڕنەوە ئەوە بووە کە لەکاتی سەرەمەرگی ئەبو تالیبدا پێغەمبەرﷺ هاتەلای کە ئەبو جەهلو عەبدوڵای کوڕی ئومەیەی لەلابو فەرموی(ئەی مامی خۆم بڵێ (ārăčār !) وشەیەکە کەمن بیکەم بەبەڵگە بۆت لە پێشگای خوادا)گورج بەپەلە ئەبو جەهلو عەبدوڵا وتیان: ئەی ئەبو تالیب تۆ واز لە ئایینی عەبدولموتەلیب دەهێنی؟ ئەویش وتی: من لەسەر ئایینی عەبدولموتەلیبم، ئینجا پێغەمبەرﷺ فەرموی: من داوای لێ خۆشبونت بۆ دەکەم هەتا ئەوکاتەی کەبەرگری دەکرێم، جا ئەم ئایەتە دابەزیو ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ... ﴾ راوییەکە دەڵێ هەروەها لەبارەی ئەبو تالیبەوە ئایەتی پەنجاو شەشی سورەتی قصص﴿ إِنَّكَ لَا تَهۡدِي مَنۡ أَحۡبَبۡتَ ﴾ دابەزیوە. جابەگوێرەی ئەم ئایەتە نابێ خاوەن باوەڕان دوعای خێر بکەن بۆئەوکەسانەی کەبە موشریکی مردوون هەرچەند خزمی نزیکیشیان بن، لێرەدا پرسیارێك دێتە کایەوە ئەویش ئەوەیە کە ئیبراهیم ﵇ کاتی خۆی بەڵێنی داوە دوعا بکات بۆ باوکی وەك لە سورەتی مەریەم ئایەتی چلوحەوتدا دەفەرموێ:

﴿ سَأَسۡتَغۡفِرُ لَكَ رَبِّيٓۖ ﴾ بەم زوانە لەپەروەدگارم داوای لێ خۆشبونت بۆدەکەم، کەچی لێرە خوا بە پێغەمبەروﷺ خاوەن باوەڕان دەفەرموێ دوعایان بۆ نەکەن ئایا ئەم دوو هەڵوێستە دژی یەك نین؟ خوا دەفەرموێ:

(١١٤) داوا کردنی ئیبراهیم بۆ ئەوەی خوا لە گوناهی باوکی خۆش ببێت لەبەر بەڵێنێك بو کە دابوی بەباوکی کە وتبوی دوعات بۆدەکەم کە خوا لێت خۆش ببێت بەڵام کاتێك کەبۆی دەرکەوت کەدوژمنی خوایەو لێی خۆش نابێت ئیبراهیم بێزاری خۆی دەربڕیو ئیتر دوعای خێری بۆ نەکردو دەفەرموێ: بێگومان کە ئیبراهیم زۆر خەفەتی دەخواردو هەمیشە هەناسەی نارەحەتیو خەفەتی هەڵدەکێشاو زۆر بەحەوسەڵە بو. لەگەڵ دوژمنایەتی کردنی باوکی بۆی ئەو هەر قسەی جوانی دەکردو بەڵێنی دوعای خێریشی پێدا بەڵام خۆشەویستیش سنوری هەیە، باوەڕداری راستەقینە ئەبێ تەنها خواو پێغەمبەرﷺ و خاوەن باوەڕانیان خۆش بوێتو بێزاری خۆیان دەربڕن سەبارەت بە دوژمنانی خواو پێغەمبەر ﷺ و باوەڕداران، ئەمە بناغەیەکی زۆر گرنگی ئاینە و رێگای ئەهلی تەوحیدو یەکخواناسیە کە ئیبراهیم سەر قافڵەی ئەو کاروانەیە، کەواتە ئیبراهیمیش دوعای نەکردووە بۆ موشریکان.

(١١٥) ئەوسا خوا هیچ گەلێك گومراو سەرلێ شێواو ناکات پاش ئەوەی کە رێنمایی کردنو رێگای راستی پیشان دانو ئەوانیش ئەو رێگایان گرتەبەر تا بۆیان رۆشن نەکاتەوە ئەو شتانەی کە پێویستە خۆیانی لێ بپارێزن، واتە ئەوانەی کە داوایان کردووە کە خوا لە موشریکان خۆش بێت تا ئێستا نەیان زانیوە کەخراپە ئەوانە هیچ تاوانێکیان لەسەر نانوسرێت، بەڵام پاش ئەوەی کەزانیان فەرمانی خوا دوعا نەکردنە بۆیان بەڵام ئەوان گوێیان بەو فەرمانە نەداو دوعایان بۆ کردن تاوانبارنو شایستەی سزای سەختن، وە دەبێ بزانن کە بێگومان ﷲ هەمو شتێك دەزانێتو هیچی لێ ون نابێت، واتە:خوا هیچ گەلێك پاش پێ گەیشتنی پەیامی خۆی لاڕێو گومراناکات تا بەچاکی هەمو چاکەو خراپەیەکیان بۆ رۆشن نەکاتەوەو بەهانەیان نەبڕێت کەئەمەش

داناییو دادگەری خوای خاوەن دەسەڵات دەگەیەنێت، ئینجا خوا باسی فرەوانی موڵكو دەسەڵاتی خۆی دەكاتو دەفەرموێ:

(١١٦) بەبێگومان خاوەنیەتی ئاسمانانو زەوی تایبەتی خوایەو كەسی تر تێیدا هاوبەش نیەو هەر ئەوە زیندو دەكاتەوەو هەر ئەویشە دەمرێنێتو بۆ ئێوە ئەی كۆمەڵی باوەڕداران بێجگەلە ﷲ هیچ دۆستێكو هیچ یارمەتی دەرێك نیە جا ئێوە كە باوەڕتان بە خوا هەیە مەترسنو دڵنیابن لەهەمو تەنگو چەڵەمەیەكدا خواتان لەگەڵدایەو یارمەتیتان دەدات.

(١١٧) بەڕاستی خوا تەوبە وەردەگرێت لە پێغەمبەرو كۆچەرییو یارمەتی دەران ئەوانەی كەدوای پێغەمبەرﷺ كەوتن لەو كاتە تەنگانەداو چوون بۆ غەزای تەبووك لەپاش ئەوەی كەنزیكبو دڵی هەندێك لەوان لاداتو دوچاری هەڵە ببێت بەڵام چونكە زۆر دڵسۆز بون خوا لەو لادانەی پاراستن، پاشان خوا تەوبەی لێ وەرگرتن بێگومان كەئەوزاتە میهرەبانو بەسۆزە بۆ باوەڕداران، ئەوەتە لەگەڵ ئەوەشدا كەدڵی هەندێكیان نزیكبو بێزاربێت لە ئاینو پەیڕەوی پێغەمبەرﷺ ودوربكەوێتەوە، خوا بەلوتفی خۆی چاوپۆشی لێ كردنو بەم ئایەتانە دڵی دانەوە، هەروەكو سەبارەت بەو سێ كەسەیش كەڕاستیيان وتو پێغەمبەرﷺ دوعاكەی دواخستنو ماوەی چل ڕۆژ كەس قسەی لەگەڵدا نەكردن، دەفەرموێ:

(١١٨) ئەوسا خوا تەوبەی لەو سێ كەسەش كە دواخران وەرگرت ئەو سێ كەسە (كەعبی كوڕی مالیكو مورارەی كوڕی ڕەبیعی عامریو هیلالی كوڕی ئومەمەیەی واقیفی)بوون كە پاش گەڕانەوەی پێغەمبەرﷺ ئەوانەی كەنەچوبون بۆ"تەبووك" هاتنە خزمەتیو هەركەسێك بەهانەیەكی بۆ خۆی باسكردو پێغەمبەریش داوای لێ خۆشبونی بۆ كردن بەڵام ئەو سێ كەسە هیچ درۆیەكیان نەكردو وتیان: دواكەوتنەكەمان بێ بەهانەبوە پێغەمبەریشﷺ دوعای بۆ نەكردنو دوای خستن ئەوانیش بەڕاستی لەو دواكەوتنەی خۆیان زۆرپەشیمان بون بەڵام كەس قسەی لەگەڵدا نەدەكردنو زۆر زۆر دڵتەنگو بێ تاقەت بون وەك خوا لەبارەیانەوە دەفەرموێ: ئەمانە دوا خران تاوایان لێ هات ئەو زەوییە فرەوانەیان لەلا تەنگ بو، وەئەوەند ناڕەحەت بوون كە وایان لێ هاتبو گیانی خۆیان بوە ملو نەیان دەزانی چی بكەنو یەقینیان پەیدا كرد كە هیچ پەنایەك نیە بێجگە لە پەنای خواو گەڕانەوە بۆلای ئەو، لەبەر ئەوە هەرخەریكی یادی

وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلۡجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيۡهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوبُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِأَهۡلِ ٱلۡمَدِينَةِ وَمَنۡ حَوۡلَهُم مِّنَ ٱلۡأَعۡرَابِ أَن يَتَخَلَّفُواْ عَن رَّسُولِ ٱللَّهِ وَلَا يَرۡغَبُواْ بِأَنفُسِهِمۡ عَن نَّفۡسِهِۦۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ لَا يُصِيبُهُمۡ ظَمَأٞ وَلَا نَصَبٞ وَلَا مَخۡمَصَةٞ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوۡطِئٗا يَغِيظُ ٱلۡكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنۡ عَدُوّٖ نَّيۡلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٞ صَٰلِحٌۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةٗ صَغِيرَةٗ وَلَا كَبِيرَةٗ وَلَا يَقۡطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمۡ لِيَجۡزِيَهُمُ ٱللَّهُ أَحۡسَنَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢١﴾ ۞ وَمَا كَانَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةٗۚ فَلَوۡلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرۡقَةٖ مِّنۡهُمۡ طَآئِفَةٞ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوۡمَهُمۡ إِذَا رَجَعُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَحۡذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

خواو گریان بون پاشان خوا تەوبەی لێ وەرگرتن تائەوانیش بگەڕێنەوە بۆلای خوا بێگومان كە ﷲ تەوبەوەرگرەو بە بەزەییە سەبارەت بەبەندەكانی خۆی. بەڵێ خوا لەو سێ كەسەش خۆشبو كەبەڕاستی لەتاوانی خۆیان پەشیمان بونەوەو بەڕاستی قسەیان كردو دانیان بەهەڵەی خۆیاندا نا، واتەڕاستی بوبە هۆی سەرفەرازیو بەختەوەریان هەر بۆیە لە پاش گەڕاندنەوەی باسی ئەو سێ كەسە خوا فەرمان دەدات بەسەر خاوەن باوەڕانداو دەفەرموێ:

(١١٩) ئەی ئەو كەسانەی كە باوەڕتان هێناوە بترسن لە ﷲ و لەگەڵ ڕاستگۆیاندابن چونكە ئەو دووهۆیە(پەرهیزكاریو بون لەگەڵ ڕاستگۆیاندا) مایەی سەرفەرازیو خۆشبەختی هەردوو دنیایە بۆ مرۆڤی خاوەن باوەڕ، ئینجا خوا خەڵكی مەدینە هەڵ دەنێ لەسەر جیهادو دەفەرموێ:

(١٢٠) خەڵكی مەدینەو چواردەوری مافی ئەوەیان نیە كە لە جیهادو دەرچون لە خزمەتی پێغەمبەرﷺ دا دوابكەون وەئارەزۆیان لە خۆشیو ئیسراحەتی خۆیان هەبێو گوێ بەزەحمەتو ئێشو ئازاری پێغەمبەرﷺ نەدەن، بەڵكو باوەڕی هیچ باوەڕدارێك تەواو نیە هەتا پێغەمبەریﷺ لەگیانوماڵو منداڵو هەمو كەسێكی خۆی خۆشتر نەوێت، ئینجا باسی ئەو پاداشە گرنگانە دەكات،كە مرۆڤ پاڵ پێوە دەنێت كەلە جیهادو

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ فَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمۡ زَادَتۡهُ هَٰذِهِۦٓ إِيمَٰنٗاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَزَادَتۡهُمۡ إِيمَٰنٗا وَهُمۡ يَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ فَزَادَتۡهُمۡ رِجۡسًا إِلَىٰ رِجۡسِهِمۡ وَمَاتُواْ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوۡنَ أَنَّهُمۡ يُفۡتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٖ مَّرَّةً أَوۡ مَرَّتَيۡنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ نَّظَرَ بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٍ هَلۡ يَرَىٰكُم مِّنۡ أَحَدٖ ثُمَّ ٱنصَرَفُواْۚ صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ عَزِيزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيصٌ عَلَيۡكُم بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُلۡ حَسۡبِيَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُۖ وَهُوَ رَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

١٠ سُورَةُ يُونُسَ ١٠٩

گیان فیدائیدا کۆتایی نەکاتو هەمیشە ئامادەو لەسەر پێ بێ بۆ جیهادو گیان فیدا کردن لەرێگای بەرزکردنەوەی ئایینی پیرۆزی ئیسلام داو دەفەرموێ: لەبەرئەوەی داوای دەرچون بۆ جیهادیان لێ دەکات چونکە ئەوان دوچاری هیچ تینوبونێك نابنو توشی هیچ ماندو بونێك نابنو هیچ برسێتیەکیان تووش نابێت لەرێگای ﷲ داو پێ بەهیچ جێگایەکدا نانێن کەببێت بەهۆی رق هەستانو خەمو پەژارەی کافران، وەهیچ شتێکیان دەست ناکەوێت لەسەروەتو سامان یان زاڵ بون بەسەر دوژمناندا مەگەر ﷲ بۆیانی تۆمارکردبێ بەکردەوەی چاك، وەئەمانەی کەئاوا ئیش دەکەن چاکەکارنو بێگومان ﷲ یش ئیشی چاکە کاران زایەناکاتو پاداشتی خێریان پێ دەداتەوە بەچەندین بەرانبەر، وەئەوە نیشانەو بەرهەمی بیرو باوەڕیانەو بەڵگەی پاکیو راستی شایەتومانیانە.

﴿١٢١﴾ خۆهیچ شتێکیش نابەخشن نەبچوكو نەگەورە لەبەر رەزامەندی خواو بەرزو بەهێزکردنی ئایینەکەیو هیچ شیوێك نابڕن بۆ جیهاد لەرێگای خوادا مەگەر خوا بۆی تۆمارکردبنو هیچیان لەلای خوا ون نابێو حیسابیان بۆ دەکات تا ﷲ پاداشتیان چاکتر لەو کردارەی کە کردویانە پێ بداتەوە، بەراستی ئەمە چاکترین پاڵنەرو جوانترین هەڵنەرە بۆئەوەی خاوەن باوەڕان زیاتر بەدەم جیهادەوە بڕۆنو کەم تەرخەمی تێدانەکەن، ئینجا ﷲ شێوەی دەرچون بۆ جیهاد باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿١٢٢﴾ شتێکی راستو رەوانیە کە باوەڕداران هەمویان دەربچن بۆ جیهاد چونکە ئەو دەرچونە ئەبێ بەهۆی دواکەوتنی زۆربەی کاروباری ناوخۆی موسڵمانانو سەرئەنجام کەم دەستیو لاوازبوونی ئابووریان بەڵکو ئەبێ بەگوێرەی پێویستو بەفەرمانی فە رماندەی موسڵمانان باوەڕداران دەربچن بۆ جیهاد وەك ئەفەرموێ: بەڵێ واچاکترە بۆیان کەلە هەمو تیرەو شارو گوندێك کۆمەڵێکی لێزانو بەهێزو چالاك لەباوەڕداران دەربچێت بۆ جیهادو وەئەویشی کە ماوەتەوە نابێ بەشتی بێ سودەوە خەریك ببن بەڵکو پێویستە بەزانیاری ئایینەوەخەریك ببن تاشارەزاببن لەبارەی ئایینەوە، بۆچی؟ تا گەلەکانی خۆیان بترسێنن لە خراپەو خراپەکاریو لە سزاو تۆڵەی پاشەڕۆژ هەرکاتێ گەڕانەوە ناویان بەڵکو ئەوانیش بیر لە پاشەڕۆژی خۆیان بکەنەوەو بترسن لە ﷲ و لەخراپەو خراپەکاری بگەڕێنەوە لێرەدا ئەم چوار خاڵەی خوارەوە لەم ئایەتە پیرۆزە وەردەگرین :

یەکەم: گرنگی جیهادو نابێ پشت گوێ بخرێت ئەبێ هەمو تیرەو شارو گوندێکی موسڵمان کۆمەڵێك موجاهیدی هەبێت.

دووهەم: فێربونی ئایین ئەرکێکی هەرە گرنگی سەرشانی باوەڕدارانە چونکە بە پەیەڕەوی کردنی ئایین مرۆڤ خۆشبەختی هەردوو ژیانی دەست دەکەوێت جا ئەگەر ئایین نەناسێت چۆن پەیڕەوی دەکات؟

سێهەم: زانایان ئەبێ لە گەیاندنی پەیامی ﷲ دا کەم تەرخەمی نەکەن.

چوارەم: خاوەن باوەڕان لە جیهاددا فێری ئەو فەرزە بەنرخە دەبن بەقسەو باسکردن ناتوانن لەو شتانە تێ بگەن کەلە گۆڕەپانی خەباتو جیهاددا فێری دەبن کەئەمە خۆی یەکێکە لە تەفسیرەکانی ئەو ئایەتە پیرۆزە زۆرکەس هەیە بەسەرو سیماو قسەی قەڵەوو پڕزرقو برق خۆی بەگەورەو پاڵەوانی مەیدان دائەنێت بەڵام لەکاتی مەیداندا هیچ دەورێکی نابێو زۆر کەسیش هەیە لە کاتی ئیسراحەت دا هیچ حیسابێکی بۆناکرێت کەچی لە مەیدانی جیهادا چالاك ترینو لێ هاتوترین سەربازی مەیدان دەبێت کەواتە جیهاد کورەی مرۆڤ سازییە بۆیە بە سەنگەری هەرەبەرزی ئایین دانراوەو موجاهیدین پاداشتێکی گەورەی وایان هەیە کە کەس پێی ناگات، ئەوەتە پێغەمبەرمانﷺ ئاوات دەخوازێت کە چەندین جار گیانی تێدا بکرایەو لە رێگای خوادا

بەختی بکردایە، لەگەڵ ئەوەش کە پێغەمبەرێکی هەرە پایەبەرزی خوایەو لەهەمو تاوانێکیش بەخشراوە.

(١٢٣) ئەی ئەوکەسانەی کە باوەڕتان هێناوە شەڕ بکەن لە گەڵ ئەوکەسانەی کە نزیکتانن لە کافران‌و ئەبێ وایان تێبگەیەنن کە ئێوە زۆر توندو دڵ ڕەقن بەرانبەر بەوان تاتەماعتان تێ نەکەن‌و توشی شەڕ نەبن، واتە پێویستە موسڵمانان پێشەکی دەوروبەری خۆیان پاك بکەنەوە، ئینجا بەم لاولادا پەل بهاوێژن‌و شەڕ لەگەڵ بێ باوەڕانی دوورتردا بکەن کە شەڕ لەئیسلامدا بۆ نەهێشتنی شەڕە بەڵام ئەوەنەبێ ئەوشەڕەو ئەو جیهادە بەنرخەو ئەو دڵ ڕەقییە ببێ بەهۆی زیادەڕەوی‌و دەرچون لە سنوری ترسان لە خوا و پەرهیزکاری بۆیە لە کۆتایی ئایەتەکەدا دەفەرموێ: دەی بزانن بەبێشك ﷲ لەگەڵ پەهیزکارانداییە بەچاودێری‌و پشتیوانی‌و یارمەتی دانیان. لێرەدا هەم مژدەیە هەم هەڕەشە مژدەیە بۆپەرهیزکاران کە خوا یارمەتی دەرو پشتیوان‌و چاودێریانەو باکیان لە هیچ نەبێت، هەڕەشەیشە لەو باوەڕدارانەی کەپەرهیزکار نەبن‌و هەم لەو کافرانەی کە ﷲ دژایەتیان دەکات‌و پەرهیزکارانیان لێ هان دەدات‌و یارمەتیشیان دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٢٤) خۆ هەرکاتێك سورەتێك لە قورئان بهاتایە خوارەوە بۆ پێغەمبەرﷺ لەناو ئەو خەڵکەی دەوروبەری پێغەمبەرﷺ کەسی واهەبوە کە دەیوت: کام لە ئێوە بەهۆی ئەم سورەتەوە باوەڕی زیادی کردوە واتە گاڵتەیان پێ دەکردو خوایش دەفەرموێ: بەڵام ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە، ئەمانە بەو سورەتانە باوەڕیان زیادی کردوە لەحاڵێکدا کەئەوان مژدەیان بەیەکتر دەدا کەئەم سورەتە لەلایەن پەروەردگارمانەوە هاتوەو کەیف خۆش‌و شادمانن پێی

(١٢٥) بەڵام ئەوانەی کەلەناو دڵیاندا نەخۆشی نیفاق هەبو ئەوانە بەهۆی ئەوسورەتەوە خراپەو تاوانیان بەرەوزیاترو زیاتر ڕۆیشت چونکە دژایەتیان کردو بەناڕەوایان دەزانی‌و لەسەر ئەو بیرو باوەڕە چەوتە مانەوە هەتا دوا هەناسەیان‌و بەکافری‌وخوانەناسی مردن. ئینجا خوا سەبارەت بەو بێ باوەڕانە دەفەرموێ:

(١٢٦) ئایا ئەوان نابینن لە هەمو ساڵێکدا جارێك یان دوو جار بەبەڵاو نەخۆشی‌و گرانی تاقی دەکرێنەوە؟ بەڵێ بەڕاستی هەمو بێ باوەڕێك لەهەمو سەردەمێکدا ساڵی جارێك یان زیاتر خوا بەهۆی ڕوداوو کارەساتی گەورەوە ئاگاداریان دەکاتەوە بەڵام ئەوان لەپاش ئەوەش تەوبە ناکەن‌و بیری لێ ناکەنەوە.

(١٢٧) کاتێك کە سورەتێك سەبارەت بە بیروڕا چەوتەکانی ئەوان دادەبەزی هەندێکیان تەماشای هەندێکی تریان دەکردو دەیان وت: ئایا محمدﷺ، یان هیچ کەسێك ئێوەی دیوە؟ بەڵێ وەختێ ئەو سورەتانە دادەبەزین‌و کارو تەلاش‌و نیەتی ئەوانی باس دەکرد چونکە باوەڕیان بەوە نەبو کە پێغەمبەرﷺ ڕاستەو لەلایەن خواوە هەواڵی پێدەگات گومانیان لەنەفەری خۆیان بو کە ئەو قسانەی بە پێغەمبەرﷺ گەیاندبێ بۆیە هەرسورەتێکی ئاوەهای کەدەهاتە خوارەوە دەستیان دەکرد بەپشکنین‌و لێ کۆڵینەوەو گومانیان لەرەفیقەکانی خۆیان دەکرد، ئیترنەبیریان لە ڕاستی پێغەمبەرﷺ دەکردەوەو نەژیریان دەخستەکارەوە بەڵکو لەپاش ئەوە پشتیان لە ئاینی خوا دەکردو خوایش دڵی ئەوانی گۆڕی‌و دووری خستنەوە لە ئایین چونکە بەبێشك ئەوان گەلێکن دەرکی هیچ ناکەن‌و هیچ ڕاستیەك نافامن ئەگینا هەرسورەتێك بهاتایە خوارەوە دەست بەجێ بەدڵ‌و بەگیان وەریان دەگرت‌و سوپاسی ﷲ یان دەکرد. ئینجا خوا منەت دەخاتە سەر باوەڕداران‌و دەفەرموێ:

(١٢٨) بەڕاستی هاتوەتەلای ئێوە ئەی خەڵکینە پێغەمبەرێك کە لە خۆتانەو چاکی دەناسن‌و لە نزیکەوە هەڵس‌و کەوتی ئەوتان دیوەو دەزانن کەمرۆڤێکی دەست‌و زمان پاك‌و داوێن پاك‌و ژیرەو ئەوەندە میهرەبانە سەبارەت بە ئێوە کە زۆر ناڕەحەت دەبێت بەو شتەی کە ئێوە ناڕەحەت دەکات‌و زۆر سوورە بۆ دابین کردنی خێرو چاکە بۆتان‌و زۆر میهرەبانەوبەبەزەییە سەبارەت بەباوەڕداران جا ئەگەر بە گوێی بکەن‌و فەرمانەکانی ئەنجام بدەن بەسودی خۆتانە

(١٢٩) خۆ ئەگەر پشتیشی تێ بکەن‌و گوێی پێ نەدەن ئەوە پشتتان لە ئایینی خوا کردوەو خۆتان زیانتان لێ دەکەوێت‌و هیچ زیانێك بە پێغەمبەرﷺ ناگات بۆیە خوا دڵنەوایی پێغەمبەرﷺ دەکات‌و دەفەرموێ: ئەی محمدﷺ بڵێ بەسە خوا بۆ من‌و هیچ پەرستراوێکی تری ڕاست نیە بێجگە لەو، وەمن تەنها پشت بەو دەبەستم‌و هەر ئەو بەپشت‌و پەنای خۆم دەزانم، وەهەر ئەوە پەروەدگاری عەرشی گەورە ئەوعەرشەی کە بانە بۆ هەمو دروستکراوەکانی تری خواو داپۆشەریانە دڵنیام کەمنی لەبیر ناچێت، ئوبەی کوڕی کەعب دەڵێ: دواترین ئایەت کەدابەزیوە ئەم ئایەتەیە ﴿ لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ ﴾ هەتا کۆتایی سورەتەکە

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓر ۚ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنذِرِ ٱلنَّاسَ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُۥ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ لِيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ بِٱلْقِسْطِ ۚ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُۥ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِى ٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

١٠	سورەتی یونس	١٠٩

سورەتی یونس کە سورەتی دەهەمی قورئانە، لە مەککەدا هاتوەتە خوارەوە، سەدونۆ ئایەتە، وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی پەنجاویەکەمەو پاش سورەتی ([illegible]) و پێش ([illegible]) دابەزیوە. ئەم سورەتە لەگەڵ چوار سورەتی تردا بە ﴿الٓر﴾ دەست پێدەکات، جا هەر کام بە ناوی پێغەمبەرێك یان بەناوی گەلەکەی ناو براون، ناوی پێغەمبەر یونس عليه السلام چوارجار لە قورئاندا (لە سورەتی نیساء و ئەنعام و یونس و صافات)دا هاتووەو لە سورەتی ئەنبیاش بەسەرهاتەکەی باسکراوە بەڵام ناوی نەهاتوە.

بەناوی اللّٰه ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

﴿١﴾ ئەلیف،لام،را. ئائەوە ئایەتو نیشانەکانی پەڕاوێکی پڕ لە داناییو حیکمەتە.

﴿٢﴾ ئایا لای خەڵك شتێکی سەیرە کە ئێمە وەحی بکەینە لای پیاوێك لە خۆیانو بڵێین کە خەڵکانی بێ باوەڕو کافر بە سزای دۆزەخ بترسێنە و مژدەبدە بەو کەسانەش کەباوەڕیان هێناوە کە پاشەڕۆژێکی چاکیان بۆ هەیەو سەر ئەنجامێکی چاك چاوەڕێیانە؟ جا لە جیاتی باوەڕ هێنان، کافران وتیان: بێگومان ئائەمە جادوگەرێکی ئاشکرایە لەگەڵ ئەوەشدا کە زۆر بەچاکی پێغەمبەریانﷺ ئەناسی کە نە درۆزنەو نە جادوگەرە، ئینجا اللّٰه دەفەرموێ:

﴿٣﴾ بێگومان پەروەردگارتاناللّٰه یە کە ئاسمانان وزەوی لەشەش رۆژدا دروستکردوە، هەر چەندە خودا توانایی ئەوەی بوە کە بەیەك جار دروستیان بکات تا ئێمە فێری هێواشیو پەلە نەکردن بکات. لەپاشان وەستا لەسەر عەرش بەو شێوەی کەشایانی خودایەو ئێمە چۆنیەتیەکەی نازانین، هەروەك لەزاتیدا بێ وێنەیە هەروەها لەسیفەتەکانیشیا بێ وێنەیە، هەمو کاروبارەکانی ئەم بونەوەرە هەر ئەو بەڕێوەی دەبات، هیچ پاڵپشتێك نیە بۆ مرۆڤ مەگەر لەپاش ئەوەی کەئەوماوەبدات ئەو زاتەش اللّٰه یە، پەروەردگارتانە جا سەری بەندایەتی بۆ نەوی بکەنو بیپەرستن ئایا پاش ئەو بەڵگە رۆشنانە ئێوە بیرناکەنەوە؟

﴿٤﴾ هەر بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە هەموتانو کۆتان دەکاتەوە بۆ حیسابو پاداشت و سزاو کەس ناتوانێ خۆی لێ بشارێتەوە، بەڵێنی خودایەو وە بەڵێنی خوداش راستە و مردنو گەڕانەوە بۆ دادگای خواو حیسابو پاداشت و سزا شتێکی بێ گومانەو راستە چونکە بێگومان هەر ئەو پێشەکی ئەم دروستکراوانەی دروستکردوەو هیچ پاڵپشتو هاوبەشی نەبوە لە پاشان پاش مەرگ زیندوی ئەکاتەوە. بۆ؟ تا اللّٰه بەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکیان کردوە بەدادپەروەرانەو بەرێكو پێکیو بەبێ زیادو کەم پاداشتیان بداتەوە، وە ئەوانەی کە کافرو خوا نەناسن بۆ ئەوان هەیە خواردنەوەیەك لە ئاوێکی زۆر داخ واتە کاتێك کە داوای ئاو دەکەن ئاوێکیان پێ ئەدرێت کە ئەوەندە گەرمو داخە کە ریخۆڵە کانیان پارچە پارچە دەکات وەك لە سورەتی محمد ئایەتی پانزەدا دەفەرموێ:﴿ وَسُقُوا۟ مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ / ئاوێکی گەرمیان پێ ئەدرێت کە ریخۆڵەکانیان پارچەپارچە ئەکات﴾

بەڵام نامرن تارزگاریان بێ. لێرەش فەرموی: بۆئەوان هەیە ئاوێکی زۆر گەرمو داخو سزایەکی دەردناك بەهۆی ئەوەوە کە بێ باوەڕو کافربوون ئەگینا ئاوایان لەگەڵدا نەئەکرا بەم شێوەیە خوایەتی خوداو پەروەردگاریەتی بوبە شتێکی زۆر روون. ئینجا چەند بەڵگەیەکی گەورەو لەبەرچاومان بۆباس ئەکاتو ئەفەرموێ.

﴿٥﴾ خوا ئەو زاتەیە کە خۆری دروستکردوە کە هۆی ڕووناکییەو مانگیشی کردوە بە گڵۆپێکی زۆر ڕووناك([illegible]) هەردووك ڕووناکین بەڵام روناکی رۆژ زیاترەو گەرمایشی لەگەڵدایە بەڵام روناکی مانگ کەمترەو گەرمایی لەگەڵدانیە، وە

بۆمانگ چەند قۆناغو مەنزڵێکمان داناوە، واتە: بۆ هەمو جارێکی مانگ بیستو هەشت قۆناغ دیاری کراوەو هەرشەوەی لە جێگایەکی تایبەتەوە هەڵدێو لە جێگایەکی تایبەتەوە ئاوا دەبێت، بۆچی؟ تاکو ژمارەی ساڵەکانو حیسابی پێ بزانن کە ﷲ ئەمەی دروست نەکردوە مەگەر تەنها لەبەر شتێکی راستو رەوا، بەراستی زۆر جوانو بەجێیە کاتێ مرۆڤ قورئان ئەخوێنێو ئەگات بەم جۆرە ئایەتانە بڵێ ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ / آل عمران: ١٩١/ ئەی پەروەردگارمان ئەمەت بەبێ هودە دروست نەکردوە، دەی داوات لێ ئەکەین کە لە سزای ئاگربمان پارێزە ﴾ بەڵێ پەروەردگار بەم شێوەیە درێژە ئەدات بە ئایەتەکانی بۆگەلێك کەوا زانایی بکەن بەپیشەی خۆیان. ئینجا خوای میهرەبان درێژە بە نیشانەکانی دەسەڵات وگەورەیی و تەنیایی خۆی ئەداتو ئەفەرموێ:

(٦) بێگومان لە گۆڕانی شەوو رۆژداو لەوەی کە خوا دروستی کردون لەناو ئاسمانانو زەوی دا چەندین بەڵگەی گەورە هەیە لەسەر هێزو تەنیایی خوا بۆ گەلێك کەلە سزاو تۆڵەی ﷲ خۆیان دەپارێزن، لەراستیدا ئەمانە گەورەترین بەڵگەن بۆ هەموکەس بەڵام تەنها پارێزکاران سودیان لێ وەرئەگرن بۆیە وای فەرمو، ئینجا هەڕەشەیەکی توند لە بێ باوەڕان ئەکات وئەفەرموێ:

(٧) بێگومان ئەوکەسانەی کە ئومێدی گەیشتن بە ئێمەیان نییەو ناترسن لە پاشەرۆژو رازین بەژیانی دنیاو دڵنیان بەو ژیانەو وادەزانن کەلە دەستیان ناچێتو هەمیشە بۆیان ئەمێنێتەوە، وەئەوانە ئەو کەسانەن کە لەئایەتەکانی ئێمە لەم بوونەوەرەدا بێ ئاگان.

(٨) جێگای ئەوانە ئاگرە بەهۆی ئەو کردوە ناپاکانەی کە ئەنجامیان ئەدەن. جا پاش ئەوەی کە خوا باسی بێ باوەڕانو سزاکانی کردن باسی باوەڕدارانو پاداشەکانیان ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٩) بێگومان ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکیان کردووە پەروەردگاریان بەهۆی باوەڕەکانیانەوە رێنماییان ئەکات ولە پردی سیرات رزگاریان ئەکاتو ئەیانخاتە ناو بەهەشتانێکەوە کە چەندین ڕووبار لەژێر باخو بێستانەکانیانەوە ئەڕوات بەراستی ئەوان لەناو باخو بێستانە پڕنازو نیعمەتەکاندانو لەهیچیان کەم نیەو بێجگە لە یادی خوای خاوەن کەرەم هیچ شتێك داواناکەن وەك ئەفەرموێ:

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ (٧) أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٨) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ ۖ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (٩) دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (١٠) ۞ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (١١) وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَسَّهُ ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (١٢) وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ۙ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ (١٣) ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ (١٤)

(١٠) داواکاری ئەوانو بەندایەتیان تەنها ئەوەیە کە ئەڵێن: پاكو بێ عەیبی هەربۆ خودایەو چاكو چۆنی نێوان خۆیانو پەروەردگاریانو خۆیانو فریشتەکان: هەرسەلام سەلامەودوا وتەیشیان ئەوەیە کەئەڵێن: سوپاس بۆﷲ کە پەروەردگاری هەمو عالەمەو هیچی لە بیر نەچوەو بژێوی بەهەمویان ئەدات. ئینجا دەفەرموێ:

(١١) خۆ ئەگەرﷲ بۆ تۆڵەی خراپە لەخەڵك پەلەی بکردایە وەکو پەلەی خۆیان بۆماڵی دنیا دەمێك بو لەناو چووبون، بەڵام خوا بەرەحمەو ماوە بەبەندە ئەدات بەڵکو بیر بکاتەوە ئەگەر چی خەریکی خراپەکاریش بن وەك ئەفەرموێ: ئێمە مۆڵەت ئەدەین بەو کەسانەی کەناترسن لە تۆڵەی ئەوڕۆژەی کە پێمان دەگەن تا لە تاوانو خراپەی خۆیاندا زیاتر بێ ئاگا ببنو کوێلی خۆیان قورستر بکەن. واتە پێویستە باوەڕداران ئەم راستیە بزاننو بەنازو نیعمەتو هێزی دەسەڵاتداران سەرسام نەبن، چونکە خوا ئەیەوێ زیاتر باریان قورس بکات وەك لە ئاخری سورەتی (ئالی عیمران)دا باسی فەرمون، ئینجا خوا باسی لاوازی مرۆڤ ئەکاتو ئەفەرموێ:

(١٢) خۆ هەر کاتێك مرۆڤ دوچاری زیانی ماڵی یان لاشەیی هات زوو بێ ئارام ئەبێو هاوارمان بۆدێنێ بەراکشاوی و بەدانیشتویی و بەپێوەو دەپاڕێتەوەکە رزگاری بکەین وئەو ناڕەحەتیو زیانەی

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ غَيْرِ هَٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآئِ نَفْسِىٓ ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُل لَّوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوْتُهُۥ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَدْرَىٰكُم بِهِۦ ۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِۦٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ ٱلنَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَٱخْتَلَفُوا۟ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

لەسەر لابەین کەچی کاتێ کە ئەو زیانەمان لەسەر لابرد نەك هەرسوپاسمان ناکات بەڵکو وادەجوڵێتەوە وەك ئەوەی کەئەو هەرگیز هاواری بۆ ئێمە نەهێنا بێت لەو زیانەی کە توشی بوە، جا هەربەو چەشنەی کەئەو چاکەی لەبیر ئەچێتەوە جوان ئەکرێت بۆ زیادە ڕەوکاران ئەو هەڵوێستو کردارە ناشیرینانەی کە ئەنجامیان ئەدەن. واتە زۆر بەزوویی چاکەکانی خوای خۆی لەبیر ئەباتەوەو پەندو ئامۆژگاری لەو ژیانە وەرناگرێت، بەڵێ مرۆڤ هەمو بەو شێوەیەن بێجگە لەوانەی کە خوای میهرەبان ڕێنمایی کردون و ڕێگای ڕاستیان هەڵبژاردوەو خۆیان لە تاوانو خراپەکاری پاراستوە ئەمانە چ خۆشییان دەست کەوێت چ ناخۆشی یەخەیان بگرێت هەرلە خێرو چاکەو بەختەوەریدان وەکو پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ ئەفەرموێ: [illegible] / سەیرە کاری باوەڕدار خوا هیچ شتێکی بەسەردا نادات مەگەر ئەو شتەبێ بەمایەی خێر بۆی، ئەگەر خۆشی پێگەیشتو سوپاسی کرد چاکەی بۆ دەنوسرێت، وەئەگەر زیانی پێگەیشتو خۆی گرت ئەوەلەسەر ئەو زیانە چاکەی بۆ دەنوسرێت، وە ئەمە تەنها بۆ باوەڕدارە نە کەسی تر}

ئینجا خوای میهرەبان بەسەرهاتی گەلانی پێشومان بۆ باس ئەکاتو ئەفەرموێ:

(١٣) بەڕاستی ئێمە چەندین گەلمان لەپێش ئێوەدا لەناوبرد لەبەر ئەوەی کەستەمیان کردبو لەحاڵێکدا کەنێرراوەکانی ئێمە بەبەڵگەی ڕوونو ئاشکرا هاتنەلایانو ڕاستیان بۆ ڕۆشنکردنەوە کەچی ئەوان باوەڕیان پێ نەکردن جاهەرچۆن ئەوگەلانەی لەناوبرد ئەفەرموێ هەرئاوەها لەهەمو کاتدا تۆڵە لەتاوانباران وەرئەگرین، واتە نەکەن ئێوەش وەك ئەوان ڕەفتار بکەن دڵنیابن کە وەکو ئەوانتان لێ دەکەین.

(١٤) لەپاشا ئەی ئوممەتی محمد ﷺ پاشئەوان ئێوەمان کرد بەجێنشینیان. بۆچی؟ تا تەماشابکەینو ببینین کە چۆن هەڵسو کەوت دەکەن. جا ئیتر ئێوەش چۆن ئیش ئەکەن بیکەن ئەوە ڕەوشتی ئێمەیە سەبارەت بە چاکەکارو تاوانبارو دڵنیاشبن کە ڕەوشتی ئێمە ناگۆڕێت لەکام دەستەبن بەوشێوەیە کەلە پێشەوە باسکرا ڕەفتارتان لەگەڵدا ئەکرێت، بەڕاستی ئێرە جێگەی وەستانو بیرکردنەوەیە.

(١٥) ئەی محمد ﷺ ئەم ئەممەتەی تۆ کاتێك کە ئایەتە ڕۆشنو ئاشکراکانی ئێمەیان بەسەردا ئەخوێنرێتەوە لەباتی باوەڕهێنان ئەوکەسانەی کەترسی گەیشتن بە ئێمەیان نیە ئەڵێن: ئادەی خوێنراوێکی تری بێجگە لەم قورئانەمان بۆ بهێنە یان ئەمە بگۆڕە، چاکەی بکە بەخراپەو خراپەی بکە بەچاکە، ئەی محمد ﷺ پێ یان بڵێ : ناتوانم لەخۆمەوە ئەو ئایەتانە بگۆڕم بەڵکو ئەمە نیگای خوایەو من پەیڕەوی ناکەم لە هیچ شتێك بێجگە لەوەی کەبۆم دێت بێگومان من ئەترسم ئەگەر بێتو بێ فەرمانی خوای خۆم بکەم لەسزای ڕۆژێکی زۆر گەورە واتە من هەرگیز سەرپێچی لەفەرمانی خوای خۆم ناکەم.

(١٦) پێ یان بڵێ: ئەگەر خوا ئارەزۆی لێ بوایە منی نەئەکرد بە پێغەمبەر تا ئەم قورئانە بخوێنمەوە بەسەر ئێوەداو من هیچم بەئێوە نەدە گوت، خۆتان ئەزانن کەمن ماوەی زیاتر لە چل ساڵ لەناو ئێوەدا ژیاوومو هیچ قسەیەکی ئاوەهام نەکردوە چونکە ئەو کاتە پێغەمبەر نەبوم ئێستا فەرمانم بۆ هاتوە ئایا ئێوە هۆشو بیر بەکارناهێنن؟! بۆ ئەوەی ڕاستیەکان بزانن‌ولەم نەزانی‌ونەفامییە ڕزگارتان ببێت؟ ئینجا ئەفەرموێ:

(١٧) کێ هەیە ستەمکارتر لەو کەسەی کە درۆ بەدەم خوداوە بکات یان بێ باوەڕبێت بەئایەتەکانی ئەو بێگومان ئەبێ بزانن هەرگیز تاوانباران ڕزگارنابن.

(١٨) جا ئەوانەکە بێجگە لەالله بەندایەتی شتێ ئەکەن کە ناتوانێ نەزیانیان پێ بگەیەنێو نەسودیان پێ بداتو ئەڵێن: ئائەمانە تکامان بۆ ئەکەن لەلای خواو ئەبنە دۆستو پاڵپشتمان محمد ﷺ پێیان بڵێ: ئەی ئایە ئێوە هەواڵی شتێك بەخودا دەدەن کە خوا خۆی هیچ زانیاریەکی لەبارەیەوە نیە نەلە ئاسمانانو نەلە زەویدا؟! چونکە ئەو ئەفەرموێ: من هاوبەشم نیە. ئێوە ئەڵێن: هەیەتی ئایا ئێوەراست ئەکەن یان خودا ئاشکرایە کەئەو زاتە پاكو بێ عەیبەو بەرزو بێ نیازە لەو هاوبەشانەی کە ئێوە بۆی دائەنێن بەراستی ئێوە درۆ ئەکەن. ئەمە دەمکوتێکی توندە بۆ ئەوانەی کە وائەزانن بێجگە لە خوا بەبێ ماوەدانی زاتی حەق کەسێکی تر لە رۆژی قیامەتدا ئەتوانێ چاکە یان خراپە سەبارەت بەمرۆڤ بکاتو ئەو بۆ چونە پوچەڵ دەکاتەوەو پەیڕەوانی بە نەزانو تاوانبار لەقەڵەم دەدات.

(١٩) ئەم خەڵکە لەپێشەوە بێجگە لەوەی کە هەمویان یەك گەلو خاوەنی یەك رێبازو ئایین بوون شتێکی تر نەبوون هەندێك ئەڵێن: تا سەردەمی نوح پێغەمبەر عليه السلام بەسەدان پشتی ئەم مرۆڤە ئەهلی تەوحیدویەکخواناسیبوە، جا لەپاشدا نارێکی کەوتەناویانەوەو بەش بەشبوون هەندێك خواپەرستو هەندێك دژی خواو رویان کردە بت پەرستیو تاوان ئینجا خوای میهرەبان پێغەمبەرانی بۆ رەوانەکردن تا راستو چەوت لەیەك جیابکەنەوەو دەفەرموێ: خۆئەگەر بڕیاری خوا پێش نە کەوتایە کە هەر کەسێك ماوەیەکی دیاری کراوی خۆی هەیەو ئەو ماوە ئەبێ تەواو بکات هەر زۆر زوو ئیشیان تەواو ئەکراو سزای ئەوشتەیان دەبینی کەتێیدا نارێکن، واتە خوا پەلەی نیە لەتۆڵە وەرگرتنەوەدا بەڵکو بۆ هەمو کەسو گەلو وڵاتێك ماوەیەکی داناوەو هەرچی بکەن هەرماوەیان پێ ئەدات تا ئەوکاتە تەواو دەبێت.

(٢٠) جا ئەڵێن ئەگەر راست ئەکات دەی با لەلایەن پەوەردگاریەوە بەڵگەیەکی بۆ بهاتایە وەکو حوشترەکەی ساڵح یان عەساکەی موسا ئیتر بێ هۆشو نەزانو ناڵێن کابرایەك کە تا تەمەنی چل ساڵی دەرسێکی نەخوێندوەو دێڕە خەتێکی نەنوسیوە ئەی ئەم قورئانەی لەکوێ هێناوە کە هەمو زانایان سەرسامن لەودا، ئینجا ئەفەرموێ دەی پێان بڵێ: ئەونهێنیە هەرلەلای الله ، جا هاتنی بەڵگەو نەهاتنی بەدەست خۆیەتی کەوابو چاوەڕێ بکەن منیش لەگەل ئێوەدا چاوەڕێ ئەکەم تا بزانین چی ڕوئەدات، من تەنها ئایەتەکانی خواتان بۆ ئەخوێنمەوەو بێجگە لەوەش هیچ ئیشێکی ترم پێ نەسپێردراوە.

وَإِذَآ أَذَقۡنَا ٱلنَّاسَ رَحۡمَةٗ مِّنۢ بَعۡدِ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُمۡ إِذَا لَهُم مَّكۡرٞ فِيٓ ءَايَاتِنَاۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسۡرَعُ مَكۡرًاۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكۡتُبُونَ مَا تَمۡكُرُونَ (٢١) هُوَ ٱلَّذِي يُسَيِّرُكُمۡ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمۡ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَجَرَيۡنَ بِهِم بِرِيحٖ طَيِّبَةٖ وَفَرِحُواْ بِهَا جَآءَتۡهَا رِيحٌ عَاصِفٞ وَجَآءَهُمُ ٱلۡمَوۡجُ مِن كُلِّ مَكَانٖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنۡ أَنجَيۡتَنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ (٢٢) فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمۡ إِذَا هُمۡ يَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ مَّتَٰعَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُكُمۡ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ (٢٣) إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ (٢٤) وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ (٢٥)

(٢١) جا هەر کاتێك مرۆڤ پاش زیانو ناخۆشیە کەچەشتویانە نیعمەتی خۆمان بڕژێنین بەسەریانداوتامی خۆشی بکەن بەزوویی ئەو ئازارو ناخۆشیانەی کە پێیان گەیشتوە لەبیر خۆیان ئەبەنەوەو لە جیاتی سوپاسو پێ زانین گاڵتە بە بەڵگەکانی ئێمەئەکەنو بێ باوەڕئەبن بەونیشانانە، جاپەروەردگاریش دەمکوتیان دەکاتو دەفەرموێ: ئەی محمد ﷺ بڵێ خوا زیاتر ئێوە دەخەڵەتێنێ بەماوە پێدانتان لەسەر خراپەو تاوان، چونکە بێگومان نێرراوەکانی ئێمە، ئەو فریشتانەی کە مەئمورن بۆ نوسینی کردەوەکانی ئینسان ئەو هەمو فڕوفێڵ وتاوانانەی کە سەبارەت بەئایینو پەیڕەوانی ئەنجامیان دەدەن دەینوسنو لەپاشەرۆژدا تۆڵەیان ئەبینن. دیسان خوا سیفەتێکی تری مرۆڤی بێ باوەڕ باس ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٢٢) الله ئەو زاتەیە کەهێزی هاتو چۆو گەڕان بەدەشتو دەرو ناودەریا بەئێوە دەدات، هەروەك لە وشکانیدا هاتوچۆ ئەکەن هەروا لەناو دەریاکانیشدا هاتوچۆ ئەکەنو خۆی ئەتان سوڕێنێتەوەو ئەتان پارێزێ تا ئەو کاتەی کەلەناو کەشتیا ئەبنو بایەکی باش وەکو پاڵنەری کەشتیەکە دێتو بەو خۆشحاڵ دەبن کتو پڕ وەزعتان لێ ئەگۆڕێو بایەکی توند دێتو شەپۆلی دەریا لەهەمو لایەکەوە روتان تێ دەکاتو دەکەونە مەترسیەوەو گومان ئەکەن کە تازەرزگار نابنو لەناودەچن جالەو کاتەدا هاوار ئەکەنە خواو بۆئەو خۆتان یەك لادەکەنەوەو ئەزانن کە بێجگەلەو هیچ

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَسَبُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍۭ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ مَّا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۖ كَأَنَّمَآ أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُواْ مَكَانَكُمْ أَنتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُم مَّا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًۢا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَٰفِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُواْ كُلُّ نَفْسٍ مَّآ أَسْلَفَتْ ۚ وَرُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّ ۖ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُواْ يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ فَسَقُوٓاْ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

کەسێك بەدەمتانەوە نایەتو خۆتان بەبەندەی چاكو پاك پیشان ئەدەن وەدەڵێن: ئەگەر خوا لەم نارەحەتیە رزگارمان بكات بەراستی ئێمە لەبەندە سوپاسگوزارەكانی خودا ئەبین.

﴿٢٣﴾ جا لەكاتێكدا كەﷲ رزگاریان ئەكات هەر زۆر بەزوویی بەناڕەوا لەزەویدا خراپەوتاوان ئەكەنو تەنگو چەڵەمەی پێشوی خۆیان لەبیر ئەچێتەوە، بەڵام خوای میهرەبان جارێكی تر بانگیان ئەكاتو لە ئاكامی خراپەو تاوانەكانیان ئاگاداریان ئەكاتەوەو دەفەرموێ: ئەی خەڵكینە بەراستی تاوانو دەست درێژی ئێوە زیانەكەی تەنها بۆخۆتانە كە كەمێك لەزەت وەرگرتنە لەدنیاداو هیچی تر بەڵام لەپاشدا بۆلای ئێمە دەگەڕێنەوە پێتان خۆشبێت یان نە، ئەوسا ئێمە هەواڵی تۆڵەی ئەوشتانەی كەكردوتانە پێتان دەگەیەنیین. پاشان ﷲ وێنەیەكی ژیانی دنیامان بۆباس دەكاتو ئەفەرموێ:

﴿٢٤﴾ وێنەی ژیانی دنیا وەك ئەو بارانەیە كەئێمەلە ئاسمانەوە رەوانەمان كرد بێتو تێكەڵاو بەزەوی بوبێتو دانەوێڵەكانی سەوز كرد بێت لەوانەی كە هەندێكی خەڵكو مەڕوماڵات دەیخوات تا ئەوكاتەی كەزەوی جوانو ڕازاوەو نەخشین ئەبیّو خەڵكی زەوی دڵنیا ئەبن كە بە تەواوی توانایان هەیە بۆ سودلێ وەرگرتنو دروەكردنی لەوكاتەدا فەرمانی لەناوچونی لەلایەن ئێمەوە بۆ دەرچوبێت شەو یان ڕۆژ جاوەك دروەو كراوی لێ بكەینو لەناوی ببەین وەك ئەوەی كە دوێنێ هیچی تێدا نەبوبێت، جا ئەفەرموێ: هەرئاوەها چۆن ئەم باسەی ژیانی دنیامان بۆئێوەكرد هەروا بەڵگەكانی خۆمان ڕۆشن ئەكەینەوە بۆ ئەوگەلەی كەبیر ئەكاتەوە. واتە:چۆن ئەو زەوییە بەو گژووگیایەو بەو ئاوە زوو گەشو جوان بو بەڵام كوتو پڕیش لەناو چوو هەر ئاوایەشە ژیانی ئێمەی خۆلەبیرچوو، ئەگەر چی ئەم باسانە بۆ هەمو نەوەی ئادەمە بەڵام تەنها ئەوانە سودی لێ وەرئەگرن كەبیری لێ ئەكەنەوە بۆیە لەزۆر جێگادا ئاوا دەفەرموێ، ئینجا ئەفەرموێ:

﴿٢٥﴾ ﷲ بانگتان ئەكات بۆ خانوی بێ زیانو ئاسایش كە بەهەشتەو رێنمایی ئەكات ئەوكەسەی ئارەزۆی لێ بێت بۆرێگای راستی خۆی. واتە ﷲ توانای هەمو شتێكی هەیەو رێنماییو سەرلێ شێوانیش هەربەدەستی خۆیەتیو مرۆڤ هۆیەكەو هیچی تر.

پێغەمبەرﷺ سەبارەت بەسیرات دەفەرموێ: [illegible]

بێگومانﷲ وێنەیەك دەهێنێتەوە بەرێگایەكی راست كە لە هەردوولای ئەو رێگاوە دوو دیوار هەبێت كە چەندین دەرگای كراوەی هەبێت كە چەندین پەردە بەسەر ئەو دەرگایانەوە بێتو بانگ كەرێك لەسەری ئەو رێگاوە بێتو بانگ كەرێكیش لەسەرەوەی بێت كە بانگ بكاتوبڵێ:ﷲ بانگتان دەكات بۆ بەهەشتو ئەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێت رێنمایی ئەكات بۆ رێگای راستو ئەو دەرگانەی كە لە ئەم لاو ئەولای رێگاكەیە سنورەكانی ﷲ یە ئەوسا هیچ كەسێك ناكەوێتە ناوسنورەكانەوەوكاری بێ شەرعی بۆناكرێت تا پەردەكان لانەدرێتو ئەوبانگ كەرەی كە لەسەر سەرەوەی رێگاكەیە ئامۆژگاری كەری لایﷲ یە}

جا سەبارەت بەپاداشی چاكەكاران ئەفەرموێ:

﴿٢٦﴾ بۆ ئەو كەسانەی كە چاكە ئەكەن چاكتر لە چاكەكەی خۆیانیان پێ ئەدرێتو زیاتریش. بەڵێ بەراستی چاكە لە دە بەرامبەرەوە تا حەوسەد بەرامبەرو زیاتریش هەیە لەلایەن خوداوە بۆ بەندەكانی، وەدەمو چاوو ڕوەكانیان لەو ڕۆژەدا دوچاری تەپ وتۆزو كزی نابێ ئائەوانە رەفیقی بەهەشتنو بۆ هەمیشە لەناویدا دەمێننەوە.

لە سوهەیبی رۆمیەوە رەزای خوای لێ بێ لە پێغەمبەرەوە ﷺ هاتوە کە فەرمویەتی: [illegible] /... هەر کاتێ خەڵکی بەهەشت چونە بەهەشتەوە خوای بێ نیازو بالادەست ئەفەرموێ: شتێکی ترتان ئەوێ بۆتان زیاد بکەم، جا ئەوانیش ئەڵێن: ئایا تۆ رووی ئێمەت سپی نەکردوە؟ ئایا ئێمەت نەخستوەتە ناو بەهەشتەوەو رزگارت نەکردوین لە ئاگر؟ واتە: چیمان دەوێ لەوە زیاتر؟ ئەفەرموێ : خوا پەردەی نێوان خۆی‌و بەندەکانی لائەداو پەروەردگاری خۆیان ئەبینن_جا ئەفەرموێ: سەرەرای ئەوهەمو نازو نیعمەتەی بەهەشت‌و دوریان لەسزای دۆزەخ_هیچ شتێك نیە خۆشەویست تر بێت لەلای ئەوان لە بینینی پەروەردگاری بەهێزو گەورەی خۆیان - لەریوایەتێکی تردا هاتوە کەلە پاش ئەم فەرمودەیە - ئەم ئایەتەی خوێندەو [illegible] /بۆئەوانەی کە چاکەیان کردوە چاکتریان پێ ئەدرێت کەبەهەشتەو زیاتریش).

ئینجا ﷲ سەبارەت بە خراپەکاران‌و سزاکانیان ئەفەرموێ:

(٢٧) جا ئەو کەسانەی کە ئیشی خراپەیان کردووە جەزای خراپە بەوێنەی خۆیەتی‌و هیچی لەسەر زیاد ناکات بەڵێ خوا بۆ ئیمانداران فەزڵ بەکاردەهێنێت بەلام بۆ کافران داد، وەئەوان دووچاری خواری‌و زەلیلی دەبن کە بۆ ئەوان لەلایەنی خواوە هیچ پارێزەرێك نیە کە بیان پارێزێت لە تۆڵەو رقیﷲ، لەو رۆژەدا دوچاری تەپ‌و تۆزو روورەشیەکی وائەبن وەك ئەوەی کەدەموچاویان پارچەیەك بێت لە شەوێکی تاریك ئا ئەوانە رەفیقی ئاگرن‌و ئەوان لەناویدا بۆ هەمیشە ئەمێننەوە. ئینجا ﷲ دەنگو باسێکی کۆکردنەوەو وەلامی بێباوەرانمان بۆ باس ئەکات بۆ ئەوەی تا نەمردوین بیرلەو رۆژە بکەینەوەو خۆمان لەتاوان‌و بێ باوەری بپارێزین‌و ئەفەرموێ:

(٢٨) بیر بکەرەوە لەو رۆژەی کە هەموویان کۆ ئەکەینەوە لەپاشدا بەوانەی کە هاوبەشیان بۆ خودا داناوە دەڵێین:

(٢٩) لەجێگای خۆتاندا بوەستن خۆتان‌و هاوبەشەکانتان جا ئەو دۆستایەتیەی دنیایان لە نێواندا لا ئەبەین‌و ئەبن بەدوژمنی یەکتر، وە هاوبەشەکانیان ئەڵێن نەخێر ئێوەدرۆ ئەکەن ئێمەتان نەپەرستوە، بەلام ئەم قسەیە هیچ سودێکی نیە چونکە هەردووکیان تاوانبارن‌و خوا ئاگای لە هەردوولایە.

(٣٠) جا بەسە خوا خۆی شایەت بێت لەنێوان ئێمەو ئێوەدا بەبێگومان ئێمە بێ ئاگاین لەبەندایەتیتان بۆمان،

(٣١) ئالەوڕۆژەدا هەر نەفسێك چی کردوە بۆی ئاشکرا دەبێت‌و ناتوانێ حاشای لێ بکات وەهەر نەفسێك پەیرەوی لەچی کردوە لەو رۆژەدا دوای ئەوە ئەکەوێت، وەك لە پێغەمبەرمانەوە ﷺ هاتوە کە ئەفەرموێ: [illegible] /... جا هەر ئاوەهاﷲ هەمو خەڵك کۆدەکاتەوە ئینجا دەفەرموێ: هەر کەسێك هەرچی پەرستووە، جا با دوای کەوێت، ئەوسا ئەو کەسەی رۆژی پەرستوە دوای رۆژ دەکەوێت‌و ئەو کەسەی کە مانگی پەرستوە دوای مانگ دەکەوێت، وەئەوەیش کە تاغوتەکانی پەرستوەو پەیرەوی لێکردون لەو رۆژەدا دوای ئەوان دەکەوێت..}

واتە: هەر کەسێك هەرچی پەرەستوە لە دنیاداو پەیرەوی لێکردوە دوای ئەوە دەکەوێت، بەڵێ بەراستی ئەو رۆژە رۆژی ئاییەن([illegible])، چیت پەرستوە لە دنیادا لەدواڕۆژدا هەرلەسەر ئەوە زیندو دەکرێیتەوەو هەر بەشوێن ئەویشدا دەڕۆیت، جا سەرشۆڕی‌و ماڵ وێرانی بۆ ئەوانەی کەپەیرەوی بێجگە لە (ﷲ)یان کردبێ بۆ کوێ دەچن‌و کێ رزگاریان دەکات؟ بەڵێ ئەوانە دەگەرێنەوە بۆ لای خوا کە سەرپەرشتی راستەقینەیانەو بەگوێرەی کردەوەی خۆیان پاداشت وەردەگرن، وەئەو درۆو دەلەسانەی کەلە دنیادا کردویانە هەمویان لێ ون دەبێت‌و توانای پارێزگاری لە خۆیانیان نابێت. ئینجا ﷲ هەندێك لەبەڵگەی دەسەلات‌و هێزی خۆی ئەخاتە روو دەفەرموێ:

(٣٢) ئەی محمدﷺ بڵێ: کێ لەئاسمان‌و زەویدا رۆزی بەئێوە دەدات کە لەئاسمانەوە باران ئەبارێنێ‌و زەوی شین ئەکات‌و ئەبێ بەهۆی ژیان بۆئێوە؟ یان کێ خاوەنی بیستن‌و بینینە بۆ ئێوەو کێ ئەو دوو هێزە گرنگەی بەئێوەداوە؟ وەکێیە کە زیندو لەمردو پەیدا ئەکات‌و مردوویش لە زیندو؟ مرۆڤ لە ئاوێکی مردوی بێگیان‌و باڵندەش لەهێلکەو پێچەوانە کەشی، وەکێیە کارو باری ئەم بوونەوەرە ئەسورێنێ؟ بەراستی ئەمانە شتانێکن تەنها لە توانای خوادایە، خۆ بەم زوانە ئەوانیش هەردەڵێن:ﷲ ئەوانە ئەنجام ئەدات دەبڵێ: ئایا ئێوە ناترسن لەوﷲ یەو خۆتان لەرق‌و قینی ئەوناپارێزن؟ بڵێ:

(٣٣) ئائەوەی کەئەو شتانە دەکات پەروەردگاری راستەقینەتانەو پاش راستی‌و حەقیقەتیش جگەلە گومراهی هیچ شتێکی ترنیە،

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ أَمَّن لَّا يَهِدِّىٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا۟ بِمَا لَمْ يُحِيطُوا۟ بِعِلْمِهِۦ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

دەی ئیتر بۆ خۆتان لادەدەن لەوهەمو بەلگە راستو دروستانەو سەرلەخۆتان دەشێوێنن؟!!

(٣٤) هەر ئاوەها چۆن ئەوتاوانبارانە نایانەوێ لەخراپەو هاوبەشی دانان بگەڕێنەوە هەربەو شێوەیەش بڕیاری خوای تۆ لەسەر ئەوان هاتەدی کە ئەوانە باوەڕناهێنن. واتە خۆیان هۆی بەدبەختی خۆیانن.

(٣٥) ئەی محمدﷺ پێیان بلێ: ئایا لەو هاوبەشانەی کە دایانناوە هەیانە کە بتوانێت لە سەرەتاوە کەسێ دروست بکات لەپاشدا زیندوی بکاتەوە؟ پێیان بلێ: هەرﷲ یە کە لە سەرەتاوە خەلك دروست دەکات کە هەر ئەویشە لە پاشانا زیندوی دەکاتەوە ئیتر ئێوە چۆن ئەو درۆو قسە پوچانە ئەکەن؟!

(٣٦) پێیان بلێ: ئایا لەوانەی کە ئێوە داتان ناوە بەشەریکی خوا هیچیان هەیە کە مرۆڤ رێنمونی بکات بۆ رێگای راست؟ بلێ: هەرﷲ یە کەمرۆڤ رێنمونی ئەکات بۆ حەقو راستی، دەی ئایا ئەو کەسەی کە رێنمونی مرۆڤ ئەکات بۆ حەقو راستی شایستەیە پەیرەوی بکرێت یان ئەوەی کە خۆیشی هیچ نازانێ مەگەر رێنمونی بکرێت چ بەلگەیەکتان هەیەو چۆن ئاوا بڕیارێك دەدەن؟ وەچۆن خالیقو مەخلوق یەکسان دەکەن؟!

(٣٧) خۆ زۆربەی ئەوانە پەیرەوی لە هیچ شتێکی راستو ڕەوا ناکەن بێجگە لە گومان، بێشك گومانیش لەبەرامبەر راستیەوە هیچ دەورێك نابینێ، واتە: بیرو باوەڕ لەسەر گومان دانامەزرێت، ئینجا ﷲ هەڕەشە لەو جۆرە کەسانە دەکاتو دەفەرموێ: بێگومانﷲ زانەرە بەو ئیشانەی کە ئەوان دەیکەن. ئینجا ﷲ لەبارەی قورئانەوە دەفەرموێ:

(٣٨) ئا ئەم قورئانە قسەیەکی هەلۆەسراو نیە بەدەمی خوداوە بەلکو ئەمە پەڕاوێکە دان دەنێت بەوەی کە لە پێش خۆیدا هاتوونو بەراستیان ئەزانێو تێت دەگەیەنێت کەهەمویان لەیەك سەرچاوەوە هاتونو محمد یشﷺ پێغەمبەری خودایەو وردێژەدەری پەڕاوی پێش خۆیەتیو رونکەرەوەی فەرمانی ئەم قورئانەیە لە حەرامو حەلاڵ وفەرماندانو بەرگری کردن، کە هیچ گومانێکی تێدا نیەو لەلایەن پەروەردگاری عالەمەوە هاتووە. ئینجا ﷲ ئەچێتە سەر قسەیەکی تری بێ باوەڕانو وەلامەکەیانو ئەفەرموێ:

(٣٩) یان دەلێن: ئەمە هەلبەسراوەو محمد ﷺ خۆی دروستی کردوە بەناوی خوداوە، پێیان بلێ ئەگەر هەلبەسراوە: دەی ئێوە سورەتێك وەك سورەتی ئەم قورئانە بهێنن و هاواروبانگ بکەنە هەر کەسێکیش کەئەتوانن بێجگەلەﷲ بایارمەتیتان بدات ئەگەر راستگۆن لەوقسانەتاندا.

(٤٠) نەخێر ئەوان هەر بێ باوەڕن بەو قورئانەی کە ئەوان هیچێك لەزانیاری ئەونازانن‌و هێشتا بۆ ئەوان نەهاتوە ئەو هەڕەشانەی کەلەم قورئانەدا هەیە هەروەك ئەم کافرانەی ئێستا ئەوانەی پێش ئەمانیش پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستوە، جا تەماشاکەو بزانە چیان بەسەرهاتو چۆن بو بەسەرهاتی ستەمکاران، وەلەوانە هەندێکیان باوەڕی پێ دەکەنو هەندێکی تریان باوەڕی پێ ناهێننو پەروەردگارت زاناترە بەوکەسانەی کەلاسارو خراپەکارن.

(٤١) جا ئەگەر ئەوان باوەڕیان نەهێنا بە تۆ ئەوسا تۆیش بلێ: کرداری خۆم پاداشتی بۆ خۆمەو کرداری خۆتان سزاکەی بۆ خۆتانە، بەراستی ئێوە پەیوەندیتان نیە بەوەی کەمن دەیکەمو منیش پەیوەندیم نیە بەوەی کە ئێوە دەیکەن، تاوانی کەسمان نایەتە کۆلی کەسمانو هەرکەس باری خۆی بەکۆلێ خۆیەتی. بەقسەی موجاهیدو کەلبیو موقاتلو ئینوزەید ئەم ئایەتە بەئایەتی شمشێر هەلۆەشاوەتەوە.

(٤٢) ئەوسا لەوان کەسانێك هەن کەبەروالەت گوێ لەتۆ ئەگرن وەکو خەلکی تر بەلام چونکە باوەڕیان پێت نیە هیچ سودێك لەوگوێگرتنە وەرناگرنو وەك کەڕ وان دەی ئایا تۆ ئەتوانی

بەكەڕ قسە ببیسێنی لەحاڵێكدا كە ئەوان لە هیچ حاڵی نابن‌و فامی هیچ ناكەن؟

(٤٣) خۆ لەوانە هەندێك هەن كەبەچاو تەماشای تۆ دەكەن بەڵام دڵیان لەلایەكی ترە ئایا تۆ ئەتوانیت ڕێگا بەكوێر نیشان بدەیت لەحاڵێكدا كە ئەوان هیچ نابینن؟ بەڵێ ئەمانە ئەگەر چی چاویان هەیە بەڵام حەق نابینن‌و وەك كوێر ڕەفتار دەكەن، واتە تۆ ناتوانی باوەڕ لەوانەدا دروست بكەیت مادام خۆیان نایانەوێ.واتە دەبێ مرۆڤ خۆی هەنگاو هەڵگرێ بەرەو ڕاستی ئەوسا چاوەڕوانی یارمەتی خوابكات،

(٤٤) بەبێگومان كە اللّٰه هیچ ستەمێك لە خەڵك ناكات كە ڕێنماییان ناكات چونكە ئەوان خۆیان لاسارن‌و هەوڵ نادەن بۆ تێگەیشتن‌و باوەڕ هێنان، وەبەراستی بەپێچەوانەوە خەڵك خۆیان ستەم لە خۆیان ئەكەن‌و لاسارانە درێژە بە بێ باوەڕی‌و تاوانكاری ئەدەن تا ڕۆژی دادگاو حیسابیان جا ئەوكاتە بیر لەم ژیانە كەمە ئەكەنەوە وەك دەفەرموێ:

(٤٥) جارۆژی قیامەت كاتێ كە خودا كۆیان ئەكاتەوە وائەزانن كە بەشێكی كەمی ڕۆژێك نەبێ لەو دنیادا نەژیاون كەیەكتر ئەناسنەوە هەروەكو دنیا بەڵام بێجگەلە قسەی ناشیرین بەیەك وتن‌و داخ‌و خەفەت خواردنێكی زۆر ئەو ناسینەوە هیچ سودێكی نابێ، بەراستی ڕەنجەڕۆبون ئەو كەسانەی كەبێ باوەڕ بون بەگەیشتن بە دادگایاللّٰه و ئەوان ڕێگای هیدایەتیان نەگرتبوو.

(٤٦) ئەی محمد ﷺ ئەگەر تا تۆماوی لەژیاندا هەندێ لەوسزایەی كەهەڕەشەمان لێ كردون بەسەریاندا بدەین یان تۆ ببەینەوە پێش ئەوەی سزای ئەوان بدەین چاك بزانە ئەوان هەربۆلای ئێمەدێنەوەوحیسابیان لەگەڵدا دەكەین لە پاش ئەوەی كەئەم دەنگ‌و باسەت زانی چاك بزانە كەاللّٰه ئاگای لەو شتانە هەیە كەئەوان ئەیكەن‌و هیچی لێ پەنا نادرێت‌و گەورەو بچوكی كردارەكانیان تۆمار دەكرێت.

(٤٧) خۆ بۆ هەمو گەلێك نێرراوێكی خودا هەبوە، جا هەر كاتێك نێرراوەكەیان هاتوەتە لاو دژایەتیان كردوە، ئەوسا لە نێوان ئەواندا بەشێوەیەكی دادپەروەرانە بڕیار جێ بەجێ كراوەو لەناوبراون‌و ئەوان ستەمیان لێ ناكرێت هەرچیان بەسەر دێت بەرهەمی ڕەفتاری خۆیانە. بەراستی ئەمە هەڕەشەیەكی توندە بۆئەم ئوممەتەی پێغەمبەرمان ﷺواتە: ئەگەر ئێوەش وەكو ئەوان ڕەفتاربكەن واتان بەسەر دێت، وەك ئەمڕۆ خۆمان بەچاوی خۆمان دەیبینین واخەریكی خواردنی تاڵاوی كردارە ناشەرعییەكانی خۆمانین كەبێجگەلە دوژمنی دەرەوە

وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۚ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنتُم بِهِ ۚ آلْآنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ ۞ وَيَسْتَنبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ ۖ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ ۖ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

هەرلەخۆمان سەدان دەستەو پارچەمان لێ پەیدا بوەو یەكتر سزا دەدەین وئەمەش ستەممان لێ نەكراوە بەڵكو خۆمان هۆی پەیدابونین. بەڵێ بێ باوەڕان وابون كاتێ پێغەمبەران‌و پیاوچاكان ئامۆژگاریان كردون لەباتی گوێڕایەڵی و پەشیمان بونەوە لە تاوان بەگاڵتەوە ئەڵێن: بابێت ئەو سزاو قیامەتەی كە ئێوە باسی ئەكەن وەك لەو بارەوە ئەفەرموێ:

(٤٨) ئەڵێن: كەی ئەم سزایە دێت بۆ ئێمە ئەگەرئێوە ڕاست دەكەن؟

(٤٩) پێیان بڵێ: من بۆ خۆیشم خاوەنی زیان‌و سود نیم مەگەر خواخۆی ئارەزۆ بكات كەبۆ هەمو نەتەوەیەك ماوەیەكی دیاری كراو هەیە هەركاتێك ئەوماوە دیاری كراوە هات بۆیان ناتوانن یەك كات دوای بخەن‌و یەك كاتیش پێشی بخەن. واتە هاتن ونەهاتنی سزا بەدەست من نیەو تەنها خوا خۆی ئەتوانێ ئەوشتانە بكات منیش بەشەرێكم وەك ئێوە.

(٥٠) پێیان بڵێ: ئەگەر سزای ئەو زاتە شەو یان ڕۆژ هات بۆتان ئێوە چی دەكەن‌و دەتوانن چی بڵێن؟ كەوابوو تاوانباران بۆچی ئەوەندە بە پەلەن بۆ هاتنی ئەو سزایە؟ خۆ ئەوەندەنەترس نین بەڵكو باوەڕیان بەهاتنی نیە، وەك دەفەرموێ:

(٥١) ئایاپاش ئەوەی ئەوسزا هات ئەو كاتە باوەڕی پێدەكەن؟ جا كاتێ كە سزا هات‌و هیچ چارەیان نەما ئا ئەو كاتە دەڵێن:

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى ٱلْأَرْضِ لَٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ۖ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ ۖ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا۟ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى ٱلسَّمَآءِ وَلَآ أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرَ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٦١﴾

باوەڕمان هەیە!! جا پێیان دەوترێت ئائێستا باوەڕ ئەهێنن لە حاڵێکدا کە ئێوە لە پێشەوە پەلەی هاتنیتان دەکرد؟ واتە پەشیمان بوونەوەو دان پێدانانینی ئەوکاتە بێ سودە.

﴿٥٢﴾ لەپاشان دەوترێت بە ئەو کەسانەی کەستەمیان کردوە قسە تازە سودی نیە بچێژن سزای هەتاهەتایی، ئایا پاداش درانەوە مەگەر بەگوێرەی ئەو کردارانە بێ کەلە پێشەوە کردبووتان؟ واتە: ستەمتان لێ نەکراوەو پاداشتی کردەوەی خۆتانە ئەو سزا سەختە کە ئێستا تێیدان. ئینجا ئەفەرموێ:

﴿٥٣﴾ بەگاڵتەوە بەتۆ دەڵێن ئایا ئەم زیندوبوونەوەو پرسیارو وەڵامەی پاشە ڕۆژ ڕاستەو پاش ڕزینو نەمانمان زیندو ئەبینەوە؟ بڵێ: ئەرێ سوێند بەپەروەردگارم ئەوە ڕاستەو دێتەجێو ئێوە ناتوانن ڕێگا لە خوا بگرن لە هێنانی ئەو ڕۆژەو زیندو کردنەوەتان، جا ئەو ڕۆژە پەشیمان ئەبنەوەو نازانن چی بکەنو کێ ڕزگاریان بکاتو تەنگو چەڵەمەیەکی وا ڕویان تێ ئەکات ،

﴿٥٤﴾ئەگەر بۆ هەر کەسێك کە ستەمی کردوە هەرچی لە زەویدایە موڵکی ئەوبێ، هەموی ئەدات بۆ ئەوەی لەو ڕۆژە ڕزگاری ببێ بەڵام لەو ڕۆژەدا خاوەنی یەك چڵە پوشیش نیەو ڕزگاری نابێو ئەبێ تۆڵەی خۆی وەرگرێت جا کاتێك کەئەو سزایە دەبینێ پەشیمان ئەبێتەوە بەڵام پەشیمانیەکەی خۆی ئەشارێتەوە لەبەر ئەوەی کە ناسراوانیو خزمانی لۆمەی نەکەنو تانەو تەشەری لێ نەدەن، وەحوکم ئەکرێت لە نێوانیان دا بە دادپەروەرانە، خۆ ئەوان ستەمیان لێ ناکرێت. وەدەگونجێت﴿ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ ﴾ واتە ([illegible]) بەتەواوی پەشیمانی خۆی دەر ئەخات کاتێك کە سزا دەبینێ، چونکە ([illegible]) لەوشە دژەکانە.

﴿٥٥﴾ ئاگاداربن ئەوەی کەلە ئاسمانانو زەویدایە هەموی موڵکی ﷲ یە، ئاگاداربن بەڕاستی بەڵێنەکانیﷲ ڕاستەو ئەوەی کەفەرمویەتی هەمو دێتەدیو هیچ شتێك ناتوانێ ڕێگای هاتنە دییان لێ بگرێت بەڵام زۆربەیان ئەم حەقیقەتە نازانن کە هەرخودایە کە زیندو دەکاتەوەو هەرئەوزاتەیشە کەدەمرێنێتو ئێوە بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە.

﴿٥٧﴾ ئەی خەڵکینە بەڕاستی لە لایەن پەروەردگارتانەوە پەندو ئامۆژگاریتان بۆ هاتوە کە قورئانەوسارێژکەرو شیفایە بۆئەو نەخۆشیانەی کە لەناو دڵی مرۆڤەکاندا هەیە وەك دووڕوویيو بێ باوەڕیو خۆپەرستی، وەرێ پیشاندەرو ڕەحمەتە بۆ باوەڕداران.

﴿٥٨﴾ پێیان بڵێ بەهۆی فەزڵی خوداو سۆزی ئەوزاتەیە کەئەم قورئانە بەنرخە دراوە بەئێوە، جا با بەو فەزڵو ڕەحمەتەی خودا کەیفخۆشو شادمان بن چونکە پەیڕەوی کردنی ئەو چاکترە لەوانەی کەئێوە لەدنیادا کۆی دەکەنەوە. ئینجا ئەفەرموێ:

﴿٥٩﴾ بڵێ: پێم بڵێن ئەوەی کەﷲ ڕەوانەی کردوە بۆتان لەڕزقو ڕۆزی، جا ئێوە بە ئارەزۆی خۆتان هەندێکتان لێ حەرامو هەندێکیشتان لێ حەڵاڵ کردوە بڵێ: ئایاﷲ ماوەی پێ داون بەم حەڵاڵو حەرام کردنە یان ئێوە درۆ بەدەم خوداوە دەکەن؟ ئاشکرایە کەﷲ ماوەی حەرامو حەڵاڵ کردنی نەداوەتە دەست مرۆڤ کەواتە درۆ دەکەن بەدەم خوداوە؟!

﴿٦٠﴾ ئەوسا ئایا دەبێ چۆن بێت لەڕۆژی قیامەتدا سزای گومانی ئەو کەسانەی کەدرۆ بەدەمی (ﷲ)ەوە دەکەنوئەبێ خۆیان گومانیان چۆن بێ سەبارەت بەو درۆو دەلەسانە؟ بێگومان کەﷲ خاوەنی فەزڵو بەرەکەتە بۆ خەڵكو ماوەیان پێ ئەدا بەڵکو بیر بکەنەوە بەڵام زۆربەی ئەوان سوپاسی خوا ناکەنو ئەم ماوەدانە بە هیچ نازانن بەڵکو بەپێچەوانەوە بەهۆی ماوە پێ دانیانەوە زیاتر لە خوا دوور دەکەونەوەو زیاتر دژایەتی خواو ئایینو باوەڕداران دەکەن. ئینجا خوا دەفەرموێ:

أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۚ لَا تَبۡدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحۡزُنكَ قَوۡلُهُمۡۘ إِنَّ ٱلۡعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًاۚ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا يَخۡرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ لِتَسۡكُنُواْ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبۡصِرًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَسۡمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۖ هُوَ ٱلۡغَنِيُّۖ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ إِنۡ عِندَكُم مِّن سُلۡطَٰنِۭ بِهَٰذَآۚ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلۡ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ لَا يُفۡلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَٰعٞ فِي ٱلدُّنۡيَا ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُهُمۡ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ ٱلۡعَذَابَ ٱلشَّدِيدَ بِمَا كَانُواْ يَكۡفُرُونَ ﴿٧٠﴾

﴿٦١﴾ تۆ لەناو هیچ کاروبارێکدا نابیو هیچ لەو پەڕاوەی خوا ناخوێنیتەوەو هیچ کردارێك ئەنجام نادەن مەگەر ئێمە ئاگادارو حازر بین لەسەرتان لەو کاتەی کە ئەتانەوێ ئەو کردارە بکەن، وە ون نابێت لە خوای تۆ بەئەندازەی گەردیلەیەك نەلە زەویو نەلە ئاسماندا، وەنەبچوکتر لەوەیشو نەگەورەتر مەگەر هەموی لە پەڕاوی ڕۆشنکەرەوەدا هەبێ واتە هەموی تۆمار کراوەو دەبێ ئاگات لەخۆت بێ.

﴿٦٢﴾ ئاگاداربن بێگومان کە دۆستانی‌ﷲ نە ترسیان لەسەرەو نە غەم دەخۆن، بەڵێ دۆستانی خوا هەمیشە لەناو دڵدا کەیفخۆشو شادمانن بەلوتفو نیعمەتی پەروەردگاریانو دڵخۆشن بە پاشە ڕۆژیانو ترسی پاش خۆیان نیە سەبارەت بەعائیلەو منداڵیانو دڵتەنگ نابن بۆ ڕۆیشتنیان، جا چونکە ناسینی دۆستەکانی خودا پێویستە تاراستوناراست لەیەك جیابکەینەوە، لەبەرئەوەﷲ خۆی پێناسەو وەسفی ئەو دۆستانەی خۆی دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٦٣﴾ئەو کەسانەن کە باوەڕیان هێناوەو خۆیان لەرقو قینی خودا دەپارێزن.

پێشەوا عومەر خوای لێ ازی بێت ئەڵێ: بیستم لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرمووی [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ﴿أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ﴾
[illegible]/ بەراستی لەناو بەندەکانی خوادا کەسانێك هەن کە نە پێغەمبەرنو نە شەهید، پێغەمبەرانو شەهیدان خۆزگەیان پێ ئەخوازن لە ڕۆژی قیامەتدا لەبەر ئەو جێگایەی کەهەیانە لەلای خوای بالادەست، وترا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ پێمان بلێ کێن ئەوانە و کرداریان چی بوە تا ئێمەش خۆشمان بوێن؟ فەرموی: ئەوانە گەلێکن کە یەکتریان خۆشدەوێو محەببەتیان لەبەر خودایە نەك خزمایەتیان لەنێواندابێت یان لەبەرماڵ بەیەکتردانیان، بەخوا قەسەم بێگومان دەمو چاویان نورەو لەسەر مەنارەی نورن غەم ناخۆن ئەوکاتەی کە خەڵك غەم ئەخواتو ناترسن ئەوکاتەی کە خەڵك ئەترسێتو ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ﴾ }

﴿٦٤﴾ئەمانە لەدنیادا مژدەی چاکیان بۆ هەیەو لە ڕۆژی قیامەتیشدا هەر مژدەی خۆشیان بۆ هەیە کە بەهەشتە کە بڕیاری خوا ناگۆڕێت ئەمەی کەباسکرا بڕیاری خودایەو پادشتی ئەوانە، بەراستی ئا ئەمەیە بەهرەی گەورە.

لە پێغەمبەر ﷺ پرسیار کرا مژدەی دنیایان چی یە؟ فەرموی: [illegible] / مژدەی دنیایان خەوی چاکە خۆی ئەیبینێ یان پێوەی ئەبینن}.

﴿٦٥﴾ باقسەی ئەوان تۆ غەمبار نەکات بەراستی عیزەت بەتەواوی هەر هی خودایەو بێجگە لە خوا هەموی بێ دەسەڵاتەو لە ناوچوە ئەگەر چی بەرواڵەت چەند ڕۆژێك لە دنیادا خۆی بەشت بزانێ، کەئەو بیسەری هەمو قسەکانتانەو زانەری هەمو کردارەکانتانە.کەواتە گوێ بەقسە ناشیرینەکانی ئەوان مەدە.

﴿٦٦﴾ ئاگاداربن بێگومان موڵکی ﷲ یە ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەوی دایە، خۆئەوان هاوبەشانێك ناپەرستن بێجگە لەﷲ، بەڵکو دوای گومان کەوتون خۆ ئەوان بێجگە لە گومان پەیڕەوی هیچیان نەکردوەو هیچ بەڵگەیەکی ڕاستیان بەدەستەوەنیەو بەندایەتیو پەیڕەوییان تەنها لەسەر بناغەی گومانو درۆیە، دەگونجێت (ما) بۆ پرسیار بێت، واتە ئەوە چینو چ نرخێکیان هەیە ئەوانەی کە بێجگە لەﷲ دەیانپەرستن؟! ئینجا ﷲ هەندێکی تر لە بەڵگەکانی دەسەڵاتو هێزو سۆزی خۆی باس

۞ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ نُوحٍ إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيۡكُم مَّقَامِي وَتَذۡكِيرِي بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَعَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلۡتُ فَأَجۡمِعُوٓاْ أَمۡرَكُمۡ وَشُرَكَآءَكُمۡ ثُمَّ لَا يَكُنۡ أَمۡرُكُمۡ عَلَيۡكُمۡ غُمَّةً ثُمَّ ٱقۡضُوٓاْ إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَمَا سَأَلۡتُكُم مِّنۡ أَجۡرٍۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۖ وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيۡنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَجَعَلۡنَٰهُمۡ خَلَٰٓئِفَ وَأَغۡرَقۡنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَاۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوۡمِهِمۡ فَجَآءُوهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُواْ لِيُؤۡمِنُواْ بِمَا كَذَّبُواْ بِهِۦ مِن قَبۡلُۚ كَذَٰلِكَ نَطۡبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِم مُّوسَىٰ وَهَٰرُونَ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ بِـَٔايَٰتِنَا فَٱسۡتَكۡبَرُواْ وَكَانُواْ قَوۡمًا مُّجۡرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلۡحَقُّ مِنۡ عِندِنَا قَالُوٓاْ إِنَّ هَٰذَا لَسِحۡرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمۡۖ أَسِحۡرٌ هَٰذَا وَلَا يُفۡلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا لِتَلۡفِتَنَا عَمَّا وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلۡكِبۡرِيَآءُ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا نَحۡنُ لَكُمَا بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٧٨﴾

دەكات بۆمان تابەڵكو بیر بكەینەوەو خۆمان لە نەزانیو گومڕاهی رزگاربكەینو دەفەرموێ:

(٦٧) خوا ئەو زاتەیە كە شەوی دروستكردوە بۆتان تا بحەسێنەوەو ئارام بگرن تێیدا و رۆژیشی بۆ دروست كردون كە روناكە تا ئیشی تێدا بكەن واتە خوا ئەو زاتەیە كەلە زۆربەی هەرەزۆری ئەم زەوییەدا لە هەر بیستو چوار كات ژمێردا بەشێكی تاریك ئەكات كە ئیسراحەتی تێدا بكەن و بەشێكی تری روناك دەكات تا هەوڵو كۆششی بژێوی تێدا بدەن ئاشكرایە ئەم گۆڕان كارییە بێجگەلە خوا بەكەس ناكرێت دەی بەبێگومان ئالەمەدا چەندین بەڵگەی گەورە لەسەر دەسەڵاتو سۆزی خودا هەیە بۆگەلێك كە شت وەرگریو ببیسێت، بەڵگەكان بۆ هەمو كەسن بەڵام ئەوكەسەی كە مەبەستێتیو چاك گوێی بۆ ئەگرێت تەنها ئەو سودی لێ وەر ئەگرێت بۆیە ئەفەرموێ: ﴿ لِّقَوۡمٖ يَسۡمَعُونَ ﴾ بۆ ئەوانەی كە دەبیستنو لە قسە تێدەگەن، دیسان با ئەداتەوە سەر قسەیەكی تری بێ باوەڕان كە

(٦٨) وتیان: الله منداڵی هەیە، پاكو بێ عەیبە ئەو زاتەو دەوڵەمەندو بێ نیازە، هەرموڵكی ئەوزاتەیە ئەوەی كەلە ئاسمانانو زەوی دایە، دەی كە موڵكی بو ئیتر چۆن ئەبێت بە هاوسەری یان ئەولادی؟! هیچ بەڵگەیەكتان لا نیە لەم بارەوە، ئایا ئێوە درۆ بەدەمی خوداوە دەكەنو شتێك دەڵێن دژی ﷲ كە خۆتان نایزانن؟

(٦٩) بڵێ بێگومان ئەوكەسانەی كە درۆ دەكەن بەدەمی خوداوە هەرگیز رزگار نابن.

(٧٠) ئەو درۆیانەی كەدیكەن تەنها رابواردنی چەند رۆژێكی دنیایەو سەرگەرم كردنەو هیچی تر. لە پاشان دەگەڕێنەوە بۆ لای ئێمە، پاشان ئێمە پێیان دەچێژین سزایەكی زۆر بەهێز بە هۆی ئەوەی كە لە دنیادا بێ باوەڕ بوون بە ئێمەو بە نیشانەكانمان. ئینجا خوای گەورە داستانی نوح پێغەمبەرمان ﵇ بەكورتی بۆ باس ئەكاتودەفەرموێ:

(٧١) ئەی محمدﷺ بخوێنەرەوە بەسەریاندا دەنگوباسی نوح، بەڵكو پەندو ئامۆژگاری لێ وەرگرنو لە بێ باوەڕی واز بهێنن ئەو كاتەی كە وتی: بەگەلەكەی ئەی گەلی من: ئەگەر پلەو پایەی منو ئامۆژگاریەكانم بە نیشانەكانیﷲ لاتان گەورەیەو پێتان ناخۆشە كەیفی خۆتانەو من ئەوەم پێ سپێرراوە، ئەوسا هەر بەئەویش پشت دەبەستم دەی ئێوەش بڕیاری خۆتان وهاوبەشەكانتان دژی من بگرن، با لە بڕیارەكانتان دا سەبارەت بەمن هیچ پێچو پەنایەكی تێدا نەبێو رۆشن بێ لەپاش دا بڕیاری خۆتان دژی من بدەنو ماوەم پێ مەدەن، بێ منەت بن.

(٧٢) خۆ ئەگەر ئێوە پشت هەڵ دەچەرخێننو باوەڕم پێ ناكەن زیان لە خۆتان دەدەن ئەگینا من لەسەر ئەم بانگەوازەم داوای هیچ شتێك لە ئێوە ناكەم تا بڵێن توانامان نیەو پاداشتی من نیە بێجگە لەلایﷲ خۆیو من فرمانم پێ كراوە كە یەكێك بم لە موسڵمانان.

(٧٣) بەڵام گەلەكەی لەباتی باوەڕهێنان بەدرۆیان خستەوە جا ئێمە خۆیو ئەوانەیش كە لەگەڵیدا بوون لەكەشتیەكدا رزگارمان كردنو كردمانن بە جێنشینو ئەوانەی كە بێ باوەڕ بوون بە نیشانەكانمان لەدەریای نیل خنكانمانن جاتۆش تەماشا بكە ئەی محمدﷺ وەئەی بینەر، ئەی ئەو كەسەی كە بەچاكی لە قورئان ورد دەبیتەوە تەماشا بكەو بزانە پاشە رۆژی ئەو كەسانەی كە ترسێنران چۆن بووەوچییان بەسەر هات.

(٧٤) لەپاشان پاش نوح پێغەمبەرانی ترمان نارد بۆ سەر گەلەكانی خۆیان ئەوانیش بەبەڵگە ئاشكراكان هاتنە ناو گەلەكانیانو بەرەو خواپەرستی بانگیان كردن بەڵام ئەوانیش باوەڕیان نەهێنا بەوەی كە خەڵكانی پێش خۆیان باوەڕیان پێ

نەهێنا بوو، جا هەروەك ئەوان دڵی دەست درێژكاران مۆر دەكەین كە ئیتر حەق‌و راستی نابیسن. ئینجا خوای گەورە ئەفەرموێ:

﴿٧٥﴾ لە پاش ئەوان موساو هارونمان بە نیشانەكانی خۆمانەوە نارد بۆ لای فیرعەون پیاو ماقوڵانی، لەباتی باوەڕهێنان خۆیان بەگەورە زانی‌و باوەڕیان نەهێناو ئەوان گەلێكی تاوانباربون.

﴿٧٦﴾خۆ ئەو كاتەی كە حەق‌و راستی لەلایەن ئێمەوە هاتەلایان وتیان: بێگومان ئەمە سیحرێكی ئاشكرایەو موسا ئەیەوێ بەم سیحرو جادوە ئێمە لەسەر رێبازی راستەقینەی خۆمان لابدات‌و خراپە بڵاو بكاتەوە بەسەر زەویدا.

﴿٧٧﴾ موسا عليه السلام وتی: ئێوە بەو راستیەی كە هاتوەتە لاتان ئەڵێن ئەمە سیحرە؟ ئەگەر وابێ، دڵنیا بن كە جادوگەران هەرگیز رزگارنابن، واتە: ئەگەر ئێمە جادوگەربین هەرگیز سەركەوتن بەدەست ناهێنین. بەڵێ بێ باوەڕان لەسەر قسەیەك ناوەستن بەڵكو وەك بولبول بۆخۆ دزینەوە لەحەق هەر لەحزەیەك بەرەولایەك دەفڕن‌و لەملاولا قسە دێنن.

﴿٧٨﴾ وتیان: ئایا ئێوە هاتوونەتە لای ئێمە تا ئێمە لادەن‌و دوورمان بخەنەوە لەوەی كە باوو باپیرانمانی لەسەر بووە، وە تا ئێوە لەم زەوییەدا ببن بە گەورەو خاوەن دەسەڵات؟! واتە: بۆ ریاسەت وا دەڵێن‌و دەتانەوێ فرمان رەوای ئێمە بن لەم سەر زەویەدا ئەوسا ئێمە هەرگیز باوەڕتان پێ ناكەین

﴿٧٩﴾ فیرعەون وتی: هەمو جادوگەرانی زانام بۆ بهێنن تا بەرەنگاری ئەم جادوگەرە بوستنەوە.

﴿٨٠﴾ جا كاتێك جادوگەرەكان هاتن‌و لەلای فیرعەون كۆبونەوەو موسایش لە كاتی دیاری كراودا هات‌و ئامۆژگاری كردن‌و وتی: لە خوا بترسن ئەوەی كە ئێوە دەیكەن جادوگەرییەو جادو گەرانیش هەرگیز سەرناكەون، بەڵێ بەراستی ئەم ئامۆژگارییە كاری خۆی كرد وەك لە سورەتی (طه)دا دێت وئەوان وتیان ئەی موسا: یان تۆ ئیشی خۆت بكە یان ئێمە، موسا وتی: ئێوە فڕەی بدەن ئەوەی كە فڕەی دەدەن، واتە: چی دەتوانن بكەن بیكەن بێ منەت بن.

﴿٨١﴾ جا كاتێك كە ئەوان فرت‌و فێڵ‌و جادوی خۆیان كرد، موسا وتی: ئەوەی كە ئێوە كردوتانە جادوە، بێگومان كەالله هەڵیدەوەشێنێتەوەو لەناوی دەبات، بێگومان كەالله كرداری خراپەكاران چاك ناكات‌و نایەڵێت جێگا بگرێت‌و بگات بەمەبەستی خراپی خۆی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ٱئْتُونِى بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ أَلْقَوْا۟ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُم بِهِ ٱلسِّحْرُ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبْطِلُهُۥٓ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ ءَامَنَ لِمُوسَىٰٓ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِۦ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ۚ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوْمِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَٱجْعَلُوا۟ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةً وَأَمْوَٰلًا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا۟ عَن سَبِيلِكَ ۖ رَبَّنَا ٱطْمِسْ عَلَىٰٓ أَمْوَٰلِهِمْ وَٱشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا۟ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

﴿٨٢﴾ ئەوسا الله كلیمەكان‌و بڕیارەكانی خۆی كە سەركەوتن‌و رزگار كردنی چاكەكاران‌و لە ناوبردنی خراپەكارانە دێنێتە دی، هەرچەند تاوانبارانیش پێیان ناخۆش بێت. بەڵێ جادو گەران جادوی خۆیان كردو بە بڕیاری خوا موسا عەسای خۆی فڕەداو هەمو شتەكانی ئەوانی قوت داو پاشان عەساكەی هەڵگرتەوە كە هەر عەساكەی جارانبو.

﴿٨٣﴾ ئەگەر چی ئەم راستیەو چەندین راستی‌و نیشانەی گرنگتر لە موسا بینران كە چی باوەڕیان نەهێنا بە موسا بێجگە لە كۆمەڵێكی كەم لە گەلەكەی لەترسی فیرعەون‌و لە ترسی پیاو ماقوڵانی گەلەكەی كە نەك توشی بەڵاو سزایان بكەن، وەبێگومان كە فیرعەون زۆر پایەبەرزو بەدەسەڵات بو لەسەر زەویداو خەڵك زۆر لێی دەترسان، خۆ بێگومان ئەو یەكێك بو لەوانەی كە زیادەڕەو بون‌و لە سنور دەرچوو بون لەسەرپێچی كردنی فەرمانیالله داو بە هەمو شێوەیەك ئازاری خەڵكی دەدا، لە چوار مێخە كێشانی خەڵك‌و سك دڕینی ئافرەتان‌و كوشتنی منداڵانەوە تا دژایەتی خوداو پێغەمبەران، ئینجا موسا دەستی كرد بەئامۆژگاری ئەو كۆمەڵە كەمەی كە باوەڕیان پێ هێنا بو.

﴿٨٤﴾ وتی: ئەی گەلەكەم ئەگەر ئێوە باوەڕتان بە الله هەیە جا تەنها پشت بەو ببەستن ئەگەر ئێوە موسڵمان‌و تەسلیمی فەرمانی پەروەردگارن؟

قَالَ قَدۡ أُجِيبَت دَّعۡوَتُكُمَا فَٱسۡتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٨٩﴾ ۞ وَجَٰوَزۡنَا بِبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡبَحۡرَ فَأَتۡبَعَهُمۡ فِرۡعَوۡنُ وَجُنُودُهُۥ بَغۡيٗا وَعَدۡوًاۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدۡرَكَهُ ٱلۡغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِيٓ ءَامَنَتۡ بِهِۦ بَنُوٓاْ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلۡـَٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ قَبۡلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَٱلۡيَوۡمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنۡ خَلۡفَكَ ءَايَةٗۚ وَإِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلنَّاسِ عَنۡ ءَايَٰتِنَا لَغَٰفِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدۡ بَوَّأۡنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدۡقٖ وَرَزَقۡنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخۡتَلَفُواْ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلۡعِلۡمُۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقۡضِي بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُواْ فِيهِ يَخۡتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾ فَإِن كُنتَ فِي شَكّٖ مِّمَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ فَسۡـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقۡرَءُونَ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكَۚ لَقَدۡ جَآءَكَ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتۡ عَلَيۡهِمۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوۡ جَآءَتۡهُمۡ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُاْ ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

(٨٥) جا ئەوانیش وتیان: تەنها پشت بەالله دەبەستینو وتیان: ئەی پەروەردگارمان ئێمە نەکەی بەهۆی تاقی کردنەوەی گەلی ستەمکاران.

(٨٦) وەئەی پەروەردگارمان بەهۆی سۆزو بەزەیی خۆتەوە رزگارمان بکە لە گەلی بێ باوەڕان. بەڵێ: موسڵمان چەندە راستو دروست تربێت زیاتر پێویستی بەنزاو پاڕانەوە هەیە چونکە هەموشت بەدەستالله یەو ئەبێ لەگەڵ تەلاشو زەحمەتی خۆت دا چاوت تەنها لەو بێو داوای یارمەتی تەنها لەو بکەیت، ئینجا الله دەفەرموێ:

(٨٧) جا ئێمە نیگاو وەحیمان کردە لای موساو براکەی کەبە گەلەکەت بڵێ: با لەو شارەدا یان لە میسردا خانو دروست بکەن، وە چونکە زۆر ئازار ئەدرێن با ماڵەکانتان بکەن بە قیبلەو لەماڵکانتان دا نوێژ بکەن تا زۆر نەکەونە بەرچاوی ستەمکارانو ئازارتان بدەن. لێرەدا بە چەند شێوەی تر باسکراوە بەڵام من ئەم شێوەم نوسی والله اعلم. ئینجا فەرموی: نوێژەکانتان بکەن وە موژدە بدەن بە باوەڕداران بە سەرکەوتنو بە بەهەشتی هەتا هەتایی.

(٨٨) موسا وتی: ئەی پەروەردگارم بێگومان تۆ بە فیرعەونو پیاو ماقوڵانی لە دنیادا شتی جوانو سامانی زۆرت پێداون، جا بەو هۆیەوە لە خۆ باییبونو دژایەتی ئێمە دەکەن، ئەی پەروەردگارم: بەو هۆیەوە خەڵك لەرێبازەکەی تۆ لادەدەن، ئەی پەروەدگارم: ماڵەکانیان لە ناو ببە تا ئەوەند لوت بەرز نەبنو خەڵکیان پێ نەخەڵەتێ، وە دڵیان ببەستە چونکە شایستەی ئەوە نین کە میهرەبانیو سۆزیان لەگەڵدا بکەیت. دیارە ئەم نزایەی وەختێ کردوە کە خوا تێی گەیاندوە کە تازە باوەڕناهێنن وەکو لە پاشدا ئەفەرموێ: چونکە ئەمانە باوەڕ ناهێنن هەتا سزای دەردناك بەچاوی خۆیان نەبینن.

(٨٩) ئەفەرموێ فەرموی: دوعاکەتان وەڵام درایەوەو وەرگیرا، دەی ئێوەش راوەستنو خۆبگرنو بەردەوام بن لەسەر ئیشی خۆتانو نا ئومێد نەبنو گوێ شل مەکەن لە تانەو تەشەری نەزانو نەفامەکانو پەیڕەوی نەکەن لەرێچکەی ئەو کەسانەی کە هیچ شتێ نازانن لەبارەی ئایینو خوا ناسیەوە ئەگەر چی بۆ ژیانی دنیا زۆر زاناو پیتۆڵن، ئینجا الله ئەفەرموێ:

(٩٠) نەوەی یەعقوبمان لەو دەریایە رزگارکرد. ئەوەبو الله دەریای نیلی لەت کردو ئەو ئاوەتەڕەی وەکو دیواری شوشە وەستانیو ئەو قوڕەی ژێر ئاوەکەی زۆربەخێرای وشك کردەوەو ئەوان پەڕینەوەو فیرعەونو لەشکرەکەی گەیشتنە لێواری دەریا جافیرعەون کە دی دەریا لەت بوە لە باتی باوەڕهێنانو پەشیمان بونەوە وتی: ئەوتە ئاوەکەم لەت کردوە ئەگەر خودا نەبم چۆن شتی وادەکەم، بەڵێ تاوانبارانو ملهوڕان تا بە تەواوی نەکەونە داوەوە دان بەهەڵەی خۆیاندا نانێن جا فیرعەون خۆیو سەربازەکانی بەشێوەیەکی ستەمکارانەو دوژمنانە بە شوێن ئەواندا چوون تا بەموساو گەلەکەی بگەنو لەناویان ببەن بێ ئاگا لەوەی کەئەمە تەڵەیەو دەکەونە ناویەوەو تازە لێی رزگارنابن، بەڵێ چون هەتا زۆریان نەما بۆ دەرچونو هیچ کەسیان لە وشکاییدا نەمانەوە، ئینجاالله فەرمانی بە دەریاکرد کەوەك خۆیو جاران یەك بگرێتەوە، ئینجا فیرعەون زانی کەئەمە داوی ئەو بووەو تۆڵەی موساو قەومەکەیەتیودەریا دایدەپۆشێت بۆیە لە وێدا پەشیمان بویەوەو وتی: باوەڕم هێناوە بەوەی کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینەی تر نیە بێجگە لەو زاتەی کە نەوەی یەعقوب باوەڕیان پێ هێناوەو منیش لە موسڵمانانم. لێرەدا دوو شتی وت: یەکەم ئیمانم هێناوە. دووەم: وەمن لە موسڵمانانم. بەڵام الله ئەفەرموێ:

(٩١) ئائێستە باوەڕ دەهێنی کە دەزانی تازە رزگار نا بی؟ وە بەراستی تۆ لە پێش ئێستادا سەرپێچیو تاوانت کردوە، وە تۆ لە ریزی خراپەکارانی، واتە: خوا باوەڕەکەی لێ وەرنەگرت چونکە گەیشتبوە حاڵێك تازە رزگاربونی نەبو وەك ئەو کەسانەیە کە گیان ئەگاتە قوڕگیان کە ئەوانیش لەو کاتەدا باوەڕیان لێ

وەرناگیرێت وەکو لە سورەتی ([illegible]) دا باسکرا. بەڵێ سەرئەنجام فیرعەونو پەیڕەوانی لەو دەریایەدا کە خۆی پێ هەڵدەکێشا خنکاو موساو پەیڕەوانی رزگاریان بو بەڵام دەسەڵاتو هێزی فیرعەون ئەوەندە کاری کردبوە سەر بیرو بۆچونی ئەو خەڵکە هەندێك باوەڕیان نەدەکرد کە فیرعەن خنکابێ بۆیە الله فەرموی:

(٩٢) ئەمڕۆ لاشەکەی تۆ دەرئەخەین تا خەڵك بەچاوی خۆی ببینێو دڵنیابن کە تۆ خنکاویو بزانن کە هیچ کەس ناتوانێ دژایەتیالله بکاتو دوژمنان لە دەستی دەرناچن هەرچی بکەن سەرئەنجام وەك فیرعەونو دارو دەستەکەی ئەکەونە داوەوەو بەرەو جیهانی هەتا هەتاییو لێکۆڵینەوە دەگەڕێنەوە، بەڵێ الله لاشەکەی فیرعەونی خستە جێگایەکی بەرزەوە تا هەمو ببینینو تا بۆ ئەوانەی کەلە دوای ئەو دێن ببێتە نیشانەیەك لە سەرهێزو دەسەڵاتیالله و بزانن کە دژایەتی خوداو ئایینو پێغەمبەران (علیهم السلام) سەرئەنجامی ئاوایە. بەداخەوە مرۆڤ زۆر چاوی قەوییەو زوو شتی لەبیر دەچێتەوەو لەو روداوە گرنگانە پەندو ئامۆژگاری وەرناگرێت؟! وەك الله دەفەرموێ: ئەوسا زۆربەی خەڵك لە نیشانەکانی ئێمە بێ ئاگاو سودی لێ وەرناگرن!

(٩٣) بەراستی ئێمە نەوەی یەعقوبمان لە شوێنێکی باشدا دانا کە هەرچی پێویست بو تێیدا هەبو کە بریتی بو لە میسرو شامو لە هەمو شتێکی پاك رۆزی ئەوانمان دا، جا ئەم جولەکانە باوەڕیان بەهاتنی پێغەمبەرمانﷺ هەبو زۆریش چاوەڕوانی هاتنیان دەکرد بەڵام کاتێ هاتو لە خۆیان نەبو هەرچەند کەدەیانزانی راستە کەوتنە دژایەتی وەك الله دەفەرموێ: ئەوسا ئەوان نارێك نەبون لە هاتنی پێغەمبەردا تائەوکاتەی کە هاتەلایان بەڵام کاتێ کەهاتەلایان کەوتنە دژایەتیو بەدرۆ خستنەوەی جا خوا هەڕەشەیان لێ ئەکاتو دەفەرموێ: بێگومان پەروەردگارت لە رۆژی قیامەتدا لەبارەی ئەوشتەی کە ئەوان لەدنیادا نارێکن تێیداو دانی پێدا نانێن لە نێوانیاندا بریار دەدات، باوەڕداران رزگار دەبنوبێ باوەڕانیش سزادەدرێن.

(٩٤) ئەی محمد ﷺ ئەگەر تۆ لە گوماندای سەبارەت بەوەی کە بۆمان ناردویت تۆ پرسیار بکە لەو کەسانەی کەوا پەڕاو دەخوێننەوە، واتە: تەوراتو ئینجیل چونکە ئەوان بە چاکی تۆ دەناسنو دەزانن کە تۆ راستیت.

جا لێرەدا مەبەست ئەوکەسەیە کە گومانی لەم قورئانەدا هەبێ، جا دەفەرموێ: بەراستی لەلایەن پەروەردگارتەوە حەقیقەتو راستیت هاتە لا کە ئەم قورئانەیە، ئەوسا تۆ لەو کەسانە نەبی کەوا لە گومان دان سەبارەت بەم قورئانە.

(٩٥) جا تۆ لەو کەسانە مەبە کە بێ باوەڕبون بە نیشانەکانی الله چونکە ئەگەر وابی بێگومان تۆ لە ریزی رەنجەڕۆو زیان لێ کەوتواندا دەبیت. ئەبێ ئەوەش بزانین کە کەسێ بڕیاری خوا دەرچوبێ بۆ بێباوەڕی و کافربونی ئەوە هەروائەبێو کەس ناتوانێ دەستکاری بکاتو ئاشکرایشە خوا زانیاری تەواوی هەیە بەسەردروستکراوەکانیدا پێش ئەوەی دروستیان بکاتو لە سەر ئەو زانیاریەی بڕیاری خۆی نوسیوەو ئەفەرموێ:

(٩٦) بەبێگومان ئەوانەی کە بڕیاری خوای تۆ بۆ لاساریو لاڕێیان دەرچوە تازە ئەوانە باوەڕناهێنن، واتە: تۆ گەیاندنی پەیامی خۆتت لە سەرەو لەسەر بێ باوەڕی ئەوان تۆ غەمگینو پەست مەبە.

جا الله سەبارەت بەم جۆرە کەسانە بڕیاری خۆی روون دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(٩٧) ئەگەر تۆ هەمو بەڵگەیەك بهێنی بۆیان تازە ئەم جۆرە کەسانە باوەڕ ناهێنن تا سزای دەردناك نەبینن، ئاشکرایە کەئەو کاتەش باوەڕهێنانیان بێ سودە. جا الله دەفەرموێ:

(٩٨) هیچ وڵاتێك نەبوە کە سزای بۆ هاتبێو لەو کاتەدا باوەڕیان هێنا بێتو سزاکەیان لەسەر لابرا بێت بێجگە لە گەلی یونس، بەڵام ئەم گەلە لەکاتێکدا کە سزایان بۆ هات پێش ئەوەی تێدا بچن لە ئیشی خۆیان پەشیمان بونەوەو گەڕان بەشوێن پێغەمبەرەکەیاندا، چونکە لەپێشدا لە ناویاندا دەرچو بو پەیدایان نەکرد بەڵام ئەمان بڕیاری راستەقینەیان داو باوەڕیان هێنا، جا لەوکاتەی کەباوەڕیان هێنا ئێمەیش ئەو سزایەمان لەسەر ئەوان لابرد کە سزایەکی سەرشۆڕکەربو لە دنیادا، وەئەوانمان ژیاند تاکاتی دیاری کراوی خۆیان، ئەم باسە بەدرێژتر لە سورەتی ([illegible]) و([illegible])دا دێت.

(٩٩) ئەی محمد ﷺ ئەگەر پەروەردگارت ئارەزۆی لێ بێ ئەوەی لەسەر زەویدایە هەموی باوەڕئەهێنێ. بەڵام دنیا بۆ تاقی کردنەوەیەو تۆ راگەیاندنو تێگەیاندنی خەڵکت پێ سپێرراوە. ئەم سورەتە مەکیەو هێشتا جیهاد واجب نەبوە. ئایا تۆ زۆر لە خەڵك دەکەیت هەتا ببن بەباوەڕدار؟ نابی وابیت تۆ تەنها ئەوەت لەسەرە کە بەدڵێکی سافو بێ گەردەوە بانگەوازی ئیسلام بەهەموکەس راگەیەنیت، جا خەڵکیش با بۆ خۆی بڕیاری خۆی بدات، جا بەم مانایە موحکەمە. بەراستی دەبێ ئەوە بزانین کەهیچ کەس لەتوانایدا نیە کە کەس هیدایەت بدات بێجگە لە اللهو بانگەوازخوازانی ئایین دەبێ مرۆڤی زۆر هێواشو دڵسۆزو روخۆشبن لەگەڵ بانگ کراواندا بەڵکو باوەڕ بهێنن، خۆ نابێ

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ ءَامَنَتْ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُوا۟ كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ ٱلْخِزْىِ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَمَتَّعْنَٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَءَامَنَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ ٱلرِّجْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِى ٱلْءَايَٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنجِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾

لەبەر بێ باوەڕیان رقیان لێ هەڵگرێت چونکە ئەگەر رق لە بێ باوەڕ هەڵگرێتوقسەی لە گەڵدا نەکات ئەی کێ بانگ ئەکات بۆ رێبازیﷲ؟ ئەبێ تەنها رقی لە کوفرو بێ دینیو بێ رەوشتی ببێتو هەوڵدات مەردم لەوانە رزگاربکاتو لە کۆمەڵگای شەیتانەوە بەرەو کۆمەڵگای خواناسان بیان هێنێو لە خوایش بپاڕێتەوە کە رێنماییان بکات .

(١٠٠) چونکە هیچ کەسێك ناتوانێ باوەڕ بهێنێ مەگەر خوا خۆی ماوەی پێ بدات، ئەمەش بەهۆی لاساریو دڵ پیسی ئەو کەسە خۆیەتی بۆیە خوا رێنمایی ناکاتو کوفرو رەوشت پیسی لەسەر ئەو کەسانە دادەنێت کە ژیری خۆیان ناخەنە کارەوە تا راستیو ناراستی لەیەك جیا بکەنەوەو پەیڕەوی راستی بکەن، جا کەسێ کە خوا ژیری پێداو پێغەمبەرو پەڕاوی بۆ نارد بەڵام ئەو هەرخۆی گێل کرد ئایا شایستەی ئەوەنیە کەلە هەمو نازو نیعمەتێکیﷲ بێبەری بکرێت؟ لەگەڵ ئەوەشدا خوا لە دنیادا تەمەنی چاكو ماڵو سەروەتی زۆریشیان پێ ئەداتو زۆربەی هەرە زۆری سزاکەیان دوادەخرێت بۆ قیامەت کە هەرگیز ناخرێنە بەهەشتەوە، چونکە هیچ مرۆڤێکی بێ باوەڕ ناچێتە بەهەشتەوە،

وەك پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: / ناچنە بەهەشتەوە هەتا باوەڕ نەهێننوباوەڕداریش نابن هەتا یەکترتان خۆش نەوێ}

(١٠١) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: تەماشا بکەنو بزانن ئەوەی کە لە ئاسمانو زەویدا هەیە لە ئەستێرەو مانگو رۆژو دەریاو چیاو جۆرەها میوەو گوڵو گیاو هاتوچۆی مرۆڤ بەو کەشتیە گەورانە لە ناو دەریاکانداو هەزاران جۆر گیانلەبەرو باڵندە کە هەریەکەی تامو لەزەتێکی تایبەت بە ژیانی مرۆڤ دەدات، بەڵام نە ئایەتەکانمان وە نە ترسێنەرەکانمان هیچیان سود ناگەیەنن بەگەلێك کەنایانەوێ باوەڕ بهێنن؟!

(١٠٢) ئایا بێجگە لە وێنەی ئەو سزاو رۆژگارە رەشەی کەسانی پێش خۆیان نەبێ چیتر چاوەڕێ دەکەن؟ واتە: با دڵنیا بن مادام باوەڕ بە تۆ نەهێنن بێجگە لەو وەزعە خراپەی گەلانی پێش خۆیان شتێکی تر بۆ ئەمانیش نیە، پێیان بڵێ: جا با چاوەڕوان بن بێگومان منیش هەر لەگەڵ ئێوەدا لەوانەم کە چاوەڕوانی دەکەن، بەڵێ ئەوان سزادران .

(١٠٣) لەپاشان ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانو ئەو کەسانەیش باوەڕیان هێنا بو رزگارمان کردن، هەر ئاوەها پێویستمان کردوە لە سەر خۆمان کە باوەڕداران رزگار بکەین، جا باوەڕداران باتەنها لەبیری بەهێزکردنی باوەڕەکانی خۆیاندابنوله خوا بترسن کە سەرئەنجام هەرئەوانن خۆش بەختو رزگار جا با بەکەمێ گێرەو کێشەی دنیا نائومێدو دەستە پاچە نەبن، ئەمە بڕیاریﷲ یە.

(١٠٤) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: ئەی خەڵکینە ئەگەر ئێوە گومانتان هەیە لەم ئاینەو لەم قورئانەی کە بۆ من هاتوە دەی باچاك بزاننو دڵنیابن کە من هەرگیز بەندایەتی ناکەم بۆ ئەوانەی کە ئێوە دەیانپەرستن بێجگەلە ﷲ بەڵام من بەندایەتی ئەو خودایە دەکەم کە ئێوە دەمرێنێتو من دەستورم پێ دراوە کەلە باوەڕداران بم ئەوە ئیشی منو رێبازی منە.

(١٠٥) تۆ روی خۆت بکەرە ئەو ئاینەی کە رەوانەم کردوە بۆتو لە هەمو لاریو نارێکییەك خۆت دوور بگرەو تۆ لە ناو بت پەرستانو موشریکاندا نەبی.

(١٠٦) ئەوسا بێجگە لە ﷲ هاوار نەکەیتە ئەوەی کە نە سودت پێ دەگەیەنێتو نە دەتوانێ زیانت لێ بدات جا ئەی محمدﷺ ئەگەر تۆ ئاوەهات کرد بەراستی تۆ لە ریزی ستەمکاران حیساب دەکرێیت. ئەمە بۆ پێغەمبەرﷺ ئاوەهایە ئەی بۆ ئێمە دەبێت چۆن بێ؟

(١٠٧) جا ئەگەرﷲ دوچاری زیانێکت بکات هیچ کەس ناتوانێت ئەو زیانەت لەسەر لابات مەگەر خۆی، وەئەگەر خوا ئیرادەی خێرت بۆ بکات هیچ بەرپەرچێك نیە بۆ ئەو خێرو بەرەکەتەی

ئەو، چونكە هەر خوا خۆی چاكەو خێری بێ سنوری هەیە كە دەیبەخشێت بەو كەسەی ئارەزۆی لێ بێ لە بەندەكانی، وەهەر خوایە كە زۆر لێخۆش بوو زۆر بەسۆزە سەبارەت بەبەندەكانی. دەبا بەندەكانیشی بە وەفا بنو بەندایەتی راستو دروستی ئەو خودایە بكەن، ئینجا خوای زاناو كاربەجێ كۆتایی سورەتەكە ئەبەستێتەوە بە سەرەتاكەیەوە كەباسی قورئانی كرد وەودەفەرموێ:

(١٠٨) ئەی خەڵكینە بەراستی قورئانێكی راستو رەوان لەلایەن پەروەردگارتانەوە هاتوەتە لاتانو رێنماییتان دەكات بۆ هەمو ئیشێكی چاك، جا ئەو كەسەی كە رێگای هیدایەت بگرێت سودەكەی هەربۆ خۆیەتیو هەركەسێكیش گومرا بێت ئەوا زیانی گومراییەكەی هەر لەسەر خۆیەتیو من چاودێرو پاسەوان نیم بەسەر ئێوەوە كە نەیەڵم بەم لاولادا برۆن، من تەنها گەیاندنم لەسەرە.

(١٠٩) ئەی محمد ﷺ تۆ پەیرەوی ئەوە بە كە وەحی ئەكرێتە لاتوخۆت بگرە لەسەر ئێشو ئازاری دوژمنان هەتا ﷲ بریاری خۆی سەبارەت بەوان دەداتو ئەو چاكترینی هەمو حاكمو بڕیاردەرانە چونكە ئەو بێجگە لە راستیو داد هیچ بڕیارێكی تر نادات.

وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيۡهَاۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِوَكِيلٖ ﴿١٠٨﴾ وَٱتَّبِعۡ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيۡكَ وَٱصۡبِرۡ حَتَّىٰ يَحۡكُمَ ٱللَّهُۚ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

سُورَةُ هُودٍ — ١١ — ١٢٣

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓرۚ كِتَٰبٌ أُحۡكِمَتۡ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتۡ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۚ إِنَّنِي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ ﴿٢﴾ وَأَنِ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِ يُمَتِّعۡكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى وَيُؤۡتِ كُلَّ ذِي فَضۡلٖ فَضۡلَهُۥۖ وَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ أَلَآ إِنَّهُمۡ يَثۡنُونَ صُدُورَهُمۡ لِيَسۡتَخۡفُواْ مِنۡهُۚ أَلَا حِينَ يَسۡتَغۡشُونَ ثِيَابَهُمۡ يَعۡلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعۡلِنُونَۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٥﴾

سورەتی هود — ١١ — ١٢٣

سورەتی هود كە سورەتی یانزەهەمی قورئانە، لە مەكەدا دابەزیوەو سەدوبیستوسێ ئایەتە ، وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی پەنجاوسێهەمەو پاش سورەتی [illegible] و پێش [illegible] دابەزیوە. لە فەرمودەدا هاتوە كە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: [illegible] / هودو واقیعەو مورسەلاتو عەممە یەتەسائەلون وە كویرەت پیریان كردم} ناوی پێغەمبەر هود عليه السلام یەك جار لە سورەتی شوعەراو یەكجار لە سورەتی ئەعرافو پێنج جار لەم سورەدا هاتوە.

بەناوی ﷲ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەلیف، لام، را، ئەم قورئانە پەراوێكە مەحكەم كراوە ئایەتەكانیو رێك وپێكنوبە شێوەیەكی چاكو رەوان بێژراوو دارێژراون، پاشان درێژەی پێدراوەو رۆشن كراوەتەوە لەلایەن كەسێكەوە كە كار بە جێو زۆر بەئاگاو لێ زانە. بەڵێ ئەم پەراوە رێكو پێك بێژراوە چونكە (حكیم) داناوەو ئایەتەكانی درێژەی پێدراوەو رۆشن كراوەتەو ،چونكە (خبیر)ەو بەئاگایە بەسەر هەمو شتێكدا هەر لەبەر ئەوەیشە رەخنەگیر لەم قورئانە كافر دەبێت چونكە دژایەتی كردنی دانایی‌وزانایی‌و ئاگایی خودایە.

(٢) خۆ ئەم قورئانە بۆیە رەوانەكراوە تا هیچ كەس نەپەرستن بێجگە لەخودا. وە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: بەراستی من بۆ ئێوە ترسێنەرو موژدەدەرم، بەڵێ ئەم پەراوە هاتوە بۆ ئەوەی كە بێجگە لە خوا بەندایەتی بۆ كەسی تر نەكرێت تەنها ئەو بە پەروەردگار بزانرێت، وە پێویستە بۆ چاوپۆشی لەتاوان تەنها داوا لەو بكرێت وەكو دەفەرموێ

(٣) جا داوای لێ خۆشبون لە پەروەردگاری خۆتان بكەن بۆ ئەو تاوانانەی كە لە پێشدا كردوتانەو هەمیشەیش هەر رووتان لە خوا بێتو بگەرێنەوە بۆلای ئەو كە ئەتان ژیێنێت بەژیانێكی جوانو شیرین تا كاتی ناوبراو كە مردنە، چونكە هەر كەسێك ماوەیەكی دیاری كراوی خۆی هەیەو لەو ماوەدا كەمو زیادی بۆ ناكرێت، ئەوساﷲ بەهەر كەسێك كە خاوەنی چاكەو بەندایەتیە خەیرو بەرەكەتی خۆی بەسەردا ئەرژێنێو پاداشتی ئەداتەوەو ئەگەر روویش لەم ئاینە وەرچەرخێننو پشتی تێ بكەن، خوا بێ نیازە لێتان بەڵكو ئەوسا من ترسم هەیە لێتان كە سزای رۆژی گەورە كە قیامەتە دوچارتان ببێت. پێویستە كە بزانن ژیانی باش تەنها سەروەتو سامان نیە بەڵكو ژیانی باشوخۆش دڵخۆشیە بەئایندە جا هەركەسێك لە بیری پاشە رۆژی خۆیدا بوو

﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزۡقُهَا وَيَعۡلَمُ مُسۡتَقَرَّهَا وَمُسۡتَوۡدَعَهَاۚ كُلّٞ فِي كِتَٰبٖ مُّبِينٖ ﴿٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ وَكَانَ عَرۡشُهُۥ عَلَى ٱلۡمَآءِ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۗ وَلَئِن قُلۡتَ إِنَّكُم مَّبۡعُوثُونَ مِنۢ بَعۡدِ ٱلۡمَوۡتِ لَيَقُولَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿٧﴾ وَلَئِنۡ أَخَّرۡنَا عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابَ إِلَىٰٓ أُمَّةٖ مَّعۡدُودَةٖ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحۡبِسُهُۥٓۗ أَلَا يَوۡمَ يَأۡتِيهِمۡ لَيۡسَ مَصۡرُوفًا عَنۡهُمۡ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٨﴾ وَلَئِنۡ أَذَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِنَّا رَحۡمَةٗ ثُمَّ نَزَعۡنَٰهَا مِنۡهُ إِنَّهُۥ لَيَـُٔوسٞ كَفُورٞ ﴿٩﴾ وَلَئِنۡ أَذَقۡنَٰهُ نَعۡمَآءَ بَعۡدَ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّيٓۚ إِنَّهُۥ لَفَرِحٞ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكُۢ بَعۡضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيۡكَ وَضَآئِقُۢ بِهِۦ صَدۡرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٞۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

ئیشی باشی بۆ کرد دڵخۆشه به هاتنی دوا رۆژو پاداشتی ﷲ بەڵام ئەوکەسەی کە ئاگای لە پاشە رۆژنەبێ با هەمو ژیانی پڕلەنازو نیعمەت بێ شتێکی کەمەو هیچ روناکیەك لە ناودڵیدا نیەو هەمیشە لە مەرگو لە ناو چون ئەترسێو هەموخۆشیو شادییەکەی دنیای لاتاڵ ئەبێ،

(٤) گەڕانەوەی ئێوە هەر بۆ لای خودایەو لەوێ تۆڵەو پاداشی کارەکانتان وەرئەگرنو ئەو دەسەڵاتی بەسەر هەمو شتێکدا هەیەو هیچی لێ پەنانادرێتو هیچی لێ ناشاردرێتەوە،

(٥) ئاگاداربن کەئەوان رقو قینی خۆیان لەئایینو پێغەمبەر لە ناو دڵی خۆیاندا دەشارنەوەو بەرواڵەت خۆیان چاك پیشان دەدەن، دەیانەوێ بەم کارەیان خۆیان لە خودا بشارنەوە، تەنانەت هەندێ جار بۆ خۆشاردنەوە لە خواو نەبیستنی قورئانو فەرمودەکانی پێغەمبەرﷺ دەستیان دەخستە ناو گوێچەکەیانەوەو سەری خۆیان دائەپۆشی تا هیچ نەبیسنو هیچ نەبینن، لێرەش دەفەرموێ: ئاگاداربن ئەو کاتەی کەوا لیباس ئەدەن بەخۆیاندا ﷲ ئاگای لەوە هەیە کە ئەیشارنەوە لەناو دڵیاندا، وەئەوەیش کە بە ئاشکرا ئەیکەن چونکە بەڕاستی خوا ئاگادارە بەوەی کەهەیە لەناو سنگەکاندا کەوابو چۆن شتی لێ ئەشارنەوە؟! هەندێ ئەڵێن: کۆمەڵێك لە خاوەن باوەڕان لەسەردەمی پێغەمبەرمان دا ﷺ کاتێ زانایی‌و ئاگایی خودایان بەچاکی زانی بەلایانەوە شەرم بو خۆیان بەروتی دەرخەنو بچنەلای خێزانەکانیان چونکە

ئەیان وت: خوا چاوی لێمانە جا ﷲ ئەم ئایەتەی سەرەوەی رەوانە کردو فەرموی لەو بارەوە سەختگیری نیەو ئێوە هەرچی بکەن تەنانەت کە خۆتان دائەپۆشن لە شەوی تاریكو لە ناو ژوری خۆتاندا خوا ئاگاداری خەیاڵو خەتەرەی ناودڵەکانتانە کەواتە چی لێ ئەشارنەوە؟ بەڵێ شەرم لەخودا زۆر چاکە بەڵام دەبێ ئەوشەرمە زیان بەبیرو باوەڕ نەگەیەنێ، دڵنیابە هەرچی بکەیتوهەرچی بڵێیتوهەرچی لەناودڵتابێ، بەئاشکراو بە نهێنیو بەرۆژی رۆشناو بەشەوی زۆر تاریكو خۆت بپێچی بەدەیان شتەوە لای خودا وەکو یەکەو هەموی دەزانێ، جا بۆ ئەوەی زانیاری خۆی رون بکاتەوە بۆ خەڵك دەفەرموێ:

(٦) ئەوسا هیچ شتێك نیە لەسەر ئەم زەوییەدا پێویستی بەیارمەتیو رۆزی هەبێ مەگەرخوا ئاگادارە لێیو بەلوتفی خۆی لەسەر خۆی پێویستکردوە کە بژێوی پێ بداتو دەزانێ لە کوێ دایە چ لەپێش بونو چ لەپاش بون، وەدەزانێ لە کوێدا بەئەمانەت دانراوە چ کاتێ لە پشتی باوکدایە یان لەناو رەحم یان لە ناو گۆڕ دایە چونکە هەموی پێش بونی ئینسان بەهەزاران ساڵ خوای زاناو کاربەجێ زانیویەتی کە هەموی تۆمارکراوە لە (لەوحی)پارێزراودا کە رۆشنکەرەوەی هەمو شتێکە. ئەمەش بەومانایە نیە کە مرۆڤ دانیشێو ئیش نەکات بە چاوەڕوانی کردنی تۆمارکراوی ناولەوح چونکە ئێمە ئاگامان لەونوسراوەنیە، بەڵکو پێویستە مرۆڤ خۆی هۆیەکانی بژێوی بگرێتەبەرو تەمەڵو تەوەزل لێی دانەنیشێت بەڵام چاوەڕوانی رۆزی هەر لە خوا بکات چونکە ئەگەر خوا رۆزی پێ نەدات ماڵی ناودەستیشی لەناوئەچێت، ئینجا ﷲ باسی دەسەڵات و هێزی خۆی دەکاتو دەفەرموێ:

(٧) جا خوا ئەو زاتەیە کە ئاسمانانو زەوی دروستکردوە لە شەش رۆژداو عەرشی خواپێش ئەوەی ئاسمانانو زەوی دروست بکات لەسەر ئاوبوە جا خوا ئەمەی کرد تاتاقیتان بکاتەوەو ئاشکرا ببێ کە کام لە ئێوە چاکتر ئیش دەکات، وە ئەگەر تۆ بڵێیت: بەڕاستی ئێوە زیندو دەکرێنەوە لە پاش مەرگ بەدڵنیاییەوە کافران باوەڕ ناکەنو دەڵێن: ئەمە بێجگە لە جادویەکی ئاشکرا شتێکی ترنیەو شتی وا ناگونجێت.

پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [illegible] ﷲ ی بەدەسەڵاتو بەشکۆ دەفەرموێ: ببەخشە پێت دەبەخشمو پێغەمبەرﷺ فەرموی: دەستی ﷲ پڕەو بەخشین هیچی کەم ناکاتەوە کە

نیعمەتی فرەوانەو بلاوی دەکاتەوە شەوو رۆژو فەرموی: ئایا ئەزانن کە لەو رۆژەوە کە خودا ئاسمانو زەوی دروستکردوە دەبەخشێت ، ئەوسا بێگومان ئەو بەخشینە هیچی کەم نەکردوە لەوەی کە لەناودەستیدایە وعەرشی لەسەر ئاوبووەو هەر بەدەست خۆیەتی کێشانە کەنزم دەکاتەوەو بەرزدەکاتەوە}.

﴿٨﴾خۆ ئەگەر ئێمە سزای ئەوان دوابخەین تاماوەیەکی ژمێرراو بەگاڵتەوە ئەڵێن: چی رێگای گرتوەو نایەڵێت سزامان بۆ بێت؟ ئاگاداربن لە رۆژێکدا دێت بۆیان کەهیچ شتێك ناتوانێ لایبدات لێیان، جا چونکە سزاو تۆڵەی بێ باوەڕان راستە دەفەرموێ: وەهاتە سەریان سزای ئەوشتەی کەئەوان بێ باوەڕبون پێیو گاڵتەیان پێ ئەکرد.

﴿٩﴾خۆ ئەگەر ئێمە مرۆڤ خۆشبەخت بکەینو نیعمەتی پێ بدەین لە پاشان لێی وەرگرینەوە ، بێگومان ئەو مرۆڤە هەم نائومێد ئەبێتوهەم خۆی توشی کوفر دەکاتو بێزاریو ناڕەحەتی خۆی دەردەبڕێت بەرامبەر بەتەقسیماتی خوای زانا، بەراستی ئەمە هەڕەشەیەکی توندە لە مرۆڤ کە کاتێ لە خۆشیو نیعمەت دایە بەمولکی خوای نازانێو سوپاسی ناکات بەڵام کاتێ لێی سەندرایەوە بەکاری خوای دەزانێو بەئیشەکانو بەشەکانی خوا رازی نابێ، جا هەم ناسوپاسە هەم عەجول، وەك دەفەرموێ:

﴿١٠﴾ئینجا ئەگەر ئێمە نیعمەتی خۆمانی پێ بدەین لەپاش ئەو تەنگوچەڵەمانەی کە توشی بون لە باتی سوپاسگوزاریو گەردن کەچی ئەڵێت: تازە ناخۆشیو تەنگوچەڵەمەم لەسەر لاچوو ئەم جۆرە روداوانە شتێکی سروشتینو هیچ پەیوەندییەکی بە کردارو رەوشتی منەوە نیەو دەسەڵاتو هێزێکی تری نادیاری نیە، بەڕاستی ئەو بەو ئیشەی خۆی شادمانەو زۆر لوت بەرزەو لەو بەڵگە بەرزو بەنرخانەی خوا کەڵك وەرناگرن، بەڵام ئەوانەی کە بەڕاستی خوا ئەناسن لەهەمو بەرزو نزمیو خۆشیو ناخۆشییەکی ژیان پەندو ئامۆژگاری وەردەگرنو لە کاتی نیعمەت دا سوپاسی خوا ئەکەنو لەکاتی تەنگوچەڵەمەو گرانیدا خۆگرو ئارام ئەبن وەك لێرەدا دەفەرموێ:

﴿١١﴾بێجگە لەوانەی کە خۆیان گرتوە لەکاتی تەنگانەداو سوپاسی خوایان کردوەو کرداری چاکیان ئەنجام داوە، ئەم بەشەی مرۆڤ خۆش بەختەو هەمیشە چاوەڕوانی خۆشی بۆخۆیان ئەکەن چونکە خوای میهرەبان دەفەرموێ:کە ئەوانە لێخۆش بونیان بۆ هەیە لەلایەن خوای خۆیانەوەوهەروەها پاداشتێکی گەورەش چونکە خۆگرو چاکە کاربوون لەژیاندا. بەڵێ بێ باوەڕان هەمیشە خەریکی هەڕەشەو پیلان نانەوە بوونو هەرگیز لە دوژمنکاری دەستیان نەکێشاوەتەوەو لایەنگرانی ئاینیان بە هەمو شێوەیەك

أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ فَأۡتُواْ بِعَشۡرِ سُوَرٖ مِّثۡلِهِۦ مُفۡتَرَيَٰتٖ وَٱدۡعُواْ مَنِ ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمۡ يَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلۡمِ ٱللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيۡهِمۡ أَعۡمَٰلَهُمۡ فِيهَا وَهُمۡ فِيهَا لَا يُبۡخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَيۡسَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا ٱلنَّارُۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُواْ فِيهَا وَبَٰطِلٞ مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّهِۦ وَيَتۡلُوهُ شَاهِدٞ مِّنۡهُ وَمِن قَبۡلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامٗا وَرَحۡمَةًۚ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۚ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ مِنَ ٱلۡأَحۡزَابِ فَٱلنَّارُ مَوۡعِدُهُۥۚ فَلَا تَكُ فِي مِرۡيَةٖ مِّنۡهُۚ إِنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ يُعۡرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمۡ وَيَقُولُ ٱلۡأَشۡهَٰدُ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمۡۚ أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٨﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿١٩﴾

چەوساندوەتەوەو بە توندی دژایەتی پێغەمبەریان ﷺ کردوە بەشێوەیەك کەگوایە ژیری وای مرۆڤ فێرکردوە!! با خۆی بدایە بەدەستەوەو ئاسانکارییان لە گەڵدا بکات چونکە هیچی تری پێ ناکرێتو ئەوان زۆرترو بەهێزترن، بۆیە ﷲ لێرەدا پێغەمبەرمان ﷺ ئامۆژگاری دەکات کە سستو لاواز خۆت پیشان نەدەیتو هیچ گوێ بە قسەی زلو هەڕەشەیان مەدەو زەڕەیەك لە کاری خۆت نەکشێیتەوە، ئەوەتە دەفەرموێ:

﴿١٢﴾ لەوانەیە کە تۆ واز بهێنی لە هەندێك لەو شتەی کە ئێمە وەحیمان کردوەتە لاتو دڵت بەو قسەی ئەوان ناڕەحەتە کە ئەڵێن: ئەگەر راستە با خەزێنەیەکی بۆ بهاتایەو فەقیر نەبوایە یا با فریشتەیەکی لەگەڵدا بوایە تا باوەڕمان پێ بکردایە مادام هیچکامیانی نیە باوەڕی پێ ناکەین، ﷲ دەمکوتیان دەکاتو دەفەرمێ: ئەی محمد ﷺ تۆ هەر ترسێنەرێکیت بۆئەوانو هیچ شتێکی ترت لەسەرنیەو تۆنابێ بەقسەی ئەوان ناڕەحەتو غەمگین بییو سستی لە گەیاندنی ئەم پەیامەدا بکەیتو خوا بەسەر هەمو شتێکدا ئاگادارەو چاوی لێیەو ئاگای لە ئیشی تۆیشو ئەوانیش هەیە، بەڵێ هەر لەسەر مەسئەلەی پێغەمبەرایەتی ئەڕواوتو دەفەرموێ:

﴿١٣﴾ئەوان دەڵێن کە ئەو قسانەی تۆ قسەی خودا نیەو درۆ بەدەم خوداوە ئەکەیت؟ دەی ئەگەر راستەو قسەی خودا نیە ودروستکراوەپێیان بڵێ: با دە سوورەتی وەك ئەم قورئانە بهێنن

که دروستکراو بێتوگێ ئەتوانن بێجگە لە خوا بانگی بکەن ئەگەر ئێوە راست ئەکەنو ئەم قورئانە دروستکراوی دەستی منە. قورئان پێشەکی فەرموی: قورئانێکی وەك ئەم قورئانە بهێنن ئەگەر بەڕاستی نازانن نەیانتوانی پاشان لێرە فەرموی دە سورەت پاش ئەمەش وەکو لە سورەتی (بەقەرە)دا باسمان کرد فەرموی یەك سورەت بهێننو فەرمویشی ناتوانن بیهێنن جا ئەگەر کەسێك زانابێ هەر ئەمە بەسە بۆ ئەوەی بزانێت کەئەم قورئانە قسەی کەسێکە کەس بالادەستی نیەو باوەڕی پێ دەهێنن، لێرەش دەفەرموێ:

(١٤) جا ئەگەر ئەوانەی کە بانگیان لێ ئەکەنو داوای یارمەتیان لێ ئەکەن نەهاتنە کۆمەکتانەوە یان ئەگەر بێ باوەڕان وەڵامی ئێوەیان نەدایەوە، ئەی موسڵمانان دەی بابزانن کە ئەم قورئانە هەربەگوێرەی زانیاری خودایەو کەس توانای دژایەتی ئەم قورئانەی نیەو بزانن کەهیچ خودایەك نیە بێجگە لەو زاتە ، جا ئایا ئێوە موسڵمان نین؟ واتە: دەی موسڵمان بنو خۆتان لە گێلی مەدەن ، ئینجا ﷲ باسی ژیانو ئایندەی کافران دەکاتو دەفەرموێ:

(١٥) هەرکەسێك مەبەستی تەنها ژیانی دنیاو رابواردن بێو باوەڕی بە پاشە رۆژ نەبێو کارو کۆششی هەر بۆ دنیابێ ئێمە بەتەواوی هەرچیەکیان ئەوێ پێیان دەدەین لەم دنیایەدا وئەوان لەدنیادا زیانیان توش نایەتو ئاواتەکانیان بەزۆری دێتەجێ بۆ ئەو کەسەی کە خوا ئارەزۆ لێ بێ.

(١٦) ئا ئەوانە کەسانێکن کەلە رۆژی دوایی دا بێجگە لە ئاگر نەبێت هیچی تریان بۆ نیەو بەتاڵو هەڵوەشاوەیەو سودی لێ نابینن لە دوا رۆژدا لەوکردارانەی کە لە دنیادا کردویانە ،

(١٧) ئایا ئەو کەسەی کە لەسەر چاورۆشنیە لە لایەن خودای خۆیەوەو لە ئایین تێگەیشتوە وەشایەتێك لەلایەن خوداوە (کەجبرەئیلە) ئەو قورئانە دەخوێنێتەوە ، وەپێش ئەو قورئانەیش پەڕاوی موسا بوە کە تەوراتە کە ئەو پەڕاوە پێشەواو رەحمەت بووەو باسی ئەم قورئانەیشی تێدا تۆمارکراوە وەکو ئەوکەسە وایە کە تەنها دنیای مەبەستە؟ نەخێر، جا ئەوانەی کە بەڕاستی باوەڕیان بەو پێشەواو رەحمەتە بوە ئا ئەوانە باوەڕ بەم قورئانەش ئەهێننو هەرکەسێکیش بەو قورئانەی کە محمد ﷺ هێناویەتی باوەڕنەکاتو بەبەرنامەی ژیانی خۆی نەزانێ لەو کۆمەڵانە ئەوسا جێگای ئاگرە بۆ هەمیشەو هەرگیز رزگاری نابێت واتە ئەو خەڵکە لە پاش هاتنی پێغەمبەرمان ﷺ هەموی بە ئومەتی ئەو حیسابەو هەرکەسێك باوەڕی پێ نەکات کافرەو ناچێتە بەهەشتەوە، جا نابێ تۆ لەم بارەوە گومانت هەبێ چ لە قورئاندا چ لە کافربونی ئەواندا بەڕاستی ئەمە بڕیارێکی راستە لەلایەن خوای خۆتەوە، کە قورئان پەڕاوێکی راستەو کافران دۆزەخ جێگایانە بەڵام زۆربەی خەڵك باوەڕ ناهێنن، ئینجا ﷲ زیاتر خراپیو ناپاکی کافرانو سزاکانیان باس دەکاتو دەفەرموێ

(١٨) کێ هەیە ستەمکارتر لەو کەسەی کە درۆی بەدەم خوداوە کرد بێت؟ ئا ئەوانە لە رۆژی قیامەتدا ئەبرێنە دادگای خوداو حیسابیان لەگەڵدا دەکات، وە شایەتەکان هەمویان لەو کاتەدا ئەڵێن: ئائەمانە بوون کە درۆیان بەدەمی خوای خۆیانەوە ئەکرد جا جاڕچی جاڕئەداتو ئەڵێ: ئاگاداربن نەفرینی خوا لە ستەمکارانە.

عەبدوڵای کوڕی عومەر دەڵێت لە پێغەمبەری خوا بیستم کە فەرموی: [illegible] بەڕاستی ﷲ باوەڕداران لە خۆی نزیك دەکاتەوە جا دای دەپۆشێت ئەوسا پێی دەفەرموێ: فڵانە گوناهت لەبیر دێت جا یەژێ: بەڵی ئەی پەروەردگارم، فڵانە گوناهت لەبیر دێت جا یەژێ: بەڵی ئەی پەروەردگارم، جا ئەو کاتەی کە دانی پێدا نا بە گوناهەکانیو هەستی کرد ئیتر لەناوچوە پەروەردگار پێی دەفەرموێ: لە دنیادا ئەو گوناهانم داپوشاندی جا ئەمرۆش چاوپشیان لێدەکەم بۆت ئەوسا کتێبی چاکەکانی پێدەترێت، بەڵام بۆ کافرانو مونافقان جا جاڕچی جاڕئەداتو ئەڵێ: ئاگاداربن نەفرینی خوا لەتەواوی ستەمکارانە} ئینجا پیشەی ستەمکاران رۆشن دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(١٩) ئەو کەسانەی کەوا ئەبن بە بەرپەرچ لە رێگای خواداو نایەڵن خەڵکی بەرێگای ئەودا برواتو باوەڕ بهێننو ئەو ئایینەی ﷲ بە شێوەیەکی لارو نارێك پیشانی خەڵکی ئەدەنو هەوڵ ئەدەن کەلە بەرچاوی خەڵك ناشیرینی بکەن تا بتوانن خەڵکی لێ دور بخەنەوەو بیانکەن بە دوژمنی ئایین وخواناسان، ئەمانە بۆیە وابێ ترسانە دژایەتی ئەم ئایینە دەکەن چونکە ئەوانە بێ باوەڕن بە رۆژی دوایی، واتە: ئەو کەسانەی کەئەم وەسفانەیان تێدا بو ستەمکارنو بەر نەفرینی خوا ئەکەون.

(٢٠) ئەوانە ناتوانن بەرگری لەسزای خوا بکەنو لە دەستی بڕیاری دەربچن و نەیەڵن کە هیچیان پێ بکات بەڵکو ﷲ بەهێزو دەسەڵاتی خۆی هەرچی بیەوێت لەگەڵیان دەکاتو بۆ ئەوانە بێجگە لە خوا هیچ یارمەتی دەرێکیان نیەو خوایش یارمەتیان

أُوْلَٰٓئِكَ لَمۡ يَكُونُواْ مُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنۡ أَوۡلِيَآءَۘ يُضَٰعَفُ لَهُمُ ٱلۡعَذَابُۚ مَا كَانُواْ يَسۡتَطِيعُونَ ٱلسَّمۡعَ وَمَا كَانُواْ يُبۡصِرُونَ ﴿٢٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡأَخۡسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَخۡبَتُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٣﴾ ۞ مَثَلُ ٱلۡفَرِيقَيۡنِ كَٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡأَصَمِّ وَٱلۡبَصِيرِ وَٱلسَّمِيعِۚ هَلۡ يَسۡتَوِيَانِ مَثَلًاۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَن لَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ أَلِيمٖ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ مَا نَرَىٰكَ إِلَّا بَشَرٗا مِّثۡلَنَا وَمَا نَرَىٰكَ ٱتَّبَعَكَ إِلَّا ٱلَّذِينَ هُمۡ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ ٱلرَّأۡيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمۡ عَلَيۡنَا مِن فَضۡلِۭ بَلۡ نَظُنُّكُمۡ كَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي رَحۡمَةٗ مِّنۡ عِندِهِۦ فَعُمِّيَتۡ عَلَيۡكُمۡ أَنُلۡزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمۡ لَهَا كَٰرِهُونَ ﴿٢٨﴾

نادات، لە ڕۆژی قیامەتیشدا سزایان بۆ چەند بەرامبەر دەکرێتەوە چونکە ئەوانە ناتوانن کەبیبیستن‌و نابینن ئەگەر چی گوێچکەو چاویشیان هەیە، چونکە خۆیان کەڕو کوێر کردوە نە قسە باشەکانیان بیستووەو نەلەوهەموو نیشانانەی بەرچاویان سودیان وەرگرتوەو لە دوا ڕۆژیشدا خۆیان دان بەم ڕاستیەدا ئەنێن وەك لەئایەتی دەهەمی سورەتی مولك دا هەیە (ئەگەر بمان بیستایەو عەقڵمان بوایە ئێستا لەناو ئەم ئاگرە سوتێنەرەدا نەدەبوین)، ئینجا ﷲ سەبارەت بەمانە دەفەرموێ:

﴿٢١﴾ ئەوان بەڕاستی نەفسی خۆیان دۆڕاندوەو ون بوە لێیان ئەو درۆو دەلەسانەی کەلەدنیادا دروستیان کردبو.

﴿٢٢﴾ بەڕاستی ئەوان لە ڕۆژی قیامەتدا ڕەنجەڕۆ ترین کەسن. وشەی(**لاجرم**)واتە، حەق‌و سابتەو وایە، ئینجا خوا باسی چاکان دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿٢٣﴾ بێگومان ئەوانەی باوەڕیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوەو هەمیشە بەرەو خوای خۆیان هاتون‌و خۆیان بەکەم‌و گەردنکەچ پیشانداوە ئائەوانە ڕەفیقی دەستە ملی بەهەشتن وئەوانە بۆ هەمیشەیی لەناویدا ئەمێننەوە. ئینجا خوا وێنەی ئەو دوو کۆمەڵە بەم شێوەیە باس دەکات‌و دەفەرموێ:

﴿٢٤﴾ وێنەی ئەو دوو کۆمەڵە وەکو کوێرو کەڕو بینەرو بیسەرە. واتە کافر کوێرو کەڕەو باوەڕدار بیسەرو بینەرە دەی ئەو کەسەی کە هۆشی هەبێ بۆ ئەبێ خۆی بباتە ئەو ڕیزەی کە کوێرو کەڕە؟! ئایا ئەم دوو وێنەیە وەکو یەکەن؟ نەخێر. دەی ئایا ئێوە هەر بیر ناکەنەوە؟ واتە حەق وایە بیر بکەنەوەو ژیری خۆتان بخەنەکارەوە تا کار لە کار نەترازاوەو تەوبە بکەن‌و بەو ماوەی کە ماوتانە پێشوی خۆتان چاك بکەنەوە تا بەهەشت لەدەست نەدەن ونەچنە ناو ئاگرەوە، ئینجا ﷲ بۆ زیاتر ڕۆشنکردنەوەی ئایندەی چاکەکاران‌و خراپەکاران داستانی چەند پێغەمبەرێك باس دەکات کە سەرئەنجام چاکەکاران چییان دەستکەوە تووە خراپەکارانیش بە چ ڕۆژێکی ڕەش گەیشتون، لەم سورەتەدا یەك بەدوای یەکداباسی نوح وهودو ساڵح‌و لوت وشوعەیب‌و موسا (علیهم السلام) کراوە و دەفەرموێ:

﴿٢٥﴾ وەبەڕاستی ئێمە نوح پێغەمبەرمان نارد بۆلای گەلەکەی وتی: بێگومان من ترسێنەرێکی ئاشکرام بۆ ئێوە، نوح ﷺ یەکێکە لەو پێغەمبەرانەی کە تەمەنێکی درێژی کردوەو زۆر ماندوبوە بەبانگ کردنی گەلەکەی بۆ خوا پەرستی‌و وازهێنان لە شیرك‌و بت پەرستی ، بەڵام ئەو گەلە زۆر نارێك‌و لاسار بوون‌و زۆر دژایەتی ئەوپێغەمبەرەیان کردوەو ژمارەیەکی زۆرکەم باوەڕیان پێ هێناوەو ماوەی دەعوەتەکەی نۆسەد وپەنجا ساڵ بوە لەم سورەتەدا بەشێکی زۆر لەبەسەرهاتی باسکراوە، ئەڵێن لەو ماوە زۆرەدا حەفتاودوو پیاوو ئافرەت باوەڕیان پێ هێناوە هەندێك ئەڵێن: هەشتا کەس کە ئەمەش لای سەرەو لەمە زیاتر نەبون، بەڵی خوای میهرەبان بۆ ڕزگارکردنی خەڵك لە بت پەرستی‌و گومڕاهی‌و گەیاندنیان بۆ بەهەشت پێغەمبەرانی یەك لە دوای یەك ڕەوانەکردوەو هەمویشیان یەك مەبەستیان بووە کە بەندایەتی خودا بکەن‌و هاوبەشی بۆ دانەنێن وەك لێرەدا دەفەرموێ:

﴿٢٦﴾ نوح بەگەلەکەی وت: بێجگە لەﷲ بەندایەتی بۆ هیچ شتێکی تر نەکەن، چونکە ئەگەر بەندایەتی بێجگە لەو بکەن بێگومان من ئەترسم کە ئێوە دوچاری سزای پڕمەترسی ودەردناك ببن، چ کاتی هاتنی تۆفان یان هاتنی قیامەت، جا لە جیاتی سوپاسکردن‌و گوێڕایەڵی کەوتنە گاڵتەپێ کردنی‌و سوك تەماشا کردنی خۆی‌و بانگەوازەکەی‌و پەیڕەوانی،

﴿٢٧﴾ ئەوە بو ئەشرافی گەلەکەی‌و ئەوانەی کە بێ باوەڕبوون وتیان: ئێمە تۆ بێجگە لەوەی کەبە بەشەرێکی وەکو خۆمانت دەزانین شتێکی زیاتر لە وە نیت‌و ئێمە نابینین ئەو کەسەی کە پەیڕەوی تۆیە مەگەر ئەوانەی کە زۆر سوك‌و سادەن لە ناو ئێمەداوروالەت بینن‌و لە شت تێ ناگەن، وە ئێمە وانازانین کە

وَيَٰقَوۡمِ لَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مَالًاۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۚ وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْۚ إِنَّهُم مُّلَٰقُواْ رَبِّهِمۡ وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا تَجۡهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَٰقَوۡمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمۡۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٞ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزۡدَرِيٓ أَعۡيُنُكُمۡ لَن يُؤۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ خَيۡرًاۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا فِيٓ أَنفُسِهِمۡ إِنِّيٓ إِذٗا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُواْ يَٰنُوحُ قَدۡ جَٰدَلۡتَنَا فَأَكۡثَرۡتَ جِدَٰلَنَا فَأۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا يَأۡتِيكُم بِهِ ٱللَّهُ إِن شَآءَ وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنفَعُكُمۡ نُصۡحِيٓ إِنۡ أَرَدتُّ أَنۡ أَنصَحَ لَكُمۡ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغۡوِيَكُمۡۚ هُوَ رَبُّكُمۡ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ إِنِ ٱفۡتَرَيۡتُهُۥ فَعَلَيَّ إِجۡرَامِي وَأَنَا۠ بَرِيٓءٞ مِّمَّا تُجۡرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُۥ لَن يُؤۡمِنَ مِن قَوۡمِكَ إِلَّا مَن قَدۡ ءَامَنَ فَلَا تَبۡتَئِسۡ بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَٱصۡنَعِ ٱلۡفُلۡكَ بِأَعۡيُنِنَا وَوَحۡيِنَا وَلَا تُخَٰطِبۡنِي فِي ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ إِنَّهُم مُّغۡرَقُونَ ﴿٣٧﴾

ئێوە هیچ فەزڵو جیاوازیەکتان هەیە بەسەر ئێمەدا بەڵکو ئێمە وا گومان دەبەین کە ئێوە درۆ ئەکەنو ئێوە پێغەمبەری خودا نین. هەروەك ئەمڕۆ هەر موسڵمانێك بجوڵێتەوە بەسادەو ساویلکەو بێ تەجرەبە ناو ئەبرێنو قسەکۆنەکان بە با دەکەنەوەو خۆیان بەزاناو فامیدەش دەزانن؟! ئینجا ﷲ وەڵامی نوحمان بۆ تۆمار دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٨) نوح وتی: ئەی گەلی من پێم بڵێن ئەگەر من لەسەر ڕێگای ڕاستو چاو ڕۆشنی لەلایەن پەروەردگارمەوە بمو ئەو زاتە لەلایەن خۆیەوە پەیامی ڕەحمەتو سۆزی بە من دابێ بەڵام ئەم ڕاستیە لەلای ئێوە شاراوە بێتو لێی تێ نەگەن تاوانی من چییە ، ئایا من هەر بە زۆر ئێوە بچەسپێنم بەئەم ڕەحمەتو پەیامەی خوداوە لەگەڵ ئەوەشدا کە ئێوە ڕقتان لێی بێت؟! واتە : شتی وانابێو ئەبێ ئێوە لەم پەیامە حاڵی ببنو بەدڵەوە وەری بگرنو ئیشی پێ بکەن ئینجا ئێوە ئەبن بەخواناسو خۆشیو سەعادەتی پاشە ڕۆژتان دەست ئەکەوێت نەك بەزۆرو ناچاری گەردنکەچ بکەن وەك لە سورەتی بەقەرەدا دەفەرموێ: ﴿[illegible]/ زۆر کردن لە باوەڕ هێناندا نیە﴾ و لەوێ ئەم باسە قسەی زیاتری لە سەر کراوەو دووبارەی ناکەینەوە.

(٢٩) ئینجا نوح زیاتر بەراگەیاندنی پەیامەکەیەوە خەریك ئەبێو ئەڵێ: ئەی گەلی من باش بزانن کەمن لەسەر گەیاندنی ئەم پەیامە بە ئێوە داوای ماڵ وسامان ناکەم تا بڵێن بارمان قورسەو بۆمان ئەنجام نادرێت، من لەسەر ئەم بانگەوازە هیچ پاداشتم نیە بێجگە پاداشتی لای خوا، ئینجا وتیان تۆ ئەم سادەو کەم فامانەی دەوری خۆت دەرکە، وتی: ئەوسا من هەرگیز ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو پەیڕەوی ئایین دەکەن دەریان ناکەم بێگومان کە ئەوانە ئەگەن بەخوای خۆیانو بەهرەی خۆیان وەرئەگرن بەڵام بێگومان من واتان دەبینم کەئێوە گەلێکن خۆتان نەزان دەکەن.

(٣٠) ئەی گەلی من کێ یارمەتیم ئەداتو ڕزگارم دەکات لەدەست سزای ﷲ ئەگەر من ئەوان بتۆرێنمو دەریان بکەم؟ دەی ئایا ئێوە بیر ناکەنەوەو لە دژایەتیم دەس هەڵگرن.

(٣١) خۆ من ناڵێم بە ئێوە کە خەزێنەکانی ﷲ لەلای منەو هەرکەس هەرچی ویست پێی دەبەخشمو من غەیب نازانمو من ناڵێم کە فریشتەمو هەرگیز بەوانەیش کە لە بەرچاوی ئێوەدا سووکنو بە نەفامو نەزانیان ئەزانن ناڵێم ﷲ هیچ چاکەو خێرتان پێ نادات چونکە خوا خۆی دەزانێت بەوەی کەلە ناو دڵی ئەواندا هەیە جا ئەگەر من پاڵ بەوانەوە بنێم لەبەر دڵی ئێوەو لە خۆمیان دوور بخەمەوە بێگومان من ئیتر هەر لەو کاتەدا لە ستەمکارانم. بەڵێ ئەو گەلە لاسارە لە جیاتی پەشیمان بونەوەو پەیڕەوی کردنی نوح،

(٣٢) وتیان: ئەی نوح بەڕاستی تۆ کێشەو باست کردوە لە گەڵ ئێمەدا ، ئەوسا لە سنورت تێ پەڕاندوەو زۆردەمەدەمەت کردوە لەگەڵمان دا بەسە ئەگەر لە ڕاستگۆیانی بائەو سزایە بێت کە ئێمەت پێ دەترساند ئیتر قسەو باس بەسەو باوەڕت پێ ناکەین.

(٣٣) نوح وتی: ئەو سزایە نایەت مەگەر خوا خۆی بیهێنێت ئەگەر ئارەزۆی لێ بێتو ئێوە ناتوانن خوا دەستە پاچە بکەنو ڕێگا لەو سزایە بگرن هەرکاتێ هات.

(٣٤) خۆ سودی نابێت بۆ ئێوە ئامۆژگاریەکانم ئەگەر چی من ئەمەوێ بەچاکی ئامۆژگاریتان بکەم بەڵکو ڕێگای ڕاست بدۆزنەوە مادام خوا بیەوێ ئێوە سەر لێ شێواو گومرا بکات، واتە: هەمو شت بەدەست خودایەو مرۆڤ ئەبێ ڕێنمایو هیدایەت هەرلە خوا داوابکاتو خۆی لە خوا بێ نیاز نەزانێ چونکە هەرخۆیەتی پەروەردگارتانو هەرچی ئارەزۆ بکات هەر ئەوە دەبێ، وە هەر بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە. جا لە باتی وەڵام دانەوەی بەچاکی وباوەڕپێ هێنانی زیاتر دژایەتیان دەکرد.

(٣٥) بەڵكو ئەیان وت: ئەمە هەڵبەسراوی دەستی خۆیەتی‌و‌درۆ بەدەم خوداوە دەکات، پێیان بڵێ: ئەگەر من ئەم پەیامەم هەڵبەستبێت‌و درۆ بە دەم خوداوە بکەم خۆ تاوانەکەی لەسەرخۆمەو ئێوە زیان ناکەن‌و من بەریم‌و دوورم لەو درۆو تاوانانەی کە ئێوەدەیلێن‌و دەیکەن. هەندێك دەڵێن: ئەم ئایەتە قسەو دژایەتی کافرانی مەکەیەو وەڵامی پێغەمبەرمانە بۆ ئەوان بەڵام مانای ئەوەڵ نزیکترە و باسەکەی نوح لە یەکتر نابچڕێت ، ئینجا پاش ئەو تاڵو سوێریە زۆرەی کە نوح عليه السلام لەسەر بانگی گەلەکەی بۆ ئایینی خوداو وازهێنان لە بت پەرستی، خوای گەورەو زانا نوحی ئاگادار کردەوە کەکاتی هاتنی سزا نزیکە چونکە ئەو گەلە تازە هیچ خەیریان تێدا نەماوە، دەفەرموێ:

(٣٦) وەحیمان کردە لای نوح کە ئیتر هیچ کەس لەو گەلەی تۆ باوەڕ ناهێنێت بێجگە لەو کەسەی لەپێش ئێستادا باوەڕی هێنا بێت ، جا کەوابو تۆ نائومێد مەبە بەو کارانەی کە ئەوان دەیکەن‌و هەرچی ئەکەن با بیکەن تۆ خەریکی شتێکی تر ببە، ئەویش دروستکردنی کەشتییەکە لەو وشکاییەدا وەك خوای گەورەو زانا دەفەرموێ:

(٣٧) وتمان: لە ژێر ڕێنمای‌و چاودێری‌و نیگای ئێمەدا کەشتیەك دروست بکەو ئیتر تۆ لە بارەی ئەو کەسانەی کە باوەڕیان نەهێناوەو ستەمیان لە خۆیان کردوە قسەم لەگەڵدا مەکەو تکایان بۆ مەکە ،چونکە ئەوان ئەخنکێنرێن.

(٣٨) جا دەستی کرد بە دروستکردنی کەشتی. خۆ ئیتر دەمیان کرایەوە بۆ تانەو تەشەر لێدانی چونکە کەشتی پێویستی بەوە بو چەند ساڵێك ئەو درەختانە بنێژرێ کە تەختەی لێ دروست ئەکرێت، جا وتیان: وازی لە پێغەمبەرایەتی هێناوەو خەریکی باخەوانیەو پاش بڕانی دارەکان‌و تاشین‌و بە تەختەکردنیان دیارە ئەویش ماوەیەکی بردووە وتیان: وازی لەویش هێنا واخەریکی دارتاشیە ، جا کاتێك خەریکی دروستکردنی کەشتیەکە بو زیاتر دەمیان کرایەوەو ئەیان وت: ئێمە زوو وتمان کە ئەم پیاوە شێتە ئەوەتە لەم وشکاییەدا خەریکە کەشتی دروست دەکات، ئا بەم شێوەیە ئازاریان ئەداو گاڵتەیان پێ ئەکردو هەر کاتێك کۆمەڵێك لە گەلەکەی بەلایدا تێپەڕبونایە گاڵتەیان پێ کردوەکە نوحیش عليه السلام پێیدەوتن ئەگەر ئێوە ئێستا گاڵتە بەئێمە دەکەن، بێگومان کە ئێمەش گاڵتە بە ئێوە دەکەین ئەو کاتەی کەسزاتان بۆ هات وەکو ئێستا ئێوە گاڵتە بە ئێمە دەکەن.

وَيَصۡنَعُ ٱلۡفُلۡكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيۡهِ مَلَأٞ مِّن قَوۡمِهِۦ سَخِرُواْ مِنۡهُۚ قَالَ إِن تَسۡخَرُواْ مِنَّا فَإِنَّا نَسۡخَرُ مِنكُمۡ كَمَا تَسۡخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ مَن يَأۡتِيهِ عَذَابٞ يُخۡزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيۡهِ عَذَابٞ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَمۡرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ قُلۡنَا ٱحۡمِلۡ فِيهَا مِن كُلّٖ زَوۡجَيۡنِ ٱثۡنَيۡنِ وَأَهۡلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيۡهِ ٱلۡقَوۡلُ وَمَنۡ ءَامَنَۚ وَمَآ ءَامَنَ مَعَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلٞ ﴿٤٠﴾ ۞ وَقَالَ ٱرۡكَبُواْ فِيهَا بِسۡمِ ٱللَّهِ مَجۡرٜىٰهَا وَمُرۡسَىٰهَآۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٤١﴾ وَهِيَ تَجۡرِي بِهِمۡ فِي مَوۡجٖ كَٱلۡجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ٱبۡنَهُۥ وَكَانَ فِي مَعۡزِلٖ يَٰبُنَيَّ ٱرۡكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَـَٔاوِيٓ إِلَىٰ جَبَلٖ يَعۡصِمُنِي مِنَ ٱلۡمَآءِۚ قَالَ لَا عَاصِمَ ٱلۡيَوۡمَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَۚ وَحَالَ بَيۡنَهُمَا ٱلۡمَوۡجُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡمُغۡرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَٰٓأَرۡضُ ٱبۡلَعِي مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقۡلِعِي وَغِيضَ ٱلۡمَآءُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ وَٱسۡتَوَتۡ عَلَى ٱلۡجُودِيِّۖ وَقِيلَ بُعۡدٗا لِّلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَىٰ نُوحٞ رَّبَّهُۥ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ٱبۡنِي مِنۡ أَهۡلِي وَإِنَّ وَعۡدَكَ ٱلۡحَقُّ وَأَنتَ أَحۡكَمُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٤٥﴾

(٣٩) ئەوسابەم زوانە ئەزانن چ کەسێك سزایەکی سەر شۆڕکەری بۆ دێت و بەسەرکێ‌دا سزای هەمیشەیی ئەچەسپێت؟ بەسەر من‌و پەیرەوانم یان بەسەر ئێوەی بێ باوەڕو بت پەرست‌و نەزان؟ بەڵێ ئەم گەلە لەسەر بێ باوەڕی خۆیان سووربون‌و نوحیش کەشتی خۆی تەواو کرد ، جا نوح عەرزی پێشگای خودای کرد کە چۆن بزانم سزا کەی دێت‌و بەچی هەستی پێ بکەم تا پەیرەوانم ئاگاداربکەمەوەو سواری کەشتی ببن، خودایش پەیامی بۆ نارد کە هەرکاتێ ئاوت دی هاتە دەرەوەلەو تەنورەی کە هەتانە ئەوە بزانە کاتی سزایە وەك دەفەرموێ:

(٤٠) سا کاتێ فەرمانی ئێمە هات‌و ئەو تەنوورە ئاوی لێ هەڵقوڵا، جا خوا دەفەرموێ: وتمان لەهەمو نێرو مێیەك جوتێك بخەرە کەشتیەکەوەو خاو خێزانی خۆتیش بێجگە لەوەی کە بڕیاری خنکانی لەلایەن ئێمەوە دراوە وەك کوڕەکەی، وە هەروەها باسواری ئەو کەشتیە ببن ئەو کەسەی کە باوەڕی هێناوە، خۆ باوەڕیشی نەهێناە بەو پێغەمبەرە بێجگە لە کۆمەڵێکی کەم کە لە ژمارەیاندا ناڕێکی هەیە وەك لەپێشدا باسمانکرد . بەڵێ کاتێ نیشانەی سزا دەرکەوت نوح پەیرەوانی بانگ کرد،

(٤١) وتی: بەناوی خوداوە سواربن کەئەم کەشتیە هەر بەناوی ئەو زاتەوە دەڕوات ودەوەستێت‌و فەرمان هەرلەدەست خۆیدایەو چۆن‌و لە کوێ‌و کەی دەوەستێت هەرخۆی دەزانێت بێگومان

قَالَ يَٰنُوحُ إِنَّهُۥ لَيۡسَ مِنۡ أَهۡلِكَۖ إِنَّهُۥ عَمَلٌ غَيۡرُ صَٰلِحٖۖ فَلَا تَسۡـَٔلۡنِ
مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۖ إِنِّيٓ أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي بِهِۦ عِلۡمٞۖ وَإِلَّا
تَغۡفِرۡ لِي وَتَرۡحَمۡنِيٓ أَكُن مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَٰنُوحُ
ٱهۡبِطۡ بِسَلَٰمٖ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيۡكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٖ مِّمَّن مَّعَكَۚ
وَأُمَمٞ سَنُمَتِّعُهُمۡ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٤٨﴾ تِلۡكَ
مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهَآ إِلَيۡكَۖ مَا كُنتَ تَعۡلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوۡمُكَ
مِن قَبۡلِ هَٰذَاۖ فَٱصۡبِرۡۖ إِنَّ ٱلۡعَٰقِبَةَ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِلَىٰ عَادٍ
أَخَاهُمۡ هُودٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ
غَيۡرُهُۥٓۖ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا مُفۡتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَٰقَوۡمِ لَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ
أَجۡرًاۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱلَّذِي فَطَرَنِيٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٥١﴾
وَيَٰقَوۡمِ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِ يُرۡسِلِ ٱلسَّمَآءَ
عَلَيۡكُم مِّدۡرَارٗا وَيَزِدۡكُمۡ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمۡ وَلَا تَتَوَلَّوۡاْ
مُجۡرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُواْ يَٰهُودُ مَا جِئۡتَنَا بِبَيِّنَةٖ وَمَا نَحۡنُ
بِتَارِكِيٓ ءَالِهَتِنَا عَن قَوۡلِكَ وَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٣﴾

پەروەردگارم زۆرلێ بوردەو بەسۆزە بۆ بەندەکانی . ئینجا ﷲ بارودۆخەکە ئەخاتە بەرچاو وەك ئەوەی کە ئێستا شتەکە روبداتو دەفەرموێ:

﴿٤٢﴾ وە ئەو کەشتیە ئەیانبات لەناو شەپۆلی ئەو ئاوەدا کەهەر شەپۆلێکی وەك چیایەك وایە، نەیفەرمو: {جرت/بردنی. فەرموی: ﴿ تَجۡرِي بِهِمۡ ﴾ /دەیانبات} بەڵێ پەیرەوان‌و خاو خێزانی نوح سواری کەشتی بون بێجگە لە کوڕێکی کەناوی(کەنعان یان یام) بو، جا نوح ﷵبانگی کوڕەکەی خۆی کرد لە حاڵێکدا کەئەو کەناری گرتبوو لە باوکی‌و نەهاتبوە ناو کەشتیەکەوەو وتی: ئەی کوڕی خۆم وەرە لەگەڵ ئێمەدا سواری ئەم کەشتیە ببە وتۆ لەگەڵ کافراندا هاوبیروڕا مەبە. دیارە نوح ﷵ نەیزانیوە کە منافقە.

﴿٤٣﴾ کوڕەکەی وتی: من دەچمە سەر چیایەك کەلەم ئاوە دەم پارێزێت وتی: ئەمرۆ هیچ کەسێك ناپارێزەرێت لە بریاری ﷲ ولەوتۆفانەی کە رەوانەی کردوە مەگەر کەسێك خوا رەحمی پێ بکات‌و بیپارێزێت ، جا لەم قسانەدا بون ئەو شەپۆلە گەورەی کە باس کرا کەوتە نێوان باب وکوڕو ئەویش چووە ریزی خنکاوەکان. ئابەم شێوەیە کۆتای بە تەمەنی تاوانباران هات‌و نوح‌و پەیرەوانی لەسەر کەشتین،

﴿٤٤﴾ ئینجا لەو کاتەدا وترا ئەی زەوی ئاوی خۆت قوت دەرەوەو ئەی ئاسمان ئاوی خۆت بگرەوەو ئینجا ئاوەکە کەم بویەوەو وشکانی دەرکەوت‌وبریاری خوا کە لەناو بردنی خراپان بوو جێ بەجێ کراوکەشتیەکە لەسەر کێوی جودی وەستا، وا مەشهورە کە چیایەکە لە کوردستانی تورکیادا. وە بێزرا دووری‌و نەفرینی خوا بۆ هەمو گەلێکی ستەمکار. بەڵێ ئەونەمان‌وتێداچوونە ئایندەی هەمو گەلێکی ستەمکارە لەکۆن‌و ئێستاو ئایندەشدا ئەگەرچی جۆری سزایشیان وەك یەك نەبێت، ئینجا ﷲ دێتە سەر باسی کوڕەکەی نوح‌و دەفەرموێ

﴿٤٥﴾ نوح ﷵبانگی لە پەروەردگاری خۆی کردو وتی: ئەی پەروەردگارم، بێگومان کوڕی من لە ئەهلی منەو تۆ بەڵێنت دا کە ئەهلی من بپارێزی‌و بێگومان وەعدی تۆ راستەو بەڕاستی تۆ لە هەمو فەرمانڕەوایان داد پەروەرترو فەرمانڕەواتری بۆیە چاوەڕوانی پارێزگاری کوڕەکەم لێ دەکردیت ، خوای میهرەبان‌و زاناو کاربەجێ وەڵامی نوحی دایەوە،

﴿٤٦﴾ فەرموی: ئەی نوح ئەوە ئەهلی تۆ نیە. بۆ؟ چونکە بەبێشك کە ئەو کردارێکی ناپاك‌و رەوشتێکی نارێکی هەیە ،واتە: مونافقەو لەناو دڵدا باوەڕی بە تۆ نیە جا داوای ئەو شتەم لێ مەکە کە زانایت لە بارەیەوە نیە، بێگومان من ئامۆژگاریت دەکەم نەوەك تۆ بەم داخوازییەت بچیتە ریزی نەفامانەوە. لێرەدا دوشتی گرنگ هەیە:

یەکەم - نوح پێغەمبەرێکی خودایەو ئاگای لەناو دڵی کوڕەکەی نیە.

دووهەم - پایەو پلەی بەرزی پێغەمبەرایەتی نوح نەیتوانی کوڕەکەی رزگار بکات لە سزای ﷲ چونکە کافر بو، جا ئەوانەی کەدەم لە نهێنی ئەکوتن‌و بێ کرداری چاك بەتەمای تکاو شەفاعەتی کەسانی ترن باسەری شەرمەزاری داخەن‌و لەو بۆچونە هەڵەیە وازبهێنن، نوح کوڕو ژنێکی بەکافری مردن‌و لوت ژنی بەکافری مرد وەك لە سورەتی (التحریم)دا باسکراوە.

﴿٤٧﴾ ئینجا نوح ﷵ کاتێ بەو راستیەی زانی بێ وەستان‌و بەپەلە، وتی: ئەی پەوەردگارم بێگومان من پەنا ئەگرم بە تۆ کە داوای شتێکت لێ بکەم کە زانیاریم لە بارەیەوە نەبێت بەڕاستی ئەگەر تۆ لێم خۆش نەبی‌و رەحمم پێ نەکەی ئەوە من لە ریزی ئەو مرۆڤە زیان لێ کەوت‌و رەنجەڕۆیانەم کە بەر سزاو نەفرینی تۆ کەوتون واتە: نوح لە داواکەی پەشیمان بویەوەو لەو خوایەی کە غەفورو رەحیمە داوای لێ خۆشبون‌و رەحمی کرد خواش وەڵامی دایەوە،

(٤٨) بێژرا ئەی نوح دابەزەو لەلایەن ئێمەوە ئەمنو ئاسایشت پێدرا وفەڕو بەرەکەتت دادەبارێتە سەر، واتە: دڵت تەنگ نەبێت هەم ئاسودە دەبیت هەم نازو نیعمەتت پێ دەدرێت، وە هەروەها سەلامو رەحمەتو بەرکەت لەسەر ئەو ئوممەتە بێت کە لەگەڵ تۆدایە وگەلانێکی تر کە لەمەولا ئەیانژێنین تاماوەیەك ولەپاشدا ئەوانیش لە بەرنامەی ئێمە لائەدەنو سەرپێچی پێغەمبەران ئەکەن لەبەر ئەوە لەلایەن ئێمەوە سزای دەرد ناكوبەژانیان پێدەگات.

(٤٩) ئەو داستانەی کە باسمان کرد بەشێکە لە هەواڵە نەزانراوەکان کە ئێمە وەحیمان کردە لای تۆ نەتۆ ئەتزانیو نەگەلەکەت لە پێش هاتنی ئەم قورئانەدا کەوابو تۆش خۆت بگرە لەسەر ئێشو ئازاری قسە ناشیرینەکانی گەلەکەتو دڵنیابە کە پاشە رۆژ بۆ ئەو کەسانەیە کەلە خوا ئەترسنو خۆیان لە خراپەو خراپەکاری ئەپارێزن. ئینجا خوای میهرەبان داستانی گەلی عاد کە هود عليه السلام پێغەمبەریان بوە باس دەکات ودەفەرموێ:

(٥٠) جا ناردمان بۆلای گەلی عادیش براکەیان کە هود پێغەمبەر بو ، وتی ئەی گەلی من: الله بپەرستن چونکە هیچ خودایەکی تر نیە بۆ ئێوە بێجگە لەو بەراستی ئێوە هەر گەلێکی درۆزنن کەئەو هەموخودا جۆراو جۆرانەتان بەدرۆوە دروستکردوە بۆ خۆتان. لێرە ئەوە دەرئەکەوێت کە دروستە لە جیهەتی ئینسانیەوە بەهەرکەسێك بڵێیت برا با کافریش بێت.

(٥١) ئەی گەلی من لەسەرگەیاندنی ئەم بانگەوازە داوای هیچ خەرجیو پاداشتێك لە ئێوە ناکەم، هیچ پاداشتێکیشم نیە مەگەر لەلای ئەو کەسەی کە دروستی کردوم کە الله یە دەی ئایە ئێوە عەقڵتان نیەو بیر ناکەنەوەو ژیری خۆتان ناخەنەکارەوە تا سوودو زیانی خۆتان بزانن؟!

(٥٢) ئەی گەلی خۆم داوای لێخۆشبون لە پەروەردگارتان بکەن لەپاشان هەوڵدەن هەمیشە بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو پەروەردگارەی کە زۆرو بەلێشاوو لەئاسمانەوە ئاوتان بۆ بنێرێتو چەندتان هێزو قوەت هەیە ئەوەندەی ترهێزو قوەتان بۆ زیاتر بکات، وە ئێوە پشت مەکەنە ئەو ئایینە کەببنە ستەمکارو تاوانبار. بەڵام ئەو گەلە ستەمکارە وەك گەلانی پێش خۆیان دژی وەستان ،

(٥٣) وتیان ئەی هود: تۆ هیچ بەڵگەیەکی ئاشکرات نەهێناوە بۆ ئێمەو ئێمەیش هەروا بەقسەی تۆ واز لە خواکانی خۆمان ناهێنینو ئێمە باوەڕت پێ ناکەین.

إِن نَّقُولُ إِلَّا ٱعۡتَرَىٰكَ بَعۡضُ ءَالِهَتِنَا بِسُوٓءٖۗ قَالَ إِنِّيٓ أُشۡهِدُ ٱللَّهَ وَٱشۡهَدُوٓاْ أَنِّي بَرِيٓءٞ مِّمَّا تُشۡرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦۖ فَكِيدُونِي جَمِيعٗا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلۡتُ عَلَى ٱللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمۚ مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذُۢ بِنَاصِيَتِهَآۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٥٦﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُم مَّآ أُرۡسِلۡتُ بِهِۦٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَيَسۡتَخۡلِفُ رَبِّي قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّونَهُۥ شَيۡـًٔاۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٍ حَفِيظٞ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا هُودٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَنَجَّيۡنَٰهُم مِّنۡ عَذَابٍ غَلِيظٖ ﴿٥٨﴾ وَتِلۡكَ عَادٞۖ جَحَدُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ وَعَصَوۡاْ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٖ ﴿٥٩﴾ وَأُتۡبِعُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا لَعۡنَةٗ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ أَلَآ إِنَّ عَادٗا كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّعَادٖ قَوۡمِ هُودٖ ﴿٦٠﴾ ۞ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ صَٰلِحٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ وَٱسۡتَعۡمَرَكُمۡ فِيهَا فَٱسۡتَغۡفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٞ مُّجِيبٞ ﴿٦١﴾ قَالُواْ يَٰصَٰلِحُ قَدۡ كُنتَ فِينَا مَرۡجُوّٗا قَبۡلَ هَٰذَآۖ أَتَنۡهَىٰنَآ أَن نَّعۡبُدَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكّٖ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ مُرِيبٖ ﴿٦٢﴾

(٥٤) ئێمە هیچ قسەیەکمان لەگەڵ تۆدا نیە بێجگە لەوەی کە ئێمە وائەزانین کە هەندێ لە خوداکانی ئێمەدەستیان لەتۆ وەشاندوەو تۆیان دوچاری شێتی کردوە، جا هودیش وتی: من خودا بە شایەت ئەگرم لەسەر راستی خۆمو ئێوەش هەموتان شایەت بن کەمن ئەم پەیامەم پێ راگەیاندونو بێگومان کەمن بێزارو بێوەریم لەو شەریکانەی کە ئێوە بۆ خودای دادەنێن.

(٥٥) بێجگە لە خوا هەموتان هەرچی ئەتوانن لە دژایەتیم بیکەنو لەکێ یارمەتی وەر ئەگرن وەری گرن لە پاشدا هیچ ماوەیشم پێ مەدەنو بێ منەت بن.

(٥٦) بێگومان کەمن پشتم بەستوە بەو الله یەی کە پەروەردگاری منەو پەروەردگاری ئێوەشە هیچ شتێك نیە کەبەسەر ئەو زەویەدا بڕوات مەگەر ناوچاوانی بەدەست ئەوزاتەوەبێتو ناتوانێت بەبێ مەیلو ئارەزۆی خوا هیچ شتێك ئەنجام بدات نەچاك نەخراپ، نەسودو نەزیان، بەبێگومان پەروەردگاری من لەسەر رێگایەکی راستەو فەرمانەکانی داد پەروەرانەیەو ستەم لەکەس ناکات، کەواتە ئەو بەرنامەو رێبازەی کە ئەو ناردویەتی رێبازێکی راستەو رەوایەولادان لەورێبازە چەواشەوناڕەوایە.

(٥٧) ئەوسا ئەگەر ئێوە پشت دەکەنە ئەو ئایینەو گوێی پێ نادەن کەیفی خۆتانەوهەرخۆتان رەنجەڕۆدەبن بەحەقیقەت من

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي
مِنۡهُ رَحۡمَةٗ فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنۡ عَصَيۡتُهُۥۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي
غَيۡرَ تَخۡسِيرٖ ﴿٦٣﴾ وَيَٰقَوۡمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗۖ
فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ
عَذَابٞ قَرِيبٞ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُواْ فِي دَارِكُمۡ
ثَلَٰثَةَ أَيَّامٖۖ ذَٰلِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوبٖ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَآءَ
أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا صَٰلِحٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا
وَمِنۡ خِزۡيِ يَوۡمِئِذٍۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ
ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلصَّيۡحَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دِيَٰرِهِمۡ جَٰثِمِينَ
﴿٦٧﴾ كَأَن لَّمۡ يَغۡنَوۡاْ فِيهَآۗ أَلَآ إِنَّ ثَمُودَاْ كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدٗا
لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُنَآ إِبۡرَٰهِيمَ بِٱلۡبُشۡرَىٰ قَالُواْ
سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞۖ فَمَا لَبِثَ أَن جَآءَ بِعِجۡلٍ حَنِيذٖ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا
رَءَآ أَيۡدِيَهُمۡ لَا تَصِلُ إِلَيۡهِ نَكِرَهُمۡ وَأَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ خِيفَةٗۚ
قَالُواْ لَا تَخَفۡ إِنَّآ أُرۡسِلۡنَآ إِلَىٰ قَوۡمِ لُوطٖ ﴿٧٠﴾ وَٱمۡرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٞ
فَضَحِكَتۡ فَبَشَّرۡنَٰهَا بِإِسۡحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسۡحَٰقَ يَعۡقُوبَ ﴿٧١﴾

تەبلیغم کردن‌و ئەوەی کەمنی بۆ رەوانە کرابو پێم راگەیاندن، جا ئەگەر پەیڕەویم دەکەن ئەوە باشە ئەگینا خوا خاوەن دەسەڵاتەو ئێوەش وەك گەلانی پێش خۆتان لە ناو ئەبات‌و پەروەردگارم گەلێکی تر بێجگە لە ئێوە لە شوێنتان دائەنێت‌و ئێوە هیچ زیانێك لە خودا نادەن، بەبێگومان پەروەردگارم چاودێرە بەسەر هەمو شتێکدا . ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

﴿٥٨﴾ جا کاتێك کە فەرمانی ئێمە هات بۆ لە ناوبردنیان بە با هودو ئەوانەی کە باوەڕیان هێنا بو لەگەڵ ئەودا بە هۆی سۆزو بەزەیی خۆمانەوە هەمومان رزگار کردن‌و ئێمە ئەوانمان رزگار کرد لەو سزا قورس‌و سەختەی کەبێ باوەڕانی وەك داری ریشە رزیوو پتورکاو چەن‌ومل خست.

﴿٥٩﴾ ئەوە گەلی عاد بو کە بێباوەڕبون بە نیشانەکانی پەروەردگاری خۆیان‌و ئینکاریان ئەکردو سەرپێچیان لە فەرمانی پێغەمبەرەکانیان دەکرد (هەمو پێغەمبەران) ، چونکە دژایەتی کردنی یەك پێغەمبەر دژایەتی هەمو پێغەمبەرانە بۆیە بە کۆی هێناو فەرموی: ﴿ رُسُلَهُۥ ﴾ ، وە ئەم گەلە پەیڕەوی کەری هەمو مرۆڤێکی زۆردارو سەرکەش بون‌و وازیان لە پێغەمبەرەکەیان هێنا لەبەر ئەوە،

﴿٦٠﴾ئەمانە هەر لەم دنیادا بەر نەفرینی خوا کەوتن‌و لە قیامەتیشدا، ئاگاداربن کە هۆزی عاد بێباوەڕبون بە پەوەردگاری خۆیان، ئاگاداربن دوری لە رەحمەتی خوا بۆ گەلی عاد کە قەومی هودە. پێویستە موسڵمانان ئەوە بزانن کە ئەم داستانانەی قورئان بۆئێمەیە تاپەندو ئامۆژگاری لێ وەربگرین تا دوچاری ئەو سەرنویشتە خراپەی ئەوان نەبین. ئینجا دەچێتە سەر داستانی سەمود کە گەلی ساڵح پێغەمبەر بوون عليه السلام و دەفەرموێ:

﴿٦١﴾ ئەوسا بۆ گەلی سەمودیش براکەیان کە ساڵح بو بە پێغەمبەرایەتی ناردمانە لایان کە وتی: ئەی گەلی خۆم خودا بپەرستن، چونکە بێجگە لەو هیچ خودایەکی تر نیە کە شایستەی پەرستن بێت ئەو ئێوەی لەم زەویە دروستکردوەو داوای لێ کردون کە ئاوەدانی بکەنەوەو تەمەنتان لەسەر ئەودا تەواو بکەن دەی ئێوەش داوای لێخۆشبونی لێ بکەن لەپاشان بەپەشیمان بونەوە لەتاوان هەر بۆ لای ئەو بگەڕێنەوە، بێگومان پەروەردگارم نزیکە لە هەمو شتێکەوەو وەڵامی هەمو شتێکیش دەداتەوە. واتە بپاڕێنەوە لێی‌و دڵخۆشبن کە ئەو وەڵامتان ئەداتەوە، بەڵام ئەمانیش وەك گەلەکانی پێش خۆیان دژایەتی ساڵح یان کردو

﴿٦٢﴾وتیان: بەڕاستی ئەی ساڵح تۆ لە پێشەوە لە ناو ئێمەدا بە پیاوێکی ژیر حیساب ئەکرایت‌و چاوەڕوانی ئەوەت لێ ئەکرا کە پیاو ماقوڵێکی ئەم گەلە بی. وتیان ئەی ساڵح: تۆ ئێمە بەرگری ئەکەیت لە بەندایەتی ئەوەی کە باوباپیرانمان بەندایەتی بۆ کردوە؟! واتە سەرمان سوڕماوە لەوەی کە تۆ ئەوەندە ژیر بویت کەچی وائێستا ئاوات لێ هاتوە کە داوا ئەکەیت لە ئێمە واز لەو رەوشتە بهێنین کە رەوشتی باو باپیرانمان بووە، بێگومان کە ئێمە لە گوماندایین سەبارەت بەڕاستی ئەو شتەی کە تۆ ئێمەی بۆ بانگ ئەکەیت‌و پەیڕەویت ناکەین. بەڵێ خوویەکی هەمیشەیی بێ باوەڕانە بەکۆن‌و تازەیانەوە هەر کەسێك خودای بەڕاستی ویست بیت‌و خەڵکی بەرەو چاکە بانگ کردبێت بە نەزانیان داناوە ئەگەر چی لە پێشدا زۆر بە ژیرو دەست پاکیش لەناویاندا ناسراو بێت؟!

﴿٦٣﴾ وتی: ئەی گەلی خۆم پێم بڵێن ئەگەر من لەسەر چاو ڕۆشنی‌و بەڵگەی ئاشکرا بم لەلایەن پەروەردگاری خۆمەوەو لەلایەن خۆیەوە ئەم سۆزەی پێغەمبەرایەتییەی بەمن بەخشی بێت ، جا کێ یارمەتیم ئەدات ئەگەر هاتو من فەرمانی ﷲ بشکێنم‌و ئەم پەیامە بشارمەوەو بەئێوەی نەڵێم؟ جامن دڵنیام ئەی گەلی خۆم کە ئێوە ناتوانن هیچ شتێکی زیادەو چاکەم لەگەڵدا بکەن بێجگەلەوەی کە زیاتر گرفتاری زیانم بکەن واتە من لەبەر تانەو تەشەری ئێوە واز لەم بانگەوازە ناهێنم ئەوەی راستەو رەوایە بەبێ پێچ‌و پەناو بەرونی باسی ئەکەم بۆتان جا ئەوە بو ئەو گەلە وتیان: تۆ هیچ بەڵگەیەکت بەدەستەوە نیە کە

ئێمە باوەڕت پێ بکەین‌و داوای موعجیزەیان کردو وتیان: با لەو بەردە وشترێك بێتە دەرەوە ساڵحیش ﵇ داوای لە خوا کردو وشترێك لە بەردەکە هاتە دەرەوە ، ئینجا وتی:

(٦٤) ئەی گەلی من ئەمە وشترێکە کە ﷲ وەك موعجیزەیەك بۆ ئێوەی ناردوە، جا وازی لێ بهێنن تا لەم سەر زەوییەی ﷲ دا با بۆخۆی بلەوەڕێت‌و هەرگیز دەستدرێژی نەکەنە سەری چونکە ئەوە موعجیزەیەکەو هەرکە دژایەتیتان کرد سزایەکی گەورەی نزیك دەتان گرێتەوە ،

(٦٥) جا ئەوان گوێیان بەئامۆژگاری ساڵح ﵇ نەداو وشترەکەیان کوشت، خۆتەنها یەکێکیان کوشتی بەڵام چونکە بەرەزامەندی هەموویان بوە هەموویان تاوانبارن ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەلە هەر جێگایەکدا کەسێ یان زیاتر خراپەیەکیان کردو باقی رازی بون هەمو شەریکن لەو تاوانەداو ئەبێ چاوەڕوانی سزای هەردوو ژیان ببن . جا کاتێ کەئەم تاوانەیان ئەنجام دا پێغەمبەرەکەیان لێیان عاجز بو پێی وتن: چی بەچاك ئەزانن بیکەن‌و بۆ خۆتان رابوێرن لەماڵەکانتاندا هەتا سێ رۆژ ماوەتان هەیە لە دوای ئەو سێ رۆژە سزاتان بۆ دێت، ئەوە بەڵێنێکی راستەو هیچ درۆی تێدا نیە. جا ﷲ دەفەرموێ:

(٦٦) جا کاتێ کە فەرمانی ئێمە هات بۆ سزادانیان ساڵح پێغەمبەرو ئەو کەسانەی کە باوەڕیان پێ هێنا بو بەڕاستی‌و لەگەڵیا بون بەسۆزو بەزەیی خۆمان رزگارمان کردن ولاماندان لەسەر شۆڕی ئەو رۆژە، بەبێگومان ئەی محمد ﷺ پەروەردگارت هەرخۆیەتی بەدەسەڵاتەو بەهێزە. ئینجا جۆنیەتی سزاکەی دنیایان باس دەکات‌و دەفەرموێ:

(٦٧) جا ئەوانەی کە ستەمیان ئەکرد دەنگێکی توند ناڵاندی بەسەریانداو هەموویان لەماڵەکانی خۆیاندا چەن‌ومل کەوتن‌و مردن‌و کارێکی وایان بەسەرداهات کە هیچیان لەو دەنگە رزگاریان نەبو.

(٦٨) وەك ئەوەی کە ئەوان هەرگیز لەو جێگاو ماڵانەدا نەبوبن ئاگادار بن کە سەمود بێ باوەڕبون بە پەروەردگاری خۆیان، ئاگاداربن دووری لەرەحمەتی خوا بۆ سەمود. ئابەم شێوەیە داستانی ساڵ﵇ح و گەلەکەی کۆتایی پێ هات. ئەچێتەسەر داستانی گەلی لوت ﵇ بەڵام پێش ئەوەی بچێتە سەرباسی لوت باسی ئیبراهیم‌و مێوانەکانی دەکات چونکە هەر ئەو مێوانانەی ئیبراهیم ﵇ بون کە مەئموری لەناوبردنی گەلی لوتیش بون بۆیە دەفەرموێ:

(٦٩) ئەوسا بەڕاستی نێرراوەکانی ئێمە هاتن بۆلای ئیبراهیم بەموژدەوە چ موژدەی کوڕ پێدانی یان لە ناو بردنی ئەوگەلە ستەمکارەو رزگارکردنی لوت پێغەمبەر ﵇ بێ هەموویان هەر موژدەیەو مایەی دڵخۆشی ئیبراهیمی بت شکێنە ﵇، جا ئەو مەئمورانە لە شێوەی چەند لاوێکی چاڵاك‌و جوان هاتنە لای‌و وتیان: سلام علیکم ، ئەویش وتی: سلام علیکم، زۆری پێ نەچو بە هێواشی چوو گوێرەکەیەك(گۆلك) ی برژاوی بۆ هێنا‌و بۆی دانان کە بیخۆن بەڵام ئەوان نەیان خوارد.

(٧٠) جا کاتێك کەدی ئەوان دەستی بۆنابەن ونایخۆن، وەئەو نەیزانی کە ئەوانە مەئموری خودان‌و خواردنیان ناوێ لەبەر ئەوە پێی نارەحت بو بەچاکی نەزانین، چونکە مێوان ئەگەر خواردنی بۆ دانراو نەیخوارد بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە رەئی چاکی نیە سەبارەت بەو خاوەن ماڵە، لەبەر ئەوە ترسێك هات بە دڵیداو ئەوانیش هەستیان پێ کرد، وتیان: مەترسە ئێمە مەئمورین‌و رەوانە کراوین بۆ سەر گەلی لوت بۆ ئەوەی لە ناویان ببەین، جا لەو کاتەدا ئیبراهیم ﵇دانیشتبو لە ناو میوانەکانیدا.

(٧١) خێزانەکەیشی بەپێوە وەستا بو بۆ خزمەت کردن ئەوسا کاتێ کەئەم قسانەی لە مێوانەکانەوە بیست ترسی نەماو لە خۆشیدا پێکەنی، هەندێك ئەڵێن: ئەو کە تەمەنی لە هەشتا بەرەو سەرتر بو زۆر حەزی لە منداڵ ئەکرد، چونکە منداڵی نەبو، وە ئەوەندە پیرببو کەعادەتی ژنانەی نەمابو لەبەر ئەوە لە منداڵبون نائومێد ببو ئا لەو کاتەدا کەوتە عادەتی ژنانەوە!! جا هەر لەو کاتەداو لە رێگای ئەو فریشتە مەئمورانەوە خوا دەفەرموێ: موژدەمان پێ دا بەکوڕێك کەناوی ئیسحاقەو لەو ئیسحاقەیش یەعقووب دەبێ، بەڕاستی ئەمە بۆ ئەو شتێکی دوور بو،

(٧٢) بۆیە بە شێوەیەکی سەرسوڕمانەوە وتی: وای بۆ من ئایا من منداڵم ئەبێ لە حاڵێکدا کەمن پیر بووم وئەمەش مێردەکەمە کە پیاوێکی پیرە؟! بەڕاستی ئەمە شتێکی زۆر سەرسوڕهێنەرە، چۆن ئەبێ باوەڕ بەشتی وابکەم؟ لەبەر ئەوە فریشتەکان زیاتر کەوتنە گفتوگۆ لە گەڵیدا،

(٧٣) وتیان: ئایا تۆ سەرسام ئەبیت لە فەرمانی ﷲ رەحمەت‌و بەرەکەتی خوا لە ئێوە بێت ئەی ئاڵ‌و بەیتی ئەم ماڵە بەنرخە،

قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًاۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوٓاْ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِۖ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُواْ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ قَالَ يَٰقَوْمِ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْۖ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِيٓۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُواْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ ءَاوِيٓ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُواْ يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓاْ إِلَيْكَۖ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ ٱلَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَۖ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمْۚ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ ٱلصُّبْحُۚ أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

بێگومان ئەو ﷲ یە سوپاسکراوە لەهەمو کردارو فەرمودەکانیداو بەرێزو بەخشندەیە، پێت دوورە کە ئالەم تەمەنەدا ئەو بەخششە گەورەیە بەئێوە ببەخشێت؟ ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەوە کە خێزانی مرۆڤ ئالو بەیتی کابرایە کەوابو خاتون عائیشەیش ئالو بەیتی پێغەمبەرمانە ﷺ و بەدەقی قورئانﷲ پاکی کردونەتەوەو قسەی خراپ پێ وتنی دژایەتی دەقی قورئانەو کوفرە، ئا بەم گفتوگۆیە ئیبراهیم عليه السلام دڵیخۆش بوو ئارامی گرت.

﴿٧٤﴾ جا کاتێك کە ئیبراهیم ترسی نەماو زانی کە ئەمانە مەئمورن‌و لەو تەمەنەشدا مژدەی کوڕیشیان پێ دا ، جا کەوتە قسەو گفتوگۆ لەگەڵیانداو ویستی داکۆکی لە گەلی لوت بکات بەلکو سزایان لەسەرلابات وەك دەفەرموێ: لەبارەی گەلی لوتەوە دەستی بەکێشە کرد هەتا فەرموی: دەی خۆ لوتی تێدایە وتیان: بەڵێ ئەمە ئەزانین کە لوتی تێدایە ئێمە ئەوو پەیرەوانی‌و ئال‌و بەیتی رزگار ئەکەین بێجگە لە خێزانەکەی، ئینجا ئیبراهیم عليه السلام بێ دەنگ بو خوای گەورەش لەوەسفی دڵسۆزی ئەودا دەفەرموێ:

﴿٧٥﴾ بێگومان کە ئیبراهیم زۆر بەحەوسەڵە بوو زۆر خەفەتی دەخوارد بۆ خەڵك‌و ئاهی بۆ هەڵدەکێشان‌و زۆر دەگەڕایەوە بۆلای خوای خۆی‌و هەمیشە داوای لێخۆشبون‌و تەوبەی دەکرد هەر لەبەر ئەو سۆزە زۆرەی کە هەی بو، بۆیە ئەو کێشەیەی لەگەڵ فریشتەکاندا کرد بەڵام تازە ئەوان فەرمانی لە ناو چونیان لەلایەن پەروەردگارەوە بۆ دەرچووەو کەس ناتوانێ رێگای لێ بگرێت ، بۆیە فریشتەکان رویان کردە ئیبراهیم‌و وتیان:

﴿٧٦﴾ ئەی ئیبراهیم تۆ وازبهێنە لەو قسەیەو لەم بارەوە گفتوگۆمان لەگەڵدا مەکە ، بێگومان کە ئەمڕۆ بڕیاری پەروەردگاری تۆ دەرچوە بۆ لە ناو بردنیان‌و بێگومان کەسزایەکی نەگەڕاوە دێت بۆ ئەوان‌و ئەبێ تۆڵەی خراپەکارییەکانیان بە چاو ببینن‌و ببن بە پەندو ئامۆژگاری بۆ پاش خۆیان، ئینجا ئەو فریشتە مەئمورانە ئیبراهیمیان بەجێ هێشت‌و بەرەو لای لوت چون، ئەڵێن: لوت لەناو کێڵگەکەی خۆیدا بو یان لە ماڵ بو ئەو کۆمەڵە بەرواڵەت هەمو جوان‌و رێك‌و پێکە مێوانی لوت بون‌و گەلی لوتیش نێرباز بون!! لەبەر ئەوە ترسا لەوەی کە گەلەکەی دەست درێژی بکەنە سەریان بۆیە دەفەرموێ:

﴿٧٧﴾ کاتێك کە نێرراوی ئێمە هات بۆلای لوت زۆر ناڕەحەت بو ئەو رۆژەی بەرۆژێکی خراپ‌و تەنگ زانی، دنیای لێ هاتەوەیەك‌و نەیدەزانی چی بکات‌و وتی: بەڕاستی ئەمە رۆژیکی زۆر سەختەو بەڵایەکی گەورەیە. ئەمیش وەك ئیبراهیم پێشەکی نەیدەناسین‌و نەیدەزانی فریشتەو مەئمورن‌و بۆ لەناو بردنی گەلەکەی هاتون‌و ئەوان هیچیان پێ ناکرێ بەرامبەری ئەو مەئمورانە، بۆیە ئاوا بەو شێوەیە بەو مێوانانەی غەمناك بو، ئەمەش بەڵگەیەکی زۆر بەهێزە لەسەر ئەوەی کە هیچ کەسێك غەیب نازانێت بێجگە لە ﷲ ئەوەبو کە ئەو دوو پێغەمبەرە بەرێزە نەیانزانی ئەوانە فریشتەن‌و بەشەرنین تا خۆیان پێیان وتن؟! زۆرچاك ورد ببەرەوەلەم دووروداوانەوکەم بەدوای قسەی پڕوپوچدا بڕۆ وبەسیە خەڵك فریودان بۆ گیرفان پڕکردن دڵنیابە خوا تۆڵەت لێ وەردەگرێت. جا تەماشا بکەن‌و بزانن کە ترسی لوت عليه السلام چەند بەرێ‌وجێ بوە چونکە هەرکە گەلەکەی زانیان بەو مێوانانە،

﴿٧٨﴾ دەس‌ودەم گەلەکەی بەپەلە هاتن بۆلای لوت عليه السلام وئەوان لە پێشەوە ئیشی خراپەیان ئەکردو ئێستاش هەر بۆئەو مەبەستە خراپە هاتن بۆ لای مێوانەکانی، بۆیە ئەو زۆر کەوتە بارێکی سەختەوە کە وتی: ئەی گەلی خۆم ئەوە کچەکانی خۆمن وەرن بابیدەم پێتان بە حەڵاڵی، ئەڵێن ئەوان داوای کچەکانیان کرد بو لەپێش ئەم روداوەدا ، بەڵام لوت لەبەر ئەو رەوشتە پیسەیان پێی نەدابون ئێستە کەئاوەها دەیانەوێ دەست درێژی بکەنە سەر مێوانەکانی ویستی بەم شێوەیە کەمێ شەرم بکەن‌و ئازاری مێوانەکانی نەدەن، هەندێ ئەڵێن مەبەستی ئافرەتی گەلەکەی بوە نەك کچی خۆی، واتە: نێر بازی مەکەن ئەوە هەمو

کچەو بەشێوەی حەڵاڵ سودیان لێ وەرگرن کەئەوان پاك‌و خاوێن ترن بۆتان‌و هەر ئەوە ڕەوایەو نابێ کاری پیس لەگەڵ پیاواندا ئەنجام بدەن، جا لە خوا بترسن‌و سەرشۆڕم مەکەن لەبارەی میوانەکانمەوە ئایا لە ناو ئێوەدا پیاوێکی بە غیرەت نیە کە پاڵپشتی من بێت‌و پارێزگاری ئەم میوانانەم بکات؟ بەڵام ئەو گەلە هیچ غیرەتی پیاوەتیان تێدا نەبو بەڵکوزیاتر سور بون لەسەر ئیشی خۆیان.

﴿٧٩﴾ وتیان: بەڕاستی خۆت دەزانی کە ئێمە لەبارەی کچەکانی تۆدا هیچ مافێکمان نیەو بێگومان تۆ ئەزانیت مەبەستی ئێمە چیەو ئەبێ ئەم میوانانەمان بدەیتە دەست. بەڵێ بەڕاستی ڕۆژێکی زۆر سەخت بو بەسەر ئەو پێغەمبەرەعليه السلام دا هات‌و

﴿٨٠﴾ وتی: ئەگەر من قوەت‌و هێزێکم ببوایە ئێستا پەنام بۆ ئەبردو بەرگریم لەم مێوانانەم دەکردو ماوەم بەئێوە نەئەدا بەم شێوەیە بێنە سەر ماڵم‌و دەست درێژی بکەنە سەر مێوانەکانم، نە، من پەنادەبەم بۆ جێگایەکی زۆربەتوانا. واتە لوت کەوتە سەختترین کات‌و ویستی ئا بەم قسەیە کەمێ غیرەتی ئەو بێ غیرەتانە بجوڵێنێت چونکە ئەو ئێستا بێ کەس‌و بێ عەشرەتە لەناو ئەواندا‌و ئەوان عەرەب بون بەڵام لوت یان کورد یان کلدانی بوە لەسەر قسەی مێژو نوسان ، هەندێ دەڵێن: مەبەست لە ﴿رُكۡنٖ شَدِيدٖ﴾ خزم‌و عەشرەتەو لوت عليه السلام نەیدەزانی پەنا بۆ کوێ ببات، پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: { [illegible] /متفق عليه/ ڕەحمەتی خوا لە لوت بێ بەڕاستی پەنای بردە لای جێگایەکی زۆر بەهێز کە الله جل جلاله بو ئەو کاتەی کە وتی بەگەلەکەی: ئای ئێستا من توانام بەسەرتاندا ببوایە، نە من پەنا ئەبەم بۆلای کەسێکی زۆر بەتوانا. وەپاش ئەوالله هیچ پێغەمبەرێکی ڕەوانە نەکردوە مەگەر لەناو دەسەڵاتدارەکانی گەلەکەی دابو بێت} جا کە میوانەکان کاتێ ئەم هەمو کێشەکێشەی لوت‌و گەلەکەیان دیو دییان کە لوت بێنیهایەت لە سەختی دایە.

﴿٨١﴾ وتیان: ئەی لوت بێگومان کە ئێمە نێرراوی پەروەردگاری تۆین‌و مەئمورین ئەوان ناتوانن هیچ بەتۆ بکەن ، بەڵکو بە فەرمانیالله ئێمە ئەوان لە ناو ئەبەین، جا تۆ هەر ئەمشەو خۆت‌و خاوخێزانت لێرە بڕۆن لانەکاتەوە بۆلای ئەو گەلەو نەمێنێتەوە هیچ کەس لە ئێوە بێجگە لە ژنەکەت ئەو لەو کاتەوە دڵی لەگەڵ ئەو گەلەدایە لەبەر ئەوە بەڕاستی ژنەکەت

فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا جَعَلۡنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهَا حِجَارَةٗ مِّن سِجِّيلٖ مَّنضُودٖ ﴿٨٢﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَۖ وَمَا هِيَ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ بِبَعِيدٖ ﴿٨٣﴾ ۞ وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ وَلَا تَنقُصُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَۚ إِنِّيٓ أَرَىٰكُم بِخَيۡرٖ وَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ مُّحِيطٖ ﴿٨٤﴾ وَيَٰقَوۡمِ أَوۡفُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا تَبۡخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِحَفِيظٖ ﴿٨٦﴾ قَالُواْ يَٰشُعَيۡبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأۡمُرُكَ أَن نَّتۡرُكَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَآ أَوۡ أَن نَّفۡعَلَ فِيٓ أَمۡوَٰلِنَا مَا نَشَـٰٓؤُاْۖ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلۡحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنۡهُ رِزۡقًا حَسَنٗاۚ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أُخَالِفَكُمۡ إِلَىٰ مَآ أَنۡهَىٰكُمۡ عَنۡهُۚ إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُۚ وَمَا تَوۡفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

توشی ئەو بەڵایە دەبێت کە ئەوان توشی دەبن بەبێگومان کاتی لەناو بردنیان بەیانییە ، ئینجا لوت پەلەی بو ئەیوت: زوتر ئەوانیش وتیان: ئایا بەیانی دوورە؟

﴿٨٢﴾ جا کاتێك کە فەرمانی ئێمە هات بۆلە بەین بردنیان ئێمە سەرو ژێرمان کردن‌و هەڵمان گەڕاندنەوەو بارانی بەردی لە قوڕ دروستکراومان ڕژان بەسەریاندا بەبارانێکی ڕێك‌و پێك‌و یەك بەدوای یەکدا. ئەڵێن جبرەئیل باڵی کرد بەژێر شارەکانیانداو ئەوەندە بەرزی کردنەوە کە خەڵکی ئاسمانی یەکەم گوێیان لە دەنگی سەگ‌و مەڕو ماڵاتیان بو ئینجا قلْپی کردنەوە، جا ئەوجێگایەی کەکاتی خۆی بەرزتر بو لەو زەویەداو سەیرانگاو کەیفیان تێدا دەکرد ئەوە پێش شوێنەکانی تر کەوتە زەوی‌و هەمو لە ناوچون.

﴿٨٣﴾ ئەو بەردانە دیاری کرابون هەر بەردەی لە کەسی تایبەتی خۆی دەدرا، ئینجا خوا دەفەرموێ: وە ئەم جۆرە سزایە بۆ ئەو جۆرە داوێن پیس‌و ستەمکارانە لە هیچ کاتێکدا دوور نیەو هەر گەلێك ئەو جۆرە تاوانانەی تێدا کراو کەس بەرگری لێ نەکرد ئەبێ چاوەڕوانی سزای ئاوای بۆ بکرێت وەبە یەقینیش هەر ئاوا ئەبێ ـ خوا پەنامان بدات ـ ئینجا دەچێتە سەرداستانی شوعەیب عليه السلامدەفەرموێ:

وَيَٰقَوۡمِ لَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شِقَاقِيٓ أَن يُصِيبَكُم مِّثۡلُ مَآ أَصَابَ قَوۡمَ نُوحٍ أَوۡ قَوۡمَ هُودٍ أَوۡ قَوۡمَ صَٰلِحٖۚ وَمَا قَوۡمُ لُوطٖ مِّنكُم بِبَعِيدٖ ﴿٨٩﴾ وَٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٞ وَدُودٞ ﴿٩٠﴾ قَالُواْ يَٰشُعَيۡبُ مَا نَفۡقَهُ كَثِيرٗا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَىٰكَ فِينَا ضَعِيفٗاۖ وَلَوۡلَا رَهۡطُكَ لَرَجَمۡنَٰكَۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡنَا بِعَزِيزٖ ﴿٩١﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَهۡطِيٓ أَعَزُّ عَلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَٱتَّخَذۡتُمُوهُ وَرَآءَكُمۡ ظِهۡرِيًّاۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ﴿٩٢﴾ وَيَٰقَوۡمِ ٱعۡمَلُواْ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمۡ إِنِّي عَٰمِلٞۖ سَوۡفَ تَعۡلَمُونَ مَن يَأۡتِيهِ عَذَابٞ يُخۡزِيهِ وَمَنۡ هُوَ كَٰذِبٞۖ وَٱرۡتَقِبُوٓاْ إِنِّي مَعَكُمۡ رَقِيبٞ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا شُعَيۡبٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَأَخَذَتِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلصَّيۡحَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دِيَٰرِهِمۡ جَٰثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَن لَّمۡ يَغۡنَوۡاْ فِيهَآۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّمَدۡيَنَ كَمَا بَعِدَتۡ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ فِرۡعَوۡنَۖ وَمَآ أَمۡرُ فِرۡعَوۡنَ بِرَشِيدٖ ﴿٩٧﴾

(٨٤) وەبۆ مەدیەن کەناوی جێگایەکە (شوعەیب)ی برایانمان بۆ ڕەوانە کردن بۆ ئەوەی ڕێگای ڕاستیان پیشان بداتو لە بت پەرستیو ترازو بازیو خوورەوشتی ناشیرین دوریان بخاتەوەو وتی: ئەی گەلی خۆم بەندایەتی ﷲ بکەن کە بێجگە لەو هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەی ترتان نیە. لەڕاستیدا ئەمە قسەی هەموو پێغەمبەران بوە "کە خەڵکی تەنها بەندایەتی خودا بکەن" وە وتی: کاتێك کە شتێك دەفرۆشن بەخەڵك پێوانەو کێشانەتان کەم مەکەن، بێگومان من واتانم دەبینم کە ئێوەوان لە ناو نازو نیعمەتێکی چاکداو بەشی خۆتانتان هەیە، جا خوا لە خۆتان عاجز مەکەن، بێگومان من ئەترسم لێتان ئەگەر ئێوە هەروا بەردەوام بن لەسەر ئەو ئیشانەتان کە دوچاری سزای ڕۆژێك ببن کەکەستانی لێ ڕزگار نەبێ،

(٨٥) دەی ئەی گەلی خۆم با پێوانەو کێشانەتان ڕێكو پێكو دادگەرانە بێو بەبێ کێشانەو پێوانەیەك دەکرن بۆ خۆتان وایش بە خەڵکی بفرۆشن کەلو پەلی خەڵك بێ نرخوسوك مەکەنو زیان مەگەیەنن بەخەڵك و خراپەوبێڕەوشتی لەسەر زەوی دا بڵاو مەکەنەوە.

(٨٦) ئەوەی کە بۆتان دەمێنێتەوە لە مامەڵەیەکی ڕێكو پێكو لە کێشانەیەکی ڕێكو پێکدا ئەوە باشترە بۆتان نەك سەروەتو سامانێکی زۆر بەحەرام کۆبکەنەوە ، چونکە هەرچەندە زۆربێ بێ نرخەو سزای پاشە ڕۆژی هەیە بەڵام بەشێوەی حەڵاڵ چاکەو پاداشی دوا ڕۆژیشی هەیە ئەگەر ئێوە ئیمانداربن، وە من چاودێرو نیگاهبان نیم بەسەر ئێوەداو نەیەڵم کە ئێوە لە کێشانەو پێوانەدا کەمو زیاد بکەن بەڵکو ئەبێ خۆتان بیرو باوەڕی خۆتان چاك بکەنو زیان بەکەلو پەلی خەڵکی نەگەیەنن، من ڕاگەیاندنم لە سەرەو هیچی تر، بەڵام ئەمانیش هەروەکو گەلانی پێش خۆیان دژایەتی پێغەمبەرەکەی خۆیان کردو بەگاڵتەوە وەڵامیان ئەدایەوە.

(٨٧) وتیان ئەی شوعەیب: ئایینو نوێژەکەی تۆ وا دەستورت پێ ئەدات کە ئێمە واز بهێنین لە پەرستنی ئەو شتانەی کە باوباپیرانمان پەرستویانە یان ئەبێ ئێمە لەسەروەت وسامانی خۆماندا بەئارەزوی خۆمان ئیش نەکەین؟! ئینجا هەر بەشێوەی گاڵتەپێ کردنەوە ئەیان وت: بەڕاستی تۆ ئیسانێکی بەحەوسەڵەو بەفامو تێگەیشتویت چۆن قسەی وائەکەیت؟! ئینجا شوعەیب (عليه السلام) وەڵامی دانەوە،

(٨٨) وتی: ئەی گەلی خۆم پێم بڵێن ئەگەر من لەسەر چاو ڕۆشنی بم لەلایەن پەروەردگارمەوەو ئەو پێغەمبەرایەتیو ڕزقێکی چاكو پاکی پێدابم، ئیتر بۆ من ئەو زیانە لەو خەڵکە بدەموخۆم توشی سزای خودا بکەم؟ مەبەستی گەلەکەیەتیو بەخۆی ئەڵێت تا بەڵکو ئەوان زیاتر دوور نەکەونەوەو گوێی بۆ بگرنو وتی: من نامەوێ کەبە پێچەوانەی ئێوەوە بجوڵێمەوەو ئێوە بترسێنم لەترازو بازیو خۆم بیکەم کە ئەڵێم خراپە بۆ هەمومان خراپەو من لەم بانگەوازەدا هیچ مەبەستێکم نیە بێجگە لەریكو پێك کردنی ژیانو کارو بارتان تا ئەو جێگایەی کە توانام هەیەو هیوام خێرو خۆشی ئێوەیەو ئەنجامدانی فەرمانی ﷲ، وە هیچ کەسێك نیە کە یارمەتیم بدات بێجگە لە ﷲ کە تەنها بەو پشت دەبەستمو تەنها بۆ لای ئەویش دەگەڕێمەوە.

(٨٩) جا وتی ئەی گەلی خۆم: با دژایەتیو دوریتان لەمن واتان لێ نەکات کە دوچاری وێنەی ئەو سزایانە ببن کە دوچاری گەلی نوحو یان گەلی هود یان گەلی ساڵح بوە خۆگەلی لوتیش دورنیە لێتانەوە ، بەڕاستی هەم لەڕوی زەمانیشەوە هەم لەڕوی مەکانیشەوە نزیکە لێتان ئێوە حەق وایە باش بیر بکەنەوە.

(٩٠) جا داوای لێخۆشبون لە پەروەدگاری خۆتان بکەن پاشان بگەڕێنەوە بۆ لای خۆی بێگومان پەروەردگارم زۆر بەسۆزو میهرەبانە. بەداخەوە ئەم مرۆڤە بەدرێژای مێژو کەمێکی زۆر کەمی نەبێ پەندو ئامۆژگاری وەرنەگرتوە لە ڕوداوەکانی پێش خۆیو هەرچی هاتوە خەڵکی پێش خۆی بەهەڵە زانیوە کەچی

خۆیشی هەمان هەڵەی دووبارە کردووەتەوە؟! ئەم گەلەی شوعەیبیش ﷺ گوێیان نەدایە ئامۆژگاریەکانو ڕۆژ لەدوای ڕۆژ زیاتر دژایەتیان ئەکردو زیاتر بەسوکی تەماشای ئەو پێغەمبەرەیان دەکرد.

(٩١) وتیان ئەی شوعەیب: بەڕاستی ئێمە لە زۆربەی ئەو قسانەی کە تۆ دەیکەیت تێ ناگەین، قسەکانی تۆمان زۆر بەلاوە گرنگ نیەو بێگومان تۆ لەناو ئێمەدا مرۆڤێکی لاوازو کەم دەستیتو ئەگەر لەبەر ئەو کۆمەڵە نەبێت کە دوات کەوتوون بەڕاستی بەرد بارانیشت دەکەینو تۆ هیچ هێزو دەسەلاتێکت بەسەر ئێمەدا نیە.

(٩٢) شوعەیب وتی: ئەی گەلی خۆم ئایا کۆمەڵەکەی من بەهێزترە لەلای ئێوە لەو خوایەی کە وازتان لێ هێناوەو فەرمانی ئەوتان پشتگوێ خستوە؟ بێگومان پەروەردگارم ئاگاداری کردارەکانی ئێوەیەو هیچ شتێکتان لەزانیاری خوا دەرناچێتو بەم زوانە تۆڵەی کردارەکانتان دەچەژن، ئینجا بەتوندی هەڕەشەیان لێ دەکاتو ئەڵێ:

(٩٣) ئەی گەلی من ئێوە ئیشی خۆتان لەسەر ڕەوشتو باوی خۆتان چۆن ئەزانن چاکە درێژەی پێ بدەنو کاری خۆتان بکەن منیش ئیشی خۆم دەکەمو ڕاستی ودروستی ئەم ڕێبازە بۆ ئێوە ڕونتر دەکەمەوە جا ئەگەر هەروا درێژە بە خراپەکاریو بێگوێیی بدەن لەمەولا دەزانن بۆ کێ سزایەکی سەرشۆڕکەرانە دێتو ئەزانن کە کێ درۆی کردوە؟ جا ئێوە چاوەڕێی بکەن بێگومان منیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕێ دەبم، ئەمە مانای ئازاد کردنیان نییە بەڵکو توند ترین هەڕەشەیە لێیان. بەڵێ ئەم گەلەش نە بە قسەی پێغەمبەرەکەیان کردو نەئامۆژگاریان لە گەلانی پێش خۆیان وەرگرت ، جا بۆیە ئەوانیش بەر سزاو نەفرینی خودا کەوتن وەك دەفەرموێ:

(٩٤) خۆ لە کاتێکدا کە فەرمانی ئێمە هات بۆ سزادانیان شوعەیبو ئەو کەسانەی کە باوەڕیان پێ هێنا بوو لەگەڵیدا بون بەسۆزو بەزەیی خۆمان ڕزگارمان کردنو یەك دەنگی توند ئەو کەسانەی کە ستەمکاربون هەژاندو هەموویان لەناو ماڵەکانیاندا چەنو مل کەوتنو مردن.

(٩٥) وەك ئەوەی کەئەو گوندانەیان هەرگیز یەك کەس لەوانی تێدا نەبوبێت جا وترا ئاگاداربن نەفرینو دووری بۆ خەڵکی مەدیەن هەروەکو سەمود کەدوورکەوتەوە لە ڕەحمەتو سۆزی خودا. بەڵێ ئەم دوو گەلە نزیك بون لەیەكو عەرەب بون شێوەی کارو سزایان لە یەك ئەچێتو هەردوو بەر نەفرینی خودا

يَقۡدُمُ قَوۡمَهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَأَوۡرَدَهُمُ ٱلنَّارَۖ وَبِئۡسَ ٱلۡوِرۡدُ ٱلۡمَوۡرُودُ (٩٨) وَأُتۡبِعُواْ فِي هَٰذِهِۦ لَعۡنَةٗ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ بِئۡسَ ٱلرِّفۡدُ ٱلۡمَرۡفُودُ (٩٩) ذَٰلِكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡقُرَىٰ نَقُصُّهُۥ عَلَيۡكَۖ مِنۡهَا قَآئِمٞ وَحَصِيدٞ (١٠٠) وَمَا ظَلَمۡنَٰهُمۡ وَلَٰكِن ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡۖ فَمَآ أَغۡنَتۡ عَنۡهُمۡ ءَالِهَتُهُمُ ٱلَّتِي يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖ لَّمَّا جَآءَ أَمۡرُ رَبِّكَۖ وَمَا زَادُوهُمۡ غَيۡرَ تَتۡبِيبٖ (١٠١) وَكَذَٰلِكَ أَخۡذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلۡقُرَىٰ وَهِيَ ظَٰلِمَةٌۚ إِنَّ أَخۡذَهُۥٓ أَلِيمٞ شَدِيدٌ (١٠٢) إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّمَنۡ خَافَ عَذَابَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمٞ مَّجۡمُوعٞ لَّهُ ٱلنَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوۡمٞ مَّشۡهُودٞ (١٠٣) وَمَا نُؤَخِّرُهُۥٓ إِلَّا لِأَجَلٖ مَّعۡدُودٖ (١٠٤) يَوۡمَ يَأۡتِ لَا تَكَلَّمُ نَفۡسٌ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ فَمِنۡهُمۡ شَقِيّٞ وَسَعِيدٞ (١٠٥) فَأَمَّا ٱلَّذِينَ شَقُواْ فَفِي ٱلنَّارِ لَهُمۡ فِيهَا زَفِيرٞ وَشَهِيقٌ (١٠٦) خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٞ لِّمَا يُرِيدُ (١٠٧) ۞ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ سُعِدُواْ فَفِي ٱلۡجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَۖ عَطَآءً غَيۡرَ مَجۡذُوذٖ (١٠٨)

کەوتن. ئینجادەچێتە سەر داستانی موسا ﷺو گەلەکەیو فیرعەون وپەیڕەوانیو بەشێوەیەکی زۆر کورت سەرەتاوکۆتایی فیرعەون باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٩٦) جا بەڕاستی ئێمە موسامان ڕەوانەکرد بە نیشانەکانی خۆمانەوەو بە هێزێکی زۆر ئاشکراو ڕونەوە، ئەوەبو عەساکەی ئەبو بەمارو دەستی لەژێر باڵی دەرئەهێنا زۆر سپیو ڕوناك ئەبو، بەڵێ خوای زاناو خاوەن دەسڵات موسای بەو نیشانانەوە نارد،

(٩٧) بۆلای فیرعەونو پیاو ماقوڵانی ئەوسا ئەوانیش دژایەتی موسایان کردو پەیڕەوی فەرمانەکانی فیرعەونیان کرد ، جا خوا دەفەرموێ: بەڕاستی کاروباری فیرعەون کارو بارێکی فامیدەو ژیرانە نەبو، جا بو بەهۆی سەرلێ شێواوی پەیڕەوانی لەم دنیادا،

(٩٨) لە ڕۆژی قیامەتیشدا پێش گەلەکەی دەکەوێت بۆ سزای دۆزەخو ئەیانباتە ناو ئاگرەوەو بەڕاستی ئەوە پیسترین شوێنێکە کە ئەوان دەچنە ناویەوە.

(٩٩) ئەوسا لەم دنیایەدا نەفرینیان لێ کراوە، هەروەها لەڕۆژی قیامەتیشدا بەڵێ بە نەفرین مێوانداری کران بەڕاستی ئەوە خراپترین مێوانداریە کە ئەوان میوانداریان پێکراوەو خراپترین بەخششو خەڵات بو کە بەوان درا. بەم شێوە کورتە باسی موسا

پێغەمبەر (عليه السلام) کۆتای پێ هاتو جێگای بەخششەکانی فیرعەونو پەیڕەوانی زانرا، لەپاشان اللَّهُ زانا دەفەرموێ:

(١٠٠) ئەوەی کە باسمان کرد هەواڵی گەلانی ئەو وڵاتانە بو کە ئێمە بەسەریاندا دەچینەوەو وەك خۆیان دەیانگێڕینەوە بۆ تۆ ئەی محمدﷺ جا لەوانە هەندێکیان شوێنەواریان ماوەو لەبەر چاوتانەو هەندێکیشیان نەماوە.

(١٠١) خۆ ئێمە ستەممان لێ نەکردن بەڵام ئەوان خۆیان ستەمیان لەنەفسی خۆیان کرد، ئەوسا ئەو خودایانەی کە ئەوان بێجگە لە اللَّهُ ئەیان پەرستن هیچ سودێکیان بەوان نەگەیاندو نەیانتوانی هیچیان بۆ بکەن لەو کاتەدا کە فەرمانی پەروەردگارت دەرچوبێ بۆ لەناوبردنیان، خۆ ئەوان بێجگە لەناوچونو ڕەنجەڕۆبون هیچ شتێکی زیاتریان نەدی لە خوداکانیانەوە.

(١٠٢) ئەوسا هەر ئاوایە گرتنو تۆڵەی پەروەردگارت هەرکاتێ خەڵکی وڵاتان بگرێت لەحاڵێکدا کەئەو وڵاتانەو خەڵکەکەیان ستەمکاربن هەر ئاوا خوا بەتوندی تۆڵە لە ستەمکاران وەرئەگرێتو کەس پەنایان نادات ، بێگومان تۆڵەی ئەو بۆ ئەو کەسانەی کە ستەم ئەکەن زۆر زۆر دەردناكو بەهێزە ، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: [illegible] ﴿ وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ .. ﴾ [illegible] بەڕاستی خودا ماوە بەستەمکار ئەدات تا بەکەیفی خۆی چی ئەتوانێ بیکات تا ئەوکاتەی کە ماوەی تەواودەبێت ، جا ئەو کاتە کەگرتی بەرەڵای ناکات. لە پاشان پێغەمبەری خواﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿ وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ .. ﴾ سەیرە هەمیشە ستەمکاران بە ماوەو تەمەن درێژیو هێزی خۆیان دەسخەڕە ئەبن، دڵنیابن کە خوا ماوەی پێ داون تا تاوانی زۆر تربکەن نەك لەبیری چوبن چونکە سەرئەنجام لەدەستی دەرناچنو ئەیانگرێتو تۆڵەیان لێ وەر ئەگرێت، ئینجا لێرە پەنجە بۆ ئەو مەبەستە درێژ کراوەو دەفەرموێ:

(١٠٣) بەڕاستی ئالەمەدا کە باسکرا بەڵگەیەکی گەورە هەیە بۆ ئەوکەسەی کە بترسێت لەسزای ڕۆژی دوای ئائەو ڕۆژەی کە هەمو خەڵك تێیدا کۆ دەبێتەوە، ئەوە ڕۆژێکە هەمو کەسێکی بۆ ئامادە ئەکرێت وهیچ کەس ون ناکرێت.

(١٠٤) ئەوسا بە دوای ناخەین مەگەر بۆ کاتێکی ژمێرراو دیاریکراو.

(١٠٥) ئەو ڕۆژە کەهات هیچکەس ناتوانێ قسە بکات مەگەر بە ئیزنی خودا تا ئەو ماوە بەو خەڵکە نەدات کەس ناتوانێ هیچ قسەیەك نەچاكو نە خراپ بکات بەڵام کاتێ ماوەدران بازاڕی قسەو جنێودان ونەفرین لەیەك کردن بێنیهایەت گەرم ئەبێ وەکو لە شوێنەکانی تری قورئاندا باسکراوە ، جا ئەو ڕۆژە خەڵکی دوو بەشە هەندێکیان چارە ڕەشو بەدبەختنو هەندێکی تریان سەربەرزو خۆشبەخت.

(١٠٦) جا ئەوانەی چارە ڕەشو بەدبەختن وان لە نێو ئاگرداکە بۆ ئەوان هەیە لەنێو ئەو ئاگرەدا هەناسەدانی درێژو هەناسە وەرگرتن، واتە: تەنها هەناسەی سارد هەڵکێشانو پەنگ خواردنەوەو هەناسەدانی پڕداخ وخەفەت نەبێ لەو ڕۆژەدا هیچی تریان پێ ناکرێت،

(١٠٧) ئەمێننەوە لەنێو ئەو ئاگرەدا بەئەندازەی درێژای تەمەنی ئاسمانان وزەوی مەگەر خوای تۆ ئارەزۆ بکات بۆ دەرهێنانی هەندێکیان چونکە کەس ناتوانێ ڕێگای ویستی اللَّهُ بگرێتو هەرچی ئارەزۆ بکات دەیکات، ئەنەسی کوڕی مالك دەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: [illegible] / هەندێ خەڵك هەن کە گەرمایی ئاگر هەڵیان دەپرووزێنێت لە تۆڵەی ئەو گوناهانەی کە کردویانە پاشان خودا بەگەورەیی و سۆزی خۆی دەیانخاتە بەهەشتەوە جا پێیان دەوترێ جهەننەمیەکان} وەبۆ چاکان دەفەرموێ:

(١٠٨) جا ئەوانەی کە خۆشبەختن بەدڵنیاییەوە لە ناو بەهەشتدان بۆ هەمیشەو لەوێدا دەمێننەوە بەئەندازەی درێژای تەمەنی ئاسمانان وزەوی مەگەر خوای تۆ ئارەزۆی زیاتریان بۆ بکات کە ئەمە بەخششێکی هەرگیز نەبڕاوەیە بۆ ئەو خۆشبەختانە.

عومەری کوڕی خەتاب دەڵێ: کاتێك کە ئایەتی ﴿فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ (١٠٥)﴾ دابەزی پرسیارم کرد لە پێغەمبەرﷺ کە ئایا ئێمە ئیش بکەین لە شتێکدا کە تەواو بووە یان لە شتێکدا کە لەمەولا دەبێت؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: [illegible] / بەڵکو ئیش ئەکەین لەسەر شتێك کە تەواوکراوەو قەڵەمەکان ئیشیان تێداکردوە ئەی عومەر، بەڵام هەموکەس ئامادە کراوەبۆ ئەوەی کەبۆی دروستکراوە. ئینجا خوای زاناو کار بەجێ ئەو پەرستراوانەو پەیڕەوانیان باس دەکاتو دەفەرموێ:

(١٠٩) جا تۆ نەکەویتە گومانەوە سەبارەت بەپوچی پەرستراوەکانیان چونکە ئەوانە هەر هەمان شت ئەپەرستن کە

باوك وباپیرانیان لەپێش ئەوانەوە بەندایەتیان بۆ کردوەو پەرستویانن، ئەمانیش هەروەکو ئەوان نەزانو نەفامن وبەم زوانە بە سزای کردارەکانی خۆیان ئەگەن، جا ئەگەر ئەوان کردارێکی چاکیشیان هەبێ ئێمە خاوەن بەزەیین وهەرلە دنیادا پاداشتی ئەو کردارە چاکانەیان ئەدەینەوەو ئیتر لە ڕۆژی دوایدا هیچ پاداشتێکیان نیە وەك دەفەرموێ: ئەوسا بەڕاستی ئێمە بەتەواوی‌و بێ کەم‌و کوڕی بەشی خۆیان پێ ئەدەین چ پاداشی چاکەیان لە دنیاداو چ تۆڵەی خراپەیان لە ڕۆژی قیامەتدا. جا واجارێکی تر پەنجە بۆلای گەلی موسا ئەکێشێتەوەو دەفەرموێ:

(١١٠) خۆ بەڕاستی ئێمە پەڕاومان دا بە موسا کە تەورات بو کەچی ئەوان کەوتنە ناکۆکییەوە لەو پەڕاوەدا، خۆ ئەگەر وشەی پەروەردگارت پێش نەکەوتایە لەسەر ئەوەی کەماوەی لە ناو چونی هەرگەلێك دیاری کراوەو تا ئەوماوەیە دوایی نەیەت هەر ئەبێ بمێنن ئێمە حوکممان دەکرد لە بەینیان داو کتوپڕ تۆڵەمان لێ وەر ئەگرتن، وەبێگومان ئەوان لە گوماندان لەبارەی ئەو پەڕاوو ئایینەی موساوەو بەڕاستی نازانن.

(١١١) ئەوسا بەبێگومان هیچکام لەوانە نیە مەگەر پەروەردگارت پاداش یان تۆڵەی کردارەکانیان بەرێك‌و پێکی پێ ئەداتەوەو هیچ شتێکیان لەلای ﷲ ون نابێ ، چونکە بێگومان ئەو زۆر ئاگادارە بەو کردارانەی کە ئەیکەن چاك یان خراپ ئاشکرابێ یا پەنهان، واتە ئەی محمد ﷺ تۆ غەمگین‌و عاجز مەبە لەوەی کە ئەوگەلەی تۆ دژایەتی‌و نافەرمانی خوا ئەکەن‌و سزایان زوو پێ ناگات بەڵکو بۆ هەرگەلێك‌و بۆ هەرکەسێك ماوەیەکی دیاری کراوی هەیە لەلای خودا تا ئەوماوەیە تەواو نەکات ئەبێ بمێنێ هەرچەندە سەرگەرمی تاوان‌و خراپە بێ.

(١١٢) جا کەوابو خۆبگرەو دەوامت هەبێت لە سەر ئەو بڕیارانەی کەبۆت دێت‌و وەك چۆن دەستورت بەسەردا دراوە بێ کەم‌و زیاد خۆت‌و ئەوانەی کە تەوبەیان کردوە لەگەڵ تۆدا ئەنجامیان بدەن‌و لەخۆ بایی مەبن‌و لە سنور دەرمەچن بەبێگومان ئەوزاتە بینەری ئەوشتانەیە کە ئەیکەن لەسەر چاکەکان پاداشتان هەیەو لەسەر خراپەکانیش سزا. ئینجا ﷲ ئەوەندە توڕەیە لە ستەمکاران بە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ:

(١١٣) ئەی محمد ﷺ مەیلی دڵ نەکەن‌و بەدڵ ستەمکارانتان خۆش نەوێ چونکە بەڕاستی ئەگەر ئەوئیشە بکەن ئاگری جەهەننەم ئەتان سووتێنێ.

وشەی (رکن)مەیلی دڵە. لێرەدا دووشت وەرئەگرین:

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ (١٠٩) وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ (١١٠) وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (١١١) فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (١١٢) وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ (١١٣) وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ (١١٤) وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (١١٥) فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ (١١٦) وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ (١١٧)

یەکەم - باکابرا خۆیشی لەگەڵ ستەمکارو تاوانباردا نەبێت مادام ئەوانی خۆشویست لەگەڵ ئەواندا بڕیاری سزای بۆ ئەدرێت .

دووهەم - ئەگەر کابرا بە ناچاری لەگەڵ ستەمکاران‌و تاوانباراندا تێکەڵاو بو بەڵام خۆی تاوان‌و ستەمی نەئەکردو ئەوانیشی بەدڵ خۆش نەئەویست لەگەڵ ئەواندا حیساب ناکرێ، جا بەئەوانەی کەبە ناچاری نیەو بەدڵ لەگەڵ ستەمکاراندان دەفەرموێ: حەتمەن سزا ئەدرێن وبێجگە لە ﷲ یارمەتی دەرو دۆستێکتان نیە لەپاشان یارمەتی نادرێن‌و هەرچیش بکەن سەرکەوتو نابن.

(١١٤) ئەوسا لەهەردووسەری ڕۆژەوە نوێژبکەن کەنوێژەکانی بەیانی‌و نیوەڕۆو عەسرە، وەبەشێك لە شەویش کە نوێژی مەغریب‌و عیشایە. ئەم ئایەتە داوای ئەنجامدانی پێنج فەرزەکان ئەکات‌و پەنجە بۆلای کاتەکانیان رائەکێشێت کە پێغەمبەری ئازیزمانﷺ لە فەرمودەکانیدا بەتەواوی ئەو پێنج کاتەی رونکردوەتەوە، جا موسڵمانان داوایان لێ کراوە کە ئەو پێنج فەرزە ئەنجام بدەن ، چونکە ئەمانە بەندایەتیەکی زۆر پایە بەرزو بەنرخن‌و بەشێکی گرنگن لە ناوئیشە چاکەکاندا، بێگومان کە چاکەکان خراپەکان لائەبەن. ئەگەر هاتو چاکەتان کرد خراپەکانتان ئەشۆرێتەوەو لای ئەبات، جا وتراوە هۆی دابەزاندنی ئەم ئایەتە ئەوەبو کە پیاوێك ئافرەتێکی ماچ کردو هاتەوەتە خزمەت پێغەمبەرﷺو ئەم هەواڵەی پێ داو ڕێگای پاك بونەوە لەو تاوانەی داواکرد خوایش ئەم ئایەتەی دابەزاندوە جا

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ ٱلنَّاسَ أُمَّةً وَٰحِدَةً ۖ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَٰمِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ ٱلْأَمْرُ كُلُّهُۥ فَٱعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

سُورَةُ يُوسُفَ ١٢ — ١١١

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓر ۚ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿١﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ ٱلْقَصَصِ بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلْغَٰفِلِينَ ﴿٣﴾ إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سَٰجِدِينَ ﴿٤﴾

کابرا وتی: ئەمە هەر بۆ منە ئەی پێغەمبەری خواﷺ ؟

فەرموی: [illegible] / [illegible] / بۆ تۆیەو بۆ هەرکەسێکە کە ئیشی پێ بکات لە ئوممەتەکەم}

واتە: بڕیارێکی گشتیەو هەرکەس تاوان بکات بەڵام پەشیمان ببێتەوەو چاکە بکات خوا تاوانەکانی بۆ ئەسڕێتەوە. ئینجا خوا دەفەرموێ: ئائەوەی کەباسکرا ئامۆژگاریە بۆ ئەوکەسانەی کەیادی خوا دەکەن وەلە بیری رەزامەندی ئەودان.

﴿١١٥﴾ جا خۆبگرە لە سەر بەندایەتیو دورکەوتنەوە لە تاوان، خۆگرتن لەسەر سێ شتە:

یەکەم - خۆگرتن لەسەر بەندایەتی خوا.

دووهەم - خۆگرتن لەسەر نەکردنی تاوان.

سێهەم: خۆگرتن لەسەر تەنگوچەڵەمەکانی ژیان، جا فەرموی: خۆبگرن چونکە بێگوما کە ﷲ پاداشی چاکەکاران زایەناکات.

ئینجا خوای زاناو دانا هەڕەشەئەکاتو دەفەرموێ:

﴿١١٦﴾ ئای ببوایە لەنێو گەلانی پێش ئێوەدا خاوەن ژیریو عەقڵ کەئەوان لەنێو گەلەکەی خۆیاندا مەردانە راپەڕینایەو بەرگریان بکردایە لە خراپەو تاوان واتە نەبون مەگەر کۆمەڵێکی کەم لەئەوانەی کە رزگارمان کردن وەك ئەوانەی کەباسمان کردن لەباسی پێغەمبەراندا علیهم السلام، وەئەو کەسانەی کە ستەمکار بون دەستیان دایە تاوانو خراپەکاری بەهۆی ئەو نازو نیعمەتانەی کە تێیدا بونو خوایان لە بیر چویەوەو ترسی دوا رۆژیان نەبو. وە ئەوانە تاوانبار بون چونکە لەیاساکانی خوا لایان داو دژایەتی بەرنامەی خوایان کردو خوایش لەناوی بردن.

﴿١١٧﴾ خۆ پەروەردگارت هیچ وڵاتێکی لەناو نەبردوە بەناڕەواو خەڵکەکەی چاکەکارو سالح بێ .

﴿١١٨﴾ جا ئەگەر پەروەردگارت ئارەزۆی لێ بوایە خەڵکی ئەکرد بەیەك ئایینو بەیەك بەرنامەو کەس دژایەتی ئایینی خودای نەئەکرد بەڵام خوا ئەوە ناکات چونکە خوا بڕیاری داوە کەئەم دنیایە بۆ تاقی کردنەوە بێت، هەر کەس ئارەزۆی لەمشت خۆیدابێ تا بەکەیفی خۆی چاك یان خراپە هەڵبژێرێت، وەهەمیشە ئەوان ناڕێکنو یەك بەرنامەو ڕێباز ناگرن بەڵکو هەندێ خودا ئەپەرستێتو هەندێکی تر مرۆڤو شتانی تر ئەپەرستن کەئەم شتانەیش دنكو دوان نین بەڵکو سەدانو هەزاران جۆریان هەیە

﴿١١٩﴾ بەڵام ئەو کەسانەی کە پەروەردگارت رەحمی پێکردون یەك بەرنامەویەك ڕێبازیان هەیەو یەکن ئەگەر چی بەلەشو وڵاتیش لەیەك دوربن، وەهەربۆ ئەوەش دروستکراون، واتە: چونکە مرۆڤ هەرگیز ئیشو کاریان وەکو یەك نیەو هەندێکی کاری دۆزەخی ئەکاتو هەندێکی کاری بەهەشتی ، دۆزەخو بەهەشتیش چەندین جێگای جیاجیایان هەیەو هەرکەسێك ئیشەکەی بەگوێرەی جێگایەکە لەو جێگازۆرانەی بەهەشتو دۆزەخ جا ئەگەر خوا مرۆڤی دروست نەکردایەو بەگوێرەی زانیاری خۆی هەرکەسێکی بخستایە جێگای خۆی مەگەر بەدەگمەن ئەگینا هیچ کەس بەبەشی خۆی رازی نەدەبو بەتایبەت دۆزەخیان کە ئەو کاتە رەخنەیان لە خودا دەگرتو ئەیان وت: ئەگەر ئێمەت بخستایە دنیاوە ئیشی خراپمان نەدەکردو هەوڵمان ئەدا کام پلەی بەهەشت بەرزترە بەدەستمان بهێنایە، لەبەر ئەوە خودا دروستی کردن وەك لە سورەتی مولکدا دەفەرموێ: ﴿ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٢﴾ ﴾ مردنو ژیانی دروستکردوە تا تاقیتان بکاتەوە بزانن کامتان کرداری چاکتر ئەکەن﴾.

ئینجا دەفەرموێ: خۆ فەرمانوبڕیاری پەروەردگارت تەواوبوو هاتەدی کە فەرمویەتی: بەڕاستی جەهەننەم پڕ ئەکەم لە جنۆکەو لە ئینسان بەتێکڕا،

هەرلەم بارەوە لە فەرمودەیەکدا کە ئەبو هورەیرە ئەیگێڕێتەوە هاتوە کەئەڵێ، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] / بەهەشتو دۆزەخ بوبە کێشەیان دۆزەخ وتی: من زیاتر بەهرەمەند کراوم وبە لوت بەرزو دەسەڵات دارانەوە واتە ئەوانە دێنە نێومن‌و بەهەشتیش وتی نازانم بۆ بەشی من هەر مرۆڤە لاوازو بێ دەس‌و بێ کەسەکانە؟. ئینجا خوای بە دەسەڵاتو خاوەن شکۆ بە بەهەشتی فەرمو: تۆ بەزەیی‌و سۆزی منی لەرێگای تۆوە سۆزی خۆم ئەدەم بەو کەسەی کە ئارەزۆم لێ بێ، وە بەئاگری فەرمو: تۆ سزای منی بەهۆی تۆوە تۆڵە ئەسێنم لەو کەسەی کە ئارەزۆم لێ بێ وەهەردووکتان پڕئەبنەوە . بەڵام ئاگر هەرچی ئەخرێتە ناویەوە هەرئەڵێ ماوە زیاتر بابێت تا کەسی جەهەننەمی نامێنێ‌و ئەو هەرداوای زیاتر دەکات تا خوای بەدەسڵات پێی خۆی لەسەر دۆزەخ دا دەنێ، ئینجا دۆزەخ ئەڵێ بەسە بەسەو هەندێکی دەتەپێت بەسەر هەندێکیدا ئەوسا پڕ دەبێتەوە ﷲ ی بەدەسەڵاتو بەشکۆ ستەم لەهیچ دروست کراوێکی خۆی ناکات. جا پاش چونی هەمو بەهەشتیان بۆناو بەهەشت هێشتا بەهەشت جێگای چۆڵی زۆری ئەمێنێ‌و خوا خەڵکێکی تری بۆ دروست ئەکات‌و لەو زیادەی بەهەشتدا نیشتەجێ دەبن.

(١٢٠) جا ئەو هەمو هەواڵانەی کە باسی ئەکەین بۆ تۆ لەبارەی پێغەمبەران‌و گەلانی پێشوو شێوەی سزاو سەر ئەنجامی هەمویانە، وە بۆئەویە کە ئێمە دڵی تۆ بەهێزو بتەوتر بکەین تا زیاتر خۆ راگرو ئارام تربی ئەی محمد ﷺ ولەم سورەتەدا وەك باقی سورەتەکانی تر حەق وراستیت پێگەیشتو بەهۆی ئەو داستانانەوە ئەبێ تۆ زیاتر سور بی لەسەر بانگەوازەکەت و ئەم رووداوانە پەندو ئامۆژگاری‌و وبیر خستنەوەیە بۆ باوەڕداران تا بەڵکو بیر لەسەر ئەنجامی ستەمکاران بکەنەوەو زیاتر خۆیان لەرق‌و قینی ﷲ بپارێزن، جا ئەمە وەکو لە چەند شوێنی تردا وتراوە ئامۆژگاری‌و وەبیر خستنەوەیە بۆ هەمو کەس بەڵام چونکە تەنها باوەڕداران سودی لێ وەر ئەگرن بۆیە فەرموی: ﴿لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ بۆ باوەڕداران.

(١٢١) ئەی محمدﷺ بڵێ: بەوانەی کە باوەڕیان نیە بە کەیفی خۆتان ئیشی خۆتان بکەن ئێمەش ئیشی خۆمان دەکەین. ئەمە هەڕەشەیەکی زۆر توندە، واتە: بێ منت بن چی ئەکەن بیکەن

(١٢٢) ئێوە چاوەڕوانی بکەن‌و ئێمەش چاوەڕوانی دەکەین. هەر چەند ئەمانە هەڕەشەیەکی توندن بەڵام ئەمانە بەر لە فەرزبونی جیهاد بوە.

(١٢٣) تەنها بۆ خوایە نهێنیەکانی ئاسمانان‌و زەوی‌و تەنها ئەو دەزانێت‌و عیلمی پێ‌ی هەیەو هەمو کارو بار هەر بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە کەوابو دەی ئێوەش مادام هەمو ئیشەکانتان بۆلای ئەو ئەچێتەوە بیپەرستن تا شەرمەندەی نەبن‌و پشتیش ببەستن بەو، وەپەروەردگارت بێ ئاگانیە لەو شتەی کە ئێوە دەیکەن لە چاك‌و لە خراپ ئاگای لێیەتی هەرچاکەیەك کەبەتاڵتان نەکردبێتەوە پاداشتی وەرئەگرن‌و هەر خراپەیەکیش کە تەوبەتان لێ نەکرد بێ‌و ﷲ چاو پۆشی لێ نەکردبن سزاکەی وەردەگرن. دەی بۆ پێش هاتنی ئەورۆژە بیرلە حاڵی خۆمان نەکەینەوەو بۆ لەو قورئانە سود وەرنەگرین بەڵکو خوا رەحمان پێ بکاتو لەتاوانەکانمان چاوپۆشی بکات؟

١٢ سورەتی یوسف ١١١

سورەتی یوسف کە سورەتی دوانزەهەمی قورئانە،لە مەکەدا هاتوتە خوارەوە، سەدویانزە ئایەتە، وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی پەنجاوسێیەمەو پاش سورەتی ([illegible]) و پێش ([illegible]) دابەزیوە. جێنشینەکانی پێغەمبەر وەك عومەرو عوسمان ئەم سورەتەیان لە نوێژی بەیانیدا زۆر دەخوێندەوە. ناوی پێغەمبەر یوسف عليه السلام بیستو حەوت جار لە سێ سورەتی قورئاندا هاتوە یەکجار لە سورەتی غافرو یەکجار لە ئەنعام و بیستو پێنج جاریش لەم سورەتەدا. پێغەمبەرمان بە کەریمی کوڕی کەریم واتە رەوشت بەرزو بەناموس‌و بەخشندە ناوی دەبات‌و دەفەرموێ: {[illegible] / کەریمی کوڕی کەریم کوڕی کەریمی کوڕی کەریم یوسفی کوڕی یەعقوبی کوڕی ئیسحاقی کوڕی ئیبراهیمە. وتراوە وشەی یوسف مانای دوو وشەی "الاسف" واتە غەم‌و پەژارە وە وشەی "الاسیف" واتە کۆیلەو بەندەی لە خۆ گرتوە، لە سورەتی پێشودا باسی گەلانی هەندێك لە پێغەمبەران کرا کە هەمویان دژایەتی پێغەمبەرەکانیان کرد کە سەرئەنجامی هەمویان لەناوچون‌و توش بون بە سزای پەروەردگار، بەڵام لێرەدا باسی بەسەرهاتی پێغەمبەرێکمان بۆدەکات کە لەم بەسەرهاتەدا سەرنجامی هەمولایەك بەخۆشی‌و گەڕانەوە بۆ لای حەق‌و راستی تەواو دەبێت.

قَالَ يَٰبُنَيَّ لَا تَقۡصُصۡ رُءۡيَاكَ عَلَىٰٓ إِخۡوَتِكَ فَيَكِيدُواْ لَكَ كَيۡدًاۖ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لِلۡإِنسَٰنِ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجۡتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأۡوِيلِ ٱلۡأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكَ وَعَلَىٰٓ ءَالِ يَعۡقُوبَ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيۡكَ مِن قَبۡلُ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٦﴾ ۞ لَّقَدۡ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخۡوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٞ لِّلسَّآئِلِينَ ﴿٧﴾ إِذۡ قَالُواْ لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰٓ أَبِينَا مِنَّا وَنَحۡنُ عُصۡبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ ٱقۡتُلُواْ يُوسُفَ أَوِ ٱطۡرَحُوهُ أَرۡضٗا يَخۡلُ لَكُمۡ وَجۡهُ أَبِيكُمۡ وَتَكُونُواْ مِنۢ بَعۡدِهِۦ قَوۡمٗا صَٰلِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَآئِلٞ مِّنۡهُمۡ لَا تَقۡتُلُواْ يُوسُفَ وَأَلۡقُوهُ فِي غَيَٰبَتِ ٱلۡجُبِّ يَلۡتَقِطۡهُ بَعۡضُ ٱلسَّيَّارَةِ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأۡمَ۬نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرۡسِلۡهُ مَعَنَا غَدٗا يَرۡتَعۡ وَيَلۡعَبۡ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحۡزُنُنِيٓ أَن تَذۡهَبُواْ بِهِۦ وَأَخَافُ أَن يَأۡكُلَهُ ٱلذِّئۡبُ وَأَنتُمۡ عَنۡهُ غَٰفِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُواْ لَئِنۡ أَكَلَهُ ٱلذِّئۡبُ وَنَحۡنُ عُصۡبَةٌ إِنَّآ إِذٗا لَّخَٰسِرُونَ ﴿١٤﴾

بەناوی اللّٰه ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەلیف،لام،را. هەر اللّٰه باشتر ماناو مەبەستی ئەم پیتانە دەزانێت، ئەوە نیشانەكانی ئەو پەراوە رۆشن كەرەوەیە كە چاك وخراپ، هیدایەتو گومڕاهی، حەڵاڵو حەرام، كوفرو ئیمان هەمو رون دەكاتەوە.

(٢) بێگومان ئێمە ئەوەمان بەخوێنراوەیەكی عەرەبی رەوانەكردوە بۆلای تۆ بۆ ئەوەی كە ئێوە فكر بكەنەوەو عەقڵ بخەنە كارەوەو راستو ناراست لە یەك جیا بكەنەوە.

(٣) بێگومان كەئێمە باس دەكەینو ئەخوێنینەوە بەسەرتا چاكترین داستان بەهۆی ئەوەی كە وەحیمان كردوەتە لات كە ئەم قورئانەیەو بێگومان كە تۆ لە پێش دابەزینی ئەم قورئانەدا لەم بارەوەهیچ شتێكت نەدەزانیو بێ ئاگا بوی. ئینجا بەچۆنیەتی ئەم داستانە بەنرخوپڕ لەپەندو ئامۆژگارییە دەست پێ دەكاتو ئەفەرموێ:

(٤) بیر بكەرەوەو باسی ئەوكاتەبكە كەیوسف بەباوكی گووت: ئەی باوكی خۆشەویستم بێگومان من لەخەودا دیم كە یانزە ئەستێرەو رۆژو مانگ سوجدەیان بۆ بردم.

(٥) جا یەعقوبی باوكی لە سەرەنجامی ئەم خەوە ئاگاداركرا بویەوە بۆیە وتی: ئەی كوڕی خۆشەویستم ئەم خەوەی خۆت بۆ براكانت باس مەكەچونكە ئەوان فێڵێكت پێ دەكەن، بێگومان كە شەیتان دوژمنێكی ئاشكرایە بۆ بنیامو براكانت بەم خەوە حەسادەتت پێ ئەبنو شەیتان هەڵیان ئەنێ لەسەر خراپەكاری بەرامبەرت كەواتە شەیتان هەمیشە لە هەوڵدایە بۆ تێكدانو ئاژەوا نانەوە لە بەینی مرۆڤدا، جا ئەو مرۆڤانە چەند لە یەك نزیكتر بن تێكۆشانی ئەو لەعینە زۆرتر دەبێت، وە دەركەوت كە شاردنەوەی نیعمەت بۆ خۆپاراستن لە حەسودی ئیشێكی رەوایە جا بۆیە پێغەمبەرمان دەفەرموێ: [illegible]/ خەون باس مەكە مەگەر بۆ عالمێك یان بۆ مرۆڤێكی ئامۆژگاری كەر}

(٦) خۆ هەر ئاواش دەبێت كەپەروەردگارت هەڵتدەبژێرێ لەناو براكانتاو دەتكا بە پێغەمبەرو فێری لێكدانەوەی خەونەكانت دەكاتو نیعمەتی خۆی بەسەر تۆ وبەسەر بنەماڵەی یەعقوب دا تەواو دەكات وەك چۆن نیعمەتی خۆی تەواو كرد بەسەر هەردوو باوكی تۆدا كە ئیبراهیمو ئیسحاق بون لە پێش یەعقوب دا، بێگومان پەروەردگارەكەت زانەرەو دانایەو دەزانێ چیت پێ ئەدرێ ولەئایندەدا بەچی دەبی. جا لە پاش چل ساڵ ئەم خەونەی یوسف هاتەدی.

(٧) سوێند بێ كە بەراستی لەبەسەرهاتی یوسف وبراكانی كە یانزەكەس بون چەندین بەڵگە وئامۆژگاری گرنگ هەیە بۆ ئەوانەی كە پرسیار دەكەنو دەیانەوێ راستییان بۆ دەركەوێ.

(٨) ئەو كاتەی كە براكانی وتیان: بەراستی یوسفو براكەی كە(بنیامین)ـە لەلای باوكمان لەئێمە نازارو خۆشەویستترن لە كاتێكدا كە ئێمە كۆمەڵە پیاوێكین، بێگومان باوكمان لەم بارەوە بەهەڵەدا چووە كە دوو كەسی لە دە كەس زیاتر خۆش ئەوێ. چونكە دە كوڕ باشتر دەتوانن خزمەت بە باوكیان بكەنو سودی پێ بگەیەنن تا كو دوو كوڕ، وتراوە چونكە باوكیان ئایندەیەكی روناكو پلەیەكی بەرزی لەبەر چاو بو بۆ یوسفو لەلایەكی تر یوسف وبنیامین دایكان مردبو بۆیە یەعقوبی باوكیان نازی زۆرتری پێدەدان، جا ئەمە بو بە هۆی ئەوەی كە براكانیان حەسودیان پێیبەن.

(٩) ئەوسا وتیان: یوسف بكوژن تا كۆتای بەو خۆشەویستیە بێت یان فڕەی بدەنە ناوچەیەكی دور ئەوكاتە باوكتان رووی یەكلا دەبێت بۆ ئێوەو خۆشەویستییەكەی هەمو بۆ ئێوە دەبێت، ئینجا پاش نەمانی یوسف تەوبە دەكەنو دەبن بە گەلێكی چاكیش لەلای باوكتانو بەیەك چاو تەماشاتان دەكات و رێزی كەسی تر نادا بەسەرتاندا.

فَلَمَّا ذَهَبُواْ بِهِۦ وَأَجۡمَعُوٓاْ أَن يَجۡعَلُوهُ فِي غَيَٰبَتِ ٱلۡجُبِّۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمۡرِهِمۡ هَٰذَا وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبۡنَا نَسۡتَبِقُ وَتَرَكۡنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئۡبُۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَآءُو عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٖ كَذِبٖۚ قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ أَنفُسُكُمۡ أَمۡرٗاۖ فَصَبۡرٞ جَمِيلٞۖ وَٱللَّهُ ٱلۡمُسۡتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَآءَتۡ سَيَّارَةٞ فَأَرۡسَلُواْ وَارِدَهُمۡ فَأَدۡلَىٰ دَلۡوَهُۥۖ قَالَ يَٰبُشۡرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٞۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوۡهُ بِثَمَنِۭ بَخۡسٖ دَرَٰهِمَ مَعۡدُودَةٖ وَكَانُواْ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ ٱلَّذِي ٱشۡتَرَىٰهُ مِن مِّصۡرَ لِٱمۡرَأَتِهِۦٓ أَكۡرِمِي مَثۡوَىٰهُ عَسَىٰٓ أَن يَنفَعَنَآ أَوۡ نَتَّخِذَهُۥ وَلَدٗاۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلِنُعَلِّمَهُۥ مِن تَأۡوِيلِ ٱلۡأَحَادِيثِۚ وَٱللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰٓ أَمۡرِهِۦ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥٓ ءَاتَيۡنَٰهُ حُكۡمٗا وَعِلۡمٗاۚ وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٢٢﴾

(١٠) یەکێك لەوانە وتی: یوسف مەکوژن بەڵکو فڕەی بدەنە ناو بیرەکەوە تا ڕێبوارێ هەڵی بگرێتەوە، ئەگەر هەر سورن لە سەر بڕیاری خۆتان کە یوسف لە باوکتان دوور بکەنەوە. ئینجا هاتن بۆ ئەنجامدانی ئەم کارەخراپە چونەلای باوکیان،

(١١) وتیان: ئەی باوکی ئێمە بۆچی لە بارەی (یوسف)ەوە باوەڕت بە ئێمەنیە بۆچی دڵنیانیت لێمانو گومانی خراپمان لێ دەکەیت؟ خۆ بەبێگومان ئێمە دڵسۆزو ئامۆژگاری کەری ئەوینو چاکەی ئەومان دەوێت.

(١٢) بەیانی لەگەڵ ئێمەدا بینێرە تا بۆ خۆی بخواو رابوێرێ ویاری بکات، وە بێگومان کەئێمە بەباشی چاودێری دەکەینو لەهەمو ناخۆشیەك دەیپارێزین.

(١٣) بەڵام باوکی حەزی نەدەکرد کە بچێت لەگەڵیان دا بۆیە وتی: بێگومان من دڵ تەنگو خەمبار دەبم بەوەی کە ئێوە ئەو ببن لەگەڵ خۆتانداو دەترسم گورگ بیخوات لەکاتێکدا کە ئێوە بێ ئاگا بن لێیو سەرگەرمی کارو ئیشی خۆتان بن. جا بەم شێوەیە یەعقوب بیانوشی دا بە دەست کوڕەکانی، واتە کاتێك کە گومانی خراپ بە کەسێك برا نابێت بەڵگەی بەدەست بدەیت کە دژ بە خۆت بەکاری بهێنێت وەك چۆن لێرەدا یەعقوبعليه السلام بۆ براکانی یوسف باس لە مەترسی کوشتنی یوسف بە هۆی گورگەوە دەکات.

(١٤) وتیان: ئەگەر بێتو گورگ بیخوات لەکاتێکداکە ئێمە کۆمەڵێکین بێگومان ئەوکاتە ئێمە کۆمەڵێکی بێ خێرو ڕەنجەڕۆینو زیانیکی گەورەمان لە خۆداوە. لێرەدا باوکی وتی: دڵ تەنگو غەمبارم کەبیبەنو دەترسم کە گورگ بیخوات کەچی ئەوان وەڵامی دووهەمیان دایەوە، واتە: ئێمە ناهێڵین گورگ بیخوات چونکە مەبەستیان بو کەخەفەتی بۆ دروست بکەن ورقیان لەوەبو کە باوکیان بۆ تەنها ئەوی خۆش ئەوێ؟ بەڵێ هاتنە سەرئەوەی کەبیبەن لەگەڵ خۆیانداو ئامادەی ڕۆیشتن بون.

(١٥) جا لە کاتێك دا کە باوکیان ڕازی کردو یوسفیان لەگەڵ خۆیاندا بردو هەمویان هاتنە سەر ئەوەی کە بیخەنە بن بیرەکە، ئەوسا اللهﷻ دەفەرموێ: ئا لەو کاتەدا وەحیمان کردە لای و پێمان وت: کە تۆ هەواڵی ئەم بەسەر هاتەیان پێ بڵێ لەکاتێکدا کەئەوان هەست پێ ناکەن. جا چ لەو کاتەدا بو بێت بەڵکو بیربکەنەوەو ئەو کارە نەکەن یان لەپاش کەوتنە ناوبیرەکەوە بێت تا دڵخۆش بێتو بزانێت کەلەو گرفتارییەش ڕزگاری دەبێت، ئەوەبو لە پاش ئەو ماوە درێژەی کە بەسەریدا تێپەڕیو بو بە فەرمانڕەوای میسر، براکانی چون بۆ کاروانو دەغڵو دان کڕین ئەو ناسینیەوە بەڵام ئەوان یوسفیان نەناسیەوە، پاشان پێیگوتن کە چییان بەسەر براکەی خۆیان هێناوە؟ بەڵێ ئەوان یوسفیان لەو بیرەدا بەجێ هێشتو پۆشاکەکەیان خوێناوی کرد،

(١٦) جا هاتنەوە لای باوکیان لە وەختی نوێژی عیشاداو لەحاڵێکدا کە دەگریان،

(١٧) وتیان: ئەی باوکی خۆمان بێگومان ئێمە ڕۆیشتینو کێ بەرکێمان دەکردو یوسفمان لەلای کەلو پەلەکانمان بەجێ هێشت جا لەو کاتەدا گورگ خواردی. ئەگەرچی دەزانین تۆ باوەڕمان پێ ناکەیت با ڕاستیش بکەین. هەندێ لە پێشبڕکێکان بەوەرگرتنی خەڵاتیش هەر ڕەوایە وەك تیر هاوێشتن و ئەوانەی کە سودی بۆ دین و جیهادکردنی تێدابێ.

(١٨) خوێنێکی درۆزنانەیان هێنا بەسەر کوراسەکەیدا، بەڵام لە بیری ئەوەدا نەبون کە بیدڕێنن لەگەڵ خوێناوی کردنەکەی دا جا باوکی کاتێ کەدی کراسەکە نەدڕاوە دەڵێن وتویەتی: گورگێکی دانا بوە کە کوڕی منی خواردوەو کوراسەکەی نەدڕاندوە! هەر بەوە زانی کە قسەکانیان ڕاست نیەو وتی: نەخێر ئەوە وانیە بەڵکو نەفستان شتێکی بۆ جوان کردونو ئەنجامتان داوە، بە هەرحاڵ هەر چۆن بوە ئیشەکەی من ئەوەیە کەبەچاکی خۆم بگرمو بەئێوە هیچ نەڵێم، وەهەر اللهﷻ یە داوای یارمەتی لێ

وَرَٰوَدَتۡهُ ٱلَّتِي هُوَ فِي بَيۡتِهَا عَن نَّفۡسِهِۦ وَغَلَّقَتِ ٱلۡأَبۡوَٰبَ وَقَالَتۡ هَيۡتَ لَكَۚ قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ رَبِّيٓ أَحۡسَنَ مَثۡوَايَۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦۖ وَهَمَّ بِهَا لَوۡلَآ أَن رَّءَا بُرۡهَٰنَ رَبِّهِۦۚ كَذَٰلِكَ لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلۡفَحۡشَآءَۚ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَٱسۡتَبَقَا ٱلۡبَابَ وَقَدَّتۡ قَمِيصَهُۥ مِن دُبُرٖ وَأَلۡفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا ٱلۡبَابِۚ قَالَتۡ مَا جَزَآءُ مَنۡ أَرَادَ بِأَهۡلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ أَن يُسۡجَنَ أَوۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَٰوَدَتۡنِي عَن نَّفۡسِيۚ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۡ أَهۡلِهَآ إِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن قُبُلٖ فَصَدَقَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن دُبُرٖ فَكَذَبَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَءَا قَمِيصَهُۥ قُدَّ مِن دُبُرٖ قَالَ إِنَّهُۥ مِن كَيۡدِكُنَّۖ إِنَّ كَيۡدَكُنَّ عَظِيمٞ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعۡرِضۡ عَنۡ هَٰذَاۚ وَٱسۡتَغۡفِرِي لِذَنۢبِكِۖ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ ٱلۡخَاطِـِٔينَ ﴿٢٩﴾ ۞ وَقَالَ نِسۡوَةٞ فِي ٱلۡمَدِينَةِ ٱمۡرَأَتُ ٱلۡعَزِيزِ تُرَٰوِدُ فَتَىٰهَا عَن نَّفۡسِهِۦۖ قَدۡ شَغَفَهَا حُبًّاۖ إِنَّا لَنَرَىٰهَا فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٣٠﴾

دەكرێت لەسەر ئەو قسەو باسەی كە ئێوە دەیكەن، بۆ رونكردنەوەی ئەم روداوە دڵ تەزێنە داوای یارمەتی تەنها لە ﷲ دەكەم.

﴿١٩﴾ جا قەدەری پەروەردگاری عالەم لەسەر ئەوەبو كە گوزەری جەماعەتێك كەوتە ئەوشوێنە، جا كاروانێك هاتو ئاوهێنەری خۆیان نارد بۆ ئاودەر هێنان بۆیان، ئینجا ئەو كابرایە كەهاتە سەر بیرەكە جا ئەوسەتڵەی كەپێی بوو بۆ ئاو دەرهێنان فڕەی دایە ناو بیرەكەوە یوسف كە ئەو سەتڵەی دی خۆی بەست بەو پەتی سەتڵەوە جا كاتێ كە ئەو كابرایە سەتڵەكەی هەڵیكێشایەوە دی وا منداڵێكی نزیك بەباڵقبون لەگەل سەتڵەكەدا هاتەسەرەوە وتی: ئەی خەڵكینە موژدە بێت ئەمە كوڕێكە جا بۆ ئەوەی كەسی تر پیان نەزانێتو نەبێ بەشەریكیانو كەسیش داوایان لێ نەكاتەوە ئەوان لە ناوكەلو پەلی خۆیان دا شاردیانەوە تا بۆ خۆیان بیفرۆشنو قاڵیببڕنەوە، بێ ئاگا لەوەی كە ﷲ دەیەوێت بەو ئیشەی ئەوان قاڵی بڵاو بكاتەوە، خوا زۆر زانایە بەوەی كە ئەوان دەیكەن.

﴿٢٠﴾ خۆ ئەوان بەنرخێكی كەم فرۆشتیانو ئەوان لەو دراوانە بێ نیاز بون و تەماعیان پێی نەبو، واتە: گرنگیان پێنەداو بە شتێكی زۆر كەمیان دەزانی جا هەر ویستیان لە مل خۆیانی بكەنەوە، هەندێك دەڵێن: براكانی هەرلەوێ بون تا ئەو كاروانە هاتو بەكابرای ئاو دەرهێنەریان وت: ئەو منداڵە هی ئێمەیەو دەیفرۆشین جا بەو پارە كەمە فرۆشتیان بەو كاروانیانەو یوسفیش لە ترسی ئەوە نەوەك بیكوژن قسەی نەكرد، جا ئەو قافڵەیە بەرەو میسر رۆیشتنو گەیشتنە شارو یوسفیان فرۆشت بەپاشای ئەو شارەو دەڵێن موسڵمان بوە.

﴿٢١﴾ جا ئەو كەسەی كە یوسفی كڕی لە میسرا بەخێزانەكەی وت:رێزی بگرە، بەڵكو ئەمە سودمان پێ بگەیەنێت یان بیكەین بەمنداڵی خۆمان. ئینجا ﷲ ی زاناو دانا ئەفەرموێ: جا هەر ئاوەها یوسفمان سەقامگیر كردو جێگامان بۆ سازاند لەسەر زەویداو فێری دەكەین كە چۆن لەقسەكان تێ بگات كاتی كە وەحیمان كردە لای‌و چۆن مانای خەونەكان لێك بداتەوە. جا بێگومان كە ﷲ زاڵە بەسەر هەمو كاروبارەكانیداو ئەوەی بییەوێت بە جێی دەهێنێت كەپێگەیاندنو تێگەیاندنی یوسف بەشێكی كەمە لەكردارە جوانەكانی بەڵام زۆربەی خەڵك نازانن. بەڵێ، براكانی نەیان دەزانی بۆچی باوكیان ئەوندە یوسف ی خۆش ئەوێ، بەڵام باوكیان ئایندەیەكی روناكی لەبەر چاو بو بۆ یوسف ی ونبو، براكانی یوسف بە گومانی خۆیان ویستان یوسف بێ نازو سەركز كەن بەڵام نەیاندەزانی پیلانەكانیان هەنگاوانێكن بۆ بەرزكردنەوەی زۆرتری یوسفو بەدیهێنانی خەونەكەی، دەڵێن ئەوەی كە یوسفی كڕی گەورەی میسر بوەو ناوی قیتفیر بوەو ناوی خێزانەكەشی (زەلیخا)بوە هەرچەند لەناوی هەردووكیان قسەی تر كراوە، گرنگ روداوەكەی یوسفە نەك ناوەكان، چونكە ئەگەر ناوەكان گرنگ بوایە خوای زاناو دانا باسی دەكرد ئەڵێن كەئەو پاشایە نەدەچوە لای ئافرەتو منداڵی نەبوەو لەو لاویشەوە بێگومان دەركێكی چاكی كرد كە ئەم منداڵە گومانی خەیرو چاكەی لێدەكرێت، وتراوە: سێ كەس هەستی باشیان هەبوە، **یەكێك لەوانە** بریتیە لەم پاشای میسرە كە چاوی بەیوسف كەوت بەخێزانەكەی وت: رێزی بگرە، نزیكە ئەم منداڵە لەپاشدا سودمان پێ بگەیەنێت.

دووهەمیان: كچی شوعەیب كە موسای دی وتی بەباوكی: ئەم پیاوە بكە بەمزوری خۆت زۆر بەهێزو ئەمینە.

سێهەمیان: ئەبوبەكر كە عومەری دانا لە جێگای خۆیدا بۆ جێنشینی(**الخلافه**).

﴿٢٢﴾جا لە كاتێكدا كەیوسف گەیشتە تەمەنی بەهێزیو باڵق بوونو كەماڵ، حوكمو عیلممان پێدا، ئەرێ ئێمە هەر ئاوەها پاداشی چاكەكاران ئەدەینەوە. خوێنەری بەرێز بەدڵەوەلەم داستانە راستە وردبەرەوە بەراستی پوختەی عەقیدەو ئەخلاقی تێدایەودەرخەری سۆزو میهرەبانی خوای داناوزانایە سەبارەت بەبەندەكانی‌ومایەی هێزو ورەبەرزكردنەوەی باوەڕدارانەو روخێنەری بیروبۆچونی پیلانگێڕو خیانەتكارانە.

(٢٣) جائەم ئافرەتەی کە کاتی خۆی یوسفی بۆ کڕاو لە ماڵی دایە داوای ئەنجامدانی کاری خراپی لێ کرد، جا بۆ ئەم مەبەستە یوسف ی بردە ژوورەوەو هەمو دەرگاکانی داخستو پێی وت: وەرە ئامادەیە بۆت. وتی پەنا ئەگرم بەخوا: کەمن شتی وا بکەم بێگومان کە ئەو پیاوە سەرپەرشتی منەو تۆ خێزانی ئەویو بە جوانی ڕێزی منی گرتوە، جا من چۆن خیانەتی وا بەناموسی ئەو دەکەم، ئەگەر شتی وابکەم من ستەمکارمو بێگومان کە ﷲ ستەمکاران ڕزگار ناکات. وتراوە کە ئەو پاشایە لەپاشدا لەسەردەستی یوسف موسڵمان بوەو ناوی ڕەیانی کوڕی وەلید بوەو ئەم عەزیزەی خاوەنی یوسف میرێك بوە لە میرەکانی ئەو پاشایەو وەکو وتمان، جا وتراوە ئەویش موسڵمان بووە. جا کاتێك کە ئەو ژنە بانگی یوسف ی کردو پێی وت: پێویستە ئەو ئیشە بکەی خوا ئەفەرموێ:

(٢٤) بێگومان ئافرەتەکە مەبەستی ئەوە بو کە ئەو خراپەیە بکاتو ئەویش مەبەستی خراپەی کرد وەکو بەشەرو نەفسی پێی خۆشبو ئەگەر بەڵگەی ڕوناکی خوای خۆی نەبینایە بەڵام چونکە ئەو دەیان بەڵگەی ڕوناکی لەهێزو زانایی وکاربەجێی خوای دیبو ئەو کارەی ئەنجام نەدا. وتراوە وشەی(لَوْلَآ) بۆنەکردنە لەبەربونی غەیر واتە، لەبەر بوونی بەڵگەی ڕون ئەو کارەی ئەنجام نەدا بۆیە ﷲ ئەفەرموێ: هەر ئاوەها کەچۆن بەڵگەی ڕونمان پیشان دا خراپەو داوێن پیسیشمان لەو دور خستەوەو نەمانهێشت کە ئەو تاوانە خراپەی دوچار ببێو شەرمەندەی لای خواو لای گەورەکەی ببێ چونکە بێگومان ئەو لەبەندە هەڵبژێرراو پاڵفتەکانی ئێمە بو.

(٢٥) ئەوسا هەردووکیان بەپەلە بەرەو دەرگای هاتنە دەرەوە ڕایان کرد یوسف بۆ دەرچونو ئەویش بەشوێن یوسف دا کەنەیەڵێت دەربچێت بەڵکو ڕازی بکاتو لە پشتەوە لە نزیك دەرگاوە کراسەکەی گرت کەبیگەڕێنێتەوەو یوسفیش هەر بەرەو دەرگا زۆری کرد تا کوراسەکەی دڕاندو لەدەستی دەرچو، جا هەرکە هاتنەدەرەوە لەودەرگادا هەڵتەقین بە مێردەکەی داو زانی پێی زانیون زوو فریای خۆی کەوتو یوسفی بەخراپەکار نیشاداو هاواری کردو وتی: تۆڵەی ئەو کەسەی کە ویستویەتی خراپە لەگەڵ خێزانی تۆدا بکات هیچ نیە بێجگە لەوەی کەزیندان بکرێت یان سزای دەردناك بدرێت، بەم شێوەیە یوسفی بە تاوانبار پیشاندا،

(٢٦) یوسفیش کەلە ڕاستیدا پاك بو بەخێرای وەڵامی دایەوە وتی: نەخێر ئەو داوای لەمن کردوەو من هیچ شتێکم لەگەڵ ئەودا ئەنجام نەداوە، جا ئەم هەواڵە لەناو خزمانی نزیکی پیاوو ژنەکەدا بلاوبویەوەو کەوتنە لێکۆڵینەوەیو هەندێکیان بیرورای خۆیان دەربارەی دەربڕی وەکو ئەفەرموێ:جا شایەتێك لە خزمانی ئافرەتەکە شایەتی داو وتی: ئەگەر کراسەکەی لە پێشەوە دڕا بێ ئەوە ئافرەتەکە ڕاست دەکاتو وەئەو درۆ دەکات.

(٢٧) خۆ ئەگەر کراسەکەی لە پشتەوە دڕابێ ئەوە ئافرەتەکە درۆ دەکاتو ئەو لە ڕاستگۆیانە، چونکە ئەگەر یوسف داوای خراپەی لێ بکردایە ئافرەتەکە ڕوبەڕوی دەبویەوەوکراسەکەی لە پێشەوە ئەگرتو ئەیدڕاند بەڵام ئەگەر ئافرەتەکە داوای خراپەی کرد بێتو یوسف پشتی تێ کردبێ ئافرەتەکە لە پشتەوە کراسەکەی گرتوەو دڕاندویەتی، دیارەئەم قسە کەرەش پێاو ماقوڵو باوەڕ پێکراوی مێردی ئافرەتەکە بو بۆیە باوەڕیان پێکردوەو هاتون تەماشای کراسەکەی یوسفیان کردوە،

(٢٨) جا کاتێ دی کراسەکەی لە پشتەوە دڕاوە تێگەیشت کە یوسف ڕاست دەکات، بۆیەڕوی کردەخێزانەکەیو وتی: بێگومان کەئەمە بەشێکە لە فێڵوفرەکانتان، بەبیشك کەفرتو فێڵی ئێوە زۆر گەورەیە، بەڵێ وایەچونکە ﷲ ئەفەرموێ: فروفێڵی شەیتان لاوازە بەڵام لەبارەی فروفێڵی ئافرەتانەوە ئەفەرموێ:زۆر گەورەیە، ئینجا ڕوی کردە یوسفو وتی:

(٢٩) ئەی یوسف باسی ئەمە مەکەو مەیکە بەدەنگوباس لەناو خەڵکداو بەخێزانیشی وت: داوای لێخۆشبون بکە بۆ تاوانو گوناهی خۆت بێگومان تۆ یەکێکیت لە تاوانباران تۆ خۆت ئەمەت کردوەو بوختانیش بۆ یوسف دەکەیت؟! وەك ئەڵێن"قسە کەوتە زارێ دەکەوێتە شارێ" ئەم قسەیەش کەوتە سەردەمی خەڵكو لەم لاو لا باسیان دەکرد وەکو خوای زاناو دانا بۆمان باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٣٠) کۆمەڵێك لە ژنانی شارەکە کە ئەم هەواڵەیان بیستبو وتیان: بێگومان ژنی عەزیز خۆی داوای کردوە لەگەنجەکەی خۆی کە خزمەتچیەتی لەگەڵیدا بگونجێت بۆ ئەو کارەو بێگومان کە خۆشەویستی ئەو چووەتە ناڵیوزاڵ بوە بەسەریاو چاری خۆی ناکات بێگومان ئێمە وائەزانین کە ئەو والە گومڕاهیەکی ئاشکرادا وسەری لێ تێکچوە.

فَلَمَّا سَمِعَتۡ بِمَكۡرِهِنَّ أَرۡسَلَتۡ إِلَيۡهِنَّ وَأَعۡتَدَتۡ لَهُنَّ مُتَّكَـٔٗا وَءَاتَتۡ
كُلَّ وَٰحِدَةٖ مِّنۡهُنَّ سِكِّينٗا وَقَالَتِ ٱخۡرُجۡ عَلَيۡهِنَّۖ فَلَمَّا رَأَيۡنَهُۥٓ أَكۡبَرۡنَهُۥ
وَقَطَّعۡنَ أَيۡدِيَهُنَّ وَقُلۡنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا مَلَكٞ
كَرِيمٞ ﴿٣١﴾ قَالَتۡ فَذَٰلِكُنَّ ٱلَّذِي لُمۡتُنَّنِي فِيهِۖ وَلَقَدۡ رَٰوَدتُّهُۥ عَن
نَّفۡسِهِۦ فَٱسۡتَعۡصَمَۖ وَلَئِن لَّمۡ يَفۡعَلۡ مَآ ءَامُرُهُۥ لَيُسۡجَنَنَّ وَلَيَكُونٗا
مِّنَ ٱلصَّٰغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ ٱلسِّجۡنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدۡعُونَنِيٓ
إِلَيۡهِۖ وَإِلَّا تَصۡرِفۡ عَنِّي كَيۡدَهُنَّ أَصۡبُ إِلَيۡهِنَّ وَأَكُن مِّنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ
﴿٣٣﴾ فَٱسۡتَجَابَ لَهُۥ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنۡهُ كَيۡدَهُنَّۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ
ٱلۡعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا رَأَوُاْ ٱلۡأٓيَٰتِ لَيَسۡجُنُنَّهُۥ
حَتَّىٰ حِينٖ ﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ مَعَهُ ٱلسِّجۡنَ فَتَيَانِۖ قَالَ أَحَدُهُمَآ
إِنِّيٓ أَرَىٰنِيٓ أَعۡصِرُ خَمۡرٗاۖ وَقَالَ ٱلۡأٓخَرُ إِنِّيٓ أَرَىٰنِيٓ أَحۡمِلُ فَوۡقَ
رَأۡسِي خُبۡزٗا تَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِنۡهُۖ نَبِّئۡنَا بِتَأۡوِيلِهِۦٓۖ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ
ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأۡتِيكُمَا طَعَامٞ تُرۡزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأۡتُكُمَا
بِتَأۡوِيلِهِۦ قَبۡلَ أَن يَأۡتِيَكُمَاۚ ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّيٓۚ إِنِّي تَرَكۡتُ
مِلَّةَ قَوۡمٖ لَّا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٣٧﴾

(٣١) جا كاتێك قسەی ئەو ژنانە گەیشتەوە گوێی زەلیخا ئاشكرایە كە قسەو تانەو تەشەری ئەوانی پێ ناخۆش بو، چونكە لەبەر جوانخاسیو كەم وێنەی یوسف خۆی لەم كارەدا بەرەوا ئەزانی، جا بۆ ئەوەی تێیان بگەیەنێت كە خۆشەویستیەكەی ناڕەواو بێجێ نیە ناردی بەشوێنیانداو بانگی كردنو جێاگایەكی بۆ ڕازاندنەوەو سفرەو خواردنێكی بۆ ئامادە كردنوهەریەكەی كێردێكی میوەلەتكردنی پێدان ولە كاتی لەت كردنی میوەكەدا، كەیوسفی لەوان شاردبویەوە وتی: وەرەبچۆ بەناویاندا، یوسفیش هاتو بە شێوەیەكی جوانو بەئەدەبەوە بەناو ئافرەتەكاندا تێپەڕی، جا كاتێك كە یوسفیان دی زۆر بەلایانەوە گەورەو بەرێزو جوانو بەسام بو، جا لەبەر تەماشا كردنی یوسف ئاگایان لەدەستو كێرد نەماو دەستی خۆیان بڕی، ئا بەم شێوەیە تێیگەیاندن كە خۆشەویستیەكەم ڕەوایە ئەوانیش وتیان: نەخێر پاكو بێ عەیبی بۆ خوا ئائەم جوانو شۆخو شەنگە مرۆڤ نیە ئەمە بێجگە لە فریشتەیەكی بەرێز شتێكی تر نیە،

(٣٢) ئینجا زەلیخا پەردەی لەسەر خۆشەویستی بۆ یوسف لاداو بەراشكاوی وتی: ها ژنەكان ئا ئەوەیە كە ئێوە تانەو تەشەرتان لەمن داوە، بێگومان كەمن خۆم داوام كردوە لەو واتە دانی نا بە بێگوناهیو پاكی یوسفداو وتی: بەلاّم ئەو خۆی پاراستوەو هیچی لەگەڵ مندا نەكردوە، جا ئەگەر ئەوەی كەمن ئەمری پێ دەكەم نەیكات ئەبێ بەند بكرێت، وەئەبێ ئەو لەریزی مرۆڤە بێ دەسەلاّتو كەم نرخەكاندا بێت.

(٣٣) جا كتو پڕ یوسفیش لەوەلاّمی دا وتی: ئەی پەروەردگارم بەندینخانەم پێ چاكترو خۆشەویست ترە لەوەی كەمنی بۆ بانگ دەكەن، واتە: چۆنە بەندینخانە هەڵ ئەبژێرم نەك ئەنجامدانی ئەو ئیشە. وە ئەگەرخۆت من لە فرۆفێڵی ئەوان لانەدەیتو یارمەتیم نەدەیت منیش مەیلی ئەوان دەكەم ودوچاری تاوان ئەبم، جا ئەو كاتەش من لە ریزی مرۆڤە نەفامەكاندا دەبم. ئابەم شێوەیە یوسف پاڕایەوە لە پەروەردگاری،

(٣٤) پەروەردگاریش تكاكەی وەرگرتو فرۆفێڵی ئەوانی لێ لادا، واتە: بتەوترو بەهێزتری كرد بێگومان كە ئەو زاتە بیسەرە بۆ هەمو داخوازیەكانی مرۆڤ، وە زانەرە بە هەمو ئیشەكانی.

(٣٥) لەپاشان بۆیان دەركەوت كە مرۆڤێكی پاكو خاوێنەو تێكەلاّو بەو شتانە نابێ بەلاّم ناگونجێت هەر ئاوا بمێنێتەوەو لەناو خەڵكدا باسی بكرێتو خێزانی گەورەی میسر ناوی زیاتر بزڕێت لە بەر ئەوە سوێندیان خوارد ئەبێت هەتا ماوەیەك بخرێتە بەندیخانەوە،

(٣٦) بەڵێ خرایە بەندیخانەوەو لەو كاتەشدا دووكەس لە دەستو دایەرەی گەورەی میسر لەگەڵ ئەودا چونە بەندیخانەوە یەكێكیان خواردنی بۆ پاشا دروست دەكردو ئەوی تریان ئاوی بۆ دەهێنا ئەڵێن ویستویانە كە ژار بكەنە ناو خۆراك بۆی بەلاّم ئەوەی كە ئاوی پێ سپێررابو نەیكرد ئەوی تر كە خواردنی بۆ دروست دەكرد ژاری كردە ناو خواردنەكەیەوە، جا ئەوەی كە ئاوی بۆ ئەهێنا زانی كە ژار كراوەتە خواردنەكەی پاشاوە، وتی بە پاشا: ئەو خواردنە مەخۆ كابرای خواردن دروست كەریش وتی ئەی پاشام ئەو ئاوەی ئەو مەخۆرەوە چونكە ژاری تێكردوە، جا پاشا داوای لە هەردووكیان كرد كە هەر یەكەی لە هی خۆیان بخۆن كابرای ئاوهێنەر خواردیو هیچی لێ نەهات چونكە هیچی تێدا نەبو بەلاّم كابرای خواردن دروستكەر خواردنەكەی خۆی نەخوارد، جا پاشا فەرمانی دا بە بەندكردنی هەردووكیانو خرانە بەندیخانەوە، جا كاتێ یوسفیان دی كە پیاوێكی دەستو دەم پاكو ڕاستگۆو چاكەكارە لەگەڵ بەندكراوەكانداو لەمانای خەو پەرژێن كردن ئەزانێ زۆریان خۆش ئەویست جا لەو كاتەی كەبەندبون لەگەلیدا هەردووكیان خەویان دیو بۆ خەو پەرژێن كردن هاتنە لای یوسفو باسی خەوەكانی خۆیان بۆكرد، یەكێكیان وتی: من دیم خەریكم ترێ دەگوشم بۆ پاشام وەكو جاری جارانو ئەوی تریان وتی: من خۆم دی لەخەودا كەبە

سەرم نانم هەڵگرتبو کە باڵندە لێیدەخوارد پێمان بڵێ بابزانین کە مانای ئەو دوو خەوەی ئێمە چیە چونکەبێگومان کەئێمە تۆ بەمرۆڤێك لە مرۆڤە چاکەکارەکانت دەزانین. ئینجا یوسفیش ئەمەی بەهەل زانی بۆ گەیاندنی پەیامەکەی‌و پێش وەڵامی خەوەکانیان راستی بیرو ڕاکەی خۆی‌و پوچەڵی بیروڕای ئەوانی بۆ رون کردنەوە.

(٣٧) وتی: هیچ خواردنێك بۆ ئێوە نایەت‌و هیچ پێ بژیوێکتان پێ نادرێت مەگەر من خەبەرتان پێ بدەم کەچییە پێش ئەوەی پێتان بگات، واتە: خودا هەندێك لە کارو بارە نهێنیەکانم بۆ رۆشن دەکاتەوە پێش روودانی ئەمەش کەمن بە ئێوە ئەڵێم بەشێکە لەوەی کە پەروەردگارم فێری کردوم واتە ئەوە بەخششێکی پەروەردگارمە، چونکە بێگومان من وازم هێناوە لە ئاینی گەلێك کە باوەڕ ناهێنن بە الله و بێ باوەڕن بەرۆژی دوایی.

(٣٨) جا من شوێن ئاینی باوکانی خۆم کە ئیبراهیم وئیسحاق ویەعقوبە کەوتووم‌و بۆ ئێمە نیە هەرگیز هیچ هاوبەشێك بۆالله بڕیار بدەین ئەوە زیادەرێزو بەهرەیەکی الله یە لەسەر ئێمەو لەسەر هەمو خەڵکیش بەڵام زۆربەی خەڵك شوکرو سوپاسی ئەو نیعمەتە گەورەیە ناکەن کەالله پێی بەخشیون، جا یوسف لە درێژەی قسەکانیا روی کردە ئەو دو بەندکراوەو بەوشەی جوان وتی:

(٣٩) ئەی دوو هاوڕێکانی بەندیخانەم ئایا خودایانی جیا لەیەك چاکن یان یەك خودای بە توانا؟وتی:

(٤٠) ئەوانەی کە ئێوە دەیانپەرستن بێجگە لە چەند ناوێك کە خۆتان‌و باو باپیرانتان بۆتان داناون شتێکی ترنین کە الله یش هیچ بەڵگەیەکی لەسەر پەرستنی ئەوانە نەناردوە، فرمان‌وبڕیاردان تەنها بۆ الله یە، چونکە ئەم بونەوەرە دروستکراوی ئەووەهەر ئەودەزانێت چ شتێك بەسوود یان بە زیانیانەو خۆ تێ هەڵقورتان لە کاروباری خەڵکدا مادام ئەوڕێگای پێ نەدابێت دەست درێژی کردنە سەرمافی الله یەو تاوانێکە هەمو بوونەوەر دژایەتی دەکات. دەستوری داوە کە نابێت کەس بپەرستن بێجگە لەخۆی، ئائەوەیە ئاینێکی راستو بەنرخ بەڵام زۆربەی خەڵك ئەم حەقیقەتەنازانن‌و بە ڕێگای چەوت‌و نارێك دا ئەڕۆن. ئینجا دێتە سەرلێکدانەوەی خەوەکانیان‌و وتی:

(٤١) ئەی دوو هاوڕێکانی بەندیخانەم، یەکێك لە ئێوە رزگار ئەبێت‌و ئەچێتە لای پاشاکەی‌و وەکو جارانی پێشو خواردنەوەی

وَٱتَّبَعۡتُ مِلَّةَ ءَابَآءِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَۚ مَا كَانَ لَنَآ أَن نُّشۡرِكَ بِٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۚ ذَٰلِكَ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ عَلَيۡنَا وَعَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ وَأَمَّا ٱلۡأٓخَرُ فَيُصۡلَبُ فَتَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِن رَّأۡسِهِۦۚ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ٱلَّذِي فِيهِ تَسۡتَفۡتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُۥ نَاجٖ مِّنۡهُمَا ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَىٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ رَبِّهِۦ فَلَبِثَ فِي ٱلسِّجۡنِ بِضۡعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ﴿٤٣﴾

بۆ دروست دەکات‌و ئەوی ترتان هەڵدەبەسرێت‌و دەکوژرێت‌و سەری باڵندە دەیخوات. ئەڵێن کەئەمەیان بیست وتیان: خەومان نەدیوە. یوسف وتی: ئەو کاروبارەی کە لەبارەیەوە داوای خەوپەرژێنتان لەمن کرد چ راست بکەن لە خەوبینین‌و چ راست نەکەن جێ بەجێ کرا.

(٤٢) ئینجا روی کردە ئەو کەسەیان لەو دو رەفیقەی کە دڵنیا بو لە بەندیخانە رزگار ئەبێ وتی: کاتێ کە چویتە دەرەوە لای پاشاکەت باسی من بکە بەڵکو ئازادم بکات لەم بەندیخانە، ئابەم قسەیە شەیتان باسی پەروەردگاری خۆی لە بیر بردەوەو چاوەڕوانی خەڵکی تری کرد کەلە بەندیخانە رزگاری بکات، جا لەبەر ئەو کەمە مەیلەی کە کردی بۆ لای بێجگە لەالله ماوەی چەند ساڵ لەو زیندانەدا مایەوە، هەندێك ئەڵێن کابرای ئازاد کراو لە بیری چو، هەردوو ئەگونجێت والله اعلم. تا پاشای میسر خەوێکی دی‌و جاریان دا بەناو خەڵکا.

(٤٣) پاشا وتی: خەوێکم دیوە کەلە خەودا حەوت مانگای لەڕ حەوت مانگای قەڵەویان خواردو حەوت گوڵە گەنمی وشك حەوت گوڵە گەنمی تەڕیان خوارد وتی: ئەی پیاو ماقوڵ‌و خەوپەرژێن زانان مانای ئەم خەوەم بۆ بکەن ئەگەر مانای خەوبینین ئەزانن، ئەوانیش هەرچی ورد بونەوە لەمانای ئەو خەوە تێنەگەیشتن.

قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ أَحۡلَٰمٖۖ وَمَا نَحۡنُ بِتَأۡوِيلِ ٱلۡأَحۡلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ ٱلَّذِي نَجَا مِنۡهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعۡدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأۡوِيلِهِۦ فَأَرۡسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا ٱلصِّدِّيقُ أَفۡتِنَا فِي سَبۡعِ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعِ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖ لَّعَلِّيٓ أَرۡجِعُ إِلَى ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزۡرَعُونَ سَبۡعَ سِنِينَ دَأَبٗا فَمَا حَصَدتُّمۡ فَذَرُوهُ فِي سُنۢبُلِهِۦٓ إِلَّا قَلِيلٗا مِّمَّا تَأۡكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ سَبۡعٞ شِدَادٞ يَأۡكُلۡنَ مَا قَدَّمۡتُمۡ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلٗا مِّمَّا تُحۡصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَامٞ فِيهِ يُغَاثُ ٱلنَّاسُ وَفِيهِ يَعۡصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ ٱئۡتُونِي بِهِۦۖ فَلَمَّا جَآءَهُ ٱلرَّسُولُ قَالَ ٱرۡجِعۡ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسۡـَٔلۡهُ مَا بَالُ ٱلنِّسۡوَةِ ٱلَّٰتِي قَطَّعۡنَ أَيۡدِيَهُنَّۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيۡدِهِنَّ عَلِيمٞ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطۡبُكُنَّ إِذۡ رَٰوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفۡسِهِۦۚ قُلۡنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا عَلِمۡنَا عَلَيۡهِ مِن سُوٓءٖۚ قَالَتِ ٱمۡرَأَتُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡـَٰٔنَ حَصۡحَصَ ٱلۡحَقُّ أَنَا۠ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفۡسِهِۦ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ بِٱلۡغَيۡبِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي كَيۡدَ ٱلۡخَآئِنِينَ ﴿٥٢﴾

﴿٤٤﴾ وتیان: ئەمە خەوێکی تێکەڵو پێکەڵەو ئێمە مانای خەوی ئاوا نازانین.

﴿٤٥﴾ جا کابرای رزگار بوی رەفیقی بەندیخانەی یوسف قسەکەی یوسفو زانیاری ئەوی پاش ماوەیەك کەوتەوە بیرو وتی: من مانای ئەو خەوەتان پێ ئەڵێم ئەویش لە لایەن رەفیقێکی بەندیخانەمەوە ئەگەر بمنێرن بۆ لای، ئەوانیش کابرایان نارد بۆ لای ئەو رەفیقەی جا کابرا چو لە بەندینخانەدا یوسف ی دۆزیەوەو وتی:

﴿٤٦﴾ یوسف ئەی دۆستەکەم ئادەی خەو پەرژێنی ئەم خەوەمان بۆ بکە کە حەوت مانگای لەرەحەوت مانگای قەڵەوی خواردوە وحەوت گوڵە گەنمی وشك حەوت گوڵە گەنمی تەڕی خوارد(یان حەوت گوڵەگەنمی وشك بەرزبوەتەوە بەسەرحەوت گوڵەگەنمی تەڕدا) تا منیش بڕۆمەوە لای خەڵكو ماناکەیان پێ بڵێم، جا یوسف لەمانای خەوەکە تێگەیشت،

﴿٤٧﴾ وتی حەوت ساڵ یەك لە دوای یەك شت دەچێنن‌و زەراعەت‌وکشت‌وکاڵ دەکەن‌و هەرزانی ئەبێ بەڵام ئەبێ ئاگاتان لە خۆبێت‌و لەم ماوەیەدا ئەو دەغڵو دانە زایەنەکەن بەڵکو هەرلە کاتێکدا درەوی دەکەن بەگوڵو پێڵوەوە هەڵیگرن _بۆ ئەوەی زۆر بخایەنێت‌و خەسارنەبێ مەگەر کەمێك بۆ ئەوەی کەبیخۆن واتە کەم بخۆن‌و زۆر هەڵگرن.

﴿٤٨﴾ چونکە لەدوای ئەو حەوت ساڵە حەوت ساڵ گرانی سەخت دێت بەسەرتاندا ئەوکاتە هەرچیتان داناوە لەپێشدا لەو حەوت ساڵە گرانیەدا دەی خۆن مەگەر کەمێ لەوەی کە هەڵی ئەگرن بۆتان بمێنێتەوە، تەنانەت ئەوەیش کە دەچێنرێت هیچ سودێکتان پێ نادات. ئینجا مژدەیشی پێدان‌و وتی:

﴿٤٩﴾ لەپاش ئەو ساڵانە ساڵێکی تردێت کە بارانی زۆر چاك دەبارێت‌و هەرزانی دێت‌و خەڵك لە هەمو شتێك سود وەرئەگرێت‌و میوەو بەری درختان زۆرئەبن‌و لەو ساڵەدا ئاوی میوەی زۆر دەگرن، بەم شێوە خەو پەرژێنی خەوی پاشای کرد بۆرەفیقەکەی‌و ئەویش هاتەوە ناو خەڵك‌و لای پاشاو مانای خەوەکەی بەناو یوسفەوە کەلە بەندیخانەیە بۆ پاشا باسکردو پاشایش لە جوانی خەو پەرژێنەکەی سەری سوڕما.

﴿٥٠﴾ جا پاشا گوتی: بڕۆن بۆم بهێنن، کابراش هات بەشوێن یوسف داو وتی: پاشا بانگی کردویت بۆ لای خۆی، بەڵام یوسف پەلەی نەکرد بۆ هاتنە دەرەوە بەڵکو بە کابرای وت: بگەڕێرەوە بۆلای پاشاکەت، جا پرسیاری لێ بکەبۆچی‌و لەسەر چی ئەو ئافرەتانە دەستی خۆیان بڕی بێگومان پەروەردگارم زۆر زانایە بەفرووفێڵی ئەوان. واتە: یوسف ویستی پاك‌و خاوێنی ئەو دەرکەوێت‌و بزانرێت کەئەم چەند ساڵەی کە بەندکراوە ناڕەوابوەو بوختێانیان بۆ کردوە پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ لەم بارەیەوە وەسفی یوسف دەکات‌و ئەفەرموێ: [illegible] / [illegible] / واتە ئەگەر من بەو ئەندازەی کە یوسف لە بەندیخانەدابو بمایەمەوە پاشان بانگیان بکردمایە وەڵامی ئەو بانگ کەرەم ئەدایەوەولە بەندیخانە ئەهاتمە دەرەوەوداوای پاکانە کردنم نەدەکرد}

﴿٥١﴾ ئاشکرایە پاشا زۆر گرنگی بەم ئیشە داو ئافرەتەکانی کۆکردەوەو وتی: راستی خۆتانم پێ بڵێن‌و چۆن‌و چییتان کرد کاتێ کە داوای ئەو کارەتان لە یوسف کردو ئەو چی کرد لەگەڵ ئێوەدا وتیان: پەنا ئەگرین بەخوا لەوەی کە بختیانی بۆ بکەین بێگومان ئێمە لەو کابرایە هیچ خراپەیەکمان نەدیوە، جا بەم شێوەیە بێگومان پاك داوێنی یوسف لە مانگی چواردە رۆشنتربویەوە، هەر بۆیە زۆر بەزوی خێزانی عەزیزی میسر وتی: بێگومان ئێستا حەق دەرکەوت‌و ناشارێتەوە، من داوام لە

ئەوکرد کە ئیشی خراپم لەگەڵدا بکات وبێگومان ئەو لە راستگۆیانە.

(٥٢) ئەو بێنەوبەرەیەکرا تا پاشا بزانێ کە من لە پەنامەکی دا هیچ خیانەتێکم پێ نەکردووە بێگومان اللّٰه خیانەتی خیانەتکاران ئاشکرا دەکاتو نایەڵێت لە ژێر پەردەدا بمێنێتەوە.

(٥٣) ئەوسا من خۆم بەبێوەری نازانم لە تاوان بەلام لەم بارەوە بوختانم پێکراوەو بەناڕەوا بەند کراوم، جا بۆیە نامەوێ پاکانەی هەمو تاوانێك لە خۆم بکەم چونکە بێگومان کە نەفس بەزۆری فەرمانی خراپ بەمرۆڤ دەکات مەگەر کەسێك پەروەردگارم بەزەیی پێدا هاتبێتەوەو لە خراپەی نەفسی پارێزگاری کردبێت بێگومان پەروەردگارم زۆر چاو پۆشیکارەو بەسۆزە بۆ بەندەکانی. ئا بەم شێوەیە یوسف پاکو خاوێنی خۆی دەرخستو وانەیەکی زۆر بەنرخیشی بەمرۆڤەکانی پاش خۆی وتەوە کە چۆن خۆگرو لەسەر خۆو ئارام بن لەکاتی روبەڕوبونەوە لەگەڵ ئەو بارو دۆخە ناهەموارانەی کە دێتە رێگای‌و هەرچەن کە پاکو خاوێن بێ بەلام نابێ کەم تەرخەم بێ سەبارەت بە فەرمانەکانی پشت پەردەو نابێ هێمن بێ لە مەکری خوا هەروەکو چۆن نابێ مەئیوس‌و نائومێدیش بێت، وەنابێ لە سەرکەشی نەفسی کەمتەرخەم بێ‌و هەمیشە خۆی وەکو بەفری بێ پەڵە بزانێ بێگومان ئەگەر تەماشای ئەم چیرۆکەی یوسف بکەین‌و هەوڵدەین کە سودەکانی بنوسین زەمانێکی زۆری ئەوێ جامن هەوڵ ئەدەم شتێکی کەمی لێ باس بکەم باقی بەجێ بێڵم بۆ خوێنەرانی ئازیز، هەندێك ئەڵێن ئەم قسانە لە﴿ ٱلۡـَٔـٰنَ حَصۡحَصَ ٱلۡحَقُّ إِنَّ... ﴾ تاکو ﴿ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾ ﴾قسەی زلیخایە ئەویش هەرهەمان مەبەست ئەگەیەنێ والله اعلم. ئینجا پاش ئەم رۆشن بونەوە گرنگە.

(٥٤) پاشا وتی: بیهێنن بۆم من بەتایبەت ئەوم بۆ خۆم دەوێت ئینجا رۆیشتن‌و هێنایان، جا کاتێك کە قسەی لەگەڵدا کرد زیاتر لێ هاتوی‌و پاکییە تێکەی بۆرونتربویەوەو وتی: ئەمرۆ تۆ لەلای ئێمە مرۆڤێکی جێگادارو ئەمینی وبەهەڵس وکەوت وزانایی‌و داناییت جێگای خۆتت لەدڵی ئێمەدا کردوەتەوە، ئینجا یوسف بۆ راگەیاندنی بیرو راکەی خۆی ئەم قسەیەی بەهەل زانی،

(٥٥) وتی: دام بنێ لەسەر خەزێنەی ئەم وڵاتەدا واتە بمکە بەسەرپەرشتو لێ پرسراوی دارای میسر بێگومان من زۆر پارێزەری ئەو سەروەتو سامانەمو زۆر چاك ئەزانم چۆن پەرەی

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ ٱئۡتُونِي بِهِۦٓ أَسۡتَخۡلِصۡهُ لِنَفۡسِيۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُۥ قَالَ إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا مَكِينٌ أَمِينٞ ﴿٥٤﴾ قَالَ ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَتَبَوَّأُ مِنۡهَا حَيۡثُ يَشَآءُۚ نُصِيبُ بِرَحۡمَتِنَا مَن نَّشَآءُۖ وَلَا نُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجۡرُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَآءَ إِخۡوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَعَرَفَهُمۡ وَهُمۡ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمۡ قَالَ ٱئۡتُونِي بِأَخٖ لَّكُم مِّنۡ أَبِيكُمۡۚ أَلَا تَرَوۡنَ أَنِّيٓ أُوفِي ٱلۡكَيۡلَ وَأَنَا۠ خَيۡرُ ٱلۡمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِن لَّمۡ تَأۡتُونِي بِهِۦ فَلَا كَيۡلَ لَكُمۡ عِندِي وَلَا تَقۡرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُواْ سَنُرَٰوِدُ عَنۡهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَٰعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتۡيَٰنِهِ ٱجۡعَلُواْ بِضَٰعَتَهُمۡ فِي رِحَالِهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَعۡرِفُونَهَآ إِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوٓاْ إِلَىٰٓ أَبِيهِمۡ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا ٱلۡكَيۡلُ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَآ أَخَانَا نَكۡتَلۡ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٦٣﴾

پێ بدەمو چۆنی دابەش بکەم‌و ساڵانی هەرزانی چی بکەم بۆ ساڵانی گرانی کەدێت، بەڵێ پاشایش وەکو لە پێشەوە پەنجەمان بۆ خشاند موسڵمان بو وسەرپەرشتی‌و لێ پرسراوی دارای دایە دەست یوسف. بەڵێ ئا بەم شێوەیە یوسفی ناو زیندان بو بەگەورەو ناوداری میسر، یوسفی ئاوارەو فرۆشراو بختیان بۆ کراو بو بەناسراوترین‌و پاکو خاوێن ترین‌و بەدەسەڵاتترینی خەڵکی میسر بەراستی هەر خوایە زاناو داناو ئەزانێ چۆن بارو دۆخی مرۆڤ بگۆڕێتو چۆنی بپارێزێتو چۆن سەقامگیری بکات، بەڵێ راست ئەفەرموێ:

(٥٦) هەر ئاوەها ئێمە یوسفمان پایەدارو جێگیر کرد لەسەر زەویدا ئەوسا ژیانی لەچوارچێوەی دیواری زینداندا بو، وا ئێستا لەهەر جێگایەکی میسردا کە خۆی ئارەزۆ لێ بێ دائەنیشێت، بەم شێوە داستانەکە دێنێتە بەرچاومان‌و ئەفەرموێ (يَتَبَوَّأُ _نەك_ تَبَوَّأَ] ئینجا ئەفەرموێ: ئێمە هەر ئاوەها رەحمەتی خۆمان ئەدەین بەو کەسەی کە ئارەزۆمان لێ بێتو ئێمە پاداشی چاکەکاران نافەوتێنین لە دنیادا.

(٥٧) خۆ پاداشتی رۆژی دوایی چاکترە لەو پاداشەی دنیایان بۆ ئەو کەسانەی کەلە خواترسن‌و بەئیشی چاك‌و بەندایەتی پاك خۆیان لە سزای خوا ئەپارێزن. بەڵێ: ساڵەگرانی دەستی پێکردو هەمو وڵاتی گرتەوەو یەعقوبیش کوڕەکانی نارد بۆ هێنانی

قَالَ هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمْ عَلَىٰٓ أَخِيهِ مِن قَبْلُ ۖ فَٱللَّهُ خَيْرٌ حَٰفِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا۟ مَتَٰعَهُمْ وَجَدُوا۟ بِضَٰعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ ۖ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا مَا نَبْغِى ۖ هَٰذِهِۦ بِضَٰعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا ۖ وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ۖ ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُۥ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ ٱللَّهِ لَتَأْتُنَّنِى بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يُحَاطَ بِكُمْ ۖ فَلَمَّآ ءَاتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَٰبَنِىَّ لَا تَدْخُلُوا۟ مِنۢ بَابٍ وَٰحِدٍ وَٱدْخُلُوا۟ مِنْ أَبْوَٰبٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ۖ وَمَآ أُغْنِى عَنكُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۖ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِى عَنْهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَىٰهَا ۚ وَإِنَّهُۥ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَٰهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيْهِ أَخَاهُ ۖ قَالَ إِنِّىٓ أَنَا۠ أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

دەغڵو دانو ناوی یوسفیش وەکو پاشایەکی بەرەحمو بەخشندەی میسری کەوتە ناو خەڵکەوە.

(٥٨) جا ئەو برایانەی یوسفیش هاتن بۆ لای بۆ ئەوەی یارمەتیان بدات، جا ئەو ئەوانی ناسیەوە بەڵام ئەوان ئەوییان نەناسیەوە، چونکە لە کاتی خۆی ئەو ئەوانی دیبو گەورە بوونو شتێکی وانە گۆڕابون بەڵام یوسف منداڵ بو باوەڕیشیان نەدەکرد کە ئەو هیچ کات بگاتە پلەو پایەکی ئەوندە گەورەو بەناوبانگ، جا یوسف حەزی لە گەڕانەوەی ئەوان بو لەبەر ئەوە،

(٥٩) کاتێك ئەوەی کە بۆی هاتبون پێی دانو ئامادەی کردن، وتی: ئەو برا باوکیەتانم بۆ بێرن مەگەر ئێو خۆتان نابینن کەمن پێوانەی تەواوتان بۆ دەکەم؟ ئەگەر چی ئێوە پارەی کەمتان پێیە، وە ئایا ئێوە نابینن کە باشترین کەسم لەو کەسانەی کە ئێوە چونەتە لایو چاکترین خواردن ئەدەم بەمیوان واتە: دڵنیابن کەمن مەبەستی خراپم نیە لە داواکردنی برا باوکیەکەتان، ئەڵێن یوسف کاتێ ناسینی پرسیاری زۆری لێ کردون لەوانە کە ئێوە خەڵکی کوێنو کوڕی کێنو چەند بران؟ ئەوانیش وتیان کە ئێمە خەڵکی کەنعانینو کوڕی یەعقوب پێغەمبەرینو دوانزە برابوین دەمان باوكو دایکیینو ئێستە لێرەینو برایەکی باوکیمان لە ماڵدایەو یەکێك لە برا دایکیەکەمان نەماوە جا بۆیە ئەویش حەزی کرد کە برا باوكو دایکیەکەی خۆی پێشەکی ببینێت بۆیە ئەوداوایەی لێ کردنو وتی:

(٦٠) ئەگەر ئەو برایەتان نەهێنن لەگەڵ خۆتان دا بزانن کە ئیتر لە لای من هیچ شتێك بۆ ئێوە پێوانە ناکرێتو پێتان نافرۆشرێت، ئەوسا نزیکیشم مەبنەوە.

(٦١) وتیان: بەم زوانە قسە لەگەڵ باوکیا دەکەینو زۆر هەوڵ ئەدەینو بێگومانبە کەئێمە بۆئەم داخوازیەی تۆ بەگوێرەی توانای خۆمان هەوڵی بۆ ئەدەین. جا یوسف بۆ ئەوەی کەئەوان زیاتر سوربن لە سەر گەڕانەوە،

(٦٢) لەو کاتەدا بە کۆمەڵە گەنجێك کە خەریکی ڕێکخستنی بارەکانیان بون وتی: ئەو کەلو پەلانەی هێناویانە بۆ کڕینی خۆراك بیخەنەوە ناو بارەکانیانەوە تائەوان هەرکاتێ گەڕانەوەبۆ ناو خاو خێزانی خۆیان ئەو کەلو پەلەی خۆیان بناسنەوەو وراستیو دڵسۆزی پاشای میسریان بۆ ئاشکرا ببێو بەم هۆیەوە بتوانن باوکیان رازی بکەن کە برا باوکیە کەیان لە گەڵدا بنێرێ بەڵکو هەمویان جارێکی تربگەڕێنەوە بۆ میسر.

(٦٣) جا کاتێك کە گەڕانەوە بۆلای باوکیان وتیان: ئەی باوکی خۆشەویستمان بێگومان ئێمە ئیتر شتمان پێ نادرێت مەگەر براکەی ترمان لەگەڵدا بنێری بۆ سەفەر، جا کەوابو داوات لێ دەکەین کە ئەو برایەشمان لە گەڵدا بنێرە ئێمە پێوانەی خۆمان بەتەواوی وەر ئەگرینو بێگومان ئێمە چاودێری دەکەینو نایەڵین هیچی بەسەربێ.

(٦٤) ئینجا یەعقوب وتی: ئایا دڵنیابم لێتان سەبارەت بەو مەگەر هەر بەو شێوەی کە دڵنیا بووم لێتان سەبارەت بە براکەی لەپێشدا؟ واتە پاش ئەوەی کە ئێوە ئاواتان کرد بە یوسفی برای ئیتر چۆن دڵنیا بم لێتان سەبارەت بەمیشو من جارێك گەزراووم، هەرچەندە کە من دڵنیام کە خوا چاودێرێکی زۆر چاکەو ئەو لە هەمو خاوەن سۆزو بەرەحمەکان بەسۆزو بەرەحم ترە، جا گفتی پێ نەدان کەئەو برایەیان پێ بدات.

(٦٥) بەڵام کاتێك کە کەل وپەلیان کردەوە سەیریان کرد ئەو کەل وپەلانەی کە بردویانە بیدەن بەحەقی خۆراك هەموی لەناو بارەکانیاندایەو بۆیان گەڕاندونەتەوە، جا بەخۆشحاڵیەوە وتیان: ئەی باوکی بەڕێزمان ئێمە لەوە زیاتر چیمان دەوێت تەماشاکە لەگەڵ هێنانی ئەو هەمو خۆراکەدا ئەمە کەلو پەلەکەمانە کەهەمویمان بۆگەڕێنراوەتەوە، جا ئەگەر تۆ براکەمان لەگەڵدا ڕەوانەبکەیت لەگەل خۆماندا ئەیبەینو خۆراکی زیاتر ئەهێنین

بۆ خاو خێزانمان‌و چاودێری براکەمان دەکەین، خۆ ئێمە باری وشترێك زیاتر ئەهێنین چونکە هەرکەسێك بارێکی پێ ئەدرێ، ئەوە پێوانەیەکی کەمەو ئاسانە لە لای ئەو پاشایە مادام ئەو بێت لەگەڵماندا بارێك زیاتر ئەهێنین، جا هەر بەگەڕانەوەی نرخی کەل وپەلە خۆراکیەکان ئەبێت دڵنیا بیت کە ئەو پاشایە نیەتی خراپی نیە لەگەڵماندا.

(٦٦) وتی: ئەو نانێرم لەگەڵتاندا هەتا پەیمانێکی زۆر بتەوم پێ نەدەن‌و سوێندم بۆ نەخۆن بە خودا کە ئێوە بیهێننەوە لەگەڵ خۆتاندا مەگەر بەڵایەك بێت‌و هەموتان بگرێتەوە، ئەوانیش بەڵێنیان بەباوکیان دا کە بەباشی چاودێری ئەو برایانە بکەن‌و باوکیشیان بەو سەفەرەی کوڕەکەی(بنیامین) لەگەڵیاندا رازی بو، جا کاتێك کەئەوان پەیمانیان دا بەو، وتی: خوا چاودێرو شایەتە لەسەر ئەوەی کە ئەیڵێین. ئینجا کەوتە ئامۆژگاری کردنیان،

(٦٧) وتی: ئەی کوڕەکانم کاتێ چونە شار لەیەك دەرگاوە مەچنە ناوەوە بەڵکو بەش بەش ببن‌و لە چەند دەرگایەکی جیاجیاوە بچنە ژورەوە، یەعقوب بەو شێوە ویستی کوڕەکانی لە چاوی پیس بپارێزێ‌و وتی: خۆ من بەم ئامۆژگاریەم ناتوانم هیچ زیانێك لەسەر ئێوە لابەرم ئەگەر خودا خۆی ئارەزۆی لێ بێت واتە: خۆپاراستن قەدەری خوا ناگەڕێنێتەوە، چونکە هیچ بڕیارو حوکمێك نادرێ‌و ناکرێ مەگەر خودا خۆی بیکات لەبەرئەوە تەنها پشت بەو دەبەستم، وە تەنها با ئەو بکەن بەپشت‌و پەنای خۆیان ئەوانەی کە پشت‌و پەنایان دەوێ، بەڵێ یەعقوب بەم شێوەیە ویستی لە چاوی چاوپیسان دوریان بخاتەوە، چونکە چاوپیس وەکو چەکی لەسەر پێ وایەو هەر کە قسە هات بەدەمیا ئەو تیرە دەر ئەچێت‌و نیشانە ئەپێکێت _بە ئارەزۆ خوا_وەپێغەمبەرمان هیمای بۆ ئەو چاوانە کردوەو چەندین فەرمودەی لەو بارەوە فەرموە یەکێك لەوانە [illegible]/[illegible] / چاوی پیس راستە دەپێکێت}

هەروەها ئەڵێن: سەهلی کوڕی حونەیف لە کەنار ـ ئاوێکەلە مەدینە ـ لیباسی لەبەرکەندو خۆی شۆرد عامیری کوڕی رەبیعە تەماشای کرد، سەهل پیاوێکی سپی پێست‌و جوان بو وتی: هەرگیز وەکو ئەمڕۆ پێستێکی شاراوەی ئەوەندە جوانم نەدیوە کتوپڕ سەهل تایەکی توند دای گرت جا هەواڵی نەخۆشی سەهل بە پێغەمبەر ﷺ راگەیەنراو وترا ناتوانێ لەگەڵتابێت ئەی پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەری خوا هات‌و سەهل بەسەر هاتی خۆی‌و عامیری بۆ باسکرد، ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرموی:{ [illegible]

[illegible]

فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ ٱلسِّقَايَةَ فِى رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا ٱلْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَـٰرِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا۟ وَأَقْبَلُوا۟ عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا۟ نَفْقِدُ صُوَاعَ ٱلْمَلِكِ وَلِمَن جَآءَ بِهِۦ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا۠ بِهِۦ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا۟ تَٱللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَـٰرِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا۟ فَمَا جَزَٰٓؤُهُۥٓ إِن كُنتُمْ كَـٰذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا۟ جَزَٰٓؤُهُۥ مَن وُجِدَ فِى رَحْلِهِۦ فَهُوَ جَزَٰٓؤُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ ٱسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَآءِ أَخِيهِ ۚ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِى دِينِ ٱلْمَلِكِ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَـٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ ۞ قَالُوٓا۟ إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُۥ مِن قَبْلُ ۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِۦ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۖ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا۟ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْعَزِيزُ إِنَّ لَهُۥٓ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُۥٓ ۖ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

[illegible] / [illegible] /

لەسەر چی ئێوە برای خۆتان دەکوژن بۆ ئەو کاتە موبارك بایت لێ نەکرد ـ بارك الله ـ خۆت بشۆرە بۆی ئەڵێن: عامیر دەم‌و چاوو دەستی‌و ئەنیشکەکانی‌و هەردوو ئەژنۆی‌و شەرمگەی‌و هەردو قاچی شۆردنە ناو کاسەیەکەوەو لە پاشا ئەو ئاوە رژێنرا بەسەری سەهل داو دەم‌و دەست چاك بویەوە وەك ئەوەی کە هەرگیز نەخۆش نەبوبێت‌و لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ رۆیشتن}

جا کوڕانی یەعقوب رۆیشتن وکاتێ گەیشتنە میسر ئابەو شێوەی کەباوکیان فەرمانی پێدان چونە شارەوە،

(٦٨) جا لە کاتێکا کە چونە شارەوە لەو شوێنانەوە کە باوکیان دەستوری پێدا بون کە ئەو چونە شارە بەو شێوەیە نەبو بەهۆی ئەوەی کە ئەوان بپارێزێ لەوەی کە خوا ئەیویست بۆیان بەڵکو ئەمەتەنها نیازێکی ناو دڵی یەعقوبی باوکیان بو کەبەو شێوەیە جێ بەجێی کرد، بێگومان ئەو خاوەنی زانیارییەك بو بۆ ئەو شتەی کە ئێمە فێرمان کردبو لە بەرنامەی ئایین‌و خودا ناسی‌و ئیشی پێ دەکرد بەڵام زۆربەی خەڵك ئەوەیان نەدەزانی، ئەگونجێ مەبەست ئەوەبێ کە خوا یەعقوبی تێگەیاندبێ کە یوسف ماوەو پەیدا ئەبێتەوە بەڵام خەڵکی تر ئەوەیان نەئەزانی.

(٦٩) جا لە کاتێکدا کە چونە لای یوسف براکەی بەشێوەیەکی نهێنی بردە لای خۆی‌و پێی وت: دڵنیابە کەمن برای تۆم، هیچ

دڵت نەترسێ، ئەمەوێ تۆ لای من بمێنێیتەوەو فێڵێك لەوان بکەم کە جارێ نەم ناسنەوە جا تۆ لەوەی کە پیاوانی مەئمور لەگەڵتا دەکەن نائومێد مەبە. بەڵێ یوسف نە خشەی کاری گڵدانەوەی بنیامینی ئابەم شێوەیەبۆکێشان.

(٧٠) جا لە کاتێکا کە مەئموری دەغڵو دانفرۆش کەڵو پەلیان ئامادە کرد لەو کاتەدا کاسەی ئاوخواری خۆی یان مەن پێوانەی بەشێوەیەکی نهێنی خۆی یان کەسێکی نزیکی خۆی خستیە ناو باری براکەیەوەو لەپاش کەوتنە ڕێگا جارچییەك جاڕی داو وتی: ئەی قافڵە مەچن بێگومان ئێوە دزن.

(٧١) لە حاڵێکدا کە رویان تێکردنوتیان: چیتان لێ ون بووە؟

(٧٢)وتیان: کاسەی پاشامان لێ ون بووەو هەر کەسێك بیهێنێتەوە یەك باری وشتر خۆراکی پێ ئەدرێتو من خۆم کەفیلی ئەومە کە ئەو بارە وشترەی پێ بدەم لێرەدا چەند حوکم هەیە لەوانە

١-دانانی شت بۆ کەسێك کە شتێکی گوم بو بدۆزێتەوە(الجعالە).

٢-دروستە کەسێك ببێ بەزامنو کەفیلی کەسێکی تر(الکفالە)

٣-ئەگەر کەسێك لەناو کۆمەڵێکدا خراپەیەکی کرد مادام کابرای خراپەکار دیارنەبێ دروستە بەهەمویان بڵێیت خراپەکارن(انکم لسارقون/ بێگومان ئێوە دزن) بەڵام چونکە ئەوان لەمبارەوە هیچیان نەئەزانیو خۆیان بەبێ تاوان ئەزانی زوو هاتنە وەڵام ،

(٧٣)وتیان: بەخوا ئێوە باش ئەزانن کە ئێمە نەهاتوین بۆ ئەوەی خراپە بکەین لەم شوێنەداو ئێمە دزنین، جا ئەوانیش.

(٧٤) وتیان: باشە سزای ئەو کەسە چی بێت ئەگەر ئێوە درۆ بکەنو ئەو کاسەتان دزی بێ؟

(٧٥) وتیان: سزای ئەوکەسەی کە ئەو کاسەیەی لە ناو بارەکەیدا پەیدا ببێت کردن بەبەندەیەتی هەر ئەوە سزایەتی لەیاسای ئێمەدا هەرئاوەها تۆڵە لە ستەمکاران وەردەگرین، واتە: لەشەریعەتی ئیبراهیم دا بەند کردن سزای دز بوە ئەوانە بەو شێوە قسەیان کرد چونکە دڵنیابون کە هیچکامیان ئەو کاسەیەی نەدزیوە.

(٧٦) جا کابرای مەئمور دەستی کرد بەبشکنینی بارەکانی تر بەرلەوەی دەست بکات بەبشکنینی باری براکەی بۆ ئەوەی گومان نەبرێت کە ئەمە فێڵ بوە لە پاشان لە باری براکەی دەری هێناو بەدز ناسرا. جا خوا ئەفەرموێ: هەر ئاوەها ئیشمان بۆ یوسف کرد بۆ ئەوەی لەو رێگاوە بێ ترسو بێ قسەی براکانی تری (بنیامین)ی برای تاماوەیەك لەلای خۆی گل بداتەوەو ئەوانیش هێشتا نەیناسنەوە، جا ئەو بنیامین ی برای خۆی بەگوێرەی یاسای پاشای میسر سزانەدا، بەڵکو ویستی پێشەکی براکانی ئامادەی ئەنجامدانی شەریعەتی یەعقوب ببن چونکە ئەو یاسای یەعقوبی لەو بارەوە ئەزانی بۆیە خوای زانا وەسفی دەکاتو ئەفەرموێ: ئێمە بەرز دەکەینەوە پلەی هەر کەسێك کە ئارەزۆمان لێ بێت، وەلە سەر هەمو زانایەکەوە زاناتر هەیە لەسەر هەمووانەوە (اللّٰه)یە جل جلالە، بەڵێ، کاتی خۆی ئەوان یوسفیان دوچاری ئەو هەمو ناڕەحەتیو ئاوارەیو دەردە سەرییەکرد بەڵام ئەو بەم کەمە دڵتەنگیەی ئەوان وازی هێنا. جا ئیتر ئەوان هیچیان بۆ نەمایەوە دەستیان کرد بەپاکانەکردنی خۆیان،

(٧٧) وتیان: ئەگەر ئەو ئەمرۆ دزی کردوە بێگومان لە پێشەوە برایەکی هەبووە دزی کردوەو ئەمیش ئەو ڕەووشتەی ئەوی هەڵگرتوە گوایە ئەڵێن: یوسف بەدزیەوە خواردنی ئەدا بەفەقیرانو لەم بارەوە چەندین قسەی تر کراوە زۆر جێگای باوەڕنیە، هەرچی بو بێت چ چاکی کردبێ وەکو ئەوەی پێشو یان بتی دزی بێو شکاندبێتی یان بەروالەت چاك نەبێ ئەو لەو کاتەدا پێش باڵغبونو پێش پێغەمبەرایەتی بوەو جێگای لۆمەو سەرزەنش نیە بەڵام خۆئەوان هەمویان پیاوی گەورە بون ئەو هەمو ئێشو ئازارەیان بۆ یوسف دروستکردو ئێستاش خۆیان بەچاك پیشان ئەدەن؟!

وتراوە "هەرکەس بەتەنیا بچێتەلای قازی ئەگەڕێتەوە بەرازی" چونکە کەس نیە بەرپەرچی بداتەوە، ئێستا ئەوان ئاوا بە یوسف ئەڵێنو بێ ئاگان لەوەی کەئەمە یوسفی بوختانیان بۆکراوە؟! بەڵام یوسف زۆر بەچاکی دانی بە خۆی داگرتو خۆی ئاشکرا نەکرد وەك خودا دەفەرموێت: یوسف ئەم روداوەی لە ناو دڵی خۆی شاردەوەو ئاشکرای نەکرد بۆیان تا هەست بەهیچ نەکەنو بەنهێنی وتی: بێگومان ئێوە جێگاتان خراپتر بو. ئینجا بەئاشکرا وتی: هەر خوا زانایە بەو وەسفەی کە بۆ برای بنیامینی دەکەن، بەڵێ ئەوان پاش ئەوقسەیەش کەکردیان چونکە دڵتەنگی باوکیان

قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ أَن نَّأۡخُذَ إِلَّا مَن وَجَدۡنَا مَتَٰعَنَا عِندَهُۥٓ إِنَّآ إِذٗا لَّظَٰلِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا ٱسۡتَيۡـَٔسُواْ مِنۡهُ خَلَصُواْ نَجِيّٗاۖ قَالَ كَبِيرُهُمۡ أَلَمۡ تَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ أَبَاكُمۡ قَدۡ أَخَذَ عَلَيۡكُم مَّوۡثِقٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَمِن قَبۡلُ مَا فَرَّطتُمۡ فِي يُوسُفَۖ فَلَنۡ أَبۡرَحَ ٱلۡأَرۡضَ حَتَّىٰ يَأۡذَنَ لِيٓ أَبِيٓ أَوۡ يَحۡكُمَ ٱللَّهُ لِيۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٨٠﴾ ٱرۡجِعُوٓاْ إِلَىٰٓ أَبِيكُمۡ فَقُولُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّ ٱبۡنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدۡنَآ إِلَّا بِمَا عَلِمۡنَا وَمَا كُنَّا لِلۡغَيۡبِ حَٰفِظِينَ ﴿٨١﴾ وَسۡـَٔلِ ٱلۡقَرۡيَةَ ٱلَّتِي كُنَّا فِيهَا وَٱلۡعِيرَ ٱلَّتِيٓ أَقۡبَلۡنَا فِيهَاۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ أَنفُسُكُمۡ أَمۡرٗاۖ فَصَبۡرٞ جَمِيلٌۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَنِي بِهِمۡ جَمِيعًاۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَٱبۡيَضَّتۡ عَيۡنَاهُ مِنَ ٱلۡحُزۡنِ فَهُوَ كَظِيمٞ ﴿٨٤﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ تَفۡتَؤُاْ تَذۡكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوۡ تَكُونَ مِنَ ٱلۡهَٰلِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَآ أَشۡكُواْ بَثِّي وَحُزۡنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَأَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٨٦﴾

زۆر بەلاوە گرنگ بو هەستان بەپاڕانەوە لە یوسف بەلکو دلی نەرم بیو بنیامینیان پی بداتەوە.

﴿٧٨﴾ وتیان: ئەی عەزیز بێگومان ئەو باوکێکی پیرو گەورەی هەیە جا تۆ بفەرموە پیاوەتێك لەگەڵ ئێمەدا بکەو یەکێك لە ئێمە لە شوێنی ئەودا وەر بگرە بێگومان ئێمە تۆ بە پیاوێك لە چاکەکاران ئەزانین‌و ئەم چاکەمان لەگەڵدا بکە. یوسف وەڵامی دانەوە.

﴿٧٩﴾ وتی: پەنا ئەگرم بە ﷲ لەوەی کە ئێمە هیچ کەسێك بگرین بێجگە لەو کەسەی کە ئەو کەل‌و پەلەی خۆمانمان لەلای دەستکەوتوەتەوە، ئەگەر ئێمە بەقسەی ئێوە بکەین بێگومان ئێمە لە ستەمکارانین، واتە: تاوان‌و ستەمە، کەسێکی بێ تاوان لە باتی کەسێکی تاوانباردا سزا بدرێت، بەڵێ قسەو گفتوگۆیان هیچ بەرهەمێکی نەبو ئە فەرموێ:

﴿٨٠﴾ جا لە کاتێکدا بێ هیوا بون لە یوسف ئینجا دورکەوتنەوەو دەستیان کرد بەچپەکردن لە نێوان خۆیاندا گەورەکەیان وتی: ئایا کە ئێوە نازانن کە باوکتان سوێندو پەیمانی لە ئێوە وەرگرتوە کە بنیامین ببنەوە، خۆ بەرلەمەیش ئایا ئێوە نازانن دەربارەی یوسف چەند کۆتایتان کرد؟ وە هیچتان بەگوێ نەکرد ئیتر من لێرە دەرناچم مەگەر باوکم ماوەم پێ بدات یان مەگەر خوا بڕیاری شتێکم بەسەرا بدات وەهەر ئەوە چاکترین حاکمان‌و بەفەرمانی ئەو رازیم‌و لێرە ئەمێنمەوە،

﴿٨١﴾ ئێوە بگەڕێنەوە بۆ لای باوکتان ئەوسا بڵێن ئەی باوکی خۆشەویستمان بێگومان کە کوڕەکەت دزی کردوەو ئێمە شایەتی نادەین مەگەر لەسەر شتێك کە خۆمان زانیومانەو بەچاوی خۆمان دیومانە، خۆ ئێمە شتەنهێنیەکانمان نەئەزانی واتە کاتێ ئەو بەڵێنەمان بەتۆدا نەمان ئەزانی ئەم کوڕە دزی دەکات‌و دوچاری ئەودەردی سەرییە ئەبین، وەنەشمان زانی کە ئەو دزی کردوە تا ئێمە قسە نەکەین‌و لە پاشا جەریمەمان بدایەو بمانهێنایەوە.

﴿٨٢﴾ برا گەورەکەیان پێی وتن: بڕۆنەوەو ئەم هەواڵە بەباوکتان راگەیەنن، جا ئەگەر گومانی لێ کردن بڵێن: با پرسیار بکات لە خەڵکی ئەو جێگایەی کە ئێمەی تێدابوەو پرسیار بکات لەو قافلەیەی کەئێمەی لەگەڵدابوە، جا بێگومان بێت کەئێمە لە راستگۆیانین. بەڵێ قافڵە گەیشتەوە کەنعان‌و کوڕانی یەعقوب بە دڵێکی پڕ لە داخ‌و خەفەتەوە هاتنەوە لای باوکیان کە نۆ کەس بون‌و رووداوەکەیان بەوشێوەی سەرەوە بۆ باکیان باسکرد بەڵام ئەو باوەڕی پێ نەکردن.

﴿٨٣﴾ نەخێر وانیە کە ئێوە دەڵێن بەڵکو نەفستان شتێکی خراپی بۆ جوان کردوون ئەوسا هەر چۆنیش ببێت من هەر خۆ ئەگرم‌و هیچ شتێکی خراپتان پێ ناڵێم نزیکە خوا هەموویانم بۆ بهێنێتەوە بێگومان خوا زانەری بارو دۆخی ناو دڵی منەو داناپەو هەمو ئیشەکانی پڕە لە سودوو خەیرو بەرەکەت، واتە: یەعقوب لە رەحم‌و سۆزی خوا بێ هیوا نەبوەو چاوەڕوانی هەمویانە لە پاش ئەم قسانە ئیتر باسی نەکردن،

﴿٨٤﴾ جا پشتی تێکردن‌و هەناسەیەکی هەڵکێشاو وتی: های داخ بۆ یوسف و چاوەکانی سپی ببوونەوەلە خەفەتداو کوێر ببو و ئەو لە ناو دڵیا هەمیشە رقی خۆی ئەخواردەوەو هیچی ئاشکرا نەدەکرد سەبارەت بە یوسف.

﴿٨٥﴾ بۆیە کوڕەکانی، وتیان: بە خوا تۆ هەر واز ناهێنی‌و بەردەوام باسی یوسف دەکەی هەتا تەواو پەکت دەکەوێ یان ئەمریت واتە: بۆچی ئەوەندە باسی دەکەیت تازە ئەو رۆی‌و شتی تازەتر قۆماوەلێمان؟!

يَٰبَنِيَّ ٱذۡهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَاْيۡـَٔسُواْ
مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيۡـَٔسُ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ
﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَيۡهِ قَالُواْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهۡلَنَا ٱلضُّرُّ
وَجِئۡنَا بِبِضَٰعَةٖ مُّزۡجَىٰةٖ فَأَوۡفِ لَنَا ٱلۡكَيۡلَ وَتَصَدَّقۡ عَلَيۡنَآۖ
إِنَّ ٱللَّهَ يَجۡزِي ٱلۡمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ هَلۡ عَلِمۡتُم مَّا فَعَلۡتُم
بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذۡ أَنتُمۡ جَٰهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوٓاْ أَءِنَّكَ
لَأَنتَ يُوسُفُۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَٰذَآ أَخِيۖ قَدۡ مَنَّ ٱللَّهُ
عَلَيۡنَآۖ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصۡبِرۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ
ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ لَقَدۡ ءَاثَرَكَ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا
وَإِن كُنَّا لَخَٰطِـِٔينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثۡرِيبَ عَلَيۡكُمُ
ٱلۡيَوۡمَۖ يَغۡفِرُ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ وَهُوَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٩٢﴾
ٱذۡهَبُواْ بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلۡقُوهُ عَلَىٰ وَجۡهِ أَبِي يَأۡتِ بَصِيرٗا
وَأۡتُونِي بِأَهۡلِكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ
ٱلۡعِيرُ قَالَ أَبُوهُمۡ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَۖ لَوۡلَآ أَن
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَٰلِكَ ٱلۡقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

﴿٨٦﴾ فەرموی: من شکایەتی خەمو پەژارەی خۆم تەنها لەلای خودا دەکەم چونکە بێگومان من شتانێ ئەزانم لە لایەن خوداوە کە ئێوە نایزانن، ئینجا دەستوری بە کوڕەکانی داو وتی:

﴿٨٧﴾ ئەی کوڕانی خۆم بڕۆن بۆ میسرو لەوێشدا لەبارەی یوسفو براکەیدا پرسیار بکەنو ئەم قسانەم بەگرنگ بگرنو نائومێد مەبن لە ڕەحمەتی خوا بێگومان نائومێد نابێت لەڕەحمەتی خودا بێجگە لە گەلی کافر، واتە تەنها کافر نائومێد دەبێت لە ڕەحمی خودا ئیتر هیچ کەسێك نائومێد نابێت، بەڵێ براکانی یوسف لەسەر بڕیاری باوکیان گەڕانەوەبۆ میسر.

﴿٨٨﴾ جا کاتێ چونەوە بۆ لای یوسف وتیان: ئەی گەورەی میسر ئێمە خۆمانو خاو خێزانمان دوچاری برسێتیو زیانێکی زۆر بوین ولە بەر ئەو نەداریو نەبونییەمان هاتوین بۆلاتو کەلو پەلێکی کەممان هێناوە بۆ شت کڕین هیوادارین کە تۆ پێوانەیەکی باشمان بۆ بکەیتو چاکەیشمان لەگەڵدا بکەیت بە خۆراکی زیاتر بێگومان کەخودا پاداشتی چاکەکاران دەداتەوە، جا کاتێ کە ئەم داوایان لێ کرد ئەویش بەزەیی بە حاڵیاندا هاتەوە،

﴿٨٩﴾ وتی: ئایا ئەزانن کە چیتان کرد بە یوسفو براکەی کاتێك کە ئێوە نەزان بون؟

﴿٩٠﴾ گوتیان: ئایا تۆ یوسفی؟! وتی: بەڵێ من یوسفمو ئەویش براکەمە، بێگومان خوا منەتی نایەسەرمان کە خودا منی ڕزگار کردوەلەگەڵ ئەو سەختیەداو من ماوەو ئێستا پێغەمبەرم بێگومان هەر کەسێ خۆی بپارێزێ لە تورەیو سزای خوداو خۆی ڕاگرێت لەکاتی تەنگو چەڵەمەداو نا سوپاسی خوا نەکات ئەوە چاکەکارەو بێگومان خوا پاداشتی چاکەکاران زایە ناکات، جا کاتێ ئەمەیان لە یوسف بیست،

﴿٩١﴾ وتیان: بەخوا خوا تۆی ڕێزدارو پایەبەرزکرد بەسەر ئێمەداو بێگومان کە ئێمە تاوانبارین. ئینجا ڕووی تێکردنو دڵی دانەوە،

﴿٩٢﴾ وتی: لەمڕۆبەدواوە هیچ سەر کۆنەیەك ناکرێنو باسی پێشویش ناکەین، خوالێتان خۆش ببێت، وەهەر ئەوە لەهەمو بەرەحمەکان بەسۆزو بەرەحم ترە، ئابەو شێوە جوانەو بەو دوعا بەنرخە بێنیهایەت دڵی براکانی خۆشکرد، ئینجا شتێکی تری زۆر گرنگی لەگەڵدا کردنو موعجیزەیەکی پێغەمبەرایەتی خۆی پێشاندانو وتی:

﴿٩٣﴾ بڕۆنو ئەم کراسەی من ببەنو بیدەن بەسەر دەمو چاوی باوکم دا چاوی چاك ئەبێتەوەو هەمو خاو خێزانتان بهێنن بۆلامو کەستان بەجێ نەمێنێ.

﴿٩٤﴾ جا لە کاتێکدا قافڵەکە دەرچوون لە شاری میسر کە نزیکەی هەژدە فەرسەخ بەینیان بو بۆنی یوسف گەیشتە یەعقوب بۆیە باوکیان وتی: من بۆنی یوسفم بۆدێت ئەگەر نەڵێن ئەو شێتو خەرافاوە،

﴿٩٥﴾ جا ئەوانەی لەلای یعقوب بون لەو کاتەدا وتیان: بەخوا بێگومان تۆ لەسەر هەڵە کۆنەکەی خۆتیو هەر خۆشەویستی یوسفت لەسەردا ماوە. چونکە ئەوان لایان وابو کە یوسف مردوە، جا ئەوان بەخێرا لە میسرەوە مژدەدەرێکیان پێش قافڵەکە نارد بۆ لای باوکیان.

﴿٩٦﴾ جا کاتێك کە موژدەدەر هات ئەڵێن: ئەو برایەی بو کە کاتی خۆی کوراسە خوێناویەکەی یوسفی بۆ باوکی هێنا بو تا بەمە ئەو تاوانەی پێشوی بشواتەوە، ئەوسا کراسەکەی دا بەسەر چاوی باوکیاو کتوپڕ چاوی ساغ بویەوە، جا یەعقوب ﵇ وتی: یوسفت بەجێ هێشت لەسەر چ ئاینێك بو؟ وتی: لەسەر ئاینی ئیسلام وتی: ئێستا نیعمەتی خودا بەتەواوی ڕژا بەسەرماندا، ئەی من

ئەم وت: بە ئێوە كە من شتانێك ئەزانم لەلایەن خواوە كە ئێوە نایزانن،

﴿٩٧﴾ جا ئەوانیش پەشیمانی خۆیان لە ئیشە خراپەكەی خۆیان دەربڕیو وتیان: ئەی باوكی خۆشەویستمان بێگومان لە پاش ئەوەی كە داوای لێخۆشبونت لێ دەكەین تۆیش داوای لێخۆشبونمان بۆ بكە لە خودا بەڵكو لێمان خۆشببێ بێگومان كەئێمە گوناهبارو تاونبارین.

﴿٩٨﴾ جا یەعقوب ڕوی تێكردنو وتی: لەمەولا من داوای لێ خۆشبونتان بۆ دەكەم لەلای پەروەردگارم، واتە لەكاتی دوعا قبوڵ بوون دا داواتان بۆ دەكەم. ئەڵێن مەبەستی كاتی سەحەر بووە كەمێ پێش نوێژی بەیانی كە ئەو كاتە یەكێكە لەو كاتانەی كەدوعای تێدا قبوڵ ئەبێ بێگومان كەخوا خوایەكی لێ خۆش بوەو بەسۆزە بۆ بەندەكانی. ئینجا یەعقوبو ئەو كەسانەی كە پەیوەندی بەوەبو لەسەر قسەی یوسفو ئاشكرابونی ئەو ڕۆڵە خۆشەویستەی بنەو بارگەیان پێچایەوەو بەرەو میسر كەوتنە ڕێو گەیشتنە شارو بەرەو كۆشكی یوسف ڕۆیشتن.

﴿٩٩﴾ جا كاتێ كە بەباوكو دایكی چونە لای یوسف لەدەروازەی شاردا پێشوازییەكی شایانی لێكردنو وتی: بچنە میسرەوە ئەگەر خوا ئارەزۆی لێ بێ بەشێوەیەكی ئەمنو ئاسایش دەژین. ئینجا كاتێ كەگەیشتنە كۆشكەكەو چونە ژورەوە ،

﴿١٠٠﴾ دایكو باوكی خۆی بردە سەر كورسی پاشایی خۆیو دایناو ئەوانیش هەمویان سەری ڕێزو گەورەییان بۆ نەوی كرد جا لەو كاتەدا یوسف ڕوی لەباوكی كردو وتی: ئەی باوكی خۆشەویستم ئەمە مانای خەوەكەم بو كەكاتی خۆی دیبوم كە خۆرو مانگو یانزە ئەستێرە سوجدەیان بۆ بردم كە پەروەردگارم ئەو خەوەی كرد بەخەوێكی حەقو ڕاستو بێگومان خوا چاكەی لەگەڵما كرد كاتێ كەمنی لە زیندان دەر هێنا مەبەستی بیرەكەشە بەڵام ناوی نەبرد لەبەر دڵی براكانی وەئێوەی هێنا بۆلامو بون بەشاری پاش ئەوەی كە لادێی بوون لەدوای ئەوەی كە شەیتان ئەو ناكۆكیەی خستبوە نێوان منو براكانم بێگومان پەروەردگارم وردبینە بۆ هەمو شتێك كە ئارەزۆی لێ بێو هەركاتێ ئارەزۆی شتێك بكات هۆكانی بۆ ئامادە دەكات بێگومان كەئەو زانەرە بە هەمو ئیشەكانو ئیشەكانیشی لەسەر بناغەی داناییەو هیچ ئیشێكی بێ سود نیە، ئینجا ئەم دوعایە دەكاتو ئەڵێت:

فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلۡبَشِيرُ أَلۡقَىٰهُ عَلَىٰ وَجۡهِهِۦ فَٱرۡتَدَّ بَصِيرٗاۖ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا ٱسۡتَغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوۡفَ أَسۡتَغۡفِرُ لَكُمۡ رَبِّيٓۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيۡهِ أَبَوَيۡهِ وَقَالَ ٱدۡخُلُواْ مِصۡرَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ أَبَوَيۡهِ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ وَخَرُّواْ لَهُۥ سُجَّدٗاۖ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَٰيَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗاۖ وَقَدۡ أَحۡسَنَ بِيٓ إِذۡ أَخۡرَجَنِي مِنَ ٱلسِّجۡنِ وَجَآءَ بِكُم مِّنَ ٱلۡبَدۡوِ مِنۢ بَعۡدِ أَن نَّزَغَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بَيۡنِي وَبَيۡنَ إِخۡوَتِيٓۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٞ لِّمَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ ۞ رَبِّ قَدۡ ءَاتَيۡتَنِي مِنَ ٱلۡمُلۡكِ وَعَلَّمۡتَنِي مِن تَأۡوِيلِ ٱلۡأَحَادِيثِۚ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَنتَ وَلِيِّۦ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ تَوَفَّنِي مُسۡلِمٗا وَأَلۡحِقۡنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهِ إِلَيۡكَۖ وَمَا كُنتَ لَدَيۡهِمۡ إِذۡ أَجۡمَعُوٓاْ أَمۡرَهُمۡ وَهُمۡ يَمۡكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَآ أَكۡثَرُ ٱلنَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

﴿١٠١﴾ ئەی پەروەدگارم بێگومان كەتۆ پاشایەتیو مالیكیەتی میسرت بەمن بەخشیو منت فێر كرد لە چۆنیەتی خەو پەرژێنەكان ئەی دروستكەری ئاسمانانو زەوی تۆ دۆستو سەرپەرستو یارمەتی دەری منی لە دنیاو لە پاشەڕۆژدا كاتی هاتنی مەرگم بمرێنە بە موسڵمانیو بمگەیەنە بە پیاو چاكان كە مەبەستی ئیبراهیمو ئیسحاقو یەعقوبە. بەم شێوەیە داستانی یوسف عليه السلام كۆتایی پێ هاتو خوای زاناو دانا ئەفەرموێ:

﴿١٠٢﴾ ئەوە بەشێكە لە هەواڵە نهێنیەكان كە ئێمە بە تۆمان گەیاندو تۆ ئەی محمد لای ئەوان نەبویت كاتێك كە ئەوان یەك قسە بون لە سەر ئەوپیلانو فێڵەیان بە یوسفو بە باوكیان، واتە: تۆ لەو بارەوە هیچت نە دەزانی.

﴿١٠٣﴾ زۆربەی خەڵك باوەڕ ناهێنن ئەگەر چی تۆ زۆر سوربی لەسەر باوەڕهێنانیان. ئەڵێن خەڵكی مەكە پێشەكی بە پێغەمبەریان وتبو ئەگەر تۆ باسی یوسفمان بۆ بكەیت باوەڕ ئەهێنین بەڵام كاتێ خوای گەورەو دانا ئەم سورەتەی ناردە لای پێغەمبەرﷺوبەو شێوە درێژە باسی بەسەر هاتی یوسفی كرد ئەوان باوەڕیان نەهێنا، بۆیە خوا ئەم ئایەتەی نارد كە دڵنەوایی پێغەمبەرمانی پێكرد كە ناڕەحەت نەبێ لەوەی كە ئەوان باوەڕناهێننو فەرموێ:

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّن مِّنْ ءَايَةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوٓاْ أَن تَأْتِيَهُمْ غَٰشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ ٱللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِىۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰٓۗ أَفَلَمْ يَسِيرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْۗ وَلَدَارُ ٱلْءَاخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوْاْۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسْتَيْـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُواْ جَآءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَن نَّشَآءُۖ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُوْلِى ٱلْأَلْبَٰبِۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

(١٠٤) ئەی محمد تۆ لەسەر گەیاندنی ئەم پەیامە بەوان سودی خۆتت نەویستوەو داوای پاداشتیان لێ ناکەیتو ئەم پەیامە بێجگە لە ئامۆژگاری بۆ هەمو عالەم شتێکی تر نیە. ئینجا خوای زانا زیاتر دڵی پێغەمبەرمان ﷺ ئەداتەوە ئەفەرموێ:

(١٠٥) خۆ ئەوان گەلێك بەڵگەی ئاشکراو رون لەسەر دەسەڵاتو هێزی خوا لە ئاسمانانو زەویدا دەبینن‌و لەکاتی هاتوچۆو کارواندا دەدەن بەلایاندا کەچی ئەوان پشتی تێ دەکەن‌و سودی لێ وەرناگرن.

(١٠٦) ئەوسا زۆربەیان باوەڕ ناهێنن بە ﷲ بەرێك‌و پێکی بەڵکو هەمیشە لەگەڵ بونی باوەڕ بە ﷲ دا ئەوان هاوەڵ دانەرن بۆی‌و کەسانی تر دەپەرستن، واتە مەرج نیە هەرکەسێ باوەڕی هەبێ بەخوا موسڵمان بێ بەڵکو زۆربەی باوەڕداران بە خودا موشریکن - خوا پەنامان بدات - خوێنەر ئێرە جێگای وردبونەوەیە چاك وردبەرەوە. ئینجا دەفەرموێ:

(١٠٧) ئایا ئەوان ئەمینن‌و ناترسن لەوەی کە سزایەکی گشتیان لەلایەن خواوە بۆبێت یان کتوپڕ کاتی لە ناوچونیان بێت لە کاتێکا کە خۆیان هەستی هیچ شتێك نەکەن؟ واتە: سەرگەرمبون بەدنیاو نەترسان لە سزای خواو پشتگوێخستنی پاشە ڕۆژ، ناڕەواترین بۆچوون‌وخراپترین ئیش‌و کاری مرۆڤە، پێویستە هەرچی زووتر بگەڕێنەوەو واز لەو ئیش‌و کارو بۆ چونە هەڵانە بهێنن‌و ئەو رێبازە راست‌و دروستە بگرن کە ﷲ بۆی ناردون‌و ئەفەرموێ:

(١٠٨) ئەی محمد ﷺبڵێ: ئائەمە رێگاو رێبازی منەو لەلایەن پەروەدگارەوە بۆم هاتوەو مایەی خۆشبەختی هەر کەسێکە کە بیکات بە بەرنامەی ژیانی خۆی لەبەر ئەوە من هەمیشە خەڵکی بانگ دەکەم بۆ لای ﷲ ، من‌و پەیڕەوانم بەرچاوڕونین‌و ئەزانم چی دەکەم‌و چی ئەڵێم‌و سەرئەنجامی پەیڕەوان‌و دژانم چی ئەبێ‌و ﷲ لە هەمو عەیب‌و عارو کەم‌و کوڕییەك دورەو من لە ریزی موشریکاندا نیم بەڵکو یەك خودا دەناسم کەتەنهایەو هاوەڵ‌و شەریکی نییەو ژیان‌و مردنم هەر بۆ ئەوەو بەندەی راستەقینەی ئەوم. ئینجا خوای زاناو دانا دەمکوتی ئەو کەسانە دەکات کە ئەیان وت: ئەگەر خوا پێغەمبەری بۆ ئێمە رەوانە بکردایە فریشتەی دەنارد نەك بەشەرێکی هەتیووکەم دەستیی وەك تۆو دەفەرموێ:

(١٠٩) بێگومان هیچ پێغەمبەرێکمان رەوانە نەکردوە لە پێش تۆدا مەگەر لە پیاوان بوبێ کە وەحیمان کردبێتە لایان‌و لە خەڵکی شارەکان بووبن‌و خەڵکی باوك‌و باپیرانی ناسیوون‌و هیچ پەیوەندییەکیان نەبوە بە فریشتەوە ئایا ئەوان ناگەڕێن بەسەر زەویدا، ئەوسا تەماشا بکەن‌و بزانن ئایا عاقیبەتی ئەو کەسانەی لە پێش ئەواندا بوون چی بو و چییان بەسەردا هاتوە تا بەڵکو پەندو ئامۆژگاریان لێ وەربگرن‌و چی تر بە دوای کلاوی بابردودا نەڕۆن؟ وە بۆ چاکانیش خوا ئەفەرموێ: بێگومان خانوو ماڵی رۆژی دوای کە قیامەتە هەرئەوە باشە بۆ ئەو کەسانەی کەلە خوا بترسن ئایا عەقڵتان نیەو ورد نابنەوە؟ واتە: شێت مەبن‌و ژیرانە بیر بکەنەوە ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە پێغەمبەران هەمویان پیاو بوون‌و لە ژنان پێغەمبەر نەهاتوە.

جا ئەو پێغەمبەرانەو پەیڕەوانیان چونکە دنیا بۆ تاقیکرنەوەیە گرفتاری تەنگوچەڵەمەی زۆربوون بەشێوەیەك،

(١١٠) تەنانەت پێغەمبەرەکان نائومێد بوون لە باوەڕ هێنانی گەلەکەیان‌و ئەو گەلانەش لە دوا کەوتنی سزای خوداو ماوەدانیان بۆ ژیان وایان گومان دەکرد کە پێغەمبەرەکانیان درۆیان لەگەڵدا کردوون لەبەرئەوە هیچ گوێیان بە خوداو پێغەمبەرەکانیانان

نەدەداو سەرگەرمی تاوان بون ئا لەو کاتەدا یارمەتی ئێمە بۆ پێغەمبەران‌و پەیڕەوانیان هاتوە ئەوسا ئەو کەسەی کە ئارەزۆمان لێبێت رزگاری دەکەین‌و بەر پەرج وریگرێکیش نیە بۆلادانی سزای ئێمە لەتاوانباران، واتە، هەرکاتێ کە بمانەوێ تاوانباران سزا دەدەین ئینجا با دڵنیابن کەلەدەست تۆڵەی ئێمە دەرناچن"مۆڵەت دەدەین بەڵام پشتگوێ ناخەین" هەرکەس چی کێڵا دروێنەی دەکات.

(١١١)بێگومان لە باسکردنی داستانی ئەم پێغەمبەرو کەڵەپیاوانەدا ئامۆژگاریەکی زۆر گرنگ هەیە بۆ ئەوکەسانەی کە خاوەنی عەقڵن، واتە بێ عەقڵەکان هیچ سودێکی لێ وەرناگرن، ئەوەتا لە رۆژی قیامەتیشدا دان ئەنێن بە بێ عەقڵی خۆیاندا، ئینجا خوا لە وەسفی ئەم قورئانەدا ئەفەرموێ: ئەم قورئانە قسەیەکی دروستکراو نیە بەڵکو وەڵامێکی راست‌و دروستی ئەو رێبازەی پێش خۆیەتی کە هەواڵی هاتنی ئەم پەڕاوەیان لە کاتی خۆیدا بەگەلانی خۆیان راگەیاندبو هەروەها رۆشنکەرەوەو درێژەدانە بەهەرشتێك کەوا پێویست بێت بۆ ئەم گەلەی ئەمڕۆ لە حەرام‌و حەڵاڵ‌و بەرنامەو یاسای ژیانی ئەم گەلەیە تاهاتنی قیامەت‌و هیچ کەم‌و کورییەکی تێدا نیە لەبەر ئەوە نابێ پەیڕەوی بکرێت لە هیچ یاساو بەرنامەیەکی تر جگە لەم قورئانەکە هادی‌و رێ پیشاندەرەو رەحمەت‌و سۆزی خودایە بۆ ئەو گەلەی کە باوەڕی پێ دەهێنێ.

بەڵێ هەرچەند یوسف لە سەردەمی خۆیدا بوختانی بۆ کراولەپاشدا پاکی لەمانگی چواردە رۆشنتر بویەوە بەڵام لەم سەردەمەی ئێمەدا دیسان کەسانێك بەناوی رۆشنبیری‌و واقیع ناسییەوە بوختانی لەوە گەورەتر دەدەنە لای ئەو پێغەمبەرە بەڕێزەو بەکارمەندو فەرمانبەرداری پاشایەکی موشریك‌و هابەشی کردن لە رژێمێکی کوفردا دای دەنێن، ئەمانە بەهەمو توانایانەوە هەوڵ دەدەن‌و کێبەرکێ دەکەن بۆ مەبەستێکی خزبی‌و دنیایی خۆیان بە شوێنانێك بگەن کە ئەرکی سەرەکیان دانانی یاساو شەریعەتە بۆ مرۆڤ لەحاڵێکدا تەنها ئەوزاتەی کە دورستکەرە هەر ئەو بۆی هەیە کەبریار دەرکات‌ویاسا بۆ مرۆڤ دانێت﴿ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ﴾ / ئاگاداربن هەرخۆیەتی دروستکەروهەرخۆیشێتی بریاردەر ﴾ الأعراف: ٥٤

جا هەر یاسایەکیش جگە لە یاسای ٱللَّهُ کوفرو جەهالەت‌و نەفامیە بەڵام ئەمانە هەرجار بەڵگەیەك دەتاشن بۆ ئەوەی بیسەلمێنن کە ئیشەکەیان رەوایەو شەرعیە جارێك دەڵێن: ئەوەتە ئیسلام فەرمان بە "شورا" دەکات، وە ئەمەش واتە دیموکراتیەت لەحاڵێکدا کە دیموکراتیەت دینێکە کە مرۆڤ دەکات بەخواو مافی دانانی یاساو تەشریع بەو دەدات؟ جارێکی تر دەڵێن: ئەوەی کە ئێمە دەیکەن لە سوێند خواردن لە سەرخۆ بەستنەوە بەو یاساو دەستورە دەستکردەی مرۆڤو هەروەها بەربەرەکانی لە سەرگەیشتن بەو کۆڕانەی کە ئەرکی سەرەکی دانانی یاسایە بۆمرۆڤ هەر ئەو رەفتارو هەڵوێستەی یوسف پێغەمبەرە.

ئێمەش دەڵێین: {[illegible]} بەراستی ئەمە چۆن بریارێکە کە هەڵبژاردنی ئەرکی سەرپەرشتی کردنی خەزێنەکانی وڵات‌و خستنە ژێردەسەڵاتی پیاوێکی دەست پاك‌و لێزان ﴿ حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴾ لەپاش داواکاری سەرۆکی وڵات وەك کێبەرکێ کردنە بۆهاوبەشی کردن لە ناو کۆڕێك کە ئەرکی سەرەکی دانانی یاساو حەڵاڵ‌و حەرام کردنە بۆ مرۆڤ؟! یان چۆن دەکرێت پیاوێك کە لە لایەن دەسەڵات‌و مەلیکەوە هەمو جۆرە ئازادیەکی بۆ رەخسا بێت‌و پێی بوترێت: ﴿ إِنَّكَ ٱلْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾ ﴾

وە پەروەردگاریش لە وەسفی ئەو دەسەڵات‌و تەمکینەدا بفەرموێت: ﴿ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى ٱلْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ ﴾

وەك ئەو کەسە وایە کە پێش هەمو شت دەبێت سوێند بخوات کە لەو یاساو دەستورەی کە دەستکردی مرۆڤە دەرنەچێت‌و بریارێکیش نەدات کە دژ بەو یاسابێت؟! بەراستی وێنەی ئەم دوانەوەك ئەو وێنەیە کە ٱللَّهُ دەفەرموێ: ﴿ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَىْءٍ وَمَن رَّزَقْنَٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُۥنَ / النحل: ٧٥ / واتە خوا وێنەیەك باس دەکات بەم چەشنە کە مرۆڤێك مولکی کابرایەك بێ‌و توانای هیچ

شتێکی نەبێت کە بیکات نە بۆ خۆیو نە بۆ خەڵك ئا ئەمە لەگەڵ کەسێکدا کە ئێمە رزقیکی چاکمان پێ دابێتو ئەویش بە کەیفی خۆی بە پەنامەکیو بە ئاشکرا بی بەخشێت ئایا ئەم دووانە وەك یەکن؟ ﴾

وە هەروەها دەبینین یوسفی پێغەمبەر کاتێك کە دووکەس لە هاوبەندەکانی دێنەلای بۆ ئەوەی خەونەکانیان بۆ تەعبیر بکاتەوە لەو مەجالە کەڵك وەردەگرێتو بانگیان دەکات بۆ یەکخواناسیو تەوحیدو پێیان دەڵێت: (ئەی دوو هاورێکانی بەندیخانەم ئایا خودایانی جیا لەیەك چاکن یان یەك خودای بە توانا؟ ئەوانەی کە ئێوە دەیانپەرستن بێجگە لە چەند ناوێك کە خۆتانو باو باپیرانتان بۆتان داناون شتێکی ترنین کە اللّٰه یش هیچ بەڵگەیەکی لەسەر پەرستنی ئەوانە نەناردوە، فەرمانوبڕیاردان تەنها بۆ اللّٰه یە، دەستوری داوە کە نابێت کەس بپەرستن بێجگە لەو ئائەوەیە ئاینێکی راستو بەنرخ بەڵام زۆربەی خەڵك ئەم حەقیقەتە نازانن}

جا ﴿ فَلَمَّا كَلَّمَهُۥ ﴾ لەو کاتەی کە ئازاد کراوەو رێزی لێگراوەو روبەروی پاشاو عەزیزی میسر بوەتەوەو قسەی لەگەڵدا دەکات دەبێت ئەو پێغەمبەرە باسی چی کرد بێت لەگەڵ پاشای میسردا؟ ئایا باس لەو بوختانەی دەکات کە بۆیان هەڵبەست لەحاڵێکدا پێشتر هەموشت لەوبارەوە ئاشکرا بویەوەو یوسف لە بەندیخانە نەهات دەرەوە تاکو راستیو حەقیقەت بۆ هەموان دەرکەوت؟ یان ئایا باس لەگرفتەکانی ئابوریو بوجەی حیزبەکەی دەکات؟! یان ئەوەی کە هەرچۆن کاتێك کە بێ دەسەڵاتو دیلبو بانگەوازی بۆ یەکخواناسیو حاکمیەتی (اللّٰه)ی دەکرد ئیستادەگونجێت وازی لەو هێنا بێتو ئەرکی پێغەمبەرایەتی خۆی پشتگوێ خستبێت؟! یان ئایا دەگونجێت پاشایەکی کافرو ملهوڕ بە پێغەمبەرێك کە دژ بە کوفرو خراپەی ئەو بێت بڵێ: ﴿ إِنَّكَ ٱلْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾ ﴾ وە ئەو ئەرکەی کە خۆی هەڵی بژێرێت پێی بداتو سەرپشکیشی بکات لە هەر شتێك کە دەیەوێت ئەنجامی بداتو تەعبیری خەونەکەیو ئەو گرفتو بەسەرهاتانەی کە لە ماوەی چواردە ساڵدا بەسەر حکومەتەکەی تێت بەراستی بزانیت بەڵام باوەڕی بە پێغەمبەرایەتی ئەونەبێت؟!

[illegible]" وە هەروەها [illegible]" لە مجاهیدەوە دەگێڕێنەوە کە: [illegible] وە [illegible]"ش دەڵێت: [illegible] / واتە کاتێك کە پاشای میسر کاروباری میسری خستە ئەستۆی یوسف، یوسفیش لەگەڵ خەڵك دا بە میهرەبانی وبە چاکە هەڵسوکەوتی دەکردو بانگەوازی دەکردن بۆ ئیسلام تا باوەڕیان پێ هێنا، وە بە داد پەروەری هەڵسوکەوتی دەکرد بۆیە پیاو ژن خۆشیان دەویست)

جا ئەگەر وابێت قیاسەکەیان هەر لە بناغەدا روخاوە.

لەلایەکی دیکە پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێت: [illegible] / سەرکردەیانێك دێن بەسەرتان کە خەڵکی خراپ لە خۆ نزیك دەکەنەوەو نوێژەکانیان لە کاتی خۆیان دا دوادەخن جا هەرکەستان گەیشت بەو سەردەمە با نە بێ بە نوێنەرو نە بە پۆلیسو نە بە کۆکەرەوەی ئابونەو نە بە خەزێنەداری }

تاوانی ئەم دەسەڵاتداراو ئەمیرانە تەنها ئەوەیە کە پیاوە خراپەکان لە خۆیان نزیك دەکەنەوەو کاروباری حکومەت بەوان دەسپێرنو نوێژەکانیان لەکاتی خۆیدا دوا دەخەن جا هەرچەند ئەوانە کافر نیین بەڵام پێغەمبەرمانﷺ قەدەغەی کردوە کە باوەڕدار لەو دەسەڵاتە دا بەرپرسییەك وەرگرێت کە ببێت بە هۆی یارمەتی دەری ئەو دەسەڵاتە.

جا با ئەوانەی کە ئەو ئیشە کوفرەی خۆیان دەدەنە لای یوسفی پێغەمبەرەوە لە اللّٰه بترسنو شەرم بکەن کە ئاوا بوختانێك بدەنە لای ئەو پێغەمبەرەو تەوبە بکەنو لەو تاوانەو بگەڕێنەوە. خودایە لە ریزی هەڵگرانی راستەقینەی ئەم پەیامە بەنرخو بەڕێزەی خۆتدا حیسابمان بکەیتو کردارە چاکەکانمان لێوەرگریتو بەزەییت بێتەوە بە حاڵماندا چاوپۆشی لە خراپەکانمان بکەیت، ئامین یارب العالمین.

١٣ سورەتی رەعد ٤٣

سورەتی رەعد کە سورەتی سیانزەهەمی قورئانە، چل‌وسێ ئایەتە سورەتێکی مەکیە لەسەر قسەی حەسەن وعیکرەمەو عەتاو جابیر، وە مەدینەییە لەسەر قسەی موقاتل، بەڵام شێوازی سورەتەکە بەگشتی لە سورەتە مەکییەکان دەچێت.

وشەی ﴿ ٱلرَّعۡدُ ⑬ ﴾ لەم سورەتەو وشەی ﴿ وَرَعۡدٌ ⑲ ﴾ لە سورەتی بەقەرەدا هاتوە.

بەناوی اللَّهُ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەلیف،لام،میم،را. ئەوەی کە ئەی خوێنینەوە بۆ تۆ چەند نیشانەیەکن لەو قورئانەی کە ناردومانە بۆت، وە ئەوەی کە رەوانە کراوە بۆت ئەی محمد ﷺ لەلایەن پەروەردگارتەوەیەو راستەو دروستەو هیچ گومانت تێیدا نەبێت بەڵام زۆربەی خەڵك باوەڕناهێنن. ئینجا خوای زاناو دانا هەندێ لەنیشانەکانی دەسڵات وهێزی خۆی باس ئەکات بۆئەوەی مرۆڤ بیریان لێ بکاتەوەو سودیان لێ وەرگرێ‌و ئەفەرموێ:

(٢) اللَّهُ ئەو زاتەیە کە ئاسمانی بەرزکردوەتەوە بێ کۆڵەکەیەك کە ئێوە بیبینن، جا یان هەر کۆڵەکەی نیە یان هەیەتی‌و ئەوحەجمە گەورەو گرانەی هەڵگرتوە بەڵام چاوی ئێمە نایبینێت یەك لەیەك گرنگترە لەپاشان خوا قەراری گرت لەسەر عەرش بەو قەرارگرتنەی کە هەرخۆی دەزانێت چۆنەو رۆژو مانگی گەردنکەچ‌و رام کردوە بۆ خزمەتی مرۆڤ کە هەمویان دێن‌و دەڕۆن بۆخاتری کاتێکی دیاری کراو کە بەو هاتو چۆیانە تەمەنی دنیا دوا ئەهێنن‌و جیهانێکی زۆر گەورەو فراوانتر دێتەکایەوەو مرۆڤ لەو جیهانەدا بەرهەمی ئیشەکانی خۆی وەرئەگرێت چاك بەچاك‌و خراپ بەخراپ، وە خوای داناو زانا هەمو کاروبارەکانی ئەم بونەوەرە بەرێك‌و پێکی ئەبات بەڕێوەو درێژەئەدات بەرونکردنەوەی نیشانەکانی تا بەڵکو ئێوە بەگەیشتن بەخوای خۆتان یەقین پەیدا بکەن‌و بزانن کە ئەو زاتەی ئەوهەمو شتە گرنگانەی لەنەبون دروستکردوە ئەتوانێت جارێکی تر مرۆڤ زیندو بکاتەوەو گێرەو کێشەی کردەوەکانی لەگەڵ دا بکات، ئینجا زیاتر درێژە بەباسکردنی نیشانەکانی ئەداو ئەفەرموێ:

(٣) جا اللَّهُ ئەو زاتەیە کە زەوی وەك سفرەیەك راخستوەو لەناویدا چیا گەلێکی بەهێزو گەورەو بتەوو چەندین جۆگاو روبارو دەریای داناوەکە لەم گردەخاکەدا سەرچاوەی ژیانن، وە بۆ لەزەتو خۆشی‌و کامەرانی مرۆڤ لەم زەوییەدا لە هەمو بەرو بومێك دوو جۆری داناوە کە هەمو شتێك نێرو مێی‌و چاك

١٣ سُورَةُ الرَّعۡدِ ٤٣

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓرۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِۗ وَٱلَّذِيٓ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ ٱلۡحَقُّ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِي رَفَعَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيۡرِ عَمَدٖ تَرَوۡنَهَاۖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ وَسَخَّرَ ٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ كُلّٞ يَجۡرِي لِأَجَلٖ مُّسَمّٗىۚ يُدَبِّرُ ٱلۡأَمۡرَ يُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّكُم بِلِقَآءِ رَبِّكُمۡ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي مَدَّ ٱلۡأَرۡضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِيَ وَأَنۡهَٰرٗاۖ وَمِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ جَعَلَ فِيهَا زَوۡجَيۡنِ ٱثۡنَيۡنِۖ يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي ٱلۡأَرۡضِ قِطَعٞ مُّتَجَٰوِرَٰتٞ وَجَنَّٰتٞ مِّنۡ أَعۡنَٰبٖ وَزَرۡعٞ وَنَخِيلٞ صِنۡوَانٞ وَغَيۡرُ صِنۡوَانٖ يُسۡقَىٰ بِمَآءٖ وَٰحِدٖ وَنُفَضِّلُ بَعۡضَهَا عَلَىٰ بَعۡضٖ فِي ٱلۡأُكُلِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿٤﴾ ۞ وَإِن تَعۡجَبۡ فَعَجَبٞ قَوۡلُهُمۡ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِي خَلۡقٖ جَدِيدٍۗ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلۡأَغۡلَٰلُ فِيٓ أَعۡنَاقِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٥﴾

وخراپی هەیەو زۆریان بەشێوە لەیەك ئەچن بەڵام تام‌و چێژیان لەیەك جیایە وهەر لەوجوتانەیە شەوو رۆژ کە خوای زاناو دانا شەو بەرۆژو رۆژ بەشەو دائەپۆشێت‌و بەپەلە بەشوێن یەکدا دێن‌و بەگوێرەی پێویستی مرۆڤ کەم‌و زیادیان پێ ئەکات، ئایا بێجگە لە خوای زاناو دانا کەسێکی تر هەیەکەبتوانێ ئەم کارانە ئەنجام بدات؟ دەی ئەگەر ژیرانە بیربکەنەوە ئەزانن کەبەبێگومان ئالەو شتانەی کەباسکران چەندین بەڵگەی گرنگ هەیە بۆ ئەو گەلەی کە بیر بکاتەوە. دیسان اللَّهُ سرنجی مرۆڤ رائەکێشێ بۆ لای چەندین بەڵگەی گرنگی تر لەسەر زانایی‌و دانایی‌و دەسەڵاتی خۆی‌و ئەفەرموێ:

(٤) خۆ هەرلەناو ئەم زەوییەدا چەندین پارچە زەوی نزیك لەیەك‌و هاوسێی یەکن، وەچەندین باخچە لەترێ ودانەوێڵەی چێنراو ودرەختی خورما کەهەندێکیان لەسەر یەك ریشەزیاتر لە پەلێکی لێ پەیدا بوەو وهەندێکی تریان تەنها یەك پەلە ئەمانە هەمویان بەیەك ئاو ئاوئەدرێن‌و هاوسێی یەکن، ئەی کێ واجیای کردونەتەوە؟ بەڵێ لەیەك زەوی وبەیەك ئاو هەزارەها دانەوێڵەو میوەی جۆراوجۆر هەریەك بۆنێ‌و هەریەك تامێکی تایبەتی خۆی هەیەو هەندێکی لەهەندێکی تریان بەنرخ ترو چاکترو بەتام ترمان کردوە لەخواردندا، دەی ئایا ئەمانە بێجگە لە ئێمە کەسێکی تر ئەتوانێت ئەو جۆراو جۆرو گۆڕانکارییە بکات؟ کەواتە ئەگەر بەچاکی ورد ببنەوە ئەزانن کە بەبێگومان ئالەمەدا

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِٱلسَّيِّئَةِ قَبْلَ ٱلْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِمُ ٱلْمَثُلَٰتُ ۗ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦٓ ۗ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرٌ ۖ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾ ٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ ٱلْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ۖ وَكُلُّ شَىْءٍ عِندَهُۥ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْكَبِيرُ ٱلْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَآءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ ٱلْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ بِهِۦ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍۭ بِٱلَّيْلِ وَسَارِبٌۢ بِٱلنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ يَحْفَظُونَهُۥ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥ ۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ ٱلسَّحَابَ ٱلثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ ٱلرَّعْدُ بِحَمْدِهِۦ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِۦ وَيُرْسِلُ ٱلصَّوَٰعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَن يَشَآءُ وَهُمْ يُجَٰدِلُونَ فِى ٱللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ ٱلْمِحَالِ ﴿١٣﴾

چەندین بەڵگەی گرنگ هەیە بۆ ئەو گەلانەی کەوا ژیری بەکاربێنن.

ئینجا ﷲ دڵی پێغەمبەرمان ﷺ ئەداتەوەو ئەفەرموێ:

﴿٥﴾ ئەی محمدﷺ ئەگەر تۆ پێت عەجایبە کەئەوان باوەڕبەم قورئانە ناکەن عەجایبتر لەوە ئەوەیە کەئەڵێن: ئایا ئێمە مردین‌و بوین بەگڵ وخاك تازە ئەکرێینەوە بە مرۆڤ ئیتر بیر ناکەنەوەو بزانن کە ئەو کەسەی کە ئەوانی لە سەرەتاوە دروستکردوە کە هیچ نەبون بۆ ناتوانێت لەو خاکە جارێکی تر دروستیان بکاتەوە وەکو خۆیان؟ ئینجا ئەفەرموێ: ئائەوانە کەسانێکن کەبێ باوەڕن بەخوای خۆیان، وەئەوانە لەرۆژی قیامەتدا ئەو زەنجیرەی کە دەستیانی پێ بەسراوەتەوە لەملیاندایەو بەرەو ئاگری جەهەنەم بەرێ ئەکرێن، وە ئەوانە رەفیقی دەستە ملی ئاگری جەهەنمن وئەوان بۆ هەمیشە تێیدا دەمێننەوە. ئینجا خوا زیاتر سەرزەنشتی بێ باوەڕان ئەکات‌و ئەفەرموێ:

﴿٦﴾ جا ئەوان بە پەلەن بۆ خراپە کردن‌و هاتنی سزای ﷲ پێش ئەوەی کە چاکە بکەن‌و بگەڕێنەوە بۆلای خواو بەدەست هێنانی بەهەشت بەڵێ زۆر جار بێ باوەڕانی کۆن‌و تازە چونکە باوەڕیان بەﷲ و بەهێزو دەسەڵاتی ئەو زاتە نیەو هەمیشە بەگاڵتەوە ئەڵێن: ئەگەر راستە با سزای خوا بێت، ئەوە نەبێ کە ئەمانە ئەوندە بەغیرەت بن‌و لەسزا نەترسن بەڵکو بێ باوەڕن‌و باوەڕیان نیە کە خودا ئەتوانێ شتی وایان بەسەردا بهێنێ لەحاڵێکدا پێش ئەوان وێنەی ئەوان زۆربوەو جۆرەها سزایان هاتوەتە سەرو شوێنەواری زۆریان لەبەرچاویانە، بەڵام بێگومان کەخوای تۆ زۆر لێخۆشبو داپۆشەری تاوانەکانی خەڵکە لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەوان ستەمکارن، بەڕاستی ئەمە گەورەترین دڵخۆشیکردنی مرۆڤە لەلایەن خوای خاوەن هێزو دەسەڵاتەوە لەگەڵ بونی ستەمیان هێشتا ئەفەرموێ: زۆر چاوپۆشیکارم لێیان، دەی ئیتر ئەوکەسانەی کە سوپاسی ئەو خوا بێ نیازو میهرەبانە نەکەن‌و هەر خەریکی تاوان بن بابزانن کە خوا بێ ئاگانیە لێیان، وە بێگومان کە خوای تۆ زۆر زۆر بەهێزە لەبارەیەی تۆڵەوەو سزاکانیشی زۆرتوندو سەختە. بەداخەوە بێ باوەڕان لەو هەمو میهرەبانی‌و ماوەدانەی خوا سود وەرناگرن.

﴿٧﴾ جا کافرەکان دەڵێن: دەی نیشانەیەك وەك نیشانەکانی پێغەمبەرانی پێشوو بهاتایە بۆ ئەو وەك عەسای موساو وشتری ساڵح ئیتر بیر لەوە ناکەنەوە کەئەم محمدەﷺ یەك پیتی نەخوێندوە ئەی ئەم قورئانە راست ورەوانە چۆن ئەزانێ؟ ئینجا خوا ئەفەرموێ: بێگومان تۆ تەنها ترسێنەرێکی‌و گوێ بەقسەی ئەوان مەدەو بۆ هەمو گەلێکیش رێپیشاندەربوەو تۆیش رێپیشاندەری ئەم گەلەی خۆتیت‌و بێجگەلەوە شتێکی ترت پێ نەسپێرراوە. خوا درێژە بە نیشانەکانی زانایی وتوانایی خۆی دەدات دەفەرموێ:

﴿٨﴾ خوا ئەو زاتەیە کە ئەزانێت هەموو مێ یەکان چی هەڵدەگرن‌و بەچی باردار ئەبن‌و چۆن دروست ئەبێت‌و ئەزانێت کە ئەو منداڵدانەی ئافرەت چەند لەو تۆیانە کەم ئەکاتەوەو لەناویان ئەبات‌و بەهۆی ئەو منداڵەوە خۆی یان منداڵەکەی یان هەردووکیان چەند زیاد دەکات، وە ئەو ئافرەتە بەخۆی نازانێ پاش ئەوەی کەیەك زەڕەیەو لەپشتی باوەکەوە ئەکەوێتە منداڵدانی دایکەوە بۆ ماوەی نۆ مانگ کێشەکەی ئەگاتە سێ کیلۆ کەمێ کەم تر یان کەمێ زیاتر بێ ئەوەی ئەو دایکە هەستی پێ بکات‌و بزانێ رۆژانە ئەومنداڵەومنداڵدانی چەندە گەورە دەبێت، بەراستی زانیاری هەمو شتێك لەلای ﷲ ئەندازەگیراوەو لەوئەندازەیەی کە خوا دیاری کردوە زیادو کەمی تێدا ناکرێت مەگەر ﷲ خۆی ئارەزۆی لێ بێت، جالەسەر ئەم بناغە نەگۆڕەیە کەموسڵمانی راستەقینە بەتەنگو چەڵەمەکانی زەمانەو هەرەشەو گورەشەی ستەمکاران دڵی نەترساوەو وازی لە بەندایەتی خودا نەهێناوەو حەوسەڵەو خۆگری تێشوی رێگای بووەو ئارام ئارام بەرەو رەزامەندی ﷲ هەنگاوی هەڵگرتووە

دڵنیابوە کەهەمو شت لەلای خوای زاناو دانا کاتی تایبەتی خۆی هەیە.

(٩) جاخۆی سپاردوە بەو زاتەی کە زانەری هەمو پەنامەکیەکانو ئاشکراکانەو هەر خۆیەتی کەزۆر گەورەیەو هەمو گەورە کانی دنیا لەژێر دەستی ئەودان وبەرزو سەرکەوتوە بەسەر هەمو شتێکدا. بەراستی زاناییەکەی ئەوەندە زۆرە ئەفەرموێ:

(١٠) هەر کەس لەناو ئێوەدا بەنهێنی قسە بکات یان بەئاشکراو لەتاریکای شەودا خۆی بشارێتەوە یان بەئاشکرا لەرۆژدا بەرێگادا بڕوات زانینی ئەوەلەلای ﷲ یەکسانەو ئەبێ ئاگاداری خۆتان بن کە لەهیچ کاتێك دا ڕوبەڕوی تاوان نەڕۆن چونکە ﷲ ئاگادارە لێتانو جێگایەك نیە کەئێوە خۆتانی لێ بشارنەوەو هەمیشەش دەیان فریشتەی چاودێریکەری هەیە لەسەر مرۆڤو ئەفەرموێ:

(١١) بۆ ئەوان هەمیشە چاودێری کەر هەیە کەلەبەرو پشتەوە ئەیان پارێزێت لە سەختیو تەنگو چەڵەمەو ئێشو ئازار تائەوکاتەی کەخوا مەیلی پاراستنیانی هەیەو هەر کاتێ ویستی توش ببن ئەوان بەفەرمانی ﷲ وازی لێ ئەهێنن. کەواتە مرۆڤی ژیرو زاناو بەبیر ئەو کەسەیە کە تەنها لەخوا بترسێتو باکی لە کەس نەبێت. ئەمەش بەو مانا نیە کە مرۆڤ هۆیەکان بەکار نەهێنێ بەڵکو پێویستە مرۆڤ هەر هۆیەك لە توانایدا هەیە بۆ پاراستنو شتی تریش بەکاری بێنێ وەکو لێرەدا ئەفەرموێ: بێگومان ﷲ بارودۆخی هیچ گەلێك ناگۆڕێ هەتا ئەو گەلە خۆیان هەوڵی گۆڕانی نەدەن واتە: ئەو گەلەی کە لەناو نازو نیعمەتدا بێ لێی تێك نادرێ هەتا خۆی نا سوپاسیو خراپە نەکات، وە لەبارودۆخی خراپیش دابێ دیسان خوا نایگۆڕێ هەتا خۆیان هەوڵی گۆڕاندنی نەدەن، جا هەر کاتێ مرۆڤ ژیری خۆی خستەکارەوە یان بێ عەقڵانە ڕەفتاری کرد خوا لەسەر دەستی ئەو چاکە یان خراپەیان بۆ ئەکات، واتە: گۆڕێنەری بنەڕەتی هەر خۆیەتی جا ئەگەر ﷲ ویستی گەلێك دوچاری سزا بکات هیچ بەرپەرچێکی نابێ وئەو سزایە دێتە سەریان، نەسەروەتو نسامانو نەهێزو نەپاسەوان ناتوانێ هیچ کەسێك بپارێزێ لەوویستو ئارەزۆی خودای جیهانو نییە بۆ ئەوان بێجگە لە ﷲ هیچ دۆستو سەرپەرشتیکارێك تا بیان پارێزێ. ئینجا خوای زاناو بە دەسەڵات هەندێکی تر لە نیشانەکانی هێزو دەسەڵاتی خۆی باس ئەکاتو ئەفەرموێ:

(١٢) ﷲ ئەو زاتەیە کە ئەو بروسکە لە ئاسمانەوە پیشانی ئێوە دەدات هەم بۆ ترس هەم بۆ تەماع، ترستان هەبێ لەو بروسکەیە کە لە خۆتانو ماڵو منداڵتان بداتو بتان کوژێت، وە ئومێدیشتان هەبی کە بارانتان بۆ ببارێنێت وگیاو گوڵتان بۆ سەوز بکات و(ﷲ) ئەو هەرخۆیەتی کە ئەو هەورە گەورەیە دروست ئەکات کە ئەو هەمو بارانەی تێدایەو بەم لاولادا ئەیبات بێ ئەوەی یەك تکە لەو ئاوە بکەوێتە خوارەوە تا خوا ئارەزۆ نەکات.

(١٣) خۆ ئەو هەورە تەسبیحات دەکات لەگەڵ سوپاسی خوادا، جا یان هەروا بەڕاستی تەسبیحات وسوپاسی خوائەکات بەڵام ئێمە تێیناگەین یان دروستبونی ئەو هەورەو کۆکردنەوەی ئەو ئاوەزۆرەو نەڕژانی مەگەر بە شێوەیەکی ڕێك وپێك بەڵگەی بێ عەیبی خودایەو هەمو کەس ئەبێ سوپاسی بکات لەسەر ئەونیعمەتە گەورەیە کە ئاوەو مایەی ژیانەو فریشتەکانیش لەترسی ئەو زاتە تەسبیحاتی ﷲ دەکەن. ئینجا ئەو دەنگە دەنێرێتو ئەیدات لەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێ، وە ئەوانەی کە دەمەدەمە دەکەن لەبارەی (ﷲ)ـە لەحاڵێکدا کە ئەو زاتە زۆر بەهێزو بە توانایە لەبارەی ئاڵوگۆڕ کردنە کانەوەو هەر کاتێ چی ویست ئاوا دەبێ. ئەڵێن: هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە ئەوە بو کە پێغەمبەرمانﷺ پیاوێکی نارد بۆ لای یەکێك لە گەورە پیاوانی بت پەرستان کەبانگی بکات بۆ سەر ئاینی ئیسلام کەچی ئەو وتی : ئەو خوایی محمدە چییەو بۆم باس بکە ئایا لە زیوە یان لە ئاڵتون یان مزە؟ کابرا هاتەوە خزمەتی پێغەمبەرو وتی: ئەی پێغەمبەری خواﷺ ئاوەهای وت فەرموی بگەڕێرەوە بانگی بکە ـجارێك یان دووجارـ ئەم قسەیەی دووبارە کردەوە جاری سێهەم کە چۆوە بۆ لای دی هەورێك هاتو ترەقاندی بەسەریاو کوشتیو هاتەوە خزمەتی پێغەمبەری خواﷺ ئەم ئایەتە هاتبوە خوارەوە(ئەبو یەعلاو بەزار).

(١٤) تەنها بۆ خۆیەتی دەعوەتی ڕاستەقینە کە بریتیە لە وشەو مانای (لاالە الا الله) جا بێ باوەڕان بابزانن کە خواکانیان بێ کەڵکنو ئەوانەی کە ئەوان بانگی دەکەنو دەیپەرستن بێجگە لە ﷲ هیچ وەڵامێکی ئەوان نادەنەوەو ناتوانن هیچ سودێکیان پێ بگەیەنن مەگەر وەکو ئەو کەسەی کە دەستی خۆی لەسەر لێواری بیر درێژ بکات بۆناو بیری ئاو تا ئاو بگەیەنێتە دەمی خۆی کە هەرگیز بەو شێوەیە نەدەمی بەو ئاوە دەگاتو نە ئاویش دێت بۆ ناو دەمی کە ئەمە وێنەیەکە بۆ ئەو کەسانەی کە پەیڕەوی فەرمانی جگە لە ﷲ دەکەن، واتە ئەوانەی خودایان بەجێ هێشتوەو بەدوای شتانی تر کەوتون هەرگیز سودیان لێ وەرناگرنوکارو تەلاشیان بێهودەیە بۆیەﷲ دەفەرموێ: پەرستنی کافرانو هاوار کردنیان بۆ غەیری ﷲ هیچ نرخێکی نیە بێجگە لە قسەیەکی بێهودەو سەر لێ شێوانێکی زیاتر بەڵکو لەڕاستیدا بەم پەرستنەی ئەبێ بە دوژمنی هەمو دروستکراوەکانی ﷲ، چونکە هەمو دروستکراوەکانی ﷲ بێجگە لە بەشی زۆری مرۆڤو

لَهُۥ دَعۡوَةُ ٱلۡحَقِّۖ وَٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسۡتَجِيبُونَ لَهُم بِشَيۡءٍ إِلَّا
كَبَٰسِطِ كَفَّيۡهِ إِلَى ٱلۡمَآءِ لِيَبۡلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَٰلِغِهِۦۚ وَمَا دُعَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ
إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسۡجُدُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ طَوۡعٗا
وَكَرۡهٗا وَظِلَٰلُهُم بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ۩ ﴿١٥﴾ قُلۡ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضِ قُلِ ٱللَّهُۚ قُلۡ أَفَٱتَّخَذۡتُم مِّن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ لَا يَمۡلِكُونَ لِأَنفُسِهِمۡ
نَفۡعٗا وَلَا ضَرّٗاۚ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡبَصِيرُ أَمۡ هَلۡ تَسۡتَوِي
ٱلظُّلُمَٰتُ وَٱلنُّورُۗ أَمۡ جَعَلُواْ لِلَّهِ شُرَكَآءَ خَلَقُواْ كَخَلۡقِهِۦ فَتَشَٰبَهَ ٱلۡخَلۡقُ
عَلَيۡهِمۡۚ قُلِ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُوَ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّٰرُ ﴿١٦﴾ أَنزَلَ مِنَ
ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَسَالَتۡ أَوۡدِيَةُۢ بِقَدَرِهَا فَٱحۡتَمَلَ ٱلسَّيۡلُ زَبَدٗا رَّابِيٗاۖ
وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيۡهِ فِي ٱلنَّارِ ٱبۡتِغَآءَ حِلۡيَةٍ أَوۡ مَتَٰعٖ زَبَدٞ مِّثۡلُهُۥۚ كَذَٰلِكَ
يَضۡرِبُ ٱللَّهُ ٱلۡحَقَّ وَٱلۡبَٰطِلَۚ فَأَمَّا ٱلزَّبَدُ فَيَذۡهَبُ جُفَآءٗۖ وَأَمَّا مَا
يَنفَعُ ٱلنَّاسَ فَيَمۡكُثُ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ كَذَٰلِكَ يَضۡرِبُ ٱللَّهُ ٱلۡأَمۡثَالَ ﴿١٧﴾
لِلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ وَٱلَّذِينَ لَمۡ يَسۡتَجِيبُواْ لَهُۥ
لَوۡ أَنَّ لَهُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا وَمِثۡلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفۡتَدَوۡاْ بِهِۦٓۚ
أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ سُوٓءُ ٱلۡحِسَابِ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿١٨﴾

جنۆكە لەیاسای ﷲ دەرناچن‌و هەمویان گەردنکەچ‌و گوێ رایەڵی فەرمانی پەروەردگاریان‌ودژی دوژمنانی (ﷲ)ـن وەكو لێرەدا ئەفەرموێ:

(١٥) ئەوسا هەربۆ ﷲ گەردن كەچن ئەوانەی كە لە ئاسمانان‌و زەوی دان چ بەكەیفی خۆیان وەكو باوەڕداران یان بەناچاری وەكو كافران، تەنانەت كافرانیش لە زۆربەی هەڵس‌و كەوت‌و كاروبارياندا گەردنكەچ‌و رامن بۆ خودا، بۆنمونە، كابرای كافر ناتوانێت ئەگەر باڵای بەرز بێت خۆی نزم كاتەوە وخەوی بێت ناتوانێت نەخەوێت‌و برسی بو ناتوانێت برسی نەبێت وخودا هەر رەنگێكی پێدابێ ناتوانێ بیگۆڕێت‌و كاتی دروستبونی هەروەكو كاتی مردنی بەدەست خودایە، وە زۆربەی هەرەزۆری بارودۆخەكانی ژیانی‌و دەوروبەری رام‌و گەردنكەچی خودان، خۆ سێبەرەكەشیان لەگەڵ خۆیاندا گەردنكەچ‌و رامی ئەو بەرنامەیەن كە خودا بۆی داناون بە بەیانیان‌و بە ئێواراندا كەسێبەری بەیانیان لەلایەكەوەیەو ئێوارانیش لەلایەكی ترەوەیەو كەم‌و زیاد دەبن بەهۆی ئەو روناكی رۆژەوە كە ﷲ لەناو ئەم بونەوەرەدا دایناوەو خولانەوەی رۆژی كردوە بەهۆی گۆڕانی كە گۆڕانی رۆژ گەورەترین بەڵگەی هێزو توانایی‌و زانایی‌و دانایی خودایە، هەروەها ﷲ درێژە بە دەرخستنی نیشانەكانی هێزو یەكتای خۆی ئەدات‌و ئەفەرموێ:

(١٦) بڵێ: كێ پەروەردگاری ئاسمانان‌و زەویە؟ تۆ خۆت وەڵام بدەرەوە بڵێ تەنها(ﷲ)یە پەروەردگاری ئاسمانان وزەوییە،دەی پێیان بڵێ: ئایە ئێوە بێجگە لە خوا دۆستانێكی تر ئەكەن بەیاوەرو یارمەتی دەری خۆتان كە ئەوانە بۆ نەفسی خۆیشیان نەسودیان هەیەو نەزیان ئیتر ئێوە چاوەڕوانی چییان لێ دەكەن؟ ئینجا خوا نمونەی باوەڕدارو بێ باوەڕ بەم شێوەیە باس ئەكات‌و ئەفەرموێ: پێیان بڵێ ئەی محمدﷺ ئایا وەكو یەكە كوێرو چاو ساق، ئیماندارو كافر؟ یان ئایا روناكی‌و تاریكی، باوەڕبون بە ئیسلام‌و بێدینی وەكو یەكن؟ ئاشكرایە وەڵامی نەخێرە، ئەم وشەی(ام)ـە بۆ گۆاستنەوەیە، واتە واز بهێنە لە قسەی پێشو. ئایا ئەوان هاوبەشانێكیان دا ناوە بۆ خوا كە خەڵكیان دروستكردوە هەروەكو چۆن خوا دروستی كردوە، جا لەبەر ئەوە لێیان گۆڕا بێت‌و نەزانن كامیان بپەرستن، واتە: بۆ ئەوەندە گێل‌و گەمژەن دروستكاری ئەم بونەوەرە گەورەو پڕسەیرو سەمەرەتان بەجێ هێشتوەو خەریكی پەرستنی بەندە بێ دەسەڵاتەكانی ئەون؟! دیسان ﷲ ئەفەرموێ: پێیان بڵێ ﷲ بەدیهێنەری هەمو شتێكەو هەر ئەوە تەنهایە لەزات‌و سیفات‌و كردارێداو خاوەن دەسەڵاتە. جارێكی تر ﷲ دوو نمونە لەسەر حەق‌و ناحەق باس ئەكات‌و ئەفەرموێ:

(١٧) خوا لە ئاسمانەوە بارانی ناردوەتە سەر زەوی‌و هەمو شیوو دۆڵەكان هەریەك بە ئەندازەی خۆی لافاوی پێداهات، جا ئەو لافاوانەش كەفێكی زۆرو بەرچاویان هەڵگرتوەو، واتە: خوا بەرنامەی خۆی رەوانە كردوەو هەر دڵێك بە ئەندازەی خۆی خواناسی‌و زانستی وەرگرتوە لەو بەرنامانەی خواش كە هاتوە یەكێكیان كەبۆئەم گەلەیە قورئانە كە پڕوپاگەندەی خراپ چواردەوری داوەو دایپۆشیوە، ئەمە وێنەی یەكەم بوو جا بۆ وێنەی دووهەم ئەفەرموێت: وە هەندێك لەوانەی كە ئاگری بۆ هژدەدەن مەبەستتان ئەوەیە كە بیكەن بەخشڵ بۆ ئافرەتان‌و پیاوان‌و خۆیانیان پێ جوان بكەن یان كەل‌و پەلێكن تەنها بۆرابواردن وەك دروستكردنی ئاسن‌و سەیارەو جۆرەها دەستگای گەورەو بچوك بۆرازاندەوەی ژیانی دنیا، هەمویان بەئاگر چڵك‌و پیسیەكانیان لێ لائەبرێت‌و پاڵفتە ئەبێ‌و سودی لێ وەئەگیرێت هەر ئاوەها خوای زاناو دانا وێنەی راست‌و ناڕاست باس ئەكات‌و سەر ئەنجامی هەردووكیانیش بەم شێوە جوانە شی ئەكاتەوەو ئەفەرموێ: جا ئەو كەفە لەناو ئەچێت‌و وشك ئەبێتەوەو بێ كەڵك ئەبێ، وە ئەوەی كە بۆ خەڵك سودی هەبێت لەسەر زەویدا ئەمێنێتەوە، واتە: بەتاڵ هەر چەند لەبەرچاودا گەورەو بەهێز بێت نامێنێت وسەرئەنجام راستی لەسەر زەویدا ئەمێنێتەوەو

جێگیر ئەبێ، جا هەر ئاوەها خوای دانا وێنەکان باس ئەکات تا ئێوە سودی لێ وەربگرن . ئینجا ﷲ لە پاداشی باوەڕدارانda دەفەرموێ:

(١٨) بۆ ئەو کەسانەی کە وەڵامی پەروەردگاری خۆیان داوەتەوەو باوەڕیان پێ هێناوەو بەندایەتی ئەو زاتە دەکەن بەهەشتیان پێ ئەدرێت‌و ئەوانەی وەڵامی ئەویان نەداوەتەوەو باوەڕیان پێ نەهێناوە ئەگەر ئەوەی کە لە زەویدایە موڵکی ئەوان بوایەو ئەوەندەی تریشی لەگەڵدا بوایە هەمویان ئەدا بۆ ئەوەی کە ڕزگار بونایە لە سزای ڕۆژی دوایی، جا ئاشکرایە کە نە ئەوەیان هەیەو ئەگەر ئەوەشیان ببوایە هەرگیز لێیان وەرنەئەگیرا بەڵکو بۆ ئەوان لەو کاتەدا خراپترین گێرەو کێشە هەیەو ڕزگاریان نابێ‌و جێگایان دۆزەخەو دۆزەخیش پیسترین جێگایە. جارێکی تر پەروەردگاری میهرەبان نمونەیەکی باوەڕدارو بێ باوەڕ باس ئەکات‌و ئەفەرموێ:

(١٩) ئایا ئەوکەسەی کە ئەزانێت ئەوەی کە ڕەوانەکراوە بۆ لای تۆ لەلایەن پەروەردگارتەوە حەق‌و ڕاستە وەك ئەو کەسەیە کە کوێرەو هیچ حەقیقەت‌و ڕاستیەك نابینێ؟ بەڕاستی بیر لەم ڕاستیانەناکاتەوە مەگەر ئەو کەسانەی کە خاوەنی ژیری‌و عەقڵ بن، جا پەروەردگار زیاتر پێناسەی ئەو مرۆڤە ژیرانەمان بۆ ئەکات‌و ئەفەرموێ:

(٢٠) ئەوانەکەسانێکن کەبەڵێنی خۆیان لەگەڵ خوادا بەڕێك وپێکی ئەبەنە سەرو ئەو عەهدو پەیمانە ناشکێنن.

(٢١) ئەو کەسانەی کە ئەیلکێنن بەیەکەوە ئەو شتەی کەخوا دەستوری داوە بلکێت بەیەکەوە، واتە: پەیوەندی خزمایەتی نابچڕێنن، وەئەترسن لە پەروەردگاری خۆیان‌و ئەترسن لەعاقیبەتی خراپەو گێرەو کێشەی سەختی ڕۆژی دوای، هەروەها ئەو ژیرانە،

(٢٢) ئەوانەن کە لەبەر ڕەزاو ڕەحمەتی خوا لەسەر بەندایەتی‌و خۆپاراستن لەتاوان‌و گرفتاری‌و تەنگوچەڵەمەکانی دنیا خۆیان گرتووە نوێژەکانیان بەڕێك وپێکی ئەنجام داوەو لەوەی کە پێمان داون بەنهێنی‌و بەئاشکرا ئەبەخشن، وەهەمیشە بەچاکەکردن خراپەکانیان لادەبەن، جا بۆ ئەوان ماڵ‌و ئایندەیەکی جوان هەیە کە بریتیە لە بەهەشت‌و ئەو هەمو نازو نیعمەتانەی کە لەناویدایە. ئەوانەی کە پەیرەوی لەو فەرمانەی پێغەمبەرمانﷺ دەکەن کە دەفەرموێ: [illegible] / لەخوا بترسن لەهەرکوێدا هەن وبەدوای خراپەکاندا چاکە بکەن کە خراپەکان

۞ أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ٱلْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰٓ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلْمِيثَٰقَ ﴿٢٠﴾ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّٰتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَٰمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ ۚ فَنِعْمَ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ ٱلدَّارِ ﴿٢٥﴾ ٱللَّهُ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ وَفَرِحُوا۟ بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا مَتَٰعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۗ قُلْ إِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِىٓ إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

لەناو دەبات، وە بە جوانی لەگەڵ خەڵك دا بجوڵێنەوە} ئەوانە خاوەنی ئەو بەهەشتەن کە (ﷲ) تاریفی دەکات‌و دەفەرموێ:

(٢٣) بەهەشتانێکی شوێنی دانیشتن‌و حەسانەوەن کە ئەچنە ناویەوە خۆیان‌و هەمو ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو ئیشی چاکیان کردوە لەباوو باپیرانیان‌و لەهاوسەران‌و لە منداڵانیان‌و هەمویان لەوێدا کۆ دەبنەوە بەخۆشی‌و شادمانی‌و فریشتەکانیش لەهەمو دەرگایەکەوە دێنە لایان،

(٢٤) سەلامیان لێ دەکەن‌و مژدەی ئەمن‌و ئاسایشیان پێ ئەدەن‌و پێیان ئەڵێن: ئەم ڕێزەتان بەهۆی ئەوەیە کە خۆتان ڕاگرتوە لەسەر بەندایەتی‌و دوورکەوتنەوە لەتاوان‌و ڕازی بون بەبڕیاری خوای خۆتان لەسەر تەنگو چەڵەمەکانی ژیان لەبەر ئەوە خوای میهرەبان ئەم نازو نیعمەتە فرەوانەو ئەم جێگا خۆشەی پێداون بەڕاستی باشترین عاقیبەت وسەرەنجامە ئەو ماڵە کە بەهەشتە. لەفەرمودەیەکدا هاتوە کە پێغەمبەرمان ﷺ ئەفەرموێ{[illegible]

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ طُوبَىٰ لَهُمۡ وَحُسۡنُ مَـَٔابٖ ﴿٢٩﴾ كَذَٰلِكَ أَرۡسَلۡنَٰكَ فِيٓ أُمَّةٖ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهَآ أُمَمٞ لِّتَتۡلُوَاْ عَلَيۡهِمُ ٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَهُمۡ يَكۡفُرُونَ بِٱلرَّحۡمَٰنِۚ قُلۡ هُوَ رَبِّي لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوۡ أَنَّ قُرۡءَانٗا سُيِّرَتۡ بِهِ ٱلۡجِبَالُ أَوۡ قُطِّعَتۡ بِهِ ٱلۡأَرۡضُ أَوۡ كُلِّمَ بِهِ ٱلۡمَوۡتَىٰۗ بَل لِّلَّهِ ٱلۡأَمۡرُ جَمِيعًاۗ أَفَلَمۡ يَاْيۡـَٔسِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن لَّوۡ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَهَدَى ٱلنَّاسَ جَمِيعٗاۗ وَلَا يَزَالُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُواْ قَارِعَةٌ أَوۡ تَحُلُّ قَرِيبٗا مِّن دَارِهِمۡ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ وَعۡدُ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ ٱسۡتُهۡزِئَ بِرُسُلٖ مِّن قَبۡلِكَ فَأَمۡلَيۡتُ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ ثُمَّ أَخَذۡتُهُمۡۖ فَكَيۡفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنۡ هُوَ قَآئِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفۡسِۭ بِمَا كَسَبَتۡۗ وَجَعَلُواْ لِلَّهِ شُرَكَآءَ قُلۡ سَمُّوهُمۡۚ أَمۡ تُنَبِّـُٔونَهُۥ بِمَا لَا يَعۡلَمُ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَم بِظَٰهِرٖ مِّنَ ٱلۡقَوۡلِۗ بَلۡ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ مَكۡرُهُمۡ وَصُدُّواْ عَنِ ٱلسَّبِيلِۗ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنۡ هَادٖ ﴿٣٣﴾ لَّهُمۡ عَذَابٞ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَعَذَابُ ٱلۡأٓخِرَةِ أَشَقُّۖ وَمَا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٖ ﴿٣٤﴾

[illegible] / ئایا دەزانن کێ ئەوڵ کەسێکە کە ئەچێتە بەهەشتەوە لە دروستکراوەکانی خوا؟ وتیان: خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ ئەزانن فەرموی: ئەو کەم دەستانەو کۆچکەریانەن کە سنورەکانی وڵاتی ئیسلامییان پاراستوەو بەوان نارەحەتیو کۆسپ لابراوە، جا کەسی وایان هەبوە کە مردوە گەلێك ئیشی دنیایی بوە لەبەر ئەو ئەرکانەی جیهاد بۆی ئەنجام نەدراوە جا ﷲ دەفەرموێ: بەو کەسانەی کە ئارەزۆی لێ بێت لە فریشتە کانی برۆن بۆ لایانو سەلامیان لێ بکەن جا فریشتەکانیش دەڵێن: ئێمە نیشتەجێی ئاسمانەکانینو چاکترین دوروستکراوی تۆین ئایا فەرمانمان پێ دەدەیت کە بچین بۆ لای ئەوانو سەلامیان لێ بکەین؟!

ﷲ دەفەرموێ: ئەوانە بەندە گەلێکی منن کە بەندایەتیان بۆ من کردوەو هیچیان بۆ من نەکردوە بە هاوبەشو بەوانیش سنورەکانی وڵاتی ئیسلامییان پاراستوەو نارەحەتیو کۆسپ لابراوە، جا کەسی وایان هەبوە کەمردوە لەحاڵێکدا کە ئیشو مەبەستانێکیان لە دڵدا بوە کە نەیانتوانیوە جێبەجێ بکەن، جا لە پاداشی ئەو زەحمەتەیاندا فریشتەکان لە هەمو دەرگاکانی بەهەشتەوە دێنە لایانو سەلامیان لێ دەکەنو دەڵێن —ئەمە بەهۆی خۆراگریتانەوەیە بەراستی چاکترین پاشەڕۆژتان دەست کەوتوە}

ئینجا خوای زاناو دانا لە پاش ئەوەی کە باسی باوەڕدارانو چاکەکانیانو پاشەڕۆژیانی کرد باسی بێ باوەڕانو پاشەڕۆژی خراپەکانیان ئەکاتو ئەفەرموێ :

﴿٢٥﴾ ئەوسا ئەوانەی کە پەیمانی نێوان خۆیانو خودا هەڵ ئەوەشێننەوە پاش ئەوەی کە بەسوێند ئەو پەیمانەیان بتەوو بەهێز کردوەو پەیوەندی خزمایەتیو هەر شتێکی تر کە خوا فەرمویەتی بیانلکێنن بەیەکەوە وەك باوەڕهێنان بەهەمو پێغەمبەران دەبچڕێننوخراپە بڵاوئەکەنەوە لەسەر زەویدا بۆ ئەوانە نەفرینو لەعنەتی خواو پاشەڕۆژو ماڵێکی خراپیان هەیە، جالە بەر ئەوەی کە بێباوەڕان بەزۆری لە ژیانی دنیادا بەهرەمەندنو بارودۆخی ژیانیان خۆشترە ئەوە بەهۆی ژیریو لێزانیو چاکی خۆیان ئەزانن بۆیەخوای زاناو دانا رایان دەچڵەکێنێو ئەفەرموێ:

﴿٢٦﴾ هەر خوایە بژێوی فرەوان ئەکات بۆ ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێ وئەیگرێتەوە لەوکەسەی کە ئارەزۆی لێ بێ، واتە: فرەوانی سەروەتو سامان یان کەمی بەڵگەی چاکیو ناچاکی یان ژیریو نەزانی نیە، بەڵکو ئەوە برپارێکی خوایەو هەر خۆی ئەزانێ بۆچی وادەکات، بەڵام بێ باوەڕان زۆر زوو لەخۆ بای ئەبنو کەیفخۆشو لەخۆبایبن بەژیانی دنیا جا ﷲ باسی بێ نرخی ژیانی ئەم دنیایە ئەکاتو ئەفەرموێ: خۆژیانی دنیا لەچاو ژیانی قیامەتدا تەنها نەختێك رابواردنەو بەس .

﴿٢٧﴾ جا بێباوەڕان ئەڵێن ئەگەر راستە محمد ﷺ پێغەمبەری خوایە بائایەتو نیشانەیەکی لەلایەن پەروەردگاریەوە بۆ بهاتایە وەك ساڵحو موساو عیسا. جا خوا دەمکوتیان ئەکاتو ئەفەرموێ پێیان: بڵێ بەراستی خوا گومڕاوو سەرلێشێواو ئەکات ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێتو هیدایەتو رێنماییش ئەکات ئەوکەسەی کە خۆی بۆ لای خوا ئەگەڕێتەوە، واتە: ﷲ بەزۆر نەکەس گومڕا دەکاتو نە کەس رێنمای دەکات چونکە هاتنی ئێمە بۆ ئەم ژیانە بۆ تاقی کردنەوەیەو ئەگەر زۆری کرد بۆ هەر لایەکیان ئیتر سود لەم هاتنەماندا نامێنێت، بەڵکو یارمەتی ﷲ بەسراوە بەئیرادەی مرۆڤەوە هەرکاتێك مرۆڤ ئیرادەی کرد خوایش ئەگەر ویستی یارمەتی دەدات بەڵام پاداشتو سزا لەسەر ئیرادەی مرۆڤەکەیە کەوابو ئەگەر ﷲ شتێکی بە مرۆڤ کرد بەبێ ئیرادەی مرۆڤ ئەوکاتە بێتاوان دادەنرێتو بگرەو بەردەیشی لەسەر نییە.

(٢٨) ئەو کەسانەی کە بۆ لای خودا دەگەڕێنەوە ئەوانەن کە باوەڕیان هێناوەو هەمیشە بەیادی خوا دڵەکانیان ئارام دەگرێت، ئاگاداربن بەیادی ﷲ دڵەکان ئارام دەگرن کە خوێندنی قورئان بەشێکی گرنگە لەو یادەی ﷲ و بەورد بونەوە لێیو بیرکردنەوە لەماناوزانیارییەکانی بەڕاستی دڵەکان ئارام دەگرن جا ئەو دڵەی کەبە قورئانو یادی خوا ئارامی نەگرت با خاوەنەکەی بترسێت لە خۆی کە دڵەکەی دڵێکی باوەڕدارانەنیە. ئینجا سەبارەت بەپاداشتی باوەڕداران ئەفەرموێ:

(٢٩) ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کرداری چاکیان کردوە خۆشبەختی هەربۆ ئەوانەو باشترین جێگایشیان هەیە. ﴿طُوبَىٰ﴾ واتە: خۆشبەختی یان درەختێکە لە بەهەشتدا کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: {[illegible] / [illegible] / [illegible]} درەختێکە لەبەهەشتدا کە ڕۆیشتن لەژێر سێبەری ئەودرەختەدا سەد ساڵە بەسواری و پۆشاکی خەڵکی بەهەشت لەناو توێکوڵی ئەم درەختەوە دەرئەچێت}کە ئەم درەختە بۆخاوەن باوەڕانە.

(٣٠) هەر ئاوا ئەی محمدﷺ تۆمان ڕەوانە کرد بۆناو گەلێک کەلە پێش ئەوان دا چەندین گەلی تر ڕۆیشتون، واتە: تۆ شتێکی داهاتوو بێ وێنە نیت کە ئەوان لێت بکەونە گومانەوە بەڵکو پێش تۆش ئەو هەمو پێغەمبەرانە هەبون، جا تۆمان ڕەوانە کردوە بۆ ئەوان تا بخوێنیتەوە بەسەر ئەواندا ئەوەی کە ئێمە وەحیمان کردوەتە لاتو قسەی ئێمەیە بۆ ئەوان نە قسەی تۆ بەڵام لە ڕاستیدا ئەوانە بەهانە ئەگرنو بێباوەڕن بەو زاتەی کە زۆر بەسۆزو میهرەبانە، لێرەدا بەوشەی(الرحمن) ناوی خوا هاتوە تا بەڵکو بێباوەڕان بیر بکەنەوەو خۆیان لەو زاتە دور نەخەنەوەو ئومێدی بەخشینیان پێ ئەدات ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ لای. ئەی محمدﷺ پێیان بڵێ ئەو زاتە ڕەحمانەو پەروەردگاری منەکە هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەی تر نیە بێجگە لەوو هەر تەنها بەو پشت دەبەستمو گەڕانەوە تەنها بۆلای ئەو زاتەیە، هەرچی ببیو هەرچی بکەیتو لە هەر کوێدا ببیت ئەبێ بگەڕێیتەوە بەردەم دادگای ئەو زاتە. وشەکانی([illegible]) بەمانای گەڕانەوە دێنو لێرە ئەو مانایە مەبەستە والله اعلم. ئینجا خوای زاناو دانا وەسفی ئەم قورئانە ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٣١) خۆ ئەگەر قورئانێك بوایە کە چیاکانی پێ ببرایە بەڕێوەو هاتو چۆی پێ بکردنایە یان زەوی بەو لەت بکرایە یان قسەی لەگەڵ مردودا پێ بکرایە بەدڵنیاییەوە ئەم قورئانە ئەوەی دەکرد بەڵام ئێمە ئەم قورئانەمان زۆرلەوە زیاتری کردوە چونکە ئەم قورئانە پلەو پایەو موعجیزەکانی زۆر گەورەو گرنگترە لەوانەی پێش خۆی، پێغەمبەرێکی نە خوێندەوار ڕەوانترین پەڕاو بهێنێ کە هیچ ڕەوان بێژێك نەتوانێ بەوێنەی ئەو سورەتێك بهێنێ چی تر هەیە لەوە گرنگترو موعجیزەتر کەچی ئێوە لاساری ئەکەنو باوەڕی پێ ناهێنن؟ جا چونکە قسەکانیان بێ نرخە خوا ئەفەرموێ: واز بێنە لەو باسە، هەمو کارو بار تەنها بەدەست خودایەو لەژێر چاودێری ئەودا دەجوڵێتەوە چی ئارەزۆ بکات وا ئەبێو دنیایش بۆ تاقی کردنەوەیەو هەرکەس دەرچوو لەو تاقی کردنەوەدا خۆش بەختەو هەرکەسیش دەرنەچوو خۆیو خاو خێزانی خۆی دۆڕاندوە، ئینجا خوا ئەفەرموێ: ئایا ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە نازانن کە ئەگەر خودا ئارەزۆی لێ بێ هەمو خەڵکی ڕێنمایی ئەکاتو بەبەهەشتی ئەگەیەنێ؟ ئەوانەی کەکافرن لەدنیادا هەمیشە بەهۆی ڕەفتارە خراپەکانیانەوە دوچاری بەڵاو موسیبەت دەبن یان لە نزیکەوە سزاو تۆڵە ئەبینن کە توشی کەسانی تر دەبێت، بۆ ئەوەی بیر بکەنەوەو واز لەتاوانو بێباوەڕی بهێنن بەڵام ئەوان لەم ڕوداوە گرنگانەدا کەڕو کوێرو گەمژەنو هیچ سودێك وەرناگرن هەتا بەڵێنی خودا دێتە دی بۆیانو هەمو کەسێك ئەمرێت، جا ئەوسا ئەزانن چییان لێ قەوماوەو چ زیانێکیان کردوە. بەڵێ هاتنی مەرگ بۆ هەمو کەس بەڵێنی خودایەو بێگومان کە ﷲ پێچەوانەی بەڵێنی خۆی ناکات، واتە: با باوەڕداران لە دەسەڵاتو هێزی بێباوەڕان نەترسنو بەشتێکی گرنگی نەزانن چونکە دنیا وەك وتمان بۆ تاقی کردنەوەیەو ﷲ کەس بەزۆر ناکات بەباوەڕدار بەڵکو سەر پشکی کردوە لە هەڵبژاردنی بەرنامەی خۆیدا تا لە دوا ڕۆژدا بەهانەی نەمێنێ، جێگای بەهەشتە یان دۆزەخ بەگوێرەی ڕەفتاری خۆیەتی. جا خوا دڵخۆشی پێغەمبەرمانﷺ ئەکات کە ناڕەحەت مەبە کە بەچاوی سووکەوە تەماشا دەکرێیتو گاڵتەت پێ دەکرێت چونکە تۆ تەنها نیتو ئەفەرموێ:

(٣٢) بەڕاستی لە پێش تۆدا گاڵتە کرا بەپێغەمبەران جا من مۆڵەتم دا بەکافران کە خراپەیان دەکردو وایان بیر ئەکردەوە کە شایستەی ژیانو پیاو چاکنو ماف پەروەرن بۆیە خوا زوو تۆڵەیان لێ وەرناگرێت!! لە پاشان ئەوانم گرتو تۆڵەم لێ کردنەوە، جا تەماشا بکەنو بزانن تۆڵەی من چۆنەو چیم کرد بەئەوانەی کە لایاندابو لە بەرنامەی من لە گەلی نوحەوە بگرن تا گەلی لوت، وە فیرعەون بۆ کوێ چوو چی بەسەرهات؟ ئایا هیچ کامیان توانیان بەرگری لە سزای خودا بکەن؟ دەی بۆ ئەمڕۆ ئێوەش بیر ناکەنەوە؟!

۞ مَّثَلُ ٱلۡجَنَّةِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ أُكُلُهَا دَآئِمٞ وَظِلُّهَاۚ تِلۡكَ عُقۡبَى ٱلَّذِينَ ٱتَّقَواْۖ وَّعُقۡبَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ٱلنَّارُ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَۖ وَمِنَ ٱلۡأَحۡزَابِ مَن يُنكِرُ بَعۡضَهُۥۚ قُلۡ إِنَّمَآ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَلَآ أُشۡرِكَ بِهِۦٓۚ إِلَيۡهِ أَدۡعُواْ وَإِلَيۡهِ مَـَٔابِ ﴿٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلۡنَٰهُ حُكۡمًا عَرَبِيّٗاۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم بَعۡدَمَا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا وَاقٖ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلٗا مِّن قَبۡلِكَ وَجَعَلۡنَا لَهُمۡ أَزۡوَٰجٗا وَذُرِّيَّةٗۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأۡتِيَ بِـَٔايَةٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ لِكُلِّ أَجَلٖ كِتَابٞ ﴿٣٨﴾ يَمۡحُواْ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ وَيُثۡبِتُۖ وَعِندَهُۥٓ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ ﴿٣٩﴾ وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعۡضَ ٱلَّذِي نَعِدُهُمۡ أَوۡ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيۡكَ ٱلۡبَلَٰغُ وَعَلَيۡنَا ٱلۡحِسَابُ ﴿٤٠﴾ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّا نَأۡتِي ٱلۡأَرۡضَ نَنقُصُهَا مِنۡ أَطۡرَافِهَاۚ وَٱللَّهُ يَحۡكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكۡمِهِۦۚ وَهُوَ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدۡ مَكَرَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَلِلَّهِ ٱلۡمَكۡرُ جَمِيعٗاۖ يَعۡلَمُ مَا تَكۡسِبُ كُلُّ نَفۡسٖۗ وَسَيَعۡلَمُ ٱلۡكُفَّٰرُ لِمَنۡ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ﴿٤٢﴾

(٣٣) ئایا ئەو كەسەی كە ئاگای لە هەمو نەفسێك هەیە، وەك ئەو كەسە وایە كە ئاگای لە هیچ نیە، نەخێر وەك یەك نین، سەبارەت بەو هەموو راستیو حەقیقەتەی كە ئەیبیستنو ئەی بینن كەچی ئەوان زیاتر لارێ ئەبن. وەئەوان هاوبەشانێك بۆ خوا دائەنێن، پێیان بڵێ : ئەگەر راست ئەكەن ناویان ببەن، ئەمە هەڕەشەكردنە لەوبت پەرستانە، جا هەڕەشەی توندتریان لێ ئەكاتو ئەفەرموێ: واز لەوە بێنە، ئایا ئێوە شتێك بەخوا رادەگەیەنن لەم سەر زەویەدا كەخوا خۆی نایزانێت؟ واتە: خوا خۆی ئەزانێ كە شەریكی نیە بەڵام ئێوە پێی رادەگەیەنن كە شەریكت هەیە؟! واز لەوەش بهێنە، ئایا بەرواڵەتو قسەی پوچ خۆتان فریوداوەو ئەڵێن ئەو بتانە سودیان هەیەو هاوبەشی خودان؟ واز لەوەش بهێنە، بەراستی جوان كراوە بۆ كافران فڕو فێڵەكانیانو بەهۆی كوفریانەوە بەرگری كراون لە رێگای خودا، وەئەو كەسەی كە ﷲ گومڕاهی بكات ئیتر كەسی تر نیە رێنمای بكات، مادام ئەوان بەكەیفی خۆیان بەرەو فەساد رۆیشتن خوایش گومڕاهی كردنو هەر كەسێكیش كە خوا گومڕاهی بكات هەرگیز رێگای راستو دروست نادۆزێتەوە، جا خوا باسی سزای كافران دەكاتو دەفەرموێ:

(٣٤) سزا هەیە بۆ ئەوان لە ژیانی دنیاداو سزای پاشە رۆژ زۆر زۆر بەهێزترو سەخترەو بۆ ئەوان پاڵپشتێك نیە لە سزای خودا بیان پارێزێتو نەیەڵێ سزا بدرێن، جاپاش باسی سزای كافرو بێباوەڕان ئاوەڕێك ئەداتەوە بۆ لای پاداشی باوەڕدارانو دەفەرموێ:

(٣٥) وێنەی ئەو بەهەشتەی كە بەڵێن دراوە كە بدرێت بە پارێزكاران، باغو بێستانێكە كە لەژێر ئەو بەهەشتانەدا چەندین جۆگا لە ئاوو هەنگوین وشیرو شەراب ئەڕوات (ئەم چوار روبارە لە سورەتی محمد ﷺ دا باسكراون)كە خواردنەكەی هەمیشەییەو سێبەرەكەشی هەروا هەمیشەییە دیارە لەوێ خۆرو مانگ نیە بەڵام روناكی بەهەشت وەك روناكی پێش خۆركەوتنی بەیانیەو خۆشیو چۆنیەتی سێبەرەكەی هەر لەوێ ئەزانرێت، سا خوا بیكات بەنسیبمان، ئەوەیە عاقیبەتی ئەو كەسانەی كە پارێزكارنو لە خوا ئەترسن، وە عاقیبەتی كافران دۆزەخە، جا خوا لە وەسفی ئەوكەسانەی كەباوەڕیان بەقورئان هێناوە ئەفەرموێ:

(٣٦) جا ئەوانەی كە ئێمە پەڕاومان پێ داون وەك هەندێك لە جووەكان و هەندێك لە فەلەكان شادمانو كەیفخۆشن بەوەی كە رەوانەمان كردوەتە لای تۆ، چونكە زانیاری پێشویان لەسەر تۆ بوەو ئێستە ئەزانن كە تۆ پێغەمبەری خوایتو باوەڕیان پێ هێناوی وەكو عەبدوڵای كوڕی سەلام، وە هەندێك لەو كۆمەڵانە دژایەتی بەشێك لەو قورئانە ئەكەن بۆ نمونە: ئەم قورئانە عیسا بەپێغەمبەر ئەزانێو ئەڵێت ئەو بتانە بێ كەڵكن كەچی جولەكە عیسا بەپێغەمبەر نازانێو تانەو تەشەری خراپیشی لێ ئەدەنوبت پەرستانیش بتەكانیان خۆش ئەوێو بەشتیان ئەزانن، جا خوا فەرمان ئەكات بە پێغەمبەرمانﷺ و ئەفەرموێ: ئەی محمدﷺ بڵێ: فەرمانم پێ كراوە كەمن خودا بپەرستم وهاوەڵی بۆ دانەنێم كە من تەنها بۆ لای ئەو خەڵكی بانگ دەكەمو هەر بۆ لای ئەوە گەڕانەوە. چی بكەیتو چی بیت سەرئەنجام ئەبێ بچیتەوە بەردەم خودای خاوەن دەسەڵاتو زانا هەركەس پاداشو تۆڵەی خۆی وەر ئەگرێت بێ ئەوەی ستەمێك لە كەس بكرێت، كەواتە بانگ بۆ لای خواو بەرنامەكەی ئیشێكی ژیرانەو سود بەخشەو هیوای خۆش بەختی لێ ئەكرێت.

(٣٧) هەروەكو چۆن پەڕاومان نارد بۆ لای پێغەمبەرانی پێشو هەر ئاوەها ئەو قورئانەمان ناردە لای تۆ كە بەرنامەو فەرمانێكە بە زمانی عەربیو تۆیشمان بەو قورئانە پایەبەرزو رێزدار كرد، جا ئەی محمد ئەگەر بێتو تۆ دوای ئارەزۆكانی ئەوان بكەویت

پاش ئەوەی کەئەم حەقیقەتو زانیاریانە هاتوەتە لات ئیتر ئەبێ تۆیش چاك بزانی کە ئەو کاتە لەلایەن خواوە هیچ یارمەتی دەرو دۆستێکت نیە کە یارمەتیت بداتو هیچ پارێزەرێکیشت نیە کە بت پارێزێت لە سزاو تۆڵەی خوا.

ئەمە هەڕەشەیەکە لەپێغەمبەرمان ﷺ کەمەبەست ئێمەی ئوممەتی ئەو پێغەمبەرەین ﷺ ئەگینا پێغەمبەری خوا نەلای داوەو نەتابیعی ئەوانیش دەبێت. ئینجا لە وەڵامی ئەوانەدا کە رەخنەی ژن هێنانیان لە پێغەمبەر ﷺ ئەگرت ئەفەرموێ:

(٣٨) بەڕاستی ئێمە پێغەمبەرانێکی زۆرمان لەپێش تۆدا رەوانە کردوە کەئەوانیش بەشەر بوونوئەوەی کە خوا بۆی حەلاڵ کردون لە خواردنو ژن هێنان ئەنجامیان داوەو هاوسەرو منداڵیان بوە، کەواتە بۆچی ئەوان ئەم رەخنە بێ نرخانە ئەگرن بەتایبەت جولەکە ئەڵێت من نەوەی ئیبراهیمم ئەگەر ئیبراهیم خێزانی نەبوە نەوەکەی هی چییە؟ وە هیچ پێغەمبەرێك ناتوانێت خۆی بۆ خۆی موعجیزەیەك بهێنێت مەگەر خوا ماوەی پێ بداتو بۆی ئەنجام بدات، ئەوسا بۆ هەمو ماوەیەکیش نوسراوی تایبەت هەیە تا ئەوکاتە نەیەت ئەو شتە روونادات.

(٣٩) جا خوا لەناوی ئەباتو ئەی سڕێتەوە ئەو شتەی کە ئارەزۆی لێ بێتو دای ئەمەزرێنێو بتەوی دەکات ئەو شتەی کە ئارەزۆی لێ بێتو بنەڕەتو سەری پەڕاوەکە لەلای خۆیەتی، واتە: ئەوگۆڕانکاریانە لەبەرچاوی ئێمەو فریشتەکانە ئەگینا بڕیاری سەرکی خوا گۆڕانکاری تێدا نابێتوبە گوێرەی زانیاری خۆی چی تۆمارکردوە لە "لەوحولەحفوز"دا هەر ئەوە ئەبێ بەبێ زیادو کەم، ئینجا خوا رووئەکاتە پێغەمبەرمان ﷺ و ئەرکی سەرشانی بۆ رۆشن ئەکاتەوەو ئەفەرموێ:

(٤٠) خۆ ئەگەر ئێمە هەندێك لەو سزایانەی کە بەڵێنمان پێداون لە کاتی بونی تۆدا جێ بەجێی بکەینو ئەو سزایە پیشانی تۆ بدەین کە زیاتر تۆ دڵخۆش ببی یان تۆ بمرێنین پێش ئەوەی کەسزایان بدەین لای ئێمە یەکسانەو پەیوەندی بەتۆوە نیە چونکە تۆ تەنها گەیاندنی ئەم پەیامەت لەسەرە وبگرەو بەردەو حیساب لە سەر ئێمەیە.

(٤١) ئایا کافران نابینن کە ئێمەئەو زەوییەی ئەوان هەمیشە کەم ئەکەینەوەو ئەیدەینەدەست باوەڕداران؟ وە خەڵکی باوەدار نابینن کە ئێمە هەمیشە زاناو هەڵکەوتوانیان دەبەینەوە لای خۆمانو ئەوان کەم ئەکەینەوە؟ واتە: مادام ئەوان لەم بارەوە

وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَسۡتَ مُرۡسَلٗاۚ قُلۡ كَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدَۢا بَيۡنِي وَبَيۡنَكُمۡ وَمَنۡ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلۡكِتَٰبِ ﴿٤٣﴾

١٤ سُورَةُ إِبۡرَاهِيمَ ٥٢

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓرۚ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ لِتُخۡرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِ رَبِّهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ﴿١﴾ ٱللَّهِ ٱلَّذِي لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَوَيۡلٞ لِّلۡكَٰفِرِينَ مِنۡ عَذَابٖ شَدِيدٍ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يَسۡتَحِبُّونَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا عَلَى ٱلۡأٓخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ضَلَٰلِۭ بَعِيدٖ ﴿٣﴾ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوۡمِهِۦ لِيُبَيِّنَ لَهُمۡۖ فَيُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ أَنۡ أَخۡرِجۡ قَوۡمَكَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَذَكِّرۡهُم بِأَيَّىٰمِ ٱللَّهِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٖ ﴿٥﴾

هیچیان پێ ناکرێت ئەبوایە بەجوانی گەردنکەچ بونایەو بەتەواوی‌و بەدڵسۆزییەوە بەندایەتی خوایان بکردایەو لەو بترسنایە چونکە خوا دروستیکردونو هەر خوایش حوکم ئەکاتو هیچ کەسێك ناتوانێت حوکمی دوا بخاتو هەر ئەوە زۆر زۆر بەپەلەیە لە لێکۆڵینەوەو حیسابدا.

(٤٢) لە پێش ئەم گەلەی تۆدا ئەی محمدﷺبەڕاستی کافران فروفێڵی خۆیان کردوە بەڵام بەو فروفێلانەیان بەجێگایەك نەگەیشتونو زیاتر ئەو فرو فێڵانەیان بووەتە هۆی لەناوچونی خۆیان چونکە هەمو فروفێڵێك لە ژێر چاودێریو بڕیاری خوادایەو ناتوانرێت بەبێ ئارەزۆی ئەو هیچ شتێك بکرێتو بەڵێنیشی داوە کە فروفێڵی بێباوەڕان پوچەڵ بکاتەوە کە ئەو ئەزانێت هەرکەسێك خەریکی چییەو چی ئەکات بەم زووانە کافران ئەزانن عاقیبەتی خۆشبەختیو خانوی چاك بۆ کێیە.

(٤٣) جا ئەوانەی کە کافرن ئەڵێن: تۆ پێغەمبەر نیتو باوەڕت پێ ناکەن جا تۆش بڵێ: خوا بەسە کەشایەت بێت لە نێوان منو ئێوەدا کەمن رەوانە کراوی ئەوەو ئەوکەسەش کە زانیاری پەڕاوی هەیە ئەزانێ کەمن پێغەمبەری خوامو ئەوەندەش بەسە بۆمن.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱذْكُرُواْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَىٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِن تَكْفُرُوٓاْ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُاْ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا ٱللَّهُ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرَدُّوٓاْ أَيْدِيَهُمْ فِىٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَقَالُوٓاْ إِنَّا كَفَرْنَا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ وَإِنَّا لَفِى شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ ۞ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِى ٱللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى قَالُوٓاْ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾

١٤ سورەتی ئیبراهیم ٥٢

سورەتی ئیبراهیم کە سورەتی چواردەهەمی قورئانە، لە مەکەدا هاتوەتە خوارەوە، پەنجاو دوو ئایەتە، وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی حەفتاهەمینەو پاش سورەتی ([illegible])و پێش ([illegible]) دابەزیوە. ناوی پێغەمبەر ئیبراهیم ﵇ کە بە باوکی پێغەمبەران دەناسرێت شەستو نۆجار لە بیستو پێنج سورەتی قورئاندا هاتوە. لەم سورەتەدا یەکجار ئەویش لە ئایەتی سی وپێنجەمدا هاتوە.

بەناوی اَللّٰه ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

﴿١﴾ ئەلیف لام را. ئەمە کتابێکە ئێمە رەوانەمان کردوە بۆ لای تۆ ئەی محمدﷺتا تۆش خەڵکی لە تاریکیەکانی گومراهیو کوفرو نەفامی رزگار بکەیتو بیانهێنی بۆ ناو رووناکی ئایین بەبڕیاری پەوەردگاری خۆیان ورێنماییان بکەیت بۆ ڕێگای ئەو زاتەی کە خاوەنی دەسەڵاتەو سوپاسکراوە لە ئاسمانان ولەناو زەویدا کە باڵادەستی نییەو نیازی بەکەس نییە.

﴿٢﴾ ئەوخوایەی کە موڵکی ئەوە ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەویدایە جا بەد بەختیو روو رەشی بۆ بێ باوەڕانە لەو سزا توندەی کە بۆیان ئامادەکراوە.

﴿٣﴾ئەو کافرانەی کە ژیانی دنیایان هەڵبژاردووەو پێیان خۆشترە لە ژیانی قیامەت ورێگا لە ئایینەکەی خوا دەگرنو نایەڵن خەڵك دوای کەوێو ئایینەکەی خوا بەشێوەیەکی لارو ناشیرین پیشانی خەڵك دەدەن تا خەڵکی لەو پەشیمان بکەنەوە بەراستی ئەوانە لە گومراهیەکی زۆر دوور لە ڕستیدان، چونکە دژایەتی خواو ئایینەکەی ئەکەن، سەرەنجام دەشکێنو تارو مار دەکرێن، ئینجا ئەفەرموێ:

﴿٤﴾ ئێمە رەوانەمان نەکردوە هیچ پێغەمبەرێك بۆ هیچ گەلێك مەگەر بەزمانی گەلەکەی خۆی بێت تا حەقو راستیان بۆ رۆشن بکاتەوە جا پاش ئەوە هەرکەسێك کە خودا ئارەزۆی لێ بێ گومراهی ئەکاتو هەر کەسێکیشی ئارەزۆی لێ بێ ڕێنمای ئەکاتو هەر خۆیەتی بە دەسەڵاتو دانا چی ئارەزۆی لێ بێ ئەیکاتو کەس ناتوانێ ڕێگای لێ بگرێت وهەرچیش ئەکات بەسودە، ئینجا بەشێوەیەکی کورت باسی موسا ﵇ ئەکاتو ئەفەرموێ:

﴿٥﴾ جا بەراستی ئێمە موسامان رەوانە کرد بەچەند ئایەتو چەند نیشانەی گەورەی خۆمان وەکو عەساکەی دەستیو گوتمان گەلەکەت رزگار بکە لەدەستی فیرعەونو دارودەستەکەیو رزگاریان بکە لە تاریکاییەکانی نەفامیو بت پەرستی بۆ رووناکی ئایینو یەکخوا پەرستیو ئامۆژگاریان بکەو بیخەرەوە بیریان ئەو هەمو نیعمەتانەی کە اَللّٰه رژاندی بەسەریاندا، بێگومان ئا لەمەدا چەندین بەڵگەی گەورە هەیە بۆ ئەو کەسانەی کە زۆر خۆگرن لەسەر بەندایەتیو دوورن لەتاوانو زۆر سوپاسی اَللّٰه دەکەن.

﴿٦﴾ جا بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە موسا بەگەلەکەی وت: بیر بکەنەوە لەو هەمو نیعمەتانەی اَللّٰه کە بە ئێوەی داوە بەتایبەت لەو کاتەدا کەالله لەدەستو دایەرەی فیرعەون رزگاری کردن کە خراپترین سزای دەدانو کوڕەکانتانی سەردەبڕیو ژنەکانتانی دەهێشتەوە بۆ رابواردنو لەو روداوەدا تاقی کردنەوەیەکی گەورە بو بۆتان لەلایەن پەروەدگارتانەوە.

﴿٧﴾ بیر بکەرەوە لەو کاتەی کە پەروەردگارت پێی راگەیاندنو فەرموی: ئەگەر ئێوە شوکر بکەن بەراستی زیادی ئەکەم بۆتان وئەگەر کوفری نیعمەتی من بکەن وڕێزی نەگرن بەراستی سزای من زۆر توندەو هەرکات گرتنی ئیتررزگار نابن، واتە: بە سوپاسی اَللّٰه لەسەرنیعمەتەکانی، نیعمەتەکانی بۆتان زیاتر دەبێت بەناشوکری وسپڵەییش نیعمەتەکانی دەبڕێت، جا بەم شێوەیە خوای زاناو دانا بە کورتی بەسەرهاتی جولەکەکانی باسکردو ڕێگای زیاد کردنی نیعمەتەکانیشی بۆ باسکردن تا بەڵکو بیر بکەنەوەو پەیرەوی پێغەمبەری ئاخر زەمان بکەنو دژایەتی

نەکەن بەڵام ئەم جولەکانە دڵیان لەبەرد رەقتربو ئەم هەمو ئامۆژگاریو وە بیر هێنانەوە هیچ کارێکی تێ نەکردنو لە تاوانو خراپەکاری دەستیان نەکێشاوەو تائێستاش هەر بەردەوامن لەسەر پیلانوئاژاوەنانەوەدژی ئیسلامو پەیڕەوانی، ئەوتە موسایش سەلامی خوای لەسەربێ ئەوەندە ماندو بووە بەدەستیانەوە.

(٨) موسا وتی: ئەگەر ئێوە هەموتان، وە ئەوانەش کەلەسەر زەویدان هەمویان کافربن با بزانن کە ﷲ بێ نیازو دەوڵەمەندەو سوپاسکراوە. ئەوەتە لەفەرمودەیەکی قودسی دا هاتوە کەئەگەر(هەمو مرۆڤو جنۆکە لەبەرزاییەکدا کۆ ببنەوەو هەرکەس هەرچی ئەوێ داوا لە ﷲ بکاتو ﷲ داخوازی هەمویان جێ بەجێ بکات هێچ شتێك لە مولکی ﷲ کەم ناکاتەوە مەگەر بەئەندازەی ئەوەی کە دەرزییەك بکەیت بەناو دەریاداو دەری بهێنی چەند ئاوی ئەو دەریایە کەم ئەکاتەوە هەر ئەوەندە کەم ئەکاتەوە، بەدرێژی ئەم فەرمودەیەم لە (چل چرای ئیسلام)دا باسمانکردوە، سوپاس بۆ خوا، ئینجا ﷲ روئەکاتە ئەم گەلەی پێغەمبەرمانﷺو ئەفەرموێ:

(٩) ئایا نەهاتوەتە لاتان دەنگوباسو خەبەری ئەوکەسانەی کەلەپێش ئێوەدا بوون وەکو گەلی نوح وعادو سەمود، وە ئەوانەی کەلە دوای ئەواندا بوون کە بێجگە لە ﷲ کەس نازانێت چەند بوون ولە کوێداو چییان کردو چییان بەسەرهاتوەو ئێستا لەو دنیادا ژیانیان چۆنە، ئەمانە هەمویان پێغەمبەرانیان بەنیشانە گەلی ئاشکراوە هاتە لا بەڵام لە جیاتی باوەڕهێنان ئەوان زیاتر دژایەتیان دەکردو لەداخا قەپیان بەدەستی خۆیاندا ئەکردو ئاماژەیان ئەکرد بە دەستیان بۆ پێغەمبەرەکانیان کە قسە نەکەنو هەمو نیعمەتەکانی خوایان بەتایبەتی نیعمەتی رەوانەکردنی پێغەمبەرانیان بەکەم زانیو سوپاسیان نەکردوگوتیان: ئێمە بێ باوەڕین بەوەی کە ئێوەی بۆ رەوانەکراوەو بەراستی ئێمە گومانمان هەیە لەبارەی ئەو شتەوە کە ئێوە ئێمەی بۆ بانگ ئەکەنو دوو دڵینو بەراستی نازانین.

(١٠) پێغەمبەرەکانیان پێیان وتن: ئایا لە بارەی خواوە گومانتان هەیە کەدروستکاری ئاسمانانو زەویە؟ وە ئەو زاتە بانگتان دەکات تا لە گوناهەکانتان خۆش ببێت وزوو تۆڵەتان لێ وەرناگرێو دواتان ئەخات تاماوەیەکی دیاری کراو، جا لە جیاتی ئەوەی کە سوپاسی بکەن ئێوە کوفری دەکەن؟ ئینجا بێباوەڕان لە وەڵامی پێغەمبەرەکانیاندا وتیان: ئێوەش بێجگە لەوەی بنیامێکن وەکو ئێمە شتێکی ترنین، ئێوە ئەتانەوێ بەرگری ئێمە بکەن لە بەندایەتی ئەو خودایانەی کەباو باپیرانمان بەندایەتیان بۆ

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَٰنٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَآ أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِى وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَٱسْتَفْتَحُوا۟ وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِّن وَرَآئِهِۦ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِن مَّآءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُۥ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُۥ وَيَأْتِيهِ ٱلْمَوْتُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۖ وَمِن وَرَآئِهِۦ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ ۖ أَعْمَٰلُهُمْ كَرَمَادٍ ٱشْتَدَّتْ بِهِ ٱلرِّيحُ فِى يَوْمٍ عَاصِفٍ ۖ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا۟ عَلَىٰ شَىْءٍ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

کردوە، ئێمە باوەڕتان پێ ناکەین ئەگەر راست ئەکەن ئادەی بەڵگەی ئاشکرامان بۆ بهێنن، بەڵێ بەدرێژایی مێژوی ئادەمیزاد مەگەر بەدەگمەن ئەگینا هیچ کات قسەی رەوانە کراوی خودایان بەراست نەزانیوەو هەمیشە لەگەڵ بونی دەیان بەڵگەی راستو رۆشن لەسەر راستی ئەو پێغەمبەرانە هەر بەهانەی هاتنی بەڵگەی تریان گرتوە.

(١١) جاپێغەمبەرەکانیشیان گوتویانە بەڵێ ئێمەش بێجگە لە بنیامێکی وەکو ئێوە شتێکی ترنینو بەڵگە هێنان تەنها بەبڕیاری ﷲ یە بەڵام ﷲ منەت ئەخاتە سەر ئەو کەسەی کە ئارەزۆی لێ بێت لە بەندەکانی خۆیوهەڵی دەبژێرێو ئەیکات بەپێغەمبەر تەنها ئەوە هەیەو ئێمەش تەنها بەوە لە ئێوە زیاترینو ناتوانین بەکەیفی خۆمان چیمان ویست ئەنجامی بدەینو ناتوانین هیچ بەڵگەیەك بهێنین بۆ ئێوە مەگەر ﷲ رێگامان پێ بدات، وە باوەڕداران با تەنها بەﷲ پشت ببستن، چونکە هەر ئەوە پشتو پەنایانو جێگای ئومێدو فێنکی دڵودەرونیان.

(١٢) دەی ئەبێ بۆ ئێمە پشت نەبەستین بە خوای خۆمان لە حاڵێکدا کە ئێمەی رێنمای کردوە بۆ هەمورێگاو ئیشە چاکەکانمان کە رێگای ئاینەکەی خۆیەتی؟ و بەراستی ئێمە خۆ ئەگرین لەسەر ئێشو ئازارێ کە ئێوە بۆمان دروست ئەکەن لەسەر ئەو ئاینەی ﷲ ، وە ئەو کەسانەی کە پاڵپشت ویارمەتی دەریان دەوێت با تەنها بەخوا پشت ببەستن چونکە تەنها خوایە

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا۟ لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ ٱلضُّعَفَٰٓؤُا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۚ قَالُوا۟ لَوْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ لَهَدَيْنَٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ ٱلشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِىَ ٱلْأَمْرُ إِنَّ ٱللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ ٱلْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِىَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَٱسْتَجَبْتُمْ لِى ۖ فَلَا تَلُومُونِى وَلُومُوٓا۟ أَنفُسَكُم ۖ مَّآ أَنَا۠ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنتُم بِمُصْرِخِىَّ ۖ إِنِّى كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ ۗ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٢٤﴾

ئەتوانێ سود، یان زیانیان پێ بگەیەنێت، ئینجا درێژە بە باسی کافران‌و بێ باوەڕان ئەدات‌و ئەفەرموێ:

﴿١٣﴾ ئەوانەی کە بێ باوەڕبوون بە پێغەبەرەکانیان وت: بەراستی ئێمە لەم وڵات‌و خاکەی خۆمان دا دەرتان دەکەین‌و وازتان لێ ناهێنین یان ئەبێ دەربچن یان ئەبێ بگەڕێنەوە بۆ سەر ئاینی ئێمە، جا پەروەردگاریان کە هەمیشە یاریدەدەری پێغەمبەران بوە وەحی کردوتە لایان‌و فەرمویەتی: لەسەر ئیشی خۆتان خۆبگرن‌و گوێ بە قسەی ئەوان مەدەن‌و مەترسن، بەراستی ئێمە ستەمکاران لەناو ئەبەین‌و سەرشۆڕیان دەکەین،

﴿١٤﴾ئەوسا پاش ئەوان ئێوە سەقامگیر ئەکەین لەم زەوییەداو هەمو ناخۆشیەکانتان لەبیر ئەبەینەوە، جا ﷲ ئەم رووداوەی پێشوو ئەکات بە بەرنامەیەکی گشتی‌و ئەفەرموێ: ئائەمە بۆ ئەو کەسەیە کە لەپایەو مەقامی منو هەڕەشەکانم ترسا بێت‌و باوەڕی بەهاتنەجێی قسەکانم بوبێت، واتە: خاوەن باوەڕ وەختێ ئەبێ چاوەڕوانی فەوتانی ستەمکاران بکات‌و سەرکەوتنی خۆی کە بە دڵ باوەڕی بەقسەکانی ﷲ هەبێ‌و لێی بترسێت وخۆی لە تاوان‌و خراپەکاری بپارێزێ‌و هەمیشە لە خوا بپاڕێتەوە کە یارمەتی بدات وەکو خۆی لێرەدا ئەفەرموێ:

﴿١٥﴾پێغەمبەران پاش ئەوەی زانیان کە گەلەکەیان باوەڕیان پێ ناکەن داوای سەرکەوتنیان کرد، جا ﷲ یش داواکانی لێ وەرگرتن وهەمو داپڵۆسێنەرێکی ملهوڕ هەر لەدنیادا رەنجەڕۆو شەرمەندە بوون.

﴿١٦﴾ کە دۆزەخ لە پێش دەم ئەوانەو بۆ یان سازدراوە، خۆ ئاویش ئەدرێن بە ئاوێك کە زوخو کێمی دۆزەخیانە.

﴿١٧﴾ بەزۆر هەوڵ ئەدات بیخواتەوە بەڵام خەریکە لەقورگیدا نەچێتە خوارەوە، ئا ئەوەیە خواردنەوەی بە لەزەتی پاشە رۆژی ستەمکاران؟! مەرگ لە هەمو لایەکەوە لە سەرەوەو لەژێرەوەو لەراست‌و لەچەپەوە بۆی دێت تەنانەت بەئاو خواردنەوەش بۆی دێت بەڵام چی بکات نە ژیانی خۆش ئەبێت‌ونە ئەشمرێت، وە لە پێش دەمیشیدایە سزایەکی ئەستور کە پاش ئەم هەمو ناخۆشیانە بەو سزایەش دەگات ولە ئایەتی سیوشەشی سورەتی فاتیر دا ئەفەرموێ: (بڕیاریان بەسەردا نادرێت تا بمرن وە سزایشیان لەسەر سوك ناکرێت) لەوانەیە لێرەدا پرسیارێك بەمێشکی مرۆڤدا بێت کە خۆ هەندێ لەبێباوەڕان ئیشی چاکە ئەکەن لە دنیادا ئایا ئەوانیش لەگەڵ کافرو بێباوەڕانی تردا کە چاکە ناکەن وەکو یەکن؟ ئەی چاکەکانیان چی بەسەرهات؟ ﷲ ئەفەرموێ:

﴿١٨﴾ وێنەی کرداری چاکەی ئەو کەسانەی کە باوەڕیان بە پەروەردگاری خۆیان نیە وەکو خۆڵە مێشێك وایە کە بایەك لێی هەڵ بکات لە رۆژێکی بای تونداو کەس نەتوانێ هیچ شتێك لەو خۆڵە مێشە کۆبکاتەوە، وە هەر ئاوەهاش ئەو بێباوەڕانە بەهۆی کوفرەکانیانەوە هەمو کردارە چاکەکانیان بەزایە ئەچێت‌و ناتوانن هیچ شتێك لەو کردارە چاکەیان بەدەست بهێننەوە، کەواتە بەراستی ئەوە سەرلێشێواوی‌و گومڕاهیەکی زۆر دورە لەڕێبازی‌و راستیەوە، منیش ئەڵێم: چاکەت نەماوە ... خراپەت تۆمارە، ئاوی شیرینت وەك زەهری مارە ... دەبا نۆشی کات ئەو ستەمکارە .

ئینجا پەروەدگاری زاناو داناو بەدەسەڵات، بەشێك لە دروستکراوە گرنگەکانی خۆی دەخاتە پێش چاوی ئێمە تا بزانین کە زیندو کردنەوەمان لای خوا زۆر لەو دروستکراوانە ئاسانترە جا دەفەرموێ:

﴿١٩﴾ئایا تۆ نابینی‌و نازانی کە ﷲ دروستکەری ئاسمانان‌و زەویە بۆ مەبەستێکی دروست‌و راست، ئەگەر ﷲ ئارەزۆ بکات ئێوە لا ئەبات وکۆمەڵێکی تازە دەهێنێت، واتە: ﷲ خاوەن دەسەڵاتەو هەڕەشە لە خەڵکی دەکات تا خۆیان لە تاوان‌و خراپە بپارێزن تا ﷲ لەناویان نەبات‌و شەرمەندەو رنجەڕۆ نەبن.

(٢٠) خۆ ئەوە شتێکی زۆر گران نییەو بارێکی قورس نییە لەلای ﷲ .

ئینجا بەرەو رۆژی دوایی وەك روداوێکی رابردو سرنجمان رائەکێشیۆ دەفەرموێ:

(٢١) جا هەمو دەرکەوتنو ئاشکرا بوون لەپێشگای ﷲ داو کاتی بگرە بەردەو حیسابیان بۆ هاتە پێشەوە ئەوسا لاوازەکان بەگەورەو خۆبەزلزانەکانیان وت: بێگومان ئێمە لە دنیادا پەیڕەوو پاشکۆی ئێوە بوین ئایا ئێوە دەتوانن کە شتێك لەو سزایەی ﷲ لە کۆڵ ئێمە بکەنەوەو کەمێك باری ئێمە سوك بکەن؟ ئەوانیش ئەڵێن: ئەگەر خوا رێنمای ئێمەی بکردایە ئێمەش رێنمای ئێوەمان دەکرد بەڵکو هەردووکمان سەرلێشێواو رەنجەڕۆین، جا یەکسانە بۆمان چ هاوارو دادو ناڵە بکەین چ خۆ بگرین، چونکە بۆ ئێمە هیچ پەناگاهێك نییەو رزگار نابین. تەماشا بکەنو بزانن کە ئەم روداوە هێشتا نەهاتوە وەکو وتمان بەڵام قورئان وای بەئێمە پیشان دا کە ئەوە بوەو روی داوە وەکو هەواڵێکی رابوردو بۆی باسکردین تا بزانین کە ئەمە ئەوەندە راستە وەکو ئەوە وایە کە رویدابێت، لەراستیدا هەمو شتێك لە زانیاری خوادا بەرلە دروستکردنی ئاسمانانو زەوی‌و هەمو شتەکان بوەو پەنجا هەزار ساڵیش بەر لە دروستکردنی ئاسمانانو زەوی تۆمارکراوە، جا چونکە هەندێ لەفریودەرەکانی مرۆڤ شەیتانە، ئەویش ئامادە ئەکرێتو هەوڵی پاکانە کردنی خۆی ئەدات، وەك دەفەرموێ:

(٢٢) کاتێك حوکم جێ بەجێ کراو کافران چونە ناو دۆزەخەوەو موسڵمانان چونە ناو بەهەشت، شەیتان بە بێباوەڕان دەڵێ: ﷲ بەڵێنی داوە بە ئێوە بەڵێنی راستو فەرموی: ئەگەر چاکە بکەنو رێگای ﷲ بگرنو پەیڕەوی پێغەمبەران بکەن ئەتان خەمە ناو بەهەشتەوە بەڵام ئێوە بەگوێتان نەکردو منیش بەڵێنم پێدان بەڵام راستم لەگەڵدا نەکردن ومن هیچ دەسەڵاتو تواناییەکم بەسەر ئێوەدا نەبوەو هیچ بەڵگەیەکی راستو دروستیشم پێ نەبوە کە ئێوەی پێ فریو بدەم، بێجگە لەوەی کەمن بانگم کردن بۆ خراپەو تاوانو ئێوەش بێ سێو دوو وەڵامتان دامەوەو بە گوێتان کردم کەواتە لۆمەی من مەکەن لۆمەی خۆتان بکەن خۆتان واتان بە خۆتان کردوە، نە من بانگی ئێوە ئەکەم نە ئێوەش بانگی من بکەن، چونکە تازە هیچکاممان ناتوانین هیچ شتێك بکەین بۆ ئەوی ترمانو ئەبێ لەم سزایەدا بمێنینەوە، بێگومان من بێباوەڕیشم بەوەی کەمنتان لە دنیادا کردبێ بە هاوبەش بۆ ﷲ ، بەم شێوەیە ئەو شەیتانەی کە بە ملیاردها کەس پەیڕەوی لێ کردوەو لێی دەکات لەو رۆژەدا ئەبێ بە دوژمنیانو بێزارە لە رەفتاریان بەڵام نە شەیتانو نە پەیڕەوانی بەم قسانە رزگاریان نابێ، چونکە ستەمکارنو بێگومانیش بۆ ستەمکاران سزای پڕ مەترسی‌و دەردناك هەیە، جا لە پاش ئەوەی باسی خراپانی کرد باسی چاکانیش ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٢٣) جا ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکیان کردوە ئەخرێنە ناو بەهەشتانێکەوە کە چەندین جۆگای ئاوو شیرو شەرابو هەنگوین لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا ئەڕواتو بۆ هەمیشە تێیدا ئەمێنینەوە بە بڕیاری پەروەردگاری خۆیان کە چاك وچۆنی کردن لەوان لەو رۆژەدا سەلام کردنە، جا چ خۆیان لە نێو خۆیاندا سەلام لە یەکتر ئەکەن یان فریشتەکان سەلامیان لێ ئەکەن یان ﷲ سەلامیان لێ ئەکات واتە لەو شوێنەدا تەنها ئەمنو ئاسایش‌و قسەی بێ زیان هەیەو هیچی تر، پاش ئەم گفتو گۆیە ﷲ وێنەی قسەی باوەڕداران باس ئەکات لەگەڵ قسەی بێباوەڕانداو ئەفەرموێ:

(٢٤) ئایا تۆ نابینی کە خوا چۆن نمونە باس دەکات لە سەر چاکەو خراپە، چاکە وەکو ئەو وشە پاکەیە کە لە دەمی خاوەن باوەڕەوە دەر ئەچێت وەکو وشەی { !ārăcār } کە ئەو وشە پیرۆزە وەکو درەختێکی ساق‌و پاك وایە کە ریشەی بەزەویدا چوبێتە خوارەوە، وە پەلەکانیشی بەرەو ئاسمان کشابێ،

(٢٥) هەمیشە بەرهەمو میوەی خۆی بدات بە بڕیاری پەروەردگاری خۆی جا ﷲ وێنەکان باس ئەکات بۆ خەڵك بەڵکو بیر بکەنەوەو واز لە کوفرو تاوان بهێنن، ئینجا قسەی بێ باوەڕان باس ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٢٦) ئەوسا وێنەی وشەی خراپ کە بریتیە لە شیرك ولادان لە فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی‌و دژایەتی‌و باوەڕ پێ نەکر دنیان وەکو درختێکی پیس وایە کە هەڵکێشرابێو لە سەر زەویدا دانرابێ وخۆی نەگرێت، واتە: باوەڕدار ئەو مرۆڤە بە هێزو توانایە کە ریشەی کوتاوە بە زەویداو هەرگیز هەڵناکەنرێتو کردارە جوانەکانی بەرەو پێشگای ﷲ سەر ئەکەوێتو هەمو ساتو کاتێ خێرو فەڕە بۆ خۆی‌و بۆ گەلو وڵاتی بەڵام بێباوەڕان وەك درختێکی هەڵکێشراو وان نەك هیچ سودیان بۆ خەڵك نییە بەڵکو خۆیشیان پێ راگیر ناکرێ نە زەوی رازیە لەودا شین ببێو نە کرداری چاکی هەیە تاسەرکەوێ بۆ ئاسمان بەڵکو خواو فریشتەکانو هەمو دروستکراوەکانی نەفرینی لێ ئەکەن وەکو لە سورەتی (بەقەرە) دا باسکراوە. ئەمە وێنەی دیمەنی دنیای چاکانو خراپانە.

ئینجا ﷲ باسی کاتی هاتنی دوا رۆژیان ئەکاتو ئەفەرموێ:

تُؤۡتِيٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينِۭ بِإِذۡنِ رَبِّهَاۗ وَيَضۡرِبُ ٱللَّهُ ٱلۡأَمۡثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٖ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ ٱجۡتُثَّتۡ مِن فَوۡقِ ٱلۡأَرۡضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٖ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلۡقَوۡلِ ٱلثَّابِتِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۖ وَيُضِلُّ ٱللَّهُ ٱلظَّٰلِمِينَۚ وَيَفۡعَلُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ ﴿٢٧﴾ ۞ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ بَدَّلُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ كُفۡرٗا وَأَحَلُّواْ قَوۡمَهُمۡ دَارَ ٱلۡبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصۡلَوۡنَهَاۖ وَبِئۡسَ ٱلۡقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادٗا لِّيُضِلُّواْ عَن سَبِيلِهِۦۗ قُلۡ تَمَتَّعُواْ فَإِنَّ مَصِيرَكُمۡ إِلَى ٱلنَّارِ ﴿٣٠﴾ قُل لِّعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ وَلَا خِلَٰلٌ ﴿٣١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡفُلۡكَ لِتَجۡرِيَ فِي ٱلۡبَحۡرِ بِأَمۡرِهِۦۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡأَنۡهَٰرَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ دَآئِبَيۡنِۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ ﴿٣٣﴾

﴿٢٧﴾ اللّٰه ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە لە دنیادا لە کاتی وەڵام دانەوەی فریشتەکاندا زمانیان پاراوو بەهێز ئەکات بۆ وەڵام دانەوەیان بە هۆی ئەو وشە جوانەوە کە ([illegible])یەو باوەڕیان پێی بووە لە ژیانی دنیادا، وە لە رۆژی دوایشدا ئەو وشە جوانە ئەبێ بە هۆی رزگاربونیان هەم لە کێشەی گۆڕو هەم لە سەر پردی سیرات، ئەوسا اللّٰه ستەمکاران لەهەردوو ژیاندا گومڕاو سەرلێشێواو ئەکاتو اللّٰه ئارەزۆی لە هەر شتێك ببێت دەیکاتو کەس ناتوانێت ڕێگای لێ بگرێت. بەڕائی کوڕی عازیب دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: {[illegible] [illegible]: ﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ .. [illegible]﴾ [illegible]/ هەرکاتێ باوەڕدار لەناو گۆڕەکەیدا دانراو کەسێك هاتە لای، لەپاشان شایەتی دا کەجگە لە اللّٰه هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەی ترنیەو محمد ﷺ پێغەمبەری اللّٰه یە ئەوە کاتی فەرمودەکەیەتی: ﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ... [illegible]﴾ } بەڕاستی اللّٰه خاوەنی ئاسمانانو زەویو ئەوەی کە لە ناویدایەو هەرچی بکات لە موڵکی خۆیدا ئەیکاتو کەس بۆی نیە دەست بخاتە کارو باریەوە،

ئینجا اللّٰه باسی بێباوەڕان بەشێوەیەکی تر ئەکات، کەئەبنە مایەی شەڕو نەگبەتی بۆ خۆیشیانو بۆ خەڵکیش هەرچەند لە دنیادا تا گرفتار ئەبن بەقسەی زلو لافی بێ جێ خۆیان بەدڵسۆزو خەمخۆرو مرۆڤدۆست حیساب ئەکەنو خوداو پێغەمبەرﷺو پەیڕەوانیان بە نەفام وبێ رەحمو دژی گەلو وڵات باس دەکەن .

﴿٢٨﴾ئایا تۆ نابینیت ئەو کەسانەی کە نیعمەتی اللّٰه کە بریتیە لە وەرگرتنو پەیڕەوی کردنی ئایینی ئیسلام وەلایان ناو گۆڕییان بە کوفرو فەساد، ئینجا بەهۆی ئەو کوفرو فەسادەی ئەوانەوە اللّٰه عاجز بو لێیانو لە ناوی بردن ئا بەو شێوەیە گەلەکەی خۆیان خستە ئەو بەدبەختی ورۆژ رەشیەوە.

﴿٢٩﴾ خۆجێگایان دۆزەخەو ئەچنە ناویەوەو پیسترین جێگاو قەرارگایە ئەو دۆزەخە بۆیان، ئەوە سەر ئەنجامی ستەمکارانو بێباوەڕانو پەیڕەوو ژێر دەستەکانیانە، ئەگەر خەیر خوایەك لەم دنیادا ئاموژگاریان بکات بەدژی ئازادی دایدەنێنو هیچ حیسابێك ناکەن بۆماڤ ئەوگەلەی کەبەهۆی ئەوانەوە دوچاری ئەو هەمو بەدبەختیە دەبێت، شاعیر چاکی وتوە:

تاکەی بیرناکەی ئەی مرۆی بەدکار...بۆ خۆتو گەلت بویتە سەگی هار... سەروەتی وڵات گشت بخەگیرفان... ڕزگارت ناکا لەتۆڵەی یەزدان...خودا دادگەرەو دژی ستەمکار... وات بەسەردێنێ خۆزگە خۆی لەپار.

﴿٣٠﴾ جا بۆ خوا شەریکانێك دا دەنێن تا خۆیانو خەڵکیش گومڕابکەنو لە ڕێگای اللّٰه لایان بدەنو بەو شێوەیە دوچاری سزای دنیاو دوارۆژیان بکەن، خواش بە پێغەمبەرﷺ ئەفەرموێ: پێیان بڵێ ڕابوێرن لە دنیاداو بێ منەت بن چی دەکەن بیکەن لە خراپەوتاوان بەراستی عاقیبەتتان چونە ناو ئاگری دۆزەخە، جائەمە هەڕەشەیە نەك ماوەدان بەو تاوانبارانە،

﴿٣١﴾ ئەی محمدﷺ بڵێ: بەو بەندانەم کە باوەڕیان هێناوە نوێژەکانیان بەرێكو پێکی بکەنو لەوەی کە ئێمە پێمان داوون ببەخشن بەپەنامەکیو بەئاشکرا پێش ئەوەی ڕۆژێك بێتە پێشەوە کە هیچ مامەڵەکردنێکی تێدا نیە تا کابرا بتوانێ خۆی بکڕێتەوە وهیچ دۆستایەتیەکیش نیە کە بتوانێ پاڵپشتی یەکتری بن بەڵکو دۆستەکانی دنیایی لەو ڕۆژەدا هەمویان دوژمنی یەکترن، وەك لە سورەتی (زوخروف)دا یە، بەڵێ ئەو کەسانەی کە ئەو دوو وەسفە گرنگەیان تێدا بێت بەو شێوەی کە اللّٰه فەرمانی پێداون ئەوانە چاکەکارانو لە ڕۆژی دوایشدا پاش ماوەدانی اللّٰه دۆستو پاڵپشتی یەکتری ئەکەن. جارێکی تر پەروەردگارمان هەندێك لە نیعمەتەکانی خۆی ئەخاتەوە بەر چاومانو ئەفەرموێ:

(٣٢) ﷲ ئەو زاتەیە کە ئاسمانانو زەوی دروستکردووە ولە ئاسمانەوە ئاو ئەنێرێتە خوارەوە جا بەو ئاوە لەدرەختەکان میوەو بەرووبووم دەر ئەهێنێت تا ببێتە مایەی بژیوی بۆئێوەو کەشتی گەردنکەچورام کردوەو هێزێکی وای بەئاوداوە کە ئەو کەشتیە گەورە هەلگرێ تا لە دەریاکان بە کەیفی خۆتان هاتوچۆ بکەن لەبەر ئەوفرمانەی کە خۆی بەدەریاکانی داوە، وە روبارو جۆگاکانی گەردنکەچ کردوە بۆتانو بۆ هەر لایەك ئەتانەوێ ئەو ئاوە ئەبەن بەناو ئەو زەوییەدا. بەراستی ئەگەر ژیرانە بیر بکەینەوە گەورەیو سۆزی پەروەردگارمان بۆ دەرئەکەوێت، ئەو هەمو ئاسنە بەسەر ئەو ئاوەشلەوە کێ راگیری ئەکات؟ کامەیە ئەو هێزە بۆ بەچاو نایبینین هەر پارچەیەك لەو ئاوە بەکەیفی خۆت ئەم دیو دیوی بکە هیچ رەقیەکی تێدا نابینی ئەی چی ئەو کەشتیە گەورانە راگیر ئەکات؟ وە بە هەزاران روباری لەسەر ئەم زەوییەدا دروستکردوە تا بەئاسانی ئاوی دارو درختو شیاناییەکانتانی پێ بدەن،جا ئەی مرۆڤ تاکەی واکەڕوکاسی، بەسیەگومراهی رووکە خواناسی،

(٣٣) خۆ رۆژو مانگیشی گەردنکەچو رام کردوە بۆتان کە بە هەمیشەیی ئەم هاتوچۆیە دەکەن بۆ جوان دابین کردنی ژیانتان، وە شەوو رۆژیشی گەردنکەچ کردوە بۆتان.

(٣٤) جا هەر شتێك کە ئێوە پێویستان پێی هەبێتو داوای بکەن یان داوا نەکەن ﷲ لەو زەویەدا پێی داوون ، خۆئەگەر نیعمەتەکانی ﷲ بژمێرن ئەوەندە زۆرە هەرگیز ناتوانن بیانژمێرن بەلام بێگومان کە مرۆڤ بەهۆی سپلەییو کوفرانی نیعمەتەکانی ﷲ وە، زۆر ستەم لەخۆی دەکات چونکە بێ منەتە لەو هەمو نیعمەتانەی کە ﷲ پێی بەخشیوە.

ئینجا دێتە سەر باسی ئیبراهیم سەلامی خوای لەسەربێو پاڕانەوەکەی کاتێ کە کەعبەی پیرۆزی تەواوکردو دەفەرموێ:

(٣٥) ئەی محمدﷺوەبیریان بهێنەرەوەو باسی ئەو کاتە بکە کە ئیبراهیم وتی: ئەی پەروەردگارم ئەم شارە بکە بەشارێکی پڕ ئەمنو ئاسایش بۆ دانیشتوانی وخۆمو کوڕەکانم دوور بخەرەوە لەوەی کە ئەم بتانە بپەرستین .

(٣٦) پەروەردگارم بەراستی ئائەم بتانە زۆرێك لە خەلکیان گومراکردوە، جا ئەو کەسەی کە پەیرەوی لەمن بکات لە منە، وەئەو کەسەی کە فەرمانی منی شکاند بەراستی تۆ چاو پۆشی کارو بەرەحمیت، جا تەماشای دۆستانی خوا بکەن لێرە نەیفەرمو

وَءَاتَىٰكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُۚ وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآۗ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا ٱلْبَلَدَ ءَامِنًا وَٱجْنُبْنِى وَبَنِىَّ أَن نَّعْبُدَ ٱلْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِۖ فَمَن تَبِعَنِى فَإِنَّهُۥ مِنِّىۖ وَمَنْ عَصَانِى فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَّبَّنَآ إِنِّىٓ أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ ٱلْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱجْعَلْ أَفْـِٔدَةً مِّنَ ٱلنَّاسِ تَهْوِىٓ إِلَيْهِمْ وَٱرْزُقْهُم مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِى وَمَا نُعْلِنُۗ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٣٨﴾ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى ٱلْكِبَرِ إِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَۚ إِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ ٱجْعَلْنِى مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِىۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱللَّهَ غَٰفِلًا عَمَّا يَعْمَلُ ٱلظَّٰلِمُونَۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٤٢﴾

هەر کەسێ بەگوێ منی نەکرد سزای بدە بەلکو فەرموی تۆ چاو پۆشیکارو بەرەحمیت. ئینجا وتی:

(٣٧) ئەی پەوەردگارم بێگومان من بەشێك لە مندالو خێزانی خۆم کە ئیسماعیلو دایکێتی لە شیوێکی بێ کشتوکالدا کە هیچ شیناییەکی تێدا نییە لە لای مالە قەدەغە کراوەکەی تۆدا جێگیرم کردوە داوا لە میهرەبانیت ئەکەم کە فەڕوو بەرەکەتی خۆت بەسەر ئەو ناوچەدا بڕێژیت، نەك بۆ رابواردن بەلکو بۆ ئەوەی نوێژەکانیان بەڕێك وپێکی ئەنجام بدەن، ساتۆ وابکە کە دلی هەندێك لە خەلك راکێشە بۆ لایانو پێ بژیویان بو دابین بفەرموە ولەبەرو بوومەکانی ئەوانیان بۆ رەوانە بکە تائەوان سودی لێ وەرگرنو زیاتر بەندایەتیت بکەنو چاکتر لە تۆ بترسن بەلکو ئەوانیش شوکروسوپاسی تۆبکەن.

(٣٨) ئەی پەروەردگارمان بەراستی ئەوەی کە ئێمە ئاشکرای ئەکەینو ئەوەیشی کە ئەیشارینەوە تۆ ئاگات لێی هەیە، ئاگات لە نیەتی من هەیەو مەبەستم ئەزانیتو هیچ شتێك لە ﷲ پەنهان ناکرێتو ناشارێتەوە نە لە زەویو نەلە ئاسماندا، ئەگونجێ ئەمە فەرمودەی ﷲ بێت. ئینجا ئیبراهیم سوپاسی خوا ئەکات کەلەم تەمەنە پیریەیدا ﷲ مندالی پێ بەخشیوە ئەلێ:

(٣٩) سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە لەم تەمەنە گەورەو سەردەمە پیریەمدا ئیسماعیل وئیسحاقی پێ بەخشیم بەراستی

مُهۡطِعِينَ مُقۡنِعِي رُءُوسِهِمۡ لَا يَرۡتَدُّ إِلَيۡهِمۡ طَرۡفُهُمۡۖ وَأَفۡـِٔدَتُهُمۡ هَوَآءٞ ﴿٤٣﴾ وَأَنذِرِ ٱلنَّاسَ يَوۡمَ يَأۡتِيهِمُ ٱلۡعَذَابُ فَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ رَبَّنَآ أَخِّرۡنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٖ قَرِيبٖ نُّجِبۡ دَعۡوَتَكَ وَنَتَّبِعِ ٱلرُّسُلَۗ أَوَلَمۡ تَكُونُوٓاْ أَقۡسَمۡتُم مِّن قَبۡلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٖ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنتُمۡ فِي مَسَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَتَبَيَّنَ لَكُمۡ كَيۡفَ فَعَلۡنَا بِهِمۡ وَضَرَبۡنَا لَكُمُ ٱلۡأَمۡثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدۡ مَكَرُواْ مَكۡرَهُمۡ وَعِندَ ٱللَّهِ مَكۡرُهُمۡ وَإِن كَانَ مَكۡرُهُمۡ لِتَزُولَ مِنۡهُ ٱلۡجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱللَّهَ مُخۡلِفَ وَعۡدِهِۦ رُسُلَهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٖ ﴿٤٧﴾ يَوۡمَ تُبَدَّلُ ٱلۡأَرۡضُ غَيۡرَ ٱلۡأَرۡضِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُۖ وَبَرَزُواْ لِلَّهِ ٱلۡوَٰحِدِ ٱلۡقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى ٱلۡمُجۡرِمِينَ يَوۡمَئِذٖ مُّقَرَّنِينَ فِي ٱلۡأَصۡفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٖ وَتَغۡشَىٰ وُجُوهَهُمُ ٱلنَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجۡزِيَ ٱللَّهُ كُلَّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَٰذَا بَلَٰغٞ لِّلنَّاسِ وَلِيُنذَرُواْ بِهِۦ وَلِيَعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞ وَلِيَذَّكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٥٢﴾

پەروەردگارم دوعای قبوڵ کردمو داوای هەمو داواکارێك وەرئەگرێت.

﴿٤٠﴾ ئەی پەوەردگارم من وا لێ بکەیت کە بەرێكو پێکی نوێژەکانم ئەنجام بدەم، وەئەی پەروەردگارمان لە نەوەکانیشم کەسانێك هەبن کە بەرێكو پێکی بەندایەتیت بۆ ئەنجام بدەنو دوعاو نزاکانمان لێوەربگرە .

﴿٤١﴾ ئەی پەروەردگارمان خۆشببە لەمنو لەباوكو دایکمو هەموو باوەڕدارانو چاوپۆشیمان لێ بکە ئا لەو ڕۆژەدا کەکاتی حیسابو لێکۆڵینەوەیە. دوعا بۆ باوکی پێش ئەوە بوە کە خوا بەرگری لێ کردوە وەك لە سورەتی (تەوبە)دا باسکرا، ئەگونجێ خوا لە دایکی خۆش بوبێت چونکە خوا بەرگری نەکردوە لەدوعای دایکی، باوەڕدارانی ڕاستەقینە ئەبێ وەکو ئیبراهیم ﷺ وابن ئەو هەمو زەحمەتەی کێشاوە لە ڕێگای خوادا کەچی زیاتر خۆی بەبێ دەسەڵات پیشان ئەدات سەبارەت بە پەروەردگارو ئەپاڕێتەوە لێی کە ئەو بەندایەتیەی لێوەرگرێت، نەك وەکو بە ناو موسڵمانی ئەمڕۆ بەدوو ڕکات نوێژی ناتەواو ﷻ بە قەرزاری خۆی ئەزانێو وائەزانێ ئەگەر ئەو بەندایەتی ﷻ نەکات ئیتر ﷻ پەکی ئەکەوێت؟! پاشان ﷻ هەڕەشە لە ستەمکاران ئەکات کە با دڵخۆش نەبن کە ﷻ ماوەیان پێ ئەدات وزوو تۆڵەیان لێ وەرناگرێت، جا دڵنەوای ستەم لێ کراوانیش ئەکاتو ئەفەرموێ:

﴿٤٢﴾ جا گومان نەبەیت کە ﷻ بێ ئاگایە لەو هەمو تاوانو خراپانەی کە ستەمکاران ئەیکەنو دڵ تەنگو نا ئومێد مەبە چونکە ﷻ هەر بۆ ڕۆژێك دوایان ئەخات کە لە ترسا چاوەکان تێیدا هەوڵەق دەبنو توانای چاونوقاندنیان نابێ.

﴿٤٣﴾ لە حاڵێکدا کە بەپەلە سەریان هەڵبڕیوەو چاوەڕوانی داباریني سزای (ﷻ)نو لە ترسا ناتوانن تەماشای خۆیان بکەنو چاویان بۆ لای خۆیان ناگەڕێتەوەو دڵیان لەو کاتەدا بۆشەو هیچی تێدا نییە بێجگە لە ترسو دڵە ترپەو بێ ئاگابوون لە خۆ، ئینجا ﷻ ڕوئەکاتە پێغەمبەرﷺو ئەفەرموێ:

﴿٤٤﴾ئەی محمد خەڵکی بترسێنە لەو ڕۆژەی کە سزایان بۆدێتو هیچ پەنایەکیان نییە، جا ئەو کاتە زاڵمان ئەڵێن: ئەی پەروەردگارمان دوامان بخە بۆ ماوەیەکی نزیك، واتە بمانخەرەوە سەر دنیا وەڵامی بانگە وازەکەی تۆ دەدەینەوەوشوێن پێغەمبەرەکانت دەکەوین.

ئینجا خوا دەم کوتیان ئەکاتو ئەفەرموێ: مەگەر ئێوە نەبوون لە دنیادا سوێنتان دەخواردو دڵی یەکترتان دەدایەوەو بە یەکتریتان دەوت: کە ئێوە هەرگیز نافەوتێنو لەناوناچنو حیسابو کتابێك لە ئارادا نیەو گوێ مەدەنە قسەی پێغەمبەران؟

﴿٤٥﴾ لەحاڵێکدا کە ئێوەمان لە جێگای ئەو کەسانەدا کە ستەمیان کردبو لەخۆیان نیشتەجێ کردبو، وە چاك لەلای ئێوە ڕۆشن بو کە ئێمە لە تۆڵەی ستەمو دژایەتی پێغەمبەرکانیاندا چیمان بەسەر ئەواندا هێنابو، وە چەندین نمونەمان بۆ ئێوە باسکردبو، کەچی ئێوە لەو هەمو شتانە کەڵکتان وەرنەگرتو ژیر نەبون جائێستا کە فەرمانی نەمانو سزاتان بۆهاتوە داوای گەڕانەوە دەکەن؟!

﴿٤٦﴾ بەڕاستی ئەی محمدﷺئەوان فرو فێڵیان کرد بەو فروفێڵ کردنەیان دژی تۆو لەلای ﷻ یە فرو فێڵەکانیانوبەبێ فەرمانی ئەو هیچ زیانێکی نابێتو ئەو پێی دەزانێت وتۆڵەیان لێ ئەسێنێ جاتۆ دڵ تەنگ مەبەوخۆت بگرەو پەیامی خۆت ڕابگەیەنەو باکت نەبێت ئەگەر چی فرو فێڵی ئەوان زۆر توندبو بەڵام ناتوانێت چیاکان کەئیسلامو پەیڕەوانیەتی لە ناوببات، واتە: ئەوان هەر لە سەرەتای هاتنی ئیسلامەوە بۆ ئەوەی پێغەمبەرو موسڵمانان لەبەین ببەن ئەو هەمو فروفێڵەیان کرد ئەوەبو لەسەردەمی کۆچکردنی یارەکانی پێغەمبەرﷺدا بۆ (مەدینە)

تەنانەت قورەیشەکان ویستیان کە پێغەمبەرﷺبکوژن‌و دە کەسی کوڕی گەنجیان بۆ ئەو مەبەستە دانا بەڵام ﷲ پێغەمبەروﷺیارە بەڕێزەکەی [illegible] ﷺ) رزگار کردو فرو فێڵەکەی ئەوانی پوچەڵ کردەوە، جارێکی تر خوای زاناو دانا دڵنەوایی پێغەمبەرمان ﷺئەکات‌و دەفەرموێ:

(٤٧) ئەی محمدﷺوە ئەی ئەوانەی کە بەراستی لە گەڵ قورئان دان‌و دەیخوێننەوە گومان نەکەن کە ﷲ پێجەوانەی ئەو بەڵێنەی خۆی کە داوێتی بە پێغەمبەرەکانی بکات بێگومان کە ﷲ زۆر بەهێزەو لە تاوانباران‌و بێ باوەڕان تۆڵەسێنە، جا نائومێد مەبەو دڵنیابە کە تاوانبار هەرگیز لەدەست تۆڵەی ﷲ رزگاری نابێ بەڵام ژیانی دنیا زۆر کەمەو جێگای وەرگرتنی هەموو تۆڵەکان نیە،

(٤٨) بەڵکو جێگای تۆڵە ئەو رۆژەیە کەئەم زەوییە ئەگۆڕێت بە زەوییەکی ترو ئاسمانەکانیش دەپێچرێنەوەو هەمویان ئامادەو ئاشکرائەبن لە بەردەم ﷲ ی تەنهاو بەتواناد‌ا. وەئەفەرموێ: کێ خاوەنی مولکە؟ کەس توانای وەڵام دانەوەی نیەو خۆی ئەفەرموێ: مالیکی ئەمڕۆ تەنها خوای تاک‌و بە توانایە، لەپێغەمبەری خواﷺپرسیار کرا کەکاتێ ئەم زەوییە ئەگۆڕێ بەزەوییەکی تر خەڵك لەکوێدا دەبن؟ فەرموی:{ [illegible] / ئەوان لەسەر پردی سیرات دا دەبن}

جا ئالەم رۆژەدایە کە ستەمکاران قەپ ئەکەن بەدەست خۆیانداو پەشیمانن لەوەی کە کردویانە بەڵام تازە پەشیمان بونەوە سودێکیان پێنادات‌و ئەبێ لێکۆڵینەوەی هەمو تاوانەکانیان لەگەڵ دا بکرێت‌و لە پاشدا کۆت‌و زەنجیر بکرێن‌و بەرەو دۆزەخ بەڕێ بکرێن وەکو لێرەدا نمونەیەکی ئەو کۆت‌و زنجیرەمان بۆ باس ئەکات‌و ئەفەرموێ:

(٤٩) ئەی محمدﷺوەئەی بینەر تۆ ئەبینی تاوانباران لەو رۆژەدا هەمویان سەرو ملیان بەیەکەوە بەستراوەو زنجیرکراون‌و هەمو هاو وێنەکان بەیەکەوە بەسراوون.

(٥٠) لیباسەکانیان بریتیە لە مسی تواوەو داغ کراوی ناو ئاگری دۆزەخ‌و رەشە ودەم وچاویان ئاگر دای پۆشیوە. ئائەمە بەشێکە لە سزای ئەو موجرم تاوانبارانەی کە لە دونیادا گاڵتە بەپێغەمبەران دەکەن.

(٥١) تا خوا پاداشتی هەمو کەسێك بداتەوە لە سەر ئەو ئیشانەی کە لە دنیادا کردویانە بێگومان کە ﷲ زۆر بەپەلەیە لە لێکۆڵینەوەوبڕیاردا، چونکە خۆی هەمو شت ئەزانێ‌و هەمو

١٥ سُورَةُ الحِجرِ ٩٩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ وَقُرۡءَانٖ مُّبِينٖ ﴿١﴾ رُّبَمَا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡ كَانُواْ مُسۡلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرۡهُمۡ يَأۡكُلُواْ وَيَتَمَتَّعُواْ وَيُلۡهِهِمُ ٱلۡأَمَلُۖ فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَآ أَهۡلَكۡنَا مِن قَرۡيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٞ مَّعۡلُومٞ ﴿٤﴾ مَّا تَسۡبِقُ مِنۡ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسۡتَـٔۡخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُواْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِي نُزِّلَ عَلَيۡهِ ٱلذِّكۡرُ إِنَّكَ لَمَجۡنُونٞ ﴿٦﴾ لَّوۡ مَا تَأۡتِينَا بِٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ إِلَّا بِٱلۡحَقِّ وَمَا كَانُوٓاْ إِذٗا مُّنظَرِينَ ﴿٨﴾ إِنَّا نَحۡنُ نَزَّلۡنَا ٱلذِّكۡرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ فِي شِيَعِ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأۡتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿١١﴾ كَذَٰلِكَ نَسۡلُكُهُۥ فِي قُلُوبِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۖ وَقَدۡ خَلَتۡ سُنَّةُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوۡ فَتَحۡنَا عَلَيۡهِم بَابٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّواْ فِيهِ يَعۡرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوٓاْ إِنَّمَا سُكِّرَتۡ أَبۡصَٰرُنَا بَلۡ نَحۡنُ قَوۡمٞ مَّسۡحُورُونَ ﴿١٥﴾

کەسێکیش خۆی ئەزانێت کەچی کردوە چونکە پێشتر نامەی کرداری خۆی پێدراوە، ئینجا کۆتایی سورەتەکە دەبەسێتەوە بەسەرەتاکەیەوە کەباسی قورئانەوەودەفەرموێ:

(٥٢) ئا ئەم قورئانە راگەیەنراوێکە بۆ خەڵك تا باش بیر لە رابوردوان بکەنەوەو بزانن گەلانی پێش خۆیان چۆن جوڵانەوەو چییان بەسەرهات تابەم شێوەیە بترسێنرێن بەم قورئانەو بزانن هیچ پەرستراوێکی راستەقینە بێجگە لە ئەو زاتە کە پەرستراوێکی تەنهایە نیەو تا خاوەن عەقڵەکان بیر بکەنەوەو سودی تەواو لەم قورئانە وەربگرن.

١٥ سورەتی حیجر ٩٩

سورەتی حیجر کە سورەتی پانزەهەمی قورئانە، سورەتێکی مەکیە، نەوەدو نۆ ئایەتەو، وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی پەنجاوچوارەمەو پاش سورەتی [illegible] و پێش [illegible]) دابەزیوە. لە ئایەتەکانی کۆتای سورەتی پێشو کە سورەتی ئیبراهیمە سەلامی خوای لێبێت باس لە حاڵ‌و بارودۆخی بێ باوەڕان کرا لە ناو ئاگری دۆزەخدا، جا لە سەرەتای ئەم سورەتەدا باس لەوە دەکات کە ئەو بێ باوەڕانە کە لەو حاڵ‌و وەزعەدان کاتێك دەبینن کە باوەڕدارە تاوانبارەکان پاش چەشتنی سزای تاوانەکانیان دەچنە ناو بەهەشت، ئاوات دەخوازن کە ئەی کاش ئیمانیان بهێنایا، ئەم سورەتە زۆرتر لەبارەی سێ شتی سەرەکی

بیرو باوەڕەوە ئەدوێ: پەروەردگارو پێغەمبەرانو رۆژی دوای، لەم سورەتەدا باسکراوە لە گەلی "سەمود" کە گەلی پێغەمبەر صالح بون ئەم گەلە لە "حیجر"دا کە شوێنێکە لە نێوان مەدینەو شامدا ژیانیان دەبردە سەر پاشان توشی سزای پەروەردگار بون، جا بۆیە ئەم سورەتەش بە سورەتی ﴿[illegible]﴾ ناسراوە. وشەی ﴿ رُّبَمَا ﴾ لە قورئاندا تەنها لەم سورەتەدا هاتوە جا بۆیە ئەم سورەتە بە سورەتی ﴿ رُّبَمَا ﴾ یش ناو براوە.

بەناوی اللّٰه ی زۆر بە سۆزو بێنیهایەت میهرەبان

(١) ئەلیف، لام، را، ئەوەی کە بۆ تۆ خوێندرایەوەو باسکرا چەند ئایەتێکە لەم پەڕاوە بەنرخە ولەم خوێنراوە رۆشنکەرەوەی هەمو حەقو ناحەقێك.

(٢)هیچ دور نییە ئەوانەی کەکافرن ئاواتە خواز بنو رۆژێ بێ کە بڵێن: ئای خۆزگە ئێمە موسڵمان بوینایە، واتە: کاتێ کەقیامەت هات، یان کاتێك کە باوەڕداران لە سزای دۆزەخ رزگاریان دەبێت هەمو کافرو بێ باوەڕان ئاواتی موسڵمانیەتی دەخوازن، پێغەمبەرمان ﷺدەفەرموێ: [illegible]

﴿الرۚ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ [illegible].. لَوْ كَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾﴾ [illegible]

واتە: کاتێك کە هەمو دۆزەخییان لەناو ئاگری دۆزەخ دا کۆ دەبنەوەو لەگەڵ ئەوانیش دا هەندێك موسڵمانی تاوانبار هەیە کە اللّٰه ویستی لە سەر بوە کە بییانخاتە ناو دۆزەخەوە، جا بێباوەڕان بەو موسڵمانانەی کە ئیستا لەگەڵ ئەواندان لە دۆزەخ دا دەڵێن: ئایا ئێوە باوەڕدار نەبوون؟ دەڵێن: بەڵێ وایە باوەڕدار بوین، جا بێباوەڕانیش پێیان دەڵێن: جا ئیسلامەکەی ئێوە چ سودێکی پێگەیاندن لەحاڵێکدا کە ئێوەش لە گەڵ ئێمە دان لەناو ئاگردا؟ ئەوانیش دەڵێن: ئێمە خۆمان تاوانمان هەبو جا بەو هۆیەوە تۆڵەمان لێوەرگیرا ئینجا پەروەردگار ئەو وتو وێژە دەبیسێت، جا فەرمان دەدات ئەوەی کە باوەڕدارەو ئەهلی قیبلەیە لەناو ئاگر دەر بهێنرێن ئەوسا ئەوان دەردەهێنرێن، جا ئەو کاتە کە دۆزەخیان ئەمە دەبینن دەڵێن: ئای خۆزگە ئێمەش موسڵمان بوینایە، پاشان پێغەمبەرﷺ ئەم ئایەتانەی سەرەتای سورەتی حیجری خوێندنەوە}

بەڵێ جا ئەوان ئا لەو کاتەدا پەشیمان دەبنەوە،

(٣) جا وازیان لێ بهێنە با بخۆنوبا رابوێرن با ئاوات وئارەزۆکانیان مەشغوڵیان بکات لەرێگای راستوبەندایەتی اللّٰه لەمەولا دەزانن چیان بەسەردێتودوچار چ سزایەك دەبن، ئەمە هەڕەشەیەکی زۆر توندە بۆ کافرانو خوانەناسان، ئەبێ بزانن کە نازو نیعمەتو پلەو پایەی دنیایی هیچ نرخێکی نیە لەلای اللّٰه بەڵکو اللّٰه بێباوەڕان بە نازو نیعمەتو پلەو پایەوە خەریك ئەکات تا ئەو کاتەی کەکاتی دیاری کراوی خۆیان دێ، جا مرۆڤی ژیرو دانا ئەبێ لەم ماوە پێدانەی پەوەردگاری سود وەرگرێتو تێشوی دوا رۆژی خۆی ئامادە بکات، جا ئەگەر تاوان باران بەزووی لەناونابرێن لەبەر رێزو دەسەڵاتیان نیە بەڵکو لەبەر نەهاتنی کاتی دیاری خۆیانە، وەك اللّٰه ئەفەرموێ:

(٤)خۆ ئێمە هیچ وڵاتێکمان لەسەر تاوانباریو ستەم لە ناونەبردوە مەگەر ئەو کاتە دیاری کراوەی کە بۆی دانراوە هاتبێ، واتە: بۆ کاتی نەمانی هەر گەلو پێرو تاقمێك کاتێکی دیاری کراو هەیە بەهیچ شتێك لەناو ناچێت تا ئەوکاتە تەواو نەبێ، وەکو لێرەدا دوبارە رۆشن تر ئەفەرموێ:

(٥)هیچ گەلێك ناتوانێت ماوەو ئەجەلی خۆی پێش بخات وەناشتوانێت دوای بخات واتە: کاتی دیاری کراو بە هیچ کەس پاشو پێش ناکرێت:

(٦)خۆ بێباوەڕان بە گاڵتە پێ کردنەوە وتیان: ئەی ئەو کەسەی کە قورئانت بۆ هاتوە بێگومان تۆ شێتیت، چونکە ئەوان ئەو قورئانەیان بەراست دانەئەنا ئەوەتە ئەڵێن: ئەگەر تۆشیت نیت،

(٧) دەبا تۆ فریشتانێکت لەگەڵ خۆتدا بهێنایە بۆ لای ئێمە ئەگەر تۆ لە راستگۆیانیت، واتە: درۆ ئەکەیتو باوەڕت پێ ناکەین چونکە فریشتەت لەگەڵدا نیە، جا اللّٰه دەمکوتیان ئەکات وئەفەرموێ:

(٨) ئێمە فریشتەکان نانێرین بۆ سەر زەوی مەگەر بۆ مەبەستێکی راست وەکو ناردنی پەیام یان سزادانی گەلان، جا ئەگەر بۆ ئەو مەبەستە راستەیش ناردمانو برِیاری سزاو لە ناوچونیانماندا ئیتر تازە بەو گەلە ماوەی گەڕانەوەو تەوبە کردنیان پێ نادرێتو لە ناو ئەبرێن، ئینجا اللّٰه بەرپەرچی ئەو بێباوەڕانەی کە ئەم قورئانەیان بەلاوە کەم زیاد تێدا کراوە ئەداتەوەو ئەفەرموێ:

(٩) بێگومان ئێمە ئەو قورئانەمان رەوانە کردوەو چاودێریشی ئەکەین لەهەمو کەمو کوڕیوگۆڕانێك. بەڵێ بەراستی بەڵێنی خوا راستەو لەگەڵ ئەو دوژمنە سەرسەختانەی ئیسلامو قورئاندا نەیانتوانیوەو ناشتوانن هیچ زیادەو کەمییەك لەو قورئانەدا

بکەن‌و هەرکەسێکیش پێی وابێ کە کەم‌و زیادی تێداکراوە کافرو بێباوەڕە بەم قور ئانە، جا ﷲ دڵنەوایی پێغەمبەرمانﷺ ئەکات‌و ئەفەرموێ:

(١٠) بەراستی لە ناو ئوممەتانی پێش تۆدا پێغەمبەرانمان رەوانە کردوە، واتە: تەنها تۆ نیت کە ئێش‌و ئازارت بەسەردا هاتبێت بەڵکو،

(١١) نەهاتوە بۆئەوان هیچ پێغەمبەرێك مەگەر ئەوان بەچاوی سوك تەماشایان کردبێت‌و گاڵتەیان پێ کردبێت، جا تۆش هەروەك‌و ئەوانیت‌و نارەحەت مەبە.

(١٢) هەر ئاوا لەبەر لاساری خۆیان ئێمە کوفرو بت پەرستی ئەخەینە ناو دڵی ستەمکارانەوە،

(١٣) ئیتر ئەوانیش باوەڕ ناهێنن بەم قورئانەی کەرەوانەمان کردوتە لای تۆو هەر رۆژێك بەشێوەیەك رەخنەی لێ دەگرن بەراستی رەوشتی ﷲ بۆ لەناوبردنی تاوانباران‌و کافران دامەزراوەو ناگۆڕێت،واتە: ئەمانەش بەهۆی خراپی‌و کوفرو بت پەرستیانەوە زۆر نزیکن لە سزای ئێمەوە.

(١٤) جا ئەمانە ئەوەند بێباوەڕن ئەگەر ئێمە لە ئاسمانەوە دەرگایەکیان بۆ بکەینەوەو سەرکەون بۆ ئاسمانگ، لە باتی باوەڕهێنان،

(١٥) بەراستی دەڵێن: چاوی ئێمە تێکچووەو نابینێ ئەگینا ناگونجێت ئێمە سەر ئاسمانگ بکەوین‌و هەرگیز باوەڕمان بەو سەرکەوتنە نییە بەڵکو ئێمە جادومان لێ کراوە. واتە بێباوەڕان ئەوەندە سەر لێشێواون ئەگەر دەیان بەڵگەی راست‌و رەوانیان پیشان بدرێت لەگومڕاهی‌و سەر لێشێواوی خۆیان واز ناهێنن‌و تەنها خۆیان بەلاوە راستەوگەو لەخۆیانیان بەلاوە هەڵەو نادروستە، جا ئەی پەیرەوانی محمدﷺ ئەرکی ئێوە گەیاندنی ئەم پەیامەیە بەخەڵك‌و کۆڵ نەدان‌و نەبەزینە ئیتر چۆن رەفتارتان لەگەڵ دا ئەکەرێت نائومێدو دڵ تەنگ مەبن‌و تەماشای دەسەڵات‌و هێزی ئێمە بکەن لەگەڵ ئەوەشدا پەلە ناکەین لە تۆڵەسەندنەوە لە تاوانباران‌و بێباوەڕان چونکە هەرچی بکەن هەردێنەوە بەردەستمان، ئینجا ﷲ هەندێ لە بەڵگەی دەسەڵات‌و هێزو یەکتایی خۆی پیشان ئەدات‌و ئەفەرموێ:

(١٦) ئەوسا بەحەقیقەت ئێمە لە ئاسماندا چەندین کۆشك ومەنزڵمان داناوە وجوان‌و رازاوەمان کردوە بۆ تەماشا چیان،

جا ﴿بُرُوجًا﴾ چ ئەو دوانزە بورجەبێ کەبە (

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي ٱلسَّمَآءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّـٰهَا لِلنَّـٰظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَـٰهَا مِن كُلِّ شَيْطَـٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ ٱسْتَرَقَ ٱلسَّمْعَ فَأَتْبَعَهُۥ شِهَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَـٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَـٰيِشَ وَمَن لَّسْتُمْ لَهُۥ بِرَٰزِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِن مِّن شَىْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَآئِنُهُۥ وَمَا نُنَزِّلُهُۥٓ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا ٱلرِّيَـٰحَ لَوَٰقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنَـٰكُمُوهُ وَمَآ أَنتُمْ لَهُۥ بِخَـٰزِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْىِۦ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ ٱلْوَٰرِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا ٱلْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا ٱلْمُسْتَـْٔخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ ۚ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ مِن صَلْصَـٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَٱلْجَآنَّ خَلَقْنَـٰهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَـٰٓئِكَةِ إِنِّى خَـٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَـٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَـٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰٓ أَن يَكُونَ مَعَ ٱلسَّـٰجِدِينَ ﴿٣١﴾

ناو ئەبرێن یان قۆناغەکانی رۆژو مانگ یان جێگای ئەستێرەکان یان ئەمانەو هەزاران شتی نەناسرای تر بێت، ﷲ ئەم ئاسمانەی ئێمەی پێ رازاندوەتەوەو دەفەرموێ:

(١٧) ئێمە ئەو ئاسمانەمان پاراستوە لە هەمو شەیتانێکی دەرکراو لە رەحمەتی وسۆز ﷲ .

(١٨) مەگەر ئەو شەیتانانە کە بەدزیەوە شتێك وەرئەگرن لە مەئمورەکانی ئاسمان‌و ئەوانیش بەگورجی پارچە ئاگری ئاشکرا دوایان ئەکەوێت‌و ئەیانفڕنێت، واتە: پاش هاتنی پێغەمبەری ئیسلام ﷺ شەیتانەکان رێگەی ئاسمانیان لێ گیراو ناتوانن سەرکەون‌و قسەو باسی فریشتەکان بزانن تەنها ماوەی گوێ گرتنیان پێ دراوە ئەویش لەبەر ئەو مەبەستەی کەﷲ هەرخۆی ئەیزانێت‌و خەڵکیشی پێ تاقی ئەکاتەوە چونکە ئەوانە قسەیەکی راست ئەبیسن نەوەدو نۆ درۆیشی تێکەڵ ئەکەن‌و ئەیدەن بەگوێ جادو کەران‌و پێش بینی کەراندا، جا خەڵك کە دی قسەیەکی ئەوانە راست دەرچو دوایان ئەکەون باوەڕیان پێ ئەکەن، ئینجاپاش باسی ئاسمان ﷲ باسی زەوی دەکات‌و ئەفەرموێ:

(١٩) خۆ ئێمە زەویشمان پان کردوەتەوە ودامانخستوە، وە لەناویدا چەندین چیایی بتەوو بەهێزمان داناوە بۆ بتەو کردنی زەوی‌و سەوزمان کردو رواندمان لە ناویدا هەمو شتێك بەئەندازەی دیاری کراو یان هەمو شتێکی کێشراو نەکێشراو.

(٢٠) جا ئێمە دامان نا بۆ ئێوە لەو زەوییەدا ئەو شتانەی کە پێ بژێویتانە لە خۆراکو لەپۆشاکو بۆ هیچ شتێك دانامێننو رۆزیشمان داناوە بۆ ئەوانەش کە ئێوە ناتوانن رۆزییان پێ بدەن. لەوهەمو دروستکراوە گەورەو بچوکانە کە هەرالله خۆی ژمارەو شوێنی هەموویان ئەزانێ، ئینجا دەفەرموێ:

(٢١) خۆ هیچ شتێك نیە لەم بونەوەرەدا مەگەر عەماری دابین کردنی ژیانی لای ئێمەیەو خۆمان چاودێری ئەکەین وئەو رۆزیەش رەوانەی ناکەین مەگەر بەئەندازەی دیاری کراو، واتە: دەرگای عەمارو خەزێنەی خوا بەئەندازەی دیاری کراوو بەگوێرەی بەرنامەیەك کە الله دایناوە ئاوەها دێتە سەر زەویو کەس پێی زیادو کەم ناکرێت، هەر بۆیە موسڵمانی چاك نەك وەکو ئێمە زۆر ئارامەو ئیرەیی بەکەس ناباتو هاواری کەمو زۆری خۆی ناکات چونکە ئەزانێ هەر ئەوەندە چاکە بۆی.

(٢٢) جا ئێمە بامان رەوانە کردوە بۆ بەردار کردنی زۆربەی درختەکانو هەورو هەمو دروستکراوەکانی تری خوا چونکە هیچی بێ هەوا سودی نابێ تەنانەت هاتو چۆی ئەو هەمو کەشتیو فرۆکە جۆراو جۆرانە کە ئەگەر هەوا نەبێ هەموی لە جێگای خۆیدا ئەمرێتو ئەپوکێتەوەو توانای جوڵەی نابێت بەڵکو ئەگەر هەوانە بێت هیچ گیان لەبەرورۆکێك نامێنێت، جا چونکە شتێکی پێویستە پەروەردگار نەیخستوەتە دەست کەسو بۆکەسیش نییە کە ئەو هەوایە پیس بکات چونکە هەموویان تێیدا هاوبەشن جا ئاومان لە ئاسمانەوە بۆرەوانە کردن ئەوسا ئاومان پێدانو بەراستی ئێوە ناتوانن ئەو ئاوە هەڵبگرنو عەمباری بکەن بەڵکوالله خۆی زەوی وادروست کردوە کە ئەو ئاوە هەڵگرێتو بەشێوەی کانی ئاوو روبارو بیرو دەریا دایبنێت بۆمرۆڤ تاسودی لێ وەرگرێت.

(٢٣) جا بێگومان هەر ئێمەین کە زیندو ئەکەینەوەو ئەمرێنینو هەر ئێمەشین کە ئەمێنینەوەو سەر ئەنجام هەمو شتەکان دەگەڕێنەوە لامانو دەبنەوە بەموڵکی تایبەتی ئێمەو هیچ کەس بەخاوەنی هیچ شتێك نامێنێتەوەو هەموویان بەگەردنکەچی لەبەردەم ئێمەدا ئامادە دەکرێن.

(٢٤) ئەوسا ئێمە ئاگاداری ئەو کەسانەین کە پێش کەوتون لە ئێوە لە ژیاندا چ لە پلەو مەقامدا چ لە چاکەو بەندایەتی داو چ لە ریزی نوێژو جیهاددا، هەروەها ئێمە ئاگاداری ئەو کەسانەیشین کە دواکەوتوون لەو شتانەی کە باسکران. ئیبنوعەباس دەڵێ:

[illegible] ﷺ [illegible]

[illegible]

[illegible] / ئافرەتێکی جوان کە لە جوانترین ئافرەتان بو لە پشتی پێغەمبەرەوە ﷺ نوێژی دەخوێند، جا هەندێ لە خەڵك پێش دەکەوتن تا لە ریزی پێشدا بنو ئەو ئافرەتە نەبیننو هەندێکیش خۆیان پاش دەخست تاکو لە ریزی پاشدا بن جا کاتێك دەچون بە رکوعدا لە بن باڵیانەوە دەیانڕوانی، جا خوا ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە کە دەفەرموێ: ئەوسا بێگومان ئێمە ئاگاداری ئەو کەسانەین کە پێش کەوتونو ئاگادارین لەوانەیش کەدواکەوتوون﴾.

(٢٥) خۆ بێگومان هەر پەروەردگارتە کە ئەوان کۆ ئەکاتەوە بۆ لێکۆڵینەوەو پاداشو سزا ، وە بێگومان دانایەو ئیشەکانی پڕ لە دانایيو حیکمەتەو زانیاری بەسەر هەمو شتێکدا هەیەو کارەکانی لەسەر بناغەی دانایيو زانایيە نەك گۆترەکاری. ئینجا الله باسی دروستکردنی مرۆڤمان بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٦) بەراستی مرۆڤمان لە وشکۆبوی قورێکی گۆڕاو دروست کردوە. دروستکردنی ئادەم بەم قۆناغانەدا رۆیشتوە پێشەکی {خاك پاشان قوڕئینجا قوری گۆڕاو،جا قوری ترشاو ئەوسا قوری وشکۆبو وبرژاو بەگەرما یان بەئاگر ئینجا گیانی تێکراوە، والله اعلم. ئینجا ئەفەرموێ:

(٢٧) ئەوسا جنۆکەیشمان دروستکرد لەپێش مرۆڤدا لە ئاگرێکی بێ دوکەڵ.

ئیمامی مسلم لەئەنەسەوە هێناویەتی کەپێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: [illegible] /کاتێ کە الله لە بەهەشتدا وێنەی ئادەمی کێشاوبەو ئەندازەیەی کەویستی وازی لێهێنا، جا شەیتا ئەسوڕا بەدەوریاو تەماشای ئەکرد تابزانێت ئەوە چییە جا کاتێ دی کە ناوی بۆشە، زانی کە ئەوە دروستکراوێکە کە خۆی پێ راگیرناکرێت}

(٢٨) جابیر بکەرەوەو باس بکە بۆ گەلەکەت ئەی محمدﷺ ئەو کاتەی کە پەروەردگارت بەفریشتەکانی وت: من ئەمەوێ مرۆڤێك دروست بکەم لە گڵی وشك کراوەی قورێکی گۆڕاو.

(٢٩) جا هەرکاتێ رێك وپێکم کردو لەو رۆحەی کەخۆم ئەزانم چییەو چۆنە بەوم بەخشیو گیانی تێکەوت ئێوەش رێزی بگرنو

سەری ڕێزو گەورەی بۆ نەوی کەن، جا خوا گیانی تێکرد وەکو مرۆڤێکی ئەمرۆیی.

(٣٠) جا لەوکاتەدا هەمو فریشتەکان سوجدیان بۆ بردو فەرمانی پەروەردگاری خۆیان ئەنجامدا،

(٣١) بێجگە لە شەیتان کە خۆی نەخستەناو سوجدە بەرانەوەو سوجدەی نەبرد.

(٣٢) اللّٰه فەرموی: ئەی شەیتان بۆ تۆیش لەگەڵ ئەواندا سوجدەت نەبرد؟

(٣٣) شەیتان وتی: من سوجدە نابەم بۆ مرۆڤێك کە تۆ لە وشکۆ بوی قوڕێکی گۆڕاو بۆگەن دروستت کردوە، خۆی بەگەورە زانیو گوێڕایەڵی فەرمانی خوای نەکرد.

(٣٤) اللّٰه یش فەرموی: دەرچوە لە ناو ئەو باخو بەهەشتەدا بێگومان کەتۆ دەرکراوی لە ڕەحمەتی من.

(٣٥) ئەوسا بێگومان کە تۆ بەر نەفرین کەوتویت هەتا ڕۆژی لێکۆڵینەوەو حیساب.

(٣٦) شەیتان وتی: ئەی پەروەردگارم ماوەم پێ بدە هەتا ئەو ڕۆژەی کە زیندەوەران زیندوو دەکەیتەوە. دەی ویست بەم شێوەیە خۆی لەمردن ڕزگار بکات، چونکە دوای زیندوبونەوە تازە مردن نییە کە مردنیش نەبو حیساب نیە، بەڵام ئەگونجێت فێڵ لە خوا بکرێت؟ نەخێر ئەوەتە خوای زاناو دانا،

(٣٧) فەرموی تۆ یەکێکی لەوانەی کەماوەیان پێ ئەدرێت بەڵام نەك ماوەکەبەدەست تۆبێت بەڵکوئەوماوەبەدەست ئێمەیە.

(٣٨) هەتا کاتی ڕۆژی دیاری کراوە کە ئەویش پێش هاتنی قیامەتو کاول بوونی دنیایە.

(٣٩) شەیتان وتی: ئەی پەروەردگارم بەهۆی ئەوەی کە لەسەر ئەوان سەرت لێشێواندمو گومڕاهت کردم بەڕاستی من ژیانی ناو زەوییان بۆ جوان دەکەم وبەزیندەگیو ژیانی دنیاوە خەریکیان ئەکەم وهەمویان گومڕاو سەرلێ شێواو دەکەمو لە ڕێگای ڕاست لایان دەدەم،

(٤٠) بێجگە لەو بەندانەت کە زۆر پاکو دڵسۆزبن بۆ بەندایەتیتو هەڵبژاردە بن من چاری ئەوانە ناکەمو ناتوانم بیانخەڵەتێنمو سەریان لێ تێك بدەم. جا اللّٰه هەڕەشە لە شەیتانو پەیڕەوانی دەکات.

قَالَ يَٰٓإِبۡلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمۡ أَكُن لِّأَسۡجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقۡتَهُۥ مِن صَلۡصَٰلٍ مِّنۡ حَمَإٍ مَّسۡنُونٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَٱخۡرُجۡ مِنۡهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيۡكَ ٱللَّعۡنَةَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡوَقۡتِ ٱلۡمَعۡلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ أَغۡوَيۡتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَٰذَا صِرَٰطٌ عَلَيَّ مُسۡتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيۡسَ لَكَ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٌ إِلَّا مَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوۡعِدُهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبۡعَةُ أَبۡوَٰبٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنۡهُمۡ جُزۡءٌ مَّقۡسُومٌ ﴿٤٤﴾ إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ٱدۡخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ءَامِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعۡنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنۡ غِلٍّ إِخۡوَٰنًا عَلَىٰ سُرُرٖ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمۡ فِيهَا نَصَبٞ وَمَا هُم مِّنۡهَا بِمُخۡرَجِينَ ﴿٤٨﴾ ۞ نَبِّئۡ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ ٱلۡعَذَابُ ٱلۡأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئۡهُمۡ عَن ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ﴿٥١﴾

(٤١) ئەفەرموێ: ئەمە ڕێگایەکی ڕاستەو من پێویستم کردوە لەسەر خۆم کە ڕۆشنی بکەمەوەو سەر ئەنجام بەم ڕێگای ژیانەدا هیچ ئەم لاو لایەکتان پێ ناکرێ ئەبێ بێنەوە بەردەستی من .

(٤٢) بێگومان بەندەراستەو هەڵبژێراوەکانی من تۆ هیچ دەسەڵاتێکت بەسەریاندا نیە و ناتوانی بیانخەڵەتێنیو هەڵیاندێریت مەگەر ئەو کەسانەی کە پەیڕەوی تۆ دەکەنو بەشێکن لە سەر لێشێواو گومڕاکان.

(٤٣) ئەوسا بێگومان دۆزەخ شوێنی ئەوانەو هەمویان دەچنەناویەوە.

(٤٤) کە حەوت دەرگای هەیەو بۆ هەر دەرگایەکیش جەماعەتێکی دیاری کراوی خۆی هەیە کەلەو دەرگاوە ئەچنە ناو دۆزەخەوە، ئینجا هەروەکو باوی هەمیشەی قورئان پاش باسی خراپان باسی چاکانیش ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٤٥) بێگومان ئەوانەی کە لە خوا دەترسن لە ڕۆژی قیامەتدا لە ناو باخچەکانو چاوگە ئاوەکانداو پێیان ئەوترێ :

(٤٦) بچنەناویەوەو بحسێنەوە بەسەلامەتیو بەئەمنو ئاسایشەوە نە نەخۆشی هەیەو نەکەم دەستیو نەترس ونەمردن ونە بینینی

إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗا قَالَ إِنَّا مِنكُمۡ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُواْ لَا تَوۡجَلۡ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٖ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرۡتُمُونِي عَلَىٰٓ أَن مَّسَّنِيَ ٱلۡكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُواْ بَشَّرۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡقَٰنِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَن يَقۡنَطُ مِن رَّحۡمَةِ رَبِّهِۦٓ إِلَّا ٱلضَّآلُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطۡبُكُمۡ أَيُّهَا ٱلۡمُرۡسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوٓاْ إِنَّآ أُرۡسِلۡنَآ إِلَىٰ قَوۡمٖ مُّجۡرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا ٱمۡرَأَتَهُۥ قَدَّرۡنَآ إِنَّهَا لَمِنَ ٱلۡغَٰبِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَآءَ ءَالَ لُوطٍ ٱلۡمُرۡسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُواْ بَلۡ جِئۡنَٰكَ بِمَا كَانُواْ فِيهِ يَمۡتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَأَتَيۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسۡرِ بِأَهۡلِكَ بِقِطۡعٖ مِّنَ ٱلَّيۡلِ وَٱتَّبِعۡ أَدۡبَٰرَهُمۡ وَلَا يَلۡتَفِتۡ مِنكُمۡ أَحَدٞ وَٱمۡضُواْ حَيۡثُ تُؤۡمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيۡنَآ إِلَيۡهِ ذَٰلِكَ ٱلۡأَمۡرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقۡطُوعٞ مُّصۡبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَآءَ أَهۡلُ ٱلۡمَدِينَةِ يَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ ضَيۡفِي فَلَا تَفۡضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُخۡزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوٓاْ أَوَلَمۡ نَنۡهَكَ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٧٠﴾

شتی ناحەز تەنانەت خوای میهرەبان نایەڵێ کەس دڵی لەکەس عاجزبێ‌و ئەفەرموێ:

(٤٧) وەهەرچی قین‌و رقێکیان هەبوە لەیەکتر لەدونیادا هەموی لە ناو دڵیاندا لادەبەین‌و پاکی دەکەینەوەو لەو رۆژەدا کەس لە کەس عاجز نییەو برای یەکترن‌و لەسەر تەختەکان دادەنیشن رووبەرووی یەکترو هەواڵ پرسی‌و چیرۆکی رابوردوی دنیایی خۆیان بۆ یەکتر باس ئەکەن.

(٤٨) خۆ ئەوان لەو بەهەشتەدا هەرگیز نارەحەتیان تووش نابێت وەهەرگیز ئەوان لەو نازو نیعمەتانەدا دەرناکرێن.

(٤٩) ئەی محمدﷺ خەبەر بدە بەبندەکانم کە بەبێگومان هەر منم کەزۆر لێخۆشبوو میهرەبانم بۆ بەندەکانم.

(٥٠) جا بێگومان سزایشم گەورەیەو هەر ئەوەیە سزای دەردناك. خوای زاناو میهرەبان رووداوێکی گرنگ‌و زۆر کۆنی ئیبراهیم پێغەمبەر عليه السلام لێرەدا تۆمار دەکات‌و بە پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ ئەفەرموێ:

(٥١) دەی هەواڵی میوانەکانی ئیبراهیمیان پێ بدە،

(٥٢) ئەو کاتەی کە چوونە لای‌و سەلامیان لێ کرد ـ ئینجا پاش هێنانی گۆشتی برژاوی گوێرەکەو نەیانخوارد ـ ئەویش فەرموی بەراستی ئێمە لە ئێوە دەترسین، چونکە باوی عەرەب وابو ئەگەر کەسێك ببوبە میوانی کەسێك‌و شتی نەخواردن بەڵگەی عاجز بونیە لەوماڵە بۆیە ئیبراهیمیش عليه السلام فەرموی لێتان ئەترسین،

(٥٣) جا ئەوانیش گوتیان: مەترسە بەراستی ئێمە موژدە ئەدەین بە تۆ بە منداڵێکی زۆر زانا،

(٥٤) فەرموی ئێوە موژدەی منالّم پێ ئەدەن لەم سەری پیریەدا؟جا بە چی‌و چۆن موژدەی وام پێ ئەدەن؟!

(٥٥) گوتیان: ئێمە موژدەی راستەقینەت پێ ئەدەین لەلایەن زاتی حەقەوە کە خوایەو نەکەی تۆ لەو کەسانە بیت کە نا ئومێدن‌و هیوایان بە سۆزو رەحمەتی خوا نەماوە.

(٥٦) ئیبراهیم عليه السلام فەرموی: بێجگە لە گومڕاهان کێ هەیە لە رەحمەتی الله مەئیوس‌و نائومێد ببێت؟ سوپاس بۆ خوا کەمن گومڕاو نا ئومێد نیم لە سۆزو بەزەی الله ، جا کەزانی ئەوان فریشتەن‌و رەوانە کراون، زانی هاتنی ئەوان هەروا سادە نیە،

(٥٧) بۆیە فەرموی: دەی ئیشتان چیەو ئەو کارە گەورەیە چییە کە ئێوەی بۆ رەوانەکراوە؟

(٥٨) وتیان: ئێمە رەوانەکراوین بۆ سزادانی گەلێکی تاوانبارو لە ناویان ئەبەین.

(٥٩) بێجگە لە پەیڕەوانی لووت عليه السلام کە بەراستی ئێمە هەموویان رزگار ئەکەین.

(٦٠) بێجگە لە ژنەکەی کە بڕیارمان داوە کەلەو کەسانە بێت کە ئەمێننەوە بۆ سزا، چونکە ئافرەتێکی بێباوەڕو نیەت پیس‌و لایەنگری ئەوگەلە پیسەیە، ئینجا بەرەو لووت رۆیشتن.

(٦١) جا کاتێك ئەو نێرراوانە هاتنە لای دەست ودایەرەی لووت،

(٦٢) لووت وتی عليه السلام: بەراستی ئێوە گەلێکی نەناسراون لەلای ئێمە.

(٦٣) وتیان: بەڵێ راستە کەئێمە ناناسیت بەڵام ئێمە هاتوین بۆلای تۆ بۆ ئەنجامدانی سزایەك کەئەوان گومانیان لە هاتنیدابو، نە تۆیان بەراست ئەزانی نە هاتنی ئەو سزایەش.

(٦٤) وتیان: ئێمە بۆ مەبەستێکی دروست کەسزای ئەم گەلەیە هاتوینە لای تۆو بێگومان ئێمە راست ئەکەین لەو قسانەی کە بە تۆی دەڵێین.

(٦٥) جا هەر ئەمشەو خاو خێزانو پەیڕەوانی خۆت ببەو خۆت دوایان بکەوەو با هیچ کام لە ئێوە لانەکاتەوە بۆ لای ئەو گەلەو پەلە بکەنو بڕۆن بۆ کوێ ئەمرتان پێ دەکرێت، لەوە دەچێ کە مەئموریان لەگەڵدا بوبێ بۆ ڕێنمای کردنیان کە بۆ کوێ بچن،

(٦٦) ئەوسا ئێمە وەحیمان کردە لایو تێمانگەیان لەو بڕیارەی خۆمان کە بێگومان ئا ئەوانە لەگەڵ هاتنی بەیانیدا دوایان دێتو لەناو ئەبرێن. ئەمە قسەی فریشتەکان بو بۆ لووت بەڵام بەر لەو قسەو باسە ئەو گەلە ناپاکەی لوت کاتێ کە ئەوچەند گەنجەیان دی کەهاتنە ماڵی لووت ﷵ ، بەناوخۆیاندا جاڕیاندا وهەواڵی ئەومێوانانەیان بڵاو دەکردەوە وەك خوای باڵادەست دەفەرموێ:

(٦٧) جاخەڵکی شارەکە بەکەیف وشادییەوە موژدەیان بەیەکتر ئەداو هاتن بۆ ماڵی لووتو داوایان لێ کرد کە ئەو میوانانەی بداتە دەستیان.

(٦٨) وتی بێگومان ئەمانە میوانی منن، دەی لەم داوا بێ نرخو قێزەونەتان واز بهێننو ئابڕووم مەبەن.

(٦٩) وە لە خوا بترسنو عەیبدارو سەرشۆڕم مەکەن.

(٧٠) وتیان: مەگەر ئێمە بەتۆمان نەوت کە بەرگریمان مەکە لە خەڵكو پارێزگاری لەکەس مەکەو میوان رامەگرە؟ تەماشاکەن بێباوەڕان چەند لوت بەرزنوخۆیان پێ هەموشتێکەوکەس مافی ڕێگری ئەوانی نیە!

(٧١) وتی: ئا ئەوانە کچانی منوپاكو خاوێننو بە حەڵاڵی هەر یەکەیان ئەدەم بەسەرۆکی تیرەیەکتانو واز لەم ئیشە پیسە بهێنن، بەڵام قسەکانی هیچ سودی نەبو زیاتر خەریك بون بە زۆر بێنە ژورەوەو وەکو لە پێشەوە لە سورەتی ئیبراهیم ﷵدا باسمان کرد، ئا لەو کاتەدا فریشتەکان خۆیان بەلووت ناساند، ئینجا الله دەفەرموێ:

(٧٢) بەگیانی تۆ ئەی محمد ﷺ ئەوان لەناو دەریای سەرخۆشی خۆیاندان زۆر بێ ئاگاو سەرگەردانن، لەبەر ئارەزواتیان هیچیان لەبیر نەماوە!

(٧٣) جا لەکاتی هەڵهاتنی ڕۆژدا دەنگێکی گەورەدای بەسەریانداو هەمویانی گرتەوەو هیچیان ڕزگار نەبون، وەك خوای زاناو دانا ئەفەرموێ:

(٧٤) وڵاتمان لێتێکدانو سەرو بنمان کردن وبەرد بارانمان کردن بەردێك کەلە قوڕ دروستکرابوو.

قَالَ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيٓ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمۡرُكَ إِنَّهُمۡ لَفِي سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلۡنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةٗ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّلۡمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٖ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٧٧﴾ وَإِن كَانَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَيۡكَةِ لَظَٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٖ مُّبِينٖ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدۡ كَذَّبَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡحِجۡرِ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَءَاتَيۡنَٰهُمۡ ءَايَٰتِنَا فَكَانُواْ عَنۡهَا مُعۡرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُواْ يَنۡحِتُونَ مِنَ ٱلۡجِبَالِ بُيُوتًا ءَامِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُصۡبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَآ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۗ وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَأٓتِيَةٞۖ فَٱصۡفَحِ ٱلصَّفۡحَ ٱلۡجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡخَلَّٰقُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَٰكَ سَبۡعٗا مِّنَ ٱلۡمَثَانِي وَٱلۡقُرۡءَانَ ٱلۡعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيۡنَيۡكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعۡنَا بِهِۦٓ أَزۡوَٰجٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلۡ إِنِّيٓ أَنَا ٱلنَّذِيرُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَى ٱلۡمُقۡتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾

(٧٥) بێگومان ئا لەم داستانەدا چەندین بەڵگە هەیە لەسەر دەسەڵاتو هێزو سزای ناکاوی ﷲ بۆ ئەوانەی فامو دەرکی شتیان هەیەو لە ﷲ ئەترسنو پەیڕەوی دەکەن، وەئەفەرموێ:

(٧٦) بێگومان ئا ئەو دیهاتانەی کە ئێمە لەناومان بردن لەسەر ڕێگای هاتوچۆی ئەم خەڵکەی مەکەیەو بەچاکی شوێنەوارەکانیان دیوە لەکاتی کاروان کردنیان بۆ شام. ئیتر بۆ ئەبێ پەندو ئامۆژگاری لێ وەرنەگرن؟ جا هەر چەند ئەوان سود لەو شوێنەوارانەش وەرنەگرن کەروی داوە خەڵکی تر سودی لێ وەرئەگرێت وەکو ئەفەرموێ:

(٧٧) ئا لەوێدا بەڵگەی زۆر گەورە هەیە بۆ ئیماندارانێك کە تەماشا ئەکەنو سودی لێ وەرئەگرن، چونکە ئەبینن کە کافرو ستەمکار هەمیشە بەرەو هەڵدێرو نەمان چوون، وە باوەڕدارانیش ڕزگاربوون ئەمە ئەبێت بەهۆی ئەوە کە زیاتر لە ﷲ بترسنو جوانتر بەندایەتی بۆ بکەن، ئینجا ﷲ بەکورتی باسی گەلی شوعەیب ﷵ ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٧٨) بەڕاستی خاوەنانی بێشەو دارستانەکان کەگەلی شوعەیبە ستەمکار بوون بەتایبەت لە کێشانەو پێوانەدا.

(٧٩) جا ئێمەش تۆڵەمان لێ سەندنو بوون بە پەندو داستانی پاش خۆیان وئەم دوو گەلە، واتە گەلی لووتو گەلی شوعەیب

لەسەر ڕێگایەکی ڕونو ئاشکرانو هەرکەس بەو ناوچەدا بڕوات دەیان بینێتو لەیەك نزیکن، ئینجا ﷲ هەروا بە کورتی داستانی گەلی سەمود کە گەلی ساڵح پێغەمبەرە ﷺ بوە باس ئەکاتو ئەفەرموێ:

(٨٠) بەڕاستی خەڵکی حیجر کەگەلی سەمودەو ساڵح پێغەمبەر ﷺ لەسەر داخوازی گەلەکەی بەفەرمانی خوا لە بەردێك وشترێکی بۆ هێنانەدەرەوە کە موعجیزەیەکی گەورەبو بۆ باوەڕ هێنانیان بە ﷲ و بە پێغەمبەرەکەی کەچی باوەڕیان بە پێغەمبەران نەکرد، هەرچەندە ساڵح تەنها یەك پێغەمبەر بو بەڵام باوەڕ نەکردن بەیەك پێغەمبەر باوەڕ نەکردنە بەهەمو پێغەمبەران بۆیە وای فەرموە.

حیجر جێگایەکە لەنێوان شامو حیجازدا پێغەمبەرﷺ لە غەزای تەبووکدا کاتێ کە هاتە ئەو جێگایەو یارەکانی هەویریان بەئاوی بیرەکانی شێلا بوو ئاویشیان دەرهێنا بو بۆ خواردنەوە فەرمانی داکە [illegible] هەویرەکە فڕە بدەنو ئاوەکە بڕژێنن } وەفەرموی: [illegible] مەچنە [illegible] ناوجێگای ئەوکەسانەی کە ستەمیان لەخۆیان کردووە سزادراون مەگەر بە گریانەوە نەوەك دوچاری ئێوەیش ببێت وەك ئەوەی کە دوچاری ئەوان بووە، پاشان لە وشترەکەی خوڕیو بەپەلەڕۆیشت تا ئەو جێگایەی بە جێهێشت }

(٨١) خۆ ئێمە نیشانەکانی خۆمان پێدان بەڵام ئەوان پشتیان تێکردو وازیان لێ هێنا.

(٨٢) جا ئەوان لە چیاکان ماڵیان ئەتاشی بۆ خۆیانو ئەشکەوتیان دروست ئەکردو بێ ترس بوون لە دەست درێژی خەڵكو لە بومەلەرزەو وازیان لەخوا پەرستی هێناو دژی ساڵح وەستانو وشترەکەیان کوشت.

(٨٣) جا ئەمانیش هەر لەکاتی بەیانیدا دەنگێکی گەورە دای بەسەریانداو هەمویانی پارچە پارچەو وردوهان کرد، واتە: خانوە بتەوو گرنگەکانیان نەی پاراستن لە تۆڵەو سزای ﷲ .

(٨٤) خۆ ئەوەی کە ئەوان بەدەستیان هێنابو لە ماڵو سەروەتو سامانو ئەولاد هیچ سودێکی بەوان نەداو بەوسزا گەورە هەڵۆ گیر بون لە دنیاداو سزای گەورەی دوارۆژیش چاوەڕێیانە، ئینجا ﷲ جارێکی تر دڵەکان ڕائەتەکێنێو ئەفەرموێ وانەزانن کە ئەم زەویو ئاسمانە هەروا بێهودە دروستکراونو حیسابو لێکۆڵینەوەیەك لەئارادا نیەو ئەفەرموێ:

(٨٥) بەڕاستی ئێمە ئاسمانان وزەویو ئەوەی کەلە نێوانیاندایە دروستمان نەکردون مەگەر بۆ مەبەستێکی دروست وڕاست کە سەرەنجامیان نەمانو لەناو چونیانەو بێگومان کە قیامەت دێت، جا تۆ ئەی محمدﷺ پشتیان تێ بکە بەپشتێکردنێکی جوان، واتە: قسەیان پێ مەڵێو جنێویان پێ مەدەو ناڕەحەتیان مەکە تۆ تەنها ڕاگەیاندنی ئەم پەیامەت لەسەرە، دیارە ئەمە لەسەردەمی مەکەدا بوە کە هێشتا جیهاد پێویستو واجب نەبوەو بەفەرمان بەجیهاد حوکمی ئەم جۆرە بڕیارانە هەڵگیراوەو ئەبێ بەرامبەر بەرێگرانی ئایینو دژایەتی کەرانی هەنگاوی وەکو خۆیان بۆ بنێرێتو وەڵامی توندیان بدرێتەوە.

(٨٦) بێگومان پەروەردگارت هەر خۆی دروستکەرەو هەر خۆیەتی زۆر زانا، واتە: هەمو دروستکراوەکان مەخلوقی خودانو هەمویشی لەڕوی زانیاریەوە دروستکردوە، ئینجا خوای زانا باسی ئەو نیعمەتە گەورە ئەکات کەداوێتی بەپێغەمبەری ئازیزمانﷺو ئەفەرموێ:

(٨٧) بەڕاستی ئەی محمد ﷺ ئێمە دامان بەتۆ حەوتێك کە دووبارە دەبێتەوە یان حەوتێك کەوا سوپاسو ستایشی خوا دەکات، وەهەندێك ئەو حەوتە بەسورەتی فاتیحە ئەزانێت کە هەمیشە لەنوێژەکاندا دووبارە ئەبێتەوەو سوپاسو ستایشی خودایشی تێدایە، وەچەند مانای تریان لەم بارەوە وتووە وەکو حەوت سورەتە درێژەکانی قورئان [illegible] وە لە فەرمودەی پێغەمبەرماندا هاتوە کە [illegible] / [illegible] سورەتی الحمدلله بناغەی ئەم قورئانەیەو بناغەی ئەم پەڕاوەیەو حەوتێکە کە دووبارە ئەکرێنەوە. جا بەو مانایە لەپاشدا ئەفەرموێ وەقورئانی گەورەمان پێدایت، باسی تایبەت ئینجا گشتی [illegible] لەبەر گەورەیو پڕسودی فاتیحەیە بۆیە باسیکردوە ئینجا باسی قورئانی کردوەو ئەم باسە لە سورەتی فاتیحەدا بەدرێژتر باسکراوە.جا ﷲ ئەفەرموێ: ئێمە ئەو نیعمەتە گەورەمان بەتۆ داوە کەواتە تۆ بەکەیفو خۆشی ژیانی دنیا دڵ مەبەستە.

(٨٨) تۆ چاوت نەنوارێت بۆ ئەو شتەی کە ئێمە کردومانە بەهۆی ژیانو ڕابواردنی تاقمو پێرە هاوچەشن وهاوبیرو باوەڕەکانی بێباوەڕانو خوانەناسان، واتە گوێ بە زرقو برقی دنیا مەدە وخەفەت مەخۆ لەسەر ئەوەی کەچییان بەسەردێت وباڵی

میهرەبانیت راکێشە بۆ ئیمانداران، واتە تۆ بەنەرمی لەگەڵیاندا رەفتار بکەو قسەی نەرمیان لەگەڵ بکە تا زیاتر خۆگرو دڵسۆز تربن بۆ خۆتو بۆ بەرنامەکەت. پێغەمبەری ئازیزمانﷺ ئەفەرموێ: { [illegible] / [illegible]/ خۆشەویست کراوە لای من لە دنیای ئێوەدا ئافرتو بۆن خۆشی، وە چاو رۆشنی وفێنکی دڵم لە ناو نوێژ دایە.

(٨٩) جا بڵێ بەراستی من ترسێنەرێکی ئاشکرام بۆ ئێوە وئەگەر پەیرەوی ئەم قورئانە نەکەن دوچاری سزای هەردوو ژیان ئەبن وەکو گەلانی پێش خۆتان،

(٩٠) ئەوسا ئەم قورئانەمان نازڵ کردە لای تۆ هەروەك چۆن پەیامان نارد بۆ ئەوکەسانەی کە پەیامەکەی خۆیان بەشبەشکردو هەریەکەی بەشێکی بۆ خۆی کە سودی خۆی تێدا ئەبینی هەڵ ئەبژاردو پەیرەوی ئەکردو ئەوی تری بەراست نەئەزانیو زۆر جار سوێندیان ئەخوارد لەسەر دژایەتی پێغەمبەرەکانیان وسوێندیان ئەخوارد کە زیندو بونەوە نیەو ئەیان وت: دنیا دوای نایەتو سوێندیان ئەخوارد کە خوا هەرگیز باوەڕداران لە خەیرو خۆشی دا بەشدار ناکات بەکورتی هەرچی بەبیرو باوەڕی خۆیان نەدەگونجا سوێندیان لەسەر ئەخوارد کە راست نیەو خەڵکیان لێ ئەتاراند.

(٩١) ئەو کەسانەی کە ئەم قورئانوئەم پەراوەی خوایان بە چەند بەش دابەش ئەکردو هەندێکیان ئەیان وت: شیعرەو هەندێك ئەیانوت: سیحرەو هەندێك دەیانگوت: قسەی کاهینو پێشبینی کەرانە، جا اللّٰه هەڕەشەیان لێ ئەکات وئەفەرموێ:

(٩٢) سابەپەروەردگارت قەسەم ئەی محمدﷺ پرسیار ئەکەم لە هەموویان،

(٩٣) لەو شتانەی کە کردویانەو هیچ شتێك لە ئێمە پەنهانی نابێ ولە دەستمان دەرناچێت پرسیار لەهەموویان ئەکەینو کەسیان نابوێرینو لە هەمو کردارەکانیان لەگەورەو بچووك، چاكو خراپیان ئەکۆڵینەوەو هەمو یەکێك لەوان بەرهەمی کرداری خۆی ئەبینێ، جاتۆ دڵگران مەبەو دان بە خۆتا بگرەو پەیامی خۆت هەڵگرەو بێ باکانە لەکەس مەترسە،

(٩٤) قسەی خۆت بەوشێوەیەی کە فەرمانت پێ کراوە ئاشکرای بکە وگوێ مەدە بەهەڕەشەوگوڕەشەی بت پەرستانوبەجوانی قسەی خۆت بکەو پشتیان تێ بکەو لێیان مەترسە،

(٩٥) چونکە بەبێگومان ئێمە بەسین بۆیارمەتیوپارێزگاری تۆو بۆ لەناوبردنی ئەوکەسانەی کەگاڵتە بە تۆو بەئاینەکەت دەکەن،

ٱلَّذِينَ جَعَلُواْ ٱلْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَٱصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَٰكَ ٱلْمُسْتَهْزِءِينَ ﴿٩٥﴾ ٱلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَٱعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ ٱلْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

١٦ سُورَةُ النَّحْلِ ١٢٨

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ أَنْ أَنذِرُوٓاْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٤﴾ وَٱلْأَنْعَٰمَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَٰفِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

واتە :غەمگین مەبە چونکە تۆ خاوەنی پشتو پەنایەکی بەهێزی بەڵام بت پەرستانو بێباوەران هیچ دۆستو پەنادەرێکیان نیەو خوا تورەیە لێیان،

(٩٦) چونکە ئەوانەی لەگەڵ اللّٰه دا چەندین خوای تریان بەناڕەوا داناوەو بەندایەتیان بۆئەکەن وائەزانن کە ئەو خودایانە ئەتوانن یارمەتیو کۆمەکێان بکەنو لە پاشە رۆژدا لە سزای خوا رزگاریان بکەن، ئەوسا بەم زوانە چییان کردوە تۆڵەکەی ئەبینن. جا ئەم رەفتارە ناپەسەندەی ئەوان اللّٰه ی خاوەن هێزو بێ نیازو بێ هاوەڵی تورەکردوە، جائیتر ئایا ئەوان دەبێ بترسن یان تۆ ئەی محمدﷺ؟

(٩٧) بەحەقیقەت ئێمە ئەزانین بەو قسە ناشرینانەی کە ئەیکەنو دڵی تۆ نارەحەت ئەکەن، بەڵام تۆ خۆگربەو پەیامی خۆت بەرۆشنی راگەیەنەو باکت لە تانەو تەشەری ئەوخوانەناسانە نەبێت.

(٩٨) سا تۆ خوای خۆت بەپاكو خاوێنی راگرەو سوپاسی بکەو تۆ لەو کەسانەبە کە بەندایەتیو نوێژ ئەکەن بۆ اللّٰه و سەری بەندایەتی بۆ ئەخەنە سەرخاك.

(٩٩) جا بەندایەتی پەروەردگارت بکە هەتا ئەمریت، کەتەنها ئەوە لەسەر تۆ پێویستەو کۆتای نەکەیت تا دەمریتو بەخزمەت خوای خۆت ئەگەییت.

وَتَحۡمِلُ أَثۡقَالَكُمۡ إِلَىٰ بَلَدٖ لَّمۡ تَكُونُواْ بَٰلِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ ٱلۡأَنفُسِۚ إِنَّ رَبَّكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿٧﴾ وَٱلۡخَيۡلَ وَٱلۡبِغَالَ وَٱلۡحَمِيرَ لِتَرۡكَبُوهَا وَزِينَةٗۚ وَيَخۡلُقُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى ٱللَّهِ قَصۡدُ ٱلسَّبِيلِ وَمِنۡهَا جَآئِرٞۚ وَلَوۡ شَآءَ لَهَدَىٰكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗۖ لَّكُم مِّنۡهُ شَرَابٞ وَمِنۡهُ شَجَرٞ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنۢبِتُ لَكُم بِهِ ٱلزَّرۡعَ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلنَّخِيلَ وَٱلۡأَعۡنَٰبَ وَمِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ وَٱلنُّجُومُ مُسَخَّرَٰتُۢ بِأَمۡرِهِۦٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُخۡتَلِفًا أَلۡوَٰنُهُۥٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي سَخَّرَ ٱلۡبَحۡرَ لِتَأۡكُلُواْ مِنۡهُ لَحۡمٗا طَرِيّٗا وَتَسۡتَخۡرِجُواْ مِنۡهُ حِلۡيَةٗ تَلۡبَسُونَهَاۖ وَتَرَى ٱلۡفُلۡكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿١٤﴾

١٦ سورەتی نەحل ١٢٨

سورەتی نەحل کە سورەتی شانزەهەمی قورئانە، سەدو بیستو هەشت ئایەتە، لە مەکە دا هاتوەتە خوارەوە جگە لە سێ ئایەت نەبێت لە لە ئایەتی سەدوبیستوشەشەوە دەست پێدەکات تا کۆتای سورەتەکە، وتراوە لە بارەی حەمزەو شەڕی ئوحدەوە هاتوە لەسەر قسەی عەبدولای کوری عەباس، وتراوە بەگوێرەی دابەزین سورەتی حەفتاو دووهەمەو پاش سورەتی ([illegible])و پێش ([illegible]) دابەزیوە.

ئەم سورەتەیش وەك زۆربەی سورەتە مەکەییەکان زۆرتر لەبارەی شتە بناغەییەکانی ئاینی ئیسلامەوە دەدوێت کە بەیەکخواپەرستیو قیامەتو پێغەمبەرایەتی ([illegible]) ناو دەبرێت وە ئەم سورەتە هەروەها ناوبراوە بەسورەتی([illegible]) واتە نیعمەتەکان.

وشەی ([illegible]) لە قورئاندا تەنها یەکجار ئەویش لەم سورەتەدا هاتوە.

بەناوی اللّٰه ی زۆر بەسۆزو بێنهایەت میهرەبان

﴿١﴾ فەرمانی خوا هات جا پەلەی بۆ مەکەن، وە ئەو زاتە لەزاتو سیفاتو کرداریدا لەهەمو عەیبو نارێکییەك پاكو خاوێنەو بەرزە لەو هاوبەشیو هاوتاییەی کە ئێوە بۆی دادەنێن، ئەگەرچی هیشتا قیامەت نەهاتوە بەڵام ئەوەندە راستو نزیکە وەك ئەوە وایە کە هات بێت، جا بۆیە دەفەرموێت: ﴿أَتَىٰٓ أَمۡرُ ٱللَّهِ﴾ واتە: قیامەت هات، پاش باسی هاتنی قیامەت ویەکخواپەرستی دەچێتە سەر باسی پێغەمبەرایەتیو دەفەرموێ:

﴿٢﴾ فریشتەی پەیام رەسێن کە جبرئیلە رەوانە دەکات بۆ گەیاندنی وەحی کە مایەی ژیانەو بووژانەوەیە بە هەندێك لە فەرمانی خۆی بۆسەر ئەو کەسەی کە خۆی ویستی لەسەر بێت لە بەندەکانی کە پێغەمبەرانن بۆ ئەوەی کە خەڵك بترسێنن لە بت پەرستیو شیرکو وریایان بکەنەوە کە هیچ پەرستراوێکی راستەقینە نیە جگە لە من، جا لە من بترسنو خۆتان لەسزای من بپارێزن، چونکە تەنها هەر خۆیەتی کە بەدی هێنەری هەمو بونەوەرەو بەخشێنەری هەمو نیعمەتەکانە.

﴿٣﴾ اللّٰه ئاسمانانو زەوی دروست کردوە بۆ مەبەستێکی راست کە جێگای ژیانی مرۆڤ بێت تا ماوەیەکی دیاری کراوو نیشانە گەلێکیش بن لەسەر دەسەڵاتی ئەو زاتە کە وابو ئاسمانو زەویو ئەوەی کە تێیدایە کە مرۆڤیش یەکێك لەوانە بە بێ هودەو بە بێ مەبەستێکی گرنگ دروستی نەکردوون، اللّٰه بەرزو بێ نیازە لەو هاوبەش دانانەی ئێوە بۆی.

﴿٤﴾ خوا مرۆڤی دروستکردوە لەو تۆماوە بێ هێزو بێ دەسەڵاتەو کردویەتی بەم ئینسانە کەچی ئەو ئینسانە دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ خواو پێغەمبەرانیو رێبازەکەی، هەمان قسە لە ئایەتی هەشتاوهەشتی سورەتی (یس) بەروونتر هاتوە، جا بە درێژی باسی نیعمەتەکانی خۆی دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٥﴾ جا خوای گەورەو باڵادەست مەڕو ماڵاتی دروست کردوە بۆ ئێوە لەو مەڕو ماڵاتانەدا هۆکاری خۆ گەرم کردنەوەو پۆشاكو ئەوەی پێویست بێ بۆ ژیان دایناوە بۆتان، وە لە ماستو شیرو گۆشتی هەندێکیشیان دەخۆن،

﴿٦﴾ خۆ لەو مەڕو ماڵاتانەدا بۆ ئێوە جوانیو خۆشی هەیە بەتایبەت لەکاتی ئێواران کەدێنەوە بۆ ماڵ، وەلە کاتی بەیانیاندا کەلە ماڵ دەریان دەکەن بۆ لەوەڕ کە تەماشا کردنیان بۆ خاوەنەکانیان زۆر خۆشەو دڵڕفێنە.

﴿٧﴾ جا بارە قورسەکانیشتان هەڵ دەگەرن بۆ جێگاو وڵاتانێك کە ئەگەر ئەومەڕو ماڵاتو حەیوانە بارکێشانە نەبوایە ئێوە ئاوا بەئاسانی بەو شوێنانە نەدەگەیشتن مەگەر زۆر بەزەحمەتدانی خۆتان، واتە: خوا ئەو حەیوانانەی رامو گەردنکەچ کردوە بۆ ئینسان تا ئیشەکانی خۆی لەم دنیادا بەئاسانی ئەنجام بدات، چونکە بەراستی پەروەردگاری ئێوە زۆر میهرەبانو زۆر

بەبەزەیی و بەرەحمە بۆتان، ئەوەتە ئەو پەروەردگارە ئەو هەموو گیانلەبەرەی دروستکردووە رامی کردون بۆتان تا ئێوە سودیان لێ وەربگرن .

(٨) جا ئەسپو ماینو ئێستر وەگوێدرێژی دروستکردووە بۆ ئەوەی سواریان ببن بۆکاروانو ئازوگویاز، وەبۆ جوان کردنورازانەوەی ژیانی دنیاتان، وەلەمەولایش شتانێکتان بۆ دروست دەکات بۆ ئازوگویاز کە ئێوە ئیستا نایزانن. بەڵێ، سەیارەو فەتارو فرۆکە لەو شتانەن کە لەو سەردەمەدا مرۆڤ لێی بێ ئاگا بوە کە ئیستا ئینسان بەهۆی بەکار هێنانی ئەو ژیریو عەقڵەوە کە ﷲ پێی داوە وا لەم سەردەمەدا دروستیکردوون، وە خوا دەزانێت چ شتانێکی تر دروست دەکرێت کە ئیستا ئێمە لێی بێئاگایین، بەراستی دروستکردنی ئاسمانانو زەویو ئەو هەموو نیعمەتە جۆراوجۆرو زۆرە هەمووی بۆ ئەوەیە کە ئەم مرۆڤە کەڵکی لێ وەگرێتو لە چاکەدا بەکاری بهێنێت، وە هۆکارێکیشن بۆ تاقی کردنەوەی مرۆڤ، جا پەوەردگاری میهرەبان لەگەڵ ئەو هەموو ئاسانکاریانەی کەلەم بونەوەرەدا بۆ ئەم مرۆڤەی دروستکردوە پێغەمبەرانو پەیامیشی بۆ ناردوون تا بزانن چاکو خراپ کامەیەو، وە ئەمەیشی لەسەر خۆی پێویستکردوە و دەفەرموێ:

(٩) رێگای راست پیشاندان لە سەر ﷲ خۆیەتیو خۆیشی پێویستی کردوە لەسەر خۆی کە رێی راست رۆشن بکاتەوە بۆ بەندەکانیو لەو رێگایانەی کە مرۆڤ و جنۆکە دەیگرێنە بەر بێجگە لەو رێگا راستە ئەوانی تریان لارو هەڵدێرن،جا بۆیە (ﷲ)پێویستی کردوە لەسەر خۆی کە رێگای راست رۆشن بکاتەوە، ئینجا بە رۆشنکردنەوەو پیشاندانی رێگای راست رێگای هەڵدێریش دەردەکەوێت، وە ئەگەر ﷲ بییەوێت هەموتان هیدایەت دەداتو دەتانخاتە سەر راستە رێگا بەڵام خوا ئەو ئارەزۆیە ناکات چونکە خوا بۆیە مرۆڤی دروستکردووە تا تاقی بکاتەوەو هۆیەکانی تاقی کردنەوەشی خستوەتە بەردەمیانەوە ئیتر هەرکەس بۆ خۆی سەرپشك كراوە کەکام رێگا دەگەرێتە بەر کە لەراستیدا دوو رێگایە،راستو ناراست کەدووهەمیان سەدان بەشی جیاجیاودژبەیەکی هەیەو یەکەمیان کەرێگای راستە، هیچ بەش بەشیو پارچە پارچەیی تێدا دروست نیەو پەروەردگار بەلوتفی خۆی رۆشنی کردوەتەوە بە شێوەیەك کەهیچ کەسێك لەرۆژی دواییدا بەهانەی نەمێنێت، جا هەر کەسێك ئەگەر ئەو رێگا راستەی بەو شێوەیە نەگرت ئیتر ئەوە لەسەر هەڵەیە هەر کەس ببیتو هەرچی بکات، بەراستی ئەو رێگا رۆشنکردنەوەش گەورەترین نیعمەتی خودایە.

(١٠) خۆ ﷲ ئەو زاتەیە کەلە ئاسمانەوە ئاو دەنێرێ بۆ ئێوە کەلەو ئاوە هەندێکی بۆ خوارنەوەیەو شیرینەو هەندێکی هۆی سەوزبونی درختو گژو گیایەکە کە ئێوە مەرو ماڵاتەکانتان لە ناوی دا دەلەوەرێننو دەیدەن بە ئاژەڵەکانتان، جا هەندێکی دەبێ بەشیرو گۆشت بۆتانو هەندێکی دەبێت بەهۆی بەهێز بوونی ئەو حەیوانانەی کەلەکاتی کاروانو ئازوگویازدا باریان پێ هەڵ دەگرنو سواریان دەبن وەك لە پێشەوە فەرموی، بەراستی ئەگەر ئاو نەبێ هیچ شتێك سەوز نابێ بەڵکو کەسیش بێ ئاو ناژی کەواتە ئاو یەکێکە لە نیعمەتە هەرە گەورەکانی خواو هەموشت نیازی بەو هەیەو خوایش بەگوێرەی نیازی ئەم بونەوەرە ئاو دەنێرێ، پاشان قورئان ئاماژە دەکات بۆ هەندێ لەو درختە بەسودانەو دەفەرموێ:

(١١) خوا بەو ئاوە شینایو درختی زەیتونو خورماو ترێکان بۆ ئێوە سەوز دەکاتولە هەموو بەرو بومێك بەو ئاوە بەئێوە دەدات بەراستی ئا لەوەدا بەڵگەیەکی زۆر گەورە هەیە بۆ ئەو گەلەی کە بیر بکاتەوە کە چۆن ئەو هەموو میوە جۆراو جۆرە لەو دارەرەقە کەلە سەر یەك زەوینو بەیەك ئاو، ئاودێری دەکرێن کەچی هەریەکە رنگیو هەریەکەی تامێ دەدات.

(١٢) جا رام وگەردنکەچمان کردوە بۆتان شەوو رۆژو مانگ کە بەگوێرەی پێویستی ئێوە کاردەکەن، وەئەستێرەکانیش بەفەرمانی ئەو زاتە رامو گەردنکەچن بەراستی ئالەوەدا چەندین بەڵگەهەیە بۆ ئەو گەلەی کەبیر بکەنەوەو ژیریان بخەنەکارەوە کە چۆن پەروەردگار خۆرو مانگو ئەستێرەکانی وا دروستکردووەو وا رێكوپێکی کردوە کە لە بەرژەوەندی ژیانی سەر زەویدا بێت.

(١٣) رامو گەردنکەچی کردوە بۆتانو دەتوانن سوودیان لێ وەرگرن ئەوەی کە دروستی کردوە لەزەویدا کە رنگەکانیان لە یەك جیایە، وە ئەو جیایی رەنگە بەتایبەت لە حەیواند خزمەتێکی گەورەیە بەمرۆڤ کراوە تا هەر کەس بە ئاسانی حەیوانی خۆی بناسێت بەراستی لەوەدا بەڵگەی گەورە هەیە بۆ ئەو گەلەی بیر بکەنەوە لەو هەموو نیعمەتە زۆرو جۆراو جۆرانەی پەروەردگار.

(١٤) جا خوا ئەو زاتەیە کەوا دەریای بۆ ئێوە رامو گەردنکەچ کردوەو هێزێکی وای پێداوە کە ئەو هەموو شتە قورسانە هەڵدەگەرێتو بەئاسانی هاتو چۆی تێدا دەکرێت، وە جۆرەها ماسی تێدایە تا ئێوە لەو دەریایانەدا گۆشتی ناسکی ماسی بخۆن بەڵێ گۆشتی ماسی تەنها گیانلەبەرێکی حەلاڵە کە هەتا بمێنێ وگەورە ببێ هەرگۆشتەکەی تەرچكو ناسکەو خواردنی بەلەزەت

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ ۚ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ ۖ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۙ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

تره، واته: به پیر بوونی ماسی گۆشتەکەی لە ناسکیو بەتامی دەرناچێت وە تا ئێوە لەو دەریایانەدا موروی بەنرخ بۆ خۆ جوان کردن دەربهێنن وەك دوڕو یاقوتو شتانی تر کە دەیکەن بە پۆشاك بۆ خۆتان بەتایبەت بۆئافرەتان کە نیوەی مرۆڤە ئەگەر چی هیچ مادەیەکی دەریایی لە پیاو قەدەغە نەکراوە وە تۆ دەبینی کەکەشتیەکان چۆن ئەو ئاوە شەق دەکەنو هاتو چۆی تێدا دەکەن جا خوا ئەوانەتان بۆ دەکات تا ئێوەش بتوانن بگەڕێن بەسەر دەریاداو لە ڕۆزیو زیادەی ﷲ سود وەرگرن، وە بۆ ئەوەی کە ئێوەش ڕێزی نیعمەتەکانی خودا بگرنو سوپاسی بکەن،

(١٥) ئەوسا خوا چیا بەهێزو بتەو جێگیرەکانی هاویشتوەتە سەر زەویو دایکوتاوە بەناویدا تا ببێ بەهۆی ڕاگرتنی زەویو درێژەدان بەژیانی ئێوە لەم زەوییەدا، وە چەندین جۆگاو ڕوباری لەو زەوییەدا داناوە بۆ ئاسانکردنی ژیان لەم گردە خاکەداو چەندین ڕێگای داناوە تا ئێوە ڕێگای هاتو چۆی خۆتان بدۆزنەوەو بتوانن بە ئاسانی لە نێوان ئەو چیا گەورەو سەرکەشانەدا هاتوچۆ بکەن.

(١٦) ئەوسا ئەوان بەهۆی چەندین بەلگەو نیشانەی دیاریو ئەستێرەکانەوە دەتوانن ڕێگا بدوزنەوە بەتایبەت لە دەشتاییەکاندا بەشەوو لەناو دەریا پانو پۆڕەکاندا ئەستێرەکان دەورێکی کاریگەرو گرنگیان هەیە بۆ دۆزینەوەی ڕێگا. ئینجا خوای داناو بالا دەست کوتو پڕ ڕوو دەکاتە بت پەرستانو ڕایان دەچڵەکێنێو دەفەرموێ:

(١٧) ئایا ئەو کەسەی کە دروست دەکات وەك ئەو کەسە وایە کە هیچ دروست ناکات؟ واتە ئایا ئەو خوایەی کەخالقی هەمو شتێکە وەك ئەو بتانەیە کە ئێوە دەیان پەرستن کە ناتوانن هیچ شتێك دروست بکەن؟ ئایا بیر ناکەنەوە ونازانن کە چەندە نەفامن؟

(١٨) خۆ ئەگەر نیعمەتەکانی خوا بژمێرن بۆتان نا ژمێرڕێت، واتە: نیعمەتەکانی خودا ئەوەندە زۆرە نەك ناتوانن بەتەواوی سوپاسی بکەن بەڵکو ناتوانن بەتەواوی نیعمەتەکانیشی بژمێرن، ئەگەر مرۆڤ بەگوێرەی توانای خۆی سوپاسی خوا بکات بەڕاستی خوا خوایەکی لێخۆشبو بەسۆزە بۆ بەندەکانیو چاو پۆشی لێ دەکاتو سزایان نادات.

(١٩) ئەوسا خوا دەزانێ بەوەی کەئێوە دەی شارنەوەو ئەوەی کە ئاشکرای دەکەن، واتە: لە لای ﷲ پەنهانو ئاشکرا وەك یەك وایەو هیچی لێ ون نابێو هیچی لێ پەنا نادرێت، چونکە هەر خۆیەتی کە پەنهانیو ئاشکرا دروست دەکات، جا دەگونجێ شتێ خۆی دروستی بکاتو پێی نەزانێ؟! جا ﷲ ئەو هەمو نیعمەتانەی پێداونو لە هەمو شتیشتان ئاگادارە .

(٢٠) جا ئەوانەی کە ئەوان جگە لە ﷲ دەیان پەرستن هیچ شتێك دروست ناکەن بەڵکو خۆیشیان دروستکراون ئەمە هەمو بتەکان دەگەڕێتەوە چ گیان لەبەربن چ بێ گیان هەمویان دروستکراون وهیچیان پێ دروست ناکرێت،

(٢١) خۆزۆر بەیشیان مردونو زیندو نین ونازانن هەست ناکەن کە کەی زیندو دەکرێنەوە، جا چۆن چاوەڕوانی چاکەو پاداشتیان لێدەکەن؟

(٢٢) خوای ئێوە خوایەکی تەنیایەو هاوبەش ویاریدە دەرو هاوکاری نیەو نیازی بەکەس نیەو هەمو دروستکراوەکان نیازیان بەوەهەیە، بەڵام ئەوانەی کە باوەڕیان بەڕۆژی دوای نییە دڵیان نکولی ئەو حەقیقەتو ڕاستیە دەکات وئەوان خۆیان بەگەورە دەزاننو بەندایەتی بۆ ﷲ ناکەن.

(٢٣) شتێکی ڕاست ورەوایە کە بە دڵنیاییەوە خوا دەزانێ بە هەر شتێ کە دەیشارنەوەو ئەوەی کە ئاشکرای دەکەن، بەڕاستی ﷲ مرۆڤی خۆبەزل زانو موتوکەبیری خۆش ناوێت، واتە: ئەوانەی کە بێ باوەڕن بە خوای زاناو بالادەست لەبەر ئەوەیە کە ئەوندە خۆ بە گەورە دەزانن کە پەیڕەوی پێغەمبەرو پیاوچاکانیان بەلاوە کەمیو نزمیە، بۆیە گوێ بە ئایینو پێغەمبەران نادەن، جا بەو هۆیەوە خواش ئەوانی خۆش ناوێو یارمەتیان ناداتو لە

پاشە ڕۆژدا بە ئاگری دۆزەخ تۆڵەیان لێ دەکاتەوە، چونکە ئەم بێباوەڕو بت پەرستو تاوانبارانە هیچ نرخێك بۆ قورئان دانانێن،

(٢٤) خۆ هەر کاتێ پێیان وترا بێت پەروەردگارتان چی بۆ ڕەوانەکردون دەڵێن: ئەوە چیرۆكو داستانی پڕو پوچی پێشوانە تا بەم شێوەیە سەر لە خەڵك بشێوێننو لە پەیڕەوی کردنی قورئان دوریان بخەنەوە.

(٢٥) جا بەهۆی ئەم هەڵوێستە ناپەسەندو ناشرینانەیانەوە لە ڕۆژی قیامەت دا با باری تاوانی خۆیان بە تەواوی هەڵگرن، هەروەها بەشێك لە تاوانو گوناهی ئەو کەسانەش کە بە بێ ئەوەی کە ئاگایان لە خۆیان بێ، ئەوان گومڕایان دەکەن وڕێگای ڕاستیان لێ دەگۆڕن، ئاگادار بن کە بەڕاستی ئەوانە بار ێکی زۆر قورسی تاوانو خراپەیان هەڵگرتوە، واتە: تاوانی خۆیو تاوانی گومڕا کردنیشی لەسەرە، کەوابو ئەمە دژی ئەو ئایەتە نییە کە دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزۡرَ أُخۡرَىٰ (١٥) /ئیسرا. واتە: هیچ نەفسێکی گوناهبار گوناهی کەسێکی تر هەڵناگرێت﴾ چونکە لێرەش باری خۆی هەڵگرتوە کە هۆی گومراکردنیان بوە، بەبێ ئەوەی لە تاوانی پەیڕەوی کەری بێئاگای هیچ کەم بکاتەوە. وەك پێغەمبەرمانﷺدەفەرموێ: { [illegible] / هەر کەس بانگ بکات بۆ چاکەیەك ئەو کەسە بە ئەندازەی پاداشتەکانی ئەوەی کە دوای دەکەوێت بۆ هەیە بە بێ ئەوە کە لە پاداشتیان کەم بکرێتەوەو هەرکەسێکیش خەڵك بۆ گومڕاهییەك بانگ بکات ئەوە بە ئەندازەی تاوانو گوناهەکانی ئەوەی کە دوای کەوتوە بۆی هەیە بە بێ ئەوەی لە تاوانی هیچ لایەك کەم بکرێتەوە}.

ئینجا ﷲ دڵنەوای پێغەمبەرمانﷺ دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٦) بەحەقیقەت ئەی محمدﷺئەوانەی پێش ئەم گەلەی تۆ بۆ دژایەتی کردنی پێغەمبەران فروفێڵی زۆریان کرد کە ئەوندە فرۆفێڵیان لەسەر یەك کۆ کردبویەوە کە وەك بینایەکی گەورە وابوو، جا ﷲ هەر لە بناغەوە ئەو بینا فرۆفێڵەی لەناو بردنو هەموی بە سەر خۆیاندا شکاندەوە، جا بوون بە عەزابێك بۆ خۆیان، وەلە لایەکەوە سزایان بۆ هات کە خۆیان هیچ هەستیان پێ نەکرد تایەخەی گرتنو وایان دەزانی کە ئەو هەمو فرۆفێڵە سودیان پێ دەگەیەنێت بەڵام بو بە هۆی سزایان. یان مەبەست ئەوەیە گەلانی پێشو کە دژایەتی پێغەمبەرەکانیان دەکرد ﷲ

ثُمَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يُخۡزِيهِمۡ وَيَقُولُ أَيۡنَ شُرَكَآءِيَ ٱلَّذِينَ كُنتُمۡ تُشَٰٓقُّونَ فِيهِمۡۚ قَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ إِنَّ ٱلۡخِزۡيَ ٱلۡيَوۡمَ وَٱلسُّوٓءَ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ (٢٧) ٱلَّذِينَ تَتَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمۡۖ فَأَلۡقَوُاْ ٱلسَّلَمَ مَا كُنَّا نَعۡمَلُ مِن سُوٓءِۭۚ بَلَىٰٓ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ (٢٨) فَٱدۡخُلُوٓاْ أَبۡوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ فَلَبِئۡسَ مَثۡوَى ٱلۡمُتَكَبِّرِينَ (٢٩) ۞ وَقِيلَ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ مَاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمۡۚ قَالُواْ خَيۡرٗاۗ لِّلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٞۚ وَلَدَارُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞۚ وَلَنِعۡمَ دَارُ ٱلۡمُتَّقِينَ (٣٠) جَنَّٰتُ عَدۡنٖ يَدۡخُلُونَهَا تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ لَهُمۡ فِيهَا مَا يَشَآءُونَۚ كَذَٰلِكَ يَجۡزِي ٱللَّهُ ٱلۡمُتَّقِينَ (٣١) ٱلَّذِينَ تَتَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمُ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ (٣٢) هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ أَوۡ يَأۡتِيَ أَمۡرُ رَبِّكَۚ كَذَٰلِكَ فَعَلَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ (٣٣) فَأَصَابَهُمۡ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُواْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ (٣٤)

دیواری بیناکانیانی لە بنەوە هەڵکەندنو ئەوسا سەربانەکانیانی بەسەردا تەپاندن، وە لە لایەکەوە سزایان بۆهات کەخۆیان هیچ هەستیان پێ نەکرد، واتە: با ئەم گەلەی تۆش بترسن لە سزای کوتو پڕی ﷲ.

(٢٧) جا نەك هەر لە دنیا ئاوایان لێ دەکەین بەڵکو پاشان لە ڕۆژی قیامەتیشدا خوا سەر شۆڕیان دەکات، وە دەفەرموێ: کوا ئەو هاوبەش وشەریکانەی کە ئێوە بە هۆی ئەوانەوە دژایەتی پێغەمبەرو پەیڕەوانی ڕاستەقینەی ئیسلامتان پێ دەکرد با ئەمڕۆ بێنو یارمەتیتان بدەنو لەم سزایە ڕزگارتان بکەن؟ جا لەو کاتەدا ئەوانەی عیلمیان پێدراوەو زانیاریان هەیە دەڵێن: بەڕاستی سەرشۆڕی ئەمڕۆو سزای خراپ بەشی کافرانەو هیچ کەسێکیش ناتوانێ پاڵ پشتو یارمەتی دەریان بێو لە سەرشۆڕیو سزاو خراپە ڕزگاریان بکات. جا ئەوەش گەورییەکە بۆئەهلی عیلم کە ﷲ بۆ قسەکانیان نرخ دادەنێت، چونکە هەر چۆن لە دنیا حەق وێژ بوون وا لێرەش هەر حەق وێژن. پاشان ﷲ باسی کاتی گیان کێشانی ئەو بێ باوەڕانمانە بۆ دەکاتو دەفەرموێ:

(٢٨) ئەوانەی کە فریشتەکانی گیانکێشان گیانیان دەکێشن لەحاڵێکدا کە لە دنیادا بە ئەنجامدانی کوفرو شیرك ستەمیان لە خۆیان کرد بوو ئەو کاتە خۆیان تەسلیم دەکەنو ئامادەی

وَقَالَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِن دُونِهِۦ مِن شَىْءٍ نَّحْنُ وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن دُونِهِۦ مِن شَىْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ فَعَلَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى ٱلرُّسُلِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ ٱلضَّلَٰلَةُ ۚ فَسِيرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَىٰهُمْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَن يُضِلُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَٰنِهِمْ ۙ لَا يَبْعَثُ ٱللَّهُ مَن يَمُوتُ ۚ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ ٱلَّذِى يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّهُمْ كَانُواْ كَٰذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَىْءٍ إِذَآ أَرَدْنَٰهُ أَن نَّقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ فِى ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُواْ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَلَأَجْرُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

بەندایەتیو گوێ رایەڵی دەبن و دەڵێن: ئێمە هیچ ئیشی خراپمان نەکردوە، واتە: لەو کاتەدا خۆیان بە پیاو چاك پیشان دەدەنو حاشا لە ئیشە خراپەکانیان دەکەنو وا دەزانن خوا بێ ئاگایە لێیان، جا بە دەمیاندا دەدرێتەوە کە نەخێر وانییە کە ئێوە بیر دەکەنەوە خوا زۆر زانەرە بەوەی کە کردوتانە وهیچی لێ ون نەبوە، ئینجا پێیان دەوترێت:

﴿٢٩﴾ ئادەی لە دەرگاکانی دۆزەخەوە بچنە ناو دۆزەخەوە کە ئەوە جێگاتانە بۆ هەمیشە، جا بێگومان پیسترین جێگایە، جێگای خۆبەزل زانانو لوت بەرزانو بێ باوەڕان. پاشان ﷲ باس لە هەڵوێستی لە خوا ترسان بەرامبەر بە قورئان دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٣٠﴾ بێژرا بە ئیمانداران خوای ئێوە چی رەوانە کردوە؟ وتیان: خێرو بەرەکەتی رەوانەکردوە، بۆ ئەو کەسانەی کە چاکەیان کردوە لە دنیادا چاکەیان لە گەڵ دا دەکرێتو ژیانی پاکیان پێدەدرێتو بەراستیماڵی دوا رۆژیان کە بەهەشتە چاکترە لە دنیاو هەمو شتەکانیو بەراستی باشترین جێگایە خانوی پارێزکارانو لە خوا ترسان کە بریتیە لە:

﴿٣١﴾ بەهەشتانێکە کە جێگەی دانیشتنو مانەوەیە کە ئەو لە خوا ترسانە دەچنە ناویەوەو هەرچی لەوێدا ئارەزۆ بکەن بۆیان هەیە هەر ئاوەها ﷲ پاداشتی پارێزکاران دەداتەوە. ئینجا هەرچۆن لە پێشەوە باسی سەرەمەرگی بێباوەڕانی کرد لێرەش باس لە کاتی گیانکێشانی باوەڕداران دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٣٢﴾ ئەوانەی کە فریشتەکان لە کاتی گیانکێشانیاندا گیانیان دەکێشێ لەحاڵێکداکە ئەوان پاكو خاوێن بوون لە تاوانو کوفرو بت پەرستی پێیان دەڵێن: سەلامتان لێ بێت، بچنە ناو بەهەشتەوە بەهۆی ئەو کردارە باشانەی کە کردوتانن لەدنیادا. ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

﴿٣٣﴾ ئایا ئەم بێباوەڕانە چاوەڕێی چی دەکەن کە هەر ئاوا بەردەوامن لە سەر کوفرو بێ دینی جگە لەوەی کەوا رۆژێك لە رۆژان فریشتەکان بێن بۆ گیان کێشانیان یان فەرمانی پەروەردگارت بێ بۆ لەناوچونیان یان قیامەت بێت بەسەریاندا، واتە: جگە لەوە چاوەڕێی چی دەکەن؟ پەروەردگارت هەر ئاوەهای کردوە بەو کەسانەی کە لە پێش ئەو گەلەی تۆدا بوون، وەخواش رەوشتی خۆی ناگۆرێ خۆ خوا ستەمی لێ نەکردون کە ئاوەهای بەسەر هێناون بەڵکو خۆیان ستەمیان لە نەفسی خۆیان کرودە کە بە تاوانو کوفرو بت پەرستیەوە خەریك بوون، جا ئەگەر ئەم گەلەی تۆ ژیر بنو بەزەییان بێتەوە بەخۆیاندا هەرچی زوترە پەشیمان دەبنەوە لە کوفرو تاوانو بت پەرستیو رو دەکەنە پەروەردگایانو نامەی کردارەکانیان سپی دەکەنەوە، ئەگینا بەشیان جگە لە ناوچونو سزا شتێکی تر نییە.

﴿٣٤﴾ ئەوسا سزای ئەو رفتارە ناشرینەیان توشیان بوو گیروەدەی کردنو ئەو سزاو عەزابەی کە گاڵتەیان پێدەکرد دای بە سەریاندا. پاشان پەروەردگار باس لەوە دەکات کە چۆن موشریکەکان بۆ ئەو تاوانە گەورەی کە دەیکەن بەڵگە دەهێننەوە دەفەرموێ:

﴿٣٥﴾ جا ئەو کەسانەی هاوبەشیان بۆ خوا دانابو وتیان: ئەگەر خوا ئارەزۆی لێبوایە ئێمە جگە لەو هیچ شتێکی ترمان نەدەپەرست نەخۆمانو نە باو باپیرانمانو هیچ شتێکیشمان بە بێ بڕیاری ئەو قەدەغە نە دەکرد، ئەوانەی کە لە پێش ئەم گەلەی تۆدا بوون هەروایان دەکردو هەروایشیان دەوت، واتە مشریکان دەڵێن: مادام کە خوا ماوەمان پێدەداتو سزامان نادات ئەوە دەگەیەنێت کە خوا بەم ئیشەی ئێمە رازیەو وای پێ خۆشە، ئینجا خوا دەمکوتیان دەکاتو دەفەرموێ؟ ئایا پێغەمبەران جگە لە گەیاندنی ئاشکراو ڕون شتێکی تریان لەسەر پێویستە؟ واتە: خوا زۆر لەکەس ناکاتو پێغەمبەرانی نەناردوە کە کەس بەزۆر بکەن بەباوەڕدار ئەوان گەیاندنی ئاشکرایان لەسەرە، جا ئێوەیشن کە بە ئارەزۆی خۆتان رێی خۆتان هەڵدەبژێرن .

(٣٦) جا بەراستی ئێمە بۆ هەمو گەلێك پێغەمبەرێكمان ناردوە كە بەو گەلەی خۆیان بڵێن: تەنها(اللّٰه) بپەرستن‌و دوور بكەونەوە لە هەمو تاغوتەكان، جا هەندێك لەوانە ڕێگەی هیدایەتی گرتوەو خوداش هیدایەتی داوەو هەندێكی تریشیان بە هۆی لاساری خۆیانەوە گومڕاهی‌و سەر لێشێواوی بوەتە شتێكی پێویست‌و چەسپاو پێیانەوەو وازیان لێ نەهێناوە، ئینجا خوا دەفەرموێ: دەی با بە ژیرانە بگەڕێن بەسەر زەویداو شوێنەوارەكان ببینن، ئینجا تەماشا بكەن‌و بزانن ئەوكەسانەی كە بێباوەڕبون چییان بەسەر هاتوە؟ وە بزانن كە سەرنویشتی ئەوانیش هەروا دەبێت. پەیڕەوی هەر شتێك بكرێت جگە لە (اللّٰه) مادام ئەو پەیڕەوی كردنە لە سنوری ئاییندا نەبێ ئەو پەیڕەوی كردنە كوفرو شیركەو پەیڕەوی كراویش ئەگەر خۆی بەوە ڕازی بێت تاغوتە.

(٣٧) ئەی محمدﷺ ئەگەر تۆ هەر چەند سور بیت لەسەر هیدایەت‌و خۆشبەختكردنیان سا بێگومانبە كە اللّٰه ئەو كەسەی كە گومڕاهی كردوە ڕێنمایی‌و خۆشبەختی ناكات، چونكە خۆی نیەتی خراپەو ڕێنمای ناوێت، جا تۆش ناتوانی هیدایەتی بدەیت‌و بۆ ئەوان هیچ یارمەتی دەرێك نیە كە یارمەتیان بدات‌و بیانخاتە سەر ڕێگای خۆشبەختی.

(٣٨) خۆ ئەوان بەهەمو هێزی خۆیان سوێند بە خوا ئەخۆن‌و دەڵێن: هەرگیز خوا ئەوانەی كە مردوون زیندویان ناكاتەوە، خواش دەفەرموێ: نەخێر وانییە كە ئەوان دەڵێن زیندو كردنەوەی مرۆڤ بۆ حیساب بڕیاریكی بڕاوەی (اللّٰه) یەو دێتەدی بەڵام زۆربەی خەڵك ئەو ڕاستیە نازانن‌و لێی تێناگەن‌و دژایەتی ئەكەن، جا خوا هەندێ لە سودەكانی زیندو كردنەوە باس دەكات‌و دەفەرموێ:

(٣٩) زیندویان ئەكەینەوەو حیسابیان لەگەڵدا دەكەین تا ڕۆشن بكەینەوە بۆیان ئەو زیندو كردنەوەی كە ئەوان ناكۆكیان تێیدا بوو، تابزانن بەڕاستی ئەوان درۆزن بوون‌و لە خۆیانەوەبەبێ بەڵگە باوەڕیان بەزیندو كردنەوە نەبوە. ئینجا خوا باسی چۆنێتی ئەنجامدانی بڕیارەكانی خۆی دەكات‌و دەفەرموێ:

(٤٠) قسەی ئێمە بۆ هەر شتێك كە بمانەوێ بیكەین هەر ئەوەندەیە كە بڵێین: ببە، كوت‌و پڕ دەبێ‌و هیچ شتێك ناتوانێت ڕێگای بگرێت، واتە: ئەوەی بەلای ئێوەوە دورەو نەگونجاوە لای ئێمە زۆر ئاسانەو تەنها فەرمان پێكردنی ئەوێ‌و هیچی تر. ئینجا خوای میهرەبان كۆچكەرانی ڕێگای خۆی‌و پاداشەكانیان بە شێوەیەكی كورت باس دەكات‌و دەفەرموێ:

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِمۡۚ فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِۗ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلذِّكۡرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيۡهِمۡ وَلَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ أَفَأَمِنَ ٱلَّذِينَ مَكَرُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن يَخۡسِفَ ٱللَّهُ بِهِمُ ٱلۡأَرۡضَ أَوۡ يَأۡتِيَهُمُ ٱلۡعَذَابُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوۡ يَأۡخُذَهُمۡ فِي تَقَلُّبِهِمۡ فَمَا هُم بِمُعۡجِزِينَ ﴿٤٦﴾ أَوۡ يَأۡخُذَهُمۡ عَلَىٰ تَخَوُّفٖ فَإِنَّ رَبَّكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٌ ﴿٤٧﴾ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ إِلَىٰ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ مِن شَيۡءٖ يَتَفَيَّؤُاْ ظِلَٰلُهُۥ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَٱلشَّمَآئِلِ سُجَّدٗا لِّلَّهِ وَهُمۡ دَٰخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلَّهِ يَسۡجُدُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ مِن دَآبَّةٖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَهُمۡ لَا يَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّن فَوۡقِهِمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ۩ ﴿٥٠﴾ ۞وَقَالَ ٱللَّهُ لَا تَتَّخِذُوٓاْ إِلَٰهَيۡنِ ٱثۡنَيۡنِۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞ فَإِيَّٰيَ فَٱرۡهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَهُ ٱلدِّينُ وَاصِبًاۚ أَفَغَيۡرَ ٱللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُم مِّن نِّعۡمَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فَإِلَيۡهِ تَجۡـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ ٱلضُّرَّ عَنكُمۡ إِذَا فَرِيقٞ مِّنكُم بِرَبِّهِمۡ يُشۡرِكُونَ ﴿٥٤﴾

(٤١) ئەوسا ئەو كەسانەی كە ماڵ‌و ولات‌و خێزانی خۆیانیان بەجێهێشتوە لەبەر خاتری ڕەزامەندی خوا پاش ئەوەی كەستەمیان لێكرا هەر لە دنیادا شوێن‌و جێگای چاكیان پێ ئەدەین. هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە كۆچكردنی ئەو موسڵمانانە بو كە چون بۆ حەبەشەو بڕیارەكە گشتیەو بۆ هەر موسڵمانێك لە هەر كات‌و جێگایەكدابێ، سوپاس بۆ خوا بەدرێژای مێژوی ئیسلام ئەم بڕیارەی خوا چەسپاوو ڕۆشن‌و نەگۆڕاو بووە سەبارەت بەو كەسانەی كەبە ڕاستی وازیان لە وڵات‌و خزم‌و كەس‌و كارو منداڵی خۆیان هێناوەو خوای میهرەبان چاكەی بێ سنوری لەگەڵدا كردون لە دنیاداو بێگومان كە پاداشتی ڕۆژی قیامەت زۆر گەورەترە ئەگەر ئەوان بزانن، واتە سەرەرای ئەو هەمو چاكەی كە اللّٰه لە گەڵیاندا دەكات پاداشتی قیامەتیان زۆر زیاترو گەورەترە،

(٤٢) ئەو پاداشە گەورە بۆ ئەو كۆچكەرانەی كە لەبەرامبەر بەڵاو موسیبەتی ئاوارەیی‌و بێ كەس‌وكاری‌و بێ جێگاوڕێگایی خۆیان گرتوەو نا شوكری خودای خۆیان نەكردوە لە سەر ئەوەی كە توشیان بووە، وە تەنها بە پەروەردگاری خۆیان پشتیان بەستوە نەبە ئەم‌و ئەو.

جارێکی تر خوا دڵخۆشی پێغەمبەرمانﷺ دەکاتو لەدەم ئەو بێباوەڕانە دەدات کە ئەیان وت: خوا گەورەترە لەوەی کە بەشەرێك بکات بە پێغەمبەری خۆیو دەفەرموێ:

(٤٣) خۆ ئێمە روانەمان نەکردوە لە پێش تۆدا مەگەر پیاوان کە وەحیمان کردوەتە لایان، واتە: هەر پیاوو بەشەرمان لە پێش تۆدا ناردوە، بۆچی ئێستا بە تۆ وا دەڵێن، جا ئەوانەی کە گومانیان لەم بارەوە هەیە با پرسیار بکەن لەوانەی کە زانیاری پەڕاوەکانی پێشویان هەیە ئەگەر ئێوە ئەم راستیە نازانن،

(٤٤) تابەبەڵگەی رۆشنو بەو پەڕاوەی پێشو ئەو راستیەتان بۆ رۆشن بکەنەوە، وە ئێمە قورئانمان رەوانە کردوەتە لای تۆ ئەی محمدﷺتا تۆیش مانای ئەوەی کە رەوانە کراوەتە لایان رۆشن بکەیتەوە بۆیان بەڵکو ئەوانیش بیر بکەنەوە، واتە پێغەمبەری خۆشەویستﷺ ئەرکی رۆشن کردنەوەی قورئانی پێسپێرراوەو فەرمودەکانی مانای قورئانەو ئەبێ پەیڕەوی بکرێت، ئەمە دەم کوتێکە بۆ ئەوانەی کە ئیسلام ناناسنو لەبەر تەمەڵی ئاگایان لە فەرمودەکانی پێغەمبەر نییەو دەڵێن: قورئان بەسە. بەڵێ راستە قورئان بەسە بەومەرجەی وەك خۆی چۆن رێنمایمان دەکات ئاوا پەیڕەوی بکەین، ئەوەتە قورئان خۆی ئەڵێت: پێغەمبەرﷺرۆشن کەرەوەمە جا ئەگەر راست ئەکەن خۆ ئەوە ئایەتی ئەو قورئانەیەو پێویستە بەگوێ بکەن هەروەك چۆن لە چەندین ئایەتی تردا ئەم شتەی رۆشنکردوەتەوە لەوانە ئایەتی ﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ آل عمران: ٣١. وە ئایەتی ﴿ مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظٗا ﴾ النساء: ٨٠. ﴿ ٱلذِّكۡرَ ﴾ ناوێکی قورئانە چونکە یادی خوای تێدا هاتوەو بیر خەرەوەیەو بۆ هەمو پەڕاوەکانی تریش بە کارئەهێنرێت. جا خوای زاناو توانا هەڕەشە دەکات لەو کەسانەی کە بێباوەڕنو تاوان دەکەنو دەفەرموێ:

(٤٥) ئایا ئەوانەی کە فروفێڵی خراپ دەکەنو ئەیانەوێ ئیسلام ناشیرین بکەن ناترسن لەوەی کە خوا بیان بات بەناخی زەویدا؟ یان ئەو سزا گەورەیەی کە بۆیان دانراوە لە جێگایەکەوە بۆیان بێت کە ئەوان هیچ هەستی پێ نەکەن؟

(٤٦) یان لە کاتی هاتو چۆو گەشتو گەڕاندا خوا تۆڵەیان لێ وەرگرێت؟ ئەوسا ئەوان ناتوانن رێگای ﷲ بگرن لە هەر بەڵایەك کە ئارەزۆ لێ بێتو بەسەریاندا بهێنێ.

(٤٧) یان ﷲ تۆڵەیان لێ وەرگرێت لە حاڵەتێکدا کە چاویان لە هاتنی ئەو سزایەیەو ئەترسن وەك ئەوەی کە کەسو کارو هێزو دەسەڵاتیان کەم کەم لەناو بباتو نەتوانن هیچ بەرگریەکیش لەو کەم کردنەوە بکەنو دوژمنانیان بەسەردا زاڵ بکاتو بەچاوی خۆیان مەرگی خۆیان پێش هاتنی ببینن، واتە: بۆچی ئەوەندە گەمژەو نەزانن بیر لە پاشە رۆژی خۆتان ناکەنەوە پێش ئەوەی کار لەکار بترازێت بۆ بەرەو پەروەردگارتان ناگەڕێنەوە؟ بەراستی پەروەردگارتان زۆر میهرەبانو زۆر بەرەحمە بۆتان. بەڵێ ئەگەر سۆزو میهرەبانی نەبێ بۆتان خۆ ئەو لەکەس ناترسێت ولەکۆتاییدا هەمو کەسێکیش ئەچێتەوە بەردەستی، دەی بۆ ئەو پێغەمبەرو پەڕاوەی ناردوەو ئەو هەمو ئامۆژگاریەی دەکات؟

(٤٨) ئایا باوەڕیان بەهێزی خوانیەو نابینن ئەوانەی کە خوا دروستیکردوون چۆن سێبەرەکانیان بەلای راستو چەپدا ئەسورێتەوە کە بەڵگەی گەردنکەچیو رام بونیەتی بۆ فەرمانەکانی خوای تواناو زانا وەك دەفەرموێ، خۆ ئەوان گوێڕایەڵو گەردنکەچن بۆ خواو ناتوانن لەو یاسایە دەربچن کە خوا بۆی داناون، ئینجا نەك هەر سێبەرەکانیان گەردنکەچە بەڵکو هەمو دروستکراوەکان بەبێ جیاوازی ملکەچی یاسای پەروەردگاری عالەمن وەك دەفەرموێ:

(٤٩) جا بۆ خوا رام وگەردنکەچ ئەبێ ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەوی دایە چ ئەوەی کە دەجوڵێت چ فریشتەکان خۆ ئەوان هەرگیز خۆیان بەگەورە ناگرنو سوجدە بۆ خوا ئەبەنو فەرمانەکانی جێ بەجێ ئەکەن بە تایبەت فریشتەکان هیچ کات لە فەرمانی خوا لا نادەنو تەواوی گیانلەبەرانی تریش جگە لەو سەر پشکییەی کە بە مرۆڤو جنۆکەدراوە رامو ملکەچن بۆ ئەو بەرنامەی کە خوا بۆی داناون

(٥٠) کە ئەو فریشتانەیش دەترسن لەو پەروەردگارەیان کەلە سەریانەوەیەو ئەوان لەژێر دەستی ئەودانو هەر فەرمانێکیان بەسەردا بدات ئەوان بێ سێو دوو ئەنجامی دەدەن.

(٥١) جا ﷲ فەرمویەتی: هەرگیز دوو خودا بۆ خۆتان دانەنێن چونکە ئەو تەنها یەك خودایە، جا تەنها لەمن بترسن لەکەسی تر مەترسن، چونکە بەبێ فەرمانی من هیچ کەس هیچ شتێکی پێ ناکرێت.

(٥٢) خۆ هەر موڵکی خودایە ئەوەی کە لە ئاسمانانو زەویدا هەیە، ئیتر ئێوە چۆن موڵکی خۆی ئەکەن بەشەریکی ئەو زاتەو لە جیاتی ئەودا بەندایەتی بۆ ئەکەن؟ ئەمە چ عەقڵێکە؟

بەرنامەی پێویستو فەرزکراو لەسەر مرۆڤ تەنها بەرنامەی (ﷲ)یەو نابێ بەرنامەی کەسێ تر بە پێویست بزانرێتو پەیڕەوی بکرێت، چونکە ئەو پەیڕەوی کردنە پەرستنەو خوا تورەیە لەو کردارەو دەفەرموێ: ئایا ئێوە جگە لە (ﷲ) لەکەسانێکی تر ئەترسن و پەیڕەوییان دەکەن؟ واتە شتی وانەکەن، ئینجا چاکتر رونی دەکاتەوەو تێمان دەگەیەنێ کە جگە لە خوا هیچیان لەدەست نایەتو دەفەرموێ:

(٥٣) خۆ هەرچی نیعمەتێك کە ئێوە هەتانەو مایەی بەختەوەری ژیانتانەو سودی لێ وەردەگرن لە خواوەیە بەڵام ئێوە رێزی ناگرنو سوپاسی خوا ناکەنو کەسانی تر ئەکەن بەهاوبەش، لە پاشان هەر کاتێك ئێوە دوچاری تەنگانەو ناخۆشی ببن تەنها بۆ لای ئەو پەنا ئەبەنو هاوار لەو دەکەن،

(٥٤) لەپاشان هەر کاتێك ئەو تەنگانەیە لە سەر ئێوە لا ببات کوتو پڕ کۆمەڵێك لە ئێوە هاوڵ بۆ خوا دادەنێن،

(٥٥) بۆیە ئەم هاوبەشیە دادەنێن تاکو بێباوەڕبن بەوەی کە ئێمە پێمان داوون، ئەوسا با رابوێرن بەم زوانە دەزانن چیتان بەسەردێت لەسەر ئەو سەرپێچیو نافەرمانیەی کە بەرامبەر بە ئێمە دەیکەن.

(٥٦) جا ئەو نەزانانە هەندێ لەو سەروەتو سامانو ئاژەڵەی کە پێمان داوون دایئەنێن بۆ ئەو بتانەی کە خۆیان هیچ شتێك نازانن، جا خوا هەڕەشەیان لێ دەکاتو دەفەرموێ: دڵنیا بن کە پرسیارتان لێ دەکرێت لەو درۆو هەڵبەسراوانەی کە بۆ (ﷲ)ی دا دەنێنو نیعمەتەکانی ئەو بۆ ئەو بتانە خەرج ئەکەنو بەندایەتیان بۆ ئەکەن.

(٥٧) جا بۆ خوا کچان دا دەنێن، پاکو بێ نیازە خوا لەو قسە پوچانە لە حاڵێکا ئەوان ئەیانەوێ چییان پێخۆشە ئەوەیان هەبێ، واتە: ئەوان کوڕیان بەلاوە چاکە بۆ خۆیان ئەوە هەڵ دەبژێرنو کچیان بەلاوە چاك نیە بۆ خوای دادەنێنو دەڵێن: فریشتەکان کچی خودان! دەی ئەمە چ جۆرە عەقڵێکە خۆی کچی پێ چاك نەبێ وبڵێیت بۆخوا کچ چاکە؟!

(٥٨) جا هەر کاتێ موژدە بدرێت بە یەکێك لەوانو بڵێن:کە خێزانەکەی کچی بووە دەمو چاوی لە خەفەتا رەش ئەبێو زۆر نارەحەت ئەبێو دڵی لە لەداخو خەفەتدا خەریك شەق ببات.

(٥٩) کە خۆی ئەشارێتەوە لەو خەڵکەی کە زانیویانە کچی بووە لەبەر خراپی ئەو مژدەیەی کە پێی دراوەو نازانێ لەداخا چی

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ (٥٥) وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۗ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ (٥٦) وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ ۙ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ (٥٧) وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ (٥٨) يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ (٥٩) لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۖ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٦٠) وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ (٦١) وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ۖ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ (٦٢) تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٦٣) وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ ۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (٦٤)

بکات ئایا وازی لێ بێنێو لە ناوی نەباتو بەو شەرمەزارییەوە بمێنێتەوە یان زیندە بەچاڵی بکاتو یەکجاری رزگاری بێ لەو شورەیو خراپە کە توشی بوە! ئینجا ئا ئەم جۆرە کەسانە ئەیان وت: خوا کچی هەیە کەچی سەبارەت بەکچی خۆیان ئاوا رەفتاریان دەکردو خواش دەفەرموێ ئاگاداربە ئەوانە بڕیارێکی خراپ دەدەن کە بەو شێوەیە مامەڵە لەگەل منداڵی خۆیاندا دەکەنو ئەو جۆرە دابەش کردنەش لەنێوان خۆیانو(ﷲ)دا دەکەن، کچان بۆ (ﷲ) دائەنێنو کوران بۆ خۆیان؟!

(٦٠) بۆ ئەو کەسانەی کە ئیمانیان نییە بە رۆژی دوای وێنەیەکی خراپیان هەیە وهەر بۆ (ﷲ)یە وێنەی بەرزو بەرێزتر بەڵام بێباوەڕان وێنەی نزم بۆ خوا دائەنێنو وێنەی بەرز بۆ خۆیان بەراستی زۆر بەهەڵەدا چوون، چونکە هەر خوایە کە خوایەکی بەدەسەڵاتەو دانایە لە هەمو ئیشەکانیدا. بەڵێ بێباوەڕان هەمو هەڵس وکەوتو وتاریان هەموی نارەواو تاوانە بەڵام خوا خوایەکی میهرەبانو بەرەحمەو پەلە ناکات لە تۆڵە سەندنەوەدا بەڵکو بیر بکەنەوەو تەوبە بکەن، وەك لێرەدا دەفەرموێ:

(٦١) جا ئەگەر (ﷲ) لەخەڵکی بەهۆی ستەمەکانیانەوە تۆڵەی وەرگرتایە هیچ شتێکی لەم سەر زەویەدا نەئەهێشتو بەبۆنەی لاساری مرۆڤەوە لەناوی ئەبردن بەڵام (ﷲ) دوایان ئەخات هەتا

وَٱللَّهُ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَحۡيَا بِهِ ٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَآۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةً لِّقَوۡمٍ يَسۡمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَإِنَّ لَكُمۡ فِي ٱلۡأَنۡعَٰمِ لَعِبۡرَةًۖ نُّسۡقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِۦ مِنۢ بَيۡنِ فَرۡثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشَّٰرِبِينَ ﴿٦٦﴾ وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلۡأَعۡنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنۡهُ سَكَرًا وَرِزۡقًا حَسَنًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةً لِّقَوۡمٍ يَعۡقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَأَوۡحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحۡلِ أَنِ ٱتَّخِذِي مِنَ ٱلۡجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ ٱلشَّجَرِ وَمِمَّا يَعۡرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ فَٱسۡلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۚ يَخۡرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخۡتَلِفٌ أَلۡوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةً لِّقَوۡمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمۡ ثُمَّ يَتَوَفَّىٰكُمۡۚ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرۡذَلِ ٱلۡعُمُرِ لِكَيۡ لَا يَعۡلَمَ بَعۡدَ عِلۡمٍ شَيۡـًٔاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَٱللَّهُ فَضَّلَ بَعۡضَكُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٍ فِي ٱلرِّزۡقِۚ فَمَا ٱلَّذِينَ فُضِّلُواْ بِرَآدِّي رِزۡقِهِمۡ عَلَىٰ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ فَهُمۡ فِيهِ سَوَآءٌۚ أَفَبِنِعۡمَةِ ٱللَّهِ يَجۡحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ أَزۡوَٰجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنۡ أَزۡوَٰجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِۚ أَفَبِٱلۡبَٰطِلِ يُؤۡمِنُونَ وَبِنِعۡمَتِ ٱللَّهِ هُمۡ يَكۡفُرُونَ ﴿٧٢﴾

کاتێك كه ناوبراوەو دیاری کراوە، جا هەر کاتێك ماوەیان هات یەك سەعات نەدوا ئەکەوێت وە نە پێش ئەکەوێت.

﴿٦٢﴾ جا ئەوان دای ئەنێن بۆ خوا ئەوەی كه بۆ خۆیان پێیان ناخۆشە، وە بە درۆوەو لە خۆیانەوە بە دەم دەڵێن: بێگومان بەهەشت هەربۆ ئەوانە، ئینجا خوا بەدەمیاندا ئەداو دەفەرموێ: بەحەقیقەتو بێگومان کەبۆ ئەوان ئاگر هەیە، بێگومان ئەوان ئەخرێنە ئاگرەوەو پشتگوێ ئەخرێنو رزگار ناکرێن، ئەمە بەڵێنی (ﷲ)یە، جارێکی تر (ﷲ)بۆ دڵنەوایی پێغەمبەرمانﷺدەفەرموێ:

﴿٦٣﴾ ﷲ سوێند بەخۆی دەخواتو دەفەرموێ: بەراستی ئێمە بۆ گەلانی پێش تۆش پێغەمبەرانمان رەوانە کردوە بەڵام شەیتان کردەوە خراپەکانیانی بۆ جوان کردوونو لە رێگای راست لایداوون .جا شەیتان ئەمڕۆش دۆستی ئەم خوانەناسانەی سەردەمی تۆیە وبەرەو رۆژ رەشیو نەگبەتیان دەباتو ئەوان سزایەکی زۆر پڕ ئێشو ژانیان بۆ هەیە.

﴿٦٤﴾ ئێمە رەوانەمان نەکردوەتە سەر تۆ ئەم قورئانە مەگەر بۆ ئەوەی كه تۆ رۆشن بکەیتەوە بۆ ئەوان ئەوەی كه ئەوان ناکۆکیان تێیدا هەیە كه هاتنی قیامەتە، وە هەروەها ئەم پەڕاوەمان نەناردوە بۆ تۆ كه قورئانە مەگەر بۆ ئەوەی كه رێنمایو رەحمەت بێ بۆ گەلێ كه باوەڕ بە تۆو پەیامەکەت ئەهێنن، چونکە تەنها ئەوان سودی لێ وەرئەگەرن ئەگینا ئەم قورئانە بۆ هەمو کەسێك رێنمایو رەحمەتە بەڵام زۆربەی خەڵك روی تێ ناکات، ئینجا ﷲ درێژە بە باسی نیعمەتەکانی خۆی دەداو دەفەرموێ:

﴿٦٥﴾ خوا ئەو زاتەیە كه ئاو لە ئاسمانەوە رەوانە دەکات، جا بەو ئاوە ئەم زەویەی پاش ئەوەی كه بێ گژو گیاو مردبوو زیندو دەکاتەوە، بەراستی ئا لێرەدا بەڵگەیەکی گەورە هەیە بۆ ئەو گەلەی كه گوێ بگرێتو راستی ببیسێت.

﴿٦٦﴾جابەراستی بۆ ئێوە لە مەڕو ماڵاتدا پەندو ئامۆژگارییەکی گەورە هەیە ئێمە لەوەی كه لە ناو سکی ئەواندایە ئاوتان پێ ئەدەین كه ئەو شیرەیە كه لە نێوان شیاکەو خوێندایە شیرێکی سپیو پاكو خاوێنی جوان كه بەئاسانی قوت ئەدرێتو لە لایەن بخۆرانیەوە هیچ بێزێکی لێ ناکرێت! جا ئەی مرۆڤ بۆ بیر ناکەیتەوە ئەو شیرە سپیەتایبەتە لەناو شیاکەو خوێنداو لەو جێگا تەنگەدا کام دەزگاو کارخانەیەك دەتوانێت ئاوا ئیشێ بکات؟! ئینجا دەفەرموێ:

﴿٦٧﴾ خۆ لە بەروبومی خورماو ترێ کان ئێوە ماددەی سەرخۆشیو رۆزییەکی شیرینو جوان وەرئەگەرن بێگومان لە تەماشاکردنی ئەو هەمو نیعمەتە جۆراو جۆرانەدا بەڵگەیەکی گەورە هەیە بۆ ئەو گەلەی كه ژیری خۆی بخاتە کارەوەو چاك بیر بکاتەوە، ئەمە یەکەم ئایەت بو كه هاتە خوارەوەو خراپی ماددەی سەرخۆشکەری لێ وەرئەگیرا چونکە خوا جیایی کردوەتەوە لە رۆزی جوان ﴿ رِزۡقًا حَسَنًا ﴾ جا ئەوانەی ئەمەیان وەرگرت هەندێکیان وازیان لە خواردنەوەی شەراب هێناو هەندێکی تری داوای لە خوا کرد كه جوانتر بۆیان رۆشن بکاتەوە تا ئاخر جار ئایەتی (نەوەدو نەوەدو یەکی/ مائیدە)هاتە خوارەوەو ئیتر بە تەواوی وازی لێ هێنرا . ئینجا نیعمەتێکی ترمان بۆ باس دەکاتو دەفەرموێ:

﴿٦٨﴾ ئەوسا نیگامان کردە لای مێش هەنگوتێمانگەیاندن كه بۆ دروستکردنی هەنگوین هەندێ لە چیاکان بکەن بەماڵ بۆ خۆتان،

﴿٦٩﴾ جا لە هەندێ لەدرختەکانیش و لەوانەی كه خەڵك بۆتان دروست دەکەن وەك سەبەتەو سندوقو شتی تر، لە پاشان پێمان وت:لە هەمو بەرو بومێك بخۆو رێگاکانی پەروەردگاری خۆت بۆ ئەنجامدانی ئیشەکانی خۆت گەردنکەچانە بگرەو ئیشی خۆت بکە كه لەناو سکیەوە خواردنەوەیەکی شیرین كه هەنگوینە دێتە دەرەوە كه رەنگەکانی جیایە لەیەك سورو سپیو ووشكو تەڕو،

یەك دایك بەچكە دەكات كەچی بەچكەكانی جیان لەیەك، نێرو مێو گەورەو بچوك رەش‌و زەرد وتامی هەنگوینەكەی بەگوێرەی خواردنەكەی ئەگۆڕێ‌و لەو هەنگوینەدا شیفا هەیە بۆ خەڵك . بەراستی ئا لەوەدا كە باسكرا بەڵگەیەكی گەورە هەیە بۆ ئەو گەلەی كە بیر بكاتەوە، مێشێك كە ئەگەر بكەوێتە مشتە ئاوێكەوە عەقڵی خۆ رزگاركردنی نیە كێ فێری ئەو نەخشەو پاك‌و خاوێنیەی كردوە؟! جا بۆ بیر ناكەنەوەو سوودی دنیاو قیامەتی لێوەرگرن؟ دەڵێن: جارێك كابرایەك چووە خزمەتی پێغەمبەرو ﷺ وتی: براكەم توشی نەخۆشی سك چون بوە پێغەمبەرﷺ فەرموی: هەنگوینی بدەرێ، كابرا هەنگوینی پێدا سك چونكە زیاتر بو، هاتەوە بۆ لای‌و عەرزی كرد كە خراپتر بووە،فەرموی: هەنگوینی بدەرێ‌وبەچەند جارێك ئینجا شیفای بۆ هات‌و فەرموی:{ [illegible] / [illegible]/ خوا راستی كرد سكی براكەت درۆی كرد} ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی كە چارەسەری‌و تیماركردنی نخۆشی پێچەوانەی ئایین نییەو زیانی بۆ بیرو باوەڕ نیە مادام كابرا لە خواوەی بزانێ:

(٧٠) جا(ﷲ) ئەو زاتەیە كە ئێوەی دروستكردوەو لە پاشان ئەتان مرێنێت‌وهەندێك لە ئێوە تەمەنێكی زۆری پێ ئەدرێ‌و عەقڵی منداڵ ئەبێتەوە تا هیچ نەزانێت پاش ئەوەی كە زانیوێەتی بێگومان(ﷲ) زۆر زانایەو بە دەسەڵاتە، پێغەمبەرمانﷺئەپاڕایەو لە (ﷲ) و ئەیفەرمو:{ [illegible] [illegible]/وە پەنا ئەگەرم بەتۆ كە بگەڕێنرێمەوە بۆ عەقڵی منداڵی ئەوەندە تەمەن درێژ بم}[illegible].

(٧١) خۆ (ﷲ) ئەو زاتەیەكە هەندێكتان بەرز دەكاتەوە بەسەر هەندێكی ترتاندا بەهۆی رژاندنی رۆزی زۆرەوە دەی ئەوانەی كەوا رێزیان پێدراوە لەو رزق‌و رۆزی خۆیانە هیچ نادەن بەوانەی كەلە ژێر دەستیاندایە، جا هەموویان لەو رزق‌و رۆزییەدا یەكسان بن، واتە: ئیتر چۆن ئێوە چاوەڕێ ئەكەن كە خوای خاوەنی ئەم هەمو بوونەوەرە بەندەی خۆی بكات بەشەریكی خۆی‌و هەندێ لە كارو بارەكانی خۆی بداتە دەستی ئەوان؟ ئایا ئێوە دان نانێن بە نیعمەتەكانی خوادا؟ لێ پرسینەكە بۆ سەرزەنشت و دان پێدانانە، واتە: بۆ ئەبێ دان بەو نیعمەتانەی خودادا نەنێن، دانی پێدا بنێن‌و بزانن كەخوا كەسی نەكردوە بە هاوبەشی خۆی‌و ئێوە لە خۆتانەوە ئەم شتانەتان كردوە بە هاوبەشی (ﷲ).

(٧٢) وە خوا ئەو زاتەیە كە لە خۆتان هاوسەری بۆ داناون‌و لە رێگەی ئەو هاوسەرانەوە كوڕان‌و نەوەی پێداون‌و لە شتە پاكەكان رزقی ئێوەی داوە ئایا ئێوە بەشتی پڕوپوچ كە ئەو بتانەن باوەڕ

وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمۡلِكُ لَهُمۡ رِزۡقٗا مِّنَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضۡرِبُواْ لِلَّهِ ٱلۡأَمۡثَالَۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ۞ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا عَبۡدٗا مَّمۡلُوكٗا لَّا يَقۡدِرُ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَمَن رَّزَقۡنَٰهُ مِنَّا رِزۡقًا حَسَنٗا فَهُوَ يُنفِقُ مِنۡهُ سِرّٗا وَجَهۡرًاۖ هَلۡ يَسۡتَوُۥنَۚ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلٗا رَّجُلَيۡنِ أَحَدُهُمَآ أَبۡكَمُ لَا يَقۡدِرُ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوۡلَىٰهُ أَيۡنَمَا يُوَجِّههُّ لَا يَأۡتِ بِخَيۡرٍ هَلۡ يَسۡتَوِي هُوَ وَمَن يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٧٦﴾ وَلِلَّهِ غَيۡبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَمَآ أَمۡرُ ٱلسَّاعَةِ إِلَّا كَلَمۡحِ ٱلۡبَصَرِ أَوۡ هُوَ أَقۡرَبُۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٧٧﴾ وَٱللَّهُ أَخۡرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٧٨﴾ أَلَمۡ يَرَوۡاْ إِلَى ٱلطَّيۡرِ مُسَخَّرَٰتٖ فِي جَوِّ ٱلسَّمَآءِ مَا يُمۡسِكُهُنَّ إِلَّا ٱللَّهُۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٧٩﴾

ئەهێنن كەهیچیان لێ نایەت‌و دان بەنیعمەتەكانی خوادا نانێن‌و ئینكاری ئەو هەمو نیعمەتانەی ئەو زاتە دەكەن؟

(٧٣) وە ئێوە جگە لە (ﷲ) شتانێك دەپەرستن كە ئەوانە خاوەنی هیچ رزقێك نین بۆ ئێوە نە لە ئاسمانان‌و نە لە زەویداو توانای ئەنجامدانی هیچ شتێكیشیان نییە نە چاك‌و نە خراپ. جا كە ئەمەتان زانی،

(٧٤) ئێوە هاوبەش‌و هاووێنەو شەریك بۆ خوا دانەنێن، چونكە شتی وانییەو درۆیەو تەنها ئایندەی خۆتان خراپ ئەكەن بەراستی خوا ئەزانێت چ شتێك سوودی هەیە بۆتان‌و چیش بە زیانتانەو ئێوە نازانن. ئینجا خوا وێنەیەك لەسەر ئەو بتانەی ئەوان‌و تەنهایی خۆی دێنێ‌و دەفەرموێ:

(٧٥) خوا وێنەیەك باس دەكات لەسەر بتەكان‌و لەسەر زاتی خۆی بەم چەشنە كە مرۆڤێك مولكی كابرایەك بێ‌و توانای هیچ شتێكی نەبێت كە بیكات نە بۆ خۆی‌و نە بۆ خەڵك ئا ئەمە لەگەڵ كەسێكدا كە ئێمە رزقیكی چاكمان پێ دابێت‌و ئەویش بە كەیفی خۆی بە پەنامەكی‌و بە ئاشكرا بیبەخشێت ئایا ئەم دووانە وەك یەكن؟ ئاشكرایە وەك یەك نین دەی بتەكان وەك كابرای یەكەمەو خۆیان بەندەن‌و توانای هیچ ئیشێكیان نیە،دووهەمیان وێنەی خوا خۆیەتی كە خاوەنی ئەو هەمو خێرو بەرەكەتەیەو هەمیشە بە ئارەزۆی خۆی ئەبەخشێت‌و كەس

وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنۢ بُيُوتِكُمۡ سَكَنٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّن جُلُودِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ بُيُوتٗا تَسۡتَخِفُّونَهَا يَوۡمَ ظَعۡنِكُمۡ وَيَوۡمَ إِقَامَتِكُمۡ وَمِنۡ أَصۡوَافِهَا وَأَوۡبَارِهَا وَأَشۡعَارِهَآ أَثَٰثٗا وَمَتَٰعًا إِلَىٰ حِينٖ ﴿٨٠﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَٰلٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلۡجِبَالِ أَكۡنَٰنٗا وَجَعَلَ لَكُمۡ سَرَٰبِيلَ تَقِيكُمُ ٱلۡحَرَّ وَسَرَٰبِيلَ تَقِيكُم بَأۡسَكُمۡۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا عَلَيۡكَ ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعۡرِفُونَ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا وَأَكۡثَرُهُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٨٣﴾ وَيَوۡمَ نَبۡعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٖ شَهِيدٗا ثُمَّ لَا يُؤۡذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ وَلَا هُمۡ يُسۡتَعۡتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلۡعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمۡ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ شُرَكَآءَهُمۡ قَالُواْ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ شُرَكَآؤُنَا ٱلَّذِينَ كُنَّا نَدۡعُواْ مِن دُونِكَۖ فَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلَ إِنَّكُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَى ٱللَّهِ يَوۡمَئِذٍ ٱلسَّلَمَۖ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٨٧﴾

ناتوانیٚ ریٚگای لیٚ بگریٚتو دەست بخاتە ناو کاروباریەوە کەوابو سوپاس بۆ خوا، بەلاٚم زۆربەی ئەوان نازانن کە سوپاس شایستەی خودایەو بت پەرستن هەر یەکەو بەشیٚوەیە، یەکیٚك گیٚاندار ئەپەرستیٚو یەکیٚ بیٚ گیان، یەکیٚ نەفسی خۆی ئەپەرستیٚو یەکیٚ خەلکی تر، یەکیٚ مالٚ ومندالٚ یەکیٚ تر پلەو مەقام و...و...هتد. وتراوە کەئەم ئایەتە لەبارەی عوسمانی کوری عەفانو بەندەیەکی ئەوەوە دابەزیوەکە عوسمان ـ خوا لیٚی رازیبیٚت ـ خەرجی دەداو بەخیٚوی دەکرد بەلاٚم ئەو ئیسلامی خۆش نەدەویستو ریٚگری لەخیٚرو چاکەی ئەو دەکرد. ئینجا ﷲ ویٚنەیەکی تر باس دەکاتو دەفەرمویٚ:

﴿٧٦﴾ خوا ویٚنەیەکی تر بەم شیٚوەیە باس دەکات: کە دوو پیاو هەبنو یەکیٚکیان لالٚ بیٚتو نەتوانیٚت هیچ شتیٚك بکات بەلکو ئەو باریٚکی قورس بیٚت بەسەر ئاغاکەیەوەو بەرەو هەر کویٚ بڕوات خیٚریٚك نەهیٚنیٚتەوە ئایا ئەم کەسە لەگەلٚ ئەو کەسەی کە فەرمان بەداد پەروەری بداتو ئەو لەسەر ریٚگای راست بیٚت یەکسانە؟ ئەم ویٚنەیەش مەبەستی کافرو موسلٚمانە، یەکەمیان ویٚنەی کافرەو لەقسەی حەقو راستدا لالٚەو توانای هیچ چاکەیەکی نیەو بەرەو هەرکویٚ بچیٚو هەرچی بکات هەربەزیانی تەواو دەبیٚو دووهەمیانیش موسلٚمانەو فەرمان بەداد پەروەری دەکات کە یەکخوا پەرستییەو لەسەر ریٚگای راستە کە ئاینی ئیسلامە.

﴿٧٧﴾ ئەوسا هەر بۆ (ﷲ)یە زانینی نهیٚنیەکانی ئاسمانانو زەویو کەسی تر راستەوخۆ هیچی لیٚ نازانیٚت تا(ﷲ)خۆی پیٚی رانەگەیەنیٚتو بڕیاری هاتنی قیامەت هەر بەئەندازەی چاوکلا کردنیٚکە یان لەوەش نزیکترە تەنها ئەوەندەی دەویٚ کە خوا بفەرمویٚ: ببە، ئەبیٚ چونکە بەراستی (ﷲ) دەسەلاٚتی بەسەر هەمو شتیٚکدا هەیە، دیسان زیاتر دریٚژە بە باسی نیعمەتەکانی خۆی ئەداتو دەفەرمویٚ:

﴿٧٨﴾ جا ﷲ ئەو زاتەیە کە ئیٚوەی دەرهیٚناوە لە سکی دایکتاندا کە هیچ شتیٚکتان نەدەزانی، ئینجا بۆ ئەوەی شت بزانن خوا بۆ ئیٚوە ئامیٚری بیستنو بینینو دلٚەکانی داناوە تا لە بیسراوەکانو بینراوەکان پەندو ئامۆژگاری وەرگرنو هەرلەو ریٚگایەوە بینراوو بیسراوەکان بدەن بەدلٚو بەچاکی تەماشای سودو زیانیان بکەنو گەورەیو زۆری نیعمەتەکانی خواتان بۆ دەرکەویٚت بەلکو ئیٚوە سوپاسی خوابکەن. جاریٚکی تر پەروەردگاری عالەم سرنجمان رائەکیٚشیٚ بۆ لای هەندیٚ لەو شتانەی کە دەسەلاٚتو زانایىو دانایی خودا دەر ئەخەنو دەفەرمویٚ:

﴿٧٩﴾ ئایا نابیننو تەماشای ئەو بالٚندانە ناکەن کە چۆن گەردنکەچو رام کراوون لە بۆشایی ئاسماندا دەگەڕیٚن بیٚ ئەوەی بکەونە خوارەوە بەراستی ئەوانی راگیر نەکردوە جگە لە خواو کەسی تر ناتوانیٚ لەو بۆشاییەدا راگیریان بکات بیٚگومان ئا لەوەدا چەندین بەلٚگەی گەورە هەیە لەسەر دەسەلاٚتی خوا بۆ گەلیٚك کە باوەر بهیٚننو یەقینیان هەبیٚت بە خواو بە رۆژی قیامەت .

﴿٨٠﴾ خۆخوای بالاٚدەست ئەو زاتەیە کە مالٚەکانتانی کردوە بە جیٚگای حەسانەوەتان بۆ ئەوەی کە ئیسراحەتی تیٚدا بکەن لەدنیادا، وەلە پیٚستی مەڕو مالاٚت مالاٚنیٚکی پیٚداون کە هەلٚگرتنیان لەکاتی کۆچوباردا و لەکاتی نیشتە جیٚبونتاندا سوكو ئاسانەلاتان ولە خوریەکانیانولە کورکەکانیانو لە مووەکانیان مالٚ دروست ئەکەن وەك رەشمالٚو چادرو کەلو پەلی تری ناو مالٚ، وە هۆی لەزەت وەرگرتنتانە هەتا ماوەیەکی دیاری کراو کە کاتی دەرچونتانە لەم ژیانەی دنیادا، وە هەروەها خوا دەفەرمویٚ:

﴿٨١﴾ جا خوای بالاٚدەست هەندیٚك لە وانەی کە دروستیکردوە کردویەتی بە سیٚبەر بۆ ئیٚوە کە لەکاتی گەرمادا سودی هەیە بۆ خۆتانو مەڕو مالاٚتتانو لەچیاکانیشدا ئەشکەوتانی گەورەو بچوکی بۆ دروستکردوون، وە پۆشاکیٚکی وای بۆ داناون کە ئەتان پاریٚزیٚت لە گەرما، وە پۆشاكو لباسیٚکی وای بۆ داناون لەزریٚ کە

بتان پارێزێ لەکاتی شەڕدا لەڕمو تیر هەر ئاوا خوای بالأدەست نیعمەتەکانی خۆی تەواو دەکات بەسەر ئێوەدا، بەڵکو ئێوەش گەردنکەچبن بۆ خواو ڕێگای خوا بگرن،

(٨٢) ئەگەر ئەوان گوێ بەم ئایینەنەدەنو پشتی تێ بکەن لەگەڵ بونی ئەم هەمو بەڵگە زۆرو گەورانەدا تۆ نارەحەت مەبە ئەی محمدﷺچونکە بەراستی تۆ تەنها گەیاندنێکی روونو ئاشکرات لەسەرەو هیچی تر.

(٨٣) ئەوان نیعمەتەکانی خوا ئەناسنو دەڵێن: ئەمانە هی خودان بەڵام لەکاتی قسەو باس دا ئینکاری دەکەن، وە زۆربەیان بێباوەڕنو کوفرانی نیعمەتەکانی خودا دەکەن جا خوا هەڕەشەیان لێدەکاتو دەفەرموێ:

(٨٤) جا ئەو رۆژەی کە ئێمە لە ناو هەمو گەلێك شایەتێك کە پێغەمبەرەکەیانە زیندو دەکەینەوەو تاوانو ستەمی گەلەکەی باس دەکاتو مەحکوم دەبن لە پاشا ماوە نادرێ بەو کەسانەی کە بێباوەڕ بوون هیچ بەهانەیەك بهێننەوەو داوای پەشیمان بوونەوەیشیان لێ ناکرێت چونکە تازە لە دنیای ئیشوکاردا نەماون، بەڵکولە دنیای پاداشتو سزادان، کەوابو ئەو رۆژە زۆر سەختە بۆ تاوانباران وەك لێرە دیمەنێکیان باس دەکاتو دەفەرموێ:

(٨٥) کاتێك کە ئەوانەی تاوانو ستەمیان کردوە سزا ئەبینن تازە نە سوك ئەکرێت لەسەریانو نەماوەیشیان پێ ئەدرێت بەڵکو ئەبێ بە تێرو تەواوی سزای خۆیان وەرگرن.

(٨٦) جا کاتێك کە ئەوانەی هاوبەشیان داناوە بۆ خوا چاویان بە شەریکەکانیان ئەکەوێت کە چەند هیچو پوچو بێ دەسەلأتن دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان ئا ئەمانە بتو شەریکەکانی ئێمە بوون کە جگە لە تۆ لە دنیادا بانگمان ئەکردنو بەندایەتیمان بۆ ئەکردن ئەوانیش بەپەلە وەلأمیان ئەدەنەوەو دەڵێن: بەراستی ئێوە درۆ ئەکەنو بەندایەتی ئێمەتان نەکردوە ، بەڵێ ئەو رۆژە وەك ئەمڕۆ نیە کە لوتی خۆیان بەرز بکەنەوەو خەڵکی بکەن بە بەندەی خۆیانو ترسیان لەکەس نەبێ، ئەو رۆژە هەمو هێزو دەسەلأتیان لێوەرئەگیرێت ولە ناو گێژاوی رۆژ رەشیو شەرمەندەیو سەرشۆڕیدا ئەخولێنەوە، جا دوا کەوتو پەستو بێ نرخەکان پاش ئەو لێدوانەیان هیچیان پێ ناکرێ،

(٨٧) ئەوسا هەمویان روو ئەکەنە ﷲو تەسلیم دەبن، چونکە هیچ چارەیەکی تریان نیە وئەو درۆو دەلەسانەش کە لە دنیادا کردبویان هەمویان لێ ون دەبێتو دەڕواتو هیچ قسەیەکیان نیە لەو رۆژەدا کە بۆ کردن بشێت.

ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ زِدۡنَٰهُمۡ عَذَابٗا فَوۡقَ ٱلۡعَذَابِ بِمَا كَانُواْ يُفۡسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوۡمَ نَبۡعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٖ شَهِيدًا عَلَيۡهِم مِّنۡ أَنفُسِهِمۡۖ وَجِئۡنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِۚ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٨٩﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَيَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡبَغۡيِۚ يَعِظُكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوۡفُواْ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ إِذَا عَٰهَدتُّمۡ وَلَا تَنقُضُواْ ٱلۡأَيۡمَٰنَ بَعۡدَ تَوۡكِيدِهَا وَقَدۡ جَعَلۡتُمُ ٱللَّهَ عَلَيۡكُمۡ كَفِيلًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّتِي نَقَضَتۡ غَزۡلَهَا مِنۢ بَعۡدِ قُوَّةٍ أَنكَٰثٗا تَتَّخِذُونَ أَيۡمَٰنَكُمۡ دَخَلَۢا بَيۡنَكُمۡ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرۡبَىٰ مِنۡ أُمَّةٍۚ إِنَّمَا يَبۡلُوكُمُ ٱللَّهُ بِهِۦۚ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ مَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۚ وَلَتُسۡـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٩٣﴾

(٨٨) ئەوانەی کە کافر بوونو رێگری لە ئاینی ﷲ دەکەنو نایەڵن بلأوببێتەوە خوا دەفەرموێ: ئێمە سزا لەسەر سزایان بۆ زیاد ئەکەین، وەك دنیانیە کە کەم کەم سزاو تۆڵەی ئاسان بێ بەڵکو رۆژلەپاش رۆژ سزایان زیاتر ئەبێ بەهۆی ئەوەی کە لە دنیادا تاوانو خراپەیان کردوەو بەزەییان نە بەخۆیاندا هاتوەتەوەو نە بەخەڵکا.

(٨٩) جا ئەو سزاو تۆڵەیە لەو رۆژەدا ئەبێت کە ئێمە لە هەمو گەلێك شایەتێك لە خۆیان زیندو دەکەینەوە کە پێغەمبەرەکەیانەو، وە ئەی محمد ﷺ تۆیش دەهێنین کە شایەت بیت لەسەر ئەمانە، وەئێمە ئەم قوئانەمان رەوانەکردوە بۆ تۆ کە رۆشن کەرەوەیە بۆ هەر شتێك کە مرۆڤ پێویستی پێی هەبێ لەبارەی بەندایەتیو خواناسیو حەلأڵو حەرامەوە ورێنمایو سۆزو مژدەیە بۆ تەواوی موسڵمانان. دەی ئیتر لەپاش ئەو پەڕاوە بەنرخە کەی رەوایە کە خەڵك یاساو بەرنامەیەکی تردابنێن بۆ کاروباری خۆیان؟ وە چۆن ئەم کارەیان بەشەڕ لەگەڵ ﷲ دا حیساب ناکەن؟! ئەی مرۆڤ بیربکەرەوە تا فرسەتت ماوە بزانە کێ دروستی کردویتو بۆچی دروستی کردویت؟ بەڵێ ئا لەو رۆژەدا تاوانبارانو یاخی بوان لە فەرمانی ﷲ دەزانن چییان کردوەو قەپ بە دەستی خۆیاندا دەکەنو پەشیمان دەبنەوە بەڵام بێ سودە.

وَلَا تَتَّخِذُوٓاْ أَيۡمَٰنَكُمۡ دَخَلَۢا بَيۡنَكُمۡ فَتَزِلَّ قَدَمُۢ بَعۡدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُواْ ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمۡ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَلَكُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ (٩٤) وَلَا تَشۡتَرُواْ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ ثَمَنٗا قَلِيلًاۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ (٩٥) مَا عِندَكُمۡ يَنفَدُۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٖۗ وَلَنَجۡزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓاْ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ (٩٦) مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ (٩٧) فَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ (٩٨) إِنَّهُۥ لَيۡسَ لَهُۥ سُلۡطَٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ (٩٩) إِنَّمَا سُلۡطَٰنُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَوَلَّوۡنَهُۥ وَٱلَّذِينَ هُم بِهِۦ مُشۡرِكُونَ (١٠٠) وَإِذَا بَدَّلۡنَآ ءَايَةٗ مَّكَانَ ءَايَةٖ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوٓاْ إِنَّمَآ أَنتَ مُفۡتَرِۭۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ (١٠١) قُلۡ نَزَّلَهُۥ رُوحُ ٱلۡقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِٱلۡحَقِّ لِيُثَبِّتَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهُدٗى وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُسۡلِمِينَ (١٠٢)

(٩٠) بێگومان كه ﷲ فەرمان ئەدات بە دادپەروەری لە وتارو كردارو كێشانەو پێوانەداو فەرمان ئەدات بە چاكە، واتە: هەر شتێك چاك بێ خوا فەرمان ئەدات بە ئەنجام دانیو فەرمان ئەدات بە بەخشینی ماڵ بە نزیكان لە خزمو هاوسێ كە بۆ خزم چاكە دوو بەرانبەرە هەم چاكەیە هەم خزمایەتییەو بەرگری دەكات لە داوێن پیسیو ئیشی خراپەو ستەم ﷲ ئامۆژگاریتان دەكات بەڵكو ئێوەش بیر بكەنەوەو واز لەتاوانو ستەمو خراپە بهێننو خۆشبەختی هەردوو دنیا بەدەست بهێنن. بەراستی ئەم ئایەتە پیرۆزە بەشێوەیەكی كورتو رۆشن هەمو گۆشەكانی ژیان ئەگەرێتەوەو هیوادارم بەچاكی تەماشای بكەنو سودی لێ وەرگرن .

(٩١) وەفا بكەن بەو پەیمانەی كە ئەیدەن بە ﷲو جێ بەجێی بكەنو هەر كاتێك كە پەیمانتاندا سوێندەكانتان هەڵنەوەشێننەوە دوای ئەوەی كە زیاتر بتەوترتان كردوەو بڕیاری جێ بەجێ كردنتان داوە، وەبەحەقیقەت ئێوە خواتان كردوە بەپاڵ پشتو زامن لەسەر بەڵێنو سوێندەكانتان، ئیتر چۆن ئەتوانن هەڵی بوەشێننەوە؟ بێگومان ﷲ دەزانێت كە ئێوە چی دەكەن.

(٩٢) جا ئێوە وەك ئەو ئافرەتە مەبن كە ریسەكەی خۆی پاش ئەوەی كە دەیرێساو بتەوو بەهێزی دەكرد هەڵی دەوەشاندەوە كە بە سوێندو پەیمان بەستنەكانتان خۆتان توندو تۆڵ بكەن كەئەمە شتێكی باشە بەڵام لەپاشدا لەبەر بەرژەوەندییەكی دنیایی هەڵیوەشێننەوە، كە ئێوەش سویندەكانتان ببێت بەهۆی خیانەت لە نێوانتاندا لەبەر ئەوەی گەلێكی زۆرترو بەسام تر لە گەلێكی تر هەبێت، واتە: لە كاتی كەم دەسەڵاتیو لاوازیدا سوێند ئەخۆن بۆ كەسانی بەهێزتر لە خۆتان بەڵام هەر كە دیتان خۆتان بەهێز ترن ئەكشێنەوەو خیانەت بەوەی پێشو ئەكەن، كە ئەمە خیانەتەو موسڵمان نابێ خیانەت لە یەكتر بكاتو یەكتر لاوازو بێ هێز بكات بەڵكو پێویستە زیاتر یەكتر بەهێز بكەن، خوای باڵادەست ئێوە تاقی دەكاتەوە بەوەی كە ئایا ئێوە پەیمانو سوێندەكانتان هەڵئەوەشێننەوە یان بەچاكی ئەنجامی ئەدەن؟ وە ئەو زیادو كەم كردنەوەی هێزو دەسەڵاتەش هەر تاقی كردنەوەیەو دڵنیا بن كە خوای باڵا دەست سەرئەنجام لە رۆژی قیامەتدا ئەم راستیانەی كە ناڕێكن تێیدا كە هاتنی قیامەتو حیسابو كیتابە بۆتان رۆشن دەكاتەوە، جا ئەوكاتە دەزانن چیتان كردوە. گوایە دەڵێن لە مەكەدا ئافرەتێك هەبوە كە بەیانی تا ئێوارە رێسی ئەڕێساو دووبارە خاوی دەكردەوە واتە: ئیشێكی بێ سوودی دەكرد، بەداخەوە زۆرێك لە موسڵمانانی ئەمڕۆ ئاوەها رەفتار دەكەنو وەك گوڵە بەرۆژە هەردەم روویان لەلایەكەو بیجگە لە سوكیو تاوانباری هیچ بەرهەمێكی تریان دەست ناكەوێت. جا بۆ ئەوەی چاكتر بزانین كە ئەمانە تاقی كردنەوەن ﷲ یە دەفەرموێ:

(٩٣) ئەگەر ﷲ ئارەزۆی لێبوایە ئەیكردن بەیەك گەلو هەموتان یەك قسەئەبون بەڵام خوا گومڕا دەكات ئەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێتو رێنمایش دەكات ئەو كەسەی كە ئارەزۆی لێ بێت، لێرەدا بە دوو مانا دەگونجێت:

یەكەمیان: رێنمایو گومڕاهی تەنها بە دەست خوایە

دوهەمیان: خوا ناو دەرونی مرۆڤ ئەناسێ كێ بەخوای خۆی رازیە رێنمای دەكات وەكێیش دژی خوایە گومڕاهی دەكات. دڵنیا بن كە پرسیارتان لێ ئەكرێت لەو ئیشانەی كە دەیكەن.

(٩٤) نەكەن سوێندەكانتان بكەن بەهۆی خیانەت لە نێوان خوتاندا، جا پێی هەڵكەوێتو شكست بخوات پاش بتەو بونی، واتە: بە سوێندی درۆ خیانەت لە یەكتر مەكەنو پاش بەهێز بوون خۆتان لاوازو بێ هێز مەكەن بەهۆی لەیەك دابڕانتانەوە، ئایندەیەكی خراپتان ئەبێ چونكە ئێوە رێگای بڵاوبونەوەی ئاینی خواتان گرتوەو بوون بەربەستێك لەرێگای خوادا، وە بۆ ئێوە هەیە سزایەكی گەورە،چونكە ئەو هەمو تاوانانەتان ئەنجام داوە لە پەیمان شكێنیو سوێندی درۆ خواردنو جیابونەوە لەیەكو

وَلَقَدۡ نَعۡلَمُ أَنَّهُمۡ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٞۗ لِّسَانُ ٱلَّذِي يُلۡحِدُونَ إِلَيۡهِ أَعۡجَمِيّٞ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيّٞ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ لَا يَهۡدِيهِمُ ٱللَّهُ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفۡتَرِي ٱلۡكَذِبَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰذِبُونَ ﴿١٠٥﴾ مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٦﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا عَلَى ٱلۡأٓخِرَةِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٠٧﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَسَمۡعِهِمۡ وَأَبۡصَٰرِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا فُتِنُواْ ثُمَّ جَٰهَدُواْ وَصَبَرُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١١٠﴾

لاواز کردنی ریزی باوەڕداران. جارێکی تر ﷲ پەیمان شکێنیەکانیان باس دەکات ودەفەرموێ:

﴿٩٥﴾ ئەوسا پەیمانەکانی ﷲ مەفرۆشن بە نرخێکی کەم، واتە: کاتێ پەیمان بەﷲ ئەدەن نەکەن بەسەروەتو سامانو ناوو پلەی دنیا بیگۆڕنەوە، چونکە هەر ئەوەی کە لەلای (ﷲ)یە چاکە بۆ ئێوە ئەگەرئەم حەقیقەتە بزانن.

﴿٩٦﴾ ئەوەی کە لەلای خۆتانە لەسەروەتو سامانو پلەو ناوو شۆرەت هەموی لە ناو ئەچێتو نامێنێت، وە ئەوەی کەلەلای خوایەو بۆ ئەوتان ئەنجام داوە هەر ئەوە ئەمێنێتەوە بۆ تان، ئینجا ﷲ دەفەرموێ: جا بەراستی ئێمە پاداشت ئەدەین بەو کەسانەی کە خۆیان گرتوە لە سەر بەندایەتیو دوور کەوتنەوە لە تاوانو ئارامبون لەکاتی هاتنی ئێشو ئازاری دنیایی بەسەریاندا بە پاداشتێکی جوانترو چاکتر لەوەی کە کردویانە .

﴿٩٧﴾ ئەو کەسەی کە ئیشی چاکی کرد پیاو بێت یان ئافرەت، کە ئەو کەسە باوەڕدار بێ ئێمە ئەیژێنین لە دنیادا بە ژیانێکی پاكو خاوێن لە داوێن پیسیو حەرام خۆریو خیانەتکاریو پاداشیان ئەدەینەوە بە جوانتر لەوەی کە خۆیان ئەنجامیان داوە، پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ: [illegible] /بەراستی خوا ستەم لە هیچ باوەڕدارێك ناکات بۆ هیچ چاکەیەك کە لە دنیادا ئەیکات بەهۆی ئەو چاکەوە چاکەی لەگەڵدا ئەکرێ لەدنیاداو لە ڕۆژی دوایشدا پاداشی پێ ئەدرێتەوە لەسەر ئەو چاکەیە، بەڵام بێباوەڕ بەهۆی ئەو چاکانەیەوە کە لەبەر خوا ئەنجامی داوە رۆزیو خواردەمەنی پێ ئەدرێ لەدنیادا تا ئەو کاتەی کە چوو بۆ ماڵی دوایی هیچ چاکەیەکی بۆ نەمێنێتەوە کە پاداشی پێ بدرێتەوە}

واتە: باوەڕدار خوا بە زیادەوە فەزڵی خۆی جگە لەوەی کە لەسەر چاکەکانی ژیانی دنیای بۆ چاك دەکات پاداشتی قیامەتیشی بە چاکتر لەوەی خۆی ئەداتەوە بەڵام دادوەرانە لەگەڵ بێ باوەڕاندا حیساب دەکاتو هەرچی چاکە بکەن خوا لەدنیادا ڕۆزیو خواردنو ژیانی چاکیان پێ ئەدات لەسەر چاکەکانیان بەڵام لە فەزڵو بەرەکەتی خۆی بێ بەشیان دەکات لە پاشەڕۆژدا . ئینجا ﷲ دەفەرموێ:

﴿٩٨﴾ هەر کاتێ ویستت قورئان بخوێنی پەنا بگرە بە خوا لە شەیتانی دەرکراو لە رەحمو سۆزی خوا، واتە سوننەتە هەرکاتێ کەسێ ویستی قورئان بخوێنێ بڵێ ﴿ أَعُوذُ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴾ تا خوا دوری بخاتەوە لە خەتەراتی شەیتان وبەئارامو تێ فکرانەوە ئەو قورئانەی بخوێنێ بەڵکو سودی لێ وەرگرێت.

﴿٩٩﴾ بێگومان کە شەیتان هیچ دەسەڵاتێکی نیە بەسەر ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو تەنها بەخوای خۆیان پشت دەبەستن کە ﴿ أَعُوذُ بِٱللَّهِ ﴾ بەڵگەی پشت بەستنێتی بەخوا، واتە: مادام ڕاست بکەیت لە پشت بەستن بەﷲ ئیتر مەترسە لەشەڕی شەیتان.

﴿١٠٠﴾ چونکە شەیتان دەسەڵاتی هەر بەسەر کەسانێکدا هەیە کە خۆیان شەیتان دەکەن بەسەرپەرشتو ڕەئیسی خۆیان وئەوانەیش کە بەهۆی فرۆفێڵی شەیتانەوە هاوەڵیان بۆ خواداناوەو موشریکن، ئینجا ﷲ بەرپەرچی گومانێکی بێباوەڕان ئەداتەوەو دەفەرموێ:

﴿١٠١﴾ جا هەر کاتێك ئێمە ئایەتێك دانێین لە جێاتی ئایەتێکی تردا لە بەر بەرژەوەندییەكو تاقی کردنەوەیەك کە خۆمان ئەیزانین - وەخوا زاناترە بەوەی کەڕەوانەی دەکات لەکەسانی تر- دەڵێن: تۆ ئەی محمدﷺجگە لە مرۆڤێکی درۆزن شتێکی تر نیت، واتە: هەندێ جار ئەیان وت پێغەمبەر درۆزنە هەروەك ئەیان وت: جادوگەرو پێشبینی کەرو شاعیرە جا وا سەریان لێ تێك چوبو هەر ڕۆژەی جۆرە قسەیەکی ناشیرینیان ئەکرد، جا خوا دەفەرموێ: واز بێنە لەو قسانە: بەراستی زۆربەی ئەوان نازانن

۞ يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَٰدِلُ عَن نَّفْسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلْجُوعِ وَٱلْخَوْفِ بِمَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَٱشْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ ۖ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ ٱلْكَذِبَ هَٰذَا حَلَٰلٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَٰعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِن قَبْلُ ۖ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

حەق‌و ناحەق کامەیە ونەفامن‌و نازانن چی دەڵێن: بۆیە ئەم قسە پڕوپوچانە دەکەن.

(١٠٢) ئەی محمدﷺ بڵێ: جبرەئیلی پاك‌و پیرۆز لەلایەن پەروەدگارتەوە بۆ بەمەبەستێکی راست‌و رەوا ئەم قورئانەی هێناوە تا ئەو کەسانەی کە باوەڕیان پێ هێناوە بەگوڕو بەتین تر بکات‌و رێنمایی‌و موژدەر بێت بۆ موسڵمانان بە بەهەشتی هەتاهەتای‌و رەزامەندی ﷻ.

(١٠٣) جا بەحەقیقەت ئێمە ئەزانین کە ئەوان دەڵێن: ئەوەی کە محمدی فێری ئەو قورئانە کردوە بەشەرێکە، ﷻ دەفەرموێ زمانی ئەو کابرایەی کە ئەوان دەڵێن: ئەم قورئانەی بە تۆ وتوە عەجەمەو عەرەبی نازانێت دەی خۆ ئەمە بە زمانێکی عەرەبیەو رۆشنکەرەوەی راست‌و ناراستە ئیتر چۆن دەڵێن: ئەو کابرا عەجەمەی کە بە باشی ناتوانێت بە عەرەبی قسەبکات ئەم قورئانە رەوان‌ورۆشنەی بە تۆ وتوە؟! دەی خۆ ئەوان عەرەبن ئەگەر ئەتوانن باسورەتێکی وەك ئەم قورئانە بهێنن‌وکاری خۆیان لەگەل تۆدا ببڕنەوە، یان واز لەم درۆو دەلەسەیە بهێنن؟! ئەڵێن: پیاوێکی غەیرە عەرەب لەمەکەدا ئاسنگەری دەکردوشارەزای تەورات بو، پێغەمبەرﷺجارجارێك دەچو لەلای دادەنیشت، جا بت پەرستان دەیانگوت ئەو ئەم قورئانە بەمحمد دەڵێت، جا خوا بەم ئایەتە دەمکوتی کردن.

(١٠٤) بەراستی ئەو کەسانەی کە بە ئایەتەکانی خوا باوەڕیان نیە، خوا رێنماییان ناکات‌و باوەڕ ناهێنن، وەبۆ ئەوان هەیە لە رۆژی قیامەتدا سزایەکی دەردناك.

(١٠٥) بێگومان هەرئەوانەن درۆ دروست دەکەن کە باوەڕیان نیە بە نیشانەو بەڵگەکانی دەسەڵات‌و هێزی ﷻوە هەر ئەوانە خۆیان درۆزن، جا کەسێك کە پێغەمبەری خوا بێ چۆن درۆ دەکات؟

(١٠٦) خۆ کەسێك درۆ دەکات کە کافر بێت بە خوا پاش ئەوەی کە باوەڕی هەبوەو پاشگەز بووبێتەوە، واتە:درۆزن تەنها لەناو کافراندایە بەڵێ: درۆ مرۆڤ ئەوەندە بێ نرخ دەکات ئەبێ تەنها لەناو کافراندا پەیدای بکەیت بەڵام ئەو کەسەی کە زۆری لێ ئەکرێت کە خۆی کافر بکات‌و دڵی ئارامە لەسەر خوا پەرستی‌و ئایین ناچێتە ریزی درۆزنانەوە، بەڵام کەسێك دەبێت بە درۆزن‌و درۆ هەڵ ئەبەستێت کە دڵی زۆر شادو خۆشبێت بەکوفر، جا لەسەر ئەو کەسانە تورەی‌و رقی خوا هەیەو بۆ ئەوان سزایەکی گەورە هەیە. وە ئەم ئایەتە دەڵێن: دەربارەی عەممار هاتوە لەکاتی خۆی لەگەڵ دایك‌و باوکی وکۆمەڵێکی لاوازی تری وەك بیلال‌و خەباب‌و سالم، زۆرسزادران‌و یاسری باوکی وسومەیەی دایکی شەهید کران‌و عەماریش لەپاش ئەوە چییان پێ وت بۆ ئەوەی لە مردن خۆی رزگار بکات وتی: بەڵام دڵی هیچ نەگۆڕا بو پاش رزگاربونی شکاتی قسەکانی خۆی لەلای پێغەمبەری خوا ﷺ کردو پێغەمبەر فەرموی: [illegible] / دڵت چۆن بو؟ وتی: ئارام بو لە ئیمان، فەرموی: [illegible] / ئەگەر دووبارە گەڕانەوە بۆ سزادانت تۆش هەمان قسە بکە} ئەگەرچی ئەم فەرمودەیە ئیبوکسیر لە (ارشاد الفقیه) بە صەحیحی داناوە بەڵام ئەلبانی بە (مرسل) دای ناوە.

بەڵێ چاکترو بەنرخترتر ئەوەیە کە مرۆڤ لەسەر بیرو باوەڕی خۆی راوەستێت ئەگەر چی بزانێت لەسەر ئەو خۆگریەی گیان لەدەست دەدات وەك چۆن ئیبنوعەساکیر لە بارەی عەبدوڵای کوڕی حوزافەی سەهمی کەیەکێکە لەیارانی پێغەمبەرمانﷺ ئەگێڕێتەوە کە رۆم گرتی و بردیانە لای پاشاکەیان ئەویش پێی وت: ببە بەگاور من ئەتکەم بە هاوبەشی خۆم لەهەمو سەروەت‌و سامانداو کچەکەی خۆمت پێ ئەدەم، وتی: ئەگەر تەواوی موڵکی خۆت‌و موڵکی عەرەبیشم پێ بدەیت لەسەر ئەوەی کەبگەڕێمەوەلەم ئایینەی محمدﷺیەك چاو برکەیەکیش بێت نایکەم، پاشان وتی: ئەتکوژم، وتی: ئەوە بە کەیفی خۆتە. فەرمانی دا هەڵبەسراو بەتیر هاوێژانی وت: تیری تێ بگرن بۆ

نزیکی دەستو قاچیو خۆیشی هەرخەریك بو قسەی لەگەڵ دا ئەكرد كەبیكات بەگاور ئەو هەر لەسەر قسەی خۆی سوربو، لە پاشان وتی: دایگرن، ئینجا فەرمانی دا دێزەیەكی گەورەی پڕ لەئاوی كوڵێنراوی بۆئامادەكراو دوو گیراوی موسڵمانی بۆ هێنراو خستیە ناویەوە هەر زۆر زوو تەنها ئێسقانەكانیان مایەوە دیسان پێی وتەوە ببە بەگاور ئەو هەر بەگوێی نەكردو قسەكەی لێ وەرنەگرت جا فەرمانی دا كە ئەویش بخەنە ناویەوە هێنایانو لفیان كرد كە بیخەنە ناویەوە، لەوكاتەدا گریا، پاشا تەماعی تێكردو دیسان بانگی كردەوە بۆ گاوربون، چونكە وایزانی كە ترساوەو پەشیمان بوەتەوە، وتی: من بۆیە گریام چونكە تەنها یەك گیانم هەیە پاش چەند دەقیقەیەك تەواو ئەبێ لەسەر ڕێبازی ﷲ من پێم خۆشبو بە ئەنازەی هەمو موەكانی لەشم ئەوەندە گیانم ببوایەو یەك لەپاش یەك سزابدرایەم لەسەر ﷲ، لەریوایەتی تردا هاتوەكە خستیەبەندیخانەوەو چەند ڕۆژێك هیچی پێ نەدا لە پاشا عارەقو گۆشتی بەرازی بۆناردە بەندیخانەوە ئەویش نزیكی نەبوەوە لەپاشا بانگی كرد وتی: بۆنەت خوارد؟ وتی: خۆئەوە حەڵاڵە بۆ من چونكە برسیو ناچاریە بەڵام من شتێ ناكەم كەتۆ كەیفو خۆشبی پێم پاشا وتی: سەرم ماچ بكە ئازادت دەكەم وتی: هەمو گیراوە موسڵمانەكانم لەگەڵدا ئازاد دەكەیت؟ وتی: بەڵێ. جا هەستاو سەری ماچ كرد، ئەویش خۆیو هەمو موسڵمانە گیراوەكانی تری لەگەڵ دا ئازاد كرد. جا كاتێ گەڕایەوە عومەری كوڕی خەتاب ﷺ وتی پێویستە هەمو موسڵمانێك سەری عەبدوڵای كوڕی حوزافەﷺ ماچ بكاتومن پێش هەموتان ئەكەوم، هەستاو سەری ماچ كرد، خوا لە هەمویان خۆشببێ بەڕاستی ئایینی خوا كەڵە پیاوانی ئاوا لێهاتوو نەبەز پاراستویانەو ئابەو شێوە تەواوو پاكە بە ئێمە یان گەیاندوە بەڵام بەداخەوە ئەی ئێمە چیمان لێ كرد؟! ([illegible]) بۆ خراپی وەزعمان ودووری لەئاینمان.

بەڵێ ئەوانەی كە دڵیان خۆشە بەبێدینی بەر نەفرینو ڕقی خودا كەوتن چونكە،

(١٠٧) ئەوانە ژیانی دنیایان پێ خۆشەو هەڵیان بژاردوە بەسەر ژیانی دوا ڕۆژداو كافر بوون خۆ بێگومان خوایش ڕێنمای گەلی بێباوەڕو كافران ناكاتو نایان گەیەنێتە بەهەشتو خۆشبەختی،

(١٠٨) جا ئەوانە كەسانێكن كە خوا دڵەكانیانوگوێكانیان وچاوەكانیانی مۆر كردوەو حەق وراستی وەرناگرنو نایبیسنو نایبینن، هەرچەند خاوەن دڵو گوێ وچاویشبن بەڵام وەك شێتو كەڕو كوێر وانو ئەوانە كەسانێكن كە بێ ئاگانو لەبێ ئاگای

خۆیان سەریان لێشێواوە وەك كابرای مەستو سەرخۆش نازانن چی ڕووئەدات لە چواردەوریاندا هەتا لەم ژیانەدا دەر دەچن.

(١٠٩) شتێكی حەقو نە گۆڕاوە كە ئەوانە لە ڕۆژی دوایدا لەریزی زیان لێ كەوتو ڕەنجەڕۆیانن. بەڵێ پاش باسی خراپانو سزاكانیان باسی پیاو چاكانو پاداشتەكانیان دەكات ودەفەرموێ:

(١١٠) لەپاش ئەوەی كەپاداشی كافرانتان زانی بزانن بەڕاستی خوای تۆ بۆ ئەو كەسانەی كە كۆچ ئەكەن لەبەر خاتری خوا دوای ئەوە كە توشی ئێشو ئازار بوون لەپاش ئەوەش دەست بەجیهاد ئەكەنو كۆڵ نادەنو خۆیان ناشارنەوەو خۆ ئەگەرن لەسەر ئەو ئێشو ئازارەی كەدێتە ڕێگایان خوا لە تاوانیان خۆش ئەبێ چونكە بەڕاستی خوای تۆ دوای ئەوئیشە جوانو بە نرخانە زۆر لێبوردەو میهرەبانە بەرامبەر بەبەندە چاكەكانیو پاداشی چاكیان پێ ئەدات. عیكرەمە لەعەبدوڵای كوڕی عەباسەوە هێناویەتی كە تاقمێك لەخەڵكی بەنهێنی موسڵمان بوونو لەروداوی بەدردا كەبت پەرستەكان هێنا بوونیان هەندێكیان برینداربوونو هەندێكیشیان كوژران، جا موسڵمانەكان وتیان: ئەوانە برایانی ئێمە بونو موسڵمان بون، داوای لێخۆشبونیان بۆكردن، جا ئایەتی ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُوا۟ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴾ النساء: ٩٧ دابەزی جا ئەم ئایەتە نوسرا بۆ ئەوانەی كە مابوونەوە لە(مەكە)دا كە بەهانە نەما، ئینجا ئەوانیش دەرچون بەرەو مەدینەو بت پەرستان پێیان گەیشتن دیسان بەرەو بت پەرستان گەڕانەوە جا ئایەتی ﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ فَإِذَآ أُوذِىَ فِى ٱللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ ٱلنَّاسِ كَعَذَابِ ٱللَّهِ وَلَئِن جَآءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۚ أَوَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِى صُدُورِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ العنكبوت: ١٠ دابەزی جاموسڵمانان ئەمەیشیان بۆنوسین ئینجا بەنائومێدی لەهەمو چاكەیەك بەرەو مەدینە دەرچون لەپاشان ئەم ئایەتەی بەردەستمان دابەزی: ﴿ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ مِنۢ بَعْدِ مَا فُتِنُوا۟ ..... ﴾ جاموسڵمانان بۆیان نوسین كە خوا دەرگای ڕەحمەتی حۆی لێكردنەوە، جا لەكاتی دەرچونیاندا بت پەرستان هاتنە ڕێگایانو بەشەڕ هاتن هەندێكیان ڕزگار بونو هەندێكیشیان شەهید بون.

(١١١) لەو ڕۆژەدا كەوا هەمو كەسێك تەناتەت پێغەمبەرانیش جگە لە پێغەمبەرمان ﷺداوای ڕزگار بونی نەفسی خۆی دەكاتو

کەسی تری لەبیرا نامێنێ ئەوەندە ڕۆژێکی سەختو گرانە، وەھەمو کەسێك چی کردوە لەچاك و خراپ پاداشەکەی بەتەواوی پێ ئەدرێت(ئەگەر خۆی بەتاڵی نەکربێتەوە) وە ئەوان ستەمیان لێ ناکرێت.

(١١٢) جا خوا وێنە دەھێنێتەوە بەشارێك یان دێھاتێك کە بێ ترس لە ئەمن و ئاسایشدا بژین و ڕۆزی زۆرو فرەوانی بۆ بێت لەھەمو لایەکەوەو بۆ ھیچ شتێك دانەمێنێن کەچی خەڵکی ئەو جێگایە ناسوپاسی خوا بکەن و ئەم ھەمو نیعمەتانەیان بە ھیچ نەزانن، لەبەر ئەوە خوای بالآدەست بەرگی برسێتی و ترسی کردوەتە بەریان بەبۆنەی ئەو ئیشانەی کە دەیانکرد، ئەم وێنەیە ھی خەڵکی مەکە بو کە خەڵکی زۆر ڕێزی لێ ئەگەرتن لەسەر بونی ئەو ماڵەی خواو لەھەمو لایەکەوە بەلێشاوی نیعمەتی خوایان بۆ ئەھاتو ھەرلە خۆیان خودا پێغەمبەریشی بۆناردن کەچی ئەوان نمەك نەناس بون و دژایەتی خواو پێغەمبەرەکەیان کردو پێغەمبەریانﷺلەو شارە پیرۆزە دەرکردو پێغەمبەریش ﷺدوعای لێ کردن فەرموی: {[illegible] ئەی خوایە سزای خۆت توند بکەیت لەسەر قورەیش و سالآنێکی وەك ساڵەکانی یوسف بدەیت بەسەریاندا}

بەڵێ خەڵکی لەمەکەدا لە جیاتی ئەوەی لەھەموکەس چاکترو زیاتر بەدەم پێغەمبەرەوە بھاتنایە چونکە خوا ڕێزی بەوان دابو کەچی ئەیان وت: ئەگەر ئێمە بەگوێی تۆ بکەین ھەمو خەڵك پەلامارمان ئەدەن و لەناومان ئەبەن، وە چەندین ستەمیان لە پێغەمبەرﷺ و موسڵمانەکان کردو پاشان خوا توشی قاتو قڕی کردن، ئەگەر چی ئەم سورەتە لەمەکەدا ھاتوەو پێغەمبەرمان کاتێ ھاتوتە مەدینە ئەم دوعایەی لێ کردون ئەگونجێ لەو کاتەدا کەئەم ئایەتە ھاتوەتە خوارەوە ﷲ وەك وێنەیەك باسی کردوە بۆ قورەیش و لەپاشدا ماناکەی لەخوایاندا ھاتوەتە دی یان ئەم ئایەتە لەپاش ئەو دوعایەی پێغەمبەرﷺدابەزی بێت، والله اعلم.

(١١٣) خۆ بەراستی ھاتەلای ئەوان نێرراوێك لە خۆیان کە محمدی ﷺکوڕی عەبدوڵا بوو چاکیان ئەناسی و بە ژیرو دەمو دەست پاك و بەناوبانگ بو(محمدالامین) لەناویاندا کەچی کاتێ وتی پێغەمبەرم ئەوان بەدرۆیان خستەوەو باوەڕیان پێ نەکرد!! جا لەبەر ئەوە سزای خوایان پێگەیشت، ئەوە بو لە بەدردا ئەو حەفتا کەسە بەناوبانگەیان لەناوچوو کە ئەبوجھل یەکێك بو لەوان وحەفتایشیان بەدیل گیرا، چونکەئەوان ستەمکار بون. ئینجا خوای میھرەبان دەفەرموێ:

(١١٤) جا لەو حەڵاڵ و پاکەی کەﷲ کردویەتی بەڕۆزیتان بخۆن وسوپاسی نیعمەتی ﷲ بکەن ئەگەر ئێوە تەنھا ئەو ئەپەرستن. لێرە وادەرئەکەوێت کە شتەحەڵاڵەکان پاکن و شتە قەدەغەکراوەکان پیسن چونکە خوا لەتاریفی پێغەمبەرماندا ﷺ فەرمویەتی: ھەمو پاکەکانی بۆ ڕەواو حەڵاڵ کردون، وە ھەمو پیسەکانی لێ قەدەغەکردون.

(١١٥) خوای میھرەبان ئەوەی کە حەرامی کردوە لێتان تەنھا مردارە بوەو خوێن و گۆشتی بەرازەو ئەوەش کە سەر ئەبڕێت بۆ غەیری خواو مەبەستێکی تری تێکەڵ ئەبێ، ئاشکرایە کەخوای میھرەبان ھەمو بارو دۆخەکانی ژیانی مرۆڤی لەبەرچاوگرتوەوھەرکەسێ ناچارکرا بەو مەرجەی خۆی مەبەستی ستەم نەبێ ولە سنوریش تێ نەپەڕێ ئەگەر لەوانە بخوات تاوانی ناگات وخوا حیسابی لەسەر ناکات، ئەوسا بێگومان کە ﷲ زۆر لێخۆشبوو بەرەحمە بەرامبەر ئەوکەسانەی کەناچار ئەکرێن بۆ خواردنی ئەوشتە قەدەغەکراوانە، ئینجا خوا دەفەرموێ:

(١١٦) جا با لە خۆتانەوە ھەروا بەدەم بەدرۆوە نەڵێن: ئەمە حەڵاڵەو ئەمە حەرامە بەدڵنیاییەوە کە ئێوە درۆ بەدەم خواوە ھەڵدەبەستن، جا بێگومان ئەوانەی کە درۆ بەدەم خواوە ھەڵدەبەستن قەت ڕزگار نابن. واتە: موسڵمان ئەبێ ھیچ یاساو بڕیارێك دانەنێت لە خۆیەوە بەڵکو ئەبێ ھەمو ئیش و کارو قسەو بڕیارێکی بەگوێرەی شەرعی خودا بێت، ئەگینا بیدعەچی و تاوانبارە.

(١١٧) تەنھا ڕابواردنێکی کەمە لەم ژیانەدا ئەوسا بۆ ئەوان لەئایندەدا سزایەکی دەردناك ھەیە.

(١١٨) جا لەسەر ئەو کەسانەی کە جولەکە بون حەرامامان کرد لێیان ئەوەی کەلە پێشەوە باسمان کرد بۆت، وە ئێمە ستەممان لێ نەکردون بەڵام ئەوان خۆیان ستەمیان لە خۆیان کردوە. باسی ئەوشتەی کەلەسەریان قەدەغە کراوە لە ئایەتی سەدوچل وشەشی سورەتی ئەنعام دا ھاتوە، لێرەدا مەبەست ئەوشتە قەدەغە کراوانەیە کە لە سورەتەکانی مەکەدا ھاتوە. والله اعلم.

(١١٩) پاشان بزانە بێگومان خوای تۆ لەو کەسانەی کە بەنەزانی کرداری خراپیان کردوەو ھاوبەشیان بۆ خوا داناوە پاش ئەوە گەڕانەوەو تەوبەیان کردوەو لەکرداری خۆیان پەشیمان بوونەوەوئیشی چاکیان ئەنجام دا، بێگومان پەروەردگارت لەدوای

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا۟ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٍ ثُمَّ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوٓا۟ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٩﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ ۚ ٱجْتَبَىٰهُ وَهَدَىٰهُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَءَاتَيْنَٰهُ فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ أَنِ ٱتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ ٱلسَّبْتُ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَٱصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا۟ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

ئەو کرداره خراپانەیان زۆر لێخۆش بوو بەسۆزەو چاوپۆشیان لێ ئەکاتو لێیان خۆش ئەبێت.

(١٢٠) بەراستی ئیبراهیم ﷺ خۆی بەتەنهایی یەك گەل بو کەگەردنکەچ بو بۆ ﷲ و لە هەمو ڕێگەیەکی ناڕەواو بێ سود لای دابوو بەرەو ڕێگای حەقو ئەو لەموشریکان نەبو ،

(١٢١) ئەوسوپاسگوزار بو لەسەر نیعمەتەکانی خواو خوایش هەڵیبژاردو کردی بەپێغەمبەرو ڕێنمای کرد بو ڕێگای ڕاست کە یەکخوا پەرستیو بەرنامەی پەروەردگاری عالەمە،

(١٢٢) جالە دنیادا شتی چاکمان پێدا لە منداڵی باشو شۆرەتی جوانو هاوتا کردنی لەگەڵ پێغەمبەرمان دا لە سەڵاوات لێدان دا کە سەڵاواتی ئیبراهیمی لە هەمو سەڵاواتەکانی تر ڕاسترو چاکترە کە [illegible]

یەکێکە لەو جۆرە سەڵاواتە ئیبراهیمیانەو موسڵمان هەمیشە لە تەحیاتەکانی نوێژدا ئەیخوێنێت، سەرەرای ئەو چاکانەی کەلەدنیادا بەو بەرێزە دراوە لە ڕۆژی دوایشدا لەریزی پیاو چاكو ساڵحاندایە.

(١٢٣) لەپاشان وەحیمان کردە لای تۆ ئەی محمدﷺکە تۆش پەیڕەوی ئاینی ئیبراهیم بی لە عەقیدەدا کە ئەو ئیبراهیمە لای دابو لە هەمو شتێکی بێ کەڵكو بەتاڵو ڕوبەحەق بوەوئەو لە موشریکان نەبوە. جارێکی تر ئەچێتەوە سەر باسی جولەکەو دەفەرموێ:

(١٢٤) ڕۆژی شەممە هەرلە سەر کەسانێك دانرا کە نارێکبون لەبارەی ڕۆژی جومعەوەوبێگومان پەروەردگارت لەرۆژی قیامەتدا لەنێوان ئەواندا لەبارەی ئەوشتەی کەئەوان نارێکن تێیدا بریاری خۆی دەدات، بۆ یاخی بوانو گومراهان سزاو بۆ پارێزکارانو چاکانیش پاداشت. واتە: ڕۆژی جومعە دانرا بۆیان کەتێیدا بحەسێنەوەو ئیش نەکەن ئەوان شەممەیان داناو جومعەیان لەبیر خۆیان بردەوە وەك پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible] / بێگومان کەخوا ڕۆژی جومعەی فەرزکرد لەسەر ئەو کەسانەی کە لە پێش ئێمەدا بوون جا ئەوان نارێکیان تێدا کردو خوا ڕێنمای ئێمەی بۆ ئەو ڕۆژە کردو ئەوخەڵکە لەو ڕۆژەدا بەدوای ئێمەدا دێن، جولەکە شەممەیان داناو گاوریش یەك شەممە} بەم شێوە ﷲ ئەم گەلەی ڕێنمای کرد بۆ ئەو ڕۆژە پیرۆزەو دەمان ترسێنێ لەوەی کەئێمەش وەك ئەوان لەبیری خۆمانی ببەینەوە، بەداخەوە کەئیستا والە هەندێ وڵاتی ئیسلامیدا نزیکە لەبیر ببرێتەوە ڕۆژی گومڕاهانو لەخوایاخیان کراوە بە ڕۆژی حەسانەوە؟!

(١٢٥) بانگ بکە بۆ ڕێگای پەروەردگارت ئەوڕێگاو ڕێبازەی کە پێت سپێرراوە بەژیرانەو دانایانە وبە ئامۆژگاری جوانو بەوشەی شیرینو موجادەلەیان لەگەڵدا بکە بە وشەیەکی چاك ترو جوانتر بێگومان کە پەروەردگارت زاناو عالەە بەو کەسەی کەلای داوە لەڕێگای ئەو، وەهەر خۆی زاناترە بەوکەسەی کەڕێگای ڕاستی گرتوەو لە ڕیزی ڕێنمای کراوانە، ئەمە ئامۆژگارییەکە بۆ هەمو بانگەوازکەرانی ڕێگای ئیسلام لەهەمو سەردەمێکدا ئەبێ بزانن کە بانگ بۆخوا دەکەن نە بۆ خۆیانو خێڵوعەشرەتیان پاداشیان لەلای ئەوە نەك لەلای خەڵكو سەرئەنجام هەر ڕاستی سەردەکەوێت بادەیان کۆسپ پیلانیش بخرێتە ڕێگای. دەڵێن کاتێ پێغەمبەری خوا لەغەزای ئوحودا چاوی بەحەمزەی مامی کەوت کە ناشیرین کرا بو فەرموی: ئەبێ حەفتا کەس لەوان وەك حەمزە پێ بکەم بەڵام ﷲ ئەم ئایەتەی ناردو فەرموی:

(١٢٦) جا ئەگەر تۆڵەتان سەند ئەبێ تۆڵە وەك یەك بێ نابێ زیاتر بێ، وە ئەگەر خۆبگرنو تۆڵەنەسێنن هەر ئەوە بەسودترە بۆ خۆگران، واتە: ڕێگای نەدا لەتۆڵە سەندندا لە یەکسانی دەربچیت با لەکافرانیش بێت، ئەوەیە دادگەری ئیسلام

١٧ — سُورَةُ الإسْرَاءِ — ١١١

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١﴾ وَءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَجَعَلْنَٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِى وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولَىٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَٰلَ ٱلدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ ٱلْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَٰكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَٰكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ ٱلْءَاخِرَةِ لِيَسُۥٓـُٔوا۟ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا۟ مَا عَلَوْا۟ تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

گەورەترین پاڵەوانی ئیسلامو گەورەی شەهیدانی بەهەشتو مامی پێغەمبەری خوا ﷺ شەهید دەکرێتو گاڵتە بەلاشەکەیشی دەکرێتو دەشێوێنرێتو بکوژیشی ئاشکرایە کەچی ماوە نادرێت لە تۆڵەی یەکسان شتێکی تر زیاتر بکرێت بەڵکو هەڵیشی ئەنێت کە چاوپۆشی بکات، بەراستی پێغەمبەریش ﷺ هەردووهەمیانی هەڵبژاردو بکوژیشی لەکاتی دەسەڵاتدا عەفو کرد، ئادەی لەغەیری موسڵمان لەم جیهانی دیموکراتیومافی مرۆڤەدا نمونەیەکی ئاوا بهێنن.

ئەم ئایەتە لەمەدینەدا هاتوەتە خوارەوەو لەم سورەتە مەکەییەدا بە فەرمانی پێغەمبەرمانﷺ تۆمار کراوەو وێنەی ئەمە زۆرە لە قورئاندا کە سورەتی مەکیەو یەك یان زیاتر لە ئایەتێکی لەمەدینەدا هاتوون یان بەپێچەوانەوە، جا لەبەر ئەوەیە زانینی هۆی دابەزینی ئایەتەکان پێویستە بەتایبەت بۆ ئەو کەسانەی کەمانای قورئان ئەکەن تا بەهەڵەدا نەچن لەمانا کردندا،

﴿١٢٧﴾ جاخۆبگرە وخۆگرتنیشت هەر بە فەرمانی اللَّهُ یەو هەر ئەو زاتەیە یارمەتی تۆ ئەدات لەسەر توانایی خۆراگری، ئەو خۆگرتنەش ئەبێ ئەنجام بدرێ هەروەك چۆن داوای جیهادت لێ دەکات لێرە داوای خۆگرتنت لێ دەکات، ئەنجامدانی هەردووکیان لەجێگای خۆیاندا عیبادەتو خواناسیە وتۆ دڵت تەنگ نەبێت لەو فرو فێڵەی کەئەوان دەیکەن سەبارەت بەخۆتو پەیڕەوانی بەرنامەکەت،

﴿١٢٨﴾ چونکە بێگومان اللَّهُ لەگەڵ ئەو کەسانەدایە کەلە خوا دەترسنو تەقوایان هەیەو چاکەکارن. بەراستی ئەمە موژدەیەکی گەورەیە بۆ ئەوکەسانەی کە پارێزکارو چاکەکارن چونکە خوایان لەگەڵ دایەو هەرکەسێکیش خوای لەگەڵ دا بێ چ باکی هەیە.

١٧ — سورەتی ئیسرا — ١١١

سورەتی ئیسرا کە بە سورەتی [illegible])و سورەتی (بەنی ئسرائیلی)ش دەناسرێت، سورەتی حەفدەهەمی قورئانەو سەدو یانزە ئایەتە، لە مەکەدا هاتوەتە خوارەوە ، وتراوە جگە لە چەند ئایەتێکی نەبێت. وەبەگوێرەی دابەزین وتراوە سورەتی پەنجاهەمەو پاش سورەتی [illegible]) و پێش[illegible]) دابەزیوە. دایکی باوەڕدان دەڵێت: [illegible]/الترمذي، صححه الالباني/ واتە: پێغەمبەر ﷺ تا سورەتی زومەرو بەنی ئیسرائیلی نەخوێندایە نەدەخەوت.

بەناوی اللَّهُ ی زۆر بەسۆزو بێنیهایەت میهرەبان

﴿١﴾ پاکو مونەزەهیو بێ عەیبی بۆ ئەو زاتەیە کە شەوڕەوی کرد بە بەندەی خۆی لە مزگەوتی مەکەوە بۆ ئەو مزگەوتەی بەیتولوقەدەسەی کە خۆیو جواردەورەکەیمان بە پیتو بەرەکەت کرد بە پێغەمبەرانی زۆرو ئاوو هەواوی چاكو بەروبوومی زۆر، جا ئەم شەوڕەوییەمان کرد بە محمد ﷺ تا لە نیشانە کانی گەورەییو زانایی خۆمانی پێشان بدەین، بێگومان راستی ئەوەیە کە ئەو زاتە زۆر بیسەرو بینەرە.

ئەم ئایەتە باس لەشەوڕەوی پێغمبەرمان ﷺ دەکات کە پێش هیجرەت روی داوە، بەڵام لەسەر ئەوەی کە ئەم روداوە لە چ ساڵێك پێش هیجرەتو چ مانگێك رووی داوە لە نێوان زانایانندا بۆچونی جیاواز هەیە،

[illegible]) واتە: شەوڕەوی کردن لە مەکەوە بۆ بەیتولوقەدەس، میعراجیش رۆیشتنی پێغەمبەرمانە ﷺ لە بەیتولوقدەسەوە بۆ ئاسمان، لەم ئایەتەدا شەوڕەوی پێغەمبەر لە مەکە تا دەگاتە بەیتولوقەدەس باسکراوەو هەرکەسێك ئینکاری بکات کافر دەبێت، وە میعراج واتە: پەیژە ، کە مەبەست پێی بەرز بونەوەی پێغەمبەرە ﷺ لە بەیتولوقەدەسەوە بۆ ئاسمانەکانە بەو پەیژەیە کە خوا دەزانێت چۆن بووە لە سورەتی نەجم دا بەم روداوە ئاماژە کراوەو حەدیسانێکی زۆریش باسیان لێوەکردوە ، جا ئەوەی کە حەدیسەکانی بەلاواز داناوەو هەندێ قسەی تێدا کردوە، وە بڕیاری کوفری لەسەر نەدراوە، بەڵام ئەوەی کە حەدیسەکانیان بەپلەی {سەحیح یا حەسەن} زانیوەو سەرەڕای ئەوەش ئینکاری بکات پێی کافر دەبێت والله اعلم.

وە دیارە ئەم رووداوە بەخەون نەبوە بەڵکو پێغەمبەر لە حاڵێکدا کە بەخەبەر بووە بە رۆح و لاشەوە ئەم سەفەرە گەورەیەی کردوە ، چونکە کاتێك کە خەڵکی مەکەی لەم رووداوە خەبەر کردەوە زۆریان پێ سەیر بوو ئینکاریان کرد، ئەگەر خەون بوایە ئەوندە جێی سەرسوڕمان نەدەبوو بە موعجیزەیش حیساب نەدەکرا، ئەم رووداوە بەکورتی بەم شێوەیەبو کە پێغەمبەری ئازیزمان ﷺ شەوێك لە ماڵی (ئومو هانیئی) ئامۆزای لە پەنای کەعبەدا خەوتبو بەهۆی جوبرەئیلەوە {بوراق}ی بۆ رەوانەکرا کەلە گوێدرێژ گەورەترو لە ئێستر بچوکترو سپی رەنگ بو هەر هەنگاوێکی بەئەندازەی بڕکردنی چاوی بوو پێغەمبەرانی پێشویش سواری ئەو بۆراقە بوون ، جا پێغەمبەری خوا ﷺ سواری بو تا گەیشتە بەیتولموقەدەس و بەستیەوە بەو جێگایەی کە پێغەمبەرانی پێش خۆی بەو جێگایانەوە بەستبویەوە، پێغەمبەر لە پاش دوو رکات نوێژ بە هاورێیەتی جوبرەئیل سەرکەوت بۆ ئاسمان تا گەیشتن بەدەرگای ئاسمانگی یەکەم ،جا دەرگای ئاسمانیان بۆکرایەوە لەو کاتەدا چاوی بە ئادەم کەوت بەخێرهاتنی کردو دوعای خێری بۆ کرد ، جا هەر بەم شێوەیە بەرەو ئاسمانەکانی ترچوون و لە هەر ئاسمانێکدا چاوی دەکەوت بە پێغەمبەرانێك تا گەیشتنە ئاسمانی حەوتەم لەوێشەوە بەرەو پێشگای اللّٰه رۆیشتو اللّٰه وەحی کردەلای و هەر لەوێ پەنجا نوێژی لەسەر خۆی وئوممەتەکەی پێویست کرد بەڵام لەکاتی گەڕانەوەدا گەیشتە موساو باسەکەی بۆکرد موسا پێی وت: بگەڕێرەوە پێشگای اللّٰهو داوای سوك بوونی لێ بکە من لەناو کورانی یەعقوب دا بووم لەوە کەمترم لێ داواکردن نەیانکردو من چاکیان دەناسم، پێغەمبەریش ﷺ لای کردەوە لای جوبرەئیل وەك پرس پێ کردنێك وئەویش وتی: ئەگەر ئارەزۆت لێ هەیە بگەڕێرەوە پێغەمبەریش گەڕایەوە پێشگای اللّٰهو داوای سوك بونی لێ کرد اللّٰه کردی بە چل نوێژو گەڕانەوە تا هاتنەوە لای موساو باسە کەی لێ پرسییەوەو فەرموی: دە نوێژی کەم کردوەتەوە ،وتی: بگەڕیرەوە داوای سوکبوون بکە ئوممەتەکەت لاوازن توانای ئەنجامدانیان نیە ، جا چەند جار بەم شێوەیە ئەم وتو وێژەکرا تا اللّٰه فەرموی ئەی محمد ئەوە کردم بە پێنج نوێژو هەرنوێژێك بە دە نوێژ حیساب دەکەمو چاکە یەك بە دەیە ، واتە: لای پەروەردگار هەر پەنجایە بەڵام لە سەر بەندەکان پێنج نوێژ پێویست کراوە ، ئینجا پێغەمبەری ئازیزمان هاتەوە ماڵی (ئومو هانیئ) هێشتا بەتەواوی رۆژ دەرنەکەوتبو. کە ئەمە معجیزەیەکی زۆر گەورەو گرنگو رێزلێنانێك بو بۆ پێغەمبەرمانو تاقی کردنەویەکیش بو بۆ هەمو خەڵك ، جا ئەوەی کە باوەڕداری راستەقینەبو ئیمانی زیاتر بو ، وە ئەوەش کە بێباوەڕ بو ئینکاری کردو باری خۆی قورستر کرد.

پەروەردگار پێغەمبەرمان لە بەرزترین و بەشکۆترین جێگاکاندا بە وەسفی بەندایەتی یادی لێدەکاتو باسی دەکات وەك لەم ئایەتەدا دەفەرموێت: ﴿ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا ﴾ یان لەمەقامی نیگا کردنە لایدا دەفەرموێ: ﴿ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ﴾ النجم: ١٠

یان لە مەقامی دەعوەو بانگەوازیدا دەفەرموێت: ﴿ وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبْدُ ٱللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا۟ يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴾ الجن: ١٩

وەیان لە مەقامی بەرنگاری و بەرامبەری کردن دەفەرموێ: ﴿ وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ البقرة: ٢٣

واتە: ئەگەر چی محمدمان ﷺ بەو مەقامە بەرزانە گەیاندوە بەڵام ئەو هەر بەندەی اللّٰهیەو بەندایەتی اللّٰهیش گەورەترین پلەو پایەیە، جا دوا بەدوای ئەوەی باسی{اسراوميعراج}ی کرد باسی موسا پێغەمبەر دەکات، چونکە چونی موسایش بۆ کێوی تورو قسە کردنی لەگەڵ اللّٰهدا هاوشێوەی{اسراو ميعراج}ی پێغەمبەرمانەﷺ ،جا دەفەرموێ:

(٢) ئەوسا ئێمە تەوراتمان دا بە موساو کردمان بەرێ پیشاندەر بۆ کورانی یەعقوب بۆ ئەوەی کە جگە لە من هیچ پشتیوانێك وەرنەگرن و تەنها من بکەن بە پشتیوانی خۆیانو تەنها بەندایەتی بۆ من بکەن.

(٣) ئەی وەچەی ئەوانەی کە ئێمە هەڵمان گرتن لەگەڵ نوح داو رزگارمان کردن، هاوبەش دانەنێن بۆ اللّٰه و سوپاسگوزاربن هەروەك نوح، کە بەراستی نوح بەندەیەکی سوپاسگوزار بو. باسی نوح عليه السلام دەکات تا بخاتەوە بیرمان کە هەمومان نەوەی ئەولادەکانی ئەوین کە لەو کەشتیەدا رزگار یان بو.

(٤) خۆ وەحیمان کردە لای کورانی یەعقوب لەو پەڕاوەدا کە تەورات بو وتمان: ئێوە دووجار خراپە دەکەن لەسەر زەویدا و زۆر بەرز دەبنەوەو دەسەڵاتێکی زۆر گەورە پەیدا دەکەن و لە یاسای اللّٰه لادەدەن.

(٥) جا ئەو کاتەی کە بەڵێنی یەکەم هاتە جێ ئێمە بۆ سزادانو تۆڵە لێ سەندنتان بەندە گەلێکی زۆر ئازاو لێ هاتوی خۆمان رەوانە دەکەینە سەرتان ، جا ئەوان بۆ سوك کردنتان بە شوێن ئێوەدا بە ناو ماڵ و منداڵتاندا دەگەڕێن تا لەناوتان بەرن و بێ

عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يَرۡحَمَكُمۡۚ وَإِنۡ عُدتُّمۡ عُدۡنَاۘ وَجَعَلۡنَا جَهَنَّمَ لِلۡكَٰفِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ يَهۡدِي لِلَّتِي هِيَ أَقۡوَمُ وَيُبَشِّرُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمۡ أَجۡرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ أَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدۡعُ ٱلۡإِنسَٰنُ بِٱلشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِٱلۡخَيۡرِۖ وَكَانَ ٱلۡإِنسَٰنُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلۡنَا ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ ءَايَتَيۡنِۖ فَمَحَوۡنَآ ءَايَةَ ٱلَّيۡلِ وَجَعَلۡنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبۡصِرَةً لِّتَبۡتَغُواْ فَضۡلًا مِّن رَّبِّكُمۡ وَلِتَعۡلَمُواْ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلۡحِسَابَۚ وَكُلَّ شَيۡءٖ فَصَّلۡنَٰهُ تَفۡصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ إِنسَٰنٍ أَلۡزَمۡنَٰهُ طَٰٓئِرَهُۥ فِي عُنُقِهِۦۖ وَنُخۡرِجُ لَهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ كِتَٰبًا يَلۡقَىٰهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾ ٱقۡرَأۡ كِتَٰبَكَ كَفَىٰ بِنَفۡسِكَ ٱلۡيَوۡمَ عَلَيۡكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَّنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيۡهَاۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبۡعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَإِذَآ أَرَدۡنَآ أَن نُّهۡلِكَ قَرۡيَةً أَمَرۡنَا مُتۡرَفِيهَا فَفَسَقُواْ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيۡهَا ٱلۡقَوۡلُ فَدَمَّرۡنَٰهَا تَدۡمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمۡ أَهۡلَكۡنَا مِنَ ٱلۡقُرُونِ مِنۢ بَعۡدِ نُوحٖۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرَۢا بَصِيرٗا ﴿١٧﴾

نرخو سەرشۆڕتان بکەن ، وە ئەوە بەڵێنیکی جێبەجێ کراوە لەلایەن خواوەو بێگومان ئەو بەڵایە دێت بەسەرتاندا.

(٦) لە پاشان ئێمە هێزمان بە ئێوە دایەوەو ڕۆژگارمان بەسودی ئێوە چەرخاندو ماڵ و کوڕانمان بۆتان فروان کردو لە دوژمنانی خۆتان زۆرترمان کردن‌و پیاوی شەڕکەری زۆرترمان لێهەڵخستن کە لە هەموکاتێکدا ئامادەی جەنگ بن،

(٧) جا پاشان ئەگەر ئیشی چاکترو جوانترتان کردو سوپاسی ئێمەتان کردو ئەو نیعمەتانەتان بە شێوەی چاك بەکار هێنا بەڕاستی ئەوە چاکەتان لەگەڵ خۆتاندا کردووەو بەسودی خۆتانە، وەئەگەر بێتو خراپە بکەن ئەوەش هەر بۆخۆتانەو خۆتان زیان دەکەن ، جا کاتێك زەمانی بەڵێنی دووهەمیش هات بەهۆی ئەوەی کە ئێوە دەستان بە خراپەو تاوان کردوە دوژمنتان بە سەردا زاڵ دەکات، تاکو ڕوتان ڕەش بکەن‌و هەر چۆن یەکەم جار دوژمنەکانتان هاتنە ناو مزگەوتی بەیتولوقەدەسەوە ئەم جارەش بکەوێتە دەستیانەوەو بێنەوەناوی‌و دەستیان بەچی شتێکی بەرزوچاکدا گەیشت بەتەواوی لەناوەی بەرن‌و تەفروتونایی بکەن‌و داری بەسەر بەردەوە نەهێڵن. ئابەم شێوەیەاللّٰه جولەکەو باقی گەلانی تر دەترسێنێ لە سەر پێچی کردنی خۆی‌و داوایان لێ دەکات کە بیر بکەنەوەودەفەرموێ:

(٨) ئەگەر ئێوە چاکە بکەن‌و بەرەو پەروەردگاری خۆتان بگەڕێنەوەوە ئۆمێدی ئەوە دەکرێت کە پەروەردگارتان ڕەحمتان پێ بکات ، بەڵام ئەگەر دووبارە بگەڕێنەوە بۆ تاوان‌و خراپە ئێمەش دەگەڕێینەوە بۆ سەرشۆڕکردن‌و لەناوبردنتان، وە ئێمە بۆ بێباوەڕان دۆزەخمان کردوە بە بەندیخانەیان ،

(٩) بەڕاستی ئەم قورئانە مرۆڤ ڕێنمای دەکات بۆ ئەو باوەڕو کردارەی کە زۆر بەرزترو تەواوترەو هەرکەسێکیش بەڕاستی دەستی پێوە بگرێت‌و پەیرەوی بکات بەڵگەی لە هەموو کەس تەواوترو بەهێزترو ڕێك وپێك ترە ، وە ئەم قورئانە بەو باوەڕدارانەی کە کرداری چاك دەکەن موژدە دەدات کە پاداشتێکی گەورەیان بۆ هەیە.

(١٠) خۆ بەو کەسانەش کە باوەڕ بە ڕۆژی دوایی ناکەن موژدە دەدات کە ئامادەمان کردوە بۆیان سزایەکی دەردناك. ئینجا اللّٰه بەکورتی پێناسەیەکی مرۆڤ دەکات‌و دەفەرموێ:

(١١) جا خووڕەوشتی مرۆڤ وایە کە لەکاتی ناخۆشی‌و ڕق هەستاندا بەپەلە دوعای شەڕ لە خۆی‌و ماڵ ومنداڵی دەکات وەك چۆن دوعای خێریان بۆ دەکات بە بێ‌ئەوەی کە بیرێك لە ئەنجامەکەی بکاتەوە، ئەوسا مرۆڤ دروستکراوێکی بێ حەوسوڵەو بەپەلەیە. لەیەکێك لە غەزاکانی پێغەمبەردا ﷺ یەکێك لە هاوەڵانی وشترەکەی خۆی نەفرین کرد، جا پێغەمبەر ﷺ پرسیاری کرد کە کێ بو نەفرینی وشترەکی کرد؟ کاتێك کە ئەو پیاوە وتی: من بوم ئەی پێغەمبەر، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: [illegible]

[illegible] / واتە: لەسەر وشترەکەت دابەزە بە شتی نەفرین لێکراو هاوڕێیمان مەکە، دوعای شەڕ مەکەن نەلە خۆتان‌و نە لە منداڵتان‌و نە لە ماڵتان نەوەك ئەو دوعایە ڕێی لەو کاتە بکەوێت کەلای خوا داوای هەر بەخششێکی لێ بکرێ وەڵامتان دەداتەوە، جا دوعا شەڕەکەی ئێوەش وەرگیرێت}

جا با مرۆڤ هەوڵ بدات کە لە سەر نەفسی خۆی زاڵ بێت‌و بەپەلە نەبێت لە دوعای شەڕکردندا. ئینجا اللّٰه باسی هەندێك لە نیعمەتەکانی خۆی دەکات‌و دەفەرموێ:

(١٢) بەڕاستی ئێمە شەوو ڕۆژمان کردوە بە دوو نیشانە لە سەر دەسەڵات‌و کاربەجێی خۆمان جا شەو کە یەك لە نیشانەکانە، تاریکمان کرد تا تێیدا بحەسێنەوە بەڵام نیشانەی ڕۆژمان ڕووناك کردووە کەبە ئاسانی شتی تێدا ببینرێت تا ئێوە لە ڕۆژدا بڕۆن کەسابەت بکەن‌و ئەوەی پەروەردگارتان داناوە بۆتان بەدەستی بهێنن، وە تا ئێوە بەم دوو نیشانە لە ژمارەی ساڵەکان‌و حسابی کاتەکان ئاگاداربن، وە هەرشتێك کە پێویست بێت بۆ ئێوە تا لەم ژوویدا هەن ئێمە لەم قورئانەدا بەشێوەیەکی جوان هەمو

پێداویستیەکانی ئێوەمان روون کردوەتەوەو درێژەمان پێداوە، جا ئیتر مرۆڤ بۆی نیەو رەوانیە کە یاسایەکی تر جگە لەم قورئانە بۆ خۆی هەڵبژێرێت چونکە ئەوەی کە دەبێت بەهۆی بەختەوەری وهیدایەتی لەم قورئانەدا بە شێوەیەکی نەك جوانو روون ، بەڵکو جوانترو روونتر باسی هەیە ئیتر چۆن رەوایە پشتگوێی بخاتو وازی لێ بێنێت؟! جا پاش ئەمە دەفەرموێ:

(١٣) هەمو ئینسانێك کردەوەکانی لە چاكو خراپ دەی کەینەملیو لێی جیا نابێتەوەو هەمو کردەوەکانی تۆمار دەکرێتو بۆی دەکەین بەکیتابێك ئەوسا لە رۆژی قیامەتدا دەری دەهێنینو بە کراوەی دەدرێتەوە دەستیو پێیدەوترێت:

(١٤) پەڕاوی کردارکانی خۆت بخوێنەرەوەو بزانە چیت کردوە، بەسە کە ئەمرۆ تۆ خۆت موحاسەبەی خۆت بکەی، واتە : لە رۆژی قیامەتا هەمو کەسێ چی کردوە بۆی تۆمار کراوەو خۆی دەزانێ مافی چی هەیەو جێگای لەکوێیەو هەمو کەس دەتوانێ نامەی خۆی بخوێنێتەوە ، جا ئەمە بەو مانانیە کە موحاسەبە ناکرێن، ئینجا خوای باڵادەست دەفەرموێ:

(١٥) ئەو کەسەی کە ڕێگای هیدایەتی گرتوە بەڕاستی سودی هیدایەتەکە بۆ خۆیەتی وەهەرکەسیش گومڕاهـ بێت خراپی گومڕاهیەکەی لە سەر خۆیەتیو هیچ نەفسێکی گوناهبار باری نەفسێکی تر هەڵناگرێتو ئێمە سزای هیچ کەسێکیش نادەین هەتا نێرراوی خۆمان نەنێرینە لایوچاكوخراپی بۆڕۆشن نەکەینەوە، ئینجا خوای باڵا دەست دەفەرموێ:

(١٦) ئەوسا هەر کاتێ کە ویستمان وڵاتێك لەناو ببەین فەرمان دەدەین بەسەر ئەوانەی کە دەوڵەمەندو سەرمایەدارن کە عیبادەتی خوا بکەن ، جا ئەوان لە جیاتی بەندایەتیو عیبادەت خراپەو تاوانی تێدا دەکەن یان مرۆڤە خۆشگوزەرانەکانی ئەو وڵاتانە زۆر دەکەین یان فەرمانڕەوایی ئەوان دەدەینە دەست کەسانێك کە ئیشیان خۆشگوزەرانیو رابواردنە ، جا ئەو کاتە قسەی ئێمە لەسەر ئەوان دێتە دی کەستەمکارنو پێویستە تۆڵەیان لێ وەرگیرێت ئەوسا ئێمە ئەو وڵاتە لەناو دەبەینو بە تەواوی وێرانو کاولی دەکەین، بەڵام چ کاول کردنێك. واتە هەرکاتێك دەوڵەمەندو خۆشگوزەرانەکانی وڵاتێك دەستیان کرد بەتاوانو خراپە ئەوە پەروەردگار دەیەوێت ئەو وڵاتە لەناو بەرێت. ئینجا سرنجمان بۆ یەکێك لەو روداوە گرنگانەی کە رویان داوە لەناو گەلانی پێشودا رادەکێشێو دەفەموێ:

(١٧) جا چەند زۆرن گەلانێك کە لە پاش نوح پێغەمبەر عليه السلام لەناومان بردن کاتێك کەبەتەواوی رویان لە کوفرو تاوان کرد

مَّن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡعَاجِلَةَ عَجَّلۡنَا لَهُۥ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلۡنَا لَهُۥ جَهَنَّمَ يَصۡلَىٰهَا مَذۡمُومٗا مَّدۡحُورٗا (١٨) وَمَنۡ أَرَادَ ٱلۡأٓخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعۡيَهَا وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ كَانَ سَعۡيُهُم مَّشۡكُورٗا (١٩) كُلّٗا نُّمِدُّ هَٰٓؤُلَآءِ وَهَٰٓؤُلَآءِ مِنۡ عَطَآءِ رَبِّكَۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحۡظُورًا (٢٠) ٱنظُرۡ كَيۡفَ فَضَّلۡنَا بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖۚ وَلَلۡأٓخِرَةُ أَكۡبَرُ دَرَجَٰتٖ وَأَكۡبَرُ تَفۡضِيلٗا (٢١) لَّا تَجۡعَلۡ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَتَقۡعُدَ مَذۡمُومٗا مَّخۡذُولٗا (٢٢) ۞ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنًاۚ إِمَّا يَبۡلُغَنَّ عِندَكَ ٱلۡكِبَرَ أَحَدُهُمَآ أَوۡ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَآ أُفّٖ وَلَا تَنۡهَرۡهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوۡلٗا كَرِيمٗا (٢٣) وَٱخۡفِضۡ لَهُمَا جَنَاحَ ٱلذُّلِّ مِنَ ٱلرَّحۡمَةِ وَقُل رَّبِّ ٱرۡحَمۡهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرٗا (٢٤) رَّبُّكُمۡ أَعۡلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمۡۚ إِن تَكُونُواْ صَٰلِحِينَ فَإِنَّهُۥ كَانَ لِلۡأَوَّٰبِينَ غَفُورٗا (٢٥) وَءَاتِ ذَا ٱلۡقُرۡبَىٰ حَقَّهُۥ وَٱلۡمِسۡكِينَ وَٱبۡنَ ٱلسَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرۡ تَبۡذِيرًا (٢٦) إِنَّ ٱلۡمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخۡوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِۖ وَكَانَ ٱلشَّيۡطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورٗا (٢٧)

وەك گەلی عادو سەمودو لووت، جا ئێوەش کە بەرێزترین پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە شایستەترن بەوەی کە سزا بدرێن، جا بەسە کە پەروەردگاری تۆ ئاگادار بێ بەسەر تاوانی بەندەکانیداو بینەری هەڵسو کەوتەکانیان بێت.

(١٨) ئەوسا ئەو کەسەی کە ژیانی ئیستای دنیای دەوێو خۆی بۆ ئەوە تەرخان کردوەو بۆ ئەوە ئیش دەکات ئێمە بۆ هەر کەس لەوان کە ئارەزۆمان لێ بێت لە خۆشیەکانی دنیا ئەوەندەی کە ویستی ئێمەی لەسەر بێت پێی دەدەین، لەپاشان دۆزەخمان داناوە بۆئەوان کە بە لۆمە کراویو دەرکراوی لە هەر سۆزو بەزەییەك دەچێتە ناویەوە. واتە مەرج نیە هەرکەسێ دنیایی بوێت الله پێی بدات بەڵام زۆربەی دنیا ویستان بەو ئەندازەی کە الله خۆی ویستی لەسەر بێت پێیدەبەخشێت.

(١٩) خۆ ئەو کەسەیش کە مەبەستی دوا رۆژەو بۆ ئەوە کۆشش دەکات بە کۆششێکی چالاکانەو دڵسۆزانە لە هەمان کاتدا باوەڕدارە بە پەروەردگاری جیهانو پەڕاوە ئاسمانیەکانو فریشتەکانو هەمو پێغەمبەران ئەوسا هەرئەوانەن کە کارو کۆششیان وەرگیراوو سوپاسکراوەو خوای میهرەبان پاداشتی چاکەکانیان بەچەند بەرامبەر دەداتەوە. لێرە پێویستە ئەوە بزانین کە کارو کۆششێك بۆ دوارۆژ بەسودەو وەردەگیرێت کە خاوەنەکەی باوەڕدار بێتو مەبەستی رەزامەندی پەروەردگار بێتو خۆهەڵنانو خۆدەرخستنو لە خۆبایی بونی تێدا نەبێو رێکبێ

لەگەڵ قورئانەوفەرمودەکانی پێغەمبەردا ﷺ ، جا ئەمانە ئەگەر چی مەبەستیان دوارۆژە بەڵام لە ژیانی دنیاش بێ بەهرە نین.

(٢٠) بەڵکو ئێمە لە بەخششی پەروەردگارت بژێوی و نیعمەتی خۆمان لە دنیادا دەدەین بە هەمو کەس، بە کافرو موسڵمان، وە بەخششی پەروەردگارت لە دنیادا لەکەس قەدەغە ناکرێت بە بۆنەی کوفرەوە، چونکە الله ڕەحمانەو بەندەکانی خۆی نائومید ناکاتو هەرچی دروستکردوە بەندەی ئەون کافر بێت یان موسڵمان تا هەردوولا ئەو ڕێگایەی کە هەڵیان بژاردوە بتوانن بیبەنە سەر.

(٢١) تەماشا بکەن وبزانن چۆن هەندێکمان بەرزکردوە بەسەر هەندێکی تردا لەژیانی دنیادا لە پلەو ناوبانگداو لە جوانی وناشرینیداو لە تەمەنولە درێژیو کورتیدا کەخۆتان بەچاوی خۆتان ئەم جیاوازیانە دەبینن، دەی بزانن بەڕاستی لەڕۆژی دوایدا پلەو پایەکان گەورەترنو جیاوازی نیوان پلەو پایەکانی دوارۆژ زۆر ئاشکراترو گەورەترن لە ئەوەی دنیا، پێغەمبەر ﷺ لە وەسفی جیاوازی نێوان پلەو پایەی بەهەشتیەکاندا دەفەرموێ: [illegible] واتە: بەهەشتیەکان بە هۆی جیاوازی پلەوپایەیانەوە شوێنی خاوەن بالاخانەکانی بەهەشت کە لە سەرەوەی خۆیانەوەن دەبینن هەر چۆنێك کە ئەستێرەی پرشنگ دار دەبینن کە لەوپەڕی ئاسۆی ڕۆژهەڵات یان ڕۆژئاوادا خەریکە دەڕواتو نامێنێت. وتمان ئەی پێغەمبەری خوا ﷺئەو شوێنە بەرزانە جێگای پێغەمبەرانە کە جگە لەوان هیچ کەس پێی ناگات؟ پێغەمبەر ﷺفەرموی: نەخێر وانیە، سوێند بەو زاتەی کە گیانی منی بە دەستە پیاوانێك کە باوەڕیان بە الله هێناوەو هەمو پێغەمبەرانیشان بە ڕاست زانیوە بەو پلەو پایە بەرزانە دەگەن.} جا کەوابو بۆ دوارۆژتان هەوڵ بدەن چونکە هەرئەوە بەسوودەو دەمێنێتەوە.

(٢٢) نەکەی لەگەڵ الله دا هیچ پەرستراوێکی تر دابنێیتو جگە لەو زاتە بەندایەتی بۆ کەس نەکەیت، چونکە ئەگەر واتکرد تۆ دەست بە ئەژنۆو لۆمەکراوو دۆڕاوو سوك کراو دادەنیشیو یارمەتی دەرێکت بۆ نییەو سەربەرزو کەیفخۆش نابیت، بەڵێ: بەندایەتی پاكو خاوێن پیشەی خواپەرستانی ڕاستەقینەیەو مرۆڤ بۆ ئەمە هاتوەتە ئەم جیهانە، جا لەبەر ئەوە دەبینی باسی هاوبەشی دانان بۆ پەروەردگارو سزای ئەوانەی کە ئەو تاوانە گەورە دەکەن لە قورئاندا زۆر هاتوە بەتایبەت لە سورەتە مەکەییەکاندا ئەوەتە لێرە تا ئێستا چەند جار بە شێوەی جیاجیا باسی خراپی بت پەرستی وهاوبەشدانانی کردو جارێکی تر لەگەڵ باسکردنی کۆمەڵێکی زۆر لە تاوانەکان دەچێتەوە سەری و دەفەرموێ:

(٢٣) پەروەردگاری تۆ وای فەرمانداوە کە ئێوە جگە لەو کەسی تر نەپەرستن، وە لەگەڵ دایكو باوکتاندا چاکە بکەن ئەگەر یەکێك لەوان یان هەردووکیان بە پیری مانەوە لەلات ئەوسا تۆ لەڕوی ئەواندا بچوك ترین وشەی ناشیرین بەکار مەهێنەو ڕوویان لێ گرژ مەکەو قسەی ڕەقیان لەگەڵدا مەکە، وە هەمیشە بەقسەیەکی جوانو بەڕێزەوە لەگەڵیاندا قسە بکە.

(٢٤) جا باڵی زەلیلی خۆتیان بۆ ڕابخەو هەمیشە بەسۆزو بە میهرەبانیەوە هەڵس وکەوتیان لەگەڵدا بکەو دوعای خێریان بۆ بکەو بڵێ: ئەی پەروەردگارم ڕەحمیان پێ بکە وەك چۆن ئەوان ڕەحمیان بەمن کردووەو بە منداڵی پەروەردەیان کردوم. پەروەردگار لەم ئایەتانەدا لە دوای باسکردنی مافی خۆی بەسەر بەندەکانییەوە کە بەندایەتی کردنو دانەنانی هاوەڵە بۆی باس لە مافی دایكو باوك دەکاتو پێویستی دەکات کە هەم بە کردارو هەم بە قسە بە جوانی ڕەفتاریان لەگەڵدا بکەنو ئازاریان نەدەنو دوعای خەیران بۆ بکەن بە تایبەت کاتێك کە پیرو کەساس دەبنو چاوەڕوانی چاکەن کە لەگەڵیاندا بکرێت. پێغەمبەر ﷺدەفەرموێ: [illegible] واتە: ڕەزامەندی پەروەردگار لە ڕەزامەندی دایكو باوك دایە، وە ڕقو قینی پەروەردگار لە ناڕەزای ئەواندایە}.

(٢٥) پەروەردگارتان ئاگادارە بەوەی کە لە دڵتاندایە ئەگەر ئێوە بۆ ڕەزامەندی الله بە دڵسۆزی ودڵپاکیەوە خزمەتی باوك ودایکتان بکەن بێگومان الله لە تاوانی ئەو کەسانەی کە دڵسۆزی باوك ودایکیاننو لە تاوانەکانیان پەشیماننو هەمیشە بەرەو لای الله دەگەڕێنەوە زۆر لێخۆشبوو چاوپۆشی کەرە، ئینجا دوا بەدوای مافی دایك وباوك دەفەرموێ:

(٢٦) ببەخشە بەوانەی کە خزمی نزیکتن ئەوەی کە مافی خۆیانە وببەخشە بە هەژارانو ڕێبواران ونەکەی ماڵ بە بێهودە خەرج بکەیت،

(٢٧) چونکە بەڕاستی ئەوانەی کەماڵ بە بێهودە خەرج دەکەن برایانی شەیتانن، خۆ شەیتانیش کافرە بە نیعمەتەکانی پەروەردگاری خۆی، شەیتان هەوڵدەدات کە مرۆڤ بەخیلو دەست قوچاو بکات، جا ئەگەر بۆی نەکرا هەوڵدەدات بیکات بە

وَإِمَّا تُعۡرِضَنَّ عَنۡهُمُ ٱبۡتِغَآءَ رَحۡمَةٖ مِّن رَّبِّكَ تَرۡجُوهَا فَقُل لَّهُمۡ قَوۡلٗا مَّيۡسُورٗا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجۡعَلۡ يَدَكَ مَغۡلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبۡسُطۡهَا كُلَّ ٱلۡبَسۡطِ فَتَقۡعُدَ مَلُومٗا مَّحۡسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقۡدِرُۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرَۢا بَصِيرٗا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُمۡ خَشۡيَةَ إِمۡلَٰقٖۖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُهُمۡ وَإِيَّاكُمۡۚ إِنَّ قَتۡلَهُمۡ كَانَ خِطۡـٔٗا كَبِيرٗا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةٗ وَسَآءَ سَبِيلٗا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقۡتُلُواْ ٱلنَّفۡسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۗ وَمَن قُتِلَ مَظۡلُومٗا فَقَدۡ جَعَلۡنَا لِوَلِيِّهِۦ سُلۡطَٰنٗا فَلَا يُسۡرِف فِّي ٱلۡقَتۡلِۖ إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورٗا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوۡفُواْ بِٱلۡعَهۡدِۖ إِنَّ ٱلۡعَهۡدَ كَانَ مَسۡـُٔولٗا ﴿٣٤﴾ وَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ إِذَا كِلۡتُمۡ وَزِنُواْ بِٱلۡقِسۡطَاسِ ٱلۡمُسۡتَقِيمِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلٗا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقۡفُ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۚ إِنَّ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡبَصَرَ وَٱلۡفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَٰٓئِكَ كَانَ عَنۡهُ مَسۡـُٔولٗا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمۡشِ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَرَحًاۖ إِنَّكَ لَن تَخۡرِقَ ٱلۡأَرۡضَ وَلَن تَبۡلُغَ ٱلۡجِبَالَ طُولٗا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُۥ عِندَ رَبِّكَ مَكۡرُوهٗا ﴿٣٨﴾

مرۆڤێکی موسریفو هەڵەخەرج و ئەو ماڵەی کە خوا پێیداوە لە شتی خراپو بێ هودەدا خەرج بکات. زۆرێ لەتەفسیر نوسان وشەی{ تَبۡذِيرًا }یان وەك [illegible] مانا کردوە هەر چەند دەگونجێ هەردوو یەك مانایان هەبێ بەڵام من وای بۆ دەچم کە {تَبۡذِيرًا } لەناوبردنی ماڵە بەشێوەیەك کە نەخۆتو نەخەڵك سودی لێ وەرنەگرێت، چونکە ئەمە لە ئیشی شەیتان دەچێت چونکەئیشەکانی نەبۆ خۆیو نە بۆخەڵك سودی نیە والله اعلم.

جا دەفەرموێ:

﴿٢٨﴾ جا ئەگەر پشتت لەوان کرد بە چاوەڕێی دەست کەوتنی نیعمەتێکی پەروەردگارتەوەو ئیستا هیچت لە دەستدا نییە دەی ئەوکاتە قسەی دڵخۆشکەرو هیوا بەخشوئاسانیان لەگەڵدا بکەو دوعای زۆر بونی رزقیان بۆ بکەو بەڵێنیان پێ بدە هەر کاتێ بووم یارمەتیتان دەدەم.

﴿٢٩﴾ رەزیل ورژد مەبە وەك ئەوەی کەدەستت بەستبێ بە ملتەوەنەگاتە باخەڵت، وە بەتەواویش دەست بڵاونەکەیتەوە کە هەرچیت هەیە بیبەخشیتو لەپاشان لەبەر نەبونی پەکت بکەوێت وسەرکۆنەکراوو پەك کەوتوو دابڕاو بیت لەهەموشت.

﴿٣٠﴾ بەڕاستی پەروەردگارت بۆ ئەو کەسەی کە ئارەزوی لێ بێت رۆزی بۆ فرەوان دەکاتو تەنگیشی دەکاتەوە لەو کەسەی کە ئارەزۆ لێ بێ، بێگومان ئەو زاتە ئاگاداری ژیانی بەندەکانیەتیو بینەری رەفتارو کردارو چۆن ماڵ پەیدا کردن وچۆن خەرج کردنێەتی ودەزانێ کە ئایا کەمدەستی بەسودێتی یان دەستپڕی کە هەردوو بۆ تاقی کردنەوەنو هەرکەسەی بە یەکێکیان تاقی دەکاتەوە پێغەمبەرمان ﷺدەفەرموێ: [illegible] / بێگومانﷲبە منی فەرمو: ببەخشە پێت دەبەخشم}. بەڵێ ﷲ خۆی بەندەکانی خۆی دەبینێو بێ ئاگا نییە لە بارودۆخی ژیانیان بەڵام دەیەوێت هەندێکی بە هەندێکی تاقی بکاتەوە، وە لێرەش هەڕەشەیەکی توند دەکات لەو کەسانەی کە منداڵی خۆیان لەبەر ترس لەکەمدەستیو هەژاری دەکوژنو دەفەرموێ:

﴿٣١﴾ ئەوسا منداڵەکانی خۆتان لە ترسی کەمدەستیو نەداری مەکوژن ئێمەین کەرزقی ئەوان وئێوەش دەدەین بەراستی کوشتنی ئەوان تاوانێکی گەورەیە. لە فەرمودەدا هاتوە کە پێغەمبەر ﷺ سەبارەت بەو پیاوو ژنەی کە بۆ ئەوەی منداڵیان نەبێت پیاوەکەی لە دەرەوەی ئەندامی زاوزێی ئافرەتەوە ئاوی خۆی دەڕژێنێت ،واتە: ([illegible]) بە زیندوو بە چاڵکردنێکی نهێنی منداڵان ناوی بردوە وەك ئەو فەرمودەیەی کە مسلم روایەتی کردوە جا هەر لەبەر ئەوەی بەشێك لە زانایان پێیان وایە رێك خستنی زاوزێیو وەچە([illegible]) بە حەرام دەزانن بەڵام جا بیر دەگێڕێتەوەو دەڵێ: [illegible] / ئێمە لە زەمانی پێغەمبەردا "عزل"مان دەکرد جا پێغەمبەرﷺ ئەوەی پێگەیشتبوو کە ئێمە وا دەکەین بەڵام پێغەمبەرﷺ بەرگری نەکردین}. جا بۆیە بیروڕای زانایان لەم بارەوە جیاوازە، جا ئێمە ئەو بیروڕایەمان پێ ڕاستە کە هەردوو بەش لە فەرمودەکان وەربگیرێتو ئێشی پێبکرێت ،جا بۆیە دەڵێین رێکوپێك خستنی وەچە([illegible]) بۆ کەسێك کە دەیەوێت لەو ماوەیەی کە شیر دەدات یان دکتوری موسڵمانی متمانە پێکراو ماوەیەك دائێت کە نابێت لەو ماوەدا باردار بێت بەهۆی هۆکارێکی شەرعییەوە وەك ئەو ئافرەتەی کە بە بێ‌عەمەلیاتو درینی سك منداڵی نەبێت یان ئەوەی کە پیاوو ئافرت رێك دەکەون لە گەڵ یەکدا بۆ ئەوەی کە ماوەیەك منداڵیان نەبێت ، وە ئەمەش بەهۆی بە هێز بونی ئەو بەڵگەیانەن کە رەوا بونی عەزل دەگەیەننو هەروەها کرداری یارانی پێغەمبەریش. ئەگەرچی ئەگەر هۆیەکی شەرعی نەبێت وازلێهێنان لە ئەنجامدانی عەزلو ئەوەی کە وەك ئەو وایە چاکترە چونکە ئەبو سەعیدی خودری دەڵێت: [illegible] / باسی

عەزل كرا لە لای پێغەمبەر ﷺجا ئەویش فەرموی: ئەوە بۆ كەسانی ناو ئێوە ئەو ئیشە دەكەن؟ خۆنەی فەرمو: ئەوسا وانەكەن، جا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: هیچ دروستكراوێك نیەكە بڕیاری دروستكردنی درا بێت بێگومان كە اللَّه دروستی دەكات‌و بەهیچ شێوەیەك ڕێگری لێ ناكرێت. وە مەبەست لە ڕێكوپێك خستنی وەچە([illegible]) ئەوەیە كە بە هۆی بەكارهێنانی هۆكارانێكی شەرعییەوەكەنەبن بە هۆی زیان، بۆ ماوەیەك لە زەمان بەرگری بكرێت لە بارداربون، كە ئەمە جیاوازە لەگەڵ دیاری كردنی ژمارەدا([illegible])كە ئەمەیان كردارێكی پەسەند نەكراووناڕەوایە. پاشان پەروەردگار دەفەرموێ:

(٣٢) ئەوسا نزیكی زینا مەبنەوەو خۆتان لە هەمو ئەو شتانە بپارێزن كە ئێوە بۆ ئەو تاوانە گەورەیە رابكێشێت ، بەڕاستی ئەوە گوناهێكی ئاشكراو قەڵبەزەنەو خراپترین ڕێگایشە ئەو ڕێگایە جا بەو ڕێگایەدا مەچن. عەبدوڵای كوڕی مەسعود دەڵێت: پرسیارم كرد لە پێغەمبەرﷺ كە كام تاوان لە هەمو گەورترە؟ دەڵێ، پێغەمبەر ﷺ فەرموی:[illegible] / گەورەترین تاوان ئەوەیە كە تۆ هاوەڵ بۆ اللَّه دابنێیەت لە حاڵێكدا كە ئەو تۆی دروستكردوە، وتم پاش ئەو چییە؟ فەرموی: ئەوەی كە منداڵەكەت بكوژی لە ترسی ئەوەی كە خواردنت لەگەڵدا بخوات، وتم ئەی پاش ئەوە؟ فەرموی: ئەوەیە كە لەگەڵ خێزانی دەراوسێكەتدا زینا بكەیت}

(٣٣) ئەوسا ئەو گیانانەی كەاللَّه حەرامی كردوە مەكوژن مەگەر لەسەر مافێك بێت كە خوا داینِاوە وەك ئەوەی كەسێ كەسێ بە ناڕەوا بكوژێت، یان پیاو یان ئافرەتێك كە هاوسەریان كرد بێ زینا بكەن، یان كەسێك لەئایین پاش گەزبیێتەوە، وە هەر كەسێك بە ناڕەوا كوژرا بەڕاستی ئێمە بۆ تۆڵەسەندنەوەی هێزو دەسەڵاتمان داوەتە دەست خاوەن كوژراوەكە كە نزیكترین میراتگرو خزمێتی، جا با ئەویش زیادەڕەوی نەكات لەكوشتن دا چونكە بەڕاستی ئەو یارمەتی دراو دەبێت لەلایەن یاسای خواو فەرمان ڕەوایانەوەو تۆڵەی بۆ وەرئەگەرنەوە ، جا ئەبێ ئەویش زیادە ڕەوی نەكات‌و دەست درێژی نەكاتە سەر ئەوانەی كە بێ تاوانن. پێغەمبەر ﷺدەفەرموێ:[illegible] / بەهەمیشە باوەڕدار لە دینەكەیدا بەربلاوی‌و فەرەوانی كردارە چاكەكانی بۆ دەرەخسێت مادامێك توشی خوێنی حەرام نەبێت}واتە باوەڕدار خوینی حەرامی توشبو دنیایی لێ تەنگ دەبێتەوەو هەمیشە هەست بەدڵتەنگی‌وبێ درەتانی دەكات‌ونازانێ لەم دنیا فرەوانەدا چۆن هەڵس‌وكەوت دەكات.

(٣٤) ئەوسا نزیكی ماڵی هەتیو مەبنەوە مەگەر بەشێوەیەكی چاك‌و بۆ خزمەت كردنی ماڵە كەبێت واتە ئەو ماڵی هەتیوەی كە لای ئێوەیەو ئەتانەوێ خزمەتی بكەن وەك ئەوەی كاسبی‌و بازرگانی پێ بكرێت با لاتان بێت تا ئەو كاتەی كە ئەوان دەگەنە بەهێزی تەواوو باڵق دەبن، وە پەیمانەكانتان ببنە سەرو نەیشكێنن، چونكە بەراستی ئەو پەیمانە پرسیار لێ كراو دەبێ، ئایا جێ بەجێ كرابیت یانە نە، وەپەیمان شكێنی یەكێكە لە نیشانەی مونافقی بەڵكو ئەبێ بەهۆی نەمانی ئیمانیش، پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ:[illegible] / ئەوكەسەی كە ئەمانەتدارو دەست پاك نەبێت ئیمانی نییەو ئەو كەسەیش كە پەیمانەكانی نەداتەسەر دینی نییە}.

(٣٥) جا هەر كاتێك شتێكتان پێوا بە تەواوی بی پێون ، وە كێشانە بكەن بەمیزانێكی ڕاست وتەواو ئەوە ئەنجامێكی باشترو جوان تری بۆتان هەیە، چونكە ئەبێ بەمایەی سەربەرزی هەردوو ژیان. پێغەمبەر ﷺڕوی كردە هاوەڵانی كۆچەری‌و فەرموی:{[illegible] / واتە: ئەی كۆمەڵی كۆچكەران پێنج بەڵا هەیە كە ئەگەر توشیبون، جا ئەو كاتە چاوەڕوانی سزا بن وە من پەنا دەگرم بە اللَّه كە ئێوە توشی ئەوانە ببن، زینا لە هیچ گەلێكدا پەرەی نەسەندوەو ئاشكرا ببێت مەگەر لە ناو ئەواندا نەخۆشینی تاعون‌و ئێش گەلێك كە لە گەلانی رابردویاندا نەبووە لە ناویاندا بڵاو بوبێتەوە، وە هیچ گەلێك پێوانەو كێشانەیان بۆ خەڵك كەم نەكردوەتەوە مەگەر دوچاری قات‌وقڕی‌و گرانی‌و ستەمی دەسەڵاتدارن بەسەریاندا بووبن، وە بەرگریان لە زەكاتی ماڵی خۆیان نەكردوە مەگەر بارانیان لێ بەرگری كرابێت ، وە ئەگەر لەبەر بێ‌زمانان نەبوایە بارانیان بۆ نەدەباری، وە فەرمانی خواو پێغەمبەرەكەیان نەشكاندوە مەگەر اللَّه دوژمنێكی جگە لەخۆیانی زاڵ كرد بێت بەسەریانداو

ذَٰلِكَ مِمَّآ أَوۡحَىٰٓ إِلَيۡكَ رَبُّكَ مِنَ ٱلۡحِكۡمَةِۗ وَلَا تَجۡعَلۡ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَتُلۡقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدۡحُورًا ﴿٣٩﴾ أَفَأَصۡفَىٰكُمۡ رَبُّكُم بِٱلۡبَنِينَ وَٱتَّخَذَ مِنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنَٰثًاۚ إِنَّكُمۡ لَتَقُولُونَ قَوۡلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدۡ صَرَّفۡنَا فِي هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ لِيَذَّكَّرُواْ وَمَا يَزِيدُهُمۡ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُل لَّوۡ كَانَ مَعَهُۥٓ ءَالِهَةٞ كَمَا يَقُولُونَ إِذٗا لَّٱبۡتَغَوۡاْ إِلَىٰ ذِي ٱلۡعَرۡشِ سَبِيلٗا ﴿٤٢﴾ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوّٗا كَبِيرٗا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ ٱلسَّبۡعُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهِنَّۚ وَإِن مِّن شَيۡءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمۡدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفۡقَهُونَ تَسۡبِيحَهُمۡۚ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورٗا ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ جَعَلۡنَا بَيۡنَكَ وَبَيۡنَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ حِجَابٗا مَّسۡتُورٗا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلۡنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ أَكِنَّةً أَن يَفۡقَهُوهُ وَفِيٓ ءَاذَانِهِمۡ وَقۡرٗاۚ وَإِذَا ذَكَرۡتَ رَبَّكَ فِي ٱلۡقُرۡءَانِ وَحۡدَهُۥ وَلَّوۡاْ عَلَىٰٓ أَدۡبَٰرِهِمۡ نُفُورٗا ﴿٤٦﴾ نَّحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَسۡتَمِعُونَ بِهِۦٓ إِذۡ يَسۡتَمِعُونَ إِلَيۡكَ وَإِذۡ هُمۡ نَجۡوَىٰٓ إِذۡ يَقُولُ ٱلظَّٰلِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلٗا مَّسۡحُورًا ﴿٤٧﴾ ٱنظُرۡ كَيۡفَ ضَرَبُواْ لَكَ ٱلۡأَمۡثَالَ فَضَلُّواْ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ سَبِيلٗا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوٓاْ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمٗا وَرُفَٰتًا أَءِنَّا لَمَبۡعُوثُونَ خَلۡقٗا جَدِيدٗا ﴿٤٩﴾

هەندێك لەو سەروەتو سامانو هێزەی كە لە بەردەستیاندایە لە دەستی دەرهێناون، وە فەرمانڕەوایانیان بە پەیامەكەی ﷲ حوكمیان نەكرد بێتو بە كەیفی خۆیان لەوەی كە خوا بۆی ناردون هەڵیان نەبژاردوە مەگەر خوا ئاژاوەو شەڕو كوشتاری خستووەتە ناویانەوە} وەك جیهانی ئەمڕۆی خۆمان كە هەر پێنچیانی تێدا هاتوەتە دیو وا لە تاڵاوی بەرهەمی كردارە پیسەكانمان دەخۆینەوە؟! چاوكوێرەو گوێ كەڕەو ژیری نەماوەو چاكمان بەلاوە خراپەو خراپمان بەلاوە چاكە پەنا دەگرم بەﷲلەم چارە رەشیەی كە ئەمڕۆ مرۆڤ بەسەری خۆیدا هێناویەتی وبیری لێ ناكاتەوە؟!!

﴿٣٦﴾ جا بەدوای ئەو شتە مەكەوە كە زانیاریت لە بارەیەوە نییەو هەر لە خۆتەوە كردەوەیەك مەكە یان بڕیارێك مەدەو قسەیەك مەكە بە بێ زانیاری ، چونكە بەراستی گوێ وچاوو ودڵ هەمو یەكێك لەئەوانە لەو بارەوە پرسیاریان لێ دەكرێتو خاوەنەكەیان گرفتار دەبێت ئەگەر بەناڕەوا بەكارهێنرابن.

﴿٣٧﴾ ئەوسا بەسەر زەویدا بەدەعیەو فزیەوە نەچیت بەراستی تۆ هەرگیز ناتوانیت بەو رێكردنەت زەوی لەت بكەیتو لە درێژی دا بەچیاكان بگەیت، ئیتر بۆ خۆت هەڵدەكێشی وخۆت بە لێهاتوو گەورە دەزانی؟

﴿٣٨﴾ هەمو دانەیەك لەوانەی كە باسكران خراپەكەیان لە لای پەروەردگارت بێزراوو تاوانەو نابێ باوەڕداران ئەنجامیان بدەن.

﴿٣٩﴾ ئا ئەوەی كە باسكران بەشێكە لەو داناییەی كە پەروەردگارت رەوانەی كردوتە لات، واتە: ئەو قەدەغە كراوانە فەرمانی ئێمەیەو لەسەر بناغەی دانای دامان ناوەو هەر كەسێك دژایەتیان بكات دژایەتی حیكمەت ودانایی ﷲ دەكات وكافر دەبێ، جارێكی تر هەڕەشە لەبت پەرستی وهاوبەشدانان دەكاتو دەفەرموێ: لەگەڵ ﷲدا هیچ شتێكی تر بەخوای خۆت دانەنێیتو نەیپەرەستیت چونكە ئەگەر جگە لە ﷲ كەسێكی تر بپەرستیتو گوێ رایەڵی فەرمانەكانی بكەیت بەلۆمە كراویو دوركراوەیی لە هەمو رەحمەتو سۆزێكەوە دەخرێیتە ناو دۆزەخەوە، ئەگەرچی ئەم ئایەتانە روی قسەی لەگەڵ پێغەمبەرمان ﷺ دا یە بەڵام مەبەست پێی هەمو گەلەكەیەتی. پاشان دەمكوتی ئەوانە دەكات كە دەڵێن: فریشتەكان كچانی خودانو دەفەرموێ:

﴿٤٠﴾ ئایا پەروەردگارتان ئێوەی تایبەت كردوە بە كوڕەوەو بەڵام لەناو فریشتەكاندا مێ كانی هەڵگرتوە بۆ خۆی؟! بەراستی ئێوە قسەیەكی زۆر خراپی گەورە دەكەنو بڕیارێكی زۆر ناشرینو نەزانانە دەدەن، هەرچەند فریشتەكان نێرو مێیان نییەو ئەوگومانەی ئێوە زۆر هەڵەیە بەڵام چۆن بۆ خۆتان كوڕ بەچاك دەزاننو كچتان ئەوەندە پێ ناخۆشە زۆر جار زیندە بەچاڵیان دەكەن لەبەر عەیبە كەچی ئەوە دادەنێن بۆﷲ؟! بیگومان پەروەردگاری جیهان بێنیازە لەوەی كە هاوەڵو منداڵی هەبێت.

﴿٤١﴾ بەراستی ئێمە ئا لەم قورئانە دا چەندین باس وداستانی جۆراو جۆرمان گۆڕی بۆ ئەوەی بیر بكەنەوەو پەندو ئامۆژگاری لێ وەربگرن، كەچی ئەو هەمو داستانو باسە جیاجیانە جگە لە دوركەوتنەوە لە ئایین وراكردن لێی سودێكی تری پێ نەدان؟! وە یەكێك لەوانەی كە لەم قورئانەدا بەشێوە جۆراوجۆرو بە بەڵگەی تەواوو گونجاوو لەگەڵ عەقڵدا هاتوە یەكخواپەرستیو یەكتایی ﷲیە كە بناغەی هەمو بنەماكانەو هەر لەم سوورەتەدا چەندین جار هاتوە كە ئەمەش یەكێكی تریانە كە دەفەرموێ:

﴿٤٢﴾ بڵێ : ئەگەر لە گەڵ ﷲدا چەند خوایەكی تر هەیە وەك ئەوان دەڵێن: دەی ئەوان هەوڵی دۆزینەوەی رێگەیەك بدەن كە خۆیان بە خاوەنی عەرش كە ﷲیە بگەیەننو دەسەڵاتو فەرمانڕەوایی جیهانی لە دەست دەر بهێنن، جا ئەو كاتە خۆیان بە ئارەزۆی خۆیان یاساو بەرنامە دابنێنو گوێ بە فەرمانی ﷲنەدەن خۆ ئاشكرایشە كە ئەمەیان پێ ناكرێت دەی هەتاكەی لەسەر دژایەتی فەرمانەكانی ﷲ دەڕۆن؟! ئینجا ﷲ خۆی دەفەرموێ:

۞ قُلْ كُونُوا۟ حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِى صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا ۖ قُلِ ٱلَّذِى فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ ۖ قُلْ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِۦ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾ وَقُل لِّعِبَادِى يَقُولُوا۟ ٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلْإِنسَٰنِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿٥٣﴾ رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ ۖ إِن يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِن يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ۚ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ ٱلنَّبِيِّۦنَ عَلَىٰ بَعْضٍ ۖ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِۦ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ ٱلضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

(٤٣) بێنیازو پاكو مونەزەهە ئەو زاتە لەوەی كە وێنەو هاوەڵی بۆ دابنرێتو خاوەن شكۆو بەرزە بە بەرزاییەتیەكی بێ نیهایەت گەورەو زۆردوورە لەوەی كە موشریكان دەیڵێن.

(٤٤) ئەوەی كە لە هەر حەوت ئاسمانەكاندایەو لە زەویو لە ناویاندا هەیە هەموی تەسبیحاتی خوای خۆیان دەكەن بەو شێوەی كە ﷲ خۆی دەزانێ، وە هیچ شتێك نیە مەگەر تەسبیحاتی خوای خۆی دەكات بەلاَم ئێوە لە تەسبیحاتی ئەوان تێ ناگەن بێشك كە ئەو زاتە بەحەوسەڵەیەو پەلە ناكات لە تۆڵەسەندنەوە لەوانەی كە هاوەڵو منداڵی بۆ دادەنێن ، بەڵكو لێ بوردەو چاوپۆشی كەرە لەتاوان، جا ئەگەر تەوبە بكەنو بگەرێنەوە لێیان خۆش دەبێت. پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ: [illegible]

[illegible]

[illegible] / [illegible] / هیچ كەسێك لە سەر ئەو ئازارەی كە بیستبێتی لە ﷲ بەدەسەلاَت بەشكۆە بەسەبرترو خۆگرتر نییە ئەو زاتە هاوەڵو منداڵی بۆ دادەنرێت، پاشان ئەو هەر دەیانپارێزێت لە بەڵاو سەلامەتیان دەكاتو رزقیشیان پێدەدات}.

(٤٥) جا هەر كاتێك تۆ قورئان بخوێنی ئێمە لە نێوان تۆو ئەوانەی كە باوەڕیان نییە بە رۆژی دوایی پەردەیەكی شاراوەو داپۆشراو دروست دەكەین، جا ئیتر ئەو كاتە حەقو راستی نابیستنو نابینن‌و ئەو قورئانە لە سەریان كاریگەر نابێت.

(٤٦) ئەوسا ئێمە بەهۆی خراپی خۆیانەوە دامان ناوە لەسەر دڵی ئەوان چەندین پەردە بۆ ئەوەی كە هیچ شتێك لە قورئان فێر نەبن وفامی نەكەن، وە لەناو گوێیاندا باری گرانمان داناوەو گوێمان كەڕ كردون كە هیچ شتێكی بەسود نەبیسن ، وە هەر كاتێك باسی یەكتایی پەروەردگاری خۆت بكەیت لەم قورئانەداو بڵێیت {[illegible]} هیچ پەرستراوێكی راستەقینە جگە لەﷲ نیە و تاكەو شەریكی نیە، ئەوان پشتی تێدەكەن‌و لەو قورئانەو لەو قسە جوانانە را دەكەن!

(٤٧) ئێمە دەزانین بەو جۆرە گوێ گرتنەی ئەوان كاتێك كە گوێ لە تۆ دەگەرن كە چ مەبەستێكیان هەیەو چۆن گوێ دەگرنو چی دەڵێن، وە ئاگادارین لێیان ئەو كاتەی كە ئەو موشریكە ناحەق وێژانە بە نهێنیو بەچپە قسە دەكەن و دەڵێن بە باوەڕداران: بەراستی ئێوە هەرلە جادو لێ كراوێك پەیڕەوی دەكەن،واتە: ئەوەی كە ئێوە پەیڕەوی دەكەن پێغەمبەر نیە بەڵكو پیاوێكی جادو لێكراوە.

(٤٨) سەیر بكە چۆن وێنە دەهێننەوە دژی تۆ، جارێك بە جادو گەرت دادەنێنو جارێكی تر بەجادو لێ كراو، جارێك شێتی سەرلێشێواوو جارێكیش شاعیری لێزان!! بەراستی ئەوانە رێگایان لێ هەڵە بوەو توانای دۆزینەوەی رێگای راستیان نیە.

(٤٩) خۆ ئەو بێباوەڕانە دەڵێن: كاتێك كە ئێمە بوین بە ئێسقانو رزین ئایا تازە زیندو دەكرێنەوەو دەبینەوە بەدروست كراوێكی تازە، شتی وا دورەو ناگونجێتو پەروەردگار ئیشی وای پێ ناكرێت، ئەگەر پێتان وایە دروستكردنتان بۆ جارێكی تر لە ئێسقانی رزیو پتوركاو نەگونجاوە ،

(٥٠) دەی ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: ببن بەبەرد یان ببن بە ئاسن بەكەیفی خۆتان.

(٥١) یان ببن بە هەردروستكراوێكی تر كە لە دڵی خۆتاندا زۆر گەورەیەو بە دوورو نەگونجاوی دەزانن كە پاش نەمانی زیندو بكرێتەوە، واتە: ئەگەرئەتوانن بەهەرچی ئەبن ببنو رێگا لەزیندو كردنەوە بگرن، دڵنیا بن كەﷲ زیندوتان دەكاتەوە، جا ئەوان دەڵێن: كێ دووبارە زیندومان دەكاتەوە؟! بڵێ: ئەو كەسەی كە یەكەم جار لە هیچ دروستیكردوون ئەو كەسە دووبارە زیندوتان دەكاتەوە ، جا ئەوان كە هیچ وەڵامێكیان نیە بۆ قسەكانی تۆ بەگاڵتەوە سەریان رادەوەشێنن كە گویا نازانین چی دەڵێیت ئەوەندە دەزانین كە ئەم قسەیە سەرسوڕهێنەرەو ناچێت

بە مێشکی ئێمەداو دەڵێن: کەی ئەوڕۆژە دێت کە ئێمە زیندو بکرێینەوە؟! پێیان بڵێ: بەراستی ئەو ڕۆژی زیندو کردنەوە نزیکە،

(٥٢) لە ڕۆژێك دا دەبێ کە بانگ کەر بە فەرمانی پەروەردگار بانگتان دەکاتو ئێوەش کوتوپڕ لە گۆڕەکانتان وەڵام دەدەنەوەو سوپاسی اللّه دەکەن ، بەڵام سوپاسە کەتان ناچارییەو سودی نابێ، واتە ئەو لاشەی ئێوە کە رزیوە ئەو ڕۆژە زیندو دەبێتەوەو ملکەچانە فەرمانی پەروەردگاری بەجێدەهێنێت خۆ ئەو کاتەش وا گومان دەکەن کە لەدونیادا جگە لە ماوەیەکی زۆر کەم نەژیاوون، واتە: ئەم ژیانەی کە هەمو شتێکتان بۆ لەدەست داوە لەو کاتەدا دەڵێن زۆر کەم بووەو نەمانتوانیوە باش بیر بکەینەوەو سودی لێ وەر گرین، پاش ئەوە خوای میهرەبان تەمێی بەندە چاکەکانی دەکاتو دەفەرموێ:

(٥٣) ئەی محمد ﷺ بە بەندەکانی من بڵێ: با لە کاتی قسە کردندا ئەو قسەیە بڵێن کە چاکترە، بۆ؟ چونکە بەراستی شەیتان هەوڵی دروستکردنی ناکۆکی دەدات لە نێوانیاندا ، بێگومان شەیتان بۆ ئینسان دوژمنێکی ئاشکرایە. واتە: ئامانجی شەیتان ئەوەیە کە لەنێوان بەندەکانی اللّه دا کێشەوناکۆکی دورست بکات جا با ئاگایان لەقسەوزمانو هەڵسوکەوتیان بێتو ماوە بەشەیتان نەدەن کە بێتە نێوانیانەوە تەنانەت پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:{ [illegible] / با هیچ کام لە ئێوە بە چەك ئاماژە نەکات بۆ براکەی خۆی چونکە لەوانەیە کە شەیتان هەڵداتە دەستیو براکەی خۆی بکوژێت جا ئەو کاتە بەهۆی ئەو ئیشەوە بکەوێتە ناو چاڵێکی ئاگرەوە}.

(٥٤) پەروەردگارتان لە خۆتان زاناترە بە کاروباری ئێوەو دەزانێ چی بەسودتانەو چی بەزیانتانە ، جا ئەگەر ئارەزۆی لێ بێت رەحمتان پێ دەکات وناز و نیعمەتی خۆی دەڕژێنێتە سەرتان ، وە ئەگەر ئارەزۆی لێ بێت سزاتان دەداتو کەسیش ناتوانێت ڕێگەی لێ بگرێت، دەی ژیرو بەفام ئەو کەسەیە کە تەنها لەو بترسێتو بەندایەتی ئەو بکات بەڵکو ئەو زاتە بەزەیی پێدابێتەوەو عەفوی بکات وە ئێمە تۆمان نەناردوە ئەی محمد ﷺ کە تۆ چاودێرو پاسەوانی ئەوان بیو نەیەڵیت کە هەڵەو تاوان ئەنجام بدەن، تۆ پەیامی خۆت رابگەیەنە.

(٥٥) خۆ پەروەردگارت ئەی محمد ﷺ شارەزاو ئاگادارە بەوەی کە لە ئاسمانانو زەویدا هەیەو هیچی لێ ون نابێت دەزانێت کە ئەوان چۆن هەڵس وکەوت دەکەن لەگەڵ تۆداو تۆش چۆن پەیامەکەت بەئەوان دەگەیەنیت، خۆت بگرەو دڵت نارەحەت نەبێ، وە بەحەقیقەت ئێمە بەرزمان کردەوە هەندێك لە پێغەمبەران بەسەر هەندێکی تریان داو زەبووریشمان دا بە داوود. قورئانو زەبوورو تەورات وئینجیل ناوی چوار پەڕاوون کە اللّه بۆ پێغەمبەرانی ناردوە،

(٥٦) ئەی محمد ﷺ پێیان بڵێ: با بانگ بکەنە ئەوانەی کەگومانتان دەبرد کە خوداو دەتوانن بێن بە هاوارتانەوە جگە لە اللّه ، جا باش بزانن کە ئەوان دەسەڵاتی ئەوەیان نیە کە هیچ زیانێك لەسەرتان لابەن یان بیگۆڕنو بیدەن بە سەر کەسێکی تردا. لەم ئایەتەدا مەبەست لە پیاوچاکانن کە جگە لە اللّه هاواریان لێ دەکرێت چونکە دەفەرموێ:

(٥٧) ئەوانەی کە ئەوان دەیان پەرستنو هاوریان لێ دەکەن کامیان زۆر نزیکترە لە پەروەردگاریو ساڵح ترە بەشوێن هۆدا دەگەڕێن بە عیبادەتو بەندایەتی کردنی پەروەردگاری خۆیان، وە ئومێدیان هەیەو چاوەڕوانی رەحمەتی پەروەردگاریان دەکەنو لە سزای دەترسن، چونکە بەراستی سزای پەروەردگارت ئەوەندە سەختە کە شایانی خۆپاراستنە لێی. لە بارەی دابەزینی ئەم ئایەتەوە وتراوە کەکۆمەڵێك لەعەرەب بەندایەتی چەند کەسێکی جنۆکەیان دەکرد، جا جنۆکەکان موسڵمان بون بەڵام ئەوان هەر موشریك بون کەوا بو ئەوانەی کەئەوان دەیان پەرستن وا ئێستا کێ بەرکێ دەکەن بۆ رازی کردنی خوای باڵا دەست کەچی مرۆڤی بێ ئاگا هەر خەریکی پەرستنی ئەوانە، هەندێکیش دەڵێن: مەبەست عیسا ودایكو فریشتەکانە کە هەریەکەیان کۆمەڵە خەڵکێك پەرستونیوەدیان پەرستن کەچی ئەوان هەوڵی رەزامەندی اللّه دەدەن ودژی موشریکانن. راغیبی ئەسفەهانی لە بارەی وشەی ﴿ٱلۡوَسِيلَةَ﴾ دەڵێت: (الوسیلە [illegible] [illegible]) وشەی (الوسیلە) واتە: گەیشتن بەشت کە مەیلو ئارەزۆو لێیەتی، وە ئەم وشەیە لە وشەی (الوصیلە)پێش ترو تایبەتی ترە بە هۆی ئەوەی کە مانای ویستو ئارەزۆی لە خۆگرتوە کەواتە (الوسیلە) نزیك بونەوەو گەیشتنێکە کە مەیلو ئارەزۆی لێیەتی، بەراستی وەسیلەو هۆی نزیك بونەوەی بەندە لە اللّه جگە لە بەندایەتی راستەقینە هیچ شتێکی تر نیە.

(٥٨) جا هیچ خەڵکی گوندێك نیە کە ئێمە ئەوان بەر لە هاتنی رۆژی قیامەت لەناوی ببەین یان سزای بدەین بە سزایەکی زۆر توندو سەخت لەبەر تاوان وخراپەی خۆیان مەگەر هەموی ئەوانە بەگوێرەی بڕیارێکەوەیە کە لە (لەوحولمەحفوز)دا تۆماکراوە ،واتە: خوای باڵادەست پێش بونی ئەو خەڵکە زانای بوە کەچی دەکەن وچییان بەسەر دێتو ئەو شتە تۆمار کراوەو